

સાર વેદોમાં છે એટલું જ નહિ પણ કેટલાકનો વિગ્તાર પણ અતિશય હૃદયગમ પદ્ધતિથી તેમાં કર્યો છે. 'શુનિબોધ'ના આશ્રયદાતાઓને આ મર્ત્યના અમૃત્ય લબ્ધ મળવાનો દોવાથી અમે અત્રે તે બાનનમાં વિશેષ ચિન્તાર કરતા નથી. પરંતુ અમે અમારા વાચકોને એટલું જણાવીએ છીએ કે વેદેનું આજ સુધી દર્શનને વર્ષ જે મંચાન ચાલુ આવ્યું છે તે નિસાર આદર શુદ્ધિ અથવા અધર્મશૂદ્ધિ ઉપર ટકેલું નથી પરંતુ વેદોમાંના ઉચ્ચતમ તત્વોના પ્રખર મામર્થ્ય ઉપર જ ટકેલું છે એમાં ગભીર સંશય નથી.

વેદ ચાર છે. પરંતુ તેમના અગ્રે વર્ગોની ગણના કરીએ તો વેદોનો પણ ઘણો જ વિગ્તાર છે. બ્રાહ્મણો, આરણ્યકો, ઉપનિષદોના સમાવેશ પણ વેદોમાં જ થાય છે. વેદોનો કેટલોક ભાગ આત્મજ્ઞાનની સર્વાર્થી તથા કેટલેક ભાગ પરમેશ્વરની શુનિતી લેખો છે. ચાર મુખ્ય વેદો ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ તથા અથર્વવેદ-એમાં પણ પુરુષ વિષયવિભાગ છે. ઋગ્વેદમાં પ્રાર્થના, યજુર્વેદમાં યજ્ઞસંબંધી ઉપયુક્ત મંત્રો, સામવેદમાં પર્વમેદનું યજ્ઞોગાન, તથા અથર્વવેદમાં ધર્મજ્ઞાનનું વિવેચન, એવા પણ આધારણુ રીતે વિભાગ કરવામાં આવે છે.

હિંદુસ્થાન તથા જર્મની બંનેમાં કાન્તનો એવો કાષ્ઠપણું મંબધ નથી કે જેને લીધે હિંદુ-ગ્રાંથાનમાંના અચર, વિચાર અથવા વાદ્યમયની તાના ચોક્કો-વિદ્વાનો પ્રગંસા કરે વધારે તો શું, પરંતુ હિંદુસ્થાનના લોકોની અર્ચાત્મિક જગતમાં પ્રમુખપણે ગણના થતી ન દોવાને લીધે હિંદુલોકોના મધ્યમમાં બીજા દેશમાંના વેદોના મનમાં થોડી અવલંબના શુદ્ધિ પણ હોવાનો મભવ છે. એવી ઐતિહાસિક પણ બે અંગેના કાષ્ઠક ગ્રંથો ત્યાંના વિચારવાન વિદ્વાનોને અદરશીય લગે તો તે ગ્રંથોમાં એક પ્રકરનું નિવંદન જોઈ છે એનું કાષ્ઠપણું નિષ્પક્ષપાતી મનુષ્યને કબ્બ કરવું પડશે. વેદોની ઐતિહાસિક મર્ત્ય રીતે તેજ પ્રકારની છે દુનિયાના ધર્મો તથા દુનિયામાંની પ્રાચીન ભાષાઓની શોધ-માટે પ્રયત્ન કરતા બધારે જર્મન પદ્ધતિને વેદોની ભાષા ભાષા ત્યાં તેમનું ધ્યાન તેમાં લાગુ અને વેદોમાંના નિર્મળ મંદ્યરૂપ તેમની શુશુભ શુદ્ધિને એટલું તો ગાડપણું લાગ્યું કે તેમનામાંના કેટલાકો એ તો તેમનું અધર્મી દુનિવર્ષિત અધ્યયન કર્યું. કાષ્ઠકને વેદની ભાષા જ પસંદ પડી તો વેદોની સાદી અને સરળ રચના જ પસંદ પડી, કાષ્ઠકને તેમાંનું કાવ્ય મનોહર લાગ્યું અને કાષ્ઠકને તેમાંનું તત્ત્વજ્ઞાન નોંધને આનંદની ઉર્મિઓ આવી. ફક્ત બહારના સ્વરૂપથી નોંધે તોપણ વેદોના સંબંધમાં કાષ્ઠપણું વાદ્યમયપ્રિય મનુષ્યને અતિશય આનંદ ઉપજવા જેવું છે. અર્ચાત્મિક શોધકોના મત પ્રમાણે પણ વેદો જગતને પ્રાપ્ત થયાને ઓછામાં ઓછા દશ હજાર વર્ષ થઈ ગયાં છે આટલા પુરાતન કાળના ગ્રંથની ભાષા અત્યવશ્યિત, દુર્બોધ અને વિસંગત હોવી નોંધએ એમાં કેટલીએ આડીઅવળી, વાકીચુકી વાક્યરચના, કેટલાએ વ્યાકરણમંત પ્રયોગો તથા કેટલી કિચક ભાષા હોવી નોંધએ ! પરંતુ વેદોમાં આમાંનું કાષ્ઠપણું ન હોવા છતાં ઉપર વેદોનું કાવ્ય મગ્ગ, સુમેધ, મધુર અને સુસ્વિદ છે. વેદ વાચતી વખતે કાલીદાસની ભારતચર્યા પાદ આરીને ઘણો આનંદ થાય છે. પચકાનના સરસ્વતકરનાં વેદકાલીન સરસ્વત સમ્પદા તદ્વાચન છે એ વાંત ખરી પણ એક વખત આ પ્રાચીન ગ્રંથોના અર્થ જાણી લીધા પછી વેદોના જેટલું માંડપૂર્ણ કાવ્ય બીજું કાષ્ઠ જ નહીં હોય એટલું લાગવા માટે છે. વેદોમાં અદર્શની ઉપર તથા નીચે લીગીઓની નિશાનીવડે જે સ્વરો દેખાયા હોય છે અને જેની મદદથી વેદવાક્ય વિશેષ ઠોકું અથવા કાચ વિલક્ષણ પ્રકારે હલાવવાને મંત્રો મળે છે એ સગી થી નહીં ઉપાડી છે એમ કોઈને લાગવાનો મભવ છે, પરંતુ ભાષણ કરતી વખતે સમ્પદોમાંના કેટલાક વિરમિત અક્ષરો બાર મંત્રોને બોલવાનો પ્રચાર પ્રાદ દશાએ પડેલો

મણી ખરી બાપાઓમાં હોય છે. અક્ષરોના આ ધ્વનિવિશેષને જ ‘સ્વર’ એવી પારિભાષિક મનાયી ઝાળખવામાં આવે છે. સ્વરોનું મહત્ત્વ ઇચ્છેછ બાપાભિજોને તો જાણવાવાની બિલકુલ જરૂર નથી જે બાપામાં શુભ શુભ સ્વરો નથી હોતા તે બાપા પ્રય. અપરિપક્વ અને નિસરવ હોય છે, કારણ સ્વર એ ગન્ધોન્માનનું પ્રધાન અંગ હોવાથી બાપામાં રહેલા જોભની એક અન્યુત્તમ સાક્ષ થાય છે. અર્થાત્ જે પ્રકાર બાપામાં ઉર્જાસ્થિતા આવવામાટે ઉત્પન્ન થયો હતો અને જે વાકગદિતનું હવિતચિન્હ હોવાને લીધે કેવળ બાપાણુને પ્રમંગે જ દેખાઈ આવે છે તે પ્રકારને મંદૂત બાપાણુનો પ્રધાત બંધ પડ્યા પછી ત્રયોમાથી તિશાંજલી મળી એમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી.

અમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નથી.
આ સ્વરશાસ્ત્ર વિગત પરંતુ પદ્ધતિમર છે. પરંતુ તેનું અત્રે વિવરણ કરવાની જરૂર નથી. વેદોમાં મળી આવતા સ્વરો માધ્યમસ્વર રીતે ત્રણ પ્રકારના છે—ઉદાત્ત; અનુદાત્ત; સ્વરિત. ઉદાત્ત સ્વર જણાવવા માટે અક્ષરને કાંઈપણ ચિન્હ લગાડાતું નથી અનુદાત્ત સ્વર અક્ષરની નીચે આડી લીટી દોરીને દર્શાવાય છે. અને ત્રીજો સ્વરિત સ્વર એકાં તે દર્શાવવા માટે અક્ષર ઉપર ઉભી લીટી દોરવામાં આવે છે. સ્વરિત અક્ષરની પાછળ જેમલા અનુદાત્ત અક્ષરો આવે છે તે બધાય કોઈપણ જાતના ચિન્હ મિત્રાય લખવાનો જિવાજ છે. વેદોનું સ્વરપ શુદ્ધ રહેવા માટે અને તેમનો સૂક્ષ્મમર્થ તથા મન્યમર્થ નિશ્ચય કરવાના કામમાં સ્વરો બહુ જ કામમાં લાગ્યા છે વેદોની બાબતમાં એક ખામ દેખાતમાં રાખવા જેવી બાબત એ છે કે તેમાં પાંદાંતર બિલકુલ જ નથી જેમ કહીએ તો આવે જેમને વેદના ગ્રંથ પ્રથમ મન્યા અને વેદોનું સરક્ષણ કરવાની જવાબદારી જેમણે સ્વેચ્છાથી અથવા પરિસ્થિતિને લીધે પોતાને માથે લીધી તેમણે વેદપદ્ધતિના કામમાં એટલી તો મખત મંબળ લીધી કે તેને લીધે વેદોમાં અપપાદને અથવા પાદકરને માટે જગ્યા જ રહી નહી. વેદપાદક બ્રાહ્મણોએ વેદોમાં શુદ્ધ -શુદ્ધ પાદ ઉદ્ભવવા દીધા નહિ તેટલા માટે તેમને રાખાશી આપવાનું સહજ જ મન થઈ ગય છે. વેદોના અર્થ મંબધી થયો જ પોતાનો ક્ષેત્ર થયે છે, પરંતુ તેમાં પણ બે વેદોની પ્રત શુદ્ધ ન મળે તેમ હોત તો વેદોમાંનું તત્ત્વમર્થ જ્ઞાન મંજુતુ લગમગ અશકય જ થયું હોત એ ઉપાડું છે

તરવાઈ જાન મંજુ લગભગ અશક્ય જ થયું હોત એ ઉપરથી જ ને અથવા
વેદોના અર્થવિશે અત્રે થોડું લખવું ઉચિત છે બગવાન યાગ્ઙ્યાયર્થે જ ને અથવા
અર્થ ન સમજતાં વેદપદન કુનારાની નિંદા કરી છે તે અર્થે વેદોમાંના અર્થકરતાં તેમાંના
શબ્દને વધારે મહત્વ આપનારા લોક તે સમજ્યા જ ઉપલ્ભવ થયા હોવા જોઈએ એ ખુદ્દુ છે. વિનય-
નગરના માયણ-માધવે વેદોપર મંરૂતમાં બાળે કીને વેદોનો અર્થ મામાન્વ જનોને સુવત્ર કરી
બાપત્રાનો અત્યંત પ્રયોગનીય પ્રયત્ન કર્યો નથાપિ કાવના પ્રતાદની માથે પરિસ્થિતિ વધારે બદ
લાવી જઈને ઈર્ષિજી બાપા દેશી બાપાની જોડે એકજ પાટલા ઉપર આવીને એવી અને ઈર્ષિજી-
માં અથવા એકાદ દેશી બાપામાં વેદોનું બાપાંતર કર્યું હોય તો જ તે જોડસમાજને લપચોગી
થઈ પડે એવી ત્રિથિતિ દાક્ષમાં થઈ છે. આ ત્રિથિતિ સારી કે ખોટી, તથા મંરૂત બાપાનો એટલો
પ્રદાન થવા દેવો યોગ્ય છે કે નહિ એ એક જુદો જ પ્રશ્ન છે પરંતુ મન પછી ધર્મના પુનરુત્થા-
નનો પ્રયત્ન દેશ-ગણ-વર્ગમાનને અનુમતીને જ કરવો હજી હોવાને લીધે અમે દુઃખે, યુ-
રત્તી, મગગી તથા દિંદી—આ ચાર પ્રચલિત બાપામાં વેદોનું બાપાંતર કરવાની ચારમાન કરી
છે. દિંદી બાપાનો પ્રમાર દિંદુગ્યાન દેશમાં મર્વકરતાં અધિક હોવાને લીધે, અને જોમને દિંદી
બાપાંતર પછી અગમ્ય હોય તેમને ઈર્ષિજીમાંથી પણ વેદજ્ઞાનની તેમની તૃષ્ણા પૂર્ણ કરી લેવાની
અમે મગવડ રાખેલી હોવાને લીધે, આ ચાર પ્રધાનરેતા શ્રેષ્ઠ વેદોમાંનું જ્ઞાન દિંદુગ્યાનના

ખુણે ખુણામાં ફેલાશે એવી અમને આશા છે. આજ સુધી અકેડી ભાષામાં વેદોના અનુવાદ કરવાના થોડા ઘણા પ્રયત્નો થયા છે, પરંતુ મોટા પ્રમાણમાં અને દેશના બધા ભેદોની જેમ સવડ થાય એવી તરફનો આ પહેલો જ પ્રયત્ન છે અને એને યશ આપવા અપાવવામાં અમારા સ્વદેશખંધુઓ અમને તેમની સહાનુભૂતિ આપીને કૃતાર્થ કરશે એવી અમને આશા છે. આજપર્યં વેદોનાં જે ભાષાંતરો થયાં છે તેનાકરતાં ભાષાંતરના કામમાં અમે જરા જુદી દૃષ્ટિ રાખી છે. ન્યાસુધી મનુષ્ય, સમાજ, સ્તેહી, કૌટુંબિક અથવા અન્ય પાશથી બદ્ધ છે ત્યાં સુધી તેના જુદા જુદા વિષયોપર જુદા જુદા મત હોવાના જ. આ સર્વ મતોની ગાંઠડી માથે રાખીને જે કોઈ વેદ જેના ધાર્મિક અંશનું ભાષાંતર કરવા માટે તો તેણે કરેલું ભાષાંતર મૂળ અંશનું પ્રતિબિંબ ન થતાં તેના પોતાના જ મતનું તે એક ચિત્રપટ માત્ર થશે. એવું ન થય તથા વેદ શું કહે છે તે અમારા દેશબાન્ધવો ખરેખરે જાણે તે માટે અમે સર્વ ખાનગી મતો એક બાજુએ રાખી કેવલ સાયબુદ્ધિથી ભાષાંતર કરવા બેઠા છીએ. આ કામમાં કેટલીક જગ્યાએ પાર્વાત્ય તથા પાશ્ચિમાત્ય ભોક્ષાએ-વિદ્વાનોએ-કરેલા પ્રચલિત અર્થો છોડી દઈને અમારે જુદો જ અર્થ કરવે પડશે પરંતુ તેટલા માટે અમે અમારા વાચકોને એટલી ખાતરી આપીએ છીએ કે તે કોઈપણ પક્ષને અથવા પંથને અથવા મતને પ્રતિ આપવાની ઇચ્છાને લીધે અમે ક્યું એવું કહેવાને પ્રસંગ અમે તેમને આપવા દઈશું નહિ.

હાલમાં માત્ર સરળ ભાષાંતર જ આપવાનું અમે ઇરાદાનું છે; અને ન્યાં કાંઈ વિશેષ બાંજગડ હશે, ન્યાં વ્યાકરણસંબંધી કાંઈ તરોય કઠિણતા સમજાવવા સરખી હશે, ન્યાં અર્થ સંબંધી જુદા જુદા દીકાકારોમાં તીવ્ર મતભેદ હશે, અથવા ન્યાં પદપાઠ અથવા દેવતાસંબંધ કાંઈ વિશેષ સ્પષ્ટીકરણ કરવું અમને જરૂરનું લાગશે તે તે સર્વ બાજતોનાં સાધકબાધક પ્રમાણે આપીને સવિસ્તર વિચાર કરવા માટે અમે પ્રસંગાનુસાર એક જુદો એક કાલવાના છીએ.

ભાષાંતર કરતી વખતે ગુજરાતી ભાષા શુદ્ધ રાખવા તરફ જ અમે વિશેષ ધ્યાન આપ્યું છે. મૂળ કતાંએ સંસ્કૃતમાં અંચરચના ન કરતાં જે ચાલુ ગુજરાતી ભાષામાં કરી હોત તો તેણે કેવી ભાષા વાપરી હોત એ હાલમાં લઈને કરેલું ભાષાંતર તે જ ખરું ભાષાંતર એમ અમારી ભાષાંતર સંબંધી કલ્પના છે. ભાષાંતર વાચકોને વાંચવાનું મનોરંજક લાગે તો જ તે ભાષાંતર કહ્યું સફળ. માત્ર શબ્દની જગ્યાએ બીજા શબ્દ મુક્યો એટલે ભાષાંતર થઈ ગયું એવી સમજાતીથી કરેલું ભાષાંતર એ કેવળ ગદ્યવૈતર જ થાય એવી અમારી દૃઢ માન્યતા છે. ભાષાંતર વાંચતી વખતે આ ભાષાંતર છે એવી કલ્પના કોઈને કદિપણ થવી ન જોઈએ. હાલમાં ઇંગ્રેજી ભાષામાં બીજી ભાષામાંથી સંકેદો ગ્રંથોનાં ભાષાંતરો થાય છે; પરંતુ ભાષાંતરકર્તાએ ખાસ જણાવ્યા વિના એ ભાષાંતર છે એવું કોઈને જ લાગતું નથી. વળી મૂળમાંના શબ્દને બદલે પ્રતિશબ્દ મુક્યાથીજ દ્રમેમાં ભાષાંતરની પૂર્ણતા થાય છે એમ પણ નથી. મૂળમાંના સર્વ શબ્દ તથા મૂળમાંના સર્વ અર્થ—એ બન્ને ભાષાંતરમાં પ્રતિબિંબિત થવાં જોઈએ. કેટલીક વખતે મૂળમાંના શબ્દ અર્થ કરતાં મૂળમાંના સંકલ્પિત અર્થ બહુ જ અધિક હોય છે અને તેવે વખતે મૂળમાંની સમગ્ર મનસબા ભાષાંતરમાં ઉતારવા માટે મૂળ કરતાં વધારે શબ્દો ખાસ મુકવા પડે છે. મૂળમાં ન્યારે એકાદ અર્થપૂર્ણ શબ્દ શબ્દ અથવા ગ્રંથોત્તરગર્ભ વિશિષ્ટ વાક્યગચ્છના વાપરી હોય ત્યારે મૂળ કરતાં વધારે શબ્દો વાપરવા એ ભાષાંતરના દીવાપણાની બિલકુલજ નિશાની નથી. ઉલટું તેટલા શબ્દો ન વાપર્યાથી તે ખરું ભાષાંતર કદિપણ થઈ શકે જ નહિ. હાલ ૬૨૯૦ થી ૮૦૦૦ના આરંભમાં જ આરંભ મુકતી બીજી કસ્યા લઈએ. એ કસ્યા આ પ્રમાણે છે.

અગ્નિમર્ષિં હવીમયિઃ સદા હવન્ત વિષ્ણુતિમ્ ।

આ અગામી કેવળ શબ્દની ગોઠવણ ઉપરથી જ તેમનો લુપ્તસાદર અર્થ કોઈના પણ ધ્યાનમાં આવે નેમ છે. આ મક્ત ગાનાગે બક્ત અગ્નિની અનિર્વચનીય ગુણમંડલિતી એટલે તપ્તીન થઈ ગયેા છે કે તેના હૃદયમ ની ભક્તિની છાજ ઉછળી અગ્નિમિત્રિ આવી વાક્યગ્યનાના ઉપમાં તેના ઉદ્ધાર બહાર પડ્યા છે. હમેશાની વાચ્યરીતિ છોડીને અગ્નિમિત્રિ આવી રીતે વર્ણ્ય દેવતાનું નામ વાક્યના આગલમાં આવવાનો મર્મ આ છે અને આનો ભાગ ગુજરાતીમાં જ રીતે થય તેની જ રીતે બધાનું કવચુ જોઈએ. આવી વખતે મળમા ગાઈ કેટલા છે, બાપાંતમાં ગાઈ કેટલા છે એ જોવું તદ્દન અયોગ્ય છે.

ઋગ્વેદમાં ઋચા, વર્ગ, અધ્યાય, તથા અષ્ટક-આરા ભાગ કરેલા છે. એક ઋચા એટલે- એક મંત્ર અથવા ન્યેડ. એની કેટલીક ઋચા મળીને એક વર્ગ થાય છે અને એવા ધણા વર્ગ મળીને એક અધ્યાય થાય છે પ્રથમ અધ્યાયમાં ૮૭ વર્ગ છે. આઠ અધ્યાયનું એક અષ્ટક બને છે અને એવા આઠ અષ્ટકમાં આખો ઋગ્વેદ પુરો થય છે, ઋચા, વર્ગ, અધ્યાય, અષ્ટક એ એક જાતની વિભાગપરપરા થઈ બીજી પણ એક રીતે વિભાગ કરવાની એક પદ્ધતિ છે તે પદ્ધતિ પ્રમાણે કેટલીક ઋચા મળીને એક મંત્ર થાય છે; કેટલાક મંત્રોનું એક અનુવાક બને છે, કેટલાંક અનુવાકોનું એક મંડળ થાય છે અને એવા દસ મંડળો મળીને આખો ઋગ્વેદ પુરો થાય છે ગણિતની દૃષ્ટિથી બરોબર આઠ ભાગ થયાને લીધે જ ઋગ્વેદના અષ્ટકા થયા છે અને અષ્ટકોનાં આઠ અષ્ટ અધ્યાય કરવામાં પણ વિચર્યમંગતિ કરતા જણિત ઉપર જ વિશેષ ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે. મંડળોમાં તેમ નથી. મંડળો તથા મૂકો-એવા વિભાગ પાસવામાં યોડી વિપયની, જરા ઋષિ મળ્યા-એની દૃષ્ટિ રાખી છે અને તેને લીધે તત્ત્વદૃષ્ટિથી મંડળનો વિભાગ અષ્ટકના વિભાગ કરતા જરા વધારે દ્રશ્ય થયો છે. આટલના વિભાગનું પણ નવરતની દૃષ્ટિથી મહત્વ છે જ, માટે અમે બન્ને વિભાગોનો નિર્દેશ પ્રત્યેક પાનાને મથાળે કર્યો છે.

શ્રુતિઓઈની પહેલી જાહેરખબર આવ્યાને જ જ લગભગ પાંચ મહિના થયા પુનઃ નીકળવાને આવેલો અષ્ટકાગ લેવા છતાં અમારા ત્રાદેશની નામાવલિમાં નામો દાખવ કરવાને લેખ તૈયાર થયે એવી અમારી કંપના ન હતી પરંતુ યગ્મેવગની કૃપાથી વાચકો મનોપ્રીતી બહાર પડ્યા છે, અને તેને લીધે અમારો આ પ્રથમ અક પણ અમારી કંપના કરના વધારે મુદ્દા ને લોકોની આગળ ચલુ થાય છે. ગુજરાતી વાચકમંડળમાં દર મહિને એમના પૂકના તથા મોટા આકાશના વેદવિષયક પુસ્તક માટે વર્ષના દરમિયાન અર્થ મુદ્દાં ત્રણ ઉપિઆ અર્થવાને તૈયાર થનામ આગમાં આજી દશ હજાર વાચકો નીકળે એની અમારી દૃષ્ટા છે. જાણી લોકો આવેલા વિષમ વેદોના અર્થ લોકો પમેથી મંતાડી ગયે છે એવી કદિયાદ અમે માખાતા હતા. એ કદિયાદને માટે હવે ધ્યાન ચુ નથી એટલું જ નહિ પણ ત્રણ ઉપિઆમાં લગભગ આઠમો પાનાં જેટલા આજી દરે અમે મળમહિત વેદ આવવાને તૈયાર થયા છીએ અમારા દેશખુઓએ અમારા શ્રમનું માથક કપાંથી લવાજમ હડપણુ આજી કરીને અધરા પાના વધારીને અમે તેમના ઉત્તરપણુને જેટલો જી રક તેટલો બદલો ખુશીથી આપીશુ. જાણલના જેની લાખ લાખ પ્રતો નીકળીને પણ એક વર્ષની પ્રત બીજા વર્ષ માટે શિલ્પક રહેની નથી તેમ દિલ્હી-ધાનમાં વેદ-વિદો ન થાય તો હિરુધાનમાં જીવના માણસો જ નથી એમ કહેવું જોઈએ આ કામમાં અમે કોઈ પાસે પણ દવ્ય સાદાવ માગી નથી અને તે અમને કોઈએ પણ આપી નથી. પોતાનો શ્રમ, પોતાના પૈસા, તથા અમારા દેશખુની સુખમના - ઉપર જ વિશ્વાસ ધરીને અમે આ

સાદરા આરંભુ છે. આમાં અમારા દેશબંધુઓએ અમને વિપ્રદયસ્ત થવા ન દેવા. બરપૂર ધ્વ્ય સાદાઈ હોત તો વેદોનું બાપાંતર ગરીબોને મફત જ આપવાનું હતું. પરંતુ તેવી સ્થિતિ જે કે ન હોય તોપણ પાંચ છ વર્ષની અંદર ચારે વેદ—મળ તથા બાપાંતર બંને સહિત—અન્યથા કિમ્મતમાં વાચકોના હાથમાં આપવાનો નિશ્ચય છે.

પુષ્કળ લોકો તરફથી એવી સૂચના આવી હતી કે આ પુસ્તકમાં સાયબાચાર્યની ટીકા તથા તેનું બાપાંતર પણ આપના જવું. પરંતુ અંધ વહેલો પુરો થાય એવી અમારી બલવત્તર ઇચ્છા હોવાને લીધે અમે તે સૂચનાનો સ્વીકાર કરી શક્યા નહીં. પ્રથમ જ 'વેદ' શબ્દના ઉચ્ચારની સાથે જ લોકો ભક્તિયા જેવા દેખાય છે. તેમને એમ લાગે છે કે આ પાંચ પચીસ વર્ષનું 'ધીરે ધીરે' ચાલનારું કામ છે. તેમ જ આજસુધી વેદોસંબંધી નીકળેલાં માસિકો અકાશે મૃત્યુ પામ્યાં છે. આને લીધે અમારા વિશે પણ ચોકોને ચંકા હોય એ ઉધાડું છે. નકામે વધારે બાર માયાકપર ખેંચી લઇને કામ અધૂરું રાખવા કરતાં ચેતું જ કામ માથે લઇને તે પૂર્ણ કરી બતાવવું અમને વધારે પસંદ છે. અને તે જ વિચારથી અમે ટીકા-બાપ્ય વગેરેને સુધી દીધાં છે. વેદ તથા બાપાંતરો જુદાં જુદાં વાંચી તથા બાંધી શકવા માટે જુદાં જુદાં છાપ્યાં છે અને સુંદર છપાઇ માટે બની રાષ્ટ્ર નેટલી કાળજી લેવામાં ખિલકુલ જ કસર રાખી નથી. પુસ્તકોના કામળ પણ તથા સારા વાપર્યાં છે. 'સુમેધિની' પ્રેસના ઉદાર માલિકે તથા હોશિયાર મેનેજરે વેદપ્રકાશનનું મહત્ત્વ જાણીને અમારે માટે સત્વર સંસ્કૃત તથા ગુજરાતી નવા ટાઇપ ખાસ પડાવ્યા અને છપાઇ મનોહર કરવા માટે મનઃપૂર્વક શ્રમ લીધો એ તેમને માટે ધણું બુદ્ધિવાદ છે.

ઉપર જણાવેલી સૂચના ઉપરાંત જે અનેક દિતચિંતકોએ, મિત્રોએ તથા વેદાભિમાની લોકોએ અમને વખતો વખત બીજી પણ જુદા જુદા પ્રકારની સૂચના કરી તે સર્વના અમે આભારી છીએ એ કહેવાની જરૂર જ નથી. આ સર્વ સૂચનાઓનો અમે યોગ્ય વિચાર કરીને તેમાંથી અમને જેટલી શાલ્ય લાગી તે અમે સ્વીકારી પણ છે. મુળ વેદ દેવનાગરી લિપિમાં ન છાપતાં ગુજરાતીમાં છપાવો, બાપાંતર ન આપતાં સંસ્કૃતમાં જ સરળ વિવરણ આપો, બધા વેદ યજુર્વેદી છીએ અને પોતાનો વેદ પ્રથમ વાંચવો એવી શાસ્ત્રાના છે માટે તમે યજુર્વેદનું જ બાપાંતર પ્રથમ શરૂ કરો. એટલે અમને આદ્ય થવાને હીક પડશે, કૃષ્ણ યજુર્વેદ છાપવાના ન હો તો જ અમને આદ્ય કરે, દર અંકમાં ચારે વેદનાં, આદ્ય અંક ખાનાં આપના જાવ, એવા પ્રકારની પણ સૂચનાઓ કોઇ કોઈ શુદ્ધસ્થોએ કરી હતી પણ તે શાલ્ય ન થાય એ ખુલ્લું જ છે. એટલું તો ખરું કે આજ સુધીમાં જે જે શુદ્ધસ્થોએ પત્રવ્યવહાર કર્યો છે તેમની વેદોમાં નિશા તથા 'શ્રુતિજેય' સૂચન થવા જાણની ઇચ્છા તેમના પત્રોમાં પૂર્ણપણે વ્યક્ત થતી હતી.

વેદોના મંબધમાં જુદા જુદા લોકોની ધણી વિલક્ષણ કલ્પના હોય છે એમ જણાય છે. કોઇ વેદોમાં આગમાડી દોતી જોઇએ એમ આમદપૂર્વક કહે છે, કોઇ વેદોમાં બુદ્ધિ ગોંધી કહે છે, કોઇ તેમાં મુઝબુક્કાની શાંધ કરે છે, વેદમાં ગ્રોટર આડીનું નેલ મળી આવે છે એમ કહે છે. કોઇ તો વેદોમાં સરવાળા આજમાડી હોવામાટે બહુ પ્રશંસાપર ઉદ્ગાર કહે છે. અમારા મન પ્રમાણે આ ગુનિપાકોને વેદોનું ખરું મહત્ત્વ ખિલકુલ જણાયું નથી. નહિં તો નિરુદ્ધિથી પણ વેદોની આવી રજૂતી તેમજ કદિ જ કરી ન દેત. ધણા ગ્રામીન કાળથી આજન-

પર્યન્ત વેદોનું જે મહત્વ ચાલતું આવ્યું છે તે વેદોમા હીવામળીની પેટી નીકળે છે, અથવા તેમા સાધુનો નિર્દેશ કરેનો છે--એવી વાતો ઉપર અન્યબીને રહ્યું નથી વેદોમા જે કાષ્ઠખરેખર મળેવું જોઈએતે તેમા મળ્યું એટલે જસ પછી તેમા દીવાસળીની પેટી અથવા શાહીના ચક્રનું મિદુ પણ ન મળે તેની દરકત નહિ. ખરેખર જો વેદો માનવગતિના ઉદ્ધારાર્થે અનતીર્ણ થયા હોય તો તેમા ઇશ્વરનું શુદ્ધ તથા સાત્ત્વિક સ્તનન અને ધર્મના અત્યુદાત શૂદતત્વો હોય એટલે થયું તથા આ બન્નેનો વેદોમા મગ્ન સમૂહ છે આ બાબત મમે તેની પણ મદદમા ખાત્રી થાય તેમ કે આના નિષ્કન- તથા નિરજન વેદોને તેમની અભિશ્રેષ્ઠ પદ્ધતિથી નીચે ખેંચી પાડીને -મયન નાસ્ત્ર વિગેના નામાન્ય અથનુ ન્પ આ- પનુ અથવા બનનમા પૈમે પૈમે વેચાતી બાગખડીની મોપડીઓ માથે તેમની સગ્ગામણી કરતી એ તો પુનઃમાવધિ થઈ એની ભજતી સજતી તથા મૂર્ખપણાની કપનારડે, તે પતિત્ર અથોની અથવા તેમના સક્રમ ભક્તોની કોઈની પણ ચોચતા વધારે વધતી નથી. ઉપરાંત બીજે પણ એક એવા મુદ્દો છે કે વેદોનું મહત્વ વધારવાની ઉદ્દેશ્યમા હાનમા જોડવા મુધારા છે તેજાન મન વેદોના કાનમા અતિતનમા હતા, વેદકાનની ચિચિ હાવના ક્રતા વધાર મુધરેલી નહોતી અથવા હાનમા જે નની ગોથો થઈ છે તે કરતા વધારે શોથો વેદમળમા થઈ નહોતી એમ આ ઉપરાંત ભક્તો માત્રી વેતા નથી શુર ઓગણીમની મદીમા હિદુન્થાનમા તાર્યન-ટેલીઆક નર થતાનત જ આ લેકેએ વેદોમા પણ તાર્યતો શોધી કાઢ્યા, પણ આજ તેમની કેટલી અનુ ન્પનીય ચિચિ થઈ છે ને જુઓ ! મરણુ ત્યા-થી ભૌતિક મુધારણા તેના ક્રતા પણ આગળ વધી છે અને કાલ પણ જતના તાગની મદદ બિનાય આજ બેનર- પૃથ્વીમા એક આનંદથી બીજા ન્થાનક સુની નદેશાનો વ્યવહાર ગર થયો છે, પરંતુ હાજર જણાવેલા મિધ્યનિમાની લોકોએ વેદોની મજન તાન્યના મુધી જ આણી મુદ્દાને લીવે વેદોમાના મુધારા દવકી જતના તથા હલન મરારના હોમનો બિના નાણુ આગ્રેષ માત્ર વેદોના સમવમા ઉત્પત થયો છે.

વેદોમા કાન્ય છે કે નહિ એ માનત પણ ઘણો વિચાર રના જેવી નથી. વેદોમા કાન્ય જ વધારે તો શુ પણ વેદ કાન્યમય છે એ બાબત કાષ્ઠપણુ કદિ નાકમ્યન કરી શકે તેમ નથી પરંતુ કાન્ય એટલે મપપણુ વિષય સ્ફૂર્તિદારા પ્રકટ કરનાની અત્યત મધુર પદ્ધતિ છે. અને એને લીધે જ વેદોની કાન્યાત્મકતા વેદોને અતિશય જ શોભાદાયક થઈ છે વેદ પ્રથમ ગવાયા હતા તારથી આજપર્યન્ત હિદુન્થાનના નિદાન વેદોની તેમના ઉપર એટલી તો અપ્રતિન ભક્તિ છે કે જે પ્રમાણે આશાનો તાજમહેવ દુનીયાની માત નવાઇઓમાથી એ નવાઇ તરીકે મનાય છે, તે જ પ્રમાણે, વેદપ્રામર્યે એક પણ અપપાક ઉપન્ન થયા ન હતા, કાળમની માફક વેદોનું રસણુ ક્યું એ જોઈને પણ જગમાના રસિષ્ લોખ આશ્ચર્યથી એમા આગળીઓ ધાની રલા છે હિદુ લેકેએ પોતાનો વૈભવ, દોષત, તથા ગવ્યધી પણ ખુશીથી ગુમાવી પરંતુ અનેક પ્રાણુમકટો અવ્યા છતા પણ વેદોને તેમને નાહની એક આમળી પણ અડકવા ન દીધી એ ઉપરથી વેદોના મવધમા તેમની ટટની પ્રીતિ છે તે વ્યસ્ત થાય છે વેદોના ક્રેન્ચ તથા ઇશ્વર બાવાઓમા પણ યોગ ઘણા પ્રમાણમા જાણતરે થયા છે તથા તને લીધે ત્યાના અમાનને પણ વેદોનો સ્વાદ મળ્યો છે. પરંતુ વેદની મદત્વની નેરા વર્મન પડિત મે-સમુવરે માનમાપ્યાનકૃત સગ્ગેદની પ્રત હગ્ગમા હાપીને પ્રસિદ્ધ કરીને કરી છ એ પ્રત વેજસ્ટરની કીક્કરી જેવડા મોગ બાગોમા, રપટ તથા

મુંદર દેવનાગરી લિપિમાં છાપી છે તથા તેમાં વેદસ્વર તથા વેકર્મંત્રનું મુદ્રણ બહુ જ કાળજી-પૂર્વક કર્યું છે. તે જ પ્રમાણે ખ્રીજ વેદ પણ પાશ્ચિમાત્ય પરિતોના પરિશ્રમથી એવી જ કાળજી-પૂર્વક છપાયા છે. હિંદુસ્થાનમાં પણ એ ચાર જગ્યાએ વેદો પ્રસિદ્ધ થયા છે પરંતુ પાશ્ચિમાત્ય નકલના એટલી પણ તે પ્રતો શુદ્ધ નથી. આ શ્રોત્યનીય બાબત છે. અમારે વેદ મુદ્રણનું કામ વેદશાસ્ત્રસંપન્ન નરહર શાસ્ત્રીએ પોતાની દેખરેખ નીચે ધણી જ દક્ષતાથી કર્યું છે. પરંતુ એક પણ ભુલ રહે નહિ એવી જોડે તેમની વિદ્વતા છે છતાં છાપખાનામાંના ઉસ્તાદ કેંપોઝીટર શેક્ કંઈ ને કંઈ ભુલ કર્યા વગર નહિ રહે એ નક્કી છે. પરંતુ એવી ચુકો પણ સુધારવી એવી અમારી ઇચ્છા છે અને તેટલામાટે જો કેાઈ અમારાં વેદોનાં પાનામાં છપાઈતી ભૂલો દેખાડશે તેમને અમારા તરફથી યથાશક્તિ પારિતોષિક પણ મળશે એ અમે અત્રે જાહેર કરી રાખી-એ છીએ.

આ સખાયાન્તર વેદપ્રકાશનું કામ અત્યંત ખર્ચનું છે અને ગયા પાંચ મહિનામાં વર્તમાનપત્રોમાંની જાહેરખબરોમાં તથા ખીટી પ્રાર્થના વ્યવસ્થામાં ઘણું જ ખર્ચ થઈ ગયું છે. તથાપિ જે સવાજમ અમે પ્રસિદ્ધ કર્યું છે તે વધારવાનો અમારો ખિલકુલ જ વિચાર નથી. કેટલીક વખતે શેકો 'સવાજમ બહુ જ છે, સવાજમ બહુ જ છે.' એમ બૂમો માર્યા કરે છે. પરંતુ અમારા 'કૃતિભોધની' જાળમાં 'તમારું સવાજમ ઘણું જ ઓછું છે' એવું સંકેતો શેકો તથા અમારાં મિત્રો અમને કહી ચકયા છે. પરંતુ અમે સવાજમ ઓછું રાખ્યું છે તે જાણી નેહને ઓછું રાખ્યું છે. કારણ લાખ રૂપિયા લઈને તમે સ્વર્ગમાંનું અમૃત જો વેચવા માંગે તો પણ ગરીબોના પ્રાણ જવાના ને તો જવાના જ. કારણ ગરીબ લાખ રૂપિયા લાવી શકે નહિ અને અમૃત ખરીદી શકે નહિ. અમે વેદોમાંનું અમૃત ગરીબોને માટે રાખ્યું છે તથા દશ રૂપિયાથી દશ હજાર રૂપિયા કમાનારને તે સહજ પ્રાપ્ત થાય એવી અમારી વિશેષ ઇચ્છા છે. અમારા દેશખંડુ અમારા ઉદ્દેશ જાણીને અમે કરી આપેલી સગવડોનો પૂર્ણ લાભ લે એટલી જ માત્ર અમે વેદપુરુષ પાસે માગણી કરીએ છીએ.

છેલ્લે જે જે સદ્ગુણરસોએ અમને આ કામમાં મદદ કરી છે, અથવા પ્રોત્સાહન આપ્યું છે તે સર્વનો અમે મનઃપૂર્વક આભાર માનીએ છીએ. તેમજ આધુનિક કાળમાં જેમણે જેમણે વેદાથ પ્રકટ કરવા માટે પ્રયત્ન કર્યા છે. તે સર્વ ગ્રંથકારોને પણ, તેમના પ્રયત્નની દિશા અમારા કરનાં અમે તેટલી મિત્ર હોય તો પણ, અમે કૃતજ્ઞતાપૂર્વક નમન કરીએ છીએ. વેદોનું મમત્ર પ્રકાશન અમારા હાથથી પાર પડ્યેથી સાંપ્રત કાળનો હિંદુધર્મ પવિત્રતર થવાને તથા તેનાવડ શોકોનો ખર્ચ ગ્રેમ બેસવાને તેનો ધણો ઉપયોગ થશે. પરંતુ એવું થવામાં પરમેશ્વરની કૃપા જોઈએ. માટે તે મળવા માટે વેદના જ શબ્દોવડે તેને નમન કરીને આ પ્રસ્તાવનાલેખ અમે પુરો કરીએ છીએ.

मम्ये ते इन्द्र वाजिनो मा मम शवसस्पते ।
 न्वाममि प्रणोतुमः जेतागमपराजितम ॥ १. ११. २.

प्रथमोऽष्टकः

॥ ऋग्वेदः ॥

प्रथमं मण्डलम्

[प्रथमोऽध्यायः]

[प्रथमोऽनुवाकः]

॥ १ ॥ १-९ मधुच्छन्दा कपिः ॥ अग्निदेवता ॥ गायत्री छन्दः ॥ ढङ्गः स्वरः ॥

॥ हरिः ॐ ॥

अग्निमीळे पुरोहितं यज्ञस्य देवमृत्विजम् । होतारं रत्नधातमम् ॥ १ ॥
 अग्निः पूर्वेभिर्ऋषिभिरीड्यो नूतनैरुत । स देवाँ एह वक्षति ॥ २ ॥
 अग्निना रयिमश्नवृत्पोषमेव दिवेदिवे । यशसं वीरवत्तमम् ॥ ३ ॥
 अग्ने यं यज्ञमध्वरं विश्वतः परिभूरसि । स इहेवेषु गच्छति ॥ ४ ॥
 अग्निहोता कविकर्तुः सत्यश्चित्रश्रवस्तमः । देवो देवेभिरा गमत् ॥ ५ ॥
 यदङ्ग द्वाशुषे त्वमग्ने भद्रं करिष्यसि । तवेत्तत्सत्यमङ्गिरः ॥ ६ ॥
 उप त्वाग्ने दिवेदिवे दोषावस्तर्धिया वयं । नमो भरन्त एमसि ॥ ७ ॥
 राजन्तमध्वराणां गोपामृतस्य दीदिविम् । वर्धमानं स्वे दमे ॥ ८ ॥

अग्नि । ईळे । पुरःहितं । यज्ञस्य । देव । मृत्विजं । होतारं । रत्नधातमं ॥ १ ॥
 अग्निः । पूर्वेभिः । ऋषिभिः । ईड्यः । नूतनैः । उत । सः । देवान् । आ ।
 इह । वक्षति ॥ २ ॥ अग्निना । रयिं । अश्नवृत् । पोषं । एव । दिवेदिवे । यशसं ।
 वीरवत्तमं ॥ ३ ॥ अग्ने । यं । यज्ञं । अध्वरं । विश्वतः । परिभूः । असि । सः । इत् ।
 देवेषु । गच्छति ॥ ४ ॥ अग्निः । होता । कविकर्तुः । सत्यः । चित्रश्रवः । तमः । देवः ।
 देवेभिः । आ । गमत् ॥ ५ ॥ १ ॥ यत् । अङ्ग । द्वाशुषे । त्वं । अग्ने । भद्रं । करिष्यसि ।
 तव । इत् । तत् । सत्यं । अङ्गिरः ॥ ६ ॥ उप । त्वा । अग्ने । दिवेदिवे ।
 दोषावस्तः । धिया । वयं । नमः । भरन्तः । आ । एमसि ॥ ७ ॥ राजन्तं ।
 अध्वराणां । गोपां । मृतस्य । दीदिविं । वर्धमानं । स्वे । दमे ॥ ८ ॥

स नः पितेर्व सूनवेऽग्रे सृपायनो भव । सचस्वा नः स्वस्तये ॥ ९ ॥ २ ॥

॥ २ ॥ १-९ मधुच्छन्दा ऋषिः ॥ देवता-१-३ वायुः । ४-६ इन्द्रवायु । ७-९ मित्रावरुणो ॥
छन्दः-१,२ पिथोलिकामय्या निचृद्वायंती ॥ पङ्क्त्यः स्वरः ॥

(२) वायवा याहि दर्शतेमे सोमा अरंकृताः । तेषां पाहि श्रुधी हवम् ॥ १ ॥
वायं उक्थेभिर्जरन्ते त्वामच्छां जरितारः । सुतसोमा अहर्विदः ॥ २ ॥
वायो तव प्रपृञ्चती धेना जिगाति द्वाशुपे । उरुची सोमपीतये ॥ ३ ॥
इन्द्रवायू इमे सुता उप प्रयोभिरा गतम् । इन्द्रवो वासुशन्ति हि ॥ ४ ॥
वायविन्द्रश्च चेतयः सुतानां वाजिनीवसू । तावा यातमुप द्रवत् ॥ ५ ॥ ३ ॥
वायविन्द्रश्च सुन्वत आ यातमुप निष्कृतम् । मध्वित्या धिया नरा ॥ ६ ॥
मित्रं हुवे पूतदक्षं वरुणं च रिशादसम् । धियं घृताचीं सार्धन्ता ॥ ७ ॥
ऋतेन मित्रावरुणावृतावृधावृतस्पृशा । क्रतुं बृहन्तमाशाये ॥ ८ ॥

सः । नः । पिताऽर्ध । सूनवे । अग्रे । सुऽउपायनः । भव । सचस्व । नः । स्वस्तये ॥ १ ॥ २ ॥
वायो इति । आ । याहि । दर्शत । इमे । सोमाः । अरंकृताः । तेषां । पाहि । श्रुधि ।
हवम् ॥ १ ॥ वायो इति । उक्थेभिः । जरन्ते । त्वां । अच्छां । जरितारः । सुतसोमाः ।
अहर्विदः ॥ २ ॥ वायो इति । तव । प्रपृञ्चती । धेना । जिगाति । द्वाशुपे । उरुची ।
सोमपीतये ॥ ३ ॥ इन्द्रवायू इति । इमे । सुताः । उप । प्रयोऽभिः । आ । गतम् । इन्द्रवः । वां ।
उशन्ति । हि ॥ ४ ॥ वायो इति । इन्द्रः । च । चेतयः । सुतानां । वाजिनीवसू इति वाजि-
नीवसू । तां । आ । यातम् । उप । द्रवत् ॥ ५ ॥ ३ ॥ वायो इति । इन्द्रः । च । सुन्वतः ।
आ । यातम् । उप । निष्कृतम् । मध्वि । इत्या । धिया । नरा ॥ ६ ॥ मित्रं । हुवे । पूतदक्षं । वरुणं ।
च । रिशादसं । धियं । घृताचीं । सार्धन्ता ॥ ७ ॥ ऋतेन । मित्रावरुणा । ऋतस्पृशा ।
क्रतुं । बृहन्तं । आशाये इति ॥ ८ ॥ कवी इति । नः । मित्रावरुणा ।

कवी नो मित्रावरुणा तुविज्ञाता उरुक्षया । दक्षं दधाते अप्सम् ॥९॥ ४ ॥

॥ ३ ॥ १—१२ मयुच्छन्दा ऋषि. ॥ देवता—१-३ अश्विनो । ४—६ इन्द्र । ७—९ विश्वे देवाः । १०—१२ सरस्वती ॥ छन्दः—२ निवृद्धायत्री । ४, ११ विमीलिकामध्या निवृद्धायत्री । १, ३, ५-१०, १२ गायत्री ॥ पङ्क्त्यं स्वर. ॥

(३) अश्विना यज्वरीरिपो द्रवत्पाणी शुभस्पती । पुरुभुजा चनस्पतम् ॥१॥
अश्विना पुरुदंसमा नरा शवीरया धिया । धिष्ण्या वनतं गिरः ॥ २ ॥
इन्द्रा युवाकवः सुता नासत्या वृक्तर्षहिपः । आ यातं रुद्रवर्तनी ॥ ३ ॥
इन्द्रा याहि चित्रभानो सुता इमे त्वायवः । अण्वीभिस्तना पृतासः ॥४॥
इन्द्रा याहि धियेपितो विप्रजूनः सुतावतः । उप ब्रह्माणि वाघतः ॥ ५ ॥
इन्द्रा याहि तृतुजान उप ब्रह्माणि हरिवः । सुते दधिष्व नश्चनः ॥६॥
ओमांसश्चर्षणीधृतो विश्वे देवास आगत । द्वाश्वांसो द्वाशुपः सुतम् ॥७॥
विश्वे देवासो अप्सुरः सुतमा गन्तु तृण्यः । उस्मा इव स्वसराणि ॥ ८ ॥

तुविज्ञातौ । उरुक्षया । दक्षं । दधाते इति । अप्सं ॥९॥४॥ अश्विना । यज्वरीः ।
इपः । द्रवत्पाणी इति द्रवत्पाणी । शुभः । पती इति । पुरुभुजा । चनस्पतं ॥१॥
अश्विना । पुरुदंसमा । नरा । शवीरया । धिया । धिष्ण्या । वनतं । गिरः ॥२॥ दम्ना ॥
युवाकवः । सुताः । नासत्या । वृक्तर्षहिपः । आ । यातं । रुद्रवर्तनी इति रुद्रवर्तनी ॥३॥
द्रि । आ । याहि । चि भानो इति चित्रभानो । सुताः । इमे । त्वायवः । अण्वी-
भिः । तना । पृतासः ॥ ४ ॥ इन्द्रं । आ । याहि । धिया । उपिनः । विप्रजूनः ।
सुतवतः । उप । ब्रह्माणि । वाघतः ॥ ५ ॥ इन्द्रं । आ । याहि । तृतुजानः । उप ।
ब्रह्माणि । हरिष्वः । सुते । दधिष्व । नः । चनः ॥ ६ ॥ ५ ॥ ओमांसः । चर्षणि-
धृतः । विश्वे । देवासः । आ । गन्तु । द्वाश्वांसः । द्वाशुपः । सुतं ॥ ७ ॥ विश्वे ।
देवासः । अप्सुरः । सुतं । आ । गन्तु । तृण्यः । उस्माऽइव । स्वसराणि ॥८॥

विश्वे देवासो अस्मिन् एहिमायासो अद्रुहः । मेघं जुपन्त वह्नयः ॥ ९ ॥
 पावका नः सरस्वती वाजोभिर्वाजिनीवती । यज्ञं वष्टु धियावसुः ॥ १० ॥
 चोदयित्री सूनृतीनां चेतन्ती सुमतीनां । यज्ञं दधे सरस्वती ॥ ११ ॥
 महो अर्णः सरस्वती प्र चेतयति केतुना । धियो विश्वा विराजति ।
 ॥ १२ ॥ ६ ॥ १ ॥

॥ द्वितीयोऽनुवाकः ॥

॥ १ ॥ १-१० मनुजन्दा ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-३ विराड् गायत्री ॥ १० निवृत्ता
 यन्त्रा । १, २, ४-९ गायत्री ॥ पञ्चः स्वरः ॥

(४) सुरुपकृत्नुमृतये सुदुघामिव गोदुहे । जुहुमसि यविष्यवि ॥ १ ॥
 उप नः सवना गहि सोमस्य सोमपाः पिब । गोदा इवेवतो मदः ॥ २ ॥
 अथा ते अन्तमानां विद्याम सुमतीनाम् । मा नो अतिं ख्य आ गहि ॥ ३ ॥
 परं हि विद्यमस्तुतमिन्द्रं पृच्छ विपश्चितम् । यस्ते सन्धिभ्य आ वरम् ॥ ४ ॥
 वृत वृचन्तु नो निदो निरन्यतश्चिदारत । दधाना इन्द्र इहुवः ॥ ५ ॥ ७ ॥

विश्वे । देवासः । अस्मिन् । एहिमायासः । अद्रुहः । मेघं । जुपन्त ।
 वह्नयः ॥ ९ ॥ पावका । नः । सरस्वती । वाजोभिः । वाजिनीवती । यज्ञं । वष्टु । धिया-
 वसुः ॥ १० ॥ चोदयित्री । सूनृतीनां । चेतन्ती । सुमतीनां । यज्ञं । दधे । सरस्वती ।
 ॥ ११ ॥ महः । अर्णः । सरस्वती । प्र । चेतयति । केतुना । धियोः । विश्वाः । वि । राजति ।
 ॥ १२ ॥ ६ ॥ १ ॥

॥ द्वितीयोऽनुवाकः ॥

सुरुपकृत्नु । मृतये । सुदुघामिव । गोदुहे । जुहुमसि । यविष्यवि ॥ १ ॥
 उप । नः । सवना । आ । गहि । सोमस्य । सोमपाः । पिब । गोदा । इव । एवतो । मदः ।
 ॥ २ ॥ अथा । ते । अन्तमानां । विद्याम । सुमतीनां । मा । नः । अतिं ।
 ख्यः । आ । गहि ॥ ३ ॥ परं । हि । विद्यं । अमृतं । इन्द्रं । पृच्छ । विपश्चितम् ।
 यः । ते । सन्धिभ्यः । आ । वरं ॥ ४ ॥ वृत । वृचन्तु । नो । निदः । निः । अ-
 न्यतः । चिदः । आरत । दधानाः । इन्द्रः । इहुवः ॥ ५ ॥ ७ ॥ वृत । नः । सुम-

उत नः सुभगाँ अरिर्वोचेयुर्दस्म कूटयः । स्यामेदिन्द्रस्य शर्मणि ॥ ६ ॥
 एमाशुमाशवे भर यज्ञश्रियं नृमार्दनम् । पतयन्मन्दयत्सखम् ॥ ७ ॥
 अस्य प्रीत्वा शतक्रतो घ्नो वृत्राणां भवः । प्रावो वाजेषु वाजिनम् ॥ ८ ॥
 तं त्वा वाजेषु वाजिनं वाजयामः शतक्रतो । धनानामिन्द्रसातये ॥ ९ ॥
 यो रायोऽवनिर्महान्सुणारः सुन्वतः सखा । तस्मा इन्द्राय गायत ॥ १० ॥ ८ ॥

॥ ५ ॥ १-१० मधुच्छन्द ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१ विराड् गायत्री । ३ पिप्पलिका
 मय्या निचृद्गायत्री । ५-७, ९ निचृद्गायत्री । ८ पादनिचृद्गायत्री । आन्युक्तिक् ४, १० गायत्री ।
 रूपमः स्वराः ॥

(५) आत्वेता नि पीदतेन्द्रमभिष गायत । सखायः स्तोमवाहसः ॥ १ ॥
 पुरुतमं पुरुणामिशानं वार्याणाम् । इन्द्रं सोमे सचा सुते ॥ २ ॥
 स घा नो योग आ भुवत्स राये स पुरन्ध्याम् । गमद्वाजेषिरास नः ॥ ३ ॥
 यस्य संस्थे न वृषवते हरीं समत्सु शश्रवः । तस्मा इन्द्राय गायत ॥ ४ ॥

गान् । अरिः । वोचेयुः । दस्म । कूटयः । स्वाम् । इत् । इन्द्रस्य । शर्मणि ॥ ६ ॥ आ ।
 ई । आशुम् । आशवे । भरं । यज्ञश्रियं । नृमार्दनं । पतयत् । मन्दयत्सखं ॥ ७ ॥
 अस्य । प्रीत्वा । शतक्रतो इति शतक्रतो । घ्नः । वृत्राणां । अभवः । प्र । आवः । वाजेषु ।
 वाजिनं ॥ ८ ॥ तं । त्वा । वाजेषु । वाजिनं । वाजयामः । शतक्रतो इति शत-
 क्रतो । धनानां । इन्द्र । सातये ॥ ९ ॥ यः । रायः । अवनिः । महान् । सुणारः ।
 सुन्वतः । सखा । तस्मै । इन्द्राय । गायत ॥ १० ॥ ८ ॥ आ । तु । आ । इत् । नि ।
 सीदत । इन्द्रं । अभि । प्र । गायत । सखायः । स्तोमवाहसः ॥ १ ॥ पुरुतमं । पुरुणां ।
 ईशानं । वार्याणां । इन्द्रं । सोमे । सचा । सुते ॥ २ ॥ सः । घुः । नुः । योगे । आ ।
 भुवत् । मः । राये । मः । पुरन्ध्यां । गमत् । वाजेषिः । आ । सः । नः ॥ ३ ॥ यस्य ।
 संस्थे । न । वृषवते । हरी इति । समत्सु । शश्रवः । तस्मै । इन्द्राय । गायत ॥ ४ ॥

अष्ट० १ । अघ्या० १ । व० ९-११] ऋग्वेदः [मण्ड० १ । अनु० २ । सू० ६

सुतपात्रे सुता इमे शुचंयो यन्ति वीतये । सोमांसो दध्याशिरः ॥५॥ ९ ॥

त्वं सुतस्य पीतये मयो वृद्धो अजायथाः । इन्द्र ज्यैष्ठ्याय सुक्रतो ॥६॥

आ त्वा विशन्त्वाशवः सोमांस इन्द्र गिर्वणः । शन्ते सन्तु प्रचेतसे ॥७॥

त्वां स्तोमा अवीवृधन्त्वामुक्था शतक्रतो । त्वां वर्धन्त नो गिरः ॥८॥

अक्षितोतिः सनेदिमं वाजमिन्द्रः सहस्रिणम् । यस्मिन्विश्वानि पौस्या ॥९॥

मा नो मता अभि दृहन्त नूनामिन्द्र गिर्वणः । ईशानो यवया वधम् ॥१०॥१०॥

॥ ६ ॥ १-१० मनुच्छन्दा ऋषिः ॥ दक्ता-१-३ इन्द्रः । ४, ६, ८, ९, मरुतः । ५, ७ मरुत इन्द्रश्च । १० इन्द्रः ॥ छन्दः-२ विराड् गायत्री ४, ८ निवृद्धायत्री । १, ३, ५-७, ९, १० गायत्री ॥ पञ्चनः स्वरः ॥

(६) युञ्जन्ति ब्रह्मरूपं चरन्तं परितुष्ट्युपः । रोचन्ते रोचना दिवि ॥ १ ॥

युञ्जन्त्यस्य काम्या हरी विपक्षमा रथं । शोणा धृष्णू नृवाहसा ॥ २ ॥

केतुं कृण्वन्नकेनवे पेनो मर्या अपेशसे । समुपाङ्गिरजायथाः ॥ ३ ॥

सुतपात्रे । सुताः । इमे । शुचंयः । यन्ति । वीतये । सोमांसः । दधिऽआ-
शिरः ॥ ५ ॥ ९ ॥ त्वं । सुतस्य । पीतये । मयः । वृद्धः । अजायथाः । इन्द्र । ज्यैष्ठ्याय ।

सुक्रतो इति सुक्रतो ॥ ६ ॥ आ । त्वा । विशन्तु । आशवः । सोमांसः । इन्द्र । गिर्वणः ।

शन्ते । सन्तु । प्रचेतसे ॥ ७ ॥ त्वां । स्तोमाः । अवीवृधन् । त्वां । उक्था ।

शतक्रतो इति शतक्रतो । त्वां । वर्धन्तु । नः । गिरः ॥ ८ ॥ अक्षितऽऊतिः । मनेत् ।

दुपं । वाजं । इन्द्रः । सहस्रिणं । यस्मिन् । विश्वानि । पौस्या ॥ ९ ॥ मा । नः ।

मताः । अभि । दृहन् । नूनां । इन्द्र । गिर्वणः । ईशानः । यवया । वधं ॥ १० ॥ १० ॥

युञ्जन्ति । ब्रह्मं । अरूपं । चरन्तं । परितुष्ट्युपः । रोचन्ते । रोचना । दिवि ॥ १ ॥

युञ्जन्ति । काम्या । हरी इति । विपक्षमा । रथं । शोणा । धृष्णू इति ।

नृवाहसा ॥ २ ॥ केतुं । कृण्वन् । अकेनवे । पेनः । मर्याः । अपेशसे । मं ।

उपान्विः । ब्रजायथाः ॥ ३ ॥ आन् । मर्याः । अनुं । पुनः । गर्भस्त्वं ।

आदहं स्वधामनु पुनर्गर्भत्वमैरिरे । दधाना नाम यज्ञियम् ॥ ४ ॥
 वीलु चिदारुजत्नुभिर्गुहां चिदिन्द्र वह्निभिः । अविन्द उत्सिया अनु ॥ ५ ॥ ११ ॥
 देवयन्तो यथाः मतिमच्छा विदधुं गिरः । महामनूपत श्रुतम् ॥ ६ ॥
 इन्द्रेण सं हि दक्षसे सञ्जग्मानो अविभ्युपा । मन्दु संमानवर्चसा ॥ ७ ॥
 अनवद्यैरभिद्युभिर्मखः सहस्वदर्चति । गणैरिन्द्रस्य काम्यैः ॥ ८ ॥
 अतः परिज्मन्ना गहि दिवो वा रोचनादधि । समस्मिन्नुज्जते गिरः ॥ ९ ॥
 इतो वा सातिमीमहे दिवो वा पार्थिवादधि । इन्द्रं महो वा रजसः ॥ १० ॥ १२ ॥

॥ ॥ १—१० मधुच्छन्दा ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—२, ४ निचृद्गायत्री । ८, १०

थिषोष्ठिकामथ्या निचृद्गायत्री । ५ पादनिचृद्गायत्री । १, ३, ५—७ गायत्री ॥ पङ्क्तः स्वरः ॥

(७) इन्द्रमिन्द्राथिनो बृहदिन्द्रमर्केभिरर्किणः । इन्द्रं वाणीरनूपत ॥ १ ॥
 इन्द्र इद्वयोः सचा सस्मिन् आ वञ्चोयुजा । इन्द्रो वज्री हिरण्ययः ॥ २ ॥
 इन्द्रो दीर्घाय चक्षस आसूय रोहयद्विवि । वि गोभिरद्रिभैरयत् ॥ ३ ॥

आर्द्धरिरे । दधानाः । नाम । यज्ञियं ॥ ४ ॥ वीलु । चित् । आरुजत्नुभिः । गुहा ।
 चित् । इन्द्र । वह्निभिः । अविन्दः । उत्सियाः । अनु ॥ ५ ॥ ११ ॥ देवयन्तः । यथा ।
 मति । अच्छ । विदधुं । गिरः । महं । अनूपत । श्रुतं ॥ ६ ॥ इन्द्रेण । सं । हि ।
 दक्षसे । सञ्जग्मानः । अविभ्युपा । मन्दु इति । समानवर्चसा ॥ ७ ॥ अनवद्यैः । अभि-
 द्युभिः । मखः । सहस्वत् । अर्चति । गणैः । इन्द्रस्य । काम्यैः ॥ ८ ॥ अतः ।
 परिज्मन् । आ । गहि । दिवः । वा । रोचनात् । अधि । सं । अस्मिन् । ऊज्जते ।
 गिरः ॥ ९ ॥ इतः । वा । साति । ईमहे । दिवः । वा । पार्थिवात् । अधि । इन्द्रं । महः ।
 वा । रजसः ॥ १० ॥ १२ ॥ इन्द्रं । इत् । गायिनः । बृहत् । इन्द्रं । अर्केभिः । अर्किणः ।
 इन्द्रं । वाणीः । अनूपत ॥ १ ॥ इन्द्रः । इत् । द्वयोः । मचा । संयिभ्यः । आ । वञ्च-
 युजा । इन्द्रः । वज्री । हिरण्ययः ॥ २ ॥ इन्द्रः । दीर्घाय । चक्षमे । आ । सूय । रोह-
 यत् । द्विवि । वि । गोभिः । अद्रि । ऐरयत् ॥ ३ ॥

इन्द्र वाजेषु नोऽव सहस्रप्रधनेषु, च । उग्र उग्राभिरुतिभिः ॥ ४ ॥
 इन्द्रं वयं महाधन इन्द्रमर्भे हवामहे । युजं वृत्रेषु वज्रिणम् ॥ ५ ॥ १३ ॥
 स नो वृषन्नमुं चरुं सत्रादावन्नपां वृषि । अस्मभ्यमप्रतिष्कृतः ॥ ६ ॥
 तुंजेतुंजे य उत्तरे स्तोमा इन्द्रस्य वज्रिणः । न विधे अस्य सुष्टुतिं ॥ ७ ॥
 वृषा यूथेष्व वंसगः कृष्टीरियत्योर्जसा । ईशानो अप्रतिष्कृतः ॥ ८ ॥
 य एकश्चर्यणीनां वसूनामिरज्यति । इन्द्रः पंच क्षितीनां ॥ ९ ॥
 इन्द्रं वो विश्वतस्परि हवामहे जनेभ्यः । अस्माकमस्तु केवलः ॥ १० ॥ १४ ॥ २ ॥

॥ तृतीयोऽनुवाकः ॥

॥ ८ ॥ १-१० मधुच्छन्दा ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१ निवृद्ध गायत्री । २ प्रतिसा गायत्री । १० वर्धमाना गायत्री । ३-५, ६, ७-९ गायत्री ॥ पहजः स्वरः ॥
 (८) इन्द्रं सानसिं रयिं सजित्वानं सदासहम् । वर्षिष्ठमृतये भर ॥ १ ॥

इन्द्रं । वाजेषु । नः । अव । सहस्रप्रधनेषु । च । उग्रः ।
 उग्राभिः । उतिभिः ॥ ४ ॥ इन्द्रं । वयं । महाधने । इन्द्रं । अर्भे । हवामहे ।
 युजं । वृत्रेषु । वज्रिणं । ॥ ५ ॥ १३ ॥ सः । नः । वृषन् । अमुं । चरुं । सत्रादावन्न ।
 अपं । वृषि । अस्मभ्यं । अप्रतिष्कृतः ॥ ६ ॥ तुंजेतुंजे । ये । उत्तरे । स्तोमाः ।
 इन्द्रस्य । वज्रिणः । न । विधे । अस्य । सुष्टुतिं ॥ ७ ॥ वृषा । यूथाऽव । वंसगः ।
 कृष्टीः । इत्यति । ओर्जसा । ईशानः । अप्रतिष्कृतः ॥ ८ ॥ यः । एकः । चर्यणीनां ।
 वर्मनां । इरज्यति । इन्द्रः । पंच । क्षितीनां ॥ ९ ॥ इन्द्रं । वः । विश्वतः । परि ।
 हवामहे । जनेभ्यः । अस्माकं । अस्तु । केवलः ॥ १० ॥ १४ ॥ २ ॥

॥ तृतीयोऽनुवाकः ॥

भा । इन्द्रं । सानसिं । रयिं । सजित्वानं । सदासहम् । वर्षिष्ठं । मृतये । भर ॥ १ ॥

नि येन मुष्टिहृत्यया नि वृत्रा रुणधामहै । त्वोतामो न्यवेता ॥ २ ॥
 इन्द्र त्वोताम आ वयं वज्रं घना ददीमहि । जयेम सं युधि स्पृधः ॥ ३ ॥
 वयं शूरेभिरस्तृभिरिन्द्र त्वया युजा वयं । समुह्याम पृतन्यतः ॥ ४ ॥
 महौ इन्द्रः परश्च नु महित्वमस्तु वज्रिणं । यौनं प्रथिना शर्वः ॥ ५ ॥ १५ ॥
 समोहे वा य आशत नरस्तोकस्य सनिता । विप्रांसो वा धियायवः ॥ ६ ॥
 यः कुक्षिः सोमपातमः समुद्र इव पिन्वते । उर्वरापो न काकुदः ॥ ७ ॥
 एवा ह्यस्य सृष्टता विस्पृशी गोमती मही । एका शाखा न द्वाशुपे ॥ ८ ॥
 एवा हि ते विभृतय ऊतय इन्द्र मावते । सद्यश्चित्सन्ति द्वाशुपे ॥ ९ ॥
 एवा ह्यस्य काम्या स्तोमं उक्थं च शंस्या । इन्द्राय सोमपीतये ॥ १० ॥ १६ ॥

नि । येन । मुष्टिहृत्यया । नि । वृत्रा । रुणधामहै । त्वाऽर्कतामः । नि । अवेता ॥ २ ॥
 इन्द्र । त्वाऽर्कतामः । आ । वयं । वज्रं । घना । ददीमहि । जयेम । सं । युधि । स्पृधः ॥ ३ ॥
 वयं । शूरेभिः । अस्तृभिः । इन्द्र । त्वया । युजा । वयं । समुह्याम । पृतन्यतः ॥ ४ ॥
 महान् । इन्द्रः । परः । च । नु । महित्वं । अस्तु । वज्रिणं । यौनः । न । प्रथिना ।
 शर्वः ॥ ५ ॥ १५ ॥ समुह्योहे । वा । ये । आशत । नरः । तोकस्य । सनिता ।
 विप्रांसः । वा । धियायवः ॥ ६ ॥ यः । कुक्षिः । सोमपातमः । समुद्रऽव ।
 पिन्वते । उर्वः । आपः । न । काकुदः ॥ ७ ॥ एव । हि । अस्य । सृष्टता । वि-
 स्पृशी । गोमती । मही । एका । शाखा । न । द्वाशुपे ॥ ८ ॥ एव । हि । ते ।
 विभृतयः । ऊतयः । इन्द्र । मावते । सद्यः । चित् । मतिं । द्वाशुपे ॥ ९ ॥ एव ।
 हि । अस्य । काम्या । स्तोमः । उक्थं । च । शंस्या । इन्द्राय । सोमपीतये ॥ १० ॥ १६ ॥

अष्ट० २ । अध्या० १ । व० १७, १८] ऋग्वेदः [मण्ड० १ । अनु० ३ । सू० ९

॥ ९ ॥ १-१० मधुच्छन्दा ऋषि ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्द - १, ३, ७, १० निवृत्तायगी । ५, ६
विश्वामित्रा निवृत्तायगी । २, ४, ८, ९ माध्वी ॥ पङ्क्त्यं स्य ॥

(७) इन्द्रो हि मत्स्यन्धसो विश्वेभिः सोमपर्वभिः । महा अभिष्टिरो जसा ॥ १ ॥
गमंभं सृजता सुते मुन्दिमिन्द्राय मुन्दिने । चक्रिं विश्वानि चक्रये ॥ २ ॥
मत्स्वा सुष्टिम् मुन्दिभिः स्तोमेभिर्विश्वचर्पणे । सचैषु सर्वनेष्ट्वा ॥ ३ ॥
अमृगमिन्द्र ते गिरः प्रति त्वामुदकामत । अजोपा वृषभं पतिम् ॥ ४ ॥
सं चोदय शिष्टमर्षीणां इन्द्र गरण्यम् । अमुदितं विशु प्रभु ॥ ५ ॥ १७ ॥
अस्मान्मु तत्र चोदयन्तं गमं रण्यमतः । रुधिर्युम्न यशस्वतः ॥ ६ ॥
सं गोमदिन्द्र याजयन्तं पृथुश्रयो वृहत् । विश्वायुधैश्चाक्षितम् ॥ ७ ॥
अस्मै भेष्टि श्रयो वृहदृषुम्नं वाहगुमातमम् । इन्द्र ता रुधिनीरिपः ॥ ८ ॥

इन्द्र । आ । इन्द्र । मत्स्य । अर्षीणां । विश्वेभिः । सोमपर्वभिः । महान् । अभिष्टिः ।
आजसा ॥ १ ॥ आ । इन्द्र । मुन्दि । मुन्दि । मुन्दि । इन्द्राय । मुन्दिने । चक्रिं ।
विश्वानि । चक्रये ॥ २ ॥ मत्स्वा । सुष्टिम् । मुन्दिभिः । स्तोमेभिः । विश्वचर्पणे ।
गमंभं । सृजता । सुते । मुन्दि । अमृगमिन्द्र । ते । गिरः । प्रति । त्वाम् । उदकामतम् ।
अजोपा । वृषभम् । पतिम् ॥ ४ ॥ सं । चोदय । शिष्टम् । अर्षीणां । राधः ।
इन्द्र । अस्मान् । मु । तत्र । चोदयन्तम् । गमं । रण्यमतः ॥ ६ ॥ सं । गोमदम् । इन्द्र ।
याजयन्तम् । पृथुश्रयो । वृहत् । विश्वायुधैश्चाक्षितम् ॥ ७ ॥ अस्मै । भेष्टि । श्रयो ।
वृहदृषुम्नम् । वाहगुमातमम् । इन्द्र । ता । रुधिनीः ।

अष्ट० १। अध्या० १। घ० १८, १९] ऋग्वेदः [मण्ड० १। अनु० ३। सू० १०

वमोरिन्द्रं वसुपतिं गीर्भिर्गुणन्तं ऋग्मियम् । होमं गन्तारमूतये ॥ ९ ॥
सुतेऽमुते न्योकसे बृहद्बृहते एदरिः । इन्द्राय शूपमर्चति ॥ १० ॥ १८ ॥

॥ १० ॥ १-१२ मधुच्छन्दा ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः-१-३, ५, ६ त्रिराङ्गुष्टु । ८
निबृदलुष्टु । १४ मुरगुणिरु । ७, ९-१२ अनुष्टुप् ॥ गान्धारः स्वरः । ४ ऋषभः स्वरः ॥

(१०) गायन्ति त्वा गायत्रिणोऽर्चन्त्यर्कमर्किणः ।

ब्रह्माणस्त्वा शतक्रतु उदंशमिव येमिरे ॥ १ ॥

यत्सानोः सानुमारुद्ध्यस्पर्ष्टु कर्त्तव्यम् ।

तदिन्द्रो अर्थं चेताति यूथेन वृष्णिरेजति ॥ २ ॥

युश्वा हि केशिना हरी वृषणा कश्यप्रा ।

अथा न इन्द्र सोमपा गिरामुपश्रुतिं चर ॥ ३ ॥

इयं ॥ ८ ॥ वसोः । इन्द्रं । वसुपतिं । गीःऽभिः । गुणन्तः । ऋग्मियं । होमं । गन्तारं ।
मूतये ॥ ९ ॥ सुतेऽमुते । निऽओकसे । बृहत् । बृहते । आ । इव । अरिः । इन्द्राय ।
शूपं । अर्चति ॥ १० ॥ १८ ॥

गायन्ति । त्वा । गायत्रिणः । अर्चन्ति । अर्कं । अर्किणः । ब्रह्माणः । त्वा ।
शतक्रतो इति शतऽक्रतो । उत् । उदंशमिव । येमिरे ॥ १ ॥ यत् । सानोः । सानुं ।
आ । अर्दहत् । मृरिं । अस्पर्ष्टु । कर्त्तव्यं । तत् । इन्द्रः । अर्थं । चेताति । यूथेन ।
वृष्णिः । एजति ॥ २ ॥ युश्वा । हि । केशिना । हरी इति । वृषणा । कश्यप्रा ।
अथ । नः । इन्द्र । सोमऽपाः । गिरां । उपश्रुतिं । चर ॥ ३ ॥

एहि स्तोमाँ अभि म्वराभि गृणीह्या रुव ।

ब्रह्म चनो वमो सचेन्द्रं यजं च वर्धय ॥ ४ ॥

उक्थमिन्द्राय शंस्यं वर्धनं पुरुनिष्पिधे ।

शक्रो यथा सुतेषु णो गारणत्सग्येषु च ॥ ५ ॥

तामित्सांश्वित्व ईमहे तं राये तं सुवीर्ये ।

स शक्र उत नः शक्रदिन्द्रो वसु दयमानः ॥ ६ ॥ १९ ॥

सुविष्टतं सुनिरजमिन्द्र त्वादातमिशशः ।

गवामपं व्रजं वृधि कृणुष्व राधो अद्रिषः ॥ ७ ॥

नहि त्वा रोदमी उभे क्रुशायमाणमिन्वतः ।

जेषः स्वर्वतीरपः सं गा अस्मभ्यं धनुहि ॥ ८ ॥

आ । इहि । स्तोमाँ । अभि । स्वर । अभि । गृणीहि । आ । रुव । ब्रह्म । च । नः ।
वमो । इति । मचा । इन्द्र । यजं । च । वर्धय ॥ ४ ॥ उक्थं । इन्द्राय । शंस्यं । वर्धनं ।
पुरुनिःस्पिधे । शक्रः । यथा । सुतेषु । नः । गारणत् । सत्येषु । च ॥ ५ ॥ तम । इत् ।
सगिन्वे । ईमहे । नं । राये । तं । सुवीर्यं । सः । शक्रः । उत । नः । शक्रत् ।
इन्द्रः । वसु । दयमानः ॥ ६ ॥ १९ ॥ सुविष्टतं । सुनिःस्पृजं । उद्रं । त्वादातं । इत् ।
यगं । गवां । अपं । व्रजं । वृधि । कृणुष्व । राधो । अद्रिषः ॥ ७ ॥ नहि । त्वा ।
रोदमी । इति । उभे । इति । क्रुशायमाणं । इन्वतः । जेषः । स्वर्वतीः । अपः । सं ।
गा । अस्मभ्यं । धनुहि ॥ ८ ॥ आश्वत्कर्ण । श्रुधि । हवीं । नु । चित् । दधिष्व ।

आश्रुत्कर्ण श्रुधी ह्वं न चिदधिष्व मे गिरः ।

इन्द्र स्तोममिमं मम कृत्वा युजश्चिदन्तरम् ॥ ९ ॥

विद्मा हि त्वा वृषंतमं वाजेषु ह्वनश्रुतम् ।

वृषंतमस्य इमह ऊतिं सहस्रसार्तमाम् ॥ १० ॥

आ तू न इन्द्र कौशिक मन्दसानः सुतं पिब ।

नव्यमायुः प्र म् निर कृधी सहस्रसामृषिम् ॥ ११ ॥

परि त्वा गिर्वणो गिर इमा भवन्तु विश्वतः ।

बृह्मायुमनु बृद्धयो जुष्टा भवन्तु जुष्टयः ॥ १२ ॥ २० ॥

॥ ११ ॥ १-८ जेता माधुच्छन्दम ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ अनुष्टुप् छन्दः ॥ गान्धारः स्वरः ॥

(११) इन्द्रं विश्वां अवीवृधन्त्समुद्रव्यचमं गिरः ।

रथीतमं रथिनां वाजानां सत्पतिं पतिम् ॥ १ ॥

मे । गिरः । इन्द्रं । स्तोमं । इमं । मम । कृत्वा । युजः । चित् । अंतरं ॥ ९ ॥ विष् ।

हि । त्वा । वृषन्तमं । वाजेषु । ह्वनश्रुतं । वृषन्तमस्य । इमहे । ऊतिं । सहस्र-

सार्तमां ॥ १० ॥ आ । तू । नः । इन्द्र । कौशिक । मन्दसानः । सुतं । पिब ।

नव्यं । आयुः । प्र । म् । निर । कृधी । सहस्रसाम् । ऋषिं ॥ ११ ॥ परि । त्वा ।

गिर्वणः । गिरः । इमाः । भवन्तु । विश्वतः । बृहद्मायुं । अनु । बृद्धयः । जुष्टाः ।

भवन्तु । जुष्टयः ॥ १२ ॥ २० ॥

इन्द्रं । विश्वाः । अवीवृधन् । समुद्रव्यचमं । गिरः । रथिजमं ।

रथिनां । वाजानां । सत्पतिं । पतिम् ॥ १ ॥

सुख्ये तं इन्द्र वाजिनो मा भेमं शवसस्पते ।

त्वामभि प्र णोनुमो जेतारुमपराजितम् ॥ २ ॥
पूर्वीरिन्द्रस्य रातयो न वि दस्यन्त्यूनयः ।

यदी वाजस्य गोर्मनः स्मोतृभ्यो महेते मधम ॥ ३ ॥
पुरां भिन्दुर्युवा कविरमिनौजा अजायत ।

इन्द्रो विश्वस्य कर्मणो धृता वज्री पुरुषुतः ॥ ४ ॥
त्वं बलस्य गोमनोऽपावरद्विवो विलम् ।

त्वां देवा अविभ्युपस्तुज्यमानास्त आविपुः ॥ ५ ॥
तवाहं शूर रातिभिः प्रत्यायं सिन्धुमावदन् ।

उपानिष्ठन्न गिर्वणो विदुष्टे तस्य कारवः ॥ ६ ॥
मायाभिरिन्द्र मायिनं त्वं शुष्णमवातिरः ।

विदुष्टे तस्य मेधिरास्तेषां श्रवांस्युत्तिर ॥ ७ ॥

सुख्ये । ते । इन्द्र । वाजिनः । मा । भेम । शवसः । स्पते । त्वां । अभि । प्र । नोनुमः ।
जेतारं । अपराजितं ॥ २ ॥ पूर्वीः । इन्द्रस्य । रातयः । न । वि । दस्यन्ति । ऊनयः ।
यदी । वाजस्य । गोर्मनः । स्मोतृभ्यः । महेते । मधम ॥ ३ ॥ पुरां । भिन्दुः । युवा ।
कविः । अमितऽओजाः । अजायत । इन्द्रः । विश्वस्य । कर्मणः । धृता । वज्री ।
पुरुषुतः ॥ ४ ॥ त्वं । बलस्य । गोमनः । अपा । अवः । अविपुः । विलम् ।
त्वां । देवाः । अविभ्युपः । तुज्यमानास्तः । आविपुः ॥ ५ ॥ त्वं । अहं । शूर ।
रातिभिः । प्रति । प्रायं । सिन्धुं । आवदन् । उप । अनिष्ठन् । गिर्वणः । विदुः ।
ते । तस्य । कारवः ॥ ६ ॥ मायाभिः । इन्द्र । मायिनं । त्वं । शुष्णं । अवः । अ-
तिरः । विदुः । ते । तस्य । मेधिराः । तेषां । श्रवांसि । उत् । ति । ॥ ७ ॥ इन्द्रं । ईशानं ।

अष्ट० १ । अध्या० १ । व० २१, २२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ । अनु० ४ । सू० १२

इन्द्रमीशानमोजसाभि स्तोमां अनुपत ।

सहस्रं यस्य रातय उत वा सन्ति भूयसीः ॥ ८ ॥ २१ ॥ ३ ॥

॥ चतुर्थोऽनुवाकः ॥

॥ १२ ॥ १-१२ मेधातिथिः काण्व ऋषिः ॥ अग्निदेवता ॥ गायत्री छन्दः ॥ पङ्क्त्यं, स्वरः ॥

(१२) अग्निं द्रुतं घृणीमहे होतारं विश्वेदसम् ।

अस्य यज्ञस्य सुकृतम् ॥ १ ॥

अग्निमग्निं हवीमभिः सदा हवन्त विश्वपतिम् ।

इव्यवाहं पुरुषियम् ॥ २ ॥

अग्ने देवा इहा बह जज्ञानो वृक्तवर्हिषे ।

अग्निं होता न ईड्यः ॥ ३ ॥

ओजसा । अभि । स्तोमाः । अनुपत । सहस्रं । यस्य । रातयः । उत । वा । सन्ति ।
भूयसीः ॥ ८ ॥ २१ ॥ ३ ॥

॥ चतुर्थोऽनुवाकः ॥

अग्निं । द्रुतं । घृणीमहे । होतारं । विश्वेदसं । अस्य । यज्ञस्य । सुकृतम् ॥ १ ॥
अग्निंऽअग्निं । हवीमऽभिः । सदा । हवन्त । विश्वपतिं । इव्यवाहं । पुरुषियं ॥ २ ॥
अग्ने । देवान् । इहा । आ । बह । जज्ञानः । वृक्तवर्हिषे । अग्निं । होता ।
नः । ईड्यः ॥ ३ ॥

तां उ॒ग॒तो वि बो॒धय॒ यद॒ग्ने या॒सि दू॒त्यम् ।

दे॒वैरा स॒न्ति ब॒र्हिषे ॥ ४ ॥

घृ॒ता॒ह॒व॒न दी॒दिवः॒ प्र॒ति स्म रि॒पतो द॒ह ।

अ॒ग्ने त्वं र॒क्षस्वि॒नः ॥ ५ ॥

अ॒ग्नि॒ना॒ग्निः स॒मि॒ध्यते क॒विर्गृ॒हप॒तिर्यु॒वा ।

ह॒व्य॒वाद् जु॒हा॒स्यः ॥ ६ ॥ २२ ॥

क॒वि॒स॒ग्नि॒मुप॑ स्तु॒हि स॒त्यध॑र्मा॒णम॒ध्वरे ।

दे॒वम॑मी॒व॒चात॑नम् ॥ ७ ॥

य॒स्त्वाम॑ग्ने ह॒वि॒र्ष॒तिदू॒तं दे॒व स॒प॒र्य॒ति ।

तस्य॑ स्म प्रा॒वि॒ता भ॑व ॥ ८ ॥

यो अ॒ग्निं दे॒वजी॑तये ह॒वि॒ष्मा आ॒जि॒वा॒सति॑ ।

तस्मै॑ पा॒वक॑ मृ॒ळय ॥ ९ ॥

स नः॑ पा॒वक॑ दो॒ष्टि॒वो॒ग्ने दे॒वा इ॒हा व॑ह ।

उप॑ य॒ज्ञं ह॒विश्च॑ नः ॥ १० ॥

तान् । उ॒ग॒तः । वि । बो॒धय॒ । यत् । अ॒ग्ने । या॒सि । दू॒त्यम् । दे॒वैः ।
आ । स॒न्ति । ब॒र्हिषे ॥ ४ ॥ घृ॒तः आ॒ह॒व॒न । दी॒दिवः । प्र॒ति । स्म । रि॒पतः ।
द॒ह । अ॒ग्ने । त्वं । र॒क्षस्वि॒नः ॥ ५ ॥ अ॒ग्नि॒ना । अ॒ग्निः । सं । इ॒ध्यते । क॒विः ।
गृ॒हप॑तिः । यु॒वा । ह॒व्य॒वाद् । जु॒हा॒स्यः ॥ ६ ॥ २२ ॥ क॒वि । अ॒ग्निः । उप॑ ।
स्तु॒हि । स॒त्यध॑र्मा॒णम् । अ॒ध्वरे । दे॒वम् । अ॒मी॒व॒चात॑नम् ॥ ७ ॥ यः । त्वां । अ॒ग्ने ।
ह॒विःप॑तिः । दू॒तम् । दे॒वम् । स॒प॒र्य॒ति । तस्य॑ । स्म । प्र॒वि॒ता । भ॑व ॥ ८ ॥
यः । अ॒ग्निः । दे॒वजी॑तये । ह॒वि॒ष्मान् । आ॒जि॒वा॒सति॑ । तस्मै॑ । पा॒वक॑ । मृ॒ळय॑ ।
॥ ९ ॥ यः । नः । पा॒वक॑ । दो॒ष्टि॒वः । अ॒ग्ने । दे॒वान् । इ॒हा । आ । व॑ह । उप॑ ।

स नः स्तवान् आ भर गायत्रेण नवीयसा ।

रुयि वीरवतीमिषम् ॥ ११ ॥

अग्ने शुक्लेण शोचिषा विश्वाभिर्देवहृतिभिः ।

इमं स्तोमं जुषस्व नः ॥ १२ ॥ २३ ॥

॥ १३ ॥ मेधातिथिः काण्व ऋषिः ॥ १ ॥ देवता-इष्मः समिद्धो वाभिः । २ तनूनपान् । ३ नराशमः । ४ इहः । ५ बहिः । ६ देवीर्देवः । ७ उपास्तान्ता । ८ दैव्यो होतासौ प्रचेतमौ । ९ तिस्रो देव्यः मरस्वतीका-भारत्यः । १० त्वष्टा । ११ वनस्पतिः । १२ स्वाहाकृतयः ॥ गायत्री छन्दः ॥ षड्जः स्वरः ॥

(१३) सुसमिद्धो न आ वह देवाँ अग्ने हविष्मते ।

होतः पावक यक्षि च ॥ १ ॥

मधुमन्तं तनूनपाण्डं देवेषु नः कवे ।

अद्या कृणुहि धीतये ॥ २ ॥

नराशंसमिह प्रियमस्मिन्यज्ञ उर्प ह्ये ।

मधुजिह्वं हविष्कृतम् ॥ ३ ॥

अग्ने सुखतमे रथे देवाँ ईक्षित आ वह ।

असि होता मनुर्हितः ॥ ४ ॥

यज्ञं । इविः । च । नः ॥ १० ॥ सः । नः । स्तवानः । आ । भर । गायत्रेण । नवीयसा । रुयि । वीरवती । इषं ॥ ११ ॥ अग्ने । शुक्लेण । शोचिषा । विश्वाभिः । देवहृतिभिः । इमं । स्तोमं । जुषस्व । नः ॥ १२ ॥ २३ ॥

सुसमिद्धः । नः । आ । वह । देवान् । अग्ने । हविष्मते । होतारिति । पावक । यक्षि । च ॥ १ ॥ मधुमन्तं । तनूनपाण्डं । यज्ञं । देवेषु । नः । कवे । अद्या । कृणुहि । धीतये ॥ २ ॥ नराशमं । इह । प्रियं । अस्मिन् । यज्ञे । उर्प । ह्ये । मधुजिह्वं । हविष्कृतं ॥ ३ ॥ अग्ने । सुखतमे । रथे । देवान् । ईक्षितः । आ । वह । अभि । होता । मनुः । गहितः ॥ ४ ॥

अष्ट० १। अध्या० १। व० २४, २५] ऋग्वेद. [मण्ड० १। अनु० ४। सू० १

स्तृणीत बर्हिर्ननुपगृह्यतपृष्टं मनीषिणः ।

यत्रामृतस्य चक्षणम् ॥ ५ ॥

वि श्रयन्तामृतावृधो द्वारो देवीरसश्चतः ।

अद्या नूनं च यष्टवे ॥ ६ ॥ २४ ॥

नक्तोपसा सुपेशसास्मिन्गृहे उप हये ।

इदं नो बर्हिर्नासदे ॥ ७ ॥

ता सुजिह्वा उप हये होतारा दैव्या कवी ।

यज्ञं नो यक्षतामिमम् ॥ ८ ॥

इच्छा सरस्वती मही तिस्रो देवीर्मयोभुवः ।

बर्हिः सीदन्त्वसिधः ॥ ९ ॥

इह त्वष्टारमग्रियं विश्वरूपमुप हये ।

अस्माकमस्तु केवलः ॥ १० ॥

स्तृणीत । बर्हिः । अनुपक् । गृह्यतपृष्टं । मनीषिणः । यत्र । अमृतस्य । चक्षणम् ॥ ५ ॥
 वि । श्रयन्तां । कृतपृष्टः । द्वारः । देवीः । असश्चतः । अद्या । नून । च । यष्टवे ॥ ६ ॥ २४ ॥
 नक्तोपसा । सुपेशसा । अस्मिन् । गृहे । उप । हये । इदं । नः । बर्हिः । आसदे ।
 ॥ ७ ॥ ता । सुजिह्वा । उप । हये । होतारा । दैव्या । कवी इति । यज्ञं । नः । यक्षतां ।
 इमं ॥ ८ ॥ इच्छा । सरस्वती । मही । तिस्रः । देवीः । मयोभुवः । बर्हिः ।
 सीदन्तु । असिधः ॥ ९ ॥ इह । त्वष्टारं । अग्रियं । विश्वरूपं । उप । हये ।
 अस्माक । अस्तु । केवलः ॥ १० ॥ अत्र । मूत्र । वनस्पते । देव । देवेभ्यः ।

अव सृजा वनस्पते देव देवेभ्यो हविः ।

प्र दातुरस्तु चेतनम् ॥ ११ ॥

स्वाहा यज्ञं कृणोतनेन्द्राय यज्वनो गृहे ।

तत्र देवाँ उप ह्वये ॥ १२ ॥ २५ ॥

॥ १४ ॥ १-१० मेधातिथिः काण्व ऋषि ॥ विश्वेदेवा देवताः ॥ गायत्री उन्दः ॥ पङ्क्तः स्वरः ॥

(१४) ऐभिरग्रे दुवो गिरो विश्वेभिः सोमपीतये ।

देवेभिर्याहि यक्षि च ॥ १ ॥

आ त्वा कण्वा अहूपत गृणन्ति विप्र ते धियः ।

देवेभिरग्रे आ गहि ॥ २ ॥

इन्द्रवायू वृहस्पतिं मित्राग्निं पूषणं भगम् ।

आदित्यान्मरुतं गुणम् ॥ ३ ॥

प्र वो भ्रियन्त इन्द्रो मत्सरा मादयिष्णवः ।

द्रुप्ता मध्वश्चमूपदः ॥ ४ ॥

हविः । प्र । दातुः । अस्तु । चेतनं ॥ ११ ॥ स्वाहा । यज्ञं । कृणोतु । नेन्द्राय । यज्वनः । गृहे । तत्र । देवान् । उप । ह्वये ॥ १२ ॥ २५ ॥

आ । एभिः । अग्रे । दुवः । गिरः । विश्वेभिः । सोमपीतये । देवेभिः ।

याहि । यक्षि । च ॥ १ ॥ आ । त्वा । कण्वाः । अहूपत । गृणन्ति । विप्र । ते । धियः ।

देवेभिः । अग्रे । आ । गहि ॥ २ ॥ इन्द्रवायू इति । वृहस्पतिं । मित्रा । अग्निं । पूषणं । भगम् ।

आदित्यान् । मरुतं । गुणं ॥ ३ ॥ प्र । वो । भ्रियन्ते । इन्द्रो । मत्सराः । मादयि-

ष्णवः । द्रुप्ताः । मध्वः । चमूपदः ॥ ४ ॥

ईळते त्वामवस्यवः कर्णासो वृक्तबर्हिषः ।

हविष्मन्तो अरुङ्कृतः ॥ ५ ॥

वृतपृष्ठा मनोयुजो ये त्वा वहन्ति वह्नयः ।

आ देवान्तसोमपीतये ॥ ६ ॥ २६ ॥

तान्यजत्राँ ऋतावृधोऽग्ने पत्नीवतस्कृधि ।

मध्वः सुजिह्व पायय ॥ ७ ॥

ये यजत्रा य ईड्यास्ते ते पिबन्तु जिह्वया ।

मधोरग्ने वषट्कृति ॥ ८ ॥

आकीँ सूर्यस्य रोचनाद्विश्वान्देवाँ उपर्युधः ।

विप्रो होतेह वक्षति ॥ ९ ॥

विश्वेभिः सोम्यं मध्वग्न इन्द्रेण वायुना ।

पिवा मित्रस्य धामभिः ॥ १० ॥

त्वं होता मनुर्हितोऽग्ने यज्ञेषु सीदासि ।

सोमं नो अध्वरं यज ॥ ११ ॥

ईळते । त्वां । अवस्यवः । कर्णासः । वृक्तबर्हिषः । हविष्मन्तः ।
अरुङ्कृतः ॥ ५ ॥ वृतपृष्ठाः । मनःस्युजः । ये । त्वा । वहन्ति ।
वह्नयः । आ । देवान् । सोमपीतये ॥ ६ ॥ २६ ॥ तान् । यजत्रान् ।
ऋतावृधः । अग्ने । पत्नीवतः । कृधि । मध्वः । सुजिह्व । पायय ॥ ७ ॥ ये । यजत्राः ।
ये । ईड्याः । ते । ते । पिबन्तु । जिह्वया । मधोः । अग्ने । वषट्कृति ॥ ८ ॥ आकीँ ।
सूर्यस्य । रोचनात् । विश्वान् । देवान् । उपर्युधः । विप्रः । होतेह । वक्षति ॥ ९ ॥
विश्वेभिः । सोम्यं । मधु । अग्ने । इन्द्रेण । वायुना । पिवा । मित्रस्य । धामभिः ॥ १० ॥
त्वं । होता । मनुः । हितः । अग्ने । यज्ञेषु । सीदामि । तः । इमं । नुः । अध्वरं ।

युक्ष्वा अरुषी रथे हरितो देव रोहितः ।

ताभिर्देवाँ इहा वह ॥ १२ ॥ २७ ॥

। १५ ॥ १-१२ मघानिधि काण्व ऋषि ॥ देवता-ऋतव । १ इन्द्र । २ मरुतः । ३ त्वष्टा ।
४ अभि । ५ इन्द्र । मित्रावरुणो । ७-१० द्रविणाणां । ११ अश्विनो । १२ अपि ॥ गायत्रो उन्द्र ॥
पङ्क्त्यं स्वरः ॥

(१५) इन्द्र सोमं पिबं क्रतुना त्वा विशन्तित्वन्दवः ।

मत्स्रामस्तदोक्तसः ॥ १ ॥

मरुतः पिबंत क्रतुना पोत्राद्यजं पुनीतन ।

यूयं हि धा सुदानवः ॥ २ ॥

अभि यजं गृणीहि नो ग्नावो नेष्टः पिबं क्रतुना ।

त्वं हि रत्नुधा असि ॥ ३ ॥

अग्ने देवाँ इहा वह सादया योनिषु त्रिषु ।

परि भूष पिबं क्रतुना ॥ ४ ॥

यज ॥ ११ ॥ युक्ष्वा । हि । अरुषीः । रथे । हरितः । देव । रोहितः । ताभिः ।
देवान् । इहा । आ । वह ॥ १२ ॥ २७ ॥

इन्द्रं । सोमं । पिबं । क्रतुना । आ । त्वा । विशन्तु । इन्दवः । मत्स्रामस्तदोक्तसः ।
तत्स्रामोक्तसः ॥ १ ॥ मरुतः । पिबंत । क्रतुना । पोत्रात् । यज । पुनीतन ।
यूयं । हि । धा । सुदानवः ॥ २ ॥ अभि । यज । गृणीहि । नः । ग्नावः । नेष्टरिति ।
पिबं । क्रतुना । त्वं । हि । रत्नुधाः । असि ॥ ३ ॥ अग्ने । देवान् । इहा ।
आ । वह । सादया । योनिषु । त्रिषु । परि । भूष । पिबं । क्रतुना ॥ ४ ॥

अष्ट० १ । अध्या० १ । व० २८, २९] ऋग्वेदः [मण्ड० १ । अनु० ४ । सू० १५

ब्राह्मणादिन्द्र राघंसः पिवा सोममृत्तुर्नु ।

तवेहि मुख्यमस्तृतम् ॥ ५ ॥

युवं दक्षं धृतव्रत मित्रावरुण दुलभम् ।

ऋतुना यजमांशाथे ॥ ६ ॥ २८ ॥

द्विणोदा द्विणसो ग्रावहस्तासो अध्वरे ।

यज्ञेषु देवमीळते ॥ ७ ॥

द्विणोदा ददानु नो वसन्ति यानि शृण्वरे ।

देवेषु ता वनामहे ॥ ८ ॥

द्विणोदाः पिपीपति जुहोत प्र च तिष्ठत ।

नेष्ट्रादृतुभिरिष्यत ॥ ९ ॥

यत्वा तुरीयमृतुभिर्द्विणोदो यजामहे ।

अथ स्मा नो द्विर्भवे ॥ १० ॥

ब्राह्मणादिन्द्र । राघंसः । पिवा । सोमं । ऋतुना । अनु ।
तवेहि । इति । मुख्यं । अस्तृतं ॥ ५ ॥ युवं । दक्षं । धृतव्रता ।
मित्रावरुणा । दुःलभं । ऋतुना । यज्ञं । आशाथे इति ॥ ६ ॥ २८ ॥ द्विणः । जदाः ।
द्विणमः । ग्रावहस्तासः । अध्वरे । यज्ञेषु । देवं । ईळते ॥ ७ ॥ द्विणः । जदाः । ददानु ।
नः । वसन्ति । यानि । शृण्वरे । देवेषु । ता । वनामहे ॥ ८ ॥ द्विणः । जदाः । पिपी-
पति । जुहोत । प्र । च । तिष्ठत । नेष्ट्रात् । ऋतुजभिः । इष्यत ॥ ९ ॥ यत्वा । त्वा ।
तुरीयं । ऋतुजभिः । द्विणः । जदाः । यजामहे । अथ । स्म । नः । द्विर्भवे ॥ १० ॥
अथिना । पिषन् । मयुः । दीर्घग्री इति दीर्घिऽअग्री । शुचिञ्चता । ऋतुना । यजुः-

अष्ट० १ । अध्या० १ । व० २२, ३०] क्रमेदः [मण्ड० १ । अनु० १ । सू० १६

अश्विना पिबन्तं मधु दीव्यग्री शुचिव्रता ।

ऋतुना यज्ञवाहसा ॥ ११ ॥

गार्हपत्येन सन्त्य ऋतुना यज्ञनीरंसि ।

देवान्देवयते यज ॥ १२ ॥ २९ ॥

॥ १६ ॥ १-९ मेधातिथिः काण्व कपिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ गायत्री छन्दः ॥ यज्ञः स्वरः ॥

(१६) आ त्वा वहन्तु हरयो वृषणं सोमपीतये ।

इन्द्रं त्वा सूरक्षसः ॥ १ ॥

इमा घाना घृतस्नुवो हरी इहोप वक्षतः ।

इन्द्रं सुखतमे रथे ॥ २ ॥

इन्द्रं प्रातर्हवामहे इन्द्रं प्रयत्यध्वरे ।

इन्द्रं सोमस्य पीतये ॥ ३ ॥

उप नः सुतमा गहि हरिभिरिन्द्र केशिभिः ।

सुते हि त्वा हवामहे ॥ ४ ॥

वाहसा ॥ ११ ॥ गार्हपत्येन । सन्त्य । ऋतुना । यज्ञनीः । असि । देवान् । देवयते । यज ॥ १२ ॥ २९ ॥

आ । त्वा । वहन्तु । हरयः । वृषणं । सोमपीतये । इन्द्रं । त्वा । सूरक्षसः ॥ १ ॥
 इमाः । घानाः । घृतस्नुवः । हरी इति । इह । उप । वक्षतः । इन्द्रं । सुखतमे । रथे ॥ २ ॥
 इन्द्रं । प्रातः । हवामहे । इन्द्रं । प्रयति । अध्वरे । इन्द्रं । सोमस्य । पीतये ॥ ३ ॥
 उप । नः । सुतं । आ । गहि । हरिभिः । इन्द्रं । केशिभिः । सुते हि । त्वा । हवामहे ॥ ४ ॥

मेमं नः स्तोममा गृह्यपेदं सर्वनं सुतम् ।

शूरो न तृषितः पिब ॥५॥ ३०॥

इमे सोमाम् इन्द्रवः सुतासो अधि ग्रहीषि ।

ताँ हंइ सहमे पिय ॥ ६ ॥

अथ ते मनोमो अग्रियो हृदिस्पृगस्तु गन्तमः ।

अथा सोम' सुतं पिब ॥ ७ ॥

विश्वमित्रत्वं सन्मित्रो मदाय गच्छति ।

वृत्रहा सोमपितये ॥ ८ ॥

मेमं नः काममा पृण गेभिरश्वैः शतक्रतो ।

स्नवाम त्वा स्वाध्यः ॥ ० ॥ ३१ ॥

॥ १३ ॥ १-० मेरुनिः शब्दः कवि ॥ इन्द्रावकां दवत ॥ छन्दः- यवमया विराड् गायत्री ।
॥ १४ ॥ १-० मेरुनिः शब्दः कवि ॥ इन्द्रावकां दवत ॥ छन्दः- यवमया विराड् गायत्री ।
॥ १५ ॥ १-० मेरुनिः शब्दः कवि ॥ इन्द्रावकां दवत ॥ छन्दः- यवमया विराड् गायत्री ।

मः । इमं नः । स्मोर्म । आ । गृहि । उप । इष्टं । सर्वनं । सुतं । गौरः । न । तृपितः । पित्र
॥ ५ ॥ ३० ॥ इमे । मोर्मागः । इष्टयः । सुतायः । अपि । बहिषि । तान । इष्टः ।
मर्म । पित्र ॥ ६ ॥ अयं । ने । स्मोर्मः । अग्रियः । इष्टिष्पक् । अम्नु । अंस्तमः ।
अयं । मोर्म । सुतं । पित्र ॥ ७ ॥ विश्वे । इव । सर्वनं । सुतं । इष्टः । मर्ताय ।
गृह्णाति । इष्टया । मोर्मर्ताये ॥ ८ ॥ मः । इष्ट । नः । कार्म । आ । पूण । गोभिः ।
अपेः । इष्टया । इति शत । अतो । स्मोर्म । न्ना । सुप्रार्थः ॥ ९ ॥ ३१ ॥

(१७) इन्द्रावरुणयोरहं मम्राजोरव आ वृणे ।

ता नो मृळात ईदृशे ॥ १ ॥

गन्तारा हि स्थोऽवसे हवं विप्रस्य मावतः ।

धृतीरा चर्पणीनाम् ॥ २ ॥

अनुकामं तर्पयेथामिन्द्रावरुण राय आ ।

ता वां नेदिष्ठमीमहे ॥ ३ ॥

युवाकु हि शचीनां युवाकु सुमतीनां ।

भूयाम वाज्रदान्नाम् ॥ ४ ॥

इन्द्रः सहस्रदान्नां वरुणः शंस्यानाम् ।

कर्तुर्भवत्युक्थ्यः ॥ ५ ॥ ३२ ॥

तयोरिदवसा वयं सनेम नि च धीमहि ।

स्यादुत प्ररेचनम् ॥ ६ ॥

इन्द्रावरुण वामहं हुवे चित्राय राधसे ।

अस्मान्सु जिग्युषस्कृतम् ॥ ७ ॥

इन्द्रावरुण न नु वां सिपासन्तीषु धीष्व ।

अस्मभ्यं शर्म यच्छतम् ॥ ८ ॥

इन्द्रावरुणयोः । अहं । मम्राजोः । अवः । आ । वृणे । ता । नः । मृळातः । ईदृशे
॥ १ ॥ गन्तारा । हि । स्थः । अवसे । हवं । विप्रस्य । मावतः । धृतीरा । चर्पणीनां
॥ २ ॥ अनुकामं । तर्पयेथां । इन्द्रावरुणा । रायः । आ । ता । वां । नेदिष्ठ
मीमहे ॥ ३ ॥ युवाकु । हि । शचीनां । युवाकु । सुमतीनां । भूयाम । वाज्रदान्नां ।
॥ ४ ॥ इन्द्रः । सहस्रदान्नां । वरुणः । शंस्यानां । कर्तुः । भवति । उक्थ्यः ॥ ५ ॥ ३२ ॥
तयो । इत् । अवसा । वयं । सनेम । नि । च । धीमहि । स्यात् । उत । प्ररेचनं ।
॥ ६ ॥ इन्द्रावरुणा । वां । अहं । हुवे । चित्राय । राधसे । अस्मान् । सु । जिग्युषः ।
कृतं ॥ ७ ॥ इन्द्रावरुणा । नु । नु । वां । सिपासन्तीषु । धीषु । आ । अस्मभ्यं ।
शर्म । यच्छतं ॥ ८ ॥

प्रवामश्नोतु सुष्टुतिरिन्द्रावरुण यां हुवे ।

यामृषाथे सुधस्तुतिम् ॥ ९ ॥ ३३ ॥ ४ ॥

॥ पञ्चमोऽनुवाकः ॥

॥ १८ ॥ १-९ मेधाविधिः सण्य क्रोपः ॥ देवता १-३ ब्रह्मणस्पतिः । ४ ब्रह्मणस्पतिरिन्द्रावरुण सोमश्च ।
५ बृहस्पतिरिन्द्रावरुण । ६-८ मरुतस्पतिः । ९ सप्तमस्पतिर्नारायणो वा ॥ उन्द्रः-१ विराट् गायत्री । ३, ६, ८
दिपोषिवामया निचुद्रायत्री । ६ निचुद्रायत्री । ७ पादनिचुद्रायत्री । २, ७, ९ गायत्री ॥ पद्मः स्वरः

(१८) सोमानं स्वरं कृणुहि ब्रह्मणस्पते ।

कक्षीर्वन्तं य औशिजः ॥ १ ॥

यो रेवान्यो अमीवृहा वसुवितपुष्टिवर्धनः ।

स नः सिपक्त यस्तुरः ॥ २ ॥

मा नः शंसो अररूपो धृतिः प्रणङ् मर्त्यस्य ।

रक्षा णो ब्रह्मणस्पते ॥ ३ ॥

स वा वीरो न रिप्यन्ति यमिन्द्रो ब्रह्मणस्पतिः ।

सोमो हिनोति मर्त्यम् ॥ ४ ॥

त्वं तं ब्रह्मणस्पते सोम इन्द्रश्च मर्त्यम् ।

दक्षिणा पातवंहसः ॥ ५ ॥ ३४ ॥

म । वां । अश्नोतु । सुष्टुतिः । इन्द्रावरुणा । यां । हुवे । यां । क्रूषाथे इति ।
सुधस्तुतिं ॥ ९ ॥ ३३ ॥ ४ ॥

॥ पञ्चमोऽनुवाकः ॥

सोमानं स्वरं कृणुहि । ब्रह्मणः । स्पते । कक्षीर्वन्तं । यः । औशिजः ॥ १ ॥ यः ।
रेवान् । यः । अमीवृहा । वसुवित् । पुष्टिवर्धनः । सः । नः । सिपक्तुः । यः । तुरः
॥ २ ॥ मा । नः । शंसोः । अररूपः । धृतिः । प्रणङ् । मर्त्यस्य । रक्षा । नः । ब्रह्मणः । स्पते ।
॥ ३ ॥ सः । वा । वीरः । न । रिप्यन्ति । यं । इन्द्रः । ब्रह्मणः । पतिः । सोमः । हिनोति ।
मर्त्यम् ॥ ४ ॥ त्वं । तं । ब्रह्मणः । स्पते । सोमः । इन्द्रः । च । मर्त्यं । दक्षिणा । पातु ।
अंहसः ॥ ५ ॥ ३४ ॥ सप्तमः । पतिः । अर्द्धतं । प्रियं । इन्द्रस्य । काम्यं । मुनिं ।

सदसस्पतिमद्भुतं प्रियमिन्द्रस्य काम्यम् ।

सुनि मेधामयासिषम् ॥ ६ ॥

यस्माद्वृते न सिध्यन्ति यज्ञो विपश्चितश्चन ।

स धीनां योगमिन्वति ॥ ७ ॥

आदध्नोति हविष्कृतिं प्राञ्चं कृणोत्यध्वरम् ।

होत्रा देवेषु गच्छति ॥ ८ ॥

नराशंसं सुधृष्टमपश्यं सप्रथस्तमम् ।

दिवो न सद्यमग्नसम् ॥ ९ ॥ ३५ ॥

॥ १९ ॥ १-९ मेधातिथिः काष्ण ऋषिः ॥ देवता अग्निर्मरुतश्च ॥ छन्दः-ऋग्वेदायत्री । ९ पिपीलि-
कामन्या निचुद्रायत्री । १, ३-८ गायत्री ॥ पङ्क्तयः स्वरः ॥

(१९) प्रति त्वं चारुमध्वरं गोपीथाय प्र ह्वयसे ।

मरुद्भिरग्न आ गहि ॥ १ ॥

नहि देवो न मर्त्यो महस्तव क्रतुं परः ।

मरुद्भिरग्न आ गहि ॥ २ ॥

ये महो रजसो विदुर्विश्वे देवासो अद्भुतः ।

मरुद्भिरग्न आ गहि ॥ ३ ॥

मेधां । अयासिषं ॥ ६ ॥ यस्माद्व । वृते । न । सिध्यन्ति । यज्ञः । विपःश्चितः ।
चन । सः । धीनां । योगं । इन्वति ॥ ७ ॥ आद्व । कृणोति । हविःकृतिं । प्राञ्चं ।
कृणोति । अध्वरं । होत्रा । देवेषु । गच्छति ॥ ८ ॥ नराशंसं । सुधृष्टमं । अपश्यं ।
सप्रथःस्तमं । दिवः । न । सद्यमग्नसं ॥ ९ ॥ ३५ ॥

प्रति । त्वं । चारुं । अध्वरं । गोपीथाय । प्र । ह्वयसे । मरुत्जभिः । अग्ने ।
आ । गहि ॥ १ ॥ नहि । देवः । न । मर्त्यः । महः । तव । क्रतुं । परः । मरुत्जभिः ।
अग्ने । आ । गहि ॥ २ ॥ ये । महः । रजसः । विदुः । विश्वे । देवासः । अद्भुतः ।
मरुत्जभिः । अग्ने । आ । गहि ॥ ३ ॥

य उग्रा अर्कमानृचुरनाष्ट्राम् ओजसा ।

मरुद्भिरग्न आ गृहि ॥ ४ ॥

ये शुभ्रा घोरवर्षसः सुश्रवास्तो रिगादसः ।

मरुद्भिरग्न आ गृहि ॥ ५ ॥ ३६ ॥

ये नाकस्याधि रोचने दिवि देवास आसते ।

मरुद्भिरग्न आ गृहि ॥ ६ ॥

य ईक्ष्यन्ति पर्वतान् तिरः समुद्रमर्णवम् ।

मरुद्भिरग्न आ गृहि ॥ ७ ॥

आ ये तन्वानि रुदिमभिस्तिरः समुद्रमोजसा ।

मरुद्भिरग्न आ गृहि ॥ ८ ॥

अभि त्वा पूर्वपीतये सृजामि सोम्यं मयु ।

मरुद्भिरग्न आ गृहि ॥ ९ ॥ ३७ ॥ १ ॥

॥ इति प्रथमाष्टके प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

ये । उग्राः । अर्क । आनृचुः । अनाष्ट्राम् । ओजसा । मरुद्-
भिर । अग्ने । आ । गृहि ॥ ४ ॥ ये । शुभ्राः । घोरवर्षसः ।
सुश्रवास्तः । रिगादसः । मरुद्भिरः । अग्ने । आ । गृहि ॥ ५ ॥ ३६ ॥ ये ।
नाकस्य । अधि । रोचने । दिवि । देवासः । आसते । मरुद्भिरः । अग्ने । आ । गृहि
॥ ६ ॥ ये । ईक्ष्यन्ति । पर्वतान् । तिरः । समुद्रं । अर्णवम् । मरुद्भिरः । अग्ने । आ । गृहि
॥ ७ ॥ आ । ये । तन्वानि । रुदिमभिः । तिरः । समुद्रं । ओजसा । मरुद्भिरः ।
अग्ने । आ । गृहि ॥ ८ ॥ अभि । त्वा । पूर्वपीतये । सृजामि । सोम्यं । मयु ।
मरुद्भिरः । अग्ने । आ । गृहि ॥ ९ ॥ ३७ ॥ १ ॥

॥ इति प्रथमाष्टके प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

પ્રથમ અષ્ટક

પ્રથમ મણ્ડલ

[પ્રથમ અધ્યાય]

॥ રુગ્વેદ ॥

[પ્રથમ અનુવાક]

સૂકત ૧.

૧. ૧-૯. પ્રમુચ્છન્દા ઋષિ. અગ્નિ દેવતા. ગાયત્રી છંદ

અગ્નિ એ યજ્ઞનો અગ્રણી છે. યજ્ઞનો પ્રમુખ દેવ તે જ છે. તેમ જ યજ્ઞના હવિર્ભાગ તે તે દેવતાઓને પોહોંચાડનાર સન્માનનીય આચાર્ય પણુ તે જ છે. અસંખ્ય રત્નોનો અનુપમ ભંડાર એની પાસે છે. તેથી એવા અગ્નિદેવનું હું ભકિતપુરઃસર સ્તવન કરું છું.

૧

પૂર્વકાલીન રૂષિઓને આ અગ્નિની સ્તુતિ કરવામાં પ્રેમ લાગ્યો હતો અને અર્વાચીન રૂષિઓને પણ તે સર્વથેય સ્વતન કરવા યોગ્ય લાગે છે. અમારા યજ્ઞમાં આ જ અગ્નિ અખિલ દેવોને લઈ આવે છે.

૨

આ અગ્નિથી જ ભક્તને વૈભવ પ્રાપ્ત થાય છે અને તે વૈભવ પણ એવો કે, જે દિનપ્રતિદિન વૃદ્ધિ પામતો બાય છે. વીરશ્રેષ્ઠ પુરૂષોને જ જયશ્રી જે માળા આરોપે છે, તે પણ આ અગ્નિની કૃપાથી પૂજકોને પ્રાપ્ત થાય છે.

૩

હે અગ્નિદેવ, જે યજ્ઞ ઉપર તમારી ચારે તરફથી દૃષ્ટિ હોય છે તે જ યજ્ઞ દેવોને મહુષ્ય કરવા યોગ્ય લાગે છે.

૪

અગ્નિદ્વારા જ સર્વ દેવોને તેમના હવિર્ભાગ પ્રાપ્ત થાય છે. એની જ પાસેથી ભુદ્ધિશાળી પંડિતોને જ્ઞાનસામર્થ્ય પ્રાપ્ત થાય છે. એણે આપેલાં વરદાન નિઃસંશય સફળ થવાનાં જ; અને એના ભક્તો ગમે તેટલે ઠેકાણેથી એને આવાહન કરે તો પણ તેમની પ્રાર્થના એના સાંભળ્યામાં આવે નહિ એવું કદી પણ બનવાનું જ નહિ. એવો અગ્નિ દેવસમુદાય સાથે અને પ્રાપ્ત થયેલો છે.

૫ (૧)

હે અગ્નિદેવ, હે અગિરમ્, ઉપાસકોને જે કાંઈ મંગલ આશીર્વાદ તું આપે તે સત્ય થવી જ જોઈએ; એમાં કશો શક નથી.

૬

હે અગ્ને, પ્રતિદિન, રાત્રિ તથા દિવસમાં, અન્તઃકરણપૂર્વક તને વદન કરતાં અમે તારાં ચરણોના આશ્રય લઈએ છીએ,

૭

કારણ, પ્રત્યેક પુણ્યયજ્ઞમાં તુંજ વિરાજમાન થાય છે. સર્વ વિધિઓનો રક્ષણકર્તા તું જ છે. તારૂં તેજ અત્યંત દેદિપ્યમાન છે, યજ્ઞમાં સ્થિર રહેતાં તારા આનંદમાં ભરતી થાય છે.

હે અગ્નિદેવ, અમે તારાં છોકરાં છીએ. માયાળુ પિતાપ્રમાણે અમારાં લાકડાં તું ઉત્તમ રીતે પુરાં કર. અમારી પાસેથી દૂર જઈશ નહિ. તેમાં જ અમારૂં ક્ષેત્ર છે. ૯ (૨)

સૂકત ૨

મધુચન્દ્ર ઋષિ. દેવતા, ૧-૩ વાયુ; ૪-૬ ઇન્દ્રવાયુ; ૭-૯ મિત્રવરણ.

જેનાને આદ્ધાહ આપનાર હે વાયુદેવ, તારૂં આગમન થવા દે, તારે માટે આ સોમરસની ઉત્તમ સામગ્રી તૈયાર કરી રાખી છે, તેનું સેવન કર. અમારી પ્રાર્થના સાંભળ.

હે વાયુદેવ, યાગકાળના ઉત્તમ જ્ઞાનવાળા વિદ્વાન સ્તોત્રપ્રબંધકર્તા, સોમરસ તૈયાર કરીને, સુંદર સુંદર સ્તોત્રોત્તરે તારો પ્રભાવ ગાય છે. ૧

હે વાયુદેવ, તારો શબ્દ વિશ્વસંચારી છે તેનું શ્રવણ એટલે સર્વ કામનાં પરિપૂર્ણ થવાની તૈયારી જ સમજવી. તને સોમપાનની ઇચ્છા થાય એટલે તારી ઇચ્છા વ્યક્ત કરવા માટે, આ તારો શબ્દ તારા ભક્તોપ્રતિ ગમન કરે છે. ૨

અહો ઇન્દ્રવાયુ, અહીંયાં આ સોમરસ તૈયાર કરી રાખ્યો છે. તમે અમારા ઉપર કૃપા કરવા માટે આવો. તમે આ સોમરસનું સેવન કરો એવી જ તેની ઇચ્છા છે. ૩

હે વાયુદેવ, વેગસામર્થ્ય તારો અને ઇન્દ્રનો વૈભવ છે માટે ત્વરા કરીને તમે બન્નેજણુ આવો. કારણ સોમરસનો સ્વાદ શું છે તે તમને ખબર જ છે. ૪ (૩)

હે વાયુદેવ, તારૂં તથા ઇન્દ્રનું બલ અનુપમ છે, તમે બન્ને જણુ સોમપાનની ઇચ્છા કરીને મેં ભક્તિપૂર્વક કરેલો આ સરસ સોમરસ પ્રાશન કરવા માટે જલદી આવો. ૫

પવિત્ર કાર્યમાં જેના સામર્થ્યનો આધાર છે; એવા મિત્રને હું નિમંત્રણ કરું છું. દુષ્ટોનો નાશ કરનાર જે વરુણ, તેને પણ હું ભક્તિથી બોલાવું છું. આ બન્નેની ઇચ્છાવટે પૃથ્વીપર જળવૃદ્ધિ થાય છે. ૬

મિત્ર તથા વરુણને લીધે જ વિશ્વમાંના નિયમો સચવાય છે અને તેઓ પોતા પણ ધર્મ નિયમોનું પાલન કરવામાં બૂધણ માને છે અને તેમનું સામર્થ્ય પણ ધર્મ-નીતિથી વિભૂષિત કરે છે. ૭

અષ્ટ ૧ । અધ્યા ૧ । વ ૪-૬] ઋગ્વેદ [મण्ड ૧ । અનુ ૧ । સૂ ૩

સર્વોપકારી અને સર્વવ્યાપી એવા અમારા મિત્રવરુણની બુદ્ધિસંપન્નતા અપૂર્વ છે. અને તેમનું બલ કૃતિરૂપે વ્યક્ત થનાર છે. ૯ (૪)

સૂકત ૩

મધુચન્દા ઋષિ, દેવતા, ૧-૩ અશ્વિનીકુમાર, ૪-૬ ઇન્દ્ર; ૭-૯ વિશ્વેદેવ; ૧૦-૧૨ સરસ્વતી.

હે અશ્વિનીકુમાર ! દાનકર્મવડે આપના હસ્ત લીના થયેલા છે. જગતમાં જે કંઈ શુભ છે, તેના સ્વામી આપ જ છો. અસંખ્ય લોકોને આપનો જ આધાર છે. અમારો હુવિ આપ મીઠો માની લ્યો. ૧

હે અશ્વિનીકુમાર, આપનાં અનેક અદ્ભૂત કૃત્યો અમને ખબર છે. આપનું શૌર્ય પણ સર્વપ્રસિદ્ધ છે. અને આપનું ધૈર્ય અપ્રતિમ છે અમારી સ્તુતિનો આપ દયાળુપણે સ્વીકાર કરો. ૨

હે સત્યસ્વરૂપ અશ્વિનીકુમાર ! કલેશપરિહારક તરીકે આપની ખ્યાતિ છે. આપ લીધેલ પરાક્રમ કરનારા છો. આપનું આગમન અત્રે થવા દો. કારણ આ બુદ્ધિ, અમે સોમરસમાં પડેલી હર્લની સળીઓ કાઢી નાંખીને તથા તેમાં સ્વાદિષ્ટ પદાર્થનું મિશ્રણ કરીને તે તૈયાર કરી મૂક્યો છે. ૩

હે ઇન્દ્ર, તારી કાન્તિ અલૌકિક છે. અહીંયાં આવ. આ સોમરસ અમે તારે માટે અમારી આંગળીઓ વડે ઘોળી મૂક્યો છે. એ હમેશાં જ શુદ્ધ છે. ૪

હે ઇન્દ્ર, મોટા મોટા વિદ્વાનોએ તારૂં સ્તવન કરેલું છે, અને મેં પણ તને લક્ષિતથી પ્રાર્થ્યો છે. માટે મારી પ્રાર્થનાનો સ્વીકાર કરવા માટે તું પોતે અહીંયાં આવ. આ સોમરસ મેં તૈયાર કરી મૂક્યો છે. ૫

પીતવર્ણના અશ્વ ઉપર આરૂઢ થનાર હે ઇન્દ્રદેવ, અમારાં સ્તવનો સ્વીકારવા માટે તું ત્વરાથી અત્રે આવ, અને અમારા આ સોમરસની બાબતમાં તારા મનમાં રૂચિ ઉત્પન્ન કર. ૬ (૫)

હે વિશ્વેદેવો, આપ જગતના રક્ષણકર્તા અને અખિલ પ્રાણીમાત્રના પોષણ કરનારા છો. આપને હું હવિર્ભાગ અર્પણ કરું છું. માટે આપ અત્રે આવો. આપની આદાર્યબુદ્ધિ સર્વપ્રસિદ્ધ છે. ૭

અવૃ ૧ । અધ્યા ૧ । વ૦ ૬, ૭] ઋગ્વેદ [મણ્ડ ૧ । અનુ ૨ । સૂ ૦ ૪

હે વિશ્વેદેવો, જગતનું રક્ષણ આપ જ કરો છો. જેટલી ઉત્સુકતાથી ગાયો સાયંકાળે ઘર તરફ દોડતી જાય છે તેટલી ઉત્સુકતાથી અમારો સોમ ગ્રહણ કરવા માટે તમે અત્રે આવો.

૮

સર્વની ચિંતા રાખનારા વિશ્વેદેવોએ અમારા હવિનો સ્વીકાર કર્યો છે. તેમની માયા અતર્ક્ય છે. તે કોઈનો દ્રોહ કરતા નથી અને તેમનું પણ અહિત કરવાને કોઈ સમર્થ નથી.

૯

જગતને પાવન કરનાર સરસ્વતી, અમારા યજ્ઞમાંના હવિર્ભાગની પ્રેમથી ઇચ્છા કરો. તેનું બુદ્ધિસામર્થ્ય અપાર છે.

૧૦

સત્ય ભાષણમાં માધુર્ય લાવનાર તે જ છે. અને ઉત્તમ વિચારોની ઓળખાણ કરાવનાર પણ તે જ છે. આ સરસ્વતી અમારા યજ્ઞનો સ્વીકાર કરે છે.

૧૧

સ્વપ્રકાશવટે જ્ઞાનના મહાસાગરની તે અમને સ્પષ્ટ કલ્પના કરી આપે છે. આ વિશ્વમાં બુદ્ધિ જેવું જ્યાં જ્યાં જણાય છે ત્યાં ત્યાં સામ્રાજ્ય કરનારી અધિદેવતા આ જ હોય છે.

૧૨ (૬)

અનુવાક ૨.

સૂકત ૪.

મધુઅન્દા ઋષિ. ઇન્દ્ર દેવતા.

ઉત્તમ પ્રકારનું અન્ન આપ્યાથી જે પ્રભાણે ગાય સુપ્રસન્ન થઈને પુષ્કળ દૂધ આપે ॥ તે પ્રભાણે, તું પ્રસન્ન થાય માટે, અમે તને દરરોજ હવિ અર્પણ કરીએ છીએ. આ સુંદર વિશ્વ તેજ ઉત્પન્ન કર્યું છે.

૧

આ અમારા મોમનો હવિ ગ્રહણ કરવા માટે અત્રે આવ, તને સોમ બહુ જ ભાવે છે. માટે અમારા આ મોમરસનું પ્રાશન કર. તારો વેશ્વર અપાર છે. તું પ્રસન્ન થયાથી ગોધનાદિ દૈત્ય મદ્દજ જ પ્રાપ્ત થાય છે.

૪

૨

અષ્ટ-૧ । અધ્યાય ૧ । વૃ ૭, ૮] ક્રમવેદ [મળ્લ-૧ । અનુ-૨ । સુ-૫

તાડ અન્ત-કરણ દયાશીલ તો છેજ, પણ તે અન્ન કરણના પણ અંતર્ભાગનું અ-
મને યોગખાણ થવા દે અમારો અનાદર કરીશ નહિ. તાડ આગમન અત્રે થવા દે ૭

બુદ્ધિશાળી, અનિષ્ઠ, અને પ્રજ્ઞાવાન ઇન્દ્ર-જે તારા અત્યંત જીવનન મિત્ર
કરતાં પણ સર્વતોપરિ અધિક છે તેની પામે જઇને જે ભાગવાનું હોય તે ભાગ; બ. ૪

ઇન્દ્રની જ જો તમે ઉપાસના કરશો તો કલ્યાણના ખીજા માર્ગો તમે એક
એવું અમને નિદાઓર લોકો ભલે કહે; ૫ (૧)

અથવા આજ કારણને લીધે 'અમે મોટા ભાગ્યવાન' એમ પણ તારા અમારા
અમારા વિષે ઉદ્ધાર કાઢ્યા હોય પરંતુ અમારા એક જ નિશ્ચય છે, કે હે અમારા
કરનાર ઇન્દ્ર, અમે તારા મૌખ્યમય આશ્રય નીચે જ રહીશું

મર્વ્યાપી ઇન્દ્રને સોમરસ અર્પણ કરે. એ સોમરસપાન સર્વ
નવું જોમ ઉત્પન્ન કરનાર છે. સોમરસને લીધે જ યજ્ઞને શોભા છે અને
અદે સતોષ તેમાં જ છે તેને લીધે જ શરીરમાં એતન્ય ઉત્પન્ન થાય છે, અને
પરમ પ્રિય ઇન્દ્રને આનંદનું સ્પુરણ એ જ અઢાલે છે.

આ જ સોમરસનું પાન કરીને, હે મહાપરાક્રમી ઇન્દ્ર, તું યજ્ઞને
અને શૂરત્વનાં કૃત્યોમાં તેં શૂરોનું રક્ષણ કર્યું ૧ (૨)

હે મહાપરાક્રમી ઇન્દ્ર, શૌર્યનાં કૃત્યોમાં તું તારા
પ્રાપ્તિની ઇચ્છાથી અમે તારા યજ્ઞનું વર્ણન કરીએ છીએ ૫ (૩)

જે સ પત્તિનો સ્વામી છે, જેનું મહત્વ અપાર
માંથી પાર ઉતારે છે, અને સોમરસ અર્પણ કરનારા
ઇન્દ્રનું યજ્ઞોગાન કરે ૧ (૪)

સૂકત

મધુચન્દ્ર નાપિ ઇન્દ્ર

હે સ્તોત્રો ગાવામાં કુશળ
ઉદ્દેશીને ગાન કરે ૧ (૫)

ઇન્દ્રને

કોઇ
સેત થયે

અણ ૧ । અધ્યા ૧ । વ ૦ ૧૧૦] સ્વરૂપે [મણ્ડ ૦ ૧ । અનુ ૨ । સૂ ૦ ૧

સોમરસ ગળીને તૈયાર કર્યા પછી તમે ઇન્દ્રને આવાહન કરો. આ ઇન્દ્ર
શ્રેષ્ઠોનો શિરોમણી અને સ્પૃહણીય સપત્તિનો સ્વામી છે. ૨

અમને વૈભવ પ્રાપ્ત કરાવી આપો. આ અમારા ઉત્કૃષ્ટ લાભોમા તથા સદ્લાવનામા
આ જ (ઇન્દ્ર) વાસ કરો. આ તેના સર્વ સામર્થ્ય સાથે અમારી પાસે આવે. ૩

જેના અન્ન સમગ્ર થઈને ઉભા રહ્યા છતાં તેનીપાસે શત્રુઓ યુદ્ધમા સામે
મોઝે ઉભા રહેતા નથી તે ઇન્દ્રનો મહિમા તમે ગાવ. ૪

માન યોગી મૂકેલો પવિત્ર તથા દહી મિશ્રિત કરેલો આ સોમરસ
ઇન્દ્ર તેના ઉપર રૂચિ કરે એવી ઇચ્છાથી નોમપ્રિય ઇન્દ્રકને બાય છે. ૫ (૮)

હે પરાક્રમથી ચોલનાર ઇન્દ્ર, જગતપર વર્ચસ્વ ચલાવવાની ઇચ્છાથી
તુ નોમપાન કરવામાટે એકદમ પ્રગલ્ભ થયો. ૬

સ્તુતિથી ઉલ્લાસ પામનાર હે ઇન્દ્ર, સર્વ અવયવોને પ્રમેદ આપનારો સોમરસ
તારા મુખમા પ્રવેશે અને તને આનંદ આપે. તુ જ્ઞાનવાળો છે. ૭

હે પ્રજ્ઞાનશાલી ઇન્દ્ર, સ્તુતિથી તારૂં મહત્વ વધુ સ્તવનને લીધે તારો મહિમા
સર્વત્ર વિદિત થયો. અમારા મોતોનો પણ તારો મહત્તા વધારો. ૮

હું દ્રે રક્ષણ કરવાનું મન ઉપર લીધું કે પછી તેમ ન થવું અશક્ય છે તેટ
લામાટે તે અમને એ જ એવું સામર્થ્ય આપે કે જેની જરોબરી ધીન હોઈએ.
મામર્થ્યથી પણ ન થતા તેના યોગથી ગમે તેવા પરાક્રમના કૃત્યો સહજ થઈ શકે. ૯

હે સર્વમનુષ્ય ઇન્દ્ર, કોઈ પણ મનુષ્ય અમારા દેહને ઉપદ્રવ કરવાને સમર્થ
ન થાય તારી સત્તા મર્યાદાથી અમારા અકસ્માત રીતે વધ કોઈના પણ તરફથી
ન થાય એવું કર. ૧૦ (૧૦)

સૂક્ત ૬

મધુ-છન્દા ઋષિ. દેવતા, ૧-૩ ઇન્દ્ર, ૪, ૬, ૮, ૯ મત્ત;

૫, ૭ મત્ત તથા ઇન્દ્ર; ૧૦ ઇન્દ્ર

આ તેજોગોળ આકાશમાં ચળકે છે અને અનુચરની માફક તે આ મધ્યવર્તી દેવતાની નીકળવાની તૈયારી કરે છે. એ મધ્યવર્તી તેજ સામર્થ્યવાન, ઉત્તમવલ, અને સર્વસચ્ચારી છે. ૧

એ પરિચારક તેના રથની બન્ને બાજુએ અશ્વ જોડે છે. એ અશ્વ એટલા તો સુંદર છે કે કોઈના પણ મનમાં તેમને માટે અભિલાષા ઉત્પન્ન થાય; તેમનો રંગ જશક રાતો છે અને આ પરાક્રમી દેવને લઈ જતાં તેમનાં અંગમાંનું તેજસ્વીપણું દેખાઈ આવે છે. ૨

અહો હો 'અચેતનને ચેતન્ય આપીને અને જે આકારહીન હતું તેને સાકાર કરીને તે ઉપાસહ વર્તમાન જન્મ લીધો. ૩

યજ્ઞકર્મમાં પરિચિત થયેલુ નામધારણ કરીને તે મુદ્રયનુક્રમથી પુનઃ ગર્ભવાસ પામ્યો. ૪

હું ઇન્દ્ર, હુલેંદ્ય પર્વત લેદનારી વીજળીના યોગવટે શુક્રાઓ તોડી નાંખીને પ્રભાફૂળી (એવી) ગાયોનો તે પતો ચેળાઓ. ૫ (૧૧)

અભીષ્ટ વંભવ આપનાર આ ઇન્દ્રને ઉદ્દેશીને ભક્તોએ સ્તોત્રો કર્યા તેનું મહત્ત્વ તથા યશ બન્ને વિશ્રુત છે. ૬

જેના હૃદયને ભયે ક્યારેય પણ સ્પર્ગ કર્યો નથી એવા ઇન્દ્રની માથે તું મચાર કરતો દેખાય છે, તે વખતે બન્નેનું પણ તેજ સરખું દેખાય છે અને તમે બન્ને પણ આનંદિત દેખાવ છો. ૭

ઇન્દ્રના અનુચર સર્વને પ્રિય અને અતિશય તેજસ્વી છે; તેમનામાં કોઈ પણ પ્રકારનો અવશુભ આમ યોધતાં યોધતાં પણ મળતો નથી તેમનાથી વિભૂષિત થયેલા આ દેવપ્રીત્યર્થે અમાગ યજ્ઞમાં ઉચ્ચ યોષગી અર્ચન ચાલી રહ્યું છે. ૮

અષ્ટ ૧ । અધ્યા ૧ । વ૦ ૧૨-૧૪] ક્રમવંદ [મણ્ડ ૧ । અનુ ૨ સૂ ૭

તેટલા માટે હે સર્વવ્યાપી દેવ, દુલ્લોકમાંથી અથવા પ્રકાશમાન અંતરિક્ષમાંથી તું અત્રે આવ. આ યજ્ઞમાં, આ હું તારો દાસ, તારાં સ્તોત્રો ગાતો ગાતો મારી વાણી અલંકૃત કરું છું.

અમને ઇન્દ્રદર્શન જ અભીષ્ટ છે. તે દિવ્યલોકમાંથી અથવા ભૂલોકમાંથી અથવા મહાન અંતરિક્ષમાંથી, ગમે ત્યાંથી પણ અમને પ્રાપ્ત થાવ

૧૦ (૧૨)

સૂક્ત ૭

મધુચન્દા ઋષિ. ઇન્દ્ર દેવતા.

ગાથા ગાનારા ઋષિઓએ અનેક ગાથા વડે ઇન્દ્રની જ સ્તુતિ કરી. અર્કપાઠક વિદ્વાનોએ પણ ઇન્દ્રનું અર્ચન કર્યું. એવી રીતે અનેક સ્તોત્રોદ્ધારા ઇન્દ્રનું સ્તવન થયું છે

૧

પીતવર્ણના અગ્નિવોનો સ્વામી ફક્ત ઇન્દ્ર જ છે. એ જ સર્વને આજ્ઞા કરે છે. આ વજ્રધારી ઇન્દ્ર સર્વ આવીનાશી સંપત્તિનો પ્રભુ છે

૨

પૂર્ણપણે સર્વની દૃષ્ટિએ પડે એવી રીતે ઇન્દ્રે સૂર્યની આકાશમાં સ્થાપના કરી. તેના વજ્રના સાધનવડે પર્વત જેવા મેઘને તેણે હલમલાવીને છોડયો

૩

હે ઇન્દ્ર, તું ઉગ્રસ્વરૂપ છે; માટે તારાં ઉગ્રસાધનો વડે ન્યાં સાહસનાં કામો આશી રહ્યાં છે અને હજારો વીરો ન્યાં ઝગમગે છે તેવે સ્થાને અમારું સરક્ષણ કર. ૪

શત્રુ પ્રાપ્ત થતાં અમે ઇન્દ્રને હાક મારીએ છીએ. મોટાં મોટાં યુધ્ધોમાં અને નાની નાની લડાઈઓમાં પણ અમે ઇન્દ્રની સહાય માટે સ્તુતિ કરીએ છીએ. કારણ તે જ વજ્રધારી અને અમારો ખરો સહાયકર્તા છે

૫ (૧૩)

વૃષ્ટિ વડે સંહોદિત આદાર્ય પ્રકટ કરનાર હે ઇન્દ્રદેવ, તું ચત્કિંચિત્ પણ અવગણના ન કરતાં મેઘપટલ દૂર કર.

૬

ઇન્દ્રનાં પરાક્રમનું વર્ણન કરનારી જે ઉત્તમોત્તમ પ્રાર્થના છે તેમાં પણ હે ઇન્દ્ર, તારી ચોખ્ખતાને લાયક હોય એવી સ્તુતિ મને જડતી નથી.

૭

જેની ગતિ ટોલદાર છે, એવો એકાદો મહાવૃષભ જે પ્રમાણે વૃષભના ટોળાને માર્ગદર્શક થાય છે તે પ્રમાણે આ જગતનો સ્વામી ઇન્દ્ર સર્વ માનવોને સતોપીને, તેમને તેના સામર્થ્યવડે આગળ જવાને પ્રવૃત્ત કરે છે

૮

સર્વ જગત, સર્વ સપત્તિ અને પાંચે લોક ઉપર ઇન્દ્રનું એકલાનું જ સ્વામિત્વ છે

૯

જનતાના હિતમાટે અમે પ્રત્યેક જગ્યાએથી તમારા પ્રિય ઇન્દ્રને આવાહન કરીએ છીએ તે ઇન્દ્ર ફક્ત અમારો જ પક્ષપાતી રહ્યો.

૧૦ (૧૪)

અનુવાક ૩.

સૂકત ૮.

મધુચન્દ્રા ઋષિ. ઇન્દ્ર દેવતા.

હે ઇન્દ્ર, જેના યોગવડે મનનું સમાધાન થાય, જેના યોગવડે અમને વર્ચસ્વ પ્રાપ્ત થાય, જેનો કદિ પણ નાશ થાય નહિ અને જે સર્વ લોકમાં ઉત્કૃષ્ટ ઠરે, એવો વૈભવ અમને અમારા સંરક્ષણ માટે આપ. ૧

તું અશ્વાઘ્ન થઈને અમારું સંરક્ષણ કરવા માંડે કે દક્ષા મુદિપ્રહારથી અમે પાતકી શત્રુનો નાશ કરી શકીએ એવો તે વૈભવ હોવો જોઈએ. ૨

તું રક્ષણ કરતો હોવાથી અમે હાથમાં ઘણું લઇશું તોપણ તેનું વજ્ર બનશે, અને અમે મમરાંગણમાં શત્રુને જિતી શકીશું. ૩

તારી સહાય મળ્યાથી શત્રુ ગમે તેટલા સંઘામનિયુક્ત હશે તથાપિ ગર અગ્નિ-વેત્તાઓની મદદથી અમે તેમને નિર્બળ કરીશું. ૪

આ વજ્રધારી ઇન્દ્રએક છે. એટલું તો શું, તેથી પણ અધિક છે. તેનું મહત્વ એલુંજ ચિરદાયિક હો. એનું બલ આકાશ જેટલું અનંત છે. ૫ (૧૫)

ગૂર પુરુષો રણાંગણમાં જે યશ મેળવે છે, અપત્યલાભથી મનુષ્યને જે સુખ પ્રાપ્ત થાય છે, અથવા એકાગ્રજીવિથી સ્તવન કરનારા વિદ્વાન લોકો જે કાંઈ સંપાદન કરે છે, ૬

અથવા મોમરસનું પ્રેમથી પાન કરીને બકતાનું જે ઉદર આગર પ્રમાણે તણ-

અષ્ટ ૧ । અધ્યા ૧ । વ૦ ૧૬.૧૭] ઋગ્વેદ [મણ્ડ ૧ । અનુ ૩ । સૂ ૧

તુમ ભરેલુ દેખાય છે, અથવા જે કંઠમાંથી ઓકાદિ વિશાલ નદી પ્રમાણે પ્રવાહ
આવી રહેા હોય છે,

૭

આ સર્વ તે ઇન્દ્રનાં આશીર્વાચનનો પ્રભાવ છે. તે તારાં ઉત્તમ આશીર્વાચનો
પાકેલાં ફળવાળી વૃક્ષશાખાપ્રમાણે તારા હાસોને ફલરૂપ થાય છે, અને તેને ગ્રાધનાદિ
સંપત્તિ તથા ળીલ્લં અનેક સુખો પ્રાપ્ત કરી આપે છે.

૮

હે ઇન્દ્ર, તે તારાં સામર્થ્યો અને ભકતોનું રક્ષણ કરવાનો માર્ગ મારા સરખા
હાસને હમેશાં જ અનુકૂલ હોય છે.

૯

આવાં આ ઇન્દ્રનાં સ્પૃહણીય અને પ્રશંસનીય સ્તુતિસ્તોત્રો સોમપાન માટે
ઇન્દ્રને પ્રવૃત્ત કરેા.

૧૦ (૧૬)

સૂકત ૯.

મંત્રચન્દ્રા ઋષિ. ઇન્દ્ર દેવતા.

ઓ ઇન્દ્ર આવ, અને જ્યારે જ્યારે અમારે હાથે સોમયાગ થાય ત્યારે ત્યારે
અમારા હવિ મીઠા મળી લે. તારા સામર્થ્યથી તું જ અમારો સરક્ષણકર્તા
બન્યો છું.

૧

આ આનંદી ઇન્દ્રને આ આનંદદાયક મોમરસ તૈયાર થતાં જ અર્પણ કરેા;
આ વિશ્વકર્તાને આ હર્ષક્ષરી મોમરસ અર્પણ કરેા.

૨

હે દિવ્ય મુગટ ધારણ કરનાર ઇન્દ્ર, હે સર્વ દેખનાર દેવ, આ પ્રમોદદાયી
અવનોથી તું આનંદિત થા અને અમે હવિ અર્પણ કરતા હોઇએ ત્યાં તારાં
અસ્તિત્વ હોવા કે

૩

હે ઇન્દ્ર, તને ઉદ્દેશીને એ સ્તવનોક્તિનો ઉચ્ચાર કર્યો પરંતુ તે પહેલાં જ

તે અધીર મને તારીકને ચાલતી થઈ. તું તેમનો નાથ અને તેમની કામના પરિપૂર્ણ કરનારો સ્વામી છું. ૪

હે ઇન્દ્ર, અપ્રતિમ અને સ્પૃહણીય ધન અમને મોકલી આપ; અત્યંત સામર્થ્યપ્રદ અને અત્યંત ઉત્કૃષ્ટ અને મર્ષવ્યાપક ધન એક તારી જ પાસે છે. ૫ (૧૭)

હે સહસ્રકાન્તિ ઇન્દ્ર, અમને વૈભવ પ્રાપ્ત થાય તેમાટે ધનાર્જનમાં અમને પ્રવૃત્ત કર; તેનેમાટે અમારાતરફથી મનઃપૂર્વક પ્રયત્ન થવા દે, અને તેમાં અમને યશ આવે તેમ કર. ૬

હે ઇન્દ્ર, ગોધનાદિ વૈભવ અમારીપાસે પુષ્કળ છે, અમારું સામર્થ્ય મોટું છે અને અમે દીર્ઘાયુષી છીએ, એવી અમારી કીર્તિ સર્વત્ર પ્રસાર પામે, અને તેને કદિ પશુ આંચ ન આવે. ૭

હે ઇન્દ્ર, અમારી કીર્તિ પુષ્કળ વધાર, અમને અપાર વૈભવ આપ અને અમને રથ પ્રાપ્ત થાય એવી કૃપા અમારાઉપર કર. ૮

અનેક પ્રકારની સ્તુતિઓથી કરગરીને આપણે આપણા સંરક્ષણાર્થ ઇન્દ્રને આવાહન કરીએ, આવો. આ વૈભવનો રાજા છે. આ ઇન્દ્રોગ્રહ કવિતાવડે વર્ણન કરવા જવો છે. એને હાકે મારવાની જ વાર અને તે ગમે ત્યાં ઉત્તો જ હોય છે. ૯

પ્રત્યેક સોમયાગની જગ્યાએ વાસ કરનારા આ શ્રદ્ધ ઇન્દ્રપ્રીત્યર્થ આ તેનો ભક્ત ઉચ્ચ સ્વરથી અને મનની તૃપ્તિ થતા મુખી, સ્તોત્રો અર્પણ કરે છે. ૧૦ (૧૮)

સૂક્ત ૧૦.

મંત્ર-૦૮૮ ઋષિ- ૧૮ દેવતા.

ગાયત્રીવૃત્ત ગાનારા ઉપાસક તારા યજ્ઞનાં ગાન કરે છે. અને અર્ક નામનાં સ્તોત્રો રચનારા તારી અર્કોવડે અર્ચા કરે છે. હે અગ્રણી ઇન્દ્ર, જે પ્રમાણે

અટ્ટ ૧ । અધ્યા ૧ । વ૦ ૧૯, ૨૦] ઋગ્વેદ [મણ્ડ ૧ । અનુ ૨૨, ૧ મૂ. ૧૦

ધનની તાકડી ઉચે ચડાવીએ તે પ્રમાણે વિઠાન લોકોએ તને અતિશય ઉચ્ચત્વ આપ્યું છે.

૧

ન્યારે ઇન્દ્રના સકતે એક પર્વતના શિખરઉપરથી બીજા પર્વતના શિખર-
ઉપર આરોહણ કરીને ઇન્દ્રનું અગાધ કર્તૃત્વ અવલોક્યું ત્યારે પર્વ-
ન્યાધિપતિ ઇન્દ્ર પણ તેના મનમાનો ભાવ સમજ્યો, અને પોતાની સર્વ સામગ્રી
લઇને તે આવવા માટે તૈયાર થયો

૨

હે ઇન્દ્ર, તારા અન્ધ વૃષ્ટિ ઉત્પન્ન કરનારા છે. તેમની ય.ળ લાભી છે. અને
તેમના પુષ્ટ દેહને લીધે તેમને બાધેલા પદ્મ તગ થયા છે હે નોમપ્રિય દેવ,
તેમને તારા રથસાથે જોડ અને અમારી પ્રાર્થના તારાથી સાભળી શકાય તેટલો
અમારી પાસે આવ

૩

હે સ પત્તિરૂપ ઇન્દ્ર, આમ આવ, અમારી પ્રાર્થનાના વખાણ કર, તેમને
મારી કહે, તેમને માટે પ્રશસાના ઉદ્દગાર કાઢ અમારી પ્રાર્થનાનો સ્વીકાર કર અને
અમારો યજ કામગ્રહ થાય એમ કર

૪

અર્ધાધરિપૂરક ઇન્દ્રને ઉદ્દેશીને ઉત્કૃષ્ટ સ્તોત્ર ગાવું જોઈએ. એવું કર્યાથી
અમારા પુત્રપાત્ર ઉપર અને અમારા ઇષ્ટ મિત્રો ઉપર ઇન્દ્ર, પોતાની કૃપાદૃષ્ટિ
ગાળશે.

૫

તેના જ પ્રેમની વાંચીના રાખીને અમે તેની પાસે જઈએ છીએ સ પત્તિ-
માટે પણ અમે તેને જ ગરજે જઈએ છીએ અને અમને શ્રેયપ્રાપ્તિ થવામાટે
અમે તેનો જ આશ્રય લઈએ છીએ માટે તે જ ઇન્દ્ર અમને વૈભવ આપીને અમારા
અંગમાં કર્તૃત્વશક્તિ ઉત્પન્ન કરે

૬ (૧૯)

હે ઇન્દ્ર, તારી કૃપાને લીધે પ્રાપ્ત થયેલી કીર્તિ જ સર્વત્ર પ્રસરે છે તેને
ધન મહેનત પણ પડતી નથી. હે વશ્યાનિ દેવ, ગાયોના અમૂલ્ય બંધનમાંથી
મુક્ત કર; અને જમાગપર કૃપા કર

૭

તને કૌપ યતાં, બૃલોક અને ગલોક જન્મે પણ તને શાન કરવાને તારી સમક્ષ

આવવાની હિંમત ધરશે નહિ. સ્વર્ગમાંના જળ ઉપર સ્વામિત્વ સ્થાપન કરીને ગાયોને
અમારી તરફ મોકલી આપ' ૮

હે ઇન્દ્ર, તારા કાન ચારે તરફ છે. મારી પ્રાર્થના સાંભળ અને મારી સ્તુતિ-
ત્રો સત્વર સ્વીકાર કર. તું મારો મિત્ર છે તારા અંતઃકરણમાં આ માર્ગ સ્તવન
ભરી રાખ ૯

કામના પરિપૂર્ણ કરનારા દેવતાઓમાં તું શ્રેષ્ઠ છે, એ અમે જાણીએ છીએ.
તું જ પ્રાર્થના સત્વર સાંભળે છે, એ પણ અમે જાણીએ છીએ. પર્જન્યવૃષ્ટિપર તારો
અધિકાર આદ્યુતો હોવાને લીધે તારી કૃપાની અમે યાચના કરીએ છીએ. એ કૃપાની
યોગ્યતા ખીજ કરતાં સહસ્રપટ વધારે છે. ૧૦

હે ઇન્દ્ર, હે કૌશિક, સુપ્રસન્ન થઈને અમારા સોમરસનો સત્વર સ્વીકાર કર.
અમારી આયુર્મયાદમાં નવો વધારો કર, અને મને ખીજના કરતાં સહસ્રપટ શ્રેષ્ઠ
ઋષિત્વ અર્પણ કર. ૧૧

હે સર્વસ્તુત ઇન્દ્ર, આ મારાં સ્તોત્રો બધી રીતે તારૂં જ સ્તવન કરો. એ
સ્વીકાર કરવા યોગ્ય છે. તારે હાથે તેમનો યોગ્ય આદર થાવ. અને તારા અનંત
આયુષ્યપ્રમાણે આ સ્તોત્રો પણ ચિરકાલ ટકો. ૧૨ (૨૦)

સૂક્ત ૧૧.

જેના માયુરુષ્મઃ ઋષિ કન્દ્ર દેવતા.

સમુદ્રને પણ વ્યાપ્ત કરી નાંખનારો ઇન્દ્રનો યશ વિશ્વમાંનાં અખિલ સ્તુતિ-
વચનોએ વધારી દીધો છે. ઇન્દ્ર સર્વનો નાત છે. સર્વ નામર્થનો એ અધિપતિ છે;
મર્વ મહારથી વીરોમાં પણ એ અન્યંત શ્રેષ્ઠ છે. ૧

અપ્ર ૧ । અધ્યા ૧ । વૃ ૨૧] ક્રમવંદ [મણ્ડ ૧ । અનુ ૨ । સૂ ૧૧

હે સામર્થ્યાધિપતિ ઇન્દ્ર તુ અમારા રક્ષણકર્તા હોવાથી અમને તારા સામર્થ્ય મા વિશ્વામ લાગીને ભયનું નામ પણ નેરો નહિ તુ જ શત્રુઓનો જેતા છે તારા પરાજય કરવાને કોણ મર્થ છે ? તને અમાન પુન પુન નમસ્કાર હો

ઇન્દ્રની પાને ગોધનાદિ સપત્તિ અપાર હોવાને લીધે તેના ભક્તોને પરાક્રમી ઇન્દ્ર તુ ઔદાર્ય બેડે એકસરખો વૈભવ અર્પણ કરે છે તે પણ તેના ભંપૂર દાતૃત્વને અથવા સરક્ષણગાંધતને કદિ પણ ઉણપ આવતી નથી

શત્રુઓના પુરોનો ઉન્નિદક ઇન્દ્ર જ છે તેનું તારુણ્ય મહોદિત ટકનાર છે એ બુદ્ધિવતોમા શ્રેષ્ઠ છે એ એકદમ પરાક્રમી જ અવતર્યો સર્વ ઈમાને એનો આધાર છે વજ્ર એનું આયુધ છે આ ઇન્દ્રની સ્તુતિ ઘણાએ કરી છે

હે વજ્રધર ઇન્દ્ર, ગાયોનો સમુદાય વલે હસ્તગત થયો હતો, તેટલામાટે તે તેનો કોટ તોડી નાખ્યો જે વખતે દેવોને અતિશય ખીડા થઈ તે વખતે તે ન ડગ મગના તારે આશ્રયે આવ્યા

હે ગૂર ઇન્દ્ર આ તારા ઉદારપણાના કૃત્યો બુલીને તારી સ્તુતિ ગાતો ગાતો હું તારી કને આવ્યો કારણ તુ કૃપાનો મિન્ધુ છે, ખીલા સ્તોમકર્તા પણ પાને જ ઉભા હતા તેમણે પણ તે તારા પરાક્રમ અવલોક્ય

ગુપ્ત આટલો પ્રપચી હતો પરંતુ તારા બુદ્ધ્યમત્કારવડે તે તેના પરાભવ થયો બુદ્ધિવાન પુરુષોએ તે પણ અવલોક્ય માટે તેમની પણ શ્રવણાર્થે મુનિને તુ આદર કર

પોતાના સામર્થ્યવડે જગતઉપર મત્તા વવાવના આ ઇન્દ્રની અનેક સ્તુતિ એના યોગવડે આપવાના થઈ ઇન્દ્રના ઉપકારના કૃત્યો જણારો છે એટલા તો શું તે ક તા પણ તેમની મધ્યા અધિક છે

અનુવાક ૪.

સૂકત ૧૧.

મેધાતિથિ કાપ્ત. અગ્નિ દેવના.

અગ્નિ દેવોનો પ્રતિનિધિ છે. અગ્નિને હાથે સર્વ દેવતાઓને તેમના હુવિ પહોંચે છે. અગ્નિ સર્વજ્ઞ છે. અગ્નિ જ અમારા આ યજ્ઞમાંનું 'ખરૂં' જ્ઞાનસામર્થ્ય છે. તેટલા માટે અમે તેના આગમનની ઇચ્છા કરીએ છીએ. ૧

જે કોઈ દેવતાને ફરી ફરી યોલાવવાની સર્વ લોકોને જરૂર લાગતી હોય તો તે અગ્નિ જ છે. દારણુ એ અખિલ માનવોનો રાજા છે. એ સર્વ દેવોને હુવિ પહોંચાડે છે એ સર્વને પ્રિય છે ૨

હે અગ્નિદેવ, સોમરસમાંના દર્ભનો અગ્રભાગ વગેરે કાઢી નાંખીને સર્વ તંયારી કરી રાખી છે, એ તને વિદિત જ છે. તેટલા માટે સર્વ દેવોને અહીંયાં લઇ આવ. તેમને હુવિ પહોંચાડનાર તું હોવાથી અમને અત્યંત પૂજ્ય લાગે છે. ૩

હે અગ્નિદેવ, જ્યારે હૂત થઇને તું દેવો કને જાય ત્યારે અમારા હુવિવિશે તેમના મનમાં ઇચ્છા ઉત્પન્ન કરીને તેમને જાગૃત કરજે. આ દર્ભાસનપર દેવોસહ-વર્તમાન તું વિરાજમાન આ ૪

ધૃતના હુવિથી ઉજ્જવલતા ધારણુ કરનાર હે અગ્નિદેવ, અમારા શત્રુઓનો નાશ કર. તેમણે રાક્ષસો સાથે મિત્રતા કરી છે. ૫

અગ્નિ એક વખત પ્રદીપ્ત થયો એટલે તે સ્વસામર્થ્યથી જ વધ્યો જાય છે. અગ્નિદેવની યુદ્ધિમત્તા અપૂર્વ છે. ગૃહોનો ખરો અધિપતિ એ જ છે. એનું તારુણ્ય ૧

૧. અગ્નિની 'યુદ્ધિમત્તા'માટે તથા અત્યંત તારુણ્યમાટે વેદોમાં ઘણી જગ્યાએ વર્ણન

આપ્યું છે

અધાધિત છે એનાજ દ્વારા સર્વ દેવતાઓને હવિ પહોંચે છે. એનું સુખ નવાલામય છે. ૬ (૨૨)

યજોમાં અગ્નિની સ્તુતિ કરતા જાવ, અગ્નિ પરમ જ્ઞાતા છે સત્ય તેનું ખીરદ છે, સર્વ રોગોનું ઉચ્ચાટન અગ્નિદેવ તરફથી થાય છે ૭

હે અગ્નિદેવ, જે યાગકર્તા, તને દેવતાના પ્રતિનિધિ તરીકે પૂજે છે તેના રક્ષણની ચિંતા રાખ ૮

હે સર્વને પાવન કરનાર અગ્નિદેવ, જે યાગકર્તા દેવોને સંતોષ થવામાટે તારી સેવા કરે છે તેમને તું સુખમાં રાખ. ૯

હે સર્વને પાવન કરનાર હીષ્ટિમાન અગ્નિદેવ, અમારા યજ્ઞ તથા હવિની પાને દેવોને લઈ આવ. ૧૦

^૧ અગ્નિદેવ, તું એવો સર્વવિખ્યાત હોવાનેલીધે અમે નવીન સ્તોત્ર ગાઈને તારી સ્તુતિ કરી છે. માટે અમને સંપત્તિ આપ. તારી કૃપાથી અમને વીર્ય-શાક્તી મંત્રિતિ પણ પ્રાપ્ત થવા દે. ૧૧

હે અગ્નિદેવ, તારું તેજ અત્યંત ઉજ્જવલ છે. તુ અમારાં સ્તોત્રોનો તથા જે હવિ અમે સર્વ દેવોને અર્પણ કરીએ છીએ તેનો સ્વીકાર કર ૧૨ (૨૩)

૧ આ ઋચાનો અન્વય નીચે પ્રમાણે કરવો—નર્વાયમા ગાયત્રેણ સ્વાત્તમ મ (ત્વ) સંધ. ઋગ્વેદ, ચ. બ્રાહ્મ.

૨. ચિરગિ. દેવર્જાનમ (મજ) ઇમ મ્નામ જુષમ્—પદોનો અર્થ આવી ગીને દેવો

સૂક્ત ૧૩.

મેધાતિથિ કાણ્વ; ઋષિ. ૧ ઇંધ્ર અથવા સમિધ્ર અગ્નિ, ૨ તનૂનપાત્, ૩ નરા-
શંસ, ૪ ઇળ, ૫ બહિ, ૬ યજ્ઞગૃહ નાં દ્વારો, ૭ ઉષા તથા નક્ત. ૮ હોતૃદ્રવ. ત્રણ
દેવીઓ, સરસ્વતી, ઇળા તથા ભારતી, ૧૦ ત્વષ્ટા, ૧૧ વનસ્પતી, ૧૨ સ્વાહાકાર, દેવતા.

હે અગ્નિદેવ, અમારા યજ્ઞમાં એ^૧ હવિ તૈયાર કરી મૂક્યો છે. તેનો સ્વીકાર
કરવા માટે તું પ્રદીપ્ત થઇને સર્વ દેવોને લઇને આવ. હે પુણ્યપ્રદ દેવ, હે હવિ-
ર્હતા, અમારા યજ્ઞને પૂર્ણતાએ પહોંચાડ. ૧

હે પ્રજ્ઞાનશીલ અગ્નિદેવ, તું સ્વયંજાત છે. અમારો હવિ દેવોને પ્રાપ્ત થવા
માટે આ યજ્ઞ આજ દેવતાસમુદાયમાં લઇ જઇને તેમને તે અર્પણ કર. આમાં
મધુર સોમરસ તૈયાર કરી મૂક્યો છે. ૨

આ યજ્ઞમાં અમે અગ્નિને આવાહન કરીએ છીએ. તે અમને પ્રિય છે.
તે મનુષ્યોએ સ્તુતિ કરવાં યોગ્ય છે. તેની નિંદામાં માધુર્ય છે. તથા હવિની
પૂર્ણતા તેને લીધે થાય છે. ૩

હે અગ્નિદેવ, તારૂં સ્તવન સર્વેએ કર્યું છે. તું હવિ પહોંચાડનાર છું. તું
સર્વ મનુષ્યજાતિનો હિતકર્તા છું. અત્યંત સુખદાયક રથમાં સર્વ દેવતાઓને
બેસાડીને તું લઇ આવ. ૪

૧ આ સૂક્તને 'આગ્ની' ચક્ર કહે છે.

૨. હવિષ્મતે । ૩. સુસમિદ્ધઃ । ૪. હોતઃ ॥

૫. તનૂનપાત્ । ૬. છણુહિ । ૭. મધુમન્તમ ॥

૮. નરાશંસમ્ । ૯. મધુજિહ્મ । ૧૦. હવિષ્કૃતમ ॥

૧૧. રિદિતઃ । ૧૨. મનુર્હિતઃ । ૧૩. મુગ્ધતમ ॥

અટ્ટ ૧ । અધ્યા ૧ । વ ૨૩, ૨૫] ઋગ્વેદ [મઠ ૧ । અનુ ૪ । મ્ ૧૩

હે મુનઃ કલિન્દ્ર, જેનો પછવાડેનો ભાગ અગ્રકાંટ મારે છે એવાં દર્ભાગનો પાને પાને મારો. તેના ઉપર જ આપણને અવિનાશી રૂપનું દર્શન થવાનું છે. ૫

યજ્ઞમિધ્યર્થ આને યજ્ઞમ ઉપનાં પવિત્ર દ્વારો વહેતાં ઉઘાડો અહીંયાં યાગવિધિનું ઉત્તમ પરિપાલન થાય છે અને એ એટલાં નિશાળ છે કે, અદર દાખલ થનારા લોકોને એને લીધે મિલતુલ જ અડચણ થતી નથી. ૬ (૨૪)

નદા (ગત્રી) અને ઉપમ-આ બન્ને સુશ્વરૂપ દેવતાઓને આ યજ્ઞમાં હું નિમંત્રણ કરૂં છું. તેમને જેમવા માટે અહીંયાં આ દર્ભા પાથરેલાં છે ૭

એ બન્ને દિવ્ય, પ્રજ્ઞાયુક્ત તથા મધુ-ભાગ્યો હોતાઓને પણ હું યોલાવુ છું. તે અમારો યજ્ઞ નિદ્વિત્વં લઈ જાય (મિદ્વ કને) ૮

કૃષ્ણા, સુરશ્વતી, અને મહી-આ ત્રણ નામયદાયી અમર દેવી, આ દર્ભા ઉપર વિગતમાન થાય ૯

મર્વદર્શી તથા સર્વશ્રેષ્ઠ વ્યવસ્થાને અમે યજ્ઞમાં આમત્રણ કરીએ છીએ કેમ અમારા ઉપર જ તેનો પ્રેમ હો (થાય) ૧૦

૧ મૃત્તેત ।	૭ યજ્ઞનામ ॥
૨ ધમશ્વત ।	૮ પ્રજ્ઞાનૃપઃ ॥
૩ મુરંગમા ।	૯ ધામતે ॥
૪ મુરંગમા ।	૧૦ યજ્ઞનામ ॥
૫ મયોનુષ ।	૧૧ મર્વિષ ॥
૬ વિશ્વરૂપમ ।	૧૨ ધમિયમ ॥

હે વનસ્પતિદેવ, દેવોને હવિતું^૧ દાન કર, અને યજ્ઞકર્તાને જ્ઞાન-
પ્રાપ્ત થાવ. ૧૧

યાગકર્તાના ગૃહમાં ઇન્દ્રને યજ્ઞ અર્પણ કરો. સર્વ દેવોને હું એ યજ્ઞમાં
આમંત્રણ કરું છું. ૧૨ (૨૫)

સૂક્ત ૧૪.

મેધાતિથિ કાણ્ય ઋષિ નિશ્વેદેવ દેવતા.

હે અગ્નિદેવ, આ સર્વ દેવોસહસ્રવર્તમાન સોમપાનની ઇચ્છા રાખીને અમારાં
સ્તવનનો તથા અમારી ઉપાસનાનો સ્વીકાર કરવામાટે અત્રે આવ, અને અમારો
યાગ સફળ કર. ૧

કણ્વોએ તને આમંત્રણ કર્યું હતું. હે પ્રજ્ઞાશાલી અગ્નિ, આ સ્તોત્રો
પણ તારી સ્તુતિ ગાય છે. સર્વ દેવોને લઈને તું આવ. ૨
ઇન્દ્ર, વાયુ, વૃહસ્પતિ, મિત્ર, અગ્નિ, પૂષા, ભગ, આદિત્ય, તથા મરુદ્ગણ, ૩

તમે સર્વ દેવોને માટે આ સોમરસ અહીંયાં ભરી મૂક્યો છે એતું પ્રાથન
ધણું મુખહાયક છે. એનાથી ચિત્તને ઘણો ઉદ્દામ જણાય છે. એ મધુર છે, અને
પાત્રોમાં એ કાઠોકાંઠ ભરી રાખ્યાથી બહાર ટોળાઈ જશે કે મું એમ લાગે છે. ૪

૧. અવમૃજ । ૨. ચેતનમ ॥

૩. ઋણોત્તન । ૪. હયે ॥

૫. દુઃ ।

૬. મહાપત ॥

૭. ત્રિયન્ત । ૮. મત્સ્યગઃ ॥

૯. ચમૃત્ત્વઃ । ૧૦. દ્રુપ્તઃ ॥

અષ્ટ૦ ૧ । અધ્યા૦ ૧ । વ૦ ૨૬, ૨૭] : ક્રમવેદ [મણ્ડ૦ ૧ । અનુ૦ ૧ । સુ૦ ૧૪

સોમવલ્લીનાં મૃણીયાં કાઢી નાંખીને અને મુંદર હવિ તૈયાર કરીને તારૂં
પૂજન કરવામાટે આ કણ બેઠા છે. તું તેમનું^૨ રક્ષણ કરે એવી એમની ઇચ્છા છે. ૫
જે અશ્વ તને અને સર્વ દેવોને સોમપાનમાટે લઇ આવે છે, જેમની
પીડાં^૩ ચળકાટ ભારતી દેખાય છે, અને જે સ્વપ્નેશ્વાથી જ તારા રથને જોડાય છે, ૬ (૨૬) .

તે પુરુષકારક અશ્વોને તેમના સહચારિઓનો ભેટો કરાવ. આ અશ્વોને
લીધે સર્વ વિધિ યથાયોગ્ય ચાલે છે. માટે તેમને, હે મધુર ભાષણ કરનારા દેવ,
મધુર સોમરસનું પશુ પ્રાશન કરાવ. ૭

હે અગ્નિદેવ, જે જે દેવને યજ્ઞ અર્પણ કરવો યોગ્ય છે, અને જે જે દેવ
સ્તવનાર્હ છે તે સર્વની શુભાઓને આ યજ્ઞમાં મધુર સોમરસનો આસ્વાદ મળો. ૮

આ વિદ્વાન યાગકર્તા ઉપ કાળસાથે ભગૃત થયેલા દેવતાને સુપ્રકાશિત
સૂર્યલોકમાંથી લઇને આવે છે. ૯

હે અગ્નિ. મિત્રના આ ભૂતલઉપર તેનાં સર્વ કિરણો દેવતાંની સાથે
ઇન્દ્ર તથા વાયુસહવર્તમાન આવીને આ મધુર સોમરસનું પ્રાશન કર. ૧૦

૧. વૃક્ત્યર્હિયઃ । ૨. અશ્વસ્યવઃ ॥
૩. ઘૃતપૃષ્ઠાઃ । ૪. મનોયુજઃ ॥
૫. યજ્ઞપ્રાન્તઃ । ૬. ઋત્નાવૃધઃ ॥
૭. વપદ્વરુતિ ॥
૮. વિપ્રઃ । ૯. બાર્હો-સૂર્યસ્ય રોચનાત્ ॥
૧૦. ધામમિઃ ॥

અગ્નિ, તું હવ્યવાહક છે, તું મનુષ્યજાતિનો હિતકર્તા છે; પ્રત્યેક યજ્ઞમાં તું જ વિરાજમાન થાય છે. તું અમારા યજ્ઞને પૂર્ણતાએ પહોંચાડ. ૧૧

હે દેવ, તારા રક્તવર્ણ^૩ તથા અપજા ઘોડા રથને ભેડ, અને તેમની વડે દેવોને અહીંયાં લઈ આવ. ૧૨ (૨૭)

સૂકત ૧૫.

મેધાતિથિ કાણ્વ; ઋષિ, ૧ ઇન્દ્ર, ૨ મરુત્, ૩ ત્વષ્ટા, ૪ અગ્નિ, ૫ ઇન્દ્ર, ૬ મિત્ર તથા વરુણ, ૭-૧૦ દ્રવિણોદા, ૧૧ અશ્વિન, ૧૨ અગ્નિ. દેવતા

હે ઇન્દ્ર, ઋતુ મહાવર્તમાન મોમપાન કર. આ મોમરસનાં બિન્દુ તારા ઉદરમાં પ્રવેશ કરે. એમનું પ્રાશન કર્યાથી તને હર્ષ થશે તારૂં ઉદર જ તેમને માટે યોગ્ય સ્થાન છે. ૧

હે મરુત્, ઋતુસહવર્તમાન પાત્રમાંથી મોમપાન કરે. અમારા યજ્ઞને તમારા હાથે પવિત્રતા આવે. દાનશૂરતા માટે તમારી જ ઘણી પ્રસિદ્ધિ છે. હે સપત્નીક (આવ,) નેષ્ટદેવ, અમારા યજ્ઞની પ્રશંસા કર અને ઋતુમહાવર્તમાન મોમપાન કર. ઉત્કૃષ્ટ ગ્લનોનો નિર્ધાર તારી જ પામે છે. હે અગ્નિદેવ, દેવોને અન્ને લઈ આવ. અને ત્રણે ઠેકણાના આમનપર ૩

૧. સીદસિ । ૨. યજ્ઞ ॥
૩. અરુષીઃ । ૪. દરિતિઃ ॥

૫. ઇન્દ્રવઃ । ૬. ઘત્સરાસઃ ॥
૭. પોત્રાત્ । ૮. મુદાનવઃ ॥
૯. રમ્નયા ॥

એમને વિશદ્ધૃત કર. એમને વિવિધ અલંકાર આપ, અને કતુસહવર્તમાન
તું સોમપાન કર.

૪

હે ઇન્દ્ર, કતુઓએ સોમપાન કર્યા પછી આ સુંદર પાત્રમાંથી સોમરસ
પ્રાશન કર. તારૂં જ સખ્ય ચિરકાલ ટકનારું છે.

૫

હે વિધિપરિપાલક મિત્રવરુણ, તમે જન્ને કતુમહવર્તમાન આ યજ્ઞનો
અંગીકાર કરો છો. અહીંયાં બધી તૈયારી ઉત્તમ કરી ચુકી છે. અને આને વિદ્ય

કરવાને કોઈ પણ સમર્થ નથી.

આ બુધો દ્રવિણોદ. આમનેમાટે આ યજ્ઞમાં સોમરસ કાઢવામાટે,

૬ (૨૮)

વૈભવોની ઇચ્છા રાખનારા આ કાતવજ હાથોમાં નિસાતરા લઈને બેઠા છે. આ
દેવોનું પ્રજન પ્રત્યેક યજ્ઞમાં કરતા હોય છે.

૭

જે વૈભવની મહત્તા ઘણે દૂર-સુધી સાંભળવામાં આવે છે તે વૈભવ આ

દ્રવિણોદ અમને આપો. સર્વ દેવસમુદાયની પાસે અમે તેમની પ્રાપ્તિમાટે પ્રાર્થના
કરીએ છીએ.

નેષ્ટા તથા કતુની પાસેથી આગળ આલો, ઉઠો, સોમરસનો એક હવિ

૮

તૈયાર કરો કારણ આ દ્રવિણોદ ને સોમરસની ઇચ્છા થઈ છે

હે દ્રવિણોદ દેવ, તું અનુક્રમે ચોથો દેવ છે, અને અમે કતુસહવર્તમાન

૯

તને હવિ અર્પણ કરીએ છીએ. માટે અમારા ઉપર મનોપૂર્વક કૃપા કર.

૧૦

૧ માદય ।	૨ મૂષ ॥
૩. રાધસઃ ।	૪ અમૃતમ ॥
૫ આગાયે ।	૬ ઘૃતવ્રતા ॥
૭ દ્રવિણમઃ ॥	
૮ વનામંઃ ॥	
૯ સુપંત ।	૧૦ વિર્પાણિ ॥
૧૧ યજ્ઞામંઃ ।	૧૨ દદિઃ ॥

હૈ દેવી^૧ધ્યમાન તથા પુણ્યવ્રત અગ્નિવન, યજ પૂર્ણતાએ પહોંચાડનાર આ ઋતુમહવર્તમાન તમે મધુર મોમરસનું સેવન કરો. ૧૧

હે ઉદાર દેવ,^૩ ખરો ગૃહસ્વામી તું જ હોવાને લીધે ઋતુઓની માફક નારી પાસે પણ યજનું^૪ અધ્વર્યુત્વ આપ્યું છે મારી વિનંતિને માન આપીને આ યજ સર્વ દેવોને પહોંચાડ. ૧૨ (૨૬)

સૂકત. ૧૩

મેધાતિથિ કાષ્ઠ ઋષિ. ઇન્દ્ર દેવતા.

હે ઇન્દ્રદેવ, તું વૃષ્ટિ કરનારો છે, અને તારેમાટે મોમરસ તૈયાર કરી મૂક્યો છે. માટે તારા હરિઠર્ણ અશ્વ સૂર્યનું^૬ દર્શન કરતાં કરતાં તને લઈ આવો ૧

આ ધાન્યમાં ધી એટલું તો નાંખ્યું છે કે તેમાંથી તે ટપકે છે. તેનું સેવન કરવામાટે સર્વ મુખગામગ્રીથી મનજ કરેલા રથમાંથી ઇન્દ્રના હરિઠર્ણ અશ્વ તેને લઈને આવે છે. ૨

આ પ્રાતઃકાળને સમયે અમે ઇન્દ્રને જોવાર્થએ છીએ યજનો આરંભ થયો છે, માટે અમે ઇન્દ્રને આવાહન કરીએ છીએ. મોમરસનું પાન કરવામાટે અમે ઇન્દ્રને હાક મારીએ છીએ ૩

૧ ટ્રીચમ્પી । ૨ યજ્ઞવાહમા ॥

૩ સન્ય । ૪ યજ્ઞનોઃ ।

૫ શ્વળમ્ । ૬ હર્યઃ । ૭ મૃગ્વક્તસઃ ॥

૮ ધાનાઃ । ૯ ધૃતમ્ભવઃ ॥

અટ્ટ ૧ । અઘ્યા ૧ । વ૦ ૩૦-૩૧] કચ્છેદ [મળ્લ ૧ । અતુ ૪ । સૂ ૧૬

ધન્દ્રના અશ્વની યાળ કેવી લાંબી છે તે જુઓ । ધન્દ્ર, આ અશ્વ નોડીને તું અમારા સોમરસનું પ્રાશન કરવા માટે આવ. સોમરસ ઘોળી મૂકીને જ અમે તને જોલાવીએ છીએ.

૪

તે તુ અમારી પ્રાર્થના શ્રવણ કરવામાટે અત્રે આગમન કર. અમે કાઢેલા સોમરસનો સ્વીકાર કરવા માટે અત્રે આવ એકાદ નૃપાદીત હરણુમાદક ઉત્સુકતાથી આ સોમરસ પી.

૫ (૩૦)

આ સોમરસનાં બિંદુ દર્શ ઉપર પાત્રો મુકીને તેમાં રાખ્યા છે. હે ધન્દ્ર, શ્રમપન્હિારાર્થ આનું પ્રાશન કર.

૬

આ અમારી મુતિથી તારૂ સમાધાન થાવ આ ઘણી મુંઢર છે. આ તારા અંતઃકરણમાં જડાઈ જાય, અમારો તંયાર કરેલો સોમરસ પણ તું પી

૭

આ શત્રુનો સહાર કરનાર ધન્દ્ર, જે જે યજ્ઞમાં સોમરસ કાઢ્યો હોય છે તે તે અર્ધ કેકાણે એનું પ્રાશન કરવામાટે જાય છે. એમાં તેને ઘણો આનંદ થાય છે

૮

હે મામર્થ્યવાન કન્દ, અમને ધેતુ, અશ્વ ઇત્યાદિ વૈભવ પ્રાપ્ત થાય એ જ અમારી ઇચ્છા છે. એટલી તું પરિપૂર્ણ કર. અમને એકાગ્રબુદ્ધિથી તારૂ સ્તવન કરતા આવડે

૬ (૩૧)

૧ મૌર્ય ॥

૨ મહર્ષે ॥

૩ મદ્રાપ ॥

૪ આપ્યઃ ॥

॥ अथ प्रथमाष्टके द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

॥ २० ॥ १-८ मेधातिथिः काण्व ऋषिः ॥ देवता-ऋभवः ॥ छन्दः- ३ विराड् गायत्री । १ निचू-
द्रायत्री । ५, ६ त्रिषोडशि मय्या निचूद्रायत्री । १, २, ६, ७, गायत्री ॥ पङ्क्तयः स्वरः ॥

(२०) अयं देवाय जन्मने स्तोमो विप्रभिरासया ।

अकारि रत्नधातमः ॥ १ ॥

य इन्द्राय वचोयुजां तत्क्षुर्मनसा हरीं ।

शमीभिर्गुहमाशत ॥ २ ॥

तक्षन्नासत्याभ्यां परिज्मानं सुखं रथं ।

तक्षन्धेनुं संयदुर्धाम् ॥ ३ ॥

युवाना पितरा पुनः सत्यमन्त्रा ऋजूयवः ।

ऋभवो विष्टयक्रन ॥ ४ ॥

॥ अथ प्रथमाष्टके द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

अयं । देवाय । जन्मने । स्तोमः । विप्रभिः । आसया । अकारि । रत्नधातमः
॥ १ ॥ ये । इन्द्राय । वचःयुजां । तत्क्षुः । मनसा । हरी इति । शमीभिः । गुहं ।
आशत ॥ २ ॥ तक्षन् । नासत्याभ्यां । परिज्मानं । सुखं । रथं । तक्षन् । धेनुं ।
संयदुर्धाम् ॥ ३ ॥ युवाना । पितरा । पुनरिति । सत्यमन्त्राः । ऋजूयवः । ऋभवः ।
विष्टी । अक्रत ॥ ४ ॥

या सुरथा रथीतमोभा देवा दिविस्पृशा ।

अश्विना ता हवामहे ॥ २ ॥

या वां कशा मधुमत्यश्विना सूनृतावती ।

तया यज्ञं मिमिक्षतम् ॥ ३ ॥

नहि वामस्ति दूरके यत्रा रथेन गच्छथः ।

अश्विना सोमिनो गृहम् ॥ ४ ॥

हिरण्यपाणिमृतये सवितारमुप ह्वये ।

स चेत्ता देवता पदम् ॥ ५ ॥ ४ ॥

अपां नपातमवसे सवितारमुप स्तुहि ।

तस्य व्रतान्युश्मासि ॥ ६ ॥

विभक्तारं हवामहे वसोश्चित्रस्य राधंसः ।

सवितारं नृचक्षसम् ॥ ७ ॥

मन्वाय आ नि पीदत सविता स्तोम्यो नु नः ।

दाता राधांसि शुम्भति ॥ ८ ॥

या । सुरथा । रथीतमा । उभा । देवा । दिविस्पृशा । अश्विना । ता । हवा-
महे ॥ २ ॥ या । वां । कशा । मधुमती । अश्विना । सूनृतावती । तया । यज्ञं । मिमि-
क्षतं ॥ ३ ॥ नहि । वां । अस्ति । दूरके । यत्र । रथेन । गच्छथः । अश्विना । सोमिनः ।
गृहं ॥ ४ ॥ हिरण्यपाणि । मृतये । सवितारं । उप । ह्वये । सः । चेत्ता । देवता । पदं
॥ ५ ॥ ४ ॥ अपां । नपातं । अवसे । सवितारं । उप । स्तुहि । तस्य । व्रतानि । उश्मासि
॥ ६ ॥ विभक्तारं । हवामहे । वसोः । चित्रस्य । राधंसः । सवितारं । नृचक्षंसं ॥ ७ ॥
मन्वाय । आ । नि । पीदत । सविता । स्तोम्यः । नु । नः । दाता । राधांसि ।
शुम्भति ॥ ८ ॥

अग्ने पत्नीरिहा वह देवानामुशतीरुप ।

त्वष्टारं सोमपीतये ॥ ९ ॥

आ ग्रा अग्न इहावसे होत्रा यविष्ठ भारतीम् ।

वस्वर्त्रां धिपणां वह ॥ १० ॥ ५ ॥

अभि नो देवीरवसा महः शर्मणा नृपत्नीः ।

अच्छिन्नपत्राः सचन्ताम् ॥ ११ ॥

इहेन्द्राणीमुप हये वरुणानीं स्वस्तये ।

अग्नार्यो सोमपीतये ॥ १२ ॥

मही द्यौः पृथ्वी च न इमं यज्ञं भिमिक्षताम् ।

पिपृतां नो भरीमभिः ॥ १३ ॥

तयोरिदृतवत्पयो विप्रां रिहन्ति धीतिभिः ।

गन्धर्वस्य ध्रुवे पदे ॥ १४ ॥

अग्ने । पत्नीः । इहा । आ । वह । देवानां । उशतीः । उप । त्वष्टारं ।
सोमपीतये ॥ ९ ॥ आ । ग्राः । अग्ने । इहा । अवसे । होत्रां । यविष्ठ । भारतीं ।
वस्वर्त्रां । धिपणां । मह ॥ १० ॥ ५ ॥ अभि । नः । देवीः । अवसा । महः । शर्मणा ।
नृपत्नीः । अच्छिन्नपत्राः । सचन्तां ॥ ११ ॥ इहा । इन्द्राणीं । उप । हये ।
वरुणानीं । स्वस्तये । अग्नार्यो । सोमपीतये ॥ १२ ॥ मही । द्यौः । पृथिवी । च ।
नः । इमं । यज्ञं । भिमिक्षतां । पिपृतां । नः । भरीमभिः ॥ १३ ॥ तयोः । इदृ ।
वृत्तवत् । पयोः । विप्राः । रिहन्ति । धीतिभिः । गन्धर्वस्य । ध्रुवे । पदे ॥ १४ ॥

स्योना पृथिवि भवानृक्षरा निवेशनी ।

यच्छा नः शर्म सप्रथः ॥ १५ ॥ ६ ॥

अनो देवा अवन्तु नो यतो विष्णुर्विचक्रमे ।

पृथिव्याः सप्त धामभिः ॥ १६ ॥

इदं विष्णुर्विचक्रमे त्रेधा नि दधे पदम् ।

समृद्धमस्य पांसुरे ॥ १७ ॥

ग्रीणि पदा विचक्रमे विष्णुर्गोपा अदाभ्यः ।

अतो धर्माणि धारयन् ॥ १८ ॥

विष्णोः कर्माणि पश्यन् यतो व्रतानि पस्पशे ।

इन्द्रस्य युज्यः सर्वा ॥ १९ ॥

तद्विष्णोः परमं पदं सदा पश्यन्ति सूर्यः ।

दिवीव चक्षुराततम् ॥ २० ॥

तद्विप्रानो विपुन्यवो जागृवांसः समिन्धते ।

विष्णोर्यत्परमं पदम् ॥ २१ ॥ ७ ॥

स्योना । पृथिवि । भव । अनृक्षरा । निवेशनी । यच्छा । नः । शर्म । सप्रथः ।
 ॥ १५ ॥ ६ ॥ अतो । देवाः । अवन्तु । नः । यतो । विष्णुः । विचक्रमे । पृथिव्याः । सप्त ।
 धामभिः ॥ १६ ॥ इदं । विष्णुः । वि । चक्रमे । त्रेधा । नि । दधे । पदं । समृद्धं ।
 अस्य । पांसुरे ॥ १७ ॥ ग्रीणि । पदा । वि । चक्रमे । विष्णुः । गोपाः । अदाभ्यः ।
 अतो । धर्माणि । धारयन् ॥ १८ ॥ विष्णोः । कर्माणि । पश्यन् । यतो । व्रतानि ।
 पस्पशे । इन्द्रस्य । युज्यः । सर्वा ॥ १९ ॥ तत् । विष्णोः । परमं । पदं । सदा ।
 पश्यन्ति । सूर्यः । दिवीव । चक्षुः । आततम् ॥ २० ॥ तत् । विप्रानः । विपुन्यवः ।
 जागृवांसः । मं । इप्ते । विष्णोः । यत् । परमं । पदं ॥ २१ ॥ ७ ॥

॥ २३ ॥ १—२४ मेधातिथिः वाण्व ऋषि ॥ देवता—१ वायु । २ ३ इन्द्रवायू ॥ ४-६ मित्रावरुणो ।
 ७-९ इन्द्रो मरुत्वान् । १०-१२ विश्वेदेवा । १३-१५ पूषा । १६-२० आप । २१-२४ अग्नि ॥ छन्द
 १-१८ गायत्री । १९ पुरउर्णिक् । २० अनुष्टुप् । २१ प्रतिष्ठा । २२-२४ अनुष्टुप् ॥ स्वर—१-१८ २१
 पङ्क्त्यः । १९ ऋषभः । २०, २२- २४ गान्धार ॥

(२३) तृत्राः सोमांस आ गृह्याशीर्विन्तः सुता इमे ।

वायो तान्प्रस्थितान्पिय ॥ १ ॥

उभा देवा दिविस्पृशेन्द्रवायू हवामहे ।

अस्य सोमस्य पीतये ॥ २ ॥

इन्द्रवायू मनोजुषा विप्रा हवन्त ऊतये ।

सहस्राक्षा ध्रियस्पती ॥ ३ ॥

मित्रं वयं हवामहे वरुणं सोमपीतये ।

जज्ञाना पूतदक्षसा ॥ ४ ॥

ऋतेन यावृतावृधावृतस्य ज्योतिषस्पती ।

ता मित्रावरुणा हुवे ॥ ५ ॥ ८ ॥

तृत्रा । सोमांसः । आ । गृहि । आशीः । विन्तः । सुताः । इमे । वायो इति । तान् ।
 प्रस्थितान् । पिय ॥ १ ॥ उभा । देवा । दिविस्पृशा । इन्द्रवायू इति । हवामहे ।
 अस्य । सोमस्य । पीतये ॥ २ ॥ इन्द्रवायू इति । मनः । जुषा । विप्राः । हवन्तः । ऊतये ।
 सहस्रः । अक्षा । ध्रियः । पती इति ॥ ३ ॥ मित्रं । वयं । हवामहे । वरुणं । सोमः । पी-
 तये । जज्ञाना । पूतदक्षसा ॥ ४ ॥ ऋतेन । या । ऋतः । वृषा । ऋतस्य । ज्योतिषः ।
 पती इति । ता । मित्रावरुणा । हुवे ॥ ५ ॥ ८ ॥

अष्ट० १ । अध्या० २ । व० ९, १०] ऋग्वेदः [मण्ड० १ । अनु० ५ । सू० २३

वरुणः प्राविता भुवन्मित्रो विश्वाभिरुतिभिः ।

करतां नः सुरार्धसः ॥ ६ ॥

मरुत्वन्तं हवामहे इन्द्रमा सोमंपीतये ।

सजृग्णेन तृप्पतु ॥ ७ ॥

इन्द्रज्येष्ठा मरुद्गणा देवासुः पूर्वातयः ।

विश्वे मर्म श्रुता हवम् ॥ ८ ॥

हत वृत्रं सुदानव इन्द्रेण सहसा युजा ।

मा नो दुःशंस ईशत ॥ ९ ॥

विश्वान्देवान्हवामहे मरुतः सोमंपीतये ।

उग्रा हि पृश्निमातरः ॥ १० ॥ ९ ॥

जयतामिव तन्युर्मरुतामेति धृष्णुया ।

यच्छुभं यायना नरः ॥ ११ ॥

हस्कारावियुतस्पर्धतो जाता अवन्तु नः ।

मरुतो मृळयन्तु नः ॥ १२ ॥

वरुणं । मऽअविता । भुवत् । मित्रः । विश्वाभिः । उतिभिः ।

करतां । नः । सुरार्धसः ॥ ६ ॥ मरुत्वन्तं । हवामहे । इन्द्रं । आ ।

सोमंपीतये । सजृग्ः । गणेन । तृप्पतु ॥ ७ ॥ इन्द्रज्येष्ठाः । मरुद्गणाः । देवासुः ।

पूर्वातयः । विश्वे । मर्म । श्रुत । हवम् ॥ ८ ॥ हत । वृत्रं । सुदानवः । इन्द्रेण । सहसा ।

युजा । मा । नः । दुःशंसः । ईशत ॥ ९ ॥ विश्वान् । देवान् । हवामहे । मरुतः ।

सोमंपीतये । उग्राः । हि । पृश्निमातरः ॥ १० ॥ ९ ॥ जयतांश्च । तन्युतुः । मरुतां ।

एति । धृष्णुया । यत् । शुभं । यायना । नरः ॥ ११ ॥ हस्कारात् । वियुतः ।

परि । अतः । जाताः । अवन्तु । नः । मरुतः । मृळयन्तु । नः ॥ १२ ॥

आ पूषञ्चित्रवर्हिषमावृणो धरुणं दिवः ।

आजां नष्टं यथा पशुम् ॥ १३ ॥

पूषा राजानमावृणिरपमृद्धं गुहां हितम् ।

अविन्दच्चित्रवर्हिषम् ॥ १४ ॥

उतो स मह्यमिन्दुभिः पदयुक्ताँ अनुसेपिधत् ।

गोभिर्यवं न चकृपत् ॥ १५ ॥ १० ॥

अन्वयो यन्त्यध्वभिर्जामयो अध्वरीयताम् ।

पृञ्चतीर्मधुना पर्यः ॥ १६ ॥

अमूया उप सूर्यं याभिर्वा सूर्यः सह ।

तानो हिन्वन्त्वध्वरम् ॥ १७ ॥

अपो देवीरुपं ह्ये यत्र गावः पिबन्ति नः ।

सिन्धुभ्यः कर्त्तव्यं हविः ॥ १८ ॥

अप्स्वन्तरमृतमप्सु भेषजमपासुत प्रशस्तये ।

देवा भवत वाजिनः ॥ १९ ॥

आ । पूषन् । चित्रवर्हिषं । आवृणो । धरुणं । दिवः । आ । अज । नष्टं । यथा । पशुं

॥ १३ ॥ पूषा । राजानं । आवृणिः । अपमृद्धं । गुहां । हितं । अविन्दत् ।

चित्रवर्हिषं ॥ १४ ॥ उतो इति । सः । मह्यं । इन्दुभिः । पदयुक्तान् । अनुसेपिधत् ।

गोभिः । यवं । न । चकृपत् ॥ १५ ॥ १० ॥ अन्वयः । यन्ति । अध्वर्यभिः । जामयः ।

अध्वरीयतां । पृञ्चतीः । मधुना । पर्यः ॥ १६ ॥ अमूः । याः । उप । सूर्यं । याभिः ।

वा । सूर्यः । सह । ताः । नः । हिन्वन्तु । अध्वरं ॥ १७ ॥ अपः । देवीः । उप ।

ह्ये । यत्र । गावः । पिबन्ति । नः । सिन्धुभ्यः । कर्त्तव्यं । हविः ॥ १८ ॥ अप्सु । अतः ।

अमृतं । अप्सु । भेषजं । अपां । उत । प्रशस्तये । देवाः । भवत । वाजिनः ॥ १९ ॥

अप्सु मे सोमो अग्रवीदन्तर्विश्वानि भेषजा ।

अग्निं च विश्वशम्भुवमापश्च विश्वभेषजीः ॥ २० ॥ ११ ॥

आपः पूर्णित भेषजं वरुथं तन्वेदमम ।

ज्योक् च सूर्यं दृशे ॥ २१ ॥

इदमापः प्र बहत् यत्किं च दुरितं मयि ।

यद्याहमभिदुद्रोह यद्या शेप उतानृतम् ॥ २२ ॥

आपो अद्यान्वचारिणं रसेन समगस्महि ।

पर्यस्वान्नग्न आ गृहि तं मा सं सृज वर्चसा ॥ २३ ॥

सं माग्ने वर्चसा सृज स प्रजया समायुषा ।

विद्युर्मे अस्य देवा इन्द्रो विद्यात्सुह ऋषिभिः ॥ २४ ॥ १२ ॥ ५ ॥

॥ पष्ठोऽनुवाकः ॥

॥ २४ ॥ १-१५ शुन षप आजीगति कृत्रिमो वेधामिश्रो देवरान ऋषिः । देवता—१ प्रजापति ।

अग्निः । ३-५ सविता भगा वा । ६-१० वरुण ॥ छन्द—१ ० १५ त्रिष्टुप् । ३-५ गायत्री ॥

स्वर—१, २, ६-१५ धैवत ३-५ पङ्क्त ॥

(२४) कस्य नूनं कृतमस्यामृतानां मनामहे चारु देवस्य नाम ।

अप्सु । मे । सोमः । अग्रवीत् । अंतः । विश्वानि । भेषजा । अग्निं
च । विश्वशम्भुवम् । आपः । च । विश्वभेषजीः ॥ २० ॥ ११ ॥ आपः ।
पूर्णित । भेषजं । वरुथं । तन्वे । मम । ज्योक् । च । सूर्यं । दृशे ॥ २१ ॥ इदं । आपः ।
प्र । बहत् । यत् । किं । च । दुःशृतं । मयि । यत् । वा । अहं । अभिदुद्रोहं ।
यत् । वा । शेपे । उत । अनृतं ॥ २२ ॥ आपः । अद्य । अनु । अचारिणं ।
रसेन । मं । अगस्महि । पर्यस्वान्न । अग्रे । आ । गृहि । तं । मा । सं । सृज ।
वर्चसा ॥ २३ ॥ मं । मा । अग्रे । वर्चसा । सृज । मं । प्रजया । सं । आयुषा ।
विद्युः । मे । अस्य । देवाः । इन्द्रो । विद्यात् । सुह । ऋषिभिः ॥ २४ ॥ १२ ॥ ५ ॥

॥ पष्ठोऽनुवाकः ॥

कस्य नूनं कृतमस्य । अमृतानां । मनामहे । चारु । देवस्य । नाम । कः । नः ।

को नो म॒ह्या अ॒दि॒तये पुन॑र्दा॒त्पि॒तरं च दृ॒शेयं मा॒तरं च ॥१॥

अ॒ग्नेर्व॒यं प्रथ॑मस्यामृ॒तानां मना॑महे चारुं दे॒वस्य॒ नाम ।

स नो म॒ह्या अ॒दि॒तये पुन॑र्दा॒त्पि॒तरं च दृ॒शेयं मा॒तरं च ॥२॥

अ॒भि त्वा दे॒व स॒वित॑री॒शानं॑ वा॒र्याणा॑म् ।

सदा॑वन्भ्रा॒गमी॑महे ॥ ३ ॥

यश्चि॒द्वि ते इ॒त्था भ॒गः शश॑मानः पु॒रा नि॒दः ।

अ॒द्रे॒पो ह॒स्तयो॑र्द॒धे ॥ ४ ॥

भ॒ग॑भ॒क्तस्य॒ ते व॒यमु॑र्द॒शेऽत॑ तवा॒वसा॑ ।

मूर्धा॑नं रा॒य आ॒रभे॑ ॥ ५ ॥ १३ ॥

न॒हि ते क्ष॒त्रं न स॒हो न म॒न्युं व॒र्यश्च॒नामी॑ प॒तय॑न्त आ॒पुः ।

नेमा॑ आपो॑ अ॒निमि॑षं च॒रन्ती॑र्नि॒ ये वा॒तस्य॑ प्र॒मि॒नन्त्य॑भ्वं ॥६॥

म॒ह्ये । अ॒दि॒तये । पुन॑ः । दा॒त् । पि॒तरं । च । दृ॒शेयं । मा॒तरं । च ॥१॥ अ॒ग्नेः । व॒यं ।
प्रथ॑मस्य । अ॒मृता॑नां । मना॑महे । चारुं । दे॒वस्य । नाम । सः । नुः । म॒ह्ये । अ॒दि॒तये ।
पुन॑ः । दा॒त् । पि॒तरं । च । दृ॒शेयं । मा॒तरं । च ॥ २ ॥ अ॒भि । त्वा । दे॒व । स॒वित॑ ।
ई॒शानं॑ । वा॒र्याणां॑ । सदा॑ । अ॒वन् । भ्रा॒ग । ई॒महे ॥ ३ ॥ यः । चि॒त् । हि । ते ।
इ॒त्था । भ॒गः । शश॑मानः । पु॒रा । नि॒दः । अ॒द्रे॒प । ह॒स्तयोः । द॒धे ॥ ४ ॥ भ॒ग॑भ॒क्त॒स्य । ते । व॒यं । उ॒त । अ॒ग्नेऽत॑ । तव॑ । अ॒वसा॑ । मूर्धा॑नं । रा॒यः । आ॒रभे॑ ।
॥५॥१३॥न॒हि । ते । क्ष॒त्रं । न । स॒हः । न । म॒न्युं । व॒र्यः । च॒न । अ॒मी॒ शति॑ । प॒तय॑न्तः ।
आ॒पुः । न । इ॒माः । आपो॑ः । अ॒नि॒मि॒षं । च॒रन्तीः । न । ये । वा॒तस्य॑ । प्र॒मि॒नन्ति॑ ।
अ॒भ्वं ॥ ६ ॥

अबुध्ने राजा वरुणो वनस्योर्ध्वं स्तूपं ददते पूतदक्षः ।

नीचीनाः स्थुरपरि बुध्न एषामस्मे अन्तर्निहिताः केतवः स्युः ॥७॥

उरुं हि राजा वरुणश्चकार सूर्याय पन्थामन्वेतवा उ ।

अपदे पादा प्रतिधातवेऽकृतापवक्ता हृदयाविधश्चित् ॥ ८ ॥

शतं ते राजन्मिपजः सहस्रं सुवी गमीरा सुमतिष्ठे अस्तु ।

बाधस्व दूरे निर्ऋतिं पराचैः कृतं चिदेनः प्र मुमुग्ध्यस्मत् ॥९॥

अमीय ऋक्षा निहितास उचा नक्तं ददथ्रे कुहं चिद्विवेयुः ।

अदब्धानि वरुणस्य व्रतानि विचाकशचन्द्रमा नक्तमेति ॥१०॥१४॥

तत्त्वां यामि ब्रह्मणा वन्दमानस्तदा शास्ते यजमानो हविर्भिः ।

अहेळमानो वरुणेह बोध्युरुशंस मा न आयुः प्र मोषीः ॥११॥

अबुध्ने । राजा । वरुणः । वनस्य । उर्ध्वं । स्तूपं । ददते । पूतदक्षः । नीचीनाः । स्युः ।

उपरि । बुध्नः । एषां । अस्मे इति । अंतः । निऽहिता । केतवः । स्थुरिति स्युः ।

॥ ७ ॥ उरुं । हि । राजा । वरुणः । चकार । सूर्याय । पन्थां । अनुऽ

एतवे । उं इति । अपदे । पादा । प्रतिऽधातवे । अकृः । उत । अपऽवक्ता ।

हृदयऽविधः । चित् ॥ ८ ॥ शतं । ते । राजन् । मिपजः । सहस्रं । सुवी । गमीरा ।

सुऽमतिः । ते । अस्तु । बाधस्व । दूरे । निऽऋतिं । पराचैः । कृतं । चित् । एनः ।

प्र । मुमुग्धि । अस्मत् ॥ ९ ॥ अमी इति । ये । ऋक्षाः । निऽहितामः । उचा ।

नक्तं । ददथ्रे । कुहं । चित् । दिवा । ईयुः । अदब्धानि । वरुणस्य । व्रतानि ।

विचाकशत् । चंद्रमा । नक्तं । एति ॥ १० ॥ १४ ॥ तत् । त्वा । यामि । ब्रह्मणा ।

वन्दमानः । तत् । आ । शास्ते । यजमानः । हविऽभिः । अहेळमानः । वरुण । इह । बोधि ।

उरुऽशंस । मा । नुः । आयुः । प्र । मोषीः ॥ ११ ॥

तदिन्नक्तं तद्विद्या मर्त्यमाहुस्तदयं केतो हृद आ वि चष्टे ।

शुनःशेषो यमहंद्भूतिः सो अस्मान्नाज्ञा वरुणो मुमोक्तु ॥१२॥

शुनःशेषो ह्यहंद्भूतिस्त्रिष्वदित्यं द्रुपदेषु बद्धः ।

अवेनं राज्ञा वरुणः समृज्याद्विद्धा अदब्धो वि मुमोक्तु पाशान् ॥१३॥

अव ते हेळां वरुण नमोभिर्व यज्ञेभिरीमहे हविर्भिः ।

क्षयन्नुस्मभ्यमसुर प्रचेता राज्ञेनांसि शिश्रथः कृतानि ॥१४॥

उदुत्तमं वरुण पाशमस्मदवाधमं वि मध्यमं श्रथाय ।

अथा वयमादित्य वृते तवानांगसो अदितये स्याम ॥ १५ ॥ १५ ॥

॥ २५ ॥ १-२१ शुनःशेष आजीगतिर्ऋषिः ॥ वरुणो देवता ॥ गायत्री छन्दः ॥ पहजः स्वरः ॥

(२५) यच्चिद्धि ते विशो यथा प्र देव वरुण व्रतम् ।

मिनीमसि यविज्यवि ॥ १ ॥

तत् । इत् । नक्तं । तत् । दिवा । मर्त्यं । आहुः । तत् । अयं । केतः । हृदः । आ । वि । चष्टे । शुनः-
शेषः । यं । अहंत् । गृभीतः । सः । अस्मान् । राजा । वरुणः । मुमोक्तु ॥१२॥ शुनःशेषः । द्वि ।
अहंत् । गृभीतः । त्रिषु । आदित्यं । द्रुपदेषु । बद्धः । अव । एनं । राजा । वरुणः ।
समृज्यात् । विद्वान् । अदब्धः । वि । मुमोक्तु । पाशान् ॥ १३ ॥ अव । ते । हेळाः ।
वरुण । नमोऽभिः । अव । यज्ञेभिः । इमहे । हविर्भिः । क्षयन् । अस्मभ्यं । असुर ।
प्रचेत इति प्रचेतः । राजन् । एनांसि । शिश्रथः । कृतानि ॥१४॥ उद । उदुत्तमं ।
वरुण । पाशं । अस्मत् । अव । अधमं । वि । मध्यमं । श्रथाय । अथ । वयं । आ-
दित्य । वृते । तव । अनांगसः । अदितये । स्याम ॥ १५ ॥ १५ ॥

यत् । चित् । द्वि । ते । विगः । यथा । प्र । देव । वरुण । व्रतं । मिनीमसि ।

यविज्यवि ॥ १ ॥

मा नो वृधाय हृत्नवे जिहीलानस्य रीरधः ।

मा हृणानस्य मन्यवे ॥ २ ॥

वि मृलीकार्य ते मनो रथीरश्वं न सन्दिदम् ।

गीर्भिर्वरुण सीमहि ॥ ३ ॥

परा हि मे विमन्यवः पतन्ति वस्यङ्गष्टये ।

वयो न वसतीरुप ॥ ४ ॥

कदा क्षत्रश्रियं नरमा वरुणं करामहे ।

मृलीकार्योरुचक्षसम् ॥ ५ ॥ १६ ॥

नदित्समानमाशांते वेनन्ता न प्र युच्छतः ।

धृतश्रताय दाशुपे ॥ ६ ॥

वेदा यो विनां पदमन्तरिक्षेण पतन्ताम् ।

वेदं नावः समुद्रियः ॥ ७ ॥

वेदं मासो धृतश्रतो द्वादश प्रजावतः ।

वेदाय उपजायते ॥ ८ ॥

मा । नः । वृधाय । हृत्नवे । जिहीलानस्य । रीरधः । मा । हृणानस्य ।
मन्यवे ॥ २ ॥ वि । मृलीकार्य । ते । मनः । रथीः । अश्वं । न । सन्दिदम् ।
गीर्भिः । वरुण । सीमहि ॥ ३ ॥ परा । हि । मे । विमन्यवः । पतन्ति । वस्यङ्ग-
ष्टये । वयोः । न । वसतीः । उप ॥ ४ ॥ कदा । क्षत्रश्रियं । नरं । आ ।
वरुणं । करामहे । मृलीकार्य । उरुचक्षसं ॥ ५ ॥ १६ ॥ तदा । इत् । समानं ।
आशांते इति । वेनन्ता । न । प्र । युच्छतः । धृतश्रताय । दाशुपे ॥ ६ ॥
वेदः । यः । विनां । पदं । अन्तरिक्षेण । पतन्तां । वेदं । नावः । समुद्रियः ॥ ७ ॥
वेदं । मासः । धृतश्रतः । द्वादश । प्रजावतः । वेदं । यः । उपजायते ॥ ८ ॥

वेदं वातस्य वर्तनिमुरोऋष्वस्य वृद्धतः ।

वेदा ये अध्यासन्ते ॥ ९ ॥

नि पसाद धृतव्रतो वरुणः पस्त्या इ स्वा ।

साम्राज्याय सुक्रतुः ॥ १० ॥ १७ ॥

अतो विश्वान्यद्वृता चिकित्वाँ अभि पश्यति ।

कृतानि या च कर्त्वा ॥ ११ ॥

स नो विश्वाहा सुक्रतुरादित्यः सुपथां करत् ।

अ ण आयूँपि तारिषत् ॥ १२ ॥

विश्रवापि हिंरण्ययं वरुणो वस्त्र निर्णिजम् ।

परि स्पर्शो नि धेदिरे ॥ १३ ॥

न यं दिप्सन्ति दिप्सवो न दुह्वाणां जनानाम् ।

न देवमभिमातयः ॥ १४ ॥

उत यो मानुषेष्वा यशश्चक्रे अस्माया ।

अस्माकमुदरेष्वा ॥ १५ ॥ १८ ॥

वेदं । वातस्य । वर्तनिम् । मुरोः । ऋष्वस्य । वृद्धतः । वेदं । ये । अधिऽआसन्ते ॥ ९ ॥ नि ।
ससाद । धृतव्रतः । वरुणः । पस्त्यासु । आ । साम्राज्याय । सुऽक्रतुः ॥ १० ॥ १७ ॥
अतः । विश्वानि । अद्वृता । चिकित्वान् । अभि । पश्यति । कृतानि । या । च ।
कर्त्वा ॥ ११ ॥ मः । नः । विश्वाहा । सुऽक्रतुः । आदित्यः । सुऽपथां । करत् । मः ।
नः । आयूँपि । तारिषत् ॥ १२ ॥ विश्रत् । द्वापि । हिंरण्ययं । वरुणः । वस्त्र । नि-
र्णिजं । परि । स्पर्शः । नि । धेदिरे ॥ १३ ॥ न । यं । दिप्सन्ति । दिप्सवः । न ।
दुह्वाणः । जनानां । न । देवं । अभिमातयः ॥ १४ ॥ उत । यः । मानुषेषु । आ ।
यशः । चक्रे । अमांमि । आ । अस्माकं । उदरेषु । आ ॥ १५ ॥ १८ ॥

परां मे यन्ति धीतयो गावो न गव्यृतीरनु ।

इच्छन्तीरुचक्षंसम् ॥ १६ ॥

सं नु वोचावहै पुनर्यतो मे मध्वाभृतम् ।

होतेव क्षदसे प्रियम् ॥ १७ ॥

दर्शं नु विश्वदर्शतं दर्शं रथमधि क्षमि ।

एता जुपत मे गिरः ॥ १८ ॥

इमं मे वरुण शुधी हवमस्या च मूलय ।

त्वामवस्युरा चके ॥ १९ ॥

त्वं विश्वस्य मेधिर द्विवश्च गमश्च राजसि ।

स यामेनि प्रति शुधि ॥ २० ॥

उदुत्तमं मुमुग्धि नो वि पाशं मध्यमं चृत ।

अवाधमानि जीवसे ॥ २१ ॥ १९ ॥

॥ २६ ॥ १-१० ध्रुतःशेष आर्जगतिर्द्विषः ॥ अग्निदेवता ॥ छन्द-१, ८, १ आर्चा उप्पण् । २
६, निवृत्तायत्रा । ३ प्रतिष्ठा गायत्रा । ४, १० गायत्रा ॥ ५ ७ विराड् गायत्रा । स्वर — १ ८, ९ ऋषभ
२, ६, ३, ४, १० ५, ७ पटञ्ज ॥

परां मे । यन्ति । धीतयः । गावः । न । गव्यृतीः । अनु । इच्छन्तीः । उरुचक्षंसं ॥ १६ ॥

सं । नु । वोचावहै । पुनः । यतः । मे । मधु । आभृतं । होतोऽव । क्षदसे । प्रियं

॥ १७ ॥ दर्शं । नु । विश्वदर्शतं । दर्शं । रथं । अधि । क्षमि । एताः । जुपत । मे । गिरः

॥ १८ ॥ इमं । मे । वरुण । शुधि । हव । अद्य । च । मूलय । त्वां । अवस्युः । आ ।

चके ॥ १९ ॥ त्वं । विश्वस्य । मेधिर । द्विवः । च । गमः । च । राजसि । सः ।

यामेनि । प्रति । शुधि ॥ २० ॥ उद । उदुत्तमं । मुमुग्धि । नः । वि । पाशं । मध्यम ।

चृत । अवं । अधमानि । जीवसे ॥ २१ ॥ १९ ॥

(२६) वसिष्ठं हि भियेध्यं वस्त्राण्यूर्जां पते ।

सेमं नो अध्वरं यज ॥ १ ॥

नि नो होता वरेण्यः सदा यविष्ठं मन्मभिः ।

अग्ने दिविर्त्मता वचः ॥ २ ॥

आ हि ष्मा सूनवे पितापिर्यजन्त्यापये ।

सखा सख्ये वरेण्यः ॥ ३ ॥

आ नो बर्ही रिशादसो वरुणो मित्रो अर्यमा ।

सीदन्तु मनुषो यथा ॥ ४ ॥

पूर्व्यं होतरस्य नो मन्दस्व सख्यस्य च ।

इमा उ पु श्रुधी गिरः ॥ ५ ॥ २० ॥

यच्चिद्धि शश्वता तना देवदेवं यजामहे ।

त्वे इदूयते हविः ॥ ६ ॥

प्रियो नो अस्तु विष्पतिर्होता मन्द्रो वरेण्यः ।

प्रियाः स्वग्नयो वयम् ॥ ७ ॥

वसिष्ठं । हि । भियेध्यं । वस्त्राणि । ऊर्जां । पते । सः । इमं । नः । अध्वरं ।
यज ॥ १ ॥ नि । नः । होता । वरेण्यः । सदा । यविष्ठं । मन्मभिः । अग्ने । दिवि-
र्त्मता । वचः ॥ २ ॥ आ । हि । स्म । सूनवे । पिता । आपिः । यजति । आपये ।
सखा । सख्ये । वरेण्यः ॥ ३ ॥ आ । नः । बर्ही । रिशादसः । वरुणः । मित्रः ।
अर्यमा । सीदन्तु । मनुषः । यथा ॥ ४ ॥ पूर्व्यं । होत । अस्य । नः । मन्दस्व ।
सख्यस्य । च । इमाः । उ । श्रुतिः । गिरः ॥ ५ ॥ २० ॥ यत् । चिद्धि । हि ।
शश्वता । तना । देवदेवं । यजामहे । त्वे इति । इत् । इदूयते । हविः ॥ ६ ॥ प्रियो ।
नः । अस्तु । विष्पतिः । होता । मन्द्रः । वरेण्यः । प्रियाः । सुऽअप्रयः । वयम् ॥ ७ ॥

स्वग्नयो हि वार्यं देवासो दधिरे च नः ।

स्वग्नयो मनामहे ॥ ८ ॥

अथा न उभयेषाममृत मर्त्यानाम् ।

प्रियः संतु प्रशस्तयः ॥ ९ ॥

विश्वेभिरग्ने अग्निभिरिमं यज्ञमिदं चर्वः ।

चनो धाः सहसो यहो ॥ १० ॥ २१ ॥

॥ २७ ॥ १-१३ शुभ्रमेव आजीर्णमिह्यि । १ देवता-१-१२ अग्निः । १३ विश्वेदेवाः ॥ छन्दः—
१-१२ शार्वरी । १३ त्रिष्टुप् ॥ स्वरः—१-१२ षड्जः । १३ धैवतः ॥

(२७) अहं न त्वा वार्यन्तं वन्दर्ष्या अग्नि नमोभिः ।

सञ्जार्जन्तमध्वराणाम् ॥ १ ॥

स धा नः सुनुः शर्वसा पृथुप्रगाभा सुशेवः ।

मीढान् अस्माकं बभूयात् ॥ २ ॥

स नो दूराच्छासाच्च नि मर्त्यादध्यायोः ।

प्राहि सदमिच्छिन्वायुः ॥ ३ ॥

मुऽअग्रयः । हि । वार्यं । देवासः । दधिरे । च । नः । मुऽअग्रयः । मनामहे ॥ ८ ॥

अथा । नुः । उभयेषां । अमृत । मर्त्यानां । प्रियः । संतु । प्रशस्तयः ॥ ९ ॥ विश्वेभिः ।

अग्ने । अग्निभिः । इमं । यज्ञं । इदं । चर्वः । चनः । धाः । सहसः । यहो इति ॥ १० ॥ २१ ॥

अहं । न । त्वा । वार्यन्तं । वन्दर्ष्या । अग्नि । नमः । अभिः । सञ्जार्जन्तं ।

अध्वराणां ॥ १ ॥ सः । धा । नः । सुनुः । शर्वसा । पृथुप्रगाभा । सुशेवः ।

मीढान् । अस्माकं । बभूयात् ॥ २ ॥ सः । नः । दूरात् । च । आसात् । च ।

नि । मर्त्यात् । अग्रज्योः । प्राहि । मदं । इत् । विश्वज्यायुः ॥ ३ ॥

इमं पु त्वमस्माकं सनि गायत्रं नव्यांसम् ।

अग्ने देवेषु प्र वोचः ॥ ४ ॥

आ नो भज परमेष्वा वाजेषु मध्यमेषु ।

शिक्षा वस्वो अन्तमस्य ॥ ५ ॥ २२ ॥

विभक्तासि चित्रभानो सिन्धोरूर्मा उपाक आ ।

सद्यो दाशुषे क्षरसि ॥ ६ ॥

यमग्रे पृतसु मर्त्यमवा वाजेषु यं जुनाः ।

स यन्ता शश्वतीरिषः ॥ ७ ॥

नकिरस्य सहन्त्य पर्येता कयस्य चित् ।

वाजो अस्ति श्रवार्यः ॥ ८ ॥

स वाजं विश्वर्षणि रवीन्द्रिरस्तु तर्ना ।

विप्रेभिरस्तु सनिता ॥ ९ ॥

जरायोध तडिविददि विशेविशे यज्ञियाय ।

स्तोमं रुद्राय दर्शिकम् ॥ १० ॥ २३ ॥

इमं । ऊं इति । नु । त्वं । अस्माकं । सनि । गायत्रं । नव्यांसं । अग्ने । देवेषु । प्र । वोचः ॥ ४ ॥
 आ । नुः । भज । परमेष्वा । वा । वाजेषु । मध्यमेषु । शिक्षा । वस्वः । अन्तमस्य ॥ ५ ॥ २२ ॥
 विभक्ता । असि । चित्रभानो इति चित्रभानो । सिन्धोः । ऊर्मौ । उपाके । आ ।
 सद्यः । दाशुषे । क्षरसि ॥ ६ ॥ यं । अग्ने । पृतसु । मर्त्ये । अवाः । वाजेषु । यं ।
 जुनाः । सः । यन्ता । शश्वतीः । र्षः ॥ ७ ॥ नकिः । अस्य । सहन्त्य । परिपृता ।
 कयस्य । चित् । वाजः । अस्ति । श्रवार्यः ॥ ८ ॥ सः । वाजं । विश्वर्षणिः । रवीन्द्रभिः ।
 अस्तु । तर्ना । विप्रेभिः । अस्तु । सनिता ॥ ९ ॥ जरायोध । नव । त्रिविददि । विशेविशे
 यज्ञियाय । स्तोमं । रुद्राय । दर्शिकं ॥ १० ॥ २३ ॥

अष्ट० १ । अध्या० २ । व० २४, २५] ऋग्वेदः [मण्ड० १ । अत० ६ । सू० २८

स नो मह्यं अनिमानो धूमकेतुः पुरुश्चन्द्रः ।

धिये वाजाय हिन्वतु ॥ ११ ॥

स रेवा इव विरपतिर्देव्यः केतुः शृणोतु नः ।

उक्थैरग्निर्वृहद्भानुः ॥ १२ ॥

नमो महद्भ्यो नमो अर्धकेभ्यो नमो युवभ्यो नम आग्निनेभ्यः ।

यजाम देवान्यदि शक्रवाम मा ज्यायसः शंसमा वृक्षि देवाः ॥ १३ ॥ २४ ॥

॥ २८ ॥ १-९ शुनःशेष आजीगार्तिर्दिपिः ॥ इन्द्रयज्ञसोमा देवता ॥ छन्द-१-६ अनुष्टुप् ७-९

गायत्री ॥ स्वरः-१-६ गान्धारः ७-९ पञ्चः ॥

(२८) यत्र गावां पृथुवुध ऊर्ध्वो भवन्ति सोतवे ।

उल्लखलसुतानामवेदिन्द्र जलगुलः ॥ १ ॥

यत्र ठाविव जघनाधिपवृण्या कृता ।

उल्लखलसुतानामवेदिन्द्र जलगुलः ॥ २ ॥

सः । नः । महान् । अनिमानः । धूमकेतुः । पुरुश्चन्द्रः । धिये । वाजाय । हिन्वतु ॥ ११ ॥
 सः । रेवान् । इव । विरपतिः । देव्यः । केतुः । शृणोतु । नः । उक्थैः । अग्निः । वृहत्-
 भानुः ॥ १२ ॥ नमः । महद्भ्यः । नमः । अर्धकेभ्यः । नमः । युवभ्यः । नमः ।
 आग्निनेभ्यः । यजाम । देवान् । यदि । शक्रवाम । मा । ज्यायसः । शंस । आ ।
 वृक्षि । देवाः ॥ १३ ॥ २४ ॥

यत्र । गावां । पृथुवुधः । ऊर्ध्वः । भवन्ति । सोतवे । उल्लखलसुतानां ।
 अव । इत् । ऊं इति । इन्द्र । जलगुलः ॥ १ ॥ यत्र । ठाविव । जघना । अधिपवृण्या ।
 कृता । उल्लखलसुतानां । अव । इत् । ऊं इति । इन्द्र । जलगुलः ॥ २ ॥

यत्र नार्यपच्यवमुपच्यवं च शिक्षते ।

उलूखलसुतानामवेष्टिन्द्र जलगुलः ॥ ३ ॥

यत्र मन्यां विवधने रश्मीन्यमित्वा इव ।

उलूखलसुतानामवेष्टिन्द्र जलगुलः ॥ ४ ॥

यच्चिद्वि त्वं गृहेगृहे उलूखलक युज्यसे ।

इह युमत्समं वद जयन्तामिव दुन्दुभिः ॥ ५ ॥ २५ ॥

उत स्म ते वनस्पते वातो वि वात्यग्रमित् ।

अथो इन्द्राय पानवे सुनु मोममुलूखल ॥ ६ ॥

आयजी वाजसातमा ता द्युचा विजर्भतः ।

हरीं इवान्धांसि वप्सता ॥ ७ ॥

ना नो अद्य वनस्पती ऋग्वावृष्वेभिः मोतृभिः ।

इन्द्राय मधुमत्सुतम् ॥ ८ ॥

यत्र । नारी । अपच्यवं । उपच्यवं । च । शिक्षते । उलूखलसुतानां । अर्वा । इत । ऊं इति ।

इन्द्र । जलगुलः ॥ ३ ॥ यत्र । मन्यां । विवधने । रश्मीन । यमित्वै इव । उलूखलसुतानां ।

अर्वा । इव । ऊं इति । इन्द्र । जलगुलः ॥ ४ ॥ यत् । चिद्वि । त्वं । गृहेगृहे ।

उलूखलक । युज्यसे । इह । युमत्समं । वद । जयन्तां इव । दुन्दुभिः ॥ ५ ॥ २५ ॥ उत ।

स्म । ते । वनस्पते । वातः । वि । वाति । अग्रं । उत । अथो इति । इन्द्राय । पानवे ।

सुनु । मोमं । उलूखल ॥ ६ ॥ आयजी इत्यायजी । वाजसातमा । ता । दि । द्युचा ।

विजर्भतः । हरीं इवेति । हरीं इव । अंधांसि । वप्सता ॥ ७ ॥ ता । नः । अद्य ।

वनस्पती इति । ऋग्वा । ऋष्वेभिः । मोतृभिः । इन्द्राय । मधुमत् । सुतं ॥ ८ ॥

उच्छिष्टं चम्बोर्ध्वं सोमं पवित्रं आ सृज ।

नि धेहि गोरधि त्वचि ॥ ९ ॥ २६ ॥

॥ २९ ॥ १-७ धुनःशेष आजीर्णार्तिर्कपिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ पृथिव्युच्छिष्टः ॥ पञ्चमः स्वरः ॥

(२९) यच्छिष्टं सत्यं सोमपा अनाशस्ता इव स्मसि ।

आ तू न इन्द्रं शंसय गोष्वश्वेषु शुभ्रिषु सहस्रेषु तुवीमघ ॥ १ ॥

शिप्रिन्वाजानां पते शचींश्च त्वं वृंसना ।

आ तू न इन्द्रं शंसय गोष्वश्वेषु शुभ्रिषु सहस्रेषु तुवीमघ ॥ २ ॥

नि प्वापया मिथुदृशां सस्तामबुध्यमाने ।

आ तू न इन्द्रं शंसय गोष्वश्वेषु शुभ्रिषु सहस्रेषु तुवीमघ ॥ ३ ॥

सुसन्तु त्या अरातयो योधन्तु शूर रातयः ।

आ तू न इन्द्रं शंसय गोष्वश्वेषु शुभ्रिषु सहस्रेषु तुवीमघ ॥ ४ ॥

उद । शिष्टं । चम्बोः । मर । सोमं । पवित्रं । आ । सृज । नि । धेहि । गोः ।
अधि । त्वचि ॥ ९ ॥ २६ ॥

यत् । चित् । हि । सत्यं । सोमपाः । अनाशस्ताः । इव । स्मसि । आ । तु ।
नः । इन्द्रं । शंसय । गोषु । अश्वेषु । शुभ्रिषु । सहस्रेषु । तुविज्मघ ॥ १ ॥ शिप्रिन् ।
वाजानां । पते । शचींश्च । त्वं । वृंसना । आ । तु । नः । इन्द्रं । शंसय । गोषु ।
अश्वेषु । शुभ्रिषु । सहस्रेषु । तुविज्मघ ॥ २ ॥ नि । प्वापय । मिथुदृशां । सस्तां ।
अबुध्यमाने इति । आ । तु । नः । इन्द्रं । शंसय । गोषु । अश्वेषु । शुभ्रिषु । सहस्रेषु ।
तुविज्मघ ॥ ३ ॥ सुसन्तु । त्याः । अरातयः । योधन्तु । शूर । रातयः । आ । तु । नः ।
इन्द्रं । शंसय । गोषु । अश्वेषु । शुभ्रिषु । सहस्रेषु । तुविज्मघ ॥ ४ ॥

समिन्द्र गर्दभं मृण नुवन्तं पापयामुया ।

आ तू न इन्द्र शंसय गोष्वश्वेषु शुभ्रिषु सहस्रेषु तुवीमघ्न ॥ ५ ॥

पताति कुण्डूणाच्या दूरं वातो वनादधि ।

आ तू न इन्द्र शंसय गोष्वश्वेषु शुभ्रिषु सहस्रेषु तुवीमघ्न ॥ ६ ॥

सर्वं परिक्रोशं जहि जुम्भया कृकद्राश्वम् ।

आ तू न इन्द्र शंसय गोष्वश्वेषु शुभ्रिषु सहस्रेषु तुवीमघ्न ॥ ७ ॥ २७ ॥

॥ ३० ॥ १-२२ छान्दोग्येण अजिगर्भिकं पि ॥ देवता—१-१६ इन्द्रः । १७-१९ अग्निर्ना ।

२०-२२ उपाः । छन्दः—१-१०, १२-१५, १७-२ गायत्री । ११ पादनिवृत्तायनी । १६ त्रिष्टुप् ॥

स्वरः—१-२२ पङ्क्तः । १६ धेवतश्च ॥

(३०) आ व इन्द्रं क्रिर्वि यथा वाजयन्तः शतक्रतुम् ।

मंहिष्ठं सिञ्च इन्दुभिः ॥ १ ॥

सं । इन्द्र । गर्दभं । मृण । नुवन्तं । पापया । अमुया । आ तु । नः । इन्द्र । शंसय । गोषु ।

अश्वेषु । शुभ्रिषु । सहस्रेषु । तुविष्मघ्न ॥ ५ ॥ पताति । कुण्डूणाच्या । दूरं । वातो ।

वनात् । अधि । आ । तु । नः । इन्द्र । शंसय । गोषु । अश्वेषु । शुभ्रिषु । सहस्रेषु ।

तुविष्मघ्न ॥ ६ ॥ सर्वं । परिक्रोशं । जहि । जुम्भय । कृकद्राश्वं । आ । तु । नः ।

इन्द्र । शंसय । गोषु । अश्वेषु । शुभ्रिषु । सहस्रेषु । तुविष्मघ्न ॥ ७ ॥ २७ ॥

आ । वः । इन्द्रं । क्रिर्वि । यथा । वाजयन्तः । शतक्रतुं । मंहिष्ठं । सिञ्च ।

इन्दुभिः ॥ १ ॥

ज्ञानं वा यः शुचीनां सहस्रं वा समाशिराम् ।

गदु निम्नं न रीयते ॥ २ ॥

सं यन्मदाय शुष्मिणं एना ह्यस्योदरे ।

समुद्रो न व्यचो दृधे ॥ ३ ॥

अयमुं ते समंतसि कपोतं हव गर्भधिम् ।

वचस्तच्चिन्न आहमं ॥ ४ ॥

स्तोत्रं राधानां पते गर्वाहो वीरु यस्य ते ।

विभृतिरस्तु सृष्टतां ॥ ५ ॥ २८ ॥

ऊर्ध्वस्तिष्ठा न ऊनयेऽस्मिन्वाजे गतक्रतो ।

समन्येषु ब्रवावहे ॥ ६ ॥

योगेयोगे त्वस्तं वाजेवाजे हवामहे ।

सर्वाय इन्द्रमृतये ॥ ७ ॥

आ वा गमद्यादि श्रवत्समृत्तिणीभिस्तितिः ।

वाजेभिरुप नो हवम् ॥ ८ ॥

ज्ञानं । वा । यः । शुचीनां । सहस्रं । वा । समाशिरामं । आ । गदु ।
 ऊं । इति । निम्नं । न । रीयते ॥ २ ॥ स । यत् । मदाय । शुष्मिणं । एना । हि ।
 अयम् । उदरे । समुद्रः । न । व्यचः । दृधे ॥ ३ ॥ अयं । ऊं । इति । ते । सं । अतसि ।
 कपोतः । उव । गर्भधिम् । वधः । तत् । चित् । नः । ओहृषे ॥ ४ ॥ स्तोत्रं । राधानां ।
 पते । गर्वाहः । वीरु । यस्य । ते । विभृतिः । अस्तु । सृष्टतां ॥ ५ ॥ २८ ॥ ऊर्ध्वः ।
 तिष्ठ । न । ऊनये । अस्मिन् । वाजे । गतक्रतो । इति । गतक्रतो । सं । अन्येषु ।
 ब्रवावहे ॥ ६ ॥ योगेयोगे । त्वस्तं । वाजेवाजे । हवामहे । सर्वायः । इन्द्रं ।
 मृतये ॥ ७ ॥ आ । वा । गमत् । यद्वि । श्रवत् । समृत्तिणीभिः । ऊतिभिः । वाजेभिः ।
 उप । नः । हवम् ॥ ८ ॥

अनु प्रत्नस्यौकंसो हुवे तुविप्रति नरम् ।

यं ते पूर्वं पिता हुवे ॥ ९ ॥

तं त्वा वयं विश्ववारा शास्महे पुरुहूत ।

सखे वसो जरितृभ्यः ॥ १० ॥ २९ ॥

अस्माकं शिप्रिणीनां सोमपाः सोमपात्राम् ।

सखे वज्रिन्तसखीनाम् ॥ ११ ॥

तथा तदस्तु सोमपाः सखे वज्रिन्तथा कृणु ।

यथा त उश्मसीष्टये ॥ १२ ॥

रेवतीनः सधमाद इंद्रे सन्तु तुविर्वाजाः ।

क्षुमन्तो याभिर्मदेम ॥ १३ ॥

आ घ त्वावान्तमनासः स्तोतृभ्यो घृष्णविद्यानः ।

ऋणोरक्षं न चत्रयोः ॥ १४ ॥

अनु । प्रत्नस्य । ओकंसः । हुवे । तुविप्रति । नरं । यं । ते । पूर्वं ।
पिता । हुवे ॥ ९ ॥ तं । त्वा । वयं । विश्ववारा । आ । शास्महे ॥ पुरुहूत ।
सखे । वसो इति । जरितृभ्यः ॥ १० ॥ २९ ॥ अस्माकं । शिप्रिणीनां । सोमपाः ।
सोमपात्राम् । सखे । वज्रिन् । सखीनां ॥ ११ ॥ तथा । तत् । अस्तु । सोमपाः ।
सखे । वज्रिन् । तथा । कृणु । यथा । ते । उश्मसि । इष्टये ॥ १२ ॥ रेवतीः । नः ।
सधमादे । इंद्रे । सन्तु । तुविर्वाजाः । क्षुमन्तः । याभिः । मदेम ॥ १३ ॥ आ । घ ।
त्वावान् । तमना । आसः । स्तोतृभ्यः । घृष्णो इति । विद्यानः । ऋणोः । अक्षं । न ।
चत्रयोः ॥ १४ ॥

अष्ट० १ । अध्या० २ । व० ३०, ३१] ऋग्वेदः [मण्ड० १ । अनु० ६ । सू० ३०

आ यदुर्वः शतक्रतुवा कामं जरितृणाम् ।

ऋणोरक्षं न शचीभिः ॥ १५ ॥ ३० ॥

शश्वदिन्द्रः पोमुथद्विर्जिगाय नानदद्विः शाश्वसद्विर्धनानि ।

स नो हिरण्यरथं वृंसनावान्तस नः सनिता सनये स नोऽदात् ॥ १६ ॥

आश्विनावश्ववत्पेपा यातं शवीरया ।

गोमदस्त्रा हिरण्यवत् ॥ १७ ॥

समानयोजनो हि वां रथो दस्त्रावमर्त्यः

समुद्रे अश्विनेयते ॥ १८ ॥

न्यरघ्न्यस्य मूर्धनि चक्रं रथस्य येमथुः ।

परि यामन्यदीयते ॥ १९ ॥

कस्तं उपः कधप्रिये भुजे मर्तो अमर्त्ये ।

कं नक्षसे विभावरि ॥ २० ॥

आ । यद । दुर्वः । शतक्रतो इति शतःकृतो । आ । कामं । जरितृणां ।
 ऋणोः । अक्षं । न । शचीभिः ॥ १५ ॥ ३० ॥ शश्वत् । इन्द्रः । पोमुथत्सभिः । जिगाय ।
 नानदत्सभिः । शाश्वसत्सभिः । धनानि । सः । नः । हिरण्यरथं । वृंसनावान् ।
 सः । नः । सनिता । सनये । सः । नः । अदात् ॥ १६ ॥ आ । अश्विनो ।
 अश्ववत्पेपा । इपा । यातं । शवीरया । गोमदस्त्रा । दस्त्रा । हिरण्यवत् ॥ १७ ॥
 समानऽयोजनः । हि । वां । रथः । दस्त्रौ । अमर्त्यः । समुद्रे । अश्विना । ईयते ॥ १८ ॥
 नि । अघ्न्यस्य । मूर्धनि । चक्रं । रथस्य । येमथुः । परि । वां । अन्यत् । ईयते ॥ १९ ॥
 कः । ते । उपः । कधप्रिये । भुजे । मर्तो । अमर्त्ये । कं । नक्षसे । विभावरि ॥ २० ॥

अष्ट० १। अध्या० २। व० ३१, ३२] ऋग्वेदः [मण्ड० १। अनु० ३। सू० ३१

वयं हि ते अमन्मह्यान्तादा पुराकात् ।

अश्वे न चित्रे अरुपि ॥ २१ ॥

त्वं त्येभिरा गहि वाजेभिर्दुहितर्दिवः ।

अस्मे रयि नि धारय ॥ २२ ॥ ३१ ॥ ६ ॥

॥ सप्तमोऽनुवाकः ॥

॥ ३१ ॥ १—१८ हिरण्यस्तूत आह्वय ऋषि ॥ अग्निदेवता ॥ उन्दः—१-७, १-१५, १७
जगती । ८, १६, १८ मिष्टृ । स्वर—१-७, १—१५, १७ निपाद—८, १६, १८, धेवतः ॥

(३१) त्वमग्ने प्रथमो अङ्गिरा ऋषिर्देवो देवानामभवः शिवः सखा ।

तव व्रते कवयो विद्वानापसोऽजायन्त मरुतो भ्राजदृष्टयः ॥ १ ॥

त्वमग्ने प्रथमो अङ्गिरस्तमः कविर्देवानां परि भूपासि व्रतम् ।

विभुर्विश्वस्मै भुवनाय मेधिरो हिमाता शयुः कतिधा चिदायवे ॥ २ ॥

वयं । हि । ते । अमन्महि । आ । अंतात् । आ । पुराकात् । अश्वे । न । चित्रे ।
अरुपि ॥ २१ ॥ त्वं । त्येभिः । आ । गहि । वाजेभिः । दुहितः । दिवः । अस्मे ।
रति । रयि । नि । धारय ॥ २२ ॥ ३१ ॥ ६ ॥

॥ सप्तमोऽनुवाकः ॥

त्वं । अग्ने । प्रथमः । अङ्गिराः । ऋषिः । देवः । देवानां । अभवः । शिवः ।
सखा । तव । व्रते । कवयः । विद्वानापसः । अजायन्त । मरुतः । भ्राजदृष्टयः ।
॥ १ ॥ त्वं । अग्ने । प्रथमः । अङ्गिरस्तमः । कविः । देवानां । परि । भूपासि । व्रतम् ।
विभुः । विश्वस्मै । भुवनाय । मेधिरो । हिमाता । शयुः । कतिधा । चिदा ।
आयवे ॥ २ ॥

त्वमग्ने प्रथमो मातरिष्वन आविर्भव सुकृतुया विवस्वते ।

अरेजेतां रोदसी होतृवूर्येऽसंघोभारिमयजो महो वंसो ॥ ३ ॥

त्वमग्ने मनवे वामवाशयः पुरुरवसे सुकृते सुकृतरः ।

श्वात्रेण यत्पित्रोर्मुच्यसे पर्या त्वा पूर्वमनयन्नापरं पुनः ॥ ४ ॥

त्वमग्ने वृषभः पुष्टिवर्धन उद्यंतसुचे भवसि श्रवायः ।

य आहुतिं परि वेदा वपदृत्तिमेकायुरग्रे विशां आविवांससि ॥ ५ ॥ ३२ ॥

त्वमग्ने वृजिनधर्तनि नरं सक्मन्पिपिं विदथे विचर्षणे ।

यः शूरसाता परितक्म्ये धने दध्रेभिश्चित्समृता हंसि भूयसः ॥ ६ ॥

त्वं तमग्ने अमृतत्प उत्तमे मते दधामि श्रवसे दिवेदिवे ।

यस्तातृपाण उभयाय जन्मने मयः कृणोषि प्रय आ च सूरये ॥ ७ ॥

त्वं । अग्ने । प्रथमः । मातरिष्वने । आविः । भव । सुकृतुया ।
विवस्वते । अरेजेतां । रोदसी इति । होतृवूर्ये । असंघोः । भारं । अयजः । महः ।
वंसो इति ॥ ३ ॥ त्वं । अग्ने । मनवे । वां । अवाशयः । पुरुरवसे । सुकृते । सुकृत्-
तरः । श्वात्रेण । यत् । पित्रोः । मुच्यसे । परि । आ । त्वा । पूर्वं । अनयन् । आ ।
अपरं । पुनरिति ॥ ४ ॥ त्वं । अग्ने । वृषभः । पुष्टिवर्धनः । उद्यंतसुचे । भवसि ।
श्रवायः । यः । आहुतिं । परि । वेद । वपदृत्ति । एकं आयुः । अग्ने । विशां ।
आविवांससि ॥ ५ ॥ ३२ ॥ त्वं । अग्ने । वृजिनधर्तनि । नरं । सक्मन् । पिपिं । विदथे ।
विचर्षणे । यः । शूरसाता । परितक्म्ये । धने । दध्रेभिः । चित् । मंसृता । हंसि ।
भूयसः ॥ ६ ॥ त्वं । तं । अग्ने । अमृतत्पे । उत्तमे । मते । दधामि । श्रवसे ।
दिवेदिवे । यः । तनृपाणः । उभयाय । जन्मने । मयः । कृणोषि । प्रयः । आ ।
च । सूरये ॥ ७ ॥

त्वं नो अग्ने मनये धनानां यशसं कारं कृणुहि स्तवानः ।

ऋध्याम कर्मापसा नवेन देवैर्वावापृथिवी प्रार्वतं नः ॥ ८ ॥

त्वं नो अग्ने पित्रोरुपस्थ आ देवो देवेभ्यनवद्य जागृविः ।

तनुकृद्धोधि प्रमतिश्च कारवे त्वं कन्याण वसु विश्वमोषिपे ॥९॥

त्वमग्ने प्रमतिस्त्वं पितासि नस्त्वं वयस्कृत्तवं जामयो वयम् ।

सं त्वा रायः श्रुतिनः सं संहस्त्रिणः सुवीरं यन्ति व्रतपामंदाभ्य ॥१०॥३३॥

त्वामग्ने प्रथममायुमायवे देवा अकृण्वन्नहुपस्य विष्पतिम् ।

इळामकृण्वन्मनुपस्य शासनीं पितुर्यत्पुत्रो ममकस्य जायते ॥११॥

त्वं नो अग्ने तव देव प्रायुभिर्मयो नो रक्ष तन्वंश्च वन्द्य ।

त्राता लोकस्य तनये गवामस्यनिमेपं रक्षमाणस्तव व्रते ॥ १२ ॥

त्वं । नः । अग्ने । मनये । धनानां । यशसं । कारं । कृणुहि । स्तवानः ।
 ऋध्याम । कर्म । अपसा । नवेन । देवैः । वावापृथिवी इति । प्र । अवतं ।
 नः ॥ ८ ॥ त्वं । नः । अग्ने । पित्रोः । उपस्थे । आ । देवः । देवेषु । अनवद्य ।
 जागृविः । तनुकृत् । बोधि । प्रमतिः । च । कारवे । त्वं । कन्याण । वसु ।
 विश्वं । आ । जापिपे ॥ ९ ॥ त्वं । अग्ने । प्रमतिः । त्वं । पिता । अग्नि । नः ।
 त्वं । वयःकृत् । तव । जामयः । वयं । सं । त्वा । रायः । श्रुतिनः । सं । संहस्त्रिणः ।
 सुवीरं । यन्ति । व्रतपां । अदाभ्य ॥ १० ॥ ३३ ॥ त्वां । अग्ने । प्रथमं । आयुं ।
 आयवे । देवाः । अकृण्वन् । नहुपस्य । विष्पतिं । इळां । अकृण्वन् । मनुपस्य ।
 शासनीं । पितुः । यव । पुत्रः । ममकस्य । जायते ॥११॥ त्वं । नः । अग्ने । तव ।
 देव । प्रायुभिः । मयो नः । रक्ष । तन्वंः । च । वन्द्य । त्राता । लोकस्य । तनये ।
 गवां । अग्नि । अग्निमेपं । रक्षमाणः । तव । व्रते ॥ १२ ॥

त्वमग्ने यज्यवे पायुरन्तरोऽनिषङ्गाय चतुरक्ष इध्यसे ।

यो रातर्हव्योऽवृकाय धार्यसे कीरेऽश्निमंत्रं मनसा वनोपि तम् ॥१३॥

त्वमग्न उरुशंसाय वाघते स्पार्हं यद्रेक्णः परमं वनोपि तत् ।

आध्रस्य चित्प्रमतिरुच्यसे पिता प्र पाकं शास्ति प्र दिशो विदुष्टरः ॥१४॥

त्वमग्ने प्रयतदक्षिणं नरं वमैव स्यूतं परिं पासि विश्वतः ।

स्वादुक्षद्या यो वसतौ स्योनःकृज्जीवयाजं यजते सोऽपमा दिवः ॥१५॥३४॥

इमामग्ने शराणि मीमृषो न इममध्वानं यमगाम दूरात् ।

आपिः पिता प्रमतिः सोम्यानां भूमिरसृष्टिकृन्मर्त्यानाम् ॥ १६ ॥

मनुष्वदग्ने अङ्गिरस्वदङ्गिरो ययातिवत्सदने पूर्ववच्छुचे ।

अच्छ याद्या ब्रह्मा दैव्यं जनमा सादय बर्हिषि यक्षि च प्रियम् ॥१७॥

त्वं । अग्ने । यज्यवे । पायुः । अन्तरः । अनिषङ्गाय । चतुः । अक्षः । इध्यसे । यः । रातर्हव्यः ।

अवृकाय । धार्यसे । कीरेः । चित् । मंत्रं । मनसा । वनोपि । तं ॥१३॥ त्वं । अग्ने । उरुशंसाय ।

वाघते । स्पार्हं । यत् । रेक्णः । परम । वनोपि । तत् । आध्रस्य । चित् । प्रमतिः ॥

उच्यसे । पिता । प्र । पाकं । शास्ति । प्र । दिशः । विदुः । उत्तरः ॥ १४ ॥ त्वं । अग्ने ।

प्रयतदक्षिणं । नरं । वमैव । स्यूतं । परिं । पासि । विश्वतः । स्वादुक्षद्या । यः ।

वसतौ । स्योनःकृत् । जीवयाजं । यजते । सः । उपमा । दिवः ॥१५॥३४॥ इमां ।

अग्ने । शराणि । मीमृषः । नः । इमं । अध्वानं । यं । अगाम । दूरात् । आपिः ।

पिता । प्रमतिः । सोम्यानां । भूमिः । असि । ऋषिःकृत् । मर्त्यानां ॥ १६ ॥

मनुष्वत् । अग्ने । अङ्गिरस्वत् । अङ्गिरः । ययातिवत् । सदने । पूर्ववत् । शुचे ।

अच्छ । याद्या । आ । ब्रह्मा । दैव्यं । जनं । आ । सादय । बर्हिषि । यक्षि । च ।

प्रियं ॥ १७ ॥

एतेनाग्ने ब्रह्मणा वावृधस्व शक्तीं वा यत्ते चकृमा विदा वा ।

उत प्र णेष्यभि वस्यो अस्मान्सं नः मृज सुमत्या वाजवत्या ॥ १८ ॥ ३५ ॥

॥ ३२ ॥ १-१५ हिरण्यस्तूप आदित्स ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ त्रिष्टुप छंदः ॥ धेवतः स्वरः ॥

(३२) इन्द्रस्य नु वीर्याणि प्र वोचं यानि चकार प्रथमानि वज्री ।

अहन्नहिमन्वपस्ततर्द प्र वक्षणा अभिनत्पर्वतानाम् ॥ १ ॥

अहन्नाहिं पर्वते शिश्रियाणं त्वष्टास्मे वज्रं स्वर्गं ततक्ष ।

वाश्वा इव धेनवः स्यन्दमाना अर्जः समुद्रमव जग्मुरार्षः ॥ २ ॥

वृषायमाणोऽवृणीत सोमं त्रिकद्रुकेष्वपि यत्सुतस्य ।

आ सायकं मयवा दत्त वज्रमहन्नेन प्रथमजामहीनाम् ॥ ३ ॥

यद्विन्द्राहन्प्रथमजामहीनामान्मायिनाममिनाः प्रोत मायाः ।

आत्सूर्यं जनयन्व्यामुपासं तादीत्वा शत्रुं न किल विवित्से ॥ ४ ॥

एतेन । अग्ने । ब्रह्मणा । वावृधस्व । शक्तीं । वा । यत् । ते । चकृम ।
विदा । वा । उत । प्र । णेषि । अभि । वस्यः । अस्मान् । सं । नः । मृज । सुमत्या ।
वाजवत्या ॥ १८ ॥ ३५ ॥

इन्द्रस्य । नु । वीर्याणि । प्र । वोचं । यानि । चकार । प्रथमानि । वज्री ।
अहन् । अहिं । अनु । अपः । ततर्द । प्र । वक्षणाः । अभिनत् । पर्वतानां ॥ १ ॥
अहन् । अहिं । पर्वते । शिश्रियाणं । त्वष्टा । अस्मे । वज्रं । स्वर्गं । ततक्ष ।
वाश्वाः । इव । धेनवः । स्यन्दमानाः । अर्जः । समुद्रं । अव । जग्मुः । आर्षः ॥ २ ॥
वृषायमाणः । अवृणीत । सोमं । त्रिकद्रुकेषु । अपि यत् । सुतस्य । आ । सायकं ।
मयवा । अदत्त । वज्रं । अहन् । एनं । प्रथमजानां । अहीनां ॥ ३ ॥ यत् । इन्द्र ।
अहन् । प्रथमजानां । अहीनां । आत् । मायिनीं । अमिनाः । प्र । उत । मायाः ।
आत् । सूर्यं । जनयन् । यां । उपसं । तादीत्वा । शत्रुं । न । किल । विवित्से ॥ ४ ॥

अहन्वृत्रं वृत्रतरं व्यसमिन्द्रो वज्रेण महता वधेन ।

स्कन्धासीव कुलिशेना विवृक्णाहिः शयत उपपृक्पृथिव्याः ॥५॥ ३६॥

अयोद्धेव दुर्मद आ हि जुहे महावीरं तुविवाधमृजीपम् ।

नातारीदस्य समृतिं वधानां सं रुजानां पिपिप इन्द्रशत्रुः ॥ ६ ॥

अपादहस्तो अपृतन्यदिन्द्रमास्य वज्रमधि सानौ जवान ।

वृष्णो वधिः प्रतिमानं वुभूपन्पुरुत्रा वृत्रो अशयद्वेस्तः ॥ ७ ॥

नदं न भिन्नममुया शयानं मनो रुहाणा अति यन्त्यापः ।

याश्चिद्वृत्रो महिना पर्यतिष्ठत्तासानहिः पत्सुतःशीविभूव ॥ ८ ॥

नीचावया अभवद्वृत्रपुत्रेन्द्रो अस्या अव वधर्जभार ।

उत्तरा सरधरः पुत्र आसिदानुः शये सहवत्समा न धेनुः ॥ ९ ॥

अहन् । वृत्रं । वृत्रतरं । विऽअमं । इन्द्र । वज्रेण । महता । वधेन । स्कन्धासीव ।

कुलिशेन । विऽवृक्णाहिः । अहिः । शयते । उपपृक् । पृथिव्याः ॥ ५ ॥ ३६ ॥ अयोद्धाऽव ।

दुःमदः । आ । हि । जुहे । महाऽवीर । तुविवाध । कृजीपं । न । अतारीद । अस्य ।

संऽकृतिं । वधानां । सं । रुजानां । पिपिपं । इन्द्रशत्रुः ॥ ६ ॥ अपात् । अहस्तः ।

अपृतन्यत् । इन्द्रं । आ । अस्य । वज्रं । अधि । सानौ । जुघान् । वृष्णः । वधिः ।

प्रतिमानं । वुभूपन् । पुरुत्रा । वृत्रः । अशयत् । विऽअस्तः ॥ ७ ॥ नदं । न ।

भिन्नं । अमुया । शयानं । मनः । रुहाणाः । अति । यन्ति । आपः । याः । चित्र ।

वृत्र । महिना । परिऽअनिष्ठत् । तासां । अहिः । पत्सुतःऽक्षीः । वभूव ॥ ८ ॥

नीनाऽवयाः । अभवत् वृत्रपुत्रा । इन्द्रः । अस्याः । अव । वधः । जुभार । उत्तरा ।

मः । अर्धरः । पुत्रः । आसित् । दानुः । शये । सहवत्समा । न । धेनुः ॥ ९ ॥

અધ્યાય ૨.

સૂકત ૨૦.

મેધાતિથિ કારવ, ઋષિ. ઋણુ, દેવતા.

જન્મવાની કડાકૂટમાંથી જે દેવોનો છુટકો થયો નથી તેમના પ્રીત્યર્થે વિદ્વાન ઉપાસકોએ આ સ્તુતિ સ્વમુખે ગાઈ હતી. આ સ્તુતિના યોગથી ઉત્કૃષ્ટ વૈભવની પ્રાપ્તિ થવા ભોગ છે. ૧

આ દેવોએ પોતાની કલ્પનાથી, હુકમ કરતાંનીસાથે રથને પોતાની મેળે નિયુક્ત થનારા બે અશ્વ ઇન્દ્ર માટે નિર્માણ કર્યાં, આમણે પોતાનાં અદ્ભુત કૃત્યો-વડે પોતાને યજ્ઞના સન્માનને યોગ્ય કર્યાં. ૨

તથા એમણે અશ્વીઢેવો માટે સર્વત્ર સંચાર કરનાર, સુખકારક રથ તૈયાર કર્યો; તથા દ્વધ આપનારી ધેનૂ પણ ઉત્પન્ન કરી. ૩

એ ઋણુ એવા છે કે તેમને ઉદ્દેશીને કરેલી પ્રાર્થના નિઃસંશય સફળ થાય છે. એમની વૃત્તિ તદ્દન સરળ છે. એમણે પોતાના સામર્થ્યથી માતાપિતાને પુનઃ તરુણ કર્યાં. ૪

૧ જન્મને । ૨ મૂળ મંત્રમાં આ શબ્દ એકવચનમાં છે. પરંતુ આગળ બહુવચનમાં ઉલ્લેખ કરેલા હોવાથી અત્રે બહુવચન લેવું જોઈએ ॥

૩ ગમીભિઃ ॥

૪ પવિત્રમાનસ ॥

૫ વિદ્વાં ॥

અષ્ટ ૧ । અધ્યા ૨ । વ ૧-૩] ઋગ્વેદ [મણ્ડ ૧ । અનુ ૫ । સૂ ૨'

મન્મથો સહવર્તમાન ઇન્દ્ર, તથા વૈભવશ્રીથી મહિત આદિત્યના સમુદાયને
તમારીપાને આવવામાટે આ ઋણુ જઈને મળ્યા છે. એ મૂર્તિમાન આનંદ જ છે ૫ (૧)

વળી ત્વષ્ટાદેવે તૈયાર કરેલા તે પ્રસિદ્ધ અમસના આમણે જ પુનઃ ચાર
અમસ કર્યા ૬

તમે આવા પ્રસાદથી હોવાને લીધે આપના ઉત્તમ આશીર્વાદ તથા એકવીસ
પ્રકારના રત્નો, એકેક લક્ષ્મણે એકેક, એમ અમને આપો ૭

બીજા દેવોને જેવો યજ્ઞનો ભાગ મળે છે તેવો ભાગ આમણે પણ પોતાને
માટે પ્રાપ્ત કરી લીધો એ શ્રેષ્ઠ છે, યજ્ઞહવિનો આમણે સ્વીકાર કર્યો ૮ (૨)

સૂકત ૨૧.

મેરાતિથિ ૧૨, સપ્ત ઇન્દ્ર તથા અગ્નિ દેવના

ઇન્દ્ર તથા અગ્નિ ણન્નેને હું અત્રે બોલાવું છું તેમના જ સ્તવનની અમને
ઈચ્છા છે. તે મોમનુ પ્રાશન કરો તેમને મોમરસ ભાવે છે ૧

હું માનવો યજ્ઞમા ઇન્દ્ર તથા અગ્નિનું સ્તવન કરો, તેમને સ્તુતિથી અલકૃત
કરો, ગીતોમા તેમનું ગાન કરો ૨

૧ મદાસ ॥

૨ વ્રમ્મ ॥

૩ અમજન્ત ॥

૪ ઉગ્મમિ । ૫ આ ક્રિયાપ ન્યા, ત છે ॥

૬ ગુમ્મત ॥

મિત્રના ગોરવાર્થે^૧. તે સોમપ્રિય ઇન્દ્ર તથા અગ્નિને, હું સોમપાનમાટે
આવાહન કરું છું. ૩

તે ઉત્ર પણ ઉદાર દેવોને તૈયાર કરી રાખેલા હવિની પામે અને ઘોડાવીએ
છીએ. એ ઇન્દ્ર તથા અગ્નિ અને આવો. ૪

સર્વ લોકસમુદાયનું રક્ષણ કરનારા મર્વશ્રેષ્ઠ હે ઇન્દ્ર તથા અગ્નિદેવ,
રાક્ષસોને શાસન કરો. હુદ લોકો નિસંતાન થાવ ૫

હે ઇન્દ્ર તથા અગ્નિદેવો, ચૈતન્યનેજવડે અતિશય ઉત્તમવલ્લ થયેલા સ્થાન-
પર વિરાજમાન થઈને તમે તે તમારા સર્વપ્રમિદ્ધ સત્યતત્વથી જાગૃત રહો અને
અમને યૌજ્ય અર્પણ કરો. ૬ (૭)

સૂકત ૨૨.

મેધાતિથિ કાળ, ઋષિ ૧-૪ અશ્વી; ૫-૮ મરિતા; ૯, ૧૦ અગ્નિ; ૧૧
દેવી, ૧૨ ઇન્દ્રાણી, ૧૩-૧૪ દ્યૌઃ, ૧૫-૧૬ દ્યૌઃ, ૧૭-૧૮ દ્યૌઃ, ૧૯-૨૦ દ્યૌઃ, ૨૧-૨૨ દ્યૌઃ
અથવા દેવ; ૨૩-૨૪ દ્યૌઃ, દેવતા.

પ્રભાતકાળે જ રથ જોડીને તૈયાર થનારા અશ્વિનોને જઈને જગાડ તે અને
તે સોમરસનું પ્રાશન કરવામાટે પ્રાપ્ત થાવ. ૧

જેમનો રથ ઉત્કૃષ્ટ છે; જે મહારથી યોદ્ધાઓમાં શ્રેષ્ઠ છે; તથા જે દુલ્લોક
સુધી જઈ પહોંચનારા છે તે એ અશ્વી દેવોને હું આવાહન કરું છું. ૨

૧ પ્રગસ્તયે ॥

૨ સન્તા ॥

૩ સદસસ્પતી ॥

૪ પ્રવેતુને પટે ॥

૫ યુજા ॥

૬ હવામહે ॥

જે તમારા રથના આગ્રુક સાંભળતાં તમારા સન્માનાર્થ મધુર યોમરસ તૈયાર કરવાની યજ્ઞકર્તાઓની સુસ્તી ઉડી જાય છે તથા જેના ધ્વનિની સાથે આપણને હવે મત્ય તત્વનો મનોહર લાલ થયે એવી સર્વને આશા લાગવા માંડે છે તેના યોગથી

અમારા યજ્ઞપર સુખસમૃદ્ધિનો ઝરો વહે એમ કરો. ^૧

૩

યોમરસ અર્પણ કરનારા ભક્તના જે ગૃહ તરફ હે અગ્નિનીકુમારો, આપ રથમાં જવાને નીકળો છો તે આપનાથી બિલકુલ જ દૂર નથી. ^૨

૪

જેમના કર સુવર્ણપ્રભાણે કાન્તિમાન છે એવા સવિતાને પોતાના સંરક્ષણ

માટે હું આમત્રણ કરું છું તે સવિતા દેવ પરમ પદનો જ્ઞાતા છે ^૩ ૫ (૪)
જળમાંથી અવતીર્ણ થયેલા સવિતા દેવની, પોતાનું સંરક્ષણ થવામાટે

સ્તુતિ કર. તેની જ આજ્ઞા અમને માન્ય છે ^૪

૬

સવિતા દેવને અમે ભક્તિથી બોલાવીએ છીએ સર્વ મનુષ્યોઉપર એની નજર છે આશ્ચર્યકારક તથા મનને આદ્ભૂત આપનારી સપત્તિ એ સર્વને વહેંચી આપે છે. ^૫

૭

હે મિત્ર, બેસો આપણે સવિતાની સ્તુતિ કરવી નથી કે શું ? એ જ્ઞાતા છે, અને મનને આનંદદાયક ઐશ્વર્યને એ શોભા આપે છે. ^૬

૮

હે અગ્નિદેવ, અત્રે આવવાને સંતોષથી તૈયાર રહેલી દેવપત્નીને તથા તે જ પ્રમાણે ત્વષ્ટાદેવને અત્રે સોમપાન માટે લાઇ આવ. ^૭

૯

૧ મિમિષતમ્ ॥

૨ સોમિનઃ ॥

૩ ચિન્તા ॥

૪ ઉગ્રમ્મિ ॥

૫ ગધસ ॥

૬ ગધામ્મિ ॥

૭ વૃજતીઃ ॥

અન્યંત તરુણ દિસનાર હે અગ્નિદેવ, હોત્રા. ભારતી, વડત્રી તથા શિવણા-
દેવત્રીઓને અમારા મંરક્ષણમાટે અત્રે લઈ આવ. ૧૦ (૫)

માર્ગમાં કયાંયપણુ વિદ્ય ન થતાં અમારીપાએ આવીને વીરપત્ની દેવતા
અમને કૃપા, મૌજ્ય તથા આનંદની પ્રાપ્તિ કરી આપો. ૧૧

અમારું^૩ શ્રેમ રહેવા માટે ઇન્દ્રાણી, વરુણાની. તથા અનાયીને હું મોમપા-
નાથે બોલાવું છું. ૧૨

મહી, ઘૌ તથા પૃથ્વી અમારા યજ્ઞઉપર સુખસમૃદ્ધિનો પ્રવાહ લાવો તે
અમને પૂર્ણતાથી ભરપૂર ભરી નાંખો ૧૩

તેમના જ ધૃતપરિપૂર્ણ દુધની વિદ્વાન પુરુષો તેમનાં સ્તોત્રોમાં, ગંધર્વના
અક્ષયલોકમાં પ્રશંસા કરે છે. ૧૪

હે પૃથ્વી, તું અમારાપર સંતુષ્ટ થા. તું ઠોઇને પણ નાશ થવા દેતી નથી.
મર્વનો સમાવેશ તું કરે છે. અમને અતિશય મૌજ્ય આપ. ૧૫ (૬)

પૃથ્વીના મમ પ્રદેશથી જે જે સ્થાનનું વિધ્યુએ આક્રમણ કર્યું તે તે
જગ્યાએ દેવ અમારું મંરક્ષણ કરે. ૧૬

૧ ગ્ના. ॥

૨ સવન્તામ ॥

૩ સ્વસ્તયે ॥

૪ ભરીમભિઃ ॥

૫ વિહન્તિ ॥

૬ સ્પોના ॥

૭ અતઃ ॥

અષ્ટ ૧ । અધ્યા ૨ । વ૦ ૭] ક્રગ્વેદ [મણ્ડ ૧ । અનુ ૫ । સૂ ૨૦

વિધ્યુએ આ સર્વ વ્યાપ્ત કરી દીધું. તેણે ત્રણ સ્થાને તેનાં પગલા મૂક્યા, તેની પદ્મજમાં સર્વ નિમગ્ન થઈ ગયું હતું. ૧૭

જેનો કોઈ પરાભવ કરી શકનાર નથી તથા જે જગતનો સરક્ષક છે એવ વિધ્યુએ તે તે સ્થાને ધર્મનિયમની સ્થાપના કરીને ત્રણ પગલાં આક્રમણ કર્યું ૧.

જે અલોકિક પરાક્રમી કૃત્યોના યોગવડે વિધ્યુએ જગતમાંનાં અખિંદ કર્મો અવલોક્યા તે કૃત્યોતરફ નજર દેડે. વિધ્યુ ઇન્દ્રનો સહાયકારક તથા મિત્ર છે ૧૬

તે વિધ્યુના પરમપદના જ્ઞાતા લોક હમેશાં નિરીક્ષણ કરતા હોય છે અને તે વખતે તેમનાં નેત્ર આકાશતરફ ટગરટગર જોતાં વળેલા હોય તેનીમાફક વિસ્તૃત થાય છે. ૨૦

વિધ્યુનું જે પરમપદ છે તેની સદા ભગૃત તથા પરમભક્તિથી સ્તવન કરનારા બુદ્ધિશાલી પુરુષો સર્વત્ર પ્રસિદ્ધિ કરે છે. ૨૧ (૭)

૧ સમુદ્ભવ ॥

૨ અદામ્પઃ ॥

૩ પમ્પન્ન ॥

૪ ત્રિવીપ ॥

૫ વિપન્નપ ॥

સૂકત ૧૩.

મેઘાતિથિ કાવ્ય, ઋષિ. ૧ વાયુ; ૨,૩ ઇન્દ્ર તથા વાયુ; ૪-૬ મિત્ર તથા વરુણ; ૭-૯ ઇન્દ્ર, મરુતાન; ૧૦-૧૨ વિશ્વદેવો; ૧૩-૧૫ પૂષા; ૧૬-૨૨ આપ, ૨૩,૨૪ અગ્નિ, દેવતા.

આ સોમ તીવ્ર છે, તું આવ. આમાં દહીં મિશ્ર કરીને તૈયાર કરી રાખ્યો છે. વાયુદેવ, તેનું આશન કર. તે તારેમાટે મૂક્યો છે. ૧

આ સોમરસના પ્રાશન માટે હું ઇન્દ્ર તથા વાયુને યોલાવું છું. એ બન્ને ધુ-લોક સુધી પહોંચે છે ૨

વિદ્વાન લોકોએ પોતાના સંરક્ષણમાટે ઇન્દ્ર તથા વાયુનું જ આવાહન કર્યું. તેમની ગતિ મનના જેટલી શીઘ્ર છે. તેમને હજારો નેત્ર છે. તથા સર્વ બુદ્ધિ-મત્તાના તે અધિપતિ છે ૩

અમે મિત્ર તથા વરુણને સોમપાનમાટે નિમંત્રણ કરીએ છીએ. એ અભિલક્ષણી તથા પવિત્રકાર્યમાટે પોતાના સામર્થ્યનો ઉપયોગ કરનારા છે ૪

જે નીતિમાર્ગથી નીતિનિયમનનું પ્રમાણ વધારે છે અને જે તેજના અધિ-ષ્ઠાતા છે તે મિત્ર તથા વરુણને હું હવે અર્પણ કરું છું. ૫ (૮)

૧ આર્ગિવન્તઃ ॥

૨ દિવિષ્ટગા ॥

૩ મનોનુવા ॥

૪ પુતદક્ષમા ॥

૫ જ્યોતિષરૂપતી ॥

અમારી સંભાળ લેવાના જોટલા માર્ગ હોય તેટલા બધા માર્ગે મિત્ર અમારો રક્ષણકર્તા થાય. વરુણ પણ અમારો સરક્ષક બનો. તે બંને જણ અમને અત્યંત સુખી^૧ કરેા.

મરુદ્દેવોસહવર્તમાન^૨ અમે ઇન્દ્રને સોમપાનાર્થે બોલાવીએ છીએ પોતાના ગણોથી તે પરિવેષિત છે. અમારા તરફથી તેને સંતોષ થાય.

હે ઇન્દ્રપ્રમુખ મરુદેવ, તમે પૂષાના રનેહી છો તમે સર્વ^૩ મારી હાક સાંભળો.

હે અતિ ઉદાર દેવ, તમારા મિત્ર ઇન્દ્રના પરાક્રમની મદદ લઈને દુત્રનો વધ કરો. તે અલદ્રલાપીને^૪ અમારા ઉપર સ્વામિત્વ ન મળે.

અમે સોમપાનાર્થે સર્વ મરુદ્દેવોને નિમંત્રણ કરીએ છીએ ખરેખર આ પૃથ્વીના પુત્ર ઘણા ઉચ્ચ છે

૧૦ (૯)

વિજય મેળવીને આવેલા વીરોપમાણે મરુતોની ગર્જના જોઈથી સંભળાય છે. હે શૂર, જે અમને કલ્યાણપ્રદ હોય ત્યાં જ તમારૂં ગમન થવા દે.

૧૧

વિદ્યુદ્ગતાના પ્રચંડ હાસ્યમાંથી અવતીર્ણ થયેલા મરુદેવ અમારૂં રક્ષણ કરેા. તે અમને સુખી સંજો.

૧૨

૧ કરતામ ॥

૨ મરુદ્યન્તમ ॥

૩ વિશ્વે ॥

૪ દુઃશ્મઃ ॥

૫ પૃથિવ્યાતઃ ॥

૬ વાપના ॥

૭ મરુતગત્ ॥

મણ્ ૧ । અધ્યા ૨ । વ૦ ૧૦, ૧૧] ઋગ્વેદ [ઘણ્ ૧ । અનુ ૫ । સૂ ૨૩

હે અત્યંત દેહીધ્યમાન પૂષા, ચિત્રવિચિત્ર રંગના મયૂરપિચ્છથી શૃંગારેલા

આકાશના બાળકને એકાદ બૂલા પડેલા વાછડા પ્રમાણે શોધી લાવીને આવ. ૧૩

ચિત્રવિચિત્ર રંગના મયૂરપિચ્છથી શૃંગારેલા, પરંતુ શુક્રામાં સંતાડી

રાખવાને લીધે અદૃશ્ય થયેલા અમારા રાજા દેહીધ્યમાન પૂષાને પુનઃ મળ્યા. ૧૪

ઉપરાંત જે પ્રમાણે ખેડુત બળદના સાધનથી ધાન્ય પકવીને ઘેર લાવે છે તે પ્રમાણે સોમરસથી સંતુષ્ટ થઈને આ પૂષા, એકબીજાની સાથે સાંકળપ્રમાણે

જોડેલી છ ઋતુને મારે મારે લઈ આવે. ૧૫ (૧૦)

પોતાનાં જળ માધુર્યથી ભરતી, ભાવિક ચલનકર્તાની આ પ્રેમાળ જનની, સ્વમાર્ગે વહે છે. ૧૬

જે સૂર્યની સંનિધ છે, અથવા સૂર્ય જેની પાસે છે, તે આ અમારી જનની,

યજ્ઞને યશસ્વી કરે. ૧૭

ત્યાં અમારી ધેતુ ઉદક પ્રાશન કરે છે, તે જળદેવતાને હું આમંત્રણ કરું

હું. આ નદીઓને હવિ અર્પણ કરવો યોગ્ય છે. ૧૮

* આ આકાશનું બાળક કોણ તે મૂળમાં ગ્રહ નથી.

૧ ઘરુણમ્ ॥

૨ અપગૂહ્ણમ્ ॥

૩ અનુસેષિયન્ ॥

૪ જામયઃ ॥

૫ તિન્વન્તિ ॥

૬ કર્ત્વમ્ ॥

અષ્ટ ૧ । અધ્યા ૨ । વા ૧૧, ૧૨] ઋગ્વેદ [મણ્ડ ૧ । અનુ ૫ । સૂ ૨૩

જળના અંતરંગમાં અમૃત છે, જળના અંતરંગમાં ઔપધિગુણ છે. જળનું

સ્તવન કરવા માટે હે દેવો, ત્વરા કરો.

૧૯

મને સોમે કહ્યું કે જળના અંતરંગમાં સર્વ ઔપધિ છે અને અગ્નિ સર્વનો
કલ્યાણકર્તા છે. ઉદક ખરેખર સર્વશોગપરિહારક છે.

૨૦ (૧૧)

હે જળો, માટે શરીરસ્વાસ્થ્ય સંદોદિત રહે અને હું ચિરકાળ સૂર્યવં
દર્શન કરી શકું તેટલામાટે એકાદ ઉત્કૃષ્ટ ઔપધિ મને આપો.

૨૧

હે જળો, જે કાંઈ દુષ્ટપણું મારા અંગમાં વાસ કરતું હોય, ગ્રાઈ પણ સાથે
મેં જે શત્રુત્વ આચર્યું હોય, અથવા જે કાંઈ મેં ક્રોધનું પુરું ઇચ્છ્યું હોય અથવા
જે અસત્ય વર્તન મેં કર્યું હોય તે તમે સર્વથેવ ધોઈ નાંખો.

૨૨

હે જળો, આજ હું તમારી પાસે આંચો છું, અને તમારા મધુર રસસાથે
સંયુક્ત થયો છું. હે જળનિવાસી અગ્નિદેવ, અત્રે પ્રાપ્ત થાવ અને મને તેજ
પ્રાપ્ત કરી આપો.

૨૩

હે અગ્નિદેવ, તેજ, સંતતિ તથા આયુષ્ય મને પ્રાપ્ત કરી આપો. એટલે મારે
વૈભવ દેવોને વિદિત થશે અને ઋષિસહવર્તમાન ઇન્દ્રને પણ માહિત થશે. ૨૪ (૧૨)

૧ યાજ્ઞિનઃ ॥

૨ વિશ્વશામ્નુવમ્ ॥

૩ વસ્ત્યમ્ ॥

૪ શપે ॥

૫ પપ્ત્વાન્ ॥

૬ સંમૃજ ॥

અનુવાક ૬.

સૂકત ૨૪.

શુનઃશેષ, આજીર્તિ, કૃત્રિમ, વૈશ્વામિત્ર, દેવરાત, ઋષિ. ૧ પ્રભપતિ; ૨ અગ્નિ; ૩-૫ સવિતા અથવા ભગ; ૬-૧૫ વરણ, દેવતા

ખરેખર કોનું સુંદર નામ-સર્વ અમર દેવોમાંથી કયા દેવનું મનોહર નામ

અમે સ્મરીએ ? મને અદિતિનો ફરીથી કોણ ભેટો કરાવશે ? કે જેથી કરીને હું જનક તથા જનનીને ભેઈ શકીશ ? ૧

સર્વ અમર દેવોમાં પ્રમુખ અગ્નિદેવના મોહક નામનું અમે સ્મરણ કરીશું. તે મને અદિતિનો ફરીથી મેળાપ કરાવશે. તથા પછી હું જનક તથા જનનીને ભેઈશ. ૨

અમાડં નિરંતર રક્ષણ કરનાર હે સવિતા દેવ, સર્વ સ્પૃહણીય વસ્તુનો તું સ્વામી છે. તારીપામે અમે અનુરૂપ સંપત્તિનો ભાગ માગીએ છીએ. ૩

આ પ્રમાણે જે કાંઈ પ્રશંસનીય ભાગ્ય, કે જેની ટોઈ નિંદા કરવાની કહે તો પણ તે અશક્ય અને અથગા જેને દ્રેષીજનો તરફથી પણ ટોઈપણ ભાતતી હરકત પહોંચતી નથી. તે તારા હાથમાં રાખ્યું છે, ૪

તારી જ કૃપાને લીધે અમે શ્રીમંત થઈશું. તથા સંપત્તિના ઠેઠ શિખરપર સુસ્થિર બેસીશું. સર્વ મનુષ્યોના ભાગ્યની વહેંચણી કરનારો તું જ છે. ૫ (૧૩)

૧ મનામહે ॥

૨ અમૃતાનામ ॥

૩ ર્મહે ॥

૪ શાશમાનઃ ॥

૫ ઉદગેમ ॥

આ ઉંચા ઉડનારાં પક્ષી, આ એક પળમાત્ર પણ ન થોભતાં વહેનારાં ઉદકો, અથવા વાયુનો દર્પ જે દેવ ધ્રુતકારી કાઢે છે, તે પણ તારા પરાક્રમ, બળ, અથવા કોપની ખરોબરી કરી શકતા નથી.

આકાશને કોનો આધાર છે ? પણ ત્યાં પવિત્ર પરાક્રમ કરનાર રાજ વરુણે વૃક્ષનો ^૨સ્તંભ ઉસો કર્યો. તેમ કરતાં જ તેમનાં મૂળીઆં ગયાં ઉપર, અને તે થયાં નીચાં. આની અંદર ગમે ત્યાં પણ અમારાં નિવાસસ્થાનો હોવાં જોઈએ.

સૂર્ય પોતાનો દૈનિક પ્રવાસ કરી શકે તે માટે વરુણ રાજાએ તેનો માર્ગ વિસ્તૃત કર્યો. જ્યાં પગ મૂકવાની પણ જગ્યા નહોતી ત્યાં પગ મૂકવાજેવી તેણે વાટ કરી. જે ખીલનાં ^૩ભર્મને લાગે તેવું જોલે છે, તેમની વરુણ અત્યંત નિર્ભર-ત્સના કરે છે.

હે વરુણ રાજા, તારીપામે ઓપધો મેંકઢો તો શુ, પરંતુ હમરો છે, તારી કૃપા સાતિશય તથા અવિચ્છિન્ન રહેો અમારી સાડીઆતીને પાર કરી દઇને તેનું નિર્મૂલન કર અને અમારીકનેથી અમારે હાથે થયેલા પાતકોને દૂર કર.

આ જે નક્ષત્રો આકાશમાં ઉંચે સ્થાપન કર્યાં છે તે દક્ષ રાત્રે જ દેખાય છે દિવસે તે કયાંય પણ નીકળી ગયાં હતાં વરુણની આજ્ઞા અનુલ્લંઘનીય છે અંદ્રમા રાત્રે પ્રકાશમાન થાય છે

૧૦ (૧૪)

૧ દિમન્તિ ॥

૨ જ્યુપમ ॥ આ જમદગ્ની ગમન વર્ષન છે

૩ દદયાધિયઃ ॥

૪ પ્રમુમ્મિઃ ॥

૫ પિનાશ્રગ ॥

આજ કારણનેલીધે સ્તોત્રોત્થી તને નમતો હું તારી પાસે આવું છું, આજ કારણનેલીધે યાગ કરનાર ભક્ત હવિ અર્પણ કરીને તારીપાસે યાચના કરે છે.

હે વરુણ, ^૧કોપ ન કરતાં અત્રે ભગૃતપણે રહે, તથા અમારું આયુષ્ય કમી કરીશ નહિ, તારી કીર્તિ ઘણી ગાળે છે. ૧૧

દિવસે તથા રાત્રે સર્વ લોકો મને આજ બાળત કહે છે, તથા મારા દૃઢ્યને પણ મને એવો જ દૃષ્ટ ઉપદેશ છે કે શુનઃશેષ બંધનમાં પડતાં તેણે જે વરુણને ^૨આવાહન કર્યું તે જ અમને બંધમુક્ત કરશે ૧૨

ત્રણ થાંભલા સાથે જકડીને બાંધેલા શુનઃશેષે બંધનમાં હોતાં આદિત્યને આવાહન કર્યું. જ્ઞાનવાન વરુણ રાજનો કોણ વિનાશ કરી શકે ? તે જ શુનઃશેષતા યાશ શિથિલ કરે તથા તેને બંધનમાંથી મુક્ત કરે. ૧૩

નમસ્કરોવડે, યાગવડે તથા હવિવડે, તારો કોપ શાંત કરવામાટે હે વરુણ, અમે તારી પ્રાર્થના કરીએ છીએ. તું શત્રુનો નાશ કરનાર તથા અતિશય જ્ઞાન-શીલ છે અમારામાટે અત્રે નિવાસ કરીને, હે વરુણ રાજ, અમારાં પાતકોનો ^૪ક્ષય કર. ૧૪

હે વરુણ, અમારી ઉપરની બાબુના, વચલા તથા શરીરના નીચેના બાગના પાશ શિથિલ કર. હે આદિત્ય, તારા અમલતણે અમે ^૫પાપવિમુક્ત થઈને અદિતીના આશ્રયને પાત્ર થઈશું. ૧૫ (૧૫)

૧ અહેજમાનઃ ॥

૨ મહત્ ॥

૩ દૃષ્ટેષુ ॥

૪ ગિધયઃ ॥

૫ મનાગમઃ ॥

સૂકત ૨૫.

શુનઃમેષ આહર્ગર્ભિ, કવિ. વચ્ચુ, દેવતા.

તારી પ્રવતના સંબંધથી, જે કાંઈ તારી આના, હે વરુણ, અમારી તરફથી
જેજી લંગાતી હોય,

તેને માટે જો કે વધની જ શિક્ષા ઠરેલી હોય તો પણ, અમારાઉપર કોપાય

માન થઈને, તે શિક્ષા અમને કરીશ નહીં. અમારાઉપર સંતપ્ત થઈને તારા કોષને
અમાડું બળિદાન આપીશ નહિ.

હે વરુણ, જેપ્રમાણે એકાદ મહારથી પોતાના ઘોડાને (તે નાશી ન જાય તે-

માટે) દોરીથી જકડી નાંખે છે તેપ્રમાણે, તારીપામેથી સુખો પ્રાપ્ત કરી લેવામાટે
અનેક નોતોતોદારા અમે અમાગ મન તાગમા લગાડીએ છીએ

જેપ્રમાણે પક્ષી પોતપોતાના નિવાસસ્થાન તરફ નાશી છટે છે તેપ્રમાણે

સુખપ્રાપ્તિની શોધમાટે મારી સર્વ ઉચ્ચતમ મનઃકલ્પના તારીતરફ દોડે છે. ૪

પરાક્રમ જ જેવું બૂધણ છે એવા સર્વમાક્ષી વરુણને અમારા સુખસિદ્ધ્યર્થ
અમે ક્યારે લઈ આવી ગઈશું ?

ખરેખર અતિગય દયાળુપણે આ બાંનેજણ (મિત્ર તથા વરુણ) તેને।

(હવિને) એકમરજો સ્વીકાર કરે છે. આજ્ઞાધારક યાગકર્તાને તે કદિપણ
નિરાશ કરતા નથી.

જે અંતરિક્ષમાં પરિભ્રમણ કરનારાં પક્ષીનો માગ જાણે છે, સસુદ્રનિવાસી
હોવાને ક્ષીધે વહાણોની વાટ જેને માહિત છે,

૧ વ્રતમ ॥

૨ દત્તવ્ય ॥

૩ સદિતમ ॥

૪ વિમન્યવ ॥

૫ શત્રુપ્રિયમ ॥

૬ સમાનમ ॥

૭ યીતામ ॥

જે પોતાની આજ્ઞા સર્વકને માન્ય કરાવે છે, જેને જાર માસનું— કેજેમાં દરેકમાં લોકસંખ્યાની એકસરખી વૃદ્ધિ થાય છે—જ્ઞાન હોય છે; વળી તેમની સાથે

૧
જ જે મહિનો કદિ કદિ આવે છે તેની પણ જેને માહિતી છે; ૮

સર્વસંચારી, ઉત્તુંગગામી તથા સામર્થ્યવાન વાયુની ગતિ જેને વિદિત છે, તથા વાયુલોકની ઉપર પણ જે રહે છે તેમને પણ જે ઓળખે છે; ૯

એવો સર્વસમર્થ વરુણ પોતાની આજ્ઞાનું પરિપાલન કરાવતો, સામ્રાજ્ય ગજવવામાટે સર્વલોકમાં આવીને વિરાજમાન થયો છે. ૧૦ (૧૭)

૪
ત્યાંથી તે જ્ઞાનવાન દેવ જે આશ્ચર્યો તેણે ઉત્પન્ન કર્યાં છે તથા જે તેને હવે પછી ઉત્પન્ન કરવાનાં છે તે સર્વનું અવલોકન કરે છે. ૧૧

તે સર્વસમર્થ આદિત્ય અમને સારા માર્ગઉપર લઈ જાય. તે અમારાં આયુષ્યમાં ૫
વૃદ્ધિ કરે. ૧૨

૬
પોતાનું સુવર્ણમય કવચ પહેરીને તેણે દેહીખ્યમાન વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં છે, યોગરહમ તેના હૃત યોગ છે. ૧૩

૭
આને દુષ્ટ લોક પહીવડાવી શકતા નથી, આને મનુષ્યજાતિના ટેણા ભય-
ભીત કરતા નથી, આને પાપકર્મો ખલ પણ લયચકિત કરવાને સમર્થ નથી. ૧૪

૧ ઉપજાયતે ॥

૨ ક્રુષ્વસ્ય ॥

૩ પન્થ્યા ॥

૪ ચિકિત્વાન્ ॥

૫ તારિષ્ત ॥

૬ દ્રાપિ ॥

૭ વિન્મવ. ॥

ઉપરાંત અખિલ માનવજાતિમાં એણે પોતાનો યશ ગબળ્યો છે, અને તે પણ અડધોપડધો ગબળ્યો છે એવો ભાગ બિલકુલ જ નથી, એટલું જ નહિ પરંતુ એણે પોતાના ઉદરમાં પણ કીર્તિપ્રદ સુંદર રચના કરી મૂકી છે. ૧૫ (૧૮)

એ સર્વદર્શી દેવવિષે પ્રેમપૂરિત યથાને લીધે મારી પ્રાર્થના, જે પ્રભાણે ગાયો આરો મૂકેલા સ્થાનતરફ ઉત્સુકતાથી પાછી આવે છે તે પ્રભાણે, તેની તરફ જ વારંવાર વળે છે. ૧૬

મારો મધુર હૃદય તદન તૈયાર છે; તેટલામાં તારૂં એકખીલસાથે પ્રત્યક્ષ ભાષણ થવા દે આ હૃદય તને પ્રિય છે. યાગકર્તાની માફક તું તેનો સ્વીકાર કરે છે. ૧૭

અર્વ વિશ્વમાં મનોહર રૂપ વિશે જેની ખ્યાતિ છે, તેનું દર્શન આજ મને થયું આ પૃથ્વીપર મેં તેનો રથ જોયો આ મારી સ્તુતિને તોણે સ્વીકાર કર્યો છે. ૧૮

હે વરુણ, આ મારી હાક સાંભળ, અને મને મુખમાં રાખ. તારી કૃપાની ઇચ્છા રાખીને હું તારીપાને યાચના કરું છું. ૧૯

હે પ્રજાશીલ દેવ, અખિલ પૃથ્વી તથા સ્વર્ગઉપર તારી જ સત્તા છે. મારે તું જાણ ત્યારે મને આશ્વાસન દઇ બા ૨૦

અમે ચિરકાલપર્યન્ત આયુષ્યનો ઉપભોગ કરી શકીએ મારે અમાગ ઉપરની બાબતના પાશ શિથિલ કર. અમાગં વચ્ચેનાં તથા શરીરની નીચેના ભાગનાં બંધનો પણ છોડી નાંખ. ૨૧ (૧૯)

૧ અમૃતમિ ॥

૨ મન્વૃત્તીઃ ॥

૩ ભદ્રસ ॥

૪ અધિભમિ ॥

૫ માવકં ॥

૬ યામનિ ॥

૭ ત્રિપાજમ્ ॥

સૂક્ત ૨૬.

શુનઃશેષ આશુગતિઃ ઋષિઃ; અગ્નિ દેવતા.

હે સામર્થ્યાધિપતિ દેવ, હે યજ્ઞાર્હ અગ્નિ, તારાં દિવ્ય વસ્ત્રો શરીરપર પહેર; અને એવી રીતે વિભૂષિત થઈને આ અમારો યજ્ઞ સિદ્ધિએ પહોંચાડ. ૧

હે અત્યંત તરુણ અગ્નિ દેવ, અમારૂં વચન શ્રવણ કર તું દિવ્ય ક્રાન્તિ-
યુક્ત છે. અન્તઃકરણપૂર્વક કરેલાં સ્તવનો તને જ છાજે છે. તું અમારા હવિ
પહોંચાડે છે. ૨

ખરેખર પુત્રને બાણે દે જે પિતા જ છે, આત્મસંબંધી મનુષ્યને જે પ્રિય
જ છે, તથા જે મિત્રને અત્યુત્તમ મિત્ર છે—એવો તે (અગ્નિ) અમારો યજ્ઞ
સિદ્ધ કરે છે. ૩

જેમણે અમે મનુષ્યો દર્ભાનાં આસનોપર બેસીએ છીએ તેમણે
ખલનો નાશ કરનાર વરુણ, મિત્ર, તથા અર્ચમા દેવપણુ પ્રેમથી દર્ભાસનપર આવીને
વિરાજમાન થાય. ૪

દેવોને હવિ અર્પણ કરનાર હે પુરાણપુરુષ, અમારા હવિથી સંતોષ પામ.
અમારા પ્રેમમાં આનંદ વહેંચી આપ તથા અમારી પ્રાર્થના શ્રવણ કર. ૫ (૨૦)

જે કાંઈ હવિ અમે જૂઠા જૂઠા દેવોને હમેશાં આપીએ છીએ તે તારે જ
ઠેકાણે અર્પણ થાય છે. ૬

૧ મિયેષ્ય ॥

૨ દિવિત્વતા ॥

૩ આપયે ॥

૪ રિગાદસઃ ॥

૫ શ્રુષિ ॥

૬ શશ્વતા ॥

શુભકારક અગ્નિનું પૂજન કરનાર અમે તેને પ્રિય છીએ. તેનીઉપર પણ અમારો ખરો પ્રેમ હો. તે પ્રેમ કરવા યોગ્ય છે, તે આનંદ આપનારો છે, તે દેવ-તાઓને હવિ પહોંચાડાવે છે, તે સર્વ માનવોનો રક્ષક છે. ૭

શુભદાયક અગ્નિની સાથે સખ્ય હોનારા દેવોએ આપણે માટે અત્યંત સ્પૃહ-ણીય વૈભવ તૈયાર કરી મુક્યો છે અમે પણ તે જ કલ્યાણકારક અગ્નિના ભક્ત થઈને તેનું ચિંતન કરીએ છીએ. ૮

અને હવે હે અમરદેવ, યજ્ઞની ંજને બાબુએ બેઠેલા અમારામાં એકમેકના વિષે પ્રેમભય ભાષણ થાય ૯

સામર્થ્યમાંથી પ્રાદુર્ભૂત હોનાર હે અગ્નિદેવ બીજા સર્વ અગ્નિ સહવર્ત-માન આ યજ્ઞપર તથા આ સ્તોત્રપર પ્રેમ રાખ. ૧૦(૨૧)

મૂકત ૨૭.

શુભ:શોષ આશુગતિં ઋષિ; ૧-૧૨ અગ્નિ; ૧૩ વિશ્વેદેવ-દેવતા.

૫ બખ્તર પહેરાવીને તૈયાર કરેલા ઘોડાપ્રમાણે અનેક વખત વન્દન કરીને મને તારું સન્માન કરવા દે તું મત્યેક યજ્ઞમાં વિરાજમાન થયો હોય છે. ૧

આ દાતા સ્વસામર્થ્યના યોગવડે અનેક સ્થલે ગમન કરે છે. એ ઉત્તમ મુખે અર્પણ કરનારો છે. તે અમારેમાટે કૃપાનો વરસાદ વરસાવો ૨

૧ વિદપતિઃ ॥

૨ વધિરે ॥

૩ પ્રશસ્તયઃ ॥

૪ વિશ્વમિઃ ॥

૫ વાત્સન્તમ્ ॥

૬ મીઠુન્ ॥

સ્તવનોથી બાળુન થનારા હે દેવ, યજ્ઞકર્મસાથે સંબંધ હોય તેવા પ્રત્યેક
મનુષ્યમાટે, રુદ્રને^૧ પ્રથમ થાય એવું એકાદ સુંદર સ્તોત્ર, શોધી કાઢ ૧૦ (૨૩)

તે અગ્નિ અત્યંત મહાન છે. તેના શુભ્રની ગણના જ નથી. ધૂમાડો તેની ધ્વજ
ઉપરનું ચિહ્ન છે. તથા તેની કાન્તિ ઘણે દૂર પસરેલી છે ખુદ્ધિમત્તા તથા
સામર્થ્ય—આ બન્નેની પ્રાપ્તિમાટે તે અમારું લક્ષ્ય દોરો. ૧૧

એકાદ^૩ વૈભવશીલ રાજપ્રમાણે અમારી સ્તુતિથી મોહિત થઇને, એ અગ્નિ
અમારી પ્રાર્થના શ્રવણ કરો. એ માનવોનો રાજા છે; એ દિવ્ય સૌન્દર્યની ભૂતિ
સ્વરૂપ છે, તેનું તેજ પ્રખર છે. ૧૨

શ્રેષ્ઠ વ્યક્તિઓને મારા નમસ્કાર હો, ન્હાનાંઓને મારા નમસ્કાર હો, જે તરુણ
હોય તેમને મારા નમસ્કાર હો, જે વૃદ્ધ હોય તેમને પણ મારા નમસ્કાર હો.
શક્ય હોય તો આપણે દેવોના સન્માનાર્થે યાગ કરીએ, આવો. હે દેવ, જે
સર્વથી મોટો છે તેની સ્તુતિ મારે હાથે કદિપણ ન રહો. ૧૩ (૨૪)

સૂકત ૨૮.

શુનાઃપેપ આશ્વગર્તિ ઋષિ; ઇન્દ્ર, યજ્ઞ, સોમ-દેવતા

સોમવદ્દતીમાંથી જે રસ બહાર કાઢવા માટે મોટા તળીયા (બુધા) વાળું
સામેલું ઉંચું લેવું પડે છે, તે ખાણીયામાંથી બહાર પડનારા સોમરસનો, હે ઇન્દ્ર,
તું બહુ ઉત્સુકતાથી સ્વીકાર કર. ૧

જે સોમરસને માટે, જે જ ધનપ્રમાણે એકબીબસાથે સંલગ્ન થનારા જે
રસનિષ્પાદક પાપણ તૈયાર કરેલા હોય છે, તે ખાણીયામાંથી બહાર પડનારા
સોમરસનો, હે ઇન્દ્ર, તું બહુ ઉત્સુકતાથી સ્વીકાર કર ૨

૧ દર્શાવક ॥

૨ અતિમાનઃ ॥

૩ રંવાન્ ॥

૪ આશિન્નેભ્યઃ ॥

૫ વૃણુગુપ્તઃ ॥

૬ જલગ્નઃ ॥

જેના યોગવડે સ્ત્રીને હાથ આગળ પાછળ લઇને કેવી રીતે વલોવવું તેનો
ધટો મળે છે. તે ખાણીયામાંથી, બહાર પડનારા સોમરસનો, હે ઇન્દ્ર, તું બહુ
ઉત્સુકતાથી સ્વીકાર કર. ૩

જે સોમરસ કાઢતી વખતે, બાણે કે બાનુ પૂરપાટ દોડે નહિ તે માટે જ
કે શું, તેને દોરીઓ બાંધેલી હોય છે તે ખાણીયામાંથી, બહાર પડનારા
સોમરસનો, હે ઇન્દ્ર, તું બહુ ઉત્સુકતાથી સ્વીકાર કર. ૪

હે ખાણીયા, જ્યારે જ્યારે પ્રત્યેક ઘરમાં તારો ઉપયોગ કરવામાં આવે
ત્યારે વિજયી સેનાના સન્માનાર્થે વગાડવામાં આવતા હુંદુભિ પ્રમાણે ગંભીર ધ્વનિ
કરતો જ. ૫ (૨૫)

હે ઉત્તમ કાળક, તારી સામે જ આ પવન વાય છે. હે ખાણીયા, ઇન્દ્રને
સોમમાન મળવા માટે તું સોમરસ તૈયાર કર. ૬

આ બે ચક્ષુસંબંધી સાધનો-કે જેનાલીધે અત્યંત સામર્થ્ય પ્રાપ્ત થાય
છે-તે ઘોડા ચંદ્રી ખાતી વખતે જે પ્રકારનો અવાજ કરે છે તે પ્રકારનો ધ્વનિ
ઉત્પન્ન કરે છે. ૭

માટે હે ઉચ્ચત્વથી શોભનારાં કાષ્ઠસાધનો, સોમ કાઢવાના કામમાં નિપુણ
ઋત્વિજોની મદદ લઇને ઇન્દ્રમાટે મધુર સોમરસ તૈયાર કરો. ૮

જે સોમરસ નીચે પડ્યો હોય તે બે ચમચામાં ભર અને પવિત્ર
દર્ભમાંથી ગાળવા માટે રેડ. બળદના ચર્મ ઉપર તે લઈ જઇને મૂક. ૯ (૨૬)

૧ અપચ્યવમ્-ઉપચ્યવમ્ ॥

૨ યમિત વા ॥

૩ ઉલૂક્ષલક ॥

૪ અગ્રામિત્ર ॥

૫ વપ્સતા ॥

૬ કૃષ્વા ॥

૭ ચન્વો ॥

સૂકત ૨૯.

ગુનઃગેપ આશ્રયર્તિ તપિ; ઇન્દ્ર દેવતા

હે સત્યસ્વરૂપ તથા અત્યંત ઉદાર ઇન્દ્ર, જે અર્થે અમને કયાંય પણ માન ન હોવા જેવું થયું છે તે અર્થે, ધેતુ, અશ્વ, ઉત્તમવલ ધન તથા સહસ્રાવધિ લોભ્ય વસ્તુના સંબંધમાં અમારું વર્ચસ્વ સત્વર વધે એમ કર. ૧

હે સુંદર સુકુટ ધારણ કરનાર અત્યંત ઉદાર ઇન્દ્ર, હે સામર્થ્યધિપતિ, જે પરાક્રમી દેવ તારી અદ્ભુત કૃતિથી ધેતુ; અશ્વ, ઉત્તમવલ ધન તથા સહસ્રાવધિ લોભ્ય વસ્તુના. સંબંધમાં અમારું સત્વર વર્ચસ્વ વધે એમ કર. ૨

પરસ્પર તરફ એક સરખી નજર ફેંકનાર તે બન્ને જણને નિદ્રિત કર તે ન જાગતાં પડી રહે એમ કર હે અત્યંત ઉદાર ઇન્દ્ર, ધેતુ, અશ્વ, ઉત્તમવલ ધન તથા સહસ્રાવધિ લોભ્ય વસ્તુના સંબંધમાં અમારું વર્ચસ્વ સત્વર વધે એમ કર ૩

એ અમારા શત્રુ નિદ્રિત રહો તથા હે શૂર, અમારા સ્નેહી માત્ર જાગૃત રહો. હે અત્યંત ઉદાર ઇન્દ્ર, ધેતુ, અશ્વ, ઉત્તમવલ, ધન તથા સહસ્રાવધિ લોભ્ય વસ્તુના સંબંધમાં અમારું વર્ચસ્વ સત્વર વધે એમ કર ૪

આવી અભદ્ર ભાષા બોલનાર ગધેડાને મારી નાખ. હે અત્યંત ઉદાર ઇન્દ્ર, ધેતુ, અશ્વ, ઉત્તમવલ ધન તથા સહસ્રાવધિ લોભ્યવસ્તુના સંબંધમાં અમારું વર્ચસ્વ સત્વર વધે એમ કર ૫

૧ અનાગસ્તા ॥

૨ તુવીમય ॥

૩ અબુધ્યમાન ॥

૪ શુન્નિષ્ઠ ॥

૫ હરન્તમ્ ॥

૧

વક માર્ગે ગમન કરનાર વાંચુતું દ્વર અરણ્યની પેલીપાસ પતન થાવ.

હે અત્યંત ઉદાર ઇન્દ્ર ધેનુ, અશ્વ, ઉલ્લસવલ, ધન તથા સહસ્રાવધિ લોચ્ય વસ્તુના સંબંધમાં અમારું વર્ચસ્વ સત્વર વધે એમ કર. ૬ (૨૭)

૨

સર્વ શોકનો સંહાર કર અને જે કંઈ અમારો નાશ કરવાને માટે ટાંપીને બેઠું હોય તેને મારી નાંખ. હે અત્યંત ઉદાર ઇન્દ્ર ધેનુ, અશ્વ, ઉલ્લસવલ, ધન તથા સહસ્રાવધિ લોચ્ય વસ્તુના સંબંધમાં અમારું વર્ચસ્વ સત્વર વધે એમ કર. ૭ (૨૭)

સૂકત ૩૦.

શુનઃશેષ આહર્ગાત; ૧-૧૬ ઇન્દ્ર, ૧૭-૧૮ અશ્વિનીકુમાર. ૨૦-૨૨ ઉષા, દેવતા.

જેતું સામર્થ્ય થતપટ મોટું છે અને જે તમને પ્રિય છે. એવા ઇન્દ્રની વસ્તુતી કરવામાં નિમગ્ન થએલા હે ઋત્વિજે જે પ્રમાણે એકાદ તળાવ પાણીથી ભરપૂર બરી નાખીએ તે પ્રમાણે તે અતિઉદાર ઇન્દ્રને અમે સોમરસથી બાણે કે બરી નાખીએ છીએ. ૧

જે પ્રમાણે પાણી ઉતારવામાં (દાળાવ) ભાગ તરફ વહે છે તે પ્રમાણે ઇન્દ્રની સોમરસ તરફ સાહજિક પ્રવૃત્તિ થાય છે. પછી તે દુધ મિશ્રિત^૬ કર્ણર પ્યાલાહો અથવા કાંઈ પણ મિશ્ર કર્યા વગરના શુદ્ધ સોમરસના સોજ પ્યાલા હો. ૨

૧ કુણ્ડળાચ્યા ॥

૨ કૃકદાશ્વમ્ ॥

૩ ક્રિવિ ॥

૪ સપાશિરાં ॥

જે સોમરસ આ સામર્થ્યવાન ઇન્દ્ર ને સંતોષ આપે છે તેના યોગવડે તેનું ઉદર સમુદ્ર પ્રમાણે^૧ વ્યાપી જાય છે.

૩

આ સોમ તારે માટે તૈયાર કરી મુક્યો છે. જે પ્રમાણે કપોત પક્ષી (કબૂતર) પોતાનાં નાનાં બચ્ચાં^૨ અને પ્રેમથી જાય છે તે પ્રમાણે તું ઘણા પ્રેમથી આ સોમરસ તરફ આવે છે અને તેથી જ તું અમારી સ્તુતીનો પણ સ્વીકાર કરે છે

૪

હે ઇન્દ્ર તું સર્વ અલીંગ વસ્તુઓનો સ્વામી છે અને તારી સ્તુતી કર્યાથી તું તારા ભક્તો તરફ આવે છે. હે વીર, જે તારૂં સ્તોત્ર અમે ગાઇએ છીએ તે તારી પાસેથી અને સત્ય પ્રેમથી પરિપૂર્ણ વૈભવ પ્રાપ્ત થવાહો.

૫ (૨૮)

હે અત્યંત બલશાલી ઇન્દ્ર પરાક્રમના આ કૃત્યમાં અમારૂં સંરક્ષણ કરવા માટે તું જીડીને ઉભો રહે બીજાઓને છોડીને આપણેજ એક બીજાને માથે સંભાળણ કરીએ, આવો.

૬

જ્યારે જ્યારે વૈભવ પ્રાપ્ત કરીલેવાની સધિ પ્રાપ્ત થાય અથવા જ્યારે જ્યારે શૌર્યકર્મ ગજવવાનો પ્રસંગ પડે ત્યારે ત્યારે અમારા સંરક્ષણ માટે અમે ઇન્દ્રના રનેહાંકિત ભક્ત તે અત્યંત બલાઢય ઇન્દ્રને આવાહન કરીએ છીએ.

જે અમારી સ્તુતિ તેણે સાંભળી હશે તો તેના હબરે પ્રકારના સંરક્ષણના માર્ગ પ્રકટ કરતો અને પોતાનું સામર્થ્ય સર્વની દ્રષ્ટિએ પાડતો આ ઇન્દ્ર અમારી હાકના પરીણામે નિશંસય અત્રે આવશે

૮

૧ વ્યર્ચો વધે ॥

૨ ગર્મર્ધિ ॥

૩ ગિર્વાહિઃ ॥

૪ અન્યેષુ ॥

૫ યોગેયોગે ॥

૬ યદિ શ્રવન્ ॥

જે ઇન્દ્રને પૂર્વે તારા પિતાએ બોલાવ્યા હતા તે જ અનેક શત્રુને પણ
 ૧ દાદ ન આપનારા શૂર ઇન્દ્રને તેના દિવ્ય પુરાતન સ્થાનમાંથી અત્રે આવવામાટે
 હું વિનંતિ કરું છું.

હે અમારા પ્રિય ઇન્દ્ર, તે તારી અમે આજ સ્તુતિ કરીએ છીએ. સર્વ
 ૨ વિશ્વમાં પ્રેમપાત્ર તારા વિના કોઈ જ નથી. અનેક વિદ્વાનોએ તારૂં સ્તવન કર્યું છે.
 તારાં સ્તોત્રો ગાનારા ભકતોનું તું મૂર્તિમંત ભાગ્ય જ છે. ૧૦ (૨૬)

હે વજ્રધારી ઇન્દ્ર, તું અમારો તથા અમારા સહચારીઓનો હિતકર્તા છે.
 સોમરસ પ્રિય હોનારા સર્વ દેવોમાં તને જ સોમ અત્યંત પ્રિય છે. ૧૧

હે વજ્રધારી દેવ, હે અમારા મિત્ર અમે તારી જ કૃપાની ઇચ્છા કરીએ એવું
 ૧૨ કર, તારી ઇચ્છાથી એવું થવા દે.

૫ અમારા સહવાસમાં ઇન્દ્રને આનંદ થાવ અને વૈભવથી સુકત તથા સમૃદ્ધિથી
 પરિપૂર્ણ અતિશય સામર્થ્ય અમને પ્રાપ્ત થાવ કે જેથી અમને હર્ષ થાય. ૧૩

૬ તને તારી જ ઉપમા આપવી બેઠએ; તું અમારો આપ્ત છે. તારી પ્રાર્થના
 કરતાં, હે શૂર દેવ, તું ભકતોને માટે (રથનાં ઝડકોના) અસમુજ્જ્વળ ગમે ત્યાં ફોડી
 ગયા હોય છે. ૧૪

- ૧ હવિપ્રતિ ॥
- ૨ વિશ્વવાર ॥
- ૩ શિપ્રિણીનાં ॥
- ૪ દૃષ્ટે ॥
- ૫ સઘમાદે ॥
- ૬ ત્વાવાન્ ॥

હે અત્યંત બુદ્ધિશાલી ઇન્દ્ર તારા સેવકોના હવિ ગ્રહણ કરવામાટે, તથા તેમની ઇચ્છા પરિપૂર્ણ કરવામાટે તું તારાં સર્વ સામર્થ્યોસહ (સ્થાયકતા)
અક્ષમુજબ દોડી ગયો.

૧૫ (૩૦)

પોતાના અતિશય બુધ્ધિમાનનારા, હણહણનારા અને જોરથી સ્વાસોચ્છ્વાસ લેનારા અન્યના યોગવડે ઇન્દ્રે હમેશાં જ સંપત્તિ જીતી આણી છે. એવા તે અદ્ભૂત કૃત્ય કરનારા તથા અમારા સંબંધી ઐશ્વર્ય ધારણ કરનારા દેવે અમારા વૈભવમાં વૃદ્ધિ કરવામાટે અમને સુવર્ણરથ આપેલો છે.

૧૬

હે અશ્વિનીકુમારો, અશ્વાદિથી પરિપૂર્ણ તથા કલ્યાણપ્રદ સંપત્તિ લઈ આવો. અહો સુંદર દેવો, તમે આપેલા વૈભવમાં ધેતુ તથા સુવર્ણ પુષ્કળ હો.

૧૭

હે સુંદર અશ્વિનીકુમારો, જે અવિનાશી રથ તમારા બન્નેમાટે લેગો જોડાય છે, તે ખરેખર સમુદ્રમાં સુહાં ગમન કરે છે.

૧૮

અલેખ પર્વતના યજ્ઞ મસ્તકપર તમે તમારા રથનું ચક્ર સ્થાપ્યું હતું. ખીલું ચક્ર ઘુલોકની આસપાસ ભ્રમણ કરે છે

૧૯

હે સ્તુતિપ્રિય ઉપા, હે અમર દેવતા, તારા બાહુબંધનમાં કયા માનવને સ્થાન મળવાનું છે ? હે દેહીધ્યમાન દેવી, તારું આગમન કોનેમાટે થાય છે ?

૨૦

૧ આ-ઋણોઃ ॥

૨ પોષ્ટયદ્વિઃ ॥

૩ શર્વીરયા ॥

૪ સમાનપોજનઃ ॥

૫ અપ્પરુપ ॥

૬ નમસં ॥

ચિત્રવિચિત્ર વર્ણના એકાદ તુરંગપ્રમાણે સુંદર દિસનાર હે પ્રકાશમાન ઉધા દેવતા, અમે દૂર હોઇએ કે પાસે હોઇએ પણ ખરેખર અમે તારૂં જ ધ્યાન ધરતા હતા. ૨૧

હે આકાશકન્યા ઉધા, તારાં સર્વ સામર્થ્યસાથે તું અત્રે ગમન કર અને અમારે માટે વૈભવ આણી મૂક. ૨૨ (૩૧)

અનુવાક ૭.

સૂક્ત ૩૧.

હિરણ્યરૂપ આંગિરસ, ઋષિ અગ્નિ, દેવતા.

હે અગ્નિદેવ, પહેલો આંગિરસ ઋષિ તથા દેવ તું જ છે. દેવોનો કલ્યાણકારક મિત્ર તું જ થાય છે. આજ્ઞાનુસાર દેહીપ્યમાન શસ્ત્રો ધારણ કરનાર તથા જ્ઞાન-સામર્થ્યથી યુક્ત બુદ્ધિવાન મરુદ્ગલ અવતીર્ણ થયા. ૧

હે અગ્નિદેવ, સૌથી પ્રથમ તથા પ્રમુખ આંગિરસ તું જ છે. તારૂં જ્ઞાન અતિશય છે. દેવોની જે પવિત્ર આજ્ઞા છે તેને તું જ શોભા આપે છે. તું સર્વવ્યાપી છે, તારામાં વિલક્ષણ બુદ્ધિમત્તા છે તને બે માતાએ જન્મ આપ્યો હતો. ખરેખર જ પ્રાણીમાત્રના અને મનુષ્યના હિતમાટે તું કેટલીએ જગ્યાએ વાસ કરે છે! ૨

૧ અન્ન ॥

૨ ક્ષિતિર્દિવઃ ॥

૩ અપસા ॥

૪ દિમાતા ॥

હે અગ્નિદેવ, તું જ સર્વની પહેલાં હતો તારા સામર્થ્ય સહ વિવસ્વાત તથા માતૃગિવા માટે તું પ્રગટ થા. તું મૂર્તિમાન વંશવ જ છે. જ્યારે હોતૃ-સ્થાને સર્વેએ તારી નિમલુક કરી તે વખતે તે કાર્યભાર તેં સહન કર્યો અને સર્વ શ્રેષ્ઠ દેવાને યજ્ઞ પહેંચાડ્યો આકાશ તથા પૃથ્વીમાત્ર તે બોધને (આશ્ચર્યથી)

૧
કંપિત થઇ ગયાં.

૩

હે અગ્નિદેવ, મનુને માટે તેં દુર્યોગમાં પ્રવેશ કર્યો અને સત્કૃત્યોથી વિ-ખ્યાત-ધર્મોલા પુરૂરવામાટે તેં અતિશય પ્રશંસનીય કૃતી કરો. જ્યારે ધર્મણુ થઇને તારાં માતાપિતા તને સુકૃત કરે છે ત્યારે ઋત્વિજ લોક તને પ્રથમ પૂર્વ બાબુએ અને પછી પશ્ચિમ બાબુએ લઇને ફરે છે.

હે અગ્નિદેવ, તને હવિ અર્પણ કરવામાટે જે ભક્ત યજ્ઞમય ઉંચો કરે છે

તેની સંપત્તિનો તું વૃદ્ધિ કરનાર તથા અત્યંત બલિષ્ઠ તથા કીર્તિમાન છે. વપદ શબ્દવડે જે આહુતિ આપવામાં આવે છે તેના જ્ઞાનવાળા ઋત્વિજને તુ સર્વ પહેલાં અખંડ આયુષ્ય અર્પણ કરીને આ જગતપર વાસ કરે છે ૫ (૩૨)

હે સર્વવ્યાપી અગ્નિદેવ, જે મનુષ્ય પાપમાર્ગનું અવલંબન કરે છે, તેને તું યોગ્ય કર્મોમાં પ્રવૃત્ત કરે છે શૂરોએ જ મેળવવા યોગ્ય સંપત્તિવિષે યુદ્ધ ચાલતાં તુ અનેક શત્રુઓને થોડા જ લોકોને હાથે મરતવે છે ૬

હે અગ્નિદેવ, તે મનુષ્યની રોજને રોજ કીર્તિ વધારતો તું તેને ઉત્તમ અધિનારી પદપર ચઢાવે છે વિદ્વાન સ્વતોમાટે તારૂં અંતઃકરણ આતશય ઉત્કંઠિત થઇને તું તેને બંને જન્મમાં ચાલે તેટલી સમૃદ્ધિ તથા સૌખ્ય અપણુ કરે છે. ૭

૧ અરંજેતાં ॥

૨ અવાસાયઃ ॥

૩ અવાયઃ ॥

૪ યસ્સાતા ॥

૫ તાનૃષાણઃ ॥

હે અગ્નિદેવ, અમે ધનપ્રાપ્તિમાટે તારૂં સ્તવન કરતા હોવાથી અમને શ્રેયસ્કર ક્રીતિ અર્પણુ કર. નવીન કૃતિ આચરીને અમે તારૂં યજ્ઞન કર્મ સાંગ કરીશું. હે દ્યાવાપૃથિવી, સર્વ દેવોસહ અમાડું સંરક્ષણુ કરો. ૮

હે નિષ્કલંક અગ્નિદેવ, સર્વ દેવોમાં તું શ્રેષ્ઠ દેવ છે. તારો નિવાસ તદ્દન માતા પિતાની સન્નિધિ હોય છે. તું અમારા માટે જાગૃત રહે. સર્વનાં શરીરો નિર્માણુ કરનાર જે તું તે તારી ભક્તિ કરનારાના સંબંધમાં મનમાં અતિશય પ્રેમ રાખીને જાગૃત રહે. તું પ્રત્યક્ષ કલ્યાણુ જ છે તું સર્વ પ્રકારનું ધન સર્વત્ર વેરી રાખે છે. ૯

હે અગ્નિદેવ, તારૂં અંત કરણુ અત્યંત કયાશીલ છે. તું અમારો પિતા છે. અમે તારા આપ્ત છીએ; હે અલિંક્ય દેવ, મેંકડો તો શું, પરંતુ હલ્લો મુખોથી પરિપૂર્ણુ અપત્તિ તારીકને આપોઆપ આલી આવે છે. તુ અતિશય શર તથા પોતાની આજ્ઞાનું પરિપાલન કરાવનારો છે ૧૦ (૩૩)

હે અગ્નિદેવ, સર્વ જગતનું આયુષ્ય તારાપર અવલંબેલું છે સર્વનું આયુષ્યવર્ધન થવામાટે જ દેવોએ તને પ્રથમ ઉત્પન્ન કરીને નહુપનો સેનાપતિ કર્યો. તે જ પ્રમાણે જ્યારે મારા પિતાને પુત્રપ્રાપ્તિ થઈ ત્યારે મનુષ્યમાત્રને સજ્ઞાન કરનારી બળા પછુ તેં ઉત્પન્ન કરી. ૧૧

હે વંદનીય અગ્નિદેવ, તું પોતાની સર્વસંરક્ષક શક્તિના યોગે અમારૂં તથા અમારાપર ઉપકાર કરનારનું પ્રતિપાલન કર. પોતાના નિયમને અનુસરીને એક નિમિષ પણ ન થોભતાં જગતનું રક્ષણુ કરે છે. તું અમારો આ દૌર્દ્વંધિક વૈભવ પરંપરાથી આવી જ સ્થિર રહેવા માટે તું અમારાં જાલબચ્ચાંની તથા ગાય વાછરેડાંની પછુ સંભાળ લે છે. ૧૨

૧ સનયે ॥

૨ એપિષે ॥

૩ અદામ્ય ॥

૪ વિશ્વર્તિ ॥

૫ પાયુભિઃ ॥

હે અગ્નિદેવ, યાગ કરનારા ભક્તોનો તું તદ્દન અંતરમાંનો સહાયકર્તા છે, અને હે ચારનેત્રોથી વિભૂષિત થયેલા દેવ, જે કોઈ કદિપણ ખીલા પર શસ્ત્ર ઉચકતો નથી તેને માટે તું પ્રેમથી ઉદ્દીપિત થાય છે તું સર્વનું પોષણ કરે છે. તારે હાથે કોઈનો પણ નારા થતો નથી. જે સ્તુતિકર્તા તતે હવિ અર્પણ કરે છે તે ગમે તેટલો પણ ગરીબ હોય તો પણ તેણે કરેલી સ્તુતિનો તું મન પૂર્વક સ્વીકાર કરે છે. ૧૩

હે અગ્નિદેવ જે ઉપાસક તારું અતિશય સ્તવન કરે છે તેને માટે તું સર્વ વૈભવમાં અતિશય સ્પૃહણીય વૈભવ હોય તે તૈયાર કરી મૂકે છે. તારા ભક્ત પોતાનું પોષણ કરવાને પણ જો સર્વ રીતે અસમર્થ હોય તો પણ તું અતિશય પ્રેમથી તેની સંભાળ લેનાર બાણે કે પિતા જ થાય છે એમ સર્વ લોક બોલે છે. તારું જ્ઞાન પણ અદ્વૈતિક જ છે તથાપિ તું એટલો પ્રેમયુક્ત છે કે નાનાં બાળકોને તું દિશા તથા ઉપદિશા શીખવતો બેસે છે. ૧૪

જે પ્રમાણે ઉત્તમ રીતે જોડેલુ બખ્તર શૂરોનું રક્ષણ કરે છે તે પ્રમાણે ૩ પવિત્ર અને સદાચરણી પુરુષોનું તું સર્વ રીતે પરિપાલન કરે છે. સ્વાદિષ્ટ અન્ન તૈયાર કરીને જે પોતાને ઘેર (અતિથિને) સંતુષ્ટ કરે છે તથા એવી રીતે પ્રાણિ-માત્રને માટે બાણે કે જે અનુકૂળ જ કરે છે, તેને શ્રેષ્ઠપણામાં સ્વર્ગની પણ ઉપમા આપીએ તોપણ એ શોભે છે. ૧૫ (૩૪)

હે અગ્નિદેવ, જે કુમાર્ગે અમે દ્વરસુધી ગયા હતા તે માટે-તે પાતક માટે-તું ક્ષમા કર. તું અમારો આપ્ત, અમારો પિતા, મોમરસ અર્પણ કરનારા ભક્તોનો હિતકર્તા, સર્વનું પોષણ કરનારો અને અન્ન માનવોને શ્રેષ્ઠ ઋષિની પદવીએ ગદાવનારો છે. ૧૬

મનુ પામે. અંગિરસ પાસે તથા યયાની પાસે જે પ્રમાણે તું પહેલાં જતો હતો તે પ્રમાણે, હે પવિત્ર અગ્નિદેવ, હે અંગિરસ, તું અમારા સંવન તરફ આવ અને સર્વ દિવ્ય લોકમાંના સર્વ મંડળને સાથે લેતો આવ. તેમને આસન પર બેસાડ અને તેમને તેમની પસંદગીનો હવિ અર્પણ કર. ૧૭

૧ યજ્યંચે ॥

૨ સ્પર્શ ॥

૩ પ્રપતદક્ષિણ ॥

૪ ગ્રાગ્ન ॥

૫ દૈવ્ય જન ॥

હે અગ્નિદેવ, જે આ સ્તોત્ર અમે અમારું સામર્થ્ય તથા બુદ્ધિ વાપરીને કયું છે તેના યોગે તું આનંદિત થા, અને અમને શક્તિ તથા ઉત્તમ બુદ્ધિમત્તાની પ્રાપ્તિ કરાવી આપ. અમને અત્યંત સ્પૃહણીય વૈભવકર લઈ જનાર તું જ છે.

૧૮ (૩૫)

સૂકત ૩૨.

હિરણ્યરૂપ આગિરસ, ઋષિ. ઇન્દ્ર, દેવતા.

વજ્રધારી ઇન્દ્રનાં પરાક્રમ મે અત્રે પ્રીતિથી ગાયાં છે. અખિલ પરાક્રમનાં કૃત્યોમાં એને જ પ્રથમ સ્થાન આપવું પડશે. આ ઇન્દ્રદેવે અહીંનો વધ કર્યો,

ઉઠકોને વાટ કરી આપી, અને પર્વતોનાં હૃદયો વિદાયોં ૧

ત્યથા દેવે તેને વજ્ર તૈયાર કરી આપ્યું હતું. (તે લઇને) તેણે પર્વતમાં આશ્રય લઇને બેઠેલા અહીંનો વધ કર્યો. (તેની સાથે જ) તથા વાછરડાંભાટે ગાયો.

આરડે છે તે પ્રમાણે ધણો અવાજ કરતાં યાહીનાં મોળેમોળ વહેવા લાગ્યાં તથા બહુ વેગથી સસુદ્રને જઇને મળ્યાં. ૨

સંપૂર્ણ શૌર્યમાં આવ્યા પછી ઇન્દ્રને સોમની ઇચ્છા ધર્ષ તથા તેનું તેણે તણ યજ્ઞમાં પ્રાશન કર્યું તે ઉદાર ઇન્દ્રદેવે વજ્રને પોતાનું આયુધ બનાવ્યું અને ૩

બધા અહીંમાંથી જ્યેષ્ઠ અહી વૃત્રનો વધ કર્યો ૩

જે વખતે હે ઇન્દ્ર, સર્વ અહીંમાંથી જ્યેષ્ઠ અહીંનો તે વધ કર્યો તથા ૪

કપટકર્મમાં પ્રવીણ રિપુના કપટવ્યૂહનો વિધ્વંસ કર્યો તે વખતે ભાનુ ઉપા તથા ધુલોકને જન્મ પ્રાપ્ત થયો અને તારો હાથ ધરે એવો કોઈ પણ શત્રુ રહ્યા નહિ. ૪

૧ અભિ-વચ્ચઃ ॥

૨ વસનાઃ ॥

૩ વાધાઃ ॥

૪ પ્રપમજામ્ ॥

૫ માયિનામ્ ॥

અહિ નામનો વૃત્ર એટલે કૂર ખરે; પરંતુ વાસ્તવિક એતાં તેનું કૂરપણ તેના નામકરતાં પણ વધારે હતું. પણ ઇન્દ્રે પોતાના અત્યંત ઉચ્ચ વજ્રથી તેની

ખાહુ છેદીને તેને મારી નાંખ્યો. જે પ્રમાણે કુહાડીથી એકાદ વૃક્ષની ડાળીઓ છે નાંખીએ તે પ્રમાણે છિન્નવિચ્છિન્ન થઈને અહિ પૃથ્વી ઉપર મૃત થઈને પડ્યો. ૫ (૩૬)

પોતાનો કોઈપણ પ્રતિસ્પર્ધી નથી એમ અભિમાન આણીને અહિં મહાપરાક્રમી, અજીત, તથા અનેક શત્રુઓને પણ ભારે પડે તેવા ઇન્દ્રને આવાહન કર્યું. પરંતુ તેના અત્યંત ઉચ્ચ શક્તિના આગળ તે ટકાવ કરી શક્યો નહિ પરંતુ ઇન્દ્રનું શત્રુત્વ તેના અંગમાં એટલું ભરાયું હતું કે તેણે મોટા મોટા દુર્ગોત્તર પણ તદ્દન ચુરેચુર કરી નાંખ્યા.

હાથ તથા પગ તુટી ગયા છતાં અહિએ ઇન્દ્રની સાથે યુદ્ધ ચાલુ જ રાખ્યું. ઇન્દ્રે તેનું વજ્ર તેના પર્વતપ્રાથ ખાહુપર માર્યું નિ સત્ત્વ થયા પછી પણ પરંતુ પુરુષનો ડોળ રાખનારો અહિ અસ્તવ્યસ્ત થઈને જમીનપર પથરાતો પડ્યો.

જમીનપર પડેલા એકાદ મહાનક પ્રમાણે વૃત્ર પૃથ્વીપર પડ્યાથી પ્રવાહનાં ઇન્દ્રા સંતોષાવાથી તે તેનાં અંગપર થઈને વહેવા લાગ્યા. પોતાના શ્વથી જે ઉદરને વૃત્રે અટકાવી રાખ્યા હતાં તેમના જ પગ આગળ તે ગઈ થઈને પડ્યો.

વૃત્રની માતા તેના દેહપર આડી પડી, ઇન્દ્રે તેનું ઉચ્ચ વજ્ર તેના પેટ ને ફેંક્યું. આ પ્રમાણે માતા ઉપર પડેલી તથા તેની નીચે તેને પુત્ર વૃત્ર એવી સ્થિતિમાં પેતુ જેમ પોતાના વાહરડાને પેટનીચે લે છે તે જ પ્રમાણે તે દેખાવા લાગી.

૧ વ્યંસમ્ ॥

૨ તુવિવાધમ્ ॥

૩ વૃષ્ણઃ ॥

૪ પત્યુત શ્રી. ॥

૫ નીચાયયા ॥

अतिष्ठन्तीनामनिवेशनानां काष्ठानां मध्ये निहितं शरीरम् ।
 वृक्षस्य निष्पं वि चरन्त्यापो दीर्घं तम् आशयदिन्द्रशत्रुः ॥ १० ॥ ३७ ॥
 दासपत्नीरहिगोपा अतिष्ठन्निरुद्धा आपः पणिनेव गावः ।
 अपां विलमापिहितं यदासीद्वृत्रं जघन्वाँ अप तद्वार ॥ ११ ॥
 अश्वयो वारो अभवस्तदिन्द्र सृके यत्त्वा प्रत्यहन्देव एकः ।
 अजंयो गा अजयः शूर सोममवांस्रजः सतेवे सप्त सिन्धून् ॥ १२ ॥
 नास्मै विद्युन्न तन्यतुः सिपेध न यां मिहमकिरध्नादुनि च ।
 इन्द्रश्च ययुधाते अहिंश्रोतापरीभ्यो मयवा वि जिग्ये ॥ १३ ॥
 अहेर्यातारं कम्पय इन्द्र हृदि यत्ते जघ्नुषो भीरगच्छत् ।
 नवं च यन्नवतिं च सवन्तीः श्येनो न भीतो अतरो रजांसि ॥ १४ ॥

अतिष्ठन्तीनां । अनिश्चेष्टनानां । काष्ठानां । मध्ये । निहितं । शरीरं । वृक्षस्य ।
 निष्पं । वि । चरन्ति । आपः । दीर्घं । तमः । आ । अशयत् । इन्द्रः
 शत्रुः ॥ १० ॥ ३७ ॥ दासपत्नीः । अहिगोपाः । अतिष्ठन् । निरुद्धाः ।
 आपः । पणिनांस्रजः । गावः । अपां । विलं । अपिहितं । यत् । आसीत् ।
 वृत्रं । जघन्वान् । अप । तत् । वार ॥ ११ ॥ अश्वयः । वारः । अभवः । तत् ।
 इन्द्रः । सृके । यत् । त्वा । प्रतिश्वहन् । देवः । एकः । अजयः । गाः । अजयः ।
 शूरः । सोमः । अजः । अस्रजः । सतेवे । सप्त । सिन्धून् ॥ १२ ॥ न । अस्मै । विद्युन् ।
 न । तन्यतुः । सिपेध । न । यां । मिहं । अकिरत् । द्वादुनि । च । इन्द्रः । च । यत् ।
 ययुधाते इति । अहिः । च । उत । अपरीभ्यः । मयवा । वि । जिग्ये ॥ १३ ॥ अहः ।
 यातारं । कं । अपयः । इन्द्रः । हृदि । यत् । ते । जघ्नुषः । भीः । अगच्छत् । नवं ।
 च । यत् । नवतिं । च । सवन्तीः । श्येनः । न । भीतः । अतरोः । रजांसि ॥ १४ ॥

इन्द्रो यातोऽवसितस्य राजा शर्मस्य च शृङ्गिणो वज्रबाहुः ।

सेतु राजा क्षयति चर्षणीनामरान् नेमिः परि ता बभूव ॥ १५ ॥ ३८ ॥ २ ॥

॥ इति प्रथमाष्टके द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

॥ अथ प्रथमाष्टके तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

॥ ३३ ॥ १—११ हिरण्यस्तु आदिरस कपि ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्दः—१, २, ४, ८, ९, १३, १३ निवृत् शिष्टम् । ३, ६, १० शिष्टम् । ५, ७, ११ विराट् शिष्टम् । १४, १५ भुरिह पक्तिः ॥ स्वर— १—१३ धैवतः । १४, १५ पञ्चमः ॥

(३३) एतायामोषं गन्धन्तु इन्द्रमुस्माकं सु प्रमतिं ब्रूधाति ।

अनामृणः कुविदादस्य रायो गवां केतं परमावर्जते नः ॥ १ ॥

इन्द्रः । यातः । अवसितस्य । राजा । शर्मस्य । च । शृङ्गिणः । वज्रबाहुः । सः ।
इत् । ऊं इति । राजा । क्षयति । चर्षणीनां । अरान् । न । नेमिः । परि । ता ।
बभूव ॥ १५ ॥ ३८ ॥ २ ॥

॥ इति प्रथमाष्टके द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

॥ अथ प्रथमाष्टके तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

आ । दत् । अयाम् । उषं । गन्धन्तः । इन्द्रो । अस्माकं । सु । प्रमतिं । ब्रूधाति ।
अनामृणः । कुविद । आद । अस्य । रायः । गवां । केतं । परं । आवर्जते । नः ॥ १ ॥

उपेदहं धनदामप्रतीतिं जुष्टां न श्येनो वसतिं पतामि ।

इन्द्रं नमस्यन्नपमेभिरकैर्यः स्तोतृभ्यो हव्यो अस्ति यामन ॥ २ ॥

नि सर्वसेन इषुधी रसक्त समर्यो गा अजति यस्य वष्टि ।

चोष्कूयमाण इन्द्र भूरि वामं मा पणिभूस्मदधि प्रवृद्ध ॥ ३ ॥

वधीर्हि दस्युं धनिनं घनेनै एकश्चरन्नुपज्ञाकेभिरिन्द्र ।

धनोराधि विपुणक्ते व्यायन्नयज्वानः सनकाः प्रेतिमीयुः ॥ ४ ॥

परां चिच्छीर्षा ववृजुस्त इन्द्रायज्वानो यज्वभिः स्पर्धमानाः ।

प्र यद्विवो हरिवः स्यातरुग्र निरव्रतां अधमो रोदस्योः ॥ ५ ॥ १ ॥

अयुंयुत्सन्ननवयस्य सेनामयातयन्त क्षितयो नवग्वाः ।

वृषायुधो न वध्रयो निरष्टाः प्रवक्षिरिन्द्राक्षितयन्त आयन् ॥ ६ ॥

उपे । इत् । अहं । धनदाम् । अप्रतीतिम् । जुष्टां । न । श्येनः । वसतिं । पतामि ।
इन्द्रं । नमस्यन् । उपज्मेभिः । अकैः । यः । स्तोतृभ्यः । हव्यः । अस्ति । यामन ।
॥ २ ॥ नि । सर्वसेनः । इषुधीन् । असक्त । तं । अर्यः । गाः । अजति । यस्य ।
वष्टि । चोष्कूयमाणः । इन्द्र । भूरि । वामं । मा । पणिः । भूः । अस्मत् । अधि ।
प्रवृद्ध ॥ ३ ॥ वधीः । हि । दस्युं । धनिनं । घनेनै । एकः । चरन् । उपज्ञाकेभिः ।
इन्द्र । धनोः । अधि । विपुणक् । ते । वि । आयन् । अयज्वानः । सनकाः । प्रेतिं ।
ईयुः ॥ ४ ॥ परां । चित् । शीर्षा । ववृजुः । ते । इन्द्र । अयज्वानः । यज्वभिः ।
स्पर्धमानाः । प्र । यत् । दिवः । हरिश्च । स्यातः । उग्र । निः । अव्रतान् । अधमः ।
रोदस्योः ॥ ५ ॥ १ ॥ अयुंयुत्सन् । अनवयस्य । सेनां । अयातयन्त । क्षितयः ।
नवग्वाः । वृषायुधः । न । वध्रयः । निःश्रष्टाः । प्रवक्षिभिः । इन्द्रात् । क्षितयन्तः ।
आयन् ॥ ६ ॥

त्वमेतावृद्धतो जक्षतश्चायोधयो रजंस इन्द्र प्रारे ।

अवादहो दिव आ दस्युमुच्चा प्र सुन्वतः स्तुवतः शंसमावः ॥ ७ ॥

चक्राणासः परीणह पृथिव्या हिरण्येन मणिना शुभमानाः ।

न हिन्वानासंस्तितिरुस्त इन्द्रं परि स्पशो अदधात्सूर्येण ॥ ८ ॥

परि यदिभृ रोदसी उभे अर्भुभोजीर्महिना विश्वतः सीम् ।

अमन्यमानो अभि मन्यमानैर्निर्ब्रह्मभिरधमो दस्युमिन्द्र ॥ ९ ॥

न ये दिवः पृथिव्या अन्तमापुर्न मायाभिर्धनदां पर्यभूवन् ।

युजं वज्र वृषभश्चक्र इन्द्रो नित्योतिषा तमसो गा अदुक्षत् ॥ १० ॥ १॥

अनु स्वधामक्षरन्नापो अस्यावर्धत मध्य आ नान्यानाम् ।

सुध्रीचीनेन मनसा तमिन्द्र ओजिष्ठेन हन्मनाहन्नाभि यून् ॥ ११ ॥

त्वं । एतान् । रुद्धतः । जक्षतः । च । अयोधयः । रजंसः । इन्द्र । प्रारे ।

अव । अदहः । दिवः । आ । दस्यु । उच्चा । प्र । सुन्वत । स्तुवतः । शंस ।

भ्रातृः ॥ ७ ॥ चक्राणामः । परिणह । पृथिव्याः । हिरण्येन । मणिना । शुभमाना ।

न । हिन्वानासः । तितिरुः । ते । इन्द्र । परि । स्पशः । अदधात् । सूर्येण ॥ ८ ॥

परि । यत् । इन्द्र । रोदसी इति । उभे इति । अर्भुभोजीः । महिना । विश्वतः । सीम् ।

अमन्यमानान् । अभि । मन्यमानैः । निः । ब्रह्मभिरः । अधमः । दस्यु । इन्द्र ॥ ९ ॥

न । ये । दिवः । पृथिव्याः । अन्त । आपुः । न । मायाभिः । धनदां । परिदभूवन् ।

युजं वज्रं । वृषभ । चक्रे । इन्द्रः । निः । ज्योतिषा । तमसः । गाः । अधुक्षत् ॥ १० ॥ १॥

अनु । स्वाधा । अक्षरन् । आपः । अस्य । अवर्धत । मध्यं । आ । नान्यानां ।

सुध्रीचीनेन । मनसा । तं । इन्द्रः । ओजिष्ठेन । हन्मना । अहन् । अभि । यून् ॥ ११ ॥

न्याविध्यदिलीविशस्य दृढहा वि शृङ्गिणमभिनच्छुष्णमिन्द्रः ।

यावत्तरो मधवन्यावदोजो वज्रेण शत्रुमवधीः पृतन्युम् ॥ १२ ॥

अभि सिध्मो अजिगादस्य शत्रुन्वि तिग्मेन वृषभेणा पुरोऽभेत् ।

सं वज्रेणासृजद्वृत्रभिन्द्रः प्र स्वां मतिमतिरच्छाशदानः ॥ १३ ॥

आवः कुत्समिन्द्र यस्मिञ्चाकन्प्रावो युध्यन्तं वृषभं दशयुम् ।

शफच्युतो रेणुर्नक्षत चासृष्ट्वेयो नृपाह्याय तस्थौ ॥ १४ ॥

आवः शर्म वृषभं तुग्रयासु क्षेत्रज्ञेपे मधवज्जिह्वं गाम् ।

ज्योक् चिदत्र तस्थिवांसो अक्रञ्चत्रयतामधरा वेदनाकः ॥ १५ ॥ ३ ॥

नि । अविध्यत् । इलीविशस्य । दृढहा । वि । शृङ्गिणं । अभिनत् । शुष्णं । इन्द्रः ।

यावत् । तरोः । मध्वन् । यावत् । ओजः । वज्रेण । शत्रुं । अवधीः । पृतन्युम् ॥ १२ ॥

अभि । सिध्मः । अजिगात् । अस्य । शत्रुन् । वि । तिग्मेन । वृषभेण । पुरः ।

अभेत् । सं । वज्रेण । असृजत् । वृत्रं । इन्द्रः । प्र । स्वां । मतिं । अतिरत् । शाशदानः

॥ १३ ॥ आवः । कुत्सं । इन्द्र । यस्मिन् । चाकन् । प्र । आवः । युध्यन्तं । वृषभं । दशयुम् ।

शफच्युतः । रेणुः । नक्षत । चां । उत् । श्वेयोः । नृपाह्याय । तस्थौ ॥ १४ ॥

आवः । शर्म । वृषभं । तुग्रयासु । क्षेत्रज्ञेपे । मध्वज्जिह्वं । गाम् । ज्योक् ।

चित् । अत्र । तस्थिवांसः । अक्रन् । अक्रञ्च्यतां । अधरा । वेदना । अ-

करित्यकः ॥ १५ ॥ ३ ॥

त्रिनो रयिं वहतमश्विना युवं त्रिदेवताता त्रिस्तावत् धियः ।

त्रिः सौभगत्वं त्रिस्तु श्रवांसि नस्त्रिष्टं वां सूरं दुहितारुद्रथम् ॥ ५ ॥

त्रिनो अश्विना दिव्यानि भेषजा त्रिः पार्थिवानि त्रिरुं दत्तमद्भ्यः ।

ओमानं शंयोर्मर्मकाय सूनवे त्रिधातु शर्म वहतं शुभस्पती ॥ ६ ॥ ४ ॥

त्रिनो अश्विना यजता द्विवेदिवे पारि त्रिधातु पृथिवीमशायतम् ।

तिस्रो नासत्या रथ्या परावतं आत्मेव वातः स्वसंराणि गच्छतमा ॥ ७ ॥

त्रिरश्विना सिन्धुभिः सप्तमानृभिश्चर्य आह्वावास्त्रेधा हविष्कृतम् ।

तिस्रः पृथिवीपरि प्रवा द्विवो नाकं रक्षेथे शुभिरक्तुभिर्हितम् ॥ ८ ॥

कवी चक्रा त्रिवृतो रथस्य कवीर्यो बन्धुरो ये सनीळाः ।

कदा योगो वाजिनो रासंभस्य येन यज्ञं नासत्योपयाथः ॥ ९ ॥

त्रिः । नः । रयिं । वहतं । अश्विना । युवं । त्रि । देवताता । त्रिः । उत ।

अवत । धियः । त्रिः । सौभगत्वं । त्रिः । उत । श्रवांसि । नः । त्रिस्तं । वा । सूरं ।

दुहिता । आ । रुद्र । रथं ॥ ५ ॥ त्रिः । नः । अश्विना । दिव्यानि । भेषजा ।

त्रिः । पार्थिवानि । त्रिः । ऊं इति । दत्तं । अद्भ्यः । ओमानं । शंयोः । मर्मकाय ।

सूनवे । त्रिधातु । शर्म । वहतं । शुभः । पती इति ॥ ६ ॥ ४ ॥ त्रिः । नः । अश्विना ।

यजता । द्विवेदिवे । पारि । त्रिधातु । पृथिवी । अशायतं । तिस्रः । नासत्या ।

रथ्या । परावतः । आत्मादेव । वातः । स्वसंराणि । गच्छतमा ॥ ७ ॥ त्रिः । अश्विना ।

सिन्धुभिः । सप्तमानृभिः । चर्यः । आह्वावाः । त्रेधा । हविः । कृतं । तिस्रः । पृथिवीः ।

उपरि । प्रवा । द्विवः । नाकं । रक्षेथे इति । शुभिः । अक्तुभिः । हितं ॥ ८ ॥ क ।

नी । चक्रा । त्रिवृतः । रथस्य । क । चर्यः । बन्धुरः । ये । सनीळाः । कदा । योगः ।

वाजिनः । रासंभस्य । येन । यज्ञं । नासत्या । उपयाथः ॥ ९ ॥

आनासत्या गच्छतं हूयते हविर्मध्वः पिवतं मधुपेभिरासभिः ।
 युवोर्हि पूर्वं सवितोपसो रथमृताय चित्रं घृतवन्तमिष्यति ॥ १० ।
 आ नासत्या त्रिभिरेकादशैरिह देवेभिर्यातं मधुपेयमश्विना ।
 प्रायुस्तारिष्टं नी रपांसि मृक्षतं सेधतं द्वेषो भवतं सचाधुवा ॥ ११ ॥
 आ नो अश्विना त्रिवृता रथेनार्वाश्च रथिं वहतं सुवीरम् ।
 शृण्वन्तां वामवसे जोहवीमि वृधे च नो भवतं वाजसाता ॥ १२ ॥ ५ ॥

॥ २५ ॥ १-११ हिरण्यस्तूप आङ्गस ऋष ॥ दधता-१ अभिमित्रावरुणी रात्रि सविता । २-१'

सविता ॥ छन्द-१ विराड् जगता । १ निचृजगता । २ ५ १० ११ त्वराद् त्रिष्टुप् । ३ ४ ६ त्रिष्टुप् । ७ ८
 मुरिर् पदस्य ॥ स्वर-१, ९ नियाद । २ ५, १० ११ २ ५, ६ यवत ७ ८ पञ्चम ॥

(३५) हयाम्यग्निं प्रथमं स्वस्तये हयामि मित्रावरुणाविहावसे ।

हयामि राक्षीं जगतो निवेशनीं हयामि देवं सवितारमृतये ॥ १ ॥

आ। नासत्या। गच्छतं। हूयते। हविः। मध्वः। पिबतं। मधुपेभिः। आसभिः। युवोः। हि।
 पूर्वं। सविता। उपसः। रथ। मृताय। चित्रं। घृतवन्तं। इष्यति ॥ १० ॥ आ। नासत्या।
 त्रिभिः। एकादशैः। इह। देवेभिः। यातं। मधुपेयं। अश्विना। प्र। आयुः। तारिष्टं।
 निः। रपांसि। मृक्षतं। सेधतं। द्वेषो। भवतं। सचाधुवा ॥ ११ ॥ आ। नः।
 अश्विना। त्रिवृता। रथेन। अर्वाच। रथिं। वहतं। सुवीरं। शृण्वन्तां। वा।
 अवसे। जोहवीमि। वृधे। च। नः। भवतं। वाजसाता ॥ १२ ॥ ५ ॥

हयामि । अग्निं । प्रथमं । स्वस्तये । हयामि । मित्रावरुणां । इह । अवसे ।

१ । राक्षीं । जगतः । निवेशनीं । हयामि । देवं । सवितारं । मृतये ॥ १ ॥

आ कृष्णेन रजसा वर्तमानो निवेशयन्मृतं मर्त्यं च ।

हिरण्ययेन सविता रथेना देवो याति भुवनानि पश्यन् ॥ २ ॥

याति देवः प्रवता यात्युद्धता याति शुभ्राभ्यां यजतो हरिभ्याम् ।

आ देवो याति सविता परावतोऽप विश्वा दुःसृता बाधमानः ॥ ३ ॥

अभीवृतं कृशनैर्विश्वरूपं हिरण्यशर्मं यजतो बृहन्तम् ।

आस्थाद्वयं सविता चित्रभानुः कृष्णा रजांसि तविषीं दर्धानः ॥ ४ ॥

वि जनान् ज्ञावाः शितिपादो अख्यत्रयं हिरण्यप्रउगं बहन्तः ।

शश्वद्विशः सवितुदैव्यस्योपस्थे विश्वा भुवनानि तस्थुः ॥ ५ ॥

तिस्रो व्यावः सवितुर्द्वा उपस्था एका यमस्य भुवने विरापाद् ।

आणि न रथ्यममृताधि तस्थुरिह ब्रवीतु य उ तचिकेतत् ॥ ६ ॥ ६ ॥

आ । कृष्णेन । रजसा । वर्तमानः । निवेशयन् । अमृतं । मर्त्यं । च । हिरण्ययेन ।
 सविता । रथेन । आ । देवः । याति । भुवनानि । पश्यन् ॥ २ ॥ याति । देवः । प्रवता ।
 याति । उत्प्रवता । याति । शुभ्राभ्यां । यजतः । हरिभ्याम् । आ । देवः । याति ।
 सविता । परावतः । अप । विश्वा । दुःसृता । बाधमानः ॥ ३ ॥ अभीवृतं । कृशनैः ।
 विश्वरूपं । हिरण्यशर्मं । यजतः । बृहन्तं । आ । अस्थात् । रथं । सविता । चित्र-
 भानुः । कृष्णा । रजांसि । तविषीं । दर्धानः ॥ ४ ॥ वि । जनान् । ज्ञावाः ।
 शितिपादः । अख्यन् । रथं । हिरण्यप्रउगं । बहन्तः । शश्वद्विशः । सवितुः ।
 दैव्यस्य । उपस्थे । विश्वा । भुवनानि । तस्थुः ॥ ५ ॥ तिस्रः । व्यावः । सवितुः ।
 द्वौ । उपस्था । एका । यमस्य । भुवने । विरापाद् । आणि । न । रथ्यं । अमृता-
 धि । तस्थुः । इह । ब्रवीतु । यः । उं इति । तत् । चिकेतत् ॥ ६ ॥ ६ ॥

वि सुप॑र्णो अ॒न्तरि॑क्षाण्यख्यद्ग॒भीरवे॑षा असुरः सु॒नीथः॑।

के॒दानीं॑ सूर्यः कश्चि॑केत क॒तमां॑ चां र॒श्मिर्ग॒स्या त॑तान ॥ ७ ।

अष्टौ॑ व्य॒ख्यत्क॒कुर्भः॑ पृथि॒व्यास्त्री॑ धन्व॒ योज॑ना स॒प्त सि॒न्धून्॑।

हिर॒ण्य॒क्षः स॒विता॑ दे॒व आ॒गाद्दध॑द्र॒त्ना दा॒शुपे॑ वा॒यीणि॑ ॥ ८ ।

हिर॒ण्य॒पाणिः॑ स॒विता॑ वि॒च॒र्ष॒णिरु॒भे या॒वापृथि॑वी अ॒न्तरी॑यते ।

अ॒पासी॑वां वा॒र्धते॑ वेति॒ सूर्य॑स॒भि कृ॒ष्णेन॑ रज॒सा चा॒मृणो॑ति ॥ ९ ।

हिर॒ण्य॒हस्तो॑ अ॒सुरः॑ सु॒नीथः॑ सु॒मृ॒ळीकः॑ स्व॒र्वा या॒त्वर्वा॑ङ् ।

अ॒प॒सेध॑न्न॒क्षसो॑ या॒तुधा॒नान॑स्था॒द्देवः॑ प्र॒तिदोषं॑ गृ॒णानः॑ ॥ १० ।

ये ते प॒न्थाः स॒वितः॑ पू॒र्व्यासो॑ऽरेण॒वः सु॒कृता॑ अ॒न्तरि॑क्षे ।

तेभि॑र्नो अ॒य पृथि॑भिः सु॒गेभी॑ रक्षां च नो अ॒धि च॑ ब्रूहि

दे॒व ॥ ११ ॥ ७ ॥ ७ ।

वि । सु॒प॒र्णः । अ॒न्तरि॑क्षाणि । अ॒ख्यत् । ग॒भीर॒वे॒षाः । अ॒सुरः । सु॒नी॒थः । के॒ । इ॒दानीं॑

सूर्यः । कः । चि॒केत॑ । क॒तमां॑ । चां । र॒श्मिः । अ॒स्य । आ । त॒तान् ॥ ७ ॥ अष्टौ । वि

अ॒ख्यत् । क॒कुर्भः । पृथि॒व्याः । त्री । धन्व॑ । योज॑ना । स॒प्त । सि॒न्धून् । हिर॒ण्य॒अ॒क्षः

स॒विता॑ । दे॒वः । आ । अ॒गात् । दध॑त् । रत्ना॑ । दा॒शुपे॑ । वा॒यीणि॑ ॥ ८ ॥ हिर॒ण्य॒

पाणिः । स॒विता॑ । वि॒च॒र्ष॒णाणिः । उ॒भे इति॑ । या॒वापृथि॑वी इति॑ । अ॒न्तः । इ॒यते॑ । अ॒प

अ॒पासी॑वां । वा॒र्धते॑ । वेति॑ । सूर्य॑ । अ॒भि । कृ॒ष्णेन॑ । रज॒सा । चां । कृ॒णोति॑ ॥ ९ ।

हिर॒ण्य॒हस्तः॑ । अ॒सुरः । सु॒नी॒थः । सु॒मृ॒ळीकः॑ । स्व॒र्वा । या॒तु । अ॒र्वाङ् । अ॒प॒से॒

ध॒न् । र॒क्षसः॑ । या॒तुधा॒नान् । अ॒स्थाव॑ । दे॒वः । प्र॒ति॒दोषं॑ । गृ॒णानः॑ ॥ १० ॥ ये

ते । प॒न्थाः । स॒वित॑रिति॑ । पू॒र्व्यासः॑ । अ॒रेण॒वः । सु॒कृताः॑ । अ॒न्तरि॑क्षे । तेभिः । नः ।

अ॒य पृथि॑भिः । सु॒गेभिः॑ । रक्षां । च । नः । अ॒धि । च॑ । ब्रूहि॑ । दे॒व ॥ ११ ॥ ७ ॥ ७ ॥

॥ अष्टमोऽनुवाकः ॥

॥ ३६ ॥ १-२० घोरऋषिः ॥ १-२० अग्निदेवता ॥ छन्दः-१, १२ मुरिगतुष्टु । २ निचृत्ततः

पङ्क्तिः । ४ निचृत्तार्द्धः । १०, १४ निचृद्दिशस्पृष्टः । १८ विशारपङ्क्तिः । २० सतः पङ्क्तिः । ३, ११

निचृत्तपञ्चा बृहती । ५, १६ निचृद्बृहती । ६ मुरिग् बृहती । ७ बृहती । ८ स्वराद् बृहती । ९ निचृदुपरिग्राहृहती । १३

उपरिग्राहृहती । १५ विराद् पथ्याबृहती । १७ विराडुपरिग्राहृहती । १९ पथ्याबृहती ॥ स्वः-१, १० गान्धार ।

२, ४, १०, १४, १८, २० पञ्चमः । ३, ११, ५, १६, ६-९, १३, १५, १७, १९ मध्यमः ॥

(३६) प्र वो य्हं पुरुषां विशां देवयतीनाम् ।

अग्निं सुक्तेभिर्वचोभिरीमहे यं सीमिदन्य ईक्षते ॥ १ ॥

जनांसो अग्निं दधिरे सहोवृधं हविष्मन्तो विधेम ते ।

स त्वं नो अथ सुमना इहाचिता भवा वाजेषु सन्त्य ॥ २ ॥

प्र त्वा दूतं वृणीमहे होतारं विश्ववेदसं ।

महस्ते सतो वि चरन्त्यर्चयो दिवि स्पृशन्ति भानवः ॥ ३ ॥

देवासंस्त्वा वरुणो मित्रो अर्यमा सं दूतं प्रत्नमिन्धते ।

विश्वं सो अग्ने जयति त्वया धनं यस्ते ददाशु मर्त्यः ॥ ४ ॥

॥ अष्टमोऽनुवाकः ॥

प्र । वः । य्हं । पुरुषां । विशां । देवयतीनां । अग्निं । सुऽऽक्तेभिः । वचःऽ-

भिः । ईमहे । यं । सीं । इव । अन्ये । ईक्षते ॥ १ ॥ जनांसः । अग्निं । दधिरे ।

सहोवृधं । हविष्मन्तः । विधेम । ते । सः । त्वं । नः । अथ । सुमनाः । इह ।

अचिता । भव । वाजेषु । सन्त्य ॥ २ ॥ प्र । त्वा । दूतं । वृणीमहे । होतारं । विश्व-

वेदसं । महः । ते । सतः । वि । चरन्ति । अर्चयः । दिवि । स्पृशन्ति । भानवः ॥ ३ ॥

देवासः । त्वा । वरुणः । मित्रः । अर्यमा । सं । दूतं । प्रत्नं । इन्धते । विश्वं । सः ।

अग्ने । जयति । त्वया । धनं । यः । ते । ददाशु । मर्त्यः ॥ ४ ॥

मन्द्रो होता गृहपतिरग्ने दूतो विशामसि ।

त्वे विश्वा संगतानि वृता ध्रुवा यानि देवा अकृण्वत ॥ ५ ॥ ८ ॥

त्वे इदग्ने सुभगे यविष्ठ्य विश्वमा हूयते हविः ।

स त्वं नो अद्य सुमना उतापरं यक्षि देवान्सुवीर्या ॥ ६ ॥

तं घेमिस्था नमस्विन उप स्वराजमासते ।

होत्राभिर्गमि मनुषः समिन्धते तितिर्वासो अति स्त्रिधः ॥ ७ ॥

घन्तो वृत्रमन्तरत्रोदसो अप उरु क्षयाय चकिरे ।

ध्रुवत्कण्वे वृषा घुम्याहुतः क्रन्ददध्वो गर्विष्ठिषु ॥ ८ ॥

सं सीदस्व महां असि शोचस्व देववीतमः ।

वि धूममग्ने अरुपं मियेध्य सृज प्रशस्त दर्शितम् ॥ ९ ॥

यं त्वा देवासो मनवे दधुरिह यजिष्ठं हव्यवाहन ।

यं कण्वो मेघ्यातिथिर्धनस्पतं यं वृषा यमुपस्तुतः ॥ १० ॥ ९ ॥

मन्द्रः । होता । गृहपतिः । अग्ने । दूतः । विशां । असि । त्वे इति । विश्वा । संगतानि ।
वृता । ध्रुवा । यानि । देवाः । अकृण्वत ॥ ५ ॥ ८ ॥ त्वे इति । इत् । अग्ने । सुभगे ।
यविष्ठ्य । विश्वं । आ । हूयते । हविः । मः । त्वं । नः । अद्य । सुमनाः । उता । अपरं ।
यक्षि । देवान् । सुवीर्या ॥ ६ ॥ तं । घृ । ई । इत्था । नमस्विनः । उप । स्वराजं ।
आसते । होत्राभिः । अग्निं । मनुषः । सं । इन्धते । तितिर्वासः । अति । स्त्रिधः ॥ ७ ॥ घन्तः ।
वृत्रं । अनन् । रोदसी इति । अपः । उरु । क्षयाय । चकिरे । ध्रुवत् । कण्वे । वृषा ।
घुम्या । आहुतः । क्रन्दत् । अश्वः । गोर्दध्वो ॥ ८ ॥ सं । सीदस्व । महान् । असि ।
शोचस्व । देववीतमः । वि । ध्रुपं । अग्ने । अरुपं । मियेध्य । सृज । प्रशस्त । दर्शितम् ।
॥ ९ ॥ यं । त्वा । देवासः । मनवे । दधुः । इह । यजिष्ठं । हव्यवाहन । यं । कण्वः ।

यमग्निं मेध्यातिथिः कण्वं ईधे ऋतादधि ।

तस्य प्रेषो दीदियुस्तमिमा ऋचस्तमग्निं वर्धयामासि ॥ ११ ॥
रायस्पृधिं स्वधावोऽस्ति हि तेऽग्नें देवेव्वाप्यम् ।

त्वं वाजस्य श्रुत्यस्य राजसि स नो मृळ मह्यं असि ॥ १२ ॥

ऊर्ध्व ऊ पु णं ऊतये तिष्ठा देवो न संविता ।

ऊर्ध्वो वाजस्य सनिता यदञ्जिभिर्वायद्विर्विहयामहे ॥ १३ ॥

ऊर्ध्वो नः प्राह्यंहसो नि केतुना विश्वं समन्त्रिणं दह ।

कृधी न ऊर्ध्वाञ्चरथाय जीवसे विदा देवेषु नो दुर्वः ॥ १४ ॥

प्राहि नो अग्ने रक्षसः प्राहि धूर्तेरराव्यः ।

प्राहि रीपत उत वा जिघांसतो बृहद्भानो यविष्ठथ ॥ १५ ॥ १० ॥

मेध्यऽअतिथिः । धनऽस्तुतं । यं । वृषा । यं । उपऽस्तुतः ॥ १० ॥ १॥ यं । अग्निं । मेध्यऽअतिथिः ।
कण्वः । ईधे । ऋताव । अधि । तस्य । म । इषः । दीदियुः । तं । इमाः । ऋचः । तं ।
अग्निं । वर्धयामासि ॥ ११ ॥ रायः । पृधिं । स्वधाऽवः । अस्ति । हि । ते । अग्नें । देवे-
षु । आप्यं । त्वं । वाजस्य । श्रुत्यस्य । राजसि । सः । नः । मृळ । महान् । असि
॥ १२ ॥ ऊर्ध्वः । ऊं इति । सु । नः । ऊतये । तिष्ठ । देवः । नः । संविता ।
ऊर्ध्वः । वाजस्य । सनिता । यद । अंजिऽभिः । वायदऽभिः । विऽह-
यामहे ॥ १३ ॥ ऊर्ध्वः । नः । प्राहि । अंहसः । नि । केतुना । विश्वं । सं ।
अन्त्रिणं । दह । कृधी । नः । ऊर्ध्वान् । चरथाय । जीवसे । विदाः । देवेषु । नः ।
दुर्वः ॥ १४ ॥ प्राहि । नः । अग्ने । रक्षसः । प्राहि । धूर्तेः । अराव्यः । प्राहि ।
रीपतः । उत । वा । जिघांसतः । बृहद्भानो इति बृहद्विभानो । यविष्ठथ ॥ १५ ॥ १० ॥

यनेव विष्वग्वि जह्यराव्णस्तपुर्जम्भ यो अस्मधुक् ।

यो मर्त्यः शिशीति अत्यक्तुभिर्मा नः स रिपुरीशत ॥ १६ ॥

अग्निर्वन्ने सुवीर्यमग्निः कण्वाय सौभगम् ।

अग्निः प्रारवन्मित्रोत मेध्यातिथिमग्निः माता उपस्तुतम् ॥ १७ ॥

अग्निना तुर्वशं यदु परावत उग्रादेवं हवामहे ।

अग्निर्नयन्नवचास्त्वं बृहद्रथं तुर्वीति दस्यवे सहः ॥ १८ ॥

नि त्वामग्ने मनुर्दधे ज्योतिर्जनाय शश्वते ।

दीदेथ कण्वं ऋतजात उक्षितो यं नमस्यन्ति कृष्टयः ॥ १९ ॥

त्वेपासो अग्नेरमवन्तो अर्चयो भीमासो न प्रतीतये ।

रक्षस्विनः सदमियातुमावन्तो विश्वं समन्त्रिणं दद ॥ २० ॥ ११ ॥

यनाइव । विष्वक् । वि । जहि । अराव्णः । तपुर्जम्भ । यः । अस्मधुक् । यः ।

मर्त्यः । शिशीति । अति । अत्यक्तुभिः । मा । नः । सः । रिपुः । ईशत ॥ १६ ॥

अग्निः । वन्ने । सुवीर्यं । अग्निः । कण्वाय । सौभगं । अग्निः । म । आउत् । मित्रा ।

उत । मेध्याअतिथिः । अग्निः । माता । उपस्तुतं ॥ १७ ॥ अग्निना । तुर्वशं । यदु ।

परावतः । उग्रादेवं । हवामहे । अग्निः । नयव । नवस्वास्त्वं । बृहद्रथं । तुर्वीति ।

दस्यवे । सहः ॥ १८ ॥ नि । त्वां । अग्ने । मनुः । दधे । ज्योतिः । जनाय । शश्वते ।

दीदेथ । कण्वं । ऋतजातः । उक्षितः । यं । नमस्यन्ति । कृष्टयः ॥ १९ ॥ त्वेपासः ।

अग्नेः । अमवन्तः । अर्चयः । भीमासः । न । प्रतीतये । रक्षस्विनः । सद । इव ।

यातुमावन्तः । विश्वं । सं । अन्त्रिणं । दद ॥ २० ॥ ११ ॥

॥ ३७ ॥ १-१५ कण्वो घोर ऋषिः ॥ मन्त्रो देवताः ॥ छन्दः-१, २, ४, ३-८, १० गायत्री ।
३, ९, ११, १४, निवृद्ध गायत्री । ५ विराड् गायत्री । १०, १५ पिप्पलीकामन्त्रा निवृद्धायत्री १३ पादनिवृद्धाय
त्री ॥ पङ्क्त्यः स्वरः ॥

(३७) क्रीळं वः शर्धो मारुतमनुर्वाणं रथेऽनुभम् ।

कण्वा अभि प्र गांयत ॥ १ ॥

ये पृथ्वीभिर्ऋष्टिभिः साकं वाशीभिर्ऋष्टिभिः ।

अजायन्त स्वभानवः ॥ २ ॥

इहेव शृण्व एषां कशा हस्तेषु यद्वदान् ।

नि यामञ्चित्रमृञ्जते ॥ ३ ॥

प्र वः शर्धोय घृष्वये त्वेषुऽन्नाय शुष्मिणे ।

देवत्तं ब्रह्म गांयत ॥ ४ ॥

प्र शंस गोष्वध्वं क्रीळं यच्छर्धो मारुतम् ।

जम्भे रसस्य वासुधे ॥ ५ ॥ १२ ॥

को वो वर्षिष्ठ आ नरो दिवश्च रमश्च धृतयः ।

यत्सीमन्तं न धुनुध ॥ ६ ॥

क्रीळं । वः । शर्धोः । मारुतं । अनुर्वाणं । रथेऽनुभम् । कण्वाः । अभि । प्र । गांयत
॥ १ ॥ ये । पृथ्वीभिः । ऋष्टिभिः । साकं । वाशीभिः । अंजिभिः । अजायन्त । स्वभान-
नवः ॥ २ ॥ इहेव । शृण्वे । एषां । कशाः । हस्तेषु । यन् । वदन् । नि । यामन् ।
चित्रं । मृञ्जते ॥ ३ ॥ प्र । वः । शर्धोय । घृष्वये । त्वेषुऽन्नाय । शुष्मिणे । देवत्तं ।
ब्रह्म । गांयत ॥ ४ ॥ प्र । शंस । गोषु । अध्वं । क्रीळं । यत् । शर्धोः । मारुतं ।
जम्भे । रसस्य । वासुधे ॥ ५ ॥ १२ ॥ कः । वः । वर्षिष्ठः । आ । नरः । दिवः । च । रमः ।
धृतयः । यत् । सीं । अन्तं । न । धुनुध ॥ ६ ॥

नि वो यामाय मानुषो दध उग्राय मन्यवे ।

जिहीत पर्वतो गिरिः ॥ ७ ॥

येषामज्मेषु पृथिवी जुजुर्वा इव विष्पातिः ।

भिया यामेषु रेजते ॥ ८ ॥

स्थिरं हि जानमेपां वयो मातुर्निरेतवे ।

यत्सीमनु द्विता शवः ॥ ९ ॥

उदु त्पे सूनवो गिरः काष्ठा अज्मेष्वन्नत ।

वाश्रा अभिजु यातवे ॥ १० ॥ १३ ॥

त्यं चिद्धा दीर्घं पृथुं मिहो नपातममृधम् ।

प्र च्यावयन्ति यामभिः ॥ ११ ॥

मरुतो यद्ध वो चलं जनां अचुच्यवीतन ।

गिरीरचुच्यवीतन ॥ १२ ॥

यद्ध यान्ति मरुतः सं हं वृयतेऽध्वना ।

गृणोति कश्चिदेपाम् ॥ १३ ॥

नि । वो । यामाय । मानुषः । दधे । उग्राय । मन्यवे । जिहीत । पर्वतः । गिरिः ॥ ७ ॥
 येषां । अज्मेषु । पृथिवी । जुजुर्वा इव । विष्पातिः । भिया । यामेषु । रेजते
 ॥ ८ ॥ स्थिरं । हि । जानं । एपां । वयोः । मातुः । निः । निरेतवे । यत् । सीं । अनु ।
 द्विता । शवः ॥ ९ ॥ उदु । जुं इति । त्पे । सूनवः । गिरः । काष्ठाः । अज्मेषु । अन्नत ।
 वाश्राः । अभिजु । यातवे ॥ १० ॥ १३ ॥ त्यं । चिद्ध । पृथुं । मिहो । नपातं ।
 अमृधम् । प्र । च्यावयन्ति । यामभिः ॥ ११ ॥ मरुतः । यत् । ह । वो । चलं । जनां ।
 अचुच्यवीतन । गिरीन् । अचुच्यवीतन ॥ १२ ॥ यत् । ह । यान्ति । मरुतः । न ।
 ह । वृयते । अध्वना । भा । गृणोति । कः । कश्चिद् । एपाम् ॥ १३ ॥

अष्ट० १। अघा० ३। व० १४, १५] ऋग्वेदः [मण्ड० १। अनु० ८। सू० ३८

प्र यांत शीभंमाशुभिः सन्ति कण्वेषु वो दुर्वः ।

तत्रो पु मादयाध्वै ॥ १४ ॥

अस्ति हि स्मा मदाय वः स्मसि स्मा वयमेदाम् ।

विश्वं चिदायुर्जीवसे ॥ १५ ॥ १४ ॥

॥ ३८ ॥ १-१५ ऋषो घोर ऋषिः ॥ मरुतो देवता ॥ छन्दः—१, ८, ११, १३, १५ ८, गायत्री ।
२, ६, ७, ९, १० निवृद्गायत्री । ३ पादनिवृद्गायत्री । ५, १० पार्श्वालका मध्या निवृत् । १४ यवमध्या
विराड् गायत्री ॥ पङ्क्त स्वरः ॥

(३८) कद्धं नूनं कधमियः पिता पुत्रं न हस्तयोः ।

दधिध्वे वृक्तवर्हिषः ॥ १ ॥

कं नूनं कद्धो अर्थे गन्ता द्विवा न पृथिव्याः ।

कं वो गावो न रणयन्ति ॥ २ ॥

कं वः सुम्ना नव्यामि मरुतः कं सुविता ।

कोऽविश्वानि सौभगा ॥ ३ ॥

प्र । यांत । शीभं । आशुभिः । संति । कण्वेषु । वो । दुर्वः । तत्रो इति । सु ।
मादयाध्वै ॥ १४ ॥ अस्ति । हि । स्म । मदाय । वः । स्मसि । स्म । वयं । एषां ।
विश्वं । चित् । आयुः । जीवसे ॥ १५ ॥ १४ ॥

कत् । इ । नूनं । कधमियः । पिता । पुत्रं । न । हस्तयोः । दधिध्वे । वृक्त-
वर्हिषः ॥ १ ॥ कं । नूनं । कत् । वः । अर्थे । गंतं । द्विवा । न । पृथिव्याः । कं । वः ।
गावः । न । रणयन्ति ॥ २ ॥ कं । वः । सुम्ना । नव्यामि । मरुतः । कं । सुविता ।
कोऽवि । विश्वानि । सौभगा ॥ ३ ॥

यद्युयं पृश्निमातरो मर्तासुः स्यातन ।

स्तोता वो अमृतः स्यात् ॥ ४

मा वो मृगो न यवसे जरिता भूदजोऽप्यः ।

पथा यमस्य गादुर्ष ॥ ५ ॥ १५

मो पु णः परापरा निर्ऋतिर्दुर्हणा बधीत् ।

पृदीष्ट तृष्ण्या सह ॥ ६

सत्यं त्वेषा अभवन्तो धन्याश्चिदा रुद्रियासः ।

मिहं कृण्वन्त्यवाताम् ॥ ७

वाश्रेव विदुन्मिमाति वृत्सं न माता सिपक्ति ।

यदेपां वृष्टिरसर्जि ॥ ८ ॥

दिवा चित्तमः कृण्वन्ति पर्जन्येनोदवाहेन ।

यत्पृथिवीं व्युन्दन्ति ॥ ९ ॥

यत् । युयं । पृश्निमातरः । मर्तासुः । स्यातन । स्तोता । वो । अमृतः ।
 स्यात् ॥ ४ ॥ मा । वो । मृगः । न । यवसे । जरिता । भूद ।
 अजोऽप्यः । पथा । यमस्य । गादु । उर्ष ॥ ५ ॥ १५ ॥ मो इति । सु । नुः । परा-
 परा । निःऋतिः । दुःहना । बधीत् । पृदीष्ट । तृष्ण्या । सह ॥ ६ ॥ सत्यं । त्वेषाः ।
 अभवन्तः । धन्यन् । चित् । आ । रुद्रियासः । मिहं । कृण्वन्ति । अवाताम् ॥ ७ ॥
 वाश्रेव । विदुन् । मिमाति । वृत्सं । न । माता । सिपक्ति । यत् । एपां । वृष्टिः ।
 असर्जि ॥ ८ ॥ दिवा । चित् । तमः । कृण्वन्ति । पर्जन्येन । उदवाहेन । यत् । पृ-
 थिवीं । व्युन्दन्ति ॥ ९ ॥ अथ । स्वनात् । मरुतां । विश्वं । आ । सत्यं । पार्थिवं ।

अर्धं स्वनान्मरुतां विश्वमा सद्य पार्थिवम् ।

अरेजन्त प्र मानुषाः ॥ १० ॥ १६ ॥

मरुतो वीळुपाणिभिश्चित्रा रोधस्वतीरनु ।

यातेमखिद्रयामभिः ॥ ११ ॥

स्थिरा वः सन्तु नेमयो रथा अश्वास एषाम् ।

सुसंस्कृता अभीशवः ॥ १२ ॥

अच्छा वदा तना गिरा जुरायै ब्रह्मणस्पतिम् ।

अग्निं मित्रं न दर्शतम् ॥ १३ ॥

मिमीहि श्लोकंमास्यं पर्जन्यं इव ततनः ।

गार्यं गायत्रसुख्यम् ॥ १४ ॥

वन्दस्य मारुतं गुणं त्वेपं पुनस्युमर्किणम् ।

अस्मे वृद्धा असन्निह ॥ १५ ॥ १७ ॥

अरेजन्त । प्र । मानुषाः ॥ १० ॥ १६ ॥ मरुतः । वीळुपाणिभिः । चित्राः । रोधस्वतीः ।
अनु । यात । ई । अखिद्रयामभिः ॥ ११ ॥ स्थिराः । वः । सन्तु । नेमयः । रथाः ।
अश्वासः । एषां । सुसंस्कृताः । अभीशवः ॥ १२ ॥ अच्छ । वदा । तना । गिरा ।
जुरायै । ब्रह्मणः । पति । अग्नि । मित्रं । न । दर्शतम् ॥ १३ ॥ मिमीहि । श्लोकं ।
मास्यं । पर्जन्यः । इव । ततनः । गार्यं । गायत्रं । सुख्यम् ॥ १४ ॥ वन्दस्य । मारुतं ।
गुणं । त्वेप । पुनस्युं । अर्किणं । अस्मे इति । वृद्धाः । असन्निह । इह ॥ १५ ॥ १७ ॥

॥ ३९ ॥ १—१० कण्वो घौर ऋषिः ॥ मरुतो देवता ॥ छन्दः—१, ५, ९, पथावृहर्षं
७ उपरिष्ठाद्विराट् वृहता । २, ८, १०, विराट् सतः पङ्क्तिः । ४, ६, निचृत्सतः पङ्क्तिः । ३ अनुगु-
स्वरः—१, ५, ९, ७, मध्यमः । २, ८, १०, ८, ६, पञ्चमः । ३ गान्धारः ॥

(३९) प्र यदित्था परावतः शोचिर्न मानमस्थथ ।

कस्य कृत्वा मरुतः कस्य वर्षेमा कं याथ कं ह धृतयः ॥ १ ॥

स्थिरा वः सन्त्वार्युधा पराणुदे व्रीळु उत प्रतिष्कभे ।

युष्माकमस्तु तविषी पनीयसी मा मर्त्यस्य मायिनः ॥ २ ॥

परा ह यत्स्थिरं ह्य नरो वर्तयथा गुरु ।

वि याथन वनिनः पृथिव्या व्याशाः पर्वतानाम् ॥ ३ ॥

नहि वः शत्रुर्विबिदे अग्नि यवि न भूम्यां रिशादसः ।

युष्माकमस्तु तविषी तना युजा रुद्रामो नू चिदाधृपे ॥ ४ ॥

प्र । यत् । इत्था । परावतः । शोचिः । न । मानं । अस्थथ । कस्य । कृत्वा । मरुतः ।
कस्य । वर्षेमा । कं । याथ । कं । ह । धृतयः ॥ १ ॥ स्थिरा । वः । सन्तु । आयुधा ।
पराणुदे । व्रीळु । उत । प्रतिष्कभे । युष्माकं । अस्तु । तविषी । पनीयसी । मा ।
मर्त्यस्य । मायिनः ॥ २ ॥ परा । ह । यत् । स्थिरं । ह्य । नरो । वर्तयथा । गुरु । वि ।
याथन । वनिनः । पृथिव्याः । वि । आशाः । पर्वतानां ॥ ३ ॥ नहि । वः । शत्रुः ।
विबिदे । अग्नि । यवि । न । भूम्यां । रिशादसः । युष्माकं । अस्तु । तविषी ।
तना । युजा । रुद्रामः । नू । चित् । आधृपे ॥ ४ ॥ प्र । वर्तयन्ति । पर्वतान् । वि ।

प्र वेपयन्ति पर्वतान्वि विञ्चन्ति वनस्पतीन् ।

प्रो अरत मरुतो दुर्मदा इव देवासः सर्वया विशा ॥ ५ ॥ १८ ॥

उपो रथेषु पृषतीरयुग्ध्वं प्रष्टिर्वहति रोहितः ।

आ वो यामाय पृथिवी चिदश्रोदवीभयन्त मानुषाः ॥ ६ ॥

आ वो मक्षु तनाय कं रुद्रा अवो वृणीमहे ।

गन्ता नूनं नोऽवसा यथा पुरेत्या कण्वाय विभ्युषे ॥ ७ ॥

युष्मेपितो मरुतो मर्त्येपित आ यो नो अभ्व ईपते ।

वि तं युयोत शवसा व्योजसा वि युष्माकाभिरुतिभिः ॥ ८ ॥

असामि हि प्रयज्यवः कण्वं दृद प्रचेतसः ।

असामिभिर्मरुत आ न ऊतिभिर्गन्ता वृष्टिं न विद्युतः ॥ ९ ॥

विचन्ति । वनस्पतीन् । प्रो इति । अरत । मरुतः । दुर्मदाः इव । देवासः । सर्वया ।

विशा ॥ ५ ॥ १८ ॥ उपो इति । रथेषु । पृषतीः । अयुग्ध्वं । प्रष्टिः । वहति । रोहितः ।

आ । वो । यामाय । पृथिवी । चिद् । अश्रोद् । अवीभयन्त । मानुषाः ॥ ६ ॥ आ । वो ।

मक्षु । तनाय । कं । रुद्राः । अवः । वृणीमहे । गन्तं । नूनं । नः । अवसा । यथा ।

पुरा । इत्या । कण्वाय । विभ्युषे ॥ ७ ॥ युष्माऽईपितः । मरुतः । मर्त्येऽईपितः ।

आ । यः । नः । अभ्वः । ईपते । वि । तं । युयोत । शवसा । वि । ओजसा । वि ।

युष्माकाभिः । ऊतिभिः ॥ ८ ॥ असामि । हि । प्रयज्यवः । कण्वं । दृद । प्रचे-
तसः । असामिभिः । मरुतः । आ । नः । ऊतिभिः । गन्तं । वृष्टिं । न ।

विद्युतः ॥ ९ ॥

असाम्योजो विभृथा सुदानवोऽसामि धृतयः शवः ।

ऋषिद्विपे मरुतः परिमन्यव इपुं न सृजत द्विपम् ॥ १० ॥ १९ ॥

॥ ४० ॥ १-८ ऋषो धोर ऋषिः ॥ बृहस्पतिदेवता ॥ छन्दः-२, १, ८ निचूडुपरिगृहणी । ५
पद्यावृहती । ३, ७ आर्वाग्निष्टुप् । ४, ६ घतः पङ्क्तिनिचूटयत्किं ॥ स्वरः-१, २, ८, ५ मध्यमः । ३, ७ वेवतः ।
४, ६ पञ्चमः ॥

(४०) उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते देवयन्तस्त्वेमहे ।

उप प्र यन्तु मरुतः सुदानव इन्द्र प्राश्रभवा सचा ॥ १ ॥

त्वामिद्वि सहसस्पुत्र मर्त्य उपव्रूते धने हिते ।

सुवीर्यं मरुत आ स्वदन्यं दधीत यो व आचुके ॥ २ ॥

प्रेतु ब्रह्मणस्पतिः प्र देव्येनु सनृता ।

अच्छा वीरं नर्यं पङ्क्तिराधसं देवा यज्ञं नयन्तु नः ॥ ३ ॥

यो वायते ददाति सूनरं वसु स धत्ते अक्षिति श्रवः ।

तस्मा इळो सुवीरामा यजामहे सुप्रतृतिमनेहसम् ॥ ४ ॥

असामि । ओजः । विभृथ । सुदानवः । असामि । धृतयः । शवः । ऋषि-
द्विपे । मरुतः । परिमन्यव । इपुं । न । सृजत । द्विपम् ॥ १० ॥ १९ ॥

उत् । तिष्ठ । ब्रह्मणः । पते । देवऽयत । त्वा । ईमहे । उप । प्र । यन्तु ।
मरुतः । सुदानवः । इन्द्र । प्राश्रः । भवा । सचा ॥ १ ॥ त्वां । इत् । हि । सहसः ।
पुत्र । मर्त्यः । उपऽव्रूते । धने । हिते । सुवीर्यं । मरुतः । आ । सुऽअदन्यं । दधीत ।
यो । वः । आचुके ॥ २ ॥ प्र । एतु । ब्रह्मणः । पतिः । प्र । देवी । एतु ।
सनृता । अच्छा । वीरं । नर्यं । पङ्क्तिराधसं । देवाः । यज्ञं । नयन्तु । नः ॥ ३ ॥
यो । वायते । ददाति । सूनरं । वसु । सः । धत्ते । अक्षिति । श्रवः । तस्मै । इळो ।
सुवीरां । आ । यजामहे । सुप्रतृति । अनेहसम् ॥ ४ ॥ प्र । नूनं । ब्रह्मणः । पतिः ।

प्र नूनं ब्रह्मणस्पतिर्म्मन्त्रं वदत्युक्थ्यम् ।

यस्मिन्निन्द्रो वरुणो मित्रो अर्यमा देवा ओकांसि चक्रिरे ॥५॥२०॥

तमिहोचेमा विदथेपु शम्भुवं मन्त्रं देवा अनेहसम् ।

इमां च वाचं प्रतिहर्यथा नरो विश्वेद्वामा वो अश्रवत् ॥ ६ ॥

को देवयन्तमश्रवज्जनं को वृक्तवर्हिषम् ।

प्रप्र द्वाश्वान्पुस्त्याभिरस्थितान्तर्वावृक्षयं दधे ॥ ७ ॥

उप क्षत्रं पृञ्चीत हन्ति राजभिर्भये चित्सुक्षितिं दधे ।

नास्य वर्ता न तृता महाघने नाभौ अस्ति वज्रिणः ॥ ८ ॥ २१ ॥

॥ ६१ ॥ १-९ इन्द्रो घोर ऋषि ॥ देवता-१-३, ५-९ वरुणमित्रार्यमण । ८-९ आदित्याः ॥

छन्दः-१. ६, ५ ८, गायत्री । २ ३, ६ विराड गायत्री । ७, ९ निचुग्नयत्री ॥ १-९ पङ्क्त स्वर ॥

(४१) यं रक्षन्ति प्रचेतसो वरुणो मित्रो अर्यमा ।

नूचित्स दभ्यते जनः ॥ १ ॥

मत्रं । वदति । उक्थ्यं । यस्मिन् । इन्द्रः । वरुणः । मित्रः । अर्यमा । देवाः । ओकां-
सि । चक्रिरे ॥५॥२०॥ तं । इत् । ओचेम । विदथेपु । शम्भुवं । मत्रं । देवाः । अने-
हसं । इमां । च । वाचं । प्रतिहर्यथा । नरः । विश्वा । इत् । वामा । वो । अश्रवत्
॥ ६ ॥ कः । देवयन्तं । अश्रवन् । जनं । कः । वृक्तवर्हिष । मय्यं । द्वाश्वान् ।
पुस्त्याभिः । अस्थित । अतःवावृत् । क्षयं । दधे ॥ ७ ॥ उप । क्षत्रं । पृञ्चीत ।
हन्ति । राजभिः । भये । चित्सुक्षितिं । दधे । न । अस्त्य । वर्ता । न । तृता ।
महाघने । न । अभौ । अस्ति । वज्रिणः ॥ ८ ॥ २१ ॥

यं । रक्षन्ति । प्रचेतसः । वरुणः । मित्र । अर्यमा । नूचित्स । मः । दभ्यते ।
जनः ॥ १ ॥

यं ब्राह्मतेषु पिप्रति पान्ति मर्त्ये रिषः ।

अरिष्टः सर्व एधते ॥ २ ॥

वि दुर्गा वि द्विषः पुरो घ्नन्ति राजान एषाम् ।

नयन्ति दुरिता तिरः ॥ ३ ॥

सुगः पन्था अनृक्षर आदित्यास कृतं युते ।

नात्रावन्नादो अस्ति वः ॥ ४ ॥

यं यज्ञं नयथा नर आदित्या ऋजुना पथा ।

प्र वः स धीतये नशत् ॥ ५ ॥ २२ ॥

स रत्नं मर्त्यो वसु विश्वं लोकसुत त्मना ।

अच्छा गच्छत्यस्तृतः ॥ ६ ॥

कथा राधाम सखायः स्तोमं मित्रस्यार्यम्णः ।

महि प्सरो वरुणस्य ॥ ७ ॥

मा वो घ्नन्तं मा शपन्तं प्रति बोधे देवयन्तम् ।

सुमैरिह आ विवासे ॥ ८ ॥

यं । ब्राह्मताऽइव । पिप्रति । पान्ति । मर्त्ये । रिषः । अरिष्टः । सर्वः
एधते ॥ २ ॥ वि । दुःष्णा । वि । द्विषः । पुरः । घ्नन्ति । राजानः । एषां
नयन्ति । दुःष्ता । तिरः ॥ ३ ॥ सुगः । पन्थाः । अनृक्षरः । आदित्यासः । कृतं
युते । न । अत्र । अवज्जनादः । अस्ति । वः ॥ ४ ॥ यं । यज्ञं । नयथ । नरः । आदि
त्याः । ऋजुना । पथा । प्र । वः । सः । धीतये । नशत् ॥ ५ ॥ २२ ॥ सः । रत्नं
मर्त्ये । वसु । विश्वं । लोक । सुत । त्मना । अच्छा । गच्छति । अस्तृतः ॥ ६ ॥ कथा
राधाम । सखायः । स्तोमं । मित्रस्य । अर्यम्णः । महि । प्सरः । वरुणस्य ॥ ७ ॥
मा । वो । घ्नन्तं । मा । शपन्तं । प्रति । बोधे । देवयन्तं । सुमैः । इह । वः । आ ।

अष्ट० १ । अध्या० ३ । व० २३, २४] ऋग्वेदः [मण्ड० १ । अनु० ८ । सू० ४२

चतुरश्रिददमानाद्विभीयादा निधातोः ।

न दुःस्तार्य स्पृहयेत् ॥ ९ ॥ २३ ॥

॥ ४२ ॥ १—१० कण्वो घोर ऋषिः ॥ पूषा देवता ॥ छन्दः—१, ९ निबृहदायत्रो । २, ३, ५—८, १० गायत्री । ६ त्रिराङ् गायत्री ॥ पङ्क्तयः स्वरः ॥

(४२) सं पूषन्नध्वनस्तिर व्यंहो विमुचो नपात् ।

सक्ष्वा देव प्र णस्पुरः ॥ १ ॥

यो नः पूषन्नघो वृको दुःशेव आदिदेशति ।

अप स्म तं पथो जहि ॥ २ ॥

अप त्वं परिपन्थिनं मुषीवाणं हुरश्चितम् ।

दुरमधि स्रुतेरज ॥ ३ ॥

त्वं तस्य द्याविनोऽघशंसस्य कस्य चित् ।

पदाभि तिष्ठ तपुषि ॥ ४ ॥

आ तत्ते दस्र मन्तुमः पूषन्नवो वृणीमहे ।

येन पितृनचोदयः ॥ ५ ॥ २४ ॥

विवासे ॥ ८ ॥ चतुरः । चित् । ददमानात् विभीयात् । आ । निष्धातोः । न ।
दुःस्तार्य । स्पृहयेत् ॥ ९ ॥ २३ ॥

सं । पूषन् । अध्वनः । तिर । वि । अंहः । त्रिष्पुचः । नपात् । सक्ष्व । देव ।
प्र । नः । पुरः ॥ १ ॥ यः । नः । पूषन् । अघः । वृकः । दुःशेवः । आदिदेशति ।
अप । स्म । तं । पथः । जहि ॥ २ ॥ अप । त्वं । परिपन्थिनं । मुषीवाणं । हुरः । चितम् ।
दुरं । अधि । स्रुतेः । अज् ॥ ३ ॥ त्वं । तस्य । द्याविनः । अघशंसस्य । कस्य । चित् ।
पदा । अभि । तिष्ठ । तपुषि ॥ ४ ॥ आ । तत् । ते । दस्र । मन्तुमः ।
पूषन् । अवः । वृणीमहे । येन । पितृन् । अचोदयः ॥ ५ ॥ २४ ॥

अर्धा नो विश्वसौभग हिरण्यवाशीमत्तम ।

धनानि सुपणा कृधि ॥ ६ ॥

अति नः सश्वतो नय सुगा नः सुपथा कृणु ।

पूपन्निह क्रतुं विदः ॥ ७ ॥

अभि सुयवसं नय न नवज्वारो अध्वने ।

पूपन्निह क्रतुं विदः ॥ ८ ॥

शग्धि पूरिं प्र यंसि च शिशोहि प्रास्युदरम् ।

पूपन्निह क्रतुं विदः ॥ ९ ॥

न पूपणं मेथामसि सूक्तैरभि गृणीमसि ।

वर्तन्नि दुस्ममीमहे ॥ १० ॥ २५ ।

॥ ४३ ॥ १—९ कण्वो घोर ऋषिः ॥ देवता—१, २, ४—६ रुद्रः ॥ ३ मिश्रावरुणो । ५ सोम ॥ छन्दः—१-४, ७, ८ गायत्री । ५ विगाङ्गायत्री । ६ पादनिचुद्गायत्री । ९ अनुष्टुप् । स्वरः १—८ पङ्क्त । ९ गान्धार ॥

(४३) कटुद्राय प्रचेतसे मीहुष्टमाय तव्यसे ।

वोचेम शन्तमं हृदे ॥ १ ॥

अर्धा नः । विश्वसौभग । हिरण्यवाशीमत्तम । धनानि । सुस्तना । कृधि ॥ ६ ॥ अति ।
नः । सश्वतः । नय । सुगा । नः । सुपथा । कृणु । पूपन् । इह । क्रतुं । विदः
॥ ७ ॥ अभि । सुयवसं । नय । न । नवज्वारः । अध्वने । पूपन् । इह । क्रतुं
विदः ॥ ८ ॥ शग्धि । पूरिं । प्र । यंसि । च । शिशोहि । प्राप्ति । उदरं । पूपन्
इह । क्रतुं । विदः ॥ ९ ॥ न । पूपणं । मेथामसि । सूक्तैः । अभि । गृणीमसी
वर्तन्नि । दुस्मं । इमहे ॥ १० ॥ २५ ॥

कटु । द्राय । प्रचेतसे । मीहुः । श्तमाय । तव्यमे । वोचेम । शन्तमं ।

यथा नो अदितिः कर्त्तृपश्वे नृभ्यो यथा गवे ।

यथा तोकाय रुद्रियम् ॥ २ ॥

यथा नो मित्रो वरुणो यथा रुद्रश्चिकेतति ।

यथा विश्वे सृजोपसः ॥ ३ ॥

गाथस्पतिं मेधस्पतिं रुद्रं जलापभेषजम् ।

तच्छ्रयोः सुम्नमीमहे ॥ ४ ॥

यः शुक्र इव सूर्यो हिरण्यमिव रोचते ।

श्रेष्ठो देवानां वसुः ॥ ५ ॥ २६ ॥

शं नः कर्त्तृवते सुगं मेपायं मेष्ये ।

नृभ्यो नारिभ्यो गवे ॥ ६ ॥

अस्मे सोमं श्रियमधि नि धेहि शतस्य नृणाम् ।

महि श्रवस्तुविनृम्णम् ॥ ७ ॥

मा नः सोमपरिवाधो मारातयो जुहुवन्त ।

आ न इन्द्रो वाजे भज ॥ ८ ॥

हृदे ॥ १ ॥ यथा । नः । अदितिः । कर्त्तृ । पश्वे । नृभ्यः । यथा । गवे ।
यथा । तोकाय । रुद्रियं ॥ २ ॥ यथा । नः । मित्रः । वरुण । यथा । रुद्रः ।
चिकेतति । यथा । विश्वे । सृजोपसः ॥ ३ ॥ गाथस्पतिं । मेधस्पतिं । रुद्रं ।
जलापभेषजं । तत् । श्रयोः । सुम्नं । ईमहे ॥ ४ ॥ यः । शुक्रः इव । सूर्यः ।
हिरण्यमिव । रोचते । श्रेष्ठः । देवानां । वसुः ॥ ५ ॥ २६ ॥ शं । नः ।
कर्त्तृ । वते । सुगं । मेपायं । मेष्ये । नृभ्यः । नारिभ्यः । गवे ॥ ६ ॥
अस्मे इति । सोम । श्रियं । अधि । नि । धेहि । शतस्य । नृणां । महि ।
श्रवः । तुविनृम्णं ॥ ७ ॥ मा । नः । सोमपरिवाधः । मारातयः ।
जुहुवन्त । आ । नः । इन्द्रो इति । वाजे । भज ॥ ८ ॥

यास्ते प्रजा अमृतस्य परस्मिन्धार्मवृतस्य ।

मूर्धा नाभा सोम वेन आभ्रयन्तीः सोम वेदः ॥ ९ ॥ २७ ॥ ८ ॥

॥ नवमोऽनुवाकः ॥

॥ ४४ ॥ १—१८ प्रकण्व ऋषिः ॥ देवता १—१४ अग्निः ॥ छन्दः—१, ५ उपरिष्टाद्विराड्बृहती ।
३ निचूदुपरिष्टाद्वृहती । ७, ११ निचूत्पथ्याबृहती । १२ आरम्बृहती । १३ पथ्याबृहती । २, ४, ८, १४ विराड् ।
सतः पंक्तिः । १० विराड्विस्तारपंक्तिः । ९ आर्षी त्रिष्टुप् ॥ स्वः—१, ५, २, ७, ११—१३ मध्यमः ।
२, ४, ६, ८, १४, १० पञ्चमः । ९ धैवतः ॥

(४४) अग्ने विवस्वदुपसंश्चित्रं राधो अमर्त्य ।

आ दाशुपे जातवेदो बृह त्वमथा देवाँ उपबुधः ॥ १ ॥

जुष्टो हि द्रुतो असि हव्यवाहनोऽग्ने रथिरध्वराणाम् ।

सज्जरश्विभ्यामुपसा सुवीर्यमस्मे धेहि श्रवो बृहत् ॥ २ ॥

अथा दूतं वृणीमहे वसुमग्निं पुरुप्रियम् ।

भूमकेतुं भाश्रज्जीकं व्युष्टिषु यज्ञानामध्वरश्चिरम् ॥ ३ ॥

याः । ते । प्रजाः । अमृतस्य । परस्मिन् । धार्मन् । वृतस्य । मूर्धा ।
नाभा । सोम । वेनः । आभ्रयन्तीः । सोम । वेदः ॥ ९ ॥ २७ ॥ ८ ॥

॥ नवमोऽनुवाकः ॥

अग्ने । विवस्वत् । उपसः । चित्रं । राधः । अमर्त्य । आ । दाशुपे ।
जातवेदः । बृह । त्वं । अथ । देवान् । उपऽबुधः ॥ १ ॥ जुष्टः । हि ।
द्रुतः । असि । हव्यवाहनः । अग्ने । रथीः । अध्वराणां । सज्जः । अश्वि-
भ्यां । उपसा । सुवीर्यं । अस्मे इति । धेहि । श्रवः । बृहत् ॥ २ ॥
अथ । दूतं । वृणीमहे । वसुं । अग्निं । पुरुप्रियं । भूमकेतुं । भाऽश्र-
ज्जीकं । व्युष्टिषु । यज्ञानामध्वरश्चिरम् ॥ ३ ॥

श्रेष्ठं यविष्ठमतिथिं स्वाहुतं जुष्टं जनाय दाशुषे ।

देवाँ अच्छा यातवे जातवेदसमग्निमीळे व्युष्टिषु ॥ ४ ॥

स्तविष्यामि त्वामहं विश्वस्यामृत भोजन ।

अग्नें त्रातारममृतं मिषेध्य यजिष्ठं हव्यवाहन ॥ ५ ॥ २८ ॥

सुशंसो बोधि गृणते यविष्ठय मधुजिह्वः स्वाहुतः ।

प्रस्कण्वस्य प्रतिरन्नायुर्जीवसे नमस्या दैव्यं जनम् ॥ ६ ॥

होतारं विश्ववेदसं सं हि त्वा विशं इन्धते ।

स आ बह पुरुहूत प्रचेतसोऽग्नें देवाँ इह द्रवत् ॥ ७ ॥

सवितारमुपसमन्विता भगमग्निं व्युष्टिषु क्षपः ।

कण्वासस्त्वा सुतसोमास इन्धते हव्यवाहं स्वध्वर ॥ ८ ॥

जीकं । विऽजिष्टिषु । यज्ञानां । अन्वऽश्रियं ॥ ३ ॥ श्रेष्ठं । यविष्ठं । अतिथिं ।
 सुऽआहुतं । जुष्टं । जनाय । दाशुषे । देवान् । अच्छ । यातवे । जातवेदसं ।
 अग्निं । इळे । विऽजिष्टिषु ॥ ४ ॥ स्तविष्यामि । त्वां । अहं । विश्वस्य । अमृत ।
 भोजन । अग्ने । त्रातारं । अमृतं । मिषेध्य । यजिष्ठं । हव्यवाहन ॥ ५ ॥ २८ ॥
 सुऽशंसः । बोधि । गृणते । यविष्ठय । मधुजिह्वः । सुऽआहुतः । प्रस्कण्वस्य ।
 प्रतिरन् । आशुः । जीवसे । नमस्य । दैव्यं । जनं ॥ ६ ॥ होतारं । विश्व-
 वेदसं । सं । हि । त्वा । विशं । इन्धते । सः । आ । बह । पुरुहूत ।
 प्रचेतसः । अग्ने । देवान् । इह । द्रवत् ॥ ७ ॥ सवितारं । उपसं ।
 अन्विता । भगं । अग्निं । विऽजिष्टिषु । क्षपः । कण्वासः । त्वा । सुतसोमासः ।
 इन्धते । हव्यवाहं । सुऽअध्वर ॥ ८ ॥

शृण्वन्तु स्तोमं मरुतः सुदानवोऽग्निजिह्वा कृतावृधः।

पिबन्तु सोमं वरुणो धृतव्रतोऽश्विभ्यामुपसा सजुः ॥ १४ ॥ ३० ॥

देवो ४५ ॥ १-१० प्रस्कण्वः काण्व ऋषिः ॥ १-१० अग्निदेवा देवताः ॥ छन्दः-१ भुरिणु-
जिष्णक्, २, ३, ४, ८ अनुष्टुप् । ६ निचृदनुष्टुप् । ६, ९, १० त्रिराजनुष्टुप् ॥ स्वरः-१,
२-६, ६-१० गान्धारः ॥

त्वमग्ने वसुरिह रुद्रा आदित्या उत ।

यजा स्वध्वरं जनं मनुजातं घृतप्रपम् ॥ १ ॥

नो हि दाशुपे देवा अग्ने विचेतसः ।

तान्नोहिदश्व गिर्वणस्त्रयस्त्रिंशत्तमा वह ॥ २ ॥

शिवज्जातवेदो विरूपवत् ।

अङ्गिरस्वन्महिषत प्रस्कण्वस्य श्रुधी हवम् ॥ ३ ॥

नये प्रियमेधा अहपत ।

राजन्तमध्वराणामग्निं शुक्लेण शोचिषा ॥ ४ ॥

विऽजिष्णुः

मुऽआहुतं । जुष्टं ।

अग्निं । इले । विऽ ॥ १३ ॥ शृण्वन्तु । स्तोमं । मरुतः । सुदानवः । अग्निऽ-

भोजन । अये । वृ । ३० ॥

मुऽशंसः । शोहि

प्रजतेरन् । आ । वमन् । उह । रुद्रान् । आदित्यान् । उत । यजे । मुऽअध्वरं ।

ज्वेदसं । सं । तं । घृतप्रपम् ॥ १ ॥ श्रुधीज्वानः । हि । दाशुपे । देवाः । अग्ने ।

प्रज्वेतमः । अग्ने । रोहितऽअश्व । गिर्वणः । त्रयः । त्रिंशत्तं । आ । वह ॥ २ ॥

अभिना । भगं । धि । हवम् ॥ ३ ॥ महिऽकेरवः । उतये । प्रियमेधाः । अहपत ।

इधते । इव्यवाहणां । अग्निं । शुक्लेण । शोचिषा ॥ ४ ॥

घृताहवन सन्त्येमा उ पु श्रुधी गिरः ।

याभिः कण्वस्य मूनवो हवन्तेऽवसे त्वा ॥ ५ ॥ ३१ ॥

त्वां चित्रश्रवस्तम हवन्ते विश्व जन्तवः ।

शोचिष्केशं पुरुप्रियाग्ने हव्याय वोहुवे ॥ ६ ॥

नि त्वा होतांरमृत्विजं दधिरे वसुवित्तमम् ।

श्रुत्कर्णं सप्रथस्तमं विप्रां अग्ने दिविष्टिषु ॥ ७ ॥

आ त्वा विप्रां अचुच्यवुः सुतसोमा अभि प्रयः ।

बृहद्भा विभ्रतो हविरग्ने मतीय दाशुपे ॥ ८ ॥

प्रातर्याव्याः सहस्रकृत सोमपेयाय सन्त्य ।

इहाय दैव्यं जनं बर्हिषा सादया वसो ॥ ९ ॥

अर्वाञ्च दैव्यं जनमग्ने यक्ष्व सहतिभिः ।

अयं सोमः सुदानवस्तं पात तिरोअह्वयम् ॥ १० ॥ ३२ ॥

घृतं आहवन । संत्य । इमाः । ऊं इति । सु । श्रुधि । गिरः । याभिः । कण्वस्य ।
मूनवः । हवन्ते । अवसे । त्वा ॥ ५ ॥ ३१ ॥ त्वां । चित्रश्रवःस्तम । हवन्ते ।
विश्व । जन्तवः । शोचिःष्केशं । पुरुप्रिय । अग्ने । हव्याय । वोहुवे ॥ ६ ॥
नि । त्वा । होतांरं । मृत्विजं । दधिरे । वसुवित्तमम् । श्रुत्कर्णं । सप्रथःस्तमं ।
विप्राः । अग्ने । दिविष्टिषु ॥ ७ ॥ आ । त्वा । विप्राः । अचुच्यवुः । सुत-
सोमाः । अभि । प्रयः । बृहत् । भाः । विभ्रतः । हविः । अग्ने । मतीय ।
दाशुपे ॥ ८ ॥ प्रातःऽप्यात्रः । सहःऽकृत । सोमऽपेयाय । संत्य । इह ।
अय । दैव्यं । जनं । बर्हिः । आ । सादय । वसो इति ॥ ९ ॥ अर्वाञ्च ।
दैव्यं । जनं । अग्ने । यक्ष्व । सहतिभिः । अयं । सोमः । सुदानवः ।
तं । पात । तिरःऽअह्वयं ॥ १० ॥ ३२ ॥

જે કદિ અટકતા નથી, તથા જેને કદિ વિશ્રાંતિ નથી, એવા જલપ્રવાહમાં
 વૃત્તનું શરીર નિમજ્જ થઈ ગયું હતું. વૃત્તના શરીરપર જલનો પ્રવાહ ખુશાલ
 પડેતો હતો તથા ઇન્દ્રશત્રુ વૃત્ત દીર્ઘ અંધકારમાં જઈને પડ્યો હતો ૧૦ (૩૭)

અહીંએ પ્રતિગંધમાં રાખેલાં તથા તેને લીધે તે હુદ્દનાં દાસ બનેલાં જળો
 પણીએ પ્રતિગંધમાં નાંખેલી ઘેનુપ્રમાણે બંદિવાન ઘડ ગયાં હતાં. ઉદકોનું નિવાસ-
 સ્થાન જે પડેલાં અંધ થયું હતું તે વૃત્તને મારીને ઇન્દ્રે ઉધાડું કર્યું. ૧૧

હે ઇન્દ્ર, તું જ એકલો ઐષ્ટ દેવ છે. જ્યારે તારા આયુધપર તે અહીંએ
 પ્રહાન કર્યો ત્યારે અન્વમાટે તૈયાર કરેલાં બખ્તરપ્રમાણે તે તેને દાદ આપી
 નહિ. તે ઘેનુ પ્રાપ્ત કરી લીધી. હે શત્રુ, તેં સોમરસ પણ પ્રાપ્ત કરી લીધો અને
 સપ્તનદીના પ્રવાહ આજુ કરવામાટે તેં તેમને બધમુક્ત કર્યા. ૧૨

વિદ્યુતપ્રયોગ અથવા ગર્જના-એ બન્ને વૃત્તને કાંઈ જ ઉપયોગમાં આવ્યાં
 નહિ. તેજપ્રમાણે તેણે જે પર્જન્યવૃષ્ટિ કરી તથા જે અશની ફેંકી તે પણ
 તેને ઉપયોગી થયાં નહિ. જે વખતે ઇન્દ્ર તથા અહિનું યુદ્ધ થયું તે વખતે તે
 દાનશૂર ઇન્દ્રે ચિરકાલિક વિજય સંપાદન કર્યો ૧૩

હે ઇન્દ્ર, જે અર્થે વૃત્તને માર્યાપછી તારા હૃદયમાં બીકે પ્રવેશ કર્યો તે
 અર્થે વૃત્તવધ માટે વેર લેનાર તારી દૃષ્ટિએ કોણ પડ્યું? કારણ લયચકિત
 થયેલ એકાદ રથેનપક્ષી જે પ્રમાણે (એકદમ) અંતરિક્ષપાર ઉડી નાથ છે
 તે પ્રમાણે તું (ત્વરાથી) નબ્લાણું નદી ઓળંગીને પેટી બાબુએ ગયો. ૧૪

૧ નિષ્પામ્ ॥

૨ વિલમ્ ॥

૩ સર્તવે ॥

૪ મિહમ્ ॥

૫ અતરઃ ॥

સર્વ ચર તથા અચર સૃષ્ટિનો ઇન્દ્ર માલિક છે. જે પ્રાણી શૃંગયુક્ત છે તથા જે નિરુપદ્રવી છે તે બંને પર તેની સત્તા છે. તેના બાહુ વજ્રમાફક છે; સર્વ માનવોનો તે જ રાજા છે જે પ્રમાણે રથચક્રનો ચક્રાવો (વાટ) ચાકના આરાને વ્યાપ્ત કરી નાંખે છે તે પ્રમાણે ઇન્દ્રે આ વ્યાપ્ત કરી નાંખ્યું છે ૧૫ (૩૮)

બીજો અધ્યાય સમાપ્ત

• અધ્યાય ૩.

સૂક્ત ૩૩.

દિવ્ય-ગૃપ આગિરન, તપિ. ઇન્દ્ર, દેવતા

આવો. ગોધનની ઇચ્છા ગળીને આપણું ઇન્દ્રકને જઈએ, આવો. તેજ આપણી બુદ્ધિમત્તાની અતિમય વૃદ્ધિ કરે છે, તે અમર છે વૈભવ ગોધન પ્રાપ્ત કરી દેવાનો મુખ્ય માન તે જામને દેખાવશે કે ? ૧

૧ વર્ષર્ણનામ ॥

૨ મધ્યન્ત. ॥

જે પ્રમાણે રથેનપક્ષી પોતાના હુમેશના રહેવાના સ્થાનતરફ ઉડી જાય છે તે પ્રમાણે હું ઇન્દ્રતરફ તે જ માર્ગે ઉત્તમોત્તમ સ્તોત્રોથી વદન કરતો ગયો. આ ઇન્દ્ર સંપત્તિ આપનાર, શત્રુઓથી અજીત તથા ભક્તોએ અર્ચન કરવા યોગ્ય છે ૨

પોતાનું સર્વ સૈન્ય સાથે લઈને એણે બાણોનું ભાથું (પીઠે) બાધ્યું છે એ ઘણું શ્રેષ્ઠ છે તેની ઇચ્છા હોય તેની પાસે તે તેને આપવામાટે ગાય લઈને જાય છે હે અત્યંત મહાન ઇન્દ્ર, અનેક પ્રકારની ઉત્કૃષ્ટ સંપત્તિ લઈને આવ તથા અમારી બાબતમા કૃપણતા ધારણ કરીશ નહિ ૩

હે ઇન્દ્ર, જો કે તું તારા અનુચરોસહિત નીચ્છો હોતો તથાપિ તારા ઘણાંજવા શસ્ત્રોથી તે સંપત્તિમાન દસ્યૂનો એકલાએ જ વચ કર્યો તે સર્વ બાનુથી તારા ધનુષ્યપર એકદમ તૂટી પડયા, પરંતુ તે સનકોનો નાશમાત્ર થયો. તારા યજન કરવાનું તેમને કદિ માહિત જ નહોતું ૪

હે ઉગ્ર ઇન્દ્ર, કે જેનું રથૈર્ વખાણવા જેવું છે તથા તારા અશ્વ પીત વર્ણના છે જ્યારે તે તારી આસા ન માનનારા દુષ્ટોને અતરિક્ષમાથી, પૃથિવી-માથી તથા સ્વર્ગમાથી હાકી કાઢયા ત્યારે તેમણે તેમના મસ્તકો (લગ્નથી) પછવાડે દેરવ્યા પોતે તારૂં યજન કદિપણ ન કરતા યજન કરનારા લોકોસાથે જ તેમણે વ્યર્થ સ્પર્ધા ચલાવી હતી ૫ (૧)

સર્વતોપરિ દોષરહિત ઇન્દ્રની સેનામાથે તેમણે યુદ્ધ માડ્યું નમન્યાએ ઉભા રહીને ઇન્દ્રને ઉત્તેજન આપ્યું બલવાન પુત્રપોની સાથે ઝગડો કરનારા નિર્બલ લોકોની જેવી દાણાદાણ થાય છે તે પ્રમાણે તેમની ગિયતિ થતાં જ ઇન્દ્રની શક્તિ ખરોખર બોળાઈને ને (મળ્યા તે) માર્ગે નાશી ગયા ૬

૧ ધનદામ્ ॥

૨ સમર્થ ॥

૩ વિપુળઞ્ ॥

૪ હરિઃ ॥

૫ અનવચાસ્ય ॥

તે હુસ્યા કે રોયા તોપણ તેની બિલકુલ પરવા ન કરતાં હે ઇન્દ્ર તેં તેમની સાથે
 યુદ્ધ કરીને તેમને રબેલોકની પાર ઘાડી દીધા હસ્યુ ઉચ્ચ ધુલોકમાં હોવાથી
 તે તેમને ^૧દગ્ધ કર્યા તથા જેણે તારેમાટે સોમરસ તૈયાર કરીને તારૂં સ્તવન
 કર્યું તેના સ્તોત્રનો તેં સ્વીકાર કર્યો

સુવર્ણાલકાર સજીને તેમણે સર્વ પૃથ્વીનું પરિવેષ્ટન કર્યું તેમણે પોતાનું
 સામર્થ્ય ગમે તેટલું પ્રગટ કર્યું તોપણ ઇન્દ્રનો પરાભવ તે કરી શક્યા નહિ
 તેમના ^૨હૃતોને ઇન્દ્રે ભાનુમારક્ત હૃતવીર્ય કર્યા.

હે ઇન્દ્ર, જે વળને પોતાના સામર્થ્યથી પૃથ્વી તથા સ્વર્ગપર સ્વસત્તા સર્વ
 પ્રકારે તેં પ્રસ્થાપિત કરી તે વખતે પોતાના ભકતોના હાથે તેં તારો ઉપમર્દ કર
 નારાનો પરાભવ કરાવ્યો તથા પોતાના તીવ્ર શસ્ત્રોવડે હસ્યુને પરાજીત કર્યા.

સ્વર્ગ તથા પૃથ્વી અંત બેઠનારા પણ ધનદાતા ઇન્દ્રને પોતાની કપટ-
 નજળથી ઘેરી શક્યા નહિ સામર્થ્યવાન ઇન્દ્રે પોતાના વજ્રને જ પોતાનું મહદગાર
 બનાવ્યું તથા પોતાના તેજના યોગવડે ધેનુને અધકારમાંથી બહાર કાઢી ૧૦ (૨)

ઇન્દ્રે જે વાટ કરી આપી તે વાટે જળનો પ્રવાહ વહેવા લાગ્યો. પરંતુ
 ન્યાં નૌકાપણ ચાલી શકે છે એવી મહા નદીમાં દાખલ થઇને વૃત્રે વિશાલ રૂપ
 ધારણ કર્યું પછી ઇન્દ્રે પોતાનું સર્વ લઘ્ય વૃત્રના વધ તરફ જ દઇને પોતાના
 પ્રબલ શસ્ત્રવડે તેને કાયમનો ^૪જમીનદોસ્ત કર્યો

૧ અટહ ॥

૨ સ્પશ ॥

૩ મહિના ॥

૪ વૃષભ ॥

૫ ધનુ ॥

ઈલીખિશના દુર્ગમ કિલ્લા તેં તોડી નાંખ્યા તથા ગૃંગયુક્ત ગુપ્તનું તેં
નિદારણ કર્યું. જેટલો વેગ તથા જેટલું સામર્થ્ય તાગ અંગમા હતુ તે સર્વ
વાપરીને તારી સાથે યુદ્ધ કરનારા શત્રુનો તેં તારા વજ્રવડે વધ કર્યો. ૧૨

તેનુ સહાયકર્તા વજ્ર તેના શત્રુપર નેમ ધરીને નીકળ્યું પોતાના તીવ્ર
શસ્ત્રોથી તેણે શત્રુનાં પુરે તોડી નાંખ્યાં. ઇન્દ્રે પોતાના વજ્રસાથે વૃત્તનો મેળાપ
કરાવી હીથો તથા તેનો સંહાર કરીને પોતાના મનની હોંસ પુરી પાડી. ૧૩

જે કુત્સપર હે ઇન્દ્ર, નારો અન્યંત પ્રેમ હતો, તેનું તેં સંરક્ષણ કર્યું
તથા વીર્યશાલી દશદુ યુદ્ધમાં રોકાયા હતા તે વખતે તુ તેમને સહાય કરવામાટે
ઢોડથો ઘોડાની ખરીઓએ ઉસાડેલી ધૂળ આકાશસુધી ઉંચે ગઈ. મંદ્રેય પલુ ફરી
લોકો તેની સત્તા સહન કરે તેવી ચોગ્યતાએ ત્રદયો. ૧૪

તુગ્રોના સમુદાયમાં તેં તેના શાંત સ્વભાવના વૃષભનુ રક્ષણ કર્યું તથા ભૂમિ
સંપાદનની ઇર્ષ્યાથી યુદ્ધ આણતું હતુ તે વખતે હે ઉદાર ઇન્દ્ર, તેં તેની
ધેનુની સંભાળ લીધી. અત્રે અનેક કાલપર્ચન્ત થાનુ નાંખીને જેણે શત્રુત્વ આચર્યું
તે તારા રિપુઓને તેં અત્યંત આમ ગલ વેદના મહન કરાવડાવી. ૧૫ (૩)

૧ વૃત્તન્યુમ્ ॥

૨ જ્ઞાનાદાનઃ ॥

૩ વૃષભમ્ ॥

૪ ગ્યાઙ્ ॥

સૂકત ૩૪.

દિ દ્યસ્ત્રપ આઠિરમ ઋતિ અન્નિ પીમાર દેવતા

હે સર્વજ્ઞ અશ્વિન તમે આજ નહો વખત અમારા જ થાવ તમારી

^૧ જાતિ મર્વ ન છે તથા તમારી દાનશૃસ્તા પણ આરે બાજુએ અનુભવમા આવનારી છે જે પ્રમાણે વન્ત્રોનો તથા ગિયાળાની સરિનો અત્યંત નિકળ મળધ હોય છે તે પ્રમાણે આપ બન્ને જણ એક બીજાની સાથે તવા જ સલન છે સુર ભકતોને આપ વશ થાવ

મધુર રમની પ્રાપ્તિ ઠરી આપનારા આપના રથને ^૨ નહુ ચક્ર છે તથા તે સોમના માર્ગે ગમન કરે છે એ સવને વિદિત જ છે ત ન્થનો તોલ બગડે નહિ માટે તેનાપર નહુ સ્તભ ઉભા કર્યા છે હે અશ્વિન આપ રાત્રે નહુ વાર તથા દિવને નહુ વાજ પન્નિમણુ કરો છો

એક જ ઢિવનમા નહુ વખત આપ (ભકતોના) ^૩ પાતડો નાશ કરો છો આજ નહુ વખત અમારા યજ્ઞપર આપ માધુયની વૃષ્ટિ કરો હે અશ્વિન જેના યોગવડે સામર્થ્યની પ્રાપ્તિ વાય એવા પ્રકારના કૃપામસાદની રેલઠેલ (રોજ) સુપ્રભાતે તવા સંવ્યાઠળે અમારાપર કરતા બાવ

નહુ વખત તમે તમારા નિવાસ-સ્થાનતરફ બાવ નહુ વખત તમે તમારી આજ્ઞાનુ પરિપાલન કરનારા ભકતોતરફ ગમન કરો રક્ષણ કરવાને જે અતિશય યોગ્ય છે એવા મનુ ધને બાણે કે નહુ વખત નહુ પ્રકાન્તુ શિરાણુ મળે તેમ કરો હે અશ્વિન અમારા મનને આનંદ વાય એવા વૈભવ નહુ વખત અમને અર્પણ કરો અને અમારા પોપણની એવી ઉત્તમ ગોંવણુ કરો કે ' આ અમારે નદોદિતનુ ભાગ્ય ' એમ લોકો ગોવે.

૧ વિમુ ॥

૨ પવય ॥

૩ મદયગોદના ॥

૪ દ્ય ॥

હે અશ્વિન. અમારી તરફ ત્રણ વખત સંપત્તિ લઇને આવો; દેવોનું ત્રણ વખત યજન થતું હોવાથી ત્રણ વખત અમારા સદ્વિચારો. મુદેવ તથા સત્કીર્તિમાં વૃદ્ધિ કરો. (આકાશની) દુહિતાએ તારા ત્રિચક્રી રથમાં સ્વર્ગમાં આરોહણ કર્યું હતું. ૫

હે અશ્વિન, સ્વર્ગમાંની, પૃથ્વીપરની તથા ઉદકમાંથી પ્રાપ્ત કરી લીધેલી ત્રણ પ્રકારની ઔષધી ત્રણ ત્રણ વખત અમને આપો. હિતાવહ સંપત્તિના આપ ૨ અધિપતિ છો, તથા મને કડ્યાણની ઇચ્છા છે માટે મારા પુત્રને આપનાં ત્રણે મહા-ભૂતમાંથી નિર્ભયતા તથા તમારી કૃપાદૃષ્ટિ પ્રાપ્ત કરાવી આપો. ૬ (૪)

હે અશ્વિન, આપનું યજન દરરોજ ત્રણ વખત કરવું યુક્ત છે. ત્રણે ૩ મહાભૂતો સાથે રાખીને આપે પૃથ્વીની આમપાત્ર વિદ્યાન્તિ લીધી છે. હે સત્ય-સ્વરૂપ અશ્વિન, આપ અતિશય દૂર પ્રદેશમાંથી રથમાં બેસીને આવો અને જે પ્રમાણે પ્રાણવાયુ શરીરમાં પ્રવેશ કરે છે તેપ્રમાણે આપના ત્રણ (નિવાસસ્થાન) તરફ ગમન કરો. ૭

હે અશ્વિન, સત્તજનનીપ્રમાણે ચોલનારી (સત્) નદીસહસ્રવર્તમાન અત્રે આવો. અત્રે ત્રણ યજ્ઞપાત્રો તૈયાર છે તથા ત્રણ પ્રકારના હવિ તૈયાર કરી રાખ્યા છે. પૃથ્વીના પ્રદેશ ત્રણ છે. આપ સ્વર્ગની ઉપર પરિવ્રમણ કરીને રથર અંત-રિક્ષતું રાત્રિદિવસ રક્ષણ કરો છો. ૮

તારા ત્રિકોણાકૃતિ રથનાં ત્રણ ચક્રો ક્યાં છે ? જેનીપર રથ ચલાવવામાટે બેસવામાટે ઉત્તમ જમ્યાવાળા તમારા રથની વંધુરા ક્યાં છે ? હે મત્યસ્વરૂપ અશ્વિન, જેનાપર આરોહણ કરીને તમે યજ્ઞપ્રતિ આગમન કરો છો, એવા યજ્ઞિવાન સસ્રમ તમે ક્યારે જોડનાર છો ? ૯

૧ ત્રિવૃક્ષ ॥

૨ યુભસ્પતી ॥

૩ ત્રિધાતુઃ ॥

૪ માહાવા ॥

૫ વંધુરઃ ॥

હે સત્યસ્વરૂપ અગ્નિવન, અત્રે આવો. આ હવે આપને અર્પણ કરવામાં આવે છે. આપના મુખને મનુષ્ય કરવાનો ચક્રસ જ છે, માટે આપ મધુર સોમ રસનુ સ્વમુખે પ્રાપ્ત કરો. આપનો અવર્ણનીય તથા ઘૃતસમૃદ્ધ રથ સવિતાદેવ ઉપાની પણ પહેલાં અમારા ચક્ર તરફ મોકલી દે છે. ૧૦

હે સત્યસ્વરૂપ અગ્નિવન, તેત્રીસ દેવોસહસ્વર્તમાન આ મધુર પેયતરફ આવો અમારા આયુષ્યની વૃદ્ધિ કરો. પાતકોનું લાલન કરો, અમારા શત્રુનો નિરોધ કરો તથા અમને હમેશા આપના સહવાસનો લાભ થવા દો. ૧૧

હે અગ્નિવન, આપના ત્રિકોણાકૃતિ રથમાંથી વીર્યવાન નેત્રતિયુક્ત સપત્તિ અમારીપાસે લઈ આવો. આપ અમારી પ્રાર્થના સાભળવાને તૈયાર જ છો માટે આપને સ્વરક્ષણમાટે ફરી ફરીથી હાક મારૂ છું જ્યારે જ્યારે પરાક્રમના યોગે મપત્તિ પ્રાપ્ત થવાનો સભવ હોય ત્યારે અમારા વેલવમાં વૃદ્ધિ થાય એમ કરો. ૧૨ (૫)

સૂકત ૩૫.

દિન્યમ્નૂપ આગિરમ, નાગિ ૧ અગ્નિ, મિનાત્નુ નાગ્નિ મરિતા, ૨ ૧૧ સવિતા, દેવતા

અમારા કંઠાણાર્થ હું પ્રથમ અગ્નિને આવાહન કરૂં છું અમારા રક્ષણાર્થ હું મિત્રાયરૂપને પણ અત્રે યોજાવું છું. સર્વ જગતને પોતપોતાનાં સ્થાનતરફ લઈ જનાર શત્રિને હું આમત્રણ કરૂં છું અમારું પ્રતિપાલન કરવામાટે સવિતા દેવને પણ હું હાક મારૂં છું. ૧

૧ આમ્નિઃ ॥

૨ નારિષ્ઠમ ॥

૩ શૃણવન્તા ॥

૪ નિવંશનીમ ॥

કૃષ્ણવર્ણુ આકાશમાંથી માર્ગે આક્રમણ કરતો તથા અમર્ત્ય તથા મર્ત્ય મર્વને પોતપોતાના ઉદ્યોગમાં પ્રવૃત્ત કરતો, સર્વ ભુવનોનુ અવલોકન કરનાર સવિતા દેવ પોતાના સુવર્ણમય રથમાં યેસીને આવે છે. ૨

ઉચ્ચ તથા પુરોગામી માર્ગે સવિતા દેવ ગમન કરે છે. તે યજ્ઞનીય છે, તે પોતાના અશ્વોપર આરોહણ કરીને જાય છે. સર્વ દુરિતોનો નાશ કરતો સવિતા દેવ ઘણા દૂર પ્રદેશથી અન્ને આવે છે ૩

સવિતા દેવ આપણને પૂજ્ય છે. તેનાં કિરણ ચિત્રવિચિત્ર રંગનાં છે. કૃષ્ણવર્ણુ અધકારનો નાશ કરવાનુ તેનાં અંગમાં સામર્થ્ય છે. બુદ્ધો. તે પોતાના સુવર્ણભૂષિત રથમાં યેઠા. આ રથની ધુસરી પણ સુવર્ણની કરેલી છે રથના જેટલી જાતના નિરનિરાળા આકાર હોય છે તેટલા સર્વ આ રથમાં મળી આવે છે. ૪

જેની ધુસરી સુવર્ણની છે એવા રથને જેથી જનારા સવિતા દેવના અશ્વ —જેના પગ સફેદ છે— તેમણે સર્વ લોકોપર સ્વચ્છ પ્રકાશ પાડ્યો છે, સર્વ લોક તથા સર્વ મનુષ્યો પણ સવિતા દેવની સમીપ જ નિરંતર વાસ કરે છે ૫

એકંદર દુલોક ત્રણ છે. તેમાંથી જે સવિતા દેવની સંનિધ છે. તથા એકનુ સ્થાન યમના પ્રદેશમાં છે. સર્વ અમર વિશ્વ પૈકાંના એણા પ્રમાણે સવિતા દેવપર અવલંબીને રહેણું છે જેને આ જાખતનું જ્ઞાન હોય તેને યોલવા માટે આગળ આવવા દેા. ૬ (૬)

૧ રજસા ॥

૨ પગત્તઃ ॥

૩ તત્ત્વિર્મામ ॥

૪ અગ્નિ ॥

૫ ચિત્તેતન્ ॥

જેની ગતિ ધણી સુંદર છે, જેની પ્રયાણપદ્ધતિમાં ઘણું ગંભીરપણું છે,

જે (શત્રુનો) સંહારકર્તા છે તથા જેના અંગમાં ઉત્તમ માર્ગદર્શક^૧ત્વ છે-એવા તે સવિતા દેવે સર્વ અંતરિક્ષપર પ્રકાશ પાડ્યો છે. આ વખતે ભાનુ ક્યાં હશે વાડ? તેના તેને કયા ઘુલોકસુધી મજલ કરી છે એ કોને ખબર હશે? ૭

પૃથ્વીની આઠે દિશા, ત્રણે નિર્જળ પ્રદેશ, તથા નદીઓને તેણે સુપ્રકાશિત કર્યાં છે. સુવર્ણપ્રમાણે ચમકદાર નેત્રવાળા સવિતા દેવ પોતાના^૨ ઉપાસકમાટે ઉત્તમોત્તમ રત્નો સાથે લઇને તદ્દન આવીને અટક્યો. ૮

ઘણે દ્વરસુધી સંચાર કરનારા તથા કાંચનમાદ્રક સુંદર રંગના હસ્તોથી સુશોભિત સવિતા દેવ સ્વર્ગ તથા પૃથ્વીની વચ્ચેથી પોતાનો માર્ગ આક્રમણ કરે છે. તે રાગતું નિર્મૂલન કરે છે, ભાનુપ્રતિ ગમન કરે છે, તથા પૃથ્ણુવર્ણ અંતરિક્ષમાંથી ઘુલોકપર્યંત જઇ પહોંચે છે. ૯

જેના હસ્ત સુવર્ણપ્રમાણે સુંદર છે, જે શત્રુનો નાશ કરવાનો છે, જે ઉત્તમ માર્ગદર્શક છે, જેની કૃપાથી સર્વ સુખો પ્રાપ્ત થાય છે, તથા જે સ્વક્રીયોતું અભિમાન ધારણ કરનાર છે તે સવિતા અમારી તરફ આવો. પ્રત્યેક સધ્યાકાળે જેની કીર્તિ ગવાય છે તે સવિતાદેવ સક્ષસ તથા ચાનુધાનનો સંહાર કરતો અત્રે આવવાને તૈયાર થયો છે. ૧૦

હે સવિતા દેવ, જે અંતરિક્ષમાંનો પ્રાચીન માર્ગ તેમાંની ધૂળ વગેરે કાઢી નાંખીને માફ કરી રાખ્યો છે તે સુગમ માર્ગે આજ (અત્રે આવીને) અમારે ૧૬૫ કર તથા અમને આશીર્વાદ આપ. ૧૧ (૭)

૧ મુર્નાયઃ ॥

૨ દાયુષં ॥

૩ અર્ધાવામ્ ॥

૪ મુમૃક્ષાઃ ॥

૫ પૂર્ણાસઃ ॥

અનુવાક ૮.

સૂક્ત ૩૬.

૧૨, તપિ, અગ્નિ, દેવતા.

દેવતા દર્શનની ઉત્કૃષ્ટ રાખનારા તમારા જેવા જે અનેક લોક છે તેનું અભિમાન ધરનારા અગ્નિદેવને સાધર્મ્યપરિપૂર્ણ સ્તોત્રોત્તરે હું પ્રાર્થના કરૂં છું, ખીન મનુષ્ય પણ આનું જ સ્તવન કરે છે. ૧

સામર્થ્યની વૃદ્ધિ કરનારા અગ્નિની લોકોએ સસ્થાપના કરી છે. તેને હવિ અર્પણ કરીને અમે પણ તેને પ્રકટ કરીશું. હે અત્યુદાર અગ્નિદેવ, પરાક્રમના કૃત્યોમાં તું અમારો આ ઠેકાણો પ્રસન્ન અંતઃકરણથી સરક્ષણકર્તા થા. ૨

સર્વ દેવોને તેમને હવિ પહોંચાડનાર તથા અભિલક્ષણસંપૂર્ણ જે તું તેને અમે અમારો પ્રતિનિધિ નીમીએ છીએ. તું મહાન્ છે તારી હિમ્તિ સર્વત્ર સંચાર કરે છે અને તારાં પ્રકાશરૂપિમ સ્વર્ગલોકમાં જઇ પહોંચે છે. ૩

તું (દેવોનો) અતિશય પુરાતન પ્રતિનિધિ છે. વરણ, મિત્ર, અર્થમા સર્વ તને પ્રવલિત કરે છે. હે અગ્નિદેવ, જે માનવ તને ધન અર્પણ કરે છે તે તારી સહાયથી સર્વ વિસ્વપર વિજય મેળવે છે. ૪

૧ યજ્ઞમ ॥

૨ સહોત્તમ ॥

૩ દૂતમ ॥

૪ દ્વારા ॥

હે અગ્નિદેવ, તું અમારા હવિ આનંદથી દેવોને પહોંચાડે છે; તું અમારાં ગૃહોનો સ્વામી તથા સર્વ લોકોનો પ્રતિનિધિ છે દેવોએ જે જે સનાતન નિયમો કર્યા તે સર્વ તારામા એકત્ર થયેલા છે. ૫ (૮)

હે અત્યંત તરુણ અગ્નિદેવ, તું ઉત્તમ ભાગ્યશુક્ત છે તને સર્વ હવિ અર્પણ કરવામાં આવે છે. માટે આજે તથા હવેપછી પણ અમને અતિશય સામર્થ્યની પ્રાપ્તિ કરાવીને પ્રસન્ન અતઃકરણથી અમારાં યજ્ઞ દેવોને પ્રાપ્ત થાય એમ કર ૬

એ પ્રમાણે ભક્તિનમ્ર ઉપાસક પોતાના તેજથી દેહીપ્યમાન અગ્નિનું અર્ચન કરે છે. શત્રુપર જય મેળવેલા પુરુષ હવિ અર્પણ કરીને અગ્નિ પ્રદીપ્ત કરે છે. ૭ પોતાના શત્રુનો નાશ કરીને (તે સંકટમાંથી) તે પાર પડયા. સ્વર્ગ, પૃથ્વી, તથા જલપ્રવાહને પોતાનું નિવાસસ્થાન બનાવવામાટે તેમણે તેમનો વિસ્તાર કર્યો. આ સામર્થ્યવાન અગ્નિની સ્તુતિ કરવાથી તે કલ્પને સપત્તિદાયક થાવ, અને ગોધનાદિ વૈભવવિશે ઇચ્છા ઉત્પન્ન થતાં ત્યાં અશ્વોનો પણ હણહણાટ મળજાવ. ૮

હે અગ્નિદેવ, તું શ્રેષ્ઠ છે. તું તારા આસનપર વિરાજમાન થા. દેવ-મનુદાયપાસે તારૂં સદોદિત આગમન થાય છે. તારૂં તેજ પ્રકટ થવા દે તું યજ્ઞાર્હ છે અને તારૂં રતવન અતિશય થાય છે. તું તારા શીઘ્રમંચારી તથા રમણીય આકાર ધારણ કરનારા ધુમાડાના ગોટ છોડી દે. ૯ સર્વ દેવોને હવિ પહોંચાડનાર હે અગ્નિ, તું અતિશય પવિત્ર છે મનુમાટે દેવોએ જે તારી અને સ્થાપના કરી, જે કલ્પ, મેંયાતિથિ વૃષા અને ઉપસ્તુતે તને આપ્યો અને આદર્શ પ્રકટ કરવાની સ્ફુર્તિ ઉત્પન્ન કરી, ૧૦ (૯)

૧ મન્ત્ર. ॥

૨ સુર્વાર્પા ॥

૩ સ્વરાજમ્ ॥

૪ મવિષ્ણુ ॥

૫ દેવપીતમઃ ॥

૬ ધનસ્તૃતઃ ॥

જેને મેધ્યાતિથી અને કણ્વ નિયમ કરતાં પણ અધિક ઉજાવાલત કરે છે એવા તે અગ્નિની જવાલાએ પોતાનું જ્વલંત તેજ પ્રકટ કર્યું છે. તેજ અગ્નિની મહત્તા આ રીતે વર્ણવે છે તેજ અગ્નિની અમે પણ સ્તુતિ કરીએ છીએ. ૧૧

હે હવિથી શોભનારા અગ્નિદેવ, તુ અમારા વંશવને પૂર્ણ કર. ખરેખર તારો દેવો સાથે અતિશય નિકટ સંબંધ છે. જે સામર્થ્ય કીર્તિ થવાને પણ યોગ્ય છે તેનો સ્વામી તું જ છે. તું શ્રેષ્ઠ છે. તું અમને સામ્ય અર્પણ કર. ૧૨

સપિતાદેવપ્રમાણે અમારા સંરક્ષણાર્થ તું સજ્જ થઈને ઉભો રહે. જે માટે અમે હાથ જોડીને તારું સ્તવન કરનારા લોકોસહવર્તમાન તમને હાક મારીએ તે માટે તું ઉડીને ઉભો રહીને અમને સામર્થ્યની પ્રાપ્તિ કરી આપ. ૧૩

અમારે માટે ખડો થઈને અમારું પાતકમાંથી રક્ષણ કર અને તારી જ્વલન શક્તિથી સર્વ ખળોને દબા કરી નાંખ. અમે જગમાં સુખરૂપ વર્તા શકીએ માટે અમને ઉચ્છેદીને ઉભા કર. દેવસસુદાયમાં તે અમારો હવિ ગ્રહણ કર્યો છે. ૧૪

હે અગ્નિદેવ, સદાસૌથી અમારું રક્ષણ કર. લોકોનું દ્રવ્ય ડુળવવાનો બહાને કરેલાં કપટોતરફથી કપટોનો ઉપસર્ગ અમને પહોંચવા દઈશ નહિ જે અમારું ખૂન અથવા વધ કરવાને ઉત્ક્રાંત થયો હોય તેનાથી પણ, હે અત્યંત તરુણ તથા પ્રકાશમાન દેવ, અમને બચાવ. ૧૫ (૧૦)

૧ ર્ષે ॥

૨ સ્વધાવઃ ॥

૩ ઝત્તયં ॥

૪ વિદાઃ ॥

૫ ઇરાગ્નઃ ॥

હે અગ્નિદેવ, તારી દંડા બાણે જ્વાલાનીજ ખનાવી હોય એમ લાગે છે જે અમારું ધન દુષ્કારનારા હોય તેને ધન જેવું એકાદ શસ્ત્ર લઈને એકદમ મારી નાંખ. જો અમારો દ્વેષ કરતો હોય તેને ડાર માર. જે (નીચ) મનુષ્ય સતોષત જાગીને અમારી વિરુદ્ધ ઉશ્કેરણી કરતો હોય તે અમારા શત્રુનો અમારાપર અધિકાર ન ચાલે. ૧૬

અગ્નિદેવે પોતે પસંદ કરીને ઉત્તમ સમર્થ તથા ઉત્કૃષ્ટ ભાગ્યની પ્રાપ્તિ કામ્યને કરી આપી. અગ્નિએ મિત્રત્વ સંરક્ષણ કર્યું તેજ પ્રમાણે મૈધ્યાતિથિ તથા ઉપરતુતત્વ^૨ પશુ દ્રવ્યોપાર્જનની વખતે તેણે પરિપાલન કર્યું. ૧૭

અગ્નિદ્વારા તુર્વશ, યદુ, તથા ઉમદેવને અમે તેના અતિશય દ્વાર^૩ સ્થાનેથી અત્રે આવવાની વિનંતિ કરીએ છીએ. ઠરચુતું નિયંત્રણ કરનાર અગ્નિદેવ તપ વાસ્તવ, બૃહદ્રથ અને તુર્વીતિને પશુ લઈ આવે. ૧૮

હે અગ્નિદેવ, મનુષ્યે તારી લોકહિતમાટે પ્રકાશનારી જ્યોતિર્મયે નિરંતરની સ્થાપના કરી. ન્યાયનીતિસદ્વર્તમાન તું પ્રથમ પ્રકટ થયો અને ધૃતનો હવિ તને હમેશાં અર્પણ કરવામાં આવે છે. તું કે જેને વિશ્વમાંનાં સર્વ લોક નમન કરે છે તે તું કાન્ધમાટે પ્રદીપ્ત થયો હતો. ૧૯

અગ્નિની જ્વાલા ઉત્તરવલ,^૪ પ્રબલ, ભયપ્રદ, તથા તેની પાસે ન નહ શકાય તેવી છે. (હે અગ્નિદેવ), રાક્ષસ, પિશાચ, તથા સર્વ દુષ્ટ લોકને કાયમના દગ્ધ કરી નાંખ. ૨૦ (૧૧)

- ૧ અત્યસ્તુભિઃ ॥
- ૨ સાર્નાં ॥
- ૩ પરાવતઃ ॥
- ૪ ઋતજાતઃ ॥
- ૫ અમવન્તઃ ॥

સૂક્ત ૩૭.

૮૫૪ ચાર, ઋષિ: મરુત, દેવતા

હે કણ્વ મરુદ્ગણને ઉદ્દેશીને જાન કરો. આ મરુદ્ગણ સ્વપર સુંદર રીતે વિરાજમાન થયા છે. પરંતુ તે પોતાના સ્વને અશ્વ જોડતા નથી, એમને કીડા ઘણી પસંદ છે. ૧

આ મરુદ્ગણ સ્વય પ્રકાશિત હોઈને તેનો ચિત્રવિચિત્ર રંગની હરિણી, તલવારો, ભાલા તથા આભરણો સર્વ સાથે લઈને આ જગમાં પ્રગટ થયા. ૨

જે વખતે પોતાના હસ્તોથી તે નેમની ચાણુકનો અવાજ કરે છે તે વખતે બાણ કે તે ચાણુક અત્રેજ વાગ્યો હોય એવી રીતે તેમને સંભળાય છે. માર્ગ-ક્રમથી કરતાં તે ખડ્ડુ ડોળી રીતથી તે (પોતાના હાથમાં) વીંજે છે. ૩

તમને પ્રિય એવા આ મરુદ્ગણ પ્રીત્યર્થ એકાદ દંવિક સ્તોત્રનું ગાયન કરો. આ મરુદ્ગણ (ચતુરને) દાણી નાંખનારા, તેજોર્ધ્વભવથી યુક્ત, તથા પ્રબળ છે. ૪

ધેતુની પ્રાપ્તિ કરી લેવામાટે પદ્મક્રમી તથા કીડાનિપુણ મરુદ્ગણોનું સ્નાન કર. સ્નાદિત સ્ત્રોતનું સ્નેહન કરીને એ વીર્યવાન થયા. ૫ (૧૨)

સ્વર્ગ તથા પૃથ્વીને હુચમચાવી નાંખનાર હે મરુદ્ગણો, (આ વિશ્વમાં) એવો કોણ શ્રેષ્ઠ છે કે જેને તમે (પૃથ્વીના) છેડામુઠી દેડી દઈ ચક્રયા નહિ ? ૬

૧ અનર્વાણમ્ ॥

૨ વૃષતીભિઃ ॥

૩ વદાન્ ॥

૪ દેવત્તમ્ ॥

૫ જમ્યે ॥

૬ મૃતપ્ત ॥

તમે ગમન કરતાં, તમારા ઉચ્ચ કે. પથી ડરીને મનુષ્યો પ્રત્યેક વેળા આશીર્વાદ લાગ્યા છે કંઈ શિખરનો પર્વત પણ (આપનો કોપ જોઈને ભયકંપિત થશે.

આ મરુદેવોનો સંચાર શરૂ થતાંજ વાર્ધક્યથી ક્ષીણ થએલા એકાદ નૃપતિ પ્રમાણે આ પૃથ્વી તેનું આગમન થતાં લંચથી ચરચર કંપવા લાગે છે.

જ્યાં આમનો જન્મ થયો તે સ્થાન અતિશય સ્થિર છે. તેમની માતાના ઉદરમાંથી બહાર નીકળવામાટે તે પક્ષી જ બન્યા, કારણ તેમનું સામર્થ્ય દ્વિશુષિત હતું.

ઉપરાંત આ વાજેવીના પુત્રોએ ધેનુ તેના વાછરડાંને બસબસ જઈ શકે માટે વિશ્વની સીમા ઘણે દૂરસુધી વધારી.

૧૦ (૧૩)

તે પાતાને માર્ગે જતાં જતાં મેઘનાં બાલકને નીચે ગબડાવી પાડે છે. મેઘના બાલકનો આકાર દીર્ઘ તથા વિસ્તૃત હોઈને તેને પ્રાય કોઈપણ ધર્મ કરી શકતું નથી.

૧૧

હે મરુદેવ, તમારૂં સામર્થ્ય એટલું મોટું હોવાને લીધે તમે સર્વ લોકોને હલહલાવી નાંખો છો, અને પર્વતોને પણ કંપિત કરો છો.

૧૨

જ્યારે મરુદેવ ગમન કરતા હોય છે તે વખતે માર્ગમાં હોતાં તેનું એક બીજાની સાથે સંભાષણ થાય છે કોઈ (ભાગ્યવાન) પુરુષ તે સાંભળી શકતો હશે ખરો કે ?

૧૩

૧ યામાય ॥

૨ યુરુવાન્ ॥

૩ નિગ્તં ॥

૪ સામ્ના ॥

૫ યુમ ॥

૬ અનુચ્ચવંતિન ॥

૭ અપ્ચન્ ॥

પોતાના શીઘ્રસંચારી વાહનપર બેસીને ત્વરાથી અત્રે આવો કણ્વમંડળમાં તમારે માટે હવે રાખ્યા છે, તેમાં આનંદ માનો. ૧૪

આનંદ યવામાટે જ ખરેખર આ અત્રે મૂક્યા છે. અમે મનોભાવથી કેવલ એના ભક્ત છીએ. અમે દીર્ઘ કાલપર્યન્ત આ જગમાં અસ્તિત્વ પામીએ માટે એમણે સર્વ આયુધ્ય અમારે સ્વાધીન કરી મૂક્યું. ૧૫ (૧૪)

સૂક્ત ૩૮.

કવિ ધાર, ઋષિ. મરુત, દેવતા.

જેપ્રમાણે પોતાના પુત્રનું કાણું કાણું બોલવાનું સાંભળવાની લલુતાવાળો પિતા પ્રેમથી તેનો હાથ પકડે છે તેપ્રમાણે, હે મરુદેવ, આપ અમને ખરેખર ક્યારે હાથમાં ધરશો વાડ ? આપને માટે અમે સોમરસમાં પડેલાં દર્શનાં તરણું કાઢી નાંખીને તે તૈયાર કરી મૂક્યો છે. ૧

ખરેખર કઈ તરફ—કયા પ્રદેશને ઉદ્દેશીને—આપ સ્વર્ગમાંથી જવાને નીકળ્યા છો ? આપ પૃથ્વીપાસેથી આવ્યા નહિ કે ? આપની ધેનુ કયાં છે ? તે આરડતાં પલ્લુ સંભળાતીજ નથી ? ૨

હે મરુદેવો, તમે આણેલા અપૂર્વ વૈભવો કયાં છે ? આપકનેથી પ્રાપ્ત થનારી સંપત્તિ કયાં છે ? આપના તરફથી જે સર્વસુંદર ભાગ્ય (અમને) પ્રાપ્ત થવાનાં તે કયાં રાખ્યાં છે ? ૩

૧ શ્રીમમ્ ॥

૨ જીવસં ॥

૩ કવપ્રિયઃ

૪ રણ્યન્તિ ॥

૫ સુમ્ના ॥

હે પૃથ્વીના પુત્રો, જો તમે મર્ત્યોમાં ગણાતા હો અને તમારી સ્તુતિ કરતાં તમારા ઉપાસક અમરત્વ પામતા હોય,

તો ખરેખર જે પ્રમાણે એકાદ હરણને ઘાસ ખાવામાટે કોઈ પ્રતિબંધ કર્યો નથી તે પ્રમાણે તમારા સેવક પર પણ કોઈની જ અવકૃપા થતી નથી. તથા યમના માર્ગે તેને ક્યારેય પણ જવું પડશે નહિ. ૫ (૧૫)

નિર્દયપણે તુક્યાન કરનારી તથા એકસરખી વદ્ધિ પામનારી સાહીસાતી અમને નાશપ્રતિ ન લઈ જવ તોના મહત્વાકાંક્ષાસાથે નિ પાત થાવ. ૬

ખરેખર આ બલશાલી પર તુ બીતિ ઉત્પન્ન કરનાર દેવ અતિશય ઉજડ પ્રદેશમાં પણ વૃદ્ધિ કરે છે, ને તે વૃદ્ધિમાં પવન તરફથી ભંગ થવા હેતો નથી ૭

જ્યારે એમની તરફથી પર્જન્યની વૃદ્ધિ થાય છે ત્યારે વાછરડાંમાટે આરડવી થેનુ પ્રમાણે વીજળી ગર્જના કરે છે, તથા માતા જે પ્રમાણે પોતાના બાલકને પેટસાથે વળગાડે છે તે પ્રમાણે (સર્વ જગતને) એ ઘડ પકડી રાખે છે. ૮

જો વખતે એ પૃથ્વીને પાણીથી તરબોળ કરી નાંખે છે તે વખતે ઉઠકની વૃદ્ધિ કરનારા પર્જન્ય તરફથી એ દિવસે પણ અંધકાર પાડે છે. ૯

૧ સ્પાતન ॥

૨ વર્જોષ્યઃ ॥

૩ હુર્હણા ॥

૪ અવાતામ ॥

૫ મિમાતિ ॥

૬ ઘ્યુન્દન્તિ ॥

મરૂતોની ગર્જના સાંભળતાંની સાથે જ આ પૃથ્વીપરનાં એકેએક ઘર હાલી જાય
કે એટલું તો શું, પણ મનુષ્યો સુદ્ધાં ચન્દ્ર કંપી જાય છે. ૧૦ (૧૬)

હો મરૂદેવ, માર્ગેમાં ક્લેશ ન થતાં મનોહર નદીને કાઠેકાઠે તમારા સામર્થ્યવાન
કુસ્તોનો પ્રતાપ ગજવતા ગમન કરો. ૧૧

તમારા રથનાં આકોનાં નેમિઓ ભાગી ન જાય તેવાં હો. તમારા રથ તથા તેમને
જોડેલા અશ્વ મજબૂત હો. તમારા હાથમાંની લગામ નકશીદાર હો. ૧૨

સ્તુતિ કરવાની ઇચ્છાથી બ્રહ્મારૂપતીને ઉદ્દેશીને અતે તેજપ્રભાણે અગ્નિ તથા
આ સુંદર મિત્રને પણ અનુલક્ષીને સ્તોત્રોત્તરે નિરંતર પ્રાર્થતા જાય, ૧૩

સતત પડનારા વરસાદપ્રભાણે ઉચ્ચ ઘોષ કરીને સ્તોત્રપાઠ કરો. સ્તુતિથી પરિ-
પૂર્ણ એકાદ સુંદર ગાનનું ગાયન કરો. ૧૪

સામર્થ્યવાન, સ્તુતિને, યોગ્ય અને અનેક સ્તોત્રોત્તરે જેનું માહાત્મ્ય વર્ણવેલું છે
એવા મરૂતોના સસુદાયને વંદન કર તે શ્રેષ્ઠ મરૂત અત્રે આપણાપર જ અનુગ્રહ
કરવામાટે હો. ૧૫ (૧૭)

૧ સદ્મ ॥

૨ અસિદ્રપામમિઃ ॥

૩ અખીશઃ ॥

૪ દર્શતમ્ ॥

૫ તતન. ॥

૬ પનસ્યુષ્ ॥

સૂક્ત ૩૯.

કપવ પૌર, ઋષિ મરુત, દેવતા.

સર્વ જગતને હલમલાવી નાંખનાર હે મરુતો, જે અર્થે આપ એકાદ અશિભા લામ્રમાણે આપનું પ્રતિબિંબ દૂર પ્રદેશમાંથી એવીરીતે આગળ ફેંકો છો તે અર્થે કોની કરામતને લીધે-કોના આગ્રહથી-કોને ઉદ્દેશીને-ખરેખર કોનાપર અનુકરવામાટે આપ આલ્યા વાડ ?

શત્રુની દાણાદાણ કરવામાટે તારાં આયુધો એકસરખાં ચાલો, અને તારે બળ તેમનો યોગ્ય પ્રતિકાર કરો. પ્રશસનીય સામર્થ્ય માત્ર તારીજપાસે હો કપરી મનુષ્યપાસે કઠિપણ નહો.

હે વીરો, જ્યારે સ્થિર પદાર્થોને તમે તેમના સ્થાનમાંથી હલાવો છો, અને જે વસ્તુ અતિશય ભારે છે તેમને (ભમરડા માફક) ફેરવે છે, ત્યારે તમારું ગમન પૃથ્વીપરનાં વૃક્ષોમાંથી તથા પર્વતોની ખીણો તથા શુક્રામાંથી થતું હોય છે.

હે શત્રુમંહારકમરૂદેવ, સ્વર્ગ અથવા પૃથ્વીપર ખરેખર, આપનો કોઈપણ શત્રુ ઘણો નથી. હે ભયપ્રદ દેવો, શત્રુઉપર ધસારો કરી શકવામાટે સામર્થ્યની આપને સદૈવ પ્રાપ્તિ થાવ.

૧ ઋત્વા ॥

૨ પનીયસી ॥

૩ વ્યાગ્રાઃ ॥

૪ તવિષી ॥

એ પર્વતોમાં કંપ ઉત્પન્ન કરે છે અને મોટામોટાં વૃક્ષોને ભગ્ન કરે છે^૧ મહો-
ન્મત મનુષ્યમાફક આ મરૂદેવ પોતાના પરિવારસહવર્તમાન ઇતન્તતઃ સંચાર
કરે છે.

ચિત્રવિચિત્ર વર્ણુની મૃગલીઓ આપે આપના રથને જોડી છે અને આગળ
એક રક્તવર્ણુ મૃગ તે રથ જેવે છે. આપ આવશો એમ માનીને પૃથ્વી લક્ષ-
પૂર્વક સાંભળતી બેઠી છે તથા મનુષ્યો ભયગ્યાકુલ થઈ ગયાં છે.

હે રૂદ્રો, આપ જે પ્રમાણે અમારું સંરક્ષણ કરો છો તે પ્રકારના સંરક્ષણની
યાચના અમે હરહમેશ અને તે પણ તાબડતોળ કોની પાસે કરીએ? પૂર્વે જે પ્રમાણે
અમારા સંરક્ષણ માટે સત્વર તમે આવતા હતા તે પ્રમાણે હમણાં પણ આ ભય-
વિહ્વળ કણ્વપ્રીત્યર્થે અત્રે આવો.

જે કાંઈ શત્રુ-પછી તે તમે મોકલેલો હો કે મનુષ્યોએ ઉરકેરેલો હો-અમા-
રા પર હુલો કરવા માટે આવતો હોય તેનું તમારા સામર્થ્યથી, શક્તિથી, અથવા
ભક્તાન સંરક્ષક તમારા શસ્ત્રોથી બે કડક કરો.

હે અત્યંત જ્ઞાનશીલ તથા યજ્ઞાર્હ મરૂદેવો, આપ કણ્વોને જે કાંઈ (વૈભવ)
અર્પણ કરનાર હો તે સંપૂર્ણ અર્પણ કરો, અને અમારા સંરક્ષણનાં સંપૂર્ણ સાધનો
લઈને, જે પ્રમાણે વિદુલ્લેખતાનું બળ પર્વ-ન્યવૃદ્ધિને હોય છે તે પ્રમાણે અમારી તરફ
આગમન કરો.

૧ વિન્નન્તિ ॥

૨ રોહિતઃ ॥

૩ મણુ ॥

૪ ગવસ્તા ॥

૫ પ્રપન્થયઃ ॥

સર્વ જગતને હલમલાવી નાંખનાર તથા દાનકર્મનિપુણ મરૂદેવ, આપતું સર્વ સામર્થ્ય તથા સર્વ શક્તિ આપનીપાસે રાખે, અને જે કોધાવિષ્ટ પુરૂષ ઋષિ-ઓનો પણ દ્રેષ કરતા હોય તેનાપર બાણની માફક એકાદ શત્રુ છોડા. ૧૦ (૧૯)

સૂક્ત ૪૦.

અપ્પ વૈર ઋષિ. બ્રહ્મણ્યપતિ, દેવતા.

હે બ્રહ્મણ્યપતિદેવ, ઉઠા. દેવોની ભક્તિ કરનાર ઉપાસક તારા દર્શનની ઇચ્છા કરી રહ્યા છે અત્યંત ઉઠાર મરૂત, અત્રે આવો. હે ઇન્દ્ર, તેમની સાથે (સોમરસનો) આસ્વાદ લેનાર થા.

સામર્થ્યમાંથી જન્મ પામનાર હે દેવ, ધનનો સંચય પ્રાપ્ત કરી લેવાને પ્રસંગે (પ્રત્યેક) મનુષ્ય તને જ બોલાવે છે. હે મરૂતો, જે (ભક્ત) આપને હાંક મારે તેનેમાટે સુદર અશ્વથી યુક્ત ઉત્તમ સામર્થ્ય તૈયાર કરી મૂક.

બ્રહ્મણ્યપતિ અત્રે આવો, દેવી મનૂતા અત્રે આવો. દેવ અમને એવો યજ્ઞ કરવાની પ્રેરણા કરે કે જે જોમથી ચાલે જે મનુષ્યને હિતકારી થાય, તથા જેનાથી અનેકને મનોપ પ્રાપ્ત થાય.

મનુષ્યજાતિને જે અત્યુપયુક્ત એવું ધન જે ભાવિક પુરૂષને અર્પણ કરે છે તે અક્ષય કીર્તિ પ્રાપ્ત કરી લે છે તેના કલ્યાણાર્થ અમે ઇળાદેવીને હવિ અર્પણ કરીએ છીએ. આ ઇળાદેવી વીરોની પ્રાપ્તિ કરનાર, શત્રુનો નિપાત કરનાર. તથા, કોમળા પણ તરફથી અપાય ન પાનાર છે.

૧ પરિમન્યવે ॥

૨ પ્રાયુઃ ॥

૩ આચકે ॥

૪ પદ્ધિક્તયસમ ॥

૫ મુપ્રવૃત્તિમ ॥

ખરેખર જેને સ્થાને ઇન્દ્ર વસે, મિત્ર તથા અર્યમાદેવોએ પોતાનો વાસ કર્યો છે એવા અત્યંત પ્રશંસાયોગ્ય મંત્ર આ બ્રહ્મણુરૂપિતિ બોલે છે. ૫ (૨૦)

યજ્ઞમાં અમો, હે દેવો, તે જ કચ્છાણુકારક તથા અવિનાશી મંત્ર બોલીશું. હે વીરો, તમે આ પણ સ્તુતિનો અંગીકાર છો, તે અર્થ તમારી પાસેથી પ્રાપ્ત થનારાં સર્વ ધુખો તમારા લક્ષ્મી (નિઃસંશય) ઉપભોગને માટે પ્રાપ્ત થશે. ૬

લક્ષ્મીમાન મનુષ્યને કોણુ ઝસી શકશે ? સોમરસ્રમાંનાં ઢલના ઊંટાં કાઢી નાંખનાર ઉપાસકને કોણુ પરાભૂત કરશે ? હવે અર્પણુ કરનારા મનુષ્યનો તેના સર્વ

પરિવારસહિત (આજ પર્યન્ત હુમેશા) ઉત્કર્ષ થયો છે અને તેણે (હુમેશાં જ) સર્વ સમૃદ્ધિથી ભરેલાં ધરો ઉભાં કર્યાં છે. ૭

એ (બ્રહ્મણુરૂપિતિ) પોતાનું સર્વ બલ એકત્ર કરશે, કારણુ કે રાજાપાસે (શત્રુને) તે જ મરાવે છે. હીતિપ્રસંગે પણ તે (નિર્ભય) નિવાસસ્થાન તૈયાર કરી મૂકે છે. નાના અથવા મોટા યુદ્ધમાં પણ આ વજ્રધારી દેવની સામે ઉભા રહેનાર અથવા પરાભવ કરનાર કોઈ નથી ૮ (૨૧)

સૂકત ૪૧.

કેપ્લર પ્રાર, નાં. ૧-૩, ૭-૧૨ વગેરે, મિત્ર અને અર્યમા, ઇન્દ્ર અદિત્ય, દેવતા.

અત્યંત પ્રસાવાન મિત્ર, વસુ, અને અર્યમા દેવ જેનું રક્ષણ કરે છે એવા મનુષ્યને કોઈના તરફથી પણ અપાય થવો શક્ય છે કે ? ૧

- ૧ ઉચ્ચમ્ ॥
- ૨ પ્રતિહર્ષય ॥
- ૩ પન્થ્યામ્ ॥
- ૪ મુશિતિમ્ ॥
- ૫ દશ્યતે ॥

બાણે કે પોતાના બાહુપર જીલ્લાપ્રમાણે જ જે મનુષ્યનું તે પોષણ કરે છે, અને શત્રુથી રક્ષણ કરે છે તે મનુષ્યો સર્વ ભીતિમાંથી મુક્ત થઈને સંપુર્ણ વૃદ્ધિ પામે છે ૨

આ (સર્વ વિશ્વના) સભા પોતાની સામે તેમનાં (ભક્તોનાં) સંકટોની તથા શત્રુનો નાશ કરે છે. અને તેમનાં અરિષ્ટો દુર કરે છે. ૩

હે આદિત્ય, જે નીતિપથે ચાલે છે તેનો માર્ગ સુગમ અને કંટકરહિત હોય છે તેથી કરીને આપને પણ કદિપણ ખરાબ હિંસા મળવાનો સભવ નથી. ૪

હે મૃત આદિત્ય, જે યજ્ઞને તમે સરળ વાટ દેખાડીને માર્ગોપદેશક થાઓ છો તે તમારું સ્તવન કરવાને કદિપણ ચુકશે કે ? ૫

તે મનુષ્ય પણ પગભાવ ન પામતા ઉત્તમ સંપત્તિ સર્વ પ્રકારના વૈભવ અને નતતિ પામે આપોઆપ જઈ પહોંચે છે ૬

અવળન નેહીઓ, મિત્ર તથા અર્થમાના નેત્રો તથા વરૂણનો ઉત્કૃષ્ટ હિંસા અને કેવી રીતે તૈયાર કરીએ વાર ? ૭

એકાદ મનુષ્ય આપને ગાળ આપે અથવા આપનીપર આંગળીના ટચાકા ફાટો તો જો કે તે ભાવિક હોય તો પણ તેનીસાથે મારૂ મલાયણ ન થાય. તમે આપેલી જ સંપત્તિપર હું અતોષ મનુષ્ય ૮

૧ વાહનં ॥

૨ દુર્ગા ॥

૩ મયણાદ ॥

૪ નગ્રા ॥

૫ વસ્તુત ॥

૬ વાર ॥

૭ મુર્મ ॥

જે સંપત્તિ આપનાર છે તથા જેનીપાસે સંપત્તિનો સચય છે તેની હિમેશાં
લીલિતિ રાખવી. તેને વિષે દુરૂક્તિ બોલવાની હોંસ રાખશો નહિ. ૯ (૨૩)

મુક્ત ૪૨.

કૃત્ત વૈર, ઋષિ. પૂષા, દેવતા.

હે પૂષા, રસ્તે રસ્તે અમને સીધા કંઈ નહ; હે વિભોચનપુત્ર, અમારાં
સંકટોમાંથી અમને મુક્ત કરે હે દેવ, અમારી આગળ અમારી પાસે જ ચાલ. ૧

હે પૂષા, જે ખરાબ તથા દુષ્ટ વડે અમને માર્ગોપદેશક ધવાને બુદ્ધિ છે, તેને
માર્ગમાંથી કાઢી નાંખ. ૨

જે કપટી ચોર અમારા માર્ગમાં વિશ્વ કરે છે તેને રસ્તામાંથી દૂર હાંકી કાઢ. ૩

દુર્ભાષી બેતર્કી માણસના તાપદાયક શરીરપર-પછી તે ગમે તે હો-પગ દબને
ઉભા રહો. ૪

હે મુંદર તથા પ્રસાવાન્ પૂષા, જેના યોગે તે અમારા પિતરાને સંપત્તિ
વૃદ્ધિએ પહોંચાડયા તે તારાં સંરક્ષણ સાધનાની અમે ધન્ય કરીએ છીએ. ૫ (૨૪)

૧ નિષાત્તાઃ ॥

૨ તિર ॥

૩ ઉઃશેવઃ ॥

૪ દુરશ્રિતમ્ ॥

૫ તપુષિમ્ ॥

૬ મન્ત્રુયઃ ॥

હે સકલ સાંભાગ્યવન, હે સુવર્ણશસ્ત્રોથી વિભૂષિત દેવ, અમને સકલ સંપત્તિ સુલભ કર. ^૧

અમારી પૂઠ પકડનારા હોય તેમનામાંથી અમને બચાવીને લઇ જા અને અમારો માર્ગ જવાને સુલભ કર. અહીંયાં શું કરવું ^૨ ઉચિત છે તે, હે પૂષા, તને વિદિત જ છે.

બ્યાં તૃણની અમૃદ્ધિ હોય એવા પ્રદેશમાં અમને લઇ જા અને માર્ગમાં કોઇપણ નવીન વિદ્ય ઉત્પન્ન ન થાયો. અહીંયાં શું કરવું ^૩ ઉચિત છે તે, હે પૂષા, તને વિદિત જ છે

હે પૂષા, તું સામર્થ્યવાન થા, અમારી (ઇચ્છા) પરિપૂર્ણ કર. અમને તેજસ્વી કર અને અમને ચેટપૂર્ણ અન્ન દે. અહીંયાં શું કરવું ઉચિત છે તે, હે પૂષા, તને વિદિત જ છે. ^૪

અમે પૂષાની નિંદા કદિ પણ કરનાર નથી, પણ ઉત્તમ સ્તોત્રોથી તેની સ્તુતિ કરીએ. તે સુદર દેવપામે અમે વંશવની યાચના કરીએ છીએ ^૫ ૧૦ (૨૫)

સૂક્ત ૪૩.

કપન ધૌઁ, ઋષિ. ૧, ૨, ૪-૬ ૨૬; ૩ મિત્રાવરુણ; ૭-૯ સોમ, દેવતા.

અત્યંત પ્રજાદીલ, અતિશય ઉદાર, અતિશય બલવાન તથા હૃદયને અત્યંત પ્રભાવકારક રૂઢીતર્યા અમે કયારે સ્તોત્ર ગાઇએ વારુ ? ^૬

-
- ૧ સુખ્યા ॥
 - ૨ સશ્વતઃ ॥
 - ૩ વરુન્ ॥
 - ૪ વિદઃ ॥
 - ૫ મેધામસિ ॥
 - ૬ મા જુષમાણ ॥

આ યોગે અમારાં બાલબચ્ચાં^૧પર, ગાયપર, નોકર માણસો તથા બનાવરોપર,
અદિતિ દેવી રૂદ્રના ઉત્તમ આશીર્વાદ આણશે, ૨

(તથા) આ યોગે મિત્ર, વરૂણ, રૂદ્ર તથા તેમની સાથે રહેનારા સર્વ (દેવ)
ને અમારી બોળખ રહેશે. ૩

સર્વ સ્તવનોના સ્વામી, સર્વ યાગોના સ્વામી તથા જલૌપધિના માલિક
રૂદ્રની પાસે અમે, સ્વકલ્યાણેચ્છુ લક્ષ્મી જે ધન માગે છે, તે જ ધનની યાચના
કરીએ છીએ. ૪

આ રૂદ્ર, દેવોનો શ્રેષ્ઠ વેલવ હોઠને, તેનું તેજ દેહીઅમાન બાનુપ્રમાણે તથા
કાન્તિ સુવર્ણપ્રમાણે છે ૫ (૨૬)

આ, અમારા અન્ન, અમારાં મેંઢા, મેંઢીઓ, અમારા નોકર, હાસી તથા ધેનુ,
સારીરીતે^૫ મળમાં રહે એમ કરે છે ૬

હે સોમ, અમારેમાટે મો મનુષ્યોનું ધન તથા અનેક શરોનો યશ તૈયાર
કરી રાખ. ૭

મોમને પીડા દેનારા મનુષ્ય અથવા અમારા શત્રુ અમને ઉપદ્રવ ન કરો. હે
ધન્વો, સામર્યનાં^૭ કૃત્યો ચાલતી વખતે તું અમારી પાસે રહે. ૮

૧ તાંક્રય ॥

૨ સજોષસઃ ॥

૩ સુમ્નમ ॥

૪ યુકઃ ॥

૫ સુગમ્ ॥

૬ તુષિરુમ્ણમ્ ॥

૭ વાજે ॥

તું અમર છે. જે તારો પ્રબલવર્ગ નીતિમત્તાનાં આશ્રયસ્થાનપર આ
 દિત થાય છે તેને, હે મોમ, તેં તારા પેટસાથે રાખ્યો છે, તેને તે તારા મરતક
 પર ધારણ કર્યો છે. તે (દિવ્ય તેજવડે) વિભૂષિત થયેલો તેં બાંધ્યો છે. ૯ (૨૭)

અનુવાક ૯.

સૂક્ત ૪૪.

પ્રમુદ્ધ, ઋષિ. અગ્નિ, દેવતા

હે અમર અગ્નિદેવ. તું ઉપાની આશ્રયકારક તથા ઉભવલ પાક્ષીસ છે.
 હે ઋષિ, પ્રાતઃકાળે જ પ્રયુક્ત થનારા દેવોને તું આજ હવિ અર્પણ કરનારા
 ભક્તોપાને લઇને આવ.
 હે અગ્નિદેવ. યજોને સત્વર મંપૂર્ણતાએ પહોંચાડનાર તથા દેવોને તેમના
 હવિ પહોંચાડનાર જે તું તે અરેખર અમારો પ્રિય પ્રતિનિધિ છે અશ્વિન તથા
 ઉપાસદિત આવીને ઉત્તમ પરાક્રમથી સુકત વિયુલ કીર્તિ અમારે માટે રાખી મૂક ૨
 યજોનો યાગવંભવ તેજસ્વરૂપ, ધુમ્રની નિશાનયુક્ત, અનેકને પ્રિય, તથા
 મૂર્તિમાન સંપત્તિ જ એવો જે અગ્નિ તેને ઉપકાલના સ્વચ્છ પ્રકાશ પડતાંની
 સાથે પ્રતિનિધિ નેમીએ છીએ.

૩

૧ નામા ॥

૨ ઉપરુચઃ ॥

૩ અરઃ ॥

૪ માનઃકીરુષ્ ॥

શ્રેષ્ઠ, અત્યંત તરૂણ, ઉત્તમ હવિના સન્માનયોગ્ય અતિથિ, હવિ અર્પણ કરનારા ભક્તજનોને પ્રિય, અને સર્વજ્ઞ અગ્નિની, તે દેવોની પાસે ગમન કરે માટે, ઉપકાલના સ્વચ્છ પ્રકાશ યજ્ઞતાંત્રી સાથે, હું સ્તુતિ કરું છું. ૪

વિશ્વને પોષનારા હે અમર અગ્નિ, હે હવિ પહોંચાડનાર યજ્ઞાર્હ દેવ, તું અમારો અત્યંત પૂજ્ય સંરક્ષણકર્તા હોવાથી હું તારું સ્તવન કરીશ. ૫ (૨૮)

તું મધુરભાષી તથા મુંઠર હવિતું સન્માન પામનારો છે. હે અત્યંત તરૂણ દેવ, તારાં સ્તવનો પણ ઉત્તમોત્તમ થયેલાં છે. તેથી કરીને સ્તુતિ કરનારા ભક્તો માટે તું જાગૃત રહે. પ્રસ્ફુલ્લ દીર્ઘ કાલપર્યંત જગમાં દિવસ કાઢે માટે તું તેનું આયુષ્ય વધારીને દેવ સમુદાયોને અમારા નમસ્કાર અર્પણ કર. ૬

દેવોને હવિ પહોંચાડનાર તથા સર્વજ્ઞ જે તું, તે તેને ખરેખર સર્વ લોક પ્રદીપ્ત કરે છે, તેટલા માટે સર્વંતરક્ષી નિમંત્રિત થનારા હે અગ્નિદેવ, તું ત્વરાથી અત્યંત પ્રજ્ઞાશીલ દેવોને અન્ને લઈ આવ. ૭

રાત્રિ પૂર્ણ થઈને સ્વચ્છ પ્રભાત થતાંની સાથે સવિતા, ઉપા, અશ્વિન, ભગ, તથા અગ્નિને (અન્ને લઈ આવ). હે યજ્ઞસિદ્ધિદાતા અગ્નિદેવ, તું દેવોને હવિ પહોંચાડનારો હોવાથી આ કષ્ટ, સોમરસ તૈયાર કરીને, તને પ્રજ્વલિત કરે છે. ૮

૧ ઋગ્વિષ્ણુ ॥

૨ મિયેષ્ય ॥

૩ સ્વાહુતઃ ॥

૪ દ્યુતે ॥

૫ સુતસોમાસઃ ॥

હે અગ્નિદેવ, ખરેખર તું યજ્ઞનો સ્વામી અને મનુષ્યોનો પ્રતિનિધિ છે. પ્રભાતકાળે જ વ્રગૃત ધનારા તથા સ્વર્ગલોકનું^૧ નિરીક્ષણ કરનારા દેવોને આજે સોમપાનાર્થ લઈ આવ.

૯

દીપ્તિવૈભવથી યુક્ત હોનાર હું અગ્નિદેવ, તું સર્વ વિશ્વમાં અત્યંત સુંદર છે તું પૂર્વકાલીન ઉપાની પાછળ પાછળ પ્રકાશિત થયા કરે છે. ગામોમાં તું જ સર્વનો સંરક્ષક છે, તથા યજ્ઞમાં મનુષ્યોને પ્રિય (યજ્ઞનો) અગ્રણી પણું તું જ છે.

૧૦ (૨૬)

યજ્ઞનો સાધનભૂત, દેવોને હવિ પહોંચાડનાર આચાર્ય, અત્યંત પ્રજ્ઞાશીલ, ત્વરાવાનું પ્રતિનિધિ, તથા મૃત્યુરહિત એવો જ તું, તે તને, હે દેવ, અમે મનુષ્યોમાં પ્રસ્થાપિત કરીએ છીએ

૧૧

સ્વમિત્રોને આનંદદાયક (યજ્ઞનો) આચાર્ય, તથા અમારો અંતરંગ (હિતકર્તા) તું જ્યારે દેવોના કૃતકર્મ માટે ગમન કરે છે તે વખતે તારી જવાળા સિંધુની પ્રચંડ અવાજ કરનારાં ભોજાં પ્રમાણે શોભે છે

૧૨

હે અગ્નિદેવ, તારા કાન પ્રાર્થના માંલગવાને તફાવત તપ્પર હોય છે. તારી નાથે સંચાર કરનારા તથા ભક્તોની ચિંતા સંખનારા દેવોસહવર્તમાન (અમારી રત્નુતિ) માંભજ. પ્રાતઃકાળે જ અમારા યજ્ઞોતરક ગમન કરનારા મિત્ર તથા અર્ધમા દર્શામનપર વિરાજમાન થાઓ.

૧૩

૧ સ્વરંશઃ ॥

૨ રિમારમ્મોઃ ॥

૩ જીરમ્ ॥

૪ મિત્રમ્ ॥

૫ વાસાગ્ ॥

અતિશય ઉદાર એવા જે મહેવ—કે જે નીતિનિયમને ઉત્તેજન આપે
છે તથા અગ્નિદ્વારા જેની જીંહા નૃત્ત ધાય છે—તે અમારી સ્તુતિ શ્રવણ કરે.
આપનું અનુશાસન અમલમાં મૂકનારા વરુણ, અશ્વિન અને ઉપાસકવર્તમાન, સોમનું
પ્રાશન કરે. ૧૪ (૩૦)

સૂકત ૪૫.

પ્રસ્ફલ્ય કાવ્ય, ઋષિ. અગ્નિ, દેવતા

હે અગ્નિદેવ, વસુ, રૂદ્ર તથા આદિત્યનું, અને ઘૃતના^૨ હુવિ આપનારા, ઉત્તમ
યજ્ઞ કરનારા તથા મનુષી જન્ન પામેલા જે પુરુષ હોય તેમનું પણ આ યજ્ઞમાં^૧
સન્માન કર.

રક્તવર્ણુ અપ્સોથી યુક્ત હે સ્તુતિપ્રિય અગ્નિદેવ. (સર્વ) દેવ અત્યંત
પ્રજ્ઞાવાન હોઇને, હુવિ અર્પણ કરનારા લકતની પ્રાર્થના શ્રવણ કરવાને ગરેખર
અતિશય તત્પર હોય છે. (માટે) તેમને અત્રે લઇ આવ તેમની એકંદર મંજ્યા
તેનીસ છે.

હે સર્વજ્ઞ અગ્નિદેવ, તારી આજ્ઞા ઘણી શ્રેષ્ઠ છે. તું પ્રિયમેધાપ્રમાણે,
અત્રીપ્રમાણે, વિરૂપપ્રમાણે તથા અંગિરાપ્રમાણે પ્રસ્ફલ્યની પણ હાક સાંભળ. ૩
મોટા મોટાં સ્તોત્રો જાનારા પ્રિયમેધાએ પોતાના રક્ષણમાટે, સ્વતેજથી
યજ્ઞમાં પ્રકાશમાન થનારા દેહીપ્યમાન, અગ્નિને જ આમત્રણ કયું હતું^૪ ૪

૧ અગ્નિજિહ્વા ॥

૨ ઘૃતપુષ્પ ॥

૩ શુદ્ધીવાનઃ ॥

૪ શુધિ ॥

૫ મહિકેરવ ॥

૧
ધૃતના હવિનો સ્વીકાર કરનાર હે ઉદાર દેવ, જે સ્તુતિના થોડે કપવાના
પુત્ર તને આવાહન કરે છે તે તું શ્રવણ કર. ૫ (૩૧)

પ્રાર્થના શ્રવણ કરવામાં તારી શક્તિ આશ્ચર્યકારક છે. તું અનેક જનોને
મિત્ર છે તારા કેશ જ્વાલાકૃષ્ણ છે (દેવોપાસે) હવિ લઈ જવા માટે, હે અગ્નિ-
દેવ, આ જગતમાંના લોક તારૂં પૂજન કરે છે. ૬

હવિ અર્પણ કરનાર, યજ્ઞના આચાર્ય, અતિશય સંપત્તિમાન, ભક્તોની
હાકને કાન દેનાર, તથા અત્યંત કીર્તિમાન એવો જે તું, તે તારી સંસ્થાપના
વિદ્વાન લોક યજ્ઞમાં કરે છે ૭

હે અગ્નિદેવ, જેમણે ગોમરસ તૈયાર કરી મૂક્યો છે, જે અતિશય કાન્તિયુક્ત
છે, તથા જેમણે હાથમાં હવિ ધારણ કર્યા છે એવા વિદ્વાન લોકોએ, ભક્તિશીલ
મનુષ્યો માટે, તારૂં મન હવિના અન્નતરફ વાળ્યું છે. ૮

સામર્થ્યમાંથી જન્મ પામનાર હે ઉદાર અગ્નિદેવ, હે મૂર્તિમંત વૈભવ, પ્રાતઃ-
કાળે જ (બહાર) ગમન કરનારા દેવસમુદાયોને આજ આ યજ્ઞમાં સોમપાનાર્થે
દર્શાસનપર આણીને બેસાડ. ૯

હે અગ્નિદેવ, દેવમનુદાયને અત્રે આણીને તે સર્વને એક જ વર્ષત આહુતિ
આપીને તૃપ્ત કર. હે અત્યંત ઉદાર દેવો, આ અત્રે ગોમ મૂક્યો છે તે
આપ પ્રાથમ કરો તે કાસ તૈયાર કર્યો છે. ૧૦ (૩૨)

૧ ધૃતાહવન ॥

૨ વિષ્ણુ ॥

૩ દિવિષ્ટિયુ ॥

૪ વૃજ્ઞાઃ ॥

૫ પ્રાતર્પાઞ્ય ॥

૬ તિગંબ્રદ્રવમ ॥

॥ ८२ ॥ १—१५ प्रस्कण्यः काण्व ऋषिः ॥ अश्विनो देवते ॥ छन्दः—१, १० त्रिराङ्गायत्री ।
३, ११, २, १०, १४, गायत्री । ५, ७, ९, १३, १५, ३, ६, ८, निवृद्धायत्री ॥ १—१५
पद्मः स्वरः ॥

(४६) एषो उपा अपूर्व्या व्युच्छति प्रिया दिवः ।

स्तुपे वामश्विना बृहत् ॥ १ ॥

या दत्ता सिन्धुमातरा मनोतरा रयीणाम् ।

धिया देवा वसुविदा ॥ २ ॥

वच्यन्ते वां ककुहासो जूर्णायामधि विष्टपि ।

यत्रां रथो विभिष्यतात् ॥ ३ ॥

हविषा जारो अपां पिपतिं पपुर्नरा ।

पिता कुट्स्य चर्षणिः ॥ ४ ॥

आटारो वां मतीनां नासत्या मतवचसा ।

पातं सोमस्य धृष्णुया ॥ ५ ॥ ३३ ॥

एषो इति । उपाः । अपूर्व्या । वि । व्युच्छति । प्रिया । दिवः । स्तुपे ।
वां । अश्विना । बृहत् ॥ १ ॥ या । दत्ता । सिन्धुमातरा । मनोतरा ।
रयीणां । धिया । देवा । वसुविदा ॥ २ ॥ वच्यन्ते । वां । ककुहासः । जूर्णायाम् ।
अधि । विष्टपि । यत्र । वां । रथः । विभिषिः । पतात् ॥ ३ ॥ हविषा । जारः ।
अपां । पिपतिं । पपुर्नरा । पिता । कुट्स्य । चर्षणिः ॥ ४ ॥ आट-
ारः । वां । मतीनां । नासत्या । मतवचसा । पातं । सोमस्य । धृष्णुया
॥ ५ ॥ ३३ ॥

या नः पीपरदाश्विना ज्योतिष्मती तमस्तिरः ।

तामस्मे रासाथामिपम् ॥ ६ ॥

आ नो नावा मतीनां यातं पाराय गन्तवे ।

युजाथामश्विना रथम् ॥ ७ ॥

अरित्रं वां दिवस्पृथु तीर्थे सिन्धूनां रथः ।

धिया युयुञ्ज इन्दवः ॥ ८ ॥

दिवस्कुण्वास इन्दवो वसु सिन्धूनां पदे ।

स्वं शुविं कुहं धित्सथः ॥ ९ ॥

अभूदु भा उ अंशवे हिरण्यं प्रति सूर्यः ।

व्यख्यज्जिह्वयासितः ॥ १० ॥ ३४ ॥

अभूदु पारमेतवे पन्थां क्रतस्य साधुया ।

अदर्शि वि स्रुतिर्विवः ॥ ११ ॥

या । नः । पीपरदा । अश्विना । ज्योतिष्मती । तमः ।
तिरः । तां । अस्मे इति । रासाथां । इपं ॥ ६ ॥ आ । नः । नावा ।
मतीनां । यातं । पारायं । गन्तवे । युजाथां । अश्विना । रथं ॥ ७ ॥
अरित्रं । वां । दिवः । पृथु । तीर्थे । सिन्धूनां । रथः । धिया । युयुञ्जे ।
इन्दवः ॥ ८ ॥ दिवः । कुण्वासः । इन्दवः । वसु । सिन्धूनां । पदे । स्वं ।
शुविं । कुहं । धित्सथः ॥ ९ ॥ अभूत् । ऊं इति । भाः । ऊं इति । अंशवे ।
हिरण्यं । प्रति । सूर्यः । वि । व्यख्यत् । जिह्वया । असितः ॥ १० ॥ ३४ ॥
अभूत् । ऊं इति । पारं । पन्तवे । पन्थाः । क्रतस्य । साधुया । अदर्शि ।

तत्तदिदंश्विनोरेवो जग्निता प्रति भूपति ।

मदे सोमस्य पिप्रतोः ॥ १२ ॥

ववमाना विवस्वन्ति सोमस्य पीत्या गिरा ।

मनुष्वच्छंभू आ गन्तम् ॥ १३ ॥

युवोरूपा अनु श्रियं परिज्मनोरुपाचरत् ।

ऋता वनथो अक्तभिः ॥ १४ ॥

उभा पिषतमश्विनोभा नः शर्म यच्छतम् ।

अविद्रियाभिरुतिभिः ॥ १५ ॥ ३५ ॥ ३ ॥

॥ इति प्रथमाष्टके तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

॥ अथ प्रथमाष्टके चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

॥ ४७ ॥ १-१० प्रत्यञ्चः राण्व ऋषिः ॥ अश्विनो देवते ॥ छन्द — १, ५ निवृत्त्या बृहती ।
१, ७ पथ्या बृहती । ९ विराट् पथ्या बृहती । २, ३, ८ निवृत्ततः पक्तिः । ४, १० सतः पक्तिः ॥
स्वरः—१, ५, ३, ७, ९ मध्यमः । २, ६, ८, ४, १० पञ्चमः ॥

(४७) अयं वां मधुमत्तमः सुतः सोमं ऋतावृषा ।

तमश्विना पिबतं तिरोअह्वयं धृत्तं रत्नानि दाशुपे ॥ १ ॥

वि । सुतिः । दिवः ॥ ११ ॥ तवऽतत् । इत् । अश्विनोः । अवः । जग्निता ।

प्रति । भूपति । मदे । सोमस्य । पिप्रतोः ॥ १२ ॥ ववमाना । विवस्वन्ति ।

सोमस्य । पीत्या । गिरा । मनुष्वत् । शंभू इति शंभू । आ । गन्तं

॥ १३ ॥ युवोः । उपाः । अनु । श्रियं । परिज्मनोः । उपऽआचरत् ।

ऋता । वनथः । अक्तभिः ॥ १४ ॥ उभा । विवस्वन्ति । अश्विना । उभा ।

नः । शर्म । यच्छतं । अविद्रियाभिः । उतिभिः ॥ १५ ॥ ३५ ॥ ३ ॥

॥ इति प्रथमाष्टके तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

॥ अथ प्रथमाष्टके चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

अयं । वां । मधुमत्तमः । सुतः । सोमः । ऋतावृषा । तं । अश्विना ।
पिबतं । तिरोऽअह्वयं । धृत्तं । रत्नानि । दाशुपे ॥ १ ॥

त्रिवन्धुरेण त्रिवृता सुपेशमा रथेना यातमश्विना ।

कण्वासो वां ब्रह्म कृण्वन्त्यध्वरे तेषां सु गृणुतं हवम् ॥२॥

अश्विना मधुमत्तमं पातं सोममृतावृधा ।

अथाय दत्ता वसु विभ्रता रथे द्वाश्वांसमुप गच्छतम् ॥ ३ ॥

त्रिषधस्थे बर्हिषि विश्ववेदसा मध्वा युञ्ज मिमिक्षतम् ।

कण्वासो वां सुतसोमा अभिर्यवो युवां हवन्ते अश्विना ॥४॥

याभिः कण्वमभिष्टिभिः प्रावतं युवमश्विना ।

ताभिः प्वस्माँ अवतं शुभस्पती पातं सोममृतावृधा ॥५॥१॥

मुदासे दत्ता वसु विभ्रता रथे पृक्षो बहतमश्विना ।

रयि संमुद्रादुत वा दिवस्पर्यस्मे घत्तं पुरुस्पृहम् ॥ ६ ॥

त्रिवन्धुरेण । त्रिवृता । सुपेशसा । रथेन । आ । यातं । अश्विना ।
कण्वासः । वां । ब्रह्म । कृण्वन्ति । अध्वरे । तेषां । सु । गृणुतं । हवम् ॥२॥ अश्विना ।
मधुमत्तमं । पातं । सोमं । ऋतवृधा । अर्थ । अथ । दत्ता । वसु । विभ्रता ।
रथे । द्वाश्वांसं । उप । गच्छतं ॥ ३ ॥ त्रिषधस्थे । बर्हिषि । विश्ववेदसा ।
मध्वा । युञ्ज । मिमिक्षतं । कण्वासः । वां । सुतसोमाः । अभिर्यवः । युवां ।
हवन्ते । अश्विना ॥ ४ ॥ याभिः । कण्वं । अभिष्टिभिः । प्र । आवतं । युवं ।
अश्विना । ताभिः । स्म । अस्मान् । अवतं । शुभः । पती इति । पातं । सोमं ।
ऋतवृधा ॥ ५ ॥ १ ॥ मुदासे । दत्ता । वसु । विभ्रता । रथे । पृक्षः । बहतं ।
अश्विना । रयि । समुद्रात् । उत । वा । दिवः । परि । अस्मे इति । घत्तं ।

यन्नासत्या परावति यद्वा स्यो अधि तुर्यशे ।

अतो रथेन सुवृता न आ गतं साकं सूर्यस्य रुदिमभिः ॥७॥

अर्वाश्वा वां सप्तयोऽध्वराश्रियो वहन्तु सवनेदुप ।

इयं पृश्नन्ता सुकृते सुदानव आ बर्हिः सीदतं नरा ॥८॥

तेन नासत्या गतं रथेन सूर्यत्वचा ।

येन शश्वदुहधुर्दाशुपे वसु मध्वः सोमस्य प्रीतये ॥९॥

उक्थेभिर्वागवसे पुरुवसू अर्केश्च नि हयामहे ।

शश्वत्कण्वानां मदसि प्रिये हि कं सोमं प्रपधुराश्विना ॥१०॥२॥

॥ १८ ॥ १-१६ प्रमृष्टा अपि ॥ उपा देवता ॥ छन्दः—१, ३, ७, ९ त्रिषाद् पथ्या बृहती ।

५, ११, १३ निवृत्त पथ्या बृहती । १२ बृहती । १० पथ्या बृहती । ६, ९, १४ त्रिषाद् सप्त पत्तिः ।

२, १०, १६ निवृत्ततः पत्तिः १८ पत्तिः ॥ स्वरः—१, ३, ७, ९, ५, ११, १३, १०, १० मध्यमः ।

४, ६, १४, २, १०, १६, ८ पञ्चमः ॥

(४८) सह वामेन न उपो व्युच्छा दुहितर्दिवः ।

सह शुम्नेन बृहता विभायरि राया देवि दास्वती ॥१॥

पुरु.सू.है ॥ ६ ॥ यत् । नासत्या । परावति । यत् । वा । स्यः । अधि ।

तुर्वशे । अतः । रथेन । सुवृता । नः । आ । गतं । साकं । सूर्यस्य ।

रुदिमभिः ॥ ७ ॥ अर्वाश्वा । वां । सप्तयः । अध्वराश्रियः । वहन्तु । सवना ।

इत् । उपे । इयं । पृश्नन्ता । सुकृते । सुदानवे । आ । बर्हिः । सीदतं ।

नरा ॥ ८ ॥ तेन । नासत्या । आ । गतं । रथेन । सूर्यत्वचा । येन ।

शश्वत् । उहधुः । दाशुपे । वसु । मध्वः । सोमस्य । प्रीतये ॥ ९ ॥ उक्थेभिः ।

अर्वाक् । अवसे । पुरुवसू इति पुरुवसू । अर्केः । च । नि । हयामहे ।

महे । शश्वत् । कण्वानां । मदसि । प्रिये । हि । कं । सोमं । प्रपधुः ।

अश्विना ॥ १० ॥ २ ॥

सह । वामेन । नः । उपः । वि । उच्छा । दुहितः । दिवः । सह ।

शुम्नेन । बृहता । विभायरि । राया । देवि । दास्वती ॥ १ ॥

अश्वावतीर्गोमतीर्विश्वसुविदो भूरि च्यवन्त वस्तवे ।

उदीरय प्रति मा मृता उपश्चोद राधो मयोनाम् ॥ २ ॥

उवापोपा उच्छात्र नु देवी जीरा रथानाम् ।

ये अस्या आचरणेषु दग्निरे समुद्रे न श्रवस्यवः ॥ ३ ॥

उपो ये ते प्र यामेषु युजते मनो दानाय मृग्यः ।

अत्राह तत्कण्वं एषां कण्वतमो नाम गृणाति नृणाम् ॥ ४ ॥

आ या योषेव मृन्युपा याति प्रमुञ्जती ।

जुरयन्ती वृजनं पृहदीयत् उत्पातयति पक्षिणः ॥ ५ ॥ ३ ॥

वि या सृजति समनं व्यर्थिनः पदं न वेत्योदती ।

वयो नर्किष्टे पत्तिवांस आसते व्युष्टौ वाजिनीवति ॥ ६ ॥

अश्वऽवतीः । गोऽमतीः । विश्वऽसुविदः । भूरि । च्यवन्त । वस्तवे । उत् । उदीरय ।
 प्रति । मा । मृताः । उपः । चोद । राधः । मयोनाम् ॥ २ ॥ उवाम् । उपाः ।
 उच्छात्र । नु । देवी । जीरा । रथानां । ये । अस्याः । आचरणेषु ।
 दग्निरे । समुद्रे । न । श्रवस्यवः ॥ ३ ॥ उपः । ये । ते । प्र । यामेषु । युजते ।
 मनः । दानाय । मृग्यः । अत्र । अह । तत् । कण्वः । एषां । कण्वतमः ।
 नाम । गृणाति । नृणां ॥ ४ ॥ आ । या । योषाऽव । मृनरी । उपाः ।
 याति । प्रमुञ्जती । जुरयन्ती । वृजनं । पृहजत् । ईयते । उत् । पातयति ।
 पक्षिणः ॥ ५ ॥ ३ ॥ वि । या । सृजति । समनं । वि । व्यर्थिनः । पदं । न ।
 वेति । ओदती । नर्कः । नर्किः । ते । पत्तिवांसः । आसते । व्युष्टौ । वाजिनीऽ-

एषा युक्त परावतः सूर्यस्योदयनादधि ।

शतं रथेभिः सुभगापा इयं वि यात्यभि मानुषान् ॥७॥

विश्वंमस्या नानाम् चक्षसे जगज्ज्योतिष्कृणोति सूनरी ।

अप द्वेपो मघोनी दुहिता दिव उपा उच्छदप सिधः ॥ ८ ॥

उप आ भाहि भानुना चन्द्रेण दुहितर्दिवः ।

आवहन्ती भूर्यस्मभ्यं सौभगं व्युच्छन्ती दिविष्टिषु ॥ ९ ॥

विश्वस्य हि प्राणनं जीवनं त्वे वि यदुच्छसिं सूनरि ।

सा नो रथेन बृहता विभावरि श्रुधि चित्रामग्रे हवम् ॥१०॥४॥

उपो वाजं हि वंस्व यश्चित्रो मानुषे जने ।

तेना वह सुक्रतो अध्वरा उप ये स्वा गुणान्ति वहयः ॥ ११ ॥

वति ॥ ६ ॥ एषा । अयुक्त । परावतः । सूर्यस्य । उतऽअयनात् । अधि ।

शतं । रथेभिः । सुभगा । उपाः । इयं । वि । याति । अभि । मानुषान् ॥ ७ ॥

विश्वं । अस्याः । नानाम् । चक्षसे । जगत् । ज्योतिः । कृणोति । सूनरी । अप । द्वेपो ।

मघोनी । दुहिता । दिवः । उपाः । उच्छद । अप । सिधः ॥ ८ ॥ उपः । आ ।

भाहि । भानुना । चन्द्रेण । दुहितः । दिवः । आवहन्ती । भूरि । अस्मभ्यं ।

सौभगं । विऽउच्छन्ती । दिविष्टिषु ॥ ९ ॥ विश्वस्य । हि । प्राणनं ।

जीवनं । त्वे इति । वि । यत् । उच्छसिं । सूनरि । मा । नः । रथेन । बृहता ।

विभाज्यरि । श्रुधि । चित्रामग्रे । हवम् ॥ १० ॥ ४ ॥ उपः । वानं । हि । वंस्व ।

यः । चित्रः । मानुषे । जने । तेन । आ । वह । सुक्रतः । अध्वरान् । उप ।

ये । स्वा । गुणान्ति । वहयः ॥ ११ ॥

विश्वान्देवाँ आ वह सोमपीतयेऽन्तरिक्षादुपस्त्वम् ।

सास्मासु धा गोमदश्वावदुक्थ्यमुषो वार्जं सुवीर्यम् ॥१२॥

यस्या रुक्षन्तो अर्चयः प्रति भद्रा अर्हक्षत ।

सा नो रयिं विश्ववारं मुपेशसमुपा ददातु सुगम्यम् ॥१३॥

ये चिद्दि त्वामृपयः पूर्वं कृतये जुहुरेऽवसे महि ।

सा नः स्तोमौ अभि गृणीहि राधसोपः शुक्लेण शोचिषा ॥१४॥

उपो यदथ भ्रानुना वि द्वारावृणवो दिवः ।

प्र नो यच्छतादवृकं पृथु छर्दिः प्र देवि गोमतीरिपः ॥१५॥

सं नो राधा वृहता विश्वपेशसा मिमिक्ष्वा समिळाभिरा ।

सं शुम्नेन विश्वतुरोपो महि सं वार्जेर्वाजिनीवति ॥१६॥

विश्वान् । देवान् । आ । वह । सोमपीतये । अन्तरिक्षान् । उपः । त्वं । सा । अस्मासु । धाः । गोमदम् । अश्वद्वत् । उक्थ्यम् । उपः । वार्जं । सुवीर्यम् ॥ १२ ॥ यस्याः । रुक्षन्तः । अर्चयः । प्रति । भद्राः । अर्हक्षत । सा । नः । रयिं । विश्ववारं । मुपेशतं । उपाः । ददातु । सुगम्यम् ॥ १३ ॥ ये । चिद् । दि । त्वां । कर्षयः । पूर्वं । कृतये । जुहुरे । अवसे । महि । सा । नः । स्तोमौ । अभि । गृणीहि । राधसा । उपः । शुक्लेण । शोचिषा ॥ १४ ॥ उपः । यत् । अथ । भ्रानुना । वि । द्वारा । वृणवः । दिवः । प्र । नः । यच्छतात् । अवृकं । पृथु । छर्दिः । प्र । देवि । गोमतीरिपः । उपः ॥ १५ ॥ सं । नः । राधा । वृहता । विश्वपेशसा । मिमिक्ष्वा । समिळाभिरा । सं । शुम्नेन । विश्वतुरा । पो । महि । सं । वार्जेर्वाजिनीवति ॥ १६ ॥

॥ ४९ ॥ १—४ प्रस्कण्वः काण्व ऋषिः ॥ उषा देवता ॥ निवृद्धपु छन्दः ॥ गान्धारः स्वरः ॥

(४९) उषो भद्रेभिरा गहि दिवाश्चिद्रोचनादधि ।

वहन्त्वणस्त्वं उप त्वा सोमिनो गृहम् ॥ १ ॥

सुपेशसं सुखं रथं यमध्यस्थां उषस्त्वम् ।

तेना सुश्रवसं जनं प्रावाच दुहितृदिवः ॥ २ ॥

वयश्चित्ते पतत्रिणो द्विपचतुष्पदर्जुनि ।

उषः प्रारभृतूरनु द्विवो अन्तेभ्यस्परि ॥ ३ ॥

व्युच्छन्ती हि रश्मिभिर्विश्वमाभासि रोचनम् ।

तां त्वामुपवसुयवो गीभिः कण्वा अहूयत ॥ ४ ॥ ६ ॥

॥ ५० ॥ १—१३ प्रस्कण्वः काण्व ऋषिः ॥ सूर्यो देवता ॥ छन्दः—१, ६ निवृद्धायत्री । २, ४, ८, ९ पिपीलिकामध्या निवृद्धायत्री । ३ गायत्री । ५ यवमध्या विसङ्गायत्री । १०, ११ निवृद्धपु । १२, १३ अनुष्टुप् ॥ स्वरः—१, २ पङ्क्तः । १०, १३ गान्धारः ॥

(५०) उदुत्यं जातवेदसं देवं वहन्ति केतवः ।

दृशे विश्वाय सूर्यम् ॥ १ ॥

उषः । भद्रेभिः । आ । गहि । दिवः । चित् । रोचनात् । अधि । वहतु । अण्-
णस्त्वं । उप । त्वा । सोमिनः । गृहं ॥ १ ॥ सुपेशसं । सुखं । रथं ।
यं । अधिऽअस्थाः । उषः । त्वं । तेन । सुश्रवसं । जनं । प्र । अव ।
अथ । दुहितः । दिवः ॥ २ ॥ वयः । चित् । ते । पतत्रिणः । द्विपत् ।
चतुऽपत् । अर्जुनि । उपः । प्र । आरन् । ऋतून् । अनु । द्विवः । अन्तेभ्यः । परि ॥ ३ ॥
व्युच्छन्ती । हि । रश्मिभिः । विश्वं । आऽभासि । रोचनं । तां । त्वां ।
उषः । वसुयवः । गीभिः । कण्वाः । अहूयत ॥ ४ ॥ ६ ॥

उत् । ऊं इति । त्यं । जातवेदसं । देवं । वहन्ति । केतवः । दृशे ।
विश्वाय । सूर्यं ॥ १ ॥

अप॒ त्ये ता॒यवो॑ यथा॒ नक्ष॑त्रा यन्त्य॒क्तुभिः॑ ।

सूरा॑य वि॒श्वच॑क्षसे ॥ २ ॥

अदृ॑श्रमस्य के॒तवो॑ वि रु॒द्रम॑यो जनाँ॒ अनु॑ ।

आज॑न्तो अ॒ग्रयो॑ यथा ॥ ३ ॥

तरा॑णिर्वि॒श्वदर्श॑तो ज्योति॒ष्कृद॑सि सूर्य॑ ।

वि॒श्वमा॑ भा॒सि रोच॑नम् ॥ ४ ॥

प्र॒त्यङ् दे॒वानां॑ वि॒शः प्र॒त्यङ् द॑ंष्टि मा॒नु॒पान् ।

प्र॒त्यङ् वि॒श्वं स्व॑र्दृ॒शे ॥ ५ ॥ ७ ॥

येना॑ पाव॒क्तु च॑क्ष॒सा ध्रु॑र॒ण्यन्तं॑ जनाँ॒ अनु॑ ।

त्वं च॑रु॒ण प॑द॒यसि॑ ॥ ६ ॥

वि श्या॑म॑ष्टि रज॑स्पृ॒थ्वहा॑ मिमा॒नो अ॒क्तुभिः॑ ।

प॒श्य॒ज्जन्मा॑नि सूर्य॑ ॥ ७ ॥

अप॒ । त्ये । ता॒यवो॑ । यथा॒ । नक्ष॑त्रा । यन्ति॒ । अ॒क्तुभिः॑ । सूरा॑य ।
वि॒श्वच॑क्षसे ॥ २ ॥ अदृ॑श्रं । अ॒म्य । के॒तवः॑ । वि । रु॒द्रम॑यो । जनाँ॒ । अनु॑ ।
आज॑न्तो । अ॒ग्रयो॑ । यथा ॥ ३ ॥ तरा॑णिः । वि॒श्वदर्श॑तो । ज्योति॒ष्कृद॑सि । सूर्य॑ ।
वि॒श्वं । भा॒सि । रोच॑नम् ॥ ४ ॥ प्र॒त्यङ् । दे॒वानां॑ । वि॒शः । प्र॒त्यङ् । द॑ंष्टि । मा॒नु॒पान् ।
प्र॒त्यङ् । वि॒श्वं । स्व॑र्दृ॒शे ॥ ५ ॥ ७ ॥ येना॑ । पाव॒क्तु । च॑क्ष॒सा । ध्रु॑र॒ण्यन्तं॑ । जनाँ॒ । अनु॑ ।
त्वं । च॑रु॒ण । प॑द॒यसि॑ ॥ ६ ॥ वि । श्या॑म॑ष्टि । रज॑स्पृ॒थ्वहा॑ । मिमा॒नो । अ॒क्तुभिः॑ ।
प॒श्य॒ज्जन्मा॑नि । सूर्य॑ ॥ ७ ॥

सप्त त्वा हरितो रथे वहन्ति देव सूर्य ।
 शोचिष्केशं विचक्षण ॥ ८ ॥
 अयुक्त सप्त शुन्युवः सरो रथस्य नृपत्यः ।
 ताभिर्याति स्वयुक्तिभिः ॥ ९ ॥
 उद्यं तमसस्पति ज्योतिष्पश्यन्त उत्तरम् ।
 देवं देवत्रा सूर्यमगन्म ज्योतिरुत्तमम् ॥ १० ॥
 उद्यन्नथ भित्रमह आरोहन्नुतरां दिवम् ।
 हृद्रोगं मम सूर्य हरिमाणं च नाशय ॥ ११ ॥
 शुकेषु मे हरिमाणं रोपणाकांसु दध्मसि ।
 अथो हारिद्रुवेषु मे हरिमाणं नि दध्मसि ॥ १२ ॥
 उदगाद्यमादित्यो विध्वेन सहसा सह ।
 द्विपन्तं मय रन्धयन्मो अहं द्विपते रधम् ॥ १३ ॥ ८ ॥ ११ ॥

सप्त । त्वा । हरितः । रथे । वहति । देव । सूर्य । शोचिः । केशं । वि- ८ ॥ अयुक्त । सप्त । शुन्युवः । सूर्यः । रथस्य । नृपत्यः । याति ।
 स्वयुक्तिभिः ॥ ९ ॥ उद्यं । वयं । तमसः । पति । ज्योतिः । पश्यन्तः ।
 उत्तरं । देवं । देवत्रा । सूर्यं । जगन्म । ज्योतिः । उत्तमम् ॥ १० ॥
 उद्यन्न । अथ । भित्रमहः । आरोहन् । उत्तरां । दिवम् । हृद्रोगं ।
 मम । सूर्य । हरिमाणं । च । नाशय ॥ ११ ॥ शुकेषु । मे । हरिमाणं ।
 रोपणाकांसु । दध्मसि । अथ । इति । हारिद्रुवेषु । मे । हरिमाणं नि ।
 दध्मसि ॥ १२ ॥ उद्यं । अगत् । अहं । अदित्यः । विध्वेन । सहसा ।
 सह । द्विपन्तं । मय । रन्धयन् । मो इति । अहं । द्विपते । रधम् ॥ १३ ॥ ८ ॥ ११ ॥

॥ दशमोऽनुवाकः ॥

॥ ५१ ॥ १-१५ सव्य आदितस ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्द - १, ९, १० जगती ।
२, ५, ८ विराट् जगती । ११-१३ निचृज्जगती । ३, ६ भुस्त्रिष्टुप् । ६, ७, त्रिष्टुप् । १४,
१५ विराट् त्रिष्टुप् ॥ स्वर - १, २, ९, १०, ५, ११-१३, ८ निपाद । ३, ४, ६, ७, १४,
१५ धेवत ॥

(५१) अभि त्वं मेपं पुरुहुतमृगिमयमिन्द्रं गीर्भिर्मदता वस्वो अर्णवम् ।
यस्य द्यावो न विचरन्ति मानुषा भुजे मंहिष्ठमभि विप्रमर्चत ॥ १ ॥
अभीमवन्वत्स्वभिष्टिमृतयोऽन्तरिक्षमां तविपीभिरावृतम् ।
इन्द्रं दक्षास क्रुभवो मदच्युतं शतक्रतुं जवनी सूनृतरुहत् ॥ २ ॥
त्वं गोत्रमाङ्गिरोभ्योऽवृणोःपोतात्रये शतदुरेषु गातुवित् ।
ससेनं चिद्विमदायावहो वस्वाजावाद्रिं वावसानस्य नर्तयन् ॥ ३ ॥

॥ दशमोऽनुवाकः ॥

अभि । त्वं । मेपं । पुरुहुतं । ऋगिमयं । इन्द्रं । गीःभिः ।
मदत । वस्वः । अर्णवं । यस्य । द्यावः । न । विचरन्ति । मानुषा ।
भुजे । मंहिष्ठं । अभि । विप्रं । अर्चत ॥ १ ॥ अभि । ई । अवन्वत् ।
मुदअभिष्टि । शतयः । अन्तरिक्षमां । तविपीभिः । आवृतं । इन्द्रं ।
दक्षासः । क्रुभवः । मदच्युत । शतक्रतुं । जवनी । सूनृतरु । आ ।
अरुहत् ॥ २ ॥ त्वं । गोत्रं । आङ्गिरोऽभ्यः । अवृणोः । अप । उत ।
अत्रये । शतदुरेषु । गातुवित् । ससेनं । चिद्वि । विमदायं । अवहः ।
वम् । आज्ञां । अद्रि । ववसानस्य । नर्तयन् ॥ ३ ॥ त्वं । अपां । अपि-

त्वमपासपिधानावृणोरपाधारयः पर्वते दानुमद्वसु ।

वृत्रं यदिन्द्र शवसावधीरहिमादित्मूर्यं दिव्यारोहयो दृशे ॥ ४ ॥

त्वं मायाभिरपं मायिनोऽधमः स्वाधाभिर्ये अधि शुसावजुह्वत ।

त्वं पिप्रोर्द्धिमणः प्रारुजः पुरः प्र ऋजिश्वांनं दस्युहृत्येष्वाविय ॥ ५ ॥ ९ ॥

त्वं कुत्सं शुष्णहृत्येष्वाविधारन्धयोऽतिथिग्व - शम्बरम् ।

महान्तं चिद्वुदं नि क्रमीः पदा मनादेव दस्युहृत्याय जज्ञिषे ॥ ६ ॥

त्वे विश्वा तविषी मध्यगियता तव राधः सोमपीथाय हर्षते ।

तव वज्राश्रिकिते बाहोर्द्धितो वृश्वा शशोरव विश्वानि वृष्ण्या ॥ ७ ॥

धाना । अवृणोः । अपं । अपारयः । पर्वते । दानुमत् । वसु । वृत्रं ।

यत् । इन्द्र । शवसा । अवधीः । अहि । आद । इत् । मूर्यं । दिवि ।

आ । अरोहयः । शे ॥ ४ ॥ त्वं । मायाभिः । अपं । मायिनः । अधमः ।

स्वधाभिः । ये । अधि । शुसा । अजुह्वत । त्वं । पिप्रोः । नृधमनः । प्र । अरु-

जः । पुरः । प्र । ऋजिश्वांनं । दस्युहृत्येषु । आविय ॥ ५ ॥ ९ ॥ त्वं ।

कुत्सं । शुष्णहृत्येषु । आविय । अरन्धयः । अतिथिऽवार्थं । शम्बरम् । महान्तं ।

चिद् । अर्बुदं । नि । क्रमीः । पदा । मनात् । एव । दस्युहृत्याय ।

जज्ञिषे ॥ ६ ॥ त्वे इति । विश्वा । तविषी । मध्यग्व् । हिता । तव । राधः ।

सोमपीथाय । हर्षते । तव । वज्रः । अश्रिकिते । बाहोः । द्वितः । वृश्वा ।

वृष्ण्याः । अव । विश्वानि । वृष्ण्या ॥ ७ ॥

वि जानीह्यार्थान्ये च दस्यवो बर्हिष्मते रन्धया शासदव्रतान् ।
 शाकीं भव यजमानस्य चोदिता विश्वेत्ता ते सधुमादेषु चाकन ॥८॥
 अनुव्रताय रन्धयन्नपव्रतानाभूभिरिन्द्रः श्रथयन्ननाभुवः ।
 बृद्धस्य चिदर्थतो यामिनक्षतः स्तवानो वृत्रो वि जवान मृदिहः ॥९॥
 तक्षयत्त उशना सहसा सद्यो वि रोदसी मृज्मना बाधते शवः ।
 आ त्वा वार्तस्य नृमणो मनोयुज आ पूर्यमाणमवहन्नाभि श्रवः ॥१०॥१०॥
 मन्दिष्ट यदुशने काव्ये सचां इन्द्रो ब्रू वङ्कुतराधि तिष्ठति ।
 उग्रो ययि निरपः स्रोतसासृजृहि शुष्णस्य दृष्टिता पेरयत्पुरः ॥११॥

वि । जानीहि । आर्योन् । ये । च । दस्यवः । बर्हिष्मते ।
 रन्धय । शासत् । अव्रतान् । शाकीं । भव । यजमानस्य । चोदिता ।
 विश्वा । इन्द्र । ता । ते । सधुमादेषु । चाकन ॥ ८ ॥ अनु-
 व्रताय । रन्धयन् । अपव्रतान् । आभूभिः । इन्द्रः । श्रथयन् ।
 अनाभुवः । बृद्धस्य । चित् । वर्धतः । यां । र्दक्षतः । स्तवानः । वृत्रः ।
 वि । जगान् । मृदिहः ॥ ९ ॥ तक्षन् । यत् । ते । उशना । सहसा ।
 महः । वि । रोदसी इति । मृज्मना । बाधते । शवः । आ । त्वा ।
 वार्तस्य । नृमणः । मनःस्युजः । आ । पूर्यमाणं । अवहन् । अभि । श्रवः
 ॥ १० ॥ १० ॥ मन्दिष्ट । यत् । उशने । काव्ये । सचां । इन्द्रः । ब्रू इति ।
 वङ्कुतरा । अधि । तिष्ठति । उग्रः । ययि । निः । अपः । स्रोतसा । असृजत् ।
 वि । शुष्णस्य । दृष्टिताः । पेरयत् । पुरः ॥ ११ ॥ आ । स्म । रथं । वृषस्पानेषु ।

आ स्मा रथं वृषपाणेषु तिष्ठसि शार्यातस्य प्रभृता येषु मन्दसे ।
 इन्द्र यथा सुतसोमेषु चाकनोऽनर्वाणं श्लोकमा रोहसे दिवि ॥१२॥
 अर्ददा अर्भो महते वचस्येवं कक्षीर्वते वृचयामिन्द्र सुन्वते ।
 मेनाभयो वृषणश्वस्य सुक्रतो विश्वेत्ता ते सर्वनेषु प्रवाच्या ॥१३॥
 इन्द्रो अथायि रुध्यो निरेके पत्रेषु स्तोमो दुर्यो न यूपः ।
 अश्वयुर्गव्य रथयुर्वमुयुरिन्द्र इद्रायः क्षयति प्रयन्ता ॥ १४ ॥
 इदं नमो वृषभार्य स्वराजं सत्ययुष्माय तवसेऽवाचि ।
 अस्मिन्निन्द्र वृजने मर्ववीराः स्मत्सूरिभिस्तव शमेन्त्स्याम ॥१५॥११॥

तिष्ठसि । शार्यातस्य । प्रभृताः । येषु । मन्दसे । इन्द्र । यथा । सुतसो-
 मेषु । चाकनः । अनर्वाणं । श्लोकं । आ । रोहसे । दिवि ॥ १२ ॥ अर्ददाः ।
 अर्भो । महते । वचस्येवं । कक्षीर्वते । वृचयां । इन्द्र । सुन्वते । मेना । अभवः ।
 वृषणश्वस्य । सुक्रतो इति सुक्रतो । विश्वो । इत् । ता । ते । सर्वनेषु । सु-
 वाच्या ॥ १३ ॥ इन्द्रः । अथायि । रुध्यः । निरेके । पत्रेषु । स्तोमः । दुर्यः ।
 न । यूपः । अश्वयुः । गव्युः । रथयुः । वमुयुः । इन्द्रः । इव । रायः ।
 क्षयति । प्रयन्ता ॥ १४ ॥ इदं । नमः । वृषभार्य । स्वराजं । सत्ययुष्माय ।
 तवसे । अवाचि । अस्मिन् । इन्द्र । वृजने । मर्ववीराः । स्मत् । सूरिभिः ।
 तव । शमेन् । स्याम ॥ १५ ॥ ११॥

॥ ५२ ॥ १-१५ सव्य आदिरम ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ उन्दः—१, ८ भुक्ति विद्वत् ।
७ विद्वत् । ९, १० स्वराद विद्वत् । १२, १३, १५ निवृत्त विद्वत् । २-४ निवृज्यगती । ५, १४
जगती । ६, ११ विराड् जगती ॥ स्वर—१, ७—९ १०, १२, १३, १५ धैवतः । २-६, ११,
१४ निषादः ॥

(५२) त्वं सु मेपं महया स्वविदे शतं यस्य सुभ्वः साकमीरते ।
अत्यं न वाजं हवनस्यदं रथमेन्द्रं ववृत्त्यामवसे सुवृत्तिभिः ॥ १ ॥
स पर्वतो न धरुणेष्वच्युतः सहस्रमूर्तिस्तविपीषु वावृधे ।
इन्द्रो यद्वृत्रमर्धधीवदीवृतमुज्जगतांसि जहंपाणो अर्धसा ॥ २ ॥
स हि हारो हरिषु वत्र ऊर्धनि चन्द्रबुधो मद्वृद्धो मनीषिभिः ।
इन्द्रं तमेहे स्वपस्या धिया मंहिष्ठरातिं स हि पप्रिरर्धसः ॥ ३ ॥
आ यं पृणति दिवि सर्वजर्हिपः समुद्रं न सुभ्वः स्वा अभिष्टयः ।
तं वृत्रहत्ये अनु तस्थुस्तयः शुष्मा इन्द्रमवाता अहुतप्सवः ॥ ४ ॥

त्वं । सु । मेपं । महय । स्वःविदे । शतं । यस्य । सुऽभ्वः । साकं ।
मीरते । अत्यं । न । वाजं । हवनऽस्यदे । रथं । आ । इन्द्रं । ववृत्त्यां ।
अवसे । सुवृत्तिऽभिः ॥ १ ॥ सः । पर्वतः । न । धरुणेषु । अच्युतः ।
सहस्रंऽऊर्ध्वः । तविपीषु । ववृधे । इन्द्रः । यत् । वृत्रं । अर्धधीत् । नदीऽवृत्तं ।
उज्जगत् । अणांसि । जहंपाणः । अर्धसा ॥ २ ॥ सः । हि । हरः । हरिषु ।
वत्रः । ऊर्धनि । चन्द्रऽबुधः । मद्वृद्धः । मनीषिभिः । इन्द्रं । तं । अहे । सुऽअ-
पस्या । धिया । मंहिष्ठरातिं । सः । हि । पप्रिः । अर्धसः ॥ ३ ॥ आ ।
यं । पृणति । दिवि । सर्वजर्हिपः । समुद्रं । न । सुऽभ्वः । स्वाः । अभिष्टयः ।
तं । वृत्रहत्ये । अनु । तस्थुः । तयः । शुष्माः । इन्द्रं । अवाताः । अहु-
तप्सवः ॥ ४ ॥ अभि । स्वऽष्टिः । मदे । अस्य । शुध्यतः । रुचीऽर्ध ।

अभि स्वर्गं प्रि मदे अस्य युध्यतो रुध्रीरिव प्रवणे सल्लुस्तय ।
 इन्द्रो यद्वृज्जी धूपमाणो अन्धसा भिनद्वलस्य परिधीं रिव त्रितः ॥ ५ ॥ १२ ॥
 परी घृणा चरति तित्तिपे शवोऽपो वृत्वी रजसो बुधमाशयत् ।
 वृत्रस्य यत्प्रवणे दुर्गृभिश्चनो निजघन्य हन्वोरिन्द्र तन्यतुम् ॥ ६ ॥
 इदं न हि त्वा न्युपन्त्युर्मयो ब्रह्माणोन्द्र तव यानि वर्धना ।
 त्वष्टा चित्ते युज्य वावृधे शर्वस्ततश्च वज्रमभिभूत्योजसम् ॥ ७ ॥
 जघन्वा उ हरिभिः संभृतकृतविन्द्र वृत्रं मनुपे गातुयन्नपः ।
 अर्यच्छया बाहोर्वज्रमायसमधारयो दिव्या सूर्यं दृशे ॥ ८ ॥
 बृहत्स्वश्चन्द्रममवद्यदुक्थ्यमकृण्वत भियसा रोहणं दिवः ।
 यन्मातुपप्रधना इन्द्रमुतयः स्वरूपपाचो मरुतोऽर्मदव्रतु ॥ ९ ॥

प्रवणे । सल्लुः ॥ कुतयः । इन्द्रः । यत् । वृज्जी । धूपमाणः । अ-
 धसा । भिनत् । वलस्य । परिधीन्ऽव । त्रितः ॥ १२ ॥ परि । इम् ।
 घृणा । चरति । तित्तिपे । शवः । अपः । वृत्वी । रजसः । बुधं ।
 आ । अगयत् । वृत्रस्य । यत् । प्रवणे । दुःशृभिश्चनः । निजघन्य-
 य । हन्वोः । इन्द्र । तन्यतुम् ॥ ६ । इदं । न । हि । त्वा । निजघ-
 पति । ऊर्मयः । ब्रह्माणि । इन्द्र । तव । यानि । वर्धना । त्रष्टा ।
 चित् । ते । युज्य । वावृधे । शर्वः । ततश्च । वज्रं । अभिभूतिऽओ-
 जसं ॥ ७ ॥ जघन्वान् । कुंइति । हरिभिः । संभृतकृतो इति । सं-
 भृतकृता । इन्द्र । वृत्रं । मनुपे । गातुयन्न । अपः । अर्यच्छयाः ।
 बाहोः । वज्रं । आयुसं । आधारयः । दिवि । आ । सूर्यं । दृशे
 ॥ ८ ॥ बृहत् । स्वऽचन्द्रं । अर्मदवत् । यत् । उन्मथ्य । अकृण्वतः । भि-
 यसा । रोहणं । दिवः । यत् । मातुपप्रधनाः । इन्द्र । कुतयः । स्वरु-
 पपाचः । मरुतः अर्मदव । अनु ॥ ९ ॥

गौश्चिदस्यामवौ अहेः स्वनादयोयवीद्भिपसा वज्र इन्द्र ते ।
 वृत्रस्य यद्वह्मधानस्य रोदसी मदे सुतस्य शवसाभिन्नच्छिरः ॥१०॥१३॥
 यदिद्विन्द्र पृथिवी दशभुजिरहानि विश्वा ततर्नन्त कृष्टयः ।
 अत्राह ते मघवन्विश्रुतं सहो यामनु शवसा वर्हणा भुवत् ॥११॥
 त्वमस्य पारे रजसो व्योमनः स्वभूत्योजा अवसे धृपन्मनः ।
 चकृपे भूमिं प्रतिमानमोर्जसेऽपः स्वःपरिभूरेष्या दिवं ॥१२॥
 त्वं भुवः प्रतिमानं पृथिव्या ऋध्वर्वांस्य बृहतः पतिर्भूः ।
 विश्वमाप्रा अन्तरिक्षं महित्या सत्यमद्धा नकिरन्यस्त्वावान् ॥१३॥
 न यस्य द्यावापृथिवी अनु व्यचो न सिन्धवो रजसो अन्तमानशुः ।
 नोत स्वष्टृष्टिं मदे अस्य युध्यन्त एको अन्यचकृपे विश्वमानुपक् ॥१४॥

यौः । चित् । अस्य । अयंज्वान् । अहेः । स्वनात् । अयोय-
 वीत् । भियसा । वज्रः । इन्द्र । ते । वृत्रस्य । यत् । वृद्धधानस्य । रोदसी इति ।
 मदे । सुतस्य । शवसा अभिनत् । शिरः । १० ॥ १३ ॥ यत् । इत् । नु । इन्द्र ।
 पृथिवी । दशभुजिः । अहानि । विश्वा । ततर्नन्त । कृष्टयः । अत्र । अह । ते ।
 मघवन् । विश्रुतं । सहः । यां । अनु । शवसा । वर्हणा । भुवत्
 ॥ ११ ॥ त्वं । अस्य । पारे । रजसः । विऽओमनः । स्वभूतिऽओजाः ।
 अवसे । धृपत्ऽमनः । चकृपे । भूमिं । प्रतिमानं । ओर्जसः । अपः ।
 स्वऽरितिस्वः । परिऽभूः । एषि । आ । दिवं ॥ १२ ॥ त्वं । भुवः ।
 प्रतिमानं । पृथिव्याः । ऋध्वर्वांस्य । बृहतः । पतिः । भूः । विश्वे ।
 भा । अप्राः । अन्तरिक्षं । महित्या । सत्यं । अद्धा । नकिः । अन्यः ।
 वाजान् ॥ १३ ॥ न । यस्य । द्यावापृथिवी इति । अनु । व्यचः ।
 न । सिन्धवः । रजसः । अन्तं । मानशुः । न । उत । स्वष्टृष्टिं ।
 मदे । अस्य । युध्यन्तः । एकोः । अन्यत् । चकृपे । विश्वं । आनुपक् ॥ १४ ॥

आर्चन्नात्र मरुतः सस्मिन्नाजौ विश्वे देवासो अमदन्नन् त्वा ।
वृत्रस्य यद्वृष्टिमता वधेन नि त्वमिन्द्र प्रत्यानं जुघन्थ ॥ १५ ॥ १४ ॥

॥ ५३ ॥ १-११ सव्य आहिरस ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ छन्द-जगतो १०-११ त्रिष्टुप्

(५३) न्यूःषु वाचं प्र महे भरामहे गिर इन्द्राय सदनं विवस्वतः ।
न चिद्धि रत्नं ससतामिवाविदन्न दुष्टुतिर्द्विषिणोर्देषु शस्यते ॥ १ ॥
दुरो अश्वस्य दुर इन्द्र गोरसि दुरो यवस्य वसुन इनस्पतिः ।
शिखानुरः प्रदिवो अकामकर्शनः सखा सविभ्यस्तामिदं गृणीमसि ॥ २ ॥
शचीव इन्द्र पुरुकृशुमत्सम तवेदिदमभितथेकिते वसु ।
अतः संगृभ्यामिभूत आ भर मा त्वायतो जरितुः काममूनयीः ॥ ३ ॥

आर्चन् । अत्र । मरुतः । सस्मिन् । आजौ । विश्वे । देवासः ।
अमदन् । अनु । त्वा । वृत्रस्य । यत् । वृष्टिभ्यता । वधेन । नि । त्वं । इन्द्र ।
मति । आनं । जुघन्थ ॥ १५ ॥ १४ ॥

नि । ऊं इति । सु । वाचं । प्र । महे । भरामहे । गिरः । इन्द्राय । सदनं ।
विवस्वतः । नु । चित् । हि । रत्नं । ससतामिवा । अविदत् । न । दुःस्तुतिः ।
द्विषिणः । शस्यते ॥ १ ॥ दुरः । अश्वस्य । दुरः । इन्द्रं गोः । अस्मि । दुरः ।
यवस्य । वसुनः । इनः । पतिः । शिखानुरः । प्रदिवः । अकामकर्शनः ।
सखा । सविभ्यः । तं । इदं । गृणीमसि ॥ २ ॥ शचीवः । इन्द्र । पुरुकृत् ।
शुमत्सुम । तव । इत् । इदं । अभितः । चेकिते । वसु । अतः । संगृभ्यामि ।
अभिभूते । आ । भर । मा । त्वायतो । जरितुः । कामं । ऊनयीः ॥ ३ ॥

एभिर्गुभिः सुमना एभिरिन्दुभिर्निरुध्नानो अमन्ति गोभिर्गुश्विना ।
 इन्द्रेण दस्युं दुरधन्त इन्दुभिर्युतद्वेषसः समिपा रभेमहि ॥ ४ ॥
 समिन्द्र राया समिपा रभेमहि सं वाजेभिः पुरुश्चन्द्रैरभिद्युभिः ।
 सं देव्या प्रमत्या वीरशुष्मया गोअग्रयाश्ववत्या रभेमहि ॥ ५ ॥ १५ ॥
 ते त्वा मदा अमदन्तानि वृष्ण्या ते सोमासो वृत्रहत्येषु सत्पते ।
 यत्कारवे दश वृत्रार्थ्यप्रति बर्हिष्मते नि सदृक्षाणि बर्हयः ॥ ६ ॥
 युधा युधसुष घेदैपि वृष्ण्या पुरा पुरं समिदं हंस्योर्जसा ।
 नम्या यदिन्द्र सख्या परावर्ति निबर्हयो नमुचि नाम मायिनम् ॥ ७ ॥
 त्वं करंजमुत पूर्णयं वधीस्तेजिष्ठयातिथिज्वस्य वर्तनी ।
 त्वं श्रुता वहुदस्याभिनत्पुरोऽनानुदः परिष्मृता ऋजिश्चना ॥ ८ ॥

एभिः । युजभिः । सुमनाः । एभिः । इन्दुभिः । निरुध्नान । अमन्ति । गोभिः ।
 अश्विना । इन्द्रेण । दस्युं । दुरधन्त इन्दुभिः । युतद्वेषसः । स । इपा । रभेमहि ।
 ॥ ४ ॥ सं । इन्द्र । राया । सं । इपा । रभेमहि । सं । वाजेभिः । पुरुश्चन्द्रैः ।
 अभिद्युभिः । सं । देव्या । प्रमत्या । वीरशुष्मया । गोअग्रया । अश्ववत्या ।
 रभेमहि ॥ ५ ॥ १५ ॥ ते । त्वा । मदाः । अमदन्तानि । तानि । वृष्ण्या । ते ।
 सोमासः । वृत्रहत्येषु । सत्पते । यत् । कारवे । दश । वृत्राणि । अमति ।
 बर्हिष्मते । नि । सदृक्षाणि । बर्हयः ॥ ६ ॥ युधा । युध । उप । घ । इत् । एपि ।
 वृष्ण्या । पुरा । पुरं । सं । इन्द्रं । हंसि । ओर्जसा । नम्या । यत् । इन्द्र । सख्या ।
 परावर्ति निबर्हयः । नमुचि । नाम । मायिनं ॥ ७ ॥ त्वं । करंजं । उत ।
 पूर्णयं । वधीः । तेजिष्ठया । अतिथिज्वस्य । वर्तनी । त्वं । श्रुता । वहुदस्य ।
 अभिनत् । पुरः । अननुदः । परिष्मृताः । ऋजिश्चना ॥ ८ ॥ त्वं । श्रुता ।

त्वमेताञ्जनराज्ञो द्विर्दशान्यधुना सुश्रवंसोपजग्मुर्षः ।
 पृष्टिं सदस्यां नवतिं नवं श्रुतो नि चक्रेण रथ्या दुष्पदावृणक् ॥ ९ ॥
 त्वमाविथ सुश्रवंसं तवोतिभिस्तव त्रामभिरिन्द्र तूर्वयाणम् ।
 त्वमस्मै कुत्समतिथिग्वमायुं महे राज्ञे यूने अरन्धनायः ॥ १० ॥
 य उदचीन्द्र देवगोपाः सखायस्ते शिवर्तमा असांम ।
 त्वां स्तोषाम् त्वयां सुवीरा द्राघीय आयुः प्रतुरं दर्शनाः ॥ ११ ॥ १६ ॥

॥ ५६ ॥ १-११ मन्त्र आहितम् ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ उन्द नगती, त्रिष्टुप्

(५४) मा नो अस्मिन्मघवन्पुत्स्वंहंसि नहि ते अन्तः शर्वसः परीणशं ।
 अक्रन्दयो नवो ॥ रोरुवृद्धना कथा न क्षोणीर्भियसा समारत ॥ १ ॥
 अचो शक्राय शक्रिने शचीवते शृण्वन्तमिन्द्रं महर्षन्नाभि स्तुहि ।
 यो धृष्णुना शर्वसा रोदसी उभेवृषा वृषत्वा वृषभो न्युञ्जते ॥ २ ॥

जनराज्ञः । द्विः । दशं अथधुना । सुश्रवंसा । उपजग्मुर्षः । पृष्टिं । सदस्यां ।
 नवतिं । नवं । श्रुतः । नि । चक्रेण । रथ्या । दुःस्पदा । अवृणक् ॥ ९ ॥ त्वं ।
 आविथ । सुश्रवंसं । तव । कुतिभिः । तव । त्रामभिः । इन्द्र । तूर्वयाणं ।
 त्वं । अस्मै । कुत्सं । अतिथिग्वं । आयुं । महे । राज्ञे । यूने । अरन्धनायः ।
 ॥ १० ॥ ये । उत्स्रक्षि । इन्द्र । देवगोपाः । सखायः । ते । शिवर्तमाः । असांम
 त्वां । स्तोषाम् । त्वयां । सुवीराः । द्राघीयः । आयुः । प्रतुरं । दर्शनाः ।
 ॥ ११ ॥ १६ ॥

मा । नः । अस्मिन् । मघवन् । पुत्सु । अहंसि । नहि ते । अन्तः । शर्वसः ।
 परिणशं । अक्रन्दयः । नवः । रोरुवृद्धना । कथा । न । क्षोणीः । भियसा ।
 मं । आरत ॥ १ ॥ अचो । शक्राय । शक्रिने । शचीवते । शृण्वन्तं । इन्द्रं ।
 महर्षन् । अभि । स्तुहि । यः । धृष्णुना । शर्वसा । रोदसी इति । उभे इति । वृषा ।
 वृषत्वा । वृषभः । निःसृजते ॥ २ ॥

अर्चो दिवे बृहते शुष्यं । वचः स्वक्षत्रं यस्य धृपतो धृपन्मनः ।
 बृहच्छ्रवा अमुरो बर्हणा कृतः पुरो हरिभ्यां वृषभो रथो हि यः ॥३॥
 त्वं दिवो बृहतः सानु कोपयोऽव त्मना धृपता शंबरं भिनत् ।
 यन्मायिनो ब्रन्दिनो मन्दिना धृपच्छितां गर्भस्तिमशानि पृतन्यामि ॥४॥
 नि यदृणाक्षि श्वसनस्य मूर्धनि शुष्णस्य चिद्वन्दिनो रोरुवदना ।
 प्राचीनेन मनसा बर्हणावता यदद्या चित्कृण्वः कस्तथा परि ॥५॥ १७॥
 त्वमाविध नयं तुर्वशं यदुं त्वं तुर्वीति वर्यं शतक्रतो ।
 त्वं रथमेतशं कृत्व्ये धने त्वं पुरो नवति दंभयो नव ॥ ६ ॥
 स या राजा सत्पतिः शशुवज्जनो रातह्व्यः प्रति यः शासमिन्वति ।
 उक्था वा यो अभिगृणाति राधसा दानुरस्मा उपरा पिन्वते दिवः ॥५॥

अर्चो । दिवे । बृहते । शुष्यं । वचः । स्वक्षत्रं । यस्य ।
 धृपतः । धृपत । मनः । बृहत्श्रवाः । अमुरः । बर्हणा । कृतः ।
 पुरः । हरिभ्यां । वृषभः रथः हि । स ॥ ३ ॥ त्वं । दिवः । बृहतः । सानु ।
 कोपयः । अर्च । त्मना । धृपता । शंबरं । भिनत् । यत् । मायिनः । ब्रन्दिनः ।
 मन्दिना । धृपत् । शितां । गर्भस्ति । अशानि । पृतन्यामि ॥ ४ ॥ नि । यत् ।
 वृणाक्षि । श्वसनस्य । मूर्धनि । शुष्णस्य । चित् । ब्रन्दिनः । रोरुवत् । वना ।
 प्राचीनेन । मनसा । बर्हणावता । यत् । अथ । चित् । कृण्वः । कः । त्वा ।
 परि ॥ ५ ॥ १७ ॥ त्वं । आविध । नयं । तुर्वशं । यदुं । त्वं तुर्वीति । वर्यं ।
 शतक्रतो इति शतक्रतो । त्वं । रथं । एतशं । कृत्व्ये । धने त्वं । पुरः नवति ।
 दंभयः । नव ॥ ६ ॥ मः । यः । राजा । सत्पतिः । शशुवत् । जनः । रातह्व्यः ।
 प्रति । यः । शासं । इन्वति । उक्था वा । यः । अभिगृणाति । राधसा ।
 दानुः । अस्मि । उपरा । पिन्वते । दिवः ॥ ७ ॥ अममं । धुवं । असमा ।

असंमं क्षत्रमसमा मनीषा प्रसोमपा अपसा सन्तु नेमे ।
 ये तं इन्द्र ददुषो वर्धयन्ति माहि क्षत्रं स्थविरं वृष्ण्यं च ॥ ८ ॥
 तुभ्येदेते बहुला अद्रिङ्गुघाश्चमूषदश्चमसा इन्द्रपानाः ।
 व्यश्नुहि तर्पया काममेषामथा मनो वसुदेयाय कृष्व ॥ ९ ॥
 अपामतिष्ठद्धरणहरं तमोऽन्तर्वृत्रस्य जठरेषु पर्वतः ।
 अभीमिन्द्रो नृथो वृत्रिणा हिता विश्वा अनुष्ठाः प्रवणेषु जिघ्रते ॥ १० ॥
 स शेवृधमधि धा शुम्नमस्मे माहि क्षत्र जनापाळिन्द्र तव्यम् ।
 रक्षां च नो मघोनः पाहि सूरिन् राये च नः स्वपत्या इषे धाः ॥ ११ ॥ १८ ॥

॥ ५५ ॥ १-८ सव्य आद्रिङ्गु घाश्चमूष ददुषो इन्द्रो देवता ॥ उन्द-जगती

(५५) दिवश्चिदस्य वरिमा वि पप्रथ इन्द्रं न महा पृथिवी च न प्रति ।
 भीमस्तुविष्मार्चर्षिभ्य आतपः शिशीति वज्रं तेजसे न वंसंगः ॥ ११ ॥

मनीषा । प्र । सोमसाः । अपसा । संतु । नेमे । ये । ते । इन्द्र । ददुषः । वर्धयन्ति ।
 माहि । क्षत्रं । स्थविरं । वृष्ण्यं । च ॥ ८ ॥ तुभ्यं । इत् । एते । बहुलाः । अद्रिङ्गु-
 घाः । चमूषदः । चमसाः । इन्द्रपानाः । वि । अभ्राहि । तर्पयं । कामं । एषां ।
 अथ । मनः । वसुदेयाय । कृष्व ॥ ९ ॥ अणां । अतिप्रत् । धरणेऽहरं । तमः ।
 अंतः । वृत्रस्य । जठरेषु । पर्वतः । अभि । ई । इन्द्रः । नृथः । वृत्रिणा । हिताः ।
 विश्वाः । अनुस्थाः । प्रवणेषु । जिघ्रते ॥ १० ॥ सः । शेवृधं । अधि । धाः ।
 शुम्नं । अस्मे इति । माहि । क्षत्रं । जनापाद् । इन्द्र । तव्यं । रक्षां । च । नः ।
 मघोनः । पाहि । सूरिन् । राये । च । नः । मुडअपत्या । इषे । धाः ॥ ११ ॥ १८ ॥
 दिवः । चित् । अस्य । वरिमा । वि । पप्रथे । इन्द्रं । न । महा । पृथिवी ।
 च न । प्रति । भीमः । तुविष्मान् । चर्षिभ्यः । आतपः । शिशीति । वज्रं ।
 तेजसे । न । वंसंगः ॥ १ ॥

सो अर्णवो न नृयः समुद्रियः प्रति गृभ्णाति विश्रिता वरीमभिः ।
 इन्द्रः सोमस्य पीतये वृषायते मनात्स युध्म ओजसा पनस्यते ॥ २ ॥
 त्वं तमिन्द्र पर्वतं न भोजसे महो नृम्णस्य धर्मेणामिरज्यसि ।
 प्र वीर्येण देवताति चेकिते विश्वस्मा उग्रः कर्मणे पुरोहितः ॥ ३ ॥
 स इदने नमस्युर्भिवचस्यते चारु जनेषु प्रवृषाण इन्द्रियम् ।
 वृषा छन्दुर्भवति हर्यतो वृषा क्षेमण धेना मघवा यदिन्वति ॥ ४ ॥
 स इन्महानि समिथानि मज्मना कृणाति युध्म ओजसा जनेभ्यः ।
 अर्धं चन श्रद्धति त्विपीमत् इन्द्राय वज्रं निधनिघ्नते वधम् ॥ ५ ॥ १९ ॥
 स हि श्रवस्युः सदनानि कृत्रिमा क्षमया वृधान ओजसा विनाशयन् ।
 ज्योतींषि कृष्वन्नवृकाणि यज्यवेज्वं सुक्रतुः सतृवा अपः सृजद ॥ ६ ॥

सः । अर्णवः । न । नृयः समुद्रियः । प्रति । गृभ्णाति । विश्रिताः ।
 वरीमभिः । इन्द्रः । सोमस्य । पीतये । वृषायते । मनात् ।
 सः । युध्मः । ओजसा । पनस्यते ॥ २ ॥ त्वं । तं । इन्द्र । पर्वतं । न ।
 भोजसे । महः । नृम्णस्य । धर्मेणां । इरज्यसि । प्र । वीर्येण । देवता । अति ।
 चेकिते । विश्वस्मे । उग्रः । कर्मणे । पुरोहितः ॥ ३ ॥ सः । इत् । दने । नमस्युर्भिवः ।
 वचस्यते । चारु । जनेषु । मस्युवाणः । इन्द्रिय । वृषा । छन्दुः । भवति । हर्यतः ।
 वृषा । क्षेमण । धेना । मघवा । यत् । इन्वति ॥ ४ ॥ सः । इत् । महानि ।
 मज्मथानि । मज्मना । कृणाति । युध्मः । ओजसा । जनेभ्यः । अर्धं । चन । श्रद् ।
 दधति । त्विपीमते । इन्द्राय । वज्रं । निधनिघ्नते ॥ ५ ॥ १९ ॥ सः । हि ।
 श्रवस्युः । सदनानि । कृत्रिमा । क्षमया । वृधानः । ओजसा । विनाशयन् ।
 ज्योतींषि । कृष्वन्न । वृकाणि । यज्यवे । अवे । सुक्रतुः । सतृवा । अपः ।
 सृजद ॥ ६ ॥

मष्ट० १ । मण्ड० ४ । व० २०-२१] ऋग्वेदः [मण्ड० १ । मनु० १० । सू० ५६
 डानाय मनः सोमपावन्नस्तु तेऽर्वाञ्चा हरीं वन्दनश्रुदा कृधि ।
 यमिष्ठासुः सारथयो य इन्द्र ते न त्वा केता आ दभ्रुवन्ति भूर्णयः ॥ ७ ॥
 अप्रक्षितं वसुं बिभर्षि हस्तयोर्पाळं सहस्तन्वि श्रुतो दधे ।
 आवृतासोऽवतासो न कर्तृभिस्तनूषु ते कर्तव इन्द्र भूरयः ॥ ८ ॥ २० ॥

॥ ५६ ॥ १-६ सय आद्विस्व ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ जगती-छन्दः ॥

॥ ५६ ॥ एष प्र पूर्वोरिव तस्य चन्निपोऽत्यो न योपामुदयस्त भुर्वणिः ।
 दक्षं महे पाययते हिरण्ययं रथमावृत्या हरियोगमृभ्वसम् ॥ १ ॥
 तं गूर्तयो नेमन्निपः परीणसः समुद्रं न संचरणे सनिव्यवः ।
 पतिं दक्षस्य विदधस्य न सहो गिरिं न वेना अधि रोह तेजसा ॥ २ ॥
 स तुर्वणिर्महान् अरेणु पौंस्ये गिरेर्भृष्टिर्न भ्राजते तुजा शर्वः ।
 येन शुष्णं मायिर्नमायसो मदे दुध्र आभूयु रामयन्नि दामनि ॥ ३ ॥
 देवी यद्वि तविषी त्वावृधोतय इन्द्रं सिषक्त्युपसं न सूर्यः ।
 यो धृष्णुना शर्वसा वार्धते तम इयति रेणुं बृहदहरिष्वानिः ॥ ४ ॥

वानाय । मनः । सोमपावन् । अस्तु । ते । अर्वाचा । हरी इति । वन्दनश्रुत् ।
 आ । कृधि । यमिष्ठासः । सारथयः । ये । इन्द्र । ते न । त्वा । केताः । आ । दभ्रु-
 वन्ति । भूर्णयः ॥ ७ ॥ अप्रक्षितं । वसुं । बिभर्षि । हस्तयोः । अपाळं । सहः ।
 तन्वि । श्रुतः । दधे । आवृतासः । अवतासः । न । कर्तृभिः । तनूषु । ते । कर्तवः ।
 इन्द्र । भूरयः ॥ ८ ॥ २० ॥

एषः । प्र । पूर्वीः । अर्वा । तस्य । चन्निपः । अत्यः । न । योपां । उत् । अयस्तु ।
 भुर्वणिः । दक्षं । महे । पाययते । हिरण्ययं । रथं । आवृत्या । हरियोगं । मृभ्वसं ।
 ॥ १ ॥ तं । गूर्तयः । नेमन्निपः । परीणसः । समुद्रं । न । संचरणे । सनिव्यवः ।
 पतिं । दक्षस्य विदधस्य । नु । महः । गिरिं । न वेनाः । अधि । रोह । तेजसा ।
 ॥ २ ॥ सः । तुर्वणिः । महान् । अरेणु । पौंस्ये । गिरेः । भृष्टिः । न । भ्राजते । तुजा ।
 शर्वः । येन । शुष्णं । मायिर्न । आयसः । मदे । दुध्रः । आभूयु । रामयन्नि । नि ।
 दामनि ॥ ३ ॥ देवी । यद्वि तविषी । त्वावृधा । ऊतये । इन्द्रं । सिषक्ति । उपसं ।
 न । सूर्यः । यः । धृष्णुना । शर्वसा । वार्धते । तमः । इयति । रेणुं । बृहद ।
 अहरिष्वानिः ॥ ४ ॥

अष्ट० १ अध्या० ४ । व० २१, २२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ । अनु० १० । सू० ५

वि यत्तिरो धरुणमच्युतं रजोऽतिष्ठिपो दिव आतासु बर्हणा ।
स्वर्मीहे यन्मदे इन्द्र हर्ष्याहन्वृत्रं निरपामौब्जो अर्णवम् ॥ ५ ॥
त्वं दिवो धरुणं धिष ओजसा पृथिव्या इन्द्र सदेनेषु माहिनः ।
त्वं सुतस्य मदे अरिणा अपो वि वृत्रस्य समया पाव्यारुजः ॥ ६ ॥ २१ ॥

॥ ५७ ॥ १ ६ सव्य आहिरत ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ जगती छन्द ॥

॥ ५७ ॥ प्र महिषाय बृहते बृहद्रथे सत्यशुष्माय तनसे मति भरे ।
अपामिव प्रवणे यस्य दुर्धरं राघो विश्वायु शर्वसे अपावृतम् ॥ १ ॥
अर्ध ते विश्वमनु हासदिष्ठय आपो निम्नेव सवना हविष्मतः ।
यत्पर्वते न समशीत ह्येत इन्द्रस्य वज्रः इन्धिता हिरण्ययः ॥ २ ॥
अस्मै श्रीमाय नमसा समध्वर उपो न शुभ्र आ भरा पर्णीयसे ।
यस्य धाम शर्वसे नामेन्द्रियं ज्योतिरकारि हरितो नायसे ॥ ३ ॥
इमे तं इन्द्र ते वयं पुरुषत ये त्वारभ्य चरामसि प्रभूवसो ।
नहि त्वदुन्यो गिर्वणो गिरः सघत्क्षोणीरिव प्रति नो ह्य तद्वचः ॥ ४ ॥

वि । यत् । तिरः । धरुणं । अच्युतं । रजः । अतिस्थिपः । दिवः । आतासु ।
बर्हणा । स्वःऽमीहे । यत् । मदे । इन्द्र । हर्ष्या । अहन् । वृत्रं । निः । अपां ।
औब्जः । अर्णवम् ॥ ५ ॥ त्वं । दिवः । धरुणं । धिषे । ओजसा । पृथिव्याः ।
इन्द्र । सदेनेषु । माहिनः । त्वं । सुतस्य । मदे । अरिणाः । अपः । वि । वृत्रस्य ।
समया । पाव्या । अरुजः ॥ ६ ॥ २१ ॥ प्र । महिषाय । बृहते । बृहद्रथे ।
सत्यशुष्माय । तनसे । मति । भरे । अपांऽईव । प्रवणे । यस्य । दुःऽधरं । राघः ।
विश्वऽआयु । शर्वसे । अपावृतम् ॥ १ ॥ अर्ध । ते । विश्वं । अनु । ह । असत् । इष्टये ।
आपः । निम्नाऽईव । सवना । हविष्मतः । यत् । पर्वते । न संऽअशीत । ह्येतः ।
इन्द्रस्य । वज्रः । इन्धिता । हिरण्ययः ॥ २ ॥ अस्मै । श्रीमाय । नमसा । सं । अध्वरे ।
उपोतिः । आकारि । हरितः । न । अयसे ॥ ३ ॥ इमे । ते । इन्द्र । ते । वयं ।
पुरुषतु । ये । त्वा । आरभ्य । चरामसि । प्रभूवसो । इति । प्रभूवसो ।
नहि । त्वत् । अन्यः । गिर्वणः । गिरः । सघत् । क्षोणीऽईव । प्रति । नुः ।
॥ ४ ॥ वयः ॥ ४ ॥ भूरि । ते । इन्द्र । वीर्यं । तव । स्मृति ।

मष्ट० १ । अध्या० ४ । व० २२, २३] ऋग्वेदः [मण्ड १ । अनु० ११ । सू० ५८

भूरिं त इन्द्र वीर्यं १ तव स्मस्यस्य स्तोतुर्मधवः काममा पृण ।
अनु ते द्यौर्वृहती वीर्यं मम इयं च ते पृथिवी नेम ओजसे ॥ ५ ॥
त्वं तमिन्द्र पर्वतं महामुरुं वज्रेण वज्रिन्पर्वशश्चकतिथ ।
अवासृजो निवृत्ताः सर्वे वा अपः सन्ना विश्वं दधिषे केवलं सहः ॥ ६ ॥ २२ ॥

॥ एकादशोऽनुवाकः ॥

॥ ५८ ॥ १-९ बोधा गौतम ऋषिः ॥ अग्निदेवता ॥ छन्दः जगती

(५८) नू चित्सहोजा अमृतो नि तुन्दते होता यदूतो अभवद्विष्वतः ।
वि साधिष्ठेभिः पृथिभी रजो मम आ देवताता हविषा विवासति ॥ १ ॥
आ स्वमद्य युवमानो अजरस्तृष्वविष्यन्नतसेषु तिष्ठति ।
अत्यो न पृष्ठं प्रुषितस्य रोचते दिवो न सानु स्तनयन्नाचिक्रदत् ॥ २ ॥
क्राणा रुद्रेभिर्वसुभिः पुरोहितो होता निषत्तो रयिपाळमर्त्यः ।
रथो न विधुः क्रुजमान आयुषु व्यानुपगवार्या देव ऋणवति ॥ ३ ॥
वि वार्तज्यूतो अतसेषु तिष्ठते वृथा जुह्वभिः सृण्यां तुविष्वणिः ।
तृषु यदग्ने वनिनो वृषायसे कृष्णं त एम रुशदूर्मे अजर ॥ ४ ॥

अस्य । स्तोतुः । मघऽवन् । कामं । आ । पृण । अनु । ते । द्यौः । वृहती । वीर्यं । ममे ।
इयं । च । ते । पृथिवी । नेमे । ओजसे ॥ ५ ॥ त्वं । तं । इन्द्र । पर्वतं । महं । उरुं ।
वज्रेण । वज्रिन् । पर्वशः । चकतिथ । अव । अमृजः । निऽवृत्ताः । सर्वे । अपः ।
सन्ना । विश्वं । दधिषे । केवलं । सह ॥ ६ ॥ २२ ॥

नु । चित् । सहऽजाः । अमृतः । नि । तुन्दते । होता । यद् । दूतः ।
अभवद् । विष्वतः । वि । साधिष्ठेभिः । पृथिभिः । रजः । ममे । आ । देव-
ताता । हविषा । विवासति ॥ १ ॥ आ । स्वं । अद्य । युवमानः । अजरः । तृषु ।
अविष्यन् । अतसेषु । तिष्ठति । अत्यः । नः । पृष्ठं । प्रुषितस्य । रोचते । दिवः ।
न । सानु । स्तनयन् । अचिक्रदत् ॥ २ ॥ क्राणाः । रुद्रेभिः । वसुजभिः । पुरऽहितः ।
होता । निऽसत्तः । रयिपाद् । अमर्त्यः । रथः । न विधुः । क्रुजमानः । आयुषु ।
वि आनुपक् । वार्या । देवः । ऋणवति । ३ ॥ वि । वार्तज्यूतः । अतसेषु ।
तिष्ठते । वृथा । जुह्वभिः । सृण्यां । तुविष्वनिः । तृषु । यद् । अग्ने । वनिनः । वृषायसे ।
कृष्णं । ते । एम । रुशदूर्मे । अजर ॥ ४ ॥

तपुर्जम्भो वन आ वार्तचोदितो यूथे न साह्यं अर्वा वाति वंसगः ।
 अभिजज्ञक्षितं पाजंसा रजः स्थातुश्चरथं भयते पतत्रिणः ॥ ५ ॥ २३ ॥
 दधुष्ट्वा भृगवो मानुषेषु रयिं न चार्हं सुहृवं जनेभ्यः ।
 होतारमग्ने अतिथि वरेण्यं मित्रं न शेवं दिव्याय जन्मने ॥ ६ ॥
 होतारं सप्त जुहोऽयजिष्ठं यं वाघतो वृणते अध्वरेषु ।
 अग्निं विश्वेषामरतिं वसूनां सपर्यामि प्रयसा यामि रत्नम् ॥ ७ ॥
 आच्छिद्रा सूनो सहसो नो अद्य स्तोतृभ्यो मित्रमहः शर्म यच्छ ।
 अग्ने गृणन्तमहंस उरूप्योजी नपात्पुर्भिरायसीभिः ॥ ८ ॥
 भवा वरुथं गृणते विभावो भवा मघवन्मघवद्भ्यः शर्म ।
 उरूप्याग्ने अहंसो गृणन्तं प्रातर्मुक्षू धियावसुर्जगम्यात् ॥ ९ ॥ २४ ॥

॥ ५९ ॥ १-७ नोधा गोतम ऋषिः ॥ अभिर्वैश्वानरो देवता ॥ त्रिष्टुप् छन्दः ॥

(५९.) वया इदमे अग्रय अस्ते त्वे विश्वे अमृता मादयन्ते ।
 वैश्वानर नाभिरसि क्षित्तिनां स्थूणेव जना उपमिष्यन्थ ॥ १ ॥

तपुःजम्भः । वने । आ । वार्तचोदितः । यूथे । न । सहान् । अर्वा । वाति । वंसगः ।
 अभिजज्ञेन । अक्षितं । पाजंसा । रजः । स्थातुः । चरथं । भयते । पतत्रिणः ।
 ॥ ५ ॥ २३ ॥ दधुः । त्वा । भृगवः । मानुषेषु । आ । रयिं । न चार्हं । सुहृवं । जनेभ्यः ।
 होतारं । अग्ने । अतिथि । वरेण्यं । मित्रं । न । शेवं । दिव्याय । जन्मने ॥ ६ ॥
 होतारं । सप्त । जुहोः । यजिष्ठं । यं । वाघतोः । वृणते । अध्वरेषु । अग्निं । विश्वेषां ।
 परति । वसूनां । सपर्यामि । प्रयसा । यामि । रत्नम् ॥ ७ ॥ आच्छिद्रा । सूनोऽति ।
 सहसः । नः । अद्य । स्तोतृभ्यः । मित्रमहः । शर्म । यच्छ । अग्ने । गृणन्तं । अहंसः ।
 उरूप्य । जनेः । नपात् । पृऽभिः । आयसीभिः ॥ ८ ॥ भवा । वरुथं । गृणते ।
 विभावः । भवा । मघवन् । मघवद्भ्यः । शर्म । उरूप्य । अग्ने । अहंसः ।
 गृणन्तं । प्रातः । मुक्षू । धियावसुः । जगम्यात् ॥ ९ ॥ २४ ॥

वयाः । इत् । अग्ने । अग्रयः । ते अन्ये । त्वेति । विश्वे । अमृताः । मादयन्ते ।
 वैश्वानर । नाभिः । अग्नि । क्षित्तिनां । स्थूणां । जना । उपमिष्य । यगं ।
 ॥ १ ॥ यदा । द्विः । नाभिः । अग्निः । पुष्टिच्याः । अथ । अभयत् । अगतिः ।

मण्ड० १ । भाष्या० ४ । व० २५] ऋग्वेदः [मण्ड० १ । अनु० ११ । सू० ६०

मुहूर्त्तं दिवो नाभिर्गर्गः पृथिव्या अधांभवदग्नी रोदस्योः ।
तं त्वा देवासोऽजनयन्त देवं वैश्वानर ज्योतिरिदार्याय ॥ २ ॥

आ सूर्ये न रुद्रयो ध्रुवासो वैश्वानरे दधिरेऽग्रा वसूनि ।
या पर्वतेशोर्षधीष्वसु या मानुषेषुसि तस्य राजा ॥ ३ ॥
बृहती इव सूनवे रोदसी गिरो होता मनुष्योऽ न दक्षः ।
स्वर्वते सत्यशुष्माय पूर्वी वैश्वानराय नृत्तमाय ग्रहीः ॥ ४ ॥

दिवश्चित्ते बृहतो जातवेदो वैश्वानर प्र रिरिचे महित्वम् ।
राजा कृष्टीनामसि मानुषीणां युधा देवेभ्यो वरिवश्चकर्थ ॥ ५ ॥
प्र नू महित्वं वृषभस्य वोचं यं पूरवो वृत्रहणं सचन्ते ।
वैश्वानरो दस्युमग्निर्जघन्वा अर्धनोत्काप्रा अव शम्बरं भेत् ॥ ६ ॥
वैश्वानरो महिम्ना विश्वकृष्टिर्भरद्वाजेषु यजनो विभावा ।
शातवनेये शतिनीभिग्निः पुरुणीथे जरते सूनृतावान् ॥ ७ ॥ २५ ॥

॥ ६० ॥ १-५ नोधा गोतम-कृषिः ॥ अग्निदेवता ॥ शिशु-छन्दः ॥

(६०) बाह्विं यशसं विदथस्य केतुं सुप्रान्य दूतं मयोरर्धम् ।
द्विजन्मानं रुयिभिव प्रशस्तं रातिं भरद्वागे मातरिश्वा ॥ १ ॥

रोदस्योः । तं । त्वा । देवासः । अजनयन्त । देवं । वैश्वानर । ज्योतिः । इत् ।
आर्याय ॥ २ ॥ आ । सूर्ये । न । रुद्रयोः । ध्रुवासः । वैश्वानरे । दधिरे । अग्रा ।
वसूनि । या । पर्वतेशु । ओषधीषु । अपसु । या । मानुषेषु । असि । तस्य । राजा ।
॥ ३ ॥ बृहती । इवेति । बृहतीऽइव । सूनवे । रोदसी इति । गिरोः । होता । मनुष्यः ।
न । दक्षः । स्वःऽवते । सत्यःऽशुष्माय । पूर्वीः । वैश्वानरार्थः । नृत्तमाय । ग्रहीः ।
॥ ४ ॥ दिवः । चित् । ते । बृहतः । जातवेदः । वैश्वानर । प्र । रिरिचे । महित्वं ।
राजा । कृष्टीनां । असि । मानुषीणां । युधा । देवेभ्यः । वरिवः । चकर्थ ॥ ५ ॥
प्र । नू । महित्वं । वृषभस्य । वोचं । यं । पूरवः । वृत्रहणं । सचन्ते । वैश्वानरः ।
दस्युं । अग्निः । जघन्वान् । अर्धनोत् । काप्राः । अव । शम्बरं । भेत् ॥ ६ ॥
वैश्वानरः । महिम्ना । विश्वकृष्टिः । भरद्वाजेषु । यजनः । विभावा । शात-
वनेये । शतिनीभिः । अग्निः । पुरुणीथे । जरते । सूनृतावान् ॥ ७ ॥ २५ ॥
बाह्विं । यशसं । विदथस्य । केतुं । सुप्रान्य । दूतं । मयोरर्धम् ।
द्विजन्मानं । रुयिभिव । प्रशस्तं । रातिं । भरत् । भगवे । मातरिश्वा ॥ १ ॥

मह० । मत्पा० ४ । व० २६] ऋग्वेदः [मण्ड० १ । मनु० ११ । पृ० ११

अस्य शशुर्भयासः सचन्ते हविर्मान्त उशिजो ये च मतीः ।
 दिवश्चित्पूर्वो न्यसादि होतापृच्छयो विश्वार्तिर्विश्व वेधाः ॥ २ ॥
 तं नव्यसी हृद आ जार्यमानमस्मत्सुकीर्तिर्मधुजिह्वमद्याः ।
 यमत्विजो वृजने मानुषासः प्रयस्वन्त आयवो जीजनन्त ॥ ३ ॥
 उशिक्पावको वमुर्मानुषेषु वरेण्यो होताधायि विश्व ।
 दमूना गृहर्पतिर्दस आ अग्निर्भुवद्रयिपती रयीणाम् ॥ ४ ॥
 तं त्वा वयं पतिमग्रे रयीणां प्र शंसामो मृतिभिर्गोतमासः ।
 आशुं न वाजम्भरं मर्जयन्तः प्रातर्मक्षू धियावसुर्जग्म्यात् ॥ ५ ॥ २६ ॥

॥ २६ ॥ १-१६ गोवा गोवम न्यायः ॥ इन्द्रो वेत्ता ॥ मिथु छन्दः

(२६) अस्मा इदु प्र तवसे तुराय प्रयो न हंसि स्तोमं माहिनाय ।
 ऋचीपमायाग्निगव ओहमिन्द्राय ब्रह्माणि रातन्तमा ॥ १ ॥
 अस्मा इदु प्रय इव प्र यंसि भराभ्याङ्गुपं वार्ये सुवृक्ति ।
 इन्द्राय हृदा मनसा मनीषा मृत्नाय पत्ये धियो मर्जयन्त ॥ २ ॥

अस्य । शशुः । उभयासः । सचन्ते । हविर्पतः । उशिजः । ये । च । मतीः ।
 दिवः । चित् । पूर्वः । नि । अमादि । होता । आऽपृच्छयः । विश्वपतिः । विश्व ।
 वेधाः ॥ २ ॥ तं । नव्यसी । हृदः । आ । जार्यमानं । अस्मत् । सुऽकीर्तिः ।
 मधुऽजिह्वं । अद्याः । यं । ऋत्विजः । वृजने । मानुषासः । प्रयस्वन्तः । आयवः ।
 जीजनन्त ॥ ३ ॥ उशिक् । पावकः । वमुः । मानुषेषु । वरेण्यः । होता । अधायि ।
 विश्व । दमूनाः । गृहर्पतिः । दस्ये । आ । अग्निः । भुव । रयिऽपतिः । रयीणां ।
 ॥ ४ ॥ तं । त्वा । वयं । पति । अग्रे । रयीणां । प्र । शंसामः । मृतिऽहभिः ।
 गोतमासः । आशुम् । न । वाजम्भरम् । मर्जयन्तः । प्रातः । मक्षु । धियावसुः ।
 जग्म्यात् ॥ ५ ॥ २६ ॥

अस्मै । इत् । ऊम् । इति । प्र । तवसे । तुराय । प्रयः । न । हंसि । स्तोमम् । माहि-
 नाय । ऋचीपमाय अग्निगवे । ओहम् । इन्द्राय । ब्रह्माणि । रातन्तमा ॥ १ ॥
 अस्मै । इत् । ऊम् । इति । प्रयः । इव । प्र यंसि । भराभि । अङ्गुपम् । वार्ये । सु-
 वृक्ति । इन्द्राय । हृदा । मनसा । मनीषा । मृत्नाय । पत्ये । धियो । मर्जयन्त ।
 ॥ २ ॥ अस्मै । इत् । ऊम् । इति । त्वम् । उपऽमम् । स्वऽसाम् । भराभि । आङ्गुपम् ।
 आस्येन । मरिष्टम् । अच्छांक्तिभिः । मनीषा । सुवृक्तेभिः । मूर्तिम् ।

अस्मा इदु त्पमुपमं स्वर्षा भराभ्याङ्गुवमास्येन ।

महिप्रमच्छोक्तिभिर्मतीनां सुवृत्तिभिः सूरि वावृधधे ॥ ३ ॥

अस्मा इदु स्तोमं सं हिनोमि रथं न तष्टेव तत्तिस्नाय ।

गिरश्च गिवीहसे सुवृत्तीन्द्राय विश्वमिन्वं मेधिराय ॥ ४ ॥

अस्मा इदु सतिमिव श्रवस्येन्द्रायार्कं जुह्वांसमञ्ज ।

वीरं दानौकसं वन्दधे पुरां गूर्तश्रवसं दुर्माणम् ॥ ५ ॥ २७ ॥

अस्मा इदु त्वष्टा तक्षद्वजं स्वपस्तमं स्वर्षे रणाय ।

वृत्रस्य चिद्विदयेन मर्मं तुजनीशानस्तुजता कियेधाः ॥ ६ ॥

अस्येदु मातुः सर्वनेषु मयो महः पितुं पपिवाञ्चार्वा ।

मुषायाद्विष्णुः पचतं सहीयान्विध्यदराहं तिरो अद्रिमस्ता ॥ ७ ॥

अस्मा इदु ग्राश्चैवपत्नीरिन्द्रायार्कमद्रिहृत्य ऊवुः ।

परि यावापृथिवी जंघ उर्वी नास्य ते महिमानं परि ष्टः ॥ ८ ॥

अस्येदेव प्र रिरिचे महित्वं दिवस्पृथिव्याः पर्यन्तरिक्षात् ।

स्वराजिद्रो दम आ विश्वगर्तः स्वरिरमंत्रो बवक्षे रणाय ॥ ९ ॥

वृद्धधे ॥ ३ ॥ अस्मै । इत् । ऊम् । इति स्तोमम् । सय । हिनोमि । रथम् । न ।

तष्टाऽय । तत्तिस्नाय । गिरः । च । गिरः । च । गिवीहसे । सुवृत्ति । इन्द्राय ।

विश्वमऽन्वम् । मेधिराय ॥ ४ ॥ अस्मै । इत् । ऊम् । इति । सतिमूऽय । श्रवस्या ।

इन्द्राय । अर्कम् । जुह्वा । सम । अग्ने । वीरम् । दानऽओकसम् । वन्दधे ।

पुराम् । गूर्तश्रवसम् । दुर्माणम् ॥ ५ ॥ २७ ॥ अस्मै । इत् । ऊम् । इति । त्वष्टा ।

तक्षत् । वज्रम् । स्वपस्तमम् । स्वर्षम् । रणाय । वृत्रस्य चित् । विदत् । येन ।

मर्मम् । तुजन् । ईशानः । तुजता । कियेधाः ॥ ६ ॥ अस्य । इत् । ऊम् । इति ।

मातुः । सर्वनेषु । मयोः । महः । पितुम् । पपिवान् । चार्कम् । अर्चा । मुषापत् ।

विष्णुः । पचतम् । सहीयान् । विध्यत् । वराऽम् । तिरोः । अद्रिम् । अस्ता ॥ ७ ॥

अस्मै । इत् । ऊम् । इति । ग्राः चित् । देवपत्नीः । इन्द्राय । अर्कम् । अद्रिहृत्यम् ।

ऊवुरित्युवुः । परि । यावापृथिवी । इति । जंघे । उर्वी इति । न । अस्य । ते इति ।

महिमानम् । परि । स्तुतिस्तः ॥ ८ ॥ अस्य इत् । एव । य । रिरिचे । महित्वम् ।

दिवः । पृथिव्याः । परि । अन्तरिक्षात् । स्वरात् । इन्द्रः । दमे । आ । विश्वगर्तम् ।

मुऽअरिः । अमत्रः । बवक्षे । रणाय ॥ ९ ॥

मष्ट० १। मध्या० ४। व० २८, २९। ऋग्वेदः [मण्ड० १। अष्ट० ११। सू० ६१]

अस्येदेव शर्वसा शुपन्तं वि वृश्चद्रेण वृत्रमिन्द्रः ।

गा न व्राणा अवनीरमुचदाभि श्रवां दावने सचेताः ॥ १० ॥ २८ ॥

अस्येदुं त्वेषसा रन्त सिन्धवः परि यद्वज्रेण सीमयच्छत् ।

इगानुकृदाशुपे दगस्यन्तुर्वीतये गाधं तुर्वणिः कः ॥ ११ ॥

अस्मा इदु प्र भरा तृतुजानो वृत्राय वज्रमीशानः कियेधाः ।

गोर्न पर्य वि रंदा तिरश्चेष्ट्यवर्णास्यपां चरध्वे ॥ १२ ॥

अस्येदु प्र ब्रूहि पूर्याणि तुरस्य कर्माणि नव्य उक्थैः ।

गुधे यद्विष्णान आयुधान्युद्यायमाणो निरिणाति शत्रून् ॥ १३ ॥

अस्येदुं भिया गिरयश्च दृढहा द्यावा च भूमा जनुपस्तुजेते ।

उपो वेनस्य जोगुवान ओणि सद्यो सुवक्षीर्यायनोधाः ॥ १४ ॥

अस्मा इदु त्यदनु दायोपामेको यद्वज्रे भूरेरीशानः ।

प्रेतंश सूर्ये पस्पृधानं सौवर्ग्येसुःष्विमावदिन्द्रः ॥ १५ ॥

एवा ते हरियोजना सुवृक्तीन्द्र ब्रह्माणिगोतमासो अक्रन ।

तेषु विश्वपेशसं धियन्याः प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात् ॥ १६ ॥ २९ ॥

अस्य । इत् । एव । शर्वसा । शुपन्तम् । वि । वृश्चत् । वज्रेण । वृत्रम् । इन्द्रः । गा ।

व्राणाः । अवनीः । अमुचचर । अभि । श्रवः । दावने । सचेताः ॥ १० ॥ २८ ॥

अस्य । इत् । ऊम इति । त्वेषसा । रन्त । सिन्धवः । परि । यत् । वज्रेण । सीम् ।

अयच्छत् । इगानुकृत् । दाशुपे । दगस्यन् । तुर्वीतये । गाधम् । तुर्वणिः । कुरिति ।

कः ॥ ११ ॥ अस्मे । इत् । ऊम् इति । प्र । भ्र । तृतुजानः । वृत्राय । वज्रम् ।

इशानः । कियेधाः । गोः । न । पर्ये वि । रंदा । तिरश्चः । इष्ट्यन् अणांसि अपाम् ।

चरध्वे ॥ १२ ॥ अस्य । इत् । ऊम इति । प्र । ब्रूहि । पूर्याणि । तुरस्य । कर्माणि ।

नव्यः । उक्थैः । गुधे । यत् । इष्णानः । आयुधानि । ऊद्यायमाणः । निरिणाति ।

शत्रून् ॥ १३ ॥ अस्य । इत् । ऊम । इति । भिया । गिरयः । च । दृढहाः । द्यावा । च ।

भूमा । जनुपः । तुजेते । इति । उपो इति । वेनस्य । जोगुवानः । ओणि । सद्यः ।

भुवत् । वीर्याय । नोधाः ॥ १४ ॥ अस्मे । इत् । ऊम । इति । त्यद । अनु । दायि ।

प्रेताम् । एकः । यत् । वज्रे । भूरेः । ईशानः । प्र । एतंशम् । सूर्ये । पस्पृधानम् ।

सौवर्ग्ये । मुक्षिम् । भ्रातृ । इन्द्रः ॥ १५ ॥ एव । ते । हरिष्योजनः । सुवृक्ती ।

इन्द्रः । ब्रह्माणि । गोतमामः । अक्रन । आ । एषु । विश्वपेशम् । धियम् । धाः ।

शानः । मधु । धियावसु । जगम्यात् ॥ १६ ॥ २९ ॥

મૂકત ૪૬.

ઋષિ-પ્રસ્થપ; દેવતા-આશ્વિન.

ધુલોકને પ્રિય અને અપૂર્વ^૧ તેભયુક્ત ઉપાદેવી પોતાનો પ્રકાશ પાડે છે. હે
અશ્વિન, હું તમારી મનઃપૂર્વક સ્તુતિ કરું છું. ૧

આ અશ્વિની દેવ સુંદર છે. સિંધુ તેમની જનની છે. વેગવાન પુરુષોની સાથે^૨
। તુલના કરતાં પોતાના વેગવડે મનને પણ પછવાડે પાડે છે. એ અંતઃકરણપૂર્વક
ભક્તોને) ધન અર્પણ કરે છે. ૨

વેગથી દોડવામાં બહુ પક્ષી જ, એવા તમારા અશ્વના થોગે ત્યારે તમારો
૫ ફરફર ઉડતો જાય છે ત્યારે અતિ પુરાતન સ્વર્ગલોકમાં પણ તમારાં સ્તોત્રો^૩
||વામાં આવે છે. ૩

આ સર્વસંચારી તથા સર્વતૃપ્તિકારક (જાતુ) દેવ-જેનાપર ઉદ્દેશોનો
૪ પ્રેમ છે તથા જેમાંથી પાણીનો ઘટો (અર્થાત્ મેઘ) જન્મ પામે છે—તે તમને
હવિથી સંતુષ્ટ કરે છે. ૪

હે સ્તુતિપ્રિય તથા સત્યસ્વરૂપ અશ્વિનદેવ, સોમ તમારા મનનાં દાર
૫ ઉપાડે છે. માટે આપ સોમરસનું મનસોજ્ઞ પ્રાપ્ત કરો. ૫ (૩૩)

૧ અપૂર્વ ૨ રણાણાં ૩ કનુહાસઃ ૪ જાતુ ૫ આદારઃ

હે અશ્વિન, તમારી જે કૃપા ઉજ્જવલ પ્રકાશ પાડીને અમને અધિકારની પાર^૧
લઈ જશે તેની પ્રાપ્તિ અમને કરી આપો. ૬

તમારી કૃપારૂપી નૌકામાં બેસીને (હુઃખસમુદ્રની) પાર અમે જઈ શકીએ^૨
માટે અત્રે આગમન કરો. હે અશ્વિન, આપ આપનો રથ જોડો. ૭

નદીના તીરપરથી ગમન થતી વખતે તમારો રથ જ, સ્વર્ગલોક કરતાં વિસ્તીર્ણ^૩
એવી, તમારી નૌકા ધાય છે તમારે માટે અમે અત્રે ભક્તિથી સોમરસ તૈયાર કરીને
મોકલ્યો છે. ૮

હે કશ્વ સ્વર્ગના પ્રદેશમાં આહ્વાદદાયક તેજ ભરાઈ રહ્યું છે અને^૪
નદીઓના નિવાસસ્થાને તેજ-પુજ વેભવ દુઃખોચ્ચર ધાય છે. ત્યારે, હે અશ્વિન,
આપ આપનો દિવ્ય દેહ કયે સ્થાને લઈ જશો વાડ ? ૯

આરે તરફ પોતાનાં રશ્મી ફેકવા માટે લુઓ આ પ્રભા સભજ થઈ ॥^૫
અને લુઓ અત્રે આ સૂર્ય (હોયો) કે જે કાચનની જ પ્રતિમા છે. કૃષ્ણવશ્ય
અગ્નિએ પશુ પોતાની શબ્દા બહાર કાઢીને પોતાની દીપ્તિ પ્રગટ કરી છે. ૧૦(૩૪)

ધર્મનીતિનો માર્ગ આપને હુ-ખોની પેલીપાર લઈ જવા માટે સ્પષ્ટ દર્શાવા^૬
લાગ્યો છે. અને સ્વર્ગની વાટ પશુ દૃષ્ટિએ પડવા માંડી છે. ૧૧

૧ પાંપર ૨ નાવા ૩ અરિષ્ટ ૪ રુન્દષ ૫ અસિતઃ ૬ સાધુયા

સોમપ્રાશનથી આનંદ થતાં વેંત જ જે અશ્વિન દેવ ભક્તને ભરપુર વૈભવ

આપે છે તેમના તે કૃપાપ્રસાદનાં સ્તોતૃજન હૃદયેશાં વખાણ કરે છે ૧૨

જે પ્રમાણે પૂર્વે તમે મનુને લેટવા ગયા હતા તે પ્રમાણે અમારી પ્રાર્થ-

નાથી તથા સોમરસના પ્રાશનથી પ્રેરિત ઘડને વિવસ્વત્માટે આપનું તેજ પ્રગટ ૨

કરતા આપ અત્રે આવો. ૧૩

આપ ભ્રમણ કરતા હોવઃથી આપના માર્ગના અનુદોષથી વિપાક પળ

પોતાનું માર્ગક્રમણ ચલાવ્યું. આપને રાત્રે કરેલાં યાગકર્મો ઘણા પસંદ છે. ૧૪

હે અશ્વિન, આપની કૃપામાં ભંગ ન પડવા હેતાં આપ બન્નેજણ અમને

સોમ્ય અર્પણ કરો અને બન્નેજણ સોમરસનું પ્રાશન કરો. ૧૫ (૩૫)

અધ્યાય ચૌથા.

સૂકત ૪૭.

ઋગ્વિ-પ્રસંગ; દેવના અશ્વિન.

નીતિધર્મના પરિપાલનમાં આનંદ માનનાર હે અશ્વિનીદેવ, આ અતિશય

માધુર્યયુક્ત સોમરસ તમારે માટે ઘટી રાખ્યો છે. તે કાલે જ તૈયાર કર્યો છે. તેનું

પ્રાશન કરો અને આપના ભક્તોમાટે ઉત્તમ અંપત્તિના ભંડાર ભરી ગયો. ૧

હે અશ્વિન, જે આપના રથને ત્રણ વંધુરા છે, જેનો આકાર ત્રિકોણાકૃતિ

૧ પ્રતિમૂરતિ ૨ શાવસાના ૩ મષ્ટાશ્વિઃ ૪ અસિદ્રિયાશ્વિઃ ૫ તિરેમઙ્ગ

છે તથા જે દેખાવામાં સુંદર છે એવા રથમાં બેઠીને, અત્રે આ યજ્ઞમાં કય તમારી સ્તુતિ કરે છે તેમની, હાક આપ શ્રવણ કરો, ૨

૨
ન્યાયનીતીને ઉત્તેજન આપનાર હે અશ્વિનીદેવો, આ અત્યંત મધુર સોમ-
રસનું પ્રાશન કરો, અને હે સ્વરૂપવાન દેવો, આપના રથમાં પુષ્કળ સંપત્તિ
લઈને ભક્તજનપ્રતિ આગમન કરો. ૩

૩
ત્રણે જણ સાથે સાથે બેઠી ચડે એવી રીતે માટેલા કુશાસનપર (આડક
થઈને) હે સર્વજ દેવ, અમારો યજ્ઞ માધુર્યથી પરિશુદ્ધ કરો. હે અશ્વિન, આ
તેજસ્વીપણાથી શોભનારા કણ્ઠ સોમ તૈયાર કરીને આપને આમંત્રણ કરે છે ૪

૪
જે આપના કૃપાસામર્થ્યના થોભે, હે અશ્વિન, આપે કણ્ઠનું સંરક્ષણ કર્યું
તે જ સામર્થ્યથી યુક્ત થઈને અમારૂં પણ રક્ષણ કરો, ક્ષરણ કે આપ સર્વે મન
લતાના સ્વામી તથા ન્યાયનીતીને ઉત્તેજન આપનારા છો. ૫ (૧)

હે સુંદર અશ્વિન, જે અર્થે આપ મુદાસમાટે સંપત્તિ લઈને આવ્યા તે
અર્થે આપના રથમાં (અમારેમાટે પણ) ૫
પુષ્કળ લોહોની દૃષ્ટિ હોય એવો વેશવ અમને અર્પણ કરો, પછી તે આપે મહા-
સાગરમાંથી આર્યો હોય અથવા સ્વર્ગની આસપાસના પ્રદેશમાંથી આણેલો હોય. ૬

૧ મુપેતામા ૨ ઋતવૃથા ૩ ત્રિષપસ્યે ૪ અમિષિસિઃ ૫ વૃક્ષ.

હે સત્યસ્વરૂપ અશ્વિની દેવો, આપ તુર્વશ પાસેથી નજદીક હો અથવા
 ઘણે દૂર હો, ત્યાંથી આપના સુંદર રથમાં બેઝીને અત્રે આવો અને આવતી વખતે
 સૂર્યકિરણોને પણ સાથે લેતા આવો. ૭

યજ્ઞનો આશ્રય કરનાર આપના અશ્વ આપને અમારા હવિષાસે લઈ આવો.
 હે ધર્મો, આપને પ્રેમથી હવિ અર્પણ કરનાર સદાચારી ભકતોમાટે સમૃદ્ધિની
 ભરતી કરીને આ કુશાસનપર વિરાજમાન થાઓ. ૮

હે સત્યસ્વરૂપ અશ્વિની દેવો, સૂર્યને આન્ધાદિત કરી નાંખનારા આપના
 રથમાં બેઝીને અત્રે આવો. જ્યારે જ્યારે આપને મધુર સોમરસના પાનની ઇચ્છા
 થાય છે ત્યારે ત્યારે આપ હમેશાં તે જ રથમાં આપના ભકતોમાટે વૈભવ
 આણો છો. ૯

અનેક વૈભવસંપન્ન અશ્વિનોને અમે સ્તુતિસ્તોત્રો ગાઈને. અમારી તરફ
 (આવવાને) આવાહન કરીએ છીએ. હે અશ્વિન, આપને પ્રિય થયેલા કણ્વના
 સદનમાં જઈ જઈને આપે ખરેખર હમેશાં સોમપ્રાચન કર્યું છે. ૧૦ (૨)

સૂક્ત ૪૮.

અપિ-પ્રસ્થા; દેવતા-કામ.

પુલોકદુહિતા હે ઉપાદેવી, અત્યંત સુંદર તારી કાંતિવડે અમારે માટે અત્રે
 પ્રકાશિત થા. હે દેહીપ્યમાન દેવતા, તું દાનગૂર હોવાથી વિયુગ નંપતિ તથા
 વંભવ સાથે લઈ આવીને (અત્રે પ્રકાશ પાડ). ૧

આ ઉપા, અન્ધ ધૈનુ તથા આ વિશ્વમાના ઉત્તમોત્તમ ઐશ્વર્ય પશુ પોતાની સાથે લઇને (જગની સત્તાપર) પ્રકાશ પાડવા માટે (આકાશમાથી) ઉતરી આવી છે હે ઉપા મારી સાથે મધુર મલાલણુ કર અને શ્રીમત પુરુષોપાને જેનું ધન હોય છે તેનું ધન અમને અર્પણુ કર ૨

ઉપાએ પોતાનો પ્રકાશ પાડ્યો છે તથા તે પોતાનો પ્રકાશ એવોજ પાડ્યો (નાયકાગને લીધે અટકી પડેલી) ગાડીઓને એ જ આગળ જવાને પ્રેરણા કરે છે કરજી, જે પ્રમાણે (મમુદ્રપર્વટનાર્થ નીકળનાર) માહત્તી લોક સમુદ્રતરફ દ્વિ રાખીને એને ઇ તે પ્રમાણે નર્વ રત્ય ઉડાના આગમનની પ્રતીક્ષા કરતા બેઠા છે ૩

જે વિદ્વાન્ લોક, તારૂ આગમન થયે દાનકર્મો કરવા તરફ પોતાના મનની પ્રવૃત્તિ કરે છે તેમના નામ આ હૃદયકુલમાના શ્રેષ્ઠ પુરૂષ કણ્ડ આ ચરમા (બહુ સન્માનથી) ગાય છે ૪

એકાદ સુંદર શ્રીપ્રમાણે આ ઉપા વિલાસ કરતી કરતી તથા સર્વ દુરિતોને નાશપ્રતિ પહોંચાડતી આવે છે પાપવાળા પ્રાણીઓને તે ચલાવવા માટે છે, તથા પાપવાળા છોડેને તે અતરિક્ષમા ઉડવાને પ્રવૃત્ત કરે છે ૫ (૩)

જે ઉદ્યોગશીલ છે તથા જેમને ધન મેળવવાની ઇચ્છા છે તેમને તે તેમના કામોમા પ્રવૃત્ત કરે છે આ ઉપા દેવતાને વિશ્રાંતિની બિલકુલ જરૂર લાગતી નથી ઉમાહ વર્ધન કરનારી આ ઉપાદેવી પ્રકાશમાન થતાવાર ઉડવાના સામર્થ્યવાળું એકપદ્મ પત્ની (માળામા) જેવી રહેતું નથી ૬

૧ વિશ્વસ્યપિદ ૨ જીરા ૩ યુજત ૪ મૂનરી ૫ સમન

સૂર્યનાં ઉદયસ્થાનની પણ પેલી બાબુના દૂરના પ્રદેશમાંથી એણે પોતાના (અર્થ) બેઠી આણ્યા છે. આ પરાપકારી ઉપા મનુષ્યોપાસે સો રથમાં બેસીને આવે છે. ૭

આતું દશ ન થતાંનીસાથે જ સર્વ જગે એને પ્રણામ કર્યા છે. આ ઉપકારી ઉપા સર્વને પ્રકાશ આપે છે. આ ઘુલોકની ઉદાર કન્યાએ સર્વ દ્રેષકારક તથા બાધક જીવેતું ઉન્મૂલન કરી નાંખ્યું છે. ૮

ઘુલોકકન્યા હે ઉવાદેવી, અમારાં યજ્ઞ કર્મો શરૂ થવામાટે અત્રે તારો પ્રકાશ પાડીને તથા અમને અતિશય સામ્યની પ્રાપ્તિ કરી આપીને તારાં આદ્વાદ-દાયક કિરણોસાથે અત્રે પ્રકટ થા. ૯

ત્યારે હે સુખદાયિની દેવી, તું તારો પ્રકાશ પાડે છે ત્યારે તારીપાસેથી વિશ્વને તેના પ્રાણ, તેનું ચેતન્ય, મન્યુ એવું લાગે છે. હે ઉગ્ગત તથા અલ્લા-ક્રિક આદ્ય પ્રકટ કરનાર દેવતા, તું તારા મોટા રથમાં આવીને અમારી હાક સાંભળ ૧૦ (૪)

હે ઉપા દેવી, તારા અગમાં એવું સામર્થ્ય આણું કે જેને માટે સર્વ મનુષ્યોને અર્ચનો લાગે; અને તે સામર્થ્યના યોગે અમારૂં કલ્યાણ કરનારા દેવોને, જે ઉપાસક તારૂં સ્તવન કરે છે તેમના યજ્ઞસમીપ હઈ આવ. ૧૧

હે ઉપાદેવી, સર્વ દેવોને અંતરિક્ષમાંથી અન્ને સોમપાનાર્થ લાખ આવ, અને હે ઉપા, અમારા અંગમાં એવું સામર્થ્ય આણુ કે જેના થોજે અને અમારું શૈથ્ય દાખવી શકીએ, જેની ઘણી પ્રશંસા થાય, તથા જેને લીધે અંને ધેનુની તથા અશ્વની પ્રાપ્તિ કરી શકીએ.

૧૨

જેનાં ઉત્તમવલ તથા કલ્યાણકારક કિરણો દેખાવા લાગ્યાં છે તેવી આ ઉપા અમને, સર્વ લોકોને પ્રિય, ઉત્તમ પ્રકારની સંપત્તિ અમને પ્રયાસ ન પડતાં અર્પણુ કરો.

૧૩

હે શ્રેષ્ઠ ઉપાદેવી, પ્રાચીન ઋષિઓએ તને સ્વસંરક્ષણાર્થ આવાહન કર્યું. (તેમના પૂજનને પાત્ર થયેલી) ઉત્તમવલ કાંતિથી (યુક્ત) હે ઉપા, તું તારી અમારાપર કૃપા કરીને અમારાં સ્તોત્રભાટે તારી પ્રશંસાબુદ્ધિ વ્યક્ત કર.

૧૪

હે ઉપાદેવી, જે અર્થે આજ તે તારા તેજવડે સ્વર્ગનાં દ્વારો ખુલ્લાં કર્યાં છે તે અથે હે દેવી, અમને શત્રુઓના ત્રાસ વિનાતું મંદિર પ્રાપ્ત થાય એમ કર તથા અમને ધેનુ પ્રાપ્ત થાય એવી અમારાપર કૃપા કર.

૧૫

હે સામર્થ્યવાન શ્રેષ્ઠ ઉપા દેવી, અમને અખિલ પ્રકારની સંપત્તિથી, સમૃદ્ધિથી, સર્વત્ર પ્રસાર પામનાર કીર્તિ વેલવથી તથા ખલથી પરિપૂર્ણ કરી નાંખ.

૧૬ (૧)

13186

સૂક્ત ૪૯.

ઋષિ પ્રસન્ન, કાવ્ય દેવતા ઉપા.

હે ઉપોદેવી, દેહીર્ધમાન^૧ દુલોકના ઉપરના ભાગ તરફથી અત્રે તારી કલ્યાણ-
પ્રદ કાન્તિથી (વિભૂષિત થઇને) આગમન કર.

હે ઉપા દેવી, જે સુખાવહ તથા સુંદર રથમાં તું વિરાજમાન થઇ છે તેમાં
બેસીને આવીને, હે દુલોકકન્યા, ઉત્તમ ક્રીર્તિની^૨ ઇચ્છા કરનારા આ મનુષ્યનું^૨
સંરક્ષણ કર.

દુલોકના આસપાસના ભાગમાંથી તારૂ આગમન થતાં વેંત ઉડનારાં પક્ષી
તથા દ્વિપાક તથા અતુષ્પાક પ્રાણી બહાર નીકળવાને તૈયાર થયાં.

પોતાના કિરણોથી જગત્પર પ્રકાશ પાડતી જે તું સર્વ જગને પ્રકાશમય^૪
કરી નાંખે છે તે તને હે ઉપા, કષ્ટોએ સંપત્તિની ઇચ્છા રાખીને સ્તોત્રના યોગથી
આવાહન કર્યું છે.

સૂક્ત ૫૦.

ઋષિ પ્રસન્ન, કાવ્યદેવતા સૂર્યો.

સર્વ^૫ સૂર્યદેવનું સર્વને દર્શન થાય માટે તેને તેનાં રશ્મિ અત્રે લઇ
આવે છે.

આ સર્વદેશી^૧ સૂર્યને બોધને, રાત્રિનક્ષત્રો રાત્રિસહવર્તમાન ચોરપ્રમાણે^૨ નાશી જાય છે.

સર્વ લોકપર પ્રકાશ પાડવા માટે આવતી વખતે તેનાં ઉજ્જ્વલ શ્વિમિ^૩ અગ્નિ જેવાં તેજસ્વી દેખાય છે.

હે સૂર્ય, તું પ્રકાશ આપનારો સર્વમાં અત્યંત સુંદર તથા સર્વસચ્ચારી^૪ છું. આ અખિલ જગપર પ્રકાશ પાડીને તેને ઉજ્જ્વલ બનાવે છે.

તારો પ્રકાશ સર્વની નજરે પડે તેટલા માટે દેવસમુદાય, મનુષ્યો, (વધારે તો શું) સર્વ વિશ્વસન્નુષ્ઠ^૫ તું પ્રકાશમાન થાય છે. ૫ (૭)

આ યોગે હે વરુણ, હે જગતને^૬ પાવન કરનાર દેવ, તું સર્વ લોકોને ધારણ કરનાર આ જગપર સ્તોત્રોવડે બોધ શકે છે. ૬

હે સૂર્ય, સર્વ પ્રાણિમાત્રતું^૭ નિરીક્ષણ કરતો તથા રાત્રીના યોગે દિવસોત્તમ^૮ માપ કરતો તું ઇલોકપર તથા વિસ્તીર્ણ રજેલોકપર આગમન કરે છે. ૭

૧ તાપઃ ૨ આજ્ઞાન્તઃ ૩ તરણિ ૪ પ્રત્યક્ષ ૫ પાવક ૬ પ્રિમાન્તઃ

હે સર્વનિરીક્ષક સૂર્યદેવ, જેના કેશ દીપ્તિમય છે એવા તને સાત રક્ત-
વર્ણ અશ્વ રથમાં આણે છે. ૮

(રથના આગલા ભાગે જોડેલા હોવાથી) બાણે કે જે રથમાંથી જ ઉત્પન્ન થયા હોવાનો ભાસ થાય છે એવા સાત અશ્વ આ સૂર્ય (સ્વરથને) જોડ્યા છે. તે રથની ધુન્સરી પોતે પોતાની એજે જ ગળાપર લેતા હોવાથી તેમને સજ્જ કરીને તે બહાર પ્રયાણ કરે છે. ૯

સર્વ અધિકારપર પોતાનું પ્રાણસ્થ પ્રકટ કરતું ઉત્તમ તેજ શોધતાં અમે આ ઉત્કૃષ્ટ જ્યોતિષાસે—સૂર્યપાસે—આવ્યા. આ અખિલ દેવોમાં શ્રેષ્ઠ દેવ છે. ૧૦

સ્વમિત્રોને આનંદ આપનાર હે સૂર્ય આજ અત્રે ઉદય પામીને તથા આની ઉપર દેખાનાર આકાશપર આરોહણ કરીને મારો હંદ્રોગ તથા શરીરપર શીક્ષાશ આણનાર રોગનો નાશ કર. ૧૧

મારી લીલાશ હું પોપટોપર તથા સારિકાપર મૂકું છું અથવા હારિદ્રવ પક્ષીપર મારી લીલાશ જઈ જોતો એવું અમે કરીએ છીએ ૧૨

પોતાના સર્વ સામર્થ્યથી સર્વ યદને મારા યતુઓને મારે યત્રો આવવાની જરૂર પડતો આ આદિત્ય અત્રે ઉગ્યો છે. હું યતુના હાથમાં કદિપલ્લ ન લઉં. ૧૩ (૮) (૯)

૧ શોનિષ્કેસં ૨ યુન્યુવઃ ૩ દેવત્ર ૪ હરિમાણં ૫ હરિમાણ ૬ રત્નપત્ર

અનુવાક ૧૦

સૂકત ૫૧.

ઋષિ; અગિરસ દેવતા ઇન્દ્રો

તે મેષરૂપધારી ઇન્દ્રને સ્તુતિથી સંતુષ્ટ કરે. એને (સંકટકાળે) અનેકોએ આવાહન કર્યું છે; એનાં સ્તોત્રો સર્વત્ર ગવાય છે; તથા એ સંપત્તિને મહોદધિ છે. માનવોના કલ્યાણાર્થ કરેલાં જેનાં કૃત્યો કિરણો માત્રક જ્યાં જઈએ ત્યાં દૃષ્ટિગોચર થાય છે તે અત્યંત ઉદાર તથા પ્રજ્ઞા શાલી ઇન્દ્રનું અર્ચન કરે. ૧

સામર્થ્યવાન ઋષુ ઇન્દ્રને સહાયભૂત થઈને (વાકતોનું) સંરક્ષણ કરવાને સર્વ રીતે સમર્થ અંતરિક્ષને વ્યાપી રહેલા (અગિલ) સામર્થ્યયુક્ત તથા (શત્રુના) આનંદના નાશ કરનાર ઇન્દ્રકને આબ્યા. આ અત્યંત પરાક્રમી ઇન્દ્રને નેમના ઉત્તેજનપર શબ્દોવડે ઉત્સાહિત કર્યો ૨

જ્યાં ધેનુને પુરી સખી હતી તે હુર્ગ તે અગિરસમાટે ઉઘાડયો અને સેકટો ફરવાન્તમાંથી તે અગ્નિ માટે માર્ગ શોધી કહાડયો. વવસાનના યુદ્ધમાં તારૂં વજ્ર (શત્રુસમુદાયમાં) નથાવતાં તે વિમદને ધનધાન્ય અર્પણ કર્યું. ૩

૧ મહિષં ૨ મંચીષ્યામાં ૩ શતરૂરુષ

તેં ઉદકોપરનું આવરણ કાઢી નાખ્યું તથા પર્વતોમાં પેશીને વિપુલ સંપત્તિ હસ્તગત કરી લીધી, બ્યારે હે ઇન્દ્ર વૃત્ર-અહીંને તેં તારા સામર્થ્યથી મારી નાખ્યો ત્યારે તેં સર્વની દૃષ્ટિએ બરાબર પડે તેવી રીતે સૂર્યની છુલોકમાં સ્થાપના કરી . ૪

યુક્તિ પ્રયુક્તિના બળે તેં કપટી શત્રુનો નાશ કર્યો તથા તેજપ્રભાણે જે લોક તારી મન્નક કરવામાટે તને હુવિ અર્પણ કરવાનો ઢાંગ કરતા હોય છે તેમને તેં તારી યુદ્ધપદ્ધતિથી મારી નાંખ્યા. માનવોનું કલ્યાણ કરવાની ઇચ્છા રાખનાર (હે ઇન્દ્ર) તેં પિપ્પૂનાં પુરોનો વિધ્વંસ કર્યો અને દસ્યુ મારવાને આંચો ત્યારે ઋણશાનનું સંરક્ષણ કર્યું ૫

શુષ્ણ મારવાને ઢોડયો ત્યારે તેં કુત્સનું સંરક્ષણ કર્યું, અને અતિથિજ્વનો પક્ષ લઇને તેં શબરના ચુરા કરી નાંખ્યા. અર્ધુદ—આવડો મોટો હોવા છતાં પણ તું તેનાપર પગ મૂકીને ઉભો રહ્યો. દસ્યુનું હનન કરવામાટે જ તું પુરાતન કાલથી જન્મ લેતો આંચો છે. ૬

તારામાં સર્વ સામર્થ્ય પૂર્ણપણે સુસ્થાપિત થયું છે. સોમપાનમાટે તને આનંદના ઉબરા આવે છે, બાહુપર મુકેલા તારા વજ્રને (સર્વ) ઓળખે છે, (તે લઇને) તું શત્રુના અખિલ સામર્થ્યનું વિહારણ કર, ૭

આર્ય કોણ તથા દસ્યુ કોણ એ બંનેનું ઓળખી રાખ અને જે તારી આજા
માનતા નથી તેમને શાસન કરીને તાર! ઉપાસકોને સરણે જતા કર. તું સામ-
ર્થવાન્ છે, તારા ભક્તોને તું (ઉત્કર્ષપ્રતિ) પહોંચાડ. તારાં સર્વ પરમક
યજ્ઞોમાં (ગાતાં) મને આનંદ આપે છે. ૮

જે ઇન્દ્રની આજ્ઞા માને છે તેની આગળ તેની આજ્ઞા ન માનનારા લોકોને
નમાવીને આ ઇન્દ્ર ભક્તોમારક્ત ભક્તિહીનનો નાશ કરાવે છે. વઘ તારૂં સ્તવન
કરતો હોવાથી પોતાના શત્રુએ સંગ્રહી રાખેલી સંપત્તિનો વિશ્વંસ કરી શક્યો.
આ તેનો શત્રુ પ્રથમ જ ઘણો બલિષ્ઠ થયેલો હોવા છતાં તેનું બલ વધતું જ આવ્યું
હતું. તથા તે સ્વર્ગપર્યન્ત જઈ પહોંચ્યો હતો. ૯

ઉશનાએ જે જે સામર્થ્ય પોતાની શક્તિના યોગવડે તારેમાટે નિર્માણ કર્યું
તે સામર્થ્યમાં એટલું બલ છે કે તે ઘુલોક તથા ભુલોક બન્નેને પણ ભારે થઈ
પડ્યું છે. માનવોનું હિત કરવાની યુદ્ધિ રાખનાર (હે ઇન્દ્ર), પોતાને જ રથને આપો-
આપ જોડી લેનારા વાયુના અશ્વોએ સર્વત્ર ભ્રમણ રહેનાર તને, પુષ્કળ કીર્તિ પ્રાપ્ત
કરી આપી છે. ૧૦) ૧૦)

જ્યારે ઉશનાકાવ્યાસહવર્તમાન ઇન્દ્ર સંતુષ્ટ થયો ત્યારે ડોળથી વાંકા વાંકા
આલનાર અશ્વમાંથી અતિશય ઉત્કૃષ્ટ અશ્વપર તેણે આરોહણ કર્યું. તે પ્રતાપી ઢેવે
પ્રવાહરૂપે જળોને છૂટાં મૂકીને તેમને શીઘ્ર ગતિ આપી અને શુષ્કના મન્યબૂત
કિલ્લાનું તેણે વિદારણ કર્યું. ૧૧

^૧ સામર્થ્યવાન્ પુરૂષો જેનું પ્રાશન કરે છે તે સોમરસનો આસ્વાદ લેતાં લેતાં તું રથપર આરૂઢ થાય છે શાર્યાતાના સોમરસના અમસ તૈયાર છે. તને પણ તેમનાથી ઘણો આનંદ થાય છે હે ઇન્દ્ર, જે જે પ્રમાણમાં (અમે) તૈયાર કરેલા સોમરસ વિશે તારી પસંદગી વધતી જાય છે તે તે પ્રમાણમાં તું ઘુલોકમાં આપોઆપ કીર્તિને પાત્ર થતો જાય છે ૧૨

હે ઇન્દ્ર, તારું સ્તોત્ર ગાનારા તથા તને સોમરસ અર્પણ કરનાર વૃદ્ધ કક્ષીવાનને તેં ^૨કોમળ વયની વૃથયા અર્પણ કરી. હે બુદ્ધિ સામર્થ્યવાન્ દેવ, વૃષ્ટ્યુચની કન્યા મેના પણ તું જ બન્યો આ તારાં સર્વ કૃત્યો યજ્ઞમાં ગાવા યોગ્ય છે. ૧૩

વિપત્કાલે સદાચારી લોકોએ ઇન્દ્રનો જ આશ્રય કર્યો છે જેમ દ્વારના થાંભલા કદિ સરકતા નથી તેપ્રમાણે વજ્રના કુલમાં ઇન્દ્રની પૂબ કદિ પણ ચુકાતી નથી અમ્બ, ધેનુ, રથ તથા વિત્તાની ઇચ્છા રાખનાર તથા દાનકર્મમાં શૂર ઇન્દ્ર જ એકલો સર્વ વૈભવોનો સ્વામી છે. ૧૪

સામર્થ્યવાન, તેજ્યુક્ત, સત્યકાર્યમાં બલનો વિનિયોગ કરનાર, અને બલશાક્તી ઇન્દ્રના સન્માનાર્થ આ નમ્ર સ્તુતિ અમે કહી છે હે ઇન્દ્ર, અમારી પાસેના સર્વ પરાક્રમી પુરૂષ તથા વિદ્વાન્ લોકની સાથે આ સંકટગ્રમ્યે તારી કૃપાનો આધાર માનીને રહીએ, ૧૫

સૂક્ત ૫૨.

ઋષિઃ અગ્નિરસ દેવતા ઇન્દ્રા.

જેણે પ્રકાશની પ્રાપ્તિ કરી લીધી તે મેષતું સારું અર્થન કર. એનીજ કીર્તિ
 સેંકડો સ્તોતા એકત્ર જોડીને ગાય છે. જે પ્રમાણે એકાદ જોમવાળા અગ્નને યજ્ઞ-
 તરફ નીકળેલા રથને (જોડવામાટે પ્રયત્નપૂર્વક) વાળી આણેવો પડે છે તે પ્રમાણે
 આ ઇન્દ્રને અમારા સંરક્ષણાર્થ સુદર સ્તોત્ર વડે વાળી આણવાને હું
 સમર્થ થાઉં.

જે વખતે હવીથી સંતુષ્ટ થઇને ઇન્દ્રે નદીના માર્ગ મોકળા કરતાં કરતા
 જલોને પ્રતિબંધ કરનાર વૃત્રનો વધ કર્યો ત્યારે પોતાનાં જ સામર્થ્યથી (પરિવેષિત
 થઇને) તથા ઠંઠણ ભૂભાગપરના પર્વતપ્રમાણે સ્થિર રહીને, હબ્બરો પ્રકારે ભટતાંતુ
 સંરક્ષણ કરનાર તે ઇન્દ્ર, વધારે વધારે મોટો જ થતો ગયો.

શત્રુઓમાં શત્રુપ્રમાણે હોવાવાળા તથા (ગાયના) આંચળ પ્રમાણે દેખાનાર
 (આ અંતરિક્ષમાં) વ્યાપ્ત થઇને રહેલા તે ઇન્દ્રતુ સુખ્ય નિવાસસ્થાન આદિહાદાયક
 પ્રકાશમાં છે તથા વિદ્વાન્ લોકોએ (સોમરસ અર્પણ કરીને) તેનો આનંદ
 વૃદ્ધિગત કર્યો છે. મનમાં ઘણી તત્પરતા રાખીને તે પરમ ઉદાર ઇન્દ્રને હું આવા-
 હન કરું છું. અત્તની સમૃદ્ધિ કરનાર તે જ છે.

યજ્ઞગૃહમાં આસનપર વિરાજમાન થનાર જેના ઉત્સાહી સેવક જેને, ઘુલોકમાં
 સમુદ્રપ્રમાણે સોમરસથી ભરી નાંખે છે, તે ઇન્દ્રની સમીપ, તેના સામર્થ્યવાન,
 દેખપણ પ્રતિદોષને ન ગણકારનાર તથા સરલાદૃતિ સહાયકતા વૃત્તહનન
 પ્રસંગે ઉભા હતા,

૧ મુદ્રઃ ૨ નદીવૃત્ત ૩ ઘરિણુ ૪ અભિષંખ.

જ્યારે સોમરસને લીધે ઉત્સાહ પરિશ્રુત થયેલા વજ્રધર ઇન્દ્રે ત્રિના પ્રમાણે વલની આસપાસના દુર્ગ તોડી નાંખ્યા ત્યારે હર્ષના ઉભરામાં યુદ્ધ કરનાર તે દેવના સહાયકતા, જે પ્રમાણે ઉતરાણવાળી જગાપરથી (નદીઓ) વેગથી દોડે છે તે પ્રમાણે પર્જન્યવૃદ્ધિને પ્રતિબંધ કરનારા તે (વૃત્રપર) તૂટી જઇને પડ્યા. ૫ (૧૨)

જ્યારે હે ઇન્દ્ર, તેં તારૂં વજ્ર, પરાજય કરવાને દુષ્કર એવા વૃત્રની હડપથી નીચે માર્યું ત્યારે તારૂં તેજ તારી આસપાસ પસર્યું. તારા સામર્થ્યનો પ્રકાશ પડ્યો તથા ઉદકોને પ્રતિબંધ કરનાર (વૃત્ર) રોલોકને તળીએ મરીને પડ્યો.

જે સ્તોત્રો તારી મહત્તા વધારે છે તે, જે પ્રમાણે, ઉદકોના પ્રવાહ ઉંડાં જળ તરફ દોડતા જાય છે તે પ્રમાણે, તારી પાસે દોડી આવે છે. ત્વષ્ટાએ જ તને ઉપયોગી થનારૂં તારૂં સામર્થ્ય વધાર્યું અને શત્રુનો પરાજય કરવાને સમર્થ એવું વજ્ર તારે માટે નૈયાર કર્યું.

સામર્થ્ય પરિશ્રુત હોનાર હે ઇન્દ્રદેવ, માનવોના હિત માટે ઉદકોને વહેવાનો માર્ગ ખુદલો કરવા માટે તેં તારા અશ્વના યોગે વૃત્રનો વધ કર્યો. તે તારા જાહુ-પર લોખંડનું બનાવેલું વજ્ર ધારણ કર્યું. તથા સર્વની નજરે પડે એવી રીતે સૂર્યની ધ્રુવોકમાં સ્થાપના કરી.

જ્યારે મનુષ્યોએ ભયથી તારૂં ભેરવાળું, આપોઆપ આઠ્ઠાઠ ઉત્પન્ન કરનારૂં દીર્ઘ તથા સ્વર્ગલોક પર્યન્ત પ્રવેશ કરનારૂં તારૂં સ્તોત્ર માર્યું, ત્યારે મનુષ્યોના હિત માટે યુદ્ધમાં પ્રવૃત્ત થનાર, સ્વર્ગમાં હમેશાં ચૂરોનો સહવાસ કરનાર તથા ઇન્દ્રને સહાયબૂત થનાર, મરુતોએ ઇન્દ્રને શ્રેયસ્કર આપ્યું.

અને જ્યારે હે ઇન્દ્ર, તારા વજ્ર ધુલોક તથા ભૂલોક ખનનેને પીડા ઉત્પન્ન કરનાર વૃત્રનું શિર સોમરસના આનંદદાયક ઉભરામાં, પોતાના સામર્થ્યથી છેદી નાંખ્યું ત્યારે ભયને લીધે, ખલિષ્ત સ્વર્ગલોક પણ તે અહીંની ગમ્મનાથી થરથર કંપવા લાગ્યાં.

૧૦ (૧૩)

જે ખરેખર હે ઇન્દ્ર, પૃથ્વી દસ ગણી મોટી થાય અને મનુષ્યોનાં આયુષ્ય ચિરકાલ ટકનારાં થાય, તો જ હે ઉદાર (દેવ,) તારું વિખ્યાત સામર્થ્ય, શક્તિ અને પરાક્રમ આ બાબતમાં, ધુલોકમાં, ગણત્રીમાં આવશે.

૧૧

મનમાં અતિશય ઉત્સાહ રાખનાર હે ઇન્દ્ર, સ્વસંરક્ષણ કરવાને સ્વતંત્ર પરાક્રમ-થી સમર્થ હોનાર જે તું, તેણે રભેલોકની તથા આકાશની પેલી બાજુ (રહીને) આ પૃથ્વીને પોતાનું સામર્થ્ય મોજવાનું માપજ બનાવ્યું છે. તું ઉદક તથા પ્રકાશને વ્યાપીને, ધુલોકમાં પણ પ્રવેશ કરે છે,

૧૨

તેં આ પૃથ્વીને માપી નાંખી છે; તથા જેમાં અત્યુચ્ચ યોગ્યતાના શૂર પુરુષ છે એવા વિશાલ (સ્વર્ગ લોકનો) તું સ્વામી થઈને બેઠો છે, તેં તારા સામર્થ્યથી સર્વ અંતરિક્ષ વ્યાપી નાંખ્યું છે. ખરેખર તારા સરખો (આ જગમાં) બીજો કોઈપણ નથી.

૧૩

જેનો વ્યાપકપણાનો અંત ધુલોક અથવા ભૂલોક ખનનેને પણ મળ્યો નથી તથા જેનો અંત અંતરિક્ષમાંની નદીઓને પણ મળ્યો નથી, તેજ પ્રમાણે સોમરસના આનંદના ઉભરામાં, ઉદકને પ્રતિબંધ કરનાર વૃત્રની સાથે યુદ્ધ કરતાં છતાં પણ (જેડ પૂર્ણ જ્ઞાન કોઈને થયું નથી) તેવા તેં એકલાએ આત્મવ્યતિરિક્ષા સર્વ જગતને પોતાને વશ કરી મૂક્યું છે.

૧૪

અચારે તારાં તીક્ષ્ણ શસ્ત્રોથી હે ઇન્દ્ર, તેં વૃત્રના મુખપર ઘાકર્યો ત્યારે તે યુદ્ધ પ્રસંગે મરુતોએ તારૂં પૂજન કર્યું તથા સર્વ દેવોએ તને પ્રોત્સાહન દીધું. ૧૫ (૧૪)

સૂકત ૫૩.

ઋષિ-સવ્ય અંગિરસ, દેવતા-ઇન્દ્ર

આ શ્રેષ્ઠ ઇન્દ્રને ઉદ્દેશીને અમે સ્તોત્ર ગાના બેસીએ છીએ. વિવસ્વાનના સઠ-નમાં અમે તેમને સ્તુતિ અર્પણ કરીએ છીએ. મૂતે મૂતે કોઇ દ્રવ્ય લાવી આપે તે પ્રમાણે તેણે અમને સંપત્તિ અર્પણ કરી છે, (એવા) ધનઢાતાની ખરાબ સ્તુતિ કોઇ (કદિપણ) કરતા નથી. ૧

તું અશ્વ, ધેનુ તથા ધાન્ય દેનાર હોઇને સર્વ સંપત્તિનો સ્વામી તથા પ્રભુ છે. પુરાતન કાળથી તું માનવોનો માર્ગદર્શક છે. તેં કોઇની આશાનો કદિપણ ભંગ કર્યો નથી, તું મિત્રને (હવજાન) મિત્ર છે. તું એવો મોટો હોવાને લીધે અમે તારા સન્માર્થ આ સ્તોત્ર ગાઇએ છીએ. ૨

હે જ્ઞાન સામર્થ્યયુક્ત ઇન્દ્ર. હે અનેક મહાદૃત્યો કરનાર તથા અત્યંત હિંસાશીલી દેવ, જે આ વૈભવ આસપાસ પ્રકાશમાન થાય છે, તે તારો જ છે. એટલા માટે, યજુને પત્રભૂત કરનાર હે ઇન્દ્ર, તે લઇને અમને લાવી આપ તારી બહિષ્કરનારા તારા સ્તોતાના મનોરથ ભંગ થવા દઇશ નહિ. ૩

આ (ચત્રમાંની) અગ્નિજ્વાલાથી તથા આ સોમરસનાં બિંદુથી મનમાં સંતુષ્ટ થઈને તું ઘેતુ તથા અશ્વની બક્ષીસથી અમારું દારિદ્ર નષ્ટ કર. સોમરસ અર્પણ કરીને ઇન્દ્રને હાથે દંત્યૂનો વધ કરાવી લઈને અમે સત્રતરફથી તદ્દન નિર્મુક્ત થઈએ તથા ધન ધાન્યથી સમૃદ્ધ બનીએ.

૪

અમે સંપત્તિથી, ધાન્યસંચયથી તથા અનેક રીતે આનંદકારક તથા તેજસ્વી-પણાથી યુક્ત સામર્થ્યથી સુસમૃદ્ધ થઈએ. તેજઃપ્રભાણે જેને લીધે અમારી પાસેના ગૂર પુરૂષોત્તમ બલ દૃષ્ટિએ પડે તથા જેમાં ઘેતુનો લાભ પ્રમુખ હોઈને અશ્વ પણ મળવાલોગ છે એવી તારી દિવ્ય કૃપાની પણ અમને પ્રાપ્તિ થશે.

૫

વૃત્રહનન પ્રસંગે, હે સજ્જનોના નાયક (ઇન્દ્ર) તે આનંદકારક પેયથી, તે ઉત્સાહવર્ધક હુવિથી તથા તે સોમરસથી તને (અચિત) નવીન આવેશ આવ્યો, કારણ (તેના ઉભરામાં) તેં, તારે માટે દર્શાવેલ માંડીને તારી કીર્તિ ગાનારા ભકતો માટે, કોઈના પ્રતિરોધની પરવા ન કરતાં કથા હજાર વૃત્રોને કાપી કહાડ્યા.

૬

જે વખતે હે ઇન્દ્ર, તારો જીવન્મન ભક્ત જે નમી તેને સાથે લઈને તેં નમુદ્ધિ નામના કપટી (રાક્ષસ)ને અત્યંત દૂર પ્રદેશમાં જઈને કાપી નાંખ્યો ત્યારે (સ્વ-સંગ્રામમાં) ધણા આવેશથી પ્રવેશનાર જે તું તે તને યુદ્ધ ઉપર યુદ્ધ કરવું પડ્યું તથા તારા સામર્થ્યથી પુરપછી પુરનો તું વિધ્વંસ કરી છૂટ્યો.

૭

અતિથિગાના અત્યંત તેજસ્વી ચક્રના થોગે તેં કરંજ તથા પાર્શ્વનો વધ કર્યો. કનિષ્ઠવાને ઘેરે ધાલેલાં વૃંગદાનાં ત્રે પુરો તેં ઉધ્વસ્ત કરી નાંખ્યાં, તારા દાટ-ત્વની (ખરેખર) કોઈની પણ ભેટી મળનાર નથી.

૮

તું સુક્રીર્તિથી મંડિત છે. જ્યારે સુશ્રવસને સહાય કરનાર કોઈ નથી એવું
જોઈને વીસ રાજાઓએ તેના પર સ્વારી કરી ત્યારે જેની આગળ કોઈપણ ટકી
શકે નહિ એવું એક રથચક્ર લઈને તે તેમનો તથા (તેમની સાથેના) તેમના
૬૦૦૬૬ લોકોનો ઉચ્છેદ કરી નાંખ્યો.

૯-૮, તે તારા કૃપાછત્રને દીધે સુશ્રવસનું સંરક્ષણ કર્યું તથા તારી સહાય
આપીને તુર્વર્યાણનો બચાવ કર્યો તે આ શ્રેષ્ઠ તથા તરુણ નૃપતિપાસે કુતસ, અતિધિન્વ
૧૦
તથા આયુને શરણે મોકલ્યા.

સર્વ દેવોના સંરક્ષણ નીચે રહેલા અમને તારા શ્રવણન ભક્ત થઈને ઇત ઉત્તરપણ
સૌખ્યમાં જ હોવા દે. અત્યંત દીર્ઘ તથા ચિરકાલિક આયુષ્યનો ઉપભોગ લેતાં
તારી કૃપાથી પ્રાપ્ત થયેલા અમારી પાસેનાં ગૂર માણસો સાથે તારૂં સ્તવન કરતાં
૧૧ (૧૬)
અમને બેસવા દે.

સૂકત ૫૪.

ઋષિઃ મલ્ય અંગિરસ દેવતા—ઇન્દ્ર.

હે ઉદાર દેવ, આ યુદ્ધમાં આવા કષ્ટ પ્રસંગે અમને છુટા નકીશ નહિ. ખરેખર
તારા સામર્થ્યનો અંત લાગ્યો અશક્ય છે. તે ગર્જના કરતાંની સાથે નદીઓને
તથા વૃક્ષોને મોટેથી નાદ કરાવવા માંડ્યો. (એવી સ્થિતિમાં) તારી બીર્તિથી
૧
મનુષ્યો એકત્ર કેવી રીતે જમા ન થાય વાડે ?

સામર્થ્યવાન, પરાક્રમી તથા બલવાન ઇન્દ્રનું અર્ચન કરો. (ભક્તોની ઢાક)
સાંભળવાને તત્પર રહેવાવાળા ઇન્દ્રની કીર્તિ આઈને તેનું સ્તવન કરો. સક્તિ, સમ-
ર્થથી યુક્ત એવો આ (ઇન્દ્ર) તેની સાહસી સક્તિ તથા વીર્યના યોગે શુભોક્ત
૨
તથા બુદ્ધોક્ત બન્નેને બૂધિત કરે છે.

જે સૂરના અત કરણુમા પોતાના સામર્થ્યવિશે વિશ્વાસ હોઇને તેની સાહસ તરફ પ્રવૃત્તિ છે તે દેવીપ્રમાન તથા શ્રષ્ઠ (ઇન્દ્રને) ઉદ્દેશીને એકાદ બલવાન સ્તોત્ર બોલે તેની કીર્તિ વિશાલ છે તે (શત્રુનો) નાશ કરનાર છે તે પરાક્રમી છે તે હરિહર્ષ અર્થ રથને જોડે છે, તે સામર્થ્યવાન છે તથા (ભક્તોપાને જનાર) તે (બાણેડે) રવજ છે

૩

જ્યારે તીક્ષ્ણ તથા હાથમા મજબૂત પકડેલા વજ્રથી તે તને આનંદ આપનારા નોમરસના થોજે સ્પુરણુ બદલાથી કપટી (રાક્ષસ) ચમસાવે યુદ્ધ કર્યું ત્યાં વિસ્તીર્ણ દુષ્ટોકતુ શિખર પણ તે હલાવી નાખ્યું તથા તાગ જોરના પ્રહારથી શબ્દો શરિર વિદીર્ણ કર્યું

૪

જે અર્થે વૃક્ષાને ફેદન કરાવીને ગુપ્ત્યના પણ મૈત્ર્યેને તે વાયુના શિખરપર લઇ જઇને કપી નામ્યા અને જે અર્થે તારા ઉત્સાહી મનની પ્રવૃત્તિ (એવાજ) પરાક્રમો તરફ રાખીને હજી પણ તુ એવા પરાક્રમ જજાને છે તે અર્થે તારા કરતા શ્રેષ્ઠ હોજ છે

(૧૭) ૫

તે નર્મ, સુવર્ણ તથા યદુતુ રક્ષણુ ડ્યુ હે સામર્થ્યવાન ઇન્દ્ર, તે વાયુતુર્વ તીતુ પણ રક્ષણુ કર્યું સન્માનનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થતા તે રથ તથા એતશતુ રક્ષણુ કર્યું અને શત્રુના ૮૮ પુરોનો નાશ કર્યો

૬

ઇન્દ્રને હવિ અર્પણ કરીને જે તેના અગુચ્છાસનમાણે બાલે છે તે સન્માનનો નાનો પ્રમુખ મનુષ્ય સત યજ્ઞને અભિવૃદ્ધિ પામે છે અથવા જે સતોપદાયક હવિ અર્પણ કરીને તેને ઉદ્દેશીને સ્તોત્રો ગાય છે તેના માટે ઉપરથી દુષ્ટોકમાથી વિપુલ મયા મન હૃદિ છે

૭

તારા બલની સીમા નથી, તારી બુદ્ધિમત્તાની પણ હદ નથી. જે સોમપાન કરનાર તારા ઉપાસક, દાનકર્મમાં પ્રવીણ એવા તારા શ્રેષ્ઠ સામર્થ્યની તથા વિશાલ શક્તિની મહત્તા ગાય છે, તે તેમનાં સત્કૃત્યો વડે અભિવૃદ્ધિએ પહોંચ્યા. ૮

પ.પાણના કરેલા આણીયામાં નાખીને ખાંડેલા પાત્રમાં ભરી રાખેલા તથા ઇન્દ્ર તું પ્રાશન કરે એજ હેતુથી તૈયાર કરેલા આ સોમરસના અનેક ચમસો તારેજ માટે મૂક્યા છે. તું તેમનું પ્રાશન કર. તેમના સળંધે તારી જેટલી વાંચ્છા હોય તેટલી તૃપ્ત કરી લે, અને અમને સંપત્તિ આપવા તરફ તારા મનની પ્રવૃત્તિ કર. ૯

અંધકાર, ઉદકોના પ્રવાહને અટકાવી રાખીને, જેઠો હતો અને પર્વત પણ વૃત્રની જઠરમાં હતો. પણ ઇન્દ્રે, તે પ્રતિબંધ કરનારા રાક્ષસે પુરી રાખેલી નદી-ઓને તે સર્વ નીચા પ્રદેશમાંથી એક પ્રમાણે ખીણ, ખીણપ્રમાણે ત્રીણ વહે તેવા ઉદ્દેશથી વાટ ફેાડી આપી. ૧૦

ત્યારે હવે અમને હે ઇન્દ્ર, અમારું સામ્રાજ્ય વર્ધન થાય એવો વૈભવ અર્પણ કર. અને લોકોકરતાં ચઢીયાતું વિપુલ શ્રાર્ય તથા જલ પણ અમને આપ. હે ઐદાર્ય-શાહી દેવ, અમારું રક્ષણ કર. તથા અમારી પાસેના વિદ્વાન લોકોતું પણ પરિપાલન કર અને અમને એવો વૈભવ તથા સમૃદ્ધિ આપકે જેમાં ઉત્તમ સંતતિનો પણ સમાવેશ થાય. ૧૧ (૧૮)

સૂક્ત ૫૫.

ઋષિ: સત્ય અગિરસ, દેવતા ઇન્દ્ર.

આતું શ્રેષ્ઠપણું યુલેક કરતાં પણ વધારે છે. પૃથ્વી પણ તેના મોટપણમાં ઇન્દ્રની ગરોળરી કરી ચકનાર નથી. આ શત્રુને હીતિપ્રદ, સામર્થ્યવાન તથા માનવો માટે પોતાનો પ્રતાપ ગજવનાર હોઇને એકાદ વૃષભ પેતાનાં શીંગડાં (ધારદાર જનાવવા માટે તેમને) જેમ ધસે છે તે પ્રમાણે તેનું વજ્ર વધારે તીક્ષ્ણ થાય માટે તે તેની ધાર તીક્ષ્ણ કરે છે. ૧

સમુદ્રમાં નિવાસ કરીને, એકાદ મહાસાગર પ્રમાણે, તેના આશ્રય.ર્થ આવનાર સર્વ નરીઓનો તે તેના શ્રેષ્ઠ સામર્થ્યના યોગે સ્વીકાર કરે છે તેને સોમનું પ્રાથન મળે માટે એકાદ વૃષભ પ્રમાણે તે પોતાના શક્તિ પ્રદર્શિત કરે છે. તેના (અલૌકિક) બળને લીધે આ યોદ્ધો સનાતન કાળથી સ્તવનને પાત્ર થયો છે. ૨

હે ઇન્દ્ર, તે પર્વતને જાણે કે ગળી જવા માટે જ તું અતિશય પૌરુષ અને પરાક્રમ તારે માટે પ્રાપ્ત કરી લે છે. સર્વ (અદ્ભુત) કૃત્યોમાં આ ઉચ્ચ (ઇન્દ્ર) અગ્રભાગ લઇને તેના સામર્થ્યમાં તે સર્વ દેવતાઓને પછવાડે પાડે છે. ૩

સર્વ લોકોમાં પોતાના કલ્યાણપ્રદ સામર્થ્યની પ્રસિદ્ધિ કરનાર આ એકલા ઇન્દ્રની જ નમસ્કાર પૂર્વક સ્તુતિ ધાય છે. જ્યારે હવે અર્પણ કરનાર ભક્ત સ્વકલ્યાણની ઇચ્છાથી (ઇન્દ્રની) સ્તુતિમાં પ્રવૃત્ત થાય છે ત્યારે આ પરાક્રમી ઇન્દ્ર તેનાપર સંતુષ્ટ થાય છે; તેની આગળ તે તેનું સમ્પ્રીયત્વ પ્રકટ કરે છે. ૪

આ જ યોદ્ધો તેના બળ તથા સામર્થ્યના યોગે જનહિત માટે મોટાં મોટાં યુદ્ધ કરે છે, અને તેટલા માટે જ આ પોતાના તેજસ્વી તથા ધાતક વજ્રવડે શત્રુ પર પુનઃ પુનઃ પ્રહાર કરનાર ઇન્દ્ર પર સર્વ લોક શ્રદ્ધા રાખે છે. ૫ (૧૯)

ખરેખર નીતિની ઇચ્છાવાળા આ સામર્થ્યવન ઇન્દ્ર, પૃથિવી પ્રમાણે વિશાલ રૂપ ધારણ કરીને, પોતાના પરાક્રમથી (શત્રુઓ) બાંધેલાં સદનોનો વિધ્વંસ કરીને અને યજ્ઞ કરનારા ભક્તો માટે (આકાશસ્ત્ર) હથેલિને માસમાંથી વિમુક્ત કરીને, જગતના પ્રવાહ ફરી વહેવા લાગે માટે તેમને બંધ મુક્ત કર્યાં. ૬

હે સોમપ્રાશન કરનાર ઇન્દ્ર, તારું મન અમારા વિષે દાતૃત્વબુદ્ધિ ધારણ કરે, અને અમારી નમ્ર સ્તુતિ સાંભળનાર હે દેવ, તું તારા પીતૃવર્ણ અશ્વ અમારી તરફ વાળ, ઇન્દ્ર, તારા સારથી તારા અશ્વોને વશ રાખવામાં અત્યંત કુશળ છે, અને માટેજ તારા અશ્વ ગમે તેટલા ચપલ હોય તોપણ તે તને ભલતીજ જગ્યાએ લઈ જતા નથી.

તું વિખ્યાત છે. અવિનાશી વૈભવ તું તારા હાથમાં ધારણ કરે છે શત્રુ પરાજીત ન કરી શકે એવું સામર્થ્ય તે તારાં અંગમાં ધારણ કર્યું છે, દતૃત્વવાન પુરૂષ જેની આસપાસ ઉભા છે એવી કૃષા પ્રમાણે શોભનારી તારી અનેક શક્તિ, હે ઇન્દ્ર, તારા શરીરમાં નિવાસ કરીને રહે છે.

મૂકત ૫૬.

ઋષિ-સવ્ય અગિરસ દેવતા—ઇન્દ્ર.

જે પ્રમાણે એકાદ અશ્વ ઘોડી માટે ઉત્સુક થાય છે તે પ્રમાણે આ ઉપાસકે ચમસમાં ભરપૂર ભરી રાખેલો સોમરસ પીવાને આ ઉતાવળે ઉદ્યુક્ત થયો છે. જેને પીતૃવર્ણ અથ્થ ભેટેલો એવો તેનો મોટો રથ અત્રે ફેરવીને (આ ઇન્દ્ર) મહત્કાર્ય-માટે આવશ્યક સામર્થ્યદાયક સોમરસ પ્રાશન કરે છે.

જે પ્રમાણે પ્રવાસે નીકળતી વખતે ધનાર્જનેશ્ચુ (સાહસી) લોકોની સમુદ્રપર ગીર્દી થાય છે, તે પ્રમાણે હવિ સિદ્ધ કરીને તૈયાર સ્તોતૃજનની આની આસપાસ ગીર્દી થાય છે, યજ્ઞનું કેવલ જાલ જ એવો જે આ સામર્થ્યધિપતિ (ભાતુ) તેને (હે દેવ) જે પ્રમાણે આ સુંદર યુવતિ (ઉષા) પર્વતપર આરૂઢ થઈ છે તે પ્રમાણે પર્વતપર સંસ્થાપિત કર.

તે શત્રુનો નાશ કરનાર તથા શ્રેષ્ઠ છે. તેનું અત્યંત શુદ્ધ જાલ તેના સામર્થ્યથી પ્રત્યેક યુદ્ધમાં ગિરિશિખરપ્રમાણે ચમકે છે. આ જાલના યોગે આ અજીત કય દેવે સોમરસને લીધે ઉત્તમ થયેલા આનંદના ઉભયમાં, પોતાનું લોખંડી વજ્ર લઈને કપટી શુભ્ણનો (પરાજીત કર્યો તથા તેને) શૃંગલાખદ કરીને કારાગૃહમાં પુરી રાખ્યો.

જ્યારે તે જ નાનપણમાંથી વધારેલી શક્તિરૂપી દેવતા, જે પ્રમાણે સૂર્ય વિષાપર આસક્ત થાય છે તે પ્રમાણે સ્વસંરક્ષણાર્થે ઇન્દ્રનો આશ્રય કરે છે, ત્યારે તારા પ્રતાપી સામર્થ્યથી અંધકારનો નાશ કરનાર આ દેવ જ્યયોપ કરતો સર્વ મલિનતાને દૂર હાંકી કાઢે છે.

જ્યારે તે તારા સામર્થ્યથી ઘુલોકની સીમાપર રજોલોકની દૃઢપણે તથા સુસ્થિરપણે સસ્થાપના કરી તથા જ્યારે (સોમરસને લીધે ઉત્પન્ન થયેલા) હર્ષના ઉભરામા તે ઘણા આવેશથી વૃત્તનો યુદ્ધમાં વધ કર્યો ત્યારે ઉદકોનો સન્નય તારે હાથે બધમુક્ત થયો.

ઇન્દ્ર, તું શ્રેષ્ઠ છે તુ પૃથિવીના પ્રદેશમા તારા સામર્થ્યથી આકાશના ખાલકને લઇ આવે છે સોમરસને લીધે ઉત્પન્ન થયેલા હર્ષના ઉભરામા તે ઉદકોને વાટ કરી આપી તથા વૃત્તના પથ્થરવાળા તટનો ઉચ્છેદ કરી નાખ્યો. ૬ (૨૧)

સૂકત ૫૭.

ઋગ્-મન્ય આગિરમ, દેવતા-ઇન્દ્ર

અન્યંત ઉદાર, શ્રેષ્ઠ અત્યંત વૈભવશાલી, સત્યસામર્થ્યવાન તથા પરાક્રમની મૂર્તિ-એવા (આ દેવ) પ્રીત્યર્થ હું સ્તુતિ અર્પણ કરું છું જે પ્રમાણે ઉતરાણ જમીનપર પાણીનો ધોધ વરસે થયો એટલે તે કોઈપણ પ્રતિબંધને ન ગણકારતા સ્વર્ગ પધરે છે તે પ્રમાણે સર્વત્ર દૃષ્ટિગોચર થનાર તથા અખંડ ચાકુ રહેવાવાળા આના કૃપાપ્રસાદના દ્વાર (મકતોના અગમાં) સામર્થ્ય લાવવામાટે સદૈવ ખુલ્લા હોય છે.

જ્યારે સુવર્ણમય, સુહર, પરતુ પ્રાણપ્રાતક વજ્ર પર્વતપર ફેંક્યા પ્રમાણે (વૃત્તના શરીરપર જઈને) પડયું ત્યારે સર્વ વિશ્વ તારૂં પૂજન કરવાને પ્રવૃત્ત થયું તથા નીચી જમીનતરફ પાણીનો પ્રવાહ જેમ (બળબળ વહી જાય છે) તેમ મકતોના હવિ (તારી તરફ એક સરખા આવવા લાગ્યા.)

જેતુ તેજ, જેતુ નામ, જેતુ બલ તથા જેનો પ્રકાશ ચારે બાજુએ પ્રશસા પામે માટે તે, તમને સ્વર્ગ પ્રવૃત્ત થવા માટે, આ ઇન્દ્રના પીતવર્ણ અશ્વો પ્રમાણે જ, પ્રવૃત્ત કર્યા તે બીતિપ્રદ પણ્ય સ્તુતિસ્તોત્રો ગાવાને યોગ્ય એવા (ઇન્દ્રને), ઉપા પ્રમાણે ક્રાન્તિયુક્ત વિજનાર હે સુવતિ, આ યજમા નમસ્કૃતિ અપામું કરીને હર્ષ આવ.

અનેકોએ જેની સ્તુતિ કરી એવા હે વૈભવશાલી ઇન્દ્ર, અમે (સર્વસ્વરીતે) તારા છીએ, ધરણ તારો આશ્રય ધરીને અમે આ જગમાં રહીએ છીએ હે સ્તુતિ પ્રિય દેવ, તારા સિવાય અન્ય કોઈને પણ સ્તુતિ પ્રાપ્ત થતી નથી તેટલા માટે જે પ્રમાણે પૃથિવી પણ (જીવનમાનને) જન્મા આપે છે તે પ્રમાણે તુ પણ અમારા નોંધાનો રક્ષકાર કર.

હે ઇન્દ્ર, તારૂં બલ વિપુલ છે. અમે તારા છીએ. તું આ તારા ભક્તોની ઇચ્છા પૂર્ણ કર. આ વિશાલ ઘલોક તેનું સામર્થ્ય તારા સામર્થ્ય સાથે તોળી બેસું છે તથા આ પૃથિવી પણ તારા પરક્રમપાસે નમ્ર બની ગઈ છે. ૫

હે વજ્રધારી ઇન્દ્ર, તે મોઝા તથા વિશાલ પર્વતના તેં તારા વજ્રવડે કટકે-કટકા કરી નાંખ્યા. રોષી રાખેલા પ્રવાહ પુનઃ શરૂ થાય માટે જ તેં તેને માર્ગ કરી આપ્યો. ખરેખર સર્વ સામર્થ્ય (પછી તે ગમે તેવું હોય) તું જ એકલો ધારણ કરે છે. ૬ (૨૨)

અનુવાક ૧૧.

મૂકત ૫૮.

ऋषि-तोषा आत्म, देवता-अग्नि.

આ (દેવોને) હવે લઈ જઈને પહોંચાડનાર અગ્નિ વિવસ્વાનનો દુત થયો છે, માટેજ આ સામર્થ્યમાંથી જન્મ પામનાર અમર્ત્ય દેવ કદિપણ શ્રાંત થતો નથી. તે ઉત્તમ માર્ગોએ રહેલોકનું આક્રમણ કરે છે તથા યજ્ઞમાં (દેવોને) હવે અર્પણ કરીને તેમનું આદરાતિથ્ય કરે છે. ૧

જેને વૃદ્ધાવસ્થાની ભીતિ નથી એવો આ અગ્નિદેવ પોતાના અન્નનો સત્વર તથા આતુરતાથી સ્વીકાર કરીને કાષ્ઠોમાં (પ્રવલિત થઈને) રહે છે એને ધૂત અર્પણ કર્યું એટલે એનો પૃષ્ઠ ભાગ એકાદ (તાલ ચપળ) ઘોડા પ્રમાણે ચોક્કે છે. એણે બાણે કે સ્વર્ગનાપણ શિખરપર્યન્ત પ્રતિ શબ્દ ઉત્પન્ન કરતી ગર્જના કરી છે. ૨

જે કર્તૃત્વશક્તિ છે, રૂદ્ર તથા વમુ એ જેને પ્રમુખત્વ આપ્યું છે, જેણે વંશવ છતી આણ્યો છે તથા જેને મૃત્યુભય નથી એવો આ હવિર્દાતા (અન્ન) અન્ને આવીને વિરાજમાન થયો છે આ દેવ આ જગમાંના સર્વ મનુષ્યોમાં પ્રતિષ્ઠા પામીને એકાદ રથપ્રમાણે એક સરખી મ પત્તિ લઈને આવે છે. ૩

વાયુથી પ્રેરિત થતાં જ આ મોટી ગર્જના કરીને તેના છબરૂપી દાતરડાને નાથે લઈને કાષ્ઠસમુદાયમાં સહજ રીતે ચાલુ કરે છે. દીપ્ત જ્વાલાથી પરિવેષિત તથા વાર્ધક્યપીડામાંથી નિમુક્ત હો અગ્નિદેવ, જ્યારે તું કાષ્ઠસમુદાયમાં તારૂં સામર્થ્ય એકદમ પ્રકટ કરે છે ત્યારે તારો માર્ગ (પ્રમાણથી) ધ્રોણ યજ્ઞ ભય છે. ૪

જેની દશા બવાલામય છે એવો આ અગ્નિ વાયુથી પ્રેરિત થાને ત્યારે કષ્ટસમુદાયમા પ્રવેશ કરે છે ત્યારે એકાદ શક્તિમાન વૃષભ જેમ તેના યથમા નિર્ભય સત્ચાર કરે છે તેમ આ સત્ચાર કરવા લાગે છે બ્યાગે અવિનાશી રહે લોકમાયી તેના સામર્થ્યને આ જમન કરે છે ત્યારે સર્વ રાચર સૃષ્ટિને આ પદ્ધતિજનો ભય લાગના માટે છે

૫ (૨૩)

સપત્તિપ્રમાણે સુખ દેનાર સર્વ લોકોને હા. માનવાના સુલભ લાભાર તથા દિવ્ય લેકમાના પુરુષોને મિત્રપ્રમાણે નૌખ્યદાયક એવો આ જો તુ શ્રદ્ધ હવિ દાતા તે તુ હે અગ્નિદેવ, બ્યારે ભૂથુનો આતિથિ થયો ત્યારે તેણે તને માનવ સમુદાયમા સન્માનથી ધ્યાન આપ્યુ

૬

(ભક્તોને) સર્વ સપત્તિ અર્પણુ કરનાર અગ્નિનુ હવિથી પ્રજન કરે છ તથા તેનાથી મને ઉત્કૃષ્ટ સપત્તિ પ્રાપ્ત થાય છે આ અગ્નિ (દેવોને) હવિ પહો આડના હોવાને લીધે, આ યજાર્હ અગ્નિનુ યજમા આગમન થાય એવી હવિ અર્પણુ કરનાર મમ કલ્પિત (હમેશા) હચ્છા કરે છે

૭

સામર્થ્યમાથી જન્મ પામનર તથા અભિપ્રોને આનંદ દેનાર હે અગ્નિદેવ, તારૂં સ્તવન ક ના ભક્તોને તુ આ અશ્વય સુખ પ્રાપ્ત કરી આપ હે શક્તિપુત્ર અગ્નિ તારી નુતિ જાના નેવડને લોખની નગરો જાધી આપીને તુ તેમનુ સકળેનાથી સરલસ કર

હે દીપ્તિમાન અગ્નિદેવ તારી નુતિ કરનાન ભક્તોનુ તુ સ્વચ થા હે ઉદા દેવ, જે તને હવિ અપણુ કહે છે તેમનુ તુ પ્રત્ય રસ્યાપુ ન થા હે અગ્નિ, તુ તાન નોતૃજનનુ સન્માવી સન્નિધિ કરતો ન હોય છે, ત્યારે અનન્ય નુતિ નોતોવી મળિ આ (અગ્નિદેવ) પ્રાતઃકાળે વહેલો ન (અમારા યજ્ઞતરફ) આનો

૮ (૨૪)

સૂકત ૫૯.

મિત્રોમા જોનન નેના અગ્નિ રાચનર

હે અગ્નિદેવ, બીજ સવ અગ્નિ તારી સાખા છે નર્વ અમર (દેવ) તારામા જ અત્યંત સતોષ પામે છે સર્વ વિશ્વાવિગ્રે મિત્રત્વ પામણુ કરનાર હે અગ્નિદેવ તુ નર્વ પૃથિવીનુ મધ્યભિદુ છે

૧

અગ્નિ ધુલોકનું મસ્તક તથા પૃથિવીની નાભિ છે વળી આ ધુલોક તથા ભૂલોકનો અધિપતિ થયો છે. સર્વ વિશ્વવિશે મિત્રત્વ ધારણ કરનાર હે અગ્નિદેવ, તું એવો શ્રેષ્ઠ દેવ હોવાને લીધે તું આર્યજનોની (માર્ગદર્શક) બોલોતી જાને એવા હેતુથી તને દેવોએ નિર્માણ કર્યો.

જે પ્રમાણે સૂર્યમાં રશ્મીનો નિરંતર વાસ હોય છે તે પ્રમાણે સર્વ વિશ્વ વિશે મિત્રત્વ ધારણ કરનાર આ અગ્નિમાં સર્વ વૈભવ સંસ્થાપિત થયા છે. જે દ્રવ્ય નિધિનો, પર્વત, વનસ્પતિ અથવા મર્ત્યલોકમાં નિવાસ હોય છે તે સર્વનો તું જ એકલો રાજા છે.

જાણે કે આ ઉદાર અગ્નિ પ્રીત્યર્થ જ ધુલોક તથા ભૂલોક આટલા વિસ્તીર્ણ થયા છે, આ પ્રકાશમાન, સત્યબલયુક્ત, સર્વ વિશ્વવિશે મિત્રત્વ ધારણ કરનાર તથા સર્વ શૂરોમાં શ્રેષ્ઠ (અગ્નિદેવને) આ ઉવાસક એકાદ પ્રજાવાન પુરૂષપ્રમાણે મોટાં મોટાં અસંખ્ય સ્તોત્રો અર્પણ કરે છે.

સર્વ વિશ્વવિશે મિત્રત્વ ધારણ કરનાર હે સર્વજ્ઞ અગ્નિદેવ, તારો મહિમા આ વિસ્તીર્ણ ધુલોકને પણ પુરીને વધ્યો છે. તું સર્વ માનવસમુદાયનો રાજા છે. (રક્ષસસાથે) યુદ્ધ કરીને તે દેવોમાટે સુરક્ષિતપણું ઉત્પન્ન કર્યું.

વૃત્તનો વધ કરનાર જે (અગ્નિનો) આશ્રય સર્વ લોક શોધે છે તે સામર્થ્યવાન દેવનો મહિમા (આ સ્તોત્રમાં) મેં ગાયો છે. સર્વ વિશ્વવિશે મિત્રત્વ રાખનાર આ અગ્નિએ દુસ્થનો વધ કરીને ઉદ્ધોકના માર્ગમાંથી પ્રતિળંબ નાશ કર્યો તથા શંકરને છિન્નવિચ્છિન્ન કરી નાંખ્યો.

સર્વ વિશ્વવિશે મિત્રત્વ ધારણ કરનાર તથા પોતાના સામર્થ્યથી સર્વત્ર વામ કરનાર આ પૂજ્ય તથા દીપ્તિમાન અગ્નિ આરક્ષાજકુલના પુરૂષોમાં (આવીને નિરાજમાન થયો છે). જેની વાણી મધુર પરંતુ સત્યપરિણુત છે એવા અગ્નિની શાતવનેય તથા પુરૂણીથના યજ્ઞમાં સેકડો સ્તોત્રોથી સ્તુતિ થઈ છે.

સૂક્ત ૬૦.

ઋષિ-નેધા ગેલમઃ દેવતા-અગ્નિ

જે (અમારા હવિ દેવતાને) પહોંચાડનાર છે, જે મૂર્તિમંત કીર્તિ જ છે, યજ્ઞની જે કેવલ દ્વલ્લ જ છે, જે યજ્ઞગૃહમાં સખવાને અત્યંત યોગ્ય છે. તે અમારો દેવ થઈને દેવોત્તરક ત્વંતથી ગમન કરે છે. જે જે વખત જન્મે છે, ઉત્કર્ષ પ્રમાણે જે પ્રશંસનીય છે તથા જે કેવળ વૈભવની મૂર્તિ જ છે એવા તે અગ્નિને માતરિયા

ભુગુમાટે લઈ આવ્યો.

હવીનું ગ્રહણ કરવા વિશે ઉત્સુક (જે દેવ) તથા જે મર્ત્ય (લોકમાંના માનવ છે તે) એવી રીતે ઉભય લોક એની આજ્ઞા માન્ય કરે છે. (સર્વ લોકોને) જે સન્માનથી સત્કાર કરવા યોગ્ય છે, જે સર્વ માનવોમાં તેમનો રાજ્ય ધર્મને વર્તન કરે છે તથા જેનું કર્તૃત્વ વિલક્ષણ છે એવો આ હવિર્દાતા સૂર્યોદયપૂર્વે જ અત્રે આવીને સ્થાનાપન થયો છે

જેને તેની ઉપાસના કરનાર આ જગમાંના માનવ તેમનાં સંકટસમયે હવીથી પ્રભવલિત કરતા આવ્યા છે, તે (ભકતોના) હૃદયમાં પ્રકટ થનાર તથા મધુર ભાષણ કરનાર અગ્નિને આ એમ મનઃપૂર્વક ગાયેલાં નવીન સ્તોત્રો જઈને પહોંચ્યા. ૩
(હવિમાટે) ઉત્સુકતા ગળનાર, (મર્ત્ય જગને) પાવન કરનાર અને પ્રત્યક્ષ વૈભવ જ (કે શું) એવો આ શ્રેષ્ઠ હવિર્દાતા અગ્નિ અત્રે મર્ત્ય માનવોના સમુદાયમાં સ્થાપન કરવામાં આવ્યો છે. પોતાના ભકતોના ગૃહમાં નિવાસ કરનાર તથા ગૃહમાં ગૃહાધિપતિ તરીકે શોભનાર જે અગ્નિ તેની પાસે જ સર્વ સંપત્તિનું પ્રભુત્વ આજ્ઞપર્યન્ત ચાલતું આવ્યું છે

હે અગ્નિદેવ, અશ્વની પીઠપર જે પ્રમાણે (એકાદ ઘોડાવાળો) હાથ ફેરવે છે તે પ્રમાણે નામધર્યની પ્રાપ્તિ કરી આપનાર તને પવન નાંખતા અમે ગોતમ કુલોત્પન્ન (તારા ભક્ત), સર્વ સંપત્તિનો સ્વામી જે તું તે તારી અનેક સ્તોત્રોદ્ધાર સ્તુતિ કરીએ છીએ. સ્તુતિસ્તોત્રો જ આ અગ્નિદેવનો વૈભવ છે. આ પ્રાતઃકાળે જલદી અત્રે પ્રાપ્ત થાવ

૫ (૨૬)

સૂકંત ૩૧.

મપિ-નોષા ગૌતમઃ દેવતા-ધન્વ

પ્રજલ, ખલવાન, તથા શ્રેષ્ઠ એવા આ (ધન્વને) ઉદેશીને જ હું આ હવિ તથા તે જ પ્રમાણે આ સ્તવન અર્પણ કરું છું. હું તે સ્તવનાહુ અને નિર્બાધ રીતે સંચાર કરનારા ધન્વને અનુલક્ષીને એવી સ્તુતિ ગાઉં છું કે જે તેને અર્પણ કરવા યોગ્ય છે. તથા એવાં સ્તોત્રો ગાઉં છું કે જે આજ્ઞપર્યન્ત તેના સન્માનાર્થ કરેલાં સ્તોત્રોમાં ઉત્કૃષ્ઠ છે

ખરેખર આ દેવને હું બાણે કે હવિજ અર્પણ કરું છું આ શટ્ટ (વિનાશક) દેવને હું એક મુંદર સ્તવન અર્પણ કરું છું. જે ધન્વ (આ વિન્વનો) પુરાતન પ્રભુ છે તેના પ્રીત્યર્થ (વિદ્વાન ઉપામકોએ) તેમનું અંગતકરણ, મન તથા બુદ્ધિ વાપરીને (અનેક) સ્તોત્રો ગાયાં છે.

૨

ખરેખર જેની ઉપમા બીજાં સ્તોત્રોને આપવામાં આવે તથા જે પ્રકાશની પ્રાપ્તિ કરી આપનાર છે એવું સ્તોત્ર હું તે (ઈન્દ્ર) પ્રીત્યર્થ ગાઉં છું. તે અત્યંત ઉદાર તથા પ્રજ્ઞાશાલી દેવનું માહાત્મ્ય માને મનપસંદ સુંદર સ્તુતિથી વર્ણવવાનો મારો હેતુ છે. ૩

જે મનુષ્યને રથની જરૂર હોય છે તેની પાસે જેપ્રમાણે એકાદ સુતાર રથ તૈયાર કરીને મોકલે છે તેપ્રમાણે ખરેખર આ ઈન્દ્રકને હું મારી સ્તુતિ મોકલું છું. તેજ પ્રમાણે સુંદર સુંદર સ્તવનો તથા જેનો સર્વત્ર સ્વીકાર કરવામાં આવે એવું (એક સ્તોત્ર) પણ લોકોનાં સ્તવનોના સ્વીકારનાર આ ઈન્દ્રકને હું મોકલી આપું છું. ૪

એકાદ અશ્વને જેપ્રમાણે સજાવીને તૈયાર કરે છે તે પ્રમાણે ખરેખર હું, કીર્તિ પ્રાપ્ત કરી લેવાની ઇચ્છા રાખીને, સ્વવાણીથી આ ઈન્દ્રપ્રીત્યર્થ એક યોગ્ય સ્તોત્ર તૈયાર કરું છું. તેયોગે વીર્યશાળી, સર્વ જ્ઞાનશરતાનો અગર, (શત્રુનાં) પુરોનો વિધ્વંસ કરનાર તથા જેની કીર્તિ સર્વત્ર ગવાય છે એવા ઈન્દ્રને મારી પ્રણતિ અર્પણ કરવાની મારી ઇચ્છા છે. ૫

(શત્રુપર) પ્રહાર કરનાર જે વજ્રથી શત્રુનો સંહાર કરતાં આ બલશાળી વિશ્વાધિપતિએ વૃત્રના મર્મસ્થાને પ્રહાર કર્યો તે ઉભજવલ તથા વધકર્મને માટે અત્યંત ઉપયોગી વજ્ર ખરેખર આ (ઈન્દ્ર) પ્રીત્યર્થ જ તપ્તા દેવે તૈયાર કરી આપ્યું. ૬ ખરેખર એની માતાએ કદેલા યાગમાં જ એણે એકદમ ઉત્કૃષ્ટપેય પ્રાશન કર્યું તથા હવિનો ઉત્કૃષ્ટ (આસ્વાદ લીધો). બલવાન (વિપ્લુએ પણ (આને માટે) જેની પાકસિદ્ધિ ઉત્કૃષ્ટ થ) હતી એવો હવિ હરણ કરી આપ્યો (તેનું) લક્ષણ કરીને) અશ્વવિદ્યામાં પ્રવીણ આ દેવે તે ડુકરના અંગપર તેનું વજ્ર તિરછું ફેંકીને તેનો દેહ છિન્નવિચ્છિન્ન કરી નાંખ્યો. ૭

અહીંના વધ કરનાર આ ઈન્દ્ર પ્રીત્યર્થ જ સીઓએ પણ—પુદ્ દેવોની પત્ની-ઓએ—એક સુંદર સ્તોત્ર રચ્યું. વિસ્તીર્ણ એવા જે ઘુલોક તથા ઘુલોક તેમનું આણે આતંકમણ કર્યું છે. પરંતુ તેના માહિમાનું આપણુ કરવું સામર્થ્ય માત્ર તેમના અંગમાં નથી ૮

ખરેખર આનો મહિમા ઘુલોક, બૂલોક તથા અંતરિક્ષ આ સર્વ કરતાં પણ અધિક છે. સ્વતેજથી વિરાજમાન થનાર આ ઈન્દ્રનું ઘેરઘેર સ્તવન થાય છે, આ સામર્થ્યવાન ઈન્દ્ર (શત્રુસાથે લડવામાટે) ઉચ્ચ યોગ કરીને એકદમ નૃદિંગના ધયો હતો. ૯

જગતનુ ચોપણ કરનાર વૃત્તને ઇન્દ્રે અવસામર્થ્યથી જ વજ્ર લઇને દિગ્ગતિ કરી નાખ્યો. પાતાની ક્રીડાનો પ્રનામ કરવામાટે આ દાનકર્મતન્ત્ર મનની પ્રવૃત્તિવાળા ઇન્દ્ર વનુપ્રમાણ પ્રતિબંધમા પડલા જલપ્રવાહને માર્ગ ખુલા કરી આપ્યો.

૧૦ (૨૮)

જ્યારે પાતાના વજ્રવડે આણે તે (વૃત) ને છુટ્યો ત્યારે આ તેના જ નામવ્યનો પ્રતાપ કે નદીઓ આનંદથી ફૂટવા લાગી સર્વ વિશ્વપર પોતાનુ આધિપત્ય સ્થાપન કરનાર હિરિ અર્પણ કરનાર ભકતોવિશે દાતૃત્વશુદ્ધિ ધાન્ય કરનારે આ (ઇન્દ્ર), તણુ જ તુર્નાતિમાટે (પણીને) ઉતારી પાડયા.

૧૧

તુ (જગતનો) પ્રભુ તથા સામર્થ્યવાન છે માટે આ વૃતપર નેમ ટાકીને નત્તર વજ્ર દેડ ઉઠકોના પ્રવાહ ફરી વહેવા લાગેમાટે તેમનામા ગતિ ઉત્પન્ન કરીને આ (વૃતના શરીરના) સાધા આધાપગ તીરજ ઘા કરીને એકાદ બગદના દેહના નાધાપ્રમાણે તેમનુ વિદારણ કર.

૧૨

ખરેખર ચેગવી (ચતુષ્પર) ત્રુટી પડનાર આ દેવના પુરાતન કાલના પરાક્રમ જાના મારો ન્તુતિના ચેગવી ચરણ જવાને આ ચેગય છે ગરબુ લઢાઇ કરવામાટે તેના આયુષ્ય ઉચકીને તથા (ચતુને) મારીને તે તેમનો નાશ કરી નાખે છે.

૧૩

ખરેખર આ જગમા અનતીર્ણ થત ની માયે આની ભીતિથી અનિશચ સ્વયં એવા પ્રત્યક્ષ પર્વત-એટલુ તો તુ પણ ભૂલેડ તથા છુલોકને પણ ડ પારી છુટે છે-કપે છે આ સુદર દેવના ભક્તચરણભુજામર્થ્યની પ્રશમા કરનાર નોના એકા એક પુરુષ પરાક્રમ કરી શકે લાગ્યો.

૧૪

ખરેખર, વિપુલ (સપત્તિનો) એકલો જ માલિક જે ઇન્દ્ર, તેણે આ સકળ વનુઓમાથી જે જે વનુ તેને પ્રાપ્ત થવાની ઇચ્છા કરી ને તે તેને અર્પણ થતી ગઈ અશ્વપર સાગ એસનાર કોણ એ બાળતમા એતશના સૂર્ય સાયે જ્યારે અર્ધા થઈ ત્યારે એતશ ઇન્દ્રનો નોમનનો ઉત્તમ હિરિ અર્પણ કરનાર ભક્ત હોવાથી તેણે તેનુ નક્ષ કર્યું.

૧૫

હે પ્રીતવર્ણ અશ્વપર આરોહણ કરનાર ઇન્દ્ર, આ પ્રમાણે ગોત્રોમાએ આ નોત્રો આટલી સરળ રીતે ખરેખર તારા જ પ્રીતવર્ણ કર્યા છે આ નોત્રોપર તુ સર્વ પ્રકારે કૃપાદષ્ટિ તણ ન્તુતિ નોત્રોના વેરવધી પરિપૂર્ણ આ (૬-૬) અમારી તરફ પ્રાતઃકાળે ત્વચથી આગમન કરો.

૧૬ (૨૯)

જગતનુ શોષણ કરનાર વૃત્તને ઇન્દ્રે અસામર્થ્યથી જ વજ્ર લઈને છિન્નભિન્ન કરી નાખ્યો. પતાની કીર્તિનો જનાન્ સ્વામાટે આ દાનકર્મતન્ક મનની પ્રવૃત્તિવાળા ઇન્દ્ર ધનુષમાણ પ્રતિજ્ઞામા પડલા જલપ્રવાહને માર્ગ ખુલા કરી આપ્યો.

૧૦ (૨૮)

જ્યાં પોતાના વજ્રવટે આણે તે (વજ્ર) ને છૂટ્યો ત્યારે આ તેના જ સામ યનો પ્રતાપ કે નદીઓ આનદથી ફૂદવા લાગી નર્વ વિશ્વપર પોતાનુ આધિપત્ય વ્યાપન કરનાર હિનિ અર્પણ કરનાર ભકતોનિગ દાતૃત્વયુક્તિ ધાન્ય જના જે આ (ઈન્દ્ર), તણુ જ પુનાંતિમાટે (પણીને) ઉતારી પાડ્યા.

૧૧

તુ (જગતનો) પ્રભુ તથા સામર્થ્યવાન છે માટે આ વૃત્તપર નેમ ટાકીને સત્તર વજ્ર ફેડ ઉઠકોના પ્રવાહ દરી વહેવા લાગેમાટે તેમનામા ગતિ ઉત્પન્ન કરીને આ (વૃત્તના શરીરના) સાધા નાધાપગ તીરજ ઘા કરીને એકાં બગદના દેહના નાધાપ્રમાણે તેમનુ વિહારણ કર.

૧૨

ખરેખર ચેગથી (ચતુષ્પર) ત્રુટી પડનાર આ દેવના પુત્રાતન ડાલના પરાક્રમ જાના માટે નુતિના ચેગથી ગન્ધ જવાને આ ચેગ્ય છે ગરુડ લઢાઈ કરવામાટે તેના આયુધો ઉચકીને તથા (ચતુને) મારીને તે તેમનો નાશ કરી નાખે છે.

૧૩

ખરેખર આ જગમા અનતીર્ણ ચતની સાથે આની ભીતિથી અનિશય રિધ એવા પ્રત્યક્ષ પર્વત-એટલુ તો તુ પણ બુલોડ તથા હલોકને પણ ડપારી છુટે છે-કપે છે આ સુદર દેવના ભક્તાનરક્ષણમામર્થની પ્રશમા કરનાર નોરા એકા એક પુરુષ પાદમ કરી શના લાગ્યો.

૧૪

ખરેખર વિપુલ (સપત્તિનો) એકલો જ માલિક જે ઇન્દ્ર, તેણે આ સકળ વનુઓનાથી જે જે વસ્તુ તેને પ્રાપ્ત વવાની ઇચ્છા કરી ને તે તેને અર્પણ થતી ગઈ અશ્વપર સાગ જેસનાર કોણ એ બાળતમા એતચના સૂર્ય સાથે જ્યારે અધા થુ ત્યારે એતના ઈન્દ્રનો નોમરમનો ઉત્તમ હિનિ અર્પણ કરનાર ભક્ત હોવાથી, તા તેનુ ન્દાણ ઈર્ષ્ય.

૧૫

હે પ્રીતવર્ણ અશ્વપર આરોહણ કરનાર ઈન્દ્ર, આ પ્રમાણે જ્ઞાતમોએ આ નોત્રો આટલી સરગ રીતે ખરેખર તાના જ પ્રીત્યર્થ કર્યા છે આ નોત્રોપર તુ સર્વ પ્રકારે દૃષ્ટાદિ રાણ નુતિ નોત્રોના વંશથી પરિપૂર્ણ આ (ઈન્દ્ર) નમારી તન્ક પ્રાપ્ત માગે ત્વચથી આગમન કરા.

૧૬ (૨૯)

इन्द्र, वृत्र-वृत्रमाता
INDRA VRITRA VRITRA'S MOTHER

मण्ड १, सूक्त ३१, क्रमा २, पृष्ठ ६०

Ms. Bala 1, Sukta 3, Verse 2, Page 60

॥ अथ प्रथमाष्टके पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

॥ ६२ ॥ गौतमो नोषा ऋषि ॥ इन्द्रो देवता ॥ त्रिष्टुप् छन्द ॥

(६२) प्र मन्त्रहे शवसानाय श्रूयन्नांग्रुवं निर्दिणसे अंगिरस्वत् ।
 सुवृक्तिभिः स्तुवत ऋग्मियायार्चामाकं नरे विश्रुताय ॥ १ ॥
 १ वो महे महि नमो भरध्वमाङ्गुव्यं शवसानाय सामं ।
 येना नः पूर्वं पितरः पदज्ञा अर्चन्तो अङ्गिरसो गा अविन्दन् ॥ २ ॥
 इन्द्रस्याङ्गिरसां चेष्टौ विदत्सरमा तनयाय धासिम् ।
 बृहस्पतिर्भिनदद्रिं विदद्गाः सङ्क्रियाभिर्वावशन्त नरः ॥ ३ ॥
 स सुष्टुभा स स्तुभा सप्त विप्रेः स्वरेणाद्रिं स्वय्यो नवज्यैः ।
 सरण्युभिः फलिगमिन्द्र शक्र वलं स्वर्णेन दरयो दशज्यैः ॥ ४ ॥

॥ अथ प्रथमाष्टके पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

प्र । मन्त्रहे । शवसानाय । श्रूयं । आंग्रुपं । निर्दिणसे । अंगिरस्वत् ।
 सुवृक्तिभिः । स्तुवते । ऋग्मियाय । अर्चाम । अकं । नरं । विश्रुताय ॥ १ ॥
 १ । वो । महे । महि । नमः । भरध्वं । आंग्रुव्यं । शवसानाय । सामं । येन । नः ।
 पूर्वं । पितरः । पदज्ञाः । अर्चतः । अंगिरसः । गाः । अविन्दन् ॥ २ ॥ इन्द्रस्य ।
 अंगिरसां । च । इष्टौ । विदत् । सरमा । तनयाय । धासिं । बृहस्पतिः । भिनत् ।
 अद्रिं । विदत् । गाः । सः । सङ्क्रियाभिः । वावशन्त । नरः ॥ ३ ॥ सः ।
 सुष्टुभा । सः । स्तुभा । सप्त । विप्रेः । स्वरेण । अद्रिं । स्वय्यैः । नवज्यैः ।
 सरण्युभिः । फलिजं । इन्द्र । शक्र । वलं । स्वर्णेन । दरयः । दशज्यैः ॥ ४ ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० १, २] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० ११ सू०-६२

गुणानो अङ्गिरोभिर्दस्म वि वरूपसा सूर्येण गोभिरन्धः ।

वि भूम्या अप्रथय इन्द्र सानुं दिवो रज उपरमस्तभायः ॥ ५ ॥ १ ॥

तदु प्रयक्षतममस्य कर्म दस्मस्य चारुतममस्ति दंसः ।

उपहरे यदुपरा अपिन्वन्मध्वर्णसो नयश्चतस्रः ॥ ६ ॥

दिता वि वेत्रे सनजा सनीळे अयास्यः स्तवंमानेभिरकैः ।

भगो न मेने परमे व्योमन्नधारयद्रोदसी सुदंसाः ॥ ७ ॥

सनादिवं परि भूमा विरूपे पुनर्भुवा युवती स्वेभिरेवैः ।

कृष्णेभिरक्तोपा रुशङ्गिर्वपुर्भिरा चरतो अन्यान्या ॥ ८ ॥

सनेमि सख्यं स्वपस्यमानः सनुर्दाधार शर्वसा सुदंसाः ।

आमासुं चिदधिपे पकमन्तः पर्यः कृष्णासु रुशद्रोहिणीषु ॥ ९ ॥

गुणानः । अङ्गिरःऽभिः । दस्म । वि । वः । उपसा । सूर्येण । गोभिः । अंधः । वि । भूम्याः ।
अप्रथयः । इन्द्र । सानुं । दिवः । रजः । उपरं । अस्तभायः ॥ ५ ॥ १ ॥ तत् । ऊं इति ।
प्रयक्षतमं । अस्य । कर्म । दस्मस्य । चारुतमं । अस्ति दंसः । उपहरे । यत् ।
उपराः । अपिन्वत् । मधुऽअर्णसः । नयः । चतस्रः ॥ ६ ॥ दिता । वि । वेत्रे । सनजा ।
सनीळे इति सनीळे अयास्यः । स्तवंमानेभिः । अकैः । भगः । न । मेने इति । परमे ।
विऽओमन् । अधारयत् । रोदसी इति । सुदंसाः ॥ ७ ॥ सनात् । दिवं । परि । भूमं ।
विरूपे इति विरूपे । पुनःऽभुवा । युवती इति । स्वेभिः । एवैः । कृष्णेभिः । अक्ता ।
उपाः । रुशङ्गिभिः । वपुःऽभिः । आ । चरतः । अन्याऽअन्या ॥ ८ ॥ सनेमि । सख्यं ।
सुऽअपस्यमानः । सनुः । दाधार । शर्वसा । सुदंसाः । आमासुं । चिद् । अधिपे
पकं । अंतरिति । पर्यः । कृष्णासु । रुशद्रं । रोहिणीषु ॥ ९ ॥

सनात्सर्नाळा अवनीरवाता व्रता रक्षन्ते अमृताः सहोभिः ।

पुरुः सहस्रा जनयो न पत्नीर्दुष्यन्ति स्वसारो अह्नयाणम् ॥ १० ॥ २ ॥

सनायुवो नर्मसा नव्यो अकैर्वसूयवो मतर्यो दस्म दद्रुः ।

पतिं न पत्नीरुशतीरुशन्तं स्पृशन्ति त्वा शवसावन्मनीषाः ॥ ११ ॥

सनादेव तद्य रायो गर्भस्ती न क्षीयन्ते नोप दस्यन्ति दस्म ।

धुमाँ अस्ति क्रतुमाँ इन्द्र धीरः शिक्षा शचीवस्तव नः शचीभिः ॥ १२ ॥

सनायते गोतम इन्द्र नव्यमतक्षद्रक्ष हरियोजनाय ।

मुनीधाय नः शवसान नोधाः प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात् ॥ १३ ॥ ३ ॥

॥ १३ ॥ गीतमो नोधा ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ मिथुप् छन्दः ॥

(६३) त्वं मह्यो इन्द्र यो ह शुष्मैर्यावा जज्ञानः पृथिवी अमे धाः ।

रक्षं ते विश्वा गिरयश्चिदन्वा भिया दृढहासः किरणा नैजन् ॥ १ ॥

सनात् । सर्नाळाः । अवनीः । अवाताः । व्रता । रक्षन्ते । अमृताः । सहोभिः । पुरु । सहस्रा ।

जनयः । न । पत्नीः । दुष्यन्ति । स्वसारः । अह्नयाणम् ॥ १० ॥ २ ॥

सनायुवः । नर्मसा । नव्यः । अकैः । वसूयवः । मतर्यः । दस्म । दद्रुः ।

पतिं । न । पत्नीः । उशतीः । उशन्तं । स्पृशन्ति । त्वा । शवसावन् ।

मनीषाः ॥ ११ ॥ सनात् । एव । तव । रायः । गर्भस्ती । न । क्षीयन्ते । न । उप ।

दस्यन्ति । दस्म । शुष्मान् । अस्ति । क्रतुमान् । इन्द्र । धीरः । शिक्षा । शचीवः ।

स्तव । नः । शचीभिः ॥ १२ ॥ सनायते । गोतमः । इन्द्र । नव्यं । अतक्षद्र । द्रक्ष ।

हरियोजनाय । मुनीधाय । नः । शवसान । नोधाः । प्रातः । मक्षू । धियावसुः ।

जगम्यात् ॥ १३ ॥ ३ ॥

त्वं । मह्यम् । इन्द्र । यः । ह । शुष्मैः । यावा । जज्ञानः । पृथिवी इति । अमे ।

धाः । यत् । ह । ते । विश्वा । गिरयः । चिद् । अन्वा । भिया । दृढहासः । किरणाः ।

न । नैजन् ॥ १ ॥

अष्ट० ? अध्या० ५ व० ४, ५] ऋग्वेदः [मण्ड० ? अनु० ११ सू० ६

आ यद्धरीं इन्द्र विव्रता वेरा ते वज्रं जरिता ब्राह्मोर्धात् ।
येनाविहर्यतक्रतो अमित्रान्पुरं हृष्णासि पुरुहूत पूर्वीः ॥ २ ॥
त्वं सत्य इन्द्र धृष्णुरतान्त्वमृशुक्षा नर्यस्त्वं पाद् ।
त्वं शुष्णं वृजनें पृक्ष आणौ यूने कुत्साय शुमते सचाहन् ॥ ३ ॥
त्वं ह त्यदिन्द्र चोदीः सखा वृत्रं यद्वज्रिन्वृषकर्मबुभ्नाः ।
यद्वं शूर वृषमनः पराचैर्वि दस्यूर्योनावकृतो वृथापाद् ॥ ४ ॥
त्वं ह त्यदिन्द्रारिपण्यन्दहस्यं चिन्मतीनामजुष्टौ ।
व्यस्मदा काष्ठा अर्वेते वर्धनेवं वज्रिन्वृषिह्यमित्रान् ॥ ५ ॥ ४ ॥
त्वां ह त्यदिन्द्रार्णसातौ स्वर्माब्धे नरं आजा हवन्ते ।
तव स्वधाव इयमा संमर्य ऊतिर्वाजेष्वतसाय्या भूत् ॥ ६ ॥

आ । यद् । हरी इति । इन्द्र । विव्रता । वेः । आ । ते । वज्रं । जरिता । ब्राह्मोः ।
धात् । येन । अविहर्यतक्रतो इत्यविहर्यतः क्रतो । अमित्रान् । पुरः । हृष्णासि । पुरुहूत ।
पूर्वीः ॥ २ ॥ त्वं । सत्यः । इन्द्र । धृष्णुः । एतान् । त्वं । ऋशुक्षाः । नर्यः । त्वं । पाद् ।
त्वं । शुष्णं । वृजनें । पृक्षे । आणौ । यूने । कुत्साय । शुमते । सचा । अहन् ॥ ३ ॥
त्वं । ह । त्यद् । इन्द्र । चोदीः । सखा । वृत्रं । यद् । वज्रिन् । वृषकर्मन् । बुभ्नाः । यद् ।
ह । शूर । वृषमनः । पराचैः । वि । दस्यूर्य । योनी । अकृतः । वृथापाद् ॥ ४ ॥ त्वं ।
ह । त्यद् । इन्द्र । अरिपण्यन् । हृदहस्यं । चित् । मतीना । अजुष्टौ । वि । अस्मद् । आ ।
काष्ठाः । अर्वेते । वः । वर्धनाऽर्धं । वज्रिन् । वृषिह्यि । अमित्रान् ॥ ५ ॥ ४ ॥ त्वां । ह ।
त्यद् । इन्द्र । अर्णसातौ । स्वः । र्माब्धे । नरः । आजा । हवन्ते । तव । स्वधाऽवः ।
इयं । आ । संमर्यं । ऊतिः । वाजेषु । अतसाय्या । भूत् ॥ ६ ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० ५३ ६] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० ११ सू० ६४

त्वं ह त्यदिन्द्र सप्त युध्यन्पुरो वज्रिन्सुकुत्साय ददः ।

वर्हिर्न यत्सुदासे वृथा वर्गो हो राजन्वरीवः पूरवे कः ॥ ७ ॥

त्वं त्यां न इन्द्र देव चित्रामिषमापो न पीपयः परिजम्न ।

ययां शूर प्रत्यस्मभ्यं यंसि त्मनमूर्जे न विश्वध क्षरं ध्यै ॥ ८ ॥

अकारि त इन्द्र गोतमेभिर्ब्रह्माण्योक्ता नमस्ता हरिभ्याम् ।

सुपेशंसं वाजमा भरा नः प्रातर्मक्षू धियावंसुर्जगम्यात् ॥ ९ ॥ ५ ॥

॥ ६४ ॥ गौतमो नोधा ऋषि ॥ महतो देवता ॥ पञ्चदशी त्रिष्टुप् । शिष्टा जगत्सः ॥

(६४) वृष्णे शर्षीय सुमंखाय वेधसे नोर्धः सुवृत्तिं प्र भरा मन्त्रयः ।

अपो न धीरो मनस्ता सुहस्त्यो गिरः समञ्जे विदर्धेष्वाशुवः ॥ १ ॥

त्वं । ह । त्यत् । इन्द्र । सप्त । युध्यन् । पुरः । वज्रिन् । पुरुःसुकुत्साय । दर्दरिति दर्दः ।

वर्हिः । न । यत् । सुदासे । वृथा । वर्ग । अंशः । राजन् । वरीवः । पूरवे ।

करिति कः ॥ ७ ॥ त्वं । त्या । नः । इन्द्र । देव । चित्रां । इषं । आपः । न ।

पीपयः । परिजम्न । ययां । शूर । प्रति । अस्मभ्यं । यंसि । त्मनं । ऊर्जे ।

न । विश्वध । क्षरं ध्यै ॥ ८ ॥ अकारि । ते । इन्द्र । गोतमेभिः । ब्रह्माणि ।

आजंक्ता । नमस्ता । हरिभ्यां । सुपेशंसं । वानं । आ । भर । नः । प्रातः ।

मक्षू । धियावंसुः । जगम्यात् ॥ ९ ॥ ५ ॥

वृष्णे । शर्षीय । सुमंखाय । वेधसे । नोर्धः । सुवृत्तिं । प्र । भर । मन्त्रयः ।

अपः । न । धीरः । मनस्ता । सुहस्त्यः । गिरः । सं । अञ्जे । विदर्धेष्वा ।

नाशुवः ॥ १ ॥

अष्ट० ? भ० ५० ६, ७] ऋग्वेदः [मण्ड० ? अनु० ११ सू० ६४

ते जज्ञिरं दिव ऋष्यासं उक्ष्णो रुद्रस्य मर्या असुरा अरेपसः ।
 पावकासः शुचंयः सूर्या इव सत्त्वानो न द्रप्तिनो घोरवर्पसः ॥ २ ॥
 युवानो रुद्रा अजरा अभोग्घनो ववक्षुराग्निगावः पर्वता इव ।
 दृढहा चिद्विश्वा भुवनानि पार्थिवा य च्यावयन्ति दिव्यानि मज्जना ॥ ३ ॥
 चित्रैरजिभिर्वपुषे व्यञ्जते वक्षःसु रुक्माँ अधि येतिरे शुभे ।
 असेष्वेषां नि मिमृक्षुर्ऋष्टयः साकं जज्ञिरं स्वधया दिवो नरः ॥ ४ ॥
 ईशानकृतो धुनयो रिशादसो वातान्विद्युतस्तावेपीभिरकत ।
 दुहन्त्यूर्ध्वदिव्यानि धूतयो भूमिं पिन्वन्ति पर्यसा परिजयः ॥ ५ ॥ ६ ॥
 पिन्वन्त्यपो मरुतः सुदानवः पयो घृतवद्विदधेष्वाभुवः ।
 अत्यं न मिहे वि नयन्ति वाजिनमुत्सं दुहन्ति स्तनयन्तमक्षितम् ॥ ६ ॥

ते । जज्ञिरं । दिवः । ऋष्यासः । उक्ष्णः । रुद्रस्य । मर्याः । असुराः । अरेपसः । पावकासः ।
 शुचंयः । सूर्याः । इव । सत्त्वानः । न । द्रप्तिनः । घोरवर्पसः ॥ २ ॥ युवानः । रुद्राः ।
 अजराः । अभोग्घनः । ववक्षुः । आग्निगावः । पर्वताः । इव । दृढहा । चित् । विश्वा ।
 भुवनानि । पार्थिवा । य । च्यावयन्ति । दिव्यानि । मज्जना ॥ ३ ॥ चित्रैः । अजिभिः ।
 वपुषे । वि । अञ्जते । वक्षःसु । रुक्मान् । अधि । येतिरे । शुभे । असेषु । एषां । नि ।
 मिमृक्षुः । ऋष्टयः । साकं । जज्ञिरं । स्वधया । दिवः । नरः ॥ ४ ॥ ईशानकृतः ।
 धुनयः । रिशादसः । वातान् । विद्युतः । तविपीभिः । अकत । दुहन्ति । ऊधः । दिव्यानि ।
 धूतयः । भूमिं । पिन्वन्ति । पर्यसा । परिजयः ॥ ५ ॥ ६ ॥ पिन्वन्ति । अपः । मरुतः ।
 सुदानवः । पयः । घृतवत् । विदधेष्टु । आभुवः । अत्यं । न । मिहे । वि । नयन्ति ।
 वाजिनं । उत्सं । दुहन्ति । स्तनयन्तं । अक्षितं ॥ ६ ॥

अष्ट० ? अध्या० ५ व० ७, ८] ऋग्वेदः [मण्ड० ? अनु०.११ सू० ६४

महिपासो मायिनश्चित्रभानवो गिरयो न स्वतंवसो रघुध्वदः ।
मृगा इव हस्तिनः खादथा वना यदारुणीषु तविपीरयुग्ध्वम् ॥ ७ ॥
सिंहा इव नानदति प्रचेतसः पिशा इव सुपिशां विश्ववेदसः ।
क्षपो जिन्वन्तः पृपतीभिर्ऋष्टिभिः सभित्सवाधः शवसाहिमन्यवः ॥ ८ ॥
रोदसी आ वदता गणश्रियो नृपांचः शूराः शवसाहिमन्यवः ।
आ बन्धुरेध्वमतिर्न दर्शता विद्युन्न तस्थौ मस्तो रथेषु वः ॥ ९ ॥
विश्ववेदसो रयिभिः समोक्तसः संमिश्रास्तविपीभिर्विरिञ्चिनः ।
अस्तार इषु दधिरे गर्भस्त्योरनंतशुष्मा वृषंखादयो नरः ॥ १० ॥ ७ ॥
हिरण्ययेभिः पविभिः पयोवृध उज्जिघ्नन्त आपव्योऽन पर्वतान् ।
मखा अयासः स्वसृतो ध्रुवच्युतो दुध्नकृतो मरुतो भ्राजदृष्टयः ॥ ११ ॥

महिपासः । मायिनः । चित्रभानवः । गिरयः । न । स्वतंवसः । रघुध्वदः । मृगाः इव ।
हस्तिनः । खादथ । वना । यत् । आरुणीषु । तविपीः । अयुग्ध्वम् ॥ ७ ॥ सिंहाः इव ।
नानदति । प्रचेतसः । पिशाः इव । सुपिशाः । विश्ववेदसः । क्षपः । जिन्वन्तः ।
पृपतीभिः । ऋष्टिभिः । सं । इत् । सऽपार्थः । शवसा । अहिमन्यवः ॥ ८ ॥ रोदसी
इति । आ । वदत । गणश्रियः । नृपमाचः । शूराः । शवसा । अहिमन्यवः । आ ।
बन्धुरेषु । अमतिः । न । दर्शता । विद्युत् । न । तस्थौ । मस्तः । रथेषु । वः ॥ ९ ॥
विश्ववेदसः । रयिभिः । संऽओक्तसः । संमिश्रासः । तविपीभिः । विरिञ्चिनः ।
अस्तारः । इषु । दधिरे । गर्भस्त्योः । अनंतऽशुष्माः । वृषंखादयः नरः ॥ १० ॥
हिरण्ययेभिः । पविभिः । पयोऽवृधः । उत् । जिघ्नन्ते । आपव्यः । न । पर्वतान् । मखाः ।
अयासः । स्वसृतः । ध्रुवच्युतः । दुध्नकृतः । मरुतः । भ्राजदृष्टयः ॥ ११ ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० ८] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अतु० ११ सू० ६४

घृष्टं पावकं वनिनं विचर्षणिं रुद्रस्य सुनुं हवसां गृणीमसि ।

१ रजस्तुरं तवसं मार्तं गणमृजीपिणं वृषणं सश्वत श्रिये ॥ १२ ॥

प्र नू स मर्तः शवसां जनान् अतिं तस्थौ व ऊती मरुतो यभावत ।

अर्वद्विर्वाजं भरते धना नृभिरापृच्छयं क्रतुमा क्षेति पुष्यति ॥ १३ ॥

चर्कृत्यं मरुतः पृत्सु दुष्टरं शुमन्तं शुष्मं मघवत्सु घत्तन ।

धनस्पृतमुक्थ्यं विश्वचर्षणिं तोकं पुष्येम तनयं शतं हिमाः ॥ १४ ॥

नू धिरं मरुतो वीरवन्तमृतीपाहं रयिमस्मासु घत्त ।

सहस्रिणं शतिनं शशुवांसं प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात् ॥ १५ ॥ ८ ॥ ११ ॥

घृष्टं । पावकं । वनिनं । विऽचर्षणिं । रुद्रस्य । सुनुं । हवसां । गृणीमसि । रजऽस्तुरं ।

तवसं । मार्तं । गणं । मृजीपिणं । वृषणं । सश्वत । श्रिये ॥ १२ ॥ प्र । नू । सः ।

मर्तः । शवसां । जनान् । अतिं । तस्थौ । वः । ऊती । मरुतः । यं । आवत । अर्वत्ऽभिः ।

वाजं । भरते । धनां । नृभिः । अपृच्छयं । क्रतुं । आ । क्षेति । पुष्यति ॥ १३ ॥

चर्कृत्यं । मरुतः । पृत्सु । दुष्टरं । शुमन्तं । शुष्मं । मघवत्सु । घत्तन । धनऽस्पृतं ।

मुक्थ्यं । विश्वऽचर्षणिं । तोकं । पुष्येम । तनयं । शतं । हिमाः ॥ १४ ॥ नू । स्थिरं ।

मरुतः । वीरऽवन्तं । मृतीऽपाहं । रयिं । अस्मासु । घत्त । सहस्रिणं शतिनं । शशुऽवांसं ।

प्रातः । मक्षू । धियाऽवसुः । जगम्यात् ॥ १५ ॥ ८ ॥ ११ ॥

॥ द्वादशोऽनुवाकः ॥

॥ ६५ ॥ शक्तिपुत्रः पराशर ऋषिः ॥ अग्निदेवता ॥ द्विपदा विराट् छन्दः ॥

॥ ६५ ॥ प॒थ्वा न ता॒युं गुहा॒ चत॑न्तं नमो॑ युजा॒नं नमो॑ वह॑न्तम् ।

स॒जोषा॑ धीराः प॒दैरनु॑ ग॒मन्नुप॑ त्वा सीद॑न्वि॒श्वे यज॑न्त्राः ॥ १ ॥

ऋत॑स्य दे॒वा अनु॑ व्र॒ता गु॒र्भुव॑त्परि॒ष्टिर्द्यौर्न भू॑र्म ।

व॒र्धन्ती॑ मापः प॒न्वा सु॒शि॒श्वि॒सृ॒तस्य॑ योना॒ गर्भे॑ सुजा॑तम् ॥ २ ॥

पु॒ष्टिर्न र॑न्वा क्षि॒तिर्न पृ॒थ्वी गि॒रिर्न भु॒ज्म क्षोदो॑ न शं॒भु ।

अ॒त्यो ना॒ज्मन्त्सर्ग॑प्रत॒क्तः सिन्धु॑र्न क्षोदः क इ॑ वरा॒ते ॥ ३ ॥

जा॒मिः सिन्धू॑नां आ॒तेव॑ स्व॒त्तामि॒भ्यान्न॑ राजा वना॑न्य॒स्ति ।

प॒दात्त॑जूतो वना॒ व्य॒स्थाद॒ग्निर्ह॑ दा॒ति रोमा॑ पृथि॒व्याः ॥ ४ ॥

श्व॒सि॒त्यप्सु॑ ह॒ंसो न सीद॑न् क्र॒त्वा चेति॑ष्ठो वि॒शासु॑प॒र्भुत् ।

सोमो॑ न वे॒धा ऋ॒तप्र॑जातः प॒शुर्न शि॒श्वा वि॒शुदू॑रे॒भ्याः ॥ ५ ॥ १ ॥

प॒थ्वा । न । ता॒युं । गुहा॒ । चत॑न्तं । नमः॑ । युजा॒नं । नमः॑ । वह॑न्तं । स॒जोषाः॑ ।
धीराः॑ । प॒दैः । अनु॑ । ग॒मन् । उप॑ । त्वा । सीद॑न् । वि॒श्वे । यज॑न्त्राः ॥ १ ॥
ऋ॒तस्य॑ । दे॒वाः । अनु॑ । व्र॒ता । गु॒ः । भुव॑त् । परि॒ष्टिः । द्यौः । न । भू॑र्म । व॒र्धति॑ ।
इ॑ । आपः॑ । प॒न्वा । सु॒शि॒श्वि॒ । ऋ॒तस्य॑ । योना॑ । गर्भे॑ । सुजा॑तं ॥ २ ॥ पु॒ष्टिः ।
न । र॑न्वा । क्षि॒तिः । न । पृ॒थ्वी । गि॒रिः । न । भु॒ज्म । क्षोदो॑ । न । शं॒भु ।
॥ अ॒त्यः । न । अ॒ज्मन् । सर्ग॑प्रत॒क्तः । सिन्धुः॑ । न । क्षोदः॑ । कः । इ॑ । वरा॒ते ॥ ३ ॥
जा॒मिः । सिन्धू॑नां । आ॒तां । स्व॒त्तां । इ॒भ्यान् । न । राजा॑ । वना॑नि । अ॒स्ति ।
प॒त् । वा॒स॒द॒जुतः॑ । वना॑ । वि॒ । अ॒स्थात् । अ॒ग्निः । इ॑ । दा॒ति । रोम॑ । पृथि॒व्याः ॥ ४ ॥
श्व॒सि॒ति । अ॒प्सु । ह॒ंसः । न । सीद॑न् । क्र॒त्वा । चेति॑ष्ठः । वि॒शां । उ॒प॒ः । सोमः॑ ।
न । वे॒धाः । ऋ॒तप्र॑जातः । प॒शुः । न । शि॒श्वा । वि॒शुः । दू॒रे॒भ्याः ॥ ५ ॥ १ ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० १०] ऋग्वेदः [ऋण्ड० १ अनु० १२ सू० ६६

॥ ६६ ॥ शक्तिपुत्रः पराशर ऋषिः ॥ अधिवेत्ता ॥ द्विपदा विराट् छन्दः ॥

॥ ६६ ॥ रयिर्न चित्रा सूर्यो न संहगायुर्न प्राणो नित्यो न सूर्यः ।

तक्का न भूर्णिर्वनां सिपक्ति पयो न धेनुः शुचिर्विभावा ॥ १ ॥

दाधार क्षेममोको न रण्वो यवो न पको जेता जनानाम् ।

ऋधिर्न स्तुभ्वां विक्षु प्रशस्तो वाजी न प्रीतो वयं दधाति ॥ २ ॥

दुरोकंशोचिः क्रतुर्न नित्यो जायेव योनावरं विश्वस्मै ।

चित्रो यदभ्राद् भ्वतो न विक्षु रथो न रुक्मी त्वेयः समत्सु ॥ ३ ॥

सेनेव सृष्टामं दधात्यस्तुर्न दिशुत्त्वेपप्रतीका ।

यमो ह जातो यमो जनिस्त्वं जारः कनीनां पतिर्जनीनाम् ॥ ४ ॥

तं वक्षराथा वयं वसत्यास्तं न गावो नक्षन्त इदम् ।

सिन्धुर्न क्षोदः प्र नीचीरैर्नोन्नवन्त गावः स्वर्द्धर्शिके ॥ ५ ॥ १० ॥

रयिः । न । चित्रा । सूर्यः । न । संहगा । आयुः । न । प्राणः । नित्यः । न । सूर्यः ।
तक्का । न । भूर्णिः । वनां । सिपक्ति । पयः । न । धेनुः । शुचिः । विभावा ॥ १ ॥
दाधारः । क्षेमः । ओकः । न । रण्वः । यवः । न । पकोः । जेता । जनानां । ऋषिः । न ।
स्तुभ्वां । विक्षु । प्रशस्तः । वाजी । न । प्रीतः । वयं । दधाति ॥ २ ॥ दुरोकंशोचिः ।
क्रतुः । न । नित्यः । जायाऽव । योनी । अरं । विश्वस्मै । चित्रः । यद् । अभ्राद् ।
भ्वतः । न । विक्षु । रथः । न । रुक्मी । त्वेयः । समत्सु ॥ ३ ॥ सेनाऽव ।
सृष्टा । अमं । दधाति । अस्तुः । न । दिशुत् । त्वेपऽप्रतीका । यमः । ह । जातः । यमः ।
जनिस्त्वं । जारः । कनीनां । पतिः । जनीनां ॥ ४ ॥ तं । वः । चराथा । वयं ।
वसत्या । अस्तं । न । गावः । नक्षन्ते । इदम् । सिन्धुः । न । क्षोदः । प्र । नीचीः ।
एनोत् । नयन् । गावः । स्वः । दर्शिके ॥ ५ ॥ १० ॥

अष्ट० १ अथ्या० ५ व० ११] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १२ सू० ६७

॥ ६७ ॥ शक्तिपुत्रः पराशर ऋषिः ॥ अग्निदेवता ॥ द्विपदा विराट् छन्दः ॥

॥ ६७ ॥ वनेषु जायुर्मतेषु मित्रो वृणीते श्रुष्टिं राजेवाजुर्यम् ।

क्षेमो न साधुः क्रतुर्न भद्रो भुवंत्स्वाधीहोता हव्यवाद् ॥ १ ॥

हस्ते दधानो नृग्णा विश्वान्यमे देवान्वाहुहा निपीदन् ।

विदन्तीमन्न नरो धियन्धा हृदा यत्तष्टान्मत्राँ अशंसन् ॥ २ ॥

अजो न क्षां दाधारं पृथिवीं तस्तम्भं द्यां मन्त्रेभिः सत्यैः ।

मिया पदानि पश्वो नि पाहि विश्वायुरग्रे गुहा गुहं गाः ॥ ३ ॥

य ई चिकेत गुहा भवंन्तमा यः ससाद् धारानृतस्य ।

वि ये चृतन्त्युता सपन्त आदिदसूनि प्र ववाचास्मै ॥ ४ ॥

वि यो वीरस्तु रोधन्महित्वोत प्रजा उत प्रसूष्वन्तः ।

चित्तिरपां दमे विश्वायुः सद्यैव धीराः संमायं चक्रुः ॥ ५ ॥ ११ ॥

वनेषु । जायुः । मतेषु । मित्रः । वृणीते । श्रुष्टिं । राजाऽऽव । अजुर्य । क्षेमः । न । साधुः ।
 क्रतुः । न । भद्रः । भुवं । सुऽआधीः । होता । हव्यवाद् ॥ १ ॥ हस्ते । दधानः ।
 नृग्णा । विश्वानि । अमे । देवान् । वात् । गुहा । निऽसीदन् । विदन्ति । ई । अन्न । नरः ।
 धियंऽधाः । हृदा । यत् । तष्टान् । मन्त्रान् । अशंसन् ॥ २ ॥ अजः । न । क्षां ।
 दाधारं । पृथिवीं । तस्तम्भं । द्यां । मन्त्रेभिः । सत्यैः । मिया । पदानि । पश्वः । नि ।
 पाहि । विश्वाऽयुः । अग्रे । गुहा । गुहं । गाः ॥ ३ ॥ यः । ई । चिकेत । गुहां ।
 भवंन्तं । आ । यः । ससाद् । धारां । क्रतुरयं । वि । ये । चृतन्ति । क्रता । सपन्तः ।
 जात् । इत् । वसूनि । प्र । ववाच । अस्मै ॥ ४ ॥ वि । यः । वीरुऽसू । रोधन् ।
 महित्वा । उत । प्रऽजाः । उत । प्रऽसूषु । अंतरितिं । चित्तिः । अपां । दमे ।
 विश्वाऽयुः । सद्यैव । धीराः । संऽमायं । चक्रुः ॥ ५ ॥ ११ ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ वे० १२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १२ सू० ६८

॥ ६८ ॥ शक्तिपुत्रः पराशर ऋषिः ॥ अग्निदेवता ॥ द्विपदा विराट् छन्दः ॥

॥ ६८ ॥ श्रीणन्नुपं स्थादिवं भुरण्युः स्थातुश्चरथमक्तून्व्यूर्णोत् ।

परि यदेषामेको विश्वेषां भुवंदेवो देवानां महित्वा ॥ १ ॥

आदित्ते विश्वे क्रतुं जुपन्त शुष्काद्यदेव जीवो जनिष्ठाः ।

भजन्त विश्वे देवत्वं नाम क्रतं सपन्तो अमृतमेवैः ॥ २ ॥

ऋतस्य प्रेषां ऋतस्य धीतिर्विश्वायुर्विश्वे अपांसि चक्रुः ।

यस्तुभ्यं दाशायो वा ते शिक्षात्तस्मै चिकित्वात्रयि दयस्व ॥ ३ ॥

होता निषत्तो मनोरपत्ये स चिन्वासां पतीं रयीणां ।

इच्छन्त रेतो मिथस्तनूषु सं जानन्त स्वर्दक्षैरमूराः ॥ ४ ॥

पितुर्न पुत्राः क्रतुं जुपन्त ओपन्ये अस्य शासं तुरासः ।

वि रायं और्णोदुरं पुरुक्षुः पिपेश नाफं स्तुभिर्दमूनाः ॥ ५ ॥ १२ ॥

श्रीणन् । उपं । स्थात् । दिवं । भुरण्युः । स्थातुः । चरथं । अक्तून् । वि । ऊर्णोत् ।
 परि । यत् । एषां । एकः । विश्वेषां । भुवंत् । देवः । देवानां । महित्वा ॥ १ ॥
 आत् । इत् । ते । विश्वे । क्रतुं । जुपन्त । शुष्कात् । यत् । देव । जीवः । जनिष्ठाः । भजन्त ।
 विश्वे । देवत्वं । नाम । क्रतं । सपन्तः । अमृतं । एवैः ॥ २ ॥ ऋतस्यं । प्रेषां ।
 ऋतस्यं । धीतिः । विश्वऽआयुः । विश्वे । अपांसि । चक्रुः । यः । तुभ्यं । दाशाय ।
 यः । वा । ते । शिक्षात् । तस्मै । चिकित्वा । रयिं । दयस्व ॥ ३ ॥ होता । निषत्तः ।
 मनोः । अपत्यं । सः । चित् । नु । आसां । पतिः । रयीणां । इच्छन्तः । रेतः । मिथः ।
 तनूषु । सं । जानन्त । स्वः । दक्षैः । अमूराः ॥ ४ ॥ पितुः । न । पुत्राः । क्रतुं । जुपन्त ।
 ओपन् । ये । अस्य । शासं । तुरासः । वि । रायः । और्णोत् । दुरं । पुरुक्षुः । पिपेश ।
 नाफं । स्तुभिः । दमूनाः ॥ ५ ॥ १२ ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० १३] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अंश० १२ सू० २६९

॥ ६९ ॥ शक्तिपुनः पराशर ऋषिः ॥ शमिदेवता ॥ द्विपदा विपदा छन्दः ॥

॥ ६९ ॥ शुक्रः शुशुक्लं उपो न जारः पप्रा समीची दिवो न ज्योतिः ।
परि प्रजातः कृत्वा वभूथ भुवो देवानां पिता पुत्रः सन् ॥ १ ॥
वेधा अहंसो अग्निर्विजानन्नूधनं गोनां स्वाध्मां पितृनाम् ।
जने न शेषं आहूर्यः सन्मध्ये निषत्तो रण्वो दुरोणे ॥ २ ॥
पुत्रो न जातो रण्वो दुरोणे वाजी न प्रीतो विशो वि तारीत् ।
विशो यदहे नृभिः सनीळा अग्निदेवत्वा विश्वान्यश्याः ॥ ३ ॥
नकिंष्ट एता व्रता मिनन्ति नृभ्यो यदेभ्यः श्रुष्टिं चकथ ।
ननु ते दंसो यदहन्त्समानैर्नृभिर्यद्युक्तो विवे रपांसि ॥ ४ ॥
उपो न जारो विभावोन्नः संज्ञातरूपश्चिकेतदस्मै ।
त्मना वहन्तो दुरो व्यृण्वन्नवन्त विश्वे स्वर्हर्शकि ॥ ५ ॥ १३ ॥

शुक्रः । शुशुक्लम् । उपः । न । जारः । पप्रा । समीची इति संज्ञीची । दिवः ।
न । ज्योतिः । परि । प्रजातः । कृत्वा । वभूथ । भुवः । देवानां । पिता । पुत्रः ।
सन् ॥ १ ॥ वेधा । अहंसः । अग्निः । विजानन् । ऊधः । न । गोनां । स्वाध्मां ।
पितृनां । जने । न । शेषः । आहूर्यः । सन् । मध्ये । निषत्तः । रण्वः । दुरोणे ॥ २ ॥
पुत्रः । न । जातः । रण्वः । दुरोणे । वाजी । न । प्रीतः । विशः । वि । तारीत् । विशः ।
यत् । अहे । नृभिः । सनीळाः । अग्निः । देवत्वा । विश्वानि । अश्याः ॥ ३ ॥
नकिंः । ते । एता । व्रता । मिनन्ति । नृभ्यः । यत् । एभ्यः । श्रुष्टिं । चकथ ।
तत् । तु । ते । दंसः । यत् । अहन् । समानैः । नृभिः । यत् । युक्तः । विवे ।
रपांसि ॥ ४ ॥ उपः । न । जारः । विभावो । उन्नः । संज्ञातरूपः । चिकेतन् ।
अस्मै । त्मना । वहन्त । दुरः । वि । व्यृण्वन् । नवन्त । विश्वे । स्वः । हर्शकि ॥ ५ ॥ १३ ॥

॥ ७० ॥ शक्तिपुत्रः पयस्यर ऋषिः ॥ अग्निदेवता ॥ द्विपदा विराट् छन्द ॥

॥ ७० ॥ वनेमं पूर्वोर्यो मनीषा अग्निः सुशोको विश्वान्यद्याः ।

आ देव्यानि व्रता चिकित्वाना मानुषस्य जनस्य जन्म ॥ १ ॥

गर्भो यो अपां गर्भो वनानां गर्भश्च स्थातां गर्भश्चरथाम् ।

अद्रीं चिदस्मा अन्तर्दूरोणे विशां न विश्वो अमृतः स्वाधीः ॥ २ ॥

स हि क्षपावीं अग्नी रयीणां दाशद्यो अस्मा अरं सुक्तैः ।

एता चिकित्वो भूमा नि पाहि देवानां जन्म मर्ताश्च विद्वान् ॥ ३ ॥

वर्धान्यं पूर्वाः क्षपो विरूपाः स्थातुश्च रथमृतप्रवीतम् ।

अराधि होता स्पर्निपेत्तः कृण्वन्विश्वान्यपांसि सत्या ॥ ४ ॥

गोषु प्रदर्शस्ति वनेषु धिपे भरन्त विश्वे वलिं स्वर्णः ।

वि त्वा नरः पुरुषा संपर्षन्पितुर्न जिघ्रेवि वेदो भरन्त ॥ ५ ॥

साधुर्न गृधुरस्तेव शूरो यातेव भीमत्त्वेपः समत्सु ॥ ६ ॥ १४ ॥

वनेमं । पूर्वीः । अर्यः । मनीषा । अग्निः । सुशोकः । विश्वानि । अद्याः । आ ।
 देव्यानि । व्रता । चिकित्वान् । आ । मानुषस्य । जनस्य । जन्म ॥ १ ॥ गर्भः । यः ।
 अपां । गर्भः । वनानां । गर्भः । च । स्थातां । गर्भः । चरथाम् । अद्रीं । चिद् । अस्मै । अंतः ।
 दूरोणे । विशां । न । विश्वः । अमृतः । सुशोकोः ॥ २ ॥ सः । हि । क्षपावीन् ।
 अग्निः । रयीणां । दाशद्यः । यः । अस्मै । अरं । सुशुक्तैः । एता । चिकित्वः । भूमा । नि ।
 पाहि । देवानां । जन्म । मर्तान् । च । विद्वान् ॥ ३ ॥ वर्धान्यं । यः । पूर्वाः । क्षपः ।
 विरूपाः । स्थातुः । च । रथं । मृतप्रवीतम् । अराधि । होता । स्वः । निपेत्तः । कृण्वन् ।
 विश्वानि । अपांसि । सत्या ॥ ४ ॥ गोषु । प्रदर्शस्ति । वनेषु । धिपे । भरन्त । विश्वे ।
 वलिं । स्वः । नः । वि । त्वा । नरः । पुरुषा । संपर्षन् । पितुः । न । जिघ्रेः । वि । वेदः ।
 ॥ ५ ॥ साधुः । न । गृधुः । अस्ताः । शूरोः । याताः । भीमः । त्वेपः ।
 समत्सु ॥ ६ ॥ १४ ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० १५] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १२ सू० ७१

॥ ७१ ॥ शक्तिपुत्रः पराशर ऋषिः ॥ आग्निदेवता ॥ त्रिष्टुप् छन्दः ॥

॥ ७१ ॥ उप॒ प्र जि॒न्वद्यु॒शती॒रुश॒न्तं पतिं॑ न नित्यं॑ जन॒यः सनी॑लाः ।

स्वसा॒रः श्या॒वीम॒र्षीपु॒त्रश्चि॒त्रमु॒च्छन्ती॑मु॒पसं॑ न गावः॑ ॥ १ ॥

वी॒ष्टु चि॒दृ॒ह्वा पि॒तरों न उ॒क्त्यैर॒द्रिं रु॒जन्न॑ङ्गिर॒सो र॒वेण॑ ।

च॒क्रुर्दि॒वो बृ॒हतो गा॒तुम॒स्मे अ॒हः स्व॑वि॒विदुः॑ के॒तुमु॒न्नाः ॥ २ ॥

दर्ध॑द्वृतं ध॒नय॑न्नस्य धी॒तिमा॑दि॒दुर्यो दि॒धिष्वो॑वि॒भृत्राः॑ ।

अर्त॑प्यन्तीर॒पसों य॒न्त्यच्छा॑ दे॒वाञ्जन्म॑ प्रय॑सा वर्ध॑यन्तीः ॥ ३ ॥

अधी॑द्यदीं वि॒भृतो॑ मा॒तरि॒श्वो गृ॒हेगृ॒हे श्ये॒तो जे॒न्यो भूत् ।

आदीं॑ रा॒ज्ञे न स॒र्हीय॑से स॒चा स॒न्ना द्रु॒त्यं भृ॒गवा॑णो वि॒वाय॑ ॥ ४ ॥

म॒हे यत्पि॒त्र ई॒ रसं॑ दि॒वे क॒रवं त्स॑रत्पृ॒थन्यं॑चि॒कित्वा॑न् ।

सृ॒जद॑स्तां घृ॒पता॑ दि॒शुम॑स्मे स्वा॒यां दे॒वो दु॒हित॑रि॒ त्विपि॑ धात् ॥ ५ ॥ १५ ॥

उप॒ । प्र । जि॒न्वन् । उ॒शतीः । उ॒शन्तं । पतिं । न । नित्यं । जन॒यः । स॒नी॒लाः ।

स्वसा॒रः । श्या॒वी । अ॒र्षी । अ॒जु॒पून् । चि॒त्रं । उ॒च्छन्ती । उ॒पसं । न । गावः ॥ १ ॥

वी॒ष्टु । चि॒त् । दृ॒ह्वा । पि॒तरः । नः । उ॒क्त्यैः । अ॒द्रिं । रु॒जन् । अ॒ंगिर॑सः । र॒वेण । च॒क्रुः ।

वि॒वः । बृ॒हतः । गा॒तुं । अ॒स्मे इति॑ । अ॒हरि॑तिं । स्वः । वि॒विदुः॑ । के॒तुं । उ॒न्नाः ॥ २ ॥

दर्ध॑न् । द्रु॒तं । ध॒नय॑न् । अ॒स्य । धी॒ति । आ॒त् । इत् । अ॒र्यः । दि॒धिष्वः । वि॒भृत्राः । अर्त॑-

प्यन्तीः । अ॒पसं । य॒न्ति । अ॒च्छ । दे॒वान् । जन्म॑ । प्रय॑सा । वर्ध॑यन्तीः ॥ ३ ॥ म॒र्यात् ।

प॒त् । ई॒ । वि॒भृतः । मा॒तरि॒श्वो । गृ॒हेगृ॒हे । श्ये॒तः । जे॒न्यः । भूत् । आ॒त् । ई॒ । रा॒ज्ञे । न ।

स॒र्हीय॑से । स॒चा । स॒न् । आ॒ । द्रु॒त्यं । भृ॒गवा॑णः । वि॒वाय॑ ॥ ४ ॥ म॒हे । यत् । पि॒त्रे । ई॒ ।

रसं॑ । दि॒वे । कः । अ॒वं । त्स॑रन् । पृ॒थन्यः । चि॒कित्वा॑न् । सृ॒जन् । अ॒स्ता । घृ॒पता॑ । दि॒शुं ।

अ॒स्मै । स्वा॒यां । दे॒वः । दु॒हित॑रिं । त्वि॒पिं । धा॒त् ॥ ५ ॥ १५ ॥

स्य आ यस्तुभ्यं दम आ विभाति नभो वा दाशादुशतो अनु धनू ।
 वयो अग्रे वयो अस्य द्विवर्हा यासद्वाया सरथं यं जुनासि ॥ ६ ॥
 अग्निं विश्वा अभि पृश्नः सचन्ते समुद्रं न स्रवतः सप्त यद्वा ।
 न जामिभिर्वि चिकिते वयो नो विदा देवेषु प्रमतिं चिकित्वान् ॥ ७ ॥
 आ यद्विपे नृपतिं तेज आनद् शुचि रेतो निषिक्तं द्यौरभीकं ।
 अग्निः शर्धमनवद्यं युधानं स्वाध्व्यं जनयत्सुदयं च ॥ ८ ॥
 मनो न योऽध्वनः सद्य एत्येकः सत्रा सूरौ वस्व ईशे ।
 राजाना मित्रावरुणा सुपाणी गोपु प्रियममृतं रक्षमाणा ॥ ९ ॥
 मा नो अग्रे सख्या पित्र्याणि प्र मर्षिष्ठा अभि विदुष्कविः सन् ।
 नभो न रूपं जग्निमा मिनाति पुरा तस्या अभिशस्तेरर्धाहि ॥ १० ॥ १६ ॥

स्वे । आ । यः । तुभ्यं । दमे । आ । वि॒भाति । नभः । वा । दाशात् । उ॒शतः ।
 अनु॑ । धनू । वयो॑ इति॒ । अ॒ग्रे । वयोः । अ॒स्य । द्वि॒वर्हाः । यासत् । रा॒या । स॒रथं । यं ।
 जु॒नासि ॥ ६ ॥ अ॒ग्निं । विश्वाः । अ॒भि । पृश्नः । स॒चन्ते । स॒मुद्रं । न । स्॒रवतः । स॒प्त ।
 यद्वा॑ । न । जामि॒भिः । वि । चि॒किते । वयोः । नः । वि॒दाः । दे॒वेषु॑ । प्र॒मतिं॑ ।
 चि॒कित्वान् ॥ ७ ॥ आ । यत् । वि॒पे । नृ॒पतिं॑ । तेजः । आ॒नद् । शु॒चि । रेतः॑ ।
 नि॒षिक्तं॑ । द्यौः । अ॒भीकं॑ । अ॒ग्निः । श॒र्धे । अ॒न॒वद्यं॑ । यु॒धानं॑ । सु॒ध्रा॒व्यं । ज॒न॒यत् ।
 सु॒दयं॑ । च ॥ ८ ॥ मनः॑ । न । यः । अ॒ध्वनः॑ । स॒द्यः । ए॒ति । ए॒कः । स॒त्रा ।
 सू॒रः । व॒स्वः । ई॒शे । रा॒जा॒ना । मि॒त्रा॒वरु॒णा । सु॒पा॒णी इति॑ नृ॒पा॒णी । गो॒पु ।
 प्रि॒यं । अ॒मृतं॑ । र॒क्ष॒माणा ॥ ९ ॥ मा । नः । अ॒ग्रे । स॒ख्या । पि॒त्र्या॒णि । प्र ।
 म॒र्षि॒ष्ठाः । अ॒भि । वि॒दुः । क॒विः । सन् । नभः॑ । न । रूपं॑ । ज॒ग्नि॒मा । मि॒ना॒ति ।
 पुरा॑ । तस्याः । अ॒भि॒शस्तेः॑ । अ॒ग्निं । इ॒हि ॥ १० ॥ १६ ॥

मण्ड० १ अध्या० ५ व० १७] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १२ सू० ७२

॥ ७२ ॥ शक्तिपुत्रः पराशर ऋषिः ॥ अग्निदेवता ॥ त्रिष्टुप् छन्दः ॥

॥ ७२ ॥ नि काव्यां वेधसः शश्वतस्कर्हस्ते दर्धानो नर्या पुरुणि ।

अग्निर्भुवद्रयिपती रयीणां सत्रा चक्राणो अमृतानि विश्वा ॥ १ ॥

अस्मे वत्सं परि पन्तं न विन्दन्निच्छन्तो विश्वे अमृता अमूराः ।

अमयुवः पदव्यो धियंघास्तस्थुः पदे परमे चार्वग्रेः ॥ २ ॥

तिस्रो यदग्रे शरदस्त्वामिच्छुर्वि घृतेन शुचयः सपर्यान् ।

नामानि चिद्दधिरे यज्ञियान्यस्तृदयन्त तन्वः सुजाताः ॥ ३ ॥

आ रोदसी बृहती वेविदानाः प्र रुद्रियां जग्निरे यज्ञियांसः ।

विदन्मतीं नेमधिंता चिकित्वानग्निं पदे परमे तस्थिवांसम् ॥ ४ ॥

संजानाना उप सीदन्नभिस्तु पर्जीवन्तो नमस्यं नमस्यन् ।

रिरिक्कांसस्तन्वः कृण्वत स्वाः सखा सख्युर्निमिपि रक्षमाणाः ॥ ५ ॥ १७ ॥

नि । काव्यां । वेधसः । शश्वतः । कः । इस्ते । दर्धानः । नर्या । पुरुणि ।

अग्निः । भुवत् । रयिऽपतिः । रयीणां । सत्रा । चक्राणः । अमृतानि । विश्वा ॥ १ ॥

अस्मे इति । वत्सं । परि । संतं । न । विदन् । इच्छन्तः । विश्वे । अमृताः । अमूराः ।

अमयुवः । पदव्यः । धियंघाः । तस्थुः । पदे । परमे । चार्वं । अग्रेः ॥ २ ॥ तिस्रः ।

पत् । अग्रे । शरदः । त्वां । इत् । शुर्वि । घृतेन । शुचयः । सपर्यान् । नामानि ।

चित् । दधिरे । यज्ञियानि । अमृदयन्त । तन्वः । सुजाताः ॥ ३ ॥ आ । रोदसी ।

इति । बृहती इति । वेविदानाः । प्र । रुद्रियां । जग्निरे । यज्ञियांसः । विदन् । मतीः ।

नेमधिंता । चिकित्वान् । अग्निं । पदे । परमे । तस्थिवांसं ॥ ४ ॥ संजानानाः ।

उप । सीदन् । अभिस्तु । पर्जीवन्तः । नमस्यं । नमस्यन्निति नमस्यन् । रिरिक्कांसः ।

तन्वः । कृण्वत । स्वाः । सखा । सख्युः । निमिपि । रक्षमाणाः ॥ ५ ॥ १७ ॥

त्रिः सप्त यदुद्यानि त्वे इत्पदाविदन्निहिता यज्ञियांसः ।
 तेभीं रक्षन्ते अमृतं सजोषां पशूञ्च स्थातृञ्चरथं च पाहि ॥ ६ ॥
 विद्वाँ अग्ने ययुनानि क्षितीनां व्यानुपक् शुर्ग्यो जीवसे धाः ।
 अन्तर्विद्वाँ अध्वनो देवयानानतन्द्रो दूतो अभवो हविर्वाद् ॥ ७ ॥
 स्वाध्यो दिव आ सप्त यद्दी रायो दुरो व्यृतज्ञा अजानन् ।
 विदद्गव्यं सरमा इळ्हमूर्ध्वं येना नु कं मानुषी भोजते विद् ॥ ८ ॥
 आ ये विश्वा स्वपत्यानि तस्थुः कृण्वानासो अमृतत्वाय गातुम् ।
 महा महद्भिः पृथिवी वि तंस्थे माता पुत्रैरदितिर्धायसे वेः ॥ ९ ॥
 अधि त्रियं नि द्युश्चारुमस्मिन्दिवो यदक्षी अमृता अकृण्वन् ।
 अथ क्षरन्ति सिन्धवो न सृष्टाः प्र नीचीरग्ने अरुपीरजानन् ॥ १० ॥ १८ ॥

त्रिः।सप्त । यद् । गुद्यानि।त्वे इति।इत् । पदा । अविदन् । निऽहिता । यज्ञियांसः ।
 तेभिः । रक्षन्ते । अमृतं । सऽजोषां । पशून् । च । स्थातृन् । चरथं । च । पाहि ॥ ८ ॥
 विद्वान् । अग्ने । ययुनानि । क्षितीनां । वि । आनुपक् । शुर्ग्यः । जीवसे । धाः ।
 अन्तःऽविद्वान् । अध्वनः । देवऽयानान् । अतन्द्रः । दूतः । अभवः । हविःऽवाद् ॥ ७ ॥
 मृऽआध्यः । दिवः । आ । सप्त । यद्दीः । रायः । दुरः । वि । व्यृतऽज्ञाः । अजानन् ।
 विदद् । गव्यं । सरमा । इळ्हं । ऊर्ध्वं । येन । नु । कं । मानुषी । भोजते । विद् ॥ ८ ॥
 आ । ये । विश्वा । सुऽअपत्यानि । तस्थुः । कृण्वानासः । अमृतऽत्वायं । गातुं । महा ।
 मह्न्भिः । पृथिवी । वि । तंस्थे । माता । पुत्रैः । अदितिः । धायसे । वेरिति
 यः ॥ ९ ॥ अधि । त्रियं । नि । द्युः । चारुं । अस्मिन् । दिवः । यद् । अक्षी इति ।
 अमृताः । अकृण्वन् । अथ । क्षरन्ति । सिन्धवः । न । सृष्टाः । प्र । नीचीः । अग्ने ।
 अरुपीः । अजानन् ॥ १० ॥ १८ ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० -१९] ऋग्वेदः [५०६० १ अनु० १२ सू० ७३

॥ ७३ ॥ शक्तिपुत्रः पराशर ऋषिः ॥ अभिर्देवता ॥ त्रिष्टुप् छन्दः ॥

॥ ७३ ॥ रयिर्न यः पितृवित्तो वयोधाः सुप्रणीतिश्चितुपो न शासुः ।

स्योनशीरतिथिर्न प्रीणानो होतैव सद्य विधतो वि तारीत् ॥ १ ॥

देवो न यः सविता सत्यमन्मा कृत्वा निपाति वृजनानि विश्वा ।

पुरुषशस्तो अमतिर्न सत्य आत्मेव शेवो दिधिपाय्यो भूत् ॥ २ ॥

देवो न यः पृथिवीं विश्वधाया उपक्षेति हितमित्रो न राजा ।

पुरःसदः शर्मसदो न वीरा अनवद्या पतिजुष्टेव नारी ॥ ३ ॥

तं त्वा नरो दम आ नित्यमिहमग्ने सचन्त क्षितिपुं ध्रुवास्तु ।

अधि शुम्नं नि दधुर्भूर्यस्मिन्भवा विश्वायुर्धरुणो रयीणाम् ॥ ४ ॥

वि पृक्षो अग्ने मघवानो अश्रुवि सूरयो ददंतो विश्वमायुः ।

सनेम वाजं समिधेष्वर्यो भागं देवेषु श्रवंसे दधानाः ॥ ५ ॥ १९ ॥

रयिः । न । यः । पितृवित्तः । वयोधाः । सुप्रणीतिः । चितुपः । न ।
शासुः । स्योनशीः । अतिथिः । न । प्रीणानः । होताऽइव । सद्य । विधतः ।
वि । तारीत् ॥ १ ॥ देवः । न । यः । सविता । सत्यमन्मा । कृत्वा । निपा-
ति । वृजनानि । विश्वा । पुरुषशस्तः । अमतिः । न । सत्यः । आत्माऽइव ।
शेवः । दिधिपाय्यः । भूत् ॥ २ ॥ देवः । न । यः । पृथिवीं । विश्वधायाः । उपक्षेति ।
हितमित्रः । न । राजा । पुरःसदः । शर्मसदः । न । वीराः । अनवद्या । पति-
जुष्टेव । नारी ॥ ३ ॥ तं । त्वा । नरः । दमे । आ । नित्यं । इह । अग्ने ।
सचन्त । क्षितिपुं । ध्रुवास्तु । अधि । शुम्नं । नि । दधुः । भूरिं । अस्मिन् । भवं ।
रियऽआयुः । धरुणः । रयीणां ॥ ४ ॥ वि । पृक्षः । अग्ने । मघवानः । अश्रुः ।
वि । सूरयः । ददन्तः । विश्वं । आयुः । सनेम । वाजं । समिधेषु । श्रवंसे । भागं ।
देवेषु । श्रवंसे । दधानाः ॥ ५ ॥ १९ ॥

ऋतस्य हि धेनवो वावशानाः स्मदृग्भीः पीपयन्त द्युभक्ताः ।
 परावतः सुमतिं भिक्षमाणा वि सिन्धवः समयां ससुरद्रिम् ॥ ६ ॥
 त्वे अग्रे सुमतिं भिक्षमाणा दिवि अर्चो दधिरे यज्ञियांसः ।
 नक्तां च चक्रुरपसा विरूपे कृष्णं च वर्णमरुणं च सं धुः ॥ ७ ॥
 यान्राये मर्तान्सुपूदो अग्रे ते स्याम मघवानो वयं च ।
 छायेव विश्वं भुवनं सिसक्ष्यापप्रिवात्रोदसी अन्तरिक्षम् ॥ ८ ॥
 अर्वद्विरग्रे अर्वतो नृभिर्नृन्वीरैर्वीरान्वनुयामा त्वोताः ।
 ईशानासः पितृवित्तस्य रायो वि सूरयः शतहिमा नो अश्रुः ॥ ९ ॥
 एता ते अग्रे उचथानि वेधो जुष्टानि सन्तु मनसे हृदे च ।
 शक्रेम रायः सुधुरो यमं तेऽधि अर्चो देवभक्तं दधानाः ॥ १० ॥ २० ॥ १२ ॥

ऋतस्य । हि । धेनवः । वावशानाः । स्मदृग्भीः । पीपयन्त । द्युभक्ताः ।
 परावतः । सुमतिं । भिक्षमाणाः । वि । सिन्धवः । समयां । ससुः । अद्रिम् ॥ ६ ॥
 त्वे इति । अग्रे । सुमतिं । भिक्षमाणाः । दिवि । अर्चः । दधिरे । यज्ञियांसः ।
 नक्तां । च । चक्रुः । उपसां । विरूपे इति विरूपे । कृष्णं । च । वर्णं । अरुणं ।
 च । सं । धुरिति धुः ॥ ७ ॥ यान् । राये । मर्तान् । सुपूदः । अग्रे । ते । स्याम ।
 मघवानः । वयं । च । छायाऽव । विश्वं । भुवनं । सिसक्षि । आपप्रिवान् ।
 रोदसी इति । अन्तरिक्षं ॥ ८ ॥ अर्वद्विभिः । अग्रे । अर्वतः । नृभिः । नृन् ।
 वीरैः । वीरान् । वनुयाम् । त्वाऽङ्गताः । ईशानासः । पितृवित्तस्य । रायः । वि ।
 सूरयः । शतहिमाः । नः । अश्रुः ॥ ९ ॥ एता । ते । अग्रे । उचथानि । वेधः ।
 जुष्टानि । सन्तु । मनसे । हृदे । च । शक्रेम । रायः । सुधुरः । यमं । ते ।
 देवभक्तिः । अर्चः । देवभक्तं । दधानाः ॥ १० ॥ २० ॥ १२ ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० २१, २२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १३ सू० ७४

॥ त्रयोदशोऽनुवाकः ॥

॥ ७४ ॥ रदूगणपुत्रो गौतम ऋषिः ॥ अग्निदेवता ॥ गायत्री छन्दः ॥

॥ ७४ ॥ उपप्रयन्तो अध्वरं मन्त्रं बोचेमाग्रये ।

आरे अस्मे च शृण्वते ॥ १ ॥

यः स्त्रीहितीषु पूर्व्यः संजग्मानासु कृष्टिपुं ।

अरक्षद्वाशुपे गयम् ॥ २ ॥

उत श्रुवन्तु जन्तव उदग्निर्वृत्रहाजनि ।

धनञ्जयो रणेरणे ॥ ३ ॥

यस्य दूतो असि क्षये वेपि हव्यानि वीतये ।

दुस्मत्कृणोष्यध्वरम् ॥ ४ ॥

तमित्सुहव्यमङ्गिरः सुदेवं सहसो यहो ।

जना आहुः सुवर्हिषम् ॥ ५ ॥ २१ ॥

आ च बहासि ताँ इह देवाँ उप प्रशस्तये ।

हव्या सुश्चन्द्र वीतये ॥ ६ ॥

उपप्रयन्तः । अध्वरं । मन्त्रं । बोचेम । अग्रये । आरे । अस्मे इति । च । शृण्वते ॥ १ ॥ यः । स्त्रीहितीषु । पूर्व्यः । संजग्मानासु । कृष्टिपुं । अरक्षद्वा ।

दाशुपे । गयम् ॥ २ ॥ उत । श्रुवन्तु जन्तवः । उत । अग्निः । वृत्रहा । अजनि ।

धनञ्जयः । रणेरणे ॥ ३ ॥ यस्य । दूतः । असि । क्षये । वेपि । हव्यानि ।

वीतये । दुस्मत् । कृणोषि । अध्वरं ॥ ४ ॥ तं । इत् । सुहव्यं । अङ्गिरः ।

सुदेवं । सहसः । यहो इति । जनाः । आहुः । सुवर्हिषम् ॥ ५ ॥ २१ ॥

आ । च । बहासि । तान् । इह । देवान् । उप । प्रशस्तये । हव्या ।

सुश्चन्द्र । वीतये ॥ ६ ॥

अष्ट० १ अ० ५ ५० २२, २३] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १३ सू० ७५

न योरुप॒न्दिर॒द्व्यः शृ॒ण्वे रथ॑स्य॒ क॒चन ।

यद॑ग्रे॒ यासि॑ दृ॒त्यम् ॥ ७ ॥

त्वोतो॑ वा॒ज्यह॑योऽभि॒ पूर्व॑स्मा॒दपरः॑ ।

प्र दा॒ध्वाँ अ॒ग्रे अ॒स्थात् ॥ ८ ॥

उ॒त शु॒मत्सु॒वीर्यं॑ बृ॒हद॑ग्रे॒ विवा॑ससि ।

दे॒वेभ्यो॑ दे॒व दा॒शुपे॑ ॥ ९ ॥ २२ ॥

॥ ७५ ॥ रहगणपुत्रो गोतम ऋषि ॥ अग्निदेवता ॥ गायत्री छन्दः ॥

॥ ७५ ॥ शु॒पर॑स्य॒ सप्र॑थ॒स्तमं॒ वचो॑ दे॒वप्स॑रस्तमम् ।

ह॒व्या जु॒हान् आ॒सनि॑ ॥ १ ॥

अ॒या ते अ॒ग्निर॑स्त॒माग्रे॑ वे॒धस्त॑म॒ प्रिय॑म् ।

वो॒चेम॒ ब्रह्म॑ सा॒नसि॑ ॥ २ ॥

न । योः । उप॒न्दिः । अ॒द्व्यः । शृ॒ण्वे । रथ॑स्य । क॒त् । च॒न । यत् । अ॒ग्रे ।
यासि॑ । दृ॒त्यम् ॥ ७ ॥ त्वाऽ॒ङ्गतः॑ । वा॒नी । अ॒ह्यः । अ॒भि । पूर्॒वस्मा॒त् । अ॒परः ।
प्र । दा॒ध्वाँ । अ॒ग्रे । अ॒स्थात् ॥ ८ ॥ उ॒त । शु॒मत् । सु॒वीर्यं॑ । बृ॒हत् ।
अ॒ग्रे । वि॒वा॒स॒सि । दे॒वेभ्यः॑ । दे॒व । दा॒शुपे॑ ॥ ९ ॥ २२ ॥

शु॒प॒स्त्रं । स॒प्र॒थ॒स्तमं॑ । व॒चः । दे॒व॒प्स॑रः॒स्तमं॑ । ह॒व्या । जु॒हानः॑ । आ॒स॒नि॑
॥ १ ॥ अ॒र्थे । ते । अ॒ग्निरः॒॑स्तम॑ । अ॒ग्रे । वे॒धः॒॑स्तम॑ । प्रि॒यं । वो॒चेम॑ । ब्र॒ह्म ।
सा॒न॒सि ॥ २ ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० २३, २४] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १३ सू० ७६

क॒र्ते॒ जा॒मि॒र्जना॑ना॒मग्ने॒ को दा॒र्ध्वध्वरः॑ ।

को ह॒ क॑रि॒मन्न॑सि अ॒सि॒तः ॥ ३ ॥

त्वं जा॒मि॒र्जना॑ना॒मग्ने॒ मि॒त्रो अ॑सि प्रि॒यः ।

सखा॒ सखि॑भ्य॒ ई॒ड्यः ॥ ४ ॥

यजा॑ नो मि॒त्रावरु॑णा॒ यजा॑ दे॒वाँ ऋ॒तं बृ॒हत् ।

अग्ने॒ यक्षि॑ स्वं द॒मम् ॥ ५ ॥ २३ ॥

॥ ७६ ॥ रघुगणपुत्रो गोतम ऋषिः ॥ अग्निदेवता ॥ त्रिष्टुप् छन्द ॥

॥ ७६ ॥ का त॒ उपे॑ति॒र्मन॑सो॒ वरा॑य॒ भुव॑दग्ने॒ श॑त॒मा॒ का म॑नी॒पा ।

को वा॒ यज्ञैः॑ परि॒ दक्षै॑ त आ॒प॒ केन॑ वा ते॒ मन॑सा दा॒शेम ॥ १ ॥

ए॒वम॑ इ॒ह होता॑ नि धी॒दा॒र्ध्वः सु॒ पु॒र॒ए॒ता भ॑वा नः ।

अ॒व॒तां त्वा॒ रो॒द॒सी वि॒श्वमि॒न्वे यजा॑ म॒हे सौ॑म॒नसा॑य दे॒वान् ॥ २ ॥

कः । ते । जा॒मिः । जना॑नां । अग्ने॑ । कः । दा॒शु॒र्ध्वध्वरः॑ । कः । ह॒ । क॑रि॒मन्न॑ ।

अ॒सि॒ । अ॒सि॒तः ॥ ३ ॥ त्वं । जा॒मिः । जना॑नां अग्ने॑ । मि॒त्रः । अ॒सि॒ ।

प्रि॒यः । सखा॑ । सखि॑भ्यः । ई॒ड्यः ॥ ४ ॥ यज॑ । नः । मि॒त्रावरु॑णा । यज॑ ।

दे॒वान् । ऋ॒तं । बृ॒हत् । अग्ने॑ । यक्षि॑ । स्वं । द॒मम् ॥ ५ ॥ २३ ॥

का । ते । उपे॑ति॒र्मन॑सः । वरा॑य । भुव॑त् । अग्ने॑ । श॑त॒मा॒ का ।

म॑नी॒पा । कः । वा॒ । य॒ज्ञैः । परि॑ । दक्षै॑ । ते । आ॒प॒ । केन॑ । वा॒ । ते॒ मन॑सा ।

दा॒शेम ॥ १ ॥ आ । इ॒हि । अग्ने॑ । इ॒ह । होता॑ । नि । सी॒द॒ । अ॒र्ध्वः । सु॒ ।

पु॒र॒ए॒ता । भ॒व॒ । नः । अ॒व॒तां । त्वा॒ । रो॒द॒सी इति॑ । वि॒श्वमि॒न्वे इति॑ वि॒श्वमि॒न्वे ।

यजा॑ । म॒हे । सौ॑म॒नसा॑य । दे॒वान् ॥ २ ॥

प्र सु विश्वा॑न्क्ष॒सो धक्ष्य॑ग्रे भ॒वा य॒ज्ञाना॑म॒भि॒शस्ति॑पा॒वा ।
अथा व॑ह सोम॑पति॒ हरि॑भ्यामाति॒थ्यम॑स्मै च च॒क्रमा सु॒दात्रे ॥ ३ ॥
प्रजा॑व॒ता वच॑सा व॒हिरा॑सा च हु॒वे नि च॑ सत्सी॒ह दे॒वैः ।
वेपि॑ होत्र॒मुत पो॒त्रं यज॑न्न बो॒धि प्र॑यन्त॒र्जनित॑र्व॒सूनाम् ॥ ४ ॥
यथा वि॑प्रस्य॒ मनु॑पो ह॒विर्भिर्दे॒वा अ॑य॒जः क॒विभिः क॒विः सन् ।
ए॒वा हो॑तः सत्य॒तर त्वम॑द्याग्रे म॒न्द्रया जु॒हो यज॑स्व ॥ ५ ॥ २४ ॥

॥ ७७ ॥ रहृगणुत्रो मोतम ऋविः ॥ अमिर्देवता ॥ त्रिष्टु१ छन्दः ॥

॥ ७७ ॥ कथा दाशेमाग्रये कास्मै देवजुष्टोच्यते भामिने गीः ।

यो म॒र्त्येष्व॑मृतं कृ॒तावा॒ होता॒ यजि॑ष्ठ इ॒त्कृ॒णोति॑ दे॒वान् ॥ १ ॥
यो अ॒ध्वरे॑षु श॒तम॑ कृ॒तावा॒ होता॒ तमू॒ नमो॑भिरा कृ॒णुध्व॑म् ।
अ॒ग्निर्य॑दे॒र्मती॑व दे॒वान्त॑स चा॒ बोधा॑ति॒ मन॑सा य॒जाति॑ ॥ २ ॥

प्र।सु। विश्वा॑न्। रक्ष॑सः। धक्षि॑। अ॒ग्रे । भ॒वा। य॒ज्ञाना॑। अ॒भि॒शस्ति॑ऽपा॒वा । अथ॑ । आ ।
व॒ह। सो । ऽप॑ति॒। हरि॑ऽभ्यां । आ॒ति॒थ्यं । अ॒स्मै । च॒क्र॒म । सु॒दा॒त्रे ॥ ३ ॥ प्र॒जाऽव॑ता ।
वच॑सा । व॒हिः । आ॒सा । आ । च॒ । हु॒वे । नि । च॒ । स॒त्सि॒ । इ॒ह । दे॒वैः । वेपि॑ । हो॒त्रं ।
उ॒त । पो॒त्रं । यज॑न्न । बो॒धि । प्र॑यन्तः । ज॒नितः । व॒सूनां ॥ ४ ॥ यथा॑ । वि॒प्रस्य॑ ।
मनु॑पः । ह॒विःऽभिः । दे॒वान् । अ॑य॒जः । क॒विऽभिः । क॒विः । सन् । ए॒व । हो॒त॒-
रि॒ते । स॒त्य॒तर॑ । त्वं । अ॒द्य । अ॒ग्रे । म॒न्द्रया॑ । जु॒हो । यज॑स्व ॥ ५ ॥ २४ ॥

कथा । दा॒शे॒म । अ॒ग्र॒ये । का॒ अ॒स्मै । दे॒वऽजु॑ष्टा । उ॒च्य॑ते । भ॒ामि॒ने । गीः ।
यः । म॒र्त्येषु॑ अ॒मृतः । कृ॒तऽवा॑ । हो॒ता । यजि॑ष्ठः । इ॒न् । कृ॒णोति॑ । दे॒वान् ॥ १ ॥
यः । अ॒ध्वरे॑षु । श॒त॒मः । कृ॒तऽवा॑ । हो॒ता । तं । ऊं इति॑ । नमो॑ऽभि । आ ।
कृ॒णुध्व॑म् । अ॒ग्निः । यन् । वेः । म॒ती॒य । दे॒वान् । सः । च॒ । बोधा॑ति । मन॑सा ।
य॒जा॒ति॑ ॥ २ ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० २५, २६] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १३ सू० ७८

स हि क्रतुः स मर्यः स साधुर्मित्रो न भूदहंतस्य रथीः ।
तं मेधेषु प्रथमं देवयन्तार्विश उर्षं व्रुवते दस्ममारीः ॥ ३ ॥
स नो नृणां नृतमो रिशादा अग्निर्गिरोऽवसा वेतु धीतिम् ।
तनां च ये मघवानः शविष्ठा वाजप्रसूता इपयन्त मन्म ॥ ४ ॥
एवाग्निर्गोतमेभिर्ऋतावा विप्रैर्भिरस्तोष्ट जातवेदाः ।
स एषु शुम्नं पीपयत्स वाजं स पुष्टिं याति जोषमा चिकित्वान् ॥ ५ ॥ २५ ॥

॥ ७८ ॥ रङ्गणपुत्रो गोतम ऋषि ॥ अग्निदेवता गावना छन्द ॥

॥ ७८ ॥ अभि त्वा गोतमा गिरा जातवेदो विचर्षणे ।

शुम्नैरभि प्र णोनुमः ॥ १ ॥

तष्टु त्वा गोतमो गिरा रायस्क्रामो दुवस्यति ।

शुम्नैरभि प्र णोनुमः ॥ २ ॥

सः । हि । क्रतुः । सः । मर्यः । सः । साधुः । मित्रः । न । भूत् । अहंतस्य ।
रथीः । तं । मेधेषु । प्रथमं । देवयन्तीः । विशः । उर्षं । व्रुवते । दस्मं । आरीः ॥ ३ ॥
सः । नः । नृणां । नृतमः । रिशादाः । अग्निः । गिरः । अवसा । वेतु । धीतिम् ।
तनां । च । ये । मघवानः । शविष्ठाः । वाजप्रसूताः । इपयन्त । मन्म ॥ ४ ॥
एव । अग्निः । गोतमेभिः । ऋतवा । विप्रैर्भिः । अस्तोष्ट । जातवेदाः । सः । एषु ।
शुम्नं । पीपयत् । सः । वाजं । सः । पुष्टिं । याति । जोषं । आ । चिकित्वान् ॥ ५ ॥ २५ ॥
अभि । त्वा । गोतमाः । गिरा । जातवेदः । विचर्षणे । शुम्नैः । अभि । प्र ।
णोनुमः ॥ १ ॥ तं । ऊं इति । त्वा । गोतमः । गिरा । रायः । स्क्रामः । दुवस्यति ।
शुम्नैः । अभि । प्र । णोनुमः ॥ २ ॥

तसु त्वा वाज॒सात॑ममङ्गिर॒स्वर्च॑वामहे । शु॒म्नैर॒भि प्र णो॑नुमः ॥ ३ ॥

तसु त्वा वृ॒त्रह॑न्त॑मं यो द॒स्य॑स्व॒धुनु॑पे शु॒म्नैर॒भि प्र णो॑नुमः ॥ ४ ॥

अ॒वो॒चाम॑ र॒हृग॑णा अ॒ग्नये॑ म॒धुम॑द्र॒चः । शु॒म्नैर॒भि प्र णो॑नुमः ॥ ५ ॥ २६ ॥

॥ ७९ ॥ रहृगणपुत्रो गोतम ऋषि ॥ आग्निदेवता ॥ आयस्तृचस्त्रिभः द्वितीय औष्णिह
शिष्टानो गायत्री छन्द ॥

॥ ७९ ॥ हिर॑ण्य॒केशो॑ रज॑ंसो वि॒सारेऽहि॑र्धुनि॒र्वात॑ इ॒व ध॑र्जी॒मान् ।

शुचि॑भ्राजा उप॒सो न॑वे॒दा यश॑स्वतीरप॒स्युवो॑ न स॒त्याः ॥ १ ॥

आ ते॑ सु॒पर्णा अ॑मि॒नन्त॑ ए॒वैः कृ॒ष्णो नो॑नाव वृ॒षभो॑ यदी॒दम् ।

शि॒वाभि॑र्न स्मय॑मानाभि॒रागा॑त्प॒तन्ति॑ मि॒हः स्त॑नय॒न्त्यभ्रा॑ ॥ २ ॥

यदी॑मृत॒स्य प॑र्य॒सा पि॒या॒नो न॑य॒न्मृत॑स्य प॒थिभी॑ रजि॒ष्ठैः ।

अ॒र्य॒मा मि॒त्रो वरु॑णः परि॑ज्मा॒ त्वच॑ं पृ॒ञ्चन्त्यु॑पर॒स्य यो॒र्ना ॥ ३ ॥

तं । ऊं इति । त्वा । वाज॒सात॑मं । अ॒गिर॑स्वत् । इ॒वाम॑हे । शु॒म्नैः । अ॒भि । प्र ।
नो॒नुमः ॥ ३ ॥ तं । ऊं इति । त्वा । वृ॒त्रह॑न्त॑मं । यः । द॒स्य॑न् । अ॒वऽधु॑नु॒पे ।
शु॒म्नैः । अ॒भि । प्र । नो॒नुमः ॥ ४ ॥ अ॒वो॒चाम॑ । र॒हृग॑णाः । अ॒ग्नये॑ । म॒धुम॑द्र॒चः ।
शु॒म्नैः । अ॒भि । प्र । नो॒नुमः ॥ ५ ॥ २६ ॥

हिर॑ण्य॒केशः । रज॑ंसः । वि॒सारे॑ । अहिः । धुनिः । वातः॒इव॑ । ध॑र्जी॒मान् ।
शुचि॑भ्राजाः । उप॒सः । न॑वे॒दाः । यश॑स्वतीः । अप॒स्युवः । न । स॒त्याः ॥ १ ॥
आ । ते॑ । सु॒पर्णाः । अ॑मि॒नन्त॑ । ए॒वैः । कृ॒ष्णः । नो॑नाव । वृ॒षभः । यदि॑ । इ॒दं ।
शि॒वाभिः । न । स्मय॑मानाभिः । आ । अ॒गात् । प॒तन्ति॑ । मि॒हः । स्त॑नय॒न्ति ।
अ॒भ्रा ॥ २ ॥ यद् । ई॒ । कृ॒तस्य॑ । प॑र्य॒सा । पि॒या॒नः । न॑य॒न् । कृ॒तस्य॑ ।
प॒थिभीः । रजि॑ष्ठैः । अ॒र्य॒मा । मि॒त्रः । वरु॑णः । परि॑ज्मा । त्वच॑ । पृ॒ञ्चन्ति॑ ।
उ॒पर॑स्य । यो॒र्ना ॥ ३ ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० २७, २८] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १३ सू० ७९

अग्ने वाजस्य गोमंत ईशानः सहसो यदो ।

अस्मे घेहि जातवेदो महि श्रवं ॥ ४ ॥

स ईधानो वसुष्कविरग्निरिद्रेन्यो गिरा ।

रेवदस्मभ्यं पुर्वणीक दीदिहि ॥ ५ ॥

क्षपो राजश्रुत त्मनाग्ने वस्तोरुतोपसः ।

स तिग्मजम्भ रक्षसो दह प्रति ॥ ६ ॥ २७ ॥

अवां नो अग्न ऊतिभिर्गायत्रस्य प्रभर्मणि ।

विश्वांसु धीषु वन्य ॥ ७ ॥

आ नो अग्ने रयि भर सत्रासाहं वरेण्यं ।

विश्वांसु पृत्सु दुष्टरम् ॥ ८ ॥

अग्ने । वाजस्य । गोमंतः । ईशानः । सहसः । यदो इति । अस्मे इति । घेहि ।
जातवेदः । महि । श्रवं ॥ ४ ॥ सः । ईधानः । वसुः । कविः । अग्निः ।
इद्रेन्यः । गिरा । रेवत् । अस्मभ्यं । पुरुअनीक । दीदिहि ॥ ५ ॥ क्षपः । राजश्रु ।
श्रुत । त्मना । अग्ने । वस्तोः । उत । उपसः । सः । तिग्मजम्भ । रक्षसः । दह ।
प्रति ॥ ६ ॥ २७ ॥

अव । नः । अग्ने । ऊतिभिः । गायत्रस्यं । प्रभर्मणि । विश्वांसु । धीषु ।
वन्य ॥ ७ ॥ आ । नः । अग्ने । रयि । भर । सत्रासाहं । वरेण्यं । विश्वांसु ।
पृत्सु । दुष्टरम् ॥ ८ ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० २६, २७] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १३ सू० ७९

तसु त्वा वाजसातममङ्गिरस्वद्ध्वामहे । शुम्नैरभि प्र णोनुमः ॥ ३ ॥

तसु त्वा वृत्रहन्तमं यो दस्यूरवधूनुषे शुम्नैरभि प्र णोनुमः ॥ ४ ॥

अवोचाम रहंगणा अग्रये मधुमद्वचः । शुम्नैरभि प्र णोनुमः ॥ ५ ॥ २६ ॥

॥ ७९ ॥ रहंगणुप्रो गोतम ऋषिः ॥ अग्निदेवता ॥ आयस्तृचक्षेत्रभः द्वितीय श्रीणिह
शिथानो गायत्री छन्दः ॥

॥ ७९ ॥ हिरण्यकेशो रजंसो विसारेऽहिर्धुनिर्वात इव धर्जीमान् ।

शुचिभ्राजा उपसो नवेदा यशस्वतीरपस्युवो न सत्याः ॥ १ ॥

आ ते सुपर्णा अमिनन्त एवः कृष्णो नोनाव वृषभो यदीदम् ।

शिवाभिर्न स्मर्यमानाभिरागात्पतन्ति मिहः स्तनयन्त्यभ्रा ॥ २ ॥

यदीदृतस्य पर्यसा पिपानो नयन्तस्य पथिभो रजिष्ठैः ।

अर्यमा मिथो वरुणः परिजमा त्वचं पृथ्वन्तुपरस्य योनीं ॥ ३ ॥

तं । ऊं इति । त्वा । वाजसातमं । अंगिरस्वत् । ह्वामहे । शुम्नैः । अभि । प्र ।
नोनुमः ॥ ३ ॥ तं । ऊं इति । त्वा । वृत्रहन्तमं । यः । दस्यूरवधूनुषे ।
शुम्नैः । अभि । प्र । नोनुमः ॥ ४ ॥ अवोचाम । रहंगणाः । अग्रये । मधुमद्वचः ।
रजः । शुम्नैः । अभि । प्र । नोनुमः ॥ ५ ॥ २६ ॥

हिरण्यकेशः । रजंसः । विसारे । अहिः । धुनिः । वातःऽइव । धर्जीमान् ।
शुचिभ्राजाः । उपसः । नवेदाः । यशस्वतीः । अपस्युवः । न । सत्याः ॥ १ ॥
आ । ते । सुपर्णाः । अमिनन्त । एवः । कृष्णः । नोनाव । वृषभः । यदी । इदं ।
शिवाभिः । न । स्मर्यमानाभिः । आ । अगान् । पतन्ति । मिहः । स्तनयन्ति ।
भ्रा ॥ २ ॥ यद् । इ । कृतस्य । पर्यसा । पिपानः । नयन् । कृतस्य ।
परिजमिः । रजिष्ठैः । अर्यमा । मिथः । वरुणः । परिजमा । त्वचं । पृथ्वन्ति ।
तस्य । योनीं ॥ ३ ॥

पृष्ठ० ? अध्या० ५ व० २९] ऋग्वेदः [मण्ड० ? अनु० ? ३ सू० ८०

स त्वा॑म॒द॒दृ॒षा॒ म॒दः॒ सोमः॑ श्ये॒नाभृ॑तः सु॒तः ।

येना॑ वृ॒त्रं नि॒र॒द्भ॒यो ज॒घ॒न्थ॒ व॒ज्रि॒न्नो॒ज॒सा॒र्च॒न्ननु॑ स्व॒राज्य॑म् ॥ २ ॥

प्रेक्ष॑भीहि॒ धृ॒ष्णु॒हि न ते॒ वज्रो॑ नि यंस॑ते ।

इन्द्र॑ नृ॒म्णां हि ते॒ शवो॑ ह॒नो वृ॒त्रं जया॑ अ॒पोऽर्च॑न्ननु॑ स्व॒राज्य॑म् ॥ ३ ॥

नि॒रिन्द्र॑ भू॒म्या॒ अधि॑ वृ॒त्रं ज॒घ॒न्थ॒ निर्दि॑वः ।

सृ॒जा म॒रु॒त्वंती॒रव॑ जी॒वध॑न्या इ॒मा अ॒पोऽर्च॑न्ननु॑ स्व॒राज्य॑म् ॥ ४ ॥

इन्द्रो॑ वृ॒त्रस्य॒ दोष॑तः सा॒नुं वज्रे॑ण ही॒ळितः॑ ।

अ॒भि॒क्र॒म्या॒व जि॒घ्र॒तेऽपः॑ स॒र्मा॒य चो॒दय॑न्न॒र्च॒न्ननु॑ स्व॒राज्य॑म् ॥ ५ ॥ २९ ॥

सः । त्वा । अ॒म॒द॒त् । दृ॒षा । म॒दः । सोमः । श्ये॒नऽआभृ॑तः । सु॒तः । येन । वृ॒त्रं ।
निः । अ॒न्तऽभ्यः । ज॒घ॒न्थ । व॒ज्रि॒न् । ओज॑सा । अ॒र्च॑न् । अनु॑ । स्व॒राज्यं ॥ २ ॥
म । इ॒हि । अ॒भि । इ॒हि । धृ॒ष्णु॒हि । न । ते । वज्रः । नि । यंस॑ते । इन्द्र॑ । नृ॒म्णां ।
हि । ते । शवः । हनः । वृ॒त्रं । जया॑ । अ॒पः । अ॒र्च॑न् । अनु॑ । स्व॒राज्यं ॥ ३ ॥
निः । इन्द्र॑ । भू॒म्याः । अधि॑ । वृ॒त्रं । ज॒घ॒न्थ । निः । दि॒वः । सृ॒ज । म॒रु॒त्वंतीः ।
अ॒व । जी॒वऽध॑न्याः । इ॒माः । अ॒पः । अ॒र्च॑न् । अनु॑ । स्व॒राज्यं ॥ ४ ॥ इन्द्रः ।
वृ॒त्रस्य॑ । दोष॑तः । सा॒नुं । वज्रे॑ण । ही॒ळितः । अ॒भिऽक्र॒म्य । अ॒व । जि॒घ्र॒ते ।
अ॒पः । स॒र्मा॒य । चो॒दय॑न् । अ॒र्च॑न् । अनु॑ । स्व॒राज्यं ॥ ५ ॥ २९ ॥

अ० १ अध्या० ५ व० ३०, ३१] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १३ सू० ८०

इन्द्रो वृत्रस्य तविषीं निरहन्त्सहसा सहः ।

नृत्तदस्य पौंस्यं वृत्रं जघन्वाँ अस्तृजदर्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ १० ॥ ३० ॥

इमे चित्तवं मन्यवे वेपेते भियसा मही ।

यदिन्द्र वज्रिन्नोजंसा वृत्रं मरुत्वाँ अवधीरर्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ ११ ॥

न वेपसा न तन्यतेन्द्रं वृत्रो वि वीभयत् ।

अभ्येनं वज्रं आयसः सहस्रभृष्टिरायतार्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ १२ ॥

यद्वृत्रं तवं चाशनिं वज्रेण समयोधयः ।

अहिमिन्द्र जिघांसतो दिवि ते वद्वये शवोऽर्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ १३ ॥

इन्द्रः । वृत्रस्य । तविषीं । निः । अहन् । सहसा । सहः । महत् । तत् । अस्य ।

पौंस्यं । वृत्रं । जघन्वान् । अस्तृजत् । अर्चन् । अनु । स्वराज्यं ॥ १० ॥ ३० ॥

इमे इति । चित् । तवं । मन्यवे । वेपेते इति । भियसा । मही इति ।

यत् । इन्द्र । वज्रिन् । ओजंसा । वृत्रं । मरुत्वान् । अवधीः । अर्चन् । अनु ।

स्वराज्यं ॥ ११ ॥ न । वेपसा । न । तन्यता । इन्द्रं । वृत्रः । वि । वीभयत् ।

अभि । एनं । वज्रः । आयसः । सहस्रभृष्टिः । आयत । अर्चन् । अनु ।

स्वराज्यं ॥ १२ ॥ यत् । वृत्रं । तवं । च । अशनिं । वज्रेण । संअयोधयः ।

अहि । इन्द्र । जिघांसतः । दिवि । ते । वद्वये । शवः । अर्चन् । अत् ।

स्वराज्यं ॥ १३ ॥

अधि सानौ नि जिघ्रते वज्रेण शतर्षवणा ।

मन्दान इन्द्रो अर्धसः सखिभ्यो गातुमिच्छत्यर्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ ६ ॥

इन्द्र तुभ्यमिदद्विचोऽनुत्तं वज्रिन्वीर्यम् ।

यद्द त्वं मायिनं मृगं तमु त्वं माययावधीरर्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ ७ ॥

वि ते वजांसो अस्थिरन्नवर्ति नाव्याः ३ अनु ।

महत्तं इन्द्र वीर्यं बाहोस्ते वलं हितमर्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ ८ ॥

सहस्रं साकमर्चत परि षोभत विंशतिः ।

शतैनमन्यनोनवुरिन्द्राय ब्रह्मोच्यंतमर्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ ९ ॥

अधि । सानौ । नि । जिघ्रते । वज्रेण । शतर्षवणा । मन्दानः । इन्द्रः ।

अर्धसः । सखिभ्यः । गातुं । इच्छति । अर्चन् । अनु । स्वराज्यं ॥ ६ ॥

इन्द्र । तुभ्यं । इत् । अद्विष्यः । अनुत्तं । वज्रिन् । वीर्यं । यत् । ह । त्वं ।

मायिनं । मृगं । तं ऊं इति । त्वं । मायया । अवधीः । अर्चन् । अनु । स्वराज्यम् ॥ ७ ॥

वि । ते । वजांसः । अस्थिरन् । नवर्ति । नाव्याः । अनु । महत् । ते । इन्द्र । वीर्यं ।

बाहोः । ते वलं । हितं । अर्चन् । अनु । स्वराज्यं ॥ ८ ॥ सहस्रं । साकं । अर्चत । परि ।

षोभत । विंशतिः । शता । एनं । अनु । अनोनवुः । इन्द्राय । ब्रह्म । उच्यन्तं ।

मर्चन् । अनु । स्वराज्यं ॥ ९ ॥

अ० १ अध्या० ५ व० ३०, ३१] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १३ सू० ८०

इन्द्रो वृत्रस्य तविषीं निरहन्त्सहसा सहः ।

प्रहत्तदस्य पौंस्यं वृत्रं जघन्वाँ अस्त्रजदर्वन्ननु स्वराज्यम् ॥ १० ॥ ३० ॥

इमे चित्तव मन्यवे वेपेते भियसा मही ।

यदिन्द्र वज्रिन्नोजंसा वृत्रं मरुत्वाँ अवधीरर्वन्ननु स्वराज्यम् ॥ ११ ॥

न वेपसा न तन्यतेन्द्रं वृत्रो वि वीभयत् ।

अभ्येनं वज्रं आयसः सहस्रभृष्टिरायत्तार्चन्ननु स्वराज्यम् ॥ १२ ॥

यद्वृत्रं तव चाशनिं वज्रेण समयोधयः ।

अहिमिन्द्र जिघांसतो दिवि ते वद्वधे शयोऽर्वन्ननु स्वराज्यम् ॥ १३ ॥

इन्द्रः । वृत्रस्य । तविषीं । निः । अहन् । सहसा । सहः । महत् । तत् । अस्य ।

पौंस्यं । वृत्रं । जघन्वान् । अस्त्रजत् । अर्चन् । अनु । स्वराज्यं ॥ १० ॥ ३० ॥

इमे इति । चित् । तव । मन्यवे । वेपेते इति । भियसा । मही इति ।

यत् । इन्द्र । वज्रिन् । ओजंसा । वृत्रं । मरुत्वा । अवधीः । अर्चन् । अनु ।

स्वराज्यं ॥ ११ ॥ न । वेपसा । न । तन्यता । इन्द्र । वृत्रः । वि । वीभयत् ।

अभि । एनं । वज्रः । आयसः । सहस्रभृष्टिः । आयत् । अर्चन् । अनु ।

स्वराज्यं ॥ १२ ॥ यत् । वृत्रं । तव । च । अशनिं । वज्रेण । संअयोधयः ।

अहि । इन्द्र । जिघांसतः । दिवि । ते । वद्वधे । शवः । अर्चन् । अनु ।

स्वराज्यं ॥ १३ ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० ३१] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १३ सू० ८०

अभिष्टने ते अद्रिषो यत्स्या जगच्च रेजते ।

त्वष्टा चित्तव मन्यव इन्द्रं वेविज्यते भियार्चन्तु स्वराज्यम् ॥ १४ ॥

नहि नु यादधीमसीन्द्रं को वीर्यो परः ।

तस्मिन्नुग्र्यमुत ऋतुं देवा ओजांसि सं दधुर्चन्तु स्वराज्यम् ॥ १५ ॥

यानर्थवा मनुषिता दध्यह धियमन्त ।

तस्मिन्ब्रह्माणि पूर्वधेन्द्र उक्था समगमतार्चन्तु स्वराज्यम् ॥ १६ ॥ ३१ ॥ ५ ॥

॥ इति मथपाष्टके पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

अभिष्टने । ते । अद्रिषः । यत् । स्याः । जगत् । च । रेजते । त्वष्टा ।
चित् । तव । मन्यवे । इन्द्रं । वेविज्यते । भिया । अर्चन् । अनु । स्वराज्यम् ॥ १४ ॥
नहि । नु । यात् । अधिऽमसि । इन्द्रं । कः । वीर्यो । परः । तस्मिन् । नृग्र्यं ।
उत । ऋतुं । देवाः । ओजांसि । सं । दधुः । अर्चन् । अनु । स्वराज्यम् ॥ १५ ॥
या । यनर्था । मनुः । पिता । दध्यह । धियं । अन्त । तस्मिन् । ब्रह्माणि ।
पूर्वऽधा । इन्द्रं । उक्था । सं । अगत । अर्चन् । अनु । स्वराज्यम् ॥ १६ ॥ ३१ ॥ ५ ॥

॥ इति मथपाष्टके पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

અધ્યાય ૫.

સૂક્ત ૬૨.

॥ ૬૨ ॥ ઋષિ-ગૌતમ નોષા : દેવતા-ઈંદ્ર ॥

મામર્થ્યાવાન' તથા સ્તુતિપ્રિય ઇન્દ્રમાટે અગિરસપ્રમાણે ભેરદાન સ્તોત્ર અમે યાદ કરી ગીતીએ છીએ સ્તુતિ કરનારા ભક્તોને અત્યંત સ્તવનીય તથા આતશય કીર્તિમાન આ રીતના સન્માનાર્થ સુંદર શબ્દરચના કરીને આપણે સ્તોત્ર બોલીએ, આવો.

પગલાં જોગખી દાઢવામાં કુશળ અગિરસ નામના અમારા ભક્તિમાન પ્રાચીન પૂર્વજોને જેની કૃપાને લીધે ધેતુની પ્રાપ્તિ થઈ શકી તે શ્રેષ્ઠ ઇન્દ્રને તમે અત્યંત નમ્રતાથી વંદન કરો. તે સામર્થ્યાવાન ઇન્દ્રપ્રીત્યર્થ તમે સ્તુતિપરિપૂર્ણ એકાદ ગાયન કરો.

ઇન્દ્ર તથા અગિરસની ઇચ્છાથી સન્મને તેના પુત્રો માટે ઉત્તમ પેય મળ્યું. બૃહસ્પતિએ પર્વત ક્ષેત્રો તથા ગાયની પ્રાપ્તિ કરી લીધી અને શૂર લોકોએ ધેતુ સાથે આનંદની કીકીયારી પાડી.

તું તેજસ્વી છે. તને સસ વિષ્ણુએ તથા અત્યંત અપજનયમ્ તથા દશમ્ભાએ સ્તુતિસ્તોત્રો તથા ગીતો ગાઈને (પ્રેસ હન આગુ ત્યારે) હે પરક્રમી ઇન્દ્ર. તે પર્વતનો, મેઘનો તથા વલનો મોટી ગર્જના કરીને ધ્વંસ થયો.

હે સૌહાર્યાવાન ઇન્દ્રદેવ, અગિરસોએ તારી સ્તુતિ કરી ત્યારે ઉષા, આયુ, તથા ધેતુને લઈને તે અધકારનો ઉચ્છેદ થયો. હે ઇન્દ્ર, તે બૂલોકની મર્યાદા વિસ્તૃત કરી તથા રક્તોક્તી ઉપર ઘુલોક્તી સંસ્થાપના કરી.

૧-શવસાનાય. ગિર્વગસ, (દશય) અગિરસવ શવમ્ આગુ, પ્રમન્મહે. સુર્વકમિ, સ્તુવતે ગ્રમિમયાય વિશ્રુતાય નરે પ્રકમ્ અર્ચામ ॥

૨-પદ્મઃ. અર્ચતઃ નઃ પૂર્વે પિતરઃ અગિરસઃ યેન ગાઃ અવિદત, તસ્મે મહે શવસાનાય (દશય) મહે નમઃ, આગૃધ્યમ્ સામ પ્રમરષ્યમ્ ॥

૩-દશય અગિરસા ચક્રૌ, સરમા તનયાય ધાર્ષિ વિદત. બૃહસ્પતિ અર્ધિ મિનત્ત્વા વિદત. નર, ગણિયામિ (સદ) સવાવનાત ॥

૪-સરયુમિ. નવર્ગ્વઃ, દશર્ગ્વઃ, સસ, વિષ્ણુ, સુદૃમા, સ્વરેગ, રુદ્રમા, સ્વયઃ ઇન્દ્ર, (ત્વં) (દે) સસ ૬૨, અર્ધિ, ફલિગ, વલ, સ્વેગ, દરય. ॥

૫-(દે) દત્ત, ૬૨, અગિરોમિ, ગૃપાનઃ ઉપધ સૂર્યેણ ગોમિ અપ. વિવ, મૃદ્માઃ સાયુ, સ્યમધયઃ દિકા વજઃ ઉપરમ્ અસ્તમાય ॥

આ સૌદર્યવાન દેવનું આ કર્મ અતિશય સન્માનાર્હ છે—આ તેનું અદ્ભુત કૃત્ય ખરેખર અતિશય સુંદર છે—કે કિતિજા પાસે તેણે મધુર જળની ચાર નદીઓ ઉપરાછાપરી તડાતમ બરી નાંખી

સ્તુતિથી પરિપૂર્ણ સ્તોત્રો ચાલતા હતા ત્યારે આ કદિપણ શ્રાવ ન થનારા દેવે પ્રાચીન કાળથી એકત્ર ચાલતી અવેલી જોડ તોડીને તેના બે ભાગ કર્યા. અનેક સુંદર આશ્ચર્યકારક પરાક્રમ કરનારા આ દેવે ભગમાકૃત સ્વર્ગ તથા પૃથ્વી—આ બે યુવતીની—આ વિશાળ આકાશભાગમાં સ્થાપના કરી

સનાતન કાળથી રાત્ર તથા ઉષા—આ બે યુવતી, કે જેમના રૂપો ભિન્ન છે, પણ જે ફરી-ફરીને જન્મ લે છે—તે પોતપોતાની ગમનપદ્ધતિથી, ઘુલોક તથા પૃથ્વીની આસપાસ, રાત્ર કૃત્યરૂપ ધારણ કરીને તથા ઉષા ઉજ્જવલ રૂપ ધારણ કરીને, એકઠી એકલી પરિશ્રમણ કરે છે.

સુંદર સુંદર ચમત્કાર કરનારા તથા અત્યંત ઉદાર આ ઇન્દ્રે પોતાના સામર્થ્યથી શ્રેષ્ઠ કૃત્યો કરીને (સર્વ વિશ્વની બાળતમા) ચિરકાલિક પ્રેમભુદિ ધારણ કરી છે (હિ ઇન્દ્ર) ગાયને રંગ રાતો હો કે કાળો હો, વધારે તો શુ પણ તે જો નવીન વેતરની' હોય તો પણ તેનામ ત્રું ચકચકિત સરેહ તથા મધુર' હુધ મૂકે છે

જેમની ગતિ એકજ સ્થાનતરફ છે તથા જેમને પ્રત્યવાય અથવા નાશ થવાની ભીતિ નથી એવી આ નદીઓ પુરાતન કાલથી સ્વસામર્થ્યાનુરૂપ (આ દેવની) આજ્ઞાનું પરિપાલન કરે છે. એકજ પુરૂષની જે પ્રમાણે લગ્નની હજારો બાધતીઓ હોય તે પ્રમાણે આ બેનબેનો આની એકલાનીજ સેવા કરે છે. તથા તે પણ મન મોકળું મૂકીને લે છે. ૧૦ (૨)

૧-દામસ્ય ભવ્ય (દામ્ય) જત્ઃ ૩ કર્મ પ્રવૃત્તમન્, દયઃ ચાલતમન્ વત્ ઉપહરે, ગમ્પ મજગય વત્ત નય બાધવન્ ॥

૨-દામસ્યભવેભિઃ ભદ્રે ભવાસ્ય (દદ.) સમગ્રા સર્વભેદે દિતા વિવરે । વરમે મ્યોમન્, મયઃ ન, સુદગ્ઃ મેભે સંદગો મધારયન્ ॥

૩-સનત્ત વિસ્તે પુનરુચા દુષ્ટી સ્તેભિઃ એવે મૂવા દિવ વરિ, અષ્ટા, કૃત્તેભિઃ, ઉષા, રાત્રિઃ, રાત્રિઃ, અન્વત્તવા મધારયન્ ॥

૪-પુરુષઃ, મત્ત, સનતઃ સ્વતત્તમન્ વનેભિઃ સદવે દાપર । આમાયુર્નિર્, રૂપાગ્ર રોદિત્તુ મંત વદ્ ૧૦૨ ૧૦૨ ૧૦૨ ॥

૫-પુરુષઃ, મત્ત, સનતઃ, અન્વત્ત, અન્વત્ત, અન્વત્ત. વરેભિઃ મત્ત રૂપો । રૂપાગ્રઃ મદ્દકર્મ, વનવઃ રૂપોઃ ૧, રૂપાગ્ર ૧ ॥

નમસ્કૃતિની તથા સ્તોત્રોથી અર્ચન કરવાને તું યોગ્ય છે. ધનની તથા લાભની ધન્યતા રાખીને, હે નાહર્યયુક્ત દેવ, અમારા મનની સ્ફૂર્તિ તારી તરફ દોડી આવે છે. હે બલશાલી દેવ, જે પ્રમાણે અનુરક્ત પતિને આલિંગન દે છે તે પ્રમાણે અમારી સ્તુતિ તને મળવાને આવે છે. ૧૧

સનાતન ટાળથી તારા હાથમાં સંપત્તિ છે; તેનો ક્ષય અથવા નાશ, હે લાવણ્યવાન દેવ, કદિ પણ થતો નથી ધન્ન તું કાંતિવાન, બુદ્ધિમાન, તથા પ્રજ્ઞાવાન છે. સ્વશક્તિના યોગથી હે સામર્થ્યવાન દેવ, અમને સન્માન લગાડ. ૧૨

હે ધન્ન, આ ગૌતમ પ્રાચીન" ઋષીઓનું અનુકરણ કરે છે. હરિદ્રણું અન્ધપર આરોહણ કરનાર જે તું તે તારે માટે તેણે નવીન સ્તોત્ર રચ્યું છે હે સામર્થ્યવાન દેવ, તું અમારો સન્માર્ગદર્શક છે તારે માટે નોંધા ઋષીએ સ્તુતિ કરી છે આ દેવપાસે સ્તોત્રસંપત્તિ ભરપૂર છે. તેનું પ્રાતઃકાલેજ અમારી તરફ સત્વર ગમન થાવ. ૧૩ (૩)

સૂક્ત ૧૩.

॥ ૧૩ ॥ ઋષિ-ગાતમ નાથા ॥ દેવતા-દૃદ ॥

જે અર્થે હે ધન્ન, પ્રત્યક્ષ સર્વ પર્વત તથા ભૂમિપર દૃઢ સંસ્થાપિત થયેલ બીજી પણ મોટી મોટી વસ્તુ તારી બીલીને લીધે (લાલુનાં) કિરણોપ્રમાણે થરથર હાલવા લાગી તે અર્થે તું બહુ મોટો છે—એટલો મોટો કે તુ સર્વજ્ઞ હોઈને છુલોક તથા બૂલોકને પણ સ્વતામ્ય ર્થથી તે તારી ધાકમાં રાખ્યા છે. ૧

૧૧-નમસા એકે ત્વ નમ્ય । દક્ષમ, સનાયુવ વસુધવ મનય દદુ । શવસાવન્ ડરાન્ત પતિ "ઉચ્ચતો પત્ની ન મનાપા ત્વા સ્મૃચન્તિ ॥

૧૨-સનાત્ એવ રાય એવ ગનસ્તો । દક્ષમ ન દ્યોચન્તે ન ઉપદક્ષ્યન્તિ । દન્ન, ઉમાન્ જનુમાન્ પાત બાસિ । શચોવ, તવ શચામિ ન શિક્ષ ॥

૧૩-દન્ન, ગૌતમ સનાયત" । હરિગોજનાય નમ્ય વદ્મ અતક્ષન્ । ગાતમ ન જુનાથાય નોથા । પિયાવસુ પ્રાત મથુ જગમ્યાન્ ॥

૧-વન્ દ દક્ષમ ગિરવધિન્ વિશ્વા (દ્યઘ) બ્રહ્મા તે મિના કિરણ ન દેવન્, દન્ન, ત્વં મહાન્—ય. દ જહાન પાત્રા પુષિકો જુષમે અમે' થા ॥

જ્યારે હે ઇંદ્ર, અનેક રીતે તારા હુકુમ માનનારા તારા અશ્વ તે જોડ્યા ત્યારે તારૂં સ્તવન કરનાર બક્ષે તારૂં વજ્ર તારા બાહુમાં આપ્યું. પોતાની બુદ્ધિથી આલનારા તથા અનેક અંતોએ સ્વસંરક્ષણાર્થ આવાહન કરેલા, હે ઇંદ્ર, તેજ વજ્ર લઈને તું શત્રુનો તથા તેમની અપત્તિથી સમૃદ્ધ પુરોનો ઉચ્છેદ કરે છે. ૨

ઇંદ્ર, તું સત્યસ્વરૂપ છે, તું આ (શત્રુનો) ઉચ્છેદક છે, તું જાણુનો સ્વામી છે, તું મનુષ્યનો કથાણ્ણકર્તા છે. તથા તારીસાથે યુદ્ધમાં પ્રવૃત્ત થનારને તું હાર પમાડે છે. તે તેજસ્વી તથા વૃક્ષ કુત્સનો પક્ષ લઈને સંગ્રામમાં, યુદ્ધમાં તથા લઢાઈમાં, શુભ્યુતું ડનન કર્યું. ૩

વીર્યશાલી પુરૂષપ્રમાણે મનની પ્રવૃત્તિ હોવાવાળા હે શૂર ઇંદ્ર, જ્યારે દસ્યુપર સહજ વિજય ગળવીને તથા તેમને નસાડીને ખુદ તેમના નિવાસસ્થાનેજ તે તેમને ખરેખર ઠાંઈ મૂક્યા તથા જ્યારે પરાક્રમી પુરૂષ માફક કૃત્યો કરનાર હે વજ્રધર ઇંદ્ર, તે (કુત્સનો) ફેંટી થઈને વૃત્રનો વધ ક્યો ત્યારે તે કૃત્યની બાબતમાં તારીજ પોતાની બલવત્તર ઇચ્છા હતી. ૪

માનવો પૈકી જે અત્યંત બલિષ્ઠ હોય તેનો જો કે રોષ થાય તોપણ, હે ઇંદ્ર તે તેમાં વિષ્ર આશ્વા દીધું નહિ. તે અમારા અશ્વમાટે સર્વ દિશા ખુલી મૂકી દીધી. હે વજ્રધર ઇંદ્ર, ધણુ લઈને વધ ક્યાંપ્રમાણે શત્રુનો નાશ કર. ૫ (૪)

સમૃદ્ધપર વર્ચસ્વ મેળવવાની અથવા સ્વર્ગપ્રાપ્તિ કરી લેવાની ઇચ્છાથી આરંભેલા યુદ્ધમાં આ જ કારણને લીધે ચોદાઓ તને ખરેખર હાક માટે છે હે અનેક હવિનો ઉપસોગ લેના ઇંદ્ર, યુદ્ધમાં અથવા પરાક્રમનાં કૃત્યોમાં તારીજ સહાય અમને સુલભ રીતે પ્રાપ્ત થઈ. ૬

૧-અન્ન દ હન્ન વિમતા દર આરે, જરિતા ઘાહો વજ્ર આધાત, યેન, અવિદ્યંતકતો પુરૂષ (ઇન્દ્ર) અભિયાન્ પુષો પુરઃ ર્જનાંત ॥

૧-અન્ન ત્વ સત્ય, એના પુષ્પ, ત્વ જમુષા, ત્વ નર્ય, ત્વ પાદ્. ત્વ યુગતે યુગે કુરસાય સત્તા દનને પુષે, બાગો છુપ્પ મહન્ ॥

૪-૫ દ જ્યમ્જ દ્યુ (ઇન્દ્ર) વૃષાપાદ (ત્વ) દસ્યુન્ પરાચે યોનો વ્યરુત, યદ (૫) દ્વકમન્ન બાન્નન્ દન્દ યદા દન્ન યદા ત્વે દિ ત્યન્ દન્દ ચોઝા ॥

૫-દ્વદ્વદ્ય વિમતોનો અતુષાં દન્દ ત્વ દ ત્યન્ વારંદગ્યન્. બાસ્મત્ બર્ષેતે ઘાટા વ્યદ. અભિન્ન પનેષ અભિયાન્ પ્રધિદ ॥

૧-અન્નકાતો અમન્દિ બાગ ત્વો દ ત્યન્, દન્દ, નર દવન્ન. દ્વકપાવ. છમન્ન બાન્નન્ યદ દ્યં કુપ્પઃ અન્નપાવો ॥ ૫ ॥

અટ્ટ ૧ અઘ્યા ૧ વ ૦ ૫, ૬] ક્ષત્રવેદઃ [મણ્ડ ૧ અનુ ૧૧ સૂ ૧૪

હે વજ્રધારી ઇંદ્ર, આ જ કારણને કીધે તે પુરુષત્વ માટે યુદ્ધ કરીને સમ પુરોના વિધ્વંસ થયો. બ્યારે સુદાસનાએ તે તેના શત્રુને કંઈપણ શ્રમ ન કરતા ઘાસ કાપ્યાપ્રમાણે કાપી કાઢ્યું ત્યારે હે રાજા, પુરુષો તે સ કટમાંથી બચાવ" થયો. ૭

હે સર્વસંચારી" ઇંદ્રદેવ, તે અમારા પર ઉદઠમાફક તે તારી અલૌકિક કૃપાદૃષ્ટિના એવો વરસાદ વરસાવ્યો કે જેના થોડે, હે શર, સર્વ ઠેકાણે બહુ કે ઉદઠમાફક ઢાળાતી બધ એવી રીતે તારીપાસેથી અમને ઉત્તમ સામર્થ્યની" પ્રાપ્તિ થઈ. ૮

હે ઇંદ્ર, ગૌતમેએ તારું સ્તવન કયું છે અને તારા અશ્વોને વંદન કરીને તેમના સન્માનાર્થ પશુ તેમણે સ્તોત્રો ગાયાં છે. અમને ઉત્તમ પ્રકારનું સામર્થ્ય આપ. અસંખ્ય શત્રુવિસ્તોત્રોવડે પ્રાર્થણા હે દેવ, અમારી વરફ પ્રાપ્તકાળે જલદી ગમન કર. ૯(૫)

સૂક્ત ૬૪.

॥ ૬૪ ॥ ક્ષત્રવે-ગૌતમ નોધ । દેવતા-મન્વ ॥

મરૂદેવોના સન્માનાર્થ, હે નોધા, સામર્થ્યવાન, અત્યંત પૂજ્ય તથા અત્યંત કર્તૃત્વવાન તેમના ગણને ઉદ્દેશીને એક સુંદર સ્તોત્ર અર્પણ કર. મનમાં કંઈપણ રાખીને તથા સારી પ્રવીણતા સાધ્ય કરી લઈને હું યજ્ઞપ્રસંગે પ્રભાવસંપન્ન સ્તોત્રોની પાણીપ્રમાણે વૃદ્ધિ કરું છું. ૧

૭-અગ્નિન્ દન્દ્ર, યન્ હ વ પુરુષતામ સુપ્યન્ સમ પુર દર્શઃ । યદ સુદાસે વર્ધિઃ ન રૂપા વર્ધ્, રાજન્, પૂરવે વરિવ" ૬ ॥

૮-"વરિગમ્ દન્દ્ર, ત્વ ન, જાપો ન, ત્વા વિત્રા ઇપ વીપવઃ યયા, શર, વિશ્વપ ક્ષત્રવે અસ્મભ્ય પ્રતિ કર્જે"ત્મન યસિ ॥

૯-ઇન્દ્ર, ગૌતમેભિ ને વ્રદ્ધાપિ અક્ષરિ હરિભ્યા નમતા વ્રદ્ધાપિ યજ્ઞા । સુપેસાય વાન નઃ બા મર । ધિયાવમુ પ્રાત મમુ જગન્માન્ ॥

૧ નોધ, મન્વન્ રુદ્રે દુન્દાઃ । વેદસે શર્ધાવ સુશ્વિ પ્ર નર । યનવા ધોરઃ સુરસ્યઃ વિદપેયુ આમુષઃ । ગિરઃ કપો ન સમજ્જે.

રૂદ્રના પુત્ર, (શત્રુનો) નાશ કરનારા, સર્વ અવશુભોથી અલિપ્ત, જગતને પાવન કરનારા, સૂર્યપ્રભાણે તેજ પુજ, તથા વૃદ્ધિ કરનારા હોધને સામર્થ્યવાન્ પુરુષોપ્રભાણે ભયપ્રદ, એવા આ ઉંચા શરીરવાળા પરાક્રમી વૃષભ ધુલોક્રમાથી જન્મ પામ્યા ૨

તાડણ્યયુક્ત, જતારહિત, ભક્તિહીન કૃપણ પુરુષોનો વિનાશ કરનારા તથા કોઈના પશુ પ્રતિરોધને ન ગણુકારનારા આ રુદ્ર પર્વતપ્રભાણે બલવાન્ થતા ગયા. પોતાના સામર્થ્યના યોગે એ દિવ્યલોકને તથા પૃથ્વી ઉપરના પ્રદેશને, તે ગમે તેટલા અચળ હોય તો પણ હથમચાવી નાળે છે ૩

સુહર કેળાવા માટે તે ચિત્રવિચિત્ર આભરણોથી પોતાને શૃંગારે છે. શોભામાટે તેમણે તેમના વક્ષસ્થલપર સુવર્ણલકાર ધારણ કર્યા છે તેમના ખભાપર ચળકાટ ભારતા ભાલા દિસે છે તથા આ વીર પોતાનોજ માર્ગ ધારણ કરીને ધુલોક્રમાથી ઉત્તમ થયા છે ૪

વિશ્વપર આધિપત્ય સંપાદન કરનારા, સર્વ જગને હથમચાવી નાખનારા, તથા ડુબોનો સહાર કરનારા આ મરૂતોએ વાત તથા વિજળી ઉત્તમ કર્યા તે સ્વભૂમિના આચળદ્વ દોહન કરે છે અને સર્વ ન સચાર કરીને દુધથી પૃથ્વીને પુષ્ટિ આપે છે ૫

કર્તૃત્વ અગમ હોવાવાળા આ દાનશૂર મરૂત જલની તથા ધૃતપરિપૂર્ણ દુધની સમૃદ્ધિ કરે છે તે સામર્થ્યવાન્ અન્ધને બાણે કે વૃદ્ધિ કરવાનુજ શિક્ષણ આપે છે તથા મોટેથી અવાજ કરનારા અવિનાશી ઝરાનુ દોહન કરે છે. ૬

૨ રુદ્રસ્ય મર્યા અમુરા ઓરેવસ પાવદાસ સૂર્યા દિવ શુચય દક્ષિણ સત્વાનો ન પોરવપસ (સમ્પત) જપ્યાસ ઉક્ષણ તે દિવો જહિરે

૩ મુવાન અમરા અમોગવન અમિગાવ રુદ્રા પર્વતા દિવ વવધુ । મગ્મના દિવ્યાનિ પાર્થિવા દ્વદ્વા વિન્ પીથા મુવનાનિ પ્રધ્યાવયતિ

૪ વપુવ ચિર્ષ ઝાજાન વ્યજત । શુભે વક્ષ સુ જ્ઞમાન્ અધિયેતિરે । એવા અસેસુ જટય નિમિનૂદ્ધ નર ભપયા સાર્ક દિવ જહિરે

૫ ર્દવાનકત મુનય રસાદસ વાતાન્ વિશુત તવિર્ષામિ અજત । મૂતય દિવ્યાનિ રુદ્ધન્તિ, પરિજવ પવસા મૂમિ વિન્વન્તિ

૬ મોમુવ મુદાનવ મદત અપ દૂતવન્ પય વિન્વન્તિ । વાજિન અલ્લ મિદ્ધ ન વિનવન્તિ, સ્તનવન્તિ રુદ્ધ દુદ્ધન્ત.

ત્યારે સામર્થ્યવાનું સર્વ યુક્તિપ્રયુક્તિનિધ્યાત, આશ્ચર્યકારક તેજવડે યુક્ત, પર્વત-
 પ્રમાણે સ્વસામર્થ્યથી પરિપૂર્ણ તથા શીઘ્રસ ચારી આપ, આપના રક્તવર્ણ મૃગમાંથી બલિષ્ઠ
 મૃગને આપના રથે ભેડે છે. ત્યારે એકાદ રાત્રી હાથીપ્રમાણે આપ સર્વ ઝાડ પાન ખાઈને
 ભર્યો છે (કે શું એવો ભામ થાય છે).

અત્યંત પ્રતારીલ, રૂઝે નામના મૃગપ્રમાણે સુંદર, સર્વજ્ઞ, પોતાના ચિત્રવિચિત્ર મૃગ
 ભેડીને તથા ભાલા લઈને રાત્રિને ભગડનાર, શત્રુને એકદમ એકીજ વખતે પીડા આપનાર
 તથા બલિષ્ઠ હોવાને લીધે સર્પમાફક અનુની આ મરૂત સિંહમાફક ગર્જના કરે છે.

સમુદાયમા મુદ્ર દિગ્ગામ્ય, મનુષ્યોને સહાયભૂત થનારા તથા અંગમાં સામર્થ્ય હોવાથી
 સર્પપ્રમાણે કુપિત થનારા હે મૂ મરૂડેવો, સ્વર્ગ તથા પૃથ્વી અને લોકમાંથે સંભાષણ કરો.
 તમારા રથની વધુનાર સુંદર તેજ દુઃખોચર થતું નથી કે? તથા તમારા રથ પર વિષુત્
 વિરાજમાન થઈ નહિ કે?

સર્વજ્ઞ, સ્વલેભ્ય નામ કરીને એકજ નિવાસ કરનારા, એકએકની સાથે તદ્દન સંલગ્ન,
 સ્વસામર્થ્યના થોડે. લેહપ્રભુ પામેલા, અન્નવિદ્ય નિપુણ, અપાર બલ અગમા હોવાવાળા,
 તથા બાહુથી નામ લેનારા - ૧ શર મરૂતોએ હાથમાં જાણુ લીધું છે.

પવિત્ર, થપક્ત, ભગમંડળીય નામના, સ્થિર પદાર્થોને ચલાયમાન કરનારા, પોતે શત્રુ
 વરૂંથી અલગ પડી ના જાયેના, હાથમાં ભાલા ચમકાવનાર, આ મરૂત હુંધપ્રાશનથી
 સામર્થ્યવાન જાનીને તેમના સુવર્ણમય પવીથી પર્વતોને, રક્તામાના એકાદ હુદ્ર પદાર્થ-
 પ્રમાણે, ચુરો કરી નાખે છે.

૭ મહિષાસ * માયિન ચિત્રમાનવ ગિરદો ન સ્વતલસ રણ્યદ બાહ્યોપુ તલિપી વન્ અનુગ્વ (તદા)
 ૮ દક્ષિણ ઉવ વના પાદેવ
 ૯ પ્રવતન પિદા * ટ્વ મુપત, વિવેદસ પવતાભિ જ્ઞિગ્મિ ક્ષપ નિવન્ત, સન્ રત્ર લલપ,
 લલપા બહિમચ્ચ મિદા * ન નાન્તે
 ૧ ગણપ્રચ ત્પાચ * લલમા બાહ્યમન્ન શ્લ નરત રેદમી બાહ્યદ ત વન્તુરેપ દશતા મન્તિઃ" ન
 ૨ રમેડુ વિદુન્ ન તત્તો
 ૧૦ વિશ્વવદન, રાચાન સર્વેન્મ નાન્તપ્તમ તાપીમિદિવિદિયન, બલ્લાર, બનન્તદ્વપ્પ, રૂપ-"
 લાદ્ય નર ગમન્ત્યા" ૭૫ - રે
 ૧૧ મરૂત બાહ્યન મ્વદત્ત દુન્નુત્ત રૂપન્ત ન જન્તુર નરત પ્રયોદ્ય રૂત દિરપન્તેભિ પવિમિ.
 પર્વશાન્ બાપમ્ય ન રન્તિમન્તે.

યુદ્ધધર્મણુમાં ચતુર, પવિત્ર, અરણ્યમાં સંચાર કરનાર તથા સર્વત્ર પરિભ્રમણ કરનાર એવા જે રૂદ્રના પુત્ર, તેમનું આવાહન કરીને અમે તેમનું સ્તવન કરીએ છીએ. રજ્જેલોકમ જનારા, બલિષ્ઠ, સરલ ગતિથી દોડનારા તથા અતિશય શક્તિમાન મરૂદ્ધણને વૈભવ પ્રાપ્ત થવા માટે તમે ભજો.

૧૨

પોતાની સહાય અર્પણ કરીને જેનું તમે રક્ષણ કરો છો તે માનવ પોતાના આમશ્યથી સર્વ લોકો કરતાં વધારે બલવાન થાય છે. તે પોતાના અશ્વોના યોગવડે આમશ્ય મેળવે છે, તે પોતાનાં શૂર માણસો મારફત સંપત્તિ મેળવે છે, લોકો જેને માટે શોધ કરે એવી શક્તિ તેને પ્રાપ્ત થાય છે તથા તે વૃદ્ધિ પામે છે.

૧૩

ધનની પ્રાપ્તિ કરી આપનાર, પ્રશંસનીય, સર્વ વિશ્વમાં વિદિત થનારી, અત્યંત સ્તુત્ય, યુદ્ધમાં હાર ન ખાનાર તથા ઉજ્જવલ શક્તિ, હે મરૂત, તમને હવિ આપનારા ભક્તોના અંગમાં આણુ. અમને શતાયુ પુત્રપૌત્ર પણ મળે.

૧૪

હે મરૂદેવ, અમને એવો વૈભવ આપો કે જે સ્થિર રહે, જેના યોગવડે શૂર લોકો અમારી પાસે રહે, જેનાયોગે શત્રુ હાર પામે, જેની ગણતી સેંકડો તથા હજારોથી કરવી પડે તથા જે હમેશાં વૃદ્ધિ પામે. જેની સ્તોત્ર સંપત્તિ અપાર છે એવા આ મરૂદ્ધણ પ્રાતઃકાળે અમારા તરફ સત્વર ગમન કરે.

૧૫

૧૨ યજુ પાઠક વનિનં વિષ્વર્ષણિ હદસ્ય સૂત્ર હવસા યુગ્મમણિ । રણસ્તુર, તવસ, ધર્જાવણ રૂપણ મારુત ગણં પ્રિયે સધત,

૧૩ મરુતઃ વઃ કૃતી ચં ભાવત ॥ મરુતઃ શવસા જનાન્ અતિતર્સ્થાઃ । અવદ્રિર્વાજં મરુતે, નૃમિ ધના મરુતે, આપુરુષ્ય" મરુતુ ભોક્ષેતિ પુષ્યતિ.

૧૪ મરુતઃ ધનરૂપત, ઉવધ્ય, વિશ્વવર્ષણિ, વર્જેત્યં, પૂત્યુ દુષ્ટર, યુમન્ત દુષ્ટ્ય મધર મુ પતન । રાત દિમા, લોક તનવ પુષ્યેય.

૧૫ મરુત, રિધર, ચીરન્ત, ધૃતિસહ, " તદાદિગ, રાતિન, શુદ્ધવાં" ગિય શસ્ત્ર મુ નુ રુપત । ધિગવદ

અનુવાક ૧૨

॥ ૬૫ ॥ શ્વિ-શક્તિપુત્ર પરાચર । દેવતા ભ્રમિ ॥

સૂક્ત ૬૫.

જે પ્રમાણે ઠોર ચોરી જનાર એકાદ ચોર ગુફામાં ભરાઈ જોકો હોય ત્યારે તેનાં પગલ રથી તેની લાળ કઢે છે તે પ્રમાણે પ્રજાશીલ પુરુષોએ પોતપોતામાં એકમત કરીને, સર્વની મસ્કૃતિ પોતે સ્વીકારીને તે દેવો પામે પહેલું ડનાર જે તું, તેની તારા પગલાપરથી શોધ રી અને તે સર્વ પુરુષગણ પુરુષ તરા સર્ગી વિ-જનન થયા ૧

દેવોએ સત્ય નિયમે-માર્થી કૃતપક્ષ થયેલ ગુપ્ત સનેનું પગિાલન હતું સર્ગ પ્રમાણે પૃથ્વી પણ તે સત્યનિયમોનું આશ્રયસ્થાન થઈ પ્રત્યક્ષ સત્યે જ્યા જન્મ લીધો એવ ભ્રમથી અતિશય કાઠમાઠથી જેનું જનન થયું તે અગ્નિ વૃદ્ધિ ગત થવા લાગ્યો ત્યારે સર્વ કંકાએ તેનું સ્તવન કરીને તેના વર્ધનને ઉત્તેજન લીધું. ૨

ઉત્કર્ષ જેવો રમણીય હોય છે, પૃથ્વી જેવી વિસ્તીર્ણ છે, ગિરિ જેવો (પુષ્પફલદિ) સોગ્ય વસ્તુથી પરિપૂર્ણ હોય છે, ઉદક જેવું હિતકંઈ હાય છે, દેડતા છતા પણ વધે કંકેરેલો ઘોડો જેવો વધારે હોડે છે, અથવા એકદ મહ નદી જે પ્રમાણે પોતાનો તટ ભાગ નાખે એવી સામર્થ્યવાન હોય છે, તેમ આ અગ્નિ છે. ખરેખર એને કોણ પ્રતિપદ કર શકશે ? ૩

આ નદીઓનો જીવનન આસ છે, કે બાણે કે તે ગહિન અને આ ભગ્ન. જે પ્ર એકાદ નૃપતિ શત્રુનો સહાર કરે છે તે પ્રમાણે આ આખા અસ્થનું ભક્ષણ કરે જે પ્રમાણે વાયુથી પ્રેરિત થઈને આનો મોરચો વનો તરફ વળેલો હોય છે ત્યારે ખરેખર અગ્નિ પૃથ્વીના (બાણે) કેશજ કાપી નાખે છે. ૪

હું પ્રમાણે ઉદકમાં જેમીને આ શ્વાસોછ્વાસ લે છે. આ પોતાના ભુદિવાનપણ લીધે અતિશય જ્ઞાનગીલ હોઈને સર્વ લોકોને પ્રભાતજાગે બાંધી કહે છે. સોમપ્રાણ આના અગમ અપણતા છે. આનો જન્મ સત્યમાથી થયેલો છે. જે પ્રમાણે એકાદ જન આના અગમ અપણતા છે. આનો જન્મ સત્યમાથી થયેલો છે. આ સર્વવ્યાપી છે વર પુષ્ટ હોવાથી દેખાવડું દેખાય છે તે જ પ્રમાણે આ દેખાય છે. આ સર્વવ્યાપી છે આની કાંતિ દૂર સૂધી પસરે છે. ૫ (૬)

૧ નમો ગુજાન નમો વહન ત્વા સજોવા. ધીરાઃ ક્ષ્મા ગૃહા ચતન્ત' તાયુ ન પર અગુમન્, વિશ્વ યજ્ઞા ત્વા ઉપ સીદન્.

૨ દેવા કૃતસ્ય મતા બનુ શુ લૌર્લ મૂમ પરિષ્ઠિ મુવટ. કૃતસ્ય ચોનો મ. સુજાન સુમિર્ષિ' હી આપ પ વા વધન્તિ

૩ રજ્વા પુષ્ટિ ન, પૃથ્વી સ્થિતિ ન, મુગ્ધ ગિરિઃ ન, શમુ કોદ. ન, અગમન્ સર્ગપ્રતજ્ઞ ભત્વઃ ન, ધોદ. વિન્ધુ ન, હી ક વરાતે ?

૪ વ્રાહ્મણ સ્વર્ણાં સિન્ધૂના જામિ રાજા હિન્ચાન્' વનાનિ અતિ ચત્ર વાતચૂત' વના વિ ભસ્પાન્ અમિઃ પ્રિયિન્ધ્યાઃ રોમ દાતિ હ

૫ અપુ સીદન્ હસ ન શસિતિ ચેતિષ્ટ કૃત્વા વિજા ઉપર્ધુન્, કૃતપ્રજાત સોમ' ન વેધાઃ વિમુ દ્રેમા. સિન્ધો' પપુ ન

॥ ૬૬ ॥ ઋષિ-ગ્રાક્ષપુત્ર પત્રાચર । દેવતા-અગ્નિ ॥

ચૂડા ૬૬.

તેજસ્વી તથા પ્રભાવશીલ અગ્નિ, આશ્વર્યપ્રદ સંપત્તિપ્રમાણે, સર્વદર્શી ભાનુપ્રમાણે, હવનપ્રદ આયુષ્યપ્રમાણે, પેતાના ઔન્ન્ય પુત્રપ્રમાણે તથા ચપલ અશ્વપ્રમાણે હોઈને જેપ્રમાણે ધેનુ દ્વંધને દૃઢ રીતે ધાન્ધુ ઠરે છે તેપ્રમાણે વનમાંનાં વૃક્ષોને મળ્યૂત પકડી રાખે છે. ૧

સર્વ લોકોપર વિજય મેળવનાર આ અગ્નિ પકવ થયેલાં જેતરમાંનાં ધાન્યપ્રમાણે અથવા મુદર એવા એકાદ મહિત્ત્રપ્રમાણે હોઈને તેણે ભક્તોનું શ્રેય રહે એવું કર્યું છે. સૌથી ગાવામાં મક્ક થયેલા ઋષિ અથવા મર્ચને પસંદ પડે એવા એકાદ અશ્વની જેવી સર્વ જનોમાં તારીફ થાય છે તેવી આની વિશ્વમા ગ્રામા થાય છે. તથા આ સર્વને તેમનાં હૃદય અર્પણ કરે છે. ૨

શાશ્વત ટકનારા સામર્થ્યપ્રમાણે અથવા સ્વચ્છમાની પ્રિયપત્નીપ્રમાણે આ સર્વને પૂજ્ય તથા પ્રિય હોઈને તેનું તેજ દ્વંધ યંત પનરનારું છે તથા સર્વ વિશ્વેની આ તૃપ્તિ કરનારો છે. ન્યારે પોતાની ચિત્રવિચિત્ર કાલિથી આ વિરાજમાન થયો હોય છે ત્યારે સુવર્ણરથપ્રમાણે અથવા જન સમુદાયમાં પેતાના તેજવી અળકનારા એકાદ તેજસ્વી પુરુષપ્રમાણે આ ચોલાવા લાગે છે સત્રાગમાં એનું ઝનુન ઘણું તીવ્ર હોય છે. ૩

ગુપ્તમાં મોઢલેલી મેનાપ્રમ ! અથવા એકાદ અઘ્રકુશલ વીરે ઝનુનથી ફેંકેલા દીપ્તિમાન પાલનમણે આ ભીતિ નિશ કહે છે આ મર્તિમાન યમજ છે. પછી તેણે જન્મ ધાન્ધુ દ્યોં હેય અથવા તેનું માન્ય જન્મ લેવાની તૈયારીમાં હોય આ કુમારિકાએનાં વસ્ત્ર તથા વિવાહિત સ્ત્રીઓનો નાથ છે. ૪

જેપ્રમાણે ધેનુ સ્વચ્છ તન્ન જમન કરે છે તેપ્રમાણે વમને પ્રિય જે અગ્નિ તે પ્રત્યક્ષિત થયો હોય છે ત્યારે એને આમારી સ્થાવર તથા જંગમ સંપત્તિસહ તે અગ્નિપાસે ગમન કરીએ છીએ એકાદ મહાનદીપ્રમાણે જળનો પ્રવાહ ઉતરાણને માર્ગે આણેજ વહેવડાવવા માડ્યો. ધેનુ ખળ ઉમે સૂર્યતરફ જોઈને આરડવા લાગી. ૫ (૧૦)

૧ ચિત્ર રાંધ ન, સદ્દ્ સૂર. ન, પ્રાણ આયુ ન, નિત્ય: સુનુ ન, મૂર્ણ તક્ત' ન છુત્તિ વિભાગ નુ પવો ન વત' સિવ મન

૨ સ્વ અર ન, વરુ વવ ન, જનાનાં જેતા ક્ષમ રાધાર સુખ્યા' ઋષિ ન, પ્રીત: વાજી ન, રથુ પ્રન્ન વર દમતિ

૩ નિત્ર જનુ ન વ નો જાયર દુરોક્ષાચિ' વિશ્વરમ્ જર. ગમલ્લુ લ્લેષ. ચત્ત્ ચિત્ર અપ્રાદ્ધ વિધુ શેલ: ન રત્ના રા ન

૪ ના' મન્વ, 'વેદર્થ' ના' ંન્નુ દિદ્વ ન બન દધાતિ કર્ત્તીનાં જાર, જનીનાં પતિ', જનિ' ત્વ વમ, જન્ન રમ. દ

૫ ૧૨. મરત નમને ન, વર નપા વમ'વા. વ (પિત્ર) ત (વધામ:) સિન્નુ: ન છોદે: નીધી: પ્ર પના ૧૪' રદાદ ગર નરત.

॥ ૬૭ ॥ ઋષિ-શક્તિપુત્ર પરાશર । દેવતા-શમિ ॥

સૂક્ત ૬૭.

ઋષિયો (હૃદય કરીને) વિજય સંપાદન કરનાર આ મનુષ્ય જાતિનો ઠંથ્યાણુકર્તા એકાદ રાત્રાપ્રમાણે જે ઉપાસક સેવાથી થાક્યા સરખો થનાર નથી એવા સેવકને ચાહે છે. મનુષ્યનું શેષ ભેડું તેને સુખકાયક હોય છે. અથવા બુદ્ધિસામર્થ્ય જેવું મનુષ્યને ઉપયોગમાં આવે છે તેપ્રમાણે સૌખ્યકારક હોનારો આ અત્યંત પ્રજ્ઞાશીલ અગ્નિ અમારા હૃદયે દેવોતરફ લઈ જઈને તેમને તે અર્પણ કરે.

સર્વ વૈભવો પોતાના હાથમાં રાખનારા આદેવે ગુફામાં (છુપાઈ) બેસીને દેવોને મોટી ચિંતામાં નાંખ્યા. મન તદ્દલીન કરીને રથેથી પ્રાર્થના ન્યાયે બુદ્ધિમાન (ભક્ત) જન ગાતા એકા હોય છે ત્યારે તેમને આ દેવનું જગમાં જ્ઞાન પ્રાય છે.

જન્મરહિત પરમેશ્વરપ્રમાણે આણે આ વિસ્તીર્ણ પૃથ્વીનું પોપણ કર્યું છે, સત્યરહિત પ્રાર્થનાના યોગે તેણે ધુલોકને એકત્ર પકડી રાખ્યો છે. હે અગ્નિદેવ, તું વિશ્વનો પ્રાણ છે. તું ગુફા ગુફામાંથી પરિભ્રમણ કરતી વર્ણને (પણ) અમારાં પથુની જેટલી મન ગમતી (ચરવાની) જગ્યા હોય તેટલીનો (અવશ્ય) જગ્યાવ કર.

ગુફામાં નિવાસ કરનાર આ અગ્નિદેવનું જેને જ્ઞાન કરી લેવાની ઇચ્છા છે, સત્યરૂપી અમૃતની ધારા પ્રાપ્ત કરવામાટે જે તેની પાસે ટાંપીને ઘેસે છે, તથા જે અગ્નિના સત્ય નિયમોનું પરિપાલન કરીને તેને તેના નિવાસસ્થાનમાંથી બહાર આણે છે તેમને તે સંપત્તિ પ્રાપ્ત થવા માટે આશીર્વાચનો દે છે.

જે પોતાના સામર્થ્યથી લતાસમુદાયમાં વૃદ્ધિગત થાય છે, જે તેમનું અપત્યન છે, તથા જે પોતાની જનનીમાં રહે છે, જે પ્રજાશીલ છે તથા જે વિશ્વનો જાણે કે પ્રાણ છે, તે અગ્નિદેવ જલોનાં ગૃહોમાં વાસ કરે છે. સુત્ર લોકોએ તે ધરતું માપ લઈને તે તેનું ભાષે મંદિરન કર્યું છે.

૧ વનેપુ જાતુઃ, મતેપુ મિત્રઃ, રાજેવ અતુર્વે ધુટિ દ્વીતિ. સેમઃ ન સાપુઃ ક્રતુઃ ન યઃ સ્વાધીઃ દેવઃ
 હૃદયવાદ મુખત.
 ૨ વિશ્વાનિ વૃષ્ણા દસ્તે દધાનઃ ગુપ્તા નિગ્રીદન્ દેતાન્ બનેં પાત વચ્ચ હવા તદાન્ મન્ત્રાઃ અણતન્ (તદા)
 ધિતપાઃ નરઃ દે મત્ર વિદન્તિ.
 ૩ અત્રઃ ન પૃથિવિં દમો વાચર. સન્વઃ મજ્જેનિઃ સા સન્નન્ન. વશઃ દિવા ૧શનિ નિપાદિ. અન
 વિશ્વાયુઃ ॥ ગુપ્તા ગુર્દ યાઃ
 ૪ ગુપ્તા મન્વન્ત દે વઃ ચિંકૃત, વઃ જ્ઞાત્સ ખલ ના જાગર. ચે કૃતા દવત. વિશ્વાનિ મન્વે વમૂન
 મન્વરાવ દૃ માત્ર.
 ૫ મરિતા વઃ રીદન્ત વિરોપત, ઉત્ર દ્રવ્ય, ૨ત દ્ર ૧૩ મ દઃ. વિનિ. વિશ્વાયુ. મન્વે દને. પં.૫ઃ
 હમ્વાવ હમેવ વજુ

॥ ૬૮ ॥ અપિ-શાકેપુત્ર પરાશર । દેવતા-અમિ ॥

સંક્રાંત ૬૮.

સર્વ વસ્તુ પરિપક્વતાએ પહોંચ્યાહો આ ચપલ અગ્નિ ઘુટોકપર આરૂઠ થયો છે. સ્થાવરથી જંગમચુની સર્વ વસ્તુને-(એટલુંજ શું પણ) રાત્રિનેય પણ તેણે સુપ્રકશિત કરી છે. આ દેવ આ સર્વ વસ્તુને એકલો વીંટળાઈ વળીને પોતાના શ્રેષ્ઠ ગુણને લીધે દેવોમાં પ્રમુખ દેવ થઈને બેઠો છે.

૧
ન્યાયે, હે દેવ, તેં જીવ જાનીને શુદ્ધ કાષ્ઠમાંથી જન્મ લીધો ત્યાં તારા ભુદ્ધિ સામર્થ્યની તે સર્વેએ વાહવા કરી. પોતપોતાને માર્ગે તારા અવિનાશી સત્ય નિયમોનું જ્યાં તેમણે પાલન કર્યું ત્યાં તે સર્વને 'દેવ' સંજ્ઞા પ્રાપ્ત થઈ.

૨
સત્ય નિયમોનો આ પ્રેરક છે, તેમનો આ કંપક છે, સર્વ વિશ્વનો આ પ્રાણ છે. આને દીને જ સર્વ લોક પોતપોતાનાં કર્મોમાં પ્રવૃત્ત થાય છે. તું જાનવાન છે, માટે જે તને હવે આર્પણ કરે, અથવા જે તારી સેવા કરે તેને તું સંપત્તિ આપ.

૩
ગાંતુના અપત્યસમુદાયમાં આ 'હવિર્હોતા' થઈને બેઠો છે. સર્વ સંપત્તિનો આ જ ખજાનો સ્વામી છે. પોતાના શરીરમાં વીર્ય હોવામાટે સ્ત્રીપુરુષની પરસ્પર ધૃષ્ટિ થઈ ત્યાં નાપર મને ભંગ' જાનો પ્રસંગ ન આવતાં તે તારી શક્તિના યોગે સંતતિ લાભ પ્રાપ્ત થી શક્યાં.

૪
જેમણે આની આજ્ઞા વાળહોળ સાંભળી છે તેમને, જેમણે પુત્રને પિતાનો અધિકાર પ્રાપ્ત થાય છે તેમજાણે, આતું સામર્થ્ય પ્રાપ્ત થયું છે. સર્વના પોષણની વ્યવસ્થા કરનાર આ અગ્નિએ એકઠા ગૃહનાં દ્વારો ખોલીએ તે પ્રમાણે પોતાની સંપત્તિ ખુલી કરીને સુધી છે. સર્વના ગૃહસ્વાસ્થ્યમાં આનંદ માનનાર આ અગ્નિએ નક્ષત્રોના યોગે દર્શનમાં ચોલા આણી છે.

૫ (૧૨)

૧ મુરમ્બુઃ ધીળત' દિવઃ ઉપ રભાત, સ્થાતુ' વરથ અવત્તુર વિ કર્ણોત, વિશેષા દવા દકઃ પરિ વત મહિસા દેવાનાં દવ. મુવત.

૨ દેવ, યત્ત્ર જીવ દુષ્કર્મ પતિશ્ચ. તે વિશે કતુ ગુણત દા ભાત, દેવઃ અમૃત જ્ઞત સપન્તઃ વિશે દેવત નામ મજન્ત

૩ જનસ્વ પ્રવા જ્ઞતસ્વ ધીતિ'. વિશ્વાયુ'. વિશે અપાંચિ વકુઃ ગુચ્ચ વ વાણત, વઃ વા લે વિધાત. સર્વે વિચિત્રાત્ રવિ દવત.

૪ મનો અપિ નિપત્ત હોતા યઃ ચિત્ ભાસાં રવીણાં પતિઃ તુ મિથઃ તનુપ રેત. રરુન્ત. અમૂતા.

૫ ગુપ્ત - અરઃ ઘાષ ધોવત, કૃષ, પિત્ર પુત્રા ન, હૃષ-ત. પુરુષ. વમૂતાઃ દુરઃ-ધમ્-વિ

૧૬૧ ॥ કાવિ-શકિપુત્ર પરાશર । દેવતા-અગ્નિ ॥

સૂક્ત ૬૯

ઉપાનો વક્ષભની માફક આ ઉગ્ગમવલ તથા હેલીપ્થમાન' હોઈને સ્વર્ગમાંની જ્યોતિષપ્રમાણે
દુઘોઠ તથા પૃથ્વીનું આક્રમણ કરે છે. જન્મ લેતાંની સાથે એણે પોતાના સામર્થ્યથી
સર્વ જગતને વ્યાપ્ત કરી લીધું તથા પુત્ર હોવા છતાં પણ તે દેવોનો પિતા થયો. ૧

તે અગ્નિમાં કર્તૃત્વ શક્તિ ધણી છે. એનું જ્ઞાન વિશાળ હોવા છતાં પણ તેનામાં ગર્વનો
સ્પર્શ નથી. ધેનુના આંચળપ્રમાણે પૈય' પદાર્થમાંનું આ મૂર્તિમંત માધુર્ય જ છે. આનો
તાપ હૃદય' હોવા છતાં પણ પ્રત્યક્ષ સૌખ્યપ્રમાણે આ જનોને અત્યંત આનંદ આપનાર છે.
ધરના મધ્ય ભાગમાં આ સ્થિત હોય છે, તે વખતે આ ધણી રમણીય રૂપાય છે. ૨

પુત્ર જન્મ્યો એટલે તે જેવો ધરમાં પિતાને રમણીય દિસે છે તેવો આ ગૃહમાં રમણીય
લાગે છે. મનગમતા ઘોડાપ્રમાણે આ અવધડ પ્રસંગ નિભાવી દે છે. મનુષ્યો સાથે સહવાસ
કરવામાં જે દેવ સમુદાયને આનંદ થાય છે, તેમને હું જ્યારે જ્યારે (અમારા યજ્ઞમાં)
ગોલાલુ' છું, ત્યારે ત્યારે તે સર્વનું દેવત્વ આ જ ધારણ કરીને આવે છે. ૩

જે અર્થે આ સર્વ માનવોપાસે તે' (આજપર્થિત) ઉત્તમ લક્ષ' પદોન્યુ' છે તે અર્થે
તારી આજ્ઞા તોડવાને કોઈજ ઉદ્યુક્ત થશે નહિ. ખરેખર તે તારું જ પરાક્રમ છે કે સમગ્ર
દેવોની સહાયથી તે' શત્રુનો વધ કર્યો તથા વીર પુરુષોને સાથે લઈને તે' હુલ્લીપી' નિંદકોની
હાથપાશુ કરી નાંખી. ૪

ઉપાના વક્ષભની માફક હેલીપ્થમાન તથા તેજસ્વી આ અગ્નિની ક્રાન્તિ સર્વની ઓળખીતી
છે. પોતાની જાતની પ્રેરણાથી રથ વહી જનારા અગ્નિના અશ્વોએ દ્વારો ઉઘાડ્યાં તથા
સૂર્યદર્શન થતાં સાથે આનંદનો શબ્દ કર્યો. ૫ (૧૩)

૧ ઉચ: જાર: ન શુક્ર: શુક્રકાલ' દિવ: જ્યોતિ: ન સગીચી પપ્પા. પ્રચ્ચત: કલ્પા પરિવ્રજ્ય. પુત્ર: સન્
દેવાનાં પિતા મુવ:

૨ દેષા: વિજાનન્ અગ્નિ: અહત: . ગોનાં કષ્ઠ: ન પિતૃતાં' સ્વાય'. આર્દ્યે: સન્ જ્ઞને શેવ: ન. દુરોજે'
મધ્યે નિપત્ત: રણ્વ: .

૩ પુત્ર: જાત: ન દુરોજે રણ્વ: પ્રીત: વાજી ન વિશ: વિતારીત, ચન્ વૃષ્ણિ: ધનીઢા: વિશ: અંજે અગ્નિ
વિશ્વાનિ દેવત્વા અશ્વા: .

૪ ચત્ અન્ય: વૃત્ત્ય: ધુર્ધિ' ચર્કય' ઇતા તે જ્ઞતા નકિ: મિનન્તિ. તત્ ઉ તે દશ: ચત્ સમાને: (રપાસિ)
અહન્, ચત્ વૃષ્ણિ: યુક્ત: રપાસિ' વિવે: .

૫ ઉચ: જાર: ન વિનાશા ડક્ષ: સજ્ઞાતરુપ: અર્સં ચિદ્દેવ, ત્મના વહ-તા: દુર: વિશ્વન્, સ્વ-
વિશે નવમ્સ.

॥ ૭૦ ॥ ઋષિ-શકિપુત્ર, પરાશર : દેવતા-અગ્નિ ॥

સૂક્ત ૭૦.

અગ્નિની ઉપાસના કરનારા અમે તેની મન:પૂર્વક સ્તુતિ કરીને ભરપૂર, વૈભવ પ્રાપ્ત થવામાટે યાચના કરીશું, કારણ આ અત્યંત તેજ:પુર્ણ અગ્નિ સર્વ વિવન વ્યાપ્ત કરી નાખનાર છે. દેવલોકમાના નિયમાનુસાર એને પૂર્ણ જ્ઞાન છે. તથા મનુષ્ય જાતિમાના પ્રાણી કેમ જન્મ પામે છે, તે આ ઉત્તમ રીતે જાણે છે.

ઉદકોનો જે ગર્ભ છે, જે અચરચર સૃષ્ટિનો પણ ગર્ભ છે, તે અગ્નિ આગળ-પછી તે પર્વતના અંતર્ભાગમા હો કે શૂંઢાના અંતર્ભાગમા હો-માનવજાતિમાનું પ્રત્યેક મનુષ્ય તથા તે જ પ્રમાણે અમરોનો પણ સમુદાય સંતોષથી નમ્ર થાય છે.

જે આ અગ્નિને ઉત્તમ સ્તોત્રોસંહિત તૃપ્તિ થતા સુધી હવિ અર્પણ કરે છે તેને આ રાત્રિનો સ્વામી અગ્નિ ધનના ભંડાર આપે છે. દેવોના જન્મ તથા મર્ત્યજનનું જેમ જ્ઞાન છે એવા હે જ્ઞાનશીલ અગ્નિદેવ, આ સર્વ ભૂમદેશોનું મરણીય કર.

સ્વર્ગમા ગાધિષ્ઠિત થયેલો આ હવિદાતા અગ્નિ સત્ય ૧ પરિપૂર્ણ પરાક્રમ કરતી વખતે તેની આરાધના અમારી તરફથી થઈ છે આ સત્યથી સંસ્પૃશ્વિત ૨ આનું વર્ધન લિખ લિખ સ્વરૂપની અનેક રાત્રિઓ તથા તેજ પ્રમાણે સ્થાવર ૩ જ ગમ સર્વ પદાર્થોએ ક્યું ૪ છે.

તું અમારી ઘેનુની પ્રશંસા કરાવે છે તું અમારા તાળામાના વેનાની પ્રશંસા કરાવે છે અમારા કુળનાં સર્વ મનુષ્યો તને સ્વર્ગમાંના ગણિ અર્પણ કરે છે. અનેક સ્થાને તારી માનવો તરફથી સ્તુતિ થયેલી છે. તથા વૃદ્ધ થયેલા પિતાની સંપત્તિ જેમમાણે તેના યુવને પ્રાપ્ત થાય છે તેપ્રમાણે તારી તરફથી તેમને સંપત્તિ મળેલી છે.

આ સ્વાધી ૫ મનુષ્યપ્રમાણે પેતાની મનસલા સાધના, અસ્ત્રકુશલ મનુષ્યો પ્રમાણે શૂર, વેર લેનાર, માણસો પ્રમાણે ભયપ્રદ તથા સંપ્રાપ્તમાં ઉત્તમપણું ધારણ કરનારો છે. ૧(૧૪)

૧ મનાવા બધ પૂર્વાં દનમ દેશાનિ પ્રતા આ ચિકિત્વાન્ માનુષસ્ય જનસ્ય જન્મ આ (ચિકિત્વાન્)

સુલોક ઋષિ વિશ્વાનિ જન્મ

૨ ચ. અર્ધો ગમ, દન, ના ગ. , રથાતા ન ગમ, ચરથો ગર્મ અરમે ગદો ચિત્તુરોજે અતઃ વિશ્વા

વિશ્વ ન મનુષ્ય દ્યોતી

૩ ચ તુર્વત્ જાન ન દાઘા સ હિ ધાતવાન ઋષિ. રચીણો ચિકિત્સા દેવાનો જન્મ મર્ત્યુ ન

વિદ્યુન્, દ્યોત ના નિ ગાનિ

૪ પુ વિદ્યા પૂર્વો ધન ન્યાતુ રથ ન જનપ્રસાદ વ વર્ધાન્ (સ) હોતા, સ્વ નિવત્, વિશ્વાનિ

પ્રથમે મેષાનિ દ્યોત નાનિ

૫ માતુ દનેતુ પ્રાનિ ધિત ન વિશ્વે સ્વ વર્તિત મરત નર રથા પુરુષા વિસવચેન્, જિમે. પિત્તિ: ન

વિનર-ગ.

૬ વમાણુ ૧૧૧, વાપુ ન વપુ, અર્ધેષ ઘટ, ચાંતવ મીષઃ

૫ ૫૧ ૫ અગ્નિ-શક્તિપુત્ર પતાર ૧ દેવતા-અગ્નિ ૫

શુકલ ૭૧.

જે પ્રમાણે પ્રમાણ પત્ની પોતાના પ્રમાણ પતિને સંતુષ્ટ કરે છે તે પ્રમાણે એક જ દેહાણે રહેનારી આ સ્ત્રીઓએ આને સંતુષ્ટ કર્યો છે. જે પ્રમાણે ઉપાને જોઈને ગાયને સંતોષ થાય છે, તે પ્રમાણે આણે આશ્ચર્યકારક તેજના યોગે પ્રકાશમાન થનારા શુભવર્ણ દિવસ તથા કૃષ્ણ-વર્ણ રાત્રિને જોઈને તેમણે આનંદથી સ્વાગત કર્યું છે.

અમારા વડિલોએ કૃષ્ણ સ્તોત્રસામર્થથી અત્યંત દુર્લભ દુર્ગ પશુ તોડી નાંખ્યા; તે જ પ્રમાણે અગ્નિસોએ સ્તોત્રધોષથી પર્વતો સાગી નાંખ્યા તેમણે અમારે માટે વિસ્તીર્ણુ ધુલોક તરફ જવાને માર્ગ તૈયાર કર્યો તથા દિવસ, સ્વર્ગ, દીપ્તિ અને પ્રકાશની પ્રાપ્તિ કરી લીધી.

પ્રેમથી તેની ઉપાસના કરનારા તેના ક્રિકડાએ તેના સત્ય નિયમોનું અવલંબન કર્યું તથા તેની પ્રાર્થના સફળ કરી લીધી. દેવસમુદાયને સંતુષ્ટ કરનાર, કર્મવ્યાપૃત પરતુ નિર્લોભ થઈને, અગ્નિપાસે જમન કરે છે.

આને સર્વવ્યાપી માતરિયાએ મન્યન કરીને ઉત્પન્ન કર્યો ત્યારથી આ દેવીપ્રમાણ અગ્નિ પ્રત્યેક ઘરમા પ્રાદુર્ભૂત થવા લાગ્યો. એકાદ બલિષ્ઠ રાજાની કામદાગી અગ્નિકાર કર્યાપ્રમાણે આ બૃહજેવા દિસેનાન અગ્નિદેવે પ્રત્યેક દેહાણે હાજર રહીને સર્વતુ પ્રતિનિધિન્ય રાગીનર્યું છે.

અગ્નિદેવ ચિત્રવિચિત્ર કાન્તિયુક્ત તથા પ્રજાવાન છે. પોતાનો પિતા જે શ્રેષ્ઠ ધુલોક તેની હોંસ તેણે પુરી તથા તે પછી નીચે નીકળી ગયો. (તેની સાથે) તેની પર દોષથી અસ્થવેતા પરાક્રમી પુરૂષે પ્રભવસિત બાણ છોડ્યું તથા તે દિવ્ય ધુલોકે તેની વ્યામા પ્રકાશ ર્યું (૧૫) ઉત્પન્ન કર્યો.

૧ ડગલી: ડગલત મિત્ર પતિ ન સનીલા: જનય: ડગ પ્ર જિન્ન ન ગાવ ડવસ ન રાસાર: રપાવો
ચિત્ર ડચ્છન્તો અર્યા અપુત્ર.

૨ પિતર: ડકર્થ વીલુ વિત્ત દ્વહા ન અગિસ રંગ અર્દિ હન ન ભમે વૃહત દિવ: એસે ગાડ
ચકુ, બદ, કેવુ, ડલા વિવિદુ

૩ અર્થ દિધિષ્ઠ વિન્ટા: જન દપન્ અસ ધોર્નિ યનયન્ દન્ આન્ દેવન્ જન્ન પ્રવસ: કર્મચન્તો:
અતુષ્પન્તો. અપસ અન્ન ચન્તિ

૪ યત્ વિનત માતરિયા દે મધીન્ સ્વેત દહે-દે જ્નેન્ મુત સન્ન નન્ ગન્નન્ દે મહીવસે રાજે ન
અ જા વિવાય

૫ યન્ મહે પિત્રે દિવે કે રસ ક ચિકિન્દા વૃક્ષાન્ નવ ત્પરન્ અસા દ્વન્ના ભસે દિષ્ટુ વૃક્ષન્, દેર:
ગાવો દુરિતરિ વિધિ ધન્

જે પોતાને ઘેર તારા પ્રીત્યર્થ તારી જવાલા પ્રજ્વલિત કરે છે તથા ભક્તોની ઉપાસનાને પ્રસન્નતાથી સ્વીકાર કરનાર તને જે પ્રતિજ્ઞા નમન કરે છે તેનું, હે દ્વિગુણિત ક્રાન્તિથી વિલુપિત અગ્નિદેવ, તું આયુષ્ય વધાર. તું તેનો પક્ષ લે છે. તેને વૈભવ પ્રાપ્ત થઈને તે રથમાં બેસે.

૬

જે પ્રમાણે સપ્ત મહાનદી સમુદ્રને જઈને મળે છે તે પ્રમાણે વિશ્વમાંના સર્વ હવિ અગ્નિ પાસે જ જાય છે. અમારા છેક પાસેના સંખધીને પણ અમારું આયુષ્ય કેટલું છે તેનું જ્ઞાન નથી, પણ તું એટલો પ્રજ્ઞાવાન છે કે દેવોના મનમાં શા વિચાર ચાલે છે, તે પણ તને વિદિત થાય છે.

૭

જ્યારે સર્વ લોકના સ્વામી અગ્નિદેવે વિશ્વમાં સુખસમૃદ્ધિ રહેવા માટે તેના તેજથી વ્યાપ્ત કરી દીધું ત્યારે ખરેખર ઉત્તમવલ્લ વીર્યથી જ (તેના શરીરમાં) સંચાર કર્યો. આ સર્વ જોવાને દુલોકપાસે જ સાક્ષી હતા. (પછી તે વીર્યના યોગે) અગ્નિએ તારૂં વ્યયુક્ત, સુવિચાર-સંપન્ન તથા નિર્દોષ પ્રજ્ઞ નિર્માણ કરી અને તેમને પોતાના કર્મમાં પ્રવૃત્ત કરી.

૮

જેનું પોતાને માર્ગે મન પ્રમાણે ત્વરાથી ગમન થાય છે તે સૂર્ય સર્વ સંપત્તિ પર પોતે એકલો અધિપતિ બસાવે છે. સુંદર હસ્તથી મુશોભિત મિત્ર તથા વરૂણ એ બન્ને સાર્વભૌમ, ધેનુમા રહેલા મિષ્ટ અમૃતનું રક્ષણ કરે છે.

૯

હે અગ્નિદેવ, જે અર્થે તું અતિશય જ્ઞાતા તથા પ્રજ્ઞાશાલી છે, તે અર્થે અમારા વરિલોકથી અમારા સુધી તારો ચાલતો આવેલો સ્નેહ સંખધ તું તોડી નાખીશ નહિ. જરા પણ (કાળા) વાદળ પ્રમાણે સુંદર રૂપનો ગિગાહ કરનારી છે, માટે તે કુદ્યાના આવતા પહેલાં તું જ (અમારી વરક) આવ.

૧૦ (૧૫)

૬ વ: કુખ્યં સ્વે દમે ભા વિમાતિ વા વપાત. અનુ પૂન નમ સાચાત, અમે, દિવર્હા અસ્ય વય, વર્ષ ૫ સુવાર્મિ દ્વયા સરખં વાસત.

૭ સમ યદ્યો: જલત. સમુદ્ર ન વિશ્વા: પુષ્ક: અર્મિ અભિ સચન્તે ન વય: જામિભિ વિચિન્તિતે, વિદિશાન. રેરેપુ પ્રમર્તિ વિદા:

૮ વનુ દય વૃપતિ મેજ: ભા બાનદ, દ્યુવિ રેત નિવિવત શો: અમીકે અમિ અનવગ, સુવાન, સ્વાજ્ય છર્ષે જનયત મુદયત વ.

૯ મન ન વ અનન. મનુ ઈર્ષિ, સૂર એક સન્ના વરવ દંને રાજાના સુપાળી મિત્રાવરણા મોપુ પ્રિય અમૃત હમ ના.

૧૦ અમિ વિદુ વર્ધ. મનુ અમે ન: વિશ્વાર્મિ સદ્યસ મા પ્રમર્ષિતા. જરિના નમ: ન સ્વં વિનાતિ વસા: અનિવર, અપ દૃષ્ટ.

સૂક્ત ૭૨.

॥ ૭૨ ॥ ઋષિ-શકિપુત્ર પરાશર । દેવતા-અગ્નિ ॥

અનેક હિતકન્ધલાભ' પોતાના હાથમા રાખનારા અગ્નિદેવે કેટલાક કવિનાં કાવ્યો પોતાની તન્ધ આકર્ષી લીધા છે. સર્વ પ્રકારની શાશ્વત સંપત્તિ સદૈવ નિર્માણ કરીને અગ્નિ વૈભવોનો સ્વામી થયો છે.

જેમનું મન ગભરાઈ જવાનો સંભવ નથી એવા સર્વ દેવોએ અમારેમાટે અમારી આસપાસ જેમી ગહેનારા આ બાલકની મન પૂર્વક શોધ કરી, તોપણ તેમને આ બાળક મળ્યું નહિ પણ પગલાં પાછળ જતા જતાં શ્રમથી થાકેલા દેવોએ તેની સ્તુતિ કરતાં જ અગ્નિના શ્રેષ્ઠ પદને સ્થાને તે સુદર રીતે જઈને ઉભા રહ્યા.

હું અગ્નિદેવ, તું દેહીપ્રમાન છે. જ્યારે તે દેહીપ્રમાન પુરૂષોએ ત્રણ વર્ષપર્યંત ધીધી તારીજ પૂર્ણ કરી ત્યારે યજ્ઞમાં મર્વત્ર વિદિત પદવી તેમને પ્રાપ્ત થઈ તથા તે સુદર પુરૂષોને તેમના પોતાના મહત્ત્વે ૬ વ તરફ પ્રેરણા કરવામાટે આવી લાગ્યો.

વિશાલ હુએ જાત, યથેચીયેષ્ઠમા શોધ કરતા કરતા તે યજ્ઞાર્હ પુરૂષોને દ્વંદ્વના સામર્થ્યના પ્રાપ્તિ થઈ ત્યારે મર્થ માણ્યોને આ વિદિત થયું ત્યારે અત્યંત શ્રેષ્ઠ પદપર વિરાજમાન થયેલા અગ્નિને ઉચ્ચ-ધ્યાનપર આરોહણ કરીને તે બાણવાને સમર્થ થયા.

તારૂ જ્ઞાન થયા પછી તે હીંચણ વાળીને તારીખામે એક અને તું તેમને અત્યંત પૂર્ણ હોવાથી તેમને તને વડન ધૃષ્ટિ આપ્યો ની રૂપ અને બીજા મિત્ર ત્યાં રક્ષણ કરતા જે તેની રીતે અગ્નિના પ્રયત્ન કરીને તેમણે તેમને જે તાને (અમર) કરી લીધા.

૧ નર્વા' પુરુષિ હસ્ત દધાન શશ્વત વેષસ ક્ષત્ર્યા નિક વિશ્વા બમૃતાન સજા ચક્રાણ બામ રયાના રામપાત મુવત્.

૨ નમૂસા ત્રિજા મૃતા, નલે પરિપન્ત વસ રન્ધ્ર ત, ન વિ દન, પદ્મ્ય' ધનપુત્ર ધિયથા મ પરમ પદ ગદ્ય તણુ

૩ અમ યત્તુ તિત્ત શરદ શુચિ ત્વા પૃતેન સપર્વાન્ ચક્ષિવાનિ ચિન્ નામાન ૧ પેરે મુજાના તદ અપદનન્તે.

૪ વૃત્તિ તા આ પેવિદાના ચક્ષિમાસ દદિના પ્રજાગ્રિરે. મર્તે વિદત્; પરને પદે તસ્થિવાસ માંદે નમાયિતાં પિતૃત્વા

૫ તજા તા ૩ ૩ ઉપર્ષાદૃ, પ. ૧૬ ત, નમસ નનત્વ ૫ સચ્ચુ નિમિત્તિ કૃત્ત ૧ નાના ગિરિદાત્

લા તન્વ કૃમ્યન્.

જે એકનીસ ગુણ પદો ક્રૂત તારે જ સ્થાને મૂક્યા છે તેનાથી તે ચણાઈ પુરૂષોને જ્ઞાન થયું.
તે ગુણ પદોના જ યોગે તે, 'ઐક્યભાવથી' ગ્રહીને પોતાના અમરત્વનું રક્ષણ કરે છે તે
અગ્નિદેવ, તું અમારા ઢોર ઢાખરનું તથા સ્થાવર જંગમ મ પત્તિનું પરિપાલન કર

હે અગ્નિદેવ, સર્વ મનુષ્યોના વિચાર તું બાણુતો હોઈને તેમના જીવનાર્થ તેમના
પોષણની તે ચિરંકાલીક યોજના કરી છે. દેવોના ગમન કરવાના અતર્ભાગ પશુ તને વિદિત
છે તથા તેને લીધે તું તેમને હવિ પહોંચાડનારો જૂત થયો છે. આજસ શુ છે તે તને
ખબરજ નથી.

તાજ ચિંતન કરનારા તથા તારા સત્ય નિયમ પાળનારા તે પુરૂષોને ઘુલોકમાં સખ
નરીઓ તથા મ પતિના દ્વારોનું જ્ઞાન થયું. સરમાને પશુ ગાયો પુરી રાખેલું હર્ષેદ્ય-જ્ઞાન
સાપડયુ કે જેના યોગે માનવજાતિને સુખમા રહેતા આવડે છે

અમત્વ મેળવવામાટે માર્ગ તૈયાર કરવાના ઉદ્દેશથી જે પુરૂષ પોતાના મર્વ આપત્યો પાસે
પ્રાપ્ત થયા તે શ્રેષ્ઠ પુરૂષોમાટે પૃથિવી પોતાના સામથ્યથી વિન્નૃત ધર્મ—ને પોતાના
પુત્રોમાટે—પોતાના (નાના) પખેલ પોતાની તૃપા નિવાગી શકે માટે—અદિતિ માતાએ
વિશાલરૂપ ધારણ કર્યું.

મૃત્યુમાથી મુક્ત હોવાવાળા દેવોએ બ્યારે સ્વર્ગલોક્ની એ આપો નિર્માણ કરી ત્યારે
તેમણે આ અગ્નિમા અત્યંત મુદર તેજ મૃત્યુ તેની નાથે તન છગી મૂક્ય પ્રમણે અગ્નિ
માથી તેજની નગીઓ વહેવા લાગી તથા તે નીચે (પૃથ્વીપર) આવતાવાર અગ્નિસ પ્રાણિમાને
તેમનું જ્ઞાન થયું.

૧૦ (૧૮)

૧ યત્ર િ સત્ત ગુણાનિ પદા લે શ્વ નિહિતા યદિવાત અવિદન્ તેમિ સત્તોપા ' અમૃત રક્ષન્તે પશ્યન્
ચ સ્થાનુન્ ચરથ ચ વાહ

૭ નમે, કિર્તીનાં વનુનાનિ વિદ્વાન્ જીવસે ગુરુથ આનુરક્ વિગ દવગાનાન્ અશ્વન અન્તર્વિદ્વાન્
હવિશદ્ અન્તર દત્ત અન્તર

૮ સ્વાય જુહા દિવ સત્ત યદી રાય દુર ભાવિ અજાનન, વેન માનુરી વિરુક મોચતે વુ રહદ
કર્તે ગન્વ' કરમા વિદન્

૯ અન્તરજાગ ગતુ ક્રવાનાસ વે વિશ્વા સ્વસ્ત્યાનિ બા તસ્થ મહદિ ઇથવા મહા વિતસ્યે પુત્રે, વે
પરસે, અ દતિ માતા

૧૦ ૫૧ અન્તર દિવ અહો અહવન્ અમ્મિન્ પાદ ધિય અધિ નિ દયુ અથ સદા ન સિંધવ સધન્તિ,
અમે, મનોથી અરડા અજાનન

સૂક્ત ૭૩

॥ ૭૩ ॥ ઋગ્-શાક્તુર પરનાર । દેવતા-અગ્નિ ॥

જે અગ્નિદેવ આપપાસેથી મળેલી ન પત્તિપ્રમાણે આયુષ્યને વૃદ્ધિજનક થાય, શાની મનુષ્યના ઉપદેશપ્રમાણે જે નન્મર્ગ દેખાડે છે, જેની ખતર ભરદાન ધર્મના ધર્મ પ્રાદુષ્યપ્રમાણે જે નતુષ્ઠ થય છે એવા આ અગ્નિદેવે ભક્તના હવિ પહેલાંકાનુકૂળ કરીને ઉપાત્તનુ ધન મૃદ્ધિથી ભરી નાખ્યું છે

જે સર્વિતાદેવપ્રમાણે સત્યબુદ્ધિવાળો છે, જે પોતાના સામર્થ્યથી સર્વ પાપોના નાશ કરે છે, જેની સ્તુતિ અનેકો તરફથી થઈ છે પોતાનું રૂપ જેમ બદલી શકાય નહિ તેપ્રમાણે જે નદિપણુ બદલાતો નથી, પોતાના પ્રાણપ્રમાણે જે મનુષ્યને સુખદયક લાગે છે એવો આ અગ્નિદેવ સર્વને પ્રિય થયો છે

એકાદ દેવપ્રમાણે વિશ્વનુ પાપા કરીને, હિતજનક તથા મિત્રત્વ ધારણ કરનારા નૃપતિ પ્રમાણે અથવા યુદ્ધમાં અનભાગ લેનારા તથા સુખમાં ગેળનારા વીરપ્રમાણે અથવા એકાદ પતિપ્રિય તથા નિષ્કલક ઓપ્રમાણે (સર્વને સન્માનનીય થઈને) આ પૃથ્વીપર વિરાજમાન થાય છે

હો અગ્નિદેવ, પ્રત્યેક ગૃહમાં પ્રજ્વલિત થનાર તને આ સનાતન વિશ્વમાં મનુષ્યો ભજતા આજ્ઞા છે આ અગ્નિને આને તેમણે પુષ્કળ ધન અર્પણ કર્યું છે, માટે (હો અગ્નિદેવ), તુ તેમનેમાટે વૈભવ લઈને આવ તુ સર્વ વિશ્વનો પ્રાણ છે

હો અગ્નિદેવ, તારી ઉપામના કરનારને (પેટભર) અન્ન મળવું જ જોઈએ તને હવિ અર્પણ કરનાર વિદ્વાન્ સ્તોતાઓને પૂર્ણ આયુષ્ય પ્રાપ્ત થવું જ જોઈએ અમને વિજય મળવાને કેવોમાટે તેમના હવિભાગ તૈયાર કરી મૂકનારા જે અમે ભક્તિમાન લોક તેમને ઉદ્ધનમાં શૌર્યની પ્રાપ્તિ ખાતરી થશે

૧ 'ય પિતૃવિત્' રવિ ન વયોધા, 'અવિતુષ શાસ્ત્ર ન સુપ્રણાત, સ્વોનશી આતપિ ન પ્રાણાન હાતેવ' અથત સમ્પ વિતારીત

૨ દેવ સાવતા ન ચ સલ્લનન્મા, ક્લ્વા વિશ્વા રૂપનાનિ નિપાત, પુરપ્રસસ્ત, અનાત ન સલ્લ, અત્તેવ શેવ દિવરાગ્ય મૂર

૩ 'ય દેવ ન પૃથિવી' અવશ્યાયા, 'હતમિન રાત્ર ન, પુર સદ રામેસદ વીરા ન, અનવદા પાતડેવ નારી ઉપશેતિ

૪ અગ્ને, દન નિલ શ્વ ત ત્વા દુશ્મનુ કિતેપુ નર આ સત્ત આસ્મન્ આથ મૂરે પુત્ર નિદપુ વિષપુ રયીનાં ધરણ નવ

૫ અગ્ને, મપવ ન પૂર અવશ્ય, દદત મૂરવ અવશ્ય મપવ દવ્યુ આવ દમ્નત અવે સામપેડુ શાસ્ત્ર સનેમ.

તારા સત્ય નિયમોને અભિમાન ધારણ કરનાર તથા સ્વર્ગલોકમાંના એક હિસો પ્રાપ્ત કરી લેનાર ધેનુઓએ (સર્વ જગતે) પોતાનાં સદોદિત ભરપૂર ભરેલાં આંચળમાંનું હુધ ઉત્સુકતાથી પાતું. તારી કૃપાની યાચના કરનારી મહાનદીઓ ઘણા લાંબા પ્રદેશમાંથી પર્વતની પાસે આવીને થોભી.

હે અગ્નિદેવ, પવિત્ર દેવોએ તારીપાસે કૃપાની લિષ્ઠા માગીને સ્વર્ગલોકમાં દીર્ઘિ મેળવી તેમણે રાત્રિ તથા દિવા એ બે લિપ્ત સ્વરૂપના (દેવતા) ઉત્પન્ન કર્યા અને આપ્રમાણે કાળા તથા સ્વર્ણ રંગને તેમણે એક રથાને આપ્યા.

હે અગ્નિદેવ, જે અને માનવોની તે વૈભવ પ્રાપ્ત્યર્થે યોજના કરી મૂકી છે તે અર્થે અમે પણ તને હવે અર્પણ કરીશું. દુષ્ટાક તથા પૃથ્વીલોકની જોડી અને અંતરિક્ષને વ્યાપ્ત કરીને તું છાય. પ્રમાણે આ (સર્વ) વિશ્વને વળગ્યો છું.

હે અગ્નિદેવ, તું અમરો સંરક્ષક થાય તો અમે અમારા ધોડાથી (શત્રુના) ધોડાને છુટીએ; અમે અમારાં માણસોવડે (શત્રુનાં) મણુઓને હરાવીએ તથા અમે અમર હડવ્યાવડે (શત્રુપાત્રેના) ધોડાઓને પરાભૂત કરીએ. અમરો કુળમાંના વિક્રાન્ત પુરૂષોને વડિલોએ મેળવેલી સંપત્તિનું સ્વમિત્વ મગીને તેમને સો વર્ષનું આયુષ્ય પ્રાપ્ત થાવ.

હે કર્તૃત્વનઃ અગ્નિદેવ, આ તારાં સ્ત્રોત્રો તારા ચિત્તને તથા અંતઃકરણને પ્રિય થાવ. દેવોની કૃપાથી પ્રાપ્ત થયેલી દીર્ઘિ ધરણ કરતા અમે, સર્વ વૈભવોપર રાજ્ય અક્ષવનાર તારા નિયમ પાળવ ને, (ખચિત, સનર્થ થઈએ.

૧૦ (૨૦)

૧ જ્વલત્ય વાવણાનાં દુનષ્ટા. ધેનવ. સ્નેહપ્રો પાંચમ્. સુનતિ મિશ્રનાળા. સિન્ધવઃ પવનતઃ અર્ધિ સમગ્રા યયુઃ

૨ અમે, વડિલાકઃ દે સુનતિ નિશ્વનાળા દિવિ ધ્રુવ દાયિરે. વિસ્તે નક્ષા ઉદસા ચ ચક્રુઃ, કૃષ્ણ ચ અશ્વ ચ દનં યયુઃ.

૩ અમે, યાત્ર મર્તાન્ યવં મુરુદઃ ચય ત્તે નપવાન. સ્વાન. રોદસાં યન્તરિક્ષ આપત્રિવાન્ હ્રયવ વિષં કુવન વિવશિ.

૪ અમે, ત્વંતા. અર્ધિઃ અર્ધિઃ, વૃનિઃ વૃન્, વોરિઃ વોરિઃ ચતુશ્ચ. વિવૃવિત્તસ્ય યવઃ દિગ્માનઃ નઃ મૂરયઃ હર્ષિના. વિનયુઃ

૫ ૧૦ ચય અમે, દ્વા ઉચ્ચાનિ તે નનસે દેરે ચ દુર્ગાન ચન્તુ દેરનષ્ઠ ધ્રુવઃ પ્રાપ્તિદાનાઃ યવઃ મુરુદઃ તે દન યવન.

અનુવાક ૧૩.

સૂક્ત ૭૪,

॥ ૭૪ ॥ ઋષિ-રઘુગણપુત્ર ગોતમ । દેવતા-અગ્નિ ॥

જે અમારી હાંક લાંબી' હોવા છતાં સાંભળે છે એવા આ અગ્નિપ્રીત્યર્થ આપણે એક સ્તોત્ર
ગાઈએ, આવો.

જ્યારે એકએકનો વધ કરવાના હેતુથી માણસો એકએકપર તુટી પડે છે ત્યારે આ પુરાતન
અગ્નિદેવે ભક્તભાટે તેના ઘરઘારની કાળજી કરી છે.

હવે લોકોને બિન હરકતે કહેવા દો કે આ પ્રત્યેક સુદ્ધમાથી ધનની લૂંટ આણનારા
અગ્નિદેવે વૃત્રના વધાર્થ જન્મ લીધો હતો.

જેને ઘેર તું દેવોના પ્રતિનિધના સંગ'ધથી રહે છે, જેના હવિનો આસ્વાદ લેવા માટે તું
ત્યાં ગમન કરે છે, અથવા જેનો યજ્ઞ સુંદર' થાય એવી તું તગનીજ કરે છે,

તે જ મનુષ્યનો હવિ, હે અગ્નિદેવ, હે સામર્થ્ય'માથી જન્મ પામનાર અગ્નિદેવ, ઉત્તમ
થયો એમ લોક કહે છે. તે જ અતિશય તેજસ્વી એમ લોક સમજે છે, તેનો જ યજ્ઞ ઉત્તમ

એવી લોકોમાં પ્રશંસા થાય છે.

હે અત્યંત આસ્વાદ' આપનાર અગ્નિદેવ, હવિનો આસ્વાદ લેવા માટે તથા સ્તવનોનો
સ્વીકાર કરવામાટે તે સુપ્રસિદ્ધ દેવોને તું અત્રે લાઈને આવે છે.

૧ ભારે' વ અસ્મે શ્રુત્વંતે અગ્રવે અધ્વર ઉપપ્રવન્ત મન્ત્ર યોજેન.

૨ ક્રોદિતોષુ કૃષ્ણ સજગ્માનાસુ, પૂર્વ્ય વ દાશુષે ગય અરક્ષન્.

૩ રત, રણેણ ધનઙય આમે વૃત્ત્વા અજનિ જન્તવ- પુવન્તુ

૪ મય ધ્રુવે દૂત અસિ, હજ્યાનિ વીતયે વેપિ, અધ્વર દત્તમન્' કૃણોષિ

૫ સદસ વદો, અગિર, તમિઃ જનાઃ સુદન્વ, સુદેવ, સુર્વાદિઃ નન્દુ

૬ સુન્દ્ર', દ્યયા વીતયે પ્રદક્ષતે તાન્ દેવાન્ વ દદ ઉત આ વહિષે

અંક ૧ અધ્યા ૦ ૬ વ ૦ ૨૨, ૨૩] ઋગ્વેદ; [મણ્ડ ૧ અનુ ૧ ૩ મુ ૦ ૭

જ્યારે હે અગ્નિદેવ, તું તારું પ્રતિનિધિપણનું કાર્ય જાળવવા જાય છે ત્યારે તારા રથને
અથવા અશ્વોના ચાલવાનો અવાજ જિલકુલ જ સંભળાતો નથી. ૭

અગ્નિદેવ, જ્યારે તને હવિ અર્પણ કરનારને તે તારા અંદાણનીચે લીધો ત્યારે તેણે
બળ વધ્યું અને તેની હીન સ્થિતિ નાશ પામીને તે પ્રથમ કરતા ઉચ્ચ સ્થિતિએ ચઢીને
સંપૂર્ણતાએ પહોંચ્યો. ૮

અગ્નિદેવ, દેવોને હવિ આપનારને તું તેજયુક્ત વિપુલ સામર્થ્ય અર્પણ
કરે છે. ૯ (૨૨)

સૂક્ત ૭૫

॥ ૫૫ ॥ ઋષિ-રહ્મણપુત્ર ગોતમ । દેવતા-અગ્નિ ॥

તારા મુખમાં હવિ મૂકતી વખતે, દેવોને પ્રિય જે માફ એક સ્તોત્ર છે, તેને
સ્વીકાર કરે. ૧

હે અગ્નિ, હે અગ્નિરસ, હે અત્યંત કર્તૃત્વશીલ દેવ, તને મન ગમતું એક સુંદર સ્તોત્ર હવે
અમે બોલનાર છીએ. ૨

૭ અમે, યત્ રૂપ યામિ, રથસ્ય અશ્વ યો. ઉપહિઃ કર ચત્ ન રણે.

૮ અમે ત્વોત દાશ્યાન્ વાજી મહવઃ પૂર્વમાન્ અપર અગ્નિ પ્ર અસ્માન્

૯ ઉત અમે દેવ, દેવેન્વ દાગુર્વે યુમન્ વૃદન્ સુર્વાયે વિવાસધિ.

૧ માર્ગાનિ દશ્યા તુશન. દેવપરસ્તમ સપ્રસ્તમ મન. જુવસ્વ.

૨ ૧, ૧, મગિસ્તમ વેપસ્તમ અમે તે પ્રિય તે પ્રિય સામર્થ્ય મક્ષ વોષેમ.

અટ્ટ૦ ? અઘા૦ ૬ વ૦ ૨૩, ૨૪] ઋગ્વેદઃ [ઘણ ? અનુ ? ? સૂ૦ ૭૬

હે અગ્નિદેવ, સર્વ મનુષ્યોમાં તને કોણુ આપ લાગે છે ? તને યજ્ઞ સમર્પણ કરનાર કોણુ ? ખરેખર તું કોણુ છે ? તથા કોની પાસે તને ગમે છે ? ૩

હે અગ્નિદેવ, તું સર્વનો આત્મા છે તું અમારો પ્રિય મિત્ર છે. તારાપર પ્રેમ કરનારનો તું સન્માનનીય રહેછી છે. ૪

મિત્ર તથા વરણુને તું અમારો યજ પહેચાડ. દેવોને તથા તારા શ્રેષ્ઠ સત્યનિયમોનું અમારી પૂલ અર્પણ કર. અગ્નિદેવ, તું અમારો યજ ઘેર લઈ જાય છે. ૫ (૨૩)

સૂક્ત ૭૬.

॥ ૭૬ ॥ ઋષિ રઘુમણુપુત્ર મોનમ । દેવતા-અગ્નિ ॥

કયું સ્તોત્ર છેક તારા અંતઃકર્ણ મુધી પહોંચીને તને આનંદ આપશે ? કયી રતુતિ, હે અગ્નિદેવ, તને ઘણી સ્તોત્રપદાયક લાગશે ? યજ અર્પણ કરીને કોણુ તારીપાસેથી સામર્થ્ય-પ્રસિ કરી લીધી ? કેવા અંતઃકર્ણુથી અમે તને હવિ અર્પણ કરીએ ? ૧

અગ્નિદેવ, અત્રે આવ, અમારો હવિર્દાતા થઈને અત્રે વિરાજમાન થા. તું અમારો અગ્રણી થા, કારણુ તને કોઈપણ અપાય કંવને નમથ યનાર નથી. વિશ્વમાં સર્વત્ર પસરેલા ધ્રુવોક તથા પૃથ્વીલોક તારૂં રક્ષણ કરે. દેવોનો અમારાપર ધણો અનુચ્છ થાય માટે અમારો યજ તેમને અર્પણ કર. ૨

૩ અમે, જનાના ક તે જામિ, ક દાદૃશ્વર, ૧ વ ઇ, કાસેન ધિત અમિ.

૪ અમે, ત્વ જનાના જામિ ૧ પ્રિય મિત્ર અસિ, સરિાન્ય દૈવ્ય સન્મા.

૫ અમે, ન મિત્રાવરુણા યજ, દેવાન્ ગહૃ કૃત યજ સ્વ દમ યધિ

૧ અમે, તે મનસ વરાય વા ઉપેતિ, ૧ વા મર્નાપા ક્ષન્તમા મુવન્ ૨ યજ્ઞે. ક. વા તે દશ પરિ આપ ? મન વા મનમા તે દાદૃશ્વ ?

૨ અમે, જા ઃદિ. હો ॥ રૂઢ નિર્ધાર જદ-૧ ન પુર તા સુ ૧૧૧. વિગિ, વિગે રેદયી ત્વા નવ ગમ્, મદ કામનલાય દેતાનુ યજ.

સર્વ રાક્ષસોને, હે અગ્નિદેવ, તું દહન કરે છે. માટે આ અમારા યજ્ઞની કીર્તિ^૧ કાયમ રહે એવી તજવીજ કર. વળી સોમરસના મુખ્ય લોકતા ઇન્દ્રને તેના ઘોડા જોડાવીને અગ્રે લાવ. તે ઉદાર દેવના આદરાતિથ્યની સર્વ તૈયારી અમે કરી રાખી છે. ૩

અમારા કુળમાંનાં સર્વ મનુષ્યો જે તારી સ્તુતિ ગાય છે તેના યોગે તથા સ્વમુખથી પણ હું તારૂં પૂજન કરું છું, માટે તું દેવોસહિત અગ્રે આવીને બેસ. હે યજ્ઞાર્હ દેવ, હવે પહોં અડાવવા તથા યજ્ઞમાં પવિત્રતા લાવવી—આ બન્ને કામો તું સંભાળે છે. સંપત્તિ ઉત્પન્ન કરનાર તથા તેનું દાન કરનાર હે દેવ, (જલદી) જાગૃત થા. ૪

જે પ્રમાણે વિદ્વાન્ મનુના હવિથી, તે^૨ યુદ્ધિમાન ઉપાસકોની સાથે, સ્વતઃ પ્રજાવંત હોવાને લીધે દેવોનું યજ્ઞન કર્યું તે જ પ્રમાણે હે અત્યંત સત્યસ્વરૂપ હવિર્હાતા, દેવોને આનંદ ઉત્પન્ન કરનાર આ યજ્ઞ-અમસવડે તું તેમને હવિ અર્પણ કર. ૫ (૨૪)

સૂક્ત ૭૭.

॥ ૭૭ ॥ ઋગ્-રઘુગણપુત્ર ગોતમ । દેવતા-અગ્નિ ॥

૧ આ અગ્નિને અમે કયી રીતે હવિ આપીએ વાડું? જે અમર, સત્યધર્મીના પ્રણેતા, હવિર્હાતા તથા યજ્ઞાર્હ હોઈને દેવોને ગાનવોના સમુદાયમાં લાવીને બેસાડવાનું કામ જેના એકલાને જ હાથે થાય છે એવા તે દેહીધર્માન^૩ અગ્નિગાટે દેવોને પસંદ પડે તેનું અમે કયું સ્તોત્ર ગોલીએ વાડું? ૧

જેનું દર્શન થતાંવાર મનને અત્યંત સંતોષ થાય છે, જે સત્યધર્મીના પ્રણેતા છે, જે દેવોને હવિ પહોંચાડે છે, તે અગ્નિદેવને અનેક વખતે વંદન કરીને તમે અગ્રે લઈ આવો જ્યારે માનવોના કામમાટે અગ્નિદેવોપાસે જાય છે ત્યારે તે (તેમનામાંના પ્રત્યેકને) એળખે છે તથા તેમનું મનઃપૂર્વક પૂજન કરે છે. ૨

૧ અમે, વિશ્વાન્ રક્ષત. ॥ પ્ર ધક્ષિ. યજ્ઞાના અભિશસ્તિપાવા^૪ ભવ અથ હરિ-ચાં સોમપતિં આવદ અર્ધ શ્રુદામ આતિથ્ય વક્ત્રમ

૨ પ્રજાવતા વચસા ભાસા ચ વદિઃ આદુવે દેવેઃ ચ દદ્ધ નિસરિસ. યજ્ઞન હોત્ર ઉત પોત્ર^૫ વૌષિ. વસૂનાં જનિતઃ પ્રયન્ત. વૌષિ.

૩ વૌષિઃ સન્ યયા વૌષિભિઃ વિપ્રસ્ય મનુપઃ દૌષિભિઃ દેવાન્ અયજઃ, એવ હોતઃ સત્યતર અગ્રે, મન્દદ્ધ ટુકા ત્વ અથ યજ્ઞત્વ.

૪ અમયે કથા દારોમઃ? યઃ અમૂન, જ્ઞતાવ, હોતા, યજિષ્ઠ દેવાન્ મર્ત્યુ રજોતિ દદ્ધ અસ્મે માદિને^૬ દેવગુણ વ્ય ગીઃ ઉપ્યતે?

૫ વ. અપ્યેતુ રાન્તમ, જ્ઞતાવ, હોતા, ત ઋન્ નવોંનિ આ રજુન્તમ, ચાર મતાંય ઓમ. દેવા દેવે પઃ વૌષિતિ મનસા ચ વજાતઃ.

મટ્ટ ૦ ? અધ્યા ૦ ૫ વ ૦ ૨૫, ૨૬] કઋગ્વેદ : [મળ ૦ ? અનુ ૦ ૧૩ સૂ ૦ ૭૮

જગમાં જે ક્યાંય પણ સુદ્ધિસામર્થ્ય જણાય છે તે તે જ છે. તે જ ખરો મનુષ્ય છે. તે
પ્રભુ સારો છે. જે પ્રભાણે મિત્ર તેના આશ્ચર્યકારક રથપર આરોહણ કરે છે તે પ્રભાણે આ
પણ અદ્ભુત રથપર વિરાજમાન થાય છે. દેવોના શ્રદ્ધાળુ ઉપાસક આ જ સૌન્દર્યવાન દેવને
યજ્ઞમાં પ્રથમ બોલાવે છે. ૩

સર્વ નરોમાં અત્યંત શ્રેષ્ઠ અને શત્રુનો સંહાર કરનાર તે અગ્નિ અમને પોતાના સંરક્ષણ
નીચે લઈને અમારાં સ્તુતિસ્તોત્રોનો અંગીકાર કરો, અને તેજ પ્રભાણે તને હવે અર્પણ
કરનાર તથા તેને લીધે સામર્થ્યવાન તથા પરાક્રમી બનેલા જે કોઈ પુરુષોએ તારૂં સ્તવન
કર્યું હોય તેનો પણ તું સ્વીકાર કર. ૪

સત્યધર્મના પ્રભુતા અને સર્વજ્ઞ અગ્નિની વિદ્યાનુ જાતભોગ્યે આપ્રમાણે સ્તુતિ કરી.
તેનાથી જ તેમને વૈભવ, સામર્થ્ય તથા સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત થયાં. તે પ્રજ્ઞાશીલ અગ્નિ સર્વને
ગમે છે. ૫ (૨૫)

સૂક્ત ૭૮.

॥ ૭૮ ॥ ઋષિ-રહુગણપુત્ર ગોતમ । દેવતા-આમિ ॥

હે સર્વજ્ઞ તથા સર્વસ આરી (અગ્નિદેવ). અમે ગોતમ, તને પ્રાર્થના તથા ઊત્તમોત્તમ
હવિ અર્પણ કરીને, ફરી ફરી વંદન કરીએ છીએ. ૧

વૈભવની ઇચ્છા રાખીને આ ગોતમ તારી આપ્રમાણે સેવા કરે છે. ઉત્તમોત્તમ હવિ અર્પણ
કરીને અમે તને ફરી ફરી વંદન કરીએ છીએ. ૨

૧ છઃ દિ કટુ, ષઃ મપ, ષઃ સાધુ, નિયઃ જ અદ્ભુતત્વ રખી નરુ. દેવવન્દ્યો આરી. વિગા મપેડ
પ્રપન્ન દત્ત તં ઉપદુવત્ ।

૪ મૂનો મૂતમઃ રિષાઃ જઃ અમિ અવસા મઃ મિરઃ ધોતિ મટુ. યે મપવાન રશિજા શાવરતુલા તમા
૫ મમ્મ રપવન્તઃ ।

૫ જ્ઞાના શતવેદા. અમિઃ શિષ્યેમિઃ જોતમેમિઃ એવ અણોટ. ષ એટ દુષ્ટ ૯૧૫૧, ય. ૧૧૬, ષઃ,
૭૩, ચિદ્રિવાનુ જોષ અવતિ ।

૧ અટ૨૧૬ (વિવદન, તા અમિ મિર દુષ્ટે નેત્ય અમિ પ્ર લાનુમ

૨ મલકમ નાતન ત તા મિર દુવાવતિ દુષ્ટે. અનુ પ્ર લાનુમ ।

અવૃ ૧ અધ્યા ૦ ૬ વૃ ૨૬, ૨૭] ઋગ્વેદ : [મુળ ૦ ૧ અનુ ૦ ૧૩ સૂ ૦ ૭૯

સામર્થ્યની અતિશય પ્રાપ્તિ કરી આપનાર તને અમે, અંગિરસમાફક, હાંક મારીએ છીએ. ઉત્તમોત્તમ હવિ અર્પણ કરીને, અમે તને ફરી ફરી વંદન કરીએ છીએ. ૩

પુત્રનો વિધ્વંસ કરીને દરુણની દાણાદાણુ ઉરાડનાર તને ઉત્તમોત્તમ હવિ અર્પણ કરીને, અમે ફરી ફરી વંદન કરીએ છીએ. ૪

અગ્નિદેવને ઉદ્દેશીને અમે રહૂગણોએ આ અત્યંત મધુર સ્તોત્ર કહ્યું છે. તને ઉત્તમોત્તમ હવિ અર્પણ કરીને, (અમિદેવ) અમે ફરી ફરી વંદન કરીએ છીએ. ૫ (૨૬)

ચક્રંત ૭૯.

॥ ૭૯ ॥ ઋષિ-રહૂગણુજ્ઞ ગોતમ । દેવતા-અમિ ॥

એના વાળ સોના જેવા હોય છે. એ જ્યારે રમેલોકના વીસ્તીર્ણ પ્રદેશમાં હોય છે ત્યારે બીનીથી ગભરાટ ફેલાવનાર (જાણે કે) સાપ જ, અથવા જોસલેર કૂંકાતા પવન માફક દેવ છે. એની દીપ્તિ અત્યંત પ્રકાશમાન હોય છે. હાસીમાફક ઇમાનથી કામ કરનાર અને (દમેશાં) યશસ્વી થનાર ઉપાતું એને જ્ઞાન છે. ૧

તારાં મોટી મોટી પાંખોવાળાં પક્ષી (સર્વ વસ્તુનો) નાશ કરવા લાગ્યા, અને કાળા રંગનો ઝાળદ જોરથી ખસાડવા લાગ્યો. જ્યારે આપ્રમાણે હવું ત્યારે તે હસવા સરખો અપ્રાજ્ઞ કરનાર શિયાળને પલ્લુ લાગ્યો. પક્ષી શું? વરસાદ જોસથી વરસવા લાગ્યો અને મેઘ ગર્જના કરવા લાગ્યા. ૨

જ્યારે તે મત્યધર્મના સરળ માર્ગથી લોકોને રસ્તો બતાવતા સત્યના પાણીનું પાન કરે છે ત્યારે અર્થમાં, મિત્ર અને વૃક્ષ આદિ તરફ ફરીને ઉપર (આકાશમાં) થયેલા પખાલીના આમડામાં ત્યાંનું ત્યાંજ પાણી ભરી રાખે છે. ૩

૧ વાગ્ધાતમં તં ત્વા અગિરસન્ દવામહે ગુપ્તેઃ અમિ પ્ર જોનુમઃ ।

૪ વઃ દત્પુન્ અવપૂન્યં ત ત્વા વૃત્તહન્તમ દુપ્તેઃ અમિ પ્ર જોનુમઃ ।

૫ રહૂગણાઃ અપ્રયે નુમન્ વવઃ અવોચામ ગુપ્તેઃ અમિ પ્ર જોનુમઃ ।

૧ રજઃ વિચારે દિશ્યન્દેશઃ ધ્રુવીમાન્ વાતઃ દ્વ ધુનિઃ અદિઃ ચુચિત્રાજઃ, યદ્યવતી સત્વાઃ અવમ્યુદઃ, ૧, રજઃ નંરદાઃ ।

૨ તે કાળઃ એ આ અમિતન્તઃ, વૃષ્ણઃ વૃષભઃ જોનાવ ચદિ દદઃ, સ્મયમાનામિઃ શિવામિઃ ન આ અગતઃ મિઃ ત્વાન્ત અજા મનર્ગન્તઃ ।

૩ અગ્નિ રતિઃ? પર્થિવિ નયન્ વત્ દ્વ જ્વરણ પદસા વિગ્નઃ, અર્ધમા મિત્રઃ પરિરના વરણઃ ડરણવ ડેનો નવ વૃદાન્તઃ ।

પટ્ટ ૧ અધ્યા ૫ વ ૦ ૨૭, ૨૮] કૃષ્ણેદઃ [ઘણ ૧ અનુ ૧ રે. સૂ ૭૨

સામર્થ્યથી જન્મ લેનાર, હે અગ્નિદેવ, જેથી ગાયનો લાલ થાય છે એવા સામર્થ્ય ઉપર તારી સત્તા છે. હે સર્વજ્ઞ દેવ, અમારે માટે ઘણી કીર્તિનો ભંડાર તૈયાર કર. ૪

તે તું જગપ્રસિદ્ધ અગ્નિદેવ, દેહીપ્યમાન વૈભવની મૂર્તિ, પ્રજ્ઞાવાન, અને સ્તુતિથી શુભ ગાવાને યોગ્ય છે. અનેક સેના ઉપર અધિકાર ચલાવનાર હે અગ્નિદેવ, અમને ધન પ્રાપ્ત થાય એવી તારી ન્યોતિ પ્રજ્વલિત કર. ૫

હે તીક્ષ્ણ જડબાવાળા અગ્નિદેવ, હે રાજધિરાજ, હરેક રાત્રી અને ઉપાનો પ્રકાશ પડતાંની સાથે જ તારી જ્વાળાથી રાક્ષસોને બાળી નાખ. ૬ (૨૭)

આખા સ્તોત્રમાં જેને નમન કરેલું છે એવા હે અગ્નિદેવ, અમે ગાયત્રી છંદમાં તને સ્તુતિ અર્પણ કરીએ છીએ, એટલા માટે તું અમારી ઉપર કૃપા કરીને અમારું રક્ષણ કર. ૭

હે અગ્નિદેવ અમને એવો વૈભવ આપ કે જે હુમેશાં રહે, જે હુમેશાં અમને મળે, અને અમારી પાસેથી યુદ્ધમાં શત્રુ હુટી શકે નહીં. ૮

૪ સહસ્રઃ વહો ભમે, ગોમત રાજત્વ ર્દશાન જાતવેદ અન્ને મદિ ધવ. ધેદે ।

૫ ષઃ ભમિઃ ર્દશાન , વસુ , વાવિ , ગિરા ર્દલેન્વઃ પુર્વેણીક અમ્મન્વ રેવ ર્દોદિદે ।

૬ જત ક્ષપઃ ઉત ઉપસ વસ્તો. તિગ્નજન્મ રાજન્ ભમે ત્મના રતસઃ પ્રતિ દદ ।

૭ વિશ્વામુ પીપુ વન્ય ભમે ગાયત્રસ્ય પ્રમમાન્ જ્ઞાન ન મવ ।

૮ ભમે, સજ્ઞાઘટ, ઘરેન્વ, વિશ્વામુ વૃત્તુ દુટ્ટર રવિ ન. ના મર ।

અષ્ટમ ૧ અધ્યાય ૬ વૃ ૨૮, ૨૯] ક્રમઃ [મળ ૧ નં ૧૩ સૂ ૮૦

હે અગ્નિદેવ, અમારી આપત્તિનો ખરાબર વીચાર કરીને અમને મુખ્ય આપનારી અને અમારા પોષણ માટે જન્મ મુખી ઉપયોગમાં આવનારી સ પત્તિ અમારૂં રુચરન ચલાવવાને અમને અર્પણ કર.

હે ગોતમ, સખત બવાલાથી મુક્ત થયેલા અગ્નિને સંપત્તિની" ઇચ્છા ધારણ કરીને પવિત્ર રતુતિસ્તોત્રા અર્પણ કર.

હે અગ્નિદેવ, અમને જે કોઈ નશ્વર અથવા દૂર રહીને ઉપદ્રવ કરે છે, તેનો સંપૂર્ણ નાશ થાવ. તું ફક્ત અમારો જ અભિવૃદ્ધિકંક થા.

મહાન્ન નેત્રથી મુક્ત અને નર્વાચારી અગ્નિદેવ તારાસોને હાકી" લાવે છે. રતવનને યોમ્ય આ હવિર્હોતા ભાષણ કરે છે.

સૂક્ત ૮૦.

॥ ૮૦ ॥ ઋષિ-રહુગણુત્ર માતમ । દેવતા-ઇન્દ્ર ॥

તને સતીષ આપવાને માટે મોમરસ તૈયાર થતા વેતજ આ વિદ્રાન્ ઉપાસકે તા મહાત્વનું વર્ણન કરેલું છે. હે અત્યવ બાળવાન્ અને વજ્રધરી દેવ, તારૂં પોતાનું સામાન આપન કરવાની ઇચ્છા રાખીને તે આહીને પૃથ્વીપરથી હાકી" લાવ્યો.

૧ મત્રે, નઃ પ્રીરેષ વિશ્વાયુપોષક માર્ગીકે રયિ ના પદે ।

૧૦ ગોતમ, મુત્રયુગ્મ વિશ્વયોગ્ય અન્નવે પૂતા ચાચ તિર પ્ર ભરત્વ ।

૧૧ મત્રે, ય. અગ્નિ દુરે ન અન્નદાતૃત સ પરીક્ષ ભક્તાક રત્ન દુષે ભવ ।

૧૨ હવિષ્મહ. રિવર્તિત. ભાવ રજઃગ મપત ૨૨ અધ્યઃ હોતા પૂતીત ।

૧૩ હા હિ મર હન રત્ન મહા પવન ચરત રવિત ચોત્રન, સ્વપાત્ત્ય મનુ ભર્તુ ભોત્રણ યિમ્ન નદાન પલા ।

અટ્ટ૦ ૧ અ યા૦ ૬ વ૦ ૨૧] કૃત્ત્વંદઃ [મળ્લ૦ ૧ અનુ૦ ૧૩ સૂ૦ ૮૦

તે રથેન' પક્ષે આપેલા અને નીચેવીને તા રાખેલા ઉત્સાહવર્ધક સોમરસથી
તારામા જ્ઞેશ આળ્યે, અને તે યોગે, હે વજ્રધારી દેવ, પોતાનું સામ્રાજ્ય સ્થાપન કરવાની
ધૃત્તિ રાખીને તે તારા સામર્થ્યથી વૃત્તનો પાણીમા વધ કર્યો. ૨

આગળ ચાલ, હુમલા કર, પરાક્રમ બતાવ, તારા વજ્રને પ્રતિબંધ કરનાર કોઇપણ નથી
હે ઇન્દ્ર, તારૂં સામર્થ્ય શૌર્યશુભ્રથી યુક્ત છે પોતાનું સામ્રાજ્ય સ્થાપન કરવાની ધૃત્તિ
રાખીને તે વૃત્તને મારી નાખ્યો, અને ઉઢકોને લઇ આળ્યો. ૩

હે ઇન્દ્ર, તે ભૂલોક અને દુલોકમા વૃત્તનું નામનિશાન પણ રહેવા મીધું નહીં. (માટે હવે)
તે તનું સામ્રાજ્ય સ્થાપન કરવાની ધૃત્તિ રાખીને સર્વ પ્રાણિનર્ગનું જીવન' ધારણ કરનાર
મને મરૂત દેવોએ પ્રેરિત કરેલા ઉઢકોને નીચે છાડી દે. ૪

પોતાનું સામ્રાજ્ય સ્થાપન કરવાની ધૃત્તિ રાખીને ઉઢકોનો પ્રસાદ' બિનહરકતે જઈ શકે
અને તેનામા ગતિ ઉત્પન્ન થાય એવા હેતુથી, ઇન્દ્ર, કોપાયમાન' થઈને, (સર્વ જગતને) હલાવી
ન ખનાર વૃત્તપર હુમલો કરે છે, અને તેનું મસ્તક વજ્રથી ઉડાવી નાખે છે (જીએ) ૫ (૨૯)

૨ સ દ્યેનાન્દત' છુત વૃષા મદ સોમ ત્વા અમદત્વ યેન રચિત, સ્વરાજ્ય અનુ અર્ચનુ ભાજણ રૂપ
અન્ન નિ જઘંધ, પૃથિવ્યા નિ ઘસા ।

૩ પ્રદિ, અમીદિ, ધૃગ્નુદિ, તે વજ્ર ન નિવસત દ દ તે ઘવ નુન્ન દિ સ્વરાજ્ય અનુ અર્ચનુ રૂપ દન
અપ જવા. ।

૪ દન્દ્ર, રૂપં મૂમ્યા' નિ દિવ નિ આપ જઘન્ધ સ્વરાજ્ય અનુ અર્ચનુ દમા જીવખન્યા' મદતતા
અપ અવ છજ ।

૫ સ્વરાજ્ય અનુ અર્ચનુ દન્દ્ર સર્નાવ' અપ સોદનન્દ્ર' અત્ત' આમકમ્ય વજ્રેન લોપત વજ્રસ સાનુ
અવ નિમ્નતે ।

સો સાંધાવાળું વજ્ર લઈને ઇન્દ્ર વૃત્રના મસ્તક પર ઘા કરે છે. પોતાનું સામાન્ય સ્થાપન કરવાની ઇચ્છા ધારણ કરનાર ઇન્દ્ર (ભક્તોના) હવીથી સંતુષ્ટ થઈને, પોતાના વહાલા ભક્તો સમૃદ્ધિનાર્થે થાય એવી ઇચ્છા રાખે છે.

શસ્ત્રાશ્રયી સુશોભિત હે ઇન્દ્ર, હે વજ્રધારી દેવ, જેનો પ્રતિકાર કોઈપણ કરી શકે નહીં તેવું સામર્થ્ય ફક્ત તારી પાસે જ છે, કારણ કે પોતાનું સામાન્ય સ્થાપન કરવાની ઇચ્છા 'શબીને તે યુક્તિપ્રયુક્તિથી તે કપટી પશુનો વધ ક્યો.

તારૂં ઉગામેલું વજ્ર મોટી નેવું નદીઓ પર ફેખાતું હતું. પોતાનું સામાન્ય સ્થાપન કરવાની ઇચ્છા રાખનાર તારૂં સામર્થ્ય ઘણું જ શ્રેષ્ઠ છે તારૂં બાહુબળ જગતને હિતકારી છે

સહજ માણસો એક ઠેકાણે ભેગા થઈને તેનું પૂજન કરે. વીસ મળીને સ્તુતિ કરી મેં કહો ભક્તોએ તેની સ્તુતિ કરી છે આ ઇન્દ્રભાટે આ સ્તોત્ર તૈયાર છે. તેને પોતાનું સામાન્ય સ્થાપન કરવાની ઇચ્છા છે.

૧. પાતપર્વણ વજ્રેણ ઘાતો બધિ નિ જિપ્રતે અન્ધસઃ મન્દાન, સ્વરાજ્ય અનુ અર્ચન્, ઇન્દ્રા સત્તિન્ય ગાતુઃ દિવ્યતિ ।

૭ અદિવ. વજ્રિન્ ઇન્દ્ર, યન્ હ સ્વરાજ્ય અનુ અર્ચન્ છ માયયા ત્વ ત માવિત યુગ અવરી અનુત્ત વાયં તુચ્યં દન્ ।

૮ નવર્તે નામ્યા. અનુ તે વજ્રાઘ. વિ આસ્થરન્ ઇન્દ્ર, સ્વરાજ્ય અનુ અર્ચન્ તે વીયં મદત્, ત ગાદી વત દિન્ ।

૯ મદત્ પાક અર્ચત, વિવ્યતિ. ૧૨ સોમત ગાતા જન અનુ મોનુક સ્વરાજ્ય અનુ અર્ચન્ દશર મ્ । ૩-૮૨ ।

અણ્ ૧ અધ્યા ૦ ૫ વ ૦ ૩૦, ૩૧] કૃગ્વેદઃ [મળ્ ૦ ૧ અનુ ૦ ૧૩ સૂ ૦ ૮૦

ધન્દ્રે વૃત્રના સામર્થ્યનો નાશ થયો. પોતાના બળથી તેના બળનો નિરોધ થયો. વૃત્રને મારી નાખીને જળ પ્રવાહને છુટો કર્યો, આ તેનું મોટું પરાક્રમ છે. પોતાનું સામ્રાજ્ય સ્થાપન કરવાની તેની ઇચ્છા હતી. ૧૦ (૩૦)

તારા ક્રોધથી આ બન્ને વીસ્તીર્ણુ લોક ભયથી કંપવા લાગ્યા, કસ્ય કે પોતાનું સામ્રાજ્ય સ્થાપન કરવાની ઇચ્છા રાખીને, હે ધન્દ્ર, તે મરૂદ્ધલોની સહાય લઈને પોતાના સામર્થ્યથી વૃત્રનો વધ કર્યો. ૧૧

(પૃથ્વીને) જ્ઞશથી હલાવી નાખીને અથવા મોટી મોટી ગર્જના કરીને પણ વૃત્ર, ઈન્દ્રના મનમાં ભય ઉત્પન્ન કરી શક્યો નહીં, (પણ ઉલટું) પોતાનું સામ્રાજ્ય સ્થાપન કરવાની ઇચ્છા કરનાર ધન્દ્રનું જ હજાર ધારવાળું લોખંડનું વજ્ર તેના અંગ પર પડ્યું. ૧૨

જે વખતે તારા વજ્રના યોગથી વૃત્રના અને તારા શસ્ત્રો એકમેક પર તૂટી પડ્યા ત્યારે હે ધન્દ્ર, તે વૃત્રનો વધ કરનારો વીચાર કર્યો તેથી પોતાનું સામ્રાજ્ય સ્થાપન કરવાની ઇચ્છા ધારણ કરનાર તારા સામર્થ્યની સ્વર્ગ લોકમાં પણ ભણું થઈ. ૧૩

૧૦ ઇન્દ્રઃ વૃતસ્ય તવિર્થો નિઃ અદન્ સદસા સહ તન્ બસા વૌન્વ મૌન્વ યન્ સ્વરાજ્ય અનુ અર્ચન્ વન જયન્વાન્ અસ્રજન્ ।

૧૧ યન્, વમિન્ ઇન્દ્ર, સ્વરાજ્ય અનુ અર્ચન્, મદલાન્ વન યન્ ઓજસા વમીઃ, તવ નન્યથે ઇમે મદી ચિન્ મિયસા વેપેતે ।

૧૨ વનઃ ઇન્દ્ર ન વેપસા ન તન્યતા ઇન્દ્ર વિદોમનન્ સ્વરાજ્ય અનુ અર્ચન્ સદસા વૌન્વ જનસઃ વજ્રઃ દન અભિ આયત ।

૧૩ યન્ વન તવ અસાનિ ન વમેજ સનગે જનઃ, ઇન્દ્ર, સ્વરાજ્ય અનુ અર્ચન્ અર્ધે ત્રિપાલતઃ તે દાન્ રિન્ વદ્યે ।

અષ્ટ : ૧ અધ્યાન ૫ વા ૩૧] ઋગ્વેદ : [મણ્ડ ૧ અનુ ૧૧ સૂક્ત ૮૦

હે વજ્રધારી દેવ, જ્યારે તું ગર્જના" કરે છે ત્યારે ચળ તેમજ અચળ પદાર્થ પણ ધ્રુવે છે. (એટલું જ નહીં) પણ પોતાનું સામ્રાજ્ય સ્થાપન કરવાની ઇચ્છા રાખનાર તારા ક્રોધ આગળ પ્રત્યક્ષ ત્વણા પણ લયથી થરથર ધ્રુજતી લાગે છે. - ૧૪

સામર્થ્યમાં ઇન્દ્રને પાછો પાડનાર કોઈપણ આપણને દેખાતો નથી. તેના પરાક્રમની બરાબરી કરનાર કોણ છે? પોતાનું સામ્રાજ્ય સ્થાપન કરવાની ઇચ્છા ધારણ કરનાર ઇન્દ્રને દેવોએ સામર્થ્ય અને તેજસ્વીપણું આપ્યું. ૧૫

જે સ્તુતિ અર્ધર્થાએ સર્વના પિતા મનુષ્યે અને કૃત્યંગે કરી, તેમજ જે સ્તોત્રો અને સ્તવનો તેમજ ગાયા", તે મર્વ પોતાનું સામ્રાજ્ય સ્થાપન કરવાની ઇચ્છા ધારણ કરનાર ઇન્દ્રપાસે પ્રથમની માફક જ પહોંચ્યા. ૧૬ (૩૧) (૫)

૧૪ અદિતિઃ સ્વાઃ યત્ જગત્ ચ તે અભિસ્તને" રેજતે ઇન્દ્ર, સ્વરાજ્ય અનુ અર્ચત્ તવ મન્યવે લક્ષા વિત્ર મિષા દેવિન્નરે ।

૧૫ ઇન્દ્ર યત્ નદિ અધીમણિ નુ વીર્યા વરઃ કાઃ? સ્વરાજ્ય અનુ અર્ચત્ તસ્મિન્ દેવાઃ નૃમ્ણાં ઉત્ત મનુષોર્જાતિ સદૃશઃ ।

૧૬ અપર્વા, મનુઃ પિતા, દપ્પદ્ વા પિતે અજાત, ડવણા" પ્રજ્ઞાનિ, સ્વરાજ્ય અનુ અર્ચત્ તસેન્ન દૃષ્ટ વૈશ્વ મ અમતઃ ।

॥ પંચમ અધ્યાય સમાપ્ત ॥

૧૫૬.

अष्ट० १ अध्या० ६ व० १] कृष्णदेः [मण्ड० १ अनु० १३ सू० ८१

॥ अथ प्रथमाष्टके पष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

॥ ८१ ॥ इन्द्रो मदाय वातृवे शर्वसे वृज्रहा नृभिः ॥

॥ ८१ ॥ इन्द्रो मदाय वातृवे शर्वसे वृज्रहा नृभिः ।

तमिन्महत्स्वाजिपूतेनर्भे हवामहे स वाजेंतु प्र नोऽविपत् ॥ १ ॥

असि हि वीर सेन्योऽनि भूरि परादुदिः ।

असि दधस्य चिह्नो यजमानाय शिक्षसि सुन्यते भूरि ते वसु ॥ २ ॥

यदुदीरत आजयो धृष्णवे धीयते घना ।

युक्त्वा मरुच्युता हरी कं हनः कं वनो दधोऽस्मान् इन्द्र वसो दधः ॥ ३ ॥

कृत्वा महौ अनुष्वध भीम आ वातृवे शर्वः ।

श्रिय ह्रस्व उपात्तानो मि शिरी हस्तिान्वधे हस्तयोर्वज्रमायसम् ॥ ४ ॥

आ पठौ पार्थिवं रजो वद्वे रोचना दिवि ।

न त्वावौ इन्द्र कथन न ततो न जनिष्येऽनि विजं ववक्षिय ॥ ५ ॥ १ ॥

॥ अथ प्रथमाष्टके पष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

इन्द्रः । मदाय । वातृवे । शर्वसे । वृज्रहा । नृभिः । तं । इत् । महत्सु ।
 आजिषु । उत । ई । अर्भे । हवामहे । सः । वाजेंतु । प्र । नः । अविपत् ॥ १ ॥
 असि । हि । वीर । सेन्यः । असि । भूरि । परादुदिः । अनि । दधस्य । चिह्न ।
 वृजः । यजमानाय । शिक्षसि । सुन्यते । भूरि । ते । वसु ॥ २ ॥ यत् ।
 उदीरते । आजयोः । धृष्णवे । धीयते । घना । युक्त्वा । मरुच्युता । हरी इति ।
 कं हनः । कं । वनो । दधः । अस्मान् । इन्द्र । वनो । दधः ॥ ३ ॥ कृत्वा । महान् ।
 अनुष्वधं । भीमः । आ । वातृवे । शर्वः । श्रिये । ह्रस्वः । उपात्तानोः । मि ।
 शिरी । हरिश्चान् । दधे । हस्तयोः । वज्रं । आयतं ॥ ४ ॥ ना । पठौ ।
 पार्थिवं । रजः । वद्वे । रोचना । दिवि । न । त्वावौ । इन्द्र । कः ।
 यन । न । जातः । न । जनिष्यते । अति । विजं । ववक्षिय ॥ ५ ॥ १ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० २, १] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १३ सू० ८२

यो अ॒र्यो म॒र्त॒भो॒र्जनं॑ प॒रा॒द॒दाति॑ दा॒शु॒पे ।

इन्द्रो॑ अ॒स्मभ्यं॑ शि॒क्षतु॑ वि भ॒ञ्ज भृ॒रि ते॑ व॒सु भ॒क्षी॒य तव॑ रा॒ध॒सः ॥ ६ ॥

म॒दे॒मदे॒ हि नो॑ द॒दि॒र्यु॒था गा॒वां नृ॒जु॒क॒तुः ।

सं गृ॒भाय॑ पु॒रु श॒तोभ॑या॒ह॒स्त्या व॒सु शि॒शी॒हि रा॒य आ भ॑र ॥ ७ ॥

मा॒द॒य॒स्य सु॒ते स॒चा श॒व॒से शूर॑ रा॒ध॒से ।

वि॒द्या हि॒ त्वा पु॒रु॒व॒सु॒सु॒प॒ कामा॑न्त॒ससृ॒ज्महे॒स्था नो॒ऽवि॒ता भ॑व ॥ ८ ॥

ए॒ते ते॑ इन्द्र॒ ज॒न्त॒वो वि॒श्वं पु॒ष्य॒न्ति वा॒र्यम् ।

अ॒न्नाहिं॑ ख्यो ज॒ना॒नाम॒र्यो वे॒दा अ॒दा॒शु॒पां ते॒षां नो॑ वे॒द आ भ॑र ॥ ९ ॥ २ ॥

॥ ८२ ॥ रहृगणपुत्रो गोतम ऋषि ॥ इन्द्रो देवता ॥ अन्त्या जगती ॥ शिष्टाः पक्षयः ॥

॥ ८२ ॥ उपो पु शृणुही गिरो मयवन्मानथा इव ।

यदा नः सृन्तावतः कर आदर्थयांस इयोजा न्विन्द्र ते हरी ॥ १ ॥

यः । अ॒र्यः । म॒र्त॒भो॒र्जनं॑ । प॒रा॒द॒दाति॑ । दा॒शु॒पे । इन्द्रः । अ॒स्मभ्यं॑ ।

शि॒क्षतु॑ । वि । भ॒ञ्ज । भृ॒रि । ते । व॒सु । भ॒क्षी॒य । तव॑ । रा॒ध॒सः ॥ ६ ॥ म॒दे॒मदे॑ ।

हि । नः । द॒दि॒र्यु॒था । गा॒वां । नृ॒जु॒क॒तुः । सं । गृ॒भाय॑ । पु॒रु । श॒ता ।

उ॒भया॑ह॒स्त्या । व॒सु । शि॒शी॒हि । रा॒यः । आ । भ॑र ॥ ७ ॥ मा॒द॒य॒स्य । सु॒ते ।

स॒चा । श॒व॒से । शूर॑ । रा॒ध॒से । वि॒द्य । हि । त्वा । पु॒रु॒व॒सु॒सु॒प॒ । कामा॑न्त॒ ।

स॒सृ॒ज्महे॑ । अ॒र्थः । नः । अ॒वि॒ता । भ॑व ॥ ८ ॥ ए॒ते । ते । इन्द्र॑ । ज॒न्त॒वः । वि॒श्वं ।

पु॒ष्य॒न्ति । वा॒र्यम् । अ॒न्तः । हि । ख्यः । ज॒ना॒नां । अ॒र्यः । वे॒दः । अ॒दा॒शु॒पा ।

ते॒षां । नः । वे॒दः । आ । भ॑र ॥ ९ ॥ २ ॥

उपो इति । सु । शृणुहि । गिरोः । मयवन् । मा । अतथाऽदन् । यदा ।

नः । सृन्तावतः । करः । आत् । अर्थयासे । इव । योज । नु । इन्द्र । ते ।

हरी शान्ते ॥ १ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० ३] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १३ सू० ८२

अक्षत्तमीमदन्त ह्यव प्रिया अधूपत ।

अस्तोषत स्वभानवो विप्रा नविष्ठया मती योजा न्विन्द्र ते हरी ॥ २ ॥

सुसंहर्षो त्वा वयं मर्धवन्दिपीमहि ।

प्र नूनं पूर्णवन्धुरः स्तुतो याहि वर्यो अनु योजा न्विन्द्र ते हरी ॥ ३ ॥

स घा तं वृषणं रथमधि तिष्ठाति गोविदम् ।

यः पात्रं हारियोजनं पूर्णमिन्द्र चिकेतति योजा न्विन्द्र ते हरी ॥ ४ ॥

युक्तस्तै अस्तु दक्षिण उत्त सव्यः शतक्रतो ।

तेन जायामुपं प्रियां मन्दानो याह्यन्धसो योजा न्विन्द्र ते हरी ॥ ५ ॥

युनजिम् ते ब्रह्मणा केशिना हरी उप प्र याहि दधिषे गर्भस्त्योः ।

पत्न्यां सुतासो रभसा अमन्दिपुः पूषण्वान्वञ्जित्सनु पत्न्यामदः ॥ ६ ॥ ३ ॥

अक्षन् । अमीमदन्त । हि । अव । प्रियाः । अधूपत । अस्तोषत । स्वभानवः ।

प्रियाः । नविष्ठया । मती । योज । नु । इन्द्र । ते । हरी इति ॥ २ ॥ सुसंहर्षं ।

त्वा । वयं । मर्धवन् । वन्दिपीमहि । प्र । नूनं । पूर्णवन्धुरः । स्तुतः । याहि ।

वर्यान् । अनु । योज । नु । इन्द्र । ते । हरी इति ॥ ३ ॥ सः । घा । तं ।

वृषणं । रथं । अधि । तिष्ठाति । गोविदं । यः । पात्रं । हारियोजनं । पूर्णं ।

इन्द्र । चिकेतति । योज । नु । इन्द्र । ते । हरी इति ॥ ४ ॥ युक्तः । ते । अस्तु ।

दक्षिणः । उत्त । सव्यः । शतक्रतो इति शतक्रतो । तेन । जायां । उपं । प्रियां ।

मन्दानः । याहि । अन्धसः । योज । नु । इन्द्र । ते । हरी इति ॥ ५ ॥ युनजिम् ।

ते । ब्रह्मणा । केशिनां । हरी इति । उपं । प्र । याहि । दधिषे । गर्भस्त्योः । उत् ।

त्वा । सुतासः । रभसाः । अमन्दिपुः । पूषण्वान् । वञ्जित् । सं । अमन्दिपुः ।

पत्न्यां । अमदः ॥ ६ ॥ ३ ॥

॥ ८३ ॥ रङ्गमणुशो गोतम ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ जगती छन्दः ॥

॥ ८३ ॥ अश्वावति प्रथमो गोपुं गच्छति सुप्रावीरेन्द्र मर्त्यस्त्योतिभिः ।

तमितृणक्षि वसुना भवीयसा सिन्धुमापो यथाभितो विचेतराः ॥ १ ॥

आपो न देवीरुपं यन्ति होत्रियमवः पश्यन्ति विततं यथा रजः ।

प्राचेर्देवासः प्र णयन्ति देवयुं ब्रह्म प्रियं जोषयन्ते वरा इव ॥ २ ॥

अधि द्वयोरदधा उक्थ्यं दृ वचो यतस्तुचा मिथुना या संपर्यतः ।

असंयतो ब्रते ते क्षेति पुष्यन्ति भद्रा शक्तिर्यजमाना य सुन्यते ॥ ३ ॥

आदङ्गिराः प्रथमं दधिरे वयं इन्द्राग्रयः शम्या ये सुकृत्यया ।

सर्वे पणेः समंविन्दन्त भोजनमश्वावन्तं गोप्रन्तमा पशुं नरः ॥ ४ ॥

यज्ञैरथर्वा प्रथमः पथस्तंते ततः सूर्यो व्रतपा वेन आजनि ।

आ गा आजदुशना काज्यः सचा यमस्य जातममृतं यजामहे ॥ ५ ॥

अश्वजति । प्रथमः । गोपुं । गच्छति । सुप्रऽश्वारिः । इन्द्र । मर्त्यः । तव
उत्तिऽभिः । तं । इत् । पृणक्षि । वसुना । भवीयसा । सिन्धु । आपोः । यथा ।
अभितः । विचेतसः ॥ १ ॥ आपोः । न । देवीः । उप । यन्ति । होत्रियं ।
अवः । पश्यन्ति । विततं । यथा । रजः । प्राचेः । देवारः । प्र । नयन्ति । देवयुं ।
ब्रह्मऽप्रियं । जोषयन्ते । वराऽइव ॥ २ ॥ अधि । द्वयोः । अदधाः । उक्थ्यं ।
वचः । यतस्तुचा । मिथुना । या । संपर्यतः । असंयतः । ब्रते । ते । क्षेति ।
पुष्यन्ति । भद्रा । शक्तिः । यजमानाय । सुन्यते ॥ ३ ॥ आत् । अङ्गिराः । प्रथमं ।
दधिरे । वयं । इन्द्रऽग्रयः । शम्या । ये । सुकृत्यया । सर्वे । पणेः । स ।
अविन्दन्त । भोजनं । अश्वजन्तं । गोप्रन्तं । आ । पशुं । नरः ॥ ४ ॥ यज्ञैः ।
अथर्वा । प्रथमः । पथः । ततः । ततः । सूर्योः । व्रतऽपाः । वेनः । आ । अजनि ।
आ । गाः । आजत् । उशनां । काज्यः । सचा । यमस्यं । जातं । अमृतं ।
यजामहे ॥ ५ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० ४,५] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १३ सू० ८४

वर्हिर्वा यत्स्वपत्याय वृज्यतेऽर्का वा श्लोकमाघोषने दिवि ।
ग्रावा यत्र वर्दति कारुः स्वध्यस्तस्येदिन्द्रो अभिषित्वेषु रण्यति ॥ ६ ॥ ४ ॥

॥ ८४ ॥ रहन्मनुजे गेताम ऋषिः ॥ इन्द्रो देवता ॥ आदेत परं अनुग्मः ॥

॥ ८४ ॥ असावि सोम इन्द्र ते शविष्ठ धृष्णवा गंहि ।

आ त्वां पृणक्तिन्द्रियं रजः सूर्यो न रुश्मिभिः ॥ १ ॥

इन्द्रमिन्द्ररीं बहूतोऽप्रतिधृष्टशवसम् ।

ऋषीणां च स्तुतीरूपं यज्ञं च मानुषाणाम् ॥ २ ॥

आ तिष्ठ धृत्रहृन्नर्थं युक्ता ते ब्रह्मणा हरी ।

अर्वाचीनं सु ते मनो ग्रावां कृणोतु वयुनां ॥ ३ ॥

इममिन्द्र सुतं पिव ज्येष्ठममर्त्यं मदम् ।

शुकस्य त्वाभ्यक्षरन्धारां ऋतस्य सादने ॥ ४ ॥

इन्द्राय नूनमर्चतोक्थानि च ब्रवीतन ।

सुता अमत्सुरिन्दवो ज्येष्ठं नमस्यता सहः ॥ ५ ॥ ५ ॥

वर्हिः । वा । यत् । सुऽअपत्याय । वृज्यते । अर्कः । वा । श्लोकं ।
आऽघोषते । दिवि । ग्रावा । यत्र । वर्दति । कारुः । स्वध्यः । तस्य । इत् । इन्द्रः ।
अभिऽषित्वेषु । रण्यति ॥ ६ ॥ ४ ॥

असावि । सोमः । इन्द्र । ते । शविष्ठ । धृष्णो इति । आ । गंहि । आ ।
त्वा । पृणक्तु । इन्द्रियं । रजः । सूर्यः । न । रुश्मिऽभिः ॥ १ ॥ इन्द्रं । इत् ।
हरी इति । बहूतः । अप्रतिधृष्टशवसं । ऋषीणां । च । स्तुतीः । उप । यज्ञं । च ।
मानुषाणां ॥ २ ॥ आ । तिष्ठ । धृत्रहृन् । र्थं । युक्ता । ते । ब्रह्मणा । हरी
इति । अर्वाचीनं । सु । ते । मनः । ग्रावां । कृणोतु । वयुनां ॥ ३ ॥ इमं । इन्द्र ।
सुतं । पिव । ज्येष्ठं । अमर्त्यं । मदं । शुकस्य । त्वा । अभि । अक्षरन् । धाराः ।
ऋतस्य । सादने ॥ ४ ॥ इन्द्राय । नूनं । अर्चतु । उक्थानि । च । ब्रवीतन । ।
सुताः । अमत्सुः । इन्दवः । ज्येष्ठं । नमस्यतु । सहः ॥ ५ ॥ ५ ॥

अष्ट० ? अध्या० ६ व० ६]

कउभेदः

[मण्ड० १ अनु० १३ सू० ८८]

नकिष्पद्रधीतरो हरी यदिन्द्र यच्छसे ।

नकिष्पानुं मज्मना नकिः स्वश्वं आनशे ॥ ६ ।

य एक इद्विदयते वसु मतीय दाशुपे ।

ईशानो अप्रतिष्कृत इन्द्रो अङ्ग ॥ ७ ॥

कदा मर्तमराधसं पदा क्षुम्भनिव स्फुरत् ।

कदा नः शुश्रवद्गिर इन्द्रो अङ्ग ॥ ८ ॥

यश्चिद्धि त्वा बहुभ्य आ सुतावां आविवांसति ।

उग्रं तत्पत्यते शव इन्द्रो अङ्ग ॥ ९ ॥

स्वादोरित्था विपुवतो सध्वः पिबन्ति गौर्यैः ।

या इन्द्रेण सपार्धरीवृष्णा मदन्ति शोभसे वस्वीरनु स्वराज्यम् ॥ १० ॥ ६ ॥

नकिः । तत् । रविः । हरी इति । यत् । इन्द्र । यच्छसे । नकिः ।
त्वा । अनु । मज्मना । नकिः । सुऽअश्वः । आनशे ॥ ६ ॥ यः । एकः । इत् ।
विऽदयते । वसु । मतीय । दाशुपे । ईशानः । अप्रतिऽस्कृतः । इन्द्रः । अङ्ग ॥ ७ ॥
कदा । मर्त । मराधसं । पदा । क्षुम्भनिव । स्फुरत् । कदा । नः । शुश्रवत् ।
गिरः । इन्द्रः । अङ्ग ॥ ८ ॥ यः । चित् । हि । त्वा । बहुऽभ्यः । आ । सुतऽ
वा । आविवांसति । उग्रं । तत् । पत्यते । शवः । इन्द्रः । अङ्ग ॥ ९ ॥ स्वादोः ।
इत्या । विपुऽवतः । गौर्यैः । पिबन्ति । गौर्यैः । याः । इन्द्रेण । सपार्धरीः ।
वृष्णा । मदन्ति । शोभसे । वस्वीः । अनु । स्वराज्यम् ॥ १० ॥ ६ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० ७, ८] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १३ सू० ८१

ता अस्य पृशनायुवः सोमं श्रीणन्ति पृश्रयः ।

प्रिया इन्द्रस्य धेनवो वज्रं हिन्वन्ति सार्यकं वस्वीरनु स्वराज्यम् ॥ ११ ॥

ता अस्य नमसा सहः सपर्यन्ति प्रचेतसः ।

व्रतान्यस्य सश्विरे पुरूणि पूर्वचित्तये वस्वीरनु स्वराज्यम् ॥ १२ ॥

इन्द्रो दधीचो अस्थभिर्बृत्राण्यप्रतिष्कृतः । जघान नवतीर्नवं ॥ १३ ॥

इच्छन्नश्वस्य यच्छिरः पर्वतेष्वपश्रितम् । तद्विदच्छर्यणावति ॥ १४ ॥

अत्राह गोरमन्वत नाम त्वष्टुरपीच्यम् । इत्या चन्द्रमंसो गृहे ॥ १५ ॥ ७ ॥

को अय युङ्क्ते धुरि गा ऋतस्य शिर्मावतो भामिनां दुर्हणायून् ।

आसन्नैषून् हृत्स्वसो मयोभून् एपां भृत्यामृणधत्स जीवात् ॥ १६ ॥

क ईपते तुज्यते को विभाय को मंसते सन्तमिन्द्रं को अन्ति ।

कस्तोकाय क इभायोत रायेऽधि ब्रवत्तन्वेऽको जनाय ॥ १७ ॥

ताः । अस्य । पृशनायुवः । सोमं । श्रीणन्ति । पृश्रयः । प्रियाः । इन्द्रस्य ।

धेनवः । वज्रं । हिन्वन्ति । सार्यकं । वस्वीः । अनु । स्वराज्यं ॥ ११ ॥ ताः ।

अस्य । नमसा । सहः । सपर्यन्ति । प्रचेतसः । व्रतानि । अस्य । सश्विरे ।

पुरूणि । पूर्वचित्तये । वस्वीः । अनु । स्वराज्यं ॥ १२ ॥ इन्द्रः । दधीचः ।

अस्थभिः । बृत्राणि । अप्रतिष्कृतः । जघान । नवतीः । नवं ॥ १३ ॥ इच्छन् ।

अश्वस्य । यत् । शिरः । पर्वतेषु । अपश्रितं । तत् । विदत् । शर्यणावति ॥ १४ ॥

अत्रं । अहं । गोः । अमन्वत । नाम । त्वष्टुः । अपीच्यं । इत्या । चन्द्रमंसः ।

गृहे ॥ १५ ॥ ७ ॥

कः । अय । युङ्क्ते । धुरि । गाः । ऋतस्य । शिर्मावतः । भामिनः ।

दुर्हणायून् । आसन्नैषून् । हृत्स्वसः । मयोभून् । यः । एपां । भृत्यां ।

मृणधत् । सः । जीवान् ॥ १६ ॥ कः । ईपते । तुज्यते । कः । विभाय । कः ।

मंसते । सन्तं । इन्द्रं । कः । अन्ति । कः । तोकाय । कः । शभाय । जन । राये ।

अधि । ब्रवत् । तन्वे । कः । जनाय ॥ १७ ॥

अष्ट० १ अष्टा० ६ व ८, ९] कश्चेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सू० ८०

को अग्निर्गोष्ठं हविषा घृतेन स्तुचा यजता क्रतुभिर्गुर्वेभिः ।
कस्मै देवा आ बहानाशु होम को भंगते धीनिदोः देवः ॥ १८ ॥

त्यन्तं प्र शंसिषो देवः शविष्ठ मर्वम् ।

न त्वद्व्यां संघवन्नस्ति मर्दिता इन्द्रं ब्रवीमि ते वचः ॥ १९ ॥

मा ते राधांसि मा तं ऊतयों वसोऽस्मान् कदा युता दभन् ।

विश्वो च न उपमिमीहि मानुषं धर्माणि चर्षणिभ्य आ ॥ २० ॥ ८ ॥ ११ ॥

॥ चतुर्दशोऽनुवाकः ॥

॥ ८५ ॥ रघुगणपुत्रो गोतम इति ॥ मन्तो वेत्ता ॥ पञ्चमी, आश्विनो त्रिष्टुभौ ॥ शिष्टो जगत्

॥ ८५ ॥ प्र ये शुभ्रं ते जगतो न सप्तयो यामं रुद्रस्य सुनवः सुदंससः ।

रोदसी हि यस्तश्चक्रिरे वृधे रदन्ति वीरा विदंषु वृषवः ॥ १ ॥

त उक्षितासो नृत्तिलान्नाशत दिवि रुद्रासो अग्निं चक्रिरे सदाः ।

अर्चन्तो अर्कं जनयन्त इन्द्रियमग्निं त्रियो ददिरे पृथिव्यान्तरः ॥ २ ॥

कः । अग्निः । इन्द्रः । हविषा । घृतेन । स्तुचा । यजति । क्रतुभिः ।
गुर्वेभिः । कस्मै । देवाः । आ । बहानाशु । होम । को । भंगते । धीनिदोः ।
देवः ॥ १८ ॥ त्वं । अंग । प्र । शंसिषः । देवः । शविष्ठ ।
मर्वम् । न । त्वत् । अन्यः । मघऽधन् । अस्ति । मर्दिता । इन्द्र । ब्रवीमि । ते ।
वचः ॥ १९ ॥ मा । ते । राधांसि । मा । ते । ऊतयः । वसो इति ।
अस्मान् । कदा । युता । दभन् । विश्वो । च । नः । उपऽमिमीहि । मानुष ।
वर्गुनि । चर्षणिभ्यः । आ ॥ २० ॥ ८ ॥

म । ये । शुभ्रं । जगयः । न । सप्तयः । यामन् । रुद्रस्य । सुनवः ।
सुदंससः । रोदसी इति । हि । मृगयः । चक्रिरे । वृधे । मर्दन्ति । वीराः ।
विदंषु । वृषवः ॥ १ ॥ ते । उक्षितासः । नृत्तिलान् । आशत । दिवि । रुद्रासः ।
अग्निं । चक्रिरे । सदाः । अचनः । अर्कं । जनयन्तः । इन्द्रियं । अग्निं । त्रियः ।
ददिरे । पृथिव्यान्तरः ॥ २ ॥

अष्ट० १ अथा० ६ व० ९, १०] क्रन्दः [मण्ड० १ अनु० १४ सू० ८५

गोमांतरो यच्छुभयन्ते अजिभिस्तृषु शुभ्रा दधिरे विरुधन्तः ।
 बाधन्ते विश्वमभिमानिनस्य वत्सीन्ये तस्य रीगते घृतम् ॥ ३ ॥
 वि ये भ्राजन्ते सुमन्त्रास ऋष्टिभिः प्रच्यवयन्तो अच्युता चिदोजसा ।
 मनोजुवो यन्मरुतो रथेष्वप्यवृषप्रातासः पृषतीरयुग्ध्वम् ॥ ४ ॥
 म यत्रयेषु पृषतीरयुग्ध्वं वाजे अद्रि मरुतो रथयन्तः ।
 उतारुपस्य वि प्यन्ति धाराश्चर्योदन्ति भूमि ॥ ५ ॥
 आ वां वहन्तु सप्तयो रघुप्यदो रघुपत्वाः ॥ जिगात बाहुभिः ।
 मीदता बर्हिषु वः सदस्कृतं न दन्ति न गो न धनो अंभसः ॥ ६ ॥ ९ ॥
 तैवर्धन्त स्वतवसो महित्वना आ नाकं तरुः चकिरे सदः ।
 विष्णुर्नृणाववृषणं मदच्युतं वयो न स दक्षि बर्हिषि प्रिये ॥ ७ ॥

गोमांतरः । यत् । शुभयन्ते । अजिभिः । तृषु । शुभ्राः । दधिरे । विरुधन्तः ।
 बाधन्ते । विश्वं । अभिमानिनं । अपं । वत्सीनि । एषां । अनु । रीयते ।
 घृतं ॥ ३ ॥ वि । ये । भ्राजन्ते । सुमन्त्रासः । ऋष्टिभिः । प्रच्यवयन्तः ।
 अच्युता । चित् । ओजसा । मनःशुभः । यत् । मरुतः । रथेषु । आ ।
 वृषप्रातासः । पृषतीः । अयुग्ध्वं ॥ ४ ॥ म । यत् । रथेषु । पृषतीः । अयुग्ध्वं ।
 वाजे । अद्रि । मरुतः । रथयन्तः । उत । अरुपस्यं । वि । प्यन्ति । धाराः ।
 चर्मश्व । उदग्भिः । नि । उदन्ति । भूमि ॥ ५ ॥ आ । वः । यन्तु । सप्तयः ।
 रघुप्यदः । रघुपत्वाः । म । जिगात । बाहुभिः । तीक्ष्ण । आ । बर्हिः ।
 उरु । वः । सदः । कृतं । मादयन्तं । मरुतः । मध्वः । जंघनः ॥ ६ ॥ ९ ॥
 ते । अवर्धन्त । स्वतवसः । महित्वना । आ । नाकं । तरुः । उरु ।
 चकिरे । सदः । विष्णुः । यत् । ह । आवर्त्त । वृषणं । गृह्यतु । वयः । न ।
 सीदन् । अग्निं । बर्हिषि । प्रिये ॥ ७ ॥

अष्ट० ? अध्या० ६ व० १०] ऋग्वेदः [मण्ड० ? अनु० १४ सू० ८५

शूरा इवेत्युधयो न जग्मयः श्रवस्यवो न पृतनासु येतिरे ।
 भयन्ते विश्वा ध्रुवना मरुद्भ्यो राजान इव त्वेपसंदशो नरः ॥ ८ ॥
 त्वष्टा यदञ्जं सुकृतं हिरण्ययं सहस्रभृष्टिं स्वपा अवर्तयत् ।
 धत्त इन्द्रो नर्यपांसि कर्तवेऽर्हन्वृत्रं निरपामोज्जदण्वम् ॥ ९ ॥
 ऊर्ध्वं तुनुद्रेऽवतं त ओजसा दादृहाणं चैद्विभिदुधिं पर्वतम् ।
 धमन्तो वाणं मरुतः सुदानवो मदे सोमस्य रण्यानि चक्रिरे ॥ १० ॥
 जिह्वं तुनुद्रेऽवतं तथा दिशासिञ्चुत्सं गोतमाय तृष्णाजं ।
 आ गच्छन्तीमवसा चित्रभानवः कामं विप्रस्य तर्पयन्त धामभिः ॥ ११ ॥
 या वः शर्म शशमानाय सन्ति त्रिधातूनि दाशुपं यच्छनाधि ।
 अस्मभ्यं तानि मरुतो वि यन्न रयिं नो धत्त वृषणः सुवीरम् ॥ १२ ॥ १०

शूराऽइव । इत् । युधयः । न । जग्मयः । श्रवस्यवः । न । पृतनासु । येतिरे
 भयन्ते । विश्वा । ध्रुवना । मरुद्भ्यः । राजानऽइव । त्वेपसंदशः । नरः ॥ ८ ॥
 त्वष्टा । यत् । यज्जं । सुकृतं । हिरण्ययं । सहस्रभृष्टिं । सुअपाः । अवर्तयत् ।
 धत्ते । इन्द्रः । नरि । अपांसि । कर्तवे । अर्हन् । वृत्रं । निः । अपां । औज्जत् ।
 अर्णवं ॥ ९ ॥ ऊर्ध्वं । तुनुद्रे । अवतं । ते । ओजसा । दादृहाणं । चित् ।
 विभिदुः । नि । पर्वतं । धमन्तः । वाणं । मरुतः । सुदानवः । मदे । सोमस्य ।
 रण्यानि । चक्रिरे ॥ १० ॥ जिह्वं । तुनुद्रे । अवतं । तथा । दिशा । असिचन् ।
 उत्सं । गोतमाय । तृष्णाजं । आ । गच्छन्ति । ई । अवसा । चित्रभानवः ।
 कामं । विप्रस्य । तर्पयन्त । धामभिः ॥ ११ ॥ या । वः । शर्म । शशमानाय ।
 सन्ति । त्रिधातूनि । दाशुपं । यच्छन् । अधि । अस्मभ्यं । तानि । मरुतः ।
 वि । यन् । रयिं । नः । धत्त । वृषणः । सुवीरं ॥ १२ ॥ १० ॥

अष्ट० ? अध्या० ६ व० ??] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सू० ८६

॥ ८६ ॥ रघुगणपुत्रो गोतम ऋषिः ॥ मरुतो देवता ॥ गात्रग्री छन्दः ॥

॥ ८६ ॥ मरुतो यस्य हि क्षये पाथा दिवो विमहसः ।

स सुगोपातमो जनः ॥ १ ॥

यज्ञैर्वा यज्ञवाहसो विप्रस्य वा मतीनाम् ।

मरुतः शुणुता हवम् ॥ २ ॥

उत वा यस्य वाजिनोऽनु विप्रयतक्षत ।

स गन्ता गोमन्ति ब्रजे ॥ ३ ॥

अस्य वीरस्य बर्हिषि सुतः सोमो दिविष्टिषु ।

उक्तं मदश्च शस्यते ॥ ४ ॥

अस्य श्रोपन्तवा भुवो विश्वा यश्चर्पणीरभि ।

सूरं चित्ससुषीरियः ॥ ५ ॥ ११ ॥

मरुतः । यस्य । हि । क्षये । पाथा । दिवः । विमहस । सः । सुगो-
पातमः । जनः ॥ १ ॥ यज्ञैः । वा । यज्ञवाहसः । विप्रस्य । वा । मतीनां ।
मरुतः । शुणुत । हवम् ॥ २ ॥ उत । वा । यस्य । वाजिनः । अतुं । विमं ।
यतक्षत । सः । गन्ता । गोमन्ति । ब्रजे ॥ ३ ॥ अस्य । वीरस्य । बर्हिषि ।
सुतः । सोमः । दिविष्टिषु । उक्तं । मदः । च । शस्यते ॥ ४ ॥ अस्य ।
श्रोपन्तु । आ । भुवः । विश्वाः । यः । चर्पणीः । अभि । सूरं । चित् । ससुषीः ।
रियः ॥ ५ ॥ ११ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० १२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सू ८६

पूर्वाभिर्हि दंदाशिम शरद्विर्मरतो वयम् ।

अर्वोभिश्चर्पणीनाम् ॥ ६ ॥

सुभगः स प्रयज्यचो मरतो अस्तु मर्त्यैः ।

यस्य प्रयांसि पर्यथ ॥ ७ ॥

शशमानस्य वा नरः स्येदस्य सत्यशवसः ।

विदा कामस्य वेनतः ॥ ८ ॥

यूयं तत्सत्यशवस आविष्कर्त महित्वना ।

विध्यता विशुता रक्षः ॥ ९ ॥

गर्हता शुभं तमो वि यात विश्वमग्निम् ।

ज्योतिष्कर्ता यदुष्मसि ॥ १० ॥ १२ ॥

पूर्वाभिः । हि । दंदाशिम । शरद्विभिः । मरतो । वयम् । अर्वोभिः । चर्पणीनां
॥ ६ ॥ सुभगः । सः । प्रयज्यचो । मरतो । अस्तु । मर्त्यैः । यस्य । प्रयांसि ।
पर्यथ ॥ ७ ॥ शशमानस्य । वा । नरः । स्येदस्य । सत्यशवसः । विद ।
कामस्य । वेनतः ॥ ८ ॥ यूयं । तत् । तत्सत्यशवसः । आविः । कर्त । महित्वना ।
विध्यता । विशुता । रक्षः ॥ ९ ॥ गर्हता । शुभं । तमः । वि । यात । विश्वम् ।
अग्निम् । ज्योतिः । कर्ता । यत् । उष्मसि ॥ १० ॥ १२ ॥

॥ ८७ ॥ रहूगणपुत्रो योतन ऋषिः ॥ मरुतो देवता ॥ जाती उन्द ॥

॥ ८७ ॥ प्रत्वंक्षसः प्रतंवसो विरिषिनोऽनांजता अविधुरा ऋजीषिणः ।

जुष्टंमासो वृतंमासो अजिभिर्व्यनजे के विदुसा इव सृभिः ॥ १ ॥

उपहरेषु यदचिध्वं ययिं वयं इव मरुतः केन वित्पथा ।

श्रोतन्ति कोशा उप वो रथेष्वा वृतमुक्षता यधुवर्णमर्चते ॥ २ ॥

प्रेषामज्मेपु विधुरेवं रेजते भूमिर्यामेषु यदं युज्जतं शुभे ।

ते क्रीळयो धुनयो आजंष्टयः स्वयं महित्वं पनयन्त धृतयः ॥ ३ ॥

स हि स्वसृष्टृषंश्श्वो युवां गणां इ या ईश न नविर्गामिरादृतः ।

असि सत्य क्रणयः वाऽनेयोऽया धियः प्राविताश्वा वृषां गणः ॥ ४ ॥

पितुः प्रत्नस्य जग्मना वदामसि सोमं न्य जिह्वा प्र जिगानि चक्षमा ।

यदीमिन्द्रं शम्यकाण आशतादिनामानि यजित्यानि दधिरे ॥ ५ ॥

प्रत्वंक्षसः । प्रतंवसः । विरिषिनः । अनांजताः । अविधुराः । ऋजीषिः ।

जुष्टंमासः । वृतंमासः । अजिभिः । वि । अनांजे । के । वि । उक्षाऽऽय ।

सृभिः ॥ १ ॥ उपहरेषु । यत् । अचिध्वं । ययिं । वयंऽय । मरुतः । केन ।

चित् । पथा । श्रोतानि । कोशाः । उप । वो । रथेषु । जा । वृतं । उक्षत ।

यधुवर्णं । अर्चते ॥ २ ॥ प्र । एषां । अज्मेपु । विदुसा इव । रेजते । भूमिः ।

यामेषु । यत् । इ । युज्जतं । शुभे । ते । क्रीळयः । धुनयः । आजर्-कटयः ।

स्वयं । महित्वं । पनयन्त । धृतयः ॥ ३ ॥ सः । हि । स्वसृष्टृषः । वृषांऽनयः ।

युवां । गणः । अया । ईशानः । न नविर्गामिः । आशतः । जाति । सत्यः । क्रणयः ।

अनेयोः । अस्याः । धियः । प्राविता । अय । वृषां । गणः ॥ ४ ॥ पितुः । प्रत्नस्य ।

जग्मना । वदामसि । सोमं न्य । जिह्वा । प्र । जिगानि । चक्षमा । यत् । इ । ईन्द्रं ।

ययिं । ऋकाणः । आशत । जात । इ । नामानि । यजित्यानि दधिरे ॥ ५ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० १३, १४] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सू० ८

प्रियसे कं भानुभिः सं मिमिक्षिरे ते रश्मिभिस्त ऋक्भिः सुखादयः ।
ते वार्शामन्त इप्सिणो अभीरवो विद्रे प्रियस्य मारुतस्य धाम्नः ॥ ६ ॥ १३

॥ ८८ ॥ रद्वगणुत्रो गोतम ऋषिः ॥ मरुतो देवता ॥ प्रस्तरपक्षी । छन्दः ॥

॥ ८८ ॥ आ विद्युन्मद्भिर्मरुतः स्वकै रथेभिर्यात ऋष्टिमद्भिर्ध्वजैः

आ वपिष्ठया न इया वयो न पसता सुमायाः ॥ १ ॥

तंरुणेभिर्वरमा पिशङ्गैः शुभे कं यान्ति रथतूभिर्ध्वजैः ।

रुक्मो न चित्रः स्वधितिवान्पण्या रथस्य जङ्घनन्त भूमं ॥ २ ॥

प्रिये कं वो अयि तनपु वार्शामिधा वना न कृणवन्त ऊर्ध्व ।

युष्मभ्यं कं मरुतः सुजातास्तुविद्युन्मासो धनयन्ते अद्रिम् ॥ ३ ॥

अहानि गृध्राः पर्या व आगुरिमां धियं वार्कार्या च देवीम् ।

व्रक्ष कृणवन्तो गोतमासो अर्कं ऊर्ध्वं नुनुद उत्सधिं पिबध्वं ॥ ४ ॥

प्रियसे । कं । भानुभिः । सं । मिमिक्षिरे । ते । रश्मिभिः । ते । ऋक्भिः ।
सुखादयः । ते । वार्शामन्तः । इप्सिणः । अभीरवः । विद्रे । प्रियस्य । मारुतस्य
धाम्नः ॥ ६ ॥ १३ ॥

आ । विद्युन्मत्भिः । मरुतः । सुअर्कैः । रथेभिः । यात । ऋष्टिमत्भिः ।
अध्वजैः । आ । वपिष्ठया । नः । इया । वयः । न । पसत । सुमायाः ॥ १ ॥
ते । अरुणेभिः । वरं । आ । पिशङ्गैः । शुभे । कं । यान्ति । रथतूभिः । अध्वैः ।
रुक्मः । न । चित्रः । स्वधितिवान् । पण्या । रथस्य । जङ्घनन्त । भूमं ॥ २ ॥
प्रिये । कं । वो । अयि । तनपु । वार्शामिधा । वना । न । कृणवन्ते । ऊर्ध्व ।
युष्मभ्यं । कं । मरुतः । सुजाताः । तुविद्युन्मासः । धनयन्ते । अद्रिम् ॥ ३ ॥
अहानि । गृध्राः । पर्या । आ । वः । आ । आगुरिमां । धियं । वार्कार्या । च ।
देवीम् । व्रक्ष । कृणवन्तः । गोतमासः । अर्कः । ऊर्ध्वं । नुनुद्रे । उत्सधिं । पिबध्वं ॥ ४ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ पं० १४, १५] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सू० ८९

एतत्त्यन्न योजनमचेति सस्वर्हं यन्मरुतो गोतमो वः ।

पश्यन्तिरण्यचक्रानयोंदंष्ट्रान्विधावतो वराहून् ॥ ५ ॥

एषा स्या वो मरुतोऽनुभर्त्री प्रति शोभति वाघतो न वाणी ।

अस्तोभयदृधां सामनु स्वधां गर्भस्थोः ॥ ६ ॥ १४ ॥

॥ ८९ ॥ रहूणपुत्रो गोतम ऋषिः ॥ विश्वे देवा देवताः ॥ जगती छन्दः ॥

॥ ८९ ॥ आ नो भद्राः क्रतवो यन्तु विश्वतोऽदंघासो अपरीतास उद्भिदः ।

देवा नो यथा सद्मिदृधे असन्नप्रायुवो रक्षितारो दिवेदिवे ॥ १ ॥

देवानां भद्रा सुमतिर्ऋजूयतां देवानां रातिरभि नो नि वर्तताम् ।

देवानां सख्यमुप सेदिमा वयं देवा न आयुः प्र तिरन्तु जीवसे ॥ २ ॥

तान्पूर्वया निविदां हूमहे वयं भगं मित्रमदितिं दक्षमक्षिधम् ।

अर्यमणं वरुणं सोममश्विना सरस्वती नः सुभगा मयस्करत् ॥ ३ ॥

एतत् । त्यत् । न । योजनं । अचेति । सस्वः । ह । यत् । मरुतः । गोतमः ।

वः । पश्यन् । हिंरण्यचक्रान् । अयः । अदंष्ट्रान् । विधावतः । वराहून् ॥ ५ ॥ एषा ।

स्या । वो । मरुतः । अनुभर्त्री । प्रति । शोभति । वाघतः । न । वाणी । अस्तो-

भयत् । दृधां । आस्तां । अनु । स्वधा । गर्भस्थोः ॥ ६ ॥ १४ ॥

आ । नः । भद्राः । क्रतवः । यन्तु । विश्वतः । अदंघासः । अपरीतासः ।

उद्भिदः । देवाः । नः । यथा । सद् । इत् । दृधे । असन् । अन्नप्रायुवः ।

रक्षितारः । दिवेदिवे ॥ १ ॥ देवानां । भद्रा । सुमतिः । ऋजूयतां । देवानां ।

रातिः । अभि । नः । नि । वर्ततां । देवानां । सख्यं । उप । सेदिम । वयं ।

देवाः । नः । आयुः । प्र । तिरन्तु । जीवसे ॥ २ ॥ तान् । पूर्वया । निविदां ।

हूमहे । वयं । भगं । मित्रं । अदितिं । दक्षं । अक्षिधं । अर्यमणं । वरुणं । सोमं ।

अश्विनां । सरस्वती । नः । सुभगा । मयः । करत् ॥ ३ ॥

अष्ट० १. अध्या० ६ व० १०, १५] कौ०दः [ण्ड १ अनु० १४ सू० ८९]

तन्नो वातो सगोभु वांतु मेपजं तन्माता पृथिवी तत्पिता द्यौः ।
 तादूवाणः सोमसुतो मयोधुस्नदग्निना शृणुतं विष्णवा युवम् ॥ ४ ॥
 तन्नीलां जगत्तन्व वृषभं विषजिन्वसर्वसे इमहे वयम् ।
 पूषा नो गन्तु वेदं नानमदृषे रक्षिता पायुरदग्धः स्वस्तये ॥ ५ ॥ १५ ॥
 स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः ।
 स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु ॥ ६ ॥
 वृषदश्वा मरुतः पृथिवीतरः शुभ्रं पार्वातो विदर्भेषु जग्मयः ।
 अग्निजिह्वा मनवः सूर्यश्चक्षसो विश्वे नो देवा अवसा गमन्निह ॥ ७ ॥
 भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवा भद्रं पश्येमाक्षभिर्धृजन्त्राः ।
 स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवांसस्तनूभिर्धर्मो ज्ञेयः पदायुः ॥ ८ ॥

तत् । नः । वातः । मयःऽभु । वांतु । मेपजं । तत् । माता । पृथिवी ।
 तत् । पिता । द्यौः । तत् । ग्रावाणः । सोमःऽसुतः । मयःऽधुवः । तत् । अग्निना ।
 शृणुतं । विष्णवा । युवम् ॥ ४ ॥ तं । इन्द्रानं । जगत्तः । तन्मधुपः । पति । विष-
 ऽजिन्व । अयंसे । इमहे । वयं । पूषा । नः । यथा । वेदंसा । अस्तत् । दृषे ।
 रक्षिता । पायुः । अदग्धः । स्वस्तये ॥ ५ ॥ १५ ॥

स्वस्ति । नः । इन्द्रः । वृद्धऽश्रवाः । स्वस्ति । नः । पूषा । विश्ववेदाः ।
 स्वस्ति । नः । तार्क्ष्यः । अरिष्टनेमिः । स्वस्ति । नः । बृहस्पतिः । दधातु ॥ ६ ॥
 वृषदश्रवाः । मरुतः । पृथिवीतरः । शुभ्रं पार्वातः । विदर्भेषु । जग्मयः । अग्नि-
 ऽजिह्वा । मनवः । सूर्यश्चक्षमः । विश्वे । नः । देवाः । गमन्मा । आ । गमन् ।
 ॥ ७ ॥ भद्रं । कर्णेभिः । शृणुयाम । देवाः । भद्रं । पश्येमा । अक्षऽभिः ।
 धृजन्त्राः । स्थिरैः । अङ्गैः । तुष्टुवांसः । तनूभिः । वि । धर्मो । ज्ञेयः । पदायुः ।
 यत् । आयुः ॥ ८ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० १६, १७] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सू० ९०

शतमिह शरदो अन्ति देवा यत्रा नश्चक्रा जरसं तनूनाम् ।
 पुत्रासो यत्र पितरो भवन्ति मा नो मध्या रीरिषतायुर्गन्तों ॥ ९ ॥
 अदितिर्द्यौरदितिरन्तरिक्षमदितिर्माता स पिता स पुत्रः ।
 विश्वे देवा अदितिः पञ्च जना अदितिर्जातमदितिर्जनित्वम् ॥ १० ॥ १६ ॥

॥ ९० ॥ रङ्गणपुत्रो गोतम ऋषि ॥ विश्वेदेवा देवता ॥ गायत्री भक्त्याऽनुष्ठुप् छन्दः ॥

॥ ९० ॥ ऋजुनीती नो वरुणो मित्रो नयतु विद्वान् ।
 अर्यमा देवः सजोषाः ॥ १ ॥

ते हि वस्वो वसवानास्ते अप्रनूरा महोभिः ।
 व्रता रक्षन्ते विद्वाहा ॥ २ ॥

ते अस्मभ्यं शर्म यंसन्नमृता मर्त्येभ्यः ।
 वार्धमाना अप द्विपः ॥ ३ ॥

शतं । इत् । नु । शरदः । अन्ति । देवाः । यत्र । नः । चक्र । जरसं ।
 तनूनां । पुत्रासः । यत्र । पितरः । भवन्ति । मा । नः । मध्या । रीरिषत ।
 आयुः । गन्तों ॥ ९ ॥ अदितिः । द्यौः । अदितिः । अन्तरिक्षं । अदितिः । माता ।
 सः । पिता । सः । पुत्रः । विश्वे । देवाः । अदितिः । पञ्च । जनाः । अदितिः ।
 जातं । अदितिः । जनित्वं ॥ १० ॥ १६ ॥

ऋजुनीती । नः । वरुणः । मित्रः । नयतु । विद्वान् । अर्यमा । देवः ।
 सजोषाः ॥ १ ॥ ते । हि । वस्वः । वसवानाः । ते । अप्रनूराः । महोभिः ।
 व्रता । रक्षन्ते । विद्वाहा ॥ २ ॥ ते । अस्मभ्यं । शर्म । यंसन् । अमृताः ।
 मर्त्येभ्यः । वार्धमानाः । अप । द्विपः ॥ ३ ॥

अष्ट० ? अध्या० ६ व० १७, १८] ऋग्वेदः [मण्ड० ? अनु० १४ सूक्त० ९०]

वि नः पथः सुविताय चियन्त्विन्द्रो मरुतः ।

पूषा भगो वन्द्यासः ॥ ४ ॥

उत नो धियो गोअग्राः पूषन्विष्णवेव्यावः ।

कर्तो नः स्वस्तिमर्तः ॥ ५ ॥ १७ ॥

मधु वाता ऋतायते मधुं क्षरन्ति सिन्धवः ।

मार्ध्वीर्नः सन्त्वोषधीः ॥ ६ ॥

मधु नक्तंसुतोवसो मधुमत्पार्थिवं रजः ।

मधु र्यौरस्तु नः पिता ॥ ७ ॥

गार्धमानो वनस्पतिर्मधुमौ अस्तु सूर्यः ।

मार्ध्वीर्गावो भवन्तु नः ॥ ८ ॥

शं नो मित्रः शं वरुणः शं नो भवत्वर्यमा ।

शं न इन्द्रो बृहस्पतिः शं नो विष्णुरुक्मः ॥ ९ ॥ १८ ॥

वि । नः । पथः । सुविताय । चियन्तु । इन्द्रः । मरुतः । पूषा । भगः ।
वन्द्यासः ॥ ४ ॥ उत । नः । धियोः । गोऽअग्राः । पूषन् । विष्णो इति । एव्यावः ।
कर्तुः । नः । स्वस्तिऽमर्तः ॥ ५ ॥ १७ ॥ मधु । वाताः । ऋतऽयते । मधु ।
क्षरन्ति । सिन्धवः । मार्ध्वीः । नः । सन्तु । ओषधीः ॥ ६ ॥ मधु । नक्तं । उत ।
वसोः । मधुऽमन् । पार्थिवं । रजः । मधु । र्योः । अस्तु । नः । पिता ॥ ७ ॥
गार्धमान् । नः । वनस्पतिः । मधुमान् । अस्तु । सूर्यः । मार्ध्वीः । गावः ।
भान्तु । नः ॥ ८ ॥ शं । नः । मित्रः । शं । वरुणः । शं । नः । भवन्तु । अर्यमा ।
शं । नः । इन्द्रः । बृहस्पतिः । शं । नः । विष्णुः । उरुऽक्रमः ॥ ९ ॥ १८ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० १९] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सू० २१

॥ ११. ॥ रहगयुत्रो गोतन ऋषिः ॥ सोमो देवता ॥ गायत्री छन्दः ॥

॥ ११ ॥ त्वं सोम प्र चिकितो मनीषा त्वं राजिष्ठमनुं नेपि पन्थाम् ।
तव प्रणीती पितरों न इन्दो देवेषु रत्नमभजन्त धीराः ॥ १ ॥
त्वं सोम क्रतुभिः सुक्रतुर्भुस्त्वं दक्षैः, सुदक्षो विश्ववेदाः ।
त्वं वृषा वृषत्वेभिर्महित्वा शुम्नेभिर्गुम्न्यभवो नृचक्षाः ॥ २ ॥
राज्ञो नु ते वरुणस्य व्रतानि गृह्णन्भीरं तव सोम धाम् ।
शुचिष्ठमसि त्रियो न मित्रो दक्षाय्यो अर्यमेवासि सोम ॥ ३ ॥
या ते धामानि दिवि या पृथिव्यां या पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु ।
तेभिर्नो विश्वैः सुमना अहंलज्जाजन्त्सोम प्रनि हव्या गृभाय ॥ ४ ॥
त्वं सोमासि सत्यतिष्ठं राजोत वृत्रहा ।

त्वं भद्रो असि क्रतुः ॥ ५ ॥ १९ ॥

त्वं । सोम । प्र । चिकितः । मनीषा । त्वं । राजिष्ठं । अनुं । नेपि ।
पन्थाम् । तव । प्रणीती । पितरः । नः । इन्दो इति । देवेषु । रत्नं । अभजन्त ।
धीराः ॥ १ ॥ त्वं । सोम । क्रतुभिः । सुक्रतुः । भुः । त्वं । दक्षैः । सुदक्षैः ।
विश्ववेदाः । त्वं । वृषा । वृषत्वेभिः । महिन्वा । शुम्नेभिः । गुम्ना । अभवः ।
नृचक्षाः ॥ २ ॥ गतः । नु । ते । वरुणस्य । व्रतानि । गृह्णन् । गृभीरं । न ।
सोम । धाम् । शुचिः । त्वं । अमि । त्रिपः । न । मित्रः । दक्षाय्यः । अर्यमे-
वासि । अमि । सोम ॥ ३ ॥ या । ते । धामानि । दिवि । या । पृथिव्यां । या ।
पर्वतेषु । ओषधीषु । अर्यन्तु । तेभिः । नः । विश्वैः । सुमनाः । अहंलज्जा ।
गतं । सोम । प्रनि । हव्या । गृभाय ॥ ४ ॥ त्वं । भद्रो । अमि । क्रतुः ।
असिः । त्वं । गतो । इति । वृत्रहा । त्वं । भद्रः । अमि । क्रतुः ॥ ५ ॥ १९ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० २०] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सू० ९१

त्वं च सोम नो वशो जीवातुं नमरामहे ।

प्रियस्तोत्रो वनस्पतिः ॥ ६ ॥

त्वं सोम महे भगं त्वं यूने ऋतायते ।

दक्षं दधासि जीवसे ॥ ७ ॥

त्वं नः सोम विश्वतो रक्षां राजन्नघायतः ।

न रिष्येस्त्वावतः सखा ॥ ८ ॥

सोम पास्ते मयोभुवं ऊतयः सन्ति दाशुषे ।

ताभिर्नोऽविता भव ॥ ९ ॥

इमं यज्ञमिदं यज्ञो जुजुषाण उपार्गहि ।

सोम त्वं नो वृषे भव ॥ १० ॥ ॥ २० ॥

त्वं । च । सोम । नः । वशः । जीवातुं । न । मरामहे । प्रियस्तोत्रः ।
वनस्पतिः ॥ ६ ॥ त्वं । सोम । महे । भगं । त्वं । यूने । ऋतायते । दक्षं ।
दधासि । जीवसे ॥ ७ ॥ त्वं । नः । सोम । विश्वतः । रक्षां । राजन्न । अय-
यतः । न । रिष्येत् । त्वावतः । सखा ॥ ८ ॥ सोम । याः । ते । मयोऽभुवं ।
ऊतयः । सन्ति । दाशुषे । ताभिः । नः । अविता । भव ॥ ९ ॥ इमं । यज्ञं ।
इदं । यज्ञः । जुजुषाणः । उपार्गहि । सोम । त्वं । नः । वृषे । भव ॥ १० ॥ ॥ २० ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० २१] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सू० ६१

सोमं गोभिर्घ्नां ययं वर्धयामो वचोविदः ।

सुमुळीको न आ विश ॥ ११ ॥

गयस्फानो अमीवहा वसुचित्पुष्टिवर्धनः ।

सुमित्रः सोम नो भव ॥ १२ ॥

सोमं रारन्धि नो हृदि गावो न यवसेष्वा ।

मर्ये इव स्व ओक्थे ॥ १३ ॥

यः सोमं सुख्ये तवं रारणदेव मर्त्यैः ।

तं दक्षः सचते कविः ॥ १४ ॥

उरुष्या णो अभिशस्तेः सोम नि पाणंहंसः ।

सखा सुशेवं एधि नः ॥ १५ ॥ २१ ॥

सोमं । गोभिः । त्वा । ययं । वर्धयामः । वचोविदः । सुमुळीकः ।

नः । आ । विश ॥ ११ ॥ गयस्फानः । अमीवहा । सुमित्रः । पुष्टिवर्धनः ।

सुमित्रः । सोम । नः । भव ॥ १२ ॥ सोमं । रारन्धि । नः । हृदि । गावः ।

न । यवसेषु । आ । मर्ये इव । स्वे । ओक्थे ॥ १३ ॥ यः । सोम । सुख्ये ।

तवं । रारणं । देव । मर्त्यैः । तं । दक्षः । सचते । कविः ॥ १४ ॥ उरुष्य ।

नः । अभिशस्तेः । सोम । नि । पाणि । हंसः । सखा । सुशेवं । एधि ।

नः ॥ १५ ॥ २१ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० २२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सू० ११

आ प्यायस्व समेतु ते विश्वतः सोम वृष्ण्यम् ।

भवा वार्जस्य सङ्गथे ॥ १६ ॥

आ प्यायस्व मदिन्तम सोम विश्वेभिरंशुभिः ।

भवा नः सुश्रवस्तमः सखा वृधे ॥ १७ ॥

सं ते पयांसि ससु यन्तु वाजाः सं वृष्ण्यान्यभिमातिपाहः ।

आप्यार्यमानो अमृताय सोम दिवि श्रवांस्युत्तमानि धिष्व ॥ १८ ॥

या ते धामानि हविषा यजन्ति ता ते विश्वा परिभूरस्तु यज्ञम् ।

गयस्फानः प्रतरणः सुवीरोऽवीरहा प्र चरा सोम दुर्यान् ॥ १९ ॥

सोमो धेनुं सोमो अर्वन्तमाशुं सोमो वीरं कर्मण्यं ददाति ।

सादन्यं विद्व्यं समेयं पितृश्रवणं यो ददाशदस्मै ॥ २० ॥ २२ ॥

आ । प्यायस्व । सं । एतु । ते विश्वतः । सोम । वृष्ण्यं । भव । वार्जस्य ।
संङ्गथे ॥ १६ ॥ आ । प्यायस्व । मदिन्तम । सोम । विश्वेभिः । अंशुभिः ।
भव । नः । सुश्रवस्तमः । सखा । वृधे ॥ १७ ॥ सं । ते । पयांसि । सं ।
ऊं इति । यन्तु । वाजाः । सं । वृष्ण्यानि । अभिमातिस्तहः । आप्यार्यमानः ।
अमृताय । सोम । दिवि । श्रवांसि । उत्तमानि । धिष्व ॥ १८ ॥ या ते
धामानि । हविषा । यजति । ता । ते । विश्वा । परिभूः । अस्तु । यज्ञं । गय-
स्फानः । प्रतरणः । सुवीरः । अवीरहा । प्र । चर । सोम । दुर्यान् ॥ १९ ॥
सोमः । धेनुं । सोमः । अर्वन्तं । आशुं । सोमः । वीरं । कर्मण्यं । ददाति ।
सादन्यं । विद्व्यं । समेयं । पितृश्रवणं । यः । ददाशत् । अस्मै ॥ २० ॥ २२ ॥

॥ १ ॥ अध्या० ६ व० २३, २४] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सू० १२

तर्पाळं युत्सु पृतनासु पथि स्वर्षामप्सां वृजनस्य गोपाम् ।
 भरेषुजां सुक्षितिं सुश्रवंसं जयन्तं त्वामनु मदेम सोम ॥ २१ ॥
 चमिमा ओषधीः सोम विश्वास्त्वमपो अजनयस्त्वं गाः ।
 त्वमा तंतन्योर्वहन्तरिक्षं त्वं ज्योतिषा वि तमो ववर्थ ॥ २२ ॥
 देवेन नो मनसा देव सोम रापो भागं सहसावन्नभि युध्य ।
 मा त्वा तनदीशिपे वीर्यस्योभयेभ्यः प्र चिकित्सा गविष्ठौ ॥ २३ ॥ २३ ॥
 ॥ १३ ॥ रङ्गणपुत्रो गोतम ऋषिः ॥ उपा देवता ॥ जगती छन्द ॥

॥ १२ ॥ एता उ त्या उपसः केतुमकत पूर्वे अर्द्धं रजसो भानुमञ्जते ।
 निःकृष्णाना आयुधानीव धृष्णवः प्रति गावोऽर्हवीर्यन्ति मातरः ॥ १ ॥

अर्पाळं । युत्सु । पृतनासु । पथि । स्वऽप्सां । अप्सां । वृजनस्य । गोपा ।
 भरेषुजां । सुक्षितिं । सुश्रवंसं । जयन्तं । त्वा । अनु । मदेम । सोम ॥ २१ ॥
 त्वं । इमाः । ओषधीः । सोम । विश्वाः । त्वं । अपः । अजनयः । त्वं । गाः ।
 त्वं । आ । तंतन्य । उरु । अन्तरिक्षं । त्वं । ज्योतिषा । वि । तमः । ववर्थ
 ॥ २२ ॥ देवेन । नः । मनसा । देव । सोम । रायः । भागं । सहसावन्न ।
 अभि । युध्य । मा । त्वा । आ । तनत् । ईशिपे । वीर्यस्य । उभयेभ्यः । प्र ।
 चिकित्सा । गोऽर्ष्टौ ॥ २३ ॥ २३ ॥

एताः । ऊं इति । त्याः । उपसः । केतुं । अकत । पूर्वे । अर्द्धं । रजसः ।
 भानुं । अञ्जते । निःकृष्णानाः । आयुधानिऽव । धृष्णवः । प्रति । गावः ।
 अर्हवीः । यन्ति । मातरः ॥ १ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व ०२४, २५] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सू० ९

उदपसन्नरुणा भानवो दृचां स्यायुजो अरुपीर्गा अयुक्षत ।
 अक्रन्नुपासो वयुनानि पूर्व्या रुशन्तं भानुमरुपीरशिभ्रयुः ॥ २ ॥
 अर्चन्ति नारीरपसो न विष्टिभिः समानेन योजनेना परावतः ।
 इपं वहन्तीः सुकृते सुदानवे विश्वेदह यजमानाय सुन्यते ॥ ३ ॥
 अधि पेशांसि वपते नृत्तुरिषापोर्णुते वक्ष उस्त्रेय वर्जहम् ।
 ज्योतिर्विश्वस्मै ध्रुवनाय कृण्वती गायो न व्रजं व्युत्पा आवर्तमः ॥ ४ ॥
 प्रत्यर्चा रुशदस्या अदर्शि वि तिष्ठते बार्धते कृण्वमभ्यम् ।
 स्वरं न पेशो विदथेज्जन्त्रिं दियो दुहिता भानुमश्रेत् ॥ ५ ॥ २४ ॥
 अतारिष्म तमसस्पा रनत्योषा उच्छन्ती वयुर्ना कृणोति ।
 श्रिये छन्दो न स्मयते विभाती सुप्रतीका सौमनसायाजीगः ॥ ६ ॥

उद० । अपसन्न० । अरुणाः । भानवः । दृचां । स्यायुजः । अरुपीः । गाः ।
 अयुक्षत । अक्रन् । उपसन्तः । वयुनानि । पूर्व्या । रुशन्तं । भानुं । अरुपीः ।
 अशिभ्रयुः ॥ २ ॥ अर्चति । नारीः । अपसन्तः । न । विष्टिभिः । समानेन ।
 योजनेन । आ । परावतः । इपं । वहन्तीः । सुकृते । सुदानवे । विश्वा ।
 इत् । अह । यजमानाय । सुन्यते ॥ ३ ॥ अधि । पेशांसि । वपते । नृत्तुः ।
 अप । ऊर्णुते । वक्षः । उस्त्रेय । वर्जहम् । ज्योतिः । विश्वस्मै । ध्रुवनाय ।
 कृण्वती । गायः । न । व्रजं । वि । उपाः । आवर्तिन्यायः । तमः ॥ ४ ॥ प्रति ।
 अर्चिः । रुशन् । अस्याः । अदर्शि । वि । तिष्ठते । बार्धने । कृण्वं । अभ्यं ।
 स्वरं । न । पेशः । विदथेज्जन्त्रिं । दियो । दुहिता । भानुं ।
 अश्रेत् ॥ ५ ॥ २४ ॥ अतारिष्म । तमसः । पारं । अस्य । उपाः । उच्छन्ती ।
 वयुर्ना । कृणोति । श्रिये । छन्दः । न । स्मयते । विभाती । सुप्रतीका ।
 सौमनसायाजीगः ॥ ६ ॥

भास्वती नेत्री सुनृतांनां दिवः स्तवे दुहिता गोतमेभिः ।
 प्रजावतो नृवतो अश्वबुध्यानुपो गोअग्रौ उप नासि वाजान् ॥ ७ ॥
 उषस्तमश्यां यशसं सुवीरं दासप्रवर्गं रयिमश्वबुध्यन् ।
 सुदंससा अशसा या विभासि वाजप्रसूता सुभगे बृहन्तम् ॥ ८ ॥
 विश्वानि देवी भुवनाभिचक्ष्या प्रतीची चक्षुरुर्विया वि भाति ।
 विश्वं जीवं चरसे बोधयन्ती विश्वस्य वाचमविदन्मनायोः ॥ ९ ॥
 पुनः पुनर्जायमाना पुराणी समानं वर्णमभि शुम्भमाना ।
 श्वघ्नीषं कृत्तुर्विजं आमिनाना मर्तस्य देवी जरयन्त्यायुः ॥ १० ॥ २५ ॥
 व्युष्वती दिवो अन्तां अबोध्यप स्वसारं सनुतयुयोति ।
 प्रमिनती मनुष्यां युगानि योषां जारस्य चक्षसा वि भाति ॥ ११ ॥

भास्वती । नेत्री । सुनृतांनां । दिवः । स्तवे । दुहिता । गोतमेभिः । प्रजावतः ।
 नृवतः । अश्वबुध्यान् । उपः । गोअग्रान् । उप । नासि । वाजान् ॥ ७ ॥
 उषः । तं । अश्या । यशसं । सुवीरं । दासप्रवर्गं । रयि । अश्वबुध्यं । सुदं-
 संसा । अशसा । या । विभासि । वाजप्रसूता । सुभगे । बृहन्तं ॥ ८ ॥
 विश्वानि । देवी । भुवना । अभिचक्ष्यं । प्रतीची । चक्षुः । उर्विया । वि । भाति ।
 विश्वं । जीवं । चरसे । बोधयन्ती । विश्वस्य । वाचं । अविदत् । मनायोः ॥ ९ ॥
 पुनःपुनः । जायमाना । पुराणी । समानं । वर्णं । अभि । शुम्भमाना । श्वघ्नीषं ।
 कृत्तुः । विजं । आमिनाना । मर्तस्य । देवी । जरयन्ती । आयुः ॥ १० ॥ २५ ॥
 व्युष्वती । दिवः । अन्तान् । अबोधि । अपं । स्वसारं । सनुतः । युयोति ।
 प्रमिनती । मनुष्यां । युगानि । योषां । जारस्यं । चक्षसा । वि । भाति ॥ ११ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० २६, २७] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सू० ९२

पशून् चित्रा सुभगां प्रथाना सिन्धुर्न क्षोदं उर्विया व्यश्वेत् ।

अमिनती दैव्यानि व्रतानि सूर्यस्य चेति रश्मिभिर्दृशाना ॥ १२ ॥

उपस्तचित्रमा भरास्मभ्यं वाजिनीवति ।

येन तोकं च तनयं च धामहे ॥ १३ ॥

उषो अद्येह गोमत्यश्वावति विभावरि ।

रेवदस्मे व्युच्छ स्रुतावति ॥ १४ ॥

युक्ष्वा हि वाजिनीवत्यश्वा अथारुणा उषः ।

अथा नो विश्वा सौभगान्पा वह ॥ १५ ॥ २६ ॥

अभिना वतिरस्मदा गोमदसा हिरण्यवत् ।

अर्वाग्रथं समनसा नि यच्छतम् ॥ १६ ॥

पशून् । न । चित्रा । सुभगां । प्रथाना । सिन्धुः । न । क्षोदः । उर्विया । वि ।

अश्वेत् । अमिनती । दैव्यानि । व्रतानि । सूर्यस्य । चेति । रश्मिभिः ।

दृशाना ॥ १२ ॥ उपः । तत् । चित्रं । आ । भर । अस्मभ्यं । वाजिनीवति ।

येन । तोकं । च । तनयं । च । धामहे ॥ १३ ॥ उपः । अद्य । इह । गोमति ।

अश्ववति । विभावरि । रेवन् । अस्मे इति । वि । उच्छ । स्रुतावति ॥ १४ ॥

युक्ष्वा । हि । वाजिनीवति । अथान् । अद्य । अरुणान् । उपः । अथ । नः ।

विश्वा । सौभगानि । आ । वह ॥ १५ ॥ २६ ॥ अभिना । वतिः । अस्मत् ।

आ । गोमत् । दसा । हिरण्यवत् । अर्वाक् । रथं । समनसा । नि । यच्छतं ॥ १६ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० २७, २८] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १४ सूक्त० ९३]

यावि॒त्था श्लो॒क्रमा दि॒वो ज्योति॒र्जना॒य च॒क्रथुः ।

आ न ऊ॒र्जे वह॑तम॒श्विना यु॒वम् ॥ १७ ॥

ए॒ह दे॒वा म॑यो॒भ्रुवां दु॒स्त्रा हि॑र॒ण्यव॑र्तनी ।

उ॒प॒वृ॒धो व॑हन्तु सोम॑पीतये ॥ १८ ॥ २७ ॥

॥ ९३ ॥ रहूगणपुत्रो गोतम ऋषिः ॥ अग्नीषोमौ देवता ॥ आद्यस्तु च आनुदुभः ।

॥ ९३ ॥ अग्नीषोमाविमं सु मे शृणुतं वृषणा हवम् ।

प्रति सु॒क्तानि॑ ह॒र्यतं॑ भ॒वतं॑ दा॒शुपे॒ मयः॑ ॥ १ ॥

अग्नी॑षोमा यो अ॒द्य वा॒मिदं॑ वचः स॒पर्य॑ति ।

तस्मै॑ ध॒त्तं सु॒वीर्यं॑ ग॒वां पो॑यं स्व॒श्व्यम् ॥ २ ॥

अग्नी॑षोमा य आहु॒तिं यो वां॑ दा॒शां ह॒विष्कृ॑तिम् ।

स प्र॒जया॑ सु॒वीर्यं॑ वि॒श्वमायु॑र्व्यश्रवत् ॥ ३ ॥

यौ । इ॒त्था । श्लो॒कं । आ । दि॒वः । ज्योतिः । जना॒य । च॒क्रथुः । आ । नः ।

ऊ॒र्जे । व॒हतं॑ । अ॒श्विना॑ । यु॒वम् ॥ १७ ॥ आ । इ॒ह । दे॒वा । म॑यः॒भ्रुवां॑ । दु॒स्त्रा ।

हि॑र॒ण्यव॑र्तनी इति॒ हि॑र॒ण्यव॑र्तनी । उ॒प॒वृ॒धः । व॒हन्तु॑ । सोम॑पीतये ॥ १८ ॥ २७ ॥

अग्नी॑षोमौ । इ॒मं । सु॒ । मे॒ । शृ॒णुतं॑ । वृ॒षणा॑ । ह॒वम् । प्रति॑ । सु॒उ॒क्तानि॑ ।

ह॒र्यतं॑ । भ॒वतं॑ । दा॒शुपे॑ । मयः॑ ॥ १ ॥ अग्नी॑षोमा । यः । अ॒द्य । वां॑ । इ॒दं । वचः॑ ।

स॒पर्य॑ति । तस्मै॑ । ध॒त्तं । सु॒वीर्यं॑ । ग॒वां । पो॑यं । स्व॒श्व्यम् ॥ २ ॥ अग्नी॑षोमा ।

यः । आहु॒तिं । यः । वां॑ । दा॒शां । ह॒विःकृ॑ति । सः । प्र॒जया॑ । सु॒वीर्यं॑ ।

वि॒श्वं । आयुः॑ । वि॒ । अ॒श्रव॑त् ॥ ३ ॥

अष्ट० ? अध्या० ६ व० २८, २९] ऋग्वेदः [मण्ड० ? अनु० १४ सू० ९]

अग्नीषोमा चेति तद्वीर्यं वां यदमुं णीतमवसं पणिं गाः ।
 अवातिरतं वृसं यस्य शेषोऽबिन्दतं ज्योतिरेकं बहुभ्यः ॥ ४ ॥
 युवमेतानि दिवि रोचनान्यग्निश्च सोम सकृत् अघत्तम् ।
 युवं सिन्धूरभिश्शस्तेरवद्यादग्नीषोमाबमुञ्चतं गृभीतान् ॥ ५ ॥
 आन्यं दिवो मातरिश्वां जभारामभ्रादन्यं परिं श्येनो अद्रेः ।
 अग्नीषोमा ब्रह्मणा बबृधानोऽं यज्ञाय चक्रधुरु लोकम् ॥ ६ ॥ २८ ॥
 अग्नीषोमा हविषः प्रस्थितस्य वीतं हर्यतं वृषणा जुपेथाम् ।
 सुशर्माणा त्ववसा हि भूतमथा धरां यजमानाय शं योः ॥ ७ ॥
 यो अग्नीषोमां हविषां सपर्याहेव द्रीचा मनसा यो घृतेन ।
 तस्य व्रतं रसतं पातमंहसो विशे जनाय महि शर्नं यच्छतम् ॥ ८ ॥

अग्नीषोमा । चेति । तत् । वीर्यं । वां । यत् । अमुं णीतं । अवसं । पणिं । गाः ।
 अवं । अतिरतं । वृसं यस्य । शेषः । अबिन्दतं । ज्योतिः । एकं । बहुभ्यः ॥ ४ ॥
 युवं । एतानि । दिवि । रोचनानि । अग्निः । च । सोम । सकृत् । इति । सऽकृत् ।
 अघत्तं । युवं । सिन्धूरं । अभिऽशस्तेः । अवद्यात् । अग्नीषोमौ । अमुञ्चतं । गृभी-
 तान् ॥ ५ ॥ आ । अन्यं । दिवः । मातरिश्वां । जभारं । अमभ्रात् । अन्यं ।
 परिं । श्येनः । अद्रेः । अग्नीषोमा । ब्रह्मणा । बबृधाना । उऽं । यज्ञायं । चक्रधुः ।
 उं इति । लोकं ॥ ६ ॥ २८ ॥ अग्नीषोमा । हविषः । प्रस्थितस्य । वीतं । हर्यतं ।
 वृषणा । जुपेथां । सुशर्माणा । सुऽअवसा । हि । भूतं । अथं । घत्तं ।
 यजमानाय । शं । योः ॥ ७ ॥ यः । अग्नीषोमां । हविषां । सपर्यात् । देवद्रीचां ।
 मनसा । यः । घृतेनं । तस्यं । व्रतं । रसतं । पातं । अंहसः । विशे । जनाय ।
 महिं । शर्नं । यच्छतं ॥ ८ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० २९, ३०] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० ९४

अग्नीषोमा सवेंदसा सहृती वनतं गिरः ।

सं देवत्रा वभूवथुः ॥ ९ ॥

अग्नीषोमावनेन वां यो वां घृतेन दाशति ।

तस्मै दीदयतं बृहत् ॥ १० ॥

अग्नीषोमाविमानि नो युवं हव्या जुजोपतम् ।

आ यातमुप नः सचा ॥ ११ ॥

अग्नीषोमा पिपृतमर्वतो न जा प्यायन्तामुक्षियां हव्यसूदः ।

अस्मे बलानि मघवंस्तु धत्तं कृणुतं नो अध्वरं शृष्टिमन्तम् ॥ १२ ॥ २९ ॥ १४ ॥

॥ पञ्चदशोऽनुवाकः ॥

॥ ९४ ॥ ऋषिः—कुत्स आत्रिरसः ॥ देवता—अग्नि छन्दः—जगति, त्रिष्टुप् ।

॥ ९४ ॥ इमं स्तोममर्हते जातवेदसे रथमिव सं महेमा मनीषया ।

भद्रा हि नः प्रमतिरस्य संसद्यग्नें सख्ये मा रिपामा वयं तव ॥ १ ॥

अग्नीषोमा । सवेंदसा । सहृती इति सहृती । वनतं । गिरः । सं । देवत्रा ।
वभूवथुः ॥ ९ ॥ अग्नीषोमौ । अनेन । वां । यः । वां । घृतेन । दाशति । तस्मै ।
दीदयतं । बृहत् ॥ १० ॥ अग्नीषोमौ । विमानि । नः । युवं । हव्या । जुजोपतं ।
आ । यातं । उप । नः । सचा ॥ ११ ॥ अग्नीषोमा । पिपृतं । अर्वतो । नः ।
आ । प्यायन्ता । उक्षियां । हव्यसूदः । अस्मे इति । बलानि । मघवंस्तु ।
धत्तं । कृणुतं । नः । अध्वरं । शृष्टिमन्तं ॥ १२ ॥ २९ ॥ १४ ॥
इमं । स्तोमं । अर्हते । जातवेदसे । रथमिव । सं । महेमा । मनीषया ।
भद्रा । हि । नः । प्रमतिः । अस्य । संसद्यग्नें । अग्ने । सख्ये । मा । रिपाम् ।
वयं । तव ॥ १ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० ३०, ३१] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० १

यस्मै त्वमायजसे स साधत्यनर्वा क्षेति दधते सुवीर्यम् ।
 स तृताय नैनमश्रोत्यंहतिरग्नें सख्ये मा रिपामा वयं तव ॥ २ ॥
 शक्रेम त्वा समिधे साधया धियस्त्वे देवा हविरदन्त्याहुतम् ।
 त्वमादित्या आ वह तान्द्युश्मस्यग्नें सख्ये मा रिपामा वयं तव ॥ ३ ॥
 भर्गमेध्मं कृणवामा हवींषि ते चितयन्तः पर्वणापर्वणा वयम् ।
 जीवातवे प्रतरं साधया धियोऽग्नें सख्ये मा रिपामा वयं तव ॥ ४ ॥
 विशां गोपा अस्य चरन्ति जन्तवो द्विपच यदुत चतुष्पदक्षुभिः ।
 चित्रः प्रकेत उपसो मह्यं अस्यग्नें सख्ये मा रिपामा वयं तव ॥ ५ ॥ ३०
 त्वमध्वर्युस्त होतासि पूर्यः प्रशास्ता पोता जुनुपा पुरोहितः ।
 विश्वा विद्वान् आत्विज्या धीर पुष्यस्यग्नें सख्ये मा रिपामा वयं तव ॥ ६ ॥

यस्मै । त्वं । आऽयजसे । सः । साधति । अनर्वा । क्षेति । दधते । सुवीर्यं
 सः । तृताय । न । एनं । अश्रोति । अंहतिः । अग्नें । सख्ये । मा । रिपाम् । वयं ।
 तव ॥ २ ॥ शक्रेम । त्वा । संऽमिधे । साधय । धियः । त्वे इति । देवाः । हविः ।
 अदन्ति । आऽहुतं । त्वं । आदित्यान् । आ । वह । तान् । हि । द्युश्मसि ।
 अग्नें । सख्ये । मा रिपाम् । वयं । तव ॥ ३ ॥ भर्गम् । इध्मं । कृणवाम ।
 हवींषि । ते । चितयन्तः । पर्वणाऽपर्वणा । वयं । जीवातवे । प्रऽनरं । साधय ।
 धियः । अग्नें । सख्ये । मा । रिपाम् । वयं । तव ॥ ४ ॥ विशां । गोपाः ।
 अस्य । चरन्ति । जन्तवः । द्विऽप । च । यत् । उत । चतुऽष्पन् । अक्षुभिः ।
 चित्रः । प्रऽकेतः । उपसः । महान् । असि । अग्नें । सख्ये । मा । रिपाम् । वयं ।
 तव ॥ ५ ॥ ३० ॥ त्वं । अध्वर्युः । उत । होता । असि । पूर्यः । प्रऽशास्ता ।
 पोता । जुनुपा । पुरोहितः । विश्वा । विद्वान् । आत्विज्या । धीर । पुष्यसि ।
 अग्नें । सख्ये । मा । रिपाम् । वयं । तव ॥ ६ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० ३१, ३२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० ९४

यो वि॒श्वतः॑ सु॒प्रती॑कः स॒दृङ्ङ॑सि दूरे चि॒त्सन्त॑ळिदिवाति रोचसे ।
 रात्र्या॑श्चि॒दन्धो॑ अति॒ देव॑ पश्यस्यग्ने॒ सख्ये॑ मा रि॒षामा व॑यं तव ॥ ७ ॥
 पूर्वो॑ देवा भवतु सु॒न्वतो॑ रथो॒ऽस्माकं॑ शंसां॒ अभ्य॑स्तु दृ॒ढ्यः ।
 तदा जा॒नीतो॑त पुं॒प्यता॑ वचो॒ऽग्ने॑ सख्ये॒ मा रि॒षामा व॑यं तव ॥ ८ ॥
 व॒धैर्दुः॑शंसाँ॒ अप॑ दृ॒ढ्यो जहि॑ दूरे वा॒ ये अ॑न्ति वा॒ के चि॑द॒त्रिणः॑ ।
 अथा॑ य॒ज्ञाय॑ गृणते सु॒गं कृ॒ध्यग्ने॑ सख्ये॒ मा रि॒षामा व॑यं तव ॥ ९ ॥
 यदयु॑कथा अरु॒षा रोहि॑ता रथे॒ वार्त॑जूता वृष॒भस्य॑ेव ते रवः ।
 आदि॑न्वसि वनि॒नो धूम॑केतुनाग्ने॒ सख्ये॑ मा रि॒षामा व॑यं तव ॥ १० ॥ ३१ ॥
 अर्ध॑ स्व॒नादु॑त वि॒भ्युः प॑तत्रि॒णो द्र॑प्सा यत्ते॒ यव॑सादो॒ व्य॑स्थिरन् ।
 सु॒गं तत्ते॑ ताव॒केभ्यो॑ रथे॒भ्योऽग्ने॑ सख्ये॒ मा रि॒षामा व॑यं तव ॥ ११ ॥

यः । वि॒श्वतः॑ । सु॒प्रती॑कः । स॒दृङ्ङ॑ । अ॒सि । दू॒रे । चि॒त् । सन् । त॒ळि॒द्वि॒श्व ।
 अ॒ति । रो॒च॒से । रा॒त्र्याः । चि॒त् । अ॒धः । अ॒ति । दे॒व । प॒श्य॒सि । अ॒ग्ने ।
 स॒ख्ये । मा । रि॒षाम् । व॒यं । तव॑ ॥ ७ ॥ पूर्॒वः । दे॒वाः । भ॒वतु॑ । सु॒न्वतः॑ ।
 रथः॑ । अ॒स्माकं॑ । शं॒सां । अ॒भि । अ॒स्तु । दुः॒ऽध॒यः । तत् । आ । जा॒नीत॑ ।
 उ॒त । पु॒प्यत॑ । वचः॑ । अ॒ग्ने । स॒ख्ये । मा । रि॒षाम् । व॒यं । तव॑ ॥ ८ ॥ व॒धैः ।
 दुः॒ऽशं॒सान् । अप॑ । दुः॒ऽध॒यः । जहि॑ । दू॒रे । वा । ये । अ॒न्ति । वा । के । चि॒त् ।
 अ॒त्रि॒णः । अ॒ध । य॒ज्ञाय॑ । गृ॒णते॑ । सु॒गं । कृ॒धि । अ॒ग्ने । स॒ख्ये । मा । रि॒षाम् ।
 व॒यं । तव॑ ॥ ९ ॥ यत् । अ॒यु॒कथाः । अ॒रु॒षा । रोहि॑ता । रथे॑ । वार्त॑जूता ।
 वृष॒भस्य॑ऽव । ते । रवः॑ । आन् । इ॒न्व॒सि । वनि॑नः । धूम॑केतुना । अ॒ग्ने । स॒ख्ये ।
 मा । रि॒षाम् । व॒यं । तव॑ ॥ १० ॥ ३१ ॥ अर्ध॑ । स्व॒नाद् । उ॒त । वि॒भ्युः ।
 प॑तत्रि॒णः । द्र॑प्साः । यत् । ते । यव॑सादः । वि । अ॒स्थि॒रन् । सु॒गं । तत् ।
 ते । ताव॑केभ्यः । रथे॑भ्यः । अ॒ग्ने । स॒ख्ये । मा । रि॒षाम् । व॒यं तव॑ ॥ ११ ॥

अष्ट० १ अध्या० ६ व० ३२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० १४

अयं मित्रस्य वरुणस्य धार्यसेऽवयातां मरुतां हेळो अद्भुतः ।
 मृळा सु नो भूत्वेपां मनः पुनरग्रे सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ १२ ॥
 देवो देवानामसि मित्रो अद्भुतो वसुर्वसूनामसि चारुर्ध्वरे ।
 शर्मन्त्याम तव सप्रथस्तमेऽग्रे सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ १३ ॥
 तत्ते भद्रं यत्समिद्धः स्वे दमे सोमाहुतो जरसे मृळयत्तमः ।
 दधांसि रत्नं द्रविणं च दाशुपेऽग्रे सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ १४ ॥
 यस्मै त्वं सुद्रविणो ददाशोऽनागास्त्वमदिते सर्वताता ।
 यं भद्रेण शर्वसा चोदधांसि प्रजावता राधसा ते स्याम ॥ १५ ॥
 स त्वमग्रे सौभगत्यस्थं विद्वानस्माकमायुः प्र तिरेह देव ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत यौः ॥ १६ ॥ ३२ ॥ ६ ॥

अयं । मित्रस्य । वरुणस्य । धार्यसे । अवऽयातां । मरुतां । हेळः । अद्भुतः ।
 मृळ । सु । नः । भूतु । एपां । मनः । पुनः । अग्रे । सख्ये । मा । रिषाम ।
 वयं । तव ॥ १२ ॥ देवः । देवानां । असि । मित्रः । अद्भुतः । वसुः । वसूनां ।
 असि । चारुः । अध्वरे । शर्मन् । स्याम । तव । सप्रथःऽतमे । अग्रे । सख्ये ।
 मा । रिषाम । वयं । तव ॥ १३ ॥ तत् । ते । भद्रं । यत् । संऽद्धः । स्वे ।
 दमे । सोमऽआहुतः । जरसे । मृळयत्ऽतमः । दधांसि । रत्नं । द्रविणं । च ।
 दाशुपे । अग्रे । सख्ये । मा । रिषाम । वयं । तव ॥ १४ ॥ यस्मै । त्वं ।
 सुद्रविणः । ददाशः । अनागाःऽत्वं । अदिते । मर्यऽजाता । यं । भद्रेण । शर्वसा ।
 चोदधांसि । प्रजाऽवता । राधसा । ते । स्याम ॥ १५ ॥ सः । त्वं । अहं ।
 सौभगऽत्यस्थं । विद्वान् । अस्माकं । आयुः । प्र । तिर । इह । देव । तत् । नः ।
 मित्रः । वरुणः । ममऽतां । आदितिः । सिन्धुः । पृथिवी । उत ।
 यौः ॥ १६ ॥ ३२ ॥ ॥ ६ ॥

इति नयबाह्वे षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

અધ્યાય ૬.

સૂક્ત ૮૧.

॥ ૮૧ ॥ કૃષિ-રૂઢ્યણુજ ગોતમ । દેવતા-દ્વન્ ॥

ધન્દ્રને આનંદ અને પ્રોત્સાહન મળે તેવા હેતુથી મનુષ્યોએ તેનું સ્તવન કરેલું છે. ન્યારે મોટું યુદ્ધ થાય છે. ત્યારે અમે તેને જ બોલાવીએ છીએ તેમજ નાના યુદ્ધમાં પણ અમે, તેને જ બોલાવીએ છીએ. પરાક્રમનાં કૃત્યમાં તેણે હમેશાં અમારું રક્ષણ કરેલું છે. ૧

હે વીર, ખરેખર તું જ સેનાનાયક થોભે છે. અનેક તરેહથી (લક્ષ્મીને) (વૈભવ) અર્પણ કરનાર તું જ છે. (જગતની દૃષ્ટીમાં) જે માણસ નહાનો છે તેને પણ તું ચક્રતી દશાએ પહોંચાડે છે અને સોમરસ અર્પણ કરનારા તારા લક્ષ્મીને તારીપાસે રહેલી વિપૂલ સંપત્તિ પ્રાપ્ત કરવાનું જ્ઞાન તું જ આપે છે. ૨

ન્યારે યુદ્ધની શરૂઆત થાય છે ત્યારે વીર પુરુષોઉપર તારી તરફથી સંપત્તિની વૃદ્ધી થાય છે. શત્રુનો ગર્વ ઉતારનાર તારા અરવો તું રથને ભેડે. તે કોનો વધ કર્યો વાડું? તે વૈભવના અધિકારપર કોની નીમણુક કરી? (ખરેખર) હે ધન્દ્ર તે વૈભવના અધિકારપર ૩

ભારી નીમણુક કરી.

પોતાના સામર્થ્યથી શ્રેષ્ઠતા પામેલા અને પોતાની યુદ્ધ પદ્ધતિથી (શત્રુને) ભયભીત રનાર આ દેવે, પોતાનું સામર્થ્ય (ધણુંજ) વધાર્યું છે. સુંદર મુગટથી શોભાયમાન અને પિતવર્ણના અરવો (પોતાનીપાસે) રાખનાર આ દેવે, એકમેક સાથે ભીડેલા પોતાના બન્ને મહાપર શોભામાટે લોખંડી વજ્ર પારણ કર્યું છે. ૪

આ દેવે ભૂલેક તેમજ રજ્જેલોકને પણ વ્યાપ્ત કરી નાંખ્યું છે. ઘુલોકના સર્વ દેહીધ્માન પ્રદેશમાં આ ભરાઈ રહ્યો છે. હે ધન્દ્ર, (આ જગતમાં) તારી ખરોળર કોઈ નથી, (એટલુંજ નહીં), પણ આગળ કોઈ થયું નથી, તેમજ ભવીષ્યમાં કોઈ થશે નહીં તું સર્વથી પણ ધણો જ મોટો થયો છું. ૫ (૧)

૧ દ્વન્દ્વ દન્દઃ મદાય પાવસે વૃષિઃ વારુષે. મહત્સુ આજિપુ ન દન્નુત ર્દે અર્ને દવામદે. સઃ વાજેતુ નઃ પ્ર અવિપન્ ૧ ।

૨ વીર સેન્યઃ દિ અધિ. મૂરિ વરાદદિઃ અસિ. દન્નસ્યે ચિન્ન રૂપઃ અસિ મુન્વતે વનમાનાવ તે મૂરિ વતુ વિષ્ણિ ૧ ।

૩ યન્ આજયઃ વડીરત પૃથ્વે ધના પીવતે. મદત્તુલા હરી પુત્ર ક દનઃ ૧ ક વગો દપઃ ૧ દન્ન, બ્લાન્ વગો દપઃ

૪ ક્તા મહાન્ અનુષ્વઃ ખીમઃ ધવઃ આ વરુષે ૧ વિપ્રી દરિવન્ન કાવ. ૧ ઉપાદ્યોઃ દાવયોઃ પ્રિયે આદસે વપ્ર નિદધે ૧ ।

૫ પાર્શ્વે રજઃ આ વગ્રો. દિવિ રોચના વદ્ધયે. ૧ દન્ન, ન ત્વાદન્ન કપન ૧ ન યાન, ન ર્દનિધ્નતે. વિશ્વઃ મતિ વચક્ષિપ ૧ ।

જે (ભક્તપર) પ્રેમકરીને પોતાના ઉપાસકમાટે માણસોના યોગ્ય પોષણની તજવીજ કરે છે, તે ઇન્દ્ર, અમને (વૈભવ પ્રાપ્ત કરી લેવાનું) શિક્ષણ આપે છે. તારીપાસે પુષ્કળ સંપત્તિ છે, તે તું અમને વહેંચી આપ. તારી કૃપાનો ઉપલોગ મને લેવા દે.

સામર્થ્યના સંરણ^૧ મનથી ઉપલોગ કરનાર આ ઇન્દ્ર, જ્યારે જ્યારે હર્ષથી ભરાઈ જાય છે ત્યારે ત્યારે ખરેખર ધેનુના ટોળેટોળાં અમને અર્પણ કરે છે. (હે ઇન્દ્ર દેવ સેકડો પ્રકારના વૈભવો, તારા બન્ને હાથમાં લઈ રાખ, અમારું તેજ વધાર, અને અમને સંપત્તિ અર્પણ કર.

હે શૂર (સોમરસ) તૈયાર થયા પછી તું અમને સામર્થ્ય આપવામાટે અને અમારાપર કૃપા કરવા માટે (અમારા સોમરસથી) સંતુષ્ટ થા તારીપાસે અનેક પ્રકારની સંપત્તિ છે, તે અમને ખરાબર વિહિત છે. અમે અમારા સર્વ મનોરથ તારીપાસે વિનવીએ છીએ, માટે તું અમારો સંરક્ષક થા.

હે ઇન્દ્ર, તારા આશ્રયમાં રહેનાર આ માણસ દીવમે દીવસે મન આકર્ષક સર્વ સંપત્તિ^૨ વૃદ્ધિગત કરે છે. ભક્તિહીન (પાપી) લોકોએ પોતાની પાસે કેટલી મંપત્તિ રાખી મૂકી છે, તે, તું ભક્તવત્સળ^૩ હોવાથી, વને ભાલૂમ છે; માટે તેની સંપત્તિનું હરણ કરીને અમને આપ. ૬(૨)

સૂક્ત ૮૨.

॥ ૮૨ ॥ ઋષિ-રઘુગણપુત્ર ગોતમ । દેવતા-ઇન્દ્ર ॥

હે ઉદાર (ઇન્દ્રદેવ) અહીં આવ, અને અમારી પ્રાર્થના સાંભળ. અમારા વીરો પ્રથમ કર્તા બીજા ભાવ પાત્રણ કર નહી. જે અર્થે મીઠી વાણીથી તારીપાસે યાચના કેમ કરવી તે તે અમને શીખવ્યું છે, તે અર્થે, અમે તારીપાસે (તે લેવ ને) હક કરીશું જ. તે માટે, હે ઇન્દ્ર, તું તારા અરવો બેસ.

૧ ય: અર્થ. દાહ્યં કનંભોરન પરદદાતિ, ઇન્દ્ર-ભરમન્થ ચિક્ષતુ તે મૂરિ વયુ. વિ ભજ. તવ ઉપસ. નધીય ।

૨ જટુવ્યુ: મદેમદે ગતો વૃષ । ન: દદિ. દિ. પુરુ સતા વયુ ઉમયાહસ્તા સે શ્રમાય. શિષીદિ. વય: આમર ।

૩ ઘટ, ઘટે ઘરંઘે ઉપંઘે સ્વા માદવાય ત્વા પુરુષુ વિષ દિ વચાન્તુ ઉપ સચુગ્મદે. અપ ન: અવિર । મા ।

૪ ઇન્દ્ર, પડે તે મ-તથ: વિશ વર્ચે નુવન્તિ. અદાગુરો જનાનાં વેદ: અર્વ. અન્ત: દય: દિ. તેનાં વંદ: ન: આ મર ।

૫ મપરત્ રપ. ગિર. મુ રપ્પદિ ના અન્તથા: દય વરા ન: મુરુત. વન: કર: અર્ધવાયે દર આટ ઇન્દ્ર, તે દી વોત્ર મુ ।

અણ્ ૧. અધ્યા ૦ ૬ વ ૦ ૩] કૃગ્વેદઃ [મળ્ ૦ ૧ અનુ ૦ ૧૩ સૂ ૦ ૮૦

તે (સુખમાં) રહ્યો, તેણે આનંદ કર્યો, તેનાપર તારી પ્રીતિ હોવાથી, તેણે (હર્ષથી) પોતાનું મસ્તક હલાવ્યું. પોતાના જ તેજથી યુક્ત થયેલા તે વિદ્વાન્ લોકોએ નવું સ્તોત્ર રચીને તારું સ્તવન કીધું. તે માટે, ખરેખર તું તારા અશ્વો હમણાં જોડ.

હે ઉદાર ઇન્દ્રદેવ, જેનું દર્શન અતી રમણીય છે, એવા તને, અમે વંદન કરીશું. અમે તારી સ્તુતિ કરી તેથી તારા રથમાં સર્વ પ્રકારનો વૈભવ ભરીને તારા સેવક સમીપ આવ ખરેખર, હે ઇન્દ્ર, તું તારા અશ્વો હમણાં જોડ.

હે ઇન્દ્રદેવ, સોમરસથી ભરેલું જે યજ્ઞપાત્ર તને તારા અશ્વો જોડવાને પ્રવૃત્ત કરે છે, તેની રૂચી શી છે તે જે કોઈ જાણતો હોય, તે ધેનુની પ્રાપ્તિ કરી લેવાના સામર્થ્યવવાળા પોતાના રથપર આરૂઢ થાય. ઇન્દ્રદેવ, ખરેખર, તું તારા અશ્વો જોડ.

હે અત્યંત પ્રખળ ઇન્દ્ર તારો જમણી બાજુનો ઘોડો રથમાં જોડેલો હો અને ડાબી બાજુતરફનો ઘોડો પણ રથને જોડેલો હો. તે રથમાં બેસીને અમે કરેલા હવીથી સંતોષ માનીને તું તારી પ્રીયપત્ની તરફ ગમન કર. ખરેખર, હે ઇન્દ્ર, તું તારા અશ્વ જોડ.

તારું સ્તોત્ર ગાઈને, તારા અશ્વો, રથને જોડવાની મેં પ્રેરણા કીધી છે, તેની ગરબન-પરના વાળ ફેટલા લાંબા છે, તે જુઓ. તું અહીં આવ, કારણ કે તું હાથમાં સર્વ (સંપત્તિ) ધારણ કરે છે. મનને ઉત્સાહ આપનારા આ સોમરસે તને આનંદ આપ્યો છે. અને હે વજ્રધારી ઇન્દ્ર, પૂષાદેવ, અને તારી પત્નીસહવતંમાન, તું તેમાં મગ્ન થઈ ગયો છે. ૬ (૩)

૧ અધનુ; ધમીમદન્ત; પ્રિયા અવ અધૂયત. સ્વમાનવઃ વિપ્રાઃ નમિદયા મતી નસ્તોયત. ૬૬, તે દરી યોજ નુ ।

૨ મયવન, મુસદય સ્વા વય વન્દિયોમહિ સુતઃ પૂર્ણવન્ધુર. ૧ નૂન વસાન્ અનુ પ્ર યાદિ. ૬૬, તે દરી યોજ નુ ।

૪ દન્દ, હારિયોજન પૂર્ણ પાત્ર ચ. ચિંછતિ સ યત મોવિદ ૧૪૫૫ રથ અધિ તિદાતિ. ૬૬, તે દરી યોજ નુ ।

૫ તે દક્ષિન. મુષ્કઃ અનુ, ઉત, કતકતો, સન્ય તેન અન્ધઃ મ દાન પ્રિયો જ નાં ઉપચારિ. ૬૬, તે દરી યોજ નુ ।

૧ મદ્રાપા તે કેદિના દરી દુનગિ. ૩૫૩ યાદિ. મન્ત્વો દધિવે. રનથ. ૧૫૩૫. રથ ૩૫૩ ।

ન્દિયુ. ચત્રિપ્ પુદ્ગલાન્ પત્ન્યા મ નમદ

સૂક્ત ૮૩.

॥ ૮૩ ॥ ઋષિ-રહુગણુત્ર ગોત્રમ । દેવતા-રુદ્ર ॥

હે ઇન્દ્રદેવ, તારી કૃપા સામર્થ્યથી તું જે માણસનું સંરક્ષણ કરે છે, તેને સર્વ પહેલા પેલુ અને અશ્વયુક્ત સંપત્તિ પ્રાપ્ત થાય છે. જે પ્રમાણે હારે વેગવાળું પાણી ચારે વર્ષથી આવીને સમુદ્રને ભરી નાખે છે, તે પ્રમાણે ખરેખર તું, તેને વિપુલ ધનથી ભરી નાખે છે. ૧

પુણ્યકારક નદીઓ પ્રમાણે, તેઓ યજ્ઞાહ (ઇન્દ્ર) દેવની આસપાસ મળે છે, અને જગતનું સંરક્ષણ કરવાનું તેનું રક્ષણકર્મ પે સર્વત્ર પસરેલું સામર્થ્ય જુએ છે. ભક્તિ માન, પુરોને (સર્વ) દેવ પ્રમુખસ્થાને હાજર છે. જે પ્રમાણે વિવાહના ઉત્સાહી પુરુષો કન્યાનો શોધ કરે છે, તે પ્રમાણે, તે પોતાની સ્તુતિ જાનારા ભક્તોને શોધી લે છે. ૨

યજ્ઞમસ સિદ્ધ કરીને જે દંપતી વારૂ પૂજન કરે છે, તે જાનને ઉપર તું પ્રશંસાયુક્ત વચનોની વૃદ્ધી કરે છે. જે કોઈ તરી આજ્ઞામા રહે છે, તે વહન સલામતીથી આગાહીએ પહોંચે છે. જે ભક્ત તને સોમસ અર્પણ કરે છે, તેને કંથ્યાણુપ્રક સામર્થ્ય પ્રાપ્ત થાય છે. ૩

સત્કૃત્યો અને ભક્તિના યોગે જે અંગી-સોએ અગ્નિને પ્રદક્ષિ કર્યો હતો, તેમને સર્વની પહેલાં દીર્ઘાયુની પ્રાપ્તિ થઈ તે પુરોને પછીની સર્વ અન્ન સામગ્રી, અને તેણે પોતાની પાસે રહેલા અશ્વ ધેનુ વિગેરે સવ પશુ પાણુ મળ્યા. ૪

પ્રથમ અર્ધર્ષણે યજ્ઞના યોગે માર્ગ તૈયાર કર્યો, પછી નિતીનિયમે તું પરીપાલન કરનાર મુદર સૂર્ય દેવે જન્મ લીધો. ઉશનાકાંબ્યા (પછી) તત્તજ ધેનુ હાકી લાવ્યો. અમે હવે ધમે જન્મ લીધો માટે તેનું પૂજન કરીએ 'પ્રીએ' તેને મૃત્યુનો ભય નથી. ૫

૧ इन्द्र, तव कृपाभावात् 'सर्वं' इत्यत्र. प्रथम अर्धवर्षाणि गोषु गच्छति यथा विचेतस आप अभिरु. विष्टु, भवीयसा पशु त इन्द्र वृणक्ति ।

૨ देवी आप न होत्रिय उपवन्ति, रुज यथा वितत भव 'पश्यन्ति' देवगु देवात प्राची: प्र नयन्ति, यथा इन्द्र दक्षप्रिय जोषयते.

૩ या यतश्च નિપુના સપથત દ્વયોઃ ઉચ્ચં વચ અભિજ્ઞા તે મતે ક્ષેતિ હતાવત્' ઉપ્યતિ ઉચ્ચેત યજમાનય મદ્રા શક્તિ. ૧

૪ ઉશનાકાંબ્યા' એ શ્વેતમય. અગિરા: પ્રથમ વય દધિર આદ્ય નર જને હવે તાત્રત અશ્વા ૧

૫ અર્ધર્ષા પ્રથમ યજ્ઞે વય દદે. તત્ત મત્રગ વેન આ અગ્નિ. ઉશના કાંબ્યા. ના વચા આ મદ્રા. યન્મય મત્ર તત્ર યજ્ઞમદ્રા. ૧

અંટુ ૧ અઘ્યા ૬ વ ૪,૬] ઋગ્વેદ : [મળ ૧ અનુ ૧૩ સૂ ૮૪

જે વખતે સારી સંતતિ પ્રાપ્ત થાય ત્યારે ભક્તિમાન લોક હર્ષ કાપી લાવે છે, અથવા
ન્યારે સ્તોત્રો અથવા ગાયનોનો અવાજ ઘુલોડ સુધી જઈ પહોંચે છે, અથવા જ્યાં
સોમવહ્નીથી તેનો રસ બહાર કાઢવાને સમર્થ એવા એકાદા સુરોભીત યજ્ઞપાષાણનો
ધ્વની થાય છે, ત્યારે આવો યજ્ઞ પોતાની સમીપ થએલો ભઈને ઇન્દ્રને અત્યંત આનંદ
થાય છે. ૬ (૪)

સૂકત ૮૪.

॥ ૮૪ ॥ ઋષિ-રઘુગણપુત્ર ગોતમ । દેવતા-મરુત ॥

હે ઇન્દ્ર, તારામાટે અહીં આં સોમરસ તૈયાર કરી રાખ્યો છે, માટે હે અત્યંત બળવાન
અને ધારીદ્રવાન દેવ અહીં આવ. જે પ્રમાણે સૂર્ય પોતાના કીરણોથી રત્નલોકને વ્યક્ત
કરી નાંખે છે, તે પ્રમાણે તારા શરીરમાં સર્વત્ર ઉત્સાહનો પ્રવેશ થાયો. ૧

જેના બળનો પ્રતિરોધ કોઈપણ કરી શકનાર નથી એવો જે કુક્ત ઇન્દ્ર, તેને, તેના ઘોડા
રૂપિણોની સ્તુતિ સાંભળવામાટે અને (ખીબ) મનુષ્યોના યજ્ઞનો સ્વીકાર કરવામાટે,
લઈ આવે છે. ૨

હે વૃત્તનો વધ કરનાર દેવ, તું રથપર આરૂઢ થા. અમે સ્તોત્ર ગાઈને તારા અરેવો રથને
લોકવાને તને પ્રવૃત્ત કર્યો છે. આ સોમરસ કાઢવાનો પાષણ તેના મધુર ધ્વનીથી તારું મન
અમારી વરફ લાવે. ૩

હે ઇન્દ્રદેવ, બાણે કે પ્રત્યક્ષ આનંદ જ, એવા અત્યુત્તમ અને અમરપણું પ્રાપ્ત કરી
આપનાર આ સોમરસનું પ્રાશન કર. આ ઉત્તમ સોમધારા તને ઉદેશીને યજ્ઞગૃહમાં વહેવા
લાગી છે. ૪

ખદેખર આ ઇન્દ્રને ઉદેશીને પૂલ અર્પણ કરો, તેના સન્માનાર્થે સ્તોત્ર ગાયો. આ
સોમવહ્નીમાંથી કાઢેલા રસખિંદુએ તેને આનંદ આપ્યો છે; એટલામાટે, આ સર્વ શ્રેષ્ઠ
સામર્થ્ય આગળ વિનયથી પ્રણામ કરો. ૫ (૫)

૧ સ્વપત્યાય વત્ત્વર્ધિઃ વા રુચ્યતે, અન્નઃ વા શ્લોક દિવિ અપોષતે, યજ્ઞ ઘર્ષઃ ઉત્તમ્યઃ પ્રાવા નદતિ
તસ્યેત્ ભમિપિત્તેષુ ઇન્દ્રઃ રભ્યતિ ।

૧ ઇન્દ્ર, તે સોમઃ અસાવિઃ શવિટ પૂજ્ઞો આ મદિ. સૂર્યઃ રસિનિઃ રજઃ ન ત્વા રુચિયઃ આ પૂનસ્તુ.

૨ અપ્રતિષ્ઠવાવર્ષ ઇન્દ્રેત્, ઋષોનો સુત્રીઃ ચ ઉપ માનુશાનો યજ્ઞ ચ, હરી રહતઃ

૩ ઇન્દ્રેત્, રથે આ તિટ. યજ્ઞના તે હરી પુષ્પા. પ્રાવા વદ્મનો તે વનઃ ભર્વાનીન પુ જ્ઞાતેનુ ।

૪ ઇન્દ્ર, હમ ઝેષ્ટ અમલ્યે મર મુન વિશ્વ. ઇન્દ્રસ્ય ધારાઃ તપ્ત અગ્નિ જ્વલસ્ય વરને અગ્નિ અપરઃ ।

૫ નન દન્દ્રાય અવેજ, ઉત્તમ્યનિ પ્રવીતન ચ મુતા ઇન્દ્રઃ અનનુ. ઝેષ્ટ વદ નન્દરપત ।

હે ઇન્દ્ર, જે વખતે તું તારા અશ્વો રથને જોડે છે, તે વખતે (તું એવો દેખાય છે કે) રથ ચલાવવામાં તારાથી વધારે હોશિયાર બીજા કોઈપણ થશે નહીં. સામર્થ્યમાં તારી ખરેખરી કરનાર અરેખર કોઈ જ નથી, અને આજ સુધી એવો કોઈપણ થયો નથી કે જે તારી માફક અશ્વવિદ્યા સંપાદન કરીને તારાથી વધી શકે.

ભક્તિથી હવે અર્પણ કરનારા માણસોને ધન અર્પણ કરનાર કૃત ઇન્દ્ર પ્રભુ એક જ છે, કે જેના સામર્થ્યનો કોઈપણ પ્રતિબંધ કરનાર નથી.

ઇન્દ્રનું પૂજન ન કરનારા માણસોને તે તૃણ માફક પણ નીચે ક્યારે છેદી નાંખશે વાઈ? અરેખર તે અમારી પ્રાર્થના ક્યારે સાંભળશે ?

અરેખર આ ઇન્દ્ર દેવપાસે એવું સામર્થ્ય છે કે જેથી, માણસો બીજા અનેક દેવોને મૂકીને સોમરસથી તારી જ ઉપાસના કરે છે.

ઇન્દ્રની સાથે રહેનારી, તે પરાક્રમી દેવના સહવાસમાં ચોભાપામીને આનંદનો ઉપહોલ લેનારી, અને કોઈથી પણ પ્રતિબંધ કરી શકાય નહીં તેવી તેની જગત્પ્રભૂતાને લીધે તેજ પામેલી, તે ઉજવણ ધેનુ આ પ્રમણે મધુર અને આખા શરીરમાં એકદમ પ્રવેશ કરનાર ઉત્તમ સોમરસનું પ્રાદાન કરે છે.

૧૦ (૬)

૧ ઇન્દ્ર, યદ્ હરી યદ્ગણે તદ્ રથિતરઃ નકિ. મગમના ત્વા' અનુ નકિ., સ્વધઃ નકિઃ બાનધે.

૭ ધઃ દાદ્યુરે મતાવ વણ વિદ્યતે અત્રતિગુતઃ દન્દઃ દ્વિજાનઃ એકઃ દન્ બળ ।

૮ મહાપથ મર્તે ધુન્વી' દન્ કદા પથ દુરુન્ ? બળ, દન્દઃ કદા નઃ ગિરઃ શુભવન્ ?

૧ યઃ ત્રિઃ દિ ત્વા યુતવાન્ વદુઃબ્યઃ' બા ત્રિવાલતિ તન્ડ ઉધે ધાવઃ દન્દઃ પત્યતે' બળ ।

૧૦ યાઃ દન્દેન લવાયરીઃ, ૧૦ દન્દ્યા શેનંધ મદન્તિ, સ્વધાગ્યે અનુ વત્તરીઃ ધૈર્યઃ દત્તા સ્વાદોઃ ત્રિપુરત

૮. ૧. ૧૧૧. ૦ ।

ચિત્તવિચિત્ર વંશુની ગાય, ઇન્દ્ર પોતાની પાસે રહે એવું ઇચ્છે છે, અને સોમરસને પરિ-
પક્વ કરે છે. આ ધેનુ ઇન્દ્રને પ્રીય છે. સવ વિશ્વપર ઇન્દ્રનો અમલ હોવાથી તે (ધેનુ)
પણ તેભયમાન થઈને તે (ઇન્દ્ર) ના આયુધ (વજ્ર) ને ઉરકેરણી કરે છે. ૧૧

તે જ્ઞાનવાન ધેનુ, તેના સામર્થ્યને વંદન કરીને તેનું (ઇન્દ્રનું) પૂજન કરે છે. ઇન્દ્રની
(સર્વ વિશ્વપર) સત્તા હોવાને લીધે, તેભયમાન થએલી તે ધેનુએ, સર્વની પહેલા પોતાને
જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય, તેવી ઇચ્છાથી તે (ઇન્દ્ર) ના અનેક નિયમોનું યોગ્ય પરિપાલન કર્યું. ૧૨

શત્રુને પોતાની સામે નહીં ટકા દેનાર સામર્થ્યવાન ઇન્દ્રે, હધિચના હાડકા લઈને, તે વડે
નવ્વણું વૃત્રોનો વધ કર્યો. ૧૩

પર્વતમાં છુપાઈ રહેલાં જે અશ્વનું મસ્તક ઇન્દ્ર શોધતો હતો, તે તેને શયણાવવામાં
મળ્યું. ૧૪

ત્વષ્ટા દેવના વૃષભના ગુપ્ત થયેલા નામની પણ તેને આ જ ઠેકાણે શોધ લાગી તેમજ
ચંદ્રના ઘરમાં પણ તે નિહિત થયું. ૧૫ (૭)

સામર્થ્યવાન, તેજસ્વી, કમળે ન રાખી શકાય તેવા, મુખ તેમજ છાતીમાં ખાણુમાર્કક
ધાવકી હોવા છતાં પણ સૌખ્ય અર્પણ કરનાર વૃષભોને સત્યનિયમોની ધુન્સરીએ આજ
કોણ ભેડશે વાડ? ખરેખર જે કોઈ તેની સેવાને ઉત્તેજન આપશે તેને દીર્ઘાયુની પ્રાપ્તિ
થશે. ૧૬

ઇન્દ્રને ભેળને કોણ નાશી જશે? કોનું હૃદય ધડકશે? કોણ લયભીત થશે? કોના મનમાં
એમ આવશે કે ઇન્દ્ર અમારી પાસે જ છે? તેને પોતાના ખાળ ભગ્ન્યામાટે કોણ પ્રાર્થના
કરશે? પોતાના નોકર આકરમાટે અને માલ ભીલકવ તેમજ શરીરે નીશાગી રહેવામાટે
તેને કોણ વિનવશે? આપણા વાળાના માણસોમાટે તેની પાસે કોણ વિનંતિ કરશે. ૧૭

૧૧ તા: પૃથગ: અસ્ય પૃથનાયુવઃ" લોમ ધીષન્તિ ઇન્દ્રસ્ય પ્રિયા: સ્વરાગ્ન્ય ઇન્દ્ર વત્સી: ધેનવઃ સાવક
વજ્ર દિવન્તિ."

૧૨ તા: પ્રવેતસઃ નમસા-અસ્ય સહ સપર્યન્તિ: પૂર્વચિન્તયે સ્વરાગ્ન્ય ઇન્દ્ર વત્સી: અસ્ય પુરુષિ પ્રતાવિ પથિરે ।

૧૩ અપ્રતિકુલ-દ-દ દવીચ-અસ્થમિઃ નવ નવતીઃ ત્રિયાણિ જગ્ધાન ।

૧૪ પર્વતેષુ અવપ્રિત યત્ નશ્વસ્ય શિરઃ ઇષ્યન્ત સત્ સર્વેષાવતિ વિદન્ત ।

૧૫ ત્વટુઃ ગોઃ ભગીચ્ચ નામ ભગ્ન અદ્ભ મમન્વત-ચન્દ્રમસઃ યદે દશ્યા ।

૧૬ શિર્માવતઃ" મામિન્-દુર્જનાયુવ" અસપ્રિવત્" દસ્તવઃ" મયોનૃત્ત યઃ જતસ્ય પુરિ અગ કઃ

પુષ્કે ! યઃ દર્શા નૃત્યા" જ્ઞાપન્ત સઃ જોષાવ ।

૧૭ કઃ ફરતે ! કઃ તુચ્ચતે ! કઃ વિનાય ! ફન્દ્રં મન્તિ શત કઃ મહતે ! કઃ લોચય કઃ ફનાય" ઉત
પાય તન્વે અપિપ્રવત્ કઃ જનાય !

અદ્ય ૧ અધ્યા ૬ વ ૯, ૧૦] ક્રમ્વદઃ [મળ્લ ૧ અનુ ૧૪ સૂ ૮૬

દેહીધ્યમાન ધેનુધુત, ન્યારે ભૂષણોથી પોતાનું શરીર શોભાવે છે ત્યારે તે ઉત્તમ
અલંકાર પોતે પહેરે છે. તે સર્વ દુષ્ટોનો નાશ કરે છે અને તેના માર્ગર્થિપત્રથી ધીને
પ્રવાહ ચાલે છે.

સ્વસામર્થ્યથી અચળ વસ્તુને પણ અગાયમાન કરનાર અને પોતાના આયુષ્યથી
શોભાયમાન દેખાતા હે પરમપૂત્ય મરૂતદેવો, ન્યારે, તમે સર્વ બળવાન દેવો લેગા મળીને
તમારા રથોને ટપકાવાળી હરિણી ભેડો છે, ત્યારે તમારી ગતીમાં મન જેટલા વેગ આવે છે. ૪

હે મરૂત દેવો, જે વખતે, પુર નેશથી શસ્ત્ર ફેંકતાં વેતજ, ટપકાવાળી હરિણી તમારો
રથને ભેડો છે, ત્યારે તમારા તેજની ધારા ચોતરફ પસરે છે. તેમ જ જે પ્રમાણે પાણીથી
પખાળ તકન બીજાં બચે છે તે પ્રમાણે તે (ધારા) પોતાના પ્રવાહથી પૃથ્વીને ડુબાવી
દે છે.

હે મરૂત દેવો, તમારા શીઘ્રગામી અને પુરવેગી ઘોડા તમને લઈ આવે. (સંશ્રામ
માટે) તમે ભુલગણ જમાવીને આવો. તમારે માટે બહોળી જગા તૈયાર કરી છે, તેમાં
રાખેલા આ આસન પર બેસો. અમારા મધુર હાલ પુરુષોથી સ્વીકારો. ૬ (૬)

સ્વસામર્થ્યયુક્તા મરૂત દેવો પોતાની રક્તીથી વૃદ્ધિ પામ્યા. તે સ્વર્ગ સુધી પહોંચ્યા.
તેમણે પોતાને માટે વીરલીધું સઠન બનાવ્યું. શત્રુના ગર્વનો નાશ કરનાર પરાક્રમી દેવોને
ન્યારે વિપ્લવો સહાય કરી ત્યારે મરૂત દેવો પક્ષીની માફક પોતાના મનપસંદ કુશાસન
પર જઈને બેઠા.

૩ યત્ ગોમતર. અગ્નિમિ શ્રુમયને શુકા વિદ્યમન. તરુપ દધે. વિથે અભિમાતિત અપ વાય તે
एषा वरमानि वृत अनु रीयते.

૪ ઓજસા અચ્યુતા ચિર પ્રચ્વાદન્તઃ ચે સુમલાસ શ્રુતિમિઃ િત્રાજન્તે મરતઃ યર દુષ્પ્રાતઃ
રથેષુ પુપતીઃ આ અયુગ્ધ મનોઝુવઃ

૫ મરતઃ યત્ર વાજે અદ્રિ રહ્યન્તઃ પૃથતી. રથેષુ પ્ર અયુગ્ધ અરુપત્ય યાઃ વિસ્થતિ ઉત ડક્તિઃ ધમે દવ
મૂમ વિ ડ રતિ.

૬ મરતઃ, રઝુચદ રઝુપતન સન્ન યઃ આ વહન્તુ વાહુમિ પ્ર ગિગ્યત. વદ્ધેઃ આ સીદત. વઃ ડ
ઉદ. કૃત. માવ અન્નસ મદચ્ચ.

૭ તે સ્વતવગ મદિત્વન અર્થ ત. નાક આ તથ. ડરુ નદ. વક્તિ. વ. વિપુઃ મદપુત દવગ અવર
૬ ત્રિવે વર્હિધિ વચઃ ન વધિ સંદર.

અટ્ટ ૧/અધ્યા. ૬. વ. ૧૦] ક્રમવેદ: [મળ્લ ૧, અનુ. ૧૪ સૂ. ૯

શૂરોપ્રમાણે, શત્રુપર એકદમ તૃપ્તિ પડનાર યોદ્ધાપ્રમાણે, અથવા લઘાઈમાં નામ મેળવવાની ઈચ્છા રાખનાર લઘવૈય પ્રમાણે, તે યુદ્ધમાં બનતો ન્યાસ કરે છે. આ મરૂતો સર્વ જગતને ભય પેદા થાય છે. રાક્ષસની પેઠે આ શૂરોના અંગમાં અનુન જણાય છે.

ન્યારે કુશળ ત્રણ દેવે હબાર ધારવાળું સોનાનું સુંદર વજ્ર બનાવી તૈયાર કર્યું ત્યાં બહાદુરીનું કામ કરવામાટે ઈન્દ્રે તે સ્વીકારીને વૃત્તનો વધ કર્યો, અને ઉઢકોના પ્રવાહને છોડી દીધો.

તે સ્વસ્થામર્થથી કુવાને નીચેથી ઉપર લાવ્યો, અને મજબુત પર્વતો પણ ભાંગી નાખ્યા આ હિંદાર મરૂતોએ, સોમરસની આનંદદાયક સ્ફુર્તિમાં આવીને, (મધુર)વાંસળીનો અવાજ કરતા, આશ્ચર્યકારક અનેક કૃત્યો કર્યો.

તો વાંકો કુવો તેણે તેજ દિશાએ ઉપર આણ્યો, અને પાણીના આતુર ગોત્રમાટે તેણે ઉઢકોના અગ્નિવહેવલાવ્યો. ચિત્રવિચિત્ર કાન્તીવાળા મરૂતો ભકતોનું સંરક્ષણ કરવામાટે સ્વસ્થામર્થસંહિત તેની પાસે ગયા, અને પોતાના તેજથી તે વિદ્વાન્ ઋષીની ઇચ્છા પૂર્ણ કરી.

તમારી સ્તુતિ કરનારને માટે રાખી મૂકેલું સૌખ્ય તણગણ્યું કરીને, હવે અર્પણ કરનાર ભકતોને આપો, અને, હે મરૂત દેવે, અમને પણ તેનો લાભ લેવ દે. હે શૂર મરૂત દેવે વીર્યશાળી સંતતીવ જે વૈભવ અમને અર્પણ કરે.

૧૨ (૧૦)

૮ શૂરાઃ જ્ઞાન્ત, જન્મયઃ યુયુધય ન, ધ્રુવસ્વયઃ ન, પૂતનાડુ ચેતરે. મરુદ્રપ વિશ્વા મુવના ભવન્તે. નરા રાજાનઃ દ્વ લેવસ-દણઃ

૯ યત્ સ્વપાઃ તથા સદ્ગતિર્દિશિભ્યય મુકુત વજ્રે અવર્તયન્ નરિઃ અપાતેઃ કર્તવ્યે દન્દ્રઃ ધતે વજ્ર મહત્ અપાઃ અર્ણવઃ નિઃ ઔચ્છ્રાઃ ।

૧૦ તે ઓજસા મવતઃ કલ્બે ડુનુરે દદદાગ પતેન ચિર વિચિમિતુઃ સુદાનવ મહતઃ સોમસ્ય મદે વામઃ પમન્તઃ રથ્યાનિ ચર્ચન્તે ।

૧૧ ત્રિદશ અવત તયા દિશા યુનુરે. તુળ્યે ગોત્રમય ડત્તઃ અસિચઃ. ચિત્રમાનવઃ અવસા આ વરુણે ૬૫, ધાર્માઃ । વરસ્ય કમ તપવન્તઃ ।

૧૨ યા રામ કઃ હમનનાય ઇન્તિ ત્રિપદુર્નિ રાગુવે અધિ યજ્ઞસા. મહત. તાન્નિ અસ્મન્ન વિ વન્તઃ ૬૬મ. ધુરી ૧૫૫ ન. પાત ।

॥ ૮૬ ॥ ઋષિ-રઘુગણપુત્ર ગોત્ર ૧ દેવતા-મરુત ॥

અત્યંત તેજ પુજા મરૂત દેવો, છુલોકમાથી આવીને ખરેખર જેના ઘરમાં તમે સોમરસનું
પાન કરો છો તેને તેનું રક્ષણ કરવા માટે ઉત્તમ જ સંસ્કારકર્તા મળ્યો (એમ કહેવું
જોઈએ).

હે મરૂત દેવો, યજ્ઞ કરનારા ભક્તોના યજ્ઞ ધ્યાનમાં રાખીને, અથવા વિદ્વાન્ ઉપાસકોની
સ્તુતિનો આદર કરીને, તમે અમ ગી હાક સાંભળો

વળી, જે સામર્થ્યવાન પુરુષોત્તમ (તમ રા એટલી લાગણી છે કે) તમારા વિદ્વાન્ ભક્તને
તમે તેના જ જેવો થવાનું ઠરો છો, તેને ધેનુ વિપુલવાણુ (વૈભવનું) સ્થાન પ્રાપ્ત થાય છે. ૩

યજ્ઞમાં અ જ, વીરના પવિત્ર દર્ભાપર સોમરસ કાઢી મૂકે છે અને સ્તુતિ તેમજ સતોષ-
પદ ગાયન ગાય છે.

સર્વ માનવોમાં શ્રેષ્ઠ આ ભક્તની હાક, (હે મરૂત દેવો), સાંભળો. આનો વૈભવ સૂર્ય
સુધી જઈ પહોંચે એટલો (વિપુલ) છે

૧ વિમરુત મરુત દિન દ્યૈય ક્ષયે પાથ હિ સ જન મુગોપાતમ ।

૨ યજ્ઞવાદસ યજ્ઞે વા ઇવ ય મનોના વા, મરુત , દેવ ધૃણુત ।

૩ ઉત ય ય પવિત્ર અનુ । પન વ તપ્ત રા ગોમતિ પ્રવે મન્તા ।

૪ ।દશિપુઃ જાય વીરસ્ય વર્હિષે સોન મુત ઉચ્ચ મદ ચ શસ્યતે ।

૫ ય વિશ્વા વર્દિષી અગિ મુવ અસ્ય ઓપન્તુ દપ સુરં ચિત્ત સદુર્ધ્વે .

અટ્ટ૦ ૧ અધ્યા૦ ૬ વ૦ ૧૨] ક્રમ્વેદઃ [મળ્લ૦ ૧ અતુ૦ ૧૪ સૂ ૮

હે મરૂત દેવો, તમે માણસોનું (કેટલી કાળજીથી) રક્ષણ કરો છો, તે જાણને, ખરેખર
અમે, તમને ઘણાં વર્ષોથી હવિ અર્પણ કરીએ છીએ.

હે અત્યંત પૂજ્ય મરૂત દેવો, જેના હવિનો તમે સ્વીકાર કરો છો, તે માણસ, ખરેખર,
ઘણાં જ સામ્યશાળી છે.

સત્યજાળસમૃદ્ધ હે મરૂત દેવો, લોકજન તમારી સ્તુતિ કેટલા પરીશ્રમથી કરે છે,
અને તમારી તન્દ્ર પ્રેમ રાખનાર ભવિકોના મનમાં શી શી ઇચ્છા છે, તે તમને વિદિત જ છે. ૮
સત્યજાળપરિપૂર્ણ હે મરૂત દેવો, તમે તમારા સામર્થ્યના ચેગે તેની ખાતરી કરી આપો,
અને વિદ્યુતપ્રદારથી રાક્ષસોનો નાશ કરો.

આ ઘાટો અધિકાર દુર કરો, અને સર્વ દુષ્ટને કાઢી મૂકો. જે પ્રકાશની અમને ઇચ્છા છે
તે પ્રકાશ પણ અમને આપો.

૯ (૧૨)

૧ મરૂત, વપનોનાં અર્ચોમિ. પૂર્વોમિ. ચરદ્વિઃ દદાગિમ દિ ।

૭ પ્રયજ્યવ. મરૂત, વસ્ય પ્રયોગિં વર્ષંથ સ. માર્વં મુખયઃ ભણુ ।

૮ યવગરયઃ વરઃ શશ્માનસ્ય ચેદસ્યં વા વેનત વામસ્ય વિદ ।

૯ યવગરયઃ મૌદ્રત્વઃ મુલ તત્ત્વ અર્ચિં વતઃ વિનુતા રુધ. વિનૃત ।

૧૦ દુષ્ટ તમ દુષ્ટ વિશ્વ ધ્યોત્રવ વિણત. વરૂ રુધ્વિ જ્યોતિઃ વતઃ ।

अष्ट० १ अध्या० ६ व० १३]

कृष्णः

[मण्ड० १ अनु० १४ सू० ८७]

મુકદ્દત ૮૭.

॥ ८७ ॥ ऋषि-रुद्राणामुत गौतम । दन्ता-मरु ।

જે પ્રમાણે પ્રકાશદિગ્ગ્જ્વલ નજર પડતાની સાથે જ (અપ્રકાશમાના) તારા નજરે પડે છે, તે પ્રમાણે ડેટલાડ મહત્ત્વ દેવો પોતાના સુદૃઢ અલંકાર ધારણ કરીને પ્રગટ થયા છે તેમનું સામર્થ્ય વિશાળ છે, બળ અગ્ર ધ છે, મે દાદિ ઘણી છે, અને યરાક્રમ અતીશય છે, માટે તેઓ ડોઢની પાસે પણ નમ્ર થશે નહીં તે ડોઢથી પણ સ્થાનબ્રૂ થનાર નથી. તેઓ સરળ સ્વભાવના હોવાથી (સર્વને) અત્યંત પ્રિય થયા છે

હે માટે તમારા ભક્તની વિનંતી ધ્યાનમાં લઈને મધ જેવા મીઠા પાણીની વૃષ્ટી કરો. ૨

છે માટે તમારા ભક્તની વિનંતી ધ્યાનમાં લઈને મધ્ય જવા નાહી પહેલાં જઈને
ન્યારે, તે દેવ, (ખડાર) જતી વખતે, પોતે શોભ યમાન દેખાય, તેથી પોતાના અલંકાર
પહેવવા લાગે છે, ત્યારે તેના ફરેક હલનચલન વખતે પૃથ્વી ઐતહાસી અસ્થિર વસ્તુપ્રમાણે
હાલવા લાગે છે ક્રીડા કરનાર, જગતને હલાવી નાખનાર, ચક્રમંડતા શસ્ત્રાગ્રો ધારણ
કરનાર, અને સર્વની દાણાદાણુ ઉરાડનાર આ મરૂત દેવો, પોતાના મહિમા પોતે જ
ગવડાવે છે

ગવડાવે છે

પોતાની મરજી પ્રમાણે ટપકાદાર રગના ઘોડા પર ચાલી કરનાર, તાડપ્યયુક્ત, તેમજ મર્ચનીકેપર પોતાની સત્તા ચલવનાર, આ મ તો તો સમુદાય ખરેખર (અનેક પ્રકારના) નામધર્મથી પરિપૂર્ણ થયે છે. (હિ મરૂદપુ), ત ચત્રવટપ, કન્ય અદા કરનાર તેમજ તદ્દન નિર્દોષ છે તા હરે આ મતે નો સામર્થ્યવાન મહાદેવ આ સ્તોત્ર સ્વીકારે ૪

પુરાતન કાળમા જન્મેલા પિતૃમોના નામ લઈને ગમે જુદીયે ઈર્ષ્ય કે સોનારવડુ
ઈર્ષાને થતા જ (આ મરૂતોની) હલ લાલચી બહાર આવે છે. ત્યારે ઉત્તેજનકારક
ગળ્લ બોલતા આ (મરૂતો) ચુકવે છે. હન્દને જઈને મળ્યા ત્યારે તેને યશમા પ્રખ્યાત
થએલુ (પવિત્ર) નામ પ્રમ થયુ

१ प्रत्यक्ष प्रत्यक्ष विरागिन अनन्तता न मयुरा ज्ञानाया ज्ञानमात्र नृत्तमात्र के लिये उदा
दा स्तुति' आताम एव अनन्त ।

१ प्रत्यक्षं प्रत्यक्षं विद्यायां जगत्पतेः ।
 २ अथ यत् यत् श्व क्व चित् पया उपरेषु^१ यविं^२ भवत्, कोश^३ य रथु उप भा भोर्ता^४ ।
 अथ नभुर्वर्ण एत उक्तः ।

१ स्वयं माक्षत पश्यन्तः ।

४ रासुर शुद्ध दुया जग शान म रित राव म राव
या गग भव पिय प्राप्ता ।

[illegible]

અષ્ટ૦ ૧. અધ્યા૦ ૬ વ૦ ૧૪, ૧૫] ઋગ્વેદઃ [મળ્હ૦ ૧ અનુ૦ ૧૪ સૂ૦ ૮૯

હે મરૂત દેવો તમે સુવર્ણચક્રધારી તથા લોખંડ જેવા મજબુત જડખાવાળા તેમજ સર્વત્ર સંચાર કરનાર વરાહ જેવા હો. તમારું દર્શન થતાં ગોતમોએ ગાયેલું" સ્તોત્ર એટલું યશસ્વી હતું કે બીજું કોઈ સ્તોત્ર તેની બરોબરી" કરી શકે નહીં.

હે મરૂત દેવો, તમારા મનને સંતોષ" આપનારી આ સ્તુતિ તમારા (બીજા) ભક્તોની વાણીમાફકે જ તમારું સ્તવન કરવામાટે ગવાય છે. તમારા હાથમાં વૈભવોનો ભંડાર હોવાથી ઉપાસકોએ તમારું સ્તવન કર્યું તે સ્વભાવિક" જ છે.

સૂક્ત ૮૯.

॥ ૮૯ ॥ ઋષિ-રહુગણપુત્ર ગોતમ । દેવતા-વિશેદેવ ॥

પ્રતિરોધ થવાને અશક્ય, કઠીપણુ પરાભવ ન પામનાર, (સર્વદા) વિજયશાળી અને કસ્યાણુપ્રદ સામર્થ્ય અમને બધી તરફથી પ્રાપ્ત થાયો. આથી જ, દેવો અમને ઉત્કર્ષ આપનાર તેમજ અમારું હિમેશાં અવિશ્રાંત સંરક્ષણ કરનાર થયો.

સરળતાશુભ્રી યુક્ત દેવોની કસ્યાણુકારક કૃપા તેમજ તેમની ઉદારતા અમને પ્રાપ્ત થાયો. દેવોની મિત્રાચારીનો લાભ અમને મળે,—અમારું જીવન હીર્ષ કાલ સુધી કાયમ રહે એટલા માટે દેવો અમારું આયુષ્ય વધારે.

. ભગ, મિત્ર, અદિતિ, કોઈથી પણ ઇન્દ્ર ન પામનાર દક્ષ, અર્ધમા, વરૂણ, સૌમ, અને બે અશ્વિનોને હું એક પુરાવન સ્તોત્ર" ગાઈને નિમંત્રણ કરું છું. દયાળુ સરસ્વતી અમને સૌખ્ય" અર્પણ કરે.

૫ મરૂત, હિરણ્યવક્ત્ર મયોદહ્ન વિધાવતઃ વરૂન્ વ. પદ્યન્ વત્ ગોતમઃ સસ " એતન્ ત્યન્ યોજન ન ભવેતિ"

૬ મરૂતઃ ઇવા ત્યા વઃ અનુભર્ત્રી" આઘતઃ વાણી ન પ્રતિ સ્તોમતિ. ગમસ્ત્યોઃ સ્વર્ધો અનુ આર્વા દૃષા" અસ્તોમયન્ ।

૧ અદન્વાસ. અપરીતાસઃ ઉદ્ધિદ. મદ્રાઃ ક્રતવઃ નઃ વિષતઃ. આ યન્તુ, યથા દેવાસઃ સદ્ દત્ત ન. ૫૫૧ । રોદિવે અપ્રાયુવ. સંક્ષિપ્તારઃ મસ ૧ ।

૨ ઋત્યતાં દેવાનાં મદ્રા મુમતિ. દેવાનાં વતિઃ" નઃ અભિ નિવર્તેતાન્. દેવાનાં સદ્ય વર્ચ ઉપ સેદિમ. ઝંવસે દેવા નઃ આયુઃ પ્ર તિરન્તુ ।

૩ વચ તાન્ ભગ, મિત્ર, અદિતિ, અક્ષિષ દક્ષ, અર્ધમન, ૪૬ સોમ, અશ્વિના, પૂર્વવા નિવરુ" દૂમરે. મુમગા સરસ્વતી નઃ મય. કરન્ ।

વાયુ, તે હિતકારક ઔષધ અમારી પાસે લાવે. તે જ પ્રમાણે માતા પૃથ્વી તથા પિતા ધુલોક તે જ ઔષધ) લઈને આવે. સોમરસ તૈયાર કરનાર સુખદાયક યજ્ઞપાપાણુ તેમજ અશ્વિની દેવો પણ તે અમને લાવી આપે. હે સ્તુતિપાત્ર અશ્વિની દેવો, તમે અમારી પ્રાર્થના સ્વીકારો.

બુદ્ધિને પ્રેરણા કરનાર તેમજ સ્થાવરજંગમ સર્વ વસ્તુપર અમલ ચલાવનાર તે સત્તાધીકારી દેવને અમે અમારું રક્ષણ કરવા બોલાવીએ છીએ. તેથી પૂષા અમારા વૈભવોમાં વધારો કરશે તેમજ અમને સુખશાંતિ આપશે, કારણ કે તે અજીત હોવાથી અમારું સંરક્ષણ તથા પરિપાલન કરનાર છે.

અતિશય વિખ્યાતિ પામેલો ઇન્દ્ર અમને ક્ષેમ આપે, સર્વજ્ઞ પૂષાદેવ પણ અમને ક્ષેમ આપે, જેના રથની વાટને કાંઈ પણ પ્રતિબંધ થતો નથી, તે તાદર્શ્ય અમને ક્ષેમ આપે અને બુદ્ધસ્પર્ધિ પણ અમને ક્ષેમ આપે.

જેના અશ્વો ટપકાદાર છે, પૃથ્વી જેની માતા છે, સર્વંતું હિત કરવાને જે પ્રવૃત્ત છે અને યજ્ઞમાં હોમેશા જે ગમન કરે છે, તે મરુત દેવો, તેમજ, અગ્નિ જેની જીભ છે તથા જે સૂર્યનું નિરીક્ષણ કરનાર છે, તે મનુ વગેરે સર્વ દેવ, સર્વંતું સંરક્ષણ કરી શકે તેવું તેમનું સામર્થ્ય સાથે, લઈને અમે આવે.

હે યજ્ઞાહ્નિ દેવો, (તમારી કૃપાથી) અમારા કાન (વૃદ્ધાવસ્થામાં પણ) હોમેશમાંકે તીક્ષ્ણ રહેવાથી અમે બરાબર સાંભળી શકીશું, તેમજ આંખોથી બ્લેઈ શકીશું. અમારા ગાત્રો, નિદોગી રહીને અને શારીરીક બળ સારી રીતે ટકીને, દેવોએ જે આયુષ્ય અમને આપ્યું હશે તેનો ઉપભોગ તેમનું સ્તવન કરવા કરતાં અમે લઈશું.

૪ તત્ મયોમ્નુ મેવજ વાત ન. વાતુ તત્ માતા શ્રિવિ, તત્ પિતા યૌ: તત્ મયે:મુવ. સોમહુત: પ્રાવામ નત્ અશ્વિના. પિષ્યા યુર્ધ્વ શણુત ।

૫ ધિયન્નિન્વં મગત. તસ્પુવ. પર્તિ ર્દ્યાન ત વય અવશે દુમદે, યથા અદદ્ધ. વાયુ વૃષા ન. વેદતાં રૂપે ત્વસ્તયે અસત્ ।

૬ રુદ્રધવા: રુદ્ર. ન. સ્વરિત, વિશ્વવેદા: વૃદ્ધા ન સ્વરિત, અરિશ્વેમિ * તાત્યં ન ત્વરેત, વૃદ્ધપર્તિ ન ત્વસ્તિ રુદ્રાનુ ।

૭ વૃષદ્ધમા: , રૂપિમાતર, દ્યુમયાવાન , નિદધેનુ જામય: મરત. અમિજિદ્ધા સુરચન્નય દનવ વિશ્વં દેવા ન મરણા રુદ્ધ આ ગમન્ ।

૮ દેવા: , વર્ણોમિ: મદ શણુયામ, યજ્ઞયા: , અશ્વમિ. નર્દ પશ્યેમ. ચત્ આયુ દેવહિત વિધરે: અંગે. તત્ત્વમિ વૃદ્ધાસ: નિ અહમ ।

મુદ્રા ૧ અધ્યાય ૬ વૃ ૧૬, ૧૭]: કૃગ્વેદ: [મુદ્રા ૧ ૦ સુ ૨૪ સુ ૧૦

હૃદેવો, અમને ક્ષણ સે, જ્ઞ વર્ષક આયુષ્ય મળેલું છે, તેમાંથી પણ તમે અમારા શરીરમાં ઘડપણ મૂકે છે, અને તેમાં પણ (આજ) જે પુત્ર છે, તે (કાલે) ખાપ થવાના છે. તે માટે, અમારી આયુષ્યદોરી વચમાંથી તોડી નાખશો નહીં. ૬

હુલોક અદિતિ જ છે અતરિક્ષ પણ અદિતિ જ છે. માતા, પિતા, પુત્ર પણ અદિતિ જ હોય છે. સર્વ દેવ તેમ જ પાત્ર ભવના માણસો પણ અદિતિ જ હોય છે, જે સવ પેઢા થયેલું છે તે પણ અદિતિ જ છે, તેમ જ જે કાઈકંઈ પછી ઉત્પન્ન થવાનું છે તે પણ અદિતિ જ છે ૧૦ (૧૬)

સૂક્ત ૯૦.

॥ ૧૦ ॥ કૃષિ રઘુગણપુત્ર ગોતમ । દેવતા-ત્રિશ્વેદ ॥

વૃક્ષ, પ્રજાવાત, મિત્ર અને સર્વ દેવોસાધુવર્તમાન અર્થમાં અમને સરળ માર્ગો લઈ બચો. ૧

વૈભવોનો સગ્રહ કરનાર તે દેવ, સ્વસામર્થ્યથી પોતાની સાવચેતીમાં ઠી પણ અતર ન પડવા દેતા, હમેશા તેના અનુશાસનોનું રક્ષણ કરે છે ૨

મૃત્યુભયથી નિર્મુક્ત દેવોએ, હુકમ લોકોનું નિર્મૂલન કરીને, અમને તેમજ સર્વ માણસોને સૌખ્ય અર્પણ કરેલું છે ૩

૧ દેવા શતમ્ શ્વત્ અન્તિ, યન ન તનૂના જરસ ચક્ર, યન્ન પુત્રાસ પિતર ભવતિ. ગન્તો મધ્યા ન આયુ મા રિરિષત ।

૧- અદિતિ યૌ, અદિતિ અતરિક્ષ, અદિતિ માતા, સ પિતા, સ પુત્ર ત્રિશ્વે દેવા પદ્ય જના અદિતિ, અદિતિ જાત, અદિતિ તનિવ ।

૧ વસ્મ, વિદ્વાન્ મિત્ર, દર્ભ સત્રોપા અયમા ક્ષુનીતી ન નયતુ ।

૨ વસ્ વસવાના મહોમિ અગ્રમૂલા તે વિશ્વાદા પ્રતા રસ્મન્ત દિ ।

૩ દ્રિષ અપ વાપમાના અમૃતા ॥ અસ્મભ્ય મર્ત્યેભ્ય દાન ચયન્ ।

અટ્ટ ૧ અધ્યા ૬ વ ૦ ૧૭, ૧૮] ઋગ્વેદ: [મણ્ડ ૧ અનુ ૧૪ સૂ ૧૦

વંદન કરવા યોગ્ય ઇન્દ્ર, મરુત, પૃથા તેમજ ભગ, અમારા કલ્યાણનો માર્ગ શોધી દાઢો.

પોતપોતાના માર્ગે ગમન કરનાર, હે પૃથા, અને વિષ્ણુ દેવો, અમારી પ્રાર્થના અમને ઘણું કરીને ઘેનુનો લાભ અપાવે એમ કરો, અને અમને સુખી રાખો.

જે નીતિનિયમોનું યોગ્ય પરિપાલન કરે છે, તેને માટે, વાયુ સતોષદાયક રીતે વાય છે, તેમજ, તેને માટે મીઠા પાણીની નદી પણ વહે છે. અમારા માટે, અમારા ઔષધી માધુર્ય યુક્ત થાયો.

રાત્રિ તેમજ પ્રભાતકાળ આનંદદાયક થાયો, તેમ જ દુલોહ અને રત્નેલોહ પણ માધુર્યથી ભરેલા હો. અમારા પિતા દુલોહ પણ અમને સુખ દેનાર થાયો.

અમારા માટે, વનસ્પતિ માધુર્યયુક્ત થાયો, તેમ જ સૂર્ય પણ સુંદર થાયો. ઘેનુ અમને મીઠું દૂધ દેનાર થાયો.

મિત્ર અમને સુખદાયક થાયો, વરૂણ પણ અમને સુખદાયક થાયો, મર્યમા પણ મમને સુખદાયક થાયો, ઇન્દ્ર અને બૃહસ્પતિ પણ અમને સુખદાયક થાયો અને અમે પ્રદેશોમાં ગમન કરનાર વિષ્ણુ પણ અમને સુખદાયક થાયો.

૪ વન્વાસ ઇન્દ્ર મરુત, પૃથા, ભગ ન સુવિભાવ પથં વિ ચિયન્તુ ।

૫ ઉત, ૧૨૨.૪ " પૃથન્ વિષ્ણો, ન ધિય ગોઅપાઃ, નઃ સ્વલિમત કર્ત ।

૬ જ્ઠાવતે ગાલા મધુ, સિન્ધવ મધુ ધારન્તિ, ન ઔષધી માધ્વી સન્તુ ।

૭ ઉત, નચ ઉપસ મધુ, પાર્થિવં રજ મધુમત, ન પિતા યી નઃ મધુ અન્તુ ।

૮ વનાપતિ. ન મધુમાન્. સૂર્યઃ ન મધુમાન્, ગાવ. ન. માધ્વીઃ ભવન્તુ ।

૯ યજ નઃ ઘ, વૈશ્વ. અર્ચમા ન ઘ ભવતુ ઇન્દ્રઃ વૃહસ્પતિ ન. ઘં, ઉદ્યમાઃ વિષ્ણુઃ ના ઘે ।

સૂક્ત ૯૧.

॥ ૧૧ ॥ ઋષિ-રઘુવણપુત્ર ગોતમ । દેવતા-સોમ ॥

હે સોમદેવ, તું અત્યંત પ્રજ્ઞવાન અને વીચારશીલ છે. (સર્વ જગતને) તું જ સરળ માર્ગે પહોંચાડે છે. હે ઇન્દ્ર, તારા માર્ગદર્શકપણાને લીધે અમારા સુઝ આપદાદાઓને દેવસમુદાય તરફથી ઉત્તમોત્તમ વૈભવોનો લાભ મળ્યો. ૧

હે સોમદેવ, તારા શરીરમાં અનેક સામર્થ્ય ઝોકન થવાથી તું સામર્થ્યવાન થયો. તું સર્વજ્ઞ હોઈને અનેક પ્રકારની શક્તિ તારા શરીરમાં વાસ કરી રહેલી હોવાથી તું શક્તિમાન બન્યો. તારા શ્રેષ્ઠપણાને લીધે અનેક પ્રકારનું બળ સંપાદન કરવાને તું શક્તિવાન થવાથી તારા શરીરમાં ભરે આવ્યું. અનેક પ્રકારની ઉત્તમ સંપત્તિ તને પ્રાપ્ત થવાથી તને વૈભવ-શાલીપણું મળ્યું. સર્વ મનુષ્યોપર તારી નજર છે. ૨

તું રાજ વરણ હોવાથી આ પૃથ્વીપર જે જે નિયમો પ્રચલિત છે તે સર્વ તારાજ છે. હે સોમ તારું નિવાસસ્થાન વિશાળ તેમજ ભવ્ય છે તું દેહીપ્રમાણ પણ છે. હે સોમદેવ, તું મિત્રપ્રમાણે સર્વનો માનીતો છે, તેમજ અર્થપ્રમાણે સામર્થ્યવાન છે. ૩

હે સોમરાજ, ધુલોક, પૃથ્વી, પર્વત, ઔષધી અને ઉદકોમધ્યે જે જે તારા નિવાસસ્થાન હોય તે સર્વ દેકાણે, તું શુભસામુક્ત થઈને પ્રસન્ન મનથી અમારા આ હૃદયનો સ્વીકાર કર. ૪

હે સોમ, તું જ (સર્વનો) દયાશીલ અધિપતિ છે, તું રાજા છે, તું ધૃતનો વધ કરનાર છે. તું કલ્યાણકારક શ્રેષ્ઠ શક્તિ છે. ૫ (૧૬)

૧ સોમ, સ્વ પ્ર ચિન્નિત મનીષા; ત્વ રજિષ્ઠ પન્થ્યા ઇન્દ્રો નેષિ. ઇન્દ્રો, તવ પ્રણીતી નઃ ધીરા પિતર દેવેષુ રજ અમજન્ત ।

૨ સોમ, કતુમિ ત્વ મુક્તુ મૂ. વિશ્વવેદા ત્વ દર્શૈ. સુદક્ષ. મહિતા વૃષત્વેભિઃ ॥ ૧૫. વૃષક્ષા ડુમેમિ દુમ્ની અન્વ. ।

૩ મતાનિ ત વરણય રાજ. સુ. સોમ તવ ધામ વૃદ્ધ ગમીર. સ્વ ધ્રુવિ. અસિ, મિત્રઃ ન પ્રિદઃ. ઇંમ અર્થમા શ્વ દદા ય અસિ ।

૪ રાજન્ સોમ, યાં તં ધામાનિ દિશિ, યા પૃથિવ્યૌ, યા પર્વતેષુ, ઔષધીષુ, અપ્સુ, તેભિઃ વિષ્વ. અદેવ્યૌ પુનઃ દદ્યા વૃષાય ।

૫ સોમ, ત્વ યાવતિ અસિ, રા. રાજા. ઉત્ત વૃદ્ધા, ત્વ ગદ્ધ કતુ અસિ ।

અટ્ટ ૧ અધ્યા ૬ વ ૨૦]

ઋગ્વેદઃ [મણ્ડ ૧ અનુ ૧૪ સૂ ૧૧

હે સોમ, અમે અમારા આયુષ્યનો ઉપલોગ લઈએ એવી તું જો ઇચ્છા કરીશ તો અમારું
(વચમાં) મરણ થશે નહીં. તું જંગલમાંના વૃક્ષોનો માલીક છે અને તને સ્તુતિ પ્રિય છે. ૬

હે સોમ, તારા નીતિનિયમ પાળનાર લોકોને, તે જીવાન અથવા વૃદ્ધ હોય તો પણ
તું સૌખ્ય અર્પણ કરે છે. તેના આયુષ્યની વૃદ્ધિ કરવામાટે તું તેને ઉત્તમ ભાગ્ય
આપે છે. ૭

હે સોમરાજ, પાપી માણસોથી તું અમારું ચોતરફથી રક્ષણ કર. તારા સંરક્ષણ નીચે
રહેલા તારા લોકોનો નાશ થાય, તે વાજળી નથી ૮

હે સોમ, તને હવે અર્પણ કરનાર લોકોના સંરક્ષણમાટે, જે જે સુખપરિણામી સાધનો
તે સજ્જ કરી રાખ્યા હોય, તે સર્વ લઈને અમારું સંરક્ષણ કર. ૯

આ યજ્ઞ તેમજ આ સ્તુતિનો સ્વીકાર કરતાં અહીં આવ. હે સોમ, તું અમને આબાદી
આપનાર થા. ૧૦ (૨૦)

૬ સોમ, ત્વં વ ન જીવાનુ વચ ન મરમહે પ્રિયસ્તોત્ર, વનસ્પતિઃ ।

૭ સોમ, જ્ઞતાયતે, યુને મદે, ત્વં ભગ, જીવસે દક્ષ દધાસિ ।

૮ સોમ રાજન્, હધાયત ત્વં ન વિશ્વત રક્ષ ત્વાવત. મદ્યા ન રિપ્યેત.

૯ સોમ, યા. તે મયોમુવઃ ક્વત્ય દાદ્યે ગન્તિ, તામિ ન અવિતા ભવ ।

૧૦ ૬મ વચ, ૬૬ વચ સુગુણા ઉપાગદિ સોમ, ત્વં ન કૃષે ભવ ।

અષ્ટ૦ ? અઘ્યા૦ ૬ વ૦ ૨?] ઋગ્વેદઃ [મળ્ડ૦ ? અનુ૦ ?૪ સૂ૦ ૧?

હે સોમ, ક્ષેત્રિ' કેમ કહી, તેનું જ્ઞાન સંપાદન કરીને અમે તને સ્તોત્રથી સંતુષ્ટ કરીએ
'ક્રીએ, તેથી તું પ્રસન્ન અતઃકરણથી અમારી પાસે આવ. ૧૧

જહે સોમ, તું અમારા વૈભવોમાં વૃદ્ધિ" કર, હમારા રોગો દૂર કર, અમને સંપત્તિ આપ,
અમારા ઘરમાં ધનધાન્યની વૃદ્ધિ થવા દે, અને તું અમારો ઉત્તમ મિત્ર થા. ૧૨

"હે સોમ, જે પ્રમાણે 'મનુષ્ય પોતાના ઘરમાં" આનંદી હોય છે અથવા ઘાસ જોઈને ગાય
સંતુષ્ટ થાય છે, તે પ્રમાણે, તું અમારા અંતઃકરણમાં સંતોષ ઉત્પન્ન કર. ૧૩

'હે સોમ જે મનુષ્ય તારી મિત્રતામાં આનંદ" માને છે, તેનાજ સહવાસની સામર્થ્યવાન
, અને પ્રજ્ઞાવાન હોઈ ઇચ્છા કરે છે. ૧૪

હે સોમ, નિદ્રાથી અમારો બચાવ કર અને પાપીઓથી અમારું સંરક્ષણ" કર. અમને
મૌખ્ય ઉત્પન્ન કરીને તું અમારો ઉત્તમ સ્નેહી હો. ૧૫ (૨૧)

૧૧ સોમ, વચોવિદ 'ગીર્મિ' ત્વા વર્ધયામ' સુમ્ત્વીકઃ ન આ વિચ ।

૧૨ સોમ, ગદસ્પન્નઃ, "અનીવદા, વસુવિત, પુષ્ટિવર્ધન, નઃ સુનિનઃ જન ।

૧૩ સોમ, ર્વે બોન્ધે" મર્વ દવ, ગાવઃ ચવસેષુ ન, ન હૃદિ આ રન્ધિ ।

૧૪ સોમ દેવ, યઃ મત્રઃ તવ સરચે રરપ્ત, "ત દધઃ રુચિ. સચતે ।

૧૫ સોમ, અમિષાસ્ટેઃ નઃ ડરખ્ય, "ઋદસઃ નિ પાદિ ન મુદેવઃ સયા ઇષિ ।

અવૃં ૧ અધ્યા૦ ૬ વ૦ ૨૨] ઋગ્વેદઃ [મણ્ડ૦ ૧ અનુ૦ ૧૪ સૂ૦ ૧૧

હે સોમ, તું વૃદ્ધિંગત" થા. ચારે તરફથી સામર્થ્યનો પ્રવાહ તારી પાસે ચાલુ હો. ત્યાં અનેક પરાક્રમ એકત્ર હોય ત્યાં તારો વાસ થવા દે. ૧૬

અત્યંત આનંદ" આપનાર હે સોમ, તું તારા સર્વ પ્રકાશકિરણોથી વૃદ્ધિંગત થા. તારી મનોહર કીર્તિ સર્વત્ર વિદિત છે, અને તું અમારો પ્રેમાળ સ્નેહી છે, તેથી તું અમને આબાદી મેળવવા દે. ૧૭

હુષ્ટોનો" પરાભવ કરનાર (હે સોમ,) આ જગતમાં જેટલું દુઃખ છે, તે સર્વ તારી પાસે આવે, સર્વ સામર્થ્ય તને પ્રાપ્ત થાય અને સર્વ શક્તિનો પ્રવાહ તારી તરફ વળે. હે સોમ, તારું અમરપાત્રું સ્થાપન કરવામાટે અભિવૃદ્ધિ મેળવીને યુલોકમાં ઉત્તમ કીર્તિ સંપાદન કર. ૧૮

તારા જે નિવાસસ્થાનોની (સર્વ લોક) હવીથી પૂર્ણ કરે છે, તે સર્વ, અમારી ઉપર દરેક રીતે કૃપાદષ્ટી રાખે. હે સોમ, અમારા વૈભવોની વૃદ્ધિ કરતા, અમારાપર દાનશૂરતા ધારણ કરતા, તમારું વીર્ય જળવતા, અને જે બીકણુ છે તેનો નાશ કરતા, તું અમારા ઘરતરફ" આવવાને પ્રવૃત્ત થા. ૧૯

જે સોમને હવિ અર્પણ કરે છે, તેને સોમ, ધેતુ તેમજ ઝડપથી દોડનાર ઘોડો આપે છે. અને સ્વર્કર્તવ્યમાં કાળજી ધરાવનાર, ઘરોની અંબર લેનાર, યજ્ઞકર્મમાં ગફલત ન કરનાર, સમાજમાં પ્રતિષ્ઠિતપણે ચાલનાર અને પોતાના પિતાની કીર્તિ વધારનાર, શૂર પુત્રોની પ્રાપ્તિ કરી આપે છે. ૨૦ (૨૨)

-
- ૧૬ સોમ, આ પ્યાયસ્વ," તે ટુષ્ય વિશ્વતઃ સ એનુ વાજસ્ય સગથે ભવ ।
- ૧૭ મન્દિતમ" સોમ, વિશ્વેભિઃ અશુભિઃ આ પ્યાયસ્વ. સુધ્રવસ્તમઃ સસા ન. રૂપે ભવ ।
- ૧૮ અભિમાતિવદ્." સોમ, પયાસિ તે સ (યનુ), વાજાઃ જ યન્તુ, ટુષ્યાનિ જ (યન્તુ). અમૃતાય ગાપ્યાયમાનઃ દિવિ ઉત્તમાનિ શ્રવામિ મિત્ર ।
- ૧૯ યા તે ધમાનિ દરિયા યજન્તિ તા ને વિશ્વા યજ્ઞ પરિભૂઃ અહુઃ. સોમ, ગયસ્વપ્તનઃ, પ્રતરણઃ, સુવીરઃ, ગરીહા, દુર્યાન" જ વર ।
- ૨૦ ય. અર્ચમ દદામઃ, સોમઃ ધેનુઃ, સોમઃ બાઘુઃ અર્ચનઃ, સોમઃ કર્મણ્ય, હવન્ત્ય, વિદધ્ય, રમેયં (૧૪૫૧૧, ૧૪૬ દદાતિ ।

પ્રા० ૧ અધ્યા० ૬ વ૦ ૨૩, ૨૪] ઋગ્વેદઃ [ઘણ્ઠ૦ ૧ અનુ૦ ૧૪ સુ૦ ૧૨

હે સોમ, યુદ્ધમાં અજીત, સંગ્રામમાં સહાયકારક, સ્વર્ગમાંથી ઉદ્ધક આણનાર, સંકટ^૧ ખતે સંકક્ષણ કરનાર, યજ્ઞમાં પ્રગટ થનાર, ઉત્તમ મંદિરમાં રહેનાર, ઉત્તમ કીર્તિયુક્ત મને હુમેશા વિજયી થનાર તને ભઈને અને ખુશી અર્પિયું. ૨૧

હે સોમ, આ સર્વ વનસ્પતિ તેં ઉત્પન્ન કરી છે, તેં પાણી ઉત્પન્ન કર્યું છે, તેં ધેતુ ઉત્પન્ન કરી છે. વિશાળ અંતરિક્ષ તેં સર્વત્ર ફેલાવ્યું છે અને પ્રકાશના યોગે તેં અધકારનો નાશ કર્યો છે. ૨૨

હે સામર્થ્યવાન સોમદેવ, અમારા માટે સંપત્તિની ભરપૂર ભરતી કરવા માટે તારા દિવ્ય અંતઃકરણમાં જેટલી કાળજી હોય તેટલી કાળજીથી યુદ્ધ કર. તને કાંઈપણ પ્રતિબંધ ન કરે. (સર્વ) સામર્થ્યનો માલીક તું જ છે. ધેનુપ્રાસિ માટે યુદ્ધ ચાલેલું હોય તે વખતે, ખત્રે પક્ષાને તું તાડે તેજ ખતાવ. ૨૩ (૨૩)

સંકેત ૯૨.

॥ ૧૨ ॥ ઋષિ—રહુગણપુત્ર ગૌતમ । દેવતા—રૂપા ॥

આ (જગપ્રસિદ્ધ) ઉધાગ્યે પોતાનું નિશાન ફરકાવ્યું છે. અંતરિક્ષના પહેલા અર્ધ ભાગમાં તે પોતાના યુદ્ધ^૨ કિરણો ફેંકે છે. પોતાના શસ્ત્રો અણીદાર કરનાર (શસ્ત્ર) યોધા-પ્રમાણે, પોતાનું ઉજ્જવલ તેજ પ્રગટ કરતા આ માતા—આ ધેનુ—અહીં આવવા લાગ્યા છે. ૧

૨૧ સોમ, યુક્ત આપાઘ્ન. પૂતનાશુ વપિ અપ્સાં સ્વર્ણો, વજનસ્ય^૩ ગોપાં, સરેપુજાં, મુક્ષિર્તિં, સુખવસ જયન્તં ત્વા અનુ મંદમ ।

૨૨ સોમ, ત્વ ઇમાઃ વિશ્વાઃ ઓષધીઃ, ત્વઃ અપઃ, ત્વ ગઃ અજનયઃ, ત્વ ઉચ અન્તરિક્ષ આ તતન્ધ. ત્વ જ્યોતિષા તમઃ વિ વર્થ^૪ ।

૨૩ સદસાવન્ દેવ સોમ, દેવેન મનસા, નઃ શશ્વઃ આમ અમિ યુષ્ય. ત્વા મા આતનદઃ^૫ વીર્યસ્ય ર્દિપિર. ગોદૃષ્ટૌ ઉમયેભ્યઃ પ્ર ચિક્ષિસ્ત^૬ ।

૧ એતાઃ લ્યાઃ રૂપસઃ કેતુ અન્તઃ રજસઃ પૂર્વે અર્ધે ગતુ અન્તરે. ૨ યુષ્મઃ આયુધાનિ ઇવ નિષ્કૃજ્વાનાઃ અર્પણી. ૩ ગાવઃ માતરઃ પ્રતિ યન્તિ ।

તેનાં રક્તવર્ણુ કિરણો સહેલાઈથી ઉપર ફેલાતા આવે છે. રથને જોડતાં કઠીપણ ત્રાસ દેનાર ઉત્ત્વળ પ્રકાશમાન ગાય તેણે (પોતાના રથને) જોડેલી છે. પ્રથમમાફક (આજપર સર્વ જગત્પર પ્રકાશ પાડવાનો) વિચાર ઉપાગમે કર્યો છે. તે ઉત્ત્વળ ઉપાગમે અગત્યગાદ તેવ ધારણુ કયું છે.

સદાચારી, ઉત્તમ હવિ અર્પણ કરનાર અને સોમરસ તૈયાર કરી રાખનાર પોતાના ભગ્ના માટે તેના શુભરાનજેગ પુરતી સપ્તિ હમેશાં લઈને આવનાર, આ હુવર્તિ, ઘણા દૂરના પ્રદેશમાંથી એક રથમાં આવીને, મોટા આવેશથી, જાણે કે તે કેટલી પરાક્રમી છે તે બતાવે છે.

જેપ્રમાણે એકાદી નદી (જુદા જુદા) વેષ ધારણુ કરે છે, તેપ્રમાણે આ (ઉપા) પણ (જુદા જુદા) રૂપ લઈને આવે છે. જેપ્રમાણે, ધેનુ પોતાના આંચળ સર્વની નજરે પડવા દે છે, તેપ્રમાણે, આપણુ પોતાના વક્ષસ્થળ ખુલ્લા રાખે છે. જેપ્રમાણે ગાય પોતાનો વાકો ઉઘાડો મૂઠી બંધ છે, તેપ્રમાણે સર્વ જગતને પ્રકાશ આપનાર આ ઉપાગમે પણ અંધકારને ઉઘાડો મૂઠી દીધો છે.

તેના ઉત્ત્વળ પ્રકાશ દેખાવા લાગ્યો છે. તે સર્વત્ર ફેલાતો હોવાથી ઘાડા અંધકારનો નાશ કરે છે. જેપ્રમાણે, યજ્ઞમાં યજ્ઞસ્તંભને શણગારે છે, તેપ્રમાણે, આણે પણ પોતાનું શરીર શણગાર્યું છે, અને આ દુલોહદુહિતા આશ્ચર્યકારક પ્રકાશ પોતાની સાથે લઈ આવી છે. (૫૨૪)

આ અંધકારમાંથી અમે બહાર આવ્યા. આ (જુઓ) ઉપા પોતાનો પ્રકાશ પાડીને પોતાનો હેતુ પ્રદર્શિત કરે છે. આ દીપ્તિમાન ઉપાગમે કવિતાપ્રમાણે સૌંદર્ય ધારણુ કરેલું હોવાથી તેનું મુખ હસ્તું જણાય છે. પોતાના અત્યંત મનોહર સ્વરૂપમાં તે (અમારા ઉપર) દુઃખ કરવામાટે આવી છે.

૨ અરણ્ય. માનયઃ કયા ઉત અપત્તન, સ્વાયુજ. અરણીઃ ગાઃ અનુધત. પુવર્ધાં ઉપસઃ વયુનાનિં અક્ત. અરણીઃ રથાન્ત માનુ અક્ષિપ્રયુઃ

૩ છુટતે મુદાનવે મુન્યતે યજ્ઞનાનાય વિશ્વા રત અહ રપ વહન્તી નારીઃ પરાવતઃ સમાનેન યોજનન વિટિમિ. અપત. ન અવન્તિ.

૪ વૃતઃ પર્ણામિ અધિ વપતે ઉચ્ચા વર્નહ વધઃ અપ જ્યોતે. વિશ્વસ્યે મુવનાય જ્યોતિઃ કૃત્વતી ઉદાઃ, ભવઃ મત્ત, ન તમઃ નિ આઘઃ.

૫ અરણ્યઃ રથાન્ત ભર્ચિ. પ્રતિ અદર્શિ. ચિ વિટિતે. અર્ધઃ કૃષ્ણ વપતે. વિદયેયુ સ્વર્ક ન વેદઃ અંતઃ દિવઃ દુર્દશા ચિત્રે માનુ અપ્રેત.

૬ અરણ્ય તમયઃ પાર અગારિષ્ય. ઉપાઃ ઉચ્છન્તી વયુના કૃષોતિ વિભાતી ઉન્દઃ ન પ્રિયે સ્વપતે. પુવર્ધી ધીમનપાય અર્ધનઃ.

અટ્ટ ૧ અધ્યૌ ૬ વ ૦ ૨૬, ૨૬] કૃત્ત્વેદં : [મણ્ડ ૧ અનુ ૧૪ સુ ૧૨

દેદીપ્યમાન, તેમજ સત્ય અને માધુર્યની સ્ફુર્તિ કરનારી ધ્રુલોક્કન્યાનું ગોત્રોમાં સ્તવન કરેલું છે. હે ઉષાદેવી, અમને સંતાપ તેમજ શૂર લોકનો લાલ દેનાર, અશ્વના યોગે દુગ્ગાત્યર થનાર, અને સુખ્યત્વે કરીને ધેનુની પ્રાપ્તિ કરાવનાર, સામર્થ્ય તું અમને આપે છે.

‘સામર્થ્યથી જન્મ પામીને આશ્ચર્યકારક પરાક્રમ’ અને કીર્તિ પ્રકટ કરતી, અત્યંત ઉજ્જવલ તેજથી પ્રકાશિત, હે હયાશીલ ઉષાદેવી, (તારી કૃપાથી) વીર પુરૂષો અમારી નોકરીમાં હોય એવી કીર્તિ મને પ્રાપ્ત થશે, તેમ જ નોકરચાકરાની વિપુળતાવાળો, અને (અશ્વશાળામાં અનેક) અશ્વો હોવા છતાં એકદમ ઓળખી શકાય તેવો વૈભવ મને સોગવવા મળશે.

સર્વ જગતપર (એક વખત) નજર ફેંકીને આ દેવી તેની દૃષ્ટિ પાછી ફેરવે છે અને (પછી) ઉજ્જવળ પ્રકાશ પાડવા લાગે છે. સર્વ જીવોને (તેમના) સંચારાર્થે ભગૃત કરીને આ દેવીએ, અખિલ કલ્પનાવાળા” ક્ષત્રીઓનું સ્તવન સંપાદન કરી લીધું છે.

ફરીફરી જન્મ લેવા છતાં પણ જે પુરાતન એટલે પ્રસિદ્ધ છે, જે પોતાને એક જ રંગના વસ્ત્રોથી શલ્યગાદે છે, અને કૃતરાઓનો” વધ કરવામાટે તેના ઉપર હત્યાર ચલાવનાર” અને તેથી ભય ઉત્પન્ન” કરનાર હિંસક માણસ પ્રમાણે જે (સર્વના આયુષ્યની) હાંતિ કરે છે. તે (ઉષા) દેવી, માણસોના આયુષ્યનું હરણ કરતી (અહીં) ઉભી છે. ૧૦ (૨૫)

ધ્રુલોક્કની હૃદયુધી પ્રકાશ પાડતી તે ભગૃત થઈ છે. પોતાની બેહિન (જે રાત્રી) તેનેપણ તે ફર” ઘાલી દે છે. માણસોના આયુષ્યની અવધિ ઓછી ઓછી કરતી આ યુવતિ, પોતાના વલ્લભની કાન્તિયુક્ત થઈને (અહીં) પ્રકાશિત છે. ૧૧

૭ ભાસ્તી સુદતાનાં નેત્રી દિવઃ કુહિતા ગોત્રમેભિઃ સ્વે. ડવ, પ્રજાવતઃ, વૃષતઃ, અશ્વપુષ્યાન્, મં બ્રમ્માન્ વાજાન્ વપ માસિઃ ।

૮ વાજપ્રસૂતા યા મુદસસા” શ્રવણા વૃહન્ત વિભાસિ કુમ્ભો ડવ, ત મુરીર ચલ્લં દાસપ્રવર્ગં અશ્વપુષ્યં ગર્વિ અચ્ચામ્ ।

૯ વિશ્વાનિ મુવના અમિચક્ષ્ય દેવી ચક્ષુ પ્રતીતીર્ઽર્વિદ્યા વિ ભાતિ. વિશ્વ જીવ ચરણે વોપયન્તી વિશ્વસ્ય મતાયોઃ” વાચં અવિદત્ ।

૧૦ પુન. પુન. જાયમાના પુરાણી, સમાનં વર્ણં અમિ શુન્મમાના, કુલ્ત્વ.” વિજ ” સ્વપ્રી” દવ આ મિનાના દવી મર્તસ્ય આયુ જરયન્તી ।

૧૧ દિવઃ અન્તાન્ વિ કર્મ્મતી જ્ઞોષિઃ સ્વચારં સન્નતઃ” અપ યુયોનિઃ, મનુસ્યા યુગ્માનિ પ્રમિનતી વોવા જારસ્ય વોપા વિ ભાતિ ।

અટ્ટ૦ ૧ અઘ્યા૦ ૬ વ૦ ૨૬, ૨૭] ઋગ્વેદઃ [મળ્હ૦ ૧ અનુ૦ ૧૪ સૂ૦ ૧૨

જેપ્રમાણે સમુદ્ર પોતાના પાણીનું પ્રદર્શન માટે છે, તેપ્રમાણે સર્વ પશુઓને (ખાંડેર મેદાનમાં લાવીને) બાણે કે તેનું પ્રદર્શન માંડતી હોય તેવી રીતે આ કૃપાશીલ પણ આશ્ચર્ય-કારક પ્રકાશથી સુશોભિત ઉપા દૂર સુધી પ્રકાશિત થઈ છે. દેવોની આજ્ઞાનો કદીપણ ભંગ ન થવા દેતાં સૂર્યના કિન્હોથી પ્રકાશનારી આ ઉપા અહીં દેખાય છે. ૧૨

હે સામર્થ્યવાન ઉપાદેવિ, જેથી અમને સંતતિ તેમજ તેમના વંશજોનો લાભ મળે તેવું દુર્લભ ભાગ્ય અમને પ્રાપ્ત થાય તેમ કર. ૧૩

સત્ય અને માધુર્યથી સંપૂર્ણ ભાષણ કરનાર, તેમજ ધેનુ અને અશ્વોવાળી હે ઉપાદેવિ, અમને વૈભવ પ્રાપ્ત થવામાટે તારો (મંગળ) પ્રકાશ અમારીઉપર પાડ. ૧૪

સામર્થ્યસંપન્ન હે ઉપાદેવિ, ખરેખર તારા રક્ત વર્ણના અશ્વો આજ જોડ અને તમામ સૌખ્ય અમારીપાસે લઈ આવ. ૧૫ (૨૬)

થનુનો નાશ કરનાર હે અધિની દેવો, અમારૂં ઘર ધેનુ અને સુવર્ણથી સુશોભિત કરવા-માટે, તમે એકમત થઈને તમારા રથ ત્યાં લઈ આવો. ૧૬

૧૨ વિન્ડુ ન શોદ પશ્યત્ત્વ પ્રયાના સુભગા ચિન્તા ઝર્વિયા" વિ અર્થેત્". દેવ્યાનિ પ્રતાનિ અમિનતી મૂલ્ય ઈશ્વરિ દયાના કેતિ".

૧૩ વાત્રિનીર્વતિ ડય એન તોઠ્ઠ ચ તનય ચ પામદે તત્ત્વ ચિન્ત અસ્મન્ચ બા મર ।

૧૪ મુનુતાર્વતિ ગેમતિ અશ્વતિ વિભાવરિ ડય અય દદ અસ્મે રેત્ત્વ નિ ડચ્છ ।

૧૫ વાત્રિનીર્વતિ ડય , અય અદ્યત્ત્વ અન્નાન્ મુધા દિ. અય વિશ્વા ગૌમગનિ ન બા યદ ।

૧૬ દય્મ અધિના, ઇમ્વનઠ્ઠ રથ અસ્મન્ વર્તિ." ગોમન્ દિશ્વન્વત્ત્વ અચંક નિ યચ્છા ।

પાઠ ૧ અધ્યા ૬ વ ૦ ૨૭, ૨૮] કૃષ્ણેદઃ [મણ્ડ ૧ અનુ ૧૪ સુ ૧૩

હે અશ્વિન દેવો, અમારા માટે (પુષ્કળ) સામર્થ્ય અહીં લઈ આવો. આ (સર્વ) લોકને માટે પ્રશંસાયોગ્ય" (ઉત્તર) તેજ તમે જ ધુલોકમાંથી આપ્રમાણે લાવ્યા. ૧૭

સૌખ્યની પ્રાપ્તિ કરી આપનાર, શત્રુનો નાશ કરનાર અને સુવર્ણમય" માર્ગ ઉપરથી ગમન કરનાર, ખન્ને (અશ્વિનીદેવો) પ્રભાત કાળે જ ભગૃત થનારા દેવોને સોમપાન માટે અહીં લઈ આવો. ૧૮ (૨૭)

સંકેત ૯૩.

॥ ૧૩ ॥ ઋષિ-રુદ્રગણપુત્ર મોતમ । દેવતા-સોમ ॥

હે સામર્થ્યવાન અગ્નિ અને સોમદેવો, મારી હાંક બરાબર સાંભળો, મારા સુંદર સ્તોત્રોનો સ્વીકાર કરો અને તમને હવે અર્પણ કરનાર તમારા ઉપાસકોને સૌખ્ય અર્પણ કરનાર થાઓ. ૧

હે અગ્નિ અને સોમદેવો, જે આજ સ્તોત્ર ગાઈને તમારી ભક્તિ કરે છે, તેને એવા ઉત્તમ શૌચની પ્રાપ્તિ કરી આપો કે, તે થોડે તેને સુંદર અશ્વનો લાભ થાય અને તેની ધેનુની સંખ્યામાં પણ વધારો થાય. ૨

૧૭ અશ્વિના, યૌ જન્મ્ય શ્લોક" જ્યોતિ દિવ ૧૫થા આ વ્રકધુ, યુવ ન ક્રજે" આ વહત ।

૧૮ મયોમુવા, દત્તા, હિરણ્યવર્તની," દેવા ઉપરુષ સોમપીતયે રૂદ આ વહન્તુ ।

૧ રૂપના અમીયોમૌ રૂમ મે દવ ૧૧ શણત, મૃષ્ઠાનિ હર્યત, દાણે મય મવત ।

૨ અમીયોમા યઃ અવ રૂદ વચ વા સપયતિ તસ્મે ગવા પોય રવરુચ મુવીર્વ પતે ।

૧ અમીયોમા વ આદુર્તિ ય. વા રુવિષ્ઠતિ રાદાત ૧ પ્રજ્યા મુવીર્વ વિશ્વે આયુ વિ અપવદ ।

અટ્ટ૦ ૧ અધ્યા૦ ૬ વ૦ ૨૮, ૨૯.] - કમ્વેદઃ . [ઃમણ્ડ૦ ૧ અનુ૦ ૧૪ મૂ૦ ૧]

હે અગ્નિ અને સોમદેવો, જે (લક્ષ્મી) તમને આહુતિ અર્પણ કરે છે અથવા તમને ઉદેશીને યજ્ઞ કરે છે, તેને ઉત્તમ સંતતિ અને શૌર્ય પ્રાપ્ત થાયો અને તેને પૂર્ણ આયુષ્યને ઉપલોભ મળે.

હે અગ્નિ અને સોમ દેવો, જ્યારે તમે ધણીએ ધણીજ કાળજીથી એકઠું કરી રાખેલું ધન-એટલે ગાય-તું હરણ કર્યું, તેમ જ તમે જુસયના પાકી રહેલા (અનુચરો) ને પરાભવ કર્યો અને અનેકના હિતમાટે તમે એકજ (દેહીપ્યમાન) જ્યોતિ લઈ આવ્યો ત્યારે તમારું તે વીર્ય સર્વને વિહિત થયું.

હે સોમ, તું અને અગ્નિ, જાને સામશ્રયવાન હોવાથી, તમે જાનેએ તે (નક્ષત્રરૂપી) જ્યોતિની છુલોકમાં સંસ્થાપના કરી. હે વ્યગ્નિ અને સોમદેવો, જાધનમાં રહેલી હોવાથી અમંગળ ઠપકા પાત્ર (સર્વ) નદીઓને તમે તે નિંદામાંથી છોડાવી.

તમારા બેપૈકી એકને માતરિત્ર્યા દેવ, છુલોકમાંથી અહીં લાવ્યો, અને બીજાને રથેન પશી પર્વતમાંથી મન્યનવડે ઉત્પન્ન કરીને લઈ આવ્યો. હે અગ્નિ અને સોમદેવો, તમે સ્તુતિ સ્તોત્રના યોગે આનંદીત થઈને યજ્ઞકર્મની સિંદ્ધતા માટે જગતને વિસ્તીર્ણતા આપી. ૧ (૨૮)

હે અગ્નિ અને સોમદેવો, આ (તમારા માટે અહીં) હવિ તૈયાર છે, તેને સ્વાદ લો, તેને સ્વીકાર કરો; હે પરાક્રસી દેવો, તે સ્વાદિષ્ટ બાણીને લો. તમે અમારું કસ્યાણ અને રક્ષણ કરનાર થાઓ; તમારા શરણ થનાર ભકતોને, તમે જે સૌખ્ય અર્પણ કરો છો, તે જ યજ્ઞ કરનાર ઉપાસકોને પણ અર્પણ કરો.

હે અગ્નિ અને સોમદેવો, જે ઉપાસક હવિ અર્પણ કરીને અથવા અન્તઃકરણથી ભક્તિ કરીને ધીથી તમારું પૂજન કરે છે, તેના સંતકર્મોનું તમે રક્ષણ કરો અને સંકટમાંથી તેને બચાવો. સર્વ લોક તમારી પ્રજા છે, માટે તેને પણ તમે ઉત્તમ સુખ અર્પણ કરો.

૪ ભ્રમીયોમા, યત્ પર્ણિ બવત્ ગા અમુષ્ણીત વૃતયસ્ય શેષ. મહુન્ય. એક ડ્યોતિઃ અવિન્દત ટટ ગા નીર્ય ચર્ણિ.

૫ નોમ, અગ્નિ ચ સક્રત્તુ ગુવ ઇર્તાનિ રોચનાનિ દિવિ અપત ભ્રમીયોમૌ મૂમીતાન્ મિન્નૂન્ બવતા ભર્ગમર્ણે અમુચત.

૬ અન્ય માતરિશ્વા દિવ. આ જગદ્ અન્ય રથેન બદે પરિ અમખ્યા ભ્રમીયોમા વ્રણના વાશધાના વક્ષઃ મેઠ ડક વક્રુ.

૭ ભ્રમીયોમા, પ્રતિપાલ્યં દર્શિય વીતં દયં, જ્વણા, સુરેયા ગુરુમાળા મુખાગા મૂત દિ બવ યો. ૭ વચ્ચમાનાવ પત.

૮ ભર્મ.યોમા, ય. દર્શિયા વર્ણ્યાન્, ય. રેવરીચા. જન્યા પૂતેન વસ્ય મત રણત. અરણઃ પારં, વચ્ચ પિંશમાદ નમં વચ્ચત.

અવૃં ૧ અઘ્યાં ૬ વૃં ૨૧,૩૦] કૃગ્વેદઃ [મણ્ડં ૧ અનું ૧૫ સું ૧૪

હે અગ્નિ અને સોમ દેવો, તમને સર્વ વિદિત હોવાથી અને (અમે) તમને બન્નેને સાથે જ હાંકે મારતા હોવાથી, અમારા સ્તોત્ર ઉપર લાવ રાજો. દેવસમુદાયમા તમે એકદમ પ્રકટ થયા.

હે અગ્નિ અને સોમ દેવો, જે ધીથી તમને (હવિ) અર્પણ કરે છે તેને માટે ઉત્તમ સંપત્તિ લઇને તમે સુપ્રકાશિત થાઓ.

હે અગ્નિ અને સોમદેવો, તમે આ હવિનો પ્રેમથી સ્વીકાર કરો અને બન્ને અમારી પાસે આવો.

હે અગ્નિ અને સોમદેવો, અમારા અરવોના બરણપોષણની સારી તજવીજ કરો—અને જેના (દૂધ) થી અમે હવિ તૈયાર કરીએ છીએ તે અમારી ગાય વૃદ્ધિ પામે. અમે તમને આહુતિ અર્પણ કરીએ છીએ, માટે અમને અનેક પ્રકારનું શારીરિક બળ આપો અને અમારા યજ્ઞની કીર્તિ દૂર સુધી બંધ એમ કરો.

અનુવાક ૧૫.

સૂક્ત ૯૪.

॥ ૧૪ ॥ ઋષિ-રઘુમણપુત્ર ગોતમ । દેવતા-અગ્નિ ॥

(સન્માનને) યોગ્ય અને સર્વજ્ઞ (અગ્નિદેવ) ને આપણે, જે પ્રમાણે એકાદ (માણસ) ને રથ લાવી આપીએ, તે પ્રમાણે આ સ્તોત્ર અંતઃકરણપૂર્વક અર્પણ કરવું જોઈએ. ખરેખર તેની કૃપાશીલ બુદ્ધિ સર્વ લોક કરતા અમારા ઉપર ઘણી અનુકૂળ છે. હે અગ્નિદેવ, અમે તારી સાથે મિત્રાચારી કરી હોવાથી, અમારો નાશ થવા દંધા નહીં.

૧ અમ્નીપોમા, સવેદના સદ્ગતી ગિર વનતઃ દેવત્રા સ મ્ભવયુ ।

૧૦ અમ્નીપોમા, ય વા એનેન પુતેન દાસતિ તસ્મૈ વૃહત્ વીદયત ।

૧૧ અમ્નીપોમા, દગ્ધાનિ ન હવ્યા યુવ જુજોવત સન્નાં ન ઉપ ગત ।

૧૨ અમ્નીપોમા, ન અર્વંત પિપૃત, હવ્યસૂદ ઝરિયા આ પ્યાયતા મમવત્સુ અસ્મ રત્નાનિ પત, ન અપર ધ્રાટમન્ત કૃણત ।

૧ અહત જનવસ ઇમ સ્તોમ રથ શ્વિ મનોવવા સ મદેમ અસ્વ પ્રમતિ દિ મસદિ ન નદા ઓમ, તવ ૯૬૧ે વચ ના રિપામ ।

જેનેમાટે તું યજ્ઞ સંપાદન કરે છે, તેના મનોરથ પૂર્ણ થાય છે. તેની પાસે અશ્વ ન હોય તો પશુ (પરાશવ ન પામતાં) તે રહી શકે છે. તે ઉત્તમ શૌર્ય સંપાદન કરે છે. અભિવૃદ્ધિ પશુ તેને પ્રાપ્ત થઈ જ (એમ સમજવું). કેઠપિણ સંકટ તેને હેરાન કરતું નથી. હે અગ્નિદેવ, અમે તારીસાથે મિત્રાચારી કરી હોવાથી, અમારો નાશ થવા દઈશ નહીં. ૨

તને પ્રજ્વલીત કરવાનું સામર્થ્ય અમને (અચિત) પ્રાપ્ત થયે. તું અમારી પ્રાર્થના સફળ કર. તને અર્પણ કરેલા હવિની જ (સર્વ) દેવ સેવા કરે છે. તું આદિત્યોને (અહીં) લઈ આવ. તેનાપર અમારો ઘણો પ્રેમ છે. હે અગ્નિદેવ, અમે તારીસાથે મિત્રાચારી કરી હોવાથી અમારો નાશ થવા દઈશ નહીં. ૩

અમે તને બળતણ અર્પણ કરીશું અને દરેક પર્વમાં તને પ્રદીપ્ત કરીને હવિ આપીશું. અમારું આયુષ્ય વધે, માટે તું અમારી પ્રાર્થના પુરેપુરી સફળ કર. હે અગ્નિદેવ, અમે તારીસાથે મિત્રાચારી કરી હોવાથી અમારો નાશ થવા દઈશ નહીં. ૪

આ સર્વ લોકોનો સંરક્ષક છે. આના જ પ્રતાપથી માણસો તેમજ પશુ પક્ષીઓ તને સંચાર કરી શકે છે. તું ઉપાનો આશ્ચર્યકારક તેમજ શ્રેષ્ઠ (કીર્તિ) ધ્વજ છે. અમે તારીસાથે મિત્રાચારી કરી હોવાથી અમારો નાશ થવા દઈશ નહીં. ૫ (૩૦)

તું નાયક છે, (હવિ અર્પ કરનાર) તું પુરાતન કાલનો હોતા છે, તું (યજ્ઞમાં) પોતાનો અમલ ચલાવનાર તેમ જ યજ્ઞને પવિત્રતા આપનાર છે. જન્મથી જ તું યજ્ઞનો અધિકારી છે. હે યુધિષ્ઠી (અગ્નિદેવ), તું પ્રજાવાન હોવાથી, ઋત્વિજના સર્વ કાર્ય (સહેલાઈથી) સંભાળી લે છે. હે અગ્નિદેવ, અમે તારીસાથે મિત્રાચારી કરી હોવાથી અમારો નાશ થવા દઈશ નહીં. ૬

૨ વર્મે ત્ આ યજ્ઞો ત સાપતિ, બનર્વા ક્ષેતિ, સુવીર્યં દધતે, સ તુતાવ્, એત અદતિઃ ન અદ્યોતિ ઓ, ત ત સહ્ય વય મા રિધામ ।

૧ ત્વા સમિપં શન્દમ, ધિયઃ સાધય, ત્વે આદુત દેવાઃ અદન્તિ. ત્વ આદિત્યાવ્ આ વહ, તાન્ હિ ઉસ્મસિ ।
૪ દમ યતઃ પરંજાપરંજા ચિતયન્ત. વય તે દર્શીષિ જુગનામ જીનાતવે ધિયઃ પ્રતર સાધય ।

૫ વિદ્યાં ગોપાઃ, યન્ દ્વિપન્ યત ચ ચતુષ્પન્ જન્તવઃ અયતુભિઃ અસ્થ ચરન્તિ. યયઃ મદાન્ વિન્ પ્રોત. અત ।

૧ ત્ અપ્યયુઃ યત પુર્યઃ હોત, પ્રજાસ્તા, જતુવા પોતા, પુરોદિતઃ અસિ પીર વિદ્યાન્ વિધા આર્તિગ્યા ૩૫૫ ।

અવૃઃ ૧ અધ્યા૦ ૬ વ૦ ૩૧, ૩૨] : ક્રમેદઃ [મણ્ડ૦ ૧ અનુ૦ ૧૫ સુ૦ ૧૪

હે અગ્નિદેવ, તું દરેક બાબુએથી સરખો સુંદર દેખાય છે. દૂર હોવા છતાં તું પાસે હોય તેમજ ઘણા ચક્રચક્રીત તેજથી તું ચળકે છે. હે દેવ, રાત્રીના અધકારમાં પલ્લુ અવલોકન કરવાને તું સમર્થ છે. અમે તારીસાથે મિત્રાચારી કરી હોવાથી તું અમારો નાશ થવા દંધશ નહીં.

હે દેવો, સોમરસ સિદ્ધ કરનાર ઉપાસકોના રથ સર્વથી આગળ થાય, અને અમારી સ્તુતિ પાપી માણસોને આગળીને આગળ બંધ અમારી પ્રાર્થના (બરાબર) ધ્યાનમાં લો અને તેને ચશસ્ત્રી કરો. હે અગ્નિદેવ, અમે તારીસાથે મિત્રાચારી કરી હોવાથી અમારો નાશ થવા દંધશ નહીં.

ખરાબ ઇચ્છા રાખનાર, અને પાપી માણસોને અને તેવીજ રીતે જે કોઈ દુરાત્મા તારી નજીક અથવા તારાથી દૂર હોય તેનેપણ તારા ઘાતક શસ્ત્રોથી મારી નાખ. તારૂં સ્તોત્ર ગાનાર ભક્તમાટે યજ્ઞનો માર્ગ સુગમ કર. હે અગ્નિદેવ, અમે તારીસાથે મિત્રાચારી કરી હોવાથી અમારો નાશ થવા દંધશ નહીં.

ન્યારે દેહીખ્યમાન કાન્તિયુક્ત અને વાયુની પ્રેરણાપ્રમાણે હોડનાર, રક્તવર્ણના ઘોડા તું રથને જોડે છે ત્યારે, એકાદ વૃષભમાફક તારી ગર્જના થાય છે, અને ધુમાડાડૂપી નિશાન કરકાવનાર તારી જ્વાલાથી તું વૃક્ષોને કળજે" કરે છે. હે અગ્નિદેવ, અમે તારીસાથે મિત્રાચારી કરી હોવાથી અમારો નાશ થવા દંધશ નહીં.

જે વખતે તારા તલુખા તૃણોને બાળી નાંખીને ચોતરફ ફેલાય" છે, ત્યારે તારા (તલુખાના) આવાજથી પક્ષીઓ પણ ભયભીત થાય છે. તે વખતે તારા રથનો માર્ગ પણ સુલભ થાય છે. હે અગ્નિદેવ, અમે તારી મિત્રાચારી કરેલી હોવાથી તું અમારો નાશ થવા દંધશ નહીં.

૭ યં વિશ્વતઃ સદૃશ્ સુપ્રતીકઃ અસિ દુરે ચિન્ન સન્ તર્હિન્ દિવ અતિ રોચતે. દેવ, રાત્ર્યાઃ અન્યઃ" ચિન્ન અતિ પદ્યસિ ।

૮ દેવાઃ. સુન્વતઃ રથઃ પૂર્વઃ ભવતુ અસ્માક ષસઃ વૃદ્ધયઃ. અમિ અસ્તુ. તન્ વચઃ આ ઝર્નતિ ઉત પુષ્યત ।

૯ ડુ.નાસાન્, વૃદ્ધયઃ, ચે કેચિન્ન આગ્રિણ. દૂરે વા અન્તિ, વર્ષઃ અપ જહિ અપ યજ્ઞતે યજ્ઞઃ મુગ કૃષિ ।

૧૦ યન્ અરુપા વાતજ્ઞતા રોહિતા રથે અયુક્ત્યાઃ તે રથઃ વૃષભસ્ય દિવ. મૂનેચ્છુના વર્નનઃ દન્વનિ" આત ।

૧૧ યન્ વચસાદઃ તે દ્રષ્પાઃ" વિ અરિધરન્ અપ સ્વનાન્ પતન્નિયઃ ઉત વિન્નુઃ તન્ તાવદેભ્યઃ રથેન્નઃ તે મુગ ।

અનુ० ૧ અધ્યા० ૬ વ૦ ૩૨] ઋગ્વેદઃ [-મણ્ડલ ૧ અનુ० ૧૫ સુ ૯

મિત્ર અને વરુણના સંતોષમાટે" નીચે આગમન કરનાર મરૂતોનો ક્રોધ" ખરેખરે આશ્વર્યકારક છે. હે અગ્નિદેવ, અમને સૌખ્ય અર્પણ કર. તે મરૂતોનું મન ફરીવાર અમારું તદ્દત્ આકર્ષિત થાયો. અમે તારી મિત્રાચારી કરેલી હોવાથી તું અમારો નાશ થવા દઈશ નહિ. ૧

તું સર્વ દેવોમાં શ્રેષ્ઠ દેવ છે; તું અદ્ભુત મિત્ર છે. તું સર્વ વસુદેમાં શ્રેષ્ઠ વસુ છે; તું યજ્ઞ શોભા પામનાર છે. તારા સર્વત્ર ફેલાયેલા મંગળ આશ્રય નીચે અમે રહીશું. હે અગ્નિદેવ, અમે તારી મિત્રાચારી કરેલી હોવાથી તું અમારો નાશ થવા દઈશ નહિ. ૧૩

જો તારા સહનમાં તને સોમનો હવિ આપ્યો હોય, તો તું પ્રદીપ્ત થઈને (લકતને) અત્યંત સૌખ્ય પ્રાપ્ત કરી આપવામાટે (મધુર) શબ્દો બોલે" છે, અને તારા હાસ્યકોને ઉત્તમ ઉત્તમ વસ્તુ અને ધન અર્પણ કરે છે એજ તારું મંગળીક કૃત્ય છે. હે અગ્નિદેવ, અમે તારી મિત્રાચારી કરેલી હોવાથી તું અમારો નાશ થવા દઈશ નહિ. ૧૪

હે વૈભવસંપન્ન અને અખંડ સામર્થ્યયુક્ત દેવ," તું જે (માણસ) ને, સર્વ રીતે" નિર્દોષિત રાખવામાટે, સામર્થ્ય આપે છે, અને જે (માણસ) ને સૌખ્ય અને બળ અર્પણ કરીને તું આબાદીએ પહોંચાડે છે, તે (માણસ) ના જેવા અમે થઈને, ઉત્તમ સંતતિ પ્રાપ્ત કરી આપનાર તારા કૃપાછત્ર નીચે, (આનંદથી) રહીશું. ૧૫

અગ્નિદેવ, ખરૂં કદ્યાણુ ક્યાં છે, તેનું તને જ્ઞાન હોવાથી તું આ જગતમાં અમારૂં આયુષ્ય વધાર. આ (અમારી) વિનંતીને મિત્ર અને વરુણ, તેમજ અદિતિ, સિંધુ પૃથ્વી અને સુક્ષોક્ષ્મ પાન મંમતિ" આપે ૧૬ (૩૨) (૬)

૧૨ ।મનસ્ય વરુણસ્ય ધાયસે" અવયાતા મરૂતાં અય દેહ્યઃ" અદ્ભુતઃ મૂલ્હ, ઇષાં મનઃ નઃ સુ મત્ત ।

૧૩ દેવતાં દેવ, અદ્ભુત. મિત્ર ઓંસિ. વસુનાં વસુ, અખરે ચારુઃ ઓંસિ. તવ તપશ્વસ્તમે શર્મન્ સ્વામ ।

૧૪ તત્ત્વેતે મત્ત, યદ્દે દેમે સોમાદુત સમિદ્ધઃ મૃદ્યતમ જરસે," દાશુપે રજ દશિણ ચ દધાસિ ।

૧૫ મુદગાં મદિદો" યસ્મે ત્વં મત્તાતા" અનાગમ્યં દદાસ, યં મદ્રેણ દાવતાં ચોદયાસિ, પ્રત્રાવતાં તં તપજ્જ સ્વામ ।

૧૬ દેવ મંમે, મૌનમત્સસ વિદ્વાન્સસે દદ્ધ અગ્નઃક આયુઃ પ્રતિવર. મિત્રઃ વરુણઃ ઓંસતિ, સિન્ધુઃ પૃથિવ્યઃ ૨૧ નો ન. નદ મમદ્ગતાં" ।

॥ अथ प्रथमाष्टके सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

॥ १५ ॥ ऋषि-आगिरस्य छन्द-अग्नि । छन्द-त्रिष्टुप् ॥

॥ १५ ॥ हे विरूपे चरतः स्वर्थे अन्यान्या वत्समुप धापयेते ।
 रन्पस्यां भवन्ति स्वधावाञ्छुको अन्यस्यां ददृशे सुवर्चीः ॥ १ ॥
 मं त्वष्टृर्जनयन्त गर्भमतन्त्रासो युवतयो विभृत्रम् ।
 र्गमानीकं स्वयंगसं जनेषु विरोचमानं परि पां नयन्ति ॥ २ ॥
 णि जाना परि भूपन्त्यस्य समुद्र एकं दिव्येकमप्सु ।
 वामनु प्र दिशं पार्थिवानानृतन्त्रशासृष्टि दधावनुष्टु ॥ ३ ॥
 इमं वो निण्यना चिकेत वत्सो मातृर्जनयत स्वधाभिः ।
 नानां गर्भो अपसांनुष्टुपन्महान्कविनिश्चरति स्वधावान् ॥ ४ ॥

॥ अथ प्रथमाष्टके सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

हे इति । विरूपे इति विरूपे । चरतः । स्वर्थे इति मुऽअर्थे । अन्याऽअन्या ।
 त्सं । उप । धापयेते इति । हरिः । अन्यस्यां । भवन्ति । स्वधाऽवान् । शुक्रः ।
 न्यस्यां । ददृशे । सुवर्चीः ॥ १ ॥ दशं । इमं । त्वष्टुः । जनयन्त । गर्भ ।
 त्रिंशतः । युवतयः । विभृत्रं । निगमऽअनीकं । स्वयंगसं । जनेषु । विरोच-
 मानं । परि । सी । नयन्ति ॥ २ ॥ त्रीणि । जानां । परि । भूपन्ति । अस्य ।
 समुद्रे । एक । दिवि । एकं । अप्सु । पृथ्वी । जतु । प्र । दिशं । पार्थिवानां ।
 कृतून् । प्रश्नास्तन् । वि । द्यौः । अनुष्टु ॥ ३ ॥ कः । इमं । वः । निण्यं ।
 ना । चिकेत । वत्सः । मातृः । जनयत । स्वधाभिः । वदोना । गर्भः । अपसां ।
 षष्ठ्यान् । महान् । कविः । तिः । चरति । स्वधाऽवान् ॥ ४ ॥

अष्ट० १ अत्या० ७ व० २] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० ११

आविष्टयो वर्धते चारुंरामु जिह्मानांमूर्ध्वः स्वयंशा उपस्थे ।
 उमे त्वष्टुर्विभ्यतुर्जायमानात्प्रतीची सिंहं प्रति जोषयेते ॥ ५ ॥ १ ॥
 उमे भद्रे जोषयेते न मेने गावो न वाश्वा उप तस्थुरेवं ।
 स दक्षाणां दक्षपतिर्वसुवाञ्जन्ति यं दक्षिणतो हविभिः ॥ ६ ॥
 उष्यंमीनि सवितेव वाह उमे सिचो यतते भीम ऋजन् ।
 उरुक्रमत्कमजते सिमस्मान्नवा मातृभ्यो वसना जहाति ॥ ७ ॥
 त्वेषं रूपं कृणुत उत्तरं यत्संपृञ्चानः सदेने गोभिरग्निः ।
 कविर्बुध्नं परि मरुज्यते धीः सा देवतांता समितिर्बभूव ॥ ८ ॥
 उरु ते जयः पर्येति बुध्नं विरोचमानं महिषस्य धाम ।
 विश्वेभिरग्रे स्वयंजाभिरिहोऽद्वेभिः पायुभिः पात्यस्मान् ॥ ९ ॥

आविऽयः । वर्धते । चारुः । आमु । जिह्मानां । ऊर्ध्वः । स्वऽर्णशाः । उपऽस्थे । उमेर्ग
 त्वष्टुः । विऽपुः । जायमानान् । प्रतीची इति । सिंहं । प्रति । जोषयेते इति ॥ ५ ॥
 उमे इति । भद्रे इति । जोषयेते इति । न । मेने इति । गावः । न । वाश्वा
 उप । तस्थुः । एवः । सः । दक्षाणां । दक्षपतिः । वसुव । अञ्जति । यं
 दक्षिणः । हविःभिः ॥ ६ ॥ इति । उष्यंमीनि । सविताऽयं । वाह इति ।
 इति । सिचो । यतते । भीम । ऋजन् । इति । उरु । क्रमः । अजते
 सिमस्मान् । नवा । मातृभ्यः । वसना । जहाति ॥ ७ ॥ त्वेषं । रूपं । कृणुते
 उत्तरं । यत् । संपृञ्चानः । सदेने । गोभिः । अनुऽभिः । कविः । बुध्नं
 परि । मरुज्यते । धीः । सा । देवतांता । समितिः । बभूव ॥ ८ ॥ उरु । ते
 जयः । पर्येति । बुध्नं । विरोचमानं । महिषस्य । धाम । विश्वेभिः
 अग्रे । स्वयंऽभिः । इहोऽद्वेभिः । पायुभिः । पात्यस्मान् ॥ ९ ॥

मष्ट० १ अध्या० ७ व० २] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० ९६

वन्वन्त्वोतः कृणुते गातुन्मिं शुक्रैरुमिभिरभि नक्षति क्षाम् ।
विद्या सनानि जठरेषु धत्तेऽन्तर्नवासु चरन्ति प्रसृपु ॥ १० ॥
एवा अग्रे सभिधा वृधानो रेवत्पावक श्रवसे वि भाहि ।
तन्नो मित्रो वरुणो मानहन्ता नदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ११ ॥ २ ॥

॥ ९६ ॥ ऋषिः-आश्विनः इति । देवः-सुद्योमि । विष्णु-छन्दः ॥

॥ १० ॥ स प्रजया सहसा जायमानः सद्यः काव्यानि वळधत्त विद्वो ।

आपश्च मित्रं धिपणां च साधन्देवा अग्निं धारयन्त्रविणोदाम् ॥ १ ॥

स पूर्वया निविदा कव्यतायोरिमाः प्रजा अजनयन्मनूनाम् ।

विवस्वता चक्षसा चामपदधं देवा अग्निं धारयन्त्रविणोदाम् ॥ २ ॥

तमोऽन्नं प्रथमं यज्ञसाधं विज आरीराहुनमृजसानम् ।

ऊजः पुत्रं भरतं सूत्रदानुं देवा अग्निं धारयन्त्रविणोदाम् ॥ ३ ॥

धन्वन् । स्रोतः । कृणुते । गातुं । ऊमिं । शुक्रैः । ऊर्मिभिः । अभि । नक्षति ।
क्षां । विद्यां । सनानि । जठरेषु । धत्ते । अंतः । नवासु । चरन्ति । प्रसृपु ॥ १० ॥
एव । नः । अग्रे । संऽद्यां । वृधानः । रेवत् । पावक । श्रवसे । वि । भाहि ।
तन् । नः । मित्रः । वरुणः । मनहंता । अदितिः । सिन्धुः । पृथिवी । उत
द्यौः ॥ ११ ॥ २ ॥

सः । प्रजया । सहसा । जायमानः । सद्यः । काव्यानि । वद । अधत्त ।
विद्यां । आपः । च । मित्रं । धिपणां । च । साधन् । देवाः । अग्निं । धारयन् ।
द्रविणःऽदां ॥ १ ॥ सः । पूर्वया । निऽविदां । कव्यता । जायोः । इमाः । प्रजः ।
अजनयन् । मनूना । विवस्वता । चक्षसा । द्यां । अपः । च । देवाः । अग्निं ।
धारयन् । द्रविणःऽदां ॥ २ ॥ नं । उन्नत । प्रथमं । यज्ञसाधं । विजः । आरीः ।
अऽनुं । अजसानं । ऊजः । पुत्रं । भरतं । सूत्रदानुं । देवाः । अग्निं ।
धारयन् । द्रविणःऽदां ॥ ३ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० २,४] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० १

स मातरिश्वां पुरुवारं पुष्टिर्विदद्भ्रातुं तनयाय स्ववित् ।
विशां गोपा जनिता रोदस्योर्देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम् ॥ ४ ॥
नक्तोपासा वर्णमा मेम्याने धापयेति शिशुमेकं समीची ।
द्यावाक्षामा रुक्मो अन्तर्धि भाति देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम् ॥ ५ ॥ ३
रापो बुध्नः संगमनो वसूनां यज्ञस्य केतुर्नन्मसाधनो वेः ।
अमृतत्वं रक्षमाणास एनं देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम् ॥ ६ ॥
न च पुरा च सदनं रयीणां जातरथं च जार्यमानस्य च क्षाम् ।
सतश्च गोपां भवंतश्च भूरैर्देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम् ॥ ७ ॥
द्रविणोदा द्रविणसस्तुरस्यं द्रविणोदाः सनरस्य प्र यंसत् ।
द्रविणोदा वीरज्यंतीमिषं नो द्रविणोदा रांसते दीर्घनायुः ॥ ८ ॥

सः मातरिश्वा । पुरुवारं पुष्टिः । विदत् । गातुं । तनयाय । स्वऽवित् । विशा
गोपाः । जनिता । रोदस्योः । देवाः । अग्निं । धारयन् । द्रविणऽदा ॥ ४ ॥
नक्तोपसा । वर्ण । आमेम्याने इत्याऽमेम्याने । धापयेति इति । शिशुं । एकं । समीच
इति संऽची । द्यावाक्षामा । रुक्मः । अन्तः । वि । भाति । देवाः । अग्निं । धारयन् ।
द्रविणऽदा ॥ ५ ॥ ३ ॥ रायः । बुध्नः । संगमनः । वसूनां । यज्ञस्य । केतुः ।
नन्मसाधनः । वेरिति वेः । अमृतत्वं । रक्षमाणासः । एनं । देवाः । अग्निं । धारयन् ।
द्रविणऽदा ॥ ६ ॥ नु । च । पुरा । च । सदनं । रयीणा । जातरथं । च ।
जार्यमानस्य । च । क्षा । मतः । च । गोपां । भवंतः । च । भूरैः । देवा । अग्निं ।
धारयन् । द्रविणऽदा ॥ ७ ॥ द्रविणऽदाः । द्रविणसः । तुरस्यं । द्रविणऽदाः ।
सनरस्य । प्र । यंसत् । द्रविणऽदाः । वीरज्यंती । इषं । नः । द्रविणऽदाः ।
रांसते । दीर्घ । आयुः ॥ ८ ॥

शुट० १ अध्या० ७ व० ४,५] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० ९७

ए॒वा नो॑ अ॒ग्ने स॒मिधा॑ वृ॒धानो॑ रे॒वत्पा॑व॒क अ॒वसे॑ वि भा॒हि ।
तन्नो॑ मि॒त्रो वरु॑णो मा॒महन्ता॑म॒दितिः॑ सिन्धुः॑ पृथि॒वी उ॒त द्यौः ॥ १ ॥ ४ ॥

॥ ९७ ॥ ऋषि-जज्ञिरमः कुम । देवता-शुद्धोमि । छन्द-गान्त्री ।

॥ ९७ ॥ अ॒पं नः॑ शोशु॑च॒दघ॑म॒ग्ने शुशु॑ग्ध्या रयि॒म् ।

अ॒पं नः॑ शोशु॑च॒दघ॑म् ॥ १ ॥

सु॒क्षेत्रि॒या रु॒गातु॒या व॒त्तु॒या च॑ य॒जाम॑हे ।

अ॒पं नः॑ शोशु॑च॒दघ॑म् ॥ २ ॥

प्र य॒ज्ञंदि॑ष्ट ए॒षां प्रा॒त्नाका॑स॒श्च सूर॑यः ।

अ॒पं नः॑ शोशु॑च॒दघ॑म् ॥ ३ ॥

प्र य॒त्ते अ॒ग्ने सूर॑यो जा॒येन॑हि प्र ते॒ वय॑म् ।

अ॒पं नः॑ शोशु॑च॒दघ॑म् ॥ ४ ॥

प्र य॒दग्नेः॑ स॒ह॒स्वतो॑ वि॒श्वतो॑ य॒न्ति भा॒नवः॑ ।

अ॒पं नः॑ शोशु॑च॒दघ॑म् ॥ ५ ॥

१

१ । नः । अ॒ग्ने । सं॒द॒धा । वृ॒धा॒नः । रे॒वत् । पा॒व॒कः । अ॒वसे॑ । वि । भा॒हि ।
२ । नः । मि॒त्रः । वरु॑णः । म॒मह॑ता । अ॒दितिः॑ । सिन्धुः॑ । पृथि॒वी । उ॒त ।
द्यौः ॥ १ ॥ ४ ॥

अ॒पं । नः॑ । शोशु॑च॒त् । अ॒यं । अ॒ग्ने । शु॒शु॒ग्धि । आ । र॒यिं । अ॒पं । नः॑ ।
शोशु॑च॒त् अ॒यं ॥ १ ॥ सु॒क्षेत्रि॒या । रु॒गातु॒या । व॒त्तु॒या । च॑ । य॒जाम॑हे । अ॒पं ।
नः॑ । शोशु॑च॒त् । अ॒यं ॥ २ ॥ प्र । यत् । भे॒दि॒ष्टः । ए॒षां । प्र । अ॒स्माका॑सः ।
च॑ । सूर॑यः । अ॒पं । नः॑ । शोशु॑च॒त् । अ॒यं ॥ ३ ॥ प्र । यत् । ते॒ । अ॒ग्ने ।
सूर॑यः । जा॒येन॑हि । प्र । ते॒ । वय॑म् । अ॒पं । नः॑ । शोशु॑च॒त् । अ॒यं ॥ ४ ॥ प्र ।
यत् । अ॒ग्नेः । स॒ह॒स्वतः॑ । वि॒श्वतः॑ । य॒न्ति । भा॒नवः॑ । अ॒पं । नः॑ । शोशु॑च॒त् ।
अ॒यं ॥ ५ ॥

अष्ट० १ अःपा० ७ व० ५,६] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० ६८

त्य हि वि॒श्व॒नो॒मु॒ग्य वि॒श्व॒तः॒ परि॒भृ॒रसि॑ ।

अपं नः शोशु॑च॒दध॒म् ॥ ६ ॥

द्विषो॑ नो वि॒श्व॒तो॒मु॒खाति॑ ना॒वेव॑ पा॒रय॑ ।

अपं नः शोशु॑च॒दध॒म् ॥ ७ ॥

स नः॑ सि॒न्धु॒मिव॑ ना॒वया॑ति पर्पा॑ स्व॒स्तये॑ ।

अपं नः शोशु॑च॒दध॒म् ॥ ८ ॥ ५ ॥

॥ ५८ ॥ ऋषि-आजितस कुस । देवता-अग्नि । छन्द-त्रिष्टुप् ॥

॥ ९८ ॥ वै॒श्वान॒रस्य॑ सु॒म॒तो॒ स्या॒म॒ राजा॒ हि कं॑ भुव॒नाना॑म॒भि॒श्रीः॑ ।

इ॒तो जा॒तो वि॒श्व॒मि॒दं वि॒ च॒ष्टे वे॒दवा॒नरो॒ य॒न॒ने सृ॒र्य॒ण ॥ १ ॥

पृ॒ष्टो दि॒वि पृ॒ष्टो अ॒ग्निः पृ॒थि॒व्यां पृ॒ष्टो वि॒श्व॒ आ॒पो॒र्धा॒रा वि॒वेश॑ ।

वे॒दवा॒नरः॑ स॒ह॒सा पृ॒ष्टो अ॒ग्निः स नो॑ दि॒वा स रि॒पः पा॒तु न॑क्त॒म् ॥ २ ॥

त्वं । हि । वि॒श्व॒तः॒ऽमु॒ग्य । वि॒श्व॒तः॒ । परि॒भृ॒ऽः । अ॒सि । अपं । नः । शोशु॑च॒ ।

अ॒पं ॥ ६ ॥ द्विषो॑ । नः । वि॒श्व॒तः॒ऽमु॒ग्य । अ॒ति । ना॒रा॒ऽर । पा॒र॒य॒ । अपं ।

नः । शोशु॑च॒ । अ॒पं ॥ ७ ॥ सः । नः । सि॒न्धु॒ऽर । ना॒व॒या॒ । अ॒ति । पर्पा॑ ।

स्व॒स्तये॑ । अपं । नः । शोशु॑च॒ । अ॒पं ॥ ८ ॥ ५ ॥

वै॒श्वान॒रस्य॑ । सु॒म॒तो॒ । स्या॒म॒ । राजा॑ । हि । कं॑ । भुव॒नाना॑ । अ॒भि॒ऽश्रीः॑ ।

इ॒तः । जा॒तः । वि॒श्व॒ । इ॒दं । वि॒ । च॒ष्टे । वे॒श्वान॒रः॑ । य॒न॒ने । सृ॒र्य॒ण ॥ १ ॥

पृ॒ष्टः । दि॒वि । पृ॒ष्टः । अ॒ग्निः । पृ॒थि॒व्या । पृ॒ष्टः । वि॒श्व॒ । आ॒पो॒र्धा॒रा । वि॒वेश॑ ।

वे॒श्वान॒रः॑ । स॒ह॒सा । पृ॒ष्टः । अ॒ग्निः । सः । नः । दि॒वा । सः । रि॒पः । पा॒तु॒ ।

न॑क्त॒म् ॥ २ ॥

अष्ट० ? अध्या० ७ व० ६, ७] क्रमेदः [मण्ड० ? अनु० १५ सू० ९९

वैश्वानर तव तत्सत्यमस्त्वस्मात्त्रायो मघवानः सचन्ताम् ।
तन्नो मित्रो वह्णो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ३ ॥ ६ ॥

॥ ९९ ॥ ऋषि-नराचिनुत, नानपन्थि । देवता-नशुद्धोभिः छन्द-त्रिष्टुप् ॥

॥ ९९ ॥ जातवेदसे सुनवास्व सोममरातीयतो नि दहाति वेदः ।

उ नः पर्पदनि दुर्गाणि विश्वा नावेव सिन्धुं दुरिताल्ग्नः ॥ १ ॥ ७ ॥

। १०० ॥ ऋषयः-वृषाणि, क्रान्ति-अरपः-हृदेव भजमानः सुप्रथमः । देवता इन्द्रः । छन्दः ॥ त्रिष्टुप् ।

॥ १०१ ॥ स यो वृषा वृष्ण्येभिः समोक्ता महो दिवः पृथिव्याश्च सग्राह ।

सतीनसत्त्वा हव्यो भरेषु मरुत्वान्नो भवत्विन्द्रं ऊती ॥ १ ॥

यस्यानांसः सूर्यस्येव यामो भरेभरे वृत्रहा शुष्मो अस्ति ।

वृषन्तमः सखिभिः स्वेभिरेवंमरुत्वान्नो भवत्विन्द्रं ऊती ॥ २ ॥

वैश्वानर । तव । तत् । सत्यं । अस्तु । अत्मान् । रादः । मघवानः । सचन्तां ।
तत् । नः । मित्रः । वह्णः । मामहन्तां । अदितिः । सिन्धुः । पृथिवी । उत । द्यौः
॥ ३ ॥ ६ ॥

जातवेदसे । सुनवास्व । सोम । अरातिः । यतः । नि । दहाति । वेदः ।
सः । नः । पर्पन् । अति । दुर्गाणि । विश्वा । नावाऽव । सिन्धुं । दुरिताऽल्ग्नः ।
अति । अग्नि ॥ १ ॥ ७ ॥

सः । यः । वृषां । वृष्ण्येभिः । संऽओक्ताः । महः । दिवः । पृथिव्याः ।
च । सग्राह । सतीनऽन्त्या । हव्यः । भरेषु । मरुत्वान् । नः । भवतु । इन्द्रः ॥
ऊती ॥ १ ॥ यम्यं । अनांसः । सूर्यस्यऽय । यामः । भरेभरे । वृत्रहा । शुष्मः ।
अस्ति । वृषन्तमः । सखिभिः । स्वेभिः । एवम् । मरुत्वान् । नः । भवतु । इन्द्रः ।
ऊती ॥ २ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० ८] क्रमेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सूक्त०

दिवो न यस्य रेतसो दुर्घानाः पन्थासो यन्ति शवसापरीताः ।
 तरङ्गैषाः सासहिः पौंस्येभिर्मरुत्वान्नो भवत्विन्द्रं ऊती ॥ ३ ॥
 सो अङ्गिरोभिरङ्गिरस्तमो श्रुदृषा वृषभिः सखिभिः सखा सन् ।
 क्रग्मिभिर्क्रग्मी गातुभिर्ज्येष्ठो मरुत्वान्नो भवत्विन्द्रं ऊती ॥ ४ ॥
 स सुनुभिर्न रुद्रेभिर्कृष्वा नृपाह्यं सासह्यं अमित्रान् ।
 सनीलेभिः श्रवस्यानि तूर्यमरुत्वान्नो भवत्विन्द्रं ऊती ॥ ५ ॥ ८ ॥
 स मन्युमीः समर्दनस्य कर्तारमाकैर्भिर्दृभिः सूर्य सनत् ।
 अस्मिन्नहन्तसत्पातैः पुरुदृहतो मरुत्वान्नो भवत्विन्द्रं ऊती ॥ ६ ॥
 तमृतयो रणयञ्छुरंसातो तं क्षेमस्य क्षितयः कृण्वत त्राम् ।
 स विश्वस्य कुरुणस्येश एको मरुत्वान्नो भवत्विन्द्रं ऊती ॥ ७ ॥

दिवः । न । यस्य । रेतसः । दुर्घानाः । पन्थासः । यन्ति । शवसा । अपरीडिताः ।
 तरङ्गैषाः । सासहिः । पौंस्येभिः । मरुत्वान् । नः । भवतु । इन्द्रः । ऊती ॥ ३ ॥
 सः । अङ्गिरऽभिः । अङ्गिरऽस्तमः । भूत् । वृषा । वृषाभिः । सखिभिः । सखा
 सन् । क्रग्मिभिः । क्रग्मी । गातुभिः । ज्येष्ठः । मरुत्वान् । नः । भवतु । इन्द्रः
 ऊती ॥ ४ ॥ सः । सुनुभिः । न । रुद्रेभिः । कृष्वा । नृसह्यं । सासह्यं ।
 अमित्रान् । सनीलेभिः । श्रवस्यानि । तूर्यम् । मरुत्वान् । नः । भवतु । इन्द्रः । ऊती
 ॥ ५ ॥ ८ ॥ सः । मन्युमीः । समर्दनस्य । कर्ता । अस्माकैभिः । दृभिः ।
 सूर्ये । सनत् । अम्पिन् । अहन् । सत्पातैः । पुरुदृहतः । मरुत्वान् । नः ।
 भवतु । इन्द्रः । ऊती ॥ ६ ॥ तं । क्षितयः । रणयन् । शूरंसातो । तं क्षेमस्य ।
 क्षितयः । कृण्वत । त्राम् । सः । विश्वस्य । कुरुणस्य । इशे । एको । मरुत्वान् ।
 नः । भवतु । इन्द्रः । ऊती ॥ ७ ॥

अष्ट० १ अ०या० ७ व० १०,११] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० १

तस्य वज्रं क्रन्दति स्मत्स्वर्पा दिवो न त्वेपो रवथः शिमीवान् ।
तं संचन्ते सनयस्तं वनानि मस्त्वाज्ञो भवत्विन्द्र ऊती ॥ १३ ॥
यरयाजंलं शवसा मानमुक्थं परिभुजद्रोदसी विश्वतः सीम् ।
स पारिपत्कतुभिर्मन्दसानो मस्त्वाज्ञो भवत्विन्द्र ऊती ॥ १४ ॥
न यस्य देवा देवता न मर्ता आपश्चन शयसो अन्तमापुः ।
स प्ररिक्ता त्वक्षसा क्षमो दिवश्च मस्त्वाज्ञो भवत्विन्द्र ऊती ॥ १५ ॥ १०
रोहिच्छयाया सुमदैशुर्लामीयुक्षा राय क्रज्जा श्वस्य ।
वृषण्वन्तं धिभ्रंती धृषु रथं मन्त्रा चिकेत नाहुपीषु विशु ॥ १६ ॥
एतत्त्यक्तं इन्द्र वृष्ण उक्थं वापीरिरा अलि गृणन्ति राधः ।
क्रज्जाश्वः प्रष्टिभिरस्वरीषः सहदैवो भयमानः सुराधाः ॥ १७ ॥

तरयः । वज्रः । कंदति । सग्नः । स्वऽसाः । द्विः । न । त्वेपः । स्वथः ।
निजांज्यान् । तं । सचते । सनयः । तं । धनानि । मरुत्वान् । नः । भवतु ।
इंद्रः । उती ॥ १३ ॥ यस्य । अर्जसं । शर्वसा । मानं । उग्र्यं । परिभुजन् ।
रोदसी इति । विश्वतः । सीं । सः । पारिपन् । क्रतुंभिः । मंदसानः । मरुत्वान् ।
नः । भवतु । इंद्रः । उती ॥ १४ ॥ न । यम्यं । देवाः । देवतां । न । मनीः ।
आयः । चन । शर्वसः । अंतं । आपुः । सः । मरुत्का । त्वत्तमा । क्षमः ।
यः । च । मरुत्वान् । नः । भवतु । इंद्रः । उती ॥ १५ ॥ १० ॥ रोदित् ।
द्याया । मुमद्वंशः । ललामीः । शुभा । राये । रुद्रजडंभ्वस्य । वृषंश्रुतं ।
भ्रंती । वृऽश्रुतं । मंत्रा । चिन्तु । नाहुंषीष्टु । विशु ॥ १६ ॥ एतन् । त्यन्
ते । इंद्र । एष्यं । उग्र्यं । वापांगिगः । अभि । गृणाति । रायः । रुद्रजडंभ्वः ।
मष्टिभिः । मंत्रांशः । सहजंभवः । भयमानः । मुद्राशोः ॥ १७ ॥

अष्ट० १ अथ्या० ७ व० ११, १२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० १०१

दस्युच्छिन्मूध पुरहन्त गवर्हन्वा पृथिव्यां शर्वा नि वर्हन्त ।

सनत्क्षेत्रं सन्विभिः श्वित्येभिः सनत्सूर्य सनदपः सुवज्रः ॥ १८ ॥

विश्वाहेन्द्रो अधिष्ठा नो अस्त्वपरिहृताः सनुयाम वाजम् ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामस्तन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ १९ ॥ ११ ॥

॥ १०१ ॥ ऋषे-१११३ इति । देवता-इन्द्र । छन्द-गौरी त्रि-नु ॥

॥ १०१ ॥ प्र मन्दिने पितुर्नदर्वन्ता वचो यः कृष्णगर्भा निरहंमृजिर्भवा ।

अवस्यवो वृषणं वज्रदक्षिणं नन्त्यन्तं सूर्याय हवामहे ॥ १ ॥

यो व्यसं जाह्नवाणेन मन्युना यः शर्वरं यो अहन्पिष्टमव्रतम् ।

इन्द्रो यः शुष्णमजुषं न्याहृणन्त्यन्तं सूर्याय हवामहे ॥ २ ॥

यस्य चावापृथिवी पास्यं सूर्याय व्रते वरुणो यस्य सूर्ये ।

यस्येन्द्रस्य सिन्धवः सन्विनि व्रतं नस्त्यन्तं सूर्याय हवामहे ॥ ३ ॥

दस्युन् । शिन्धुन् । च । पुरहन्तः । पृथ्वी । पृथिव्या । शर्वा ।

नि । वर्हन्त । सनत् । क्षेत्रं । सन्विभिः । श्वित्येभिः । सनन् । सूर्ये । सनत् ।

अपः । सुवज्रः ॥ १८ ॥ विश्वाहो । इन्द्रः । अधिष्ठाक्ता । नः । अस्तु । अपरि-

हृताः । सनुयाम् । वाजम् । तन् । नः । मित्रः । वरुणः । समस्तन्ताम् । अदितिः ।

सिन्धुः । पृथिवी । उत । द्यौः ॥ १९ ॥ ११ ॥

प्र । मन्दिने । पितुः । नदर्वन्त । वचः । यः । कृष्णगर्भाः । निः । अहन् ।

मृजिर्भवा । अवस्यवः । वृषणम् । वज्रदक्षिणम् । मस्त्यन्तम् । सूर्याय ।

हवामहे ॥ १ ॥ यः । विश्वसम् । जाह्नवाणेन । मन्युना । यः । शर्वरम् । यः ।

अहन् । पिष्टम् । अव्रतम् । इन्द्रः । यः । शुष्णम् । अजुषं । नि । अहृणन् । मस्त्यन्तम् ।

सूर्याय । हवामहे ॥ २ ॥ यस्य । चावापृथिवी इति । पोष्यत । मत् ।

यस्य । व्रते । वरुणः । यन् । सूर्यः । यस्य । इन्द्रस्य । सिन्धवः । सन्विनि ।

व्रतम् । मस्त्यन्तम् । सूर्याय । हवामहे ॥ ३ ॥

अष्ट० ? अ० ७ व० १२, १३] ऋग्वेदः [मण्ड० ? अनु० १५ सू० १]

यो अ॒श्वानां॑ यो ग॒वां गो॒र्षनिर्व॑शी य आ॒रितः॑ क॒र्मणि॑ क॒र्मणि॑ स्थि॒रः ।
 वी॒ळोधि॑दिन्द्रो यो अ॒र्जुन्वतो॑ व॒धो म॒न्त्वन्तं॑ स॒ख्यायं॑ ह॒वामहे॑ ॥ ४ ॥
 यो वि॒श्वस्य॑ जग॑न्तः प्रा॒णत॑स्पति॒र्यो ब्र॒ह्मणो॑ प्रथ॒मो गा॑ अविन्दत् ।
 इन्द्रो॑ यो द॒र्शुर॑र्ध॒रौ अ॒वाति॑रन्म॒रुत्वन्तं॑ स॒ख्यायं॑ ह॒वामहे॑ ॥ ५ ॥
 यः शू॒रेभि॑र्ह॒न्यो यश्च॑ भी॒रभि॑र्यो धा॒वन्नि॑ह्यते यश्च॑ जि॒ग्युभिः॑ ।
 इन्द्रं॑ यं वि॒श्वा भु॒वना॑भि स॒दधु॑र्म॒रुत्वन्तं॑ स॒ख्यायं॑ ह॒वामहे॑ ॥ ६ ॥ १२ ॥
 न्द्राणा॑मेति प्र॒दिशां॑ वि॒चक्ष॑णो रु॒द्रेभि॑र्योपा॑ तनुते पृथु॒ जयः॑ ।
 इन्द्रं॑ मनी॒षा अ॒भ्यर्च॑ति श्रु॒तं म॒रुत्वन्तं॑ स॒ख्यायं॑ ह॒वामहे॑ ॥ ७ ॥
 यदा॑ म॒रुत्वः॑ प॒रमे॑ स॒धस्ये॑ यदा॑व॒मे वृ॒जने॑ मा॒दया॑से ।
 अत॑ आ या॒व्यध्व॑रं नो अ॒च्छा त्वा॒या ह॒विश्च॑कृ॒मा स॒त्यरा॑यः ॥ ८ ॥

यः । अ॒श्वाना॑ । यः । ग॒वां । गो॒र्षनिः॑ । व॒शी । यः । आ॒रितः॑ । क॒र्म॒णिऽक॒र्मणि॑ । स्थि॒रः । वी॒ळोः । चि॒त् । इन्द्रः॑ । यः । अ॒र्जुन्वतोः॑ । व॒धः । म॒न्त्वन्तं॑ । स॒ख्यायं॑ । ह॒वामहे॑ ॥ ४ ॥ यः । वि॒श्वस्य॑ । जग॑न्तः । प्रा॒णतः॑ । द॒तिः । यः । ब्र॒ह्मणो॑ । प्रथ॒मः । गाः । अ॒विन्दत् । इन्द्रः॑ । यः । द॒र्शुर॑ । अ॒र्धरा॑न् । अ॒व॒अति॑रन् । म॒रुत्वन्तं॑ । स॒ख्यायं॑ । ह॒वामहे॑ ॥ ५ ॥ यः । शू॒रेभिः॑ । ह॒न्यः । यः । च । भी॒र॒भिऽभिः॑ । यः । म॒र्न॒भिऽभिः॑ । ह॒न्यते॑ । यः । च । जि॒ग्यु॒भिऽभिः॑ । इन्द्रं॑ । यं । वि॒श्वा । भु॒वना॑ । अ॒भि । र॒जुऽजुः । म॒रुत्वन्तं॑ । स॒ख्यायं॑ । ह॒वामहे॑ ॥ ६ ॥ १२ ॥ न्द्राणा॑ । ए॒ति । प्र॒दिशां॑ । वि॒चक्ष॑णः । रु॒द्रेभिः॑ । यो॒पा । त॒नुते॑ । पृथु॒ । जयः॑ । इन्द्रं॑ । मनी॒षा । अ॒भि । अ॒र्च॒ति । श्रु॒तं । म॒रुत्वन्तं॑ । स॒ख्यायं॑ । ह॒वामहे॑ ॥ ७ ॥ यत् । वा । म॒रुत्वः॑ । प॒रमे॑ । म॒रु॒त् । यत् । वा । अ॒भ्ये । वृ॒जन॑ । मा॒दया॑से । अतः॑ । आ । या॒व्य॑ । अ॒ध्व॒रं । नः । अ॒च्छा । त्वा॒या । ह॒विः । च॒कृ॒म । स॒त्यरा॑यः ॥ ८ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० १३, १४] कम्पेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सु० १०२

त्वायेन्द्र सोमं सुपुमा सुदक्ष त्वाया हविश्चकृमा ब्रह्मवाहः ।
 अथा नियुत्वः सर्गणो मरुद्भिर्स्मिन्यज्ञे वहिषि मादयस्व ॥ ९ ॥
 मादयस्व हरिर्भिर्ये त इन्द्र वि प्यस्व शिमे वि सृजस्व धेने ।
 आ त्वा सुशिप्र हरयो वहन्तु शन्हुन्यानि प्रति नो जुपरस्व ॥ १० ॥
 मरुत्स्तोत्रस्य वृजनस्य गोपा वयमिन्द्रेण सनुयाम वाजम् ।
 तन्नो मित्रो वहणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥ १०२ ॥ ऋषिः-आगरसः कुस । देवता-इन्द्रः । छन्द-जगती त्रिष्टुभ् ॥

॥ १०२ ॥ इमां ते धियं प्र भरे महो महीमस्य स्तोत्रे धिपणा यत्त आनजे ।
 गृह्णस्व च प्रसवे च सासहिमिन्द्र देवासः शर्वसामदर्शनं ॥ १ ॥
 अस्य श्रवो नद्यः सप्त विभ्रति यावाक्षामां पृथिवी दर्शतं वपुः ।
 अस्मे सूर्याचन्द्रमस्ताभिचक्षे श्रद्धे कर्मिन्द्र चरतो विततुरम् ॥ २ ॥

त्वाऽया । इन्द्र । सोमं । सुपुम । सुदक्ष । त्वाऽया । हविः । चकृम । ब्रह्मवाहः ।
 अथ । नियुत्वः । सर्गणः । मरुद्भिः । अस्मिन् । यज्ञे । वहिषि । मादयस्व ॥ ९ ॥
 मादयस्व । हरिर्भिः । ये । ते । इन्द्र । वि । प्यस्व । शिमे इति । वि ।
 सृजस्व । धेने इति । आ । त्वा । सुशिप्र । हरयः । वहन्तु । जगन् । हुन्यानि ।
 प्रति । नः । जुपरस्व ॥ १० ॥ मरुत्स्तोत्रस्य । वृजनस्य । गोपाः । वयं । इन्द्रेण ।
 सनुयाम । वाजं । तत् । नः । मित्रः । वहणः । ममहन्ता । अदितिः । सिन्धुः ।
 पृथिवी । उत । द्यौः ॥ ११ ॥ १२ ॥

इमा । ते । धियं । प्र । भरे । महः । मही । अस्य । स्तोत्रे । धिपणा ।
 यत् । ते । आनजे । तम् । उतसवे । च । गृह्णस्व । च । सासहिम् । इन्द्रम् ।
 देवासः । शर्वसा । अमद्म । अनु ॥ १ ॥ अस्य । श्रद्धेः । नद्यः । सप्त । विभ्रति ।
 यावाक्षामां । पृथिवी । दर्शनम् । वपुः । अस्मे इति । सूर्याचन्द्रमस्ता । अभि-
 ज्ञातं । श्रद्धे । कर्म । इन्द्र । चरतः । विततुरम् ॥ २ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० १४, १५] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० १

तं स्मा रथं मघवन्प्राचं सातये जैत्रं यं ते अनुमदाम संगमे ।
 आज्ञा न इन्द्र मनसा पुष्पुत त्वायद्भ्यो मघवन्धर्मं यच्छ नः ॥ ३ ॥
 वयं जयेम त्वया युजा वृत्तमस्माकमंशमुदवा शरंभरे ।
 अस्मभ्यमिन्द्र वरिवः सुगं कृधि प्र शश्वणां मघवन्पुण्या रुज ॥ ४ ॥
 नाना हि त्वा हवमाना जना इमे धनानां धर्तरयसा विपन्यवः ।
 अस्माकं स्मा रथना तिष्ठ सातये जैत्रं हीन्द्र निभृतं मनस्तव ॥ ५ ॥ १४
 गोजिता वाहू अमिनक्तुः सिमः कर्मैकर्मजुतमृतिः खजद्वरः ।
 अकल्प इन्द्रः प्रतिमानमोजसाथा जना वि हयन्ते सिपालवः ॥ ६ ॥
 उक्तो जतान्मघवलुघ भूयस उत्सहस्राद्रिरिचे कृष्टिषु श्रवः ।
 अमात्र त्वां शिषणां निन्विषे मयथा वृत्राणि जित्रसे पुरन्दर ॥ ७ ॥

तम् । स्म । रथम् । मघवन् । प्र । अय । सातये । जैत्रम् । यम् । ते ।
 अनुमदाम । समुगमे । आज्ञा । नः । इन्द्र । मनसा । पुष्पुतुत । त्वायद्भ्यः ।
 मघवन् । धर्मं । यच्छ । नः ॥ ३ ॥ वयम् । जयेम । त्वया । युजा । वृत्तम् ।
 अस्माकम् । अंशम् । उत । अय । शरंभरे । अस्मभ्यम् । इन्द्र । वरिवः । सुगम् ।
 कृधि । प्र । शश्वणाम् । मघवन् । पुण्या । रुज ॥ ४ ॥ नाना । हि । त्वा ।
 हवमानाः । जनाः । इमे । धनानाम् । धर्तः । अयमा । विपन्यवः । अस्माकम् ।
 स्म । रथम् । आ । तिष्ठ । सातये । जैत्रम् । हि । इन्द्र । निभृतम् । मनः ।
 तव ॥ ५ ॥ १४ ॥ गोजिता । वाहू । अमिनक्तुः । सिमः । कर्मैकर्म-
 जुतम् । उक्तः । जतान्मघवलुघः । भूयसः । उत्सहस्राः । अरिचे । कृष्टिषु । श्रवः ।
 अमात्रम् । त्वां । शिषणां । निन्विषे । मयथा । वृत्राणि । जित्रसे । पुरन्दर ॥ ७ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० १६, १६] ऋग्वेदः । [मण्ड० १ अनु० १५ सू० १०३ ।

त्रिविष्टिधातुं प्रतिजानमोजसस्तिष्ठो भूर्मीदृषते व्रीणि रोचना ।
 अनीदं विश्वं भुवनं ववक्षिथाशन्नुरिन्द्र जनुपां सनादसि ॥ ८ ॥
 त्वां देवेषु प्रथमं हवामहे त्वं बभूथ पृतनासु सासहिः ।
 सेमं नः कारुमुपमन्युमुद्भिदमिन्द्रः कृणोतु प्रसवे रथं पुरः ॥ ९ ॥
 त्वं जिगेथ न धनां हरोधिथामैषाजा मघवन्महत्सु च ।
 त्वामुग्रमवसे सं शिशीमस्यथा न इन्द्र हवनेषु चोदय ॥ १० ॥
 विश्वाहेन्द्रो अधिवक्ता नो अस्त्वपरिहृताः सनुवाम वाजम् ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ११ ॥ १५ ॥
 ॥ १०३ ॥ ऋषि-आदिरसः कुस । देवता-इन्द्रः । छन्द-जगती त्रिष्टुप् ॥
 ॥ १०३ ॥ तत्स इन्द्रियं परमं पराचैरथारयन्त कवयः पुरेदम् ।
 क्षमेदमन्यहिद्व्यदन्यदस्य समी पृच्यते समनेव केतुः ॥ १ ॥

त्रिविष्टिधातुं । प्रतिमानम् । ओजसाः । तिस्रः । भूर्मीः । दृषते । व्रीणि ।
 रोचना । अति । इदम् । विश्वम् । भुवनम् । ववक्षिथ । अशनुः । इन्द्र । जनुपां ।
 सनात् । असि ॥ ८ ॥ त्वाम् । देवेषु । प्रथमम् । हवामहे । त्वम् । बभूथ ।
 पृतनासु । ससहिः । सः । इमम् । नः । कारुम् । उपमन्युम् । उन्भिदम् । इन्द्रः ।
 कृणोतु । प्रसवे । रथम् । पुरः ॥ ९ ॥ त्वम् । जिगेथ । न । धनां । हरोधिथ ।
 अभेषु । आजा । मघवन् । महत्सु । च । त्वाम् । उग्रम् । अवसे । सम् ।
 शिशीमसि । अथ । नः । इन्द्र । हवनेषु । चोदय ॥ १० ॥ विश्वाहा । इन्द्रः ।
 अधिवक्ता । नः । अन्तु । अपरिहृताः । सनुवाम । वाजम् । तन् । नः । मित्रः ।
 वरुणः । ममहन्तास् । अदितिः । सिन्धुः । पृथिवी । उत । द्यौः ॥ ११ ॥ १५ ॥
 तन् । ते । इन्द्रिन् । परम् । पराचैः । अवारयन्त । कवयः । पुरा ।
 इदम् । क्षमा । इदम् । अन्यम् । दिवि । अन्यम् । अस्मि । सम् । इमिति ।
 पृच्यते । समनाद्व । केतुः ॥ १ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० १६, १७] ऋग्वेदः [ण्ड० १ अनु० १५ सू० १०१

स धारयत्पृथिवीं पप्रथच्च वज्रेण हत्वा निरपः संसर्ज ।

अहन्नहिमभिनद्रौहिणं व्यहृन्व्यसं मघवा शचीभिः ॥ २ ॥

स जातूभर्मा श्रद्धधानं ओजः पुरां विभिन्दन्नचरद्वि दासीः ।

विद्वान्वञ्जित्दस्यवे हेतिमस्थार्य सहो वर्धया शुम्नमिन्द्र ॥ ३ ॥

तदृचुपे मानुषेमा युगानि कीर्तन्य मघवा नाम विधत् ।

उपप्रयन्दस्युहत्याय वज्री यद्ध सुनुः श्रवसे नाम द्ये ॥ ४ ॥

तदस्येदं पश्यता भूरि पुष्टं अदिन्द्रस्य धत्तन वीर्याय ।

स गा अविन्दत्सो अविन्ददश्वान्स ओपधीः सोअपः स वनानि ॥ ५ ॥ १६ ॥

भूरिकर्मणे वृषभाय वृष्णे सत्यशुष्माय सुनवाम सोमम् ।

य आहत्यां परिपन्थीव शूरोऽयं ज्वनो विभजन्नेति वेदः ॥ ६ ॥

सः । धारयत् । पृथिवीम् । पप्रथत् । च । वज्रेण । हत्वा । निः । अपः ।
संसर्ज । अहन् । अहिम् । अभिनत् । रौहिणम् । वि । अहन् । विऽअंसम् ।
मघवा । शचीभिः ॥ २ ॥ सः । जानूऽभर्मा । श्रद्धधानः । ओजः । पुरां ।
विऽभिन्दन् । अचरन् । वि । दासीः । विद्वान् । वञ्जित् । दस्यवे । हेतिम् । अस्य ।
आर्यम् । सहः । वर्धयः । शुम्नम् । इन्द्र ॥ ३ ॥ तत् । उचुपे । मानुषा । इमा ।
युगानि । कीर्तन्यम् । मघवा । नाम । विधत् । उपप्रयन् । दस्युऽहत्याय । वज्री ।
यत् । द् । सुनुः । श्रवसे । नाम । द्ये ॥ ४ ॥ तत् । अस्य । इदम् । पश्यत ।
भूरि । पुष्टम् । अदिन्द्रस्य । धत्तन् । वीर्याय । सः । गाः । अविन्दत् । सः ।
अविन्दन् । अश्वान् । सः । ओपधीः । सः । अपः । सः । वनानि ॥ ५ ॥ १६ ॥
भूरिकर्मणे । वृषभाय । वृष्णे । सत्यशुष्माय । सुनवाम । सोमम् । यः ।
आहत्यां । परिपन्थीव । शूरोऽयं । ज्वनः । विभजन् । एति । वेदः ॥ ६ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० १७, १८] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० १०४

तदिन्द्र प्रेवं धीर्ये चकर्थ यस्ससन्तं वज्रेणावोधयोऽहिम् ।
 अनु त्वा पत्नीर्हृषितं वर्यश्च विश्वे देवासो अमदन्ननु त्वा ॥ ७ ॥
 शुष्णं पिप्पुं कुर्यवं वृत्रमिन्द्र यदावधीर्वि पुरः शंवरस्य ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ८ ॥ १७ ॥

॥ १०४ ॥ ऋषि-आश्विनः कुत्स । देवता-इन्द्रः । छन्द-जगती त्रिष्टुभ् ॥

॥ १०४ ॥ योनिष्ठ इन्द्र निपदै अकारि तमा नि पौद स्वानो नार्वी ।

विमुच्या वयोऽवसायाम्बान्दोषा वस्तोर्वहीयसः प्रपित्वे ॥ १ ॥
 ओ त्ये नर इन्द्रसूतये गुर्न चित्तान्तसद्यो अध्वनो जगम्यात् ।
 देवासो मनुं दासस्य अग्नन्ते न आ वक्षन्तुविताय वर्णम् ॥ २ ॥
 अव त्मना भरते केतवेदा अव त्मना भरते फेनमुदन् ।
 क्षीरेण स्नातः कुर्यदस्य योये हते ते स्यातां प्रवणे शिफायाः ॥ ३ ॥

तत् । इन्द्र । प्रसद्व । धीर्ये । चकर्थ । यत् । ससन्तं । वज्रेण । अवाधयः । अहि ।
 अनु । त्वा । पत्नीः । हृषितं । वर्यः । च । विश्वे । देवासः । अमदन् । अनु ।
 त्वा ॥ ७ ॥ शुष्णं । पिप्पुं । कुर्यवं । वृत्रं । इन्द्र । यदा । अवधीः । वि । पुरः ।
 शंवरस्य । तत् । नः । मित्रः । वरुणः । ममहन्तां । अदितिः । सिन्धुः । पृथिवी ।
 उत । द्यौः ॥ ८ ॥ १७ ॥

योनिः । ते । इन्द्र । निऽसदे । अकारि । तं । आ । नि । सीद् । स्वानः ।
 न । नार्वी । विऽमुच्यं । वर्यः । अवसायं । अम्बान् । दोषा । वस्तोः । वहीयतः ।
 प्रऽपित्वे ॥ १ ॥ ओ इति । त्ये । नरः । इन्द्र । सूतये । गुः । नु । चित् ।
 तान् । सद्यः । अध्वनः । जगम्यात् । देवासः । मनुं । दासस्य । वक्षन् । ते ।
 नः । आ । वक्षन् । मुवितायं । वर्णं ॥ २ ॥ अव । त्मनां । भरते । केतवेदाः ।
 अव । त्मनां । भरते । फेनं । उदन् । क्षीरेण । स्नातः । कुर्यदस्य । योये इति ।
 हते इति । ते इति । स्यातां । प्रवणे । शिफायाः ॥ ३ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० १८, १९] कर्मदः [मण्ड० १ अष्ट० १५ सू० १०४

युयोप नाभिरुपरस्यायोः प्र पूर्वाभिस्तिरते राष्टि शूरः ।
 अंजसी कुलिशी वीरपत्नी पर्यो हिन्वाना उदभिर्भरन्ते ॥ ४ ॥
 प्रति यस्या नीथादर्शि दस्योरोको नाच्छा सदनं जानती गात् ।
 अथ स्मा नो मघवञ्चकृतादिन्मा नो मवेधं निष्पपी परा दाः ॥ ५ ॥ १८ ॥
 स त्वं न इन्द्र सूर्ये सो अप्सवनागास्त्व आ भञ्ज जीवशंसे ।
 मान्तरां भुजमा रीरिपो नः श्रद्धितं ते महत इन्द्रियार्थ ॥ ६ ॥
 अथा मन्ये श्रुते अस्मा अधायि वृषां चोदस्व महते धनाय ।
 मा नो अकृते पुरुहूत योनाविन्द्र क्षुध्यन्त्यो वयं आसुतिं दाः ॥ ७ ॥
 मा नो वधीरिन्द्र मा परा दा मा नः प्रिया भोजनानि प्र मोषीः ।
 आण्डा मा नो मघवञ्छक्र निभेन्मा नः पात्रा भेतसहजानुपाणि ॥ ८ ॥

युयोप । नाभिः । उपरस्य । आयोः । प्र । पूर्वाभिः । तिरते । राष्टि । शूरः ।
 अंजसी । कुलिशी । वीरपत्नी । पर्यः । हिन्वानाः । उदभिः । भरन्ते ॥ ४ ॥
 प्रति । यत् । स्या । नीथा । अदर्शि । दस्योः । ओकः । न । अच्छ । सदनं ।
 जानती । गात् । अथ । स्म । नः । मघवन् । कृतात् । इत् । मा । नः । मघाद्व ।
 निष्पपी । परा । दाः ॥ ५ ॥ १८ ॥ सः । त्वं । नः । इन्द्र । सूर्ये । सः ।
 अप्सव । अनागाःस्त्वे । आ । भञ्ज । जीवशंसे । मा । अन्तरां । भुजं । आ ।
 रीरिपः । नः । श्रद्धितं । ते । महते । इन्द्रियार्थ ॥ ६ ॥ अथ । मन्ये । श्रु ।
 ते । अस्मै । अधायि । वृषां । चोदस्व । महते । धनाय । मा । नः । अकृते ।
 पुरुहूत । योना । इन्द्र । क्षुध्यन्त्यः । वयः । आसुतिं । दाः ॥ ७ ॥ मा । नः ।
 वधीः । इन्द्र । मा । परा । दाः । मा । नः । प्रिया । भोजनानि । प्र । मोषीः ।
 आण्डा । मा । नः । मघवन् । शक्र । निभेन् । मा । नः । पात्रा । भेत ।
 सहजानुपाणि ॥ ८ ॥

१ अध्या० ७ पं० १९, २०] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सु० १०५

डेहि सोमकामं त्वाहुरयं सुतस्तस्य पिवा मदाय ।

यचा जठर आ वृषस्व पितेवं नः शृणुहि ह्ययमानः ॥ ९ ॥ १९ ॥

॥ १०५ ॥ ऋषिः—आङ्गिरसः कुन्ध । देवता—विश्वदेव । छन्दः—जगती त्रिष्टुप् ॥

॥ १०५ ॥ चन्द्रमा अप्सवन्तरा सुपर्णो धावते दिवि ।

ते हिरण्यमेमयः पदं विन्दन्ति विशुतो वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ १ ॥

मित्रा उं अर्थिन आ जाया युवते पतिम् ।

ति वृष्ण्यं पयः परिदाय रसं ब्रुहे वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ २ ॥

पु देवा अदः त्वरवं पादि दिवस्परिं ।

सोम्यस्य शंभुत्रः शूने नृण कदा चन वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ ३ ॥

पृच्छाम्यनमं स तद्वृत्तो वि बोधयति ।

क्रतुं द्रव्यं गतं कस्तद्विभक्तिं नूनो वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ ४ ॥

डेहि । मा । ऋषिः । सोमकामं । त्वा । आहुः । अयं । सुतः । तस्य । पिव ।
य । जठरः । आ । वृषस्व । पिताऽयं । नः । शृणुहि । ह्यय-
मानः ॥ ९ ॥ १९ ॥

चन्द्रमाः । अप्सु । अन्तः । आ । सुपर्णः । धावते । दिवि । न वः ।
हिरण्यमेमयः । पदं । विन्दति । विशुतः । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ १ ॥
मित्रा । इत् । वै । ऊं इति । अर्थिनः । आ । जाया । युवते । पतिम् । तुंजाते
ति । वृष्ण्यं । पयः । परिदाय । रसं । ब्रुहे । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ २ ॥
पु । देवाः । अदः । त्वः । अवं । पादि । दिवः । परिं । मा । सोम्यस्य ।
सुपर्णः । शूने । नृण । कदा । चन । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ ३ ॥
पृच्छामि । अनमं । सः । तत् । वृत्तः । वि । बोधयति । कं । क्रतुं ।
द्रव्यं । गतं । कः । तत् । विभक्तिं । नूनः । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी
इति ॥ ४ ॥

श्रु० १ अध्या० ७ व० २०, २१] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ सू० १०५

अमी ये दे॒वा स्थ॒नं त्रि॒पदा रो॒चने दि॒वः ।

क॒र्त॒ं क॒र्त॒ं क॒र्त॒ं कं॒ प्र॒त्ना व॒ आहु॑ति॒र्वि॒त्तं मे॒ अस्य रो॑दसी ॥ ५ ॥ २० ॥

क॒र्त॒ं क॒र्त॒त्यं ध॒र्ण॒सि क॒र्त॒व्यस्य च॒क्ष॒णं ।

क॒र्द॒र्य॒म्णो म॒ह॒स्व॒पाति॒ क्रामे॑न दृ॒ष्ट्यो वि॒त्तं मे॒ अस्य रो॑दसी ॥ ६ ॥

अ॒हं सो अ॒ग्नि यः पु॒रा सु॒ते व॒दामि॒ कानि॑ चि॒त् ।

न॒ मा व्य॑त्पा॒ध्योऽ॒ष्ट॒को न तृ॒ण॒जं मृ॒गं वि॒त्तं मे॒ अस्य रो॑दसी ॥ ७ ॥

सं मा॑ तप॒त्य॒भितः॑ स॒प॒त्नी॒रिव॒ प॒री॒वः ।

मृ॒षो न॒ शि॒श्ना व्य॑द॒न्ति मा॒ध्यः स्तो॒तारं॑ ते शत॒क्रतो॒ वि॒त्तं मे॒ अस्य रो॑दसी ॥ ८ ॥

अमी॑ ये स॒त रु॒द्र॒न॒य॒त्त॒द्रा मे॒ नाभि॑रा॒त॒ता ।

त्रि॒त्त॒त्ये॒दा॒प्यः स जा॑मि॒त्याय॑ रे॒भति॒ वि॒त्तं मे॒ अस्य रो॑दसी ॥ ९ ॥

अमी इति । ये । दे॒वाः । स्थ॒नं । त्रि॒पु । आ । रो॒चने । दि॒वः । क॒त् । वः ।
 क॒र्त॒ं । क॒त् । अ॒र्त॒ं । कं॒ । प्र॒त्ना । वः । आहु॑तिः । वि॒त्तं । मे॒ । अस्य । रो॑द॒सी
 इति ॥ ५ ॥ २० ॥ क॒त् । वः । क॒र्त॒त्यं । ध॒र्ण॒सि । क॒त् । क॒र्त॒व्यस्य । च॒क्ष॒णं ।
 क॒त् । अ॒र्य॒म्णः । म॒हः । प॒था । अ॒ति । क्रामे॑म॒ । दृ॒ष्ट्यः । वि॒त्तं । मे॒ । अस्य ।
 रो॑द॒सी इति ॥ ६ ॥ अ॒हं । सः । अ॒ग्नि॒ । यः । पु॒रा । सु॒ते । व॒दामि॒ । कानि॑ ।
 चि॒त् । न॒ । मा॒ । व्य॑ति॒ । आ॒ध्यः । अ॒ष्ट॒कः । न॒ । तृ॒ण॒जं । मृ॒गं । वि॒त्तं ।
 मे॒ । अस्य । रो॑द॒सी इति ॥ ७ ॥ सं । मा॒ । तप॑ति॒ । अ॒भितः॑ । स॒प॒त्नीः॒ इव॒ ।
 प॒री॒वः । मृ॒षः । न॒ । शि॒श्ना । वि॒ । अ॒द॒न्ति॒ । मा॒ । आ॒ध्यः । स्तो॒तारं॑ । ते॒ ।
 शत॒क्रतो॒ इति॑ शत॒क्रतो॒ । वि॒त्तं । मे॒ । अस्य । रो॑द॒सी इति ॥ ८ ॥ अमी॑ इति ।
 ये । स॒त । रु॒द्र॒न॒यः । त॒त्र । मे॒ । नाभिः॑ । आ॒र्त॒ता । त्रि॒तः । तत् । वे॒द ।
 जा॒पः । मः । जा॒मि॒त्याय॑ । रे॒भति॒ । वि॒त्तं । मे॒ । अस्य । रो॑द॒सी इति ॥ ९ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० २१, २२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ मू० १०५

अग्नी ये एष्चोक्ष॑णो मध्ये॑ त॒स्युर्म॑हो दि॒वः ।

दे॒व॒व्रा नु प्र॒वाच्यं॑ स॒ध्रीची॑ना नि वा॒वृ॒तुर्वि॒त्तं मे॒ अस्य॑ रो॒दसी ॥ १० ॥ २१ ॥

सु॒प॒र्णा ए॒त आ॑स॒ते मध्ये॑ आ॒रोध॑ने दि॒वः ।

ते रो॒ध॑न्ति ए॒धो दृ॒क् तर॑न्तं य॒द्वती॑रि॒पो वि॒त्तं मे॒ अस्य॑ रो॒दसी ॥ ११ ॥

नव्यं॑ तदु॒च्यं हितं॑ दे॒वांसः सु॒प्रवा॑च॒नम् ।

ऋत॑र्ष॒न्ति सि॒न्ध॒वः स॒त्यं ता॑तान॒ सूर्यो॑ वि॒त्तं मे॒ अस्य॑ रो॒दसी ॥ १२ ॥

अग्ने॑ तव॒ त्यदु॒च्यं दे॒वेष्व॑र॒त्याप्य॑म् ।

स नः॑ स॒त्तो म॑नु॒ष्वदा॑ दे॒वान्य॑क्षि वि॒दुष्ट॑रो वि॒त्तं मे॒ अस्य॑ रो॒दसी ॥ १३ ॥

स॒त्तो हो॒ता म॑नु॒ष्वदा॑ दे॒वाँ अ॒च्छां वि॒दुष्ट॑रः ।

अ॒ग्निर्ह॒व्या सु॑पू॒दति॑ दे॒वो दे॒वेषु॑ मे॒धिरो॑ वि॒त्तं मे॒ अस्य॑ रो॒दसी ॥ १४ ॥

अग्नी-इति । ये । पंच । उक्षणः । मध्ये । तस्युः । महः । दिवः । देवव्रा । नु ।

प्रवाच्यं । सध्रीचीनाः । नि । ववृतुः । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ १० ॥ २१ ॥

सुपर्णाः । एते । आसते । मध्ये । आरोधने । दिवः । ते । रोधन्ति । पयः ।

दृक् । तरन्तं । यद्वतीः । अपः । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ ११ ॥

नव्यं । तत् । उच्यं । हितं । देवांसः । सुप्रवाचनं । ऋतं । अर्पति । सिन्धवः ।

सत्यं । ततान । सूर्यः । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ १२ ॥ अग्ने ।

तव । त्यत् । उच्यं । देवेषु । अस्ति । आप्यं । सः । नः । सत्तः । मनुष्वत् ।

आ । देवान् । यक्षि । विदुःस्तरः । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ १३ ॥

सत्तः । होता । मनुष्वत् । आ । देवान् । अच्छां । विदुःस्तरः । अग्निः । हव्या ।

सुपूदति । देवः । देवेषु । मेधिरोः । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ १४ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० २२, २३] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १५ मू० १०५

ब्रह्मा कृणोति चरुणो गातुविदं तर्माग्ने ।

व्यूर्णोति हुदा मतिं नव्यो जायतामृतं वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ १५ ॥ २२ ॥

असौ यः पन्था आदित्यो दिवि प्रवाच्यं कृतः ।

न स देवा अतिक्रमे तं मर्तासो न पश्यथ वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ १६ ॥

त्रितः कूपेऽवहितो देवान्हवत ज्ञायं ।

तच्छुश्राव बृहस्पतिः कृण्वन्तंहरणानु वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ १७ ॥

अरुणो मां सकृदृकः पथा यन्तं ददर्श हि ।

जिहीते निचाय्या तष्टेव पृष्ट्यामयी वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ १८ ॥

एनाङ्गुपेण वयमिन्द्रघन्तोऽभि ध्याम वृजने सर्वधीराः ।

तन्नो मित्रो वरुणो मानहन्तानदितिः सिन्धुः पृथिवी उत यौः ॥ १९ ॥ २३ ॥ १५ ॥

ब्रह्म । कृणोति । वरुणः । गातुऽविदं । तं । तर्माग्ने । वि । व्यूर्णोति । हुदा ।

मतिं । नव्यः । जायतां । कृतं । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ १५ ॥ २२ ॥

असौ । यः । पन्थाः । आदित्यः । दिवि । प्रवाच्यं । कृतः । न । सः । देवाः ।

अतिक्रमे । तं । मर्तासः । न । पश्यथ । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ १६ ॥

त्रितः । कूपे । अवहितः । देवान् । हवते । ज्ञायं । तत् । शुश्राव । बृहस्पतिः ।

कृण्वन् । अहरणान् । उरु । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ १७ ॥ अरुणः ।

मा । सकृन् । दृकः । पथा । यन्तं । ददर्श । हि । उन् । जिहीते । निचाय्यं ।

तष्टेऽयं । पृष्ट्यामयी । वित्तं । मे । अस्य । रोदसी इति ॥ १८ ॥ एना ।

आङ्गुपेण । वयं । इन्द्रघन्तः । अभि । ध्याम । वृजने । सर्वधीराः । तत् । नः ।

मित्रः । वरुणः । मानहन्ता । अदितिः । सिन्धुः । पृथिवी । उत यौः ॥ १९ ॥ २३ ॥ १५ ॥

॥ षोडशोऽनुवाकः ॥

॥ १०६ ॥ दधिः-आगिरत्तः कुस । देवता-इन्द्रः । छन्दः-जगती त्रिष्टुप् ॥

॥ १०६ ॥ इन्द्रं मित्रं वरुणमग्निमुत्तये मारुतं शर्यो अदितिं हवामहे ।

रथं न दुर्गाद्वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपर्तन ॥ १ ॥

त आदित्या आ गता सर्वज्ञातये भूत देवा वृजतूयेषु शम्भुवः ।

रथं न दुर्गाद्वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपर्तन ॥ २ ॥

अवन्तु नः पितरः सुप्रवाचना इत देवी देवपुत्रे क्रतुश्रुथा ।

रथं न दुर्गाद्वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपर्तन ॥ ३ ॥

नराशंसं वाजिनं वाजयन्निह क्षयर्क्षीरं पूषणं सुम्नेरीमहे ।

रथं न दुर्गाद्वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपर्तन ॥ ४ ॥

वृहस्पते सदमित्रं सुगं कृधि शं योर्यत्ते मनुहितं तदीमहे ।

रथं न दुर्गाद्वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपर्तन ॥ ५ ॥

इन्द्रम् । मित्रम् । वरुणम् । अग्निम् । उत्तये । मारुतम् । शर्यः । अदितिम् ।

हवामहे । रथम् । न । दुःज्ञात् । वसवः । सुदानवः । विश्वस्मात् । नः । अंहसः ।

निः । पिपर्तन ॥ १ ॥ ते । आदित्याः । आ । गता । सर्वज्ञातये । भूत । देवाः ।

वृजतूयेषु । शम्भुवः । रथम् । न । दुःज्ञात् । वसवः । सुदानवः । विश्वस्मात् ।

२ ॥ अंहसः । निः । पिपर्तन ॥ २ ॥ अवन्तु । नः । पितरः । सुप्रवाचनाः ।

। देवी इति । देवपुत्रे इति । देवपुत्रे । क्रतुश्रुथा । रथम् । न । दुःज्ञात् ।

वः । सुदानवः । विश्वस्मात् । नः । अंहसः । निः । पिपर्तन ॥ ३ ॥ नराशंसः ।

। वाजिनम् । वाजयन् । इह । क्षयर्क्षीरम् । पूषणम् । सुम्नेः । ईमहे । रथम् ।

। दुःज्ञात् । वसवः । सुदानवः । विश्वस्मात् । नः । अंहसः । निः । पिपर्तन

४ ॥ वृहस्पते । सदम् । इत् । नः । सुगम् । कृधि । शम् । योः । यत् ।

। मनुहितम् । तद् । ईमहे । रथम् । न । दुःज्ञात् । वसवः । सुदानवः ।

विश्वस्मात् । नः । अंहसः । निः । पिपर्तन ॥ ५ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० २४, २५] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १६ सू० १०७

इन्द्रं कुत्सो वृत्रहणं शचीपतिं काटे निष्वाब्धः ऋषिरद्वृतये ।
 रथं न दुर्गादस्यः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपर्तन ॥ ६ ॥
 देवेनो देव्यदितिर्नि पातु देवस्त्राता त्रायतामप्रयुच्छन् ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ७ ॥ २४ ॥

॥ १०७ ॥ ऋषि-अद्विरसः कुत्स । देवता-अग्नि । छन्द-जगती त्रिष्टुप् ।

॥ १०७ ॥ यज्ञो देवानां प्रत्येति सुम्नमादित्यासो भवता मृळयन्तः ।
 आ धोऽर्वाचीं सुमतिर्वष्ट्यादंहोश्चिद्या वरिवोचित्तरासत् ॥ १ ॥
 उप नो देवा अवसा गमन्त्वङ्गिरसां सामभि स्तुयमानाः ।
 इन्द्रं इन्द्रियैर्मरुतो मरुङ्गिरादित्यैर्नो अदितिः शर्म यंसत् ॥ २ ॥
 तन्न इन्द्रस्तद्वरुणस्तदग्निस्तदयमा तत्संविता चनो धात् ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ३ ॥ २५ ॥

इन्द्रं । कुत्सः । वृत्रहणं । शचीपतिं । काटे । निष्वाब्धः । ऋषिः । अद्वृतये ।
 अद्वृतये । रथं । न । दुर्गात् । अस्यः । सुदानवः । विश्वस्मात् । नः । अंहसः ।
 निः । पिपर्तन ॥ ६ ॥ देवैः । नः । देवी । अदितिः । नि । पातु । देवः । त्राता ।
 त्रायतां । अप्रयुच्छन् । तत् । नः । मित्रः । वरुणः । ममहन्तां । अदितिः । सिन्धुः ।
 पृथिवी । उत । द्यौः ॥ ७ ॥

पङ्क्तः । देवानां । प्रति । एति । सुम्नं । आदित्यासः । भवन् । मृळयन्तः ।
 आ । यः । अर्वाचीं । सुमतिः । वष्ट्यात् । अंहोः । चित् । या । वरिवोचित्तरा ।
 असत् ॥ १ ॥ उप । नः । देवाः । अवसा । आ । गमन्तु । अङ्गिरसां । सामङ्भिः ।
 लुपमानाः । इन्द्रः । इन्द्रियैः । मरुतः । मरुत्तङ्भिः । आदित्यैः । नः । अदितिः ।
 शर्म । यंसत् ॥ २ ॥ तत् । नः । इन्द्रः । तत् । वरुणः । तत् । अग्निः । तत् ।
 अयमा । तत् । गविता । चनः । धात् । तत् । नः । मित्रः । वरुणः । ममहन्ताम् ।
 अदितिः । सिन्धुः । पृथिवी । उत । द्यौः ॥ ३ ॥ २५ ॥

॥ १०८ ॥ ऋषिः—आदिरसः कुत्स । देवता—इन्द्राग्नी । छन्दः—जगती त्रिष्टुप् ॥

॥ १०८ ॥ य इन्द्राग्नी चित्रतमो रथो वामभि विश्वानि भुव्नानि चष्टे ।

तेना यातं सरथं तस्थिवांसाथा सोमस्य पिवतं सुतस्य ॥ १ ॥

यावदिदं भुवन्नं विश्वमस्त्युख्यचा वरिमता गभीरम् ।

तावा अयं पातवे सोमो अस्त्वरमिन्द्राग्नी मनसे युवभ्यां ॥ २ ॥

चक्राथे हि सध्र्यङ्नामं भद्रं सध्रीचीना वृत्रहणा उत स्थः ।

ताविन्द्राग्नी सध्र्यञ्चा निपथा वृष्णाः सोमस्य वृषणा वृषेथाम् ॥ ३ ॥

समिद्धेष्वग्निष्वानजाना यतस्तुचा वहिरं तिस्तिराणा ।

तीव्रैः सोमैः परिपिक्तेभिरर्वागेन्द्राग्नी सोमनसायं यातम् ॥ ४ ॥

यानीन्द्राग्नी चक्रथुर्वीर्याणि यानि रूपाण्युत वृष्ण्यानि ।

या वां प्रत्नानि सख्या शिवानि तेभिः सोमस्य पिवतं सुतस्य ॥ ५ ॥ २६ ॥

यः । इन्द्राग्नी इति । चित्रतमः । रथः । वां । अभि । विश्वानि । भुव्नानि ।
चष्टे । तेन । आ । यातं । सरथं । तस्थिवांसां । अथ । सोमस्य । पिवतं ।
सुतस्य ॥ १ ॥ यावत् । इदं । भुवन्नं । विश्वं । अस्ति । उख्यचा । वरिमतां ।
गभीरं । तावान् । अयं । पातवे । सोमः । अस्तु । अरं । इन्द्राग्नी इति । मनसे ।
युवभ्यां ॥ २ ॥ चक्राथे इति । हि । सध्र्यङ् । नाम । भद्रं । सध्रीचीना ।
वृत्रहणौ । उत । स्थः । तौ । इन्द्राग्नी इति । सध्र्यंचा । निपथा । वृष्णाः ।
सोमस्य । वृषणा । आ । वृषेथां ॥ ३ ॥ समिद्धेषु । अग्निषु । आनजाना ।
यतस्तुचा । वहिरं । ऊं इति । तिस्तिराणा । तीव्रैः । सोमैः । परिपिक्तेभिः ।
अर्वाक् । आ । इन्द्राग्नी इति । सोमनसायं । यातं ॥ ४ ॥ यानि । इन्द्राग्नी इति ।
चक्रथुः । वीर्याणि । यानि । रूपाणि । उत । वृष्ण्यानि । या । वां । प्रत्नानि ।
सख्या । शिवानि । तेभिः । सोमस्य । पिवतं । सुतस्य ॥ ५ ॥ २६ ॥

यद्द्रव्यं प्रथमं वां वृणानोऽनं सोमो अमृरैर्नो निहव्यः ।
तां सत्यां श्रद्धाजया हि यातमया नोमंस्य पिवतं सुतस्य ॥ ६ ॥
यदिन्द्राग्नी मदयः स्वे हुंरोणे यद्भ्रगणि राजनि वा यजत्रा ।
अतः परि वृषणाद्या हि यातमया सोमंस्य पिवतं सुतस्य ॥ ७ ॥
यदिन्द्राग्नी यदुतुर्धरेषु यदुतुपुण्डु पुरुषु स्थः ।
अतः परि वृषणाद्या हि यातमया सोमंस्य पिवतं सुतस्य ॥ ८ ॥
यदिन्द्राग्नी अजमस्यां पृथिव्यां मध्यमस्यां परमस्यामुत स्थः ।
अतः परि वृषणाद्या हि यातमया नोमंस्य पिवतं सुतस्य ॥ ९ ॥
यदिन्द्राग्नी परमस्यां पृथिव्यां मध्यमस्यामवमस्यामुत स्थः ।
अतः परि वृषणाद्या हि यातमया नोमंस्य पिवतं सुतस्य ॥ १० ॥

यद् । अद्रव्यं । प्रथमं । वां । वृणानः । अयं । सोमः । अमृरैः । नः । निहव्यः ।
तां । सत्यां । श्रद्धां । अग्निं । आ । हि । यातं । अयं । सोमंस्य । पिवतं ।
सुतस्य ॥ ६ ॥ यद् । इन्द्राग्नी इति । मदयः । स्वे । हुंरोणे । यद् । ब्रह्मणि ।
राजनि । वा । यजत्रा । अतः । परि । वृषणां । आ । हि । यातं । अयं ।
सोमंस्य । पिवतं । सुतस्य ॥ ७ ॥ यद् । इन्द्राग्नी इति । यदुतु । तुर्विषेषु । यद् ।
द्रुपुषु । अतुषु । पुण्डु । मयः । अतः । परि । वृषणां । आ । हि । यातं । अयं । सोमंस्य ।
पिवतं । सुतस्य ॥ ८ ॥ यद् । इन्द्राग्नी इति । अजमस्यां । पृथिव्या । मध्यमस्यां ।
परमस्यां । इति । स्थः । अतः । परि । वृषणां । आ । हि । यातं । अयं ।
सोमंस्य । पिवतं । सुतस्य ॥ ९ ॥ यद् । इन्द्राग्नी इति । परमस्यां । पृथिव्या ।
मध्यमस्यां । अजमस्यां । इति । स्थः । अतः । परि । वृषणां । आ । हि । यातं ।
अयं । सोमंस्य । पिवतं । सुतस्य ॥ १० ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ व० २७, २८] तत्पदेः [मन्त्र० १ अनु० १६ सू० १०९

यदिन्द्राग्नी दिवि षो यत्पृथिव्यां यत्पृथ्वीपथीष्वस्तु ।

अतः परिं दृष्ट्वा वा हि यातमथा सोमस्य पिवतं सुतस्य ॥ ११ ॥

यदिन्द्राग्नी उदिता सूर्यस्य मध्ये दिवः स्वधया मादयेथे ।

अतः परिं दृष्ट्वा वा हि यातमथा सोमस्य पिवतं सुतस्य ॥ १२ ॥

एवेन्द्राग्नी पपिवासां सुतस्य विश्वात्मन्यं सं जयतं धनानि ।

तन्नो मित्रो वरुणो नाजहन्ता नदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ १३ ॥ २७ ॥

॥ १०९ ॥ ऋषि-अग्निः । इन्द्र-देवता-इन्द्राग्नी । उद-उगती त्रिष्टुप् ॥

॥ १०९ ॥ विहृत्य मनसा यत्पृथ्वीपथीष्वस्तु ।

नान्या युवत्प्रनतिरस्ति मद्रं न दां विर्यं वाजयन्ती नतक्षम् ॥ १ ॥

अश्रवं हि भरिदायस्तगा दां निजगलुक्षत वा धा स्यात्तात् ।

अथा सोमस्य प्रदती दृष्ट्वाग्निन्द्राग्नी स्तोमं जनयानि नव्यन् ॥ २ ॥

यत् । इन्द्राग्नी इति । दिवि । द्यः । यत् । पृथिव्यां । यत् । पृथ्वीपथीषु ।

अपऽसुः । अतः । परिं । दृष्ट्वा । वा । हि । यातं । अथ । सोमस्य । पिवतं ।

सुतस्य ॥ ११ ॥ यत् । इन्द्राग्नी इति । उद-उगती । सूर्यस्य । मध्ये । दिवः । स्वधया ।

मादयेथे इति । अतः । परिं । दृष्ट्वा । वा । हि । यातं । अथ । सोमस्य ।

पिवतं । सुतस्य ॥ १२ ॥ एव । इन्द्राग्नी इति । पपिवासां । सुतस्य । विश्वा ।

अजान्यं । सं । जयतं । धनानि । तन्नो । मित्रः । वरुणः । नाजहन्ता । नदितिः ।

सिन्धुः । पृथिवी । उत । द्यौः ॥ १३ ॥ २७ ॥

वि । दि । यत्पृथ्वीपथीष्वस्तु । नान्या । युवत्प्रनतिरस्ति । मद्रं । न । दां । विर्यं । वाजयन्ती । नतक्षम् ।

वा । अपऽसुः । अतः । परिं । दृष्ट्वा । वा । हि । यातं । अथ । सोमस्य । पिवतं ।

सुतस्य ॥ ११ ॥ यत् । इन्द्राग्नी इति । उद-उगती । सूर्यस्य । मध्ये । दिवः । स्वधया ।

मादयेथे इति । अतः । परिं । दृष्ट्वा । वा । हि । यातं । अथ । सोमस्य । पिवतं ।

सुतस्य ॥ १२ ॥ एव । इन्द्राग्नी इति । पपिवासां । सुतस्य । विश्वा । अजान्यं । सं । जयतं । धनानि । तन्नो । मित्रः । वरुणः । नाजहन्ता । नदितिः । सिन्धुः । पृथिवी । उत । द्यौः ॥ १३ ॥ २७ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० २८, २९] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १६ मू० १०९

मा छेद्म रदमीरिति नार्धमानाः पितॄणां शक्तीरनुयच्छमानाः ।
 इन्द्राग्निभ्यां कं वृषणो मदन्ति ता रात्रीं धिषणाया उपस्थे ॥ ३ ॥
 युवाभ्यां देवी धिषणा मदायेन्द्राग्नी सोममुदाती सुनोति ।
 तावद्विना भद्रहरता सुपाणी आ धावतं मधुना पृक्तमण्डु ॥ ४ ॥
 युवामिन्द्राग्नी वसुनो विभागे तवस्तमा शुश्रुव धृत्रहत्ये ।
 तावासया वहिषि यज्ञे अरिमन्त्र चर्दणी मादयेथां सुतस्य ॥ ५ ॥ २८ ॥
 प्र चर्षणिभ्यः दृतनाहयेषु प्र पृथिव्या रिरिचाथे दिवश्च ।
 प्र सिन्धुभ्यः प्र गिरिभ्यां महित्वा देन्द्राग्नी चित्रा भुवनात्यन्या ॥ ६ ॥
 आ भरत शिक्षतं दज्जवाह अरमो इन्द्राग्नी अवतं शर्चाभिः ।
 इमे नु ते रदमयः सूर्यस्य योभिः सपित्वं पितरां न आसन् ॥ ७ ॥

मा । छेद्म । रदमीन् । इति । नार्धमानाः । पितॄणां । शक्तीः । अनुयच्छमानाः ।
 इन्द्राग्निभ्यां । कं । वृषणः । मदन्ति । ता । रात्रीं । अग्नी इति । धिषणायाः ।
 उपस्थे ॥ ३ ॥ युवाभ्यां । देवी । धिषणा । मदाय । इन्द्राग्नी इति । सोमं ।
 उदाती । सुनोति । ता । विना । भद्रहरता । सुपाणी इति सुपाणी । आ ।
 धावतं । मधुना । पृक्तं । मण्डु ॥ ४ ॥ युवा । इन्द्राग्नी इति । वसुनः । विभागे ।
 तवः । तवस्तमा । शुश्रुव । धृत्रहत्ये । ता । आदयेथां । वहिषि । यज्ञे । अरिमन्त्र । प्र ।
 चर्दणी इति । मादयेथां । सुतस्य ॥ ५ ॥ २८ ॥ प्र । चर्षणिभ्यः । पृथिव्या ।
 प्र । सिन्धुभ्यः । प्र । गिरिभ्यां । महित्वा । देन्द्राग्नी । चित्रा । भुवनात्यन्या ।
 आ । भरत । शिक्षतं । दज्जवाह । अरमो । इन्द्राग्नी । अवतं । शर्चाभिः ।
 इमे । नु । ते । रदमयः । सूर्यस्य । योभिः । सपित्वं । पितरां । न । आसन् ॥ ७ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० २९, ३०] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १६ सू० ११०]

पुरंदरा शिक्षतं वज्रहस्तास्माँ इन्द्राग्नी अवतं भरेणु ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत यौः ॥ ८ ॥ २९ ॥

॥ ११० ॥ ऋषिः—आश्विनसः कुत्स । देवता—ऋभवः । छन्दः—जगत्यः, त्रिष्टुभ् ।

॥ ११० ॥ ततं मे अपस्तदुं तायते पुनः स्वादिष्टा धीतिरुचयाय शस्यते ।

अयं समुद्र इह विश्वदेव्यः स्वाहाकृतस्य समुं तृण्युत ऋभवः ॥ १ ॥

आभोगयं प्र यदिच्छन्त ऐतनापाकाः प्राञ्चो मम के चिदापयः ।

सौधन्वनासश्चरितस्य भूमनागच्छत सवितुर्दाशुषो गृहम् ॥ २ ॥

तत्सविता बोऽमृतत्वमासुं वदगोहं यच्छ्रवयन्त ऐतन ।

त्यं चिद्धमसमसुरस्य भक्षणमेकं सन्तनकृणुता चतुर्वयम् ॥ ३ ॥

विष्ट्री शमीं तरणित्वेन वाघतो मतींसः सन्तो अमृतत्वमानशुः ।

सौधन्वनाः ऋभवः सूरचक्षसः संवत्सरे समपृच्यन्त धीतिभिः ॥ ४ ॥

पुरंदरा । शिक्षतं । वज्रहस्ता । अस्मान् । इन्द्राग्नी इति । अवतं । भरेणु । तत् ।
नः । मित्रः । वरुणः । मामहन्ता । अदितिः । सिन्धुः । पृथिवी । उत ।
यौः ॥ ८ ॥ २९ ॥

ततं । मे । अपः । तत् । ऊं इति । तायते । पुनरिति । स्वादिष्टा ।
धीतिः । उचयाय । शस्यते । अयं । समुद्रः । इह । विश्वदेव्यः । स्वाहाकृतस्य ।
सं । ऊं इति । तृण्युत । ऋभवः ॥ १ ॥ आभोगयं । प्र । यत् । इच्छंतः ।
ऐतन । अपाकाः । प्राञ्चः । मम । के । चित् । आपयः । सौधन्वनासः ।
चरितस्य । भूमना । अगच्छत । सवितुः । दाशुषः । गृहं ॥ २ ॥ तत् । सविता ।
वः । अमृतत्वं । आ । असुवत् । अगोहं । यत् । श्रवयंतः । ऐतन । त्यं ।
चित् । चमसं । असुरस्य । भक्षणं । एकं । संतं । अकृणुत । चतुर्वयम् ॥ ३ ॥
विष्ट्री । शमी । तरणित्वेन । वाघतः । मतींसः । संतः । अमृतत्वं । आनशुः ।
सौधन्वनाः । ऋभवः । सूरचक्षसः । संवत्सरे । सं । अपृच्यन्त । धीतिभिः ॥ ४ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ सू० १०, ११] अन्वयः [अष्ट० १ अध्या० १६ सू० ११, १२]

क्षेत्रमिह वि मनुतेजनेन एकं पार्श्वभूय जेहमानम् ।
उपस्तुता उपसं नाधमाना अजत्येषु अथ उच्यमानाः ॥ ५ ॥ ३० ॥
आ मनीषातन्तरिद्वयं नृभ्यः सुचेयं पुत्रं जेहमानं निधानां ।
तृणित्वा ये पितुरस्य सन्ति नृभ्यो दार्जमरुहन्ति यो रजः ॥ ६ ॥
क्रभुर्न इन्द्रः दार्जमरुहन्ति नृभ्यो दार्जमरुहन्ति यो रजः ।
युष्माकं देवा अवसाहनि प्रियेभ्यो तित्थेन पृत्सुतीरसुन्वताम् ॥ ७ ॥
निश्चर्मणं क्रभुर्न गार्मपिंशतं सं दत्सेनासृजता मातरं पुनः ।
सौधन्वनासः स्वपस्यया नरो जिह्वी युधाना पितराकृणोतन ॥ ८ ॥
वार्जमिनो दार्जसातावविद्वृष्टुर्भ्यो इन्द्रं चिद्यन्ता दार्ज राधः ।
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तानादतिः सिन्धुः पृथिवी उत यौ ॥ ९ ॥ ३१ ॥

क्षेत्रम् । वि । मनुः । तेजनेन । एकं । पार्श्व । नृभ्यः । जेहमानम् । उपस्तुताः ।
उपसम् । नाधमानाः । अमत्येषु । अथ । उच्यमानाः ॥ ५ ॥ ३० ॥ आ ।
मनीषा । तन्तरिद्वयम् । नृभ्यः । सुचाऽनम् । पुत्रम् । निधानम् । तृणित्वा ।
ये । पितुः । पितुरस्य । सन्ति । नृभ्यः । दार्जमरुहन्ति । यो रजः ॥ ६ ॥
क्रभुः । नुः । इन्द्रः । दार्जमरुहन्ति । नृभ्यः । दार्जमरुहन्ति । यो रजः ।
ददिः । युष्माकम् । देवाः । अवसाहनि । प्रियेभ्यः । तित्थेन । पृत्सुतीरः ।
असुन्वताम् ॥ ७ ॥ निश्चर्मणः । गार्मपिंशतम् । मातरम् । पुनः ।
सौधन्वनासः । स्वपस्यया । नरो जिह्वी । युधाना । पितराकृणोतनम् ॥ ८ ॥
वार्जमिनो । दार्जसातावविद्वृष्टुर्भ्यो । इन्द्रम् । चिद्यन्ता । दार्ज राधः ।
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तानादतिः सिन्धुः पृथिवी उत यौ ॥ ९ ॥ ३० ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० ३२] ऋग्वेदः [मन्त्र० १ अनु० १६. सु० १११

॥ १११ ॥ ऋषिः-कुत्स । देवता-ऋभयः । छन्दः-जगती त्रिशुभ ॥

॥ १११ ॥ तक्षत्रथं सुवृत्तं विद्वानासस्तक्षन्हरी इन्द्रवाहा वृषण्वसू ।

तक्षन्पितृभ्यामृभवो युवद्वयस्तक्षन्वत्सायं मातरं सचाधुवम् ॥ १ ॥

आ नो यज्ञाय तक्षत ऋभुमद्वयः ऋत्वे दक्षाय सुभजावतीमिषम् ।

यथा क्षयाम सर्ववीरया विशा तन्नः शयीय घासथा त्विन्द्रियम् ॥ २ ॥

आ तक्षत सातिरसभ्यं नृभवः साति रथाय सातिमर्वते नरः ।

साति नो जैत्री सं महेत विश्वहां जामिमजामि पृतनानु सक्षणिम् ॥ ३ ॥

ऋभुक्षणमिन्द्रमा हुव ऊतयं ऋभुन्वाजान्मरुतः सोमपीतये ।

उभा मित्रावरुणा नूनमभ्विना ते नो हिन्वन्तु सातये धिये जिपे ॥ ४ ॥

ऋभुभराय सं शिशानु साति संमर्यजिद्राजो अस्माँ अविष्टु ।

तन्नो मित्रो वरुणो नामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ५ ॥ ३२ ॥

तक्षन् । रथं । सुवृत्तं । विद्वानाऽअपसः । तक्षन् । हरी । इति । इन्द्रवाहा । वृषण्वसू । इति
वृषण्वसू । तक्षन् । पितृभ्यां । ऋभवः । युवत् । वयः । तक्षन् । वत्सायं । मातरं ।
रादाऽधुवं ॥ १ ॥ आ । नः । यज्ञाय । तक्षत । ऋभुऽमत् । वयः । ऋत्वे । दक्षाय ।
सुभजावती । इषं । यथा । क्षयाम । सर्ववीरया । विशा । तत् । नः । शयीय ।
घासथा । सु । इन्द्रियं ॥ २ ॥ आ । तक्षत । साति । अस्मभ्यं । ऋभवः । साति ।
रथाय । साति । अर्वते । नरः । साति । नः । जैत्री । सं । महेत । विश्वहां ।
जामि । अजामि । पृतनानु । सक्षणि ॥ ३ ॥ ऋभुक्षणं । इन्द्र । आ । हुवे । ऊतये ।
ऋभून् । वाजान् । मरुतः । सोमपीतये । उभा । मित्रावरुणा । नूनं । अभ्विना ।
ते । नः । हिन्वन्तु । सातये । धिये । जिपे ॥ ४ ॥ ऋभुः । भराय । सं । शिशानु ।
साति । समर्यजिद्राजं । अस्मान् । अविष्टु । तत् । नः । मित्रः । वरुणः ।
गृह्णतां । अदितिः । सिन्धुः । पृथिवी । उत । द्यौः ॥ ५ ॥ ३२ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० ३३] ऋग्वेदः [षण्ड० १ अनु० १६ सू० ११२

॥ ११२ ॥ ऋषिः— कृत्स्न । देवता—यावा पृथिवी, अग्नि, अश्वी । छन्दः जगती त्रिष्टुप् ॥

॥ ११२ ॥ ईळे यावापृथिवी पूर्वचिन्तयेऽग्निं घर्मे सुरुचं यामन्निष्ठये ।

याभिर्भरे कारमंशांय जिन्वथस्ताभिर्गु पु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ १ ॥

युवोर्दानाय सुभरा असश्चतो रथमा तस्युर्वचसं न मन्तवे ।

याभिर्धियोऽन्वथः कर्मेन्निष्ठये ताभिर्गु पु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ २ ॥

युवं तासां दिव्यस्य द्रशासने विशां क्षयथो अमृतस्य मज्जना ।

याभिर्धेनुमस्वः पिन्वथो नरा ताभिर्गु पु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ ३ ॥

याभिः परिज्मा तनयस्य मज्जना द्विमाता तृपु तरणिर्विभूषति ।

याभिन्निमन्तुरभंचक्षिणरताभिर्गु पु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ ४ ॥

याभी रेभं निष्टृतं सितमद्भ्य उदन्दनमरयतं स्वर्दृशे ।

याभिः कर्णं म सिपांसन्तमार्धतं ताभिर्गु पु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ ५ ॥ ३३ ॥

ईळे । यावापृथिवी इति । पूर्वचिन्तये । अग्निं । घर्मे । सुरुचं । यामन् । निष्ठये ।

याभिः । भरे । कारं । अंशांय । जिन्वथः । ताभिः । ऊं इति । गु । ऊतिभिः ।

अश्विना । आ । गतं ॥ १ ॥ युवोः । दानाय । सुभराः । असश्चतः । रथं ।

आ । तस्युः । वचसं । न । मन्तवे । याभिः । धियः । अन्वथः । कर्मेन् । निष्ठये । ताभिः ।

ऊं इति । गु । ऊतिभिः । अश्विना । आ । गतं ॥ २ ॥ युवं । तासां । दिव्यस्य ।

द्रशासने । विशां । क्षयथः । अमृतस्य । मज्जना । याभिः । धेनुं । अस्वः । पिन्वथः ।

नरा । ताभिः । ऊं इति । गु । ऊतिभिः । अश्विना । आ । गतं ॥ ३ ॥ याभिः ।

परिज्मा । तनयस्य । मज्जना । द्विमाता । तृपु । तरणिः । विभूषति । याभिः ।

त्रिर्धनुः । अभंचक्षिणः । ताभिः । ऊं इति । गु । ऊतिभिः । अश्विना ।

आ । गतं ॥ ४ ॥ याभिः । रेभं । निष्टृतं । सितं । अद्भ्यः । उद् । उदन्दनं ।

मरयतं । स्वः । दृशे । याभिः । कर्णं । मः । सिपांसन्तं । आर्धतं । ताभिः । ऊं इति ।

गु । ऊतिभिः । अश्विना । आ । गतं ॥ ५ ॥ ३३ ॥

અધ્યાય ૭.

સૂક્ત ૯૫

॥ ઋષિ-આદિરસ કૃત્સ । દેવતા-અગ્નિ ॥

બુદ્ધા બુદ્ધા સ્વરૂપાણી આ બન્ને (યુવતિઓ) પોતપોતાને માર્ગે ગમન કરે છે દરેક યુવતિ એકેક બાળકને ધવડાવે છે એકના હાથે પોતવર્ણનું બાળક પુષ્ટ થાય છે, અને બીજીના હાથે શુભવર્ણનું બાળક જલગીથી ઉછરતું જણાય છે

ત્વષ્ટાદેવની ઉદ્દયોગી દશ યુવતિઓએ આ રમતીઆળ બાળકને જન્મ આપ્યો. જ્યારે તેની દેહીપ્રમાણ કાંતિ નજરે પડવાથી સર્વ લોકમાં તેની ખ્યાતિ પસરી ત્યારે (સર્વ લોક) આ કાંતિવાન બાળકને અહીં તહીં (સર્વ ઠેકાણે) લઈ જવા લાગ્યા

સમુદ્રમાથી એક, દુષ્યોકમાથી એક, અને (અતરિક્ષમાના) જલોમાથી એક, એ રીતે આ (બાળક)ના ત્રણ જન્મનું (કવિઓ) સુદર વર્ણન કરે છે તેણે પૂર્વદિશાથી પૃથ્વીના દરેક ભાગની સર્વ દિશાઓનું નિયમન કરીને અને તે જ પ્રમણે ઋતુઓપર પોતાનો અધિકાર અસ્થાપીને, તે (ઋતુઓ)ની, તેના ક્રમપ્રમણે સંસ્થાપના કરેલી છે

જ્યારે તે (આગ્ન) અદૃશ્ય થાય છે, ત્યારે તેને તમારામાથી કોણ ઓળખી શકે છે? આ બાળકે તેના સામર્થ્યથી પોતાની માતાઓને પણ જન્મ આપ્યો. અનેક વસ્તુઓના ગર્ભ, શ્રેષ્ઠ, પ્રજાવાન અને સામર્થ્યવાન આગ્ન પોતાની (અદ્રુત) પરાક્રમવાળી જગામાથી (બાહરે આવીને) સર્વ ત્રણ આર કરે છે

૧ ત્રિરૂપ દ્વ રવ્યે ચરત । અન્યાઅન્યા વત્સ ઉપ ધાવયેતે । અયસ્યા હરિ સ્વધાવાન્ ભવતિ, અ યત્યા શુક્ર સુવચા દદશ ।

૨ ત્વટ અત શસ દશ યુવતય દમ વિષ્ટન્ ગર્ભે જનયન્ત । તિગ્માનીક જનેષુ સ્વયશસ વિરોચમાન સો પર નયન્તિ ।

૩ સમુદ્ર ૧૫, દિવિ ૧૬, અપ્સુ (૧૬), અસ્ય ત્રીણિ જાના પરિ ભૂપન્તિ । પૂર્વા અનુ પાર્થિવાના પ્ર રિસ ઋતુ પ્રદાસત અનુદુ વિ દવો ।

૪ નિપ્યે દમ વ ક આ ચિકતઃ વત્સ સ્વધામિ ગાવુ જનયત । નહીનાં ગર્ભ, મહાન, કવિ, સર્વગાન અવગા ઉપતથાનિ નિ ચરતિ ।

આ સુંદર અગ્નિ, જળમાં રહીને, બધાની નજરે પડે તેવી રીતે, વૃદ્ધિંગત થાય છે. જો કે ઉદ્દકો વક્ષ ગતિથી વહે છે, તો પણ પોતાની ક્રીતિથી પ્રખ્યાત થયેલો આ અગ્નિ, તે (ઉદ્દકો)ની વચ્ચે, બરાબર ઉભો રહે છે. તેના જન્મ વખતે, ત્વચ્છદેવે નિર્માણ કરેલા બન્ને (ધુલોક્ તેમ જ પૃથ્વી)ને તેનો ભય લાગ્યો, પરંતુ ફરીથી પાછળ વળીને તેમણે આ સિંહને આશ્રય કર્યો. ૫ (૧)

તે કલ્યાણપ્રદ બન્ને (ધુલોક્ અને પૃથ્વી) એ જે યુવતિઓપ્રમાણે તે (અગ્નિ)નું પરિપાલન કર્યું. વાછરડામાટે બરાડતી ગાયપ્રમાણે તે (યુવતિઓ) દોડતી દોડતી તે (અગ્નિ)ની પાસે આવી. જેને (સર્વ ઉપાસકો) જમણી ગાત્રુએથી હાંવ અપણુ કરીને શોભાવે છે, તે (અગ્નિ) સર્વ સામથ્યવાન પુરૂષોમાં સામથ્યવાન ગણાયો. ૬

સવિતાપ્રમાણે આ પોતાના હાથ ઉપર કરે છે અને વૃણોક્ષરક બન્ને ધુલોક્ તેમ જ બૂલોક્ને અલંકૃત કરતાં તે સત્કૃત્યમાં હોશથી મગ્ન થાય છે. સવની પાસેથી આ તેમના ઉન્નવળ કપડાં ખેંચી લે છે. પોતાની માતા પાસેથી પણ આ (અગ્નિ) તેના નવા વસ્ત્ર દાઢી લે છે. ૭

આરે તે પોતાના ઘરમાં ધેનુ અને ઉદ્દક સાથે રહે છે, ત્યારે તે ઉન્નવળ રૂપ ધારણ કરે છે. બાણે કે પ્રત્યક્ષ ભુદ્ધિ જ એવો પ્રજાવાન અગ્નિ (ત્વગલોક્ને) ટેકો આપતા સ્તંભને ઉન્નવળતા આપે છે, અને તેથીજ દેવોની સાથે યજ્ઞમાં તેનો મેળાપ થાય છે. ૮

તું શ્રેષ્ઠ છે, અને (સ્વર્ગલોક્ને) જે મૂળ પ્રદેશ તાગ વિસ્તીર્ણ અને દેહીપ્યમાન તેજથી વ્યાપ્ત થાય છે, તેની (તે મૂળપ્રદેશ) ઉપર તારું રહેઠાણ છે. હે અગ્નિદેવ, તારી સર્વત્ર વિખ્યાત (તમામ જ્ઞાનાઓથી) પ્રદીપ્ત થા, અને ભક્ષાતું સંસ્પૃશ્ણુ કરનાર, તેમજ કદીપણુ પ્રતિબલન ન પામનાર, તારા સામથ્યથી આમારું રક્ષણ કર. ૯

૫ ચાર ભાવિષ્ય જાણુ વર્ણેતે । સ્વયદ્યાઃ જિહ્વાના ઉપરંચે કબ્ધ । તણુ ઉમે જાયમાનાત્ વિન્ધ્યત્, પ્રતીતી સિદ્ધ પ્રતિ જોવર્ણેતે ।

૬ મરે ઉમે જેને ન જોવર્ણેતે । વાધા ગાય ન દર્શં. ઉપ તણુ । ય દક્ષિણત્ હવિર્ભિઃ અજતિ સ દશાના દક્ષપતિ મભૂત્ ।

૭ સવિતા દશ માહુ ડગ્ વયમીતિ । સિત્તી ઉમે જગન્ મીમ યતતે । સિમરમાત્ શુક અત્કાં ડગ્ અજતે । માતૃય નવા વસના જહાતિ ।

૮ યત્ સદન ગોમિઃ બદ્ધિ સપૃચાન ઉત્તર ત્વેપ રૂપં દૃણુતે । ધીઃ કવિઃ બુધ્ધ પરિ મર્મજ્યતે । સા દેવ ાના સનિતિ મભૂત્ ।

૯ ત ડગ્ ચિત્તે ચમન ડગ્ નદિફલ ધાપ્ત ઉપ્ત પરિ દત્તિ । અગ્ને સ્વયરોમિઃ વિશેભિઃ । દદ્. અદન્ધેમિ "સુગ." અસ્માન્ પાદ્ ।

ઉત્તર" પ્રદેશમાં તે પાણીનો પ્રવાહ લાવે છે, (ત્યાં ઉદકોમાટે) માર્ગ કરે છે, અને (પાણીની) લહેરો ઉછળાવે છે. આ (અગ્નિ) પાણીની ચક્રચક્રીત લહેરોથી પૃથ્વીને ભરી નાંખે છે. સવ પુરાતન વસ્તુઓને તે પેતાના પેટમાં ભરે છે; અને નવીન ઝાડવેલીમાં નીર્ભયતાથી સંચાર કરે છે. ૧૦

સર્વને પાવન કરનાર હે અગ્નિદેવ, અમે અપંચુ કરેલા ધન્ધનથી એવી રીતે વૃદ્ધિ પામીને તું તારો પ્રકાશ સર્વત્ર ફેલાવ. અને અમને ધન આપીને (ઉત્તમ) કીર્તિ સંપાદન કર. અમારી આ વિનંતીને મિત્ર, વરુણ, અદિતિ, સિન્ધુ, પૃથ્વી, અને ધુલોક પણ અનુમોદન આપે. ૧૧ (૨)

સૂક્ત ૯૬.

॥ ઋપિ-આદિરસ કુત્સ । દેવતા-શુદ્ધોમિ ॥

પ્રથમની માફક સામર્થ્યથી જન્મ લેનાર આ અગ્નિએ, ખરેખર' સર્વ આલાંકી એકદમ મેળવી. તેને ઉદક તથા પ્રજાએ જગતનો મિત્ર થવાને પ્રવૃત્ત કર્યો અને તે વૈભવદાયક અગ્નિનો (સવ) દેવોએ આશ્રય કર્યો. ૧

આયુના સ્તોત્રોથી સંતુષ્ટ થઈને તેણે પોતાની અનુભવી ચક્ષુરથી જ મનૂની સર્વ પ્રજા (નમાં) કરી, અને પોતાના સર્વત્ર પસરેલા તેજથી ધુલોક તેમજ ઉદકને જન્મ આપ્યો. તે વૈભવદાયક અગ્નિનો સવ દેવોએ આશ્રય કર્યો છે. ૨

સામર્થ્યના પુત્ર, વિશ્વતું પોષણ કરનાર, જ્ઞાનકર્મમાં અત્યંત ઉદાર, અને યજ્ઞસિદ્ધિદાયક આ અગ્નિને શ્રદ્ધાવ ન લોકોએ સવની પહેલાં આમંત્રણ કરીને અને સવની પહેલાં ભૂષણથી સજવીને સ્તુતિથી સંતુષ્ટ કર્યો. તે વૈભવદાયક અગ્નિનો સવ દેવોએ આશ્રય કર્યો છે. ૩

૧૦ ધન્વન્" સ્રોતઃ કર્મિ ગાતુ કૃણુતે । શુકૈઃ કર્મિભિઃ ક્ષાં અભિ નક્ષતિ । વિશ્વા સનાનિ જઠરેષુ ધતે । નવાશુ પ્રસુપુ અતઃ ચરતિ ।

૧૧ પાવક અમે, નઃ સમિધા એવ વૃધાનઃ ધ્રુવસે રેવત વિ માદિ મિત્રઃ વરુણઃ અદિતિઃ સિન્ધુઃ પૃથિવી ઉત યૌઃ સત્ નઃ મમહન્તા ।

૧ પ્રભધા મહસા જાયમાન. સઃ વિશ્વા કાવ્યાનિ સવઃ. વદ્ અપત । આપઃ ચ ચિપ્પના ચ મિત્ર સાધન્ । દેવાઃ દેવિણોઽ અમિ ધ રચન્ ।

૨ આયો. નિવિદા' સઃ પુર્વયા કચ્યતા મનૂના રમાઃ પ્રજાઃ અજનયત, વિવરતા ચક્ષુસા યો અપઃ ચ ।

૩ કર્જ પુત્ર, ભરત, યુપરાનુ યજ્ઞમાધ પ્રથમ આદૃત ઋજુનાનં ત આરી. વિશ્વ. ર્દ્યત ।

સર્વ માણસોના સંરક્ષક, દુલોહ તેમજ ભૂલોહના ઉત્પાદક, સ્વર્ગની પ્રાપ્તિ કરી આપનાર, અને અસંખ્ય વૈભવશાળી માતરિશ્વાએ પોતાના બાળકો માટે (ઉત્તમ નીતિ) માગ શોધી કાઢ્યો, અને (તેથીજ) આ વૈભવદાયક અગ્નિનો સર્વ દેવોએ આશ્રય કર્યો છે.

હવેમાં પોતાનું રૂપ બદલનાર રાત્રિ અને ઉપા બન્ને એક ઢેકાણે મળીને આ એક જ બાળકને દૂધનું પાન કરાવે છે. સુવર્ણસમાન શોભનાર આ દેવ, દુલોહ તેમજ ભૂલોહ બન્ને લોકમાં, પોતાનું તેજ ફેલાવે છે. આ વૈભવદાયક અગ્નિનો સર્વ દેવોએ આશ્રય કર્યો છે.

૫ (૩)

આ (અગ્નિ), સંપત્તિનો મૂળ ભંડાર, ધનની પ્રાપ્તિ કરી આપનાર, યજ્ઞનું નિશાન, અને યાચકોની ઈચ્છા પૂરી કરનાર છે. પોતાનું અમરપણુ કાયમ રાખવામાટે યત્ન કરનાર દેવોએ આ વૈભવદાયક અગ્નિનો આશ્રય કર્યો.

૬

જે (અગ્નિ) હમણાં તેમજ પહેલાં પણ વૈભવનું મંદિર હતો, આજ સુધી જન્મેલા તેમ જ જન્મ પામનાર સર્વ જીવોનું જે (આનંદ) સ્થાન છે, અને જે અનેક જીવ હમણાં હયાતમાં છે અથવા હવે પછી હયાતમાં આવનાર છે, તેમનો જે અગ્નિ સંરક્ષક છે, તે વૈભવદાયક અગ્નિનો સર્વ દેવોએ આશ્રય કર્યો છે.

૭

આ વૈભવદાયક દેવે સત્વર" વૃદ્ધિ પામનારી સંપત્તિ અમને આપી છે, તેણે વીર પુરુષોથી યુક્ત સંપત્તિ અમને આપી છે, અને તેણે વીર્યશળી સતતિસાથે અમારા પોપણને માટે પુરતું દ્રવ્ય અમને આપ્યું છે. આ વૈભવદાયક દેવ લાણુ અ યુધ્ધ પણ આપે છે.

૮

૪ વિદ્વાં ગોષાઃ સોદસ્યોઃ જનિતા સ્વાર્ધિન્ પુદ્ગારપુટિઃ" ન માતરિશ્વા તનયાય માતુ વિદન્ ।

૫ વર્ષં આમેમ્યાને" નક્ષોવણા સર્માર્ષી" એક ધિશ્ચ પાપયેતે । દમઃ શાવાધામા અન્તઃ વિ શતિ ।

૬ રાય. વુપ્રઃ શમ્ભૂતી શમનઃ વહસ્ય કેતુઃ વેઃ" મન્મસાપન." । અમૃતલ રણમાળાવાઃ દેવાઃ એનં દ્રવ્યં દાં મિત્રં પારયન્ ।

૭ સુઃ વ પુગ વ ર્યજ્ઞી સદન, જતસ્ય વ ગાયમાનસ્ય વ હી," મૂઃ સતઃ વ ભવત. વ ગે પો દિવિ-પોદાં મિત્રં દેવાઃ પારયન્ ।

૮ દિવિપોદાઃ પુમ્ય" સનસાય ઈન્દ્રિય. ધ્ર દંષ્ટ ૭ । દિવિપોદા. વઃ વીરવર્તી રૂપ । દિવિપોદાઃ દીવે અ. : ઇન્દ્રે ।

અનુ. ૧ અધ્યા. ૭ વ. ૪, ૫.] કૃષ્ણવેદ: [મળ્ડ ૦ ૧ અનુ. ૧૨ સુ. ૧૭

સર્વને પાવન કરનાર હે અગ્નિદેવ, અમે અર્પણ કરેલા ધન્યનથી એવી રીતે વૃદ્ધિગત થઈને, તું તારો પ્રકાશ સતત ફેલાવ અને અમને ધન આપીને (ઉત્તમ) કીર્તિ સંપાદન કર. આ અમારી વિનંતિને મિત્ર અને વરુણ તેમજ અદિતિ, સિંધુ, પૃથ્વી, અને દુલોકનું પણ અનુમોદન મળે.

સૂક્ત ૯૭.

॥ કૃષિ-અક્ષિત્વ કૃત્વ । દેવતા-અગ્નિ ॥

તે (અગ્નિ) પ્રત્નલિત થઈને અમારાં પાંપિ નાશ કરે-હે (અગ્નિદેવ,) અમારી ઉપર સંપત્તિનો પ્રકાશ પાડ.—(અદ્યેષ્ઠ) તે (અગ્નિ) પ્રત્નલિત થઈને અમારાં પાપ નાશ કરે. ૧

‘શુભસ્થાનમાં’ રહેનાર અને શુભ માગેથી મળનાર સંપત્તિની ધૃષ્ટિ કરીને અમે (તેનું) પૂજન કરીએ છીએ. તે (અગ્નિ) પ્રત્નલિત થઈને અમારાં પાપ નાશ કરે. ૨

જે અર્થે બધા લોકમાં (તારો ભક્ત) તારૂં અતિશય સ્તવન કરે છે, અને તે જ પ્રમાણે અમારા કુળમાંના ખીજા વિદ્વાન લોક પણ (તારી સ્તુતિમાં ઘણાજ નિમગ્ન છે) તે અર્થે. તે (અગ્નિ) પ્રત્નલિત થઈને અમારાં પાપ નાશ કરે. ૩

હે અગ્નિદેવ, જે અર્થે અમે તારા ઉપાસક થઈને જન્મ્યા છીએ—જે અર્થે અમે તારા છીએ—તે અર્થે, તે (અગ્નિ) પ્રત્નલિત થઈને અમારાં પાપ નાશ કરે. ૪

જે અર્થે અગ્નિના પ્રજાળ કિરણો સર્વત્ર ફેલાય છે, તે અર્થે, તે અગ્નિ પ્રત્નલિત થઈને અમારાં પાપ નાશ કરે. ૫

૧ પાવક અમે, એવ ન સમિધા વૃધાન. ધવસે રેવત્ત્વિ આદિ. મિત્ર, વરુણ, અદિતિ, સિંધુ, પૃથિવી
૭ત્ત્વો તત્ત્વ ન મમહતાં ।

૧ ન અપ અપ શોશુચત્ । અમે, રયિ આ શુશુચિ । નઃ અપ અપ શોશુચત્ ।

૨ મુક્ષેત્રિયાં મુગાનુયાં ચ વસુયા યજામહે.

૩ યત્ત્વ ઇષાં પ્ર ભદિટ્, અમાચ્ચ. સૂર્ય ચ, નઃ અપ અપ શોશુચત્ ।

૪ અમે, યત્ત્વ નય તે સૂર્ય પ્ર જાયેમહિ, ન અપ અપ શોશુચત્ ।

૫ યત્ત્વ મદસ્વત્. અમે ગાનવ. વિષત્ત્વ પ્ર ચતિ, ન અપ અપ શોશુચત્ ।

અષ્ટ ૧ અધ્યા ૭ વ ૦ ૬,૬] • કૃષ્ણવેદઃ [મણ્ડ ૧ અનુ ૧૬ સૂ ૧૮

જેતું, સુખ, ચારે બાજુએ દેખાય છે તે અગ્નિદેવ, ખરેખર તું સર્વ રહે છે. તે (અગ્નિ) પ્રત્યક્ષિત થઇને અમારા પાપ નાશ કરે. ૬

જેતું સુખ ચારે બાજુએ દેખાય છે તે (અગ્નિદેવ), વહાણમાં બેસાડીને લઇ જવા પ્રમાણે અમારા શત્રુની પેલીપાર અમને લઇ જા તે (અગ્નિ) પ્રત્યક્ષિત થઇને અમારા પાપ નાશ કરે ૭

વહાણમાં બેસાડીને સમુદ્રની પાર લઇ જવા પ્રમાણે અમારી સલામતી માટે અમને (સકટમાથી) બચાવીને લઇ જા તે (અગ્નિ) પ્રત્યક્ષિત થઇને અમારા પાપ નાશ કરે ૮ (૫)

સંકેત ૯૮. •

• ॥ કૃષ્ણ-અગ્નિરસ કુસ । દેવતા-સોમ ॥

સર્વ માણસો ઉપર કૃપાદૃષ્ટીથી જોનાર અગ્નિની કૃપાદૃષ્ટિ નીચે અમે રહીશું આ રાત્રી તે (સવ) લુપ્તનોનો અલકાર છે અહીં જ જન્મ પામીને સર્વ વિધર્મ તે અવલોકન કરે છે સર્વ માણસો ઉપર પ્રેમભરી નજરથી જોનાર, તે (અગ્નિ) સૂર્યની સાથે હરીફાઈ કરે છે ૧

ધુલોકમાં (સવલોક) જોના શોધ કરે છે અને પૃથ્વીઉપર પણ જોના શોધ કરે છે, તે અગ્નિએ સર્વ ઔષધીમાં પ્રવેશ કર્યો છે માણસોઉપર મીઠી નજરે જોનાર આ અગ્નિને સૌ બળવાન હોવાથીજ (સર્વલોક) શોધે છે તે (અગ્નિદેવ), રાત્રિ રસ કુદ ધીકાથી અમારું રક્ષણ કરે ૨

ક્રિ. ૧. જમ્ભતોમુચ, સ્વ દિ વિશ્વત પરિમ્ભ ભસિ ।

૭ વિશ્વતોમુચ, નાભાદવ ન દિષ્વ અતિ પારવ ।

૮ નાવયા વિંદુ દવ ર્યસ્તવ સ ન અતિ પવ ।

૧ વૈશ્વનારય મુમતી રયામ । રાજા ક દિ ? મુવનાનો અમિધી • દત્ત જાત દદ વિશ્વ વિ ચટે । વૈશ્વનાર તુદેગ ચતતે ।

૨ દિવિ ષ્ટ ષ્ટિવ્યા ષ્ટ ષ્ટ અમિ વિશ્વ બેદધી બા વિવશ । વૈશ્વર્મદ અમિ સરસા ષ્ટ । ય દિવા નષ્ચ ન રિપ પતુ ।

અવૃં ૧ અધ્યાં ૭ વં ૭,૮] કૃગ્વેદઃ [મળ્હેં ૧ અનું ૧૫ સૂં ૧૧

સર્વ માણસો ઉપર સ્નેહબુદ્ધિ રાખનાર હે (અગ્નિદેવ), તે તારું સત્ય (હમેશાં) તારી પાસે રહે. વિપુલ સંપત્તિ અમારી પાસે આવીને અમને પ્રાપ્ત થાય. આ અમારી પ્રાર્થનાને મિત્ર અને વરુણ તેમજ અદિતિ, સિન્ધુ, પૃથ્વી, અને ધુલોક પણ સંમતિ આપે. ૩ (૬)

સૂક્ત ૯૮.

॥ ઋષિ-મરીચિપુત્ર, શાસ્ત્રપ્રજ્ઞિ । દેવતા-મશુદ્ગોમિ ॥

(આલો), આ સર્વજ્ઞ (અગ્નિ) ના સન્માનને માટે આપણે સોમરસ કાઢી મૂકીએ (અમારી) સાથે દુશ્મનાઈ કરનાર મનુષ્યનું ધન તે બાળી નાખે છે. વહાણમાં બેસાડીને સમુદ્રની પાર લઈ જવાપ્રમાણે તે અગ્નિ સર્વ સંકટ અને પાપમાંથી અમને બચાવી લે. ૧ (૭)

સૂક્ત ૧૦૦.

॥ ઋષી-ઋષ્ણાશ્વ, અવરીષ, સહદેવ, મયમાન, સુરાશ્વ । દેવતા-ઇન્દ્ર ॥

ખીજી (અનેક) વીર્યશાલી દેવતા સહવર્તમાન વાસ કરનાર, આ વિસ્તીર્ણુ ધુલોક અને પૃથ્વીનો અધિપતિ, ખરેખર અનુભવમાં આવવા જોગ પ્રાણના અસ્તિત્વવાળો, સોમરસ તૈયાર થતાંજ હાવથી સંતુષ્ટ કરવામાટે સર્વરીતે યોગ્ય—ઇન્દ્ર, અમારું સંરક્ષણ કરવાની ઇચ્છા ધારણ કરીને, મરૂતો સહવર્તમાન (અહીં) આવે. ૧

જેનો ભાગ સૂર્યના માર્ગપ્રમાણે નિર્વિદ્ધ છે, જ્યારે જ્યારે સોમરસ તૈયાર થાય છે ત્યારે ત્યારે વૃત્રઘાતક જેની ઇચ્છા પરાક્રમ તરફ દોરાય છે, અને પોતાના મિત્રોની સહાય હોવાથી જે અત્યંત સામર્થ્યવાન થયો છે, તે ઇન્દ્ર, અમારું સંરક્ષણ કરવાની ઇચ્છા ધારણ કરીને, મરૂતો સહવર્તમાન પોતાના માર્ગે ચાલતા (અહીં) આવે. ૨

૧ વૈશ્વાનર, તવ ત્વત્ સત્ય અસ્તુ । મયવાનઃ રાયઃ અસ્માન્ । સચ્ચતા મિત્રઃ, વરુણઃ, અદિતિઃ, સિન્ધુ, શુધિવી ઉત ચીઃ નઃ તત્ત મમહન્તા ।

૧ જાતવેદસે સોમ મુનવામ । અરાતીયતઃ વેદઃ નિ દદમતિ । સઃ અગ્નિઃ નાવા ઇવ સિન્ધુ વિશ્વા દુર્માણિ કુરિતા નઃ અતિ પરેન્ ।

૧ યઃ રૂપાઃ રૂપેભિઃ સમોવાઃ, મહઃ દિવઃ શુધિવ્યાઃ ચ સમ્રાદઃ, સતીનસત્ત્વા, નરેણુ દ્યવ્યઃ, સઃ મસ્તાન્ ઇન્દ્ર નઃ કૃતી ભવતુ ।

૨ સૂર્યત્વ ઇવ યસ્ય યામઃ અનાસઃ, ખરેખરે જનતા ઘુષ્પઃ અસ્તિ, સચ્ચિમિ જ્વપતનઃ મસ્તાન્ ઇન્દ્ર ત્વમિઃ ઈવઃ નઃ કૃતી ભવતુ ।

સામર્થ્યથી નિર્વિઘ્ન થયેલા જેના માર્ગ છુલોકના ઉદ્ધોને, જાણે કે, ખેતરમાં, આગળ શરૂ થાય છે, જે પોતાના શત્રુઓથી સહેજ બચીને નીકળી જાય છે, અને પોતાના પરાક્રમથી જે (સર્વત્ર) વિજયી થયો છે-તે ઇન્દ્ર, અમારું સંરક્ષણ કરવાની ઇચ્છા ધારણ કરીને, મરૂતો સહવર્તમાન (અહીં) આવે. ૩

પોતાના મિત્રોમાં મિત્ર થનાર, અને પરાક્રમી પુરૂષોમાં પરાક્રમી થઈ જાનાર ઇન્દ્ર, સર્વ અંગરસોમાં શ્રેષ્ઠ અંગરસ થયો. સ્તવનને યોગ્ય દેવતાઓમાં જે (અત્યંત) સ્તવન-યોગ્ય થયો છે અને સ્તવનના યોગે જેનું મહાત્મ્ય સ્થાપન થયું છે તે ઇન્દ્ર, અમારું સંરક્ષણ કરવાની ઇચ્છા ધારણ કરીને, મરૂતો સહવર્તમાન (અહીં) આવે. ૪

યુદ્ધમાં પોતાના શત્રુઓને હુલનાર આ ઇન્દ્ર, પોતાના પુત્રનીજ સહાય પ્રમાણે રૂદ્રની સહાય મળવાથી (અતિશય) શ્રેષ્ઠતાએ ચઢ્યો. પોતાની સાથે જ નિવાસ કરનાર દેવો સાથે કીર્તિમય પરાક્રમ કરતાં આ ઇન્દ્ર, મરૂતો સહવર્તમાન અમારું સંરક્ષણ કરવાની ઇચ્છા ધારણ કરીને, (અહીં) આવે. ૫ (૮)

શત્રુનો ક્રોધ ઉતરાવનાર અને (અનેક) યુદ્ધો કરનાર આ ઇન્દ્ર, અમારા શૂર પુરૂષોની સહાય લઈને, સૂર્યનો શોધ કર્યો. જેને (લક્ષ્મણ હમેશાં) યોદ્ધાવે છે અને જે સમજીનેનો પ્રતિપાલક છે, તે ઇન્દ્ર, આજ મરૂતો સહવર્તમાન અમારું સંરક્ષણ કરવાની ઇચ્છા ધારણ કરીને, (અહીં) આવે. ૬

શૂર લોકોનાં ધન પ્રાપ્તિ માટે યુદ્ધ કરે છે ત્યાં તેને તેના પોતાના સામર્થ્યથી જ ઉત્સાહ ઉત્પન્ન થયો. (સર્વ) માણસોએ એને જ પોતાના કલ્યાણની જવાબદારી આપી છે. (આ જગતમાંના) સઘળા સંકલ્પોનો લોકતા પણ તેજ છે માટે, તે ઇન્દ્ર, મરૂતોની સાથે અમારું સંરક્ષણ કરવાની ઇચ્છા ધારણ કરીને, અહીં આવે. ૭

૧ શવસા અપરીતા વસ પથાસઃ દિવ ન રેતસઃ કુધાના યતિ, તરદ્વેષા, પૌંચેભિ સસહિ મદવાન્ ઇન્દ્ર. નઃ કૃતી મવતુ ।

૨ સસિમિ સસા સન્ રુષભિઃ ક્ષ્વા સઃ અગિરોમિ અગિરસ્તમ મૂત્ । કૃમિમિ કૃમી, ગાતુમિ જ્યેષ્ઠઃ મદ્લાન્ ઇન્દ્ર ન. કૃતી મવતુ ।

૩ વૃસણે અમિત્રાન્ સપહાન્ સ રાતુમિ ન દદમિ ક્રન્વા । સર્ગલેભે પ્રવસ્યાનિ તૃત્ત મદ્લાન્ ઇન્દ્રઃ ન કૃતી મવતુ ।

૪ મયુમી સમદનરયઃ વર્તા વ અરમાવેમિ વૃમિ સૂર્ય સન્ત । પુરહૂત સર્પાત મદ્લાન્ ઇન્દ્ર અરિમન્ અહન્ ન કૃતી મવતુ ।

૫ દરરાતી ત ઉતય રણવન્ । ક્ષિતય ત હેમતય ત્રા શ્વપત । વિશ્વસ્ય કરણસ્ય સ. એક રીતે । મદ્લાન્ દદ ન કૃતી મવતુ ।

અટ્ટ ૧ અધ્યા ૭ વ ૧, ૧૦] ઋગ્વેદ : [મળદ ૧ અનુ ૧૫ સુ ૧૦૦

આનંદોત્સવને સમયે તેને (નવીન) જોમ ચઢે છે અને સ્વરક્ષણ તથા ધનપ્રાપ્તિની ઇચ્છા રાખીને શૂર પુરૂષ આ પરાક્રમી દેવનો આશ્રય લે છે. અત્યંત ગાઢ એવું અંધારૂં પડ્યા છતાં પણ તેમાંથી આણે તેજની પ્રાપ્તિ કરી લીધી. (માટે) આ ઇન્દ્ર, મરૂતોની સાથે, અમારૂં સંરક્ષણ કરવાની ઇચ્છા ધારણ કરીને, અહીં આવે.

તેના રાખા (હાથથી) આ બાલિષ્ઠનું નિયમન કરે છે, અને (હરણ) કરેલું ધન તે જમણા હાથમાં ધારણ કરે છે. (સ્તવન) કરનારા ઉપાસકોએ (વિનંત કર્યાથી) આ ધન પ્રાપ્ત કરાવી આપે છે. એવો આ ઇન્દ્ર, મરૂતોની સાથે, અમારૂં સંરક્ષણ કરવાની ઇચ્છા ધારણ કરીને, અહીં આવે.

સૈનિકોના સમુદાયના તથા રથોના યોગવડે આ ધન જીતી લાવે છે સર્વ માનવોને તે આજ વિદિત થયો છે. તેની સ્તુતિ કરનાર (કુળોનો) તે તેના સામર્થ્યવડે પરાજય કરે છે. એવો આ ઇન્દ્ર, મરૂતોની સાથે, અમારૂં સંરક્ષણ કરવાની ઇચ્છા ધારણ કરીને, અહીં આવે.

અનેક (ભક્તોએ) જેને આવાહન કર્યું છે એવો આ ઇન્દ્ર જ્યારે આપ્ત અથવા અનાત ગમે તેણે (ખોલા-આથી) યુદ્ધ તંત્ર (શીઘ્ર) ગતિથી ગમન કરે છે ત્યારે ઉદક, પુત્ર તથા પૌત્રની અમને પ્રાપ્તિ કરાવી આપવા માટે તે ઇન્દ્ર, મરૂતોની સાથે, અમારૂં સંરક્ષણ કરવાની ઇચ્છા ધારણ કરીને, અહીં આવે.

આ વજ્રધર છે, શત્રુઘાતક છે, આ ભીતિપ્રદ, ઉગ્ર, સહસ્રપ્રજ્ઞોથી યુક્ત, શતાવધિ સૈનિકોના નાયક તથા સામર્થ્યવાન છે. ઉત્સાહીપણામાં આ સોમરસ જેવો છે, તથા પાંચે માનવ-સમાજોનો આ રક્ષણકર્તા છે. આ ઇન્દ્ર, મરૂતોની સાથે, અમારૂં સંરક્ષણ કરવાની ઇચ્છા ધારણ કરીને, અહીં આવે.

૮ ઝસવેષુ શવસઃ ॥ અપ્સન્ત । અવસે ધનાય નરઃ સ નર । અન્યે ચિત્તમપિ સઃ ય્યોતિઃ વિદવ ।

૧ સઃ સમ્યેન પ્રાપ્તઃ ॥ ચિત્તમપિ સઃ ॥ સઃ દક્ષિણે કૃતાનિ સમૃત્તીતા । કીરિણા ચિત્તસઃ ધનાનિ સનિતા ।

૧૦ સઃ પ્રામેભિઃ સનિતા । સઃ રથેભિઃ । વિશ્વાભિઃ કૃષિભિઃ અવવિદે જુ । સ પૌત્યેભિઃ અંશસ્તી ॥ અગિમ્ ॥

૧૧ પુરુહૂતઃ સઃ જામિભિઃ અજામિભિઃ ॥ વા મીન્દે ॥ એવં સમજાતિ, અપાં તોઽસ્ય તનયસ્ય જેવે મહત્વાનુદ્ધ નઃ જતી ભવતુ ।

૧૨ સઃ વજ્રમૃત્, દશ્યુહા, ભીમઃ, ઉગ્રઃ, સદસ્રચેતા, શતનીધઃ, ઋધ્વા । શવસા ચન્દ્રીપ ॥ ન, પાવજન ॥

અટ્ટ ૧ અઘ્યા ૭ વ ૧૦, ૧૧] કવ્વેદ: . [મળ્લ ૧ અનુ ૧૫ સ્વ ૧૦૦

દુલોકની પ્રબલ તથા ત્વેચયુક્ત ગર્જના પ્રમાણે આનું વજન સ્વર્ગલોકને પણ ઢાંકી દે અને જોરથી ગર્જના કરે છે. (અનેક પ્રકારના) લાલ તથા સંપાત્ત તેની પાસે ચાલી આવે છે. આ ઇન્દ્ર, મરૂતોની સાથે, અમારૂં સંરક્ષણ કરવાની ઇચ્છા ધારણ કરીને, અહીં આવે. ૧૩

જેના સામર્થ્યને લીધે તેનું માહાત્મ્ય તથા કીર્તિ પણ દુલોક તથા ભૂલોકને સર્વત્ર તથા સતત વ્યાપ્ત કરી નાંખે છે તે (ઇન્દ્ર) અમારા અર્ચનથી સંતુષ્ટ થઇને અમને (સંકટો-માંથી) પેલીપાર લઈ લાવે. આ ઇન્દ્ર, મરૂતોની સાથે, અમારૂં સંરક્ષણ કરવાની ઇચ્છા ધારણ કરીને, અહીં આવે. ૧૪

જેના સામર્થ્યના અંત દેવ, દેવતા, મર્ત્ય, અથવા ઉદકો-આમાંથી કોઇને પણ જડયો નથી અને જે પોતાના બલથી દુલોક તથા ભૂલોકનું આક્રમણ કરે છે તે ઇન્દ્ર, મરૂ-તોની સાથે અમારૂં સંરક્ષણ કરવાની ઇચ્છા ધારણ કરીને, અહીં આવે. ૧૫ (૧૦)

આ સામર્થ્યવાન દેવ તેના રથમાં વિરાજમાન થયો હોય છે ત્યારે તેના રથની ધુસરીનું વહન કરનાર, કિંચિત્ રક્તવર્ણ તથા કિંચિત્ રથાભવર્ણ, એવી તેની દુલોકમાં નિવાસ કરનારી દેહીપ્રમાન તથા મુંદરં ઘોડી મુજશ્વને સંપાત્ત અર્પણ કરવા માટે માનવસમુદાયમાંથી આનંદે (આવતી) દેખાય છે. ૧૬

હે ઇન્દ્ર, મુજશ્વ, અમ્બરીષ, સહદેવ, ભયમાન તથા સુરાધ-આ વૃષાગિરના પુત્ર, પોતપોતાના મિત્રગણસહ, સામર્થ્યવાન એવો જે તું તેના સન્માનાર્થે, આ તારૂં આનંદ-દાયક સ્તોત્ર ગાય છે. ૧૭

૧૩ દિવ. ધિમીયાન્ ત્વેષ રવથઃ" ન તસ્ય સ્વર્ગાઃ વગ્નઃ કન્દતિ । સવયઃ ધનાનિ સ સચન્તે ।

૧૪ વસ્ય શવસા માન ડવય અજસ વિશ્વતઃ સીં રોદસી પરિબ્રુજન્, સ. કનુભિ." મન્દસાનઃ પારિપન્ ।

૧૫ દેવાઃ, દેવતા, મર્તાઃ, આપઃ જન યસ્ય શવસ અન્ત ન આપુઃ સ્વશ્વસા" સ્મા દિવઃ જ પરિવ્રજ સઃ ગદચન્ ૬ન્દઃ નઃ ક્ત્વી ભવ્તુ ।

૧૬ ૧૬પ્ત્વ ત રથ ધૃત્યુ વિચ્રતી રોદિત્ રથાવા દુષ્ણ" મુમદશુ. સ્વમી." જુઝાશ્વસ્ય રાયે નાહુધીપુ" ૧૧પુ મન્દ્રા વિચ્રન્તઃ ।

૧૦ ૬ન્દ, વાર્ષાગિરઃ, જુઝાશ્વઃ, અમ્બરીષ, સહદેવઃ, ભયમાન, સુરાધઃ, પ્રદિભિઃ" વૃષ્ણે તે ઇતન્ ત્યત્ ૧૧પઃ ૨૧પ નનિ મુજાન્તઃ ।

અટ્ટ ૧ અઘ્યા ૭ વ ૦ ૧૧, ૧૨] કૃત્વેદઃ [મળ ૦ ૧ અનુ ૧૬ સૂ ૧૦ ?

જેનું અનેક (લક્ષતજન) આવાહન કરે છે એવા તે (ઇન્દ્રે) પૃથિવીપર દુધ લોક તથા પીડા આપનારા શત્રુનું ક્રમે ક્રમે હનન કરીને અને પોતાનાં શસ્ત્રોથી તેમને પ્રહાર કરીને વધ કરી નાંખ્યો. તે વળધારી દેવે તેના તેજસ્વી મિત્રોની મદદથી ભૂમિ પ્રાપ્ત કરી લીધી. ૧૮

હમેશાં ઇન્દ્ર અમને મંગળ આશીર્વાચન આપનાર હો. (એને લીધે) અમારા માર્ગમાં કોઈપણ વિધ્ન ન આવતાં (ખરેખર) અમને સામશ્યની પ્રાપ્તિ થશે. આ અમારી વિનંતિને મિત્ર તથા વરુણ તથા તે જ પ્રમાણે અદિતિ, મિત્ર, પૃથ્વી તથા દુલોકનું પણ અનુમોદન મળે. ૧૯ (૧૧)

સૂક્ત ૧૦૧.

જપિ-આગ્નિસ કૃત્વ ૧. દેવતા-ઇન્દ્ર ૨.

જેણે અગ્નિશ્યાને હાથે, જેની સંતતિ કૃષ્ણવર્ણ છે એવી લોકોના વધ કરાવ્યો તે આનાં દાયક ઇન્દ્રને, હવિસહ, એક સ્તોત્ર અર્પણ કરે. તે અમારા સંરક્ષક થાય માટે, તેના મિત્રત્વની ઇચ્છા રાખીને, અમે તેને દક્ષિણ દિશામાં ઇષ્ટાગ્નિસ કરનાર પરાક્રમી દેવ મરૂતો સહવર્તમાન નિમંત્રણ કરીએ છીએ. ૧

જેણે કોધેના આવેશમાં વ્યસનો વધ કર્યો, જેણે સંભરને માર્યો, તથા જેણે ભક્તિહી પિપ્રુતનું પણ હનન કર્યું, જેનો નાશ કરવાનું શક્ય ન હતું તેવા શુશ્વનો પણ જેણે નાશ કર્યો તે ઇન્દ્રના મિત્રત્વની ઇચ્છા રાખીને, અમે તેને મરૂતો સહવર્તમાન નિમંત્રણ કરી છીએ. ૨

દુલોક તથા પૃથિવી લોક જેનું મોટું પરાક્રમ છે, જેની આજ્ઞામાં વરુણ રહે છે, ભોળ પણ જેની આજ્ઞામાં છે, તથા જેની આજ્ઞાને સર્વ નદીઓ પણ અનુસરે છે તે ઇન્દ્રને મિત્ર ત્વની ઇચ્છા રાખીને અમે મરૂતો સહવર્તમાન નિમંત્રણ કરીએ છીએ. ૩

૧૦ પુરુહતઃ પૃથિવ્યા દસ્યુઃ સિમ્વનુઃ-ચ એવે. હતાં શર્વાં નિર્વહીતં. સુવન્નઃ શિત્વ્યેમિઃ સન્ધાનિ ક્ષેપ સન્નત, સૂર્ય સન્નત, અપ સન્નત.

૧૧ ઇન્દ્રઃ વિશ્વાદાઃ નઃ અગ્નિઃ કાઽપિતુ. અગ્નિવદ્વતાઃ વાજં સતુયામ.

૧ યઃ ઋજિશ્વના કૃષ્ણગર્ભાઃ નિરદ્યન્ મન્ત્રિમિતુમત્ વચઃ પ્ર અર્વત. અવરયવ. વજ્રદશિર્ગ મદ્યવ ૧૧૦ સન્નવાય હવામદે.

૨ યઃ જહવ, જન મ મુના વ્યસ, ય. શમ્બર, ય. અમત પિપ્રુ મદ્ય, યઃ ઇન્દ્ર અગ્નિઃ કૃષ્ણ વિશ્વાન મદ્યવત સદ્યાય હવે. મદ્ય.

૩ દાવાનુશ્વિતી સય મદ્ય પદ્ય, યદ્ય વતે વરણ, યદ્ય સૂર્ય, યદ્ય દુર્યવ વતે વરણ, નસ્ય સૂર્ય, ય ન દ્યદાજ વત પિ-ધવ સર્વાત, મદ્યવત સદ્યાય દવામદે.

જે અંશોનો પ્રભુ છે, ધેનુઓનો પણ જે પ્રભુ છે, જે (આ સર્વને) વશ રાખે છે, જે (સર્વને) સન્માનને પામેલો હોઈને પ્રત્યેક કૃત્યમાં જેનું અસ્તિત્વ દૃગ્ગોચર થાય છે, તથા હવે અર્પણ ન કરનાર (અલક્ષ્ય) ગમે તેટલો પ્રભુ હોય તો પણ તેનો જે વધ કરે છે તે ઈન્દ્રને, તેના મિત્રત્વની, ઇચ્છા રાખીને અમે મરૂંતો સહવર્તમાન નિમંત્રણ કરીએ છીએ. ૪

સર્વ પ્રાણીઓનો જે પ્રભુ છે, જેણે લક્ષિતશીલ ઉપાસક માટે પ્રથમતઃ ધેનુની પ્રાપ્તિ કરાવી, તથા જેણે હુષ્ લોકોને દૂર નીચે કેંક્રી દીધા તે ઈન્દ્રને, તેના મિત્રત્વની ઇચ્છા રાખીને, અમે મરૂંતો સહવર્તમાન નિમંત્રણ કરીએ છીએ. ૫ (૧૨)

શૂરોએ જે હાંક મારવા ચોગ્ય છે તથા ભીડ જનોથી પણ જે હાંક મારવા ચોગ્ય છે, યુધ્ધમાંથી) નાશી જનાર જેને આબ્ધાન કરે છે તથા (યુધ્ધમાં) વિજયી થયેલા પુરુષ પણ જેને આબ્ધાન કરે છે, સર્વ જગે પણ જે ઈન્દ્રની સંગતિની ઇચ્છા રાખી છે તે ઈન્દ્રને, તેના મિત્રત્વની ઇચ્છા રાખીને, અમે મરૂંતો સહવર્તમાન નિમંત્રણ કરીએ છીએ. ૬

આ પ્રજાવાન (ઈન્દ્ર) રૂદ્રોની જ. દિશામાંથી આવે છે, અને આ રૂદ્રો સહવર્તમાન તે યુવતી પણ તેનું વિશાલ તેજ પ્રસારે છે. (ભક્તોનાં) સ્તોત્રો આ કીર્તિમાન ઈન્દ્રનું જ અર્ચન કરતાં હોય છે. અમે પણ તેનું જ મિત્રત્વની ઇચ્છા રાખીને તેને મરૂંતો સહવર્તમાન નિમંત્રણ કરીએ છીએ. ૭

મરૂંતો સહવર્તમાન હોનાર હે (ઈન્દ્ર), સર્વદેવ એકત્ર થનાર એકાદ મોટે ઠેકાણે તું આનંદ કરતો હોય અથવા એકાદ ભુદ્ર સ્થલે જ તું આનંદમાં (એકો) હોય તો પણ ત્યાંથી આ અમારા યજ્ઞતરફ આગમન કર. સત્યમાં સતોષ માનનાર હે દેવ, તારા પ્રેમને લીધે અમે આ હવિ તૈયાર કરેલ છે. ૮

૪ યઃ અધાનાં, યઃ ગર્વાં ગોપતિઃ વશી, ય આરિતઃ કર્મણિકર્મણિ રિધરઃ, ય. રૂદ્રઃ વીર્યોઃ વિઃ અહુ-
ન્તઃ વધઃ, મરૂતસઃ સદયાય હવામહે ।

૫ યઃ વિશ્વાય જગતઃ પ્રાણતઃ પીત, ય. મરૂતેણ પ્રથમઃ ગા. અવિન્દત્, ય. દસ્યુન્ અપરાન્ અવાતિરન્,
મરૂતન્તઃ સદયાય હવામહે ।

૬ યઃ શૂરેભિઃ દમ્યઃ. યઃ ચ ભીરુભિઃ, ય. ધાવદ્ભિઃ દ્યુવે, ય. ચ જિગ્યુભિઃ, ય. રૂદ્રઃ વિશ્વા બુવના અભિ
ત્યુ, મરૂતસઃ સદયાય હવામહે ।

૭ વિચશનઃ દદાણાં પ્રદિશાણિ । રૂદ્રેભિઃ યોષા ષ્ણુ પ્રયઃ જનુતે । મર્તાયા ધૃત્વં રૂદ્રં અભિ અર્ચંતિ ।
મરૂતઃ સદયાય હવામહે ।

૮ મરૂતઃ, યત્ વા પરમે સપાર્થ, યત્ વા અરમે જુજન્ માદયાથે, ભતઃ નઃ અપર અચ્છ આ યાદિ ।
પશુપ. તાયાં હવિઃ ચક્રમ ।

મણ્ડ ૧ અધ્યા ૭ વ ૧૩, ૧૪] કૃષ્ણવેદ: [મણ્ડ ૧ અનુ ૧૫ સૂ ૧૦૨

હે વીર્યશાલી ઇન્દ્ર, તારીકપર પ્રેમ રાખીને અમે સોમરસ તૈયાર કર્યો, તથા, હે સ્તુતિના સ્વીકાર કરનાર દેવ, તારા પ્રેમથી પ્રેરિત થઈને જ અમે હવે પાણી તૈયાર કર્યો. તેટલામાટે, હે અશ્વપર આરૂઢ થનાર ઇન્દ્ર, તું તારા ગણેશહિત કુશાસનપર વિરાજમાન થઈને મરૂતો સાથે આ યજ્ઞમાં આનંદ કર.

તારા જે પીતવર્ણ અશ્વ છે તેમની સાથે (આ યજ્ઞમાં) આનંદ કર. તું તારા હોઠ ઉઘાડ અને તારા (સુંદર) મુખનાં બન્ને ભાગ હવાવવા માંડ. હે ઉત્તમ મુકુટવડે શોભનાર ઇન્દ્ર, તને તારા અશ્વો લઈ આવે. અમારા હવિમાં રૂચિ આણીને તું તેમનું સેવન કર. ૧૦

જે ઠેકાણે મરૂતોની સ્તુતિ ચાલીને હોય છે તેનું સંરક્ષણ કરનાર આ (ઇન્દ્ર) જ છે. ઇન્દ્રની જ કૃપાને લીધે અમે સામર્થ્યની પ્રાપ્તિ કરી લઈ ચક્રીયું. આ અમારી વિનંતિને મિત્ર તથા વરૂણ તથા તે જ પ્રમાણે આદિતિ, (સિન્ધુ, પૃથ્વી તથા યુલોક) પાણી અનુભોદન આપે. ૧૧ (૧૩)

સૂક્ત ૧૦૨.

॥ કૃષિ-મદિરસ કુસ. । દેવતા-આમિ. ॥

(હે ઇન્દ્ર) જે અર્થે તારું મન આ સ્તોત્રમાં આસક્ત થયેલું હોય છે તે અર્થે આ ઉત્કૃષ્ટ સ્તોત્ર તું જે શ્રેષ્ઠ દેવ તેને હું અર્પણ કરું છું. આનંદોત્સવપ્રસંગે અથવા લાભ-સ્રમયે (બન્ને વખતે) જે વિનંતીને હોય છે તે ઇન્દ્રને જોઈને, તેના સામર્થ્યને લીધે દેવોને હર્ષ થયે. ૧

આની પ્રીતિ સપ્તનદી ભરીને લઈ બધે છે અને આના સુંદર દેહને સ્વર્ગ તથા ભૂમિ (બન્ને) વિશાલ લોકો પારણ કરે છે. ખરેખર, હે ઇન્દ્ર, તારીપર (અમારી) શ્રદ્ધા જોમે માટે જ આ ભાનુ તથા ચન્દ્ર, અમને પ્રકાશ આપવા માટે, એકમેકનો ભેટો ન થવા દેતાં, સંચાર કરે છે. ૨

૧ હ્રદય, દન્દ, લાયા હોન મુખમ । મદ્યવાહ, લાયા હવિ: ચક્રમ નિપુલ, ' અથ સ્વગ્ન: વર્હિવિ મરિગન પદે મરદિ: માદયત્વ ।

૧૦ દન્દ, ચે તે હરિભિ: માદયત્વ, ચિત્રે વિશ્વત, ધેને' વિ ચત્રત્વ । મુશિત્ર, ત્વા દયત્વ. આ વદન્તુ । ૩-૪૧" ન: હમ્યાનિ પ્રતિ જુપત્વ ।

૧૧ મરુતોદયત્વ દૃગ્નયત્વ' મોષ. વર દન્દેજ વાજ સનુગમ ।

૧ ૨૧ તે પિવન્ત અસ્ય સોત્રે ભાગ્નૈ' મહો દન્તો પિવ મહ: તે પ્ર - ૨૨ । ૩૨૨૨ે પ્રવૈ' ચ લામાદિ ત' ૨૨ દેવાઃ ધવણ બનદન્ ।

૨ ૨૨ નય: અસ્ય ધવ. વિવ્રતિ । શૃણો' ઘાઘાઘના રયંત વતુ ૨૨ ૨૨ સૂવંચન્દમણ મલ્લ મં. ૨ । વિતપુર' ૬ ૨૨૨: ।

અટ્ટ ૧ અધ્યા ૦ ૭ વ ૧૪, ૧૫] કૃત્વેદઃ યજ્ઞ ૧ ધનુ ૧૫ સુ. ૧૦૨

હે ઉદાર (ધંદ્ર), જે તારો વિજયી રથ પ્રાપ્ત થતા અમને આનંદ થાય છે તે રથનું (તેના યોગે) અમને (સંપત્તિની) પ્રાપ્તિ થાય માટે, તું રક્ષણ કર. હે અનેક (મહત્તોથી) સ્તુતિ કરાયેલા ઉદાર ધંદ્ર, મનઃપૂર્વક તારા પર પ્રેમ કરનાર અમને યુદ્ધમાં સુરક્ષિત પાલુ અર્પણ કર. ૩

તું અમારો મદદગાર હોવાથી અમને નહનાર શત્રુને અમે (ખાતરીથી) છુટીશું. (સોમરસના) હવિ તને ત્યારે ત્યારે અર્પણ થાય ત્યારે ત્યારે અમારા પક્ષના રક્ષણાય તું ઉભો રહે. હે ધંદ્ર, અમારે માટે સુલભ યજ્ઞવના સાધન (નિર્માણ) કર, અને હે ઉદાર દેવ, શત્રુના સામર્થ્યને (પુરેપુરું) તોડી નાખ. ૪

સંપત્તિને ધારણ કરનાર હે (ધંદ્ર), તારી કૃપાદૃષ્ટિની ઉત્કટ ઇચ્છા શાખીને તારૂં સ્તવન તથા પૂજન કરનાર જન નાનાવિધ છે. પરંતુ તું કેવલ અમને જ લલ પ્રાપ્ત કરી આપવાની ઇચ્છાથી રથમાં આરૂઢ થા. હે ધંદ્ર, તારી મન પ્રવૃત્તિ ખરેખર અતિશય વિજયશાલી હોય છે. ૫ (૧૪)

તેના કાહુ ગોધન છુટી આણે છે તેના યુદ્ધસામર્થ્યની સીમા નથી. તે શ્રેષ્ઠ છે. પ્રત્યેક કૃત્યમાં તે સેંકડો રીતે મદદ કરવાને સમર્થ છે. તે યુદ્ધ કરવામાં નિપુણ છે. આ ધંદ્રની કોઈપણ કૃત્યના કરી શકશે નહિ તેના (આદ્રિતીય) સામર્થ્યને ક્ષીપ તે પ્રમાણ જ થઈ શકે છે તેથી તેની સેવા કરનારા લોક તેને અનેક તરેહથી બોલાવે છે. ૬

માનવીમાં તારો (પ્રસાર પામેલો) યથા સેંકડો લોક કરતા—સેંકડો કરતાં પણ અધિક લોક કરતાં—સહસ્રાવધિ લોક કરતા પણ—અધિક છે. જેના સામર્થ્યનું માપ કંઈપણ કરી શકાય તેમ નથી એવા તને અમારી ઉત્કૃષ્ટ સ્તુતિઓએ પ્રેતસાહન દીધું અને માટે જ. શત્રુનાં પુરોના વિધ્વંસ કરના હે દેવ, તું રક્ષસોના નાશ કરવાને સમર્થ થાય છે. ૭

૧ મયવન, ય તે જિત્ર (રથ) સગમે અનુમદામ, નત રથ સાતયે પ્ર અવ સ્મ । પુરસ્તુત મયવન દન્દ્ર, મનસા લાયદ્વા ન ન ભાગા શર્મ ચચ્છ ।

૨ લવા યુજા કૃત કવ જયમ । મરેમરે ભરમાક અસા ઉત્ત અવ । દન્દ્ર, અસ્મભ્ય સુગ વરિવ ” કૃષિ । તયવન ઘટ્તૂના વૃષ્ણા ॥ ૬૩ ।

૫ ધનાનાં ધર્ત, અવસા લા દવમાલા ચિપ યવ શ્મે જના નાના હિ । અસ્માક સાતયે મ્મ રથ આ તિષ્ઠ । દન્દ્ર, તવઃ મનઃ નિશ્ચત જિત્ર હિ ।

૬ વાહુ ગોઝિતા, દન્દ્રઃ અમિતવનુ સિમ ” કર્મનુકર્મન સતમૃતિ, સ્વચક્ર, ” અન્દ્ર, ” બોઝમા પ્રતિમાન । અથ સિધાસવઃ જના વિદ્યન્ત ।

૭ મયવન, ટિષ્ઠિતુ તે જાત ઉત્ત ક્રતાત, ઉત્ત ન મૂયસ ઉત્ત સદસ્યાત રિરિચે । અમાત્ર ” લા મહી પિરવા તિરિય, અથ, પુરન્દ્ર રૂપાણિ જિત્રેમ ।

અષ્ટ ૧ અધ્યા ૭ વ ૦ ૧૫, ૧૬] ઋગ્વેદ: [મણ્ડ ૧ અનુ ૧૫ સૂ ૧૦૩

હે માનવોના ત્રણ, ત્રણ ભૂલોક, અથવા (સ્વર્ગલોકનાં) ત્રણ દેદીપ્યમાન પ્રદેશ, તારા સામર્થ્યનું ત્રિગુણિત પ્રમાણ છે. આ આખલ ભુવનો કરતાં પણ તું અધિક મોટો થયો છે. હે ઇંદ્ર ઘણા પ્રાચીન કાળથી તને જન્મથીજ કોઈ થતું નથી.

દેવોમાં પ્રથમ અમે તને હાક મારીએ છીએ. યુદ્ધમાં તું જ વિજય મેળવનાર નીકળ્યો. એવો આ ઇંદ્ર આ (સ્તવન) કર્તાને માની તથા સ્ફૂર્તિ સંપન્ન કરે, તથા અમને (સંપત્તિની) પ્રાપ્તિ થાય માટે તે અમારો રથ સવની આગળ લઈ જાય.

હે ઉદાર દેવ, નાનાં યુદ્ધમાં તથા મોટા સંગ્રામોમાં તું જય મેળવે છે પણ કદિ પણ સંપત્તિને અટકાવી રાખતો નથી. તું ઉત્ત્ર જ છે, તો પણ અમારા રક્ષણાર્થ તું સર્જન થાય માટે તને અમે અધિક ઉત્તેજન આપીએ છીએ. માટે હે ઇંદ્ર, અમે જ્યારે જ્યારે તારૂં પૂજન કરીએ તે તે વખતે અમારો ઉત્કર્ષ કરતો જા.

ઇંદ્ર અમને હમેશાં મંગળ આશીર્વાચન દેનાર હો. (એ યોગે) અમારા માર્ગમાં કાંઈ પણ વિઘ્ન આવતાં (ખરેખર) અમને સામર્થ્યની પ્રાપ્તિ થયે. આ અમારી વિનંતિને મિત્ર, સિન્ધુ, પૃથિવી તથા ઘુલોકનું પણ અનુમોદન મળે.

સૂક્ત ૧૦૩.

॥ ઋષિ-આત્રિરસ કૃત્સ । દેવતા-ઇન્દ્ર ॥

અમે ઠગોચર થનાર તારા શ્રેષ્ઠ સામર્થ્યનું વિદ્વાન લોકોએ, પ્રાચીન કાળમાં, અતિ ઉચ્ચ ગૌરવ કયું હતું. તારી શક્તિનો એક અંશ પૃથિવીપર દૃષ્ટિએ પડે છે તથા એક અંશ સ્વર્ગ લોકમાં અનુભવમાં આવે છે, અને જે પ્રમાણે યુદ્ધકાળે (લડાઈનું) એક નિશાન ખીન્ન પાસે જઈને મળે છે તે પ્રમાણે (તારી શક્તિના તે જાને ભાગ તારામાં) એક જ થાય છે.

૮ વૃષ્ટે, તિલ્લ: ભૂમી:; ગ્રીણિ રોચના, ઓજસ: ત્રિવિષ્ટિધાતુ પ્રતિમાન । દ્વ વિથ ભુવન અતિ વવશિષ્ઠ ।
ઇન્દ્ર, સનાત્ જનુષા અયતુ: અસિ ।

૧ દેવેષુ પ્રથમ ત્વાં હવામહે । પૂતનાયુ ત્વ સસહિ: વમૂય । ૭: ઇન્દ્ર: ન: ક્ષય ઉપમન્યુ ડદ્મિદ, પ્રસવે
રથ પુર: કૃણોતુ ।

૧૦ મયવન્ ઋષેષુ મહત્સુ ચ આજ્ઞા ત્વ જિગેય, ધના ન દરોધિથ । ત્વા ઉપ અવજે ચ ધિધીમસિ" ।
અથ ઇન્દ્ર, હવનેષુ ન. ચોદય ।

૧૧ ઇન્દ્ર: વિશ્વાદ્ય ન: અધિવક્ષા અસ્તુ । અપરિદ્વિતા. વાજ સનુયામ ।

૧ તત્ત્વે તે દ્વ પરમ ઇન્દ્રિય કવય. પુર પરાવં. અધ્યરયન્ત અથ દ્વ અન્યત્ સમા, મન્યત્ દિવિ ।
સમના દ્વ કેતુ: દ્વ સ પૃચ્ચવે ।

મહા ૦ ૧ અધ્યા ૦ ૭ વ ૦ ૧૬, ૧૭] ઋગ્વેદ : [મણ્ડ ૦ ૧ અનુ ૦ ૧૫ સૂ ૦ ૧૦૩

તેણે પૃથિવીને ધારણ કરીને તેના વિસ્તાર કર્યો, અને તેના વજ્રવડે (વૃત્રને) ભારીને તેણે ઉદકોનો માર્ગ ખુલ્લો કર્યો. એ ઉદાર દેવે અહીંના વધ કર્યો, તેણે રૌહિણીનો ઉચ્છેદ કર્યો અને તેણે પોતાના સામર્થ્યથી વ્યસને માર્યો. ૨

‘પોતાનું’ વજ્ર લઈને તથા પોતાના સામર્થ્ય પર વિશ્વાસ રાખીને તેણે શત્રુનાં પુરોનો વિધ્વંસ કરતાં તેના (સૈન્યને) પગનીચે ચગદી નાંખ્યું. હે વજ્રધર ઈન્દ્ર, તું સર્વ જાણતો હોવાથી શત્રુ પર તારાં આયુધ છોડ તથા તારા પર વિશ્વાસ રાખનાર (ભક્તોનું) બલ તથા વૈભવ વૃદ્ધિગત કર. ૩

વજ્રધારી તથા ઉદાર ઈન્દ્રે દરેકનો વધ કરવા માટે તેમના પર હલ્લો લઈ જતાં પોતાની કીર્તિ વધારીને જે નામ મેળવ્યું તે જ શાંસનીય નામ તે ઔદાયશીલ દેવે આ માનવ-કાલમાં પણ તેના ભક્તોના હિત માટે રાખ્યું છે. ૪

તેનું તે વિપુલ તથા અતિશય વૃદ્ધિ પામેલું (સામર્થ્ય) અવલોકો તથા તે ઈન્દ્રની શક્તિ પર વિશ્વ સંમૂકો. તેણે જ ધેનુની પ્રાપ્ત કરી લીધી, અન્ન મેળવ્યા, ઔષધિ સંપાદન કરી, ઉદકો છૂટી આણ્યાં તથા અરણ્યોનો કળાને લીધો. ૫ (૧૬)

રસ્તામાં અટકાવનાર (તટકર) પ્રભાણે જે શૂર અભક્તોનો પ્રથમ આહરસત્કાર કરીને, પછીથી તેમની સંપત્તિનો ભંગ કરતો અને આગમન કરે છે, તે અનેક પરાક્રમ કરનારા સામર્થ્યવાન, બલશાલી તથા સત્યશક્તિયુક્ત (ઈન્દ્ર માટે) આપણે સોમરસ રોધાર કરવે, ભયભી. ૬

૨ સઃ પૃથિવી ધારયત્ પ્રવયત્ ચ । વજ્રેણ હતા અપઃ નિઃ સસર્જ । અર્હિ ગદન્ તૈદિણ અગિત્, મયવા દાત્રીભિઃ વ્યસ અહન્ ।

૧ જાતુર્મર્મા, ઓજઃ પ્રદધાનઃ પુરઃ વિભિન્દન્ દાસી. વિ અચરત્ । વઙ્ગિન્, વિદ્વાન્ દરયવે હેતિ અસ્ય દન્, ભાયે સહઃ શુભ્ન વર્ધય ।

૪ વઙ્ગો મુનુઃ દરયુદ્ધત્યાવ ઉપવયત્ અવશ્વે યન્ નામ દધે હ તન્ કીર્તિ-ય નામ મયવા દમા માનુષા ગુણાનિ ઝનુરે વિઙ્ગત્ ।

૫ તત્ અસ્ય દદ્ મુરિ પુટ્ પદયત્ । દદ્તસ્ય ત્રીર્વાય અત્ ધદન । સઃ મા. અભિન્દત્, સ. અશ્વન્ અભિન્દત્, સઃ ઓર્ધ્વા, સઃ અપઃ, સઃ વનાનિ ।

૬ ય. ઘટ્ઠઃ પરિપ ધો દદ્ અવયવન્. દેદ્, દાદાવ વિભજ, ઇતિ, મુરિકર્ત્ત્ત્વે, રૂપભાવ, રૂણે, સત્ત્વ-ગુણાનિ મોમ મુન્નવામ ।

અવૃં ૧ અવ્યાં ૭ વં ૧૭, ૧૮] કૃત્વેદઃ [મુળકં ૧ અનુ ૧૫ સૂં ૧૦૪

હે ઈન્દ્ર, નિદ્રિત* થયેલા અહીંને તે વજ્રવડે ભગૃત કર્યોઃ એ તે (ખરેખર) બાણે કે અત્યંત મોટું શસ્ત્રનું* કાર્ય કર્યુંઃ તું આનંદિત થતાં વેતજ (અખિલ) દેવપત્ની (સર્વ) પક્ષી તથા સકલ દેવને પણ આનંદ થયો. ૭

હે ઈન્દ્ર, ત્યારે તે શુશ્લુ ત્રિષુ, કૃયવ, તથા વૃતનો વધ કર્યો ત્યારે તે શમ્બરનાં પુરોનો પણ (વિધ્વંસ કર્યો). આ અમારી પ્રાર્થનાને મિત્ર, વરણ, તથા તેજ પ્રમાણે આદર્શ, સિન્ધુ, પૃથિવી, તથા ઘુસોડકું પણ અનુમેદન મળે. ૮ (૧૭)

સૂક્ત ૧૦૪.

॥ ઋષિ-આત્તિરસ કુત્સ । દેવતા-દન્દ ॥

હે ઈન્દ્ર, તું વિરાજમાન થાય તે માટે આ આસન* તૈયાર કર્યું છે. અથ જેમ (આનંદથી) ખોખારવા* લાગે છે તે પ્રમાણે (આનંદથી) આનો સ્વીકાર કર. પક્ષી પ્રમાણે (વેગવાન) તારા ઘોરા (હમણાં) છોડ. વને, રાત્રિએ અથવા દિવસે (સતેવથી) લઈ જનાર તારા અશ્વોને તું (હવે) છોડ. ૧

તે પુરુષ, તેમણે સંસાર પણ થાય તે હેતુથી, ઈન્દ્ર પાસે ગયા. તે પણ તે (તેમનાજ) માર્ગ તરફ જશે નહિ શું ? (સર્વ) દેવ (મળીને) હૃષ્ટ શકુનો શુસ્તો શમાયો* અને અમારો વર્ણના લોકને તે કલ્યાણના માર્ગ તરફ લઈ લાય. ૨

ખીલના મનમાંનું બાણનાર (તે કપટીએ) પાણીમાં ફીણ- (ખરેખર) તમામ ફીણ જ ભરી રાખ્યું, અને (સ્વતઃ તે) કૃયવની ખાયડીમાત્ર દુધથી સ્નાન કરે છે. શાશ્વાના પમળમાં* તે ખૂટી બાવ ! ૩

૭ દન્દ, યત સસન્ત* વક્ત્રે અયોધયઃ તન્ પ્ર* દ્વ વીર્વ ચક્ર્ય. । હપિત ત્તા અનુ પન્તીઃ, વયઃ, વિષે દેવાઃ ચ ત્તા અનુ અમદન્. ।

૮ દન્દ, યદા ઘ્રુષ્ણ, પિતુ, કૃયવ, દન અવપીઃ સવરસ્ય પુરઃ વિ ।

૧ દન્દ તે નિરંદે યોનિઃ* અચ્ચરિ । વયઃ વિનુચ્ય, દોષા વત્તોઃ પ્રપિલ્લે વહીયસઃ અધાન્ અવસાય, સ્નાનઃ* અર્થો ન ત આ નિપોદ ।

૨ સ્વે નરઃ ક્રત્વે દન્દ શુઃ તાન્ અપ્વનઃ સયઃ ચિર યગમ્યાન્ નુ ? દેવાઃ દામસ્ય મન્તુ ધતન્, તે નઃ વર્ણે શુવિતાય આ વશન્. ।

૩ વેનવદાઃ ઉદન્ પદ્મ સ્મના અવ મરતે, સ્મના અવ નરતે । કૃયવસ્ય વોષે ધોરેય ધાતઃ તે સિમ્મના પ્રસન્* હોતે સ્વાહા ।

આયુ ઉપર (આકાશમાં) હતો. તેના નાભિસ્થાને જગત્માં અધિકાર ફેલાવ્યો હતો. પરંતુ તેના પુરાતન સામર્થ્યવટે (ઈંદ્ર) તેમાંથી (સહજ) તરી ગયો. તથા તેની પર તે શૂર પોતાનો અધિકાર પ્રસ્થાપિત કર્યો. તે વીરની પત્ની-અજસી તથા કુલિશી-એ ઉદકોમાં ગતિ ઉત્પન્ન કરીને તે (આયુને) પાણીથી ભરી નાખ્યો.

જે અર્થે તે દુષ્ટ રાક્ષસનો માર્ગ દૃષ્ટિએ પડવા લાગ્યો છે અને પોતાના ઘરનો રસ્તો બાબુનારો સ્ત્રી જે પ્રમાણે ત્યાં બાય છે તે પ્રમાણે તે ઠેક ત્યાં નીકળ્યો છે, તે અર્થે, હે ઉદાર દેવ, અમારો નાશ થવા દઈશ નહિ તથા જે પ્રમાણે એકાદ વિપયાસકત પુરુષ પોતાની સંપત્તિ ઉડાવી નાંખે છે તે પ્રમાણે અમને લુપ્તી જઈશ નહિ.

હે ઈંદ્ર, સૂર્ય, ઉદકો, નિષ્પાપપણું તથા સર્વ જીવોમાં પ્રશંસનીય સ્થિતિની અમને પ્રાપ્તિ થવા માટે તું અમારી પાસે ગ્હે. અમે તદ્દન છુપાવી રાખેલી સંપત્તિનો નાશ થવા દઈશ નહિ. પ્રત્યક્ષ શરીરગળા જ એવો જે તું શ્રેષ્ઠ દેવ, તેની પર અમારો વિશ્વાસ છે.

હે ઈંદ્ર. મરી એવી (મન પૂર્વક) સમજણ છે કે અમે તારા પર વિશ્વાસ મૂક્યો છે. તું સામર્થ્યવાન છે માટે તું અતિશય સંપત્તિ તરફ અમને પ્રેરણા કર. અને ભકતોએ જેને આવાહન કયું છે એવા (હે ઈંદ્રદેવ) અમને સુધા લગે ત્યારે અન્ન પક્ષી (પુગ પાટા), તેમજ અમ. રૂંઘર બાંધવાનું અપૂર્ણ રાખવ. દઈશ નહિ.

હે ઈંદ્ર અમારો વધ કરીશ નહિ, અમને નાંખી દઈશ નહિ તથા અમની ઉપભોગની વસ્તુ અમારી પાસેથી લઈ લઈશ નહિ. હે સામર્થ્યવાન તથા ઉદાર (ઈંદ્ર) ગર્ભમાં હોવાવાળી અમારી સંતાતિનો નાશ કરીશ નહિ-અનેક શિશુઓને પલ્લુ જે એકંદમ જન્મ આપે છે તેવાં પાત્રો તું ફેાડીશ નહિ.

૪ ઉપરલઘ આયો નભિ સુયોપૃૃવાંનિ પ્રતિરતે । શૂર રુટિ । અજસી કુલિશી, વીરપત્ની, પવ દિવાના. ઉદભિ ભરતે ।

૫ ચત્ર દસ્યોઃ રયા નીવા પ્રતિ અદર્શિ, સદન જનતી બોક અચ્છ ન, ગાત, અથ, મથવન્, નઃ મા ચરૂતાત્ત દત્ત, નિર્ધર્યા મધાં રથ, ન મા પરમા પરા દા ।

૬ રુદ્ર, સઃ ૧ નઃ રૂઘ, સં અષ્ટુ, અનાગરતે, જીવગસે આ મજ । ન અતરાં મુર્જ મા આ રિરિપઃ તે મહતે ક્રિત્રિયાન પ્રદ્વિત ।

૭ અથ તે અર્ન્ધ ધ્રુવ ન્યાયિ મયેઃ રૂપા મહતે ધનાય ચંદસ્વ । પુરુહૂત રુદ્ર, નઃ કુપ્યદ્રવ, વયઃ રાઉતિ, અટંત યાંતે, મા દા. ।

૮ રુદ્ર ન મા વધી, મા પરા દાઃ ન દ્રિયા યોજનાનિ તા પ્ર મોવી. મથવન્ ચક્ર, ન આળ્ઙા મા નિઃ મેત । સદજગુરાધિ ન. વાત્રા મા મેત્ ।

અને આવ. સોમ તને અત્યંત પસંદ છે એવું કહેવાય છે (માટે) આ સોમરસ અને કાઢ્યો છે તે પી અને આનંદિત થા. તું અનેક સ્થલે વ્યાપી રહ્યો છું. તું (આ સોમરસ) પેટમાં રેડ અને સામર્થ્યવાન થા. જ્યારે અમે તને હાક મારીએ ત્યારે અમારા પિતા પ્રમાણે (અમારી હાક) સાંભળ.

સૂક્ત ૧૦૫.

॥ ऋषि-अन्निरस इत्स । देवता-आग्नि ॥

અંદ્રમા જળમાંથી ઢોડતો જાય છે તથા આ સુંદર પાંખોતું (પક્ષી) આકાશમાં ઢોડે છે. જેનાં અંગે (છેડા) સોનાનાં છે એવી આ આ વિજળીને પણ તમારું સ્થાન કયું તે (ખરા-ખર) ખબર નથી. હે દુલોક તથા ભૂલોક, આ મારી પ્રાર્થના લક્ષમાં લ્યો. ૧

પોતાના ઇર્ષ્યાર્થની ઇચ્છા કરનાર મનુષ્યને ઇચ્છિત વસ્તુ પ્રાપ્ત થાવ છે અને ભાર્યો પતિની ભેટ થાય છે. તે બન્ને વીચું સંપન્ન ઉઠકને ઐરણ્ય કરે છે તથા તે (પરસ્પરને) આપીને તે પૈકી પ્રત્યેક જણ આનંદ (સ્વતંત્ર) આનંદ પ્રાપ્ત કરી લે છે. હે દુલોક તથા ભૂલોક, આ મારી પ્રાર્થના લક્ષમાં લ્યો. ૨

હે દેવ, આ તેજ સ્વર્ગમાંથી કંદિપણ ચ્યુત ન થાવ. અમને હિતકારી જે સોમ તે જ્યાં ન હોય તેવે સ્થાને અમે કંદિપણ ન હોઈએ. હે દુલોક તથા ભૂલોક, આ મારી પ્રાર્થના લક્ષમાં લ્યો. ૩

હું (સર્વમાં) છેવટના યજ્ઞને (એક પ્રશ્ન) પૂછું છું. તે (સર્વનો) રૂપ હોવાને લીધે તેનો ઉત્તર આપશે તે પૂર્વેનું સત્ય કયાં સંતાઈ ગયું? કયા નવીન મનુષ્ય પાસે તે (ગયું) છે? હે દુલોક તથા ભૂલોક, આ મારી પ્રાર્થના લક્ષમાં લ્યો. ૪

૧ અર્વાંદ આ રિદિ । રવા સોનકમ આદુઃ; અય સુતઃ; તસ્ય પિવ । ઉદ્યમ્વાઃ જટરે આ શુદત્સ । દ્યુમાનઃ પિતા રવ નઃ શશ્વદિ ।

૧ ચન્દ્રમાઃ અપ્સુ અન્તઃ સુપર્ણઃ દિવિ આ પાવતે । હિરણ્યનેમયઃ વિશુતઃ વઃ પદં ન વિન્દન્તિ । રોદસી મે અસ્ય વિતં ।

૨ અર્ચન. યં અર્ચે રત્ન કમ્, જાયા પતિ આ યુવતે । શુભ્ય પયઃ તુજાતે, પરિદાય રસં રુદે ।

૩ દેવાઃ, અરઃ સ્વઃ દિવઃ પરિ મો શુ અવ પાદિ । શમ્ભુવ સોમ્યસ્ય શ્વતે કદા ચન મા ભૂમ ।

૪ અયમ યજ્ઞ પૃચ્છામિ । સઃ દત્તઃ તત્ત્વિ નોચતિ । પૂર્યે કત્ત ક મત ? તત્ત્વ કઃ નૂતનઃ તત્ત્વિ વિભર્તિ ?

અટ્ટ૦ ૧ અધ્યા૦ ૭ વ૦ ૨૦,૨૧] ઋગ્વેદઃ [મણ્ડ૦ ૧ અનુ૦ ૧૫ મૂ૦ ૧૦૫

દુલોકના ત્રણે દેદીપ્યમાન પ્રદેશમાં જે નિવાસ કરે છે એવા હે દેવો, તમારું સત્ય કયું ? તમને (મેં) પૂર્વે અર્પણ કરેલી આહુતિ ક્યાં ગઈ ? હે દુલોક તથા ભૂલોક, આ મારી પ્રાર્થના લક્ષમાં લ્યો.

૫ (૨૦)

તમારા સત્યનું પરિપાલન કયું ? વરૂણની (અમૃત) દૃષ્ટિ કઈ ? ઐષ્ટ અયમાના માર્ગે, અમે અમારું યુરું ધરુચનારાં લોકોની દરકાર ન રાખતાં કેવી રીતે આગળી જઈએ ? હે દુલોક તથા ભૂલોક, આ મારી પ્રાર્થના લક્ષમાં લ્યો.

૬

જે પહેલાં સોમરસ તૈયાર કરીને અનેક (સ્તોત્રો) બોલતો હતો તેજ હું છું. પરંતુ એકાદ તૃષાર્ત મૃગને જે પ્રમાણે વડ ખાઈ જાય છે તે પ્રમાણે (હંમણાં) મને ચિંતા ખાઈ જાય છે. હે દુલોક તથા ભૂલોક, આ મારી પ્રાર્થના લક્ષમાં લ્યો.

૭

જે પ્રમાણે શોક્યો (ભેગી થાય એટલે તે બન્ને વરૂથી ધણીને) સંતાપવા માંડે છે તે પ્રમાણે મારી (કૃશ થયેલી) પાંસડીઓ મને બન્ને વરૂથી પીડે છે. હે અત્યંત સામર્થ્યવાન દેવ, મને તારી સ્તુતિ કરનાને, જે પ્રમાણે ઉંદર (કોઠારની પછવાડેથી) દોરોઓ ખાઈ જાય છે તે પ્રમાણે, ચિંતા ખાઈ જાય છે. હે દુલોક તથા ભૂલોક, આ મારી પ્રાર્થના લક્ષમાં લ્યો.

૮

આજે (ભાનુનાં) સાત (રંગનાં) કિરણો પ્રસરેલાં છે તેમનીજ નીચે મારી નાલિ (હઘાડી) પડી છે. આપ્ય ત્રિત આ જાણે છે અને કોઈપણ માયાણુ આપ્ત તેને મળી આવે માટે તે પ્રાર્થના કરે છે. હે દુલોક તથા ભૂલોક, આ મારી પ્રાર્થના લક્ષમાં લ્યો.

૯

૫ અમી યે દેવાઃ દિવઃ ત્રિપુ રોચને આ રચન, વઃ ઋતમ્ કઠ્ઠ, અનૃત કઠ્ઠ ? વઃ પ્રત્ના આહુતિઃ ક ?

૬ વઃ ઋતસ્ય ધર્ગસિઃ કઠ્ઠ ? વરુણસ્ય ચક્ષુષ કઠ્ઠ ? મહઃ અર્ચમ્ણ. પથા દુઢ્ઠઃ ? કઠ્ઠ અતિ ક્રામેમ ?

૭ યઃ પુરા યુતે વાનિ ત્રિત વદામિ સઃ બહ અસ્મિ । ત મા, રુઢઃ તૃણજ યુગ ન, આપ્યઃ વ્યન્તિ ।

૮ સગલીઃ સ્વ પર્ણવઃ મા અનિતઃ ય તપન્તિ । યતક્રતો તે સ્તોતાર મા આપ્યઃ ? ચિદ્મા ? ન વિ બદન્તિ ।

૯ અમી યે સપ્ત રદાયઃ તત્ર મે નામિઃ આવતા । આપ્ય. ત્રિતઃ તત્ર વેદ । સઃ જામિત્વાય રેભસિ ।

અદૃઃ ? અધ્યા૦ ૭ વ૦ ૨૧, ૨૨] કૃગ્વેદઃ . [મણ્ડ૦-૧, અનુ૦ ૧૫ સૂ૦ ૧૦૬

જે આ પાંચ પ્રબળ દેવ વિસ્તીર્ણુ ઘુલોકના, મધ્યભાગમાં વિરાજમાન થયા છે તે મારી સ્તુતિ શ્રવણ કરીને દેવોના સમુદાયમાં પાછા ગયા. હે ઘુલોક તથા ભૂલોક, આ મારી પ્રાર્થના લક્ષમાં લ્યો. ૧૦ (૨૧)

ઘુલોકના સીમાન્ત પ્રદેશપર આ સુંદર પાંખોવાળાં પક્ષી વિરાજમાન થયાં છે, તથા તે આ વિસ્તીર્ણુ ઉદકમાંથી પણ તરી જનાર વડૂને, માર્ગમાંથી હાંકી કાઢે છે. હે ઘુલોક તથા ભૂલોક, આ મારી પ્રાર્થના લક્ષમાં લ્યો. ૧૧

હે દેવ, પ્રશંસનીય તથા (ભકતોનું) કંઠ્યાણ કરનાર એવું તે ઉત્તમ સ્તોત્ર તુદનુ નવીન છે. (આ જો) મહાનદીઆ (પોતાના પ્રવાહની સાથે) (દેવોના) નીતિનિયમનનો પ્રસાર કરે છે, તથા ભાતુએ (આદે તરફ) સંત્ય પ્રસાર્યું છે. હે ઘુલોક તથા ભૂલોક, આ મારી પ્રાર્થના લક્ષમાં લ્યો. ૧૨

હે અગ્નિદેવ, દેવોની સાથે તે તારૂં (સર્વપ્રસિદ્ધ) આપત્વ છે, તથા તેની (સર્વત્ર) પ્રશંસા પાત્ર થાય છે. (તેટલામાટે) તું જેમ મનુના યજ્ઞમાં વિરાજમાન થયો હતો તેમ અત્રે અમારેમાટે વિરાજમાન થા અને અત્યંત પ્રજાશીલ હોવાને લીધે તું દેવોને અમારા યજ્ઞ પહોંચાડ. હે ઘુલોક તથા ભૂલોક, આ મારી પ્રાર્થના લક્ષમાં લ્યો. ૧૩

સર્વ દેવોમાં અત્યંત પ્રજાશીલ તથા બુદ્ધિમાન એવો આ અગ્નિદેવ, મનુના યજ્ઞપ્રમાણે અમારા યજ્ઞમાં સ્થિત થઈને અમારા હૃદિ દેવોને પહોંચાડે છે. કારણ હૃદિ પહોંચાડવાનું કામ તેનું જ છે. હે ઘુલોક તથા ભૂલોક, આ મારી પ્રાર્થના લક્ષમાં લ્યો. ૧૪

૧૦ એ અમી પચ્ચ ઉક્ષણ. મહઃ દિવઃ મધ્યે તસ્યુઃ પ્રવાચ્ય સપ્રીચીનાઃ દેવતા નિ વચ્ચુઃ સુ ।

૧૧ એતે સુપર્નાઃ દિવઃ શારોધને મધ્યે આસતે । તે યદ્વતીઃ અપઃ તરન્ત વૃક પચઃ સેષન્તિ ।

૧૨ દેવા, તન્ ઉગમ્ય દિત સુપ્રગાચન નચ્ચ । ક્ષિન્ધવઃ શ્વત અપેન્તિ, સુર્યઃ સધ્ય તતાન ।

૧૩ ગાં, દેવેષુ તવ ત્વન્ ઉગમ્ય આચ્ય અસ્તિ । સઃ વિદુદરઃ મનુષ્યન્ નઃ આ સત્ત. "દેવાર વચિ ।

૧૪ દેવેષુ વિદુદરઃ મેધિરઃ હોતા અગ્નિઃ દેવઃ મનુષ્યઃ આ સત્ત દેવાન્ અરણ્દ દવ્યઃ સુદુરિત્તિ" ।

અવૃ ૧ અધ્યા ૭ વ૦ ૨૨, ૨૩] ઋગ્વેદઃ [મણ્ડ ૧ અનુ ૧૫ સૂ ૧૦૫

વરૂણ જ સ્તોત્ર રચવાની પ્રેરણા કરે છે. (અને તેથી જ સારો) માર્ગ" કયો તેનું જ્ઞાન હોવાવાળા દેવની અમે સ્તુતિ કરીએ છીએ. (ભક્તોનું) હૃદય તથા અન્તઃકરણ તે જ પ્રકટ કરે છે. (ખરેખર આજ) નીતિનો (પુનઃ) નવીન ઉદય થાવ. હે ઘુલોક તથા બુલોક, આ મારી પ્રાર્થના લક્ષમાં લેયો. ૧૫

આદિત્યનો જે આ આકાશમાંનો માર્ગ (સર્વની) સ્તુતિને પાત્ર થાય તેવી રીતે તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે તેનું અતિક્રમણ, હે દેવ, તમારાથી પણ કરી શકાયું નહિ તથા, હે મર્ય, તમારી પણ દૃષ્ટિએ તે પડતો નથી. હે ઘુલોક તથા બુલોક, આ મારી પ્રાર્થના લક્ષમાં લેયો. ૧૬

ત્રિત કુવામાં પડ્યો" માટે પોતાના રક્ષણ માટે તે દેવોને હાંક મારે છે. બૃહસ્પતિએ તેના સંકટમાંથી" બચાવ કરીને તેની તે બૃમ સાંભળી. હે ઘુલોક તથા બુલોક, આ મારી પ્રાર્થના લક્ષમાં લેયો. ૧૭

હું માર્ગમાં જતો હતો તેવામાં મને એક વખત એક લાલ રંગના વરૂણે જોયો. પછી (કામ કરી કરીને) પીકમાં" કળ ચહોડતા સુતારપ્રમાણે તે ધીમે ધીમે" ઉઠ્યું અને (મારી પાછળ) ચાલવા માંડ્યું. હે ઘુલોક તથા બુલોક, આ મારી પ્રાર્થના લક્ષમાં લેયો. ૧૮

આ સ્તોત્રના યોગે ઈન્દ્રકૃપા સંપાદન કરીને અમે, અમારી સાથેના સર્વ યોદ્ધાઓ સહિત, અમારા સંકટમાંથી મુરંક્ષિતપણે પાર પડીએ. આ અમારી પ્રાર્થનાને મિત્ર તથા વરૂણ તથા તે જ પ્રમાણે, અદિતિ, સિન્ધુ, પૃથિવી, અને ઘુલોકનું પણ અનુમોદન મળે. ૧૯ (૨૩) (૧૫)

૧૫ વરુણઃ પ્રદા કુળોતિ । ત મનુવિદે" ર્મદે । દુદા મતિ કર્ણોતિ । જુત નન્યઃ જાયતો ।

૧૬ દેવાઃ, લઘૌ યઃ આદિત્યઃ દિવિ પન્થાઃ પ્રવાણ્ય કૃતઃ સઃ ન અતિક્રમે । મર્તાસઃ, તં ન પદ્યમ ।

૧૭ કૃતે અવહિતઃ" ત્રિતઃ ઋતયે દેવાન્ દન્તે । વૃહસ્પતિઃ મહૂરજાન્" ઋક કૃણ્યન્ તત્ત શુભાવ ।

૧૮ પપા યન્ત મા અરણઃ રુકઃ સ્તરુન્ દદર્શં દિ । શૃષ્ટયામયી" તથા ક્ષમ નિચાપ્ય" ઉત્ ત્રિદીતે ।

૧૯ દના મનુવેણ દન્તવન્તઃ પૌત્રીઃ વયં રુજને અભિ રયામ ।

અપ્પ ૧ અધ્યા ૭ વ ૨૪] ક્રમેદઃ [ષણ્ડ ૧ અનુ ૧૬ મૂ ૧૦૬

અનુવાક ૧૬.

સૂક્ત ૧૦૬.

॥ કૃષિ-આદિરસ કુત્સ । દેવતા-ઇન્દ્ર ॥

અમે અમારા સંરક્ષણ માટે ઇન્દ્ર, મિત્ર, વરુણ, અગ્નિ, મરુદ્ગણ તથા અદિતિને આમંત્રણ કરીએ છીએ. પ્રત્યક્ષ વૈભવ જ એવા આ ઉદાર દેવો, જેમણે એકાદ ગાડીને અડચણવાળી જગ્યામાંથી કાઢે તે પ્રમાણે, અમને સર્વ સંકટમાંથી બહાર કાઢો. ૧

હો દેવ, તમને સર્વને ઉદ્દેશીને જે અમે યજ્ઞ કરીએ છીએ તત્પ્રીત્યર્થ અત્રે આવો. હો દેવ, તમે હુડીનું હનન કરીને અમરા કલ્પલુકર્તા થાવ. પ્રત્યક્ષ વૈભવ જ એવા આ ઉદાર દેવો, જેમણે એકાદ ગાડીને અડચણવાળી જગ્યામાંથી કાઢે તે પ્રમાણે, અમને સર્વ સંકટમાંથી બહાર કાઢો. ૨

સ્તુતિ કરવાને સર્વથેવ યોગ્ય એવા પિતર અમારું સંરક્ષણ કરો, અને નીતિનિયમોને ઉત્તેજન આપનાર તથા દેવોને જન્મ આપનાર બન્ને દેવી પણ અમારું સંરક્ષણ કરો. પ્રત્યક્ષ વૈભવ જ એવા આ ઉદાર દેવો, જેમણે એકાદ ગાડીને અડચણવાળી જગ્યામાંથી કાઢે તે પ્રમાણે, અમને સંકટમાંથી બહાર કાઢો. ૩

સામર્થ્યવાન નરેશ સત્ત્વ અત્રે સ્તવન કરતા અમે જેનીપાસે વીરોને નિવાસ હોય છે એવા ધૃત્વાદેવને ઉત્તમોત્તમ હવિશી અર્ચન કરીએ છીએ. પ્રત્યક્ષ વૈભવ જ એવા આ ઉદાર દેવો, જેમણે એકાદ ગાડીને અડચણવાળી જગ્યામાંથી કાઢે તે પ્રમાણે, અમને સર્વ સંકટમાંથી બહાર કાઢો. ૪

હો બૃહસ્પતિદેવ, અમારે માટે સદોદિત (સર્વ) માર્ગ સુલભ કર. જ્ઞાનવાને હિતકારક એવું જે કંઈ સૌખ્ય, તારે શરણે આવનારા માટે જ તે સખી મુકયું હોય તેની અમે તારીયસે ધ્યાન કરીએ છીએ. પ્રત્યક્ષ વૈભવ જ એવા આ ઉદાર દેવો, જેમણે એકાદ ગાડીને અડચણવાળી જગ્યામાંથી કાઢે તે પ્રમાણે, અમને સર્વ સંકટમાંથી બહાર કાઢો. ૫

૧ ઇન્દ્ર, મિત્ર, વરુણ, અગ્નિ મહત્ત્વ ધર્મ, અદિતિ, કત્તવે દક્ષમહે । મુદાનવઃ વસવઃ, યુર્ગાવ' રયં ન રવશ્વરમાન અદસઃ નઃ નિ વિરન્ન ।

૨ આદિત્યઃ, સર્વતાતયે તે આ ગત । દેવાઃ વ્રતર્ણેણ સંયુગઃ મૃત' ।

૩ સુન્વચનઃ પિતરઃ નઃ અવન્તુ, ઉત ક્ષત્રધા દેવગુરે દેવી ।

૪ શાન્તિન નરાસંસ દદ્ શાન્તિયન્ ક્ષયદ્વીરં વૃષભ મુઞ્ઞે ર્મદે ।

૫ વૃદાપવે, સદ દન્ નઃ મુગ કપિ । યન્ તે યોઃ મનુર્દિન્ સં તદ્ ર્મદે ।

અષ્ટ૦ ૧ અધ્યા૦ ૭ વ૦ ૨૪,૨૫] ઋગ્વેદઃ [મण्ड० ૧ अनु० ૧૬ सू० ૧૦૭

કૃપમાં પડેલાં કુતસ ઋષિએ, પોતાના સંરક્ષણમટે, વૃત્રના વધ કરનાર સામર્થ્યવાન ઈન્દ્રને વિનંતિ કરી. પ્રત્યક્ષ વૈશવ જ એવા આ ઉદાર દેવો, જે પ્રમાણે એકાદ ગાડીને અડચણવાદી જગ્યામાંથી કાઢે તે પ્રમાણે, અમને સર્વ સંકટમાંથી બહાર કાઢો. ૬

(સર્વ) દેવોસહ અદિતિદેવી અમારૂં સંરક્ષણ કરો. અને અમારો પાલનકર્તાદેવ પણ, અમારા તરફ યત્નિચિત્ત) હૃદય ન કરતાં અમારૂં સંરક્ષણ કરો. આ અમારી પ્રાર્થનાને મિત્ર તથા વરુણ, અને તે જ પ્રમાણે અદિતિ, સિન્ધુ, પૃથિવી, તથા દુલોકપ્તુ પણ અનુમોદન મળે. ૭ (૨૪)

સૂકત ૧૦૭.

॥ ઋષિ-અગ્નિરસ કુત્સ । દેવતા-ઇન્દ્ર ॥

યંત્ર દેવોની ઉત્તમ કૃપા સંપાદન કરી લેવામાં સાધનભૂત થાય છે. હું આદિત્યો, તમે (અમને) સૌખ્ય અર્પણ કરનાર થાવ. જે તમારી અનુગ્રહબુદ્ધિ સંકટમાંથી ઉત્તમ સંરક્ષણ કરે છે તે અમારી તરફ વળે. ૧

અગ્નિરસનાં સ્તોત્રોએ જેમનું સ્તવન કર્યું છે એવા દેવ (અમારાપર) કૃપા કરવામાટે અમારાં તરફ આવે. ઇંદ્ર તેના સર્વ સામર્થ્યસહ, મરુત દેવ, (ખીજા સર્વ) મરુતોસાથે, તથા અદિતિ આદિત્યો સાથે (અને આવે અને) અમને સૌખ્ય અર્પણ કરે. ૨

આ અમારી સ્તુતિ ઇંદ્ર, વરુણ, અર્ધમા તથા સપિતાપણ સારી રીતે સ્વીકારે. આ અમારી વિનંતિને મિત્ર તથા વરુણ તથા તે જ પ્રમાણે અદિતિ, સિન્ધુ, પૃથિવી તથા દુલોકપણ અનુમોદન આપે. ૩ (૨૫)

૬ ऋते निरादकः कृतमः वृत्रहन राजीपति इन्द्र उतये अहूत ।

-૭ દેવી અદિતિઃ દેવઃ ન. નિ પાતુ । પ્રાતા દેવ અપ્રયુચ્છન્ પ્રાયતા ।

૧ यह देवानां मुत्रं प्रति एति । आदित्याय, गृह्यन्त. मरुत । या अहोः चिद् वरिवोचित्तप असद वः शुभतिः अर्वाची मा वरुण ।

૨ અગ્નિરસો અમિ । સ્તુતમના. દેવાઃ અવસા નઃ ઉપ આ ગમન્તુ । ઇન્દ્રિયેઃ ઇન્દ્ર, મરુદ્ધિઃ મરુતઃ, આદિત્યેઃ અદિતિઃ નઃ શર્મ ચક્તુ ।

૩ તત્ત્વ નઃ ઇન્દ્રઃ, તત્ત્વ વરુણઃ, સન્ અમિ, તત્ત્વ અર્ધમા, તત્ત્વ સપિતા ચનઃ પાતુ ।

સૂક્ત ૧૦૮.

॥ ઋષિ-આત્તિરસ કુલ્લ । દેવતા-દન્દ્રામિ ॥

હે ઈન્દ્ર તથા અગ્નિદેવ, જે તમારો અત્યંત આશ્ચર્યકારક રથ (માર્ગ) કમણ કંતાં) અગિલ વિશ્વેાનું આવલોકન કરે છે તે રથમાં અન્ને જણ સાથે બેસીને (અત્રે) આવો તથા આ સોમરસ કાઢી મૂક્યો છે તેનું પ્રાશન કરો. ૧

હે ઈન્દ્ર તથા અગ્નિદેવ, આ સર્વ જગત તેના વિસ્તીર્ણ આકારને લીધે જેટલું ઉંડું પ્રસરેલું છે તેટલો આ સોમ તમારા પ્રાશનમાટે ભરપૂર હોઈને તમારા મનમાં સર્વતાપરી આનંદકારક થાવ. ૨

તમે ખરેખર ઉત્કૃષ્ટ રીતે ઉત્તમ નામ મેળવ્યું છે તથા વૃત્તનું હનન કરનાર તમે (ખરેખર) ઉત્કૃષ્ટ કૃતિ કરનાર છો. માટે (આ યજ્ઞમાં) ઉત્કૃષ્ટ રીતે વિરાજમાન થઈને, હે સામ-થર્થવાન ઈન્દ્ર અને અગ્નિ, તમે આ સામર્થ્યપ્રદ સોમરસનું પ્રાશન કરો. ૩

હે ઈન્દ્ર અને અગ્નિદેવ, અગ્નિ પ્રદીપ્ત કર્યો પછી જે તમને ભૂષણો યજ્ઞાયાં છે, જેમને માટે યજ્ઞચમસ ઉચ્ચ કરવામાં આવે છે, તથા જે તમે દક્ષિણપર વિરાજમાન થયા છો તે આ ત્રિપ્ત સોમરસ તૈયાર કરતાંની સાથે, અમ.સાપર કૃપા કરવાની ઇચ્છા કરીને, અત્રે આવો. ૪

હે ઈન્દ્ર અને અગ્નિદેવ, જે વીરક્રમોં (આજ પર્યંત) તમે કર્યાં, જે (નાના પ્રકારનાં) રૂપો તમે દાખવ્યાં તથા જે (અનેક) પદાર્થો તમે કર્યાં, તેનું—તથા જે તમારાં મિત્ર-ત્વનાં કૃપો પુરાતન ક્ષત્રી પ્રખ્યાત છે તે સર્વનું—સ્મરણ કરીને આ (અમે) તૈયાર કરેલા સોમરસનું પ્રાશન કરો. ૫ (૨૬)

૧ ઇન્દ્રામી, યઃ વા ચિત્રતમઃ રથઃ વિશ્વાનિ મુલનાનિ અભિચેદ્ તેન સસ્ય* તરિનાંજા આંયાત અવ ગુતરસ્ય સોમસ્ય પિબત ।

૨ ઇન્દ્રામી, વાયવ્ દદ્ વિશ્વ મુલન ઉદ્યચ્ચા* વરિમતા ગર્ભાર અસ્તિ તાચાન્ અવ સોમઃ વાતવે અણુ મુલન્યાં મનસે અર અણુ ।

૩ સયસ્ક મ્દ્ર નામ ચક્રાપે દિ, ઉત રુનહનો સપ્રીચીના સ્યઃ રૂપશા ઇન્દ્રામી, સાન્ત્વા નિષગ રાખ. સોમસ્ય આ રૂપેષા ।

૪ ઇન્દ્રામી, અમિપુ સમિદ્દે* આનજાના, ચતયુચા, વર્દિઃ તિસ્તિગગા, તૌર્જઃ સોમઃ વરિદિર્જાનઃ, મૌન નસાય નર્વાહ્ આ ચત ।

૫ ઇન્દ્રામી, યાનિ વીર્વાનિ, યાનિ રૂપાનિ ઉત રૂપશનિ ચક્રુઃ ચ વો પ્રત્તાનિ શિશાનિ મુલ્ચા, તેનિઃ મુતસ્ય સોમસ્ય પિબત ।

અટ્ટ૦ ૧ અધ્યા૦ ૭ વ૦ ૨૭] કૃગ્વેદઃ [મળ્લ૦ ૧ અનુ૦ ૧૬ સૂ૦ ૧૦૬

જે અર્થે પ્રથમ તમારા (દર્શનની) ઈચ્છા મનમાં ધરીને હું, જોલ્યો—‘આ સોમરસ અમારા જ (યજ્ઞમાંથી) ઉપાસકોએ’ તને અર્પણ કર્યો હોવો જોઈએ’—તે અર્થે તે મારી ખરી ભક્તિ તરફ જોઈને (તમે) આવો અને આ (અમે) તૈયાર કરેલા સોમરસનું પ્રાશન કરો. ૬

હે યજ્ઞાહ્નિ ઇંદ્ર અને અગ્નિદેવ, જો તમે તમારા મંદિરમાં, એકાદ વિક્રાન્ ભક્તને (થેર) અથવા એકાદ રાજાના (યજ્ઞમાં) આનંદ કરતા એક હો તો ત્યાંથી પણ, હે સામર્થ્યવાન્ દેવો, (અને) આવો અને અમે તૈયાર કરેલા સોમરસનું પ્રાશન કરો. ૭

હે ઇન્દ્ર અને અગ્નિદેવ, જો તમે યદુ, ધૃવંશ, કુહુ અથવા પુરના સદનમાં હો તો ત્યાંથી પણ, હે સામર્થ્યવાન્ દેવો, (અને) આવો અને અમે તૈયાર કરેલા સોમરસનું પ્રાશન કરો. ૮

હે ઇન્દ્ર અને અગ્નિદેવ, જો તમે પૃથિવીના તદન નીચેના પ્રદેશમાં હો અથવા વચલા અરવા ઉપરના પ્રદેશમાં હો તો ત્યાંથી પણ, હે સામર્થ્યવાન્ દેવો, (અને) આવો, અને અમે તૈયાર કરેલા સોમરસનું પ્રાશન કરો. ૯

હે ઇન્દ્ર અને અગ્નિદેવ, જો તમે પૃથિવીના તદન ઉપરના પ્રદેશમાં હો અથવા વચલા અથવા નીચેના પ્રદેશમાં હો તો ત્યાંથી પણ, હે સામર્થ્યવાન્ દેવો (અને) આવો અને અમે તૈયાર કરેલા સોમરસનું પ્રાશન કરો. ૧૦

૧ યજ્ઞ પ્રથમ માં જ્ઞાન. અથવા “અય સોમઃ નઃ અર્ધુરઃ” વિદ્યુત્વઃ;” તો યજ્ઞો ધ્રુવો અગ્નિ આ યાત દિ ।

૨ યજ્ઞાદ્રા દન્દ્રામી, યત રંચ દુરોજે, યજ્ઞ દ્વાપિ રાજાનિ વા મદધ; અતઃ, જ્ઞાનો, પરિ આ યાત દિ ।

૩ દન્દ્રામી, યજ્ઞ યદુપ્ત સુવર્ણેય યજ્ઞ દુત્પ, અનુપ્ત, પૂરુષ સ્થઃ, અતઃ, જ્ઞાનો, પરિ આ યાત દિ ।

૪ દન્દ્રામી, યજ્ઞ અવમર્યા પૃથિવ્યાં, મધ્યમર્યા ઉત પરમર્યા સ્થઃ, અતઃ, જ્ઞાનો, પરિ આ યાત દિ ।

૫ દન્દ્રામી, યજ્ઞ અવમર્યા પૃથિવ્યાં, મધ્યમર્યા ઉત અવમર્યા સ્થઃ, અતઃ, જ્ઞાનો પરિ આ યાત દિ ।

અટ્ટ૦ ૧ અધ્યા૦ ૭ વ૦ ૨૭, ૨૮] ઋગ્વેદઃ [મણ્ડ૦ ૧ અનુ૦ ૧૬ સૂ૦ ૧૦૧

હે ઇન્દ્ર અને અગ્નિદેવ, જો તમે સ્વર્ગમાં, પૃથિવીપર, પર્વતપર, વનસ્પતિમાં અથવા ઉદકોમાં હો તો ત્યાંથી પણ હે સામર્થ્યવાન્ દેવો (અત્રે) આવો અને અમે તૈયાર કરેલા સોમરસનું પ્રાશન કરે. ૧૧

હે ઇન્દ્ર અને અગ્નિદેવ, તમે સૂર્યોદય વખતે જો કે સ્વર્ગ લોકના મધ્ય ભાગમાં જોશીને આનંદથી હવિતું સેવન કરતા હો તો ત્યાંથી પણ હે સામર્થ્યવાન્ દેવો (અત્રે) આવો અને અમે તૈયાર કરેલા સોમરસનું પ્રાશન કરે. ૧૨

હે ઇન્દ્ર અને અગ્નિદેવ, આ પ્રમાણે સોમરસનું પ્રાશન કરીને અમારે માટે સર્વ વૈભવો છતીને લઈ આવ. આ અમારો વિનંતિને મિત્ર તથા વરુણનું તથા તે જ પ્રમાણે અદિતિ, સિન્ધુ, પૃથિવી, તથા મુલોકનું પણ અનુમોદન મળે. ૧૩ (૨૭)

સૂક્ત ૧૦૯.

॥ ઋષિ-અઙ્ગિરસ કુલ્લ । દેવતા-આમિ ॥

મનમાં વૈભવની ઇચ્છા રાખીને હું (મને કોઈ) જ્ઞાતિબાન્ધવ અથવા આત્મ (મદદ કરશે ; એમ જાણીને તેમને) શેઘવ. લાગ્યે. પરંતુ હે ઇન્દ્ર તથા અગ્નિદેવ, તમારા મનની સૃષ્ટિ પણ મારા સંબંધી અન્ય પ્રકારની નથી. તથા (તેટલા જ માટે) આ બળવાન સ્તોત્ર મેં તમારા સન્માનાર્થે રચ્યું છે. ૧

એકાદ શુભ્રહીન જમાઈ કરતાં અથવા સાળા કરતાં પણ તમે વધારે ઉદાર રીતે દ્રવ્ય આપવાવાળા છો એવું મેં સાંભળ્યું છે. તેટલા માટે હે ઇન્દ્ર તથા અગ્નિદેવ, તમને સોમ-રસ અપણું કરીને હું આ નવીન સ્તોત્ર રચ્યું છું. ૨

૧૧ इन्द्राग्नी, यत् दिवि रसः, यत् पृथिव्या, यत् पर्वतेषु, ओषधीषु, अप्सु, अतः, इषणौ परि आ यात हि।

૧૨ इन्द्राग्नी, सूर्यस्य उदिता यत् दिवः मध्ये स्वभया मादयेधे, अतः, इषणौ, परि आ यात हि।

૧૩ इन्द्राग्नी, एव मुतस्य पपिवासा अस्मभ्य धनानि सजयत।

૧ इन्द्राग्नी, मनसा वस्यः इच्छन् शसः^૧ उत वा सज्जातान् वि अस्य हि। युवत પ્રમતિઃ મદ્ય અન્દ્યા ન મસિત। સઃ વાજ્યન્તી પિય વાં અતસમ્^૨।

૨ एवात्मन^૨ उत वा विज्यामानु प वा भूरिदावत्तए अथव हि। અથ, इन्द्राग्नी, युवन्तो योमत्त प्रदन्तौ नस्य स्तोम जनयामि।

અષ્ટ ૧ અધ્યા ૭ વ ૨૮, ૨૯.] ક્રમ્વદઃ [મળદ ૧ અનુ ૧૬ સૂ ૧૦૯

‘અમારો વંશવિચ્છેદ’ ન થાવ’ એવી પ્રાર્થના કરનારા તથા ‘પોતાના વડિલોતુ’ સામર્થ્ય પોતાની સંતતિમાં ઉતરે એવી ઇચ્છા રાખનાર જે સામર્થ્યવાન પુરૂષ સૌખ્યનો ઉપભોગ લેતા હોય છે તે કેવળ ઈન્દ્ર તથા અગ્નિની કૃપાને લીધે જ. (કારણ જુઓ, સોમરસ કાઢવા માટે તેમણે આણેલા) યજ્ઞપાપાણ સોમરસપાત્રની પાસે જ મૂકેલા (દિસે) છે. ૩

હે ઈન્દ્ર તથા અગ્નિદેવ, આ દિવ્ય-સોમરસ પાત્ર તમારા સંતોષ માટે ઘણી હેંડશથી સોમરસ કાઢી લે છે. તો હે અશ્વિની દેવ, તમારા મંગલ હસ્ત-તમારા સુંદર કર-હલાવતાં ફોડતા ચાલો અને (આ સોમરસ ઉઠકમાં નાંખીને) તેના પર મધુર રસનું સિંચન કરો. ૪

હે ઈન્દ્ર અને અગ્નિદેવ, મેં એવું સાંભળ્યું છે કે કુષ્ટોના હનન કરવાના કામમાં અને વૈભવ અર્પણ કરવાને પ્રસંગે આપ (સર્વ કરતાં) અધિક અધિકાર ચલાવો છો. ત્યારે, હે અનેક સ્થળોએ સંચાર કરનાર દેવો, આ યજ્ઞમાં કુશાસન પર અધિષ્ઠિત થઈને આ સોમરસથી સંતુષ્ટ થાવ. ૫ (૨૮)

હે ઈન્દ્ર અને અગ્નિદેવ, એકમેકને સુદ્ધાર્થ આવાહન કરનારા પુરૂષો કરતાં, પૃથિવી કરતાં, દુલોક કરતાં, મહા નદીઓ કરતા, પર્વતો કરતાં, અને આ વિના બીજા જે કોઈ લોક રહ્યા હોય તેમના કરતાં પણ તું શ્રેષ્ઠપણામાં અધિક છે. ૬

જેમના બાહુ વળ પ્રમાણે બલવાળા છે એવા હે ઈન્દ્ર તથા અગ્નિદેવો, અમારી પૂર્ણતા કરો, અમને શીખવો, આપના સામર્થ્યને ચોગે અમારું રક્ષણ કરો. આ જ ખરેખર તે બાતુનાં રક્ષિત, કે જેના સ્વરૂપમાં અમારા પૂર્વજે જઈ મળ્યા. ૭

૧ રમીન્ મા છેત્ર इति नापमानाः विवृणा क्षत्रीः अनुयच्छमानाः वृषणः इन्द्राग्निभ्यां क मदन्ति । ता हि अग्नी धिपणायाः उपरं ।

૨ इन्द्राग्नी, देवी धिपणा युवाभ्यां मदय उवाती सोम मुनोति । अश्विना, तौ मद्रहता सुपाणी आ धावत, अथ ननुना वृक्ष ।

૩ इन्द्राग्नी, वृषहते, वसुनः विभागे, युवा तपस्वतां सुधव । प्र चर्षणी, तौ अरिमन् यज्ञे बर्हिषि आसन्न सुतस्य मादवेयो ।

૪ इन्द्राग्नी, वृत्तनाह्वेषु चर्षणिभ्यः, वृष्णिन्दाः, दिवः च प्र रिरिचाये । महित्वा सिन्धुभ्यः प्र, गिरिभ्यः प्र, नन्दा विना मुयना वति ।

૫ वज्रबाहू इन्द्राग्नी, अरमान् वा भरत, द्रिधत, अचीनिः अयत । इमे तु ते सूर्यस्य रश्मय, देभिः नः पिनाः गविर् આગન્ ।

અટ્ટ ૧ અઘ્યા ૭ વ ૨૯, ૩૦] ક્રમ્બેદઃ [ઘણક ૧ અનુ ૧૬ મૂ ૧૧૦

શત્રુનાં નગરો ઉદ્ધસ્ત કરનાર હે ધન્ધ તથા અગ્નિદેવો, અમને સન્મર્ગે પ્રેરો, તથા
મારા હવિનો સ્વીકાર કરીને અમારું રક્ષણ કરો. આ અમારી પ્રાર્થનાને મિત્ર વરણ
તથા તેવી જ રીતે આદિત, સિન્ધુ, પૃથિવી તથા દુષોઽનુ પલ્લુ અનુમોદન મળો. ૮ (૨૯)

મૂકત ૧૧૦.

॥ ક્ષપિ-આગ્નિસ કૃત્વ । દેવતા-દન્દ્ર ॥

મારાં (યોજેલાં) કૃત્યો સમાપ્ત થયાં તથાપિ તે હું પુનઃ કરું છું. કારણ (જુઓ) એક
અત્યંત મધુર સ્તુતિ (જલૂના) ગૌરવાર્થ હું ગાઉં છું. આ અન્ને સર્વ દેવોને ઉદ્દેશીને
સોમરસનો) સમુદ્ર (ભરી) મૂક્યો છે. હે જલુઓ, તે સોમ 'સ્વાહા' એવો ઉચ્ચાર
કરીને તમને અર્પણ કરતાંની સાથે તમે (તેનો સ્વીકાર કરો તથા) તૃપ્ત થાવ. ૧

ન્યારે અજ્ઞાનમાંથી (સર્વથૈવ) નિર્મુક્ત તથા મારા (બહે) કોઈ આપ્ત જ એવા તમે
પુરાણ પુરૂષ (હવિના) ઉપલોગની ધૃષ્ટા રાખીને (તેમની પ્રાપ્તિના) ઉદ્યોગે લાભ્ય.
ત્યારે હે સુધન્વાના પુત્રો, આપનાં (પરાક્રમોનાં) કૃત્યોના શ્રેષ્ઠણને લીધે જ તમે તે
ઉદાર સંવિતા દેવના સદનમાં જઈ શક્યા. ૨

જેને કદિપલ શુપ્ત રાખવાનું શક્ય નથી એવા તે સચિતાનું યશ વર્ણન કરવાનો ન્યા
મે પરિશ્રમ લીધો ત્યારે માત્ર સંવિતાએ તમને અમરત્વ અર્પણ કર્યું; તે ઉદાર (ત્યા
વનો જે પીવાનો એક અમસ હતો તેના તમે ચાર અમસ કર્યાં. ૩

સતકર્મોનું ધણા ઉત્સાહથી આચરણ કરતાં દેવોની ઉપાસના કરનારા (જલુ) માનવ
હોવા છતાં પણ અમરત્વને પાળી ગયા. આ સુધન્વાના પુત્ર જલુ ભાનુનાં પણ દર્શન
પ્રાપ્ત થવાની યોગ્યતાએ ચઢીને એક વર્ષની અંદર, (જીભઓ તેમનાં સ્તોત્રો ગાય એવી)
પહંચીએ ચક્યા. ૪

૮ પુરુદસ દત્રામી, અસ્માન્ વિશ્વત, નરેણ અવત ।

૧ મે અપ ' તત તન્ જ પુનઃ તાચતે । સ્વાદિષ્ટા પીતિઃ ઉચ્ચાય શસ્યતે । અય રહ વિષદેવ્યઃ સમુદઃ,
જમવઃ સ્વાહાકૃતસ્ય સ નૃપુત ક ।

૨ યન્ અપાકઃ, મન કે ચિત્ર આપયઃ, પ્રાચઃ આમોગય' રચ્યતઃ જ એતન, સૌખ્યનાય, ચરિતસ્ય
નૃતના, રાદ્યુયઃ સંવિત્તુ' રહ અગચ્છત ।

૩ યન્ અગેષ્ઠ ધ્રુવચન્તઃ એતન તન્ સચિતઃ વ. અમૃતત્વ ના અમૃતવ । ત્વં ચિત્ર અમૃતસ્ય મધુન ચમસ
રુક સન્ત ચતુર્વંસ અહુણત ।

૪ તમી તરન્ગેન વિશ્વો' શાપતઃ મર્તાઃ સન્તઃ અમૃતસ્ય અનન્દ સૌખ્યનઃ મૂલચંદ્ર. જમવઃ સશ્વરે
પીતિમિ. સ અનૃપ્યન્ત ।

નટું ? અધ્યાનં ૭ વ૦ ૩૦, ૩૧] કૃત્વેદ : [મળદં ? અનું ૧૬ સૂં ૧૧૦

અમર દેવોના સમુદાયમાં પણ પોતાની કીર્તિ વધે તથા (એવી રીતે) એત્યંત ઉત્કૃષ્ટ યથા પોતાને પ્રાપ્ત થાય એવી ઇચ્છા રાખનાર ઋણુઓને (આખરે) માનવો તરફથી સ્તુતિ પ્રાપ્ત થઈને, તેમણે, જે પ્રમાણે જે તરની આંકણી થાય તે પ્રમાણે તેમનાં તેજસ્વી હૃથી-આરોથી, ઉધારા મુખનાં તે એક જ (યજ્ઞ) પાત્રની મોજણી કરી. ૫ (૩૦)

(આ ઋણુએ નીચે પદવી) ધ્યાનમાં લઈને અંતરિક્ષમાં વાસ કરનાર આ વીરોને પળીથી ઘૂત અર્પણ કરતા હોઈએ તે પ્રમાણે (એક) સ્તોત્ર અર્પણ કરીએ, આવો. આજ (પરમ) પિતાની સાથે તે તેમની ઉત્સાહ પૂર્વક કૃતિઓથી ઐક્ય પામ્યા અને સામર્થ્યની પ્રાપ્તિ કરી લઈને હિંચ રજોલોક પર આરૂઢ થયા ૬

ઋણુ જ અમારો પોતાના સામર્થ્યને લીધે નવીન આવેશ ચહેતો ઇંદ્ર છે. ઋણુ જ તેની શક્તિને લીધે તથા સંપત્તિને લીધે અમારું નિધાન તથા અમારો ઉદ્ધાર હાતા છે. હે દેવ, આપની કૃપાથી અમે, જે દિનો પર અમારો નિરંતર પ્રેમ રહેશે એવા એકાદ દિવસે, ભક્તિહીન લોકોનાં સૈન્યો પર વિજય મેળવીએ. ૭

ઋણુ, તમે જ એક (કૃત) અર્મમાંથી એક (ખરેખરી જીવતી) ગાય બનાવી તથા માતાનો તથા તેના વસંતો સમાગમ કરાવ્યો. હે સુધન્વાના પુત્ર, તમે અદ્ભુત કૃતિ કરીને આપના વચરક માતાપિતાનો પુનઃ તરૂણ કર્યાં. ૮

હે ઇંદ્ર, પરાક્રમને લીધે જ્યાં લાલ થવાનો સંભવ હોય એવા યુદ્ધમાં તારા સામર્થ્યથી અમારું રક્ષણ કર અને ઋણુઓ સહુર્વર્તમાન (આવીને) અમને આશ્ચર્યકારક સૌખ્ય અર્પણ કર. આ અમારી પ્રાર્થનાને મિત્ર તથા વરૂણ તથા તે જ પ્રમાણે અર્હતિ, સિન્ધુ, પૃથિવી તથા ઘુલોકનું પણ અનુમોદન મળે. ૯ (૩૧)

૧ અમૃતેષુ પ્રથઃ દૃષ્ટમાનાઃ ઉપમં નાધમાનાં ઉપલુતાઃ ઋણ્વઃ તેજનેનૌ દુરુ જેદમાનૌ પાત્ર દોષ્ણ દવ રિ મયુઃ ।

૧ યે ઋમઃઃ ઇય વિદુઃ સધિરે, વાજ, દિવઃ રજઃ અરહન્, અન્તરિક્ષસ્ય મૃચ્ચઃ, સુવા દવ પૂત મનીષાં, વિપ્રનાં આ નુદ્ધમા ।

૨ ઋમુ નઃ ઇવમગા નરીયાન્ ઇન્દ્ર, ઋમુઃ વાજેભિઃ વમુભિઃ વમુ, દદિ. દેવાઃ, અવસા પ્રિયે અહનિ અગુ વતા દુઃમુતો અમિ તિન્દ્રમ ।

૩ ઋમઃ, ચર્મજ ગા નિ અરિમઃ, વત્યેન માતરે પુનઃ સ અમુજત । સૌપન્નાયઃ નરઃ, રવપસ્યયા ત્રિસા વિજતા પુશ્વાના અમુજોતન ।

૪ દંર, વાજગાત્રી રાત્રે ન ન. અરિદ્, ઋમુમાન વિપ્ર યપ. આ દર્શિ ।

અટ્ટ ૧ અધ્યા ૭ વ ૦ ૩૨] ઋગ્વેદઃ [મण्ड १ अनु १६ सू १११

સૂક્ત ૧૧૧.

॥ ઋષિ-અગ્નિરસ કુત્સ । દેવતા-ઇન્દ્ર ॥

જ્ઞાનત લીધે જેને કુશળતા પ્રાપ્ત થઈ છે એવો હે ઋહુઓ, તમે સુંદર રથ તથા ઈન્દ્રને લઈ જનાર સામર્થ્યવાન અશ્વ નર્મીણુ કર્યો. તમે તમરાં મ તાપિતાને, તારુણ્યયુક્ત (નૂતન) આયુષ્ય આપ્યું તથા વત્સભાટે તેની જ પાસે સંહોદિત રહે એવી, મ તા ઉત્પન્ન કરી. ૧

હે (ઋહુઓ), આપના સામર્થ્યથી અમને યજ્ઞયાગ કરવા માટે આયુષ્ય આપો અને અમારાં અંગમાં પરાક્રમ તથા બલ આવે તેટલામાટે અમને ઉત્તમ સંતતિ તથા (પેટપુરતું) અન્ન આપો. (વળી) અમે અમારી સાથેના સર્વ શૂર પુરૂષો સાથે (નિર્વિઘ્નપણે) (આ જગમાં) રહીએ માટે અમારી સેનાના અંગમાં બલ ઉત્પન્ન કરો. ૨

હે ઋહુઓ, અમારી અભિવૃદ્ધિ કરો. અમારા રથોની અભિવૃદ્ધિ કરો. તમારે અમારી સંહોદિત એવી વિજયશાલી અભિવૃદ્ધિ કરવી જોઈએ કે જેને લીધે અમારા સંબંધી અથવા પારકા-કોઈ પણ અમારી સાથે યુદ્ધ કરવાને આગળ આવે-તેમનો પરાજય જ થતો નાય. ૩

અમારા સંરક્ષણાર્થે હું ઋહુના અધિપતિ ઈન્દ્રને તથા તેજપ્રમાણે ઋહુ, વાજ, મરૂત, બન્ને મિત્ર તથા વરૂણ, તથા બન્ને અધિન-આ દેવોને સોમપાન કરવા માટે પ્રેર્યા છે. અમને (અનેક) લાલ, બુદ્ધિશાલિત્વ તથા વિજયીપાણુ પ્રાપ્ત થાય એવી રીતે તા અમને અભિવૃદ્ધિ કરો. ૪

અમારામાં હવે અર્પણ કરવાનું સામર્થ્ય આવે માટે ઋહુ અમને (અનેક) લાલ પ્રાપ્ત કરાવે અને સમરાંગણમાં વિજયી વાજ અમારું સંરક્ષણ કરે. આ અમારી પ્રાર્થના મિત્ર તથા વરૂણ, અને તે જ પ્રમાણે અદિતિ, સિન્ધુ, પૃથિવી તથા દુલોકાકાંતુ પણ અનુમોદન મળે. ૫ (૩૨)

૧ વિપ્રનાપસઃ, મુરત રથ તક્ષન્; ઇન્દ્રવાહા, રૂપધ્વસુ હરી તક્ષન્. ઋગ્વેદઃ, પિતૃર્ધ્યાં યુવત્ વયઃ તક્ષન્ વત્સાય સ્વાયુવ નાતર તક્ષન્.

૨ યશ્ય નઃ ઋમુમન્ વયઃ આ તક્ષત, ઋગ્વેદ દક્ષાય મુરજાવર્તી રૂપ. યથા સર્વકીરયા વિદ્યા ક્ષયામ તત્ત નઃ સર્પાર્જન્દ્રિવ્ય સુ પાસથ.

૩ નર. ઋમ્વઃ, અસ્મભ્ય સાતિ, રથાય સાતિ, અર્વંતે સાતિ આ તક્ષત. ધૃતનાયુ જામિં અજામિં સક્ષામિં જેની સાતિ નઃ સ મોદત.

૪ ઋતયે ઋમુક્ષણ ઇન્દ્ર, ઋમૂન્, વાજાન્, મરૂતઃ, ડગા મિત્રાવરૂણ, અધિના સોમપીતયે નૂન આ હુવે. તે નઃ સાતયે, પિયે, જિયે નઃ દિન્વન્તુ.

૫ ઋમુઃ મરામ સાતિ સ શિવાન્તુ. સમયંચિત્ વાજઃ અસ્માન્ અવિટુ.

અટ્ટ૦ ૧ અઘ્યા૦ ૭ વ૦ ૩૩] ઋગ્વેદઃ [મળ્ડ૦ ૧ અનુ૦ ૧૬ મૂ૦ ૧૧૨

ચક્રત ૧૧૨.

॥ ઋષિ-આદિત્ય કુલ્લ । દેવતા-શાવણ્યિની, અગ્નિ, અશ્વિન ॥

દુલોઠ તથા ભૂલોઠ અમારી પ્રાર્થના તરફ પ્રથમ લક્ષ આપે માટે હું તેમનું સ્તવન કરું છું, તથા તે સુદર કાન્તિયુક્ત દેહીપ્રમાન અગ્નિ અને આવતા અમારી નમના પરિપૂર્ણ હશે માટે તેનું પણ સ્તવન કરું છું હે અશ્વિન, તમારા સ્તુતિર્તાપ્તિ તમને સોમરસ અર્પણ કરેથી જે આપના (ભક્તજનરક્ષક) સામર્થ્યથી તમે તેને વૈભવની વહે અણી કરો છો તે સામર્થ્ય સાથે લઈને અને આગમન કરો ૧

(ભક્તજનોની) તમને યાદ આવીને તમે તેમને તમારું ઓદાર્ય દેખાડવા પ્રવૃત્ત થાવ માટે તે તમને (સોમરસ) અર્પણ કરતા તમારી ગીરી આજ્ઞા બહાર પડે છે તેની જાણે કે વાટ જ જોતા તમારા રથની આસપાસ અડેકા વાટ ભેળવેને જોઈ છે હે અશ્વિન, (ભક્તજનોને) તેમનું અણીય પ્રાપ્ત થવા માટે તેમની યુદ્ધ જે આપના (ભક્તજન) રક્ષક સામર્થ્યથી તમે (ઠગિત) ઝેમામા નિમગ્ન કરો છો તે સામર્થ્ય સાથે લઈને તમે અને આગમન કરો ૨

(તે) દિવ્ય અમૃતને લીધે તમને (નવીન) ઉત્સાહ આવતો હોવાને લીધે જ આ સર્વ લોકોપર તમે અધિપતિ બની રહ્યા છો હે શૂર અશ્વિન, જે આપના (ભક્તજન) રક્ષક સામર્થ્યથી તમે વંદ્યમાન વિધાનાગી એવી ગાયામા પણ ભરપૂર દૂધ મૂક્યું તે સામર્થ્ય સાથે લઈને તમે અને આગમન કરો ૩

આરે તરફ પરિભ્રમણ કરનાર તથા જે માતાઓથી જન્મ પમેવ (પુરુષ) જે તમારા (ભક્તજન) રક્ષક સામર્થ્યને લીધે સ્વપુત્રના પરાક્રમની મદદથી (સર્વ) શીઘ્રગામી કરીને શોભા પામે છે તથા જે સામર્થ્યના યોગે નિમગ્ન પ્રજાવાન થવાને સમર્થ થયો તે તારા સામર્થ્ય સાથે લઈને, હે અશ્વિન, તમે અને આગમન કરો ૪

જે તમારા (ભક્તજન) રક્ષક સામર્થ્યને લીધે તમે બધનમાં પડેલા તથા પાશમાં નપસાયેલા રક્ષ તથા વન્દનની દૃષ્ટિએ પ્રાપ્ત પડવામાટે તેમને ઉદ્ધારમારી બહાર કઢાડ્યા તથા જોડા યોગે (તમારા) વિવતનમાં (દેવ) નિમગ્ન હે રાવણા કર્કેનોનું તમે સંરક્ષણ કર્યું તે તારા સામર્થ્ય સાથે લઈને, હે અશ્વિન, તમે અને આગમન કરો ૫ (૩૩)

૧ પૂર્વચિત્તય' શાવણ્યિની ધમ શુદ્ધ અગ્નિ યામન્ દૃશ્ય દૈવ । અદિના, યામિ અને વાર' અશ્વાવ' જિત્વ તામિ ઉતિતિ મુ આ ગતે । ૨ સુવા દાનાય મુમત અસધત' વચસ ન રથ મન્તવ બા તરુ અગ્નિ ના ચામિ । ૩ દિવ્યસ્ય અનૃતસ્ય મગ્મના પ્રાપ્તિ વિન્ન પ્રાપ્ત ન મુર હાયવ નરા અધિના ચામિ । અસ્વ' ધવુ પિન્ચવ તામિ ઉતિતિ મુ આ ગત । ૪ ચામિ પરિગમ દિન્ન તા નનૃત્વ મગ્મના તુ તરણિ કિષ્ણતિ, યામિ નિમત્તુ વિવત્ત અગ્નિ । ૫ અદિના, યામિ નિરુત્ત' સિત' રામે પદન અદ્યત્ત રજે ઉ । ૬ અદિના, યામિ નિરુત્ત' સિત' રામે પદન અદ્યત્ત રજે ઉ । ૭ અદિના, યામિ નિરુત્ત' સિત' રામે પદન અદ્યત્ત રજે ઉ ।

अष्ट० ? अन्ना० ७. व० ३४] । कश्यपेः [मण्ड० ? अनु० ? ६ सू० ११२

याभिरन्तकं जसमानमारणे भुज्युं याभिरन्यथिभिर्जिजिन्वथुः ।
याभिः कर्कन्धुं वर्यं च जिन्वथस्ताभिरु पु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ ६ ॥
याभिः शुचन्ति धनरां सुधंसदं तसं घर्ममोग्याधन्तमत्रये ।
याभिः पृथिशुं पुष्कुत्समाधत्तं ताभिरु पु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ ७ ॥
याभिः शचीभिर्वृषणा परावृजं प्रान्धं श्रोणं चक्षंस एतवे कृथः ।
याभिर्वर्तिकां ग्रसितामश्च्यतं ताभिरु पु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ ८ ॥
याभिः सिन्धुं मधुमन्तमसंशतं यसिष्टं याभिरजरावजिन्वतम् ।
याभिः कुत्सं श्रुतयं नर्यमाधत्तं ताभिरु पु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ ९ ॥
याभिर्विष्णुपलां धनरामथर्व्यं सहजंरीडु आजावजिन्वतम् ।
याभिर्वदामरुध्वं प्रेणिनाधत्तं ताभिरु पु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ १० ॥ ३४ ॥

याभिः । अन्तवम् । जसमानम् । आऽअरणे । भुज्युम् । याभिः । अङ्गथिभिः ।
जिजिन्वथुः । याभिः । कर्कन्धुम् । वर्यम् । च । जिन्वथः । ताभिः । ऊम् इति ।
सु । ऊतिभिः । अश्विना । आ । गतम् ॥ ६ ॥ याभिः । शुचन्तिम् । धनऽसाम् ।
मुऽसंसदम् । तप्तम् । घर्मम् । ओम्याधन्तम् । अत्रये । याभिः । पृथिशुम् ।
पुऽकुत्सम् । आवेतम् । ताभिः । ऊम् इति । सु । ऊतिभिः । अश्विना । आ ।
गतम् ॥ ७ ॥ याभिः । शचीभिः । वृषणा । पराऽवृजम् । प्र । अन्नम् । श्रोणम् ।
चक्षसे । एतवे । कृथः । याभिः । वर्तिकाम् । ग्रसिताम् । अमुञ्चतम् । ताभिः ।
ऊम् इति । सु । ऊतिभिः । अश्विना । आ । गतम् ॥ ८ ॥ याभिः । सिन्धुम् ।
मधुऽमन्तम् । असंशतम् । यसिष्टम् । याभिः । अजरी । अजिन्वतम् । याभिः ।
कुत्सम् । श्रुतयम् । नर्यम् । आधत्तम् । ताभिः । ऊम् इति । सु । ऊतिभिः ।
अश्विना । आ । गतम् ॥ ९ ॥ याभिः । विष्णुपलां । धनऽसाम् । अथर्व्यम् ।
सहजंरीडु । आजा । अजिन्वतम् । याभिः । वर्यम् । अश्व्यम् । प्रेणिम् । आधत्तम् ।
ताभिः । ऊम् इति । सु । ऊतिभिः । अश्विना । आ । गतम् ॥ १० ॥ ३४ ॥

याभिः सुदानू औशिजाय वणिजं दीर्घश्रवसे मधु कोशो अक्षरत् ।
 कक्षीवन्तं स्तोतारं याभिरावतं ताभिरु पु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ ११ ॥
 याभीं रसां क्षोदंसोदः पिपिन्वथुरनश्वं यामी रथमावतं जिपे ।
 याभिस्त्रिशोकं उस्त्रिया उदाजतं ताभिरु पु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ १२ ॥
 याभिः सूर्ये परियाथः परावति मन्धातारं क्षेत्रपत्येवावतम् ।
 याभिविप्रं प्र भरद्वाजमावतं ताभिरु पु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ १३ ॥
 याभिर्महामतिधिग्वं कंशोजुवं दिवोदासं शम्बरहत्य आवतम् ।
 याभिः पूभिद्ये व्रसदस्युमावतं ताभिरु पु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ १४ ॥
 याभिर्वचं विपिपानमुपस्तुतं कलिं याभिविज्जर्जानिं दुवस्थयः ।
 याभिर्व्यश्वसुत पृथिमावतं ताभिरु पु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ १५ ॥ ३५ ॥

याभिः । सुदानू इति सुदानू । औशिजाय । वणिजं । दीर्घश्रवसे । मधु । कोशः ।
 अक्षरत् । कक्षीवन्तम् । स्तोतारम् । याभिः । आवतम् । ताभिः । ऊम् इति । सु ।
 ऊतिभिः । अश्विना । आ गतम् ॥ ११ ॥ याभिः । रसाम् । क्षोदंसा । उदः ।
 पिपिन्वथुः । अनश्वम् । याभिः । रथम् । आवतम् । जिपे । याभिः । त्रिशोकः ।
 उस्त्रियाः । उत्प्राजत । ताभिः । ऊम् इति । सु । ऊतिभिः । अश्विना । आ ।
 गतम् ॥ १२ ॥ याभिः । सूर्यम् । परियाथः । परावति । मन्धातारम् । क्षेत्रपत्येव ।
 आवतम् । याभिः । विप्रम् । प्र । भरद्वाजम् । आवतम् । ताभिः । ऊं इति । सु ।
 ऊतिभिः । अश्विना । आ । गतम् ॥ १३ ॥ याभिः । महाम् । अतिधिग्वम् ।
 कंशः । ऊजुवम् । दिवः । उदासम् । शम्बरहत्यम् । आवतम् । याभिः । पूः । अभिद्ये । व्रसद-
 स्युम् । आवतम् । ताभिः । ऊं इति । सु । ऊतिभिः । अश्विना । आ । गतम् ॥ १४ ॥
 याभिः । वचम् । विपिपानम् । उपस्तुतम् । कलिं । याभिः । विज्जर्जानिं । दुवस्थयः ।
 याभिः । व्यश्वम् । सुत । पृथिं । आवतम् । ताभिः । ऊं इति । सु । ऊतिभिः ।
 अश्विना । आ । गतम् ॥ १५ ॥ ३५ ॥

याभिर्नरा शयवे याभिरअत्रये याभिः पुरा मनवे गातुमीषयुः ।
 याभिः शारीराजतं स्पृमरश्मये ताभिरू पु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ १६ ॥
 याभिः पठर्वा जठरस्य मज्मनाग्निर्नादीदित्त इद्धो अज्मन्ना ।
 याभिः शर्यातमवधो महाधने ताभिरू पु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ १७ ॥
 याभिरहिरा मनसा निरप्यथोऽग्रं गच्छथो विवरे गोऽर्णसः ।
 याभिर्मनुं शूरमिषा समावतं ताभिरू पु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ १८ ॥
 याभिः पत्नीर्विमदायं न्यूहयुरा यं वा याभिररुणीरशिक्षनम् ।
 याभिः सुदासं ऊहयुः सुदेव्यन्ताभिरू पु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ १९ ॥
 याभिः शन्ताती भवथो ददाशुपे भुज्युं याभिरवधो याभिरघ्नियुम् ।
 ओम्यावतीं सुभरांमृतस्तुभं ताभिरू पु ऊतिभिरश्विना गतम् ॥ २० ॥ ३६

याभिः । नरा । शयवे । याभिः । अत्रये । याभिः । । पुरा । मनवे । गातुं
 मीषयुः । याभिः । शारीः । आजतं । स्पृमरश्मये । ताभिः । ऊं इति । सु । ऊतिः ।
 अश्विना । आ । गतं ॥ १६ ॥ याभिः । पठर्वा । जठरस्य । मज्मना । अग्निः । न ।
 अदीदेत् । चित्तः । इद्धः । अज्मन् । आ । याभिः । शर्यातं । अवधः । महाधने ।
 ताभिः । ऊं इति । सु । ऊतिः । अश्विना । आ । गतं ॥ १७ ॥ याभिः ।
 अहिरः । मनसा । निरप्यथः । अग्रं । गच्छथः । विवरे । गोऽर्णसः । याभिः ।
 मनुं । शूरं । इषा । समावतं । ताभिः । ऊं इति । सु । ऊतिः । अश्विना ।
 आ । गतं ॥ १८ ॥ याभिः । पत्नीः । विमदायं । न्यूहयुः । आ । य । वा ।
 याभिः । अरुणीः । अशिक्षतं । याभिः । सुदासं । ऊहयुः । सुदेव्यं । ताभिः ।
 ऊं इति । सु । ऊतिः । अश्विना । आ । गतं ॥ १९ ॥ याभिः । शन्ताती
 इति । शन्ताती । भवथः । ददाशुपे । भुज्युं । याभिः । अवधः । याभिः । अघ्नि-
 युम् । ओम्यावतीं । सुभरां । मृतस्तुभं । ताभिः । ऊं इति । सु । ऊतिः ।
 अश्विना । आ । गतं ॥ २० ॥ ३६ ॥

याभिः कुशानुमसने दुवस्यथो जवे याभिर्यूनो अर्वन्तमावन्तम् ।
मधु प्रियं भरथो यत्सरदभ्यस्ताभिरु पु ऊतिभिरश्विना गन्तम् ॥ २१ ॥
याभिर्नरं गोपुयुधं नृपाद्ये श्रेष्ठस्य साता तनयस्य जिन्वथः ।
याभो रथो अवथो याभिरर्वन्तस्ताभिरु पु ऊतिभिरश्विना गन्तम् ॥ २२ ॥
याभिः कुत्संमार्जुनेयं शतक्रतू प्र तुर्वीति प्र च दभीतिमावन्तम् ।
याभिर्ध्वसन्ति पुरुषसन्तिमावन्तं ताभिरु पु ऊतिभिरश्विना गन्तम् ॥ २३ ॥
अग्रवतीमश्विना वाचंमस्मेकृतं नो दद्या वृषणा मनीषाम् ।
अशृत्येऽर्वसे नि ह्ये वां वृधे च नो भवन्तं वाजसातो ॥ २४ ॥
शुभिरक्तभिः परि पातमस्मानरिष्टेभिरश्विना सौभगेभिः ।
तत्तां मित्रां वरुणो मामहन्तामदिनिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ २५ ॥ ३७ ॥ ७ ॥

याभिः । कुशानु । असने । दुवस्यथः । जवे । याभिः । यूनः । अर्वन्तं । आवन्तं ।
मधु । प्रियं । भरथः । यन् । सरदभ्यः । ताभिः । ऊं इति । पु । ऊतिभिः ।
अश्विना । आ । गन्तं ॥ २१ ॥ याभिः । नरं । गोपुयुधं । नृपाद्ये । श्रेष्ठस्य ।
साता । तनयस्य । जिन्वथः । याभिः । रथान् । अवथः । याभिः । अर्वन्तः । ताभिः ।
ऊं इति । पु । ऊतिभिः । अश्विना । आ । गन्तं ॥ २२ ॥ याभिः । कुत्सं । मार्जु-
नेयं । शतक्रतू इति । शतक्रतू । प्र । तुर्वीति । प्र । च । दभीति । आवन्तं । याभिः ।
ध्वसन्ति । पुरुषसन्ति । आवन्तं । ताभिः । ऊं इति । पु । ऊतिभिः । अश्विना ।
आ । गन्तं ॥ २३ ॥ अग्रवती । अश्विना । वाचं । अस्मे इति । कृतं । नः । दद्या ।
वृषणा । मनीषाम् । अशृत्ये । अर्वसे । नि । ह्ये । वां । वृधे । च । नः । भवन्तं ।
वाजसातो ॥ २४ ॥ शुभिः । अक्तभिः । परि । पातं । अस्मान् । अग्निभिः ।
अश्विना । सौभगेभिः । तत् । नः । मित्राः । वरुणः । ममहन्तां । अदिनिः । सिन्धुः ।
पृथिवी । उत । द्यौः ॥ २५ ॥ ३७ ॥

॥ अथ प्रथमाष्टके अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

॥ ११३ ॥ ऋषि-आश्रित कुन्व । देवता-उषा । ऋक्-जितुम् ॥

॥ ११३ ॥ इदं श्रेष्ठं ज्योतिषां ज्योतिरागां चित्रः प्रकेतो अजनिष्ट विश्वा ।

यथा प्रसूता सवितुः सवार्य एवा रात्र्युपसे योनिमारैक् ॥ १ ॥

रुशब्दत्सा रुशती श्वेत्यागादारैरु कृष्णा सदनान्यस्याः ।

समानवन्धू अमृते अनृची द्यावा वर्णं चरत आमिनान्ने ॥ २ ॥

समानो अध्वा स्वसोरनन्तस्तमन्यान्या चरतो देवशिष्टे ।

न मेथेते न तस्थतुः सुमेके नक्तोपासा समनसा विरूपे ॥ ३ ॥

भास्वती नेत्री सुवृत्तानामचेति चित्रा वि दुरो न आवः ।

प्राप्या जगद्धुं नो रायो अख्यदुपा अजीगर्भुवनानि विश्वा ॥ ४ ॥

॥ अथ प्रथमाष्टके अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

इदं । श्रेष्ठं । ज्योतिषां । ज्योतिः । आ । अगात् । चित्रः । प्रकेतः ।

अजनिष्ट । विश्वा । यथा । प्रसूता । सवितुः । सवार्य । एव । रात्री । उपसे ।

योनि । अरैक् ॥ १ ॥ रुशब्दत्सा । रुशती । श्वेत्या । आ । अगात् । अरैक् ।

ऊं इति । कृष्णा । सदनानि । अस्याः । समानवन्धू इति समानवन्धू । अमृते इति ।

अनृची इति । द्यावा । वर्णं । चरतः । आमिनान्ने इत्यामिनान्ने ॥ २ ॥ समानः ।

अध्वा । स्वसोः । अनन्तः । तं । अन्याऽअन्या । चरतः । देवशिष्टे इति देवशिष्टे ।

न । मेथेते इति । न । तस्थतुः । सुमेके इति सुमेके । नक्तोपासा । समनसा ।

विरूपे इति विरूपे ॥ ३ ॥ भास्वती । नेत्री । सुवृत्तानां । अचेति ।

चित्रा । वि । दुरः । नः । आवरित्यावः । प्रअप्यं । जगत् । वि । ऊं इति । नः ।

रायः । अख्यत् । उपाः । अजीगः । भुवनानि । विश्वा ॥ ४ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व० १,२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १६ सू० ११३]

जिह्मश्ये^३चरितवे मघोन्याभोगयं इष्टये^३ राय उत्वं ।
दुभ्रं पश्यद्वय उर्विया विचक्षं उपा अजीगर्भुवनानि विश्वा ॥ ५ ॥ १ ॥
क्षत्राय त्वं श्रवसे त्वं महीया इष्टये^३ त्वमर्थमिव त्वमित्यै ।
विसदृशा जीविताभिप्रचक्षं उपा अजीगर्भुवनानि विश्वा ॥ ६ ॥
एषा द्वयो दुहिता प्रत्यदशि व्युच्छन्ती युवतिः शुक्रवासाः ।
विश्वस्येशाना पार्थिवस्य वस्व उपो अयेह सुभगे व्युच्छ ॥ ७ ॥
परायतीनामन्वेति पार्थ आयतीनां प्रथमा शश्वतीनाम् ।
व्युच्छन्ती जीवमुदीरयन्त्युपा मृतं कं चन बोधयन्ती ॥ ८ ॥
अपो यदग्निं समिधे चकर्थ वि यदावश्चक्षंसा सूर्यस्य ।
मानुषान्यक्ष्यमाणौ अजीगस्तदेवेपुं चकृषे भद्रममः ॥ ९ ॥

जिह्मश्ये^३ । चरितवे । मघोनी । आभोगये^३ । इष्टये^३ । राये । ऊं इति । त्वं । दुभ्रं ।
पश्यद्वयः । उर्विया । विचक्षे^३ । उपाः । अजीगः । भुवनानि । विश्वा ॥ ५ ॥ १ ॥
क्षत्राय । त्वं । श्रवसे । त्वं । महीये^३ । इष्टये^३ । त्वं । अर्थमिव । त्वं । इत्यै । विसद-
दृशा । जीविता । अभिप्रचक्षे^३ । उपाः । अजीगः । भुवनानि । विश्वा ॥ ६ ॥
एषा । द्वयः । दुहिता । प्रति । अदशिं । व्युच्छन्ती । युवतिः । शुक्रवासाः ।
विश्वस्य । ईशाना । पार्थिवस्य । वस्वः । उपः । अयेह । सुभगे । वि । उच्छ ॥ ७ ॥
परायतीना । अनु । एति । पार्थः । आयतीनां । प्रथमा । शश्वतीनां । व्युच्छन्ती ।
जीवं । उद्वीरयन्ती । उपाः । मृतं । कं । चन । बोधयन्ती ॥ ८ ॥ उपः । यत् ।
अग्निं । सज्ये^३ । चकर्थं । वि । यत् । आवः । चक्षंसा । सूर्यस्य । यत् । मानुषान् ।
अक्ष्यमाणान् । अजीगरिति । तत् । देवेपुं । चकृषे । भद्रं । अमः ॥ ९ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व० २,३] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १६ सू० ११३

क्रियात्वा यत्समया भवति या व्युपुर्याश्च नूनं व्युच्छान् ।
 अनु पूर्वाः कृपते वावशाना प्रदीध्याना जोषमन्याभिरिति ॥ १० ॥ २ ॥
 ईयुष्टे ये पूर्वतरामपश्यन्व्युच्छन्तीमुपसं मर्त्यासः ।
 अस्माभिस्तु प्रतिचक्ष्याभूदो ते यन्ति ये अपरीपु पश्यान् ॥ ११ ॥
 यावयद्द्वेषा ऋतपा ऋतेजाः सुम्नावरीं सुनृतां ईरयन्ती ।
 सुमङ्गलीर्विभ्रती देववीतिमिहाद्योपः श्रेष्ठतमा व्युच्छ ॥ १२ ॥
 शश्वत्पुरोपा व्युवास्त देव्यथो अद्येदं व्याधो मघोनीं ।
 अथो व्युच्छादुत्तरां अनु दूनजरासृतां चरति स्वधाभिः ॥ १३ ॥
 अग्निर्विदिष आतास्वद्यौदपं कृष्णां निर्णिजं देव्यावः ।
 प्रवोभनन्वग्नेभिरश्वैरोपा याति सुयुजा रथेन ॥ १४ ॥

क्रियति । आ । यत् । समया । भवति । याः । विऽऊपुः । याः । च । नूनं । विऽउ-
 च्छान् । अनु । पूर्वाः । कृपते । वावशाना । प्रऽदीध्याना । जोषं । अन्याभिः । एति ॥ १० ॥ २
 ईयुः । ते । ये । पूर्वतरां । अपश्यन् । विऽउच्छन्तीं । उपसं । मर्त्यासः । अस्माभिः ।
 ऊं इति । तु । प्रतिचक्ष्यां । अभूत् । ओ इति । ते । यन्ति । ये । अपरीपुं । पश्यान् ॥ ११ ॥
 यावयत्द्वेषाः । ऋतऽपाः । ऋतेऽजाः । सुम्नाऽवरीं । सुनृतां । ईरयन्ती । सुऽमङ्गलीः ।
 विभ्रती । देवऽवीतिं । इह । अद्य । उपः । श्रेष्ठतमा । वि । उच्छ ॥ १२ ॥
 शश्वत् । पुरा । उपाः । वि । उवास्त । देवी । अथो इति । अद्य । इदं । वि । आवः ।
 मघोनीं । अथो इति । वि । उच्छात् । उत्तरान् । अनु । दून । अजरां । असृतां ।
 चरति । स्वधाभिः ॥ १३ ॥ वि । अंजिऽभिः । दिवः । आताम् । अद्यौत् । अपं ।
 कृष्णा । निऽनिजं । देवी । आवरित्यावः । प्रवोभयन्ती । अरुणेभिः । अश्वैः । आ ।
 उपाः । याति । सुयुजा । रथेन ॥ १४ ॥

आवहन्ती पोष्या वार्याणि चित्रं केतुं कृणुते चेकिताना ।
 ईयुपीणामुपमा शश्वतीनां विभातीनां प्रथमोपा व्यश्वत् ॥ १५ ॥ ३ ॥
 उदीर्ध्वं जीवो अस्तुर्न आगादप प्रागात्तम आ ज्योतिरेति ।
 अरैक्वपन्थां यातवे सूर्यायागन्म यत्र प्रतिरन्त आयुः ॥ १६ ॥
 स्यूमना वाच उदिपति बह्निः स्तवानो रेभ उपसो विभातीः ।
 अथा तदुच्छ गृणते मघोन्यस्मे आयुर्नि दिदीहि प्रजावत् ॥ १७ ॥
 या गोमतीरुपसुः सर्ववीरा व्युच्छन्ति दाशुपे मर्त्याय ।
 वायोरिव सृजतांनानुदकं ता अश्वदा अश्वत्सोमसुत्वा ॥ १८ ॥
 जाना देवानामदिनेरनीकं यज्ञस्य केतुर्वृहती विभाहि ।
 प्रशस्तिःकृद्रक्षणे नो व्युच्छा नो जनं जनय विश्वचारे ॥ १९ ॥

आवहन्ती । पोष्या । वार्याणि । चित्रं । केतुं । कृणुते । चेकिताना । ईयुपीणां ।
 उपमा । शश्वतीनां । विभातीनां । प्रथमा । उपाः । वि । अश्वत् ॥ १५ ॥ ३ ॥
 इत् । ईर्ध्वं । जीवः । अस्तुः । नः । आ । अगात् । अपं । प्र । अगात् । तमः । आ ।
 ज्योतिः । एति । अरैक् । पन्थां । यातवे । सूर्याय । अगन्म । यत्र । प्रतिरन्ते ।
 आयुः ॥ १६ ॥ स्यूमना । वाचः । उत् । इपति । बह्निः । स्तवानः । रेभः । उपसः ।
 विभातीः । अथा । तत् । उच्छ । गृणते । मघोनि । अस्मे इति । आयुः । नि ।
 दिदीहि । प्रजावत् ॥ १७ ॥ याः । गोमतीः । उपसः । सर्ववीराः । व्युच्छन्ति ।
 दाशुपे । मर्त्याय । वायोऽश्व । सृजतां । अनुदकं । ताः । अश्वदाः । अश्वत् ।
 सोमसुत्वा ॥ १८ ॥ माता । देवानां । अदिनेः । अनीकं । यज्ञस्य । केतुः । वृहती ।
 वि । भाहि । प्रशस्तिःकृत् । रक्षणे । नः । वि । उच्छ । आ । नः । जनं । जनय ।
 विश्वचारे ॥ १९ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व० ४, ५] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १६ सू० ११४

यच्चित्रममं उपसो वहन्तीजानायं शशमानायं भद्रम् ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मर्दितिः सिन्धुः पृथिवी उत यौः ॥ २० ॥ ४ ॥

॥ ११८ ॥ ऋषिः-आश्विनस कुत्स । देवता-रुद्रः । छन्दः-जगती ॥

॥ ११४ ॥ इमा रुद्राय तवसें कृपर्दिने क्षयर्द्वीराय प्र भरामहे मतीः ।

यथा शमसद्विपदे चतुष्पदे विश्वं पुष्टं ग्रामे अस्मिन्ननातुरम् ॥ १ ॥

मृळा नो रुद्रोत नो मयस्कृधि क्षयर्द्वीराय नमस्ता विधेम ते ।

यच्छं च योश्च मनुरायेजे पिता तदश्याम तवं रुद्र प्रणीतिषु ॥ २ ॥

अश्याम ते सुमतिं देवयज्यया क्षयर्द्वीरस्य तवं रुद्रभीदुः ।

सुम्नायन्निष्ठिशो अस्माकमा चरारिष्टवीरा जुह्वाम ते हविः ॥ ३ ॥

त्वेपं वयं रुद्रं यज्ञसार्धं वंक्तुं कविमवसे नि ह्वयामहे ।

आरे अस्मद्देव्यं हेळो अस्यतु सुमतिमिष्टयमस्या वृणीमहे ॥ ४ ॥

यत् । चित्रं । अमः । उपसः । वहन्ति । ज्ञानायं । शशमानायं । भद्रं । तत् । नः ।

मित्रः । वरुणः । ममहन्तां । मर्दितिः । सिन्धुः । पृथिवी । उत । यौः ॥ २० ॥ ४ ॥

इमाः । रुद्राय । तवसें । कृपर्दिने । क्षयर्द्वीराय । प्र । भरामहे । मतीः ।

यथा । शं । अमसत् । द्विपदे । चतुःस्पदे । विश्वं । पुष्टं । ग्रामे । अस्मिन् । अनातुरं ॥ १ ॥

मृळ । नः । रुद्र । उत । नः । मयः । कृधि । क्षयर्द्वीराय । नमस्ता । विधेम । ते ।

यत् । शं । च । योः । च । मनुः । आयेजे । पिता । तत् । अश्याम । तवं । रुद्र ।

प्रणीतिषु ॥ २ ॥ अश्याम । ते । सुमतिं । देवयज्यया । क्षयर्द्वीरस्य । तवं ।

रुद्र । भीदुः । सुम्नायन् । इत् । विश्वः । अस्माकं । आ । चर । अरिष्टवीराः ।

जुह्वाम । ते हविः ॥ ३ ॥ त्वेपं । वयं । रुद्रं । यज्ञसार्धं । वंक्तुं । कवि । अवसे । नि ।

ह्वयामहे । आरे । अस्मत् । देव्यं । हेळः । अस्यतु । सुमतिं । इत् । वयं । अस्य ।

आ । वृणीमहे ॥ ४ ॥

अंष्ट्र० १ अध्या० ८ व० ५, ६ । ऋग्वेदः मण्ड० १ अनु० १६ सू० ११४

दिवो वराहमरुपं कपर्दिनं त्वेपं रूपं नमसा नि ब्रूयामहे ।
हस्ते विभ्रंजपजा वार्याणि शर्म वर्म छर्दिस्मभ्यं यंसत् ॥ ५ ॥ ५ ॥
इदं पित्रे मरुतामुच्यते वचः स्वादोः स्वादीयो रुद्राय वर्धनम् ।
रास्वा च नो अमृत मर्तभोजनं तमने तोकाय तनयाय मृळ ॥ ६ ॥
मा नो महान्तमुत मा नो अर्भकं मा न उक्षन्तमुत मा न उक्षितम् ।
मा नो वधीः पितरं मोत मातरं मा नः प्रियास्तन्वो रुद्र रीरिपः ॥ ७ ॥
मा नस्तोके तनये मा न आयौ मा नो गोपु मा नो अश्वेषु रीरिपः ।
वीरान्मा नो रुद्र भामितो बंधीर्हविष्मन्तः सदमित्वा हवामहे ॥ ८ ॥
उप ते स्तोमान्पशुपा इवाकरं रास्वा पितर्यस्तां सुम्रमस्मे ।
भद्रा हि ते सुमतिर्मृळयत्तमाथा वयमव इत्तं वृणीमहे ॥ ९ ॥

दिवः । वराह । अरुपं । कपर्दिनं । त्वेपं । रूपं । नमसा । नि । ब्रूयामहे । हस्तं ।
विभ्रत् । मेपजा । वार्याणि । शर्म । वर्म । छर्दिः । अस्मभ्यं । यंसत् ॥ ५ ॥ ५ ॥
इदं । पित्रे । मरुतां । उच्यते । वचः । स्वादोः । स्वादीयः । रुद्राय । वर्धनं । रास्व ।
च । नः । अमृत । मर्तभोजनं । तमने । तोकायं । तनयाय । मृळ ॥ ६ ॥ मा । नः ।
महान्तं । उत । मा । नः । अर्भकं । मा । नः । उक्षन्तं । उत । मा । नः । उक्षितं ।
मा । नः । वधीः । पितरं । मा । उत । मातरं । मा । नः । प्रियाः । तन्वः । रुद्र ।
रीरिपः ॥ ७ ॥ मा । नः । तोके । तनये । मा । नः । आयौ । मा । नः । गोपु ।
मा । नः । अश्वेषु । रीरिपः । वीरान् । मा । नः । रुद्र । भामितः । बंधीः । हविष्मन्तः ।
सदं । इत् । त्वा । हवामहे ॥ ८ ॥ उप । ते । स्तोमान् । पशुपाऽश्व । आ । अकरं ।
रास्व । पितः । मरुतां । सुम्रं । अस्मे इति । भद्रा । हि । ते । सुमतिः । मृळयन्तमा ।
अथ । वयं । अरेः । इत् । ते । वृणीमहे ॥ ९ ॥

गरे ते गोघ्नमुत पूरुषघ्नं क्षयं दीर सुन्नमस्मे ते अस्तु ।
 मृळा च नो अधि च ब्रूहि देवाधां च नः शर्म यच्छ द्विवर्हीः ॥ १० ॥
 अवोचाम नमो अस्मा अवस्यवः शृणोतु नो हवं रुद्रो मरुत्वान् ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ११ ॥ ६ ॥

॥ ११५ ॥ ऋषिः-आजितसः कुत्स । देवता-सूर्यः । उन्दः-त्रिशुः ॥

॥ ११६ ॥ चित्रं देवानालुदंगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः ।

आप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं सूर्यं आत्मा जगत्स्तस्युपश्च ॥ १ ॥

सूर्यो देवीमुपसं रोचमानां मर्यो न योषामभ्येति पश्चात् ।

यत्रा नरो देवयन्तो युगानि वितन्वते प्रति भद्राय भद्रम् ॥ २ ॥

भद्रा अश्वा हरितः सूर्यस्य चित्रा एतंग्वा अनुमायासः ।

नमस्यन्तो दिव आ पृष्ठमस्थुः परि द्यावापृथिवी यन्ति सद्यः ॥ ३ ॥

आरे । ते । गोघ्नं । उत । पूरुषघ्नं । क्षयं दीर । सुन्नं । अस्मे इति । ते । अस्तु ।
 मृळा । च । नः । अधि । च । ब्रूहि । देव । अधि । च । नः । शर्म । यच्छ । द्विवर्हीः
 ॥ १० ॥ अवोचाम । नमः । अस्मै । अवस्यवः । शृणोतु । नः । हवं । रुद्रः । मरुत्वान् ।
 तत् । नः । मित्रः । वरुणः । मामहन्ताम् । अदितिः । सिन्धुः । पृथिवी । उत । द्यौः
 ॥ ११ ॥ ६ ॥

चित्रं । देवानां । उत् । अगात् । अनीकं । चक्षुः । मित्रस्य । वरुणस्य । अग्नेः ।
 आ । अप्राः । द्यावापृथिवी इति । अन्तरिक्षं । सूर्यः । आत्मा । जगत् । तस्युपः । च
 ॥ १ ॥ सूर्यः । देवा । उपसं । रोचमानां । मर्योः । न । योषां । अभि । एति ।
 पश्चात् । यत्र । नरः । देवयन्तः । युगानि । वितन्वते । प्रति । भद्राय । भद्रं ॥ २ ॥
 भद्राः । अश्वाः । हरितः । सूर्यस्य । चित्राः । एतंग्वाः । अनुमायासः । नमस्यन्तः ।
 दिवः । आ । पृष्ठं । अस्थुः । परि । द्यावापृथिवी इति । यन्ति । सद्यः ॥ ३ ॥

तत्सूर्यस्य देवत्वं तन्महत्त्वं मध्या कर्तोर्वित्तं सं जभार ।
यदेदयुक्त हरितः सधस्थादात्रात्री वासस्तनुते सिमस्मै ॥ ४ ॥
तन्मित्ररय वरुणस्याभिचक्षे सूर्यो रूपं कृणुते योऽस्यै ।
अनन्तमन्यदृशदस्य पाजः कृष्णमन्यहरितः सं भ्ररन्ति ॥ ५ ॥
अद्या देवा उदिता सूर्यस्य निरंहसः पिपृता निरवयान् ।
तन्नो मित्रो वरुणो मानहन्तामदिनिः सिन्धुः पृथिवी उत योः ॥ ६ ॥ ७ ॥ १६ ॥

॥ सप्तदशोऽनुवाकः ॥

॥ ११६ ॥ ऋषि-अश्विना । देवता-अश्विनी । छन्द-त्रिष्टुप् ॥

॥ ११६ ॥ नासत्याभ्यां बृहिरिव प्र पृञ्जे स्तोमो द्यम्येभ्रियेव वातः ।

पायभैगाय विमदाय जायां सेनाञ्जयां न्यहन् रथेन ॥ १ ॥

वीरुपत्मेभिराशुहेमेभिर्वा देवानां वा जूतिभिः शार्शदाना ।

तत्रासभो नासत्या महत्तेमाजा यमस्य प्रधने जिगाय ॥ २ ॥

तत् । सूर्यस्य । देवत्वं । तत् । महत्त्वं । मध्या । कर्तोः । वित्तं । सं । जभार ।
यदा । इत् । अयुक्त । हरितः । सधस्थान् । नान् । रात्री । वासः । तनुते ।
सिमस्मै ॥ ४ ॥ तत् । मित्रस्य । वरुणस्य । अभिचक्षे । सूर्यः । रूपं । कृणुते ।
योः । उपस्थं । अनन्तं । अन्यत् । स्यत् । अस्य । पाजः । कृष्णं । अन्यत् । हरितः ।
सं । भ्ररन्ति ॥ ५ ॥ अद्य । देवाः । उदृता । सूर्यस्य । निः । अंहसः । पिपृता ।
निः । अवयान् । तत् । नः । मित्रः । वरुणः । महन्तां । अदिनिः । सिन्धुः ।
पृथिवी । उत । योः ॥ ६ ॥ ७ ॥ १६ ॥

नासत्याभ्या । बृहिरिवः । प्र । पृञ्जे । स्तोमान् । द्यमि । अश्रियांश्च ।
वातः । योः अभैगाय । विमदाय । जायां । सेनाञ्जयां । निहन्तुः । रथेन ॥ १ ॥
वीरुपत्मेभिः । आशुहेमेभिः । वा । देवानां । वा । जूतिभिः । शार्शदाना । तत् ।
गतेभः । नासत्या । महत्ते । आजा । यमस्य । प्रधने । जिगाय ॥ २ ॥

अष्ट० ? अध्या० ८ व० ८, ९] ऋग्वेदः [मण्ड० ? अनु० १७ सू० ११३]

तुग्रौ ह भुज्युर्मन्विनोदमेवे रयिं न कश्चिन्ममृवाँ अवांहाः ।

तमृहयुनौभिरात्मन्वतीभिरन्तरिक्षमुद्गिरपादकाभिः ॥ ३ ॥

तिस्रः क्षपत्त्रिरहातिव्रजद्विर्नासत्या भुज्युर्मृहयुः पतङ्गैः ।

समुद्रस्य धन्यंघ्राद्रस्थं पारे त्रिभि रथैः शतपङ्क्तिः पङ्कश्वैः ॥ ४ ॥

अनारम्भणे तदवीरयेथामनास्थाने अग्रभणे समुद्रे ।

यदंविना ऊहयुर्भुज्युमस्तं शतारित्रां नाचंमातस्थिवांसम् ॥ ५ ॥ ८ ॥

यमंविना ददयुः श्वेतमश्वमघाश्वाय शश्वदित्स्वस्ति ।

तद्वां दात्रं महिं कीर्तन्त्यै भूत्पैदो वाजी सदमिडव्यो अर्यः ॥ ६ ॥

युवं नरा स्तुवते पञ्जिपायं कक्षीयन्ते अरदन्तं पुरन्धिम् ।

कारोतराच्छफादश्वस्य वृष्णाः शतं कुंभौ असिञ्चन्तं सुरायाः ॥ ७ ॥

तुग्रैः । ह । भुज्युं । अविना । उदमेवे । रयिं । न । कः । चिन् । ममृश्वान् । अवं ।

अवाः । तं । ऊहयुः । नौभिः । आत्मन्वतीभिः । अन्तरिक्षमुद्गिभिः । अप-

उदकाभिः ॥ ३ ॥ तिस्रः । क्षपः । त्रिः । अहा । अतिव्रजत्सभिः । नासत्या ।

भुज्युं । ऊहयुः । पतङ्गैः । समुद्रस्य । धन्यं । आद्रस्थं । पारे । त्रिभिः । रथैः ।

शतपङ्क्तिभिः । पङ्कश्वैः ॥ ४ ॥ अनारम्भणे । तन् । अवीरयेथां । अनास्थाने ।

अग्रभणे । समुद्रे । यन् । अविना । ऊहयुः । भुज्युं । अस्तं । शतअरित्रां । नाचं ।

आ । तस्थिवांसं ॥ ५ ॥ ८ ॥ यं । अविना । ददयुः । श्वेतं । अश्वं । अघश्वमघाय ।

शश्वन् । इन् । स्वस्ति । तन् । वां । दात्रं । महिं । कीर्तन्त्यै । भूत् । पैदः । वाजी ।

मदं । इन् । हव्यः । अर्यः ॥ ६ ॥ युवं । नरा । स्तुवते । पञ्जिपायं । कक्षीयन्ते ।

अरदन्तं । पुरन्धिम् । कारोतरान् । शफात् । अश्वस्य । वृष्णाः । शतं । कुंभान् । असिञ्चन्तं ।

सुरायाः ॥ ७ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व० ९, १०] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १७ सू० ११६

हिमेनाग्निं ग्रंसमवारयेथां पितुमतीमूर्जमस्मा अधत्तं ।
 ऋवीसे अत्रिमश्विनावनीतमुन्निन्यधुः सर्वगणं स्वस्ति ॥ ८ ॥
 परावतं नासत्यानुदेथामुचायुधं चक्रथुजिह्ववारम् ।
 क्षरन्नापो न पायनाय राये सहस्राय तृष्यते गोतमस्य ॥ ९ ॥
 जुजुरुषां नासत्योत वत्रिं प्रामुञ्चतं द्रापिमिव च्यवानात् ।
 प्रातिरतं जहितस्यायुर्दस्मादित्यतिमकृणुतं कनीनाम् ॥ १० ॥ ९ ॥
 तवां नरा शंस्यं राध्यं चाभिष्टिमन्नासत्या वरूथम् ।
 यद्विद्वांसां निधिमिवापंगळहसुर्दर्शतादुपथुर्वंदनाय ॥ ११ ॥
 तवां नरा सनये दंसं उग्रमाविष्कृणोमि तन्यतुर्न वृष्टिम् ।
 दध्यद् ह यन्मध्वाधर्वणो वामश्वस्य शीष्णां प्र यदीमुवाचं ॥ १२ ॥

हिमेन । अग्निं । ग्रंसं । अवारयेथां । पितुऽमतीं । ऊर्जं । अस्मै । अधत्तं । ऋवीसे ।
 अत्रिं । अश्विना । अवनीतं । उत । निन्यधुः । सर्वगणं । स्वस्ति ॥ ८ ॥ परा ।
 अवतं । नासत्या । अनुदेथां । उचायुधं । चक्रथुः । जिह्ववारं । क्षरन् । आपः ।
 न । पायनाय । राये । सहस्राय । तृष्यते । गोतमस्य ॥ ९ ॥ जुजुरुषः । नासत्या ।
 उत । वत्रिं । प्र । अमुञ्चतं । द्रापिर्दिव । च्यवानात् । प्र । अतिरतं । जहितस्य ।
 आयुः । दस्मा । आत् । इत् । पतिं । अकृणुतं । कनीनां ॥ १० ॥ ९ ॥ तत् । वां ।
 नरा । शंस्यं । राध्यं । च । अभिष्टिमन् । नासत्या । वरूथं । यत् । विद्वांसां ।
 निधिर्दिव । अपंगळहं । उत । दर्शतात् । उपथुः । वंदनाय ॥ ११ ॥ तत् । वां । नरा ।
 सनये । दंसः । उग्रं । आभिः । कृणोमि । तन्यतुः । न । वृष्टिं । दध्यद् । ह । यत् ।
 मधु । आधर्वणः । वा । श्वस्य । शीष्णां । प्र । यत् । ई । उवाचं ॥ १२ ॥

अष्ट० ? अध्या० ८ व० ?०,??] ऋग्वेदः [मण्ड० ? अनु० ?७ सू० ११६

अजोह्वीन्नासत्या करा वां महे यानन्पुरुभुजा पुरन्धिः ।

भुतं तच्छात्रिव वधिमत्या हिरण्यहस्तमश्विनाजदत्तम् ॥ १३ ॥

आलो वृक्षाय वर्तिकाभक्षिके युवं मेरा नासत्यामुमुक्तम् ।

उतो कविं पुरुषुजा युवं ह कृपमाणमकृणुतं विचक्षे ॥ १४ ॥

चरित्रं हि वेरिवाच्छेदि पर्णमाजा खेलस्य परितक्म्यायाम् ।

सद्यो जङ्घ्यामायसीं विष्पलायि धने हिते सतीवे प्रत्ययत्तम् ॥ १५ ॥ १० ॥

शतं मेपान्वृष्ये चक्षदानमृज्जाश्च तं पित्तान्धं चकार ।

तस्मा अक्षी नासत्या विचक्ष आर्येत्तं दक्षा भियजावनर्वन् ॥ १६ ॥

आ वां रथं दुहिता सूर्यस्य कार्ष्मैवातिप्रद्वेता जयन्ती ।

विश्वे देवा अन्यमन्यन्त हृद्भिः समुं श्रिया नासत्या सचेथे ॥ १७ ॥

अजोर्ह्वीत् । नासत्या । करा । वां । मदे । यार्धन् । पुरुऽभुजा । पुरंऽधिः । श्रुतं ।
तत् । शासुऽइव । वध्रिऽमत्याः । हिरण्यऽहस्तं । अन्विनौ । अदत्तं ॥ १३ ॥ आज्ञः ।
वृकस्य । वर्तिका । अभीर्के । युवं । नरा । नासत्या । अनुमुक्तं । उतो इति । कवि ।
पुरुऽभुजा । युवं । ह । कर्पमाणं । अकृणुतं । विऽचक्षे ॥ १४ ॥ चरित्रं । हि । वेः-
ऽइव । अच्छेदि । पूर्ण । आज्ञा । खेलस्य । परिऽतन्मयायां । सद्यः । जयां । आर्यसीं ।
विऽमलायै । धने । हिते । सतीवे । प्रति । अधत्तं ॥ १५ ॥ १० ॥ शतं । मेपान् ।
गृक्ये । चक्षदानं । ऋजऽअश्वं । तं । पिता । अंधं । चकार । तस्मै । असी इति ।
गासत्या । विऽचक्षे । आ । अधत्तं । दत्ता । भिपजौ । अनर्बन् ॥ १६ ॥ आ । बां ।
रथं । दुहिता । सूर्यस्य । काष्मैऽइव । अतिष्ठत् । अर्वता । जयंती । विन्वे । देवाः ।
अनुं । अमन्यत । ह्रुतऽधिः । सं । ऊं इति । थिया । नासत्या । सचेथे । इति ॥ १७ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व० ११, १२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १७ सू० ११६

यदयातं दिवौदासाय वर्तिर्भरद्वाजायाश्विना हयन्ता ।

रेवदुवाह सचनो रथो वां वृषभश्च शिशुमारश्च युक्ता ॥ १८ ॥

रयिं सुक्षत्रं स्वपत्यमायुः सुवीर्यं नासत्या वहन्ता ।

आ जहावीं समनसोप बाजैस्त्रिरहो भागं दधन्तीमयातम् ॥ १९ ॥

परिविष्टं जाहुपं विश्वतः सीं सुगेभिर्नक्तं मूहधू रजोभिः ।

विभिन्दुना नासत्या रथेन वि पर्वतां अजरयू अयातम् ॥ २० ॥ ११ ॥

एकस्या वस्तोरावतं रणाय वशमश्विना सनये सहस्रां ।

निरहत् दुच्छुना इन्द्रवन्ता पृथुश्रवसो वृषणावरातीः ॥ २१ ॥

शरस्य चिदार्चत्कस्यावतादा नीचादुच्चा चक्रथुः पातवे वाः ।

शयवे चिन्नासत्या शचीभिर्जसुरये स्तये पिप्पथुर्गाम् ॥ २२ ॥

यत् । अयातं । दिवः । दासाय । वर्तिः । भरद्वाजाय । अश्विना । हयन्ता । रेवत्
उवाह । सचनः । रथः । वां । वृषभः । च । शिशुमारः । च । युक्ता ॥ १८ ॥

रयिं । सुक्षत्रं । सुऽअपत्यम् । आयुः । सुऽवीर्यं । नासत्या । वहन्ता । आ । जहावीं
समनसा । उप । बाजैः । त्रिः । अहोः । भागं । दधन्तीं । अयातं ॥ १९ ॥

परिविष्टं । जाहुपं । विश्वतः । सीं । सुऽगेभिः । नक्तं । मूहधूः । रजोभिः । विऽभि
न्दुना । नासत्या । रथेन । वि । पर्वतान् । अजरयू इति । अयानं ॥ २० ॥ ११ ॥

एकस्याः । वस्तोः । आवतं । रणाय । वशं । अश्विना । सनये । सहस्रां । निः ।
अहत् । दुच्छुनाः । इन्द्रवन्ता । पृथुऽश्रवसः । वृषणां । अरातीः ॥ २१ ॥ शरस्य ।

चिन् । अर्चन्ऽरुम्यं । अयानम् । आ । नीचान् । उच्चा । चक्रथुः । पातवे । वाङ्गतिः ।
वा । शयवे । चिन् । नासत्या । शचीभिः । जसुरये । स्तये । पिप्पथुः । गां ॥ २२ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व० १२, १३] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १७ सू० ११७

अवस्यते स्तुवते कृष्णिषाय ऋजूयते नासत्या शर्चीभिः ।

पशुं न नष्टमिव दर्शनाय दिष्णाप्वं ददधुर्विश्वकाय ॥ २३ ॥

दश रात्रीरशिषेना नव दूनर्वनद्धं श्रयितमस्वदन्तः ।

विष्टुतं रेभमुदनि प्रवृक्तमुन्नियधुः सोममिव सुवेणं ॥ २४ ॥

प्र वां दंसांस्यश्विनावोचमस्य पतिः स्यां सुगवः सुवीरः ।

उत पश्यन्नश्रुवन्दीर्घमायुरस्तमिवेज्जरिमाणं जगम्याम् ॥ २५ ॥ १२ ॥

॥ ११७ ॥ ऋषि—ऋषीवान् । देवता—अश्विनौ । छन्द—गिरिप् ।

॥ ११७ ॥ मध्वः सोमस्याश्विना मदाय प्रत्नो होता विवासते वां ।

वर्हिष्मती रातिर्विश्रिता गिरिषा यातं नासत्याप वाजैः ॥ १ ॥

यो वामश्विना मनसो जवीयान्नयः स्वश्वो विश आजिगाति ।

येन गच्छथः सुकृतो दुरोणं तेन नरा वर्तिस्मभ्य यातम् ॥ २ ॥

अवस्यते । स्तुवते । कृष्णिषाय । ऋजूयते । नासत्या । शर्चीभिः । पशुं । न ।
नष्टमिव । दर्शनाय । दिष्णाप्वं । ददधुः । विश्वकाय ॥ २३ ॥ दश । रात्रीः ।
अशिषेना । नव । दून । अर्धजनद्धं । श्रयितं । अप्सु । अंतरिति । विष्टुतं । रेभं ।
उदनि । प्रवृक्तं । उत । निन्यधुः । सोमस्य । सुवेणं ॥ २४ ॥ प्र । वां । दंसांसि ।
अश्विनौ । अवोचं । अस्य । पतिः । स्यां । सुगवः । सुवीरः । उत । पश्यन् ।
अश्रुवन् । दीर्घं । आयुः । अस्तमिव । इत् । जरिमाणं । जगम्यां ॥ २५ ॥ १२ ॥

- मध्वः । सोमस्य । अश्विना । मदाय । प्रत्नः । होता । आ । विवासते । वां ।

वर्हिष्मती । रातिः । विश्रिता । गीः । इषा । यातं । नासत्या । उप । वाजैः ॥ १ ॥

यः । वा । अश्विना । मनसः । जवीयान् । रथः । सुअश्वः । विश्वः । आजिगाति ।

येन । गच्छथः । सुकृतः । दुरोणं । तेन । नरा । वर्तिः । अस्मभ्यं । यातं ॥ २ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व० १३, १४] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १७ सू० ११

ऋषिं नरायंहंसः पाञ्चजन्यमृवीसादत्रि मुञ्चथो गणेन ।
 मिनन्ता दस्योरशिवस्य माया अनुयुव वृषणा चोदयन्ता ॥ ३ ॥
 अश्वं न गृह्णमश्विना दुरेवर्कषिं नरा वृषणा रेभमप्सु ।
 सं तं रिणीथो विष्टुतं दंसांभिर्न बां जूर्यन्ति पूर्या कृतानि ॥ ४ ॥
 सुपुष्पासं न निऋतेरुपस्थे सूर्ये न दस्त्रा तमंसि क्षियन्तम् ।
 शुभे रुक्मं न दर्शतं निखातसुदृपयुरश्विना वन्दनाय ॥ ५ ॥ १३ ॥
 तर्वा नरा शंस्यं पञ्जियेण कक्षीवता नासत्या परिंजमन् ।
 शफादश्वस्य बाजिनो जनाय शतं कुन्नां असिञ्चतं मधूनाम् ॥ ६ ॥
 युवं नरा स्तुवते कृष्णिपार्य विष्णाप्यं ददयुर्विश्वकाय ।
 घोषार्यं चित्पितृपदं दुरोणे पतिं जूर्यन्त्या अश्विनावदत्तं ॥ ७ ॥

ऋषिं । नरौ । अंहंसः । पाञ्चजन्यं । ऋवीसात् । अत्रि । मुञ्चथः । गणेन । मिनन्ता
 दस्योः । अशिवस्य । मायाः । अनुयुव । वृषणा । चोदयता ॥ ३ ॥ अश्वं । न
 गृह्णं । अश्विना । दुरेवर्कः । ऋषिं । नरा । वृषणा । रेभं । अप्सु । सं । तं ।
 रिणीथः । विष्टुतं । दंसांभिः । न । बा । जूर्यति । पूर्या । कृतानि ॥ ४ ॥
 सुपुष्पासं । न । निःऋतेः । उपस्थे । सूर्ये । न । दस्त्रा । तमंसि । क्षियन्तं ।
 शुभे । रुक्मं । न । दर्शतं । निखातं । सुदृपयुः । अश्विना । वन्दनाय ॥ ५ ॥ १३ ॥
 तर्वा । बां । नरा । शंस्यं । पञ्जियेण । कक्षीवता । नासत्या । परिंजमन् । शफात् ।
 अश्वस्य । बाजिनः । जनाय । शतं । कुन्नाम् । असिञ्चतं । मधूनाम् ॥ ६ ॥ युवं ।
 नरा । स्तुवते । कृष्णिपार्यं । विष्णाप्यं । ददयुः । विश्वकाय । घोषार्यं । चित् ।
 पितृपदं । दुरोणे । पतिं । जूर्यन्त्या । अश्विना । अवदत्तं ॥ ७ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व० १४, १५] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १७ सू० ११७

युवं श्यावाय रुशतीमदत्तं महः क्षोणस्याश्विना कण्वाय ।
 प्रवाच्यं तद्वृषणा कृतं वां यन्नार्पिदाय श्रवो अध्यर्धत्तम् ॥ ८ ॥
 पुरु वर्षास्यश्विना दधाना नि पेदवं ऊहधुराशुमश्वम् ।
 सहस्रसां वाजिनमप्रतीतमहिहनें श्रवस्येन्तरुत्रम् ॥ ९ ॥
 एतानि वां श्रवस्या सुदानू ब्रह्माङ्गुपं सदनं रोदस्योः ।
 यवां पञ्जासो अश्विना हवन्ते यातमिपा च विदुषे च वाजं ॥ १० ॥ १४ ॥
 सुनोर्मानेनाश्विना गृणाना वाजं विप्राय भुरणा रदन्ता ।
 अगस्त्ये ब्रह्मणा वावृधाना सं विश्वलीं नास्त्यारिणीतम् ॥ ११ ॥
 कुह यान्ता सुष्टुति काव्यस्य दिवो नपाता वृषणा शयुजा ।
 हिरण्यस्येव कलशं निखातमुधुपधुर्दशमे अश्विनाहन् ॥ १२ ॥

युवं । श्यावाय । रुशती । अदत्तं । महः । क्षोणस्य । अश्विना । कण्वाय । प्रवाच्यं ।
 तत् । वृषणा । कृतं । वा । यत् । नार्पिदाय । श्रवः । अधिऽअर्धत्तं ॥ ८ ॥ पुरु ।
 वर्षासि । अश्विना । दधाना । नि । पेदवं । ऊहधुः । आशुं । अश्वं । सहस्रसां ।
 वाजिनं । अप्रतीऽइतं । अहिऽहनें । श्रवस्यं । तरुत्रं ॥ ९ ॥ एतानि । वां । श्रवस्यां ।
 सुदानू इति सुदानू । ब्रह्म । आङ्गुपं । सदनं । रोदस्योः । यत् । वा । पञ्जासः ।
 अश्विना । हवन्ते । यातं । इपा । च । विदुषे । च । वाजं ॥ १० ॥ १४ ॥ सुनोः
 मानेन । अश्विना । गृणाना । वाजं । विप्राय । भुरणा । रदन्ता । अगस्त्ये । ब्रह्मणा ।
 वावृधाना । सं । विश्वलीं । नास्त्या । रिणीतं ॥ ११ ॥ कुह । यान्ता । सुऽस्तुति ।
 काव्यस्य । दिवः । नपाता । वृषणा । शयुजा । हिरण्यस्यऽइव । कलशं । निऽखातं ।
 चतु । ऊपधुः । दशमे । अश्विना । अहन् ॥ १२ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व० १५, १६] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १७ सू० ११७

युवं च्यवानमभ्विना जरन्तं पुनर्युवानं चक्रयुः शचीभिः ।
युवो रथं दुहिता सूर्यस्य सह श्रिया नासत्यावृणीत ॥ १३ ॥
युवं तुग्राय पूर्येभिरेवैः पुनर्मन्यावभवत् युवाना ।
युवं भुज्युमर्णसो निः समुद्राद्विभिरुहयुर्ऋजेभिरश्वैः ॥ १४ ॥
अजोहवीदध्विना तौग्रयो वां प्रोळ्हः समुद्रमव्यधिर्जगन्वान् ।
निष्टमूहयुः सुयुजा रथेन मनोजवसा वृषणा स्वस्ति ॥ १५ ॥ १५ ॥
अजोहवीदध्विना वतिका वामास्त्रो यत्सीममुञ्चत् वृकस्य ।
विजयुषा यययुः सान्वद्रेर्जातं विष्वाचो अहतं विषेण ॥ १६ ॥
शतं मेपानृक्पथं मामहानं तमः प्रणीतमश्विनेन पित्रा ।
आक्षी ऋज्राश्वे अश्विनावधत्तं ज्योतिरन्यायं चक्रयुर्विचक्षे ॥ १७ ॥

युवं । च्यवानं । अभ्विना । जरन्तं । पुनः । युवानं । चक्रयुः । शचीभिः । युवोः । रथं
दुहिता । सूर्यस्य । सह । श्रिया । नासत्या । अवृणीत ॥ १३ ॥ युवं । तुग्राय
पूर्येभिः । एवैः । पुनः । मन्यावभवत् । युवाना । युवं । भुज्युः । अर्णसः । निः
समुद्रात् । विभिरुहयुः । ऋजेभिः । अश्वैः ॥ १४ ॥ अजोहवीन् । अभ्विना
तौग्रयोः । वा । प्रोळ्हः । समुद्रे । अव्यधिः । जगन्वान् । निः । तं । उहयुः
सुयुजा । रथेन । मनः । जवसा । वृषणा । स्वस्ति ॥ १५ ॥ १५ ॥ अजोहवीन्
अभ्विना । वतिका । वां । आस्त्रः । यत् । सीम् । अमुञ्चत् । वृकस्य । वि । जयुषा
यययुः । सान्व । अद्रेः । जातं । विष्वाचं । अहतं । विषेण ॥ १६ ॥ शतं । मेपान् । वृक्
ममहानं । तमः । प्रणीतं । अश्विनेन । पित्रा । आ । अक्षी इति । ऋज्राश्वे । अभ्विनो
अधत्तं । ज्योतिः । अन्यायं । चक्रयुः । विचक्षे ॥ १७ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व० १६, १७] ऋग्वेदः [षण्ड० १ अनु० १७ सू० ११७

शुनमन्धाय भरमद्वयत्सा वृकीरश्विना वृषणा नरेति ।

जारः कनीन इव चक्षेदान ऋज्राश्वः शनमेकं च मेवान् ॥ १८ ॥

मही वामूतिरश्विना मयोभूरुत स्यामं धिष्ण्या सं रिणीथः ।

अथा युवामिदह्यत्पुरंन्धिरागच्छतं सीं वृषणावचोभिः ॥ १९ ॥

अधेनुं दक्षा स्तर्यन्विपंक्तामपिन्वतं शयवे अश्विना गाम् ।

युवं शचीभिर्विमदाय जायां न्यूहयुः पुरुमित्रस्य योषाम् ॥ २० ॥ १६ ॥

ययं वृकेणाश्विना वपन्तेयं दुहन्ता मनुपाय दक्षा ।

अभि दस्युं वक्रुरेणा धमेन्तोरु ज्योतिश्चक्रधुरार्याय ॥ २१ ॥

आथर्वणायाश्विना दधीचेऽद्व्यं शिरः प्रत्यरयतम् ।

स वा मधु प्र वोचद्वतायन्त्वाष्ट्रं यदसावपिकृष्यं वाम् ॥ २२ ॥

शुनं । अन्धाय । भरं । अद्वयत् । सा । वृकीः । अश्विना । वृषणा । नरा । इति ।

जारः । कनीनःऽइव । चक्षेदानः । ऋज्राश्वः । शतं । एकं । च । मेवान् ॥ १८ ॥

मही । वां । ऊतिः । अश्विना । मयोऽभूः । उत । स्यामं । धिष्ण्या । सं । रिणीथः ।

अथ । युवां । इत् । अद्वयन् । पुरंऽधिः । आ । अगच्छतं । सीं । वृषणां । अवाऽभिः ॥ १९ ॥

अधेनुं । दक्षा । स्तर्ये । विऽसंक्तां । अपिन्वतं । शयवे । अश्विना । गां । युवं ।

शचीभिः । विऽमदायं । जाया । नि । न्यूहयुः । पुरुऽमित्रस्यं । योषां ॥ २० ॥ १६ ॥

ययं । वृकेण । अश्विना । वपन्ता । द्यं । दुहन्ता । मनुपाय । दक्षा । अभि । दस्युं ।

वक्रुरेण । धमेन्ता । उरु । ज्योतिः । चक्रयुः । आर्याय ॥ २१ ॥ आथर्वणायां ।

अश्विना । दधीचे । अद्व्यं । शिरः । प्रति । प्रत्यतं । सः । वा । मधु । प्र । वोचत् ।

ऋतऽयन् । त्वाष्ट्रं । यत् । दत्तां । अपिऽकृष्यं । वा ॥ २२ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व० १७, १८] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १७ सू० ११८

सदा कवी सुमतिमा चके वां विदवा धियो अश्विना प्रावतं मे ।

अस्मे रयिं नासत्या बृहन्तमपत्यसाचं श्रुत्यं रराथाम् ॥ २३ ॥

हिरण्यहस्तमश्विना रराणा पुत्रं नरा वधिमत्या अदत्तम् ।

त्रिधा ह श्यावंमश्विना विकस्तमुज्जीवसं ऐरयतं सुदानू ॥ २४ ॥

एतानि वामश्विना वीर्याणि प्र पूर्याण्यायवोऽवोचन् ।

ब्रह्म कृण्वन्तो वृषणा युवभ्यां सुवीरांसो विदभ्रमा वदेम ॥ २५ ॥ १७ ॥

॥ ११८ ॥ ऋषि - कशीजन् । देवता - अश्विनौ । छन्दः - त्रिष्टुप् ॥

॥ ११८ ॥ आ वां रथो अश्विना श्येनपत्वा सुमृच्छीकः स्ववां यात्वर्वाद् ।

यो मर्त्यस्य मनसो जवीयान्त्रिवन्धुरो वृषणा वार्तरंहाः ॥ १ ॥

त्रिवन्धुरेण त्रिवृता रथेन त्रिचक्रेण सुवृता यातमर्वाक् ।

पिन्वंतं गा जिन्वंतमर्वतो नो वर्धयंतमश्विना वीरमस्मे ॥ २ ॥

सदा । कवी इति । सुमति । आ । चके । वा । विश्वाः । धियः । अश्विना । प्र ।

अवतं । मे । अस्मे इति । रयिं । नासत्या । बृहन्तं । अपत्यऽसाचं । श्रुत्यं । रराथाम् ।

॥ २३ ॥ हिरण्यहस्तं । अश्विना । रराणा । पुत्रं । नरा । वधिमत्याः । अदत्तं ।

त्रिधा । ह । श्यावं । अश्विना । विकस्तं । उत् । जीवसं । ऐरयतं । सुदानू इति ।

सुदानू ॥ २४ ॥ एतानि । वां । अश्विना । वीर्याणि । प्र । पूर्याणि । आयवः ।

अवोचन् । ब्रह्म । कृण्वन्तः । वृषणा । युवभ्यां । सुवीरांसः । विदधं । आ ।

वदेम ॥ २५ ॥ १७ ॥

आ । वा । रथः । अश्विना । श्येनपत्वा । सुमृच्छीकः । स्ववान् । यातु ।

अर्वाद् । यः । मर्त्यस्य । मनसः । जवीयान् । त्रिवन्धुरः । वृषणा । वार्तरंहाः ।

॥ १ ॥ त्रिवन्धुरेण । त्रिवृता । रथेन । त्रिचक्रेण । सुवृता । आ । यातं ।

अर्वाक् । पिन्वंतं । गाः । जिन्वंतं । अर्वतः । नः । वर्धयन्तं । अश्विना । वीरं ।

वदेम ॥ २ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व० १८, १९] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १७ सू० ११८

प्रवक्ष्यामना सुवृता रथेन दक्षाविमं शृणुतं श्लोकमद्रैः ।
 किमङ्ग वां प्रत्यवर्ति गमिष्ठाहुर्विप्रांसो अश्विना पुराजाः ॥ ३ ॥
 आ वां श्येनासो अश्विना वहन्तु रथे युक्तासं आश्वः पतङ्गाः ।
 ये अप्सुरो दिव्यासो न गृध्रा अभि प्रयो नासत्या वहन्ति ॥ ४ ॥
 आ वां रथे युवतिस्तिष्ठदन्न जुष्टो नरा दुहिता सूर्यस्य ।
 परि वामश्वा वर्षुषः पतङ्गा वयो वहन्त्वरूपा अभीके ॥ ५ ॥ १८ ॥
 उद्वन्दनमैरतं दंसनाभिरुद्रेभं दक्षा वृषणा शर्चीभिः ।
 निष्ठौग्र्यं पारयथः समुद्रात्पुनश्च्यवानं चक्रयुर्वुवानम् ॥ ६ ॥
 युवमन्नयेऽवनीताय तप्तमूर्जमोमानमश्विनावधत्तम् ।
 युवं कण्वायापिरिस्ताय चक्षुः प्रत्यधत्तं सुष्टुतिं जुजुषाणा ॥ ७ ॥

प्रवक्ष्यामना । सुवृता । रथेन । दक्षौ । इमं । शृणुतं । श्लोकं । अद्रैः । किं । अंग ।
 वां । प्रति । अवर्ति । गमिष्ठा । आहुः । विप्रांसः । अश्विना । पुराजाः ॥ ३ ॥
 आ । वा । श्येनासः । अश्विना । वहन्तु । रथे । युक्तासः । आश्वः । पतङ्गाः । ये ।
 अप्सुरः । दिव्यासः । न । गृध्राः । अभि । प्रयोः । नासत्या । वहन्ति ॥ ४ ॥
 आ । वा । रथे । युवतिः । तिष्ठत् । अन्नं । जुष्टी । नरा । दुहिता । सूर्यस्य । परि । वा । अश्वः ।
 वर्षुषः । पतङ्गाः । वयोः । वहन्तु । अरूपाः । अभीके ॥ ५ ॥ १८ ॥ उद्व । वन्दनं ।
 ऐरतं । दंसनाभिः । उद्व । रेभं । दक्षा । वृषणा । शर्चीभिः । निः । तौग्र्यं ।
 पारयथः । समुद्रात् । पुनरिति । च्यवानं । चक्रयुः । वुवानं ॥ ६ ॥ युवं । अन्नये ।
 अवधत्तम् । तप्तं । मूर्जं । ओमानं । अश्विनौ । अधत्तं । युवं । कण्वाय । अपि-
 रिस्ताय । चक्षुः । प्रति । अधत्तं । सुष्टुतिं । जुजुषाणा ॥ ७ ॥

अष्ट० १ अद्या० ८ व० १९] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १७ सू० ११८

युवं धेनुं शयवं नाधितायापिन्वतमश्विना पूर्यायं ।

अमुञ्चतं वर्तिकांमंहंसो निः प्रति जङ्घां विक्षलाया अधत्तम् ॥ ८ ॥

युवं श्वेतं पेदव इन्द्रजूतमहिहर्नमश्विनादत्तमश्वम् ।

जोह्वंमयो अभिभूतिमुग्रं सहस्रसां वृषणं वीडुङ्गं ॥ ९ ॥

ता वां नरा स्वर्से सुजाता हवामहे अश्विना नार्धमानाः ।

आ न उप वसुमता रथेन गिरौ जुपाणा सुवितायं यातम् ॥ १० ॥

आ श्येनस्य जवसा नूतनेनास्मे यातं नासत्या सजोपाः ।

हवे हि वामश्विना रातहव्यः शश्वत्तमायां उपसो व्युष्टौ ॥ ११ ॥ १९ ॥

युवं । धेनुं । शयवं । नाधितायं । अपिन्वतं । अश्विना । पूर्यायं । अमुञ्चतं । वर्तिका ।
अंहंसः । निः । प्रति । जङ्घां । विक्षलायाः । अधत्तं ॥ ८ ॥ युवं । श्वेतं । पेदवं ।
इन्द्रजूतं । अहिहर्नं । अश्विना । अदत्तं । अश्वं । जोह्वं । अयः । अभिभूतिं । उग्रं ।
सहस्रसां । वृषणं । वीडुङ्गं ॥ ९ ॥ ता । वां । नरा । सु । अर्धसे । सुजाना ।
हवामहे । अश्विना । नार्धमानाः । आ । नः । उप । वसुमता । रथेन । गिरः ।
जुपाणा । सुवितायं । यातं ॥ १० ॥ आ । श्येनस्य । जवसा । नूतनेन । अस्मे इति ।
यातं । नासत्या । सजोपाः । हवे । हि । वा । अश्विना । रातहव्यः । शश्वत्त-
मायाः । उपसः । व्युष्टौ ॥ ११ ॥ १९ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व० २०] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १७ मू० ११९

॥ ११९ ॥ ऋषिः—कक्षीवान् । देवता—अश्विनौ । छन्दः—जगती ॥

॥११९॥ आ वां रथं पुरुमायं मनोजुवं जीराश्वं यज्ञियं जीवसे हुवे ।

सहस्रकेतुं वनिनं शतद्वंसुं श्रुष्टीवानं वरिवोधामभि प्रयः ॥ १ ॥

ऊर्ध्वा धीतिः प्रत्यस्य प्रयामन्यधायि शस्मन्त्समयन्त आ दिशः ।

स्वदामि घर्मं प्रति यन्त्यूनय आ वामूर्जानी रथमश्विनारुहत् ॥ २ ॥

सं यन्मिथः पस्पृधानासो अगमंत शुभे मखा अमिता जायवो रणे ।

युवोरहं प्रवणे चेंकिते रथो यदश्विना बहथः सूरिमा वरं ॥ ३ ॥

युवं भुज्युं भुरमाणं विभिर्गतं स्वयुक्तिभिर्निबहन्ता पितृभ्य आ ।

यासिष्टं वर्तिर्दृषणा विजेन्यदित्रोदासाय महिं चेति वामवः ॥ ४ ॥

आ । वां । रथं । पुरु॒मा॒यं । मनः॒जु॒वं । जी॒रा॒श्वं । य॒ज्ञि॒यं । जी॒व॒से । हु॒वे । सह॒स्र॒के॒तुं । व॒नि॒नं । श॒त॒द्व॒सुं । श्रु॒ष्टी॒वा॒नं । व॒रि॒वो॒धा॒भि॒ प्र॒यः ॥ १ ॥ ऊ॒र्ध्वा । धी॒तिः । प्र॒ति । अ॒स्य । प्र॒या॒म॒न्य॒धा॒यि । श॒स्म॒न् । सं । अ॒य॒न्ते । आ । दि॒शः । स्व॒दा॒मि । घ॒र्मं । प्र॒ति । य॒न्ति । ऊ॒त॒यः । आ । वां । ऊ॒र्जा॒नी । रथं । अ॒श्वि॒ना । अ॒रु॒हत् ॥ २ ॥ सं । यत् । मि॒थः । प॒स्पृ॒धा॒ना॒सः । अ॒ग॒म॒न्त॒ शु॒भे । म॒खाः । अ॒मि॒ताः । जा॒य॒वः । र॒णे । यु॒वोः । अ॒हं । प्र॒व॒णे । चें॒किते । रथः । यत् । अ॒श्वि॒ना । ब॒ह॒थः । सू॒रि॒ । आ । वरं ॥ ३ ॥ यु॒वं । भु॒ज्युं । भु॒र॒मा॒णं । वि॒भिः । ग॒तं । स्व॒यु॒क्ति॒भिः । नि॒ब॒ह॒न्ता । पि॒तृ॒भ्यः । आ । या॒सि॒ष्टं । वर्तिः । दृ॒ष॒णा । वि॒जे॒न्य॒ । दि॒त्रो॒दा॒सा॒य । महिं । चे॒ति । वां । अ॒वः ॥ ४ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व० २०, २१] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १७ सू० ११९

युवोरश्विना वपुषे युवायुजं रथं वाणीं येमतुरस्य शर्ध्वम् ।
 आ वां पतित्वं सख्याय जग्मुषी योषावृणीत जेन्या युवां पती ॥ ५ ॥ २० ॥
 युवं रेभं परिपूतेरूप्यथो हिमेन घर्मं परितसमत्रये ।
 युवं शयोरेवसं पिप्यथुर्गधि प्र दीर्घेण वन्दनस्तार्यायुषा ॥ ६ ॥
 युवं वन्दनं निऋतं जरण्यया रथं न दत्ता करुणा समिन्वथः ।
 क्षेत्रादा विप्रै जनथो विपन्यया प्र वामत्रं विधत्ते दंसनां भुवत् ॥ ७ ॥
 अगच्छतं कृपमाणं परावति पितुः स्वस्य त्यजंसा निवाधितम् ।
 स्वर्धतीरित ऊतीर्युवोरहं चित्रा अभीकं अभवन्नभिष्टयः ॥ ८ ॥
 उत स्या वां मधुमन्मक्षिकारपन्मदे सोमस्यौशिजो हुवन्पति ।
 युवं दधीचो मन आ विचासथोऽथा शिरः प्रति वामदन्व वदत् ॥ ९ ॥

युवोः । अश्विना । वपुषे । युवायुजं । रथं । वाणी इति । येमतुः । अस्य । शर्ध्वम् ।
 आ । वां । पति॒त्त्वं । स॒ख्याय॑ । ज॒ग्मुषी॑ । योषा॑ । अ॒वृणी॑त । जे॒न्या । यु॒वा । पती॑
 इति ॥ ५ ॥ २० ॥ यु॒वं । रे॒भं । परि॑पू॒तेः । उ॒रूप्य॑थः । हि॒मेन॑ । घ॒र्मं । परि॑त॒सं ।
 अत्र॑ये । यु॒वं । श॒योः । अ॒वसं॑ । पि॒प्यथुः॑ । ग॒धि । प्र । दी॒र्घेण॑ । व॒न्दनः॑ । ता॒रि ।
 आ॒युषा॑ ॥ ६ ॥ यु॒वं । व॒न्दनं॑ । निः॒ऋतं॑ । ज॒र॒ण्यया॑ । रथं । न । द॒त्ता । क॒रुणा॑ ।
 सं । इ॒न्वथः॑ । क्षे॒त्रात् । आ । वि॒प्रै । ज॒न॒थः॑ । वि॒प॒न्यया॑ । प्र । वा । अत्र॑ । वि॒ध॒त्ते ।
 द॒ंस॒नां । भु॒वत् ॥ ७ ॥ अ॒गच्छ॑तं । कृ॒प॒मा॒णं । प॒रा॒व॒ति । पि॒तुः । स्व॒स्य । त्य॒जंसा॑ ।
 नि॒वा॒ध॒ितं । स्व॒र्ध॒ती॒रि॒तः । उ॒ती॒र्य॑ । यु॒वोः । अ॒हं । चि॒त्रा । अ॒भी॒कं । अ॒भ॒व॒न्न॒भि॒ष्ट॒यः॑ ।
 अ॒भि॒ष्ट॒यः॑ ॥ ८ ॥ उ॒त । स्या॑ । वा । म॒धु॒म॒न् । म॒क्षि॒का । अ॒र॒प॒त् । म॒दे । सो॒म॒स्य ।
 औ॒शि॒जः । हु॒व॒न् । प॒ति॒ । यु॒वं । द॒धी॒चः । म॒नः । आ । वि॒चा॒स॒थः । अ॒र्धं । शि॒रः ।
 प्र॒ति । वा । व॒म॒द॒न्व॑ । व॒द॒त् ॥ ९ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व० २१, २२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १७ सू० १२०

युवं पेदवे पुरुवारमश्विना स्पृधां श्वेतं तरुतारं दुवस्यथः ।

शर्यैरभिद्युं पृतनासु दुष्टरं चकृत्यमिन्द्रमिव चर्यणीसहम् ॥ १० ॥ २१ ॥

॥ १२० ॥ ऋषिः— कवीवान् । देवता—अश्विनौ । छन्दः—गायत्री ॥

॥ १२० ॥ का राधद्वोत्राश्विना वां को वां जोषं उभयांः ।

कथा विधात्यप्रचेताः ॥ १ ॥

विद्वांसाविहुरं पृच्छेदविद्वानित्थापरो अचेताः ।

नू चिन्तु मते अक्रौ ॥ २ ॥

ता विद्वांसा हवामहे वां ता नो विद्वांसा मन्म वोचेतमद्य ।

प्रार्थयमानो युवाकुः ॥ ३ ॥

वि पृच्छामि पाक्यान् देवान्वपदकृतस्याद्भुतस्य दत्ता ।

पातं च सख्यंसो युवं च रभ्यंसो नः ॥ ४ ॥

युवं । पेदवे । पुरुवारं । अश्विना । स्पृधा । श्वेतं । तरुतारं । दुवस्यथः । शर्यैः ।
अभिद्युं । पृतनासु । दुष्टरं । चकृत्यं । इन्द्रमिव । चर्यणीसहम् ॥ १० ॥ २१ ॥

का । राधत् । द्वोत्रां । अश्विना । वा । कः । वा । जोषं । उभयांः । कथा ।
विधाति । अप्रचेताः ॥ १ ॥ विद्वांसो । इत् । दुर्गः । पृच्छेत् । अविद्वान् । इत्था ।
अपरः । अचेताः । नु । चिन् । नु । मते । अक्रौ ॥ २ ॥ ता । विद्वासा । हवामहे ।
वा । ता । नः । विद्वासा । मन्म । वोचेतं । अद्य । प्र । आर्चन् । दयमानः । युवाकुः
॥ ३ ॥ वि । पृच्छामि । पाक्या । न । देवान् । वपदकृतस्य । अद्भुतस्य । दत्ता ।
पातं । च । सख्यसः । युवं । च । रभ्यमः । नः ॥ ४ ॥

अष्ट० ? अध्या० ८ व० २२, २३] ऋग्वेदः [मण्ड० ? अनु० ? ७ सू० ? २०]

प्र या घोषे भृगवाणे न शोभे यया वाचा यजन्ति पञ्जियो वाम् ।

प्रेषयुर्न विद्वान् ॥ ५ ॥ २२ ॥

श्रुतं गायत्रं तर्कवानस्याहं चिद्धि रिरिभाश्विना वाम् ।

आक्षी शुभस्पती दन् ॥ ६ ॥

युवं आस्तं महो रन्युवं वा यक्षिरतंतंसतम् ।

ता नो वसु सुगोपा स्यातं पातं नो वृकादघायोः ॥ ७ ॥

मा कर्म धानमभ्यमित्रिणं नो माकुत्रा नो गृहेभ्यो धेनवो गुः ।

स्तनाभुजो अशिद्वीः ॥ ८ ॥

दुहीषन्मित्रधिनये युवाकुं राये च नो मिमीतं वार्जवर्त्य ।

इषे च नो मिमीतं धेनुमर्त्यं ॥ ९ ॥

प्र । या । घोषे । भृगवाणे । न । शोभे । यया । वाचा । यजन्ति । पञ्जियोः । वा ।
प्र । इषऽयुः । न । विद्वान् ॥ ५ ॥ २२ ॥ श्रुतं । गायत्रं । तर्कवानस्य । अहं । चित् ।
हि । रिरिभे । अश्विना । वां । आ । आक्षी इति । शुभः । पती इति । दन् ॥ ६ ॥
युवं । हि । आस्तं । महः । रन् । युवं । वा । यत् । निऽअतंतंसतं । ता । नः । वसु
इति । सुगोपा । स्यातं । पातं । नः । वृकात् । अघऽयोः ॥ ७ ॥ मा । कर्म । धातं ।
अभि । अमित्रिणं । नः । मा । अकुत्र । नः । गृहेभ्यः । धेनवः । गुः । स्तनाभुजः ।
अशिद्वीः ॥ ८ ॥ दुहीयन् । मित्रधिनये । युवाकुं । राये । च । नः । मिमीतं ।
वार्जवर्त्यं । इषे । च । नः । मिमीतं । धेनुमर्त्यं ॥ ९ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व०, २३, २४] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १८ सू० १२१

अ॒श्विनो॑र॒स॒नं रथ॑म॒न॒श्च॑ वा॒जिनी॑व॒तोः ।

तेना॒हं भू॑रिं चा॒कन ॥ १० ॥

अ॒यं स॑म॒ह मा त॒नू॒ह्याते॑ ज॒नो॑ अनु॑ ।

सोम॑पे॒यं सु॒खो रथः ॥ ११ ॥

अथ॒ स्व॒म॒स्य नि॒वि॒देऽभु॑ज॒तश्च॑ रे॒वतः॑ ।

उ॒भा ता व॑सि॒ नश्य॑तः ॥ १२ ॥ २३ ॥ १७ ॥

॥ अष्टादशोऽनुवाकः ॥

॥ १२१ ॥ ऋषिः—ऋषीवान् । देवता—विश्वदेव,—इन्द्रः । छन्द—त्रिष्टुप् ॥

॥ १२१ ॥ क॒दि॒त्था नूँः पात्रं॑ दे॒व॒य॒तां श्र॑व॒द्भिरो॒ अङ्गि॑र॒सां तुर॑ण्यन् ।

य॒ यदा॑न॒द्वि॒श आ ह॒र्म्य॒स्यो॒रु क॑ंस॒ते अ॒श्वरे॑ य॒ज॒त्रः ॥ १ ॥

स्तंभी॑ह॒ यां स ध॒रुणं॑ पु॒पाय॑द्भु॒र्वाजा॑य॒ द्र॒विणं॑ न॒रो गोः ।

अनु॑ स्व॒जां म॑हि॒पश्च॑क्ष॒त वा॑ मे॒नाम॒श्व॒स्य परि॑ म॒तरं॑ गोः ॥ २ ॥

अ॒श्विनो॑ः । अ॒स॒नं । रथं॑ । अ॒न॒श्च॑ । वा॒जिनी॑व॒तोः । तेन॑ । अ॒हं । भू॑रिं । चा॒कन॑ ।
॥ १० ॥ अ॒यं । स॑म॒ह । मा । त॒नू॒ । ह्याते॑ । ज॒नान् । अनु॑ । सोम॑पे॒यं । सु॒खः ।
रथः॑ ॥ ११ ॥ अथ॑ । स्व॒म॒स्य । निः । वि॒दे॒ । अभु॑ज॒तः । च॒ रे॒वतः॑ । उ॒भा । ता ।
व॑सि॒ । न॒श्य॑तः ॥ १२ ॥ २३ ॥ १७ ॥

कत् । इत्था । नून् । पात्रं । दे॒व॒य॒ता । श्र॑व॒त् । गि॒रः । अ॒ङ्गि॒र॒सा । तुर॑ण्यन् ।
य । यत् । आ॒न॒न्द । वि॒शः । आ । ह॒र्म्य॒स्य॒ । उ॒रु । क॑ंस॒ते । अ॒श्व॒रे । य॒ज॒त्रः ॥ १ ॥
स्तंभी॑त् । ह॒ । या । सः । ध॒रु॒णं । पु॒पा॒य॒त् । ऋ॒भुः । वा॒जा॒य॒ । द्र॒वि॒णं । न॒रः । गोः ।
अनु॑ । स्व॒जा । म॑हि॒पः । च॑क्ष॒त । वा । मे॒ना । अ॒श्व॒स्य । परि॑ । मा॒तरं॑ । गोः ॥ २ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व० २४, २५] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १८ सू० १२]

नक्षत्रवमरुणीः । पूर्वं राट् तुरो विशामङ्गिरसामनु घ्नन् ।
तक्षद्वज्रं नियुतं तस्तम्भयां चतुष्पदे नयीय द्विपादे ॥ ३
अस्य मदे स्वयं दा क्रतायापीवृतमुस्त्रियाणामनीकम् ।
यद्ध प्रसर्गो विक्रुकुम्भिवर्तदप द्रुहो मानुपस्य दुरो वः ॥ ४ ॥
तुभ्यं पयो यत्पितरावनीतां राधः सुरेतस्तुरणं ध्रुण्यू ।
शुचि यत्ते रेक्ण आयजन्त सवर्दुघायाः पय उस्त्रियायाः ॥ ५ ॥ २४ ॥
अथ प्र जज्ञे तरणिर्ममसु प्र रोच्यस्या उपसो न सूरः ।
इन्दुर्येभिराष्ट स्वेदुहव्यैः सुवेण सिञ्चञ्जुरणाभि धाम ॥ ६ ॥
स्विध्मा यद्वनधितिरपस्यात्सुरो अध्वरे परि रोधना गोः ।
पद्ध प्रभाशि कृत्वा अनु घ्नन्नधिशो पश्विषं तुराय ॥ ७ ॥

नक्षत्र । वम । अरुणीः । पूर्वं । राट् । तुरः । विशां । अङ्गिरसां । अनु । घ्नन् ।
तक्षन् । वज्रं । नियुतं । तस्तम्भयः । दा । चतुष्पदे । नयीय । द्विपादे ॥ ३ ॥
अस्य । मदे । स्वयं । दाः । क्रतायः । अपिऽवृतं । उस्त्रियाणा । अनीकं । यद् । ॥
प्रसर्गो । विक्रुकुम्भः । निऽवर्तः । अपः । द्रुहः । मानुपस्य । दुरः । वरिति वः ॥ ४ ॥
तुभ्यं । पयः । यत् । पितरां । अनीता । राधः । सुरेतः । तुरणं । ध्रुण्यू इति ।
शुचि । यत् । ते । रेक्णः । आ । आयजन्त । सवःऽदुघायाः । पयः । उस्त्रि-
यायाः ॥ ५ ॥ २४ ॥ अथ । प्र । जज्ञे । तरणिः । ममसु । प्र । रोचि । अस्याः ।
उपसः । न । सूरः । इन्द्रः । येभिः । आष्ट । स्वऽदुहव्यैः । सुवेण । सिञ्चन् ।
अभि । धाम ॥ ६ ॥ मुऽध्मा । यत् । वनधिशिः । अपस्यात् । सूरः ।
अध्वरे । परि । रोधना । गोः । यत् । ॥ प्रभाशि । कृत्वा । अनु । घ्नन् । अ-
धिशो । पश्विषं । तुराय ॥ ७ ॥

अष्ट० १ अद्या० ८ व० २५, २६] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १८ सू० १३१

अष्टा महो दिव आहो हरीं इह युन्नासाहमभि योधान उत्सं ।
हरिं यत्ते मन्दिनं दुक्षन्वृषे गोरभसमद्रिभिर्वाताप्यम् ॥ ८ ॥
त्वमायसं प्रति वर्तयो गोर्दिवो अश्मानमुपनीतमृभ्वा ।
कुत्साय यत्र पुरुहूत वन्वञ्छुष्णमनन्तैः परियासि वधैः ॥ ९ ॥
पुरा यत्सूरस्तमसो अपीतेस्तमद्रिवः फलिगं हेतिर्यस्य ।
शुष्णस्य चित्परिहितं यदोजो दिवस्परि सुग्रथितं तदादः ॥ १० ॥ २५ ॥
अनु त्वा मही पाजसी अचक्रे यावाक्षामा मदतामिन्द्र कर्मन् ।
त्वं घृत्रमाशयानं सिरासु महो वज्रेण सिष्वपो वराहुम् ॥ ११ ॥
त्वमिन्द्र नर्यो यौ अचो वृन्तिष्ठा वातस्य सुयुजो वहिष्ठान् ।
यं ते काव्य उशाना मन्दिनं दाहृत्रहणं पापे ततक्ष वज्रम् ॥ १२ ॥

अष्टा । महः । दिवः । आदः । हरी इति । इह । युन्नासाहं । अभि । योधानः ।
उत्सं । हरिं । यत् । ते । मन्दिनं । दुक्षन् । वृषे । गोरभसं । अद्रिभिः ।
वाताप्यं ॥ ८ ॥ त्वं । आयसं । प्रति । वर्तयः । गोः । दिवः । अश्मानं । उप-
नीतं । मृभ्वा । कुत्साय । यत्र । पुरुहूत । वन्वन् । शुष्णं । अनन्तैः । परियासि ।
वधैः ॥ ९ ॥ पुरा । यत् । सूरः । तमसः । अपीडतेः । तं । अद्रिष्वः । फलिगं ।
हेति । अस्य । शुष्णस्य । चित् । परिहितं । यत् । ओजः । दिवः । परि । सुग्र-
थितं । तत् । आ । अदरित्यदः ॥ १० ॥ २५ ॥ अनु । त्वा । मही इति । पाजसी
इति । अचक्रे इति । यावाक्षामा । मदतां । इन्द्र । कर्मन् । त्वं । घृत्रं । आशयानं ।
सिरासु । महः । वज्रेण । सिष्वपः । वराहुं ॥ ११ ॥ त्वं । इन्द्र । नर्यः । यान् ।
अवः । वृन् । तिष्ठे । वातस्य । सुयुजः । वहिष्ठान् । यं । ते । काव्यः । उशाना ।
मन्दिनं । दाहृत्रहणं । पापे । ततक्ष । वज्रं ॥ १२ ॥

अष्ट० १ अध्या० ८ व० १६] ऋग्वेदः मण्ड० १ अनु० १८ सू० १२१

त्वं सूर्यो हुरितो रामयो नृन्भरच्चक्रमेतशो नायमिन्द्र ।

प्राप्त्यं पारं नवतिं नाच्यानामपि कर्तमवर्तयोऽयं ज्यून ॥ १३ ॥

त्वं नो अस्या इन्द्र दुर्हणायाः पाहि वज्रिवो दुरितादभीके ।

प्र नो वाजांश्च योऽश्वं बुध्यानिषे यन्धि श्रवंसे सूनृतायै ॥ १४ ॥

मा सा ते अस्मत्सुमतिविं दंस्रद्विजप्रमहः समियो वरन्त ।

आ नो भज मघवन्गोष्वर्यो मंहिष्ठास्ते सधमादः स्याम ॥ १५ ॥ २६ ॥ ८ ॥ १ ॥

त्वं । सूर्यः । हुरितः । रामयः । नृन् । भरत् । चक्रं । एतशः । न । अयं । इन्द्र ।

प्रऽअस्यं । पारं । नवतिं । नाच्यानां । अपि । कर्तं । अवर्तयः । अयं ज्यून ॥ १३ ॥

त्वं । नः । अस्याः । इन्द्र । दुःहृणायाः । पाहि । वज्रिष्वः । दुःइतात् । अभीके । प्र ।

नः । वाजान् । बुध्याः । अश्वं बुध्यान् । इषे । यन्धि । श्रवंसे । सूनृतायै ॥ १४ ॥

मा । सा । ते । अस्मत् । सुमतिः । वि । दंसत् । वाजं प्रमहः । सं । इषः । वरन्त ।

आ । नः । भज । मघवन् । गोषुं । अर्यः । मंहिष्ठाः । ते । सधमादः । स्याम ।

॥ १५ ॥ २६ ॥ ८ ॥ १ ॥

इति प्रथमाष्टके अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

॥ प्रथमाष्टकः समाप्तः ॥ १ ॥

અન્તક ચાલતાં ચાલતાં થાકી ગયો ત્યારે આપના જે (ભક્તજન) રક્ષક સામર્થ્યથી તમે તેને હોશિયાર કર્યો, તથા (દુઃખિતોમાં) દુઃખ વિમુક્ત કરનાર આપના જે સામર્થ્યને લીધે તમે ભુજ્યમાં (નવીન) ઉત્સાહ ઉત્પન્ન કર્યો તથા જેના યોગે તમે કર્કન્ધુ તથા વય્યને આનંદિત કર્યો તે સામર્થ્ય સાથે લઈને હે અશ્વિન તમે અત્રે આગમન કરો. ૬

તમારા જે (ભક્તજન) રક્ષક સામર્થ્યને લીધે તમે શુચન્તીને દ્રવ્યથી ભરેલું ગૃહ (અર્પણ કર્યું), જેના યોગે અગ્ની સહન કરી શકે તેટલો દાહક તાપ પણ (સૌમ્ય) કર્યો તથા જેના યોગે તમે પૃથ્વી તથા પુરુક્તસનું સંરક્ષણ કર્યું તે સામર્થ્ય સાથે લઈને હે અશ્વિન તમે અત્રે આગમન કરો. ૭

તમારા જે (ભક્તજન) રક્ષક સામર્થ્યને લીધે, હે બલવાન અશ્વિન, તમે અધ તથા પશુ પરપૂજને જોવાની તથા ચાલવાની શક્તિ આપી તથા જેના યોગે તમે (હિંસક પ્રાણીના) ભક્ષસ્થાનમાં પડેલી વર્તિકાને (તે તે પાસેથી) છોડાવી તે સામર્થ્ય સાથે લઈને તમે અત્રે આગમન કરો. ૮

આપના જે (ભક્તજન) રક્ષક સામર્થ્યને લીધે, માધુર્ય યુક્ત નદીઓમાં પૂરે આણ્યું, જેના યોગે, હે જરા રહિત અશ્વિની દેવ, તમે વસિષ્ઠને સંતુષ્ટ કર્યો, તથા જેના યોગે તમે કુતસ, શ્રુતર્થ, અને નર્યનું સંરક્ષણ કર્યું તે સામર્થ્ય સાથે લઈને હે અશ્વિન તમે અત્રે આગમન કરો. ૯

અથર્વ્યના કુલમાં ઉત્પન્ન થયેલા ધનવાન વિરપલાનો આપના જે (ભક્તજન) રક્ષક સામર્થ્યને લીધે તમે યુધ્ધમાં હારેલા માણસ લલતાં હતાં તેમાંથી પણ બચાવ કર્યો અત્રે તમારાપર પ્રેમ રાખનાર જે અધ કુલના વરાનું તમે રક્ષણ કર્યું તે સામર્થ્ય સાથે લઈને તમે અત્રે આગમન કરો. ૧૦ (૩૪)

૬ યામિ. આમરો જસમાન અન્તક, યામિઃ અમ્યયિમિઃ મુગ્યુ જિજિવ્ધુ, યામિ. કર્કન્ધુ વય્ય ન જિવ્વ્ધ. તામિ. કતિમિઃ, અશ્વિના મુ આ ગત ।

૭ યામિઃ શુર્વાન્તિ ધનસા મુપલદ, તસ ધર્મે અજયે બોમ્યાવન્ત, યામિઃ વૃશ્ણિયુ પુરુક્તસ આવત તામિ કતિમિ, અશ્વિના, મુ આ ગત ।

૮ વૃષ્ણા અશ્વિના, યામિઃ શ્ચવીમિઃ અન્ધ શોળ પરવૃજ ચસચે દત્તવે કૃષ, યામિ. પ્રસિતા વર્તિકા અમુવત તામિ કતિમિ મુ આ ગત ।

૯ યામિઃ મધુમત રિન્ધુ અસથત, અજરૌ, યામિઃ વસિષ્ઠ અજિન્વત, યામિ કુત્સ ધ્રુતર્થ નરે આવત, તામિ. કતિમિ, અશ્વિના, મુ આ ગત ।

૧૦ અથર્વ્ય ધનસા વિપલઃ યામિઃ સહસ્ત્રભીન્દે આજૌ અજિન્વત, પ્રેર્જિ અન્ધ વસ યામિ. આવત તામિઃ કતિમિ, અશ્વિના, મુ આ ગત ।

હે અશ્વિન, ઉદાર અશ્વિન, આપના જે (ભક્તજન) રક્ષક સામર્થ્યને લીધે ઉશિજના ઉલમાં જન્મ પામેલા દીર્ઘશ્રવા નામના વેપારી માટે મેં મધુર (જલની) વૃદ્ધ કરી તથા જના ચેગે તમે તમારી સ્તુતિ કરનાર કક્ષીવાનું સંરક્ષણ કર્યું તે સામર્થ્ય સાથે લઈને તમે અત્રે આગમન કરો. ૧૧

હે અશ્વિન, તમારા જે (ભક્તજન) રક્ષક સામર્થ્યને લીધે તમે રસા નદીમાં જલ પ્રવાહ વહેવડાવીને પુર આણ્યું, જેને લીધે તમે અશ્વ વિનાના રથને પણ વિજયી કરવા માટે તમા બચાવ કર્યો, જેને લીધે ત્રિશોક (પોતાના ઘર તરફ) થેતુ લઈ જવાને સમર્થ થયો ત સામર્થ્ય સાથે લઈને તમે અત્રે આગમન કરો. ૧૨

હે અશ્વિન, તમારા જે (ભક્તજન) રક્ષક સામર્થ્યને લીધે તમે ઘણા દૂરના પ્રદેશમાં ભાનુની આસપાસ ફરી શકો છો, જેને લીધે મધાતા જમીનની માલિકી મેળવવાના પ્રયત્નમાં હોના ત્યારે તમે તેનું રક્ષણ કર્યું અને જેના ચેગે વિદ્વાન ભરદ્વાજનું પણ તમે પરિપાલન કર્યું તે સામર્થ્ય સાથે લઈને તમે અત્રે આગમન કરો. ૧૩

હે અશ્વિન, તમારા જે (ભક્તજન) રક્ષક સામર્થ્યને લીધે તમે શમ્બરનો વધ કરતી વખતે (તે) દ્રેષ્ઠ અર્તાથિજ્વાનું, કશોબ્જનું તથા દિવોદાસનું રક્ષણ કર્યું તથા જેના ચેગે (શત્રુના) પુરોનો ભેદ કરતા તમે ત્રસદરથૂનો બચાવ કર્યો તે સામર્થ્ય સાથે લઈને તમે અત્રે આગમન કરો. ૧૪

હે અશ્વિન, તમારા જે (ભક્તજન) રક્ષક સામર્થ્યને લીધે (સોમરસનું) અતિશય પાન કરનાર વઝ્રને, ઉષસ્તુતને તથા પત્નીની પ્રાપ્તિ કરી લેનાર કલ્હીને તમે સન્માન પ્રાપ્ત કરી આપો છો તથા જેના ચેગે વ્યરથ તથા પૃથિતું તમે સંરક્ષણ કર્યું તે સામર્થ્ય સાથે લઈને તમે અત્રે આગમન કરો. ૧૫ (૩૫)

૧૧ મુદાન્ અશ્વિન, યામિઃ ઔદગાય દીર્ઘથવસે યજિજે કોઃ મધુ અશ્વરત, યામિઃ સ્તોતાર કક્ષી વન્ત અવત તામિ, કતિમિ, અશ્વિના, મુ આ ગત ।

૧૨ અશ્વિના, યામિઃ ઉદ્ર શોદસા રસઃ પિપિન્નુઃ, યામિઃ બનશ્ચ રથ ક્ષિપે આવત, યામિઃ ત્રિશોક. ઉપિયા. ઉદાજત, તામિ કતિમિ. મુ આ ગત ।

૧૩ અશ્વિના, યામિ પરાવતિ સુર્યે પરિયાથ, ક્ષેત્રપત્યેષુ મધાતાર આવત, યામિઃ વિપ્ર ભરદ્વાજ પ્ર આવત તામિ. કતિમિ મુ આ ગત ।

૧૪ અશ્વિના, યામિ ઘમ્બરહત્યે મહા અતિથિમ્, કમ્બોઝુવ, દિવોદાસ આવત, યામિઃ પૃથિવે પ્રતદસ્યુ આવત, તામિ કતિમિ મુ આ ગત ।

૧૫ અશ્વિના યામિઃ વિપિપાન વમ્, ઉપરનુત, વિષ્ણુજાનિઃ કલિં દુવસ્યથ, યામિઃ વ્યશ્ચ ઉત પૃથિં જાગત, તામિઃ કલિમિઃ મુ આ ગત ।

હે શૂર અરિવન, તમારા જે (ભક્તજન) રક્ષક સામર્થ્યને લીધે તમે પ્રાચીન કાળે, રાયુ, આત્રિ, તથા મહુ, સંતુષ્ટ થાય એવી ધૃત્યા ધારણ કરી અને જેના યોગે તમે સ્વપ્નમરશિમ માટે ખાણું છોડ્યાં તે સામર્થ્ય સાથે લઈને તમે અને આગમન કરો. ૧૬

હે અરિવન, તમારા જે (ભક્તજન) રક્ષક સામર્થ્યને લીધે પદ્મવર્ત, તેના માર્ગ કાપતાં શરીરની ભવ્યતાને લીધે ઇંધનથી પ્રભવલિત કરેલા અગ્નિ જેવો, દેહીધ્યમાન દેખાયો અને જેના યોગે મોટાં મોટાં યુધ્ધોમાં પણ તમે નર્પાતાનું સંરક્ષણ કર્યું તે સામર્થ્ય સાથે લઈને તમે અને આગમન કરો. ૧૭

હે અધિન, તમારા જે (ભક્તજન) રક્ષક સામર્થ્યને લીધે તમે અગિરસની સ્તુતિથી સંતોષ પામ્યા તથા બધાં ગાયોના સમુદાયને બંધ કરી રાખ્યો હતો તેવી શુક્રામાં (સર્વને) મોખરે પડીને દાખલ થયા, અને જેના યોગે તમે શૂર મનને અજ્ઞ સામગ્રી આપીને તેનું સંરક્ષણ કર્યું તે સામર્થ્ય સાથે લઈને તમે અને આગમન કરો. ૧૮

હે અધિન, તમારા જે (ભક્તજન) રક્ષક સામર્થ્યને લીધે તમે વિમલને બાધાં મેળવી આપી, જેને લીધે તમે તામ્રવર્ણ ધેનુને (તમારી આજ્ઞા માનવાનું) શીખવ્યું તથા જે યોગે તમે મુદેવ્યને મુદાસ કરે લઈ આવ્યા તે સામર્થ્ય સાથે લઈને તમે અને આગમન કરો. ૧૯

હે અધિન, તમારા જે (ભક્તજન) રક્ષક સામર્થ્યને લીધે તમે હવિ અર્પણ કરનાર મજાને કંઈયે લુપ્ત થાય છે, જેનાયોગે તમે જુગ્મ્ય અને (અગ્નિયુ)નું સંરક્ષણ કરો છે. અને જેને લીધે તમે ઉત્તમ હવિ આપનાર ઋતરુણને સુખમાં (રાખ્યો છે) તે સામર્થ્ય સાથે લઈને તમે અને આગમન કરો. ૨૦ (૩૬)

૧૬ નરા અધિના, યામિઃ પુરુ શયવે, યામિઃ અનંવં, યામિઃ મનવે ગાનુ રંવયુ, યામિઃ સ્યુમરસ્મય ઘાતોઃ બાજવ, તામિઃ કૃતિમિઃ સુ આ ગત ।

૧૭ અધિના, યામિઃ પટર્વાં જટરસ્વ મગમના અગમનૃ ચિત. રદ્ધઃ અગ્નિઃ ન અદીદેત, યામિઃ મહાપતેન શર્વાત ભવધઃ તામિઃ કૃતિમિઃ સુ આ ગત ।

૧૮ અધિના, યામિઃ અગિરઃ મનસા નિરણ્યધઃ, મોઝવંસઃ વિવરે બ્રમ મૃગપઃ, યામિઃ દ્યુર મગુ-દપા સમાવત તામિઃ કૃતિમિઃ સુ આ ગત ।

૧૯ અધિના, યામિઃ વિમદાય પત્રી. નિ ઉદપુ, યામિઃ યા ષ બ્રહ્મણી અભિહત, યામિઃ મુદેવ્ય પુઝાગે ઝદપુઃ તામિઃ કૃતિમિઃ સુ આ ગત ।

૨૦ અધિના, યામિઃ દદાઝુપે દ્વગતી" ભવધઃ, યામિઃ મુગ્મુ, યામિઃ અગ્નિયુ અવધઃ, યામિઃ મુગઃતં રુત્તાનુમ ભોમ્વાવતી, તામિઃ કૃતિમિઃ સુ આ ગત ।

હે અશ્વિન, તમારા જે (ભક્તજન) રક્ષક સામર્થ્યને લીધે તમે શરસધાનને પ્રસંગે કૃશાનને શાખાથી અપાવી, જેને યોગે તમે તે તરૂણ પુરૂષનો અશ્વ વેગથી દોડતો હતો ત્યારે તેનું સંરક્ષણ કર્યું તથા જેના યોગે તમે ભમરાઓને તેમને મનપસંદ મધ આણી આપો છો તે સામર્થ્ય સાથે લઈને તમે અન્ને આગમન કરો. ૨૧

હે અશ્વિન, તમારા જે (ભક્તજન) રક્ષક સામર્થ્યથી તમે ધેનુની પ્રાપ્તિમાટે યુદ્ધ કરનાર તે વીરને યુદ્ધમાં જીતિ તથા સંપત્તિ મેળવી આપીને, તેનો ઉત્કર્ષ કરાવ્યો, અને જેના યોગે તમે રથ તથા અશ્વનું સંરક્ષણ કરો છો તે સામર્થ્ય સાથે લઈને તમે અન્ને આગમન કરો. ૨૨

હે અશ્વિન, તમારા જે (ભક્તજન) રક્ષક સામર્થ્યને લીધે તમે અર્જુનીના પુત્ર કુલ, તથા તેજપ્રમાણે તુર્વાંતિ તથા દક્ષીંતિનું સંરક્ષણ કર્યું તથા જેને યોગે તમે ધ્વજાન્તિ તથા પુરંપન્તિનું પણ પરિપાલન કર્યું તે સામર્થ્ય સાથે લઈને તમે અન્ને આગમન કરો. ૨૩

શત્રુનો નાશ કરનાર હે પરાક્રમી અશ્વિનીદેવો, અમારી પર કૃપાળુ થઈને અમારી સ્તુતિ તથા પ્રાર્થના સંકળી કરો. ભાનુની પ્રભા ગળકતા પહેલાંજ અમારા સંરક્ષણ માટે હું તમને નિવાહન કરું છું. તેટલામાટે અમને સામર્થ્ય અર્પણ કરીને અમારો અભ્યુદય કરો. ૨૪

હે અશ્વિન, અમારા સૌખ્યમાં ઠંદિપણ ભંગ ન પડવા દેતાં રાતદિવસ અમારું સંરક્ષણ કરો. આ અમારી પ્રાર્થનાને મિત્ર તથા વરૂણ અને તેજપ્રમાણે આદિત્ય, સિન્ધુ, પૃથિવી અને ધુલોહનું પણ અનુમોદન મળે. ૨૫ (૩૭) (૭)

૨૧ અશ્વિના, યામિઃ અસને" કુશાનુ દુવસ્યઃ, યામિ. યુન. અર્વેત જવે આવત, ચત સરદ્વ્યઃ પ્રિય મયે ભરયઃ તામિઃ કૃતિમિઃ સુ આ ગત ।

૨૨ અશ્વિના, યામિઃ ગોપુયુષ વર તૃપાણે ક્ષેનસ્ય તનયસ્ય ઘાતા જિન્વયઃ, યામિઃ રથાન્, યામિઃ અર્વેતઃ અવયઃ તામિઃ કૃતિમિઃ સુ આ ગત ।

૨૩ ઘતક્તુ અશ્વિના, યામિઃ આનુંનેય કુલ્સ, તુર્વાંતિ, દક્ષીંતિ પ્ર આવત, યામિઃ ધ્વજાન્તિ પુરંપન્તિ આવત, તામિઃ કૃતિમિઃ ॥ આ ગત ।

૨૪ દયા દૃષ્ટા અશ્વિના, અસ્યે નઃ યાચ મનોર્વા અપ્રસ્વતી" કૃતઃ અદ્યુત્તે" અવસે ધો નિ હવે વાન્નસાતો નઃ તૃપે ચ ભવત ।

૨૫ અશ્વિના, અર્ષિઃમિઃ" ઊભંગમિઃ ધુમિ. અશ્વનુમિઃ અસ્માન્ પરિપાત ।

અધ્યાય ૮

સૂક્ત ૧૧૩.

॥ કૃષિ-આદિરસઃ કૃત્વ । દેવતા-ઉપા ॥

આ સર્વ તેજમાં એક તેજ અવતીર્ણ થયું છે. આ આશ્ચર્યકારક તથા સર્વવ્યાપી પ્રકાશ ઉદય પામ્યો છે. સવિતાને જન્મ આપવામાટે જ આ (ઉપા)દેવી પ્રાદુર્ભૂત થઈ છે અને તેથી રાત્રિએ તેને માટે (એકદમ) જન્મ્યા કરી. ૧

પોતાનું શુભવર્ણ બાલક લઈને આ શુભ તથા દેહીધ્યમાન ઉપા પ્રાપ્ત થઈ છે કૃષ્ણવર્ણ (રાત્રિએ) પોતાનાં સર્વ નિવાસસ્થાનો આને માટે ઉઘાડી કરી મૂક્યાં છે. પરસ્પર સમાન સંબંધવાળી આ એકમેકને અનુસરનારી (ખન્ને) અમર દેવી, (જગતનો) વર્ણ ગદલતી, આકાશમાર્ગે સંચાર કરે છે. ૨

આ ખન્ને ભગિનીનો માર્ગ અનન્ત છે. દેવોની આજ્ઞાને અનુસરીને તે વારા ફરતી તે માર્ગે સંચાર કરે છે. વિચારમાં એક પણ સ્વરૂપમાં ભિન્ન આ સુદર (ખન્નેજણ) રાત્રિ અને ઉપા (ક્યાંયપણ) અટકતી અથવા વિશ્રાન્તિ લેતી નથી. ૩

દેહીધ્યમાન તથા માધુર્ય યુક્ત સત્યની પ્રાપ્તિ કરાવી આપનાર આ આશ્ચર્યકારક (ઉપા) દેખાવા લાગી છે. એણે અમારાં (ગૃહોનાં) દ્વારો ઉઘાડ્યાં છે. (સર્વ) જગતે (પોતપોતાના ઉદ્યોગમાં) પ્રવૃત્ત કરીને તેણે અમારે માટે વેલવો પ્રુદ્ધા કર્યાં છે તથા તેણે સર્વ પ્રાણીમાત્રને જાગૃત કર્યાં છે. ૪

૧ ૬૨ં જ્યોતિષા ધેઠ જ્યોતિઃ આ અગત્ । ચિત્રઃ વિન્વા પ્રકેતઃ અજનિટ । ચયા તદિતુઃ સવાયે એવ પ્રગ્તા યાત્રી ઉપસે યોનિં અરેઠ્ ।

૨ દરાદ્રસા દયતી શ્વેત્યા શા અગત્ । કૃષ્ણા અસ્યાઃ સદનાનિ અરેઠ્ જ । સનાનવત્ અનૂચી અગૃતે ર્ણ આ મિનાને યાવા ચરતઃ ।

૩ રવઃ ભ્યા સમાનઃ અનન્તઃ । દેવગિરે ત અન્યાન્યા ચરતઃ । સનનગા વિરુપે ઘનંદં નજોપસા ન મંપેતે, ન તપયુઃ ।

૪ આસ્વતી, મૃત્તાની નેત્રી ચિત્રા અવેતિ । નઃ દુરઃ વિ આવઃ । જગત્ પ્રાપ્યે ન. યયઃ વિ અદ્યન્ ।
ઉપાઃ વિશ્વા મુષનાનિ અજોગઃ ।

અટ્ટ૦ ૧, અધ્યા૦ ૮ વ૦ ૧, ૨] ક્રમ્ભેદઃ [મણ્ડ૦ ૧ અનુ૦ ૧૬ મૂ૦ ૧૧૩

આ ઉદાર ઉપાએ સર્વ પ્રાણીમાત્રને એટલા હેતુથી જાગૃત કર્યાં છે કે જે (વટેમાર્ગે
સ્તામા) આડો અવળો ઉધી ગયો હોય તે ચાલતો થાય, તે જ પ્રમાણે તમારામાથી કોઈ
ભોગ્ય વસ્તુમાટે પ્રયત્ન કરે, કોઈ ઇષ્ટાર્થ પ્રાપ્તિ માટે ત્વરા કરે, કોઈ ધન પ્રાપ્ત્યર્થ ખટપટ
કરે તથા જેને અત્પ દિનતુ હોય તે સ્પષ્ટ રીતે જોવા લાગે. ૫ (૧)

તમારામાથી કોઈ નામશ્ર્ય મેળવનારો પ્રયત્ન કરે, કોઈ કીર્તિ માટે ખટપટ કરે, કોઈ
પોતાનો ઉચ્ચ ઇષ્ટ હેતુ ત્રાસ પાડવા માટે ત્વરા કરે કોઈ (પોતાની) મન પસંદ ચોજનાની
નિબંધને જઈ પહોંચે અને પ્રત્યેકને પોતપોતાના સિન્નસિન્ન આસ્તાર્યનો ભાગ દિસે માટે
આ ઉપાએ સર્વ પ્રાણીમાત્રને જાગૃત કર્યાં છે ૬

શુભ વસ્ત્રો પંચિધાન કરેલી તથા પૃથિવી ઉપરના સર્વ વૈભવની સ્વામિની એવી દેહીધ્યમાન
કુલોક કયા દુઃખોચર થઈ છે હે મ ગલપદ ઉપા, આજ અમે તારો ઉચ્ચવલ પ્રદાશ પાડી ૭

પોતાનો ઉચ્ચવલ પ્રદાશ (સવત્ર) પાડતી, (સર્વ) પ્રાણીઓને પોતપોતાનાં કાર્યમા
મૃત્ત કરતી તથા કોઈ મૃતવત્ (શય્યાપર) પડ્યા હોય તેમને જાગૃત કરતી આ શાશ્વતપણે
આગળ આવનારી (સર્વ) ઉપામાની પહેલી ઉપા પાછળ ગયેલી ઉપાને મ જે આલે છે ૮

ઉપા, તે અગ્નિને પ્રદીપ્ત થવાને તૈયાર કર્યો, જાતુના નેત્રના થે જે (જગતને) પ્રકાશિત
કરુ તથા યજ્ઞ્યાપૃત થવા ઇચ્છનાર (સર્વ) જ્ઞાનવાને તે જાગૃત કર્યો. આ ઉપોપર વ ૨
ધણાજ ઉપકારનું કાર્ય થયું ૬

૫ જિહ્વાસ્થે ચરિત્ત્વે, ત્વ ભાભોગ્યે દૃષ્ટ્યે રાય, દમ્ભં પદ્યદ્વ ઝર્વિયા વિચક્ષે ઉપા વિશ્વા મુવનાનિ
અજીગ ૧

૧ ત્વ ક્ષત્રાય, ત્વ ધ્રુવે, ત્વ મહીયે દૃષ્ટ્યે, ત્વ અગ્નિ દ્વ દૃષ્ટ્યે, વિષદૃષ્ટા બીવિતા અભિપ્રવક્ષે, ડા
વિના મુવનાનિ અજાગ ૧

૨ દુઃકદામા, વિશ્વસ્ય પાદ્મસ્ત્વ વત્વ ર્દયાના, ત્યુચ્છન્તી યુવતિ એવા દિવ દુહિતા પ્રતિ અર્દશિઃ મુમગ
૫૨, અય દદ્વ ન્યુચ્છ ૧

૮ સ્વસ્તી તી, જીવ ઉદીરત તી, મૃત કચ્ચન ચોચન્તી, સ્વસ્તીનાં આવતીના પ્રથમા ઉપા પરાયતીનાં
પાથ અનુ એતિ ૧

૧ ઉપ, યન્ અગ્નિ સદિધે વસથ, યન્ સુરાય ચક્ષુષા વિ જાવ, યન્ વશ્યમાણાન્ માનુષાન્ અજીગ,
ત્ર ૬૧૫ ન્દ અન્ન સ્વૃષ ૧

અટ્ટ૦ ૧ અધ્યા૦ ૮ વ૦ ૨,૩] ઋગ્વેદઃ [મण्ड० १ अनु० १६ सू० ११३

જે ઉપા પૂર્વે પ્રકાશી ગઈ અને ખરેખર જે આગળ પ્રકાશનાર છે તેમાંથી પ્રત્યેકે કેટલો થોડો વખત આપણી પાસે રહેશે વાડ? (જે) ઉપા (આવે છે તે) ઘણા ઠરણ સ્વરે તેની આગળ આવી ગએલી ઉપાઓ વિશે થોડાં કહે છે તથા ચોતાનો પ્રકાશ પ્રકટ કરતી બીજી ઉપાની સોબત મળી એટલે તેમને મળે છે. ૧૦ (૨)

જે માનવીએ પૂર્વકાલીન ઉપાને પ્રકાશતાં બોધિતે માનવ ગયા. આ ઉપા હમણા અમારી દૃષ્ટિએ પડે છે અને જે આગળ આવનારી ઉપાને જોશે તે લોક પણ માર્ગ કાપે છે. ૧૧

હું ઉપા, ંદેશ્યોનો નિઃપાત કરનારી, સત્યથી પરિપાલન કરનારી, સત્યમાટે જન્મ લેનારી, ઉત્કૃષ્ટ વૈભવચુક્ત, માધુર્ય પરિપૂર્ણ સત્ય ભાવણ કરનારી, અત્યંત મંગલ દેવોના હવિ લઈ આવનારી તથા અત્યંત શ્રેષ્ઠ એવી તું તારો ઉત્તમવલ પ્રકાશ (અરે) પાડ. ૧૨

આ ઉપાદેવી પ્રાચીન કાલથી એકસરખી પ્રકાશે છે. એ ઉદાર દેવીએ આજપણ ચોતાનો પ્રકાશ તેપ્રમાણે પાડ્યો છે તથા તેવીજ રીતે તે આજ પછી પણ પ્રકાશિત થશે. જરા નવા મૃત્યુની પીડામાંથી ચુક્ત એવી આ ઉપા ચોતાના માર્ગે ગમન કરે છે. ૧૩

ચોતાનાં આભરણોથી મહિત ઉપા યુલોકના વિસ્તીર્ણ પ્રદેશમાં પ્રકાશી છે. આ દેવીએ (જગતનો) કૃણુદેહ શુભ્ર ક્યાં છે. ચોતાનાં રક્તવર્ણ અશ્વોના યોગે (સર્વને) નાશૂત કરતી આ ઉપા તેના ઉત્તમરીતે તૈયાર કરેલા રથમાં આરૂઢ થઈને આવે છે. ૧૪

૧૦ યાઃ વ્યુપુ, યાઃ નૂન વિડચ્છાન્ ક્રિયતિ ચત્ સમયા આ મવાતિ? વાવદાના પૂર્વા. અનુ દૃષ્ટે, પ્રદીપ્યાના અન્યાભિઃ જોષં ઇતિ ।

૧૧ યે મર્ત્યાસઃ પૂર્વતરા ઉપસ મ્યુચ્છન્તીં અપદન્તુ તે રૂંયુઃ । અસ્માભિઃ ક પ્રતિવક્ત્યા અપૂત્ત મ્ । યે અપરીપુ પદ્યાન્ તં યન્તિ ।

૧૨ ઉપઃ, વવયદ્દેષાઃ, ઋતપાઃ, ઋતેજા, મુખવરી, સુવૃતાઃ ફરયન્તી, મુમગલી, દેવવીરિતિ વિપ્રતી ધેયતના અવ દદ મ્બુચ્છ ।

૧૩ દત્તી ઉપાઃ પુણ શશ્વત્ત્વિ ઉવાચ, અયો મયોની અય દદં વ્યાવઃ, અયો ઉત્તપન્ પૂન્ અનુ મ્બુચ્છન્ત, અયય અમૃતા સ્વધ્મનિઃ ચરતિ ।

૧૪ મનિમિ દિશઃ આતમુ વિ અપીવ । દર્શો દૃષ્ટા નિર્મિત્ર અપ આવ । અદોનિઃ નધીઃ નનો ન રી ઉપાઃ મુદુજા રથં મવાતિ ।

અટ્ટ૦ ૧ અધ્યા૦ ૮ વ૦ ૩,૪] શ્રુત્યેદઃ [મળ્હ૦ ૧ અનુ૦ ૧૬ સૂ૦ ૧૧૩

(સર્વની) પસંદગીના પોષક પદાર્થ પોતાની સાથે લાવીને આ પ્રસાવતી ઉપા પોત' આશ્ચર્યકારક તેજ પ્રકટ કરે છે. જે અવિનાશી ઉપા (આજ સુધી) પ્રકાશી ગઈ તે પૈ 'હેવટની' તથા (આગળ) પ્રકાશમાન થનારી ઉપા પૈકી પહેલી ઉપાએ અત્રે પોતાની પ્રભા પ્રસારી છે. ૧૫ (૩)

ચાલો ઉઠો," આપણે ચૈતન્યદાયક પ્રાણ આપ્યો છે. અધકાર નાશી ગયો અને હવે પ્રકાશનું આગમન થાય છે. ભાનુ પોતાનો પ્રવાસ કરી શકે માટે (આ ઉપાએ) (તેને માટે) માર્ગ ખુલ્લો કરી આપ્યો છે. જ્યાં (સર્વલોક) પોતાના આયુષ્યની વૃદ્ધિ કરી લે છે એવા રથને આપણે આવી પહોંચ્યા છીએ. ૧૬

દેહીધ્યમાન ઉપાની સ્તુતિ કરતો આ સ્તોતા-આ ઉપાસક-તેમના સન્માનાર્થ (ઉત્તમ) ગાયતો રચીને" ગાય છે. માટે હે ઉદાર દેવિ, તું આ સ્તોતા માટે આજ પ્રકાશિત થા તથા અમારા પર સત્તિયુક્ત (દીર્ઘ) આયુષ્યની પ્રભા પાડ. ૧૭

ગોધન તથા અરેણી પ્રાપ્તિ કરાવી આપનાર તથા સર્વ વીરોધી પૂજ્ય જે ઉપા હવે અર્પણ કરનાર માનવો માટે સુપ્રકાશિત થાય છે તેમની વરુ આ તેમના સોમયાગી ઉપા મુકો, આ ઉત્તમ સ્તોત્રો વાયુ પ્રમાણે ઉચ સ્વરે ગાવાની સાથે જ જઈને પ્રાપ્ત થાવ. ૧૮

દેવોની માતા, અદિતિનું જલ યજ્ઞની ધબ્બ તથા એક એવી તું અમારા માટે પ્રકાશ અમારા યજ્ઞની) પ્રભા સા કરતી અમ તા સ્તોત્રો અવલુ કરીને ઉત્તમવલ કાતિથી યુક્ત થા , સર્વને પ્રિય (ઉપા) આ લોકમા અમે હોઈએ ત્યારે અમને નવીન જીવન અર્પણ કર ૧૯

૧૫ વાર્યાનિ પોષ્યા જાવદન્તી ચેક્ષિતાના ચિત્ર કેવુ કણ્ઠે રૂપીણાં શશ્વતીના ઉપમા" વિભાતીના પ્રથમા ઉપા વિ અર્થેત્ ।

૧૬ ઉત્ રૂપે, " । ન અનુ ના અગ્રાવ, તમ અપ્રમ અગ્રાવ, ય્વોતિ, આ દતિ । સુર્યાય યાતવે વર્મા ઔરુઠ । ૧૭ આયુ પ્રતિરન્તે અગ્નમ્ ।

૧૭ વિભાતી ઉપસ સ્ત્રવાન રેમ વદિ વાલ સ્મૃતના" ઉત્ રૂપિતિ । તન્ મવોનિ મૃણતે અથ ઉચ્છ, અન પ્રચક્ષ આયુ નિ દિદાદિ ।

૧૮ મ રુન અપ્રદા દદશીરા ના ઉપસ રાગુરે મર્યાય સ્મૃત્તન્તિ શોમશુલા સુતુતાનાં શાયો દવ ઉદક ૧૯ અપ્રચક્ષ ।

૧૯ "વાનો વગ, ક દિત્ર બનીક, દદશય કેવુ, મૃદતી વિ માદિ । પ્રશસ્તિરુદ્ ન દ્રક્ષ્યે વિ ઉચ્છ, નિ રુદા વન ન ના નનય ।

અટ્ટ૦ ૧ અધ્યા૦ ૮ વ૦ ૪,૫] ઋગ્વેદઃ [મળ્હ૦ ૧ અનુ૦ ૧૬ સુ૦ ૧૧૪

પૂજન તથા સ્તવન કરનાર ઉપાસકો માટે જે મંગલ તથા આશ્ચર્ય કારક બલ ઉપા લઈ
અવનો હોય તેને મિત્ર, વરુણ, આદિતિ, સિન્ધુ, પૃથિવી તથા દુલોક-આ સર્વતુ' અનુ-
મેદન હો. ૨૦ (૪)

સૂક્ત ૧૧૪.

॥ ઋષિ-આદિત્ય કુલ્લ ૧ દેવતા-દ્વ ॥

જે પ્રત્યક્ષ પરાક્રમ જ છે, જે જટા ભારથી' મહિત છે તથા જેનો આશ્રય અખિલ વીર
કરે છે એવા રૂદ્રદેવને અમે આ સ્તુતિ અર્પણ કરીએ છીએ. આ યોગે અમારાં (સર્વ)
દ્વિપાદ તથા ચતુષ્પાદ પ્રાણીઓતુ' કંઠ્યાણુ થશે તથા આ ગામમાંના સર્વ (જન) અભિ-
વૃદ્ધિ પામીને (સર્વ) ત્રાસમાંથી મુક્ત થશે. ૧

હે રૂદ્ર, અમને સૌખ્ય દે તથા અમને આનંદ થાય તેમ કર. જે તારો સર્વ શૂર
પુરુષ આશ્રય કરે છે તે તને વન્દન કરીને અમે તારી સેવા કરીએ. તારો આશ્રય કરનાર
(ભક્ત)નેજ પ્રાપ્ત થવાને યોગ્ય એવા જે કંઠ્યાણુની (અમારા) પિતા મનુએ ધૃષ્ટા
કરી તે, હે રૂદ્ર, તારા માર્ગ દર્શકત્વ નીચે' જ અમને પ્રાપ્ત થશે. ૨

હે ઉદાર' રૂદ્ર, જેનો આશ્રય સર્વ વીર પુરુષો શોધે છે એવી તારી કૃપાની પ્રાપ્તિ અમને
દેવોની ઉપાસના કૃતિને લીધેજ પ્રાપ્ત થશે અમારા (કુટુંબમાંનાં સર્વ) માણસો માટે
ઉત્તમ ઉત્તમ વૈભવો લઈને તું (અત્રે) આવ. અમારા શૂરલોક સાથે સલામત રહીને અમે
તને હવિ અર્પણ કરીએ. ૩

અતિશય દેહીધ્યમાન, યજ્ઞને સિધ્ધિએ પહોંચાડનાર, વક્રગતિથી મહિત તથા પ્રજાશીલ
રૂદ્રને અમે અમારા સંરક્ષણ માટે આમંત્રણ કરીએ છીએ. તે દેવોનો કોપ અમારાપરથી
દૂર કરાવો. તેની કૃપાની જ અમે ધન્ય કરીએ છીએ. ૪

૨૦ ર્જાનાય શશમાનાય યત્ત મદ્ર ચિત્ર અપ્ર. - ઉપસઃ વહન્તિ સત્ત નઃ મિત્રઃ વરુણઃ મમહંતા ।

૧ તવસે કર્પદિને' ક્ષયદ્વીરાય રુદ્રાય હમાઃ મતી' પ્ર મરમદે, યથા દ્વિપદે ચતુષ્પદે શ અસર્વ, અસ્મિન્
પ્રામે વિશ્વ પુટ અનાતુરં ।

૨ દદ્ર, ન મૂલ ઉત ન મય કૃધિ । ક્ષયદ્વીરાય તે નમસા વિધેમ । યત્ત ચ વોઃ ચ પિતા મનુઃ આવેજે
તત્ત, દદ્ર, તવ પ્રણીતિયુ' અદ્યમ ।

૩ મીઠુ' દદ્ર, રુદ્રદ્વીરાય તવ મુમર્તિ તે અદ્યમ । અસ્માક વિશઃ રૂદ્ર સુપ્રવન્ત આવર' । અરિટ્વોઽપ્ત. તે
દેવેઃ સુદુવામ ।

૪ વય વેપ વરુણાય વકુ કર્વિ દદ્ર અવમે નિ દ્વયામદે । દૈવ્ય દેહઃ અસ્મન્ આરે અસ્યતુ । અત્ય મુમર્તિ
દદ્ર વય આ પૂર્ણાનદ ।

અટ્ટ ૧ અધ્યા ૮ વ ૦૫, ૬ ; ઋગ્વેદઃ ૫ મળ ૦ ૧ અનુ ૧૬ સૂ ૦ ૧ ૧૪

દેદીપ્યમાન જાતાધારી તથા ત્વેષયુક્ત રૂપ (ધારણ કરનાર) એવા તે સ્વર્ગ લોકમાંના વસાહને વન્દન કરીને અમે યોલાવીએ છીએ. તે તેના હાથમા (સવને) હવિની સાથે વહેંચવાનાં ઔષધો ધારણ કરીને અમને સૌખ્ય, અભય, તથા સુરક્ષિતપણું અપણું કરે. ૫ (૫)

મધુરમાં મધુર તથા સતોષ કારક આં સ્તોત્ર (અમે) મરૂતોના પિતા રૂદ્રને માટે ગાધએ છીએ. માટે હે અમર દેવ, તું અમે મૌનવોને યોગ્ય લોગ્ય તથા પોષણની વસ્તુ અર્પણ કર તથા અમને તથા અમારાં બાળબચ્ચાને સૌખ્ય દે. ૬

હે રૂદ્ર, અમારામાં જે મોટા હોય અથવા જે નાના હોય, જે મોટા થતા હોય અથવા જે મોટા થયા હોય તે પૈકી દોષને પણ ધન પહોંચવા દઈશ નહિ. અમારા પિતા તથા અમારી માતાને મારીશ નહિ તથા અમને પ્રિય જે અમારાં શરીરો તેમને પણ ધન પહોંચવા દઈશ નહિ. ૭

અમારાં છોકરાં છૈયાને, અમારા નોકરોને, અમારી ધેનુઓને અને અમારા અશ્વોને ધન પહોંચવા દઈશ નહિ. હે રૂદ્ર, તું ગુસ્સે થઈને અમારા શૂર પુરૂષોને મારીશ નહિ. અમે હવિ અર્પણ કરીને સદૈવ તારૂં પૂજન કરીએ છીએ. ૮

જે પ્રમાણે પશુપાલક (દોરો) એકકાં કરે છે તે પ્રમાણે હું તારા સન્માનાર્થ (અનેક) સ્તોત્રો એકત્ર કરું છું. હે મરૂતોના પિતા, તું અમને ઉત્કૃષ્ટ વૈભવ અર્પણ કર. તારી કૃપા મંગલાર્થ તથા અત્યંત સુખદાયક છે તથા આને જ લીધે હું તારા કૃપા પ્રસાદનીજ દક્ષતા યાચના કરું છું. ૯

૫ અદ્ય કપર્દિન ત્વેષ રૂપ દિવ. વરાહ નમસા નિ શ્વવામહે । શાયાંણિ મેપજા હસ્તે વિષ્ણુ શર્મં વર્મં હર્દિઃ ।
અતમન્યં ચસન્ ।

૬ દ્વાદોઃ દ્વાદીયઃ વર્ષનં દ્વ વચઃ મહતા પિત્રે દ્વાય ઉચ્યતે । અમૃત નઃ મર્ત્તમોજન ચ રાત્વ, (તને તો-
શ્રવ્ય તનવાય મૃત ।

૭ દદ, નઃ મદન્ત ઉત નઃ ધર્મક, ન. ઉદન્ત ઉત નઃ ઉક્ષિત, ન. નિતર ઉત માતર, નઃ પ્રિયાઃ તન્મઃ
મા રિરિપઃ ।

૮ ન ટ્રોકે દનવે, નઃ આર્ષે, નઃ શેષુ, નઃ અર્ષેષુ ના રિરિપઃ । દદ, મઃમિતઃ નઃ વીરાન્ મા વધીઃ
દર્શિમતઃ (શા શદ દ્વ દ્વનન્દ ।

૯ મદન્તઃ શ્વ ને સ્તોમન્ આ મદર । મરૂતો પિતઃ આર્ષે મુગ્ર રાત્વ । તે મુનતિઃ મઝા મૃદ્યતમા દિ, અપ
ચ ને ધકઃ દ્વ દ્વનન્દ ।

અવૃં ૧ અધ્યાન-૮ વં ૬,૭] કૃષ્ણેદઃ [મળ૦. ૧. અનુ૦ ૧૬. સૂ૦ ૧૧૫

ધેતુ તથા પુરુષો વધ કરનાર તારાં (શસ્ત્ર) દૂર રહો; તથા હે (સર્વ) વીર પુરુષોના આશ્રયભૂત દેવ, તારી પાસેના ઉત્કૃષ્ટ વૈભવમાત્ર અમારે માટે હો. હે દેવ, તું અમને સૌખ્ય આપ તથા અમારો પક્ષ ધરીને તું જોલ, અને તું દ્વિગુણિત (સામર્થ્યવાન) હોવાને લીધે અમને સુરક્ષિત પાલું અર્પણ કર. ૧૦

તે (૩૬) અમારૂં રક્ષણ કરે એવી ઈચ્છા રાખીને આ નમસ્કૃતિ પૂર્ણ સ્તોત્ર અમે ગાયું છે તથા તેથી જ તે ૩૬ મંત્રો સહજર્તમાન અમારી હાંક સાંભળો અમારી પ્રાર્થનાને મિત્ર, વરુણ, અને તેજ પ્રમાણે અદિતિ, સિન્ધુ, પૃથિવી, અને દુલોક પાલુ તેમનું અનુમોદન આપો. ૧૧ (૬)

સૂક્ત ૧૧૫.

॥ કૃષિ-અગ્નિસ કૃત્સ । દેવતા-સૂર્ય ॥

મિત્ર, વરુણ, અને અગ્નિનું (બાણે કે) નેત્ર જ, એવું આ દેવોનું આશ્ચર્યકારક બલ કદ્ય પામ્યું છે! સ્થાવર જંગમ વસ્તુના (બાણે કે) પ્રાણ જ, એવા આ ભાનુએ દુલોક, ભૂલોક તથા અન્તરિક્ષને વ્યાપ્ત કરી નાખ્યાં છે. ૧

જેમ એકાદ મનુષ્ય (તેને પ્રિય એવી) એકાદ તરૂણીની પછવાડે પછવાડે જવા લાગે છે તે પ્રમાણે આ સૂર્ય દેહીધ્યમાન હિવા દેવીની પાછળ ચાલવાં, જે ઠેકાણે ભક્તિમાન લોક તેમનું આયુષ્યક્રમણ કરે છે એવા મંગલ સ્થાને તેમનું મંગલ કરવા માટે જાય છે. ૨

સૂર્યના અરવ, મંગલપ્રદ, આશ્ચર્યકારક, અનેક પ્રકારના રંગોના તથા આનંદદાયક છે. સૂર્યને નમન કરીને તેમણે દુલોકનો પાછલો ભાગ વ્યાપી નાંખ્યો છે. તે દુલોક તથા ભૂલોકની આસપાસ નિમિષ માત્રમાં જઈ શકે છે. ૩

૧૦ તે ગોપ્ર ઉત્ત પુરુષ પ્રાણે. શશ્વદીર, તે મુત્ર ભસ્મે. અસ્તુ દેવ નઃ સૂઝ ચ અધિ મૂહિ ચ, અપ દ્વિવર્હઃ, નઃ ધર્મં ચ વચ્ચઃ ।

૧૧ અવત્યવઃ ભર્ત્વે નનઃ અગ્રોચામ । મયત્વાન્ દ્યઃ નઃ દ્યવ યજોનુ ।

૧ મિત્રસ્ય વરુણસ્ય અગ્રેઃ ચત્તુઃ દેવતાં ચિત્ર અગ્રોઽ ઉત્ત અગ્નત્ । જગતઃ તસ્યુપઃ પ આત્મા સૂર્યઃ ધર્મારુધિર્વો અન્તરેષ્ઠ આ અન્તઃ ।

૨ યજ્ઞ દેવયન્તઃ દુગ્ધાનિ વિતન્વતે મદ્ર પ્રતિ મદ્રાય, મયંઃ યોષાં ન, સૂર્યઃ રોચમાનાં દેવોં ઉપપ પથાન્ અભિ ઇતિ ।

૩ મૂર્ત્યસ્ય હરિતઃ અષ્ઠાઃ મદ્રાઃ, ચિત્રાઃ, ઇતગ્નાઃ, અનુગાજસઃ । નમસ્ત્યન્તુઃ દિવઃ દૃઢ આ નસ્યુઃ । ધર્મારુધિર્વો યજ્ઞઃ પરિવન્તિ ।

સૂર્યની તે જ દિવ્ય શક્તિ, તે જ તેનું શ્રેષ્ઠ છે કે (મનુષ્યોનાં) કામ^૪ ચાલતાં છતાં તે વચ્ચેજ તેની (સર્વત્ર) પ્રસારેલી (ફિરલુ જાળ) કાઢી લે છે. (રાત્રિ તથા સૂર્યના) એકત્ર નિવાસનું^૫ સ્થાન (આ જગ) તેની પાસેથી (ગમન કરવા માટે) જ્યારે એણે પોતાના અશ્વ જોડ્યા હોય છે ત્યારે રાત્રિ પોતાનું (આશ્વાદન) સર્વ (વિશ્વપર) પ્રસારે છે. ૪

મિત્ર તથા વરુણની દૃષ્ટિએ પોતાનું^૬ રૂપ પડે માટે સૂર્ય તે સ્વર્ગ લોકના સીમાન્ત પ્રદેશ પર પ્રકટ કરે છે. તેના અથ એક વખતે તેનું દેહીધમાને અનન્ત તેજ^૭, તો, ખીણ વખતે તેની કૃષ્ણ કાંતિ (નું પ્રદર્શન કરવા માટે આને જગની સામે) આણે છે. ૫

હે દેવ, આજ સૂર્યોદય થતાંની સાથે તમે અમને પાતકમાંથી તથા નિંદામાંથી મુક્ત કરો. આ અમારી પ્રાર્થનાને મિત્ર તથા વરુણ, અને તે જ પ્રમાણે અદિતિ, સિન્ધુ, પૃથિવી તથા દ્યુલોકનું^૮ પણ અનુમોદન મળે. ૬ (૭) (૧૪)

અનુવાક ૧૭.

સૂક્ત ૧૧૬.

॥ ઋષિ-કણ્વીવાન । દેવતા-અગ્નિ ॥

જે સત્યસ્વરૂપ દેવોએ જાળ વચના વિમલ પાસે તેની પનીને સૈન્ય પ્રમાણે વેગવન સ્થમાં ઘાડીને આણી તે (દેવોના) સન્માનાર્થ^૧ હું બહુ કે આ કુશાસન જ તૈયાર કરું. (કારણ જુઓ) જે પ્રમાણે વાયુ મેઘોદકોની પ્રસ્થા કરે છે તે પ્રમાણે હું^૨ પણ તેમને (અનેક) સ્તોત્રો અર્પણ કરું છું.

જેનું ઉત્પન્ન અવિશય જોવાનું^૩ હોય છે અને જેનો વેગ અતિશય તીવ્ર હોય છે એવ (તમારા અથ) અથવા દેવોના પ્રાસાદનપર શબ્દજ (બહુ કે) તમને (આ યજ્ઞમાં) આણે છે. (પરંતુ) હે સત્યસ્વરૂપ દેવો, તમારો રાસણ પણ (એટલો સામર્થ્યવાન છે કે) સ્વતઃ યમ જે દેહણે (પોતે) લઈતો હતો તેવા યુધ્ધમાં તેણે હારો શત્રુને છતાં હતા. ૧

૪ સૂર્યસ્ય તત્ત્વ દેવસ્ય તત્ત્વ નહિત્વ ક્વતો. મય્યા વિતત્ત્વ સ જમાર ચદા સથસ્થાત્ હરિતઃ નયુક્ત્વ ફત્ત્વ સિમસે વાયઃ તદ્વત્ત્વ અન્ત્વ ।

૫ મિત્રસ્ય વરુણસ્ય અગ્નિવર્ણે દોઃ ઉપસ્યે તત્ત્વ સૂર્યઃ કૃષ્ણતે । અન્યત્ત્વ હરિત્ત્વ. અસ્ય અનન્ત્વ જા પાત્ત્વ, અનન્ત્વ કૃષ્ણ સ નર્તત્ત્વ ।

૬ દેવોઃ, અગ્નિ સૂર્યસ્ય યદિત્ત્વ અદ્યઃ અવગત્ત્વ નિઃ પિપૃત્ત્વ ।

૭ યૌ અર્ભંગ્વ વિનદ ચ સેવ્યદુર્યા સ્યેન જાયાં નિઝદ્યુઃ, નાસત્વાન્ના વદિઃ ફવ પ્ર ફજે । વાયઃ અર્ભન્ત્વ સ્તેન્ત્વ ફવર્મિ ।

૮ વંદુરમર્મિ -- -- -- વર્ગિનિઃ સાસદાના । તત્ત્વ, નાસત્વા, વમસ્ય પ્રપતે આજ ઉત્ત્વ

અવૃં ૧ અધ્યા ૮ વ ૮, ૯] ઋગ્વેદઃ . [મણ્ડ ૧ અવૃં ૧૭ મૂં ૧૧૬

હું અશ્વિન, (જેમ) એકાદમૃત મનુષ્ય (અ. ઐહિક) વૈભવ છે:ડીને (ચાલી) બધ
છે તે પ્રમાણે ખરેખર તે તુએ ભુજ્યુને ઉદ્ધકના સંચયમાં છેડી દીધો. પણ તેને તમે તેને
હવેદાન આપનાર, અન્તરિક્ષમાં ઉડનાર તથા ઉદ્ધકના સ્પર્શથી અલિપ્ત રહેનાર નૌકામાં
એસાડીને (સુરક્ષિતપણે) લઈ આવ્યા. ૩

હું સત્યસ્વરૂપ દેવ, ત્રણ દિવસ તથા ત્રણ રાત કરતાં પણ વધારે વખત પર્યંત (એક
રુપમાં) હોડનાર તથા પશ્ચિમમાં (ચપળ એવા અશ્વોની) મદદથી તમે ભુજ્યુને ત્રણ
રથમાં એસાડીને—આ રથને સો ચક્ર હતાં તથા છ ઘોડા બેઠેલા હતા—તમે તેને ઉદ્ધકથી
ભંપુર સમુદ્રની પેલી પાર કોરી જમીન પર લઈ ગયા. ૪

હું અશ્વિન, જેને સો હલેસાંની જરૂર પડતી હતી એવી નૌકામાં બેઠેલા ભુજ્યુને તમે તેને
ઘેર સુખરૂપ પહોંચતો કર્યો—એ તમારું સમુદ્રપરતું મોટું પરાક્રમ જ છે. કારણ, તે સમુદ્રનો
આરંભ કયાં થયો, તેને શાનો આધાર હોય છે તથા તેને તાબામાં કેવી રીતે આણ્યો એ
કાંઈજ સમજતું નહોતું. ૫ (૮)

હું અશ્વિન, તમે સહોદિત સમાધાન ઉત્પન્ન કરનારા જે શુભ્રવર્ણ અશ્વ અધારણને
આપ્યો તે તમારું ઐશ્વર્ય દર્શાવતું (ખરેખર) વર્ણન કરવા યોગ્ય હતું. પેદાનો ઉત્કૃષ્ટ અશ્વ
સન્માન કરવાને સદૈવ પાત્ર થયો. ૬

પજના કુલમાં ઉત્પન્ન થયેલા કક્ષીવાને તમારી સ્તુતિ કરતાં વેંત તમે તેને અતિશય
કુશાગ્રબુદ્ધિ અર્પણ કરી અને વાસણ જેવા આકારવાળી એક સામર્થ્યવાન અશ્વની
ખરીમાંથી તમે મુરના સો કુંભ નિર્માણ કર્યા. ૭

૧ અશ્વિના, ક. ચિત્ત મમૃવાન્ રયિ ન તુમઃ હ મુગુ ડ્વેમેષે અવ અહા । અન્તરિક્ષપુદ્ગિઃ અપોદક્ષમિઃ
નોમિઃ જ કહ્યું: ।

૪ નાસન્યા, ત્વિઃ ક્ષપઃ ત્રિઃ અહા અતિવજ્રદ્ગિઃ પતંગે, ત્રિમિ. શતપદ્મિ. પદ્મૈ. રથૈઃ, આદેત્ય
સમુદ્રસ્ય પારં ધન્વન્ જહ્નુઃ ।

૫ અશ્વિનો, શતારિન્દ્રા નાવ આતસ્થિવાસ મુગુ યદ્ અસ્ત ઉદયુઃ સત્ જનારભે અનાસ્થાને અપ્રમણે
સમુદે અવીરયેથા ।

૬ અશ્વિના, ચક્ષુઃ સ્ત રવર્તિત ચ શ્વેત અશ્વ અધાશ્વાય દદયુઃ તન્ વા મદિ દાન્ કીર્તેન્ય મૂર । પદ્મ.
અય. વાજી સદ સ્ત દ્વલ્યઃ ।

૭ નરા, પત્રિવાય સુવતે કક્ષીવતે યુવ પુરર્ષિ અરદત । રૂઘ્ણઃ અશ્વસ્ય ચતોનરા' ચક્ષન્ સુગયા. શત
કુમ્ભાન્ અસિચત ।

અટ્ટ ૧ અધ્યાય ૮ વ ૧, ૧૦] કૃષ્ણેદઃ. [મળ્લ ૧ અનુ ૧૭ સૂ ૧૧]

તમે બરફ ઉત્પન્ન કરીને તાપદાયક અગ્નિનું નિવારણ કર્યું અને તે (અત્રિને) (ઉત્તમ) થયેના યોગે શક્તિ ઉત્પન્ન કરનાર (નવીન) બલ તેનામાં ઉત્પન્ન કર્યું. અત્રિને નીચે ખાડામાં ફેંક્યો હતો ત્યારે, હે અધિન, તમે તેને તેનાં સર્વ માણસો સાથે સુખરૂપ રાખીને (તેમાંથી) બહાર કાઢ્યો.

હે સત્યસ્વરૂપ અરિવન, તમે તે કૃપ ઉપર આણ્યો, અને તેનું મોં વાંકું હોવાને લીધે તળીયું (ફેરવીને તે) પૃથ્થ ભાગપર આણ્યું. પછી ગોતમને હૃત્તરે પ્રકારની સંપત્તિ આપવામાટે જ કેશુ તેના વૃષ્ટિ અનુચરમાટે પાણીના બેડાના બેડા વડેવા લાગ્યા.

હે સત્યસ્વરૂપ (અરિવન,) જેમ (કોઈના અંગપરનું) અખતર કાઢી નાંખે તેપ્રમાણે તમે વૃદ્ધ વ્યવન ઉપરની વાધકચની કળા કાઢી નાંખી. તે (ભિચારાને) બધાએ છોડી દીધો હતો તમે તેનું આયુષ્ય વધાર્યું તથા તેને તરૂં વયની કુમારકાનો પાત્ર કર્યો. ૧૦ (૯)

હે સત્યસ્વરૂપ તથા શૂર (અરિવન) તે તમારી કૃપા (ખરેખર) પ્રશંસનીય, સૌખ્યપ્રદ તથા હિતકારક છે કે જેના યોગે તમે જ્ઞાનવાન દેવોએ કંઈ કૃષ્ટની આડે આવીને નહિ જેવો થયેલો (ધનનો) સંચય પન્થનમાટે (શોધીને) બહાર કાઢ્યો. ૧૧

હે શૂર, જેપ્રમાણે મેઘગર્જના પર્જન્યવૃદ્ધિ થશે એમ પ્રસિદ્ધ કરે છે તેપ્રમાણે (મને વેભવની) પ્રાપ્તિ થાય માટે હું તમારા શૌર્યના તે કૃત્યની (સવન) પ્રસિદ્ધિ કરું છું કે જેના યોગે અધર્વના વંશના દ્યૈયે અન્ધનું શૂર ધારણ કરીને તમારી સાથે મધુર સંભાષણ કર્યું. ૧૨

૮ હિમેન પ્રસ અર્ધિ અવારયેવા । પિતુમતીઃ કૃત્વે અસ્મે બધત્ત । અધિના, જ્ઞવીસે અવનીત અર્ધિ સવગળ હવરિત્ત ઉત્ત નિચ્ચતુઃ ।

૯ નાસતયા, અવત પરા અનુદેયો, જિહ્વાયાર ઉચ્ચાકુપ્ત ચક્રયુઃ । મોતમસ્ય તૃપ્યતે પાચનાય, આપ, અહસ્રાય રાયે, ધરન્ ।

૧૦ ઉત નાસતયા, જુનુરવઃ જ્યવાનાત્ શપિં દ્વ યર્ધિ પ્ર અમુચત । દસ્યા, જહિતરય આયુઃ પ્ર અતિરત્ત કનીન પતિં દત્ત અદ્યુત્ત ।

૧૧ નાણત્યા નરા, તત્ત વોં વરુધ દારયં રાધ્યં અમિષ્ટિમત્ત ચ યત્ત વિદ્યાસા દર્શતાત્ અપગૃહ્ણ નિર્ધિં દ્વ બન્દનાય ઉત્ત ક્રમયુઃ ।

૧૨ નરા, તન્ન્યનુઃ ર્ધિં નસનયે ચાં તન્ન ડમ દસઃ આધિઃ જ્ઞોમિ, યત્ત આપર્થનઃ દ્યર્ધર, દ અપરય ધીર્ધાં ચાં દિ મયુ ઉચ્ચાચ ।

[૬૦ ? અધ્યા ૮ વ ૧૦, ૧૧] કૃગ્વેદઃ [મળ્ડ ૧ અનુ ૧૭ સૂ ૧૧૬]

હે સત્યસ્વરૂપ અશ્વિન, આપ આપનો દીર્ઘમાર્ગ કમણ કરતા હતા ત્યારે (વૃદ્ધિમતીએ) મનેક સ્તોત્રો ગાઈને કર્તૃત્વવાન તથા અનેકનું પોષણ કરનાર તમને હવે અર્પણ કર્યાં. બાપે પણ તે બાલે કે વૃદ્ધિમતીની આજ્ઞા જ હોયની એમ સમજીને તેનાં સ્તોત્રો સાંભળ્યાં તથા તેને હિરણ્યહસ્ત (નામનો) પુત્ર આપ્યો. ૧૩

હે સત્યસ્વરૂપ દેવો, તે વર્તિક પક્ષી વડના છેક મોં આગળ ગયું હતું છતાં તમે તેને છોડાવ્યું તથા અનેક (લકતો)નું પોષણ કરનાર હે અશ્વિન, ઠવીએ તમારી કૃપા ભાગતાં વેતજ તમે તેને જાણતું સામર્થ્ય આપ્યું. ૧૪

એકાદ પંખીની જંગમણે પાંખ તુટે તેમણે જોલના યુદ્ધમાં રાત્રીની વખતે (વિશ્વલાને) માર્યું તુટ્યો. પણ લઢાઈ શરૂ થતાંની સાથે તે (સમરાંગણમાં ગમે ત્યાં) જઈ શકે માટે. ૧૫ (૧૦) ૧૫

ઋગ્વેદે એક વડને (ખાવાનું નાંખવા) માટે સો મેંદાં કાપ્યાં હતાં ત્યારે તેના પિત એ તેને આંધળો કયો, પરંતુ શત્રુનો સંહાર કરનાર હે સત્યસ્વરૂપ વૈધરાજે, તમે તે ફરીથી જોઈ શકે માટે, કોઈપણ અડચણ ન આવવા દેતાં, તેનાં નેત્ર ફરીથી જન્મન તમ કરી મૂક્યાં. ૧૬

આપના (અપલ) અશ્વના યોગે (સરત) જીતનારી (ભાતુની) હુદિતાં, તમારો રથ જ બાલેકે સરતનું ઢેકાણું હોય એમ સમજીને, તમારા રથપર આંરૂઢ થઈ સર્વ દેવોને તેને અંતકરણ પૂર્વક માન્ય કરી તથા હે સત્યસ્વરૂપ દેવો, આપ (એવીરીતે) મોટા વૈશ્વવદા મંડિત દેખાવા લાગ્યા. ૧૭

૧૧ નાસત્યા, વાં મહે યામન પુરધિઃ કરા પુરુષા અજોદ્ધવીત વદ્ધિમત્યાઃ ત્રા શામુ. ઇવ દુત દિત્યદહૃત, અશ્વિના, અદત. ૧૧

૧૪ નરા નાસત્યા, વૃક્ષ આજઃ અમીકે વર્તિકાં યુવં અમુયુક્ત. ઉતો, પુરુષા, ડુવ દ્વ કૃપમાળ કર્વિ વિવક્ષે અકુણ્ડ. ૧૪

૧૫ વેઃ ઇવ પર્ણ, ચંદ્રસ્ય આજા, પરિતક્મ્યાયાં ચરિત્ર અચ્છેદિ. ધને દિતે સંતેવે આવર્ગો ંયા નિદરસાયે પ્રતિ અપત. ૧૫

૧૬ શત નેવાન દસ્યે ચક્ષવાન ત ક્ષન્નપિતા અવ ચક્ષર. નાસત્યા દદ્યા નિવૃત્તે, વિવક્ષે અવર્ગન તસ્મે અર્ધાં જા અપત. ૧૬

૧૭ અંતે જય સી સુસુત હુદિતા વાં રથં કર્મ્મ ઇવ અતિષ્ઠ. દિવે દેવાઃ રજ્જ યનુ વ.મ.ચન્ત. નાસત્યા, શ્રિવા સ સંચયે. ૧૭

અનુ ૧ અધ્યા ૦ ૮ વ ૦ ૧૧, ૧૨] ઋગ્વેદઃ [મળ ૦ ૧ અનુ ૦ ૧૭ મૂ ૦ ૧૧૬

ન્યારે, હે અશ્વિન, દિવોદાસ અને ભરદ્વાજ માટે તમે ત્વરાથી તેમના ગૃહતરફ ગયા, ત્યારે જે રથ તમારી સાથે હતો તેણે પુષ્કળ ધન આપ્યું. તેને એક વૃષભ તથા એક મગર ભેડેલા હતા.

૧૮

દિવસમાં તમને ત્રણવાર હવિર્ભાગ અર્પણ કરનાર જન્મના વંશજો તરફ, હે સત્યસ્વરૂપ દેવ, તમને જમીન, બાળ બન્યાં વગેરે વૈભવ તથા જેમાં ઉત્તમ પરાક્રમ દેખાડવાની શક્તિ છે. એવું આયુષ્ય લઈને, અતિશય સામર્થ્યસહ, (બન્નેજણ) એક વિચારથી, ગયા હતા. ૧૬

હે જરારહિત તથા સત્યસ્વરૂપ (દેવો), બહુધને ત્યારે તરફથી (શત્રુએ) ઘેર્યો હતો ત્યારે તમે તેને આક્રમણ કરવાને સુલભ એવા રત્નોલોકમાંથી લઈ આવ્યા. પાપાણને ભેદી નાંખનાર રથમાં બેસીને તમે પર્વતમાંથી પણ રસ્તો કર્યો.

૨૦ (૧૧)

હે (અશ્વિન,) વશને હબારે પ્રકારની સંપત્તિની પ્રાપ્તિ થાય માટે એક દિવસમાં તમે તેનામાં યુદ્ધ કરવાની શક્તિ આણી. હે સામર્થ્યવાન (દેવો), તમે ઇન્દ્રની મદદ લઈને પૃથુશ્રવાના દુષ્ટ શત્રુને હરાયા.

૨૧

ઋત્યલંકના પુત્ર શરની તૃષા શાંત કરવામાટે તમે ઉંડા કૂપમાંથી પાણી ઉપર કાઢ્યું. શ્રાંત થયેલા શયૂ માટે પણ તમે વધ્યા ગાયમાં ભરપૂર દૂધ ઉત્પન્ન કર્યું.

૨૨

૧૮ અશ્વિના, યત્ દિવોદાસાય ભરદ્વાજાય હ્યન્તાં વર્તિઃ અયાત, સચનઃ રથઃ રેવતઃ ડવાહ । દૃપમઃ ચ સિશુમારઃ ચ યુષ્ઠા ।

૧૯ અન્હઃ ત્રિઃ ભાગ દર્પતી જહાર્યો સુક્ષત્ર સ્વપત્ય રયિ શુભીર્યં બાયુ આ વહન્તા વાર્જઃ સમનસા ડપ અયાત ।

૨૦ અજરયૂ નાસાયા, વિશ્વતઃ પરિવિષ્ટ જાઠુષ્ય સુમેભિઃ રજોભિઃ નવતઃ કહધુઃ । વિ મિન્દુના રથેન પર્વતાન્ વિ અયાત ।

૨૧ અશ્વિના, સહજા સનયે એકથા વસતોઃ દશ રણાય આવત । શૃપણૌ, દન્દ્રવન્તા પૃથુશ્રવન્તઃ દુરુન્તાઃ અરાતોઃ નિઃ બ્રહ્મં ।

૨૨ આર્ન વસ્ય ઘરાય પિતૃ પાતવે નીષાન્ અવતાન્ યાઃ ડસા ચક્રધુઃ । જમુરયે ઘયવે ચિન્તૃ ડાવીભિઃ રપે ગો વિપ્યધુઃ ।

હે સત્યસ્વરૂપ દેવ, કૃષ્ણના કુલમાં ઉત્પન્ન થયેલા સરળ વર્તનના વિચકે તમારું સ્તવન કરીને તમારી મહદની યાચના કરી, માટે, જે પ્રમાણે એકાદ વખતે ગુમાવેલું ઘર (માલિકને) મળી આવે તે પ્રમાણે તમે (તેનો પુત્ર જે) વિષ્ણુ તથા વિચકનો ભેટો કરાવીને (વિષ્ણુ પવને તેને સ્વાધીન કર્યો. ૨૩

દશ રાત્રિ અને નવ દિવસ પર્યન્ત અમંગલ રીતે પાણીની અંદર ખાંધી રાખેલા, તદ્દન પીડિત થયેલા, (સર્વાંગે) કરી ગયેલા, તથા ઉદ્ધકમાં જ પીડા ભોગવતા રહેને, જે પ્રમાણે પળીવડે સોમરસ ઉપર કાઢી લે છે તે પ્રમાણે (પાણીમાંથી) તમે બહાર કાઢ્યો. ૨૪

હે અશ્વિન, મેં તમારાં મહત્કૃત્યો (અત્રે) વર્ણવ્યાં છે. માટે (તમારી કૃપાથી) મને ઉત્તમ ધેનુ તથા શૂર મનુષ્યોની પ્રાપ્તિ થઈને હું આ ગૃહનો વૈભવશીલ સ્વામી થઈશ મારી દૃષ્ટિ સાબૂત રહીને તથા મને દીર્ઘ આયુષ્ય પ્રાપ્ત થઈને, હે અશ્વિન, જે પ્રમાણે (એકાદ મનુષ્ય આનંદથી પોતાના) મંદિરમાં પ્રવેશે છે તે પ્રમાણે મારો વાર્ધક્ય દશામાં પ્રવેશ થાવ. ૨૫ (૧૨)

સૂક્ત ૧૧૭.

॥ કૃષિ-કક્ષીવાન્ । દેવતા-મયિન ॥

હે અશ્વિન, મધુર સોમરસને લીધે તમને આનંદ થવા માટે આ (તમારો) પુગતન સેવક તમારી ઉપાસના કરે છે. અમે અમારા હવિ (પર્વત) દર્ભ પર મૂક્યા છે તથા અમારી સ્તુતિ તમારાં મુખી જઈ પહોંચી છે, તો આપ (અમારા પોપણુ નેટલું) અન્ન સાંકટાય તથા (અનેક પ્રકારનું) સામર્થ્ય લઈને અત્રે આવો. ૧

હે અશ્વિન, મન કરતાં પણ ચપળ તમારો રથ સુંદર અશ્વોથી યુક્ત થઈને સર્વ લોક તરફ આવે છે અને જેમાં (ખેસીને) તમે સદાચારી પુરુષોનાં સદન તરફ જાઓ છો તેમાં (વરાજમાન થઈને), હે શૂર, અમારે માટે (અમારા) ગૃહ તરફ આવો. ૨

૨૧ નાસત્યા, કૃત્યવતે અવત્યતે સ્તુવતે કૃષિયાય વિશ્વઘ્નય ક્ષત્રીભિઃ, નટં પશુ ન, વિષ્ણાવ દર્શનાય વદધુઃ ।

૨૪ દશ પત્રીઃ નમઃ દ્યૌઃ અશ્વિવેન અપ્યુ અન્તઃ અવનદ્ પ્રથિત વિપ્રત ઉદનિ પ્રવ્રક્ત રેભ કુવેન સોમ ફ્રા ઉર નિન્યયુઃ ।

૨૫ અશ્વિના, વા દસાસિ પ્ર અવોચ । મુગવઃ મુવીરઃ અસ્ય પતિઃ સ્યા । ઉત પશ્યન્ રીર્ષ આયુઃ અધુવન જરિમાન અસ્ત દ્વ જગમ્યા ।

૧ અશ્વિના, માઘઃ સોમસ્ય મદાવ પ્રતઃ હોતા નાં વિવાસતે । રતિઃ નર્દિષ્પતી, યીઃ વિપ્રિવાઃ, નાસત્યા દશા વર્ગઃ ડપ યાત ।

૨ અશ્વિના, યઃ નાં મનસઃ જવીયાન્ સ્વશ્વઃ રપઃ વિશઃ બ્રાજિપાતિ, યેન મુકુતઃ ડુરોપ ગચ્છયઃ, લેન, ન્રા, અસ્મભ્ય વર્તિઃ યાત ।

અટ્ટ ૧ અધ્યાય ૦-૮ વ૦ ૧૧, ૧૪] · ઋગ્વેદઃ [મળ્હ ૧ અનુ ૧૭ મ્ ૧૧૭

હે સામંધ્યવાન વીરો, પ્રથમ પ્રમાણે (અમારી) ઉત્કર્ષ તરફ પ્રેરણા કરીને અને તે અભદ્ર દાનવની (સર્વ) યુક્તિઓ નાશ કરીને, તમે (તે) પાથે પ્રકારના લોકોને પ્રિય અગ્નિ ઋષિને તેના (સર્વ) લોક સહવર્તમાન (અવિશય) લયકર શુદ્ધિમાંથી બહાર કાઢ્યા.

૩

રેભ ઋષિ પાણીમાં ડૂબીને દુષ્ટ (લોકોની) કરણીને લીધે અન્ધ પ્રમાણે પાણીમાં અદૃશ્ય થયો હતો છતાં પણ, હે સામંધ્યવાન વીરો, તમે અદ્ભુત કૃત કરીને, તેનો બચાવ કર્યો. તમારાં કૃત્યો (ગમે તેટલાં) પહેલાં કરેલાં હોય, તે પછી (કંઈ) જીનાં થતાં નથી.

૪

શત્રુનો સંહાર કરનાર હે અરિષ્ટની દેવો, તમે વંદનનું કંઠ્યાણ થવા માટે નારીનાં જાણે જોવામાં ગાઢ નિદ્રિત થયેલો તથા સૂર્ય પ્રમાણે અધકારમાં પડતા એવો પુરો રાખેલો કિમતી સંચય, સુવર્ણ જેમ (જોતરીને) બહાર કાઢે તેમ બહાર કાઢ્યો.

૫ (૧૩)

હે શૂર તથા સત્યશ્વરૂપ દેવો, પશુકુલમાં જન્મ લીધેલા કક્ષીવાનથી તે તમારું (કૃત્ય) ખરેખર સ્તુતિ કરાવા ભોગ હતું કે તમે પરિભ્રમણ કરતા હતા ત્યારે એક સામંધ્યવાન અન્ધની ખરીમાંથી તમે લોકોનાં હિતમાટે મધુર રસના સો કુલ વહેવડાવ્યા.

૬

હે વીરો, કૃષ્ણ વંશોત્પન્ન વિશ્વકે તમારું સ્તવન કર્યું માટે તમે તેને (તેનો પુત્ર) વિપ્રાણ્વ શોધી આપ્યો અને પિતાને ઘેર (રહી રહીને) વૃધ્ધ થતી જતી ઘોષાને પણ હે અરિષ્ટન, તમે પતિ (ભ્રમ) આપ્યો.

૭

૧ દુષણા નદી, અનુપૂર્વે કોદયન્તા, અગ્નિવત્સ દસ્યોઃ માયાઃ મિનન્તા પાંચજગ્ય અગ્નિઃ કૃષિઃ ગણેન ભંરતઃ ઋષીસાન્ મુચયઃ ।

૪ દુષણા નદા અશ્વિના, દુરેવેઃ અર્થ ન અપ્સુ ગૃહ્ણ વિપ્રત ત રેભ કૃષિઃ દસોઽગ્નિઃ રિષીઃ ધાં પૃથ્વીઃ કુલાનિ ન જ્યન્તિ ।

૫ દક્ષા અશ્વિના, નિર્ઋતેઃ ઉપસ્યે ન મુષ્ણ્ણં, સૂર્યે ન તમસિ સ્થિયન્ત દર્શતઃ રક્ષમ ન વન્દનાય દ્યુમે ઉત્તઃ ક્ષપ્તુઃ ।

૬ નદા નાસત્યા, ધર્મિયેણ કક્ષીવતા ઘસ્ય તત્ વાં, પરિજમન્, નાજિનઃ અન્ધસ્ય શપત્તઃ જનાય મધૂનાં ઘટ્ટ કુંભન્ અસિન્ત ।

૭ નદા, શુશ્વતે રુઙિયઃ, ધિન્ધ્યય વિષ્ણવ્ય દદધુઃ પિતૃપદે દુરોજે જ્યન્ત્યં, ધોષાયૈ ચિત્ પતિઃ બદત ।

નિઘનં ૧ અધ્યાનં ૮ વં ૧૪, ૧૫] ઋગ્વેદઃ [મણ્ડ ૧ અનુ ૧૭ સૂ ૧૧૭

હે અશ્વિન, તમે રથાવને રૂશતી. (નામની લાચો) આપી અને કંઈવને ગૃહસૌખ્ય આપણુ કૃતું. હે સામર્થ્યવાન દેવો, તમે નૃપદના પુત્રને કાન આપ્યા. તે તમારું કૃત્ય ખરેખર વલુન કરવા યોગ્ય છે.

અનેક પ્રકારનાં રૂપો ધારણ કરનાર હે અશ્વિન, પેદૂ માટે તમે, સહસ્રાવધિ વેણવો છોતી આણનાર, ધત્તો સામર્થ્યવાન, બીનહરીક, સર્પનો વધ કરનાર, ઘણો કીર્તિવાન, અને સંકટ-માથી બચાવ કરવા ભોગ અર્પણ આણ્યો.

હે અત્યંત ઉદાર દેવો, આ તમારું કીર્તિ માન પરાક્રમ હતું. બુલોક અથવા બુલોકમા સ્તુતિ સ્તોત્રો જ તમારું નિવાસસ્થાન હોય છે. હે અશ્વિન, જે અર્થે પણ તમારું આવાહન કરે છે તે અર્થે વિપુલ અન્ન સામગ્રી લઈને અન્ને આપો અને આ વિદ્વાન સ્તુતિ કરીને સમર્થ્ય અર્પણ કરે.

૧૦ (૧૪)

(સર્વ વિધ્યનું) ચોપણ કરનાર તથા મત્યસ્વરૂપ હે અશ્વિનો દેવો, ત્યારે માને પુત્ર પ્રાપ્ત્ય તમારી સ્તુતિ કી ત્યારે તે વિદ્વાન ઉપાસકને સામર્થ્ય અર્પણ કરીને તમે અગરસ્થે દરેલા સ્તોત્રોમાં સતોષ માનતાં વિરપજાને (તેની વ્યથામાથી) મુક્ત કરી.

૧૧

હે અશ્વિન, હે મ મર્થ્યવાન બુલોક પુત્રો, શયનું સંદાણ કરનાર તમે કાવ્યની સદર સ્તુતિ પ્રહણ કરો છો (તે વખતે) કયા નીકળ્યા હતા કે (ત્યારે) તમે જેમ સોન નો ગડો (ખોતરીને) ખદર કાઢે તે પ્રમણે (ગુપ્ત રાખેલો લાકડર) દશમે દિવસે ખદર કાઢ્યો ?

૧૨

૮ અશ્વિન, સુદ રાગવ્ય રત્નતી જલન । સ્વચ્ચ ક્ષેત્રત નત્ । રૂપના તત્ વા કૃત પ્રવાચન વત્ નાપદાય થદ બંધન ।

૯ સુદ રત્નતી રત્નતી અશ્વિન, પેદવ અગ્નિ સદ્-સા રત્નતી અશ્વિન । વચ તદન અથ નિઘનં ।

૧૦ સુદાન, રત્નતી વા અશ્વિન રેદત્તો વત્ આનં તદન અશ્વિન વત્ વા વત્તમ રત્નતી રથા વ વાન વિપ્ત વ વા ।

૧૧ સુદાન રત્નતી અશ્વિન, નાનન સુતો રૂપના વિપ્રાન વાજ રત્નતી, અશ્વિન નેદના વાધના, વિરત્નતી ન અશ્વિન ।

૧૨ અશ્વિન, રિત્ત રત્નતી નાનન, રૂપના, રત્નતી વાજ રત્નતી, અશ્વિન રેદ રત્નતી રત્નતી રત્નતી નિઘનં વત્ વા ।

હે અરિયન, વૃધાવસ્થા આવવા માંડેલા અયવનને તમે તમારા સામર્થ્યથી ફરી તરૂણ કર્યો. હે સત્યસ્વરૂપ દેવો, સૂર્યની કન્યાએ પણ (તેના સર્વ) વૈભવ સહ આરૂઢ થતા તમારાજ રથની પસંદગી કરી.

૧૩

હે તારૂણ્ય યુક્ત દેવો, આપની પ્રાચીન પદ્ધતિને અનુસરીને તમને તુરૂ સંબંધી ફરી દયા આવી. તમે ભુજ્યૂને આપના પક્ષી પ્રમાણે (દેખાવવાળા) અપલ્લ અશ્વોની મદદથી મોટા મોટા બહી (મોળ) આવતાં છતાં પણ સમુદ્રમાંથી બહાર કાઢ્યો.

૧૪

હે અરિયન, તુરૂના પુત્રે તમારું પૂજન કર્યું, તેને સમુદ્રપર (કામપર) મોકલ્યો ત્યારે તે (બિલકુલ) ન ગભરાતાં ગયો. હે સામર્થ્યવાન દેવો, ઉત્તમ રીતે તૈયાર કરેલા તથા મન પ્રમાણે વેગવાન આપના રથમાં બેસાડીને તમે તેને સુખરૂપ બહાર કાઢ્યો. ૧૫ (૧૫)

હે આદ્યન, જ્યારે તમે વર્તિક પક્ષીને વરૂના મોંમાંથી છોડાવ્યું ત્યારે તેણે તમારું પૂજન કર્યું. તમે આપના વિજયી (રથમાં) બેસીને પર્વતના શિખરનો (ભેદ) કરીને ગયા અને વિદ્યાચાના પુત્રને વિધ આપીને મારી નાંખ્યો.

૧૬

(ઋજશ્વે) વરૂને ખાવાનું નાંખવા માટે (તેને) સો મેંઢાં આણી આપ્યાને લીધે તેના કુટુબાપે તેને આંધળો કર્યો ત્યારે (તમે તેનાપર અતુરૂહ કરીને) તેને આંખો આપી અને તે બિચારો ભેદ શકે માટે (તેના નેત્રમાં) તમે પ્રકાશ ઉત્પન્ન કર્યો.

૧૭

૧૩ અધિના, નરન્ત પ્યવાન યુવ શ્વોભિઃ પુન. યુવાન ચક્રધુઃ । નાસત્યા, સૂર્યસ્ય દુહિતા ધિયા સહ યુવો. ૧૫ અદ્યુજોતઃ ।

૧૪ યુવાના, પૂર્યંધિ. દર્વેઃ યુવ તુમ્ભાય પુનર્મન્દ્યૌ અમવતઃ । વિભિઃ જગ્નેભિઃ* અશ્વેઃ અગન્તઃ સમુદ્રાવ ધુગ્ધુ નિ કદ્યુ ।

૧૫ અધિના, તૈદ્ય વાં અજોદ્ધવીત સમુદ્ર પ્રકુદ્ધ. અવ્યધિઃ જગન્વાનુઃ । વૃષણા, યુયુજા મનોજવસા રથેન ન સ્થિતિ નિઃ કુદ્યુઃ ।

૧૬ અધિવા, યત્ દર્યય માત્રઃ સૌ અમુચત વર્તિક્ય વાં અજોદ્ધવીત્ । જયુષા અદેઃ યાનુ વિ યયધુઃ । વિશ્વાયઃ જાત વિવજ અદત ।

૧૭ અધિનો, દર્યયે ઘર્તે મેપાનુ મમહાન અધિવેન વિજ્ઞા તમઃ પ્રજીતં જગ્રાથે અધી બા અપત્તં । અન્ધાય વિષયે રવોતિઃ ચક્રધુ ।

અટ્ટ૦ ૧ અઘ્યા૦ ૮ વ૦ ૧૬, ૧૭] † કૃગ્વેદઃ [મળ્હ૦ ૧ અનુ૦ ૧૭ સૂ૦ ૧૧૭

તે વરુએ તે અન્ધ (ઋગ્વાચ) માટે અતિશય (આર્જવ) યુક્ત) પ્રાર્થના કરી હે અશ્વિન, હે સામર્થ્યવાન દેવો, હે વીર, ઋગ્વાચે (મારે માટે) એકાદ તારૂણ્યની (પૂર્ણ) દોષે પહોંચેલા) વલ્લભ પ્રમાણે એકસો એક મેંઢાં મને કાપીને (આવાને) નાંખ્યાં. ૧૮

હે અશ્વિન, તમારું ભક્તજન રક્ષક સામર્થ્ય વિશાલ તથા સીઝ્યપ્રદ છે. હે ધૈર્વશાલી દેવો, તમે પાંગળાં માણસોને પણ બરાબર કરો છો, આ જ કારણને લીધે પુરંધ્રીએ પણ તમને આવાહન કયું તથા હે શૂર, આપ આપના કૃપા પ્રસાદ સહવર્તમાન તેની સમીપ આવ્યા. ૧૯

(શત્રુનો) સંહાર કરનાર હે અશ્વિન, તમે શયુમાટે, કઠી દૂધ ન આપવાવાલી, કઠી ન વિધાનારો તથા અતિશય દૃશ થયેલી ગાયમાં (ભરપૂર) દૂધ આપ્યું. તમે તમારા સામર્થ્યથી યુરૂમનની કન્યા વિમદને પત્ની (કરી) આપી. ૨૦ (૧૬)

(શત્રુનો) સંહાર કરનાર હે અશ્વિન, હળના યોગે, ધાન્ય વાવતાં, માનવો માટે અશ-સામગ્રી નિર્માણ કરતાં અને (પોતાના) વળના યોગે દુષ્ટોનું નિર્દોલન કરતાં તમે ભક્તિમાન લોકો માટે વિપુલ પ્રદાશ ઉત્પન્ન કર્યો. ૨૧

હે અશ્વિન, અથર્વના પુત્ર દધ્યચ્ચને તમે અશ્વિનું શિર બેસાડ્યું. (પછી) તે સત્ય વર્તનના પુરૂષે તમને એલું એક મધુર (શુદ્ધ) કઠું કે જે કેવલ ત્વષ્ટા દેવને (વહિત હોઈને) તમને (મોટું) રહસ્ય જ હતું. ૨૨

૧૮ સા રૂઘ્વીઃ અઘ્યાય શુનં મર અદ્યયત્—“અધિના, રૂપણા. નરા, કનીનઃ દવ જારઃ ઋગ્વાચ. ઘત દક ચ મેદાન્ત ચક્ષરન.” ।

૧૯ અધિના, વા કતિઃ મહી નયોમૂ, ડત, ધિખ્યા, ક્ષાનં ચ રિનીચ અથ દુરા ક્તુરપિ સુવા ક્ત અદ્યયત્ દરનો અકોનિ. સો અગ્ચદત ।

૨૦ દક્ષ અધિના, ઘદવે અથેલુ, ત્તવે, વિસક્તા ગા અપિન્વત । સુવ શર્ચાનિઃ પુરમિનતય ચોપા વિમદાય જાયા નિ વદ્યુઃ ।

૨૧ દત્ત અધિના, સુર દક્ષેણ વપન્તા, ન પચ દય દુદાન્તા, ચતુષેણ દાયુ અનિ ધમ તા અરંચિ વ્ત ઉરોતિઃ ચક્રુઃ ।

૨૨ દક્ષ અધિના, આપવંધાય દપીતે અદ્ય ચિર પ્રતિ દેરવતં । ચતુર્વા અપિન્વત વત ત્વાઃ, ઋગ્વાચઃ વા નપુ પ્ર ચોત્તુઃ ।

અટ્ટ ૧ અઘ્યા ૮ વ૦ ૧૭, ૧૮] ઋગ્વેદ: [મળ્હ ૧ અનુ ૧૭ મૂ ૧૧૮

હે વિજ્ઞાનશીલ દેવો, તમારી કૃપાની જ હું હમેશાં યાચના કરું છું. હે અશ્વિન, મારી સર્વ સ્તુતિઓ પ્રેમથી ગ્રહણ કરો. હે સત્ય સ્વરૂપ દેવો, અમને અપત્યસહિત તથા કીર્તિયુક્ત વિપુલ વૈભવ અર્પણ કરો.

૨૩

હે ઉદાર તથા ગૂર અશ્વિન, તમે વદ્ધિમતીને હિરણ્યહસ્ત (નામનો) પુત્ર આપ્યો. હે અત્યંત દાતૃત્વશીલ અશ્વિની દેવો, સ્થાવરું શરીર ત્રણ ઠેકાણે વિચિત્ર થયું ત્યારે તમે તેને ફરીથી ચૈતન્ય દશા તરફ લઈ ગયા.

૨૪

હે અશ્વિન, આ તમારાં પુરાતન મહત્કૃત્યો (અનેક) મનુષ્યોએ વર્ણવ્યાં છે. હે સામર્થ્ય-વાન દેવો, તમારું સ્તોત્ર ગાતાં અમે અમારા કુલના વીર પુરુષોસહ અમારા યજ્ઞની મંત્રિાંક કરીએ.

૨૫ (૧૭)

સૂકત ૧૧૮.

॥ ઋષિ-કક્ષીવાન્ । દેવતા-અશ્વિન ॥

હે બલશાળી અશ્વિન, માનવોના મન કરતાં પણ ચપળ, ત્રણ વન્ધુરા તથા વાયુપ્રભાણે વેગવાળો તમારો સ્વકીય તેજથી શોભનાર તથા સુખાવહ રથ તેને જોડેલાં રથેન પક્ષીનાં

૧

હે અશ્વિન, ત્રણ વન્ધુરાથી યુક્ત, ત્રિકોણાકૃતિ, તથા ત્રણ ચક્રવાળા આપના રથમાં બેસીને અત્રે આવો. (અમારી) ગાયોમાં ભરપૂર (દૂધ) ઉત્પન્ન કરો અને (અમારા) અશ્વોમાં ચપલતા લાવો. અમારે માટે અમારા (કુળમાંના) વીર પુરુષોને વૃદ્ધિગત કરો.

૨

૨૩ કરી, સદા તો મુમત્તિ આ વેલે અશ્વિના, મે વિશ્વા ધિય પ્ર અવત । નાસત્સા, વૃદ્ધ-ત અપત્યસાવ
૨૫ રપિ અસ્ય રરાધા ।

૨૪ મુદન્ નરા અશ્વિના, રરાણા વપ્રિમત્યા હિરણ્યહસ્ત પુન અદસ । અશ્વિના, ત્રિધા હ વિકસ્ત દયાવ
જાંવસ જત્ પ્રવત ।

૨૫ અશ્વિના, દત નિ તો વૃધ્યાણિ વીર્યાણિ બાયવ અવોચન્ । દૃદગ્, સુવન્વા દદ્ધા કૃષ્ણન્તઃ સુવીરસઃ
વિદધ્ અ વંદમ ।

૧ દપના અશ્વિના, ય. તો રથ મત્યંસ્ય મનસ જર્વાગન્, ત્રિવન્ધુર, વાતરદા, સ્વવાન્, સુમૃદ્ધીક,
રથેનપદા અર્વાક્ યાતુ ।

૨ અશ્વિના, ત્રિવન્ધુરેણ, ત્રિરથા, ત્રિષક્રેણ મુરથા રથેન અર્વાક્ અ યાત । ન. ગા: પિન્વત્, અવંતઃ
ત્રિવન્, અમે પૌર વર્ણયત ।

અટ્ટ૦ ૧ અધ્યા૦ ૮ વ૦ ૧૮, ૧૯] ઋગ્વેદઃ [મંદ૦ ૧ અનુ૦ ૧૭ સૂ૦ ૧૧૮

(શત્રુનો) સંહાર કરનાર હે દેવો, આપના સરલ ગતિના સુંદર રથમાં આરૂઢ થઈને આ સોમપાણીનો (સુંદર) ધ્વનિ શ્રવણ કરો. હે અશ્વિન, પ્રાચીન વિદ્વાન લોક આપને કલેશ હરણાથ સત્વર ગમન કરનારા એમ કેમ કહેતા હતા વારૂ ? ૩

હે અશ્વિન. તમાગ રથને જોડેલાં તથા હડવામાં પ્રવીણ તમારાં ચપલ શ્યેન પક્ષી તમને (અન્ને) લઈ આવે. હે સત્યસ્વરૂપ દેવો, દુલોકમાંનાં ગીધ પ્રમાણે તે (અમારૂં) પરિપાલન કરનાર છે અને (અમારે માટે) તે (અમારી) ઉપજીવિકાની સામગ્રી લઈ આવે છે. ૪

હે શૂર, તે પ્રેમાળ યુવતિ-સૂર્યની કન્યા, -અન્ને તમારા રથપર આરૂઢ થાય છે. તમાગ સુંદર અશ્વ-તે તમારાં હડતાં દેહિધમાન પક્ષી-તમને અન્ને લઈ આવે. ૫ (૧૮)

(શત્રુનો) સંહાર કરનાર હે સામર્થ્યવાન દેવો, તમે તમારી અદ્ભુત કૃતિથી વન્દનને ઉપર આપ્યો તથા આપના સામર્થ્યથી રેભાને પણ ઉચે ઉચકી લીધો. તમે ગુપ્ત. ઇન્દ્રને સમુદ્રની પેલી પાર લઈ ગયા તથા અ્યવનને ફરી વરૂણ કર્યો. ૬

હે અશ્વિન, નીચે તપ્ત સ્થલે નાંખેલા અગ્નિને તમે મદદ તથા સામર્થ્ય અર્પણ કર્યાં. આઘળાં બનેલા અગ્નિની સુંદર સ્તુતિ અહીં કરીને તમે તેને આપો આપી ૭

૩ દલૌ અશ્વિના, પ્રવદામના' સુરતા રથેનં અન્નેઃ ઇમ શ્લોક યજ્ઞત । પુરાજા વિગ્રાવ. વા અર્ચિત નાત ગમિષ્ઠા કિ અગ બાદુ. ?

૪ નાહત્વા અશ્વિના, દિવ્યાસઃ યજ્ઞાઃ ન વે અપુર પ્રય અનિ વદન્તિ, ર્દે દુદ્ગાથ વાજા અગ્નિ, શ્યેનાસ વા આવદન્તુ ।

૫ નરા, સુર્યો' સુવતિઃ સૂર્યસ્વ દુહિતા અગ વા રથ આ તિદ્રત । વા વપુષ' તથા . નર્યા પતંગી વા વા ગર્ગોકે પરિ વદન્તુ ।

૬ દગા દુદગ્ના, દત્તનાનિ વરન ડત્ત દેરવત, યજ્ઞોભિઃ રેનં વ્રત (દેરવત) । તૌંધ્ય યજ્ઞદ્રાવ નિઃ પાત્યથ , વ્યવાન પુન. યુવાન ચન્દ્રુ ।

૭ અશ્વિનો, તપ્ત અવનીતાય અગ્નયે ઋને ઓનાન દુવ અપત । સ્તુતિ પુદ્ગાના અગિષ્ઠાય' ઇન્દ્રાય દુવ વપુઃ પ્રતિ અપત ।

અટ્ટ ૧ અધ્યા ૮ વ ૧૭, ૧૮] ઋગ્વેદ : [મળ્હ ૧ અનુ ૧૭ મૂ ૧૧૮

હે વિજ્ઞાનશીલ દેવો, તમારી કૃપાની જ હું હમેશાં યાચના કરું છું. હે અશ્વિન, મારી સર્વ સ્તુતિઓ પ્રેમથી ગ્રહણ કરો. હે સત્ય સ્વરૂપ દેવો, અમને અપત્યસહિત તથા કીર્તિયુક્ત વિપુલ વૈભવ અર્પણ કરો.

૨૩

હે ઉદાર તથા શૂર અશ્વિન, તમે વદ્ધિમતીને હિરણ્યહસ્ત (નામનો) પુત્ર આપ્યો. હે અત્યંત દાતૃત્વશીલ અશ્વિની દેવો, સ્થાવરું શરીર ત્રણ ઠેકાણે વિચ્છિન્ન થયું ત્યારે તમે તેને ફરીથી ચૈતન્ય દશા તરફ લઈ ગયા.

૨૪

હે અશ્વિન, આ તમારાં પુરાતન મહદ્દૃત્યો (અનેક) મનુષ્યોએ વર્ણવ્યાં છે. હે સામર્થ્યવાન દેવો, તમારું સ્તોત્ર ગાતાં અમે અમારા કુલના વીર પુરૂષોસહ અમારા યજ્ઞની પ્રસિદ્ધ કરીએ.

૨૫ (૧૭)

સૂકત ૧૧૮.

॥ ઋષિ-ઋષીવાન । દવતા-અશ્વિન ॥

હે બલશાળી અશ્વિન, માનવોના મન કરતાં પણ અપળ, ત્રણ વન્ધુરા તથા વાયુપ્રભાણે વેગવાળો તમારો સ્વકીય તેજથી શોભનાર તથા સુખાવહ રથ તેને જોડેલાં રથેન પક્ષીના યોગે ઉડતો અત્રે આવો.

૧

હે અશ્વિન, ત્રણ વન્ધુરાથી યુક્ત, ત્રિકોણાકૃતિ, તથા ત્રણ ચક્રવાળા આપના રથમાં બેસીને અત્રે આવો. (અમારી) ગાયોમા ભરપૂર (દૂધ) ઉત્પન્ન કરો અને (અમારાં) અશ્વોમાં અપલતા લાવો. અમારે માટે અમારાં (કુળમાના) વીર પુરૂષોને વૃદ્ધિગત કરો.

૨

૨૩ કરી, સદા વાં મુર્મતિ આ વેદે અશ્વિના, મે વિશ્વા ધિય પ્ર અવત । નાસત્વા, વૃદ્ધન્ત અપત્યપાવ દુય રપિ અરમ રરાયા ।

૨૪ મુદન્ન નરા અશ્વિના, રરાગા વત્રિમ્યા હિરણ્યહસ્ત પુત્ર અદત્ત । અશ્વિના, ત્રિપા હ વિકરત દયાવ વાવસ રન્ પૂરવત ।

૨૫ અશ્વિના, દત નિ વાં પૂર્વાંણિ વીર્યાંણિ જાદવ બવોચન્ । દુદગા, મુવન્ત્યા દગ્ધા વૃષ્વન્તઃ મુવીરણઃ વિરથ ના વદમ ।

૨૬ દગ્ધા અશ્વિના, ય. વાં રપ મન્દરર મનસ ર્જર્ગાન્, ત્રિવપુર, વતરદા, રવવાન્, મુમૃર્જઃ, રેનેઃ । વા અર્વાંઃ યાગુ ।

૨૭ અશ્વિના, ત્રિવપુરેણ, ત્રિદાગા, ત્રિષકેણ મુદાગા રપેન અર્વાંઃ આ વાત । ન ગા. વિન્વત્, અવત્ઃ ત્રિન્વત્, અવે વીર વપેવત ।

અદૃઃ ૧ અધ્યા ૮ વ ૧૮, ૧૯] કૃત્ત્વેદઃ [મળ્લં ૧ અનુ ૧૭ સૂ ૧૧૮

(શત્રુનો) સંહાર કરનાર હે દેવો, આપના સરલ ગતિના સુંદર રથમાં આરૂઢ થઈને આ સોમપાષાણનો (સુંદર) ધ્વનિ શ્રવણ કરો. હે અશ્વિન, પ્રાચીન વિદ્વાન લોક આપને કલેશ હરણાથ સત્વર ગમન કરનારા એમ કેમ કહેતા હતા વાડ ? ૩

હે અશ્વિન, તમારા રથને જોડેલાં તથા ઉડવામાં પ્રવીણ તમારાં ચપલ શ્યેન પક્ષી તમને (અત્રે) લઈ આવે. હે સત્યસ્વરૂપ દેવો, દુલેકમાંનાં ગીધ પ્રમાણે તે (અમારૂં) પરિપાલન કરનાર છે અને (અમારે માટે) તે (અમારી) ઉપલવકાની સામગ્રી લઈ આવે છે. ૪

હે શૂર, તે પ્રેમાળ યુવતિ-સૂર્યની કન્યા, અત્રે તમારા રથપર આરૂઢ થાય છે. તમારા સુંદર અશ્વ-તે તમારાં ઉડતાં દેદિપ્યમાન પક્ષી-તમને અત્રે લઈ આવે. ૫ (૧૮)

(શત્રુનો) સંહાર કરનાર હે સામર્થ્યવાન દેવો, તમે તમારી અદ્ભુત કૃતિથી વન્દનને ઉપર આવડો તથા આપના સામર્થ્યથી રેભને પણ ઉચે ઉચકી લીધો. તમે તુરનઃ પુનઃ સમુદ્રની પેલી પાર લઈ ગયા તથા ન્યવનને ફરી વડ્ડણ કર્યો. ૬

હે અશ્વિન, નીચે તપ્ત સ્થલે નાંખેલા અગ્નિને તમે મદદ તથા સામર્થ્ય અર્પણ કર્યાં. આંધળા બનેલા અગ્નિની સુંદર સ્તુતિ શ્રદ્ધણ કરીને તમે તેને આંખો આપી. ૭

૧ દત્તી અશ્વિના, પ્રવદામના સુદૃઢા રથેન અદેઃ ઇમ શ્લોક સ્થપત । પુરાજાઃ વિદ્રાવ. ના અવતિ પ્રાગ્ ગમિટાઃ કિં અગ આદુઃ ?

૨ નાલ્પા અશ્વિના, દિવ્યાસઃ શૂપ્તાઃ ન વે અપુરઃ પ્રયઃ ધનિ વદનિવ, રથે નુદાથ ૫ ૩૧ઃ આસત, રેનાસઃ વા આવદન્તુ ।

૫ નરા, સુદૃઢી યુવતિઃ સૂર્યસ્ય સુદિતા અગ્ન વા રથ આ વિદ્યત । વા વપુષઃ તથા. નર્યા પદગાઃ રતઃ યાં ધાર્મિકે પરિ વદન્તુ ।

૬ દત્તા દૃષ્ટા, દમનાનિ વરુન યત્ એસવત, ધનીનિઃ રેન યત્ (એસવત) । તોમ્ય સનુદાત્ નિઃ પાપય, અવાન પુનઃ સુવાન ચક્રયુઃ ।

૭ અશ્વિનો, તમ અગ્નીતાવ અગ્નયે ઋતે ઓનાન દુષ અપત । સ્તુતિ ઉદ્ગાતા અગ્નિતાવ અપ્તવ દુષ અપુઃ પ્રતિ અપત ।

અર્થ ૧ અધ્યા ૮ વ ૧૧] ક્રમ્ભેદઃ [મળ ૧ અનુ ૧૭ સ્વ ૧૧૮

હે અશ્વિન, તે પૂર્વ કાલીન શયુએ તમારી પ્રાર્થના કરતાંજ તમે (તેની) ગાયમાં ભર-
પૂર દૂધ આપ્યું. તમે વર્તિક પક્ષીને સંકટમાંથી છોડાવ્યું અને વિરપલાને ફરી પાંચ
(આણીને) બેસાડ્યો.

હે અશ્વિન, એક સફેદ ઈન્દ્રથી હંકારો સર્પનો વધ કરવાને સમર્થ સદાચારી હાકેને
જ્ઞતાંજ (પ્રેમથી) ઓંખારનાર, શત્રુનો પરાલભ કરનાર દેખાવમાં ઉશ્ચ હજારો પ્રકારની
સંપત્તિ છતી આણનાર, સામર્થ્યવાન તથા જેનું શરીર ઘણાજ બળવાન થોડો તમે પેદૂને
આપ્યો.

ઉચ્ચ (વંશમાં) જન્મ લેનાર હે શૂર અશ્વિન, તમારી પ્રાર્થના કરીને અમે તમને
અમારા સંરક્ષણાર્થે બોલાવીએ છીએ. અમારાં સ્તોત્રોનો સ્વીકાર કરીને તથા આપન
સંપત્તિથી ભરપૂર રથમાં (વિરાજમાન થઈને) (અમારા) કંથ્યાણાર્થે તમે અત્રે આવો. ૧૦

હે સત્યત્વરૂપ દેવ, આપના શ્યેનને નૂતન વેગ આપીને તમે બન્ને એક વિચારથી અત્રે
આવો. હે અશ્વિન, આ સનાતન ઉદ્યાનો પ્રકાશ દેખાતાં જ, હું તમને હવે અર્પણ
કરીને તમારૂં પૂજન કરું છું.

૧૧ (૧૯)

૮ અશ્વિના, નાધિતાયૌ પૂર્વાય ઘાયવે યુવ યેનુ અપિન્વતઃ । વર્તિકાં અંહસઃ નિઃ અમુચતઃ, વિરપલાયાઃ
જયાં પ્રતિ અયત્ત ।

૧ અશ્વિના, પુર્વ પેદવે શ્વેત, ઇન્દ્રગુત, અદિહન, અર્ચઃ જોહુમ્, અભિભૂતિ, ડગ્ર, સહસસા, વૃષનં,
વાંદુગ શમ્ભ અદત્ત ।

૧૦ મુગતા નગ અશ્વિના, નાધમાનાઃ તા વાં અવસે શુ દવામદે । નઃ મિરઃ સુગુપાળા વમુમતા રપેન
મુગતય ડગ આ યાતઃ ।

૧૧ અશ્વિના, શ્યેનસ્ય નૂતનેન જવસા સજોષાઃ અસ્મે આ યાતે । શશ્વત્તમાયાઃ ડપતઃ ગુટી
સન્દાઃ વા દવ દિ ।

સૂક્ત ૧૧૯.

ઋષિ-કક્ષીવાન । દેવતા-અશ્વિન ॥

અમારૂં આયુષ્ય વધવા માટે (આ) હવે તરફ હું તમારા રથને આવાહન કરું છું. આ રથમાં નાના પ્રકારની યોજના કરી છે, તેના વેગ મન જેટલો છે, તેના અશ્વ ચપલ છે, તે યજ્ઞનાર્થ છે, તેના પર હજારો નિશાનો ઉડે છે, તે (ઉત્તમ) લાકડાનો બનાવેલો છે, તેના પર સેંકડો પ્રકારનાં ધન ભરેલાં છે, તેની પ્રસિદ્ધિ સર્વત્ર થયેલી છે, તથા તેની કનેધ (ભક્તોનું) ઉત્તમ રીતે સંરક્ષણ થાય છે. ૧

આ (તમારો) રથ આલતાં જ મારી મતિ (ખચકીને) ઉભી રહી, (એટલું જ શું) પણ તમારૂં સ્તવન કરવા માટે (બાણે કે) દૃષ્ટે દિશા એકત્ર થઈ છે. મારો ઉન્હો ઉન્હો હવે પણ હું (જેટલો બને તેટલો) મધુર કરું છું. (ભક્તજન) રક્ષક એવાં તમારા નામશ્રેયો (મારી તરફ) આવવા માંડ્યાં છે તથા હે અશ્વિન, ઉર્જાની તમારા રથ પર આરૂઢ થઈ છે. ૨

ત્યારે વિજયેશ્વર અગણિત મહાન (યોધા), તેમને જયશ્રી પ્રાપ્ત થાય માટે ધૃધ્વાથી રણાંગણમાં બાઢ્યા હોય છે ત્યારે તમારો રથ (ઉપરથી) ઉતરી આવતો દૃષ્ટિએ પડે તથા ત્યારે, હે અશ્વિન, તમે આપ ચતુર ભક્તને ઉત્કૃષ્ટ વૈભવ અર્પણ કરો છો. ૩

પક્ષીઓ પ્રમાણે ચપલ તમારા અશ્વો પર આરૂઢ થઈને તમે દુબતાં ભુજ્યુપાસે ગયા અને તેજ (અશ્વોના યોગે) કે જે રથને સ્વતઃ જ નિયુક્ત થાય છે-તમે તેને તેનાં માતા-પિતા કને પહોચાડ્યો. હે સામથ્યવાન દેવો, (ભુજ્યુ) તું સદન (ધણું) ફરે હવે તો પણ ત્યાંસુધી તમે ગમન કર્યું. દિવોદાસનું તમે કેવું ઉત્કૃષ્ટ સંરક્ષણ કર્યું એ પણ સવ પ્રતિધ જ છે. ૪

૧ જીવંતે વા પુદ્ગલ, મનોનુત, જીરાશ, યદ્વિય, સહજન્તુ, વનિન, ચતદ્રશ, ધુટીવાન, વરિયોધા રપ પ્રયઃ અમિ આ હુવે ।

૨ અસ્ય પ્રયાનનિ પીતિઃ કુદ્વાં પ્રતિ અપરિઃ કસ્મન્ દિશઃ ય આ અવન્તે । પર્મં સ્વદર્શન ક્તવઃ પ્રતિ વન્તિ । અભિન્ના, કુર્જાંતો વા રપ આ અદહર ।

૩ યદ્ જાતવઃ અનિતાઃ મયા કુને નિયઃ પશુધાનસ રવે સ અગ્નઃ, અદ ગુવો રપ પ્રાજે વેદ્યે, વા, અભિન્ના, રૂર્ષે વા અ વાઃ ।

૪ નિમિઃ કુર કુર ન કુ કુ ન, રપુષિભિ મિતુન્વ. આ નિપદન્તઃ । રપ્સા, વિન્નન્વે તિતિ આ ર.ઉદ, દો ર.ઉદ વ. નંદ ન. વૈતિ ।

અટ્ટ ૧ અધ્યા ૮ વ ૨૦, ૨૧] કૃષ્ણેદઃ [મળ ૧ અનુ ૧૭ મુ ૧૧૯

હે અશ્વિન, તમારો જે રથ તમે સ્વતઃ મળ્યાથી" જોડ્યો હતો તેને કેવળ તમારો હુકમ જ તેની સીમાપર્યન્ત લઈ ગયો. તમે પતિ થાવ એવી ઇચ્છા કરનારી જે સુંદર યુવતિ તમારી પાસે તમારી સાથે ભિન્નતા કરવા માટે આવી હતી તેણે (છેવટે) તમને જ પતિ તરીકે પસંદ કર્યો.

૫ (૨૦)

તમે રેભનું સંકટમાંથી" સંરક્ષણ કર્યું અને તમે ઉત્પન્ન કરીને અત્રિનો તપ્તદાહ શાન્ત કર્યો. તમે શયૂની ગાયમાં ઠસદાર રૂઢ ઉત્પન્ન કર્યું તથા વન્દનને તમારી તરફથી દીધે આયુધ્યની પ્રાપ્તિ થઈ.

૬

(શત્રુનો) સંહાર કરનાર હે કર્તૃત્વશીલ" દેવો, (એકાદ જુની ગાડીને દુરસ્ત કરીએ તે પ્રમાણે જરાથી જર્જરઃ" થયેલા વન્દનને તમે ફરીથી (તારૂંચના) તેજને આપ્યો. તમે સ્તુતિથી સંતુષ્ટ થઈને તે વિદ્વાન ઉપાસકને જમીનમાંથી જીવતો ઉત્પન્ન કર્યો. તમારી અને (સ્તુતિ) કરનાર આ ભક્તમાટે પણ તમારાં આશ્ચર્યકારક કૃત્યો થાય.

૭

પિતાએ નાંખી દેવાથી કષ્ટ ભોગવતા તથા (તેથી) દૂરના પ્રદેશમાં તમારી કંઠણા યાચનાર (ભુજ્યુમાટે) તમે (દોડતા) ગયા. જ્યારે તમે (તેની) સમીપ હતા ત્યારે તમારું (ભક્ત) સંક્ષેપ સામર્થ્ય ધણું ઉજ્જવલ તથા તમારી મહદ ઘણી આશ્ચર્યકારક દેખાયા ૮

તે મધુમક્ષિકાંએ તમારી ઘણાં મધુર સ્તોત્રોથી સ્તુતિ કરી અને તમે સોમપાન કરીને મંતુષ્ઠ થાવ માટે ઉસિજનો પુત્ર પણ તમને આવાહન કરે છે. તમે કંથ્યુચતુ મન પણ સંતુષ્ટ કરો છો. અશ્વિના શિરે તમારી સાથે સંભાષણ કર્યું હતું.

૮

૫ અશ્વિના, વપુષે" દુવાયુજ યુવોઃ રથ વાણી અય ઘર્ધ્ધે ચેમતુઃ । વા પતિલ સરચાય આ જમુર્પા જંન્વા યોપા શુભા પતી અદ્વિતી ।

૬ દુવ રેમ પરિદત્તે." ઉરુખ્વધઃ, અદ્રવે દિનેન પરિતત્ત વર્મે । યુવ ઘયો. ગર્વિ અવસ પિવ્યધુ, વન્દનઃ દીપેગ આરુપા પ્ર ત્તાર ।

૭ દર્શા કરણા", રવ ન જરખ્વયા નિર્જીત" વન્દન યુવ સ રમ્વધ" । વિપન્યયા વિપ કોપ્રાત્ આ જનપઃ । બી અપ્રાવપતે દત્તના પ્ર મુવત્ર ।

૮ મ્યમ્ય પિતુઃ લક્ષ્મ । નર્મલત્ત પરવર્તિ કૃષ્ણાનં અગચ્ચત્ । અમીકે યુવો. ઝત્તીઃ દત્તઃ સર્વતીઃ અદ્ અનંદય । ચદ્રા અન્ વન્ ।

૯ વડમ્યા મર્દક વઃ મ્મુનત અરવન, સોમ્તા નેદે ઔદિજ દુવચતિ । યુવ દધીવઃ મન. આ વિવાસઃ મય મન્વ । ટર વાં પ્રાન્ વદન્ ।

મટ્ટ ૦ ૧ અઘ્યા ૦ ૮ વ ૦ ૨૧, ૨૨] ઋગ્વેદ : [મળ ૦ ૧ અત્ત ૦ ૧૭ સ્વ ૦ ૧૨૦

હે અશ્વિન, તમે ચેદ્દને જે સફેદ અથ્થ આપ્યો, તે સર્વને જોઈએ એવું લાંગવા-જોગ શત્રુનો" પરાભવ કરવા જોગ, તેજસ્વી, યુધ્ધમાં શત્રુથી અજિત, (સર્વત્ર) વાહવા થવા જોગ તથા ઈન્દ્ર પ્રમાણે (સર્વ) માનવાને ભારી એવો હોતો. ૧૦ (૨૧)

સૂક્ત ૧૨૦.

॥ ઋષિ-કણ્વીવાન । દેવતા-અશ્વિન ॥

હે અશ્વિન, તમને કયો યજ્ઞ સંતોષ આપે છે ? તમને બન્નેને શામાં આનંદ છે ? અજ્ઞાની મનુષ્ય (તમારી કૃપાવિના) કેમ કરશે ? ૧

અવિદ્વાન હો કે અજ્ઞાની એવા કોઈ અન્ય મનુષ્ય હો-તેણે વિદ્વાન એવા (અશ્વિની દેવોનેજ) માર્ગ પૂછ્યો. કારણ ખરેખર મર્ત્ય (માનવો) સંખ્યાથી અમુક એક વાત તેમને કરતા આવડતી નથી એવું કાંઈ હશે શું ? ૨

તે (એવા જે) તમે બન્ને વિદ્વાન દેવ, તેમને અમે આવાહન કરીએ છીએ. તમે બન્ને વિદ્વાન દેવ અમને (અજિત) એકાદ (સુદર) સ્તોત્ર સૂચવશો. આ તમારા પ્રિય ભક્તો તમને હવે અર્પણ કરતાં તમારું પૂજન કર્યું છે. ૩

(શત્રુનો) સંહાર કરનાર હે (અશ્વિન) 'વપદ્' શબ્દોચ્ચાર કરીને અર્પણ કરેલો જે અદ્રુત (હવે) તેના વિપયમાં બાણે કે લાડમાંજ હું દેવોને પૂછું છું. તમે અમારું બલિષ્ઠ તથા હલ્લો કરનાર શત્રુતરફથી સંરક્ષણ કરો. ૪

૧૦ અશ્વિના, યુવ પેદવે પુરુવાર, સ્પૃધા" તરુવાર, અમિયુ, શયે: પૂતનાસુ દુસ્તર, ચર્કત્ય", દન્દ રપ ચર્પણીસદ્ શ્વેત દુવસ્યથ. ।

૧ અશ્વિના, વા ક્ય હોગ સથત ? વાં ઉમયો: જોવે ક. ? અપ્રચેતા. કયા વિધાતિ ? ।

૨ અવિદ્વાન અંચેતા: ક્ત્યા અપર: વિદ્વાસૌ ક્તુ દુર. પૃચ્છેત । મર્તે બન્નો વ્રુ ચિત્ત ઉ ? ।

૩ તા વા વિદ્વાસા હવામદે । તા વિદ્વાસા ન: મન્મ ચોચેત । યુવાઋ. દયમાન: પ્ર બાચેત્ ।

૪ દક્ષા, વપદ્મકવસ અદ્રુતસ પાવ્યા" ન દેવાનુ વિ પૃચ્છામિ । યુવ સપ્રાય: ચ રખસ: ચ ન: પાત ।

અટ્ટ ૧ અધ્યા ૦ ૮. વ ૦ ૨૨, ૨૩] . ક્રંદેદઃ [મળ ૦ ૧ અન ૦ ૧૭ સૂ ૦ ૧૨૦

• ભૃગુ-પ્રમાણે (તમારી શક્તિ કરનાર) ઘોષના મુખમાં જે સ્તુતિ જાણે કે અતિશય શોભા પામે છે, તથા જેના યોગે પશ્વનો યુગ્મ, વિદ્વાન ઇષ્યુ પ્રમાણે તમારૂં અર્થન કરે છે તે તમને પ્રિય થાવ.

૫ (૨૨)

(તમારૂં સ્તવન કરવા માટે) અતિશય ત્વરા કરનાર ભક્તનું સ્તોત્ર શ્રવણ કરો. જેણે તમારૂં કથું તે અશ્વિન, હું જ છું. હે માંગલ્યના અધિકારી, તમે (અને) દૃષ્ટિ કરો. ૬
જે અર્થે વિપુલ (સંપત્તિ) દેનાર તમે તથા તે ન આપનાર પણ તમે જ થાવ છો, તે અર્થે, હે વૈભવ સ્વરૂપ દેવો, તમે અમારા ઉત્તમ સંરક્ષણ કરતાં થાવ તથા હુદ્ધ વરૂથી અમારૂં સંરક્ષણ કરો.

અમારા મિત્ર શિવાય કોઈપણ મનુષ્યની સાથે અમારો મેળાપ થવા દદશ નહિ અને અમારી (ધરની) દૂધ આપનારી ગાયોને કમ્પાંય પણ તેમનાં વાહરકાંને છોડીને ધરથી દૂર જવા દદશ નહિ.

તમારા પર પ્રેમ હોવાને લીધે જ તે ભક્તજનોએ તમારૂં મિત્રત્વ સંપાદન કરવા માટે ગાયનું દોહન કયું છે. આ માટે સામર્થ્ય પરિપૂર્ણ વૈભવ તથા ધેનુથી પરિપૂર્ણ ધાન્ય-સમૃદ્ધિ અમને આપવા માટે કાઢો.

૫. શ્વગતઃ ધોવે વા ■ દોમે ન, યગ પઞ્ચિયઃ વિદ્વાન્ રૂપયુઃ ન વા યજતિ ।

૬. તદ્વાતનમ્યૈ ગાયત્ર યુત્ત । અશ્વિના, અહ ચિત્ત વા રિરેભ દિ શ્વમસ્પતી, અક્ષી આ દન ।

૭. વા ૧ મદઃ રન્ યુષ દિ આસ્ટ યુગ વા નિરતતતત, વસ્તુ, તા નઃ મુગોપા સ્યાત, ન વાયથોઃ વૃકાત પાર્ત.

૮. વર્મ્મ ઋમિત્રણે ન. મા જમિ ધાવ, ન સ્વનમુજ. ધનવ. અશ્વિની 'વૃદ્ધ્ય અકુત્ર મા ગુ' ।

• તુદાક મિત્રમ્મિત્રે તુરીયન્ । વાન્દુત્તે યથે ચ ન. મિમીત, ધેનુરક્ષે રૂપે ચ નઃ મિમીત ।

અટ૦ ૧ અધ્યા૦ ૮ વ૦ ૨૩, ૨૪] કૃષ્ણેદઃ [મળ૦ ૧ અનુ૦ ૧૮ સુ૦ ૧૨ ?

સામર્થ્ય સમૃદ્ધ અશ્વિની દેવોના અશ્વો વિના ચાલનારો રથ મને પ્રાપ્ત થયો છે, અને તેના ચોગે હું અતિશય આનંદી છું. ૧૦

આ સુખકારક રથ આ લોકોની પાછળ પાછળ જઈને જ્યાં સોમરસ (તૈયાર કરીને) રાખ્યો છે ત્યાં મને હમેશાં મંદગતિથી લઇ બાવ. ૧૧

નિદ્રા, તથા, શ્રીમંતાઇ હોવા છતાં તેનો ઉપલોગ ન લેનાર પુરૂષ-આ બન્નેનો પણ તે (રથને) ઘણો તિરસ્કાર છે. બન્ને ત્વરાથી નાશ પ્રાપ્ત બાવ છે. ૧૨ (૨૩) (૧૭)

અનુવાક ૧૮.

સૂક્ત ૧૨૧.

॥ કૃષિ-કક્ષીવાન્ । દેવતા-અશ્વિન ॥

માનવોનું પલન કરનાર (તે ઇન્દ્ર) આ પ્રમાણે સ્વર (અત્રે) આવીને ભક્તિશીલ અગિરસોની સ્તુતિ ક્યારે સાંભળશે વાઝ ? જ્યારે તે સદનમાં (રહેનાર) માનવો પાસે આવે છે ત્યારે તે યજ્ઞાહ દેવ યજ્ઞ તરફ બહુ પ્રાદતાથી પગલાં ભરતો બાવ છે. ૧

તેણે દુલોકની સ્થાપના કરી. તે કુશલ વીર (માનવોને) સામર્થ્યની પ્રાપ્તિ થાય માટે ધેનુના આંચળમાંના સર્વને પુષ્ટિકારક ઉત્કૃષ્ટ દ્રવ્યની વૃષ્ટિ કરી. તે મહાન ઇન્દ્રે પોતે નિર્મોણ કરેલા (પ્રાણી) સમુદાયનું—અશ્વની માદાનું તથા વાછરડાંની માનું—અન્ન લોકન ક્યું. ૨

૧૦ વા. જિનીવતો. અશ્વિનોઃ અન્નશ્ચ રથ અસનં । તેન અદ્ભૂત ચાકનં ।

૧૧ અય મુલ્હઃ રથઃ જનાન્ અનુ સોમપેય મા સમહં તનુ કઠ્ઠાતે ।

૧૨ અથ, સ્વપ્રસ્ય અમુજતઃ. રેવતઃ ચ નિ. નિદે । ઉમા તા વલિં નદ્યતઃ ।

૧ વૃન્ પાત્રં' इत्या तुरण्यन् देवयतां अगिरसां गिरः क्व भवत् ? यत् हर्म्यस्य विद्यः प्र आ यत्, यजत्रः अपरे उरु कसते ।

૨ સઃ તાં સમીલ હિ । કસુઃ નરઃ વાજાયઃ મોઃ ધરણ દવિગ દુષાયત્ । મદિયઃ સ્વર્ગાં શાં, અશ્વસ્ય મેનાં મોઃ કાતર, અનુ પરિ ચધત્ ।

અવૃત્ત ૧ અધ્યાય ૮ વ૦ ૨૪, ૨૫] કૃત્ત્વેદઃ [મળ્લ ૧ અનુ ૧૮ સુ ૧૨૧

તામ્રતર્ણુ ઉપાની ખેલેલાં સત્વર પ્રકાશીને તેણે પ્રતિદિવસ અંગિરસ કુક્કના મનુષ્યોની પૂજનો સ્વીકાર કર્યો છે. જે વસ્તુ તે (સ્વહસ્તમાં) ધારણ કરે છે તે તેણે જ તૈયાર કર્યું તથા માનવોને ઉપયુક્ત દ્રાવ્ય તથા ચતુષ્પાદ પ્રાણીમાટે દુલોકની સ્થાપના કરી. ૩

સોમરસના આનંદમાં હોતાં તે પ્રતિબંધમા પડેલી ગયોનો દેદીપ્યમાન સમૂહ સત્ક્રયો બરાબર ચાલવા માટે ફરી આણી આપ્યો. બ્યારે ત્રણગણુ વિદ્યાલરૂપ ધારણ કરનાર આ ઇંદ્રે (ફરી) યુદ્ધ તરફ મોથો ફેરવ્યો ત્યારે માનવ ભાતના યજુના (ગૃહના) દરવાજા તે ૪ ફેરી નાખ્યા.

બ્યારે અમૃતની ધાર આપનાર ગાયત્રી દૂધ અર્પણ કરીને તારાં માતાપિતાએ તેને તેજસ્વી પેય આપ્યું ત્યારે તારાં પોપણની સત્વર તજવીજ કરનાર તે તારાં મતાપિતા તરફથી તેને જે સામર્થ્યવર્ધક તથા આદ્યદ્વાયક દૂધ મળ્યું તે દેવગ તરફ માટે હતું. ૫ (૨૪)

(આ જુઓ) પ્રાદુર્ભૂત થયો. તે વેગવાનદેવ પ્રમુદિત થાય. ઉપા પછી આ સૂર્યપ્રભ પે પ્રકાશિત થયો છે આ (ત્રણેએ મળીને) સ્ત્રોતો તથા ઉન્હા ઉન્હા હવિની સાથે યજ્ઞગૃહમાં યજ્ઞચમસમાંથી નીચે પડે તેટલા સોમરસના ગિન્દુ (પોતાને) અર્પણ કરાવવા માંડ્યા છે. ૬

સૂર્યના યજ્ઞમાં વૃષભને ખદ્ધ કરી રાખનાર તથા સુન્દર ઈન્ધન થ લેલ લાંઠાનો સમૂહ બ્યારે (પ્રદીપ્ત થવાને) તૈયાર થાય છે તથા બ્યારે સર્વ દેવતાના કામો નિયમિત રીતે ચાલવામાટે તે પોતાનો ૧૦૧ પડે છે, તે રચમા આરૂઢ થનાર, પશુને શોધનાર તથા (પોતાના કામનંદ) ત્વરાથી જનાર (પ્રત્યેક) મનુષ્યનું કામ થાય છે. ૭

૧ અરણીઃ પુનઃ તુરઃ રાદ્ અનુ દૂત્ત ઝઙ્ગિરસા વિદ્યા દેવ નહત્ । નિયુત વજ્ર તક્ષત્, નર્યાય દ્વિપદ ચતુષ્પદ દા તન્નન્ત્ ।

૪ અમ્ય મદે અનિરૂત ઝઙ્ગિરસા સ્વર્ગે અનીક ઋતાય દા. ચત્ હ નિરુરુ પ્રસંગે નિવર્તન્ માનુસ્ય દુઃ દુઃ. અન વઃ ।

૫ દત્ત સર્વદ્રુમનઃ ઝઙ્ગિરસાઃ પયઃ. (નિવર્તી) તે શુચિ રેવમ. અવજન્ત, તુરણ મુરખ્ય પિતૃર્ણ, ચત્ પ્રાપ્ત. મુરેન. ૫૨ ઝનાળ, મુન્ન ।

૬ અપ પ્ર ઝઙ્ગે. તરણ મન્નત્ । ઝલ્લા. ઉદયઃ તુરઃ ન ૩ રેવિ, ચેમે જરગા સ્વેદહર્દ્યઃ ખાન અભિ યુગ્મે વિચન્ રત્ ૮૪ ।

૭ મુરઃ બાર્ધે મોઃ રાષ્ણા દિદમા દનધિન્. ૧૨ બાર્ધે અપસાન્, ચત્ હ દુઃસ્વાન્ અનુ દૂત્ત પ્રમાતિ, ૧૨ વૈર્ણ, તાર્ધે, તુરણ ।

અવૃં ૧ અધ્યા૦ ૮ વ૦ ૨૬, ૨૬] કૃત્ત્વેદઃ [મળ૦ ૧ અનુ૦ ૧૮ સૂ૦ ૧૨૧

દેહીયમાન ઝરાને માટે યુધ્ધ કરતાં તું વિશાલ દુલોહમાંથી આઠ ઘોડા લઈને આવ્યો, અને ત્યારે તને આનંદ થવા માટે, કુધને લીધે આવ તીમ" બનેલો, તથા તને હર્ષ ઉત્પન્ન કરનાર એવો પીળો ચટ્ટક સોમરસ (તારા ભક્તોએ) હાથમાં યજ્ઞપાષાણ લઈને તૈયાર કર્યો. ૮

અનેક ભક્તોએ આવાહન કરેલા હે ઈન્દ્ર, બ્યારે કુત્સપર પ્રસન્ન" તે યધને અગણિત શસ્ત્રોથી શુભને વીધી નાંખ્યો ત્યારે દુલોહમાંથી આણેલું લોખંડનું વજ તે તારી કુશલતાથી" ગોદ્ધણવડે" શુભપર ફેંક્યું. ૯

હે વજ્રધારિ (ઈન્દ્ર), તમસે સૂર્યને ઓસતા" પહેલાંજ તે તારું શસ્ત્ર મેલપર ફેંક્યું. શુભપર જે બળ સર્વ દુલોહને બ્યાપીને અનિર્બાધપણે રહ્યું હતું તેનો પણ તે નાશ કરી નાંખ્યો. ૧૦ (૨૫)

હે ઈન્દ્ર, આકે વિના (ફરનાર) તે શ્રેષ્ઠ તથા સામર્થ્યવાન દુલોહ તથા ભૂલોહને તારું પરાક્રમ ભેળેને આનંદ થાય છે. તું (સર્વથી) વરિષ્ઠ હોવાને લીધે, ઉદકમાં" કુબકી મારીને ખેંટલા તે વરાહને—વૃત્રને—તે તારા વજ્રથી ચિત કર્યો. ૧૧

ઈન્દ્ર, જે માનવોનું તું રક્ષણ કરે છે તેમનો તું હિતકર્તા હોવાને લીધે તું વાયુના બળવાન તથા સુલભ રીતે ભેડાનાર અશ્વોપર આરૂઢ થા. ઉશનાકાબ્યે તને જે આનંદદાયક વજ્ર આપ્યું તે તેણે તને ઉપયોગી" થાય તથા તું વૃત્રને મારે તેટલા માટે ક્યું હતું. ૧૨

૮ દુષ્સહ ઉત્સ યોધાનઃ મહઃ દિવઃ અથા હરી રૂઢ ભાદઃ, યત્ વાતાન્વ" શ્વેરભસ તે મન્દિન હર્ષ અદિભિઃ પ્રસન્ન ।

૧ પુરહૂત, કુત્સાય વન્વન્" વન અનન્તૈઃ વયૈ. કુષ્પ પરિચાસિ, દિવઃ આતીત આવસ અસ્માન કન્ચ" ગોઃ" પ્રાત વતંચઃ ।

૧૦ અદિવઃ, તમસઃ સુરઃ અપીતેઃ" પુરા યત્ હેતિ ત ફલિગ અસ્ય, કુષ્પસ્ય તિવ્ત યત્ દિવઃ પરિ પરિહૂત મુપાપિત બોજઃ, તત્ આ અદઃ ।

૧૧ ઈન્દ્ર, અવક્રે મહી પાજ્ઞી યાવાક્ષામા ત્વા અનુ કર્મન્ મદતાં । મહઃ સ્ત તિરામુ" આદ્યન વરાહ રૂપ વર્જેણ સિત્તવઃ ।

૧૨ ઈન્દ્ર, યાન્ વૃત્ર અવઃ વયઃ વાતસ્ય મુદુજઃ વાદત્તન્ તા તતઃ । ઉશના કબ્ય. ય નાં દિન તે દત્ત, પાદ" રૂપદન વજ્ર તત્તણ ।

અટ્ટ૦ ? અઘ્યા૦ ૮ વ૦ ૨૬] કૃષ્ણેદઃ [મળ્ડ૦ ? અનુ૦ ૧૮ સૂ૦ ૧૨૧

હે ઈન્દ્ર, તે ભાનુના પીતવર્ણ અશ્વ" યોદ્ધાભ્યા" અને આ એતરો પલ્લુ ચક્ર ખેંચ્યું નહિ. તારૂં પૂજન ન કરનાર લોકોને તે" નેવું" નદીઓની પેઢી પાર ફેંકીને તેમને એક મોટા ખાણમાં ફેંકી દીધાં. ૧૩

હે વન્ધારિ ઈન્દ્ર, અમારીપર આવીને હલેલાં દુસ્તિમાંથી તથા આ કલેશદાયક આપત્તિમાંથી અમારૂં સંરક્ષણ કર. અમારૂં ગુજરાન સંતોષકારક થાય, અમારી કીર્તિ વધે. તથા અમને મધુર સત્યની પ્રાપ્તિ થાય માટે જે સામર્થ્યના યોગે અમને પુષ્કળ રથ મળે, તથા (અનેક) અશ્વ (પાસે) હોવાને લીધે જેની (લોકોને) ખબર પડે, એવું સામર્થ્ય અમને અર્પણ કર. ૧૪

તારી તે કૃપાબુદ્ધિ અમારાપત્ની ઉડી ન બાલ તથા હે સામર્થ્યવાન દેવ, અમને પુષ્કળ ધનધાન્ય પ્રાપ્ત થાવ. હે હદાર (ઈન્દ્ર) તું જેણે હોવાને લીધે અમને ધેનુની પ્રાપ્તિ થતી વખતે તું ત્યાં હો તને હવિ" અર્પણ કરીને અમે સવજાણ આનંદમાં રહીએ. ૧૫(૨૬)(૮)(૧)

૧૩ इन्द्रा, त्वं सूरः हरितः वृन्" रमय." अयं एतच्चः चक्र न भरत अयज्यन् नाभ्याना नवति पार प्रास कर्त अपि अवर्तयः । - —

૧૪ वज्रिवः इन्द्रः अभीक दुरितात् अस्माः दुर्हंपावाः त्व नः पाहि । इषे, ध्रुवसे, सृष्टतार्य, रम्यः अश्वबुध्यान् वाजान् नः प्र यन्धि ।

૧૫ हा ते मुनति" अस्मन् मा वि दसत । वाजप्रमद इष स वरन्त । मयवन्, अयं गोपु नः भज, त्वं मीहृष्टा" सवमादः त्मान ।

॥ अष्टमोऽध्यायः समाप्तः ॥

॥ प्रथमोऽष्टकः समाप्तः ॥ ? ॥

द्वितीयोऽष्टकः

प्रथमं मण्डलम्

॥ ऋग्वेदः ॥

[प्रथमोऽध्यायः]

[अष्टादशोऽनुवाकः]

॥ १२२ ॥ ऋषि-ऋषीणाम् । देवता-विश्वदेवा । छन्द-त्रिष्टुप् ॥

। हरिः ॐ ॥

॥ १२२ ॥ प्र वः पान्तं रघुमन्यवोऽन्वो यज्ञं रुद्राय मीळ्हुषं भरध्वम् ।

दिवो अस्तोष्यसुरस्य वीरैरिपुध्येषं मस्तो रोदस्योः ॥ १ ॥

पत्नीं च पूर्वहृतिं वावृध्या उपासानक्तां पुरुषा विदामि ।

स्तरीनात्कं व्युतं वसाना सूर्यस्य त्रिया सुदृशी हिरण्यैः ॥ २ ॥

ममक्षु नः परिज्मा वसुहो ममक्षु वातो अपां वृषण्वान् ।

शिशीतमिन्द्रापर्धता युवं नस्तन्ना विभे वरिषस्वन्तु देवाः ॥ ३ ॥

उत त्या मे यशसा श्वेतनार्यं व्यन्ता पान्तां शिजो ह्रुवर्धं ।

प्र वो नपातमपां कृणुध्वं प्र मातरां रास्विनस्पायोः ॥ ४ ॥

प्र । वः । पान् । रघुऽमन्यवः । अन्वः । यज्ञं । रुद्राय । मीळ्हुषं । भरध्वं ।
दिवः । अस्तोषि । अमुरस्य । वीरैः । इपुऽयाऽयं । मस्तः । रोदस्योः ॥ १ ॥
पत्नीं । पूर्वहृतिं । वावृध । उपासानक्तां । पुरुषा । विदामि इति । स्तरीः । न ।
मत्कं । विदुर्गं । वसाना । सूर्यस्य । त्रिया । सुदृशी । हिरण्यैः ॥ २ ॥
ममक्षु । नः । परिज्मा । वसुहो । ममक्षु । वातो । अपा । वृषण्वान् । विशीतं ।
शिशीतम् । इन्द्रापर्धता । युवं । नः । तर् । नः । विभे । वरिषस्वन्तु । देवाः ॥ ३ ॥
उत । त्या । मे । यशसा । श्वेतनार्यं । व्यन्ता । पान्तां । शिजोः । ह्रुवर्धं । प्र । वः ।
नपातं । अपा । कृणुध्वं । प्र । मातरां । रास्विनस्वा । पायोः ॥ ४ ॥

अष्ट० २ अध्या० १ व० १,२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १८ सू० १२२

आ वाँ रुवण्युमौशिजो ह्रुवध्वौ घोषेव शंसमर्जुनस्य नंशौ ।
 प्र चः पूर्णे दावन औ अच्छा वोचेय वसुतातिमग्नेः ॥ ५ ॥ १ ॥
 श्रुतं मे मित्रावरुणा हवेमोत श्रुतं सदर्ने विश्वतः सीम् ।
 श्रोतुं नः श्रोतुरातिः सुश्रोतुः सुक्षेत्रा सिन्धुरद्भिः ॥ ६ ॥
 स्तुपे सा वाँ वरुण मित्र रातिर्गवाँ शता पृक्षयामेषु पञ्चे ।
 श्रुतरथे प्रियरथे दधानाः सद्यः पुष्टिं निरुन्धानासौ अगमन् ॥ ७ ॥
 अत्य स्तुपे महिमघस्य राधः सचा सनेम नहुपः सुवीराः ।
 जनो यः पञ्चेभ्यो वाजिनीवानश्वावतो रथिनो मह्यं सुरिः ॥ ८ ॥
 जनो यो मित्रावरुणावभिधुगपो न वाँ सुनोत्यक्षयाधुक् ।
 स्वयं स यक्ष्मं हृदये नि धत्त आप यदौ होत्राभिर्कृतावा ॥ ९ ॥

आ । वाँ । रुवण्यु । औशिजः । ह्रुवध्वे । घोषाद्भव । शंसं । अर्जुनस्य । नंशौ । प्र ।
 वः । पूर्णे । दावने । आ । अच्छ । वोचेय । वसुताति । अग्नेः ॥ ५ ॥ १ ॥
 श्रुतं । मे । मित्रावरुणा । हवा । इमा । उत । श्रुतं । सदर्ने । विश्वतः । सीम् । श्रोतुं ।
 नः । श्रोतुरातिः । सुश्रोतुः । सुक्षेत्रा । सिन्धुः । अत्सभिः ॥ ६ ॥
 स्तुपे । सा । वाँ । वरुण । मित्र । रातिः । गवाँ । शता । पृक्षयामेषु । पञ्चे ।
 श्रुतरथे । प्रियरथे । दधानाः । सद्यः । पुष्टिं । निरुन्धानासः । अगमन् ॥ ७ ॥
 अत्य । स्तुपे । महिमघस्य । राधः । सचा । सनेम । नहुपः । सुवीराः । जनः ।
 यः । पञ्चेभ्यः । वाजिनीवान् । अभिधुतः । रथिनः । मह्यं । सुरिः ॥ ८ ॥
 जनः । यः । मित्रावरुणा । अभिधुक् । अपः । न । वा । सुनोति । अक्षयाधुक् ।
 स्वयं । सः । यक्ष्मं । हृदये । नि । धत्तः । आप । यदौ । होत्राभिः । कृतावा ॥ ९ ॥

अ० २. जन्मा १ व० २, ३] क्रमेणः [मण्ड० १ अनु० १८ सू० १२२

स प्रायतो नहुषो दंष्ट्रजः शर्वस्तारो नरां गूर्तश्रवाः ।

विमृष्टरातिर्याति बाह्वृष्ट्या विश्वास्तु घृत्तु सद्भिच्छरः ॥ १० ॥ २ ॥

नय गन्ता नहुषो ह्ये सुरेः श्रोता राजानो अमृतस्य मन्त्राः ।

भोजुवो यक्षिरस्य रायः प्रशस्तये नहिना रथयते ॥ ११ ॥

एतं शर्षे धान् यस्य सुरेस्तिर्यवोचन्दगतयस्य नंशे ।

बुभ्रानि येधुं पल्लतांती रारग्नित्वे सन्वन्तु प्रभूधेषु वाजं ॥ १२ ॥

मन्दामहे दगंस्तन धासेर्द्विष्यपञ्च विभ्रतो यन्त्यज्ञा ।

किमिष्टान्व इष्टरश्मिरेत ईशानास्तन्य कञ्जते नृन् ॥ १३ ॥

हिरण्यकूर्णं मणिग्रीवमर्गस्तन्नो विश्वे वरिवस्यन्तु देवाः ।

अयो गिरः सच आ जग्मुषीरोलाश्चाकन्तु भयंस्वस्मे ॥ १४ ॥

सः । प्रायतः । नहुषः । दंष्ट्रजः । शर्वस्तारः । नरां । गूर्तश्रवाः । विमृष्टरातिः ।

याति । बाह्वृष्ट्या । विश्वास्तु । घृत्तु । सद्भिः । शरः ॥ १० ॥ २ ॥ जर्ष ।

गन्तं । नहुषः । ह्ये । सुरेः । श्रोतं । राजानः । अमृतस्य । मन्त्राः । नभः । श्रुयः ।

यद् । निरस्य । रायः । प्रशस्तये । महिना । रथयते ॥ ११ ॥ एतं । शर्षे ।

धान् । यस्य । सुरेः । इति । अत्रोचन् । दंष्ट्रगतयस्य । नंशे । बुभ्रानि । येधुं । वृन् ।

तांतिः । ररन् । विश्वे । सन्वन्तु । प्रभूधेषु । वाजं ॥ १२ ॥ मन्दामहे । दगंस्तन्य

धासेः । द्विः । यद् । पञ्च । विभ्रतः । यन्ति । अज्ञा । किं । इष्टमन्त्रः । कञ्जते

नृन् ॥ १३ ॥ हिरण्यकूर्णं । मणिग्रीवम् । अर्गस्तन्नम् । विश्वे ।

वरिवस्यन्तु । देवाः । अयोः । गिरः । सच । आ ।

जग्मुषीः । रोलाः । आकन्तु । भयंस्वस्मे ॥ १४ ॥

अष्ट० २ अध्या० १ व० ३, ४] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १८ सू० १२]

चत्वारो मा मशशरस्य शिष्वस्त्रयो राज्ञ आयवसस्य जिष्णोः ।
रथो वा मित्रावरुणा दीर्घाप्साः स्यूमंगभस्तिः सूरः नार्योत् ॥ १५ ॥ ३ ।

॥ १२३ ॥ ऋषिः—कवीकान् । देवता—उषाः । छन्दः—त्रिष्टुप् ॥

॥ १२३ ॥ पृथु रथो दक्षिणाया अयोज्यनं देवासो अमृतांसो अस्युः ।
कृष्णाद्दस्थादर्या विहापा चिकित्सन्ती मानुषाय क्षयाय ॥ १ ॥
पूर्वा विश्वस्माद्भुवनादवोधि जयन्ती वाजं बृहती सनुन्ती ।
उषा व्यख्ययुवतिः पुनर्भरोषा अगन्प्रथमा पूर्वहृती ॥ २ ॥
यद्य भागं विभजोसि नृभ्य उषो देवि मर्त्यत्रा सुजाते ।
देवो नो अत्र सविता दमूना अनागसो वोचति सूर्याय ॥ ३ ॥
गृह्णन्महना यात्यच्छां दिवेदिवे अधि नामा दधाना ।
सिषांसन्ता योतना शश्वदागादग्रं नमिह जने यष्टनाम् ॥ ४ ॥

चत्वारः । मा । मशशरस्य । शिष्वः । त्रयः । राज्ञः । आयवसस्य । जिष्णोः । रथः ।
वा । मित्रावरुणा । दीर्घाप्साः । स्यूमंगभस्तिः । सूरः । न । नार्योत् ॥ ३ ॥

पृथुः । रथः । दक्षिणायाः । अयोजि । आ । पुनं । देवासः । अमृतांसः ।
अस्युः । कृष्णात् । उत् । अस्थात् । अर्या । विहापाः । चिकित्सन्ती । मानुषाय ।
क्षयाय ॥ १ ॥ पूर्वा । विश्वस्मात् । भुवनात् । अवोधि । जयन्ती । वाजं । बृहती ।
सनुन्ती । उषा । वि । व्यख्ययु । युवतिः । पुनः । भूः । आ । उषाः । अगन् । प्रथमा ।
पूर्वहृती ॥ २ ॥ यत् । अथ । भागं । विभजोसि । नृभ्यः । उषः । देवि ।
मर्त्यत्रा । सुजाते । देवः । नः । अत्र सविता । दमूनाः । अनागसः । वोचति ।
सूर्याय ॥ ३ ॥ गृह्णन् । महना । याति । अच्छां । दिवेदिवे । अधि । नाम ।
दधाना । सिषांसन्ता । योतना । शश्वत् । आ । अगात् । अग्रं । नमिह । जने ।
यष्टनाम् ॥ ४ ॥

अष्ट० २ अध्या० १ व० ४,५] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १८ सू० १२३

भग॑स्य स्व॒सा वरु॑णस्य जा॒मिरु॑पः सृ॒तृते प्रथ॑मा ज॒रस्व ।
 प॒श्चा स द॑ध्या यो अ॒वस्य॑ धा॒ता जये॑म तं दक्षि॒णया रथे॑न ॥ ५ ॥ ४ ॥
 उ॒दीर॑तां सृ॒तृता व॒त्पु॒रन्धी॒रुद॑ग्रयः शुशु॒चाना॑सो अ॒स्थुः ।
 स्पा॒र्हा वस॑न्ति तम॒साप॑गू॒ह्यावि॑ष्कृ॒ण्वन्त्यु॒पसो॑ वि॒भातीः ॥ ६ ॥
 अपा॑न्यदे॒त्यग्न्य॑न्यदे॒ति वि॑षु॒रूपे अ॒हनी सं च॑रते ।
 परि॑क्षि॒तोस्तेमो॑ अ॒न्या गु॒हाकर॑यो॒दुपाः शोशु॑चता रथे॑न ॥ ७ ॥
 स॒दृशी॑रथ स॒दृशी॑रि॒दु श्वो दी॒र्य स॑चन्ते वरु॑णरथ धा॒म ।
 अ॒न॒व॒द्यान्नि॑शतं यो॒जना॑न्येकै॒का क॒र्तुं परि॑ यन्ति स॒द्यः ॥ ८ ॥
 जा॒न॒त्य॒हः प्रथ॑मस्य ना॒मं शु॒क्रा कृ॒ष्णाद॑जनिष्ट भि॒तीची॑ ।
 ऋ॒तस्य॑ यो॒पा न मि॑नानि धा॒माह॑र॒हर्नि॑कृ॒तमा च॑रन्ती ॥ ९ ॥

भग॑स्य । स्व॒सा । वरु॑णस्य । जा॒मिः । उ॒पः । सृ॒तृते । प्र॒थ॒मा । ज॒रस्व । प॒श्चा । सः ।
 द॒ध्याः । यः । अ॒वस्य॑ । धा॒ता । जये॑म । तं । दक्षि॒णया । रथे॑न ॥ ५ ॥ ४ ॥ उ॒त् ।
 ई॒र॒तां । सृ॒तृताः । उ॒त् । पु॒र॒न्धीः । उ॒त् । अ॒ग्रयः । शुशु॒चाना॑सः । अ॒स्थुः । स्पा॒र्हा ।
 वस॑न्ति । तम॒सा । अप॑गू॒ह्या । आ॒विः । कृ॒ण्व॑न्ति । उ॒पसो॑ । वि॒भातीः ॥ ६ ॥
 अप॑ । अ॒न्यत् । ए॒ति । अ॒भि । अ॒न्यत् । ए॒ति । वि॑षु॒रूपे इति वि॑षु॒रूपे ।
 अ॒हनी इति । सं । च॑रते इति । परि॑क्षि॒तोः । तमः । अ॒न्या । गु॒हा । अ॒क्रः ।
 अ॒यो॒त् । उ॒पाः । शोशु॑चता । रथे॑न ॥ ७ ॥ स॒दृशीः । अ॒थ । स॒दृशीः । इत् । अं ।
 इति । श्वः । दी॒र्य । स॑चन्ते । वरु॑णस्य । धा॒म । अ॒न॒व॒द्याः । त्रि॑शतं । यो॒जना॑नि ।
 ए॒का॒ऽए॒का । क॒र्तुं । परि॑ । य॒न्ति । स॒द्यः ॥ ८ ॥ जा॒न॒ती । अ॒हः । प्रथ॑मस्य । ना॒मं ।
 शु॒क्रा । कृ॒ष्णात् । अ॒ज॒निष्ट । भि॒तीची॑ । ऋ॒तस्य॑ । यो॒पा । न । मि॑ना॒ति । धा॒म ।
 अ॒हः॒ऽअ॒हः । निः॒कृ॒तं । आ॒च॑रन्ती ॥ ९ ॥

अष्ट० २ अध्या० १ व० ६, ६, ७] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १८ सू० १२५

कन्येव तन्वांशाशदानाँ एषिं देवि देवभिर्यज्ञनाणम् ।
 संस्मर्यमाना युवतिः पुरस्तादाविर्वक्षांसि कृणुषे विभाती ॥ १० ॥ ५ ॥
 सुसङ्काशा मातृमृष्टेव योषाविस्तन्वं कृणुषे दृशे कम् ।
 भद्रा त्वमुपो वितरं व्युच्छ न तत्ते अन्या उपसो नशन्त ॥ ११ ॥
 अश्वं वतीर्गोमतीर्विश्ववारा यतमाना रश्मिभिः सूर्यस्य ।
 परा च यन्ति पुनरा च यन्ति भद्रा नाम वहमाना उपसः ॥ १२ ॥
 ऋतस्य रश्मिभन्तुयच्छमाना भद्रभद्रं क्रतुमस्मासु धेहि ।
 उषो नो अय सुहवा व्युच्छास्मासु रायो मघवंस्तु च स्युः ॥ १३ ॥ ६ ॥

॥ १२४ ॥ ऋषि - रक्षीवान् । देवताः - उषा । छ द - निद्रा ॥

॥ १२४ ॥ उषा उच्छन्तीं समिधाने अग्रा उच्यन्त्यस्य उर्विया ज्योतिरश्वेत् ।
 देवो नो अत्र सविता न्वर्थं प्रासांवीह्विपत्त्र चतुष्पदित्य ॥ १ ॥

कन्याऽइव । तन्वां । शाशदाना । एषिं । देवि । देवं । इयं प्रमाणं । संस्मर्यमाना ।
 युवतिः । पुरस्तात् । आविः । वक्षांसि । कृणुषे । विभाती ॥ १० ॥ ५ ॥ सुसं-
 काशा । मातृमृष्टेव । योषां । आविः । तन्वं । कृणुषे । दृशे । कं । भद्रा । त्वं ।
 उपः । विस्तरं । वि । उच्छ । न । तत् । ते । अन्याः । उपसः । नशन्त ॥ ११ ॥
 अश्वं वतीः । गोऽयतीः । विश्ववाराः । यतमानाः । रश्मिभिः । सूर्यस्य । परा ।
 च । यन्ति । पुनः । आ । च । यन्ति । भद्रा । नाम । वहमानाः । उपसः ॥ १२ ॥
 ऋतस्य । रश्मि । अनुऽयच्छमाना । भद्रं भद्रं । क्रतुं । अस्मासु । धेहि । उषेः । नः ।
 जय । सुहवा । वि । उच्छ । अस्मासु । रायः । मघवंऽगृ । च । स्युरिति स्युः
 ॥ १३ ॥ ६ ॥

उषाः । उच्छन्तीं । संऽधाने । अग्रा । उच्यन्त्यस्य । सूर्यः । उर्विया । ज्योतिः ।
 अश्वेत् । देवः । नः । अत्र । सविता । तु । न्वर्थं । न । असांवीह्विपत्त्र । प्र ।
 चतुष्पत् । इत्य ॥ १ ॥

अष्ट० २ अध्या० १ व० ७,८] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १८ सू० १२४

अमिनती दैव्यानि व्रतानि प्रमिनती मनुष्या युगानि ।
 ईयुषीणामुपमा शश्वतीनामायतीनां प्रथमोपा व्यथौत् ॥ २ ॥
 एषा दिवो दुहिता प्रत्यर्दशि ज्योतिर्वसाना समना पुरस्तात् ।
 ऋतस्य पन्थामन्वेति साधु प्रजानतीव न दिशो मिनाति ॥ ३ ॥
 उपो अदर्शि शुभ्युवो न वक्षो नोधा इवाविरकृत प्रियाणि ।
 अन्नसन्न संसतो बोधयन्ती शश्वत्समागात्पुनरेयुषीणाम् ॥ ४ ॥
 पूर्वे अर्धे रजसो अप्स्यस्य गवां जनिष्यकृत प्र केतुम् ।
 व्यु प्रथते वितरं वरीय ओभा पृणन्ती पित्रोरुपस्था ॥ ५ ॥ ७ ॥
 एवेदेवा पुरुषमा दृशे कं नाजामि न परि वृणक्ति जामिम् ।
 अरेपसा तन्वाश्शाशदाना नार्भादीपते न महो विभाती ॥ ६ ॥

अमिनती । दैव्यानि । व्रतानि । प्रमिनती । मनुष्या । युगानि । ईयुषीणां । उपमा ।
 शश्वतीना । आयतीनां । प्रथमा । उपाः । वि । व्यथौत् ॥ २ ॥ एषा । दिवः ।
 दुहिता । प्रति । अदर्शि । ज्योतिः । वसाना । समना । पुरस्तात् । ऋतस्य । पथो ।
 अर्तु । एति । साधु । प्रजानतीव । न । दिशः । मिनाति ॥ ३ ॥ उपो दति ।
 अदर्शि । शुभ्युवः । न । वक्षः । नोधाः । अन्वि । आनि । अकृत । प्रियाणि । अन्नसत् ।
 न । सततः । बोधयन्ती । शश्वत्समा । आ । अगात् । पुनः । आयुषीणा ॥ ४ ॥
 पूर्वे । अर्धे । रजसः । अप्स्यस्य । गवां । जनिष्यो । अकृत । प्र । केतुं । वि । ऊं इति ।
 प्रथते । वितरं । वरीयः । आ । उभा । पृणन्ती । पित्रोः । उपस्था ॥ ५ ॥ ७ ॥
 एव । इत् । एषा । पुरुषमा । दृशे । कं । न । अजामि । न । परि । वृणक्ति ।
 जामिम् । अरेपसा । तन्वा । शाशदाना । न । अर्भा । इपते । न । महो
 विभाती ॥ ६ ॥

अष्ट० २ अध्या० १ व० ८, ९] कान्देः [गण० १ अनु० १८ सू० १२५

अभ्रातेयं पुंस एति प्रतीची गतीरुगिव सनये धनानाम् ।
जायेव पर्य उग्रती सुवासा उपा हृत्तेव नि रिणीते अप्सः ॥ ७ ॥
स्वसा स्वस्त्रे जायस्यै योनिगारैर्गपैत्यस्याः प्रतिचक्ष्येव ।
व्युच्छन्ती रदिमभिः सूर्यस्यान्ज्वङ्क्ते समनगा इव वाः ॥ ८ ॥
आसां पूर्वासाजं हस्तु स्वमृणाजपरा पूर्वागप्येति पश्चात् ।
ताः प्रत्यपराधर्माश्चिन्नस्त्रे रेवकुच्छन्तु सुदिना उपासः ॥ ९ ॥
प्र बोधयोपः पुणतो अथोन्यकुञ्चमानाः पणयः ससन्तु ।
रेवकुच्छ नदरदयो मधोनि रेवत्स्तोत्रे सन्तुते जारयन्ती ॥ १० ॥ ८ ॥
अवेयजैर्गुयतिः पुरस्तात्कुञ्क्ते गवांजरुणानामनीकम् ।
वि ननहुच्छादसनि प्र केतुर्गृहं गृहसुर्ष तिष्ठति अग्निः ॥ ११ ॥

अभ्राताड्य । पुंसः । एति । प्रतीची । गतेऽआरुगिव । सनये । धनानां । जायाड्य
पर्ये । उग्रती । मुज्वासाः । उपाः । हृत्ताड्य । नि । रिणीते । अप्सः ॥ ७ ॥
स्वसा । स्वस्त्रे । जायस्यै । योनि । अरन् । अपे । एति । अस्याः । प्रतिचक्ष्येड्य ।
विउच्छन्ती । रदिमभिः । सूर्यस्य । अंजि । अंक्ते । समनगाऽड्य । वाः ॥ ८ ॥
आसा । पूर्वासा । अहंमृ । स्वमृणां । अपरा । पूर्वा । अभि । एति । पश्चात् । ताः ।
प्रत्यपरा । नव्यासाः । नने । अस्मे इति । रेवत् । उच्छन्तु । मुसदिनाः । उपासः ॥ ९ ॥
प्र । बोधय । उपः । पुणतः । मधोनि । अकुञ्चमानाः । पणयः । ससन्तु । रेवत्
कुच्छ । मधवर्गुडः । मधोनि । रेवत् । स्तोत्रे । सन्तुते । जारयन्ती ॥ १० ॥ ८ ॥
अवे । यै । अवेत् । गुयतिः । पुरस्तात् । कुंक्ते । गवां । अरुणानां । अनीके । वि
नने । पुच्छान् । असति । प्र । केतुः । गृहं गृहं । उपे । तिष्ठति । अग्निः ॥ ११ ॥

अष्ट० २ अध्या० १ व० ९, १०] ऋग्नेदः [मण्ड० १ अनु० १८ सू० १२५

उत्ते वयंश्चिदसतेरपत्तन्नरश्च ये पितुभाजो व्युष्टौ ।

अमा सते बहसि भूरिं वाममुपां देवि दाशुपे मर्त्याय ॥ १२ ॥

अस्तोद्धं स्तोम्या ब्रह्मणा मेऽर्वावृधध्वमुशतीरपासः ।

गुप्माकं देवीरवसा सनेम सहस्रिणं च शतिनं च वार्जम् ॥ १३ ॥ ९ ॥

॥ १२५ ॥ ऋषिः-ऋषीवान् । देवते-दन्वती । छ दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ १२५ ॥ प्राता रत्नं प्रातरित्वा दधाति तं चिकित्वाप्रतिगृह्या नि धत्ते ।

तेन प्रजां वर्धयमान आर्युं रायस्पोषेण सचते सुवीरः ॥ १ ॥

सुगुरसत्सुहिरण्यः स्वदधौ वृद्धस्मै यय इन्द्रो दधाति ।

यस्त्वायन्तं वसुना प्रातरित्वा मुक्षीजयेच पदिमुतिसिनाति ॥ २ ॥

आयमय-सुकृतं प्रातरिच्छन्निष्टेः पुत्रं वसुमता रथेन ।

अंशोः सुतं पायय मत्सरस्य क्षयर्जीरं वर्धय सुवृताभिः ॥ ३ ॥

उत् । ते । वयः । चित् । वसतेः । अपत्तन् । नरः । च । ये । पितुऽभाजः । विऽउष्टौ

अमा । सते । बहसि । भूरिं । वामं । उपे । देवि । दाशुपे । मर्त्याय ॥ १२ ॥

अस्तोद्धं । स्तोम्याः । ब्रह्मणा । मे । अर्वावृधध्वं । उशतीः । उपसः । गुप्माकं ।

देवीः । अवसा । सनेम । सहस्रिणं । च । शतिनं । च । वार्जं ॥ १३ ॥ ९ ॥

प्रातरिति । रत्नं । प्रातःऽइत्वा । दधाति । तं । चिकित्वा । प्रतिऽगृह्य ।

नि । धत्ते । तेन । प्रऽजां । वर्धयमानः । आर्युः । रायः । पोषेण । सचते । सुऽवीरः

॥ १ ॥ सुऽगुः । असत् । सुऽहिरण्यः । सुऽअश्वेः । वृद्ध । अस्मै । वयः । इन्द्रः ।

दधाति । यः । त्वा । आयन्तं । वसुना । प्रातःऽइत्वा । मुक्षीजयाऽइव । पदि ।

उत्सिनाति ॥ २ ॥ आयं । अय । सुऽकृतं । प्रातः । इच्छन् । निष्टेः । पुत्रं । वसु-

मता । रथेन । अंशोः । सुतं । पायय । मत्सरस्यं । क्षयर्जीरं । वर्धय । सुवृताभिः ॥ ३ ॥

अष्ट० २ अध्या० १ व० १०, ११] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १८ सू० १२६

उप क्षरन्ति सिन्धवो मयोधुर्व ईजानं च यक्ष्यमाणं च वेनवः ।
 पृणन्तं च पपुंरिं च श्रवस्यवो घृतस्य धारा उप यन्ति विश्वतः ॥ ४ ॥
 नाकस्य पृष्ठे अधि तिष्ठति श्रितो यः पृणाति स ह देवेषु गच्छति ।
 तस्मा आपो घृतमर्पन्ति सिन्धवस्तस्मा इयं दक्षिणा पिन्वते सदा ॥ ५ ॥
 दक्षिणावतामिदिमानि चित्रा दक्षिणावतां दिवि सूर्यासः ।
 दक्षिणावन्तो अमृतं भजन्ते दक्षिणावन्तः प्र तिरन्त आयुः ॥ ६ ॥
 मा पृणतो दुरितमेन आरन्मा जारिणः सूर्यः सुव्रतासः ।
 अन्यस्तेषां परिविरस्तु कश्चिदपृणन्तमभि सं यन्तु शोकाः ॥ ७ ॥ १० ।

॥ १२६ ॥ ऋषि-कशीबान् । देवता-विद्वांसः । छन्द-त्रिष्टुप् ॥

॥ १२६ ॥ अमन्दान्स्तोमान् भरे मनीषा सिन्धावधि क्षियतो भाव्यस्य
 पो मे सहस्रमभिमीत सयाननृतो राजा अथ इच्छमानः ॥ १ ॥

उप । क्षरन्ति । सिन्धवः । मयःऽधुर्वः । ईजानं । च । यक्ष्यमाणं । च । वेनवः ।
 पृणन्तं । च । पपुंरिं । च । श्रवस्यवः । घृतस्य । धाराः । उप । यन्ति । विश्वतः ॥ ४ ॥
 नाकस्य । पृष्ठे । अधि । तिष्ठति । श्रितः । यः । पृणाति । सः । ह । देवेषु ।
 गच्छति । तस्मै । आपः । घृतं । अर्पति । सिन्धवः । तस्मै । इयं । दक्षिणा । पिन्वते ।
 सदा ॥ ५ ॥ दक्षिणावतां । अन् । इमानि । चित्रा । दक्षिणावतां । दिवि ।
 सूर्यासः । दक्षिणावन्तः । अमृतं । भजन्ते । दक्षिणावन्तः । प्र । तिरन्ते । आयुः ॥ ६ ॥
 मा । पृणतोः । दुरितमेन । एनः । आ । अरन् । मा । जारिणः । सूर्यः । सुव्रतासः ।
 अन्यः । तेषां । परिविरः । अस्तु । कः । चिन् । अपृणन्तं । अभि । सं । यन्तु ।
 शोकाः ॥ ७ ॥ १० ॥

अमन्दान् । स्तोमान् । प्र । भरे । मनीषा । सिन्धावधि । क्षियतः ।
 भाव्यस्य । यः । मे । सद्यः । अभिमीत । सयान् । अनृतेः । राजा । अथः ।
 इच्छमानः ॥ १ ॥

अष्ट० २ अध्या० १ व० ११] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १८ सू० १२७

तं राक्षो नार्धमानस्य निष्कान् शतमश्वान्प्रयतान्स्य आदम् ।
 तं कक्षीवाँ असुरस्य गोनो दिवि श्रवोऽजरमा तनान ॥ २ ॥
 तं मा श्यावाः स्वनयेन दत्ता बधूमन्तो दश रथांसो अस्थुः ।
 पृष्टिः सहस्रमनु गव्यमागात्सन्तकक्षीवाँ अभिषित्वे अहाम् ॥ ३ ॥
 चत्वारिंशदशरथस्य शोणाः सहस्रस्याग्रे श्रेणिं नयन्ति ।
 मदच्युतः कृशनावतो अत्यान्कक्षीवन्त उदमृक्षन्त पञ्चाः ॥ ४ ॥
 पूर्वामनु प्रयतिमाददे वस्त्रीन्युक्ताँ अष्टाचरिधायसो गाः ।
 सुवन्धवो ये विद्या इव वा अनस्वन्तः श्रव ऐषन्त पञ्चाः ॥ ५ ॥
 आगंधिता परिगंधिता या कशीकेय जङ्गहे ।
 ददाति मह्यं यार्दुरी याशूनां भोज्यां शता ॥ ६ ॥

तं । राक्षः । नार्धमानस्य । निष्कान् । शतं । अश्वान् । प्रयतान् । स्यः । आदं ।
 शतं । कक्षीवान् । असुरस्य । गोनो । दिवि । श्रवः । अजरं । आ । तनान् ॥ २ ॥
 तं । मा । श्यावाः । स्वनयेन । दत्ताः । बधूमन्तः । दश । रथांसः । अस्थुः । पृष्टिः ।
 सहस्रं । अनु । गव्यं । आ । अगात् । सन्तः । कक्षीवान् । अभिषित्वे । अहाम् ॥ ३ ॥
 चत्वारिंशत् । दशरथस्य । शोणाः । सहस्रस्य । अग्रे । श्रेणिं । नयन्ति । मदच्युतः ।
 कृशनावतः । अत्यान् । कक्षीवन्तः । उदम् । अमृक्षन्तः । पञ्चाः ॥ ४ ॥ पूर्वा । अनु ।
 प्रयति । आ । ददे । वः । व्रीन् । युक्तान् । अष्टौ । अरिधायसः । गाः । सुवन्धवः ।
 ये । विद्याः । इव । वा । अनस्वन्तः । श्रवः । ऐषन्तः । पञ्चाः ॥ ५ ॥ आगंधिता ।
 परिगंधिता । या । कशीकाश्च । जङ्गहे । ददाति । मह्यं । यार्दुरी । याशूनां ।
 भोज्यां । शता ॥ ६ ॥

अष्ट० २ अ० १ व० ११, १२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १९ सू० ११०

उपोष मे परा मृश मा मे दध्राणि मन्यथाः ।

सर्वाहमस्मि रोमशा गन्धारीणामिवाविका ॥ ७ ॥ ११ ॥ १८ ॥

॥ एकोनविंशोऽनुवाकः ॥

॥ १२७ ॥ ऋषि-पर्युषा । इवता-अग्नि । छन्द-अत्यष्टि ।

॥ १२७ ॥ अग्निं होतारं मन्ये दास्वन्तं वसुं सुनुं सहसो जातवेदसं
विप्रं न जातवेदसम् । य ऊर्ध्वया स्वध्वरो देवो देवाच्या कृपा ।

घृतस्य विभ्राष्टिमुनु वष्टि शोचिपाजुहानस्य सर्पिषः ॥ १ ॥

यजिष्ठं त्वा यजमाना हुवेम ज्येष्ठमाङ्गरसां विप्र मन्मन्निविप्रेभिः शुक्र
मन्मन्भिः । परिज्मानमिव द्यां होतारं चर्पणीनाम् ।

शोचिष्केशं धृपणं यमिमा विशाः प्रावन्तु जूतये विशः ॥ २ ॥

स हि पुरु चिदोजसा विरुमन्ता दीद्यानो भवन्ति द्रुहन्तरः परशुर्न द्रुहन्तरः ।
वाष्टु चित्रस्य समृता श्रुवठनं च यत्स्थिरं ।

निःसहमानो यमने नायने धन्वासहा नायते ॥ ३ ॥

उप० उप । मे । परा । मृश । मा । मे । दध्राणि । मन्यथाः । सर्वा । अहं । अस्मि
रोमशा । गन्धारीणां इव । अविका ॥ ७ ॥ ११ ॥ १८ ॥

अग्निं । होतारं । मन्ये । दास्वन्तं । वसुं । सुनुं । सहसः । जातवेदसं । विप्रं
न । जातवेदसं ॥ य । ऊर्ध्वया । सुध्वरो । देवः । देवाच्या । कृपा । घृतस्य
विभ्राष्टि । अनु । वष्टि । शोचिपा । आजुहानस्य । सर्पिषः ॥ १ ॥ यजिष्ठं
त्वा । यजमानाः । हुवेम । ज्येष्ठ । अङ्गरसां । विप्र । मन्मन्भिः । विप्रेभिः । शुक्र
मन्मन्भिः । परिज्मानं इव । द्यां । होतारं । चर्पणीनां । शोचिः स्केशं । धृपणं । यं
इमाः । विप्रः । म । अरन्तु । जूतये । विशः ॥ २ ॥ सः । हि । पुरु । चित्र
ओजसा । विरुमन्ता । दीद्यानः । भवन्ति । द्रुहन्तरः । परशुः । न । द्रुहन्तरः
वाष्टु । चित्र । यस्य । संस्कृता । श्रुवन् । वनां इव । यत् । स्थिरं । निःसहमानः
यमने । न । अपो । धन्वमहा । न । अयते ॥ ३ ॥

अष्ट० २ अध्या० १ व० १२, १३] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १०, सू० १२९

दृ॒ळ्ढा चि॒दस्मा॒ अनुं दु॒र्ययां वि॒दे तेजि॒ष्ठाभि॒रणि॒भिर्दा॒प्यव॑सेऽग्नये
दा॒प्यव॑से । अ॒ग्नयः पु॒रुणि॒ गा॒हते॒ तक्ष॒न्नं च॒ शोचि॑षां ।

स्थि॒रा चि॒दन्ना॒ नि रि॒णात्यो॑ज॒सा नि स्थि॒राणि चि॒दो॑ज॒सा ॥ ४ ॥

तम॑स्य पृ॒क्षसु॑प॒रासु॒ धीम॑हि न॒क्तं यः सु॒दर्श॑त॒रो दि॒वा॒न्तरा॑द॒श्रुपे॑
दि॒वा॒न्तरा॑त् । आ॒द॒स्यायु॑र्य॒भण॑व॒ह्रीळु॒ शर्म॑ य सून॒वे ।

भ॒क्तम॑भ॒क्तम॑द्यो व्यन्तो॑ अ॒जरा॑ अ॒ग्नयो॑ व्यन्तो॑ अ॒जराः॑ ॥ ५ ॥ १२ ॥

स हि श॒र्धो न॑ भा॒नंतं॒ तु नि॒ष्टुणि॒रभ॑स्वती॒पूर्व॑रा॒स्विष्ट॑नि॒रार्त॑नास्वि॒ष्टनिः॑ ।

आ॒द॒द्भ॒व्यान्या॑द॒दि॒र्यज॑स्य॒ केतु॑र॒ह्णा ।

अ॒र्धं स्मा॒स्य ह॑र्ष॒तो हृ॒षी॒वतो॒ विश्वे॑ जु॒पन्त॒ पन्था॑ नरः॒ शु॒भे न॒ पन्था॑म् ॥ ६ ॥

दृ॒ळ्ढा । चि॒त् । अ॒स्य । अनुं । दुः । ययां । वि॒दे । तेजि॒ष्ठाभिः । अ॒रणि॑ऽभिः ।
दा॒ष्टि । अव॑से । अ॒ग्नये॑ । दा॒ष्टि । अव॑से ॥ ४ ॥ अ॒ग्नयः । पु॒रुणि॑ । गा॒हते । तक्ष॑न् ।
वना॑ऽश्व । शोचि॑षां । स्थि॒रा । चि॒त् । अ॒न्ना । नि । रि॒णाति॑ । ओ॒जसा॑ । नि ।
स्थि॒राणि॑ । चि॒त् । ओ॒जसा॑ ॥ ४ ॥ तं । अ॒स्य । पृ॒क्षं । उ॒प॒रासु॑ । धी॒महि॑ । न॒क्तं ।
यः । सु॒दर्श॑तरः । दि॒वा॒न्तरा॑न् । अ॒भ्य॑ऽआयु॒पे । दि॒वा॒न्तरा॑त् ॥ आत् । अ॒स्य ।
आयुः॑ । अ॒भण॑वत् । वी॒ळु । शर्म॑ । न । सून॒वे । भ॒क्तं । अ॒भक्तं॑ । अव॑ः । व्यन्तः॑ ।
अ॒जराः॑ । अ॒ग्नयः॑ । व्यन्तः॑ । अ॒जराः॑ ॥ ५ ॥ १२ ॥ सः । हि । श॒र्धः । न ।
गा॒हते॑ । तु॒वि॒स्वनिः॑ । अ॒भस्व॑तीषु । उ॒र्व॒रासु॑ । इ॒ष्टनिः॑ । अ॒र्त॑नासु । इ॒ष्टनिः॑ ॥
आ॒द॒त् । दृ॒व्यानि॑ । आ॒द्भु॒दिः । य॒ज्ञस्य॑ । के॒तुः । अ॒ह्णा । अ॒र्धं । स्म । अ॒स्य ।
ह॑र्ष॒तः । हृ॒षी॒वतः॑ । विश्वे॑ । जु॒पन्त॑ । पन्था॑ । नरः॑ । शु॒भे । न । पन्था॑म् ॥ ६ ॥

अष्ट० २ अध्या० १ व० १३] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १९ सू० १२७

द्विता यदी कीस्तासो अभियंवो नमस्यन्त उपवोचन्त भृगवो मथन्तो
दाशा भृगवः । अग्निरीशे वसूनां शुचियो धर्णिरेषाम् ।

प्रियां अपिधीर्निषीष्ट मेधिर आ वनिषीष्ट मेधिरः ॥ ७ ॥

विन्वासां त्वा विशां पति हवामहे सर्वासां समानं दम्पति भुजे सत्य-
गिर्वाहसं भुजे । अतिधिं मानुषाणां पितुर्न यस्यासया ।

अमी च विश्वे अमृतास आ वयो हव्या देवेष्वा वयः ॥ ८ ॥

त्वमग्रे सहसा सहन्तमः शुष्मिन्तमो जायसे देवतांतये रयिर्न देवतांतये ।
शुष्मिन्तमो हि ते मदो शुष्मिन्तम उत क्रतुः ।

अथ स्मा ते परिं चरन्त्यजर श्रुष्टीवानो नाजर ॥ ९ ॥

द्विता । यत् । ई । कीस्तासः । अभियंवः । नमस्यन्तः । उपवोचन्त । भृगवः ।
मथन्तः । दाशा । भृगवः ॥ अग्निः । ईशे । वसूनां । शुचिः । यः । धर्णिः । एषां ।
प्रियान् । अपिधीन् । वनिषीष्ट । मेधिरः । आ । वनिषीष्ट । मेधिरः ॥ ७ ॥
विन्वासां । त्वा । विशां । पति । हवामहे । सर्वासां । समानं । दम्पति । भुजे ।
सत्यगिर्वाहसं । भुजे । अतिधिः । मानुषाणां । पितुर्न । यस्यासया । अमी ।
इति । च । विश्वे । अमृतासः । आ । वयः । हव्या । देवेषु । आ । वयः ॥ ८ ॥
त्वं । अग्रे । सहसा । सहन्तमः । शुष्मिन्तमः । जायसे । देवतांतये । रयिः ।
न । देवतांतये ॥ शुष्मिन्तमः । हि । ते । मदः । शुष्मिन्तमः । उत । क्रतुः ।
अथ । स्मा । ते । परिं । चरन्ति । अजर । श्रुष्टीवानः । नाजर ॥ ९ ॥

अष्ट० २ अध्या० १ व० १३, १४] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १९ सू० १२८

प्र वो॑ म॒हे स॒हसा॑ स॒हस्वते॑ उ॒प॒वु॒धे॑ प॒शु॒पे ना॒ग्नये॑ स्तोमो॑ व॒भूत्व॒अग्नये॑ ।

प्रति॑ यदी॑ ह॒विष्मा॒न्वि॒श्वान्सु॑ क्षा॒सु जो॒गु॒वे ।

अ॒ग्नै रे॒भो न ज॑रत ऋ॒षूणां॑ जृ॒णिर्होति॑ ऋ॒षूणाम् ॥ १० ॥

स नो॑ नेदि॑ष्ठं द॒दृशान॑ आ भ॒रा॒ग्नै दे॒वेभिः॑ स॒र्चनाः॑ सु॒चेतु॑नां म॒हो रा॒यः
सु॒चेतु॑नां । म॒हिं श॒विष्ठ॑ न॒स्कृधि॑ स॒ञ्चक्षे॑ शु॒जे अ॒स्यै ।

म॒हिं स्तो॒तृभ्यो॑ म॒घव॑न्त्सु॒वीर्ये॑ म॒थीः॒ऋ॒गो न श॑र्वसा ॥ ११ ॥ १३ ॥

॥ १२८ ॥ ऋषिः—परच्छेयः । देवता—अग्निः । छन्दः—अत्यष्टिः ॥

॥ १२८ ॥ अ॒यं जा॒यत॑ न॒नु॒पो ध॑री॒मणि॑ हो॒ता य॒जिष्ठ॑ उ॒शिजा॑म॒नु
व्र॒तम॒ग्निः स्व॑म॒नु व्र॑तन् । वि॒द्वश्च॑ष्टिः स॒खीय॑ते र॒यिरि॑व अ॒वस्य॑ते ।
अ॒द॒व्यो हो॒ता नि प॑द॒दि॒च्छ॒स्पदे॑ परि॒वीत॑ इ॒च्छ॒स्पदे॑ ॥ १ ॥

प्र । वो॑ । म॒हे । स॒हसा॑ । स॒हस्वते॑ । उ॒प॒वु॒धे॑ । प॒शु॒पे । न । अ॒ग्नये॑ । स्तोमो॑ ।
व॒भूत्व॑ । अ॒ग्नये॑ ॥ प्रति॑ । यद् । ई॑ । ह॒विष्मा॒न् । वि॒श्वान्सु॑ । क्षा॒सु । जो॒गु॒वे । अ॒ग्नै । रे॒भः ।
न । ज॑रते । ऋ॒षूणां॑ । जृ॒णिः । हो॒ता । ऋ॒षूणा॑ ॥ १० ॥ सः । नः । नेदि॑ष्ठं ।
दृ॒शानः॑ । आ । भ॒र । अ॒ग्नै । दे॒वेभिः॑ । स॒र्चनाः॑ । सु॒चेतु॑नां । म॒हः । रा॒यः ।
सु॒चेतु॑नां ॥ म॒हिं । श॒विष्ठ॑ । नः । कृ॒धि । स॒ञ्चक्षे॑ । शु॒जे । अ॒स्यै । म॒हिं । स्तो॒तृभ्यः॑ ।
म॒घव॑न् । सु॒वीर्ये॑ । म॒थीः । ऋ॒गो । न । श॑र्वसा ॥ ११ ॥ १३ ॥

अ॒यं । जा॒यत॑ । न॒नु॒पः । ध॑री॒मणि॑ । हो॒ता । य॒जिष्ठः॑ । उ॒शिजा॑ । अ॒नु । व्र॑तं ।
अ॒ग्निः । स्व॑ । अ॒नु । व्र॑तं ॥ वि॒द्वश्च॑ष्टिः । स॒खीय॑ते । र॒यिः । अ॒द॒व्यः । अ॒वस्य॑ते ।
अ॒द॒व्यः । हो॒ता । नि । स॒द॒त् । इ॒च्छः । प॒दे । परि॑वी॒तः । इ॒च्छः । प॒दे ॥ १ ॥

अष्ट० २ अध्या० १ व० १४] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १९ सू० १२८

तं यज्ञसाधमपि वातयामस्यूतस्य पथानमंसा हविष्मता देवतांता हविष्मता ।
स न ऊर्जासुपाभृत्यया कृपा न जूर्यति ।

यं मातरिश्वा मनवे परावतं देवं भाः परावतः ॥ २ ॥

एवेन सद्यः पर्येति पार्थिवं मुहुर्गीं रेतो वृषभः कनिक्कदत्तः कनिक्कदत् ।
शतं चक्षाणो अक्षभिर्देवो वनेषु तुर्वणिः ।

सदो दर्धान उपरेषु सानुष्वग्निः परेषु सानुषु ॥ ३ ॥

स सुक्रतुः पुरोहितो दमेदमेऽग्निर्यज्ञस्याध्वरस्य चेतति क्रत्वा यज्ञस्य चेतति ।
क्रत्वा वेधा इष्यते विश्वा जातानि पस्पशे ।

यतो घृतश्रीरतिथिरजायत वह्निर्वेधा अजायत ॥ ४ ॥

तं । यज्ञसाधं । अपि । वातयामसि । क्रतुस्य । पथा । नमंसा । हविष्मता । देव-
जाता । हविष्मता ॥ सः । नः । ऊर्जा । उपऽआभृति । अया । कृपा । न । जूर्यति ।
यं । मातरिश्वा । मनवे । परावतः । देवं । भारिति भाः । परावतः ॥ २ ॥
एवेन । सद्यः । परि । एति । पार्थिवं । मुहुःजीः । रेतः । वृषभः । कनिक्कदत् ।
दधत् । रेतः । कनिक्कदत् ॥ शतं । चक्षाणः । अक्षभिः । देवः । वनेषु । तुर्वणिः ।
सदः । दर्धानः । उपरेषु । सानुषु । अग्निः । परेषु । सानुषु ॥ ३ ॥, सः । सुक्रतुः
पुरोहितः । दमेदमे । अग्निः । यज्ञस्य । अध्वरस्य । चेतति । क्रत्वा । यज्ञस्य
चेतति ॥ क्रत्वा । वेधाः । इष्यते । विश्वा । जातानि । पस्पशे । यतः । घृतश्रीः ।
अतिथिः । अजायत । वह्निः । वेधाः । अजायत ॥ ४ ॥

अष्ट० २ अध्या० १ व० १४, १५] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १९ सू० १२८

कृत्वा यदस्य तविंषीषु पृथक्तेऽग्रेरवेण मरुतां न भोज्येऽपिराय न भोज्या ।

स हि ष्मा दानमिन्धति वसूनां च मज्मना ।

स नखासते दुरितादभिहुतः शंसादघादभिहुतः ॥ ५ ॥ १४ ॥

विश्वो विहाया अरतिर्वसुर्दधे हस्ते दक्षिणे तरणिर्न शिश्रथच्छ्रवस्या न
शिश्रथत् । विश्वस्मा इदिषुध्यते देवत्रा हव्यमोहिषे ।

विश्वस्मा इत्सुकृते चारंमृण्वत्यग्निर्द्वारा व्यृण्वति ॥ ६ ॥

स मानुषे धृजने शन्तंभो हितोऽग्निर्यज्ञेषु जेन्यो न विस्पतिः प्रियो यज्ञेषु
विस्पतिः । स हव्या मानुषाणामिळा कृतानि पत्यते ।

स नखासते वरुणस्य धूतंमहो देवस्य धूतः ॥ ७ ॥

कृत्वा । यत् । अस्य । तविंषीषु । पृथक्ते । अग्रेः । अवेन । मरुतां । न । भोज्या ।
इपिरायं । न । भोज्या ॥ सः । हि । स्म । दानं । इन्धति । वसूनां । च । मज्मना ।
सः । नः । नासते । दुःऽइतात् । अभिऽहुतः । शंसात् । अघात् । अभिऽहुतः ॥ ५ ॥ १४ ॥
विश्वः । विहायाः । अरतिः । वसुः । दधे । हस्ते । दक्षिणे । तरणिः । न ।
शिश्रथत् । श्रवस्या । न । शिश्रथत् ॥ विश्वस्मै । इत् । इषुध्यते । देवत्रा । हव्यं ।
आ । ऊहिषे । विश्वस्मै । इत् । सुऽकृते । चारं । ऋण्वति । अग्निः । द्वारा । पि ।
ऋण्वति ॥ ६ ॥ सः । मानुषे । धृजने । शंस्तंभः । हितः । अग्निः । यज्ञेषु । जेन्यः ।
न । विस्पतिः । प्रियः । यज्ञेषु । विस्पतिः ॥ सः । हव्या । मानुषाणां । इळा । कृतानि ।
पत्यते । सः । नः । नासते । वरुणस्य । धूतः । महः । देवस्य । धूतः ॥ ७ ॥

अष्ट० २ अध्या० १ व० १६, १६] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १९ सू० ११

अग्निं होतारमीळते वसुधितिं प्रियं चेतिष्ठमरतिं न्येरिरे हव्यबाहं न्येरिरे
विश्वायुं विश्ववेदसं होतारं यजतं कविम् ।

देवासो रण्वमवसे वसुयवो गीर्भी रण्वं वसुयवः ॥ ८ ॥ १५ ॥

॥ १२९ ॥ ऋषिः—पत्न्येषः । देवता—इन्द्र । छन्दः—अत्यष्टिः ॥

॥ १२९ ॥ यं त्वं रथमिन्द्र मेधसांतयेऽपाका सन्तमिपिर प्रजयं
प्रानवय नयसि । सद्यश्चित्तमभिष्टये करो वशश्च वाजिनम् ।

सास्माकमनवय तूतुजान वेधसांमिमां वाचं न वेधसां ॥ १ ॥

स श्रुधि यः स्मा पृतनासु कामुं चिदक्षाय्यं इन्द्र भरंहूतये नृभिरसि
प्रतूर्तये नृभिः । यः शूरैः स्वः सनिता यो विप्रैर्वाजं तंता ।

तमीशानासं इरधन्त वाजिनं पृक्षमत्यं न वाजिनम् ॥ २ ॥

अग्निं । होतारं । ईळते । वसुधितिं । प्रियं । चेतिष्ठं । अरतिं । नि । एरिरे
हव्यबाहं । नि । एरिरे ॥ विश्वऽआयुं । विश्ववेदसं । होतारं । यजतं । कविं
देवासः । रण्वं । अवसे । वसुऽयवः । गीऽभिः । रण्वं । वसुऽयवः ॥ ८ ॥ १५ ॥

यं । त्वं । रथं । इन्द्र । मेधऽसांतये । अपाका । संतं । इपिर । प्रजनयसि । प्र
प्रानवय । नयसि ॥ सद्यः । चित् । तं । अभिष्टये । करो । वशः । च । वाजिनं
तः । अस्माकं । अनवय । तूतुजान । वेधसां । इमां । वाचं । न । वेधसां ॥ १ ॥
यः । श्रुधि । यः । स्मा । पृतनासु । कामुं । चित् । दक्षाय्यः । इन्द्र । भरंहूतये ।
नृभिः । असि । प्रतूर्तये । नृभिः ॥ यः । शूरैः । स्वः । सनिता । यः ।
विप्रैः । वाजं । तंता । तं । ईशानासः । इरधन्त । वाजिनं । पृक्षं । अत्यं । न ।
वाजिनं ॥ २ ॥

मष्ट० २ अध्या० १ व० १६] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १९ सू० १२९

इ॒स्मो हि ष्मा॒ वृष॑णं॒ पि॒न्व॑सि॒ त्वचं॑ कं वि॒द्यावी॒रर॑हं॒ शूर॒ मर्त्यं॑ परि॒वृ॒णक्षि॑
मर्त्य॑म् । इन्द्रो॒त तुभ्यं॑ तद्दि॒वे तद्गु॒द्राय॑ स्वयं॒शसे ।
मि॒त्राय॑ वोचं॒ वरु॑णाय स॒प्रथः॑ सु॒मृ॒च्छीका॑यं स॒प्रथः॑ ॥ ३ ॥
अ॒स्माकं॑ व इन्द्रं॒ सु॒श्र॑मसी॒ष्टये॑ सखा॒यं वि॒श्वायुं॑ प्रा॒सहं॑ यु॒जं वा॒जेषु॑ प्रा॒सहं॑
यु॒जम् । अ॒स्माकं॑ ब्र॒ह्मो॒तये॒ष्वा पृ॒त्सु॒षु का॒सु चि॒त् ।
न॒हि त्वा॒ शत्रुः॑ स्त॒रते॑ स्तृ॒णोपि॑ यं वि॒श्वं शत्रुं॑ स्तृ॒णोपि॑ यम् ॥ ४ ॥
नि पू॒न॒माति॑म॒तिं क॑य॒स्य चि॒त्तेजि॑ष्ठाभि॒रर॑णिभि॒र्नाति॑भि॒रु॒ग्राभि॑रु॒ग्रोति॑भिः ।
नेपि॑ णो॒ यथा॑ पु॒राने॑नाः शूर॒ मन्य॑से ।
वि॒श्वानि॑ पु॒रोर॑पं प॒पिं व॒हि॒रा॒सा व॒हि॒र्नो अ॒च्छ ॥ ५ ॥ १६ ॥

इ॒स्मः । हि । स्म । वृष॑णं । पि॒न्व॑सि । त्वचं॑ । कं । चि॒त् । या॒वीः । अ॒र॒हं । शूर॒ ।
मर्त्यं॑ । परि॒वृ॒णक्षि॑ । मर्त्यं॑ ॥ इन्द्रं॑ । उ॒त । तुभ्यं॑ । तत् । दि॒वे । तत् । गु॒द्राय॑ ।
स्वयं॒शसे । मि॒त्राय॑ । वोचं॑ । वरु॑णाय । स॒प्रथः॑ । सु॒मृ॒च्छीका॑यं । स॒प्रथः॑ ॥ ३ ॥
अ॒स्माकं॑ । वः । इन्द्रं॑ । उ॒श्र॑म॒सि । इ॒ष्टये॑ । सखा॒यं । वि॒श्व॒आयुं॑ । प्रा॒सहं॑ । यु॒जं ।
वा॒जेषु॑ । प्रा॒सहं॑ । यु॒जं ॥ अ॒स्माकं॑ । ब्र॒ह्मं । उ॒तये॑ । अ॒व । पृ॒त्सु॒षु । का॒सु । चि॒त् । न॒हि । त्वा॒ ।
शत्रुः॑ । स्त॒रते॑ । स्तृ॒णोपि॑ । यं । वि॒श्वं । शत्रुं॑ । स्तृ॒णोपि॑ । यं ॥ ४ ॥ नि । घृ । न॒म ।
अ॒ति॒म॒तिं । क॑य॒स्य । चि॒त् । तेजि॑ष्ठाभिः । अ॒र॒णि॒भिः । न । उ॒ति॒भिः । उ॒ग्राभिः॑ ।
उ॒ग्र । उ॒ति॒भिः ॥ नेपि॑ । नः । यथा॑ । पु॒रा । अ॒ने॒नाः । शूर॒ । मन्य॑से । वि॒श्वानि॑ ।
पु॒रोः । अप॑ । प॒पिं । व॒हि॒ः । आ॒सा । व॒हि॒ः । नः । अ॒च्छ ॥ ५ ॥ १६ ॥

अष्ट० २ अध्या० १ व० १७] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १९ सू० १२९

प्र तद्वोचैयं भव्यायेन्दवे हव्यो न य इषवान्मन्म रेजति रक्षोहा मन्म रेजति ।
स्वयं सो अस्मदा निदो वधैरजेत दुर्मतिम् ।

अवं अवेदघशंसोऽवतरनवं क्षुद्रमिव सवेत् ॥ ६ ॥

वनेम तद्वोत्रया चितन्त्या वनेम रयिं रयिवः सुवीर्यं रण्वं सन्तं सुवीर्यम् ।
दुर्मन्मानं सुमन्तुभिरेमिषा पृचीमहि ।

आ सत्याभिरिन्द्रं शुम्नहृतिभिर्यजत्रं शुम्नहृतिभिः ॥ ७ ॥

प्रपां वो अस्मे स्वयंशोभिस्ती परिचर्गं इन्द्रो दुर्मतीनां दरीमन्दुर्मतीनाम् ।
स्वयं सा रिपयध्ये या न उपेये अत्रैः ।

हृतेमसन्न वक्षति क्षिता जूर्णिनं वक्षति ॥ ८ ॥

प्र । तत् । वोचैयं । भव्याय । इन्दवे । हव्यः । न । यः । इषवान् । मन्म । रेजति ।
रक्षः । हा । मन्म । रेजति ॥ स्वयं । सो । अस्मन् । आ । निदः । वधैः । अजेत ।
दुःस्मति । अवं । सवेत् । अघशंसः । अवतरं । अवं । क्षुद्रमिव । सवेत् ॥ ६ ॥
वनेम । तत् । वोत्रया । चितन्त्या । वनेम । रयिं । रयिवः । सुवीर्यं । रण्वं । सन्तं ।
सुवीर्यम् ॥ दुःस्मन्मानं । सुमन्तुभिः । आ । इ । इषा । पृचीमहि । आ । सत्याभिः ।
इन्द्रं । शुम्नहृतिभिः । यजत्रं । शुम्नहृतिभिः ॥ ७ ॥ प्रपां । वो । अस्मे इति ।
स्वयंशोभिः । उती । परिचर्गं । इन्द्रः । दुःस्मतीनां । दरीमन् । दुःस्मतीनां ॥ स्वयं ।
सा । रिपयध्ये । या । नः । उपेये । अत्रैः । हता । इ । असन् । न । वक्षति ।
क्षिता । जूर्णिनः । न । वक्षति ॥ ८ ॥

अष्ट० २ अध्या० १ व० १७] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १९ सू० १२९

त्वं न इन्द्र रा॒या परी॑ण॒स्ता या॒हि प॒थाँ अ॒ने॒हसा॑ पु॒रो बा॑ह्य॒रक्ष॑सा ।

स॒च॒स्व नः॑ प॒राक॑ आ स॒च॒स्वास्त॑मी॒क आ ।

पा॒हि नो॑ दू॒रादा॒राद॒भिष्टि॑भिः सदा॑ पा॒ह्यभिष्टि॑भिः ॥ ९ ॥

त्वं न इन्द्र रा॒या त॒रु॒पसो॒ग्रं चि॑त्त्वा म॒हि॒मा संक्ष॑द॒र्वसे॑ म॒हे मि॒त्रं ना॒वसे॑ ।

ओजि॑ष्ठ॒ ब्रात॑र॒बि॒न्ता रथं॑ कं चि॒दम॑र्त्य ।

अ॒न्यम॑स्म॒द्रि॒रि॒पेः कं चि॑द॒द्रि॒वो रि॑रि॒क्षन्तं॑ चि॒द॒द्रि॒वः ॥ १० ॥

पा॒हि न इन्द्र सु॒ष्टुत॑ स्नि॒धोऽव॑या॒ता स॒दमि॑हु॒र्मती॒नां दे॒वः स॒न्दु॑र्म॒तीना॑म् ।

ह॒न्ता पा॒पस्य॑ र॒क्षसं॑ ब्रा॒ता वि॒प्रस्य॑ मा॒वतः॑ ।

अ॒था हि॒ त्वा ज॒नि॒ता जी॒र्जन॑द॒सो र॒क्षो॒हणं॑ त्वा जी॒र्जन॑द॒सो ॥ ११ ॥ १७ ॥

त्वं । नः । इन्द्र । रा॒या । परी॑ण॒स्ता । या॒हि । प॒था । अ॒ने॒हसा॑ । पु॒रो । या॒हि । अ॒र॒क्ष॑सा ॥ स॒च॒स्व । नः । प॒रा॒के । आ । स॒च॒स्व । अ॒स्तं॒र्द्ध॒के । आ । पा॒हि । नः । दू॒रात् । आ॒रात् । अ॒भिष्टि॑भिः । सदा॑ । पा॒हि । अ॒भिष्टि॑भिः ॥ ९ ॥ त्वं । नः । इन्द्र । रा॒या । त॒रु॒पसा॑ । उ॒ग्रं । चि॒त् । त्वा । म॒हि॒मा । स॒क्षत् । अ॒वसे॑ । म॒हे । मि॒त्रं । न । अ॒वसे॑ ॥ ओजि॑ष्ठ । ब्रातः । अ॒बि॒न्त॒रि॒तिं । रथं॑ । कं । चि॒त् । अ॒म॒र्त्य । अ॒न्यं । अ॒स्मत् । रि॒रि॒पेः । कं । चि॒त् । अ॒द्रि॒ज्वः । रि॒रि॒क्षन्तं॑ । चि॒त् । अ॒द्रि॒ज्वः ॥ १० ॥ पा॒हि । नः । इन्द्र । सु॒ष्टुत्त॑ । स्नि॒धः । अ॒व॒ज्या॒ता । स॒दं । इत् । दुः॒ऽम॒ती॒नां । दे॒वः । स॒न् । दुः॒ऽम॒ती॒नां ॥ ह॒न्ता । पा॒पस्य॑ । र॒क्षसं॑ । ब्रा॒ता । वि॒प्रस्य॑ । मा॒वतः॑ । अ॒थ । हि । त्वा । ज॒नि॒ता । जी॒र्जन॑त् । व॒सो इति॑ । र॒क्षः॒ऽह॒नं । त्वा । जी॒र्जन॑त् । व॒सो इति॑ ॥ ११ ॥ १७ ॥

॥ १३० ॥ ऋयिः-परुच्छेयः । देवता-इन्द्रः । छन्दः-अत्यष्टिः ॥

॥१३०॥ ए॒न्द्रं या॒ह्युप॑ नः परा॒वतो॑ ना॒धुम॑च्छां वि॒दधा॑नीव॒ सत्प॑ति॒-
रस्तं॑ राजे॒व सत्प॑तिः । ह॒वाम॑हे त्वा व॒यं प्र॑य॒स्वन्तः सु॒ते स॒र्चा ।
पु॒त्रासो॑ न पि॒तरं॑ वाज॒ंसात॑ये मंहि॒ष्टं वाज॑ंसातये ॥ १ ॥
पि॒वा सोम॑मिन्द्र सु॒वान॑मद्रि॒भिः को॒शेन॑ सि॒क्तम॑व॒तं न व॑संगस्तातृ॒पा॒णो
न व॑संगः । मदा॑य ह॒र्यता॑य॒ ते तु॒विष्ट॑माय॒ धाय॑से ।
आ त्वा॑ यच्छन्तु ह॒रितो॑ न सूर्य॑महा वि॒श्वेव॑ सूर्यम् ॥ २ ॥
अ॒विन्द॑द्दिवो नि॒हितं॑ गुहा॒ निधि॑ वे॒र्णे गर्भं॑ परि॒र्वीत॑म॒श्मन्य॑नन्ते अ॒न्तर॑श्मनि ।
घृ॒जं व॒ज्री ग॒वामि॑व॒ सिपा॑ंस॒न्नङ्गि॑रस्तमः ।
अ॒पावृ॑णो॒दिप॑ इन्द्रः परी॒वृता॑ द्वा॒र इ॒पः परी॑वृताः ॥ ३ ॥

आ । इन्द्र । याहि । उपे । नः । परावतः । न । अयं । अच्छ । विदधानि
इव । सत्पतिः । अस्तं । राजा इव । सत्पतिः ॥ हवामहे । त्वा । वयं । प्रयस्वतः
सुते । सर्चा । पुत्रासः । न । पितरं । वाजंसातये । मंहिष्टं । वाजंसातये ॥ १ ॥
पिब । सोमं । इन्द्र । सुवानं । अद्रिभिः । कोशेन । सिक्तं । अवतं । न । वसंगः
तृपाणः । न । वसंगः ॥ मदाय । हर्यताय । ते । तुविष्टमाय । धायसे । आ
त्वा । यच्छन्तु । हरितः । न । सूर्य । अहो । विश्वे इव । सूर्य ॥ २ ॥ अविन्द
दिवः । निहितं । गुहा । निधि । वे । न । गर्भ । परिर्वीतं । अश्मनि । अन्तं
अन्तः । अश्मनि ॥ घृजं । वज्री । गवामिव । सिपांसन् । अंगिरस्तमः । अपं
अवृणोत् । इपः । इन्द्रः । परीवृताः । द्वारः । इपः । परीवृताः ॥ ३ ॥

अष्ट० २ अध्या० १ व० १८, १९] ऋग्वेदः [षण्ठ० १ अनु० १९ सू० ११०

दा॒ह॒हा॒णो व॒ज्र॒भिन्द्रो ग॒र्भ॒स्त्योः क्ष॒त्रैव ति॒ग्मम॒स॒नाय॒ सं श्य॑द॒हि॒ह॒त्पा॒य॒ सं
श्य॑त् । सं॒वि॒व्या॒न ओज॑सा श॒र्वो॒भि॒रिन्द्र॒ म॒ज्मना॑ ।

तष्टे॑व वृ॒क्षं व॒निनो॒ नि वृ॒थ्सि॒ पर॒श्वेव॒ नि वृ॒थ्सि॒ ॥ ४ ॥

त्वं वृ॒था न॒र्य इन्द्र॒ स॒र्त॒वेऽच्छा॑ स॒मु॒द्रम॑सृजो रथौ॑ इ॒व वा॒ज॒य॒तो रथौ॑ इ॒व ।
इ॒त ऊ॒तीर॑यु॒जत॒ समान॑मर्थम॒क्षित॑म् ।

धे॒नूरि॑व म॒न॒वे वि॒श्वदो॑हसो ज॒नाय॑ वि॒श्वदो॑हसः ॥ ५ ॥ १८ ॥

इ॒मां ते॒ वाचं॑ वसू॒यन्त॑ आ॒यवो॒ रथं॑ न धी॒रः स्व॒पा अ॒त॒क्षि॒षुः सु॒न्नाय॑
त्वा॒म॒त॒क्षि॒षुः । शु॒भ॒न्तो जे॒न्यं यथा॑ वा॒जेषु॑ वि॒प्र वा॒जिनं॑ ।

अ॒त्य॒मि॒व श॒र्वसे॑ सा॒तये॒ धना॑ वि॒श्वा धना॑नि सा॒तये॑ ॥ ६ ॥

दा॒ह॒हा॒णः । व॒ज्रं । इन्द्रः । ग॒र्भ॒स्त्योः । क्ष॒त्रै॒व । ति॒ग्मं । अ॒स॒नाय॑ । सं । श्य॑त् ।

अ॒हि॒ह॒त्पा॒य॒ । सं । श्य॑त् ॥ सं॒वि॒व्या॒नः । ओज॑सा । श॒र्वः॒भिः । इन्द्रः । म॒ज्मना॑ ।

तष्टे॑व । वृ॒क्षं । व॒निनः॑ । नि । वृ॒थ्सि॒ । पर॒श्वे॒व । नि । वृ॒थ्सि॒ ॥ ४ ॥

त्वं । वृ॒था । न॒र्यः । इन्द्रः । स॒र्त॒वे । अ॒च्छा॑ । स॒मु॒द्रं । अ॒सृजः॑ । रथौ॑ इ॒व । वा॒ज॒य॒तः ।

रथौ॑ इ॒व ॥ इ॒तः । ऊ॒तीः । अ॒यु॒जत॑ । स॒मानं॑ । अर्थः । अ॒क्षितं॑ । धे॒नूः॒इ॒व । म॒न॒वे ।

वि॒श्वदो॑हसः । ज॒नाय॑ । वि॒श्वदो॑हसः ॥ ५ ॥ १८ ॥ इ॒मां । ते॒ । वाचं॑ । वसू॒यन्तः॑ ।

आ॒यवः॑ । रथं॑ । न । धी॒रः । सु॒अ॒पाः । अ॒त॒क्षि॒षुः । सु॒न्नाय॑ । त्वां । अ॒त॒क्षि॒षुः ॥

शु॒भ॒न्तः । जे॒न्यं । यथा॑ । वा॒जेषु॑ । वि॒प्र । वा॒जिनं॑ । अ॒त्य॒मि॒व । श॒र्वसे॑ । सा॒तये॑ ।

धना॑ । वि॒श्वा । धना॑नि । सा॒तये॑ ॥ ६ ॥

अष्ट० २ अध्या० १ व० १९] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १९ सू० ११०

भिनत्पुरो नवतिमिन्द्र पूरवे दिवोदासाय महि दाशुपे नृतो वज्रेण दाशुपे
नृतो । अतिथिगवाय शम्बरं गिरेश्वरो अवाभरत् ।
महो धनानि दयमान ओजंसा विश्वा धनान्योजंसा ॥ ७ ॥
इन्द्रः समन्सु यजमानमार्यं प्राचद्विश्वेषु शतभूतिराजिषु स्वर्मीळहेष्वाजिषु ।
मनवे शासद्व्रतान्त्वचं कृष्णामरन्धयत् ।
दक्षन्न विश्वं ततृपाणमोपति न्यर्शस्तानमोपति ॥ ८ ॥
सूरश्चक्रं प्र वृहज्जात ओजंसा प्रपित्वे वाचंनरुणो मुपायतीशान आ
मुपायति । उशना यत्परावतोऽजंगदूतये कवे ।
सुम्नानि विश्वा मनुषेव तुर्वणिरहा विश्वेव तुर्वणिः ॥ ९ ॥
स नो नव्येभिर्वृषक्रमश्नुयैः पुरा दत्तः पायुभिः पाहि शर्मैः ।
दिवोदासेभिरिन्द्र स्तवानो बावृधीथा अहोभिरिव द्यौः ॥ १० ॥ ११ ॥

भिनत् । पुरः । नवति । इन्द्र । पूरवे । दिवः । द्वासाय । महि । दाशुपे । नृतो इति ।
वज्रेण । दाशुपे । नृतो इति ॥ अतिथिगवाय । शम्बरं । गिरेः । अवा । अभरत् ।
महः । धनानि । दयमानः । ओजंसा । विश्वा । धनानि । ओजंसा ॥ ७ ॥
इन्द्रः । समन्सु । यजमानं । आर्यं । प्र । प्रायत् । विश्वेषु । शतं । भूतिः । आजिषु ।
स्वः । ऋषीण्येषु । आजिषु ॥ मनवे । शासत् । अत्रतान् । त्वचं । कृष्णा । अरन्धयत् ।
धनान् । न । विश्वं । ततृपाणं । ओपति । नि । अर्शस्तानं । ओपति ॥ ८ ॥
सूरः । चक्रं । प्र । वृहत् । जातः । ओजंसा । प्रपित्वे । वाचं । नरुणः । मुपायति ।
इशानः । आ । मुपायति ॥ उशना । मन् । परावतः । अजंगन् । ऊतये । कवे ।
सुम्नानि । विश्वा । मनुषेव । तुर्वणिः । जहा । विश्वा । तुर्वणिः ॥ ९ ॥
सः । नः । नव्येभिः । वृषक्रमन् । अश्नुयैः । पुरा । दत्तरिति दत्तः । पायुभिः । पाहि
शर्मैः । दिवः । द्वासेभिः । इन्द्र । स्तवानः । बावृधीथाः । अहोभिः । द्यौः ॥ १० ॥ ११ ॥

अष्ट० २ अध्या० १ व० २०] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १९ सू० १३१

॥ १३१ ॥ ऋषिः-परुच्छेपः । देवता-इन्द्रः । छन्दः-अत्यष्टिः ॥

॥ १३१ ॥ इन्द्राय हि धौरसुरो अनन्त्रतेन्द्राय नही पृथिवी वरीम-
भिर्द्युम्रसाता वरीमभिः । इन्द्रं विश्वे सजोपसो देवासां दधिरे पुरः ।
इन्द्राय विश्वा सर्वनानि मानुषा रातानि सन्तु मानुषा ॥ १ ॥
विश्वेषु हि त्वा सर्वनेषु तुज्जते समानमेकं वृषमग्नयवः पृथक् स्वः सनिप्ययः
पृथक् । तं त्वा नावं न पर्पणि शुपस्य धुरि धीमहि ।
इन्द्रं न यज्ञैश्चितयन्त आयवः स्तोमैभिरिन्द्रमायवः ॥ २ ॥
वि त्वा ततस्ते मिथुना अवस्यचो व्रजस्य साता गव्यस्य निःसृजः सक्षन्त
इन्द्र निःसृजः । यद्गव्यन्ता द्वा जना स्वर्यन्ता समूहसि ।
आपिष्करिर्ऋषणं सचाभुवं वज्रमिन्द्र सचाभुर्वम् ॥ ३ ॥

इन्द्राय । हि । धौः । असुरः । अनन्त्रत । इन्द्राय । मही । पृथिवी । वरीमभिः ।
द्युम्रसाता । वरीमभिः ॥ इन्द्रं । विश्वे । सजोपसः । देवासाः । दधिरे । पुरः ।
इन्द्राय । विश्वा । सर्वनानि । मानुषा । रातानि । सन्तु । मानुषा ॥ १ ॥
विश्वेषु । हि । त्वा । सर्वनेषु । तुज्जते । समानं । एकं । वृषमग्नयवः । पृथक् ।
स्वर्यरिति स्वः । सनिप्ययः । पृथक् ॥ तं । त्वा । नावं । न । पर्पणि । शुपस्य ।
धुरि । धीमहि । इन्द्रं । न । यज्ञैः । चितयन्तः । आयवः । स्तोमैभिः । इन्द्रं । आयवः ॥ २ ॥
वि । त्वा । ततस्ते । मिथुनाः । अवस्यचः । व्रजस्य । साता । गव्यस्य । निःसृजः ।
सक्षन्तः । इन्द्र । निःसृजः ॥ यत् । गव्यन्ता । द्वा । जना । स्वः । चन्ता । समूहसि ।
आविः । करिंकर । ऋषणं । सचाभुर्वं । वज्रं । इन्द्र । सचाभुर्वं ॥ ३ ॥

वेदुष्टे अस्य वीर्यस्य पूरवः पुरो यदिन्द्र शारदीरवातिरः सासहानो अवातिरः ।
गासस्तमिन्द्र मर्त्यमयंज्युं शवसस्पते ।

महीममुष्णाः पृथिवीमिमा अपो मन्दसान इमा अपः ॥ ४ ॥

आदित्तै अस्य वीर्यस्य चर्किरन्मदैषु वृषन्नुशिजो यदाविथ सखीयतो यदाविथ ।
चकथे कारमेभ्यः पृतनासु प्रवन्तवे ।

ते अन्यामन्या नयं सनिष्णत श्रवस्यन्तः सनिष्णत ॥ ५ ॥

उतो नो अस्या उपसो जुपेत हार्कस्य बोधि हविषो हवीमभिः स्वर्षाता
हवीमभिः । यदिन्द्र हन्तवे मृधो वृषा वज्रि चिकेतसि ।

आ मे अस्य वेधसो नवीयसो मन्म श्रुधि नवीयसः ॥ ६ ॥

त्वं तमिन्द्र वावृधानो अस्मयुरमित्रयन्तं तुविजात मर्त्यं वज्रेण शूर मर्त्यम् ।
जहि यो नो अघायति शृणुष्व सुश्रवस्तमः ।

रिष्टं न यामन्नपं भृतु दुर्मतिर्विश्वापं भृतु दुर्मतिः ॥ ७ ॥ २० ॥

विदुः । ते । अस्य । वीर्यस्य । पूरवः । पुरः । यत् । इन्द्र । शारदीः । अवऽअतिरः ।
ससहानः । अवऽअतिरः ॥ शासः । तं । इन्द्र । मर्त्यं । अयंज्युं । शवसः । पते । मही ।
अमुष्णाः । पृथिवी । इमाः । अपः । मन्दसानः । इमाः । अपः ॥ ४ ॥ आत् । इत् ।
ते । अस्य । वीर्यस्य । चर्किरन् । मदैषु । वृषन् । उशिजः । यत् । आविथ ।
सखीऽपतः । यत् । आविथ ॥ चकथे । कारं । एभ्यः । पृतनासु । प्रवन्तवे । ते ।
अन्याऽअन्या । नयं । सनिष्णत । श्रवस्यन्तः । सनिष्णत ॥ ५ ॥ उतो इति । नः ।
अस्याः । उपसः । जुपेत । हि । अर्कस्य । बोधि । हविषः । हवीमऽभिः । स्वऽसाता ।
हवीमऽभिः ॥ यत् । इन्द्र । हन्तवे । मृधः । वृषा । वज्रिन् । चिकेतसि । आ । मे ।
अस्य । वेधसः । नवीयसः । मन्म । श्रुधि । नवीयसः ॥ ६ ॥ त्वं । तं । इन्द्र ।
वावृधानः । अस्मऽयुः । मित्रऽयन्तं । तुविऽजात । मर्त्यं । वज्रेण । शूर । मर्त्यं ॥
जहि । यः । नः । अघऽयति । शृणुष्व । सुश्रवऽस्तमः । रिष्टं । न । यामन् । अपः ।
भृतु । दुऽमतिः । विश्वा । अपः । भृतु । दुऽमतिः ॥ ७ ॥ २० ॥

अष्ट० २ अध्या० १ व० २१] ऋग्वेदः [षण्ड० १ अनु० १९ सू० १३२

॥ १३२ ॥ ऋषिः-मधुच्छेपः । देवता-इन्द्रः । छन्दः-अत्यष्टिः ॥

॥ १३२ ॥ त्वया वयं मधुवन्धून् धनं इन्द्रस्त्वोताः सासह्याम वृतन्यतो
 वनुयाम वनुष्यतः । नेदिष्ठे अस्मिन्नहन्यधि वोचा नु सुन्वते ।
 अस्मिन्यज्ञे वि चयेमा भरं कृतं वाजयन्तो भरं कृतं ॥ १ ॥
 स्वज्ञेवे भरं आपस्य वक्मन्युपयुधः स्वस्मिन्नञ्जसि काणस्य स्वस्मिन्नञ्जसि ।
 अहन्निद्रो यथा विदे शीर्ष्णाशीर्ष्णापवाच्यः ।
 अस्मन्ना ते सध्वक् सन्तु रातयो भद्रा भद्रस्य रातयः ॥ २ ॥
 नत्तु प्रयः प्रत्नथा ते शुशुकनं यस्मिन्न्यज्ञे वारमकुण्वत क्षयंमृतस्य वारंसि
 क्षयम् । वि तद्रोचेरधं द्वितान्तः पश्यन्ति रश्मिभिः ।
 स घा विदे भन्विन्द्रो गवेषणो बन्धुक्षिद्रयो गवेषणः ॥ ३ ॥

त्वया । वयं । मधुवन् । धून् । धनं । इन्द्रस्त्वाऽऽताः । सासह्याम । वृतन्यतः ।
 वनुयाम । वनुष्यतः ॥ नेदिष्ठे । अस्मिन् । अहनि । अधि । वोच । नु । सुन्वते ।
 अस्मिन् । यज्ञे । वि । चयेम । भरं । कृतं । वाजयन्तः । भरं । कृतं ॥ १ ॥
 स्वज्ञेवे । भरं । आपस्यं । वक्मनि । उपयुधः । स्वस्मिन् । अञ्जसि । काणस्यं ।
 वस्मिन् । अञ्जसि ॥ अहन् । इन्द्रः । यथा । विदे । शीर्ष्णाशीर्ष्णा । उपवाच्यः ।
 अस्मन्ना । ते । सध्वक् । सन्तु । रातयः । भद्राः । भद्रस्यं । रातयः ॥ २ ॥
 नत्तु । तु । प्रयः । प्रत्नथा । ते । शुशुकनं । यस्मिन् । यज्ञे । वारं । अकुण्वत ।
 क्षयं । क्षतस्यं । वाः । असि । क्षयं ॥ वि । तत् । रोचेः । अधं । द्विता । अन्तरिति ।
 पश्यन्ति । रश्मिभिः । सः । घा । विदे । अनु । इन्द्रः । गोऽपेषणः । बन्धुक्षिद्र्यः ।
 गोऽपेषणः ॥ ३ ॥

मण्ड० २. अध्या० १. व० २१] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १९ सू० १३२

नृ॒ इत्या॒ ते॒ पूर्व॑धा॒ च प्र॒वाच्यं॒ यदङ्गि॑रो॒भ्योऽवृ॑णो॒रपं॒ व्रजाम॑न्द्र॒ शिक्ष॑न्नपं
व्रज॑म् । ऐ॒भ्यः॒ समा॑न्या दि॒शास्म॑भ्यं जे॒पि योत्ति॑स च ।

सु॒न्वद्भ्यो॑ रन्ध॒या कं चिद॑व्र॒तं हृ॒णाय॑न्तं चिद॑व्र॒तम् ॥ ४ ॥

सं ग॒ज॒नान् क्र॑तु॒भिः शूरं॑ ई॒क्षय॑न् ह॒ते तं॑रु॒पन्त॑ श्रव॒स्यवः॑ प्र य॒क्षन्त॑
श्रव॒स्यवः॑ । तस्मा॑ आ॒युः प्र॒जाव॑दि॒द्वार्धे अ॑र्च॒न्त्योर्ज॑सा ।

इन्द्रं॑ ओ॒क्यं दि॒धिप॑न्त॒ धीत॑यो॒ देवाँ॑ अ॒च्छा न॒ धीत॑र्यः ॥ ५ ॥

यु॒वं तमि॑न्द्रा॒पर्व॑ता॒ पुरो॑यु॒धा यो नः॑ पृ॒त॒न्याद॑प॒ तन्त॑मि॒द्धं व॒ज्रेण॑ तन्त॑-
मि॒द्धं तम् । दू॒रे च॒त्ताय॑ छ॒न्त्सद्ग॑ह॒नं यदि॑न॒क्षत् ।

अ॒स्माकं॑ श॒त्रून्परि॑ शूर॒ विश्व॑तो॒ द॒र्मा द॑र्पी॒ष्ट वि॒श्वतः॑ ॥ ६ ॥ २१ ॥

तु । इत्या । ते । पूर्व॑धा । च । प्र॒वाच्यं । यत् । अङ्गि॑रोऽभ्यः । अवृ॑णोः । अपं ।
व्रजं । ई॒न्द्रं । शिक्ष॑न् । अपं । व्रजं ॥ आ । ऐ॒भ्यः । समा॑न्या । दि॒शा । अ॒स्मभ्यं॑ ।
जे॒पि । योत्ति॑स । च । सु॒न्वत्भ्यः॑ । रन्ध॒या । कं । चि॒त् । अ॒व्र॒तं । हृ॒णाय॑न्तं । पि॒त् ।
अ॒व्र॒तं ॥ ४ ॥ सं । यत् । ज॒नान् । क्र॑तु॒भिः । शूरः॑ । ई॒क्षय॑त् । घ॒ने । हि॒ते ।
तं॑रु॒पन्त॑ । श्रव॒स्यवः॑ । प्र । य॒क्षन्त॑ । श्रव॒स्यवः॑ ॥ तस्मा॑ । आ॒युः । प्र॒जाव॑त् । इत् । वा॒र्धे ।
अ॒र्च॒न्ति । ओ॒र्ज॑सा । ई॒न्द्रं । ओ॒क्यं । दि॒धिप॑न्त॒ । धी॒त॒र्यः । दे॒वान् । अ॒च्छा । न ।
धी॒त॒र्यः ॥ ५ ॥ यु॒वं । तं । इन्द्रा॑पर्व॒ता । पुरो॑ऽयु॒धा । यः । नः॑ । पृ॒त॒न्यात् । अपं ।
तं॑ज॒त् । इत् । ह॒तं । व॒ज्रेण॑ । तं॑ज॒त् । इत् । ह॒तं ॥ दू॒रे । च॒त्ताय॑ । छ॒न्त्सद् । ग॒ह॒नं ।
पत् । इ॒न॒क्षत् । अ॒स्माकं॑ । श॒त्रून् । परि॑ । शूर॒ । वि॒श्वतः॑ । द॒र्मा । द॑र्पी॒ष्ट । वि॒श्वतः॑ ॥ ६ ॥

अष्ट० २ अध्या० १ व० २२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १९ सू० १३४

॥ १३३ ॥ ऋषिः—परुच्छेप । देवता—इन्द्रः । छन्दः—त्रिष्टुप् ॥

॥ १३३ ॥ उ॒भे पु॒नामि॒ रोद॑सी ऋ॒तेन॑ द्रुहो॑ द॒हामि॒ सं म॒हीर॑नि॒न्द्राः ।

अ॒भि॒व्लग्न्य॒ यत्र॑ ह॒ता अ॒मित्रा॑ वैल॒स्थानं॑ परिं तृ॒ब्हा अ॒शेर॑न् ॥ १ ॥

अ॒भि॒व्लग्न्या॑ चिद॒द्रिचः॑ शी॒र्षा या॑तु॒मती॑नाम् ।

छि॒न्धि ब॑टू॒रिणां॑ प॒दा म॒हाव॑टू॒रिणा॑ प॒दा ॥ २ ॥

अ॒वा॒सां म॒घव॑न् जहि॒ शर्षो॑ या॒तु॒मती॑नाम् ।

वैल॒स्थान॒के अ॒र्मके॑ म॒हाव॑ल॒स्थे अ॒र्मके॑ ॥ ३ ॥

या॒सां ति॒न्नः प॑ञ्चा॒शतो॑ऽभि॒व्लङ्गै॑र॒पाव॑पः ।

तत्सु॑ ते॒ मना॑यति त॒त्तत्सु॑ ते॒ मना॑यति ॥ ४ ॥

पि॒शङ्ग॑भृष्टि॒ममृ॑णं पि॒शाचि॑मिन्द्र॒ संमृ॑ण ।

सर्वे॑ र॒क्षो नि॑ ब॒र्हय॑ ॥ ५ ॥

उ॒भे इति॑ । पु॒नामि॑ । रोद॑सी इति॑ । ऋ॒तेन॑ । द्रुहो॑ । द॒हामि॑ । सं । म॒हीः । अ॒नि॒न्द्राः ।

अ॒भि॒व्लग्न्यं॑ । यत्र॑ । ह॒ताः । अ॒मित्राः॑ । वैल॒स्थानं॑ । परिं । तृ॒ब्हाः । अ॒शेर॑न् ॥ १ ॥

अ॒भि॒व्लग्न्यं॑ । चि॒त् । अ॒द्रि॒चः । शी॒र्षा । या॑तु॒मती॑नां । छि॒न्धि । ब॑टू॒रिणां॑ । प॒दा ।

म॒हाव॑टू॒रिणा॑ । प॒दा ॥ २ ॥ अ॒वा॒सां । म॒घव॑न् । जहि॑ । शर्षो॑ । या॒तु॒मती॑नां ।

वैल॒स्थान॒के । अ॒र्मके॑ । म॒हाव॑ल॒स्थे । अ॒र्मके॑ ॥ ३ ॥ या॒सां । ति॒न्नः । प॑ञ्चा॒शतः॑ ।

अ॒भि॒व्लङ्गैः॑ । अ॒पा॒वपः॑ । तत् । सु॑ । ते॒ । म॒ना॒यति॑ । तत्सु॑ । सु॑ । ते॒ । म॒ना॒यति॑ ॥ ४ ॥

पि॒शङ्गे॑भृष्टि॑ । अ॒मृ॒णं । पि॒शाचि॑ । इन्द्र॑ । सं । मृ॒ण । सर्वे॑ । र॒क्षः । नि॑ । ब॒र्हय॑ ॥ ५ ॥

मह० २ अध्या० १ व० २२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १९ सु० १११

अ॒व॒र्म॒ह इ॒न्द्र दा॒द॒हि श्रु॒धी नः॑ शु॒शोच॑ हि योः॒ क्षा न॑ भी॒षाँ अ॒द्रि॒वो

घृ॒णान्न॑ भी॒षाँ अ॒द्रि॒वः ॥ शु॒ष्मिन्त॑मो हि शु॒ष्मिभिर्व॑धैरु॒ग्रेभि॒रीय॑से ॥

अ॒पू॒रुष॑घ्नो अ॒प्रती॑त शू॒र स॒त्वंभि॒न्निस॒सैः शू॒र स॒त्वंभिः॑ ॥ ६ ॥

व॒नोति॑ हि सु॒न्वन्क्षयं॑ परी॒णसः॑ सु॒न्वानो॑ हि स्मा॒ यज॑त्यव॒ द्विषो॑ दे॒वा-

नाम॑व॒ द्विषः॑ । सु॒न्वान॑ इत्सि॒यास॑ति स॒हस्रा॑ वा॒ज्यवृ॑तः ।

सु॒न्वा॒नायेन्द्रो॑ द॒दात्या॒भ्रुवं॑ र॒पि द॑दात्या॒भ्रुवं॑ ॥ ७ ॥ २२ ॥ १९ ॥

अ॒वः । म॒हः । इ॒न्द्र । दा॒द॒हि । श्रु॒धि । नः॑ । शु॒शोचं॑ । हि । योः॒ । क्षाः । न । भी॒षा ।

अ॒द्रि॒वः । घृ॒णात् । न । भी॒षा । अ॒द्रि॒वः ॥ शु॒ष्मिन्त॑मः । हि । शु॒ष्मिभिः॑ ।

व॒धेः । उ॒ग्रंभिः॑ । ई॒य॑से । अ॒पू॒रुष॑घ्नः । अ॒प्रती॑त । शू॒र । स॒त्वंभिः॑ । त्रि॒स॒सैः ।

शू॒र । स॒त्वंभिः॑ ॥ ६ ॥ व॒नोति॑ । हि । सु॒न्वन् । क्षयं॑ । परी॒णसः॑ । सु॒न्वानः॑ ।

हि । स्मा॒ । यज॑ति । अव॑ । द्विषः॑ । दे॒वानां॑ । अव॑ । द्विषः॑ ॥ सु॒न्वानः॑ । इत् ।

सि॒सा॒सति॑ । स॒हस्रा॑ । वा॒जी । अ॒वृ॑तः । सु॒न्वा॒नाय॑ । इन्द्रः॑ । दा॒ति । आ॒भ्रु॒वं ।

र॒पि । दा॒ति । आ॒भ्रु॒वं ॥ ७ ॥ २२ ॥ १९ ॥

॥ विशोऽनुवाकः ॥

। १३४ ॥ ऋषिः-परश्वेपः । देवता-वायुः । छन्दः-अत्यष्टिः ॥

॥ १३४ ॥ आ त्वा जुवो ररहाणा अभि प्रयो वायो बहन्तिवह
पूर्वपीतये सोमस्य पूर्वपीतये । ऊर्ध्वो ते अंनु सृष्टता मनस्तिष्ठतु जानती ।
नियुत्वंता रथेना याहि दावने वायो मखस्य दावने ॥ १ ॥

मन्दन्तु त्वा मन्दिनो वायविन्द्वोऽस्मत्क्राणासः सुकृता अभिर्यवो गोभिः
क्राणा अभिर्यवः ॥ यन् क्राणा इरर्ध्वै दक्षं सचन्त ऊतयः ।

सध्रीचीना नियुतो दावने धिय उषं ब्रुवत ई धियः ॥ २ ॥

वायुर्युक्ते रोहिता वायुररुणा वायू रथे अजिरा धुरि वोळ्हवे बहिष्ठा
धुरि वोळ्हवे ॥ प्र बोधया पुरंधि जार आ संसतीमिव ।

प्र चक्षय रोदसी वासयोपसः श्रवंसे वासयोपसः ॥ ३ ॥

आ । त्वा । जुवः । ररहाणाः । अभि । प्रयः । वायो इति । बहन्तु । इह ।
पूर्वपीतये । सोमस्य । पूर्वपीतये ॥ ऊर्ध्वो । ते । अंनु । सृष्टता । मनः । तिष्ठतु ।
जानती । नियुत्वंता । रथेन । आ । याहि । दावने । वायो इति । मखस्य । दावने ॥ १ ॥
मन्दन्तु । त्वा । मन्दिनः । वायो इति । इन्द्वः । अस्मात् । क्राणासः । सुकृताः ।
अभिर्यवः । गोभिः । क्राणाः । अभिर्यवः ॥ यन् । ह । क्राणाः । इरर्ध्वै । दक्षं ।
सचन्ते । ऊतयः । सध्रीचीनाः । नियुतः । दावने । धियः । उषं । ब्रुवते । ई ।
धियः ॥ २ ॥ वायुः । युक्ते । रोहिता । वायुः । अरुणा । वायुः । रथे । अजिरा ।
धुरि । वोळ्हवे । बहिष्ठा । धुरि । वोळ्हवे ॥ प्र । बोधय । पुरंधि । जारः । आ ।
संसतीमिव । प्र । चक्षय । रोदसी इति । वासय । उपसः । श्रवंसे । वासय । उपसः ॥ ३ ॥

अष्ट० २ अध्या० १ व० २३] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २० सू० ११४

तुभ्यंमुपासः शुचयः परावति भद्रा वस्त्रा तन्वते दंसु रश्मिषु चित्रा नव्येषु
रश्मिषु । तुभ्यं घेनुः संबर्द्ध्या विश्वा वसूनि दोहते ।

अर्जनयो मरुतो वक्षणाभ्यो दिव आ वक्षणाभ्यः ॥ ४ ॥

तुभ्यं शुक्रासः शुचयस्तुरण्यवो मदेषुग्रा इषणन्त भुर्वण्यपामिषन्त भुर्वणि ।
त्वां त्सारी दसमानो भगमीद्रे तक्वीये ।

त्वं विश्वस्माद्भुवनात्पासि धर्मेणासुर्यात्पासि धर्मेणा ॥ ५ ॥

त्वं नो वायवेपामपूर्यः सोमानां प्रथमः पीतिमर्हसि सुतानां पीतिमर्हसि ।
उतो विद्वत्मतीनां विशां वबर्जुषीणाम् ।

विश्वा इत्सें घेनवो दुह आशिरं घृतं दुहृत आशिरम् ॥ ६ ॥ २३ ॥

तुभ्यं । उपासः । शुचयः । परावति । भद्रा । वस्त्रा । तन्वते । दंसु । रश्मिषु ।
चित्रा । नव्येषु । रश्मिषु ॥ तुभ्यं । घेनुः । सः । ऽदुग्रा । विश्वा । वसूनि । दोहते ।
अर्जनयः । मरुतः । वक्षणाभ्यः । दिवः । आ । वक्षणाभ्यः ॥ ४ ॥ तुभ्यं । शुक्रासः ।
शुचयः । तुरण्यवः । मदेषु । उग्राः । इषणन्त । भुर्वणि । अपां । इपन्त । भुर्वणि ॥
त्वा । त्सारी । दसमानः । भग । ईद्रे । तक्वीये । त्वं । विश्वस्माद् । भुवनाद् ।
पासि । धर्मेणा । असुर्यात् । पामि । धर्मेणा ॥ ५ ॥ त्वं । नः । वायो इति । एषा ।
अपूर्यः । सोमाना । प्रथमः । पीति । मर्हसि । सुतानां । पीति । मर्हसि ॥ उतो इति ।
विद्वत्मतीना । विशा । वबर्जुषीणा । विश्वाः । अ । ते । घेनवः । दुह । आशिरम् ।
घृतं । दहते । आशिरम् ॥ ६ ॥ २३ ॥

દ્વિતીય અષ્ટક ।

પ્રથમ મણ્ડલ ।

॥ ઋગ્વેદ ॥

[પ્રથમ અધ્યાય]

[અષ્ટાદશ અનુવાક]

સૂક્ત ૧૨૨.

॥ ઋષિ-વસીવાન્ । દેવતા-વિશેદેવ ॥

હે ઋત્વિજો, તમારામાં ઐત્યુક્ય, આપડ્ય છે. તેથી હમણાં આપના પેય, હવિ તથા ગાયનો યજ્ઞ, તમે રૂદ્રને અર્પણ કરો. તે સર્વ સિદ્ધિઓનો જાણે વધાઈજ વધાવે છે; ખત્રે મેં પણ મરૂતોનું સ્તવન કર્યું છે. આ મરૂત મહાકાશસ્થ પરમેશ્વરના વીરસહવર્તમાન અંતરિક્ષમાં જાણે કે ઇચ્છાંથીજ રહે છે. ૧

પ્રથમ આહુતિમાં બરિષાળ રંગ આવવામાટે કૃષા તથા રાત્રિને અનુકૂળ કરી લેવાં જોઈએ. આ નવવધૂપમાણે નાનાપ્રકારે વજ્ર પરિધાન કરે છે. એમાંથી એક વિદ્યુત્સલારૂપ વજ્ર જેમતેમ પહેરીને ઝળકે છે તથા બીજી ત્રિવિકિરણીના પ્રભારૂપ સુવર્ણ અલંકારોથી ઘણીજ ખીલી ઉઠે છે. ૨

આકાશમાં પ્રદક્ષિણા કરવામાટે અંધકારનો નાશ કરનાર એવો આ (દિનમહિ) અમને આનંદી કરો. પશુન્ય કરનાર વાયુદેવ પણ આનંદમય કરો. તે પર્વતયુક્ત ઈન્દ્ર, અમારી ભુદ્ધિ કુશાગ્ર કર અને સજ્જા દેવ અમને આ સર્વ બાબતોની પ્રાપ્તિ કરી આપો. ૩

આ હું ઉશિજનો પુત્ર સુપ્રભાતે તે બાળે યજ્ઞરૂકર અને નાશરહિત જગત્પાલકોને મારી-પામે બોલાવું છું. તે વખતે તમે આ તમારા અગ્નિનું જુદી જુદી રીતે સ્તવન કરો. અને આ ચિત્કાશ્રિતે પ્રકટ કરનાર જે બે અરણી છે તે આપની આગળ મૂકો. આ અગ્નિ આકાશનાં ઉદ્દેશોમાં પણ પ્રકટ થાય છે તથા તેના પ્રચંડ ઘોષથી ભક્તોને આશિર્વાદ આપે છે. ૪

૧ હે યુગન્ત્યવઃ (યુગ) વ પાન્ત યઃ યઃ (ચ) મીન્દુષે દ્યૌઃ પ્ર નરમ્, (નદય) અસુસ્વ દિવઃ પોરઃ યુગેવ રોદમ્ભોઃ (વિધતાન્) નરતઃ અન્તોપિ ।

૨ પૂર્વહ્નિ વરુણે યમઃ, નક્ષા પુષ્પા વિદનઃ (નવનોય) । (તયોઃ દ્યૌઃ) નરી. ન ન્યૂત અલ્ક વધાના, (અગ્ન) મુયમ્ પ્રિત્ત દિરર્ગઃ (દય) મુરતી ।

૩ પરીક્ષાં વરુણં ન. મમત્તુ, અપો દ્યૌશ્ચાન્ વાન્તઃ મમત્તુ, હે દ્યૌશ્ચાન્તા મુરઃ નઃ સિચીતમ્, તવ વિશે- દેવાઃ નઃ વરિષ્વમ્નુ ।

૪ યત ઓદિતઃ શ્વેતનાયઃ, આ વે વચનાં વ્યતાં વાનાં દુર્વ્યં (પ્રત્તઃ), (યુય) વઃ અપો નચાતં પ્ર રજુષન્, રશિવમ્ આપો. નાનૃત્ત ૩ (રજુષન્) ।

આ હુ ઉશિજનો પુત્ર, તમારે માટે પ્રયત્ન ગર્જના કરનાર (અગ્નિ) આવે માટે સ્તવન કરૂ છું એવીજ ન્યુતિ પૂર્વે ઘોષાએ પણ તેનો શ્વેતરોગ નાશ પામવા માટે કરી હતી તમારે માટે તે દાનશૂર પુષાની ડડણા માણુ છું અને અલીપ્ત મ પત્તિનો ઝરો અગ્નિપાસેથી વહે છે માટે તે સાડ અગ્નિની પ્રાર્થના કરૂ છું ૫ (૧)

હે મિત્રવરૂપ, મારી આ હાડોતરફ લક્ષ આપો તમે તમાન ધર્મમાં હો તો પણ આરેતરફ આવતી પ્રાર્થના તરફ લક્ષ યો એવંદમ હાડ સાલળનાર આ સિંધુ પણ અમે સ્તવન કરીએ છીએ તે સાલળો આ મિંધુની બાક્ષસો પણ સર્વ પ્રસિદ્ધ છે આ રસાળ પ્રદેશોને તેના પાણીથી તદ્દન તર ળી નાખે છે ૬

હે મિત્રવરૂપ, તમે અનેક યજ્ઞપ્રસંગે મને ફલોત્પન્નને ગોધનની સેઠડો બાક્ષસો આપી છે ખરેખર તમારા, આ દાતૃત્વની અતિશય ન્યુતિ થાય છે અહા ! જેના રથના દર્શનની બાબતમાં આ પ્રેમ વધારે, તે શ્રુતરથને ઐશ્વર્ય આપીને તે કાયમ કરનાર એવા આ (મિત્રવરૂપ,) આબ્યાજ ભુઓ ૭

અપાર ઐશ્વર્ય વાળા આ (ભગવત) ના દાતૃત્વ ગુણની હું પ્રશંસા કરૂ છું આપણે સર્વ રોષાર્થ પન્ન ળીએ માટે આપણે સર્વેએ મળીને તેના ગુણાનુવાદ ગાવા બેઠીએ આણેજ પશુઓત્પન્નને પવિત્ર મામર્થ્ય આપ્યું અને વીરોને ઘોડાપર સ્વાર થઈને મારી મદદે આવવાને, આજ પરમ ભુમ્ધિમાન પ્રેરણા કરે છે ૮

હે મિત્રવરૂપ, નવનો પુલ્હસીરીતે દ્રેષ ળનાગ સોમરસ અર્થે પણ કરીને તમારી સેવા ન કરનાગ, પેટમાં ખાર રાખી બીલતો વધ ટરવાની આશા રાખનાર, હુદ્દ મનુષ્યો, ન્યારે સદાચાર્ય પન્ન બકતોને તેમની ભક્તિનુ કૃણ મળે છે ત્યારે પોતાની મેળેજ અત કરણમાં હૃદ્રોગ ઉત્પન્ન ળી લે છે ૯

૫ નીશિજ વ (નય) રગ્ન્યુ આ હુકાર્ય શસ (કર્તુ પ્રવૃત્ત), નનુનસ્ય નસે ઘોષા દવ, વ (મર્ષે) દાનવે પૂળ આ ટ્ર (વાચય), નમ વસુતાન્તિ નાઝા વાચય ।

૯ દે મિત્રાવરણા મ ન્મા દવા શ્રુતમ્, ઉત રુદન (અપિ) વિશ્વત સીમ્ શ્રુતમ્, નુપ્રોઢુ વિપ્રુ ન ધોત્રુ (નય) ધાનુરાતિ શ્રુધપ્રા નદ્રિ (પિપાર્તિ) ।

૧૦ દ વરુણ મિત્ર વા ર નામયુ પત્રે (મયિ) સા મવા યતા રતિ સ્તુવે, પ્રિયરથે શ્રુતરથ સ્વર્ગ પુર્તિ દપના (તાચ) નિદપનાસ એ મન્ ।

૮ (અદ્ય) નમ્ય મહિનપન્ન રાધ સ્તુવ, (વર) ગુપ્તય નહુવ (અત) સચા સનેમ, (અપિન) ના જન વત્રન્ય ગર્જાપિન (અગ્નિ) અપાવન રપિન મથ મૂરિ દિ (ચાક્ષિ) ।

૯ મિત્રાવરણો ય જન નીનિત્રુક વ નર્ષો ન મૂર્નાર્તિ । નરુણયાત્રુક ચ, સ વન્ન જતાવા દોત્રામિ દિવ આપ (દતિ વર્ણા ૧૧) રુવ્ય દુર્ય વરુસ નિ પળ ।

અટ્ટ ૦ ૨ અધ્યા ૦ ૧ વ ૦ ૨, ૩] કન્ધેદઃ [મળદ ૦ ૧ અનુ ૦ ૧૮ છુ ૦ ૧૨૨

અને અગ્રે તે ભક્તજન એવા વેગથી આગળ વૃદ્ધિ પામે છે કે તેથી આશ્ચર્ય જ પામતા મહીએ. બળશાલી પુરુષોમાં પણ તે ઉત્તરોત્તર બલાદય થતો જાય છે અને સર્વ લોકમાં તેની કીર્તિ અધિકાધિક જ પસરતી જાય છે. ગમે તેવો વિકટ પ્રસંગ હોય તો પણ દાન તત્પર શૂર ભક્ત, તેમાંથી ગમે ત્યારે પણ બેધડક પાર તરી જાય છે. ૧૦ (૨)

માટે હે દેવ, આ ઋષિની-આ ભક્તજનોની-હાંક સાંભળતાં જ અગ્રે આવ. અમરત્વનું પદ ભક્તોને આપવું એ અતિશય સ્તુત્ય કૃત્ય એટલે કે તે તો તમાગ હાથનો મેળ જ છે. આકાશનં પણ તમે ભેદી નાંખ્યું છે. માટે આ અસહાય વીરની વિનવણી સાંભળો અને એનાં સર્વત્ર વખત થઈને એનામાં મોટાપણુ આવે એવું કરો. ૧૧

જો ભક્તના (યજ્ઞમાં) દશ પ્રકારના હવિનો સ્વીકાર કરવાને અગ્રે આવીએ છીએ, તેનું સામર્થ્ય આવી રીતે અતિશય પ્રગલ્ભ હોય છે એવું વચન પ્રત્યક્ષ દેવોએ આપ્યું છે. માટે સર્વ પ્રકારની યોજસ્વિતા તથા સર્વ સ્પૃહણીય વસ્તુ, જેનામાં પ્રેમથી એકત્ર થાય છે એવા સકળ દેવ અમને યજ્ઞોમાં પવિત્ર સામર્થ્ય પ્રાપ્ત કરી આપો. ૧૨

દેવ એકાદ વખતે એવો પણ ઉદ્ગાર કાઢે છે કે 'આ લો, આ ઋત્વિજ દસ પ્રકારનાં હવિ-રત્ન લઈને આપણી આગળ આવ્યા છે, તો તે દશવિધ હવિનો આપણે સ્વીકાર કરીએ આવો. ધૃતિશ્ચ ક્ષો કે ઈષ્ટરિશ્ચ ક્ષો આ અમારા ભક્ત કર્તાં વળી વધારે તે શું કરે છે ? લોકોપર અધિકાર ચલાવનાર તથા યજ્ઞસ્વી આ (ભક્ત) ખરેખર સર્વ લોકોને ભૂણુપ્રદ જ છે.' ૧૩

હે દેવ, કાનમાં સુવર્ણ કુંડલો તથા ગળામાં રત્નજ્વલિત હારવાળા સ્વરૂપની અમને પ્રાપ્તિ કરી આપો. અમારા બન્નેના મુખમાંથી પોતાની મેળે પ્રેરણાથી બહાર નીકળતાં સ્તુતિ-સ્તોત્રો સાંભળવાને આ દેહિયમાન વિભૂતિને આનંદ થાઓ. ૧૪

૧૦ સઃ (જ્ઠાવા) દમુજ્ઞઃ, યાપતઃ નહુપઃ સર્ધસ્તરઃ, નરાં ગૂર્ત્રધવાઃ, વિશાસુ શ્મુ (સઃ) વિષદશગતિઃ શૂરઃ સદમિન્ વાઙ્મત્સા યાતિ ।

૧૧ અથ સૂરઃ નહુપઃ દવમ્ ગમન્તઃ, દે અશ્વત્સ મદ્રા રાગાનઃ (યૂવ) નમોઽયુઃ (તવ) રપતે નરિના પ્રશસ્તયે (વથા મતેર તથા) નિરવસ રાવઃ શ્રોત ।

૧૨ યસ્ય સૂરઃ દશતયસ્ય (ધાનેઃ) નયો (વય આગતાઃ તમ્ય) ઇત શર્ધ પામ દતિ (દેવાઃ) શ્રદ્ધં, યેષુ શુશ્રાન્તિ વસુતાતિથ રન્તે વિષેદવાઃ પ્રસ્થેષુ વાગમ્ સન્વન્તુ ।

૧૩ "યન્ દિઃ પથ ભગ્ના ચિત્રતઃ યતિ (તમ્માન્) દશતયમ્ય ધાસઃ મન્દાગદે" (સ્તુતિશ્ચ) । ધિન્ શ્યશ્વો વા શ્વરઃમિવાં (કરિષ્યતિ) । ઇને દંદા નાસઃ તલ્પથ (મષ્ઠાઃ) નૂન્ જજ્ઞતે ।

૧૪ (યન્) દિરિષ્યકર્ણ મનિષીવમ્ અન્નઃ તન્ વિષેદવાઃ નઃ વરિવમ્બન્તુ । અન્ને ડન્તે (તિથે) વપ્ત આ યમુષોઃ મિરઃ વપ્તઃ અન્નઃ આચરન્તુ ।

તે મશશોરના આર છોકરા અને ચોટા બળવાન આયવસ રાજના ત્રણ છોકરાઓની મને હવે વિદ્ય કરવાની રી શિક્ષા છે? કારણ કે મિત્ર વરુણ, બુધ્યો, આ તમારો વિશ્વાલ રથ હવે દેખાવા માંડ્યો છે. તેનાં કિરણ પણ સુખમય હોઈને તે જાનુ પ્રમાણે તેજઃ પુન્ન છે. ૧૫ (૩)

સૂક્ત ૧૨૩.

॥ ઋષિ-વસીવાન । દેવતા-ઉષા ॥

આ ઉષા ઘણીજ પ્રેમાળ દેખાય છે. આ બુધ્યો તેનો ભગ્ય રથ જોડીને તૈયાર થયો છે. અને તેની આસપાસ આ નાશરહિત તેજ પુન્ન તારાગણ કેવા પ્રકાશે છે. આ ઘોર અધારામાંથી આ પરમ મહાન સ્વામીની જે પ્રકટ થઈ છે તેમાં તેનો હેતુ આ મનુષ્ય લોકપર પ્રકાશ પાડીને અનુચ્છ કરવાનો જ છે. ૧

સર્વ જગ નિદ્રાવશ હોય છે તે વખતે સર્વની પહેલાં આ જ જાગે છે. (મનના) પવિત્ર પથાતું જે સામર્થ્ય હોય છે તમા આના કરતાં કોઈ પણ ચઢીયાતું નથી. આ મહાન અને આતિશય ઉદાર છે સર્વદા તરુણ જ હોવાવાળી આ સુંદરી પુનઃ પુનઃ જન્મ લઈને આતિ ઉંચા આકાશમાંથી જગતું નિરીક્ષણ કરે છે. તે આ ઉષા, બુધ્યો પ્રથમ આહુતિની વખતે સર્વથી પ્રથમ આવી પહોંચી છે. ૨

હે દેવી ઉષા, તું અત્યુચ્ચ ઠેકાણે જન્મ લઈને મનુષ્યમાત્રનું રક્ષણ કરે છે. તું આજના દિવસનો સુખદુઃખનો ભાગ જેનો હોય તેને આપવાના વિચારમાં છે. તો (અમારે માટે એવો પ્રયત્ન કર કે) જે ઇશ્વર સ્વત આત્મસંયમી છે અને સર્વને પ્રેરણા કરે છે તે, અમે નિષ્પાપ છીએ એવું આજ મૂર્ય (આટલામા જ ઉગશે) તેને ધરાગર આસરકારક રીતે કહે. ૩

દરદોજ બુદ્ધો બુદ્ધો કાઠ કરીને આ પ્રકાશવતી ઉષા ઘેરેઘેર ભેટ આપવાને જાય છે સજ્જનોના પર અનુચ્છ કરવાની યાગ્યતામાં ઘણીજ ઉત્કુષ્ટ અને સદૈવ તેજ પુન્ન એવી ઉષા, બુધ્યો! આવી પહોંચી છે જગમાં જે કોઈ મુંઝવણ વસ્તુ છે તેનો ઉપર ઉપરનો ચોટલે કે ઉત્તમ ઉત્તમ ભાગ જે હોય છે તેનો આસ્વાદ (પ્રકાશના યોગે) આ જ લે છે. ૪

૧૫ મશશોરમ્ ચત્વરઃ ત્રિણો જાયવમમ્ યતઃ । યયઃ શિથઃ મા (અપુના ન પીદ્યન્તિ, યતઃ) દે મિત્રાવશ્વા નો દીપાગ્ના મ્યુમમર્ગિના રથ મૂર્ગે ન અપી૧ ।

૧ દશિણાયાઃ (૩૫૫ઃ) પુવ્વ રથ અયોજિ, એનમ્ અમૃતાસ દેવાસઃ આ અથુઃ । અયાં વિદ્યાય માનુષાય ક્ષયાય વિર્જિગ્નતાં રૂણા૧ ૩૨૫ધાર૧ ।

૨ વિષ્ણ્વાઃ નુડનાઃ પૂર્વા અયોધિ, (યા) યાજ જયતી વૃદ્ધી સનુચી, સુવત્તિઃ પુનર્મઃ વ્યહ્યત્, ઉષાઃ પૂર્વદ્વતી પ્રથના આ અમત્ ।

૩ દેવો ગુજાઃ ઉષા, યત્ (ત) મર્તેન્ના, અય વૃથ્યઃ માગ વિમજાશિ, જત્ર દેવઃ દમૂતાઃ સમિતા નઃ મૂર્ચાંવ બનામયઃ દર્શિ નાંચન્તિ ।

૪ દિશિરે નામા અધિ દધના અદના ગૃદ ગૃદ અચ્ચ યાતિ, શિપાસન્તી ચોતના વ (ઉષાઃ) સમ૧ । આ અગ્ન૧, યમુનામ્ (વ) અમમમ્ ૨૧ ૫૫૧ ।

અટ્ટ૦:૨ અધ્યા૦:૧ વ૦ ૪,૫] કૃત્ત્વેદ: [મળ્લ૦ ૧ અનુ૦ ૧૮ મૂ૦ - ૧૨૬

ભાગ્યદાતા દેવની તું બહેન અને વરૂણની પણ આત્મ જ તરીકે શોભે છે. હે ઉષા, સંત્ય અને મનોહર સ્તોત્રો કહેવાની રજૂતિ આપનારી પણ તું જ છે. તારૂં વર્ણન પ્રથમ થવા દે. પાપકર્મ કરનાર જે મનુષ્ય હોય તેને બરાબર ઠોકર લાગીને તે પછવાડેને પછવાડેજ અટકી પડે. તું સદાચાર પ્રવર્તક છે માટે તારીજ મદદથી અમે તેમને ભેતાં ભેતામાં જ પાદાકાંત કરી નાંખીએ.

૫ (૪)

હવે સત્યાર્થ પૂર્ણ અને હૃદયગમ સ્તોત્રો ગાવાની શરૂઆત થવા દો. કારણ આ ઉપ-કાલે વેદિ પરના અગ્નિ પ્રદીપ્ત થયા છે અને જગમાંની આક્રાંદકારક સંપત્તિ જે અધિકારમાં અત્યારસુધી અવશ્ય થઈ પડી હતી તેને દેદિપ્યમાન ઉષાએ આપણી નજરે કરી પાડી છે. ૬

એક દેખાવા માંડતાં જ ખીચું અદૃશ્ય થાય છે, તેમજાણે આવર્થરૂપ પુરૂષના (ઉષા અને રાત્રિ) બન્ને અંગો નાનાં મોટાં થાય છે અને એકની પાછળ એક એમ એકદમ ફરે છે. આ જે (વપંના) જે પ્રકાર પૃથ્વીપર અનુક્રમે થાય છે તે પૈકી એક એટલે (રાત્રિ) અધિકારને ખૂણે ખોચે સત્તાડી મૂકતાં મૂકતાંમાં જ ખીચું એટલે ઉષા પણ ઉત્તર સ્થમાં બેસીને ઉદય પામે છે.

૭

આ ઉષા જેમ આજ દેખાય છે તેમ જ કાલે પણ દેખાશે અને એવી રીતે વરૂણના (આકાશરૂપી) વિશાલ રાજ્યમાંથી આ પ્રવાસ કરે છે. આનામાં કોઈ કાંઈ દોષ કાઢવા માગે તો અશક્ય એવી તે નિષ્કલંક છે. આમનામાંની ફરેક ઉષા (આકાશમાં) ત્રીસ ત્રીસ પ્રદક્ષિણા કરે છે અને એવી રીતે સર્વજન્ય પોતપોતાનું નીમી આપેલું કામ પાર પાડે છે. ૮

(નૂતન લર્પારંભનો) પ્રથમનો દિવસ હવે ખાસ ઉગશે એવું જેના આપવાથી સમન્વય છે તે આ ઉષા જુઓ કાળાચોર અધારમાંથી શુભ તેજથી મંડિત થઈને ઉપર નીકળે છે: અને યદ્યપિ તેનો નીમી આપેલો કાર્યભાગ ખલાસ કરવામાં રાત્રિદિવસ તે ગર્હ થઈ ગયેલી હોય છે તો પણ તે મુંઢરી બાનુનો જે પુરાવન સત્યવર્ગ છે તેને છોડીને એક વાળપુર પણ બાગુએ જતી નથી.

૯

૫ (૪) નગસ સ્વસા વરણસ જાનિઃ, દે સુરૂતે ડગઃ પ્રથમા જરસ । વઃ અપસ ધાતા ષ પધારવાઃ
સ રક્ષિણયા રંધન ઝંચન ।

૬ મૃત્વાઃ ઉદીરતા, પુરપીઃ ઉદીરતાં, અમયઃ ચ કુગુચનાસઃ ઉદસ્યઃ । સાર્દાં વર્મૂનિ તમસા અપ મૃચ્દા
(આમનુ તાનિ) વિનાતાઃ ઉપસઃ જાવિઃ જગ્મનિ ।

૭ અન્ય૨ અનિ ભૂત, અન્ય૨ અપ ભૂત, (ભૂતવતા સવસરમ્) વિપુલ્લે અહનાં ષ ચંરંને । (તવોઃ)
પરિધનો. અન્યા તમઃ મુશ્ઠા બહઃ, (અન્યા) ઉપઃ. ચ યોદ્ધવતા રંધન અરોઃ ।

૮ સરસીઃ અપ, ડ ષ દ૨ સરસીઃ (અપ) (ભૂતવતાઃ) વરણસ રાંપં અમ સવન્તે । અનરપાઃ (તાઃ)
દ૨૪૪ પ્રિયત્વ યોગનાનિ (અપ) કનુ મવ. પરિ યાન્ત ।

૯ (સવસરસ) પ્રથમસ્ય અહઃ નામ યાનતો (સ) કુશ્ઠા પિર્વાન્ રુષ્ણ્વઃ અર્ધનિજ । (અપ) યોગ
મશ્ઠ૬ઃ નિષ્કવનુ અનર-તો જરસ ધમ ન વિનાઃ ।

અટ્ટ૦ ૨ અધ્યા૦ ૧ વ૦ ૧૬, ૭] ઋગ્વેદઃ [યજ્ઞ૦ ૧ અનુ૦ ૧૮ મૂ૦ ૧૨૪

જેના સર્વ અવયવ તદ્દન બાણે કે આકાશી મુજબ ભરેલા છે એવી એકાદ નવવધૂપ્રમાણે હે તેજઃપુન્ડ્ર ઉપા, તું તારા દેહીયમાન પ્રિયકર પાસે જાય છે. કારણુ તે પણ તારીજ માફક ઉત્સુક બન્યો છે. તે વખતે જાલમાજ હસતાં હસતાં તથા અણકતાં તારા તારૂણ્યના મદમાં તારાં કુચમંડલ તેમના દેખવા સહેજ ઉઘાડા કરે (એ સ્વાભાવિક જ છે). ૧૦ (૫)

એકાદ તરૂણ મુંઢરીને તેની મા ન્હવડાવી ધોવડાવીને દરદાગિનાથી શોભાવે, તે પ્રમાણે સજીને તારી આંખોની તીવ્ર ઈચ્છા પૂર્ણ કરવા માટેજ તું તારૂં રૂપ અમારી આગળ પ્રકટ કરે છે. તો હે ઉપા, આજ પ્રકાશીને તું સર્વનું કંઠ્યાલુ કર અને આજ પર્યન્ત પુશ્કળ પ્રભાત થયાં પરંતુ તેમનામાથી કોઈપણ તારી બરોબરી કરે એવું ન થાયો. ૧૧

આ ઉપામાં આપસ્ય કેવું ઓતપ્રોત ભર્યું છે. (જ્ઞાનપદ) પ્રકાશ છે, અને ગમે તે રમણીય પદાર્થનો સંગ્રહ પણ એને હીધે છે. આ પોતાની પ્રભાવડે સૂર્ય કિરણોની સાથે સ્પર્ધા કરતાં કરતા ગ્રસ્ત થાય છે અને કરી પ્રકટ પણ થાય છે. આપ્રમાણે અનેક મંગલ-સ્વરૂપો ધારણ કરવાનો આનો ક્રમ ચાલે છે. ૧૨

સત્યસ્વરૂપ મુર્યનાં કિણ્ણો સાથે તું એકરૂપ થઈ જાય છે, (તેજ પ્રમાણે) અમારામાં પણ (તારી કૃપાથી) ઉત્તરોત્તર કંઠ્યાણપદ કર્તૃત્વશક્તિ આવવા દે. હે ઉપા, અમે આજ તારી મન પૂર્વક આર્થના કરી છે તો અમારે માટે ઉત્તમ રીતે પ્રકાશિત થા અને ઉત્કૃષ્ટ સંપત્તિની પ્રાપ્તિ અમને અને અમાન ઔદાર્યશાલી યજ્ઞમાન-બન્નેને થવા દે. ૧૩(૬)

મુકેત ૧૨૪.

ઋષિ-ઋષીવાન્ । દેવતા-ઉપા ॥

હવે અગ્નિ પ્રત્યક્ષિત થયો છે અને ઉપાદેવી અધકારનો નાશ કરે છે અને સૂર્ય પણ ઉદયેન્મુખ થાય છે. અને બન્નેના પ્રકાશવક્રે દિશાઓ સંપૂર્ણ ભરાઈ ગઈ છે એવે વખતે સર્વત્ર ચૈતન્ય ઉત્પન્ન કરનાર ભગવાને અત્રે અમારે માટે-મનુષ્યો ગુ' કે પશુ ગુ' પણ પ્રત્યેક પોતપોતાનું કામ કરે માટે-સર્વને (નિદ્રામાથી પુનઃ) પૂર્વ સ્થિતિમાં આણ્યા છે. ૧

૧૦ તન્મા જ્ઞાનદાના રન્ધ્રે દેવિ સ્વ દ્યધમાણ દેવ ઈવ । ગુવતિઃ (સ) સસ્યમાના વિભાતી ચ (અમ્ય) પુરસ્તાન્ વશાસિ ઝાવિ કૃણુષે ।

૧૧ માતૃમૃદા ગ્મચના યોષા દવ (સ) તમ્યે રદો ા ઝાવિઃ કૃણુષે । હે ઉપઃ સ્વ ભઠા વિતરં મ્યુચ્છ, તન્ તે (તજઃ) અન્યા ઉદમ ન મવન્ત ।

૧૨ (કમા.) અન્તવર્તી ઓષતી નિશ્વચાઃ ચ, મુવમ્ય રદિમનિ. ચતમાનાઃ પરા ચન્તિ ચ પુનર્ધ મા-ચન્તિ, (ઇવ) ઉપસ ન્દા નામ વરમાના (વર્તન્તે) ।

૧૩ ઋગ્વર ગ્મિમ્ અનુ વન્દમાના (ત) બદ ન્દ કનુ અમ્માસુ ધોદિ । હે ઉપઃ સ્વ અવ મુદ્વા વિ વચ્છ, મપદમ્ (વજર્માનૃ) અમ્માસુ ચ રાય. મ્યુ ।

૧ મમિષ ન ઝામો ઉપા ઉચ્છન્તો મૂવ. ઉ ચ્છન્ જ્યોતિઃ ડવિયા અધેન્ । દેવ. સવિતા ચ અવ નઃ મધં દુ દિવર વ્દુવર દર પ્રકાશન્ ।

ઈશ્વરી નિયમમાં હરકત ન લાવતાં મનુષ્યમાત્રના આયુષ્યની મર્યાદા માત્ર આ ઠમી ઠમી કરે છે. આજપર્યંત જે અસંખ્ય ઉધા આવી ગઈ તેમનામાં નામાકિત અને હજી પણ જે આવનાર છે તેમનામાં પણ ઉત્કૃષ્ટ એવી આ જુઓ આજની ઉધા ઉદય પામી છે. ૨

આહા! આ જુઓ આકાશ કન્યા ઉધા પૂર્વ દિગ્ભાગમાં પુનઃ દેખાવા લાગી છે. આ વીર સી, પ્રકાશનાંજ વસ્ત્રો પહેરીને, સત્યસ્વરૂપ સૂર્ય જે માર્ગ આંકી આપ્યો તેજ મારો એકાદ અતુર સ્ત્રીપ્રભાણે બરોબર ભય છે. તેની દિશા કદિપણ ચુકતી નથી. ૩

આ જુઓ, અત્રે તેનું જાણે કે શુભ્ર તથા ઉત્તમવલ વક્ષસ્થાલ જ દેખાય છે કે શુ? એકાદ ઠવિ જેપ્રમાણે પ્રિય અંતઃકરણ વૃત્તિની આપણને ઓળખાણ કરી આપે છે, તેપ્રમાણે જગત્માંના સૌંદર્યની ઓળખ એણે જ કરાવી આપી છે. ઘરની માલિક બાળખંચાંને ઉઠાડે છે તે પ્રમાણે નિદ્રામાં ઘોરતા પડેલા સર્વ વિશ્વને આ જગાડે છે. અને આપણને છોડી ન જતાં ગયેલી ઉધામાંથી નીકળીને પુનઃ આપણીપાસે ફરી આવી છે. ૪

બાળપ તથા યુવસથી ભરાઈ ગયેલા પૂર્વ તરફના અર્ધ આકાશમાં, પ્રકાશને પ્રસવનાર ઉધાદેવીએ જુઓ નેના પ્વજ કેવો શાપી દીધો છે? તેની પ્રભા ધણે દૂર સુધી પ્રસરેલી છે; એટલી કે, માખાપના જે ક્ષિતિશૂંધી જોખામાં તે બેસે છે, તે, તે સર્વ ક્ષિતીજ જ બને બાજુએ પ્રકાશવડે તેણે કેવું સંપૂર્ણ ભરી નાંખ્યું છે. ૫ (૭)

સર્વ દર્શનમુખ અનુભવે એવી તો આ અતિ ઉદાર ઉધાની ધૃષ્ટા-માટે એ સ્વક્રીય હો કે પરક્રીય હો-કોઈનેપણ અનાદર કરતી નથી. આ તેજસ્વી ઉધા તેના નિષ્કલંક લાવણ્યને લીધે સર્વને સ્પષ્ટ દેખાય એવી છે. એ નાનાથી તે મોટા સુધી કોઈના પણ અનાદર કરતી નથી. ૬

૧ દેવ્યાનિ વ્રતાનિ અમિનતી, મનુષ્યા યુગાનિ પ્રમિનતા (આદિશા) યથા વામ્બતીના રૂપાંગા ઉપમા, આયત્તના ચ પ્રથમા વિ અયોત્ત.

૧ એવા દિવ. દુહિતા સમના જ્યોતિઃ વસા ના પુરસ્તાત્ પ્રતિ અદર્શિ । કૃતસ્ય પન્થામ્ પ્રજાનતાવ સાધુ મનુ એતિ, દિવઃ ન મિનાતિ ।

૪ (પર્ય અસ્તાઃ) શુષ્કુવ- ન વશ. ઉગો અદર્શિ, ગોષા રૂપ પ્રિયાનિ આશિરુક્ત । અગ્નવર ન સવતઃ સોપચન્તા (સર્વો) શામત્તના યુગાન્થામ્ પુનઃ (નઃ) આ અગાત્ ।

૫ અપ્સસ્ય રજસઃ પુનઃ અંધ મવા જનિત્રા કેતુ અકૃત । (વસ્મિન્) વિશ્વોઃ ઉપસ્થા (વા આઘોના તુ) ઉમા (તેજસા) આ ઇન્દ્રાન્તો, ચિત્ત વિતર વણવ. પ્રયતે ।

૬ રથે ક એવ રત્વ એવા પુરતમા (વિભાતિ), ન અજામિ ન ન જામિ પરિદર્શાય । (સ્તિ) મંત્રસા ઉપમા યાગયજ્ઞના વિભાલ ન અમૌન્ ન મદઃ (ચ) રથેત ।

આ Cપા અમે વીર પુત્રોની મન્મુખ આવે છે યાદે તે રાત્રની એટની એક ઠંધાપ્રમાણે (મોગ ઠાઠથી) આવે છે, તે ન્યાયમન પર બલોડે બેઠીન (નિર્પૃથ ઠંધાપ્રમાણે લોડેને) યથાન્યાય લાગ્યન પત્તિ વહેલી માપવામરે આવે છે પરતુ ન્યરે ક્યાદે પતિમાટે ઉત્સુક થઈને વચ્ચાવતાર પહેલીને-મછને-નેની તા નીડળેની યુવતીપ્રમારે આને દેખાવ હોય છે અને ત્યારે આ Cપા નિમિત્ત હાન્ય ન્તા બાનિ પ્રમારે તેનુ મોદર્ય યુબીથી નડે છે

નાની બહેને મોરી બહેન દ્રષ્ટિએ પડ્યા / નેને મરે જગ્યા ઠગી મ પી અને તેના તાર બેતા બેતા જ બહેને તેના ૧૪ લીલી ન રખને (મોરી બહેન) Cપાને બાહ બિના હિન્દોના બેરો અના તિન ના પડે છે તો જ વિદુ નાનો જ થોજ ચળકી રહ્યો છે (અથવા અવિ નિમિત્ત યુવાતિ ન લગ્ન સન રમા બય છે)

એકને ની મેનો જેની / આ Cપા મજાન ન માવી ખડ તેમા (એવી ગીત દેખાય છે કે) દ્વ-દોજ અઠ માનીન બન ન બય તેલમા જ રાજાની એકદમ મરેની તો હવે પછુ આ માન ના દિવસ દેખાના જે નૂતન Cપા હજી માવવાની છે તે પૂર્વ પ્રમાણે જ મના ૧૨ નદ્રા યનો ન્હાવ પાડે

હે ઐશ્વર્યશાસિની Cપા, દાનશૂર લાનજનેને બગૃત ઠગ, પ તુ દુર ઠગુમ માન ના તા નિરતર ચેરતા પડે હે Cદા ચરિત, તુ દાનગીન લાનજનેને એધર્યથી નડા શિત ઠગ હે Cપા ૧ થ તથા સુ ૧ લાપપુ ઠરના ને તુ જ પ્રસા ને છે ઠવીઆને પછુ ચેરણુ ઠરનાગીતુ / છે, તો હને લાવત તવન ઠરનાર લડોને એધર્યથી નડા શિત ઠગ ૧૦ (૮)

બુઓ, નામે મા લવપ્રવતી Cપા નેન લેલરતા બહારમા દેખાવા લાગી છે એણે પોતાના નથને જે જે નોચ છે ત ૧૧ માગતા (રોડના જ છે તેની તેજ પુજ પનાના પ્રાશ આ (મ રાના) અ ૧ । મર પાવાલમા હને ખાનીથી દૂર મુધી બળ થે, અને ત કાપે વેરવેર અગિના તવનો શરૂ થશે

૫ અત્રાત પુત્ર પ્રતારી ધન મન ર સ્વ ધાના મનય (ઈતિ) । (અર્થ ૩) પત્વ ડગતી મુવાલો કવર રવા ૧ ન્વ અમ નિ ગિનાન ।

૮ (અસાધ્ય) ક્ષમ્ય નામ્ય રસ રસ અસ (અર્થ ૧) અન્ધા પ્રતિચલ્ય અર્થ ઈતિ । જ્ઞાન્ય ર મિ નુજા (ગ્યા) રમના (વિ તા) મા ર્થ અર્થ બદ્ધ ।

૯ અ ૧ પુ ૧ । ગ્યા (પત્ર રાત્ર ૧૧) અ ૧ નય પૂર્વામ્ રાત્ર જનિ ઈતિ । (સમાવ) રૂમ્ ૧૧ મુજિા ધમા રમ પ્રાત્ર ન રમ રાત્રુ ।

૧૦ દ નૃ નિ ગ્ય જ્ઞાન પ્ર ૧ ન્વ રમના પાર સનુ । ૬ નપાનિ, સુરુત, જરવતી મારુગ રાત્ર રાત્ર માત્ર ર રમ ન્ત ।

૧૧ નૃ દુર્ગ પુરાત્ર ત્વ રાત્ર (૧) રાત્રા ગમી જની દુરુદ્ધ । મૂમ્ અગતિ (આચર) મુ ૧૧ રાત્ર, રુદ રુદ અમ રાત્ર રાત્ર ।

તારે પ્રકાશ જોતાંજ આ જુઓ, પશ્ચિમણ પોતપોતાના માળામાંથી બહાર ઉડી ગય
અને પેટના વ્યવસાયમાં મગ્ન રહેનાર લોક પોતપોતાને ઉઘોગે વળગ્યા. પરંતુ દાન
કર્મરત સદ્રક્ષતમાત્ર (વ્યયે ધામધુમ ન કરતાં) તેને ઢેકણે સ્વસ્થ હોય છે. તથાપિ નેનેમાટે
અન્યુદ્ઘટ વિપુલ સંપત્તિ તું પોતે લઈ આવે છે. ૧૨

મહાન ઉપાયો, આ મારા સ્તોત્રવડે તમારું (યથામતિ) સ્તવન થયું છે. તેને હીધે હે
પ્રેમાણ દેવીઓ, તમે આતશય સંતુષ્ટ પણ થયાં છો તો હવે તમારી કૃપાથી એવા સામર્થ્યની
સેંકડો અથવા હજારોને પણ ભારે પડે એવા સામર્થ્યની પ્રાપ્તિ થાઓ. ૧૩ (૬)

સંક્રાંત ૧૨૫.

॥ ઋષિ-કશીવાનુ । દેવતા-દમ્વતી ॥

ગ્રાહુણાએ તદ્દન ધરેહીએ આવીને પોતાની પાસેનાં રત્નો સવારે (પોતાનાં પિનાં) પાસે
મૂક્યાં અને તેણે પણ તે નિગમી જોઈને તેમનો સ્વીકાર કર્યો ત્યારે આ (સત્પાત્ર ઠરેલા)
આદાયને હીધે ત પરાક્રમી રાજાને ભરપૂર સંપત્તિ તથા દીધાધુધ્યની પ્રાપ્તિ થઈને ઉત્તરે-
તર વૃદ્ધિગત થનાર સમૃદ્ધિ પણ પ્રાપ્ત થઈ. ૧

તે રાજાને જ્ઞાન-ગોધન, અક્ષય સંપત્તિ અને જાતવાનુ ઘેડા પણ પ્રાપ્ત થાઓ. ઈન્દ્ર તેને
હજી જાઈનયમાં મૂકશે; કારણ, ગ્રાહુણા જુઓ કે પાંધી જેમ જાળમાશકર પકડે છે તે પ્રમાણે તને
આવેલો જોઈને તણે પોતાની પાસેની અમૂલ્ય સંપત્તિ આપીને તને જાણે ગાંધી દીધો. ૨

યજ્ઞકર્મનિષ્ઠ પુરૂષના સંઘીલ પુત્રને મળવાને આજ સવારે હું મારા રથમાં ભરપૂર વન
ભરીને અગ્રે આવીશ છું. તે પરમ પુરૂષને સોમવક્ષોનો આજ્ઞાદેહાયક રસ કાઢીને તે અર્પણ
કરો, અને શૂર પુરૂષને પણ જેનો આશ્રય છે તે દ્રુત સત્ય અને રસ પૂર્ણ સ્તોત્રોથી
સ્તવન કરો. ૩

૧૨ તેવુદ્યૌં વયધિા વમતે ઉત્ અપસન્, યેષ નરઃ વિતુભાજઃ (તેણિ અપસન્) । (પર) અમા સતે
દાણેષ્વ મત્યાંય દે દેવિ ઉપ. ત્વમ્ વામમ્ મુરિ વહસિ ।

૧૩ હે સ્ત્રોત્રા ઉપમ મે દ્રવણા (યુય) અસ્તોદ્યુમ્, (અપિ ચ) ઉરાતીં યુય અવોદ્યધ્વમ્ । હે દેવી
સુધ્મામ્ અરસા સદશ્વિગ ચ ગતિન ચ વાજ સનેમ ।

૦ પ્રાતરિત્ત પ્રાત રજ દયાતિ, (પિતાપિ) ત્વ (રજ) ચિક્ષિવાન્ પ્રતિષ્ઠા નિધતં । તેન (દાનેન)
પ્રજાં યાતુથ વર્ધયમાનઃ સુવોર. સચરપોષેણ વચ્ચે ।

૨ મયુઃ સદિત્ત્વ સુ અન્નઃ (સઃ) અસન્ અસ્મે વૃહન્ વય દ્વઃ દયાતિ (વત-) હે પ્રાતરિત્વઃ યઃ ત્વાઃ
આયાન્મ મુર્ધાજગ્મ પદિમ્ શ્વ વહુન્ઃ ઉન્ સિનાતિ ।

૩ ઈ મુરતેમ્ પુન દન્ત્ર ચમુન્તા રધન અવ પ્રાત. આચમ્ । (તન્) નસ્તરસ્વ અગો. શ્રુત (દેવ)
પાયય, ધ્યયદ્ધીર મૂનુતાભિઃ વધય ।

અષ્ટ ૨ અધ્યા ૧ વ ૧૦, ૧૧] ક્રમ્વેદઃ [ણ્ડ ૧ અનુ ૧૮ મૂ ૧૨૬

જે પુણ્યપુણ્ય પ્રત્યક્ષ યજ્ઞ કરે છે તેનું જ માત્ર નહિ પણ યજ્ઞ કરવાનો ફક્ત ઉદ્દેશ પણ જે મનમા રાખે છે તેનીપાસે પણ ધેનુ અને આનંદપૂર વહેવડાવનાર મહાનદીઓ દોડતી જાય છે. તેજપ્રમાણે ઇન્દ્રિયને સંતુષ્ટ કરનાર સંપુરણ તરફ સુક્રીર્તિરૂપ ધૃતના પ્રવાહના પ્રવાહ ચારે તરફથી વહેતા આવે છે.

જે કોઈ દાનધર્મવડે (ઇન્દ્રિયને) સંતુષ્ટ કરે છે તે સ્વર્ગના શિખરપરજ ચઢીને ત્યાં જ રહે છે. તેનો દેવમંડળમાં પ્રવેશ થાય છે. તેની જ તરફ સ્વર્ગમાંની તથા પૃથ્વીપાની નદીઓ ધીના નાંશ વહેવડાવી જાય છે. અને તેને માટે આ રસાળ ધરિત્રી સમૃદ્ધિથી ઓતપ્રોત ભનાઈ જાય છે.

આ (જગતની) અમૃત્ય સપાત્ત ફક્ત દાનશાસ્ત્રીઓને માટે જ છે. દાનશાસ્ત્રી લોકોમાટે જ આઠાશમા ભાનુ તથા તારા પ્રકાશે છે. દાનશાસ્ત્રી લોકોને જ અવિનાશી પદ મળે છે અને દાનશાસ્ત્રી લોક જ (પોતાનું તથા બીજનું) આયુધ્ય વધારી શકે છે.

દાનધર્મથી (ઇન્દ્રિયને) સંતુષ્ટ કરનાર લોક કંઠિપણ દુખમા અને પાપમા ન પડો. સદાચારરત રાત્રી કંઠિપણ વૃધાવસ્થાથી દુર્બલ ન થાઓ. જમ્મે તે મનુષ્ય તેનો મહદંતર થશે, અને સર્વ દુઃખાયક પ્રસંગ કંબુસ માણુઓપર ગુજરશે.

સૂક્ત ૧૨૬.

॥ કૃષિ-કર્ણીવાન । દેવતા-વિદ્વાસઃ ॥

હું ભાવ્ય રાત્રીની જે મન પૂર્વક પ્રશંસા કરું છું, તે સામાન્ય નથી, આ ભાવ્યસિંધુ દેશના રાત્રીએ જ મારેમાટે હલારો યજ્ઞ કર્યા. આ રાત્રી અર્જનક થયે છે અને સતકર્મોત્સુક પણ છે.

૧ દ્વાન (પુર) વધમાળ વાપિ ધેવઃ મયો મુવથ સિંધઃ ઉપકરન્તિ । (દંશર) ટૂણ ત વ પપુરિંચ ધવસ્યઃ પુતાય ધાગ વિવન ઉપવન્તિ ।

૫ યઃ પૂણાંત ષ નામય ટૂષ્ટ પ્રિતઃ અધિતિર્થતિ, સદિ દેવસુ ચચ્ચતિ । તસ્મ આપ, સિંધવથ પુત અવન્તિ તસ્મે દય દાનિયા (મૂન.) મદા તપન્તે ।

૬ દક્ષિણવર્તામ્ કન દ્વાન ચિત્રા (ચમૂનિ), દક્ષિણ વર્તામ્ દાવિ સૂર્યાંસ । દક્ષિણવન્તઃ અમૃત મન્તે દાક્ષિણ વન્તઃ જાનુ. પ્રાનન્તે ।

૭ (૬૫) ૬૧ ત ડુનિન દન વ મા આ બરન, મુવતાસ મૂરય મા જારણ । અન્ય ક. ચિત્ તેષાં મારણ અગુ (મદ) મારણ અટુનમ્ મામ ય વન્નુ ।

૧ વિર્ષો જાય દિવન. માધ્યાય એવંદાન્ સ્તોમાન્ મવાધા પ્રમરે । યઃ રાજા મે સદસ યવાન્ અભિર્માત, (૫૫) અર્ધાં ધવ દચ્ચમાન, ।

અદૃ ૨ અધ્યા ૦ ? વ૦ ૧૧] ક્રમ્ભેદઃ [ઘઘ્ઘ ૧ અનુ ૦ : ૧૮ મૂ ૦ ૧૨૬

તેના અત્યંત આગ્રહથીજ, તેના સુવર્ણ નિષ્ઠનો અને સેકડો બળવન ઘોડાને
મે એઠહમ સ્વીકાર થયો મને (દક્ષીવાનને) તે પરાક્રમી રાજાપાસેથી સેકડો ગાયો.
મળી અને મે તેની અખત ઈર્ષિ સ્વગ પયંત પ્રસન્નવી ૨

આ વખતે ન્વનય રાજાએ આપેલા દશ રથ મારી પસે હતા તેમને તદન ઠાળ ઘેડા
જોડ્યા હતા, તેમા (૨થમા) મારી નૂતન વિત્ર હિન પાની બેઠી હતી અને તેમની પાછળ સાઠ
હજાર ગાયોનુ ગૂંથ ૪૫ હતા, આ સર્વ બક્ષિસે મને (દક્ષીવાનને) આગલે દિવસે સાજા
મળી હતી ૩

આ દસ રથની સાથે એક હજાર સિપાઈ ચાલતા હતા. અને તેમની આગળ ચાલીસ
વિચિત્રગી ઘોડા હતા આ ઘોડા બહુ બલવાન હતા અને જુલતા ચાલતા હતા અને
તેમના અગર સોનામોતીના માજ હતા દક્ષીવ નન અને તેના મિત્રોના નોડરોએજ આ
ઘોડાઓને માલિસ કરીને તથા ઠયા હતા. ૪

પ્રથમને સ્વીકાર થયા પછી એઠહમ તમારી તરફથી નણ તથા આઠ મળીને (ગાડીઓને)
જોડેલા અગીયાર બળદની બીજી એક બક્ષિસ મળી આ બળદ રાજાએજ ૪ વાડા
ઓમા રહેવા યોગ્ય તથા હતા ભાઈ ઓ, એકજ કુટુંબના માણસપ્રમાણે તમારે
(એઠમેટની સાથે, ધનવટ છે પતુ (અમે) પગના વશજ પણ કુળવાન છીએ અને અમે
સત્કાયનીજ આશા નખીએ છીએ ૫

હતાઓની પેઠે મને સર્નોગે આલિંગન દેનાર તે તારૂણી પ્રેમસથી પૂર્ણ અને સોખ્ય-
હાયક હોવાથી મને સેકડો પ્રકારના સુખ આપે છે. ૬

૨ (અહ) નાધમાનસ્ય રજ્જ સત નિષ્કાન્ સત પ્રયતોન્ અશ્વાન્ સય અદમ્ । (અહ) દક્ષીવાન્
અમુરસ્ય (રાજ) ગોનાં સત (આદમ્), અતર ધ્રવ દેવે ચ આ તન્મન

૩ (દશર્શી) સ્વનયન્ દત્તા દ્વાવા (યુક્તા) સધૂમન્ત દશ રથાસ મા ઉપ અસ્ય (તેવા પધાત્)
ઘટ્ટ સદ્સ ગમ્ય અનુ આ અગત્ દક્ષીવાન્ (અનદ) અહમ્ અભિપાત્ સન્ન ।

૪ દશરથસ્ય સદ્સસ્ય (સાનકાન્), અગ્ર તત્વારિશત્ શોળ (અથા) ધ્રવિ નયતિ । (તાન્ ચ)
મદચ્યુત કુશનાવત્ અત્યન્ કક્ષાવત્ પત્ર ચ ઉત્ અન્નકન્ત ।

૫ પૂર્વ મ્ પ્રયતિમ્ અનુ ગન્ અટ્ટૈ ચ યુક્તાન્ આરથાયસ ગા વ અ દદ । દ સુવધવ ચે (યુય)
વિસ્યા મા દવ, (અ) પત્ર (આપ, અનસ્વના ધવ એપન્ત ।

૬ આગાધતા પારગાવતા યા કપ્પાકવ્ જજહે । (સા) યાદુરી મહમ્ યાદ્યન્ તતા મોન્ના દશતિ ।

તુ એકદમ નજીક આન મને સ્પર્શ કર મને એકદમ નહાની ધારતો નહિ જો, હું
જાધાર પ્રદેશમાની બોલી બેવી લખ્યુદ છુ ૭ (૧૧) (૧૮)

અનુવાક ૧૯.

સૂક્ત ૧૨૭.

॥ કૃષિ-મચ્છપ ૧ દવતા-અગ્નિ ૧

મારૂં ધ્યાન અગ્નિને ઠેકાણે છે એજ યજ્ઞમા હોતા છે એ અતિશય ઉદાર, સ પત્તિનો
નિધી અને (દુર્બલિને) ધૈર્ય આપનાર છે જેમ વિદ્વાન ગ્રાહ્ય થતાના શાસ્ત્રમા પારગત
હોય છે, તેમ આને આ મુદ્ધિની સ પૂર્ણ માહિતી છે આજ ભગવત અમારો યજ્ઞ ઉત્તમ
ગીતે મિદ્ધિએ પડાવ્યો છે એની કૃપા ઉદાત્ત તથા તેના દેવપણાને છાજે તેવી છે અને
આહુતિ આપવામાટે તૈયાર કરેલા વૃતની અને નવનીતની સ્વચ્છતા તથા અળગાટ તેને ઘણો
મિલે છે એમ એ તેની બ્વાણાથી દર્શાવે છે ૧

તુ અત્યંત પૂજ્ય તથા અગિરસોમા અત્યંત ાર છે તારે માટે હે અગ્નિદેવ, અમે તારા
મેવ-એકાગ્રમને હવન કરીએ છીએ, હે તેજોનાર્તવ, વિદ્ર ન ગ્રાહ્યો સહિત મુદ્ધ મોગથી
નાર્યના કરીએ છીએ તુ આકાશને વિદ્યુતરૂપે બાળેડ ઘેરો ઘાલે છે, તુ સર્વ માનવોનો
આચાર્ય અને રીયસાલો છે પ્રદીપ્ત બ્વાલા અજ તારા વાળ, એવા તન સર્વ જગ, સર્વ
લોક, ઉચ્ચ મનોર્થાત્ત પ્રાપ્ત થયા માટે શ પૂજત થાએ ૨

ખરેખર પોતાના ઝગઝગાટ માનતા શરોના યોગે એ અતિશય ઉત્તલ દેખાય છે, અને
તેના દિવ્ય પ્રભાવથી દુનિયાનો એવો નાશ કરે છે કે બાણે કે શત્રુનું નિર્દયન કરનાર
પરશુરા, તેનો અર્થ થતાની નાથેજ, ગમે તેવો કરા પદ્માથ હો, પણ તદ્દન પીગલી બધ
છે, અથવા ગમે તેવો રડક પદાર્થ હો પણ તે આ પી માકડ બાગી બધ છે એનો ડોરપિપ્પ
વિદોષ કરી શાન્તુ નથી એક વખત ટેમીને બોલવા એમણે પાંજા ફરનાની વાતજ
નહિ મોગમોગ ધનુર્ધરા આગળ પપુ ખર ખાતા નથી ૩

૭ મ (અગ) ગ્વાપ પરાગ, મ (અગ્નિ) દર્શાવિ (દર્શિ) ના મન્યતા, અદ સવા, માધારાણમ
આવિષ્ય દવ રામગા ગમિ ૧

૧ અગ્નિ દાતાર, ગ્વાપ ન દડુ મદ્ય મુનુ કાતવદ્ય વિગ્રવજાતવદમ ૧ સ્વરેર દવ ઝચ્યા દવાચ્ચા
કુત, આગ્રાનાર મૃત્યવ મર્દિય-૪ ચિત્રાટિમ ગારિયા અનુ વર્તિ ૧

૨૬ વિગ્ર (વગ) યજ્ઞમાના વા ગમિટ અગિરસો અગ્ર મમમિ દુગ્મ, દુગ્મ વિગ્રમિ મમમિ
(દુગ્મ) ૧ (૨) વર્ગમનમિવ રો ગદ્ય નામ દાતાર, ગારિયા, દુગ્મ (દુગ્મ) વ ત્વા દમા વિગ
વિગમ દુગ્મ ૨ અનુ ૧

૩ ગ દિ વિગ્રમગ પુર્વન દગ્મ ન જગા દદોગ દદોગ પરગુ ન મારા ૧ યગ્ય યમ્તો માધુધિ
(અર્ચ) ૨૧૫ (૧૫૬) (૧૬૫) વના દવ દુગ્મ ૧ નિપદમાન અયયમત, ન અનવ ધ-વચ્છ (અર્ચ) ન અવત ૧

અટ્ટ૦ ૨ અધ્યા૦ ૧ વ૦ ૧૨, ૧૩.] કૃષ્ણેદઃ [પ્રશ્ન૦ ૧ અનુ૦ ૧૯ સુ૦ ૧૨૭.

તેને કડક પદાર્થોની આહુતિ આપવામાં આવે છે એ સર્વને માહિતજ છે. માટે પ્રજા-
લિત થયેલ અરણીના યોગે તેની કૃપા પ્રાપ્ત કરી લેવા માટે, યજ્ઞમાન તેની મદદ-
મેળવવા માટે પણ હવન કરે છે; તેની જ્વાળાના સપાટાથી તે અરણ્યનાં અરણ્યો ખેદા-
ત્તમેદાન કરી નાંખે છે, તે પ્રમાણે પદાર્થ ગમે તેટલો પુષ્કળ હોય, પણ તેની અંદર તે
પ્રવેશે છે અને તેના અદ્ભુત સામર્થ્યથી કંઠણ કંઠણ ધાન્યોને પકવ દશામાં આણે છે અને
ઉપજતાથી અતિશય ઘટ્ટ પદાર્થોનું પણ પાણી કરી નાંખે છે. ૪

આ દિવસ કરતાં રાત્રે ઘણાજ મનોહર લાગે છે. દિવસ ગતિથી અંગમાંનું જોમ કઠિ
પણ નાશ પામે નાહ, એવું આયુધ્ય (આપણને) મળે, માટે વેદી પાસે આપણે તેના તે
સામર્થ્યનું ચિંતન કરીએ. બાપની કીર્તિ જેમ છોકરાને તેમ જ અગ્નિનું ચિત્સામર્થ્યજ
યજ્ઞમાનનો સર્વ જાળોમાં આધાર. વેદી પરનાં અગ્નિનાં રૂપો-જે કયાદેય પણ નષ્ટ
થતાં નથી અથવા હીન થતાં નથી, હમેશનાં જેમને તેમ સતેજ હોય છે—એજ અમારા
હવેના તથા આગળ મળનાર સર્વ પ્રકારનો આધાર છે. ૫ (૧૨)

ઉત્તમ રસાળ જમીન પરથી સપાટામાં જતાં, અગર શત્રુ સૈન્યમાં આવેશથી ઘુસતાં,
તે વાયુના સુસવાટાની માફક ભયંકર શબ્દ કરે છે. આ હવિર્લોહિતા અગ્નિ યજનો ઉન્નવલ
ધ્વજ છે; અને એણે અમારા હવિનો યથા સાંગ સ્વીકાર કર્યો છે. આ પોતે આનંદરૂપ
છે, અને બીજાને આનંદ આપે છે, માટે આજ માર્ગ ખરા કસ્યાણુનો છે, એવી શ્રદ્ધાથી
આની સેવાનો માર્ગ સર્વ લોકોએ સ્વીકાર્યો છે. ૬

૪ અન્નં દદ્ધાન્નિ વ્યાવિદે અનુ દુઃ, (અતઃ યજમાનઃ) તેજિદ્રામિઃ અરણિમિઃ અવસે દાદિ, અપ્રયે
અવસે દાદિ । યઃ વેવે તક્ષત પુરુષિ (વસ્તૂનિ) શોચિવા પ્ર ગાહત, (અપિ ચ) ઓજસા સ્થિરા પિત્વ
અપ્રા નિરિનાતિ સ્થિરામિ પિત્વ ઓજસા નિરિનાતિ ।

૫ યઃ દિવાતરાત્ નષ્ઠ મુદસેતરઃ અસ્ય દિવાતરાત્ અગ્રાયુષે ત વૃક્ષ ઉપરામ ધોનદિ । બાત્ અસ્ય આયુઃ
વીઙ્ઞ ધમે સુનવ ન પ્રમળવત્ । અમયઃ ન્યતઃ અજરાઃ ન્યતાઃ અજરાઃ ચ (તે એવ નઃ) મષ્ઠ અમરક અયઃ
(મવન્તિ) ।

૬ અન્નસ્વતીપુ ઉર્વેરામુ રૂદ્ધનિઃ સઃ દિ આર્ત્તનામુ રૂદ્ધનિઃ (વા) મારુત ધર્ષઃ ન તુ વિષ્વપિઃ । મઃ આદરિઃ
ચરસ્ય રેતુઃ અર્હણા દવ્યાનિ આદત્ । અષ્ઠ સ્મ અસ્ય હવંતઃ હૃદ્યાક્તઃ પન્થાઃ, શુભે પન્થાઃ, ન વિશે નરઃ
સુવન્ત ।

મહાહવિ ભૂગુએ આજ્ઞાશ્રમા દૃષ્ટિ સ્થિર કરીને નમસ્કાર પૂર્વક અગ્નિનું બે પ્રાંતે સ્તવન કર્યું, આ ભૂગુએ અત્યંત લીન થઇને જેવું અરણીમાથી મથન થયું એવું. આ અગ્નિ મર્વ નૃહૃદ્ભૂમિય મ પત્તિનો પ્રભુ છે. આ અત્યંત પવિત્ર હોવાને લીધે જ, તે ન પત્તિને એ પોતાના ન્વાધીન રાખી શકે છે. અમારા હવિભાગ તેને ઘણા પ્રિય છે, માટે આ પ્રજાવાન અગ્નિ ત હવિનો પ્રેમથી ન્વીકાર કરે છે. આ અગ્નિ-આ પરમાત્મા (આ હવિદાનથી) પ્રસન્ન થાયો. ૭

તુ સત્ત્વ જનોનો પ્રભુ છે મર્વનો મગીને એક જ કુલદેવતા છે તે તુ જ છે અમે અમારા દયાલાય, મમારા હિતાય, તને હાલ માગીએ છીએ. અમે મન પૂર્વક કરેલી પ્રાર્થના પ મેશ્વર પાસે પહોંચાડનાર તુ જ છે સર્વ મનુષ્યમાનનો માનનીય આત્મા તુ જ છે. આપની નજર હેઠળ હોય તે પ્રમાણે તા. ૭૪ તળે હોવાને લીધે આ મર્વ અમરદેવ હમેશા તદન તડણાવ-આમા જ નહે છે અને (તારીજ માન્કત) કત્વિજ, પ્રે દેવોને સ્થાનકે હવિભાગ પહોંચતા હો છે. ૮

હે અગ્નિદેવ, તુ અત્યંત પ્રતાપી, તારા (દેવી) પ્રભાવને લીધે તારા નામથી પૂણ પહે અપ્રતિબલ છે. દેસાની પ્રાથના અમે કરી શકીએ માટે જ તુ પ્રજા થાય છે અને મના-આ મ પત્તિ જેવી દેવની સેવા માટે તારીજ આવશ્યકતા છે. તારા આનંદ નિરતિશય અને તારા પરાક્રમ અત્યંત વિશ્વ હોય છે. હે અગ્નિદેવ તને કનિષ્ઠ વૃંદાવ-આ આવની નથી અને તેટલા માટે જ મર્વ તારીજ મેવામા તત્પર હોય છે, હે અગ્નિ અગ્નિ, એટલે નેહર પ્રમાણે તારીજ આજ્ઞાસુજળ ચાલે છે. ૯

૭ વૃ ૧ ક સ્તાવ અનિદ્ય નમશ્ચ નયવ દાસા મમત નયન દે દિતા ઉપાપન્ (સ્માન્) ચ પ્પાં (વમ્પાં) ધર્મિ ચ અગ્નિ ચતૂના દત્ત. મધિર (અગ્નિ) પ્રિયાન્ અપિ ધીન્ વનિપાટ મધિર ઓ ચનિયત્. ૧

૮ વિશ્વાશ્રો વિશ્વો પતિ ચ દત્તમદ, સવામા સમાન દપતિ મુજ (અમાક) મુત મ દગિવાદમ (દત્ત મદ) । (અગિ ચ) માનુષાણાં અતિથિ, પિતુ ન ચય આમવા અમી વિશ્વે અમૃતામ ચય આ (નતત) । ચય ચ (ત્વ આગ્નયા) દયતુ ના દન્વા (નિદરગિ) ।

૯ અપ્રે ત્વ ગુપ્તતમ મદયા સદ્ગતન, દશતાન, યૌ ન દશતાન ચાય । ગુપ્તતમ દિ ૧ મદ ઉત દુઃસ્તિતમ ચતુ । અપ ૩૩ ૬ નરર તે ત્વો પરિવરતિ ૬ નરર ધૃતીવાન ન (પરિવરતિ) ।

અટ્ટ ૨ અધ્યા ૧ વ ૦ ૧૩, ૧૪] ઋગ્વેદ : [મળ્હ ૧ અનુ ૧૯ સુ ૦ ૧૨૮

એ ઘણો મોટો અને સ્વસામર્થ્યને લીધે તેજસ્વી છે. આ એકાદ ગોપાલક પ્રમાણે 'અરુણોદય પૂર્વે જ નિવૃત્ત થાય છે. માટે આ અગ્નિદેવતું ચિત્ત આ તમારા સ્તવનથી વ્યાપ્ત થઈ જાયો. હાથમાં હવિ લઈને આ અગ્નિના ગુણાનુવાદ ગાતા સર્વ યજ્ઞમાન પૃથ્વીપર દૃષ્ટિએ પડે છે. રાત્રિલોક આગળ જેમ બંદીજન તેમની પ્રશંસાનાં ગીત ગાય છે, તે પ્રમાણે બુદ્ધિવાન હોતા સર્વ દેવતા આગળ આ અગ્નિનું યજ્ઞ વધુ ન કરે છે. ૧૦

હે અગ્નિદેવ, તું લગોલ અમારી પ્રકટ થાય છે ત્યારે કૃપાળુ પછે બીજા દેવો અમાણે પ્રસન્ન થઈને, અત્યંત વિશુદ્ધ સંપત્તિ દ્યાર્દ્ર અંતઃકરણથી અમને આપ. હે સર્વ સમર્થ અગ્નિ, ઉદારતા તત્ત્વ અમને જણાય, અને આ પૃથ્વીનો ઉપલોગ અમને મળે એવું કર. સર્વનો નાશ કરીશ કે શું-એવો કૂર તું તારા પ્રતાપને લીધે ક્રોધાય છે. પરંતુ હે ઉદાર ચરિત, તારું સ્તવન કરનારને ઉત્કૃષ્ટ તરેહનું સૌર્ય આપ. ૧૧ (૧૩)

સૂક્ત ૧૨૮.

॥ ઋષિ-પરુષ્ણેષ । દેવતા-અગ્નિ ॥

ઉશિભના પુત્રોએ કરેલા તપને લીધે, મનુની પુરાતન વેદિપર, આ અત્યંત માનનીય અગ્નિ, આ આચાર્ય, તેની પોતાની પ્રતિજ્ઞાને અનુસરીને, પ્રકટ થયો છે. એનો જ નિર્વંતર હો-એવી ધૃત્વા રાખનાર ભક્તજનોને આ સર્વ પ્રકારની મદદ કરે છે. પુણ્યકર્મો ઠવાની લાલસા ગાખનારાને તો આ નાણે કે અમૂલ્ય સંચય છે. જેને પરાજય શું તેની ખગર પાડુ નથી. એવો આ આચાર્ય આ વેદિપર અધિષ્ઠિત થયો છે. પોતાના પરિવાર-સહિત આ પૃથ્વીપર અવતીર્ણ થયો છે. ૧

૧૦ મદ્દે, સદ્મસા સદસ્વતે, પશુષે ન ઉપરુષે. અમ્રે, અમ્રે (દેવાય) વ સ્તોમઃ પ્ર વમુદ્ધ । યન્ દં પ્રતિ હર્ષમાન્ વિશ્વાસુ ક્ષાત્તુ જોગુવે, (કિંચ) ઋષૂણા અમે રેભઃ ન (અય) જૂર્ધિઃ હોતા ઋષૂણામ્ (અમે અમ્ર) જાતિ ।

૧૧ હે ઔમ સનઃ નેદિષ્ટ દરશાનઃ (અન્યઃ) દેવેભિઃ મુચેનુના મદઃ રાયઃ આ ખર । દે સવિષ્ટ મઃ મદિ મચ્ચે કૃષિ, મુજે ચ અભિ (કૃષિ) । ત્વ મધીઃ ઉમઃ ન (અગ્નિ પર ચ) મયનન સ્તોતૃમ્યઃ મદિ મુર્ચાય (કૃષિ) ।

૧ ઉદિગ્ધા મત અનુ મનુયઃ ધરીનણિ અવ ચજિષ્ટઃ હોતા અગ્નિ, સ્વ મતે અનુ જાયત । સર્ગીયને વિશ્વ-ધૃષ્ટિઃ, ધવત્સ્યતે રાયઃ દ્વ (અર્ચ) । (અય) અદ્યમ્બઃ હોતા દ્યઃ પદે નિવર, (યોરવારઃ) પાત્તાનઃ દ્યઃ પદે (અવતીર્ણઃ) ।

યજ્ઞ યથા સાંગ પૂર્ણ કરનાર તે જ છે, માટે તે અગ્નિની સત્યધર્મના માર્ગપ્રમાણે, નમસ્કાર કરીને, હવે અપેક્ષા કરીને અને દેવોનું ધ્યાન ધરતા (પ્રથમ) આહુતિ દહને, અમે ભક્તિભાવથી આરાધના કરીએ છીએ. આ એટલો ક્યાણુ છે માટેજ દેવી તેજની પ્રાપ્તિ અમને મુલભ કરવાના કામમાં, કદિપણ કંટાળતો નથી; એવા આ દેદીપ્યમાન અગ્નિને, માતરિશ્વા નામના ઋષિએ પુરાતન કાળમાં મનુ માટે દેવલોક માંથી પૃથ્વીપર આણ્યો. ૨

જેનું વારંવાર સ્તવન થાય છે, તથા પ્રચંડ ઘોષ કરીને (છાંચીત વંસ્તુની) વૃષ્ટિ કરનાર આ અગ્નિ, પૃથ્વીને સફલ કરનાર મેઘજળને એકજ દેર એકદમ વાળી દે છે અને પુનઃ ગર્જના કરીને જલવૃષ્ટ કરે છે. તેની સે'કડો આંખોવડે સર્વ જગત્ નિહાલીને જોતાં જોતાં તથા મેઘરૂપ અરણ્યમા ઘાલતાં આ અગ્નિ, પાસેના ગિરિશિખરપર તેમજ દૂરના પર્વ સર્વ પર્વતોપર ઉતરીને વિદ્યાતિ લે છે. ૩

આ અગ્નિ મહત્કાર્ય કુશલ અને યજ્ઞમાં મુખ્ય આચાર્ય છે. ઘેરઘેર જ જો હવિર્દાન થાય છે તે પ્રત્યેક ઠેકાણે આ તેયગ હોય છે; કારણ કે પ્રત્યેક યજ્ઞ ચાલુ થતાંજ દેવી સામર્થ્યથી તેને ખબર પડે છે આપની પ્રાપ્તિની ઉલ્કટ ઇચ્છા રાખનાર ભકતોને તેજ સામર્થ્યના યોગે આ અનુકુલ નિર્વાતિ પ્રાપ્ત કરી આપે છે. અને દરેક સૃષ્ટિપર સરખી નજર રાખે છે. માટેજ આ જુઓ ઘતાહુતિથી દેદીપ્યમાન થનાર આ હૃંચવાહન અને જગન્નિયંતા અગ્નિ અતિથિરૂપે પ્રગટ થયો છે. ૪

૨ ત યજ્ઞસપ (અગ્નિ) અપિવાતયામગ્નિ. જતસ્ય પથા, નમસા હવિષ્મતા, દેવનાતા હવિન્મતા । સઃ બયા દૃપા નઃ કર્ઠાં ઉપાચરતિ ન જ્યતિ, ચ (અગ્નિ) દવ પરાવતઃ માતરિશ્વા મનતે વગગન મા. ૧

૩ મુદુર્ગાઃ કનિકદત્ત જ્વમઃ (અગ્નિઃ) પાર્થિવ રેતિ એવંન સયઃ પથેતિ રેતિ. (ચ) દયન્ કનિકદત્ત (મૃતિ) । રાત પ્રધમિઃ (સર્વ) વશાળ. વનેપુ તુંગિ. દેવઃ અગ્નિ-ઉપરેપુ માનુષુ (ત્વઃ) પેરેપુ માનુષુ યદ દધાન (વિદ્યામ્યતિ) ।

૪ ય અગ્નિ. મુષ્ટુઃ પુરોહિતઃ, દમે દમે અવરમ્ય યજ્ઞસ્ય ચેવનિ, (યતઃ) કન્ધા યજ્ઞસ્ય ચેવનિ । કન્ધા ૧૫૦૦ વેધઃ, વિધા ત્રાતાનિ વરપથે, યતઃ પૃતથીઃ (અગ્નિઃ) અતિથિ. અજાયત, વહિઃ વેધા. અગ્નયત ।

અષ્ટ ૨ અધ્યા ૧ વ ૧૪, ૧૬] ઋગ્વેદઃ [મણ્ડ ૧ અનુ ૧૯ સૂ ૧૨૮

જે વખતે મરૂતોની માફક, વિહિત વિધિઓને અનુસરીને આ અગ્નિની જ્વાલામાં આદરસંહિત આપણે એકાદ પ્રાહુણને મિથાન્ન લોળન આપીએ તે પ્રમાણે, હવે ભોગ અર્પણ કરીએ છીએ, ત્યારે આ અગ્નિ આપણને સુદર સંપત્તિનું દાન પોતાના પ્રભાવથી કરવાને ઉત્સુક થાય છે, અને અમને દાણી નાંખનાર સંકટોમાંથી, તેમજ બીજાના શાપમાંથી, કિંવા જેના યોગે અમે પતિત થઈએ એવાં પાતકોમાંથી અમારો બચાવ કરે છે. ૫ (૧૪)

સ્વૃહણીય સંપત્તિ આજ વિશ્વવ્યાપક સમર્થ પ્રભુના જમણા હાથમાં છે. ભાનુ જેમ પ્રકાશ આપે છે તે પ્રમાણે તે ભકતોને આપી દે છે ખરે, પરંતુ કીર્તિને લોભે એવું કરતો નથી. અનન્યભાવથી ભગવત્-પ્રાપ્તિની ધૃષ્ટા રાખનાર માટેજ, હે સુરએક અગ્નિદેવ, તું હવે ભોગ દેવાને પહોંચાડે છે. સર્વ સાધુ પુરૂષોનેજ, આ અગ્નિદેવ, સર્વોત્કૃષ્ટ સંપત્તિ આપવામાટે લઈ આવે છે, અને તેની કૃપાનાં દ્વાર (ભકતોમાટે) ઉઘાડી રાખે છે. ૬

મનુષ્યપ્રાણી પાપમગ્ન થયાને લીધે, એકાદ વિજયી રાજા અથવા સર્વ લોકને પ્રિય હોનાર અધ્યક્ષ જે પ્રમાણે ધર્મસભામાં આવીને બેસે છે, તે પ્રમાણે આ અગ્નિ યજ્ઞમાં સ્થાનાપન થયો છે; કારણ પવિત્ર સુખ આ જ આપી શકે છે. વેદીપર જે હવે અર્પણ થાય છે તેનો સ્વામી આ જ છે, અને (પાતકોમાટે) જે દંડ થાય છે, જે શિક્ષા થાય છે, તેની વફૂલપાસેથી અમને આ જ માફી મેળવી આપે છે. ૭

૫ યત્ મદતાં ન કૃત્વા ભસ્ય ઇમેઃ તવિષીપુ ભવેન દિપિરાય ॥ મોઝ્યા, મોઝ્યા વૃબતે । સદિત્ત મગ્નના વ વસુવા દાન ક્ષન્તિ, સઃ અમિન્દુતાત્ દુરિતાત્ શઘાત્ અમિન્દુતઃ (વા) અપાત્ નઃ ત્રાસતે ।

૬ (અય) વિશ્વઃ વિદાન્યાઃ અરતિઃ વણુઃ દક્ષિણે હસ્તે દધે, (ત વ) તરણિઃ ન દિધયત્ (પરચ) ધવસ્યવા ન દિધયત્ । વિશ્વરમે દુપ્યયતે દત્ત દેવત્રા દ્યવ્ય આઝિષે । વિશ્વરમે મુકતે દત્ત અમિઃ વાર જન્વતિ, દ્વાર વ વિ જન્વતિ ।

૭ સઃ અમિ માનુષે જુજને, જ્યેન્યઃ વિરપતિઃ ન પ્રિયઃ વિરપતિઃ (ન) યજેપુ, (તથા) યજેપુ શવતઃ દિતઃ સ માનુષણામ્ દ્યવ્ય દ્યવ્ય દુતાનિ પત્યત્, સ વરણસ્ય ધૂર્તઃ મદ્દઃ દવસ્ય ધૂતઃ નઃ ત્રાસતે ।

યજ્ઞનો આચાર્ય જે અગ્નિ, તેનું સ્તવન ઋગ્વિજ્ઞેએ કર્યું છે. આ જ ભક્તપ્રિય અગ્નિ સૃષ્ટિહીન સંપત્તિનો નિધિ છે. અત્યંત જ્ઞાનવાન ધર્મી આ જ છે. આ અગ્નિ આગળ લીન થઈને ઋગ્વિજ્ઞેએ (દેવોને) હાવભાગ પહોંચાડવામાટે આની યોજના કરી. જે આ સર્વ વિશ્વનો પ્રાણ, એકંદરે વિશ્વનું જેને યથાતથ્ય જ્ઞાન અને જે યજ્ઞનો આચાર્ય છે, અને જે પૂજ્ય તથા ખુદ્ધિમાન છે, તે આ દર્શનીય અગ્નિની સ્તુતિ, તેની કૃપા થવામાટે, સર્વ દેવતા અલીપ્તપ્રાપ્તિ મેળવવા ઉત્સુક થઈને કરે છે. સુખાલિલાપી દેવ સૂક્તોથી આ ગર્જના કરનાર અગ્નિનું સ્તવન કરે છે. ૮ (૧૫)

સૂક્ત ૧૨૯.

॥ ઋષિ-પરુષ્ણેવ । દેવતા-ઇન્દ્ર ॥

સર્વને પ્રેરણા કરનાર હે ઈન્દ્ર, યજ્ઞ સાંગ થવામાટે ત્રેષ પુરૂષ પાસે ગમે તેટલો દૂર રહેતો હોય તો પણ-તું તારો રથ લઈ જાય છે, હે નિષ્કલંક ઈન્દ્ર, જેનીપાસે તારો રથ લઈ જાય છે, તેના હેતુ પુરો પાડવામાટે, તું તલ્લાળ તેનાપર પ્રેમ કરે છે અને તેને બલાદય કરીને છોડે છે. હે દોષ રહિત ઈન્દ્ર, સાધુ જનની મદદમાટે તું દોડી જાય છે તો અમારા તરફ પણ લક્ષ આપ અને સર્વથી પ્રેમાળ કવિની હાંક સાંભળે છે: તેમ અમારી પણ સાંભળ. ૧

હે ઈન્દ્ર, સર્વ યુધ્ધાના પ્રસંગે લઢાઈની નોગતો વાગતાં જે વીરોને તારું સ્તવન કરવું પડે છે, અને પાપક્ષાલનાથ લોકોને પણ તારૂં સ્તવન કરવું પડે છે તો તું, અમારી પ્રાર્થના સાંભળ. અમે શૂરોની સાથે રહીએ તો આ સ્વર્ગ મેળવી આપે છે; અને સત્પુરૂષોની સંગાતથી હિત્ય સામથ્ય આપે છે. હે પૂજ્ય આ અત્યંત શૂર હેવાથી યાજ્ઞવાન રાત્રીએ પણ એનાજ પગ પકડે છે. (મૂર્તિ માન) લીન સામર્થ્ય આ જ હોવાથી એ જ વીરને શરણે જાય છે. ૨

૮ અગ્નિ હોતાર ઇત્યે, પ્રિય વસુધેવિતિ ચેતિષ્ઠ અરતિ (ઋગ્વિજ્ઞ) નિ ઇરિરે, હવ્યવાદ નિ ઇરિરે । (૧૨ ચ) વિશ્વમુ વિશ્વવેદસ હોતાર વજત ઋગ્વિ રણ (અગ્નિ) વસુધેવ. દેવાસઃ અવતે, વસુધેવ. રણ ગીર્મિઃ (ઇત્યે) ।

૧ હે ઇરિર, ઇન્દ્ર, ત્વં ય સત અપાસ (અપિ) ગયનાતયે (સ્વકીય) રથ પ્રણયમિ, હે અનવય (રથ) પ્રણયસિ, ત રથધિત્ત્વ ઋગ્વેદયે વસ. વાગ્નિ ચ વરઃ હે અનવય, તત્તુજ્ઞાન સઃ (૨૨) અસ્માક વપસો વેપસા ન અસ્માક દ્વસો વાચ (ચણ) ।

૨ હે ઇન્દ્ર વસુધેવિતિ ધૃતનામુ અરહતયે ય. સ્મ નૃમિ. રક્ષાપ્યઃ આસિ પ્રવૃત્તયે (વિ) નૃમિઃ (દક્ષાપ્યઃ અગ્નિ) યઃ તઃ (ન.) ધુમિ, યઃ હૃરિઃ (નઃ) રથઃ સનિઠા રથ વિઘ્નૈઃ વાગ્નિ તરતા, ત વાગ્નિ દૈતાનાસઃ દરપ્ત, નાવ શ્વ ન વાગ્નિ (દરપત) ।

અરેખર તું અદ્ભુત ચમત્કાર કરનાર છે. કારણ કે વૃદ્ધિચોગ્ય ચેષ્ટપટને તું જ છિદ્ર પાડે છે, તેમજ દરેક દુર્જન મનુષ્યોને તું હાંકી કાઢે છે. અને, હે વીર, (અમર આત્માથી) આ નાશવંત શરીર તું જુદું રાખે છે. હે ઇન્દ્ર આ તારા અદ્ભુત પરાક્રમનું વલ્લુ ન મેં તારી પાસે, તેમજ પોતાનાં પરાક્રમોથી પ્રખ્યાત અને આકાશમાં રહેનાર રૂદ્રપાસે, અને મિત્રપ્રાસે કયું છે. તેજપ્રમાણે પરમ સુખપ્રદ વરણપાસે પણ મેં તારા જગદિપ્રખ્યાત યશનું વર્ણન યથાર્થિત કયું છે.

૩

તમારા તેમજ અમારા બંનેના મનોરથ પૂર્ણ કરવામાટે ઇન્દ્ર અહીં આવે એવી અમારી તીવ્ર ઇચ્છા છે. આ ઇન્દ્ર અમને અત્યંત પ્રિય છે. આ વિશ્વના આત્માસામે લઠાઈવા કોઈપણ ઉભું રહી શકતું નથી. આ હુમેશાં અમારીસાથે હોવાથી સંગ્રામમાં સર્વનો પરાલભ્ય કરનાર અમારા વિશ્વાસુ સહાયકતા છે. પ્રત્યેક સુદૃઢપ્રસંગે અમારાં સ્તોત્રોથી તને હર્ષ થાયો. કારણ કે તેથીજ અમારું રક્ષણ થાય છે. તારી આગળ કોઈપણ શત્રુનો શણગાર પણ નિભાવ લાગતો નથી. કોઈપણ શત્રુ તારી આગળ આવે તેને તું હાંકી કાઢે છે, અને મનુષ્યમાત્રનો શત્રુ ગમે તે હોય તો પણ તેને તું ઠાર કરે છે.

૪

તું અમને સહાય કરીને ઉન્નત લોકોનો ગર્વ ઉતારી નાંખ. હે ભયંકર, ધગધગતા અંગાર માફક તીવ્ર શસ્ત્રોથી તેનું બળ તોડી નાંખ. પ્રથમની માફક હમણાં પણ તું જ અમારો આગેવાન છે. કારણ કે હે વીર, નિષ્કલંક હોવાથી તને સર્વ બળે છે. તું ઇચ્છિત આપનાર માટે સદ્ગુણપ્રમાણે અમારીપાસે આવીને અમારા શારીરિક અને માનસિક સર્વ પાપોનો નાશ કર.

૫ (૧૬)

૧ હસ્મ (અગ્નિ) દિ સ્મ, (યત) વૃષણ ત્વચ પિન્વસિ, કચિત્ અરક મત્યે ચાકીઃ, હે શર (અમત્યાંત) મત્યે ચ પરિક્ષાસિ । હે શર ડવ તદ્ (ત યથાઃ) તુભ્ય, તન્ન દિવેસ્ત્યયસસ દ્વાય, મિત્રાય યોજમ્, વરણાય ધુષ્ટલીકાય (તે) યમયઃ (યથાઃ) યમયઃ (યોજમ્)

૪ અસ્માક વ (ચ) હૃજ રૂદ યમયસિ- (રૂદ) યથાય, વિશ્વાયુ પ્રસદમ્, યુજ, વાગેષુ પ્રસદ્, યુજમ્ । ચાગુચિર પત્તેષુ ભસ્માકં વ્રદા કતયે ઓવ । શત્રુઃ ત્વા ન દિ તરતે ચ (પર્યયિ ત) સૃણોપિ, વિન શત્રુ સૃણોમિ ।

૫ કતિમિ. ક્યસ્વ ચિત્ અતિમતિ નિ શ્રુ નમ, હે યમ તેજિષ્ઠામિઃ અરણિમિઃ ન યમામિઃ કસ્તિમિઃ (અતિમતિ નમય) । યયા યુરા ન નેપિ, હે શર ત્વ દિ બનેતાઃ મન્યસે । વન્દિઃ (ત્વમ્) વન્દિઃ ન નઃ અન્ત પુતે. રિશ્નાનિ (આસિ) અપર્પણિ ।

તાડું તે પરાક્રમ મહાન સોમપાસે પણ વર્ણન કરવું મને યોગ્ય છે. તેમાં ચિત્તને હર્ષ આપનારી શક્તિ છે, તેથી તે પણ પૂજ્યજ છે. આ રાક્ષસોના નાશ કરનાર હોવાથી પુષ્કળ પવિત્ર વિચારો (લોકોના) અંતઃકરણમાં ઉત્પન્ન થાય છે. સ્તવનની રૂઢિતિ પણ આ જ આપે છે. આ પોતે પોતાના નાશક શસ્ત્રોથી નિંદકોને અને દુર્જનોને અમારી પાસેથી હાંકી કાઢીને તેના ઉચ્છેદ કરે. મારીપાસે આવનાર પાપી મનુષ્યો તદ્દન પિગળી જાયો અને ઉની વરાળમાફક અલોપ થાયો.

હે ભગવન્ ધંદ્ર, જે દિવ્ય ઐશ્વર્ય પરાક્રમથી પ્રાપ્ત થાય છે, જે અત્યંત રમણીય અને અત્યંત શ્રેષ્ઠ છે, અને જેના યોગે પરાક્રમનાં સત્કૃત્યો બની શકે છે, તે દિવ્ય ઐશ્વર્યના લાભ તારી પ્રાર્થનાં તથા એકાગ્ર ધ્યાન કરવાથી અમને (ખરેખર) થશે. તું અચિંત્ય છે, માટે સદ્બુદ્ધિથી કરેલી પ્રાર્થના અને તને પ્રસન્ન કરનાર હવિ બંનેના યોગે તારી પૂર્ણ તૃપ્તિ અમારીપાસેથી થાયો અને રૂઢિતિથી ઉત્પન્ન થયેલા સત્યાર્થબોધક શ્લોકો અને અમારો ઉત્કૃષ્ટ પ્રેમ પણ અત્યંત પૂજ્ય ધંદ્રને મળે.

જુઓ, તમારા તેમજ અમારા જેવાને માટે પણ પોતાના પવિત્ર નામના ભયથી દુષ્ટ વાસનાનું નિર્મૂલન અને દુર્જનોના નાશ કરવામાં સહાય કરવાને ધંદ્ર હમેશાં તત્પર છે. માટે અમારા ઉપર ચઢાઈ કરીને અમારો ઘાત કરવાને મોકલેલી રાક્ષસ સેનાનાજ તદ્દન નાશ થાયો. તે અમારીપાસે પણ ન આવી પોહાવે. તેમજ અમારી ઉપર છોડેલા અગ્નિબળ અમારીપાસે પણ આવી શકતા નથી.

૧ તત્ (તે યદઃ) મધ્યાય દશવે (અપિ) લોચેયમ્ યઃ ક્ષવાન્ (અતઃ) દિપ્ય. ન, (સઃ) મન્મ રેજતિ રહો હા (સપ્રપિ) મન્મ રેજતિ । સઃ સ્વય અસ્મત્ વધેઃ નિદઃ ચ દુમતિમ્ જા અજેત । (અસ્ય પુરા) અપચંદ્રઃ ભવતર ભવ દ્રવેન્, કુદ્રમિવ અવ દ્રવેત્ ।

૭ હે રવિવઃ દ્રઃ, યત્ મુવીયે રવ્ઘે સન્તમ્ મુવીયે રવિં (અસ્તિ) તત્ હોત્રયા ચિતન્ત્યા ચ વનેમ । તત્ દુર્મન્માનં દ્વે (દર્) મુગન્મુભિઃ દયા ચ બા પૃષ્ઠીમહિ, દુગ્રહૃતિભિઃ સત્વાભિઃ યુગ્રહૃતિભિઃ ચ યજન્મ દ્વે બા (પૃષ્ઠીમહિ) ।

૮ અસ્મે વઃ (મયે) સ્વયસોભિઃ દુર્મતીનાં પરિવર્ગે, દુર્મતીનાં દરિમત્ ક્તો દ્રઃ પ્ર પ્ર (ભવતિ) । પ્થ ન. તિવદાવે ઉપેન્ ॥ મત્રેઃ (કિષ્ણ) પ્રા સ્વર્ગ દયા દ્વેમ્ અવત્ । ન વધતિ, કિષ્ણા વૃર્ગઃ ન વધતિ ।

હે ઇન્દ્ર, વિપુળ ઐશ્વર્યવાળા તેમજ નિર્દોષ માર્ગે અમને લઈ બા. જે માર્ગે દુર્વાસના-
રૂપો રાક્ષસો ન હોય તે માર્ગે અમને લઈ બા. અમે પરદેશમાં હોઈએ ત્યારે અમારી
સાથે રહે, અને ઘેર હોઈએ ત્યારે પણ રહે અમે પાસે અથવા દૂર હોઈએ તો પણ તારી
સદ્વાચથી—તારા કૃપાછત્રથી—અમારું હૃમેશા રક્ષણ કર.

હે ઇન્દ્ર, તું અને તારી વિજયસંપત્તિ એ સર્વ અમારું જ છે. તારી સામે કોઈ પણ
હથોળી આગે જ્વળતું નથી માટેજ મોટી કીર્તિ, (બહુ કે) પોતાના જ પરમ સુખ તેમજ
સ રક્ષણને માટે જીવંત મિત્રપાસે રહે તેમજાણે, વને જ વળગી રહી છે હે ઇન્દ્ર, તારું
તેજ અત્યંત તીવ્ર છે. હે લોકતારક, હે નાશકારક, તુજ રથમાં બેઠેલા લકતોનું પરિપાલન
કર છે માટે હે વજ્રધારી, અમારા શિવાય બીજાઓ (જે દુષ્ટ છે તે) ના વજ્રપ્રહારથી
ચુરા કરી નાખ. હે વજ્રધારી અમારો ઘાત કરવાની ઇચ્છા રાખનાર દુતોનો નાશ
કરી નાખ.

હે ઇન્દ્ર, તારી સ્તુતિ થાય છે તે લક્ષિતી થાય છે. પાપોથી અમને દૂર રાખ દુર્જનોનો
હૃમેશા નાશ કરનાર કૃત તુજ છે અને સાક્ષાત્ ઇન્દ્ર હોવાથી સર્વ દુર્જનોનો સમૂળ
નાશ કરનાર પણ તુજ છે. ઘોર પાપી રાક્ષસોનો તું નાશ કરે છે, તેમજ મારા સરખા
ગરીબ બ્રાહ્મણની મિત્રાચારી પણ તુજ સ્વીકારે છે, અને તેથીજ, તે આનન્દ નિધાન, જગ
રિપતા પરમેશ્વરે વને પ્રકટ કર્યો—હે સુખાનિધાન, રાક્ષસોનો નાશ કરનાર હોવાથી જ વને
પ્રકટ કર્યો.

૧૧ (૧૭)

૧ હે દ્વ પરિણતા રાયા અનેહસા પથા યાદિ, અરક્ષસા (જ પાપ) પુર ન યાદિ ન પરાક આ સવત્વ
અસ્તમીક (અપિ) આ સવત્વ : ન દુરાત અમિષ્ટિમિ પાદિ, આરાત વ (અપિ) અમિષ્ટિમિ સદા પાદિ ।

૧૦ હે દ્વ ત્વ તરૂપસા રાયા ન (અસિ) ઉમ ત્વા ચિત્ત મહિમા અવસે, અવસ જ મહ મિત્ર ન ત્વા સક્ષત્ ।
દ યોજિટ (દ્વ) હે વ્રાત અમત્ય, રથ જ ચિત્ત અવિતા (ત્વમસિ) । હે અદિવ અસ્મદ્ અન્ન ક ચિત્ત
રિ રપ, અદિવ રિરિક્ષત ચિત્ત (રિરિય) ।

૧૧ હે મુદ્રુત દ્વ ક્ષિપ ન પાદિ, ત્વ દુર્મતીનાં સદમિત્ત અવ્યાતા, દેવ સન્ન દુર્મતીના (ચાપિ અપ્યાતા)
પાપસ્ય રક્ષસ દતા, વિપ્રસ્ય માવત નાવા, અન્ન દિ દ્વ વષો ત્વા જનિતા ઓઞનત્, વષો રણોહણ
: શા જીજનત્ ।

સૂક્ત ૧૩૦.

॥ ઋષિ-પરુષેય । દેવતા-ઇન્દ્ર ॥

હે ઇન્દ્ર, જેમ એકાદ સત્વરીણ મહાત્મા સલામાં આવીને ગેસે છે અથવા સજ્જનપ્રતિ-
પાલક રાજા પોતાને ઘેર પાછો જાય છે, તેમ તું તારા અતિ ઉચ્ચ લોકમાથી અમારી પાસે
આવ. અમે પરમ સુખની ઇચ્છા કરતાં હોવાથી સોમરસ તૈયાર થતાજ તારી પ્રાર્થના કરીને
તને હાક મારીએ છીએ. જે પ્રમાણે પુત્રો પોતાના બાપને બોલાવે છે તેપ્રમાણે અમને
દિવ્ય સામર્થ્ય તેમજ વિજય પ્રાપ્ત થાય માટે અમે તારી શ્રેષ્ઠ કાવાની પ્રાર્થના કરીએ છીએ. ૧

જેપ્રમાણે એકાદ તરફથી બળદ પાંચ પાત્રોથી ભરેલી ટાકીમાંથી ઘણી આતુરતાથી પાણી
પીએ છે, અથવા વરસાદથી છલોછલ ભરેલા એકાદ તલાવને તીવ્ર પ્રકાશવાળો સૂર્ય શોષી
નાખે છે, તેપ્રમાણે પાપાણુથી વાટીને કાઢેલો આ સોમરસ, હે ઇન્દ્ર, તું ગ્રહણ કર. તને
ઘણાજ આનંદ તેમજ તારી ભરપૂર તૃપ્તિ થાય માટે તારા દિવ્ય અશ્વો સૂચ માફક તીવ્ર
એવા) તને અહીં લઈ આવો. જેપ્રમાણે સર્વને ઉત્સાહ આપનાર સૂર્યને તે દરરોજ લાવે
છે તેપ્રમાણે લાવો. ૨

અત્યંત વિશાલ પર્વતની ખડકોમાં પડેલા પથ્થરમાં છુપાએલા પક્ષીનો ગભ બહાર
લાન્ધાપ્રમાણે આકાશમાં છુપાવી રાખેલો પ્રકાશનો બહાર તે ઇન્દ્ર શોધી કાઢીને જગાસાને
લાવ્યો આ આંગિરસોના પ્રભુ ઇન્દ્રે પ્રકાશથી ઘેનુનો સમૂહ હજી હસ્તગત કરવાનો છે કે
કેમ એવી રીતે વળ હાથમા લઇને આનંદગૂહનો દરવાજો પુરૂષાર્થનો દરવાજો-જે શુભ-
અર્થ-હતો-તે ભક્તોને માટે ખુલ્લો કરી રાખ્યો. ૩

૧ હે દ્ર અય સ્વપતિ. ન અચ્ચ વિદ્યાનિ દ્વ (ઉત્તવા) સ્વપાત. રાજા અસ્તમ્ દ્વ, લ પરાવત્ત ઉપ ન
આ યાદિ । પ્રયસ્વન્ત. વય સુત સવા ત્વા દ્વામહે । પુત્રાસ પિતર ન વાજસાતય માદૃષ (ત્વા) વાજસાતયે
(દ્વામહે) ।

૨ હે દ્ર કોરેન સિષ્ઠ અવત વસમ ન તનૃપાણ. વસમ ન ત્વ અગ્નિઃ સુવાન સોમ પિત્ર । તે હર્યતાય
મદાય તુવિટમાય પાયસ ત્વા સૂર્યમ્ હરિત. વિશ્વા અદા સૂર્ય દ્વ આ યચ્છનુ ।

૩ અનન્તે અગ્નિનિ અત. અગ્નિનિ પરિવોતમ્ વે મમે ન, દિવ ગુહા નિહિતમ્ નિધિ (દ્ર.) અનિન્દત ।
ર્ગિગસ્તમ. ગર્વા મગ્નમ્ સિધાસન્ દ્વ મગી (અય) દ્રઃ દ્વ. પરિવૃત્તાઃ (દ્વાર) દ્વ પારવૃત્તા દ્વાર અપ
અગ્નોન્ ।

પોતાનું વજ્ર એ હાથમાં મળ્લ્યૂત પકડીને તે ફેંકીને મારવામાટે અતિશય તીવ્રણ તરવાર માફક ધન્દ્ર તેને ધાર ચઢાવી. વૃત્રને ઠાર મારવા માટેજ તે વજ્રને ધાર ચઢાવી. હે ધન્દ્ર, તું દિવ્ય તેજથી ચળકે છે. તું પોતાની દિવ્ય શક્તિ તેમજ પ્રભાવથી ભરેલો છે. તેથી ઝાડ તોડનાર જેવી રીતે કુહાડી લઈને એકાદ વૃક્ષ તદ્દન તોડી નાંખે છે તે પ્રમાણે તું ધાતક શત્રુનો શિરચ્છેદ કરી નાંખે છે. ૪

‘ હે ધન્દ્ર, આ નદીઓ, ભરપૂર હોડનારા રથમાફક હોડોને સમુદ્રને જઈને મળે માટે, તે સહેજ લીલાથી ઉત્પન્ન કરી. અમારા ઉપર પ્રસન્ન થઈને આ નદીઓએ સર્વને એકસરખું ચિરકાલસુધી ટકનારું એક મોટું કામ એ કયું છે કે મનુ રાજાને જેપ્રમાણે કામધેનુ ધર્મિષ્ઠ પદાર્થ આપે છે તેપ્રમાણે આ નદીઓમાંથી સર્વ જગતને આજ ધર્મિષ્ઠ પદાર્થ મળે છે. ૫ ૧૮

ધર્મિષ્ઠ ધનની પ્રાપ્તિ માટે અમે ગરીબ માણસ તારૂં પ્રાપ્તિનાસૂત્ર કાળજીથી રાગમાં બેસાડયું છે. જેપ્રમાણે એકાદ ચતુર અને કુશળ કારીગર એકાદ રથ કાળજીથી તૈયાર કરે છે તેપ્રમાણે અમે અમારા કંટ્યાણુ માટે તારૂં સ્વરૂપ (અતકરણમાં ધ્યાનથી) નિર્માણ કર્યું છે. તું નિરંતર વિજયશાહી હોવાથી, હે પરમ ભુધિધર્મત, અમે હમેશાં તારૂં ગૌરવ કરીએ છીએ. સુધ્ધમાં પરાક્રમી અને સાહસિક વીરને વસ્ત્રભૂષણ અપણુ કરવા પ્રમાણે, અમે પ્રણામ થઈએ, અમને વૈભવ મળે, અને હરેક પ્રકારનું કીર્તિધન અમે છતી લાવિએ માટે તારૂં ગૌરવ કરીએ છીએ. ૬

૪ મજ ગમસ્ત્યાઃ દદ્દહાણેઃ તિમ્મ ક્ષયેન દ્વઃ અસનાય સ ર્યત્ અદિ હત્યાય સસ્વત્ । દ્વઃ ત્વા ઓજશ્વ

સવિવ્યાન. મગ્મના કાવોમિઃ ચ (સવિવ્યાનઃ) તદેવ વક્ષ વનિન. નિ વૃથાસિ પરથા ઇવ વિ વૃથાસિ ।

૫ હે દ્વ ત્વ નય. રથાન્ ઇવ વાજયત. રથાન્ ઇવ સમુદ્ર અચ્છ સર્તેવ વૃથા અચ્ચજ. । ર્થ કતીઃ તાઃ સમાજ્ઞ

અક્ષિત અર્થ અયુજત, (યત્) (રમા.) મનવે વિશ્વદોહસઃ યનુઃ ઇવ જનાય વિશ્વદોહસઃ (અમવન) ।

૬ વસૂન્તઃ (વય) આયવઃ ર્માં ત વાચમ્ અતાક્ષિપુઃ, સ્વપા. ધીરઃ રથં ન મુઞ્ચાય ત્વાં અતાક્ષિપુઃ । વિપ્ર

તાં જેન્ય ઇંમંતો (વયા) વાજેપુ વાજિન અલ્પ ઇવ, ક્ષવશે ધના યાતયે વિશ્વા ધનાનિ યાતયે ।

રણમાં લયપ્રદ અને રણશૂર હે ઇન્દ્ર તારા મહા દાનશૂર ભક્ત દિવોદાસને માટે તારૂ વળ લઈને તેં શત્રુના નેત્રું કિલ્લાઓના ચુરેચુરા કરી નાંખ્યા. મહાભયંકર ઇન્દ્રે અતિ-થિગ્ધને માટે શમ્ભરાચુરને પર્વત ઉપરથી નીચે ફેંકીને મારી નાંખ્યો. ઇન્દ્ર સવ પ્રકારની શ્રેષ્ઠ સંપત્તિ—ભકતોને પોતાના દિવ્ય બળથી અને ઈશ્વરી સામર્થ્યથી આપે છે.

ઇન્દ્રે સ્વર્ગ સુખનો લાલ દેનાર સંગ્રામમાં પોતાની શક્તિથી ભકતજનોનું રક્ષણ કર્યું છે. રાજા મનુને માટે અધર્મી લોકોને તે શિક્ષા કરીને યોગ્ય માર્ગે લાવ્યો, અને કૃત્યવર્ણના રક્ષસોને જીતીને તેમને તેના કળબમાં લાવી આપ્યા. (પોતાના તીવ્ર તેજથી) બાણકે સવ જગતને બાળી નાંખનાર આ ઇન્દ્ર અત્યંત લોભી હુજનોને ભરમ કરી નાંખે છે. તેમજ સાધુઓને પીડા દેનાર દુષ્ટોને પણ સખત ડામ દે છે.

પોતે પ્રગટ થઈને પોતાના દિવ્ય પ્રભાવથી તેણે સૂર્યનું એક ચાક (રક્ષસોને ફેંકીને ચારવા માટે) ઉગાર્યું, અને કોપથી લાલચોળ થઈને સવારમાં બીજા ચાકનો અવાજ પણ બાંધ કરી નાખ્યો. તે સર્વેશ્વરે તેને એકદમ સ્તબ્ધ કરી નાંખ્યું. હે પ્રભાવાન ઇન્દ્ર; પુરાતન કાળમાં જ્યારે ઉશાના પોતાના રક્ષણને માટે તારી પાસે આવ્યો ત્યારે (તારી પાસે આવીને) મનુષ્યોને જે સુખ મળી શકે તે સર્વ જીતીને ચિત્કાલ પોતાનાજ કરી લીધા.

ધૃતના કિંદલાઓ તોડી નાંખનાર અને ભકતની ઉપર સર્વ મનોરથોની વૃદ્ધિ કરનાર હે ઇન્દ્ર, તું અમારા અપૂર્વ સ્તોત્રોથી પ્રસન્ન થઈને તારા સંરક્ષક કૃપાછત્રથી અમારું રક્ષણ કર. દિવોદાસે તારું સ્તવન કર્યું છે માટે, દિવસના પ્રકાશથી આકાશ જેમ અવલુનીય શોભાય છે તેપ્રમાણે તું જીરવ પ્રકટ કર.

૧૦ (૧૯)

૭ પૂરં મદિ રાગ્ધે દિવોદાસાય, હે નૃતો, હે નૃતો દદ ત્વ વજ્રણ નવતિ પુરઃ મિનત્ । ઉગ્રઃ અતિથિગ્ધાય રાયર મિરેઃ અવ અમરત્ । (અવ દદઃ) મહઃ ધનાનિ ઓજતા વિશ્વા ધનાનિ આજતા દયમાનઃ (મવતિ) ।

૮ દદઃ રાતનૃતિઃ વિરેપુ આજિપુ, સ્વર્માંદ્રેપુ આજિપુ આર્યમ્ યજમાન પ્ર અવત્ । મનવં અવ્રતાન્ રાસત્વ્ દુષ્ણાં ત્વ ઝા (અર્મ) અરધયત્ । વિશ્વમ્ પક્ષત ન (સઃ) તતૃપાણમ્ આપતિ, અર્ધમાનમ્ નિ ઓપતિ ।

૯ (દદવ) જાતઃ ઓજતા સૂરઃ વજ્ર (રક્ષણ-નિવર્હણાય) પ્ર વૃહત્, પ્રપિરેવે (વ અપરસ્વ ચક્રતય) ધાતઃ વાગ મુપાયતિ દ્વાનઃ આ મુપાયતિ । હે કંઠે યન્ ઉદ્ધાનાઃ પરાત (ત્વા) કતયે અજગન્ (તદા સઃ) િશ્વા મનુપા મુપ્રાન તુર્વાણઃ દવ, અદા ભશ્વા તુર્વેર્ણરવ (અગવન્) ।

૧૦ હે રવદમન, હે પુરા દતઃ (દદ) મઃ (ત્વ) નયેનિ ઉગ્રંધ (ગુટઃ તન્) રાગ્ધેઃ પાતુમિ. નઃ વાદ્ । હે દદ । રોગાગ્રંથઃ સઘનઃ ત્વ અર્હોઽઃ (પ્રચરેઃ) યો. દવ વર્ષીયાઃ ।

સૂક્ત ૧૩૧.

॥ ઋષિ-પરુષ્ણેષ । દેવતા-ઇન્દ્ર ॥

પ્રકાશયુક્ત અને અપાર આકાશ કૃત્ત ઇન્દ્રનેજ પ્રણામ કરે છે અને વિશાળ પૃથ્વી પણ સૌભાગ્યસંપન્ન થવા માટે પોતાની સર્વેશ્વર સંપત્તિ અને અત્યુત્તમ કૃણ પુરુષસહ ઇન્દ્રને જ સાષ્ટાંગ હંડવત્ કરે છે. પ્રેમથી એકત્ર થયેલા સર્વ દેવોએ ઇન્દ્રનેજ સરકારી આપી, ત્યારે અમે મનુષ્યોનો સર્વ સોમરસ અને અમે ભક્તજનોનો સર્વ હવિર્ભાગ ઇન્દ્રનેજ અર્પણ થાએ.

૧

તું સર્વનો એકજ દેવ હોવાથી યજ્ઞમાન લોક સોમ અર્પણ કરવાના હરેક પ્રસંગે પોત-પોતાની રીતે ઘણીજ આતુરતાથી તારી વિનંતિ કરે છે અને હરેક માણસ અક્ષય આનંદ પ્રાપ્ત થવા માટે પોતે જુદી જુદી પ્રાર્થના પણ કરે છે. માટે એકાદી પ્રાણુરક્ષક નૌકાપ્રમાણે સર્વ મહાકાયોના પ્રારંભમાં પ્રથમ તારી યોજના અમારે કરવી યોગ્ય છે. તેથી અમે માણસો તેમજ ભક્તજનો યજ્ઞના નિર્માત્ર ગાયનના યોગે ઇન્દ્રમાં જ ચિત્ત તદ્દલીન કરીએ છીએ.

૨

હે ઇન્દ્ર, તારા પ્રસાદની લાલચથી યજ્ઞમાન અને તેની પત્ની વગેરે અનેક જોડાં સ્વર્ગીય ગોધન પ્રાપ્ત થવા માટે તને હાવ અર્પણ કરે છે, અને આહુતિ આપીને અને સર્વ દુર્વા-મના દૂર કરીને તારું પૂજન તત્પરતાથી કરે છે. હિંચ પ્રકાશ અને સ્વર્ગમુખમાટે ઉત્સુક થયેલા જોડાને જ્યારે જ્યારે તું સ્વર્ગલોકમાં લઈ જાય છે ત્યારે ત્યારે, હે ઇન્દ્ર, તારું પ્રાણુ-ધાનક વચ્ચે દૃષ્ટિએ પડે છે. તે તને પ્રાણુ જેવું છે. તેનો તારે કદિ પણ વિયોગ પડતો નથી. ૩

૧ અનુરઃ યૌ. દશય દિ અનવ્રત, (દય) મહી શૃંખલો વૃત્ત યાતા, યરીનમિઃ દશય (અવ) વરીનમિઃ (અનવ્રત) । મનોપત. વિશે દેસસ. દર (અવ) પુરઃ દધિરે, (તસ્માત્) વિશ્વા માનુસા સવનાનિ, માનુસા (દ્યુવાનિ) દશય (અવ) રાતાનિ સન્તુ ।

૨ વિન્દુ દિ સવંતુ જ્યનન્દ્યઃ (યજમાનાઃ) સમાન એક (દેવ) ત્વાં જ્યન્તુ વૃષ્ણે, ત્વઃ સનિષ્ઠ્વઃ જ્યન્તુ (વૃષ્ણે) । ત્વાં ત્વાં જ્યન્તિ નાક ન દ્યુસ્ય પુરિ ધીનહિ, (વય) આવઃ. આવઃ યંઃ ન દદ સોનેમિઃ દદ (અવ) ચિતયત (વૈત્તમહિ) ।

૩ યાયા ગિગુનાઃ મન્વસ્ય મન્વસ્ય યાતા દદ ત્વાં ચિતયતે । (દ્યુવ) નિગુન્તઃ સધન્તઃ નિગુન્તઃ (ચિતયતે) । ૪૧ મન્વસ્ય સ્વને ત્વાં દ્વા પાપ સમુદયિ, (તદા) દદ જનં સચ્ચુન્તઃ દે દદ સચ્ચુન્તઃ વન્મ જાવિ ૫૧૬૧ (અવ) ।

શરદ્ જતુમાં દુર્લ્લેધ થનાર કિલ્લા તેં તોડી નાખ્યા અને તને કોઈ રોકનાર ન હોવાથી તેં તે જમીનદોસ્ત કરી નાંખ્યા એ તારૂં એક પરાક્રમ હમણાં સર્વ જગતને વિદિત થયું છે. હે સામથ્યના સાગર, તેં અધર્મી લોકોને શિક્ષા કરી અને વિજયના આનંદમાં આ પૃથ્વી, આ નદીઓ, તેમજ આ નદીકાંઠાનો પ્રદેશ તેં હસ્તગત કરી લીધો. ૪

હે ઉદ્ધાર, આ તારા પરાક્રમની કીર્તિ ભકતોએ આનંદિત થઈને ગાઈ છે. કારણ કે તારા સહવાસને માટે અતે આતુર થયેલા ભકતજનું તેં રક્ષણ કર્યું, અને તારી સાથે મિત્રતા કરવાને ઉત્સુક થયેલા ભકતોને તેં સહાય કરી, તેમને માટે યુદ્ધમાં જ્ય મેળવવા બ્યારે તેં સિંહનાહ કર્યો ત્યારે એક પછી એક એવી રીતે દરેક નદીમાંનો પ્રદેશ સત્કૃત્ય કરવા માટે તેમજે છતીને પોતાનો કર્યો. ૫

આજ પણ સવારમાં ઈન્દ્ર અમને પોતાના કહેરો ? હે ઈન્દ્ર, અમારાં સ્તોત્ર ભાવથી લે અમે નમ્રતાથી તને હવિ અર્પણ કરીએ છીએ. તે, અને અમને દિવ્ય પ્રકાશનો લાભ મળે માટે આર્ચના કરીએ છીએ તે પણ ભાવથી લે. હે વજ્રધારી, હે વીર, દુષ્ટોનો નાશ કરવાનો વિચાર તાર્કાલિક બ્યારે તું મનમાં લાવે છે, તે સુપ્રસંગે મેં કરેલું તારૂં સ્તવન— તાર્કાલિક સ્ફૂર્તિથી અને અર્પૂર્વ કંઠપનાથી બનેલું આ તારૂં સ્તોત્ર—તું કૃપા કરીને સાંભળી લે. ૬

હે ઈન્દ્ર, તું અત્યંત બલિષ્ઠ હોવાથી અમારા માટે તને અતિશય પ્રેમ થાય છે. તું સ્વભવિક સર્વસમથ છે માટે, હે શૂર, અમારી ઉપર નિષ્કારણ દ્રેષ કરનાર દુષ્ટનો તું તારા શક્તિથી નાશ કરી નાંખ અને અમારવિરુદ્ધ અત્યાચાર કરનારને પણ તું મારી નાખ આ અમારી વિનંતિ સાંભળ. જો, તારી કેટલી લોકોત્તર કીર્તિ છે ! માટે દુષ્ટ વાસના તેમજ સર્વ દુર્ગ્ગ અમારી પાસે આવે નહી એમ થાઓ. એકાદ તુટેલી ગાડીમાફક સ્તામાંજ તુટી પડે. ૭ (૨૦)

૪ પૂરઃ તે અસ્ય વીર્યસ્ય વિદુઃ યત્ હે દ્વ શારદીઃ પુરઃ અવ અતિરઃ સસહાનઃ અવ અતિરઃ । શવતઃ પતે દ્વ (ત્વ) ત અયગ્નુ મર્ત્યે શાસઃ । મહીં પૃથિવીં અમુષ્ણાઃ દ્વિઃ અપ મદસાન દ્વિઃ અપઃ (અમુષ્ણા) ।

૫ માત્ દત્ત તે અસ્ય વીર્યસ્ય મદેડુ ચર્વિરન્ યત્ હે શ્વન્ ઝશિઃઃ અવિથ, સહીયતઃ યત્ અવિથ । વૃતનાડુ પ્રયત્તવે (યત્) અથ્વ. ધર ચર્ચ્ય (તત્) તે અન્યા અમ્બો નવે સનિષ્ણત ધવસ્ય તઃ સનિષ્ણત ।

-૬ યત્ અસ્યા. ડપસઃ નઃ યુવેત્ત દ્વિઃ (નઃ) અર્કસ્ય ઓધિ, દ્વિમધિઃ દ્વિવિઃ ચ સ્વર્પાતા દ્વિમધિઃ (દ્વસ્ય ચ ઓધિ) । યત્ દ્વ ચન્નિન્ ત્વ શ્વા મૃધઃ દ્વતવે ચિન્તસિ મે અસ્ય નરી િસઃ વેવસઃ નવીયસઃ (પ્રતિભાવલસ્ય) મન્સ ધુધિ ।

૭ ત્ દ્વ દ્વ વાર્ધાનઃ (અપિ) અત્મયુઃ, હે તુચિજાત હે શ્વ અમિત્રયત મર્ત્યે ચન્નન મર્ત્યે જહિ, યઃ ચ નઃ અપાવતિ (ત અપિ જહિ), ગુપ્તપત્તમઃ શ્વણ્વ (અવદ્), દુર્મતિઃ અપમ્નુ વિશ્વા દુર્મતિઃ રિષ્ટ (રથ) ન યામન્ અપમ્નુ ।

સુક્ત ૧૩૨.

॥ ઋષિ-પરુષ્ણેય । દેવતા-ઇન્દ્ર ॥

હે ઉદાર ઇન્દ્ર, પ્રથમના યુધ્ધની માફક હાલમાં પણ અમારી ઉપર સૈન્ય લઇને ચડી આવનાર શત્રુઓનો તારીજ કૃપાથી અને તારાજ સંરક્ષણથી અટકાવ કરીએ અને અમારો વધન નાશ કરવા ઇચ્છનાર દુષ્ટોની યોડ લુલાવિએ તેમ કર. આ આણીના વખત આવી પહોંચ્યો છે, માટે હાલમાં તને સોમરસથી સંતુષ્ટ કરનાર ભક્તોને આશીર્વાદ દે. અમને પરાક્રમ કરવાનીજ ઇચ્છા છે. તેથી યુદ્ધમાં અમને જે જે કાંઈ મળે અને અમે જે જે કાંઈ જીતી લાવીએ તે તે સર્વ આ યજ્ઞમાં તને સમર્પણ કરવાનો અમારો વિચાર થયો છે. ૧

સ્વર્ગલોક મેળવી આપનાર, અને ખરેખર વીર પુરુષોના વૈભવરૂપ આ યુધ્ધપ્રસંગે ઉપાસકે સવારમાં ઉઠીને પોતે ભક્તિપૂર્વક કરેલી પ્રાર્થનાથી અને નિરંતર સેવા કરનાર જનોના પ્રેમથી સંતુષ્ટ થઇને ઇન્દ્રે શત્રુઓનો સંહાર કર્યો એ સર્વને વિદિતજ છે. આ ઇન્દ્ર એવો છે કે તેના પગે લાગીને તેનું ગૌરવ કરવું જોઈએ. હે ઇન્દ્ર, તું સાક્ષાત્ સદ્ગુણ હોવાથી તારી કૃપા અને તારા મંગલપ્રદ વરદાન અમારી તરફ વળે. ૨

જે યજ્ઞમાં સુંદર આસન તારા નિવાસને માટે ભક્તોએ તૈયાર કર્યું છે તે યજ્ઞમાંથી આ અત્યંત ઉચ્ચતા હાવેલા પ્રથમમાફકજ હાલમાં પણ તનેજ અર્પણ થાય છે, અને સનાતન સત્ય લોકમાં ભક્તોને તુંજ લઈ લાય છે. માટે એવા ભક્તોને સૂર્યપ્રકાશના યોગે બળને વચ્ચે (અંતરાળમાં) શું દેખાય છે તે કહે વાર ? દિવ્ય ધેનુનો સમૃદ્ધ ચોથી કાઢનાર અને એક વખત જેને પોતાનો કરી લીધો તેને માટે પ્રકાશધેનુને છોડાવનાર પણ ઇન્દ્રજ છે. ૩

૧ દે મપવન્ દર (યયા) પુર્વે ધને (યયા દદાનીં અપિ) ત્વયા લોતાઃ ચ વય વૃતન્યતઃ સસદ્ધામ, વનુષ્યતઃ ચ વનુષામ । નેદિષે અસ્મિન્ બહુનિ ધુન્વતે તુ અપિ લોચ । (યતઃ) અસ્મિન્ યદ્ધ મરે જિત (વય) વાનયતઃ મરેજિત વિ ચયેન ।

૨ સ્વર્ગે, આપ્તવ્ય ચક્રમનિ (જગદયે) મરે, ઉપરુંચઃ સ્વસ્મિન્ અગ્નિઃ, ધ્યપ્તવ્ય સ્વસ્મિન્ અગ્નિઃ દરઃ (યતઃ) બદન્ યયા વિદે, યઃ દિ લીષ્માંલીષ્માં રપચચ્ચઃ, અસ્માય તે મદત્વ યતયઃ મદઃ યતયઃ યગ્રપક્ ધનુ ।

૩ યસ્મિન્ યદ્ધે (યુદ્ધ) કારં હવ અક્રુષ્યત (તસ્મિન્ યદ્ધે) તદ્ ગુરુદ્યન્ વયઃ પ્રનપા તે (યતઃ) તુ ચત્વસ ધવ યઃ અપિ । અથ તદ્ વિલોચઃ યદ્ (મદઃ) દિત્વ અન્તઃ રત્નનિઃ પદ્મનિ । ય દસ્ પ અતુ વિદે શ્વો દગ્નઃ જુહિર્યઃ કોણનઃ ।

હે ધન્દ્ર, ખરેખર તારું ચરિત્ર પ્રથમની પેઠે હમણાં પણ વારંવાર વર્ણન કરવા યોગ્ય છે. અંગિરસોને માટે પ્રકાશરૂપી ધેનુને પુરી રાખનાર કોટ તેં તોડી નાંખ્યો અને તે જ્ઞાનધેનુ કળજે કરીને અંગિરસોને સ્વાધીન કરી માટે તારા ભક્તા અમારા માટે પણ તું એવીજ રીતે યુદ્ધ કરીને અમને જ્ય મેળવી આપીશજ. સર્વ અધર્મી લોકોને—(સંજ્ઞાનોને) સંતાપનાર સર્વ દુરાચારી માણસોને—જે તને સોમરસ અર્પણ કરીને તારી સેવા કરે છે, તેની સત્તા નીચે ખરાબર લાવ.

હે શૂર, આગળ શું થશે તે ઉત્તમ રીતે જ્ઞેવાની શક્તિ તારા સામર્થ્યથી તેં ભક્તોને આપી છે. તેથી યુધ્ધપ્રસંગે સત્કીર્તિ સંપાદન કરવાની ઇચ્છા રાખનાર વીર શત્રુપર તુટી પડીને સહેજ વિજય સંપાદન કરે છે અને પુણ્ય મેળવવાને માટે તને યજ્ઞ સમયે પણ કરે છે. પુત્રપૌત્ર અને સામર્થ્ય યુક્ત દીર્ઘાયુષ્ય પ્રાપ્ત કરવા માટે સંકટસમયે ગાયન કરીને તે ભક્તો મોટેથી ધન્દ્રનીજ કૃપાની યાચના કરે છે અને બીજા દેવતાઓનું કૃત્ત્વન કરતી વખતે પણ તેમનું ચિત્ત ધન્દ્રનાજ ઠેકાણે લાગેલું હોય છે.

હે ધન્દ્ર અને પર્વતો તમેજ અમારા આગેવાન છો તેથી સૈન્ય લઈને અમારી ઉપર કોઈપણ ચડી આવે તેનો અને તેના સર્વ સાગ્રાનો તમારા વજ્રપ્રહારથી નાશ કરી નાંખો. તમારા હથિયાર ગમે તેવા શત્રુને, તે ગમે તેટલો દૂર ગયો હોય અથવા વિકટ ઠેકાણે છુપાઈ ગેંઠો હોય તો પણ, મારી શકે છે. હે શૂર ધન્દ્ર, શત્રુઓના ચુરા કરનાર શસ્ત્ર અમારા સર્વ ઠેકાણાના શત્રુઓને સંપૂર્ણ રીતે મારી નાખશે.

૬ (૨૧)

“૪ હે દ્રુત તે (વીર્ય) પૂર્વથા ચ તુ દશા પ્રવાચ્ય યત અમિરોઽવઃ (મર્તા) મર્ત્તે અપ અમરનોઃ, (ત ચ) મર્ત્ત (તાન્) અપ વિહન્તુઃ । (૬૪) અન્યઃ સમાન્યઃ ધિષ્ઠા અસ્મન્વ ચ આયોરિસ જોપ ચ । (૫૨ ચ) યચિન્ અન્નત તુ વત્સ્યઃ રથમ હૃણ્યન્તમ્ ચિન્ અન્નતમ્ (અપિ રથય) ।

૫ યત્ દે દશ ત્વં ક્રતુમિઃ (મર્ત્ત) જનાન્ ત ઈક્ષયન્ । તે હિ ધ્રુવત્યપઃ તરુણ ત, ધ્રુવત્યપઃ ચ પ્રલક્ષ ત । તર્મ્મ દત્ પ્રમાવન્ (દીર્ઘ) આયુઃ (અન્ય) વાધે ચ ઓજસા અચતિ । (તેર્વા) ધીતયઃ દેવાન્ અસ્થ ન, ધીતયઃ દેઃ ઓગય વિધિપ ત ।

૬ દન્વાપર્વત, પુરોયુષા યઃ નઃ શ્રુત-ચાન્ તૈ, તૈ ૬૪, અપ દત્; તૈ તૈ દન્ નદ્રેણ દત્ । મદન્ યત્ દનર ૧૦ ચત્રપ ઉચ્ચત્; ધૂર, દર્મા અત્યાક વત્સુન્ વિષન્ઃ પર દર્શીટ ।

સૂક્ત ૧૩૩.

॥ ઋષિ-પરુષ્ણેષ । દેવતા-ઇન્દ્ર ॥

યસ એજ ખરો સનાતન ધર્મ હોવાથી તેવડે આકાશ અને પૃથ્વી બન્નેને હું શુદ્ધ કરું છું. ઇન્દ્રને ન માનનાર બળવાન અને દુષ્ટ જતરમતરવાળા લોકોને પણ યજ્ઞના યોગેજ બાળીને ભસ્મ કરું છું. જુઓ, અમારા શત્રુઓ હલ્લાના સપાટામાં માર્યા જવાથી તેમના દુકંડે દુકંડા થઇને તે મસાણામાં પડેલા છે. ૧

હે વજ્રધારી, એકદમ હલ્લો કરીને આ બહુટોણા કરનાર અધમોની ગરદન છુંદી નાંખ, તારા મજબુત પગનીચે-તારા સર્વવ્યાપી પગનીચે ચીરી નાંખ. ૨

હે આત ઉદાર ઇન્દ્ર દેવ, આ બહુગરોની બળવાન ટોળી ઘેર મસાણામાં ગંદીજગામાં છુપી રહે છે. ત્યાંથી તેને શોધી કાઢીને તેના ચુરા કરી નાંખ. ૩

આની પહેલાં તે ટોળીમાંથી પચાસ પચાસની એક એવી ત્રણ દુકડીઓના તે તારા સપાટાથી ચુરેચુરા કરી નાંખ્યા. તે કામ વને કાંઈજ જણાયું નહીં પણ ખરા ભક્ત અમને તેનું ધણુંજ મહત્ત્વ લાગે છે. ૪

હે ઇન્દ્ર પીળા રંગના અને વિકાળ ભયંકર અવાજ કરનાર પિશાચને કાર કરી નાંખ અને તેની સાથે ખીન્ન સર્વ શક્તિઓના પણ સંહાર કર. ૫

૧ ઋતેન (યજ્ઞેન) ઉમે રોદસી પુનામિ, યાઃ મહીઃ અર્નિરઃ કુહઃ તાઃ સ દદામિ । (પર્ય) યન્ન અમિત્રાઃ પ્રભિત્તમય હતાઃ, પરિતુદ્ધાઃ ચ વત્સધાન અગેરન્ ।

૨ હે અદિતઃ અભિત્તમય ચિત્ યાતુમતીનાં સીર્ષાં છિદ્ધે, વદરિષ્ણ પદા મદા વદરિષ્ણ પદા (છિદ્ધે) ।

૩ હે મપવન્ આસા ચાતુમતીનાં સર્ષઃ બલ ચ્ચદિ, વૈત્સધાનકે અર્મકે મદાવૈત્સધે અર્મક ।

૪ યામાં તિષ્ઠઃ પચાદતઃ અભિત્તમયઃ જળાવન્, તર (ચરણે) તે તકર મુ મનાયતિ, (મજ્ઞઃ) તે (ચેવ) મુ મનાયતિ ।

૫ હે રદ રિન્દમર્ષાન્ રુદ્રપન્ વિગ્રાપિન્ સે મુષ, સર્વે રથઃ મિ રદ્ય ।

અવૃં ૨ અધ્યા૦ ૧ વ૦ ૨૨] કૃષ્ણેદ [મળ્હ૦ ૧ અનુ૦ ૧૨ સુ૦ ૧૩૩

હે ઇંદ્ર આ ઘોર અધિકારનો વહન નાશ કર. આમારી પ્રાર્થના તરફ તારું ધ્યાન છે કે ? આકાશમાંથી વીજળીની વૃષ્ટી કરનાર હે વજ્રધારી ઇન્દ્ર, તારા આ અતિશય તીવ્ર તાપની બીતીથી પૃથ્વી-માફક આકાશ પણ ભયથી એકદમ ખિન્ન થયું હોય તેમ લાગે છે. તું ધાતક શસ્ત્રોને ધાર ચઢાવીને સર્વ ઠેકાણે સંચાર કરે છે, પરંતુ સાધુઓને પણ અચિંત્ય તું સન્નિહોને કાંઈપણ ઈજા ન પહોંચાડતાં એકવીસ સેવકો સાથે સંચાર કરે છે.

ખરેખર, સર્વ સંપત્તિનો ભંડાર સોમરસ અર્પણ કરનાર યજ્ઞમાનનેજ મળે છે. સોમરસ અર્પણ કરનાર ભક્તજ શત્રુઓને પોતાની આજ્ઞામાં રાખી શકે છે, અને દેવોના દુશ્મનોના પણ પરાભવ કરી શકે છે. સોમરસ અર્પણ કરનાર શૂર ભક્ત કોઈથી પણ પરાભવ ન પામતાં હંભરો વંખત જય મેળવે છે. ઇન્દ્ર આવા ભક્તનેજ ગમે તેટલી સુખસંપત્તિ અને દિવ્ય ઐશ્વર્ય પણ આપે છે.

૭ (૨૨) (૧૬)

૧ હે અશ્વિઃ દ્યૌઃ મહઃ ભવઃ દાદહિ, ધુમિ નઃ, હે અદિતિઃ પુણત્ સીમા ન, ક્ષાઃ ન સો (અપિ) મીષા શુદોચ દિઃ । શ્વ ધુમિતમઃ દિ વર્ધઃ ઉગ્રમિઃ ર્યસે, (પર ચ) હે સત્વામિઃ અપ્રતીત દ્યૌઃ, તા દે દ્યૌઃ અપૂરવમઃ ત્રિસસૈઃ સસમિઃ (ર્યસે) ।

૭ મુ-ચન દિ પરીણસઃ ક્ષય વનોતિ, મુન્યાનઃ દિ દિપઃ ભવ યજ્ઞતિ, દેવાનાં દિપઃ અવ યજ્ઞતિ રમ । મુન્યાનઃ । ર્દા વાગી અરુતઃ સદૃષા વિપાસતિ । મુ વાનાય દ્યઃ (મુચ) આગુવ દદાત, રમિ મમુવ દદાત ।

અનુવાક ૨૦.

સૂક્ત ૧૩૪

॥ ઋષિ-પરુષ્ણેપ । દેવતા-વાયુ ॥

હે વાયુ, તારા પવન સરખા વેગવાન ઘોડા, આ સ્વાદીષ્ટ હવિષાસે આ સોમરસનો સર્વથી પહેલા ઉત્તમ રીતે સ્વાદ લેવામાટે, તને અહીં લઈ આવે. આ સાત્યતા અને માધુર્ય યુક્ત, તેમજ જ્ઞાનમય અને ઉત્તમ સ્તોત્ર તને રંજન કરે-નિયુત નામના વાયુરૂપ ઘોડા, રથને જોડીને અમે અને અમારા ઉપાસકે અર્પણ કરેલા હવિનો સ્વીકાર કરવામાટે, (તું) અહીં આવ.

હે વાયુદેવ, અમારો આ સોમરસ આનંદદાયક અને ઉત્સાહ પ્રદ છે, તે ઘણી ખુબીથી તૈયાર કરેલો હોવાથી તેનું તેજ એવું છે કે જાણે કે તે સ્વર્ગ લોકનોજ છે. ઉપરાંત તેમાં દૂધ નાંખવાથી તે ઘણોજ સ્વાદીષ્ટ કર્યો છે. માટે આ 'સોમરસથી તું' આનંદીત થા. તારા સહાયકારી ઘોડા, મહા સામર્થ્યવાન તારી સાથે સેવા કરવામાટે હમેશાં તૈયાર રહે છે. હમેશાં રથને જોડેલા તે ઘોડા, જ્યારે જ્યારે ભક્તોના હૃદયમાં પવિત્ર વિચાર જગૃત કરવાને તત્પર થાય છે, ત્યારે ત્યારે અમારા ખુદ્ધિમાન ઋત્વિજ આ વાયુને ઉદ્દેશીને સ્તોત્ર ગાન કરે છે.

વાયુદેવ પોતાના રથને (કોઈ વખતે) જે ટિપ્પીદાર (અને કોઈ વખતે) જે લાલ ઘોડા જોડે છે. આ વાયુદેવ પોતાને મરણ પડે ત્યાં લઈ જવા માટે અતિશય વેગવાન અને અતિશય બલવાન ઘોડા રથની ધુસારએ જોડે છે. હે વાયુદેવ, જેમણે મન્દ્રાવશ થયેલી પ્રિયતમાને પ્રિયકર પ્રેમથી જાગૃત કરે છે તેમજ અમારા અન્તઃકર્ણમાંની ઉંચી કંઠપના તું જાગૃત કર અને પૃથ્વી તેમજ આકાશ ઉપરનો (અંધકારનો) પડદો દૂર કરીને તે અમને દેખાય તેમ કર, અને અમારા હાથને સહકર્મ કરવામાટે ઉપાને સુપ્રકાશિત કર. ૩

૧ હે વાયો (તે) યુવ: રરહાણા: અભિ પ્રય: ત્વા વદન્તુ, ૨હ પૂર્વપીતયે, સોમસ્ય પૂર્વપીતયે આવદન્તુ । (૨ય) જાનતિ ઉર્વાં ચ સૂરતા તે મન: અનુ તિષ્ઠતુ, હે વાયો નિયુલ્લતા રથેન દાવન મયસ્ય દાવન આ વાહિ ।

૨ હે વાયો અમત્ત્વ દ્વદવ: ઋન્દિન: કાળાસઃ, સુકૃતા: અભિયવઃ, યોમિ: કાળા: અભિયવ ત્વા મન્દન્તુ । યત્ ૨ કાળા: કૃતય: (અધ્વા:) દદ્ધ ત્વા દ્વર્યે સચ ત, યદા ત નિયુત: ધિય: દાવને ૨ ત્રીર્ચોના: (મન્તિ) (કૃત્વિનઃ) ૨ ધિય: ઉપવ્રવંતે ।

૩ વાયુ: (કદાચિન્) રોદિતા. વાયુ (કદાચિન્) અરુણ: (અધ્વા:) યુક્તે । (અય) વાયુ: રથે યુરિ વોઙ્ઘવે, (સવત્ર વોઙ્ઘવ અજિરા. વહિષ્ઠા (અધ્વા:) યુરિ (યુક્તે) । યાર. આ સવર્તાં ૨૨ પુરિ પ્રવોચન । રોદસો પ્રવશ્ય, ઉપસઃ વાસય, શ્રવસે ઉપસઃ વાસય ।

હે વાયુદેવ, તારા માટે આ દેદીપ્યમાન ઉઘાટેવી પોતાના અર્પૂર્વ કિરણના તેજમાં સુંદર અને બારીક મંગળ વસ્ત્રો આકાશમાં દ્રસ્યુધી ઉઘાડીને તૈયાર રાખે છે. અમૃત દેનારી દિવ્ય ધેનુઓ પણ તારે માટેજ સઘળા રમણીય પદાર્થો આપે છે, આકાશના ઉદરમાં તું નદીઓના પોષણમાટે વાદળો ઉત્પન્ન કરે છે. ૪

આ સ્વચ્છ અને શુભ્ર સોમરસ હુશિઆરી લાવનાર છે, પણ તે કામમાં તે જરા કડકજ છે. તે વને શાંત બેસવા દેતો નથી, પણ મેઘમંડળમાં જ્વરથી ભ્રમણ કરાવે છે અને જલવૃદ્ધિ કરાવે છે. પ્રવાસમાં ગલરાયેલા અને થાકેલા ભક્તની ઉપર (હલ્લા કરવા માટે) ચોર લોકો અંગપર આંધ્યા હોય ત્યારે તારું મંગળ નામ લઈને સ્તવન કરવાથી, સર્વ જગત્ પ્રતિકૂળ હોય તો પણ ફક્ત તેની ભક્તિને લીધે (પ્રસન્ન થઈને) તારી દિવ્ય શક્તિથી ઘાડ અધ-કારમાં પણ તું તેનું સંરક્ષણ કરે છે. ૫

હે વાયુદેવ, (યજ્ઞમાં) તું સર્વની આગળ આવે છે, માટે અમારા આ સોમરસનું પાન પ્રથમ તારેજ કરવું જોઈએ આ ઉપરાંત, આ (સોમરસ), નાના પ્રકારના હવિ અર્પણ કરીને પાપોથી દૂર રહેવાનો પ્રયત્ન કરનારા ભક્તોએજ, વને અર્પણ કરેલો છે. તારાજ માટે ધેનુ ઉત્કૃષ્ટ, ઘટ્ટ, અને અતિશય કસદાર દૂધ આપે છે. ૬ (૨૩)

૪ તુભ્ય શચયઃ ઉપસ (મેષુ) દસુ રસિષુ નવ્યેષુ રસિષુ ચિત્રા મદ્રા વજ્રા પરાવતિ તન્વતે । તુભ્યે સર્વદુષા ધેનુઃ દિશા વસાનિ દાહતે । ॥ મરુતઃ દિશઃ વક્ષણાભ્યઃ, વક્ષણાભ્યઃ આ અજનયઃ ।

૫ (દમે) શુક્લઃ શુચયઃ (સોમાસઃ) તુરપ્યન્તઃ (પર ચ) મદેષુ ઉપ્રાઃ ત્વાં શ્યન્ત, મુર્ધ્ને, અપા મુર્ધ્ને શ્યન્ત । ત્સારી દસમાનઃ (મક્ષઃ) તવતીયે ત્વાં મગ દેદે । (તદા) ત્વમ્ (ત મક્ષ) વિશ્વસ્માત્ મુવનાત્ ધર્મેના પાસિ, અમુર્યાત્ (અપિ) ધર્મેના પાસિ ।

૬ દે વાયો, સ્વ અપુર્વ્યઃ પ્રથમ, યઃ એપામ્ સોમાના પીતિમ્ અર્હસિ, સુતાનાં પીતિં અર્હસિ । ઉત વિડ-ત્મતીનાં, નિવર્તુવીના વિશામ્ (એવ અય સોમ) । તે દત્ત વિશ્વઃ ધનવઃ આશિર દુન્દે, વૃત આશીર દુન્દે ।

अष्ट० २. अध्या० १. वृ० २४] ऋग्वेदः [मण्ड० १. अनु० २० सू० १३५]

॥ १३५ ॥ ऋषिः-परुच्छेयः । देवता-वायु । छन्द-अलङ्कितः ॥

॥ १३५ ॥ स्तीर्णं वहिरूपं नो याहि वीतये मद्भस्त्रेण नियुतां नियुत्वते

शतिनीभिर्नियुत्वते । तुभ्यं हि पूर्वपीतये देवा देवायं येमिरे ।

प्र ते सुतासो मधुमन्तो अस्थिरन्मदाय कृत्यं अस्थिरन् ॥ १ ॥

तुभ्यायं सोमः परिपूतो अद्रिभिः स्पर्धां वसानः परि कोशमर्पति शुक्रा

वसानो अर्पति ॥ तवायं भाग आयुषु सोमो देवेषु ह्यते ।

वहं वायो नियुतां यातस्मयुजुपाणो यातस्मयुः ॥ २ ॥

आ नो नियुङ्क्तिः शतिनीभिरध्वरं सहस्रिणीभिरुपं याहि वीतये वायो

हव्यानि वीतये ॥ तवायं भाग ऋत्विग्यः सरग्निः सूर्यं सचा ।

अध्वर्युभिर्भरमाणा अयंसत वायो शुक्रा अयंसत ॥ ३ ॥

स्तीर्णं । वहिः । उप । नः । याहि । वीतये । मद्भस्त्रेण । नियुतां । नियुत्वते ।

शतिनीभिः । नियुत्वते ॥ तुभ्यं । हि । पूर्वपीतये । देवाः । देवायं । येमिरे ।

प्र । ते । सुतासः । मधुमन्तः । अस्थिरन् । मदाय । कृत्यं । अस्थिरन् ॥ १ ॥

तुभ्यं । अयं । सोमः । परिपूतः । अद्रिभिः । स्पर्धां । वसानः । परि । कोशं ।

अर्पति । शुक्रा । वसानः । अर्पति ॥ तयं । अयं । भागः । आयुषु । सोमः । देवेषु ।

ह्यते । वहं । वायो इति । नियुतः । याहि । अस्मयुः । जुपाणः । याहि ।

अस्मयुः ॥ २ ॥ आ । नः । नियुङ्क्तिः । शतिनीभिः । अध्वर्युभिः । सहस्रिणीभिः ।

उपं । याहि । वीतये । वायो इति । हव्यानि । वीतये ॥ तव । अयं । भागः ।

ऋत्विग्यः । सरग्निः । सूर्यं । सचा । अध्वर्युभिः । भरमाणाः । अयंसत । वायो

इति । शुक्राः । अयंसत ॥ ३ ॥

अष्ट० २ अध्या० १ व० २४, २५] ऋग्वेदः [अष्ट० १ अष्ट० २० सू० ११६

आ वां रथो॑ न॒यु॒त्वा॒न्व॒क्ष॒द॒र्व॒से॒ऽभि॒ प्र॒यो॒सि॒ सु॒धि॒तानि॒ वी॒तये॒ वा॒यो ह॒व्यानि॒
वी॒तये॑ ॥ पि॒वंतं॑ म॒ध्वो अ॒न्ध॒सः पू॒र्व॒पे॒यं हि वां॑ हि॒तम् ।

वा॒य॒वा च॒न्द्रेण॑ रा॒ध॒सा ग॒त॒मिन्द्रं॑ च रा॒ध॒सा ग॒तम् ॥ ४ ॥

आ वां॑ धि॒यो ब॒धृत्युर॑ध्व॒रा॑ उपे॒ममि॒न्दुं म॒र्म॒जन्त॑ वा॒जिन॑मा॒शु॒मत्यं॑ न
वा॒जिन॑म् । ते॒षां पि॒वत॑म॒स्मयू॒ आ नो॑ ग॒न्तमि॒हो॒त्या ।

इन्द्रं॑ वा॒यू सु॒ताना॑म॒द्रिभि॑र्यु॒वं म॒दा॒य वा॒जदा॑ यु॒वम् ॥ ५ ॥ २४ ॥

इ॒मे वां॑ सो॒मा अ॒प्स्वा सु॒ता इ॒हाध्व॑र्यु॒भिर्भ॑र॒माणा॑ अ॒यंस॑त॒ वा॒यो शु॒क्रा
अ॒यंस॑त । ए॒ते वा॒मभ्य॑सृ॒क्षत॑ ति॒रः प॒वि॒त्रं मा॒श॒वः ।

यु॒वा॒यवो॑ऽति॒ रो॒मा॒ण्य॒व्यया॑ सो॒मा॒सो अ॒त्य॒व्यया॑ ॥ ६ ॥

आ । वा । रथः । न॒यु॒त्वा॒न् । व॒क्ष॒त् । अ॒व॒से । अ॒भि । प्र॒यो॒सि । सु॒धि॒तानि॒ ।
वी॒तये॑ । वा॒यो इति॑ । ह॒व्यानि॑ । वी॒तये॑ ॥ पि॒वंतं॑ । म॒ध्वः । अ॒न्ध॒सः । पू॒र्व॒पे॒यं । हि ।
वा । हि॒तं । वा॒यो इति॑ । आ । च॒न्द्रेण॑ । रा॒ध॒सा । आ । ग॒तं । इन्द्रः॑ । च । रा॒ध॒सा ।
आ । ग॒तं ॥ ४ ॥ आ । वां । धि॒यः । ब॒धृत्युः॑ । अध्व॒रान् । उपे॑ । इ॒मं । इ॒न्दुं ।
म॒र्म॒जन्त॑ । वा॒जिन॑ । आ॒शुं । अ॒त्यं । न । वा॒जिन॑ ॥ ते॒षां पि॒वतं॑ । अ॒स्मयू॒ इत्य॑स्म॒यू ।
अ॒य॒ नः । ग॒तं । इ॒ह । अ॒त्य॒यः । इन्द्रं॑ वा॒यू इति॑ । सु॒ताना॑ । अ॒द्रिभिः॑ । यु॒वं । म॒दा॒य ।
वा॒ज॒दा । यु॒वं ॥ ५ ॥ २४ ॥ इ॒मे । वां । सो॒माः । अ॒प्स्व । आ । सु॒ताः
इ॒ह । अध्व॑र्यु॒भिः । भ॑र॒माणाः । अ॒यंस॑त॒ । वा॒यो इति॑ । शु॒क्राः । अ॒यंस॑त ॥ ए॒ते
वां । अ॒भि । अ॒सृ॒क्षत॑ । ति॒रः । प॒वि॒त्रं । आ॒श॒वः । यु॒वा॒यवः॑ । अ॒ति॑ । रो॒मा॒णि
अ॒व्यया॑ । सो॒मा॒सः । अ॒ति॑ । अ॒व्यया॑ ॥ ६ ॥

अष्ट० २ अध्या० १ व० २५] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २० सू० १३५

अतिं वायो ससतो याहि शश्वतो यत्र ग्रावा वदन्ति तत्र गच्छतं गृहमिन्द्रश्च गच्छतम् । वि सूनृता ददंशे रीर्यते घृतमा पूर्णयां नियुतां पाथो अध्वरमिन्द्रश्च पाथो अध्वरम् ॥ ७ ॥

अग्राह तद्वहेथे मध्व आहुतिं यमश्वत्थमुपतिष्ठन्त जायवोऽस्मे ते संतु जायवः । साकं गावः सुवन्ते पच्यन्ते यवो न ते वाय उप दस्यन्ति घेनवो नापं दस्यन्ति घेनवः ॥ ८ ॥

इमे ये ते सु वायो बाहुजसोऽन्तर्नदी ते पत्यन्त्युक्षणो महि ब्राधन्त उक्षणः । धन्वन् चिद्ये अनाशवो जीराश्चिदगिरौकसः ।

सूर्यस्येव रश्मयो दुर्नियन्तवो हस्तयोर्दुर्नियन्तवः ॥ ९ ॥ २५ ॥

अतिं । वायो इति । ससतः । याहि । शश्वतः । यत्र । ग्रावा । वदन्ति । तत्र । गच्छतं । गृहं । इन्द्रः । च । गच्छतं ॥ वि । सूनृता । ददंशे । रीर्यते । घृतं । आ । पूर्णया । नियुतां । पाथः । अध्वरं । इन्द्रः । च । पाथः । अध्वरं ॥ ७ ॥ अत्रे । अहं । तत् । वहेथे इति । मध्वः । आहुतिं । यं । अश्वत्थं । उपतिष्ठन्त । जायवः । अस्मे इति । ते । संतु । जायवः । साकं । गावः । सुवन्ते । पच्यन्ते । यवः । न । ते । वायो इति । उप । दस्यन्ति । घेनवः । न । अपं । दस्यन्ति । घेनवः ॥ ८ ॥ इमे । ये । ते । सु । वायो इति । बाहुजसः । अन्तः । नदी इति । ते । पत्यन्ति । उक्षणः । महि । ब्राधन्तः । उक्षणः ॥ धन्वन् । चिद्ये । अनाशवः । जीराः । चिद्ये । अगिराजोऽकसः । सूर्यस्येव । रश्मयः । दुर्नियन्तवः । हस्तयोः । दुर्नियन्तवः ॥ ९ ॥ २५ ॥

अष्ट० २ अध्या० १ व० २६] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २० सू० १३६]

॥ १३६ ॥ ऋषिः—परुच्छेयः । देवता—मित्रावरुणौ । छन्दः—अलाङ्घिः ॥

॥ १३६ ॥ प्र सु ज्येष्ठं निचिराभ्यां बृहन्नमो हव्यं मतिं भरता मृळ-
यद्भ्यां स्वादिष्टं मृळयद्भ्याम् । ता सप्राजा घृतासुती यज्ञेयं उपस्तुता ।
अयैनोः क्षत्रं न कुतश्चनाधृषे देवत्वं नू चिदाधृषे ॥ १ ॥
अदर्शि गातुरवे वरीयसी पन्थां क्रतस्य समर्थस्त रश्मिभिश्चक्षुर्भगस्य
रश्मिभिः । शुक्षं मित्रस्य सार्दनमर्यम्णो वरुणस्य च ।
अथा दधाते बृहदुचध्यं वयं उपस्तुत्यं बृहद्वयं ॥ २ ॥
ज्योतिष्मतीमदिति धारयत्क्षितिं स्वर्वतीमा सचेते दिवेदिवे जागृवांसा दिवे-
दिवे । ज्योतिष्मत्क्षत्रमाशाते आदित्या दानुनस्पती ।
मित्रस्तयोर्वरुणो यातयज्जनोऽर्यमा यातयज्जनः ॥ ३ ॥

प्र । सु । ज्येष्ठं । निचिराभ्यां । बृहत् । नमः । हव्यं । मतिं । भरता ।
मृळयद्भ्यां । स्वादिष्टं । मृळयद्भ्याम् । ता । सप्राजा । घृतासुती इति घृतस्य
सुती । यज्ञेयं । उपस्तुता । अथ । एनोः । क्षत्रं । न । कुतः । चन । आधृषे ।
देवत्वं । नु । चिन् । आधृषे ॥ १ ॥ अदर्शि । गातुः । उरवे । वरीयसी । पन्थाः ।
क्रतस्य । सं । अर्थस्त । रश्मिभिः । चक्षुः । भगस्य । रश्मिभिः ॥ शुक्षं । मित्रस्य ।
सार्दनं । अर्यम्णः । वरुणस्य । च । अथ । दधाते इति । बृहत् । उचध्यं । वयः ।
उपस्तुत्यं । बृहत् । वयः ॥ २ ॥ ज्योतिष्मती । अदिति । धारयत्क्षितिं ।
स्वर्वतीमा । आ । सचेते इति । दिवेदिवे । जागृवांसा । दिवेदिवे । ज्योतिष्मत् ।
क्षत्रं । आशाते इति । आदित्या । दानुनः । पती इति । मित्रः । तयोः । वरुणः ।
यातयत्जननः । अर्यमा । यातयत्जननः ॥ ३ ॥

अष्ट० २. अध्या० १ व० २६] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २० सू० १३६

अयं मित्राय वरुणाय शन्तमः सोमो भूत्वचपानेष्वाभंगो देवो देवेष्वाभंगः ।
नं देवासो जुपेरत विश्वे अय सजोपसः ।

तथा राजाना करथो यदीमहे ऋतावाना यदीमहे ॥ ४ ॥

यो मित्राय वरुणाय दिव्यज्जनोऽनर्वाणं तं परि पातो अंहसो दाश्वासं मर्तमं-
हसः । तमर्पमाभि रक्षत्युज्यन्तमनुं व्रतम् ।

उक्थैर्य एनोः परिभूयति व्रतं स्तोमैराभूयति व्रतम् ॥ ५ ॥

नमो दिवे बृहते रोदसीभ्यां मित्राय वोचं वरुणाय मीळहुषं सुमृळीकाय
मीळहुषं ॥ इन्द्रमग्निसुपं स्तुहि शुक्षमर्पमणं भगम् ।

ज्योर्जोवन्तः प्रजयां सचेमहि सोमस्योती सचेमहि ॥ ६ ॥

ऊतो देवानां वयमिन्द्रवन्तो मंसीमहि स्वयंशसो मरुद्भिः ।

अग्निमित्रो वरुणः शर्म यंसन् तदद्याम नघवानो वयं च ॥ ७ ॥ २६ ॥ १ ॥

अयं मित्राय । वरुणाय । शन्तमः । सोमः । भूतु । अवृणनेषु । आऽभंगः ।

देवः । देवेषु । आऽभंगः ॥ तं । देवासः । जुपेरत । विश्वे । अय । सऽजोपसः ।

तथा । राजाना । करथः । यत् । ईमहे । ऋतावाना । यत् । ईमहे ॥ ४ ॥

यः । मित्राय । वरुणाय । अर्वाणं । जनः । अनर्वाणं । तं । परि । पातः । अंहसः ।

दाश्वासं । मर्तः । अंहसः ॥ तं । अर्पमा । अभि । रक्षति । ऋजुऽपतं । अनुं । व्रतं ।

उक्थैः । यः । एनोः । परिभूयति । व्रतं । स्तोमैः । आऽभूयति । व्रतं ॥ ५ ॥

नमः । दिवे । बृहते । रोदसीभ्या । मित्राय । वोचं । वरुणाय । मीळहुषं ।

सुऽमृळीकाय । मीळहुषं ॥ इन्द्रं । अग्नि । उर्प । स्तुहि । शुक्षं । अर्पमणं । भगं ।

ज्योक् । जीवन्तः । प्रऽजयां । सचेमहि । सोमस्य । ऊती । सचेमहि ॥ ६ ॥

ऊती । देवानां । वयं । इन्द्रवन्तः । मंसीमहि । स्वऽयंशसः । मरुत्ऽभिः । अग्निः ।

मित्रः । वरुणः । शर्म । यंसन् । तत् । अद्याम । नघवानः । वयं । च ॥ ७ ॥ २६ ॥ १ ॥

इति द्वितीयाष्टके प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

॥ अथ द्वितीयाष्टके द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

॥ १३७ ॥ ऋषि—परुच्छेभ । देवता—मित्रावरुणौ । छन्द—निचृच्छकरी ॥

॥ १३७ ॥ सुषुमा यातमद्रिभिर्गोश्रीता मत्सरा इमे सोमांसो मत्सरा इमे

आ राजाना दिविस्पृशास्मत्रा गन्तमुपं नः ।

इमे वा मित्रावरुणा गवांशिरः सोमाः शुक्रा गवांशिरः ॥ १ ॥

इम आ यातमिन्दवः सोमांसो दध्यांशिरः सुतासो दध्यांशिरः ।

उत वांमुपसो बुधि साकं सूर्यस्य रश्मिभिः ।

सुतो मित्राय वर्णाय पीतये चारुर्ऋताय पीतये ॥ २ ॥

तां वां धेनुं न वांसरीमंशुं दुहन्त्यद्रिभिः सोमं दुहन्त्यद्रिभिः ।

अस्मत्रा गन्तमुपं नोऽर्वाञ्चा सोमपीतये ।

अयं वा मित्रावरुणा नृभिः सुतः सोम आ पीतये सुतः ॥ ३ ॥ १ ॥

सुषुम । आ । यातं । अद्रिऽभिः । गोऽश्रीताः । मत्सराः । इमे । सोमांसः ।
मत्सराः । इमे ॥ आ । राजाना । दिविऽस्पृशा । अस्मऽत्रा । गन्तं । उपं । नः । इमे ।
वा । मित्रावरुणा । गोऽआंशिरः । सोमाः । शुक्राः । गोऽआंशिरः ॥ १ ॥
इमे । आ । यातं । इन्दवः । सोमांसः । दधिऽआंशिरः । सुतासः । दधिऽआंशिरः ।
उत । वा । उपसः । बुधि । साकं । सूर्यस्य । रश्मिऽभिः । सुतः । मित्राय ।
वर्णाय । पीतये । चारुः । ऋतायं । पीतये ॥ २ ॥ ता । वा । धेनुं । न । वांसरीं ।
अंशुं । दुहन्ति । अद्रिऽभिः । सोमं । दुहन्ति । अद्रिऽभिः ॥ अस्मऽत्रा । गन्तं । उपं ।
नः । अर्वाचा । सोमंऽपीतये । अयं । या । मित्रावरुणा । नृभिः । सुतः । सोमः ।
आ । पीतये । सुतः ॥ ३ ॥ १ ॥

॥ १३८ ॥ ऋषिः—परुच्छेपः । देवता—पूषा । छन्द—अत्यष्टिः ॥

॥१३८॥ प्रप्रं पूष्णस्तुविजातस्यं शस्यते महित्वमस्य त्वसो न तन्दते
स्तोत्रमस्य न तन्दते । अर्चामि सुन्नयन्नहमन्त्यूर्ति मयोभुवंम् ।
विश्वस्य यो मन आयुयुवे मखो देव आयुयुवे मखः ॥ १ ॥
प्र हि त्वा पूषन्नजिरं न यामनि स्तोमैभिः कृण्व कृणवो यथा मृध उष्ट्रो न
पीपरो मृधः ॥ हुवे यत्त्वा मयोभुवं देवं सख्याय मर्त्यः ।
अस्माकमाङ्गूपां शुन्निनस्कृधि वाजेषु शुन्निनस्कृधि ॥ २ ॥
यस्य ते पूषन्तसख्ये विपन्यवः कत्वा चित्सन्तोष्वसा बुभुजिर इति कत्वा
बुभुजिरे । तामनु त्वा नवीयसीं नियुतं राय ईमहे ।
अहेळमान उरुशंस सरीं भव वाजेषाजे सरीं भव ॥ ३ ॥

प्रप्रं । पूष्णः । तुविजातस्यं । शस्यते । महित्वं । अस्य । त्वसः । न ।
तन्दते । स्तोत्रं । अस्य । न । तन्दते ॥ अर्चामि । सुन्नयन् । अहं । अन्तिः । अर्चति ।
मयः । शुभ्रं । विश्वस्य । यः । मनः । आयुयुवे । मखः । देवः । आयुयुवे । मखः ॥ १ ॥
प्र । हि । त्वा । पूषन् । अजिरं । न । यामनि । स्तोमैभिः । कृण्वे । कृणवः । यथा ।
मृधः । उष्ट्रः । न । पीपरोः । मृधः ॥ हुवे । यत् । त्वा । मयः । शुभ्रं । देवं । सख्याय ।
मर्त्यः । अस्माकं । आङ्गूपान् । शुन्निनः । कृधि । वाजेषु । शुन्निनः । कृधि ॥ २ ॥
यस्य । ते । पूषन् । सख्ये । विपन्यवः । कत्वा । चित् । संतः । अस्मा । बुभुजिरे ।
इति । कत्वा । बुभुजिरे ॥ तां । अनु । त्वा । नवीयसीं । नियुतं । रायः । ईमहे ।
अहेळमानः । उरुशंस । सरीं । भव । वाजेषाजे । सरीं । भव ॥ ३ ॥

अष्ट० २ अध्या० २ व० २, ३] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २० सू० १३९

अस्या ऊ पुण उप सातये भुवोऽहेळमानो ररिचो अजाश्व श्रवस्यतामजाश्व ।
ओ पू त्वा ववृतीमहि स्तोमैभिर्दस्म साधुभिः ।
नहि त्वा पूपन्नतिमन्य आघुणे न ते सख्यमपह्रुवे ॥ ४ ॥ २ ॥

॥ १३९ ॥ ऋषिः—परुच्छेपः । देवता—विश्वेदेवाः । छंद—अत्यष्टिः ॥

॥ १३९ ॥ अस्तु औपद् पुरो अग्निं धिया दध आ नु तच्छर्धो दिधं
वृणीमह इन्द्रवायू वृणीमहे । यद्धं क्राणा विवस्वन्ति नाभो सन्दाधि नव्यसी ।
अध प्र सू न उप यन्तु धीतयो देवो अच्छा न धीतयः ॥ १ ॥
यद्ध त्यन्मित्रावरुणावृतादध्याददाये अहन्त्वेन मन्युना दक्षस्य स्वेन मन्युना ।
युवोरित्याधि सद्यस्वर्पश्याम हिरण्ययं ।
धीभिश्च न मनसा स्वेभिरक्षभिः सोमस्य स्वेभिरक्षभिः ॥ २ ॥

अस्याः । ऊं इति । सु । नः । उप । सातये । भुवः । अहेळमानः । ररिचवान् ।
अजऽअश्व । श्रवस्यता । अजऽअश्व ॥ ओ इति । सु । त्वा । ववृतीमहि । स्तोमैभिः ।
दस्म । साधुभिः । नहि । त्वा । पूपन् । अतिऽमन्ये । आघुणे । न । ते । सख्यं ।
अपऽह्रुवे ॥ ४ ॥ २ ॥

अस्तु । औपद् । पुरः । अग्निं । धिया । दधे । आ । नु । तत् । शर्धः ।
दिधं । वृणीमहे । इन्द्रवायू इति । वृणीमहे ॥ यत् । ह । क्राणा । विवस्वन्ति । नाभो
सन्दाधि । नव्यसी । अध । प्र । सु । नः । उप । यन्तु । धीतयः । देवान् । अच्छा
अहन्ति । अद्रिभिः । ह । त्यन् । मित्रावरुणौ । ऋतात् । अधि । आददा-
यः । अवाचा । सोमऽर्पातये । मन्युना । दक्षस्य । स्वेन । मन्युना ॥ युवोः । इत्या-
॥ यत् । सुतः ॥ ३ ॥ १ ॥ ण्ययं । धीभिः । चन । मनसा । स्वेभिः । अक्षभिः

२ ॥

अष्ट० २ अध्या० २ व० ३] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २० सू० १३९

युवां स्तोमैभिर्देवयन्तो अश्विनाश्रवयन्त इव श्लोकमायवां युवां
हव्याभ्याऽपवः । युवोर्विश्वा अधि श्रियः पृक्षश्च विश्ववेदसा ।
मुपायन्ते वां पवयो हिरण्यये रथे दत्ता हिरण्यये ॥ ३ ॥
अचेति दत्ता व्युनाकमृण्वथो युजते वां रथयुजो दिविष्टिष्वध्वस्मानो
दिविष्टिषु । अधि वां स्थाम वन्धुरे रथे दत्ता हिरण्यये ।
पथेव यन्तावनुशासता रजोऽंजसा शासता रजः ॥ ४ ॥
शचीभिर्नः शचीवसू दिवा नक्तं दशस्यतम् ।
मा वां रातिरुप दसत्कदा चनास्मद्रातिः कदा चन ॥ ५ ॥ ३ ॥

युवां । स्तोमैभिः । देवऽयंतः । अश्विना । आश्रवयंतऽइव । श्लोकं । आयवः ।
युवां । हव्या । अभि । आयवः ॥ युवोः । विश्वाः । अधि । श्रियः । पृक्षः । च ।
विश्ववेदसा । मुपायन्ते । वां । पवयः । हिरण्यये । रथे । दत्ता । हिरण्यये ॥ ३ ॥
अचेति । दत्ता । वि । ऊं इति । नाकं । ऋण्वथः । युजते । वां । रथयुजः ।
दिविष्टिषु । अध्वस्मानः । दिविष्टिषु ॥ अधि । वां । स्थाम । वन्धुरे । रथे । दत्ता ।
हिरण्यये । पथाऽइव । यन्तां । अनुशासता । रजः । अंजसा । शासता । रजः ॥ ४ ॥
शचीभिः । नः । शचीवसू इति शचीवसू । दिवा । नक्तं । दशस्यतं । मा । वां ।
रातिः । उप । दसत् । कदा । चन । अस्मद् । रातिः । कदा । चन ॥ ५ ॥ ३ ॥

वृषन्निन्द्र वृषपाणांस इन्द्व इमे सुता अद्रिषुतास उद्भिदस्तुभ्यं सुतासं
उद्भिदः । ते त्वां मन्दन्तु दावने महे चित्राय राधसे ।

गोभिर्गिर्वाहं स्तवमान आ गंहि सुमृत्लीको न आ गंहि ॥ ६ ॥

ओ पू णो अग्ने शृणुहि त्वमीळितो देवेभ्यो ब्रवसि यज्ञियेभ्यो राजभ्यो
यज्ञियेभ्यः । यद्ध त्यामाङ्गिरोभ्यो धेनुं देवा अदत्तन ।

वि तां दुहे अर्पमा कर्तरि सचां एष तां वेद मे सचां ॥ ७ ॥

मो पु वो अस्मद्भि तानि पांस्या सनां भूवन्धुन्नानि मोत जारिपुरस्मत्पुः
जारिपुः । यद्वध्वन्नं युगेयुगे नव्यं घोषादमर्त्यम् ।

अस्मास्तु तन्वस्ततो यद्व दुष्टरं दिष्टता यद्व दुष्टरम् ॥ ८ ॥

वृषन् । इन्द्र । वृषपाणांसः । इन्द्वः । इमे । सुताः । अद्रिषुतासः । उद्भिदस्तुभ्यं । तुभ्यं
सुतासं । उद्भिदः ॥ ते । त्वा । मन्दन्तु । दावने । महे । चित्राय । राधसे ।
गोऽभिः । गिर्वाहः । स्तवमानः । आ । गंहि । सुमृत्लीकः । नः । आ । गंहि ॥ ६ ॥
ओ इति । सु । नः । अग्ने । शृणुहि । त्वं । ईळितः । देवेभ्यः । ब्रवसि ।
यज्ञियेभ्यः । राजेभ्यः । यज्ञियेभ्यः ॥ यद्ध । ह । त्या । अंगिरःभ्यः ।
धेनुं । देवाः । अदत्तन । वि । ता । दुहे । अर्पमा । कर्तरि । सचां । एषः । तां ।
वेद । मे । सचां ॥ ७ ॥ मो इति । सु । वः । अस्मत् । अभि । तानि । पांस्यां ।
सनां । भूवन् । धुन्नानि । मा । उत । जारिपुः । अस्मत् । पुरा । उत । जारिपुः ॥
यत् । वः । चित्रं । युगेयुगे । नव्यं । घोषात् । अमर्त्यं । अस्मास्तु । तत् । मरुतः ।
यत् । च । दुष्टरं । दिष्टता । यत् । च । दुष्टरम् ॥ ८ ॥

दध्यद् ह मे जनुपं पूर्वो अङ्गिराः प्रियमेषः कण्वो अत्रिर्मनुर्विदुस्ते मे पूर्वं
मनुर्विदुः । तेषां देवेष्वायंतिरस्माकं तेषु नाभयः ।

तेषां पदेन मद्या नमे गिरेन्द्राग्नी आ नमे गिरा ॥ ९ ॥

होता यक्षदनिनो वन्त वार्यं बृहस्पतिर्यजति वेन उक्षभिः पुरुवारैर्भिक्षभिः ।

जगृभ्मा दुरआदिशं श्लोकमद्रेरध त्मना ।

अधारयदरिन्दानि सुक्रतुः पुरु सद्यानि सुक्रतुः ॥ १० ॥

ये देवासो दिव्येकादश स्थ पृथिव्यामध्येकादश स्थ ।

अप्सुक्षितो महिर्नेकादश स्थ ते देवासो यज्ञमिमं जुपध्वम् ॥ ११ ॥ ४ ॥ २० ॥

॥ एकविंशोऽनुवाकः ॥

॥ १४० ॥ ऋषिः—दीर्घतमाः । देवता—अग्निः । छन्दः—जगती ॥

॥ १४० ॥ वेदिपदे प्रियधामाय सुद्युते धासिम्बि न भरा योनिमग्रये ।

वर्खेणैव वासया मन्मना शुचि ज्योतिरयं शुक्रवर्ण तमोहनम् ॥ १ ॥

दध्यद् । ह । मे । जनुपं । पूर्वः । अङ्गिराः । प्रियमेषः । कण्वः । अत्रिः । मनुः ।

विदुः । ते । मे । पूर्वं । मनुः । विदुः ॥ तेषां । देवेषु । आऽयंतिः । अस्माकं । तेषु ।

नाभयः । तेषां । पदेन । माह । आ । नमे । गिरा । इन्द्राग्नी इति । आ । नमे । गिरा

॥ ९ ॥ होता । यक्षन् । वनिनः । वन्त । वार्यं । बृहस्पतिः । यजति । वेनः । उक्ष-

भिः । पुरुवारैर्भिः । उक्षभिः ॥ जगृभ्म । दुरेऽआदिशं । श्लोकं । अद्रः । अर्ध ।

त्मना । अधारयन् । अरिन्दानि । सुऽक्रतुः । पुरु । सद्यानि । सुऽक्रतुः ॥ १० ॥

ये । देवासः । दिवि । एकादश । स्थ । पृथिव्यां । अधि । एकादश । स्थ । अप्सुऽ-

क्षितः । महिना । एकादश । स्थ । ते । देवासः । यज्ञं । इमं । जुपध्वं ॥ १ ॥ ४ ॥

वेदिऽसदे । प्रियधामाय । सुद्युते । धासिम्बि । न । भर । योनिं । अग्रये ।

वर्खेणऽइव । वासय । मन्मना । शुचि । ज्योतिऽरयं । शुक्रऽवर्णं । तमोऽहनं ॥ १ ॥

अष्ट० २ अध्या० २ व० ५] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २१ सू० १४०

अभि द्विजन्मां त्रिवृदन्नमृज्यते संवत्सरे वावृधे जग्धमी पुनः ।

अन्यस्यान्ना जिह्वा जेन्यो वृषा न्यन्येन वनिनो मृष्ट वारणः ॥ २ ॥

कृष्णमुतीं वेविजे अस्य सक्षिता उभा तरेते अभि मातरा शिशुम् ।

प्राचाजिह्वं ध्वसयन्तं तृपुच्युतमा साच्यं कुपयं वर्धनं पितुः ॥ ३ ॥

मुमुक्ष्वो मनवे मानवस्यते रघुद्रुवः कृष्णसीतास ऊ जुवः ।

असमना अजिरासो रघुस्पदो वार्तजूता उप युज्यन्त आशवः ॥ ४ ॥

आदस्य ते ध्वसयन्तो दृथेरते कृष्णमभ्यं महि पर्पः करिंक्रतः ।

यत्सीं महीमवनिं प्राभि मर्द्विशदभिश्चसस्तनयन्नेति नानदत् ॥ ५ ॥ ५ ॥

अभि । द्विजन्मां । त्रिवृत् । अन्नं । ऋज्यते । संवत्सरे । वावृधे । जग्धं । ईमिति ।
 पुनरिति । अन्यस्य । आसा । जिह्वा । जेन्यः । वृषा । नि । अन्येन । वनिनः ।
 मृष्ट । वारणः ॥ २ ॥ कृष्णमुतीं । वेविजे इति । अस्य । सक्षिता । उभा । तरेते
 इति । अभि । मातरा । शिशुं । प्राचाजिह्वं । ध्वसयन्तं । तृपुच्युतं । आ । साच्यं ।
 कुपयं । वर्धनं । पितुः ॥ ३ ॥ मुमुक्ष्वः । मनवे । मानवस्यते । रघुद्रुवः । कृष्ण-
 सीतासः । ऊं इति । जुवः । असमनाः । अजिरासः । रघुस्पदः । वार्तजूताः ।
 उप । युज्यन्ते । आशवः ॥ ४ ॥ आत् । अस्य । ते । ध्वसयन्तः । दृथा । ईरते । कृष्णं ।
 अन्नं । महि । पर्पः । करिंक्रतः । यत् । सीं । महीं । अवनिं । य । अभि । मर्द्विशत् ।
 अभिश्चसन् । स्तनयन् । एति । नानदत् ॥ ५ ॥ ५ ॥

अष्ट० २ अध्या० २ व० ७,८] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २१ सू० १४१

इदमग्ने सुधितं दुर्धितादधि प्रियादुं चिन्मन्मनः प्रेषो अस्तु ते ।
यत्ते शुक्रं तन्वोऽरोचते शुचि तेनास्मभ्यं वनसे रत्नमा त्वम् ॥ ११ ॥
रथाय नावमुत नो गृहाय नित्यारित्रां पद्वतीं रास्यग्ने ।
अस्माकं वीराँ उत नो मघोनो जनाँश्च या पारयाच्छर्म या च ॥ १२ ॥
अभि नो अग्न उक्थमिज्जुगुर्या यावाक्षामा सिन्धवश्च स्वर्गताः ।
गव्यं यव्यं यन्तो दीर्घाहेयं वरंमरुण्यो वरन्त ॥ १३ ॥ ७ ॥

॥ १४१ ॥ ऋषिः-दीर्घतमाः । देवता-अग्निः । छन्द-जगती ॥

॥ १४१ ॥ वदित्था तद्वपुषे धायि दर्शतं देवस्य भर्गः सहस्रो यतो जनिं ।

यदीमुप हरते सार्धते मतिर्ऋतस्य घेना अनयन्त सन्धुतः ॥ १ ॥

पृक्षो वपुः पितुमान्नित्य आ शये द्वितीयमा सप्तशिवासु मातृपुं ।

तृतीयमस्य वृषभस्य दोहसे दशममतिं जनयन्त योषणः ॥ २ ॥

इदं । अग्ने । सुधितं । दुःधितात् । अधि । प्रियात् । ऊं इति । चित् । मन्मनः ।
प्रेषः । अस्तु । ते । यत् । ते । शुक्रं । तन्वः । रोचते । शुचिं । तेन । अस्मभ्यं ।
वनसे । रत्नं । आ । त्वं ॥ ११ ॥ रथाय । नावै । उत । नः । गृहाय । नित्यं अ-
रित्रा । पद्वतीं । रासि । अग्ने । अस्माकं । वीरान् । उत । नः । मघोनः । जनान् ।
च । या । पारयात् । शर्म । या । च ॥ १२ ॥ अभि । नः । अग्ने । उक्थं । इत् ।
जुगुर्याः । यावाक्षामां । सिन्धवः । च । स्वर्गताः । गव्यं । यव्यं । यन्तः । दीर्घाः ।
अहं । इषे । वरं । अरुण्यः । वरन्त ॥ १३ ॥ ७ ॥

वद । इत्या । तत् । वपुषे । धायि । दर्शतं । देवस्यं । भर्गः । सहस्रः । यतः ।
जनिं । यत् । इ । उप । हरते । सार्धते । मतिः । ऋतस्य । घेनाः । अनयन्त ।
सन्धुतः ॥ १ ॥ पृक्षः । वपुः । पितुऽमान् । नित्यः । आ । शये । द्वितीयं । आ ।
सप्तशिवासु । मातृपुं । तृतीयं । अस्य । वृषभस्यं । दोहसे । दशममतिं । जनयन्त ।
योषणः ॥ २ ॥

निर्यदो बुभ्रान्महियस्य वर्षस ईशानासः शर्वसा क्रन्तं सूरयः ।
यदीमनुं प्रदिवो मध्वं आधवे गुहा सन्तं मातरिश्वां मथायति ॥ ३ ॥
प्र यत्पितुः परमात्रोयते पर्या पृथुधो वीरुधो दंसुं रोहति ।
उभा यदस्य जनुपं यदिन्वत आदिविष्टो अभवद्घृणा शुचिः ॥ ४ ॥
आदिन्मातृराविशद्यास्वा शुचिरहिस्पमान उर्विया वि वावृधे ।
अनु यत्पूर्वा अरुहत्सनाजुवो नि नव्यसीष्वधरासु धावते ॥ ५ ॥ ८ ॥
आदिङ्कोत्तरं घृणते दिविष्टिषु भगमिव पृचानासं ऋजते ।
देवान्यत्क्रत्वा मज्जमां पुरुष्टुतो मते शंसं विश्वया वेति धार्यसे ॥ ६ ॥
वि यदस्थाद्यजतो वातचोदितो द्वारो न वक्त्रा जरणा अनाकृतः ।
तस्य पतमन्दक्षुपः कृष्णजंहसः शुचिजन्मनो रज आ व्यध्वनः ॥ ७ ॥

निः । यत् । ई । बुभ्रात् । महिपस्य । वर्षसः । ईशानासः । शर्वसा । क्रन्तं । सूरयः । यत् ।
ई । अनु । मऽदिवः । मध्वः । अऽधवे । गुहा । सन्तं । मातरिश्वां । मथायति ॥ ३ ॥
प्र । यत् । पितुः । परमात् । नीयते । परि । आ । पृथुधः । वीरुधः । दंसुं । रोहति ।
उभा । यत् । अस्य । जनुपं । यत् । इन्वतः । आत् । इत् । यविष्टः । अभवन् । घृणा ।
शुचिः ॥ ४ ॥ आत् । इत् । मातृः । आ । अविशत् । यामुं । आ । शुचिः । अहि-
स्पमानः । उर्विया । वि । ववृधे । अनु । यत् । पूर्वाः । अरुहत् । सनाजुधः । नि ।
नव्यसीषु । अवरासु । धावते ॥ ५ ॥ ८ ॥ आत् । इत् । होतारं । घृणते । दिवि-
ष्टिषु । भगंश्च । पृचानासः । ऋजते । देवान् । यत् । क्रत्वा । मज्जमां । पुरु-
ष्टुतः । मते । शंसं । विश्वया । वेति । धार्यसे ॥ ६ ॥ वि । यत् । अस्थात् । यजतः ।
वातचोदितः । द्वारः । न । वक्त्रा । जरणाः । अनाकृतः । तस्य । पतमन् । धक्षुपः ।
कृष्णजंहसः । शुचिजन्मनः । रजः । आ । विऽवध्वनः ॥ ७ ॥

रथो न यातः शिक्भिः कृतो व्यामङ्गैभिरूपेभिरीयते ।

आदस्य ते कृष्णासौ दक्षि सूरयः शूरस्येव त्वेयथादीपते वयः ॥ ८ ॥

त्वया ह्यग्रे वरुणो धृतव्रतो मित्रः शाश्वदे अर्यमा सुदानवः ।

यत्सीमनु क्रतुना विश्वथा विशुररान्न नेमिः परिभूरजायथाः ॥ ९ ॥

त्वमग्रे शशमानार्थं सुन्वते रत्नं यधिष्ठ देवतातिमिन्वसि ।

तं त्वा नु नव्यं सहसो युवन्वयं भगं न कारे महिरन्न धीमहि ॥ १० ॥

अस्मे रयि न स्वर्थं दर्मूनसं भगं दक्षं न पृचासि धर्णसिम् ।

रदमीरिव यो यमेति जन्मनी उभे देवानां शंसंमृत आ च सुक्रतुः ॥ ११ ॥

उत नः सुद्योत्मा जीराश्वो होता मन्द्रः शृणवच्चन्द्ररथः ।

स नो नेपथ्यपतमरभूराऽग्निर्वांमं सुवितं वस्यो अच्छ ॥ १२ ॥

रथः । न । यातः । शिक्भिः । कृतः । व्या । अंगैभिः । अरूपेभिः । ईयते । आत् ।
 अस्य । ते । कृष्णासः । दक्षि । सूरयः । शूरस्येव । त्वेयथान् । दीपते । वयः ॥ ८ ॥
 न्वयो । हि । अग्रे । वरुणः । धृतव्रतः । मित्रः । शाश्वदे । अर्यमा । सुदानवः ।
 यत् । सी । अनु । क्रतुना । विश्वथा । विशुः । अगन् । न । नेमिः । परिभूः ।
 अजायथाः ॥ ९ ॥ न्वं । अग्रे । शशमानार्थं । सुन्वते । रत्नं । यधिष्ठ । देवताति ।
 इन्वसि । तं । त्वा । नु । नव्यं । सहसः । युवन् । वयं । भगं । न । कारे । महिरन्न ।
 धीमहि ॥ १० ॥ अस्मे इति । रयि । न । सुद्वयं । दर्मूनसं । भगं । दक्षं । न ।
 पृचासि । धर्णसि । रदमीरिव । यो । यमेति । जन्मनी इति । उभे इति । देवानां ।
 शंसं । मृत । आ । च । सुक्रतुः ॥ ११ ॥ उत । नः । सुद्योत्मा । जीराश्वः ।
 होता । मन्द्रः । शृणवः । चन्द्ररथः । सः । नः । नेपथ्यं । नेपथ्यपतमः । अमूरः । अग्निः ।
 वांमं । सुवितं । वस्यो । अच्छ ॥ १२ ॥

अष्ट० २ अध्या० २ व० ९, १०] । ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २१ सू० १४२

अस्ताव्यग्निः शिमीवद्भिरर्कैः साम्राज्याय प्रतरं दधानः ।

अमी च ये मघवानो वयं च मिहं न सूरौ अति निष्टतन्युः ॥ १३ ॥ ९ ॥

॥ १४२ ॥ ऋषिः-दीर्घतमाः । देवता-अग्निः । छन्दः-अनुष्टुप् ॥

॥ १४२ ॥ समिद्धो अग्न आ वह देवाँ अद्य यतसुचे ।

तनुं तनुष्व पूर्य सुतसोमाय दाशुषे ॥ १ ॥

घृतवन्तमुप मासि मधुमन्तं तनूनपात् ।

यज्ञं विप्रस्य मावन्तः शशमानस्य दाशुषः ॥ २ ॥

शुचिः पावको अर्हृतो मध्वा यज्ञं मिमिक्षति ।

नराशंसस्त्रिरा दिवो देवो देवेषु यज्ञियः ॥ ३ ॥

ईक्षितो अग्न आ चहेन्द्रं चित्रमिह प्रियम् ।

इयं हि त्वा मतिर्ममाच्छा सुजिह्व वच्यते ॥ ४ ॥

अस्तावि । अग्निः । शिमीवत्सभिः । अर्कैः । साम्राज्याय । प्रतरं । दधानः । अमी
इति । च । ये । मघवानः । वयं । च । मिहं । न । सूरः । अति । निः ।
ततन्युः ॥ १३ ॥ ९ ॥

समिद्धः । अग्ने । आ । वह । देवान् । अद्य । यतसुचे । तनुं । तनुष्व ।
पूर्य । सुतसोमाय । दाशुषे ॥ १ ॥ घृतवन्तं । उप । मासि । मधुमन्तं । तनु-
नपात् । यज्ञं । विप्रस्य । मावन्तः । शशमानस्य । दाशुषः ॥ २ ॥ शुचिः । पावकः ।
अर्हृतः । मध्वा । यज्ञं । मिमिक्षति । नराशंसः । त्रिः । आ । दिवः । देवः । देवेषु ।
यज्ञियः ॥ ३ ॥ ईक्षितः । अग्ने । आ । वह । इन्द्रं । चित्रं । इह । प्रियं । इयं । हि ।
त्वा । मतिः । मर्म । अच्छा । सुजिह्व । वच्यते ॥ ४ ॥

अष्ट० २ अध्या० २ व० १०, ११] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २१ सू० १४२

स्तृणानासो यतस्तुचो बर्हिर्यज्ञे स्वध्वरे ।

वृज्जे देवव्यंचस्तममिन्द्राय शर्म सप्रथः ॥ ५ ॥

वि श्रयन्तामृतावृधः प्रयै देवेभ्यो महीः ।

पावकासः पुरुस्पृष्टो द्वारो देवीरमश्वतः ॥ ६ ॥ १० ॥

आ भन्दमाने उपांके नक्तोपासा सुपेशासा ।

यद्दी ऋतस्य मातरा सीदतां बर्हिरा सुमत् ॥ ७ ॥

मन्द्रजिह्वा जुगुर्वणी होतारा दैव्या कवी ।

यज्ञं नो यक्षतः सिधमय दिविस्पृशम् ॥ ८ ॥

शुचिर्देवेष्वपिता होत्रा मस्तु भारती ।

इळा सरस्वती मही बर्हिः सीदन्तु यज्ञियाः ॥ ९ ॥

तद्वस्तुरीयमद्भुतं पुरु वारं पुरु त्मना ।

त्वष्टा पोपाय वि श्रन्तु राये नाभा नो अस्मयुः ॥ १० ॥

स्तृणानासः । यतस्तुचः । बर्हिः । यज्ञे । सुऽअश्वरे । वृज्जे । देवव्यंचऽस्तमं । इन्द्राय । शर्म । सुऽप्रथः ॥ ५ ॥ वि । श्रयन्ता । ऋतऽवृधः । प्रयै । देवेभ्यः । महीः । पावकासः । पुरुऽस्पृष्टः । द्वारः । देवीः । असश्वतः ॥ ६ ॥ १० ॥ आ । भन्दमाने इति । उपांके इति । नक्तोपासा । सुऽपेशासा । यद्दी इति । ऋतस्य । मातरा । सीदतां । बर्हिः । आ । सुऽमत् ॥ ७ ॥ मन्द्रजिह्वा । जुगुर्वणी इति । होतारा । दैव्या । कवी इति । यज्ञं । नः । यक्षतां । शर्म । सिधं । अय । दिविऽस्पृशं ॥ ८ ॥ शुचिः । देवेषु । अपिता । होत्रा । मस्तुऽभुतं । भारती । इळा । सरस्वती । मही । बर्हिः । सीदन्तु । यज्ञियाः ॥ ९ ॥ तत् । नः । तुरीयं । अद्भुतं । पुरु । वा । अरं । पुरु । त्मना । त्वष्टां । पोपाय । वि । स्पन्तु । राये । नाभां । नः । अस्मयुः ॥ १० ॥

अष्ट० २ अध्या० २ व० ११, १२] , ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २९ सू० १४३

अवसृजन्तु त्मना देवान्यक्षि वनस्पते ।

अग्निर्हव्या सुपूदति देवो देवेषु मेधिः ॥ ११ ॥

पूषण्वते मरुत्वते विश्वदेवाय वायवे ।

स्वाहा गायत्र्येपसे हव्यमिन्द्राय कर्तन ॥ १२ ॥

स्वाहाकृतान्या गृह्यं हव्यानि वीतये ।

इन्द्रा गहि शुधी हवं त्वां हवन्ते अध्वरे ॥ १३ ॥ ११ ॥

॥ १४३ ॥ ऋषि-दीर्घमा । देवता-अग्नि । छन्द-अनुष्टुप् ॥

॥ १४३ ॥ प्र तव्यसीं नव्यसीं धीतिमग्रये वाचो मतिं सहसः सुनवे भरे ।

अपां नपाद्यो वसुभिः सह प्रियो होता पृथिव्या न्यनीददृत्विषः ॥ १ ॥

स जायमानः परमे व्योमन्याचिरग्निरभवन्मातरिभ्वने ।

अस्य कत्वा समिधानस्य मज्मना प्र यावो शोचिः पृथिवी अरोचयत् ॥ २ ॥

अवसृजन् । उप । त्मना । देवान् । यक्षि । वनस्पते । अग्निः । हव्या । सुपूदति ।

देवः । देवेषु । मेधिः ॥ ११ ॥ पूषण्वते । मरुत्वते । विश्वदेवाय । वायवे ।

स्वाहा । गायत्र्येपसे । हव्यं । इन्द्राय । कर्तन ॥ १२ ॥ स्वाहाकृतानि । आ ।

गहि । उप । हव्यानि । वीतये । इन्द्र । आ । गहि । शुधि । हवं । त्वां । हवन्ते ।

अध्वरे ॥ १३ ॥ ११ ॥

प्र । तव्यसीं । नव्यसीं । धीतिं । अग्रये । वाचः । मतिं । सहसः । सुनवे ।

भरे । अपां । नपात् । यः । वसुभिः । सह । प्रियः । होता । पृथिव्यां । नि ।

असीदत् । ऋत्विषः ॥ १ ॥ सः । जायमानः । परमे । बिज्योमनि । आचिः ।

अग्निः । अभवत् । मातरिभ्वने । अस्य । कत्वा । संजधानस्यं । मज्मना । प्र ।

यावो । शोचिः । पृथिवी इति । अरोचयत् ॥ २ ॥

अस्य त्वेपा अजरा अस्य भानवः सुसन्दर्शः सुप्रतीकस्य सुद्युतः ।
 भात्वक्षसो अत्यक्तुर्न सिन्धवोऽग्रे रेंजन्ते असंसन्तो अजराः ॥ ३ ॥
 यमेरिरे भृगवो विश्ववेदसं नाभा पृथिव्या भुवनस्य मज्मना ।
 अग्निं तं गीभिर्हिनुहि स्व आ दमे य एको वस्वो वरुणो न राजन्ति ॥ ४ ॥
 न यो वराय मरुतामिव स्वनः सेनेव सृष्टा दिव्या यथाशनिः ।
 अग्निर्जम्भेस्तिगितैरस्ति भवन्ति योधो न शत्रून्तस वना न्यृञ्जते ॥ ५ ॥
 कुविन्नो अग्निरुच्यस्य वीरसद्वसुं कुविद्वसुभिः काममावरत् ।
 चोदः कुवित्तुज्यात्सातये धियः शुचिप्रतीकं तमया धिया गृणे ॥ ६ ॥
 घृतप्रतीकं व ऋतस्य धूर्पदमग्निं मित्रं न संमिधान ऋञ्जते ।
 इन्धानो अक्रो विदयेषु दीद्यच्छुक्रवर्णा सुवृ नो यंसते धियम् ॥ ७ ॥

अस्य । त्वेपाः । अजराः । अस्य । भानवः । सुसन्दर्शः । सुप्रतीकस्य । सुद्युतः ।
 भात्वक्षसः । अति । अक्तुः । न । सिन्धवः । अग्रेः । रेंजन्ते । असंसन्तः । अजराः ॥ ३ ॥
 यं । आर्इरिरे । भृगवः । विश्ववेदसं । नाभा । पृथिव्याः । भुवनस्य । मज्मना ।
 अग्निं । तं । गीःऽभिः । हिनुहि । स्वे । आ । दमे । यः । एकः । वस्वः । वरुणः ।
 न । राजन्ति ॥ ४ ॥ न । यः । वराय । मरुतांश्च । स्वनः । सेनांश्च । सृष्टा ।
 दिव्या । यथा । अशनिः । अग्निः । जम्भेः । तिगितैः । अस्ति । भवन्ति । योधः । न ।
 शत्रून् । सा । वना । नि । ऋञ्जते ॥ ५ ॥ कुवित् । नः । अग्निः । उच्यस्य । वीः ।
 असत् । वसुः । कुवित् । वसुंभिः । कामं । आवरत् । चोदः । कुवित् । तुज्यात् ।
 सातये । धियः । शुचिप्रतीकं । तं । अया । धिया । गृणे ॥ ६ ॥ घृतप्रतीकं ।
 वः । ऋतस्य । धुःऽसदं । अग्निं । मित्रं । न । संमिधानः । ऋञ्जते । इन्धानः ।
 अक्रः । विदयेषु । दीद्यत् । शुक्रवर्णा । उ । ऊं इति । नः । यंसते । धियं ॥ ७ ॥

अष्ट० २ अर्था० २ व० १२, १३] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २१ सू० १४४

अप्रयुच्छन्मुच्छद्भिः शिवेभिर्नः पातुभिः पाहि शग्मैः ।

अदब्धेभिरदपितेभिरिष्टेऽनिमिपद्भिः परि पाहि नो जाः ॥ ८ ॥ १२ ॥

॥ १४४ ॥ ऋषि-दीर्घतमाः । देवता-अग्निः । छन्द-जगती ॥

॥ १४४ ॥ एनिप्रहोता व्रतमस्य माययोर्व्याध्वानः शुचिपेशसं धियम् ।

अभि सुचं क्रमते दक्षिणावृतो या अस्य धानं प्रथमं ह निसते ॥ १ ॥

अभीमृतस्य दोहनां अनूपत योनां देवस्य सदर्ने परिवृताः ।

अपासुपस्ये विभृतो यदावसदधं स्वधा अधययाभिरीर्यते ॥ २ ॥

युयूतः सव्यसा तदिक्षुः समानमर्थे वितरित्रता मिथः ।

आदीं भगो न हव्यः समस्मदा वोळ्हुर्न रश्मीन्समयंस्त सारथिः ॥ ३ ॥

यमीं द्वा सव्यसा सपर्यतः समाने योना मिथुना समोकसा ।

दिवा न नक्तं पलितो युवांजनि पुरु चरन्नजरो मानुषा युगा ॥ ४ ॥

अप्रयुच्छन् । अप्रयुच्छद्भिः । अग्ने । शिवेभिः । नः । पातुभिः । पाहि । शग्मैः । अदब्धेभिः । अदपितेभिः । इष्टे । अनिमिपद्भिः । परि । पाहि । नः । जाः ॥ ८ ॥ १२ ॥

एति । प्र । होता । व्रतं । अस्य । मायया । ऊर्ध्वा । ध्वानः । शुचिपेशसं । धियं । अभि । सुचं । क्रमते । दक्षिणाऽवृत्तेः । याः । अस्य । धानं । प्रथमं । ह । निसते ॥ १ ॥ अभि । ई । ऋतस्य । दोहनाः । अनूपत । योनां । देवस्य । सदर्ने । परिऽवृताः । अपां । उपऽस्ये । विभृतः । यत् । आ । अयसत् । अर्थे । स्वधाः । अधयन् । याभिः । ईर्यते ॥ २ ॥ युयूतः । सव्यसा । तत् । इत् । वयुः । समानं । अर्थे । वितरित्रता । मिथः । आत् । ई । भगः । न । हव्यः । सं । अस्मत् । आ । वोळ्हुः । न । रश्मीन् । सं । अयंस्त । सारथिः ॥ ३ ॥ यं । ई । द्वा । सऽव्यसा । सपर्यतः । समाने । योना । मिथुना । संऽओकसा । दिवा । न । नक्तं । पलितः । युवां । अजनि । पुरु । चरन् । अजरः । मानुषा । युगा ॥ ४ ॥

अष्ट० २ अध्या० २ व० १३, १४] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २१ सू० १४५

तर्मां हि॒न्वन्ति॒ धी॒तयो॒ दश॒ त्रि॒शो॒ दे॒वं म॒र्ता॒स ऊ॒तये॑ ह॒वामहे॑ ।
 धनो॒रधि॑ प्र॒वत॒ आ स॑ ऋ॒ण्वत्य॑भि॒व्रज॑न्नि॒र्वयु॒ना न॒वाधि॑त ॥ ५ ॥
 त्वं अ॒ग्ने दि॒व्यस्य॑ रा॒जसि॑ त्वं पा॒र्थिव॑स्य प॒शुपा॑ ई॒व त्मना॑ ।
 ए॒र्ना त ए॒ते बृ॒हती॑ अ॒भि॒श्रिया॑ हि॒रण्य॑यी व॒क्करी॑ व॒हिर्ःशा॑ते ॥ ६ ॥
 अ॒ग्ने जु॒पस्व॒ प्रति॑ ह॒र्य तद्व॑चो म॒न्द्र स्व॒धाव॑ ऋ॒त॒जात॑ सु॒क्रतो॑ ।
 यो वि॒श्वतः॑ प्र॒त्यङ्म॑सि॒ दर्श॑तो र॒ण्वः स॒न्दृष्टो॑ पि॒तुमा॑ ई॒व क्ष॑यः ॥ ७ ॥ १६ ॥

॥ १४५ ॥ ऋषि—दीर्घतम । देवता—अग्निः । छन्द—जगती ॥

॥ १४५ ॥ तं पृ॒च्छ॒ता स॒ ज॒गामा॑ स वे॒द स चि॑क्त्वा ई॒यते॒ सा न॒वाधि॑त ।
 तस्मि॑न्त॒सन्ति॒ प्र॒शि॒पस्त॑स्मि॒न्नि॒ष्टयः॑ स वा॒जस्य॑ श॒र्वसः॑ शु॒ष्मि॒णस्प॑तिः ॥ १ ॥
 तस्मि॑त्पृ॒च्छन्ति॒ न सि॒मो वि॑ पृ॒च्छ॒ति स्वे॒नैव॑ धी॒रो न॑न॒सा यद॑ग्र॒र्भात् ।
 न मृ॑ष्य॒ते प्र॒थमं॑ ना॒परं॑ व॒चोऽस्य॑ कृ॒त्वा स॒चते॑ अ॒ग्रद॑पितः ॥ २ ॥

तं । ई । हि॒न्वन्ति॒ धी॒तयः॑ । द॒श । त्रि॒शः । दे॒वं । म॒र्ता॒सः । ऊ॒तये॑ । ह॒वामहे॑ ।
 ध॒नोः । अ॒धि । प्र॒व॒तः । आ । सः । ऋ॒ण्व॒ति । अ॒भि॒व्रज॑न्त॒भिः । व॒यु॒ना । न॒वा ।
 अ॒धि॒त ॥ ५ ॥ त्वं । हि । अ॒ग्ने । दि॒व्यस्य॑ । रा॒ज॒सि । त्वं । पा॒र्थि॒वस्य॑ । प॒शु॒पाः ।
 ई॒व । त्म॒ना । ए॒र्ना इति॑ । ते । ए॒ते इति॑ । बृ॒ह॒ती इति॑ । अ॒भिऽश्रि॑या । हि॒रण्य॑यी
 इति॑ । व॒क्क॒री इति॑ । व॒हिः । आ॒शा॒ते इति॑ ॥ ६ ॥ अ॒ग्ने । जु॒पस्व॑ । प्र॒ति । ह॒र्य । तत् ।
 व॒चः । म॒न्द्र । स्व॒धावः॑ । ऋ॒त॒जा॒त । सु॒क्र॒तो इति॑ सु॒क्र॒तो । यः । वि॒श्वतः॑ ।
 प्र॒त्यङ् । अ॒सि । द॒र्श॒तः । र॒ण्वः । स॒न्दृष्टो॑ । पि॒तु॒मा॒न॒ऽई॒व । क्ष॑यः ॥ ७ ॥ १३ ॥

तं । पृ॒च्छ॒त । सः । ज॒गाम॑ । सः । वे॒द । सः । चि॑क्त्वा ई॒यते॒ । सः ।
 नु । ई॒यते॒ । तस्मि॑न् । सं॒ति । प्र॒शि॒पः । तस्मि॑न् । दृ॒ष्टयः॑ । सः । वा॒ज॒स्य । श॒र्व॒सः ।
 शु॒ष्मि॒णः । प॒तिः ॥ १ ॥ तं । न । पृ॒च्छ॒न्ति॒ । न । सि॒मः । वि॑ । पृ॒च्छ॒ति । स्वे॒न॒ऽइ॒व ।
 धी॒रः । न॑न॒सा । यत् । अ॒ग्र॒र्भात् । न । मृ॑ष्य॒ते । प्र॒थ॒मं । न । अ॒परं॑ । व॒चः ।
 अ॒स्य । कृ॒त्वा । स॒च॒ते । अ॒ग्र॒द॒पि॒तः ॥ २ ॥

अष्ट० २ अध्या० २ व० १४, १५] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २१ सू० १४दे

तमिदंच्छन्ति जुह्वंस्तमर्थतीर्थिवान्येकः शृण्वद्वचांसि मे ।

पुरुषैपस्ततुरिर्यज्ञसाधनोऽच्छिद्रोतिः शिशुरादत्त सं रभः ॥ ३ ॥

उपस्थायं चरति यत्समारत सजो जातस्तत्सार युज्येभिः ।

अभि भवान् मृशते नांये मुदे यदां गच्छन्त्युशतीरपिष्ठितम् ॥ ४ ॥

स ई मृगो अप्यो वनगुरुं त्वच्युपमस्यां नि धायि ।

व्यघ्रर्वाद्युना मर्त्येभ्योऽग्निर्विद्रां क्रतुचिद्धि सत्यः ॥ ५ ॥ १४ ॥

॥ १४६ ॥ ऋषिः-दीर्घतमाः । देवता-अग्निः । छन्दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ १४६ ॥ त्रिमूर्धानं सप्तर्शिमं गृणीपेऽनूनमग्नि पित्रोरुपस्थे ।

निपत्तमस्य चरतो ध्रुवस्य विश्वां दिवो रोचनापम्रिवासम् ॥ १ ॥

उक्षा महौ अभि वक्ष एने अजरस्तथावितर्जतर्कष्वः ।

उर्याः पदो नि दधाति सानां रिहन्त्यूधो अरुपासो अस्य ॥ २ ॥

तं । इत् । गच्छन्ति । जुह्वः । तं । अर्वतीः । विश्वानि । एकः । शृण्वत् । वचांसि ।
मे । पुरुषैपः । ततुरिः । यज्ञसाधनः । अच्छिद्रोऽङ्गतिः । शिशुः । आ । अदत्त ।
सं । रभः ॥ ३ ॥ उपस्थायं । चरति । यत् । संऽआरत । सजः । जातः । तत्सार ।
युज्येभिः । अभि । भवान् । मृशते । नांये । मुदे । यत् । ई । गच्छन्ति । उशतीः ।
अपिऽस्थितं ॥ ४ ॥ सः । ई । मृगः । अप्यः । वनगुरुः । उप । त्वचि । उपऽमस्यां ।
नि । धायि । वि । व्यघ्रर्वात् । वयुनां । मर्त्येभ्यः । अग्निः । विद्रान् । क्रतुचिद् ।
दि । सत्यः ॥ ५ ॥ १४ ॥

त्रिमूर्धानं । सप्तर्शिमं । गृणीपे । अनूनं । अग्नि । पित्रोः । उपऽस्थे । निऽ-
पत्तं । अस्य । चरतः । ध्रुवस्य । विश्वां । दिवः । रोचना । आपम्रिवासं ॥ १ ॥
उक्षा । महान् । अभि । वक्षे । एने इति । अजरः । तस्यो । इतऽङ्गतिः । कृष्वः ।
उर्याः । पदः । नि । दधाति । सानां । रिहन्ति । ऊर्ध्वः । अरुपासः । अस्य ॥ २ ॥

अष्ट० २ अध्या० २ व० १०, १६] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २१ सू० १४६

स॒मा॒नं व॒त्स॒म॒भि स॒चर॑न्ती॒ वि॒ष्व॒ग्धे॒नू वि च॒रतः॑ सु॒मेकं ।
 अ॒न॒प॒वृ॒ज्या॑ अ॒ध्व॒नो मि॒माने॑ वि॒श्वान्के॒तो॒ अ॒धि म॒हो द॒धाने ॥ ३ ॥
 धी॒रा॒सः प॒दं क॒वयो॑ न॒यन्ति॑ ना॒ना ह॒दा रक्ष॑माणा अ॒जु॒र्यम् ।
 सि॒पा॒सन्तः प॒र्य॑पश्यन्त॒ सिन्धु॑मा॒वि॒र॒भ्यो अ॒भ॒वत्सूर्यो॑ नृ॒न् ॥ ४ ॥
 दि॒दृ॒क्षे॒ण्यः प॒रि का॒ष्ठा॒सु जे॒न्य ई॒ळे॒न्यो म॒हो अ॒र्भा॒य जी॒वसे॑ ।
 पु॒रु॒त्रा य॒द॒भ॒वत्सूर॑हे॒भ्यो ग॒र्भे॒भ्यो म॒घवा॑ वि॒श्वदर्श॑तः ॥ ५ ॥ १५ ॥

॥ १४७ ॥ क॒पि-दी॒घत॒मा । द॒यत-अ॒ग्नि । छ॒न्द त्रि॒ग्व् ॥

॥ १४७ ॥ क॒था ते॒ अ॒ग्ने शु॒चय॑न्त॒ आ॒योर्दि॒दाशु॒वा॒जेभि॒राशु॒पा॒णाः ।
 उ॒भे य॒त्तो॒के त॒नये॑ द॒धाना॑ ऋ॒तस्य॑ सा॒मं॒त्रण॑र्यन्त॒ दे॒वाः ॥ १ ॥
 बो॒धा मे॒ अस्य॑ व॒च॒सो य॒विष्ठ॑ मं॒हिष्ठ॑स्य प्र॒भृ॒तस्य॑ स्व॒धावः॑ ।
 पी॒र्य॒ति त्वो॒ अ॒नु त्वो गृ॒णा॒ति व॒न्दार॑स्ते त॒न्वं व॒न्दे अ॒ग्ने ॥ २ ॥

स॒मा॒नं । व॒त्सं । अ॒भि । स॒चर॑ती॒ इति॑ स॒चर॑ती । वि॒ष्वक् । त्रे॒नू इति॑ । वि ।
 च॒रतः॑ । सु॒मेके॑ इति॑ सु॒मेके॑ । अ॒न॒प॒वृ॒ज्यान् । अ॒ध्व॒नः । मि॒माने॑ इति॑ । वि॒श्वान् ।
 के॒तान् । अ॒धि । म॒हः । द॒धाने॑ इति॑ ॥ ३ ॥ धी॒रा॒सः । प॒दं । क॒वयः॑ । न॒यन्ति॑ ।
 ना॒ना । ह॒दा । रक्ष॑माणाः । अ॒जु॒र्यं । सि॒पा॒सतः॑ । प॒रि । अ॒प॒श्य॒न्त । सि॒न्धु । आ॒विः ।
 ए॒भ्यः । अ॒भ॒वत् । सूर्यः॑ । नृ॒न् ॥ ४ ॥ दि॒दृ॒क्षे॒ण्यः । प॒रि । का॒ष्ठा॒सु । जे॒न्यः ।
 ई॒ळे॒न्यः । म॒हः । अ॒र्भा॒य । जी॒वसे॑ । पु॒रु॒त्रा । यत् । अ॒भ॒वत् । सूः । अ॒हं । ए॒भ्यः ।
 ग॒र्भे॒भ्यः । म॒घ॒वा । वि॒श्वदर्श॑तः ॥ ५ ॥ १५ ॥

क॒था । ते॒ । अ॒ग्ने । शु॒चय॑तः । आ॒योः । दि॒दाशुः । वा॒जेभिः॑ । आ॒शु॒पा॒णाः ।
 उ॒भे इति॑ । यत् । तो॒के इति॑ । त॒नये॑ । द॒धानाः॑ । ऋ॒तस्य॑ । सा॒मं॒त्रं । र॒णय॑न्त । दे॒वाः ।
 ॥ १ ॥ बो॒धं । मे॒ । अ॒स्य । व॒च॒सः । य॒विष्ठ॑ । मं॒हिष्ठ॑स्य । प्र॒भृ॒तस्य॑ । स्व॒धा॒ऽवः॑ ।
 पी॒र्य॒ति । त्वः । अ॒नु । त्वः । गृ॒णा॒ति । व॒न्दारः॑ । ते॒ । त॒न्वं । व॒न्दे । अ॒ग्ने ॥ २ ॥

अष्ट० २ अध्या० २ व० १६, १७] कृवेदः [मण्ड० १ अनु० २१ सू० १४८

ये पा॒यवो॑ मा॒मते॑यं ते॒ अ॒ग्ने प॑श्य॒न्तो अ॒न्यं दु॑रि॒ताद॑रक्षन् ।
र॒रक्ष॑ ता॒न्त्सु॒कृता॑ विश्व॒वेदा॑ दि॒प्सन्त॑ इ॒न्द्रि॒षो नाहं॑ दे॒भुः ॥ ३ ॥
यो नो॑ अ॒ग्ने अ॒ररि॑वा॒ अघा॑यु॒ररा॑ती॒वा म॑र्चय॒ति द्ये॒ने ।
म॒घ्रो गुरुः॑ पु॒नर॑स्तु सो अ॒स्मा अनु॑ मृ॒क्षीष्ट॑ त॒न्वं दु॑रु॒क्तः ॥ ४ ॥
उ॒त वा॒ यः स॒हस्य॑ प्रवि॒द्वान्म॑र्तो म॒र्ते म॑र्चय॒ति द्ये॒ने ।
अ॒तः पा॒हि स्त॒वमा॑न स्तु॒वन्त॑म॒ग्ने मा॒कि॒नो दु॑रि॒ताय॑ धा॒यीः ॥ ५ ॥ १६ ॥

॥ १४८ ॥ ऋषिः-दीर्घतमा । देवता-अग्निः । छन्द-त्रिष्टुप् ॥

॥ १४८ ॥ मथी॒द्यदी॑ वि॒ष्टो ना॑तरि॒श्वा हो॑तारं वि॒श्वाप्सु॑ वि॒श्वदे॑व्यम् ।
नि यं द॒धुर्मु॑न्यु॒प्यासु॑ वि॒श्व स्व॑र्णं चि॒त्रं व॑पु॒षे वि॒भाध॑म् ॥ १ ॥
द॒दान॑मि॒न्न द॑द॒भन्त॑ म॒न्मा॒ग्निर्व॑रु॒थं म॑म॒ तस्य॑ चा॒कन् ।
जु॒पन्त॑ वि॒श्वान्य॑स्य॒ कर्मो॑प॒स्तुति॑ भ॒रमा॑णस्य॒ कारोः॑ ॥ २ ॥

ये । पा॒यवः । मा॒मते॑यं । ते । अ॒ग्ने । प॑श्य॒न्तः । अ॒न्यं । दुः॒इ॒तात् । अ॒रक्ष॑न् । र॒रक्ष॑न् ।
ता॒न् । सु॒कृताः । वि॒श्वदे॑वाः । दि॒प्सन्तः । इ॒न्द्र । रि॒षवः । न । अ॒हं । दे॒भुः ॥ ३ ॥
यः । नः । अ॒ग्ने । अ॒ररि॑ता॒न् । अ॒घ॒श्रुः । अ॒रा॒ति॒श्वा । म॑र्चय॒ति । द्ये॒ने । म॒घ्रः ।
गुरुः॑ । पु॒नः । अ॒स्तु । सः । अ॒स्मै । अनु॑ । मृ॒क्षीष्ट॑ । त॒न्वं । दुः॒इ॒क्तः ॥ ४ ॥ उ॒त ।
वा । यः । स॒हस्य॑ । म॒वि॒द्वान् । म॒र्ते । म॒र्ते । म॑र्चय॒ति । द्ये॒ने । अ॒तः । पा॒हि ।
स्त॒वमा॑न । स्तु॒वन्त॑ । अ॒ग्ने । मा॒कि॒नः । नः । दुः॒इ॒ताय॑ । धा॒यीः ॥ ५ ॥ १६ ॥

॥ १४८ ॥ म॒थान् । यन् । ई॒ । वि॒ष्टः । मा॒तरि॒श्वा । हो॑तारं वि॒श्वदे॑व्यं ।
वि॒श्वदे॑व्यं । नि । यं । द॒धुः । म॒नु॒प्यासु॑ । वि॒श्व । स्व॑र्णं । न । चि॒त्रं । व॑पु॒षे ।
वि॒भाध॑म् ॥ १ ॥ द॒दानं । इ॒न्द्र । न । द॒द॒भन्त॑ । म॒न्म॑ । अ॒ग्निः । वरु॑थं । म॑म॒ । तस्य॑ ।
चा॒कन् । जु॒पन्त॑ । वि॒श्वानि॑ । अ॒स्य । कर्म॑ । उप॑स्तुति॒ । भ॒रमा॑णस्य॒ कारोः॑ ॥ २ ॥

अष्ट० २ अध्या० २ व० १७, १८] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २१ सू० १४९

नित्ये चिन्तु यं सदेने जगृध्रे प्रशस्तिभिर्दधिरे यज्ञियांसः ।

प्र सू नयन्त गृभयन्त उष्ट्रावन्वांसो न रथ्यो रारहाणाः ॥ ३ ॥

पुरूणि दत्सो नि रिणाति जम्भैराद्रोचते वन आ विभावा ।

आदस्य वातो अनु वाति शोचिरस्तुर्न शयीमसनामनु द्यून् ॥ ४ ॥

न यं रिपवो न रिपण्यवो गर्भे सन्तं रेपणा रेपयन्ति ।

अन्धा अपश्या न दम्भन्नभिख्या नित्यांस ई प्रेतारो अरक्षन् ॥ ५ ॥ १७ ॥

॥ १४९ ॥ ऋषिः—दीर्घतमाः । देवता—अग्नि । छन्दः—विराद ॥

॥ १४९ ॥ महः स राय एधते पतिर्दन्निन इनस्य वसुनः पद आ ।

उप ध्रजन्तमद्रयो विधन्ति ॥ १ ॥

स यो वृषा नरा न रोदस्योः श्रवोभिरस्ति जीवपीतसर्गः ।

प्र यः सस्राणः शिश्रीत योनो ॥ २ ॥

नित्ये । चिन्तु । जु । यं । सदेने । जगृध्रे । प्रशस्तिभिः । दधिरे । यज्ञियांसः । प्र ।

सू । नयन्त । गृभयन्तः । उष्ट्रो । अन्वांसः । न । रथ्यः । रारहाणाः ॥ ३ ॥ पुरूणि ।

दत्सः । नि । रिणाति । जम्भैः । आत् । रोचते । वने । आ । विभावा । आत् ।

अस्य । वातो । अनु । वाति । शोचिः । अस्तुः । न । शयी । असना । अनु । द्यून् ।

॥ ४ ॥ न । यं । रिपवः । न । रिपण्यवः । गर्भे । सन्तं । रेपणाः । रेपयन्ति । अन्धाः ।

अपश्याः । न । दम्भन् । अभिख्या । नित्यांसः । ई । प्रेतारः । अरक्षन् ॥ ५ ॥ १७ ॥

महः । सः । रायः । जा । एधते । पतिः । दन् । इनः । इनस्य । वसुनः ।

पदे । आ । उप । ध्रजन्तं । अद्रयोः । विधन् । दन् ॥ १ ॥ सः । यः । वृषा । नरा ।

न । रोदस्योः । श्रवःभिः । अस्ति । जीवपीतसर्गः । प्र । यः । सस्राणः ।

विध्रात । योनो ॥ २ ॥

अष्ट० २ अध्या० २ व० १८, १९] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २१ सू० १५०

आ यः पुरं नार्मिणीमदीदित्यः कविर्नभन्योऽनार्वा ।

सुरो न रुक्काञ्छतात्मा ॥ ३ ॥

अभि द्विजन्मा त्री रौचनानि विश्वा रजांसि शुशुचानो अस्थात् ।

होता यजिष्ठो अपां सधस्ये ॥ ४ ॥

अयं स होता यो द्विजन्मा विश्वा दधे वार्याणि श्रवस्या ।

मर्तो यो अस्मै सुतुको ददाश ॥ ५ ॥ १८ ॥

॥ १५० ॥ ऋषि—दीपंतमा । देवता—अग्निः । छन्द—उत्तिष्ठ ॥

॥ १५० ॥ पुरु त्वा दाभ्यान्वाचेऽरिरे त्वं स्विदा ।

तोदस्येव शरण आ महस्य ॥ १ ॥

व्यन्नित्स्यं धनिनः प्रहोषे चिदररूपः ।

कदा चन प्रजिगतो अदेवयोः ॥ २ ॥

स चन्द्रो विम्र मर्त्यो महो वार्धन्तमो दिवि ।

प्रप्रेत्ते अग्रे वनुर्पः स्याम ॥ ३ ॥ १९ ॥

आ । यः । पुरं । नार्मिणीं । अदीदित् । अत्यः । कविः । नभन्यः । न । अनर्वा ।

सुरः । न । रुक्कान् । शतऽआत्मा ॥ ३ ॥ अभि । द्विऽजन्मा । त्री । रौचनानि

विश्वा । रजांसि । शुशुचानः । अस्थात् । होता । यजिष्ठः । अपां । सधस्ये ॥ ४ ॥

अयं । सः । होता । यः । द्विऽजन्मा । विश्वा । दधे । वार्याणि । श्रवस्या । मर्तः ।

यः । अस्मै । सुतुकेः । ददाश ॥ ५ ॥ १८ ॥

पुरु । त्वा । दाभ्यान् । वाचे । अरिः । अग्रे । त्वं । स्विद् । आ । तोदस्ये-

ऽश्र । शरणे । आ । महस्य ॥ १ ॥ वि । अन्नित्स्यं । धनिनः । प्रहोषे । चिद् ।

चररूपः । कदा । चन । प्रजिगतः । अदेवयोः ॥ २ ॥ सः । चन्द्रः । विम्र । मर्त्यः ।

मरः । वार्धन्तमः । दिवि । प्रप्रेत्ते । इत् । ते । अग्रे । वनुर्पः । स्याम ॥ ३ ॥ १९ ॥

अष्ट० २ अध्या० २ व० २०] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २१ सू० १५१

॥ १५१ ॥ ऋषि-दीपतमा । देवता-मित्रारुणो । छन्द-जगती ॥

॥ १५१ ॥ मित्रं न यं शिष्या गोपुं गव्यवः स्वाव्यो विदथे अप्सु जीजनन् ।
 अरंजेतां रोदसी पाजंसा गिरा प्रति प्रियं यजतं जनुपामवः ॥ १ ॥
 यद्ध त्यदा पुरुसीब्धस्य सोमिनः प्र मित्रामो न दधिरे स्वाभ्रुवः ।
 अध क्रतुं विदतं गातुमर्चत उत श्रुतं वृषणा पस्त्यावतः ॥ २ ॥
 आ वा भूपन्क्षितयो जन्म रोदंभ्योः प्रवाच्य वृषणा दक्षसे महे ।
 यदीमृताय भरथो यदर्थेते प्र होत्र्या शिष्या वीथो अध्वरम् ॥ ३ ॥
 प्र सा क्षितिरेसुर या महि प्रिय ऋतावानावृत्तमा घोपथो बृहत् ।
 युचं दिवो बृहतो दक्षमाभ्रुवं गां न धुर्युपं युजाथे अपः ॥ ४ ॥
 मही अत्र महिना वारंमृण्वथोऽरेणवस्तुज आ सद्यन्वेनवः ।
 स्वरन्ति ता उपरताति सूर्यमा निघुचं उपसंतकृवीरिव ॥ ५ ॥ २० ॥

मित्रं । न । यं । शिष्या । गोपुं । गव्यवः । मुऽआव्यः । विदथे । अप्सु ।
 जीजनन् । अरंजेतां । रोदसी इति । पाजंसा । गिरा । प्रति । प्रियं । यजतं । जनुपां ।
 अवः ॥ १ ॥ यत् । ह । त्यत् । वा । पुरुसीब्धस्य । सोमिनः । प्र । मित्रासः । न ।
 दधिरे । मुऽआभ्रुवः । अध । क्रतुं । विदतं । गातुं । अर्चते । उत । श्रुतं । वृषणा
 पस्त्यवतः ॥ २ ॥ आ । वा । भूपन् । क्षितयः । जन्म । रोदंभ्योः । प्रवान्य ।
 वृषणा । दक्षसे । महे । यत् । ३ । ऋतायं । भरथः । यत् । अर्थेते । प्र । होत्र्या ।
 शिष्या । वीथः । अध्वरं ॥ ३ ॥ प्र । सा । क्षितिः । असुरा । या । महि । प्रिया ।
 ऋतावानां । ऋतं । आ । घोपथः । बृहत् । युचं । दिवः । बृहत् । दक्ष । आभ्रुवं ।
 गां । न । धुरि । उपं । युजाथे इति । अपः ॥ ४ ॥ मही इति । अत्र । महिना ।
 वारं । मृण्वथः । अरेणवः । तुजः । आ । सद्यन् । वेनवः । स्वरन्ति । ताः । उपर-
 ताति । सूर्ये । आ । निघुचं । उपसंतः । कृवीरिव ॥ ५ ॥ २० ॥

अष्ट० २ अध्या० २ व० २१] ऋग्वेदः [षण्ड० १ अनु० २१ सू० १५१

आ वा॒मृ॒ताय॑ के॒शिनी॑र॒नूप॑त॒ मित्र॒ यत्र॒ वरु॑ण गा॒तुम॑र्चयः ।

अव॒ त्सना॑ सृ॒जतं॑ पि॒न्वतं॑ धि॒यो यु॒वं विप्र॑स्य॒ मन्म॑नामिर॒ज्यथः॑ ॥ ६ ॥

यो वाँ य॒ज्ञैः श॑श॒मानो॑ ह दा॒शति॑ क॒विर्हो॑ता य॒जति॑ मन्म॒सार्ध॑नः ।

उपा॒ह तं गच्छ॑थो वी॒थो अ॒ध्वर॑मच्छा गिरः॑ सु॒मतिं॑ गन्त॒मस्म॑यू ॥ ७ ॥

यु॒वां य॒ज्ञैः प्र॑थ॒मा गो॑भि॒रञ्ज॑त॒ कृता॑वाना॒ मन॑सो न प्रयु॑क्तिषु ।

भर॑न्ति वाँ मन्म॒दना॑ सं॒यता॑ गिरोऽह॑प्यता॒ मन॑सा रे॒वदा॑शाथे ॥ ८ ॥

रे॒वद्व॑यो द॒धाथे॑ रे॒वदा॑शाथे नरा॑ मा॒याभि॑रि॒तञ्ज॑ति माहि॑नम् ।

न वाँ या॒वोऽह॑भि॒र्नोत॑ सि॒न्धवो॑ न दे॒वत्वं॑ प॒णयो॑ नान॒शुर्न॑यम् ॥ ९ ॥ २१ ॥

आ । वा । ऋ॒ताय॑ । के॒शिनीः । अ॒नूप॑त॒ । मि॒त्रं । य॒त्र । वरु॑ण । गा॒तुं । अ॒र्चयः॑ ।

अव॑ । त्सना॑ । सृ॒जतं॑ । पि॒न्वतं॑ । धि॒यः । यु॒वं । विप्र॑स्य । मन्म॑नां । इ॒र॒ज्यथः॑ ॥ ६ ॥

यः । वा । य॒ज्ञैः । श॒श॒मानः । ह । दा॒शति॑ । क॒विः । हो॒ता । य॒जति॑ । मन्म॑सार्ध॒नः ।

उप॑ । अह॑ । तं । गच्छ॑थः । वी॒थः । अ॒ध्वर॑ । अच्छ॑ । गिरः॑ । सु॒ऽम॒तिं । ग॒तं ।

अ॒स्म॒यू इत्य॑स्म॒ऽयू ॥ ७ ॥ यु॒वां । य॒ज्ञैः । प्र॒थ॒मा । गो॒भिः । अ॒ञ्ज॑ते । कृ॒त॑स्वा॒ना ।

मन॑सः । न । प्र॒यु॑क्तिषु । भर॑न्ति । वाँ । मन्म॒दना॑ । सं॒य॒ता । गिरः॑ । अह॑प्यता ।

मन॑सा । रे॒वत् । आ॒शाथे॑ इति॑ ॥ ८ ॥ रे॒वत् । वयः॑ । द॒धाथे॑ इति॑ । रे॒वत् । आ॒शाथे॑

इति॑ । नरा॑ । मा॒याभिः॑ । इत॑ऽञ्जति । माहि॑नं । न । वा । या॒वः । अह॑ऽभिः । न ।

उ॒त । सि॒न्धवः॑ । न । दे॒व॒स्त्वं । प॒णयः॑ । न । आ॒न॒शुः । म॒यं ॥ ९ ॥ २१ ॥

अष्ट० २ अध्या० २ व० २२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २? सू० १५२

॥ १५२ ॥ ऋषिः—दीर्घतनाः । देवता—मित्रावरुणौ । छन्दः—त्रिष्टुप् ॥

॥१५२॥ युवं वत्त्राणि पीवसा वसाथे युवोरच्छिद्रा मन्तवो ह सर्गाः ।
अवातिरतमन्तानि विश्वं ऋतेन मित्रावरुणा सचेथे ॥ १ ॥

एतच्चन त्वो वि चिकेतदेषां सत्यो मन्त्रः कविदास्त ऋधावान् ।

त्रिरश्रि हन्ति चतुरश्रिरुग्रो देवनिदो ह प्रथमा अजूर्यन् ॥ २ ॥

अपादेति प्रथमा पठतीनां कस्तद्यां मित्रावरुणा चिकेत ।

गर्भो भारं भरत्या चिदस्य ऋतं पिपत्यन्तं नि तारीत् ॥ ३ ॥

प्रयन्तमित्परिं जारं कनीनां पश्यामसि नोपनिष्यमानम् ।

अनवपृग्णा वितता वसानं प्रियं मित्रस्य वरुणस्य धाम ॥ ४ ॥

अनश्वो जातो अनभीशुर्वा कनिऋदत्पतयदूर्ध्वसानुः ।

अचित्तं ब्रह्म जुजुपुर्युवानः प्र मित्रे धाम वरुणे गृणन्तः ॥ ५ ॥

युवं । वत्त्राणि । पीवसा । वसाथे इति । युवोः । अश्छिद्राः । मन्तवः । ह ।

सर्गाः । अवं । अतिरतं । अन्तानि । विश्वा । ऋतेन । मित्रावरुणा । सचेथे इति ।

॥ १ ॥ एतच् । चन । त्वः । वि । चिकेतत् । एषां । सत्यः । मन्त्रः । कविऽजस्तः ।

ऋधावान् । त्रिऽअश्रि । हन्ति । चतुऽअश्रिः । उग्रः । देवऽनिदः । ह । प्रथमाः ।

अजूर्यन् ॥ २ ॥ अपात् । एति । प्रथमा । पत्ऽवतीनां । कः । तत् । वा । मित्राव-

रुणा । आ । चिकेत । गर्भः । भारं । भरति । आ । चित् । अरत् । अन्तं । पिपति ।

अन्तं । नि । तारीत् ॥ ३ ॥ प्रयन्तं । इत् । परि । जारं । कनीनां । पश्यामसि ।

न । उपऽनिष्यमानं । अनवऽपृग्णा । विऽवता । वसानं । प्रियं । मित्रस्य । वरुणस्य ।

धाम ॥ ४ ॥ अनश्वः । जातः । अनभीशुः । अर्वा । कनिऋदत् । पतयत् । ऊर्ध्वऽ

सानुः । अचित् । ब्रह्म । जुजुपुः । पुर्युवानः । प्र । मित्रे । धाम । वरुणे । गृणन्तः ॥ ५ ॥

आ धेनवो मामतेयमवन्तीर्ब्रह्मप्रियं पीपयन्तस्मिन्नूर्ध्वम् ।

पितृवो भिक्षेत वयुनानि विद्वानासाविचांसन्नदिति सुरुष्येत् ॥ ६ ॥

आ वा मित्रावरुणा हव्यजुष्टिं नमसा देवाववसा ववृत्याम् ।

अस्माकं ब्रह्म पृतनासु सद्या अस्माकं वृष्टिर्दिव्या सुपारा ॥ ७ ॥ २२ ॥

॥ १५३ ॥ ऋषिः—दीर्घतमाः । देवता—मित्रावरुणौ । छन्दः—त्रिष्टुप् ।

॥ १५३ ॥ यजामहे वा महः सज्जापो हव्येभिर्मित्रावरुणा नमोभिः ।

वृतैर्वृतस्त्वं अथ यद्वानस्मे अर्ध्वर्यवो न धीतिभिर्भरन्ति ॥ १ ॥

प्रस्तुतिर्वा धाम न प्रयुक्तिरयामि मित्रावरुणा सुवृक्तिः ।

अनक्ति यद्वान् विद्वेषु होता सुन्नं वा सुरिर्वृषणाविर्यक्षन् ॥ २ ॥

पीपाय धेनुरदितिर्कृताय जनाय मित्रावरुणा हविर्दे ।

दिनोति यद्वान् विद्वेषु सपर्यन्त रातहव्यो मानुषो न होता ॥ ३ ॥

आ । धेनवः । मामतेयं । अवन्तीः । ब्रह्मप्रियं । पीपयन् । स्मिन् । ऊर्ध्वम् । पितृवः ।

भिक्षेत । वयुनानि । विद्वान् । आसा । आसविचांसन् । अदिति । सुरुष्येत् ॥ ६ ॥

आ । वा । मित्रावरुणा । हव्यजुष्टिं । नमसा । देवो । अवसा । ववृत्या । अस्माकं ।

ब्रह्म । पृतनासु । सद्याः । अस्माकं । वृष्टिः । दिव्या । सुपारा ॥ ७ ॥ २२ ॥

यजामहे । वा । महः । सज्जापोः । हव्येभिः । मित्रावरुणा । नमोऽभिः ।

वृतैः । वृतस्त्वं इति । वृतस्त्वं । अथ । यत् । वा । अस्मे इति । अर्ध्वर्यवः । न ।

धीतिभिः । भरन्ति ॥ १ ॥ प्रस्तुतिः । वा । धाम । न । प्रयुक्तिः । अयामि ।

मित्रावरुणा । सुवृक्तिः । अनक्ति । यत् । वा । विद्वेषु । होता । सुन्नं । वा ।

सुरिः । वृषणो । विर्यक्षन् ॥ २ ॥ पीपायं । धेनुः । अदितिः । कृताय । जनाय ।

मित्रावरुणा । हविः । दे । दिनोति । यत् । वा । विद्वेषु । सपर्यन्त । रातहव्यः ।

मानुषः । न । होता ॥ ३ ॥

अष्ट० २ अन्त्या० २ व० २३, २४] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २१ सू० १५४

उत वाँ विक्षु मद्यास्वन्वो गाव आपश्च पीपयन्त देवीः ।

उतो नोँ अस्य पुर्व्यः पतिर्दन्वीतं पातं पयंस उस्त्रियायाः ॥ ४ ॥ २३ ॥

॥ १५४ ॥ ऋषि-दीर्घतमाः । देवता-विष्णु । छन्द-त्रिष्टुप् ॥

॥१५४॥ विष्णोर्नु कं वीर्याणि प्र वोचं यः पार्थिवानि विममे रजांसि ।

यो अस्कंभायदुत्तरं सधस्थं विचक्रमानस्त्रेधोरुगायः ॥ १ ॥

प्र तद्विष्णुः स्तवते वीर्येण मृगो न भीमः कुंचरो गिरिष्ठाः ।

यस्योरुषु त्रिषु विक्रमणेष्वाविक्षियन्ति भुवनानि विश्वा ॥ २ ॥

प्र विष्णवे शूपमेतु मन्मं गिरिक्षितं उरुगायाय वृष्णे ।

य इदं दीर्घं प्रयतं सधस्थमेको विममे त्रिभिरित्पदेभिः ॥ ३ ॥

यस्य त्री पूर्णा मधुना पदान्यक्षीयमाणा स्वधया मदन्ति ।

य उ त्रिधातु पृथिवीसुत व्यामेको दाधार भुवनानि विश्वा ॥ ४ ॥

उत । वाँ । विक्षु । मद्यासु । अंधः । गावः । आपः । च । पीपयन्त । देवीः । उतो
इति । नः । अस्य । पुर्व्यः । पतिः । दन् । वीतं । पातं । पयंसः । उस्त्रियायाः ॥ २३ ॥

विष्णोः । नु । कं । वीर्याणि । प्र । वोचं । यः । पार्थिवानि । विममे ।
रजांसि । यः । अस्कंभायत् । उत्तरं । सधस्थं । विचक्रमानः । त्रेधा । उरुगायः
॥ १ ॥ प्र । तत् । विष्णुः । स्तवते । वीर्येण । मृगः । न । भीमः । कुंचरः ।
गिरिस्थाः । यस्य । उरुषु । त्रिषु । विक्रमणेषु । अविक्षियन्ति । भुवनानि ।
विश्वा ॥ २ ॥ प्र । विष्णवे । शूपं । एतु । मन्मं । गिरिक्षितं । उरुगायाय । वृष्णे ।
यः । इदं । दीर्घं । प्रयतं । सधस्थं । एकः । विममे । त्रिभिः । इत् । पदेभिः ॥ ३ ॥
यस्य । त्री । पूर्णा । मधुना । पदानि । अक्षीयमाणा । स्वधया । मदन्ति । यः ।
ऊँ इति । त्रिधातु । पृथिवी । उत । याँ । एकः । दाधारं । भुवनानि । विश्वा ॥ ४ ॥

સૂક્ત ૧૩૫.

॥ ઋષિ-પરુષ્ણેષ । દેવતા-વાયુ ॥

આ દર્શાવેલ ગિણાંયુ છે, માટે હે વાયુ, હવિનો સ્વિકાર કરવા અમારી પાસે આવ, અને સંધ્ય કરેલો સોમરસ સેંકડો પ્રશંસાયુક્ત સ્તોત્રોથી આધક તીવ્ર બનેલો છે, તેનો સ્વાદ લેવા તારા હલારો ઘોડા રથને બેઠીને અમારી પાસે આવ. હે ભગવાન વાયુદેવ, બીજા દેવતા પ્રથમ તને સોમપાન કરવા માટે આગ્રહ કરે છે, તો તું તારા સતકાય કરવાની શક્તિનો ઉપયોગ કરે એટલા માટેજ આ મધુર સોમભિંદુ તને આનંદ થવા સારૂ તને અર્પણ કર્યો છે. ૧

પાવાણુથી વાટી કાઢેલો આ સ્વચ્છ સોમરસ તારા માટે તૈયાર કર્યો છે. આ શુશ્રવણું અને મોતી પ્રમાણે ચળકતાર સોમરસ પત્રોમાં ગાળીને ભરી રાખ્યો છે. આ ભાગ તારા માટે રાખીને બાકીનો ભાગ બીજા દેવતા અને દિવ્ય જનોને અર્પણ કર્યો છે, માટે હે વાયુદેવ, તારા ઘોડા તું અહીં લાવ, અમારી તરફ માથા તેમજ પ્રેમથી બેનાર તું સંતુષ્ટ થઈને અહીં આવ. ૨

હે વાયુ અમારા યજ્ઞ પ્રસંગે હવિર્ભાગોનો સ્વિકાર કરીને તેનો સ્વાદ લેવા માટે તારા સેંકડો નહીં પણ હલારો ઘોડા બેઠીને અહીં આવ. આ તારો ભાગ તારા માટે યોગ્યરીતે ભુલો કાઢી રાખ્યો છે, અને હમણાં તેના ઉપર સૂર્યના કિરણો પડવાથી તે ઘણાજ તેજસ્વી બની રહ્યો છે. હે વાયુદેવ, એવો આ સોમરસ ઉપાસકોએ પાત્રમાં ભરીને વારી સામે રાખ્યો છે. મોતીનોવો આ શુશ્રવસ માન સહિત તને અર્પણ કર્યો છે. ૩

૧ સ્તોત્રે વર્ણિતઃ ઉપનઃ યાદિ વીતયે, સહસ્રેણ નિયુતા નિયુતત (સોમાય) ઘતિનીભિઃ (સ્તુતિભિઃ) નિયુતતે (આયાદિ) । તુભ્ય દેવાય દેવાઃ પૂર્વ વીતયે યેન્નિરે હિ । (દમે) મધુવ્રતઃ સુતાસઃ તે મદાય પ્ર અસ્થિરન્, (તવ) ક્લ્વ અસ્થિરન્ ।

૨ અય અદિભિઃ પરિપૂત. સ્વાર્હા વસાનઃ તુભ્ય કોશ પરિ અર્પતિ, શુક્લા વસાનઃ અર્પતિ । તવ અય માગઃ, અય સોમઃ દેવેષુ અયુષુ દૂયતે, (તત્) દે વાયો નિયુતઃ વદ્, અસ્મયુઃ યાદિ, અસ્મયુઃ ગુપ્તાઃ યાદિ ।

૩ ઘતિનીભિઃ સહસ્રિનીભિઃ નિયુદ્ધિઃ નઃ અચ્ચર આ યાદિ, દે વાયો વીતયે, હવ્યાન્નિ વીતયે ઉપયાદિ, । તવ અય ઋત્વિયઃ ભાગઃ । (સ અગ્રુના) સૂયે સવા સરદિમઃ । (તસ્માત્) અન્વયુઃ ભરમાનાઃ (દમે સોમાઃ) અવંવત, દે વાયો શુક્લાઃ (સોમાઃ) અવંવત ।

હે વાયુ, અમારું રક્ષણ કરવા, અમારાં પકવાનોનાં નૈવેદ્ય પીરસી મૂક્યાં છે તેનો સ્વાદ લેવા અને અમારા હૃદયનો સ્વપ્ન કરવા માટે નિયુત્ નામના ઘોડાથી જોડાયેલો રથ તમને બન્નેને અહીં લઈ આવ્યો છે. આ મધુર રસ તમે પીઓ, ખરેખર સર્વથી પહેલાં પીવા આ રસ ઠાઠી રાખ્યો છે તે તમારે માટે જ છે, તેથી હે વાયુ, તું અને ઇંદ્ર બન્ને તમારે આદહાદકારક કૃપા પ્રસાદ અહીં લઈ આવો.

૪

અમારી ધ્યાન યુક્ત પ્રાર્થના તમને બન્નેને અમારા હૃમલું ચાહુ રહેલા થશે તરફ લવશે, ઠારણ કે એકાદ તેજસ્વી અને ઝડપી ઘોડાને સ્વચ્છ કરે તે પ્રમાણે આ ઉત્સાહ વધક સોમરસ અમારા ઋત્વિજ્ઞેએ અત્યંત કાળજીપૂર્વક સ્વચ્છ કર્યો છે. તમે અમારું ઉપર પ્રેમ કરવા માટે આ રસ પીઓ, અને અમને મદદ કરવા આવો. હે દિવ્ય સામર્થ્ય આપનાર ઇંદ્ર અને વાયુદેવ, સોમપાપાણીથી સ્વચ્છ કરેલો આ રસ તમે બન્ને ગ્રહણ કરે એટલે તમારું ચિત્ત પ્રસન્ન થશે.

૫ (૨૪)

પાણીમાં વાટેલો આ સોમરસ ઋત્વિજ્ઞેએ આ (યજ્ઞ) પાત્રમાં ગાળીને તને અર્પણ કર્યો છે. આ શુભ્રરસ, હે વાયુદેવ તને સમર્પણ કરેલો છે. તમે બન્ને માટે આ રસ ચાળણીથી ચાળેલો છે. આ આદહાદકારક અને તમારા માટે ઉત્તુક થયેલો રસ ઠંડીપણ ખદાખ ન થનાર ઉનના કપડામાંથી ગાળેલો છે.

૬

૧ વાયો, (અય) નિયુ ગાન્ રથ. (અરમાક) અવર્ષે ગુપ્તિતાનિ પ્રયાસિ અનિ વીતયે, હવ્યાનિ ચ વીતયે વીતયે વાં આ દધુત્તમ્ । મધ્વ અધષ્ઠઃ પિતૃતમ્, દદ વાં પૂવપેયમ્ દિ દિતમ્, (તરમાત) વાયો આ (ગદિ), ભ્વ દદઃ ચ રાપસા ભાગતમ્, ચદેન રાપસા ભા ગતમ્ ।

૫ (નઃ) પિય. વા અપ્સરાન્ રપ આ વદ્યુ (ઋત્વિજ) દમવાજિન દન્દુ, આદ્ય ભત્ય વાજિન ન મર્ષેજ ત । તન્દ્રં અરમયૂ તેષાં પિવતમ્, ઋત્યાચ દદન. ભાગતમ્ । દં દદવાયૂ યુવ અદિનિઃ યુતાનાં (પિવતમ્) દં વાજદા યુયમ્ મદાય (પિવતમ્) ।

૬ દમે અગ્નિ યુતાઃ સોમાઃ દદ અપ્સર્યુનિઃ અરમાણાઃ વાં અયતત દે વાયો (દમે) દુવા. (સોમાઃ ત્વાં) ૧. મત । ૧૦૦ અગ્નિ. તિરઃ પરિવ્રમ્ય વાં અનિ અયદ્યત । અતિ અમ્યયા સોમાણિ અતિ અમ્યયા (એતં) દુવાવઃ સોમાઃ (અયદ્યત) ।

હે વાયુદેવ, પરીક્ષિએ ઘણા લોકો ન્યારે મુંઝ રહ્યા હોય ત્યારે તેમને છોડીને ન્યાં સોમરસ વાટવાના પાપાણુનો મધુર, અત્પ્રાજ્ઞ થાય છે, ત્યાં જા. હે વાયુદેવ અને ઈંદ્ર બન્ને, ન્યાં મધુર અને પ્રેમાળ સ્તોત્ર ગાયન થતાં હોય અને યજ્ઞના અગ્નિમાં ન્યાં ધીની ધારા એક સરખી ન'ખાતી હોય તે -વેર બાએ, ત્યાં થનાર પવિત્ર યજ્ઞમાંજ તમારા બળવાન દ્રોણ ભેડીને તું અને ઈંદ્ર બન્ને બાએ.

'સોમરસનો મધુર હવિર્ભાગ અહીં લઈ આવ. આ સોમલતાને પીપળાના આડમાકુંડ પવિત્ર માનીને વીર પુરૂષ તેના આતશય વખાણુ કરે છે. તે (વજ્રથી વીર હમેશાં અમારી બાબુએ રહ્યા. અમારી ધેનુ એકદમ વિચાલ છે અને (ખેવરમાં) ધાન્ય સાફ પાકે છે. હે વાયુ, આ દૂધ દેનારી ગાયને કઠીપણુ રોગ થતો નથી તેમજ તે કઠીપણુ નળણી પડતી નથી.

હે વાયુદેવ, આ તારા મજબૂત બાંધાના અને તેજસ્વી ઘોડા આકાશના અવાજ વાળા પોલાણુમાંથી પૂરવેગે દોડે છે, અને દોડતી વખતે પણુ મોટા અને બોડા દેખાય છે. પાણી વગરના પ્રદેશમાં પણુ તે ધાકતા નથી, ભરવેગે ચાલતાં અમે તેવો અવાજ થાય તો પણુ તે ભડકતા નથી, અને જેમ સૂયના કિરણોને કાળી રાખવાનું અશક્ય છે તેમ તે (ઘોડા એ) ને પણુ કોઈ ખેંચી રાખી શકે નહીં.

૯ (૨૫)

૭ હે વાયો, સપ્તતઃ સાશ્વતઃ અતિ યાહિ, યજ્ઞ પ્રાગ્ વદતિ તત્ર ત્વ ચ દ્વઃ ચ ગચ્છત (તત્ર) યદ ગચ્છતમ્ । (યજ્ઞ) સૂતૃતા વિદદશોઃ ધૃતમ્ ચ રીયતે, (તત્ર) અધ્વરમ્ પૂર્ણવા નિવૃત્તા આયાથ, (ત્વચ હ દ્વઃ ચ અધ્વરમ્ આયાથ ।

૮ તત્ મધ્વઃ આહુર્તિ અન્ન અહ વહેથે, યમ્ (સોમ) અધ્વરથ (દ્વઃ) બહુમન્યમાના.) જાયવઃ ઉપ તિષ્ઠન્ત મ જાવઃ અસ્મે સન્તુ । અસ્માક ગાવઃ સાક મુક્તે યવઃ પચ્યન્તે, હે વાયો તે વેનવ ન ઉપદસ્યન્તિ ન ચ ત ધનવઃ અપદસ્યન્તિ ।

૯ હે વાયો દમે તે ઉક્ષણ તે ચે સુ માહોજસઃ નદી અન્તઃ પતયન્તિ । (પતયન્તઃ ચ) મહિ વ્રાધન્તઃ ઉક્ષણઃ (દસ્યન્તે) ચે ધન્વન્ ચિત્ અગ્રાશવઃ, જોગ્રઃ ચિત્ અગિરોકથઃ । (પુનઃ ચ) સૂર્યસ્ય રસમયઃ દ્વઃ દુઃનિયન્તઃ, દસ્યયોઃ દુર્નિયન્તવઃ (સન્તિ) ।

સૂક્ત ૧૩૬.

॥ ઋષિ-પરુષેષ । દેવતા-મિત્રાવરુણ ॥

સનાતન, આનંદરૂપ અને આનંદકારક, મિત્ર, વરુણને અત્યંત નમ્રતાથી, પ્રણામ કરે, અતિ એકાગ્ર ચિત્તે તેમનું ધ્યાન કરે, અને અત્યંત મધુર હ્રિં તેમને અર્પણ કરે. તે જગતના ધણી છે, ઘી જેવું ચળકનાર પાણી પણ તેજ વરસાવે છે, અને પ્રત્યેક યજ્ઞમાં તેમનું પૂજન થાય છે. તેની સાર્વ ભૌમ સત્તા સામે કોઈ આંગળી પણ ઉંચી કરી શકતું નથી, તેમજ તેના ધન્ય પણા સામે કોઈ શબ્દ પણ બોલી શકતું નથી.

ભુએ, આ લાવણ્યવતી ઉપા અમારા મહાયજ્ઞ માટે ઉદય પામી છે. ત્રિકાલ-સત્ય આકાશમાંથી તેનો માર્ગ કિરણોથી પ્રકાશિત થયો છે, અને હયાણુ ભગવાનના નેત્ર પણ આપણા હૃદયમાં ઉજ્જ્વળ કિરણો યુક્ત દેખાય છે. એવીજ રીતે મિત્ર, અર્થમા અને વરુણના સ્થાન પણ સુપ્રકાશિત હોવાથી તેમાંથીજ પુષ્કળ પ્રશંસા યોગ્ય ઉત્સાહ અને અત્યંત પ્રશંસા પાત્ર તારુણ્ય, તેઓ પ્રસન્ન થઈને આપે છે.

હું મિત્રાવરુણ, આ નિદ્રારહીત પુરુષો, અત્યંત તેજભય પોલી જગાને અદિતિના રૂપમાં ટેકા આપનાર અદિતિની સાથેજ નિરંતર રહે છે; અને (વશના વૈભવ યુક્ત સામ્રાજ્યનો) ઉપયોગ તેજ દાનશૂર આદિત્યો કરે છે. તેમાં મિત્ર અને વરુણ તેમજ અર્થમા પણ લોકોને પોતાપોતાના કર્તવ્યની પ્રેરણા કરે છે.

૧ નિચિરાખ્યો, મૃદ્યદ્વર્ષો મૃદ્યદ્વર્ષો (મિત્રાવરુણાખ્યા) વૃહત્ યજેષ્ઠ નમઃ, મતિમ્, સ્વાદિષ્ટ હ્રિં, ચ પ્રથમ ભરત । સૌ જ સમુદાજા, પૃથ્વિમતી, ચંદ્ર ચંદ્ર ઉપસ્થિતા । અથ એનો ક્ષત્રમ્ ન કુત ચિત્ આશુપે, (એનો) દેવત્વમ્ (અપિ) તુ ચિત્ અત્યંત ।

૨ વરીયસી ગાતુઃ ડરવે, જ્ઞાતય વખ્યાઃ રદિમભિઃ સમ્ અવલ્લ ભગસ્ય વશુઃ અપિ રદિમભિ (સમ્ અવલ્લ) મિત્રાવ, વરુણસ્ય અયમ્પ્નં. ચ યુષ્ઠ સદનમ્ (ભાવરમ્) । અથ (એનો) વૃદ્ધ ઉપસ્થિતમ્ વયઃ, વૃદ્ધા ઉપસ્થિતમ્ ચ વયઃ વપાત ।

૩ ય્યોતિષ્મતી, પારયત્ ક્ષિતિમ્ સ્વર્વેલીમ્ અદિતિમ્ દિવે િવે જાણ્યાંત. દિવેદિવે આ સંચેતે । આદિત્ય દાનુઃ પતી ય્યોતિષ્મત્ દયમ્ આગાતે । તયોઃ મિત્રઃ વરુણ યાતદયજન. અર્થમા (અપિ) યાતદયજન. ।

આ સોમરસ મિત્રાવરૂણને અત્યંત સુખદાયક થાઓ. દેવોને અત્યંત પ્રીય, આ દિવ્ય કાંતે યુક્ત મધુર સોમરસ યજ્ઞ પાત્રમાંથી પીવાને અત્યંત રૂચીકર થાઓ. પ્રેમથી એકત્ર થએલા સર્વ દેવો આ રસનો સ્વેચ્છાએ ઉપભોગ કરે. હે વિશ્વપતિ (હે મિત્રાવરૂણ) અમે તારી પાસે જે યાચના કરીએ છીએ તે પૂર્ણ કરો, હે સત્ય ધર્મ પ્રવત કો અમે જે દાન માગીએ છીએ તે કૃપા કરીને અમને આપો.

૪

જેને કોઈ પણ શત્રુ નથી તેવો જે ઉદાર ભક્ત મિત્રાવરૂણની સેવા કરે છે તેનું (તમે) પાપોથી તેમજ કલેશમાંથી સર્વ પ્રકારે રક્ષણ કરો. પ્રમાણીકપણે સત્ધર્મથી ચાલનાર, યજ્ઞને સ્તોત્ર, ગાયનથી, શોભાવનાર, અને પૂજનને સ્તવનોથી વિભૂષિત કરનાર ભક્તનું અર્થમા સર્વ પ્રકારે સંરક્ષણ કરે છે.

૫

પૃથ્વી અને આકાશમાંના મધ્ય ભાગમાં પ્રકાશનાર મિત્રનું હું સ્તવન કરું છું. દાનશૂર દયાળુ અને ઉદાર વરૂણના પણ હું શુભો ગાઉં છું. હે ઋત્વિજો, ઇન્દ્ર, અગ્નિ, ભગ્ન સ્વર્ગ લોકમાં રહેનાર અર્થમાના યજ્ઞ ગાઓ. સોમરસ અર્પણ કરવાથી અમેને સત્કૃત્ર અને દીર્ઘાયુષ્ય પ્રાપ્ત થાઓ.

૬

મરૂતોની અને દેવોની કૃપાથી ઇન્દ્રની અમારા તરફ મીઠી નજર થાઓ, અને લોકો (અમે) સ્વકૃત્રથી સત્કીર્તિ સંપાદન કરનાર તરીકે ઓળખે અગ્નિ, મિત્ર અને વરૂણ અમને સર્વને સુખશાંતિ આપે, અને તેનો ઉપભોગ અમને અને અમારા યજ્ઞમાનને ચિરકાલ મળે.

૭ (૨૬) (૧)

૪ અય સોમઃ મિત્રાય વરુણાય શતમ્ ભૂતુઃ દેવઃ દેવેષુ આભગઃ અવપાનેષુ આભગઃ (ભવતુ) ય (સોમ) રુજોપસઃ વિશ્વ દેવાસઃ અય જુપરત । હે રાજાના યત્ ઇન્દ્ર, હે ઋતાવાના યત્ ઈમેદે તથા કરધઃ ।

૫ યઃ જનઃ મિત્રાય વરુણાય અવિધત્ ત અનર્વાણ દાશાસ મતે અહસ પરિપાતઃ, અહસઃ (પરિ પાતઃ) । ત ઋતુવન્ત અનુ વ્રતમ્ (ચરન્ત) અયમા અગ્નિ રક્ષતિ, યઃ ઇનોઃ વ્રતમ્ ડનય પરિ ભૂપતિ, વ્રતમ્ સ્તોમઃ આમૃપતિ ।

૬ રોદસીમ્યાં, વૃહતે દિવે મિત્રાય જનઃ યોચમ્ । વરુણાય મીઞ્ઞુપે સુમૃઙ્ઞય મીઞ્ઞુપે ચ (નમઃ યોચમ્ ઋત્વિજઃ । ઇદમ્ આદિ, દુક્ષ અર્ચમણ મળ ચ ઉપસ્તુદિ, (યથા જુલ્યા) જ્યોર્ જીવન્તઃ પ્રજયા ધ્રુવેમહિ, (સર્વે ઇદમ્) સોમસ્ય ડતી સવમહિ ।

૭ મરુદિઃ, દેવાનો ચ ઋતી વય દ્વન્તઃ સ્વયશસા ચ મસીમહિ । ઇમિઃ મિત્રઃ વરુણઃ શર્મ યસન્) તન્ ચ મપવાનઃ વય ચ અદયામ ।

અધ્યાય ૨.

સૂક્ત ૧૩૭

॥ ઋષિ-પરુષ્ણે । દેવતા-મિત્રાવરણ ॥

મિત્રાવરણો આવો, અમે આ સોમરસો આવવડે નિચોવી કાઢેલા છે. તેમાં દૂધ મેળવેલું છે. તેમાં હિસાહ અને હર્ષકારક છે. હે જગન્નાથકે તમે આકાશ સુધ્યાં વ્યાપી નાખનારા છો, તમેજ અમારા રક્ષણ કરતાં છો, માટે અમારી તરફ આવો. મિત્રાવરણો, આ શુભ સોમરસ તમારાજ માટે (તૈયાર) કરેલો હોય તેમાં મિષ્ટ (અને) ઘાડું એવું દૂધ, અને થોડુંક પાણી પણ મેળવેલું છે.

અહીં આવો, (અમારે) ત્યાં પણ આ સોમરસમાં હહી જેવું ઘાડું દૂધ મેળવેલું છે. પ્રભાત થઈ સૂર્યના કોમલ કિરણો દૃષ્ટિગોચર થતાંજ તમે જાનને માટે, એટલે મિત્ર અને વરુણ એમને માટે આ રસ નિચોવી તૈયાર કરેલો છે. એઓને પ્રાશન કરવા માટે-આ શુદ્ધ રસ તે સત્ય સ્વરૂપ મિત્ર અને વરુણ ગ્રહણ કરે તે માટે સિધ્ધ કરેલો છે.

(હે દેવો !) દૂધના પ્રવાહોના પ્રવાહ છોડનારી તે તમારી પ્રકાશ રૂપી ધેનુનું દૂધ કાઢીએ તે પ્રમાણે (અમારા ર્જાત્વજ) આ મોમવડલીનું બાણ કે દૂધજ કાઢે છે. આવવડે-તે પાષાણો વડે, બાણ કે તે વનસ્પતીનું દોહનજ કરે છે. માટે હે ભક્તરક્ષકો, અમારે ત્યાં સોમ-પાનાર્થ આવો. હે મિત્રાવરણો, ર્જિષ્ણેએ આ આહું તમારે માટે સોમરસ સિધ્ધ કરી મૂકેલો છે. તે તમોને ગ્રહણ કરવા માટે આ આહું તેઓએ પાત્રમાં ૨૧ (તમારી આગળ) મૂકેલો છે.

૩ (૧)

૧ (હે મિત્રાવરણો) આવ્યાત, હમે સોમાસા મતસરા અદિમિ સુગુમ, હમે, ગોપીતા મતસરઃ વ (મન્તિ) । હ રાજાના યુવા દિશિ સ્વૃષ્ઠી અસ્મન્ના વ ઉપ ન આગતમ્ । હે મિત્રા વરણા હને ગવાશિર' ગોમા. ઘુક્તાઃ ગવાશિરથ (ચન્તિ) ।

૨ (મિત્રાવરણો) આવ્યાતમ્, હમે સોમાસ ર્દન દપ્યાશિર (હમે) ગુતામઃ દપ્યાશિર, ઉત ઉપલઃ સુધિ મૂનાય ર્દમિનિ. સાક વામ્ (અંબ) મિત્રાય વરણાય વ (અય) સુત, (અય) સ્વાદ ઋતાય પીતયે સુત ।

૩ (હે દેવો) તા વો વામરી ધેનુ ન અનુ અદિમિઃ દુર્હતિ સોમં અદિમિ દુર્હતિ, અન્ના અર્વાશા (પી) ઉપન. સોમ પીતયે આગન્તમ્ । હે (મિત્રાવરણ) અય ગોમ વા વૃમિઃ ગુત, (અય) પીતયે (પી) ।

સૂક્ત ૧૩૮.

॥ ઋષિ-પરુષ્ણેષ ૧ દેવતા-પૂષા ॥

સમર્થ પૂષાનો મહિમા હું હવે યથામતી વર્ણન કરું છું. આ ભતેજ પ્રતાપી ! એના પરાક્રમની કીર્તિ કદી પાણી કમી થતી નથી કિંવા એની સ્તુતિ હવે પૂરી થઈ એવું થતું નથી શાંતિ સુખની મનીષા ધરી હું જે આ પૂષાની ઉપાસના કરું છું, તે (ભક્તોયું) રક્ષણ કરવાને એક પગ ઉપર તૈયાર અને સર્વોત્કૃષ્ટ આનંદનો લાભ કરી આપનાર છે. આ પરમ પૂજ્ય પ્રભુ સર્વ વિશ્વનું ચિત્ત પોતાની વરફ આકર્ષી લે છે, અને એના પ્રીત્યર્થ કરેલો યજ્ઞ પણ સર્વનાં મન વીંચી નાખે છે. ૧

હે પૂષા, આપલ્યમાં વાયુપ્રમાણે અત્યંત ચંચલ એવા, તારું ભજન અમે સ્તોત્રોવડે કરીએ છીએ. માટે યુધ્ધ પ્રસંગે (અમારું) રક્ષણ કરે છે તે પ્રમાણે શત્રુના આ બેચિરાખ પ્રદેશસાંથી પણ અમને છોટની પીઠ ઉપર બેસાડી લઈ ગયા પ્રમાણે પાર પાડ. તું પરમાનંદ દાયક પરમેશ્વર અને હું ગરીબ મર્ત્ય તારો સહવાસ થેર માટે તને વિનવણી કરું છું. ભજનોમાં અમારી સ્તુતિએને સફલ કર, અને સમરાંગણમાં અમારાં બાણ યશસ્વી કર. ૨

હે પૂષા, તારા સહવાસને લીધે વિદ્રાન સાધુજન પોતાના સત્કૃત્યોવડે અને તારી કૃપાને લીધે દુનીયાને ઉપયોગી થયા; અને ખરેખર આ સત્કૃત્યોવડેજ તેઓ (આનંદપ્રદનો) ઉપભોગ લે છે. તો તારા પૂજ્ય નામને શોભે એવા કરોડો દિવ્ય પ્રસાદ અમે તારીપાસે નમન તાદર્શી માગીએ છીએ તો અમને વરછોડા ન કાઢતાં, હે સર્વજ્ઞ સૂક્ત પૂષા, તુંજ અમારો રક્ષણ કર્તા થા, પ્રત્યેક યુદ્ધમાં તુંજ અમારો ધુરીલ્ક થા. ૩

૧ પૂષ્ણઃ મહિત્વ પ્ર પ્રગસ્યતે, અસ્ય તુવિજાતસ્ય તવજ્ઞઃ (મહિત્વ) ન તદતે । અસ્ય સ્તોત્રમપિ ન તદતે । કુન્નયન્ (બહ) અતિઙ્ગતિ મયે:મુવ અર્ચામિ, યઃ મલ્હઃ દેવ વિશ્વસ્ય મનઃ આ યુયુવે, (યસ્ય) મલ્હથાપિ આ યુયુવે ।

૨ હે પુષ્પન્ યામનિ અજિર ન, ત્વાં સ્તોમેભિ. પ્રકૃણ્વ (તત્) યથા મૃધઃ કૃણ્વઃ (તથા) ઉદ્ધઃ ન મૃધઃ પીપરઃ । યત્ મત્વેઃ (બહ) ત્વાં દેવ મયોમુવ સહયાય કુવે । અસ્માક આમૃષ્યાન્ વાજેપુષ્પિનઃ ।

૩ હે પુષ્પન્ યસ્ય તે સહ્યે વિપન્યવઃ સતઃ કૃત્વા ચિત્ર અવથા ન યુયુઞ્ઞિરે इति કૃત્વા યુયુઞ્ઞિરે । (તત્) તા (તવ) નયોધર્ષી (કીર્તિ) અનુ નિવૃત્ત રાયઃ દ્યૌદે । હં ઋક્ષણ (ત્વ ચ) અદેહ્યમાનઃ ઘરી ભવ વાજવાજે સરી ભવ ।

હે અશ્વીદેવો અહિં બંદીજન પ્રમાણે તમારી કીર્તિ ફેલાવનારા કેટલાક રૂત્વિજ તમારું સ્તવન કરી તમને મનાવે છે, તો અહિં બીજા કેટલાક રૂત્વિજ તમને હાવિભાગ અર્પણ કરી (તમારું) ભજન કરે છે. હે જ્ઞાનસાગર સર્વ પ્રકારની સંપત્તિ, તે સર્વ (પ્રકારનું) સામર્થ્ય તમારામાં વસે છે. હે અદ્ભૂત પરાક્રમી અશ્વીનો, તમારા અવિનાશી સુવર્ણ રથના પૈડાઓ (ધૃતિ મનોરથોનો બાણ) વર્ષાવજ કરે છે. ૩

હે પરાક્રમી અશ્વીનો, આકાશનાં બારણાં તમે ઉઘાડો છો એ સર્વને વિદિત છે. તમારા રથના ઘોડા (ભક્તજનની) સવારની ધીથી તરફ જવા માટે તમે જોડો છો, તે તમારા કદી-પણ નાશ ન પામનારા ઘોડાઓ દેવલોકમાં રહેવાની ઇચ્છા કરનારા ભક્તો તરફ જવા માટે તમે જોડો છો. અશ્વીદેવો તમારા કંમો અદ્ભૂત છે. તમારા અવિનાશી રથમાં સારથીની જોડમાં અમને બેસવા દો, કારણ (પૃથ્વી ઉપરની) એકાદ પાકી સડક ઉપર ચાલવા પ્રમાણે તમે સરળ અંતરાણમાં (તમારા) ઘોડા ઘોડાવો છો, અને દિવ્ય લોકના માર્ગે રથ પૂર ઝડપે હાંકી જાઓ છો. ૪

હે અશ્વીદેવો, વિલક્ષણ સામર્થ્યો એજ તમારી સંપત્તિ, તો એવાં સામર્થ્યો વડે અહો-રાત્ર તમે અમને સહાય કરો. તમારા ઔદાર્યમાં કદીપણ તૂટ ન પડે અને અમારા ઉપરની તમારી કૃપા કદી ન ખૂટે ! ૫ (૩)

૩ હે અશ્વીનો આધાવયન્તઃ દ્વ, આયવઃ (યુવયોઃ) શ્લોકન્ (આધાવયન્તઃ) આયવઃ યુવાન્ સ્તોમેભિઃ દેવયન્તઃ. (અર્પે ચ) આયવઃ યુવા દ્યૌઃ અભિ (આદ્યન્તિ) હે વિશ્વંવદસા વિશ્વાઃ ધિવઃ વૃક્ષઃ ચ યુવોઃ બધિ (વતન્તિ) હે દક્ષા વા હિરણ્યવે હિરણ્યવે રથે પવયઃ (અભીષિતાભિ) શુભાયન્તે ।

૪ હે દક્ષા (દ્વ) અંચંતિ (યદ્યુવાં) નાક્ષ્વિઃ વા રથયુજઃ દિવિષ્ટિષુ મુગ્રતે, અપ્વસ્માનઃ (અભાઃ) દિવિષ્ટિષુ (મુગ્રતે) । હે દક્ષા, વા હિરણ્યવે રથે વ-પુરે બધિ સ્થાન । મતઃ (૫) વપા દ્વ રવઃ અનુસાગતા વતો, રવઃ અજસ્રા સાસતા (વતો) ।

૫ હે યુવોન્ન યુવોભિઃ વિશ્વા નષ્ટ ચ નઃ દશસ્યતમ્ । કામ્ રાતિઃ કદા વન મા ડન દસ્યઃ । (વાં) રાતિઃ કદાવન વસ્યન્ (વા ડપ દસ્ય) ।

પુરાતન રૂપિ દધ્યદં, તેમજ આંગિરા, પ્રિયમેધ, કણ્વ, અત્રિ અને મનુ એમને મારા કુલની માહિતી છે. જે જે મારી આગળ થઈ ગયા તે તે (રૂપિ અને મનુસંગ) એ સર્વને મારી માહિતી છે, (કારણ) તેમનો સંબંધ દેવો સુધી પહોંચે છે અને અમાગ મુખ્ય પૂર્વજ પણ તેઓ પૈકીજ હતા, માટે તેમનીજ પદ્ધતીને અનુસરી હું મન્દ્રાગ્રીનું સ્તવન કરી તેમની આગળ નમ્ર થાઉં છું, તેમનું યથોવર્ણન કરી તેમનેજ પ્રણીપાત કરું છું.

આ ત્યા પઠન કરી આ આર્યોને દેવોનું યજન કરવા દો અને પ્રેમાળ દેવપણ ઉત્કૃષ્ટ હવી રતોનો સ્વીકાર કરવાને પ્રવૃત્ત થાઓ, કારણ હવે જ્ઞાનવાન બૃહસ્પતિ આ બલ્લાર્ધક સોમરસ અર્પણ કરી દેવયજન કરવાને ઉત્તુકત થયો છે, અને સર્વગુણ સંપન્ન, અને તીવ્ર એવા સોમરસથી યજન કરે છે. માટે સોમવદ્વી પીલવાના પાપાણોનો દૂર સુધી સંભળાતો ધ્વનિ સહેજ જ અમને કામ લાગ્યો. મહત્કાર્ય કરનાર આ સોમરસના હાથમાં વરસાદ પાડવાનું છે. (મારું) પુણ્ય કર્મ આચરનારાઓને રહેવા માટે વિસ્તૃત અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થળો મળ્યાં છે.

હું દિવ્ય વિભૂતિઓ, તમે અગીયાર જણ આકાશમાં રહો છો, પૃથ્વીઉપર અગીયારજ જણ અને દિવકમાંપણ અગીયારજ જણ, મોટા વૈભવથી રહો છો; માટે તમે આ અમારો યજ્ઞ માન્ય કરી લ્યો.

અનુવાક ૨૧.

સંકત ૧૪૦.

॥ કૃષિ-દીર્ઘતમા । દેવતા-અગ્નિ ॥

જે આ અગ્નિવેદી ઉપર આરૂઢ થાય છે અને જેને પોતાનું (તેજોમય) સ્થાન બહુજ પ્રિય હોય છે એવા પરમ દેહિધ્યમાન અગ્નિમાટે ધૃતપાત્ર લઈને આવો. ધૃત એજ એને હવિરન્ન પ્રમાણે છે; અને વસથી માર્ગત કયાં પ્રમાણે અગ્નિને મનનીય સ્તોત્રોથી આચ્છાદન કરો, આ પરમપવિત્ર, શુભ્ર-તેજોમય હોઈ પ્રકાશ એજ જેનો રથ તેવડે, તે (અગ્નિ) અધકારનો નાશ કરે છે.

૧ પૂર્વ. દયદ્ દ અગિરા.વ, પ્રિયમેધ-કવ્યઃ, અત્રિઃ મનુઃ ચ (એવે) મે જનુપ ગિદુઃ, (યે ચ) મે પૂર્વે મનુઃ ચ ત સર્વેષિ વિદુઃ । (યતઃ) તેષા દેવુ આવતિઃ અસ્માક જ તપુ નામયઃ, (તતઃ) તેષામ્ પરં ન દશમી ગિરા મદિ આનમે, ગિરા આનમે ।

૧૦ હોતા યજ્ઞર્ વનિનઃ (દેવાઃ) વાર્યં યન્ત, યેવઃ વૃહસ્પતિઃ પુરુવારેભિઃ પુરુવારેભિઃ ઉક્ષમિઃ યજ્ઞતિ । અપ ઓદ્ર દર આદિવાનુ શ્વેચ્ચ ત્વના જગ્મ્ન, મુક્તુઃ (સોન.) અરિદાનિ અકરચત્ (અતઃ) યુક્તુ (મજ્જ.) પુરુ મદ્યનિ (અપારચત્) ।

૧૧ હે દેવાગ-યે (દ્યૌ) અથદશ દિવિ સ્થન, પૃથિવ્યાં અથદશસ્થ, અથદશ અથ મદિતા અમુ શિવઃ ય્ય તે (દ્યૌ) યજ્ઞ્મ દન જગમ્ ।

૧૨ વેદર, પ્રિયમેધના મુદુત અમ્યે પાસિ દવ વર્નિ પ્રમર । વશ્મેષેવ મન્મના ત દુર્વિ યજોવીરથ દુરુ- ૧૩ તમોદનમ્ તમય ।

ખન્નેમાંથી એટલે પૃથ્વી તેમજ આકાશમાંથી આ પ્રકટ થાય છે, અને ત્રણ પ્રકારના અન્ન ગ્રહણ કરી એક વર્ષ પછી ફરીથી તેજ લક્ષણ કરેલા અન્નની (ધાન્યના રૂપમાં) અનેક ગણી વૃદ્ધિ કરે છે. બલશાલી અગ્નિ અત્યંત ઉદાર ચરિત દેખાય છે. તે વખતે તેનું સુખ અને જીલ એ જૂદાં અને અનિવાર થઈ જંગલોના જંગલો ખાખ કરી નાખે છે. તે વખતના જૂદાં. ૨

પ્રથમ ખન્ને અધકારમાં અદૃશ્ય હોય છે અને એક બીજાને વળગી રહી ભરતી હાલવા લાગે છે અને પછી (પ્રકટ થયેલા) અગ્નિરૂપ બાલક પાસે તે ખન્ને દોડી આવે છે. (આ બાલક કંઈ જેવો તેવો નથી) એની જીલ લાંબી બહાર આવેલી હોવાથી પૂર્વાભિમુખ હોય છે. આ એકદમ પ્રગટ થઈ ચમકે છે અને સર્વ અનિષ્ટોના નાશ કરે છે. એની સેવા સર્વેએ કરવી જોઈએ. આ ભકતોના અન્તઃકરણોની વૃત્તિઓને હર્ષથી ઉછાળી (જગતના) પિતાને હર્ષથી ભરપૂર કરી નાખે છે. ૩

(અગ્નિદેવ,) આ તારા મોઝળા છુટવા માટે આતુર થયેલા, સર્વવ્યાપક, પૂરઝડપે જનારા અશ્વો વેગથી ઉડી જતાં તેમનો માગ કાળો પડતો બન્ય છે. આ અશ્વોનાં સુખ જુદી જુદી દિશા તરફ કરેલા હોવાથી આ વાયુરૂપ શીઘ્રગતિ અને વાયુપ્રેરિત અશ્વ તે મનુષ્ય માટે જોડેલા છે. ૪

જતાં જતાં માર્ગમાંનો અધકાર સમૂળ નાશ કરી પોતાનું વિકાળ રૂપ પ્રકટ કરનાર તે (અગ્નિના અશ્વો) સહેજ પણ મોટા ધડાકા સાથે ઉડી બન્ય છે, કારણ તે વખતે આ અગ્નિ પણ પૃથ્વીના (વસ્તીર્ણુ બાલપ્રદેશનું) સુખન લઈ મેઘગર્જના રૂપ પ્રચંડ થોપ કરી આપાટા ખેંધ બન્ય છે. ૫ (૫)

૨ દિજન્તા, પ્રિટ્ન અન્નમ્ અભિ ક્રજ્યતે, સવત્સરે દેમ્ જગ્મ પુનઃ વરુષે । (અથ) રૂપા અચર્ય (રૂપ, વ) માતા જિહ્વા જન્ય વારણ (અસી) વનિન અન્યેન તિ મૃદ્ ।

૩ તે વૃષ્ણવૃત્તી સક્ષિતૌ અસ્વ માતરા વેવિજે, ડમા ચ શિશુમ્ અભિ તરેતે । પ્રાચાદિહ્ પ્વસદત ધૈઃ ચ્યુતં આ સાચ્ય કુચ પિતુઃ વર્ધન (જન્મતરન) ।

૪ (દે ઓમ) (દેમ તે) મુદુર આદ્ય કુચઃ (અથા.) રણુવઃ કૃષ્ણસીતાસઃ, ડ (ચંતે) અસમ્મા પ્રજિરણઃ રણુચદઃ વાતઃપ્તઃ. મનચ માનચસ્ત્ને ડપ યુજ્યન્તે ।

૫ બાન્ અસ્વ ત (અથાઃ) કૃષ્ણમ્ પ્વચન્તઃ. ગદિર્પં કરિ કત. રૂપા અન્ય દંરતે । યા સીમઃ રી મર્મનિ વનિ મૃચન અમિન્ બન્ સ્તનચર માનદન્ પ્ર દૃતિ ।

ચિત્ર વિચિત્ર ઔષધિઓને (પોતાની) પ્રભાથી બાણે અલંકૃત કરવા માટે આ અગ્નિ (તેમની તરફ) વાંકાવળી બોઈ કોઈ એક શર યોધ્યા બાણેકે પોતાની પ્રિય પત્નીને મળવા જતો હોય તેમ ગજના કરતો કરતો તે ઔષધીઓ તરફ બાય છે. તેનો દિવ્ય પ્રતાપ પ્રકટ થયાથીજ તેના શરીરને વિશેષ શોભા આવે છે; પરંતુ વખતે એકાદ ભયંકર શ્વાપદની પેઠે તે દુર્નિવાર થઈ પોતાની બવાલારૂપી આયાળ એકદમ હલાવે છે. ૬

તે બવાલાઓ સંકલિત હોય અગર જુદી જુદી દૃષ્ટિએ પડવા જેવી હોય તે સર્વને મોખાખનારો આ સનાતન અગ્નિ તે સર્વને પોતાના સમજી વળગી રહે છે અને તેઓ પશુ પગિને પોતાનો માનીને ઓળખે છે અને તે માટેજ, તેમના સમૂહમાં જઈને તે (અગ્નિ) શયન કરે છે. ત્યારે પછી બવાલાઓ વૃદ્ધિગત થાય છે અને દિવ્યરૂપ થઈને મા બાપ સાથે એક જુદા જ રૂપ ધારણ કરે છે. ૭

સુદર કેશકલાપ ધારણ કરનારી તે લાવણ્યવતીઓએ અગ્નિને આલિંગન આપ્યું. તે પહેલાં) તેઓ-મૃત-પ્રાયજ હતાં, પરંતુ આ વિશ્વજીવનને માટેજ તેઓ ઊઠી ઉભાં રહ્યાં, ત્યારે તેઓનું વાર્ધક્ય મટાડી તેમનામાં ઉત્સાહ પૂર્ણ અને નષ્ટ અગર ક્ષીણ ન થનારી એવી અપૂર્વ જીવશક્તિ ઉત્પન્ન કરી તે જયઘોષ કરતો કરતો તેમની તરફ આગ્યો. ૮

પૃથ્વી માતાના વસ્ત્રનું સુખન કરતો કરતો આ તીવ્ર અગ્નિ ધડાકા સાથે આગળ બાય છે, અને (તે પાસે આવતાંજ) ઘોર વન્ય શ્વાપદો પશુ ખરાડા પાડવા આમ તેમ બીકથી ઢોડવા લાગે છે. પૃથ્વીનો પૃથ્થ ભાગ ચાટતો ચાટતો જતો આ અગ્નિ પાદચારી પ્રાણીઓના અંગમાં (તેમને અન્ન આપીને) હમેશ નવો જુસ્સો ઉત્પન્ન કરે છે. પરંતુ આ આગળ ગયા પછી (તેની) પાછળ તેનો માર્ગ માત્ર કાળો પડતો બાય છે. ૯

હે અગ્નિદેવ અમારા ઔદાર્યશીલ યજમાન ઉપર વારી દયાનો પ્રકાશ પાડ. તું વીર્યવાન અને આત્મસંયમી હોવાથી વારો શ્વાસોશ્વાસ પશુ (ઓજસ્વી) હોય છે. તે પોતાનું બાલરૂપ ત્યજી રણમેદાનમાં તેજસ્વી બખતર પહેરી ફરવા પ્રમાણે પોતાના પ્રકાશથી સર્વને ઝીપલાવી નાખ્યા છે. ૧૦ (૬)

૬ યઃ વસ્ત્રુ તાઃ મૃત્યુ ન અપિ નમ્રતે દૈવેષ પત્નીઃ, તાઃષ રોહત્વ ઋન્વેતિ । ઓજાયમાનઃ (સ્વ) તત્ત્વઃ ચ શુભતે ભીમઃ (સિદ્ધઃ) ન દુર્યંભિઃ સન્ શુભા દવિધાવ ।

૭ સઃ સસ્તિરઃ વિષ્ટિરઃ (સતીઃ) અપિ તાઃ સર્વાઃ)જાનન્ એવ સશ્રમાતિ જ્ઞાનતીઃ ચ તાઃ નિત્યઃ આશ્ચયે । તાઃ પુનઃ વર્ધન્તે દેવ્યમ્ અપિ યન્તિ, અન્યત્ વર્ષઃ પિત્રોઃ સત્તા કૃષ્ણતે ।

૮ કેદિનીઃ અમૃતઃ ત દિ સરેમિરે, મમૂષીઃ (ચ તાઃ) પ્રાયવે તર્મ પુનઃ કર્ષ્ણઃ તસ્યઃ । સોપિ ટાસો જરો પ્રમુચ્ચન્, તાસુ ચ અનુ પર અસ્તુત જોષમ્ જનયન્ નાનદત્ ચ દતિ ।

૯ માતુઃ ભીષાસ પરિરિદ્ધન્ અય પ્રયઃ (અગ્નિઃ) નુવિમમિઃ સત્ત્વમિઃ યાતિ અદઃ । નય પદ્મતે દપન્ સદા રેરિદ્ધત્ (યાતિ,) દયની વર્તનીઃ અનુ સચતે અદઃ ।

૧૦ દે ભમે અસ્માકં મયષ્વન્સુ (યજમાનેષુ) દીદિદિ, અપ ત્વં દમ્નુઃ દપમઃ શ્વરીતાન્ (અસિ) બવાસ્ય શિશુમતીઃ, મુલ્સુ વર્મેષ પરિજમુંણઃ અદીદેઃ ।

હે આગિદેવ, જેમ તેમ કરી રચાએલી એકાદી કવિતા કરતાં અગર તને ભાવનારૂં એકાદ સુંદર પદ કરતાં પણ આ મારૂં સુવ્યવસ્થિત સ્તોત્ર તને વિશેષ પસંદ પડે, અને તારા શરીરનો જે શુભ્ર અને પ્રવિત્ર પ્રકાશ પડે છે તે વડે તું અમને (તારી કૃપાએજ) રત્ન જ આપે છે (એમ થાએ). ૧૧

હે આગિ, અમને સહેવા માટે અને જલદીથી ચાલવામાટે, અલગ એવું રૂઢ અને વઢી-સુક્રત એવી એક નૌકા તું અમને આપનાર છે જ, પરંતુ તે એવી હોવી જોઈએ કે જેમાં અમે સર્વ યોધાઓ, યજમાન અને છોકરાંદેવાં એ સર્વ એસી પાર જઈએ અને જે અમને સુખનો આશરો થાય ૧૨

હે આગન, આ અમારૂં સ્તુતિસ્તોત્ર ઉત્તમ માની લે, એટલે, પૃથ્વી, આકાશ અને સ્વન્યશોભાડિત એવી મહાનદીઓ એ અમોને દિવ્ય ગોધનો, ધાન્ય, સમૃદ્ધિ અને દીધા યુધ્ધ પણ પ્રાપ્ત કરી આપશે અને અરૂણ વર્ણુ એવી ઉવાદેવીઓ અમારા માટે મનઃસામર્થ્ય એજ વરદાન માગી લેશે. ૧૩ (૭)

સૂક્ત ૧૪૨.

॥ ઋષિ-વીર્યતમા । દેવતા-અગ્નિ ॥

ખરે ખર, દેવનું અવર્ણનીય એવું તેજ સામર્થ્યના પ્રભાવથી પ્રકટ થયું માટેજ તે (હે અગ્નિરૂપ તેજ) એકે દર્શનીય વસ્તુ થઈ બેઠું છે. અને તેથીજ મારી ચિત્તવૃત્ત તે તરફ લાગે છે અને તે વાકાળ ફલદુષ્ણ પણ થાય છે, અને તે વડે સત્યધમ પ્રવર્તક (એવો અમારી) સ્તુતીઓનો વાંક પણ તે તરફજ વળેલો હોય છે. ૧

સામર્થ્યવાન, નાશરહિત અને સર્વાન્નસંપન્ન એવો આ અગ્નિ (પ્રાણી મોના) શરીરમા વાસ કરે છે. તેનું બીજું સ્વરૂપ, સાતે ભુવનો ને માતા પ્રમાણે કંઠ્યાણુમઠ (ઉદરો) માં હોય છે. આ વીર્યવાન અગ્નિના ત્રીજા સ્વરૂપની યોજના તેમાંથી મનોરથરૂપ કુધ કાઢવા માટે કરેલી છે. અને એટલા માટેજ લોકમયમાં પૂજ્ય એવા (અગ્નિ) ને સુંદર યુવતીઓએ પ્રકટ કર્યો છે. ૨

૧૧ હે એમ રૂઢ સુધિત (મમ્મ) રૂધિતાત, પ્રિયાત્ ઉચિત્ મન્મનઃ ત પ્રેયઃ અત્નુ યત્ તન્ય શુચિ તે । શુક્ર રોચતે તેન (ત્વ અસ્મભય (ત્વ કૃપારૂપ) રત્ન આવન્તે ।

૧૨ હે અગ્ન, ગૃહાય ઉત્તનઃ રથાય નિત્યારેત્ના પદ્મતી નાય રણિ, યા નૌ અસ્માક વીરાર્ ઽગ્ન નઃ મયેનઃ વનાથ વારયાત્ યા ચ દામે (એવત્) ।

૧૩ હે એમ નઃ ॥ ઉત્ત્થ અગ્નિ જુગુયોઃ અપિ ચ ધાવાધામાઃ સ્વર્ગૂર્તાઃ સિન્ધવથ નમ્ય નમ્ય દીપઃ અદાપ યન્તઃ (એવયુ,) અદૃષ્ય (ઉપસઃ ચ) રૂપ વર વરત્ ।

૧ ચલ્લિથા, દેવસ્ય દર્શત મર્ગઃ તત્ યત્ સદસઃ અર્જન, (અતઃ એવ અત્ તત્) વપુષે ધાયિ । યત્ મે મર્તઃ રૂપ દૂરતે સાપતે ચ, અતઃ ઋતરય ધનાઃ સન્નુતઃ અનયન્ત ।

૨ પૃથઃ સઃ નિત્યઃ પિતુર્માય (અયં અગ્નિઃ પ્રાણના) યપુ આન્નય, (અસ્ય) દ્વિતીય રૂપ રણધિવાનુ માનુષ 'મા અસ્ય રૂપમસ્ય દ્વિતીય (અભીષિતનાં) રોહણ, (અતઃ) યોષણઃ દક્ષપ્રગર્તિ અમુ જનવન્ત ।

જ્યારે અતિ વિશાળ એવા (આકાશરૂપ) શરીરના મૂલ્ય પ્રદેશથી મહાત્માઓએ અથવા જ્ઞાન સંપન્ન રૂપીઓએ પોતાના સામર્થ્યથી એને બહાર પ્રગટ કર્યો, અને મધુર રસની આહુતી આપવામાટે પુરાતનકાળે તે ગુપ્ત રૂપમાં રહ્યો છતાંપણ મતાર્ત્તવાએ મંથન કરી જ્યારે તેને બહાર કાઢ્યો,

જ્યારે તેને પગતપર પિતાપાસેથી નીચે લાંબી આબુખાનુ ફેરવે છે, ત્યારે સામર્થ્યવધેકે આહુતીમાંથી અને સમિધાઓની લતામાંથી તે વિલક્ષણ તેજથી એકંદમ પ્રત્નક્ષિત થાય છે, અને તેને પ્રકટ કરવાનો યોગ બન્ને જણુ ઘડી લાવે છે માટે તે આત્મ પવિત્ર આગ્નિ પોતાના પ્રખર તેજથી અત્યંત તરૂણ એવોજ પ્રાદુર્ભૂત થાય છે.

પછી તે પવિત્ર (આગ્નિ) માતૃસમૂહમાં તાળડનોળ પ્રવેશ કરી નિષ્પ્રતિબંધ રીતે અતિશય વૃદ્ધિગત થાય છે, અને તેઓપૈકી જે તેનો વિસ્તાર વૃદ્ધિગત કરવાને પ્રથમ કારણભૂત થયાં હોય છે તેઓમાંથી પ્રથમ પ્રત્નક્ષિત થઈ પછો નવા અને કનિષ્ઠ સમૂહમાં વેગથી સંચાર કરે છે.

અર્થાત્ પ્રાતર્યજ્ઞની વખતે (રૂત્વિજ) તેનેજ પોતાનો આચાર્ય માને છે, અને તેજ પોતાનો ભાન્યદાતા એવી શ્રદ્ધા રાખી તે પ્રીત્યર્થે આહુતીઓથી પૂર્ણપણે હવન કરી તેને પ્રસન્ન કરી લે છે. પછી પોતાના પ્રજ્ઞા પ્રભાવથી અને અદ્ભૂત સામર્થ્યથી સર્વની સ્તુતિને પાત્ર થયેલો અને સર્વ વિધને જોનો આધાર છે એવો આગ્નિ સુપ્રસન્ન થઈ ભક્તજનોના સ્તવનો સાંભળવામાટે અને તેમના સોમરસનો આસ્વાદ લેવામાટે દેવતાઓને સાથે લઈ આવે છે.

આ અત્યંત પૂજ્ય આગ્નિ પવનને લીધે ક્ષુબ્ધ થવાથી સ્તુતીને ન ગણકારનાર એક ચતુર ઉસ્તાદ પાંડિત માફક (પોતાના ભાગે) જ્યારે અનિવાર થઈ સીધો જાય છે અને સર્વ પાતકોનું ભરત કરી નાખે છે, જેની બન્ને પાંખો કૃત્સવજ્વલિ હોય છે. તો પણ જે શુદ્ધ સ્થાનમાંજ પ્રકટ થાય છે અને જેની (કૃપના) ભાગ વિધાવિધ પ્રકરના છે, એવો આ આગ્નિ જ્યારે જાય છે, ત્યારે ભાગમાં અર્તારક્ષમાંથી ઉપર ચડતો ચડતો જાય છે.

- ૧ વત્ મહિપત્ય વર્ષસઃ. ગુપ્ત્વાદં ર્જાનાસઃ સુરયઃ ર્દે શક્ષા કન્તઃ । યત્ મત્ત્વ આયવે પ્રદિવ ગુપ્ત સન્તમ્ માતરિશ્ચા ર્મ્ અનુ નધાયતિ ।
- ૨ વત્ પરમાત્ પિતુ પ્રપરિચોયતે (તદા) પૃથુથ વીરથઃ. દમ્ આરોહતિ । વત્ વત્ અસ્ય જરૂપઃ ઉભાઃ દન્વતઃ આદિત્ શુચિઃ અગ્નૌ પૃષ્ઠા ચવિઃઃ (પ્રાદુઃ) અગ્રવત્ ।
- ૩ આદિત્ સઃ માતૃઃ આ વિરત્, ચાનુ આ, અગ્નૌ શુચિઃ. અદિત્સ્વાનાઃ સન્તુ ઉર્વિચા વિ વરૂપે । વત્ પૂર્વ-ચનાનુવઃ અનુ અરદન્, (તત) નવ્યસીધુ અવરાનુ યાવતે ।
- ૪ આદિત્ ચ ત દિવિરિષ્ટિુ હોતાર વૃષ્ટે, મગમિવ (હર્વ) ત પૃષ્ઠાનાસઃ ઋજતે । વત્ કલ્યા મગ્મના ચ પુરુષૃત્ વિમપા અગ્નૌ રાસ (ધ્રોનુ) ધાયસેચ દવાનુ વર્તે વતિ ।
- ૫ વત્ (જય) ચરતઃ ગાનચોદિતઃ સન્તુ જરણા બનાકૃત્ ઘ્યાર વચ્ચ ન મ્યસ્થાત્ તદા (પનાસિ) પશુનઃ, કૃષ્ણવદસઃ, મ્યષ્વન તસ્ય પનન્ રજઃ આ (મચ્ચતિ) ।

યંત્ર સામર્થ્યથી ચલાવેલા અને સજીને તૈયાર કરેલા એકાદ વાહનમાં બેસવા પ્રમાણે તે પોતાના આરક્ત પસ્તિરસહ સિંધ યઈ આકાશ લોકમાં સંચાર કરે છે. હે અગ્નિ તારું દહન કર્મ બ્યારે સપાટાળ પદ ચાલુ હોય છે ત્યારે કૃષ્ણવર્ણ ધૂમાડાના ગોટે ગોટા ઉપર આવતા હોય છે, અને પ્રતાપી શૂરને (ડરુ) તે પ્રમાણે પાંક્ષગણ તારા પ્રખર કોપથી ડરી દશદિશામાં નાખી બીધ છે.

હે અગ્નિદેવ, તમારીજ દ્વારાએ વરૂણ (પોતાના) ધર્મનીતિ નિયમનું પાલન કરાવે છે અને મિત્ર તથા અયમા, હે ઉદાસી દેવ, (પાતકીઓને) શાસન કરે છે, તું હવે સર્વ વ્યાપક રૂપમાં પ્રકટ થયો છે; અને પૈડાની ધરી જેમ સર્વ આરાને પોતપોતાને ઠેકાણે દાખી રાખે છે તે પ્રમાણે પોતાના પ્રજાબલથી સર્વને સર્વપ્રકારે સંભાળે છે.

હે અગ્નિદેવ, તું સવકાળ પૂરણવાનીના જુસ્સામાં હોય છે અને સ્તવનપૂર્વક સોમરસ અર્પણ કરનારા ભક્તોને ઈચ્છિત રત્ન-સંપાત્ત અને દેવલજન ધુધિ એમ બેઉ આપે છે. તું પ્રત્યક્ષ સામર્થ્યનીજ તારૂંચ્છદશાની મૂર્તિ છે, તો હે મહાવૈભવસંપન્ન અગ્નિદેવ, સ્તુતિપાત્ર વને અમારો ભાગ્યદાતા સમજી અમારા સર્વ ઉદોગોમાં આરંભે તારૂંજ સ્મરણ કરીએ છીએ.

હે અગ્નિદેવ, પોતાનો પૂર્ણ અને સત્કાયમાં વ્યય કરવા જેટલું ઐશ્વર્ય અને બલવત્તર દેવ આ બ્રાહ્મણો પ્રમાણે (તેં અમોને આપી) તે પ્રમાણે સર્વ સહન કરવાનું સામર્થ્ય પણ અમને ભરપૂર આપ. (ધોડાની) લગામ પકડી તેને કહ્યામાં રાખે છે તે પ્રમાણે આ અગ્નિ સેહજ લીલાથી (દેવી અને માનવી) જન્મો ઉપર પોતાનું પ્રભુત્વ ચલાવે છે, અને સમ્પન્ન વિહિત યજ્ઞો યજ્ઞપ્રસંગે દેવોપ્રીત્યર્થે સ્તવન કરવાનો સ્ફૂર્તિ પણ તેજ સત્કૃત્યશીલ (દેવ) આપે છે.

અત્યંત દૈહિક્યમાન સર્વ (વસ્તુ) તાત્કાળ વ્યાપી નાખનાર અને આનંદરૂપ એવો અ યજ્ઞ સંપાદક અગ્નિ તેજોમય રથમાં બેસી બીધ છે તે આવજો. અવિદ્યા રહિત અગ્નિ અંશુઃ પ્રેરણાથી અમોને આભટ મુખતરફ-ટપ્પહણીય આનંદ તરફ લઈ લઈ બીધ એમ થાઓ.

૮ શિશ્નિમિઃ યાતઃ કૃતઃ ચ રથઃ ન અર્યેમિઃ અગ્નેમિઃ યા હ્યતઃ । આન્ અસ્ય ત્વચક્ષિઃ, તે કૃષ્ણાસઃ સુરવઃ (હૃદયગચ્છન્તિ), શરત્ત્વ ત્વેષયાત્ દ્વય વયઃ દ્યતે ।

૯ હે અગ્ને ત્વયા હિ વરણઃ પૂત્રવતઃ, મિત્રઃ અર્થેમાવ શુદાનવઃ- (દેવાથ) સાકરે । યત્ સીમ્ અનુ વિચરં વિમુઃ અજાયથાઃ નેમિઃ અશન્ ન પરિમુઃ (અસિ) ।

૧૦ હે અગ્ને ચર્ચિત્વ શશ્વમાનાય મુન્વતે રત્ન દેવતાસિં ચ દન્વસિ । હે સદસઃ યુગન્ હે મહિરત્ન નમ્ય ત ત્તા વય ભગ ન નુચરં ધીમહિ ।

૧૧ હે અગ્ને, દમનસમ્ સ્વર્થે રયિમ્ ન દર્શં ચ ભગ ન ત્વ અસ્ય ધર્ણસિ પટૃચાસિ । (અથસ્ય) રસીન્ દ્વયઃ ડંભે જન્મની યમાતિ યઃ મુક્રતુઃ કતે આ દવાનામ્ ચ શસ (પ્રવયતિ) ।

૧૨ ડત મુલોત્મા જીરાથઃ મદઃ ચદરથઃ હોતા (અથ અગ્નિઃ) ન શળવત્ । યઃ અગ્નિઃ અમૂરઃ નેપતર્મઃ વામ મુચિત પસ્યઃ અચ્છ નઃ નેપન્ ।

વિદ્યક્ષણ મહાત્મ્ય સ્તોત્ર ગાયત્રી-અગ્નિ-સ્તવન કરેલું છે, વિધિનું સામાન્ય લોગવવામાટે આ તદ્દન યોગ્ય છે, માટેજ આ સર્વમાં અગ્નેસર કરેલો છે. તે અમારા હાતુવશાલી યજમાન અને અમે એવા સર્વજ્ઞોએ, સૂચે જે પ્રમાણે હિમજલાનો ઉચ્છેદ કરી વૃદ્ધિગત થાય છે તેમ અધર્મનું હિ-મૂલન કરી અત્યંત વૃદ્ધિગત થાય. ૧૩(૯)

સૂક્ત ૧૪૨.

॥ અગ્નિ-દીર્ઘતમા । દેવતા-અગ્નિ ॥

હે અગ્નિ, તું પ્રદીપ્ત થયો છે. તો આહુતી આપવા ઉદ્યુક્ત થયેલા યજમાન તરફ પોતાના દેવતાઓને લઈ આવ અને પુરાતન (યજ્ઞધર્મની) આ અમારી પરંપરા સોમરસ કાઢી અપણુ કરનાર ભક્ત જનોમાટે યથા વિધિ કર. ૧

હે સ્વયંભૂ અગ્નિદેવ, તારૂં સ્તવન કરી હવે અર્પણ કરનાર મારા સરખા ભક્ત જનોનો (જે) યજ્ઞ તું સન્નિધ રહી યથાવિધિ પાર પાડે છે, તેમાં અર્પાત દ્રુતની અને મધુર મધની કદી પાણુ મણા રહેતી નથી. ૨

આ નરાશસ એટલે સર્વજન સ્તુતી યોગ્ય એવો અગ્નિ, પોતે પવિત્ર, ઇતરોને પાવન કરનારો અને આશ્ચર્ય-ચકિત કરનારો છે. તે દુલોહમાંથી આવી (અમારા) યજ્ઞ મધુરસથી પૂર્ણ કરે છે તે સર્વ દેવતાઓમાં અત્યંત પૂજ્ય છે. ૩

હે અગ્નિ દેવ, અમારા સ્તવનોથી તું પ્રસન્ન થયો છે, માટે અત્યંત ઉજવણે યજ્ઞસ્વી ઇન્દ્રને અહિં લઈ આવ. તું મધુર ભાષણી છે, અને તારૂં સ્તોત્ર તારી પ્રીત્યર્થજ હું ગાઈ દેખાડું છું. ૪

૧૧ (અર્ચ) અગ્નિ-સામ્રાજ્યાય પ્રતર દધાનઃ અગ્નિઃ શિમીવદ્ગ્નિઃ અર્કઃ અસ્તાવિ । અમી યે ચ મયગ્નઃ (યજમાનાઃ) વય ન્વ ઠે મિદ્ધ ન સૂઃ અવિ ચિદ્ધતન્યુઃ ।

૧ હે અમે સમિદ્ધઃ અપ યત્સુચે (યજમાનાય) દેવાન્ આ વદ્, મુલ સોમાય દાગ્રયે પૂર્વ્ય તત્તુ તતુષ્વ ।

૨ હે ટનૂપાત, ત્વ માવત-વિમસ્ય, ઇચમાનસ્ય દાગ્રયઃ પૂતવન્ત મધુમન્ત ચક્ષ ડપ માવિ ।

૩ ઇચિઃ પાવકઃ અદ્રુતઃ દેવેષુ યજ્ઞિયઃ દેવઃ નયતસઃ ત્રિય દિવાઃ (નઃ) યજ્ઞ મન્વા મિમિષુતિ ।

૪ હે ઓમ્ ઈચિતઃ ત્વ દિ વિત્ર પ્રિય દદ દદા વદ્, હે મુચિદ્ધ ઇવ મન મતિઃ ત્વાં અચ્ચ વચ્ચેતે ।

અનુ. ૨ અધ્યા. ૨ વ. ૧૦, ૧૧.] ઋગ્વેદ [મંદ. ૧ અનુ. ૨૧ મૂ. ૧૪૨.

આ અશ્વર યજ્ઞમાં રૂત્વિજ : કુશાસન પાથરી હાથમાં સુચા લઈ આહુતી આપવા તૈયાર છે, અને હું પણ ઇન્દ્રમાટે, તે વિશ્વવ્યાપક દેવને શોભે એવું વિસ્તૃત આસન સુશોભિત કરું છું.

દેવતાઓને અંદર પ્રવેશ કરવા માટે યજ્ઞ શાલાનાં પવિત્ર મહાદ્વારો ઉઘડો. આ દુષ્ટોના સ્પર્શથી કલંકીત થતાં સનાતન ધર્મને વૃદ્ધિગત કરનારાં અને સર્વને અત્યંત પ્રિય છે. ૬

સર્વેએ આનંદથી જેનો સત્કાર કરવો, જેઓ પરસ્પર સાથે તદ્દન સંલગ્ન થએલા હોઈ પેતાના સૌન્દર્યવડે અહુજ મોહક દેખાય છે એવી રાત્ર અને ઉષારૂપ દેવતાઓ એટલે સત્યધર્મની (જાહેર કે) માતા જ, તેઓ પ્રસન્નાન્તઃકરણથી કુશાસન ઉપર આવી બેસે. ૭

મધુર ભાષી, (ભગવતનું) અત્યંત પ્રેમથી સ્તવન કરનાર ઈવિઓ જેવા બન્ને દિવ્ય રૂત્વિજ આ અમારો યજ્ઞ સર્વ અર્થપ્રદ અને સ્વર્ગસ્થ (દેવતા) સુધી પણ પહોંચનાર યજ્ઞ, યથા સાંગપાર પાડે. ૮

શુદ્ધ ચારિત્ર્ય અને દેવતાઓમાં તેમજ મૃત્ ગણમાં પણ (પૂજ્ય) હોનારી હોત્રા ભારતી, ઈન્દ્રા, અને પરમશ્રેષ્ઠ સરસ્વતી એવી સર્વ વંદ્ય દેવતાઓ આસનો ઉપર પોતાની બેઠે આવી બેસો. ૯

અમારી ઉપર કૃપા કરનાર ત્વષ્ટાદેવ (યજ્ઞ મંડપમાં) નાભિ ઉપર એટલે ઉત્તર વેદી ઉપર આરૂઢ યદ્યપ્પમારે ઠેકાણે અતિશય ઓજસ્વી અને સહાશુકપણે અતિશય વિપુલ એવું જ આશ્ચર્યકારક વીર્ય છે તેની એવી યોજના કરો કે તેથી કરીને અમે સમર્થ યદ્યપ્પમારે ઉત્કર્ષ થાય. ૧૦

૫ દ્રવધ્વરે યદ્યે યતદુષ્ઠઃ વર્હિઃ સ્તૃણાનાસઃ (ઋત્વિજઃ) દશાય દેવવ્યવસ્તમમ્ સપ્રયઃ રમં વૃદ્ધે ।

૬ ઋજારૂપાઃ મહીઃ પાવન્નઃ પુદ્ગ્મસ્તુઃ દ્વાર દર્શીઃ અસધતઃ ચ દેવેભ્યઃ પ્રવેઃ વિશ્રયન્તામ્ ।

૭ મન્દમાને ઉદાકે સુવેણસા ઋતસ્ય યદ્ધી માતરા નચોપસા વર્હિઃ સુમત્ આસીદતામ્ ।

૮ મદ્રજિહ્વા જુગર્વણી વચી દંભ્યા હોતારા, અય નઃ દમ દિવિસ્પૃશ મિથ્ર યજ્ઞ યક્ષતામ્ ।

૯ શુચિઃ દેવેષુ મદ્રયુ ચ અર્પિત હોત્રા (તથા ચ) ભારતી દ્યમ મહી સરસ્વતી (એતા) યજ્ઞિયા દ ય વર્હિઃ સીદન્તુ ।

•• અમયુઃ ત્વયા (શુચિ યા) નાભા (સ્થિતઃ સન્) પોષાય રાયે ચ તત્ત અદ્વિત નુરીય નઃ પુર વા ગ્ર

અષ્ટ ૨/અધ્યા ૦૨/વ ૧૧/૧૨] કૃવેદ [મંહ ૧. અનુ ૨? સૂ ૧૪૩

‘હિ વૃક્ષરાજં અહિં આવ્યં એનં સ્વંતઃ હવિઃઅર્પણં કરી દેવેભ્યં યજન કર. પરમ શુદ્ધિમાન અગ્નિ પણ દેવતાઓમાં જેનો હવિષાંગ તેને આપે છે. ૧૧

પૂષા અને મરૂત પણ જેના અર્પિત છે, જે વિશ્વાધીશ અને સર્વત્ર ગતિ વાળા વાયુ (નો પણ જે આત્મા) છે, જે ગાયત્ર ગાયનને (વેવે સ્ફૂર્ત આપે છે, તે ઇન્દ્રને (હિ રૂત્વજે) સ્વાહા ઉચ્ચાર કરી હવિ અર્પણ કરે. ૧૨

સ્વાહા શબ્દ ઉચ્ચારી આ સર્વે હવ્યો અર્પણ કરી છે. તો તેમનો સ્વીકાર કરવા આવ, હે ઇન્દ્ર જરૂર આવ જે ! આ અંધર યજ્ઞ માટે (આ રૂત્વજ) તને યોજાવે છે. ૧૩ (૧૧)

સૂકત ૧૪૩.

॥ ઋષિ-દીર્ઘતમા । દેવતા-અગ્નિ ॥

જે હમેશાં ક્ષુદ્રુપજ થાય છે એવું માડું ધ્યાન હવે હું. અગ્નિને, ઠેકાણે લગાડું છું, અને મારા મનોહર અને શબ્દથી વ્યક્ત કરેલા વિચાર પણ અમને, ધૈર્યબલ આપનાર તે અગ્નિ, કે જે પ્રાકૃત્વ થયો છે, તે લોકપ્રિય અગ્નિ યજ્ઞનો હોવા પ્રધ પોતાના દિવ્ય નિધીસાથે યજ્ઞ સમયે આવી પૃથ્વી (ઉપરની આ વેદી) ઉપર અર્પણિત થયો છે. ૧

અત્યુચ્ચ આકાશમાં અગ્નિઃ પ્રકટ થતાંની સાથેજ માતાસ્થની પ્રથમ દૃષ્ટીએ પડ્યો, અને તે પોતાનાજ પ્રજાપાત્રથી અને/પરાક્રમથી પ્રજ્વલિત થવાથી તેની દીપ્તિને લીધે પૃથ્વી અને આકાશ બન્ને છલેછલ ભરાઈ ગયાં. ૨

૧૧ હે વનસ્પતે ત્મના (હવ્યાનિ) અવસજન્ દેવાન્ ઉપ ચંદ્રઃ । દેરેણ મેધિર. દેવઃ અગ્નિઃ (અપિ સ્વય) હવ્યા ઇપ્રદતિ ।

૧૨ પૂષ્પવતે મરુતવતે વિશ્વદેવાય વાયવે, ગાયત્રવેપસે દશાય સ્વાહા હવ્ય કર્તન ।

૧૩ હે રૂત્વજ સ્વાહાકૃતાનિ (રૂત્વાનિ) હવ્યાનિ વીતયે ઉપામહિ હે રૂત્વ આમહિ, હવ ચ ધુષિ, (ઋત્વિજઃ) ત્વા અપ્યર હવન્તે ।

૧ તમ્પસી પીતી નમ્પસી વાચઃ સતિ ચ મહતઃ સુન્વે અગ્નૈ પ્રનરે । યઃ અપાં નપાત્ર ત્રિય. ચ દોતા (અગ્નિ) ઋત્વિયઃ અમુનિ. સહ પૃથિવ્યા ન્યસીદત્ ।

૨ સઃ ૧૨મ ધ્યોનન્ ગાયનાનઃ અગ્નિ (પ્રથમ) માતરિષ્ઠને આદિ(અવત્ । અસ કલ્પા, મગનનાચ ધમિ-પદનલ યાચિઃ શાચા શ્ચિવો ચ અરોચન્ ।

એની જ્વાલા કદી પણ ખંગતી નથી અને હમેશ ધગધગતી હોય છે. અને આ લવ્ય-સ્વરૂપ અગ્નિના કિરણ પણ ઘણા પ્રેક્ષણીય અને દૈવીધ્યમાન હોય છે. થંડ કિરણ પ્રમાણે એની પણ તેજ હહેરીઓ ન થાયતાં અગર નિદ્રાવશ ન થતાં, રાત્રોના નિંબડ અધઃકારને લેદી નાળી ચોમેર પ્રસરે છે. ૩

સકલ ઐધ્યનો સ્વામી અગ્નિને ભૃગુરૂપીએ ત્રિભુવનનું બલ ખર્ચ કરી (સ્વર્ગમાંથી) લાવી પૃથ્વીના મધ્યભાગ ઉપર (વેદી ઉપર) તેની સ્થાપના કરી. તે સ્વસ્થાન ઉપર વિરાજમાન થતાં તે અગ્નિને પોતાની સ્તુતીથી પોતીકા કર. કારણ વરૂણની પેઠે (ભગવદ્ગુપ હોનારો) આ પણ (દૈવી) સંપત્તિનો એકલોજ પ્રભુ છે. ૪

મેઘની ગર્જના, અથવા (ધનુષ્યથી) છૂટેલો બાણ અગર આકાશ માંહેલો ઉદકાપાત એ જેમ ટોપનાથી થોભી રખાય નહીં તેમ આ અગ્નિને કોઈ થોભી રાખવા ધારે તો તે શક્ય નથી. પોતાના તીક્ષ્ણ દંશાઓ વડે (સપાટામાં આવે તે સર્વ) આ ખાઈ ભરમ કરી નાખે છે. અને એકાદ લઢવૈયા શત્રૂ ઉપર તૂટી પડે તે પ્રમાણે જંગલોના જંગલો થેરી ગડપ કરી નાખે છે. ૫

અમારૂં સ્તોત્ર ગાયન અગ્નિ મોટા કૌતુકથી વારંવાર મીકું મારી લેજે. આ (દૈવી સંપત્તિનો) ભંડારી, અમને તે સંપત્તી વારંવાર આપી અમારા મનોરથ પૂર્ણ કરે; આ પ્રેરક અમારા સુચિાર અંગિકૃત કાર્યમાં ઉત્તમ રીતે ચાલે તેમ કરે; પવિત્રપણાની જાણેકે મૂર્તિજ એવા તે અગ્નિનું સ્વપન હું કડં છું તે આવા સ્ફૂર્તિજન્ય સ્તોત્રો વડેજ કડં છું. ૬

આગ્નિની ઉજવણી કાંતી ધૃતથી સુશોભિતજ જણાય છે. આ સત્યધર્મનો માર્ગદર્શક છે એટલે તમારે માટે પ્રેમાળ મિત્ર પ્રમાણે ઉદબોધન કરી (જ્યારે) એને ભક્તજન સુપ્રસન્ન કરે છે, ત્યારે પોતાના રોજના ભરપોષથી પ્રહીપ્ત થઈ, સર્વ યજ્ઞમંડપમાં દિવ્યકાન્તિથી ચમકનાર એવો આ અગ્નિ અમારા નિષ્કલંક પ્રેમનું અતિશય કૌતુક કરે છે. ૭

૧ અસ (જ્વાલ:) ભજરા: લિપા:જ, અસ્ય સુપ્રતીકસ્ય ધનવ: સુસદસ: સુપુત:, (અસ) ભમે: (લેજા) સિંધવ: અસચન્ત: ભજરા: ભાત્વક્ષિય: ન અતિ અત્યુ: રેજન્તે ।

૪ ■ વિશ્વવંદસ (અમિમ્) મુળવ: (ત્રિ) મુવનસ્ય મગ્મના શૃંગિય્યાં નામા ઇરિરે । ■ અમિ સ્વંદમે આ ગીર્મિ. ટિટુદિ (સત:) ય: એક: (૧૪) વરુણ.ન વસ: રાજતિ ।

૫ ય: મદતો વન દ્વ ઘટ્ટા સનેવ, દિવ્યા અશ્વનિ: યથા (વરાયન તથા) વરાય ન । સ: અમિ: (લૈ:) તિર્ગત ઝન (૬વર્માપ) અત્ર મૈ તિવ યોધેવ ઘયૂન્ સ: વના વ્યુઝતે ।

■ અમિ ન: ઉચ્ચસ્ય કૃત્વન્ ધો: યસ્ય, વમુ:સ: વમુમિ: ન ધમ કૃષિત આરત, ચોદ: ન: ધિય: યા:ય કૃષા મુનુગ્યા, મુન્ચિપ્રતીક ત અનય ધિયા મૃષે ।

• યા:ય કૃષા મુન્ચિપ્રતીક અમિ મમિધાન મિત્રનવ: (અર્થે) જુપ્રતે । (તદાર્થી) દ્વાધાન: અક: વિદવતુ રોપન્, ન: ધુરુવર્ણો ધિય ઉકુ ચલતે ।

आष्ट० २ अध्या० २ व० १२, १३] ऋग्वेद : [पण्ड० ? अनु० २? सू० १४४

૧. હે અગ્નિદેવ, તું શ્વતોત્તી કદીપાલુ, વિદ્યાના કરતાં પોતાના અમોઘ મંત્રવદાયક અને સુખકર ઉપાયોથી અમારું સંરક્ષણ કર. તારી યોજનાઓ એવી છે કે તેમાં દોષ પાલુ હોય છે નહીં નહીં નહીં નહીં, અને શિવાય તેમાં કદીપાલુ ખૂટ પડતી નથી તે હે પરમ પૂત્ય દેવ, એવી યોજનાઓથી અમારા સાડીયોનું સંરક્ષણ કર. ૮ (૧૨)

સુકેત ૧૪૪

॥ ऋषि-दीर्घतमा । देवता-अग्नि ॥

પોતાની (ઉપાસના) પ્રાવીણ્યતાના ભેરમાં જે વખતે કૃત્વિજ આ અગ્નિની સેવા કરવા પ્રવૃત્ત થાય છે, ત્યારે તે પોતાના સર્વોગ સુંદર ગાયનના આલાપ ખડા સૂરમાં કાઢે છે, ત સાથે અગ્નિપણ પ્રેમભરતી આહુતી આપવા માટે આગળ ધકેલી કંઠી તરફ નમસ્કી આપીએ વળે છે. કારણ સર્વથી પહેલાં તેમ તેના આસનને બીડી તેનું સુંખન લે છે.

સત્યધર્મના પ્રવાહોએ પણ પોતાના ઉદ્દગમસ્થાનમાં એટલે કે દેવના નિવાસસ્થાનમાં (પ્રથમથી) અગ્નિના સત્કાર કર્યો. સ્વર્ગગાના અંકકેપર લીલાથી કીડા કરતાં આ (અગ્નિરૂપ બાલક) ધૃત્વરી તેજન પાન કર્યું. તેથીજ તેની હવે સર્વવિપ્રાર્થના થાય છે.

એકજ ઉદ્દેશ સાધવામાટે બેઉજણ પસ્તપર આનુર થયેલા હોઈ બનનેનો ઉત્સાહ સરજોજી હોવ થી અગ્નિનું તે અપૂર્વરૂપ પ્રકટ થવા માટે (બેઉજણ) પ્રયત્ન કરે છે; અંધાત્મ અમારા ભાગ્યનું નિધાન એજ એવી ભાવના સંખી અને પછુ આ આગ્નિની યાચના કરવી એ તદ્દન યોગ્ય છે, કારણુ યોગી લગભગ હાથમાં હોવાપ્રમાણે અમારાં નશોળનાં સુત્રોએજ મન્ત્રધારના હાથમાં છે.

જે આંતરની ધ્યાનના ભેદનથી (ફલિત) એક જ ધરમાં રહેનારા અને એક જ પેઢીકર નોડ સરખાજ ઉત્સાહથી કરે છે; તે આ આંતર દીવસે શુ' અને રાત્રે શુ', હંમેશાજ તરૂણ હાનારો આ શુભ તેજસ્વી આંતર ભુખો કે અવતીલું થયો છે. અને મનુષ્યનાતીના કેટલાએક મુજો અર્થ નસે, પરંતુ આ કંદીપણ જસાચ્ચત થયો નહીં.

८ हे अमे त्वं अप्रयुच्छन् अप्रयुच्छद्भिः शिवेभिः शर्मः पायूनि. न. पाहि । (तथाच) हे इष्टे, अदन्तेभिः
जहपितृभिः अनिमेषद्भिः च (जयमैः) न जाः पार पाहि ।

१ (यदा) इति नायया अस्य मतम् प्रति (तदा) तः ऊर्ध्वो शुचिपेयस्य भिय दधानः । अग्निभाषि,
 "अग्निं दधुः दधिपातृतः कर्मते, याः (धुचः) अस्य दानं प्रथमं नियते ह ।

२. क्वचन दंष्ट्राः योनीं (नाभं) देवस्य सवने परिहृताः (आपि) इ अभ्यवृत्तः, यन् अथा उपस्थे बिभृतः
 ३१ अवसत् । अथ स्वानः अभयन्, याभिः ईरते सः ।

३ समान अर्थ निधः चितरिक्ता (द्वौ) सवयसा ता (अर्ज्य) वपुः युयुत-११, आदीन् यः (नः)
भगः न सम् आद्वयः बोद्धुः न दन्तीन् सः सारयिः अन्तः (दन्ती) गम् आन ।

४ यम् इत्थं दृष्ट्वा श्लोकश्च, सनातनं योनां मिथुना सदयम्। कपयतः । (मं ७) दिवा न नक्षत्रं नृदा-
मल्लिः । (शक्तिः) अत्रनि, मान्वा रम्या पशु करुणा प्रवरः ।

ધ્યાનયુક્ત સ્તોત્રોથી દશ વખત પ્રાર્થના કરું છું તે એનીજ અને અમે માર્યે માનવ સ રક્ષણાર્થે હાક મારીએ છીએ તો તે પણુ આ ભગવતનેજ આ કમાનદાર એવા આકાશ માથી ઝપાટાખ થ નીચે આવે છે અને પોતાનુ સ્વાગત કરનાર ભક્તોને સાથે લઈ જગમા અપૂર્વ જ્ઞાનનો પ્રસાર કરે છે

હે અગ્નિદેવ, આ આકાશમાના ભુવનોના રાજા એક તૂજ એકાદ ગોપાલ (જેમ ગાયોને વાળે છે) તે પ્રમાણે તૂ પોતે આ બન્ને લોક પર સત્તા ચલાવે છે (આકાશ અને પૃથ્વી) આ પૃથ્વી વગેરે ગોળા ભે કે એવા પ્રયડ, શુભ્રવર્ણ, તેજ પુજ નાશરહિત અને ભ્રમણશીલ છે, તો પણુ આ અગ્નિના દુશાસનને માટે તે જેમ તેમજ પૂરતા હોય છે

હે અગ્નિદેવ, તૂ પ્રસન્ન થઈ આ અમારા સ્તવનોથી આનંદીત થા હે અગ્નિ તૂ આનંદમય, સ્વતંત્ર, સત્યમ પ્રભવ અને પરમ પ્રજ છે, તારૂં દર્શન થનાજ સર્વ દેશમાના ભક્ત સન્મુખ થાય છે અને સવ સુમૃદ્ધિયુક્ત રાજદરબાર પ્રમાણે સવ દેશાઓમા તૂ ભક્તોના સન્મુખ થાય છે

સંકત ૧૪૫

॥ ઋષિ-દીપતમા । રવતા-અગ્નિ ॥

તેનેજ પૂછો આ ભુઓ આંખ અહીજ આવે છે તેને ત્રવ વાનની ખબર હોય છે તે સર્વજ છે તેનેજ મનાવાય છે, તેનીજ પ્રાથના થાય છે સવ શાસ્ત્રનિયમ એનેજ ઠેકણે, સર્વ યજ્ઞ યાગપણુ એનામાજ, પાવત્ર સામધ્યનો સર્વ પ્રતાપોનો અને પ્રતાપી પુરોહતા પણુ અધિપતિ તેજ છે

કાંઈ પૂછવુ હોય તો એનેજ પૂછે છે પરતુ ગમે તે માણસ એને પ્રશ્ન કરી શકે એમ નથી કૃત્તા સાધુપુરુષ તેના પોતાના મનમા જે વિચાર આવે તપ્રમાણે (પોત તુ) હૃદયગત તેને પૂછી શકે છે તે (મહાત્મા) અગ્નિએ કહેલા આગળ અને પાછળ એમ એકે એક શબ્દ ન ભૂલતા ધ્યાનમા રાખી (આગિનાજ) મદ્યુધનને અનુમતી બાંહે છે

૫ તમીમ્ ધીતય દશ ત્રિશ હિન્વન્તિ ચ વ મતાસિ (દશમેવ) દેવમ્ કતય હવામહે । સ પ્રવત ધનો અધિ આ ઋગ્વતિ, અભિવ્રજન્તિ ચ નવા વયુના બ ધત ।

૬ હે અમ લમ્ હિ દિવ્યસ્ય રાતસિ લ પાર્થિવ્ય અપિ વગુશ્વ હવ (લ) રમના (એનાન્ લોકાન્ યમ યસિ) ત એત એની વૃદ્ધી, અભિધિયા દિરખ્યયી વચરી આપ (તવ) વર્હિ (કવ કથમ પ) આશાત ।

૭ અમ નુપતવ હ મન્દ, સ્વથાવ ઋતઘાત દુકૃતો તન્ (ન) વચ પ્રતિ હય । ય (લમ્) છદતૈ પિતુ મન્ શય હવ દાંત રખ વિશત પ્રચ અસિ ।

૧ ત પૃચ્છત ॥ (આ) જગાય, કયદ સ ચિ કતાન્ સ રપત સન્ ર્યત । તસિન્ પ્રસિપ સન્તિ તસિન્ રથય, ઇ કાઠસ્ય ઘવસ ગુધ્મન પતિ ।

૨ તમિન્ પૃચ્છન્તિ કિન્ ન સિમ, ધીર સ્તુ સ્વનવ મનસા ચદ અમ્ભીન્ તત વિપૃચ્છતિ । અત્વ ચ પ્રથમ વચ ન મૂચત ન ચ અપર, અદપિત સન્ (ન ચ ન રાત ।

(ધૃતાહુતીથી ભરેલા) પળાઓ તેનીજ વસ્ત્ર લય છે; સ્ફૂર્તિજન્ય સ્તુતિસ્તોત્રોનું સ્થાન પણ તેજ અમે કરેલી સવ મનમનાવણીઓ તેને કાને પડે. આ હરપ્રકારની પ્રાર્થનાઓનો સ્વીકાર કરનારો જયશાલી, યજ્ઞ યથાસંગ પૂર્ણ કરનારો અને આ ધાલરૂપ આત્મ પોતાના ભરનો ટુચકો પ્રકટ કરવા લાગ્યો છે. તેનું કૃપાછત્ર એવું પૂર્ણ છે કે તેમાં દોષ કાઢવો બિલકુલ અશક્ય છે. ૩

આત્મ પોતાનું સર્વ અંગ આટો પીલે છે. ત્યારે માત્ર તે આબુખાબુમાં (ધીમે ધીમે) સંચાર કરે છે. પરંતુ નવીન પ્રકટ થાય છે ત્યારે પોતાના પરિવાર, સહવર્તમાન એકદમ ઝપાટાથી નિકળી જાય છે. પણ આત્મ પ્રકટ થયા બરાબર પ્રેમભરતી જ્યારે તેની સ્તુતિ કરીએ ત્યારે માત્ર પાસે આવી; થકેલા ભક્તજનોને આનંદ અને પ્રેમનો ઉછાળો આવે તે માટે તેમની પીઠ ઉપરથી હાથ ફેરવે છે. ૪

આ મેઘાદકમાં અગર અરણ્યમાં હોય છે, તે વખતે એકાદ વન્ય જ્વાપદપ્રમાણે ઉચ્છ્રેષ્ઠાય છે ખરો પણ હવે (આકાશ અને પૃથ્વીઉપર વેદીના) ઉત્કૃષ્ટ પૃષ્ઠભાગ ઉપર તેની સ્થાપના કરેલી છે, માણસને સંધર્મનું જ્ઞાન તેણેજ પ્રથમ શીખવ્યું, કારણ તે સર્વજ્ઞ હોઈ પરમ ધર્મનો શાસ્ત્ર અને સત્યની કેવળ મૂર્તિજ છે. ૫ (૧૪)

સૂકપ ૧૪૬.

॥ કૃષિ-દીપંતમા । દેવતા-અગ્નિ ॥

અગ્નિના મસ્તક ત્રણ (પ્રકારનાં) અને કિરણ સાત પ્રકારના હોઈ તેના સ્વરૂપમાં ન્યૂન કહેતાં જણાવું નથી. તે (જગતના) માખાપની સાન્નિધ્ય બેઠેલો છે. એવા અગ્નિનું હું ગુણસંકીર્તન કરું છું જુઓ તેણે દેખાવમાં ચલ પણ વસ્તુતઃ અચલ એવા આકાશનો તેભેરૂપ અને વિસ્તીર્ણ પ્રદેશ કેવો સર્વ ખાબુઓથી ભરી નાંખ્યો છે. ૧

વીર્યભરતી સ્ફુરણ પામનાર આ મહાન અગ્નિએ આકાશ અને પૃથ્વીએ બંનેને ઠંધારના જોડી નાખ્યાં છે. જરાઈહિત અને ઉદાસ્યસ્થિત આત્મ અહીંથી પ્રસરતો પ્રસરતો (આકાશ સુધી) જઈ લીડ્યો તેટલામાં તેની આરકટ શાખા મેઘરૂપ ગાયત્રી કાંસ ચાટવા લાગી. ૨

૧ જુહ્નઃ તન્નિદ ગચ્છન્તિ, તન્મ અર્વતીઃ, મે વિશ્યાનિ વચાસિ સઃ (એકઃ) શ્રણન્ત્ ૧. સઃ પુરુ પ્રપિઃ તત્તુદિઃ યજ્ઞસાધનઃ અધિદ્રક્તિઃ દિયુઃ ચ રમઃ સના ભદત્ત ૧.

૪ યત સમારત ઉપસ્થાય વરતિ (કિંતુ) સઃ જાતઃ સન્ ગુચ્ચેભિઃ તત્સાર ૧. વન્ દંમ્ અપિશ્વિત્મ ઉદાતીઃ (સ્તુતયઃ) ગચ્છન્તિ (તદાનીમેવ) શ્વાન્તમ્ (મજ્ઞ) નાન્વ મુદેચ આમ નૃસત્ ૧.

૫ સઃ અપ્ય વનર્ણુઃ (વા) રુગઃ દંમ્, (કિંતુ અધુના) ઉપમત્યા ત્વનિ ઉપ નિ ધ્યવિ ૧. માવેન્યઃ વયુના અગ્નિઃ (એવ) વ્યપ્રવૌત (સા) દિ વિદ્વાન્ કૃતચિત્ સત્ય.ચ ૧.

૧ પ્રિનૂર્ધાન, સમર્પરિન્, અનૂનન્, પિત્રોઃ ઉપસ્યે નિષ્પત્તમ્ અગ્નિમ્ નૃણોપે ૧. (પુનઃ) અસ્ય ચરનોપિ ધૃપસ્ય દિવઃ વિશ્વા રોષના આપિગ્રવાસમ્ (નૃણોપે) ૧.

૨ અય ઉક્ષા મહાન્ એનિ (દાશ પૃષ્ઠિભ્યો) અગ્નિ વવેલ્, બજરઃ જુલ્વ દત્ત ઋતિઃ તરણો ૧. (વરા) ઝમ્બોઃ ઘર્નો પદ નિ દયાતે (તદાનીમેવ) અસ્ય અરવાસઃ (દીપ્તયઃ) ઋષઃ રિદન્તિ ૧.

તે બન્ને મનોહર ગાયો પોતાના બચ્ચાને ચક્રાઓ નાખતાં નાખતાં એક પછી એક એમ (નકળી બધ છે અને જતાં જતાં તેનો માર્ગ નિષ્કંટક કરી મૂકે છે કારણ તેમનું એકંદર લક્ષ (તેમના બચ્ચા વરુ) તે સર્વ શ્રેષ્ઠ (અગ્નિવરુ) લાગેલું હોય છે. ૩

જ્ઞાતા રૂપિઓ અગ્નિને તેના સ્વસ્થાન વરુ લઈ બધ છે અને ત્યાં ખરા જીગરથી ચોજેલી હર વરેહની યુક્તિ પ્રયુક્તિઓથી તે જસરહિત અગ્નિને ત્યાંજ સખી લે છે. તેથી ઉલ્કંકાથી સેવા કરનાર તે રૂપિયોએ આકાશરૂપ સાગર વરુ દૃષ્ટ નાખતાંની સાથેજ આ રૂપિઓને લીધે મર્ત્યજનો માટે સૂર્ય પ્રકટ થયો. ૪

કોઈપણ ઠેકાણે દર્શન લેવા યોગ્ય એવો કોઈ હોય તો તે આજ વિભૂતી છે. સર્વ નાના મોટાંઓએ દીધોયુધ્ય પ્રાપ્ત્યર્થ સ્તવન કરી આનેજ પ્રસન્ન કરવો જોઈએ; કારણ આ સર્વ રક્ષક મહોદાર, સર્વને દર્શન આપનાર એવો અગ્નિ આ સર્વ જીવોનો પિતા થાય. ૫ (૧૫)

સુકંત ૧૪૭.

॥ ઋષિ-દીપંતમા । દેવતા-અગ્નિ ॥

હે અગ્નિદેવ, (પુણ્યપ્રભાવથી) તેજઃપુંજ, અને તું પરમાત્મા એટલે, વને અંતઃકરણપૂર્વક બજનાર એવા બ્રહ્માજનો વારી સેવા યજ્ઞવડે કેમ કરે છે તે કૃપા કરી અમને કહે; એટલે તેવડે પુનર્પાત્ર એમ બન્ને (અમને) આપનારા દેવો અમારા ધર્મો ચરણથી સંતુષ્ટ થશે. ૧

અત્યંત તરુણ અગ્નિદેવ, હે સ્વતંત્ર, આ મારું સ્તોત્ર કૃપા કરી સાંભળ; તેમાં ઔદાર્યપૂર્વક વર્ણન કરેલું હોઈ નિન્દા કરેલા સ્તુતિ કરે પણ હે અગ્નિ, હું તો વારો સેવક, તું જો સર્વ વંધ દેવ તે વારી આગળ નમ્ર થઈશજ. ૨

૧ મુનકં ધેનુ સામન વત્સ અનિસચરન્તી વિચરતઃ । (કિંતુ અત્ય) અષ્વનઃ અનપદ્મજન ન મિમાને, (યત.) વિશ્વાન કૈતાન મહઃ અધિ દધાને ।

૨ પીરાસઃ કરયઃ, નાનાદ્વા અતુર્ગ્મ (હૃદિ) રક્ષમાગાઃ પદ નચન્તે । (અસુ) સિપાશન્તથ તે હિંડ પર્વ પદયન્ત, (તતઃ) એન્ચઃ (કર્તવ્યઃ) તૂન સુઃ આવિઃ બમવન્ ।

૫ પરિ ક્ષામા દિરણ્યથ. (અય) જિન્ચઃ (અગ્નિઃ) મહઃ અર્ભાંય જીવસે રિજ્યેન્ચથ । યત્ બહ એન્ચઃ મનન્ચઃ (અય) પુરુષા મપયા વિષદશંતઃ સુઃ અમવન્ ।

૧ હે અગ્નિ (મુરંતેન) મુવદત, તે આયોઃ અદુષાણાઃ (નષ્ટાઃ) ત્વાં વાજેભિઃ કથા દદાશુઃ (તત્ક ૫૫) યન્ દયાઃ, ડને તં ૨.નચે (અસ્માનુ) દધનાઃ જ્ઞાતય ગામન્ રણન્તે ।

૨ હે સપિટ. સ્વપાતઃ (અને) અન્ચ ને મહિદાય પ્રન્દાય દયન્તઃ વોષ । ત્વ પીયતિ, ત્વઃ અનુ વૃણતિ, (૫૧૫) હે અગ્નિં તં કદારઃ મદં (તે) ડન્ચ ચદ ।

અનુ ૨ અધ્યા ૦ ૨ વ ૦ ૧૬, ૧૭] કૃષ્ણેદ [મળ્હ ૦ ૧ અનુ ૦ ૨૧ સૂ ૦ ૧૪૮

તારા આજ્ઞાક્રિત સેવકોએ તે મમતાના અષ્ટ પુત્રને જોતાંજ તેનું તે દુઃખમાંથી રક્ષણ કર્યું. હે પરમ બુદ્ધિમાન સર્વજ્ઞ ભગવંત, તે ભક્તોનું તે આવી રીતે રક્ષણ કર્યું માટે, મનમાં નુકસાન કરવાનું હોવા છતાં પણ શત્રુઓ (તે ભક્ત જનોનું) કંઈ પણ નુકસાન કરી શક્યા નહીં. ૩

હે અગ્નિ જે કોઈ નીચ માણસ પોતે ભક્તિ કરતો નથી એટલુંજ નહીં પણ (સભ્યનોત્તે માત્ર) જે ઈર્ષાની દૃષ્ટિથી જુલે છે, અને કપટ કરી અમને ક્ષમાવાનો ઘાટ ઉલટો એનાજ ગળામાં આવી પડે છે અને તેના શાપ કકળાટથી તેના પોતાનોજ નિષ્પાત્ થાય છે. ૪

તેમજ હે પરમપ્રતાપી અગ્નિદેવ તારૂં સ્તવન સર્વત્ર થાય છે. માટે જાણી જોઈ બીજાને કપટથી ઘાત કરવાજનાર માણસના તડાકામાંથી તું તારા ગુણસંકીર્તન કરનાર ભક્તોના બચાવ કર અને અમારા ઉપર અનય આવી પડ્યા એમ થવા દઈશ નહીં. ૫ (૧૬)

સૂક્ત ૧૪૮.

॥ કૃષિ-દોષતના । દેવતા-અગ્નિ ॥

જે યજ્ઞનો આચાર્ય, સર્વ પ્રકારના સ્વરૂપો ધારણ કરનાર, સર્વ દેવતાઓનું મૂર્ત સ્વરૂપ છે, એવા અગ્નિને જ્યારે સ્વાધિન ચિત્ત એવા માતરિશ્વરે પ્રકટ કીધો ત્યારથી દેહીપ્રમાન સૂર્યપ્રભાતે આવી પણ એક અદ્વિતીય અને તેજસ્વી વિભૂતી વરીકે મનુષ્યલોકમાં સ્થાપના થઈ. ૧

જે ખરેખરા ભક્તભાવથી (દેવની) પ્રાર્થના કરે છે, તેની હાની કોઈ પણ કદી કરી શકતો નથી. અગ્નિને આવા પ્રકારની પ્રાર્થના મનઃપૂર્વક ભાવે છે તેથીજ મારૂં બખતર બની તે (મારૂં) રક્ષણ કરે છે. લોકોને ધર્મસ્વ ભક્તોના સત્કર્મ, સેવા ઇત્યાદિ સર્વ કંઈ પ્રિયજ હોય છે. ૨

૧ હે ઓં તે (તવ) પાયર. ચે માનતેચ અવ પદયતઃ (ત) દુરિતાન અરહન્. હે શુકલો વિશ્વેદાઃ તાર (અજાન) રરણ (અતઃ) રિપકઃ દિપ્ત્યન્તઃ સ્વ અપિ ન અહ દેયુઃ ।

૪ હે ઓં, યઃ અપાયુઃ (તવ) અરિવાન્ અપતિવા ચ દૂષન (ઃ) મર્ચવતિ, । (અસ્ય) ષઃ મનઃ પુન. અસ (અવ) ગુહઃ અત્ત, ષઃ ચ દુરુકઃ તન્મન્ અવુ દ્વૌટ ।

૫ ઉત્તવા હે સદસ ઓં, ષઃ (કૌપિ) મતેઃ પ્રવિદ્વાન્ મન દૂષેન મર્ચવતિ । અતઃ હે સ્વમાન ઓં, શુર-તન્ પાદિ, નઃ દુરિતાય માર્કઃ ધાયોઃ ।

૧ યદ્ અન્ દોષાર, વિશ્વાયુ. વિશ્વદેવ્યન્ (અગ્નિ) વિટઃ માતરિશ્વ મર્ચાર । (વા) ય તાઃ (મૂર્તે) ન ચિત્ત દિગ્ધ્ય (દેવાઃ) ન્તુષ્માસુ વિપુ વપુર્વે દેયુઃ ।

૨ મન દમનન્ (કૌપિ) ત્ત દ્વૌ દદનન્, તસ (મન્મન.) ચાક્ર અગ્નિ. મન વસ્પન્ । (લોચ) ત્ત . (અવ) અવપતિવાન્ અવ વિશ્વાનિ પુનન્ત ।

પૂજ્ય ઋષિજનોને અગ્નિ તેમના શાશ્વત્, સ્થાનમાંજ જડેલા પછી મોટા ગૌરવથી તેમણે તેની (વેદીઉપર) સ્થાપના કરી. પછી તેને આદરથી તેઓ યજ્ઞમાં લઈ ગયા, પરંતુ રથને બેઠેલા એશ્વરમાણે તેઓ તેને અપાટાળે લઈ ગયા, ૩

અગ્નિ, એ અઘટિત ચમત્કાર ઘડાવી લાવે છે, (પરંતુ તેજપ્રમાણે) સેંકડો પદાર્થ પોતાની ઘટ નીચે ઘાલી છૂંદી પણ નાખે છે. અને લોકોની આંખો દીપાવી નાખી સર્વ જંગલ પ્રજાવંશીત કરે છે. આવી સ્થિતિમાં પવન જેમ એકાદ ધનુર્ધરે છોડેલા ખાણને સહાયભૂત થાય છે તેપ્રમાણે રાજ અગ્નિની જ્વાલાને અનુકુલજ કુંકાય છે. ૪

અગ્નિ ગર્ભાવસ્થામાં હોય તો પણ તેને કોઈપણ અત્યાચારી પાતકી ઉપસર્ગ આપી શકતો નથી. તે પ્રકટ થયા પછી તેના બળવલ્લ્ય તેજથી તેઓ આંધળા ખની તેમને દેખાય નહીં એમ થાય છે; પછી અર્થાત્ તેઓ ઉપદ્રવ કરી શકતા નથી. પણ નિરંતર ઉપાસનાનિષ ભક્તજન માત્ર તેને (અત કરણમાં) જાળવી રાખે છે. ૫ (૧૭)

સૂક્ત ૧૪૯.

॥ ઋષિ-દીર્ઘતમા । દેવતા-અગ્નિ ॥

આ જુઓ દિવ્ય સંપત્તિનો ઉદ્ધાર અધિપતિ, રાજાઓનો પણ રાજા પવિત્ર નિધિના સ્થાન તરફ અહીંજ આવે છે. ત્યારે હવે તેનું આગમન થાય છે, એટલામાં આ સોમ પ્રસ્તર તેની સેવામાં હાજર થાઓ. ૧

આ અગ્નિ આ (ભૂત ઉપરના) લોકોનો અને તેમજ અંતરાણમાંના જીવનોનો પોતાની કીર્તિવડે ધૂરીણ થઈ ગાળે છે. જેના કીરણરૂપ સ્પષ્ટિત પાન ચમ્પાવત્ જીવ નિરંતર કરે છે એવો આ અગ્નિ આગળ આવી પોતાના આસનઉપર આરોહણ કરે છે. ૨

૧, ૨

૩. યમ્ (અમિમ્) યજ્ઞિનાસઃ (મષ્ઠાઃ) નિત્યે ગિત્વુ સદને જગ્યે, (તતઃ એવમ્) પ્રશસ્તિમિ. દધિરે । પથ્થાન્) રથ્ય. અશ્વાસઃન રાહ્ણાઃ ત ગૃભ્યન્ત. દ્યૌઃ પ્ર શુ નયન્ત ।

૪ (અય) દક્ષઃ પુરુષિ ઋમે નિરિણાતિ, આત વિભાવા વને આરોચતે । આત્ વિભાવા વને આરોચતે આત (દત્) આતઃ અનુ વ્યુ અસ્ય શોચિ અનુ વાતિ, અસ્તુઃ અસ્તાં શર્વામ્ ન ।

૫. યમ્ ગર્ભે સન્તમ્ અપિ ન રિપવઃ ન રિપવ્યવઃ (નાપિ) રેપનાઃ રેપયન્તિ । તે (અસ્વ) અમિત્યા .વા. બપર્યાઃ (સન્ત.) ન દમન્, (પરવ) નિત્યાસઃ પ્રેતારઃ (સ્વાન્તઃ) દમ્ અરક્ષન્ ।

૧ (અય) સઃ મહઃ રાયઃ પતિઃ દન્ દન. દનસ્ય વસુનઃ પદં આ આ ર્ષપતે । પ્રવન્તમ્ (એતમ્) અપ્રયઃ ય વિમન્ દ૨ ।

૨ ૫ઃ (અય) યઃ નરાં ॥ રોદસ્યોઃ ધવોનિઃ યૃષા, જીવધીવસર્ગ, ચ । યઃ પ્ર સદ્માનઃ યોનો સિધીત ।

અટ્ટ ૨ અધ્યા ૨ વ ૧૮, ૧૯] ક્રિષ્ણેદ [મળે ૧ અનુ ૨૧ મૂ ૧૫૦

જેણે નાર્મિણીના કિલ્લેખન શહેર ઉપર ઉલ્લસ પ્રકાશ પાડ્યો તે આ મહાજ્ઞાની (અગ્નિ) આકાશ ગતવનાર બાણે એક ચપલ અર્ધજ અને સૂર્યના જેવો તેજઃપુજ અગ્નિ, આત્મચક્રિથી સો ગણો ભરી રહ્યો છે. ૩

જે ઠેકાણે પ્રગટ થનારો અને ત્રણ દિવ્યલોક અને સર્વ અંતરાણ પ્રકાશથી છલોછલ ભરી નાખનારો આ અત્યંત પૂજ્ય આચાર્ય સ્વર્ગગાના વસતિસ્થાનમાં વાસ કરે છે. ૪

તે આ અગ્નિ બન્ને ઠેકાણે પ્રગટ થનાર યજ્ઞનો આચાર્ય છે. ખરી ભક્તિથી પ્રેરિત થઈ, જે જે ભક્ત એને હૃવભાગ અર્પણ કરે છે તેને તેને આ અગ્નિ અત્યુત્કૃષ્ટ સંપત્તિ અને જગત્વિખ્યાત સાર્કીર્તિનો લાભ કરી આપે છે. ૫ (૧૮)

સૂક્ત ૧૫૦.

॥ ઋષિ-વીર્યવમા । દેવતા-અગ્નિ ॥

અગ્નિદેવ, હું તારીપાસે પુષ્કળ માગીશજ, કારણ હું તારો અનન્ય ભક્ત અને તને મોટો એમ સમજી તારા કૃપાછત તમે રહ્યા એટલે અત્યંત મોટા સહર્મ પ્રવર્તકના છત્ર નીચે રહ્યા પ્રમાણેજ છે. ૧

મોટે કૃપા કર અને જે નાસ્તિક, ધનાઢય હોવા છતાં પણ યજ્ઞ ન કરનાર, અને દેવ પરાડનુખ છે, એવો માણસ ગમે તેટલો આક્રોશ કરે તો પણ તે તરફ જરા પણ લક્ષ ન આપ. ૨

હો જ્ઞાનરૂપ, તારો ભક્ત (ચંદ્રપ્રમાણે) આલ્હાદદાયક અને સ્વર્ગ લોકના શ્રેષ્ઠ પુરુષોમાં પણ ઉત્કર્ષને પાત્ર હોય છે. તો હો અગ્નિ, અમે તારા ભક્તોપણે એમજ સર્વ લોકોમાં વારંશ થઈએ એમ કર. ૩ (૭૬)

૧ યઃ નાર્મિણીનામ્ પુરમ્ અદીદેન (સોય) ઋષિ, (અગ્નિ.) નમન્યઃ અત્યઃ અર્વાં જ, મુરઃ ન દદમન, ઘાતાત્મા (અર્પત) ।

૪ (સઃ) દ્વિવન્મા પ્રી રોચનામિ વિશ્વા રજાસિ અગ્નિ શુશુન્વાનઃ યજિન્નઃ હોતા અપાં સપરમે અસ્થાત્ ।

૫ અય સઃ દિવન્મા હોતા, યઃ મર્તેઃ શુરુઃ અસ્મે દદાન્, (તસ્મે) વિશ્વા કાર્યાનિ, પ્રવસ્તા ચ દપે ।

૧ દે અમે દાશાન્ (અદ) ત્વા પુરુષોન્, તવ (અદ) ઋષિઃ તવ સિન્ન ઘરને આ (અસ્તિ, યન) મદસ્વ લોદાયન્ ઘરને આ (અગ્નિ) ।

૨ (પ્રધીર) અગ્નિસ્ત્વ, પગ્નિ (સતઃ) અરહ્વઃ ચિન્ અદેવયોઃ ચ વિ પ્રહોપે (અપિ) કદા ચન પ્રજિગતઃ ।

૧ દે વિય અમે યઃ (તવ) મત્યઃ (મજઃ) ચદઃ મદઃ દિવિ ગ્રાપન્તમઃ ય, (અતઃ) દે અમે (પય) તે વપુરઃ (અપિ) પ્રય દ૨ સ્વામ ।

સૂક્ત ૧૫૧

॥ ઋષિ-દીર્ઘતમા । દેવતા-મિત્રાવશ્ણ ॥

ધ્યાનાસક્ત પુરૂષોએ જ્ઞાન ગોધન લાલની ઇચ્છા રાખી, યજ્ઞપ્રસંગે મિત્રપ્રમાણે (ઉપકાર) પ્રિય અને પૂજ્ય અગ્નિને પોતાના પ્રભાવથી આકાશોદકમાંથી પ્રકટ કર્યો ત્યારે તેના દ્રવ્યને લીધે અને ગર્જનાથી આકાશ અને પૃથ્વી ચરચર ધ્રુજવા લાગ્યાં, કારણ મનુષ્યમાનવ રક્ષણ હવે કેમ થશે તેની તેમને મોટી ચિંતા ઉત્પન્ન થઈ.

સોમયાગ કરનાર પુરૂષીન્દ્રની આજ્ઞાપ્રમાણે વર્તનાર રૂવિભ્રમે પ્રેમાળ અંતઃકરણથી તમોને તેજ હવિર્ભાગ અર્પણ કર્યો છે, તો ભક્તિવડે તમારું સ્તવન કરનાર ભક્તને પ્રસન્ન અને કાન્ધસ્કૃતિ આપો. હે બહાદુરો ધરધણી યજ્ઞમાનની પ્રાર્થના તરફ લક્ષ રાખો.

હે વીરાઓ, તમે અંતરાણમાંથી પ્રકટ થયા ત્યારે ઉત્કૃષ્ટ ઈવિત્વ શક્તિ પ્રાપ્ત થાય તે માટે આ તમારા આત્મસ્તુત્ય અવતારનું રસભરિત વર્ણન લોકો કરે છે, અને ભક્તિયુક્ત યથાવધિ થએલા યજ્ઞોના તમે પ્રેમથી સ્વીકાર કરો એટલે તમે જ (કર્તૃત્વશક્તિ) ધર્મ પ્રસાર માટે અને ભક્તોને આપવામાટે લઈનેજ આવો છો.

ઈશ્વર સ્વરૂપ મિત્રાવરૂણો, જે લોકોઉપર તમારી વિશેષ પ્રીતિ હોય છે તે વેલવને પામે છે. ધર્મ પ્રતિપાલક દેવો, અમારા યજ્ઞની અંતિશય પ્રશંસા કરો. મહાન ધુલોકમાંથી (પ્રાપ્ત થનાર) સર્વોદ્કૃષ્ટ અને કાર્ય ક્ષમ એવા સામધ્યની અને પુણ્ય કર્મની જોડ, રથને બળદ જોડયાપ્રમાણે, તમે પાકી લાવી મૂકો છો.

પોતાના મહિમાથી તમે આ પૃથ્વીઉપરની સર્વ સ્પૃહણીય સંપત્તિને જીથો આગળ માંડી મૂકો છો. તેથી નિષ્કલંક અને કુશાગ્ર એવી (બુદ્ધિરૂપ) ધેનુઓ પોતપોતાને ઠેકાણે મુખરૂપ ગ્રહે છે. અને આકાશ મેઘાચ્છાદિત હોય છે ત્યારે સવાર-સાંજ સૂય માટે મનૂળ ટાંકા કરનાર તક્ષાવી પક્ષીઓની પેઠે તેઓ (ધેનુઓ) પાણી મુસ્વર (એવો) કાન્ધધ્વની કાઢે છે.

૧ ભાષ્ય: ગોપુ મય્યવ વિદધે, ય પ્રિય યજત અમિમ્ મિત્ર ન, શિમ્યા અપ્સુ અજીજનત, (તસ્ય અમે.) પાજસા ગિતા ચ રોદની જતુપા અવ પ્રતિ ઓરજનામ્ ।

૨ યત્ હ સોમિન પુરુષોદ્દેશ્ય સ્વામુવ (કૃતિજ) મિત્રાત્ર ન વામ્ સ્યત્ (હવિ.) પ્રદધિરે, અથ અચતે નતુ ગાતુ ચ વિદતમ્, યત્ હે રૂપણા પલ્લવત સુતમ્ ।

૩ હે રૂપણા, મહે દધામે વા રોદસ્યો પ્રતાન્ય જ મ ક્ષિતયઃ આ મૂપન્ । યત્ હોચવા શિમ્યા અર્ચ વીપ., રૂમ્ (દધામ્) ક્ષતાય અર્ચે ધરવ ।

૪ હે ધ્રુવગા, યા વા મહિ પ્રિયા ના ક્ષિતિઃ પ્ર (દૃશ્ય) વતિ) । હે કૃતવાનો (નઃ) કૃતમ્ વૃહત આ મોગવ. । યુમ્ વૃહતઃ દિવ (સખ્ય) ગામુસમ દધ, અથ ચ રવન્ય ધુરિ ગામ્ ન ઉપયુજાયે ।

૫ અગ્ર મહી, મહિના વારમ્ વળ, (તેન) ઓરજન તુચ વનરઃ સઘા આ (તિષ્ઠન્તિ.) તાથ ઉપ-તાતો આનિષ્ઠ્યઃ ઉપગથ તક્રવીઃ યવ મૂદમ્ સ્વરન્તિ ।

હે મિત્રાવરૂણો જે યજ્ઞમાં તમે પોતે હવ્ય સ્વરથી ગાયન કરો છો તે યજ્ઞમાં મનોહર કેશ-કલાપ—મૂષિત એવી દીવ્યાંગનાઓ તમાગં યશોવું વર્ણન કરે છે. તો તમે તમારી મેજે અમારી બુદ્ધિઓને પ્રેરણા કરી તેમજ વિકાસિત કરો. મારા જેવા હવિના સ્તવનોને સ્ફૂર્તિ આપનાર તમેજ છો.

જે તમારૂં સ્તવન કરી યજ્ઞદ્વારા તમને હવિ અર્પણ કરે છે અને જે હવિ અગર આચાર્ય પ્રતિભાચુક્ત સ્તવનોથી તમારી ઉપાસના કરે છે તેની સન્નિધિ જઈ તમે તેના યજ્ઞનો પ્રેમથી સ્વીકાર કરો છો. તો અમારાઉપર પ્રેમ રાખનાર (મિત્રાવરૂણ) દેવો, પ્રાર્થના અને ખરી ભાકત અમારી તરફ આવો.

ન્યાયપ્રવર્તક મિત્રાવરૂણો, યજ્ઞાર્થ લાવેલા ગોરસથી, માનસિક ધ્યાન વિધીપ્રમાણે પ્રથમ તમારૂંજ અર્ચન થાય છે. ભક્તજન (પોતાની) અનન્ય ભાકિત અને પ્રાર્થના બન્ને તમને એકદમ અર્પણ કરે છે, અને તમે પણ પ્રેમાળ અંતરથી દિવ્ય વૈભવ લઈ તેમના તરફ ત્રાસ થાઓ છો.

હે વીરો, અપ્રતિમ તારૂંથ એ તમારા અંગમાં હોય છે, અત્યુચ્ચ અને સર્વ રક્ષક મોહુ ઐશ્વર્ય પણ તમેજ પોતાના દેવી સામર્થ્યથી પોતીકું કરી લીધેલું છે. માટે આકાશ, સમુદ્ર અગર પાણી પૈકી કોઈને પણ તમારા દેવત્વની અગર ઐશ્વર્યની ખરેખરી કઠી પણ કરતાં આવડી નહીં.

૯(૨૧)

૧ હે મિત્ર વરુણ યજ્ઞ ગાતુમ્ અર્ચય, તવ (યજ્ઞે) કેશિની; ઋતાય વામ્ આ અનુપત । (યુવાં) સ્નાપિયઃ અવસજતમ્ પિન્નતમ્ ચ યુવમ્ વિપ્રત્ય મન્મનામ્ દરજયઃ ।

૭ યઃ વો શશમાનઃ હ યજ્ઞેઃ શશતિ, યઃ કવિઃ હોતા (વા) મન્મસાધનઃ (વો) યજોતિ । તમ્ ઉપ ગચ્છથઃ અદઃ, (તત્ત્વ) અધ્વર નીપઃ, (તત્) હે અસ્યયુ (અસ્માક) ગિરઃ સુપતિ ચ ચન્તમ્ ।

૮ હે કૃતાવાના, યજ્ઞેઃ ગોમિઃ મનસપ્રયુક્તિયુ ન યુવામ્ પ્રથમા અજોત । (અકાથ) સયતા મન્મના વો ગિરઃ મરન્તિ, (યુવા હિ) અદ્યપ્યતા મનસા રેવત (ચ) આકાથે ।

૯ હે નરા, રેવત વયઃ દધાથે, રેવત, રૂતક્રતિ, (ચ) માહિનમ્ (સ્પર્શવર્મપિ યુવા) માયયા આશાયે । (અતઃ) ન યાવઃ ન ઉત સિન્ધવઃ નાપિ પનયઃ વામ્ દેવત્વમ્ મય (વા) અદમિઃ ન આનયુઃ ।

સૂકત ૧૫૨.

॥ ઋષિ-દીર્ઘતમા । દેવતા-મિત્રાવરુણ ॥

તમે એવા છો કે તમારા વચ્ચે એટલે ભરચક્ર પ્રકાશ તમારી કરણીઓ અને કરાવેલા મનોદ્ગતો કદી પણ ચૂકશે નહીં. કોઈપણ પ્રકારની હુમ્મ્યાઈ તમારી આગળ ટકેલી નથી, કારણ હે મિત્રાવરુણે, સત્યધર્મથી તમે સ્તી પણ કદી ખસતા નથી. ૧

એ વાત કોઈને પણ સહેજ સમજાશે કે મોટા, મોટા જ્ઞાની રૂપિ, તેના જે નેમનેમની અતિશય સ્તુતિ કરે છે તે તોતોત ખરૂં અને તદ્દન અપરિહાય હોય છે. શત્રુનું હથિયાર જો ત્રિધારવાળું તો આનું ભયકર ચાર ધારવાળું થઈ તેના નાશ કરે છે અને એ અપાટમા દેવાન દક હુ પ્ટોનો સંહાર ખડેલા પ્રથમ થાય છે. ૨

આ શો ચમત્કાર છે કે જેને પગ નથી તેજ સર્વની આગળ આવે છે. હે મિત્રાવરુણે, આ તમારી મહિમાનો પાર કોણ જાણી શકે તમારો બાલરૂપ અવતાર આ જગતનો ભાર વહે છે અને સત્ય ધર્મની અભિવૃદ્ધિ કરી અસત્યનો નાશ કરે છે ૩

દિગ્ચાગનાઓની ઝીંતને પાત્ર થએલો અને હમેશ ચાલતો એવોજ અમારી નજરમા આવે છે. તેને વિશ્વાત્ લેતો અમે કદીપણ જોયો નથી તેના વસ્ત્રો તેજમય હોઈ તેનો જોલ એકસરખો દ્વરસુધી પ્રસરેલો હોય છે. મિત્રનુ સ્તેમજ વરુણનું પ્રિયસ્થાન તેજ છે. ૪

અથ જેવો પણ અશ્વની જાતનો નહીં અને તેને લગામ પણ નથી એવો આ સૂર્ય ઉગતાની સાથે ગર્જના કરી અને યાટથી છાતી ઉ ચી રાખી એકદમ આકાશમા ઉડાણ કરે છે. (ચમત્કાર વડે) તારૂંધનો નિરતર ઉપભોગ લેનાર દેવો, મિત્રાવરુણને ઠેકાણે દેખાનારા વૈભવોનુ આશ્ચર્ય કરતાં (ધમ્મરના) અત્યંત ગુણ વર્ણનોમા મગશૂલ થઈ જાય છે ૫

૧ યુંચમ્ પીવસા વહ્નાનિ વસાથે, ગુચો, મન્તવ, સર્ગાધ અસ્તિદ્વા । (વવામ્) વિશ્વા અનૃતાનિ અવ અતિરત્તમ્, (યત) હે મિત્રાવરુણા (યુવામ્) જ્ઞેતે સચેથે ।

૨ ઇતત્ ચન ત્વ વિ ચિકેતત્ (યત્) ઇપામ્ મત્ર (ય) કવિશસ્ત, સ સસ્ય ઋષાવાન્ ચ । (ઉપન) ઉપ ચનુરાધિ (મૂલા) ત્રિરશ્મિમ્ હન્તિ । (તદાનીમ્) દેવનિદ્ હ પ્રથમા અજયન્ ।

૩ અપાત્ પદ્મતીનાં (મયે) પ્રથમા ઇતિ, હે મિત્રા વરુણા વા તત્ (કર્મ) ક જ્ઞા ચિકેત । ગમ અસ્ય ચિરં ભાર જા ભરતિ, જ્ઞત પિપતિ, અનૃત નિતારીત્ ।

૪ કનાના જાર પ્રયન્તમિત્ પરિપદ્યામસિ ન (તુ) ઉપનિપદ્યામાન્ । (અપિચ) અનવપૃગ્ના ચિતતાવ (પદ્યાનિ) વસાન્મ મિત્રસ્ય વરુણસ્ય ચ પ્રિય ધ્યામ (પદ્યામસિ) ।

૫ અવા જાત (પરં) અનથં અનમોન્ (તથાચ) કનિઠદન્ પતન્ કપ્પસાન્ (અયમ્) । (અર્થ) (૧૧) યુવાન (૨૧) મિત્રચ વરુણચ ધ્યામ ન્દપ ત અચિત્તમ્ શ્રદ્ધા જુજુષુ ।

જે (દિવ્ય) ધેનુઓએ માફ એટલે મમતા પુત્રનું સંરક્ષણ કર્યું તેઓએજ (મને) ઉપાસનાનિષ્ઠ ભક્તને પોતાના આચળોમાંના દુગ્ધરસનડે પુષ્ટ કર્યો છે. સર્વ વિદ્યાપારંગત થયો પછી (દિવ્યજ્ઞાન લોભન મળવા માટે તેમની પ્રાર્થના કરવી અને અનાદ્યનંત ઉપર સમરા સર્વભાર રાખી (દુષ્ટ) મુક્ત થવાની આકાંક્ષા ધરવી. ૬

હે દેવો, મિત્રાવરૂણો, સેવા અને ભક્તિના આધાર ઉપર મેં અપેક્ષા કરેલા હવીએનો સ્વીકાર કરવા તરફ તમારૂં લક્ષ મને વેધવા દો અમારી પ્રાર્થના યુધ્ધમા યશસ્વી થાઓ, અને દિવ્ય એવી (જ્ઞાન) વૃદ્ધિ અમને કંઈયાણુ પ્રદ થાઓ ૭ (૨૨)

સૂક્ત ૧૫૩.

॥ ઋષિ-દીર્ઘતમા । દેવતા-મિત્રાવરુણ ॥

મિત્રાવરૂણો તમે સમર્થ છો, અમે સરખાજ પ્રેમથી હવ્ય અર્પણ કરી અને નમ્રપણે પ્રાર્થના કરી તમારી સેવા કરીએ છીએ. સ્વર્ગીય ધૃતનો વર્ષાવ કરનાર દેવો, આ અમારા અધ્યયુઓ તમને ધૃતાહુતી પ્રમાણેજ મનનીય સ્તોત્રથી સંતુષ્ટ કરે છે. ૧

તમારી ઉત્કૃષ્ટ સ્તુતી એ પણ તમારૂં ધ્યાન કરીએ તેમજ એક સામર્થ્ય છે, માટે હે મિત્રાવરૂણો મેં આ માફ સુંદર સ્તોત્ર તમારે માટે તૈયાર કર્યું છે. આચાર્ય જ્યારે ધર્મ મંદિરમાં તમારૂં ભજન કરવા લાગે છે ત્યારે હે વીરો, તમારી પાસેથી ખરા આનંદનો લાભ થવો એવીજ તે મહાત્માની અપેક્ષા હોય છે. ૨

હે મિત્રાવરૂણો, યજ્ઞ મંડપમાં આચાર્ય પણ બીજા સામાન્ય મનુષ્યો પ્રમાણે હવિ આપી તમારૂં અર્ચન કરી (પોતાના અંતરણ્યને) તમારી સેવામાં મોહી આપે છે, તે વખતે ચત્વરશ્ચિત્તરૂપ ધેનુ સત્યધમ (ની વૃદ્ધિ) અને હવિર્દાતા બહુતો માટે (દિવ્ય) દૂધથી પુર્ણ રીતે ભરાઈ ભાય છે. ૩

૬ (યા) ધેનવ (યાં) મામતેય અવન્તી (તા) વ્રક્ષ (તા એવ મા) વ્રન્દ્રપ્રિયં સસ્મિન્ કષ્ઠા પીપયન્ । વદુનાનિ વિદ્વાન્ પિલ મિશ્રેત અદિતમ્ અસા આવિવાસન્ ઉચ્ચ્વેર ।

૭ હે દેવો મિત્રાવરુણો નમ્રતા અવસાચ વા હવ્યગુરિં (પ્રતિ) આ વદ્વત્યામ્ । અસ્માક વ્રક્ષ પુતનાસુ સજ્ઞા દિવ્યા વૃદ્ધિ ન નાક મુપારા (મવતુ) ।

૧ હે મિત્રાવરુણ (વય) સજોષા હવ્યમિ નમોમિ વા મહ યજામહે । હે ધૃતન્, અથ યત્ અર્ચયંવ ઘત ન ધીતિમિ વામ્ ભરન્તિ ।

૨ પ્રસ્તુતિ વમ્ પ્રતુક્તિ ન ધામ (અત) હે મિત્રાવરુણા (મયા) મુદ્ધક્તિ અયામિ । યત્ હોતા વિદ્યેષુ વામ્ અનર્ક, (તદા) હે રૂપણો સ સુરિ વાન્ મુદ્ધમ્ દ્યક્ષા (વનતે) ।

૩ હે મિત્રાવરુણા યજ્ઞ વિદેય સ હોતા માનુષ ન રાત્રહવ્ય સપયન્ ચ (સ્વાન) વામ્ દિનોતિ । (તદા) અદિતિ ધેનુ ક્તાય, હવિર્દે જનાય ચ પીપાય ।

અટ્ટ ૨ અધ્યા ૨ વ ૨૩, ૨૪] કૃષ્ણેદ [યજ્ઞ ૧ અનુ ૨૧ સુ ૧૫૪

વધારામા વળી તમારા આનંદમત્ત ભક્તમહામા, સોમરસ, દિવ્યધેનુ, અને સ્વગીય ઉદ્ધત્તી રેલચેલ હોય છે, એ સનાતન ભગવત અમને પણ એવોજ (આનંદ) આપશે, માટે આવો, અને પ્રકાશરૂપ મિત્રના મધુર દૂધનો આસ્વાદ લ્યો. ૪ (૨૩)

સૂક્ત ૧૫૪.

॥ ઋષિ-દીર્ઘવ્રતા । દેવતા-વિષ્ણુ ॥

હવે હું વિષ્ણુના પરાક્રમનું ગમે તેટલું વર્ણન કરું તો પણ તે ઘોડુંજ 'સર્વ' ભુવનો તેણે વ્યાપી નાખ્યા છે એટલુંજ નહીં પણ અત્યુચ્ચ દેવલોક પણ એકમેજ આટોપી રાખ્યો છે જૂદા જૂદા નણુજ પગલા નાખી તેણે સર્વ વ્યાપી નાખ્યું છે ૧

વિષ્ણુની તેના પરાક્રમને લીધેજ ઘણી સ્તુતિ ચાય છે ગિરિકંઠમા રહી ઘોર પ્રદેશમા સચાર કરનાર ભયકર સિંહ પ્રમાણે આ (દિવ્યવિભૂતીઓમા) મહાપરાક્રમી છે (ભુઓ) સર્વ વ્યાપક એવા એના નણુ પગલામાજ વિદ્યમાહેલા યચ્ચાવત્ ભુવનો સહેજ મ્નાયા છે ૨

આ કાર્યક્ષમ અને મનોહર કંત્રન વિષ્ણુના કાને ભઓ પ્રેમાળ સ્તુતિનો લોકલુ અને ભેનો યશ સર્વ વ્યાપક એવો એ વીર છે, આ આટલું પ્રચંડ વિદ્ય પણ તે ફક્ત એના ત્રણ પગલામાજ ખદ્વાસ થઈ ગયું ૩

એના નિવાસસ્થાન પણ ત્રણ અને તે પણ મધુર રસથી પૂર્ણ ભરેલી અક્ષય અને પોતાનાજ સ્વભાવ સહજાન ક્રમા નિમગ્ન એવા છે અને તે પોતે એવો છે કે ત્રિગુણાત્મક વિદ્ય એટલે પૃથ્વી, આકાશ, અને બીજા ભુવનો-એ સર્વ એકવાએ આટોપી રાખ્યા છે ૪

૪ ઉત વા મયાણુ વિષ્ણુ ઋષિ ગાવ આપો દત્તી ચ પીપયન્ત । ઉત - (અવિ, અત્ય (મુક્તસ્વ) દૃષ્ય પતિ દત્ત (ભવતુ, અત) ઉદ્ધિયાયા પયસ વીતમ્ પાતમ્ ।

૧ નુ કમ્ વિષ્ણો વીર્યાણિ પ્ર લોચમ્, ય (વિષ્ણુ) પાર્થિવાનિ રજાસિ વિમમ । યથ ત્રયા વિવક્ષમાણ ઉદગાય (સન્) ઉત્તર સપ્તથ અસ્કમાયત્ ।

૨ (સ) વિષ્ણુ તત્ત વીર્યેણ પ્ર સ્તવતે, કુચર ગિરિષ્ઠા સ્થ ન મીમ । યસ્ય ત્રિણુ ઉદયુ વિક્રમણુ વિગ મુવનાનિ અપિ ક્ષિયન્તિ ।

૩ (એતન્) કૃષ મમ ગિરિક્ષિત ઉદગયાય કૃષ્ણ વિષ્ણવ પ્રન્તુ । ય દ્વ દીપ પ્રયત સપ્તથ એક (મપ્રપિ) ત્રિભિ પદભિ દત્ત વિમમ ।

૪ યસ્ય ત્રી પદા ન મનુના પૂર્ણા, અધીયમ્દના સ્વપથા મદન્તિ । ય ઉ પ્રપાતુ પૃથિવીમ્ ઉતયામ્ વિભા યુ ના ન ચ એક દાયાર ।

॥ अथ द्वितीयाष्टके चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

॥ १६६ ॥ ऋषिः—अंगस्त्वः । देवता—मरुतः । छन्दः—अगती ॥

॥१६६॥ तत्तु वोचाम रभसाय जन्मने पूर्वं महित्वं वृषभस्य केतवे ।

येधेव यामन्मरुतस्तुविष्वणो युधेवं शक्रास्तविपाणिं कर्तन ॥ १ ॥

नित्यं न सुनुं मधु विभ्रंत उप क्रीळन्ति क्रीळा विदधेपु घृष्वयः ।

नक्षन्ति रुद्रा अवंसा नमस्विनं न मर्थन्ति स्वर्तवसो हविष्कृतम् ॥ २ ॥

यस्मा जमांसो अमृता अरांसत रायस्पोपं च हविषा ददाशुपे ।

उक्षन्त्यस्मै मरुतो हिता इव पुरु रजांसि पर्यसा मयोभुवः ॥ ३ ॥

आ ये रजांसि तविपीभिरव्यंत प्र च एवासः स्वर्पतासो अभ्रजन् ।

भयन्ते विश्वा भुवनानि हर्म्या चित्रो वो यामः प्रयतास्वृष्टियुं ॥ ४ ॥

॥ अथ द्वितीयाष्टके चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

॥ तत् । तु । वोचाम । रभसाय । जन्मने । पूर्वं । महित्वं । वृषभस्य ।

केतवे । येधाऽइव । यामन् । मरुतः । तुविऽस्वनः । युधाऽइव । शक्राः । तविपाणिं ।

कर्तन ॥ १ ॥ नित्यं । न । सुनुं । मधु । विभ्रंतः । उप । क्रीळन्ति । क्रीळाः ।

विदधेपु । घृष्वयः । नक्षन्ति । रुद्राः । अवंसा । नमस्विनं । न । मर्थन्ति । स्वर्तवसः ।

हविःकृतं ॥ २ ॥ यस्मै । जमांसः । अमृताः । अरांसत । रायः । पोपं । च ।

हविषा । ददाशुपे । उक्षन्ति । अस्मै । मरुतः । हिताऽइव । पुरु । रजांसि । पर्यसा ।

मयऽभुवः ॥ ३ ॥ आ । ये रजांसि । तविपीभिः । अव्यंत । प्र । वः । एवासः ।

स्वर्पतासः । अभ्रजन् । भयन्ति । विश्वा । भुवनानि । हर्म्या । चित्रः । वः । यामः ।

प्रयतासु । ऋष्टियुं ॥ ४ ॥

यत्त्वेपयामा नदयन्त, पर्वतान्दिवो वा पृष्ठं नया अचुच्यवुः ।
 विश्वो वो अज्मन्भयते वनस्पती रथीयन्तीव प्र जिहीत ओर्पधिः ॥ ५ ॥ १ ॥
 यूयं न उग्रा मरुतः सुचेतुनारिष्टग्रामाः सुमतिं पिपर्तन ।
 यत्रा वो दिद्युद्वदन्ति क्रियिर्दती रिणाति पशवः सुधितेव वर्हणा ॥ ६ ॥
 प्र स्कम्भदेष्णा अनवभ्रराधरोऽलातृणासां विदधेपु सुष्टुताः ।
 अर्चेन्त्यकं मन्दिरस्य पीतये विदुर्वीरस्य प्रथमानि पांस्या ॥ ७ ॥
 शतभुजिभिस्तमभिर्हुतेरघात्यूर्भो रक्षता मरुतो यमावन्त ।
 जनं यमुग्रास्तवसो विरप्तिनः पाथना शंसात्तनयस्य पुष्टिपु ॥ ८ ॥
 विश्वानि भद्रा मरुतो रथेपु वो मिथस्पृध्वेव तविपाण्याहिता ।
 अंसेष्वा वः प्रपथेपु स्वादयोऽक्षां वश्चक्रा समया वि वावृते ॥ ९ ॥

यत् । त्वेपयामाः । नदयन्त । पर्वतान् । दिवः । वा । पृष्ठं । नया । अचुच्यवुः ।
 विश्वः । वः । अज्मन् । भयते । वनस्पतिः । रथीयन्तीऽइव । प्र । जिहीते । ओर्पधिः
 ॥ ५ ॥ १ ॥ यूयं । नः । उग्राः । मरुतः । सुचेतुना । अरिष्टग्रामाः । सुमतिं ।
 पिपर्तन । यत्र । वः । दिद्युत् । रदन्ति । क्रियिःऽदती । रिणाति । पशवः । सुधिताऽ-
 इव । वर्हणा ॥ ६ ॥ प्र । स्कम्भदेष्णाः । अनवभ्रराधसः । अलातृणासः । विद-
 धेपु । सुष्टुताः । अर्चेति । अकं । मन्दिरस्य । पीतये । विदुः । वीरस्ये । प्रथमानि ।
 पांस्या ॥ ७ ॥ शतभुजिभिः । तं । अभिर्हुते । अघात् । पूऽभिः । रक्षत ।
 मरुतः । यं । यमावन्त । जनं । यं । उग्राः । तवसः । विरप्तिनः । पाथना । शंसात् ।
 तनयस्य । पुष्टिपु ॥ ८ ॥ विश्वानि । भद्रा । मरुतः । रथेपु । वः । मिथस्पृध्वाऽ-
 इव । तविपाणि । आहिता । अंसेपु । आ । वः । प्रपथेपु । स्वादयः । अक्षः ।
 वः । चक्रा । समया । वि । वावृते ॥ ९ ॥

अष्ट० २ अध्या० ४ व० २, ३] । ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २३ सू० १६६]

भूरीणि भद्रा नयैषु वाहुषु वक्षःसु रुक्मा रभसासौ अजयः ।
 अंसेष्वेताः पविषु क्षुरा अधि वयो न पक्षान्वयनु श्रियो धिरे ॥ १० ॥ २ ॥
 महान्तो महा विभ्वो विभूतयो दुरेदृशो ये दिव्या इव स्तुभिः ।
 मन्द्राः सुजिह्वाः स्वरितार आसभिः संमिश्रा इन्द्रै मरुतः परिष्टुभः ॥ ११ ॥
 तदः सुजाता मरुतो महित्वनं दीर्घं वो दात्रमदितेरिव व्रतम् ।
 इन्द्रश्चन त्यजसा वि हुणाति तज्जनाय यस्मै सुकृते अराध्वम् ॥ १२ ॥
 तदो जामित्वं मरुतः परं युगे पुरु यच्छंसममृतास आवंत ।
 अया धिया मनवे श्रुष्टिमाव्या साकं नरो दंसनैरा चिकिजिरे ॥ १३ ॥
 येन दीर्घं मरुतः शुश्रवाम युष्माकेन परीणसा तुरासः ।
 आ यत्ततनवृजने जनास एभिर्यज्ञेभिस्तदभीष्टमश्याम् ॥ १४ ॥

भूरीणि । भद्रा । नयैषु । वाहुषु । वक्षःसु । रुक्माः । रभसासः । अजयः । अंसेषु ।
 एताः । पविषु । क्षुराः । अधि । वयोः । न । पक्षान् । वि । अनु । श्रियोः । धिरे
 ॥ १० ॥ २ ॥ महान्तः । महा । विऽभ्वः । विऽभूतयोः । दुरेऽदृशः । ये । दिव्याऽ-
 इव । स्तुऽभिः । मन्द्राः । सुऽजिह्वाः । स्वरितारः । आसऽभिः । संऽमिश्राः । इन्द्रै ।
 मरुतः । परिऽस्तुभः ॥ ११ ॥ तत् । वः । सुऽजाताः । मरुतः । महिऽत्वनं । दीर्घं ।
 वः । दात्रं । अदितेऽइव । व्रतं । इन्द्रः । चन । त्यजसा । वि । हुणाति । तत् ।
 जनाय । यस्मै । सुऽकृते अराध्वं ॥ १२ ॥ तत् । वः । जामिऽत्वं । मरुतः । परं ।
 युगे । पुरु । यत् । शंसं । अमृतासः । आवंत । अया । धिया । मनवे । श्रुष्टि ।
 आव्यं । साकं । नरः । दंसनैः । आ । चिकिजिरे ॥ १३ ॥ येन । दीर्घं । मरुतः ।
 शुश्रवाम । युष्माकेन । परीणसा । तुरासः । आ । यत् । ततनवृजने । जनासः ।
 एभिः । यज्ञेभिः । तत् । अभि । इष्टि । अश्याम् ॥ १४ ॥

भृष्ट० २ अध्या० ४ व० ३,४] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २३ सू० १६७

ए॒ष वः स्तोमो॑ म॒रुत इ॒यं गी॒र्मा॒न्दा॒र्यस्य॑ मा॒न्यस्य॑ का॒रोः ।

ए॒षा या॑सीष्ट॒ तन्वे॑ व॒यां वि॒द्यामे॒षं वृ॒जनं॑ जी॒रदा॑नुम् ॥ १५ ॥ ३ ॥

॥ १६७ ॥ ऋषिः-अगस्त्यः । देवता-इन्द्रः । छन्दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ १६७ ॥ सहस्रं॑ त इन्द्रो॒त्त॒र्था नः॑ स॒हस्र॑मिषो॑ हरि॒वो गूर्त॑त॒माः ।

स॒हस्रं॑ रा॒यो मा॒द॒य॒र्ध्वं स॒हस्रि॑ण॒ उप॑ नो यन्तु॒ वाजाः॑ ॥ १ ॥

आ नोऽवो॑भिर्म॒रुतो॑ या॒न्त्वच्छा॑ ज्येष्ठे॑भिर्वा वृ॒हद्दि॑वैः सु॒मा॒याः ।

अथ॑ यदे॒षां नि॒युतः॑ प॒रमाः॑ स॒मु॒द्रस्य॑ चि॒ड्नय॑न्त॒ पारे॑ ॥ २ ॥

मि॒म्यक्ष॑ येपु॒ सुधि॑ता घृ॒ताची॑ हि॒र॒ण्यनि॑र्णिगु॒परा॑ न ऋ॒ष्टिः ।

गुहा॑ चर॑न्ती मनु॒पो न॑ यो॒षा स॒भावंती॑ वि॒द॒ध्यैव॑ सं वाक् ॥ ३ ॥

परा॑ शु॒भ्रा अ॒यासो॑ य॒व्या सा॑धा॒र॒ण्यैव॑ म॒रुतो॑ मि॒मिक्षुः॑ ।

न रो॒द॒सी अ॒पं नु॒दन्त॑ घो॒रा जु॒पन्त॑ वृ॒ध्वं स॒ख्याय॑ दे॒वाः ॥ ४ ॥

ए॒षः । वः । स्तोमः । म॒रुतः । इ॒यं । गीः । मा॒न्दा॒र्यस्य॑ । मा॒न्यस्य॑ । का॒रोः । आ ।

इ॒षा । या॑सीष्ट । तन्वे॑ । व॒यां । वि॒द्यामे॒षं । वृ॒जनं॑ । जी॒रदा॑नुम् ॥ १५ ॥ ३ ॥

स॒हस्रं॑ । ते । इन्द्र । उ॒त्त॒यः । नः । स॒हस्रं॑ । र॒थः । हरि॒वः । गूर्त॑त॒माः । स॒हस्रं॑ ।

रा॒यः । मा॒द॒य॒र्ध्वं । स॒हस्रि॑णः । उ॒पं । नः । यन्तु॑ । वाजाः ॥ १ ॥ आ । नः ।

अ॒वोऽभिः । म॒रुतः । या॑न्तु । अ॒च्छं । ज्येष्ठे॑भिः । वा । वृ॒हद्दि॑वैः । सु॒मा॒याः ।

अथ॑ । यत् । ए॒षां । नि॒युतः॑ । प॒रमाः॑ । स॒मु॒द्रस्य॑ । चि॒त् । धन॑यन्त॒ पारे॑ ॥ २ ॥

मि॒म्यक्षं॑ । येपु॑ । सु॒धि॒ता । घृ॒ताची॑ । हि॒र॒ण्यनि॑र्णिक् । उ॒प॒रा । न । ऋ॒ष्टिः । गुहा॑ ।

चर॑न्ती । मनु॒पः । न । यो॒षा । स॒भावंती॑ । वि॒द॒ध्यैव॑ । सं । वाक् ॥ ३ ॥ परा॑ ।

शु॒भ्राः । अ॒यासः॑ । य॒व्या । सा॑धा॒र॒ण्यैव॑ । म॒रुतः॑ । मि॒मिक्षुः॑ । न । रो॒द॒सी इति॑ ।

अ॒पं । नु॒दन्त॑ । घो॒राः । जु॒पन्त॑ । वृ॒ध्वं । स॒ख्याय॑ । दे॒वाः ॥ ४ ॥

अष्ट० २ अध्या० ४ व० ४,५] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २३ सू० १६७

जोषद्यदीमसुर्यां सचध्यै विपितस्तुका रोदसी नृमणाः ।

आ सूर्येवं विधतो रथं गात्वेपप्रतीका नभसो नेत्या ॥ ५ ॥ ४ ॥

आस्थापयन्त युवति युवानः शुभे निमिश्रां विदयेषु पञ्चाम् ।

अर्को यदौ मरुतो हविष्मान्गायद्गाथं सुतसोमो दुवस्यन् ॥ ६ ॥

प्र तं विवक्षिम वक्ष्यो य एषां मरुतां महिमा सत्यो अस्ति ।

सचा यदौ धृपमणा अहंयुः स्थिरा चिज्जनीर्वहते सुभागाः ॥ ७ ॥

पान्ति मित्रावरुणाववद्याचयंत ईमर्यमो अप्रशस्तान् ।

उत च्यवन्ते अच्युता ध्रुवाणि वावृथ ई मरुतो दातिवारः ॥ ८ ॥

नही नु वो मरुतो अन्त्यस्मे आरात्ताचिच्छवसो अन्तमापुः ।

ते धृष्णुना शवसा शशुवांसोऽर्णो न द्वेपो धृपता पारि धुः ॥ ९ ॥

जोषत् । यत् । ई । असुर्यां । सचध्यै । विपितस्तुका । रोदसी । नृमणाः । आ ।

सूर्याईव । विधतः । रथं । गात् । त्वेपप्रतीका । नभसः । न । इत्या ॥ ५ ॥ ४ ॥

आ । अस्थापयन्त । युवति । युवानः । शुभे । निमिश्रां । विदयेषु । पञ्चां । अर्कः ।

यन् । वः । मरुतः । हविष्मान् । गायत् । गाथं । सुतसोमः । दुवस्यन् ॥ ६ ॥

प्र । तं । विवक्षिम । वक्ष्यः । यः । एषां । मरुतां । महिमा । सत्यः । अस्ति ।

सचा । यत् । ई । धृपमणाः । अहंयुः । स्थिरा । चित् । जनीः । वहते । सु-

भागाः ॥ ७ ॥ पान्ति । मित्रावरुणां । अवद्यात् । चयंत । ई । अर्यमो इति । अप्रश-

स्तान् । उत । च्यवन्ते । अच्युता । ध्रुवाणि । वावृथे । ई । मरुतः । दातिवारः ॥ ८ ॥

नहि । नु । वः । मरुतः । अन्ति । अस्मे इति । आरात्तान् । चित् । शवसाः । अन्तं ।

आपुः । ते । धृष्णुना । शवसा । शशुवांसः । अर्णः । न । द्वेपः । धृपता । पारि ।

धुः ॥ ९ ॥

अष्ट० २ अध्या० ४ व० ५, ६] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २३ सू० १६८

वयमयेन्द्रस्य प्रेष्ठा वयं श्वो वोचेमहि समये ।

वयं पुरा महि च नो अनु यूनतन्नं ऋमुक्षा नरामनु ष्यात् ॥ १० ॥

एष वः स्तोमो मरुत इयं गीर्मान्दार्पस्य मान्यस्य कारोः ।

एषा यासीष्ट तन्वे वयां विद्यामेपं वृजनं जीरदानुम् ॥ ११ ॥ ५ ॥

॥ १६८ ॥ ऋषिः—अगस्त्य । देवता—मरुत । छन्द—जगती ॥

॥१६८॥ यज्ञायज्ञा वः समना तुतुर्वणिधियन्धियं वो देवया उ दधिध्वे ।

आ वोर्वाचः सुविताय रोदस्योर्महे ववृत्यामवसे सुवृत्तिभिः ॥ १ ॥

वव्रासो न ये स्वजाः स्वतंवस इयं स्वरभिजायन्त धूतयः ।

सहस्रियासो अपां नोर्मयं आसा गावो वन्यासो नोक्षणः ॥ २ ॥

सोमासो न ये सुतास्तुसांशवो हृत्सु पीतासो दुवसो नासंते ।

एषामंसेषु रभिणीव रारभे हस्तेषु स्वादिश्च कृतिश्च सं दधे ॥ ३ ॥

वयं । अय । इन्द्रस्य । प्रेष्ठाः । वयं । श्वः । वोचेमहि । सऽमये । वयं । पुरा । महि ।

च । नः । अनु । यून । तत् । नः । ऋमुक्षाः । नरां । अनु । स्यात् ॥ १० ॥

एषः । वः । स्तोमः । मरुतः । इयं । गीः । मांदार्पस्य । मान्यस्य । कारोः । आ ।

इषा । यासीष्ट । तन्वे । वयां । विद्यामे । इयं । वृजनं । जीरऽदानुम् ॥ ११ ॥ ५ ॥

यज्ञाऽयज्ञा । वः । समना । तुतुर्वणिः । धियंऽधियं । वः । देवऽयाः । ऊं ।

इति । दधिध्वे । आ । वः । अवोचः । सुवितायं । रोदस्योः । महे । ववृत्या ।

अवसे । सुवृत्तिऽभिः ॥ १ ॥ वव्रासः । न । ये । स्वऽजाः । स्वऽतंवसः । इयं ।

स्वः । अभिऽजायन्त । धूतयः । सहस्रियासः । अपां । न । उर्मयः । आसा । गावः ।

वन्यासः । न । उक्षणः ॥ २ ॥ सोमासः । न । ये । सुताः । तुसऽअंशवः । हृत्सु ।

पीतासः । दुवसः । न । आसंते । आ । एषां । अंसेषु । रभिणीऽइव । ररभे ।

हस्तेषु । स्वादिः । च । कृतिः । च । सं । दधे ॥ ३ ॥

अष्ट० २ अध्या० ४ व० ६, ७] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २३ सू० १६८

अव स्वयुक्ता दिव आ वृथा ययुरमर्त्याः कशया चोदत त्मना ।
 अरेणवस्तुविजाता अंशुच्यबुद्बुद्धानि चिन्मरुतो भ्राजदृष्टयः ॥ ४ ॥
 को वोऽन्तर्मरुत ऋष्टिविद्युतो रेजति त्मना हन्वेव जिहया ।
 धन्वच्युत इपां न यामनि पुरुषैपां अहन्योऽनैतशः ॥ ५ ॥ ६ ॥
 कं स्विदस्य रजसो महस्परं कावरं मरुतो यस्मिनायय ।
 यच्चयायथ विथुरेव संहितं व्यद्रिणा पतथ त्वेपमर्णयम् ॥ ६ ॥
 सातिर्न वोऽमवती स्वर्यती त्वेपा विपाका मरुतः पिपिष्यती ।
 भद्रा वो रातिः पृणतो न दक्षिणा पृथुज्यां असुर्येव जज्ञती ॥ ७ ॥
 प्रति षोभन्ति सिन्धवः पविभ्यो यदधियां वाचमुदीरयन्ति ।
 अव स्मयन्त विद्युतः पृथिव्यां यदीं घृतं मरुतः मुष्णुवन्ति ॥ ८ ॥

अव । स्वयुक्ताः । दिवः । आ । वृथा । ययुः । अमर्त्याः । कशया । चोदत ।
 त्मना । अरेणवः । तुविऽजाताः । अंशुच्यबुः । बुद्बुद्धानि । चित् । मरुतः । भ्राजत्-
 ऽकृष्टयः ॥ ४ ॥ कः । वः । अंतः । मरुतः । ऋष्टिविद्युतः । रेजति । त्मना ।
 हन्वाऽइव । जिहया । धन्वऽच्युतः । इपां । न । यामनि । पुरुऽपैपाः । अहन्यः । न ।
 एतशः ॥ ५ ॥ ६ ॥ कं । स्वित् । अस्य । रजसः । महः । परं । कं । अवरं ।
 मरुतः । यस्मिन् । आऽयय । यत् । य्यवयथ । विथुराऽइव । संहितं । वि । अद्रिणा ।
 पतथ । त्वेपं । अर्णयं ॥ ६ ॥ सातिः । न । वः । अमऽवती । स्वर्यऽवती । त्वेपा ।
 विपाका । मरुतः । पिपिष्यती । भद्रा । वः । रातिः । पृणतः । न । दक्षिणा ।
 पृथुऽज्या । असुर्योऽइव । जज्ञती ॥ ७ ॥ प्रति । शोभन्ति । सिन्धवः । पविऽभ्यः ।
 यत् । अधियां । वाचं । उदऽरयन्ति । अरं । स्मयन्त । विऽद्युतः । पृथिव्यां । पदि ।
 घृतं । मरुतः । मुष्णुवन्ति ॥ ८ ॥

अष्ट० २ अध्या० ४ व० ७, ८] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २३ सू० १६९

असूत पृश्निर्महते रणाय त्वेषमयासां मरुतामनीकम् ।

ते सप्सरासोऽजनयन्ताभ्वमादित्स्वधामिपिरां पर्यपश्यन् ॥ ९ ॥

एष वः स्तोमो मरुत इयं गीर्मान्दार्पस्य मान्यस्य कारोः ।

एषा यासीष्ट तन्वे वयां विद्यामेपं वृजनं जीरदानुम् ॥ १० ॥ ७ ॥

॥ १६९ ॥ ऋषि—अगस्त्यः । देवता—इन्द्रः । छन्द—त्रिष्टुप् ॥

॥१६९॥ महश्चित्त्वमिन्द्र यत एतान्महश्चिदसि त्यजसो वरुता ।

स नो वेधो मरुतां चिकित्वान्सुम्ना वनुष्व तव हि प्रैष्टा ॥ १ ॥

अयुञ्जन्त इन्द्र विश्वकृष्टीर्विदानासो निष्पिधो मर्त्यत्रा ।

मरुतां पृत्सुतिर्हासमाना स्वमीळहस्य मधनस्य सातौ ॥ २ ॥

अम्यक्सा त इन्द्र ऋष्टिरस्मे सनेम्यभ्वं मरुतो जुनन्ति ।

अग्निश्चिदि प्मातसे शुशुकानापो न द्रीपं दधति प्रयांसि ॥ ३ ॥

असूत । पृश्निः । महते । रणाय । त्वेषं । अयासां । मरुतां । अनीकं । ते । सप्सरासः ।

अजनयन्त । अभ्वं । आत् । इत् । स्वधां । इपिरां । परि । अपश्यन् ॥ ९ ॥

एषः । वः । स्तोमः । मरुतः । इयं । गीः । मांदार्पस्य । मान्यस्य । कारोः । आ ।

इषा । यासीष्ट । तन्वे । वयां । विद्यामे । इपं । वृजनं । जीरदानुं ॥ १० ॥ ७ ॥

महः । चित् । त्वं । इन्द्र । यतः । एतान् । महः । चित् । असि । त्यजसः ।

वरुता । सः । नः । वेधः । मरुतां । चिकित्वान् । सुम्ना । वनुष्व । तव । हि ।

प्रैष्टा ॥ १ ॥ अयुञ्जन् । ते । इन्द्र । विश्वकृष्टीः । विदानासः । निःसिधेः । मर्त्यत्रा ।

मरुतां । पृत्सुतिः । हासमाना । स्वःऽमीळहस्य । मधनस्य । सातौ ॥ २ ॥

अम्यक् । सा । ते । इन्द्र । ऋष्टिः । अस्मे इति । सनेमि । अभ्वं । मरुतः । जुनन्ति ।

अग्निः । चित् । हि । स्म । अतसे । शुशुकान् । आपः । न । द्रीपं । दधति ।

प्रयांसि ॥ ३ ॥

अष्ट० २ अध्या० ४ व० ८, ९.] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २३ सू० १६९

त्वं तू न इन्द्र तं रयिं दा ओजिष्ठया दक्षिणयेव रातिम् ।

स्तुतश्च यास्ते चकनन्त वायोः स्तनं न मध्वः पीपयन्त वाजैः ॥ ४ ॥

त्वे रयिं इन्द्र तोशतमाः प्रणेतारः कस्य चिद्वतायोः ।

ते पु णो मरुतो मृळयन्तु ये स्मा पुरा गातुयन्तां देवाः ॥ ५ ॥ ८ ॥

प्रति प्र याहीन्द्र मीळ्हुपो नृन्महः पार्थिवे सदेने यतस्व ।

अध यदेपां पृथुवुभ्रास एतास्तीर्थे नार्यः पौस्यानि तस्युः ॥ ६ ॥

प्रति घोराणामेतानामयासां मरुतां शृण्वे आयतासुपदिः

ये मर्त्ये पृतनायन्तमूर्मेर्ऋणावानं न पतयन्त सर्गैः ॥ ७ ॥

त्वं मानेभ्य इन्द्र विश्वजन्त्या रदा मरुद्भिः शूरुधो गोअग्राः ।

स्तवनेभिः स्तवसे देव देवैर्विद्यामेपं वृजनम् जीरदानुम् ॥ ८ ॥ ९ ॥

त्वं । तु । नः । इन्द्र । तं । रयिं । दाः । ओजिष्ठया । दक्षिणयाश्च । रातिम् । स्तुतः ।

च । याः । ते । चकनन्त । वायोः । स्तनं । न । मध्वः । पीपयन्त । वाजैः ॥ ४ ॥

त्वे इति । रयिः । इन्द्र । तोशतमाः । मृणेतारः । कस्य । चित् । ऋतज्योः । ते ।

सु । नः । मरुतः । मृळयन्तु । ये । स्मा । पुरा । गातुयन्तिश्च । देवाः ॥ ५ ॥ ८ ॥

प्रति । प्र । याहि । इन्द्र । मीळ्हुपः । नृन् । महः । पार्थिवे । सदेने । यतस्व । अध ।

यत् । एपां । पृथुवुभ्रासः । एताः । तीर्थे । न । नार्यः । पौस्यानि । तस्युः ॥ ६ ॥

प्रति । घोराणां । एताणां । अयासां । मरुतां । शृण्वे । आयतां । उपदिः । ये ।

मर्त्ये । पृतनायन्तं । ऊर्मैः । ऋणज्वानं । न । पतयन्त । सर्गैः ॥ ७ ॥

त्वं । मानेभ्यः । इन्द्र । विश्वजन्त्या । रदं । मरुद्भिः । शूरुधः । गोअग्राः । स्तव-
नेभिः । स्तवसे । देव । देवैः । विद्याम् । वृजनं । जीरदानुम् ॥ ८ ॥ ९ ॥

अष्ट० २ अध्या० ४ व० १०] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २३ सू० १७०

॥ १७० ॥-ऋषिः-अगस्त्यः- । देवता-इन्द्रः । छन्दः-अनुष्टुप् ॥

॥ १७० ॥ न नूनमस्ति नो श्वः कस्तद्वेदं यदङ्गुतम् ।

अन्यस्य चित्तमभि संञ्चरेण्यमुताधीतं वि नश्यति ॥ १ ॥

किं न इन्द्र जिघांससि भ्रातरो मरुतस्तव ।

तेभिः कल्पस्व साधुया मा नः समरणे वधीः ॥ २ ॥

किं नो भ्रातरगस्त्य सखा सन्नतिं मन्यसे ।

विद्या हि ते यथा मनोऽस्मभ्यमिन्न दित्ससि ॥ ३ ॥

अरं कृष्वन्तु वेदिं समग्निमिन्धतां पुरः ।

तत्रामृतस्य चेतनं यज्ञं ते तनवावहे ॥ ४ ॥

त्वमीशिपे वसुपते वसूनां त्वं मित्राणां मित्रपते धेष्टः ।

इन्द्र त्वं मरुद्भिः सं वदस्वाध प्राशानं ऋतुथा हवींषि ॥ ५ ॥ १० ॥

न । नूनं । अस्ति । नो इति । श्वः । कः । तत् । वेद । यत् । अङ्गुतं ।
 अन्यस्य । चित्तं । अभि । संञ्चरेण्यं । उत । आऽधीतं । वि । नश्यति ॥ १ ॥
 किं । नः । इन्द्र । जिघांससि । भ्रातरः । मरुतः । तव । तेभिः । कल्पस्व । साधुया ।
 मा । नः । संऽअरणे । वधीः ॥ २ ॥ किं । नः । भ्रातः । अगस्त्य । सखा ।
 सन् । अति । मन्यसे । विद्या । हि । ते । यथा । मनः । अस्मभ्यं । इत् । न ।
 दित्ससि ॥ ३ ॥ अरं । कृष्वन्तु । वेदिं । सं । अग्नि । इन्धतां । पुरः । तव । अमृत-
 तस्य । चेतनं । यज्ञं । ते । तनवावहे ॥ ४ ॥ त्वं । ईशिपे । वसुपते । वसूनां ।
 त्वं । मित्राणां । मित्रपते । धेष्टः । इन्द्र । त्वं । मरुद्भिः । सं । वदस्व । प्र-
 म । अशान । ऋतुथा । हवींषि ॥ ५ ॥ १० ॥

अष्ट० २ अध्या० ४ व० ११ । ऋग्वेदः । मण्ड० १ अनु० २३ मू० १७१

॥ १७१ ॥ ऋषिः—अगस्त्य । देवता—मरुतः । छन्द—त्रिष्टुप् ॥

॥१७१॥ प्रतिं व एना नमसाहमेमि सूक्तेन भिक्षे सुमतिं तुराणाम् ।
 रराणतां मरुतो वेद्याभिर्नि हेळो धत्त वि मुचध्वमश्वान् ॥ १ ॥
 एष वः स्तोमो मरुतो नमस्वान्हृदा तष्टो मनसा धायि देवाः ।
 उपेमा यातु मनसा जुपाणा यूयं हि धा नमस इहृधासः ॥ २ ॥
 स्तुतासो नो मरुतो मृळयन्तुत स्तुता मघवा शम्भविष्टः ।
 ऊर्ध्वा नः सन्तु कोम्या वनान्यहानि विश्वा मरुतो जिगीषा ॥ ३ ॥
 अस्मादहं तविषादीपमाण इन्द्राङ्गिया मरुतो रेजमानः ।
 युष्मभ्यं हव्या निशितान्यासन्तान्यारे चंकृमा मृळतां नः ॥ ४ ॥

प्रति । वः । एना । नमसा । अहं । एमि । सुडक्तेन । भिक्षे । सुडमति ।
 तुराणां । रराणतां । मरुतः । वेद्याभिः । नि । हेळः । धत्त । वि । मुचध्वं । अश्वान् ॥ १ ॥
 एषः । वः । स्तोमः । मरुतः । नमस्वान् । हृदा । तष्टः । मनसा । धायि । देवाः ।
 उपे । मा । या । त । मनसा । जुपाणाः । यूयं । हि । धा । नमसः । इहृ ।
 धासः ॥ २ ॥ स्तुतासः । नः । मरुतः । मृळयन्तु । उत । स्तुतः । मघवा । शम्भ-
 विष्टः । ऊर्ध्वा । नः । सन्तु । कोम्या । वनानि । अहानि । विश्वा । मरुतः ।
 जिगीषा ॥ ३ ॥ अस्मात् । अहं । तविषात् । ईपमाणः । इन्द्रात् । भिया । मरुतः ।
 रेजमानः । युष्मभ्यं । हव्या । निशितानि । आसन् । तानि । आरे । चंकृम ।
 मृळतं । नः ॥ ४ ॥

अष्ट० २ अध्या० ४ व० ११, १२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २३ सू० १७२

येन॒ माना॑सदि॒चत॑यन्त॒ उ॒स्ता व्यु॑ष्टिषु शर्व॑सा शश्वतीनाम् ।

स नो॑ म॒रुद्भिर्वृ॑षभ॒ श्रवो॑ धा॒ उग्र॑ उ॒ग्रेभिः॑ स्थवि॑रः सहो॒दाः ॥ ५ ॥

त्वं पा॑हीन्द्र॒ सही॑यसो नृ॒न्भवा॑ म॒रुद्भिर्व॑यातहे॒ळाः ।

सु॒प्र॒के॒तेभिः॑ सा॒सहि॑र्दधानो वि॒द्यामे॒पं वृ॒जनं॑ जी॒रदा॑नुम् ॥ ६ ॥ ११ ॥

॥ १७२ ॥ ऋषिः—अगस्त्यः । देवता—मरुतः । छन्दः—गायत्री ॥

॥ १७२ ॥ चि॒त्रो वाँ॑स्तु॒ याम॑श्चि॒त्र ऊ॒ती सु॑दानवः ।

मरु॑तो अहि॒भान॑वः ॥ १ ॥

आ॒रे सा॒ वः सु॑दानवो मरु॑त ऋ॒ज॒ती शरुः॑ ।

आ॒रे अ॒श्मा यम॑स्यथ ॥ २ ॥

तृ॒ण॒स्क॒न्दस्य॑ नु वि॒शः परि॑ वृ॒क्तः सु॑दानवः ।

ऊ॒र्ध्वा॒न्ः क॑र्त जी॒वसे॑ ॥ ३ ॥ १२ ॥

येन । मानासः । चितयन्ति । उस्ताः । विउष्टिषु । शर्वसा । शश्वतीनां । सः । नः ।

मरुद्भिः । वृषभ । श्रवः । धाः । उग्रः । उग्रेभिः । स्थविः । सहः । उदाः ॥ ५ ॥

त्वं । पाहि । इन्द्र । सहीयसः । नृन् । भवा । मरुद्भिः । अर्वायातहेळाः । सुप्रके॒

तेभिः । ससहिः । दधानः । विद्यामे॒पं । वृजनं । जीरदानुं ॥ ६ ॥ ११ ॥

चित्रः । वः । अस्तु । यामः । चित्रः । ऊती । सुदानवः । मरुतः । अहि॒-

भानवः ॥ १ ॥ आरे । सा । वः । सुदानवः । मरुतः । ऋ॒ज॒ती । शरुः । आरे ।

अश्मा । यं । अस्यथ ॥ २ ॥ तृणस्कन्दस्य । नु । विशः । परि॑ । वृ॒क्तः । सु॒दा॒-

नवः । ऊ॒र्ध्वा॒न् । नः । क॑र्त । जी॒वसे॑ ॥ ३ ॥ १२ ॥

अष्ट० २ अध्या० ४ व० १३.] ऋग्वेदः [५८० ? अनु० २३ सू० १७३.

॥ १७३ ॥ ऋषिः—अगस्त्यः । देवता—इन्द्रः । छन्दः—त्रिष्टुप् ॥

॥१७३॥ गाय॒त्सामं न॒भ॒न्यं॑ यथा॒ वे॒रचा॑म॒ तद्वा॑वृ॒धानं॑ स्वं॒र्वत् ।

गा॒वो धे॒नवो॑ ब॒र्हिष्य॑द॒ब्धा आ॒ यत्स॒द्धानं॑ दि॒व्यं वि॒वासा॑न् ॥ १ ॥

अ॒र्च॒वृ॒षा वृ॒ष॒भिः स्वे॒दु॒ह॒व्यैर्मृ॒गो ना॒श्नो अ॒ति य॒जु॒र्गु॒र्यात् ।

प्र म॒न्द॒यु॒र्मनां॑ गृ॒तं हो॒ता भ॑र॒ते म॒र्यो मि॒थु॒ना य॒ज॒त्रः ॥ २ ॥

नक्ष॒त्रो॒ता परि॑ स॒द्य मि॒ता यन्भ॑र॒द्गर्भ॑मा श॒रदः॑ पृथि॒व्याः ।

क्र॒न्द॒द॒श्वो न॑र्य॒मानो रु॒व॒द्गौर॑न्त॒र्दुतो॑ न रो॒दसी॑ च॒र॒द्राक् ॥ ३ ॥

ता क॒र्माप॑तरा॒स्मै प्र च्यो॒त्तानि॑ दे॒व॒य॒न्तो भ॑रन्ते ।

जु॒जो॑ष॒दिन्द्रो॑ द॒स्मर्च॑ना॒स॒त्येव॑ सु॒ग॒म्यो रथे॑ष्ठाः ॥ ४ ॥

गाय॒त् । सामं । न॒भ॒न्यं । यथा । वेः । अ॒र्चाम् । तद् । वृ॒वृ॒धानं । स्वंऽवत् ।

गा॒वः । धे॒नवः । ब॒र्हिषि॑ । अ॒र्द॒ब्धाः । आ । यत् । स॒द्धानं॑ । दि॒व्यं । वि॒वासा॑न् ॥ १ ॥

अ॒र्च॒त् । वृ॒षा । वृ॒ष॒भिः । स्वऽदु॒ह॒व्यैः । मृ॒गः । न । अ॒श्वः । अ॒ति । यत् । जु॒गु॒

र्यात् । प्र । म॒न्द॒युः । म॒नां । गृ॒तं । हो॒ता । भ॑र॒ते । म॒र्यः । मि॒थु॒ना । य॒ज॒त्रः ॥ २ ॥

नक्ष॒त्रः । हो॒ता । परि॑ । स॒द्य । मि॒ता । यन् । भ॑र॒त् । गर्भ॑ । आ । श॒रदः॑ । पृथि॒व्याः ।

क्र॒न्द॒त् । अ॒श्वः । न॑र्य॒मानः । रु॒व॒त् । गौः । अ॒न्तः । दू॒तः । न । रो॒दसी॑ इति । च॒र॒त् ।

वाक् ॥ ३ ॥ ता । क॒र्म । अ॒प॒ञ्ज॒रा । अ॒स्मै । न । च्यो॒त्तानि॑ । दे॒व॒य॒न्तः । भ॑र॒न्ते ।

जु॒जो॑ष॒त् । इन्द्रो॑ । द॒स्मर्च॑नाः । ना॒स॒त्या॒श्च । सु॒ग॒म्यः । रथे॑ऽस्थाः ॥ ४ ॥

तमुं हृहीन्द्रं यो ह सत्त्वा यः शूरो मघवा यो रथेष्टाः ।
 प्रतीचश्चिद्योधीयान्वृषण्वान्ववृषपश्चित्तमसो विहन्ता ॥ ५ ॥ १३ ॥
 प्र यदित्था महिना नृभ्यो अस्त्यरं रोदसी कक्ष्ये न्नास्मै ।
 सं विव्य इन्द्रो वृजनं न भूमा भर्ति स्वधावा ओपशमिव धाम् ॥ ६ ॥
 समत्सु त्वा शूर सतामुराणं प्रपथिन्तमं परितस्यध्यै ।
 सजोषस इन्द्रं मदे क्षोणीः सूरिं चिद्ये अनुमदन्ति वाजैः ॥ ७ ॥
 एवा हि ते शं सर्वना समुद्र आपो यत्त आसु मदन्ति देवीः ।
 विद्वां ते अनु जोष्या भूद्गौः सूरिंश्चिद्यदि धिपा वेपि जनान् ॥ ८ ॥
 असां यथा सुपस्वाय एन स्वभिष्टयो नरां न शंसैः ।
 असद्यथा न इन्द्रो वन्दनेष्टास्तुरो न कर्म नयमान उक्था ॥ ९ ॥

तं । ऊं इति । स्तुहि । इन्द्रं । यः । ह । सत्त्वा । यः । शूरः । मघवा । यः ।
 रथेष्टाः । प्रतीचः । चित् । योधीयान् । वृषण्वान् । वृषपः । चित् । तमसः ।
 विहन्ता ॥ ५ ॥ १३ ॥ प्र । यत् । इत्था । महिना । नृभ्यः । अस्ति । अरं ।
 रोदसी इति । कक्ष्ये इति । न । अस्मै । सं । विव्ये । इन्द्रः । वृजनं । न । भूमे ।
 भर्ति । स्वधावान् । ओपशंसिव । धां ॥ ६ ॥ समत्सु । त्वा । शूर । सतां ।
 उराणं । प्रपथिन्तमं । परितस्यध्यै । सजोषसः । भूदं । मदे । क्षोणीः । सूरिं ।
 चित् । ये । अनुमदन्ति । वाजैः ॥ ७ ॥ एव । हि । ते । शं । सर्वना । समुद्रे ।
 आपः । यत् । ते । आसु । मदन्ति । देवीः । विद्वां । ते । अनु । जोष्या । भूद्गौः ।
 सूरिः । चित् । यदि । धिपा । वेपि । जनान् ॥ ८ ॥ असां । यथा ।
 सुपस्वायः । एन । सुअभिष्टयः । नरां । न । शंसैः । नस्तु । दधा । नः । इन्द्रः ।
 वन्दनेष्टाः । तुरः । नः । कर्म । नयमानः । उक्था ॥ ९ ॥

अष्ट० २ अध्या० ४ व० १४, १५] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २३ सू० १७३

विष्पर्धसो नरां न शंसैरस्माकांसदिन्द्रो वज्रहस्तः

मित्रायुवो न पूर्पति सुशिष्टौ मध्यायुव उपं शिक्षन्ति यज्ञैः ॥ १० ॥ १४ ॥

यज्ञो हि ध्मेन्द्रं कश्चिदहन्धुं हुराणश्चिन्मनसा परियन् ।

तीर्थे नाच्छां तातृपाणमोको दीर्घो न सिध्मा कृणोत्यध्वा ॥ ११ ॥

मो घू ण इन्द्रात्रं घृत्सु देवैरस्ति हि ष्मा ते शुष्मिन्नवयाः ।

महश्चिद्यस्य मीळहुपो यव्या हविष्मंतो मरुतो वन्दते गोः ॥ १२ ॥

एषः स्तोमं इन्द्र तुभ्यमस्मे एतेन गातुं हरिवो विदो नः ।

आ नो ववृत्त्याः सुचिताय देव विद्यामेपं वृजनं जीरदानुम् ॥ १३ ॥ १५ ॥

विष्पर्धसः । नरां । न । शंसैः । अस्माकं । असत् । इन्द्रः । वज्रहस्तः । मित्रायुवः ।
न । घूऽर्पति । सुशिष्टौ । मध्ययुवः । उपं । शिक्षन्ति । यज्ञैः ॥ १० ॥ १४ ॥
यज्ञः । हि । स्म । इन्द्रं । कः । चित् । ऋधन् । जुहुराणः । चित् । मनसा । परियन् ।
तीर्थे । न । अच्छं । तातृपाणं । ओकः । दीर्घः । न । सिध्मं । आ । कृणोति ।
अध्वा ॥ ११ ॥ मो इति । मु । नः । इन्द्र । अत्रं । घृत्सु । देवैः । अस्ति । हि ।
स्म । ते । शुष्मिन् । अवय्याः । महः । चित् । यस्य । मीळहुपः । यव्या । हविष्मंतः ।
मरुतः । वन्दते । गोः ॥ १२ ॥ एषः । स्तोमः । इन्द्र । तुभ्यं । अस्मे इति । एतेन ।
गातुं । हरिवः । विदः । नः । आ । नः । ववृत्त्याः । सुचितायं । देव । विद्यामं ।
इपं । वृजनं । जीरदानुं ॥ १३ ॥ १५ ॥

॥ १७४ ॥ ऋषिः-अमस्त्यः । देवता-इन्द्रः । छन्द-निष्टुप् ॥

॥१७४॥ त्वं राजेन्द्र ये च देवा रक्षा नृन्पाह्यसुर त्वमस्मान् ।
 त्वं सत्पतिर्मघवा नस्तर्हस्त्वं सत्यो वसवानः सहोदाः ॥ १ ॥
 दनो विश इन्द्र मृधवाचः सप्त यत्पुरः शर्म शारदोर्दत् ।
 ऋणोरपो अनवद्याणी यूने वृत्रं पुरुकुत्साय रन्धीः ॥ २ ॥
 अजा धृत इन्द्र शूरपत्नीर्या च येभिः पुरुहूत नूनम् ।
 रक्षो अग्निमशुपं तूर्वेयाणं सिंहो न दमे अपांसि वस्तोः ॥ ३ ॥
 शेषन्नु त इन्द्र सस्मिन्योनौ प्रशस्तये पवीरवस्य महा ।
 सृजदणास्यव यशुधा गास्तिष्ठहरी धृपता मृष्ट वाजान् ॥ ४ ॥

त्वं । राजा । इन्द्र । ये । च । देवाः । रक्षा । नृन् । पाहि । असुर । त्वं ।
 अस्मान् । त्वं । सत्पतिः । मघवा । नः । तर्हः । त्वं । सत्यः । वसवानः ।
 सहोदाः ॥ १ ॥ दनः । विशः । इन्द्र । मृधवाचः । सप्त । यत् । पुरः । शर्म ।
 शारदीः । दत् । ऋणोः । अपः । अनवद्य । अणीः । यूने । वृत्रं । पुरुकुत्साय ।
 रन्धीः ॥ २ ॥ अजः । धृतः । इन्द्र । शूरपत्नीः । र्या । च । येभिः । पुरुहूत ।
 नूनम् । रक्षो इति । अग्नि । अशुपं । तूर्वेयाणं । सिंहः । न । दमे । अपांसि
 वस्तोः ॥ ३ ॥ शेषन् । नु । ते । इन्द्र । सस्मिन् । योनौ । प्रशस्तये । पवीरवस्य
 महा । सृजन् । अणांसि । अथ । यत् । यशुधा । गाः । तिष्ठद् । हरी इति । धृपता
 मृष्ट । वाजान् ॥ ४ ॥

अष्ट०. २ अध्या० ४ व० १६, १७] ऋग्वेदः । [मण्ड० १ अनु० २३ सू० १७४]

वह॒ कुत्स॑मिन्द्र॒ यस्मि॑न्चाक॒न्त्य॑मन्यू॒ ऋ॒जा वा॒त्स्या॑श्वा ।

प्र॒ सूर॑श्च॒कं वृ॒हता॑द॒भीके॑ऽभि॒ स्पृ॒धो या॑सि॒पद॑ज॒वाहुः ॥ ५ ॥ १६ ॥

ज॒घन्वाँ इ॒न्द्र मि॒त्रेऽरु॑द॒प्रवृ॑द्धो ह॒रि॒वो अ॑दा॒शून् ।

प्र॒ ये प॑श्यन्त्य॒र्मणं॑ स॒चायो॑स्त्वया॒ शूर्ता॑ वह॒माना॑ अप॒त्यम् ॥ ६ ॥

र॒प॑त्क॒विरि॑न्द्रा॒र्कसा॑तौ॒ क्षां दा॑साय॒ोपवृ॑णीं॒ कः ।

कर॑त्ति॒स्रो म॑घ॒वा दा॑नु॒चित्रा॑ नि॒ दुर्यो॑णे॒ कुर्य॑वाचं॒ मृ॒धि श्रे॑त् ॥ ७ ॥

सना॒ ता तं इ॒न्द्र न॑व्या॒ आ॒गुः स॒हो न॑भोऽवि॒रणा॑य॒ पूर्वीः ।

भि॒नत्पु॒रो न॑ भि॒दो अ॑दे॒वीर्न॑न॒मो व॑ध॒रदे॑वस्य॒ पी॒योः ॥ ८ ॥

त्वं धु॒नि॒रिन्द्र॑ धु॒नि॒मती॑र्क॒णोर॑पः॒ सी॒रा न॑ स॒र्वन्तीः ।

प्र॒ यत्स॑मु॒द्रम॑तिं॒ शूर॑ प॒पि पा॒रया॑ तु॒र्वशं॑ यदुं॒ स्व॒स्ति ॥ ९ ॥

वह । कुत्सं । इन्द्र । यस्मिन् । चाकन् । स्पृमन्यू इति । ऋजा । वात्स्या । अश्वा । प्र ।

सूरः । चकं । वृहतात् । अभीके । अभि । स्पृधोः । यासिपत् । वज्रजवाहुः ॥ ५ ॥ १६ ॥

जघन्वान् । इन्द्र । मित्रेऽरुद । प्रवृद्धः । हरिऽवः । अदाशून् । प्र । ये । पश्यन् ।

अर्मणं । सचा । आयोः । त्वया । शूर्ताः । वहमानाः । अपत्यं ॥ ६ ॥ रपत् ।

कविः । इन्द्र । अर्कसातौ । क्षां । दासाय । उपवृणीं । करिति कः । करत् । तिस्रः ।

मघवा । दानुचित्राः । नि । दुर्योणे । कुर्यवाचं । मृधि । श्रेत् ॥ ७ ॥ सना । ता ।

ते । इन्द्र । नव्याः । आ । अगुः । सहः । नभः । अविऽरणाय । पूर्वीः । भिनत् ।

पुरः । न । भिदः । अदेवीः । ननमः । वधः । अदेवस्य । पीयोः ॥ ८ ॥ त्वं ।

धुनिः । इन्द्र । धुनिऽमतीः । कणोः । अपः । सीराः । न । सर्वन्तीः । प्र । यत् ।

समुद्रं । अति । शूर । पपि । पारया । तुर्वशं । यदुं । स्वस्ति ॥ ९ ॥

अष्ट० २ अध्या० ४ व० १७; १८] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० १३ सू० १७२]

त्वमस्माकमिन्द्र विश्वधं स्या अष्टकतमो नरां वृषाता ।

स नो विश्वासां स्पृथां संहोदा विद्यामेपं वृजनं जीरदानुम् ॥ १० ॥ १७ ॥

॥ १७५ ॥ ऋषि-अगस्त्यः । देवता-इन्द्रः । छन्दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ १७५ ॥ मत्स्यर्पायि ते महः पात्रस्येव हरिवो मत्सरो मदः ।

वृषां ते वृष्ण इन्दुर्वाजी सहस्रसातमः ॥ १ ॥

आ नस्ते गन्तु मत्सरो वृषा मदो वरेण्यः ।

सहावाँ इन्द्र सानसिः पृतनापाळमर्त्यः ॥ २ ॥

त्वं हि शूरः सनिता चोदयो मनुषो रथम् ।

सहावाँ दस्युमव्रतमोषः पात्रं न शोचिषां ॥ ३ ॥

त्वं । अस्माकं । इन्द्र । विश्वधं । स्याः । अष्टकतमः । नरां । वृषाता । सः । न
विश्वासा । स्पृथा । सद्दः । सदाः । विद्यामे । इपं । वृजनं । जीरदानुम् ॥ १० ॥ १७ ॥

मर्त्यः । अपायि । ते । महः । पात्रस्येव । हरिवः । मत्सरोः । मदः ।
वृषा । ते । वृष्णः । इन्दुः । वाजी । सहस्रसातमः ॥ १ ॥ आ । नः । ते । गन्तु ।
मत्सरोः । वृषा । मदः । वरेण्यः । सहज्वान् । इन्द्र । सानसिः । पृतनापाद ।
अमर्त्यः ॥ २ ॥ त्वं । हि । शूरः । सनिता । चोदयः । मनुषः । रथं । सहज्वान् ।
दस्युः । अव्रतः । मोषः । पात्रं । न । शोचिषां ॥ ३ ॥

अष्ट० २ अध्या० ४ व० १८, १९] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २३ सू० १७६
 सुपाय सूर्ये कवे चक्रमीशान ओजसा ।

॥ ४ ॥

वह शुष्णाय वधं कुत्सं वातस्याश्वैः ॥ ४ ॥

शुष्मिन्तमो हि ते मदो शुष्मिन्तम उत क्रतुः ।

॥

वृत्रघ्ना वरिवोविदा मंसीष्ठा अश्वसातमः ॥ ५ ॥

यथा पूर्वभ्यो जरितृभ्य इन्द्र मय इवापो न तृप्यते वभूध ।

तामनु त्वा निविदे जोहवीमि विद्यामेपं वृजनं जीरदानुम् ॥ ६ ॥ १८ ॥

॥ १७६ ॥ ऋषिः—अयस्तः । देवता—इन्द्रः । छन्दः—अनुष्टुप् ॥

॥ १७६ ॥ मत्सि नो वस्यः इष्टय इन्द्रमिन्दो वृषा विंश ।

ऋषायमाण इन्वसि शश्रुमन्ति न बिन्दसि ॥ १ ॥

सुपाय । सूर्ये । कवे । चक्रं । ईशानः । ओजसा । वह । शुष्णाय । वधं । कुत्सं ।
 वातस्य । अश्वैः ॥ ४ ॥ शुष्मिन्तमः । हि । ते । मदः । शुष्मिन्तमः । उत ।
 क्रतुः । वृत्रघ्ना । वरिवोविदा । मंसीष्ठा । अश्वसातमः ॥ ५ ॥
 यथा । पूर्वभ्यः । जरितृभ्यः । इन्द्र । मयः इव । आपः । न । तृप्यते । वभूध ।
 तां । अनु । त्वा । निविदे । जोहवीमि । विद्यामे । इपं । वृजनं । जीरदानुं
 ॥ ६ ॥ १८ ॥

मत्सि । नः । वस्यः इष्टये । इन्द्र । इन्दो शक्तिः ॥ वृषा । आ । विश्व । ऋषाय-
 माणः । इन्वसि । शश्रुं । अन्ति । न । बिन्दसि ॥ १ ॥

अ० २. अध्या० ४ व० १९] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २३ सू० १७३]

तस्मिन्ना वे॒श्या गिरो॒ य एक॑श्चर्षणीनाम् ।

अनु॒ स्वधा॒ यमु॒प्यते॒ यवं॒ न चर्क॑पट्टपाः ॥ २ ॥

यस्य॒ विश्वा॑नि॒ हस्त॑योः पञ्च॒ क्षिती॑नां वसु ।

स्पा॒शय॑स्व॒ यो अ॑स्त॒धृदि॒न्येवा॒शानि॑र्जहि ॥ ३ ॥

असु॑न्वन्तं स॒मं जहि॑ दू॒णाशं॒ यो न ते॒ मयः॑ ।

अ॒भय॑नस्य॒ वेदे॑नं द॒द्धि त॒रिचि॑दोहते ॥ ४ ॥

आ॒यो य॒स्य छि॒न्ही॒तोऽर्के॑षु॒ सानु॑पगसन् ।

आ॒जाधि॑र॒त्येन्दो॑ प्रा॒यो वा॒जेषु॒ या॒जिन॑म् ॥ ५ ॥

यथा॒ पूर्व॑भ्यो ज॒रितृ॑भ्यं॒ इन्द्र॒ नय॑ इ॒वापो॒ न तृ॒प्यते॒ द॒मृथं॑ ।

तानु॑तु॒ त्वा नि॒विदं॒ जोह॑षी॒जि त्रि॒धामे॑षु॒ वृ॒जनं॑ जी॒रदा॑नुम् ॥ ६ ॥ १९ ॥

तस्मिन् । आ । वे॒श्या । गिरोः । यः । एकः । चर्षणीनां । अनु । स्वधा । यं ।
उ॒प्यते । यवं । न । चर्क॑पट्ट । पाः ॥ २ ॥ यस्य । विश्वानि । हस्तयोः । पञ्च ।
क्षि॒ती॒ना । वसु । स्पा॒शय॑स्व । यो । अ॑स्त॒धृदि॒न्येवा॒शानि॑ । जहि ॥ ३ ॥
असु॑न्वन्तं । समं । जहि । दू॒णाशं । यो । न । ते । मयः । अभय॑नस्य ।
वेदे॑नं । द॒द्धि । त॒रिचि॑ । दोहते ॥ ४ ॥ आ॒योः । यस्य । छि॒न्ही॒तः ।
अ॒र्के॑षु । सानु॑पग । जसन् । आ॒यो । वा॒जे । वा॒जेषु॒ । या॒जिन॑म् ।
॥ ५ ॥ यथा । पूर्व॑भ्यः । ज॒रितृ॑भ्यः । इन्द्र॒ । नय॑ । इ॒वापो॒ । न ।
तृ॒प्यते॒ । द॒मृथं॑ । तानु॑तु । त्वा । नि॒विदं॒ । जोह॑षी॒मि । त्रि॒धामे॑षु । वृ॒जनं॑ ।
जी॒रदा॑नुम् ॥ ६ ॥ १९ ॥

अष्ट० २ अध्या० ४ व० २०] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २३ सू० १७७

॥ १७७ ॥ ऋषिः-अगस्त्यः । देवता-इन्द्र । छन्द-त्रिष्टुप् ॥

॥१७७॥ आ चर्पणि॒प्रा वृ॒षभो॒ जनानां॒ राजा॑ कृ॒ष्टीनां॑ पु॒रु॒ह॒त इन्द्रः॑ ।
 स्तुतः॑ श्र॒व॒स्यन्न॒व॒सोप॑ म॒द्रिग्यु॒क्त्वा हरी॑ वृ॒षणा॒ या॒ह्य॒र्वाङ् ॥ १ ॥
 ये ते॒ वृष॑णो वृष॒भासं॑ इन्द्र॒ ब्रह्म॑युजो वृष॒रथा॑सो अ॒त्याः ।
 ताँ आ तिष्ठ॑ तेभि॒रा या॒ह्य॒र्वाङ् ह॒वामहे॑ त्वा सु॒त इन्द्र॑ सोमै॑ ॥ २ ॥
 आ तिष्ठ॑ रथं वृष॑णं वृषां ते सु॒तः सोमः॑ परि॒पि॒क्ता म॒धूनि॑ ।
 यु॒क्त्वा वृष॑भ्यां वृष॒भ क्षि॒तीनां॑ हरि॒भ्यां याहि॑ प्र॒वतो॑प॒ म॒द्रिक् ॥ ३ ॥
 अ॒यं य॒ज्ञो दे॒वया॑ अ॒यं मि॒येधं॑ इ॒मा ब्रह्मा॑ण्ययमिन्द्र॒ सोमः॑ ।
 स्ती॒र्णं व॒हि॒रा तु श॒क्रं प्र या॑हि पि॒वा नि॒पय॑ वि मु॒चा हरी॑ इ॒ह ॥ ४ ॥

आ । च॒र्प॒णि॒प्राः । वृ॒ष॒भः । ज॒ना॒नां । रा॒जा । कृ॒ष्टी॒नां । पु॒रु॒ह॒तः । इन्द्रः ।
 स्तु॒तः । श्र॒व॒स्य॒न् । अ॒व॒सा । उ॒प । म॒द्रि॒क् । यु॒क्त्वा । ह॒री इति॑ । वृ॒ष॒णा । आ ।
 या॒हि । अ॒र्वाङ् ॥ १ ॥ ये । ते । वृष॑णः । वृष॒भासः॑ । इन्द्र॑ । ब्रह्म॑युजः । वृष॑णः ।
 रथा॑सः । अ॒त्याः । ता॒न् । आ । तिष्ठ॑ । तेभिः । आ । या॒हि । अ॒र्वाङ् । ह॒वामहे॑ ।
 त्वा । सु॒ते । इन्द्र॑ । सोमै॑ ॥ २ ॥ आ । तिष्ठ॑ । रथं । वृष॑णं । वृषां । ते । सु॒तः ।
 सोमः॑ । परि॒पि॒क्ता । म॒धूनि॑ । यु॒क्त्वा । वृष॑भ्यां । वृष॒भ । क्षि॒ती॒नां । हरि॑भ्यां ।
 या॒हि । प्र॒व॒तो॒प । उ॒प । म॒द्रि॒क् ॥ ३ ॥ अ॒यं । य॒ज्ञः । दे॒व॒याः । अ॒यं । मि॒येधः॑ ।
 इ॒मा । ब्रह्मा॑णि । अ॒यं । इन्द्र॑ । सोमः॑ । स्ती॒र्णं । व॒हि॒ः । आ । तु । श॒क्रः । प्र ।
 या॒हि । पि॒वा । नि॒प॒य॒धं । वि । मु॒च । ह॒री इति॑ । इ॒ह ॥ ४ ॥

अष्ट० २ अध्या० ४ व० २०, २१] क्रमेदः [मण्ड० १ अनु० २३ सू० १७८

ओ सुष्टुत इन्द्र याह्यर्वाहुष ब्रह्माणि मान्यस्य कारोः ।

विद्याम वस्तोरवसा गृणन्तो विद्यामेपं वृजनं जीरदानुम् ॥ ५ ॥ २० ॥

[॥ १७८ ॥ ऋषिः-अगस्त्यः । देवता-इन्द्रः । छन्दः-गृष्टुम् ॥

॥ १७८ ॥ यद् स्या तं इन्द्र शुष्टिरस्ति यया वृभूयं जरितृभ्यं ऊती ।

मा नः कामं महयन्तमा धग्विश्वा ते अद्यां पर्याप आयोः ॥ १ ॥

न या राजेन्द्र आ दंभतो या नु स्वसारा कृणवन्त योनों ।

आपंश्चिदस्मै सुतुकां अवेपन्गमन्त इन्द्रः सख्या वयंश्च ॥ २ ॥

जेता नृभिरिन्द्रः पृत्सु शूरः श्रोता हवं नार्धमानस्य कारोः ।

प्रभर्ता रथं दाशुपं उपाक उच्यन्ता गिरो यदि च त्मना भूत् ॥ ३ ॥

ओ इति । सुष्टुतः । इन्द्र । याहि । अर्वाद् । उप । ब्रह्माणि । मान्यस्य । कारोः ।

विद्याम । वस्तोः । अवसा । गृणन्तः । विद्याम । दपं । वृजनं । जीरदानुम् ॥ ५ ॥ २० ॥

यत् । इ । स्या । ते । इन्द्र । शुष्टिः । अस्ति । यया । वृभूयं । जरितृभ्यः ।
ऊती । मा । नः । कामं । महयन्तं । आ । धक् । विश्वा । ते । अद्यां । परि ।
आपः । आयोः ॥ १ ॥ न । य । राजा । इन्द्रः । आ । दंभन् । नः । या । नु ।
स्वसारा । कृणवन्त । योनों । आपः । चित् । अस्मै । सुतुकाः । अवेपन् । गमन् ।
नः । इन्द्रः । सख्या । वयं । च ॥ २ ॥ जेता । नृभिः । इन्द्रः । पृत्सु । शूरः ।
श्रोता । हवं । नार्धमानस्य । कारोः । प्रभर्ता । रथं । दाशुपः । उपाके । उच्यन्ता ।
गिरोः । यदि । च । त्मना । भूत् ॥ ३ ॥

अष्ट० २ अध्या० ४ व० २१, २२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २३ सू० १७९

ए॒वा नृ॒भि॒रिन्द्रः॑ सु॒श्रव॒स्या प्र॒त्नादः॑ पृ॒क्षो अ॒भि मि॒त्रिणो॑ भूत् ।

स॒मर्थ॑ इ॒पः स्त॑वते वि॒वाचि॑ स॒त्राक॒रो यज॑मानस्य शंसः ॥ ४ ॥

त्वया॑ व॒यं म॑घवन्निन्द्र शत्रू॑न॒भि ध्याम॑ मह॒तो म॒न्यमाना॑न् ।

त्वं त्रा॒ता त्वं नो॑ वृ॒धे भृ॑वि॒द्यामे॒यं वृ॒जने॑ जी॒रदा॑नुम् ॥ ५ ॥ २१ ॥

॥ १७९ ॥ ऋषिः—अगस्त्यः । देवता—रतिः । उन्म—निष्ठुप् ॥

॥ १७९ ॥ पूर्वा॒रहं॑ श॒रदः॑ श॒श्रमा॑णा दो॒षा व॒स्तो॑रु॒पसो॑ ज॒रय॑न्तीः ।

मि॒नाति॑ श्रियं॑ ज॒रिमा॑ त॒नूना॑मप्य॒ नु प॒त्नीर्दृ॒षणो॑ जग॒म्युः ॥ १ ॥

ये चि॒द्धि पूर्वं॑ कृत॒साप॑ आस॑न्त्सा॒कं दे॒वेभि॑रव॑दन्नु॒तानि॑ ।

ते चि॒दवा॑सु॒र्नह॑न्त॒मापुः॑ स॒न् नु प॒त्नीर्दृ॒षभि॑र्जग॒म्युः ॥ २ ॥

ए॒व । नृ॒भिः । इ॒न्द्रः । सु॒श्रव॒स्या । प्र॒त्नादः॑ । पृ॒क्षः । अ॒भि । मि॒त्रिणः॑ । भूत् ।

स॒मर्थे॑ । इ॒पः । स्त॑वते । वि॒वाचि॑ । स॒त्राक॒रः । यज॑मानस्य । शंसः ॥ ४ ॥

त्वया॑ । व॒यं । म॑घवन् । इ॒न्द्र । शत्रू॑न् । अ॒भि । ध्या॒म । मह॒तः । म॒न्यमाना॑न् । त्वं ।

त्रा॒ता । त्वं । ऊं इति॑ । नः । वृ॒धे । भृः । वि॒द्यामे॒यं । वृ॒जने॑ । जी॒रदा॑नुम् ॥ ५ ॥ २१ ॥

पूर्वाः । अ॒हं । श॒रदः॑ । श॒श्रमा॑णा । दो॒षाः । व॒स्तोः । उ॒पसः॑ । ज॒रय॑न्तीः ।

मि॒नाति॑ । श्रियं॑ । ज॒रिमा॑ । त॒नूना॑ । अपि॑ । ऊं इति॑ । नु । प॒त्नीः । दृ॒षणः॑ ।

जग॒म्युः ॥ १ ॥ ये । चि॒त् । हि । पूर्वं॑ । कृत॒सापः॑ । आस॑न् । सा॒कं । दे॒वेभिः॑ ।

अव॑दन् । कृत॒तानि॑ । ते । चि॒त् । अ॒व । अ॒सुः । न॒हि । अ॒न्ते॑ । आ॒पुः । सं । ऊं

इति॑ । नु । प॒त्नीः । दृ॒षभिः॑ । जग॒म्युः ॥ २ ॥

अष्ट० २ अध्या० ४ व० २२] । 'ऋग्वेदः' [षण्ड० १ अनु० २३ सू० १७१

न मृषां भ्रान्तं यदवन्ति देवा विश्वा इत्स्पृधो अभ्यश्नवाव ।

जयावेदत्रं शतनीथमाजिं यत्सम्यञ्चा मिथुनावभ्यजाव ॥ ३ ॥

नदस्य मा रुधतः काञ्च आगन्धित आजान्तो अमुतः कुतश्चित् ।

लोपांमुद्रा वृषणं नी रिणाति धीरमर्धारा धयति श्वसन्तम् ॥ ४ ॥

इमं नु सोममन्तितो हृत्सु पीतमुपं वुवे ।

यत्सीमागंश्चकृमा तत्सु मृळतु पुलुकामो हि मर्त्यः ॥ ५ ॥

अगस्त्यः खनमानः खनित्रैः प्रजामपत्स्यं बलमिच्छमानः ।

उभौ वर्णावृषिर्ऋगः पुषोष सत्या देवेष्वाशिषो जगाम ॥ ६ ॥ २२ ॥ २३ ॥

न । मृषां । भ्रान्तं । यत् । अवन्ति । देवाः । विश्वाः । इत् । स्पृधः । अभि । अश्न-

वाव । जयाव । इत् । अत्रं । शतनीथं । आजिं । यत् । सम्यञ्चा । मिथुनौ । अभि ।

अजाव ॥ ३ ॥ नदस्य । मा । रुधतः । कामः । आ । अगन् । इतः । आजान्तः ।

अमुतः । कुतः । चित् । लोपांमुद्रा । वृषणं । निः । रिणाति । धीरं । अर्धारा ।

धयति । श्वसन्तं ॥ ४ ॥ इमं । नु । सोमं । अन्तितः । हृत्सु । पीतं । उपं । वुवे

यत् । सीं । आगं । चकृम । तत् । सु । मृळतु । पुलुकामः । हि । मर्त्यः ॥ ५ ॥

अगस्त्यः । खनमानः । खनित्रैः । प्रजानां । अपत्स्यं । बलं । इच्छमानः । उभौ

वर्णौ । ऋषिः । उग्रः । पुषोष । सत्याः । देवेषु । आशिषः । जगाम ॥ ६ ॥ २२ ॥ २३ ॥

॥ चतुर्विंशोऽनुवाकः ॥

॥ १८० ॥ ऋषि-अगस्त्य । देवता-अग्निना । छन्द-निष्ठुप् ।

॥१८०॥ यु॒वो रजाँ॑सि सु॒यमाँ॑सो अ॒श्वा रथो॑ यद्वाँ पर्य॑णी॑सि दी॒यन् ।

हि॒र॒ण्य॒यां वाँ प॒वयः॑ शु॒पा॒यन्म॒ध्वः पि॒बन्ता॑ उ॒पसः॑ स॒चेथे ॥ १ ॥

यु॒वम॒त्य॒स्याव॑ नक्ष॒थो यद्वि॑प॒त्मनो॑ न॒र्यस्य॑ प्र॒यज्योः ।

स्व॒सा यद्वाँ बि॒श्वगृ॑ती॒भरा॑ति वाजा॒येद्वं मधु॑पा॒विषे च॑ ॥ २ ॥

यु॒वं पय॑ उ॒स्त्रिया॑यामध॒त्तं प॒रुमा॑या॒मय॑ पृ॒थ्व्यं गोः ।

अ॒न्तर्य॑द्व॒निनो॑ वामृ॒तप्स॑ न्हा॒रो न शु॒चि॒र्यज॑न्ते ह॒विष्मा॑न् ॥ ३ ॥

यु॒वं ह॑ ध॒र्मं मधु॑म॒न्तम॑ब्र॒येऽपो न क्षो॑दो॒ऽदृणी॑तमे॒षे ।

तद्वाँ न॒राव॑भि॒ना प॒श्वेऽष्टो॑ रथ्ये॒व च॒क्रा प्र॑ति॒ यन्ति॑ म॒ध्वः ॥ ४ ॥

यु॒वोः । रजाँ॑सि । सु॒यमाँ॑सः । अ॒श्वाः । रथः । यत् । वाँ । परि॑ । अ॒णी॑सि । दी॒यन् । हि॒र॒ण्य॒याः । वा । प॒वयः॑ । शु॒पा॒यन् । म॒ध्वः । पि॒बन्तो॑ । उ॒पसः॑ । स॒चेथे॑ इति ॥ १ ॥ यु॒वं । अत्य॑स्य । अ॒व । नक्ष॒थः । यत् । वि॒प॒त्मनः॑ । न॒र्यस्य॑ । म॒त्य॒ज्योः । स्व॒सा । यत् । वाँ । बि॒श्वगृ॑ती॒ इति बि॒श्वगृ॑ती । भ॒रा॑ति । वाजा॒य । ई॒द्वं । म॒धु॒पा॒वौ । इ॒षे । च॒ ॥ २ ॥ यु॒वं । पयः॑ । उ॒स्त्रिया॑यां । अ॒ध॒त्तं । प॒रु॒कं । आ॒मा॒यां । अ॒व । पृ॒थ्व्यं । गोः । अ॒न्तः । यत् । व॒निनः॑ । वाँ । ऋ॒त॒प्सू इत्य॑न्त॒प्सू । न्हा॒रः । न । शु॒चिः । यज॑न्ते । ह॒विष्मा॑न् ॥ ३ ॥ यु॒वं । ह॑ । ध॒र्मं । मधु॑म॒न्तं । अ॒ब्र॒ये । अ॒पः । न । क्षो॑दः । अ॒दृ॒णी॑तं । ए॒षे । तत् । वाँ । न॒रो । अ॒भि॒ना । प॒श्वेऽष्टिः । रथ्या॑ऽव । च॒क्रा । प्र॑ति॒ यन्ति॑ । म॒ध्वः ॥ ४ ॥

अष्ट० २ अध्या० ४ व० २३, २४] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २४ सू० १८५

आ वां दानाय ववृतीय दस्त्रा गोरोहेण तौग्रयो न जित्रिः ।

अपः क्षोणी संचते माहिना वां जूर्णो वामक्षुरंहंसो यजत्रा ॥ ५ ॥ २३ ॥

नि यदुवेधे नियुतः सुदानू उर्ष स्वधाभिः सृजथः पुरन्धिम् ।

प्रेषद्रेषद्वातो न सूरिरा महे ददे सुव्रतो न वार्जम् ॥ ६ ॥

वर्षं चिद्धि वां जरितारं सत्या विपन्यामहे वि पणिहिंतावान् ।

अधां चिद्धि प्माश्विनावनिद्या पाथो हि प्मां वृषणावन्तिदेवम् ॥ ७ ॥

युधां चिद्धि प्माश्विनावनु यन्विर्दस्य प्रस्रवणस्य सातौ ।

अगस्त्यो नरां नृपु प्रशस्तः काराधुनीव चितयत्सहस्रं ॥ ८ ॥

आ । वां । दानाय । ववृतीय । दस्त्रा । गोः । ओहेन । तौग्रयः । न । जित्रिः ।
 अपः । क्षोणी इति । संचते । माहिना । वां । जूर्णः । वां । अक्षुः । अंहंसः ।
 यजत्रा ॥ ५ ॥ २३ ॥ नि । यत् । युवेधे इति । नियुतः । सुदानू इति सुदानू ।
 उर्ष । स्वधाभिः । सृजथः । पुरन्धि । प्रेषत् । वेपत् । वातः । न । सूरिः । आ ।
 महे । ददे । सुव्रतः । न । वार्जम् ॥ ६ ॥ वर्षं । चित् । हि । वां । जरितारः ।
 सत्याः । विपन्यामहे । वि । पणिः । हितज्वान् । अधं । चित् । हि । स्म । अश्विनौ ।
 अनिद्या । पायः । हि । स्म । वृषणौ । अन्तिदेवं ॥ ७ ॥ युधां । चित् । हि । स्म ।
 अश्विनौ । अनु । यत् । विज्दस्य । प्रस्रवणस्य । सातौ । अगस्त्यः । नरां । नृपु ।
 प्रशस्तः । काराधुनीव । चितयत् । सहस्रं ॥ ८ ॥

अष्ट० २ अध्या० ४ व० २४, २५] ऋग्वेदः । [मण्ड० १ अनु० २४ सू० १८१

प्र यद्वहेथे महिना रथस्य प्र स्यन्द्रा यायो मनुपो न होता ।

धत्तं सूरिभ्य उत वा स्वश्व्यं नासत्या रयिपाचः स्याम ॥ ९ ॥

तं वां रथं वयमद्या हुवेम स्तोमैरश्विना सुविताय नव्यं ।

अरिष्टनेमिं परि द्यामियानं विद्यामेपं वृजनं जीरदानुम् ॥ १० ॥ २४ ॥

॥ १८१ ॥ ऋषि-अगस्त्य । देवता-अश्विनौ । छंद-त्रिष्टुप् ॥

॥ १८१ ॥ कद्रु मेष्ठाधिपां रयीणामध्वर्यन्ता यदुन्निनीथो अपाम् ।

अयं वां यज्ञो अंकृत प्रशस्तिं वसुधिती अवितारा जनानाम् ॥ १ ॥

आ वामदवांसः शुचंयः पयस्या वार्तरंहसो दिव्यासो अत्याः ।

मनोजुयो वृषणो वीतपृष्ठा एह स्वराजो अश्विना वहन्तु ॥ २ ॥

आ वां रथोऽवनिने प्रवत्वान्तसृप्रवंधुरः सुविताय गम्याः ।

वृष्णः स्थातारा मनसो जवीयानहस्पृर्वो यजतो विष्ण्या यः ॥ ३ ॥

प्र । यत् । वहेथे इति । महिना । रथस्य । प्र । स्यन्द्रा । यायो । मनुपो । न । होता ।

धत्तं । सूरिभ्यः । उत । वा । सुऽअश्व्यं । नासत्या । रयिऽसाचः । स्याम ॥ ९ ॥

तं । वां । रथं । वयं । अद्य । हुवेम । स्तोमैः । अश्विना । सुविताय । नव्यं ।

अरिष्टनेमिं । परि । द्यां । द्यामि । इयानं । विद्याम । इपं । वृजनं । जीरऽदानुं ॥ १० ॥ २४ ॥

कद्रु । ऊं इति । मेष्ठा । इपां । रयीणा । अध्वर्यता । यत् । उतऽनिनीथः ।

अपां । अयं । वां । यज्ञः । अंकृत । मऽशस्तिं । वसुधिती इति वसुऽधिती । अवितारा ।

जनानां ॥ १ ॥ आ । वां । अवांसः । शुचंयः । पयऽस्याः । वार्तरंहसः । दिव्यासः ।

अत्याः । मनऽजुवः । वृषणः । वीतऽपृष्ठाः । आ । 'एह । स्वराजः । अश्विना ।

वहन्तु ॥ २ ॥ आ । वा । रथः । अवनिः । न । प्रवत्वान् । सृप्रवंधुरः । सुविताय ।

गम्याः । वृष्णः । स्थातारा । मनसः । जवीयान् । अहऽस्पृर्वः । यजतः । विष्ण्या ।

यः ॥ ३ ॥

अष्ट० २ अध्या० ४ व० २५, २६] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २४ सू० १

इहेहं जा॒ता स॒म॒वाव॒शीता॒मरे॒पसां त॒न्वा॒नाम॑भिः स्वैः ।

जि॒ष्णुर्वा॑म॒न्यः सु॒म॒खस्य॑ सु॒रि॒र्दिवो॑ अ॒न्यः सु॒भगः॑ पु॒त्र ऊ॒हे ॥ ४ ॥

प्र वां नि॒चेरुः क॑कु॒हो व॒शां अ॒नुं पि॒शङ्ग॑रूपः स॒दे॒नानि॑ ग॒म्याः ।

ह॒रीं अ॒न्यस्य॑ पी॒पय॑न्त॒ वाजै॑र्म॒थ्ना र॒जांस्य॑श्वि॒ना वि॒घोषैः॑ ॥ ५ ॥ २५ ॥

प्र वां श॒रद्वान्बृ॒षभो॑ न नि॒ष्पाद् पु॒र्वीरि॑प॒ञ्चरति॑ म॒ध्वं इ॒ष्णन् ।

ए॒वैर॑न्यस्य पी॒पय॑न्त॒ वाजै॑र्वे॒पन्ती॒रुध्वा॑ न॒द्यो न॒ आ॒गुः ॥ ६ ॥

असंजिं वां स्थवि॒रा वेध॑सा गी॒र्वाळ॑हे अ॒श्विना॑ त्रे॒धा क्ष॑रन्ती ।

उप॑स्तुताव॒चतं॑ नाध॒मानं॑ या॒म॒न्याम॑ञ्छृ॒णुतं॑ ह॒वं मे ॥ ७ ॥

इहेहं । जा॒ता । सं । अ॒वा॒व॒शीतां । अ॒रे॒पसां । त॒न्वा । ना॒म॑भिः । स्वैः । जि॒ष्णु
वा । अ॒न्यः । सु॒म॒खस्य॑ । सु॒रिः । दि॒वः । अ॒न्यः । सु॒भगः । पु॒त्रः । ऊ॒हे ॥ ४
प्र । वां । नि॒चेरुः । क॑कु॒हः । व॒शान् । अ॒नुं । पि॒शङ्ग॑रूपः । स॒दे॒नानि॑ । ग॒म्याः
ह॒री इति॑ । अ॒न्यस्य॑ । पी॒पय॑न्त । वाजैः । म॒थ्ना । र॒जांसि । अ॒भि॒ना । वि॒
घोषैः ॥ ५ ॥ २५ ॥ प्र । वां । श॒रत्स्वान् । बृ॒षभः । न नि॒ष्पाद् । पु॒र्वीः । स्थ
च॒रति॑ । म॒ध्वः । इ॒ष्णन् । ए॒वैः । अ॒न्यस्य॑ । पी॒पय॑न्त । वाजैः । वे॒पन्तीः । उ॒ध्वाः
न॒द्यः । नः । आ । अ॒गुः ॥ ६ ॥ असंजिं । वां । स्थवि॒रा । वेध॑सा । गीः
या॒ळ॑हे । अ॒भि॒ना । त्रे॒धा । क्ष॑रन्ती । उप॑स्तुता । अ॒च॒तं । नाध॒मानं । या॒म॒न् । न
म॒न् । शृ॒णुतं॑ । ह॒वं । मे ॥ ७ ॥

[१० २ अध्या० ४ व० २६, २७] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २४ सू० १८२]

। स्या वां रूक्षतो वपस्सो गीर्स्त्रिर्हिपि सदसि पिन्वते नृन् ।

। वां मेघो वृषणा पीपाय गोर्न सेके मनुषो दशस्यन् ॥ ८ ॥

वां पूषेवाश्विना पुरंधिरग्निमुपां न जरते हविष्मान् ।

वे यद्वान् वरिवस्या गृणानो विद्यामेपं वृजनं जीरदानुम् ॥ ९ ॥ २६ ॥

१ १८२ ॥ ऋषि-अगस्त्यः । देवता-अधिनो । छन्दः-जगती ॥

॥१८२॥ अश्वेदिदं वयुनमो पु भूपता रथो वृषणस्यान्मदता मनीषिणः ।

। यज्ञिन्वा विष्ण्यां विष्पलावसू दिवो नपाता सुकृते शुचिर्व्रता ॥ १ ॥

न्द्रतमा हि विष्ण्यां मरुत्तमा दसा दंसिष्ठा रथ्या रथीतमा ।

गी रथं वहेथे मध्व आचितं तेन दाश्वान्समुप याथो अश्विना ॥ २ ॥

त । स्या । वा । रूक्षतः । वपस्सः । गीः । त्रिऽवर्हिपि । सदसि । पिन्वते । नृन् ।

पो । वां । मेघः । वृषणा । पीपाय । गोः । न । सेके । मनुषः । दशस्यन् ॥ ८ ॥

वां । पूषाऽश्व । अश्विना । पुरंधिः । अग्निः । उपां । न । जरते । हविष्मान् ।

वे । यत् । वां । वरिवस्या । गृणानः । विद्यामे । इपं । वृजनं । जीरऽ-

नुम् ॥ ९ ॥ २६ ॥

अश्वेत् । इदं । वयुनं । ओ इति । सु । भूपतः । रथः । वृषणस्यान् । मदतः ।

नीषिणः । यियंऽज्जिन्वा । विष्ण्यां । विष्पलावसू इति । दिवः । नपाता । सुकृते ।

। चिऽव्रता ॥ १ ॥ इन्द्रतमा । हि । विष्ण्यां । मरुत्तमा । दसा । दंसिष्ठा ।

रथ्या । रथिऽनमा । पूर्ण । रथं । वहेथे इति । मध्वः । आचितं । तेन । दाश्वान्सं ।

पु । यायः । अश्विना ॥ २ ॥

अष्ट० २ अध्या० ४ व० २७, २८] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २४ सू० १८

किमत्र दस्त्रा कृणुथः किमासाथे जनो यः कश्चिदहंविर्महीयते ।

अतिं क्रमिष्टं जुरतं पणेरसुं ज्योतिर्विप्रांय कृणुतं वचस्यवे ॥ ३ ॥

जम्भयंतमभितो रायंतः शुनो हतं मृधो विदथुस्तान्यश्विना ।

वाचंवाचं जरितू रबिनीं कृतमुभा शंसं नासत्यावतं मम ॥ ४ ॥

युवमेतं चक्रथुः सिन्धुषु प्लवमात्मन्वन्तं पक्षिणं तौग्राय कम् ।

येन देवत्रा मनसा निरुहथुः सुपसनी पेतथुः क्षोदंसो महः ॥ ५ ॥ २७ ॥

अर्धविद्धं तौग्यमप्वश्रन्तरंनारम्भणे तमसि प्रविद्धम् ।

चतस्रो नावो जठलस्य जुष्टा उदश्विभ्यामिपिताः पारयन्ति ॥ ६ ॥

किं । अत्र । दस्त्रा । कृणुथः । किं । आसाथे इति । जनः । यः । कः । चित्
 अहंविः । महीयते । अतिं । क्रमिष्टं । जुरतं । पणेः । असुं । ज्योतिः । विप्रां
 कृणुतं । वचस्यवे ॥ ३ ॥ जम्भयंतं । अभितः । रायंतः । शुनः । हतं । मृधः
 विदथुः । तानि । अभिना । वाचंवाचं । जरितुः । रबिनीं । कृतं । उभा । शंसं
 नासत्या । अवतं । मम ॥ ४ ॥ युवं । एतं । चक्रथुः । सिन्धुषु । प्लवं । आत्मन्वन्तं
 पक्षिणं । तौग्राय । कं । येन । देवत्रा । मनसा । निःऽरुहथुः । सुऽपसनि । पेतथुः
 क्षोदंसः । महः ॥ ५ ॥ २७ ॥ अर्धविद्धं । तौग्यं । अप्सु । अंतः । अनारम्भणे
 तमसि । प्रविद्धं । चतसः । नावः । जठलस्य । जुष्टाः । उत् । अभिऽभ्या
 इपिताः । पारयन्ति ॥ ६ ॥

अष्ट० २ अध्या० ४ व० २८, २९] ऋग्वेदः [ण्ड० ? अनु० २४ सू० १८३

कः स्वि॒दृक्षो नि॒ष्ठितो म॒ध्ये अ॒र्णीसो यं तौ॒ष्ट्यो ना॒धितः प॒र्यप॑स्वजत् ।

प॒र्णा मृ॒गस्य॑ प॒तरो॑रि॒वारभ॑ उद॒श्विना ऊ॒ह्युः श्रो॑म॒ताय॑ कम् ॥ ७ ॥

त॒द्वो न॒रा ना॒सत्या॑व॒नुं ष्या॑द्य॒द्वाना॑माना॒स उ॒चथ॑म॒वोच॑न् ।

अ॒स्माद्य॑ स॒दसः॑ सो॒म्यादा॑ वि॒द्यामे॒पं वृ॒जनं जी॑र॒दानु॑म् ॥ ८ ॥ २८ ॥

॥ १८३ ॥ ऋषि - अगस्त्यः । देवता - अधिनौ । छन्द - त्रिष्टुप् ॥

॥ १८३ ॥ तं यु॒ञ्जायां॑ म॒नसो॑ यो ज॒र्वीयान् त्रि॒वन्धुरो॑ वृ॒षणा॑ य॒स्त्रिच॑कः ।

येनो॑षया॒थः सु॒कृतो॑ दुरो॒णं त्रि॒धातु॑ना प॒तयो॑ वि॒न प॒र्णैः ॥ १ ॥

सु॒वृद्धो॑ वर्त॒ते यन्न॒भि क्षां॑ य॒त्तिष्ठ॑थः क॒तुम॑न्ता॒नुं पृ॒क्षे ।

वपु॑र्वपु॒ष्या स॑च॒तामि॒यं गी॑र्दि॒वो दु॑हि॒त्रोप॑सा॒ सचे॑थे ॥ २ ॥

कः । स्वि॒त् । दृ॒क्षः । निः॒स्थितः । म॒ध्ये । अ॒र्णीसः । यं । तौ॒ष्ट्यः । ना॒धितः ।

प॒रिऽअ॑स॒स्वज॑त् । प॒र्णा । मृ॒गस्य॑ । प॒तरो॑ऽइव । आ॒श्रये॑ । उ॒त् । अ॒धिनौ॑ । ऊ॒ह्युः ।

श्रो॑म॒ताय॑ । कं ॥ ७ ॥ तत् । वां । न॒रा । ना॒सत्या॑ । अ॒नु । स्या॒त् । यत् । वां ।

मा॒नासः । उ॒चथ॑ । अ॒वोच॑न् । अ॒स्मात् । अ॒द्य । स॒दसः । सो॒म्यात् । आ । वि॒द्यामे॑ ।

इ॒पं । वृ॒जनं॑ । जी॒र॒दानु॑म् ॥ ८ ॥ २८ ॥

तं । यु॒ञ्जायां॑ । म॒नसः॑ । यः । ज॒र्वीयान् । त्रि॒वन्धुरः॑ । वृ॒षणा॑ । यः ।

त्रि॒च॒कः । येन॑ । उ॒प॒श्या॒थः । सु॒कृतः॑ । दुरो॒णं । त्रि॒धातु॑ना । प॒तयः॑ । विः । न ।

प॒र्णैः ॥ १ ॥ सु॒वृ॒त् । स्यः॑ । वर्त॒ते । यन् । अ॒भि । क्षां॑ । यत् । तिष्ठ॑थः । क॒तुम॑न्ता॒नुं ।

अ॒नु । पृ॒क्षे । वपुः॑ । वपु॒ष्या । स॑च॒तां । इ॒यं । गीः॑ । दि॒वः । दु॑हि॒त्रा । उ॒प॒सा॑ ।

स॒चे॒थे इति॑ ॥ २ ॥

अष्ट० २ अध्या० ४ व० २९] कृष्णः [माण्ड० १ अनु० २५ पु० १८

आ तिष्ठतं सुवृत्तं यो रथो वामलं व्रतानि वर्तते हवि आ२ ।
येन नरा नासत्येष्यध्वै वर्तिर्याथस्तनयाय त्मने च ॥ ३ ॥
मावां वृको मा वृकीरा दधर्षान्मा परिं वक्तुत मातिं धक्तन् ।
अयं वां भागो निहितं इयं गीर्दस्त्राविमे वां निधयो मधूनाम् ॥ ४ ॥
युवां गोतमः पुरुषीन्द्रो अत्रिर्दस्त्रा हवतेऽवसे हविष्मान् ।
दिशं न दिष्टां ऋजूयेव यन्ता मे हवं नासत्योप यातम् ॥ ५ ॥
अतारिष्म तमंसस्पा॒रमस्य प्रतिं वां स्तोमो अश्विनावधायि ।
एह यातं पथिभिर्देवयानैर्विद्यामेपं वृजनं जीरदानुम् ॥ ६ ॥ २९ ॥ ४ ॥

आ । तिष्ठतं । सुवृत्तं । यः । रथः । वां । अनु । व्रतानि । वर्तते । हविष्मान् ।
येन । नरा । नासत्या । इष्यध्वै । वर्तिः । यायः । तनयाय । त्मने । च ॥ ३ ॥
मा । वां । वृकः । मा । वृकीः । आ । दधर्षात् । मा । परिं । वक्तु । उत । मा
अति । धक्त । अयं । वां । भागः । निहितः । इयं । गीः । दस्त्रा । इमे । वां
निऽध्वयः । मधूना ॥ ४ ॥ युवां । गोतमः । पुरुषीन्द्रः । अत्रिः । दस्त्रा । हवते
अवसे । हविष्मान् । दिशं । न । दिष्टां । ऋजूयाऽदेव । यन्ता । आ । मे । हं
नासत्या । उप । यातं ॥ ५ ॥ अतारिष्म । तमंसः । पारं । अस्य । प्रति । वां
स्तोमः । अश्विनो । अधायि । आ । इह । यातं । पथिभिः । देवयानैः । विद्यामे
इपं । वृजनं । जीरदानुं ॥ ६ ॥ २९ ॥

इति द्वितीयाष्टके चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

॥ કૃષિ અગસ્યઃ દેવતા મસ્ત. ॥

હવે સર્વે કામના પૂર્ણ કરનાર વીર એવા ઈંદ્રની જે બાણે ધ્વજ શેણે છે, અને મોટા અવાજ સાથે (એકદમ) પ્રગટ થાય છે, એવો જે મરૂતનો સમુદાય તેના પ્રીત્યર્થે, તેણેજ (મરૂતેજ) પૂર્વે જે જે મહાકાર્યો કર્યા છે, તેનું વર્ણન કરવું એ અમારું કર્તવ્ય હોય તો હે મરૂત દેવ ! બચકેર સિંહનાદ કરનાર પરાક્રમી વીર ! એક હાથમાં સજગતી મસાલ અને બીજા હાથમાં તરવાર પકડીને (ચાલવું એ પ્રમાણે) આ લોકમાં આવતાં માર્ગમાં પોતાનું પરાક્રમ ગર્જાવો.

અતિ દેહીધર્માનુ, અનેક લીલા કરનારા ને આપ આપણા પોતાના બાળકોને ખાદ્ય પદાર્થ આપે છે તે પ્રમાણે ભક્તોને મધુર પ્રેમની બહીસો આપનાર એવા હે મરૂત ! અહીંયા યજ્ઞ મંડપમાં આનંદથી ક્રીડા કરતા હોઓ છો. હે રૂદ્રરૂપ મરૂત ! તે પછી [અંતઃકરણપૂર્વક] મસ્તક નમાવનાર ભક્તોની પાસે આપનો કૃપા પ્રસાદ લઇને આવો છો. પોતાનાજ સામર્થ્ય ઉપર જેની હિંમત છે એવા મરૂત ! હવિર્ભાગ અર્પણ કરનાર ભક્તોનું કદી પણ અહિત [ખોદું] થવા દેતા નથી.

ભક્તોનું રક્ષણ કરનાર અને અમર મરૂતે હવિર્ભાગ અર્પણ કરનાર જે ભક્તને વૃદ્ધિગત થનારું [દિવ્ય] ઐશ્વર્ય આપેલું હોય છે, એવા ભક્તને માટેજ હીતાસ્વી ને સર્ગાંઓની માફક [ભક્તની ચિંતા કરનાર] મરૂત આ વિસ્તારવાળા પ્રદેશને વૃદ્ધિથી આર્દ્ર કરી નાંખે છે.

હે મરૂત ! આ તમારો અથ તમે હોઇનેજ વ્યવસ્થિતપણાથી રહેનાર (છે ખરો પણ) ન્યાદે તે હોડતો ગયો છે, ત્યારે પોતાના ઘોસ (અવાજ) થી આવડું રજોલોક (સુહા-પણ) તેણે હલાવી મૂક્યું છે. તમે બહાર નીકળ્યા એટલે સર્વ સૃષ્ટિ અને મનુષ્યોની વસ્તી એકત્રિ, બચથી બહારાઈ બાય છે, પણ તમે પોતાને ભાલો ન્યાદે તાકીને ચાલો છો, ત્યારે તમારી સ્વારીનો શક માત્ર અપૂર્વ દેખાય છે.

૧ રમસાય જન્મને વૃષમસ્ય (રૂદ્રસ્ય) કેલે (મહદ્રગાય) તત્ (તેણા) પૂર્વ મહિય વોચામ તુ । હે તુવિચ્ચગઃ શક્તાઃ મસ્તઃ યામન્, (પાળી સ્પિતેજ) વેજેજ પુજેજ તવિયાણિ કર્તન

૨ નિત્યં સૂતુ ન (મત્કનમ) મન્નુ ઉપવિન્નતઃ (એતે) વૃષ્ઠયઃ ક્રીઝ્ઠયઃ (મસ્તઃ) વિદયેપુ ક્રીઝ્ઠન્તિ । કદાઃ નમસ્તિનં અરસા નશ્નન્તિ, સ્વતવસઃ હવિઃશ્વતન્ ન સર્પન્તિ ।

૩ (એતે) ઝનાસઃ અમૃતાઃ હવિશ્ચ રદાશ્વો યસે (મત્કય) રાયઃ પોષં ચ અગ્નન, અસે મયોમુરઃ મસ્તઃ દિતા રૂ પુલ્લજાસિ પપસા ઉશ્નન્તિ ।

૪ (મસ્તઃ) યે (એતે) વઃ પ્વાસઃ સ્વપતામઃ (તિયદા સતુ) પ્ર અગ્નન્ તરિયોનિઃ રવાસિ અગ્નયના (પુમાન્ નિર્ગમને) િપા સુવનાનિ હમ્પાં ॥ મ્વન્તે (પરિચ) પ્રવગ્નસુ ઋષ્ટેસુ વઃ યનઃ તિરઃ (નતુ) ।

અઠ્ઠ ૨ અધ્યા ૪ વ ૧, ૨] ' કૃગ્વેદ [મળ્ડ ૧ અનુ ૨૩ મુ ૧૬૬

જ્યારે આ વિકાંત અને વેગથી ચાલી જનારા મરૂત પોતાના ગડગડાટથી, ગિરિ
શુશ્રુષાને પ્રતિધ્વનીથી પ્રતિધ્વાસ કરી નાંખે છે, કિંવા આકાશના પ્રચંડ ગોળને હલાવી
મૂકે છે ત્યારે [હિ મરૂત], તમારા માર્ગમાં સર્વે મોટા મોટા વૃક્ષો લાયથી ઉખડી પડે છે;
અને નાના ઝાડ છોડ તો સ્થના પૈકાં પ્રમાણે ચક્કરીઓ ખાતાં દૂર ઉડી જઈને અથડાય છે. ૫
લયાનક મરૂત ! જે તમારા સેના સમૂહને ચલિંચિતં પણ ધબક થતી નથી તે તમે
દ્યાર્દ્ર અંતઃકરજીથી અમારા સન્મનોરથ પૂર્ણ કરો; જુઓ, આ તમારી કરાદ કંતા
વિજળી, જેમ ખરોખર તાકીને મારેલા અસ્ત્રથી પશુને પાડવાં તે પ્રમાણે પાતકોને
ચુરો કરી ઉરાડી દે છે.

મરૂતે આપેલા વર વરદાન ચિરંકાળ મળે છે, જેની કૃપાનો ભંડાર અખૂટ છે; પણ
જેનું વિદ્યુદ્ગ્રસ્ત ધણું તિક્ષણ છે, એવા મરૂતનું સ્તવન, યજ્ઞમંદિરમાં અતિશય આલેહું
હોય છે, અને આહ્વાદહાયક સોમરસનું પ્રાશન કરવા માટે મહાન નાંદ કરતાં તે આવતાં
હોય છે, કારણકે તે મહાવીરે [ધંદ્રે] પ્રાચીનકાળમાં કરેલાં સર્વે પરાક્રમની તેમને ભાવુ છે. ૭
હે મરૂત ! જે ભક્ત ઉપર તમે પ્રસન્ન થયેલા છો તેનું સંરક્ષણ, પાતકોથી, ને
[દુષ્ટોના] મમલેહક વચનોથી જે પ્રમાણે કિલ્લા કોટની સો દીવાલો છે એવા શહેરના
ચોગે [રાજ્યનું સંરક્ષણ કરવું] તે પ્રમાણે કરોછો. હે મહાપ્રતાપી ને મહાન મરૂત જે
મંતુચ્ચ ઉપર તમે કૃપાં દૃષ્ટિ રાખોછો તેના પણ તમે કુટુંબ પોષણાર્થે ઉદ્યોગના લીધે
ઉત્પન્ન થનાર લોભાપવાદથી બચાવ કરોછો.

હે મરૂત ! તમારા સ્થમાં યચ્ચાવત મંગળ લાભ અને શક્તિ (એવી રીતે ખીચી)
ભરેલી છે કે ત્યાં [જ્યાં મળવા માટે] જાણે કે તેની એક બીજાથી હરીફાઈ ચાલેલી
છે એમ લાગે છે. તમે કૃત્ય કરવા લાગ્યાં એટલે શત્રુ ઉપર ફેકવાના ચક્રો તમારા
ખલા ઉપર એકાદા અઢકાર પ્રમાણે લટકેલા હોય છે, ને તમારા સ્થની ધરી એવી
હોય છે કે તેના લીધે તેનાં સર્વ પૈકાં એકદમ જોરથી ફરે છે.

૧ યન્ નર્વાઃ લેપમામાઃ (મરૂતઃ સ્વનિ. સ્વનેન, પર્વતાન્ નદયન્ત, દિવઃ વા પૃથ અચુન્નકુઃ) (ત
હે મરૂત) યઃ અજમન્ ત્રિશ્વઃ વનસ્પતિઃ મયતે, ઓપધિશ્વ સ્થપન્તીવ પ્ર જિહીતે ।

૨ હ્રમાઃ મરૂતઃ, અરિષ્ટપ્રામાઃ યૂય મુચેતુના નઃ મુમતિમ્ પિપર્તન, (પશ્યન્) યત્ર યઃ દિદુ
(ત્રિમુત) કિરિર્દિતી મુધિતા વર્હેણા પશ્વઃ ફવ, (અવાયુન) નિ રિણતિ ।

૩ (એતે હિ) સ્કમદેણ્ણાઃ, અનવધ્રાવસ, અજાતુણાસઃ (મરૂતઃ) વિદપેયુ મુદ્રુતઃ । મદિર
(સોમસ) પીતેય અર્કેપ્ર અર્ચન્તિ, (યતઃ) વીરસ્ય (હ્રદસ્ય) પ્રપમાનિ પૌસ્યા વિદુઃ ।

૮ મરૂતઃ યન્ (મક્તજન) આસત, તમ્ દાતમુજિભિઃ પૂર્મિઃ (દન) અભિન્દુતાત્ અનાત્ ચ રક્તં
(તપાહિ) દે હ્રમાઃ તમસઃ ત્રિર્પિદ્યનઃ ય જનં પાપન (તમપિ) તનયસ્ય પુષ્ટિપુ (હિયતાત્) શંસાત્ (રક્તં)

૯ દે મરૂતઃ ॥ સ્થેપુ ત્રિશ્વાનિ મદ્રા તત્રિપાણિચ મિથસૃષ્ટ્યેવ આહિતા । યઃ પ્રપથેપુ (વ) અંતે
(તપિષ્ઠા દર) તાદયઃ (દોહત્યન્તે), યઃ (સ્યસ્ય) અન્નઃ ચત્રા સમયા ત્રિ ગાહતે ।

જહ્ન ૨ અઘાં ૪ વં ૨,૩] ક્ષવેદ [મળ્હં ૧ અનુ ૨૩ સ્વ ૧૬૬

- પ્રતાપી ભૂતદેવો ભરપૂર યથા, વક્ષસ્થળો ઉપર ઝકઝકાટ મોટા અલકાર, ગળામાં શુભ્ર [શ્વેત] માળા, અને હૃથિયારોને તિલ્લુ ધાર (એવા વૈલવથી જતાં હોઇને) પક્ષી જે પ્રમાણે પોતાની પાંખ પસારે છે તે પ્રમાણે મરૂત આ પોતાની દિવ્ય કાંતીને દૂર સુધી પસાર કરે છે. ૧૦ (૨)

પોતાના પ્રભાવવડે મહાન, વ્યાપક અને ઐશ્વર્ય-સંપન્ન એવા આ મરૂત, જેમ નક્ષત્રમાંના ચોગે ક્રૂવેના તારો દૂરથી પ્રકાશે છે, તેવી રીતે ઘણાં દૂર સુધી પ્રકાશે છે. તે હૃદ્યાત્મી, મધુર બોલનાર અને મોંથી સુસ્વર ગાન કરનાર છે. [ત્યારે અર્થાત્] તે ઈદ્રથી એકદમ મળેલા હોય છે અને તમે તેને સ્તુતિ વડે ચોતરફથી ઘેરી નાંખો છો. ૧૧

હે મરૂત ! તમે અતિ પવિત્ર ઠેકાણેજ પ્રગટ થાઓ છો અને તમારો મહિમા એટલો મોટો કે અદિતીનો અધિકાર જેવો અમર્યાદ તેમજ તમારી બક્ષીસો અપરિમિત છે, જે પુણ્યશાળી પુરૂષપર તમે કૃપા કરો છો તેને ઇદ્ર પશુ દૂર ધકેલી દીધે [તમારા લૌકિકપણમાં] ઘટાડો આણતો નથી. ૧૨

અમર મરૂત ! તમારો પ્રેમ એટલો સાચા મનનો હોય છે કે સ્તુતિ કરનાર જનો ઉપર તમારી કૃપા આગલાં યુગમાં પણ નિરંતર રહેશે. આવીજ સુબુદ્ધિને લીધે મનુષ્યના કલ્યાણાર્થે, તેની પ્રાર્થના સાંભળી લઈ હે ગૂર મરૂત પોતાના અદ્ભૂત પરાક્રમથી તમે વિખ્યાત થયા છો. ૧૩

ભગવાન મરૂત ! તમારી અપાર [દિવ્ય] સમૃદ્ધિના ચોગે અમારો નિરંતર ઉત્કર્ષ થાઓ, જે જે ઠેકાણે અમારા લોક રહે તે તે ઠેકાણે તેમની સંતતિ વધે એટલે જે આ અંમે યજ્ઞ કરીએ તેના ચોગે અમારો ધર્મિજીત હેતુ પૂર્ણ થાઓ. ૧૪

૧૦ નર્વેણુવાહુપુ મૂરિણિ મદ્રા, વક્ષ. સુ રમતાસ. અલ્કયઃ રક્ષમા, અસેયુ દતાઃ, પવિત્રુ આધિ દ્રા, (૧૧ સન્તઃ) વયઃ ન પક્ષાન્ પ્રિયઃ વિ અનુ ધિરે ।

૧૧ મહા મહાન્ત, વિન્ચ, વિમૂતયઃ યે (ઈત) મસ્તઃ સ્તુમિઃ દિવ્યાઃ (લોકાઃ) ઇન દૂરદશઃ । (તે) મન્દ્રાઃ સુજિહ્વાઃ આસમિઃ સ્વરિતાદ, ઇદ્ર સમિશ્ચઃ (ત) પરિદુમ. ચ (સન્તિ) ।

૧૨ હે સુજાતાઃ મસ્ત, વ. તત્ મહિલ્વનન્ (ભવતિ યત્) અદિતેઃ વ્રતમિવ યઃ દાત્રન્ સુદીર્ઘન્ (ભવતિ) । યસ્મે મૃક્તે જનાય અગ્રધ્વન્, તત્ (વઃ દાત્રન્) ઇદઃ ચન ત્વજન્તા વિ ન્દુનાતિ ।

૧૩ હે અમૃતાસઃ મસ્ત, તત્ વઃ જામિત્વન્ યત્ સંસન્ આરત (તત્) પેર ડુગે (અપિ) પુરુ, ત્રયા ધિયા મનવે શુટિન્ આલ્ય, નદ (મસ્ત) દસનૈઃ સાક આચિકિત્રિરે ।

૧૪ હે તુરુસઃ મસ્તઃ યેન યુષ્માકેળ પરીણતા (તયા) દાર્ધ શૂરાગ્રામ । યત્ (અસ્માકં) જનાસઃ (સ્વસ્મિન્) વૃજને આ તતનન્ તત્, ઇમિર્યજેભિઃ (મે) ઇષ્ટિ અભિ અસ્માન્ ।

અહ્ ૨ અધ્યા ૪ વ ૩, ૪] ઋગ્વેદ [મળ્ ૧ અનુ ૨૩ સૂ ૧૬૭

હે મરૂત ! આ સ્તોત્ર ને આ પાઠના સંભાન્ય એવા માન્દાર્યે તમારી પ્રત્યાર્થ કરેલી છે, તો અમારા પોતાને સાડે ઉત્સાહપ્રદ શક્તિ તમે લઇ આવો એટલે તે સામર્થ્યની શાખાના આશ્રયથી-તે તત્કાળ ફળદ્રુપ થનારી શાખાના આશ્રયથી અમે રહીએ. ૧૫(૩)

સૂક્ત ૧૬૭.

॥ ઋષિ-અગસ્ય : । દેવતા-ઇન્દ્ર ॥

હે હરિદશ ઇન્દ્ર, તારા તે હબરો પ્રસાદ, ઉત્સાહપ્રદ અને અત્યંત સ્તુત્ય એવી તે હબરો પ્રેરણાઓ, સહુઆવધિ (લિંગ) સંપત્તિ અને તે અગણિત પવિત્ર શક્તિ અમને આનંદમાં નિમગ્ન કરવા માટે અમારા તરફ આવો.

અમલકાર કુશળ મરૂત પોતાના અત્યુત્કૃષ્ટ ને અત્યંત દેહિમમાન એવા પ્રસાદસહિત અમારા તરફ આવો. (એવું કરવું તેમાં કામળ કઠણ નથી) કારણકે તેના નિયુત નામના ઘોડા દોડતા દોડતા સસુક્ર (સુહો)ની પાર જઈ શકે છે.

માખણ પ્રમાણે (કામળ જેવું) અંબ, સુવર્ણ પ્રમાણે (તેજઃ પુંજ જેનાં) કાંતિ, અને બાંધા એકદમ દેખાવડો એવી એક સુંદરી મરૂતની સાથે હુમેશાં હોય છે. તેમના હાથમાંની બરછી જેવી (કદી ફર થતી નથી, તે પ્રમાણેજ આ યુવતી પણ તેમનાથી કદી પણ જુદી રહેતી નથી) અતઃપુરમાં જ વસનારી સ્ત્રીઓ પ્રમાણે તે શુભ હોય છે. (અને કદી કદી) બરસભામાં આવનારી એકાદ સ્ત્રી પ્રમાણે કિંવા યજ્ઞકાળે થનારી [મિધગર્જનારૂપ] દેવસ્તુતિ પ્રમાણે સર્વેની દષ્ટિએ પડે છે.

શ્વેત કાંતિમાન અને કેટલો પણ શ્રમ પડે તો પણ ન થાકતાર એવા તે મરૂતે તે તરૂણીને પોતાની એકદમ પાસે લઇને (ને તે એવા પ્રેમે કે) બાણે કે તેજ એકઠી બધાને અત્યંત ગમતી હોય મરૂત એ ઉજા ખરા, પણ પૃથ્વી ને આકાશનેા ત્યાગ કયો નહિં (પણ ઉલટાં) તેણી ઉપર પ્રેમ કરવા માટે તેણે તે આનંદની વૃદ્ધિ કરનારીને અગિયાર કયો.

૧૬ હે મરૂતઃ ૧૫. વઃ સ્તોમઃ ૧૬. ચ ગી. માન્યસ્વ કારો. માન્દાર્યસ્ય । ૧૫ આ યાસીષ્ટ તત્ત્વે, યયામ્ ૧૫મ્ જીર દાનુમ્ વૃજનમ્ વિદ્યામ ।

૧ હે હરિવ. ઇન્દ્ર, તે સદૃશ્વં કૃતયઃ સદૃશ્વં ગૂર્તતમા ૧૫ સદૃશ્વ રાયઃ, (અપિચ.) સદૃશ્વામિ વાજઃ નઃ માદયથૈ નઃ લપ યન્તુ ।

૨ સુમાયાઃ મરૂતઃ જ્યેષ્ઠેભિઃ વૃહદિદૈઃ વા અવોભિઃ નઃ અચ્છ આ યાન્તુ । અથ યત્ ૧૫ા પરમં નિયુતઃ સમુદ્રસ્ય પોરે ચિત્ ધનયન્ત ।

૩ ઘૃતાત્રી, હિરણ્ય નિર્ણિક્, મુષિતા (પ્રતાદશી કા ચિત્ યોપા) યેપુ (મરૂસુ) મિમ્પદ્, ઉપપાઃ ઋષિઃ । (માપિ કદાચિત્) ગુહા ચરન્તી મનુષઃ યોપા ન (નિગૃહા, કદાચિત્ ચ) વિદસ્યા વાક્ ૧૬ મભારતી સ (દસ્યતે) ।

૪ શુભ્રાઃ અયાસઃ મરૂતઃ (તયા) યયા પરમિમિસુઃ, સાધારણ્યા (સ્ત્રીયા) ૧૫, । ઘોતાઃ (અપિતે) ઇન્દ્રા ન અપનુદન્ત (વિન્દુ) દેવા. (તે તા) વૃષ સરયાય યુપન્ત ।

અટ્ટ ૦ ૨ અધ્યા ૦ ૪ વ ૦ ૪, ૫] ક્રમવેદ [મળ ૦ ૧ અનુ ૦ ૨૩ મુ ૦ ૧૬૭

દિવ્યરૂપ, ધુંધરાળા કેશ પરંતુ તે ધીરેદાત્ત મનનો તે પૃથ્વી ને આકાશથી [મરૂતને] આખંડ સહવાસ ધાય માટે જ્યારે તેમને વર્યા, ત્યારે સૂર્યની અંગકાંતિ જેવી અચળ અતિથી આકાશમાંથી તેના રથ પાસે આવે છે તે પ્રમાણે તે તેજોમ્ [પૃથ્વી આકાશ] એમ સર્વસ્વ આધીન થયેલા તે મરૂતના રથ ઉપર ગમ્. (૪)

તરણ મરૂતે તે તરણીને આનંદથી એકરૂપ થયેલી ને યત્ના સલા મધ્યે સભ્યતાથી વર્તનાર તે રાદસીને (પોતાના રથમાં) બેસાડી લીધી. તે વેળાએ હે મરૂત ? તમારા સ્તોતૃજનોએ તમારી સેવા કરી તમને હવિ અને સોમ અર્પણ કરી તમારા પ્રીત્યર્થે સ્તોત્ર માન કર્યું.

આ મરૂતને એક વર્ણવા જોગ મહિમા છે તે બરાબર ખરે છે, ને તેનું કેટલુંક વર્ણન હું પણ કરું છું. તે મહિમા એ છે કે આ માનવંત [પરંતુ] સતિ વીરપત્ની [રાદસી] (જલવૃદ્ધિ) ભાગ્યશાળી સ્ત્રીઓને પણ પોતાની સાથે જ લઈને આવે છે. ૭

મિત્ર વરણને અર્થમાં પણ તમારા ભક્તનું પાતકોથી રક્ષણ કરે છે. અને હુંડોને હાંસી કાઢી તેઓને શિક્ષા કરે છે તે તમારો જ મહિમા છે. તેજ પ્રમાણે જે પદાર્થ દેખવામાં અદળ અને અચળ તે પણ એક વેળા જગાએથી ટોળાશે પરંતુ પુણ્યશાળી ભક્તના ઉત્કર્ષ તે થનારજ.

હે મરૂત ! અમને માનવ પૈકીને તમારો કેમ પણ અંત લાગ્યો નથી. પછી તે આધુનિક કાળનો કે પુરાતન કાળનો અમે તે હોય, — મરૂત પોતાના આવેશથી ને પ્રતાપથી એકવાર ચીડાય ગયા એટલે હજારોને અપાટણધ સમુદ્રની માફક ચોતરફ ઘેરી ડુબાવી દે છે. ૮

૧ મત્ અસુપાં, વિપિતસ્તુકા, નૃમળાઃ (સ્તાદગ્રી) રોદતા (મરૂત) સચયેન્દ્રમ્ જોપત્, (તદા) સુપાં જ્વ નેમસઃ જ્વાનં, (સા) ત્વેપ્રવતીકા (રોદસી) વિથતઃ (મરૂદ્રણેત્ય) રથમ્ આ અગાત્.

૨ (તે) યુવાનઃ (તાં) શૌભ નિમિદ્ધાં, વિદયેયુ પજામ્ યુવતિમ્ (સ્વે રથે) આ અસ્થાપયન્ત, યદ્ હે મરૂતઃ વઃ હરિમાન્ સુતસોમઃ દુવસન્ (ચ) અર્કઃ (વઃ) ગાય ગાયત્.

૩ એવા મરૂતા યો મહિમા વચ્ચઃ સત્યઃ (ચ સઃ) અસ્તિ, તમ્ પ્ર વચ્ચિમ્ । યદ્ દિન્ અદ્ યુઃ (ચાપિ) સિયઃ કૃપમનાઃ (રોદસી), સુમાગઃ ચિત્ જનીઃ વહતે ।

૪ મિત્રાવરણો અર્થમાત્ર ઈમ્ અવચાત્ પાન્તિ, અપ્રસસ્તાન્ (અપિ અન્વિષ્ય) ચયેતે । જત અચુતાં દુવાણિ (અપિ) ચ્યવન્તે (પરચ) હે મરૂતઃ ઈમ્ દાતિવાઃ યાદૈષ (જલુ) ।

૫ હે મરૂતઃ અસે (માતૃપેયુ યે કેપિ) અન્તિનુ આરાત્તાત્ ચિત્ (સુ તેડપે) વઃ શાસતઃ અન્તં ન અણુઃ । તે જનુના શાન્તો જનુમાસઃ દેવઃ અર્જઃ ન જૃપતા પરિ રણુઃ ।

અવૃ ૨, અધ્યા ૪ વ ૫, ૬] ઋગ્વેદ [મળદ ૧ અનુ ૨૩ સૂ ૧૬૮

યુદ્ધમાં એ શું અને યજ્ઞમાં એ શું, અને ઇન્દ્રનો જે લાડકો બહત તેવું સ્તવન આજકાલજ (ફક્ત નહિ પણ નિરંતર) કરતાં રહીશું; આ પહેલાં પણ અને તેવું સ્તવન પ્રેમથી કરેલું છે તેમજ હવે પછી પણ દિનપરદિન કરીશું તો પણ મરૂતનો સ્વામી જે ઇન્દ્ર તે બીજા માણસો કરતાં પહેલાં હમનેજ પ્રસન્ન થાઓ. ૧૦

હે મરૂત આ સ્તોત્ર ને આ પ્રાર્થના સન્માન્ય એવા માન્દાર્યે તમારા પ્રીત્યર્થે કરેલી છે, તો અમારા પોતાને માટે ઉત્સાહપ્રદ શક્તિ તમે લઈને આવો એટલે તે સામર્થ્ય આપના આશ્રયે તે તરફજ ફળદુપ થનારી આપના આશ્રયે અને રહીએ. ૧૧ (૫)

સૂક્ત ૧૬૮.

॥ ઋષિ-અગસ્ય । દેવતા-મરૂત ॥

હે મરૂત ! પ્રત્યેક યજ્ઞમાં [તમને સર્વની ઉપાસના] એકદમ કરવા બાબતે અતિશય આતુર થયેલા જે જે બહત છે તે તે તમારા; અને તમે પણ પોતાના કહેલા કેવ સેવક બહતની પ્રત્યેક પ્રાર્થના અંતઃકરણમાં ધરો છો, તો સર્વ જગતનું ઉત્તમ પ્રકારનું કલ્યાણ થાઓ, ને [મિત્ર] અનુગ્રહ થાઓ માટે પવિત્ર એવી સ્તુતિથી હું તમને આ તરફ ફેરવું એમ કરો.

પોતાનો પોતેજ જન્મ કરનાર અને સર્વ જગતને હલાવી ચુકનાર હે મરૂત ! તમે પર્વત પ્રમાણે તમારા પોતાનાજ બળ ઉપર અવલભેલા છો ને મનોત્સાહ તથા પ્રકાશ એની અભિવૃદ્ધિ કરવા માટેજ પ્રગટ થાઓ છો. મહાપરાક્રમી [મરૂત] તમે મહાસાગરના પ્રચંડ મોજાઓની માફક અસંખ્ય અને [દિવ્ય] ધનુષ્ય પ્રમાણે સર્વોપરી (બધી રીતે) યુગ્ય છે. ૨

સરસ અને યુદ્ધ સોમવહીનો રસ કાઢી પ્રાસન કરેલું હોય તે જેવી રીતે હૃદયમાં આનંદરૂપે રહે છે તે પ્રમાણે મરૂત ને, બહતના અંતઃકરણમાં વાસ કરે છે. સુંદર તરૂણી (ની ભૂજલતા) પ્રમાણે તેમના બહા ઉપરથી કુલોની માળા ધારેલી હોય છે. તથા તેણે એક હાથમાં ઢાલ ધરેલી ને બીજા હાથમાં તરવાર પકડેલી હોય છે. ૩

૧૦ ઇન્દ્રસ્ય પ્રેષ્ટાઃ વય સમયે (યજ્ઞે વા) અણ, ધ. (તદુત્તરં ચ) વયં (ત) યોચેમહિ । પુરા । વયં । (ત) નઃ મહિ ચ (સ્તુતવન્તઃ), અનુ પૂર્વ ચ (ફક્તઃ પરમપિ સ્તોષ્યામહે) તત્ત્વજ્ઞુષ્ઠાઃ નરા (મયે) નઃ અનુષ્ઠા

૧૧ હે મરૂતઃ ઇપઃ વઃ સ્તોમઃ ઇયં ગીઃ માન્યસ્યં કારોઃ માન્દાર્યસ્ય (તત્) તન્યે રૂપા આ યાસીષઃ વયાં રૂપમ્, જીરદાનું વૃજનમ્ વિચામ ।

૧ (હે મરૂતઃ) યજ્ઞાયજ્ઞા સમના તુર્વેભિઃ (યો મરૂતઃ સઃ) વઃ (અસ્તિ), વઃ દેવયાઃ ડ ધિયેધિ (સ્વાંતઃ) દધિષ્યે, (તસ્માત્) રોદસ્યોઃ મહે સુવિતાય, અવસેચ સુવૃક્તિભિઃ યઃ અર્વાંજઃ વૃત્યામ્ ।

૨ રૂપાઃ, પૂતયઃ યે (મરૂતઃ તે) વરાસઃ ન (તિયરાઃ) રૂપ, સ્વથ (વિતરણાય) અભિજાયન્ત (એતે) ઉક્ષણઃ અર્વાં ઊર્મ્યન સહસ્રિપાસઃ, ગાવઃ મ આસા વન્ધાસઃ ।

૩ રૂપમઅરામઃ સોમાસઃ સુતાસઃ પીતાસઃ ન દ્રાસુ (સમુદ્રસતિ તદ્રત્) યે દુયસઃ (દ્રાસુ) આસેતે, વ્યાં અંતેષુ (માલ) રંભિંગીવ રંભે, હસ્તેષુ સ્વાદિસ્ય ઠસિથ સં દધે ।

અષ્ટ ૨ અધ્યા ૪ વ૦ ૬, ૭] ઋગ્વેદ [મण्ड० ૧ अनु० ૨૩ सू० ૧૬૮

જેના રથમાં ઘોડા પોતપોતાની મેળે જોડાઈ જાય છે એવા તે મરૂત પિતાના રથમાં બેસીને આકાશમાંથી સહજ લીલા માટે નીચે ભૂલોક (પૃથ્વી) ઉપર આવેલા છે. અમર મરૂત તમે હવે પોતાના [તમારા ઘોડાને] ચાબુકથી જરા ઈસારો કરો મરૂત તે નિષ્કલંક, જન્મતાંજ બળવાન, ને તેમના હાથમાને ભાલો [નિદ્રાએ તો] એકદમ ચળકતો ત્યારે (કેવો પણ) ન હાલનાર મોટો પદાર્થ [હાય] તેને તેણે ઉથલાવી નાંખ્યોજ છે. [એણે સમજવું].

અબકાર કરતી વીજળી એજ તમારો ભાલો, તો હે મરૂત ! [ગાદતી વેળા] એક જોમ જીવના સામથ્યે [હાલે છે] તે પ્રમાણે તમને અતર્યામી પ્રેરણા કેનાથી થાય છે વાડ ? સર્વથી તાબતર કરનારી શક્તિ અમને મેળવી દેવાના માર્ગમાં તમે હો એટલે અંતરિક્ષથી અપાટમાં [બહાર] પડી, સૂર્યના વિવિધ પ્રકારના કિરણો માફકે સર્વત્ર સંચરે છે.

૫ (૬)

હે મરૂત ! ત્યાંથી તમે [પૃથ્વી ઉપર] આળ્યા તે મહાન રજોલોકને અત પણ કેવો અને આરભ પણ વળી કેવો ? [અણુ છે તો પણ] એકત્ર થયેલા [મેઘરૂપ શત્રુના] સમુદાયે અશનીના તણકાસર તમે બુસા પ્રમાણે ઉડાડી દોછો ત્યારે દેહીખમાન [એવા અંતરિક્ષ] સમુદ્રની પણ પાર જોરથી ઉડીને જાયોછો.

૬

તમારા લીધે પ્રાપ્ત થયેલી વિજ્યશ્રી જેવી બલવર્ધક સ્વર્ગદાત્રી, ઉન્નત્યજા અને આનંદ પરિણામી હોય છે તેવીજ હે મરૂત ! તમારી બક્ષીસો એકાદા દાનેશ્વરીની દક્ષિણ માફક, મંગળકારક હોઈ આકાશમાની વિશુદ્ધતા પ્રમાણે અતિશય વેગથી [નીચે] આવનારી ને સર્વને છક કરી નાખે એવી હોય છે.

૭

મરૂત તે ધનમર્જનાના શબ્દોથી જયઘોષ કરતા હોય છે તે વેળાએ (તેમના) રથના પેડાના ચક્કરોના ઘણુઘણાટને લીધે મેઘસમુદ્ર પણ ખીજવાઈ જઈ મર્જના કરે છે અને પૃથ્વી ઉપર તે અમૃત વૃષ્ટિ કરે છે તે વેળા વિશુદ્ધતા પણ અમકતી અમકતી સ્મિત હાસ્ય કરતી હોય છે.

૮

-- ૪ (વેપા) સ્વયુક્તાઃ (અથા) દિવ આઠ્યા અવ યયુ, હે અમત્યાઃ (તાન્) કરાયાત્મના (મનાક્) ચોદત, । (એતે) અરેણઃ, ટુવિજાતાઃ આજદદ્ય મસ્ત-દઢ્ઢાનિ ચિત્ અચુચ્ચુત્ ।

૧ હે રુદ્રિવિયુત, મસ્તઃ, હન્વેન જિહ્વા, કો નુ અત ૩. ત્વના રેક્ષતિ ? રૂપા યામનિન । (પૂવ) ધન્વચ્યુતઃ, અહન્યઃ એતશ ન પુરુષેષાઃ ।

૨ હે મસ્ત યસ્મિન્ (રેક્ષતિ) આવય, અસ્ય મહો રજસઃ પર કસ્વિત્ અનર [ચાપિ] ક ! યદ્ સહિતમપિ અદિણા વિધુરેવ ચ્યયયથ, [તદ્] લેપમ્ અર્જનમ્ ચ પિ પથથ ।

૩ વ અમવતી, સ્વરતી લેપા ત્રિપાક્ષા સાતિઃ ન, હે મસ્ત વઃ ક્ષતિઃ (અપિ) મદ્રા, ટૃણતઃ દક્ષિણા ન ટૃણુન્નયી, અસુર્યેવ (ચ) જક્ષતી ।

૪ યદ્ (મસ્ત) અગ્નિયાં જ્વાલં ઉદીર્યન્તિ (પર એતેષા) પવિત્ર્યઃ સિંધવઃ પ્રતિદ્યોમન્તિ । યદિ મસ્તઃ વૃતમ્ મુણ્યુવન્તિ ત્રિયુતઃ (અપિ) વૃથિધ્યાં અર સ્મયન્ત ।

૦ ૨ અધ્યા. ૪ વ. ૮, ૯] કૃત્વેદૃ [મળ્ડં ૧ અનુ. ૨૨ સૂ. ૧૬૯
 કે ઇંદ્ર (અહિકે) બક્ષિસ તે જે પ્રમાણે પ્રલાવશાળી એવા યૌધનૃપે આપેલી છે,
 પ્રમાણે તે અનિર્વર્ણનીય (દિવ્ય) ઐશ્વર્ય પણ આનાકાની કર્યા વિના અમને આપ.
 સ્તવન (અમે યથામતિ) કર્યું ત્યારે જે સ્તુતિ વડે તું પ્રસન્ન થયો તેજ
 તે વડે વાયુનો અંતરંગ મધુર (સુગંધીથી) ભરાઈ બાંધ છે, તે પ્રમાણે (અમારું
 ઇન્દ્રણ) ભક્તિના ઉમળકાથી ઉભરાઈ ગયું. ૪

હરેક સદાચારી ભક્તના યોગક્ષેમ ચલાવનાર અને અત્યંત સમૃદ્ધ એવું જે દિવ્ય
 વર્થ છે, તે હે ઇંદ્ર ! તારા હાથમાં હોય તો (તારા ભક્તોની) સામે જવાને બાલુ જે મુશ્કેલી
 તો હોય એવા તે (તારા) દેહીપ્રમાન મૂર્ત અમારા પર અતિશય કૃપા લોભ કરે. ૫ (૮)
 હે ઇંદ્ર ! મૂર્ત, તે (કૃપા પ્રસાદનો) વરસાદ વરસાવનાર મહાન અને વીર્યવાન છે,
 ની સહાય માટે આવ અને પૃથ્વી ઉપર પોતાનું પરાક્રમ અર્જવ આ બુદ્ધિએ, જેના
 બરપુર છે એવા હરણોના કિરણોરૂપ તેનો (મૂર્તનો) કાફલો, જે પ્રમાણે રાજાનું
 ય રણ મેદાનમાં આવી ઉમું રહે તે પ્રમાણે અહીં આ ઉભો રહ્યો છે. ૬

ભયંકર અને ભેરદાર તલપવાળા એવા તે મૂર્ત મોટા ઘુઘચાટાથી આવે છે. આ
 બો ! તેનો અવાજ મોટેથી સંભળાવા લાગ્યે. પોતાના ઉપર પ્રેમ રાખનારા સાથે
 દુઃખનાઈ કરે છે એવા દુઃખ અંધમને, જેમ એકાદ પાતરી ચલુકરને (મારી પાડે) તેની
 દૃક પોતાના ઝપાટાથી, આ મૂર્ત જનીનદોસ્ત કરી નાંખે છે. ૭

હે ઇંદ્ર ! તું મૂર્ત સહિત (અહિં આવ અને) જેનાથી સર્વ જગતનું હિત થાય અને
 નાં (જ્ઞાનરૂપ) પ્રકાશનું જ પ્રાધાન્ય હોય એવી એક દુઃખનિવારણ બક્ષીસ (અમને) માન્ય
 માંના પુરૂષોને આપ. હે દેવાધિદેવ (ઇંદ્ર) અમારે પુણ્ય એવા બીબા દેવ (તે સુદાં)
 સ્તવન કરે છે. તો તત્કાળ ક્ષણકૃપ થનાર અને ઉત્સાહપ્રદ એવો (તારો) આશરો
 મને મળે એમ કર. ૮ (૬)

૪ હે ઇંદ્ર ત્વં તુ નઃ આજિષ્ઠ્યા દક્ષિણ્યા રાતિમિવ તં રમ્યં દાઃ, ત્વં સ્તુતશ્ચ (તામિઃ), યાઃ તે
 જન્ત (તાઃ) મધ્વઃ વાયોઃ સ્તને ન ભક્તાન્ વાજૈઃ પીયન્ત. ૧

૧ હે ઇંદ્ર, કામ્ય ચિત્ત ક્રતાયોઃ પ્રમેતારઃ તોશત્તામઃ રાયઃ ત્વે (એવ); (તદ્) યે (ભક્તાનાં)
 પાત્યન્તીવં સ્મ, તે દેવાઃ મસ્તાઃ નઃ સુ મૃલ્યન્તુ. ૧

૨ હે ઇંદ્ર, મૌલ્લદૃપઃ, મહઃ રૂન્ ચ પ્રતીપ્ર યાહિઃ પ્રાર્પિષ્વે સદને યતસ્ત્વ. અથ યત્ તીર્યે અર્ચઃ
 ન ન, ઇયાં પૃથુરુજ્નાસ્તઃ ઇતાઃ તસ્યુઃ. ૨

૩ ધોરાણાં, અયાસાં, આયતામ્ મસ્તામ્ ઉપદ્રિઃ પ્રતિ શૃણ્વે યે (તે) પૃતનાયન્તમ્ માર્યમ્,
 જન્મ ન, ડમૈઃ સંગૈઃ. ૩ પત્યન્ત. ૩

૪ હે ઇંદ્ર, ત્વમ્ મરુદ્ધિઃ (અમાલ્ય) માતેમ્યઃ, ત્રિશ્વજન્યા, ગો અપ્રાઃ શુલ્કઃ રદ. હે દેવ ત્વં
 મિઃ દેવૈઃ સતયસે, (તદ્) રૂપન્, જીરદાનુમ્ વૃજનં ત્રિચામ. ૪

અષ્ટ ૨ અધ્યા ૪ વ ૧૦] ઋગ્વેદ [મण्ड० ૧ अनु० ૨૩ सू० ૧૭૦
સૂકત ૧૭૦.

॥ ऋषि-अगस्त्य । देवता-इन्द्र ॥

આજ નહિ, અને કાલ પણ નહિ, તો તે પછી શું થનાર છે તે કોને માલમ ? બીજાનું જ મન સુપ્રસન્ન કરી આપતાં જુવું, કે પોતાના મનની વિચારરચના તૂટી પડી (એમ સમજવું).

હે ઈંદ્ર ! અમને મારી નાંખવાનું મનમાં કેમ લાવે છે વાડ ? મરૂત એ તારા બંધુજ છે, તો તેમના ઉપર મનમાં પ્રેમ રાખ અને યુદ્ધમાં અમારો નાશ કરીશ મા.

હે બંધો અગસ્ત્ય, તું મારો જીવજાન કહેવાય છે અને હુમનેજ ત્યાગે છે ? તારું મન અમને સમજાવું છે, તારા મનમાં અમનેજ માત્ર કંઈ પણ નહિ આપવાનું છે.

(આવી રીતે ગુસ્સે ન થાઓ.) આ જુઓ, વેદી તૈયાર કરવા દો, સામે અગ્નિ પ્રજ્વલિત થવા દો, કે પ્રત્યક્ષ અમરતાનું જ ચૈતન્ય આણનાર એવો જે આ યજ્ઞ તે અમે તારા પ્રીત્યર્થે બને યથાસંગ કરીએ.

હે સકલ સિદ્ધિના પ્રભુ ઈંદ્ર ! સર્વ સ્પૃહણીય લાભોનો સ્વામી તું જ છે. આ સર્વ મિત્રોમાં વરિષ્ઠ એવા ઈંદ્ર ! અત્યંત ઉદાર એવો પણ એક તું જ છે, તો હવે મરૂતથી તું પ્રેમે બોલ અને અમે અર્પણ કરેલો હવિર્લાભ યોગ્યવેળાએ આવી ગૃહણ કર.

१ न नूनम् अस्ति, नो श्वः; (तत) यद् अद्भुत तद् को वेद । अन्यस्य चित्तम् अभि सचो-
प्यन्, उत (च) अर्थातम् विनश्यति ।

२ हे इन्द्र नः किं जिनाससि? मरुतः तव भ्रातरः, तेभिः साधुया कत्परः, सनरगे नः मा वयोः ।

३ हे भ्रातः अगम्य (नः) सया सन् अस्मान् (एन) किम् अनि मन्यसे? (वयं) ते मनः पया (तय) विप्र, (यद्) अस्मभ्यम् इन् न दिसिनि ।

४ (प्रसीदन्,) वेदिम् (ऋषिजः) अर दृष्वन्त, અગ્નિ પુરઃ મમિન્ધતાન્ । તત્ર અમૃતસ્ય (અપિ) ચેતનમ્ (ફાલ્ગ) તે યજ્ઞ તનયન હે ।

૫ હે રમુખને, ની રસૂનાં દેશિયે, હે મિત્રપને, ઘેટ્ટઃ ત્વ મિત્રાણા (ચોપિ દેશિયે) । હે ઈંદ્ર તં મરૂત ૨ વરુણ, ૩૨ દર્શિયે ઋતુયા પ્ર અજ્ઞાન ।

અટ્ટ૦ ૨ અધ્યા૦ ૪ વ૦ ૧૧] ઋગ્વેદ [મण्ड० ૧ અનુ૦ ૨૩ સૂ૦, ૧૭૧
સૂક્ત ૧૭૧.

॥ ऋषि अगस्त्य । देवता मरुत ॥

તમને અનેક પ્રશ્ન પાત કરી હું તમારા પાસે આવ્યો છું (લોકત સાડ) તમે જલદીથી
ધાઓ છો, ત્યારે તમારા શુભાનુવાદ ગાઈ તમારી કૃપાની લિપ્ત હું યાચું છું. મરૂત ! આ
સર્વ ઉપર ધ્યાન આપી જો તમે મારા પર પ્રસન્ન થયા હો તો ગુસ્સો છોડો અને આપના
રથના ઘોડા છોડી નાંખો.

૧

મરૂત ! આ નમસ્કૃતિપૂર્વક કહેલું સ્તોત્ર તમારું જ છે, અને તે હું અંતઃકરણપૂર્વક વ્યવ-
સ્થાથી જોડીને બોલ્યો છું. તો તેનો તમે પણ મનઃપૂર્વક સ્વીકાર કરો. ખરા સત્ય દિવસી
તેનો આસ્વાદ લેવા માટે અહુર્આ આવો. કારણ કે (તમારા સેવકોની) તમે હમેશાં અભિ-
વૃદ્ધિ કરો છો.

૨

મરૂતનું સ્તવન અમે (યથામતિ) કર્યું હોય તો તે અમારા ઉપર કૃપા કરો. સર્વનું
અત્યંત કષ્ટાણુ કરનાર ઈંદ્ર પણ તેની સ્તુતિ કર્યાને વાસ્તે અમારા પર પ્રસન્ન થાઓ.
અમને વિનયશ્રીની લાલસા છે. માટે હે મરૂત ! (તમારા ભાણાની) રમણીય વૃક્ષરાજી
અમારા સાડ સદૈવ સન્ન રહો.

૩

મરૂત ! તે મહા બ્રહ્મવ્ય ઈંદ્રને લીધે હું લયથી કંપિતો દૂર જતાં રહ્યો. તમારા માટે
હવિરનની સંપૂર્ણ તૈયારી કરેલી હતી, પરંતુ તે હવિરજ અમારે દૂર ખસેડવું પડ્યું તે
ખદ્વ અમને ક્ષમા કરો.

૪

૧ (હે મરુતઃ અર્ધ) અહં જ્ઞા નમસા વઃ જ્ઞમિ, સુવાગાં (પુન્નાકન્) સુમર્તિ નિષ્ઠે । હે
મરુતઃ વેદાભિઃ રાગતા, હેઠઃ નિ ષત્, અશ્વાન્ વિ મુચવન્ ।

૨ હે મરુતઃ ઇયઃ નમઃશ્વાન્ સ્તોમઃ વઃ (વૃષ), સઃ દ્વદ્શ તટઃ, હે દેવાઃ (સ) ધાપિ । (યૂય)
સુવાગાઃ ઇન્ મનસા ટપ આઘાત, મૃદન્ હિ નમસોઃ ઇન્ વૃવાતઃ સ્ય ।

૩ સ્તુતાસઃ મરુતઃ નઃ મૃદ્યન્તુ, ઊત શંભવિષ્ઠઃ મયઃ (ચ) સ્તુતઃ (સન્ મૃદ્યન્તુ), હે નરતઃ
(અસ્માકં) ગિર્ગાપા, મિથ્યા અહાનિ, (સુનિહિતાના) વઃ (ઋણા) કોમ્યા વનાનિ ડપાં સન્તુ ।

૪ હે મરુતઃ અસ્માન્ તૈરિગન્ દ્વાન્ અહ મિત્રા રેવમાનઃ ઈન્નાગઃ (ચ અંગે) । ત્વયા પુનઃ
ન્ય નિરિતાનિ અત્મન્ । તાનિ અરે ચહન્, (વૃદ્) નઃ મૃદ્યત ।

અટ્ટ ૨ અધ્યા ૪ વ ૧૧, ૧૨] ઋગ્વેદ [મણ્ડ ૧ અનુ ૨૩ સૂ ૧૭૨

હે ઇંદ્ર ! સનાતન ઉષા પોતાના સામર્થ્ય વડે પ્રકાશીત થઈ, તારી કૃપાથીજ તે દેદીપ્ય-
માન દેવીનાં દર્શન માન્ય પુત્રોને થયાં; તો મનોરથ પૂર્ણ કરનારા હે પરાક્રમી ઇંદ્ર !
તું પુરાણ પુરૂષ છે, ધૈર્યને બળ દેનારા પણ તુંજ છે, તો ભયંકર એવો તું ભયંકર
એવાજ મરૂતને સાથે લઈને અમને સુચશ આપ.

હે ઇંદ્ર ! તારા બળશાળી વીરતું (મરૂતતું) રક્ષણ કર અને મરૂતના ઉપરનો રોષ
બીલકુલ તણ દે. તે અત્યંત બુદ્ધિવાન મરૂતનો તું વિજયશાળી પ્રભુ છે એવું સર્વ જગત
જાણે છે. તો તત્કાળ ફળદ્રુપ થનાર ઉત્સાહપ્રદ (તારા) આશરોનો અમને લાભ થાય
એમ કર.

સૂકત ૧૭૨.

॥ ઋષિ અગસ્ય । દેવતા મરૂત ॥

હે દાનશૂર મરૂત ! તમારું આગમન આશ્ચર્યકારક થાયો. આ નાગની માફક અંગળ
કિરણોના મરૂત (તે આગમન) તમારા સામર્થ્યના યોગે આશ્ચર્યપ્રદ થાયો.

હે દાનશૂર મરૂત (શત્રુના શરીરમાં) બરાબર પ્રવેશ કરનાર તે તમારું ધાતક શસ્ત્ર
અમારી પાસેથી ફર રહ્યો. તમે ફેંકીને મારો છો તે તમારો અશનીપાશાણ પણ ફર રહ્યો. ૨

હે દાનશૂર મરૂત ! તુલ્યસ્કંદના લોકોને ચોતરફથી (ધિરીને) કાપી નાંખો. અમે (યથા
મેળવી) છવીએ માટે અમારી ઉન્નતિ કરો.

૩ (૧૨)

૧ શશ્વતીનાં (ઉપસા) શવસઃ વ્યુષ્ઠિષુ, યેન (તાઃ) ઉક્તાઃ માનાસઃ ચિતયન્ત હે વપમ, સઃ
(ત્વ) સ્યનિરઃ સહોદાઃ ચ (તદ્) દ્રમઃ (ત્વ) ઉગ્રેભિઃ મરુદ્ભિઃ નઃ ધ્રુવઃ ધાઃ ।

૬ હે ઇંદ્ર, ત્વ સહીયસઃ નૃન્ પાહિ, મરુદ્ભિઃ અગ્રયાતહેલઃ ભવ, (તૈઃ) સુપ્રકેતેભિઃ સાસહિઃ દધાનઃ
(તદ્) ઇયં જીરુદાનુ વૃજનં ત્રિયામ ।

૧ હે મુદાનઃ વઃ યામઃ ચિત્રઃ અસ્તુ, હે અદિમાનઃ મરૂતઃ, (સઃ યામઃ) કૃતી ચિત્રઃ (ભવતુ) ।

૨ હે મુદાનઃ મરૂતઃ, ના (દિપ સુ) ઋગ્વતી સા વઃ શરુઃ ઓરે (અસ્તુ) । (અપિચ) યમ્ અસ્યય
(સોપિ) અસ્મા ઓરે (અસ્તુ) ।

૩ હે મુદાનઃ, નૃનાસ્કંદસ્ય વિત પરિ રૂક્તનુ, જીર્ણમે નઃ કર્ણાન્ કર્ણ ।

॥ ઋષિ અગસ્ય । દેવતા ઇદ્ર ॥

હે ઇદ્ર ! જેનાથી તું સંતોષ પામે એવા પ્રકારનું ને આકાશને પ્રતિધોષીત કરનાર સામગ્રાયન (ઉદ્ગ્રાતો) ગ્રાહ્યુ અને સ્વર્ગીય પ્રકાશની માફક લોકોત્તર અને જ્યાં ત્યાં ભરાઈ જાય એવા સ્તોત્રો અમે આ ગુણે જોવાથીશું. તું તારા અમૂર્ત સ્વરૂપે (આવીને અહીંઆ) દર્શાસનપરં જેસે છે તે વેળાએ જેને કોઈ પણ ઉપદ્રવ કરી શકે નહિ એવી તેજોદ્રવ ધેનુઓ તારી સેવામાં તત્પર હોય છે.

૧

વીર્યશાલી (પુરોહિત) વીર્યશાલી એવાજ આચાર્યોની સંગે રહી, તાબાં અને ઉનાં ઉનાં હવિરન્નો, તું એકાદા ભુધાતુર સિંહની માફક ચૂલ્કા કરે માટે તને સમર્પણ કરીને તારી ઉપાસના કરીએ છીએ. હે સર્વશ્રેષ્ઠ દેવ ! યજ્ઞ-હોતા ઉદ્દાસિત મનથી અને સન્માનીય (યજ્ઞમાન) પત્નીસહિત તને સ્તવનવડે સતુષ્ઠ કરે છે.

૨

ઇદ્ર (તારા યજ્ઞમાટે) જે આ આચાર્ય (અગ્નિના ત્રણ) સુવ્યવસ્થિત સ્થાનોની પ્રદક્ષિણા કરીને પાછા આવે છે તે પૃથ્વી ઉપર શરદ ઋતુમાં થનારી કૃત્તસંપત્તિ લઈનેજ આવે છે. (આ શરદ ઋતુમાંજ) ઘોડા જતાં જતાં વાટમાં છીંકે છે ને બળદો હાંકે છે. અને દિવ્ય વાચા પણ એકાદા રૂત પ્રમાણે પૃથ્વી ને આકાશની મધ્યમાં ગુચ્છવાઈ જાય છે. ૩

તે ઇદ્રને અત્યંત પ્રિય એવા જે જે પદાર્થો છે તેજ આપણે તેને અર્પણ કરીએ, બાવિક જનો પણ પ્રતિભાસંપન્ન સ્તોત્રો તેના પ્રીત્યર્થે બોલતા હોય છેજ, તો આ અદ્ભુત ને તેજસ્વી ઇદ્ર તે પદાર્થોનો અને સ્તોત્રોનો પ્રીતીથી સ્વીકાર કરે. તે નાસત્ય ભક્તાધીન હોવાથી તેના માટે સંપૂર્ણ તૈયારી સહિત રથ ઉપર બેઠેલો છે.

૪

૧ હે ઇદ્ર, યથા વેઃ (તથા) તમ્ય સામ (ઉદ્ગ્રાતા) ગાયત્, (વયંચ) તત્ સ્વર્ગ વાઘધાન ચ (શંત) ઇચાંમ । યત્ વર્હિષિ ઉદ્ધાનન્ દિવ્ય (ત્વા) અદ્વ્યાઃ ગાયઃ ધેનવથ આ નિરાસન્ ।

૨ શ્વા (શ્વલિજ) હૃષભિઃ (લ્વાન્) સ્વેદુહ્યોઃ યત્ (ત્વં) અધઃ મૃગઃ ન (તાનિ) અતિજુગુપ્સતિ (તથા) અર્ચત્ । હે ગૂર્મ, મરુઃ હોતા, યજ્ઞ. મર્યથ નિયુના (લ્વાન્) મનાન્ પ્ર ભરતે ।

૩ (ઇદ્ર, યજ્ઞાન તે અયમ્) હોતા (અગ્નેઃ) મિતા સમ્યગ્ પરિચન્ નચન્, (ત) શરદઃ ગર્ભ શૃવિચ્ચ આ ભરત્ । નયનાનઃ અધઃ ઋદત્, ગૌઃ સ્વત્, (માય્મનિચ્ચ) વાક્ દૂતઃ ન ચેદની અન્તઃ ચત્ ।

૪ અસ્મે (ઇદાય) તા અપતરા (પ્રવ દ્યૌષિ) કર્મે, દેવમન્તઃ (અપિ અસ્મે) ચૌલાનિ પ્ર ભરતે । (તદ્) દસન્ઘાઃ ઇન્દઃ (તાનિ) જુગોપત્, (ત) નાસ્તદેવ મૃત્યુ રયેદ્ય ।

અહ્નં ૨ અધ્યાં ૪ વ૦ ૧૩, ૧૪] કૃત્યેદ [મળનં ૧ અનુ. ૨૨ સુ. ૧૭૩

તે ઇંદ્રતુલ્ય સ્તવન કરે. આ મહા સત્યવાન, શૂર ને અત્યંત ઉદાર બક્ષોના કારણે રથારૂઢ થઈને બેઠેલો છે. સકલ કામના પુરી કરનારો તે એજ. ગમે તેવો શત્રુ તેના સામે આવે તેના કરતાં આ સર્વોપરીજ છે ને પૃથ્વીનો આરે તરફથી ગ્રાસ કરનાર અધિકારનો નાશ કરનાર પણ એજ છે. ૫

ઇંદ્ર તે વિશ્વમાંના ચમ્પાવત શૂરવીરો કરતાં પરાક્રમમાં ખરેખર અતિશય શ્રેષ્ઠ છે. આ આટલું વિસ્તીર્ણ ક્ષિતિજ પણ, તેના કમરબાંધે એ પુરું થનાર નથી. આ સ્વ-પ્રતાપી ઇંદ્રે આકાશરૂપે પૃથ્વીને બાથમાં પકડીને નક્ષત્રોને પોતાના માથાના શિરપેંચ પ્રમાણે રાખી મૂક્યા છે. ૬

હે વીર તું સર્વજનોનો ત્રાતા અને સર્વોત્કૃષ્ટ છે ત્યારે સંગ્રામ મધ્યે તને (સહાય માટે) લઈ આવવા સાફ ઘણી દીનતાથી અત્યંત ગ્રેમે એકત્ર થયેલાં લક્ષ્મણનો તને પ્રણાવત ઇંદ્રને યજ્ઞ મધ્યે હવિ અર્પણ કરીને પ્રસન્ન કરી દે છે. ૭

તેં વર્ષાવેલા દિવ્ય ઉઠકની ધાર જે પ્રમાણે (પૃથ્વી ઉપર આવી) તે મોટા હર્ષ સહિત સમુદ્રમાં જઈ મળે છે, તે પ્રમાણે અમે અર્પણ કરેલી સોમરસની ધાર પણ તેવાજ મોટા આનંદે તારા તરફ આવે છે. જાણી જન તોય શું કિવા સામાન્ય જનસમૂહ તોય શું? સર્વને જો તું હ્યાર્દ બુદ્ધિથી પોતાનાજ હોય એમ કહે છે, તો સર્વ જગતની સ્તવન વાણી તારા આગળ જવી જોઈએ (તેમાં નવાઈ શાની!) ૮

શૂરવીરોના અભય વચનોથી ઉત્તમ મિત્ર મળ્યા સમાન થાય છે. તો આવા પ્રકારનો ઉત્તમ મિત્ર ને ઉત્કૃષ્ટ સહાયક અમને તેની કૃપાથી મળ્યાં એમ થાય. અને આ ઇંદ્ર તેની (ચંચળ મનની) માફક સર્વગામી ખરો પરંતુ તે અમારા સત્કર્મ ને સ્તોત્ર ગાયનો સિદ્ધ કરી અમારી ઉપાસનામાંજ સ્થિર રહે એમ થાઓ. ૯

૧ યો હ સત્વા, યઃ શૂરઃ મધવા યઃ રથેષ્ઠઃ । (યથ) નૃપશ્વાન્ પ્રતીચઃ ચિત્ત યોધીયાન્, વવશ્વપઃ તમસઃ ચિત્ત વિહન્તા ચ, તમુ દ્રમ્ સ્તુદિ ।

૧ યત્ (ઇંદ્ર) મહિના (વિશેષ્યઃ) નૃશ્ચઃ પ્રહૃષ્ટઃ અસ્તિ રૂઢા, અસ્મૈંચ કસ્યે રોદસી અરં ન (ધયમ્) ઇંદ્રઃ સ્વધા વાન્ વૃજનમ્ ન ભૂમ સમ્ દિવ્યે, ધાન્ ઓપશ મિત્ત મર્તિ ।

૭ હે શૂર સતાં રાણમ્ પ્રપર્ષિ તર્પં ચ ત્વા સમસ્તુ પરિતસયઐ, (પ્રતે) યે સજોપસઃ ક્ષોણીઃ (તે ત્વાં) સૂરિં દ્ર ચિન્ મદે વર્જઃ અનુમદન્તિ ।

૮ યત્ તે આપો દેવીઃ (મુનિ આગત્ય) સમુદે આમૃ મદન્તિ, એવં હિ સચ્ચા તે દ્રામ્ (મયન્તિ) । યદિ સૂરિન્ ચિત્ જનાન્ (ચિત્) પિપા વેષિ, (તદ્ કિં ચિયમ્ યદિ) વિશ્વાઃ ગૌઃ તે જોષ્યા અનુમૃતાં

૯ નર્પં રૂષેઃ ન, એન મયા મુપચાયઃ સ્વમિદ્ર્યઃ (તથા) અસાન । (અપિચ સઃ મનઃ) ન તુલ્કેદઃ (અગ્નઃ) કર્મ ટર્યા ચ નયમાનઃ નઃ વંદને સ્યાઃ યથા અમન્ (તથા મૃયાન્) ।

અવૃં ૨ અઘ્યાં ૪ વં ૧૪, ૧૫] કવેદ [મણ્ડં ૧ અનું ૨૩ મૂં ૧૭૩

મોટા મોટા પુરુષોની અને સ્પર્ધા રહિત સાધુજનોની વિનંતીને માન આપીને કાં ન થાય ! આ વજાધર ઇંદ્ર સર્વથા અમારો થાઓ. એકાદા નગરાધિપતિનો સત્યકાર-ભાર ઉત્તમ વ્યવસ્થાથી ચાલે છે એમ જોઈ તેનો પ્રેમ સંપાદન કરવા માટે ઉત્સુક એવા લોક જેમ તે નગરાધિપતિનું ગૌરવ જાળવે છે તે પ્રમાણે તે ઇંદ્રના અંતઃકરણ પ્રેમની ઇચ્છા કરનારા ભક્તો તેને યજ્ઞયાગ વડે પ્રમુખ કરે છે. ૧૦ (૧૪)

કોઈ કોઈ ઠેકાણે ઇંદ્રને સંતુષ્ટ કરે એવો યજ્ઞ ચાલુ છે તો કોઈ કોઈ ઠેકાણે, મનનો અચળ એવો બ્રહ્મ મનુષ્ય વિના કારણે આથડતો ફરતો નગરે પડે છે. (પહેલું કર્મ તે) એકાદા પવિત્ર પ્રવાહની પાસે તરસ્યા વટેમાર્ગ માટે બાંધેલા ઘર સમાન થાય (અને બીજી) આતુર મનુષ્યને લાંબો પંથ જેમ હકાવી નાંખે છે (તે સમાન નિર્રથક થાય) ૧૧

હે ઇંદ્ર આજે આ યુદ્ધ પ્રસંગે તું અમારો ત્યાગ કરીશ મા; હે દેવ-પરિવેષિત મહાપરાક્રમી ઇંદ્ર જો આ તારો હવિર્ભાગ તૈયાર છે, તું પરમપુણ્ય અને સકલ કામના પૂર્ણ કરનાર દેવ છે ત્યારે મજા હવિ અર્પણોત્સુક ભક્તનાં વાંકાં ચુંકા બોલે તારા અને મહત્તા ગુણ સંકીર્તન કરું છું (તે માન્ય કરી લેજે) ૧૨

હે ઇંદ્ર; અમારું આ સ્તોત્ર તને અર્પણ થાઓ હે હરિહથ ઇંદ્ર, તે સ્તવન વડે (પ્રસન્ન થઈ) અમને અન્નાર્ગ જતાવ, હે દેવ જેમાં અમારું ખરું કસ્યાણ છે તેજ માર્ગે અમને દોરી બા એટલે તાતકાળ ફળદ્રુપ થનારને ઉત્સાહપ્રદ એવો (તારો) આશ્રય અમને પ્રાપ્ત થશે. ૧૩ (૧૫)

૧૦ નયં વિપ્પર્ધતઃ ચ શસેઃ ન (અયમ્) વજ્રહસ્તઃ ઇન્દ્રઃ અસ્માક અસ્ત્ પૂર્ણતિમ્ સુશિષ્યો મિત્રપુત્રઃ ન, (એતે ઇન્દ્રસ્ય) મમ્ય પુત્રઃ (તમ્) યદૈઃ ઉપ શિક્ષન્તિ ।

૧૧ (કચિત્) કચિત્ યજ્ઞઃ ઇન્દ્રં તન્ધનં હિ સ્મ, (કચિત્) મનસા જુહુતાણઃ ચિત્ પરિયન્ (દશ્યતે) । તીર્થે અચ્છ તાતપાણમ્ ઓકો ન (પ્રયમ કર્મ), સ્તિથ દીર્ઘોઽપ્યા આઠગોતિ (એતાદશ અપરમ્ કર્મ) ।

૧૨ હે દેવૈઃ (ક્ત) ઇન્દ્ર, અગ્ર પૃમ્ મો પુ નઃ (ત્વાત્રીઃ), તે જન્યાઃ અસ્તિ સ્મ હિ । હે મૃષ્મિન્ પત્સ મે હનિમ્નતઃ યમ્યા ગીઃ (તે) મદ્ઃ મીઠ્ઠુપઃ ચિત્ મસ્તથ વન્દતે (તાં જુગર)

૧૩ હે ઇન્દ્ર, અસ્મે ઇપઃ સ્તોનઃ તુમ્ય અસ્તિ, ઇનેન હે હરિઃ નઃ ગાતુ મિદઃ । હે દેવ મુનિતાય નઃ આરૂપ્તાઃ (યેન) દપ જીરદાનું વૃજનમ્ નિદાન-

અટ્ટ૦ ૨ અધ્યા૦ ૪ વ૦ ૧૬] કૃગ્વેદ [મળદ૦ ૧ અનુ૦ ૨૩ મૂ૦ ૧૭૪
સૂક્ત ૧૭૪

॥ ઋષિ ઋગ્સ્ય । દેવતા ઇદ્ર ॥

હે ઇદ્ર ! જે દેવ છે તેમનો પણ તું રાખ છે. અમારા શૂરસૈનિકોનું રક્ષણ કર તું સર્વ સાધુજનોમાં શ્રેષ્ઠ આદાર્યશાળી અને અમારો તારક છે, તું સત્યસ્વરૂપ સંપત્તિદાતા અને ધૈર્યદાતા છે. ૧

હે ઇદ્ર ! અસદ્ર બાપણોથી પોતાની જીભને દૂષિત કરનાર દુષ્ટ અધર્મોનાં જ્યારે તેં ધુવાં કાઢી નાંખ્યા તેજ વેળાએ પવન પણ ન જઇ શકે તેવી તેમની જગ્યા જે સાત શારદુર્ગ (હુતી) તેને પણ તેં પાર કરી નાંખી છે. નિષ્કલક મોભાથી ઉછળતા ઉદકનો અચક પ્રવાહ તે વહેલો કયો અને તારો ભક્ત જે તરણ પુરકુત્સ તેના યતુઓને તેના સ્વાધીન કરી દીધા છે. ૨

હે ઇદ્ર ! (જગતના યતુના) સૈન્યનો આગેવાન શુરવીર હોવાથી તેઓથી સર્વ આકાશ ગોળ બરાબ ગચું છે ત્યારે તેમને ત્યાંથી હાંકી મૂક, અને જે અગ્નિ હોત્રનો ઉચ્છેદ ન થાય અને જે ત્વરિત કૃણદાથી છે તે અમારા ઘરમાંના અગ્નિ (હોત્ર)નો ને તેવીજ બીજી ઉપાસનાઓનું સિદ્ધ પ્રમાણે (જાગૃત રહી) રક્ષણ કર. ૩

હે ઇદ્ર ! તારા વજ્રના માત્ર ટંકારવથી ને તેના ચળકાટથીજ તે (સર્વ જગતના યતુઓ) તારો મહિમા વૃદ્ધિગત થવા માટેજ (કે કેમ) તેની તે જગ્યાએ ગતપ્રાણ થઈ પડ્યા જીઓ ! તેણે (ઇદ્રે) યુદ્ધ કરી દિવ્યોદકનું કલ્પોલ છેડી મુક્યું પ્રકાશ પેતુને પણ મુક્ત કરી, અને પોતાના અધિપતિ આરૂઢ થઇને તણકા બંધ દિવ્ય સામર્થ્યની પ્રાપ્તિ (ભક્તોને) કરાવી દીધી. ૪

૧ હે ઇદ્ર, યે ચ દેવા (તેષા) ત્વ રાજા, હે અસુર રક્ષ (નઃ) ત્વમ્ નૃન, અસ્માંધ પાહિ । ત્વ સતતિઃ મયયા, નઃ તરુઃઃ ત્વમ્ સત્ત્વઃ વસમાનઃ સહોદાઃ (વસિ) ।

૨ હે ઇદ્ર, યદ્ મૃષાન્નઃ વિશઃ (ત્વમ્) દનઃ (ત્વેદં એતેષાં) શારદીઃ શર્મ (નામ) સત્ત પુરઃ (ત્વમ્) દર્ન । હે અનવચ, અર્ણઃ અપઃ ઋણૌઃ, યૂને પુરુક્લસાય (અસ્ય) વૃત્ત રધીઃ ।

૩ હે ઇદ્ર (નર્તા દિપ્તા સેનાઃ) વામ્ (અશ્વિન્), હે પુરુહૂત યેભિઃ ચ (યોઃ વૃતા તાઃ) મૃગપત્રીઃ શ્વતઃ નૃતમ્ અજ । અદ્યપ, તૂર્મયાણ દમે અદ્રિમ્, અપામિ ચ (દોષા) વસ્તોઃ સિદ્ધો ન રક્ષઃ ।

૪ હે ઇદ્ર, તે પરીરત્સ્ય મહા (પર) તે દિવઃ તત્ર) પ્રસસ્તયે સસ્મિન્ યોનો શોપન્ નુ । યદ્ (ગ) કુમા અર્જાનિ, ગાઃ (ચ) અમૃત્વન્, તિષ્ઠન્ હર્ગ (ત્વમ્ ભક્તાર્થે) શૃપતા વાજાન્ દૃષ્ટ ।

અઠ ૨ અધ્યા ૦ ૪ વ ૦ ૧૬, ૧૭] કવેદ [મળ ૦ ૧ અનુ ૦ ૨૩ સૂ ૦ ૧૭૪

હે ઇંદ્ર, કુત્સ નામના જે ભક્ત ઉપર તું અત્યંત પ્રેમ રાખે છે તેના આગળ વાચુ સમાન ગતિવાળા ને એક સરખા પુરસ્કોસમાં દોડનાર થોડા લઈને આવ્યું સૂર્ય પોતાનો એક ચાકનો સ્થ અમારા તરફ લાવે અને વજ્રધારી ઇંદ્ર પોતાનો મોરચો પાતકી થયું તરફ ફેરવે. ૫ (૧૬)

હે હરિદત્થ ઇંદ્ર, સજ્જનોને પ્રેરણા કરનાર તું (છિ) એવી તારી પ્રખ્યાતિ છે. માટે તારા ભક્તોને પીડા કરનાર અને દાનધર્મથી પરાંગમુખ એવા જે જે દુષ્ટ હતા તેમને તે સંહાર કરી નાંખ્યો છે. (હિ દેવ) કોઈનું પ્રભુત્વ માન્ય નહીં કરનાર તે દુષ્ટોને જ્યારે તે પહેલાં બાબુએ પટકી દઈને પછાડ્યા, તેજ વેળાએ તું પ્રાણી માત્રનો સંરક્ષક છે એવી વાત તાબડોળ ધ્યાનમાં આવી. ૬

હે ઇંદ્ર, કાવ્ય સ્ફુર્તીની પ્રાપ્તિ માટે જ્ઞાની કવીએ તારા મહિમાનું યથાર્થ વર્ણન કર્યું કે અધાર્મિક દુષ્ટોને પૃથ્વીની સપાટી એજ ઓઢવા પાથરવાને કરી દીધી. તે પરમ કાર્ણિક પ્રભુએ પોતાની ઉદારતા વડે અદ્ભુત રીતે રચ્યાં છે, અને રણમેદાનમાં યુદ્ધ કરી કુવચનીઓને જમીનદેસ્ત કરી નાંખ્યા. ૭

હે ઇંદ્ર, તારું તે પુરાતનકાળનું પરાક્રમ નવીન કવીએ પણ પ્રેમથી આર્યું છે યુદ્ધ બીજકુલ થવા પામેજ નહિ તે માટે તે સર્વ પાતકી કુચોનો હુમેશ માટેજ નિઃપાત કરી નાંખ્યો છે. ઈશ્વર ભક્તિહીન દુષ્ટોના આખા વંશના વંશ, ને તેમના દુર્મ, તે સર્વનો ઉચ્છેદ કરી નાંખ્યો અને ઈશ્વરનિંદક દુષ્ટોના મારવાના શત્રોના પણ કંકડા કરી નાંખ્યા છે. ૮

હે ઇંદ્ર, તારી ગર્જના સાંભળતાંજ સર્વ જગત ચરચર કંપે છે. ધુનિ નામના રાક્ષસે શક્તિ રાખેલી દિવ્યોદકની ધારા તેં એવી રીતે છોડાવી નાંખી કે બહુ નદીઓનો પ્રચંડ પ્રવાહનો પ્રવાહ વહે છે. હે શૂરવીર ! આકાશરૂપ સમુદ્રને પેઢે પાર પણ તું સહજ નીકળી બાધ છે. તો તારા સંગેજ તુર્વશ અને યદુ, જે તારા ભક્તો તેમને પાર લઈ ના. ૯

૧ હે ઇન્દ્ર, યસ્મિન્ (ત્વમ્) ચાકન્ (તમ્) કુત્સ, વાતસ્ય સ્તૂમન્યૂ ક્રત્ત્રા અશ્વા વહ । (તે) સૂર-શ્વકં અર્મકે પ્ર વૃહતાત્, વજ્રગ્રાહુઃ સ્વઃ અભિ પાસિપત ।

૨ હે ઇન્દ્ર, હે હરિઃ, (ત્વમ્) ચોદપ્રવૃદ્ધઃ મિત્રહનૃ અદામૂત્ જઘન્વાન્ । અપત્ય વહમાનાઃ યે (અગત્યઃ) ત્વયા શૂર્તાઃ, (તે) આપોઃ અર્ધમળમ્ (ત્વામ્) સ્વા પ્ર પશ્યન્ ।

૩ હે ઇન્દ્ર, અર્ક્ષતાર્તો (ત્વામ્) કવિઃ રપન્ (યદ્ ત્વમ્) દાસાયક્ષાન્ ઉપર્ભેર્જીન્ કા । (સત્ત્વમ્) મવર્ગો તિલ્લઃ (સુવઃ) દાનુચિત્રાઃ કરત્, દુર્યોગે ચ ગૃધિ કુપવાચે નિ શ્રેત્ ।

૪ હે ઇન્દ્રા તા તે સના નચ્યાઃ (અપિ) આ અગુઃ, િરિગ્ણાય (ત્વમ્) પૂર્વોઃ નમઃ સહઃ અદેવીઃ (તેવા ચ) પુરઃ ન મિદ્રઃ મિનત્, અદેવસ્ય હીયોઃ વધઃ (અપિ) નનમઃ ।

૫ હે ઇન્દ્ર ત્વમ્ ધુનિઃ, ધુનિમતીઃ અપઃ, હ્રન્તીઃ સૌર ન ક્રળોઃ । હે શૂર યત્ સમુદ્રં પ્ર અતિપાપિ તુર્વશં યંદુ ચ સ્વસિ પાસ્ય ।

અષ્ટ ૨ અધ્યાય ૧૭ વ ૧૭, ૧૮] ઋગ્વેદ [મણ્ડ ૧ અનુ ૨૩ સૂ ૧૭૫
 હે ઇંદ્ર, તું અમારો સર્વોપરિ થા. કેઈ પણ નિરપરાધીને યત્નિચિત્ પણ હુખ ન દેતાં
 તું પ્રેમે (સર્વ) મનુષ્યનું પાલણ કરે છે, તો અમારા એકના એક શત્રુને તું (અમારા
 હુથે) પાદાકાંત કર, એટલે તારાકાળ ફળદ્રુપ થનાર (તારા) ઉત્સાહવર્ધક આશ્રયે અમે
 રહીએ ૧૦ (૧૭)

સૂક્ત ૧૭૫.

॥ ઋપિ અગત્ય । દેવતા ઇન્દ્ર ॥

હે હૃયંશ્વ ઇંદ્ર, તું ઉદ્ધાસિત થા. આ હૃયંકર અને હૃયંરૂપ સોમરસ, બાણ કે તારૂં તેજ
 જ, એવા તે સોમરસનું તેં યજ્ઞપાત્રમાંથી પ્રાપ્ત કર્યું છે. પ્રમોદદાયક ઓજસ્વી અને
 અસંખ્ય જય મેળવનાર આ વીર્યવાન સોમરસ તને વીર્યવંતનેજ (જીહ્વુ કરવાને) તદન
 યોગ્ય છે. ૧

હૃયંવર્ધક, વીર્યવાન અત્યુત્કૃષ્ટ અને તીવ્ર એવો સોમરસ, હે ઇંદ્ર ! અમારો આ અભીષ્ટ-
 દાયક શત્રુજીત અને અમર સોમરસ તને જઈ પહોંચો. ૨

તું ખરોખર દાનશૂરવીર છે, તો મહારા જેવા દીન માનવનો મનોરથ તું પૂર્ણ કર તું
 [શત્રુને] જીતનાર છે, ત્યારે અધાર્મિક દરથુને (માટીના) વાસણ સમાન પોતાના
 તેજ વડે તોડી નાંખ. ૩

૧૦ હે ઇન્દ્ર ત્વમ્ વિશ્વઃ અસ્માકમ્ સ્વાઃ, અટકત્તમઃ (ત્વમ્) નરાં વૃષાતા (જસિ) । સ (ત્વમ્)
 વિશ્વાસી નઃ સૃષાં સહોધાઃ (યં) ઇયં જીરદાનું વૃજનમ્ વિદ્યામ.

૧ દે દરિયઃ મસિઃ નસઃ મદઃ તે મદઃ ઇન્દ્ર પાત્રસ્ય (ત્વયા) અપાપિ, (અયમ્) ઇન્દ્રઃ વાગી,
 સદ્ગુણાત્મનઃ વૃષા (સોમઃ) તે વૃષ્ણે (સમુચિત વર) ।

૨ દે ઇન્દ્ર, નઃ મસરઃ, જ્યા, મદઃ વોષ્પઃ, સદ્ગુણ, સાનનિઃ વૃતનાપાટ, અમર્ત્ય (મોમ) તે
 અગત્ય ।

૩ હે ઇન્દ્ર ! નન્દિ મનિના, સુંદર, (નન્દ) મનુષ્યઃ (મમ મનો) સ્વમ્ પાંદરા, । મહાત્મ (૧)
 અન્દમ્ દાનુ (મનુષ્ય) પાત્ર ન શોધિયા ઓળઃ ।

અષ્ટાં ૨ અધ્યાયં ૪ શ્લોક ૧૮, ૧૯] કૃગ્વેદ [મળદં ૧ અનુ. ૨૩ સૂ. ૧૭૬

હે સર્વજ્ઞ તું જન્મતનો ચાસ્તા છે, પોતાના ઇશ્વરી સામર્થ્યવડે સૂર્યના રથને એક ચાક કાઢી નાંખી વાયુરૂપ અશ્વોને લીધે કુત્સ અને શુશ્ણુનું મૃત્યુ એવા બંનેને એકદમજ મૃત્યુ આગળ લઈ બા.

૪

ખરેખર તારો આનંદ પરાકાષ્ઠાનો ઓજસ્વી અને તારું કર્તવ્ય અત્યંત લોકોત્તર હોય છે, માટેજ પોતાના શત્રુવિનાશક અને પરમ સુખદાયક પરાક્રમના યોગે વ્યાપક એવું સામર્થ્ય પ્રાપ્ત કરી દેનાર એવા જે તું તેનાં વખાણુ (સર્વ મુખે) થયાં છે.

૫

હે ઈંદ્ર ! તૃપાથી વ્યાકુળ થયેલાંને જેમ પાણી, તે પ્રમાણેજ પ્રાચીનકાળના સદ્ભક્તોને તું આનંદપ્રદજ લાગ્યો છે. તો એવાજ પ્રકારના પુરાતન “નિવિદ્” સ્તોત્રવડે હું તારું ધ્યાન ધરું છું, તો તારાકાળ ફળરૂપ થનારને ઉત્સાહપ્રદ એવો (તારો) આશ્રય અમને પ્રાપ્ત થાય એમ કર.

૬

સૂક્ત ૧૭૬

॥ ઋષિ અગસ્ય । દેવતા ઇંદ્ર ॥

હે આનંદાદકારક સોમરસ, અમને પરમ સુખની પ્રાપ્તિ થવા માટે તું ઈંદ્રને હર્ષ ઉત્પન્ન કર તું પણ વીરજ છે, તો તે વીરનાજ અંગમાં પ્રવિષ્ટ થા. (હે ઈંદ્ર) તું કોઈ ભરાઈને થરથરતો ચાલી બાય છે, ત્યારે તારા આસપાસ ઉભો રહે એવો એક પણ શત્રુ તને મળતો નથી.

૧

૪ હે કવે (ઇંદ્ર) ઈંદ્રાનઃ (ત્વમ્) ઓજસા સૂર્યચક્ર મુપાય, વાતસ્ય જથ્થે, કુત્સન્ યથ ચ શુશ્ણમ્ વહા

૬ તે મદઃ શુભિન્તમઃ હિ ઉત્ત કઠુઃ શુભિન્તમઃ (તે) દૃઢા વરિવોક્તિદા (મદેન) અશ્વસાતમઃ મસીઢા

૧ હે ઇંદ્ર યથા પૂર્વેન્યો જરિતુન્યઃ (ત્વમ્) તૃપ્યસે આપઃ ન મયદ્વ વમૂય, (તદ્) ત્વાતાન્નિવિદ્ અતુ જોહવીમિ, (તસ્માત્) રૂપં જીરદાતુ વૃજનમ્ વિદ્યામ ।

૧ હે ઇન્દ્રો, નઃ વસ્ય રૂપો રૂદ્ર મત્તિ, (ત્વહિ) । વૃષા (તદ્ તન્ વીરો) આ મિદા, (હે ઇંદ્ર) ઋવાપમાણઃ રૂન્વસિ (પરંચ) શત્રુન્ અન્તિ ન મિન્દસિ ।

અટ્ટ ૨ અઘ્યા ૪ વ ૧૯] ઋગ્વેદ [મળ્ડ ૧ અનુ ૨૩ સૂ ૧૭૬

જે (ઈંદ્ર) સર્વ પ્રાણી માત્રનો એક પ્રભુ છે, તેનીજ જગ્યાએ (હિ મનનમારી) સ્તવતવાણી રંગાઈ જાય એમ કર; બળદને હુળના અનુરોધે જેમ ધાન્ય વવાય છે તે પ્રમાણે તેની ઇચ્છાને અનુસરીને (જીવતું) કર્મથીજ વાંચું જાય છે. ૨

પાંચે લોકોનું પ્રાપ્ત્ય-સર્વસ્વતા હાથમાં છે, તો અમારા દેવીઓને હાંકી કાઢ અને વિદ્યુલ્લતાના ધક્કાવડે માર્યા માફક તેમને મારી નાંખ. ૩

જે તને સોમ અર્પણ કરી તારી ભક્તિ કરતો નથી, જે તને (તારી ભક્તિ કરી) આનંદ આપતો નથી, ને જેનું મોં પણ કોઈને ગમતું નથી, એવા પ્રત્યેક અભક્તનો એકદમ સંહાર કર તેની જે કાંઈ યુક્તિઓ હોય તે અમને (સમજવા) દે, અને આમ તું કરીશ એવો મને-તારા ભક્તને પૂર્ણ ભરોસો છે. ૪

જે એક લોકદ્વય-વિખ્યાત પુરુષનો મહિમા સ્તોત્ર દ્વારા એક સરખો પામે છે, તેને તે સહાય કરી છે. ઇંદ્રને અર્પણ કરેલા હે મનોહરકાંતિ સોમરસ, સંગ્રામમાં ને સામર્થ્યની કસોટી થનાર યુદ્ધમાં પણ તું ઓજસ્વી યોદ્ધાનું સંરક્ષણ કર. ૫

હે ઇંદ્ર, તૃપાથી વ્યાકુળ થયેલાંને જેમ જળ, તે પ્રમાણેજ પ્રાચીનકાળના સદ્ભક્તોને તું આનંદપદ લાગે છે, ત્યારે આવાજ પ્રકારના પુરાતન “નિવિદ” સ્તોત્રોવડે હું તારું ધ્યાન ધરું; તો તારાકાળ ક્ષણકુપ થનાર અને ઉત્સાહપદ એવો (તારો) આશ્રય અમને પ્રાપ્ત થાય એમ કર. ૬

૧ ચર્ષણાનામ્ યઃ એક (એવ પ્રમુઃ) તસ્મિન્ (દ્વિ) ગિરઃ આ વેશય, યન્ અનુ સ્વધા (કર્મ) ઉપ્યતે, ટપા ધન ચર્ષપત્ ના।

૨ યસ્ય હસ્તયોઃ પચ ક્ષિતીનાં વિશ્વાનિ વસુ, (ત ત્વ) યઃ અસ્મધુક્ (તં) સ્પાશયસ્વ, દિવ્યા અશનિઃ દન તમ્ (ચ) જહિ ।

૩ અમૃત્તમ્, યો ન તે મયઃ તં (સમ) દૂણાશ (પાપ્માન) જહિ, અસ્ય વેદન્ અસ્મમ્યં દદિ, (જ્ઞત્) સૂરિઃ ચિત્ આદતે ।

૪ યસ્ય દિવર્હસઃ (નરસ્ય) અર્ચ્યુ સાનુપક્ અસત્ (તં નર) આઃ, દે દંદરાયં દંદો (ત્વમ્) આઝો યાજેપુચ યાજિરમ્ પ્ર જાતઃ ।

૫ દે દંદ યંષા પૂર્વમ્યો જરિતૃન્યઃ (ત્વમ્) તૃપ્યતે આપઃ ન, મયદ્ન વનુથ । (અતઃ) ત્વાતામ્ નિર્ગદન્ અનુ વેદસામિ, (તદ્) દુષે જીરદાન્તુ ટ્વજનમ્ નિશામ ।

॥ ઋષિ અગસ્ય । દેવતા ઇન્દ્ર ॥

જગદ્વ્યાપક, જનમનોરથપુરક સર્વ લોકોના પ્રભુ અને અસંખ્ય લોકો જેનું ધ્યાન ધરે છે એવો હે ઇન્દ્ર, તું છે. તારું સ્તવન અમે (યથામતિ) કર્યું છે, તો તારા ઉમદા ઘોડા રથને જોડીને તારા ઉત્તમોત્તમ પ્રસાદ સહિત મારી વિનતિ સાંભળવા માટે અહીં આ પૃથ્વીપર મારી પાસે આવ. ૧

હે ઇન્દ્ર, તારા વેગવાન અશ્વો તારા રથા વીર્યવાન, નામાંકિત વીરશ્રેષ્ઠતા રથે જોડવાને યોગ્ય છે. લકતોની પ્રાર્થના સાંભળતાંજ તે પોતાની મેળે જોડાઈ જાય છે, તો હે ઇન્દ્ર ! તે રથપર આરોહણ થઈ અમારા તરફ પૃથ્વીપર આવ. સોમરસ સિદ્ધ કરીને અમે તને આદરથી બોલાવીએ છીએ. ૨

તું જાણે ઇષ્ટિ સિદ્ધીની વૃષ્ટિ કરનારો છે ત્યારે તું લક્ષ્મી મનોરથ પુરક એવાજ રથપર આરોહ થા; તારા માટે આ સોમરસ તૈયાર કરીને તેમાં અનેક સ્વાદિષ્ટ પદાર્થો નાંખ્યા છે તો હે સકલ લોક શ્રેષ્ઠ તું તારા ઉમદા ઘોડા જોડીને નીચે (આ પૃથ્વીપર) મારી તરફ આવ. ૩

અહિં આ આ દેવ માન્ય એવો યજ્ઞ શરૂ છે. આ અહિં આ મેઘ પશુ (છે). હે ઇન્દ્ર તારી પ્રીત્યર્થે આ પ્રાર્થના સ્તોત્રો, આ સોમરસ અને અહિં તારા માટે આ દર્શાવેલ બી-છાવ્યું છે. તો હે સર્વ સમર્થ, અહીં જરૂર આવ. સોમરસને ગૃહણ કરીને જરા આરામ કર અને અહિં ઘોડા છોડીને તેમને વિશ્રાંતિ આપ. ૪

૧ ત્વમ્ ઇન્દ્રઃ સર્વણિપ્રાઃ જનાના વૃષભ, કૃષીના રાજા, પુરહૂત(શાસિ), સ્તુતઃ (ચ ત્વમ્)વૃષણા હરી યુક્ત્વા શ્રવસ્યન્ અન્તા [સિદ્ધ] મદિક્ અગ્રાંઽ ઉપ આ યાહિ ।

૨ હે ઇન્દ્ર, તે યે વૃષ્ણઃ વૃષભાસઃ અત્યાઃ વૃષરથાસઃ, ત્વમ્ યુજઃ (ચ) । તાન્ અતિવૃઃ તેભિઃ અગ્રાંઽ આપાહિ, હે ઇન્દ્ર ત્વા સોમે સુતે હનામેહ ।

૩ વૃષા [ત્વન્] તે વૃષણ રથ આ તિષ્ઠ, સોમ સુત. પરિપિકા મૃગ્નીનિ. ક્ષિત્તીના વૃષભ, વૃષન્યાં હરિમ્યા (રથ) યુક્ત્વા, પ્રવતા મદિક્ ઉપ યાહિ ।

૪ અપ દેવ્યાઃ યજ્ઞઃ, અપ મિયેવઃ ઇના ત્વજાગ્નિ, હે ઇન્દ્ર અપ સોમઃ । [ઇન્દ્ર] યાહિઃ સ્તીર્ણન્ તુ, શક્ત પ્ર યાહિ [સોમ] પિપ નિવય (ચ) ઇહ હરી મિનુચ ।

અણ્ ૨ અઘ્યા ૦ ઇ વ ૦ ૨૦, ૨૧] ઋગ્વેદ [ઘણ્ ૦ ૧ અનુ ૦ ૨૩ સૂ ૦ ૧૭૮

હે ઇંદ્ર ! તારું સ્તવન (યથામતિ) ઉત્તમ રીતે થયું છે તો આ સન્માન્ય કવિના પ્રાર્થના સ્તોત્રો તરફ નીચે પૃથ્વીપર આવ મુગ્ધભાવે તારું સ્તવન કરનાર અમને ભક્તોને તારી કૃપાએ ધૃષ્ટિ લાક્ષ્યાણ્યો, તાર્કાળ ક્ષણરૂપ થનાર અને ઉત્સાહપ્રદ એવો (તારો) આશ્રય અમને પ્રાપ્ત થાયો.

૫

સૂક્ત ૧૭૮

॥ ઋષિ-અગસ્ય । દેવતા-ઇન્દ્ર ॥

હે ઇંદ્ર ! તારા સન્માનોનું સંરક્ષણ કરવાને (કે) જેના માટે તું પ્રવૃત્ત થાય છે એવા પ્રકારના ભક્તોની વિનવણી સાંભળી લેવાનો અદ્ભુત શુભ તારામાં વસે છે માટે (અમે વિનવીએ છીએ કે) અમારી ઉચ્ચ મનોવૃત્તિઓને બાળી નાંખીશ મા; અને ઉપાસનાનિષ્ઠ મનુષ્યને કસવાના સર્વ કર્તવ્યભાર હાથે તારી પ્રીત્યર્થે, તું જે વિશ્વાતમા તેની પ્રીત્યર્થે થાય એમ કર.

બંને પહેલોએ પોતપોતાની મર્યાદામાં રહી અમારા માટે જે જે કાંઈ કર્યું હશે તે બાબતે હે જગન્નાયક ઇંદ્ર અમને નિરાશ ન કર. પવિત્ર વાસના ઉત્પન્ન કરનાર દિવ્યોદક જે (તે) ઇંદ્રને જઈ મળ્યું છે તે દેવ અમને મિત્ર પ્રેમ અને પૂર્ણ ઉત્સાહે એવા વચની પ્રાપ્તિ કરી આપે.

૨

આ મહાવીર ઇંદ્ર સુદ્ધમાં પોતાના શૂરસૈનિકો સહિત સદૈવ વિજયી અને કશ્ચુ ચાચક પ્રત્યેક ભક્તની ખૂબ સાંભળનારો છે. તે હવે અર્પણ કરનાર ભક્ત પાસે પોતાનો રથ લઇને આવે છે અને તેના મનમાં આવ્યું એટલે (ભેદ્યે તેની પાસે) દિવ્ય વાણીનો ઉચ્ચાર કરાવે છે.

૩

૧ સુપ્તુત ઇંદ્ર અર્ચાન્ માન્યસ્ય કારોઃ પ્રહ્લાણિ ઉપઓ યાદિ, (તવ) અવસા (દોષા) વરતોઃ (વા) ગુણન્તઃ (અર્માષ્ટ) વિશામ, રૂપે જીરદાનું વૃજનમ્ વિશામ ।

૧ હે દંદ યયા જાતિરુમ્યઃ સ્તી યમૂય સા યદ્દ શુષ્ઠિઃ તે અસ્તિ (તદ્) નો મહવન્તમ્ કાર્મ મા બાર ઝાપોઃ (ચ) રિષ્ઠા ઝાપઃ તે પારિ અસ્મામ્ ।

૨ યા નુ સમારા યોની નઃ (અર્થે) છગન્તઃ, તા રાજા ઇન્દ્રઃ નચ આ દમ્હ્ । મુતુકાઃ ચિત્ આપઃ બર્સે અરેદાન્ । (સ) નઃ સમ્યા વયધ ગમત્ ।

૩ ગૃઃ ઇન્દ્રઃ શુભિઃ પૃથુ જેતા નાદમાનસ્ય કારોધ દર્શ ધ્રોત્તા । દાશુપઃ ઉપાકે રથે પ્રમતા, પરિ

અઠા ૨ અધ્યા. ૪ વ. ૨૧, ૨૨] ઋગ્વેદ [મણ્ડ. ૧ અનુ. ૨૩ મૂ. ૧૭૯

સામર્થ્યનો અલંકાર આ ઇંદ્ર છે. તે ભક્તોના સ્તવન સાંભળવાને માટે પોતાના સહ-
વર્તમાન પોતાના પ્રિય ભક્તના પાસે આવે છે. જરૂર્યદ્વંમાં નાના પ્રકારના અવાજોની એકજ
ગરબડ આવેલી હોય તો પણ યજ્ઞમાનની સત્યાર્થ પુર્ણ સ્તોત્રવાણી (તે ઇંદ્રની) અવ-
ર્ણનીય ઉત્સાહ શક્તિની પ્રશંસા કરતી હોય છે. ૪

હે મહુર્થ્ય! સપન્ન ઇંદ્ર પોતાનાજ મોટપણના અભિમાનમાં હોનારા
(પાતકી) શત્રુને અમે તારા બળપર છતી નાંખીએ તુંજ અમારો તારક, તુંજ
અમારી ઉન્નતિ કરનારો યા (એટલે) તારાકાળ દૂળદ્રુપ થનાર અને ઉત્સાહપ્રદ એવો (તારો)
આશ્રય પ્રાપ્ત થાય. ૫ (૨૧)

સૂક્ત ૧૭૯

॥ ઋષિ—અગસ્ય । દેવતા—રતિ ॥

મેં આજ પુષ્કળ વરસ થયાં એક સરખું કદ રાતદિન સહુ છે. જે જે દિવસ ઉગે છે
તે તે માત્ર ઘડપણ (પાસેને પાસે) લાવે છે. અને ઘડપણ વળી શરીરનું મોહકપણ નષ્ટ
કરી નાંખે છે. એવી વાત છે તો પણ પુરૂષે સ્વસ્ત્રી સમાગમ સુખને અનુભવવું ન
જોઈએ શું ? ૧

ભુઓ પ્રાચીન કાળમાં જે જે કહેવાતા સત્યપરાયણ મહાત્માઓ થઈ ગયા અને
જે જે પ્રત્યક્ષ દેવથી સત્ય જ લાવણ કરતા હતા (એટલી જેમની યોગ્યતા હતી) તેમને મુદ્ધાં
હાર ખાવી પડી. પણ (પ્રહસ્યર્થે વ્રતની) આખર તેઓને સાધ્ય થઈ થઈ નહી. ત્યારે
(સામાન્ય) સ્ત્રીઓએ પણ સ્વપતિસમાગમસુખ અનુભવવું (તેજ યોગ્ય) ૨

૪ એવ (અર્થ) ઈંદ્રઃ પૃથઃ પ્રલાદઃ, ઘૃષિઃ મિત્રિણઃ અભિભૂત । વિનાચિ સમર્થે (અપિ) યજ્ઞ-
માનસ્ય સત્રાકરઃ શંસઃ (અસ્ય) ઇયઃ સ્તવતે ।

૧ હે મહાવન્ વય ત્વયા મહતઃ મન્યમાનાન્ શત્રૂન્ અભિધ્વામ, ત્વ (નઃ) ત્રાતા ત્વતુ નઃ દૃઢે
મૂઃ (યેન) ઇય જીરદાતું વૃજન વિદ્યામ ।

૧ પૂર્વાઃ શરદઃ અહ શશ્રમાણાઃ, દોષાઃ વસ્તોઃ ઉપસઃ તર્યન્તીઃ (એવ); જરિમા (ચ) તનુના
ધ્રિય મિનાતિ, (એસ સત્યપિ) વૃષ્ણઃ સ્વપત્નીઃ સજગમ્યુઃ તુ (કિમ્) ।

૨ યેચિત્ હિ પૂર્વે ઋતસાપઃ આસન્ (યેચ) દેવેભિઃ સાઠ ઋતાનિ અવદન્, ત ચિન્ અપ
અમ્, (વ્રતસ્ય) અન્તમ્ નહિ આપુઃ (અતઃ) પત્નીઃ વૃષભિઃ સ જગન્મુઃ તુ ।

અટ્ટ૦ ૨ અધ્યા૦ ૪ વ૦ ૨૨] ઋગ્વેદ [મણ્ડ૦ ૧ અનુ૦ ૨૩ મૂ૦ ૧૭૯

આપણે શ્રમ વ્યર્થ કર્યો એમ કહેશે મા. દેવ પોતેજ આપણું રક્ષણ કરે છે અને, આપણે આપણા સર્વ પ્રતિસ્પધિઓપર જય પણ મેળવ્યો છે. (પછી બીજું શું બેઠ્યો?) તમે અમે બંને જણ બે સંપૂર્ણ એકમતે વર્તતા આવ્યા છીએ, તો આ લોકમાં જેનાથી સેકડો લાભ થાય છે એવા સંસારને પણ વળી આપણે ખાસ જીત્યાં જ (એમ સમજવું).

૩

એકાદા મહેતને અટકાવીએ ને તે જેમ વશ થતો નથી, તે પ્રમાણે વશ ન રહે- નારી ઉત્કંઠા મને થઈ છે, અહીંથી તહીંથી સર્વ પ્રકારે ઉત્કંઠા મને થઈ છે, અહીંથી તહીંથી સર્વ પ્રકારે હું ઉત્કંઠિત થયો છું, હું વીર્યવાન, મહાબુદ્ધિવાન ને ધૈર્યશાળી અને આ લોપામુદ્રા અમળા બરી, પરંતુ એણે મને સર્વસ્વ વિન્હુલ કરીને શુષ્ક કરી નાંખ્યો છે.

૪

જે જે સોમરસના તત્વને અમે અમારા અતઃકરણમાં બરી રાખ્યું છે, તેના સામે ઉભા રહીને હું પ્રાર્થના કરું છું કે અમે જે કંઈ પાતક કર્યું હોય તેની (દેવ અમને) સર્વસ્વ ક્ષમા કરો; કારણકે આ મનુષ્ય પ્રાણી એવાં છે કે તેને (સારી ખોટી) સેકડો વાસના હોય છે જ.

૫

અગસ્ત્ય ઋષિએ પોતાના હાથમાં કોદાળી લઈને ખોદવા જેવું (તપશ્ચર્યનું) બહું મોટું કષ્ટ) સદ્ગુણ, તેમને પણ સતતિ સ્વાધીનતા અને (અવિનાશી) બળ તેની ધૃત્તિ હુતી ને તેમણે સામર્થ્યવાન થઈને બંને વર્ણનો ઉત્કર્ષ કર્યો ત્યારે (ધૃધિરના) સત્ય એવા આગિર્વાદનું દ્રગ તેમને દેવલોકમાં મળ્યું.

૬ (૨૨) (૨૩)

૩ ન મૃપા શ્રાન્તમ્ યદ્ (નઃ) દેવાઃ અગ્નિઃ, મિથ્વાઃ સૃષઃ ઇન્ અમ્યન્નવાન (ચ); યદ્ સમ્યજ્ઞા મિથુના (આગામ્) અમિ અજાન, (તદ્) અત્ત શતત્રીયમ્ આજિમ્ જયાત્વ ઇત્ ।

૪ રુચતઃ નદસ્ય કામઃ મા આ અગન્, રતઃ અમુતઃ કુનથિત્ [અપિ] આજાતઃ, [ઇયં] લોપા- મુદ્રા અધીરા [સત્યપિ] ધીર વૃષ્ણ મા-નિરિણાતિ, શ્વસન્ત ચ ધવતિ ।

૫ ઇમ નુ ઇન્સુ પીતમ્ [અતઃ] અતિતઃ [ર્તમાન] સોમમ્ ઉપ વુવે યત્ સીમ્ આગઃ ચઠ્ઠમ(સ) ત્વન્ સુ મૃબ્તુ । મર્ત્યઃ હિ પુરુકામઃ ।

૬ અગમ્યઃ ઋષિઃ રુનિત્રૈઃ (ઇવ તપસા) પુનમાનઃ, અપત્યં, પ્રજાં, વલ [ચ] ઇન્દ્રમાનઃ, ઉગ્રઃ મન્ ઓમૌ વર્ગૌ પુરોષ, । દેમેષુ [ચ] મયાઃ આશિપઃ જગામ ।

॥ ઋપે અગત્ય । દેવતા અધ્વૌન ॥

‘હે અધ્વીરુદેવો) તમારો રથ અંતરિક્ષરૂપી રજોમય સમુદ્રના વ્યાગળ પાછળ પ્રમક્રસ્તો હોય ત્યારે પણ તમારા ઘોડા તદન મુયંત્ર ચાલેલા છે. તમારા સુવર્ણમય આકનગતિ વડે (અમૃત) તસરો ઉડતી હોય છે અને તમે પણ મધુરરસ પ્રાસન કરી ઉગાન સારેજ (અર્ધી આવતા) હો છો. ૧

તમે જ્યારે વિશેષ ગતિથી જનારા લોહહિતકર અતિ પવિત્ર ને વેગવાન એવા સૂર્ય પહેલાં આવી પહોંચો છો, ત્યારે (ઉડતોતું) સ્તવન (એવા અર્થતું) આશું હોય છે કે હે મધુર રસાગિણી અને સર્વલોક પ્રિય અધ્વી, લગિની ઉપા તમને લઇને આગે અને અમને દિવ્ય સામર્થ્ય અને ઉત્સાહ મળે. ૨

તે દિવ્ય ધેનુના અપરિપક્વ પરંતુ પ્રકાશમય પયસ્થાનમાં પરિપક્વ ને ઉત્કૃષ્ટ એવુઅમૃત તત્વ રાખેલું છે, માટે હે સત્યસ્વરૂપ અધ્વી, અરણ્યના અંતર્ભાગમાં વાંકી સુર્યગતિએ આસન ર પવન (જેવો પવિત્ર હોય છે) તેવા પવિત્ર અંતઃકરણથી આ તમા લક્ષ્મ તમારી સેવા કરે છે. ૩

મે અત્રી ઋષિ માટે તેમની પ્રાર્થના પરથી પ્રખર ઉચ્ચતાને પાણીના પ્રવાહની મ (શીતળ) મધુર રસયુક્ત કરી નાંખી છે, માટેજ હે શૂર અધ્વીદેવ, તમારી પ્રીતિ પશુચર થાય છે અને મધુર રસ અમારી પાસે રથના પેડાની માફક સરસ કરાં ઢાડી આવે છે. ૪

૧ હે (અધ્વિનો) યદ્ યુગ્મઃ રથઃ રજાસિ અર્જાસિ પરિ દીપત્ (તદપિ) વાન્ અશ્વાઃ સુયમાસઃ, યામહિરણ્યયાઃ પનયશ્ચ (પાંચૂર) પ્રપાત્યન્, (હે અધ્વિનો) મયઃ પિત્રન્તૌ ઉપસઃ સર્વેયે ।

૨ યદ્ યુગ્મ અત્યસ્ય, નિપત્મનઃ નર્વસ્ય પ્રયજ્યોઃ (મૂર્ધસ્ય) જવ નશ્વયઃ, (તદા) હે વિશ્વગૂર્તૌ, હે ટુપૌ (સ્તોતા) ઈદે યદ્ વામ્ સ્વસા વાજાય, ઈપ ચ (વામ્) મરાતિ ।

૩ સુવન્ (દિવ્યાયાઃ) ગોઃ આનાયાન્ ઉસ્નિયાયામ્ (વશ્વળાયા) પક્ષ પૂર્વ્ય ચ પયઃ વત્ અધત્તન્ । હે તપ્સૂ વનિનઃ અન્તઃ વ્હારઃ (વાતઃ) ન શુચિઃ હનિમાન્ વાન્ યજતે ।

૪ યુગ્મ્ હ એપે અસ્યે, ધર્મ અપઃ ક્ષોદો ન મયુમન્તન્ અટ્ઠીતન્ । તન્ હે નરૌ, અધ્વિનો, વન્ પશ્વદિઃ, (અતથ) મચઃ સયા ચન્ના ઇવ (નઃ) પ્રતિ યન્તિ ।

અટ્ટ ૨ અધ્યા ૪ વ ૨૫, ૨૬] ઋગ્વેદ [મણ્ડ ૧ અનુ ૨૪ સુ ૧૮૧

અહી-અહીજ (યજ્ઞમા) પ્રગટ થનારા અશ્વીઢેના ગુણગુણ વારવાર ગવાય છે, તે તેની ભૂતિ નિષ્કલ્પક અને કીર્તિ પવિત્ર છે માટેજ ગવાય છે હે અને તમના પૈકી એક જણ અમારા તે ઉત્તમ યજ્ઞનો યજ્ઞસ્ત્રી એવો પુરસ્કર્તા ને ખીન્ને ઘુલોડનો દૈનશાલી પુત્ર (હશે કે શુ) એમ લાગે છે

૪

મોટા વેગે નીચે ઉત્તરનારો ઉચ્ચા ઉચ્ચા સિંચરોના નૂવપુન્ય એવો તારો સ્થ તમારી ઇન્દ્રાશ્વીજ અમારા (લગ્નોના) ઘર તરફ આવે હે અશ્વીઢેવ! તમારા પૈકી ગમેતે ડોળની પપુ (સ્તુતિ કરી તો પણુ તે) સ્તાનસામથ્ય વડે તમના સ્થના ઘોડા તુલ્ય થઈ જાય છે ને પોતાના ખોખારાથી સર્વ અતરિક્ષને ગળવી નૂડે ટે પ (૨૫)

ગરદ નતુમાની ધાન્ય સંપત્તિ પ્રમાણે સમૃદ્ધ ને પ્રતાપી એવો આ તમને સ્થ અમૃતના અસંખ્ય ઉસાહપ્રદ પ્રવાહ છોડતો છોડતો સર્વત્ર સચરે છે તમારા પૈકી કોઈની પણુ (સ્તુતિ કરીએ તો પણુ તે) સઘ ફળદાય સ્તોત્રસામથ્ય વડે અવન પ્રસન્નારી વિશાળ નદીઓ ભરપુર ભ્રમણને વહેતી વહેતી અમારા તરફ આવે હે ૬

સવનિયામક હે અશ્વી ત્રણ પ્રકારે ઉદ્ધળતી વહેનારી તમારી પુરાતન પ્રસિદ્ધ એવી સ્તુતિ (નો એાહજ) મારા મુખવાટે બહુર પડે છે, તો તે સ્તુતિ વડે પ્રસન્ન થઈ તમારી કૃપાની ચાથના ઝરનાર (હું) લગ્ન પગ દયા કરો અને ફક્ત હો અથવા સ્વસ્થ વિત્તિ લેતા દો તો પણુ મરી પ્રાથના પગ (કૃપા લાવી) ધ્યાન રાખજો

૭

૪ દ્વેષ દૈવ તાતા (યત્) અગાડીતામ્ (તદ) જ્યેષ્ઠા તન્વા, મે નામભિ (ચ) વાં અન્ય. (ન) મુમણસ્ય જિણુ સુરિ (ભગ્નિ) અયશ્વ રિ મમગ પુવ (ગિ) ઝહે ।

૧ તામ નિગ્ધ, વકુ, વિશાળન્ય (સ્થ ગાર) ગા અનુ (ન) સસ્તાનિ પ્ર ગયા । હે અધિના, (ગાર) જન્યસ્ય વાત હરી પાપવત, મધ્ના (વતો) ધર્મ રાસિ વિ (આપ્યાવત) ।

૬ ગામ્ (સ્થ) શરદાર ન દામ નિગ્ધાર્ (ન), મત ગાર પાં રપ પ્ર ચરતી । (તામ) જન્યમા ૧૧ તા (યા) પાપવત, (ન) વતો નવ - જા ગયુ ।

૭ હે વસ્તા અધિના, પ્રેષા ગાહ્ય ત્વ । અધિના (ગ) ગાર મી અર્ચિ । (૭ ગામ) ગ્ય-સ્તો (૮-૧) નામનાર અગ્નિ, ગામ્ (ન) । ગારદાર ।

અષ્ટ ૨ અધ્યા ૪ વ૦ ૨૬, ૨૭] ઋગ્વેદ [મण्ड० ૧ અનુ ૨૪ મુ ૧૮૨

તેમજ ત્યાં તપુ ઠેકાણે દર્શાવેલાં નાંખેલાં હોય છે એમ (યન) જુઓ તમામ અતિ ઉત્તમ તેજસ્વિયું સ્તવન લક્ષણના અતકરણને, ઉચ્ચ જાતાની જે છે. હે વીર ! મનોરથની વૃદ્ધિ કરનાર એવો તમારો (કૃપા) મેં, જ્ઞાનરત્નની વૃદ્ધિ કરીને મનુષ્યને અલીપ્ત આત્મી આપી મમૃદ્ધ જનાવે છે. ૮

હે અશ્વીદેવ ! પૂરા દેવ પ્રમાણેજ તમને પણ અમરમાં સનિવૃત્તિ હવે અર્પણ કરીને અશ્વિ ઉમાના જેવું તમારૂં પણ સ્તવન કરૂંનો હોય છે. ને આત્મી નિઃકલ્પે તમારી સ્તુતિ કરીને જો તમારૂં ધ્યાન ધરતો હોય તો તાત્કાળ કૃણકૃપ થનારને ઉત્સાહી (એવો તમારો) - નામ્રય અમને મળે એમ કરો. ૯ (૨૬)

મુક્ત ૧૮૨.

॥ ઋષિ અગસ્ય. । દેવતા અશ્વિન ॥

જુઓ આ (અશ્વીદેવતા આશ્વમનની) મૂચના માદમ પડતી આવી. આલો આગળ ખમો અહા ! જુઓ ! તે વીરના સ્થ. જ્ઞાનીવ્રતો તમને પ્રમદ્ર કષે તે મહાશુદ્ધિની પ્રેરણા કરનાર અને ધ્યાનમય હોઈ મનુષ્ય માત્રમાં ધ્યાની-સપતિ તેના તરફથી ભરણ છે. તે જુલોકમાંથી પ્રગટ થયો છે ને પુણ્યવંતોને તેની સત્તાની પવિત્રતાનો અનુભવ થાય છે. ૧

ખરોખર તમે ઇંદ્ર સગે એકરૂપ હોઈને નિધિધ્યામથી યોગ્ય છો. તમે મહતની મદક બરાબર શત્રુનાથક ને અદ્યુત કમરૂપી અતિશયી હોઈને અપર અરૂં થ. છો ત્યારે કે અશ્વી અમૃતરસથી રેવટેલ લહેલો આપના અથા યોગીને હવિશન અર્પણ કરનાર હસેલો પાને તમેજ જ્યાં હો છો, ૨

૮ ઉત ત્રિરર્દિપિ સર્દન નમ્ દાનઃ રક્ષતઃ સ્વા ગૌઃ (પ્રગ્તાન) સૂન વિન્તે । હે કૃષ્ણા, (અર્ચત્ર) ચામ્ વૃત્ત (કર) મેત્ર. ગો લેકે ન મત્રુત દાન (નામ) ધીપત ।

૯ હે અશ્વિના રામ્ પંચમુત્રે તપામ્ ન પુરિઃ દર્શિમ્ (વન્) જરે । યત (અહમ્) વરિન્મ્યા ગૃણાન. ચામ્ હૃષે (લદ્) યન્ન જ રાહુ વન્મ્ નિગમ ।

૧ (પચત વન્) દદ્ (નિવનો) નુન્મ (પુર) નુન્, ઓ ૨ મપ્ત, (૩) દપન્નમ્થ, હે મર્નાપિણ (ઋષિ) જ્ઞાન (દત્ત) । (માર્ગ) નિવ જિજ્ઞાસિન્, નિમ્લનમ્, રિન નપાત, સુકૃત ગુચિત્રતા (ક્) ।

૨ (હુતમ્) દ્રવત્તમ્, નિષ્વ્યા હિ, (હુતમ્) ચ મરત્તમા દન્, દસિયા, રચા રધીનમા, પ્રગે રથ મધ. જાચિતમ્ નહેયે, તેન ચ હે અશ્વિના રામ્ નમ્ ડા યાન ।

અટ્ટ ૨ અધ્યા ૦ ૪ વ૦ ૨૭, ૨૮] કૃગ્વેદ [મળ્હ ૦ ૧ અનુ ૦ ૨૪ મૂ ૦ ૧૮૨

હે સમર્થ દેવ ! અહીંઆ (આ) શું કરો છો ? ને ચા માટે યોગ્યા છો ? અહીં-
આના લોહો બુઝો તો (દેવને) તે હવિ અર્પણ ન કરતાં પોતાનાજ તોરમાં અર્ક
રહે તો મને તણ દો અને અધાર્મિક દુષ્ટોના આયુધ્યની દોરી દુકી કરી દેવોના
શુભ કીર્તન કરનારા ભક્તજનોને જ્ઞાનગ્યોતીનો પ્રકાશ કરી દો. ૩

સત્જનો પર ચોતરફથી મોં મારનારા કુતરાઓને તમારી દાદો નીચે ચાવી નાંખો
ને (સત્જનોના) શત્રુઓનો નાશ કરો; હે અશ્વીદેવ આ સર્વે તમે સમજો છોજ
(અમારે વિનાંતિ કરવીજ ભેદ'એજ એવું નથી) સ્તવન કર્તાના પ્રત્યેકે શબ્દ રત્નમય
કરો અને હે સત્યસ્વરૂપ દેવ, તમે ખંન્ને માફ આ સ્તોત્ર સફળ કરો ! ૪

તમે તુષ્ણના પુત્રો માટે મહા સસુદ્રમાં સચેતન સુકાનવાળું અને મુખકર એવું એક
નૌકા તૈયાર કર્યું. તમે ઉત્પટમાં કુશળ ત્યારે તેના (નાવના) યોગે જળપ્રવાહમાંથી
ઉડીને ઇશ્વર તરફ ધ્યાન રાખનાર તે ભક્તસહિત તમે ઉપરનીકળી ગયા. ૫ (૨૭)

તુષ્ણના પુત્રને મહાસાગરમાં ફેંકી દીધો હતો જ્યાં “આથ અંત કાંઈ નહીં”
એવા ઘોર અંધકારમાં તે શુલાંટીઓ ખાતો હતો ત્યારે અશ્વીદેવ સ્વપ્રેરણાએ ચલા-
વેલાને સસુદ્રમાં (જેનો ઘણેજ આશ્રય) પ્રિય લાગે એવી ચાર નૌકાઓ બુઝો !
તેને પાર લઈ લય છે. ૬

૩ હે દક્ષા અગ્ર કિન્ કુગુધઃ, કિન્ આસાથે, (અય) જનઃ યઃ કથિત્ અહવિઃ મહીયતે [ચ]
[તદ્] અતિ ક્રમિષ્ટમ્, પળેઃ અમ્હું સુરતમ્, વચસ્યને વિપ્રાગ્ર (મિ) વ્યોતિઃ કુણ્તમ્ ।

૪ રાયતઃ શુનઃ અમિતઃ જનયતમ્, હતમ્ મૃધઃ, હે અશ્વિના, (પ) તાનિ વિદ્યુઃ । જરિતુઃ વાચં
વાચ રતિનાંન્ કૃતમ્, હે નાસત્યા (સુગમ્) ડમા મમ શંતમ્ અતમ્ ।

૫ હુદમ્ તૌપ્ર્યાય સિન્વુષુ, આમ્વન્વન્તમ્ પક્ષિણમ્ પ્યતમ્ (અકમ્) કમ્ ચક્રયુઃ । યેન સુપત્તની
(સુગમ્) મ્હઃ ક્ષોદસઃ પેતયુઃ દેવરા મનસા (મક્તેન સહ ચ) નિરુદ્ધયઃ ।

૬ અપ્સન્તઃ જગન્નિદ્ધ તૌપ્ર્યમ્ અનારંભણે તમમિ ચ પ્રતિદ્ધમ્ જટલયય સુપ્રઃ અશ્વિમ્યામ્ શ્વિગઃ
ચતસઃ નાનઃ ડન્ પાસ્યન્તિ (પસ્ય) ॥

અષ્ટ૦ ૨ અધ્યા૦ ૪ વ૦ ૨૮, ૨૯] કૃષ્ણેદ્ [મળ૦ ૧ અનુ૦ ૨૪ સૂ૦ ૧૮૩

આતુર થયેલા તુઘ્રપુત્રે જેને બાથમાં પકડ્યું ને સમુદના મધ્ય ભાગમાં તરત .
નિશ્ચલ ઉભું રહ્યું તે વૃક્ષ તે કયું હશે વા? (તેના યોગે) ધબાક દહને નીચે
પડતાં પશુને પોતાને ટેકી રાખવા માટે જાણે પાંખોજ મળી હોય તેના સમાન થયું. હે
અશ્વીદેવ! તે પ્રમાણે તમે તેને બચાવ્યો તેના હીધે તમારી કીર્તિ ચિરંકાળ રહી. ૭

વીર્યશાળી ને સત્યસ્વરૂપ હો અશ્વી અમે માનપુત્રોએ જે સ્તવન કર્યું છે તે તમને
પ્રિય લાગે. જ્યાં સોમ અર્પણ થાય છે એવાજ ઠેકાણે તાત્કાળ કૃણકૃપ થનાર
(તમારો) ઉત્સાહપ્રદ આશરો અમને મળે. ૮ (૨૮)

સૂક્ત ૧૮૩.

॥ કૃપિ અગત્ય । દેવતા અધિન ॥

વીર્ય સંપન્ન હો અશ્વીદેવ! મન કરતાં પણ જેનો વેગ વધારે (છે) જેને ત્રણ
બેકડા ને પૈશં પણ ત્રણજ છે એવો તે તમારો રથ બેડીને તૈયાર કરે. પક્ષી પોતાની
પાંખોથી સણસણાટ ઉડે છે તે પ્રમાણે ત્રણે તત્વોથીયુક્ત એવો જે તમારો રથ તેના
પર બેસીને સદાચારરત ભક્તના ઘેર તમે બન્યો છો. ૧

(તમારી કથાતું) સામર્થ્ય બતાવવાની મંછા ધરીને ત્યારે તમે પોતાના રથમાં
બીરાળો છો ત્યારે તે પણ પૃથ્વી તરફ ઘણીજ ઝડપથી સરળતાથી આવે છે. તો જે
પ્રમાણે તમે આકાશકન્યા ઉપા તેના સાથે બન્યો છો તે પ્રમાણે (અમે ગાયેલી) આ
તમારી મનોહર સ્તુતિ પણ તમારા પોતાના સંગે બન્યો. ૨

૭ યમ્ નાધિતઃ તૌમ્યઃ પર્વપરજન્ (સ) અર્ણસઃ મધ્યે નિષ્ઠિતઃ વૃક્ષઃ કસ્વિત્? (યેન) પતરોઃ
મૃગસ્ય આરમે પર્ણાં દન (અશ્વનત્), હે અધિનો (એવમ્ યુગમ્ ૨૨) શ્રોમતાવ (એન) કન્ ઉત્ત ઉહયુઃ
૮ હે નરા નાસત્યો યદ્ માનાસઃ વાન્ ઉચયન્ અગોચન્ તત્ વાન્ અનુસ્યાત્ । અથ અસ્માત્
સોમ્યાત્ સદતઃ, ઇપન્ જીરદાનુમ્ વૃજનમ્ વિચામ ।

૧ હે દૃષ્ટા મનસઃ યઃ જયીયાન્ યઃ ત્રિચન્દ્રઃ ત્રિચક્રઃ (રથઃ) ॥ સુજ્જાધાન્ । દેન ત્રિધા-
નુના (રથેન) ત્રિઃ પર્ણઃ ન, (યુગમ્) પત્તથ, સુઠ્ઠઃ દુરોણન્ ચ ઉપયાયઃ ।

૨ યન્ ઋતુમન્તા (યુગમ્) વૃક્ષે અનુત્તિદયઃ (તત્ સ) રથઃ (અપિ) અનિશ્ચાન્ યન્ સુઠ્ઠન્
કર્ત્રે । (યથા યુગમ્) વપુષ્યા દિવઃ દુહિત્રા ઉપ્પા સ્તેવે (તથા) ઇપન્ ગૌઃ (વ) વપુઃ સ્તેવતામ્ ।

અષ્ટાં ૨ અઘ્યાં ૪ વાં ૨૨] શ્લોકેદ [મળદં ૧ અનું ૨૪ ગૂં ૧૮૩

હે તમારો આ રાત્રીકોનો અર્થપુ કરેલા હવે વડે ભરગથ ભરાઈ ગયો છે, (તો) તમને કુળો તદન મરણ પામે છે. તેવા આ સ્થમા જેતો, હે શૂરવીર ને સત્યસ્વરૂપ અર્થી આપા અપર આદ્ય શાસ્ત્રો તમે તમરા ભક્તને અને તેના પુત્ર પૌત્રોને કૃત્યપુત્રિની પ્રેરણા કરવાને તેનાં ગેર બાંધો છો. ૩

તમને ને (હો) કૃપા વડે ને (સાધુપાત્ર) વડેથી તે જાને આમારા ઉપર તૃપ્તિ પડે, તમને તમારા જાને પ. અમને તિતરી બીજી તરફ પુથાઓ મા. જુઓ આ તમારો હવે તમારો અર્થ ૨૪વો છે. મારા પરહમી હે અર્થી! જુઓ આ મધુર રત વડે તરેલાં પાત્રો સુદ્ધા તમરા સાગળજ છે. ૪

અદ્યુત પરકમી! હે અર્થીદેવ જૈતમઃપિ પુરુષિણહ મને અગ્નિમયિ તેઓ પાપ કૃપા થાય તે શાટે હવે અર્થપુ કરીને તમારૂં ધ્યાન ધરતા હોય છે. તેા હે નામત્ય ટેટી મનુષ્ય તદન મરણ થોડોજ ઉદ્ધિષ્ટ પ્રાપ્તિના માર્ગે લાગે છે તે પ્રમણે મરી હાડ સોજ તમે મરી તદન પમે આવો. ૫

અમે હવે (અજ્ઞાન) અધકારની પેટી પાર જઈ પહોંચ્યા છીએ, ત્યારે હે અર્થીદેવ (યથામતિ) કરેલા આ તમારા શુદ્ધર્ણુન તમનેજ અર્થપુ થાઓ. દિવ્યજનોને પ્રિય એવા માર્ગે અહીંઆ અમરા તરફ આવો એટલે તાત્કાળ ફળકુપ થનાર એવો (તમને) આપ્રય અમને મળે. ૬ (૨૬) (૪)

અમારો અધ્યાય ૮.

૧ વો (કુન્) કામ રથ હિમ્મત્ત્વોનિ અનુવર્તે (તમ) મુક્તમ્ આ તિષ્ઠતમ્. હે નવા નાનવા, થેન (મક્તવ) મર્તિ, તમે તનયયચ કમધ્ધ વય. ૧

૪ વાન્ (કોમ.) દુક (જમ્મન્) મા, દુકી (અવગ્ધા જપિ) મા આ દવર્પાન્, મા પરિ-ટુક્તમ્ ઊત મા બદિ ધક્તમ્. તવ વા નના નિલિન. કમ્ મા, હે દર્શો જે રાન્ મનૂનાન્ નિધય. ૨

૬ હે દમ્મા, મોક્ષમ્ પુર્ણચ્છદ્ધ અદિન્ન કોમિમાન્ મુક્તમ્ અસ્તે જ્યોતે. વન્તા ક્ષત્ત્વેન દિષ્ટાન્ દિશો ન દે નાનના, મે હાન્ ઊપ જાપાતમ્. ૩

૬ તવન્ અમ્ તન્ના પારમ્ આરિન્ન, મે પાવિન, (અન્) મોમો (પિ) વાન્ ત્રિ. જમોપિ (તદ) દેવર્પાન: પર્વિન ૨૬ આ વન્તમ્, (વેન) દમ્મ જીરુવુ દાનન્ વિદમ્. ૪

अ० २ अध्या० ५ व० १] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २४-वृ० १८४

॥ अथ द्वितीयाष्टके पंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

॥ १८४ ॥ ऋषिः-अगस्त्य । देवता-अश्विनौ । छन्द-त्रिष्टुप् ।

॥ १८४ ॥ ता वा॒म॒य॒ ताव॑प॒रं हु॒वेमो॑च्छन्त्यामु॒पसि॑ व॒हि॒ःकु॒भैः ।

नास॑त्या कु॒हं चि॒त्सन्ता॑व॒यो दि॒वो न॑पा॒ता सु॒दा॒स्ता॒राय ॥ १ ॥

अ॒स्मे ऊ॒ पु॒ वृ॒षणा॑ मा॒दये॒था मु॒त्प॒णी॒र्ह॒तमु॒र्म्या॑ म॒द॒न्ता ।

श्रु॒तं मे॒ अ॒च्छां॒क्तिभि॑र्म॒तीना॑मे॒ष्टा न॒रा नि॑च॒ंतारा॑ च॒ कर्णोः ॥ २ ॥

अ॒त्रि॒ये पू॒षन्नि॑पु॒कृते॑व॒ दे॒वा ना॑स॒त्या ब॒हुतुं॑ स॒ूर्या॒याः ।

व॒च्यन्ते॑ वां क॒कुहा॑ अ॒प्सु जा॒ता यु॒गा जू॒र्णं॒व ब॑रु॒णस्य॑ भू॒रः ॥ ३ ॥

अ॒स्मे सा॒ वा मा॑ष्वी रा॒तिर॑स्तु॒ स्तोमं॑ हि॒नोतं॑ मा॒न्यस्य॑ का॒रोः ।

अ॒नु य॒द्वा अ॒व॒स्या सु॒दान् सु॒वी॒र्या॒य च॑र्प॒णयो॑ म॒द॒न्ति ॥ ४ ॥

॥ अथ द्वितीयाष्टके पंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

ता । वां । ग॒य । ती । अ॒प॒रं । हु॒वेम॑ । उ॒च्छ॒न्त्या॑ । उ॒पा॒सि॑ । व॒हिः । कु॒भैः ।

नास॑त्या । कु॒हं । चि॒त् । संता॑ । अ॒यैः । दि॒वः । न॑पा॒ता । सु॒दा॒स्ता॒राय ॥ १ ॥

भ॒सो इति॑ । ऊं इति॑ । सु । वृ॒षणा॑ । मा॒दये॒थां । उ॒व । पु॒णीन् । इ॒तं । ऊ॒र्म्या॑ ।

म॒द॒न्ता । श्रु॒तं । मे॒ । अ॒च्छां॒क्तिभिः॑ । म॒तीना॑ । ए॒ष्टा । न॒रा । नि॑च॒ंतारा॑ । च॒ ।

कर्णोः ॥ २ ॥ अ॒त्रि॒ये । पू॒षन् । पु॒कृता॑श्च । दे॒वा । ना॑स॒त्या । ब॒हुतुं॑ । स॒ूर्या॒याः ।

व॒च्यन्ते॑ । वां । क॒कुहाः । अ॒प्सु । जा॒ताः । यु॒गा । जू॒र्णां॒श्च । ब॑रु॒णस्य॑ ।

भू॒रः ॥ ३ ॥ अ॒सो इति॑ । सा । वा । मा॑ष्वी इति॑ । रा॒तिः । अ॒स्तु । स्तोमं॑ ।

हि॒नोतं॑ । मा॒न्यस्य॑ । का॒रोः । अ॒नु । य॒द्वा । अ॒व॒स्या । सु॒दान् इति॑ सु॒दान् ।

सु॒वी॒र्या॒य । च॑र्प॒णयोः॑ । म॒द॒न्ति ॥ ४ ॥

अष्ट० २ अध्या० ५ व० १, २] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २४ सू० १८५]

ए॒ष वा॑ स्तोमो॑ अ॒श्विना॒यका॒रि मा॒र्जेभिर्म॑घ॒वाना सु॒ष्टुक्तिः॑ ।
या॒तं व॒र्तिस्त॑नया॒य त्म॑ने चा॒गस्त्ये॑ ना॒सत्या॑ म॒दन्ता ॥ ५ ॥
अ॒ता॒रिष्म॑ तम॑स॒स्पार॑म॒स्य प्र॑ति॒ वा स्तोमो॑ अ॒श्विना॒यधा॒धि ।
ए॒ह या॑तं प॒थिभिर्दे॒व्याना॑र्वि॒द्यामे॑षं वृ॒जने॑ जी॒रदा॑नुम् ॥ ६ ॥ १ ॥

॥ १८५ ॥ ऋषिः—अगरस्त्यः । देवता—शवाश्विभ्यौ । छन्दः—त्रिष्टुप् ॥

॥ १८५ ॥ क॒तरा॑ पू॒र्वो क॒तरा॑र्प॒रायोः क॒था जा॒ते क॒वयः॑ को वि वे॒द ।
वि॒श्वं त्म॑ना वि॒भृतो॑ य॒द्ध ना॒म वि॒वर्त॑ते अ॒हनी॑ च॒क्रिये॑य ॥ १ ॥
भू॒रि द्वे॑ अ॒चर॑न्ती च॒रन्तं॑ प॒हन्तं॑ गर्भ॑म॒पदी॑ द॒धाते॑ ।
नि॒त्यं न सु॒नुं पि॒त्रो॒रुप॑स्थे ब्रा॒ह्म र॑क्ष॒तं पृ॒थि॒वी नो॒ अभ्वा॑त् ॥ २ ॥

ए॒षः । वा । स्तो॒मः । अ॒श्वि॒नौ । अ॒का॒रि । मा॒र्जेभिः । ग॒य॒ऽवा॒ना । सु॒ऽष्टु॒क्तिः । या॒तं ।
व॒र्तिः । त॒न॒या॒य । त्म॑ने । च । अ॒ग॒स्त्ये । ना॒स॒त्या । म॒द॒न्ता ॥ ५ ॥ अ॒ता॒रि॒ष्म ।
तम॑सः । पा॒रं । अ॒स्य । प्र॑ति॒ वा । स्तो॒मः । अ॒श्वि॒नौ । अ॒धा॒यि । आ । इ॒ह । या॑तं ।
प॒थि॒भिः । दे॒व॒ऽप्रा॑नः । वि॒द्या॒म । इ॒षं । वृ॒जने॑ । जी॒र॒ऽदा॑नुम् ॥ ६ ॥ १ ॥

क॒तरा । पू॒र्वो । क॒तरा । अ॒र्प॒रा । अ॒योः । क॒था । जा॒ते इति॑ । क॒वयः॑ ।
कः । वि । वे॒द । वि॒श्वं । त्म॑ना । वि॒भृ॒तः । यत् । ह । ना॒म । वि । व॒र्त॑ते इति॑ ।
अ॒हनी॑ इति॑ । च॒क्रि॒या॒ऽश्च ॥ १ ॥ भू॒रि । द्वे इति॑ । अ॒च॒र॑न्ती इति॑ । च॒र॑न्तं ।
प॒ह॒ऽव॑न्तं । गर्भ॑ । अ॒प॒दी इति॑ । द॒धा॒ते इति॑ । नि॒त्यं । न । सु॒नुं । पि॒त्रोः । उ॒प॒ऽस्थे ।
ब्रा॒ह्म । र॑क्ष॒तं । पृ॒थि॒वी इति॑ । नः । अभ्वा॑त् ॥ २ ॥

अष्ट० २ अध्या० ५ व० २३३] । ऋग्वेदः [मण्ड० १ अश्व० २४ मू० १८५

अनेहो दात्रमदितेऽनर्वह्रुवेऽस्तर्वदेवधं नमस्तत् ।

तद्रोदसी जनयतं जरित्रे यावा रक्षतं पृथिवी नो अभ्वात् ॥ ३ ॥

अतप्यमाने अवसार्वन्ती अनु स्याम रोदसी देवपुत्रे ।

उभे देवानां सुभयेभिरह्नां यावा रक्षतं पृथिवी नो अभ्वात् ॥ ४ ॥

सङ्गच्छमाने युवती समन्ते स्वसारा जामी पित्रोरुपस्थे ।

अभिजिघ्रन्ती भुवनस्य नाभि यावा रक्षतं पृथिवी नो अभ्वात् ॥ ५ ॥ २ ॥

उर्वी सध्वनी बृहती ऋतेन ह्रुवे देवानामवसां जनित्री ।

दधाते येऽमृतं सुप्रतीके यावा रक्षतं पृथिवी नो अभ्वात् ॥ ६ ॥

अनेहः । दात्रं । अदितेः । अनर्व । ह्रुवे । स्तर्व । देवधं । नमस्तत् । तत् ।

रोदसी इति । जनयतं । जरित्रे । यावां । रक्षतं । पृथिवी इति । नः । अभ्वात् ॥ ३ ॥

अतप्यमाने इति । अवसा । अवन्ती इति । अनु । स्याम । रोदसी इति । देवपुत्रे इति ।

देवपुत्रे ॥ उभे इति । देवानां । सुभयेभिः । अह्नां । यावां । रक्षतं । पृथिवी इति ।

नः । अभ्वात् ॥ ४ ॥ सङ्गच्छमाने इति । सङ्गच्छमाने । युवती इति । समन्ते इति ।

सङ्गच्छते । स्वसारा । जामी इति । पित्रोः । उपस्थे । अभिजिघ्रती उत्पभिर्जिघ्रती ।

भुवनस्य नाभि । यावां । रक्षतं । पृथिवी इति । नः । अभ्वात् ॥ ५ ॥ २ ॥

उर्वी इति । सध्वनी इति । बृहती इति । ऋतेन । ह्रुवे । देवानां । अवसा । जनित्री

इति । दधाते इति । ये इति । अमृतं । सुप्रतीके इति । सुप्रतीके यावां । रक्षतं ।

पृथिवी इति । नः । अभ्वात् ॥ ६ ॥

उ॒र्वां पृ॒थ्वी व॒हुले दूरे॑अ॒न्ते उ॒प॑ ब्रु॒वे न॑र्म॒सा यज्ञे॑ अ॒स्मिन् ।
 द॒धाते॑ ये सु॒भगे॑ सु॒प्रतृ॑तीं॒ द्यावा॑ रक्ष॒तं पृ॒थिवी॑ नो अ॒भ्वात् ॥ ७ ॥
 दे॒वान्वा यच्च॑कृ॒मा क॒चिदा॒गः सखा॑यं वा स॒दमि॒ज्जास्प॑तिं वा ।
 इ॒यं धी॒भ्यो॒या अव॑यान॒मेपां॑ द्यावा॒ रक्ष॑तं पृ॒थिवी॑ नो अ॒भ्वात् ॥ ८ ॥
 उ॒भा शं॑सा न॒र्या मा॑म॒विष्टा॒मुमे॑ नामू॒ती अ॒व॑सा स॒चेता॑म् ।
 भूरि॑ चि॒द॒र्यः सु॒दास्त॑राये॒षा न॑द॒न्त इ॒पये॑म दे॒वाः ॥ ९ ॥
 ऋ॒तं दि॒वे तद॑वोचं पृ॒थिव्या॑ अ॒भि॒श्रावा॑यं प्रथ॒मं सु॒मे॒धाः ।
 पा॒ताम॒वद्या॑हुरि॒ताद॒भीके॑ पि॒ता मा॒ता च॑ रक्ष॒ताम॒वो॒भिः ॥ १० ॥
 इ॒दं द्या॒वापृ॒थिवी॑ स॒त्यम॑स्तु पि॒त॒र्मात॑र्गदि॒होष॑यु॒वे वा॑म् ।
 भू॒तं दे॒वाना॑म॒वमे॑ अ॒वो॒भिर्वि॒द्यामे॑पं वृ॒ज॒नं जी॒रदा॑नुम् ॥ ११ ॥ ३ ॥

उ॒र्वां इति । पृ॒थ्वी इति । व॒हुले इति । दूरे॑अ॒न्ते इति दूरेऽअ॒न्ते । उ॒प॑ । ब्रु॒वे । न॑र्म॒सा ।
 यज्ञे॑ । अ॒स्मिन् । द॒धाते॑ इति । ये इति । सु॒भगे॑ इति सु॒भगे॑ । सु॒प्रतृ॑तीं॒ इति
 सु॒प्रतृ॑तीं । द्या॒वा । रक्ष॑तं । पृ॒थिवी॑ इति । नः । अ॒भ्वात् ॥ ७ ॥ दे॒वान् । वा ।
 यत् । च॒कृ॒म । कत् । चि॒त् । आ॒गः । सखा॑यं । वा । स॒दम् । इत् । जाःस्प॑तिं वा ।
 इ॒यं । धीः । भू॒याः । अव॑यान॒ । एपां॑ । द्या॒वा । रक्ष॑तं । पृ॒थिवी॑ इति । नः ।
 अ॒भ्वात् ॥ ८ ॥ उ॒भा । शं॑सा । न॒र्या । मा॑ । अ॒विष्टा॑ । मु॒मे॒ इति । मा॑ । ऊ॒ती इति ।
 अ॒सा । स॒चेता॑म् । भूरि॑ । चि॒त् । अ॒र्यः । सु॒दाःस्त॑राय । इ॒षा । न॑द॒न्तः । इ॒पये॑म ।
 दे॒वाः ॥ ९ ॥ ऋ॒तं । दि॒वे । तत् । अ॒वोचं॑ । पृ॒थिव्या॑ । अ॒भि॒श्रावा॑यं । प्रथ॒मं
 सु॒मे॒धाः । पा॒ता । अ॒वद्या॑त् । दुः॒इता॑त् । अ॒भीके॑ । पि॒ता । मा॒ता । च॑ । रक्ष॒ता ।
 अ॒वो॒भिः ॥ १० ॥ इ॒दं । द्या॒वापृ॒थिवी॑ इति । स॒त्यं । अ॒स्तु । पि॒तः । मा॒तः ।
 यत् । इ॒ । इ॒प॒ऽऽने॑ । वा॑ । भू॒तं । दे॒वाना॑म् । अ॒वमे॑ इति । अ॒वो॒भिः । वि॒द्यामे॑
 पं । वृ॒ज॒नं । जी॒रदा॑नुम् ॥ ११ ॥ ३ ॥

अष्ट० २ अध्या० ८ पं ४] ऋग्वेदः [ऋषि० २ अनु० २४ सू० १८६

॥ १८६ ॥ ऋषि-अगस्त्यः । देवता-विश्वेदेवा । छंद-त्रिष्टुप् ॥

॥ १८६ ॥ आ न इळाभिर्विदधे सुरास्ति विश्वानरः सविता देव एतु ।

अपि यथा युवानो मत्सथा नो विश्वं जगदभिपित्वे मनीषा ॥ १ ॥

आ नो विश्व आस्कां गमन्तु देवा मित्रो अर्यमा वरुणः सज्जोषाः ।

भुवन्यथा नो विश्वे वृधासः करन्तसुपाहं विशुरं न शवं ॥ २ ॥

प्रेष्ठं वो अतिथिं गृणीषेऽग्निं रास्तिभिस्तुर्वणिः सज्जोषाः ।

असुवथा नो वरुणः सुक्तीतिरिषंश्च पर्पदरिगृतः सूरिः ॥ ३ ॥

उपं व एषे नमस्ता जिगीषोपासानक्तां सुदुधेवं धेनुः ।

समाने अहन्विमिनानो अर्कं विष्टुरूपे पयंसि सस्मिन्मूर्धन ॥ ४ ॥

आ । नः । इळाभिः । विदधे । सु॒रास्ति । विश्वानरः । स॒विता । दे॒वः ।
एतु । अपि । यथा । यु॒वानः । मत्स॒था । नः । विश्वं । जगत् । अ॒भिपि॒त्त्वे ।
म॒नीषा ॥ १ ॥ आ । नः । विश्वं । आस्कां । ग॒मन्तु । दे॒वाः । मि॒त्रः । अ॒र्य॒मा ।
वरु॒णः । स॒ज्जो॒षाः । भु॒वन् । यथा । नः । विश्वं । वृ॒धासः । क॒रन्तु । सु॒पाहं ।
वि॒शुरं । न । श॒वं ॥ २ ॥ प्रेष्ठं । वः । अति॒थिं । गृ॒णीषे । अ॒ग्निं । रा॒स्तिभिः ।
तुर्व॒णिः । स॒ज्जो॒षाः । अ॒स॒त् । यथा । नः । वरु॒णः । सु॒क्ती॒तिः । इषं । च ।
पर्प॒त् । अ॒रि॒गृ॒तः । सू॒रिः ॥ ३ ॥ उपं । वः । आ । इ॒षे । नम॑स्ता । जिगी॒षा ।
उ॒प॒सा॒न॒क्तां । सु॒दु॒धे॒वं । धे॒नुः । स॒मा॒ने । अ॒ह॒न् । वि॒मि॒ना॒नः । अ॒र्कं । वि॒ष्टु॒रूपे ।
प॒य॒सि । स॒स्मिन् । मूर्ध॒न ॥ ४ ॥

अष्ट० २ अध्या० ५ व० ४, ५] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २४ सू० १८६

उत नोऽहिर्बुध्न्योऽमयस्कः शिशुं न पिप्युपीव वेति सिन्धुः ।

येन नपांतमपरं जुनामं मनोजुवो वृषणो यं वहन्ति ॥ ५ ॥ ४ ॥

उत न ई त्वष्टा गन्तवच्छा स्मत्सुरिभिरभिपित्वे सजोपाः ।

आ वृत्रहेन्द्रश्चर्षणिप्रास्तुविष्टमो नरां न इह गम्याः ॥ ६ ॥

उत न ई मतयोऽश्वयोगाः शिशुं न गावस्तरुणं रिहन्ति ।

तर्मा गिरो जनयो न पत्नीः सुरभिष्टमं नरां नसन्त ॥ ७ ॥

उत न ई मरुतो वृद्धसेनाः स्मद्रोदसी समनसः सदन्तु ।

वृषदश्वासोऽवनयो न रथा रिशादसो मित्रयुजो न देवाः ॥ ८ ॥

प्र नु यदेपां महिना चिकित्रे प्र युञ्जते प्रयुजस्ते सुवृक्ति ।

अथ यदेपां सुदिने न शरुर्विद्वमेरिणं वृषापयन्त सेनाः ॥ ९ ॥

उत । नः । अहिः । बुध्न्यः । मयः । करिति कः । शिशुं । न । पिप्युपीव । वेति ।
सिन्धुः । येन । नपांतं । अपां । जुनामं । मनः । जुवः । वृषणः । यं । वहति ॥ ५ ॥ ४ ॥
उत । नः । ई । त्वष्टा । आ । गंतु । अच्छे । स्मत् । सुरिभिः । अभिपित्वे ।
सजोपाः । आ । वृत्रहा । इन्द्रः । चर्षणिप्राः । तुत्रिः । ज्तमः । नरा । नः । इह ।
गम्याः ॥ ६ ॥ उत । नः । ई । मतयः । अश्वयोगाः । शिशुं । न । गावः ।
तरुणं । रिहति । ते । ई । गिरः । जनयः । न । पत्नीः । सुरभिः । ज्तमं । नरां ।
नसन्त ॥ ७ ॥ उत । नः । ई । मरुतः । वृद्धसेनाः । स्मत् । रोदसी इति ।
समनसः । सदन्तु । वृषदश्वासः । अवनयः । न । रथाः । रिशादसः । मित्रयुजः ।
न । देवाः ॥ ८ ॥ प्र । नु । यत् । एपां । महिना । चिकित्रे । प्र । युञ्जते ।
प्रयुजः । ते । सुवृक्ति । अथ । यत् । एपा । सुदिने । न । शरुः । विद्वे । आ ।
शरिणं । वृषापयन्त । सेनाः ॥ ९ ॥

अ० २ अध्या० ८ व० ८, ६] तैत्तिरीयः [मण्ड० १ अनु० २४ सू० १८७

प्रो अ॒श्विना॒वर्च॑से कृ॒णु॒ध्वं प्र पू॒षणं॒ स्वर्त॑वसो हि सन्ति ।

अ॒द्वेपो बि॒ष्णुर्वार्त॑ ऋ॒भु॒क्षा अ॒च्छं सु॒न्नायं॒ वृ॒त्तीय॑ दे॒वान् ॥ १० ॥

इ॒यं सा वो अ॒स्मे दी॒पि॒तिर्य॑जत्रा अ॒पि॒प्राणी॑ च स॒दनी॑ च भू॒याः ।

नि या दे॒वेषु॒ यत॑ते व॒सु॒युर्वि॒द्यामे॒षं वृ॒जनं॒ जी॒रदा॑नुन् ॥ ११ ॥ ६ ॥

॥ १८७ ॥ ऋषि-अगस्त्य । देवता-अमलुति । छन्द-गायत्री ।

॥ १८७ ॥ पितुं नु स्तोपं महो धर्माणं तविपीम् ।

यस्य त्रितो व्योजंता वृत्रम् विपर्वमर्दयत् ॥ १ ॥

स्वादो पितो मयो पितो वयं त्वा वृमहे ।

अस्माकंमविता भव ॥ २ ॥

प्रो इति । अ॒श्विना॒ । अ॒वर्च॑से । कृ॒णु॒ध्वं । प्र । पू॒षणं॒ । स्व॒र्त॑वसः । हि । सन्ति ।
अ॒द्वेपोः । बि॒ष्णुः । वा॒र्तः । ऋ॒भु॒क्षा । अ॒च्छं । सु॒न्नायं॒ । वृ॒त्तीय॑ । दे॒वान् ॥ १० ॥
इ॒यं । सा । वो । अ॒स्मे इति । दी॒पि॒तिः । य॒जत्राः । अ॒पि॒प्राणी॑ । च । स॒दनी॑ ।
च । भू॒याः । नि । या । दे॒वेषु॒ । यत॑ते । व॒सु॒युः । वि॒द्यामे॒षं । इ॒षं । वृ॒जनं॒ ।
जी॒रदा॑नुं ॥ ११ ॥ ६ ॥

पितुं नु । स्तोपं । महः । धर्माणं । तविपीम् । यस्य । त्रितः । वि । व्योजंता । वृत्रं ।
विपर्वं । अर्दयत् ॥ १ ॥ स्वादो इति । पितो इति । मयो इति । पितो इति ।
वयं । त्वा । वृमहे । अस्माकं । मविता । भव ॥ २ ॥

अष्ट० २ अध्या० ५ व० ६, ७] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २४ सू० १८७

उप० नः पित॒वा च॑र शि॒वः शि॒वामि॑हृतिभिः ।

म॒योभु॑रद्विपे॒ष्यः सखा॑ सु॒शेवो॑ अद्व॒याः ॥ ३ ॥

तव॒ त्वे पि॑तो रसा॒ रजा॑स्यनु॒ विष्टि॑ताः ।

दि॒वि वा॒ता इ॒व श्रि॒ताः ॥ ४ ॥

तव॒ त्वे पि॑तो द॒दत॑स्तर्ष॒ त्वादि॑ष्ट ते पि॑तो ।

प्र स्वा॒द्यानो॑ रसा॒नां तुवि॑ग्रीवा॒ इवे॑रते ॥ ५ ॥ ६ ॥

त्वे पि॑तो म॒हानां॑ दे॒वानां॑ म॒नो ह॑तम् ।

अ॒कारि॑ चारु॑ के॒तुना॑ तवाहि॒मव॑सावधीत् ॥ ६ ॥

यद॒दो पि॑तो अ॒जंग॑न्वि॒वस्व॑ पर्व॒ताना॑म् ।

अ॒त्रा चि॒त्तो म॒धो पि॑तोऽरं॑ भ॒क्षाय॑ ग॒म्याः ॥ ७ ॥

यद॒पामो॑प॒धीनां॑ प॒रि॒शमा॑रि॒शाम॑हे ।

वा॒तापे॑ पी॒व इ॒व ॥ ८ ॥

उप० । नः । पि॒तो इति॑ । आ । च॒र । शि॒वः । शि॒वामि॑हृतिभिः । म॒योऽभुः ।
अ॒द्विपे॑ष्यः । सखा॑ । सु॒शेवः । अद्व॒याः ॥ ३ ॥ तव॑ । त्वे । पि॒तो इति॑ । रसाः ।
रजा॑सि । अनु॑ । वि॒ष्टि॑ताः । दि॒वि । वा॒ताऽइ॒व । श्रि॒ताः ॥ ४ ॥ तव॑ । त्वे । पि॒तो
इति॑ । द॒दतः । तव॑ । स्वा॒दिष्ट॑ । ते । पि॒तो इति॑ । प्र । स्वा॒द्यानः । रसा॒नां ।
तुवि॑ग्रीवाऽइ॒व । ई॒रते ॥ ५ ॥ ६ ॥ त्वे इति॑ । पि॒तो इति॑ । म॒हानां॑ । दे॒वानां॑ । म॒नः ।
हि॒तम् । अ॒कारि॑ । चारु॑ । के॒तुना॑ । तव॑ । अहि॑ । अव॑सा । अव॒धीत् ॥ ६ ॥ यत् ।
अ॒दः । पि॒तो इति॑ । अ॒जंग॑त् । वि॒वस्व॑ । पर्व॒तानां॑ । अ॒त्र । चि॒त् । नः । म॒धो इति॑ ।
पि॒तो इति॑ । अ॒रं । भ॒क्षाय॑ । ग॒म्याः ॥ ७ ॥ यत् । अ॒पामो॑ । ओप॒धीना॑ । प॒रि॒श॑ ।
आ॒रि॒शाम॑हे । वा॒तापे॑ । पी॒वः । इ॒व ॥ ८ ॥

अष्ट० २ अध्या० ९ व० ७, ८.] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २४ सू० १८८

यत्ते सोम गवांशिरो यवांशिरो भजामहे ।

वातापि पीव हृङ्मव ॥ ९ ॥

करम्भ ओपधे भव पीवो वृद्ध उदारयिः ।

वातापि पीव हृङ्मव ॥ १० ॥

तं त्वा वयं पितो वचोभिर्गावो न हव्या सुपृदिम ।

देवेभ्यस्त्वा सधमादमस्मभ्यं त्वा सधमादम् ॥ ११ ॥ ७ ॥

॥ १८८ ॥ ऋषिः-अगस्त्यः । देवता-आग्निः । छन्दः-गायत्री ॥

॥ १८८ ॥ समिद्धो अय राजसि देवां देवैः सहस्रजित् ।

वृत्तो हव्या कचिर्वह ॥ १ ॥

तन्नृन्पादतं यते मध्या यज्ञः समज्यते ।

दधत्सहस्रिणारिपः ॥ २ ॥

आजुहानो न ईर्यो देवां आ वक्षि यज्ञिपान् ।

अग्नें सहस्रसा असि ॥ ३ ॥

पत् । ते । सोम । गोऽर्वाशिः । यवऽर्वाशिः । भजामहे । वातापि । पीवः । इव ।

भव ॥ ९ ॥ करम्भः । ओपधे । भव । पीवः । वृद्धः । उदारयिः । वातापि । पीवः ।

इव । भव ॥ १० ॥ तं । त्वा । वयं । पितो इति । वचोऽभिः । गावः । न । हव्या ।

सुपृदिम । देवेभ्यः । त्वा । सधमादम् । अस्मभ्यं । त्वा । सधमादम् ॥ ११ ॥ ७ ॥

संऽईदः । अय । राजसि । देवः । देवैः । सहस्रजित् । वृत्तः । हव्या ।

कचिः । वह ॥ १ ॥ तन्नृन्पादन् । अतं । यते । मध्या । यज्ञः । सं । अज्यते ।

दधत् । सहस्रिणीः । इपः ॥ २ ॥ आजुहानः । नः । ईर्यः । देवान् । जा ।

वक्षि । यज्ञिपान् । अग्नें । सहस्रसाः । असि ॥ ३ ॥

अष्ट० २ अध्या० ५ व० ८, ९] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २४ सू० १८

प्राचीनं ब॒हि॒रोज॑सा सह॒स्र॑वीरमस्तृ॒णन् । यत्रा॑दि॒त्या वि॒राज॑न्थ ॥ ४ ॥
वि॒राद् स॒म्राड्वि॒न्धीः प्र॒भीर्ब॒ह्वीश्च॒ भूर्य॑सीश्च॒ याः ।

दुरो॑ घृ॒तान्य॑क्षरन् ॥ ५ ॥ ८ ॥

सु॒र॒स्वमे॒ हि सु॒पेश॑साधि॒ श्रिया॒ वि॒राज॑न्तः । उ॒पासा॑वेह सी॒दता॑म् ॥ ६ ॥
प्र॒थ॒मा हि सु॒वाच॑सा॒ होता॑रा॒ दैन्या॑ क॒वी ।

यज्ञं॑ नो॒ यक्ष॑तामिमम् ॥ ७ ॥

भा॒र॒ती॒ळे सर॑स्वति॒ या वः॒ सर्वा॑, उप॒सृवे॑ । ता न॑श्चोदयत॒ श्रिये॑ ॥ ८ ॥
त्वष्टा॑ रू॒पाणि॒ हि प्र॒भुः प॒शुन्वि॑श्वान्त॒समा॑नजे ।

तेषा॑ नः स्फा॒तिमा॒ यज॑ ॥ ९ ॥

उप॑ त्म॒न्यां वन॑स्पते॒ पाथो॑ दे॒वेभ्यः॑ सृ॒ज । अ॒ग्निर्ह॑न्यानि॒ सि॒ष्यद॑त् ॥ १० ॥
पु॒रो॒गा अ॒ग्निर्दे॒वानां॑ गा॒य॒त्रेण॑ सम॒ज्यते॑ । स्वाहा॑कृ॒तीषु॑ रोच॒ते ॥ ११ ॥ ९ ॥

प्राचीनं । ब॒हिः । ओज॑सा । सह॒स्र॑वीरं । अस्तृ॒णन् । यत्र । आ॒दि॒त्याः । वि॒रा॒जन्थ ॥ ४ ॥ वि॒राद् । सं॒राद् । वि॒न्धीः । प्र॒न्धीः । ब॒ह्वीः । च । भूर्य॑सीः । च । याः । दुरो॑ । घृ॒तानि॑ । अ॒क्षरन् ॥ ५ ॥ ८ ॥ सु॒र॒स्वमे॒ इति॑ सु॒र॒स्वमे॒ । हि । सु॒पेश॑सा । अधि॑ । श्रिया॒ । वि॒राज॑न्तः । उप॑सी । आ । इह । सी॒दता॑ ॥ ६ ॥ प्र॒थ॒मा । हि । सु॒वाच॑सा । होता॑रा । दैन्या॑ । क॒वी इति॑ । यज्ञं॑ । नः । यक्ष॑ता । इमं ॥ ७ ॥ भार॑ति । इ॒ळे । सर॑स्वति । याः । वः । सर्वा॑ । उप॒सृवे॑ । ताः । नः । चो॒दय॑त् । श्रिये ॥ ८ ॥ त्वष्टा॑ । रू॒पाणि॑ । हि । प्र॒भुः । प॒शुन् । वि॒श्वान् । सं॒स॒मान॑जे । तेषा॑ । नः । स्फा॒ति । आ । यज॑ ॥ ९ ॥ उप॑ । त्म॒न्यां । वन॑स्पते । पाथः । दे॒वेभ्यः॑ । सृ॒ज । अ॒ग्निः । ह॒न्यानि॑ । सि॒ष्यद॑त् ॥ १० ॥ पु॒रो॒गाः । अ॒ग्निः । दे॒वानां॑ । गा॒य॒त्रेण॑ । सं । अ॒ज्यते॑ । स्वाहा॑कृ॒तीषु॑ । रोच॑ते ॥ ११ ॥ ९ ॥

अष्ट० २ अध्या० ९ व० १०] । ऋग्वेदः । [मण्ड० १ अनु० २४ सू० १८९

॥ १८९ ॥ ऋषिः—अमस्त्यः । देवतु—अग्निः । छन्दः—त्रिष्टुप् ॥

॥ १८९ ॥ अग्ने नय सुपथा राये अस्मान्निश्चयानि देव वयुनानि विद्वान् ।
युयोध्यस्मद्गुहुराणमेनो भूयिष्ठां ते नमज्जक्ति विधेम ॥ १ ॥
अग्ने त्वं पारया नव्यो अस्मान्स्वस्तिभिरति दुर्गाणि विश्वा ।
पूश्च पृथ्वी बह्वला न उर्वी भवां तोकाय तनयाय शं योः ॥ २ ॥
अग्ने त्वमस्मद्युयोध्यमीवा अनग्निचा अन्यमन्त कृष्टीः ।
पुनरस्मभ्यं सुचिताय देव क्षां विश्वेभिरमृतंभिर्यजत्र ॥ ३ ॥
पाहि नो अग्ने पायुभिरजलैस्त प्रिये सदनं आ शुशुकान् ।
मा ते भयं जरितारं यविष्ठ नूनं विदन्मापरं सहस्वः ॥ ४ ॥
मा नो अग्नेऽन्नं सृजो अघायविष्यवे रिपवे दुच्छुनाय ।
मा दत्वते दशते मादते नो ना रिपते सहसावन्परां दाः ॥ ५ ॥ १० ॥

अग्ने । नय । सुपथा । राये । अस्मान् । निश्चयानि । देव । वयुनानि ।
विद्वान् । युयोधि । अस्मद् । गुहुराणं । एनः । भूयिष्ठां । ते । नमः । जज्जक्ति ।
विधेम ॥ १ ॥ अग्ने । त्वं । पारय । नव्यः । अस्मान् । स्वस्तिभिः । अति ।
दुर्गानि । विश्वा । पू । च । पृथ्वी । बह्वला । नः । उर्वी । भवा । तोकाय । तन-
याय । शं । योः ॥ २ ॥ अग्ने । त्वं । अस्मत् । युयोधि । अमीवाः । अनग्निः ।
अभिः । अमृतंभिः । यजत्र ॥ ३ ॥ पाहि । नः । अग्ने । पायुभिः । अनन्तः । उत । प्रिये ।
सदनं । आ । शुशुकान् । मा । ते । भयं । जरितारं । यविष्ठ । नूनं । विदन् । मा ।
अपरं । सहस्वः ॥ ४ ॥ मा । नः । अग्ने । अन्नं । सृजः । अघायं । अविष्यवे ।
रिपवे । दुच्छुनाय । मा । दत्वते । दशते । मा । अदते । नः । मा । रिपते । सहसा-
वन्परां । दाः ॥ ५ ॥ १० ॥

अष्ट० २ अध्या० ५ व० ११, १२] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २४ सू० १९०

वि घ त्वावाँ कृतजात यंसद्रुणान्नो अग्ने तन्वेवृक्ष्यम् ।

विश्वाद्रिरिक्षोस्त वा निनित्सोरभिंहुतामसि हि देव विष्पद् ॥ ६ ॥

त्वं ताँ अग्रे उभयान्वि विद्वान्वेपिं प्रपित्वे मनुषो यजत्र ।

अभिपित्वे मनवे शास्यो भूर्ममृजेन्यं उशिग्भिर्नाक्रः ॥ ७ ॥

अवोचाम निवचनान्यस्मिन्मानस्य स्रुतुः सहसाने अग्रौ ।

वयं सहस्रमृपिभिः सनेम विद्यामेपं वृजनं जीरदानुम् ॥ ८ ॥ ११ ॥

॥ १९० ॥ ऋषि—अगस्त्य । देवता—वृहस्पति । छन्द—निष्टुप् ॥

॥ १९० ॥ अनर्वाणं वृषभं मन्द्रजिह्वं वृहस्पतिं वर्धया नव्यमर्कः ।

गाथान्यः सुरुचो यस्य देवा आशृण्वन्ति नवमानस्य मतीः ॥ १ ॥

तमृत्विया उप वाचः सचन्ते सर्गो न यो देवयतामसंजि ।

वृहस्पतिः स ह्यज्ञो वरासि विभ्याभवत्समृते मातरिश्वा ॥ २ ॥

वि । घ । त्वावाँ । कृत०जात । यंसद्रु । णान्नः । अग्ने । तन्वे । वृक्ष्यम् ।

विश्वात् । रिरिक्षोः । उत । वा । निनित्सोः । अभि०द्रुताँ । असि । हि । देव ।

विष्पद् ॥ ६ ॥ त्वं । ताँ । अग्रे । उभयान् । वि । विद्वान् । वेपिं । प्र०पित्वे ।

मनुषः । यजत्र । अभि०पित्वे । मनवे । शास्यः । भूः । मृ०जेन्यः । उशिक्०भिः ।

न । अक्रः ॥ ७ ॥ अवोचाम । नि०वचनानि । अस्मिन् । मानस्य । स्रुतुः । सह०

साने । अग्रौ । वयं । सहस्रं । ऋपि०भिः । सनेम । विद्यामे । वृपं । वृजनं ।

जीर०दानुम् ॥ ८ ॥ ११ ॥

अनर्वाणं । वृषभं । मन्द्रजिह्वं । वृहस्पतिं । वर्धय । नव्यं । अर्कः । गाथान्यः ।

सुरुचः । यस्य । देवाः । आशृण्वन्ति । नवमानस्य । मतीः ॥ १ ॥ तं । ऋत्वियाः ।

उप । वाचः । सचन्ते । सर्गः । न । यः । देवयता । असंजि । वृहस्पतिः । सः ।

हि । अज्ञः । वरासि । वि०भ्या । अभवत् । सः । क्रुते । मातरिश्वा ॥ २ ॥

अष्ट० २ अध्या० ५ व० १२, १३] कृषेदः [मण्ड० १ अनु० २४ सू० १९०

उपस्तुतिं नमस उच्यति च श्लोकं यंसत्सवितेव प्र बाह ।

अस्य कत्वाह्न्योऽयो अस्ति मृगो न भीमो अरक्षस्तुर्विष्मान् ॥ ३ ॥

अस्य श्लोकं दिव्यते पृथिव्यामत्यो न यंसवक्षभृद्विजैताः ।

मृगाणां न हेतयो यन्ति चेमा बृहस्पतेरहिंमार्यो अभि यून् ॥ ४ ॥

ये त्वा देवोन्निकं मन्यमानाः पापा भद्रमुपजीवन्ति पज्जाः ।

न दृष्ट्वेऽनुं ददासि वामं बृहस्पते चयंस इत्पिरारुम् ॥ ५ ॥ १२ ॥

सुप्रैतुः सुयवंसो न पन्था दुर्नियन्तुः परिप्रीतो न मित्रः ।

अनर्वाणो अभि ये चक्षन्ति नोऽर्पावृता अपोर्णुवन्तो अस्युः ॥ ६ ॥

सं यं स्तुभोऽवनयो न यन्ति समुद्रं न स्रवतो रोधचक्राः ।

स विद्वौ उभयं चष्टे अन्तर्वृहस्पतिस्तर आपश्च गृध्रः ॥ ७ ॥

उपस्तुतिं । नमसः । उच्यति । च । श्लोकं । यंसत् । सवितेव । प्र । बाह इति ।

अस्य । कत्वा । अह्न्यः । यः । अस्ति । मृगः । न । भीमः । अरक्षसः ।

तुर्विष्मान् ॥ ३ ॥ अस्य । श्लोकः । दिवि । द्यते । पृथिव्या । अत्यः । न । यंसत् ।

यक्षभृत् । विजैताः । मृगाणां । न । हेतयः । यन्ति । च । मृगाः । बृहस्पतेः ।

अहिंमार्यान् । अभि । यून् ॥ ४ ॥ ये । त्वा । देव । उन्निकं । मन्यमानाः ।

पापाः । भद्रं । उपजीवन्ति । पज्जाः । न । दृष्ट्वेऽनुं । ददासि । वामं ।

बृहस्पते । चयंस । इत् । पिरारुम् ॥ ५ ॥ १२ ॥ सुप्रैतुः । सुयवंसः । न । पन्थाः ।

दुर्नियन्तुः । परिप्रीतः । न । मित्रः । अनर्वाणः । अभि । ये । चक्षन्ति । नः ।

अर्पावृताः । अपोर्णुवन्ते । अस्युः ॥ ६ ॥ सं । यं । स्तुभः । अवनयः । न ।

यन्ति । समुद्रं । न । स्रवतोः । रोधचक्राः । सः । विद्वान् । उभयं । चष्टे । अन्तः ।

वृहस्पतिः । तरः । आपः । च । गृध्रः ॥ ७ ॥

अष्ट० २ अध्या० ५ व० १३, १४] ऋग्वेदः । [मण्ड० १ अनु० २४ सू० १९१

ए॒षा म॒ह॒स्तु॒वि॒जा॒त॒स्तु॒वि॒ष्मा॒न्बृ॒ह॒र॒पा॒ति॒र्धृ॒ष॒भो धा॒यि दे॒वः ।

स नः॑ स्तु॒तो वी॒र॒व॒न्धा॒तु गो॒म॒द्वि॒द्यामे॒षं वृ॒ज॒नं जी॒र॒दा॒तुम् ॥ ८ ॥ १३ ॥

॥ १९१ ॥ ऋषि-अगस्त्य । देवता-सूर्या । छन्द-अनुष्टुप् ॥

॥ १९१ ॥ कङ्क॒तो न कङ्क॒तोऽथो॑ सती॒नकङ्क॒तः ।

दा॒विति॒ प्लु॒पी इति॒ न्य॒दृष्टा॑ अलि॒प्सत ॥ १ ॥

अ॒दृष्टो॒न्हन्त्या॒यत्यथो॑ हन्ति॒ परा॒यती॑ ।

अथो॑ अव॒ग्नती॒ हन्त्याथो॑ पि॒नष्टि॒ पि॒प॒ती ॥ २ ॥

श॒रासः॒ कु॒श॒रासो॒ दु॒र्भासः॒ सै॒र्या उ॒त ।

मौ॒जा अ॒दृष्टा॑ वैरि॒णाः स॒र्वे सा॒कं न्य॒लि॒प्सत ॥ ३ ॥

नि गा॒वो गो॒ष्ठे अ॒स॒द्र॒क्षि मृ॒गासो॑ अ॒विक्ष॑त ।

नि के॒तवो॒ जना॑नां न्य॒दृष्टा॑ अलि॒प्सत ॥ ४ ॥

ए॒त उ॒ त्पे प्र॒त्य॒दृश्र॒न्प्रदोषं॑ तस्का॒रा इव॑ ।

अ॒दृष्टा॑ वि॒श्व॒दृष्टाः॒ प्रति॑बु॒द्धा अ॒भू॒तन ॥ ५ ॥ १४ ॥

ए॒ष । म॒हः । तु॒वि॒ज्जा॒तः । तु॒वि॒ष्मान् । बृ॒ह॒र॒पा॒तिः । धृ॒ष॒भः । धा॒यि । दे॒वः । सः ।

नः । स्तु॒तः । वी॒र॒व॒न् । धा॒तु । गो॒म॒द्वि॒द्यामे॒षं । वृ॒ज॒नं । जी॒र॒दा॒तुम् ॥ ८ ॥ १३ ॥

कङ्क॒तः । न । कङ्क॒तः । अथो॑ इति॑ । सती॒नकङ्क॒तः । द्वौ । इति॑ । प्लु॒पी इति॑ ।

इति॑ । नि । अ॒दृष्टाः । अलि॒प्सत ॥ १ ॥ अ॒दृष्टो॒न् । ह॒न्ति । आ॒य॒ती । अथो॑ इति॑ ।

ह॒न्ति । परा॒य॒ती । अथो॑ इति॑ । अव॒ग्न॒ती । ह॒न्ति । अथो॑ इति॑ । पि॒नष्टि॒ ।

पि॒प॒ती ॥ २ ॥ श॒रासः॒ । कु॒श॒रासः॒ । दु॒र्भासः॒ । सै॒र्याः । उ॒त । मौ॒जाः । अ॒दृष्टाः ।

वैरि॒णाः । स॒र्वे । सा॒कं । नि । अलि॒प्सत ॥ ३ ॥ नि । गा॒वः । गो॒ष्ठे । अ॒स॒द्र॒क्षि ।

नि । मृ॒गासः॒ । अ॒विक्ष॑त । नि । के॒त॒वः । जना॑ना । नि । अ॒दृष्टाः । अलि॒प्सत ॥ ४ ॥

ए॒ते । ऊ॒ इति॑ । त्पे । प्रति॑ । अ॒दृश्र॒न् । प्र॒दोषं॑ । तस्का॒राः । इव॑ । अ॒दृष्टाः । वि॒श्व॒दृष्टाः ।

प्रति॑बु॒द्धाः । अ॒भू॒तन ॥ ५ ॥ १४ ॥

अष्ट० २ अध्या० ५ व० १५, १६] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० २४ सू० १९१]

धौर्वैः पिता पृथिवी माता सोमो भ्रातादितिः स्वसा ।

अदृष्टा विश्वदृष्टास्तिष्ठतेळ्यता सु कम् ॥ ६ ॥

ये अस्यां ये अङ्ग्याः सूचीका ये प्रकङ्कताः ।

अदृष्टाः किं चनेह वः सर्वे साकं नि जस्यत ॥ ७ ॥

उत्पुरस्तात्सूर्य एति विश्वदृष्टो अदृष्टहा ।

अदृष्टान्तसर्वाङ्गभयन्तसर्वाश्च यातुधान्यः ॥ ८ ॥

उदपत्तसौ सूर्यः पुरु विश्वानि जूर्वेन् ।

आदित्यः पर्वतेभ्यो विश्वदृष्टो अदृष्टहा ॥ ९ ॥

सूर्ये विपमा संजामि दृतिं सुरांयतो गृहे ।

सो चिन्नु न मरातिः नो

वयं मरामारे अस्य योजनं हरिष्ठा मधु त्वा मधुला चकार ॥ १० ॥ १५ ॥

इयत्तिका शकुन्तिका सका जघांस ते विपम् ।

सो चिन्नु न मरानिः नो

वयं मरामारे अस्य योजनं हरिष्ठा मधु त्वा मधुला चकार ॥ ११ ॥

धौः । वः । पिता । पृथिवी । माता । सोमः । भ्राता । अदितिः । स्वसा । अदृष्टाः ।

विश्वदृष्टाः । तिष्ठत । ङ्यता । सु । कम् ॥ ६ ॥ ये । अस्याः । ये । अङ्ग्याः ।

सूचीकाः । ये । प्रकङ्कताः । अदृष्टाः । किं । चन । इह । वः । सर्वे । साकं । नि ।

जस्यत ॥ ७ ॥ उद् । पुरस्तात् । सूर्यः । एति । विश्वदृष्टः । अदृष्टहा । अदृष्टाद् ।

सर्वाङ्ग । भयन् । सर्वाः । च । यातुऽधान्यः ॥ ८ ॥ उद् । अपत्त । असौ । सूर्यः ।

पुरु । विश्वानि । जूर्वेन् । आदित्यः । पर्वतेभ्यः । विश्वदृष्टः । अदृष्टहा ॥ ९ ॥

सूर्ये । विपं । आ । संजामि । दृतिं । सुरांयतः । गृहे । सः । चिन् । नु । न ।

मराति । नो इति । वयं । मराम । आरे । अस्य । योजनं । हरिऽस्थाः । मधु । त्वा ।

मधुला । चकार ॥ १० ॥ १५ ॥ इयत्तिका । शकुन्तिका । सका । जघांस । ते ।

विपं । सो इति । चिन् । नु । न । मराति । नो इति । वयं । मराम । आरे । अस्य ।

योजनं । हरिऽस्थाः । मधु । त्वा । मधुला । चकार ॥ ११ ॥

आ० २ अध्या० ९ व० १६] क्रमेदः [गण्ड० १ अनु० २४ सू० १०१]

त्रिः सप्त विष्णुलिङ्गका विपस्य पुण्यमक्षन् । तात्रिचु न मरन्ति
नो धयं मरामारे अस्य योजनं हरिष्ठा मधु त्वा मधुला चकार ॥ १२ ॥
नवानां नवतीनां विपस्य रोपुपीणाम् ।
सर्वासामग्रभं नामारे अस्य योजनं हरिष्ठा मधु त्वा मधुला चकार ॥ १३ ॥
त्रिः सप्त मयूर्यः सप्त स्वसारो अग्रुवः ।

तास्ते विपं वि जन्त्रिर उदकं कुम्भिनीरिव ॥ १४ ॥

इयत्तकः कुपुम्भकस्तकं भिनद्मयदमना ।

ततो विपं प्र वावृते पराचीरनु संवतः ॥ १५ ॥

कुपुम्भकस्तद्व्रवीद्गिरेः प्रवर्तमानकः ।

वृश्चिकस्यारसं विपमरसं वृश्चिक ते विपम् ॥ १६ ॥ १६ ॥ २४ ॥ १ ॥

त्रिः । सप्त । विष्णुलिङ्गकाः । विपस्य । पुण्यं । अक्षन् । ताः । चित्र । नु । न ।
मरन्ति । नो इति । धयं । मराम । आरे । अस्य । योजनं । हरिऽस्थाः । मधु । त्वा ।
मधुला । चकार ॥ १२ ॥ नवानां । नवतीनां । विपस्य । रोपुपीणां । सर्वासां ।
अग्रभं । नाम । आरे । अस्य । योजनं । हरिऽस्थाः । मधु । त्वा । मधुला ।
चकार ॥ १३ ॥ त्रिः । सप्त । मयूर्यः । सप्त । स्वसारः । अग्रुवः । ताः । ते । त्रिषं ।
वि । जन्त्रिरे । उदकं । कुम्भिनीऽऽत्र ॥ १४ ॥ इयत्तकः । कुपुम्भकः । तकं ।
भिनद्मि । अदमना । ततः । विपं । प्र । वावृते । पराचीः । अनु । संवतः ॥ १५ ॥
कुपुम्भकः । तत् । अत्रवीत् । गिरेः । प्रवर्तमानकः । वृश्चिकस्य । अरसं । विपं ।
अरसं । वृश्चिक । ते । विपं ॥ १६ ॥ १६ ॥ २४ ॥ १ ॥

॥ इति चतुर्विंशोऽनुवाकः । प्रथमं मंडलं समाप्तं ॥

॥ अथ द्वितीयं मण्डलम् ॥

॥ प्रथमोऽनुवाकः ॥

॥ १ ॥ ऋषिः—आहिरघः । देवता—अग्नि । छन्द—जगती ॥

॥ १ ॥ त्वमग्ने शुभिस्त्वमांशुशुक्षणिस्त्वमद्भ्यस्त्वमदमनस्परि ।

त्वं वनेभ्यस्त्वमोर्षधीभ्यस्त्वं, नृणां नृपते जायसे शुचिः ॥ १ ॥

तवाग्ने होत्रं तवं पोत्रमृत्विष्यं तवं नेष्टुं त्वमग्निदत्तायतः ।

तवं प्रशास्त्रं त्वमध्वरीयसि ब्रह्मा चासि गृहपतिश्च नो दमे ॥ २ ॥

त्वमग्ने इन्द्रो वृषभः सतामसि त्वं विष्णुरुग्गायो नमस्यः ।

त्वं ब्रह्मा रपिविद्वह्मणस्पते त्वं विवर्तः सचसे पुरेन्द्या ॥ ३ ॥

त्वं । अग्ने । शुभिः । त्वं । आशुशुक्षणिः । त्वं । अद्भ्यः । त्वं
अदमनः । परि । त्वं । वनेभ्यः । त्वं । ओर्षधीभ्यः । त्वं । नृणां । नृपते । जायसे
शुचिः ॥ १ ॥ त्वं । अग्ने । होत्रं । त्वं । पोत्रं । अृत्विष्यं । त्वं । नेष्टुं । त्वं । अग्नि
दत्तायतः । त्वं । प्रशास्त्रं । त्वं । अध्वरीयसि । ब्रह्मा । च । असि । गृहपतिः
च । नः । दमे ॥ २ ॥ त्वं । अग्ने । इन्द्रः । वृषभः । सतां । असि । त्वं । विष्णुः
रुग्गायो । नमस्यः । त्वं । ब्रह्मा । रपिविद्व । ब्रह्मणः । पते । त्वं । विवर्त
विवर्तः । सचसे । पुरेन्द्या ॥ ३ ॥

त्वमग्ने राजा वरुणो धृतव्रतस्त्वमिन्द्रो भवसि दस्म ईक्ष्यः ।
 त्वमर्यमा सत्पतिर्यस्य सम्भुजं त्वमंशो विदथे देव भाजयुः ॥ ४ ॥
 त्वमग्ने त्वष्टा विधते सुवीर्यं तव ग्रावो मित्रमहः सजात्यम् ।
 त्वमाशुहेमा ररिपे स्वद्वयं त्वं नरां शर्धो असि पुरुवसुः ॥ ५ ॥ १७ ॥
 त्वमग्ने रुद्रो असुरो महो दिवस्त्वं शर्धो मारुतं पृक्ष ईशिपे ।
 त्वं वार्तरुणैर्यासि शङ्गयस्त्वं पूषा विधतः पासि नु त्मना ॥ ६ ॥
 त्वमग्ने द्रविणोदा अरङ्कृते त्वं देवः सविता रत्नधा असि ।
 त्वं भगो नृपते वस्व ईशिपे त्वं पायुर्दमे यस्तेऽविधत् ॥ ७ ॥

त्वं । अग्ने । राजा । वरुणः । धृतव्रतः । त्वं । मित्रः । भवसि । दस्मः । ईक्ष्यः ।
 त्वं । अर्यमा । सत्पतिः । यस्य । सम्भुजं । त्वं । अंशः । विदथे । देव ।
 भाजयुः ॥ ४ ॥ त्वं । अग्ने । त्वष्टा । विधते । सुवीर्यं । तव । ग्रावः । मित्रमहः ।
 सजात्यम् । त्वं । आशुहेमा । ररिपे । स्वद्वयं । त्वं । नरां । शर्धः । असि ।
 पुरुवसुः ॥ ५ ॥ १७ ॥ त्वं । अग्ने । रुद्रः । असुरः । महः । दिवः । त्वं । शर्धः ।
 मारुतं । पृक्षः । ईशिपे । त्वं । वार्तः । रुणैः । यासि । शङ्गयः । त्वं । पूषा ।
 विधतः । पासि । नु । त्मना ॥ ६ ॥ त्वं । अग्ने । द्रविणः । उदा । अरङ्कृते । त्वं ।
 देवः । सविता । रत्नधा । असि । त्वं । भगः । नृपते । वस्वः । ईशिपे । त्वं ।
 पायुः । दमे । यः । ते । अविधत् ॥ ७ ॥

अष्ट० २ अध्या० ५ व० १८, १९] ऋग्वेदः । मण्ड० ३-अनु० १ व० १

त्वामग्ने दम आ विश्वर्ति विशस्त्वां राजानं सुविद्वंमृजते ।

त्वं विश्वानि स्वनीक पत्यसे त्वं सहस्राणि शता दश प्रति ॥ ८ ॥

त्वामग्ने पितरं मिष्टिभिर्नरस्त्वां भ्रात्राय शम्यां तनूस्त्वं ।

त्वं पुत्रो भवसि यस्तेऽविधस्त्वं सखां सुशेवं पास्याधृषः ॥ ९ ॥

त्वमग्ने ऋभुराके नमस्यस्त्वं वानस्य क्षुमतो राय ईशिषे ।

त्वं वि भास्यनुं दक्षि दावने त्वं विशिधुरसि यज्ञमातनिः ॥ १० ॥ १८ ॥

त्वमग्ने अदितिर्देव दाशुषे त्वं होत्रा भारती वर्धसे गिरा ।

त्वमिळा शतहिमासि दक्षसे त्वं वृत्रहा वंसुपते सरस्वती ॥ ११ ॥

त्वां । अग्ने । दमे । आ । विश्वर्ति । विश्वः । त्वां । राजानं । सुऽविद्वं । मृजते ।

त्वं । विश्वानि । सुऽस्वनीक । पत्यसे । त्वं । सहस्राणि । शता । दश । प्रति ॥ ८ ॥

त्वां । अग्ने । पितरं । मिष्टिभिः । नरः । त्वां । भ्रात्राय । शम्यां । तनूस्त्वं । त्वं ।

पुत्रः । भवसि । यः । ते । अविधत् । त्वं । सखां । सुऽशेवं । पासि । आऽधृषः ॥ ९ ॥

त्वं । अग्ने । ऋभुः । आके । नमस्यः । त्वं । वानस्य । क्षुऽमतः । रायः । ईशिषे ।

त्वं । वि । भासि । अनुं । दक्षि । दावने । त्वं । विशिधुः । असि । यज्ञं ।

आऽतनिः ॥ १० ॥ १८ ॥ त्वं । अग्ने । अदितिः । देव । दाशुषे । त्वं । होत्रा ।

भारती । वर्धसे । गिरा । त्वं । इळां । शतऽहिमा । असि । दक्षसे । त्वं । वृत्रहा ।

वंसुऽपते । सरस्वती ॥ ११ ॥

अष्ट० २ अध्या० ५ व० १९६] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० १५ सू० १

त्वमग्ने सुभृत उत्तमं वयस्त्वं स्पार्ह्वं वर्णं आसन्द्दृशिः श्रियः ।

त्वं वाजं प्रतरणो बृहन्नसि त्वं रयिर्वह्नो विश्वतस्पृथुः ॥ १२ ॥

त्वमग्ने आदित्यासं आस्यस्त्वां जिह्वां शुचं यश्चक्रिरे कवे ।

त्वां रातिपाचो अध्वरेषु सश्चिरे त्वे देवा हविरदन्त्याहुतम् ॥ १३ ॥

त्वे अग्ने विश्वे अमृतांसो अद्रुहं आसा देवा हविरदन्त्याहुतम् ।

त्वया मतींसः स्वदन्त आसुति त्वं गर्भो वीरुषां जज्ञिये शुचिः ॥ १४ ॥

त्वं तान्त्सं च प्रति चासि मग्मनाग्ने सुजात प्र च देव रिच्यसे ।

पृक्षो यदन्नं महिना वि ते शुवदन्तु द्यावापृथिवी रोदसी उमे ॥ १५ ॥

त्वं । अग्ने । सुभृतः । उत्तमं । वयः । त्वं । स्पार्ह्वं । वर्णं । आ । संद्दृशिः ।

श्रियः । त्वं । वाजं । प्रतरणः । बृहन् । असि । त्वं । रयिः । बृहन् । विश्वतः ।

पृथुः ॥ १२ ॥ त्वां । अग्ने । आदित्यासः । आस्य । त्वां । जिह्वां । शुचं यः ।

चक्रिरे । कवे । त्वां । रातिपाचः । अध्वरेषु । सश्चिरे । त्वे इति । देवाः । हविः ।

अदन्ति । आहुतं ॥ १३ ॥ त्वे इति । अग्ने । विश्वे । अमृतांसः । अद्रुहं ।

आसा । देवाः । हविः । अदन्ति । आहुतं । त्वयां । मतींसः । स्वदन्ते । आसुति ।

त्वं । गर्भः । वीरुषां । जज्ञिये । शुचिः ॥ १४ ॥ त्वं । तान् । सं । च । प्रति ।

च । असि । मग्मना । अग्ने । सुजात । प्र । च । देव । रिच्यसे । पृक्षः । यत् ।

अन्नं । महिना । वि । ते । शुवदन्तु । अहं । द्यावापृथिवी इति । रोदसी इति ।

उमे इति ॥ १५ ॥

अष्ट० २ अध्या० ५ व० १९, २०] ऋग्वेदः । [मण्ड० २ अनु० १ सू० २

ये स्तोतृभ्यो गोअंघ्राभ्रपेशसमग्रे रातिर्धुपसृजन्ति सूरयः ।

अस्माञ्च तांश्च प्र हि नेपि वस्य आ बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥ १६ ॥ १९ ॥

॥ २ ॥ ऋषि—यत्समद । देवता—अग्नि । छन्द—जगती ॥

॥ २ ॥ यज्ञेन वर्धत जातवेंदसमग्निं यजध्वं हविषा तनां गिरा ।

समिधानं सुप्रयसं स्वर्णरं द्युक्षं होतारं वृजनेषु धूर्धदम् ॥ १ ॥

अभि त्वा नक्तोरुपसो ववाशिरेऽग्रे वत्सं न स्वसरेषु धेनवं ।

दिव इवेदरतिर्मानुषा युगा क्षपो भासि पुरुवार संयतः ॥ २ ॥

तं देवा बुध्रे रजसः सुदंसं दिवस्पृथिव्योरति न्येरिरे ।

रथमिव वेद्यं शुक्रशोचिपमग्निं मित्रं न क्षितिषु प्रशंस्यम् ॥ ३ ॥

ये।स्तोतृभ्यः।गोऽअंघ्रां।अभ्रपेशसं।अग्रे।रातिं।उपऽसृजन्ति।सूरयः।अस्माञ्च।
व।तान्।च।म।हि।नेपि।वस्यः।आ।बृहत्।वदेम।विदथे।
सुवीराः॥१६॥१९॥

यज्ञेन वर्धत । जातवेंदसं । अग्निं । यजध्वं । हविषा । तनां । गिरा ।
संमिधानं । सुप्रयसं । स्वर्णरं । द्युक्षं । होतारं । वृजनेषु । धूर्धदम् ॥ १ ॥
अभि । त्वा । नक्तोः । उपसः । ववाशिरे । अग्रे । वत्सं । न । स्वसरेषु । धेनवं ।
दिवः । इव । इति । मानुषा । युगा । क्षपः । भासि । पुरुवार ।
संयतः ॥ २ ॥ तं । देवाः । बुध्रे । रजसः । सुदंसं । दिवः । पृथिव्योः । अति ।
न्ये । एरिरे । रथमिव । वेद्यं । शुक्रशोचिपं । अग्निं । मित्रं । न । क्षितिषु ।
प्रशंस्यम् ॥ ३ ॥

अष्ट० २ अध्या० ६ व० २०, २१] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० १ सू० २

तमुक्षमां॑ रज॑सि॒ स्व आ॒ दमे॑ च॒न्द्रमि॑व सु॒रुचं॑ ह॒ार आ॒ दधुः॑ ।
 पृ॒थ्व्याः प॒तरं॑ चि॒तय॑न्तम॒क्षभिः॑ पा॒थो न पा॒थुं ज॑न॒सी उ॒भे अ॒नु ॥ ४ ॥
 स होता॒ वि॒श्वं परि॑ श्रु॒त्वध्व॑रं त॒मु ह॒व्यैर्म॑नु॒प ऋ॒जते॑ गि॒रा ।
 हि॒रि॒शि॒षो बृ॒धसा॑नासु ज॒धुर्यो॑र्न स्तु॒भिश्चित॑यद्रो॒दसी॑ अ॒नु ॥ ५ ॥ २० ॥
 स नो॑ रे॒वत्स॑मि॒धानः॑ स्व॒स्तये॑ स॒न्दद॑स्वान्न॒यिम॑स्मासु॒ दीदि॑हि ।
 आ नः॑ कृ॒ष्ण॒ष्व सु॒चि॒ताय॑ रो॒दसी॑ अ॒ग्ने ह॒व्या म॑नु॒पो दे॒व वी॒तये॑ ॥ ६ ॥
 दा नो॑ अ॒ग्ने बृ॒हतो॑ दा॒ सह॑स्रि॒णो दुरो॑ न वाजं॒ श्रुत्या॑ अ॒पा वृ॒धि ।
 प्राची॑ पा॒चापृ॒थि॒वी ब्र॒ह्म॑णा कृ॒धि स्व॑र्णं शु॒क्रमु॑प॒सो वि दि॑शुतः ॥ ७ ॥

तं । उ॒क्षमां॑ । रज॑सि । स्वै । आ । द॒मे । च॒न्द्रेऽइ॑व । सु॒रुचं॑ । ह॒ारे । आ । द॒धुः ।
 पृ॒थ्व्याः । प॒तरं॑ । चि॒तय॑न्तं । अ॒क्षज॑भिः । पा॒थः । न । पा॒थुं । ज॑न॒सी त॑ति । उ॒भे इति॑ ।
 अ॒नु ॥ ४ ॥ सः । होता॑ । वि॒श्वं । परि॑ । श्रु॒तु । अ॒ध्व॒रं । तं । कं॑ इति॑ । ह॒व्यैः ।
 म॑नु॒पः । ऋ॒जते॑ । गि॒रा । हि॒रि॒शि॒षः । बृ॒धसा॑नासु । ज॒धुर्य॑त् । योः । न । स्तु॒ज॑भिः ।
 चि॒तय॑त् । रो॒दसी॑ इति॑ । अ॒नु ॥ ५ ॥ २० ॥ सः । नः । रे॒वत् । सं॒ज॒धानः ।
 स्व॒स्तये॑ । सं॒द॒द॒स्वान्न॑ । र॒यि । अ॒स्मासु॑ । दी॒दि॒हि । आ । नः । कृ॒ष्ण॒ष्व । सु॒चि॒ताय॑ ।
 रो॒दसी॑ इति॑ । अ॒ग्ने । ह॒व्या । म॑नु॒पः । दे॒व । वी॒तये॑ ॥ ६ ॥ दाः । नः । अ॒ग्ने ।
 बृ॒हतः । दाः । स॒ह॒स्रि॒णः । दुरः॑ । न । वाजं॑ । श्रु॒त्यै । अ॒प । वृ॒धि । प्राची॑ इति॑ ।
 पा॒चापृ॒थि॒वा इति॑ । ब्र॒ह्म॑णा । कृ॒धि । स्वः । न । शु॒क्रं । उ॒प॒सोः । वि । दि॑शुतः ॥ ७ ॥

अष्ट० २ अध्या० ६ व० २१] • ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० १ सू० २१]

स इ॒धान॑ उ॒पसो॑ रा॒म्या अनु॑ स्वर॒णं दी॒दिद॑रु॒पेण॑ भा॒नुना॑ ।

हो॒त्राभि॑र॒ग्निर्मनु॑पः स्व॒ध्वरो॑ रा॒जा वि॒शाम॑ति॒यिश्चा॑रु॒राय॑वे ॥ ८ ॥

ए॒वा नो॑ अ॒ग्ने अ॒मृत॑ेषु पू॒र्व्यं धी॒ष्णीपा॑य वृ॒हद्दि॑वे॒षु मा॒नुषा॑ ।

दु॒हाना॑ घे॒नुर्वृ॑जने॒षु का॑र॒वे त्मना॑ श॒तिनं॑ पु॒रुरूपं॑ मि॒पाणि॑ ॥ ९ ॥

व॒यम॑ग्ने अ॒र्वेता॑ वा सु॒वीर्यं॑ ब्र॒ह्मणा॑ वा चि॒तये॑मां ज॒नां अ॒ति ।

अ॒स्माकं॑ शु॒न्नम॑धि प॒ञ्च कृ॒ष्टिपू॒चा स्व॒र्णं शु॑शु॒चीत॑ दु॒ष्टर॑म् ॥ १० ॥

स नो॑ बो॒धि स॒हस्य॑ प्र॒शंस्यो॑ यस्मि॒न्त्सुजा॑ता इ॒पय॑न्त॒ सूर्यः॑ ।

य॒प॑ग्ने य॒ज्ञमु॑प॒यन्ति॑ वा॒जिनो॑ नित्ये॒ तोके॑ दी॒दिवा॑सं स्वे द॒मै ॥ ११ ॥

सः । इ॒धानः । उ॒पसः । रा॒म्याः । अनु॑ । स्वः । न । दी॒दि॒त् । अ॒रु॒पेण॑ । भा॒नु॒न
हो॒त्राभिः । अ॒ग्निः । मनु॑पः । सु॒ऽअ॒ध्वरः । रा॒जा । वि॒शा । अ॒ति॒यिः । चा॒रु
आ॒यवे॑ ॥ ८ ॥ ए॒व । नः । अ॒ग्ने । अ॒मृत॑ेषु । पू॒र्व्यं । धीः । पी॒पा॒य । वृ॒हत्॒ऽदि॑वे
मा॒नुषा॑ । दु॒हाना॑ । घे॒नुः । वृ॒जने॑षु । का॑र॒वे । त्मना॑ । श॒ति॒नं । पु॒रु॒ऽरू॒
इ॒पाणि॑ ॥ ९ ॥ व॒यं । अ॒ग्ने । अ॒र्वेता॑ । वा । सु॒ऽवी॒र्यं । ब्र॒ह्म॒णा । वा । चि॒त॒ये॒म
ज॒नान् । अ॒ति । अ॒स्माकं॑ । शु॒न्नं । अ॒धि । प॒ञ्च । कृ॒ष्टि॒षु । उ॒चा । स्वः । न
शु॒शु॒ची॒त । दु॒ष्ट॒रं ॥ १० ॥ सः । नः । बो॒धि । स॒ह॒स्य । प्र॒शं॒स्यः । यस्मि॒न्
सु॒जा॒ताः । इ॒प॒य॑न्त । सू॒र्यः । यं । अ॒ग्ने । य॒ज्ञं । उ॒प॒ऽय॑न्ति । वा॒जिनः । नित्ये
तो॒के । दी॒दि॒वा॒सं । स्वे । द॒मै ॥ ११ ॥

अष्ट० २ अध्या० ६ व० २१, २२] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० १ मू० ३

उभयांसो जातवेदः स्याम ते स्तोतारो अग्ने सूरयश्च शर्मणि ।

वस्वो रायः पुरुश्चन्द्रस्य भूर्यसः प्रजावतः स्वपत्यस्य शग्धि नः ॥ १२ ॥

ये स्तोतृभ्यो गोअग्रामभ्वपेशसमग्ने रातिशुपसृजन्ति सूरयः ।

अस्मान् तांश्च प्र हि नेपि वस्य आ वृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥ १३ ॥ २१ ॥

॥ ३ ॥ ऋषिः—यत्समदः । देवता—अग्निवः । छन्दः—त्रिष्टुप् ॥

॥ ३ ॥ समिद्धो अग्निर्निहितः पृथिव्यां प्रत्यद् विश्वानि भुवनान्यस्थात् ।

होता पावकः प्रदिवः सुमेधा देवो देवान्यजत्वग्निरर्हन् ॥ १ ॥

नराशंसः प्रति धामान्यजन् तिस्रो दिवः प्रति महा स्वर्चिः ।

घृतमुपा मनसा हव्यमुन्दन्मूर्धन्यज्ञस्य समनक्तु देवान् ॥ २ ॥

उभयांसः । जातवेदः । स्याम । ते । स्तोतारः । अग्ने । सूरयः । च । शर्मणि ।
वस्वः । रायः । पुरुश्चन्द्रस्य । भूर्यसः । प्रजावतः । सुअपत्यस्य । शग्धि
नः ॥ १२ ॥ ये । स्तोतृभ्यः । गोअग्राम । अभ्वपेशसं । अग्ने । राति
शुपसृजन्ति । सूरयः । अस्मान् । च । तान् । च । प्र । हि । नेपि । वस्यः । आ ।
वृहत् । वदेम । विदथे । सुवीराः ॥ १३ ॥ २१ ॥

संईद्धः । अग्निः । निहितः । पृथिव्यां । प्रत्यद् । विश्वानि । भुवनानि ।
अस्थात् । होता । पावकः । प्रदिवः । सुमेधाः । देवः । देवान् । यजतु । अग्निः ।
अर्हन् ॥ १ ॥ नराशंसः । प्रति । धामानि । अजन् । तिस्रः । दिवः । प्रति । महा ।
स्वअर्चिः । घृतमुपा । मनसा । हव्यं । उन्दन् । मूर्धन्यं । यज्ञस्य । सं । अनक्तु ।
देवान् ॥ २ ॥

अष्ट० २ अध्या० ५ व० २२, २३ । ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० १ सू० ३]

ईळितो अग्ने मनसा नो अहन्देवान्यक्षि मानुषात्पूर्वो अय ।
 स आ वह मरुतां शर्धो अच्युतमिन्द्रं नरो वहिषदं यजध्वम् ॥ ३ ॥
 देवं वहिर्वर्धमानं सुवीरं स्तीर्णं राये सुभरं वेद्यस्याम् ।
 घृतेनाक्तं वसवः सोदतेदं विश्वे देवा आदित्या यज्ञियांसः ॥ ४ ॥
 वि श्रयन्तामुर्विया हूयमाना द्वारो देवीः सुप्रायणा नमोभिः ।
 व्यचस्वतीर्वि प्रथन्तामजुर्या वर्णं पुनाना यशसं सुवीरम् ॥ ५ ॥ २२ ॥
 साध्वपांसि सनता न उक्षिते उपासानक्ता वर्येव रणिवते ।
 तन्तु ततं संवर्यन्ती समीची यज्ञस्य पेशः सुदुघे पर्यस्वती ॥ ६ ॥
 देव्या होतारा प्रथमा विदुष्टरा ऋजु यज्ञतः समृचा वपुष्टरा ।
 देवान्यजन्तावृत्तुथा समञ्जतो नाभा पृथिव्या अधि सानुषु त्रिषु ॥ ७ ॥

ईळितः । अग्ने । मनसा । नः । अहन् । देवान् । यक्षि । मानुषात् । पूर्वः । अय ।
 सः । आ । वह । मरुतां । शर्धः । अच्युतं । इन्द्रं । नरः । वहिऽसदं । यजध्वं ॥ ३ ॥
 देव । वहिः । वर्धमानं । सुवीरं । स्तीर्णं । राये । सुभरं । वेद्ये इति । अस्या ।
 घृतेन । अक्तं । वसवः । सोदत । इदं । विश्वे । देवाः । आदित्याः ।
 यज्ञियांसः ॥ ४ ॥ वि । श्रयन्ता । उर्विया । हूयमानाः । द्वारः । देवीः । सुप्रायणाः ।
 नमोऽभिः । व्यचस्वतीः । वि । प्रथन्ता । अजुर्याः । वर्णं । पुनानाः । यशसं ।
 सुवीरं ॥ ५ ॥ २० ॥ साधु । अपांसि । सनता । नः । उक्षिते इति । उपसानक्ता ।
 वर्याऽव । रणिवते इति । तन्तु । ततं । संवर्यन्ती इति । संवर्यन्ती । समीची इति ।
 संदीची । यज्ञस्य । पेशः । सुदुघे इति । सुदुघे । पर्यस्वती इति ॥ ६ ॥ देव्या ।
 होतारा । प्रथमा । विदुऽतरा । ऋजु । यज्ञतः । सं । ऋचा । वपुऽतरा । देवान् ।
 यजन्तौ । ऋजुष्या । सं । अजतः । नाभा । पृथिव्या । अधि । सानुषु । त्रिषु ॥ ७ ॥

अष्ट० २ अ० ५ व० २३] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अ० १ सू० ३

सरस्वती साधयन्ती धियं न इळा देवी भारती विश्वतूतिः ।

तिस्रो देवीः स्वधया वहिरिदमच्छिद्रं पान्तु शरणं निषधं ॥ ८ ॥

पिशङ्गरूपः सुभरो वयोधाः श्रुष्टी वीरो जायते देवकामः ।

प्रजां त्वष्टा वि ष्यतु नाभिमस्मे अथा देवानामप्येतु पार्थः ॥ ९ ॥

वनस्पतिरवसृजशुषं स्यादग्निहविः सुदयाति प्र धीभिः ।

त्रिधा समंक्तं नयतु प्रजानदेवेभ्यो दैव्यः शमितोपं हव्यम् ॥ १० ॥

घृतं मिमिक्षे घृतमस्य योनिर्घृते श्रितो घृतम्बस्य धामं ।

अनुष्वधमा वह मादयस्व स्वाहाकृतं वृषभ वक्षि हव्यम् ॥ ११ ॥ १२ ॥

सरस्वती । साधयती । धियं । नः । इळा । देवी । भारती । विश्वतूतिः । तिस्रः ।

देवीः । स्वधया । वहिः । आ । इदं । अच्छिद्रं । पातु । शरणं । निषधं ॥ ८ ॥

पिशङ्गरूपः । सुभरः । वयोऽधाः । श्रुष्टी । वीरः । जायते । देवकामः । प्रजा ।

त्वष्टा । वि । स्यतु । नाभि । अस्मे इति । अथा । देवानां । अपि । एतु ।

पार्थः ॥ ९ ॥ वनस्पतिः । अवसृजन् । शुषं । स्यात् । अग्निः । हविः । सुदयाति ।

प्र । धीभिः । त्रिधा । समंक्तं । नयतु । प्रजानन् । देवेभ्यः । दैव्यः । शमिता ।

उपं । हव्यं ॥ १० ॥ घृतं । मिमिक्षे । घृतं । अस्य । योनिः । घृते । श्रितः ।

घृतं । कुं इति । अस्य । धामं । अनुष्वधं । आ । वह । मादयस्व । स्वाहाकृतं ।

वृषभ । वक्षि । हव्यं ॥ ११ ॥ १२ ॥

अष्ट० २ अध्या० ५ व० २४] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० १ सू० ४

॥ ४ ॥ ऋषि-सोमाहुतिमग्निव । देवता-अग्नि । छन्द-त्रिष्टुप् ॥

॥ ४ ॥ हुवे वंः सुद्योत्मानं सुवृक्तिं विशामग्निमतिथिं सुप्रयसम् ।

मित्रं इव यो दिधिपाय्यो भूदेव आदेवे जनं जातवेदाः ॥ १ ॥

इमं विधन्तो अपां सधस्थे द्वितादधुर्भृगवो विक्ष्वायोः ।

एष विश्वान्यभ्यस्तु भूमां देवानामग्निररतिर्जीराश्वः ॥ २ ॥

अग्निं देवासो मानुषीषु विक्षु प्रियं धुः क्षेप्यन्तो न मित्रम् ।

स दीदयदुशतीरुर्ग्या आ दक्षाय्यो यो दास्वते दम आ ॥ ३ ॥

अस्य रण्वा स्वस्यैव पुष्टिः सन्दष्टिरस्य हियानस्य दक्षोः ।

वि यो भरिभ्रदोषधीषु जिह्वामत्यो न रथ्यो दोषवीति वारान् ॥ ४ ॥

हुवे । वंः । सुद्योत्मानं । सुवृक्तिं । विशा । अग्नि । अतिथि । सुप्रयसं ।

मित्रः इव । यः । दिधिपाय्यः । भूत । देवः । आदेवे । जनं । जातवेदाः ॥ १ ॥

इमं । विधन्तः । अपां । सधस्थे । द्विता । अदधुः । भृगवः । विक्षु । आयोः ।

एषः । विश्वानि । अग्नि । अस्तु । भूमा । देवानां । अग्निः । अरतिः ।

जीरदश्वः ॥ २ ॥ अग्नि । देवासः । मानुषीषु । विक्षु । प्रियं । धुः । क्षेप्यन्तः ।

न । मित्रं । सः । दीदयत् । उशतीः । ऊर्ग्याः । आ । दक्षाय्यः । यः । दास्वते ।

दमं । आ ॥ ३ ॥ अस्य । रण्वा । स्वस्यैव । पुष्टिः । सन्दष्टिः । अस्य ।

हियानस्य । दक्षोः । वि । यः । भरिभ्रत् । ओषधीषु । जिह्वा । अत्यः । न । रथ्यः ।

दोषवीति । वारान् ॥ ४ ॥

अष्ट० २ अध्या० ५ व० २४, २५] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० १ सू० ४]

आ यन्मे अभ्यं यनदः परन्तोशिग्भ्यो नाभिमीत वर्णम् ।
 स चित्रेण चिकिते रंसु भासा जुजुर्वी यो मुहुरा युवा भूत् ॥ ५ ॥ २४ ॥
 आ यो वनां तातृपाणो न भाति वार्णं पथा रथ्येव स्वानीत् ।
 कृष्णाध्वा तपु रण्वश्चिकेन द्यौरिव स्मर्यमानो नभोभिः ॥ ६ ॥
 स यो व्यस्थादभि दक्षदुर्वी पशुनैति स्वगुरगोपाः ।
 अग्निः शोचिष्मो अतसान्युष्णन्कृष्णव्यधिरस्वदयन्न भूम ॥ ७ ॥
 नू ते पूर्वस्यावसो अर्धातौ तृतीयं विदथे मन्मं शंसि ।
 अस्मे अग्ने संयज्जीरं बृहन्तं क्षुमन्तं वार्जं स्वपत्यं रयि दाः ॥ ८ ॥
 त्वया यथा गृत्समदासो अग्ने गुहां वन्वन्त उपरां अभि द्युः ।
 सुयीरासो अभिमातिपाहः स्मत्सुरिभ्यो गृणते तदयो धाः ॥ ९ ॥ २५ ॥

आ । यत् । मे । अभ्यं । यनदः । परन्त । उशिग्भ्यः । न । अमिमीत् । वर्णं ।
 सः । चित्रेण । चिकिते । रंसु । भासा । जुजुर्वान् । यः । मुहुरा । आ । युवा ।
 भूत् ॥ ५ ॥ २४ ॥ आ । यः । वनां । तातृपाणः । न । भाति । वार्णः । पथा ।
 रथ्येऽव । स्वानीत् । कृष्णाध्वा । तपुः । रण्वः । चिकेत् । द्यौः । इव । स्मर्यमानः ।
 नभोभिः ॥ ६ ॥ सः । यः । वि । अस्थात् । अभि । दक्षत् । दुर्वी । पशुः । न ।
 एति । स्वगुः । अगोपाः । अग्निः । शोचिष्मान् । अतसानि । उष्णन् ।
 कृष्णव्यधिः । अस्वदयत् । न । भूम ॥ ७ ॥ नु । ते । पूर्वस्य । अर्धसः ।
 अर्धेऽतौ । तृतीयं । विदथे । मन्मं । शंसि । अस्मे इति । अग्ने । संयज्जीरं ।
 बृहन्तं । क्षुमन्तं । वार्जं । क्षुऽपत्यं । रयि । दाः ॥ ८ ॥ त्वया । यथा ।
 गृत्समदासः । अग्ने । गुहां । वन्वन्तः । उपरान् । अभि । सुरिति द्युः । ५ ।
 अभिमातिऽसहः । स्मत् । सुरिभ्यः । गृणते । तत् । वयो । धाः ॥ ९ ॥ २५ ॥

अष्ट० २ अध्या० ५ व० २६] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० १ सू० ५

॥ ५ ॥ ऋषिः-सोमाहुतिर्भागवः । देवता-अग्निः । छन्द-अनुष्टुप् ॥

॥ ५ ॥ होताजनिष्ट चेतनः पिता पितृभ्य ऊतये ।

प्रयक्षजेन्यं वसु शकेम वाजिनो यमम् ॥ १ ॥

आ यस्मिन्सस रुमयस्तता यज्ञस्य नेतरि ।

मनुष्वदैव्यमष्टमं पोता विश्वं तदिन्वति ॥ २ ॥

पृथन्वे वा यदीमनु वोचद्ब्रह्माणि वेरु तत् ।

परि विश्वानि काव्या नेमिश्चक्रमिवाभवत् ॥ ३ ॥

सानं हि शुचिना शुचिः प्रशास्ता क्रतुनाजनि ।

विद्वो अस्य व्रता ध्रुवा वया इवानुं रोहते ॥ ४ ॥

ता अय्य वर्णमगुवो नेष्टुः सचन्त धेनवः ।

कुवित्सिष्ठभ्य आ वरं स्वसारो या इदं ययुः ॥ ५ ॥

यदी मातुरुप स्वसा घृतं भरत्यस्थित ।

तासामध्वर्युरागतौ यवो वृषीर्व मोदते ॥ ६ ॥

होता । अजनिष्ट । चेतनः । पिता । पितृभ्यः । ऊतये । प्रयक्षन् । जेन्य ।

वसु । शकेम । वाजिनः । यमम् ॥ १ ॥ आ । यस्मिन् । सस । रुमयः । तताः ।

यज्ञस्य । नेतरि । मनुष्वत् । दैव्यं । अष्टमं । पोता । विश्वं । तत् । इन्वति ॥ २ ॥

पृथन्वे । वा । यत् । ई । अनुं । वोचत् । ब्रह्माणि । वेः । ऊं इति । तत् । परि ।

विश्वानि । काव्या । नेमिः । चक्रमिवा । अभवत् ॥ ३ ॥ सानं । हि । शुचिना ।

शुचिः । प्रशास्ता । क्रतुना । अजनि । विद्वान् । अस्य । व्रता । ध्रुवा । वयाऽइव ।

अनुं । रोहते ॥ ४ ॥ ताः । अय्य । वर्ण । आयुवः । नेष्टुः । सचन्त । धेनवः ।

कुवित् । त्सिष्ठभ्यः । आ । वरं । स्वसारः । याः । इदं । ययुः ॥ ५ ॥ यदि ।

मातुः । उप । स्वसा । घृतं । भरती । अस्थित । तासां । अध्वर्युः । आगतौ ।

यवः । वृषीऽइव । मोदते ॥ ६ ॥

अष्ट० २ अध्या० ५ व० २६, २७] ऋग्वेदः - [मण्ड० २ अनु० १ मू० ६]

स्वः स्वाय धायसे, कृणुतामृत्विगृत्विजम् ।

स्तोमं यज्ञं चादरं वनेमां ररिमा वयम् ॥ ७ ॥
यथा विद्वां अरं करद्विश्वेभ्यो यज्जतेभ्यः ।

अयमग्ने त्वे अपि यं यज्ञं चकृमा वयम् ॥ ८ ॥ २६ ॥

॥ ६ ॥ ऋषिः-सोमाहुतिर्गर्गिवः । देवता-अग्निः । छन्दः-गायत्री ॥

॥ ६ ॥ इनां मे अग्ने समिधमिमामुपसदं वनेः । इमा ऊ पु श्रुधी गिरः ॥ १ ॥

अया ते अग्ने विधेमोजीं नपादश्वमिष्टे । एना सुक्तेन सुजात ॥ २ ॥

तं त्वां गीर्भिमिर्वेणसं द्रविणस्युं द्रविणोदः । सपर्येमं सपर्यवः ॥ ३ ॥

स बोधि सूरिर्मधवा वसुपते वसुंदावन । युयोध्यंस्मद्वेषांसि ॥ ४ ॥

स नो वृष्टि दिवस्परि स नो वाजंमनर्वाणम् । स नः सहस्रिणीरियः ॥ ५ ॥

स्वः । स्वाय । धायसे । कृणुता । ऋत्विक् । ऋत्विजं । स्तोमं । यज्ञं । च । आदरं ।

अरं । वनेमं । ररिमा । वयं ॥ ७ ॥ यथा । विद्वां । अरं । करत् । विश्वेभ्यः ।

यज्जतेभ्यः । अयं । अग्ने । त्वे इति । अपि । यं । यज्ञं । चकृम । वयं ॥ ८ ॥ २६ ॥

इमा । मे । अग्ने । उपसदं । इमा । उपसदं । वनेरिति वनेः । इमाः । ऊं

इति । सु । श्रुधि । गिरः ॥ १ ॥ अया । ते । अग्ने । विधेम । ऊर्जीः । नपात् ।

अश्वमिष्टे । एना । सुक्तेन । सुजात ॥ २ ॥ तं । त्वां । गीर्भिमिः । मिर्वेणसं ।

द्रविणस्युं । द्रविणः । उदः । सपर्येमं । सपर्यवः ॥ ३ ॥ सः । बोधि । सूरिः । मधवा ।

वसुपते । वसुंदावन । युयोधि । अस्मत् । द्वेषांसि ॥ ४ ॥ सः । नः । वृष्टि ।

दिवः । परि । सः । नः । वाजं । अनर्वाणं । सः । नः । सहस्रिणीः । रियः ॥ ५ ॥

अष्ट० २ अध्या० ५ व० २७, २८] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० १ सू० ७

ईळांनायावस्यवे यविष्ठ दूत नो गिरा । यजिष्ठ होतरा गहि ॥ ६ ॥

अन्तर्ह्यग्ने ईयसे विद्वान्मोभयां कवे । दूतो जन्येव मित्र्यः ॥ ७ ॥

स विद्वान् आ च पिप्रयो यक्षि चिकित्व आनुपक् ।

आ चास्मिन्सस्ति वहिषि ॥ ८ ॥ २७ ॥

॥ ७ ॥ ऋषि-सोमाहुतिर्महिष । दन्ता-अग्नि । छन्द-गायत्री ॥

॥ ७ ॥ श्रेष्ठं यविष्ठ भारताग्ने द्युमन्तमा भर । वसो पुरुष्टृहं रयिम् ॥ १ ॥

मा नो अरातिरीशत देवस्य मर्त्यस्य च । पर्षि तस्या उत द्विपः ॥ २ ॥

विश्वा उत त्वया वयं धारा उदन्या इव । अति गाहेमहि द्विपः ॥ ३ ॥

शुचिः पावक वन्योऽग्ने बृहद्भि रोचसे । त्वं घृतेभिराहुतः ॥ ४ ॥

त्वं नो असि भारताग्ने वराभिरुक्षभिः । अष्टार्षदीभिराहुतः ॥ ५ ॥

ईळांनाय । अवस्यवे । यविष्ठ । दूत । नः । गिरा । यजिष्ठ । होतः । आ ।
गहि ॥ ६ ॥ अंतः । हि । अग्ने । ईयसे । विद्वान् । जन्म । उभयां । कवे । दूतः ।
जन्याऽऽन । मित्र्यः ॥ ७ ॥ सः । विद्वान् । आ । च । पिप्रयः । यक्षि । चिकित्वः ।
आनुपक् । आ । च । अस्मिन् । सस्ति । वहिषि ॥ ८ ॥ २७ ॥

श्रेष्ठं । यविष्ठ । भारत । अग्ने । द्युमन्तं । आ । भर । वसो इति । पुरुष्टृहं ।
रयिम् ॥ १ ॥ मा । नः । अरातिः । ईशत । देवस्य । मर्त्यस्य । च । पर्षि । तस्याः ।
उत । द्विपः ॥ २ ॥ विश्वाः । उत । त्वया । वयं । धाराः । उदन्याऽऽव । अति ।
गाहेमहि । द्विपः ॥ ३ ॥ शुचिः । पावक । वन्यः । अग्ने । बृहद्भि । वि । रोचसे ।
त्व । घृतेभिः । आहुतः ॥ ४ ॥ त्वं । नः । असि । भारत । अग्ने । वराभिः ।
रुक्षभिः । अष्टार्षदीभिः । आहुतः ॥ ५ ॥

अष्ट० २ अध्या० ५ व० २८, २९] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० १ सू० ८

द्वंक्षः सर्पिरासुतिः प्रत्नो होता वरेण्यः । सहसस्पुत्रो अद्भुतः ॥ ६ ॥ २८ ॥

॥ ८ ॥ ऋषिः—यत्समं । देवता—अग्निः । छन्दः—गायत्री ॥

॥ ८ ॥ वाजयन्त्रि० नू रथान्योगाँ अग्नेरुपं स्तुहि । यशस्तमस्य मीळ्हुषः ॥ १ ॥

यः सुनीथो ददाशुपेऽजुर्यो जरयन्नरि । चारुप्रतीक आहुतः ॥ २ ॥

य उ श्रिया दमेष्वा दोषोपसिं प्रशस्यते । यस्य व्रतं न मीर्यते ॥ ३ ॥

आ यः स्वर्यं भानुना चित्रो विभात्यर्चिषा । अजानो अजरैरभि ॥ ४ ॥

अग्निमनु स्वराज्यमग्निमुक्थानि वावृधुः । विश्वा अधि श्रियो दधे ॥ ५ ॥

अग्नेरिन्द्रस्य सोमस्य देवानामूतिभिर्वयम् ।

अरिष्यन्तः सचेमह्यभि ज्वाम पृतन्यतः ॥ ६ ॥ २९ ॥ ५ ॥

दुःश्रवः । सर्पिःऽआसुतिः । प्रत्नः । होता । वरेण्यः । सहसः । पुत्रः ।
अद्भुतः ॥ ६ ॥ २८ ॥

वाजयन्ऽइव । नू । रथान् । योगान् । अग्नेः । उपं । स्तुहि । यशःऽतमस्य ।
मीळ्हुषः ॥ १ ॥ यः । सुनीथः । ददाशुपे । अजुर्यः । जरयन् । अरिं ।
चारुऽप्रतीकः । आहुतः ॥ २ ॥ यः । उं इति । श्रिया । दमेष्वा । आ । दोषा ।
उपसिं । प्रशस्यते । यस्य । व्रतं । न । मीर्यते ॥ ३ ॥ आ । यः । स्वर्यं । न ।
भानुना । चित्रः । विभाति । अर्चिषा । अजानः । अजरैः । अभि ॥ ४ ॥ अग्निं ।
अनु । स्वराज्यं । अग्निं । उक्थानि । वावृधुः । विश्वाः । अधि । श्रियोः । दधे ॥ ५ ॥
अग्नेः । इन्द्रस्य । सोमस्य । देवानां । उतिभिः । वयं । अरिष्यन्तः । सचेमहि ।
अभि । स्याम । पृतन्यतः ॥ ६ ॥ २९ ॥ ५ ॥

॥ इति द्वितीयाष्टके पंचमाध्यायः ॥ ५ ॥

હે સત્યસ્વરૂપ આશ્વિનીદેવો, અહીં હવિ અર્પણ કરનાર (ઋત્વિજ ઉભો છે.) તમે પરમ વિખ્યાત હોવાથી અમે ભક્તજનો પરોઢીઉં થતાંજ, આજ-કાલ નહીં પણ હમેશાં, સ્વાગત સ્તોત્રોથી તમારું સ્તવન કરીએ. આકાશમાં પ્રગટ થનાર હે દેવો, તમે ગમે ત્યાં હો પણ અમે ઉપાસનાનિષ્ઠ થઇને દાનથાળી યજ્ઞમાન માટે તમને હવિ અર્પણ કરીએ છીએ.

૧

હે વીર્યશાળી અશ્વિનીદેવો, તમે અમારા યજ્ઞમાં આનંદિત થાઓ અને (ભક્ત પ્રેમના) ઉમળકાથી હર્ષિત થઇને દાનધર્મ ન કરનાર કંબુસ હુણેનો નાશ કરો. હું શૂરો, ઉલ્લુપ્ત સ્તવનોયુક્ત ઉપાસનાનો સ્વીકાર કરનાર અને તેનો ભાવ ઉત્તમ રીતે બાણનાર તમે તમારા કનથી મારી હાંક સાંભળો.

૨

સર્વતું પોપણ કરનાર હે દેવો ! બાણ પ્રમાણે વેગવાન આશ્વિનીદેવોને, સૂર્યા-દેવીના વિવાહમાં લઈ જવા માટે ભક્તજન તેનું સ્તવન કરે છે. (હે, અશ્વિનીદેવો,) અંતરિક્ષમાં પ્રગટ થએલો વા તમારો નામાંકિત વિગ્રાહ અર્થે સર્વ સમર્થ વરૂણની પુરાતન ભેડી પ્રમાણેજ ઘણેજ વખાણવા લાયક છે.

૩

હે મધુર રસપ્રિય દેવો, તમારી તે અવર્ણનીય કૃપા અમને પ્રાપ્ત થાઓ; સન્માન-ને યોગ્ય આ કવિના સ્તોત્રનો પ્રભાવ ફેલાવો, સર્વોત્તમ યોર્થબળનો લાભ થવા માટે સર્વ (ઉપાસકો) તમારું કીર્તન સાંભળવા તલ્લીન હોય છે.

૪

૧ હે નાસત્યા, અર્ચં વહિઃ; તૌ વામ્ અઘ ઉચ્છન્ત્યાન્ ઉપસિ તૌ (વામ્) અપર ચ ઉક્ચેઃ હુવેમ । હે દિવઃ નપાતઃ, કુહચિત્ સન્તૌ (વામ્, વયં) અર્ચઃ સુદાસ્તરાય (યજમાનાય) હુવેમ ।

૨ હે વૃષણા, અસ્મે (અચ્ચરે) ઉષુ માદયેયામ્, (પ્રેમ્ણઃ) ઝમ્યાં મદન્તા ચ પળીન્ ઉદ્ધતમ્ । હે નરા, અષ્ટોક્તિનિઃ ઇટ્યા, મતીનામ્ ચ નિચેતારા (યૂયમ્) કર્ણેઃ મે (ઇવં) શ્રુતમ્ ।

૩ હે પૂપન્ ઇષુકતેવ (સન્તૌ) નાસત્યાં દેવા સૂર્યાંયાઃ શ્રિયે વહતુમ્ (एतौ भक्ताः स्तुयन्ति), હે અશ્વિના વામ્ અપ્સુજાતા કકુહાઃ મૂરેઃ વરુણસ્ય જૂર્ણા યુગાઈવ વચ્યન્તે ।

૪ હે માન્વી, સાવાં રાત્તિઃ અસ્મે અસ્તુ, આન્યસ્ય કારોઃ સ્તોમ હિનોત । હે સુદાન્, વત્ સુવી-યાંય (સર્વે) ચર્ણયઃ વામ્ (યદાસઃ) શ્રવસ્યા અનુમદન્તિ ।

અવૃં ૨ અધ્યાં ૫ વં ૧,૨] સુગ્વેદ [મળ્ડં ૧ અનું ૨૪ મૂં ૧૮૫

હે ઐઠાર્યશાળી અશ્વિનીદેવો, માનના પુત્રોએ તમને પ્રસન્ન કરવા માટે શુદ્ધ અંત કરણથી ગાન કર્યું છે. હે નાસત્ય, અમારા તેમજ અમારા પુત્રપૌત્રોના કંઠાથી માટે અમારે ઘેર આવો અને આ અગ્રસ્ત્ય ઋષિ ઉપર તમારી કૃપાદૃષ્ટિ રાખો. ૫

હે અશ્વિનીદેવો, અમે તમારી પ્રીતિ માટે સ્તોત્રગાયન કરેલું હોવાથી હવે (અન્તાનરૂપી) અધકારની પાર નીકળી ગયા. હે દેવો તમને યોગ્ય (લાભ) તે માર્ગે અમારી પાસે આવો એટલે તાલકાળ ફળદ્રુપ થનાર તમારો ઉત્સાહવર્ધક આશ્રય અમને પ્રાપ્ત થશે. ૬ (૧)

મુકત ૧૮૫

॥ ઋષિ-અગસ્ત્ય । દેવતા-વારાણસી ॥

હે જ્ઞાનીજનો ! આ બનેજણીમાથી પ્રથમની કોણ અને પાછળની કોણ અને તે કેવી રીતે ઉત્પન્ન થઈ તેની કોઈને માહિતી હશે કે ? એમણે સર્વ જન્મત ધારણ કરેલું હોવાથી રાત્રી દિવસની બેટી અંક પ્રમાણે કૃત્યા કરે છે. ૧

બે કે તેમને પણ નહીં હોવાથી (માણસોની માફક) તેઓ પણથી આકતી નથી, તોપણ પગલે આલનારા હબરો પ્રાપ્તિઓને આ બે જગે ધારણ કરેલાં છે. માટે પોતાનો પુત્ર માળાપના જોળામાં લાડથી આબેદ તેવી રીતે હે ઘાવાપૃથિવી (બુલોક અને રબોલોક) (અમને તમારા જોળામાં લઈને) લયદર સકોટથી અમારે રક્ષણ કરે. ૨

૧ હે મન્નના ઋષિના, એ વાન્ સ્તોમ માનેભિઃ સુદૃઢિ અન્નારિ । નાસત્યા, તનયાય તમેનંચ વર્તિઃ પાતમ્, અગસ્ત્યે ચ મદન્તા (મરતમ્) ।

૬ અસ્ય તમસઃ પાતમ્ જતારિમ્ । અશ્વિના એ સ્તોમ વાન્ પ્રતિ અધાવિ । દેવયાનઃ પવિભિઃ રદ્ધ આ વતમ્ (પેન) ટપ જોરદાનુ દુઝનમ્ મિયામ ।

૧ કાથ, અગ્નિઃ કાથ પૂર્વ, વનરા પસ, કથા જાતે (રતિ) કો વિ વેદ । યત્ હે વિ વનામ ત્મના વિખાત, (પેન) જહ્ની ચન્દ્રિયેન વિ કોને ।

૨ (યદિ) રૂ અન્દી (સર્વો પન્થ્યામ) અન્વજ્ઞી, અન્વજ્ઞ પદન્ત મૂરિ મર્મન્ દધતે । નિય મૂત્ર વિરોઃ ટપરવે ન, રે કાતાર્થિયસ નઃ અન્ના રક્ષતમ્ ।

અનુ० ૨ અધ્યા० ૫ વ૦ ૨,૩] કૃષ્ણવેદ [મણ્ડ० ૧ અનુ० ૨૪ સુ० ૧૮૫:

અદિતી (એટલે ઇશ્વરની અનંત શક્તિ) ની ઉદ્ધારતા (તેના આયુષ્યે પ્રમાણે) નિષ્કલંક અટકાવ સહિત અક્ષય અને દિવ્ય તેજોમય છે, તેની પ્રાપ્તિ માટે નમ્ર-પણે હવિ અર્પણ કરીને અમે પ્રાર્થના કરીએ છીએ તો અંતરીક્ષમાં રહેલ: હે દેવો,- હે ઘાવાપૃથિવી (મને) ભક્તને તે (ઇશ્વરનું) કૃપાછત્ર પ્રાપ્ત કરી આપે અને ભયંકર સંકટમાંથી અમારું રક્ષણ કરે. ૩

તોમને કાઠપણુ જાતની પીડા થઇ શકતી નથી, તે સર્વ દેવતાની જનની અને પોતાની કૃપાથી ભક્તોનું પાલન કરતી હોવાથી તે દેવીના પયલે અમારે ચાલવું તેજ યોગ્ય છે. તમે બન્ને વારફરતી રાત્રિદિવસ દેવોમાંજ હોછો તો હે ઘાવાપૃથિવી ભયંકર સંકટમાંથી અમારું રક્ષણ કરે. ૪

તમે બન્ને એક પીઠની સાથે હોશ્યાં રહો છો. તમે તરફ હોવાથી બન્નેના પ્રેમની હદ એટલી તો એકત્ર છે કે તમે જાણે પરસ્પર બહેનો અથવા સગીઓ હોયની ! તેથી માઆપના યોજનામાં યેજનાર જે સર્વ ભુવનનો વચ્ચે આગેવાન તેનું પ્રેમથી ચુંબન હો છો, તો હે ઘાવાપૃથિવી, ભયંકર સંકટમાંથી અમારું રક્ષણ કરે. ૫

જે અત્યંત વિસ્તીર્ણ (સર્વત્ર) અધિધાન-મેઢું અને (દેવો ઉપરના) પ્રેમને લીધે દેવોની જનની તરીકે પ્રખ્યાત છે, તે ઘાવાપૃથિવીની હું આ ચંદ્રપી સત્ય માર્ગથી પ્રાર્થના કરું છું. તે અત્યંત મેઢુક હોવાથી ભક્તો માટે પોતાની પાસે અમૃત રાજો છે, તો હે ઘાવાપૃથિવી તમે ભયંકર સંકટમાંથી અમારું રક્ષણ કરે. ૬

૩ પ્રદિતે: બનેહ: સર્વત્ર ગર્ભ નનરત્ન દાત્ર હુને । તન્ દે સોરની ઝરિત્રે ઝનયતમ્ દે ધાના-પૃથિવી ન: અન્નાન્ રક્ષતન્ ।

૪ અતન્નન્તે અન્તા અન્તી સોરની દેરુન્ને અનુન્નાન ડમે (હુમાં) અલ્હાન્ ડમોનિ: દેસા-નાન્ (મધ્યે ન્તેધે) । તન્ દે ધાનાપૃથિવી ન: અન્નાન્ રક્ષતન્ ।

૫ (હુમાં) નેંગચ્છનાને, હુરની, નન્દને, રતનારા, ગર્માંચ(ન્તા:), વિમોહરત્યે હુનસનાનિન્ બનિ બિન્તી દે ધાનાપૃથિવી હુરાન્ અન્નાન્ ન: રક્ષતન્ ।

૬ ડર્મી સમની મૂલ્તી એન્ના ચ દેરના બનિની ધ્રોન હુને । પે (હુમાં) હુનનીન્તે અન્ન દન્તે, તે દે ધાનાપૃથિવી હુમાં ન: અન્નાન્ રક્ષતન્ ।

અટ્ટ૦ ૨ અધ્યા૦ ૫ વ૦ ૩] ઋગ્વેદ [મण्ड० ૧ અનુ૦ ૨૪ સૂ૦ ૧૮૫

અતિ વિસ્તીર્ણ અત્યંત વિશાળ અને અમર્યાદ દેવતાઓની આ યજ્ઞમાં હું અતિ-
શય નમ્રપણાથી પ્રાર્થના કરું છું. કારણ કે તમે ભાગ્યદાયક અને સહેલજ યજ્ઞ મેળવી
આપો છો તો હે ધાવાપૃથિવી ભયંકર સંકટમાંથી અમારું રક્ષણ કરો. ૭

અમે દેવોનો જે જે અપરાધ કર્યો હોય અથવા મિત્રદ્રોહ કે સ્વામિદ્રોહ કર્યો
હોય, તે (સર્વ પાપોનો) અમે એકાગ્રચિત્તે ગાયેલું આ સ્તોત્ર નાથ કરે અને હે
ધાવાપૃથિવી તમે ભયંકર સંકટમાંથી અમારું રક્ષણ કરો. ૮

પરમ સ્તુત્ય અને મનુષ્ય હિતકારી તે બન્ને (દેવીઓ) મારું રક્ષણ કરે છે.
તમારી સહાય તત્પરતાથી અને પૃષ્ણપણે હમેશાં મારી પીઠપર રહો અને હે દેવીઓ,
અમે ભક્તજન સત્વરતાથી આનંદિત થઈને અમારા દાનગૃહ યજ્ઞમાન માટે અમારી
પ્રાર્થનાથી તમારું યજ્ઞ ગ્રાહ્યી શીઘ્રે તેમ કરો. ૯

ધાવાપૃથિવી સર્વથી પહેલાં સ્વસ્થપણે સાંભળી લે તે માટેજ (તેમનીજ
કૃપાથી) મેં અત્યંત સુદ્ધિમાન થઈને આ સત્યાર્થ પૂર્ણ સ્તોત્ર ગાયું છે, તો સર્વ
પાપો અને દુઃખોથી અમારું રક્ષણ કરો, અને તે માળાપ પોતાના કૃપાકટાક્ષથી અમારી
સંભાળ રાખો. ૧૦

હે ધાવાપૃથિવી, આ જે મેં તમારી પ્રાર્થના કરી છે, તે પ્રભાણે અદેખર તે
મારાં માળાપ શાંતિ દેવો કરતાં થણુ પ્રેમથી અમને ઘણાજ પાસે લો એટલે તત્કાળ
ફલક્રુપ થનાર તમારો હિતસાહુમદ આશ્રય અમને પ્રાપ્ત થશે. ૧૧ (૩)

૭ ઊર્ગા પૃથ્વી વદુલે દૂર અન્તે (વાન્) અસ્મિન યજ્ઞે નમસા ઉપનુવે । યે (યુગાં) સુમ્નો સુપ્ર-
ત્લીં (સર્ગાન્) દપાન્તે તે, વાગપૃથિવી યુગા અન્વાત્ નઃ રક્ષત ।

૮ યન્ વર્ષિત્ ભાગઃ દેવાન્, હણમ્ વા સદમિન્ જાસર્પિત્ વા ચઠ્ઠમ્, ઇયાં ઇય ધીઃ અગ્નય-
નૂસાઃ । તત્ હે વાવાપૃથિવી અન્વાત્ નઃ રક્ષતમ્ ।

૯ રાતા, નયાં ઇને ઉમા યન્ અવિશ્રામ્, ડમે ઊતી અવસા ચ મામ્ સચેતાં । હે દેવાઃ (વય)
અર્ધઃ ઇમા મૂરિ ચિત્ મદન્તઃ (વાન્) મુદાસ્તણ્ય દપેવેમ ।

૧૦ (તયોઃ પદમયસા) સુમેયાઃ તત્ (ર્દ) ઋતં (સ્તમનં) દિવે પૃથિવ્યેચ અમિશ્રાવણ
પ્રવધે અગ્નિચન્ (તન્ યુગાન્) અગ્નચન્ દુરિતાર્ ઝનીકે પતાન્, પિન્વા માતા ચ અગ્નિમિઃ રક્ષતામ્ ।

૧૧ હે વાગપૃથિવા, હે પિનઃ માતઃ, યદ્ દદ વા ઉપનુવે તન્ મયં અસ્તુ । અગ્નિમિઃ દેવાનમગ્નિ
મિમે નૂન (યેન ત્વ) ર્દય ઝીરતાન્ ઝનનિ પિન્વામ ।

॥ હૃષિ-અગ્નય । દવતો-વિષ્વેદેવ ॥

સકળ લોકના પ્રભુ અને દેદિધ્યમાન (સર્વ પ્રેરક) હે સવિતા, તમને ઉંચીને કહેલા ઉત્કૃષ્ટ સ્તવનોથી અને યશોવર્ધક આહુતીઓથી સંતુષ્ટ થઈને આ અમારા યજ્ઞમંડપમાં આવો, એટલે પછી હે નિત્યતરૂણ દેવો, તમે આવતાંજ અમને તેમજ સર્વ જગતને આનંદજ થશે. ૧

એકરૂપ થએલા હે સર્વ દેવ અને મિત્ર અર્થમાં અને હયાણુ વરૂણ, અમારી તરફ આવો, એટલે અમારો સર્વ પ્રકાર ઉત્કર્ષ થશે, અને તમારા પ્રભાવથી અમારું સામર્થ્ય કમી થવા દેશો નહી. ૨

તમારા પરોણા અને (અમને) અત્યંત પ્રય એવા અગ્નિનું યશો વર્ધન કરીને હું સ્તવન કરું છું. તે (ભક્ત સંકટ નિવારણ કરવા માટે) ઉતાવળથી દોડી આવનાર અને હયાણુ છે. (તેનું સ્તવન કરવાથી) પુણ્યલોક દેવાધિદેવ વરૂણ આપણો થશે, અને તે ભક્તજનથી પૂજ્યદેવ અમને ઉત્સાહ સામર્થ્ય પ્રાપ્ત કરી આપશે. ૩

હે રાત્રિ અને દુહવા દેવીઓ, ભક્તોને સુંદર દૂધ ભરપુર દેનાર તમે ગાયો ૪ છા માટે (અમારા ઇષ્ટ હેતુ) પરાક્રમોથી સાધ્ય કરી લેવાની ઇચ્છાથી હું તમારા ચરણને વંદન કરતો તમારી પાસે આવ્યો છું. તમે તમારા આંચળમાં એકજ વખતે લુદી લુદી બાતનું (ઇચ્છિત લાભરૂપ) દૂધ ઉત્પન્ન કરી શકો છો; પરંતુ મને તો ફક્ત એકજ વખતે એકજ પ્રકારનું સ્તોત્ર કરતાં આવડે છે. ૪

૧ વિધાનર, દેવ: મન્વિતા ન: ક્વભિ: મુશન્તિ ચ વિરથે આણુ। વયા હે યુવાન: (સુમત્) અભિપિથે મર્નાયા, ન. નિવં જગજ્ઞાપિ મન્સય ।

૨ આસ્કા: વિથે દેવાઃ, નિવ: અર્ચના, સર્જાયા: વરુઃ ચ ન: આ ગન્નુ। વયા (તે) વિથેન: શ્વાસ: સુવન્, સુમહા શ્વ: વિધુર ન કાન્ ।

૩ ય: પ્રેથે અતિપિન્ અગ્નિન્ શસ્તિભિ: ગૃર્જાપે । (સોવિ) નર્જાયા: તુર્ગમિથ । વયા મુર્જીતિ: સૂરિ: ચ વરુઃ ન: અસન્, અગિર્મૂર્તે. (સ: વયા ન:) રુઃ પર્મન્ (તથા છુગ્ત) ।

૪ હ્યમાનક્ત્ર મદુશા જેનુરિવ (દુશા, । નન્) ય નન્મા જિર્જાયા ચ ટવ જે। (દુર્યા:) સસ્મિન્ જાન્ વિધુન્સે પાસિ (નન્તિ, અદ્) સનાને અઠન્ અર્ઘે (નછ્દેવ) ગ્મિન્નન: ।

અહ્નં ૧ અધ્યાં ૫ વં ૪,૫] ઋગ્વેદ [મણ્ડં ૧ અનું ૯ સૂં ૧૮૬

તેમજ અહિષ્ણુદન્ય (હે મહુદાકાશ), અમારૂં કન્યાણુ કરો, એટલે વાછરડાને સ્તન-
ચાન કરાવવાને જેમ ગાય દોડે છે તે પ્રમાણે આ આકાશ ગગા અમારી પાસે આવશે,
એટલે પંડી સ્વર્ગીય પાણીમથી ઉત્પન્ન થનાર અગ્નિનું અમે સ્તવન કરીએ. ઉમદા
અને મનના જેવા વેગવાળા ઘોડા આ અગ્નિના સ્થને ખેતી બાય છે. પ(૪)

તેમજ તમારી સાથે જ્ઞાની વિભૂતીએને લઇને આ દયાળુ ત્વષ્ટાદેવ અમારી પાસે
આવે અને વૃત્ક્રુતા, જગત્ વ્યાપક, અને વીરોમા અત્યંત પરાક્રમી વીર ઇદ્ર પશુ
અમારી પાસે આવે. ૬

જેમ ગાય પોતાના નાના બાળકને ચાટે છે તે પ્રમાણે (મનરૂપી) અશ્વને લગામ
લગાડનાર આ (ઇદ્ર) ની હ્યાર્દ ઉદ્ધિ અમને પ્રમુદિત કરે, કારણે નવવધૂ પ્રમાણે
અમારી વાણી પણુ સર્વ વીરોમા અત્યંત પ્રશસનીય ઇદ્રને જ આલિંગન દેનાર છે
(તેમા કાઇ શક નથી). ૭

તેમજ જેની સેના મોટી છે અને જે પોતાની સ્ત્રી પૃથ્વી સાથે એકજ અભિપ્રા
યથી ચાલે છે તે મૂર્ત અમારી પાસે આવીને ખેરે. તેના સ્થને પાણીના પ્રવાહ જેવા
વેગથી દોડનાર ટીપકીદાર ઘોડા ભેડેલા હોય છે. આ દેવ, શત્રુ નાશક અને તે મિત્ર
(રૂપ ઇદ્ર) સાથે બાણે કે એકજ રૂપ થએલો છે. ૮

પવિત્ર અંત કરણથી કરેલી પ્રાર્થનાને માન આપીને તેણે પોતાના અશ્વ ભેડ્યા
કે વરતજ તે પોતાના સામર્થ્યથી વિભૂષિત થાય છે, અને સૂર્યનો ઉજ્જવળ પ્રકાશ પડ્યો
હોય તે દિવસે તેની સેના વિજયીઓ સાથે ઝપાટાગધ નીચે આવીને જમીન અને
નાખાં પાણીથી ભરી નાખે છે. ૯

૧ ઉત અહિરુજ્ય ન મય ક, શિરુ ન પિન્નુપા દન સિધુઃ વેતિ । યેન અપામ્ નપાત હુનામ્
મનોહુઃ વરણ ય વહન્તિ ।

૨ ઉત સર્ગાપાઃ તથા ઝમિપિતે સન્ સુરિનિ. ન ર્દન અચ્છ જા ગન્તુ । (અપિચ) વૃત્તદા
ર્ષર્ગિપ્રાઃ દનઃ નરા હુરિઘમઃ દન ન આગમ્યા ।

૩ ઉત ગાય ર્દન તરણ મિત્રુ રિન્તિ ન, અશ્વયોગા (ર્દમ્ય) મતયઃ ન. રિન્તુ । (નઃ)
ગિર ન પની જનય. ન, નરા દુરિઘમ્ ત્માં નમત ।

૪ ઉત દુર સેના. મગ્નઃ મ્મા રોદની સમનસ, ન ર્દન (આગય) સદન્તુ । (દ્તેપા) રદા
અનય. ન દુરશ્મલઃ, (દ્તે) દેસઃ ચ રિદાદમ. મિત્રયુજઃ ન ।

૫ ર્દન (નત્તની) મુદ્ધિ પ્રયુઃ પ્રયુઃ (તદાનોમય) ણ્ણ મહિના (તે) પ્ર ચિદિને
૬ ર્દન સુરિનિ સય ન જમ સેના. રિન્ત રિણે મુગમન્ત ।

અષ્ટાં ૧ અધ્યાં ૫ વાં ૫,૬] કૃષ્ણેદ [મણ્ડાં ૧ અનું ૨૪ સૂં ૧૮૭
 (હે ઋતિઓ, દેવોની) કૃપા મેળવવા માટે ઋતિની દેવોને પ્રસન્ન કરો; પૃથ્વા
 દેવને પણ પ્રસન્ન કરો. કારણકે એ સર્વ પોતાનાજ બળથી સુશોભિત છે. તેમજ વિષ્ણુ,
 વાયુદેવ અને ઋષુના નાયક (ઇંદ્ર) પણ અગત્યશુ છે. માટે અમારા અતિશય હિત
 માટે સર્વ દેવોને અહીં લઈ આવો. ૧૦

હે સર્વ વધદેવો, અમે આ તમારી એકાગ્રચિત્તથી પ્રાર્થના કરી છે તેમાં (તમારી
 કૃપાથી) અર્ચુ ચૈતન્ય ઉત્પન્ન થઈને તે તમારૂં અધિષ્ઠાન્ થાઓ, કારણકે આ પ્રાર્થના
 પરમ વસ્તુની લાલચથી તમે-દેવો પામે જવાનેજ પ્રયત્ન કરે છે. માટે અમને તત્કાળ
 કૃપાકૃપ થનાર તમારો ઉત્સાહપ્રદ આશ્રય પ્રાપ્ત થાઓ. ૧૧ (૫)

શુક્લ ૧.૭

॥ કૃષિ યગસ્ય । દેવતાં યજિસ્તુતિ ॥

(સોમના) પોષક તત્વોનું મારે હુમણું સ્તવન કરવું લેકુંએ મામર્યવાન્ પુરુ-
 યોની શક્તિને પણ તે પુષ્ટિ આપે છે, અને તેની પ્રણા શક્તિથી ત્રિતા, પોતાના
 શત્રુનો પરાભવ કરીને વધ કરી શકી. ૧

હે સુખદાયક પૈય, હે મધુર રસ, અતને તારીજ ધૃચ્છા છે, માટે તું અમારો
 ધ્યાનુ રક્ષક થા. ૨

૧૦ અન્તિનો યજ્ઞે પ્ર દગુચ્ચન્, પૂવણન્ ચ પ્રછુચ્ચન્ સ્તત્તમોદિ તન્તિ । નિચ્ચુઃ ઓદ્ય,
 વાતઃ ક્રમુદ્યા (એનાપિ જદ્યો), દેવન્ સ્મન્નોય યન્દ્યા ચરુનોચ ।

૧૧ યજ્ઞાઃ ડ્ય ત્વા વ અન્ને દીધિતિઃ યપિદ્રણીચ સદનીચ મુનાઃ । યા વન્મુઃ દેવેનુનિયતો,
 (તેન) દ્યે વીરદ્યનુ વૈજન નિદ્યાન ।

૧ મહઃ તર્જિતી (ચ) ધર્મોણ પિતૃ સ્તોત્ર નુ, મન્ય યોજના ત્રિતઃ રત્ન ત્રિર્વર્ગ અર્ધસ્તુ ।

૨ હે સ્વાદો પિત્તો, હે મધો પિત્તો ત્વ ત્વા ચરુદે મસ્ત્રાન્ન યજિત્તા નચ ।

અટ્ટ૦ ? અઘ્યા૦ ૫૦ ૬, ૭] ઋગ્વેદ [મણ્ડ૦ ? અનુ૦ ૨૪ સૂ૦ ૧૮૭

હે ઉત્કૃષ્ટ રસ, તુ તારા ઉત્કૃષ્ટ અમને સાને અમારી પાસે આવ તું હિતકારક, મિત્રતાને ચોગ્ય અને દ્વેષબુદ્ધિ રહિત છે તુ બંને પક્ષમાં સામેલ રહેવાના વર્તનથી અબાણુ છે. ૩

હે પેય, આકાશ મચ્ચાર કનાર વાયુ પ્રમાણે તારો અર્ક રજોલોકમાં સર્વત્ર વ્યાપ્ત થયો છે ૪

હે ઉદાઝ પેય, હે અતિ મધુર રસ, તારા રૂચિકર અર્કનું પ્રાચન કરનારની ગરદન ચાલતી વખતે બરેલી હોય એમ મને જણાય છે. ૫

હે રસ, તે શ્રેષ્ઠ દેવનું મન તારી ઉપર ચોટિલું છે. તારી સહાયથી તેણે અહિનો વધ કર્યા તેણે મત્સ્ય તારી સ્ફુરણાથી થઈ ગયે છે. ૬

હે રમ, જો કે મેઘના ચક્રમકતા પાણીથી તારૂં એકીકરણ થયું તોપણ, હે મધુર, પેય, ત્યાંથી પછી અમારી પાને પુર નોશથી આવ. ૭

હે સર્વ વ્યાપી પેય, અમે ઉદક અથવા વનસ્પતિનું ગમે તેટલું સેવન કર્યું તો પછી તેમાનો પોષક તત્વ તુજ થા. ૮

૩ હે પિતા શિવ ત્વન્ શિવામિ દુતિમિ ■ ઉપ બાચર, મયામુઃ અદ્વિપેવ્ય સુશેન' અદ્વયા સ્ત્રા (નવ) ।

૪ પિતો તવ ત્વે રસાઃ દિવિ વાતા શ્રિતા ઇન્ રજાસિ અનુ વિદ્રિતા ।

૫ પિતો, દદનઃ તવ, હે સ્વાદિષ્ઠ પિતા તે રસનાં સ્વાદાન્ તુમિગ્રીવા ઇવ રિતે ।

૬ હે પિતો ત્વે મહાન્ના દેરાના મન ત્તિમ્ (નપિચ) તવ કેતુના ચારુ અકારિ (યદ્) તવ અર અર્દિ અરમત્ ।

૭ હે પિતા યદ્ અન્ પર્વતના મિનમ્ અન્ગન્, અન્ પ્રિત મયો પિતા, ન મહાય અર ગમ્યા

૮ યદ્ નન્ આપ્તીના પરિશ આ રિશામૈઠ્, હે યાન પે (નમ્ય) પાપ ઇન્ મન ।

અષ્ટ ૨ અધ્યા ૫ વ ૭,૮] કૃષ્ણવેદ [મળ ૧ અનુ ૨૪ સૂ ૧૮૮

હે સોમ, દહિં, દુધ, કે ધાન્ય એમના જેઠું ઠાંઈ પદાર્થો. અમે ખાઈએ છીએ, તેનો પોષક હે રસ ! તું જ હો. ૯

કરંભ (લાડુ ઇત્યાદિ પકવાન) સુદ્ધાં, હે ઓષધિ રૂપ રસ તું જ છે. (અમારા) હૃદયમાંનો જીવન રસ તું જ અને (બુદ્ધિમાં) ઉચ્ચવલતા આત્મનાર પણ તું જ છે, તો હે સોમ, અમારો પોષક તું જ થા. ૧૦

આ પ્રમાણે હે પોષક રસ ગાય (પાસેથી દુધ મેળવવામાં આવે તો) પ્રમાણે અમે સ્તુતિસ્તોત્રો વડે તારી પાસેથી સર્વ પ્રકારના હોમદ્રવ્યો સંપાદન કરેલા છે; તું એવો છે કે (હવે શ્રદ્ધા કરીને) તું હર્ષ પુર્ણ થઈ જાય છે. તે જ પ્રમાણે અમે ભક્તોને વાસ્તે અમારામાં હય મળી જઈને હર્ષથી ભરપૂર થઈ જાય છે. ૧૧ (૭)

સૂક્ત ૧૮૮

॥ હવિ-અગ્નય । દેવતા-આપ્રિય ॥

હે અજીત દેહિધ્યમાન્ અગ્નિ, તું આ જ પ્રજ્વલિત થઈને દેવો સાથે રાજ પ્રમાણે શોભે છે. માટે હે મહાજ્ઞાની, તું અમારો પ્રતિનિધી થઈને હવિ દેવો પાસે લઈ જા. ૧

હે સ્વયંભૂ અગ્નિ, સત્યતું જ આચરણ કરનાર અમારા યજ્ઞમાન માટે હજારો ઉત્સાહપદ લાભની પ્રાપ્તિ કરાવનાર આ યજ્ઞ, મધુર આહુતિઓથી પરીપૂર્ણ થાય છે. ૨

હે સ્વયંભૂ અગ્નિ, સત્યતું જ આચરણ કરનાર (અમારા યજ્ઞમાન) માટે તારામાં જીવન કરેલું છે. હે પરમ સ્તુત્ય, તું પૂજ્ય દેવોને અમારી પાસે લઈ આવે છે તે ચોગ્ય જ છે કારણકે હે અગ્નિ હજારો વરદાન દેનાર તું જ છે. ૩

૯ હે સોમ ગગાશિરઃ યવાશિરઃ તે મગમહે, હે વાતાપે (તસ્ય) પીવઃ શ્વ મન ।

૧૦ હે ઓષધે ત્વ કરમઃ મવ, ત્વ પીવઃ ત્વં વૃક્ષઃ સદાશિઃ (મવ) , હે વાતાપે પીવઃ શ્વ મવ ।

૧૧ પિતો, તં ત્વા વયં વચોમિઃ ગાવઃ ન હવ્યા સુપ્રદિમ । દેવેભ્યઃ ત્વા સધમાદ અસ્મન્યંચ સધમાદ ત્વા (સુપ્રદિમ) ।

૧ હે સહસ્રજિત, ત્વ સમિદ્ધઃ દેવઃ દેવૈઃ અચ ઇજસિ (ત્વ) કમિઃ દૂતઃ (સન્) હવ્યા વહ ।

૨ હે તતુનપાત્ યજ્ઞઃ ઋત યતે મવ્યા સમય્યતે સહજિનીઃ ઇપઃ ચ દધન્ ।

૩ આજુહાનઃ ઈદ્યઃ ત્વ યજ્ઞિયાન્ દેજાન્ નઃ આગ્નિઃ, અગ્ને (ત્વં) સહસ્રા અસિ ।

અષ્ટ૦ ૨ અધ્યા૦ ૫ વ૦ ૮, ૯] કૃગ્વેદ [મण्ड० ૧ अनु० ૨૪ सू० ૧૮૮

હજારો ગૂરોમાં જે ગૂર છે તેને જ બેસવા યોગ્ય આ કુથાસન પૂર્વ તરફ બિછાવેલું છે. અને એવાજ આસન ઉપર હે આદિત્યે તમે તમારા અપૂર્વ તેજથી શોભા યમાન થાઓ. ૪

મહારાત્રી, ચક્રવર્તિની, વિભાવયુક્તા, પ્રભાવશાલિની, બહુસંખ્યાકા, અસંખ્યાકા, વીગેરે નામના યજ્ઞ મંડપના દ્વારો ધી જેવા સ્નિગ્ધ રસનો વર્ષાદ કરે છે. ૫

સુંદર અલંકાર ધારણ કરેલી રૂપવતી ઉપા, પોતાના લાવણ્યથી અત્યંત મુશોભિત દેખાય છે, તે અહીં આવીને આ આસનપર બેસે. ૬

જેની વાણી ઉત્કૃષ્ટ છે, તે પ્રજાવાન અને સર્વમાં પુરાતન એવા તે બંને દિવ્ય હોતા આ અમારો યજ્ઞ પૂર્ણ કરે. ૭

હે ભારતી ઇજે, સરસ્વતી, હું તમારી સર્વની પ્રાર્થના કરૂં છું માટે ઐશ્વર્ય તરફ અમારી પ્રેરણા કરો. ૮

(પ્રાણી માત્રનો) આકાર ધરાતાર ત્વષ્ઠા પ્રભુ આ પશુઓને પણ ઉત્પન્ન કરે છે. તેની અભિવૃદ્ધિ થવા માટે (તે ત્વષ્ઠા માટે) યજ્ઞ કર. ૯

હે વૃક્ષરાજ, તું પોતે જ દેવો માટે હવિ ઉત્પન્ન કર, એટલે અગ્નિ તે હવિઓમાં માધુર્ય ઉત્પન્ન કરશે. ૧૦

દેવોનો અગ્રેસર આ અગ્નિ ગાયત્ર ગાયનથી સત્કાર પામે છે, “સ્વાહા” (શાન્દ-થી આતિ) થતાં જ તેનો પ્રકાશ અતિશય ઉત્ત્વળ થાય છે. ૧૧

૪ મહર્ષિયર વર્તિ: પ્રાચીન યજ્ઞુજ્ઞ હે આદિયા: (તન્) ઝોજસા વિરાજય ।

૫ યા: વિરાટ્ મદ્રાટ્ નિર્મ્યાઃ પ્રન્વીઃ વરૂઃ મૂયસીઃ ચ (તતિ નામ્ય.) તા દુરઃ ધૃતાનિ અશરન્ ।

૬ મુન્મને સુપશના ત્રિયા ધધિ વિરાજતઃ (ને) ઉપમો દદ્ધ આ સીદતાન્ ।

૭ પ્રવના મુનાચ્ચના કર્ના દૈયા હોતાર, નઃ દમ યજ્ઞ યજ્ઞતા ।

૮ દે ભારતિ ટલે નરસ્વતિ યાઃ વઃ સર્ગઃ ઉપ મુને તાઃ નઃ ત્રિવે ચોદયત ।

૯ મ્પાગિ પ્રનુઃ ત્વષ્ઠા નિશ્વાન્ પશૂન્ સમાનજે, તેષા (પશૂનાં) સ્માર્તિ નઃ (સર્વન્) જાયત્ર ।

૧૦ રસસ્ને ત્વન્ના દેવેમ્યઃ પાપઃ ઉપ સ્તજ, જગ્નિઃ હવ્યાનિ નિર્નિદન્ ।

૧૧ દેવતો પુરોગાઃ જગ્નિઃ મૃદવેળ મન્યન્તે સ્વાહા ટ્વીપુ રોચન્ ।

॥ ઋષિ અગત્ય । દેવતા અગ્નિ ॥

હે અગ્નિદેવ, તું સર્વ પ્રકારનો ધર્મ બાંહે છે માટે અમને સન્માર્ગે શ્રેષ્ઠ સંપત્તિ પાસે લઈ બા. પાપી લોકો (માણસોને) સત્ માર્ગથી બ્રાહ્મ કરે છે માટે તેને અમારી પાસેથી દૂર કરે. અમે નમ્રપણે તારું અત્યંત સ્તવન કરીએ.

૧

હે અગ્નિ તું જ સ્તવન કરવા યોગ્ય છે. મગળકારક સાધનોથી અમને સર્વ સંકટની પાર લાગુ બા, અને અમારા પુત્રપૌત્રાદિકતું નશીબ ઉઘડીને કસ્યાણ થાય માટે અમારો એકાદ પ્રયત્ન મોટા અને વિશાળ કિલ્લા પ્રમાણે (સંરક્ષક) થા.

૨

વળી હે અગ્નિદેવ, અમને સર્વ વ્યધિમાંથી મુક્ત કર. એટલે હે અગ્નિ, તું જેતું રક્ષણ કરતો નથી તે મનુષ્યોને તે ઈબ્બ કરશે, પરંતુ હે પરમ પૂજ્ય દેવ, અમારું ખરેખર કસ્યાણ થવા માટે તું સર્વ અમર વિભૂતિ સાથે આ ભૂલોકમાં આવ. ૩

હે અગ્નિદેવ, તને પ્રિય યજ્ઞવેદી પર ધિરાજમાન થઈને સર્વ સંરક્ષણથી અમારી સંભાળ રાખ. (એટલુંજ નહીં પણ) હે મહા પરાક્રમી અને કદી પલ્પ નાશ ન થનાર તારૂંચવાન હે અગ્નિદેવ, તારા ભક્તને હમણાં અને ધી કદી પલ્પ લાય પ્રાપ્ત થાય નહીં તેમ કર.

૪

હે અગ્નિદેવ, અમને પાપી ઘાતકી શત્રુના અથવા આપત્તિના હાથમાં મુકીશ નહીં. વળી હે અગ્નિ, અમને કુર પશુના, કંખ દેનાર (સર્પાદિક) ના, અથવા તો દાંત નહીં હોવા છતાં પણ માંસાહારી હોય તેવાના સંપાદમાં સપડાવી દઈશ નહીં.

૫

૧ હે દેવ ઓમ ત્વે વિશ્વાનિ વસુનાનિ વિદ્વાન્ સુપયા અસ્માન્ રાયે નય । ઝુહરાગમ્ પનઃ અસ્મત્ ય્યોષિઃ, તે મૂષિષ્ઠા નમઽતિન્મ વિધેમ ।

૨ ઓમે નવ્યઃ ત્વન્ સ્વસ્તિભિઃ મિથ્વા દુર્ગાંણિ અતિ પારમ । નઃ તોકાય તનવાય શંપોઃ પૃથ્વી, હૃદય હર્વાંચ પૃઃ મય ।

૩ ઓમ, ત્વમ્ યમીવાઃ અસ્મત્ ય્યોષિઃ, (તતઃ) અનપ્રિચાઃ દૃષ્ટીઃ (તે) અમ્યમન્ત । યઃ પુનઃ હે ત્વમ્, દેવ અત્સન્ય સુવિતાય મિથેભિઃ અદૃતેભિઃ શાં (જા ગાંહિ) ।

૪ ઉત્તહે અને (સ્વે) મિત્રે સદને જા શુશુક્લાન્ અજલ્લઃ પાણિભિઃ નઃ પાહિ । હે યનિષ્ઠ તે રિતાર મય નૂર્ન મા મિદન્, હે સહસ્ત્રઃ અપરમ્ (અપિ) મા (મિદન્) ।

૫ હે અને અગાય, અગિયોરે રિપે, (વા) હુન્દુનાયે (વૌ) નઃ મા અનસૃજઃ । દન્તે દદન્તે, ઉતયા) અદન્તે નઃ મા (અવસૃજ), હે સહસ્રાન્ રિપતે (અપિ) મા પરા શઃ ।

અટ્ટ ૨ અધ્યા ૦ ૫ વ ૦ ૧૧, ૧૨] ઋગ્વેદ [મળદ ૧ અનુ ૦ ૨૪ સૂ ૦ ૧૯૦

હે સદ્ગર્ભપાલક અગ્નિ, તારૂં સ્તવન કરવાથી તારા ભક્તને તેના બચાવ માટે બાણ કે એક બાજતર મળે અને તેનાથી દુષ્ટ અને નિંદકોથી તેનો બચાવ થાય, કારણ કે હે દેવ, સર્વ દુષ્ટ અધર્મોને બાંધીને તેનો નાશ કરનાર તું જ છે. ૬

હે પરમ પુણ્ય અગ્નિદેવ, દેવલોક અને મૃત્યુ લોક બન્નેનું તને પૂર્ણ જ્ઞાન છે. (તારી મોટાઈ એટલી હોવાથી) તું પ્રાતઃકાળમાં મનુષ્ય લોકમાં તારા ભક્તો પાસે પ્રેમથી આવે છે અને સંધ્યાકાળે પણ મનુષ્ય ભક્તનેજ આધીન થાય છે. અને તું એટલો તેજસ્વી છતાં પણ ધ્વજન તને ગમે તેવી ઉપમા આપે (એટલામાંજ તું ભક્તને વશ થાય છે). ૭.

તેના જ સંતોષ માટે અમે અમારાં સ્તુતિસ્તોત્ર કર્યાં છે. મેં માનપુત્રે પણ આ મહા બળવાન અગ્નિમાંજ શ્રદ્ધા રાખી છે. આ ઋષિમંડળીની મદદથી અમને હજારો લાભ થાઓ, એટલે તેમાંજ તરકાળ ફળદ્રુપ થનાર ઉત્સાહપ્રદ આશ્રય અમને પ્રાપ્ત થાય. ૮

સૂક્ત ૧૮૦

॥ ઋષિ-અગસ્ય । દેવતા-વૃહસ્પતી ॥

(સર્વ વિદ્યાનો સ્વામી) વૃહસ્પતી અજીત છે. તે વીર્યશાળી, મધુર વક્તા, અને અત્યંત સ્તુત્ય છે, તેને ઈર્ક સ્તોત્રોથી તું પ્રસન્ન કર. સર્વ સ્તુતિઓના નાયક અને પરમ દેહિધમાનુ આ વૃહસ્પતીનું સ્તવન ચાલુ થાય ત્યારે સર્વ દેવ અને મનુષ્ય એકાશ્રે મનથી તેનું ધ્વજ કરે છે (સાંગળે છે). ૧

વખતો વખત થતી સ્તુતિઓ તેનું જ સેવન કરે છે. કારણકે ભક્તજનોના પ્રેમશ્રવણનો તે બાણ કે જરોજ પ્રગટ થયો હોયની !

સર્વ મેહક વસ્તુઓને નજરે લાવનાર આ જ વૃહસ્પતિ છે. તે જ (અંતરીક્ષમાંના પ્રાણુતત્ત્વ) માતરિયાના રૂપમાં પ્રત્યેક ધર્મકાર્ય વખતે પ્રગટ થાય છે. ૨

૬ દે ઋત્નઘાત બન્ને ત્વાન્ (ત્વાન્) ગૂણાનઃ તન્વે વિશ્વાત્ સિરિઘ્નોઃ ઉત વા નિનિસાઃ વરુધ્વે ચ વિ યસત્ । દે દૈત્ત્વ ત્વન્ અમિન્દુતાન્ રિમ્દ્ અતિ ।

૭ દે યસઃ અન્ને, તન્ન ઉમયન્ મિદાન્ (અપિ ત્વન્) પ્રપિલે મનુષઃ વેપિ, અમિપિલે મને શાસ્યઃ અઋઃન ઉશિઘ્નિઃ મર્દ્યન્યઃ ચ મુઃ ।

૮ અમિન્ નિચનાનિ મગ્ધામ । (ઋદ્ધ) માનસ્ય મૂતુઃ સહમાનિ અમ્નો (નિ તિષ્ઠામિ) । ઋષિનિઃ વય સહસ્રં સનેમ, રપ ઝીરદાન્તુ રજનં ચ મિયામ ।

૧. અનર્ગાન્મૃત્યુર્મ, મઝિન્દ નમ્ વૃહસ્પતિઃ ઝઋઃ વર્ષય, યસ્ય ગાયન્વઃ મુરુચઃ નમમાનંત્ય, દેઃ મર્ગાં આ રુમ્પન્તિ ।

૨ તન્નર્દ્યવયઃ વાચઃ ઉપ સચન્ને, યઃ દેવતાન્ સર્ગઃ ન ઝનાર્જિ । મ દિ વૃહસ્પતિઃ વસિતિ યઃ (મદ્) । ય મિન્વા મઘદિથા ઋતો સનનર્ ।

અષ્ટ૦ ૨ અધ્યા૦ ૫ વ૦ ૧૨, ૧૩] ઋગ્વેદ [મળ્ડ૦ ૧ અનુ૦ ૨૪ સૂ૦ ૧૧૦

સૂર્ય પોતાના જાહુરૂપ કિરણો દરેક પદાર્થ ઉપર નાખે છે તે પ્રમાણે જૂહુ-
રૂપિત, ભક્તોના અંતઃકરણમાં સ્તવનની ઇચ્છા, ઉપાસના બુદ્ધિ, ઉદ્ધમ પ્રવૃત્તિ અને મુશ્કેલી
લાલાસાની પ્રેરણા કરે છે. (એટલું જ નહીં પણ પોતે) સૂર્ય પણ એ જ પરમ સાત્વિક
જૂહુરૂપિતાના પ્રતાપથી જ સિંહ જેવો ભયંકર અને પરાક્રમી થયો છે. ૩

(આ જૂહુરૂપિત) મહા પ્રાણ અને સર્વ માનનીય વસ્તુનો ભંડાર છે, એવી
તેની કીર્તિ એકાદી વેગવાન શક્તિપ્રમાણે આકાશમાં અને પૃથ્વીપર સર્વત્ર પ્રસ-
રેલી છે. (વ્યાધનાં જાણ) હરણ પર પડે છે તે પ્રમાણે આ જૂહુરૂપિતાના અસ્ત્રો પણ—
સૂર્ય પ્રમાણે જેની કરામત (અને કીર્તિ) છે એવા અસ્ત્રો-ધુલોડને વ્યાપી નાંખે છે. ૪

હે ભગવંત જે પ્રભવ પરંતુ પાતકી લોક તને નિઃસત્વ માનીને (વળી) તારી
મંત્રણ મૂર્તિનાજ આશ્રમે પોતાનો નિર્વાહ અજાણે છે એવા અધર્મોને હે જૂહુરૂપિત
અત્યંત શ્રેષ્ઠ જે વસ્તુ છે તે તું કદી આપતો નથીજ; પરંતુ આવા દુર્જનોને તું
અચિત માત્ર શાસન કરે છે. ૫ (૧૨)

તૃણાદિદિત માર્ગે પ્રમાણે આ મુગમ અને અનિવાર્ય પરંતુ ખરા મિત્ર
પ્રમાણે પ્રસન્ન અંતઃકરણ છે. (તેની કૃપાએ) અજીત ક્ષેત્રો જે જે લોકો અમારા
તરફ આને (કૃપાદષ્ટીએ) જુએ છે તે જો કે પહેલાં તો ગર્હ થાજ ગયા હતા તો પણ
પાછળથી પોતાને એકળા કરનારા થયા. ૬

જે પ્રમાણે પવન ઝપાટાથી વાય છે. અથવા નદીના મોઝેમોઝાં સમુદ્રને જઈ
મળે છે, તે પ્રમાણે તેની પાસે અમારી પ્રાર્થના જ લાગે. તે સર્વસાક્ષી જૂહુરૂપિત
પોતાની દિવ્ય દષ્ટીએ તારૂં ને પાણી (અદ્વા અને વિધિ) આ જાને તરફ
કાળજીપૂર્વક જોતો રહે છે. ૭

૧ ઉપસ્તૃતિ નમસઃ યર્ચતિ શ્યોકં ચ સવિતા ચાહૂ રૂપ (સઃ) પ્ર ચંસત્ । અસ્ય અરક્ષતઃ કન્યા
યો અહન્યઃ સઃ સૂર્યોષિ ધીમઃ દ્યુઃ ન તુમિમાન્ અસ્તિ ।

૪ વસ્ય શ્લોકઃ વશન્તુ ત્રિષેતાઃ (રૂતિ), દિવિ રૂચતે શ્રુતિયાં અત્યઃ ન વસન્ (ચ) । શૃગાણાં
ન ગૃહસ્તેઃ દનાઃ હેતવઃ અર્હિમાયાન્ કૂળ ધનિ યન્તિ ।

૬ હે દેવ યે પાપાઃ પત્ત્રાઃ ત્વા ઉચ્ચિન્તન્ નન્યમાનાઃ (ગર્ભ) મદં (લાન્) ઉપર્જન્વન્તિ । તસ્મૈ
દૃષ્ટે વામ નાનુ દદાતિ (કિન્તુ) હે ગૃહસ્તને તં પ્રિયાન્મ્ ચયમે દન ।

૮ ત્વં સૂપન્નઃ પથા ન સુપ્રેતુઃ, દુર્નિપ્નતુર્ણિ નં નિદ્રઃ ન પાંથિયોતઃ (મર્મિ) । યે અનરાંજઃ
ન્ન ધંમિ ચક્ષતે (તે) અરિષ્ટાઃ (પર પથન્) ગંગોર્જુન્નઃ અરુણ ।

૭ ય સ્તુમઃ અનન્યઃ ન, સેવચર્યાઃ યન્તઃ ન સં યન્તિ । તિદન્ સ્તુ ગૃમઃ (સ્તુ) ઉગર્જતઃ
અદ્ય અંતઃ પટે ।

અટ્ટ૦ ૨ અઘ્યા૦ ૫ વ૦ ૧૫, ૧૬] ઋગ્વેદ [મળદ૦ ૧ અનુ૦ ૨૪ સુ૦ ૧૧૧

(અમારા પ્રમાણેજ) તમારો પણ હું એ પિતા અને પૃથ્વી એ માતા ને સોમ એ બંધુ અને અદિતી એ ખ્દેન છે તો પોતે લપાઈ રહીને સર્વેને જોનારા વિષારો (એકદમ) ચોલો અને ચુપકીથી રહેતો પડે.

જે (ગીલોડી માફક) ચાલનારા ને જે (સર્પની માફક) પેટે ચાલનારા છે, જે કાંટો મારી દંડ કરનારા, કિંવા તેનાથી પણ હુણાહુણ ઝેરવાળા છે, તે અને જે બીજા કોઈ પણ પ્રકારના ઝેરી જંતુ હોય એવા સર્વ ઝેરી પ્રાણીઓ તમે સર્વ એકદમ મરી જાઓ.

જુઓ ! સર્વ વિશ્વને જોનાર અને સર્વ અદૃશ્ય ઝેરી પ્રાણીઓનો નાશ કરનાર આ સૂર્યનો પૂર્વ દિશા તરફ ઉદય થાય છે. તે અદૃશ્ય ઝેરી અને દુષ્ટ ચેટકા એ સર્વનો પાર નિકાલ કરી નાંખે છે.

સર્વ વિશ્વને જોનારો, સર્વ દુષ્ટોને ખાળી ખાખ કરનારો અને અદૃશ્ય ઝેરી પ્રાણીઓનો નાશ કરનારો આ આદિત્ય સૂર્ય જુઓ ! આ ઉદય પછી ઉપર ચઢતો જાય છે. !

મધની ખાધા નહિ રાખનારા મનુષ્યને ઘેર જે પ્રમાણે મધ (૩૫ વિષ) નો ખાટલો લઈને નાંખે તે પ્રમાણે હું સૂર્યમંડલના કેકાણે આ વિષ દાખી રાખું છું એટલે કે (સૂર્ય) જેમ કદી મરતો નથી, તેમ અમે પણ મરનાર નથી. સુવર્ણ રક્ષિમ ૩૫ અશ્વપર આડે થયેલા (સૂર્ય) તે (વિષ) ને દુર લઈ મધુવિદ્યાના યોગે તેનું મધુર (અમૃત) બનાવી મુક્યું.

કપિંજલી પાંખડું આટલું હોય છે પણ તેણે તારા શરીરમાં ભરેલું વિષ ખાઈ પાર કરી નાંખ્યું તોપણ જેમ તે કદી મરતું નથી તેમ અમે પણ મરનાર નથી (કારણ) સુવર્ણ રક્ષિમ ૩૫ અશ્વપર આડે થયેલા (સૂર્ય) તે (વિષ) ને દુર લઈ મધુ વિદ્યાના યોગે તેનું મધુર (અમૃત) બનાવી મુક્યું.

૧ (યયા અસ્માક તથા) વઃ (જપિ) યૌઃ પિતા, પૃથિર્ના માતા, સોમો બ્રાતા, અદિતિઃ સ્પતા (અરિત), તસ્માત્ હે વિશ્વદૃષ્ટઃ અદૃષ્ટઃ તિષ્ઠત, સુ ક દૃશ્યત.

૭ યે અત્પાઃ યે ચ અજ્ઞયા, યે સૂચીનાઃ, (યે ચ) પ્રકત તાઃ (રિતિ) હે અદૃષ્ટા, કિંચન ઇદ વઃ (તે) સર્વે (યૂયં) સાકં નિજસ્યત.

૮ વિશ્વદૃષ્ટઃ અદૃષ્ટા સૂર્યઃ સર્વાન્ જદૃષ્ટાન્ ત્રાંશ્ય વાતુધાન્યઃ જમયન્ પુરસ્તાન્ ડદેતિ.

૯ અસૌ આદિત્યઃ સૂર્યઃ વિશ્વાનિ પુરુર્જૈન્, અદૃષ્ટા વિશ્વદૃષ્ટઃ (ચ સન્) પર્વતાન્ દરપત્તા

૧૦ દર્શિત મુચનનઃ ગૃહે (રૂપ) સૂર્યે નિપન્ આ સ્ત્રાનિ. | સો ચિન્તુ ન મરણિ, નો વય મરણ, હરિષ્ઠાઃ (સઃ) અસ્ય યોજન ઝરે (ચક્ષર. | હે વિષ) ત્વા મનુઝા (સ.) મનુ ચક્ષર.

૧૧ રૂપતિક્ષા શકૃતિક્ષા સક્ષા તે મિત્રે જયાન્, (પરં સોચિન્તુ ન મરણિ, નો વય મરણ, હરિષ્ઠાઃ (નઃ) અસ્ય યોજન ઝરે (ચક્ષર, હે વિષ) ત્વા મનુઝા મનુ ચક્ષર.

અષ્ટ૦ ૨, અધ્યા૦ ૫ વ૦ ૧૬] ઋગ્વેદ [મળ્ડ૦ ૧ અનુ૦ ૨૪ સૂ૦ ૧૯૧

એકવીસ વિષ્ણુલિંગ (એટલે એક જાતની) ચક્રતીઓએ વિપની વધતી લહેરોને શોષીને પાર કરી નાંખી તોપણ તે જેમ કદી મરતી નથી તેમ અમે પણ મરનાર નથી (કારણ) સુવર્ણ રશ્મિરૂપ અશ્વપર આ રૂઢ થયેલા (સૂર્ય) તે (વિષ) ને દુર લઇ મધુવિધાના યોગે મધુર (અમૃત) બનાવી મુક્યુ. ૧૨

વિપનો પરિહાર કરનારી જે નવ્વાણુ (નદીઓ) છે તે સર્વેનું નામ મેં લીધું (તેથી) સુવર્ણ રશ્મિરૂપ અશ્વપર આરૂઢ થયેલા (સૂર્ય) તે (વિષ) ને દુર લઇ મધુવિધાના યોગે મધુર (અમૃત) બનાવી મુક્યુ. ૧૩

એકવીસ દેવ અને અવિવાહિત સાત ખડેનોએ સર્વેએ તારા શરીરમાંના એરને જેમ ગાગર ભરીને પાણી લઇ જાય તેમ (તારા અગમાંથી) કાઢી નાંખ્યું છે. ૧૪

આ આવડો નોળીઓ છે (પણ માફ વિષ નહિ ઉતરે તો) તે બેટાને હું પથ્થર નીચે કચરી નાંખીશ, (આ બુઓ) ત્યાંથી વિષ ઉતરતું આશ્ચુ, (ગધુ) કોના તરફ કંઈ તરફ નીકળી ગયું ૧૫

પછી પર્વત (ની કપારી) માંથી નોળીઓ બહાર આવી બોલ્યો કે (અરે) આ વિષ વિંછીલું તેમાં શાનો ભવ છે. વિંછી (ચાલ બા,) તારૂં વિષતો એકદમ નરમ. ૧૬ (૧૬) (૨૪) (૧)

૧૨ ત્રિસત વિષ્ણુલિંગાઃ વિપસ્ય પુષ્યમ્ અક્ષન તાઃ ચિન્નુવમરન્તિ, નો વય મરામ, હરિષ્ટા (સ) અત્ય યોજનં આરે (ચકાર। હે વિપ) ત્વા મધુલા મધુ ચકાર ।

૧૩ નગાના નયતીના વિપસ્ય રોપુષીણામ્ સર્વાંમા નામ અપ્રમમ્ । હરિષ્ટા। અત્ય યોજનં આરે (ચકાર। હે વિપ) મધુલા ત્વા મધુ ચકાર (સઃ) ।

૧૪ ત્રિઃસત મપૂર્યઃ (યાથ) અમુનઃ સત સ્વસારાઃ તાઃ તે વિપં, કુભિનીઃ હદકમ્દ્વ વિજગ્રિરે ।

૧૫ ઇયત્તકઃ કપુમકઃ (પરં યદિ વિપમનાપ ગચ્છતિ તન્હિ) તત્કં અદમના મિનમ્નિ । તતઃ વિપં અનુ પરાત્તીઃ સન્તઃ ॥ વારૂતે ।

૧૬ તત્, ગિરેઃ પ્રવર્તમાનકઃ કુપુમકઃ અગ્રીમીર્તે (યદ્ દદ્) વૃથિકારય વિપમ્ (દદ્) અરસે । દે શંધિક્ત તે વિપમ્ અમમ્ ॥

॥ ર્ણિ ચતુર્વિંશોઽનુવાકઃ । મધ્યમં મંદલં સમાપ્ત.

દ્વિતીય મંડલ.

અથમ અનુવાક

સૂક્ત ૧

॥ ઋષિ-આંકિરસ । દેવતા અગ્નિ ॥

હે અગ્નિદેવ પરમ તેજપુન્ન એવો તું સ્વર્ગીય ઉદકમાથી (કિંવા) કવુખર એવા પાપાણુમાંથી (અગર) નિમિડ અરણ્યમાંથી (અથવા) હે સકલ લોકપાતક વનરૂપિતાંથી પવુ પ્રતિદિન પ્રકટ થતો હોય છે. તે પવિત્ર સ્વરૂપેજ (દમ્ભોચર થતો હોય છે). ૧

હે અગ્નિ (યજ્ઞ મધ્યે) હોતાતું માન તનેજ. યથાકામે કરાવવાની એવા પેાતુ કર્મતું માન તનેજ અને સત્ય કર્મતું આચરણ કરનાર (યજ્ઞમાન) નાં યજ્ઞમાંના નેષ્ટાતું પણ માન તનેજ હોય છે. તું પ્રશાસ્તા છે, અને અધ્વર્યુનાં કામ પણ તુંજ કરે છે. તેજ પ્રમાણે પ્રજ્ઞા તુંજ અને અમારા હરણાંની ગ્રાહ્યતાગિન પણ તુંજ છે. ૨

હે અગ્નિ પુણ્ય પુરૂષના મનોરથ પુર્ણ કરનાર ઇંદ્ર તે તુંજ ને પરમ પુણ્ય અને અમિત કીર્તિ એવો ને વિષ્ણુ તે પણ તુંજ. હે પ્રમુણુરૂપિણ (અગ્નિદેવ) દિવ્ય સંપતિ આપનાર પ્રજ્ઞા તુંજ છે અને હે જગત્તાલક અઘોરિક ને બુદ્ધિ-મતા તેણે તારોજ આશ્રય થયો છે. ૩

૧ હે અગ્ને ત્વન્ અનુશુશ્વિઃ ત્વન્ ગદ્ગયઃ, ત્વન્ અસ્તનઃ પરિ, ત્વન્ વનેન્વઃ, ત્વન્ આપરિન્વઃ, હે નૃણાં નૃપતે ત્વન્ શુચિઃ (સન્) જાયસે ।

૨ હે અગ્ને, હોત ત્વ, પ્રતિષ્ઠં પોત્ર ત્વ (દત્ત) ત્વ નદૃ, ક્ષતાપતઃ ત્વેન્ અન્નિન્ (૫૨) । ત્વ પ્રશાસ્ત્રં, ત્વન્ વધરીપંતિ, (ત્વન્) વ્રજા ચ, નઃ દને નૃહપતિઃકાંતિ ।

૩ અગ્ને સતાં શુભઃ દંદઃ ત્વન્તિ, ત્વન્ હર્યાતઃ નનસઃ નિશ્ચુરસિ । વ્રદન્તસ્યે (અગ્ને) ત્વન્ રપિતિન્ વ્રજાંતિ । હે ત્રિપતેઃ ત્વન્ પુરુષ્યા સચસે ।

અટ્ટ ૦ ૨ અઘ્યા ૦ ૫ વ ૦ ૧૭, ૧૮] . ઋગ્વેદ [મંળ ૦ ૨ અનુ ૦ ૧ સૂ ૦ ૧

જેના નિયમોમાં કદી બાધ આવતો નથી એવો (વિશ્વનો) રાજા જે વરુણ તે હે અગ્નિદેવ ! તુંજ છે, મહાપરાક્રમી અને સ્તુત્ય એવો મિત્ર પણ તુંજ. સકળ સંજ્ઞાનો નો પ્રભુ એવો અર્થમાં તુંજ. અને હે દેવ, ઉપલોગ લેવા સરખાં જે જે સુખ (અર્થમાં) આપે છે તે તે સુખ યજ્ઞમંડપમાં ઉદાર હસ્તે દેનાર જે અંશનામક દેવ તે પણ તુંજ છે.

હે અગ્નિ, ત્વષ્ટાદેવ તુંજ હોવાને લીધે ભક્તોના અંગમાં જે અત્યુત્કૃષ્ટ વીર્ય હોય છે તે પણ તારુંજ સ્વરૂપ છે, હે દેવ મિત્ર પ્રમાણે તારી કાંતિ સુખકર હોય છે ત્યારે દિવ્ય શક્તીનું (સર્વ વિશ્વથી) સમગ્રતીયત્વ જ છે. (વિદ્યુદ્ભતા પ્રમાણે) અત્યંત ત્વરિત ગતીએ આવી (યુદ્ધિરૂપ) ઉત્તમ અશ્વ (ભક્તોને) તુંજ આપે છે, અને તું અત્યંત ઐશ્વર્ય સંપન્ન છે ત્યારે બળશાલી પુરૂષોનું ખલ પણ તુંજ. ૫ (૧૭)

હે અગ્નિદેવ, મહાદાકાશમાં રહેનાર પરમાત્મા રૂપ તું છે. મરૂતની સેના તુંજ અને જેના મુળે (પ્રાણીમાત્રનું) પોષણ થાય છે તે સામર્થ્યપર પ્રભુત્વપણ તારુંજ છે. મંગળ ધાત્રુ એવો તું પ્રભાતકાળનો તેજસ્વી વાયુ સર્વત્ર સંચાર કરે છે અને સર્વ પોષક પુષાદેવનું રૂપ પોતેજ યદને ભક્તોનું પરિપાલન કરે છે. ૬

હે અગ્નિ, સેવારૂપ અલંકારથી તને ભક્તોને સામર્થ્યધન દેનાર તું છે. (સર્વ પ્રકારના) અભૌલિક રત્નો નિધી જે સર્વ પ્રેરક સવિતા તેપણ તુંજ, હે સકળ લોક પ્રજો તું બાળ્યદાતા માટે અત્યંત ઉત્કૃષ્ટ એવું જે (દિવ્ય) ધન છે તે ધનપર શ્રદ્ધા તુંજ ચક્રાવે છે અને તારા નિવાસ સ્થળમાં (વેદીપર) તારી મનોભાવે સેવા કરનાર ભક્તોનો રક્ષણકર્તા તુંજ થાય છે.

૪ હે અગ્ને, ધૃતવ્રતઃ વરુણો રૌજીં ત્વમસિ, દસ્યઃ ઈંદ્ર્યઃ ચ મિત્રઃ ત્વમ્ (અસિ) । ત્વમ્ સત્પતિર્ અર્ચમાચ; હે દેવ, યસ્ય (અર્ચ્યાઃ) સંયુજમ્ મિદયે માત્રયુઃ અગ્નઃ (અસ્તિ, સ) ત્વમેવ ।

૫ હે અગ્ને વિપતે સૃગીર્ય (યઃ) ત્વષ્ટા (સઃ) ત્વમસિ, તવ મિત્રમહઃ ગ્નાવઃ (વિશ્વેન) સજાત્વમ્ તમ્ આશુ દેમા સ્વદ્ય રરિષે । ત્વમ્ પુરુષસુઃ નયં શર્ધઃ અસિ ।

૬ અગ્ને મહઃ દિવઃ અમુરઃ રુદઃ (સ) ત્વમસિ, માસ્તે શર્ધઃ ત્વમેવ, પૃથઃ ઈંદિયે । ત્વમ્ શમાર્ અર્યોઃ પાતેપાંસિ, ત્વમ્ પૃષ્ઠા સન્ન વિપતઃ ત્વના પાસિ નુ ।

૭ દે અગ્ને ત્વમ્ અરુને દ્રૈમિગોદાઃ, રુનધાઃ સપિતા દેઃ ત્વમ્ અસિ । નૃપતે ત્વમ્ ભગઃ વર ઈંદિયે યસ્ય તે અગ્નિન્ (તસ્ય) તમ્ પાપુઃ મનસિ ।

અટ્ટ ૨ અધ્યા ૫ વ ૦ ૧૮, ૧૯] ઋગ્વેદ [મુળ ૨ અનુ ૧ સૂ ૧

હે અગ્નિદેવા, તારી વેદીપર તું સકળ જનપાળક અને (સર્વ જગનો) અત્યંત ઉદાર રાજા માટે તારૂં ગૌરવ ભક્તોનો કરતા હોય છે. હે અતુલરૂપા સર્વ વસ્તુ જાતનો સ્વામી તું છે, અને દશ પાંચજ શું ? પણ સેંકડો અથવા અસંખ્ય લોકોને પણ તું ભારે થઈ પડે છે.

હે અગ્નિ, સર્વ લોકો તને જગત્પતિને યજ્ઞયાગવંડે સંતુષ્ટ કરે છે ને તારૂં બધુત્વ ક્ષાલે માટે તને તેજોમય શરીરવાળા દેવને પોતાના તપશ્ચર્યથી પ્રસન્ન કરે છે (ત્યારે) તું પણ સેવા કરનારા ભક્તોનો પુનઃ અને છે અથવા આનંદકારક એવો પ્રાણુમિત્ર બની (શત્રુના) હુકાથી તેમનું રક્ષણ કરે છે.

હે અગ્નિ, પૂજનીય ઋણુ તે પ્રત્યક્ષ તું જ છે, પ્રતાપી એવી પુરૂષાર્થ સંપત્તિનો માલિક તું જ. તું પ્રજ્વલિત થાય છે. પ્રકાશમાન થાય છે, તે હવે અર્પણ કરનારા ભક્તના કથાણું સાંઝજ. માટે એવા ભક્તનો યજ્ઞ સિદ્ધ કરી તેનો તું સન્માર્જ દર્શક બને છે. ૧૦ (૧૮)

હે અગ્નિદેવ હવિર્હાતાને અદિતિ તું જ છે. હોત્રા અને ભારતી આ દેવતાઓનારૂપે સ્તુતિવંડે આનંદભરિત તું જ થતો હોય છે. અસંખ્ય વરસોની પુરાતન જે ઇગ્ના તેનું પવ્ત રૂપ (ભક્તોના અંગમાં) તરતરી આવવા માટે તું જ ધરે છે. હે અતુલરૂપ નિર્ધીના પ્રલો અગ્નિદેવ, તું વૃત્તનો નાશ કરનારો છે અને સરસ્વતી પણ તું જ છે. ૧૧

૮ હે અને વિશ્વસિ ત્વા, (જગત્.) સુવિદન્ રાજાન્ ત્વામ્ વિશઃ જાજ્ઞતે । હે જ્ઞાનીક ત્વ વિધાનિ પત્યસે, ત્વમ્ દશઃ, શતા, સહસ્રાણિ (અપિ) પ્રતિ (જયસે) ।

૯ અગ્ને, નરઃ (જગત્.) પિતરન્ ત્વાં ઇદ્રિભિઃ (ર્વર્વયન્તિ), ખાગ્રાયન્ તનૂરુચન્ ત્વામ્ શન્યા (પ્રસાધયન્તિ), યસ્તે અવિધન્ તસ્ય ત્વમ્ પુત્રઃ ભવસિ, ત્વમ્ સુરોવ. સઘા સન્ આયૃયઃ પાસિ ।

૧૦ અગ્ને, નમસ્યઃ જ્ઞસુઃ ત્વમ્ આકે અસિ, હુમતઃ વાજસ્ય રાયઃ ત્વમ્ ઈશિપે । ધારમે ત્વમ્ વિમાસિ અનુ ધક્ષિ, ત્વમ્ વિશિક્ષુઃ યજ્ઞમ્ આતન્ઃ અસિ ।

૧૧ હે અગ્ને દેવ, ત્વમ્ ધારુપે અદિતિરસિ, ત્વમ્ હોમઃ, માસ્ટી (ચ તન્) ગિપ વર્યસે । દક્ષસે ત્વમ્ શતરિમા ઇઝ્ઝા અસિ; વમુપતે ત્વમ્ વૃત્રહા સપત્તી ચ અસિ ।

અષ્ટ ૨ અધ્યા ૫ વ ૦ ૧૯] ઋગ્વેદ [મण्ड २ अनु १ सू १

અગ્નિ તું ભવ્ય શરીરી હોઈ લોકોત્તર તારુણી મૂર્તિ જ છે. સૌંદર્ય સૌંદર્ય કહી બોલે છે તે તો કૃષ્ણ તારીજ સ્પૃહણીયને મનોહર અંગકાંતિમાં નજરે પડે છે, તુંજ (સર્વ સંકેટોમાંથી) પાર પાડનારો અને મહાન એવો જે સાત્વિક પ્રતાપ તે છે અને અપાર ને સર્વ વિશ્વ કરતાં પણ જે મોટી છે એવી સંપત્તિ પણ તુંજ. ૧૨

હે અગ્નિ આદિત્યે તને પોતાનું મુખ એમ કહ્યો. હે મહાજ્ઞાની દેવ! તે પવિત્ર વિભુતીએ પોતાની છબ્બાનું પદ પણ તને જ દીધું. ઔદાર્યશાળી દેવ, તારી પાછળ પાછળ જ આવી યજ્ઞ મધ્યે તારા જ ઠેકાણે અર્પણ કરેલા હવિર્ભોગનું ભક્ષણકરતા હોય છે. ૧૩

હે અગ્નિ પોતે અમર પરંતુ કોઈનો પણ દ્વેષ ન કરનાર જે દેવ છે તે સર્વ તારાજ ઠેકાણે અર્પણ કીધેલા હવિર્ભોગનું સ્વમુખે ભક્ષણકરતા હોય છે. મર્ત્ય માનવો પણ તારી જ કૃપાએ કરી અન્નરસનો આસ્વાદ લે છે અને વનસ્પતીના ઉદરમાં સુદ્ધાં તુંજ પરમ પવિત્ર અગ્નિ સૂક્ષ્મરૂપે પ્રાદુભૂત થતો હોય છે. ૧૪

પવિત્ર ઠેકાણે પ્રકટ થનારા અગ્નિદેવા જગતમાં પ્રત્યેક વસ્તુથી ને (સર્વ વસ્તુ એકત્ર કીધી તો) તે સાર્વથી પણ તારી બરોબરી હોય છે (એમાં કાંઈજ આશ્ચર્ય નથી.) પણ હે દેવ! પોતાના દિવ્ય મતાપે તે સર્વ કરતાં પણ તું અદ્વીઆતો છે. કારણ આવી વેળાએ તારું સામર્થ્ય પોતાના ઓટપણના ભરાવમાં અતરાણ પ્રદેશે સહિત સર્વ પૃથ્વી ને આકાશ આ બંને ઠેકાણે ઓતપ્રોત ભરાઈ જઇને સમાય નહિ એવું થાય છે. ૧૫

૧૨ હે અગ્ને, સ્મૃતઃ ત્વમ્ ઉત્તમ વયઃ (અસિ), તત્ સ્પાઠે સદશિ વળ આ (નિખિલાઃ) શ્રિયઃ (મધિયસન્તિ) । પ્રતરણઃ વૃદન્ વાજઃ સ્વમસિ, ઘટ્ઠુલઃ વિશ્વતસ્પૃથુઃ ચ રાયિઃ ત્વમેવ ।

૧૩ હે અગ્ને, આદિત્યાસઃ ત્વામ્ આસ્થમ્ (ચકિર), હે કૌરે, શુચયઃ (દેવાઃ) ત્વામ્ જિહ્વા ચકિરે । યતિપાચઃ દેનાઃ ત્વામ્ અગ્નૈષુ સધિરે, ત્વે ચ આદૃતમ્ હવિઃ અદન્તિ ।

૧૪ હે અગ્ને, અદ્રુહઃ ત્રિધે અમૃતાસઃ દેવાઃ ત્વે આદૃત હવિઃ આસા અદન્તિ । મતાંસઃ (અપિ) પ્રમૃતિં ત્વયા (એવ) સ્વદન્તે, વીરયા ત્વ. શુચિઃ ગર્મો જહિરે ।

૧૫ અગ્ને ત્વમ્ મગ્મના (ન કેનઈ) તાન ચ સન્ અસિ, પ્રતિ ચ અસિ, (કિંતુ) હે મુજાત દેવ પ્રતિષ્ઠેત ચ । યત્ અગ્નેશ્વઃ સ્વ મહિના યાગશૃતિર્વા યૌદસી ડમે અનુ વિ સુવત્ ।

અદૃઠ ૨ અધ્યા ૦ ૫ વ ૦ ૧૯, ૨૦] ઋગ્વેદ [મળ્ડ ૦ ૨ અનુ ૦ ૧ સૂ ૦ ૨

તારા સ્તોતૃજનોને (જ્ઞાન) ગોધન પ્રમુખ અને (મુનુદ્વિદ્વધ) અધ્યસંપદા - એવી ઉદાર બક્ષીઓ જે ઉદાર મહાત્માઓ આપતા હોય છે તેમને અને તેમના સાથે અંમને પણ અત્યુત્તમ એવી આનંદમય વસ્તુ કને લઈબા અને અમે અમારા વિજયીવીરો સહિત ધરા સભામાં તારૂં મહાદય વર્ણન કરતા રહીએ એવું કરે.

૧૬(૧૯)

સૂક્ત ૨

॥ ઋષિ-ગૃત્સમદ । દેવતા-અગ્નિ ॥

સર્વ વસ્તુ મત્રતું જેને જ્ઞાન છે તે આ અગ્નિને યજ્ઞથી પ્રમુદિત કરે, અખંડ સ્તવન વાણીથી અને હવિથી તેનું અર્ચન કરે. (આ અગ્નિ) અત્યંત પ્રજવલિત ને આનંદપ્રદ એવો દિવ્ય વીર છે. સ્વર્ગ લોકમાંનો હોતા અને અમારી સ્વભુમિમાંનો અમારો ધુરીણ તેજ છે.

૧

હે અગ્નિદેવા ધેતુ જે પ્રમાણે ઘરમાં પોતાના વાહરડા તરફ રેકતી આવે છે, તે પ્રમાણે હે અગ્નિ, ઉપા અને રાત્ર આ તારાતરફ ઉત્સુકતાથી દોડ મારી આવે છે. હે સર્વજનપ્રિય અગ્નિ, તું સર્વ લોકોનો મહા બુદ્ધિમાન આધિક્ષાતા હોઈને પણ આ માનવી યુગમાં બુદ્ધોમાં રાત્રે નિત્ય પ્રકાશતો હોય છે.

૨

તે અદ્ભુત કાર્ય કુશળ અગ્નિને, પૃથ્વી અને આકાશ આ બન્નેનાં પાપ તે નિયામક દેવે રજોલોકના એકદમ તળીએ (એટલે આ બુદ્ધોલોકમાં) આણ્યો. આ અગ્નિ વેગવાન રથ પ્રમાણે વિખ્યાત, તેનું તેજ પવિત્ર અને આ મિત્ર પ્રમાણે સર્વ સરખોજ સ્તવનને યોગ્ય છે.

૩

૧૬ અગ્ને યે સૂરયઃ સ્તોતૃન્યઃ ગો અગ્રા અધ્વેશસઃ રાતિ ઉપ સૃજન્તિ । તાન્ ચ અસ્માન્ ચ વસ્યઃ આ પ્રનેપિ હિ (વય ચ) સુવીરાઃ । (સૈતઃ) વિદથે વૃહત્ વદેમ ।

૧ જાતવેદતં અગ્નિન્ વચ્ચેન વર્ધતં, તના ગિરા હનિપાચ યજઞ્વમ્ । સમિથાન મુપ્રપસ, સ્વર્ગાઃ વૃક્ષં હોતારમ્ (નઃ) વૃજ્ઞેષુ પૂર્વદમ્ (અગ્નિમ્ યજઞ્વમ્) ।

૨ અગ્ને, ધેનનઃ સ્વસરેષુ વસત ન, નક્તીઃ ઉપસ. ત્વા અભિવવાશિરે । દે પુસ્તાર ત્વમ્ દિનઃ રૂપ અરતિઃ (સન્નપિ) મનુયા યુગા ક્ષપઃ (આ), સયતઃ આ માસિ ।

૩ તમુદસસ (અગ્નિમ્) યાત્વા પૃથ્વિબ્યોઃ અરતિમ્ દેવાઃ રજસઃ બુધ્ને નિ ઇરિરે, । રપમિવ દેવમ્ શુક્તશોચિપન્ મિત્ર ન ક્ષિતિષુ પ્રદાસ્ય અગ્નિમ્ (નિ ઇરિરે) ।

અષ્ટ૦ ૨ અધ્યા૦ ૫ વ૦ ૨૦, ૨૧] ઋગ્વેદ [મણ્ડ૦ ૨ અનુ૦ ૧ સૂ૦ ૨-

અંતરાલમાં (દિવસે દિવસે) વૃદ્ધિગત થનારા ચદ્ર પ્રમાણે જેની કાતિ મનોહર છે તે આ અગ્નિની સ્થાપના, એકાદ્ય ગુપ્ત ઠેકાણે સુવર્ણનો ઢગ રાખીએ તે પ્રમાણે તેનું પોતાના ઠેકાણે (વેદી પર) કીધેલી હોય છે. આ અગ્નિ ચિત્રવિચિત્ર એવી મેઘમાળતુ એક સુંદર પક્ષીજ છે. અ (નદીના) પાણીપર પુલ પ્રમાણે (ધુ અને પૃથ્વી) આ જાંને લોકપર તે પોતાની ફાટી નિશ્ચલ રાખતો હોય છે. ૪

અગ્નિ, આહોતા રૂપે તે સર્વવ્યાપક યજ્ઞની ચોતરફથી સંભાળ કરે. સર્વ લોક હુવીવડે અને સ્તુતિવડે તેનેજ વિભૂષિત કરે છે. સુવર્ણ મુકટ ધારણ કરી આ વનૌષધીના સમુદાયમાં મોટા ભાગથી વિહાર કરે છે ને નક્ષત્રોના ચોગે આકાશ જેમ ચમકતું હોય છે તે પ્રમાણે પોતાની (જ્વાલાથી) અંતરાલ પ્રદેશને ગચ્છીત કરે છે. ૫(૨૦)

તું અત્યંત ઉદાર છે તો અમારા કંથ્યાણુ સાડે (દિવ્ય) સંપત્તિ રૂપ, પ્રભાથી, પ્રજ્વલિત થઈ તે સંપત્તિ [નો વરસાદ] અમારાપર થાય એવી રીતે પ્રકાશમાન થા અને અમારું મંચળ થાય માટે મુજ દીનના હુવિભાગનો સ્વીકાર કરવામાટે તું ધુ અને પૃથ્વી તે ઉભયને અહીં લઈ આવ. ૬

હો અગ્નિ, જે જે સંપત્તિ શ્રેષ્ઠ છે તે તે તું અમને દે. જે સહસ્રપટ (એટલે અસંખ્યપટ) મોટી છે તેજ દેને (તારી) કીર્તિ સર્વત્ર ગાળે એટલા માટે (એમ'કર કે) એકાદો દરવાજો જેમ એકદમ ઉઘડે તે પ્રમાણે, (સાત્વિક) સામર્થ્યની વાટ (જપાટી-ખંધ) ખુલ્લી કર. અમારી પ્રાર્થનાથી ધાવાપૃથ્વી અમને અનુકુળ થાય એમ કર (અને પછી) શુભતેજસ્ક સુર્ય પ્રમાણે ઉપા પણ પ્રકાશમાન થાઓ. ૭

૪ રજસિ ઉક્ષમાણ, (ચદ્રમિત સુરુચ અગ્નિમ્) હોરે સુરુચ ચદ્રમિત સ્વે દમે આ તમ આદધુઃ પૃસ્ત્યાઃ પતરમ્, પાયઃ પાયુમ્ ન, ડમે જનસી અક્ષમિ. અનુ ચિતયન્તમ્ (તમ્ આ દધુઃ) ।"

૫ સ હોતા ત્રિશ્વ અચ્ચર પરિમૃતુઃ, તમુ, મનુષઃ હૃદ્યૈઃ ગિરા ચ ઋજ્જતે હિરિશિપ્રઃ વૃથસાનામ્ જર્મૃત્ (અયં અગ્નિઃ) યો. સ્મૃમિઃ ન, રોદસી અનુચિતયત્ ।

૬ સ તમ્ સદદસ્યાન, નઃ સ્વસ્તયે રૈત સમિધાનઃ રયિમ્ અસ્મામ્ દીદિહિ । નઃ સુવિતાય ચ, દે અંમે દેન, મનુષઃ મે હૃત્યા વીતયે, રોદસી આ કુણુસ્ય ।

૭ દે અંમે વૃહતઃ દાઃ, સહસ્રિગઃ (અપિ) દાઃ, શુદ્યે દુરઃ ન વાજમ્ અપ વૃધિ । મહાના યાવા પૃથિવી પ્રાપ્તા વૃધિ, શુક રઃ ન ઉપ્સઃ વિ દિયુતઃ ।

અષ્ટ ૦ ૨ અધ્યા ૦ ૫ વ ૦ ૨૧] ઋગ્વેદ [મણ્ડ ૦ ૨ અનુ ૦ ૧ સૂ ૦ ૨

રાત્રી પડતાંજ અને લિપકાળ થતાં જ જેને પ્રત્યક્ષિત કરીએ છીએ તે આ અગ્નિ પોતાના આરક્ત પ્રેમે કરી સૂર્ય પ્રમાણે જ પ્રકાશમાન થાયો. અગ્નિ એ લક્ષ્મી-જનોની સ્તાવનવાણીના યોગે યજ્ઞ ઉત્તમ રીતે પાર પાડે છે. (સર્વ) લોકોનો આરાધન કરે, પરંતુ લક્ષ્મીનો કદી નહીં આવનાર એવો પ્રિય પડેલો છે. ૮

હે અમરદેવો! મધ્યે અત્યંત શ્રેષ્ઠ અગ્નિદેવ, અમો મનુષ્યોનાં ધ્યાનપુદ્ધિ આવી રીતે તે પરમદીપ્તિમાન દેવતા છેકાણે નિવાસ કરેલા છે માટે (સ્વર્ગલોકમાંની) ધૈતુ અમારી સ્વભૂમીપર (આવી) ઇચ્છા થતાં સેકંડો પ્રકારની અને જોડાએ તે સ્વરૂપની વસ્તુ પોતાના આંચળમાંથી (હુંદે છે). ૯

હે અગ્નિ, અમે અમારું પુરુષાથ, તારી પ્રશ્નિ કરી લઇને તેના મરફતે કિંવા નિદાન તારી પ્રાર્થના દ્વારે પણ લોકોના મનપર વિશેષ રીતે ક્ષાલીએ એમ કર. અમારો વૈભવ સૂર્ય પ્રમાણે હુધ્રાપ્ત હોઇને પાંચે જાતીના લોકોમાં ઉચ્ચ સ્થળે ઝળકતો રહે એમ કર. ૧૦

હે પરાક્રમી દેવ, ઉચ્ચગુણમાં જન્મ લીધેલા મહાત્મા જેની પ્રાપ્તિની ઇચ્છા કરે છે, એવો તું અત્યંત પ્રશંસનીયજ છે. હે અગ્નિ સામર્થ્યવાન લોક પરમપૂજ્ય એવો (તું) તેની જ સેવા કરે છે, અને તું પણ (તારાં) અત્યંત લાડકાં બાળકો જે અમે તેમને ત્યાં પોતાની વેદીપર પ્રકાશમાન થાય છે. તો તું હવે (સર્વસ્વી) અમારો થા. ૧૧

૮ રામ્યા ઉપસશ્ચાતુ ઇધાનઃ સઃ સ્વઃ ન અરુણેન માતુના દીદત્ [અગ્નિઃ હોત્રામિઃ મનુષઃ સ્વચરઃ (ભવતિ), વિશાં રાજા (સન્નપિ) આયને સઃ ચારઃ અતિથિઃ ।

૯ હે અમૃતેષુ પૂર્ણે અને, નઃ માતુપાધીઃ વૃહદિષુ (દેવેષુ) એવ પ્રીપાય । (તેન) ધૈતુઃ વૃજ-નેષુ (આગત્) ઇપણિ શતિનં ચ પુરુષા ચ (અમીદ્ર) કાલે ત્વના દુહાના (ભવતિ)

૧૦ હે અને વય નઃ સુવૌર્યે અર્ચતા વા વ્રાહ્મણા વા જનાં અતિ ચિતયેમ । અસ્માક યુગ્મં પચ કૃષ્ટિષુ અધિ ઉચ્ચા કૃષિ, તચ્ચ સ્વને દુષ્ટે શુશ્રૂષીત ।

૧૧ હે સહસ્ય મુજાતાઃ સૂર્યઃ યસ્મિન્ (ત્વયિ) ઇપન્ત (સ ત્વં) પ્રશંસ્યઃ । હે અને વાજિનઃ ય (ત્વન્) યજ્ઞ ઉપયાન્તિ, (અસ્મત્સદૃશે) નિત્યે તોર્કે દીદિતાસ (ઉપયાન્તિ) સ ત્વમ્ સ્વેદમે નઃ વોધિ

અષ્ટ૦ ૨ અધ્યા૦ ૫ વ૦ ૨૧, ૨૨] ઋગ્વેદ [મण्ड० ૨ અનુ૦ ૧ સૂ૦ ૩

હે સર્વજ્ઞ અગ્નિ, અમે તારા સ્તોતૃજન અને અમારા યજ્ઞમાન એવા અને પણ આનંદમાં રહીએ (એવો આશીર્વાદ દે), અને અત્યંત આદહાદકારક, વિપુલ પ્રજા-યુક્ત અને પુત્રપૌત્ર યુક્ત એવું જે ઉત્કૃષ્ટ ઐશ્વર્ય છે, તે અમને પ્રાપ્ત કરાવી આપ. ૧૨

સૂક્ત ૩.

॥ ઋષિ—ગુત્સમદ । દેવતા—અગ્નિ ॥

પૃથ્વીપર (એટલે વેદીપર) સ્થાપન કરીએલો આ અગ્નિ (જુઓ કેવો) પ્રજ્વલિત થઈને યજ્ઞાવત ભુવનના સન્મુખ ઉભો રહ્યો છે. સનાતન, પરમપાવન, મહાપ્રજા, દેદીપ્યમાન અને પરમ વંધ એવો આ યજ્ઞ (તે) હોતા અગ્નિ (આજે) દેવોને હવિર્ભોગ સંતુષ્ટ કરે. ૧

આ સુદર જ્વાળાના નરાશંસ (લોક સંસ્તુત્ય) અગ્નિ પોતાની દીપ્તીએ પોતાના પુઠના ત્રણ સ્થાનોને અને તેના ઉપર ઉપર જ ત્રણે ધ્રુવેધને પ્રકાશથી (જગતની) નજરે આણે છે, તો જે (સ્તવન) શરૂ થતાંજ ધૃતધારા (યજ્ઞ કુંડમાં) વહેવા લાગે છે, એવા મનપૂર્વક આલેલા સ્તવને અમરો હવિર્ભોગ આર્દ્ર કરીને યજ્ઞના અરણ્યે તે દેવોને અલંકૃત કરે. ૨

૧૨ હે જાતપેદાઃ અને, વય તૈ સ્તોતારઃ (અસ્માકં) સૂર્યઃ ચ ઉભયાસઃ શર્મણિ સ્યામ । પુરં ચન્દ્રસ્ય ભૂયસઃ પ્રજાવતઃ સ્વપન્વસ્ય વસ્યઃ રાયઃ નઃ શશ્વિ ।

૧૩ હે અગ્ને યે સૂર્યઃ સ્તોતૃમ્યઃ ગો અગ્રા અશ્વ પેદાસં રાતિમ્ ઉપસુજન્તિ તાન્ ચ અસ્માન્ ચ વસ્ય આપ્ર નેપિદિ (વય ચ) સુગરઃ (સ્ત) મિદયેઃ વૃહત વદેન્ ।

૧૪ પૃથિવ્યા નિહિતઃ (અય) અગ્નિઃ સમિદઃ (સન્) મિશ્વાનિ મુત્રનાનિ પ્રદદ્ અસ્માત્ । પ્રદિઃ પાવન્ સુમેધાઃ દેઃઃ ધર્હન્ (ચ અય) અગ્નિઃ હોતા દેવાન્ યજતુ ।

૧૫ યથાપિ, નરાશમઃ (રા) નદા (રાગિ) ધામાનિ તિમ્વઃ દિશ્વ પ્રતિ અગ્નન્ (વર્તે) ધૃત-જ્ઞા મનગા દય ઝન્દન્, યજ્ઞસ્ય મુર્ધન્ દેવાન્ સમનન્ ।

અણ્ ૨ અઘ્યા ૦ ૫ વં ૨૨, ૨૩] ઋગ્વેદ [મણ્ડ ૦ ૨ અનુ ૦ ૧ સૂ ૦ ૩

હે અગ્નિ, તું પરમપુણ્ય અને સર્વ કરતાં પુરાતન છે. તારૂં સ્તવન અમારાથી અંતઃકરણપુર્વક થયું હોય તો તું આજ દેવોને (હુવિદ્વાનથી) સંતુષ્ટ કર. ૩

દેદિગ્યમાન કુશાસન, દિવ્ય ઐશ્વર્યની પ્રાપ્તિ સાડ તે વેદીપર તને અમે પાથરેલો છે. તું ઉત્કર્ષકારક, વીર્યપ્રદ, સમૃદ્ધિકર, અને નવીનતા પ્રમાણે મૃદુ છે. તો હે વસુ, હે દેવ, હે યજ્ઞાહુ આદિત્ય, આ આસનપર વિરાજમાન થા. ૪

ફરવાને આમ તેમ એવી (યજ્ઞશાલના) દિવ્ય દ્વાર (અમે) નમસ્કાર કરી વિનંતી કર્યા બરાબર ફટાક ફટકને ઉઘડી બાંધો. આ (યજ્ઞમંડપના) વિશાળને અભંગ દ્વાર હવે ઉઘડો. સેકડો શૂરપુરુષો જેના આશરે છે એવી જેની ખ્યાતિ છે એવા ભક્ત વગને પણ તે પુનીત કરે છે. ૫ (૨૨)

આ જુઓ રાત્રી અને ઉષા, આ યૌવનવાળાં ને મુંઢર પક્ષીઓ પ્રમાણે રમણીય હોઈ એકમેકથી સંલગ્ન (મનોરથરૂપ) દુગ્ધ પ્રેમે આપનારા અને પ્રેમરસે પૂર્ણ ભરેલા છે. (કાળરૂપ) દોરો જે એકબેળા પસારી દીધો છે તેનું જ વસ્ત્ર તે એક સરખું વણુતી હોય છે અને અમારા યજ્ઞનું સ્વરૂપ ને અમારૂં સત્કર્મ પણ (વૃદ્ધિગત) કરે છે. ૬

સર્વમાં પહેલાં, અત્યંત જ્ઞાનવાન અવર્ણનીય ક્રાંતિયુક્ત એવા જે જે દિવ્ય યજ્ઞહોતાઓ (છે તે) અમારો યજ્ઞ મહા સ્તોત્રોથી યથાયોગ્ય સંપાદન થાઓ. તે યોગ્યકાળે દેવનું યજ્ઞન કરીને અને પૃથ્વીના મધ્ય ભાગમાં (વેદીપર) ત્રણ ઉચ્ચાસનો પર (તેમને) ખેસાડી અલંકૃત કરે છે. ૭

૧ એમ્ અર્હન્ (ત્વમ્) નાનુપાત્ પૂર્વઃ મનસા ર્હિતિઃ અથ નઃ દેવાન્ યજ્ઞિઃ । સ ત્વમ્ મસ્તાં અચ્યુતમ્ શર્ચઃ આ વહ, હે નરાઃ વર્હિપદં ર્દ્ર ચ યજધ્વમ્ ।

૪ હે દેવ વર્હિઃ (ત્વમ્) રાયે અસ્યાં વેદી સ્તીર્ણમ્ । (ત્વ ચ) વર્ધમાનં, સુવીરં, સુમરં ધૃતેન ભક્તમ્ (શ્વ પેરાલં, તદ્) હે વસવઃ, હે વિશ્વે દેવાઃ, યજ્ઞિયાસઃ આદિયાઃ ર્દ્રં સીદત ।

૫ સુપ્રાયણાઃ દ્વારો દેવીઃ નમોભિઃ દૂયમાનાઃ ઈર્વિયા વિશ્રયન્તામ્ । સુવીરમ્ યરાતમ્ (આર્પ) વર્ણમ્ પુનાનાઃ અજુર્યાઃ બ્યચસ્તીધ વિ પ્રથન્તામ્ ।

૬ (ર્દ્રમે) રક્ષિતે વ્યયેવ રક્ષિતે ઉપસાનક્તા, સર્માંચી મુદુયે પવરતી તત્ (કાલ) તન્તુ સંદ્યન્તી, નઃ યજ્ઞસ્ય પેરાઃ અપાસિ ચ સાધુ (રૂપ્યાત્મામ્) ।

૭ પ્રયના વિદુર્યા વપુર્યા, દેવ્યા હોતારા ઋચા ઋજુ સન્ વક્તઃ । (તો) દેવાન્ ઋતુપા યજન્તો (સાન્) ધૃયિત્ર્યાઃ નામ ઋષિ સાનુષુ અધિ સન્ અજ્ઞતઃ ।

અષ્ટ ૨ અધ્યા ૫ વ ૨૩] કૃગ્વેદ [મળ્હ ૨ અનુ ૧ સૂ ૨

અમારૂં ધ્યાન સફળ કરનારી સરસ્વતી, દેદિધ્યમાન છળા, ને સર્વ જગતને હાથમાં ધરવતી ભારતી આ ત્રણે દેવી પોતાના પરિપાક પ્રમાણે આ કુશાસનપર આરાહણ થઇને આનંદપ્રમાણે આશરો (પુર્ણપણે) નિસ્તોષ રહે એવી રીતે તેમનું રક્ષણ કરો. ૮

આ બુદ્ધિ, સૂક્ષ્મ પ્રમાણે કાતિમાન ને પુષ્ટ શરીરનો વીર પ્રગટ થાય છે, તે તાદૃશ્યનો કેવળ નિધિજ, સર્વની વિનંતી સાંભળી લેનારો અને દેવનો લાલકવારો છે. એવો આ ત્વષ્ટા અમારા વંશમાં આવો કુલદીપક નિર્માણ કરો કે તે (છેવટે) દેવલોક માંજ જશે. ૯

આ વનસ્પતિયુગ પાસે ઉભા રહી (મિધ્ય હુવિ) ઘૂટે મૂકી દો; પછી ધ્યાન સ્તોત્રે આહુ દેવેતાં અગ્નિ તેને પરિપક્વ કરશે. અને પછી દેવલોકમાં રહેનાર ને ત્યાંની રીત બાજુનાર શક્તિ (એટલે યજ્ઞિય પશુનું હનન કરનાર) તે ત્રણવાર સિચન કીધેલું હુવિ દેવો પાસે લઈ જશે. ૧૦

આ અગ્નિમધ્યે ધૂતનું સિચન કીધેલું છે. કારણ ધૂત તે તેનું ઉદ્ગમસ્થાન છે. ધૂતમધ્યે તે વાસ કરે છે અને ધૂત એ તેનું તેજજ છે. તો હે મનોરથપૂરક અગ્નિ, તું પોતાના (આનંદી) સ્વભાવાનુરૂપ ઉત્સિત થા અને સ્વાહા એવો ઉચ્ચાર કરીને અર્પણ કરેલો હવિર્ભાગ (દેવો તરફ) પહોંચાડી દે. ૧૧ (૨૩)

૮ ન: ધિય સાયન્તી સરસ્વતી, દેવી દદ્યા, વિશ્વનૂર્તિ: ભારતી, (પ્તા:) તિસ્ત: દેવી: સ્વયમ શ્દ્ વર્હિ: આ નિયય, (ઉદ) શરણ અન્નિદ્રમ્ પાન્તુ ।

૯ પિદાગ્રહ્ય: મુનર. વીર. જાયતે (સ) શુદ્ધી, દેવકામ. ચ । જય (સોય) ત્વષ્ટા શરમે પ્રજ પ્રિ વ્યન્તુ નામિ ચ (યથા) સ. દેવાનામ પાવ: અપિ વ્યન્તુ ।

૧૦ વનસ્પતિ: (દ્ય) વનસ્પતિ ઉપ અર્વાત, (તત:) અગ્નિ: ધીનિ: હવિ: પ્ર મૂદ્યાતિ દેવ્ય: શક્તિ પ્રજાનન્ તત્ ત્રિયા સમનક્ત દ્ય દેવ્ય: ઉપનયતુ ।

૧૧ ધૂત મિધિઝે, ધૂતમ્ અસ્ય યોનિ, (અયં) ધૂતે શ્રિતઃ, ધૂતમ્ ડ અસ્ય ધાન (મરતિ) રે દાન (અને) અનુષ્ઠા માદયન્, સ્વાહાદ્ય દ્યમ્ વાઝ, (તમાન્ તદ્ દેવ્ય.) આ ૧૧ ।

॥ ઋષિ—સોમાહુતિ । દેવતા—અગ્નિ ॥

જેનો પ્રકાશ અતિશય ઉજ્જ્વળ, જે અત્યંત પવિત્ર, આનંદરૂપ અને સર્વજ્ઞ-
નોનો અતિથિ (એટલે પરીણો) છે તે અગ્નિને હું તમારા હિતાર્થે આહુતિ અર્પણ
કરું છું, કરણકે આ સર્વજ્ઞ ભગવાન ભાવિકન્નનોનો મિત્ર હોય એમ અરેખર લાગે છે.૧

દિવ્ય ઉદકના નિવાસસ્થાનમાં (પ્રથમ) આની સેવા કરીને ભૂગુરુપિએ આને મનુ-
ષ્યલોકમાં (લાવીને) બે ઠેકાણે તેની સ્થાપના કીધી. આનો પુલ્હિરૂપ અથ્થ અત્યંત
ત્વરિત અતિવાળો છે, ત્યારે દેવોના નિયંતા એવા આ અગ્નિનો યચાવત ભૂવન
મધ્યે વિજ્ય થાયો. ૨

મનુષ્યલોકમાં વાસ કરવાની ઇચ્છા થવાને લીધે દેવોએ મિત્ર પ્રમાણે પ્રિય એવા
આ અગ્નિની અત્રે સ્થાપના કરી, (માટે) દાનશૂર ભક્તોએ જેનું નમ્ર પશુ સન્માન
કરવું (જોઈએ) એવો આ અગ્નિ, તેની પ્રાપ્તિ સારૂ ઉત્કંઠિત બનેલો રાત્રીને સુપ્રકા-
શિત કરે છે. ૩

આનો વિસ્તાર (વધેલો હોવાથી તે) પોતાનો પુત્રનો જ ઉત્કર્ષ થયા પ્રમાણે આનં-
દપ્રદ થાય છે અને કુપ્પ થઈ બાળવા માટે ત્યારે સુદાં તેનું દર્શન મનોહર હોય છે.
પુરા ઝપાટાથી દોડનારો ઘોડો જે પ્રમાણે પોતાની જાલ ઉપરની ઉપર બહાર કાઢી
જેરથી હલાવે છે ને પુંછડી પણ જેરથી ઝાપટે છે તે પ્રમાણે અગ્નિ આ વનસ્પતિમાં
પેકેલો હોઈને (પોતાની જ્વાલાના) ફટકારા માસ્તો બાય છે. ૪

૧ સુદોભાન, સુર્વર્કિ, સુપ્રયસં વિદ્યાં અતિથિન્ અગ્નિમ્ વઃ દુવે । યઃ જાતવેદાઃ દેવઃ આદેવે જને
મિત્ર ઇમ દિધિપાવ્યઃ મૂત ।

૨ ઇમં અપાં સપથયે મિન્તઃ મૃગવઃ (ઇમં) આવોઃ વિશ્વ દ્વિતા અદસુઃ । ૧૫ઃ જીરામઃ દેવાનાં
અરતિઃ અગ્નિઃ વિશ્વાનિ મૂમ અમિ અસ્તુ ।

૩ માતૃપીપુ વિશ્વ ક્ષેવ્યન્તઃ દેવાસઃ અગ્નિ પ્રિય મિત્રં ન (અત્ર) ધુઃ । યઃ દાપતે દશાવ્ય, સઃ
દને આ ઉશતીઃ ઊન્પાઃ દીદયત્ ।

૪ અસ્ય પુષ્ટિઃ સ્વસ્ત્યેન રચ્યા, અસ્ય હિવાનસ્ય દન્વોઃ સન્ દષ્ટિઃ (રચ્યા ૧૨) । યઃ સ્વઃ આયઃ
ન વિશ્વાન્ વારાન્ દોઽચીતિ, ઓપીપુ નિ મરિચત્ ।

(પાપરૂપ) કાનન ખાઈ નાંખી ભસ્મ કરનારા અગ્નીના ભયંકર સામર્થ્યનું વર્ણન (કવિએ) મારા પાસે કર્યો બરોબર (પૂર્વે જેવો તે) ભક્તજનો આગળ (પ્રગટ થયો) તે પ્રમાણેજ તેણે પોતાના અવિલાસ મારા આગળ પ્રગટ કર્યો, તે વેળાએ પોતાની અદ્ભુત ઝગ્ગિર કાંતિએ તે એટલી મજાદાર રીતે પ્રકાશમાન થવા લાગ્યો કે હવે મંદ થતો ચાલ્યો એવું લાગે (એટલું જ) માત્ર તે પુનઃ થયો જ (છે). ૫ (૨૪)

આ અશ્વય સારૂજ બાણે કે અત્યંત તરસ્યો છે કે શું એમ લાગે છે, ને પાણીનો વહેળો રસ્તેથી જતાં જતાં ધોધો શબ્દ કરતો (વહેલો) બધ્ય છે, કિંવા રથચક્રના ઘડઘડ અવાજ થાય છે, તે પ્રમાણે અગ્નિ પણ ઘોંઘાટ કરે છે. તેનો માર્ગ કૃષ્ણવર્ણ છે (તો પણ) જુએ આ બાળવદ્ય ને આહ્વાદકારક અગ્નિ, મેઘના યોગે જેમ આકાશ હસે છે એમ લાગે છે તેમ, આ વળી હસમુખો દિસે છે. ૬

તે ઠેકઠેકાણે પસરતો જઈને આ વિશાળ પૃથ્વીને બાળી નાંખે છે અને કોઈના પણ કદામાં ન રહેનાર વનધાપદો પ્રમાણે સ્વૈર ગતિ થઈને ફરતો હોય છે. (તોપણ) આ કૃષ્ણમાર્ગ આ પરમદૃઢિયમાન ને કૃષ્ણવજ્ર અગ્નિએ ઝાડ-ઝાંખરા બાળી (નાંખવા ના મિથે) આ ભૂમીનો સ્વાદ લીધેલો હશે કે શું (એમ લાગે છે). ૭

તે પૂર્વે અમારા પર જે જે અનુગ્રહ કર્યો છે તેની (કૃતજ્ઞતાએ) સ્મરણ કરી આ ત્રીજા યજ્ઞ સમારંભમાં તારૂં મન પૂર્વક સ્તવન કર્યું છે, તો હે અગ્નિ, વીરોની સતત માળિકાઓએ સુશોભિત શ્રેષ્ઠ, પ્રતાપશાળી, સત્વપ્રધાન ને સુપુત્ર એવું ઐશ્વર્ય અમને કૃપા કરીને દે. ૮

હે અગ્નિદેવ, તારી ભક્તિ એકાંતમાં (સ્વસ્થ ચિત્તે) કરનારા અમે ગૃત્સમદાએ અમારી એકદમ પાસે આવી ભીડિયા (હુડો) ને તારી કૃપાએ શૂરવીર સંપન્ન ને શત્રુનાશક બની પાદાકાંત કરીએ (એજ બે યોગ્ય છે) તો આ તારો ભક્ત અને તેના યજ્ઞમાન એવા બંને મધ્યે પણ તારૂંદયનું અપૂર્વ બોમ હમેશાં રહેવા દે. ૯ (૨૫)

૧ યત્ (અસ્ય) વનદઃ અધ્યમ આ પનન્ત, (અસી) ઉશિમ્યો ન (સ્વીયં) વર્ણમ્ મે અમિ મીત। (તદ્ યં જુહુર્વાન્ મુદુઃ આ યુગ મૂત સઃ (અગ્નિઃ અય) ચિત્રેણ માસા રસુ ચિકિત્તે।

૨ યઃ વના તાતૃયાણઃ ન આ માતિ, પથા વાઃ ન, રથ્યેવ સ્વાનીત્ (અય) કૃષ્ણાઘ્વા તપુઃ રણ્વ નમોમિઃ સયમાન. સૌરિવ ચિકેત।

૩ યઃ પ્રિ અથ્યાત્ કર્તારમ્ અમિ ધક્ષત્ સઃ અગોપાઃ પશુઃ ન સ્વયુઃ ઇતિ। (સઃ અયમ્) શં ચિષ્માન્ અત્તાનિ ટપ્પન્ કૃષ્ણવ્યધિઃ અગ્નિઃ ભૂમ અસવદયત્ ન।

૪ તે પૂર્વસ્ય અગ્નસા અર્ધાતી તૃતીયે વિદ્યે ત્વ (દ્વ) મન્મ શસિ। (અતઃ) દે અગ્ને સંયદી ગૃહન્તમ્ ધુમન્તં વાજમ્ રણય રયિમ્ અસં દાઃ।

૫ દે અગ્ને (ના) ગૃહા વનન્તઃ વય ગૃત્સમદાસઃ ટપર્ણ ત્વયા યથા અમિ ધ્યુઃ (યથા ચ પુર્વાગમઃ અનિમાનિ રાહઃ (મોમે તથા) સ્મત્ સુરિમ્યો ગૃણતે ચ તન્ વયઃ પા।

સૂત્ર ૫

॥ ઋપિ-સોમાહુતિ । દેવતા-દ્વદ્વ ॥

આ યજ્ઞ હોતા, ચૈતન્યધન અને જગત્પિતા અગ્નિ, અમારા પિતરોઉપર કૃપા કરવા સાદુ પ્રગટ થયો છે ને વિજયપદ અને સર્વોત્કૃષ્ટ એવો લાભ (અમને) ધાય તે માટે જો તે અમારા યજ્ઞને સંપાદન કરે છે, તો તે સત્વશાળી વીરને (આ યજ્ઞ સાદુ) રાખી લેવાને અમે સમર્થ બનીએ એમ થાયો.

યજ્ઞનો અગ્રણી જે આ અગ્નિ, તેના હૃદયમાં સાતે (કર્મોના) સૂત્રો છે જ, ત્યારે આ પોતા (બનીને) દેવો સંબંધી આકાશ કર્મ સુદાં. મનુરાજના ઘર પ્રમાણે (અહીં) પણ) સંપાદન કરે છે.

જે જે હવિર્લાભ (ઋત્વિજ) અર્પણ કરે છે, જે જે પ્રશંસાપર સ્તોત્રો (ઋત્વિજ) પ્રેમાળપણે બોલે છે તે તે સર્વ (કર્મ) આને બાણીતાજ છે. ચાકની ધરી જે પ્રમાણે તેની પાસે હોય છે તે પ્રમાણે સર્વ ઋત્વિક-કર્મોનું જ્ઞાન આના મધ્યે બરેલું છે.

પવિત્ર એવા યજ્ઞ કર્મોની માફકજ આ અત્યંત પવિત્ર અગ્નિ પ્રશસ્તા (સર્વનો માર્ગ દર્શક) માટે પ્રાદુર્ભૂત થયો છે. આની કર્મપદ્ધતિમાં ચત્વિરિંશત પણ કદી ફેરફાર થતો નથી. માટે એવા કર્મનું જેને જ્ઞાન છે તે વિદ્વાન ઋત્વિજ આ (અગ્નિના જ્ઞાન) ની એક નાનકડી શાખા પ્રમાણે જ છે.

જે (બીજી) ત્રણે બેનો આ (યજ્ઞકર્મ) માં આવ્યાં હતાં તે ત્રણે કરતાં પણ કેટલીગણી જે અધિક મનોહર છે એવી તે (વિદ્યુઃક્રતાદૃષી) ચપલ ધેનુ આ (અગ્નિરૂપ) નેજાના તેજ.પુંજ કાંતિને ભૂલી મધ.

જ્યારે માની પામે પહેલ ધૃત લઈને ઉભી રહી હોય છે, ત્યારે વરસાદ પડેલાને લીધે રોપેલા ધાન્ય જેવો આનંદ ધાય છે તેવો આનંદ તે બંનેના આવવાથી અધ્ધરુને ધાય છે.

૧ (અપ) ચેતનઃ (જગતઃ) પિતા ચ હોતા જેન્ય વસુ પ્રયક્ષન્ પિતૃમ્ય ડતપે અજનિદ્વ તત્

(અસ્ય) ગાજિનઃ યમન્ શકિમ્ ।

૨ યસ્મિન્ યજ્ઞસ્ય નેતરિ સત રક્ષમયઃ આ તતાઃ (સઃ) પોતા મનુષ્યત તત્ અદ્યમં ત્રિશ્વ દેવ્યમ્ (કર્મ) ઇન્વતિ (એવ) ।

૩ યત્ વા ર્શન્ દધન્વે, યત્ બ્રહ્માણિ (વા) લોચત્ તન્ યેઃ ડ । (યતઃ) વિશ્વાનિ કાન્યઃ નેમિઃ ચક્રમિત્ પરિ અમવત્ ।

૪ (અર્પ) શુચિઃ પ્રગાસ્તા શુચિનાહિ ક્રતુના તત્ક અજનિ । અસ્ય ધ્રુવા ત્તા વિદ્વોઃ, સ્પાઃ ડ્ય અનુ રોહતે ।

૫ યાઃ સ્વસાઃ ર્શં યયુઃ યાન્યઃ ચ તિષ્ઠન્યઃ (વ) આ નર તાઃ આયુઃ ધેનવઃ અસ્ય નેપ્તુઃ વર્ગ સવન્ત ।

૬ યદિ ધૃત મર્ત્ત્તો સ્વસાઃ, મરુઃ ડપ અસ્થિત, (તદ) તાન્ના અગ્નૌ, યન્ રુદ્રો ડ્ય, અધ્ધરુઃ મોદતો

અણ્ ૨ અઘ્યા ૦ ૫ વ ૦ ૨૬, ૨૭] ઋગ્વેદ [ણઙ્ ૦ ૨ અનુ ૦ ૧ મૂ ૦ ૬

તો આ (અગ્નિ) માં પોતાના ખુદનાજ સંતોષ સાડ પોતાનો પુરોહિત બનીને, ઋત્વિજનું કાર્ય સંપાદન કરી દે. એટલે તેની બારે વર્ણન કરવામાં અમને અતિથય પ્રેમ આવશે. અને પછી તેનેજ આ યજ્ઞ અમે સમર્પણ કરીશું.

જ્ઞાનશાલી અગ્નિએ સર્વમાનનીય દેવોને સંતુષ્ટ કરવા માટે આ જે યજ્ઞ અમે કર્યો છે તે આ યજ્ઞ હે અગ્નિદેવ તનેજ અર્પણ થાઓ.

૮ (૨૬)

મૂકત ૬

॥ ઋષિ-સોમાહુતિ । દેવતા-અગ્નિ ॥

હે અગ્નિ આ મેં અર્પણ કરેલી સમિધ અને આ મારી ઉપસદ (ઉપાસના) તને પ્રિય લાગવા દે. તેમજ તારું શુભકીર્તન પણ (હું કંઈકું તે) તું સ્વસ્થ ચિત્તે સાભળી લે.

હે તપસ્તેજને લીધે પ્રગટ થનારા અગ્નિદેવ, (બુદ્ધિરૂપ) અશ્વ તને ઘણો પ્રિય છે, તો આવી સામાન્ય રિતીએજ તારી સેવા મને કરવા દે. હે અભિજાત દેવ, આ સ્તવનના યોગે પણ (મારા હાથે) તારી સેવા થઈ એમ થવું દે.

હે દેવ, તું સ્તુતિપ્રિય છે, તો સ્તુતિએ (તારી સેવા અમને કરવા દે). હે સામર્થ્ય-સંપત્તિદાતા, તું ભક્તિરૂપ સંપદાની ઇચ્છા કરનારો છે તો (ભક્તિએ પણ) તારી સેવા અમો સેવકોના હાથે થવા દે.

હે નિધિપતિ, હે દિવ્ય નિધી પ્રાપ્ત કરી આપનાર દેવ, તું અમને પોતાની કૃપાઈ જ્ઞાન કરનાર એવો યજ્ઞમાન થા અને અમારા દ્રેષ્ટાઓનું [અને દ્રેષ્ટાબુદ્ધિનું] ઉચ્ચાટન કર.

અમારા સાડ આકાશમાંથી પર્જન્યવૃષ્ટિ કર, અવિનાશી સત્વ સામર્થ્ય દે અને હૃદયનો પ્રકારનું જોમ (અમારા આંગમાં) રહે એવું કર.

૭ (અયમ્) ઋત્વિક્ સ્વઃ સ્વાય ધાયસે રુત્વિજમ્ કુણુતાન્ । આત વય (અય) સ્તોમ વનેમ, યજ્ઞં ચ અસ્મ રરિમ ।

૮ યથા વિદ્વાન્ (અન્નિઃ) વિદ્વેભ્યઃ અસ્મ કરત્ (તયા) હે ઓગ્રે યમ્ (ઇમ) યજ્ઞં વયમ્ ચઠમ્ (સઃ) અય ત્વે અપિ (અર્પિતઃ સ્યાત્) ।

૧ હે ઓગ્રે દમા મે સમિધ, દમા ઉપસદમ્ (ઇમૌ ચ) વનૈઃ ડ ચ દમા ગિરુ સુ શ્રુધિ ।

૨ અને, હે ઋજઃ નપાત્, અશ્વમિદે; અયા તે મિધેમ, હે મુજાત પના મુક્તેનાપિ (વિધેમ) ।

૩ ત ત્વા ગિર્મણસ ગૌર્મિઃ, હે દ્રવિણોદઃ, દ્રવિણસ્યુ (ત્વા) વય સપર્યસઃ સપર્યેમ ।

૪ હે વયુષ્મતે, વસુદાન્, સ ત્વ મયયા સૂરિઃ ચ વોધિ, દેનાપિ અસ્મત્ યુવોધિ ।

૫ મ (વેન) નઃ દિસસરિ જૃષ્ટમ્ (કુણુદિ), સ (વે) નઃ અનર્ધાણમ્, મ (ત્વ) નઃ મરુતિર્ગૌઃ રપથ (રૃદિ) ।

અષ્ટાં ૨ અધ્યાય ૫ વાં ૨૭, ૨૮] ઋગ્વેદ [મણ્ડાં ૨ અનુ ૧ સૂ ૭

હે તારૂંચ્યમૂર્તિ, દેવપ્રતિનિધિ, હે પરમપુણ્ય પુરોહિત, અમારા સ્તવનોથી (સતુષ્ઠ થઈને) તારા શુભસંકીર્તન કરનારા તરફ તારી કૃપાની આકાશા ધરનારા આ ભક્તો તરફ તારૂં આગમન થવા દે.

હે પ્રજાવાન અગ્નિ, હે સર્વજ્ઞ, પોતાનાં અને પારકાંઓને પણ હિતકર એવા મૈત્ર્યસ્થ પ્રમાણે, (દેવ અને માનવ આ) બંને પ્રકારના વર્ગ મધ્યે તું સરખોજ વર્તીતો હોય છે.

તું સર્વ જાણે છે, તો (દેવોને) પ્રિય લાગે તે જ કર હે જ્ઞાનવંત, તેમને યથાથોગ્ય રીતે યજ્ઞથી સંતોષિત કર અને આ કુશાસન પર વિરાજમાન થા.

સંકેત ૭

॥ ઋષે-સોમાહુતિ । દેવતા-અગ્નિ ॥

હે અત્યંત તરૂંચ્ય અગ્નિદેવ, હે ભારત શ્રેષ્ઠ, દિવ્ય તેજસ્વી, અને સર્વે જેના વિષયે લાલસા ધરે એવી સપત્તિ લઈને આવ.

દેવોનું કિંવા (યોગ્ય) મનુષ્યનું માન ન રાખવાની જે હુર્બહિ હોય છે તેને હોર અમારા પર આલે નહીં એમ કર, અને આવા (હુષ્બુદ્ધિ) ના અને સંજ્ઞન દ્રેષ્ટાના તણાકામાથી અમને પણ સાચવી રાખ.

પાણીના એકાદ્ધ્રુવલ્ક વહેણામાંથી મહુજ પાર ઉતરી જઈએ તે પ્રમાણે તારી કૃપાથી અમે (સંજ્ઞનોના) શત મધ્યે પેલીને સહુજમાં પાર નીકળી જઈએ એમ કર.

હે પરમપવિત્ર અગ્નિ, તું પરમપાવન અને પૂણ્ય છે, અને ધૃતાહુતિઓ અર્પણ કરીને તારી આરાધના કીધેલી હોય તો તું અતિશયજ પ્રદિપ્ત થતો હોય છે.

ભારતીઓપર પ્રેમ રાખનારા અગ્નિદેવ, અમારી આંતરોચ પ્રાર્થનાથી, ઉત્સાહ-વર્ધક સામભાયનથી, અને છદોબદ્ધ ઋણથી તારી આરાધના કરેલી હોય તો તું અમારા જેવા થાય છે.

૧ હે યજિષ્ઠ દૂત, હે યજિષ્ઠ હોતઃ, (ત્વન્) ન. ગિરા અવસ્યે (ત્વા) ર્દ્વિનાય આ ગહિ ।

૭ હે અગ્ને હે કયે, (ત્વન્) ડમયા જન્મ, વિદ્વાન્, જન્યાદ્વ મિત્ર્યઃ દૂંત. (સન્ ડમયોઃ) અન્તેઃ ર્દ્યસે હિ ।

૮ સ (ત્વન્) વિદ્વાન્ (દેવાન્) આચ પિપ્રનઃ હે ચિકિત્તઃ (તાન્) આનુવક્ વર્ધિ, જન્મિન્ ચ વર્ધિપિ સહિત ।

૧ હે યજિષ્ઠ, હે ભારત અગ્ને, હે યજ્ઞો, શ્રેષ્ઠ દુમન્તન્ પુરુષ્ઠહ રયિન્ આ નર ।

૨ દેવસ્ય નર્ત્યસ્ય ચ (વિપયકા) અણિત. ન. ના ર્દશન્, તત્સ્યાઃ ડત દિપ્ધ અતિ પર્પિ (ન) ।

૩ ડત ત્વયા ડદન્યા ધારા દ્વન વિચા. દિપઃ અતિ ગાર્દેમહિ ।

૪ હે પાવન અગ્ને, શુચિઃ કન્યાઃ ત્વન્ ધૃતેભિઃ આહુત. (નન્) વૃત્ત વિરોચને ।

૫ હે નારત અગ્ને, ત્વ વજ્રાભિઃ ડક્ષાભિઃ અઘ્રપદાભિઃ આહુતઃ (નન્) નઃ જાભે ।

અટ્ટ ૨ અધ્યા ૫ વં ૨૮, ૨૯] કૃષ્ણેદ [મળ્લ ૨ અનુ ૧ સૂ ૮
 વનસ્પતિ એ જેનું અન્ન, ધૃત એ જેનું પેય, એવો અગ્નિ આ સર્વોત્કૃષ્ટ ને
 પુરાતાનં યજ્ઞનો હોતાં અને (તપઃ) સામર્થ્યથી પ્રગટ થનાર એક અનંત વિ-
 ભૂતિ છે. ૬ (૨૮)

સૂક્ત ૮

॥ ઋષિ—ગૃત્સમદ । દેવતા—અગ્નિ ॥

યુધોત્સુકં યોદ્ધાઓ જે પ્રભાતે રથનું ને તેના ભતવાન ઘોડાઓનું વર્ણન હોતું
 કરે છે તે પ્રભાતે તું પણ આ અગ્નિની અનંત બક્ષીસોનું વર્ણન કર. આ અગ્નિ
 પુણ્યકીર્તિ અત્યંત શ્રેષ્ઠ, અને આ પોતે સર્વ કામનાપૂરક એવો છે.

દાનનિરત ભક્તોને જે ઉત્કૃષ્ટ માર્ગદર્શક છે, જે અધર્મીઓને જર્જર કરે છે પણ
 પોતે કદી પણ જર્જર થતો નથી, જેનું સ્વરૂપ અત્યંત સંમણીય હોય છે, એવા અગ્નિની
 પ્રીતિઅર્થે અમે હવન કીધું છે.

તેના સાથેજ તેના ઇન્ધ્રી વૈભવનું પણ સ્તવન પ્રભાતેનું સંધ્યાકાળે ધરોધર
 થતું હોય છે અને તેના નિયમોનું ઉલ્લંઘન (કેમકે પણ) કરતાં આવડે
 શક્ય નથી. ૩

સૂર્ય પોતાની રક્ષમીઓથી જેવો દેદીપ્યમાન છે, તેવો આપણે પોતાની પ્રભાતે
 અનંત તેજઃપુંજ બનીને પોતાની અવિનાશી જ્વાળાઓથી સર્વ (વસ્તુભત) સ્પષ્ટપણે
 દર્શાવ્યે કરે છે. ૪

આ સર્વ—ભક્ષક અગ્નિનું (પ્રજ્ઞાંડપર જે) સામાન્ય છે તેનાજ અનુરોધે
 (વર્ણન કરી) સામગ્રાયનોથી તેનો યથ વૃદ્ધિભત દીધો છે. (કારણ કે) સર્વ પ્રકારનું
 ઐશ્વર્ય તેનાજ ઠેકાણે વાસ કરે છે. ૫

અગ્નિની, ઇંદ્રની, અને સોમની (જ કેવળ નહિ પણ બીજા સામાન્ય) દેવતાની
 પણ કૃપાથી અમે ઉપદ્રવરહિત રહીને (સંજનનોના) સૈન્ય સહ યુદ્ધોને
 પાઠાકાંત કરીએ એમ કરે. ૬ (૨૬) (૫)

પાંચમો અધ્યાય સમાપ્ત

૧ દ્રુમનઃ સર્પિરામુતિઃ પ્રાનઃ વરંષ્યઃ સહસ્રઃ પુનઃ (અય) હોતા અદ્રુતઃ (જલ) ।

૧ વાજયન્ રથાન્ ઇવ તુ યશતનસ્ય મીઢ્ઢુનઃ અન્નેઃ યોગાન્ ઉપસ્તુહિ ।

૨ યઃ દાનુષે સુનીયઃ (સ્વયં) અહુર્યઃ અરિમ્ જયન્ ચારુપ્રતીકઃ (ચ તઃ) આદુતઃ ।

૩ યઃ ટ દમેષુ આ દોષોપસિ શ્રિયા પ્રશસ્યતે યસ્ય ચ વ્રતે ન મીયતે (સ આદુતઃ) ।

૪ યઃ સ્વઃ ન માનુના (રોચિમાન્) અર્ચિપાચ અજરાઃ અભિ અજ્ઞાનઃ ચિત્રઃ વિભાતિ ।

૫ (૩૫) અત્રિન્ અગ્નિન્ (અસ્ય) સ્વરાજ્યમ્ અનુ, ઉત્થાનિ વટ્ષુઃ, સઃ વિર્ધાઃ શિવ
 અપિ રુપે ।

૧ અન્નેઃ, રૂઢસ્ય, સોમમ્ય, દેવાના ઋતિનિધ વયમ્ અરિષ્યન્તઃ, વૃત્તન્યતઃ અગ્નિન્નમ્ ।

॥ अथ द्वितीयाष्टके षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

॥ १ ॥ ऋषिः—यत्तमदः । देवता—अग्निः । छन्दः—त्रिष्टुप् ॥

॥ १ ॥ नि 'होता' होतृसदने विद्वानस्त्वेपो दीदिवौ असदत्सुदक्षः ।
 अदंघ्यव्रतप्रमतिर्वसिष्ठः सहस्रम्भरः शुचिजिह्वो अग्निः ॥ १ ॥
 त्वं दूतस्त्वत्तु नः परस्पास्त्वं वस्य आ वृषभ प्रणेता ।
 अग्ने तोकस्य नस्तने तनूनामप्रयुच्छन्दीर्घद्वोधि गोपाः ॥ २ ॥
 विधेम ते परमे जन्मन्नग्ने विधेम स्तोमैरवरे सधस्ये ।
 यस्माद्योनैरुदारिंथा यजे तं म त्वे हवींषि जुहुरे समिन्धे ॥ ३ ॥
 अग्ने यजस्व हविषा यजीयाञ्छुष्टी देष्णामभि गृणीहि राधः ।
 त्वं ह्यसि रयिपती रयीणां त्वं शुक्रस्य वचंसो मनोता ॥ ४ ॥

नि । होता । होतृसदने । विद्वानः । त्वेपः । दीदिवान् । असदत् ।
 सुदक्षः । अदंघ्यव्रतप्रमतिः । वसिष्ठः । सहस्रम्भरः । शुचिजिह्वः । अग्निः ॥ १ ॥
 त्वं । दूतः । त्वं । ऊं इति । नः । परःस्पाः । त्वं । वस्यः । आ । वृषभ । मंजनेता ।
 अग्ने । तोकस्य । नः । तने । तनूनां । 'अप्रयुच्छन् । दीर्घत् । वोधि । गोपाः ॥ २ ॥
 विधेम । ते । परमे । जन्मन् । अग्ने । विधेम । स्तोमैः । अवरे । सधस्ये । यस्मात् ।
 योनैः । उत्सुआरिंथ । यजे । तं । म । त्वे इति । हवींषि । जुहुरे । समिन्धे ॥ ३ ॥
 अग्ने । यजस्व । हविषा । यजीयान् । शुष्टी । देष्णाम् । अभि । गृणीहि । राधः । त्वं ।
 हि । असि । रयिपतिः । रयीणा । त्वं । शुक्रस्य । वचंसः । मनोता ॥ ४ ॥

उभयं ते न क्षीयते वसव्यं दिवेदिवे जार्यमानस्य दस्म ।

कृधि क्षुमन्तं जरितारमग्ने कृधि पतिं स्वपत्यस्य रायः ॥ ५ ॥

सैनानीकेन सुविदत्रो अस्मे यष्टा देवा आर्यजिष्ठः स्वस्ति ।

अदंघो गोपा उत नः परस्पा अग्ने शुमदुत रेवहिदीहि ॥ ६ ॥ १ ॥

॥ १० ॥ ऋधि-यत्समद । देवता-अग्निः । छन्द-त्रिष्टुप् ॥

॥ १० ॥ जोहत्रो अग्निः प्रथमः पितेवेळस्पदे मनुपा यत्समिद्धः ।

श्रियं वसानो अमृतो विचेता मर्मजेन्यः श्रवस्यः स वाजी ॥ १ ॥

श्रूया अग्निश्चित्रभानुर्हवं मे विश्वाभिर्गीभिरमृतो विचेताः ।

इषावा रथं बहत्तो रोहिता चोतारुपाहं चक्रे विभृत्रः ॥ २ ॥

उत्तानापामजनयन्त्सुपृतं भुवदग्निः पुरुपेशासु गर्भः ।

शिरिणायां चिदकुना महोभिरपरीवृतो वसति प्रचेताः ॥ ३ ॥

उभयं । ते । न । क्षीयते । वसव्यं । दिवेऽदिवे । जार्यमानस्य । दस्म । कृधि ।
क्षुमन्तं । जरितारं । अग्ने । कृधि । पतिं । सुऽअपत्यस्य । रायः ॥ ५ ॥ सः ।
एता । अनीकेन । सुऽविदत्रः । अस्मे इति । यष्टा । देवान् । आऽर्यजिष्ठः । स्वस्ति ।
अदंघ्यः । गोपाः । उत । नः । परऽस्पाः । अग्ने । शुऽमत् । उत । रेवत् ।
दिदीहि ॥ ६ ॥ १ ॥

जोहत्रः । अग्निः । प्रथमः । पिताऽईव । इळः । पदे । मनुपा । यत् । संऽइद्धः ।
श्रियं । वसानः । अमृतः । विऽचेताः । मर्मजेन्यः । श्रवस्यः । सः । वाजी ॥ १ ॥
श्रूयाः । अग्निः । चित्रऽभानुः । हवं । मे । विश्वाभिः । गीऽभिः । अमृतः ।
विऽचेताः । इषावा । रथं । बहत्तः । रोहिता । वा । उत । अरुपा । अहं । चक्रे ।
विऽभृत्रः ॥ २ ॥ उत्तानापां । अजनयन् । सुऽमृतं । सुवत् । अग्निः । पुरुपेशासु ।
गर्भः । शिरिणायां । चित् । अकुना । महोऽभिः । अपरिऽवृतः । वसति ।

अष्ट० २ अध्या० ६ व० २, ३] ऋग्वेदः । [मन्त्र० २ अनु० १ सू० ११]

जिघर्ष्यग्निं हविषा घृतेन प्रतिस्रियन्तं भुवनानि विश्वा ।
 पृथुं तिरश्चा वर्यसा बृहन्तं व्यचिष्टमग्नें रभसं दृशानं ॥ ४ ॥
 आ विश्वतः प्रत्यङ्घ्रं जिघर्म्यरक्षसा मनसा तज्जुपेत ।
 मर्यश्रीः स्पृह्यद्वर्णो अग्निर्नाभिमृशे तन्वाज्जमुराणः ॥ ५ ॥
 ज्ञेया भागं सहसानो वरेण त्वादृतासो मनुवद्वदेम ।
 अनूनमग्निं जुहा वचस्या मधुपृचं धनसा जोहवीमि ॥ ६ ॥ २ ॥

॥ ११ ॥ ऋषिः—यत्समदः । देवता—इन्द्रः । छन्दः—त्रिष्टुप् ॥

॥ ११ ॥ शुधी हवमिन्द्र मा रिपण्यः स्याम ते दावने वसूनाम् ।

इमा हि त्वामूर्जो वर्धयन्ति वसुयवः सिन्धवो न क्षरन्तः ॥ १ ॥

सृजो महीरिन्द्र या अपिन्वः पारिष्ठिता अहिना शूर पूर्वाः ।

अमर्त्यं चिदासं मन्यमानमवाभिनदुक्थैर्वावृधानः ॥ २ ॥

जिघर्षि । अग्निं । हविषा । घृतेन । प्रतिस्रियन्तं । भुवनानि । विश्वा । पृथुं । तिरश्चा ।
 वर्यसा । बृहन्तं । व्यचिष्टं । अग्नें । रभसं । दृशानं ॥ ४ ॥ आ । विश्वतः । प्रत्यङ्घ्रं ।
 जिघर्षि । अरक्षसा । मनसा । तत् । जुपेत । मर्यश्रीः । स्पृह्यद्वर्णः । अग्निः । न ।
 अभिमृशे । तन्वा । जमुराणः ॥ ५ ॥ ज्ञेयाः । भागं । सहसानः । वरेण ।
 त्वादृतासः । मनुवत् । वदेम । अनूनं । अग्निं । जुहा । वचस्या । मधुपृचं ।
 धनसाः । जोहवीमि ॥ ६ ॥ २ ॥

शुधी । हव । इन्द्र । मा । रिपण्यः । स्याम । ते । दावने । वसूनां । इमाः । हि ।
 त्वां । ऊर्जः । वर्धयन्ति । वसुयवः । सिन्धवः । न । क्षरन्तः ॥ १ ॥ सृजः । महीः ।
 इन्द्र । याः । अपिन्वः । पारिष्ठिताः । अहिना । शूर । पूर्वाः । अमर्त्यं । चिद् । दासं ।
 मन्यमानं । अवा । अभिनत् । उक्थैः । वृधानः ॥ २ ॥

उक्थेष्विषु शूर येषु चाकन्स्तोमेष्विन्द्र रुद्रियेषु च ।
तुभ्येदेता यासु मन्दसानः प्र वायवे सिञ्चते न शुभ्राः ॥ ३ ॥
शुभ्रं नु ते शुष्मं वर्धयन्तः शुभ्रं वज्रं बाहोर्दधानाः ।
शुभ्रस्त्वमिन्द्र बावृधानो अस्मे दासीर्विशः सूर्येण सहाः ॥ ४ ॥
गुहां हितं गुह्यं गूळहमप्स्वपीवृतं मायिनं क्षियन्तम् ।
उतो अपो यां तस्तन्वांसमहन्नहि शूर वीर्येण ॥ ५ ॥ ३ ॥
स्तवा नु तं इन्द्र पूर्या महान्युत स्त्वाम नूतना कृतानि ।
स्तवा वज्रं बाहोरुशन्तं स्तवा हरी सूर्यस्य केतू ॥ ६ ॥
हरी नु तं इन्द्र वाजयन्ता घृतश्चुतं स्वारमस्वाष्टाम् ।
वि समना भूमिरप्रधिष्टारंस्त पर्वतश्चित्सरिष्यन् ॥ ७ ॥

उक्थेषु । इत् । नु । शूर । येषु । चाकन् । स्तोमेषु । इन्द्र । रुद्रियेषु । च । तुभ्य
इत् । एताः । यासु । मन्दसानः । प्र । वायवे । सिञ्चते । न । शुभ्राः ॥ ३ ॥ शुभ्रं
नु । ते । शुष्मं । वर्धयन्तः । शुभ्रं । वज्रं । बाहोः । दधानाः । शुभ्रः । त्वं । इन्द्र
वृधानः । अस्मे इति । दासीः । विशः । सूर्येण । सहाः ॥ ४ ॥ गुहां । हितं
गुह्यं । गूळह । अप्सु । अपिष्टवृतं । मायिनं । क्षियन्तं । उतो इति । अपः । यां ।
तस्तन्वांसं । अहन् । अहिं । शूर । वीर्येण ॥ ५ ॥ ३ ॥ स्तवं । नु । ते । इन्द्र ।
पूर्या । महानि । उत । स्त्वाम् । नूतना । कृतानि । स्तवं । वज्रं । बाहोः । उशन्तं ।
स्तवं । हरी इति । सूर्यस्य । केतू इति ॥ ६ ॥ हरी इति । नु । ते । इन्द्र । वाजयन्ता ।
घृतश्चुतं । स्वारं । अस्वाष्टां । वि । समना । भूमिः । अप्रधिष्ट । अरंस्त । पर्वतः ।
चित् । सरिष्यन् ॥ ७ ॥

अष्ट० २ अध्या० ६ व० ४, ५] ऋग्वेदः [मण्ड० ७, अनु० १, सू० ११

नि पर्वतः साद्यप्रयुच्छन्तसं मातृभिर्वावशानो अक्रान् ।

दूरे पारे वाणीं वर्धयन्त इन्द्रैः पितां धमनिं पप्रथन्नि ॥ ८ ॥

इन्द्रो मह्यं सिन्धुमाशयानं मायाविनं वृत्रमस्फुरन्निः ।

अरेजेता रोदसी भियाने कनिष्कदतो वृष्णो अस्य वज्रात् ॥ ९ ॥

अरारो वीवृष्णो अस्य वज्रोऽमानुपं यन्मानुपो निजूर्वीत् ।

नि मायिनो दानवस्य माया अपादयत्पविशान्सुतस्य ॥ १० ॥ ४ ॥

पिवापिवेदिन्द्र शूर सोमं मन्दन्तु त्वा मन्दिनः सुतासः ।

पृणन्तस्ते कुक्षी वर्धयन्तिवत्था सुतः पौर इन्द्रमाव ॥ ११ ॥

त्वे इन्द्राप्यभ्रम विप्रा धियं वनेम ऋतया सर्पन्तः ।

अवस्यवो धीमहि प्रशंस्ति सद्यस्ते रायो दावने स्याम ॥ १२ ॥

नि । पर्वतः । सादि । अम्युच्छन् । सं । मातृभिः । वावशानतः । अक्रान् । दूरे ।
 पारे । वाणीं । वर्धयन्तः । इन्द्रैः पितां । धमनिं । पप्रथन् । नि ॥ ८ ॥ इन्द्रः । मह्यं ।
 सिन्धुं । आशयानं । मायाविनं । वृत्रं । अस्फुरत् । निः । अरेजेता । रोदसी इति ।
 भियाने इति । कनिष्कदतः । वृष्णः । अस्य । वज्रात् ॥ ९ ॥ अरारो वीत् । वृष्णः ।
 अस्य । वज्रः । अमानुपं । यत् । मानुपः । निजूर्वीत् । नि । मायिनः । दानवस्य ।
 मायाः । अपादयत् । पविशान् ॥ सुतस्य ॥ १० ॥ ४ ॥ पिराऽपि । इन्द्र । इन्द्र ।
 शूर । सोमं । मन्दन्तु । त्वा । मन्दिनः । सुतासः । पृणन्तः । ते । कुक्षी इति । वर्धयन्तु ।
 इत्या । सुतः । पौरः । इन्द्र । आव ॥ ११ ॥ त्वे इति । इन्द्र । अपि । अभ्रम ।
 विप्राः । धियं । वनेम । ऋतया । सर्पन्तः । अवस्यवः । धीमहि । प्रशंस्ति । सद्यः ।
 ते । रायः । दावने । स्याम ॥ १२ ॥

अष्ट० २ अध्या० ६ व० ५, ६] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० १ सू०]

स्याम ते तं इन्द्र ये तं ऊती अवस्यव ऊर्ज वर्धयन्तः ।
 शुष्मिन्तमं यं चाकनाम देवासो रयि रासि वीरवन्तम् ॥ १३ ॥
 रासि क्षयं रासि मित्रमस्मे रासि शर्धे इन्द्र मारुतं नः ।
 सजोपसो ये च मन्दसानाः प्र वायवः पान्त्यग्रणीतिम् ॥ १४ ॥
 व्यन्तिवस्तु येषु मन्दसानस्तृपत्सोमं पाहि ब्रह्मादिन्द्र ।
 अस्मान्सु पृत्त्वा तरुत्रावर्धयो वां बृहद्भिरकैः ॥ १५ ॥ ५ ॥
 बृहन्त इह्ये ये तै तरुत्रोक्थेभिर्वा सुम्रमाविवासान् ।
 स्तृणानासो बर्हिः पस्यावत्त्वोताः इदिन्द्र वाजमगमन् ॥ १६ ॥
 उग्रेष्विह्ये शूर मन्दसानस्त्रिकंशुकेषु पाहि सोममिन्द्र ।
 प्रदोधुवच्छमश्रुषु प्रीणानो याहि हरिभ्यां सुतस्य पीतिम् ॥ १७ ॥

स्याम । ते । ते । इन्द्र । ये । ते । ऊती । अवस्यवः । ऊर्ज । वर्धयन्तः । शुष्मिन्तम्
 यं । चाकनाम । देव । अस्मे इति । रयि । रासि । वीरवन्तं ॥ १३ ॥
 क्षयं । रासि । मित्रं । अस्मे इति । रासि । शर्धे । इन्द्र । मारुतं । नः । सः
 ये । च । मन्दसानाः । प्र । वायवः । पान्ति । अग्रणीति ॥ १४ ॥ व्यन्ति ।
 येषु । मन्दसानः । तृपत् । सोमं । पाहि । ब्रह्मा । इन्द्र । अस्मान् । सु । पृत्त्वा
 तरुत्र । अवर्धयः । वां । बृहद्भिरः । अकैः ॥ १५ ॥ बृहन्तः । इह्ये ।
 तरुत्र । उक्थेभिः । वा । सुम्रं । आविवासान् । स्तृणानासः । बर्हिः ।
 त्वाजमगमन्तः । इह्ये । इन्द्र । वाजं । अगमन् ॥ १६ ॥ उग्रेषु । इह्ये । शूर ।
 प्रदोधुवत् । च्छमश्रुषु । प्रीणानो । याहि । हरिभ्यां । सुतस्य । पीतिम् ॥ १७ ॥

धि॒प्वा श॒वः शु॒र ये॒न वृ॒त्रं न॒वाभि॒न द्वा॒नुमौ॒र्णवा॒भम् ।
 अ॒पावृ॒णोऽज्यो॒तिरा॒र्याय॒ नि स॒व्यतः॒ सादि॒ दस्यु॑रिन्द्र ॥ १८ ॥
 स॒नेम॒ ये ते॒ कृ॒तिभि॒स्तर॑न्तो वि॒श्वाः सृ॒ष्ट आ॒र्येण॒ दस्यु॑न् ।
 अ॒स्मभ्यं॒ तत्त्वा॒ष्ट्रं वि॒श्वरू॑पमर॒न्धयः॒ सा॒ख्यस्य॒ त्रिता॒र्य ॥ १९ ॥
 अ॒स्य सु॒वान॒स्य म॒न्दिन॑स्त्रि॒तस्य॒ न्यवु॑दं वावृ॒धानो॒ अ॒न्तः ।
 अ॒वर्त॑यत्सूर्यो॒ न च॒क्रं भि॒नद्व॒लमिन्द्रो॒ अङ्गि॑रस्वान् ॥ २० ॥
 नू॒नं सा॒ ते प्र॒ति वरं॑ ज॒रित्रे॒ दु॒होय॑दिन्द्र॒ दक्षि॑णा म॒घोनी॑ ।
 शि॒क्षां स्तो॒तृभ्यो॒ मातिं॑ ध॒ग्भगो॑ नो वृ॒हद॑देम वि॒दये॑ सु॒वीराः ॥ २१ ॥ ६ ॥ १ ॥

॥ द्वितीयोऽनुवाकः ॥

॥ ११ ॥ ऋषिः-मृषमदः । देवता-इन्द्रः । छन्दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ १२ ॥ यो जा॒त ए॒व प्र॒थमो॒ मन॑स्वान्दे॒वो दे॒वान्क॑र्तु॒ना पर्य॑भू॒यत् ।
 प॒स्य शु॒ष्माद्रो॑द॒सी अ॒भ्यंसे॒तां नृ॒म्णस्य॑ म॒ह्ना स॒ जना॑स॒ इन्द्रः॑ ॥ १ ॥

धि॒प्वा । श॒वः । शु॒र । ये॒न । वृ॒त्रं । अ॒वऽअ॒भि॒नत् । द्वा॒नु । औ॒र्ण॒वा॒भम् । अ॒पम् ।
 अ॒पा॒वृ॒णोः । ज्यो॒तिः । आ॒र्या॒य । नि । स॒व्य॒तः । सा॒दि॒ । दस्युः । इ॒न्द्र ॥ १८ ॥
 स॒ने॒म । ये । ते॒ । कृ॒तिऽभिः । तर॑न्तः । वि॒श्वाः । सृ॒ष्टः । आ॒र्ये॒ण । दस्यु॑न् ।
 अ॒स्म॒भ्यं । तत् । त्वा॒ष्ट्रं । वि॒श्वऽरू॑पं । अ॒र॑न्ध॒यः । सा॒ख्य॒स्य । त्रि॒ता॒र्य ॥ १९ ॥ अ॒स्य ।
 सु॒वा॒न॒स्य । म॒न्दि॒नः । त्रि॒त॒स्य । नि । अ॒वु॑दं । वावृ॒धा॒नः । अ॒न्त॒रि॒त्य॒न्तः । अ॒वर्त॑यत् ।
 सू॒र्यः । न । च॒क्रं । भि॒नत् । व॒लं । इ॒न्द्रः । अ॒ङ्गि॑रस्वान् ॥ २० ॥ नू॒नं । सा॒ । ते॒ ।
 प्र॒ति । वरं॑ । ज॒रि॒त्रे । दु॒हो॒यत् । इ॒न्द्र । दक्षि॑णा । म॒घो॒नी । शि॒क्षं । स्तो॒तृ॒भ्यः । मा ।
 अ॒ति । ध॒ग् । भगः । नः । वृ॒हत् । व॒दे॒म । वि॒दये॑ । सु॒वी॒राः ॥ २१ ॥ १ ॥

यः । जा॒तः । ए॒व । प्र॒थ॒मः । मन॑स्वान् । दे॒वः । दे॒वान् । क॑र्तु॒ना । परि॒अ॒भू॒य॒त् ।
 प॒स्य । स्य । शु॒ष्मा॒त् । रो॑द॒सी इति॑ । अ॒भ्यं॒से॒तां । नृ॒म्ण॒स्य । म॒ह्ना । सः ।
 ज॒ना॒सः । इ॒न्द्रः ॥ १ ॥

अष्ट० २ अध्या० ६ व० ७,८] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० २ सू० ११]

यः पृथिवीं व्यर्थमानामदहन्त्यः पर्वतान्प्रकुपितान् अरंणात् ।
 यो अन्तरिक्षं विममे वरीयो यो द्यामस्तन्नात्स जनास इन्द्रः ॥ २ ॥
 यो हत्वाहिमरिणात्सस सिन्धून्यो गा उदार्जदपथा वलस्य ।
 यो अश्मनोरन्तरग्निं जजानं संवृक्समत्सु स जनास इन्द्रः ॥ ३ ॥
 येनेमा विश्वा च्यवना कृतानि यो दासं वर्णमधरं गुहाकः ।
 भवन्तीव यो जिगीवां लक्षमाददर्यः पुष्टानि स जनास इन्द्रः ॥ ४ ॥
 यं स्मा पृच्छन्ति कुहं सेति घोरमुतेमाहुनपो अस्तीत्येनम् ।
 सो अर्यः पुष्टोर्विजं इवामिनाति अदस्मै धत्त स जनास इन्द्रः ॥ ५ ॥ ७ ॥
 यो रधस्य चोदिता यः कृशस्य यो ब्रह्मणो नार्धमानस्य कीरेः ।
 युक्तग्राव्यो योऽविता सुशिप्रः सुतसोमस्य स जनास इन्द्रः ॥ ६ ॥

यः । पृथिवीं । व्यर्थमानां । अदहन् । यः । पर्वतान् । प्रकुपितान्
 अरंणात् । यः । अन्तरिक्षं । विममे । वरीयः । यः । द्यां । अस्तं
 भ्रात् । सः । जनासः । इन्द्रः ॥ २ ॥ यः हत्वा । अहिं । अरिणात् । सस
 सिन्धून् । यः । गाः । उदार्जन् । अपथा । वलस्ये । यः । अश्मनोः । अन्तः ।
 अग्निं । जजानं । संवृक् । समत्सु । सः । जनासः । इन्द्रः ॥ ३ ॥ येनं । इमा
 विश्वा । च्यवना । कृतानि । यः । दासं । वर्णं । अधरं । गुहा । अकुरित्यकः ।
 भवन्तीव । यः । जिगीवान् । लक्षं । आदर्यं । अर्यः । पुष्टानि । स्मा । जनासः
 इन्द्रः ॥ ४ ॥ यं । स्मा । पृच्छन्ति । कुहं । सः । सेति । घोरं । उत । ई । आहुः ।
 यः । अस्ति । इति । पुनं । सः । नर्यः । पुष्टीः । विजः । अ । मिनाति ।
 यः । पत्त । सः । जनासः । इन्द्रः ॥ ५ ॥ ७ ॥ यः । रधस्यं । चोदिता ।
 यः । ब्रह्मणः । नार्धमानस्य । कीरेः । युक्तग्राव्यः । यः । अविता ।
 सः । इन्द्रः ॥ ६ ॥

यस्याश्वासः प्रदिशि यस्य गावो यस्य ग्रामा यस्य विश्वे रथांसः ।

यः सूर्ये य उपसं जजान यो अपां नेता स जनास इन्द्रः ॥ ७ ॥

यं क्रन्दसी संयती विह्वयेति परेश्वर उभया अमित्राः ।

समानं चित्रथमातस्थिवासा नाना ह्वेते स जनास इन्द्रः ॥ ८ ॥

यस्मान्न ऋते विजयन्ते जनासो यं युध्यमाना अवसे हवन्ते ।

यो विश्वस्य प्रतिमान बभूव यो अच्युतच्युत्स जनास इन्द्रः ॥ ९ ॥

यः शश्वतो महेनो दर्धानानमन्यमानाञ्जवी जघान ।

यः शर्धते नानुददाति शृध्यां यो दस्योर्हन्ता स जनास इन्द्रः ॥ १० ॥ ८ ॥

यः शम्बरं पर्वतेषु क्षियन्तं चत्वारिंश्यां शरयन्वविन्दत् ।

ओजायमानं यो अहिं जघान दानुं शयानं स जनास इन्द्रः ॥ ११ ॥

यस्य । अवासः । प्रदिशि । यस्य । गावः । यस्य । ग्रामाः । यस्य । विश्वे ।

रथांसः । यः । सूर्ये । यः । उपसं । जजान । यः । अपा । नेता । सः । जनासः ।

इन्द्रः ॥ ७ ॥ यं । क्रन्दसी इति । संयती इति संयती । विह्वयेति इति विह्वयेति । परे ।

अवरे । उभयाः । अमित्राः । समानं । चित्र । रथ । आतस्थिवासा । नाना ।

ह्वेते इति । सः । जनासः । इन्द्रः ॥ ८ ॥ यस्मात् । न । ऋते । विजयन्ते । जनासः ।

यं । युध्यमानाः । अवसे । हवन्ते । यः । विश्वस्य । प्रतिमानं । बभूव । यः ।

अच्युतच्युत् । सः । जनासः । इन्द्रः ॥ ९ ॥ यः । शश्वतः । महेनो । दर्धानान् ।

अमन्यमानान् । शवीं । जघान । यः । शर्धते । न । अनुददाति । शृध्या । यः ।

दस्योः । हन्ता । सः । जनासः । इन्द्रः ॥ १० ॥ ८ ॥ यः । शम्बरं । पर्वतेषु । क्षियन्तं ।

चत्वारिंश्यां । शरदि । अनुददत् । ओजायमानं । यः । अहिं । जघान । दानुं ।

शयानं । सः । जनासः । इन्द्रः ॥ ११ ॥

यः पृथिवीं व्यथमानामदन्धयः पर्वतान्प्रकुपितान् अरम्णात् ।
 यो अन्तरिक्षं विष्ममे वरीयो यो यामस्तग्नात्स जनास इन्द्रः ॥ २ ॥
 यो हत्वाहिमरिणात्सस सिन्धून्यो गा उदाजदपघा वलस्यं ।
 यो अशर्मनोरन्तरग्निं जजानं संवृक्समत्सु स जनास इन्द्रः ॥ ३ ॥
 येनेमा विश्वा च्यवना कृतानि यो दासं वर्णमवरं गुहाकः ।
 श्वघ्नीव यो जिगीवां लक्षमाददर्यः पुष्टानि स जनास इन्द्रः ॥ ४ ॥
 यं स्मा पृच्छन्ति कुह सेति घोरमुतेमाहुनपो अस्तीत्येनम् ।
 सो अर्यः पुष्टीर्विजं हवामिनाति श्रदस्मे धत्त स जनास इन्द्रः ॥ ५ ॥ ७ ॥
 यो रघस्यं चोदिता यः कुशस्य यो ब्रह्मणो नार्धमानस्य कीरेः ।
 युक्तग्राव्णो योऽविता सुशिप्रः सुतसोमस्य स जनास इन्द्रः ॥ ६ ॥

यः । पृथिवीं । व्यथमानां । अदन्धयः । यः । पर्वतान् । प्रकुपितान् ।
 अरम्णात् । यः । अन्तरिक्षं । विष्ममे । वरीयः । यः । यां । अस्त-
 भ्रात् । सः । जनासः । इन्द्रः ॥ २ ॥ यः हत्वा । अहिं । अरिणात् । सस ।
 सिन्धून् । यः । गाः । उत्सजत् । अपघा । वलस्यं । यः । अशर्मनोः । अन्तः ।
 अग्निं । जजानं । संवृक् । समत्सु । सः । जनासः । इन्द्रः ॥ ३ ॥ येन । इमा ।
 विश्वा । च्यवना । कृतानि । यः । दासं । वर्णं । अवरं । गुहा । अकरित्यकः ।
 श्वघ्नीव । यः । जिगीवान् । लक्षं । आदत् । अर्यः । पुष्टानि । सः । जनासः ।
 इन्द्रः ॥ ४ ॥ यं । स्म । पृच्छन्ति । कुह । सः । इति । घोरं । उत । ई । आहुः ।
 न । एषः । अस्ति । इति । एनं । सः । अर्यः । पुष्टीः । विजः । इव । आ । मिनाति ।
 श्रत् । अस्मे । धत्त । सः । जनासः । इन्द्रः ॥ ५ ॥ ७ ॥ यः । रघस्यं । चोदिता ।
 यः । कुशस्य । यः । ब्रह्मणः । नार्धमानस्य । कीरेः । युक्तग्राव्णः । यः । अविता ।
 सुशिप्रः । सुतसोमस्यः । सः । जनासः । इन्द्रः ॥ ६ ॥

यस्याश्वासः प्रदिशि यस्य गावो यस्य ग्रामा यस्य विश्वे रथासः ।

यः सूर्ये य उपसे जजान यो अपां नेता स जनास इन्द्रः ॥ ७ ॥

यं क्रन्दसी संयती विह्वयेते परेऽवर उभया अमित्राः ।

समानं चित्रथमातस्थिवासा नाना हवेते स जनास इन्द्रः ॥ ८ ॥

यस्मान्न ऋते विजयन्ते जनासो यं युध्यमाना अवसे ह्वन्ते ।

यो विश्वस्य प्रतिमानं बभूव यो अच्युतच्युत्स जनास इन्द्रः ॥ ९ ॥

यः शश्वतो महेनो दर्धानानमन्यमानाऽऽश्वी जघान ।

यः शर्यते नानुददाति शुध्यां यो दस्योर्हिन्ता स जनास इन्द्रः ॥ १० ॥ ८ ॥

यः शम्बरं पर्वतेषु क्षिपन्तं चत्वारिंश्यां शरयन्वविन्दत् ।

ओजायमानं यो अहिं जघान दानुं शयानं स जनास इन्द्रः ॥ ११ ॥

यस्य । अश्वासः । प्रदिशि । यस्य । गावः । यस्य । ग्रामाः । यस्य । विश्वे ।

रथासः । यः । सूर्ये । यः । उपसे । जजान । यः । अपा । नेता । सः । जनासः ।

इन्द्रः ॥ ७ ॥ यं । क्रन्दसी इति । संयती इति संयती । विह्वयेते इति विह्वयेते । परे ।

अवरे । उभयाः । अमित्राः । समानं । चित्र । रथं । आतस्थिवासा । नाना ।

हवेते इति । सः । जनासः । इन्द्रः ॥ ८ ॥ यस्मात् । न । ऋते । विजयन्ते । जनासः ।

यं । युध्यमानाः । अवसे । ह्वन्ते । यः । विश्वस्य । प्रतिमानं । बभूव । यः ।

अच्युतच्युत् । सः । जनासः । इन्द्रः ॥ ९ ॥ यः । शश्वतः । महेनो । एनः । दर्धानान् ।

अनन्यमानान् । श्वी । जघान । यः । शर्यते । न । अनुददाति । शुध्यां । यः ।

दस्योः । हिन्ता । सः । जनासः । इन्द्रः ॥ १० ॥ ८ ॥ यः । शम्बरं । पर्वतेषु । क्षिपन्तं ।

चत्वारिंश्यां । शरदि । अनुददति । ओजायमानं । यः । अहिं । जघान । दानुं ।

शयानं । सः । जनासः । इन्द्रः ॥ ११ ॥

अष्ट० २ अध्या० ६ व० ९, १०] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० २ सू० १

यः स॒सर॑रि॒श्मि॒र्ष॒प॒भ॒स्तु॒वि॒ष्म॒न्वा॒सृ॒ज॒त्स॒र्त॒वे स॒प्त सि॒न्धू॒न् ।
 यो रौ॒हि॒ण॒मस्फु॑र॒त् व॒ज्र॑वा॒हु॒र्या॒मा॒रो॒ह॒न्तं स ज॑ना॒स इ॒न्द्रः ॥ १२ ॥
 द्यावा॑ चि॒द॒स॒मै पृ॒थि॒वी न॑मे॒ते शु॒ष्मा॒चि॒द॒स्य प॑र्व॒ता भ॑यन्ते ।
 यः सो॒म॒पा नि॑चि॒तो व॒ज्र॑वा॒हु॒र्यो व॒ज्र॑ह॒स्तः स ज॑ना॒स इ॒न्द्रः ॥ १३ ॥
 यः सु॒न्व॒न्त॒म॒व॒ति यः प॑च॒न्तं यः शं॑स॒न्तं यः शं॑श॒मान॒मू॒ती ।
 यस्य॑ ब्र॒ह्म वर्ध॑नं यस्य॑ सो॒मो यस्ये॑दं रा॒धः स ज॑ना॒स इ॒न्द्रः ॥ १४ ॥
 यः सु॒न्व॒ते प॑च॒ते दु॒ध आ चि॒द्वा॒जं द॑र्द॒पि स क॒ला॒सि स॒त्यः ।
 व॒यं तं इ॒न्द्र वि॒श्व॒ह॒ प्रि॒यासः॑ सु॒वी॒रा॒सो वि॒द॒थ॒मा व॑देम ॥ १५ ॥ ९ ॥

॥ १३ ॥ ऋषिः—शुक्लमदः । देवता—इन्द्र । छन्दः—निष्टुप् ॥

॥ १३ ॥ ऋतु॒र्जनि॑त्री तस्यां अ॒प॒स्परि॑ म॒क्षू जा॒त आ॒वि॒श॒थास्तु॑ वर्ध॒ते
 तदा॑ह॒ना अ॑भवत्पि॒प्यु॒षी प॒योऽंशोः॑ पी॒यूषं॑ प्रथ॒मं तदु॒क्थ्य॑म् ॥ १ ॥

यः । स॒प्त॒रि॒श्मिः । प॒भः । तु॒वि॒ष्म॒न् । अ॒व॒ज॒सृ॒ज॒त् । स॒र्त॒वे । स॒प्त । सि॒न्धू॒न् । यः
 रौ॒हि॒णं । अ॒स्फु॒र॒त् । व॒ज्र॑वा॒हुः । द्या॑ । आ॒रो॒ह॒न्तं । सः । ज॑ना॒सः । इ॒न्द्रः ॥ १२ ॥
 द्यावा॑ । चि॒त् । अ॒स॒मै । पृ॒थि॒वी इति॑ । न॑मे॒ते इति॑ । शु॒ष्मा॒त् । चि॒त् । अ॒स्य॒ । प॑र्व॒ताः ।
 भ॑य॒न्ते । यः । सो॒म॒पाः । नि॑चि॒तः । व॒ज्र॑वा॒हुः । यः । व॒ज्र॑ह॒स्तः । सः । ज॑ना॒सः ।
 इ॒न्द्रः ॥ १३ ॥ यः । सु॒न्व॒न्तं । अ॒व॒ति । यः । प॑च॒न्तं । यः । शं॑स॒न्तं । यः । शं॑श॒मानं॑ ।
 ऊ॒ती । यस्य॑ । ब्र॒ह्म । वर्ध॑नं । यस्य॑ । सो॒मः । यस्य॑ । इ॒दं । रा॒धः । सः । ज॑ना॒सः ।
 इ॒न्द्रः ॥ १४ ॥ यः । सु॒न्व॒ते । प॑च॒ते । दु॒धः । आ । चि॒त् । वा॒जं । द॑र्द॒पि । सः ।
 क॒ला॒सि । स॒त्यः । व॒यं । ते । इ॒न्द्र । वि॒श्व॒ह॒ । प्रि॒यासः॑ । सु॒वी॒रा॒सः । वि॒द॒थं ।
 आ । व॑देम ॥ १५ ॥ ९ ॥

ऋतुः । जनि॑त्री । तस्याः । अपः । परि॑ । म॒क्षू । जा॒तः । आ । अ॒वि॒श॒त् ।
 पा॒तुं । वर्ध॑ते । तत् । आ॒ह॒नाः । अ॒भव॑त् । पि॒प्यु॒षी । पयः । अंशोः । पी॒यूषं॑ । प्रथ॒मं ।
 ए॒त् । उ॒क्थ्यं॑ ॥ १ ॥

अष्ट० २ अध्या० ६ व० १०, ११] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० २ सू० १३

सध्रीमा यन्ति परि विभ्रतीः पयो विश्वप्स्याय प्र भरन्त भोजनम् ।

समानो अध्वा प्रवतामनुष्यदे यस्ताकृणोः प्रथमं सास्युकथ्यः ॥ २ ॥

अन्वेको वदति यददाति तद्रूपा भिनन्तदपा एक ईयते ।

विश्व एकस्य विनुदस्तितिक्षते यस्ताकृणोः प्रथमं सास्युकथ्यः ॥ ३ ॥

प्रजाभ्यः पुष्टि विभजन्त आसते रयिमिव पृष्ठं प्रभवन्तमायते ।

असिन्वदंष्ट्रैः पितुरन्ति भोजनं यस्ताकृणोः प्रथमं सास्युकथ्यः ॥ ४ ॥

अधाकृणोः पृथिवीं सन्दधो दिवे यो धातीनामहिह्नारिणकपथः ।

तं त्वा स्तोमैभिर्दधिर्न वाजिनं देवं देवा अजन्तसास्युकथ्यः ॥ ५ ॥ १० ॥

यो भोजनं च दयसे च वर्धेन्ननाग्रादा शुष्कं मधुमदुदोहिं ।

सः शोवधि नि दधिपे विवस्वति विश्वस्यैक ईशिषे सास्युकथ्यः ॥ ६ ॥

सध्री । ई । जा । यन्ति । परि । विभ्रतीः । पयः । विश्वप्स्याय । प्र । भरन्त ।

भोजनं । समानः । अध्वा । प्रवतां । अनुऽस्यदे । यः । ता । अकृणोः । प्रथमं ।

सः । असि । उक्थ्यः ॥ २ ॥ अनु । एकः । वदति । यत् । ददाति । तत् । रूपा ।

भिनन् । तत्तदपाः । एकः । ईयते । विश्वाः । एकस्य । विऽनुदः । तितिक्षते । यः ।

ता । अकृणोः । प्रथमं । सः । असि । उक्थ्यः ॥ ३ ॥ प्रजाभ्यः । पुष्टि ।

विभजन्तः । आसते । रयिर्द्व । पृष्ठं । प्रभवन्तं । आऽयते । असिन्वन् । दंष्ट्रैः ।

पितुः । अन्ति । भोजनं । यः । ता । अकृणोः । प्रथमं । सः । असि । उक्थ्यः ॥ ४ ॥

अधे । अकृणोः । पृथिवीं । सन्दधे । दिवे । यः । धातीना । अहिह्नन् । आरिणक् ।

पथः । तं । त्वा । स्तोमैभिः । उदधिः । न । वाजिनं । देवं । देवाः । अजन्त ।

सः । असि । उक्थ्यः ॥ ५ ॥ १० ॥ यः । भोजनं । च । दयसे । च । वर्धेन्न ।

आग्रादा । आ । शुष्कं । मधुमत् । दुदोहिं । सः । शोवधि । नि । दधिपे ।

विवस्वति । विश्वस्य । एकः । ईशिषे । सः । असि । उक्थ्यः ॥ ६ ॥

अष्ट० २ अध्या० ६ व० ११, १२] ऋग्वेदः । [मण्ड० २ अनु० २ सू०

यः पुष्पिणींश्च प्रस्वंश्च धर्मणाधि दाने व्यवनीरधारयः ।

यश्चासमा अजनो दिद्युतो दिव उरुर्वी अभितः सास्युक्थ्यः ॥ ७ ॥

यो नार्मरं सहवसुं निहन्तवे पृक्षाय च दासवैशाय चावहः ।

ऊर्जयन्त्या अपरिविष्टमास्यमुतैवाय पुरुकृत्सास्युक्थ्यः ॥ ८ ॥

शतं वा यस्य दशं साकमाय एकस्य श्रुष्टौ यद्ध चोदमाविध ।

अरजौ दस्युन्तसमुनन्दभीतये सुप्रान्यो अभवः सास्युक्थ्यः ॥ ९ ॥

विश्वेदनु रोधना अस्य पौंस्यं ददुरस्मै दधिरे कृतवे धनम् ।

एवस्तभ्रा विष्टिरः पञ्च सन्दशः पारिं परो अभवः सास्युक्थ्यः ॥ १० ॥ ११ ॥

सुप्रवाचनं तवं वीर वीर्यं यदेकेन कर्तुना विन्दसे वसु ।

जातूष्टिरस्य प्र वयः सहस्वतो या चकर्थ सेन्द्र विश्वासास्युक्थ्यः ॥ ११ ॥

यः । पुष्पिणीः । च । प्रस्वं । च । धर्मणा । अधि । दाने । वि । अवनीः ।
अधारयः । यः । च । असमाः । अजनः । दिद्युतः । दिवः । उरुः । ऊर्वान् ।
अभितः । सः । असि । उक्थ्यः ॥ ७ ॥ यः । नार्मरं । सहवसुं । निहन्तवे ।
पृक्षाय । च । दासवैशाय । च । अवहः । ऊर्जयन्त्याः । अपरिविष्टं । आस्यं । उत ।
एव । अय । पुरुकृत् । सः । असि । उक्थ्यः ॥ ८ ॥ शतं । वा । यस्य । दशं ।
साकं । आ । अयः । एकस्य । श्रुष्टौ । यत् । ह । चोदं । आविध । अरजौ ।
दस्युन् । सं । उनप् । दभीतये । सुप्रान्यः । अभवः । सः । असि । उक्थ्यः ॥ ९ ॥
विश्वो । इत् । अतु । रोधनाः । अस्य । पौंस्यं । ददुः । अस्मै । दधिरे । कृतवे । धनं ।
पद । अस्तभ्राः । विष्टिरः । पञ्च । सन्दशः । पारिं । परः । अभवः । सः । असि ।
उक्थ्यः ॥ १० ॥ ११ ॥ सुप्रवाचनं । तवं । वीर । वीर्यं । यत् । एकेन । कर्तुना ।
विन्दसे । वसु । जातूष्टिरस्य । प्र । वयः । सहस्वतः । या । चकर्थ । सः । इन्द्र ।
विश्वो । असि । उक्थ्यः ॥ ११ ॥

मष्ट० २ अध्या० ६ व० १२, १३] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० २ सू० १४

अरमयः सरपसस्ताराय कं तुर्वीतये च व्य्याय च सुतिम् ।

नीचा सन्तमुर्दनयः परावृजं प्रान्धं ओणं श्रवयन्त्सास्युक्थ्यः ॥ १२ ॥

अस्मभ्यं तदसो दानाय राघः समर्थयस्व बहु ते वसन्थम् ।

इन्द्र यच्चित्रं श्रवस्या अनु द्यून्बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥ १३ ॥ १२ ॥

॥ १४ ॥ ऋषि गृत्समद । देवता-इन्द्र । छन्द-त्रिष्टुप् ॥

॥ १४ ॥ अध्वर्यवो भरतेन्द्राय सोममामन्त्रेभिः सिञ्चता मयमन्थः ।

कामी हि वीरः सदेमस्य पीति जुहोत वृष्णे तदिदेप वष्टि ॥ १ ॥

अध्वर्यवो यो अपो वन्निवासं धृत्रं जघानाशन्येव वृक्षम् ।

तस्मा एतं भरत तद्वशायै एष इन्द्रो अर्हति पीतिमस्य ॥ २ ॥

अध्वर्यवो यो हर्भकिं जघान यो गा उदाजदप हि बलं वः ।

तस्मा एतमन्तरिक्षे न वातमिन्द्रं सोमैरोर्णुत जूर्न वस्त्रैः ॥ ३ ॥

अरमयः । सरऽअपसः । ताराय । कं । तुर्वीतये । च । व्य्याय । च । सुति । नीचा ।
संत । उद् । अनयः । परावृजं । प्र । अंधं । ओणं । श्रवयन् । सः । अस्ति ।
उक्थ्यः ॥ १२ ॥ अस्मभ्यं । तत् । वसो इति । दानाय । राघः । सं । अर्थयस्व ।
बहु । ते । वसन्थं । इन्द्र । यत् । चित्रं । श्रवस्याः । अर्जुं । द्यून् । बृहत् । वदेम ।
विदथे । सुवीराः ॥ १३ ॥ १२ ॥

अध्वर्यवः । भरत । इन्द्राय । सोम । आ । अमन्त्रेभिः । सिञ्चत । मय । अंथः ।
कामी । हि । वीरः । सदे । अस्य । पीति । जुहोत । वृष्णे । तत् । इत् । एषः ।
वष्टि ॥ १ ॥ अध्वर्यवः । यः । अपः । वन्निवासं । धृत् । जघानं । अघान्याऽइव ।
वृक्षं । तस्मै । एतं । भरत । तद्वशायै । एषः । इन्द्रः । अर्हति । पीति । अस्य ॥ २ ॥
अध्वर्यवः । यः । हर्भकिं । जघानं । यः । गाः । उदाजदपं । जपं । हि । बलं ।
वरिति वः । तस्मै । एतं । अन्तरिक्षे । न । वातं । इन्द्रं । सोमः । आ । ऊर्णत । जूः ।
न वस्त्रैः ॥ ३ ॥

अध्वर्यवो य उरणं जघान नवं चखांसं नवति च बाहून् ।
यो अर्बुदमव नीचा ववाधे तमिन्द्रं सोमस्य भूथे हिंनोत ॥ ४ ॥
अध्वर्यवो यः स्वश्रं जघान यः शुष्णमशुषं यो व्यंसम् ।
यः पिपुं नमुचि यो रुधिकां तस्मा इन्द्रायान्वसो जुहोत ॥ ५ ॥
अध्वर्यवो यः शतं शम्बरस्य पुरो विभेदाश्रमनेव पूर्वीः ।
यो वचिनः शतमिन्द्रः सहस्रमपावपद्भरता सोममसौ ॥ ६ ॥ १३ ॥
अध्वर्यवो यः शतमा सहस्रं भूम्या उपस्थेऽवपजघन्वान् ।
कुत्सस्यायोरंतिधिग्वस्य वीरान्यवृणभरता सोममसौ ॥ ७ ॥
अध्वर्यवो यन्नरः कामयाध्वे श्रुष्टी वहन्तो नशथा तदिन्द्रं ।
गभस्तिपूतं भरत श्रुतायेन्द्राय सोमं यज्यवो जुहोत ॥ ८ ॥

अध्वर्यवः । यः । उरणं । जघान । नवं । चखांसं । नवति । च । बाहून् । यः ।
अर्बुदं । अव । नीचा । ववाधे । तं । इन्द्रं । सोमस्य । भूथे । हिंनोत ॥ ४ ॥
अध्वर्यवः । यः । सु । अश्रं । जघान । यः । शुष्णं । अशुषं । यः । विऽअंसं । यः ।
पिपुं । नमुचि । यः । रुधिकां । तस्मा । इन्द्राय । अंशसः । जुहोत ॥ ५ ॥ अध्वर्यवः ।
यः । शतं । शम्बरस्य । पुरः । विभेदः । अश्रमनाऽव । पूर्वीः । यः । वचिनः । शतं ।
इन्द्रः । सहस्रं । अण्डऽअवपत् । भरत । सोमं । अस्मै ॥ ६ ॥ १३ ॥ अध्वर्यवः । यः ।
शतं । आ । सहस्रं । भूम्याः । उपस्थे । अवपत् । जघन्वान् । कुत्सस्य । आयोः ।
अतिधिऽग्वस्य । वीरान् । नि । अष्टणक् । भरत । सोमं । अस्मै ॥ ७ ॥ अध्वर्यवः ।
यन् । नरः । कामयाध्वे । श्रुष्टी । वहन्तः । नशथा । तत् । इन्द्रं । गभस्तिपूतं । भरत ।
श्रुताय । इन्द्राय । सोमं । यज्यवः । जुहोत ॥ ८ ॥

अष्ट० २ अध्या० ६ व० १४, १५] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० २ सू० १५

अध्वर्यवः कर्त॑ना श्रु॒ष्टि॑म॒स्मै वने॑ नि॒पूतं॑ वन॒ उन्नय॑ध्वम् ।

जु॒पा॒णो ह॒स्त्य॑म॒भि वा॒वशे॑ व इन्द्रा॒य सोमं॑ म॒दिरं जु॒होत ॥ ९ ॥

अध्वर्यवः पय॑सो॒र्ध॒या गोः॑ सोमै॒भिरीं॑ पृण॒ता भो॒जमिन्द्र॑म् ।

वेदा॒हम॑स्य नि॒भृतं॑ म ए॒तद्वि॒त्सन्तं॑ भू॒यो यज॑तश्चि॒केत ॥ १० ॥

अध्वर्यवो यो दि॒व्यस्य॑ वस्वो यः पा॒र्थिव॑स्य क्ष॒म्यस्य॑ राजा ।

तमू॒र्दरं॑ न पृण॒ता यवे॑नेन्द्रं सोमै॒भिस्तद॑पो वो अस्तु ॥ ११ ॥

अ॒स्मभ्यं॑ तव॒सो दाना॑य राधः स॒मर्थ॑यस्व व॒हु तं वस॑व्यम् ।

इन्द्र॒ यच्चि॑त्रं श्र॒वस्या॑ अनु॒ यन्वृ॒हद॑देम वि॒दधे॑ सु॒वीराः ॥ १२ ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ ऋषि-इत्तमदः । देवता-इन्द्रः । छन्दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ १५ ॥ प्र॒धा न्व॑स्य म॒हतो॑ म॒हानि॑ स॒त्या स॒त्यस्य॑ क॒रणानि॑ वोचम् ।

त्रि॒क॒टुके॑ष्वपि वस्तु॒तस्या॑स्य मदे॒ अहि॑मिन्द्रो॒ जघान ॥ १ ॥

अध्वर्यवः । कर्त॑न । श्रु॒ष्टि॑ । अ॒स्मै । वने॑ । नि॒पूतं॑ । वने॑ । उ॒त् । न॒य॒ध्वं । जु॒पा॒णः ।

ह॒स्त्यं । अ॒भि । वा॒वशे॑ । वः । इन्द्रा॒यः । सोमं॑ । म॒दिरं । जु॒होत ॥ ९ ॥ अध्वर्यवः ।

स्यसा । ऊ॒र्ध॒ः । य॒यो । गोः॑ । सोमै॒भिः । ई॒ । पृण॒त । भो॒ज । इन्द्रं॑ । वे॒द । अ॒हं ।

अ॒स्य । नि॒भृतं॑ । मे॒ । ए॒तत् । दि॒त्सन्तं॑ । भू॒यः । यज॑तः । चि॒के॒त ॥ १० ॥

अध्वर्यवः । यः । दि॒व्यस्य॑ । वस्वः । यः । पा॒र्थिव॑स्य । क्ष॒म्यस्य॑ । राजा । तं ।

तू॒र्द॒रं । न । पृण॒त । यवे॑न । इन्द्रं॑ । सोमै॒भिः । तत् । अ॒पः । वः । अस्तु ॥ ११ ॥

अ॒स्मभ्यं॑ । तत् । व॒सो इति॑ । दाना॑य । राधः । सं । अ॒र्थ॑यस्व । व॒हु । तं । वस॑व्यं ।

इन्द्रं॑ । यत् । चि॑त्रं । श्र॒व॒स्याः । अनु॑ । यन् । वृ॒हत् । व॒दे॒म । वि॒दधे॑ । सु॒वी॒राः ।

॥ १२ ॥ १४ ॥

प्र । घ । नु । अ॒स्य । म॒हतः॑ । म॒हानि॑ । स॒त्या । स॒त्यस्य॑ । क॒रणानि॑ ।

वोचं॑ । त्रि॒क॒टुके॑षु । अ॒पि॒वन् । मु॒तस्य॑ । अ॒स्य । मदे॑ । अ॒हि॒ । इन्द्रं॑ । न॒यान् ॥ १॥

अष्ट० २ अध्या० ६ व० १५, १६] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० २ सू० १५

अ॒व॒शे॒ श्याम॑स्तभाय॒द्रुह॑न्त॒मा रोद॑सी अ॒पृ॒णद॑न्त॒रि॒क्षम् ।
स धा॑रय॒त्यृथि॑र्वी॒ प॒प्रथ॑च्च सोम॑स्य ता म॒द् इन्द्र॑श्चकार ॥ २ ॥
स॒द्येव॑ प्राचो वि मि॒माय॑ मानै॒र्वज्रे॑ण खान्य॑तृण॒न्नदीना॑म् ।
वृ॒थासृ॑ज॒त्पथि॑भिर्दी॒र्घिया॑यैः सोम॑स्य ता म॒द् इन्द्र॑श्चकार ॥ ३ ॥
स प्र॒बोळ॑हृन्प॒रिग॑त्यो द॒भीते॑र्वि॒श्वम॑धागायु॒धमि॑धे अ॒ग्नौ ।
सं गो॒भिर्भ॑र्व॒रसृ॑ज॒द्रथे॑भिः सोम॑स्य ता म॒द् इन्द्र॑श्चकार ॥ ४ ॥
स ई॒ महीं॑ धुनि॒मेतो॑र॒म्यात्सो॑ अ॒स्लातृ॑न्पारय॒त्स्वस्ति॑ ।
त उत्॒त्ताय॑ र॒यिम॑भि प्र त॑स्युः सोम॑स्य ता म॒द् इन्द्र॑श्चकार ॥ ५ ॥ १५ ॥
सोद॑च्चं सिन्धु॑मरि॒णान्म॑हि॒त्वा वज्रे॑णान॒ उप॑सः सं पि॒पेय॑ ।
अ॒जव॑सो ज॒विनी॑भिर्वि॒वृश्च॑न्त॒सोम॑स्य ता म॒द् इन्द्र॑श्चकार ॥ ६ ॥

अ॒व॒शे॒ । यां । अ॒स्तभा॑यत् । वृ॒हंत॑ । आ । रोद॑सी इति । अ॒पृ॒णत् । अ॒न्तरि॑क्षं । सः ।
धा॒रय॑त् । पृथि॑र्वी । प॒प्रथ॑त् । च । सोम॑स्य । ता । म॒दं । इन्द्रः । च॒कार ॥ २ ॥
स॒द्येव॑ । प्राचः । वि । मि॒माय॑ । मानैः । वज्रे॑ण । खानि॑ । अ॒तृण॑त् । न॒दीना॑म् ।
वृ॒था । अ॒सृज॑त् । प॒थिभिः॑ । दी॒र्घि॒ष्यायैः॑ । सोम॑स्य । ता । म॒दं । इन्द्रः । च॒कार ॥ ३ ॥
सः । प्र॒बोळ॑हृन् । प॒रि॒ग॒त्य॑ । द॒भीतेः॑ । वि॒श्वं । अ॒धाक् । आ॒युधं॑ । इ॒धे । अ॒ग्नौ ।
सं । गो॒भिः । अ॒र्धः । अ॒सृज॑त् । रथे॑भिः । सोम॑स्य । ता । म॒दं । इन्द्रः । च॒कार ॥ ४ ॥
सः । ई॒ । म॒हीं । धुनि॑ । एतोः । अ॒र॒म्यान् । सः । अ॒स्लातृ॑न् । अ॒पा॒रय॑त् । स्व॒स्ति ।
ते । उत्॒त्ताय॑ । र॒यि । अ॒भि । प्र । त॑स्युः । सोम॑स्य । ता । म॒दं । इन्द्रः ।
च॒कार ॥ ५ ॥ १५ ॥ सः । उ॒द॑च्चं । सिन्धु॑म् । अ॒रि॒णात् । म॒हि॒त्वा । वज्रे॑ण ।
अ॒नः । उप॑सः । सं । पि॒पेय॑ । अ॒जव॑सः । ज॒विनी॑भिः । वि॒वृश्च॑न् । सोम॑स्य । ता ।
म॒दं । इन्द्रः । च॒कार ॥ ६ ॥

स विद्वाँ अपगोहं कनीनामाविर्भवदतिष्ठत्पराष्ट्वक् ।
 प्रति श्रोणः॥ स्याद्वयं नगंचष्ट सोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार ॥ ७ ॥
 भिनल्लमङ्गिरोभिर्गुणानो वि पर्वतस्य दंष्टितान्यैरत् ।
 रिणग्रोधांसि कृत्रिमाण्येषां सोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार ॥ ८ ॥
 स्वमेनाभ्युप्या चुर्मुर्गिं गुर्नि च जघन्य दस्यं प्र दूभीर्तिमावः ।
 रन्भी चिदत्र विविदे हिरण्यं सोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार ॥ ९ ॥
 नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनीं ।
 शिक्षां स्तोत्रभ्यो मातिं धग्भगो नो बृहद्वदेम विदये सुवीराः ॥ १० ॥ १६ ॥

॥ १६ ॥ ऋषि-शुक्लमद । देवता-इन्द्र । छन्द-निष्ठुप् ॥

॥ १६ ॥ प्र वः सतां ज्येष्ठं तमाय सुष्टुतिमग्राविं च समिधाने हविर्भरे ।
 इन्द्रमजुयं जरयन्त सुक्षितं सनाद्युवानमवसे हवामहे ॥ १ ॥

सः । विद्वाँ । अप॒गो॒हं । क॒नी॒नां । आ॒विः । भ॒वन् । उ॒त् । अ॒ति॒ष्ठ॒त् । प॒रा॒ऽष्ट॒क् ।
 प्र॒ति॒ । श्रो॒णः । स्या॒त् । वि॒ । अ॒नक् । अ॒चष्ट॒ । सो॒म॒स्य॒ । ता॒ । म॒दं । इ॒न्द्रः ।
 च॒का॒र ॥ ७ ॥ भि॒नत् । व॒लं । अ॒गि॒रः॒ऽभिः । गु॒णानः॒ । वि॒ । प॒र्व॒त॒स्य॒ । दं॒ष्टि॒तानि॒ ।
 ऐ॒रत् । रि॒णक् । रो॒धांसि॒ । कृ॒त्रि॒मा॒णि॒ । ए॒षा॒ । सो॒म॒स्य॒ । ता॒ । म॒दं । इ॒न्द्रः ।
 च॒का॒र ॥ ८ ॥ स्व॒मे॒न॒ । अ॒भि॒ऽउ॒प्या॒ । चु॒र्मु॒र्गिं॒ । गु॒र्नि॒ । च॒ । ज॒घ॒न्य॒ । द॒स्यं॒ । प्र॒ ।
 दू॒भी॒र्ति॒मा॒वः॒ । र॒न्भी॒ । चि॒द॒त्र॒ । वि॒वि॒दे॒ । हि॒र॒ण्यं॒ । सो॒म॒स्य॒ । ता॒ । म॒दं । इ॒न्द्रः ।
 इ॒न्द्रः । च॒का॒र ॥ ९ ॥ नू॒नं । सा॒ । ते॒ । प्र॒ति॒ । व॒रं॒ । ज॒रि॒त्रे॒ । दु॒ही॒य॒त् । इ॒न्द्र॒ । द॒क्षि॒णा॒ ।
 म॒घो॒नीं॒ । शि॒क्षां॒ । स्तो॒त्र॒भ्यो॒ । मा॒तिं॒ । ध॒ग्भ॒गो॒ । नो॒ । बृ॒ह॒द्व॒दे॒म॒ । वि॒द॒ये॒ । सु॒वी॒राः॒ ।
 वि॒द॒ये॒ । सु॒वी॒राः॒ ॥ १० ॥ १६ ॥

प्र । वः । स॒ता॒ । ज्ये॒ष्ठं॒ । त॒मा॒य॒ । सु॒ष्टु॒ति॒म् । अ॒ग्रा॒विं॒ । सं॒मि॒धा॒ने॒ । ह॒विः॒ ।
 भ॒रे॒ । इ॒न्द्रं॒ । अ॒जु॒यं॒ । ज॒र॒य॒न्त॒ । उ॒क्षि॒तं॒ । स॒ना॒त् । यु॒वा॒नं॒ । अ॒व॒से॒ । ह॒वाम॒हे॒ ॥ १ ॥

अष्ट० २ अध्या० ६ व० १७, १८] क्रमेदः [मण्ड० २ अनु० २ सू० १६

यस्मादिन्द्राद्बृहत्तः किं चनेमृते विश्वान्यस्मिन्सम्भृताधि वीर्या ।
जठरे सोमं तन्वीः सहो महो हस्ते वज्रं भरति शीर्षणि क्रतुम् ॥ २ ॥
न क्षोणीभ्यां परिभ्वे त इन्द्रियं न समुद्रैः पर्वतैरिन्द्र ते रथः ।
न ते वज्रमन्वश्नोति कश्चन यदाशुभिः पतसि योजना पुरु ॥ ३ ॥
विश्वे ह्यस्मै यजताय धृष्णवे क्रतुं भरन्ति वृषभाय सश्चते ।
वृषा यजस्व हविषा विदुष्टरः पिबेन्द्र सोमं वृषभेण भानुना ॥ ४ ॥
वृष्णः कोशः पवते मध्वं ऊर्मिर्वृषभाज्ञाय वृषभाय पातवे ।
वृषणाध्वर्यु वृषभासो अद्रयो वृषणं सोमं वृषभाय सुप्नति ॥ ५ ॥ १७ ॥
वृषा ते वज्रं उत ते वृषा रथो वृषणा हरीं वृषभाण्यायुधा ।
वृष्णो मदस्य वृषभ त्वमीशिष इन्द्र सोमस्य वृषभस्य तृष्णहि ॥ ६ ॥

यस्मात् । इन्द्रात् । बृहत्तः । किं । चन । ई । क्रते । विश्वानि । अस्मिन् । संभृता ।
अधि । वीर्या । जठरे । सोमं । तन्वि । सहः । महः । हस्ते । वज्रं । भरति । शीर्षणि ।
क्रतुं ॥ २ ॥ न । क्षोणीभ्यां । परिभ्वे । ते । इन्द्रियं । न । समुद्रैः । पर्वतैः । इन्द्र ।
ते । रथः । न । ते । वज्रं । अनु । अश्नोति । कः । चन । यत् । आशुभिः ।
पतसि । योजना । पुरु ॥ ३ ॥ विश्वे । हि । अस्मै । यजताय । धृष्णवे । क्रतुं ।
भरन्ति । वृषभाय । सश्चते । वृषा । यजस्व । हविषा । विदुः । स्तरः । पिब । इन्द्र । सोमं ।
वृषभेण । भानुना ॥ ४ ॥ वृष्णः । कोशः । पवते । मध्वः । ऊर्मिः । वृषभः । अज्ञाय ।
वृषभाय । पातवे । वृषणा । अध्वर्यु इति । वृषभासः । अद्रयः । वृषणं । सोमं ।
वृषभाय । सुप्नति ॥ ५ ॥ १७ ॥ वृषा । ते । वज्रः । उत । ते । वृषा । रथः ।
वृषणा । हरी इति । वृषभाणि । आयुधा । वृष्णः । मदस्य । वृषभ । त्वं । ईशिषे ।
इन्द्र । सोमस्य । वृषभस्य । तृष्णहि ॥ ६ ॥

अष्ट० २ अध्या० ६ व० १८, १९] ऋग्वेदः । मण्ड० २ अष्ट० २ सू० १७

प्र ते नावं न समने वचस्युवं ब्रह्मणा यामि सर्वनेषु दारुपिः ।
 कुविन्नो अस्य वचसो निबोधिपदिन्द्रमुत्सं न वसुनः सिचामहे ॥ ७ ॥
 पुरा संस्वाधादभ्या ववृत्स्व नो धेनुर्न वत्सं यवसस्य पिप्पुयी ।
 सकृत्सु ते सुमतिभिः शतक्रतो सं पत्नीभिर्न वृषणो नसीमहि ॥ ८ ॥
 नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनीं ।
 शिक्षां स्तोतृभ्यो मातिं घग्भगो नो वृद्धदेम विदथे सुवीराः ॥ ९ ॥ १८ ॥

॥ १७ ॥ ऋषिः-यत्समदः । देवता-इन्द्रः । छन्दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ १७ ॥ तदस्मै नव्यमङ्गिरस्वर्चत शुष्मा यदस्य प्रब्रधोदीरते ।
 विश्वा यदगोत्रा सहसा परीष्टता मदे सोमस्य दुहितान्यैरपत् ॥ १ ॥
 स भूतु यो ह प्रथमाय धार्यसे ओजो मिमानो महिमानमातिरत् ।
 शूरो यो युत्सु तन्वं परिष्यत शीर्षणि धां महिना प्रत्यमुञ्चत ॥ २ ॥

प्र । ते । नावं । न । समने । वचस्युवं । ब्रह्मणा । यामि । सर्वनेषु । दारुपिः ।
 कुविद् । नः । अस्य । वचसः । निबोधिपत् । इन्द्रं । उत्सं । न । वसुनः ।
 सिचामहे ॥ ७ ॥ पुरा । संस्वाधात् । अभि । आ । ववृत्स्व । नः । धेनुः । न ।
 वत्सं । यवसस्य । पिप्पुयी । सकृत् । सु । ते । सुमतिभिः । शतक्रतो इति शतक्रतो ।
 सं । पत्नीभिः । न । वृषणः । नसीमहि ॥ ८ ॥ नूनं । सा । ते । प्रति । वरं ।
 जरित्रे । दुहीयत् । इन्द्र । दक्षिणा । मघोनीं । शिक्षां । स्तोतृभ्यः । मा । अति ।
 धक् । भगः । नः । वृद्ध । वदेम । विदथे । सुवीराः ॥ ९ ॥ १८ ॥

तत् । अस्मै । नव्यं । अङ्गिरस्वन् । अर्चत । शुष्माः । यत् । अस्य । प्रब्रधो ।
 उदीरते । विश्वा । यत् । गोत्रा । सहसा । परिष्टता । मदे । सोमस्य । दुहितानि ।
 परैरपत् ॥ १ ॥ सः । भूतु । यः । ह । प्रथमाय । धार्यसे । ओजः । मिमानः ।
 महिमानं । आ । अतिरत् । शूरो । यः । युत्सु । तन्वं । परिष्यत । शीर्षणि ।
 धा । महिना । प्रति । अमुञ्चत ॥ २ ॥

अधाकृणोः प्रथमं वीर्यं महद्यदस्याग्रे ब्रह्मणा शुष्ममैरयः ।
रथेष्टेन हर्यश्वेन विच्युताः प्र जीरयः सिस्रते सध्वक् पृथक् ॥ ३ ॥
अधा यो विद्वा भुवनाभि मज्जनैशानकृत्प्रवया अभ्यवर्धत ।
आद्रोदसी ज्योतिषा वह्निरातनोत्सीच्यन्तमांसि दुर्धिता समव्ययत् ॥ ४ ॥
स प्राचीनान्पर्यतां दृंहदोजसाधराचीनमकृणोदपामपः ।
अधारयत्पृथिवीं विश्वधायसमस्तभान्मायया चामवस्त्रसः ॥ ५ ॥ १९ ॥
सास्मा अरं बाहुभ्यां यं पिताकृणोद्विश्वस्मादा जनुषो वेदसस्परि ।
येनां पृथिव्यां नि किर्वि शयध्वै वज्रेण हृत्वीर्यवृणक्तु विश्वणिः ॥ ६ ॥
अमाजूरिव पित्रोः सचां सती समानादा सदसस्त्वामिये भगम् ।
कृषि प्रकेतमुप नास्या भर दृद्धि भागं तन्वोऽयेन मामहः ॥ ७ ॥

अध । अकृणोः । प्रथमं । वीर्यं । महत् । यत् । अस्य । अग्रे । ब्रह्मणा । शुष्मं
पैरयः । रथेऽस्थेन । हरिऽअश्वेन । विऽच्युताः । प्र । जीरयः । सिस्रते । सध्वक्
पृथक् ॥ ३ ॥ अध । यः । विश्वा । भुव । । अभि । मज्जना । ईशानऽकृत्
प्रऽवपाः । अभि । अवर्धत । आत् । रोदसी इति । ज्योतिषा । वह्निः । आ । अतनोत्
सीच्यन् । तमांसि । दुर्धिता । सं । अव्ययत् ॥ ४ ॥ सः । प्राचीनान् । पर्वतान्
दृंहत् । ओजसा । अराचीनं । अकृणोत् । अपां । अपः । अधारयत् । पृथिवीं ।
विश्वऽवापसं । अस्त्रज्जात् । मायया । यां । अवस्त्रसः ॥ ५ ॥ १९ ॥ सः । अस्मै ।
अरं । बाहुऽभ्यां । यं । पिता । अकृणोत् । विश्वस्मात् । आ । जनुषः । वेदसः ।
परि । येन । पृथिव्यां । नि । किर्वि । शयध्वै । वज्रेण । हृत्वी । अष्टवक् ।
तुविऽस्त्रनिः ॥ ६ ॥ अमाजुऽइव । पित्रोः । सचां । सती । समानात् । आ ।
सदमः । त्वा । अये । भगं । कृषि । प्रऽकेतं । उप । मासि । आ । भर । दृद्धि ।
भागं । तन्वः । येन । ममहः ॥ ७ ॥

भोजं त्वामिन्द्र वयं हुवेम ददिष्टुमिन्द्रापांसि वाजान् ।

अविद्धीन्द्र चित्रयां न ऊती कृधि वृषन्निन्द्र वस्यंसो नः ॥ ८ ॥

नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनीं ।

शिक्षां स्तोतृभ्यो मातिं धग्भगो नो बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥ ९ ॥ २० ॥

॥ १८ ॥ ऋषि-गृत्समदः । देवता-इन्द्रः । छन्द-त्रिष्टुप् ॥

॥ १८ ॥ प्राता रथो नवो योजि सन्निश्चतुर्युगस्त्रिकशः सप्तरश्मिः ।

दशारित्रो मनुष्यः स्वर्पाः स इष्टिभिर्मतिभी रंथां भूत् ॥ १ ॥

सास्मा अरं प्रथमं स द्वितीयमुतो तृतीयं मनुषः स होता ।

अन्यस्या गर्भमन्य ऊं जनन्त सो अन्येभिः सचते जेन्यो वृषां ॥ २ ॥

हरी नु ऊं रथ इन्द्रस्य योजमायै सूक्तेन वचसा नवेन ।

मो पु त्वामत्र बहवो हि विप्रा नि रीरमन्यजमानासो अन्ये ॥ ३ ॥

भोजं । त्वां । इन्द्र । वयं । हुवेम । ददिष्टु । त्वं । इन्द्र । अपांसि । वाजान् । अविद्धि ।

इन्द्र । चित्रयां । नः । ऊती । कृधि । वृषन् । इन्द्र । वस्यंसः । नः ॥ ८ ॥ नूनं । सा ।

ते । प्रति । वरं । जरित्रे । दुहीयत् । इन्द्र । दक्षिणा । मघोनीं । शिक्षां । स्तोतृभ्यः ।

मा । अति । धक् । भगः । नः । बृहत् । वदेम । विदथे । सुवीराः ॥ ९ ॥ २० ॥

प्रातरिति । रथः । नवः । योजि । सन्निः । चतुःयुगः । त्रिकशः ।

सप्तरश्मिः । दशारित्रः । मनुष्यः । स्वःस्ताः । सः । इष्टिभिः । मतिभिः ।

रंथाः । भूत् ॥ १ ॥ सः । अस्मि । अरं । प्रथमं । सः । द्वितीयं । उतो इति । तृतीयं ।

मनुषः । सः । होता । अन्यस्याः । गर्भे । अन्ये । ऊं इति । जनन्त । सः । अन्येभिः ।

सचते । जेन्यः । वृषां ॥ २ ॥ हरी इति । नु । ऊं । रथे । इन्द्रस्य । योजं । आय्य ।

सुक्तेन । वचसा । नवेन । मो इति । सु । त्वां । अत्र । बहवः । हि । विप्राः ।

नि । रीरमन् । यजमानासः । अन्ये ॥ ३ ॥

आ द्वाभ्यां हरिभ्यामिन्द्र याह्या चतुर्भिरा पद्भिर्हयमानः ।
 आष्टाभिर्दशभिः सोमपेयंमयं सुतः सुमस्व मा मृधस्कः ॥ ४ ॥
 आ विंशत्या त्रिंशता याह्यर्वाडा चत्वारिंशता हरिर्भिर्युजानः ।
 आ पञ्चाशता सुरथेभिरिन्द्रा पृष्टया सप्तत्या सोमपेयम् ॥ ५ ॥ २१ ॥
 आशीत्या नवत्या याह्यर्वाडा शतेन हरिर्भिरुह्यमानः ।
 अयं हि ते शुनहोत्रिषु सोम इन्द्र त्वाया परिपिक्तो मदाय ॥ ६ ॥
 मम ब्रह्मेन्द्र याह्यच्छा विश्वा हरी धुरि धिष्वा रथस्य ।
 पुरुत्रा हि विहव्यो बभूव्वास्मिच्छूर सर्वने मादयस्व ॥ ७ ॥
 न मे इन्द्रेण सख्यं वि योपदस्मभ्यमस्य दक्षिणा दुहीत ।
 उप ज्येष्ठे वरुथे गर्भस्तौ प्रायेप्राये जिगीवांसः स्याम ॥ ८ ॥

आ । द्वाभ्यां । हरिभ्यां । इन्द्र । याहि । आ । चतुःभिः । आ । पद्भिः ।
 हयमानः । आ । अष्टाभिः । दशभिः । सोमपेयं । अयं । सुतः । सुमस्व । मा ।
 मृधः । करिति कः ॥ ४ ॥ आ । विंशत्या । त्रिंशता । याहि । अर्वाद् । आ ।
 चत्वारिंशता । हरिभिः । युजानः । आ । पञ्चाशता । सुरथेभिः । इन्द्र । आ ।
 पृष्टया । सप्तत्या । सोमपेयं ॥ ५ ॥ २१ ॥ आ । आशीत्या । नवत्या । याहि ।
 अर्वाद् । आ । शतेन । हरिभिः । उह्यमानः । अयं । हि । ते । शुनहोत्रिषु । सोमः ।
 इन्द्र । त्वाया । परिपिक्तः । मदाय ॥ ६ ॥ मम । ब्रह्मे । इन्द्र । याहि । अच्य ।
 विश्वा । हरी इति । धुरि । धिष्व । रथस्य । पुरुत्रा । हि । विहव्यः । बभूव ।
 अस्मिन् । शूर । सर्वने । मादयस्व ॥ ७ ॥ न । मे । इन्द्रेण । सख्यं । वि । योप ।
 अस्मभ्य । अस्य । दक्षिणा । दुहीत । उप । ज्येष्ठे । वरुथे । गर्भस्तौ ।
 प्रायेप्राये । जिगीवांसः । स्याम ॥ ८ ॥

अष्ट० २ अध्या० ६ व० २२, २३] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० २ सू० १९

नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।
शिक्षां स्तोतृभ्यो माति धग्भगो नो बृहद्वदेम विदये सुवीरः ॥ ९ ॥ २२ ॥

॥ १९ ॥ ऋषिः-गृत्समदः । देवता-इन्द्रः । छन्दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ १९ ॥ अपायस्यान्धसो मदाय मनीषिणः सुवानस्य प्रयसः ।
यस्मिन्निन्द्रः प्रदिविं वावृधान ओको दधे ब्रह्मण्यन्तश्च नरः ॥ १ ॥
अस्य मन्दानो मध्वो वज्रहस्तोऽहिमिन्द्रो अर्णोऽवृतं वि वृथत् ।
प्र यद्वयो न स्वसंराण्यच्छा प्रयांसि च नदीनां चक्रमन्त ॥ २ ॥
स माहिन् इन्द्रो अर्णो अपां प्रैरयदहिहाच्छा समुद्रम् ।
अर्जनयत्सूर्ये विदद्गा अक्तुनाह्वां वयुनानि साधत् ॥ ३ ॥
सो अप्रतीनि मनवे पुरुषीन्द्रो दाशदाशुषे हन्ति वृत्रम् ।
सद्यो यो नृभ्यो अतसाय्यो भूत्पस्पृधानेभ्यः सूर्यस्य सातौ ॥ ४ ॥

नूनं । सा । ते । प्रति । वरं । जरित्रे । दुहीयत् । इन्द्र । दक्षिणा । मघोनी । शिक्षा ।
स्तोतृभ्यः । मा । अति । धक् । भगः । नः । बृहत् । वदेम । विदये ।
सुवीरः ॥ ९ ॥ २२ ॥

अपायि । अस्य । अंधसः । मदाय । मनीषिणः । सुवानस्य । प्रयसः ।
यस्मिन् । इन्द्रः । प्रदिविं । वावृधानः । ओकः । दधे । ब्रह्मण्यन्तः । च । नरः ॥ १ ॥
अस्य । मन्दानः । मध्वः । वज्रहस्तः । अहि । इन्द्रः । अर्णोऽवृतं । वि । वृथत् । प्र ।
यत् । वयः । न । स्वसंराणि । अच्छा । प्रयांसि । च । नदीनां । चक्रमन्त ॥ २ ॥
सः । माहिन् । इन्द्रः । अर्णोः । अपां । प्र । प्रैरयत् । अहिहा । अच्छा । समुद्रं ।
अर्जनयत् । सूर्ये । विदत् । गाः । अक्तुना । अह्वां । वयुनानि । साधत् ॥ ३ ॥
सः । अप्रतीनि । मनवे । पुरुषि । इन्द्रः । दाशत् । दाशुषे । हन्ति । वृत्रं । सद्यः ।
यः । नृभ्यः । अतसाय्यः । भूत् । पस्पृधानेभ्यः । सूर्यस्य । सातौ ॥ ४ ॥

स सुन्वत इन्द्रः सूर्यमा देवो रिणङ्मर्त्याय स्तवान् ।
 आ यद्रयि गुहर्दव्यमस्मै भरदंशं नैतंशो दशस्यन् ॥ ५ ॥ २३ ॥
 स रन्धयत्सदिवः सारंथये शुष्णमशुपं कुर्यवं कुत्साय ।
 दिवोदासाय नवति च नवेन्द्रः पुरो व्यैरच्छम्बरस्य ॥ ६ ॥
 एवा तं इन्द्रोचथमहेम श्रवस्या न त्मना वाजयन्तः ।
 अश्याम तत्सासमाशुपाणा ननमो वधरदेवस्य पीयोः ॥ ७ ॥
 एवा तं गृत्समदाः शूर मन्मावस्यवो न वयुनानि तक्षुः ।
 ब्रह्मण्यन्त इन्द्र ते नवीय इपमूर्जे सुक्षिति सुन्नमश्रुः ॥ ८ ॥
 नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीपादिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।
 शिक्षां स्तोतृभ्यो मातिं धग्भगो नो बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥ ९ ॥ २४ ॥

सः । सुन्वते । इन्द्रः । सूर्ये । आ । देवः । रिणङ् । मर्त्याय । स्तवान् । आ । यत् ।
 रयि । गुहर्दव्यमस्मै । भरत् । अंशं । न । एतंशः । दशस्यन् ॥ ५ ॥ २३ ॥
 सः । रन्धयत् । सऽदिवः । सारंथये । शुष्णं । अशुपं । कुर्यवं । कुत्साय ।
 दिवऽदासाय । नवति । च । नवे । इन्द्रः । पुरः । वि । ऐरत् । शंवरस्य ॥ ६ ॥
 एव । ते । इन्द्र । उचथं । अहेम । श्रवस्या । न । त्मना । वाजयन्तः । अश्याम । तत् ।
 सासं । आशुपाणाः । ननमः । वधः । अदेवस्य । पीयोः ॥ ७ ॥ एव । ते ।
 गृत्समदाः । शूर । मन्म । अवस्यवः । न । वयुनानि । तक्षुः । ब्रह्मण्यन्तः । इन्द्र ।
 ते । नवीयः । इपं । ऊर्जे । सुक्षिति । सुन्नं । अश्रुः ॥ ८ ॥ नूनं । सा । ते ।
 प्रति । वरं । जरित्रे । दुहीपत् । इन्द्र । दक्षिणा । मघोनी । शिक्षां । स्तोतृभ्यः । मा ।
 अति । धग् । भगः । नः । बृहत् । वदेम । विदथे । सुवीराः ॥ ९ ॥ २४ ॥

अष्ट० २ अध्या० ६ व० २५] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० २ सू० २०

॥ २० ॥ ऋषि-गृत्समद । देवता-इन्द्र । छन्द-त्रिष्टुप् ॥

॥ २० ॥ वयं ते वयं इन्द्र विद्धि पु णः प्र भंरामहे वाजयुर्न रथम् ।
विद्वन्वचो दीर्घ्यतो मनीषा सुभ्रमिर्यक्षन्तस्त्वावतो वृन् ॥ १ ॥
त्वं न इन्द्र त्वाभिहृती त्वायनो अभिष्टिपासि जनान् ।
त्वमिनो दाशुषो वरुतेत्वाधीरभि यो नक्षति त्वा ॥ २ ॥
स नो युवेन्द्रो जोह्वन्नः सखा शिवो नरामस्तु पाता ।
यः शंसन्तं यः शशमानमृती पचन्तं च स्तुयन्तं च प्रणेयत् ॥ ३ ॥
तं स्तुप इन्द्र तं गृणीषे यस्मिन्पुरा वावृधुः शाशुदुश्च ।
स वस्वः काम पीपरदियनो ब्रह्मण्यतो नूतनस्यायोः ॥ ४ ॥
सो अङ्गिरसासुचथा जुजुष्वान्न्रक्षा तूतोदिन्द्रो गातुमिष्णन् ।
मुष्णन्नपसः सूर्येण स्तवानश्रंस्य चिच्छिन्नथत्पूण्याणि ॥ ५ ॥ २५ ॥

वयं । ते । वयः । इन्द्र । विद्धि । पु । नः । प्र । भंरामहे । वाजयुः । न ।
रथम् । विद्वन्वचः । दीर्घ्यतः । मनीषा । सुभ्रं । इयक्षन्तः । त्वावन्तः । वृन् ॥ १ ॥
त्वं । नः । इन्द्र । त्वाभिः । हृती । त्वायन्तः । अभिष्टिपा । असि । जनान् । त्वं ।
इन्द्र । दाशुषः । वरुता । इत्याधीरः । अभि । यः । नक्षति । त्वा ॥ २ ॥ सः ।
नः । युवा । इन्द्रः । जोह्वन्नः । सखा । शिवः । नरा । अस्तु । पाता । यः । शंसन्तं ।
यः । शशमानं । हृती । पचन्तं । च । स्तुयन्तं । च । प्रणेयत् ॥ ३ ॥ तं । ऊं इति ।
स्तुपे । इन्द्र । तं । गृणीषे । यस्मिन् । पुरा । वावृधुः । शाशुदुः । च । सः । वस्वः ।
काम । पीपरद । इयानः । ब्रह्मण्यतः । नूतनस्य । आयोः ॥ ४ ॥ सः । अङ्गिरसां ।
उचथा । जुजुष्वान् । न्रक्षा । तूतो । इन्द्रः । गातु । इष्णन् । मुष्णन् । उपसः ।
सूर्येण । स्तवान् । अश्रंस्य । चिच्छिन्न । थत्पूण्याणि ॥ ५ ॥ २५ ॥

अष्ट० २ अध्या० ६ व० २६, २७] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० २ सू० २१

स हं श्रुत इन्द्रो नामं देव ऊर्ध्वो भुवन्मनुषे दस्मत्तमः ।
 अर्धं प्रियमर्शसानस्यं साहाजिह्वो भरद्वासस्यं स्वधावान् ॥ ६ ॥
 सं वृत्रहेन्द्रः कृष्णयोनीः पुरन्दरो दासीरैरयञ्चि ।
 अर्जनयन्मनवे क्षामपञ्चं सत्रा शंसं यजमानस्य तूतोत् ॥ ७ ॥
 तस्मै तवस्यमनुं दायि सत्रेन्द्राय देवेभिरर्णसातौ ।
 प्रति यदस्य वज्रं बाहोर्धुहृत्वी दस्यूनुर आयसीनि तारीत् ॥ ८ ॥
 नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनीं ।
 शिक्षां स्तोतृभ्यो मातिं घग्भगो नो बृहद्वदेम विदये सुवीराः ॥ ९ ॥ २६ ॥

॥ २१ ॥ ऋषिः—शुक्लमदः । देवता—इन्द्रः । छन्द—त्रिष्टुप् ॥

॥२१॥ विश्वजिते धनजिते स्वर्जिते सत्राजिते नृजिते उर्वराजिते ।

अश्वजिते गोजिते अग्निजिते भरेन्द्राय सोमं यजताय हव्यतम् ॥ १ ॥

सः । ह । श्रुतः । इन्द्रः । नामं । देवः । ऊर्ध्वः । भुवत् । मनुषे । दस्मत्तमः । अर्धं ।
 प्रियं । अर्शसानस्यं । सहान् । शिरः । भरत् । दासस्यं । स्वधावान् ॥ ६ ॥ सः ।
 वृत्रऽहा । इन्द्रः । कृष्णज्योनीः । पुरन्दरः । दासीः । ऐरयत् । वि । अर्जनयत् ।
 मनवे । क्षां । अपः । च । सत्रा । शंसं । यजमानस्य । तूतोत् ॥ ७ ॥ तस्मै ।
 तवस्यं । अनुं । दायि । सत्रा । इन्द्राय । देवोभ्यः । अर्णेऽसातौ । माते । यत् । अस्य ।
 वज्रं । बाहोः । धुः । हृत्वी । दस्यूनुर । पुरः । आयसीः । नि । तारीत् ॥ ८ ॥
 नूनं । सा । ते । प्रति । वरं । जरित्रे । दुहीयत् । इन्द्र । दक्षिणा । मघोनीं । शिक्षां ।
 स्तोतृभ्यः । मा । अतिं । घग्भगः । नः । बृहत् । वदेम । विदये । सुवीराः ॥ ९ ॥ २६ ॥

विश्वजिते । धनजिते । स्वर्जिते । सत्राजिते । नृजिते । उर्वराजिते ।
 अश्वजिते । गोजिते । अग्निजिते । भर । इन्द्राय । सोमं । यजताय । हव्यतम् ॥ १ ॥

अष्ट० २ अध्या० ६ व० २७] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० २ सू० २१

अभिभ्रुवेंऽभिभ्रुवाय वन्वतेऽपाळ्हाय सहमानाय वेधसे ।
तुविग्रये वङ्गये दुष्टरीतवे सत्रासाहे नम इन्द्राय वोचत ॥ २ ॥
सत्रासाहो जनभक्षो जनंसहृद्यवनो युध्मो अनु जोषमुक्षितः ।
वृत्तचपः सहुरिविंक्ष्वारित इन्द्रस्य वोचं प्र कृतानि वीर्यां ॥ ३ ॥
अनानुदो वृषभो दोषतो वधो गम्भीर ऋष्यो असंमष्टकाव्यः ।
रभ्रचोदः श्रथनो वीळितस्पृधुरिन्द्रः सुयज्ञ उपस स्वर्जनत् ॥ ४ ॥
यज्ञेन गातुमप्सुरां विविद्रिरे धियो हिन्वाना उशिर्जो मनीषिणः ।
अभिस्वरा निषदा गा अवस्यच इन्द्रे हिन्वाना द्रविणान्याशत ॥ ५ ॥
इन्द्र श्रेष्ठानि द्रविणानि धेहि चित्ति दक्षस्य सुभगत्वमस्मे ।
पोषं रयीणामरिष्टि तनूनां स्वाद्यानं वाचः सुदिनत्वमङ्गाम् ॥ ६ ॥ २७ ॥

अभिभ्रुवें । अभिभ्रुवाय । वन्वते । अपाळ्हाय । सहमानाय । वेधसे । तुविग्रयें ।
वङ्गये । दुष्टरीतवे । सत्रासाहे । नमः । इन्द्राय । वोचत ॥ २ ॥ सत्रासाहः ।
जनभक्षः । जनंसहः । च्यवनः । युध्मः । अनु । जोषं । उक्षितः । वृत्तचपः ।
सहुरिः । विवृ । आरितः । इन्द्रस्य । वोचं । प्र । कृतानि । वीर्यां ॥ ३ ॥ अननुदः ।
वृषभः । दोषतः । वधः । गम्भीरः । ऋष्यः । असंमष्टकाव्यः । रभ्रचोदः । श्रथनः ।
वीळितः । स्पृधुः । इन्द्रः । सुयज्ञः । उपसः । स्वः । जनत् ॥ ४ ॥ यज्ञेन । गातुं ।
अप्सुरां । विविद्रिरे । धियः । हिन्वानाः । उशिर्जः । मनीषिणः । अभिस्वरा ।
निषदा । गाः । अवस्यचः । इन्द्रे । हिन्वानाः । द्रविणानि । आशत ॥ ५ ॥ इन्द्र ।
श्रेष्ठानि । द्रविणानि । धेहि । चित्ति । दक्षस्य । सुभगत्वं । अस्मे शनिं । पोषं ।
रयीणा । अरिष्टि । तनूनां । स्वाद्यानं । वाचः । सुदिनत्वं । अङ्गाम् ॥ ६ ॥ २७ ॥

अष्ट० २ अर्ध० ६ व० २८] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अर्ध० २ सू० २२

॥ २२ ॥ ऋषिः-गृत्समदः । देवता-इन्द्रः । छन्दः-अष्टिः ॥

॥ २२ ॥ त्रिकंद्रुकेषु महिषो यवांशिरं तुविशुष्मस्तृपत्सोममपिबु-
द्विष्णुना सुतं यथावंशत् । स इ ममाद् महि कर्म कर्तवे महासुहं सैनं
सश्वदेवो देवं सत्यमिन्द्रं सत्य इन्द्रुः ॥ १ ॥

अध त्विषीमाँ अभ्योजंसा क्विवि युधाभंवदा रोदंसी अपृणदस्य मज्मना
प्र वावृधे । अर्धत्तान्यं जठरे प्रेमरिच्यत सैनं सश्वदेवो देवं सत्यमिन्द्रं
सत्य इन्द्रुः ॥ २ ॥

साकं जातः कर्तुना साकमोजंसा वयक्षिथ साकं वृद्धो वीर्यैः सासहिर्मृधो
विचर्षणिः । दाता राधः स्तुवते काम्यं वसु सैनं सश्वदेवो देवं सत्यमिन्द्रं
सत्य इन्द्रुः ॥ ३ ॥

तव त्यक्ष्यै नृतोऽपं इन्द्र प्रथमं पूर्यं दिवि प्रवाच्यं कृतम् ।

यदेवस्य शर्वसा प्रारिणा अमुं रिणन्नपः ।

भुवद्विष्वमभ्यादेवमोजंसा विदादृजं शतक्रतुर्विदादिपम् ॥ ४ ॥ २८ ॥ २ ॥

त्रिकंद्रुकेषु । महिषः । यवंऽआशिरं । तुविऽशुष्मः । तृपत् । सोमं । अपिबत् ।
विष्णुना । सुतं । यथा । अवंशत् । सः । इ । ममाद् । महि । कर्म । कर्तवे । महां ।
सुहं । सः । एनं । सश्वत् । देवः । देवं । सत्यं । इन्द्रं । सत्यः । इन्द्रुः ॥ १ ॥ अर्धं ।
न्विषिष्यान् । अभि । ओजंसा । क्विवि । युधा । अभवत् । आ । रोदंसी इति ।
अपृणत् । अस्य । मज्मना । प्र । ववृधे । अर्धत्त । अन्यं । जठरे । प्र । इ ।
अरिच्यत । सः । एनं । सश्वत् । देवः । देवं । सत्यं । इन्द्रं । सत्यः । इन्द्रुः ॥ २ ॥
साकं । जातः । कर्तुना । साकं । ओजंसा । वयक्षिथ । साकं । वृद्धः । वीर्यैः ।
सासहिः । मृधः । विऽचर्षणिः । दाता । राधः । स्तुवते । काम्यं । वसु । सः । एनं ।
सश्वत् । देवः । देवं । सत्यं । इन्द्रं । सत्यः । इन्द्रुः ॥ ३ ॥ तव । त्यत् । नयै ।
नृतो इति । अपः । इन्द्र । प्रथमं । पूर्यं । दिवि । प्रऽवाच्यं । कृतं । यत् । देवस्यै ।
शर्वसा । प्र । अरिणाः । अमुं । रिणन् । अपः । भुवन् । विष्वे । अभि । अदेवं ।
ओजंसा । विदात् । ऊर्जे । शतऽक्रतुः । विदात् । इपं ॥ ४ ॥ २८ ॥

॥ त्रितीयोऽनुवाकः ॥

॥ २३ ॥ ऋषि—यत्समद । देवता—बृहस्पति । छन्द—जगती ॥

॥

॥ २३ ॥ ग॒णानां॑ त्वा ग॒ण॒र्षति॑ हवामहे क॒र्वि क॑वीनामु॒पम॑श्रवस्तमम् ।

ज्येष्ठ॒राजं॑ ब्रह्म॒णां ब्रह्म॑णस्पत॒ आ नः॑ शृण्वन्नृ॒तिभिः॑ सीद॒ सार्दनम् ॥ १ ॥

दे॒वाश्चित्ते॑ असु॒र्यं प्र॑चेतसो बृह॒स्पते॑ य॒ज्ञियं॑ भा॒गमा॑नशुः ।

उ॒त्सा इ॒व सूर्यो॑ ज्योति॒षा महो॑ वि॒श्वेपा॑मिज्ज॒न्तिता॑ ब्रह्म॒णाम॑सि ॥ २ ॥

आ वि॒वाध्या॑ परि॒राप॑स्तमासि च ज्योति॒ष्मन्तं॑ रथ॒मृत॑स्य तिष्ठसि ।

बृह॒स्पते॑ भी॒मम॑भि॒त्रद॑र्भनं रक्षो॒हणं॑ गोत्र॒भिदं॑ स्व॒र्विदं॑ ॥ ३ ॥

सु॒नीति॑भिर्नपसि त्राय॑से ज॒नं यस्तु॑भ्यं दा॒शान्न॑ तम॒हो अ॑श्ववत् ।

ब्रह्म॒ष्टिप॑स्त॒र्पनो॑ मन्यु॒मीर॑मि बृह॒स्पते॑ महि॒ तत्तं॑ मरि॒त्त॒नम् ॥ ४ ॥

ग॒णानां॑ । त्वा । ग॒ण॒र्षति॑ । ह॒वाम॑हे । क॒र्वि । क॑वीना । उ॒पम॑श्रवः॒ऽतमं॑ ।

ज्येष्ठ॒राजं॑ । ब्रह्म॒णां । ब्रह्म॑णः । प॒ते ॥ आ । नः॑ । शृ॒ण्वन् । ज॒ति॒भिः । सी॒द॒ ।

स॒र्दनं॑ ॥ १ ॥ दे॒वाः । चि॒त् । ते । अ॒सु॒र्यं । प्र॒चे॒त॒सः । बृह॒स्प॒ते । य॒ज्ञि॒यं । भा॒गं ।

आ॒न॒शुः । उ॒त्साः । इ॒व । सूर्यः॑ । ज्यो॒ति॒षा । महः॑ । वि॒श्वे॒पा । इ॒न् । ज॒न्ति॒ता । ब्रह्म॒णां ।

अ॒सि ॥ २ ॥ आ । वि॒वा॒ध्या॒यं । परि॒रा॒प॒स्त॒मा॒सि । च । ज्यो॒ति॒ष्म॒न्तं । रथं॑ ।

ऋ॒त॒स्यं । ति॒ष्ठ॒सि । बृह॒स्प॒ते । भी॒मं । अ॒भि॒त्र॒द॒र्भ॒नं । र॒क्षो॒ह॒णं । गो॒त्र॒भि॒दं ।

स्व॒र्वि॒दं ॥ ३ ॥ सु॒नी॒ति॒भिः । न॒प॒सि । त्रा॒य॒से । ज॒नं । यः । तु॒भ्यं । दा॒शान्नं॑ ।

न । त । अ॒श्व॒वत् । ब्रह्म॒ष्टि॒प॒स्ते । त॒र्प॒नः । म॒न्यु॒मी॒र॒मि । अ॒सि । बृह॒स्प॒ते ।

म॒हि॒दं । तत् । ते । म॒रि॒त्त॒नं ॥ ४ ॥

अष्ट० २ अध्या० ६ व० २९, ३०] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० ३ सू० २३.

न तमंहो न दुरितं कृतञ्चन नारातयस्तितिरुं द्याविनः ।
विश्वा इदस्माध्वरसो वि वाधसे यं सुगोपा रक्षंसि ब्रह्मणस्पते ॥ ५ ॥ २९ ॥
त्वं नो गोपाः पथिकृद्धिचक्षणस्तवं व्रतार्थं मतिभिर्जरामहे ।
वृहस्पते यो नो अभि हरो द्ये स्वा तं मर्मतु दुच्छुना हरस्वती ॥ ६ ॥
उत वा यो नो मर्चयादनांसोऽरातीवा मर्तः सानुको वृकः ।
वृहस्पते अप तं वर्तया पथः सुगं नो अस्यै देवर्वातये कृधि ॥ ७ ॥
आतारं त्वा तनूनां हवामहेऽध्वस्पर्तरधिवक्तारमस्मयुम् ।
वृहस्पते देवनिदो नि वर्हय मा दुरेवा उत्तरं सुम्नमुन्नंशान् ॥ ८ ॥
त्वया वयं सुवृधां ब्रह्मणस्पते स्पाहो वसु मनुष्या दंदीमहि ।
या नो दूरे तद्धितो या अरातयोऽभि सन्ति जम्भया ता अनमसः ॥ ९ ॥

न । तं । अंहः । न । दुःऽइतं । कृतः । चन । न । अरातयः । तितिरुः । न ।
द्याविनः । विश्वाः । इत् । अस्मात् । ध्वरसः । वि । वाधसे । यं । सुगोपाः ।
रक्षंसि । ब्रह्मणः । पते ॥ ५ ॥ २९ ॥ त्वं । नः । गोपाः । पथिकृद् । विचक्षणः ।
तवं । व्रतार्थं । मतिऽभिः । जरामहे । वृहस्पते । यः । नः । अभि । हरोः । द्ये ।
स्वा । तं । मर्मतु । दुच्छुना । हरस्वती ॥ ६ ॥ उत । वा । यः । नः । मर्चयाद् ।
अनांसः । अरातिऽवा । मर्तः । सानुकः । वृकः । वृहस्पते । अप । तं । वर्तय ।
पथं । सुगं । नः । अस्यै । देवर्वातये । कृधि ॥ ७ ॥ आतारं । त्वा । तनूनां ।
हवामहे । अध्वस्पर्तः । अधिवक्तारं । अस्मयुम् । वृहस्पते । देवनिदः । नि ।
वर्हय । मा । दुःऽएवाः । उत्तरं । सुम्नं । उत् । नन्न ॥ ८ ॥ त्वया । वयं ।
सुवृधाः । ब्रह्मणः । पते । स्पाहो । वसु । मनुष्या । या । दंदीमहि । याः । नः ।
दूरे । तद्धितः । याः । अरातयः । अभि । सन्ति । जम्भयः । ताः । अनमसः ॥ ९ ॥

अष्ट० २ अध्या० ६ व० ३०, ३१] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० ३ मू० २३

त्वया वयमुत्तमं धीमहे वयो बृहस्पते परिणामा सखिना युजा ।
 मा नो दुःशंसा अभिदिप्सुरीशत प्र सुशंसा मतिभिस्तारिपीमहि ॥ १० ॥ ३० ॥
 अननुदो वृषभो जग्मिराहवं निष्टमा शत्रुं पृतनासु सासहिः ।
 असि संत्य ऋणया ब्रह्मणस्पत उग्रस्य चिदमिता वीळुहर्षिणः ॥ ११ ॥
 अदेवेन मनसा यो रिप्यति शासामुग्रो मन्यमानो जिघांसति ।
 बृहस्पते मा प्रणक्तस्य नो वधो नि कर्म मन्युं दुरेवस्य शर्षतः ॥ १२ ॥
 भरेषु हव्यो नमसोपसद्यो गन्ता वाजेषु सनिता धनन्धनम् ।
 विन्वा इदयो अभिदिप्सोऽमृधो बृहस्पतिर्वि बवर्हा रथा इव ॥ १३ ॥
 तेजिष्ठया तपनी रक्षसंस्तप ये त्वा निदे दधिरे दृष्टवीर्यम् ।
 आविस्तकृष्व यदसक्त उक्थ्यः बृहस्पते वि परिरापो अर्दय ॥ १४ ॥

त्वया । वयं । उत्तमं । धीमहे । वयोः । बृहस्पते । परिणामा । सखिना । युजा ।
 मा । नः । दुःशंसः । अभिदिप्सुः । ईशत । प्र । सुशंसः । मतिभिः ।
 तारिपीमहि ॥ १० ॥ ३० ॥ अननुदः । वृषभः । जग्मिः । आहवं । निःस्तमा ।
 शत्रुं । पृतनासु । ससहिः । असि । संत्यः । ऋणयाः । ब्रह्मणः । पते । उग्रस्य ।
 चित् । दमिता । वीळुहर्षिणः ॥ ११ ॥ अदेवेन । मनसा । यः । रिप्यति ।
 शासां । उग्रः । मन्यमानः । जिघांसति । बृहस्पते । मा । प्रणक् । तस्य । नः ।
 वधः । नि । कर्म । मन्युं । दुरेवस्य । शर्षतः ॥ १२ ॥ भरेषु । हव्यः । नमसा ।
 उपसद्यः । गन्ता । वाजेषु । सनिता । धनन्धनम् । विन्वाः । इत् । अर्यः । अभि-
 दिप्स्यः । अमृधः । बृहस्पतिः । वि । बवर्हा । रथान् इव ॥ १३ ॥ तेजिष्ठया । तपनी ।
 रक्षसः । तप । ये । त्वा । निदे । दधिरे । दृष्टवीर्यम् । आविः । तत् । कृष्व । यत् ।
 अस्तन् । ते । उक्थ्यः । बृहस्पते । वि । परिरापः । अर्दय ॥ १४ ॥

अष्ट० २. अध्या० ६ व० ३१, ३२] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० ३ सू० २३]

वृहस्पते अति यदर्या अर्हीद्युमद्विभाति कर्तुमज्जनेषु ।
यद्दीदयच्छवस ऋतमजात तदस्मासुं द्रविणं धेहि चित्रम् ॥ १५ ॥ ३१ ॥
मा नः स्तेनेभ्यो ये अभि वृहस्पदे निरामिणो रिपवोऽन्नेषु जागृधुः ।
आ देवानां ओहते वि वर्यो हृदि वृहस्पते न परः साम्नो विदुः ॥ १६ ॥
विश्वेभ्यो हि त्वा भुवनेभ्यस्परि त्वष्टाजन्तसाम्नः साम्नः कविः ।
स ऋणचिह्नया ब्रह्मणस्पतिर्दृहो हुन्ता मह ऋतस्य धर्तरि ॥ १७ ॥
तथे ध्रिये व्यजिहीत पर्वतो गवां गोत्रमुदसृजो यदङ्गिरः ।
इन्द्रेण युजा तमसा परिधृतं वृहस्पते निरपामोऽजो अर्णवम् ॥ १८ ॥
ब्रह्मणस्पते त्वमस्य यन्ता सुक्तस्य बोधि तनयं च जिन्व ।
विश्वं तद्भद्रं यदवन्ति देवा वृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥ १९ ॥ ३२ ॥ ६ ॥

वृहस्पते । अति । यत् । अर्यः । अर्हीत् । युऽमत् । विऽभाति । कर्तुऽमत् । जनेषु ।
यत् । दीदयत् । श्वसा । ऋतऽमजात । तत् । अस्मासुं । द्रविणं । धेहि ।
चित्रं ॥ १५ ॥ ३१ ॥ मा । नः । स्तेनेभ्यः । ये । अभि । दृहः । पदे । निरामिणः ।
रिपवः । अन्नेषु । जागृधुः । आ । देवानां । ओहते । वि । वर्यः । हृदि । वृहस्पते ।
न । परः । साम्नः । विदुः ॥ १६ ॥ विश्वेभ्यः । हि । त्वा । भुवनेभ्यः । परि ।
त्वष्टा । अजन्तः । साम्नःऽसाम्नः । कविः । सः । ऋणऽचित् । ऋणऽयाः । ब्रह्मणः ।
पतिः । दृहः । हुन्ता । महः । ऋतस्य । धर्तरि ॥ १७ ॥ तथे । ध्रिये । वि ।
वि । अजिहीत । पर्वतः । गवां । गोत्रं । उत्सृजः । यत् । अङ्गिरः । इन्द्रेण ।
युजा । तमसा । परिधृतं । वृहस्पते । निः । अपां । औजः । अर्णवं ॥ १८ ॥
ब्रह्मणः । पते । त्वं । अस्य । यन्ता । सुऽउक्तस्य । बोधि । तनयं । च । जिन्व ।
विश्वं । तत् । भद्रं । यत् । अवन्ति । देवाः । वृहत् । वदेम । विदथे । सुवीराः ॥ १९ ॥

॥ इति द्वितीयाष्टके षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

અધ્યાય ૬.

સૂક્ત ૯.

॥ ઋષિ-ગૃત્સમદ । દેવતા-અમિ ॥

જ્ઞાનવાન, અત્યંત ઉચ્ચ મહાદિગ્ગિમાન ને અત્યંત ચાલાક એવો આ યજ્ઞહોતા અગ્નિ હોતાના ઠેકાણે અર્ધાદિત થયો છે. (ભક્ત) રક્ષણનો તેનો વ્યાપાર ચાલુ હોવાથી એ અત્યંત સ્પષ્ટણીય છે; હાનિ પ્રકારના લાભ (પોતાના ભક્તોને) તે કરી દે છે, અને તેની વાણી અત્યંત પવિત્ર છે. ૧

તું આમારી મધ્યસ્થ છે, તું પરલોકનો સંરક્ષક છે હે અલીપ્ત પૂરક, ઈષ્ટ વસ્તુની પ્રાપ્તિ કરાવનાર તુંજ છે. હે અગ્નિ, અમે પોતે અને આમારા પુત્રપૌત્રના, તે શાશ્વત સાથે તું મુપ્રકાશિત થઈને (અમને) એ ક્ષણભરપણ ન દુર્લભ કરનારો એવો આમારો પડીકાળો થા. ૨

હે અગ્નિ, જે અત્યંત ઉચ્ચલોકમાં તું પ્રગટ થાય છે. ત્યાં (પણ) તારી સેવા આમારા હાથે થવા દે. અને નીચે આ ભૂલોકમાંપણ સ્તવનોવડે તારું ભજન અમને કરવા દે. (કારણ કે) જે જે જન્મસ્થાને તું પ્રગટ થયો છે. ત્યાં ત્યાં હું તારું અર્ચન કરું છુંજ (અને માટેજ તું પ્રજ્વાલિત થયો ત્યારે તારા ઠેકાણે (ઋત્યજે) હવિભાગ અર્પણ કરીશો. ૩

હે અગ્નિદેવ, તું ભક્તોની પ્રાપ્તિ સાંભળી લેનારો અને યજ્ઞકર્મ દુશ્કર એવો છે માટે હવિદ્રવ્યથી (દેવોની પ્રોત્પર્થે) યજન કર. આમારા પાસે તને દેવાયોગ્ય જે કાંઈ સંપત્તિ છે તે આજ, તો (તેજ તું મીઠી માનીને) તેની પ્રશંસા કર (વાસ્તવિક તને શું ટોટો છે?) સર્વે (ઐહિકને પાર લોકિક) વૈભવોનો તું માલિક છે, અને અત્યંત યોગ્યની એવા કવિત્વની અત્યંતકરુણમાં સ્ફૂર્તીપણ તુંજ પેદા કરે છે. ૪

૧ વિદ નઃ સ્વેઃ દીદિશ્વન્ સુદધધ (અયમ્) હોતા હોતુ સદને અમદત્ । (સઃ અયમ્) અમિઃ બદધ્યતતપ્રમતિઃ વાસિષ્ઠઃ મહાનરઃ શુચિ જિહ્વઃ ।

૨ ત્વમ્ નઃ દૂતઃ ત્વમ્ (નઃ) પરં યા, જ્યન ત્વમ્ વસ્ય આ પ્રણેતા અસિ । હે અમે નઃ (નઃ) તોઽસ્ય ચ તનુતામ્ તને (ત્વન્) દાંષત્ અપ્રયુચ્છત્ યોષાઃ વોષિ ।

૩ અમે, તે પરમે જ મન (ભા) વિધેમ, અવરે સપથે વિસ્તોમઃ વિધેમ । (યતઃ) યસ્માન્ યંત્રેઃ ત્વમ્ ઉદારિષ ત (સ્થાને અધિષ્ઠસ્ય) યજ, (અતઃ) યન્નિદે સ્વે (ઋત્વિજઃ) હવોષિ ॥ મુદુરે ।

૪ અમે, યુદ્ધી યજ્ઞોવાન્ ચ ત્વમ્ હવિષા (દંશા) યજાત, દદ (દા) દેખામ્ દ.ધ. (તદ) મનિષ્ઠીદિ । (દિવ્ મનવાસમ્ સ્વયા) ત્વમ્ હિ રયોવામ્ સ્વીપતિરસિ, ત્વમ્ સ્વસ્ત્ય યજઃ.ચ મનોતા ।

હે અદ્ભુત પરાક્રમી દેવ ! (ભક્તોની સ્વરૂપ આપવા માટે) તું દરેક પ્રકટ થતો હોય છે. તોપણ (જોઈક અને પાર લોકિક એવી) જાને સંપત્તિનો જે ભંડાર તારા પાસે છે તે કદી પણ ખૂટ્યો હોય એમ થતું જ નથી. હે અગ્નિ તારા આ સેવકને તું પ્રતાપશાલી કર અને જેના પર કોઈ પણ સત્તા ચલાવી શકતું નથી એવા વેલવની માલિકી તેને આપ. ૫

તું અતિશય માયાળુ, ને યજ્ઞ કર્મમાં અત્યંત કુશળ છે. અને માટેજ અમારું કલ્યાણ થાય એવી રીતે પોતાના તેજોમય મુખથી તું દેવોને સંતુષ્ટ કરે છે. જેના આગળ કાંઈ પણ આંખો ચાલતા નથી એવા પ્રકારનો તું અમારો (આ પૃથ્વી પર) પ્રતિપાલક છે. એટલુંજ નહિ પણ અમારું પાર લોકિક હિત જોનારો પણ તું જ છે. તો હે અગ્નિદેવ (તારો પ્રકાશ) અમને સ્વયંસ્ફુર્તિદાયક ને ઐશ્વર્યદાયક થાય એવી રીતે પ્રકાશ. ૬ (૧)

સૂક્ત ૧૦.

॥ ઋષિ-વૃત્સમદ, । દેવતા-અગ્નિ ॥

(સર્વવિધનો) આદ્ય જનક માટે જેનો જયઘોષ કર્યો તદ્દન યોગ્ય છે એવા અગ્નિને જ્યારે અમારો ઋત્વિજ ઉત્તરવેદી પર પ્રત્યક્ષિત કરે છે ત્યારે તે અમર અને મહાજ્ઞાની (અગ્નિ) પોતાના તેજોરૂપ વેલવથી ભડિત થાય છે. (ભક્તોએ) સેવા કરવાને સર્વથેવ પાત્ર એવો (કોઈ હોયતો) તેજ પુણ્યકીર્તી અને સત્વચીર અગ્નિ છે. ૧

આ અદ્ભુત કીર્તિમાન અગ્નિ સર્વ પ્રકારના સ્તોત્રોદ્ધારે મારી અરજ સાંભળે. તે અમર છે અને સવ રૂપ તેજ છે. તેના રચને કદી કદી સ્થામવર્ણના, કદી કદી લાલરંગના અને કદી આરકાવર્ણના (તેજોમય) અન્ધ જોડેલા હોય છે. (અને તેમાં બેસીને) તે નાના પ્રકારના યજ્ઞયાગોથી જનો હોય છે. ૨

પવિત્ર ઠેકાણે પ્રકટ થનારા અગ્નિને ઉતાવળ અરણ્યમાંથી જ ઉત્પન્ન કીધો કારણ કે નાના પ્રકારની વનસ્પતિના અંદર તે સૂક્ષ્મરૂપે રહેલો જ છે તે માટે કડક શિયાળાની અંધારી રાત્રે પણ તે મહા પ્રજ્ઞ અગ્નિ પોતાના તેજને લીધે અધકારથી આંખો ન થતાં (સર્વ ઠેકાણે) વાસ કરે છે ૩

— ૫ હે દામ, (ભક્તાનુપ્રદાય) દિવે દિવે જાયમાનસ્ય તે ઉત્તમ્ય વસન્વ્યમ્ ન ક્ષીયતે । અગ્ને જરિતાં તે ક્ષુમન્ત કૃષિ, સ્વપત્ય ચ સાય. પતિ કૃષિ ।

૬ ગુવિદનઃ શાયઞિષ્ઠ, ચ સ ત્વમ્ અસમે સ્વતિ, યના બર્ગવેજ દેવાન યજ્ઞા । હે અગ્ને અદ્ય, ત્વમ્ ગઃ ગોપાઃ ઉત પરસ્પા (યન) દુમન્ ઉત રેવન્ રીદિદિ ।

૧ અગ્નિઃ પ્રથમઃ પિતા (રતિ) જોદ્યઃ (યઃ) યા દ્યસદે મનુષા સમિદઃ (ભવતિ તદા યઃ) અમૃતઃ વિરેતાઃ પિયં વણનઃ (ભવતિ), (યઃ) મર્ચ્યે ચઃ (ગ) ધવસ્યઃ ગઃ વાગ્મી ।

૨ (અય) વિરમાતુઃ અગ્નિઃ વિષ્વાગ્નિઃ ગીર્મિઃ મે દ્વ દુયા. યઃ અમૃત. વિરેતાથ । (અસ) સ્વ ર્ણવા રોહિતા વા ઉત અરુણ (અર્ષો) વહતઃ અદઃ (ગઃ) પિયયઃ ચક્રે ।

૩ પ્રુપ્તમ્ (અગ્નિમ્) રણાનાયમ્ (અરણ્યમ્) અન્નયન્, (યતઃ યઃ) અગ્નિઃ પુરવેજાણુ (બોધપીડ) ગર્ભે મુષદઃ । ઘિરિણાયમ્ ચિર (યઃ) પ્રવેદઃ અગ્નિઃ સ્વમહોગ્નિઃ અગ્નુના બવરિહતઃ વૃષતિ ।

(એવા આ) અગ્નિપર હવે હું હવિર્દ્રવ્યનું અને ધૃતનું સંચન કરું છું. સર્વ ભૂવનોમંથે પ્રતેક ઠેકાણે તેનો વાસ છે. આ સર્વતોપરી વિશાલ અને પોતાના અંગના જોમને લીધે અત્યંત મોટો, અત્યંત વ્યાપક સર્વ પ્રકારની અજ સંપત્તિથી સંપન્ન અને દર્શનીય છે.

આ સર્વતોમુખ પ્રભુને હું (ધૃતવડે) અભિસંચન કરું છું આ (મારી સેવા)નો તે પોતાના વાત્સલ્યપૂર્ણ અંત કરણથી સ્વીકાર કરે (એકાદી નવી વધુના) વીર્યશાસ્ત્રી અને તરૂણ પ્રિયપતિપ્રમાણે આ અગ્નિનો ઝોક અને અંગકાંતિપણ તેવાજ અત્યંત સ્પૃહણીય હોય છે, તથા પ તે પોતાના (પ્રખર તેજના) આનંદ ભરમાં આવ્યો એટલે તેને સ્પર્શ કરવાની પેણ કોઈની પ્રાજ્ઞા નથી.

પોતાના અંગના ઉત્કૃષ્ટ શુણ્ણથી તું સર્વપર સત્તા ચલાવે છે, તોપણ તું પોતાના હવિભાંગોનો સ્વીકાર કર. તું અમારા મધ્યસ્થ માટે મનુ (રાજા)એ કર્યાપ્રમાણે અમેપણ તારા યજ્ઞ વણું ન કરીશું. જે સવયૈવ અચંગ છે, જે (લકનોપર પોતાની કૃપાના) મધુર રસની વૃષ્ટિ કરે છે એવા આ અગ્નિની સ્વાગત સવ પ્રકારની સંપત્તોની વાંછા ધરીને હું વક્રનૃત્ય પૂણ સ્તુતિએ અને પગીથી ધૃતાહુતિ અર્પણ કરીને કરું છું.

સૂક્ત ૧૧.

॥ ઋષિ-શ્વસનદ । દેવતા-ઇન્દ્ર ॥

હે ધંદ્ર અમારી આજીજી સાંભળ; અમારો અન્દરે કરીશ નહીં, તારી (દેવી સંપત્તિનાં) અનુપમ નિધોનો લભ અમને થાય એમ કર અમારી ઓજસ્વી સ્તુતિ (તારી કૃપા) ધનની પ્રાપ્તિ આરૂ ખીલકુલ ઉઠકિત થયેલી હોવાથી નહીંઓના યોગ પ્રમાણે, ભરથી તે (તારા તરફ) વહેલી આવી તને આનંદ ભન્તિ કરે છે.

હે શૂર ધંદ્ર જે વિશાળ અને અપાર (એવો સ્વર્ગીય અજબ સંચય) તે હુદ્ ભુજગે ઘેરી નાંખ્યું હતું તે ઉભરઈ જનારા જળને તે મોકળું કરીને (ભૂમીપર) વહેતું કીધું ત્યારે (ભક્તીના શામ ગાયનોથી તને વિલક્ષણ વીરશ્રી ચડી અને અમે અમર છીએ એવા અભિમાનમાંજ રહેનારા તે સક્ષસને નીચે નાખી દઈ તેનો તે ચુરો કરી નાંખ્યો.

૪ (દમ્) વિશ્વા ભુવનાનિ પ્રતે ક્ષિયતમ્ અગ્નિમ્ હવિવા ધૃતન ચ વિષમં । તિરથા વૃધઃ વયઞા બૃહન્તમ્, વ્યવિષ્ટમ્, અન્તે રમસમ્ દશાન ચ (વિષમિ) ।

૫ વિશ્વત પ્રત્યચમ્ (દમ્) અગ્નિમ્ વિષમિ, (સ) અરક્ષસા મનસા તજુવેત । મયંત્રી સ્પૃશ્યદ્રગો-પિ (અયમ્) અગ્નિઃ જરુરાણ, તત્ત્વા ન અનિયુજે ।

૬ વરણ (શુભન સર્વે) સદસાનઃ (સ્વીય) ભાગ જ્ઞેયા, ત્વાંતાવઃ મનુજઃ (સ્તોમ) વરેમ । (દમ્) અનૂનમ્ મધુપચમ્, અગ્નિમ્ ધનસા (અહમ્) જુદા વચન્થા ચ જોદ્ધવીમિ ।

૭ હે ઇન્દ્ર દૈવ (ન) યુષિ, મા રિપન્થ, તે વમુનામ્ દાવને સ્યામ । દયા દિઃ કર્મઃ વપુયઃ । નિન્થય ન ક્ષરતઃ તામ્ વર્ચયન્તિ ।

૮ હે શૂર ઇન્દ્ર, યા મહી પૂર્વી ચ (બાપઃ) અદિના પરિસ્થિતા (તા) રવ અપિન્વ અધ્રત્વ. ચ (તદા) ઉત્કંઠઃ વાદધાનઃ સન્ અવર્ણ ચિત્ (ભામાન) મન્યમાનમ્ દાસમ્ સ્વમ્ અવાભિવત્ ।

હે શર ઈંદ્ર, જે શામ ગાયનેાની, સ્તોત્રોની, અથવા રૂદ્ર, પુત્ર મરૂતે, ગાયેલા જે સ્તવોની તને ઈંદ્ર છે, જે સ્તુતીથી તું હવે ભરિત થાય છે તેજ આ અમારી નિષ્કલંક, નિર્દોષ સ્તુતિ વાયુવેગે દોરવાનમાણે રૂદ્ર તારાજ તરફ અતિશય ત્વરાથી દોડી જાય છે. ૩

તારી લોકોત્તર, નિષ્કલંક પ્રતાપની કીર્તિપલુ અમે (જ્યાં ત્યાં) વધારીએ છીએજ (પરંતુ) તારું તે સ્વચ્છ ઝગઝગીત વજ્ર પલુ તારા ખાંધપર મુકી દઇએ છોએ તો હે પરમાનિષ્કલંક ઈંદ્ર તું (પોતાના વીર્યભરના) આનંદથી રુકુરુ મેળવી અમારા હિત માટે સૂચપ્રમાણે પ્રખર (પોતાના વજ્ર)થી ધર્મહિન અનાય શત્રુનો સંહાર કરી નાંખ. ૪

(આકાશ) શુદ્ધમાં વસતી કરીને ત્યાંનાજ ઉદકમાં ડુબકી મારીને તેમાંજ છુપાઈ રહેનારા અને કરીને પોતે અદૃશ્ય અને માયાવી, એવા જે અરી રક્ષસોએ સ્વર્ગલોકને (આચ્છાદીત કરીને) મેઘ જલને રોકી રાખ્યાં હતાં તે રક્ષસોનો હે શર ઈંદ્ર, તે તારા પ્રાક્રમથી હર મરી નાંખ્યાં. ૫ (૩)

હે ઈંદ્ર તેં પુરાતન કાળમાં કરેલા વિક્રમશાહી કૃત્યોની જેવી અમે મહતાનું વર્ણન કરીએ (તેવીજ) તે તારા તદ્દન હંમલાંજ કીધેલા પ્રાક્રમોનીપલુ કરીએ અને (રશ્મિકંદન માટે) આતુર થયેલા તારા ખાંધપરના તે વજ્રનો પ્રભાવ જેવો અમે વર્ણન કરીએ (તેવોજ) સૂર્યની જાણેકે દૈદ્યમાન ધ્વજ વા જે તારા બન્ને પિતવર્ણ તંજોમય અશ્વના પ્રતાપનું પલુ વર્ણન કરીએ. ૬

હે ઈંદ્ર, જે ગંભીર ધ્વની સાંભળતાંજ (અગ્નિ મધ્યે ધૃતાહુતિ પડે છે તે) પૃથિવ્યરૂ દેવ્યજગતની વૃદ્ધિ થાય છે એવા પ્રકારનો સિંહનાદ પોતાનું આમર્થ્ય પ્રગટ કરનારા તારા તેજરૂપ અશ્વોએ કયો તેની સાથે પૃથિવ્ય એકદમ સપાટ થઈ ગઈ અને મેઘરૂપ પર્વત હાલનો હતો તે પલુ (એકદમ) સ્તબ્ધ બન્યો. ૭

૧ હે શર इन्द्र वेपु उवधेषु स्तोमेषु वा रुद्रियेषु (ગાનેપુ) વાકન, વામુ ચ ॥ મવસાનઃ (તાઃ) एताः शुभ्रा कार्ये न तुभ्य इत् प्र सिद्धे ।

૮ તે शुभ्र शुभ्र (વય) वर्षयन्तः जु, (उत च) शुभ्र वज्र ते बाह्यो. दधानाः (सन्तः वतामहे) । (अतः) ॥ इन्द्र, शुभ्रस्त्व वाग्धान. सन् अस्મે सुयें वज्रेण दानीः विशः सयाः ।

૯ (स्वर) गुहा दितम्, (तजत्तेषु) अप्पु अपीहतम् तर्जव गूढ क्षियन्तम्,) नवि) शुभ्र मायिन, उत च अपः घो च तस्तन्वान अहिं दानु, હે શર ત્વમ્ વીર્યેણ મદન ।

૧૦ હે इन्द्र ते पूर्वा महानि (इतानि) स्तव, उत नूतना इतानि स्तवाम । (समामम्) उद्यन्तं तव बाहोः वज्र स्तवाम । सुयम् केन्द्र (इव ते) दरी (अपि) स्तव ।

૧૧ હે इन्द्र ते दरी पूतधुतं स्वर नस्वार्धम् जु, (एतस्मिन्नेववसरे) भूमिः समता वि अप्रतिष्ठ, पर्जन्यिदं परिष्पन्, (नवि) भरत ।

પવંત તો એકદમ નિ શક નીચેજ ઢળી ગયો (પણ તે પૂર્વે) તે (હૃદય રૂપિ) મંત્રના પ્રેરના કરતો કરતો કરતો હતો. (ભક્તજનોએ) તેજ દિવ્ય પાણીની મહત્તા પૃથ્વી પર દુરદુરના પ્રદેશોમાં પ્રસિધ્ધ કીધી, (અર્થાત) ઇંદ્રની પ્રેરણાથી થયેલા તે ગંભીર શબ્દનેજ તેણે પ્રસુત કીધો. ૭

મહાસાગરમાં સ્વસ્થ પડી રહીને તેને અવરોધી રાખનારા અને નાના પ્રકરના કૈનકો રચનાન તે વૃત્તને ઇંદ્રે ન્યારે નીચે ઝુકાવી દઈ મારી નાંખ્યો તે વેળા તે મહાવીરના ભયંકર કંકડાટ કરનારા વૃજથીજ બીડીને આકાશ અને પૃથ્વીપાનુ ઘરથર ડાખવા લાગી. ૮

માનવભાતિનું કંથ્યાણુ કરનારા તે મહાવિર્યશાળી ઇંદ્ર ॥ વજ્ર ન્યારે માનવ બેઠા વૃત્તને કંથડીને કાર કરી દીધો ત્યારે તે વૃજનો પણ ભયંકર કંકડાટ થતો હતોજ. (ભક્તોએ) અર્પણ કરેલા સોમસનું પ્રાશન કરીને (એવીરીતે) ઇંદ્રે તે માયાવી દાનવની કપટ ભાળનો વિધ્વંસ કરી નાંખ્યો. ૧૦ (૪)

હે વીર ઇંદ્ર કર, આ સોમસ કૃપા કરીને પ્રાપ્ત કર, આ સ્વચ્છ કીધેલો આહ્વાદહાયક રસ તને અત્યંત હર્ષભરીત કરે. તને કંઠ સુધી તૃપ્ત કરીને (તારો શૌર્ય મહીમા તે) વૃધ્ધિગત કરે. અને (અમારી પ્રાર્થના પ્રમાણે) તે તૃપ્તિકારક સોમરમે ઇંદ્રને પ્રસન્નચિત્ત કીધો. ૧૧

ઇંદ્ર, તારા ગુણાનુવાદ ગાનાર અમે ભક્તજન હોય તારા આશ્રય માટે આવ્યા છીએ તારી કેપાસના અમે સતધર્મથી કરીએ છીએ તો તારા તરફ અમારું ચિત્ત લાગે એટલું દાન અમને તારા તરફથી મળે. તારી કૃપાની આશા ધરીને તારા લોકોત્તર યશનું ચિન્તન કરીએ છીએ, તો તારી (દિવ્ય) સ પત્તિના દાનને અમે પાત્ર થઈએ એમ કર. ૧૨

૮ પવંત. અપ્રવુચ્છન્ નિ સાદિ, (તત પ્રાર્થ સ) માતૃભિઃ સ વાવશાન ભક્ષન્ । (મક્ષા અપિ) દૂરે પારે (તા) વર્ણી વર્ણયન્ત, શ્વેદૌપતામ્ (એવ) ધમનિ સુ પથયન્ ।

૯ મહા સિન્ધુ આશયાન માથાવિન વૃત્તમ્ શ્વ નિ અસ્ફુરત્ । (એતસ્મિન્ અવસરે) અણ વૃણ (શ્વમ્ય) કનિકરત વજ્રાન્ બિચાને રોદની બેરેજતામ્ ।

૧૦ માનુષ. વૃણઃ અણ (શ્વમ્ય) વજ્રઃ ચન્ અમાનુષમ્ (વૃત) નિર્જુવાન્ (તદા સઃ વજ્ર અપિ) અરોહીત્ । (એવમ્) મુનમ્ય પર્ણવાન્ શ્વઃ માયિન દાનવસ્ય માથા નિરપાદયન્ ।

૧૧ હે શ્વર ઇન્દ્ર (ઇમ) સોમ પિવ પિવ દન્, મન્દિનઃ સુતાસઃ ત્વા મન્દન્તુ । કુક્ષો તે વૃણન્ત (ઇમે મોમાઃ ત્વામ્) વર્ણયન્તુ । પૌર મુન (અય) શ્વમ્ય શ્વમ્ જાવ ।

૧૨ હે શ્વર વિપ્ર (વય) ત્વે અપિ અભૂમ । ક્વન્યા (ત્વા) સપન્ત ધિય (ન્વાય) વનેમ (શ્વિતિ આશાસ્મદ્) । અવસ્તવ (વય, તવ) પ્રવસ્ત યજ્ઞ વોમદિ, મયઃ તં રાયઃ વાચન (પાત્રાભૂતા.) સ્યામ ।

તારા કૃપા પ્રસાદની મનષા અમે સંખી છે અને તારા કૃપા છત્રના લીધેજ અમે તારા ઓજસ્વી પ્રતાપની કીર્તિ ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિગત કરીએ છીએ ત્યારે હવેતો તું અમને પોતાના કંઠે હે ભગવતા અને એવું કર કે, જેના લીધે અમને શૌચની પરાક્રાંતા કરતાં આવડે જે અમને અત્યંત પ્રિયજ લાગ્યો અને જેમાં અમને વીરપુરુષોની સંગતિનો લાભ થાય એવો વૈભવ અમને કૃપા કરીને દે. ૧૩

ઈદ્ર, અમને શાંતિનું સહન દે, સન્નિપ્રદ અમને મરૂતની સેનાનું પીઠબળ દે, અને જે પ્રેમાળ, હૃદયિત અને સોમરસનો પ્રથમ આસ્વાદ લે છે તે વાચુ પશુ અનુકુળ કર. ૧૪

જેને ભ્રમને તું ઉદ્ધસિત થાય છે તે મરૂતને તો સોમરસ પ્રાશન કરવા દે, પણ તું નિત્ય તૃપ્ત અને દૃઢ સામર્થ્ય શાળી છે; (તો પશુ) આ સોમરસ કૃપા કરીને તું ગૃહલુ કર. હે લોકતારક, યુદ્ધમધ્યે અમારી કીર્તિ તેજ વધારી છે પણ ઉંચા સ્વરે ગાયેલા (તે જે મધ્યે તારા પરાક્રમનું વર્ણન છે એવા) અર્ક ગાયનોથી પણ આકાશને ગળવી સુકીને તે તેનું પશુ ગૌરવ વધાર્યું. ૧૫ (૫)

અથવા હે જગત્તારક, શાંતિસુખનું પદ જેણે પ્રેમાળ સ્તવનોનાયોએ તારી સેવા કરીને સંપાદન કીધું તેજ ખરેખર ધન્ય છે. અને (યજ્ઞમધ્યે) જે તારાસાડુ પ્રસસ્ત કુશાસન પાથરે છે તેજ ફક્ત તારા પ્રસાદને પાત્ર થાય છે ને તેમનેજ સાત્વિક સામર્થ્યનો લાભ થાય છે. ૧૬

હે વીર, ઉગ્ર કૃત્યોમા પણ તને આનંદ થાય છે તો હે ઈદ્ર આ અમારા “ત્રિકુલ” નામના ઉત્સવમા તું સોમરસનું પ્રાશન કર. પ્રીતવર્ણુ તેજના અન્ધ ભેડેલા પોતાના રથમાં બેસીને મુછોપર હાથ ફેરવતા ફેરવતા પ્રસન્ન અંતઃકરણે સોમરસ પ્રાશનાર્યે (અહીં) આવ. ૧૭

૧૩ હે ઇન્દ્ર અવસ્યવઃ ચે (વય) તે ઋતી (एव) ऊर्जम् वर्षयन्तः (सन्तः) ते (वय) ते स्थाम । हे देव शुर्मितम, धीरव'तम् यम् च चाकनाम तम् रयिम् अस्मे रासि ।

૧૪ (मुन्नस्य) क्षय रासि, अस्मे मित्र रासि, हे इन्द्र मारुत सधं नः रासि । सजावस. म-दसानः च ये वायव' अप्रणीतिम् पान्ति (तानपि रासि)

૧૫ येषु (व) मदसानः (ते मरुतः) तु व्यन्तु इत् । पर च हे इन्द्र तृपन् इष्यत् च सोम पाहि । (अपि च) हे तद्वन् अस्मान् पृष्ठ आ ॥ (अवर्षय. ररुल पर) वृहद् मि. अर्कः याम् चापि अभय. ।

૧૬ (अपि च) हे तद्वन्, ये ते मुन्नम् उर्कध. आवि'शान् તે इત્ વૃદ્-ત. તુ । અથ વા હે ઇન્દ્ર ચે પસ્યાવત્ વર્હિઃ સ્તૃણાનાસઃ (તેપિ) સ્વોતા-વાજમ્ અગ્મન્ ।

૧૭ હે ઘર ઇન્દ્ર ઉગ્રેપ્તુ ઇત્ (કમયુ) મ-દસાનઃ ત્વે ત્રિકુલેન્તુ સોમ પાહિ । (અપિ ચ) રમધ્રુષુ પ્રદો-ધુવન્ પ્રોવાનઃ સન્ હરિ-ર્ષો મુતસ્ય પીતિમ્ પાહિ ।

જે (સામર્થ્ય) થી તે વૃત્તને અને ઓર્ણવાલ રાક્ષસોને ચીરીને મારી નાંખ્યા તેજ સામર્થ્ય તું આજ પ્રકટ કર. (હે દેવ, અમે) આયલોકો માટે તે (દિવ્ય) પ્રકાશ પરંતુ આચ્છાદન દૂર કીધું (તેજ વેળાએ તે દિવ્ય પ્રકાશ અટકાવી રખનાર) તે અધર્મી દુષ્ટ તારા ડાળા પડખેજ ખસી જઈને મરીને પડ્યો. ૧૭

અમારી સાથે દુરુષનાઈ કરનારા યચ્ચાવત અધર્મિક દુષ્ટોને, તારી કૃપાના જોરપરજ, પરંતુ પોતાના (અંગમાથી) આથ પરાક્રમે પાદાકાંત કરનારા જે જે કોઈ હોય તેમનીજ સહાયતાનો લાભ અમને થાઓ. અર્થાત અમારા સાથે ભિન્નતાથી વર્તનારા લોકોનો (ધુરીયુ જે) ત્રિત તેના સ્વાધીન ત્વષ્ટના પુત્ર વિશ્વરૂપ આને કોધો તે પશુ અમારાજ સાડ કીધો. ૧૮

ગાનંદકારક સોમરસ સ્વચ્છ ગંગીને (તે ઇંદ્રને) અર્પણ કરનાર ત્રિત નામક ભક્ત સાડ ઇંદ્રે વીરશ્રીના શરીરમા મહાન રૂપધારણ કરીને અર્બુદ રાક્ષસને ધૂળમા પાર મેળવી દીધો. ઇંદ્ર આ અગિર ઋષિનો મહદગાર, ત્યારે સૂર્ય પોતાનું તેજસ્વી ચક્ર ફેરવે છે તે પ્રમાણે પોતાનું વજ તેણે ગરગર ફેરવીને બલ રાક્ષસના પશુ ચુરા ઉડાડી મુક્યા ૨૦

હવે હે ઇંદ્ર તારી તે પ્રખ્યાત અને ઔદાર્યશીળ (ભક્તો તરફની) હયાદ્ર યુદ્ધિ તેજ ધેનુ આ તારા ભક્તોને મનોરથ દુગ્ધ દઈને તૃપ કરે તારા સર્વ ભક્ત જનોને પશુ (એવું દુગ્ધ) હે તુંજ અમારું ભોગ્ય છે. અમને વિસારીશ નહીં અને અમે અમારા શૂરવીરો સહિત (યજ્ઞ) સામામાં તારાં મહદશનું વણુ ન કરતાં રહીએ એમ કર. ૨૧ (૬) (૧).

અનુવાક ૨.

સૂક્ત ૧૨.

॥ જપિ-ગુલમદ । દેવતા-દ્વન્દ્વ ॥

હે જનો જે પ્રકટ યતાંજ (સર્વ વિધના) પહેલાનો અને વિશુદ્ધાત્મા એવો દેવાધિદેવ હોઈને પોતાની કર્તૃત્વતાથી દેવોનો શણગારજ બન્યો, જેના પ્રખર પ્રતાપ અને વીર્યના તેજને લીધે આકાશ અને પૃથ્વી પશુ એકદમ ભયભીત થયાં તેજ ઇન્દ્ર છે. ૧

૧૦ હે શર, યેન દનમ્ ચ ઔર્ણવામ ચ દાનુમ્ અવાભિનત્ (તત્) દાયઃ (અધુના) ધિષ્ઠિ । હે ઇન્દ્ર (યત્) ત્વમ્ ધાર્પાય ઝમેતિ અપ્ અરુણો (સદ્ દત્ત) દસ્યુ. સખ્યતઃ નિ સતિ ।

૧૧ વિશ્વા સ્પૃષ્ઠ દસ્યૂન્ તે (એવ) કૃતિમિઃ (પર ચ) ઔર્ણવ (ઔજસા) યે તરન્તઃ (તાન્) સનમે । (અતઃ), સાસ્યસ્ય ત્રિતાય ત્વાઝૂમ્ વિશ્વરુપમ્ યન્ નરધવ તન્ અસ્મઘ્યમ્ એવ ।

૨૦ મન્દિન (સોમાન્) સુવાનસ્ય અસ્ય ત્રિતસ્ય (દેતો) વાગધાન (ઇન્દ્રઃ) અંબુદ નિરત્ત. । (તથા ચ) અગિરસ્તાન્ ઇન્દ્ર સૂર્ય (સ્વરથઃ) ચક્ર ન વઙ્ગમ્ અવર્તવન્ વલમ્ ચ મિનત્ ।

૨૧ નૂલ હે દેસા (વિશ્વતા) મયોબી દક્ષિણા મતિ જરિરે વર પ્રતિ દુહીયત્ । (તદેવ) મોતૃબ્યો શિશ્વ, મા નઃ અતિ પદ્મ, મયોસિ ન સુવીણ (સન્ત.) વિદેવ તે શૂદ્ર (યજ્ઞ) વદેમ ।

૧ ય જાત એવ પ્રથમ. મનસ્તાન્ ચ દેવો (મૃત્વા) દેવાન્ ઋતુના પવનપૂત્ । અસ્ય ઝમ્માન્ નૃમ્માસ્ય મહા ચ મેદસી અમ્યસેતામ્, હે જનાસ. સ ઇન્દ્ર. ।

હે જનો જેણે ડગમગતી પૃથ્વીને ધટ્ટ અને દૃઢ કીધી અને ક્ષુબ્ધ (થવાને લીધે જોતથી હાલનારા) પવતોને જેણે સ્થિર કીધાં, જેણે આ અમર્યાદ અંતરિક્ષ પ્રદેશનું પંજુ આક્રમણ કીધું અને જેણે આકાશમાંના નક્ષત્રો અચળ કીધાં તેજ ઇંદ્ર છે. ૨

હે જનો જેણે અહિનામક મહાભુજંગને ઠાર મારીને સાતે નદીઓ સુકત કીધી જેણે પ્રકાશરૂપ ગાયને બલરાક્ષસના બંદીબાનામાંથી છોડાવી, જેણે કંઠલુ પાપાણોના પેટમાં પણ અગ્નિની ઉત્પત્તિ કીધી અને સંગ્રામમાં જે (સજ્જનોના શત્રુનો) એકદમ નાશ કરી નાખ્યો તેજ ઇંદ્ર છે. ૩

હે જનો આ સર્વ અસ્થિર ભૂવંતો જેણે નિર્માણ કીધાં (આયજનોનું શત્રુત્વ કરનારા) અધાર્મિક દુષ્ટ જાતીનો જેણે નિષ્પાત કરીને તેને ગિરિગુફાઓમાં સંતાઈ રહેવાને જરૂર પાડી, પાર્શ્વથી સાવજને પાડ્યો તે પ્રમાણે જે વિજયશાળી વીરે (સજ્જનોના) શત્રુનો વૈભવ અને નક્ષા બંને પણ હરણ કરીને લઈ લીધી તેજ ઇંદ્ર છે. ૪

ઇંદ્ર વળી કેવો ઉગ્ર છે એવો કોઈ ઠેકાણે પ્રભુ આ (ઇંદ્ર) વિષયે કોઈ કહે છે અને આ નથીજ એવો પણ આના સંબંધે કોઈ (વિક્ષિપ્ત) બોલતા હોય છે, (પરંતુ) પક્ષી એવું ટોણું (સહજ ઉડાવીદેણું) તે પ્રમાણે, સજ્જનોના શત્રુનું પ્રાગલ્ભ્ય જે સહજમાં તોડી નાંખે છે તેનામાં તમે અચિત્ત દૃઢભાવ રાખો કારણ કે તેજ ઇંદ્ર છે. ૫ (૭)

શ્રીમાન હો દીનદુર્બળ હો જ્ઞાની વિપ્રહો કિંવા નમ્રભાવે પાર્થના કરનાર હવિ હો, સર્વનેજ જે પ્રેરણા કરે છે, સોભવશ્ચી પીડવા માટે થવ (પાપાણુ) જોડીને સુકનારા અને સોમરસ સ્વચ્છ પીળીને તૈયાર કરનાર એવા બંનેનો પણ જે આ પ્રિયદર્શન પ્રભુ રક્ષાય કરે છે હે જનો તેજ ઇંદ્ર છે. ૬

૨ યઃ ક્ષયમાના પૃથિવીં અદૃશત્, યઃ પ્ર કૃપિતાન્ પર્વતાન્ અરમ્ણાન્ । યઃ વરીયઃ અન્તરિક્ષ વિમને, યામ્ અસ્તભ્નાત્, હે જનાસઃ સ દન્દઃ ।

૩ યઃ અહિમ્ હ્વાતા સપ્ત સિન્ધૂન્ અરિણાત્, યઃ વલસ્ય રૂપા યઃ ઉદાજત્ । યઃ અગ્નિમઃ અન્તઃ અતિમ્ જગામ સમત્સુચ (સતામ્ સદૃષ્ટા) સદૃશ્ મવતિ) હે જનાયઃ સ દન્દઃ ।

૪ યેન દિમા વિશ્વા વ્યવના મુવનાનિ વૃતાનિ, યઃ દામ વર્ણમ્ ગુપ્તા અધરમ્ અકઃ । શ્રીધીવ યઃ જિગીવાન્ અયઃ પુષ્પાનિ લક્ષમ્ ચ આદન્, હે જનાસઃ સ દન્દઃ ।

૫ સ કુદ્દેત ય યોરમ્ (અધિજ્ય) પૃથ્વન્તિ મ્ય, ઉત્ત એષ વાત્સીતિ એનમ્ આદુઃ । (પર ચ) વિદ્રઃ દૃષ યઃ અયઃ પુટીઃ (સીલયા) આ મિનાતિ અભ્યં ધન્ ધન્ (એવ), અતઃ હે જનાયઃ દન્દઃ ।

૬ યો ગમ્પરય વોદિતા, યઃ વૃદ્ધાન્, યો વ્રક્ષણ. (વા) નાપમાનરય વીરેઃ (વા) । યઃ યુક્તપ્રાણ. ગુપ્ત મોમય ચ ગુપ્તિગ્રઃ અવિના (અવતિ), હે જનામઃ સ દન્દઃ ।

જેની આજ્ઞામાં સર્વ (બુદ્ધિરૂપ) અથ્થ, જેની આજ્ઞામાં સર્વ પ્રકાશ ધેનુ, જેની આજ્ઞામાં (સર્વ ઇન્દ્રિય) ગ્રામ અને જેની આજ્ઞામાં (મનોરૂપ) સર્વ સ્થ ચાલતા હોય છે, જેણે સૂર્યને અને ઉપાને ઉત્પન્ન કીધાં ને (દિવ્ય) ઉદ્ધક પણુ જેના તરેજ વરસે છે હે જનો તેજ ઇંદ્ર છે. ૭

લયંકર નાદ કરી એકમેકથી વધીને કુચ કરનારા સૈન્યો, એકમેકથી શત્રુત્વ રાખનાર આ અને તે એવા બન્ને પક્ષના સૈન્યો પણુ જેની માટેથી પ્રાર્થના કરે છે, એકજ મનોરથ મનમાં રાખીને બન્ને બાજુના લોક જેને પોતાની તરફ આદરથી બોલાવતા હોય છે હે જનો તેજ ઇંદ્ર છે ૮

જેનો (કૃપા) સિવ ય. કોઇને પણુ જય મળતો નથી યુદ્ધમાં લડતા હોય ત્યારે સ્વસંરક્ષણ સારૂ જેની વિનંતિ લોકો કરે છે, જેના પરથીજ આ (અમર્યાદ) વિશ્વની પ્રતિમા ઘડવામાં આવી અને તદ્દન અઢળ હોનારાને પણુ જે ઉચ્ચાણીને નાંખી શકે છે હે જનો તેજ ઇંદ્ર છે. ૯

નિરંતર ઘોર પાતકો કરીને બેપરવાઈથી વર્તનારા દુષ્ટોનો જેણે પોતાના વજ્રથી સંહાર કીધો, (સગ્ગતોનો) ઉન્નતપણે ઉપમર્દ કરનારાની કીધેલા અપમાન બદલ જે કદી હર્ષ-ગર્હ કરતો નથી ને જે અધાર્મિક દુષ્ટોનો નાશજ કરે છે, તેજ હે જનો ઇંદ્ર છે. ૧૦ (૮)

શંખરામુર પર્વતના શુક્રાના ખુણામાં સંતાઈ રહેલો હોવા છતાં પણુ જેણે તેને શોધી કાઢીને શરદ જીતુના આલીસમા હઠાડે કાર માયો; ને (નીચે પડકરો તો પણુ) પડ્યા પડ્યાજ પરાક્રમ ગજવળાનો ડોળ ધાલનાર આર્દ્ર ગદ્યસ્રને જેણે ફાડકરો ઉડાડી નાંખ્યો તેજ હે જનો ઇંદ્ર છે. ૧૧

■ यस्य प्रदिशि (सष) अथासः, यस्य (प्रदिशि सर्वे) गावः यस्य (प्रदिशि) ग्रामाः, यस्य (प्रदिशि) विश्वे रथासः । यः सूर्यम्, यः उषस जजानः, यो अपा नेता, ह जनामः स इन्द्रः ।

૮ कदवी (परस्पर) सयती (अर्नाके) य विद्येते, परे अवरे च उभयाः अमियाः च (आह्वयन्ति) । समान (मन्ते) रथम् आतस्थिवासा (क्षवपि य) नाना हवेते, हे जनासः स इन्द्र ।

૯ यस्मा दतो जनासः न विजयन्ते, युष्यमानाः य अवेन हवन्ते । यः विश्वस्य प्रतिमानं बभूव, यो अच्युतच्युत हे जनासः स इन्द्र ।

૧૦ दधतः महि एनो दधानान् अमन्वमानान् (नृशशान्) यः सर्वा जजान । यः सर्पेतं शुश्र्याम् यः न अन्ददाति, यः दस्योः हन्ता हे जनासः स इन्द्रः ।

૧૧ पर्वतेषु धियन्त शरम् यः शरदि चञ्चारिण्या तियो अन्वविन्द । यः शयानम् अपि भोजायमान अहिन् दानुम् जपान हे जनासः सः इन्द्रः ।

ગુદા ગુદા સાત પ્રકારના રશિમથી જે વિભુષિત છે; જે અતુલ પ્રતાપી અને સર્વ શ્રેષ્ઠ વીરે સાતે મહાનદીઓનો પ્રવાહ (પૃથ્વીપર યથેચ્છ) વહેવામાટે મોકળો કરો દીધો; જેણે સ્વર્ગ લોકપર ચઢાઈ કરોને જનારા રાહલેયને વજ્ર પ્રમાણે કંઠણ એવા હાથેથી હાંકો મુક્યો તેજ હે જનો ઇંદ્ર છે. ૧૨

આકાશ અને પૃથ્વી એ પણ જેને પ્રણિપાત કરે છે બીકના લીધે પર્વતસુદાં થરથર કાંપે છે, જે (ભક્તીએ અર્પણ કીધેલાં) સોમરસનું પ્રાશન કરે છે, જે અત્યંત સુદૃઢ ને જન્ય જૂઠ્ઠાં વજ્ર પ્રમાણેજ કંઠણ હોઈને વળી જેના હાથમાં વજ્ર પણ હોય છે તે હે જનો તેજ ઇંદ્ર છે. ૧૩

સોમરસ પીકીને ગળનારા ઋત્વિજનું જે રક્ષણ કરે છે, જે હવિરન્ન સીંગવી તૈયાર કરનારાનું, સ્તોત્ર પઠણ કરનારાનું ને ગુણાનુવાદ ગાનારાનું પણ પોતાનો કૃપાદૃષ્ટિથી રક્ષણ કરે છે જેને (ભક્તિથી) સ્તોત્ર પાઠના કરવાથી, સોમ અર્પણ કરવાથી અને આવો હવિ-ભોગ અર્પણ કરવાથી આનંદના ઉભરા આવે છે તેજ હે જનો ઇંદ્ર છે. ૧૪

(અંતઃકરણને પણ) તારી સમજ પડતી નથી પરંતુ સોમરસ અને હવિરન્ન પકવ કરોને તે તને અર્પણ કરનારા ભક્તને તું સત્વ સામર્થ્ય દે છે, ત્યારે કહે છે તે પ્રમાણે તું સત્યરૂપ છે એમાં સંશય નથી ત્યારે હે ઇંદ્ર, અમે તને નિરંતર પ્રિય થઈને પોતાના શૂરવીરો સહવત્-માન તારાં મહદ્રશ ગાતાં રહીએ એમ કર. ૧૫ (૬)

મુક્ત ૧૩.

॥ ઋષિ-રુક્ષમદ । દેવતા-ઇન્દ્ર ॥

વર્ષાઋતુ એ આ (સોમ)ની જનની, તેના ઉદકમાંથી તેની ઉત્પતિ થઈ; ને જે આકાશે-હકને લીધે આવી વૃદ્ધિ થાય છે તેગાજ આગે તાં જ પ્રવેશ કીધો, માટે આ સોમવહ્ની સતેજ અને તુસ્ત થઈને દુધસરખા રસે ઉભરાઈ ગયેલી હોય છે. (સોમવહ્નીમાંનું) અમૃત કહે છે તે આજ, ત્યારે આ (તારા મહદ્રશ) ની પ્રથમ પ્રશંસા કરવી જોઈએ. ૧

૧૨ મત્તરશિમ્. રૂપમઃ તુષિપ્માન ચ ય. સસ સિન્ધૂન સર્તવે અવાસજત્ । ય. વજ્રવાહુઃ ધામ્ આરોહત રીશિનમ્ અસ્ફુરત્ દે જનાસઃ ॥ ૬૨ઃ ।

૧૩ અર્ષં ધાવાપૃથિવી ચિન્ત્ર નમેતે, અસ્ય શુષ્માન્ પવંતા ચિન્ત્ર મયન્તે । યઃ સોમવાઃ ત્રિચિતઃ વજ્રગાહુઃ (અપિ) વજ્ર હસ્તઃ દે જનાસઃ સઃ ૬૩ઃ ।

૧૪ યઃ મુન્વન્તમ્, યઃ પચન્તમ્, યઃ શસન્ત, યઃ શસમાનમ્ (અપિ) ઝર્તીં અવતિ । યસ્ય વ્રજ્ય વર્ધન (મવતિ) યસ્ય સોઠઃ, યસ્ય હદમ્ રાષઃ (અપિ) વર્ધન (મવતિ) દે જનાસઃ સઃ ૬૪ઃ ।

૧૫ યઃ ત્વમ્ દુધ. (સન્) ચિન્ત્ર મુન્વેતે પચતે વાજ આ દદર્ષ્ય, સઃ કિલ સ્ત્રયોલિ, (અતઃ) દે ૬૬ વયં વિશ્વહ તે પ્રિયાસઃ (સંતઃ) મુવીરસઃ વિદધમ્ આવદેમ ।

૧ (વર્ષા) ઋતુ (સોમસ્ય) જનિત્રી, તસ્યા પરિજાતઃ યામુ (સઃ) વર્ધંતે (તાઃ) અપઃ મહુ આ મવેશન્ । તન્ (સઃ વર્ધઃ) આહવાઃ પયઃ પિન્ધુથી અગ્નઃ. (તન્ એવ) અગ્નિઃ વીમુચ મવતિ । તન્ (તં મહાશ્વમ) પ્રધન ડાહ્યમ્ એવ ।

ચારેતરફ ઉદકથી પૂર્ણ ભરેલી (નદીઓ), સર્વજણે મળીને તેના તરફ આવે છે. અખિલ જગતનું પોષણ કરવામાટે તેણે જલરૂપ અન્ન આણેલુજ હોય છે (આકાશમાંથી). નીચે આવનાર પ્રવાહને વહેવાનો માર્ગ એકજ છે. આ સર્વ પ્રકાર તેજ નિર્માણ કીધા તે, તારૂંજ સ્તવન પ્રથમ કરવું જોઈએ. ૨

એક ધૈર્ય જે આપે છે તેજ આપ્યુ એમ (જીવ) કહે છે આકાર નથ કરવા એ જેનું કામ છે એવું (મૃત્યુ) આ (વસ્તુમાત્રના) રૂપ હતાં ન હતાં કરતું સર્વન સંચાર કરતું હોય છે. પ્રત્યેક પ્રાણીની ભડી ભૂડી સર્વ ચેષ્ટા સહન કરે છે. (એવી એક પૃથ્વીજ) અને આ સર્વ પ્રકાર તેજ નિર્માણ કીધા માટે તારૂંજ સ્તવન પ્રથમ કરવું જોઈએ. ૩

વાંસાપર ઉચકીને લઈ જવાય નહિ એટલું ધન યાચકોને હાન કરવું તે પ્રમાણે પ્રાણિ-માત્રને વિપુલ અન્નાચ્છાદન યથાન્યાય દેવાને (મેઘ) ખેડેલા છે ને માટેજ (જગત), પતાએ દિધેલું (રૂઝરૂપ) અન્ન હાંતોથી આવવાની જરૂર ન પડતાં (ધાવતું બાળક) ખાઈ શકે છે અને આ સર્વ પ્રકાર તે કીધા માટે તારૂંજ સ્તવન પ્રથમ કરવું જોઈએ. ૪

નક્ષત્રમંડિત આકાશને પણ પૃથ્વી ઉત્તમ ચોભેરે એવાજ તે નિર્માણ કીધી છે. હે વૃત્તાંકા, પાંચ જલના માર્ગ પણ તે ખુલ્લા કરી દીધા છે ત્યારે એકાદા (તૃપાર્વ) વીરને (તેના શ્રમપરિહાર કરવો) તે પ્રમાણે દેવાએ સ્તોત્રોના યોગે (તારા પરાક્રમનું) વર્ણન કરીને હે ધૈર્ય તને નવી વીરશ્રી ઉપન કીધી તથાપિ આ સર્વ તેજ બનાવરાંબુ માટે તારૂંજ સ્તવન પ્રથમ કરવું જોઈએ. ૫ (૧૦)

જે તું અને સમૃદ્ધિ આપી અમારો ઉત્કર્ષ કરે છે ને લીજી જમીનમાંથી સૂકું પરંતુ મધુર ધાન્ય ઉત્પન્ન કરવાની કરામત કરી બતાવે છે અને પોતાની ધૈર્ય સંપાત્તને ભંડાર સૂચ મંડળમાં ખુકી દીધા છે એવો ક્રૂર તુંજ આ સર્વ વિશ્વનો એકલો માલિક છે જ્યારે તારૂંજ સ્તવન પ્રથમ કરવું જોઈએ. ૬

૨ વય. વરે વિવ્રતીઃ (નયઃ) સઙ્ગી ર્દમ્ આ વન્તિ, વિશ્વસ્ત્યાય મોજન ચ પ્ર ભરન્ત । પ્રવતાં (ઉદધિ પ્રતિ) અનુષ્વદે અન્ના સમાન., યઃ તા (વીર્યાં) અઙ્ગોઃ સઃ પ્રથમમેવ ઉચ્ચયોસિ ।

૩ ચદકઃ (ર્દશરઃ) દદાતિ તર્ (અપર. જોવઃ) અનુવદતિ, તદયા. એકઃ (વલ્લુ) રુપા મિત્ત ર્દયને । એકમ્ય વિશ્વા વિનુદઃ (એક) તિતિદ્યતે, યઃ તા (વીર્યાં) અઙ્ગોઃ સઃ પ્રથમમેવ ઉચ્ચયોસિ ।

૪ વૃષ પ્ર-વન્ત રયિ અયંતે (દદતિ) દ્ય પ્રજામઃ પુટ્ટેમ્ વિમન્ત આયંતે । (જાર) પિનુઃ મોજન દદૈઃ આસન્વમેવ (અર્ધક) અત્તિ, યઃ તા (વીર્યાં) અઙ્ગોઃ સઃ પ્રથમમેવ ઉચ્ચયોસિ ।

૫ અથ દિવે સદયે પૃથિવીમ્ અઙ્ગોઃ, હે અદિ હન યઃ (ત્વમ્) ધૌતીના પથઃ અરિયક । વાગ્નિમ્ ઉદધિઃ ન ત ત્વા દેવમ્ દેવાઃ સ્તોમેભિઃ અજનન્ સ (ત્વમ્) ઉચ્ચયોસિ ।

(યઃ (ત્વ નઃ) મોજન ચ વર્ધન જ દયમે, (અપિ ચ) અદર્શિ. (લેગલ) આ ઉપક યનુસહ દુરો-દિપ । સઃ ત્વ વિવદતિ દોવધિ નિ દધિય, એક એવ વિપસ્ય ર્દયિય સઃ (ત્વં) ઉચ્ચયોસિ ।

જેણે કુલોથી ને કુલોથી ભરેલું વૃક્ષને જોરથી વહેનારો પ્રવાહ જમીન પર બુદ્ધા બુદ્ધા ઠેકાણે પોતાના મુદ્ધિ નિયમના ચોગે નિર્મોલ કીધા જેના તેજને ઉપમાજ નથી એવી વિદ્યુ હતા આકાશમા જેણે ઉત્પન્ન કીધી, જે પોને આટલો વિસ્તીર્ણ કે વિસ્તીર્ણ એવા સાગરન પણ જેનો ઘેરા છે એવો તુંજ એક સ્તવન કરવાને યોગ્ય છે.

(ભકતોને) સામર્થ્ય આવે અને અધાર્મિક દુષ્ટોનો નાશ થાયો માટે નાર્મર રાક્ષસને તેના વેભન સંહિત તે' અત્યુની તરફ મોકલી દીધો, અને પોતાની જાત્વકથ તરવારને મો લગાડવાનો વારો આવવા દીધો નહિ (દેવ) આજ શુ' પણ વળી એવા તારા ચરિત્રો કેટલા પણ છે અને માટેજ (પૂર્વપ્રભાણે) આજ પણ તું અમને અત્યંત સ્તુત્ય છે.

એક (ભક્ત) ની હાંક સાલગતાની સાથે તે (પોતાના રથને) હજાર (ઘોડા) એકઠમ જોડીને તે સહભકતનુ રક્ષણ કીધું અને દર્શાવેલા ભક્ત માટે તેના અધાર્મિક ગત્યને એવા ઠેકાણે હમેશના પ્રતિબધમા નાખ્યો કે ત્યા તેને બાધી રાખવાનુ કામજ પડે નહિ આટલી ઉલ્લસ પ્રતીતિ તુ' (ભકતોનો) સહાય કર્તા થયો તો તુ ખગેખર સ્તુત્ય છે

ઉદ્ધક પ્રવાહને પ્રતિબંધ કરનાર સર્વ પ્રકારની શક્તિએ જેના સામર્થ્ય આગળ હાથજ ટેક્યા અને જે મહાકૃત્ય કુશળ માટે જેના આગળ, તેનો વલ્લવ એકઠમ ફીકો પડ્યો એવો તુ છ લોક અને પાંચ દિશા એમને પોતપોતાને ઠેકાણે સ્થાપીને, અને કરી પોતે તે સર્વને વ્યાપી રહ્યો છે તે તુ અત્યંત સ્તુત્ય છે એમા મ શય નથી.

૧૦ (૧૧)

હે વીર, એકજ મહાકૃત્યથી સર્વ સ્પૃહણીય મ પત્તિ તુ પોતાની કરે છે ને જાતુર્દશમરખા બલાકથ પુરૂષના તારૂણ્યમહ તુ હરણુ કરી નાખે છે એવા ત ન પરાક્રમનુ ગૌરવ કરીએ તેટલું થોડુંજ. અને હે ઈદ્રિ આ સર્વ કૃત્ય તેજ કીધા ત્યારે (ખગેખજ) તુ' અત્યંત સ્તુત્ય છે.

૧૧

૭ ય (ત્વ) પુષ્પિણી ચ પ્રસ્થ અવનો ચ દાન અર્થિ ધર્મણા વિ અવરય : ય ચ દિવ ભવમા દિગ્મુત અજન ઉઠ (સન) ઉર્વાન્ (ઉદધીન્) બમિત (અસિ) સ ઉકથ્ય અસિ :

૮ પૃથ્વા ચ દાસવેદાય ચ ય. ત્વમ્ નામર સહવસુ નિદન્તેવે અવદ્ધ* : જર્ણવન્થાચ (અસિલતાયા) આસ્યમ્ અપરિવિષ્ટમ્, (કૃતમ્, નચ દતા ચન્લવ ત વીર્યાંણિ) ડવ પૃ કૃા છ મ. ત્વમ્ અય ઉકન્થામિ :

૯ વદ્દ એકસ્ય ધૃટી, ઘત વા દશ (હરીન્) ગાઠ વસ્ય (ત રવે) આગ, ચોદમ્ ચ મા વવ : દમાતય દસ્યન્ અરમ્જો તમ્ ડનવ, (એવ) મુગ્રાન્થા અમવ. મ ઉકથ્યામિ :

૧૦ વિશ્વા દન્ રાધના ચમ્ય પૌર્યમ્ અનુદદુ અર્મ્મ ચ દ્વન્નવ ધનમ્ (અનુ) દર્શિન્, (ચ ૧મ્) પદ વિદિર પચ ગદ્ગાથ અસ્ત્રા પર પરિ અમવ, સ ઉકથ્યાસિ :

૧૧ હ ચાર, એર્જન્વ જનુના ચમુ વિન્દધ, ગદ્ગવન્ જાતુર્ગણ્ય વચ પ્ર (વિ દગ ચ) તાર તવ વીરમ્ ધૃમવાચનમ્ (ભાતિ), બા (જ્ઞા) વિશ્વા ચ ચક્ર્યે મ તમ્ ઉકથ્યોમિ)

તુર્વીતિ અને વધ્ય એમને તરીને જતાં કાવે માટે તેમના સાડું તે જ્ઞેસ્થી વડેનારા નદીના પ્રવાહને થોભાવી રાખ્યો; અને અધ ને પાંગળાં હોધને પતત બનેલા પરાવૃત્તની તં ઉન્નતિ કરીને તેની ચારેતરફ પ્રખ્યાતિ કીધી ત્યારે તું અતિશયજ્ઞ સ્તુત્ય છે. ૧૨

હું દિવ્યનિધિ ધંદ્ર, તું તારું કૃપા ધન અમને આપવા સાડું એમ થોભ મુક કે તે અત્યંત નામાંકિત એવી તેની પ્રખ્યાતિ ઉત્તરોત્તર તું જ કરીશ. તારાપાસે સારી સારી એવી સંપત્તિ કેટલી પણ પડી છે, ત્યારે (તેના પ્રીયથે) અમે અમારા કૌંપસંપત્તિ વીરેસહ (યજ્ઞ) સભામાં તારા મહદયશ નિરંતર ગાતા રહીએ એમ કર. ૧૩ (૧૨)

સૂક્ત ૧૪.

॥ ઋષિ-શ્રમમદ । દેવતા-ઇન્દ્ર ॥

(અધવ્યુહો) ધંદ્રને અર્પણ કરવા સાડું સોમરસ લધને આવો. તે પ્રમોદહાયક પેય પળીથી તેના પાત્રમા રેડો. શૂર ધંદ્રને નિત્ય તેજ પ્રાશન કરવાની લાલચ છે માટે તે પ્રતાપી વીરને તે અર્પણ કરે તેને તેજ જોઇએ છે. ૧

(અધવ્યુહો) દિવ્યોદકથી તદન ઢાંકી નાંખનારા વૃત્તને, એકાદુ વૃક્ષ વિસ્તૃપ્તાતાથી બંગી બળ તે પ્રમાણે, જેણે પોતાના વજ્રને તોડી નાંખ્યું, સોમપ્રિય દેવને આ રસ અર્પણ કરે સોમરસ પ્રાશન કરવાને આ ધંદ્રજ અત્યંત યોગ્ય છે. ૨

અધવ્યુહો, જેણે દબીકનો વધ કીધો, પ્રકાશરૂપી ધેનુને મૂકત કીધા અને વદ્ય રાક્ષસનું ખડું સ્વરૂપ ખુલ્લું કરીને તેને ઠાર માર્યો તે ધંદ્રને અંતગળમાં વાયુપ્રમાણે (આ વાયુમધે જે ભરાઈ રહેલો છે એવા) ધંદ્રને, તીક્ષ્ણ બાણ વસોથી ઢાંકીએ તે પ્રમાણે સોમવદ્યથી આચ્છાદીત કરી નાંખો. ૩

૧૨ તુર્વીતયે ચ વ્યાય ચ ક તણય સણયઃ સુતિમ્ ત્વ નરમવઃ । અર્ધ શ્રોણ નીચા ગન્ત પરાવૃત્ત પ્રધવન્ન ઉદાયઃ, ॥ ૩ ॥ ઉવખ્યોતિ ।

૧૨ દે વનો દદ, તા તે રણ. અરમ્ય ધાના ય સમર્થસ્વ, યર (સ્વમેત ત્વ) ચિર ખવત્વા, બહુ તે મલ-પદ્મ । (તર) મુર્તિય. વય અનુરુ વિદો ત વૃદ્ધ (યજ્ઞ.) વરેમ ।

૧ અપરંતઃ, દશય સોમે નરત, મયમ્ અન્ધઃ અનગ્રેભિઃ વિરત । અય વીરોદિ યદમ્ અસ્ય પીતિમ્ દ્યમી (મરતે), (૧૬) રૂપે તુરોત, ણ્ય તદ વણિ દ્વ ।

૨ નવન, અગ્ર વેવ રમ, ય. અગ્ર વરેજનં વૃત્ત (વરેવ) જપ્પન । તસ્મ તદસ્ય વૃત્ત નરત, એવ દદ નવ પીતિમ્ મદતિ ।

૧ મારત, ચો દબીક જપ્પન, ચો (દિવ્ય) યાઃ ઉગ્રવૃત્ત દિ નર વઃ । બીરોદ પામ્ ન દસં (વિવખ્યોતિ યજ્ઞ) એવમ્ (મુદત), જૂ ન વર્ધ. સોમે. દદ ભા ઝમુત ।

અધ્વર્યુઠો, હિરણ્ય પોતાના નવખંડ બુજાડ ઉગારીને અગ્નિપર ચાલીને આવ્યો. હોધને તેના રાક્ષસનો જેણે નાશ કરી નાંખ્યો જેણે અણુદ રક્ષસને પાણી નીચે પછડીને કાર મારી નાંખ્યો તે ઇંદ્રને અમારા સોમરસનો, આસ્વાદ લેવા સારૂ આગ્રહે પ્રાર્થના કરો. ૪

અધ્વર્યુઠો, જેણે અશ્વનો નિપાત કીધો, જેણે અતિશય લોભી એવા શુબ્ધ, તેમજ વ્યસ, વિપ્ર, નમુચી અને કૃષિકા ઇત્યાદિ દાનવોનો પાણી નાશ કરી નાંખ્યો તે ઇંદ્રને સોમરસનું પેય અર્પણ કરો. ૫

અધ્વર્યુઠો, જેણે શંખરના સો વિશાળ કિલ્લા, વિદ્યુતપાતાથી ભાંગી નાંખીએ, તે પ્રભાણે ફાડીને તેના વિધ્વંસ કીધો જેણે વર્ષાના એક લાખ સૈનિકોને જમીન હોસ્ત કરી નાંખ્યો તે ઇંદ્રમાટે સોમરસ લઈને આવો. ૬ (૧૩)

અધ્વર્યુઠો જેણે લાખો શત્રુનો વધ કરીને પૃથ્વીની સપાટી પરથી તેમને અસ્તાવ્યસ્ત પાણી વિખેરી નાંખ્યા, જેણે પોતાના ભક્ત જે કુત્સ, આયુ અને અતિથિગ્વ એમના લઢલેયા શત્રુનો રણમાં મારી નાંખ્યા તે ઇંદ્ર માટે સોમરસ લઈને આવો. ૭

શૂર અધ્વર્યુઠો તેની આજ્ઞા વાંચીને શિરસાટે માન્યજ છે તો વમારી જે જે મનવા હશે તે તે વમાશાથી ઇંદ્રમાસેથીજ પ્રાપ્ત કરી લેવામાં આવશે. તો પોતાના બાહુબળે સ્વચ્છ પિંચીને કાઢેલો પાવન સોમરસ, હે યજ્ઞનિષ્ઠ ભક્તો ! તે પુણ્યસ્ત્રોત ઇંદ્રને અર્પણ કરો. ૮

૪ અધ્વર્યવઃ, નવ નર્વતિ ચ કાદૂત્ત ચક્ષ્માંસ ઉરર્થે યો જપાન, યઃ અતુન્દ નીચા અવ વચાપે તમ્ રસ દ્યોમત્ય નૃપે દિતોત ।

૫ અધ્વર્યવઃ, યો ભદ્ર મુ જપાન. ય. ભદ્રાણ શુણ્ણમ્, ય. વ્યસમ્, યઃ વિપ્ર નમુચિમ્ ચ, યો કૃષિકા (જપાન) તર્મ્મ દ્વાય અન્ધસઃ કુદોત ।

૬ અધ્વર્યવઃ, યઃ શશ્વરસ્ય દ્વત પૂર્વોઃ પુરઃ અદમનેવ ખિન્નોઃ । ય દન્દઃ વર્ષિતઃ શત્રુમ્ સદ્દતમ્ (યોધાન્) અશ્વપતન્ અર્મ્મ દ્વાય સોમ નરત ।

૭ અધ્વર્યવઃ, યઃ દ્વત સદ્દર્શ (અરીન્) જપન્વાન્ મૃત્યાઃ ઉપરથે દ., અવપદ । યઃ કૃત્તવ્ય આયોઃ પ્રતિપિરશરય ચ વીરાન્ (અણીન્) વ્યવૃણ્ણ, અન્મ સોમ નરત ।

૮ નરઃ અધ્વર્યવઃ, (અત્ય) મૃટી વદન્તઃ (પૂર્વ) યદ્ વચગકાપે તદ્દદ્દે નવપ । હે યજ્ઞવ, નર્મતિ-
'દ્વાય' પામ ૨૦૦૦ રૂપિય નરત, કુદોત ।

અધ્વયુહા, તેની આજ્ઞા પ્રમાણે કરી વનમાં એટલે અરણ્યમાં સુધ્ધાં જે અત્યંત પવિત્ર માન્યો જાય છે એવા સોમરસ પાણીમાં ઘોળીને ઇંદ્રને અર્પણ કરવા માટે લઈ જાય છે (ઈંદ્ર) નિત્ય તૃપ્ત છે પરંતુ વમે સ્વહસ્તે કહેલા રસની તેને લાલસા છે તેા-તે ઇંદ્રને આ હુપંકર સોમરસ અર્પણ કરેા. ૯

અધ્વયુહા ગાયત્રી પથરથાન દુર્ધે ભરાઈ જાય છે તે પ્રમાણે ભરીને તે ઔદાર્યગ્રાહી ઇંદ્રને તૃપ્ત કરેા. મને એટલું માલમ છે, ના, મારી એવી પછી ખાતરી છે કે પુજનીય ઇંદ્ર સોમ અર્પણ કરનારા ભક્તની પછી યોગપ્રાણ રાખે છે. ૧૦

અધ્વયુહા જે દિવ્ય એર્ધ્યની અને તેમજ આ ભૂલોકમાંની ભૌતિક સંપત્તિના રાજા છે તે ઇંદ્રને એકાદા વિજયી વીરપર ધાન્ય વૃદ્ધિ કરીને તેને સંતુષ્ટ કરીએ તે પ્રમાણે સોમરસની ધારાએ પૂર્ણ પહો સંતુષ્ટ કરેા અને આજ વમાઈ ક્તવ્ય છે એમ સમજો. ૧૧

હું દિવ્યનિધિ ઇંદ્ર, તું પોતાનું કૃપા ધન અમને આપવાનું તે એમ યોછ મુક કે તે અત્યંત નામાંકિત એવી તેની પ્રખ્યાત ઉત્તરોત્તર તુલ્ય કરીશ. વારાપાસે સારી સારી એવી કેટલી પણ સંપત્તિ ભરેલી છે. (ત્યારે તેના પ્રીયથે) જામે અમારા શૌર્યસંપન્ન વીરો-સહ યજ્ઞભૂમિમાં તારા મહાવ્રથ ગાતાં સ્ત્રીએ એમ કૃ. ૧૨ (૧૪)

સૂક્તા ૧૫.

॥ કૃષિ-શ્લેષમદ । દેવતા-ઇન્દ્ર ॥

હવે આ શ્રેષ્ઠ, વમે ઈંદ્રના આવાજ શ્રેષ્ઠ ચરિત્રો, આ સત્ય સ્વરૂપ ઈંદ્રના સત્યમયજ ચરિત્રોનું હું વર્ણન કરું છું, “શિક્કદૃક” ઉત્સવમાં ઇંદ્રે સોમ પ્રાશન કીધું અને તે હુપંગિમાં તેણે આહુ રાક્ષસનો શિરચ્છેદ કરી નાંખ્યો. ૧

૧. દે અપ્યર્થયઃ, અલ્લે ધૃષ્ટિ કર્તન, ક્વેપિ નિવૃત્તમ્ (સોમ) ક્વે (ધમિદ્) ઉત્તરયજમ્ । ગુપ્તગોપિ વ દત્ત્ય ગર્ભિવારયે, (તઃ) નદિર સોમ દ્રશ્ય ગુહોત ।

૧૦. દે અપ્યર્થયઃ, યથા ગો. કથ વગમ (પ્ર પૂર્ણઃ) દેમ્ ભોજન્ દદમ્ સોમેનિ. પુગત । અદમ્ પ્તદ્ વેદ, (અનદ) મ નિવૃત્તઃ, (વદ્) યજનઃ દિત્તામ્ નૃય. ચિદ્વત ।

૧૧. અપ્યર્થયઃ યો દિવ્યસ્ય વત્ત્વ, યઃ પાર્થિવત્ત્વ ગુપ્તરગ્વપિ યજા । કર્દેર (વોર) ચેનેન ન તમ્ દદ્ સોમેનિ પુગત, તદ્વ અપ વ. અમ્નુ ।

૧૨. વમે દદ તઃ (તે) રાધ. અસ્વન્ય દાનાવ યમર્થવત્ત્વ યન્ અનુ પૂર જિત્તમ્ પથત્ત્વ, ચ્દુ તે વત્ત્વનમ્ (ત) દુર્ગા ગ. (વચન્) વિદ્ય (તે) વદા (યજઃ) વેદેન ।

૧૩. તુ પ્રય નદા મ સ્ત્વ. વર્તનિ યત્વા કરણાનિ પ્ર વ યોજન્ । સઃ દદ. ચિદ્, હેતુ અસ્ય મુનરવ અપિઃ, નદ રાન્વ વદિત્વ યજન ।

જેમાં કોઈ ઠેકાણે કોઈ પણ આધાર મળતો નથી એવા આકાશમાં તેજો મોટ મોટા નક્ષત્રો અદબ સુકી હીધા. અંતરાણ ને વાતાવરણ પ્રદેશ આ (વાયુએ) ભરી નાંખ્યા અને તેનાં પૃથ્વીને સંભાળીને ધરી તેની મર્યાદા વિસ્તોરું કીધી આ સર્વ વાતો ઇંદ્રે સોમરસના હર્ષ-ભરમાં કીધી. ૨

ધરની જગા આંકી દેવી તે પ્રમાણે પૂર્વ (પશ્ચિમ) ઇત્યાદિ દિશાની સીમા તેણે જ કરાવી. સ્વર્ગીય નહીં એના મૂળના દ્વારે પોતાના વજ્રથી તોડી મોકળા કીધા અને દૂરજ દૂર માગે તે વહેતીઓ જાય એટલા માટે સહજ લીલાથી તેમને બંધ ને મૂકત કીધી એ સર્વ પરાક્રમ ઇંદ્રે સોમરસના હર્ષભરમાં કીધી. ૩

હલ્લીતિ આ ભક્તને પકડીને હર્ષ જનારા હુંડોને તેણે ઘેરે ઘાલ્યો તેમના હથિયાર અંટાવી હાથને એક સળગતાં ચુલ્લામાં તે સર્વ જાળી નાંખ્યા અને હલ્લીને ઘેનું, અન્ન અને રથ એનાથી પરિપૂર્ણ એવી સંપત્તિ આપી આ સર્વે વાતો ઇંદ્રે સોમના હર્ષભરમાં કીધી. ૪

ઘો ઘો ગર્જના કરતાં વહેનારા (સંસારરૂપ) પ્રચંડ વહેણાનો વેગ તેણે એકદમ ઢાળી-રાખીને, જેને તેમાં તરીને જતાં આવડતું ન હોતું તેને સુખરૂપ પેલેપાર ઉતારી દીધા અને (નદી) તરીને ગયા પછી તેમને ઉત્કૃષ્ટ ધનનો લાભ થયો એવા આ સર્વ ચમત્કાર ઇંદ્રે સોમરસના આનંદમાં કીધાં. ૫ (૧૫)

પોતાના પ્રભાવે તેણે સમુદ્રના ઉઠકનો પ્રવાહ ઉપર વહેતો જાય એમ કીધું, પોતાના વજ્રથી ઉધાના રથના ચુરા કરી નાંખ્યા. અને ભારે અપાટાથી કૂચ કરનાર પોતાનો, સેન્યા-પાસે (પ્રતિપક્ષીની) સુસ્ત સેન્યાને તદ્દન ખલાસ ઉડાડી મુકી આ સર્વ કૃત્યો ઇંદ્રે સોમ-રસના હર્ષ ભરમાં કીધી. ૬

૧ અવયો (આકાશ) વૃદ્ધત યામ્ અસ્ત માયત, રોદતી ચ અતરિક્ષ (વાયુના) આ અવૃણત. (તર્લિમથ) ટ. પૃથ્વીમ્ ધારયત્ પપ્રથત્ ચ, (એતા) તા સોમસ્ય મદે દ્વઃ ચચ્ચર. ૧

૨ સરજેઃ જાનૈઃ (સઃ) જાનઃ (વિદઃ) વિ મિખાવ, વજ્રેણ નદીનામ્ જ્વાનિ અતૃણત. (તાઘ) રથેઃ પક્ષેઃ પથિમિઃ વૃધા અચ્ચજત (એતા) તા દ્વઃ સોમસ્ય મદે ચચ્ચર. ૨

૪ સઃ દમીતિઃ પ્રવોદ્યન્ત્ પરિગત્ય (તેષા) વિશ્વમ્ આયુમ્ દ્વદે બમો અધઃ. (દમીતિ ચ) ગોમિઃ અર્થઃ સમવૃજત (એતા) તા દ્વઃ સોમસ્ય મદે ચચ્ચર. ૪

૫ સઃ દૈ મદીમ્ મુનિમ્ પ્તોઃ અરમ્ણાત, સ ચ અમ્નાન્ત. સ્તમિત અવારવત્. તે ચ ઉત્પ્રાય રથિમ્ અગિ પ્રવૃથ્ત, (એતા) તા દ્વઃ સોમસ્ય મદે ચચ્ચર. ૫

૬ સઃ મહિસા તિષ્ઠુમ્ ઉદયમ્ અરિણત. વજ્રેણ ઉપલઃ બનઃ સ વિવેષ. જ્વનીમિઃ (મેતામિઃ) મજવઃ (સના) વિદ્યન્ત, (એતા) તા દ્વઃ સોમસ્ય મદે ચચ્ચર. ૬

તે ત્રણ કુમારિકાઓ સંતોષીએકીઓ હતી તે ઠેકાણું પરાવૃજ કાષિને (ઈંદ્રની કૃપાથી) જાણ્યું કે તરતજ તે ત્યાં પ્રકટ થઈને તેમના સાથે ઉભે રહ્યો ત્યારે તે પાંગળો હોઈને સુહાં (ઈંદ્રકૃપાએ) ઉત્તમ રીતે ચાલવા લાગ્યો, અને આંધળો હતો પણ તેને ઉત્તમ નજર આવી આવા આ સર્વ ચમત્કાર ઈંદ્ર સોમરસના હર્ષભરમાં કીધાં.

અગિરસની સ્તુતિ વડે પ્રમુખ થઈને તેણે વડ રાક્ષસને વિદારણ કરીને મારી નાંખ્યો અને પર્વતના મોટા મોટા દુર્ગ હલાવી મુકીને તેણે ભારે ચતુરાઈથી ઉભા કીધેલાં કીટલા-કેટલાં પણ વહન ઉચ્ચસ્ત કરી નાંખી આ સર્વ મહાકૃત્યો ઈંદ્ર સોમરસના હર્ષભરમાં કીધી.

તે ચુમુરી અને ધુનિ આ રાક્ષસોને પકડી લઈને નીચે લેડાવીને માર્યા અને અધાર્મિક દુષ્ટોનો વધ કરીને દર્શીતનું રક્ષણ કીધું. તારી કૃપાનો આધાર મળ્યો માટે તેને તે પ્રસંગે અક્ષય વસ્તુનો લાભ થયો પરંતુ આ સર્વ સાકૃત્યો ઈંદ્ર સોમના હર્ષભરમાં કીધી.

હવે હે ઈંદ્ર, તારી તે પ્રખ્યાત ને ઓદયશીલ એવી (ભકતો પ્રત્યેની) દયાર્દ્રચુદિ, આજ પ્રમાણ તારા ભકતોને મનોરથ-દુઃખ આપીને નુષ્ઠ કરો. તે પ્રમાણે અમને સર્વ ભક્ત-જનોને (એવુંજ દુઃખ) આપ. તુંજ અમારું લાગ્ય છે અમને વિસારીશ મા અને અમે અમારા શેષ સંપન્ન વીરો સહિત (યજ્ઞ) સભામાં તારા મહાવશ ગાતાં રહીએ એમ-કર.

૧૦ (૧૬)

સૂક્ત ૧૬.

॥ કૃષિ-શ્લોક ૧. દેવતા-શ્લોક ૧ ॥

(હે જનો) પ્રત્યક્ષ અર્થ મધ્યે (ઈંદ્રના પ્રીત્યે) હવે (અર્પણ કરીએ) તે પ્રમાણે તમારા સાડા હું આ અર્પણ સ્તવન, મન્ત્રજનોમધ્યે અત્યંત શ્રેષ્ઠ એવા તે (ઈંદ્ર) ના ચરણમાં અર્પણ કરીએ છીએ. (સર્વ જગતને) ક્ષીણતા લવનાર પરંતુ પોતે જે કદી પણ ક્ષીણ થતો નથી, ને જેનું વૃદ્ધિગત, યથેચ્છ સામર્થ્ય અનાદિ કાળથી જેવો ને તેજોજ હોઈને જે સર્વદા વાંચ્યાવશ્યામાંજ હોય છે તે ઈંદ્રની (અમારા પર) કૃપા થવા માટે અમે તેના કાલાવાલા કરીએ છીએ.

૧

૭ યઃ પરાશ્વ ક્ષત્રીનો અપ્નોદ વિદ્યાન્ (તેણાં પુરઃ) આવિઃ નવન્ ઉશ્વિષ્ઠૃઃ ધોનોતી (ય) પ્રતિષ્ઠાન્, બનક મ્યચટ (એત) તા ઇદઃ કોમસ્ય મદે ચઘર.

૮ અગિરાંનિ. વૃજન. કલમ્ ભિન્ન, પવનસ્ય શનિનાંનિ વિશ્વરૃષ્ઠૃઃ. યથાન્ કૃતે જાનિ સોનાંનિ રિજન્, (એત) તા ઇદઃ કોમસ્ય મદે ચઘર.

૧ નુમુરિ પુનિ ચ રક્તેન બન્નુપ દરુમ્ જપ-થ. દર્શોતિન્ પ્રભાવઃ. રક્તે ચિરં મન દિલ્લપન્ નિવિદે (૦તા) તા ઇદઃ કોમસ્ય મદે ચઘર.

૧૦ દેશ નૂન ત ત્વા મપોનો દધિષ્ઠા (અનુવદનતિઃ) જરિતે વર પ્રતિ હોરૈઃ, (તમેર ૫.) રતેનુઓ સિદ્ધ. અ. મંત્ર પદ. મયો ન. (અત.) મુદિષ્ઠાઃ (૫૪ ત) વૃદ્ધગતઃ વિરથ દદન્.

૧ ધનિષ્ઠને મમો દર્શિ રિષ, યઃ કતા ડેવજનનાર (૬૫) મુદિષ્ઠ પ્ર નર. જરવતમતિ મુદિષ્ઠ, વનન્ ઉધિતન્ પુરાન ઇદ મંત્રે દક્ષમહ.

જે પરમ મોટા ઇંદ્ર સિવાય કોઈજ હોઈ શકતું નથી તેનાજ આગળ યચ્ચાવત પરાક્રમ એકવૃત્ત થયેલું છે, તે ભગવાન પોતાના હિરમા સોમરસ, શરીરમાં અપાર સામર્થ્યતેજ, હાથમાં વજ્ર અને મસ્તકમાં દિવ્ય વજ્રાન ધરાવતો હોય છે. ૨

ઇંદ્ર તારા ઇશ્વરી મહિમાનો અંત (જુમી ને સ્વર્ગ આ) બંન્ને લોકને સુધ્ધાં લાગ્યો નહિ, સમુદ્ર કિંવા પર્વત એમનાથી પણ તારા રથનો આડ ખીલ કરાતી નથી અને તારા (આ સામર્થ્ય) ની બરોબરી તો કોઈને પણ કરતા આવડનાર નથી, (આ વાત) તું અતિવેગવાન ઘોડા જોડેલા પોતાના રથમાં બેસીને (એકદમ) અસંખ્ય યોજન દોડતો બધ છે તે વેળાએ (સહજ અનુભવમાં આવે છે). ૩

પરમ પૂજ્ય ધૈર્યની કેવળ મૂર્તિ અને ભક્ત સહાયાથ સદેવ સજ્જ એવા આ વીર નાયકના ચરણોમાંજ સર્વ લોક પોતાની (સાક્રતયુક્ત) ઉપાસના અર્પણ કરતા હોય છે, તો, (મિત્ર) તેને હવે અર્પણ કરીને તેનું યજન કર. હે ઇંદ્ર, તું વીર્યશાળી ને અત્યંત જ્ઞાની છે ત્યારે જેના રશ્મિસમૂહમાં વિશ્વજાલુ વીય છે એના પોતાના તેજસમય મુખે તું અમારા સોમરસનું પ્રાશન કર. ૪

વીરશ્રી ઉત્પન્ન કરનાર અને મધુર એવા આ સોમરસનું પાત્ર ભરી જઈને અંદરનો રસ ઉભરાઈને વહેવા લાગ્યો. વીરશ્રી અર્પણ કરેલાજ હવિર્ભોગનો જે સ્વીકાર કરે છે તે વીર શ્રેષ્ઠ ઇંદ્ર આ રસ પ્રાશન કરે તે માટેજ ઋત્વજ પાત્રમાં રેડી મૂકે છે. અધ્વર્યુ સરસ, ભર-દાર સોમવદ્ધી કચરવાનો પાણી પણ સરસ મનુષ્ય અને પ્રુક સોમરસજ શીર્યપ્રક પછી તો આ વીર શ્રેષ્ઠ (ઇંદ્ર) માટે ઋત્વજ ગળીને તૈયાર કરવો (એમાં નવાઈ શી ?) ૫ (૧૭)

તાડે વજ્ર વીર્યશાળી, તારો રથ પણ વીર્યશાળી, તારા ઘોડા વીર્યશાળી અને તારા આયુધ પણ વીર્યશાળી છે. હે વીર શ્રેષ્ઠ, વીરોનેજ જે વીરશ્રી ઉત્પન્ન થાય છે તેનેજ પણ સ્વામી તુંજ છે તો હે ઇંદ્ર, વીર્યશાળીનું સર્વસ્વ આ સોમરસ તે પ્રાશન કરોને સંતુષ્ઠ થા. ૬

૨ યસ્માત્ વૃદત્તે દૈશ્વાત્ જ્ઞેતે કિં ચન (વિજેતે), અસ્મિન્ દ્વે અપિ વિશ્વા વીર્યાં સન્તા (સન્તિ) ।
 ૩ ઇત્તે દેશ્વિ ધોળીન્વાં ન પરિજે, તે રથો પિ તમુદે પર્વતે (પરિજે) ન, યત્ આશુમિ (હરિમિ) ।
 ૪ અરમ યજ્ઞતાય, ઈર્ષ્યં સર્વેત્તે દ્યૌર્ભય વિથે દિ ક્રુતુ ભરન્તિ । (તદ્ વિત્ત તમ્) દવિપા યજસ્વ, દે
 ૫ ઈર્ષ્ય મધ્ય કોઠ કર્મિ, દ્યૌર્ભાગાય દ્યૌર્ભય પાતેવે પવતે । દ્યૌર્ભા અધ્વર્યુ, દ્યૌર્ભાગ; અદ્ય, દ્યૌર્ભય
 ૬ ત વજ્ર. દયા, ઉત્તે તે રથો દયા, દરી દ્યૌર્ભા, આયુર્ધાનિ (અપિ) દ્યૌર્ભાગિ । દે દ્યૌર્ભ, દ્યૌર્ભ; મરત્ય
 ૭ દેશ્વિ, દર દ્યૌર્ભય ધોમત્વ વૃણુદિ ।

‘તુ’ સ્તવનપ્રિય અને બાળે કે યુદ્ધરૂપ સમુદ્ર તરી જવાની નૌકા, ત્યારે ધૈર્ય ધરીને સૌમ્ય અર્પણ કરતી વેળાએ પ્રાર્થના તોત્રોની સહાયતાવડે હું તારા કને આવું છું તો ઇન્દ્ર આ અમારી પ્રાર્થના સાંભળશે શું ? આ ઇન્દ્ર અનુપમ સ પત્તનો બાળે કે અક્ષય્ય ડરોળે છે પરંતુ તે પણ સૌમ્યરસથી તદ્દન ભીભઈ બળ્ય એમ અને કરીએ છીએ ૧૭

બીડમાં ચરીને તું ઢ થયેલી ધેનુ પોતાના વાછરડાનું રક્ષણ કરે છે તે પ્રમાણે આ જે સંકટ હવે અમારા આગળજ લાવી મુકેલું છે તે અમારા પર પડ્યા પહેલા તું અમારા તરફ દુર અને હે અમિત પ્રજા ઇન્દ્ર, વીર યુદ્ધનો પોતાની પત્નીથી મેળાપ થાય તે પ્રમાણે તારી દયાઈબુદ્ધિથી અમારા સમાગમ જલદી થવા દે.

હવે ટે ઇન્દ્ર, તારી તે પ્રખ્યાત ને ઔદાર્યશીળ એવી (ભકતો પ્રત્યેની) અનુમદ બુદ્ધિ એજ પ્રેમાળ ધેનુ, તારા ભકતોને મનોગ્ધ દુગ્ધ આપીને તૃપ્ત કરે. અમને સર્વ ભજાજનોને પણ (આવુંજ દુગ્ધ) દે. તુંજ અમારું ભાગ્ય છે નો અમને વિમારીશ મા, અને અમે પોતાના હે ગૂર વીરોસહવર્તમાન (યજ્ઞ) ગલામા તારા યજ્ઞ ગાતા રહીએ એમ કર. ૮ (૧૮).

મૂકા ૧૭

॥ કૃષિ-કૃત્તમદ । દેવતા-ઇન્દ્ર ॥

અંગિરસ પ્રમાણે (તમે પણ) આ (ઇન્દ્ર) ના પ્રીત્યથ એક નામાકિત નવું સ્તોત્ર ખરા સુરે ગાઓ. પુરાતન કાળ પ્રમાણે હવે પણ (ઇન્દ્ર) નો ડરોડો સરખો ગાજે છે (કારણ કે પ્રકાશરૂપ) ધેનુનો એક દર સમુદ્ધ ભૂતળ પર કિલ્લાડોટ બાંધી તદ્દન ગોધી નાખ્યો હતો તે તેણે સૌમ્યરસના હર્ષભરમા તે (તટગદી) ધકેલી નાખી ને છુટા દીધો. ૧

સૌમ્યરસ પ્રથમ પ્રાશન કરવાનો જે (ઇન્દ્ર) નોજ અધિકાર ને પોતાના બળની અજમાયશ બતાવતા બતાવતાં જેણે યુદ્ધ મોટા પાણીનેજ બ્યાપી નાખ્યું. યુદ્ધ મધ્યે ને પોતાને પુદ્ગલ (તેજના કવચથીજ) જે આચ્છાદિત કરે છે તેણેજ આ સર્વ નક્ષત્ર ગોળ પોતાના મસ્તક પર પારણ કીધું છે તો આવા તે ઇન્દ્રનો જયજયકાર થાઓ. ૨

૭ સમને નાવ ન ત્વા વચસ્વ વાશ્વિ (નહ) તે મણ્ના સવનેષુ પ્ર યામિ । સ. અત્યન વચન નિર્વોધવત્ કવિત્વ, ઇદ્ર વસુન ઉત્સ ન (સોમેન) સિન્ધામહે ।

૮ યવસસ્ય પિતૃષી ધેનુઃ વસઃ ન, સન્ધાધાત્ પુષઃ ન અભિ બા વહસ્તઃ । શતવતો, વર્ષન પનોમિ ન, ત સુમતીમિ સન્નુ સુ સ નસીમદિ ।

૯ ઇદ નૂન તે સા મયોની દક્ષિણા (અનુપ્રદ્યમતિ.) જરિત્ત વર પ્રતિ દુરીયત । (તમેજ વર) સ્વોનૃન્મોદાશ, મા અતિ ધન ભગો ન. (ગત) સુવીરા (વય તે) વહત્ યજ્ઞ વિદમે વરેમ ।

૧ યત્ અલેય દુષ્મા. પ્રનખા ડરીરતે, યજ્ઞ પરોવૃત્તા વિદ્યા ગોત્રા દહિતાનિ સ સોમસ્ય મદ દેસ્યત, તદ બગિરસત્ત્વ નસમ નમ્ય અર્ચત ।

૨ યો દ પ્રપમાય ધાયતે (નવનિ) ય બોજો મિમાન મદિમાન બનિરત્ । ય, યજ્ઞ, પૃથ્વી ત્વ પરિવૃત્તે, શીષણિ ચ મદિત યા પ્રત્યસ્તુત સ મૃતુ ।

ધંદ્ર, તારૂં તદન પ્રાચીન અને ગોઠું એવું પરાક્રમ આ કે ? પહેલાં શબ્દોથીજ તે પોતાનો દરેડો ચાલી દેખાડ્યો. પીત તેજસ્વ અથ્થે જોડેલા પોતાના રથમાં તું આરૂઢ થઈને શત્રુના વીરોની દેવલી દાણાદાર કરી નાંખી. ત્યારે તે કંઈ મળીને ને ફેટલાક એકલા એકલા એવા (જ્યાં ત્યાં) નાશી ગયા.

અને પોતાના અતુલ પ્રતાપવડે તે યથાવત ભૂવનનો પુરાતન પણ તારૂણ્યશાળી એવો પ્રભુ હોઈને તે (તે સર્વેનાંએ) વ્યાપીને ફરી વધારે વધેલોજ છે. તે જગન્નાથકને આ રવપ્રકાશ ગોળ નિર્મોલુ કરીને તેનાયોગે અંતરાળ ભરી મૂક્યું અને (પ્રકાશથી) પાંગળ થયેલા અધકારને એક ઠેકાણે શિવી નાંખીને ગોળો કરીને મૂકી દીધો.

આગળ નમીને પડવાના વિચારમાં આવેલા પવતોને તેણે પોતાના પ્રતાપથી પક્ષા અદાળ દીધાં, અનોનીચે (ભૂમીપર) વરસવું એ ક.યે જગતું એવું તેણે કરાવી નાંખ્યું સર્વ પ્રાણિ-માત્રનું પ્રોપણ કરનાર આ પૃથ્વીને તેનોજ આધાર છે ને તેણે પોતાની ઇંદ્રી કરણીથી નક્ષત્રોને નીચે પડવા નહીં દેતાં સંભાળીને ધરી છે.

જગપિતા ઇંદ્ર જે વજ્રને, સર્વ પ્રાણિનું જ્ઞાન (સામર્થ્ય) કરતાં પણ એક એવુંજ નિર્મોલુ દેહેલું છે. ને જેના યોગે આ ઇંદ્ર ભયંકર સિંહનાદ કરીને કિવિરાક્ષસને હાર કરીને જમીન-પર સુવાણી દીધો તે વજ્રજ માત્ર આ (ઇંદ્ર) ના ભુજદંડને પૂલુરીતે શોભે છે.

પિતૃગૃહે ઉપવર થનારી કન્યા જે પ્રમાણે (તારા પાસે) શીભાગ્ય માંગે છે તે પ્રમાણે-તું પણ (સવ છવનો) જે એકજ સમાદક આશ્રય તે ઠેકાણે તારાકને છેડો પાથરીને મદ-ભાગ્ય માગું છું, અમારામધે બુદ્ધિપ્રકાશ ઉત્પન્ન કર. તું, આપવાનું તે આપે છે જ પણ જેના યોગે તું પોતે આનંદમગ્ન હોય છે તે જ ભાગ્ય અમારા માટે લઈ આવીને અમને આપી દે.

૧ અથ તત્ મદત્ વીર્ય પ્રવમ અક્રુણોઃ યત્ અથે મદ્દાણા (પવ) અસ્ય કુપ્થ્ય દેરયઃ । (તતઃ) રંધ્રેન દૃવ્યેન લવા વિચ્ચુનોઃ જીરવઃ સઘ્વહ વૃધ્વઃ ચ વ્ર સિદ્ધતે ।

૪ અથ યો મગ્મના વિદ્યા ભુવના અભિ પ્રવયાઃ ર્દ્યનકૃત્ અન્યવર્ધત । આત્ સઃ ચન્દિઃ તોદત્તી ય્યોતિષા નતનોત્, દુષિતા તમાસિ સીઘ્રન્ સમન્યયત્ ।

૫ સ પ્રાચીનાત્ પવેતાત્ ઓઝતા દદત્, અપા અપઃ અથરાચીનમ્ (ચ) અક્રુણોત્ । વિશ્વ પાયસં પૃથિર્ણિ અધારયત્, માયયા ચ દામ્ અવપ્રસઃ અસ્તન્નાત્ ।

૬ યમ્ પિતા (દદઃ) વિશ્વરમાત્ આ જનુયઃ વેદસઃ પરિ અક્રુણોત્, યેન ચ તુવિપ્વળિઃ કિર્વિ દત્તો લવયે પૃથિભ્યામ્ નિ અણહ્, સઃ (વપ્રઃ) અસ્મે બાદુન્યામ્ અરમ્ ।

૭ વિત્રોઃ સ્વા અમાત્-સ્તી (ત્વતઃ) સમાનાત્ સદસઃ આ (ભાગ્ય ર્દ્યતે વદત્) અદ્યપિ ત્વાં મગ્મ્ રહે । પ્રેત્ દૃષિ, ઉપમાણિ, (વર ચ) યેન તન્વઃ મામદઃ તમ્ ભાગ આ મર દદિઃ ચ ।

હે ઇંદ્ર તું ઉદારાત્મા, અમે તારાંજ કાલાવાલા કડું; તુંજ કંતાંય પુરિદ્ધને સાન્નિધ સ્થાપ્ય છે
દેતો હોય છે પોતાની અદ્ભુત લીલાએ અમને સહાય કર, અને હે વીર યેદ્ર ઇંદ્ર અમને
અત્યંત ઉચ્ચ એવા આનંદમાં રાખ.

હવે હે ઇંદ્ર તારી તે પ્રખ્યાત ને ઔદાર્યશીળ એવી (લકતો પ્રત્યેની) અનુમંદપુદ્ધિ,
તેજ પ્રેમાળ ધેનુ તારા લકતોને મનોરથ દુગ્ધ આપીને તૃપ્ત કરે. અમને સર્વે લક્ષ્મણોને
પણુ (એવુંજ દુગ્ધ) દે. તુંજ અમારું ભાગ્ય છે તો અમને વીસારીશ મા. અને અમે પોતાના
શૂર વીરો સહવત્તમાન (યજ્ઞ) સભામાં તારા યજ્ઞ ગાતા રહીએ એમ કર. ૬ (૨૦)

સૂક્ત ૧૮.

॥ ઋષિ-ઋક્ષમદ । દેવતા-ઇન્દ્ર ॥

આ ભુએ, (યજ્ઞરૂપી) રથ પ્રાતઃકાલમાં જોડીને તદ્દન તૈયાર છે. આ રથ અભીષ્ટ કાતા
હોઈને, તેને ઘોડા ચાર (તેમને) ચાણુક પણુ અને લગ્નામ સાત છે. રથને દશ દ્વાર હોઈને,
ત મનુષ્યોનું કંઠ્યાણુજ કરતો હોય છે ને સ્વર્ગીય પ્રકાશનો પણુ લાભ કરી આપે છે એવા
આ રથને (અગ્નિમંથ્રે) ઉત્કંઠા પૂર્વક અર્પણુ કરેલ આહુતીને અંતઃકરણ પૂર્વક કરેલી
સ્તવનો આના દ્વારેજ જલદી મળે છે. ૧

આ (ઇંદ્ર) ની પ્રીત્યર્થ (કરાવવાના યજ્ઞ સાડુ) સકૃદર્શન કરીએ તો આ (અગ્નિજ)
યોગ્ય દીસે છે. બીજીવાર વિચાર કીધો તો પણુ (તે કાયને) તેજ ઇષ્ટ લાગે છે. ફરીને ત્રીજી-
વાર (વીચાર કીધો) તો પણુ તેજ. કારણ કે મનુષ્ય માત્રનો યજ્ઞ-સંપાદક આ અગ્નિજ છે.
(પણુ આની રીતજ જુદી) સૂક્ષ્મ રૂપે ઉદરમાં હોય છે એકના અને પ્રકટ કરે છે તે બીજીજ
ને આ અભિજાત વીર જેના સાથે હમેશાં હોય છે તે પણુ એવા બીજાજ હોય છે. ૨

હવે ઇંદ્ર (અહીં) આવે માટે ઉત્કૃષ્ટ સુરમાં ગાયેલાં અપૂર્વ સ્તોત્રોથી તેના નથને તે
પીતવર્ણુ ઘોડાની જોડી મે' આ જોડીજ (છે) ભુએ. આ ઇંદ્ર અમારા ત્યાં અથાગકવિ તારી
સેવામાં તત્પર છે તો હવે બીજા કોઈ લક્ષ્મણ ન તને રોકી ન રાખે એટલે થયું. ૩

૮ ઇંદ્ર ભોજમ્ વય હવંમ, ઇંદ્ર સ્વમ્ અપાસિ વાજાનૃ ચ દદિઃ । ચિત્રયા યતો નઃ અવિદ્ધિ, દે રણ
ઇંદ્ર, નઃ વસ્યસઃ કૃષિ ।

૧ દે ઇંદ્ર નૂત તે સા મધોની દક્ષિણા (અનુપદમતિઃ) જરિત્રે વર પ્રતિ દુહીયશ । (તમેવ વર) સ્તોતૃભ્યો
શિશ્વ, મા અતિથક્, મમો ન. (અસિ, અતઃ) મુતીરાઃ વય તે વૃહઃ (યજ્ઞ) વિદથ વંદમ ।

૧ (અય યજ્ઞસ્વો) નવો રથ પ્રાતઃ અવોજિ, સ ચ સન્નિઃ ચતુર્ગુણ, સપ્તરિમ્, દશારિત્ર, મનુષ્યઃ સ્વપાઃ
ચ । મ ચ રિષિભિઃ મતિભિઃ રહ્યો મુનૃ ।

૨ અસ્ય પ્રથમ સઃ અર, સઃ દ્વિતીય, યતો તૃતીય સઃ માનુષ. હોતા । અન્યસ્યાઃ ગર્ભ, અન્યે જનત ક, સઃ
જે-ય વૃષા અન્યભિઃ સચ્ચતે ।

૩ નુ કમ્ ઇંદ્રસ્ય આય મૂકેન નેવેન વચસા રથે (અસ્ય) હરી યોજમ્ । (ઇંદ્ર) અય વહ્નો વિપ્રાઃ
(પરિચરન્તિ ત્વામ અતઃ) અન્યે યજ્ઞમાનસઃ મો વુ ત્વામ્ નિ રીરમન ।

ઈદ્ર તને અમે બોલાવીએ છીએ તો તું (રથને) બે ઘોડા જોડીને આવ ચાર (ઘોડા) જોડીને આવ અગર છ ઘોડા જોડીને આવ. અથવા ઈચ્છા હોય તો આઠ કિંવા દશ મુઘ્ધા જોડીને આ સોમરસ પ્રાશન કરવાને આવ. હે પરમ પવિત્ર દેવ, આ રસ (ત રાજ સાર) ગાળયો છે તેનો તું અબ્હેર કરીશના. ૪

તું વીસ ત્રીસ અથવા આળીસ અથવા જોડીને પણ અમારાકને (ભૂલોકમાં) આ . હે ઈદ્ર તું પોતાના ઉત્કૃષ્ટ રથને જોડીએ તો પચાસ સાઠ કિંવા સીનેર મુઘ્ધાં ઘેડા જોડ પરંતુ સોમપાન કરવાને આવજેજ. ૫ (૨૧)

(અથવા આવશ્યકતા હોય તો) એ'સી નેવું કિંવા સો ઘોડા જોડેલા પણ રથમાં બેસીને અમારાકને (ભૂલોકમાં) આવ (અમારી લક્ષિતથી) તું હૃર્ધર્ભારન થાએ માટે આ જો સોમરસ અમે તદન લક્ષિતપુર સર "શુનહોત્ર" નામક પાત્રમાં રેડી મૂક્યો છે ૬

ઈદ્ર મારીજ પ્રાર્થનાતરફ આવ (કૃપા કર અને) પોતાના સર્વ ઘોડા રથના ઘોસરે જોડ જોડે (લક્ષ્યોને) વને બીજા પુષ્કળ ઠેઠાણે બોલાવેલો હોય તો પણ હે શૂ પ્રથમ આ અમારા સોમસવનમાંજ તું (રસપ્રાશનથી) હૃદ્યાચિત થાએ. ૭

મારો ઈદ્રથી જ આત્યંતિક પ્રેમ છે તેમા કદી વ્યત્યય ન આવે. તેની દયાદ્ર ભુદ્ધિ આજ ઘેતુ મારા મનોરથ પૂર્ણ કરો. તેના ભુજ્ઞહડ આજ અમારું ઉત્કૃષ્ટ કવચ ત્યારે તેના જોરપર પ્રત્યેક મુઘ્ધમાં અમે વિજયી થઈએ એમ બનો. ૮

૯ હે દ્યુમાન (ત્વ) સોમપેય દ્વાન્યા હરિખ્યા આ યાદિ ચતુર્ભિ રાયાદિ, હર્મિ મટાભિ દગમિર્વા યાદિ । હે મુમક્ષ અય તે મુત , મા મૃધ ક ।

૫ હે દ્ર વિસતયા, ત્રિસત્તા ચત્વારિસત્તા વા હરિભિ મુત્રન અર્વાંઠ આ યાદિ । (અથ વા) પંચાશત મુરથેભિ (અન્થેભિ) આ યાદિ, પશ્યા સત્ત્વા (વા) આ યાદિ ।

૬ અશીત્યા નવત્યા વા અર્ગ્ગાં આ યાદિ, શોનન હરિભિ ઉચમાન આ યાદિ । હે દ્ર અય દિ સોમ તે મદાય, શુનહોત્રેપુ ત્વાયા પરિપિક્ષો (મર્ગતિ) ।

૭ હે દ્ર (ત્વ) મમ વદ્ધા અચ્છ યાદિ (ત) વિશ્વા હરી રવસ્ય ધુરિ ધિષ્વ । પુરુષા વિહમ્યો મમુવ દિ । તદપિ હે શૂર અસ્મિન્ સર્વને માદયસ્વ ।

૮ દ્રેગ યા મે સ્ત્રઘ્ય (તત્) ન વિ યાપન્, અસ્ય દક્ષિણા (અનુમદ્ધ તુદિઃ) નસ્મન્વ્યં દુરોન અસ્ય મનન્ત્રી ઉપ યેષ્ઠ વશ્ય પ્રાય પ્રાય વિગોશાન. સ્વામ ।

સ્તવન કીધેલું હોઈને (પ્રસન્ન થઈને) આ ઇન્દ્રે આ દેવેજ સોમં અર્પણ કરનારા પરંતુ
ય કશ્ચિત્ એવા લક્ષ્મીના સ્વાધીન સૂર્યને કરી કીધો; અને એતથે કીધેલી સેવાનો સ્વીકાર
કરીને (ઇન્દ્રે) તે (એતથ) ને અનુપમ સંપત્તિ, બાણે કે તેની માલગીનો ભાગજ (હોય)
એમ સમજીને આપી ને તે સંપત્તિ એવી કે તેનાયોગે કેવોપણ અશ્વઘ્ન દુર્ગુણ હેય
તોપણ હતો ન હતો થાય. ૫ (૨૩)

પરમ તેજ:પુન્જ ઇન્દ્ર પોતાના સારથી કુત્સ એના હાથમાં સર્વ-લક્ષક શુભ્યને કુપ્ત
(એટલે ધાન્યનો નાશ કરનારા) રાક્ષસ એમને આપ્યાં અને દિવોદાસ સાડ શંભરના
નવાણું દુર્ગોનો વિધ્વંસ કીધો. ૬

ઇન્દ્ર, સાત્વિક-સામઘ્ય મેળવવાનો અમારો પ્રયત્ન છે ત્યારે સત્કીર્તીની લક્ષમાયે ને
ઉત્કર્ષઉત્કર્ષએ અમે આ સાડ સ્તવન આવી રીતે કરીએ એ સાહાજીજ છે. તો આજ
સાત પૈઠી થયાં જે તારો પ્રેમ આ તારા સેવકોપર છે તેનો અમને તારા સેવકોને પૂર્ણ લાભ
મળે. (હે ભગવંતા) દેવેદ્રેષી દુર્ગનોના ઘાતક રક્ષોના તું કંટકા કરી નાંખ. ૭

આ અમે મૃતસમઠ તારા પ્રસાદની ઇચ્છા ધરીને બેઠા છીએ અને માટેજ, હે શૂર, તારું
મનનીય સ્તોત્ર અને તારી ઉપાસના પદ્ધતિ આ બંને એ અમારી કૃતિમાં ઉતારી છે.
ઇન્દ્ર, પ્રાર્થના નિમગ્ન એવા તારા નવીન લક્ષ જોનાને સુધમાં ઉત્સાહ ઓજ, આરમ અને
આત્યંત શ્રેષ્ઠ સુખ એનો લાભ થાઓ. ૮

હવે હે ઇન્દ્ર, તારી તે પ્રખ્યાત ને ઔદાર્યશીળ એવી (ભક્તો પ્રત્યેની) અનુગ્રહ-પુલ્કિ
એકજ પ્રેમાળ ધેનુ તારા ભક્તોને મનોરથ-દુગ્ધ દઈને તૃપ્ત કરે. અમને સર્વ ભક્તજનાને
પણ તું (એપુન્જ દુગ્ધ) દે તુંજ અમાડું લાગ્ય છે. તો અમને વાંસારીશ મા. અને અમે
પોતાના શૂર વીરો સહવત્માન (યજ્ઞ) સભામાં તારા યજ્ઞ ગાતા રહીએ એમ કર. ૯ (૨૪)

૫ સ્તવાનુ સઃ દશો દેવઃ સુન્વતે મર્ત્યાય સૂર્ય આ રિણ્ક . મવ પૃતશઃ વશસ્યનુ (સનુ), અર્મ (પંત-
શાય દરઃ) ગુહદશયમ્ રશિમ્ ભશ ન આ ભરત .

૬ સઃ સદિશઃ દરઃ દારથયે કુલ્લાય, અગ્રયમ્ શુણ્ણમ્ કુલ્લમ્ અરધયત . દિવોદાસાય ન શવરાસ્ય નવ
નવ તિમ્ પુરઃ વિ દરયત :

૭ હે દ્વ પ્રવસ્યા ન રમના વાજયન્તઃ તે ઉચ્ચમ્ એવ બહેમ . આગ્રુષાષાઃ (વયં તે) તત્ સત્તમ્
અગ્રામ અંદવસ્ય પીયોઃ વયઃ (ત્વમ્) નનમ :

૮ હે શર એવ અવસ્યવો ન મુલમદાઃ તે મન્મ વગુનાનિ ચ સધુઃ . દ્વ વલ્લપ્યન્તથ (તે) તે વવીયઃ
ઝંઝમ્ દયમ્ ગુહિતિમ્ મુન્ન ચ બર્યુઃ .

૯ હે દ્વ નૂને તે સા મષોની દક્ષિણ (અનુપદ્યમતિઃ) જરિયં વર પ્રતિ ગુદીવન . (તમેવ વર) સ્તોમુન્ન
વિષ, મા અતિ મન્ મષો નઃ અર્ષિ, દુર્વે ઝઃ (ત્વં તે) મુદ્ધર યજઃ વિદેધ વદેમ .

સૂક્ત ૨૦.

॥ કૃષિ-સમદ । દેવતા-ઇન્દ્ર ॥

એકદો પરાક્રમી વીર પોતાનો રથ અતિશય ભેરથી ચલાવે છે, તે પ્રમાણે હે ઈંદ્ર અમે પોતાની આ નકેમેદનું વય તારા કાર્ય માટે અર્પણ કરીએ છીએ. તો અમારા તરફ પોતાની કૃપા કટાક્ષ વડે એકવાર ભે. અમે તારાજ ગુણુનુવાદ વતપરતાથી ગાઇએ છીએ, મનઃપૂર્વક તારાજ ધ્યાન કરીએ છીએ ને તારી કૃપામાંથી શૂર પુરુષોના નિરૂપમ સુખને માટે યજ્ઞ કરીએ છીએ. ૧

ઈંદ્ર તું અમારો છે ને તારાપર પોતાનો સર્વ ભાર મૂકનારા ભક્તોના મનોરથોનું તું પોતાના કૃપા કવચવડે રક્ષણ કરે છે અને જે જે ખરા અંત કરણથી તારા શરણે આવે છે તે તે દાનશૂર ભક્તનો તું પ્રભુ અને સંરક્ષક પણ તુંજ થાય છે. ૨

જેનો સર્વલોક જયધોષ કરે છે તેજ આ તારૂપયનું પુતળું અને વીરોનો હિતકર સખા ઈંદ્ર અમારો સંરક્ષક થાઓ. અને તેજ પોતાની કૃપાએ, પ્રશસ્ત ભોલનાર ઋત્વિજ, અર્ચન કરનાર ભક્ત, હવિરન્ન તૈયાર કરનાર સેવક અને સ્તવન કરનાર ઉપાસક જન આ સર્વેને (હુઃખ સમુદ્રની) પાર લઈ જાઓ. ૩

જેની કૃપાથી પ્રાચીન કાળના ભક્તાજનોના ઉત્કર્ષ થઇને તે સત્તાધોશ થયા તે ઈંદ્રનુંજ હું સ્તવન કરું છું ને તેનાજ ગુણસંકીર્તન ગાઉં છું. તે એકવાર કૃષો કે (પછી) પ્રાર્થના-નિમગ્ન ભક્ત નવીન કાં ન હોય સ્પૃહણીય (દિવ્ય) સંપત્તિ વિષયનો તેનો મનોરથ તે પશિષૂનું કરી નાંખે છે. ૪

અગિરસના પ્રેમાળ સ્તવનોવડે અતિશય સંતુષ્ટ થઇને ને તેનો માગ નિષ્કંટક કરીને નેના પાયાના સ્તોત્રોમધ્યે તેણે સામર્થ્ય ઉત્પન્ન કરીધું અને ભક્તના સ્તવનથી દયાદ્ર બનીને તેણે સૂચને ઉપર લાવીને ઉપકાળને બાળુએ ખેંચી લીધા અને ક્ષાત્રી ગચેલ ને અધાર્મિક દુષ્ટોના અસંખ્ય ઠેકાણે ઉધ્વસ્ત કરી નાંખી. ૫ (૨૫)

૧ વાજયુ. રથ ન, વય તે ઇન્દ્ર, નઃ વયઃ પ્ર ભરાનહે સુ મિદિ. વિપવ્યવ, મનોયા રાગ્યત, ત્વાવતઃ નનુ મુમ્મ દયક્ત. ૧

૨ ઇન્દ્ર, ॥ ન, ત્વાભિઃ ક્તો ત્વાવતઃ જનાનુ અમિષ્ટિષા અભિ, વ. રક્ષા દિયાધી અભિ નક્ષતિ દાનુયઃ દતઃ વસ્તા દવ. ૨

૩ જોહન, યુવા, નરા દિવ. સસા ઇન્દ્રઃ નઃ પાતા અસ્તુ, યઃ ક્તો ચસત, ઘસમન, પવન, સુવતવ પ્ર નેપઃ. ૩

૪ વલ્લિનુ પુરા વજ્ઞુ ઘાસદુઃ ચ ત ડ ઇન્દ્ર સુપે, ત ણીપે. દ્યાનઃ, વ્રહ્મગ્યતઃ નૂતનમ્ય જાવોઃ સઃ વસ્. ઘમ પોપરન. ૪

૫ અગિરસા ઉચ્ચા જુતુષ્વાન, ગાનુ ઇન્દ્રનુ સઃ ઇન્દ્રઃ વ્રક્ષા નૂતોદ. સ્વાનુ, સૂચન ઉપવ. જુવનુ, અધસ્ય ચિર પુર્યાપિ વિમ્બધનુ. ૫

તે આ પ્રખ્યાત દેવે (સુષ્ટી મધ્યે) અનેકાચમત્કાર કીધી છે તે આ ઇંદ્ર લકતોની (સહાયતા) માટે સદેવ ઉભોજ છે. તે માટેજ તે સર્વોસતાધીશને સ્વતંત્ર પ્રભુ એ મહાધ તકી અને ધામિકે દુષ્ટોના પ્રિય મસ્તક તોડીને જમીન પર નાંખ્યું.

આજ વૃત્તમ ઇંદ્ર વૃત્તના પ્રયંડ દુગનો વિધ્વંસ કરનાર આ પુરંદરે કૃષ્ણવર્ણ ને ધર્મવિહીન અનાયોની રેવડી તંદન દાણાકાર કરી નાંખી ને પૃથ્વી અને દિવ્યોદક આ આય લોકો માટે નિર્મોલુ કરીને લકતોના પ્રશસા સ્તોત્રોમાં તેણે કાયમનું સાંમર્થ આપ્યું.

મોક્ષથી ઉછળનાર (દિવ્ય) જળ પ્રવાહ વ્યારે (ઇંદ્ર) હસ્તગત કીધા તે વેળાથીજ સર્વ દેવતાએ આ (ઇંદ્ર) ના અપાર બળશાળીત્વની શ્રેષ્ઠતા માન્ય કીધી છે. તેણે આ ઇંદ્રના ખભાપર વજ્ર મુકી દીધું કે તરતજ તેણે ધર્મહીન દુષ્ટોનો સંહાર કરીને લોખંડની તટબંદી વાળાં તેના નગરોને પાડીને પાર કીધી.

હવે હે ઇંદ્ર, તારી તે પ્રખ્યાત ને ઔદાર્યશીળ (લકતોજનો પ્રત્યેની) અનુમહામુદિ એજ પ્રેમાળ ધેનુ તારા લકતોને મનોરથ દુગ્ધ આપીને તૃપ્ત કરે. અમો સર્વલકતજનોને પણ (તું એવુંજ દુગ્ધ) દે. તુંજ અમારું ભાગ્ય છે તો અમને વીસારીશ મા. અને અમે પોતાના શ્રેયોદેશ સહવંત માન (યજ્ઞ) સભામાં તારા યજ્ઞ ગાતાં રહીએ એમ કર.

સૂક્ત ૨૧

॥ કૃષિ-ગૃત્સમદ । દેવતા-ઇન્દ્ર ॥

અર્ચ વિધને જીતનાર, (અર્થોત) સર્વ વૈભવો જીતનાર સ્વર્ગીય પ્રકાશ જીતનાર, અસંખ્ય લોકોને (એકદમ) જીતનાર, વીરોને જીતનાર, ગોધન જીતનાર અને દિવ્યોદક જીતનાર, એવો જે પરમપુણ્ય ઇંદ્ર તેને મધુર સોમરસ અપાંલુ કરે.

૧ સઃ હ ધ્રુત. ઇન્દ્રઃ નામ દેવઃ મર્ત્ય દમ્યતમઃ. ઋવઃ મુવત્. સ્વવા ૧ ગહ્વા ૧ મર્સાનસ્ય દાસસ્ય પ્રિય સિરઃ અવમરત ।

૨ ૭ સઃ ઉપદ્રા ઇન્દ્રઃ પુરંદરઃ કૃષ્ણયોનીઃ દાસી. વિ એરયન્. ક્ષામ્ અપ ચ (આયોગ) મનેવે અજનયન્. યજ્ઞમાનસ્ય ધામમ્ સપ્ત તૂતોન્ ।

૩ ૮ અર્ગમાતો તસ્મિં દિશ્ય દર્શમિ. સપ્ત તવસ્ય અનુ દાવિ । યન્ ચ અસ્ય ગાહો. વપ્ર ૧ પ્રતિ પુઃ (તદઃ સઃ) દસ્યૂન્ હત્તી આયમીઃ પુરઃ નિ તારીન્ ।

૪ ૧ હે ૧દ્ર, નૂનં તે સા મયોની દક્ષિણા (અનુમદદમુદિ) જરિયે વર પ્રતિ દુહીયન્ । (તમેવ વરં) તોતૃન્યઃ નિશ્વ, મા અતિ પશુ, અયો નઃ (અગિ અતઃ) મુર્ચીરાઃ (વય તે) વૃહન્ યસઃ વિદધે વદેમ ।

૫ ૧ વિષજિતે, ધનજિતે, સ્વજિતે, યદ્વજિતે, વૃજિતે, ઉર્વણજિતે, અપજિતે, મોજિતે, મન્જિતે, યજ્ઞદાય દિશ્ય દવંતમ્ ધોમમ્ અર ।

જે (પ્રતિસ્પર્ધિને) પ હાકાંત કરીને (સશસ્ત્રેનાના) ભૂકા ઉતારે છે, જે પ્રેમથી લકોને પોતાના કરે છે. જે અજીત છે ને જે (સર્વપર) પોતાની સત્તા ચલાવીને યથાન્યાય વ્યવસ્થા કરે છે. સિંહ સરખી જેની ગર્જના, જે સ્તોત્ર નાયક છે, જેના ગાગ્રનો પ્રાર કોઈને પણ લાગનો નથી અને કોઈ કેટલો પણ મોટો હોય તેનાપર પણ જે પોતાની સત્તા ચલાવે છે તે ઇંદ્રના ગુણાનુવાદ ગા.

મોટા મોટાએને ધાકમાં રાખીને ને સર્વજનપર પ્રભુત્વ ગજવીને (ફરીને) સર્વ લોકોના પ્રેમદરને પાત્ર થનાર અને (અનન્નને પણ) નમનાર આ અત્યુત્કૃષ્ટ યોધા પોતાની ઇચ્છામાં આવે તેટલું વિશાળરૂપ ધારણુ કરે છે. તે દિવ્યનધીના ભંડારને વિજયશાળી છે ને તેને સર્વ જગત શરણાંગ છે. તો એવા આ ઇંદ્રનાં પ્રગકમ પ્રચુર મહાકૃત્યોનું હું યથામર્તિ વર્ણન કરું છું.

જે અતુલશૌર્ય મહાવીરે તે'કુઠ ઘાતક્રીઓનો સંહાર કીધો જે ગંભીર ને અત્યંત ધીરોદ્ધાત છે જેના આતુરનો અંતઃપાર લાગનો નથી, જે ધનાઢ્યોને પણ પ્રેરણા કરે છે ને' દુષ્ટોના ધુવા ઉડાડે છે, જે આતશય ગલદય ને વ્યાપક છે અને જેનો યજ્ઞ સુખવર્ધકજ હોય છે તે આ ઇંદ્ર ઉપકાળ ને સૂચ્ય એમને ઉત્પન્ન કીધાં.

(ભગવન કૃપા માટે) અત્યુત્કૃષ્ટ થયેલા જ્ઞાની લક્ષ્મણને પોતાનું ચિત્ત (ઇંદ્રના) ઠેકાણે નિશ્ચિન્ન રાખ્યું ત્યારેજ યજ્ઞના યોગે તે દિવ્યોદક વરસાવનાર ઇંદ્ર પાસેથી તેમને આનંદનો ભાગ પ્રાપ્ત થયો. ઇંદ્રના પ્રસાદની ઇચ્છા ધરીને તેણે પોતાની પદ્મદ્રિયો ઇંદ્રને અર્પણુ કીધી ત્યારેજ સ્તવન અને ઉપાસના એમના યોગે તેમને સામર્થ્ય સંપાત્તિને લાભ થયો.

હે ઇંદ્ર અત્યંત શ્રેષ્ઠ એવી જેનો સંપત્તિ છે તે અમારા હાથમાં મૂક, અમારાપર સુવિચાર ફેલા દે ને કર્તવ્યતાથીજ જે લાગ્યોહય થાય છે તેજ અમને દે. અમારાપર સર્વ એશ્વર્યોના ઉત્કર્ષ કર, અમારા શરીરમાં આરોગ્ય, વાચામાં સ્વાધ્યાન, અને હરએક દિવસમાં તારી મંગળા કૃપા રહેવા દે.

૬ (૨૭)

૧ અભિમુખે અભિમગાય વન્વતે અપાઞ્ઘાય સહમાનાય વેપથે, તુવિમયે વદ્યે દુદરીતે સપ્રાસાદે દશય નમ. વોચત ।

૨ મપ્રમાહો જનમહો જનસહઃ ચ્યવનઃ ધુધ્મઃ અનુગ્રોપમ્ ઉક્ષિત ઇતચ્યઃ સદુરિઃ (૬૨) વિશુ આરિતઃ । (અસ્ય) દશય વીર્યાં કૃતાનિ પ્રવોચન્ ।

૪ અનાનુદઃ, રૂપમઃ, દોષતો વધઃ, ગમ્ધોરઃ, કૃત્વઃ, અસમટ્કચ્ચઃ, રાષ્વોદઃ, ધંધનઃ, વીક્ષિતઃ, વૃધુઃ, સુચક્ષઃ ૬૨, ઉપનઃ સ્વધ ચર્જાજનતઃ ।

૫ ઉક્ષિતઃ મનોપિણઃ ધિયો દિન્વાનઃ અનુરઃ (૬૩) યજ્ઞ યાનુ વિવિદિરે । અસ્યવઃ ૩૩ દે દિન્વાનઃ અનિશ્વરા નિયદા દ્રવિણાનિ આસત ।

૬ ૬૨, મનપ્રેષ્ટાનિ દ્રવિણાનિ, વિતિમ્, દશસ્વ સુમગ્ધ, રયોપા પોષન, તનૂનામ્ અરિષ્ટિમ, વાચ. સ્વાધ્યાનમ્ અના. મુદિતત્ત્વ ચ ધંદ ।

સૂક્ત ૨૨

॥ કવિ વૃત્તમદ ૧ દેવતા-દેવ ॥

૬૬ એ મહાપ્રભાને એનો દરોડો અતિશયજ એણે ત્રિદુક ઉત્સવમા વિગુના રૂં
તૂલિયાય ત્યા સુધી યથેચ્છ સોમરસ પ્રાશન કીધો ત્યાં સવ શ્રેષ્ઠ ને સર્વવ્યાપી ધી
અઘાટિત પરાક્રમ ઠરવુ માટેજ કે કેમ તેના અગમા તે સ્વવેદિવનક્ષણ વીરશ્રી ઉત્પન્ન
થઈ આ માટે તે દિવ્ય ને સત્ય પ્રભાવ રસ આ સત્યસ્વરૂપ ઈદ્રમા આ દેવમા (પૂર્ણ પણે
હીન થાઓ. ૧

જાતવ્ય ઈદ્ર પોતાના પરાક્રમના તેજવડે કિરિ રાક્ષસનો યુદ્ધમા પરાજય ઠરીને અને
આઠાશ ને પશ્ચી એમને વ્યાપી નાખીને તે તે ગસની વીરશ્રી ની પુન વચારે / મોટો મગ્યો
(તેજ પ્રમાણે) ઈદ્ર સોમરસને પોતાના અગમા જગ્યા આપનાથી ત્યા તે તેના ઠરતા પણ
વધારે વૃદ્ધિગત થવા લાગ્યો ત્યારે તે દિવ્ય ને સત્ય પ્રભાવ રસ આ સત્યસ્વરૂપ ઈદ્રમા આ
દેવમા પૂર્ણ પણે હીન થાઓ. ૨

મહાન દૂત્યો ઠરી લવનાગી જે તારી પ્રજા તે પ્રજાએ યુક્ત થઈજેજ તુ પ્રહટ થયો પોતાના
પરાક્રમના તેજની સથેજ તુ વિગુણ થયો અને સવ માક્ષી પાતાના શોય સહ પ્રભા
થઈને હુદ્દ જનઓને પાદ કાત કીધા મોતૃ જનોને પોતાનો કૃપા નમાદ અને અનુપમ વૈભવ
એવા બન્ને આપનાં તુજ છે તો તે દિવ્ય ને સત્ય પ્રભાવ રસ આ સત્ય વડે ૧ ઈદ્રમા
આ દેવમા પૂર્ણ પણે હીન થાઓ. ૩

હે રપુલૈરવ ઈદ્ર, સવથી પ્રથમ, પુરાતન અને સર્વ જગતને હિતજ એવુ તારૂ પાકમ
આ છે કે, તે પોતાના ઈન્દ્રી સામર્થ્યવડે દિવ્યોદય મંત્ર ઠરીને આ પાંડીપર નાના જોડે
મોકની હીધી (ઈદ્રે) દેવ પરાગમુખ એવા સવ હુજનાને પોતાના પ્રતપ તેજવડે જા
વીય ઠરી નાખ્યા ત્યાદે આ અમત પ્રગટે અમાન અગમા રીયતેજ ઉત્પન્ન ઠરો અને
ઉત્સાહ પણ ઉત્પન્ન કરો. ૪ (૨૮) (૨)

૧ મહિષ નિવિગ્ધમ ત્રિદુકયુ વધા અચ્ચત્ (તથા) વગિરિત મુત સામ વિગુણ તપા ગવર્ધ, જ
(સામ) મહિ કમ કનવ દ મશમ કદ મમાદ દવ સત્ય સદ્દુ સ્વ એનમ્ દદમ મધ્ય ૧

૨ અથ વિવામાન્ દદ અજ્ઞા યુષા ત્રિવિ અચ્ચત્વન મસ્ય (સામય) મગન વામ રદીય
અવુળા (દદ) અયં જર અપત (અવ) દે નારિચત, (અત) દવ મસ્ય સદ્દુ દા! ઉત
એનમ્ દદમ મધ્ય ૨

૩ (ત્યમ્ દદ) કનુના સાક ગ્રા આગ્રા સાક વર્ધામ વાય રાક દદ (સન્) વિવન મુપ
સામદિ (અચ્ચિ), અમ્યમ્ શય વયુચ્ચરુચત્તાતા (અગ અત) દેવ સાય નદ્દુ દવ નાય એનદ્દમ મધ્ય ૩

૪ દદ દ્વ દ્વુશ તન્ તથ નર્વે દિવિ પ્રધામ્ય વૃધ્ય અપ પ્રથમ વૃત (તત્ત્વ વર્તિ) વા દ૧ વ
અવધ અવ રિવન અનુ પ્રા રણ ૧ સતકનુ વિર્ધ અથ આગ્રા સામ મુષા, ક્વ દદાન્, દ૧ વિદ્ય ૪

અનુવાક ૩.

સૂક્ત ૨૩.

॥ ઋષિ-વૃક્ષમદ । દેવતા-વૃહસ્પતિ ॥

સમુદાયનો પ્રભુ માટે તું ગણપતિ, તું જ્ઞાનીજનોમા અત્યંત જ્ઞાની, જેની કીર્તિ અતિશય ઉત્કૃષ્ટ તે મધે પણ તું જે તું સર્વાધિરાજ, તને અમે આદરે બોલાવી મે છીએ. આ સ્તુતિના પ્રભો, બૃહસ્પતિ, અમારી હાક સાક્ષાત્તે પોતાની સવ શક્તિમદ (તરતી આવ) આ આમનપર વિરાજમાન થાઓ. ૧

હે બૃહસ્પતિ, હે પરમાત્મન, દેવોને પણ તારા જ્ઞાનશાળિવને લીધેજ યજ્ઞમધે હવિર્ભાગ પ્રાપ્ત થયો છે. અને દેહીધ્યમાન સૂર્ય જેમ પોતાના તેજવડે ઉપાની પ્રભાત ઉત્પન્ન કરે છે તેમ તુંજ એક અમારા સર્વ પ્રાથના સ્તોત્રોનો ઉત્પન્ન કર્તા અને પતા છે. ૨

નિંદક અને અધકાર આ બંન્નેને પણ પોતાને તેજવડે હતા ન હતાં કરી નાંખીને, સત્યધર્મતા જે તેભ્રમય રથ તે મધે બેઠીને તું જો હાય છે. હે બૃહસ્પતિ, તે (મત્યમનો-રથ) ઉચ્છેદન દુષ્ટોનો નાશ કરનાર, સક્ષસોને ઉચ્છેદ કરનાર (જ્ઞાનરૂપ) ધેનુઓને ઘેરી રાખના દુર્ગતો વિધ્વંસ કરનાર અને સ્વર્ગ મેળવી આપનાર એવો છે. ૩

તું લોકોને સદાયરહુના માર્ગે દોરીને તેમનું રક્ષણ કરે છે. જે તારી (અનન્ય ભાવે) ભક્તિ કરે છે તેને પાતક કિંવા કલેશ એ સ્પર્શ પણ કરી શકે નથી. તું પ્રહરેણીને ત્રાહ ત્રાહ કરાવી મૂકી તેનો ક્રોધ નિગ્રહ કરે છે, ત્યારે હે બૃહસ્પતિ આ તારો મોટોજ મહિમા છે. ૪

૧ વ્રજાસ્યતે ગણ્મા ગણપતિ, કવીના ઋષિ, ડાનપ્રક્તમ, યેષ્ટગ્રાજ ત્વા દશમદે : નઃ શુશ્વત્ કીર્તિમિ સદન આ હીદ ।

૨ હે અમુય, વૃહસ્પતે, પ્રવતન દક્ષા ચિત્તે વર્જિત ભગ્ન જનુ । મદ સૂર્ય યોગેષા ડગ દા, ૧૧ દત્ત વિરેપા પ્રદાયા કનિતા અસિ ।

૩ વૃહસ્પતે, પરિત્વ તનાયિ ચ વિભાગ્ય દ્વાસ્ય યોગેતિવન્ત ભીમ ભમિત્રદમ્બન, રક્ષોદર્ષ ગોવનિર રવ રદ રપ ભતિશ્ચિ ।

૪ અને મુર્તિવિનિ નયતિ પ્રાયશ્ચે ચ, ચ નુન્વ દશારૂત નદ નામ્બર । ૧૧ બદ્ધિય વગ્ન નનુનીય અસિ, (નન) હે વૃહસ્પત, તે તવ નદિચન્ન મદિ (અવ)

હે અમ્હણુસ્પતિ ભક્ત રક્ષણ વિધે આત્ય ત તપર એવો તું જે (ભક્ત) તું રક્ષણ કરે છે. તેને પાતકનો બાધ આવતો નથી. તેના પર કંઈથી કોઈપણ સંકટ આવતું નથી, અને દુષ્ટ શત્રુ શુ, કિંવા કપટી નીચ શુ, કોઈપણ તેના પર પોતાનો દાબ બેસાડયો એવું કદી પલ્લુ થતું નથી. કારણ કે (સન્માર્ગમાંથી) શ્રદ્ધ કરનારા સર્વજ્ઞ હુરાતમાને તું પોતાના ભક્ત પાસેથી દૂર હાંકી કાઢે છે. ૫ (૨૬)

સર્વ દ્રશ્ય એવો તું અમારો ત્રાતા અને સન્માર્ગદર્શક છે, તારી આજ્ઞાપરથીજ અમે માનનીય એવા સ્તોત્રોએ ભજન કરતાં હોઈએ છીએ, માટે હે બૃહસ્પતિ (અમારો ધાવ કરવા માટે) જે કોઈ અમારાથી કપટ લડાવશે, તેની તે દુષ્ટ ક્રિયાનો ખંડન કરી તેનોજ નાશ કરે. ૬

અથવા અમારાથી વેર રાખનારને ગવંથી કુલાઈ જઈને (પરવિત્તનો) અપહાર કરનાર જે જે મનુષ્ય અમને (તારા) નિરપરાધી ભક્તોને દાવપેચમાં લાગ્યા બુદ્ધિએ તેને હે બૃહસ્પતિ, તું અમારા વાટમાંથી હમેશાં કાઢી મૂક અને દેવસેવા અમારા હાથે થાય તે માટે અમારો ભાગ સુગમ કર. ૭

જગત્તારક અમારો બાંહુધર અને અમારા પર પ્રેમ ધરીને અમારું સાંવન કરનાર એવો તું તે તારા અંમે કાલાવાલા કરીએ છીએ, તો હે બૃહસ્પતિ, દેવર્નિંદકોનો તું નિઃપાત કર અને ઉત્કૃષ્ટ સુખનું જે નિધાન છે તે પાપબુદ્ધિ દુષ્ટોને મળે એમ થવા દઈશ ના. ૮

અમારા ઉન્નતિ તારા હાથમાં માટે હે અમ્હણુસ્પતિ, તારી કૃપાએ સ્પૃહણીય અને લોક-હિતકર એવા વૈભવનો લાભ અમને થાઓ ને અમારાથી વેર કરનાર જે જે દુષ્ટ દૂર જાણુએ ઉદ્ધા રહીને કિંવા પ્રત્યક્ષ અમારા ઘેરો ઘાલશે તે કર્મનષ્ટોના તું ભુકો કરી નાખ. ૯

૫ વ્રજણ પતે, યુગોપાઃ (ત્વ) ચ રક્ષસિ ત્વ અદ્ વ, ત ન કુતશ્ચન દુરિતમ્, ન અરાતયઃ નાપિ દ્વયા-વિન. તિતિદ્. । યતઃ અસ્માદ (અષ્ટા) વિશ્વા દર ધ્વરણ વિ શાખંતે ।

૬ વિવક્ષણઃ ત્વ ન મં. શા વિવક્ષુઃ, (વચ) તવ વ્રતાય મતિમિ જરામહે । વૃદ્ધપતે યઃ ન અભિ દૂરઃ દયે ત દરવતી ત્વા દુઃસ્વના મર્મનું ।

૭ ડત વા યો નર તંત્રિવા સાનુકો વૃદ્ધઃ મર્ત. નઃ અગમ્ય મર્ચંચાન્ વૃદ્ધપતે, ત (નઃ) વધઃ અવર્તય, અર્ત્ય દેવવીતય ન. મુગ દુનિ ।

૮ દ અરણ્ય, તન્નં ત્રાટારણ, અસ્તુ અપિદષાર ત્વા દશમહે । વૃદ્ધપતે દેવચિદ નિર્વદ્ય, ઉત્તર ઇન્નં રૂરે વા. મા ઉવચન ।

૯ દ કળત્વને, ત્વયા મુદ્ધવા વર્ચ સ્વાર્દા મુદ્ધવા વડુ ના વડીમદિ । વા અ નિય રૂરે વા. તદ્વિતઃ નઃ ગંભિ ધનિત, તાઃ અનવ્રણ જન્મય ।

હે બૃહસ્પતિ તું આમારા મનોરથ પૂર્ણ કરનાર હિંદુ સહાયકાર છે, માટે તારી દયાએ અમે ત. રૂપ્યનું અસલ જોમ કાયમ રાખી શકીએ છીએ ત્યારે અભદ્ર લાપણુ કરનાર અને ધાત. પાત કરનાર દુષ્ટ. એમનો અધિકાર અમ. રાપર આવવા દર્શા ના, અને સત્ય લાપણુ કરનાર જે ના. મે તે અમારો મુદ્ધ અંતકરુના યોગે ઉત્કથ થાય એમ કર. ૧૦ (૩૦)

તું આતુસં ચોયેવ ન વીર્યેષ્ટ ને મુદ્ધમાં કોડીને જનારો (છે. તું) શત્રુને હરાવી, નાંખી ને સંગ્રામમાં (સદૈવ) વિજય સંપાદન કરનાર છે. તું સાચો છે (અને માટેજ) હું બ્રહ્મણ્યસ્પતિ (ભક્તોતું) ન્હાવી શીટાડ્યા (સિવાય) કદી પણ રહેતો નથી. ને કેવો પણ ઘોર (વપયાંધ મનુષ્ય હોય તેનો કેડ તું) પાર ઉતારી મૂકે છે. ૧૧

હે બૃહસ્પતિ, (સંપૂર્ણ) નાસ્તિક થયેલા પેતાના અંતકરુણી જે તારા ભક્તોનો નાશ કરવાની બુદ્ધિ ધરે છે અને પોતે મહા ન ભયંકર છે એવા ગર્વથી (અમને) કાર મારીને ભુલ્યે છે તેના તે ધાતક શસ્ત્રનો અમને લાગે નહીં (એટલુંજ નહીં પણ સાધુનું) ઉપમર્દ કરનાર તે ધાતકી દુષ્ટોના કોષની હડ અમેજ છુરવીએ એમ કર. ૧૨

આનંદની વેળાએ પણ તારૂં અમંગલ કરવું જોઈએ અને સેવા ક્ષીન થઈનેજ કરવી જોઈએ, તું મુદ્ધની ગરદીમાં (સહજ) પંપે છે ને હરેક પ્રકારની સંપત્તિ ભક્તોને આપે છે. નાં હે બૃહસ્પતિદેવ, (સંગ્રામમધ્યે શત્રુના) રથના કડકેકડકા કરવા તો પ્રમાણે દેવ ભક્તિક્ષીન ને ધાતપાત કરનાર અધમોતું તું નિહાળણુ કર. ૧૩

તારૂં પરાક્રમ સ્પષ્ટ દેખાતું હોઈને મુઠ્ઠાં મુન જેલે જેલે તારી નિંદા કીધી હોય તે દુષ્ટ શક્ષસોને તું પોતાના અત્યંત પ્રખર તેજની બનાળાવડે બાળીને ભસ્મ કર. હે બૃહસ્પતિ અત્યંત પ્રશંસનીય એણે તારૂં શોધ્ય છે તે હવે પ્રકટ કર અને નિંદકોના ધુવા હિડાડી દે. ૧૪

૧૦ વૃહસ્પતે ત્વયા પ્રવિણા સસ્તિના વુજા વય ઉત્તમં વય. ધોમહે । દુઃશસેઃ 'ભમિદિ'મુથ નઃ' મા' રંશન, મુસાસાઃ (વય) મતિનિ પ્ર તારિયોમહિ ।

૧૧ અનાનુદ. રૂપમ, 'અદ્ય જગન', શત્રુ નિયત્તા, પૂતનામુ સાધિઃ । દે વ્રક્ષણસ્પતે ત્વ મત્યઃ (અતઃ) જગના, ઉપત્ય વીજી દર્શનથિત દેવતા અસિ ।

૧૨ યઃ અંદેવેન મનસા રિપણ્યતે, (આ નાન) શાસ્ત્ર ઉમો મન્યમાન (ન) ચિર્ણાસતિ, દે વૃહસ્પતે, તસ્ય વયઃ નઃ મા પ્રણક્, અસ્ય દુરણત્ય શયન મનુ નિ કર્મે ।

૧૩ સઃ મેરેપુ દર્શ, 'નનસા ઉપનય', વાજયુ ગન્ના, થન થન સનિતા । મ ત્વ વહશતિ, ચિખા દન્વ અયઃ ભમિદિસ્વઃ મુથ રથો દ્વ વિ વ હં ।

૧૪ દૃષ્ટવોયનપિ ત્વા (પુન) ચે નિદે દધિ તાન્ રક્ષસ. તેજિશ્ચા તપ્તો ટ । મતે ઉપય (ભોઃ) અસત્ તત્ આનિઃ રૂપ, દે વૃહસ્પતે પરિરપ વિ અર્ચય ।

હે બૃહસ્પતિ, જે એશ્વર્ય ને ભક્તિ હિને મનુષ્ય પાત્ર થતો નથી જે દેદિયમાન ને પ્રસા-
બલશાસ્ત્રી હોવાને લીધેજ લોકમાં અતિશય સુશોભિત દીસે છે અને જે પોતના અંગના
પ્રભાવે પ્રકાશિત થાય છે હે સત્યધર્મ (રક્ષણાર્થ) પ્રકટ થનારા દેવ, તે અદ્ભુત એશ્વર્ય
અમને આપવાની કૃપા કર. ૧૫ (૩૧)

(છે તેમાં) સંતોષ માની રહેનારા સભજનપર જે દુષ્ટ શત્રુ મનમાં કંથ રાખીને તેના
ધનનો અપહાર કરે છે એવા દુષ્ટ ચોરોના હાથમાં અમને આપીશ ના; દેવની અનાસ્થા કરવી
એવી કુબુધિએ તે વર્તતા હોય છે, અને હે બૃહસ્પતિ, (ભક્તજન માત્ર) તારું સ્તવન
કંતુ એનાથી વધારે કાંઈ બલુતાજ નથી. ૧૬

એલોક્ય કરતાં પણ શ્રેષ્ઠ એવા વને ત્વષ્ટ્રએ પ્રકટ કીધા. પ્રત્યેક સામગાયનની રચના
કરનાર જે કવિ તેજ (આ) બ્રહ્મણસ્પતિ (ભક્તોનું ભક્તિરૂપ) ઋણ લાધને (તેનું
પાપરૂપ) ઋણ કીટાડતો હોય છે, અને શ્રેષ્ઠ એવા સત્યધર્મનું પરિપાલન કરતો હોઈને
સંહાર કરી નાંખે છે. ૧૭

હે અંગિરસનું અભિમાન ધરનારા દેવ, (જ્ઞાનરૂપ) ધેનુનો સમૂહ બચારે તે છુટો કરીને
નીચે મોકલી દીધો તે વેળા આટલો પવંત પણ તે દુભંગ થઈ ગયો આ વાત તારાજ ગૌરવને
હારણબૂત થઈ. હે બૃહસ્પતિ તું ઇંદ્રથી એકરૂપ થઈને, મોજાએ ઉભારાઈ ગયેલા (દિવ્ય)
જળનો સંચય અંધકારે ગડપ કરી નાંખ્યો હતો તે એકદમ નીચે ધકેલી દીધો. ૧૮

હે બ્રહ્મણસ્પતિ, તુંજ આ (અમારા) સ્તવનોનો પ્રેરક થા અમારા પુત્ર પોત્રોનો ઉન્નતિ
કર વરો દેવ જેના વરક કૃપા દૃષ્ટિએ જોશે તે સર્વ મંગળરૂપ થાય છે. તો (જમે પોતના)
શોર્યસંપન્ન વીરો સહ (યજ્ઞ) સભામાં તારો મહદ્વશ ગાતાં ગદીએ એમ કર. ૧૯ (૩૨), (૬)

૧૫ વૃદ્ધયતે, યત્, અર્થઃ અત્યર્હાન્, જનેષુ ચ શુભત્ કતુમત વિભાતિ, યત ચ શવસા હીરયત્, દે
જનગ્રમ્હત, તત્ત્વિત્ દ્રવિણ અસ્માસુ યેદિ ।

૧૬ વે અમિદુઃ રિપય નિરામિણઃ પદે અગ્રેષુ જરથુઃ તેભ્ય સેનેભ્ય. ન. મા (દાઃ), તે હૃદિ આ
દેવાનો પ્રયઃ એવ વિ બોદંત, (જરિતારથતે) સામ્નઃ પર (ન ચિંચિદપિ) નિદુઃ ।

૧૭ ત્વયા ત્વા વિભેન્યો મુવન્ન્યઃ પરિ અજનન્, ત્વ ચ સામ્નઃ ગામ્નઃ કવિઃ (અસિ) । ત વ્રણસતિઃ
જનચિન જ્ઞયાઃ ચ, મદઃ જ્ઞસ્ય પતરિ, દુઃ હન્તા ।

૧૮ દે અમિદઃ યત્ પંતઃ ય્વિદીવ, ત્વ ચ ગયો ગોત્ર ઉદયઃ (તત્) તવધિયે (એવ મવતિ),
(અપિ ચ) દેણ યુઝા, (ત્વ) તમગા પરિત્ત અર્થ અર્ગન ઔન્ન. ।

૧૯ દે મગ્નગ્નતે, ત્વ ઇસ્ય મુષ્મસ્ય યન્તા ચોધિ, ન. ગન્ત ચ વિન્ન । ૧૧૧ વદવન્તિ તન્ ભર્મર,
૧૧) મુરીપઃ ચપ વિદમ્ વૃદ્ધત્ દરમ્ ।

॥ अथ द्वितीयाष्टके सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

॥ २४ ॥ ऋषिः-श्रुत्समदः । देवता-ब्रह्मणस्पतिः । छन्दः-जगती ॥

॥ २४ ॥ सेमार्मविद्दृदि प्रभृति य ईशिपेऽया विधेम नवया महा गिरा ।
यथा नो मीद्वान्स्तवते सखा तव बृहस्पते सीपधः सोत नो मतिम् ॥ १ ॥
यो नन्त्वा न्यनमन्यो जसोता दर्दमन्युना शम्बराणि वि ।
प्राच्यावयदच्युता ब्रह्मणस्पतिरा चाविशदसुमन्तं वि पर्वतम् ॥ २ ॥
तदेवानां देवतमाय कर्त्वमश्रध्नुद्वह्ना ब्रदन्त वीळिता ।
उज्जा आजुदभिन्द्ब्रह्मणा बलमगृह्णन्तमो व्यचक्षयत्स्वः ॥ ३ ॥
अश्मास्यमवतं ब्रह्मणस्पतिर्मधुधारमभि यमोजसार्तुणत् ।
तमेव विश्वे पपिरे स्वर्दशो बहु साकं सिसिचुरुत्समुद्रिणम् ॥ ४ ॥

॥ अथ द्वितीयाष्टके सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

सः । इमा । अविद्दृदि । प्रभृति । यः । ईशिपे । अया । विधेम । नवया ।
महा । गिरा । यथा । नः । मीद्वान् । स्तवते । सखा । तव । बृहस्पते । सीपधः ।
सः । उत । नः । मतिम् ॥ १ ॥ यः । नन्त्वा । न्यनमन् । नि । ओजसा । उत ।
अदर्दः । मन्युना । शम्बराणि । वि । प्र । अच्यवयत् । अच्युता । ब्रह्मणः । पतिः ।
आ । च । अविशत् । वसुमन्तं । वि । पर्वतं ॥ २ ॥ तत् । देवानां । देवतमाय ।
कर्त्त्व । अश्रध्नुः । द्वह्ना । ब्रदन्त । वीळिता । उत । गाः । आजुत् । अभिन्द् ।
ब्रह्मणा । बलम् । अगृह्णन् । तमः । वि । व्यचक्षयत् । स्वर्दशः । स्वः ॥ ३ ॥
अश्मास्यम् । अवतः । ब्रह्मणः । पतिः । मधुधारम् । अभि । यम् । ओजसा ।
अर्तुणत् । तम् । एव । विश्वे । पपिरे । स्वर्दशः । बहु । साकम् । सिसिचुः । उत्सम् ।
उद्रिणम् ॥ ४ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० १, २] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० ३ सू० २४

सना ता का चिह्वना भवीत्वा माङ्गिः शरङ्गिदुरो वरन्त वः ।
 अयंतन्ता चरतो अन्यदन्यदिद्या चकार वयुना ब्रह्मणस्पतिः ॥ ५ ॥ १ ॥
 अभिनक्षन्तो अभि ये तमानशुनिधि पणीनां परमं गुहा हितम् ।
 ते विद्वांसः प्रतिचक्ष्यान्ता पुनर्यत उ आयन्तदुर्दीगुराविशम् ॥ ६ ॥
 कृतावानः प्रतिचक्ष्यान्त पुनरात आ तस्थुः कवयो महस्पथः ।
 ते बाहुभ्यां धमितमग्निमश्मनि नकिः पो अस्त्यरणो जहृहि तम् ॥ ७ ॥
 कृतज्येन क्षिप्रेण ब्रह्मणस्पतिर्यत्र वष्टि म तदश्नोति धन्वना ।
 तस्य साध्वीरिपवो याभिरस्यति नृचक्षंसो दृशये कर्णयोनयः ॥ ८ ॥

सना । ता । का । चित् । भुवना । भवीत्वा । मात्ऽभिः । शरत्ऽभिः । दुरः । वरन्त ।
 वः । अयंतन्ता । चरतः । अन्यत्ऽअन्यत् । इत् । या । चकार । वयुना । ब्रह्मणः ।
 पतिः ॥ ५ ॥ १ ॥ अभिनक्षन्तः । अभि । ये । तं । आनशुः । निऽधि । पणीनां ।
 परमं । गुहा । हितं । ते । विद्वांसः । प्रतिऽचक्ष्य । अनृता । पुनः । यतः । ऊं इति ।
 आयन् । तत् । उत् । ईयुः । आविशम् ॥ ६ ॥ कृतऽवानः । प्रतिऽचक्ष्य । अनृता ।
 पुनः । आ । अतः । आ । तस्थुः । कवयः । महः । पथः । ते । बाहुऽभ्यां धमितं ।
 अग्नि । अश्मनि । नकिः । सः । अस्ति । अरणः । जहृः । हि । तं ॥ ७ ॥
 कृतऽज्येन । क्षिप्रेण । ब्रह्मणः । पतिः । यत्र । वष्टि । म । तत् । अश्नोति । धन्वना ।
 तस्य । साध्वीः । रिपवः । याभिः । अस्यति । नृचक्षंसः । दृश्ये । कर्णऽयोनयः ॥ ८ ॥

अष्ट० २ अध्या० ७ व० २, ३] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० ३ सू० २४

स संज्ञयः स विनयः पुरोहितः स सुष्टुतः स युधि ब्रह्मणस्पतिः ।

चाक्ष्मो यदाजं भरते मती धनादित्सूर्यस्तपति तप्यतुर्वृथा ॥ ९ ॥

विभु प्रभु प्रथमं मेहनावतो बृहस्पतेः सुविदत्राणि राध्या ।

इमा सातानि वेन्यस्य वाजिनो येन जना उभये भुञ्जते विशः ॥ १० ॥ २ ॥

पोऽवरे वृजने विश्वथा विभुर्महासु रण्वः शर्वसा ववक्षिथ ।

स देवो देवान्प्रति पप्रथे पृथु विश्वेदु ता परिभूत्रब्रह्मणस्पतिः ॥ ११ ॥

विश्वं सत्यं मघवाना युवोरिदापश्चन प्र मिनन्ति व्रतं वाम् ।

अच्छेन्द्राब्रह्मणस्पती हविर्नोऽजं युजेव वाजिनो जिगातम् ॥ १२ ॥

सः । संज्ञयः । सः । विज्ञयः । पुरोहितः । सः । सुष्टुतः । सः । युधि । ब्रह्मणः ।

पतिः । चाक्ष्मः । यत् । वाजं । भरते । मती । धना । आत् । इत् । सूर्यः । तपति । तप्यतुः ।

वृथा ॥ ९ ॥ विभु । प्रभु । प्रथमं । मेहनावतः । बृहस्पतेः । सुविदत्राणि । राध्या ।

इमा । सातानि । वेन्यस्य । वाजिनः । येन । जनाः । उभये । भुञ्जते । विशः ।

॥ १० ॥ २ ॥ यः । अवरे । वृजने । विश्वथा । विभुः । महासु । रण्वः । शर्वसा । ववक्षिथ ।

सः । देवः । देवान् । प्रति । पप्रथे । पृथु । विश्वः । इत् ।

ऊं इति । ता । परिभूत्रः । ब्रह्मणः । पतिः ॥ ११ ॥ विश्वं । सत्यं । मघवाना ।

युवोः । इत् । आपः । चन । प्र । मिनन्ति । व्रतं । वाम् । अच्छेन्द्रः । ब्रह्मणस्पती ।

हविः । नः । अजं । युजेव । वाजिनो । जिगातम् ॥ १२ ॥

अष्ट० २ अध्या० ७ व० ३] क्रमेदः [मण्ड० २ अनु० १ सू० २]

उ॒ताशि॒ष्टा अ॒नु शृ॒ण्वन्ति॒ ब॒ह्वयः॑ स॒मेयो॒ विप्रो॑ भ॒रते॒ म॒ती ध॒ना ।

वी॒लुद्रे॒षा अ॒नु व॒शं ऋ॒णमा॑द॒दिः स॒ ह वा॒जी सं॒मिथे॒ ब्रह्म॑ण॒स्पतिः॑ ॥ १३ ॥

ब्रह्म॑ण॒स्पते॑र॒भव॑य॒धाव॑शं स॒त्यो म॒न्युर्म॑हि॒ कर्मो॑ क॒रिष्य॑तः ।

यो गा उ॒दाज॑त्स दि॒वे वि चा॑भजन्म॒हीव॑ रीतिः श॒र्वसा॑सर॒त्पृथक्॑ ॥ १४ ॥

ब्रह्म॑ण॒स्पते॒ सु॒यम॑स्य वि॒श्वहा॑ रा॒यः स्या॑म, र॒थ्यो व॑यंस्वतः ।

वी॒रेषु॑ वी॒रा उ॒प पृ॒क्षि न॒स्त्वं यदी॑शा॒नो ब्रह्म॑णा वे॒पि मे॒ हव॑न् ॥ १५ ॥

ब्रह्म॑ण॒स्पते॒ त्वम॑स्य य॒न्ता सू॒क्तस्य॑ वो॒धि त॑नयं च जि॒न्व ।

वि॒श्वं तद्भ॒द्रं यद्व॑न्ति दे॒वा बृ॒हद्व॑दे॒म वि॒दथे॑ सु॒वीराः॑ ॥ १६ ॥ ३ ॥

उ॒त । आ॒शि॒ष्टाः । अ॒नु । शृ॒ण्व॑न्ति । ब॒ह्वयः॑ । स॒मेयः॑ । वि॒प्रः । भ॒र॒ते । म॒ती । ध॒ना ।
वी॒लु॒द्रे॒षाः । अ॒नु । व॒शा । ऋ॒णं । आ॒द॒दिः । सः । ह । वा॒जी । सं॒मि॒थे । ब्रह्म॑णः ।
प॒तिः ॥ १३ ॥ ब्रह्म॑णः । प॒तेः । अ॒भव॑त् । य॒था॒ऽव॑शं । स॒त्यः । म॒न्युः । म॒हि ।
क॒र्म । क॒रि॒ष्य॑तः । यः । गाः । उ॒दा॒ज॑त् । सः । दि॒वे । वि । च । अ॒भ॒ज॑त् ।
म॒ही॒व॑ । री॒तिः । श॒र्व॒सा । अ॒स॒र॑त् । पृ॒थक् ॥ १४ ॥ ब्रह्म॑णः । प॒ते । सु॒य॑मस्य ।
वि॒श्व॒हा । रा॒यः । स्या॑म । र॒थ्यः । व॑यंस्वतः । वी॒रेषु॑ । वी॒रा॒न् । उ॒प । पृ॒क्षि । नः ।
त्वं । यत् । ई॒शा॒नः । ब्रह्म॑णा । वे॒पि । मे । ह॒व॑न् ॥ १५ ॥ ब्रह्म॑णः । प॒ते । त्वं ।
अ॒स्य । य॒न्ता । सू॒क्त॒स्य । वो॒धि । त॑नयं । च । जि॒न्व । वि॒श्वं । तत् । भ॒द्रं । यत् ।
अ॒व॑न्ति । दे॒वाः । बृ॒ह॒द्व॑दे॒म । वि॒दथे॑ । सु॒वी॒राः ॥ १६ ॥ ३ ॥

अष्ट० २ अध्या० ७ व० ४] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० ३ सू० २६

॥ २५ ॥ ऋषि-यत्समदः । देवता-ब्रह्मणस्पति । छन्द-जगती ॥

॥ २५ ॥ इन्धानो अग्निं वनवदनुप्यतः कृतव्रज्ज्ञा शुशुवद्रातह्य इत् ।
जातेन जातमति स प्र संसृते ययं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः ॥ १ ॥
वीरेभिर्वीरान्वनवदनुप्यतो गोभीं रयिं पप्रथद्वोर्धति त्मना ।
तोक् च तस्य तनयं च वर्धते ययं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः ॥ २ ॥
सिन्धुर्न क्षोदः शिमीवाँ ऋघायतो वृषेव वर्धरभि वष्टयोजसा ।
अग्नेरिव प्रसंतिनाह वर्तवे ययं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः ॥ ३ ॥
तस्मा अर्पन्ति दिव्या असञ्चतः स सत्त्वभिः प्रथमो गोर्धु गच्छति ।
अनिभृष्टतविपिहन्त्योजसा ययं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः ॥ ४ ॥
तस्मा इद्विभ्वं धुनयन्त सिन्धवोऽच्छिद्रा शर्म दधिरे पुरुणि ।
देवानां सुन्ने सुभगः स एधते ययं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः ॥ ५ ॥ ४ ॥

इन्धानः । अग्निं । वनवत् । अनुप्यतः । कृतव्रज्ज्ञा । शुशुवत् । रातह्यः ।
इत् । जातेन । जातं । अति । सः । प्र । संसृते । ययं । युजं । कृणुते । ब्रह्मणः ।
पतिः ॥ १ ॥ वीरेभिः । वीरान् । वनवत् । अनुप्यतः । गोभिः । रयिं । पप्रथत् ।
वोर्धति । त्मना । तोक् । च । तस्य । तनयं । च । वर्धते । ययं । युजं । कृणुते ।
ब्रह्मणः । पतिः ॥ २ ॥ सिन्धुः । न । क्षोदः । शिमीज्वान् । ऋघायतः । वृषोऽव ।
वर्धन । अभि । वष्टि । ओजसा । अग्नेऽव । प्रसंतिः । न । अह । वर्तवे । ययं ।
युजं । कृणुते । ब्रह्मणः । पतिः ॥ ३ ॥ तस्मै । अर्पति । दिव्याः । असञ्चतः । सः ।
सत्त्वभिः । प्रथमः । गोर्धु । गच्छति । अनिभृष्टतविपिः । हन्ति । ओजसा । ययं ।
युजं । कृणुते । ब्रह्मणः । पतिः ॥ ४ ॥ तस्मै । इत् । विभ्वं । धुनयन्त । मिषतः ।
अच्छिद्रा । शर्म । दधिरे । पुरुणि । देवानां । सुन्ने । सुभगः । सः । एधते । ययं ।
युजं । कृणुते । ब्रह्मणः । पतिः ॥ ५ ॥ ४ ॥

अ० २ अध्या० ७ व० ५] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० ३ सू० २६

॥ २६ ॥ ऋषि—युत्तमद । देवता—ब्रह्मणस्पति । छंद—जगती ॥

॥ २६ ॥ ऋजुरिच्छंसो वनवदनुष्यतो देवयन्निददेवयंतमभ्यं ।

सुप्रवीरिद्वनवत्पृत्सु दुष्टरं यज्वेदयंज्योर्वि भंजाति भोजनम् ॥ १ ॥

यजस्व वीर प्र विहि मनायतो भद्रं मनः कृणुष्व वृत्रतूयै ।

हविष्कृणुष्व सुभगो यथासंसि ब्रह्मणस्पतेरव आ वृणीमहे ॥ २ ॥

स इज्जनेन स विशा स जन्मना स पुत्रैर्वाजं भरते धना नृभिः ।

देवानां यः पितरमाविवांसति श्रद्धामना हविषा ब्रह्मणस्पतिम् ॥ ३ ॥

यो अस्मै हव्यैर्घृतवद्भिरविधत्प्र तं प्राचा नयति ब्रह्मणस्पतिः ।

उरुष्यतीमंहसो रक्षन्ती रिपोऽंहोश्चिदस्मा उरुचक्रिरदुतः ॥ ४ ॥ ५ ॥

ऋजुः । इत् । शंसः । वनवत् । वनुष्यतः । देवयन् । इत् । अदेवयन्तं ।
अभि । असत् । सुप्रअवीः । इत् । वनवत् । पृत्सु । दुष्टरं । यज्वा । इत् ।
अयंज्योः । वि । भंजाति । भोजनं ॥ १ ॥ यजस्व । वीर । प्र । विहि । मनायतः ।
भद्रं । मनः । कृणुष्व । वृत्रतूयै । हविः । कृणुष्व । सुभगः । यथा । असंसि ।
ब्रह्मणः । पतेः । अवः । आ । वृणीमहे ॥ २ ॥ सः । इन् । जने । सः । विशा ।
सः । जन्मना । सः । पुत्रैः । वाजं । भरते । धना । नृभिः । देवानां । यः । पितरं ।
आविवांसति । श्रद्धामनाः । हविषा । ब्रह्मणः । पतिम् ॥ ३ ॥ यः । अस्मै । हव्यैः ।
घृतवत्सुभिः । अविधत् । प्र । तं । प्राचा । नयति । ब्रह्मणः । पतिः । उरुष्यति ।
ऋ । अंहसः । रक्षति । रिपः । अंहोः । चित् । अस्मै । उरुचक्रिः । अदुतः ॥ ४ ॥ ५ ॥

॥ २७ ॥ ऋषिः-यत्समदः । देवता-आदित्यः । छन्द-त्रिष्टुप् ॥

॥ २७ ॥ इ॒मा गिरं आ॒दित्येभ्यो॑ घृ॒तलूः स॒नाद्राज॑भ्यो जु॒ह्वं जु॒होमि ।

शृ॒णोतुं मि॒त्रो अ॒र्य॒मा भ॒गो न॒स्तुवि॒ज्ञातो व॑रु॒णो दक्षो॑ अंशः ॥ १ ॥

इ॒मं स्तोमं॑ स॒कृत॑वो मे अ॒थ मि॒त्रो अ॒र्य॒मा व॑रु॒णो जु॒पन्त ।

आ॒दि॒त्यासः॑ शुचं॒यो धार॑ण॒ता अ॒वृ॒जिना॑ अन॒वद्या॑ अरि॑ष्टाः ॥ २ ॥

त आ॒दि॒त्यासं॑ उ॒रवो॑ ग॒भीरा॑ अ॒द॒ग्धासो॑ दि॒प्सन्तो॑ भूर्य॒क्षाः ।

अ॒न्तः प॑श्यन्ति वृ॒जिनो॑त सा॒धु सर्वे॑ राज॑भ्यः पर॒मा चि॒दन्ति॑ ॥ ३ ॥

धा॒रय॑न्त आ॒दि॒त्यासो॑ जग॒त्स्था दे॒वा वि॒श्वस्य॑ भुव॑नस्य गो॒पाः ।

दी॒र्घाधि॑यो रक्ष॑माणा असु॒र्य॑मृ॒तावा॑न॒श्चर्य॑माना ऋ॒णानि॑ ॥ ४ ॥

इ॒माः । गिरं॑ । आ॒दि॒त्येभ्यः॑ । घृ॒तलूः । स॒नात् । राज॑भ्यः । जु॒ह्वं ।

जु॒होमि॑ । शृ॒णोतुं । मि॒त्रः । अ॒र्य॒मा । भ॒गः । नः । तु॒वि॒ज्ञातः । व॑रु॒णः । दक्षः॑ ।

अंशः॑ ॥ १ ॥ इ॒मं । स्तोमं॑ । स॒कृत॑वः । मे । अ॒थ । मि॒त्रः । अ॒र्य॒मा । व॑रु॒णः ।

जु॒पन्त॑ । आ॒दि॒त्यासः॑ । शुचं॒यः । धार॑ण॒ताः । अ॒वृ॒जिनाः । अन॒वद्याः । अरि॑ष्टाः ॥ २ ॥

ते । आ॒दि॒त्यासः॑ । उ॒रवः॑ । ग॒भीराः॑ । अ॒द॒ग्धासः॑ । दि॒प्सन्तः॑ । भूरि॑ऽअ॒क्षाः ।

अ॒न्तरि॑ति । प॑श्यन्ति । वृ॒जिना॑ । उ॒न । सा॒धु । सर्वे॑ । राज॑भ्यः । पर॒मा । चि॒त् ।

अ॒न्ति ॥ ३ ॥ धा॒रय॑न्तः । आ॒दि॒त्यासः॑ । जग॑त् । स्थाः । दे॒वाः । वि॒श्वस्य॑ । भुव॑नस्य ।

गो॒पाः । दी॒र्घाधि॑यः । रक्ष॑माणाः । असु॒र्य॑ । ऋ॒तवा॑नः । चर्य॑मानाः । ऋ॒णानि॑ ॥ ४ ॥

विद्यामादित्या अवसो वो अस्य यदर्यमन्भय आ चिन्मयोभु ।
युष्माकं मित्रावरुणा प्रणीतौ परि श्वश्रैव दुरितानि वृज्याम् ॥ ५ ॥ ६ ॥
सुगो हि वो अर्यमन्मित्र पन्था अन्तरो वरुण साधुरस्ति ।
तेनादित्या अधि वोचता नो यच्छेता नो दुष्परिहन्तु शर्म ॥ ६ ॥
पिपर्तु नो अर्दितो राजपुत्राति द्वेषास्यर्यमा सुगोभिः ।
बृहन्मित्रस्य वरुणस्य शर्मोप स्याम पुरुवीरा अरिष्टाः ॥ ७ ॥
तिस्रो भूमीधारयन् त्रीन् द्यून्त्रीणि व्रता विदथे अन्तरैवाम् ।
ऋतेनादित्या महि वो महित्वं तदर्यमन्वरुण मित्र चारु ॥ ८ ॥
श्री रोचना दिव्या धारयन्त हिरण्ययाः शुचयो धारपूताः ।
अस्वंगजो अनिमिया अदग्धा उरुशंसा ऋजवे मर्त्याय ॥ ९ ॥

विद्यां । आदित्याः । अवसः । वो । अस्य । यत् । अर्यमन् । भये । आ । चित् ।
मयःऽभु । युष्माकं । मित्रावरुणा । प्रणीतौ । परि । श्वश्रैव । दुःऽदुरितानि ।
वृज्यां ॥ ५ ॥ ६ ॥ सुगोः । हि । वो । अर्यमन् । मित्र । पन्थाः । अन्तरोः । वरुण ।
साधुः । अस्ति । तेन । आदित्याः । अधि । वोचत । नः । यच्छेत । नः ।
दुःऽपरिहन्तु । शर्म ॥ ६ ॥ पिपर्तु । नः । अर्दितिः । राजेऽपुत्रा । अति । द्वेषः ।
अर्यमा । सुगोभिः । बृहन् । मित्रस्य । वरुणस्य । शर्म । उप । स्याम । पुरुऽवीराः ।
अरिष्टाः ॥ ७ ॥ तिस्रः । भूमीः । धारयन् । त्रीन् । उत । द्यून् । त्रीणि । व्रता ।
विदथे । अन्तः । एषां । ऋतेन । आदित्याः । महि । वो । महित्वं । तत् । अर्यमन् ।
वरुण । मित्र । चारु ॥ ८ ॥ श्री । रोचना । दिव्या । धारयन्त । हिरण्ययाः ।
शुचयः । धारऽपूताः । अस्वंगजः । अनिमियाः । अदग्धाः । उरुशंसाः । ऋजवे ।
मर्त्याय ॥ ९ ॥ ५

अष्ट० २ अध्या० ७ व० ७,८] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० ३ सू० २७

त्वं विश्वेपां वरुणासि राजा ये च देवा-अंसुर ये च मर्ताः ।

शतं नो रास्व शरदो विचक्षेऽक्ष्यामार्यूषि सुधितानि पूर्वा ॥ १० ॥ ७ ॥

न दक्षिणा वि चिकिते न सव्या न प्राचीनमादित्या नोत पश्चा ।

पाक्या चिद्वसवो धीर्या चिशुष्मानातो अभयं ज्योतिरक्ष्याम् ॥ ११ ॥

यो राजभ्य ऋतनिभ्यो ददाश यं वर्धयन्ति पुष्ट्यश्च नित्याः ।

स रेवान्याति प्रथमो रथेन वसुदावा विदथेऽपु मशस्तः ॥ १२ ॥

शुचिरपः सुयवसा अदन्ध उप क्षेति वृद्धव्याः सुवीरः ।

नकिष्टं घन्त्यन्तितो न दूराय आदित्यानां भवति प्रणीतो ॥ १३ ॥

त्वं । विश्वेपां । वरुण । असि । राजा । ये । च । देवाः । अंसुर । ये । च । मर्ताः ।
 शतं । नः । रास्व । शरदः । विचक्षे । अक्ष्याम् । अर्यूषि । सुधितानि ।
 पूर्वा ॥ १० ॥ ७ ॥ न । दक्षिणा । वि । चिकिते । न । सव्या । न । प्राचीनं ।
 आदित्याः । न । उत । पश्चा । पाक्या । चित् । वसवः । धीर्या । चित् । शुष्मानातः ।
 अभयं । ज्योतिः । अक्ष्याम् ॥ ११ ॥ यः । राजभ्यः । ऋतनिभ्यः । ददाश । यं ।
 वर्धयन्ति । पुष्ट्यः । च । नित्याः । सः । रेवान् । याति । प्रथमः । रथेन । वसुदावा ।
 विदथेऽपु । मशस्तः ॥ १२ ॥ शुचिः । अपः । सुयवसाः । अदन्धः । उप । क्षेति ।
 वृद्धव्याः । सुवीरः । नकिः । तं । घन्ति । अन्तितः । न । दूरात् । यः ।
 आदित्यानां । भवति । प्रणीतो ॥ १३ ॥

अदि॒ते मि॒त्र वरु॑णो॒त् मृ॒ळ यद्वा॑ व॒यं च॒क्रु॒मा कच्चि॒दागः॑ ।

उ॒र्व॒श्याम॒भयं॑ ज्योति॑रिन्द्र॒ मा नो॑ दी॒र्घा अ॒भि न॑श॒न्तमि॒स्त्राः ॥ १४ ॥

उ॒मे अ॑स्मै पी॒पय॑तः स॒मीची॑ दि॒वो वृ॒ष्टि सु॒भगो॑ ना॒म पु॒ष्यन् ।

उ॒भा क्ष॑या॒वाज॑य॒न्याति॑ पृ॒त्सु॒भाव॑र्धो॒ भव॑तः सा॒धू अ॑स्मै ॥ १५ ॥

या वो॑ मा॒या अ॑भि॒द्रुहे॑ यज॒त्राः पा॒शा आ॑दि॒त्या रि॒पवे॑ वि॒वृ॒त्ताः ।

अ॒श्वीव॑ ताँ अति॑ ये॒पं रथे॑ना॒रि॒ष्टा उ॒रावा॑ श॒र्मन्त॑स्याम ॥ १६ ॥

मा॒हं म॒घो॒नो वरु॑ण प्रि॒यस्य॑ भूरि॒दान्न॑ आ वि॒दं शू॒नमा॑पेः ।

मा रा॒यो रा॑ज॒न्तसु॑प॒माद॑वं स्थां वृ॒हद॑दे॒म वि॒दये॑ सु॒वीराः॑ ॥ १७ ॥ ८ ॥

अदि॒ते । मि॒त्र । वरु॑ण । उ॒त् । मृ॒ळ । यद् । वः । व॒यं । च॒क्रु॒म । कच् । चि॒त् ।
 आ॒गः । उ॒रु । अ॒श्यां । अ॒भयं । ज्योति॑ः । इ॒न्द्र । मा । नः । दी॒र्घाः । अ॒भि । न॑श॒न् ।
 तमि॒स्त्राः ॥ १४ ॥ उ॒मे इति॑ । अ॒स्मै । पी॒पय॑तः । स॒मीची॑ इति॑ सं॒ड॒ची । दि॒वः ।
 वृ॒ष्टि । सु॒भगः । ना॒म । पु॒ष्यन् । उ॒भा । क्ष॑या॒वा । आ॒ज॒य॒न् । या॒ति । पृ॒त्सु ।
 उ॒भौ । अ॒र्धौ । भ॒वतः॑ । सा॒धू इति॑ । अ॒स्मै ॥ १५ ॥ याः । वः । मा॒याः । अ॒भि॒द्रुहे॑ ।
 यज॒त्राः । पा॒शाः । आ॑दि॒त्याः । रि॒पवे॑ । वि॒वृ॒त्ताः । अ॒श्वी॒व । ता॒न् । अति॑ ।
 ये॒पं । रथे॑न । अ॒रि॒ष्टाः । उ॒रा॒ । आ । श॒र्मन् । स्या॒म ॥ १६ ॥ मा । अ॒हं । म॒घो॒नः ।
 वरु॑ण । प्रि॒यस्य॑ । भूरि॒दान्नः॑ । आ । वि॒दं । शू॒नं । आ॒पेः । मा । रा॒यः । रा॒जन् ।
 सु॒प॒मा॒न् । अ॒वं । स्थां । वृ॒हत् । उ॒दे॒म । वि॒दये॑ । सु॒वीराः॑ ॥ १७ ॥ ८ ॥

अष्ट० २ अध्या० ७ व० ९] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० ३ सू० २८

॥ २८ ॥ ऋषिः-रुतसमदः । देवता-वरुणः । छन्दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ २८ ॥ इदं कवेरादित्यस्य स्वराजो विश्वानि सान्त्यभ्यस्तु महा ।
 अति यो मन्द्रो यजथाय देवः सुकीर्तिं भिक्षे वरुणस्य भूरः ॥ १ ॥
 तव व्रते सुभगांसः स्याम स्वाध्यां वरुण तुष्टुवांसः ।
 उपार्यन उपसां गोमतीनामग्रयो न जरमाणा अनु धून् ॥ २ ॥
 तव स्याम पुरुवीरस्य शर्मैशुरुशंसस्य वरुण प्रणेतः ।
 यूयं नः पुत्रा अदितेरदग्धा अभि क्षमध्वं युज्याय देवाः ॥ ३ ॥
 प्र सीमादित्यो असृजद्विधत्ता क्रतुं सिन्धवो वरुणस्य यन्ति ।
 न श्राम्यन्ति न वि मुचन्त्येते वयो न पंसू रघुया परिज्मन् ॥ ४ ॥

इदं । कवेः । आदित्यस्य । स्वराजः । विश्वानि । संति । अभि । अस्तु ।
 महा । अति । यः । मन्द्रः । यजथाय । देवः । सुकीर्तिं । भिक्षे । वरुणस्य ।
 भूरः ॥ १ ॥ तव । व्रते । सुभगांसः । स्याम । सुआध्याः । वरुण । तुष्टुवांसः ।
 उपऽअर्यने । उपसां । गोऽमतीनां । अग्रयः । न । जरमाणाः । अनु । धून् ॥ २ ॥
 तव । स्याम । पुरुवीरस्य । शर्मैन् । उरुऽशंसस्य । वरुण । प्रनेतरितिं प्रऽनेतः । यूयं ।
 नः । पुत्राः । अदितेः । अदग्धाः । अभि । क्षमध्वं । युज्याय । देवाः ॥ ३ ॥ प्र ।
 सीं । आदित्यः । असृजत् । विऽधर्ता । क्रतुं । सिन्धवः । वरुणस्य । यन्ति । न ।
 श्राम्यन्ति । न । वि । मुचन्ति । एते । वयः । न । पंसूः । रघुया । परिऽज्मन् ॥ ४ ॥

वि मच्छ्र्थाय रशनामिवांगं ऋध्यामं ते वरुण खामृतस्य ।
 मा तन्तुश्छेदि व्यततो धियं मे मा मात्रा शार्यपसः पुर क्रतोः ॥ ५ ॥ ९ ॥
 अपो सु म्यक्ष वरुण भियसं मत्सम्राळुतावोऽनु मा गृभाय ।
 दामैव वत्सादि मुमुग्ध्यहो नहि त्वदारं निमिषश्चनेशं ॥ ६ ॥
 मा नो वधैर्वरुण ये ते इष्टावेनः कृण्वन्तमसुर श्रीणन्ति ।
 मा ज्योतिषः प्रवसथानि गन्म वि पू मृधः शिश्रथो जीवसे नः ॥ ७ ॥
 नमः पुरा ते वरुणोत नूनमुतापरं तुविजात ब्रवाम ।
 त्वे हि कं पर्वते न श्रितान्यप्रच्युतानि दूळभ व्रतानि ॥ ८ ॥
 परं ऋणा सावीरथ मत्कृतानि माहं राजन्नन्यकृतेन भोजं ।
 अव्युष्टा इह भूर्यसीरुपास आ नो जीवान्वरुण तामुं शाधि ॥ ९ ॥

वि । मत् । श्रथय । रशनांश्च । आभः । ऋध्यामं । ते । वरुण । खां । क्रतुस्य ।
 मा । तन्तुः । छेदि । व्यततः । धियं । मे । मा । मात्रा । शारि । अपसः । पुरा ।
 क्रतोः ॥ ५ ॥ ९ ॥ अपो इति । सु । म्यक्ष । वरुण । भियसं । मत् । संऽराद ।
 क्रतेऽवः । अनु । मा । गृभाय । दामैश्च । वत्सात् । वि । मुमुग्धि । अहः । नहि ।
 त्वत् । आरे । निऽमिषः । चन । ईशं ॥ ६ ॥ मा । नः । वधैः । वरुण । ये । ते ।
 इष्टौ । एनः । कृण्वन्तं । असुर । श्रीणन्ति । मा । ज्योतिषः । प्रवसथानि । गन्म ।
 वि । सु । मृधः । शिश्रथः । जीवसे । नः ॥ ७ ॥ नमः । पुरा । ते । वरुण । उत ।
 नूनं । उत । अपरं । तुविऽजात । ब्रवाम । त्वे इति । हि । कं । पर्वते । न । श्रितानि ।
 अप्रच्युतानि । दुःऽदृभ । व्रतानि ॥ ८ ॥ परां । ऋणा । सावीः । अथ ।
 मत्कृतानि । मा । अहं । राजन् । अन्यऽकृतेन । भोजं । अविऽउष्टाः । इत् । नु ।
 भूर्यसीः । उपसः । आ । नः । जीवान् । वरुण । तामुं । शाधि ॥ ९ ॥

अष्ट० २ अध्या० ७ व० १०, ११] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० ३ सू० २९

यो मे राजन्युज्यो वा सखा वा स्वमे भयं भीरवे मह्यमाह ।

स्तेनो वा यो दिप्सन्ति नो वृको वा त्वं तस्माद्वरुण पाह्यस्मान् ॥ १० ॥

माहं मघोनो वरुण प्रियस्य भूरिदाज्ञ आ विदं शूनेमापेः ।

मा रायो राजन्सुयमादवं स्थां बृहद्वदेम विदये सुवीराः ॥ ११ ॥ १० ॥

॥ १९ ॥ ऋषिः-श्रुत्समदः । देवता-विश्वेदेवाः । छन्दः-निष्टुप् ॥

॥ २९ ॥ धृतव्रता आदित्या इषिरा आरे मत्कर्तं रहसुरिवागः ।

शृण्वतो वो वरुण मित्र देवा भद्रस्य विद्वाँ अवसे ह्रुवे वः ॥ १ ॥

यूयं देवाः प्रमतिर्युयमोजो यूयं द्वेपांसि सनुतयुयोत ।

अभिक्षत्तारो अभि च क्षमध्वमया च नो मृळ्यतापरं च ॥ २ ॥

यः । मे । राजन् । युज्यः । वा । सखा । वा । स्वमे । भयं । भीरवे । मह्यं । आह ।
स्तेनः । वा । यः । दिप्सन्ति । नः । वृकः । वा । त्वं । तस्मात् । वरुण । पाहि ।
अस्मान् ॥ १० ॥ मा । अहं । मघोनः । वरुण । प्रियस्य । भूरिदाज्ञः । आ । विदं ।
शूने । आपेः । मा । रायो । राजन् । सुयमात् । अवं । स्थां । बृहत् । वदेम ।
विदये । सुवीराः ॥ ११ ॥ १० ॥

धृतव्रताः । आदित्याः । इषिराः । आरे । मत् । कर्तं । रहसुः । इव । आगः ।
शृण्वतः । वो । वरुण । मित्रं । देवाः । भद्रस्य । विद्वान् । अवसे । ह्रुवे । वः ॥ १ ॥
यूयं । देवाः । प्रमतिः । युयं । ओजः । यूयं । द्वेपांसि । सनुतः । युयोत ।
अभिक्षत्तारः । अभि । च । क्षमध्वं । अयं । च । नः । मृळ्यत । अपरं । च ॥ २ ॥

अष्ट० २ अध्या० ७ व० ११] ऋग्वेदः [अष्ट० २ अष्ट० ३ सू० २९

कि॒मू॒ नु॒ वः॒ कृ॒ण॒वा॒मा॒प॒रे॒ण॒ किं॒ स॒ने॒न॒ व॒स॒व॒ आ॒प्ये॒न॒ ।
यू॒यं॒ नो॒ मि॒त्रा॒व॒रु॒णा॒दि॒ते॒ च॒ स्व॒स्ति॒मि॒न्द्रा॒म॒रु॒तो॒ द॒धा॒त ॥ ३ ॥
ह॒ये॒ दे॒वा॒ यू॒य॒मि॒दा॒प॒यः॒ स्थ॒ ते॒ मृ॒ळ॒त॒ ना॒र्ध॒मा॒ना॒य॒ म॒ह्यं॒म् ।
मा॒ वो॒ रथो॑ म॒ध्य॒म॒वा॒कृ॒ते॒ भू॒न्मा॒ यु॒ष्मा॒व॒त्स्वा॒पि॒पु॒ श्र॒मि॒ष्म ॥ ४ ॥
प्र॒ व॒ ए॒को॒ मि॒म॒य॒ भू॒र्या॒गो॒ य॒न्मा॑ पि॒ते॒व॒ कि॒त॒व॒ शं॒शा॒स॒ ।
आ॒रे॒ पा॒शा॑ आ॒रे॒ अ॒घा॒नि॒ दे॒वा॒ मा॒ मा॒धि॒ पु॒त्रे॒ वि॒मि॒व॒ ग्र॒भी॒ष्ट ॥ ५ ॥
अ॒र्वा॒ञ्चो॑ अ॒द्या॒ भ॒व॒ता॒ य॒ज॒त्रा॒ आ॒ वो॒ हा॒दि॑ भ॒य॒मा॒नो॒ व्य॒ये॒य॒म् ।
त्रा॒ध्वं॒ नो॒ दे॒वा॒ नि॒जु॒रो॒ वृ॒क॒स्य॒ त्रा॒ध्वं॒ क॒र्ता॑ द॒व॒प॒दो॑ य॒ज॒त्राः ॥ ६ ॥
मा॒हं॒ म॒घो॒नो॑ व॒रु॒ण॒ प्रि॒य॒स्य॑ भू॒रि॒दा॒त्र॒ आ॒ वि॒दं॒ शू॒न॒मा॒पेः॒ ।
मा॒ रा॒यो॒ रा॒ज॒न्त॒सु॒य॒मा॒द॒वं॒ स्थां॑ वृ॒ह॒द॒दे॒म॒ वि॒द॒धे॑ सु॒वी॒राः ॥ ७ ॥ ११ ॥

किं । ऊं इति । नु । वः । कृणवाम् । अपरेण । किं । सनेन । वसवः । आप्येन ।
यूयं । नः । मित्रावरुणा । अदिते । च । स्वस्ति । इन्द्रामरुतो । दधान ॥ ३ ॥ हये ।
देवाः । यूयं । इत् । आपयः । स्थ । ते । मृळत । नार्धमानाय । मह्यं । मा । वः ।
रथः । मध्यमवाकृते । कृते । भूर् । मा । युष्मावत्स्वापिपु । श्रमिष्म ॥ ४ ॥
प्र । वः । एकः । मिमय । भूरि । आगः । यत् । मा । पिताइव । कितवः । शशास ।
आरे । पाशाः । आरे । अघानि । देवाः । मा । मा । अधि । पुत्रे । विमिव ।
ग्रभीष्ट ॥ ५ ॥ अर्वाञ्चः । अद्य । भवत । यजत्राः । आ । वः । हादि । भयमानः ।
व्ययेयम् । त्राध्वं । नः । देवाः । निजुरोः । वृकस्य । त्राध्वं । कर्तान् । अवपदः ।
यजत्राः ॥ ६ ॥ मा । अहं । मघोनः । वरुण । प्रियस्य । भूरिदात्रः । आ । विदं ।
शून । आपेः । मा । रायः । राजन् । सुयमान् । अन् । स्थां । वृहन् । वदेम ।
विदधे । सुवीराः ॥ ७ ॥ ११ ॥

अष्ट० २ अध्या० ७ व० १२] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० ३ सू० ३०

॥ ३० ॥ ऋषि-ऋत्तमदः । देवता-इन्द्रः । छन्दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ ३० ॥ ऋतं देवाय कृण्वते सवित्र इन्द्रायाहिमे न रमन्त आपः ।

अहरहर्षात्यक्तुरपां कियत्वा प्रथमः सर्ग आसाम् ॥ १ ॥

यो वृत्राय सिनमत्राभरिष्यत्प्र तं जनित्री विदुषं उवाच ।

पथो रदन्तीरनु जोषमस्मै दिवेदिवे धुनयो यन्त्यर्थम् ॥ २ ॥

ऊर्ध्वो ह्यस्थादध्यन्तरिक्षेऽथा वृत्राय प्र वधं जम्भार ।

मिहं वसान उप हीमद्वद्रोत्तिग्मायुधो अजयच्छुमिन्द्रः ॥ ३ ॥

वृहस्पते तपुषाभवे विध्य वृकंदरसो असुरस्य वीरान् ।

यथा जघन्य धृपता पुरा चिदेवा जहि शत्रुमस्माकमिन्द्र ॥ ४ ॥

ऋतं । देवाय । कृण्वते । सवित्रे । इन्द्राय । अहिऽमे । न । रमन्ते । आपः ।

अहःऽअहः । याति । अक्तुः । अपां । कियति । आ । प्रथमः । सर्गः । आतां ॥ १ ॥

यः । वृत्राय । सिन । अत्र । अभरिष्यत् । प्र । तं । जनित्री । विदुषं । उवाच ।

पथः । रदन्तीः । अनु । जोष । अस्मै । दिवेऽदिवे । धुनयः । यन्ति । अर्थ ॥ २ ॥

ऊर्ध्वः । हि । अस्थात् । अग्निं । अन्तरिक्षे । अर्थ । वृत्राय । प्र । वधं । जम्भार । मिहं ।

वसानः । उप । हि । ई । अद्वद्रोत् । तिग्मऽआयुधः । अजयत् । शत्रुं । ईदुः ॥ ३ ॥

वृहस्पते । तपुषा । अश्राऽव । विध्य । वृकंदरसः । असुरस्य । वीरान् । यथा ।

जघन्यं । धृपता । पुरा । चिन् । एव । जहि । शत्रुं । अस्माकं । ईदुः ॥ ४ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ७ व० १२, १३] कवेद [मण्ड० २ अनु० ३ सू० १०

अव क्षिप दिवो अश्मानमुच्चा येन शत्रुं मन्दसानो निजूर्वाः ।

तोकस्य सातौ तनयस्य भूरैस्माँ अर्धं कृणुतादिन्द्र गोनाम् ॥ ५ ॥ १२ ॥

प्र हि कर्तुं बृहथो यं वनुथो रधस्य स्थो यजमानस्य चोदौ ।

इन्द्रासोमा युवमस्माँ अविष्टमस्मिन्भयस्थे कृणुतसु लोकम् ॥ ६ ॥

न मा तमन्न श्रमन्नोत तन्द्रन्न वोचाम मा सुनोतेति सोमं ।

पो मे पृणाथो ददथो निबोधाथो मा सुन्वन्तमुप गोभिरायत् ॥ ७ ॥

सरस्वति त्वमस्माँ अविद्धि मरुत्वती धृपती जेपि शत्रून् ।

त्वं विच्छर्धन्तं तविपीयमाणमिन्द्रो हन्ति वृषभं शंडिकानाम् ॥ ८ ॥

अव । क्षिप । दिवः । अश्मानं । उच्चा । येन । शत्रुं । मन्दसानः । निजूर्वाः ।
 तोकस्य । सातौ । तनयस्य । भूरैः । अस्मान् । अर्धं । कृणुतात् । इन्द्र ।
 गोनां ॥ ५ ॥ १२ ॥ प्र । हि । कर्तुं । बृहथः । यं । वनुथः । रधस्य । स्थः ।
 यजमानस्य । चोदौ । इन्द्रासोमा । युवम् । अस्मान् । अविष्टम् । अस्मिन् । भयस्थे ।
 कृणुतम् । ऊं इति । लोकं ॥ ६ ॥ न । मा । तमन् । न । श्रमन् । न । उत । तन्द्रन् ।
 न । वोचाम् । मा । सुनोत । इति । सोमं । यः । मे । पृणात् । यः । ददत् । यः ।
 निबोधात् । यः । मा । सुन्वन्तम् । उप । गोभिः । आ । अयत् ॥ ७ ॥ सरस्वति ।
 त्वम् । अस्मान् । अविद्धि । मरुत्वती । धृपती । जेपि । शत्रून् । त्वम् । चिन् । शर्धन्तं ।
 तविपीयमाणम् । इन्द्रः । हन्ति । वृषभम् । शंडिकानां ॥ ८ ॥

अष्ट० २ अध्या० ७ व० १३, १४] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० ३ सू० ११

यो नः सनुत्य उत वा जिघत्सुरभिख्याय तं तिगितेन विध्य ।

बृहस्पत आयुधैर्जेपि शत्रून्बुधे रीरन्तं पारिं वेहि राजन् ॥ ९ ॥

अस्माकैभिः सत्त्वभिः शूर शूरैर्वीर्यीं कृधि यानि ते कर्त्तव्यानि ।

ज्योगंभूवन्ननुधूपितासो हृत्वी तेयामा भरा नो वसूनि ॥ १० ॥

तं वः शर्धे मारुतं सुन्नयुगिरोपं द्रुवे नमसा दैव्यं जनम् ।

यथा रयिं सर्ववीरं नशामहा अपत्यसाचं श्रुत्यं दिवेदिवे ॥ ११ ॥ १३ ॥

॥ ११ ॥ ऋषि-शतमदः । देवता-विभेदेवा । छन्द-ऋग्वेदी ॥

॥ १३ ॥ अस्माकं मित्रावरुणावतं रथमादित्यै रुद्रैर्वसुभिः सचाभुवा ।

प्र यद्ययो न पसन्वस्मन्स्परिं श्रवस्यवो हृषीवन्तो वनस्पदः ॥ १ ॥

यः । नः । सनुत्यः । उत । वा । जिघत्सुः । अभिख्याय । तं । तिगितेन । विध्य ।

बृहस्पते । आयुधैः । जेपि । शत्रून् । बुधे । रीरन्तं । पारिं । वेहि । राजन् ॥ ९ ॥

अस्माकैभिः । सत्त्वभिः । शूर । शूरैः । वीर्यीं । कृधि । यानि । ते । कर्त्तव्यानि ।

ज्योगः । भूवन् । अनुधूपितासः । हृत्वी । तेयां । आ । भरा । नः । वसूनि ॥ १० ॥

तं । वः । शर्धे । मारुतं । सुन्नयुः । गिरा । उप । द्रुवे । नमसा । दैव्यं । जनं ।

यथा । रयिं । सर्ववीरं । नशामहा । अपत्यसाचं । श्रुत्यं । दिवेदिवे ॥ ११ ॥ १३ ॥

अस्माकं । मित्रावरुणा । अवतं । रथं । आदित्यैः । रुद्रैः । वसुभिः ।

सचाभुवा । प्र । यद्यः । वयः । न । पसन्वः । वस्मन्तः । परिं । श्रवस्यवः । हृषीवन्तः ।

वनस्पदः ॥ १ ॥

अष्ट० २ अध्या० ७ व० १४] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अतु० १ सू० ११

अथ स्मा न उदंवया सजोपसो रथ देवासो अभि विष्णु वाजयुम् ।

पदाशवः यथाभिस्तिश्रंतो रजः पृथिव्याः सानौ जहुनन्त पाणिभिः ॥ २ ॥

उत स्य न इन्द्रो विश्वचर्पणिर्दिवः शर्धेन मारुतेन सुक्रतुः ।

अनु नु स्थात्यवृकाभिरुतिभी रथ महे सनये वाजसातये ॥ ३ ॥

उत स्य देवो भुवनस्य सक्षणिस्त्वष्टा ग्राभिः सजोपा जलुवद्रथम् ।

इळा भगो बृहद्विबोत रोदसी पूषा पुरन्धिरश्विनावधा पती ॥ ४ ॥

उत स्ये देवी सुभगे मिथुदृशोषासानक्ता जगतामपीजुवा ।

स्तुपे यदा पृथिवि नव्यसा वचः स्थातुश्च वयस्त्रिवया उपस्तिरे ॥ ५ ॥

अथ । स्मा । नः । उत । अवत । सजोपसः । रथ । देवासः । अभि । विष्णु ।
वाजयुम् । यत् । आशवः । यथाभिः । तिश्रंतः । रजः । पृथिव्याः । सानौ । जहुनन्त ।
पाणिभिः ॥ २ ॥ उत । स्यः । नः । इन्द्रः । विश्वचर्पणिः । दिवः । शर्धेन ।
मारुतेन । सुक्रतुः । अनु । नु । स्थाति । अवृकाभिः । कृतिभिः । रथ । महे ।
सनये । वाजसातये ॥ ३ ॥ उत । स्यः । देवः । भुवनस्य । सक्षणिः । त्वष्टा ।
ग्राभिः । सजोपाः । जलुवत् । रथ । इळा । भगः । बृहद्विबोत । उत । रोदसी इति ।
पूषा । पुरन्धिः । अश्विनौ । अथ । पती इति ॥ ४ ॥ उत । स्ये इति । देवी इति ।
सुभगे इति सुभगे । मिथुदृशा । उपसानक्ता । जगता । अपिजुवा । स्तुपे । यत् ।
या । पृथिवि । नव्यसा । वचः । स्थातुः । च । वयः । त्रिवयाः । उपस्तिरे ॥ ५ ॥

अष्ट० २ अध्या० ७ व० १४, १५] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० ३ सू० ३२]

उ॒त वः शंसं॑मु॒शिजा॑मिव इ॒मस्य॑हि॒र्वु॒ध्न्यो॒ऽज॒ ए॒कपा॑दु॒त ।

त्रि॒तः ऋ॒भु॒क्षाः स॒वि॒ता च॒नो दधे॑ऽपां न॒पा॒दाशु॑हे॒मा धि॒या शमि॑ ॥ ६ ॥

ए॒ता वो व॒श्म॒स्पृ॒यता॑ यज॒त्रा अ॒त॒क्ष॒न्नाय॑वो न॒व्य॒से स॒म् ।

श्र॒व॒स्प॒वो वा॒जं च॒क्रा॒नाः स॒सि॒र्न रथ्यो॑ अ॒ह धी॒ति॒म॒दयाः॑ ॥ ७ ॥ १४ ॥

॥ १२ ॥ ऋषि-गृत्तमदः । देवता-द्यावापृथिव्यौ । छन्द-जगती ॥

॥ ६ ॥ अस्य मे द्यावापृथिवी ऋतायतो भूतमवित्री वर्चसः सिषासतः ।

ययोरायुः प्रतरं ते इदं पुर उपस्तुते वसूयुवौ महो दधे ॥ १ ॥

मा नो गुह्या रिपे आयोरहन्दभन्मा न आभ्यो रीरधो दुच्छुनाभ्यः ।

मा नो वि योः सख्या विद्धि तस्य नः सुन्नायता मनसा तत्त्वेमहे ॥ २ ॥

उ॒त । वः । शंसं॑ । मु॒शिजा॑ऽइव । इ॒म॒सि । अ॒हिः । बु॒ध्न्यः । अ॒जः । ए॒क॒ऽपा॒त् । उ॒त ।
त्रि॒तः । ऋ॒भु॒क्षाः । स॒वि॒ता । च॒नः । द॒धे । अ॒पां । न॒पा॒त् । आ॒शु॒ऽहे॒मा । धि॒या ।
शमि॑ ॥ ६ ॥ ए॒ता । वः । व॒श्मि॑ । उ॒ऽस्पृ॒यता॑ । यज॒त्राः । अ॒त॒क्ष॒न् । आ॒य॒वः ।
न॒व्य॒से । सं । श्र॒व॒स्प॒वः । वा॒जं । च॒क्रा॒ताः । स॒सिः । न । रथ्यः । अ॒ह । धी॒ति॒ ।
अ॒दयाः॑ ॥ ७ ॥ १४ ॥

अस्य । मे । द्यावापृथिवी इति । ऋतायतः । भूतं । अवित्री इति । वर्चसः ।
सिषासतः । ययोः । आयुः । प्रतरं । ते इति । इदं । पुरः । उपस्तुते इत्युपस्तुते ।
वसूयुः । वा । महः । दधे ॥ १ ॥ मा । नः । गुह्याः । रिपेः । आयोः । अहं ।
दभन् । मा । नः । आभ्यः । रीरधः । दुच्छुनाभ्यः । मा । नः । वि । योः । सख्या ।
विद्धि । तस्य । नः । सुन्नायता । मनसा । तत् । त्वा । ईमहे ॥ २ ॥

अष्ट० २ अध्या० ७ व० १५] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० ३ सू० ३३

अहेळता मनसा श्रुष्टिमा बह दुर्हानां धेनुं पिप्युषीमसश्चतम् ।
 पयाभिराशुं वचसा च वाजिनं त्वां हिनोमि पुरुहूत विश्वहा ॥ ३ ॥
 राकामहे सुहवीं सुष्टुती हुवे शृणोतु नः सुभगा वोधेतु त्मना ।
 सीव्यत्वपः सूच्याच्छिद्यमानया ददातु वीरं शतदायमुक्थ्यम् ॥ ४ ॥
 यास्तै राके सुमतयः सुपेशंसो याभिर्ददांसि दाशुपे वसूनि ।
 ताभिर्नो अथ सुमना उपागहि सहस्रपोषं सुभगे रराणा ॥ ५ ॥
 सिनीवालि पृथुष्टुके या देवानामसि स्वसा ।
 जुपस्व हृद्यमाहुतं प्रजां देवि दिदिद्भि नः ॥ ६ ॥
 या सुवाहुः स्वंगुरिः सुपूमा बहुसूवरी ।
 तस्यै विउपत्यै हविः सिनीवात्यै जुहोतन ॥ ७ ॥

अहेळता । मनसा । श्रुष्टि । आ । बह । दुर्हाना । धेनुं । पिप्युषी । असश्चतम् ।
 पयाभिः । आशुं । वचसा । च । वाजिनं । त्वां । हिनोमि । पुरुहूत । विश्वहा ॥ ३ ॥
 राकां । अहं । सुहवीं । सुष्टुती । हुवे । शृणोतु । नः । सुभगा । वोधेतु । त्मना ।
 सीव्यतु । अपः । सूच्या । अस्त्रिद्यमानया । ददातु । वीरं । शतदायम् । उक्थ्यम् ॥ ४ ॥
 याः । ते । राके । सुमतयः । सुपेशंसः । याभिः । ददांसि । दाशुपे । वसूनि ।
 ताभिः । नः । अथ । सुमनाः । उपागहि । सहस्रपोषं । सुभगे । रराणा ॥ ५ ॥
 सिनीवालि । पृथुष्टुके । या । देवानां । असि । स्वसा । जुपस्व । हृद्यं । आहुतं ।
 प्रजा । देवि । दिदिद्भि । नः ॥ ६ ॥ या । सुवाहुः । सुअंगुरिः । सुसूमा ।
 बहुसूवरी । तस्यै । विउपत्यै । हविः । सिनीवात्यै । जुहोतन ॥ ७ ॥

अष्ट० २ अ० ७ व० १५, १६] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० ४ सू० ३३

या गुङ्गूया सिनीवाली या राका या सरस्वती ।

इन्द्राणीमह ऊतये वरुणानीं स्वस्तये ॥ ८ ॥ १५ ॥ ३ ॥

॥ चतुर्थोऽनुवाकः ॥

॥ ३३ ॥ ऋषिः-गृत्समद । देवता-रुद्र । छन्द-त्रिष्टुप ॥

॥ ३३ ॥ आ ते पितॄर्मरुतां सुम्नमेतु मा नः सूर्यस्य सन्दृशो युयोधाः ।

अभि नो वीरो अर्वति क्षमेत प्र जायेमहि रुद्र प्रजाभिः ॥ १ ॥

त्वादत्तेभी रुद्र शन्तमेभिः शतं हिमां अशीय भेषजेभिः ।

व्यस्महेषो वितरं व्यंहो व्यर्मीवाश्चातयस्वा विपूचीः ॥ २ ॥

श्रेष्ठो जातस्य रुद्र श्रियासि तवस्तमस्तवसां वज्रवाहो ।

पपि नः पारमंहसः स्वस्ति विश्वा अर्भती रपसो युयोधि ॥ ३ ॥

या । गुङ्गू । या । सिनीवाली । या । राका । या । सरस्वती । इन्द्राणी । अहे ।
ऊतये । वरुणानीं । स्वस्तये ॥ ८ ॥ १५ ॥ ३ ॥

आ । ते । पितॄः । मरुतां । सुम्नं । एतु । मा । नः । सूर्यस्य । सन्दृशः ।
युयोधाः । अभि । नः । वीरः । अर्वति । क्षमेत । प्र । जायेमहि । रुद्र ।
प्रजाभिः ॥ १ ॥ त्वादत्तेभिः । रुद्र । शन्तमेभिः । शतं । हिमाः । अशीय ।
भेषजेभिः । वि । अस्मत् । द्वेषः । विस्तरं । वि । अंहः । वि । अर्मीवाः । चातयस्व ।
विपूचीः ॥ २ ॥ श्रेष्ठः । जातस्य । रुद्र । श्रिया । असि । तवस्तमः । तवसां ।
वज्रवाहो इति वज्रवाहो । पपि । नः । पारं । अंहसः । स्वस्ति । विश्वाः ।
अभिर्भतीः । रपसः । युयोधि ॥ ३ ॥

अष्ट० २ अध्या० ७ व० १६, १७] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० ४ सू० ३३

मा त्वा रुद्र चुकुधामा नमोभिर्मा दुष्टुती वृषभ मा सङ्गृती ।

वन्नो वीराँ अर्पय भेषजेभिर्भिषक्तं त्वा भिषजाँ शृणोमि ॥ ४ ॥

हवीमभिर्हवते यो हविर्भिरव स्तोमंभी रुद्रं दिपीय ।

ऋदूदरः सुहवो मा नो अस्यै बभ्रुः सुशिप्रो रीरधन्मनाये ॥ ५ ॥ १६ ॥

वन्मा ममन्द वृषभो मरुत्वान्त्वर्क्षीयसा वयसा नार्धमानम् ।

घृणीव छायामरपा अशीया विवासेयं रुद्रस्य सुम्नं ॥ ६ ॥

कस्य ते रुद्र मृळयाकुर्हस्तो यो अस्ति भेषजो जलापः ।

अपभर्ता रपसो दैव्यस्याभी नु मा वृषभ चक्षमीथाः ॥ ७ ॥

मा । त्वा । रुद्र । चुकुधाम । नमोऽभिः । मा । दुःस्तुती । वृषभ । मा । सङ्गृती ।
 'उत् । नः । वीरान् । अर्पय । भेषजेभिः । भिषक्स्तमं । त्वा । भिषजाँ । शृणोमि ॥ ४ ॥
 हवीमभिः । हवते । यः । हविऽभिः । अव । स्तोमंभिः । रुद्रं । दिपीय । ऋदूदरः
 सुहवः । मा । नः । अस्यै । बभ्रुः । सुशिप्रः । रीरधन् । मनाये ॥ ५ ॥ १६ ॥
 'उत् । मा । ममन्द । वृषभः । मरुत्वान् । त्वर्क्षीयसा । वयसा । नार्धमानं । घृणिऽय
 छायां । अरपाः । अशीय । आ । विवासेयं । रुद्रस्य । सुम्नं ॥ ६ ॥ कं । स्यः । ते ।
 रुद्र । मृळयाकुः । हस्तः । यः । अस्ति । भेषजः । जलापः । अपभर्ता । रपसः ।
 दैव्यस्य । अभि । नु । मा । वृषभ । चक्षमीथाः ॥ ७ ॥

अष्ट० २ अध्या० ७ व० १७, १८] क्रमेदः [मण्ड० २ अनु० ४ सू० ३३

प्र व॒भ्रवे॑ वृष॒भाय॑ श्वि॒तीचे॑ म॒हो म॒हीं सु॒ष्टुति॑मीरयामि ।

नम॒स्या क॑ल्म॒लीकि॑नं नमो॑भिर्गृणीम॒सि त्वे॒यं रु॒द्रस्य॑ नाम ॥ ८ ॥

स्थि॒रेभि॒रङ्गैः॑ पु॒रुरूप॑ उ॒ग्रो व॒भ्रुः शु॒क्रेभिः॑ पि॒पिशे॑ हिर॒ण्यैः ।

ई॒शा॒नाद॑स्य भु॒व॒नस्य॑ भूरे॒र्न वा उ॑ योषद्ब्रा॒दसु॑र्यम् ॥ ९ ॥

अ॒र्ह॒न्नि॒भर्षि॑ साय॒कानि॑ ध॒न्वा॒र्ह॒न्नि॒ष्कं य॒जतं॑ वि॒श्वरूप॑म् ।

अ॒र्ह॒न्नि॒दं द॑य॒से वि॒श्वम॒भ्वं न॑ वा ओ॒र्जीयो॑ रु॒द्र त्व॑द॒स्ति ॥ १० ॥ १७ ॥

स्तु॒हि श्रु॑तं ग॒र्त॒सदं॑ यु॒वानं॑ मृ॒गं न॑ भी॒ममु॑प॒ह॒त्सुमु॑ग्रम् ।

मृ॒च्छा ज॑रि॒त्रे रु॒द्र स्त॒वानो॒ऽन्यं ते॑ अ॒स्मन्नि॑ व॒प॒न्तु॑ से॒नाः ॥ ११ ॥

प्र । व॒भ्रवे॑ । वृष॒भाय॑ । श्वि॒तीचे॑ । म॒हः । म॒हीं । सु॒ष्टु॒स्तुति॑ । ई॒र॒या॒मि॒ । न॒म॒स्य॒ ।
क॒ म॒ली॒कि॒नं । नमो॑ऽभिः । गृ॒णी॒म॒सि॒ । त्वे॒यं । रु॒द्रस्य॑ । ना॒म ॥ ८ ॥ स्थि॒रेभिः॑ ।
अ॒र्गैः । पु॒रु॒रूप॑ः । उ॒ग्रः । व॒भ्रुः । शु॒क्रेभिः॑ । पि॒पि॒शे॒ । हि॒र॒ण्यैः॑ । ई॒शा॒नात् । अ॒स्य॒ ।
भु॒व॒नस्य॑ । भूरे॑ः । न । वै । ऊं इति॑ । यो॒ष॒त् । रु॒द्रात् । अ॒सु॒र्यं ॥ ९ ॥ अ॒र्ह॒न् ।
वि॒भ॒र्षि॑ । साय॒कानि॑ । ध॒न्वं । अ॒र्ह॒न् । नि॒ष्कं । य॒ज॒तं । वि॒श्व॒रूपं॑ । अ॒र्ह॒न् । इ॒दं ।
द॒य॒से । वि॒श्वं । अ॒भ्वं । न । वै । ओ॒र्जी॒यः । रु॒द्र । त्वत् । अ॒स्ति ॥ १० ॥ १७ ॥
स्तु॒हि । श्रु॑तं । ग॒र्त॒स॒दं । यु॒वा॒नं । मृ॒गं । न । भी॒मं । उ॒प॒ह॒त्सु॑ । उ॒ग्रं । मृ॒च्छा ।
ज॑रि॒त्रे । रु॒द्र । स्त॒वा॒नः । अ॒न्यं । ते॒ । अ॒स्म॒न् । नि॒ । व॒प॒न्तु॑ । से॒नाः ॥ ११ ॥

अष्ट० २ अध्या० ७ व० १८] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० ४ ए०

कुमारश्चित्पितरं वन्दमानं प्रति नानाम रुद्रोपयन्तम् ।

भूरैर्दातारं सत्पतिं गृणीषे स्तुतस्त्वं भेषजा रास्यस्मे ॥ १२ ॥

या वो भेषजा मरुतः शुचीनि या शन्तमा वृषणो या मयोधु ।

यानि मनुरगृणीता पिता नस्ता शं च योश्च रुद्रस्य वदिम ॥ १३ ॥

परि णो हेती रुद्रस्य वृज्याः परि त्वेषस्य दुर्मतिर्मही गात्र ।

० अब स्थिरा मघधंद्गयस्तनुष्व भीद्वस्तोकाय तनयाय मृळ ॥ १४ ॥

एवा बभ्रो वृषभ चेकितान यथा देव न हृणीषे न हंसि ।

हवनश्रुन्नो रुद्रेह वोधि बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥ १५ ॥ १८ ॥

कुमारः । चित् । पितरं । वन्दमानं । प्रति । नानाम । रुद्र । उपयन्तं । भूरैः । दातारं ।
सत्पतिं । गृणीषे । स्तुतः । त्वं । भेषजा । रासि । अस्मे इति ॥ १२ ॥ या । वः ।
भेषजा । मरुतः । शुचीनि । या । शन्तमा । वृषणः । या । मयोधु । यानि । मनुः ।
अगृणीत । पिता । नः । ता । शं । च । योः । च । रुद्रस्य । वदिम ॥ १३ ॥ परि
नः । हेतिः । रुद्रस्य । वृज्याः । परि । त्वेषस्य । दुर्मतिः । मही । गात्र । अब
स्थिरा । मघधंद्गयः । तनुष्व । भीद्वः । तोकाय । तनयाय । मृळ ॥ १४ ॥ एव
बभ्रो इति । वृषभ । चेकितान । यथा । देव । न । हृणीषे । न । हंसि । हवनश्रुन्नो
नः । रुद्र । इह । वोधि । बृहत् । वदेम । विदथे । सुवीराः ॥ १५ ॥ १८ ॥

अ० २ अध्या० ७ व० १९] क्रमेदः [मण्ड० २ अनु० ४ सू० ३४

॥ ३४ ॥ ऋषि-श्रुतमद । देवता-मस्त । छन्द-जगती ॥ ३४ ॥

॥ ३४ ॥ धारावरा मरुतो धृष्ण्वोजसो मृगा न भीमास्तविंधीभिरर्चिनः ।

अग्रयो न शुशुचाना ऋजीपिणो भूमि धर्मन्तो अप गा अवृण्वत ॥ १ ॥

द्यावो न स्तृभिश्चितयन्त खादिनो व्यभ्रिया न श्रुतयन्त वृष्टयः ।

रुद्रो यद्वो मन्तो रुमवक्षसो वृषाजनि पृथ्याः शुक्र ऊर्धनि ॥ २ ॥

उक्षन्ते अश्वो अत्थो इवाजिपु नदस्य कर्णेस्तुरयन्त आशुभिः ।

हिरण्यशिप्रा मरुतो दधि गतः पृक्षं याथ पृषतीभिः समन्यवः ॥ ३ ॥

पृक्षे ता विश्वा भुवना बवक्षिरे मित्राय वा सदमा जीरदानवः ।

पृषदश्वासो अनवभ्रराधस क्रजिप्यासो न वयुनेषु धूर्पदः ॥ ४ ॥

धारावराः । मरुतः । धृष्ण्वोजसः । मृगाः । न । भीमाः । तविंधीभिः ।
 अर्चिनः । अग्रयः । न । शुशुचानाः । ऋजीपिणः । भूमि । धर्मतः । अप' । गाः ।
 अवृण्वत ॥ १ ॥ द्यावः । न । स्तृभिः । चितयन्त । खादिनः । वि । अभ्रियाः ।
 न । श्रुतयन्त । वृष्टयः । रुद्रः । यत् । वः । मन्तः । रुमवक्षसः । वृषा । अर्जनि ।
 पृथ्याः । शुक्र । ऊर्धनि ॥ २ ॥ उक्षन्ते । अश्वान् । अत्यानइव । आजिपु । नदस्य ।
 कर्णेः । तुरयते । आशुभिः । हिरण्यशिप्राः । मरुतः । दधिवत्तः । पृक्षं । याथ ।
 पृषतीभिः । सऽमन्यवः ॥ ३ ॥ पृक्षे । ता । विश्वा । भुवना । बवक्षिरे । मित्राय ।
 वा । सदे । आ । जीरऽदानवः । पृषत्सऽश्वासः । अनवभ्रराधसः । क्रजिप्यासः ।
 न । वयुनेषु । धूर्पदः ॥ ४ ॥

अष्ट० २० अध्या० ७ व० १९, २०] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० ४ सू० १४

इन्धन्वभिर्धेनुभिः रृशदूधभिरध्वस्मभिः पयिभिर्भ्राजदृष्टयः ।

आ हंसासो न स्वसंराणि गन्त॒न॒ मधो॒र्मदा॒य॒ मरुतः॒ समन्यवः॑ ॥ ५ ॥ १९ ॥

आ नो ब्रह्मा॑णि मरुतः॒ समन्यवो॒ नरा॑ न शंसः॒ सर्व॑नानि गन्त॒न॒ ।

अश्वो॑मिव पिप्यत॒ धेनु॑मूर्ध॒नि कर्ता॑ धियं॒ जरि॑त्रे वाज॑पेशसम् ॥ ६ ॥

तं नो॑ दात॒ मरुतो॑ वाजि॒नं रथं॑ आपा॒नं ब्रह्मं॑ चित॒र्षद्वि॑दे॒दिवे॑ ।

इषं॑ स्तो॒तृभ्यो॑ वृज॒नेषु॑ का॒रवं॑ स॒नि मे॒धाम॑रि॒ष्टं दु॒ष्टरं॑ सहः ॥ ७ ॥

यद्यु॒ज्जते॑ मरुतो॑ रुक्म॒वक्ष॑सोऽश्वो॒न्नथे॑षु भग॒ आ सु॒दान॑वः ।

धेनु॑र्न शि॒श्वे स्व॑संरेषु पि॒न्वते॑ जना॒य रा॒तह॑विषे म॒होमि॑षम् ॥ ८ ॥

यो नो॑ मरुतो॒ वृक॑ताति॒ मर्यो॑ रि॒पुर्द्वे च॑सवो॒ रक्ष॑ता रि॒पः ।

वर्त॑येत॒ तपु॑षा च॒क्रिया॑भि॒ तम॑वे॒ रुद्रा॑ अ॒शसो॑ ह॒न्तना॑ वधः ॥ ९ ॥

इ॒ध॒न्व॒भ्यः । धे॒नु॒भ्यः । रृ॒श॒दू॒ध॒भ्यः । अ॒ध्व॒स्म॒भ्यः । प॒यि॒भ्यः । भ्रा॒ज॒तृ॒भ्यः ।
आ । हं॒सा॒सः । न । स्व॒सं॒रा॒णि । ग॒न्त॒न॒ । म॒धोः । म॒दा॒य॒ । म॒रु॒तः । स॒म॒न्य॒वः॑
॥ ५ ॥ १९ ॥ आ । नः । ब्र॒ह्मा॑णि । म॒रु॒तः । स॒म॒न्य॒वः । न॒रा । न । शंसः ।
सर्व॑नानि । ग॒न्त॒न॒ । अ॒श्वो॑मिव । पि॒प्य॒त॒ । धे॒नु॒ । क॒र्ता॑ । धि॒यं । ज॒रि॑त्रे ।
वा॒ज॒प॒श॒सं ॥ ६ ॥ तं । नः । दा॒त॒ । म॒रु॒तः । वा॒जि॒नं । रथं॑ । आ॒पा॒नं । ब्र॒ह्मं ।
चि॒त॒र्ष॒त् । दि॒वे॒द्वि॑दे॒ । इषं॑ । स्तो॒तृ॒भ्यः । वृ॒ज॒ने॑षु । का॒र॒वं । स॒नि । मे॒ध॒ । अ॒रि॒ष्टं ।
दु॒ष्ट॒रं । सहः ॥ ७ ॥ यत् । यु॒ज्ज॑ते । म॒रु॒तः । रुक्म॒वक्ष॑सः । अ॒श्वो॒न्न॒थे॑षु । भग॑ । आ । सु॒दा॒न॒वः । धे॒नुः । न । शि॒श्वे । स्व॑संरेषु । पि॒न्व॒ते॑ । जना॒य॒ । रा॒त॒ह॒वि॒षे॒ । म॒हो॒मि॑षम् ॥ ८ ॥ यः । नः । म॒रु॒तः । वृ॒क॒ता॒ति॒ । म॒र्योः । रि॒पुः । द्वे॒ ।
च॑स॒वः । र॒क्ष॑ता । रि॒पः । वर्त॑येत॒ । तपु॑षा । च॒क्रि॒या॒भि॒ । तं । अ॒व॒ध॒ । रु॒द्राः ।
अ॒श॒सो॑ । ह॒न्त॒ना॒ । वध॑रि॒ति ॥ ९ ॥

अष्ट० २ अध्या० ७ व० २०, २१ । ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० ४ सू० १४]

चित्रं तद्वो मरुतो यामं चेकिते पृथ्व्या यद्वधुरप्यापयो दुहुः ।
यद्वा निदे नवंमानस्य रुद्रियास्त्रितं जराय जुस्तामदाभ्याः ॥ १० ॥ २० ॥
तान्वो महो मरुत एवयान्नो विष्णोरपस्य प्रभृथे हवामहे ।
हिरण्यवर्णान्कुकुहान्यतस्तुचो ब्रह्मण्यन्तः शंस्य राध ईमहे ॥ ११ ॥
ते दशग्वाः प्रथमा यज्ञमृहिरे ते नो हिन्वन्तूपसो व्युष्टिषु ।
उषा न रामोररुणैरपार्णुते महो ज्योतिषा शुचता गोअर्णसा ॥ १२ ॥
ते क्षोणीभिररुणेभिर्नाञ्जिभि रूद्रा ऋतस्य सदर्नेषु वावृधुः ।
निमेघमाना अत्येन पाजंसा सुअन्द्रं वर्णो दधिरे सुपेशंसम् ॥ १३ ॥
ता इयानो महि वरूथमृतय उप वेदेना नमंसा गृणीमसि ।
त्रितो न यान्पञ्च होतृन्भिष्टय आववर्तदवराञ्चक्रियावसे ॥ १४ ॥

चित्रं । तत् । वः । मरुतः । यामं । चेकिते । पृथ्व्याः । यत् । ऊधः । अपि ।
आपयः । दुहुः । यत् । वा । निदे । नवंमानस्य । रुद्रियाः । त्रितं । जराय । जुस्ता ।
अदाभ्याः ॥ १० ॥ २० ॥ तान् । वः । महः । मरुतः । एवयान्नो । विष्णोः ।
एपस्य । प्रभृथे । हवामहे । हिरण्यवर्णान् । कुकुरान् । यतस्तुचः । ब्रह्मण्यन्तः
शंस्य । राधः । ईमहे ॥ ११ ॥ ते । दशग्वाः । प्रथमाः । यज्ञं । ऊहिरे । ते । नः ।
हिन्वन्तु । उपसः । विष्टिषु । उषाः । न । रामीः । अरुणैः । अपः । ऊर्णुते । मह
ज्योतिषा । शुचता । गोअर्णसा ॥ १२ ॥ ते । क्षोणीभिः । अरुणेभिः ।
अंजिभिः । रुद्राः । ऋतस्य । सदर्नेषु । वावृधुः । निमेघमानाः । अत्येन । पाजं
सुअन्द्रं । वर्णो । दधिरे । सुपेशंसं ॥ १३ ॥ तान् । इयानः । महि । वरूथं । उप
वे । य । इत् । एना । नमंसा । गृणीमसि । त्रितः । न । यान् । पंच ।
अभिष्टये । आञ्चवर्तत् । अवराञ्चक्रिया । अवसे ॥ १४ ॥

अष्ट० २ अध्या० ७ व० २१, २२] ऋग्वेदः । मण्ड० २ अनु० ४ सू० १०

यया रथं पारयथात्यहो यया निदो मुञ्चय वन्दितारं ।

अर्वाची सा मरुतो या व ऊतिरो पु वाश्रेवं सुमतिजिगातु ॥ १५ ॥ २१ ॥

॥ १५ ॥ ऋषि-गृत्समद । देवता-अपाम्नपात् । छन्द-त्रिष्टुप् ॥

॥ ३५ ॥ उपैमसृक्षि वाजयुर्वचस्यां चनो दधीत नायो गिरा मे ।

अपां नपादाशुहेमां कुवित्स सुपेशंसस्करति जोजिपद्धि ॥ १ ।

इमं स्तस्मै हृद आ सुतष्टं मन्त्रं वोचेम कुविदस्य वेदत् ।

अपां नपादसुर्यस्य मन्हा बिभ्वान्यर्यो भुवना जजान ॥ २ ॥

समन्या यन्त्युपं यन्त्यन्याः समानमूर्वं नयः प्रणति ।

तस्य शुचिं शुचयो दीदिवांसमपां नपातं परं तमथुरायः ॥ ३ ॥

यया । रथं । पारयथ । अति । अहः । यया । निदः । मुञ्चय । वन्दितारं । अर्वाची ।
सा । मरुतः । या । वः । ऊतिः । ओ इति । सु । वाश्रेव । सुमतिः ।
जिगातु ॥ १५ ॥ २१ ॥

उपै । ई । अस्मि । वाजयुः । वचस्या । चनः । दधीत । नायः । गिरः ।
मे । अपा । नपात् । आशुहेमा । कुवित् । सः । सुपेशंसः । करति । जोजिपद्धि ।
हि ॥ १ ॥ इमं । सु । अस्मै । हृदः । आ । सुतष्टं । मन्त्रं । वोचेम । कुविद ।
अस्य । वेदत् । अपा । नपात् । असुर्यस्य । मन्हा । बिभ्वानि । अर्यः । भुवना ।
जजान ॥ २ ॥ सं । अन्याः । यति । उपै । यति । अन्याः । समान । ऊति ।
यः । प्रणति । तं । ऊ इति । शुचिं । शुचयः । दीदिवांसं । अपा । पां ।
तं । तस्युः । आयः ॥ ३ ॥

अष्ट० २ अध्या० ७ व० २२, २३] ऋग्वेदः । [मण्ड० २ अनु० ४ सू० ३२

तमस्रैरा यु॒तयो॒ यु॒वानं॑ म॒र्त्यज्य॑नानाः परि॑ यन्त्या॒पः ।
स शु॒क्रेभिः॑ शि॒क्रभिः॑ रे॒वस्मे दी॒दाया॑नि॒ध्मो घृ॒तनि॑र्वि॒गप्सु ॥ ४ ॥
अ॒स्मै ति॒स्रो अ॒व्य॒थाय॑ ना॒रीर्दे॒वाय॑ दे॒वीर्दि॒धि॒पन्त्य॑न्नम् ।
कृ॒ता इ॒वो॒प्र॒हि प्र॑स॒स्रं अ॒प्सु स पी॒यूषं॑ ध॒यति॑ पूर्॒वस्त॑नान् ॥ ५ ॥ २२ ॥
अ॒श्वस्या॑ ज॒नि॒ना॒स्य च॒ स्वर्दु॑हो रि॒पः स॒मृचः॑ पा॒हि सू॒रीन् ।
आ॒मा॒तुं पु॒ष्टुं प॒रो अ॒प्र॒हृष्यं॑ ना॒रा॒तयो॑ वि न॒श॒नान्ता॑नि ॥ ६ ॥
स आ॒ दमे॑ सु॒दु॒घा य॒स्य घे॒नुः स्व॒घां पी॑पाय सु॒भ्व॒न्नम॑सि ।
हो अ॒पां न॒पा॒र्ज॒यन्न॑प॒त्न॒न्तर्व॑सु॒दे॒याय॑ वि॒ध॒ते वि॒भा॒ति ॥ ७ ॥
यो अ॒प॒त्या शु॒चि॒ना दै॒व्येन॑ ऋ॒ताचा॑ज॒स उ॒र्वि॒या वि॒भा॒ति ।
व॒या इ॒द॒न्या भु॒व॒नान्य॑स्य प्र जा॒यन्ते॑ वी॒र्य॑श्च प्र॒जा॒भिः ॥ ८ ॥

तं । अ॒स्रैराः । यु॒तयः॑ । यु॒वानं॑ । म॒र्त्यज्य॑मानाः । परि॑ । य॒न्ति॒ । आ॒पः । सः ।
शु॒क्रेभिः॑ । शि॒क्रभिः॑ । रे॒वत् । अ॒स्मे इति॑ । दी॒दाय॑ । अ॒नि॒ध्मः । घृ॒तऽनि॑र्वि॒क् ।
अ॒प॒सु ॥ ४ ॥ अ॒स्मै । ति॒स्रः । अ॒व्य॒थाय॑ । ना॒रीः । दे॒वाय॑ । दे॒वीः ॥ दि॒धि॒प॑
प॒न्ति॒ । अ॒न्नं । कृ॒ताऽइ॒व । उ॒पे । हि । प्र॒स॒स्रं । अ॒प्सु । सः । पी॒यूषं॑ ॥ ध॒यति॑ ।
पु॒र्व॒स्त॑नां ॥ ५ ॥ २२ ॥ अ॒श्वस्य॑ । अ॒श्वं । ज॒नि॒म । अ॒स्य । च । स्वः । दु॒हः ।
रि॒पः । स॒मृचः॑ । पा॒हि । सू॒रीन् । आ॒मा॒तुं । पु॒ष्टुं । प॒रः । अ॒प्र॒हृष्यं॑ । न । अ॒रा॒त॑
यतः । वि । न॒श॒न् । न । अ॒न॒तानि॑ ॥ ६ ॥ स्वे । आ । दमे॑ । सु॒दु॒घा । य॒स्य ।
घे॒नुः । स्व॒घां । पी॑पाय । सु॒भु । अ॒न्नं । अ॒चि॒ । सः । अ॒पां । न॒पा॒त् । उ॒र्ज॒यन् ।
अ॒प॒सु । अ॒न्तः । व॒सु॒दे॒याय॑ । वि॒ध॒ते । वि॒भा॒ति ॥ ७ ॥ यः । अ॒प॒सु । आ ।
शु॒चि॒ना । दै॒व्येन॑ । ऋ॒त॒वा । अ॒ज॒स्रः । उ॒र्वि॒या । वि॒भा॒ति । व॒याः । इ॒त् । अ॒न्या ।
भु॒व॒नानि॑ । अ॒स्य । प्र । जा॒यन्ते॑ । वी॒र्यः॑ । च । प्र॒जा॒भिः ॥ ८ ॥

अष्ट० २ अ० ७ व० २३, २४] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अ० ४ सू० ३१

अपां नपादा ह्यस्यादुपस्थं जिह्मानामूर्ध्वो विद्युतं वसानः ।
तस्य ज्येष्ठं महिमानं वहन्तीहिरण्यवर्णाः परि यंति यद्वाः ॥ ९ ॥
हिरण्यरूपः स हिरण्यसन्दृग्पां नपात्सेदु हिरण्यवर्णः ।
हिरण्ययात्परि योनेर्निपया हिरण्यदा ददत्यन्नमस्मै ॥ १० ॥ २३ ॥
तदस्यानीकमुत चारु नामापीक्ष्यं वर्धते ननुरपाम् ।
यमिन्धते युवतयः समित्था हिरण्यवर्णं घृतमन्नमस्य ॥ ११ ॥
अस्मै बहुनामवमाय सरल्यं यज्ञैर्विधेम नमसा हविर्भिः ।
सं सानु मार्जिम दिधिषामि विलमैर्दधाम्यग्नैः परि वन्द ऋग्भिः ॥ १२ ॥
स ईं वृषांजनयस्तासु गर्भे स ईं शिशुर्धयति तं रिहन्ति ।
मो अपां नपादनभिस्मातवर्णाऽन्यस्येवेह तन्वा विवेप ॥ १३ ॥

अपां । नपात् । आ । हि । अस्यात् । उपस्थं । जिह्मानां । ऊर्ध्वः । विद्युतं ।
वसानः । तस्य । ज्येष्ठं । महिमानं । वहन्तीः । हिरण्यवर्णाः । परि । यंति ।
यद्वाः ॥ ९ ॥ हिरण्यरूपः । सः । हिरण्यसन्दृक् । अपां । नपात् । सः । इव ।
ऊं इति । हिरण्यवर्णः । हिरण्ययात् । परि । योनेः । निऽस्य । हिरण्यदाः ।
ददति । अन्नं । अस्मै ॥ १० ॥ २३ ॥ तत् । अस्य । अनीकं । उत । चारुं ।
नाम । अपीक्ष्यं । वर्धते । ननुरः । अपां । यं । वर्धते । युवतयः । सं । इत्या ।
हिरण्यवर्णं । घृतं । अन्नं । अस्य ॥ ११ ॥ अस्मै । बहुना । अवमायं । सरल्यं ।
यज्ञैः । विधेम । नमसा । हविऽभिः । सं । सानु । मार्जिम । दिधिषामि । रिहन्तिः ।
दधाभि । अग्नैः । परि । वन्दे । ऋग्भिः ॥ १२ ॥ सः । ईं । वृषां । अननुरः ।
तासु । गर्भे । सः । ईं । शिशुः । धयति । तं । रिहन्ति । सः । अपा । नपात् ।
मो । अभिस्मातवर्णाः । अन्यस्येवेह । १३ । तन्वा । विवेप ॥ १३ ॥

अष्ट० २ अध्या० ७ व० २४, २५] ऋग्वेदः [ण्वह० २ अनु० ४ सू० ३६

अस्मिन्पदे परमे तस्थिवांसमध्वस्मभिर्विश्वहा दीदिवांसम् ।

आपो नम्रे घृतमन्नं वहन्तीः स्वयमत्कैः परि दीयन्ति यहीः ॥ १४ ॥

अयांसमग्रे सुक्षिति जनायायांससु मयवद्भ्यः सुवृक्तिम् ।

विश्वं तद्भद्रं यदवन्ति देवा बृहद्देम विदथे सुवीराः ॥ १५ ॥ २४ ॥

॥ १६ ॥ ऋषि-परमव । दत्ता-इन्द्र । उद.-जगती ॥

॥ ३६ ॥ तुभ्यं हिन्वानो वसिष्ठ गा अपोऽयुक्षन्सीमविभिरद्रिभिर्नरः ।

पिवेन्द्र स्वाहा प्रहुतं वर्षदकृतं होत्रादा सोमं प्रथमो य ईशिषे ॥ १ ॥

यज्ञैः संमिश्राः पृषतीभिर्ऋष्टिभिर्यामन्जुभ्रासो अंजिषु प्रिया उत ।

आसयां बर्हिर्भरतस्य सूनवः पोत्रादा सोमं पिवत दिवो नरः ॥ २ ॥

अस्मिन् । पदे । परमे । तस्थिवांसं । अध्वस्मभिः । विश्वहा । दीदिवांसं । आपः ।
नम्रे । घृतं । अन्नं । वहन्तीः । स्वयं । अत्कैः । परि । दीयन्ति । यहीः ॥ १४ ॥
अयांसं । अग्रे । सुक्षिति । जनाय । अयांसं । ऊं इति । मयवद्भ्यः । सुवृक्तिम् ।
विश्वं । तद् । भद्रं । यत् । अवन्ति । देवाः । बृहद् । वदेम । विदथे ।
सुवीराः ॥ १५ ॥ २४ ॥

तुभ्यं । हिन्वानः । वसिष्ठ । गाः । अपः । अयुक्षन् । सीं । अविभिरः ।
अद्रिभिः । नरः । पिवं । इन्द्र । स्वाहा । प्रहुतं । वर्षदकृतं । होत्रात् । आ । सोमं ।
प्रथमः । यः । ईशिषे ॥ १ ॥ यज्ञैः । संमिश्राः । पृषतीभिः । ऋष्टिभिः । यामन् ।
शुभ्रासः । अंजिषु । प्रियाः । उत । आसयां । बर्हिः । भरतस्य । सूनवः । पोत्रात् ।
आ । सोमं । पिवत । दिवः । नरः ॥ २ ॥

अमेव नः सुहृवा आ हि गन्तं नि बहिषि सदतना रणिष्टन ।
 अथा मन्दस्व जुजुपाणो अन्धसस्त्वष्टदेवेभिर्जनिभिः सुमङ्गणः ॥ ३ ॥
 आ वक्षि देवा इह विप्र यक्षि चोशन्होतनि पन्दा योनिषु त्रिषु ।
 प्रति वीहि प्रस्थितं सोम्य मधु पिवाग्नीध्रात्तव भागस्य तृणुहि ॥ ४ ॥
 एष स्य ते तन्वो नृम्णवर्धनः सह ओजः प्रदिवि बाहोर्हितः ।
 तुभ्यं सुतो मघवन्तुभ्यमाभृतस्त्वमस्य ब्राह्मणादा तृपत्पिब ॥ ५ ॥
 जुपेथा यज्ञं बोधतं हवस्य मे सत्तो होता निविदः पूव्या अनु ।
 अच्छा राजाना नम एत्यावृतं प्रशास्त्रादा पिवतं सोम्य मधु ॥ ६ ॥ २५ ॥

॥ ०

अमाऽव । नः । सुहृवाः । आ । हि । गन्तं । नि । बहिषि । सदतन । रणिष्टन
 अथ । मन्दस्व । जुजुपाणः । अन्धसः । त्वष्टः । देवेभिः । जनिभिः । सुमङ्गणः ॥ ३ ॥
 आ । वक्षि । देवान् । इह । विप्र । यक्षि । च । उशन् । होतः । नि । स
 योनिषु । त्रिषु । प्रति । वीहि । प्रस्थितं । सोम्यं । मधु । पिव । आग्नीध्रान् । तव
 भागस्य । तृणुहि ॥ ४ ॥ एषः । स्यः । ते । तन्वः । नृम्णवर्धनः । सहः । ओजः
 प्रदिवि । बाहोः । रितः । तुभ्यं । सुतः । मघवन् । तुभ्यं । आभृतः । त्वं
 अस्य । ब्राह्मणात् । आ । तृपत् । पिब ॥ ५ ॥ जुपेथा । यज्ञं । बोधतं । हवस्य
 मे । सत्तः । होता । निविदः । पूव्याः । अनु । अच्छा । राजाना । नमः । एति
 आभृतं । प्रशास्त्रान् । आ । पिवतं । सोम्यं । मधु ॥ ६ ॥ २४ ॥ ७ ॥

॥ इति द्वितीयाष्टके सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

અધ્યાય ૭.

સૂક્ત ૨૪.

॥ ઋષિ-ગૃત્સમદા ૧ ૧ દેવતા-વ્રહ્મણસ્પતિ ॥

અમે અર્પણ કરવાસાડે લાવેલા આ ઉપાનયનો તુ પ્રેમથી સ્વીકાર કર તું સર્વ સમર્થ છે ત્યારે અમને આ અર્પણ ને ઉત્કૃષ્ટ સ્તોત્રોથી તારી સેવા કરવા દે હે બૃહસ્પતિ, તારા ખીલે આત્માજ (કે શું ?) એવા (ધૃદ) જે ભક્તો પર ધર્મી લાલોનો વરસાદ વરસાવે છે તે પ્રશ સાજ કરશે (એવા ઉત્કૃષ્ટ સ્તોત્રો કરવાની) અમારી બુદ્ધિને તુ પ્રેરણા કર ૧

(દેવની આગળ) નમવું એ ઉચિત હોઈને પણ જે નમ્ર થયા નહી તેમને મુદ્દા જેણે પોતાની તેજસ્વિતાથી તેમના મસ્તક નીચે નાખવા જરૂર પાડીને પોતાના ક્રોધથી શબરના અનેક ટોળાઓને નાશ કરી નાખ્યો તેજ આત્મસહાયસ્પતિ, તેણે અચળને ઉપલાવી પાડ્યાં અને અખિલ સ પતિ પોતાના જ હાથમા અટકાવી ધરન ૨ પવતના ઉદગમા પ્રવેશ કીધો ૨

દેવમધ્યે અત્યંત શ્રેષ્ઠ જે દેવ તેનેજ શોભે એવું એનું પરાક્રમ છે તે એજ કે તદન આદળ એવી જે જે કહેતા પ્રશ્ના હતા તે પણ તેના આગળ હામગવા લાગી, અને તદન કંઠણ તેનો માખણ પ્રમાણે તદન નરમ થઈ તેણે ભક્તોની પ્રાથનાપરથી જ્ઞાનધેનુને સુક્ત કીધી, અને બધે રાક્ષસના ચુરા ઉરાડીને ખુદ અધિકારનો નાશ કરી નાખીને દિવ્ય પ્રકાશથી દર્શન સંવેને કરાવ્યા ૩

(સમુદ્રરૂપ) પુષ્કરણીનું સુખ પ પાણીથી બધ કંઈ નાખ્યું હતું, પરંતુ બ્રહ્મણસ્પતિએ પોતાના તેજનાળથી તે પાણીને ફાડી નાખીને મધુર રસની ધારા વરસાવનાર તે ઝરાનું સુખ ખુદ છુટી પડ્યું, સંકળ સંકરણ ત્યાંથીજ અમૃત પ્રાપ્ત કરીને (બુદ્ધિમાના) નિઝ રોને ઉદકવડે એકદમ ભરીને તડુ બતા કરી મૂકે છે. ૪

૧ ય ઇષિપ, સ ત્વ દમામ પ્રમૃતિમ્ ભવિક્તિ, અયા નવયા મહા યિરા વિષેમ । યવા દે મૃદસ્પત, તવ મૌદુના સંખા (૩૨.) ન રતવેતે, (તથા) સ ત્વ યત ન મતિમ્ સીપથ

૨ ય નત્વાનિ (અવસ્થિતાના અનવાનિ ચિરાસિ) સ્તૌજ્ઞાનનમન, યત મયુના ધવરાણિ વિ અરદ, સ વ્રહ્મણસ્પતિ અચ્યુતા અચ્યવચ્ચ વસુ મન્ત ચ પદનમ્ વિ આ વિરાન ।

૩ દયાના દવતમાય । ત્વ કૃષ્ટમ્ યર (અસ્વ મુરા) રઘ્વઃ ઋષિ અન્વયા, વાન્ધિતા (અર્પ) અવદન્ત, (યત ચ) સ મા ઉદાના, વ્રહ્મણા વહ્નમ્ અમિનન, નમ ભાહુન, રવ ન વ્યવધવઃ ।

૪ યમ્ ભદ્રાસ્ય મનુષ્યરમ્ અવત વ્રહ્મણસ્પતિ ઓરગ્રા ગર્ભિ નનુષ્ણ તનવ વિવ રસદ્ય (રસમ) પપિરે, (ગૌ) ઉદિણ મુપ માદ્ વદુ સિસિવુ ।

સર્વો (અદભૂત) જવનો પછી તે પુરાંતન હો કે આગળ થનારા હો તમારા સાડ પોતાના દ્વારે (કેટલા) મહીના થયાં કહોંકિંવા (કેટલા) વરસો. થયાં કહો આસ ઉઘાડનારજ; કારણ કે આતુરની જે વ્યવસ્થા બ્રહ્મણ્યરૂપિએ કરી રાખી છે; તે ધોરણે (ભૂલોકને સ્વર્ગ-લોક એ) બંનેએ (પોતાપોતાના કામો) એક પછી એક તે પ્રમાણે, સહજ લીલાથી કરતાં જ હોય છે. ૫ (૧)

(દિવ્ય પ્રકાશનો જે) અદ્ભુતકૃષ્ણ ભંડાર પછી રાક્ષસે તદન ગુપ્ત જગ્યાએ સંતાડી રાખ્યો હતો તે હસ્તગત કરી લેવાના પડકારથી જે જે સત્પુરુષો ત્યાં આવ્યા, તે તે (તે રાક્ષસની) માયાબળ જોઈને, તે કપટ બળનો ઉપસગ પુનઃ પુનઃ જ્યાંથી થતો હતો ત્યાં જવા સાડ નીકળી પડ્યા. ૬

સત્ય-ધર્મનું જ આચરણ કરનાર તે મહાજ્ઞાની રૂપિએ તે રાક્ષસનું કપટ ઓળખીને પુનઃ (તે નિધી હસ્તગત કરી લેવા સાડ) મોટા વિલક્ષણ આગંતુ અવલંબ કીધું. “આ કોઈ બળતો સંગતો નહાં વાડ” એમ કહીને તેણે પ્રજ્વલિત અગ્નિ લઈને તે પોતાના બાહુબળથી (પણ લપાઈ એકો હતો તે) પર્વતપર ફેંક્યો. ૭

સત્ય એજ જેનો દોરી એવું પોતાનું અતિશય જલદ બાણ છોડનાર ધનુષ્ય હાથમાં લઈને તેના યોગે બ્રહ્મણ્યરૂપિ ગમે તે દેકણે જઈને (ચતુર્ની) સામે થાય છે. તે જે બાણથી પ્રહાર કરે છે તે પણ એટલાં ઉત્કૃષ્ટ હોય છે કે તે કાન પાસેથી છૂટે છે ખરાં પરંતુ તેમને દેખતાં આવડે માટે મનુષ્ય પ્રમાણેજ નેત્રો હોય છે (કે કેમ એમ લાગે છે.) ૮

૫ તા ચ ચિન્ મુવના સના ચા મવીત્તા વા, વઃ (અર્થે) (કૃતિર્પયઃ) માનભિઃ શરદ્ભિઃ વા દુર વરતઃ । પ્રજ્ઞાનસ્પતિઃ યા વયુના ચક્રર (તાનિ અનુસૃત્ય) અયતન્તા (મુલ્લોકૌ) અન્યદન્યત્ રતઃ, ચરતઃ ।

૬ વે પળિનાં ગુહા દિત પરમ નિષિમ્ અભિનધન્તઃ ત અભિ બાગશુઃ તે વિદ્વાંઃ (પળિનાં) અનૃતા પ્રતિચક્ષ્ય યતઃ (તા અનૃતાઃ) પુનઃ (પુનઃ) આપ્ત વત્ત આવિશમ્ વદીયુઃ ।

૭ જ્ઞાતાવાનઃ તે કવચઃ અનૃતા પ્રતિચક્ષ્ય, અતઃ પુનઃ મદઃ પથઃ આ તસ્થુઃ । સઃ અરણઃ નકિરસ્તિ (સ્વપિનિધાય) તે પમિતમ્ અમિમ્ વાહુબ્યાં (પ્રયશ્ચ) તમ્ અગ્નિનિ જદુઃ ।

૮ જ્ઞતર્યેન ધિમેન ધન્યના પ્રજ્ઞાનસ્પતિઃ યત્ વટિ પ્રવૃત્ત અશોતિ । તસ્ય ચામ્નિઃ અસ્વતિ તે સ્વપઃ, પાત્નીઃ, રુદ્રાદ્યોનયુઃ અપિ રુદ્રાયે વૃષધસઃ (સ્વ ભ્રાન્તિ) ૧૫

અષ્ટ૦ ૨ અધ્યા૦ ૭ વ૦ ૨, ૩]। ઋગ્વેદ [મण्ड० ૨ અનુ० ૩ સ ૨૪

જેઓને વિયોગ થયો હોય તેઓને એકત્ર કરનાર અને જે એક બીજાપર તુટી પડતા હોય છે તેઓને એક બીજાથી દૂર કરનાર આજ્ઞા; આજ્ઞા સર્વેનો પ્રતિનિધિ, અને યુદ્ધ પ્રસંગે મનોભાવથી સ્તવન કરીએ છીએ તે પણ આજ્ઞા અશ્વલુરૂપતિનું આ ખરોખર દયાશીલ છે; (જુઓને) એક ક્રૂર મન પૂર્વક સ્તોત્ર કીધાથીજ આ ભકતોને સત્વસામર્થ્ય ને અભિષેક મળે છે અને જે ઉગવામાટે હવે કંઈ પણ ખટપટ પડતી નથી, તે જાગૃત્વ સૂચક સુધ્ધાં ભકતો સાફજ વલપતો હોય છે.

ઔદાર્યશાલી બૃહસ્પતિનો પ્રસાદ એવો કંઈ છે કે, મોટો વ્યાપક, પ્રભાવ સંપન્ન, સર્વોન્નમ અને અત્યંત પ્રેમપૂર્ણ હોય છે; આ જે આપણને અનેક લાભ થયેલો છે તે સુધ્ધાં આ અશ્વલુરૂપતિનીજ કૃપાનું ફળ. આ ભકિત-પ્રેમને સર્વથેવ યોગ્ય ને અત્યંત સ્વયંધીર છે, અને એનીજ દયાથી (દેવતાને ભક્તજન એ) જાંને વર્ગ અને તેમજ સર્વ મનુષ્યો પણ ખુશીથી સુખોનો ઉપભોગ કરતા હોય છે. ૧૦ (૨)

નીચે આ ભૂતળપર, તું સર્વોત્તમ અત્યંત સમય ને શૂર હોઈને પોતાના પરાક્રમથી પ્રભાવ થયેલો છે એટલુંજ નહિ પણ, તને દેવાધિદેવને બીજા દેવતાઓની તુલનાથી જોઈએ તો પણ તું અશ્વલુરૂપતિ અતિશય વ્યાપકજ છે. આ ચમત્કાર વસ્તુભૂતન ઘેરીને રહેનાર એવો પણ તુંજ એક છે. ૧૧

હું ઔદાર્યસાગર, સત્ય કહેવાતું જે જે કોઈ છે તે તમારાજ લીધે છે. ને આ સર્વ વિશ્વ પણ તમારુંજ છે. પ્રત્યક્ષ મેઘોદક સુધ્ધાં તમારી આજ્ઞા ભંગ કરતા નથી, તો હું ઇંદ્ર, હું અશ્વલુરૂપતિ રથને ઘોડા ભેડીને ત્વરાથી આગા છે તે પ્રમાણે અમારા હાવિરન્નેનો સ્વીકાર કરવા સાફ ત્વરાથી આવો. ૧૨

૧ સ વ્રદ્ધાગ્નયતિ સમય, સ વિનય. સ પુરોહિત, સ વ યુધિ સસ્તુત । સ ચાક્રન (સહ) તા સઃ મતી, (મક્ષાય) વાજ ધના ચ ભરતે, ભાદિત તપ્યતુ સૂચક વૃથા તપતિ ।

૧૦ મેહનાવતેઃ વૃદસ્પતે રાજ્યા વિનુ પ્રથુ, પ્રથમ યુદ્ધિન્નાણિ (ભવન્તિ) । (વાનિ) દમા સાતાનિ (તાનિ) વેન્યસ્ય વાનિન (વૃદસ્પતેરેવ) વન ઉભયે, વિગ જનાથ મુજા ।

૧૧ ચ ત્વ જવરે યજ્ઞે વિશ્વથા વિમુ મહા રવ્નઃ (સન) શવજા વવક્ષિચ । સ ત દેવ. દેવાન્ પ્રતિ શ્રુધ પમ્રયે, ત્વ વ્રદ્ધાગ્નયતિ તા વિથા ર્ન પરમૂઃ (અનિ) ।

૧૨ દે મયતાના દમ વિશ્વ મય યુરોરિત । વામ્ મત આપ ચ ન પ્રમિવન્તિ । ર્શા વદ તપતી, નઃ હવિરમ અગ્નિ મુજા વાઃજનેવ (ત્વરયા) જિગ્મનમ ।

અં ભુઓ, અગ્નિની અત્યવચચળ બવાળા તેમનાજ શબ્દો વચ્ચે લક્ષ આપે છે, અને યજ્ઞ સલામાના વિદ્વાન સ્તોતા અત કરણપૂર્વક સ્તવન કરીને અભીષ્ટ સંપત્તિ પ્રાપ્ત કરી લે છે જે દુર્જનોનો પૂર્ણ તુચ્છકાર, ને (ભકતોના) ભક્તિ ક્રણનો યતેચ્છ સ્વીકાર, કરે છે તેજ આ યુધ્ધમધ્યે પરાક્રમ ગજવનાર વીર બ્રહ્મણસપતિ છે ૧૩

એકાદુ મોટું પરાક્રમ ઝરવાનું હોય એટલે બ્રહ્મણસપતિ આવેશનું પરિણામ તેની ઇચ્છા પ્રમાણે બરોબર થઇ આવે છે ભુઓને, તેણે પ્રજાશ ધેનુને મૂકત કરીને આકાશ મધ્યે નોખી નોખી વહે ચી આપી કે વસ્તવ મહાનદીનો યોધ ભેરથી ચારેતરફ પાગળો બાય તે પ્રમાણે તેનો સમૂહ ચોતરફ ફેલાયો ૧૪

હે બ્રહ્મણસપતિ જે નિરંતર સુચત્ર ચાલે છે ને જેમા તારૂણના ભેમની ઉણપ ઠઠીપણુ દેખાતી નથી એવા ઐશ્વર્યના ભાવિડ અમે થઈ મે એમ કર અમે વીર છીએ ત્યારે અમારી મહાભા વીરોનેજ જન્મ આપ તુ જગના નક હોઈને પણ સ્તોત્રરૂપે તરા કાલાવાલા કરવા એવીજ તારી મનિષા હોય છે ૧૫

હે બ્રહ્મણસપતિ તુજ આ (અમારા) સ્તવનોનો પ્રેરક થા, અમારા પુત્રપૌત્રોની ઉન્નતિ કર તમે કેવ જેના તરફ કૃપાદૃષ્ટિથી ભુઓ તે તવ મગગરૂપ થાય છે તો (અમે પોતાના) શૌર્યસંપન્ન મહા મહિલ (યજ્ઞ) સલામા તરા મહાપ્રથ ગાતા રહીએ એમ કર ૧૬ (૩)

૧૩ હત (અમુ) ભાષિણ વદ્યવ અનુગુણ્વન્તિ । ૧ ય વિપ્ર મની, ધના મરે । વીજ્ઞ દેવા ય વસા અનુ વ્રણ આદિ ય મમિધે વાની ॥ ૬ વ્રહ્મણસપતિ ।

૧૪ મદિ વમ વરિધ્યત વ્રહ્મણસો મયુ યથાન્મ મય જનવર । ય મા ડરાજત્ સ (તા) રિરે ॥ વ્યનજા, (જત તાલો સમુદ) મદી રીતિગિ રાવમા વૃથત્ અવરત્ ।

૧૫ વ્રહ્મણસપતે મુચમસ્ય વચસવત રાય રિષિહા રન્ સ્યામ । વીરેણ અસ્માણ ન વીરાન્ ઉપ વૃથ્મિય વત્ રજાન રવમ્ મ દુરે વ્રહ્મણા વધિ ।

૧૬ વ્રહ્મણસપતે રવમ્ અસ્ય મૂણસ્ય યન્તા મોધિ ય વ જિન્વ । યદ દેવા અવન્તિ તદ મદ્ એવ તવ મુવીઠ વય વિરથુ વૃદ્ધ વદમ ।

સૂક્ત ૨૫.

॥ ઋષિ-વૃત્તમદ સ્વતા-વ્રહ્મણસતિ ॥

જેને જેને કહીને બ્રહ્મહુત્તરપતિ પોતાના મ કહેશે; તેણે ભકને આગ્નિને પ્રત્યક્ષ કરીને (તેના દ્વારે) ઉપાસના કીધી એટલે તે ભાગ પોતાના ધાતકી શત્રુનો ખાચતજ નાશ કરી શકશે, અને એવા પ્રકારનો જે કોઈ ભક્ત નિર્બૂધ પ્રાર્થનાસ્તોત્રો કરીને હૃદયમાં અર્પણ કરે છે તેનો નિઃસંશય ઉત્તરોત્તર ઉત્કર્ષજ ૨ ના બળને તે પોતાના પુત્રપૌત્રોના યોગે પોતાની આયુષ્યમાં કરતાં પણ વધારેજ બન્યો એવો થયો.

જે જે ભક્તને બ્રહ્મહુત્તરપતિ પોતાના કહે, તે તે ભક્ત પોતાના શીર્ષસંપન્ન સૈનિકોસહ પોતાના શૂર પરંતુ ધાતકી પ્રતિરુદ્ધિને કાંઈક કહીને ઉડાવશે અને (જ્ઞાન) ધેનુના દ્વારે પોતાના ઐશ્વર્યની મર્યાદા (સર્વ આબુથી) રાધિક ને આધિકજ (વસ્તુત કરીને તે ઐશ્વર્યનો પોતે અનુભવ પણ લેશે, અને તેના પુત્રપૌત્ર પણ બ્રહ્મહુત્તરપતિ ઉત્કર્ષ કરશે.

જે જે ભક્તને બ્રહ્મહુત્તરપતિ પોતાના કહે છે તે તે ભક્ત વિચકળા એના સામર્થ્યે યુક્ત થાય છે, ને બળભગેલા સમુદ્ર પ્રમાણે ભરારવર હોય છે. શત્રુ કેવો પણ ચીડાયેલો હોય પણ એકાદા માતેલા માંસાળ વૃષભને દુભળા બળદની કંઈજ હાલતી લાગતી નથી, તે પ્રમાણે અગતી તેજસ્વિતાને લીધે તેને ગમતજ લાગે છે, આગ્નિની પ્રખર જ્વાળા પ્રમાણે તે (ભક્ત) ને કોઈ પણ શક્તિને પકડી શકતું નથી.

જે જે ભક્તને બ્રહ્મહુત્તરપતિ પોતાના કહે છે તેના સાક્ષજ દિવ્યોદક અક્ષય ઓઘ ભરીને જતા હોય છે, પોતાના સાર્વત્રિક શુભોથી પ્રથમ તેજ (જ્ઞાન) રશ્મિના સમૂહમાં અવગાહન કરે છે. અને તેના સામર્થ્યમાં અણુમાત્ર પણ કંઠી ઘટાડો આવતો નથી, અને (તેના માર્ગમાં કંઈ અચકાઈ પડતું તો) પોતાની તેજસ્વિતાની ભરપર તે વિધોને તે રંગડી નાંખે છે.

જે જે ભક્તને બ્રહ્મહુત્તરપતિ પોતાના કહે છે તેમનાજ સાક્ષ્યસ્વાત મહાનદીઓ મોટા ધુધવાટાથી વહેતી જતી હોય છે. તદન નિદોષ એના સેકંડો મુખ આ જગતમાં છે તે તેના સાક્ષ્ય જાણી મૂકી છે અને જે આનંદનો ઉપલોભ મુક કેવ કહે છે તેજ આનંદમાં રહીને તે ભાન્યશાળી પુરૂષ ઉત્કર્ષ મેળવે છે.

૫ (૪)

૧ ય ય વ્રહ્મણસતિ યુજ ક્રુણત, સ અમિત્વ દેવાન. વનુષ્યત વનવન, સ કૃતનન્ના રત હૃથ. ચ ધનુવત્ । સ ચ જાતેન જાત અતિ પ્ર સર્વતે ।

૨ ય ય (મર્ક) વ્રહ્મણસતિ યુજ ક્રુણત, સ વીરેભિ વનુષ્યત. વીરન વનવન, મોભિ રયિ પયયન, રમના ચ (ત) રોપતિ, તસ્ય તોકં તનવ ચ વયં ન ।

૩ ય ય (મર્ક) વ્રહ્મણસતિ. યુજ ક્રુણત, ૧ ચિર્માંવાન સિન્નુન છોદઃ ક્ષુદ્રાયનઃ દપઃ વગ્રોરુદ્ર મોજના આંભવટિ, સ અગ્રે પ્રસિતિ દ્વ વતવ નર (મવતિ) ।

૪ ય ય (મર્ક જન) વ્રહ્મણસતિઃ યુજ ક્રુણત, અસ્તં દિવ્ય અવ્યયત અવન્તિ, ય સ્વભોઃ પ્રમઃ (સન્) મોયુ ગચ્છતિ, અનિષ્ટ તવિયિ (સન્) યન્મ ભોજતા હન્તિ ।

૫ ય ય (મર્ક જન) વ્રહ્મણસતિ. યુજ ક્રુણત, તસ્મા નુ વિથ સિન્ધવઃ પુનય ઇ, પુષ્પે અચ્છિદ્યા ધમ દધિરં । સ મુમગ દેવાના મુન્ને અષ્ટે ।

સૂક્ટા ૨૬.

૧) ઋષિ-પ્રસમદ । દેવતા-વ્રજાણસતિ ॥

એક ખરી સદ્ભાવનાવડે (દેવની) સ્તુતિ કરનારો ભક્તજ ઘાતકી શત્રુનો નિ પાત કરી શકે છે. દેવપર નિષ્ઠા રાખનાર પુરુષનેજ દેવ પરાંગમુખ દુર્જનોની ખામર લેતાં આવડે છે. દેવતું કૃપામય જેનાપર છે તેજ એક ભયંકર યુદ્ધ પ્રસંગે વિજયી થાય છે અને ધર્મવહીન મનુષ્યની પણ સંપત્તિનો ઉપભોગ દેવોપાસકજ કરે છે

૧

હે ધર્મનિષ્ઠ શૂર (અમ્હણુસ્પતિતું) યજ્ઞ કર ઉદ્યત મનુષ્યની પસવા કરીશ નહીં શત્રુથી યુદ્ધ કરવાની વેળાએ મન ઉદાર કર, (અમ્હણુસ્પતિને અર્પણ કરવા સાડ) હવિ ભોગ સિધ્ધ કર, કારણ કે તેના લીધે તું ભાગ્યશાળી થયો છે ને અમે સુધ્ધાં આ અમ્હણુસ્પતિની કડ્ડણા યાચીએ છીએ.

૨

અંત કરણમાં સંપૂર્ણ વિશ્વાસ રાખીને સર્વ દેવનો પિતા જે આ અમ્હણુસ્પતિ તેને હવિ અર્પણ કરીને તેની ઉપાસના જે કરશે-તજ પોતાનાં સર્વ લોકોસહ, સર્વ પ્રજાનોસહ પોતાના આશ્રમંડળ સહ, પોતાના પુત્ર પૌત્રોસહ અને પોતાના શૂર સૈનિકોસહ સત્વ સામર્થ્ય ને સર્વ સંપત્તિ એનો ઉપભોગ કરશે.

૩

જે ભક્ત ધૃત યુક્ત હવિવડે તેની આરાધના કરે છે તેને આ અમ્હણુસ્પતિ સન્માગે દોરી ભાય છે, તેને તે સવ પાતકોથી મુક્ત કરે છે તેનું હાની સામે અને દારિદ્ર સામે સંરક્ષણ કરે છે અને તેને સાડ કાવે તેટલાં મોટાં મોટાં પરાક્રમ કરે છે.

૪ (પ)

૧ ઋતુઃ ઘણ. દત્ત વસુધ્યતઃ વનવત્, દેવયન્ દત્ત અંદેવયનામ્ અભ્યસત્ । યુગાવી. દત્ત ધ્રુવુ તુદર વનવત્, ઘણા દત્ત અવગયોઃ મોજન વિમજાતિ ।

૨ વીર, (મદ્ધણસ્પતિ) યજ્ઞસ્વ, મનાયતઃ પ્રવિદિ, ઇત્રતુર્યે મનઃ મદ્ધ કળુષ્વ, હવિ. કળુષ્વ યથા યુગાઃ ભસિ, (અતઃ) યયમવિ મદ્ધણસ્પતેઃ અવઃ આ જ્ઞીમહ ।

૩ યઃ પદ્મામના દેવાનાં પિતરમ્ મદ્ધણસ્પતિ હવિશ્વા આ વિશ્વાસતિ, યઃ દત્ત જનેન, યઃ વિશ્વા, જમનઃ ય યુગઃ વૃમિષ્ વાન ધના ચ નરતે ।

૪ યઃ અગ્ને હર્ષે. પૂતર્ષદઃ અવિષદ્, ત મદ્ધણગ્નિ. પ્રધા વથા પ્ર વર્ણિ । હં અહવ. ડહવતિ, રિષઃ અર્તાપિત રણિ, અર્તા ડહવતિ. અન્ના ચ (મર્ણ) ।

સૂક્ત ૨૭.

॥ ઋષિ-શ્વસમદ । દેવતા-આદિત્ય ॥

જે સ્તોત્રો બોલતાં હોતાંજ અહીં ધૃતધારા પણ અગ્નિમધ્યે પડતી હોય છે એવી સુંદર દત્તિ હું નિત્ય મારા મુખે આ આદિત્યને-આ રાજાને-અપણુ કંઈ છું, તો આ અમારી પાર્થના મિત્ર, અર્થમા, ભગ એ સાંભળો. અને પોતાનાજ અપાર સામર્થ્યથી પ્રકટ થનારા મહા ચતુર વરૂણ, અને અંશ એ આ તે પાર્થના સાંભળી લેને. ૧

જે એકનું પરાક્રમચાતુર્ય તેજ સર્વનું, એવા પ્રકારના (એકજ સ્વરૂપના) મિત્રો, અર્થમા, અને વરૂણ મારા આ સ્તોત્રનો સ્વીકાર કરે. તે સર્વમાં આદિત્ય તેજ પુત્ર, પર્ણન્ય ધારા પ્રમાણે નિમંજ, નિષ્પાપ, નિષ્કલંક છે, તેમને ગમે તે સંકટથી ધોકા લાગતો નથી. ૨

આદિત્ય એ સર્વે બ્યાપક અને ગંભીર છે, તેમને હુઆઈ કદી પણ ચાલતી નથી, તે (પાતકીઓને) શિક્ષા કરે છે. તેમને અસંખ્ય નેત્રો છે, ભૂડું કંચુ અને ભહું કંચુ તે જીવના અંત કરણમાં હોય પણ તેમને સાફ સમભય છે. અને પદાર્થ કેટલો પણ દુર હોય, આ આદિત્ય રાજાને તે તદન પાસેજ હોય છે. ૩

હે અત્યંત દક્ષિણ આદિત્ય, સર્વ રથપર જંગમ ધારણ કરીને યજ્ઞાવત જીવનેાનું પરિપાલન કરતા હોય છે. એમની બુદ્ધિ અત્યંત વિશાળ છે. દેવીસામંથનું (સુધ્ધાં) સંરક્ષણ કરનાર આ સત્ય ધર્મ સ્વરૂપ આદિત્ય ભક્તનું એકંદર ઋણુ દેડી નાંખે છે. ૪

૧ દમાઃ ધૃતસુઃ ગિરઃ રાજન્યઃ આદિત્યેભ્યઃ સનાતુ ગુણાઃ હુહોમિ । મિત્રઃ અર્થમા ભગઃ ચ, વૃષિજાતઃ દક્ષઃ વરુણઃ અશ્વઃ નઃ શણોતુ ।

૨ દમ મે સ્તોમ, સફતવ. મિત્ર. અર્થમા-વરુણઃ ભગ જીવન્તે, એતે આદિત્યાસઃ શુચન્, પારપ્તા, અશ્વિના અનવયાઃ અરિષ્ટાથ (સન્તિ) ।

૩ તે (એતે) ડરલાઃ મમીય. અદન્યાસઃ (પર્મહોને) દિપ્સન્ત મરિ મક્ષાઃ આદિત્યાઃ સર્વે સાપ્તુ ડત્ત યજિના અન્તઃ (અપિ) પડ્યન્તિ, રાજન્યઃ પરમા ચિત્ત અન્તિ (મવન્તિ) ।

૪ આદિત્યાસઃ દેવાઃ જગત્ સ્થાઃ ધારયન્ત, વિશ્વત્ત મુવન્ત્ત મોષાઃ ચ તે દોષધિવઃ અમુરે રશ્માનાઃ, ઋતરાનઃ (મકાના) ઋણાનિ ચવનાનાઃ ચ (મવન્તિ) ।

હે આદિત્ય, હે અર્ચમા, સઠટમા પણ જે ડયાણુપ્રદન થાય છે તે તમની દૃપાનો આશરો મને મળો (આખોવાળો માપુસ) ખાડા ખેંચા ટાગીને સભાગી આવે છે તે પ્રમાણે હે, મિત્ર વરૂણ તમારી આજ્ઞા પ્રમાણે હું ચાલનો હોઈ ને સઠટની ને પાતડની નય ખાઈ મને ચુકવતા આવડે એમ કરો ૫૮

હે અર્ચમા, હે મિત્ર, હે વરૂણ ખરોખર તમારો માગ સુલભ, સયોતકૃષ્ટ અને નિષ્કટક છે તો હે આદિત્ય તે માગે અમે જતા હોઈએ તો અમને આશીર્વાદ દઈને જે સુખનો કંઠી પણ નાશ થનાર નથી એવું સુખ અમને દે ૬

હે ભૂવનોના રાજા આદિત્ય જેનાથી પ્રજા થયા તે શક્તિ (અદિતિ) અને અથમા એ સારા રસ્તે અમને (દુષ્ટોના) દ્રેવણુધિની પાર અમને લઈ જાયો મિત્રો ને વરૂણને આનંદમય આશ્રય આપશય મોટો છે, તો અમને હાનિ ન થતા અમારા વીર પુરોષોએ તે ઉત્કૃષ્ટ આશ્રય અમને પ્રાપ્ત કરતા આવડે એમ કરો ૭

આદિત્યે ત્રણે બૃહોત્ક અને ત્રણે સ્વર્ગલોક ધારણ કરીધેલા છે ને યજ્ઞમા તેમના સબધે કરવા કર્મ પણ તણજ છે હે આદિત્ય મત્યધમનો પ્રતિભાલક એવી દૃષ્ટીથી તમારો મહિમા મોટો છે એટલું જ નહિ તો હે અથમા, હે મિત્ર, હે વરૂણ, તે અત્યંત શ્રેષ્ઠ પણ છે ૮

સુવણમય એટલે અવિનાશી, દેદિધ્યમ્સન ને પજન્ય ધારા પ્રમાણે” અત્યંત પવન એવા આ (આદિત્ય) કંઠી નિદ્રા લેતા નથી કિન્તા આપના પોપચા બધ થાય એટલી સુધ્યા વિશ્રાંતિ લેતા નથી તે અવ્યય ને તેમની મુતિ સર્વોત્તમી છે આ (આદિત્ય) ત્રણે તેજમય દિવ્યલોક ધારણ કરે છે તે પુણ્યવાન ભખ્તજનોના સાગજ છે ૯

૫ હ આદિયા હ અયમન, વત મયે બા ચિત્ મયોમુ અસ્ય વ ૩ સ વિચામ્ । મિ ।વરણ ગુમાક પ્રણીતી શ્રવણ દુરિતાનિ પરિ વૃજ્યામ્ ।

૬ હ મિત્ર, અયમન વચ્ચે મ વધા ક્ષુમ અનુધર સાગ્રુ અસ્તિ દિ તન મ આદયા ૮ અપિ ધોચત મ દુણરિદન્તુ કમ વચ્ચત ।

૭ રાગપુત્રા અદિત વ પિપ્તુ અવમા યગમિ પદ્મિ દ્વાપાસિ અતિ (પિપ્તુ) નય અરિદા નિનસ્ય વરણસ્ય વૃદ્ધા કમ ઉપ સ્યામ ।

૮ (એત આદિયા) તિષ્ઠ મૂત્રો ઉત વીર ગુન વ ધારયા, વિદ્ય અત અપિ એવાં વ્રતાનિ વ્રોચ્ય । હે આદિયા હ અયમન હ વચ્ચે મિત્ર કૃતન વ મદિવમ્ (ન કવચ) મદિ (અપિ) વાદ વ ભવતિ ।

૯ દિરખ્યા ગુચ્ય ધારપતા અવપ્રજા નિમિષા અદમ્બા ઉહસાથ આદિયા દિમ્યા રોચના ધારય (તન) જગ્વ મવાય (અજ) ।

અટ્ટ૦ ૨ અધ્યા૦ ૭ વ૦ ૭,૮] ઋગ્વેદ [મંદૂક ૨ અનુ૦ ૩ સુ૦ ૨૭

હે વરૂણ હે ઈશ્વર, દેવ હોય કિંવા માણસ હોય પણ સર્વેનોએ તું અધિપતિ છે. (જે જે જોવાનું તે) અને ઉત્તમ રીતે વિવેક દૃષ્ટિથી જોઈએ તે માટે અમને સંપૂર્ણ સો વરસ આયુષ્ય દે; (તારી) પુરાતન વ્યવસ્થા પ્રમાણે કરી ગયેલું જે અમારું આયુષ્ય છે તે અમને સંપૂર્ણ લોગવવાનું મળે એમ કર.

૧૦ (૭)

મને જમણી તરફ દેખાતું નથી અને ઠાળી તરફ પણ દેખાતું નથી. હે આદિત્ય, આગળ દેખાતું નથી પાછળ પણ દેખાતું નથી. હે દેવી સંપતિના નાધ, પ્રમાણિકપણું અને ધૈર્ય એવડે જ્યારે તમે મને યુક્ત કર્યો છે ત્યારે તમે મારા દેખાડણો તોજ જે ઠેકાણે ભયનું નામ સુધ્ધાં નથી એવા (જ્ઞાનમય) પ્રકાશનો લાભ મને થયો.

૧૧

સત્યધર્મ પ્રતિપાળક આદિત્ય રાજ એમની જે ભક્તિપૂર્વક ઉપાસના કરે છે, ને સમૃદ્ધ અને સનાતન એવા આદિત્ય જે ભક્તનો ઉત્કર્ષ કરે છે, તે ભક્ત એશ્વર્યવાન, ઉદાર, ને ધર્મ સભામાં નામોક્તિ કરીને સર્વેની આગળ રથમા બેસીને જાય છે.

૧૨

જે આદિત્યની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલે છે, તે તેજસ્વી અને અન્યાયાસહિષ્ણુ બનીને જ્યાં મૃદુ હસ્તિ તૃણાચ્છાદિત ભૂમીમાંથી દિવ્ય જળનો પ્રવાહ વહે છે, એવા સ્થળે તે વાસ કરે છે. તારૂંકથનું બળ તેનામાં વૃદ્ધિગત થઈને તે વીરશ્રેષ્ઠ થાય છે, અને પાસે જઈને કિંવા દુર રહીને સુધ્ધાં તેનો ધાત કોઈ પણ શત્રુ કરી શકતો નથી.

૧૩

૧૦ હે અમર વરૂણ, એવ દેવ: એવ મર્તા: તેષા વિધેષો જ રાજાસિ । (તન્) ન: વિચક્ષે રાત શરદ: રાત્વ, ત્વયા પૂર્વાં સુધિતાનિ આયૂષિ અર્યામ ।

૧૧ ન દક્ષિણા વિ ચિન્કિતે, ન સમ્યા, હે આદિત્યા, ન પ્રાચીન નોત પથા (ચિન્કિતે) । હે વરૂણ! પાત્ર્યા ચિન્ ધીર્યાં ચિન્ અપિ ગુપ્માનોત. એવ ગમત્ જ્યોતિ અર્યામ્ ।

૧૨ ય. જ્ઞતનિન્ન રાજન્ન્ય. દદાન્ન યન્ પુષ્ટય. નિન્વા. ચ તે વર્ધયન્તિ । સ. રેવાન્ વપ્તુદાવા વિરધેષુ પ્રશસ્ત (સન્) રમેન પ્રયમ. યાતિ ।

૧૩ (મપિચ) ય. આદિત્યાના પ્રણેતૃતી મવતિ (સ) જ્ઞાનિ અદમ્ય, હૃદયચા: સુધોર: (સન્) / સુવચસ અપ. ડપ ક્ષેતિ, ત (સન્વ.) અતિત. નક્કિ, દુષ્ટન્ અપિ ન પ્રત્તિ ।

હે ચિચ્છકત (અદિતી), હે મિત્ર, હે વરુણ, અમે તમારો જે કાંઈ અપરાધ કીધો હોય તેને અમને ક્ષમા કરો. હે ઈંદ્ર, ભયરહિત અને અનંત એવો જે પ્રકાશ છે ત્યાં હું જઈ પહોંચી એમ કરો, અને લાંબીનેલાંબી ને તદ્દન વિઠટ (તગીરની (દુર્ગતિરૂપ) રાત્રીને અમારા પય 'ત આવવા સુધ્ધાં દેશોમા.

(દેવ કૃપાએ પુનીત થયેલા) તે સતપુરુષ સારૂ, એકત્ર રહેનાર બંને (ઘાવા પૃથિવી આકાશમાંથી (પોતાના પ્રસાદ) વૃદ્ધિથી રેલછેલ કરે છે. તેજ ભાગ્યશાળી પુરુષ ઉત્તમ ધરીને સંગ્રામમાં ભય અને (આ લોક અને પરલોક એવા) બંને લોક છતીને પોતાના કરે છે. તેને બંને બાબુએ અનુકુળતાજ હોય છે.

પરમ પુણ્ય આદિત્ય, (સાધુજનોનો) દ્રેષ કરનારા દુષ્ટ યત્રુ (ને શિક્ષા કરવા) માં જે જે મોહપાશ તમે જગતમાં પસારી દીધાં છે તેને હું ચોડાપર સ્વાર થઈ દોડતો જતો હોઉં તે પ્રમાણે અત્યંત ત્વરાથી એળંગી ભઉ એમ કરો અને અમને કોઈપણ ઉપદ્રવ થતાં અમર્થાઈ ને આનંદરૂપ એવો જે તમારો આશ્રય ત્યાં અમે રહીએ એમ કરો.

હે ભગવંત વરુણ, ધનાઢય, પ્રેમાળ, અને અતિશય ઉદાર એવો મનુષ્ય, જો કે મારે આમ જન હોય તો પણ તેના પાસે પોતાનું દુષ્કૃત કહીને ચાચના કરવાનો પ્રસંગ મારાપ કદીપણ આવવા કંઈશ નહિ. અને આ માટે હે વિદ્યાધિશ ક્રૂરત મારીજ સત્તા જેનાપ ઉત્તમ રીતે આલશે એવા ખરા ઐશ્વર્ય આગળથી મને દૂર ન રાખતાં અમારા વીરપુરુષોના વર્તમાન યજ્ઞ સભામધ્યે અમે તારાં મહદંશ ગાતાં રહીએ એમ કર

૧૪ હે અદિતે, મિત્ર, તત્ત્વે હે વરુણ યત્રુ કત્રુ ચિત્રુ વઃ ભાગઃ વહુમ તત્રુ મૃદઃ । હે ઇન્દ્ર, તદ્દન અર્થે જ્યોતિઃ ભદ્રો, દીર્ઘા (દુર્ગતિરૂપાઃ) તમિલાઃ નો મામિ નશ્વત્રુ ।

૧૫ અસ્મે ઉમે (ઘાવા પૃથિવી) સમીચી દિવઃ વૃદ્ધિં ધીપચતઃ, સઃ સુમગઃ નામ પુષ્યન્ પૃષ્ઠઃ ડગા ઈન્દ્રાઃ આજયન્ યાતિ । ડગોઃ અર્થે વસ્મે સાધુ ભવતઃ ।

૧૬ હે યજ્ઞત્રઃ આદિત્યા યા વઃ માયાઃ પાશાય અમિદુહે રિપવે ચિત્રુતાઃ તાન્ અધીવ રથેન્ વૃદ્ધિં ચેપમ્ । અરિયાઃ (વય વઃ) ડગોઃ કમ્યન્ આ સ્યામ ।

૧૭ હે વરુણ, મધોતઃ મૃશિરાત્રઃ મિયસ્યાપિ ભાવેઃ (મે) શ્વન્ મા ભદ્ર આ ચિદમ્ । હે રાત્રઃ મુદ્રન્ ડયઃ માદ્ ભદ્રસ્યા । મુશીરાચ વિરુપે મુદ્રન્ વદેમ ।

મટું ૨ અઘ્યાં ૭ વ૦ ૧] ઋગ્વેદ [મણ્ડં ૨ અનું ૩ સું ૨૮

સૂક્ત ૨૮.

॥ ઋષિ-પૃત્તમદ । દેવતા-વરુણ ॥

પરમ પ્રજ્ઞાવાન, પૃથુ સ્વતંત્ર જે આદિત્ય (ધર્શવર) તેનું આ સ્તોત્ર છે ત્યારે જે જે હેતાં આ વિશ્વમાં છે તે સર્વેથી પણ આ (સ્તોત્ર) પોતાના મહત્ત્વવડે શ્રેષ્ઠ થાયો. મા દેવ સદૃભક્તને અતિશય આનંદજ દે છે માટે આ સર્વ સમર્થ વરુણ પાસે હું સર્તિકની યાચના કરું છું.

અમે મન પૂર્વક તારું ધ્યાન ધરીએ છીએ હો વરુણ અમે અત્યંત ભાગ્યશાળી થઈને તારી આજ્ઞામાં રહીએ એમ કર. પોતાના ઉન્નવળ પ્રકાશશક્તિ ઉદય થનારી જે ઉપા તેનું માગમન થતાંજ વેદીપર આગ્ર પ્રત્વલિત થાય છે તે પ્રમાણે તારું સ્તવન પણ અમે ન પૂકતાં પ્રત્યહી કરીએ છીએ.

તારી આજ્ઞામાં અસખ્ય વીર રહે છે, તારી સ્તુતિ સર્વતોમુખે થતી હોય છે, તો હે વરુણ, વીરનાયક, તારાજ કૃપાછત્ર નીચે અમે રહીએ એમ કર. હે દેવ, (તે ચિચ્છિક્ષ) મહિંતના તમે પુત્ર છો, તમને ખોટાનો કદીપણ ગંધમુદ્દાં નથી તો અમને અમારા અપરાધોના ક્ષમા કરીને પોતાના એમ કહો.

વિશ્વપ્રતિપક્ક આદિત્ય એવો આ વરુણેજ (સદ્દિનાં અને ધર્મનાં) અભાધિત નિયમ પ્રતિત્વમાં લાખ્યો. મહાનદીએ (મુદ્દાં) આ વરુણનાજ સત્યનિયમને (અનુસરીને) હિ છે. તે કદી થાકતી નથી ને કદી થોભતી પડતી નથી. અને પક્ષી આકાશગોળમાં કપાટાથી ઉડતા ભય છે તેપ્રમાણે ભૂગોળપર તે (નદીઓ) વેગથી ટોડતી હોય છે.

૧ કવે. સ્વરાજ. આદિત્યસ્ય હદે (સ્તવન) મન્દા વિશ્વાનિ સન્તિ અખ્યલ્લ । વઃ દેવઃ જયધાવ ભતિવઃ (તસ્ય) મૂરે વરુણર મુચોતિ મિલે ।

૨ હે વરુણ દવન્તો (ત્વાં) તુરુવાઃ સ્વાપ્ચ- મુમમ્મઃ સ્વામ, । મોમતોનાં ઉપસાં ઉપાયને પ્રજ્ઞાત્યામાના) અમ્ય ન (વય મનતિપાત સ્વા) અનુપૂન્ન જરમાળા (સ્વામ) ।

૩ હે પ્રભેત વરુણ, પુરુષોરમ્ય ઉરુષસ્ય ત્વ ધર્મન સ્વામ । હે મદમ્બઃ ભદિતેઃ પુત્રઃ દેવઃ, કૃષ્ણાવ નઃ અભિ ધમમ્બન્ ।

૪ (જગત) વિપતિ આદિત્યઃ ર્મ્ જતન્ પ્ર અવજન્, વરુણસ્ય (વદ જતમ્ અનુક્ત્ય) વિશ્વસોતરિ (તમ્) વન્તિ । એત ન પ્રામ્પન્તિ, ન વિમુચન્તિ, વય પરિગ્મન્ ન રપુચ વમુઃ ।

અમે પાતકોવડે જકડાયેલા છીએ, એકાદાના બધ છોડવા તે પ્રમાણે તે પાતકોનો પાઃ
અમારાપાસેથી દૂર કર. હે વરૂણ, (ઇશ્વર) તારી સત્યરૂપ ધ્રુમંતરીનો ઓઘ (અમાર
ઉપાસનાથી) અધિક ને અધિક થતો બધ એમ થાઓ. તારું જે ધ્યાનરૂપ વસ્ત્ર હું વહું !
તેનો દોરો મધ્યમાંજ તૂટવા દઈશિમા, અને જે તારી ઉપાસનાનું કર્મ હું આચરું છું
પૂરૂંથવા પહેલાંજ તેનું માપ તું ઘટવા દઈશિ મા.

૫ (૬

હે વરૂણ (ઇશ્વર) ભય કેવો ? તે મારા મનમાંથી તદન કાઢીજ નાંખ. હે વિદ્યા
ધિરાજ, હે સત્યધર્મપ્રતિપાલક, મજ દીનનો અનુગ્રહ કર. રાંઠવાથી બાંધેલા વાછરડ
એ રાંઠવું તોડી નાંખવું તે પ્રમાણે પાતકોથી મને મુક્ત કર. આંગોના પોપચાં પણ પોતાથીજ
બધ થાય એટલી વાર સુદ્ધાં પોતાનો માર્ગલક તારી સહાય સિવાય કોઈ નથી.

હે ઇશ્વર, વરૂણ, પાપાચરણ કરનાર અધમને જે મારક શસ્ત્રો તારી આજ્ઞાથી કાર કરે છે
તે શસ્ત્રોથી અમારો નાશ થવા દઈશિ ના. તારા પ્રકાશથી અમને દૂર જવા દઈશિ નહીં અને
અમે સુખે જીવીએ માટે દુર્જનોનો સંહાર કર.

હે વરૂણ તું પોતે સમર્થ છે. તો તને પ્રણિપાત કરીને તારો જયજયકાર અમે પૂવે
છીધો છે, તેવોજ તે હમણાં પણ કરીએ છીએ અને આગળ પણ કરીશું કરણ કે હે કપટ
બાલ નાશક દેવા, તને જે જે કર્મો અપણુ કરીએ તે પવતમાં રાખ્યા પ્રમાણે તદન અદળ
થાય (એમાં સંશય નથી).

મેં છીધેલાં એકંદર જાણુ અને પાતકો તું હતા ન હતાં કર હે જગત્ પ્રભો, જીભએ
મેળવેલા ધનપર હું પેટ ભરું એવો પ્રસંગ લાવીશમા. અને અદ્યાપિ મુકુન્દ પ્રભાત સમય
અવવાનો છે તો અમે ત્યાંપર્યંત આનંદે જીવી બચીને કૃશલ મુદીએ એવી તું આજ્ઞા કર. ૬

૫ (ચન્દની) રશનામિત્ર ભાગઃ મત્ વિપ્રધાય । હે વરૂણ તે જતસ્વ ત્વામ્ જ્ઞાયામ । (તવ) ધિય
વ્યતઃ મે તત્તુઃ મા રુદિઃ । મુગ્ધા જ્ઞાતોઃ મે અપસઃ માત્રા મા શારિ ।

૬ હે વરૂણ મિયસ મત્ મુ અપો મ્યક્ષ । હે સપ્રાદ્ જ્ઞતાવઃ અનુ ગુભાય । યથા દામેવ વત્માત (રગ્દં
વિમુચિત) તથા વિમુમુગ્ધિ । ત્વત્ આરે નિમિપથન નદિ દંચે ।

૭ હે અમુર વરૂણ, પનઃ કૃષ્ણન્ત (દુરાત્માન) તે દૃષ્ટી ધીગન્તિ તઃ વધં નઃ મા (વધો.) । જ્યોતિષ.
પ્રવતાધાનિ મા ગન્મ, જીવંતે નઃ મૃયઃ વિપુ સિપથઃ ।

૮ હે વરૂણ તે (ભઈ) પુષ, ઉત નૂન, ઉત હે તુવિજાત અપરમપિ પ્રવામ । હે દૂલ્ભ, ત્વ (દૃવ)
પ્રિતાનિ પ્રતાનિ પવંતે (પ્રિતાનિ) ન અપચ્યુતાનિ દિ મવન્તિ ।

૯ અપ મત્કૃતાનિ જ્ઞાણ પદાભીઃ, હે રાજન અદમ્ અન્યકૃતેન મા મોજમ્ । હે વરૂણ મૃયગીઃ ઉપસ
અમુચાઃ ૬૧ મુ, (તદ્) નઃ તામુ જીમાનુ આ શારિ ।

અષ્ટ ૨ અધ્યા ૭ વ ૦ ૧૦, ૧૧] ઋગ્વેદ [ઋષ્ટ ૨ અનુ ૩ સુ ૨૧

હે જગત્પ્રભો, મને પેતાનો કહેનારા મારા કોઈ આત્મ કિંવા મિત્ર સ્વપ્નમાં હું બીધેલો હોઈ ત્યારે મને (તે દુઃસ્વપ્નનો વધારે) ભય બતાવે, અથવા કોઈ ચોર કિંવા જો દુષ્ટ અમારો ધાત કરવાને જોતો હોય, તો આ સર્વેથી હે વરૂણ, તું અમારું સંરક્ષણ કરજે. ૧૦

હે ભગવંતા વરૂણ, કોઈ ધનાઢય, પ્રેમાળ અને અતિશય બિદાર એવો મનુષ્ય જો કે મારો આત્મજન હોય તો પણ તેનાપાસે મુઘ્ધાં પોતાનું દુઃખ કહીને યાચના પુરવાનો પ્રસંગ મારાપર કદીપણ આવના દંડશમા અને આ માટે હે વિશ્વાધિશ, મારીજ સત્તા જેનાપર ઉત્તમ રીતે ચાલશે એવા ખરા ઐશ્વર્યથી મને દૂર ન રાખતાં અમારા વીર પુરૂષો સહવત્માન યજ્ઞસભામાં અમે તારો મહદંશ ગાતા રહીએ એમ કર. ૧૧ (૧૦)

૬૧

સૂક્ત ૨૮.

॥ ઋષિ-શ્વલ્લભ । દેવતા-વિશેદેવ ॥

વિધિ નિયમ પ્રતિપાળક હે આદિત્ય, તમે અંતઃકરણમાં ઉત્સાહ ઉત્પન્ન કરનાર છો. ૧૦ સિા ગુપ્તપણે પ્રસૂતી થનારી વ્યભિચારિ સ્ત્રીઓને લોકમાંથી કાઢી મૂકે છે તે પ્રમાણે પાતકોનું મારામાંથી ઉત્ત્થાન કરો હે વરૂણ, હે મિત્ર, હે દેવ, તમે ભકતોનું કંથ્યાણુજ કરો છો મને એ ખમર છે, તમે અમારી વિનવણીપર લક્ષ્ય દો છો ત્યારે તમારો કૃપાપ્રસાદ થવા માટે હું તમારી પાથના કરું છું. ૧

હે દેવ, અમાગ ભંડા ભુંડની કાળજી તમને, અને તમેજ અમારું સત્વજાળ ત્યારે અંદરથી ગુપ્ત પણે (સજ્જનોનો) દ્રેષ કરનાર દુષ્ટોનો ઉગ્રછેદ કરો. (પાતકોનો) સમુળગો નાશ કરનાર તમે છો, તો અમને (અપરાધીની) ક્ષમા કરો. અને હાલની માફક આગળ પણ અમારાપર તમારી આવીજ કૃપા રહેવા દો. ૨

૧૦ હે રાજન્ ય મે યુગ્મો વા સચ્ચા વા સ્વત્રે નીરવે મય તદ્ મય (મુયોપિ) આહ, ય. સ્તેનઃ વા વૃકઃ વા ન દિપ્સતિ તસ્માત્ (સર્વસ્માન્) હે વરુણ ત્વમ્ અસ્માન્ પાદિ ।

૧૧ હે વરુણ, મયોનઃ મુરિદાનઃ ત્રિયસ્યાપિ આપે (સ્વસ્ય) શન અહમ્ મા આ વિદમ્ । (અત) હે રાજન્ મુયમાન્ રાયઃ આહ અવ સ્થા, મુવીરાય વિદમે વૃહન્ વદેમ ।

૧ હે પુત્રવતા આદિત્યા, શ્વિતા યૂગ રહસુઃ શ્વ આગઃ મત્ આરે કર્ત, ૧ હે વરુણ મિત્ર, હે દેવાઃ મદસ્ય વિદ્વાન્ (મહ) શશ્વત વઃ, વ. થવસે હુવે ।

૨ હે દેવાઃ યુગ (ન.) પ્રમતિઃ, યુગ ઓજઃ, યુગ સનુતઃ, દેવાસિ યુગોત । (દોષાનાં) અમિષ્ણતારઃ (મુય) ન. ચ અમિ ક્ષમચમ્, અય ચ અનર ચ નઃ મૃદ્યત ।

હે હિંચ ધનના નિધી, હંચુ પણ તમારો અમારા પર આસજનો પ્રમાણે અદ્વિતિમ પ્રેમ છે, એટલુંજ નહિ પણ ઘણું પુરાતન કાળથી તે તેવોજ છે. પરંતુ તે બદલ અમે તમારા ઉપકારનો બદલો કેવી રીતે વાળનાર ? તો પણ હે મિત્ર, વડ્ડુ, હે અદિતી, હે ઈશ્વર અને હે મહત્ત્વ તમે અમારું કટ્યાણુજ કરો એટલે થયું.

હે દેવ, અમારા (મા બાપ) આસજનું સર્વ તમેજ. હું તમારા આગળકના ખોળા પાથરું છું તો મારાપ કૃપા કરો. અમારા આ યજ્ઞ તરફ આવતી વેળાએ, તમે પોતાના રથનો વેગ મંદ કરશો નહિ. અને તમારા સરખા ખરા આપ્ત બંધવ હોઈને પણ અમારા હાલ હવેલ થયા એવું થવા દેશોમા.

મેં એકલાએજ તમારા કેટલાએ અપરાધ કર્યા હશે અને માટેજ બાપ પોતાના દુશ્મનારી દીકરાને શાસન કરે તે પ્રમાણે તમે પણ મને શિક્ષા કીધી તો હે દેવ, હવે તો પોતાનો પાશ કાઢી નાંખો અને પાતકોને મારા પાસેથી તદ્દન દૂર રાખો, અને બાળ દેખતાં (છૂટા કરીને) તેની માને પકડી જવી તે પ્રમાણે મારી દુર્દશા કરશોમા.

હે પરમ પુણ્ય દેવ, આજ અમારા તરફ પોતાનું મુખ ફેરવો. હું ગભરાઈ ગયો છું ને તમારા તદ્દન હૃદયના અંદર હું કેવો પણ આવીને વાયુરંહિત રથને પડીશ (એમ) કહું છું (તો ત્યાં મને કૃપા કરીને આશરો આપો) હે પરમ પવિત્ર દેવ, કેઈ પણ અધમ અમારા ઘાત કરવાને જીએ તો તેનાથી અમારું રક્ષણ કરો અને (પાતકોના ખાડામાં અમને પડવા દેશોમા.

હે ભગવંતા વડ્ડુ, એકાદો ધનાઢ્ય પ્રેમાળ, ને અતિશય જો કે મારો આસજન હોય તો પણ તેની પાસે પણ પોતાનું દુખ કહીને યજ્ઞના કરવાનો પ્રસંગ મારાપર કઢીપણ આવવા દઈશમા, અને આ માટે હે વિદ્યાધીશ બીલકુલ મારીજ સત્તા જેનાપર ઉત્તમરીને આલશે એવા ખરા બૈથથથી મને દૂર ન રાખતાં અમારા વીર પુરૂષો સહવર્તમાન યજ્ઞ સભામાં અમે તારો મહાધરા ગાતાં રહીએ એમ કર.

૭ (૧૧)

૧ હે વસવ, વઃ અપરેણ આપ્યેન કિન્નુ (પ્રત્યુપજ્ઞત) કરવામ અથવા સનેન (અપિ) આપ્યેન કિન્નુ । વઃ (કરવામ) । હે મિત્રાવધના, હે અદિતે, હે દશ મહતઃ ચ નઃ સ્વસ્તિ દધાન ।

૪ હ્યે દેવાઃ યુવમ્ દત્ત મે આપય ૧૫, (તદ્) તે યુવમ્ નાપમાનાય મદ્દમ્ મૃચ્છત । ૪ ૧૫ જ્ઞે માયમવાદ મા મૃત, ગુપ્તાવાન્તુ બાપિપુ મા ધમિપ્મ ।

૫ (અદ) એઠ (એવ) ૪ મૂરિ આગ. મિમય, (અત) યન્ પિતા રિત્તવમ્ દર માં (દેવ) ઘાગા (તદ્) હે દેશ પાગા બારે (જુગા,) બપાનિ ચ આરે (જુગા) અગિનુવ વિમિષા માં મા મનીટ ।

૬ હ યજ્ઞા (યુગ્મ) અપ અર્ચોન્વ નવત અવમાન અદ વ. હાર્દિ બાઘરથેયમ્ । દેવાઃ વૃદ્ધસ્ય તિરુત્ત નઃ પ્રાન્વ, હે યજ્ઞા કર્તાવ મવાદ ચ પ્રાન્વન્ ।

૭ હ વજ, મપોન મૂરિદત્ત પ્રિદસ્યાપિ આરે (૧૪૧૫) ઘનં ધર્દ મા બાવિદમ્. (અત) હ યજ્ઞ સપમા ૧૫. અદ મા અવર્ષો, યુવ ૧૫ ચ વ વિદશે વૃદ્ધ વરેમ ।

સૂત્ર ૩૦.

॥ કૃષિ-ગુરુમદ । દેવતા-ઇન્દ્ર ॥

સાત્યધર્મ પ્રગટ કરનાર, સષ્ટિના નિયામક અને અહિ રાક્ષસને મારનાર ધર્મ, તેની આજ્ઞાએજ ઊદક વહે છે, તે કહી યોગતુ નથી રાવહીન આલ્યુંજ છે તો તે પ્રથમ ઉત્પન્ન થઇને કેટલો વખત વીલ્યો હશે વાડ

તે (ધર્મ) પોતાનું શુભ તેજસ્વી વજ વૃત્તપર હમણા ફેંકનાર, એટલામાંજ જગત્માતા આદિતી, એણે તેનો મહીમા જાની જનોને વિદિત કીધો, માટે તેની ધમ્મજાને અનુસરીને પોતાના પ્રવાહનો માર્ગજમીમાથી યોદ્ધો કાઢીને ધોધો કરવી વહેતી જનારી નહીંઓ તેનીજ આજ્ઞાવડે નિરતર ધષ્ટસ્થળે સમુદ્ર તરફ ભય છે.

ધર્મ આ, અતરાણની તદનકેપર ઉલો રહ્યો ને ત્યાથી તેણે પોતાનું ધાતક વજ વૃત્તપર ફેંક્યું. જાગૃષ્ટ કરનાર મેધ એજ વજ પરિધાન ફરીને તે વૃત્તપર હોડી ગયો અને પોતાના અકચકતા તીમ અસ્ત્રપડે ધર્મ તે શત્રુને પાદાક્રાંત કીધો.

હે સકળ સ્તુતિના નાથ, વૃકદ્રર નામક લોકનો જે (પોતાને) મોટો પ્રબળ દેવ (કહેવડે છે) તેના સવ સૈનિકોને તુ વિવુત પ્રહારવડે માર્યા પ્રમાણે પોતાના બાન્વડય શસ્ત્રવડે મારી નાખ હે ધર્મ, તે પૂર્વે જેમ પોતાના પરાક્રમવડે દુષ્ટોનો વધ કીધો, તેમ હવે પણ અમારા ધર્મહીન દુષ્ટ શત્રુઓનો વધ કર.

૧ કૃત જૃષ્ણતે, (વિશ્વ) સર્વિને દેવાય દ્વિષાય લ્લિષ્ણે આપ (વહન્ય) ન રમન્ત । અહ અહ. અનુ. ચ અપાં (યા તીના) યાતિ, (તદ્) આઠા પ્રથમ સર્ગ કિયતિ આ ।

૨ ય વૃ ઇય સિનમ્ (વજ્રમ્) અમરિષ્ણત્ ત વિદુપે જનાય જનિની પ્રોવાચ, (દ્વાર્તા) નસ્ય જોપમ્ અનુ બસી પય રદ તી ધુનય દિવ દિવે અર્ધમ્ વન્તિ ।

૩ અપ (સ) અતરિષ્ઠ અધિ ઈર્ષ્ય અસ્થાર દિ, (તત) જનાય વધ પ્ર જમ્બર, અપિવ મિદ (મેષમ્) વગાન ર્દમ્ ડપ અન્દ્રોન્, તિમ્માનુધધ દ્વ શત્રુ અજયન્ ।

૪ દે વૃદસ્મત (રદ) અથા દ્વ તપુષા રુદ્રસ્રસ અસુરસ્ય (યજ) વીર્યન્ વિષ્ય । યથા પુણ દે રદ ધૃતતા ત્વ શત્રુ જય ધ, એક ચિત્ (અધુનાપિ) અસ્માક શત્રુ જહિ ।

અદ્વૈત અધ્યા ૭ વ ૦ ૧૨, ૧૩] ક્રમવેદ [મુદ્રા ૨ અનુ ૩ મુ. ૩૦

જે અશણી હાથમાં લઈને વીરશ્રીના હર્ષપૂર્વકે તે પૂર્વે શત્રુનો નિઃપાત કીધો તેજ અશણી તું (આકાશમાંથી) નીચે ફેંક. અમને પુનર્પાત્રોની પ્રાપ્તિ કરી દેવાની છે, દેવી સમૃદ્ધિ અને (જ્ઞાન) ધેનુનો પલ્લુ લાભ કરી દેવાનો છે, તો હે ઇંદ્ર, તે આનંદના અમને ભાગીદાર કર.

૫ (૧૨)

જે (ભક્ત) તમને પ્રિય થાય છે તેનું પુદ્ધિ સામર્થ્ય તમે વૃદ્ધિગત કરો છો, ભકિર્ત-સંપન્ન યજ્ઞમાનને પ્રેરણા કરનાર પલ્લુ તમેજ છો, તો ઇંદ્ર અને હે સોમ અમોરાપર દયા કરો અને આપત્તિના પ્રસંગમાંથી અમને મુક્ત કરો.

૬

(ધૈર્યશબ્દિતથી) મને કઠી પલ્લુ ત્રાસ પડે નહિ. તેનાથી હું થાકી ગયો એવું પલ્લુ કઠી થાય નહિ; (સેવાના કામમાં) મને કઠી આગસ આવે નહિ કિંવા તમે સોમરસ અર્પણ કરીને સેવા કરો મા એવા અવાહર પલ્લુ મારા ગુણમાંથી નીકળે નહિ, તેજ (ધૈર્ય ઇંદ્ર) મારા મનોરથ પૂર્ણ કરે છે, મને ઐશ્વર્ય આપે છે, મને સદુપદેશ કરે છે અને હું સોમરસ અર્પણ કરવા લાગ્યો હોઉં એટલે (પુદ્ધિ પ્રકાશરૂપ) લઈ મારાપાસે આવે છે. ૭

હે સરસ્વતી, અમારા તરફ કપા કટાક્ષથી જો, તું મુદ્ધાં મરૂતોસહ શીયંવટે ચઢી લઈ જઈને શત્રુને હતો છે, અને અહિં પલ્લુ ઉન્મત્ત પલ્લે ધીનતું અપમાન કરનાર ને અત્યાચારી એવો જે શંડિકોનો રાજા તેનો વધ તો ઇંદ્ર કરેજ છે.

૮

૫ ડશા (સિપ્ત સન્) દિવઃ અસ્માન્ અવધિપ યેન ત્વ મદસાનઃ શત્રુ (૨૪) નિવૃત્તીઃ । હે દર તોકસ્ય તનસ્ય મોનાં મૃદેધ. સાતી અસ્માન્ અપે ક્રુણતાત ।

૬ ય તનુષ. (અસ્ય) ક્ષુપ્ર ય વૃદ્ધયઃ દિ, (દ્વાવપિ યુવાં) રાત્રસ્ય યજમાનસ્ય ચોદી રપઃ । હે દશા સોમા યુગ્મ અસ્માન્ અવિષ્ટમ, અસ્મિન્ મયસ્યેન્ડોલોક ક્રુણતમ્ ।

૭ (દશસ્ય પરિચર્યા) મા ન તમન્, ન મધત્. ડત ન તદત, મોમ મા મુનોતેતિ ન ચોચામ । જઃ (૫ઃ ૧૧.) મે પૂજાન્, યઃ દદત, યઃ નિષોષત્ યઃ મુન્વન્તમ્ મા (૧૨) મૌનિઃ ડયાવત્ ।

૮ હે મરસતિ રમન્ અસ્માન્ અવિષ્ટમ, મદવતી ત્વન્ દ્યવતી શત્રુન્ જૈવ (૩, ૫૮) દશઃ ત્વ શર્પન્તમ્ તવિર્વાયમાનમ્ શંડિકાનો રુદ્રન દતિવ નિર ।

પ્રાપ્ત ૦ ૨: અધ્યા ૦ ૭ વ૦ ૧૩, ૧૪] કૃત્તેદ [મણ્ડ ૦ ૨: અનુ ૦ ૩ સુ ૩?

: 'જે અમારા પર એકદમ છાપો મારવાના વિચારમાં હોય, કિંવા અમારી ઘાત કરવાની જેને તક હોય, તેને જિનયુક હાંકી મૂકી તેનો તીવ્ર શસ્ત્રવડે સંહાર કર. હે બૃહસ્પતિ, તું પોતાના આયુધવડે શત્રુઓને પાદાક્રાંત કરે છેજ તો હે જગત પ્રભો, તું પોતાનું ઘાતક અત્ર (ધર્મ) દ્રેપીઓના શરીર પર ફેંક.

હે વીર, તારે જે જે પરાક્રમ ગજવવાના હોય તે આ અમારા નિધક શૂર સૈનિકોને સાથે લઈ ગજવ; અને (સત્ય ધર્મના જે શત્રુ) આજ પુષ્કળ દિવસ થયાં તદન મદાંધ થઈ ગયાં છે તેનાં ખીલકુલ ધુમાડા ઉડાડીને તેમણે સંતાડેલી સંપત્તિ અમારા હાથમાં દે. ૧૦

(હે મહત્) તમે દિવ્યલોક નિવાસી દેવ, ત્યારે સુખપ્રાપ્તિની ધ્યક્ષણે, તે તમારી મહા પરાક્રમી સૈન્યાને હું પ્રભુભ કરીને ઉત્તમ ભજનો વડે તેનો યશ ગાઉં છું. તો અસંખ્ય શૂર સૈનિક, સ્વાંધીન અને પ્રત્યહી વૃદ્ધિગત યનારી સત્ક્રિતિ એનાથી યુક્ત એવા ઐશ્વર્યનો લાભ અમને થાય એમ કરો. ૧૧ (૧૩)

• સંકેત ૩૧.

॥ ઋષિ-શ્લસમદ । દેવતા-વિષ્ણુદેવ ॥

હે મિત્ર વરૂણ, આદિત્ય, રૂદ્ર અને વસુએ સદૈવ તમારી સાથે હોય છે, અહીં ક્ષુધિત પરંતુ ભારી આનંદ અરણ્યમાં વૃક્ષપર રહેનાર પક્ષી જેમ પોતાના માળામાંથી બહાર પડીને ભેરથી ઉડતા જાય છે તે પ્રમાણે (અમારા રથના ઘોડા) (વજ્ર્ય ક્રીત મેળવવાસાથે આનંદથી ફર ફર ઉડી જાય છે, અને તમે પણ સહયશના ભૂખ્યા, આનંદ ભરિત અને તેજોલોક નિવાસી છે, તો તમે અમારા રથનું સંરક્ષણ કરો. ૧

૧ યો ન: સનુતય: ઉત વા ઝિષત્તુ: (અસ્તિ) ત અભિરચ્યાય, તિગિનેન (આયુષેન) વિષય । હે વૃહસ્પતે આદુરે: શત્રુત્ત જપિ, હે રાજન્ દુહે રિપન્ત (વાન) પરિષેદિ ।

૧૦ હે શૂર (દેવ) યામિ બીર્યા ને કર્તામિ (ત નિ) અસ્માકેભિ: સત્ત્વમિ: શૂર: કૃષિ । (દંધર દ્રેવિન બધુના) જ્યોત્ અનુધૂષિતાય: અમૃત૨, દત્તો તાન. તેવા વસુનિ ન. આમર' ।

૧૧ સુપ્રયુ: (અહ) ૨. ત માદત શર્ષ, દૈવ્ય જનમ્ નમઃ મિષ ચ ઉત્તમુવે । યયા સર્વશીરમ્, અપત્યસાચમ્ દિવેદિવ્ પ્રત્યમ્ રયિન્ નગાર્મહ ।

૧ હે નિપા વરુણ, વૃક્ષ આદિન્ન. રૂ: વસુમિથ સચામુકા, ધરસ્યદ દ્વિગોવત્ત્વ, વન (ધવસ્યદ્વ: દ્વીવન્ત.) વનર્પદ સ્વ વરમન: ન, (અસ્માક રખ્યા.) ધવત્પવ. દ્વીગોવત્ પતર (તન) અસ્માક (ય અવતમ્, ।

પ્રેમને લીધે એકરૂપ થયેલા હે દેવ, જ્યારે અમારા ચાલાક ઘોડા પોતાની ઝડપદાર ચાલથી મૂળમય પ્રદેશમાંથી વેગે દોડતા બચ છે, પૃથ્વીપરનાં ઉંચા ખડકોપર પોતા ખરી-ઓથી ઘોંઘાટ કરી મૂકે છે-એવી વેળાએ વીરશ્રીના આવેશ લાવનાર અમારા રથને લોકોના સામે સંભાળીને લઈ ચાલો. ૨

તે સર્વસાક્ષી મહાપ્રજાવાન ઈદ્ર, મરૂતની સેના સહિત, સ્વર્ગમાંથી આવી અમને શ્રેષ્ઠ સંપત્તિનો અને સત્વસામર્થ્યનો લાભ કરી દેવા માટે, શત્રુથી અશ્વત એવી પોતાની સહાય-વડે અમારા પાછળ ઉભો છેજ. ૩

પરંતુ વળી સર્વલોકોને વંદ્ય એવો તે ત્વષ્ટા દેવસુધ્ધાં પોતાની દિવ્ય શ્રિઓ સહિત અમારા (રથમાં બેસીને તે) રથને પ્રેરણા કરે, અને તેમજ ઇળા, ભગ, મહદાકાશ, અંતરાણ, પુષા, પુરંધિ અને પ્રજુ અદ્યોદિત એપણુ (આ રથને પ્રેરણા કરે). ૪

જે દિવ્ય અને મહાભાગ્યશાળી છે,-જે એક પછી બીજીએ પ્રમાણે જગતનો નજરે પડે છે, ને પ્રાણી માત્રને હુશીયારી લાવે છે, તે ઉપા અને રાત્ર આ બંને પણુ (રથને એવીજ પ્રેરણા કરે) તમે બંનેનું, અને હે પ્રથ્વ તારૂં પણુ, હું ઉત્કૃષ્ટ સ્તોત્રોત્તરે સ્તવન કરવા લાગ્યો એટલે તમારૂં ત્રણુ પ્રકારનું સત્વનેજ, અને સત્તાતન એવા ઇન્દ્રનું પણુ સામર્થ્ય પણુ દૃષ્ટોપતીએ પડે છે. ૫

૨ અથ હે સજોવતઃ દેવાસઃ ૧૧ આત્મૈઃ રજઃ ૧૨ યામિઃ તિરતઃ, પૃથિવ્યાઃ સાનો પાપિભિઃ જપનન્ત (તદા) નઃ વાજુમ્ રથ વિધુઃ અભિ ઉદયત ।

૧ ઉત સ્વઃ વિશ્વર્ષણેભઃ ૧૨ મુક્તુઃ મારુતેન ઘર્ષેન દિવઃ (આગ-ચ), મહે સંનેયે વાજસાતયે અરુવમિઃ કૃતિભિઃ નઃ રથઃ અનુસ્પાતિ તુ ।

૪ ઉત રથઃ મુવનસ્ય સધમિઃ સ્વષ્ટા દેવઃ ઇજોવાઃ પ્રામિઃ રથમ્ જુરુવતઃ । (તપા ચ) રથ, ભગ, મહદાકાશ, રાત્ર રોદગી, વૃણ, પુરંધિઃ અથ અભિનો પતી (અથ જુરુવત) ।

૫ ઉત રથે મુનયે નિપુરતે દેશી ઉપવાનતઃ જગતાં અપિ તુલા (રથં પ્રેરત્યતામ્) (દે પોઃ) હે પૃથિવી ૧૧ મો નમ્બલા ૧૧. સ્તુવ, ત્રિવચઃ રથાગ્રઃ વચઃ ચ ઉપસ્તિરે ।

મટ્ઠ ૨ અધ્યા ૭ વ ૦ ૧૪, ૧૬] ઋગ્વેદ [મળ્ઠ ૨ અનુ ૩ સૂ ૩૨

બીજા સ્તવનરત લકતોની માફક 'અમે પણ તમારું સ્તવન કરવાને ઉત્સુક છીએ; (એવી પ્રથના સાંભળીને) આહ, બુદ્ધ્ય, અજ-એકપાદ, ત્રિત, ઋષુક્ષા, સવિતા, અને લકતોસાર અત્યંત ત્વરાથી દોડી આવનાર આપાં નપાત્ત એ સર્વોચ્ચ અમારા મનનીય મોત્રોવડે (પ્રસન્ન થઈને) અમારા યજ્ઞ કર્મમાં ઈચ્છા રાખી. ૬

હિ પરમપુત્ર્ય દેવ, આ તમારા સ્તવનો ઉત્સુકતાથી બોલવામાં મને પ્રેમજ આવે છે, અને લકતોનો પણ તમારા શુભાનુવાદ ગાતી વેળાએ તેઓ ઠીકઠીક ગાતા હોય છે, અમને સરેનેજ સંતોષિતિ ને સત્વ સામધ્યની પસંદગી છે, ત્યારે, રથને જોડેલો અર્ધ જેમ પોતાના ઈષ્ટ રથને સત્વર પહોંચે છે, તે પ્રમાણે અમારાસહ સર્વનેજ તમારા ધ્યાન સુખનો લાભ થાય એમ થાઓ. ૭ (૧૪)

સૂક્ત ૩૨.

॥ ઋષિ-શ્વત્તમદ । દેવતા-વાયાપૃથિવી ॥

અરા ધર્મપ્રમાણે હું ઉપાસના કરીને અભીષ્ટ પ્રાપ્તિના પ્રયત્નમાં છીએ તો હે ધાવા-પૃથિવ, આ મારા સ્તવનો પર તમે પ્રસન્ન થાઓ. તમારું આયુષ્ય અમર્યાદ છે. તો દિવ્ય-ધનની ઈચ્છાએ તમારું સ્તવન કરીને તમારી મહત્તાનું અહીં (સર્વ) આગળ હું વલુન કરું છું. ૧

કોઈ પણ મનુષ્યની શુભ કષ્ટબાળથી અમને કડીપણ ઉપદ્રવ થવા દેશોમ, કિંવા બીજાં તેવાજ સંકટોના જપાટામાં અમને આવવા દેશોમા. (અમારા મોત્રોની સાથેના) અમારા સ્નેહભાવમાં વ્યત્ય આનવા દેશોમા. શ્રેષ્ઠ સુખની પ્રાપ્તિ ઈચ્છા ધરીને અત-કરણ પુર્વક આ વિનવણી અમે કરીએ છીએ, તો તે મનમાં લાવ. ૨

૬ ઉત, ઉશિજામિવ વ શસ સ્મરિ, (અત) અહિર્નિમ્ય બજ એકપાદ, ત્રિત, ઋષુક્ષા, સવિતા, બ્રાહ્મદેમા અપાં નપાત્ત (ન) ધમિ ધિયા ચન. દષે ।

૭ હે યજ્ઞા (દેવા) એતા વ ડયતા (સ્તોત્રાણિ) વસિ આયવથ સમ્ નચ્યવે (તાનિ) અતધન્ । અહ ધ્રવસ્થવ વાજં ચન્દના, રમ્ય સપ્તિ ન (ત્વરયા) યુષ્માન્મ ધોતિમ્ અદયા ।

૧ હે દાસા પૃથિવી, જ્ઞતાયત. સિપાસત મે અસ્વ વવસ અવિત્રી મુવમ્ । વયો (યુવયો.) આયુ પ્રતર, તે (યુવાં) ઉપસ્તુવે, વસુયુ અહ દદ વાં મહ પુર દષે ।

૨ આયો ગુપ્તા રિપ. અહન્ ન ના દમન્, આખ્યો ડુચ્ચુનાન્વ. ન મા રીરપ નઃ ઉદયા મા ત્રિ યો, ન તસ્ય વિદિ, મુત્રયતા મનસા તત્ત્વા ર્નન્દે ।

અમારા પર મનમાં રાપ ન ધરતાં એવું કર કે, (મનોરથ રૂપ) હુઘ્ધ હાંને સમૃદ્ધ કરનારી એવું ધેતુ, તું અમને નિસ્તોષ દે. હે સર્વજનસ્તુત ધર્મ, સર્વે ઠેકાણે તારાજાળ જનાર સત્વધીર અને શૂર એવી તારી વિનવણી સ્તવનોવડે અને કીર્તનોવડે અમે કરીએજ છીએ. ૩

જેને યોદ્ધાવવામાં મેહનત પડતી નથી, એવી જે રાકાદેવી તેનું યથાચોગ્ય સ્તવન કરીને તેને અમે, યોદ્ધાવીએ છીએ તો તે શૌભાગ્યશાળીણી અમારી સ્તુતિ સાંભળી લાઇ તે મનમાં લાવે. ન તુટનારી સોયવડે તે અમારાં (યજ્ઞ) કર્મ પાકા શીવી નાંખીને એકત્ર કરે. અને સેંકડો પ્રકારે દાનધર્મ કરનાર અને સર્વે વાહવાહ કરે એવા વીરપુત્ર અમને આપે. ૪

હે રાકાદેવી, જેનાયોગે તું ભક્તોને નાના પ્રકારના ધન દે છે, તેવાજ પ્રકારની પ્રેમાળ ખુદ્ધિ (અમારાપર પણ) ધરીને પ્રસન્ન અંતઃકરણ વડે અમારા તરફ આવ. હે શૌભાગ્યશાળીણી (દેવ ભક્તોને) હંભરો પ્રકારની સમૃદ્ધિ તું આપતીજ હોય છે. ૫

હે વિપુલકુંતલ, સિનીવાલી, તું દેવોની ઝહેનજ છે, તો હે દેવી તને અપંણુ કરેલો હવિર્ભાગ તું પ્રહણુ કરીને અમને સંતતિનો લાભ આપ. ૬

જેના બાહુ મનોહર અને કરાંશુલિ પણુ કોમળ છે, જેની કુખ સરસ, ને જેને સંતતિ વિપુલ હોઇને જે સર્વજનોની સ્વામિનીજ છે તે મિનીવાલીને હવિ અપંણુ કરે. ૭

૩ (ત્વ) અદેવતા મનસા, ધૃષ્ટિમ્ દુદાનાં પિપ્પુર્પી ધેતુ અસથત આ વહ । વણ્મિઃ વચસા ચ દે પ્રરૂદ્ધતઃ । વા આશ્રમ્ વાત્રિનમ્ વિશ્વદા દિનોમિ ।

૪ અદમ્ મુદરા ટવાં દુવે, મુભયા સા ન. શુળોત્ત, ત્મના ચ ચોધતુ । નચ્છિદ્યમાનયા તુચ્યા બપ. સીમ્યતુ, શતદાયમ્ ડસમ્યમ્ વીર દદાતુ ।

૫ દે રકે યાઃ તે મુપેશસા મુમતયઃ, યામિ. શાશુપે ચમુમિ દદાસિ, તામિ. અચ દે શુભતે સહસ્રવોષમ્ । રામા સમનાઃ ॥ નઃ ત્વ આમદિ ।

૬ દે ટુપુકે મિનીચાલિ આ ત્વ દેવાનો સ્વસા અધિ ત્વા ત્વ આશ્રુતં હમ્યં તુવરચ, દેવિ પ્રનામ્ ન. શિરિદિ ।

૭ યા મુષાટ. સ્વર્ગર. ધુસા, અદુમુવરી, તસ્યે વિરામ્ય મિનીચાલે હવિ. તુરોતન ।

ગુગ્, સિનીવાલી, રાકા, સરસ્વતી (આ સર્વ દેવતા) જે (ઇદ્રાણી) છે તે ઇદ્ર પત્નીને અને વરુણ પત્નીને હું સંરક્ષણ થવામાટે બોલાવું છું. ૮ (૧૫) (૩)

અનુવાક ૪.

સૂક્ત ૩૩.

॥ ઋષિ-ગૃત્સમદ । દેવતા-ઇદ્ર ॥

હે ઇદ્ર, હે મરૂતના પિતા, તારો આનંદમય પ્રસાદ અમારા તરફ આવવા હે. (જ્ઞાન) સૂર્યના દર્શનનો અને અમારો વિયોગ તું કરીશ મા. જે અત્યંત નીચ છે તેમની સાથે વર્તતાં અમારો શૂર પુત્ર ધીમેથી વર્તે, અને હે ઇદ્ર પુત્રપોત્ર અને સેવક એમના સહવર્તમાન અમારી અભિવૃદ્ધિ થાઓ. ૧

હે ઇદ્ર, તે કૃષાણુ થઇને જે અત્યંત સુખકારક ઔષધો અમને આપેલાં છે તેનાચોગે અમે આયુષ્યનો સો વરસ ઉપભોગ કરીએ એમ કર. તું અમારામાંથી દ્રેપ બુધિને બીજા કુલ હાંકી મૂક, પાતકો અને સર્વ સંચારી રોગોનું ઉચ્ચાટન કર. ૫

(આ જગતમાં) જે જે કહેતાં ઉત્પન્ન થયું છે તે સવ મધ્યે, હે ઇદ્ર, તુંજ પોતાના અંગની પ્રતાપશ્રીવડે અત્યંત ઘેટ છે. તારા બૃજદંડ વજ્ર પ્રમાણે મજબુત છે તો હે વજ્ર બાહુ ઇદ્ર બળવાન પુરૂષોમાં પણ તું અત્યંત બળાળજ છે તેથી અમને સર્વ સંકટોમાંથી સુખરૂપ પાર પાડ અને પાતકી હુબોના જે જે હુમલા અમારા પર થાય તે સર્વેની સામે થઇને તેમની દેવડી દાણાદાર કરી નાખ. ૩

૮ યા ગુરુ યા સિનીવાલી યા રાકા યા સરસ્વતી (इति अभिहिता तां) इशनीं, वरुणानीं च ऊतये स्वस्तये अहे ।

૧ હે મરૂત પિત: તે સુત્ર આ એનુ, સુર્યસ્ય સદય: વ: મા ગુરુબો । વીર (પુત્રો) જા અર્વતિ (જાતે) અભિશ્વેત, કિં ચ હે ઇદ્ર પ્રજામિ. પ્રજાયેતદિહ ।

૨ હે ઇદ્ર ત્વાદત્તેમિ શતમેમિ મેપજેમિ શત દિમા અનોય દ્રેપ: અસ્મત્ વિતરમ્ (યથા સ્વાત્ તથા) વિ ચાતયસ્વ, અહ વિ ચાતયસ્વ, વિપૂવી. અમીલા: (અપિ) વિ ચાતયસ્વ ।

૩ ઇદ્ર (સ્વ) સ્વ પ્રિયા (વસ્તુ) જાતયસ્વ યેષ્ઠ. અસિ, વજ્રગ્રાહો તવસા તવસ્તનમ: અસિ । ત્વ વ. અદ્દ: પાર સ્વસ્તિ પરિ, રસ: વિશ્વા: અમીતો. ગુરુબો ।

ભરાઈશમા, અથવા યોગ્ય રીતે તારૂં સ્તવન કીધું નહિ, કિંવા ભક્તતાજ સાથે તને પણ હાંકિ
મારી માટે પણ ક્રોધ કરીશમા. ઔષાધનાયોગે તું અમારા સૈનિકોને ફૂટાફૂટ સાજાં કર.
વૈદ્યોનો પણ તું અપૂર્વ વૈદ્ય છે એવી તારી કીર્તિ હું (સર્વતોમુખે) સાંભળું છું. ૪

આજીજી કરીને અને હવિ આપણું કરીને (ભક્તજનો) જેની કડ્ડણા ભાળે છે, તે રૂદ્રને
આ સ્તવનવડે પ્રસન્ન કરી લેતાં મને આવડો. તેનું અંતઃકરણ અતિશય કોમળ, ભકતોની
પ્રભુ તરફ તેનું લક્ષ્ય ત્વરિત જાય છે તો તે ગારવણું ને પ્રકાશમય કિરિટ ધારણ કરનાર
રૂદ્ર મને આ હુવાંસનાને આધિન બચી ન થવા દેનાર નથી. ૫ (૧૬)

મેં જોના પાથરી તેની પ્રાર્થના કીધી ત્યારે મનોરથ-પૂરક અને મરૂતના પિતા રૂદ્ર તેણે
જે મધ્યે જોમ ભરી રહેલું છે એવું આશા ઉમેઢનું વય (દીર્ઘકાળપર્યંત) આપીને તેના
યોગે મને પરાક્રાદાના આનંદ આપ્યોજ છે, પરંતુ તારા રખરખનો પડેલો હોય ત્યાં
(વૃદ્ધોની) શીતળ છાયાનું સુખ મળે તેપ્રમાણે હું પાપમુક્ત થઈને (હે રૂદ્ર) તારૂં આનંદ-
પદ મેળવું અને તેના ઉપભોગ પામું એમ કર. ૬

હે રૂદ્ર, તારો તે મંગળકરક હસ્ત, (ક્યાં છે ?) પીડાતાઓને વ્યાધિ નિર્મુક્ત કરનાર તે
તારો ઔષાધિયુક્ત હસ્ત ક્યાં છે ? કઈ અદૃષ્ટ કારણોથી જે જે દોષ અમારાપર ચઢ્યા છે
તે દોષનું પરિમાર્જન તે તારો હાથજ કરશે, હે વીરબ્રેષ્ટ અમને ક્ષમા (કરીને અમારાપર
કૃપા) કર. ૭

૪ રૂદ્ર (ભગવાન) (અસ્માક વિકલ્પઃ) નમોઽમિઃ ત્વાં માં વુકુધામ, (અપિચ) હે રૂપમંદુરૂતી માં વુકુધામ
સદ્ગતી અપિ માં વુકુધામ । ઉત ન. વીરાત ભેવજેનિ. ઉદપંચ, (યતઃ) ત્વાં મિયજામપિ મિયક્તમન્ ગૂળોમિ ।

૫ ય. હવોમમિઃ હર્વામિઃ હવતે (ત) રૂદ્ર સ્તોમેમિઃ અવદિપીય । સઃ જ્ઞદરઃ સુહવઃ, વશુ, સુશિવઃ
(ભગવાન) નઃ અસ્યે મનાર્થ માં રોરપત ।

૬ મરુવાન રૂપમઃ (ભગવાન) રૂદ્ર નાથમાન માં ત્વક્ષીયસા વયસા ઉત્ મમન્દહિ । (પર ય) વૃણીવ
પ્રણમ્ય ભરપાઃ (અદ્ અદ્ય) ક્રૂણ્ય (ક્રુપાદાયી) અશીય, સુપ્રત્ત આં ત્રિચત્રેવહ ।

૭ હે રૂદ્ર યઃ સઃ હસ્ત મેવજ, જગત્પઃ ॥ તે મુલ્યાકુઃ હસ્તઃ કાસ્તિ । ત્વમ્ દૈવ્યસ્યાપિ રપતઃ અવમર્તા,
(૮. ૮. ૬) રૂપમ માં નુ અમિ ચક્ષુમીષાઃ ।

જગત્પત્તાં વીરશ્રેષ્ઠ અને ગૌરવર્ણ એવા રૂદ્રને ઉત્તમમાં પણ ઉત્તમ એવી ગંણી જનારી સર્વોત્કૃષ્ટ સ્તુતિ હું. અર્પણ કરું છું; ઉન્નવળ ક્રાંતિમાનુ રૂદ્રત્વું નમસ્કારપૂર્વક સ્તવન કરીને તેના તેજસ્વી પ્રતાપની મહત્તા પણ હવે અમે ગાઇએ છીએ.

નાના પ્રકારના રૂપ ધારણ કરનાર, ઉગ્ર ને જગતના આર એવા ભગવાન રૂદ્રની અંગયણિ અત્યંત સુદૃઢ હોઇને તે પોતાના શુભ તેજસ્વી ને સુવર્ણવર્ણ સ્વરૂપેજ તે અતિ શોભિતા દેખાય છે. સર્વ ભુવનોની સમૃદ્ધિ, (અને સર્વ ભુવનોના) પ્રભુ એવા આ ભગવાન રૂદ્રકનેથી તેનું ઇશ્વરી સામર્થ્ય દ્વર થયું એવું કહીપણ થતું નથી.

હે ભગવંતા, તે હાથમાં ધનુષ્યબાણ ધર્યો છે. તે તનેજ શોભે છે, તરેહ તરેહના સ્વચ્છ અને પવિત્ર પુષ્પહાર તે ધાડ્યાં છે તે પણ તનેજ શોભે છે. આ વિશ્વ આટલું અવા-
હન્ય ને ભયંકર છતાં તેનાપર પણ તું હયા કરે છે એ ચોટાઇવારીજ, (કારણ કે) હે ભગવંતા રૂદ્ર, તેજસ્વી પણામાં તારા કરતાં વધે એવા કોઈ પણ માણનાર નથી. ૧૦ (૧૭)

વિખ્યાત, સિંહાસનાધિષ્ટિત, અક્ષય તારૂણ્યયુક્ત, સિંહ પ્રભાણે ઉગ્ર ને ભયંકર અને હુષ્ટોના નિઃપાત કરનાર રૂદ્ર તેનું સ્તવન કર. હે રૂદ્ર ભક્તજન વારી સ્તુતિ કરે છે, તો તે સ્તોતૃજનોપર તું કૃપા કર અને અમારાથી તહન ભિન્ન (એટલે અર્થાત જે હુષ્ટ) છે તેમનાપરજ તારૂં બાણ જઇને તેમનો નિઃપાત કરો.

૧૧

૮ (જગત્) વજ્રવે, રૂપભાષ, શ્રિતીર્થે (ભગવતે હયાવ) મહઃ મહીમ્ પ્રદુર્વિ રૂદ્રયામિ । ત ક્ષમતીદિનમ્
નમોમિઃ નમસ્ય, દસ દેવ નામ શ્રુતીમસિ ।

૧ (સઃ જગત્) વજ્રુઃ પુદરુપઃ ઉગ્રઃ, (હઃ) સ્પિરેમિઃ ભગ, શુક્રેમિઃ દિરુષ્વેઃ વિરિષે । અસ્ય મુવનસ્ય
મૂરેઃ રૂદ્રાનાથ દશરૂ, અમુર્ચ ન વા ઉ યોગત્ ।

૧૦ (હે ભગવત્) યઃ સાયકાનિ ધન્ય ચ વિભવિ (સન્) મદેન્ દન, મદેન્વેચ ચત્રત વિપક્ષા નિષક
મદેન્વેચ દદ વિષ અન્વ દયમે, (યતઃ) હે દઃ રત્ન ઓઝાયઃ નેત્ર અસ્તિ ।

૧૧ પુત, ગર્ભવદ, મુશન, મીમ નૂત ન ઉગ્ર, (દુષ્ટાત્મનઃ) ઉપદેન્ દદ દુર્હિ । હે દર રુદ્રાનઃ ત્રિરે
દુઢ, તે લેના અસ્તર અન્વ (વાન દુષ્ટાત્મન) નિ વન્તુ ।

પુત્ર જેમ પોતાના વંધ પિતાને (પ્રણામ કરે છે) તે પ્રમાણે હે રૂદ્ર, તું પાસે આવે છે એમ દેવતાંની સાથે તને મેં પ્રણિપાત કીધો. સર્વ સમૃદ્ધિનો દાતા અને સર્વે સમજાનો પ્રભુ એવા ત્યાં રૂદ્રનું સ્તવન કરવું એ માફ કર્તવ્ય છે તો (હે દેવા) અમારા સ્તવનો તો સ્વીકાર કરીને પોતાની દિવ્યોષધો અમને આપ. ૧૨

હે મરૂત, તમારાં જે ઔષધો પર્વત, જે અત્યંત મંગળ, દરેકને અત્યંત કંથ્યાલુપ્રદ છે, જે ઔષધો અમે માનવીના પિતા મનુરાજાને તેણે તમારા પાસેથી સંપાદન કીધા તેજ દિવ્યોષધોની યાચના અમે સંવે ના સુખસાડ અને કંથ્યાલુમાટે ભગવાન રૂદ્ર પાસે કરીએ છીએ. ૧૩

ભગવાન રૂદ્રના અભો, અમને છોડીને બીજી તરફ જાઓ, તેના મહાન (દોષનો) અત્યંત ભયંકર આવેશ સુદ્ધાં બીજે કંઈ (એટલે કે કુટો તરફ) વળો. જાનશર યજમાનોના હિતાર્થે, તું પોતાના અઢળ ધનુષ્યની દોરી થોડી લીકી કર અને હે (ભકતોપર અભીષ્ટ સિદ્ધિનો) વરસાદ વરસાવનાર દેવ, અમારા પુત્રપૌત્રોપર દયા કર. ૧૪

હે જગત ધારક વીર શ્રેષ્ઠ સર્વેશ દેવ, તું અમારાપર ક્રોધે ભરાઈશ નહીં, અમને મારનાર નહીં, એવું (આશ્વાસન) આપ. અમારા કાલ્યાણ તારા કાને તાબડોળ પડે, એટલા સાફ હે રૂદ્ર, તું અમારો થા અને અમે અમારા વીરપુરુષો, સહવર્તમાન યજ્ઞ સભામા તારાં મહાદેશ ગાતાં રહીએ એમ કર. ૧૫ (૧૮)

૧૨ વદમાન પિતર કુમારઘિત, (અહ) હે રૂદ્ર ત્વા ઉપવન્ત પ્રતિ નવામ । મુરેઃ દાદારમ્, સત્યર્તિ સ્વાં ણીષે, રુદ્રત. ત્વમ્ અરમે ભેપજા રણિ ।

૧૩ હે મરૂત. વઃ યા ભેપજા શુચીનિ, યા શતમા, અરિવિ હે રૂપણઃ યા મયો બુ (સન્તિ), યાનિ નઃ પિતા મનુઃ અશુનીત ત્તા શત્રુ ચોધ. રૂદ્રસ્ય વદિમ્ ।

૧૪ રૂદ્રસ્ય દેતી ન. પરિરૂઝ્યા, અસ્ય દેવસ્ય મહી દુર્મતિરણિ પરિગાત । મયવદ્મથ, તે સ્થિય (ધનુષિ) અવતનુષ્વ, મીઢ્વઃ ત્વમ્ નઃ સોઘાય તનય.ય ચ મૂઢ્વ ।

૧૫ હે (જગત) જન્તો, રૂપમ. ચેકિતાન, હે દેવ, યથા અત્માન ન દુષીણે ન હમિ (તથા આશ્વાસય) । હે ભા સ્વ ન. હા દવનધુન્ ચોધિ, શુચીરણ વય વૃદ્ધર વદેમ ।

સૂક્ત ૩૪.

॥ ઋષિ-પ્રસન્નમંદ । દેવતા-મહત્ત ॥

જળધારાવડે સર્વ આકાશને તદ્દન ભરત્યક કરી નાંખે એવું જેતું પરાક્રમ, (શત્રુના અંગપર) મેઘકક તુટી પડીને તેનો ફેંસલો કરી નાંખનાર જેતું આનવાર્થ તેજોભળ, જે સિંહપ્રમાણે ભયંકર ધૈર્યવાના તેજવડે ઉન્નવળ, અગ્નિપ્રમાણે દેદીપ્યમાન, અને હમેશા સોમપાનોત્સુક હોય છે એવા મરૂતે મેઘપટલનો નાશ કરી નાંખીને, જુઓ સ્વર્ણેતુને ધંધનથી મુક્ત કીધી.

વક્ષસ્થળપર તેજ પુંજ અલંકાર ધારણ કરનાર હે મરૂત, તમાગ (રૂપથી) પ્રત્યક્ષ રૂદ્રજ પૂષ્તિના શુભ્ર કાંતિમાન ઉદરમાં જ્યારે પ્રકટ થયો, ત્યારે નક્ષત્રોના યોગે આકાશ તેજસ્વી, દેખાય છે, તેપ્રમાણે તમારા હાથમાંની ચક્રવદ્વીઓથી તમે ચોભાયમાન દેખાયા કિંવા મેઘમાંની વિદ્યુત્વલતાપ્રમાણે તમારી જળધારાની જ્યોત્વ અગગીવ દેખાઈ, (એ યોગ્ય થયું.)

ક્રંદયુદ્ધમાં કિંવા સરતમાં ચાલાક વીરોને નિરભિમાને છોડી દેવા તેપ્રમાણે મરૂતદેવ એ પેતાના અશ્વોને પુરગાટ છોડે છે અને ગજના કરનાર (સિંહ) ના કાનપ્રમાણે તિરેલુ એવા પોતાના કંઠોવડે (ભક્તોની પ્રાર્થના સાંભળીને) અતિશય ત્વરાથી જલોકમાં આવે છે. સુવર્ણનુગટ ધારણ કરનાર અને તદ્દન એક વિચારે વર્તનારા હે મરૂત, તમે (પોતાના રથમાં) ચિત્રવિચિત્ર હરણુ ભેડીને નીકળો છો ત્યારે પ્રત્યક્ષ સામગ્યને પણ ધરધર કંપાવી મૂકો છો.

(લોકોને) સામગ્યની પ્રાપ્તિ થાય તેટલામાટે કહો કિંવા ભક્તહિતાર્થ કહો, (વૃષ્ટિરૂપે) તત્કાળ રૂપરૂપ થનાર મરૂતે આ યથ્યાવત ભૂવનો જળધારાવડે (જુઓ કેવાં) તરખતર ભીંજાવી નાંખી ચિત્રવિચિત્ર રંગના (મેઘરૂપ) હરણુ એજ તેના રથના યોડ, (પણ) આ (મરૂત)ના પ્રગાઢવડે પ્રાપ્ત થયેલી સંપાત્ત માત્ર અશ્વ રહે છે ને એકાદો ઋણુમાર્ગી સાર યોધો (રણુમંથ્રે સર્વેની પણ આગળજ હોય છે) તેપ્રમાણે ધર્મવિષયક જ્ઞાનમાં તમે અજેમરજ છો.

૧ પા.રાવણ, વૃણુ મોઝજા, મીમાઃ મૃગઃ ન (ઉપાઃ) તવિતીભિઃ અર્ચિતઃ । અવયઃ ન શુશુક્તાનાઃ, નમિ ધમન્તઃ મહતઃ ગા અપાજ્ઞવતઃ ।

૨ વરુ દે હરમવધલઃ મહતઃ વઃ (પિતા) રઃ રુદા પુરુષ્યા. શુકે કઠારિ, (તદા) વઃ સ્તુભિઃ ન સારિન. ચિતરન્ત, દૃષ્ય અન્નિચ. ન ચિ દુતવન્ત ।

૩ અન્વાન્ (વીરૃ) આગિપુ રવ, સારુ અધાર ઉદન્તે નદસ્વ (વિહસ્વ તીર્થે રવ) આગુભિઃ રન (આપુલ્ય) તુરન્તે । દે સમન્વઃ મહતઃ, દિરમ્પચિન્નાઃ વૃષ પૃથતીભિઃ વૃષ દશિવત. અયઃ ।

૪ (મજ્ઞ જ રય) વૃષ, મિત્રાય તા, (તે) વૃત્તાવર. (મહતઃ) તા વિષ્ણુ મુરના નરન્ આ વરપુંડા. (વત તે) રુદદધાવઃ, મન્વરજ રાષ્ટવ, જ્ઞેજ્ઞાલ ન રુપેણુ મુરદ. (વરુ) ।

પુત્ર જેમ પોતાના વંધ પિતાને (પ્રણામ કરે છે) તે પ્રમાણે હે રૂદ્ર, તું પાસે આવે છે એમ દેખતાંની સાથે તને મેં પ્રણિપાત કીધો. સર્વ સમૃદ્ધિને દાતા અને સર્વે સમ્રાજનોના પ્રભુ એવા આ રૂદ્રનું સ્તવન કરવું એ મારું કર્તવ્ય છે તો (હે દેવા) અમારા સ્તવનોનો રચીકાર કરીને પોતાની દિવ્યૌષધો અમને આપ.

૧૨

હે મરૂત, તમારાં જે ઔષધો પર્વત, જે અત્યંત મંગળ, દરેકને અત્યંત ઠંડ્યાણુપ્રદ છે, જે ઔષધો અમે માનવીના પિતા મનુરાજા તેણે તમારા પાસેથી સંપાદન કીધા તેજ દિવ્યૌષધોની યાચના અમે સવે ના સુખસાડ અને ઠંડ્યાણુમાટે ભગવાન રૂદ્ર પાસે કરીએ છીએ.

૧૩

ભગવાન રૂદ્રના અસો, અમને છોડીને બીજી તરફ જાઓ, તેના મહાન (ક્રોધનો) અત્યંત ભયંકર આવેશ સુદ્ધાં બીજે કંઈ (એટલે કે દુષ્ટો તરફ) વળો. દાનશૂર યજમાનોના હિતાર્થે, તું પોતાના અઢળ ધનુષ્યની દોરી થોડી ઢીલી કર અને હે (ભક્તોપર અભીષ્ટ સિદ્ધિનો) વરસાદ વરસાવનાર દેવ, અમારા પુત્રપૌત્રોપર કયા કર.

૧૪

હે જગત ધારક વીર શ્રેષ્ઠ સર્વેશ દેવ, તું અમારાપર ક્રોધે ભત્રાઈશ નહીં, અમને મારનાર નહીં, એવું (આધ્યાસન) આપ. અમારા કાલનાલા તારા કંઠને તાળકનોમ પડે, એટલા સાડ હે રૂદ્ર, તું અમારો થા અને અમે અમારા વીરપુરૂષો, સહવર્તમાન યજ્ઞ સભામાં તારા મહાદેશ ગાતાં રહીએ એમ કર.

૧૫ (૧૮)

૧૨ વરમાન પિતર કુમારધિત, (અહ) હે રૂદ્ર ત્વો ઉપયન્ન પ્રતિ નનામ । મુરેઃ કાશ્વરમ્, સત્પતિ ત્વો પુણીષે, પુત્રઃ ત્વમ્ અસ્મે ભેષજા રાસિ ।

૧૩ હે મરૂત. વ. યા મિયજા શુર્વાનિ, યા શતમા, અપિચ હે દુષણઃ યા મર્યો ધુ (સન્તિ), યાનિ નઃ પિતા મનુઃ અનુષીત તા શ્વચ યોષ્ય, રૂદ્રસ્ય વરિષ્ઠ ।

૧૪ રૂદ્રસ્ય હેતી નઃ પરિરમ્યા, અસ્ય દેવસ્ય મહી દુર્મંતિરપિ પરિગાત્ । મપવદ્મપ., તે રિષણ (ધર્મવિ) ભવતનુષ્ય, મીદુઃ ત્વમ્ ન. તોષ્ય તનય ય ચ મુદ્ધ ।

૧૫ હે (જગત) જાત્રો, જ્વબ, ચેકિજાન, હે દેવ, યથા અત્માન્ ન દુર્ષણે ન હસિ (તથા માધ્યાવ) । હે રૂદ્ર ત્વ ન. હે રૂદ્રનધુન્ યોષિ, મુલીયથ વચ વુદર વદેમ ।

હે મરૂત તમે સર્વે યજ્ઞઓએ મળીને બ્યારે પૃથ્વીના આંચળનું દોહન કીધું, અને હે રૂદ્રપુત્રો, સ્તોતૃજનોના નિંદકોને શાસન કરવાસાડુ અથવા ત્રિત રૂષીને સતાવી નાંખનાર દુષ્ટોના હાડકાં નરમ કરવાસાડુ બ્યારે તમે બહાર નીકળ્યા તે વેળાએ તમારી સ્વારીના દેખાવ ખરોખરજ અદ્ભુત દેખાતો હતો. ૧૦ (૨૦)

તમે મહાન, ને તાકાળા મનોરથ પુરનારા છો, ત્યારે બ્યાપક અને શીઘ્રગાત્રી એવા વિષ્ણુ પ્રીત્યર્થે કીધેલાં આ યાગમાં અમે તમને યોલાવીએ છીએ, પાથનાં સ્તોત્રોમાં નિમગ્ન થઈને સચાથી તમને આહુતિ આપીને સુવર્ણપ્રમાણે તેજઃપુજ અંગકાંતીની ને અત્યંત શ્રેષ્ઠ એવા તમારાપાસે તમારા અર્ચર્ણનીય કૃપાધનની યાચના અમે કરીએ છીએ. ૧૧

(જે મરૂતે) પુરાતન કાળમાં થઈ ગયેલાં 'દશગ્વ' રૂષીના રૂપે પ્રથમ યજ્ઞ કીધા-ને આ મરૂત ઉપાધી પોતાની પ્રભા દૃગ્ગોચર કરતાંજ અમારા હૃદયમાં (સ્તોત) પ્રેરણા કરો. તે ઉપા જેમ પોતાના આરક્ત કિરણોવડે રાત્રોના અધઃકરણ આવરણ દ્વર કરે છે તેમ શ્રેષ્ઠ મરૂત, પણ પોતાના, શુભ્ર, ધાવન, ને દુગ્ધ સમુદ્ર પ્રમાણે અખૂટ એવા તેજવડે (અજ્ઞાન) અધઃકરણ તદ્દન નાશ કરી નાંખે છે. ૧૨

પોતાના આરક્ત તેજોમય અલંકાર પ્રમાણેજ પોતાની શેઠસી પ્રમુખ સ્ત્રિઓને પણ સાથે લઈ આવીને, આ રૂદ્રરૂપ મરૂતે સત્યધર્મના મર્દોરમાં એટલે યજ્ઞમંડપમાં પોતાનો મહિમા ઉત્કૃષ્ટ રીતે વધાર્યો. અને વરસાદની મુસાળધાર તેણે શરૂ કીધી તે વેળાએ જોટી એકદમ અખડારથી ચમકનારી વિદ્યુલ્લસતાના ભોરપર તેણે અત્યંત આદહાંકારક અને નયન-મનોહર અંગકાંતિ ધારણ કીધી છે એવું દેખાયું. ૧૩

અમને જકતોને સ્વચ્ચરણ સારૂ ખખટર મળે તે માટે આ મરૂતની અત્યંત નમ્રપણે પ્રાર્થના કરીને જે સેનાસમીપ જઈને આ સ્તોત્રોવડે તેની સ્તુતિ આરંભી છે; કારણ કે પાંચ યજ્ઞોતાઓને (યજ્ઞમાં) આમંત્રણ કરીએ તેમ, (તતરૂષી પોતાના મનોરથ સિદ્ધ થવા અને રક્ષણ થવા સારૂ આજ શ્રેષ્ઠ મરૂતને તેના ચક્રાકાર આયુધોસંહિત પોતાનાતરફ વાળો લાંબા હતા. ૧૪

૧૦ હે મરૂતઃ ચત્ર આપયઃ યુયઃ પૃથ્વીયાઃ કઃઃ અપિ તુહઃ, યદિ વા હે રુદ્રિયઃ નિદે (ત પાન્માન શાસિતુ), હે મદાન્મ્યાઃ ત્રિત ચુરતામ્ જગાય વા (યાય તદા) તદિ વઃ ચામ ચિત્રન્ ચેકિતે સત્તુ ।

૧૧ તાન્ મહઃ, એવયાન્ઃ, મરૂતઃ વઃ, એવસ્ય વિષ્ણોઃ પ્રથ્થે દ્વામદે, તાન્ દિવ્ય વર્ણાન્ કઠુહાન્, (વય) યતદુચઃ વ્રજાપ્યન્તઃ, યસ્ય રાયઃ દૈમદે ।

૧૨ તે પ્રવમાઃ દત્તમવાઃ (મૃચા) યજ્ઞ કહિરે, તે મરૂતઃ ઉપવઃ વ્યુષ્ટિયુ ન. દિવ્યન્તુ । ઉપાઃ રામોઃ : અરુઃ (તેજોભિઃ) અગ્રોયુતં (તથા દ્યૈ) મહઃ મરૂતઃ અપિ ચો અર્ચલા શુચતા જ્યોતિષા (તમઃ અપદ્યન્તિ)

૧૩ તં દદા, અરુઃભિ રજિર્ભિ સોળીભિઃ ક્રતસ્ય સદને વાચુઃ । તે નિઃયમાન્નાઃ અત્યગ પાજવા, મુચ શુપેશસ વર્ણે દધિરે ।

૧૪ યાન્ અચાન્ પચ હોતુન્ ન, ત્રિતઃ અમિદેવ અવસં ચક્તિઃ આશવર્તન, તદિ (દુતાન્) કતયં મી વસ્થં દયાન્ઃ એના નમસા ઉપ યદ્દત્ત ગૃણીમસિ ।

હું મરૂત જે ભક્ત પ્રેમના લીધે તમે ખરા ભક્તને સંકટમાંથી પાર પાડો છો, જે લાગણીને લીધે તમે સ્તોતૃજનોને નિંદકોના પંખમાંથી છોડવો છો, તેજ તમારી ભક્તરક્ષણ શુદ્ધિ અમારાતરફ વળે; અને ગાય પોતાના વાછરડાકને રંકતાની સાથેજ દોડી જાય છે તેપ્રમાણે તેજ તમારી દયાદ્ર શુદ્ધિ દોડતીજ અમારાકને આવે.

૧૫ (૨૧)

સૂક્ત ૩૫.

॥ ઋષિ-પ્રસન્નદ । દેવતા-અપાન્નપાત્ ॥

સત્વશૌર્યની ભનિયા ધરીને સ્તવન વાણીનો ઉચ્ચાર હું (દેવ) સન્નિધ કંડું છું, તો આ દિવ્યનંદિનો પાત ભારી સ્તુતિપર પ્રેમ ધરે. આ અપાન્નપાત ભક્ત સહાયાર્થે ત્વરાથી દોડી આવેછે તો આ અમારી (ગાડીધેલી સ્તુતિને) તે શ્રુતિમનોહર કરશે શું ? ને તેને તે અર્થત પ્રિય લાગશે શું ?

૧

ચાલો, જેમાં કાવ્યરચના સુવ્યવસ્થિત છે એવો આ મંત્ર આપણે તદ્દન અંત કળશુથી તેનો પ્રીત્યર્થે યોદ્ધીએ પણ, (આપણોમંત્ર) તે સાંભળી લેશે શું ? ઇન્દ્રો સામર્થ્યના બળ પર જુઓ અપાન્નપાત પ્રભુએ યગ્યાવત ભૂવનો ઉત્પન્ન કીધાં

૨

કંઈ એકત્ર મળીને તથા કંઈ જુદી જુદી પરંતુ સર્વજ નદીઓ જેમ એક સાગરને જઈને મળે છે તેમ આકાશમાંની તેજસ્વ નદીઓએ એ પર્વત અને અતિશય દોહ્યમાન જે અપાન્નપાત તેનેજ ચોતરફ ફરી વળેલ છે.

૩

૧૫ હે મહત, યયા રત્ન મહ અતિ પાત્ર્ય, યયા વદિતારમ્ નિદ મુવધ, । एतादृशी वा वः कृति वा वः । गुमति सा वाग्धेव न भवांची ओ पु जिगातु ।

૧ વાગ્યુઃ (મહ) હું વચસ્યા ઉપ અલક્ષિ, નાથ મે મિર વન દર્શીત, । स आशुहेमा अपानपात ता. । सुवेक्षता करति कुविन, जंजिपन कुविन ।

૨ અર્ચ મુતટ ઇમ મગ્ન હૃદ આ ચોચેમ, સ. અર્ય વેદત્ કુવિન્ । अर्चः अतो नपात (देवाय) अंगुयस्य । स ह विधा भुवनानि जगन ।

૩ અન્યા સન્નિ, અયા ઉપ યન્તિ, (પરંતુ) સમાન કર્તૃમ્ નય જનન્તિ । (તથા) તમુ શુચિ રેરસત્ત્વ મતો નપાતમ્, શુચયઃ આપઃ ૫.૨૨ તસ્યુઃ ।

(દિવ્ય નદીઓ રૂપ) સુંદર વરૂણી અલંકાર ધારી સજીને નિઃશંકપણે જે વરૂણને ચોતરફ દોડતાજ નાચ છે, જેને પ્રદીપ્ત થવાને કોઈ પણ દાક્ષ પદાર્થની આવશ્યકતા લાગતી નથી ને ઉદકમાં પણ જે પ્રદીપ્ત રહે છે તે આ સ્નિગ્ધ કાંતિ, અપાંનપાત, પોતાના શુશ્રવણ અને અગમ્યતા તેજના સામર્થ્યવડે, અન્ને ઐશ્વર્ય સંપન્ન થઈએ એવી રીતે પ્રકાશે. ૪

જેને દુઃખ કિંવા કલેશ સ્પર્શ પેલું કરી શકતા નથી એવા આ દિવ્ય જાળકને સ્તનપાન કરાવવાને ત્રણ સ્ત્રીઓ ઉત્સુક હોય છે. ત્યારે એકાદી કટારી પ્રમાણે તે આકાશોદક મધ્યે એકદમ આગળ ઘુસે છે અને સરેની આદિ માતા, (જે ત્રણ દેવી) તેનું અમૃતરૂપ દુગ્ધ પ્રાપ્ત કરે છે. ૫ (૨૨)

અહીં આજ (આકાશમાં) આ વિદ્યુત અગ્નિરૂપ અશ્વનો જન્મ થયો. સૂર્ય એ સુધ્ધાં આનુંજ સ્વરૂપ છે. તો હે અપાંનપાત દેવા; નીચ અને ધાતકી એમના સંપર્કથી અમારા યજમાનોનું રક્ષણ કર. (મેઘરૂપી) કાચી તટબંદીના અંદર દુર જો તે હોય તો પણ તે અજીકપણ છે. તેના આગળ ધમંહીન શત્રુ કિંવા તેમની કપટભાજ એનું જિલકુલ માત્ર ચાલતું નથી. ૬

અણીષ્ટ દુગ્ધ વગર મહેનતે આપનારી (કામ) ધેનુ સુધ્ધાં તેના નિવાસ સ્થળે રહી, અમૃત ભરપૂર પૂરું પાડીને ચોતે ઉત્કૃષ્ટ અન્નનો આસ્વાદ લે છે. તે આ ઓજસ્વી અપાંન-પાતદેવ, લકનોને સ્પૃહણીય સંપતિનો લાભ કરી આપવાસાડુ આકાશોદકમાં પ્રકાશમાન થાય છે. ૭

આ સત્ય ધર્મપ્રિય અને અિરંતન હેવ પોતાના નિર્ભળ દેવી સામર્થ્યનાયોગે આકાશમાં દૂર સુધી એકદમ પ્રકાશ પાડે છે. (વૃક્ષોની ડાળી પ્રમાણે) આ સર્વ ભવનો તેના (દેવી સામર્થ્યની) શાખાજ છે અને પ્રાણુમાત્ર પણ એકંદર વનસ્પતિએ આનાથીજ ઉત્પન્ન થયા છે. ૮

૪ તમ્ યુવાનમ્ (દિવ્યાઃ) યુવતયઃ આપ (સ્વર) મર્દ્યમાનાઃ અસ્મેરાઃ પરિ યન્તિ । સઃ અમ્ભ અન્નિમ્, પત્તિર્નિર્ગ્નઃ, શુક્રભિઃ પિત્તક્રમિઃ અસ્મે રેવત દોદાવ ।

૫ અત્મે અન્વધ્યાય દેવાય વિલઃ દેરીઃ નરીઃ (સ્ત્રવ્ય) અન્ન દિધિયન્તિ, । સ ચ કૃતાઃ દેવ અન્નુ ઉપ પ્રસન્ને પૂર્વજના વીર્ય ધયન્તિ ।

૬ અન્ન અન્નરવ (અપા નપાતઃ) જનિમ, અસ્ત્ય સ્વઃ (સ્વરૂપ દેવ), દુઃકઃ શિષઃ સ્તૃષ્ઠઃ સૂરીન્ પાદિ । સઃ જામાનુ પૃષ્ઠે પરઃ, (પર ચ) ત અન્નમૃચ અરાતવઃ ન વિનસન્, ન અન્નુકાન્થ વિનસન્ ।

૭ યસ્ય સ્વં દમે આ મુદુષા ધેનુઃ સ્વચા પીપ્પાવ સુમ્ભ અન્ન અન્તિ । સ, અપા નપાતુ અન્ન અન્તઃ કર્જયન્ વિષતે વસુ દેવાય વિમાન્તિ ।

૮ ચઃ કૃતન્ન અન્નયઃ અન્નુ આ શુચિના દેવ્યેન્ ડર્વિયા વિમાન્તે । અસ્વ અન્થા મુચનાન્તિ વયાઃ । ૧૮, પ્રજાનિથ વીરઃ (અસ્વ) પ્રજાવન્તે ।

આ બુઝો, અપાંનપાત વિદુદુપ વચ્ચે પેરંધાન કરીને કુટિલકેશ એવા મેઘની સાનિધ હોયો રહ્યો છે, અને કનક પ્રમાણે સુંદર કાંતવાળી મહા નદીઓ પણ (ઉદકરૂપે) તેના અત્યંત શ્રેષ્ઠ યશનો પ્રસાર કરતી સર્વત્ર વહે છે. ૬

આનું સ્વરૂપ સુવર્ણ પ્રમાણેજ અવિનાશી ને દર્શનીય છે. અપાંનપાતની અંગકાંત પણ સુવર્ણપ્રમાણેજ શોભતી હોય છે. તે પોતાના સુવર્ણમય (એટલે અવિનાશી) એવા સ્વસ્થાને બેસીને ભકતોને નાશરહિત સુવર્ણમય સ્પર્ષિત આપે છે. અને ભકતજન એ પણ તેને ભકિતથી હાવભાગ અર્પણ કરે છે. ૧૦ (૨૩)

અપાંનપાતનું તે મનોહર સ્વરૂપ અને મધુર નામ એ સર્વેને ખબર ન પડતાં શુભ પણ વૃદ્ધિગત થાય છે. દિવ્યલોકમાંની યુવતી તેને પ્રજ્વલિત કરે છે. અને કાંચન પ્રમાણે અવિનાશી એવું દિવ્ય ધૂત એજ ખરોખર તેનું અન્ન છે. ૧૧

અસંખ્ય ભકતોનો આ પ્રિય સખા, ત્યારે તેની પ્રીત્યથે યજ્ઞ કરીને, તેને પ્રણિપાત અને હાવ અર્પણ કરીને અથે તેની સેવા કરીએ. તેના શિરોભાગ હું (અલંકારથી) વિભુષિત કરું છું (અમારા) શિરઆણ (તેના આગળ ધરીને) તેને પ્રસન્ન કરીએ છીએ, હાવભાગ વટે તેને તૃપ્ત કરીએ છીએ અને ઋક્ સ્તોત્રોવડે તેનું સ્તવન કરીએ છીએ. ૧૨

તે મુરયુવતીના ઉદરમાં આ વીર શ્રેષ્ઠે ગભ ઉત્પન્ન કરીધો પરંતુ પોતેજ બળકે થઈને તેનું સ્તનપાન કરવા લાગ્યો ને તે પણ તેને છાતીએ લગાડવા લાગી તેજ આ અપાંનપાત. તેનો અંગકાંત કદીપણ મહાન થતી નથી ને (તે અગ્નિરૂપે પૃથ્વીપર દેખાય છે ત્યારે) તે બીજાનાજ કોઈના પણ ચરીરમાં મગી ગયો કે કેમ એમ લાગે છે. ૧૩

૧ (પર્યાય) અર્ધા નપાત વિદુત વચ્ચાનઃ જિહ્વાના (મેળાનો) ઉપરથ આ અસ્થાત્ દિ । દિશ્વમવર્ણાઃ યદ્ધીઃ (ઉદકમિલેજ) તસ્વ ય્યેષ્ઠ મદિમાન વદન્તી સ પરિ યન્તિ ।

૧૦ ઘઃ દિશ્વમવર્ણઃ, સ દિ દિશ્વમવર્ણઃ, (સ) અર્ધા નપાત્ ચ દિશ્વમવર્ણઃ વર્ણઃ દત્ત । દિશ્વમવર્ણાઃ યોને પરિ નિપય (સ.) દિશ્વમવર્ણાઃ (અવર્તિ, નષ્ઠઃ અપિ) નર્મ હવિરશ્ન દદાતિ ।

૧૧ અર્ધ અર્ધા નમુ તત્ત બનીઠ, તત્ત પાઠ નામ અપીધ્યમ્ વર્ણત । ય (ત) દિશ્વમવર્ણ (દિશ્વાઃ) યુગયઃ ગમિ-પંડે દત્તા, અર્ધ દિશ્વમવર્ણ પૂત નર્ધ અર્ધ ।

૧૨ અર્ધમ વદન્તો નવમાય તદ્ય, યંદે. નમછા, હવિર્નિ ચ વિષેમ, તસ્ય યાનુ માર્મિ, ત વિર્મિઃ દિપિન્નામિ, અર્ધઃ દદામિ, ઋગ્નિ- પરિવન્દ ।

૧૩ ય ઈ ઈવા તાપુ (દિશ્વાનુ યોજિત) યન્મ અઙનવદ, (પરં ય) ય ઈ (તાપા) યિદુઃ (નૃવા) પવતિ, ય ય તાઃ રિદન્તિ । ઘઃ અર્ધા નપાત્ ય, ન અન્થાત્ વર્ણ. દદ્ અન્થમયેવ સ-વા વિરેપ ।

આ અર્થત શ્રેષ્ઠ પદ્ધતર, આ વેદીપર બિરાજમાન થઇને પોતાના અવિનાશી તેજવડે જે આ એક સરખો પ્રકાશતો હોય છે, તે આ અર્પાનપાતને હવિરન્ન અર્પણ કરીને દિવ્ય યુવતી પોતેપડે તેને વિદ્યુત વસોથી મારીડત કરે છે. ૧૪

હે અગ્નિદેવ મજ (દીન) જનને આશ્રય દીધો છે ને હે દાનશૂર યજ્ઞમાનોસાડુ શુધ્ધ અંત કરણથી (વારું) સ્તવન કર્યું છે. તમે દેવ જેનાવરક કૃપા કટાક્ષથી ભુજો તે સર્વ મંગળમયજ થાય છે તો અમે પોતાના વીર પુરુષો સહવત માન યજ્ઞ સભામાં વારા મહદ્દશ ગાતાં રહીએ એમ કર. ૧૫ (૨૪)

સૂક્ત ૩૬.

॥ ઋષિ-યજ્ઞમદ । દેવતા-રુદ્ર ॥

તારાકને લાવેલા સોમરસમાં દુધ અને કુશોદક નાંખેલું છે ને ઋત્વિજે તે રસપાષાણુના યોગે પીલી નાંખીને લેકરીના વસ્ત્રવડે ગાળીને સ્વચ્છ કરી લીધો છે તો હે ઇંદ્ર, વપટકાર પ્રયુક્ત અને સ્વાહા એણે બોલીને આદુતો અર્પણો આ રસ તું હોવાના પાત્રમાંથી પ્રાપ્તન કર, કારણ કે (વર્ધનો નિયંતાં) તુંજ છે. ૧

યજ્ઞ થતો હોય ત્યાંજ તમે હમેશાં કરો છો, તમે માર્ગ આક્રમણ કરવા લાના એટલે (તમારા રથને જોડેલા) ચિત્રવિચિત્ર રંગના હસણોના યોગે ને તમારા હાથમાંના ઝકઝકાટ ભાલાના યોગે તમે અતિશય શોભ યમાન ને શુભ તંત્રસ્વી દેખાઓ છો અને અંગને પ્રકાશ રૂપ મુંગધી લેપ લગાડવામાં તો તમને મોજ લાગે છે, ત્યારે હે ભરતપુત્ર, હે આકાશપુત્ર (મરૂત) કુશાસનપર આરાહણ કરીને પોતા નામક ઋત્વિજના પાત્રમાંથી સોમરસ પ્રાપ્તન કરો. ૨

૧૪ અર્પાનરૂપે પૂત અજ્ઞ વદન્તીઃ (રિ યા.) યદ્ધીઃ, નરિમનુ પરમે પદે તરિધવાંસ, અવસ્તમિ (તેજોમિથ) વિષદા રીદિવાંસ ત અત્કે સ્વય પરિ દીર્ઘાન્ત ।

૧૫ હે ઝમે, (દીનાય) જનાય મુષિતે ધયાત ડ, ડત મપવદ્રપ મુશ્કિં અર્ચાંસમ્ । ૬ દેવા નર્વતિ, સર્વે તત્ત મદનેવ (અત.) મુવીરાઃ વવ તે વૃદ્ધ વચઃ વિદ્યે વદેમ ।

૧ (હે દદ) તુભ્યં દિઃચાઃ યા અપત્ત વમિટ । નર ઝીમ્ અનિમિ નરિનિથ અપુત્તવ, હે ર્દ્ર યઃ તમ્ દંધિપ (ત ત્વ) પ્રથમ ત્વાહા રુદ્દેન ડુત વપટ રૂત સોન હોત્તવ પિત્ત ।

૨ યદ્ધે સમિધા, યાચન્ ઋત્વિનિ ચ પૂષ્પોમિથ અત્રિષુ યુગ્રાઃ ડત મિત્ત. ચ વૂય મત્તસ્વ મૂનવ. રિન નર, ધર્દિ. આસવ પોષાન્ આ સોન પિત્ત ।

ભક્તની હાંક તમે તરતજ મનપર ધરા છે તો (હે દેવ) પોતાના ઘેરજ આઠ્યાપ્રમાણે અમારાકને આવો અને આ કુશાસનપર બેસી અહીંજ આરામ કરો. હે ત્વષ્ટ્રદેવા, તું પણ દેવ, દેવપતિઓ આ પોતાના સમુદાયસહિત આ સોમ પેયવડે તૃપ્ત થઈને હર્ષભરિત થાઓ. ૩

હે મહાજ્ઞાની સંપાદક (અગ્નિદેવ) તું દેવોને અહીં લઈ આવ, તેમને સંતોષ આપ અને ભારે ઉત્સુકતાથી ત્રણે પેઢીપર આરોહણ કર. તારા આગળ શખેલો મધુ સોમરસ ગળ્યો કરી લે અને આગ્રીર્ધનામના ઋત્વિજના પાત્રવડે સોમરસ પ્રાશન કરીને તૃપ્ત થા. ૪

(હે ઇંદ્ર) આ પ્રસિદ્ધ સોમરસ, આ શરીરમાંના પુરૂષ બળનો ઉત્કૃષ્ટ કરનાર સોમરસ તને અર્પણ કીધો છે. શત્રુનો પરાભવ કરવાનું સામર્થ્ય અને તેજસ્વિતા એનું અધિષ્ઠાન તારા ભુજાદંડમાં આજકાલનું નથી, અનાદિકાળથી છેજ, તથાપિ હે દિવ્ય ઐશ્વર્યસ પન્ન ઇંદ્ર આ રસ તારાભાટેજ ગાળીને તારા આગળ લાવેલો છે, તો આ બ્રહ્મપાત્રમાંથી તું તે યથેચ્છ પ્રાશન કર. ૫

અમારો યજ્ઞ તમે માન્ય કરી લો. અમે અર્પણ કીધેલા હવિર્ભોગતરફ તમારૂં લક્ષ રહેવા દો. યજ્ઞહોતા આસનપર બેસીને પુરાતન (કાળથી પ્રસિદ્ધ થયેલ) 'નિવિદ' નામના સ્તોત્ર તમારી પ્રીત્યર્થ બોલે છે. તો (હે મિલવરૂણ) આ અમે કરેલા પ્રણિપાત તમને દેવરાજાને અમારાકને વાળવાસારૂં તમારાકને ગયુંજ તે પ્રશસ્તા આ ઋત્વિજના પાત્રમાંથી આ મધુર રસ પ્રાશન કરો. ૬ (૨૫) (૭)

બીજા અષ્ટકમાંનો સાતમો અધ્યાય સમાપ્ત.

૧ હે મુરુવાઃ એમ વ ન. (સન્ન) હિ આગમ્તવ, વર્હિષિ નિપીદતવ, રખિટવ । અથ હે ત્વષ્ટ્ર, સુમત્વગળ દેવેભિ જનિભિ અપસા ગુરુવાળ મન્દસ્વ ।

૪ હે વિપ્ર દેવાન્ દન્ અ વર્ધિ, હે હોત ઉગન્ ત્વ ત્રિપુ યોનિન્ નિપદ । પ્રસ્વિત સોમ્ય મતુ પ્રગે વીગિ, આપ્રીઘાન્ તવ ભાગસ્ય તૃણુહિ ।

૫ એવ ત્વ તન્વ વૃષ્ણર્ષન તૈ (એર), તદ્ બોઝ પ્રદિવિ (તે) ચારો દિત (સોમ) હે મન્વ ૧ તૃન્ય મૃત , તૃન્ય આનૃત (અત) ન્વ તાકળાઃ નન્વ તૃપર આ દિવ ।

૬ (મિત્રાવરુણી) ૬૧ યજ્ઞ ગુરુવા દદ્વન્ ને ચોવન્, (અસ્માક) હે ત વસ્ત પૃથ્વી નિદિદ અગ્નિ (પોષતિ) । (અસ્માક) નમ ઇજાના અટનમ્ (દા) નચ્છ એત, (ત) પ્રશાદ્યાન્ ચાન્વ મતુ આ પવત્તન્ ।

अष्ट० २, अध्या० ८ व० १] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० ४ सू० १७

॥ अथ द्वितीयाष्टकेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

॥ १ ॥

॥ १७ ॥ ऋषिः—शुक्लमदः । देवता—द्रविणोदः । छन्दः—जगती ॥

॥ १७ ॥ मन्दस्व होत्रादनु जोषमन्धसोऽध्वर्यवः स पूर्णो वष्टयासिचम् ।

तस्मा एतं भरत तद्वशो ददिर्होत्रात्सोमं द्रविणोदः पिवं ऋतुभिः ॥ १ ॥

यसु पूर्वमहुवे तमिदं हुवे सेदु हव्यो ददियो नाम पत्यते ।

अध्वर्युभिः प्रस्थितं सोम्यं मधु पोत्रात्सोमं द्रविणोदः पिवं ऋतुभिः ॥ २ ॥

मेघन्तु ते वक्रयो येभिरोयसेऽरिपण्यन्वीळ्यस्वा वनस्पते ।

आयूया धृष्णो अभिगूया त्वं नेष्ट्रात्सोमं द्रविणोदः पिवं ऋतुभिः ॥ ३ ॥

॥ अथ द्वितीयाष्टकेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

मन्दस्व । होत्रात् । अनु । जोषं । अंधसः । अध्वर्यवः । सः । पूर्णो । वष्टि ।

आऽसिचं । तस्मै । एतं । भरत । तद्वशः । ददिः । होत्रात् । सोमं । द्रविणःऽदः ।

पिवं । ऋतुभिः ॥ १ ॥ यं । ऊं इति । पूर्व । अहुवे । तं । इदं । हुवे । सः । इत् ।

ऊं इति । हव्यः । ददिः । यः । नाम । पत्यते । अध्वर्युभिः । प्रस्थितं । सोम्यं ।

मधु । पोत्रात् । सोमं । द्रविणःऽदः । पिवं । ऋतुभिः ॥ २ ॥ मेघन्तु । ते वक्रयः ।

येभिः । ईपसे । अरिपण्यन् । वीळ्यस्व । वनस्पते । आऽयूयं । धृष्णो इति । अभिगूयं ।

त्वं । नेष्ट्रात् । सोमं । द्रविणःऽदः । पिवं । ऋतुभिः ॥ ३ ॥

अष्ट० २० अध्या० ८ व० १, २] ऋग्वेदः १ [मण्ड० २ अनु० ४ सू० ३८

अपां॒हो॒त्रा॒दु॒त पो॒त्रा॒दं॒मत्तो॒त ने॒प्रा॒दं॒जु॒पत॒ प्रयो॑ ह॒तम् । १

तुरी॒यं पात्र॑म॒मृ॒क्तम॒मर्त्यं॑ द्रवि॒णो॒दाः पि॒बतु॑ द्रावि॒णो॒दसः॑ ॥ ४ ॥

अ॒र्वा॒ञ्च॒म॒द्य य॒र्यं नृ॒वा॒ह॒णं रथं॑ यु॒ञ्जा॒थामि॒ह वा॑ वि॒मो॒च॒नम् ।

पृ॒क्तं ह॒वा॒पि म॒धु॒ना हि॒ कं ग॒त॒म॒था सोमं॑ पि॒बतं॑ वा॒जिनी॒वसू॑ ॥ ५ ॥

जो॒ष्य॒ग्ने स॒न्नि॒धं जो॒ष्या॒हु॒तिं जो॒षि ब्र॒ह्म ज॒न्यं जो॒षि सु॒ष्टु॒तिम् ।

वि॒श्वेभि॒र्वि॒श्वो॑ ऋ॒तुना॑ व॒सो म॒ह उ॒श॒न्दे॒वो॑ उ॒श॒तः पा॒य॒या हे॒विः ॥ ६ ॥ १ ॥

॥ ३८ ॥ ऋषिः-गृत्समद. । देवता-सविता । छन्दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ ३८ ॥ उ॒तु॒ प्य दे॒वः स॒वि॒ता स॒वा॒यं श॒श्वत्त॒मं तद॑पा॒ यद्वि॑र॒स्थात् ।

नू॒नं दे॒वेभ्यो॑ वि॒ हि धा॒ति र॒क्ष॒म॒थाभ॑ज॒हीति॒होत्रं॑ स्व॒स्तौ ॥ १ ॥

अपां । होत्रात् । उ॒त । पो॒त्रात् । अ॒म॒त्त । उ॒त । ने॒प्रात् । अ॒जु॒पत॒ । प्रयोः । ह॒तम् ।

तुरी॒यं । पात्रं । अ॒मृ॒क्तं । अ॒मर्त्यं॑ । द्रवि॒णः॒ऽदाः । पि॒बतु॑ । द्रावि॒णः॒ऽदसः॑ ॥ ४ ॥

अ॒र्वा॒चं । अ॒द्य । य॒र्यं । नृ॒वा॒ह॒णं । रथं॑ । यु॒ञ्जा॒थां । इ॒ह । वा॒ । वि॒मो॒च॒नम् । पृ॒क्तं ।

ह॒वा॒पि । म॒धु॒ना । आ । हि॒ । कं । ग॒तं । अथ॑ । सोमं॑ । पि॒बतं॑ । वा॒जिनी॒वसू॑ इति॑ ।

वा॒जिनी॒वसू॑ ॥ ५ ॥ जो॒षि । अ॒ग्ने । सं॒ऽऽथं॑ । जो॒षि । आ॒ऽहु॒तिं । जो॒षि । ब्र॒ह्म ।

ज॒न्यं । जो॒षि । सु॒ऽस्तु॒तिं । वि॒श्वेभिः॑ । वि॒श्वान् । ऋ॒तुना॑ । व॒सो इति॑ । म॒हः ।

उ॒श॒न् । दे॒वान् । उ॒श॒तः । पा॒य॒य । हे॒विः ॥ ६ ॥ १ ॥

उ॒त । ऊं इति॑ । स्यः । दे॒वः । स॒वि॒ता । स॒वा॒यं । श॒श्वत्त॒मं । तद॑पा॒ यद्वि॑र॒स्थात् ।

अ॒स्थात् । नू॒नं । दे॒वेभ्यः॑ । वि॒ हि । धा॒ति । र॒क्षं । अथ॑ । आ । अ॒भ॒ज॒त् ।

वी॒तिऽहो॒त्रं । स्व॒स्तौ ॥ १ ॥

३६ अष्ट० २ अध्या० ८ व० २] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० ४ सू० ३८

विश्वस्य हि श्रुष्टये देव ऊर्ध्वः प्र वाहवां पृथुपाणिः सिसर्ति ।

आपश्चिदस्य व्रत आ निमृग्रा अयं चिदातो रमते परिज्मन् ॥ २ ॥

आशुभिश्चियान्वि मुंचाति नूनमरीरमदतमानं चिदेतोः ।

अक्षपूर्णं चिद्वर्षा अविष्यामनु व्रतं सवितुर्मोक्यागात् ॥ ३ ॥

पुनः समव्यदिततं वयन्ती मध्या कर्तोन्यधाच्छक्रम धीरः ।

उत्सहायास्थाद्वृयर्त्तूरर्दधररमतिः सविता देव आगात् ॥ ४ ॥

नानौकांसि दुर्यो विश्वमायुर्वि तिष्ठते प्रभवः शोको अग्नेः ।

ज्येष्ठं माता सूनवे भागमाधादन्वम्य केनमिपितं सवित्रा ॥ ५ ॥ ३ ॥

विश्वस्य । हि । श्रुष्टये । देवः । ऊर्ध्वः । प्र । वाहवां । पृथुपाणिः । सिसर्ति ।

आपः । चित्र । अस्य । व्रते । आ । निमृग्राः । अयं । चित्र । वानः । रमते ।

परिज्मन् ॥ २ ॥ आशुभिः । चित्र । यान् । वि । मुंचाति । नूनं । अरीरमन् ।

अक्षपूर्णं । चित्र । एतोः । अक्षपूर्णं । चित्र । नि । अपात् । अविष्या । अनु । व्रतं ।

सवितुः । मोकी । आ । अगात् ॥ ३ ॥ पुनरिति । सं । अव्यन् । दिततं । वयन्ती ।

मध्या । कर्तोः । नि । अपात् । यन्म । धीरः । उत् । उत्सहायं । अस्थात् । वि ।

हूतन् । अदधः । अरमतिः । सविता । देवः । आ । अगात् ॥ ४ ॥ नाना ।

ओकांसि । दुर्यः । विश्वं । आयुः । वि । तिष्ठते । प्रभवः । शोकोः । अग्नेः । ज्येष्ठं ।

माता । सूनवे । भागं । आ । अयात् । अनु । अस्य । केन । इपितं । सवित्रा ॥ ५ ॥ ३ ॥

अष्ट० २ अध्या० ८ व० १] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० ४ सू० १८

समावर्तति विधितो जिगीषुर्विश्वेषां कामचरताममाभूत् ।

शश्वौ अपो विकृतं हित्व्यागादनु व्रतं सवितुर्दैव्यस्य ॥ ६ ॥

त्वया हितमप्यमप्सु भागं धन्वान्वा मृगयसो वि तस्थुः ।

वनानि विभ्यो नकिरस्य तानि व्रता देवस्य सवितुर्मिनन्ति ॥ ७ ॥

याद्राप्यैरुणो योनिमप्यमनिशितं निमिपि जर्भुराणः ।

विश्वो मार्ताण्डो व्रजमा पशुर्गात्स्थशो जन्मानि सविता व्याकः ॥ ८ ॥

न पस्येन्द्रो वरुणो न मित्रो व्रतमर्यमा न मिनन्ति रुद्रः ।

नारातपस्तमिदं स्वस्ति हुवे देवं सवितारं नमोभिः ॥ ९ ॥

संभावर्तति । विस्थितः । जिगीषुः । विश्वेषां । कामः । चरतां । अमा । अभूत् ।
 शश्वान् । अपः । विकृतं । हित्वी । आ । अगात् । अनु । व्रतं । सवितुः ।
 दैव्यस्य ॥ ६ ॥ त्वया । हितं । अप्यं । अप्सु । भागं । धन्व । अनु । आ ।
 मृगयसः । वि । तस्थुः । वनानि । विभ्यः । नकिः । अस्य । तानि । व्रता ।
 देवस्य । सवितुः । मिनन्ति ॥ ७ ॥ याद्राप्यै । वरुणः । योनि । अप्यं ।
 अनिशितं । निमिपि । जर्भुराणः । विश्वः । मार्ताण्डः । व्रजं । आ । पशुः । गात् ।
 स्थः । जन्मानि । सविता । वि । आ । अकुरित्यकः ॥ ८ ॥ न । यस्य । इन्द्रः ।
 वरुणः । न । मित्रः । व्रतं । अर्यमा । न । मिनन्ति । रुद्रः । न । नारातयः । तं । इदं ।
 स्वस्ति । हुवे । देवं । सवितारं । नमोभिः ॥ ९ ॥

अष्ट० २ अध्या० ८ व० ३,४] ऋग्वेदः [षण्ड० २ अत्र० ४ सू० ३९

भगं धियं वाजयन्तः पुरन्धि नराशंसो मास्पतिर्नो अग्याः ।

आये वामस्य सङ्गधे रंयोणां प्रिया देवस्य सवितुः स्याम ॥ १० ॥

अस्मभ्यं तदिवो अद्भ्यः पृथिव्यास्त्वया दत्तं काम्यं राध आ गां ।

शं यस्तोतृभ्यं आपये भवात्पुरुशंसाय सवितर्जरित्रे ॥ ११ ॥ ३ ॥

॥ ३९ ॥ ऋषि-यत्समद । देवता-अश्विनौ । छन्द-त्रिष्टुप् ॥

॥ ३९ ॥ ग्रावाणेव तदिदं जरये गृध्रेव वृक्षं निधिमन्तमच्छ ।

ब्रह्माणेव विदधं उक्थशासां दृतेव हव्या जन्वा पुरुषा ॥ १ ॥

मातर्यावाणा रथ्येव वीराजेव यमा धरमा संवेये ।

मेने इव तन्वा शुभ्रमाने दम्पतीव क्रतुविदा जनेषु ॥ २ ॥

भगं । धियं । वाजयन्तः । पुरन्धि । नराशंसः । माः । पतिः । नः । अग्याः । आऽअये ।

वामस्य । संऽगधे । रंयोणा । प्रियाः । देवस्य । सवितुः । स्याम ॥ १० ॥ अस्मभ्यं ।

तत् । दिवः । अत्ऽभ्यः । पृथिव्याः । त्वया । दत्तं । काम्यं । राधः । आ । गां ।

शं । यत् । स्तोतृभ्यः । आपये । भवाति । उरुशंसाय । सवितः । जरित्रे ॥ ११ ॥ ३ ॥

ग्रावाणाऽइव । तत् । इत् । अर्थ । जरये इति । गृध्राऽइव । वृक्षं । निधिमन्तं ।

अच्छं । ब्रह्माणोऽइव । विदधं । उक्थशासां । दृताऽइव । हव्या । जन्वा ।

पुरुषा ॥ १ ॥ मातर्यावाणा । रथ्याऽइव । वीरा । अजाऽइव । यमा । धरं । आ ।

संवेये इति । मेने इति मेनेऽइव । तन्वा । शुभ्रमाने इति । दम्पती इवेति दम्पतीऽइव ।

क्रतुविदा । जनेषु ॥ २ ॥

अंष्ट्रं २ अध्यां ८ व० ४,५] क्रमेदः [मण्ड० २ अनु० ४ सू० १]

शृङ्गेव नः प्रथमा गन्तमर्वाक् शफाविं जर्भुराणा तरोभिः ।

चक्रवाकेव प्रति वस्तोरुस्त्रार्वाच्चा यातं रथ्येव शक्रा ॥ ३ ॥

नावेव नः पारयतं युगेव नभ्येव न उपधीव प्रधीव ।

श्वानेव नो अरिपण्या तनूनां खृगलेव चित्ससः पातमस्मान् ॥ ४ ॥

वातेवाजुर्या नय्येव रीतिरक्षी इव चक्षुषा यातमर्वाक् ।

हस्ताविं तन्वेऽशम्भविष्ठा पादेव नो नयतं वस्यो अच्छ ॥ ५ ॥ ४ ॥

ओष्ठाविं मध्वास्त्रे वदन्ता स्तनाविं पिप्पतं जीवसे नः ।

नासेव नस्तन्वो रक्षितारा कर्णाविं सुश्रुता भूतनस्मे ॥ ६ ॥

शृंगाऽव । नः । प्रथमा । गन्तं । अर्वाक् । शफौऽव । जर्भुराणा । तराऽभिः ।
चक्रवाकाऽव । प्रति । वस्तोः । उस्त्रा । अर्वाच्चा । यातं । रथ्याऽव । शक्रा ॥ ३ ॥
वाऽव । नः । पारयतं । युगाऽव । नभ्याऽव । नः । उपधी इवेत्युपधीऽव ।
प्रधी इवेति प्रधीऽव । श्वानाऽव । नः । अरिपण्या । तनूनां । खृगलाऽव । चित्ससः ।
पातं । अस्मान् ॥ ४ ॥ वाताऽव । अजुर्या । नद्याऽव । रीतिः । अक्षी इवेत्यक्षीऽव ।
चक्षुषा । आ । यातं । अर्वाक् । हस्ताऽव । तन्वे । शम्भविष्ठा । पादाऽव । नः ।
नयतं । वस्यः । अच्छ ॥ ५ ॥ ४ ॥ ओष्ठाऽव । मधु । आस्त्रे । वदन्ता ।
स्तनाऽव । पिप्पतं । जीवसे । नः । नासाऽव । नः । तन्वः । रक्षितारा । कर्णाऽव ।
सुश्रुता । भूतं । अस्मे इति ॥ ६ ॥

अष्ट० २ अध्या० ८ व० ५,६] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० ४ सू० ४०

हस्तेय शक्तिभि सन्ददी नः क्षान्तेव नः समजतं रजांसि ।

इमा गिरां अश्विना युष्मचन्तीः क्ष्णोत्रेणैव स्वयित्तिं सं शिंशीतम् ॥ ७ ॥

एतानि वामश्विना वर्धनानि ब्रह्म स्तोमं गृत्सन्दासो अक्रन् ।

तानि नरा जुजुषाणोष यातं बृहद्वदेम विदये सुवीराः ॥ ८ ॥ ५ ॥

॥ ४० ॥ ऋषि - गृत्समद । देवता - सोमापूषणौ । छन्द - जगती ॥

॥४०॥ सोमापूषणा जनना रयीणां जनना दिवो जनना पृथिव्याः ।

जातो विश्वस्य भुवनस्य गोषो देवा अकृण्वन्नमृतस्य नाभिम् ॥ १ ॥

इमौ देवौ जायमानौ जुपन्तेमौ तमांसि गृहतामजुष्टा ।

आभ्यामिन्द्रः पक्रमामास्वन्तः सोमापूषभ्यां जनदुस्त्रियांसु ॥ २ ॥

हस्ताऽइव । शक्ति । अभि । सन्ददी इति सन्ददी । नः । क्षान्तेऽइव । नः । सं ।

अजतं । रजांसि । इमाः । गिरां । अश्विना । युष्मच्यन्तीः । क्ष्णोत्रेणऽइव ।

स्वयित्तिं । सं । शिंशीतं ॥ ७ ॥ एतानि । वां । अश्विना । वर्धनानि । ब्रह्म । स्तोमं । गृत्सन्म-

दासः । अक्रन् । तानि । नरा । जुजुषाणा । उप । यातं । बृहत् । वदेम । विदये ।

सुवीराः ॥ ८ ॥ ५ ॥

सोमापूषणा । जनना । रयीणां । जनना । दिवः । जनना । पृथिव्याः ।

जातो । विश्वस्य । भुवनस्य । गोषो । देवाः । अकृण्वन् । अमृतस्य । नाभिं ॥ १ ॥

इमौ । देवौ । जायमानौ । जुपन्त । इमौ । तमांसि । गृहतां । अजुष्टा । आभ्यां ।

इन्द्रः । पक्रमं । आमासुं । अन्तरिति । सोमापूषभ्यां । जनद्व । दुस्त्रियांसु ॥ २ ॥

अष्ट० २ अध्या० ८ व० ६] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० ४ सू० ४०

सोमा॑पूषणा॒ रज॑सो वि॒मानं॑ स॒सच॑कं रथ॒मवि॑श्वमिन्वम् ।

वि॒पु॒वृ॒तं म॑न॒सा यु॒ज्यमा॑नं तं जि॒न्वथो॑ वृषणा॒ पञ्च॑रश्मिम् ॥ ३ ॥

दि॒व्य॒न्यः स॑द॒नं च॒क्र उ॒च्चा पृ॑थि॒व्याम॒न्यो अ॒ध्यन्ना॑रि॒क्षे ।

ताव॑स्मभ्यं पुरु॒वारं॑ पुरु॒क्षुं रा॒घस्पो॑पं वि ष्य॒तां नाभि॑म॒स्मे ॥ ४ ॥

वि॒श्वान्य॒न्यो भु॑र्व॒ना ज॒जान॑ वि॒श्वम॒न्यो अ॒भिच॑क्षा॒ण ए॒ति ।

सोमा॑पूषणा॒वव॑तं धि॒यं मे॒ युवा॑भ्यां वि॒श्वाः पृ॑त॒ना ज॑येम ॥ ५ ॥

धि॒यं पृ॒षा जि॒न्वतु॑ वि॒श्वमि॒न्वो र॒यि॑ सोमो॑ रयि॒पति॑र्दधातु ।

अ॒व॒तु दे॒व्यदि॑तिर॒न॒वा बृ॒हद॑मे वि॒दथे॑ सु॒वीराः॑ ॥ ६ ॥ ६ ॥

सोमा॑पूषणा । रज॑सः । वि॒मानं॑ । स॒सच॑कं । रथं॑ । अवि॑श्वमिन्वम् । वि॒पु॒वृ॒तं ।
म॑न॒सा । यु॒ज्यमा॑नं । तं । जि॒न्वथः॑ । वृ॒षणा॑ । प॒ञ्च॑रश्मि ॥ ३ ॥ दि॒वि । अ॒न्यः ।
स॑द॒नं । च॒क्रे । उ॒च्चा । पृ॑थि॒व्यां । अ॒न्यः । अ॒भि । अ॒न्तरि॑क्षे । तौ । अ॒स्मभ्यं॑ ।
पुरु॑वारं । पुरु॑क्षुं । रा॒घः । पोषं॑ । वि । स्य॒ता । नाभिं॑ । अ॒स्मे इति॑ ॥ ४ ॥
वि॒श्वानि॑ । अ॒न्यः । भु॑र्व॒ना । ज॒जान॑ । वि॒श्वे । अ॒न्यः । अ॒भि॒च॒क्षा॒णः । ए॒ति ।
सोमा॑पूषणौ । अव॑तं । धि॒यं । मे॒ । युवा॑भ्यां । वि॒श्वाः । पृ॑त॒नाः । ज॑येम ॥ ५ ॥
धि॒यं । पृ॒षा । जि॒न्वतु॑ । वि॒श्वमि॒न्वः । र॒यि॑ । सोमः॑ । रयि॒पतिः॑ । द॒धातु॑ । अ॒व॒तु ।
दे॒वी । अ॒दि॒तिः । अ॒न॒वा । बृ॒हत् । व॒देम॑ । वि॒दथे॑ । सु॒वीराः॑ ॥ ६ ॥ ६ ॥

अष्ट० २ अध्या० ८ व० ७] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० ४ सू० ४१

॥ ४१ ॥ ऋषि—गृत्समदः । देवता—वायुः । छन्दः—गायत्री ॥

॥ ४१ ॥ वा॒यो ये ते॑ स॒हस्रिणो॑ रथा॒सस्तेभि॒रा ग॑हि ।

नियु॒त्वान्त॒सोम॑पीतये ॥ १ ॥

नियु॒त्वान्वा॒यवा ग॑ह्यं शु॒क्रो अ॒यामि ते ।

गन्ता॑सि सु॒न्वतो॑ गृ॒हम् ॥ २ ॥

शु॒क्रस्या॒थ गवा॑शिर॒ इन्द्र॑वायू नियु॒त्वंतः ।

आ या॑तं पि॒वंतं॑ न॒रा ॥ ३ ॥

अ॒थ वा॑ मि॒त्रावरु॑णा सु॒तः सोमं॑ ऋ॒तावृ॑था ।

ममेदि॒ह श्रु॑तं ह॒वम् ॥ ४ ॥

राजा॑ना॒वर्न॑भि॒द्रुहा ध्रु॒वे स॒दस्यु॑त्तमे ।

स॒हस्र॑स्थू॒ण आ॒साते ॥ ५ ॥ ७ ॥

वा॒यो इति॑ । ये । ते । स॒हस्रि॑णः । रथा॑सः । तेभिः । आ । ग॒हि । नियु॒त्वान् ।

सोमं॑ऽपीतये ॥ १ ॥ नियु॒त्वान् । वा॒यो इति॑ । आ । ग॒हि । अ॒यं । शु॒क्रः । अ॒यामि॑ ।

ते । गन्ता॑ । अ॒सि । सु॒न्वतः॑ । गृ॒हम् ॥ २ ॥ शु॒क्रस्य॑ । अ॒थ । गोऽश॑सिरः ।

इन्द्र॑वायू इति॑ । नियु॒त्वंतः॑ । आ । या॑तं । पि॒वंतं॑ । न॒रा ॥ ३ ॥ अ॒यं । वा॑ ।

मि॒त्रावरु॑णा । सु॒तः । सोमः॑ । ऋ॒तावृ॑था । मम॑ । इ॒दम् । इ॒ह । श्रु॑तं ।

हव॑म् ॥ ४ ॥ राजा॑नी । अ॒र्नभि॑ऽद्रुहा । ध्रु॒वे । स॒दसि॑ । वृ॒त्तमे॑ । स॒हस्र॑स्थू॒णे ।

आ॒साते॑ इति॑ ॥ ५ ॥ ७ ॥

अष्ट० २ अध्या० ८ व० ८] ऋग्वेदः । [मण्ड० २ अनु० ४ सू० ४१

ता स॒न्नाजो घृ॒ताक्षु॒ती आ॒दि॒त्या दा॒नु॒न॒स्पती॑ ।

स॒ च॒न्ते॒ अन॑व॒द्धरं ॥ ६ ॥

गोम॑दू पु॒ नो॒स॒त्याश्वो॑व॒थात॑म॒श्विना॑ ।

व॒र्ती र॑द्रा नृ॒पाय्य॑म् ॥ ७ ॥

न य॑त्प॒रो ना॒न्तर॑ अ॒द॒ध॒र्ष॑वृ॒ण्वसू॑ ।

दुःशं॑सो म॒र्त्यो रि॒पुः ॥ ८ ॥

ता न॒ आ वो॑ळ॒हम॒श्विना॑ र॒यि पि॒शङ्ग॑स॒न्द॒शम् ।

धि॒ष्ण्या व॑रि॒जो॒वि॒दम् ॥ ९ ॥

इन्द्रो॑ अ॒ङ्ग म॒ह॒ङ्गय॑म॒भी प॑द॒पं चु॒च्य॑वत् ।

स हि॒ स्थि॒रो वि॒च॒र्ष॑णिः ॥ १० ॥ ८ ॥

ता । स॒न्नाजो । घृ॒ताक्षु॒ती इति॑ घृ॒ताक्षु॒ती । आ॒दि॒त्याः । दा॒नु॒नः । प॒ती इति॑ ।

स॒च॒न्ते इति॑ । अन॑व॒द्धरं ॥ ६ ॥ गो॒म॑दू । ऊं इति॑ । सु । ना॒स॒त्या । अ॒श्वो॑व॒त् ।

या॒तं । अ॒श्विना॑ । व॒र्तीः । रु॒द्रा । नृ॒पाय्य॑ ॥ ७ ॥ न । यत् । प॒रः । न । अ॒न्तरः ।

आ॒द॒ध॒र्ष॑वृ॒ण्वसू॑ इति॑ वृ॒ण्वसू॑ । दुःशं॑सः । म॒र्त्यः । रि॒पुः ॥ ८ ॥ ता ।

नः । आ । वो॑ळ॒हं । अ॒श्विना॑ । र॒यि । पि॒शङ्ग॑स॒न्द॒शं । धि॒ष्ण्या । व॒रि॒जो॒वि॒दं ॥ ९ ॥

इन्द्रो॑ । अ॒ङ्ग । म॒ह॒त् । भ॒यं । अ॒भि । स॒त् । अ॒पं । चु॒च्य॑वत् । सः । हि । स्थि॒रः ।

वि॒च॒र्ष॑णिः ॥ १० ॥ ८ ॥

अष्ट० २ अध्या० ८ व० ९, १०] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० ४ सू० ४१

इन्द्रश्च मृळ्याति नो न नः पश्चादघं नेशत् ।

भद्रं भवाति नः पुरः ॥ ११ ॥

इन्द्र आशाभ्यस्परि सर्वाभ्यो अभयं कर्तु ।

जेता शत्रून्विचर्षणिः ॥ १२ ॥

विश्वे देवास्त आ गत शृणुता मे इमं हवम् ।

एदं बर्हिर्नि पीदत ॥ १३ ॥

तीव्रो वो मधुमा अयं गुनहोत्रेषु मत्सरः ।

एतं पिबत काम्यम् ॥ १४ ॥

इन्द्रज्येष्ठा मरुद्गणा देवांसः पूर्णरातयः ।

विश्वे मम श्रुता हवन् ॥ १५ ॥ ९ ॥

अम्बितमे नदीतमे देवितमे सरस्वति ।

अप्रशस्ता इव स्मसि प्रशस्तिमम्व नस्कृधि ॥ १६ ॥

इन्द्रः । च । मृळ्याति । नः । न । नः । पश्चात् । अघं । नेशत् । भद्रं । भवाति । नः ।
पुरः । ॥ ११ ॥ इन्द्रः । आशाभ्यः । परि । सर्वाभ्यः । अभयं । कर्तु । जेता ।
शत्रून् । विचर्षणिः ॥ १२ ॥ विश्वे । देवास्तः । आ । गत । शृणुता । मे । इमं ।
हवम् । आ । एदं । बर्हिः । नि । पीदत ॥ १३ ॥ तीव्रः । वो । मधुमान् । अयं ।
गुनहोत्रेषु । मत्सरः । एतं । पिबत । काम्यम् ॥ १४ ॥ इन्द्रज्येष्ठाः । मरुद्गणाः ।
देवांसः । पूर्णरातयः । विश्वे । मम । श्रुता । हवन् ॥ १५ ॥ ९ ॥ अम्बितमे ।
नदीतमे । देवितमे । सरस्वति । अप्रशस्ताः इव । स्मसि । प्रशस्ति । अम्ब । नः ।
कृधि ॥ १६ ॥

अष्ट० २ अध्या० ८ व० १०] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० ४ सू० ४१

त्वे विश्वां सरस्वति अितायूषि देव्याम् ।

शुनहोत्रेषु मत्स्व प्रजां देवि दिदिद्दि नः ॥ १७ ॥

इमा ब्रह्मं सरस्वति जुषस्व वाजिनीवति ।

यां ते मन्मं गृत्समदा ऋतावरि प्रिया देवेषु जुहति ॥ १८ ॥

प्रेतां यज्ञस्य शम्भुवां युवामिदा वृणीमहे ।

अग्निं च हव्यवाहनम् ॥ १९ ॥

यावां नः पृथिवी इमं सिध्नमथ दिविस्पृशाम् ।

यज्ञं देवेषु यच्छताम् ॥ २० ॥

आ वांसुपस्थमद्रुहा देवाः सीदन्तु यज्ञियाः ।

इहाय सोमं पीतये ॥ २१ ॥ १० ॥

त्वे इति । विश्वा । सरस्वति । अिता । आयूषि । देव्या । शुनहोत्रेषु । मत्स्व ।
प्रजा । देवि । दिदिद्दि । नः ॥ १७ ॥ इमा । ब्रह्मं । सरस्वति । जुषस्व ।
वाजिनीवति । या । ते । मन्मं । गृत्समदाः । ऋतावरि । प्रिया । देवेषु ।
जुहति ॥ १८ ॥ म । इतां । यज्ञस्य । शम्भुवां । युवां । इत् । आ । वृणीमहे ।
अग्निं । च । हव्यवाहनं ॥ १९ ॥ यावां । नः । पृथिवी इति । इमं । सिध्नं ।
अथ । दिविस्पृशं । यज्ञं । देवेषु । यच्छतां ॥ २० ॥ आ । वां । उपस्थं ।
अद्रुहा । देवाः । सीदन्तु । यज्ञियाः । इह । अथ । सोमं पीतये ॥ २१ ॥ १० ॥

अष्ट० २ अध्या० ८ व० ११] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० ४ सू० ४२

॥ ४२ ॥ ऋषिः—शुक्लमदः । देवता—इन्द्रः । छन्दः—त्रिष्टुप् ॥

॥ ४२ ॥ कर्निकदत्तनुषं प्रष्टुवाण इयति वाचमरितेव नाबम् ।

सुमङ्गलंश्च शङ्कुने भवासि मा त्वा का चिदभिमा विश्वा विदत् ॥ १ ॥

मा त्वा श्येन उदधीन्मा सुपर्णो मा त्वा विदियुमान्वीरो अस्ता ।

पित्र्यामनु प्रदिशं कर्निकदत्तसुमङ्गलो भद्रवादी वदेह ॥ २ ॥

अथ क्रन्द्र दक्षिणतो गृहाणां सुमङ्गलो भद्रवादी शङ्कुन्ते ।

मानः स्तेन ईशत् माघशंसो बृहददेम विदधे सुवीराः ॥ ३ ॥ ११ ॥

कर्निकदत् । जनुषं । प्रष्टुवाणः । इयति । वाचं । अरिताइव । नाबं ।
सुमङ्गलः । च । शङ्कुने । भवासि । मा । त्वा । का । चित् । अभिमा । विश्वा ।
विदत् ॥ १ ॥ मा । त्वा । श्येनः । उद । उधीत् । मा । सुपर्णः । मा । त्वा ।
विदत् । इष्टमान् । वीरः । अस्ता । पित्र्यां । अनु । प्रदिशं । कर्निकदत् ।
सुमङ्गलः । भद्रवादी । वद । इह ॥ २ ॥ अथ । क्रन्द्र । दक्षिणतः । गृहाणां ।
सुमङ्गलः । भद्रवादी । शङ्कुन्ते । मा । नः । स्तेनः । ईशत् । मा । अघशंसः ।
बृहत् । वदेम । विदधे । सुवीराः ॥ ३ ॥ ११ ॥

मष्ट० २, अध्या० ८ व० १२] ऋग्वेदः [मण्ड० २ अनु० ४ मृ० ४२]

॥ ४३ ॥ ॥, ऋषिः-गृन्मदः । देवता-इन्द्रः । छन्दः-जगती ॥

॥४३॥ प्रदक्षिणिदभि गृणन्ति कारवो वयो वदन्त ऋतुधा शकुन्तयः ।

उमे वाचो वदति सामगा इव गायत्रं च त्रैष्टुभं चानु राजति ॥ १ ॥

उद्रातेव शकुने सामं गायसि ब्रह्मपुत्र इव सर्वनेषु शंससि ।

वृषेव वाजी शिशुमतीरपीत्या सर्वतो नः शकुने भद्रमा वद

विश्वतो नः शकुने पुण्यमा वद ॥ २ ॥

आयदंस्त्वं शकुने भद्रमा वद तूष्णीमासीनः सुमतिं चिकिद्भि नः ।

यदुत्पतन्वदसि कर्करियथा बृहद्वदेम विदधे सुवीराः ॥ ३ ॥ १२ ॥ ४ ॥ २ ॥

प्रदक्षिणिद् । अभि । गृणन्ति । कारवः । वयोः । वदन्तः । ऋतुधा ।

शकुन्तयः । उमे इति । वाचो । वदति । सामगाऽइव । गायत्रं । च । त्रैष्टुभं । च ।

अनु । राजति ॥ १ ॥ उद्राताऽइव । शकुने । सामं । गायसि । ब्रह्मपुत्रऽइव ।

सर्वनेषु । शंससि । वृषोऽइव । वाजी । शिशुमतीः । अपिऽइत्यं । सर्वतोः । नः ।

शकुने । भद्रं । आ । वद । विश्वतोः । नः । शकुने । पुण्यं । आ । वद ॥ २ ॥

आऽवदन् । त्वं । शकुने । भद्रं । आ । वद । तूष्णीं । आसीनः । सुमतिं ।

चिकिद्भि । नः । यत् । उत्पतन् । वदसि । कर्करिः । यथा । बृहत् । वदेम ।

विदधे । सुवीराः ॥ ३ ॥ १२ ॥ ४ ॥ २ ॥

॥ इति चतुर्थोऽनुवाकः । द्वितीयं मन्त्रं समाप्तं ॥

॥ अथ तृतीयं मण्डलम् ॥

॥ प्रथमोऽनुवाकः ॥

॥ १ ॥ ऋषि-विश्वामित्र । देवता-अग्नि । छन्द-त्रिष्टुप् ॥

॥ १ ॥ सोमस्य मा तवसं वक्ष्मग्ने वक्षि चकर्थ विदधे यजध्वै ।

देवो अच्छा दीयन् युजे अद्रि शमाये अग्ने तन्वं जुपस्व ॥ १ ॥

प्राश्च यज्ञं चक्रुम वर्धतां गीः समिद्धिरग्निं नर्मसा दुवस्यन् ।

दिवः शशासुर्विदधां कवीना गृत्सां चित्तवसें गातुर्मापुः ॥ २ ॥

मयो दधे मेधिरः पुतदंक्षो दिवः सुवन्धुर्जनुपां पृथिव्याः ।

अविन्दन्तु दर्शतमण्वन्तर्देवासो अग्निमपसि स्वसृणाम् ॥ ३ ॥

सोमस्य । मा । तवसं । वक्षि । अग्ने । वक्षि । चकर्थ । विदधे । यजध्वै ।

देवान् । अच्छ । दीयन् । युजे । अद्रि । शमाये । अग्ने । तन्वं । जुपस्व ॥ १ ॥

प्राश्च । यज्ञं । चक्रुम । वर्धता । गीः । समिद्धिरग्निः । अग्नि । नर्मसा । दुवस्यन् ।

दिवः । शशासुः । विदधां । कवीना । गृत्सां । चित् । तवसें । गातुं । मापुः ॥ २ ॥

मयोः । दधे । मेधिरः । पुतदंक्षः । दिवः । सुवन्धुः । जनुपां । पृथिव्याः ।

अविन्दन् । ऊं इति । दर्शते । अप्सु । अंतः । देवासः । अग्नि । अपसि ।

स्वसृणा ॥ ३ ॥

अष्ट० २ अध्या० ८ व० १३, १४] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० १ सू० १]

अवर्धयन्सुभगं सप्त यहीः श्वेतं जज्ञानमरूपं महित्वा ।
 शिशुं न जातमभ्यासृत्वा देवासो अग्निं जनिमन्वपुष्यन् ॥ ४ ॥
 शुकेभिरङ्गै रजं आततन्वान् क्रतुं पुनानः कविभिः पवित्रैः ।
 शोचिर्वसानः पर्यायुरपां श्रियो मिमीते बृहतीरनूनाः ॥ ५ ॥ १३ ॥
 ववाजां सीमनदतीरदन्धा दिवो यहीरवसाना अनन्नाः ।
 सना अन्नं युवतयः सयोनोरेकं गर्भं दधिरे सप्त वाणीः ॥ ६ ॥
 स्तीर्णा अस्य संहतो विश्वरूपा घृतस्य योनौ स्रवथे मधूनाम् ।
 अस्थुरन्नं घेनवः पिन्वमाना मही दस्मस्य मातरां समीची ॥ ७ ॥
 वभ्राणः सूनो सहसो व्ययौदधानः शुक्रा रभसा वपूषि ।
 श्रोतन्ति धारा मधुनो घृतस्य वृषा यत्र वावृषे काव्येन ॥ ८ ॥

अवर्धयन् । सुभगं । सप्त । यहीः । श्वेतं । जज्ञानं । अरूपं । महित्वा । शिशुं । न ।
 जातं । अभि । आसृत् । अश्वः । देवासः । अग्निं । जनिमन् । वपुष्यन् ॥ ४ ॥
 शुकेभिः । अंगैः । रजः । आततन्वान् । क्रतुं । पुनानः । कविभिः । पवित्रैः ।
 शोचिः । वसानः । परि । आयुः । अपा । श्रियः । मिमीते । बृहतीः ।
 अनूनाः ॥ ५ ॥ १३ ॥ ववाजे । सी । अनदतीः । अदन्धाः । दिवः । यहीः ।
 अदसानाः । अनन्नाः । सनाः । अन्नं । युवतयः । सयोनोः । एकं । गर्भं । दधिरे ।
 सप्त । वाणीः ॥ ६ ॥ स्तीर्णाः । अस्य । संहतः । विश्वरूपाः । घृतस्य । योनौ ।
 स्रवथे । मधूनाम् । अस्थुः । अन्नं । घेनवः । पिन्वमानाः । मही इति । दस्मस्य ।
 मातरा । समीची इति संसृची ॥ ७ ॥ वभ्राणः । सूनो इति । सहसः । वि ।
 अपौर । दधानः । शुक्रा । रभसा । वपूषि । श्रोतन्ति । धाराः । मधुनः । घृतस्य ।
 वृषा । यत्र । वावृषे । काव्येन ॥ ८ ॥

अष्ट० २ अङ्ग० ८ व० १४, १५] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० १ सू० १]

ॐ शुचिर्दूर्धर्जनुषां विवेद व्यस्य धारां असृजद्वि घेनाः ।

गुहा चरन्तं सखिभिः शिवेभिर्दिवो यद्दीभिर्न गुहा बभूव ॥ ९ ॥

पितुश्च गर्भे जनितुश्च वज्रे पूर्वैरिक्तो अधयत्पीप्यानाः ।

वृष्णो सपत्नी शुचये सर्वन्धू उभे अस्मै मनुष्येऽनि पाहि ॥ १० ॥ १४ ॥

उरौ महौ अनिवाधे बवर्धापो अग्निं यशसः सं हि पूर्वीः ।

ऋतस्य योनावशयदमूना जामीनामग्निरपसि स्वसृणाम् ॥ ११ ॥

अक्रो न वज्रिः संमिधे महीनां दिदृक्षेयः सूनवे भाःऋज्जीकः ।

उत्स्रिया जनिता यो जजानापां गर्भो नृतमो यद्दो अग्निः ॥ १२ ॥

अपां गर्भे दर्शतमोपधीनां वनां जजान सुभगा विरूपम् ।

देवासश्चिन्मनसा सं हि जग्मुः परिष्ठं जातं तवसें दुवस्यन् ॥ १३ ॥

प्रा३

पेतुः । चित् । ऊर्धः । जनुषां । विवेद । वि । अस्य । धाराः । असृजत् । वि ।
 घेनाः । गुहा । चरन्तं । सखिभिः । शिवेभिः । दिवः । यद्दीभिः । न । गुहा ।
 बभूव ॥ ९ ॥ पितुः । च । गर्भे । जनितुः । च । वज्रे । पूर्वीः । एकः । अधयत् ।
 पीप्यानाः । वृष्णे । सपत्नी इति सऽपत्नी । शुचये । सर्वन्धू इति सऽर्वन्धू । उभे इति ।
 अस्मै । मनुष्येऽनि इति । नि । पाहि ॥ १० ॥ १४ ॥ उरौ । महान् । अनिवाधे ।
 बवर्धे । आपः । अग्निं । यशसः । सं । हि । पूर्वीः । ऋतस्य । योनां । अशयत् ।
 दमूनाः । जामीना । अग्निः । अपसि । स्वसृणा ॥ ११ ॥ अक्रः । न । वज्रिः ।
 संमिधे । महीनां । दिदृक्षेयः । सूनवे । भाःऋज्जीकः । उत् । उत्स्रियाः । जनिता ।
 यः । जजान । अपां । गर्भे । नृतमः । यद्दो । अग्निः ॥ १२ ॥ अपां । गर्भे ।
 दर्शतं । ओपधीना । वनां । जजान । सुभगा । विरूपं । देवाः । चित् । मनसा ।
 सं । हि । जग्मुः । परिष्ठं । जातं । तवसें । दुवस्यन् ॥ १३ ॥

अष्ट० २ अध्या० ८ व० १५, १६] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० १ सू० १

बृहन्त इहानवो भाःकजीकमग्निं संचन्त विद्युतो न शुक्राः ।

गृहेव वृद्धं सदसि स्वे अन्तरं पार ऊर्वे अमृतं दुर्हानाः ॥ १४ ॥

ईळे च त्वा यजमानो हविर्भिरीळे सखित्वं सुमतिं निक्तामः ।

देवैरवो मिमीहि सं जरित्रे रक्षां च नो दम्येभिरनीकैः ॥ १५ ॥ १५ ॥

उपक्षेतास्तव सुप्रणीतेऽग्ने विश्वानि धन्या दधानाः ।

सुरेतसा श्रवसा तुजमाना अभि व्याम इतनायूरदेवान् ॥ १६ ॥

आ देवानां भवः केतुरग्ने मन्द्रो विश्वानि काव्यानि विद्वान् ।

प्रति मतीं अवासयो दमूना अनु देवान्रथिरो यासि सार्धन् ॥ १७ ॥

बृहन्तः । इत् । भानवः । भाःऽकजीकं । अग्निं । संचन्त । विद्युतः । न । शुक्राः ।

गृहाऽश्च । वृद्धं । सदसि । स्वे । अंतः । अपारे । ऊर्वे । अमृतं । दुर्हानाः ॥ १४ ॥

ईळे । च । त्वा । यजमानः । हविःऽभिः । ईळे । सखित्वं । सुमतिं । निक्तामः ।

देवैः । अवः । मिमीहि । सं । जरित्रे । रक्षां । च । नः । दम्येभिः । अनीकैः ॥ १५ ॥ १५ ॥

उपक्षेतातः । तव । सुप्रणीते । अग्ने । विश्वानि । धन्या । दधानाः । सुरेतसा ।

श्रवसा । तुजमानाः । अभि । व्याम । इतनाऽयून् । अदेवान् ॥ १६ ॥ आ ।

देवानां । भवः । केतुः । अग्ने । मन्द्रः । विश्वानि । काव्यानि । विद्वान् । प्रति ।

मतीन् । अवासयः । दमूनाः । अनु । देवान् । रथिरो । यासि । सार्धन् ॥ १७ ॥

अष्ट० २ अध्या० ८ व० १६] ऋग्वेदः [ऋण्ड० ३ अनु० १ सू० १

नि दुरोणे अमृतो मर्त्यानां राजा ससाद विद्यानि सार्धम् ।

घृतप्रतीक उर्विया व्यद्योदग्निर्विन्धन्नि काव्यानि विद्वान् ॥ १८ ॥

आ नो गहि सख्येभिः शिवेभिर्महान्महीभिस्तृतिभिः सरण्यन् ।

अस्मे रयि बहुलं सन्तर्क्यं सुवाचं भागं यशसं कृधी नः ॥ १९ ॥

एता ते अग्रे जनिमा सनानि प्र पूर्याय नूतनानि वोचं ।

महान्ति वृष्णे सवना कृतेमा जन्मन्जन्मन् निहितो जातवेदाः ॥ २० ॥

जन्मन्जन्मन् निहितो जातवेदा विश्वामित्रेभिरिध्यते अजस्रः ।

तस्य वयं सुमती यज्ञियस्यापि भद्रे सोमनसे स्याम ॥ २१ ॥

नि । दुरोणे । अमृतः । मर्त्यानां । राजा । ससाद । विद्यानि । सार्धम् ।

घृतप्रतीकः । उर्विया । वि । अग्रे । अग्निः । विश्वानि । काव्यानि । विद्वान् ॥ १८ ॥

आ । नः । गहि । सख्येभिः । शिवेभिः । महान् । महीभिः । तृतिभिः । सरण्यन् ।

अस्मे इति । रयि । बहुलं । सन्तर्क्यं । सुवाचं । भागं । यशसं । कृधी । नः ॥ १९ ॥

एता । ते । अग्रे । जनिमा । सनानि । प्र । पूर्याय । नूतनानि । वोचं । महान्ति ।

वृष्णे । सवना । कृता । इमा । जन्मन्जन्मन् । निहितः । जातवेदाः ॥ २० ॥

जन्मन्जन्मन् । निहितः । जातवेदाः । विश्वामित्रेभिः । इध्यते । अजस्रः । तस्य ।

वयं । सुमती । यज्ञियस्यापि । भद्रे । सोमनसे । स्याम ॥ २१ ॥

अष्ट० २ अध्या० ८ व० १६, १७] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० १, सू० २

ह॒मं य॒ज्ञं स॒हसा॒यन् त्वं नो॑ दे॒वत्रा॑ धेहि सु॒कृतो॑ ररा॒णः । ११

प्र यंसि॑ होत॒र्बृह॒तीरि॒षो नोऽग्ने॑ म॒हि द्रवि॑ण॒मा य॑जस्व ॥ २२ ॥

इळा॑म॒ग्ने पु॒रुद॑सं स॒नि गोः श॑श्वत्त॒मं ह॑व॒मानाय॑ साध ।

स्या॑न्नः सु॒नुस्त॑न॒यो वि॒जावा॑ग्ने सा ते॑ सु॒मति॑भू॒त्वस्मे ॥ २३ ॥ १६ ॥

॥ २ ॥ ऋषि-विश्वामित्रः । देवता-अग्निः । छन्द-जगती ॥

॥ २ ॥ वैश्वान॒राय॑ धि॒पणा॑मृता॒वृधे॑ घृ॒तं न पु॒तम॑ग्रये॒ जना॑मसि ।

दि॒ता हो॒तारं॑ मनु॒षश्च॑ वा॒घतो॑ धि॒या रथं॑ न कुलि॒शः स॑मृ॒ण्वति ॥ १ ॥

स रो॒चय॑ज्ज॒नुपा॑ रोद॒सी उ॒भे स मा॒त्रोर्भ॑वत्पु॒त्र ई॒र्यः ।

ह॒न्य॒बाळ॑ग्निर॒ज॒रश्च॑नो॒हितो॑ दु॒लभो॑ वि॒शाम॑ति॒धिर्वि॒भाव॑सुः ॥ २ ॥

ह॒मं । य॒ज्ञं । स॒हसा॑ऽयन् । त्वं । नः । दे॒वत्रा॑ । धे॒हि । सु॒कृतो॑ इति सु॒कृतो॑ ।

ररा॒णः । प्र । यंसि॑ । होतः । बृ॒ह॒तीः । इ॒षः । नः । अ॒ग्ने । म॒हि । द्रवि॑ण । आ ।

य॒जस्व ॥ २२ ॥ इळा॑ । अ॒ग्ने । पु॒रुद॑सं । स॒नि । गोः । श॑श्वत्त॒मं । ह॑व॒मानाय॑ ।

सा॒ध । स्या॑त् । नः । सु॒नुः । तन॑यः । वि॒जा॒वा । अ॒ग्ने । सा । ते । सु॒मतिः॑ ।

भु॒वु । अ॒स्मे इति ॥ २३ ॥ १६ ॥

वैश्वान॒राय॑ । धि॒पणा॑ । कृत॒ऽवृधे॑ । घृ॒तं । न । पु॒तं । अ॒ग्रये॑ । ज॒ना॒मसि॑ ।

दि॒ता । हो॒तारं॑ । मनु॒षः । च । वा॒घतः॑ । धि॒या । रथं॑ । न । कुलि॒शः । सं ।

कृ॒ण्वति ॥ १ ॥ सः । रो॒चय॑त् । ज॒नुपा॑ । रोद॒सी इति । उ॒भे इति । सः । मा॒त्रोः ।

अ॒भवत् । पु॒त्रः । ई॒र्यः । ह॒न्य॒ञ्चाद् । अ॒ग्निः । अ॒ज॒रः । च॒नःऽहि॑तः । दुः॒ऽद॒भः ।

वि॒शाम॑ । अ॒ति॒धिः । वि॒भाव॑सुः ॥ २ ॥

अष्ट० २ अध्या० ८ व० १७, १८] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० १ सू० २

कृत्वा दक्षस्य तरुषो विधर्मणि देवास्तो अग्निं जनयन्त चित्तिभिः ।

रुरुचानं भानुना ज्योतिषा महामत्यं न वाजं सनिष्यन्तुषं ब्रुवे ॥ ३ ॥

आ मन्द्रस्य सनिष्यन्तो वरेण्यं वृणोमहे अह्यं वाजं मृगिमयम् ।

रातिं भृगूणां मुशिजं क्विक्कतुमग्निं राजन्तं दिव्येन शोचिषा ॥ ४ ॥

अग्निं सुन्नायं दधिरे पुरो जना वाजं श्रवसमिह वृक्तवर्हिषः ।

यतस्तुचः सुरुचं विश्वदेव्यं रुद्रं यज्ञानां सार्धदिष्टिमपसां ॥ ५ ॥ १७ ॥

पार्वकशोचे तव हि क्षयं परि होतॄयज्ञेषु वृक्तवर्हिषो नरः ।

अग्ने दुवं इच्छमानास आप्यमुपासते द्रविणं धेहि तेभ्यः ॥ ६ ॥ १८ ॥

कृत्वा । दक्षस्य । तरुषः । विधर्मणि । देवास्तः । अग्निं । जनयन्त । चित्तिभिः ।

रुरुचानं । भानुना । ज्योतिषा । महं । अत्यं । न । वाजं । सनिष्यन्तुषं । ब्रुवे ।

ब्रुवे ॥ ३ ॥ आ । मन्द्रस्य । सनिष्यन्तः । वरेण्यं । वृणोमहे । अह्यं । वाजं ।

मृगिमयं । रातिं । भृगूणां । मुशिजं । क्विक्कतुं । अग्निं । राजन्तं । दिव्येन ।

शोचिषा ॥ ४ ॥ अग्निं । सुन्नायं । दधिरे । पुरः । जनाः । वाजं श्रवसं । इह ।

वृक्तवर्हिषः । यतस्तुचः । सुरुचं । विश्वदेव्यं । रुद्रं । यज्ञानां । सार्धदिष्टिम् ।

अपसां ॥ ५ ॥ १७ ॥ पार्वकशोचे । तव । हि । क्षयं । परि । होतः । यज्ञेषु ।

वृक्तवर्हिषः । नरः । अग्ने । दुवं । इच्छमानासः । आप्यं । उपे । आसते । द्रविणं ।

धेहि । तेभ्यः ॥ ६ ॥

आ रोदसी अष्टणदा स्वर्नहजातं यदेनमपसो अधारयन् ।
सो अंध्वरायु परिणीयते कविरत्यो न वाजंसातये चनोहितः ॥ ७ ॥
नमस्यते हव्यदाति स्वध्वरं दुवस्यत दम्यं जातवेदसम् ।
रथीकृतस्य बृहतो विचर्षणिर्भिर्देवानामभवत्पुरोहितः ॥ ८ ॥
तिस्रो यदस्य समिधः परिज्जनोऽग्नेरपुनस्तुशिजो अमृत्यवः ।
तासामेकामदधुर्मत्यं भुजंस्तु लोकस्तु द्वे उपं जामिर्मीयतुः ॥ ९ ॥
विशां कविं विस्पतिं मानुपीरिषः सं सीमकृण्वन्त्स्वधितिं न तेजसे ।
स उदतो निवतो याति वेविपत्स गर्भमेयु भुवनेयु दीधरत् ॥ १० ॥ १८ ॥
स जिन्वते जठरेषु प्रजज्ञिवाङ्मृषां चित्रेषु नानन्दश्च सिंहः ।
वैभानरः पृथुपाजा अमर्त्यो वसु रत्ना दयमानो वि दाशुपे ॥ ११ ॥

आ । रोदसी इति । अष्टणत् । आ । स्वः । महत् । जातं । यत् । एनं । अपसः ।
अधारयन् । सः । अंध्वरायं । परि । नीयते । कविः । अत्यः । न । वाजंसातये ।
चनोऽहितः ॥ ७ ॥ नमस्यते । हव्यदाति । सुअध्वरं । दुवस्यत । दम्यं ।
जातवेदसं । रथीः । कृतस्य । बृहतः । विचर्षणिः । अग्निः । देवानां । अभवत् ।
पुरोऽहितः ॥ ८ ॥ तिस्रः । यदस्य । संज्जः । परिज्जनः । अग्नेः । अपुनत् ।
उदिजः । अमृत्यवः । तामां । एकां । अदधुः । मर्त्यं । भुजं । ऊं इति । लोकं ।
ऊं इति । द्वे इति । उपं । जामिं । ईयतुः ॥ ९ ॥ विशा । कविं । विस्पतिं ।
मानुपीः । इषः । सं । सीं । अकृण्वन् । स्वधितिं । न । तेजसे । सः । उदवतः ।
निवतः । याति । वेविपत् । सः । गर्भं । एयु । भुवनेषु । दीधरत् ॥ १० ॥ १८ ॥
सः । जिन्वते । जठरेषु । प्रजज्ञिवाङ्मृषां । चित्रेषु । नानन्दश्च । सिंहः ।
वैभानरः । पृथुपाजाः । अमर्त्यः । वसु । रत्ना । दयमानः । वि । दाशुपे ॥ ११ ॥

अष्ट० २ अध्या० ८ व० १९] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० १ सू० २

वैश्वानरः प्रजया नाकमारुहदिवस्पृष्टं भन्दमानः सुमन्मभिः ।

स पूर्ववज्जनयञ्जन्तवे धनं समानमज्मं पर्येति जागृविः ॥ १२ ॥

ऋतावानं यज्ञियं विप्रमुक्थ्यमा यं दधे मातरिश्वा दिवि क्षयम् ।

तं चित्रयामं हरिकेशमीमहे सुदीतिमग्निं सुविताय नव्यसे ॥ १३ ॥

शुचिं न यामन्निपिरं स्वर्दशं केतुं दिवो रोचनस्थानुपर्व्वम् ।

अग्निं मूर्धानं दिवो अप्रतिष्कृतं तमीमहे नमसा वाजिनं बृहत् ॥ १४ ॥

मन्द्रं होतारं शुचिमद्वयाविनं दमूनसमुक्थ्य विश्वचर्षणिम् ।

रथं न चित्रं वपुषाय दर्शतं मनुर्हितं सदमित्राय ईमहे ॥ १५ ॥ १९ ॥

वैश्वानरः । प्रजया । नाकं । आ । अरुहत् । दिवः । पृष्ठं । भन्दमानः । सुमन्मभिः ।

सः । पूर्ववज्जत् । जनयन् । जन्तवे । धनं । समानं । अज्मं । पर्येति । एति ।

जागृविः ॥ १२ ॥ ऋतावानं । यज्ञियं । विप्रं । उक्थ्यं । आ । यं । दधे ।

मातरिश्वा । दिवि । क्षयं । तं । चित्रयामं । हरिकेशं । ईमहे । सुदीतिं । अग्निं ।

सुविताय । नव्यसे ॥ १३ ॥ शुचिं । न । यामन् । निपिरं । स्वर्दशं । केतुं । दिवः ।

रोचनस्थानुपर्व्वम् । अग्निं । मूर्धानं । दिवः । अप्रतिष्कृतं । तं । ईमहे ।

नमसा । वाजिनं । बृहत् ॥ १४ ॥ मन्द्रं । होतारं । शुचिं । अद्वयाविनं । दमूनसं ।

उक्थ्यं । विश्वचर्षणिं । रथं । न । चित्रं । वपुषाय । दर्शतं । मनुर्हितं । सदमित्राय ।

ईमहे ॥ १५ ॥ १९ ॥

॥ ३ ॥ ऋषिः-विश्वामित्रः । देवता-अग्निः । छन्दः-जगती ॥

॥ ३ ॥ वैश्वानरायं पृथुपाजसे विपो रत्वा विधन्त धरुणेषु गार्तवे ।
अग्निहिं देवाँ अमृतो दुवस्यत्यया धर्माणि सनता न दूदुपत् ॥ १ ॥
अन्तर्दूतो रोदसी दस्म ईयते होता निपत्तो मनुषः पुरोहितः ।
क्षयं बृहन्तं परि भूपति शुभिर्देवेभिरग्निरिपितो विषावंसुः ॥ २ ॥
केतुं यज्ञानां विदथस्य सार्धनं विप्रांसो अग्निं महयन्त चित्तिभिः ।
अपांसि यस्मिन्नधि सन्दधुर्गिरस्तास्मिन्सुन्नानि यजमान आ चके ॥ ३ ॥
पिता यज्ञानामसुरो विपश्चितां विमानमभिर्व्युनं च वायताम् ।
आ विवेश रोदसी भूरिर्वर्षसा पुरुप्रियो भन्दते धामभिः कविः ॥ ४ ॥
चन्द्रमग्निं चन्द्ररथं हरिं व्रतं वैश्वानरमप्सुपदं स्वविदम् ।
विगाहं तूष्णिं तविषीभिराधृतं भूणिं देवासं इह सुश्रियं दधुः ॥ ५ ॥ २० ॥

वैश्वानरायं । पृथुपाजसे । विपोः । रत्वा । विधन्त । धरुणेषु । गार्तवे । अग्निः ।
हि । देवान् । अमृतः । दुवस्यति । अथ । धर्माणि । सनता । न । दूदुपत् ॥ १ ॥
अन्तः । दूतः । रोदसी इति । दस्मः । ईयते । होता । निपत्तः । मनुषः ।
पुरोहितः । क्षयं । बृहन्तं । परि । भूपति । शुभिः । देवेभिः । अग्निः । इपितः ।
विषावंसुः ॥ २ ॥ केतुं । यज्ञानां । विदथस्य । सार्धनं । विप्रांसः । अग्निः ।
महयन्त । चित्तिभिः । अपांसि । यस्मिन् । अधि । सन्दधुः । गिरः । तस्मिन् ।
सुन्नानि । यजमानः । आ । चके ॥ ३ ॥ पिता । यज्ञानां । असुरः । विपश्चितां ।
विप्राणां । अग्निः । व्युनं । च । वायतां । आ । विवेश । रोदसी इति । भूरिर्वर्षसा ।
पुरुप्रियोः । भन्दते । धामभिः । कविः ॥ ४ ॥ चन्द्रं । अग्निं । चन्द्ररथं । हरिं व्रतं ।
वैश्वानरं । अप्सुपदं । स्वविदं । विगाहं । तूष्णिं । तविषीभिः । आधृतं ।
भूणिं । देवासं । इह । सुश्रियं । दधुः ॥ ५ ॥ २० ॥

अष्ट० २. अध्या० ८ व० २१] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० १ सू० ३

अग्निर्देवेभिर्मनुषश्च जन्तुभिस्तन्वानो यज्ञं पुरुषेशसं धिया ।
 रथीन्तरीयते साधदिष्टिभिर्जीरो दमूना अभिशस्तिचातनः ॥ ६ ॥
 अग्ने जरस्व स्वपत्य आयुन्यूर्जा पिन्वस्व समिषो दिदीहि नः ।
 वयोसि जिन्व बृहत्तश्च जागृव उशिग्देवानामसि सुकतुर्विषाम् ॥ ७ ॥
 विश्वति यदमतिथि नरः सदा यन्तारं धीनामुशिजं च वाघताम् ।
 अध्वराणां चेतनं जातवेदसं प्र शंसन्ति नमसा जूतिभिर्वृषे ॥ ८ ॥
 विभावा देवः सुरणः परि क्षितीरग्निर्वीधूव शर्वसा सुमद्रथः ।
 तस्य व्रतानि भूरिपोषिणो वयमुप भूपेम दम आ सुवृक्तिभिः ॥ ९ ॥
 वैश्वानर तव धामान्या चक्रे येभिः स्वविदमवो विचक्षण ।
 जात आपृणो भुवनानि रोदसी अग्ने ता विश्वा परिसूरसि त्मना ॥ १० ॥

अग्निः । देवेभिः । मनुषः । च । जन्तुभिः । तन्वानः । यज्ञं । पुरुषेशसं । धिया ।
 रथीः । अंतः । ईयते । साधदिष्टिभिः । जीरो । दमूनाः । अभिशस्तिचातनः ॥ ६ ॥
 अग्ने । जरस्व । सुऽअपत्ये । आयुनि । ऊर्जा । पिन्वस्व । सं । इषं । दिदीहि ।
 नः । वयोसि । जिन्व । बृहत्तः । च । जागृवे । उशिक् । देवानां । असि । सुऽकतुः ।
 विषाम् ॥ ७ ॥ विश्वति । यदं । अतिथि । नरः । सदा । यन्तारं । धीना । उशिजं ।
 च । वाघतां । अध्वराणां । चेतनं । जातवेदसं । प्र । शंसन्ति । नमसा । जूतिभिः ।
 वृषे ॥ ८ ॥ विभावा । देवः । सुरणः । परि । क्षितीः । अग्निः । यधूव । शर्वसा ।
 सुमद्रथः । तस्य । व्रतानि । भूरिपोषिणः । वयं । उप । भूपेम । दमं । आ ।
 सुवृक्तिभिः ॥ ९ ॥ वैश्वानर । तव । धामानि । आ । चक्रे । येभिः । स्वऽविद् ।
 अमवः । विऽचक्षण । जातः । आ । अपृणः । भुवनानि । रोदसी इति । अग्ने । ता ।
 विश्वा । परिऽसूः । असि । त्मना ॥ १० ॥

अष्ट० २ अध्या० ८ व० २१, २२, २३ ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अतु० १ सू० ४

वैश्वानरस्य दंसनाभ्यो बृहदरिणादेकः स्वपस्यया कविः ।

उभा पितरा महयन्नजायताग्निर्द्यावापृथिवी भूरिरेतसा ॥ ११ ॥ २१ ॥

॥ ४ ॥ ऋषिः-विश्वामित्रः । देवता-आग्निः । छन्दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ ४ ॥ समित्समित्सुमना बोध्यन्मे शुचाशुचा सुमतिं रासि वस्वः ।

आ देव देवान्यजथाय वक्षि सखा सखीन्सुमना यक्ष्यमे ॥ १ ॥

यं देवासन्निरहन्नायजन्ते दिवेदिवे वरुणो मित्रो अग्निः ।

सेमं यज्ञं मधुमन्तं कृधी नस्तनूनपादधृतयोनि विघ्नन्तम् ॥ २ ॥

प्र दीधितिर्विश्ववारा जिगाति होतारं इच्छः प्रथमं यजध्यै ।

अच्छा नमोभिर्धृषभं वन्द्यै स देवान्धक्षदिपितो यर्जीयान् ॥ ३ ॥

ऊर्ध्वो वां गानुरध्वरे अकार्यूर्ध्वो शोर्ध्वोपि प्रस्थिता रजांसि ।

दिवो वा नाभा न्यसादि होता स्तृणीमहि देवव्यचा वि बर्हिः ॥ ४ ॥

वैश्वानरस्य । दंसनाभ्यः । बृहत् । अरिणात् । एकः । सुऽअपस्यया । कविः । उभा । पितरा । महयन् । अजायत । अग्निः । द्यावापृथिवी इति । भूरिरेतसा ॥ ११ ॥ २१ ॥

समित्समित् । सुऽमनाः । बोधि । अस्मे इति । शुचाऽशुचा । सुऽमति । रासि । वस्वः । आ । देव । देवान् । यजथाय । वक्षि । सखा । सखीन् । सुऽमनाः । यक्षि । अग्ने ॥ १ ॥ यं । देवासः । मित्रः । अहन् । आऽयजन्ते । दिवेऽदिवे । वरुणः । मित्रः । अग्निः । सः । इमं । यज्ञं । मधुमन्तं । कृषि । नः । तनूनपात् । धृतऽयोनि । विघ्नन्ते ॥ २ ॥ प्र । दीधितिः । विश्ववारा । जिगाति । होतारं । इच्छः । प्रथमं । यजध्यै । अच्छा । नमःऽभिः । धृषभं । वन्द्यै । सः । देवान् । यस्तु । दिपितः । यर्जीयान् ॥ ३ ॥ ऊर्ध्वः । वां । गानुः । अध्वरे । अकारि । ऊर्ध्वो । शोर्ध्वोपि । प्रस्थिता । रजांसि । दिवः । वा । नाभा । नि । असादि । होता । स्तृणीमहि । देवऽव्यचाः । वि । बर्हिः ॥ ४ ॥

अ० २ अ० १०८ अ० २२, २३] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० १ सू० ४

सप्त होत्राणि मनसा वृणाना इन्वंते विश्वं प्रति यन्त्रतेन ।
 नृपेशंसो विदथेषु प्र जाता अभीज्ञं यज्ञं वि चरन्त पूर्वाः ॥ ५ ॥ २२ ॥
 आ भन्दमाने उपसा उपाके उत स्मयेते तन्वा विरूपे ।
 यथा नो मित्रो बरुणो जुजोषदिन्द्रो मरुता उत वा महोभिः ॥ ६ ॥
 दैव्या होतारा प्रथमा नृञ्जे सप्त पृक्षासः स्वधया मदन्ति ।
 ऋतं शंसन्त ऋतमिह आहुरन् व्रतं व्रतपा दीर्घानाः ॥ ७ ॥
 आ भारती भारतीभिः सजोषा इळां देवैर्मनुष्येभिरग्निः ।
 सरस्वती सारस्वतेभिरवाक् तिस्रो देवीर्वहिरिदं सदन्तु ॥ ८ ॥
 तत्रस्तुरीपमथ पोषयितु देवं त्वष्ट्रं वि रराणः स्थस्व ।
 यतो वीरः कर्मण्यः सुदक्षो युक्तग्रावा जायते देवकामः ॥ ९ ॥

सप्त । होत्राणि । मनसा । वृणानाः । इन्वंतः । विश्वं । प्रति । यन् । यन्त्रतेन । नृपेश-
 संसः । विदथेषु । प्र । जाताः । अभि । इयं । यज्ञं । वि । चरन्त । पूर्वाः ॥ ५ ॥
 ॥ २२ ॥ आ । भन्दमाने । शनि । उपसा । उपाके इति । उत । स्मयेते इति । तन्वा ।
 विरूपे इति विरूपे । यथा । नः । मित्रः । बरुणः । जुजोषत् । इन्द्रः । मरुताम् ।
 उत । वा । महोभिः ॥ ६ ॥ दैव्या । होतारा । प्रथमा । नि । ऋजं । सप्त ।
 पृक्षासः । स्वधया । मदन्ति । ऋतं । शंसन्तः । ऋतं । इत् । ते । आहुः । अन्तु ।
 व्रतं । व्रतपाः । दीर्घानाः ॥ ७ ॥ आ । भारती । भारतीभिः । सजोषाः ।
 इळा । देवैः । मनुष्येभिः । अग्निः । सरस्वती । सारस्वतेभिः । अवाक् । तिस्रः ।
 देवीः । वहिः । आ । इदं । सदन्तु ॥ ८ ॥ तद् । नः । तुरीपं । अथ । पोषयितु ।
 देवं । त्वष्ट्रः । वि । रराणः । स्थस्वति स्थस्व । यतो । वीरः । कर्मण्यः । सुदक्षः ।
 युक्तग्रावा । जायते । देवकामः ॥ ९ ॥

अष्ट० २ अंश० ८ वं० २३, २४] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० १ सू० ५

वनस्पतेऽव सृजोप देवानग्निर्हविः शमिता सुदयाति ।

सेदु होता सत्यतरो यजाति यथा देवानां जनिमानि वेद ॥ १० ॥

आ याहाग्रे समिधानो अर्वाङ्निर्द्रेण देवैः सरथं तुरेभिः ।

बर्हिर्न आस्तामदितिः सुपुत्रा स्वाहा देवा अमृता मादयन्ताम् ॥ ११ ॥ २३ ॥

॥ ५ ॥ ऋषिः—विश्वामित्रः । देवता—अग्निः । छन्दः—त्रिष्टुप् ॥

॥ ५ ॥ प्रत्यग्निरुपसञ्चेकितानोऽर्वाधि विप्रः पद्वीः कवीनाम् ।

पृथुपाजा देवयज्ञिः समिद्धोऽप द्वारा तमसो बहिरावः ॥ १ ॥

प्रेदग्निर्वावृधे स्तोमैभिर्गीभिः स्तोतृणां नमस्य उक्थैः ।

पूर्वाङ्कितस्य सन्दशश्चकानः सं द्रुतो अर्धोदुपसां विरोके ॥ २ ॥

अर्धाव्यग्निर्मानुषीषु विध्वर्षां गर्भो मित्र ऋतेन सार्धम् ।

आ हर्षतो यजतः सान्वस्थादभूदु विप्रो हव्यो मतीनाम् ॥ ३ ॥

वनस्पते । अव । सृज । उप । देवान् । अग्निः । हविः । शमिता । सुदयाति । सः ।

इत् । ऊं इति । होता । सत्यतरोः । यजाति । यथा । देवानां । जनिमानि । वेद ॥ १० ॥

आ । याहि । अग्रे । संऽधानः । अर्वाङ् । द्रेण । देवैः । सुऽरथं । तुरेभिः ।

बर्हिः । नः । आस्तां । अदितिः । सुऽपुत्रा । स्वाहा । देवाः । अमृताः । माद-

यन्तां ॥ ११ ॥ २३ ॥

१ प्रति । अग्निः । उपसः । चेकितानः । अर्वाधि । विप्रः । पद्वीः । कवीनां ।

पृथुऽपानाः । देवयत्सभिः । संऽइद्धः । अप । द्वारा । तमसः । बहिः । आवरित्वावः

॥ १ ॥ ५ इत् । ऊं इति । अग्निः । वृधे । स्तोमैभिः । गीऽभिः । स्तोतृणां ।

नमस्यः । उक्थैः । पूर्वाः । ऋतस्य । संऽदशः । चकानः । सं । द्रुतः । अर्धाङ्कित ।

उपसः । विरोके ॥ २ ॥ अर्धाणि । अग्निः । मानुषीषु । विधु । अपां । गर्भः ।

मित्रः । ऋतेन । सार्धम् । आ । हर्षतः । यजतः । सान्व । अस्थात् । अभूत् । ऊं

इति । विमैः । हव्यैः । मतीनां ॥ ३ ॥

अष्ट० २ अध्या० ८ व० २४, २५] ऋग्वेदः — [मण्ड० ३ अनु० १-सू० ६

मित्रो अग्निर्भवति यत्समिद्धो मित्रो होता वर्हणो जातवेदाः ।
 मित्रो अध्वर्युरिषिरो दमूना मित्रः सिन्धूनामुत पर्वतानाम् ॥ ४ ॥
 पाति प्रियं रिपो अग्रं पदं वेः पाति यद्वश्चरणं सूर्यस्य ।
 पाति नाभां सप्तशीर्षाणमग्निः पाति देवानामुपमादमृष्वः ॥ ५ ॥ २४ ॥
 ऋभुश्चक्र ईड्यं चारु नाम विश्वानि देवो वयुनानि विद्वान् ।
 सप्तस्य चर्म घृतवत्पदं वेस्तदिदग्नी रक्षत्यग्रयुच्छन् ॥ ६ ॥
 आ योनिमग्निर्वृतवन्तमस्थात्पृथुप्रगाणमुशन्तमुशानः ।
 दीद्यानः शुचिर्ऋष्वः पावकः पुनः पुनर्मातरा नव्यसी कः ॥ ७ ॥
 स यो जात ओषधीभिर्ववसे यदी वर्धन्ति प्रस्वो घृतेन ।
 आप इव प्रवता शुभमाना उरुष्यदग्निः पित्रोरुपस्थे ॥ ८ ॥

मित्रः । अग्निः । भवति । यत् । संसिद्धः । मित्रः । होता । वर्हणः । जातवेदाः ।
 मित्रः । अध्वर्युः । इषिः । दमूनाः । मित्रः । सिन्धूनां । उत । पर्वतानां ॥ ४ ॥
 पाति । प्रियं । रिपः । अग्रं । पदं । वेः । पाति । यद्वः । चरणं । सूर्यस्य । पाति ।
 नाभां । सप्तशीर्षाणं । अग्निः । पाति । देवानां । उपमादं । ऋष्वः ॥ ५ ॥ २४ ॥
 ऋभुः । चक्रे । ईड्यं । चारु । नाम । विश्वानि । देवः । वयुनानि । विद्वान् । सप्तस्य ।
 चर्म । घृतवत् । पदं । वेः । तत् । इत् । अग्निः । रक्षति । अग्रयुच्छन् ॥ ६ ॥
 आ । योनिं । अग्निः । घृतवन्तं । अस्थात् । पृथुप्रगाणं । उशन्तं । उशानः ।
 दीद्यानः । शुचिः । ऋष्वः । पावकः । पुनः । पुनः । मातरा । नव्यसी कति ।
 करिति कः ॥ ७ ॥ स यः । जातः । ओषधीभिः । ववसे । यदि । वर्धति । प्रस्वः ।
 घृतेन । आपः इव । प्रवता । शुभमानाः । उरुष्यत् । अग्निः । पित्रोः । उपस्थे ॥ ८ ॥

अष्ट० २ अध्या० ८ व० २५, २६] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० १ सू० ।

उदुं द्रुतः समिधा यद्वो अद्यौद्वर्ष्मन्दिवो अधि नाजो पृथिव्याः ।

मित्रो अग्निरीद्व्यो मातरिश्वा दृतो वक्षद्यजथाय देवान् ॥ ९ ॥

उदस्तम्भीत्समिधा नाकमृष्वोऽग्निर्भवन्नुत्तमो रोचनानाम् ।

यदी भृगुभ्यः परि मातरिश्वा गुहा सन्तं हव्यवाहं समीधे ॥ १० ॥

इळाभग्रे पुरुदंसं सनि गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।

स्यान्नः सुनुस्तनयो विजावाभ्रे सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ॥ ११ ॥ २५ ॥

॥ ९ ॥ ऋषि-विश्वामित्रः । देवता-इन्द्र । छन्द-त्रिष्टुप् ॥

॥ ९ ॥ प्र कारवो मनना वच्यमाना देवद्रीची नयत देवयन्तः ।

दक्षिणावाङ्वाजिनी प्राच्येति हविर्भरन्त्यग्रये घृताचीं ॥ १ ॥

आ रोदसी अपृणा जार्यमान उत प्र रिक्था अध नु प्रयज्यो ।

दिवश्चिदग्रे महिना पृथिव्या वच्यन्तां ते वह्नयः ससज्जिहाः ॥ २ ॥

उत् । ऊं इति । स्तुतः । संऽऽधा । यद्वः । अद्यौत् । वर्ष्मन् । दिवः । अधि । नाजः । पृथिव्याः । मित्रः । अग्निः । ईद्व्योः । मातरिश्वा । आ । दृतः । वक्षत् । यज थाय देवान् ॥ ९ ॥ उत् । अस्तम्भीत् । संऽऽधा । नाकं । मृष्वः । अग्निः । भवन् । उदस्तमः । रोचनानां । यदी । भृगुभ्यः । परि । मातरिश्वा । गुहा । सन्तं । हव्य-
वाहं । संऽऽधे ॥ १० ॥ इळां । अग्रे । पुरुदंसं । सनि । गोः । शश्वत्तमं । हवमानाय । साध । स्यात् । नः । मुनुः । तनयः । विजावा । अग्रे । सा । ते । सुमतिः । भूतु । अस्मे इति ॥ ११ ॥ २५ ॥

प्र । कारवः । मनना । वच्यमानाः । देवद्रीचीं । नयत । देवयन्तः । दक्षि-
णाऽवाद् । वाजिनीं । प्राचीं । एति । हविः । भरन्ती । अग्रये । घृताचीं ॥ १ ॥
आ । रोदसी इति । अपृणाः । जार्यमानः । उत । प्र । रिक्थाः । अधे । नु ।
प्रयज्यो इति प्रयज्यो । दिवः । चित् । अग्रे । महिना । पृथिव्याः । वच्यन्तां । ते ।
वह्नयः । ससज्जिहाः ॥ २ ॥

यौध्वं त्वा पृथिवी यज्ञियांसो नि होतारं सादयन्ते दमाय ।
यदी विशो मानुषीर्देवयन्तोः प्रयस्वतीरीळंते शुक्रमचिः ॥ ३ ॥
महान्तस्सधम्ये ध्रुव आ निषत्तोऽन्तर्यावा माहिने हर्यमाणः ।
आस्के सपत्री अजरे अमृक्ते सवदुर्वे उरुगायस्य धेनु ॥ ४ ॥
व्रता ते अग्रे महतो महानि तव कत्वा रोदसी आ ततन्व ।
त्वं दूतो अभवो जायमानस्त्वं नेता वृषभ चर्पणीनाम् ॥ ५ ॥ २६ ॥
ऋतस्य वा केशिनां योग्याभिर्युतस्तुवा रोहिता धुरि धिष्व ।
अथा बह देवान्देव विश्वान्स्वध्वरा कृणुहि जातवेदः ॥ ६ ॥
दिवश्चिदा ते रचयन्त रोका उपो विभातीरनु भासि पूर्वाः ।
अपो यदस्य उशध्वनेषु होतर्मन्द्रस्य पनयन्त देवाः ॥ ७ ॥

यौः । च । त्वा । पृथिवी । यज्ञियांसः । नि । होतारं । सादयन्ते । दमाय । यदि ।
विशः । मानुषीः । देवयन्तीः । प्रयस्वतीः । ईळंते । शुक्रं । अचिः ॥ ३ ॥
महान् । सयस्म्ये । ध्रुवः । आ । निऽसत्तः । अंतः । यावा । माहिने इति । हर्यमाणः ।
आस्के इति । सपत्री इति सऽपत्री । अजरे इति । अमृक्ते इति । सवदुर्वे इति
सवः । दुर्वे । उरुगायस्य । धेनु इति ॥ ४ ॥ व्रता । ते । अग्रे । महतः । महानि ।
तव । कत्वा । रोदसी इति । आ । ततन्व । त्वं । दूतः । अभवः । जायमानः । त्वं ।
नेता । वृषभ । चर्पणीनां ॥ ५ ॥ २६ ॥ ऋतस्य । वा । केशिनां । योग्याभिः ।
युतस्तुवा । रोहिता । धुरि । धिष्व । अथ । आ । बह । देवान् । देव । विश्वान् ।
कृणुहि । जातवेदः ॥ ६ ॥ दिवः । चिन् । आ । ते । रचयन्त ।
रोकाः । उपः । विभातीः । अनु । भासि । पूर्वाः । अपः । यः । अग्रे । उशध्वं ।
वनेषु । होतुः । मन्द्रस्य । पनयन्त । देवाः ॥ ७ ॥

अष्ट० २ अध्या० ८ व० २७] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० १ सू० ६

उ॒रौ वा॒ ये अ॒न्तरि॑क्षे म॒दन्ति॑ दि॒वो वा॒ ये रो॒चने॑ स॒न्ति दे॒वाः ।

ऊ॒मा वा॒ ये सु॒हवा॑सो यज॑त्रा आ॒येभि॑रे र॒थ्यो अ॒ग्ने अ॒श्वोः ॥ ८ ॥

ऐ॒भि॒रग्ने॑ स॒रथं॑ या॒ह्यर्वा॑द् ना॒नार॑थं वा॒ वि॒भवो॑ ह्य॒श्वोः ।

प॒र्वीव॑तश्चि॒त्रातं॑ श्रींश्च॑ दे॒वाननु॑ष्व॒धमा॑ ब॒ह मा॑द॒यस्व ॥ ९ ॥

स हो॒ता यस्य॑ रोद॑सी चिदु॒र्वी यज्ञं॑य॒ज्ञम॒भि वृ॒धे गृ॑णीतः ।

प्राचीं॑ अ॒ध्वरे॑व॒ तस्थ॑तुः सु॒मेके॑ ऋ॒ताव॑री ऋ॒तजा॑तस्य स॒त्ये ॥ १० ॥

इ॒ळांम॒ग्ने पु॒रुद॑सं स॒नि गोः॑ श॒श्वत्स॑मं ह॒वमा॑नाय सा॒ध ।

स्या॑त्तः सु॒नुस्त॑नयो वि॒जावा॑ग्ने सा ते॒ सुम॑तिर्भू॒त्वस्मे ॥ ११ ॥ २७ ॥ ८ ॥ २

उ॒रौ । वा॒ । ये । अ॒न्तरि॑क्षे । म॒दन्ति॑ । दि॒वः । वा॒ । ये । रो॒चने॑ । स॒न्ति । दे॒वाः ।

ऊ॒माः । वा॒ । ये । सु॒हवा॑सः । यज॑त्राः । आ॒येभि॑रे । र॒थ्यः । अ॒ग्ने ।

अ॒श्वोः ॥ ८ ॥ आ । ऐ॒भिः । अ॒ग्ने । स॒रथं॑ । या॒हि । अ॒र्वाद् । ना॒ना॒रथं॑ । वा॒ ।

वि॒भवः । हि । अ॒श्वोः । प॒र्वीव॑तः । चि॒त्रातं॑ । श्रीं । च । दे॒वान् । अ॒नु॒ऽऽव॑धं ।

आ । ब॒ह । मा॑द॒यस्व ॥ ९ ॥ सः । हो॒ता । यस्य॑ । रोद॑सी इति । चि॒त्र॒ ।

उ॒र्वी इति॑ । य॒ज्ञं॑य॒ज्ञं । अ॒भि । वृ॒धे । गृ॑णीतः । प्राचीं॑ इति॑ । अ॒ध्वरा॑ऽइव । त॒स्थ॑तुः ।

सु॒मेके॑ इति॑ सु॒मेके॑ । ऋ॒ता॒व॒री इत्यु॑त्त॒वरी॑ । ऋ॒त॒ऽजा॑तस्य । स॒त्ये इति॑ ॥ १० ॥

इ॒ळां । अ॒ग्ने । पु॒रु॒ऽद॑सं । स॒नि । गोः । श॒श्वत्स॑मं । ह॒वमा॑नाय । सा॒ध । स्या॑त् ।

नः । सु॒नुः । त॑नयः वि॒जा॒ऽवा॑ग्ने । अ॒ग्ने । सा । ते॒ । सु॒म॑तिः । भू॒तु । अ॒स्मे इति॑

॥ ११ ॥ २७ ॥ ८ ॥ २ ॥

॥ इति द्वितीयाष्टकेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

અધ્યાય ૮.

સૂક્ત ૩૭

॥ ઋષિ-રુત્સમદ । દેવતા-દ્રવિણોદ ॥

(દ્રવિણોદ અગ્નિદેવ) હોતાના પાત્રમાથી તુ તૃપ્ત થાય ત્યાં સુધી સોમરસ પ્રાશન કરીને હૃષભગ્નિ યા હે અધ્વર્યુ, ભરપુર અપેણુ કરેલા રસ ક્રક્ત તેને અત્યંત ગમે છે ત્યારે આ અગ્નિને અપેણુ કરવાસાડુ એમરમ લઈને આવો. આ મધુર રસમાં વારી અતિ આસક્તિ હોઈને તુ અત્યંત ઉદાર છે, ત્યારે ભક્તોને સામર્થ્યરૂપ સ પતિ અર્પણુ કરનારા હે અગ્નિદેવ, તું સર્વ પ્રસંગે આવીને હોતાના પાત્રમાથી સોમરસ પ્રાશન કર. ૧

જેને હું પ્રથમ બોલાવતો હતો તેનેજ હવે પણ હાક માડુ છું જેના કાલાવાલાં કરવાં એવો કોઈ પણ હોય તો તે આજ અત્યુદાર પ્રભુ છે તેજ સવેનો માર્ગક, તો (ભક્તોને) સામર્થ્યરૂપ સ પતિ અપણુ કરનારા હે અગ્નિદેવ તુ સર્વ પ્રસંગે (આવીને) અધ્વર્યુ એ તને અપણુ કરેલો આ મધુર સોમરસ હોતાના પાત્રમાથી પ્રાશન કર. ૨

જેના યોગે તું સર્વ ઠેકાણે ગમન કરે છે તે વારે જ્વાળારૂપ અથ (રસ પ્રાશન કરીને) પુષ્ટ થાઓ સ્વપ્રકાશ વનસ્પતિ ઈત્યાદિનો પણ તુ પ્રભુ છે, તો હે ભગવતા (ભક્તોની) કોઈપણ પ્રકારે હાનિ ન થતા હેતા (તેમતુ સામર્થ્ય) તુ દૃઢ કર. હે ધૈર્યસાગર હે સામર્થ્ય સ પાત્રદાતા, અગ્નિદેવ, તું અહીં ગા આવી અમને પ્રોત્સાહન દે, અને સર્વ યજ્ઞ પ્રસંગે નેષ્ટા નામક ઋત્વિજના પાત્રમાથી તુ સોમરસ પ્રાશન કર. ૩

૧ હોત્ર ૧ અનુ જેવર (સોમસ્ય) અપણ મંદસ્ય, દે અપ્યગવ ય અમિ પુર્ણાન્ ભાસિચન્ પષ્ટિ । (ન૩) તસ્મે એત (ન૫) ભરત, ય દદિ તદ્વસા દિ, તત્ દ દ્રવિણાદ ત્વમ્ જતુમિ હોત્રાન્ સોમ વિષ ।

૨ યમ્ ડ પુર્વે અનુો તમ્ દદ દુરો, ય નામ પત્યતે સ દર દદિ દમ્ય । અપ્યુમિ ધોમ્વ મજુ પ્રતિપતન્ (તદ) દે દ્રવિણાદ, ત્વન્ જતુમિ પાત્રાન્ સોમ વિષ ।

૩ યાિ ત દવો ને તે વન્દ્ય મેચન્તુ, દે વનસ્પતે (ઓ) નરિવશ્વન્ ત્વન્ (મજાન્) વીદ્યત્સ, દે પૂના દવિન્ ૩, ત્વન્ નાપુષ અમૃષ, જતુમિ નેષ્ટાન્ સોમ વિષ ।

અગ્નિએ સોમરસ હોતાના પાત્રમાંથી પ્રાશન કીધું પોતાની આ કવિજના પાત્રમાંથી પણ રસનું સેવન કરીને તે હવે ભરિત થયો. અને તેજ પ્રમાણે નેષ્ટાના પાત્રમાંથી અર્પણ કરેલો રૂચિર (ભક્તિ) રસ પણ પ્રાશન કરીને તે તૃપ્ત થયો છે. હવે ચોથું જે યજ્ઞપાત્ર છે તે નિષ્કલંક અને અમર છે, દાનશૂર યજ્ઞમાન રસ અર્પણ કરે છે તે તેમાંથીજ, તો આ સામર્થ્ય સ પત્તિદાતા, અગ્નિદેવ આ ચોથા પાત્રવડે રસ પ્રાશન કરે. ૪

• તમારો રથ તમારા સરખા શુર વીરોનેજ બેસવાને યોગ્ય છે તો તે તમારો અત્યંત વેગથી જનારો રથ આજ અમારા તરફ આવવા માટે જોડીને તરાથી નીકળે, તે અહીં આવી પહોંચ્યા પછી ઘોડા છોડો તમારા મધુર રસથી અમારો હવિર્ભાગ આર્દ્ર કરે, આનંદ અહીં આવે, અને હે સાત્વિક ધનના નિધી, આ સોમરસ મૃહણુ કરે. ૫

હે અગ્નિ, આ સમિધનો સ્વીકાર કરીને સંતુષ્ટ થા, અમારી આહુતિવડે પ્રસન્ન થા, આ લોકને હિતકારક ને ઉદાત્ત પ્રાર્થના સ્તોત્રોવડે પ્રમુદિત થા, અને સ્તવનવડે પણ મુદ્ધચિત થા. હે દિવ્ય સંપત્તિના નિધી આગ્નિદેવ, તુ પ્રેમાળ અંતઃકરણવડે પોતાની અખિલ (શક્તિ) વડે આપીને સર્વ ભોદયોદી ને પ્રેમાળ એવી દિવ્ય વિભુતીને યમાકાળે સોમરસના હવિર્ભાગનો આસ્વાદ લેના હે. ૬ (૧)

સૂક્ત ૩૮.

॥ ઋષિ-પૂત્રસમદ । દેવતા-સવિતા ॥

૧. આ જુઓ, દેહીધ્યમાન સવિતા (જગતનું) પ્રવર્તન ને નિયમન કરનાર આ પવિત્ર દેવ ૧. પ્રાર્થિમાલને પ્રેરણા કરવાસારૂ ઉદય પામ્યો છે આ તેનો વ્યવસાય અવ્યાહત ચાલેલો છે દિવ્ય વિભુતી પાસે જે (અલૌકિક) રત્નોનો ભંડાર છે તે આજ દેવેજ ત્યાં રાખેલો હોયને ૨. યજ્ઞકર્મપ્રિય યજ્ઞમાનને નિરૂપમ સુખનો ભાગીદાર તેણેજ કરેલ છે. ૩

૧ સ હોનાત્ અપાત્ ડત પોનાત્ અમત, ડત નેષ્ટાત્ દિત પ્રય અનુપત । ગુરીય પાત્ર અમુલ્ક અમૃત વ (ભવતિ), (તદ્) દ્રવિનોદા (તસ્માત્ ગુરીયાત્) દ્રવિનોદસ રસ પિબતુ ।

૫ યુવયાઃ યપ્ય નૃગદણ રથ વય વર્ષાત્ર મુજ્યાથામ્ (વતઃ) વામ્ રદ્ધ વિમોચનમ્ અસ્તુ । ન. દર્શાવિ મનુષા પૃથ્ક્ષમ્ કમ્ ભાગતમ્ દિ, અથ દ ગર્જિની વસુ સોમ પિબતમ્ ।

૬ દે અગ્ને ર્શ્મો સમિધ જોષિ, બાનુતિમ્ જોષિ, વ્રક્ષ જોષિ મુટૃતિમ્ જોષિ, । દે વસો, વિશેષિ (મય શાષ્ઠિ અગ્નિ) મદ્ ડગ્ગત વિ નાત્ દેવાન ત્વમ્ ડગ્ગત ક્તુના દિવિ. પાયવ ।

૧ રથ દેવ ગવિતા વન્દિ, સપ્તમ તદણ ડડુ અપાત્ । સ નૂત દેવેન્ધ્રો રણમ્ વિ દપાતિ દિ, અપ પોતિ દાત્રમ્ રવણી આ અનનન્ ।

ગતનું કદયાણુ કરવાસાડે આ દેવ સદૈવ ઉભોજ છે. સર્વ પસરનાર રશ્મિસમૂહ એજ ના હાય. તે પોતાનો બાહુ સર્વ વિશ્વની સહાયસાર વારંવાર તે આગળ કરે છે. તેની માગાથીજ ઉદકના અંગમાં સર્વ અણુમાત્ર હતો ન હોય કરવાનુસામર્થ્ય આવેતું છે, અને તેની આગાથીજ વાયુએ અંતરિક્ષમાં સંચાર કરીને વહાર કરે છે. ૨

પોતાના અત્યંત વેગવાન અસ્થેને રથમાં બેડીને ગયો હોય ત્યારે તેમને એકદમ છૂટા પડે છે, પરંતુ તેમ કરીનેજ, અપાટાથી માર્ગે ચાલનાર પવાશમાં પોતાનો પ્રવાશ રોડીને તે-વેશ્રાંતિ લેવડાવે છે, અને સર્પ પ્રમાણે કુદાટા કરતા આગળ વધી જનારા વીરોના આવેશને પણ તે કાળુમાં ધરે છે. તત્ર મુધાં સવિતાદેવની આગાથીજ આગળ વધે છે. ૩

અધકારરૂપી અર્ત વિસ્તીર્ણુ આવરણુ વણીને તે તૈયાર કરનારી રાત્રીએ (જુઓ પોતાનો) -પડદો ઉપાડીને (તે આ વિશ્વ પર) પુન પસારી દીધો, કે તરત જ્ઞાની ભક્તે પ્રણુ પોતાનું ઉપાસના કર્મ વચમાંજ બંધ રાખ્યું, પરંતુ (ચોડીકજ વારમાં) પોતાની નિદ્રા ત્યાગી દધને તે ઉપાસનામાં તત્પર થયો, તેજ, (કે) જેને વિશ્રાંતિનો કઠી લવલેય, પણ માલમ નથી ને જેણે જુદી જુદી ઋતુઓના કાળ એકજવાર કરાવી નાંખ્યા છે તે પરમ દૈદિધ્યમાન સવિતા પુન ઉદય પામ્યો. ૪

(સાયંકાળે) આ ગુહ્યાગ્રીનો ઓજસ્વી પ્રકાશ યજમાનોના એકલા ધરમધ્યે ઠેવળ પસરે છે એમ નંધી, તો યચ્ચાવત્ સચેતન પ્રાણીના અંતરંગમાં પણ જઈ પસરે છે. તેને દીધી (અગ્ની) ની ઇચ્છાનુરૂપ સર્વ પ્રેરક દેવે આપેલ સર્વથી મોટો એવો જ (સુખનો) જંતર છે તે (ઉપા) માતા પોતાના ભક્તરૂપ પુત્રસાડે જતન કરી રાખે છે. ૫ (૨) ..

૨ સઃ દેવઃ વિશ્વસ્ય ધૃત્યે ઈર્વં દિઃ, ધૃષ્ટપાણિઃ. સઃ વાહવા પ્ર સિસર્તિ. । અસ્ય વ્રતે આ ભાપઃ ચિત્ત નેમ્પ્રાઃ, અય વ્રાતઃ ચિત્ત પરિગમન્ રમેત ।

૧ આગ્રુમિઃ ચિત્ત યાન્ સઃ (તાન્) વિ મુચાતિ, (પર) નૂનમ્ અતમાન્ત્ ચિત્ત એતોઃ અરીરમન્ । અગ્રાન્ ચિત્ત અવિધ્યામ્ નિ અયાન્, સચિત્તઃ વ્રતમ્ અનુ મોકો આ અગ્રાન્ ।

૪ ચિતત (તમ) વચન્તી (તમિત્રા) તન્ પુનઃ સમવ્યત્ ધીર શક્તમ્ મધ્યા ક્તો નિ અચન્ । (૨) રાત નિદ્રા) સહાય ઉદસ્યાત્, દદાનોં અરમતિ. સચિતા દેવઃ યઃ ક્તુન્ વિ અદર્ધઃ સ આ અગ્રાન્ ।

૫ દુર્યઃ પ્રભવ ઓમ. શોક. (ન કેવલ) નાના ઓકાસિ કિન્તુ વિશ્વમ્ આયુઃ વિ વિટ્ટે । (૩) કેન્દ્રમ્ અનુ સચિત્રા દિપિતમ્ જ્યેષ્ઠન્ ભાગ માના સૂનવે આ અચાત્ ।

વિજયશ્રી માટે આતુર થયેલો વીર દુર સમર ભૂમિમાં હોય તો પણ, (છાવણી તરફ) પાછો ફરે છે, (એટલું જ શું પણ) દિવસભર અહિં તહિં ફરનાર પ્રાણિમાત્રનું સર્વ લક્ષ્ય ધર તરફ ખેંચાઈ વળે છે, એકંદર અપૂર્ણ રહેલાં કામ અધવચળ મૂકીને વિશ્રાંતિ લે છે. પરંતુ આ સર્વ તે જગત્ પ્રેરક ઈશ્વરની આજ્ઞા પ્રમાણે જ થાય છે. ૬

અંતરિક્ષમાં ઉદકનો જે સમૂહ તેં રાખી મૂક્યો છે તે સમૂહ, નિર્જળ ને વાલુકામય પ્રદેશમાંથી અહિં તહિં દોડનારા પશુને (પર્જન્ય કાળે) પ્રાપ્ત થાય છે. અરણ્યમાંના વૃક્ષોનો સમુદાય પણ તે પક્ષીઓને રહેવાસારૂ આપ્યો છે. એ પ્રમાણે સર્વ પ્રેરક ને દેહીધ્માન સવિતાની આજ્ઞા કોઈ પણ તોડતું નથી (એજ ખરું). ૭

, સર્વ ઠેકાણે પ્રવાસ કરવામાં સગવડનાવાળું એવું જે ઠેકાણું એટલે સમુદ્ર, તે સમુદ્રને અને અંતરિક્ષ પ્રદેશને મૂર્ધાસ્ત થતાંજ વરૂણ (રૂપે) આ મોટા ઝપાટાસર અવ્યાહત વ્યાપી નાંખે છે. (એવી વેળાએ) એકંદર પક્ષી પોતપોતાના માળામાં ઘેસે છે ને પશુ પોતપોતાના નિવાસસ્થળે જઈને સ્વસ્થ પડે છે. (સ્વારાંથ) જગત્ પ્રેરક સવિતાએ પ્રત્યેક જીવમાત્રને વિશ્રાંતિ માટે જુદા જુદા સ્થળ નીમી આપ્યા છે. ૮

જેના કાર્યને ઇદ્ર, અથવા વરૂણ, મિત્ર, અર્ધેમા કિંવા રૂદ્ર (આ તેના સ્વરૂપ સુદ્ધાં) વિધાત કરતા નથી, પછી દુરાત્માને ધર્મહીન લોક કયાંથી કરનાર ? માટે હું આ જગત્ પ્રેરક ને દેહીધ્માન એવા સવિતા દેવનું નમસ્કારપૂર્વક ગૌરવ કરીને સર્વેના કલ્યાણસારૂ તેની આજ્ઞા કંઈ છું. ૯

૬ વિસ્મિતઃ ત્રિગોપુ સમાવર્તિ, વિવેચા ચરતો કમઃ અમા અમૂર । શાશ્વત્ લોકઃ વિકૃત અપઃ હિલી આ અગાન્, પર સર્વમ્ એતત્ સવિતુ દેવ્યસ્ય વ્રતમ્ અનુ ।

૭ અપ્ય ભાગ ત્વયા અપ્યુ હિત ધન્વા અનુ મૃગયતઃ । આ વિ તસ્યુઃ । ત્વમ્ વનાનિ વિન્ય. (અદદઃ), મસ્ય સવિતુ. દેવસ્ય તાનિ વ્રતાનિ નાક મિનન્તિ ।

૮ (ગ.) વરુણ ચાન્ રાપ્ત અર્વ યોનિમ્ નિમિષિ અનિશિત જમુંગળ. (અમચર) । વિશ્વઃ માર્તાન્દઃ પશુપ મત્ર આ ગાન્, સવિતા જન્માનિ સ્વરઃ વિ આ અર. ।

૯ વસ્ય વ્રત (અરઃ ક્ષ્પાતકઃ) રૂદ્રઃ ન, વરુણઃ ન, મિત્રઃ ન, અર્ધેમા રૂદ્ર. શા ન મિનન્તિ । આરુતયોપિ નીત (કિન્નુ વજ્રમ્), ૩ સવિતાઈ દેવ રૂદ્ર સ્થિતિ નમોનિ દુવે ।

મહદ્રાગ્ય એકાગ્રબુદ્ધિ અને પ્રતિભા એ સ્વપરાક્રમથી મેળવવા સાડ અને ઉત્સુક થયાં છીએ, તો સર્વજનસ્તુત્ય ને દિવ્ય શક્તિના પ્રભુ સવિતા અમારાપર કૃપાદૃષ્ટિ રાખો, અમને અત્યુત્કૃષ્ટ ધનનો લાભ થયો અથવા અમને ઐશ્વર્યનો ઉપલોભ મળ્યો તથાપિ અમે આ જગતપ્રેરક દેવના પ્રિય ભક્ત થઈ એ એટલે બસ. ૧૮

હું દેવ, તેં અપભુ કરેલો સ્પૃહણીય પ્રસાદ અમને (સર્વ ઠેકાણેથી એટલે) આકાશમાંથી, ઉદકમાંથી ને પૃથ્વી પાસેથી સુધ્ધાં પ્રાપ્ત થાઓ. હું જગતપ્રેરક દેવ, સ્તોતૃજનનું તેના હીધે ઠક્યાણજ થાય છે, અને તારું અખંડ સ્તવન કરનારા ઠવીને પણ એક પ્રાણપ્રિય બંધુનો લાભ થવા સરખું થાય છે. ૧૯ (૩)

સૂક્ત ૩૯.

॥ ઋષિ-ઋષભદ્ર । દેવતા-અશ્વિન ॥

(સોમવદ્ગીનો રસ પીલી કાઢવો આ) એકજ કાર્યસાડ જે પ્રમાણે સોમ પાયાણનો અવાજ થાય છે તે પ્રમાણે તમે પણ ઉભયતાં એકદમ (ભક્તોની) પશંસા કરો છો. ગૃધ્ર પ્રમાણે બુધે ટળવળેલું પક્ષી જેમ (કુળેથીપુર) વૃક્ષકને ઢોડી બંધ છે તેમ પ્રેમ સમુદ્રને ભરતી ચઢેલા ભક્તકને તમે પણ કેટલીએ ત્વરાથી ઢોડતાં બંધો છો. યજ્ઞ મંડપમાં દેવ-સ્તવન કરનાર બ્રહ્મા નામના ઋત્વિજ જે હોય તે પ્રમાણે તમે શોભો છો, કિંવા લોકહિત તત્પર એવા બંને મધ્યસ્થ હોય તે પ્રમાણે તમે ભક્તોના મધ્યસ્થ છો, અને સર્વજનો તમારી કાલાવાલાં કરે તેમાં તમે યોગ્ય છો. ૧

તમે બંને પણ યુદ્ધ કુશળ વીર પ્રમાણે શૂર વીર હોઈને (ભક્તકને) પ્રાત કાળેજ જાઓ છો અને તમે બંનેની બેડી જન્મ રહિત માટે તમે તમારી પોતાનીજ ઇચ્છા પ્રમાણે ચાલો છો. લાવણ્યમયી, સ્ત્રીઓ પોતે હરઠાગીનાથી શણગારલાં રમણીય દેખાય છે તે પ્રમાણે તમારી રસાળ વાણી પણ અલંકૃતજ હોય છે અને એકાદું હંપત્ય ઉપાસના કર્મમાં પ્રવીણ હોય છે તે પ્રમાણે તમે બંનેનો પણ ઇશ્વરી કર્તૃત્વા નિષયે અંતરજ્ઞાન છે એ વાત તો જગત્ પ્રસિધ્ધ છે. ૨

૧૦ વય મમ પ્રિય પુરન્ધિ ચ વાજયન્તઃ, તન નરાશસઃ પ્રાસ્પતિઃ નઃ અભ્યાઃ । વામસ્ય ભાયે, રવીર્ણા સગ-થેડપિ સવિતુર્દેવસ્ય પ્રિયાઃ (મઘ્નાઃ) સ્યામ ।

૧૧ હે સવિતઃ યત્ સંઘૃભ્યઃ સમ્, ઉદ્ધસાય જરિત્રે આપયે મવાતિ, તદ્ લયા દત્તમ્ કમ્યમ્ રાપઃ, અસમ્યમ્ દિવઃ અદ્રપઃ પૃથિવ્યાથ આ ગાત ।

૧ યુવાં પ્રાવાણેવ તદિદર્યે (મઘમ્) જરેથે, ગુથેવ (અજ્ઞનયાર્દિતૌ પશિર્ણૌ) વૃક્ષ (ઉપ દ્યંતે તથા યુવાં) નિધિમન્ત અચ્છ આ પતતઃ । વિદથે ઉવવશાસા વ્રહ્માણેવ અથવા જન્યા દતેવ સ્તઃ, યુવામંવ પુરુષા હવ્યા (ભવયઃ) ।

૨ રથ્યા વીરેવ પ્રાતર્યાવાણા, અજા દ્વ (યુવાં) યના વરમ્ આસન્થે । તન્વા શુભમાને મેને દ્વ યુવવો મેને શુભમાને ભવયઃ, દપતીવ યુવાં ક્તુનિર્દેત જનેષુ (પ્રસિદ્ધૌ) ।

અટુ ૨ અંશાં ૮ વ૦ ૪,૬] । કૃત્વેદં [મ્પેદં ૨ અનુ ૪ 'સ ૧૯

(ખીજના ચંદ્રની) શ્રુત્ત્વે જોમ અમારા તરફ વળે છે તે પ્રમાણે તમે પ્રથમ અમારાકને આવો. પુરવેગે તાડતાડ દોડનાર ખરી (તમને હોય) તે પ્રમાણે ત્વરાથી અમારાકને આવો. હું તેજમય વિભુતી, હું પરાક્રમી દેવ, તમે જન્ને ચક્રવાક પાંક્ષપ્રમાણે કિંવા પ્રખ્યા-યોદ્ધ. પ્રમાણે દરરોજ પ્રાતઃકાળે અમારા તરફ આગમન કરો. ૩

નૌકા જેમ પેલે પાર-પહોંચાડે છે તે પ્રમાણે અમને દુ.ખનો પાર ઉતારો, જન્ને જ જીના ઘોંસરા જન્ને (પૈડાનાં) આડા (એ સર્વ સાબુત હોય એવા રથ) પ્રમાણે અમને (સંક-ટની) પાર લઈ જાઓ. તમારી કોઈપણ પ્રકારે કદી હાનિ થવ નો સંભવજ નથી ત્યારે નિમક હલાલ કુતરા પ્રમાણે (જાગતા રહીને) અમારો ખચાવ કરો અને (શારીરિક ને મનસિક) દુખળાથી અમારું જગતર પ્રમાણે રક્ષણ કરો. ૪

તમે વાચુ પ્રમાણે કદીપણ ક્ષીણ ન થનાર છો. નદીઓ પ્રમાણે તમારી પણ ગતિ અતિ શીઘ્ર હોઈને જવાની / સહિતવાળા નેત્રા પ્રમાણે તમારી જોડી અખંડિત છે. તો તમે (કૃપા કરીને) અમારાકને આવો. શરીરને જેમ હાથ પગ તેમ તમે અમારી પરાકાષ્ટાનાં સુખ-કારક તો અત્યંત અભિલાષણીય એવી જે સંપત્તિ છે ત્યાંજ અમને લઈ જાઓ. ૫ (૪)

અમારા મોઢાના હોઠ અમારા સાડું (જેમ મધુર ગોલે છે) તે પ્રમાણે તમે પાચુ અમારા સાથે મધુર વચનો ગોલો, ને અમે આનંદથી આયુધ્ય ગાળીએ તે માટે (માતાના) જે સ્તન પ્રમાણે અમને (આનંદરૂપ દુગ્ધ) પાઓ. શરીરને જેમ નાક તે પ્રમાણે અમારું રક્ષણ કરવામાં તમે અચેસર છો તો અમારાજ કાન જેમ અમારા શબ્દો સાંભળે તે પ્રમાણે અમારા કાલાવાલા ઉત્તમ રીતે તમે સાંભળી લો. ૬

૧ (શશિ) યુગેવ પ્રથમા નઃ અર્વારુ આ ગતમ્, દક્ષાવિવ તરોમિઃ ઝરુંતાળા અગતઃ । દે ઉલા હે શાકા, વક્ષ્યાદ્યવિવ, અવશા રમ્યાવિવ પ્રતિવસ્તોઃ અર્વારુ વાતમ્ ।

૪ નાવેવ નઃ વારયતં, (અનમસ્ય રથસ્ય) યુગેવ, નમ્યેવ, ઉપધીવ, પ્રધીવ નઃ વારયતમ્ । અરિવશા યુવો શોનેવ નઃ તનૂના પાતમ્, મૃગલેવ અસ્માન્ વિષ્ણતઃ પાતમ્ ।

૫ મુરો વાતેવ મુર્યા, નેવેવ રીતિઃ, વધુશા મધી દવ અર્વારુ આ વાતમ્ । દક્ષાવિવ રુન્વે શમવિષ્ણ (મવઃ), વર્ગાવિવ વ અસ્મે મુપુલા મુપમ્ ।

૬ આમે ઓશાવિવ મપુ વદ-તા (મવઃ) સ્તુનાવિવ ઓરુસે નઃ પિપ્યતમ્ । નાવેવ નઃ તન્વઃ રથિતાસા (મવઃ), વર્ગાવિવ વ અસ્મે મુપુલા મુપમ્ ।

અર્ચન ૨. અધ્યા ૮ વ ૧૬] કવેદ । [મળ ૨ અનુ ૪ સુ ૪૦]

૧. તમેજ અમારા હાથ હો તે પ્રમાણે અમને ઉત્કૃષ્ટ પ્રતીનું સામર્થ્ય આપો, વાળેલા સુકાંપાન પ્રમાણે અમારા પાતકો ઉડાડી પાર કરો. હે અશ્વીદેવ અમારી સ્તવન વાણી તમારામાં જડેલી છે. તો પથરીપર છરાને તેજ કરવો તે પ્રમાણે તે સ્તવન વાણીને તીક્ષ્ણતા લાવીને તેમને કાર્યક્ષમ બનાવો.

હે અશ્વીદેવ, તમારો મહિમા વધારનારી, તમને અતિ આનંદ ઉત્પન્ન કરનાર પ્રાર્થના છે. સ્તોત્રોચ્ચત્રે ગુણસંકીર્તન તે અમે ગૃત્સમદે કર્યા છે, તો હે વીર, તે સ્તોત્રોવડે પ્રસન્ન બને અને અહીં આપો ને અમને અમારા શુભ ભિન્નસહવર્તમાન યજ્ઞ સભામાં તમારો મહદયશ પ્રગાવા હો.

સૂક ૪૦.

॥ ઋષિ-ગૃત્સમદ । દેવતા-સોમપુષ્પ ॥

હે સોમા, હે સૃષ્ટિ પૌષક દેવ, દિવ્ય ઐશ્વર્યના જનક તમે, આકાશના જનક તમે અને આપૃથવીના પશુ વર્ણી જનક તમેજ છે. સન ભુવનોના પ્રતિપાળક એવાજ તમે (એકદમ) પ્રગટ થયાં અને અમરતાનું સર્વસ્વ તમે છે એવો પડે દેવતાઓએ પુરાવો આપ્યો છે.

આ બંને દેવ પ્રગટ થતાંની ક્ષણે સર્વ દેવતાઓને સમાધાનજ લાગ્યું. કારણ કે કોઈને પણ ન ગમતાર એવો (જે હુ બ ને અજ્ઞાન એનો) અધિકાર તેનો તેમણે વદન નાશ કરી નાંખ્યો. સોમ અને પૂષા રૂપ ધેનુની ઉમર બેઠે પુરી થઈ ન હોતી તો પણ તેમના ઠેકાણે સોમ અને પૂષા એમના કાયં સાં રૂઢિ શુભ પ્રકાશરૂપ પકવ દુગ્ધ ઉત્પન્ન થીયું.

૦ ન દસ્તેવ ન યાકિમ્ અભિ સદદી (ભવત), ક્ષામેજ ન રજાસિ સમજતમ્ । હે અશ્વિના, હમા ગિર. ગુમ્યન્તી ક્ષમામેજ રાધિતિમ્ દ્વ સમ્ ચિચિતમ્ ।

૮ હે અશ્વિના યાનિ દનાનિ વા વર્ધનાનિ, વદ્ધા (વા) સ્તોમ વા ગૃત્સમદાસ અન્નર । હે ગરા તાનિ જુડુયાળા યાત (યન) મુતીરા વય વિદ્યે વૃદ્ધ વદેમ ।

૧ હે સોમા પુષ્પા, યુવા રર્થ્યા જનના, દિસો જનના, વૃધિવ્યાથ જનના (ભવથ) । યુવો જાતો એવ વિશ્વસ્ય મુવનસ્ય મોર્ષો, દેસા અપિ યુવા અમૃતસ્ય નાભિમ્ બદ્ધમ્ ।

૨ દમો દર્શો જાયમાનો (દશ્વા, દવા.) યુપ ત, યતઃ દમો બજુશ તમાવિ ગૃતામ્ । બાન્યો ધોમાપુષન્ધાન્, દદઃ । નાસ્વપિ ડક્ષિયામુ બન્ત યજ્ઞ (પ્રકાશ દુગ્ધમ્) જનર ।

હે સોમા, હે પોષક દેવ, આવડું રજો લોક પાંચુ તેનું મોજમાપ સહજ લે એવા પ્રકારનો તમારો રથ હોઈને તેને સાત પૈડાં છે. સંપુર્ણ વિશ્વ સુધમાં તેનું આકલન કરી શકતું નથી, જોઈએ તે ઠામે તેને સંચાર કરતાં આવડે છે, અને સંકલ્પ કરતાંના બરાબર તે જોઈઈ બળ છે તો હે વીર શ્રેષ્ઠ દેવો, કિરણરૂપ પાંચ લગામોનો તમારો તે રથ તમે હવે પુરપાટ છોડો. ૩

તમા બંને પૈકી એકનું નિવાસ સ્થાન ઉચ્ચ એવા આકાશ લોકમાં હોઈને બીજાનું વાસ્તવ્ય પૃથ્વી અને અંતરાણ પ્રદેશ એ બંને મધ્યે છે, તો સર્વેનેજ જે પ્રિય લાગે છે તે સર્વ સામર્થ્ય જેમાં એકકું થાય છે એવો જે ઐશ્વર્યનો ઉત્કર્ષ તે હે ઉભયતાં દેવ અમને પ્રાપ્ત કરી આપી અમારા (વંશ) માં કુલદીપક પુરૂષ ઉત્પન્ન કરો. ૪

તમા પૈકી એકે સર્વ જીવનો પ્રગટ દીધાં અને બીજા સર્વ વિશ્વનું નિરીક્ષણ કરતો કરતો સંચાર કરે છે. તો હે સોમા, હે પૂષા મારી ધ્યાનોપાસનાતરફ, કૃપા દૃષ્ટી વડે જુઓ એટલે તમા બંનેની કૃપાવડે અમે (દુર્જનોની) એકંદર સૈન્યાનો તદ્દન નાશ કરી નાંખીએ. ૫

યજ્ઞાવત વિશ્વનું આક્રમણ કરનાર, આ સર્વ પોષક પૂષા દેવ અમારા એકાગ્ર ધ્યાનને પ્રેરણા કરો; ને દિવ્ય ઐશ્વર્યનો પ્રભુ સોમ એ અમને તે નેષ્ટ ઐશ્વર્ય પ્રાપ્ત કરી આપો. સર્વાંગ પરિપૂર્ણ એવી અચ્છંકિત અમારું રક્ષણ કરો અને અમારા શૂરા મિત્રોસહવત માન યજ્ઞ સભામધ્યે (દેવોના) મહદ્વશનું વર્ણન કરતા રહીને એમ કરો. ૬ (૬)

૧ હે હોમાપુષ્પા, હે વૃષ્ણા, યુવયો., રજસઃ વિમાનમ્, સત્તવઠ્ઠ, અવિશમિ વા, વિરૂદ્ધતમ્, મનના યુગ્મમાનમ્ તમ્ પન્ચરશ્મિ, રથમ્ જિન્વધઃ ।

૪ યુવયોઃ અન્યઃ ડયા દિવિ સદનમ્ ચક્રે, ન ચ વૃધિવ્યાર ગતરેત ચ મયે (ચક્રે) । તૌ યુગ્મ ભસ્મન્ય પરશ્વરમ્ પુરુશમ્ તવત્વોવ (પતામ્), અગ્ને નામિમ્ ચ નિધ્ય । ૪ ।

૫ યુવયોઃ અન્યઃ વિશ્વાનિ ધુવનાનિ જગ્રાને, અ ચ વિશ્વ નમિચક્ષણ ઇતિ । હે મોનાપુષ્પો મે વિષમ અવતમ્ યેન યુગ્મન્યામ્ વિશ્વાઃ પૂતનાઃ જયેમ ।

૬ વિષમિન્દ્રઃ પુષ્પા વિશ્વ જિન્વતુ, રયિપતિઃ સોમઃ રયિ દયાતુ । અનર્વા અદિતિ દંત્રી અરજુ, યેન પુરીપઃ કય વૃદ્ધ વદેમ ।

અષ્ટ ૨-અધ્યાય ૮ 'વ' ૭.] કૃત્વેદ [મગ્ધ ૨, ભંતુ ૦-૪ સુ ૪૧.

સૂક્ત ૪૧. । । ।

॥ ઋષિ-શ્વત્તમદ । દેવતા-વાયુ ॥

હે વાયુદેવ તારા જે હબારો, અત્યંત વેગવાન થય છે તેમને નિયુત નામના ઘોડા જોડીને સોમ-સેના આસ્વાદ લેવા સાડ અમારા કને આવ. ૧

હે વાયુદેવ, (લક્ષાવધી ગાંઠ હોડનાર) તારા નિયુત નામના ઘોડા જોડીને તું આવજ; જો, આ તને અર્પણ કીધો છે. અને સોમરસ અર્પણ કરનારા ભકતના થેર તું જાય છે જ. ૨

આ શુભ્ર તેજઃવી રમમા આજ દહિં દુધ મિશ્ર કીધાં છે, તો હે ધંદ્ર, હે વાયુ, વીરનાયક, વમાગ 'નિયુત' ઘોડા જોડી (યજ્ઞ મંડપમાં) આવો ને સોમ-રમેના આસ્વાદ લો. ૩

હે મિત્રવૃક્ષ, હે સનતન ધર્મના ઉત્કર્ષ કરનારા દેવો, વમારા સાડ આ સોમ-રમે ગળીને ત્રિયા કોનો છે. તો હવે તો વમે મારી હાક સાંભળો. ૪

(ધંદ્ર વાયુ) આ દેવતાના રોબ ખરા પરંતુ દ્રેષ, મત્સર ઇત્યાદિ વિકારોની સ્પર્શ પાલિતેર્મના ચિંતને કદી થતો નથી. અને અદળ, અત્યુચ્ચ ને અસંખ્ય થયેલો વડે જે સુરોભિત છે એવા પોતાના રાજમંદિરમા તે વાસ કરે છે. ૫ (૭)

૧ હે વાયો યે તે સહક્રિણઃ સ્યામ તેમિ નિયુત્વાન્ સોમપીતયે આ ગદિ ।

૨ હે વાયો ત્વં નિરુદ્ધાન્ આ ગદિ, અયં તે શુભઃ સ્વઃ અયામિ । યતઃ ત્વમ્ મુન્વતો યદ્વં ગન્તાસિ પ્ત્વ ।

૩ હે દ્વવાન્, હે નય, યુર્ગા નિયુત્વં (નિયુજ્ય) નાયાનગ, શ્વસ્ય ગવાશ્વિઃ સોમસ્ય વાય મિતવન્ ।

૪ હે મિત્રાવરુણ, હે કૃત્તઃ વૃષ, અય સીન. વાં (અયે) મુત, વદિહ મનેદ્ દ્વં ધૃવન્ ।

૫ રો ગન્તૌ અનમિદ્ધા, ધ્રુવે ઉત્તમે સદસ્યુષે સદસિ આણદે ।

તે વિશ્વના સમ્રાટ છે તો પણ (ભક્તોની) ધૃતાહુતિનું પ્રેમથી સેવન કરે છે. જે તે ઉદાર છે તે મધ્યે સુદ્ધા આ આદિત્ય અત્યંત શ્રેષ્ઠ હોઈને, જે ભક્ત વદન નિર્મળ મનના હશે તેનીજ પાસે તેઓ નિરંતર રહે છે.

• હે પરાક્રમસ પત્ન અશ્વીદેવ, બહારથી (હથાલી રીતે) અથવા અંદરથી (અંતર પછે) શત્રુત્વ ઠરનાર કોઈ પણ (દેવ) નિંદક માનવને જે અશ્વર્ય છીનવી લેતાં આવડનાર નહિં.

કેટલું' પણ લયકર ને ધૈર્ય હાવનાર સંકટ આવે (પણ) ઇંદ્ર તે હથલાલી પાડ્યુજ એમ સમજ્યુ કારણ કે તે સર્વદ્રષ્ટા સર્વવ્યાપક ને અદા છે. ૧૦ (૬)

१५४, १५५ ॥ दि रि १५६, निचरंमि, प ।

જાળુનાર અઘ્યાં ૮ વ૦.૯,૧૦] કુર્મવૈ [ઘણ્ડ ૨ અનુ ૪ મુ ૪૧

આવો આ ઈંદ્ર અમારાપર કૃપા કરો, એટલે પછી પાતક અમારી પુઠે (કેટલું
એલાગ્યું.તો પછી) અમને સ્પર્શ કરવાને તેની છાતી ચાલનાર નથી અને આગળ પછી
અમારું સર્વતોપરિ કલ્યાણજ થશે. ૧૧

ઈંદ્ર આ અમને સર્વ બાબુએથી નિર્ભય કરો. (સત્તજનોના) શત્રુને સર્વ સાક્ષી
દેવ, પાદાકાંત કરનાર તેજ છે. ૧૨

હે સકળ દેવ, અહીં આવો, અમારી આજીજી સાંભળી લો અને અહીં આ
કુશાસનપર આરોહણ કરો. ૧૩

હે સકળ દેવ, આ ઠડક પરંતુ ઘણાજ મધુર આનંદવર્ધક ને સર્વેને અત્યંત પ્રિય
એવો સોમરસ શુન હોવાના મજા ગૃહમાં તમારાસાથે સિદ્ધ કીધો છે, તે આ સોમ-
રસ તમે ગૃહણ કરો. ૧૪

હે સકળ દેવ, તમા સર્વેમાં વર્ણિત ઈંદ્ર છે (તેજ) સર્વપાપક અને અત્યંત
ઉદાર એવો પૂષા (તમારા મધ્યે) છે. તમારા મધ્યે મૃત પણ છેજ તો તમે સર્વે
દેવો મારી હાંકે મનમાં લાવો. ૧૫ (૬)

હે શ્રેષ્ઠ માતા, હે શ્રેષ્ઠ નદી, હે શ્રેષ્ઠ દેવી સરસ્વતિ, અમે લગભગ ખૂણામાં
પડ્યા સરખાં થયાં છીએ, તો હે માતા, તું અમારી પ્રખ્યાતિ કર. ૧૬

૧૧ इन्द्रध न. सूक्त्याति, (तेन) भर्मे पथ्यात् नः न नस्तत् भद्रं च पुरः भद्रं भवति (एव) न. ।

૧૨ इन्द्रः सर्वाभ्यः आशाभ्यः परि भस्माक भर्भवं कर्तव्य, स हि शत्रून् जेता विचर्यतिः च ।

૧૩ हे विश्वेदेवासः आगत, मे हर्म इत्थं शपुन । इदम् बर्हिः आ निषीदत ।

૧૪ अय सोमः तीमोषि मधुमान् मत्सरध, एत काम्य (अन्ध.) अस्मासु शुनहोत्रेषु (प्रसन्नाः दूय)
पिबत ।

૧૫ हे इन्द्रज्येष्ठा, मरुद्गणाः, पूषरातयः विश्वे देवासः मे इदम् धृत ।

૧૬ हे मन्त्रितमे, नदितमे, देवितमे, सरस्वति, अप्रदास्ताः इत्थं स्मृति, हे अम्य नः प्रशस्तिन् कृषि ।

અનુવં ૨: અધ્યાયો ૮ નં ૮૩, શ્રુત્વેદ [મુદ્રા ૨ અનુવં ૪ સુ. ૪]

. તે વિશ્વના સમ્રાટ છે તે પશુ (ભક્તોની) ધૃત્વાહુતિનું પ્રેમથી સેવન કરે છે. જે ને ઉદાર છે તે મધ્યે સુદ્ધાં આ આદિત્ય અત્યંત શ્રેષ્ઠ હોયને, જે ભક્ત વદન નિર્મળ મનનો હશે તેનીજ પાસે તેઓ નિરંતર રહે છે. ૬

હે સત્ય સ્વરૂપ અશ્વિદેવ, તમે પોતાના પ્રકાશયુક્ત ને વ્યાપક સામર્થ્ય સહિત ત્વરાએ અહિં આવો. હે રૂપ દેવ આ અમારું ચક્ષુષ્ય તમારા સરખા વીરાએ રક્ષણ કરવાને સંપૂર્ણ યોગ્ય એવુંજ છે. ૭

, હે પરાક્રમસંપન્ન અશ્વીદેવ, ગહારથી (ઉઘાડી રીતે) અથવા અંદરથી (શુભ પથે) શત્રુત્વ કરનાર કોઈ પશુ (દેવ) નિંદક માનવને જે અશ્વર્થ છીનવી દેતાં આવડનાર તહિં. ૮

અને હે ધ્યાન ગમ્ય અશ્વીદેવ જે અત્યંત સ્પૃહણીય એવું સુખ આપે છે તે અનુમમ સીદ્ધર્થની કાંતિ જેમાં સ્પષ્ટ દેખાય છે એવા પ્રકારનું અશ્વર્થ અમારા સાફે લાધને આવો. ૯

કેટલું પશુ ભયંકર ને ધૈર્ય હકાવનાર સંકટ આવે (પશુ) ઇંદ્ર તે ઉપલાવી પાડ્યુંજ. એમ સમજવું કારણ કે તે સર્વદ્રષ્ટા સર્વવ્યાપક ને અદળ છે. ૧૦ (૮)

૬ તા સમ્રાજા વૃત્તમુતી, (હી) દાનુનરપતી આદિત્ય અનવહરમ્ ઇવ (મર્ક) સ્વેચ્છે ।

૭ હે નૃ.સત્વા અશ્વિના, શોમત્ અશ્વિનુ સુ યાતમ્, હે દયા નઃ વર્તિઃ વૃષાદ્યમેવ ।

૮ હે રૂપમ્ યત્ ન પરઃ તાપિ અન્તરઃ કુચસઃ મર્ત્યઃ રિપુઃ આદર્શવત્ ।

૯ હે મિષ્મા અશ્વિના તા મુવાં તત્ વિગમ્ય દશમ્ વરિશોવિદમ્ રયિં ન આ મોન્દમ્ ।

૧૦ રતઃ અગ મહદ્વપિ સત્ત્ર યયમ્ અપ ચુ અચનુ, યતઃ સ દિ રિપુઃ વિચર્ષણિઃ ચ ।

અટ્ટ૦ ૨ અઘ્યા૦ ૮ વ૦.૯, ૧૦] કૃમેદ [ઘણ્ડ૦ ૨ અનુ૦ ૪-૫૪]

આવો આ ઈંદ્ર અમારા પર કૃપા કરો, એટલે પછી પાતક અમારી પુઠે (કેટલું
એલાગ્યું તો પણ) અમને સ્પર્શ કરવાને તેની છાતી ચાલનાર નથી અને આગળ પણ
અમારું સર્વતોપરિ ઠડ્યાણુજ થશે. ૧૧

ઈંદ્ર આ અમને સર્વ વ્યાધુએથી નિર્ભય કરો. (સત્જનોના) શત્રુને સર્વ સાક્ષી
દેવ, પાદાકાંત કરનાર તેજ છે. ૧૨

હે સકળ દેવ, અહીં આવો, અમારી આછુછ સાંભળો હો અને અહીં આ
કુશાસન પર આરોહણ કરો. ૧૩

હે સકળ દેવ, આ ઠડક પરંતુ ઘણાજ મધુર આનંદવર્ધક ને સર્વેને અત્યંત પ્રિય
એવો સોમરસ શુભ હોનાના યજ્ઞ શૃદ્ધમાં તમારાસાથે સિદ્ધ ક્રીષો છે, તે આ સોમ-
રસ તમે શૃદ્ધ કરો. ૧૪

હે સકળ દેવ, તમે સર્વેમાં વર્ષિત ઈંદ્ર છે (તેજ) સર્વપોષક અને અત્યંત
ઉદાર એવો પૂષા (તમારા મધ્યે) છે. તમારા મધ્યે મરૂત પણ છેજ તો તમે સર્વે
દેવો મારી હાંક મનમાં લાવો. ૧૫ (૬)

હે શ્રેષ્ઠ માતા, હે શ્રેષ્ઠ નદી, હે શ્રેષ્ઠ દેવી સસ્વતિ, અમે લગભગ ખૂણમાં
પડ્યા સરખાં થયાં છીએ, તો હે માતા, તું અમારી પ્રખ્યાતિ કર. ૧૬

૧૧ इन्द्र नः मृक्याति, (तेन) अपं पथात् नः न नयन् अर च पुरः भद्रं भवति (एव) न ।

૧૨ इन्द्रः सर्वान्यः भागान्यः परि भस्मक अभवं करन्, स हि शत्रून् जेता विचपेनिः च ।

૧૩ हे विषेदरातः भागत, मे इमं ह्य शयन् । इदम् बहिः आ निरोदत ।

૧૪ अय सोमः तानोषि मनुमान् नः परथ, एवं काम्य (अन्ध.) भस्मन् हुनहोत्रेण (प्रवृत्ताः नृच)
विवत ।

૧૫ हे इन्द्रश्रेष्ठ, मरुप्रभः, पूरयतः विषे देवतः मे हवम् भुव ।

૧૬ हे भगिन्द्रे, नदितमे, देवितमे, करवति, अग्ररग्ग. इव इति, हे अम्ब नः प्रख्यातम् इति ।

અટ્ટ૦ ૨ અધ્યા૦ ૮ વ૦ ૧૦] ઋગ્વેદ [મણ્ડ૦ ૨ અનુ૦ ૪ સૂ૦ ૪૧

હે સરસ્વતિ તું શ્રેષ્ઠ દેવી (ની ઇચ્છા) પર સર્વેનાંજ આયુષ્ય અવલંબેલા છે, તે
અમ શુનહોત્રનાં ઘેર આવીને તું સંતુષ્ટ થા અને અમને પુત્રપૌત્ર અને આશ્રિત જન
એ આપવાની કૃપા કર.

૧૭

હે સત્વ સામર્થ્ય સંપન્ન, હે સત્ય ધર્મ સ્વરૂપ સરસ્વતિ, દેવોને ગમનાર ને મન પુર્વક
બોલેલાં એવા જે આ સ્તોત્રને અમે શ્રુતસમઢે તને અર્પણ કીધાં છે તે સ્તોત્રો, તે પ્રાર્થના,
તું મનમાં લાવીને પ્રસન્ન થા.

૧૮

યજ્ઞની ઉન્નતિ કરનાર તમે યાન્નો અહીંઆ અવશ્ય આવો એવી, દેવોને હવિ
પહોંચાડનાર જે અગ્નિદેવ, તેની પ્રાર્થના અમે કરીએ છીએ.

૧૯

અમારો હેતુ સાધ્ય કરી દેનાર ને સ્વર્ગપર્યંત જઈ બીડનારો એવો આ અમારો યજ્ઞ
દાવા પૃથ્વી આ દેવોને સમર્પણ કરો.

૨૦

જેના મનમાં દ્રેષ ઇત્યાદિ વિકાર કદી પણ વસતાં નથી એવા હે સર્વ યજ્ઞાહિદેવ,
આજ અહીં સોમરસ પ્રાશન કરવાસાડુ તમારા તદન સન્નિધ આવી બેસો.

૨૧ (૧૦)

૧૭ હે સરસ્વતિ, વિષ્ણુ આયુષિ સ્વિ (પૃથ્વી) ખિતા, (અતઃ) હે દેવિ શુનહોત્રેણ મત્સ્ય, પ્રજામ્ ચ નઃ
વિદિષ્તુઃ ।

૧૮ હે વાજિનીવતિ, જ્ઞાતારિ, સરસ્વતિ, શ્રુતસમઢઃ યા ઇમા દેવેણુ પ્રિયા પ્રજા મન્મ ચ તે જુઘતિ (તા
પ્રજાણિ) જુપસઃ ।

૧૯ વહસ્ય યમુચા યુષામ્ પ્ર ઇતામ્ યુષામ્ દવ્યવાહનમ્ અર્મિ ચ દન્ આરૂષીમઢે ।

૨૦ યાવા પૃથિવી ઇમ યિગ્મમ્ દિગ્વિગ્મયમ્ યજ્ઞમ્ દેવેણુ યજ્ઞતામ્ ।

૩૧ હે મુદુ, હે વહિયા દેવાઃ અવ ઓમરીતવે, યામ્ યપસમ્ આ યાદન્તુ ।

સૂક્ત ૪૨.

॥ કૃષિ-શૃત્તમદ । દેવતા-કર્પિવ્રત ॥

વારંવાર સુસ્વર અવાજ કાઢીને તમે કેવડી ઉત્તમ ભતિના પક્ષી છો એ ઉપરનું ઉપર કહેવા સાઝન (કે શું) આ કર્પિવ્રત પક્ષી, સુકાનવડે નૌકા બેધાક વ્યવસ્થિત હંકારવી તે પ્રમાણે પોતાનો મધુર કંઠ વદન ઉઘાડો મુદ્રી દે છે. તો હે પશ્ચિમેષ્ટા તું અમને મંગળ શુકન કર. શુભ કિંવા ઉઘાડો એવું કોઈ પણ સંકટ વારાપર કહીએ આવનાર નથી.

૧

સિંચાણ કિંવા ગરૂડપક્ષી એ તારો ઘાત ન કરે. ધનુષ્યળાણ હાથમાં ધરેલા તિરંદાજ પારધિથી સુધ્યાં તને યાદિચિત ધકકો લાગે નહિ. તું પિતૃ દિશાનો તરફ પુનઃપુનઃ શબ્દો કરીને અમને મંગળ ને કસ્યાણુપ્રદ એવા સુવર્તમાનનું કથન કર.

૨

હે કર્પિવ્રત પક્ષિ, તું મંગળ ને કસ્યાણુપ્રદ સુવર્તમાન લાવે છે તો (ભકતજનોના) ઘરની જમણી ગાંતુએ પોતાના શબ્દો કર. ચોર અને ચોર પાતડી એમનું ઉપરીપણું અમારાપર કહો પણ ન થાએ. અને અમે અમારા શૂર વીરો સદ્વર્તમાન યજ્ઞ સભા મધ્યે (દેવોનો) મહુધશ ગાતાં રહીએ એમ થાએ.

૩ (૧૧)

૧ (મયે કર્પિવ્રતઃ) કનિકદન્ત્વ જનુષ પ્રમુલાણઃ અરિતેવ નાવ, નાવન્ ર્શવર્તિ । દે શકુને, મુમંગતવ મવાયિ, અયિર્ વિશ્વપા અમિના ત્વા મા વિદન્ ।

૨ ર્શવઃ ત્વા મા યન્ મયોન્, મા મુપર્તઃ ચોરઃ અસ્તા છુમાન્ ચ ત્વા મા વિદન્ । પિન્વો પ્રદિશન્ મન્ કનિ કદન્ તન્ મુમંગઃ મદવાદી ર્શવઃ ।

૩ દે વજ્રે, જા (મજાનો) શ્વતઃ દક્ષિનતઃ મુમંગઃ મદવાદી અવ કન્દ । ર્શવઃ નઃ મા ર્શવઃ, મદવાદોયિ મા, મેન શ્વતોઃ નય વિદયે ર્શવઃ વદન્ ।

સૂક્ત ૪૩.

॥ ઋષિ-રુક્ષમદ । દેવતા-કર્ણિજલ ॥

કર્ણિજલ પક્ષિ એજ કોઈ કવિ, તારૂંપ્યનો આલાપ કાઢીને યોગ્ય કાળે દક્ષિણ દિશા તરફ સુસ્વર ગાન કરતાં હોય છે. સામ ગાયનમાં પ્રવીણ એવા ગવેયા પ્રમાણે તે બંને પ્રકારની ધ્વનિ કાઢે છે. ગાયત્ર અને ત્રૈવૃક્ષ આ બંને પ્રકારની ગહારની ક્ષીટીઓ તે માટે છે.

હે કર્ણિજલ, સામ ગાયનમાં પ્રવીણ એવા ઉદ્ગાતા પ્રમાણે તું સામ ગાયન ગાએ છે. બ્રહ્મપુત્ર એ નામના ઋત્વિજ પ્રમાણે સવનને પ્રસંગે તું (દેવોના) શુણ્ઘ સકીર્તન કરે છે. તારી બાધ્યાવસ્થા હોઠાંધને પણ (એકાદો) વીર્યશાલી યોધો જે પ્રમાણે પરાક્રમ ગતાવે છે તે પ્રમાણે હે પક્ષિ સર્વ બાબુથી અભારાસાડ મંગળ શબ્દ કર. હે પક્ષિ તું સર્વ બાબુથી શુભપ્રદ અને મધુર એવો આલાપ કાઢ.

હે પક્ષિ, તું જોલે ત્યારે કસ્યાણુસૂચક એવોજ સાદ કાઢ, સ્તબ્ધ જેઠેલો હોય ત્યારે અમારું શુભચિંતન કરતો જા અને ઉડતો હોય ત્યારે કર્કરિ એ વાજાંત્રપ્રમણે મનુષ્ય ધ્વનિ કર, અને અમારા શુરવીર મિત્રો સહવર્તમાન યજ્ઞ સભામાં (દેવોના) મહદયશ ગાતાં રહાએ એવી પાર્થના કર.

૩ (૧૨) (૪) (૨)

૧ ઘટ્ટ તય. એવ કારવઃ ઋતુથા વય. વદન્તઃ, પ્રવક્ષિણિન્ અભિ વૃણન્તિ । (અય) સામગા દવ ઉમી થાતી વરતિ, ગાયત્ર પ્રવૃત્ત ચ અનુ રાત્રતિ ।

૧ હે ઘટ્ટને ॥ ઉદ્ગાતેવ સામ ગાયતિ, મહાપુત્રઃ ॥ સવનેષુ રાજતિ । શિશુમતી અપીતય અપિ ॥ દયા થાતીય સવેતઃ નઃ મદમ્ આ વદ, હે ઘટ્ટને વિષતઃ નઃ પુણ્યમ્ આ વદ ।

૧ હે ઘટ્ટને ત્વમ્ ભાવદન્ (નઃ) મદમ્ આ વદ તુળોમ્ આધોનઃ નઃ મુમતિમ્ ચિકિદ્ધિ । વન્ ઉત્પતન્ વદતિ યથા વર્કરિઃ (તથા મટ્ટ વદ આદરણ વન્) મુનોઃ વયં વિવયે વૃદન્ વરેન ।

॥ રતિ ચતુર્થોઽનુવાકઃ । દ્વિતીયં મંદલં સમાપ્તમ્ ॥

મંડલ ૩.

અનુવાક ૧.

સૂક્ત ૧.

॥ ઋષિ-વિશ્વામિત્ર । દેવતા-અગ્નિ ॥

હે અગ્નિ, આ યજ્ઞ મંદિરમાં યજ્ઞ કરવા સારૂ તે મનેજ પુરોહિત કર્યો છે, તો હવે આ સોમયાગમાં ભેષતું (સર્વ) કૃતૃત્વ મારા અંગમાં લવ. (આ જો,) દેવલોકપર્યંત પશુ તારો પ્રકાશ જઈ અટક્યો છે અને મેં પશુ સોમરસ કાઢવાના પાયાણુ એકન મેળવી શ્રમ બને ક્ષીણો છે, તો હે અગ્નિ, તું હવે તો પ્રસન્ન થા. ૧

અમે આ યજ્ઞ બહુતેક પૂર્ણ ક્ષીણજ છે હવે સ્તોત્રમંદીર્વન મનોયુક્ત થવા દો. પ્રાણપાત-પુવકે સમિધા અપણુ કરીને (ઋત્વિજેપણુ) અગ્નિની ઉપાસના ક્ષીણજ છે આ ઉપાસના મારું જ્ઞાની ઋષિમંડળને (દેવે) ઠેક સ્વર્ગલોકથી (આવીને) શીખવ્યો અને (ભકતોને) બ્રાહ્મકર્શક્રિત ને સામર્થ્ય પ્રાપ્ત થાય માટે આ યજ્ઞમાર્ગ આખાદ દશામાં આણ્યો. ૨

અગ્નિ આ ધણો પ્રજાવાન હોઈને સર્વે પવિત્ર કાર્યોમાં તેનો આધાર હોય છે, સ્વર્ગ ને પૃથિવી ઉત્પન્ન થઈ તે દહાડાથી તેના રસાણકમાં તેજ હોઈને (સર્વ વિધતું) કંથ્યાણુ તેને પોતાના હાથમાં રાખ્યું છે. એવો આ ભોલાભાયક અગ્નો (દિવ્ય) કિલ્કમાં પોતાની ભગિની (ભુદ્ય એવા સ્વર્ગની નડીઓ) ના કાર્યમાં નિમગ્ન હોતા ત્યારે તેને દેવોએ આપ્યો એવો દરી લીધો. ૩

૧ હે અગ્ને, (વર (વન્) વિદષે યજ્ઞવે (માં) રઘિદ્મ્ ચરધં (તર) યોનશ્ચ તવશ માં રણિ । (તેઃ) તે) રેચન્ અચ્ચ દોષર, મર્દિ કુષ્ઠ, તવ ગમ્યવે, (તર) દે નંત્ર પુરત્ત ।

૨ વર પ્રાંચન્ ચક્રન. (તર) યીઃ ચરંપાન્, (ઋત્વિજોષિ) અગ્નિન્ ધમિદ્ધિઃ નનવા ચ દુરિચન્ । (ઘર્ષેનેરુદેચ.) દિશઃ કમીગી વિરધા ચત્રાણુ (તથા ચ) શુભાચ તરણે ચિર યાગુન્ ૬૩ ।

૧ નેપિદ વૃત્તરજઃ રિશઃ કૃદેન્ધ્યથ યજ્ઞા મુચ પુ (દવાદય) અગ્નિન્ નવ રંધે । (તોરન્) રંધેન્ અગ્નિન્ મન્તુ મન્તુ રંધેન્ધ્યો પ્રગણિ (વરંચન) રેચ અગ્નિ રન્ ૧

તે મહાભાગ, શુભ્રવર્ણ, પરંતુ પોતાના મોટપણના હમામમાં આરક્ત વર્ણ થનારો અગ્નિ પ્રગટ થતાંજ તેને સાત મહા નદીઓએ વધાર્યો. નુતન જન્મેલા બાળકને જઈએ તે પ્રમાણે તે વિશ્વના આરી દેવ અગ્નિકને દોડાવે જાયો. પરંતુ તેના આવિર્ભાવ તરફ દેખીને તેણે મોમાં આંગળીઓ ઘાલી.

તે પોતાના શુભ્રવર્ણ તેજવડે સર્વ અંતરિક્ષ લોક કેવું તદ્દન ઓતપ્રોત ભરી નાંખે છે અને પોતાની પવિત્ર (દિવ્ય) પ્રતિભાવડે ભક્તની ઉપાસનાને (ને ક્ષીની કાંચ સ્ફુર્તિને) પાવન કરે છે. પ્રકાશરૂપ વસ્ત્ર પરિધાન કરનાર ને સર્વ વિશ્વનું આયુષ્યજ એવો આ અગ્નિ દેવ પોતાની વિશાળ અને સર્વોત્કૃષ્ટ એવી પરાક્રમશ્રીનું દર્શન (ભક્તોને) કરે કરે કરાવે છે.

જે કદીપણ કંઈ ખાતા નથી, તથાપિ તેમને કોઈ બીવડાવીને કહે તો તે પણ શક્ય નથી; જે કોઈ પણ વસ્ત્ર પહેરતા નથી તથાપિ તે એટલે નમ્ર હોય છે એમ પણ નથી, જે પુરાતન હોઇને પણ અત્યંત તરૂણ છે એવી તે આકાશ કન્યકા, મહાનદીઓ, તેમાં અગ્નિએ પ્રવેશ કીધો, ત્યારે એકજ સ્થાનમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી તે સાત નદીઓએ મળીને એકજ ગર્ભ ધારણ કીધો.

ધૃત પ્રમાણે, ઓજસ્વી એવી ઉદ્દક વૃષ્ટિ ન્યાં થાય છે, અથવા મધુર જળની ધાર ન્યાંથી કુટે છે, તે ઠેકાણા પર્યંત (એટલે સ્વર્ગલોક પર્યંત) સુદ્ધાં આ અગ્નિના એકત્ર મળેલાં નાના પ્રકારના કિરણોનો કલાપ જઈ પસર્યો છે (દુગ્ધથી) જેનું પયસ્થાન તડાતુંગ ભરી રહેલું છે એવી પૈતૃઓ ત્યાં હોય છે, અને આ અદ્ભુત કર્મકારી અગ્નિના મોટા માતપિતાએ ત્યાંજ હોય છે.

હે સામર્થ્યપુત્ર અગ્નિદેવ, તારૂં સંવધન થતું હોય ત્યારે તું શુભ્રતેજસ્ક, ભયાનક પરંતુ આદ્યર્થકારક એવી કાતિ ધારણ કરી સુપ્રકાશિત થયો. (માટે) જે જે ઠેકાણે (ભક્તોના) પ્રતિભાસપન્ન કાંચોથી આ વીરગ્રેષ્ટ (અગ્નિ) પ્રમુદિત થયો તે તે ઠેકાણે ધૃત પ્રમાણે ઓજસ્વી ને અમૃત પ્રમાણે મધુર એવી જગ ધારણ વરસવું ચાહું થ.ય છે.

૪ તન્ન મુશગ, (નારી) ચેતમ્ (વરચ) મહિત્વા ભરપ જ્ઞાનમ્ તમ્ સત્ત યદ્દી અર્ધવેયન્. અધાઃ દેવાઃ જાત સિદ્ધિ ન અમિમ્ અભ્યાહઃ (વર ચ તે) અમિમ્ જનિમન્ વપુષ્યન્.

૫ કુકેનિઃ નૈર્જ રજ આતતન્વાન, પવિત્રે. કવિમિ. કનુ પુવાનઃ, ધોચિર્વેપનઃ, (સર્વેપામ્) આયુઃ સઃ અમિ સ્વસ્ય નપામ્ પૂદતીઃ અનૂનાઃ પ્રિયઃ પરિ મિમીતે.

૬ અનદતી અપિ અદન્વાઃ, અવગ્વાના. અપિ અનમા. દિવઃ યદ્દીઃ વત્રાઃ અત્ર સ્વોની યુવતય. સત્ત માળી. ઇન્દ્રમ્ ગર્ભમ્ દર્શિરં.

૭ અસ્ય વિશ્વસ્પા. ગદતાઃ, ધૃતસ્વ યોનો મનૂનો યવે રતીર્ષા. અત્ર (દિન્વા) વિ વમાના પેનવ, રામ્સ્ય (નમેઃ) હમીચી મરી માતરા ચ અસ્ય.

૮ દે દસ્યઃ મૂનો વશ્વઃ રન્વનુટ્ય રન્સ્ય વપુષિ દધ્યવ. વિ અગૌન્. દપા ય. યત્ર કમ્યેન વપુષે ગદા દપાસ્ય મનુન. ચ પાસ. નોનન્દિ.

મનુષ્યનો પિતા જે છૂ તેનાં વશસ્થળ મેઘાન્ગદિત થાય છે તે અગ્નિએ પ્રગટ થતાંજ શોધી કાઢ્યું અને જળધારાની પ્રચંડ વૃદ્ધિ કરી મેઘગર્જનારૂપ આકાશવાણીને નીચે જલોકમાં મોકલી દીધી. અગ્નિએ પોતાના જગત કટ્યાણુકારી મિત્રોસાથે અદૃશ્યપણે સંચાર કરતો હોય છે ત્યારે તે કોઈને પણ જડતો નથી, પરંતુ સર્લોકમાંની મહાનદીઓ સાથે વિહાર કરતો હોય ત્યારે માન તે કદી પણ ગુપ્ત હોતો નથી.

જગત પાળક અને જગત સંભાળ જે ઇશ્વર તેનો (સૃષ્ટિરૂપ) ગર્ભ અગ્નિએજ વધાર્યો અને (ઇશ્વરી શક્તિ) જો કે અસંખ્ય છે તો પણ તેમના બંને સ્થનોમાંનું દુધ આ અગ્નિ એકલોજ પીએ છે. તો હે અગ્નિદેવ, જે આ બંનેજણી પરસ્પર શોક્યો હોઈને પણ પ્રેમાળ, પરાપકારી ને પ્રેમાળ એવી બેનો છે. તેમનું તું અમારા વીર્યશાળો અને શુદ્ધ બંધુ એવા યજમાનોમાટે સંરક્ષણ કર.

૧૦ (૧૪)

અમર્યાદ અને નિરાલેખ એવા આકાશમાં અગ્નિ નાનાથી મોટો થયો ને યશોમંડિત બાંને અંપાર એવી આપો દેવીએજ તેને ઉછેર્યો માટે તે પરસ્પરની બેનને આપ્ત જે આપો દેવી, તેનાં પારણામાં એટલે સત્યધર્મના ઉદ્ગમ સ્થાનમાં આ શાંતચિત્ત અગ્નિ સુર્ય સહયો.

૧૧

મોટાં મોટાં સૈન્યો એકમેકનો સામે થઈને ઝુજતા હોય ત્યારે, આ અત્યંત દર્શનીય ને તેજનો જાણે વરસાદજ વરસાવનાર એવો અગ્નિ એકાદા ભયંકર વીર પ્રમાણે (ભકતોની) સહાય કરે છે. અગ્નિ એ આપો દેવીના ઉદરમાં બીજરૂપે રહે છે, પરંતુ તેજ વીરશ્રેષ્ઠ ને સ્મારત સંચારી દેવ જગતના પિતા છે, ને ઉપકામનો શુભ પ્રકાશ પણ તેણેજ ઉત્પન્ન કરીધો છે.

૧૨

જે આ મનોહર અગ્નિ નાના પ્રકારનાં રૂપ ધારણ કરે છે ને જે આપોદેવીના ઉદરમાં સુદૃઢરૂપે ગૂંઢેલો છે, તે આ અગ્નિને, વનસ્પતિમાં અત્યંત રમણીય અને લાગ્યશાળીણી એવી જે અરાંણુ તેણે પ્રગટ કરીધી અને તે પ્રગટ થતાંની સાથે દેવોએ પણ મનઃપુર્વક તેની પાસે જઈને તે સર્વતા પરિસ્તુત્ય અને પરાક્રમો અગ્નિની ઉપાસના કરીધી.

૧૩

૧ પિતૃ પિતૃ (મેઘાન્ગદિત) કવઃ જગ્વા વિવેદ, અથ વ ધારાઃ વિ અવજત, પેનાથ વિ અવજત, । (યદિ) શિવઃશિઃ સતિશિઃ ગુહા-ચરન્તમ્ (કોપિ ન વિવેદ,પરં) દિવઃ વહીશિઃ ચરતિ ગુહા ન મનૂત ।

૧૦ (અયમ્) જગત્ પિતૃ. જનિતુય (વિધાન્મક) ગર્ભે વજ્રે, એકોપિ સન્ પીયાગ્નાઃ પુર્વીઃ (શક્તીઃ) અચર । હે ગર્ભે અર્તમ્ દૃષ્ટે દુષ્ટયે (યજમાનાય, અથ) મુવન્ધુ મનુષ્યે સપત્ની વિ પાદિ ।

૧૧ ઉતો અનિરયે (આવશે) મહાન્ સઃ વર્ષે, તમ્ અમિમ્ યતસઃ પુર્વીઃ આપઃ (અવિ) ધં દર્ધયામામુઃ । જામીવાન્ રવસૃષ્ણાં યપસિ (નામ) કૃતસ્ય યોની (અર્થ) દમ્નાઃ અમિઃ અશવત્ ।

૧૨ મહીનાં સમિપે (અયમ્) દિરેશ્યઃ માર્કેન્દ્રીકઃ અઠઃ મત્રિઃ ન । વઃ અર્ધા ગર્ભે સત્રપિ વૃતમઃ વઃ (પઃ) અગ્નિઃ જનિતા, ઉસિયાઃ હૃદ્રજન્મ ।

૧૩ વિરપં અપાં દર્શનં યર્મ અમિમ્, ઓપથીનાં વના મુમગા વ (અરણિઃ) જન્મન । જાતમ્ તમ્ દેશવઃ વિ. મેનગા, ય જમુઃ દિઃ, ત પતિષ્ઠ તવસં દુવસ્યન્ વ ।

પોતાની તેજની (પર્જન્ય પ્રમાણે) ચારે તરફ વૃષ્ટિ કરનાર અગ્નિનીજ સેવામાં સર્વ નામાંકિત રશ્મિસમુહ તૈયાર થયો, તે રશ્મિસમુહ એવો હૃદયમાન કે બાહ્ય કે અંગગ્રાસીત શુભ વિદ્યુદ્ભૂતજ. આ ઉત્તમ રશ્મિસમુહ અપાર અને અમર્યાદ એવા આકાશમાં અમૃતરૂપ દુગ્ધતુ હોઈને, ગુપ્તપણે વધ્યા પ્રમાણે એકદમ અવિકસિત થયેલા અગ્નિની સેવામાં તરપર થયો. ૧૪

તુજ પ્રીત્યર્થે યજ્ઞ કરનાર હું ઉપાસક તને હવે અર્પણ કરીને તારું સ્તવન કરું છું. અર્ચન ઉત્સુકતાએ તારો પ્રેમ અને તારી દ્યાર્દ્ર બુદ્ધિ તેનીજ શિક્ષા હું તારી પાસે માંગું છું. તો હે દેવા, તું પોતાની દિવ્ય વિભૂતિ સહિત અમ સ્તોત્ર જનોપર તારો કૃપાતુ ગૃહ કર, અને પોતાના દુર્નિવાર તેજોગળવડે અમારું સંરક્ષણ કર. ૧૫ (૧૫)

હે સન્માર્ગે દર્શક અગ્નિદેવા, અમે તારા સેવકો સર્વ પ્રકારના ઐશ્વર્યના ભાગ થાય અને કીર્તિપ્રદ એવાં જે જે સતકૃત્યો વીર્યશાળી પણે સાધ્ય કરતાં આવડે છે એવા સતકૃત્યોની લાલસાએ આગળ વધોને દેવદ્રેષી યજુઓની સેવાને ધુળધાણી કરી ઉડાવી દઈએ એમ કર ૧૬

હે અગ્નિ, તું દેવતાની ભવ્ય ધમ્મ છે તું આનંદમગ્ન હોઈને (ભક્તોની) સર્વ કાંચમય વૃત્તિ તું પ્રથમજ લાવે છે. તું પ્રજ્ઞાત ચિત્ત છે, અમ સરખા માનવોને (આ જગતમાં) ભેલવાને સ્વતંત્ર જગ્યા તેજ આપી છે, અને દેવોતું (યજ્ઞ) કાર્ય પેલેપાર કરીને રચારૂઢ ધમ્મને તેમની વાંચેનેવાંચે તું જતો હોય છે. ૧૭

૧૪ માતૃજીકમ્ નમિમ્ વિગૃત ન શુઃ વૃહન્ત માનવ સવન્ત ઇત્ । (તે) ઉર્વે અપારે અમૃત હુદાનાં ગુદેન રવે સદસિ ન ત્ । (સવયેન) વૃદ્ધમ્ નમિમ્ (સવન્ત)

૧૫ નહ યજ્ઞમાન ત્વા હર્વાર્નિ. દંઢે, (તે) મલિત સુપતિમ્ ચ નિક્ષમોદમ્ । (તદ્) દેવૈઃ (ભાગલ) તરિત્રે નવ ન મિમોદિ, દમ્બેનિ નેનોકે. ચ નઃ રક્ષ ।

૧૬ દે યુગર્જાતે ઝમે (વયં) તત્ત ઉપેજેતાર. વિશ્વાનિ ખન્યા દધના, સુરેતસા થયલા યુગ્ગમાનાઃ અદેવાન્ પુત્રાગૃન્ અનિપ્યામ ।

૧૭ દે ઝમે ત્વમ્ દેવર્જાં કેતુ આ અનવ, ત્વ વિશ્વાનિ ચમ્પ્યાનિ વિદ્વાન્ (ભવિ) । દમ્પ્તાઃ રવે મર્તાન્ ત્રિત મશાપયઃ, રશિઃ ચ (યજ્ઞ) સાપન્ દેવાન્ અનુ યાસિ ।

મત્યે ભકતનો આ અમર રાજા અગ્નિ યજ્ઞ સભામાંનો સર્વ કાર્યભાગ પુરો કરીને પોતાના સ્વગૃહે સ્વસ્થ બેઠેલો છે. જેની અંગક્રાંતિ ઘટ પ્રમાણે ઉન્નતળ ને (ભકતોના) યચ્ચાવત સ્તોત્રો, કાંચો; જેને પ્રથમજ કહેછે એવા આ અગ્નિનો પ્રકાશ (જુઓ હવે કેવો) આઘે દૂર પર્યંત પ્રસર્યો છે. ૧૮

તું પોતાના ઠંડ્યાલુપ્રહ એવા સ્નેહી પ્રેમે અમારાકને આવ. તું અત્યંત બળવાન માટે પોતાના બળિષ્ઠ એવા સામર્થ્યસહ દોડનોજ અમારા તરફ આવ. સર્વ દુઃખમાંથી અમને પાર પાડીશ એવું શ્રેષ્ઠ ઐશ્વર્ય અમને આપ, અને જેની જ્યાં ત્યાં સ્તુતિજ સાંભળવામાં આવે છે, ને જે હ્રદેશાં યશસ્વીજ થાય છે એવું તારું સદ્ગાય અમને આપ. ૧૯

હું અગ્નિદેવ તારા પુરાંતન અવતારતું અને તારા (હ્રદેશાં થનારા) નુતન અવતારતું જે જે વર્ણન મેં કીધું છે તે સનાતન દેવ, જે તું તે તારી પ્રીત્યર્થેજ કીધું છે. સર્વ વસ્તુ-માત્રનું જ્ઞાન તને છે, કારણ કે પ્રત્યેક પ્રાણિના અંતઃકરણમાં જન્મોજન્મ તારીજ સ્થાપના થઈ છે. ૨૦

સકળ વસ્તુજાત બાલુવામાં ને જેની સ્થાપના પ્રત્યેક છત્રના હૃદયમાં થયેલી છે એવા અગ્નિને કૌશિક-કુળોત્પન્ન ઋષીએ સતત પ્રજ્વલિતજ રાખેલો છે. તો તે પરમ વંદ્ય અગ્નિના કૃપાછત્ર નીચે, તેના મંગળમય સૌજન્યના આશ્રયવળે અમે રહીએ એમ થાઓ. ૨૧

૧૮ (ભવ) મત્યાનો અમૃતો રાજા વિદ્યાધાનિ સાધન્ દુરોણે નિ પસાદ । પૂત પ્રતીકઃ ષઃ વિશ્વાનિ કામ્યાનિ વિદ્વાન્ અમિઃ ઈર્વિયા વિ અયૌત્ ।

૧૯ ત્વ શિવેભિઃ સહ્યેભિઃ તઃ આગદિ, મહાન્ ત્વ મહીભિઃ કૃતિભિઃ સરણ્યન્ (આગદિ) । સમ્ તવર્ને શુભ રવિમ્ અસ્મે (કૃષિ) સુવાચ વચસં ચ આગમ્ નઃ કૃષિ ।

૨૦ હે અમે એના તે સનાનિ જનિમ નૂતનાનિ ચ જનિમ તે પૂર્વાય (એવ) પ્રવોચમ્ । રમા મહાન્તિ સવના તે વૃષ્ણે કૃતા (વેતઃ) જાતવેદાઃ ત્વમ્ જન્મન્ જન્મન્ નિદિતઃ ।

૨૧ જાતવેદાઃ ત્વમ્ જન્મન્ જન્મન્ નિદિતઃ વિશ્વા મિત્રેભિઃ અઙ્ગઃ દૃષ્યતે । સ્વપ્ન યજ્ઞિયસ્ય મૃમતી, તસ્ય મંત્રે સૌમનસેચ વચં મપિ જ્ઞાન ।

હે પ્રતાપશાળી અગ્નિ, હે પરમપ્રજા દેવા, તું ઉદાર અંતઃકરણે આ અમારો યજ્ઞ દેવો પથંત પ્રવિષ્ટ કર. હે યજ્ઞસંપાદક, તું અમને ઉત્કૃષ્ટ પ્રતીનો ચિતોત્સાહ આપે છે તો હે અગ્નિદેવ, શ્રેષ્ઠ એવું સામર્થ્યધનનું કૃપા કરીને તું આ યજ્ઞના યોગે અમને દાન કર. ૨૨

હે અગ્નિદેવ, ધનધાન્ય દાતા બુધિ અને અદ્ભુત કૃત્ય લીન થયેલા, એવા, દિવ્યદાનની પ્રક્ષિસ, મનોભાવથી તારી આજીજી કરનાર ભકતને સદૈવ સાધ્ય થાય એમ કર, અમારા પુત્રપોત્રએ અમારો વંશ વિસ્તાર કરનાર બનીને, હે અગ્નિદેવ, તારી જે અનુપમ કૃપા તે અમને પ્રાપ્ત થાય એમ કર ૨૩ (૧૬)

સૂક્ત ૨.

॥ ઋષિ-વિશ્વામિત્ર । દેવતા-અગ્નિ ॥

અગ્નિ એ વિશ્વાનર એટલે સર્વજનોનો હિતકર્તા છે, સત્યધર્મની અભિવૃદ્ધિજ તેજ કરે છે, તો આ વિશ્વાનર અગ્નિસાથે આપણે પવિત્ર ધૃતાહુતિ સિદ્ધ કરીએ છીએ, તે પ્રમાણેજ ધ્યાનયોગ્ય એવું એક સ્તોત્ર પણ ગોઠવી રાખીએ. (કારણ કે) એકાદો યત્ર કુશળ મનુષ્ય રથ ઝપાટાખંધ ચલાવે છે તે પ્રમાણે, (દેવ અને માનવ એવા) બંન્નેનોએ યજ્ઞ સંપાદક જે અગ્નિ તેના અમારા યજ્ઞમાન અને ઋત્વિજ (એ યજ્ઞમંદિર તરફ) આવવાસાથે ત્વરા કરે છે. ૧

પ્રગટ થતાંજ તેણે આકાશ ને પૃથ્વી આ બંન્નેને પોતાની ઉન્નવળ કાંતિવડે સુપ્રકાશિત કીધાં ને જગતનાં જે માતૃપિતા તેમના આ પુત્રને ખરેખર ધન્ય છે એમ સર્વ પાસેથી કંહેવડાવી લીધું. આ, હવિર્ભાગ જેનો તેને દેનાર અગ્નિને વૃદ્ધપણું કંહેતાં કહીજ આવતું નથી. તે પ્રેમાળ અપરાધવ અને ભકત જનોનો પરોણો છે, પ્રકાશરૂપ સંપત્તિ તો તેની પાસે અપાર છે. ૨

૨૨ હે સહસ્રાવન્ શુક્રતો, રણ. ॥ ઇમ ગો યજ્ઞમ્ દેવતા મેદિ । હે હોતઃ, વૃહતીઃ દયઃ નઃ યસિ, (તસ્માદ) હે અમે મેદિ દયિણમ્ ન. આ યજસ્વ ।

૨૩ હે અમે ત્વા હવમાનાય દ્યમ્, ગોઃ સનિમ્ ચ શશ્વત્તમ સાધ । અમે નઃ સનય. સુનુધ વિજાના ર્યાનઃ તે સા સુમતિશ્ચ અસ્મે મનુ ।

૧ વંશનારણ્ય ઋતાત્પે અમયે, પૂત પૂત ન, ધિયર્ણાં જનામસિ કુરિઃ રથ ન, (ત) દ્વિતા હોતાર મનુષઃ વાપતઃ ચ ધિયા સમૃન્વતિ ।

૨ ઇઃ જનુગા ડેમ રોદર્ણી રોચયન્, માત્રોઃ ચઃ ય ઇમ્ય પુત્રઃ બનવન્ । (અયમ્) દ્યમ્વાદ્ અગ્નિઃ બનરઃ ય ય પનોદિતઃ દ્યુનઃ વિષ્ણોઃ મતિધિઃ વિન્ધા વસુધા

અટ્ટ-૨ અઃશ્વ-૦ ૮-વ૦ ૧૭,૧૮.] ઋગ્વેદ. [મણ્ડ-૦ ૩ અનુ-૦ ૧ સુ-૦ ૨

પોતાના યશસ્વી આતુર્યના બળપર ને એકાગ્ર ધ્યાનના યોગે, દેવે અગ્નિને આ નાના-વિધ જગમાં પ્રગટ કીધો. મને પણ સત્વ-સામર્થ્યના લાભની ઉલ્કંઠ ધ્વંજી છે, તો એકાદા પરાક્રમ વીરની પ્રશંસા કરવી તે પ્રમાણે પોતાના અતિ ઉન્નત તેજથી પ્રકાશનારા આ શ્રેષ્ઠ અગ્નિનો સ્તુતિ હું કરું છું.

૩.

કશ્ચાનો પણ ખપ ન લાગરા દેનાર એવા આ આનંદમય અગ્નિનું જે એક અત્યંત ઉદ્દૃષ્ટ અને પરમ સ્તુત્ય સત્વસામર્થ્ય છે તે પ્રાપ્ત કરી લેવાની અમને લાકડા જનોને ઉલ્કંઠ લાલસા હોય છે, તો અમ લૃગુકુળોપનનો દૃપાણુ દાતા, ઠંવિનું પ્રતિભા સામર્થ્ય, ને પોતાના લોકોત્તર દિવ્ય તેજવડે પ્રકાશમાન થનાર જે આ અગ્નિ તેનીજ પ્રાર્થના અમે ઓળા પાથરીને કરોએ છીએ.

૪

સત્વાઢય એવીજ જેની સર્વત્ર પ્રગ્યાન છે, તે અગ્નિની સ્થાપના ભક્તજનો સોમ-રસમાંના દર્શાંત્ર કાઢી નાંખીને પોતાની સામેજ વેદીપર કીધી અને આહુતિ દેવાસાડૂ પળી ઉપર ઉચકીને (ને આહુતિ દઇને) આ અત્યંત દીપ્તિમાન, અપિચ્છ દેવનો પ્રભુ અને યજ્ઞરૂપ ઉપાસનાનું ધ્યેય સાધ્ય કરી દેનાર રૂદ્રસ્વરૂપ અગ્નિ તેની તેણે સેવા કીધી. ૫ (૧૭)

તારો પ્રકાશજ નયમ સર્વેને પવિત્ર કરે છે, તો હે યજ્ઞ સંપાદક, દર્શાંત્ર કાઢી સોમરસ તૈયાર કરી નાંખીને ભક્તજન યજ્ઞમધ્યે તારા નિવાસસ્થાને (વેદીપર) તારૂં અર્ચન કરે છે. હે અગ્નિ સેવા કરીને તારો આસ પ્રેમ સંપાદન કરવાની ધ્વજા ધરનાર ભક્તજન ભકિત-પુર્વક તારી ઉપાસના કરતાં હોય છે, તો હે દેવ તેમને સામર્થ્ય સંપત્તિનું દાન કર.

૬

૩ તદયઃ દક્ષસ્ય ઋત્વા દેવાસઃ ત અગ્નિમ્ ચિત્તિઃ (અગ્નિન્) વિધર્મણિ (જગતિ) જનયન્ત (અતઃ) વાજમ્ સનિષ્યન્ મહ બલ ન, (ઇમ) ભાનુના જ્યોતિષા રુદ્રાનમ્ મહામ્ અગ્નિમ્ ઉપ ભુવે ।

૪ (અસ્ય) મન્દસ્ય ચદ્ અન્દયં વરંણ્યમ્ ઋગિમયમ્ (ચદ્) વાજઃ (તદ્) સનિષ્યન્તઃ વયમ્, (ઇમ) ઋગુણાં રાતિમ્ ઉશિજમ્ કવિ કનુમ્ દિવ્યેન શોચિષા રુદ્રન્ત અગ્નિમ્ (તદ્) આ રૂપોમદે ।

૫ વાજમ્મસ અગ્નિમ્ રૂક્ષ વર્દિષઃ જનાઃ રુદ્ર પુરઃ સુમ્નાવ દધિરે । ચતસ્રુચય વે રમં મુરુવમ્ વિશ દેગ્યમ્ યજ્ઞાનાં અપસાં સાધુન્ રુદિમ્ રુદમ્ અગ્નિમ્ (પર્વચરન્) ।

૬ દે પ્રાચકશોચે હોતઃ, રૂક્ષવર્દિષઃ નરઃ વરેણુ તવ ક્ષય પરિ (ત્વમ્ ભવન્તિ), દે ભમે દુઃ ભાગ્યં રુદ્રમાનાસઃ તે ત્વામ્ ઉપાસતે, (તદ્) તેન્વઃ રવિનમ્ પેદિ ।

અગ્નિ એ પ્રકટ થતાની સાથે ઉપાસના કર્મ તત્પર ઋત્વિજે તેની વેદીપર યથાપના કરી,
અને તેમ કરતાજ, તેણે અતરાણ પ્રદેશને અત્યુચ્ચ સ્વર્ગલોક એવા બનનાને પોતાના
પ્રકાશવડે ઓતપ્રોત ભરી નાખ્યા એકાદા શુરવીર આલાક ચોદ્ધાને વિજયત્રી છતી લાવવા
સાડું (સમરભૂમિમા લડજવો) તે પ્રમાણે બુઝ્યો આ મહાપ્રજ્ઞ અગ્નિને (ભક્તજન)
યજ્ઞ સ પાદનાથે લઈ બધ છે

આ દેવોને હૃવર્ભંગ પટોચાડે છે, યજ્ઞયાગની યથામાગ સિધ્ધી ઢગી આપે છે, તેને
સાધાગ પ્રણિપાત કરે. ખીવધુવ ઘનના માણસ પ્રમાણે આ પ્રેમાળ અને સર્વ વસ્તુભૂત
જાણનાર છે, ત્યારે આ આસિની ભક્તિવડે ઉપાસના કરે. શ્રેષ્ઠ જે સનાતન ધર્મ તેના
સ રક્ષણુ સાડું અગ્નિએ રથપર આડું થઈને તકન સજજ હોય છે ને માટેજ આ સર્વમાક્ષી
ભગવાન દેવત એનો આગેવાન બન્યો છે

સર્વ જગતની દ્વેરી ઢરનારોને અખડગતિ એવો જે શ્રેષ્ઠ અગ્નિ તેની ત્રણ અમર ને
તેજ પુજ વિભુતિએ ઉત્કંઠ ભક્તિમન એવા ઉપાસકોને પાવન ક્રીધા, તે ત્રણે પૈકી સચેતુ
પોષણુ કરનાર એવી એક વિભુતિ ભડોએ આ મૃત્યુ લોકમા રાખી લીધી અને બાકીની
બનને આ (મૃત્યુલોકની) સાથેજ નિમાણુ થયેલુ જે સ્વર્ગલોક ત્યા નિઠળી ગઈ

એકાદુ ખડગ તકન તિકણુ ધાર લા નવાસાડું સરાણુપર ચઢાવીએ તે પ્રમાણે સર્વે જનનો
નૃપતિ જે અગ્નિ તેના અગે અગ્રો માનવી ઋત્વિજની ધર્મીએ અતિ તિવ્રપણુ આબુ છે
ત દારણથી મૃતિવરના પ્રદેશ ઉચાડો કિ વા નીચા હો તે સર્વ (આ અગ્નિએ) વ્યાપી
નાખીને અખિય ભુવનના અ તભાંગમા તેણે પોતાના તેજનુ ખીજ રોપી દીધુ ૧૦ (૧૮)

અત્ય ત જ્ઞાની વીરોષ્ટ એવો આ અગ્નિ પૃથ્વીની ચિત્રાચિત્ર ગુપ્ત્યેમા મોટી ભયકર
ગજના કરનાર સિ હુપ્રમાણે જ્ઞેરથી વૃદ્ધિ ગત થાય છે સર્વજન પ્રિય ને પોતાના અખૂ
તેજમા ભરેલો રહેનાર આ અમર પ્રભુ પોતાના ભક્તાના મનોરથની અને દિ ૧૨૦૦
પ્રાપ્તિ નિ સ શય ઢગી આપે છે ૧૧

૭ યત્ જાતમ્ એનં અપસ (ઋત્વિજ) અધારયન્ (તદા સ) રોદસી મહત્ સ્વધ આ વૃણત । અત્ય
(ધીર) વજ્રતાતય ન, સ કવિ ચનોદિત અગ્નિ અધરાય વાજતાતયે પરિણીયતે ।

૮ (૧મ્) હ્યદાતિ સ્વધર્ અગ્નિમ્ નમસ્યત દમ્ય જાતવેદસમ્ દુવસ્યત । (અત) વૃહતે ઋતસ્ય રપી
'અય) વિચવણિ અગ્નિ દનાનાં પુરોદિત અમવત ।

૯ પરિગમમ યદ્વસ્ય નમ િણ અધ્યયવ સમિધ ઉદિજ અપુનન્ । તાસામ્ એવામ્ મુજમ્ યત્ય અદડ
અરે) દ્વે જામિ ઉત્કર્ણુપ દ્યતુ ।

૧૦ સ્વધિતિ તત્તમ ન વિશા વિસ્પતિ કવિમ્ સીન્ અગ્નિમ્ માનુષી દયા સમ કૃણવન્ । (અત) સ
પુત મિષા વૈવર્ય યાતિ । ય જાણુ મુષનપુ ગર્ભે લોપસ્ ।

૧૧ સ પ્રજ કમાડુ વૃણ (વૃધિશ્ચ) ચિત્રપુ જરણુ નામદન્ સિદ્ધ ન ચિન્વત । ય ચ વૃધુપાજા અમત્યે
પિયાર વધુ રના વ દાહ્ય વિ દયમાન (મહતિ) ।

અંક ૦૨, અઢ્યાં ૮, વ૦ ૧૯.] ઋગ્વેદ : [મંદ ૦ ૩ અનુ ૦ ૧ સૂ ૦ ૨

સર્વજનપ્રિય વૈશ્વાનર અગ્નિ અનાદિ કાળથીજ દુલોહના શિખરપર આરોહણ કરીને બેઠો છે, અને (લકતોએ) વળતોવળત કરેલાં મનોહર અને માનનીય સ્તોત્રોવડે તેના દિવ્ય વૈભવની મહતાની ગાંધજ છે માટે પૂર્વે જેમ આ (લકતોને દિવ્ય) ધન પ્રાપ્ત કરી આપતો હશે, તે પ્રમાણે હમણાં પણ યાદ રાખીને દીન જનોને દિવ્ય ધનનો લાલ આપતી વેળા તે પ્રથમનાજ પ્રશસ્ત માર્ગનું અવલંબ કરે છે. ૧૨

જે સધર્મપ્રિય, પરમપૂજ્ય, મહાજ્ઞાની હોઇને અત્યંત સ્તુત્ય અને દુલોહનિવાસી છે, જેની માતરિશ્વે ભૂમીપર સ્થાપના કીધી, જેની ગતિ અદ્ભુત ને જેના કિરણરૂપ કેશ પીતવર્ણના છે એવા તે ઉલ્લવળ-કાંતિમાન અગ્નિની પ્રાર્થના અપૂર્વ આનંદ થાય તે સાડ અમે તેની આગળ બોળા પાથરણાં કરીએ છીએ. ૧૩

જે પરમપવિત્ર ને દિવ્ય લોકદર્શી હોઇને આકાશલોકની ધ્વજા ચોભે છે, તેજમય એવા દુલોહમાં જેનો નિવાસ, જે ઉપાને ભગૃત કરનાર અને દુલોહનું ભક્ષે શ્રેષ્ઠ મસ્તકજ એવો અનિવાર્ય ને સત્વરીર અગ્નિ મનોરથ-પ્રાપ્તિના માર્ગમાં (લકતોને) પ્રોત્સાહન દે છે માટે તેને પ્રણિપાત કરીને તેની પ્રાર્થના અમે અત્યંત દીન થઇને કરીએ છીએ. ૧૪

જે આનંદમય, પરમપવિત્ર અને નિષ્કપટ છે જે પ્રશાંતચિત્ત, પરમસ્તુત્ય ને સર્વસાક્ષી એવા યજ્ઞ-હોતા છે, એકાદ અદ્ભુત રથપ્રમાણે પોતાની મનોહર કાંતિને લીધે જે દર્શનીય થયો છે અને જે લોકોનો હિત-કર્તા છે, એવા અગ્નિપાસે અમે સદેવ દીન થઇને દિવ્ય કૌશલ્યની યાચના કરીએ છીએ. (૧૫) (૧૬)

૧૨ વૈશ્વાનરઃ પ્રત્યથા દિવઃ પૃથ્વ્ય નાકમ્ સુન્મમભિઃ મન્દમાનઃ આ દહત્ । સ જાણિઃ જત્ત્વે પૂર્વવત્ (સદિહ્વં) ધન જનયન્ સમાન ભગ્નં પરિણતિ ।

૧૩ જ્ઞતાશાન્, વજ્રિયં, વિષં ઉચ્ચમ્, દિવિ હયમ્ ચમ્ દનમ્ માતરિશ્વા (સુવિ) આ દધે । તમ્ ચિત્રયામ હરિકેસામ્ સુદિતિમ્ અમિમ્ જગ્યને સુવિતાય ઈમહે ।

૧૪ શુચિમ્ સ્વદંશમ્, દિવઃ કેન્દુ, રોચનરથો ઉપરૂપમ્ દિવઃ મૂર્ધાનમ્ અપ્રતિષ્ઠતમ્ વાજિનમ્ તમ્ અમિમ્ યામર દપિર ન વદાર નમસા ઈમહે ।

૧૫ મન્દ્ર શુચિમ્ અદ્રવાચિનમ્ દનૂતય ઉચ્ચમ્ વિશ્વચર્પણિમ્, ચિન્તિં રથં ન (ચિત્રમ્), વપુષાવ દર્શતમ્ મનુર્હિતમ્ હોતારમ્ સદમિન્ રય ઈમહે ।

સૂક્ત ૩.

॥ ઋષિ-વિશ્વામિત્ર । દેવતા-અગ્નિ ॥

સર્વજનપ્રિય ને પોતાના અષ્ટ તેજના દમમાં મગ્ન રહેનાર, એવા અગ્નિની ઉપાસના જ્ઞાની ભક્તજન સ્તોત્ર રત્નોવડે કરતો હોય છે, તે તેનાં જે શાશ્વત સ્થાનો છે તે ઠેકાણે જવા સારૂ છે. પોતે અગ્નિ એ અમર હોઈને પણ (યજ્ઞ મંથે ભકતો સારૂ) દેવતાને પ્રસન્ન રાખે છે, ત્યારે અર્થોત્તમ ધર્મને લાંછન લાવવા સરખું વર્તન કદીપણ કોઈએ કર્યું નહિં.

અદ્ભુત ચમત્કાર કરનાર આ અગ્નિ (ભકતોનો) પ્રતિનિધિ થઈને ઘુલોક અને પૃથ્વી એમના અંતર્યામિ સ્વચ્છ સંચાર કરે છે. સર્વ ભકતોનો તે યજ્ઞ સંપાદક ને પ્રમુખ આચાર્ય થઈને બેઠેલો જ છે અને દેવોનું (વસ્તીનું) નવાસસ્થાન એવું આકાશ આગ્નિ એ જે તેને ગોળવડે અત્યંત સુશોભિત કરી મૂક્યું તે દેવોની કોઈલી વિનંતીપરથી છે, (કારણ કે ભકતોએ કરેલાં) સ્તવન અને ધ્યાન એજ તેની સંપત્તિ છે.

યજ્ઞની ઉત્તમ ધ્વજા અને ધર્મ સભાની ઉત્કર્ષાનું મૂળ કારણ માટે અગ્નિની મહત્તા, જ્ઞાની ભક્તજન એકાગ્રચિત્ત કરીને વર્ણન કરતા હોય છે જે આગ્નિને (ધર્મનંદ લોક) પોતાના સર્વ સ્તવનો અને ઉપાસના અર્પણ કરે છે, તેજ આ અગ્નિ પાસેથી ઉદાસ મુખની પ્રાપ્તિ કરી લેવાની યજ્ઞમાનને પણ લાલસા હોય છે.

જે યજ્ઞનો પિતા છે, મહાજ્ઞાની એવા ઋષિ જેને પરમાત્મા કહે છે, અને જે સ્તોત્ર ગાયન કરનાર ઋત્વિજની ભક્તિનું માપ ને ધર્મજ્ઞાનનું નિદર્શન જ છે, એવા સર્વજનપ્રિય અગ્નિએ આ પ્રયત્ન ધાવા પૃથ્વીને વ્યાપી નાંખ્યા છે, અને માટેજ તેના કિરણરૂપશૈવર જ્વળીત ઉત્કર્ષ થાય છે.

પોતે આકલ્હાદકારક હોઈને જેનો રથ પણ આકલ્હાદકારક છે, જેનો પ્રત્યેક આગા મુવલ્ય પ્રમાણે મૂલ્યવાન હોય છે, જે સર્વજન પ્રિય, આકાશોદકમાં રહીને સ્વલોકમાં પ્રકાશની પ્રાપ્તિ કરી આપે છે; સર્વવસ્તુના અંતરંગનું જ્ઞાન જેને છે, ને (ભકતોસારૂ) ત્વરાએ દોરનાર અને ધૈર્યભગવાળા છે, તે આ તીવ્ર ગતિમાન ને મનોહર ક્રતિવડે સુશોભાન એવા આગની પોતે દેવોએજ પૃથ્વીપર સ્થાપના કોથી.

૫ (૨૦)

૧ પૃથુપાત્રે વૈશ્વાનરાય વિષ. ધરણેષુ ગતંતે, રત્ના વિષ ત । અમૃત- અગ્નિર્હિં દેવાન્ દુવચતે, અપ ન કોપિ સનતા ધર્માણિ દુદુષત ।

૨ દત્તમ. અગ્નિઃ દૂતઃ સન્ રોદની બન્ત ર્દ્યોતે, ॥ ચ મનુષ્ય હોતા પુરોહિતચ સન્ નિયત્ત. । દેવેભિ. રપિતઃ અગ્નિઃ તપો વૃદ્ધન્તમ્ ધવમ્ શુનિઃ પરિ મુરતે (ચત ॥) વિચારમુ- ।

૩ યજ્ઞાનાં કત્તુ વિદ્યત્ય ગાપતમ્ બક્ષિમ્ વિદ્યાઘઃ ચિત્તિનિઃ મદ્યન્ત । (૨, ૪૫) યમિત્ત અપિ અપાંધિ નિરથ મન્દ્યુઃ તારમન્ યજ્ઞાન મુન્નાનિ બા ચક્ર ।

૪ યજ્ઞના પિતા, વિદ્યાધામ્ અમૃતઃ. વાપતાન્ વિદ્યાન્ વદુન ચ, (ઇનાદ્ય) પુદ્ગલઃ અગ્નિઃ મૃતિરંગા રોદધી આ વિવેક, (અતઃ અરઃ) ધર્મનોઃ ક વ. ૧૬૧ ।

૫ વદમ્, વદદમ્, હરિતમ્, અ-વદમ્, રવર્ધમ્ (બગ રણ નિ) વિગદઃ, ત્વિદીપિઃ આરમ્ મૃગિમ્, (ઇનાદ્યમ્) મુનિયમ્ વેશ્વારમ્ દેવાઃ રર દ્યુઃ ।

(દેવ અને મનુષ્ય પ્રાણી એવા) યન્ને વર્ગને સાથે તેડીને અગ્નિ એ નાના પ્રકારનો યજ્ઞ પોતાના પ્રજા સામર્થ્યવડે પાર પાડે છે. આ રથાગ્રહ વીર નાયક, અને પ્રશાંતચિંત્ત અગ્નિ, લકતોને ગાળોશ્રાપ દેનારા હુજનોનો ઉચ્ચાટન કરીને લકતોની ઉપાસનાનું ધ્યેય સધ્ય કરી આપીને આ ભૂલોકમાં સવત્ર સચાર કરે છે.

હે અગ્નિદેવ, જેને સપુત છે તેને ભરપુર આયુષ્યનો આશિર્વાદ આપ, તેને ઐશ્વર્યથી પહોંચી ભરી નાંખ. અમને ઉદ્દૃષ્ટ મનેદસાહ આપ, અને અમારા મહાન યજ્ઞમાનની ઉમેદના વયજીવે તું વધાર. હે નરતર ભગૃત રહેનારા હે અગ્નિદેવ, તું દેવપર પ્રેમ કરનારા છે અને જ્ઞાનીજનનો અલૌકિક કૃતૃત્વ પણ તું જ છે.

મનુષ્યનો નૃપતિ હોઇને પણ જે હમેશાં કાર્ય વ્યાપ્ત છે, જે લકતોનો અતિથી, બુદ્ધિનો નિધોમક, અતિજના પ્રેમનો ભૂખ્યો ને યજ્ઞયાગની પ્રાણુઓતિ છે, સર્વ વસ્તુભવ જેને માલમ એવા અગ્નિને પ્રણિપાત કરીને લકતજન એ પોતાના ઉદ્ધર્ષસાગ્રે તેમના અંતઃકરણમાંથી ઉમળકાસાગ્રે બહાર પડનાર સ્તવનોવડે તેને સદૈવ કાલાવાળાં કરે છે.

દેહોપ્યમાન અને મધુર નાહ કરનાર આ દેવ પોતાના સ્વપ્રેરિત રથમાં આગ્રહ થઇને જેના યોગે કાલે તેટલાં મોટાં થતાં આવડે છે એવા પોતાના સામર્થ્યથી સર્વ જગતને ઘેરી રહ્યો છે. તો આ વિશ્વપોષક અગ્નિના યજ્ઞમહિરમાં શુદ્ધ અંતઃકરણથી તેની ઉપાસનાનું પરિપાકન કરવું એ આપણું કર્તવ્ય છે.

હે સર્વજનપ્રિય, મહાપ્રજા અગ્નિદેવા, જેના યોગે તું લકતોને સ્વર્ગીય પ્રકાશનો લાભ કરી આપે છે તે તારા યજ્ઞોમહિમાજ મને ગમે છે. કારણ કે પ્રગટ થતાંજ તે ઉભય લોકને અર્થાત્ સર્વ ભુવનોને ભરી મુકીને ફરી (તેમની બહારનો બાણુ પણ) તે તેમને ઘેરી લઇને યજ્ઞયુત પકડી રાખ્યાં છે.

૬ દેવેભિઃ મનુષ્યઃ જન્તુભિશ્ચ પિયા પુરુષેજસ યજ્ઞમ્ તન્વાનઃ અગ્નિઃ રપીઃ, સાધત્ રદિભિઃ, જીરઃ, વમૂનાઃ, અભિનાસ્તિચાતનથ (ભુવનમ્) અન્તઃ ફ્યવેતે ।

૭ હ અગ્નિ સ્વાત્વ્યે આયુર્નિ જરસ્વ, ડર્જાં પિન્વસ્વ, નઃ ફ્ય. સદિરીદિ । હે જાદુરે, વૃહતથ વયાંસિ જિન્વ, (ત્વમ્) દેવત્વમ્ ડર્જિત્ વિપામ્ સુકૃતઃ અસિ ।

૮ વિસ્પતિમ્, યદ્વદમ્ (નકાનાં) અતિધિમ્, ધીનામ્ સદા યન્તારમ્, વાષતામ્ ચ ડશિજમ્ અપ્વપાનાં ચેતન (દાદત્) પાતવેદન અગ્નિ નરઃ જૂતિર્મિનમસા ચ રૂપે પ્રદાસન્તિ ।

૯ વિભાવઃ, સુરજઃ દેવ, મુનતરંધઃ અગ્નિઃ ક્ષિતીઃ પરિવમુવ । (અન્તઃ) તસ્ય ધૂરિપોપિનઃ પ્રતાનિ, રને આ, સુરક્રિનઃ વચમ્ ડવ નૃપેન ।

૧૦ હે કૃષ્ણાનર, હે વિચક્ષણ, વેભિઃ ત્વમ્ સ્વર્વિદ્ અનવઃ તાનિ તવ ધામાનિ આ ચક્રે । હે અગ્ને, જતઃ (વૃત્) મુપનાનિ ક્રૌંદસોન્વ (જે કેવલ) આ અપૂર્ણઃ (કિંતુ) વિશ્વા તા ત્વના પરિમ્ઃ અસિ ।

કાશ્યકુશળ ભક્ત એક સત્કર્મ તત્પર-હોય એટલે તેના યોગે તે આ સર્વજનપ્રિય અગ્નિના અદ્ભુત કૃત્યથી વધે તેવડું મહત્કાર્ય સાધ્ય કરી શકે છે. જેનું કિંત્વાદન સામર્થ્ય ધણું જ મોટું એવાં જે જગતના માળાપ પૃથ્વી અને ધૂ તેમનું ગોરવ સ્પર્શીને આ અગ્નિ (વેદીપર) અવતીર્ણ થયો છે. ૧૧ (૨૧)

સૂક્ત ૮.

॥ ઋષિ-વિશ્વામિત્ર । દેવતા-ભાગી ॥

હું અગ્નિ જેમ જેમ તું પ્રભવલિત થતો જઈશ તેમ તેમ તું અમરપર અધિક ને અધિક પ્રસન્ન થા અને તારા પ્રકાશના વધારા તેજ પ્રમાણે સર્વોત્કૃષ્ટ વેલન-તરફ અમારું લક્ષ અધિકાધિક ખેંચી લેત્ય એમ કર. હું દેવ, તું પોતાના દેવતાગણને અમારા યજ્ઞ સાથે લઈ આવ અને અમારો સર્વનો પ્રાણપ્રિય મિત્ર તું માટે અમારાપર પ્રસન્ન થઈને તારા પ્રાણપ્રિય મિત્ર જે દેવ તેમને પણ સંતુષ્ટ કર. ૧

જેને વડૂણ, મિત્ર, અને અગ્નિ, એ નિત્ય દિવસમાં ત્રણ વાર યજ્ઞ પૂર્ણ કરવાસાથે (ભક્તોતરફથી) સંતુષ્ટ કરે છે, તે તું તનુનપાત (દેવોનો) સત્કાર કરનારા ને ધૃતયક્ષી જે અસ્તિત્વ છે, એવો આ અમારી યજ્ઞને મધુર અમૃત આદ્ર કર ૨

વિશ્વામાની સર્વ રમણીયતાઓ જેનામા ભરેલ છે એવી (ભક્તોએ કરેલી) એકાગ્ર ક્ષુત્તિ, પુરાતન આચર્ય જે અગ્નિ તેને હવિ અર્પણ કરવાસાથે અને તે કામવર્ષક વીરને વદન કરવા સહુ નમસ્કાર કરતા કરતા આગળ સરકે છે તો અગ્નિ એ (અમા ભક્તોનીજ) વિશ્વસિથી અમારો યાજક થઈને દેવોને સંતુષ્ટ કરે ૩

(હું પતિપતિ) આ યજ્ઞમંથે તમો બન્નેના કર્તવ્યનો માર્ગ તદ્દન સુવ્યવસ્થિત થયો છે અગ્નિની જ્વાળાઓ પણ જુઓ, દેવી બરોબર રમેલોકકનેજ લાગી રહીને તે યજ્ઞ સપાદક અગ્નિ ધૂ લોકના મંથ ભાગે આયુષ્ય પ્રદેશમા વિરાજમાન થયો છે તો સર્વ દેવતાનું સિન્નૃત આસન જે કુશાન્તગણ તે હવે આપણે પાથરીએ. ૪

૧૧ એક કવિ સ્વપ્તયા, વૈજ્ઞાનસ્ય દસનાઓ મુદરિણાન । (અતઃ) ॥ અગ્નિ. (જગતઃ) રમ્ય પિતરા દાવા પૃથિવી મદયત અજાયત ।

૧ સમિત્ર સમિત્ર અસ્મે યુમન બોધિ, શુચાગ્રુચા વસ્ત યુમર્તિ રાધિ । (અતઃ) હે દેવ દેવાન્ યજ્ઞયાય વધિ, હં ભદ્રં ત્વયા ત્વમ્ યુમન્ યન્ સક્ષીન્ વધિ ।

૨ યમ્ દેશત વદન્, મિત્ર, અગ્નિય દિવ દિવ ત્રિ બદન્ (મહકૃતેન) યજ્ઞેન ભાયજન્તે । ઇત્વં તનુતપાન્ રમં ન. પૂતયોનિમ્ (દેવાન્) વિષન્તમ્ યજ્ઞ મુમન્તમ્ કૃમિ ।

૩ (મહત્ત્વ) વિવશ્વા દાધિતિ પ્રથમ હોતારં દ્યઃ યજ્ઞયે, વપમ અચ્ચ નમોમિ યન્દ્યયે પ્ર ત્રિગતિ । (અગ્નિમિ) દિવિત સ યજ્ઞીવાન્ (અગ્નિ) દશન્ યજ્ઞત્ ।

૪ (હં પાત્રી યજ્ઞમાનો) ચામ ગાન્ અવરે કાવ અદ્યદિ, (અગ્ને) ઘોષીયિ વ કૃષ્ણાં (યન્તિ) રજાધિ પ્રત્પન્તા । દોતા ॥ દિવ નાન્ત નિ અદ્યદિ, (અતઃ) દશન્તયા વર્હિ વિ સ્તૃષીમહિ ।

સપ્ત હોત્ર ઈર્ષની જેને મનયકી ઇચ્છા છે, તે દેવતા સર્વ જગતને આનંદિત કરીને પોતાનો ટેવ માફક હવે અમારાકને આપ્યા છે. એકદા વીર પુરુષ પ્રમાણે જેનો આવિભાવ, યજ્ઞ સલામઃએજ જે પ્રગટ થાય છે તે નાનાવિધ દેવતાઓ સુધ્ધાં અમારા યજ્ઞને પ્રાપ્ત થયાં છે. ૫ (૨૨)

હવા અને રાત્ર જે પોતાના યજ્ઞવડે વિભુષિત પરંતુ રૂપમાં તદ્દન બીન્ન છે તોપણ પરસ્પર તદ્દન હોણાં મળેલાં હોય છે તે અમારાપર સ્મિત હાસ્યનો અનુગ્રહ કરે. કારણ કે તેમણે દયાળુપણે સ્મિત કીધું કે મિત્ર, વરુણ, અથવા પોતાના વૈભવવડે અલંકૃત એવો જે મરૂતનો પ્રભુ જે ઇંદ્ર તેની અમારાપર કૃપા થશે. ૬

તદ્દન પ્રથમના જે એ દિવ્ય યજ્ઞ હતા, તેનો હું હવે સત્કાર કરું છું. સામર્થ્યસંપન્ન એવા સાત ઋષિ, પુરાતન સાંપ્રદાયાનુરૂપ (સોમરસ પ્રાપ્ત થકી) હૃદયિત થયાજ છે. તે સત્યધર્મનીજ મહતા ગાય છે, અજ્ઞાપિત એવું જે સત્ય ભાષણ કરે છે અને ધર્માચારનું યથાચોગ્ય પરિપાલન કરીને (ભગવત) આજ્ઞા પ્રમાણે ધ્યાનમાં તદ્દલીન થાય છે. ૭

પોતાની પરિચારિકોસહ ભારતી, દેવ સમુદાયસહિત પ્રેમાળ એવી ઈળા, મનુષ્ય-ઋષિ ગણોસહિત અગ્નિ, અને પોતાના સેવકવર્ગસહિત સરસ્વતિ, એવી ત્રણે દેવીઓ અહીં ભુલોકમાં આવી આ કુથાસનપર આરોહણ થાઓ. ૮

હું ઉન્નત કાતિમાન ત્વષ્ટ દેવા, તું સંતુષ્ટ યદ્ધિ, અમારામધ્યે જે પ્રબળ વીર્ય છે તેની એવી યોજના કર, કે અમારા પુત્ર શીર્થસંપન્ન, સહર્મરત, ચતુર, સોમયાળ, અને ભગવદ્ભક્ત એવાજ નિવડે. ૯

૫ યાઃ મનસા સપ્ત હોત્રાણિ ઇજાનાઃ વિશ્વમ્ દન્વન્તઃ જુતેન (નઃ) પ્રતિ યન્ । તાઃ પૂર્વાઃ (દેવીઃ) વૃષેશ્વરઃ વિદ્યેયુ પ્ર જાતાઃ દમ યજ્ઞમ્ અગ્નિ વિચરન્ત ।

ઉત મન્દમાને ઉપજા તન્વા વિકૃપેપિ ઉપજે (સત્વા) યથા મિત્રઃ વરુણઃ ઉત વા મસ્ત્વાન્ દન્ત મહોભિઃ નઃ નુજોયત તથા આ (ગત્ય) સ્મયેતે ।

૭ (દદાતી) દૈવ્યા પ્રથમ્યા હોત્રાણ નિ ક્રૂએ, સપ્ત પૃથક્તઃ ચ સ્વપન્વા મદન્તિ । વ્રતપાઃ તે વ્રતમ્ અનુ દીપ્યાનાઃ, કૃતમ્ શંસન્તઃ ચ જુતમિન્ આહુઃ ।

૮ ભારતી ભારતીમિઃ, સજોષાઃ દિવ્ય દેવેભિઃ, અગ્નિઃ મનુષ્યેભિઃ, સરસ્વતી ચ સારસ્વતેભિઃ (એતે) તિસઃ દેવો અર્વાઙ્ આગત્ય દદમ્ બર્હિઃ આસોદન્તુ ।

૯ અથ હે દેવ ત્વષ્ટઃ રરાણ. ત્વમ્ નઃ પોષયિતુ તન્ પુત્રીપમ્ વિ સ્પન્ત્વ, યત્ત. (પુત્રઃ નઃ) શોઃ કમન્દ્વઃ સુદર્શઃ, યુક્તપ્રાવા, દેવક્રમથ જાયતે ।

હે યૂષા, દેવોસાઃ તારાપાસેતુ હવિ તુ અર્પણ કર. એટલે પોતે અગ્નિજ શાંત થઈને તે પરિપક્વ કરશે. તે પૂર્ણ સત્યસ્વરૂપ છે, ત્યારે યજ્ઞનો સંપાદક થઈને તેજ યજ્ઞન કરશે, કારણ કે દેવતાઓની ઇચ્છાભૂત માલમ તેનેજ છે. ૧૦

તો હે અગ્નિ તુ પ્રભવલિત થઈને ઉતાવળે ઉતાવળે અહીં નીકળેલાં દેવતાઓને લઈને ઇંદ્રસહ એક સ્થાનમાં ભેગીને અમારાકને આવ, જેણે સત્યુત્તેનેજ પ્રસવ આપ્યો છે તે ચિરંજીવિ આદિત પાણુ અહીં કુશાસનપર વિગજમાન થાઓ, અને “સ્વાહા” એવો ઉચ્ચાર થતાંજ દેવ હવિભાંગ ગૂંડણ કરીને હર્ષભરિત થાઓ. ૧૧ (૨૩)

સૂક્ત ૫.

॥ ઋષિ-વિશ્વામિત્ર । દેવતા-અગ્નિ ॥

પ્રતિદિન પોતાના પ્રકાશવડે ઉપાને અર્થપૂર્ણ દૃષ્ટિથી દેખનાર એવા ને કવિના (કાવ્ય) માર્ગનો આગેવાન એવા આ મહાજ્ઞાની અગ્નિ જન્યુત થયો છે, અને દેવ ભકતોએ પ્રભવલિત કીધા પછી પોતાના અખૂટ તેજભરથી પ્રદક્ષિ યઈ તે પવિત્ર હૃદયવાહન અગ્નિએ અંધકાર બંધ રહેલા દરવાજા ફેરી નાંખીને (પ્રકાશનો) સ્ત્રોત ચોકચો કીધો છે. ૧

પરમવંદ્ય અગ્નિ સ્તોતૃજનોના કિર્તનવડે અને સામ ગાયનોવડે ખરોખરજ અતિશય ઉદ્દક્ષિત થયો. સનાતન ધર્મની જે અનેક પ્રકારની શોભા છે તેજ તેજ આત્મપ્રય લાગે છે, અને એવી રીતે (ભકતોના) મધ્યસ્થ થઈને જ તે ઉપાકાળની પ્રભા દુગ્ગોચર થવા સરખો સુપ્રકાશિત થયો છે. ૨

પ્રેમાળ અગ્નિ એ દિવ્યોદકતુ ઉત્પત્તિસ્થાન હોઈને સત્યધર્મના યોગેજ (ભકતોનાં) સર્વ કાર્ય ને હેતુ તે પાર પાડે છે. તેની સ્થાપના માનવલોકમા થયેલીજ છે, ને માટેજ આ રૂચિર, પૂજ્ય અને મહાપ્રજા અગ્નિ (વેદીના) શિખરપર આરોહણ થઈને એકો અને (ભકતોના) સુવિચારમય સ્તવનોવડે સ્તુતિને પાત્ર થયો. ૩

૧૦ હે વનસ્પતે દેવાનુ ઉપ હવિઃ ભવ સ્વજ, અગ્નિ ચ દૈવ્યઃ શમિતા સન્ તન્ સુદયાતિ । સ હન્ ડ સત્યતરઃ હોતા યથા દેવાનો જનિમાનિયદ (તથા) યજાતિ ।

૧૧ હે અગ્નિ ગમિધામઃ સન્ દંદ્રેજ (સદ) સરભમ્, તુરેમિઃ દેવેમિથ સદ અવાંદ આયાહિ । અથ સુપુત્રા અદિતિ રવિ નઃ ચંદ્રઃ આસ્તામ્, અમૃતા દવાથ સ્વાહા (સ્તવન) માદયન્તામ્ ।

૧૨ (દિવે દિવે) ઉપમઃ ચરિત્તાનઃ, કવીનાં પદવીઃ વિપ્રઃ અગ્રઃ પ્રત્યયોધિ । સઃ વૃધુપાજાઃ દેવમદ્ધિ (નંજઃ) ગમિદઃ વંદિઃ સમસઃ દ્વારા અપ આવઃ ।

૨ નમસ્યઃ અગ્નિઃ સ્તોતૃણાં સ્તોત્રેર્ગવિઃ ગર્ગિનઃ । ઉપવઃ ચ વદુઃ । જનસ્ય પુર્વાઃ સદસઃ ચક્રન (મજ્જાનાં) પૂતઃ સન્ સઃ ઉપતઃ વિરોકે સમયૌન્ ।

૩ મિત્રઃ અગ્નિઃ અપાં ગર્ભઃ જ્ઞેન સાપન્ માનુષોષુ મિદ્ધ અગાધિ । બન્, સ હર્દતઃ યજતઃ વિપ્રઃ (વેદા.) શાશુ આરપાદ, મર્તાનામ્ દમ્યઃ ચ અમૃત ।

પ્રેમાળ અગ્નિ પ્રજ્વલિત થયો એટલે તે યજ્ઞસંપાદક થાય છે, મિત્રદેવ તેજ, અને સકળ વસ્તુ બાહ્યનાર એવો વરૂણ પણ તેજ થાય છે. સર્વેનો મિલ એવો ઉત્સાહપ્રદ અને પ્રશાંતચિત્ત અગ્નિજ અધ્વર્યુ થાય છે ને મહાનદીઓ અને પર્વત એમનો ઉપકારક પણ તેજ થાય છે. ૪

તે પૃથ્વિનું અને (દિવ્ય) પશ્ચિઓના પ્રિયને ઉચ્ચ સ્થાનનું રક્ષણ કરે છે. સૂર્યના માર્ગનું પણ રક્ષણ તેજ અખંડગતિ અગ્નિ કરે છે. અગ્નિ એ (પૃથ્વિના) મધ્યભાગે રહીને સાત મસ્તકવાળાં (છંદ) નું જેમ સંરક્ષણ કરે છે, તે પ્રમાણે દેવોના આનંદનું સ્થાન જે યજ્ઞ તેનું પણ સંરક્ષણ તે પરમ શ્રેષ્ઠ અગ્નિજ કરે છે. ૫ (૨૪)

સર્વધર્મ વિધીનું જેને ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાન, એવા અગ્નિ દેવેજ મહુરૂપે પોતાનું પ્રથમથીજ સુંદર એવું નામ લોકોના ધન્યવાદ થકો અધિકજ સંસ્મરણીય કરી રાખ્યું છે. જગતમાંની ધાન્ય સંપત્તિનું રક્ષણ ઢાલની માફક કરીને દિવ્ય પશ્ચિઓનો જે પદ છે તે પણ અગ્નિએ તદ્દન ન વિસરતાં સંભાળે છે. ૬

ધૃત પ્રમાણે ઓજસ્વી, આત વિસ્તીર્ણ અને (દેવોના આગમન સાડું) ઉત્સુક થયેલ એવું જે યજ્ઞનું સ્થાન તે સ્થાનપર (બુધો) અગ્નિ એવગ્રી ઉત્સુકતાથી આરૂઢ થયો અને (આરૂઢ થઈને) તે દૈદિપ્યમાન, પરમશ્રેષ્ઠ, પડે પવિત્ર ને જીજ્ઞાસોને પણ પાવન કરનારો અગ્નિ પોતાની અરણિરૂપ બાંને માતાઓને ફરીફરીને તારૂણ્ય દશામાં લાવે છે. ૭

લાતાના કોમળ અંકુર ઓજસ્વી એવા આકાશોદક થકો વધે છે તે પ્રમાણે આ અગ્નિ પણ એકદમ પ્રગટ થયાકેડે વનસ્પતિના યોગે પ્રગળ થાય છે. ઉંચાણ પરથી નીચે ઝપાટા બંધ વહેનાર ઉદક પ્રવાહ પ્રમાણે જેની જ્યોત લબ્ય દેખાય છે એવો આ અગ્નિ (પથિ ને આકાશ આ) માળાપની ઉછંગપર અમે બેઠા છીએ ત્યાં અમને પાપર્પિત-શુદ્ધિ કરે. ૮

૪ મિત્રો અમિઃ યન્ સમિદ્ધઃ (તદા સઃ) હોતા, મિત્ર. (મિત્રિ) જતવેદસઃ વદનોપિ (મિત્રિ) । ૬ (૬) મિત્રઃ ક્વિપઃ દમ્નાઃ (અમિઃ) અબ્ધુઃ, ઉત ય (૬) સિધૂર્ના પવંતાનાં ચ મિત્રઃ ।

૫ રિપઃ પ્રિય (૫) અમ્ર ચ વે. ૫૬ પાતિ, સ ચ યન્હ. સુરસ્ય ચરણ પાતિ । (૫ઃ) અમિઃ નામા સત્તરીર્ષાણમ્ પાતિ, સ ક્ષવઃ ચ દેવાનામ્ ઉપમાદ ચ પાતિ ।

૬ વિશ્વાનિ ચતુનાનિ વિદ્વાન્ સઃ દેવઃ ક્રધુઃ (મૃવા) સ્વીય વાહ નામ દૈમ્યમ્ ચક્રે । સતસ્ય ચમં વેઃ મૃતવત્ ચ પદં અસ્તિ સત્ અમિઃ અપ્રયુચ્છન્ રત રક્ષતિ ।

૭ મૃતવન્તન્ પ્રયુપ્રગ્નાન્ (દેવાન્) ઉગ્ધન્તન્ (યજ્ઞસ્ય) ચોનિન્ અમિઃ ઉગ્ધાન્ ભા અરણાન્ । (ભાસ્થાવ) દોગ્ધાન્ શુચિઃ, ક્વચઃ પાવકઃ ચ અમિઃ નાતપ પુનઃ પુનઃ નમ્યસો મદઃ ।

૮ પદિ પ્રસ્થ દૃતેન વર્ધન્તિ (૬વન્) સઃ. સઃ યાનઃ મોઢાંનીનિ ચવચ્છે । (અમિઃ) પ્રવતાઃ આપ. રત દુન્નનાનઃ પિત્રોઃ ઉપસ્થે (વર્તમાનાન્ નઃ) ઉરબ્ધાઃ ।

અષ્ટ ૨ અધ્યા ૮ વ ૦ ૨૬, ૨૬] કૃષ્ણેદ [ષષ્ઠ ૩ અનુ ૧ મૂ ૦ ૬

અમે અગ્નિનું સ્તવન કર્યું ત્યારે તે અખંડગતિ અગ્નિ પોતાના ઉત્તમ તેજવડે પૃથ્વીના મધ્ય ભાગથી તે આકાશના અત્યુચ્ચ શિખર પર્યંત એક સરખો દેદિધિમાન થયો છે. અત્યંત ધન્ય (તે) અગ્નિ એજ મિત્ર અને એજ માતરિશ્વા છે તો તે અમારો પ્રતિનિધિ થઈને યજ્ઞમાટે દેવાને અહીં લઈને આવે. ૯

દેવાને હવિભાગ ખેડાચાડનારો આ અગ્નિ પ્રથમ હોતો તેણે માતરિશ્વે જગુપાસેથી લાવીને પ્રજ્વલિત કીધો, તે વેળાએ તે પરમ શ્રેષ્ઠ દેવ સર્વ (આકાશસ્થ) જ્યોતી મધ્યે પોતાની ઉત્તમ કાંતવડે પ્રમુખસ્થાન મેળવી (પોતાની જ્વાળાના આધાર પર) તેણે ખુદ આકાશ મંડળનેજ ણરોખર ધરી રાખ્યું. ૧૦

હે અગ્નિદેવ, મનોભાવ થકી જે તારી સ્તુતિ કરે છે તે ભકતને ધનધાન્ય સંપન્ન ભૂમિ અને અદ્ભુત સામર્થ્યભરિત એવી (દિવ્ય) જ્ઞાની બક્ષીસ એ સદૈવ સાધ્ય થાય એમ કર. અમારા પુત્રપૌત્ર એ અમારો વંશાવસ્તાર કરનારા થઈને, હે અગ્નિદેવ, તારી અનુપમ કૃપા પણ અમને પાત થાઓ. ૧૧ (૨૫)

સૂક્ત ૬.

॥ ઋષિ-વિદ્યામિત્ર । દેવતા-ઇન્દ્ર ॥

હે સ્તોતૃજનો, તમે દેવસેવા તત્પર છે. 'દેવોનું' મનન કરેલા યોગે તમારું અંત કરણ ઉછળી ગયું છે તો આ દેવોત્સુક સુચા હવે આગળ કરો. તે સામર્થ્યદાતાને ધૃતપૂર્ણ એવો સુચા, અગ્નિપ્રીત્યથે હવિભાગ ઉંચકી લઈને પૂર્વ તરફ મુખ કરીને દેશ્ય તરફ તેના પાસે જાય છે. ૧

હે પરમ વંદ્ય દેવ, તું પ્રગટ થતાંજ આકાશ અને પૃથ્વી એમનાંમાં એતપ્રોત ભારી રહ્યો (એટલુંજ નહિ), તેના કરતાં પણ વધારે વૃદ્ધિગત થયો તો, હે અગ્નિદેવ, તારો તે સાત છંદોનો અથ તારો સામર્થ્ય મહિમાથી આકાશ ને પૃથ્વી એમના મધ્યેથી કુદનો ને દે'હોતો અહીં આવે. ૨

૧ (ભસ્માભિઃ) સ્તુતઃ મનુ સઃ ચક્ષુઃ સમિષ્ય શૃષિષ્વાઃ નાભા અધિ દિવ વર્ષનં ઝડ્ઝ બર્જીનં । ઈન્દ્ર, અમિઃ (પુત્ર) મિત્રઃ માતરિશ્વા જ, સઃ દત્ત. (મુત્ર) દેશનં યજ્ઞયાથ વધંતુ ।

૧૦ દ્યવ્યાદમ્ (અમિમ્) ગુરુ યન્ત વદિ માતરિશ્વા જગ્યઃ પરિ (આદાય) સમિષે, (તદાનીં) સ. જગ્. અમિ. (૧૨) સમિષ્ય, રોષનાના ઉત્તમો ભવન્ નાકમ્ ડદસ્તમ્બીનં ।

૧૧ હે અમિ (મનતા) દ્યમાનાય (દમો) દ્યમ્ પોથ પુરુષેયં સમિમ્ સપત્તમ સાપ । નઃ મનુ તનવથ વિગ્રાશ સ્વા ૧, અમિ તે સા મુમતિથ ભામ મનુ ।

૧૨ હે વારવ દેવવન્ત. મુયં મનતા વચ્ચમાના. દેવદીર્ગમ્ કુવન્ (પુરઃ) નયત । મતો શાત્રિની પૂતાબી અપ્રવ દિવિનન્તા પ્રાન્તા દ'છન્નાશ્વઃ ઇતિ ।

૧૩ હે પ્રવચ્ચા, ઝવનાન સન્ રોદયો (ન વેચન્) આ અટ્ટનાઃ (કિન્તુ) ઉત અપ નુ પ્રવિષ્વાઃ (અત) અમ ય મમ્ત્રિશ્વા. વન્દ્ય. દિવઃ શૃષિષ્વાધિન્ તે મહિના (મર્વાં) વચ્ચાન્તામ્ ।

ભગવદ્દેવોત્સુકે મૃત્યુજન આનંદભરિત થઈને તારા શુભવર્ણ, તેજઃપુજ કાંતિનું ગૌરવ કરે છે. માટેજ ઘૂ લોક, પૃથિવ અને પૂજ્ય એવી દ્વિવ્ય વિભુતિ એ સર્વોચ્ચે તને અગ્નિનેજ હોતૃત્વ આપીને (પાતકેતુ) દમન કરવા સાડુ આ બુલોકમાં, સ્થાપન કર્યો છે. ૩

શ્રેષ્ઠ ને ભક્ત જનને અત્યંત પ્રિય એવો આ અદ્ભુત આગ્નિ અત્યંત વિશાળ એવા આકાશની અંદર દેવલોક મધ્યે વિરાજમાન થયો છે, ત્યારે પરસ્પર શોકયા હોઈને પશુ જે પ્રેમ ગાંઠ યુક્ત છે જે સંદેવ તરૂણુ, નિર્મળ અને અમૃત દુગ્ધ સતનારા છે એવી (ઘાવા પૃથિવ), પોતાના યશઘકી સર્વજગ વ્યાપનારા અગ્નિની ગાયો બની. ૪

હે અગ્નિદેવ, તું શ્રેષ્ઠ ત્યારે તારી આજ્ઞાઓ પશુ શ્રેષ્ઠ પ્રતિનીજ છે. બુલોક અને સ્વર્ગ એવા આ બંન્ને વિસ્તીર્ણુ લોક તે પોતાની શક્તિથી ઉઘાડી રાખ્યાં છે. ને પ્રગટ થતાંજ માનવોનો પ્રતિનિધિ, અને આ વીર શ્રેષ્ઠ, ચરાચરનો આગેવાન થયો છે. ૫ (૨૬)

અબાકાદાર યાજ જેની છે એવા તારા અન્ધ ઘૃતનો વરસાદ વરસાવનરા ને આરક્ત રંગના છે તેમને લગામ ઘાફીને સત્યધર્મરૂપ (જે તારો રથ તે) રથને ભેડ અને હે દેવ, સર્વ દ્વિવ્ય વિભુતિને અહીં લઈને આવ. અમારો યજ્ઞયાગ યથાસાંગ સિધ્ધિએ પહોંચાડ, જો, જગતમાં જે કાંઈ છે તે તુંજ બાણે છે. ૬

તારી શોભાની પ્રભા ઠેક આકાશપર્યંત જઈત્યાં પ્રકાશ પાડવા લાગી, તેજઃપુજ એવી ને અનેક ઉવા છે તે સર્વેના પાછળ વારોજ પ્રકાશ હોય છે. હે અગ્નિદેવ, તું ભક્તોને આનંદજ આનંદ કરનાર યજ્ઞહોતા છે માટે વનવગ્ધામાંનારા દાહક પરાક્રમનાં વખાણુ ખુદ દ્વિવ્યોજ કીધાં છે. ૭

૧ યદિ દંવયતી. માનુષીઃ વિદ્વાઃ, પ્રયત્નતીઃ (બળે.) શુક્રન્ અર્ધિઃ રૂઢતે (અતઃ) ધૌધ પૃથિવી - યજ્ઞિયાસો (દેવાથ) ત્વા (અગ્નિન્) હોતાર દમાય (ભુવિ) નિપાદયન્તે ।

૪ અસૌ મહાન્ હર્વમાણઃ (અગ્નિઃ) ધ્રુવઃ સન્ માહિને યાવા અન્તઃ રુપસ્યે આ નિપતઃ । (વનુવ) આસ્કે, સપત્ની, અર્જર, અમૃષ્ઠ સવદુષે (રોદસી, અત્વ) ઉદગાવત્વ ધનુ (અવતઃ) ।

૫ હે ગગને મહતઃ તે પ્રતા નદાનિ (એવ ત્વન્) કૃત્વા રોદસી આવત થ । તન્ જાયમાનઃ દૂતઃ બનવઃ, દે દુપમ ત્વન્ (દિ) ચર્ષણીનાન્ નેતા (અસિ) ।

૬ અથવા યે તે કેશિના ધૃતસ્તુવા રોહિતા (અથા સ્તઃ તૌ) જ્ઞતસ્ય તે રથમ્ પુરિ યોગ્યાગ્નિઃ મિષ્વ । અથ દે દેવ વિશ્વાન્ દેવાન્ વા વહ, નઃ મુષ્વરા કૃણુહિ (યતઃ ત્વન્) જાતવેદાઃ દિ ।

૭ હે અને યન્ તે મન્દસ્ય હોતુઃ વ્રજેષુ ઉપપક્ અવઃ દેવાઃ પનયન્ત । અપ તે રોઽન્નઃ દિવઃ કિન્ આ દવ વન્ત, વિમાતીઃ પૂર્વાઃ ઉપથ મનુ માસિ ।

જે અંતરિક્ષમાં રહીનેજ પ્રમુદિત થાય છે અથવા દુલોકમાંના ચળકનારા તારાગણમાં જે દેવીનો વાડ હોય છે કેવા જે ભક્તરક્ષણમાં વત્પર હોઈને તેમની અરજ ત્વરિત સાંભળે છે, અથવા હે આત્મિ જે પુન્ય વિભુતીએ પોતાના રથના અર્થ હજુ પણ બરોબરજ પકડી રાખ્યા છે.

એવા સર્વ દેવતાને હે અગ્નિ દેવ, તું પોતાનાજ રથમાં લઈને અમારા કને આવ અગર તેમને જુદા જુદા રથમાંજ બેસડ કારણ કે તારા ઘોડા કાંઈ સામાન્ય નથી અતિપ્રબળ છે ત્યારે સર્વે તેલોસ દેવોને તેમની પાતળઓસહિત તું પોતાના હુમેશના નિયમ પ્રમાણે અહીં લઈને આવ અને તેમને હાથિત કર.

અમર્યદ એવો શેઠસો સુધ્ધા પોતે જેના પ્રયેક યજ્ઞની પ્રથા સા પોતાની અભિવૃદ્ધિસાર કરે છે એવા પ્રકારનો (શ્રેષ્ઠ) યજ્ઞ હોતા આ અગ્નિ છે 'તે રમણીય ધમતત્પર અને સત્યસ્વરૂપ ધાવા પૃથ્વી પણ સનાતન સત્ય થકો પ્રગટ થયેલા અગ્નિના ઇચ્છાનુરૂપ અધ્વરા પ્રમાણે નિરંતર અનુકુળ એમજ વતતા આવ્યા છે.

હે અગ્નિદેવ, મનોભાવથકો જે તાને સ્તુતિ કરે છે તે લકનાને ધનધાન્યમ'પન્ન ભૂમિ અને આદ્યૂત સામથ્યભરિત એવા (દિવ્ય) જ્ઞાનની બાંક્ષિય એ સદૈવ સાધ્ય થાય એમ કર. હે આત્મિ, આમાન પુત્રપૈત્ર એ અમરો વર્ણવનાર કરનાન થઈને તારી અનુપમ કૃપા પણ અમને પ્રાપ્ત થાઓ.

૧૧ (૨૭) (૮) (૨)

૮ (અથવા) યે ડરી અંતરિક્ષે મદન્તિ, યે વા દેવા દિવ રોષ્ણે સન્તિ, યે વા ડમા મુદવાસા, (અથવા) હે બંને યે યજ્ઞાઃ રથ્ય અથા. (અપાપિ) બાયેમિરે.

૯ હે બંને ઇમિ (સર્વે) સરથન્ નાનારવન વા અશંદ્ બા યાદિ । વિમ્ભવઃ દિ તે અથા । પ્રિયત શ્રીથ દેવાન્ પર્નાવતઃ અર્જુણઃ તમ્ બા વદ (તાન્) માદયસ્વ વ ।

૧૦ સ્યય યજ્ઞ યજ્ઞ ડયો રોદસો (અપિ) જ્ઞો બમિ દર્જાન સ (બનો) હોતા (અવતિ । અત.) મુમેદ જ્ઞનાવરી સ્ત્વે (એતાર્જે ડાન્થ પુથિલ્લો) જ્ઞન્જાન્થ અન્ જન્જેન્થ ત્વન્થ ।

૧૧ હે બંને (મનસા) દન્થાન્થ (શ્માન્) ર્યમ ગાથ પુદન્થ સન્થિન્થ ધન્થાન્થ ધાન્થ । ત્વ સ્તુન્થ તન્થાન્થ મિન્થાન્થ સ્થાન્થ, અન્થેન્થ ॥ મુમન્થિન્થ અન્થ મુન્થ ।

॥ इति द्विर्वापकैः षष्ठमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

तृतीयोऽष्टकः ।

[प्रथमोऽध्यायः]

॥ ऋग्वेदः ॥

तृतीयं मण्डलम्

[प्रथमोऽनुवाकः]

॥ १ ॥

॥ १ ॥ ऋषि-विश्वामित्रः । देवता-अग्निः । छन्दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ हरिः ॐ ॥

॥ ७ ॥ प्र य आरुः शितिऽष्टस्य धासेरा मातरा विविशुः सप्त वाणीः ।

परिक्षिता पितरा सं चरेते प्र संचाते दीर्घमायुः प्रयक्षे ॥ १ ॥

दिवक्षसो धेनवो वृष्णो अम्वा देवीरा तस्यो मधुमद्वहन्तीः ।

ऋतस्य त्वा सदसि क्षेमयन्तं पर्येका चरति वर्तनि गौः ॥ २ ॥

आ सीमरोऽहस्यमा भवन्तीः पतिञ्चिकित्वात्रंयिविद्रयीणाम् ।

प्र नीलेऽष्टो अतस्य धासेस्ता अवासायत्पुरुषप्रतीकः ॥ ३ ॥

प्र । ये । आरुः । शितिऽष्टस्य । धासेः । आ । मातरा । विविशुः । सप्त ।
वाणीः । परिक्षिता । पितरा । सं । चरेते इति । प्र । संचाते इति । दीर्घः । आयुः ।
प्रयक्षे ॥ १ ॥ दिवक्षसः । धेनवः । वृष्णः । अम्वाः । देवीः । आ । तस्यो ।
मधुमद्वहन्तीः । ऋतस्य । त्वा । सदसि । क्षेमयन्तं । पर्ये । एका । चरति ।
वर्तनि । गौः ॥ २ ॥ आ । सी । मरोऽह । स्यमा । भवन्तीः । पतिः ।
चिकित्वात्र । यिविद्रयीणा । प्र । नीलेऽष्टः । अतस्य । धासेः । ताः ।
अवासायत् । पुरुषप्रतीकः ॥ ३ ॥

अट० २ अध्या० १ व० १,२] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अट० ३ सू० ७

महि त्वाष्ट्रमूर्जयन्तीरजुयं स्तनूपमानं बहतां बहन्ति ।

व्यङ्गेभिर्दिशुतानः सधस्थ एकांमिव रोदसी आ विवेश ॥ ४ ॥

जानन्ति वृष्णो अरुपस्य शेवमुत ब्रध्नस्य शासने रणन्ति ।

दिवोरुचः सुरुचो रोचमाना इळा येषां गण्या माहिना गीः ॥ ५ ॥ १ ॥

उतो पितृभ्यां प्रविदानु घोषं महो महद्गन्धामनयन्त शुषम् ।

उक्षा ह यत्र परि धानमक्तोरजु स्वं धानं जरितुर्ववक्षं ॥ ६ ॥

अध्वर्युभिः पञ्चभिः सप्त विप्राः प्रियं रक्षन्ते निहितं पदं वेः ।

प्राञ्चो मदन्त्युक्षणो अजुया देवा देवानामनु हि व्रता शुः ॥ ७ ॥

महि । त्वाष्ट्रं । ऊर्जयन्तीः । अजुयं । स्तनूपमानं । बहतां । बहन्ति । वि । अंगेभिः ।
 दिशुतानः । सधस्थं । एकांश्च । रोदसी इति । आ । विवेश ॥ ४ ॥ जानन्ति ।
 वृष्णः । अरुपस्यं । शेव । उत । ब्रध्नस्यं । शासने । रणन्ति । दिवःशुचः । सुशुचः ।
 रोचमानाः । इळा । येषां । गण्या । माहिना । गीः ॥ ५ ॥ १ ॥ उतो इति ।
 पितृभ्यां । प्रविदा । अनुं । घोषं । महः । महद्गन्धाम् । अनयन्त । शुषं । उक्षा ।
 ह । यत्र । परि । धानं । अक्तोः । अनुं । स्वं । धानं । जरितुः । ववक्षं ॥ ६ ॥
 अध्वर्युभिः । पञ्चभिः । सप्त । विप्राः । प्रियं । रक्षन्ते । निहितं । पदं । वेरिति वेः ।
 प्राञ्चः । मदन्ति । उक्षणः । अजुयाः । देवाः । देवानां । अनु । हि । व्रता ।
 श्रुति शुः ॥ ७ ॥

अष्ट० ३ अध्या० १ व० २] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० १ सू० ७

दे॒व्या॒ हो॒ता॒रा॒ प्रथ॒मा न्यु॒ञ्जे स॒प्त पृ॒क्षासः॑ स्व॒धया॑ म॒दन्ति॑ ।

ऋ॒तं शंस॑न्त ऋ॒तमि॒त्त आ॒हु॒रनु॑ व्र॒तं व्र॑त॒पा दी॒ध्यानाः॑ ॥ ८ ॥

धृ॒षा॒प॒न्ते म॒हे अ॒त्याय॑ पु॒र्वो॒द्वृ॒ष्णे चि॒त्राय॑ र॒श्मयः॑ सु॒षा॒माः ।

दे॒वं हो॒त॒र्म॒न्व॒तर॑श्चि॒कित्वा॒न्म॒हो दे॒वा॒त्रो॒दसी॑ ए॒ह व॑क्षि ॥ ९ ॥

पृ॒क्षप्र॑य॒जो ब्र॒विणः॑ सु॒वाचः॑ सु॒के॒तव॑ उप॒सो रे॒वद्वृ॑षुः ।

उ॒तो चि॑द॒ग्ने म॒हि॒ना पृ॒थि॒व्याः कृ॒तं चि॑दे॒नः सं म॒हे द॑श॒स्य ॥ १० ॥

इ॒ळा॒म॒ग्ने पु॒रु॒द॒सं स॒र्नि गोः॑ श॒श्वत्त॑मं ह॒व॒मा॒नाय॑ साध ।

स्या॒न्नः सु॒नु॒स्त॒नयो॑ वि॒जा॒वा॒ग्ने सा ते॑ सु॒म॒तिर्भू॑त्व॒स्मे ॥ ११ ॥ २ ॥

दे॒व्या । हो॒ता॒रा । प्र॒थ॒मा । नि । ऋ॒ञ्जे । स॒प्त । पृ॒क्षासः । स्व॒धया॑ । म॒दन्ति॑ । ऋ॒तं ।

शंस॑तः । ऋ॒तं । इत् । ते । आ॒हुः । अनु॑ । व्र॒तं । व्र॒त॒पाः । दी॒ध्यानाः॑ ॥ ८ ॥

धृ॒ष॒प॒न्ते । म॒हे । अ॒त्याय॑ । पु॒र्वोः । द्वृ॒ष्णे । चि॒त्राय॑ । र॒श्मयः॑ । सु॒षा॒माः । दे॒वं ।

हो॒तः । म॒न्व॒तरः । वि॒कि॒त्वा॒न् । म॒हः । दे॒वान् । रो॒दसी॑ इति॑ । आ । ए॒ह ।

व॑क्षि ॥ ९ ॥ पृ॒क्षप्र॑य॒जः । ब्र॒विणः॑ । सु॒वाचः॑ । सु॒के॒तवः॑ । उप॒सः । रे॒व ।

वृ॒षुः । उ॒तो इति॑ । चि॒त् । अ॒ग्ने । म॒हि॒ना । पृ॒थि॒व्याः । कृ॒तं । चि॒त् । ए॒नः । सं ।

म॒हे । द॑श॒स्य ॥ १० ॥ इ॒ळा॒ । अ॒ग्ने । पु॒रु॒द॒सं । स॒र्नि । गोः । श॒श्वत्त॑मं ।

ह॒व॒मा॒नाय॑ । सा॒ध । स्या॒न् । नः । सु॒नुः । त॒नयः॑ । वि॒जा॒वा॒ग्ने । सा । ते ।

सु॒म॒तिः । भू॒त् । अ॒स्मे इति॑ ॥ ११ ॥ २ ॥

अष्ट० ३ अध्या० १ वं० ३] ऋग्वेदः । [मण्ड० ३ अंति० १ सू० ८]

॥ ८ ॥ ऋषिः-विश्वामित्रः । देवता-विश्वेदेवाः । छन्दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ ८ ॥ अ॒ञ्जन्ति॒ त्वाम॑ध्व॒रे दै॒व्यन्तो॒ वन॑स्पते॒ मधु॑ना॒ दैव्ये॑न ।

यदूर्ध्व॑स्तिष्ठा॒ द्रवि॑णेह॒ धत्ता॒द्यद्वा॒ क्षयो॑ मा॒तुर॒स्या उप॑स्थे ॥ १ ॥

समि॑द्धस्य॒ श्रय॑माणः॒ पुर॒स्ताद्ब्र॑ह्म॒ वन्वा॒नो अ॒जरं॑ सु॒वीर॑म् ।

आ॒रे अ॒स्मद॑र्म॒ति वा॑ध॒मान॒ उच्छ्र॑यस्व॒ मह॑ते सौ॒भगा॑य ॥ २ ॥

उच्छ्र॑यस्व॒ वन॑स्पते॒ वर्ष्म॑न्पृ॒थिव्या॒ अधि॑ ।

सुमि॑ती मी॒यमा॑नो॒ वर्चो॑ धा॒ यज्ञ॑वा॒हसे ॥ ३ ॥

युवा॑ सु॒वासाः॒ परि॑वी॒त आ॒गात्स॒ उ॒ श्रेया॑न्भव॒ति जा॑र्य॒मानः॑ ।

तं धी॑रा॒सः क॒वय॑ उन्नय॒न्ति स्वा॒ध्या॒मन॑सा॒ देव॑यन्तः ॥ ४ ॥

अ॒ञ्जन्ति॑ । त्वां । अ॒ध्व॒रे । दै॒व॒यन्तः॑ । वन॑स्पते । मधु॑ना । दै॒व्ये॑न । यत् ।
ऊ॒र्ध्वः । तिष्ठा॑ः । द्रवि॑णा । इह । ध॒त्तात् । यत् । वा । क्षयः॑ । मा॒तुः । अ॒स्याः ।
उप॑स्थे ॥ १ ॥ सं॒सि॑द्धस्य । श्रय॑माणः । पुर॒स्तात् । ब्र॑ह्म । वन्वा॒नः । अ॒जरं॑ ।
सु॒वीरं॑ । आ॒रे । अ॒स्मत् । अ॒र्मति॑ । वा॑ध॒मानः । उ॒त् । अ॒यस्व॑ । म॒हते॑ ।
सौ॒भगा॑य ॥ २ ॥ उ॒त् । अ॒यस्व॑ । वन॑स्पते । वर्ष्म॑न् । पृ॒थि॒व्याः । अ॒धि । सु॒मि॒ती ।
मी॒यमा॑नः । वर्चः॑ । धा॒ । य॒ज्ञ॑वा॒हसे ॥ ३ ॥ युवा॑ । सु॒वासाः । परि॑वी॒तः ।
आ । अ॒गात् । सः । ऊं॒ इति॑ । श्रेया॑न् । भव॒ति । जा॑र्य॒मानः । तं । धी॑रा॒सः ।
क॒वयः॑ । उ॒त् । न॒यन्ति॑ । सु॒आ॒ध्या॑मन॒सा । दे॒व॒यन्तः॑ ॥ ४ ॥

अष्ट० ३ अध्या० १ व० ३,४], ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० १ सू० ८

जा॒तो जा॒यते सु॒दिन॒त्वे अ॒ह्नां स॒म॒र्ये आ वि॒द॒ये व॒र्षे॒मानः ।

पुन॑न्ति॒ धीरा॑ अ॒प॒सो म॒नीषा दे॒व॒या वि॒प्र उ॒दि॒यति॑ वा॒चम् ॥ ५ ॥ ३ ॥

यान्॒वो न॒रो दे॒व॒यन्तो॑ नि॒मि॒भ्यु॒र्व॒न॒स्प॒ते स्व॒धि॒ति॒र्वा त॒तक्ष॑ ।

ते दे॒वा॒सः स्वर॑व॒स्त॒स्थि॒वांसः॑ प्र॒जाव॑द॒स्मे दि॒धि॒पन्तु॑ र॒क्षम् ॥ ६ ॥

ये वृ॒क्षणा॑सो अ॒धि क्ष॒मि नि॒मि॒ता॒सो य॒त॒सु॒चः ।

ते नो॑ व्य॒न्तु वा॒र्ये दे॒व॒त्रा क्षे॒त्र॒सा॒र्ध॒सः ॥ ७ ॥

आ॒दि॒त्या रु॒द्रा व॑स॒वः सु॒नी॒षा या॒वा॒क्षा॒मां पृ॒थि॒वी अ॒न्त॒रि॒क्षम् ।

स॒जो॒प॑सो य॒ज्ञम॑व॒न्तु दे॒वा ऊ॒र्ध्वं कु॑ण्वन्त॒वध॑र॒स्य के॒तुम् ॥ ८ ॥

हं॒सा ह॑व॒ श्रे॒णि॒शो य॒ता॒नाः शु॒क्रा व॑सा॒नाः स्वर॑वो न आ॒गुः ।

उ॒न्नी॒य॒मा॒नाः क॒वि॒भिः पु॒र॒स्ता॒द्दे॒वा दे॒वा॒ना॒मपि॑ य॒न्ति पा॒थः ॥ ९ ॥

जा॒तः । जा॒य॒ते । सु॒दि॒न॒त्वे । अ॒ह्नां । स॒म॒र्ये । आ । वि॒द॒ये । व॒र्षे॒मानः । पु॒न॑न्ति॒ ।

धी॒राः । अ॒प॒सः । म॒नी॒षा । दे॒व॒याः । वि॒प्रः । उ॒त् । इ॒य॒ति॒ । वा॒चं ॥ ५ ॥ ३ ॥

यान् । वः । न॒रः । दे॒व॒य॒न्तः । नि॒मि॒भ्युः । व॒न॒स्प॒ते । स्व॒धि॒ति॒ । वा । त॒तक्ष॑ ।

ते । दे॒वा॒सः । स्वर॑वः । त॒स्थि॒वा॒ंसः । प्र॒जाव॑त् । अ॒स्मे इति॑ । दि॒धि॒प॒न्तु॑ ।

र॒क्षं ॥ ६ ॥ ये । वृ॒क्षणा॑सः । अ॒धि । क्ष॒मि । नि॒मि॒ता॒सः । य॒त॒सु॒चः । ते । नः ।

व्य॒न्तु । वा॒र्ये । दे॒व॒त्रा । क्षे॒त्र॒सा॒र्ध॒सः ॥ ७ ॥ आ॒दि॒त्याः । रु॒द्राः । व॑स॒वः ।

स॒जो॒प॑सः । या॒वा॒क्षा॒मां । पृ॒थि॒वी । अ॒न्त॒रि॒क्षं । स॒जो॒प॑सः । य॒ज्ञं । अ॒व॒न्तु॑ । दे॒वाः ।

ऊ॒र्ध्वं । कु॑ण्वन्त॒वध॑र॒स्य । के॒तुं ॥ ८ ॥ हं॒साः । ई॒व । श्रे॒णि॒शः । य॒ता॒नाः ।

शु॒क्रा । व॑सा॒नाः । स्वर॑वः । नः । आ । अ॒गुः । उ॒न्नी॒य॒मा॒नाः । क॒वि॒भिः ।

पु॒र॒स्ता॒द् । दे॒वाः । दे॒वा॒नां । अपि॑ । य॒न्ति॒ । पा॒थः ॥ ९ ॥

अष्ट० ३ अध्या० १ व० ४,५] क्रमेदः [मण्ड० ३ अनु० १ म० ९

शृङ्गाणीवेच्छृङ्गिणां सं ददध्रे चपालवन्तः स्वरवः पृथिव्याम् ।

वाघद्विर्वा विह्वे श्रोपमाणा अस्माँ अवन्तु पृत्नाज्येषु ॥ १० ॥

वनस्पते शतवल्शो वि रोह सहस्रवल्शा वि वयं रुहेम ।

यं त्वामयं स्वधित्तिस्तेजमानः प्रणिनायं महते सौभगाय ॥ ११ ॥ ४ ॥

॥ ९ ॥ ऋषि-विश्वामित्रः । देवता-अग्निः । छन्द-बृहती ॥

॥ ९ ॥ सखायस्तथा वष्टमहे देवं मतींस ऊतये ।

अपां नपातं सुभगं सुदीदिति सुप्रतृतिमनेहसम् ॥ १ ॥

कार्यमानो वना त्वं यन्मातृरजगन्नपः ।

न तस्मै अग्ने प्रमृष्ये निवर्तने यदुरे सन्निहाभवः ॥ २ ॥

शृङ्गाणिऽव । इत् । शृङ्गिणी । सं । ददध्रे । चपालेऽवन्तः । स्वरवः । पृथिव्यां ।

वाघद्विर्वाभिः । वा । विह्वे । श्रोपमाणाः । अस्मान् । अवन्तु । पृत्नाज्येषु ॥ १० ॥

वनस्पते । शतऽवल्शः । वि । रोह । सहस्रवल्शाः । वि । वयं । रुहेम । यं । त्वां ।

अयं । स्वधित्तिः । तेजमानः । प्रऽनिनाये । महते । सौभगाय ॥ ११ ॥ ४ ॥

सखायः । त्वा । वष्टमहे । देवं । मतींसः । ऊतये । अपा । नपातं । सुऽभगं ।

सुदीदिति । सुप्रतृति । अनेहसं ॥ १ ॥ कार्यमानः । वना । त्वं । यत् । मातृः ।

अजगत् । अपः । न । तत् । ते । अग्ने । प्रमृष्ये । निवर्तने । यत् । दुरे । सन् ।

इत् । भभवः ॥ २ ॥

अष्ट० ३ अध्या० १ व० ५, ६] क्रमेदः [ण्ड० १ अनु० १ सु० ९]

अतिं तृष्टं ववक्षिथायैव सुमनां असि ।

॥ प्रप्रान्ये यन्ति पर्यन्य आसते येषां सख्ये असि श्रितः ॥ ३ ॥
ईयिवांसमति स्निधः शश्वतीरति सश्वतः ।

अन्वोमविन्दन्निचिरासो अद्रुहो अप्सु सिंहमिव श्रितम् ॥ ४ ॥

ससृवांसमिव त्मनाग्निमित्था तिरोहितम् ।

एनं नयन्मातरिश्वां परावतो देवेभ्यो मथितं पारि ॥ ५ ॥ ५ ॥

तं त्वा मतीं अगृभ्णत देवेभ्यो हव्यवाहन ।

विश्वान्ययज्ञां अभिपासि मानुष तव क्रत्वा यविष्ठय ॥ ६ ॥

तन्नद्रं तवं दंसना पाकाय चिच्छदयति ।

त्वां यदग्रे पशवः समासते समिद्धमपिशर्वरे ॥ ७ ॥

आ जुहोता स्वध्वरं शीरं पावकशोचिपम् ।

आशुं दूतमजिरं प्रक्षमीज्यं श्रुष्टी देवं सपर्यत ॥ ८ ॥

अति । तृष्टं । ववक्षिथ । अर्थ । एव । सुमनाः । असि । प्रप्र । अन्ये । यन्ति ।
पारि । अन्ये । आसते । येषां । सख्ये । असि । श्रितः ॥ ३ ॥ ईयिवांसं । अति ।
स्निधः । शश्वतीः । अति । सश्वतः । अनु । ई । अविन्दन् । निऽचिरासः । अद्रुहः ।
अप्सु । सिंहऽव । श्रिते ॥ ४ ॥ ससृवांसंऽव । त्मना । अग्नि । इत्था ।
तिरोऽहितं । आ । एनं । नयत् । मातरिश्वा । पराऽवतः । देवेभ्यः । मथितं ।
पारि ॥ ५ ॥ ५ ॥ तं । त्वा । मतीः । अगृभ्णत । देवेभ्यः । हव्यऽवाहन । विश्वान् ।
यत् । यज्ञान् । अभिपासि । मानुष । तव । क्रत्वा । यविष्ठय ॥ ६ ॥ तन् । भद्रं ।
तवं । दंसना । पाकाय । चिन् । छदयति । त्वां । यत् । अग्रे । पशवः । संऽमासते ।
संऽद्धं । अपिशर्वरे ॥ ७ ॥ आ । जुहोत । स्वध्वरं । शीरं । पावकऽशोचिपं ।
आशुं । दूतं । अजिरं । प्रक्षं । ईज्यं । श्रुष्टी । देवं । सपर्यत ॥ ८ ॥

त्रीणि शता त्री सहस्राण्यग्निं त्रिंशच्च देवा नवं चासपर्यन् ।

औक्षन्वृत्तैरस्तृणन्वर्हिंस्मा आदिद्धोतारं न्यसादयन्त ॥ ९ ॥ ६ ॥

॥ १० ॥ ऋषिः-विश्वामित्रः । देवता-अग्निः । छन्दः-गायत्री ॥

॥ १० ॥ त्वानग्ने मनीषिणः सम्राजं चर्यणीनाम् ।

देवं मतींस इन्धते समध्वरे ॥ १ ॥

त्वां यज्ञेष्वृत्विजमग्ने होतारमीळते ।

गोपा ऋतस्य दीदिहि स्वे दमे ॥ २ ॥

स वा यस्ते ददाशति संमिवा जातवेंदसे ।

सो अग्ने धत्ते सुवीर्यं स पुष्यति ॥ ३ ॥

स केतुरध्वराणामग्निर्देवेभिरा गमत् ।

अज्ञानः सप्त होतृभिर्हविष्मते ॥ ४ ॥

त्रीणि । शता । त्री । सहस्राणि । अग्निं । त्रिंशत् । च । देवाः । नवं । च ।
असपर्यन् । औक्षन्वृत्तैः । अस्तृणन् । वर्हिः । अस्मे । आत् । इत् । होतारं । नि ।
असादयन्त ॥ ९ ॥ ६ ॥

त्वां । अग्ने । मनीषिणः । सम्राजं । चर्यणीनां । देवं । मतींसः । इन्धते । सं ।
अध्वरे ॥ १ ॥ त्वा । यज्ञेषु । ऋत्विजं । अग्ने । होतारं । ईळते । गोपाः । ऋतस्य ।
दीदिहि । स्वे । दमे ॥ २ ॥ सः । य । यः । ते । ददाशति । संमिवा ।
जातवेंदसे । सः । अग्ने । धत्ते । सुवीर्यं । सः । पुष्यति ॥ ३ ॥ सः । केतुः ।
अध्वराणां । अग्निः । देवेभिः । आ । गमत् । अज्ञानः । सप्त । होतृभिः ।
हविष्मते ॥ ४ ॥

मृ० ३ अध्या० १ व० ८, ९] क्रमेदः । [मण्ड० ३ अनु० १ सू० ११]

प्र होत्रे पूर्व्यं वचोऽग्र्यं भरता बृहत् ।

विपां ज्योतींषि विभ्रते न वेधसे ॥ ५ ॥ ७ ॥

अग्निर्वर्धन्तु नो गिरो यतो जायत उक्थ्यः ।

महे वाजाय द्रविणाय दर्शतः ॥ ६ ॥

अग्ने यजिष्ठो अश्वरे देवान्देवयते यज ।

होता मन्द्रो वि राजस्यति सिधः ॥ ७ ॥

स नः पावक दीदिहि शुमदस्मे सुवीर्यम् ।

भवां स्तोतृभ्यो अन्तमः स्वस्तये ॥ ८ ॥

तं त्वा विप्रा विपन्यवो जायुवांसः समिन्वते ।

हव्यवाहममर्त्य सहोवृधम् ॥ ९ ॥ ८ ॥

॥ ११ ॥ ऋषिः-विश्वामित्रः । देवता-अग्निः । छन्दः-गायत्री ॥

॥ ११ ॥ अग्निर्होता पुरोहितोऽश्वरस्य विचर्षणिः ।

स वेद यज्ञमानुषक् ॥ १ ॥

प्र । होत्रे । पूर्व्यं । वचः । अग्र्यं । भरत । बृहत् । विपा । ज्योतींषि । विभ्रते । न ।
वेधसे ॥ ५ ॥ ७ ॥ अग्नि । वर्धन्तु । नः । गिरः । यतः । जायते । उक्थ्यः । महे ।
वाजाय । द्रविणाय । दर्शतः ॥ ६ ॥ अग्ने । यजिष्ठः । अश्वरे । देवान् । देवयते ।
यज । होता । मन्द्रः । वि । राजसि । अति । सिधः ॥ ७ ॥ सः । नः । पावक ।
दीदिहि । शुमद । अस्मे इति । सुवीर्यं । भव । स्तोतृभ्यः । अन्तमः ।
स्वस्तये ॥ ८ ॥ तं । त्वा । विप्राः । विपन्यवः । जायुवांसः । सं । ईधते ।
हव्यवाह । अमर्त्य । सहोवृधम् ॥ ९ ॥ ८ ॥
अग्निः । होता । पुरोहितः । अश्वरस्य । विचर्षणिः । सः । वेद । यज्ञ ।
मानुषक् ॥ १ ॥

अष्ट० ३ अध्या० १ व० ९, १०] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० १ सू० ११

स हव्यवाळमर्त्यं उशिग्दूतश्चनोहितः ।

अग्निर्धिया समृण्वति ॥ २ ॥

अग्निर्धिया स चेतति केतुर्यज्ञस्य पूर्यः ।

अर्थं ह्यस्य तरणि ॥ ३ ॥

अग्निं सुनुं सनश्चुतं सहसो जातवेदसम् ।

वर्हिं देवा अंकृण्वत ॥ ४ ॥

अदाभ्यः पुरस्ता विशामग्निर्मानुषीणाम्

तूर्णां रथः सदा नवः ॥ ५ ॥ ९ ॥

साहान्विष्वा अभियुजः क्रतुर्देवानाममृक्तः ।

अग्निस्तुविश्रवस्तमः ॥ ६ ॥

अभि प्रयांसि बाहसा दाश्वान् अश्नोति मर्त्यः ।

क्षयं पावकशोचिपः ॥ ७ ॥

परि विश्वानि सुधिताग्नेरंश्याम मन्मभिः ।

विप्रोसो जातवेदसः ॥ ८ ॥

सः । हव्यवाळ । अमर्त्यः । उशिरः । दूतः । चनःऽहितः । अग्निः । धिया । सं ।
कृण्वति ॥ २ ॥ अग्निः । धिया । सः । चेतति । केतुः । यज्ञस्य । पूर्यः । अर्थः ।
हि । अस्य । तरणि ॥ ३ ॥ अग्निः । सुनुं । सनश्चुतं । सहसः । जातवेदसं ।
वर्हिं । देवाः । अंकृण्वत ॥ ४ ॥ अदाभ्यः । पुरःऽस्ता । विशा । अग्निः । मानुषीणा ।
तूर्णाः । रथः । सदा । नवः ॥ ५ ॥ ९ ॥ साहान् । विष्वाः । अभिऽयुजः । क्रतुः ।
देवानां । अमृक्तः । अग्निः । तुविश्रवःऽतमः ॥ ६ ॥ अभि । प्रयांसि । बाहसा ।
दाश्वान् । अश्नोति । मर्त्यः । क्षयं । पावकशोचिपः ॥ ७ ॥ परि । विश्वानि ।
सुधिता । अग्नेः । अंश्याम । मन्मभिः । विप्रोसः । जातवेदसः ॥ ८ ॥

अष्ट० ३ अध्या० १ व० १०, ११] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० १ सू० १२

अग्ने विश्वानि वार्या वाजेषु सनिषामहे ।

त्वे देवास एरिरे ॥ ९ ॥ १० ॥

॥ १२ ॥ ऋषिः-विश्वामित्रः । देवता-इन्द्राग्नी । छन्दः-गायत्री ॥

॥ १२ ॥ इन्द्राग्नी आ गतं सुतं गोभिर्नभो वरेण्यम् ।

अस्य पातं धियेयिता ॥ १ ॥

इन्द्राग्नी जरितुः सचा यज्ञो जिगाति चेतनः ।

अया पातमिमं सुतम् ॥ २ ॥

इन्द्रमग्निं कविच्छदा यज्ञस्य जूत्या वृणे ।

ता सोमस्येह तृप्ताम् ॥ ३ ॥

तोशा वृत्रहणां हुवे सजित्वानापरं राजिता ।

इन्द्राग्नी वाजसातमा ॥ ४ ॥

प्र वामर्चन्त्युक्थिनो नीधाविदो जरितारः ।

इन्द्राग्नी इष आ वृणे ॥ ५ ॥ ११ ॥

अग्ने । विश्वानि । वार्या । वाजेषु । सनिषामहे । त्वे इति । देवासः । आ ।
एरिरे ॥ ९ ॥ १० ॥

इन्द्राग्नी इति । आ । गतं । सुतं । गोऽग्निः । नभः । वरेण्यं । अस्य । पातं ।
धिया । इयिता ॥ १ ॥ इन्द्राग्नी इति । जरितुः । सचा । यज्ञः । जिगाति । चेतनः ।
अया । पातं । इमं । सुतं ॥ २ ॥ इन्द्रं । अग्निं । कविच्छदा । यज्ञस्यं । जूत्या । वृणे ।
ता । सोमस्य । इह । तृप्ताम् ॥ ३ ॥ तोशा । वृत्रहणां । हुवे । सजित्वाना ।
अपरं राजिता । इन्द्राग्नी इति । वाजसातमा ॥ ४ ॥ य । वा । अर्चति । उक्थिनः ।
नीधुऽविदः । जरितारः । इन्द्राग्नी इति । इषः । आ । वृणे ॥ ५ ॥ ११ ॥

अष्ट० ३ अध्या० १ व० १२, १३] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० २ सू० १३]

इन्द्राग्नी नव॑णि पुरो॑ दा॒स॒र्ष॒न्नीर॒ध॒नु॒तम् ।

सा॒क॒मे॒केन॒ क॒र्म॒णा ॥ ६ ॥

इन्द्राग्नी अ॒र्ष॒स॒स्प॒र्यु॒ष प्र॒ य॑न्ति धी॒तयः॑ ।

ऋ॒त॒स्य॑ प॒थ्या॑ऽअ॒नु ॥ ७ ॥

इन्द्राग्नी त॒वि॒पाणिं॑ वां स॒ध॒स्था॒नि प्र॒या॑सि च ।

यु॒वो॒र॒प्सू॒र्यं हि॒तम् ॥ ८ ॥

इन्द्राग्नी रो॒चना॑ दि॒वः परि॑ वा॒जेषु॑ भू॒पयः॑ ।

त॒र्ह्य॑ चेति॒ प्र॒ वी॒र्यम् ॥ ९ ॥ १२ ॥ १ ॥

॥ द्वितीयोऽनुवाकः ॥ २ ॥

॥ १३ ॥ ऋषिः—ऋषभ । देवता—अग्निः । छन्दः—अनुष्टुप् ॥

॥ १३ ॥ प्र॒ वो॑ दे॒वाया॒ग्रये॒ ब॒र्हिष्ठ॑म॒र्चा॒स्मै ।

ग॒म॒हे॒वेभि॒रा स॒ नो॒ य॒जिष्ठो॑ ब॒र्हिरा॑ सं॒दत् ॥ १ ॥

इन्द्राग्नी इति । न॒य॒ति । पुरः । दा॒स॒र्ष॒न्नीः । अ॒ध॒नु॒तं । सा॒कं । ए॒केन॑ । क॒र्म॒णा ॥ ६ ॥

इन्द्राग्नी इति । अ॒र्ष॒सः । परि॑ । उ॒ष । प्र॒ । य॑न्ति । धी॒तयः॑ । ऋ॒त॒स्य॑ । प॒थ्याः॑ ।

अ॒नु ॥ ७ ॥ इन्द्राग्नी इति । त॒वि॒पाणिं॑ । वा॒ । स॒ध॒स्था॒नि । प्र॒या॑सि । च॒ । यु॒वोः॑

अ॒प्सू॒र्यं । हि॒तं ॥ ८ ॥ इन्द्राग्नी इति । रो॒चना॑ । दि॒वः । परि॑ । वा॒जेषु॑ । भू॒पयः॑

तद् । वा॒ । चेति॑ । प्र॒ । वी॒र्यं ॥ ९ ॥ १२ ॥

प्र॒ । वोः॑ । दे॒वाय॑ । अ॒ग्रये॑ । ब॒र्हिष्ठं॑ । अ॒र्चं । अ॒स्मै । ग॒म॒हे॒ । दे॒वेभिः॑ । आ

सः । नः॑ । य॒जिष्ठः॑ । ब॒र्हिः । आ । सं॒दत् ॥ १ ॥

अट० ३ अध्या० १ व० १३] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० २ सू० १३]

ऋतावा यस्य रोदसी दक्षं सचन्त ऊतयः ।

हविष्मन्तस्तमीळते तं सन्निप्यन्तोऽवसे ॥ २ ॥

स यन्ता विप्रं एषां स यज्ञानामथा हि यः ।

अग्निं तं वो दुवस्यत दाता यो वनिता मयम् ॥ ३ ॥

स नः शर्माणि वीतयेऽग्निर्यच्छतु शन्तमा ।

यतो नः पुष्णवदसुं दिवि क्षितिभ्यो अप्स्वा ॥ ४ ॥

दीदिवांसमधूय्यं वस्वीभिरस्य धीतिभिः ।

ऋक्काणो अग्निमिन्धते होतारं विस्पतिं विशाम् ॥ ५ ॥

उत नो ब्रह्मन्विष उक्थेयुं देवहृतमः ।

शं नः शोचा मरुद्वधोऽग्ने सहस्रसातमः ॥ ६ ॥

नू नो रास्व सहस्रवत्तोकवत्पुष्टिमदसुं ।

शुमदग्ने सुवीर्यं वरिष्ठमनुपक्षितम् ॥ ७ ॥ १३ ॥

ऋतावा । यस्य । रोदसी इति । दक्षं । सचन्ते । ऊतयः । हविष्मन्तः । तं । ईळते ।
तं । सन्निप्यन्तः । अवसे ॥ २ ॥ सः । यन्ता । विप्रः । एषां । सः । यज्ञानां । अर्थः ।
हि । सः । अग्निः । तं । वो । दुवस्यत । दाता । यः । वनिता । मयम् ॥ ३ ॥ सः ।
नः । शर्माणि । वीतये । अग्निः । यच्छतु । शन्तमा । यतः । नः । पुष्णवत् ।
वसुं । दिवि । क्षितिभ्यः । अप्स्व । आ ॥ ४ ॥ दीदिवांसं । अधूय्यं । वस्वीभिः ।
अस्य । धीतिभिः । ऋक्काणः । अग्निः । इन्धते । होतारं । विस्पतिं । विशां ॥ ५ ॥
उत । नः । ब्रह्मन् । अविषः । उक्थेयुं । देवहृतमः । शं । नः । शोच । मरुद्वधः ।
अग्ने । सहस्रसातमः ॥ ६ ॥ नू । नः । रास्व । सहस्रवत् । तोकवत् । पुष्टिमत् ।
वसुं । शुमदम् । अग्ने । सुवीर्यं । वरिष्ठं । अनुपक्षितं ॥ ७ ॥ १३ ॥

अष्ट० ३ अध्या० १ व० १४] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अंशु० २ सू० १४

॥ १४ ॥ ऋषिः-ऋषभः । देवता-अग्निः । छन्दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ १४ ॥ आ होता मन्द्रो विदधान्यस्थात्सत्यो यज्वा कवितमः स वेधाः ।
विशुद्रथः सहसस्पुत्रो अग्निः शोचिष्केशः पृथिव्या पाजो अश्रेत् ॥ १ ॥
अयामि ते नमज्जक्ति जुपस्व ऋतावस्तुभ्यं चेतते सहस्वः ।
विद्वाँ आ वक्षि विदुषो नि पत्सि मध्य आ वहिर्भूतये यज्ञत्र ॥ २ ॥
द्रवतां त उपसा वाजयन्ती अग्ने वातस्य पथ्याभिरच्छं ।
यत्सीमञ्जन्ति पूर्यै हविर्भिरा वन्धुरैव तस्थतुर्दुरोणे ॥ ३ ॥
मित्रश्च तुभ्यं वरुणः सहस्वोऽग्ने विश्वे मरुतः सुम्नमर्चन् ।
यच्छोचिषां सहसस्पुत्र तिष्ठा अभि क्षितीः प्रथयन्सूर्यो नृन् ॥ ४ ॥

आ । होता । मन्द्रः । विदधानि । अस्थात् । सत्यः । यज्वा । कविस्तमः । सः ।
वेधाः । विशुद्रथः । सहसः । पुत्रः । अग्निः । शोचिःस्केशः । पृथिव्या । पाजः ।
अश्रेत् ॥ १ ॥ अयामि । ते । नमःज्जक्ति । जुपस्व । ऋतावः । तुभ्यं । चेतते ।
सहस्वः । विद्वान् । आ । वक्षि । विदुषः । नि । पत्सि । मध्ये । आ । वहिः । ऊतये ।
यज्ञत्र ॥ २ ॥ द्रवतां । ते । उपसा । वाजयन्ती इति । अग्ने । वातस्य । पथ्याभिः ।
अच्छं । यत् । सी । अञ्जन्ति । पूर्यै । हविःभिः । आ । वन्धुराश्च । तस्थतुः ।
दुरोणे ॥ ३ ॥ मित्रः । च । तुभ्यं । वरुणः । सहस्वः । अग्ने । विश्वे । मरुतः ।
सुम्नं । अर्चन् । यत् । शोचिषां । सहसः । पुत्र । तिष्ठाः । अभि । क्षितीः । प्रथयन् ।
सूर्यः । नृन् ॥ ४ ॥

अष्ट० ३ अ० १ व० १४, १५] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अ० ३ सू० १५]

वयं ते अद्य ररिमा हि काममुत्तानहस्ता नमसोपसथ ।

यजिष्ठेन मनसा यक्षि देवानस्नेधता मन्मना विप्रो अग्ने ॥ ५ ॥

त्वद्धि पुत्र सहस्रो वि पूर्वोर्देवस्य यन्त्यूतयो वि वाजाः ।

त्वं देहि सहस्रिणं रयिं नोऽद्रोवेण वचसा सत्यमग्ने ॥ ६ ॥

तुभ्यं दक्ष कविकृतो यानीमा देव मतींसो अध्वरे अकर्म ।

त्वं विश्वस्य सुरथस्य बोधि सर्वं तदग्ने अमृत स्वदेह ॥ ७ ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ ऋषि—उत्कील । देवता—अग्निः । छन्द—त्रिष्टुप् ॥

॥ १५ ॥ वि पाजसा पृथुना शोशुंचानो वार्धस्व द्वियो रक्षसो अमीवाः ।

सुशर्मणो बृहतः शर्मणि स्यामग्नेरहं सुहवस्य प्रणीतौ ॥ १ ॥

वयं । ते । अद्य । ररिमा । हि । कामं । उत्तानहस्ताः । नमसा । उपसथ ।

यजिष्ठेन । मनसा । यक्षि । देवान् । अस्नेधता । मन्मना । विप्रः । अग्ने ॥ ५ ॥

त्वत् । हि । पुत्र । सहस्रः । वि । पूर्वीः । देवस्य । यन्ति । ऊतयः । वि । वाजाः ।

त्वं । देहि । सहस्रिणं । रयिं । नः । अद्रोवेण । वचसा । सत्यं । अग्ने ॥ ६ ॥

तुभ्यं । दक्ष । कविकृतो इति कविकृतो । यानि । इमा । देव । मतींसः । अध्वरे ।

अकर्म । त्वं । विश्वस्य । सुरथस्य । बोधि । सर्वं । तत् । अग्ने । अमृत । स्वदेह ।

इह ॥ ७ ॥ १४ ॥

वि । पाजसा । पृथुना । शोशुंचानः । वार्धस्व । द्वियो । रक्षसः । अमीवाः ।

सुशर्मणः । बृहतः । शर्मणि । स्यां । अग्नेः । अहं । सुहवस्य । प्रणीतौ ॥ १ ॥

अष्ट० ३-अ० १ व० १५] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० २ मू० १५

त्वं नो अस्या उपसो व्युष्टौ त्वं सूर उदिते वोधि गोपाः ।

जन्मेव नित्यं तनयं जुपस्व स्तोमं मे अग्ने तन्वां सुजात ॥ २ ॥

त्वं नृचक्षा वृषभानु पूर्वाः कृष्णास्वग्ने अरुपो वि भाहि ।

वसो नेपि च पपि चात्यंहः कृधी नो राय उशिजो यविष्ठ ॥ ३ ॥

अपाब्धो अग्ने वृषभो दिदीहि पुरो विश्वाः सौभगा सज्जिगीवान् ।

यज्ञस्य नेता प्रथमस्य पायोर्जातवेदो बृहत्तः सुप्रणीते ॥ ४ ॥

अच्छिद्रा शर्म जरितः पुरुणि देवाँ अच्छा दीयानः सुमेधाः ।

रथो न सलिरभि वक्षि वाजमग्ने त्वं रोदसी नः सुमेके ॥ ५ ॥

त्वं । नः । अस्याः । उपसः । विउष्टौ । त्वं । सूर । उदिते । वोधि । गोपाः ।

जन्मेव । नित्यं । तनयं । जुपस्व । स्तोमं । मे । अग्ने । तन्वा । सुजात ॥ २ ॥

त्वं । नृचक्षाः । वृषभ । अनु । पूर्वाः । कृष्णाभु । अग्ने । अरुपः । वि । भाहि ।

वसो इति । नेपि । च । पपि । च । अति । अंहः । कृधि । नः । राये । उशिजः ।

यविष्ठ ॥ ३ ॥ अपाब्धः । अग्ने । वृषभः । दिदीहि । पुरः । विश्वाः । सौभगा ।

सज्जिगीवान् । यज्ञस्य । नेता । प्रथमस्य । पायोः । जानसेदः । बृहत्तः । सुप्र-

णीते ॥ ४ ॥ अच्छिद्रा । शर्म । जरितरिति । पुरुणि । देवान् । अच्छ । दीयानः ।

सुमेधाः । रथः । न । सलिरः । अभि । वक्षि । वाजं । अग्ने । त्वं । रोदसी इति ।

नः । सुमेके इति सुमेके ॥ ५ ॥

अष्ट० ३ अध्या० १ व० १५, १६] कृषेदः । [मण्ड० ३ अनु० २ सू० १६]

प्र पीपय वृषभ जिन्व वाजानग्रे त्वं रोदसी नः सुदोषे ।

देवेभिर्देव सुरुचा रुचानो मा नो मर्तेस्प दुर्मतिः परिं ठात् ॥ ६ ॥

इळांमग्रे पुरुदंसं सनि गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।

स्यान्नः सुनुस्तनयो विजावाग्रे सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ॥ ७ ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ ऋषि-२ नील । देवता-अग्निः । छन्दः-बृहती ॥

॥ १६ ॥ अयमग्निः सुवीर्यस्येशो महः सौभगस्य ।

राय ईशे स्वपत्यस्य गोमंत ईशे वृत्रहथानाम् ॥ १ ॥

इमं नरो मरुतः सश्चता वृधं यस्मिन्नायः शेवृधासः ।

अभि ये सन्ति पृतनासु दुह्यो विश्वाहा शशुमादधुः ॥ २ ॥

स त्वं नो रायः शिशीहि मीढ्वो अग्रे सुवीर्यस्य ।

तुर्विशुम्न वर्षिष्ठस्य प्रजावतोजनमीवस्य शुष्मिणः ॥ ३ ॥

प्र । पीपय । वृषभ । जिन्व । वाजान् । अग्रे । त्वं । रोदसी इति । नः । सुदोषे इति । सुदोषे । देवेभिः ॥ देव । सुरुचा । रुचानः । मा । नः । मर्तेस्प । दुःस्पतिः । परिं । ठात् ॥ ६ ॥ इळां । अग्रे । पुरुदंसं । सनि । गोः । शश्वत्तमं । हवमानाय ॥ साध । स्यात् । नः । सुनुः । तनयः । विजावा । अग्रे । सा । ते । सुस्पतिः । भूतु । अस्मे इति ॥ ७ ॥ १५ ॥

अयं । अग्निः ॥ सुवीर्यस्य । ईशे । महः । सौभगस्य । रायः । ईशे । स्वपत्यस्य । गोमंतः । ईशे । वृत्रहथानां ॥ १ ॥ इमं । नरः । मरुतः । सश्चत । वृधं । यस्मिन् । रायः । शेवृधासः । अभि । ये । सन्ति । पृतनासु । दुःस्पतिः । विश्वाहा । शशु । आदधुः ॥ २ ॥ सः । त्वं । नः । रायः । शिशीहि । मीढ्वो । अग्रे । सुवीर्यस्य । तुर्विशुम्न । वर्षिष्ठस्य । प्रजावतः । जनमीवस्य । शुष्मिणः ॥ ३ ॥

अह० १ अध्या० १ व० १६, १७] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अंतु० ३ म०

चक्रि॑र्यो विश्वा॑ भुव॑ना॒भि सा॑स॒हिश्चक्रि॑र्दे॒वेष्वा॑ दु॒वः ।

आ॑ दे॒वेषु॑ य॒तंत॑ आ सु॒वीर्य॑ आ शंसं॑ उ॒त नृ॒णाम् ॥ ४ ॥

मा नो॑ अ॒ग्नेऽम॑तये॒ मावी॑र॒तायै॑ री॒रधः॑ ।

मा॒गोता॑यै॒ सह॑स॒स्तुत्र॑ मा नि॒देऽप॑ द्वेपा॑स्या कृ॒धि ॥ ५ ॥

श॒ग्निं वा॑ज॒स्य सु॒भग॑ प्र॒जाव॑तोऽग्ने॑ वृ॒हतो॑ अध्व॒रे ।

सं रा॒या भू॑य॒सा सृ॒ज म॑यो॒भुना॑ तुवि॑शु॒ग्न य॑श॒स्वता ॥ ६ ॥ १६ ॥

॥ १७ ॥ ऋषिः—ऋतः । देवता—अभि । छन्दः—त्रिष्टुप् ॥

॥ १७ ॥ स॒मि॒ध्यमा॑नः प्रथ॒मानु॑ धर्मा॒ सम॑क्तुभि॒रज्य॑ते वि॒श्ववा॑रः ।

शो॒चि॒ष्के॒शो घृ॒तनि॑र्णिक॒पाव॑कः सु॒यज्ञो॑ अ॒ग्निर्य॑ज॒थाय॑ दे॒वान् ॥ १ ॥

यथा॑य॒जो हो॒त्रम॑ग्ने पृ॒थि॒व्या यथा॑ दि॒वो जा॑तवे॒दश्चि॑कित्वा॒न् ।

ए॒धाने॑न ह॒विषा॑ यक्षि॒ देवान्म॑नु॒ष्वय॑ज्ञं प्र ति॒रेम॑म॒थ ॥ २ ॥

चक्रिः । या । विश्वा । भुवना । अभि । ससहिः । चक्रिः । देवेषु । आ । दुवः ।

आ । देवेषु । यतते । आ । सुवीर्य । आ । शंसं । उत । नृणां ॥ ४ ॥ मा । नः ।

अग्ने । अमतये । मा । अवीरतायै । रीरधः । मा । अगोतायै । सहसः । पुत्र । मा ।

निदे । अप । द्वेपांसि । आ । कृधि ॥ ५ ॥ शग्नि । वाजस्य । सुभग । प्रजावतः ।

अग्ने । वृहतः । अध्वरे । सं । राया । भूयसा । सृज । मयोभुना । तुविशुग्न ।

यशस्वता ॥ ६ ॥ १६ ॥

सं॒स॒ध्यमा॑नः । प्रथ॒मा । अनु॑ । धर्म । सं । अ॒क्तुऽभिः । अ॒ज्यते॑ । वि॒श्ववा॑रः ।

शो॒चिऽष्के॒शः । घृ॒तऽनि॑र्णिकु । पा॒व॒कः । सु॒यज्ञः । अ॒ग्निः । य॒ज॒थाय॑ । दे॒वान् ॥ १ ॥

यथा॑ । य॒जः । हो॒त्रं । अ॒ग्ने । पृ॒थि॒व्याः । यथा॑ । दि॒वः । जा॑तवे॒दः । चि॑कित्वा॒न् ।

॥ । अ॒नेन॑ । ह॒विषा॑ । यक्षि॒ । दे॒वान् । म॒नु॒ष्वत् । य॑ज्ञं । प्र । ति॒र॒ । इ॒मं । अ॒थ ॥ २ ॥

अष्ट० ३ अध्या० १ व० १७, १८] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० २ सू० १८

त्रीण्याथूपि तवं जातवेदस्तिष्ठ आजानीरुपरस्ते अग्रे ।
 ताभिर्देवानामवो यक्षि विद्वानथा भव यजमानाय शं योः ॥ ३ ॥
 अग्निं सुदीति सुदृशं गृणन्तो नमस्यामस्त्वेज्यं जातवेदः ।
 त्वां दूतमरति हव्यवाहं देवा अकृण्वन्नमृतस्य नाभिम् ॥ ४ ॥
 यस्त्वद्धोता पूर्वा अग्रे यजीयान्द्विता च सत्ता स्वधया च शम्भुः ।
 तस्यानु धर्मं प्र यजा चिकित्वोऽथा नो धा अध्वरं देववीतौ ॥ ५ ॥ १७ ॥

॥ १८ ॥ ऋषि-कतः । देवता-अग्निः । छन्द-त्रिष्टुप् ॥

॥ १८ ॥ भवां नो अग्रे सुमना उपेतौ सख्ये सख्ये पितरं च साधुः ।
 पुरुष्टुहो हि क्षितयो जनानां प्रति प्रतीचीर्देहतादरातीः ॥ १ ॥
 तपो ष्वग्रे अन्तरां अमित्रां तपा शंसमररूपः परस्य ।
 तपो वसो चिकितानो अचिस्तान्वि ते तिष्ठन्तामजरं अयासः ॥ २ ॥

त्रीणि । आयूपि । तवं । जातवेदः । तिष्ठः । अजानीः । उपसः । ते । अग्रे ।
 ताभिः । देवानां । अवः । यक्षि । विद्वान् । अथ । भव । यजमानाय । शं । योः ॥ ३ ॥
 अग्निं । सुदीति । सुदृशं । गृणन्तः । नमस्यामः । त्वा । ईज्यं । जातवेदः । त्वां ।
 दूतं । अरति । हव्यवाहं । देवाः । अकृण्वन् । अमृतस्य । नाभिं ॥ ४ ॥ यः ।
 त्वत् । होता । पूर्वा । अग्रे । यजीयान् । द्विता । च । सत्ता । स्वधयां । च । शंभुः ।
 तस्य । अनु । धर्मं । प्र । यज । चिकित्वः । अर्थ । नः । धाः । अध्वरं ।
 देववीतौ ॥ ५ ॥ १७ ॥

भव । नः । अग्रे । सुमनाः । उपेतौ । सखांस्य । सख्ये । पितरांस्य ।
 साधुः । पुरुष्टुहः । हि । क्षितयः । जनानां । प्रति । प्रतीचीः । देहतान् ।
 अरातीः ॥ १ ॥ तपो इति । सु । अग्रे । अन्तरान् । अमित्रान् । तपो । ष्वसं ।
 अररूपः । परस्य । तपो इति । वसो इति । चिकितानः । अचिस्तान् । वि । ते ।
 तिष्ठन्ता । अजराः । अयासः ॥ २ ॥

इध्मेनाग्र इच्छमानो घृतेन जुहोमि हव्यं तरसे बलाय ।
 यावदीशे ब्रह्मणा वन्दमान इमां धियो शतसेयाय देवीम् ॥ ३ ॥
 उच्छोचिषा सहसस्पुत्र स्तुतो बृहद्वयः शशमानेषु घेहि ।
 रेवदग्रे विश्वामित्रेषु शं योर्मर्मृज्मा ते तन्वंभूरि कृत्वः ॥ ४ ॥
 कृधि रक्षं सुसनितर्धनानां स वेदग्रे भवसि यत्समिद्धः ।
 स्तोतुर्दुरोणे सुभगस्य रेवत्सुषा करस्त्रा दधिपे वपूषि ॥ ५ ॥ १८ ॥

॥ १९ ॥ कृधि—कृधिश्मिन्तो गायी । देवता—अग्निः । छन्द—त्रिष्टुप् ॥

॥ १९ ॥ अग्निं होतां प्र वृणे मियेषे गृत्से कवि विश्वविदममूरम् ।
 स नो यक्षदेवताता यजीयात्राये वाजाय वनते मघानि ॥ १ ॥
 प्र ते अग्ने हविष्मन्तीमियम्यच्छां सुगुम्नां रातिनी घृताचीम् ।
 प्रदक्षिणिदेवतातिमुराणः सं रातिभिर्वसुभिर्वज्रमथेत ॥ २ ॥

इध्मेन। अग्रे। इच्छमानः। घृतेन। जुहोमि। हव्यं। तरसे। बलाय। यावत्। ईशे।
 ब्रह्मणा। वन्दमानः। इमां। धियो। शतसेयाय। देवीम् ॥ ३ ॥ उच्छोचिषा।
 सहसः। पुत्र। स्तुतः। बृहत्। वयः। शशमानेषु। घेहि। रेवत्। अग्रे।
 विश्वामित्रेषु। शं। योः। मर्मृज्म। ते। तन्वं। भूरि। कृत्वः ॥ ४ ॥ कृधि। रक्षं।
 सुसन्नितः। धनानां। सः। य। इत्। अग्रे। भवसि। यत्। संसिद्धः। स्तोतुः।
 दुरोणे। सुभगस्य। रेवत्। सुषा। करस्त्रा। दधिपे। वपूषि ॥ ५ ॥ १८ ॥

अग्निं होतां प्र वृणे मियेषे गृत्से कवि विश्वविदं अमूरं
 देवता ॥ ६ ॥ १९ ॥
 संसृज्यमानः। मथय। यजीयान्। राये। वाजाय। वनते। मघानि ॥ १ ॥
 प्र ते अग्ने हविष्मन्तीमियम्यच्छां सुगुम्नां रातिनी घृताचीम्
 प्रदक्षिणिदेवतातिमुराणः सं रातिभिर्वसुभिर्वज्रमथेत ॥ २ ॥

अष्ट० ३ अध्या० १ व० १९, २०] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० २ सू० २०]

स तेर्जीयसा मनसा त्वोत उत शिक्ष स्वपत्यस्य शिक्षोः ।

अग्ने रायो नृतमस्य भूतौ भूयाम ते सुष्टुतयश्च वस्वः ॥ ३ ॥

भूरीणि हि त्वे दधिरे अनीकाग्ने देवस्य यज्यवो जनांसः ।

स आ बह देवताभि यविष्ठ शर्धो यदय दिव्यं यजांसि ॥ ४ ॥

यत्त्वा होतारमनर्जन्मियेधे निषादयन्तो यजथाय देवाः ।

स त्वं नो अग्नेऽवितेह बोध्यधि अवांसि घेहि नस्तनृपुं ॥ ५ ॥ १९ ॥

॥ २० ॥ ऋषि-गाथीः । देवता-विधेदेवाः । छन्द-त्रिष्टुप् ॥

॥ २० ॥ अग्निमुपसंमन्विना दधिकां व्युष्टिषु हवते वह्निरुक्थैः ।

सुज्योतिषो नः शृण्वन्तु देवाः सजोषंसो अध्वरं वावशानाः ॥ १ ॥

अग्ने ग्री ते वाजिना ग्री पथस्थां तिस्रस्तं जिहा कृतजात पूर्वाः ।

तिस्र उ ते तन्वा देववातास्ताभिर्नः पाहि गिरो अग्र्युच्छन् ॥ २ ॥

सः । तेर्जीयसा । मनसा । त्वाऽऽकृतः । उत । शिक्ष । सुऽअपत्यस्य । शिक्षोः । अग्ने ।

रायः । नृऽतमस्य । भूतौ । भूयाम । ते । सुऽस्तुतयः । च । वस्वः ॥ ३ ॥ भूरीणि ।

हि । त्वे इति । दधिरे । अनीका । अग्ने । देवस्य । यज्यवः । जनांसः । सः । आ ।

बह । देवऽताभि । यविष्ठ । शर्धेः । यत् । अय । दिव्यं । यजांसि ॥ ४ ॥ यत् ।

त्वा । होतारं । अनर्जन् । मियेधे । निऽसादयन्तः । यजथाय । देवाः । सः । त्वं ।

नः । अग्ने । अविता । इह । बोधि । अग्नि । अवांसि । घेहि । नः । तनूषु ॥ ५ ॥ १९ ॥

अग्नि । उपसं । अभिनो । दधिकां । विऽवुष्टिषु । हवते । वह्निः । उक्थैः ।

सुऽज्योतिषः । नः । शृण्वन्तु । देवाः । सजोषंसः । अध्वरं । वावशानाः ॥ १ ॥

अग्ने । ग्री । ते । वाजिना । ग्री । पथस्थां । तिस्रः । ते । जिहा । कृतऽजात । पूर्वाः ।

तिस्रः । ऊं इति । ते । तन्वा । देववाताः । ताभिः । नः । पाहि । गिरो ।

अग्र्युच्छन् ॥ २ ॥

अष्ट० ३ अध्या० १ व० २१, २२] ऋग्वेदः [षण्ठ० ३ अनु० ३ सू० २३]

तुभ्यं स्तोका घृतश्चतोऽग्रे विप्राय सन्त्य ।

ऋषिः श्रेष्ठः समिध्यसे यज्ञस्यं प्राविता भव ॥ ३ ॥

तुभ्यं श्रोतन्त्यग्निगो शचीवः स्तोकासौ अग्रे मेदसो घृतस्य ।

कविशस्तो बृहता भानुना आगां हव्या जुषस्व मेधिर ॥ ४ ॥

ओजिष्ठं ते मध्यतो मेद उद्धृतं प्र ते वयं ददामहे ।

श्रोतन्ति ते वसो स्तोका अधिं त्वचि प्रति तान्देवशो विहि ॥ ५ ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ ऋषिः—पाथीः । देवता—अग्निः । छन्दः—त्रिष्टुप् ॥

॥ २२ ॥ अयं सो अग्निर्यस्मिन्सोममिन्द्रः सुतं दधे जठरं वावशानः ।

सहस्रिणं वाजमत्यं न ससिं सनवान्सन्तस्तुसे जातवेदः ॥ १ ॥

अग्रे यस्यै दिवि वर्यैः पृथिव्यां यदोपधीष्वप्स्वा यजत्र ।

येनान्तरिक्षमुर्वीततन्ध त्वेषः स भानुरर्णवो नृचक्षाः ॥ २ ॥

तुभ्यं । स्तोकाः । घृतश्चतः । अग्रे । विप्राय । सन्त्य । ऋषिः । श्रेष्ठः । सं । इध्यसे । यज्ञस्यं । मऽअविता । भव ॥ ३ ॥ तुभ्यं । श्रोतन्ति । अग्निगो इत्यग्निगो । शचीवः । स्तोकासौ । अग्रे । मेदसः । घृतस्य । कविशस्तः । बृहता । भानुना । आ । अगाः । हव्या । जुषस्व । मेधिर ॥ ४ ॥ ओजिष्ठं । ते । मध्यतः । मेदः । उद्धृतं । प्र । ते । वयं । ददामहे । श्रोतन्ति । ते । वसोऽस्ति । स्तोकाः । अधिं । त्वचि । प्रति । तान् । देवशः । विहि ॥ ५ ॥ २१ ॥

अयं । सः । अग्निः । यस्मिन् । सोमं । इन्द्रः । सुतं । दधे । जठरं । वावशानः । सहस्रिणं । वाजं । अत्यं । न । ससिं । सनवान् । सन् । स्तुयसे । जातवेदः ॥ १ ॥ अग्रे । यत् । ते । दिवि । वर्यैः । पृथिव्यां । यत् । ओपधीषु । यजत्र । येन । अन्तरिक्षं । उरु । आश्रतं । त्वेषः । सः । भानुः । अर्णवः । नृचक्षाः ॥ २ ॥

अनु० ३ अध्या० १ व० २० २३] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० २ सू० २३]

अग्ने॑ दि॒वो अ॒र्णम॒च्छां जिगा॒स्यच्छां दे॒वाँ ऊ॒चि॒वे धि॒ष्ण्या ये ।
या रो॒चने॑ पर॒स्तात्सूर्य॑स्य॒ याश्चावस्ता॑दुपतिष्ठन्त॒ आपः॑ ॥ ३ ॥
पुरी॒ष्यासो अ॒ग्नयः॑ प्राव॒णेभिः॑ स॒जोष॑सः ।
जुप॒न्ताँ य॒ज्ञम॒द्रुहो॑ऽनमी॒वा इषो॑ म॒हीः ॥ ४ ॥
इळा॑मग्ने॒ पुरु॑दं॒सं स॒र्नि गोः॑ श॒श्वत्स॑मं ह॒र्वमा॑नाय साध ।
स्यान्नः॑ सु॒नुस्त॑नयो वि॒जावा॑ग्ने सा ते॒ सुम॑तिर्ज्ञै॒त्वस्मे ॥ ५ ॥ २२ ॥

॥ २३ ॥ ॥ ऋषि-देवप्रव । देवता-अग्निः । छन्द-त्रिष्टुप् ॥

॥ २३ ॥ निर्मथितः सुधित आ सधस्थे युवाँ कविरध्वरस्यं प्रणेता ।
जूर्यैस्वभिरजरो वनेष्वत्रा दधे अमृतं जातवेदाः ॥ १ ॥
अमन्थिष्ठां भारता रेवदग्नि देवश्रवा देवजातः सुदक्षम् ।
अत्रे वि पश्य बृहताभि रायेपां नो नेता भवतादनु हून् ॥ २ ॥

अग्ने॑ । दि॒वः । अ॒र्ण । अ॒च्छे । जि॒गा॒सि । अ॒च्छे । दे॒वान् । ऊ॒चि॒वे । धि॒ष्ण्याः ।
ये । याः । रो॒चने॑ । पर॒स्तात् । सूर्य॑स्य । याः । च । अवस्ता॑त् । उप॒तिष्ठ॑न्ते ।
आपः॑ ॥ ३ ॥ पुरी॒ष्यासः । अ॒ग्नयः । प्र॒व॒णेभिः । स॒जोष॑सः । जुप॒न्ताँ । य॒ज्ञं ।
अ॒द्रुहः । अ॒नमी॑वाः । इषः । म॒हीः ॥ ४ ॥ इळा॑ । अ॒ग्ने । पुरु॑दं॒सं । स॒र्नि । गोः ।
श॒श्वत्स॑मं । ह॒र्वमा॑नाय । सा॒ध । स्यात् । नः । सु॒नुः । त॑नयो । वि॒जावा॑ । अग्ने॑ ।
सा । ते । सु॒म॒तिः । भ॒तु । अ॒त्मे र॒ति ॥ ५ ॥ २० ॥

निःप्रमथितः । सुधितः । आ । सधस्थे । युवाँ । कविः । अध्वरस्यं ।
प्रणेता । जूर्यैस्वभिरजरो । वनेष्वत्रा । दधे । अमृतं ।
जातवेदाः ॥ १ ॥ अमन्थिष्ठां । भारता । रेवन् । अग्निः । देवश्रवाः । देवजातः ।
सुदक्षः । अत्रे । वि । पश्य । बृहता । अभि । राये । पां । नो । नेता । भवता ।
दनु । हून् ॥ २ ॥

अष्ट० ३ अध्या० १ व० २३, २४।] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० २० सू० २४

दश क्षिपः पूर्वं सीमजीजनन्त्सुजातं मातृपुं प्रियम् ।

अग्निं स्तुहि दैववातं दैवश्रवो यो जनानामसद्वशी ॥ ३ ॥

नि त्वा दधे वर आ पृथिव्या इळायास्पदे सुदिनत्वे अहाम् ।

हृषद्वत्यां मानुष आपयायां सरस्वत्यां रेवदग्रे दिदीहि ॥ ४ ॥

इळामग्रे पुरुदंसं सनि गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।

स्यासंः सनुस्तनयो विजावाग्रे सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ॥ ५ ॥ २३ ॥

॥ २४ ॥ ऋषि-विश्वामित्रः । देवता-अग्निः । छन्द-गायत्री ॥

॥ २४ ॥ अग्रे सहस्व पृतना अभिमातीरपास्य ।

दुष्टरस्तरत्नरातीर्वचो धा यज्ञवाहसे ॥ १ ॥

अग्रे इळा समिध्यसे वीतिहोत्रो अमर्त्यः । जुपस्व स नो अध्वरम् ॥ २ ॥

अग्रे शुम्नेन जागृवे सहसः सनवाहुत । एदं वहिः सदो मम ॥ ३ ॥

अग्रे विश्वेभिरग्निभिर्देवेभिर्महया गिरः । यज्ञेषु ये उ चापवः ॥ ४ ॥

अग्रे दा दागुपे रधि वीरयन्तं परीणसं । शिशोहि नः सनुमतः ॥ ५ ॥ २४ ॥

दश । क्षिपः । पूर्वं । सी । अजीजनन् । सुजातं । मातृपुं । प्रियं । अग्निं । स्तुहि ।

दैववातं । देवश्रवः । यः । जनानां । असन् । वशी ॥ ३ ॥ नि । त्वा । दधे ।

वरं । आ । पृथिव्याः । इळायाः । पदे । सुदिनत्वे । अहाम् । हृषद्वत्यां । मानुषे ।

आपयायां । सरस्वत्यां । रेवत् । अग्रे । दिदीहि ॥ ४ ॥ इळां । अग्रे । पुरुदंसं ।

सनि । गोः । शश्वद्वत्तमं । हवमानाय । साध । स्यान् । नः । सनुः । तनयः ।

विजावा । अग्रे । सा । ते । सुमतिः । भूत् । अस्मे इति ॥ ५ ॥ २३ ॥

अग्रे । सहस्व । पृतनाः । अभिमातीः । अप । अस्य । दुस्तरः । वरन् ।

भरातीः । वचः । धा । यज्ञवाहसे ॥ १ ॥ अग्रे । इळा । सं । इध्यसे ।

वीतिहोत्रः । अमर्त्यः । जुपस्व । सु । नः । अध्वरं ॥ २ ॥ अग्रे । शुम्नेन । जागृवे ।

सहसः । सूनो इति । आहुत । आ । इदं । वहिः । सदः । मम ॥ ३ ॥ अग्रे ।

विश्वेभिः । अग्निभिः । देवेभिः । महया । गिरः । यज्ञेषु । ये । ऊर्ध्वः । चापवः ॥ ४ ॥

अग्रे । दाः । दागुपे । रधि । वीरयन्तं । परीणसं । शिशोहि । नः । सनुमतः ॥ ५ ॥ २४ ॥

अष्टादश अध्या० १ व०-२५, २६] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० २ सू० २५, २६]

॥ २५ ॥ ऋषिः-विश्वामित्रः । देवता-अग्निः । छन्दः-विराट् ॥

॥ २५ ॥ अग्ने दिवः सुनुरसि प्रचेतास्तना पृथिव्या उत विश्ववेदाः ।

ऋधग्देवाँ इह यजा चिकित्वः ॥ १ ॥

अग्निः संनोति वीर्याणि विद्वान्सनोति वाजंममृताय भूपन् ।

स नो देवाँ एह वह पुरुक्षो ॥ २ ॥

अग्निर्द्यावापृथिवी विश्वजंये आ भाति देवी अमृते अमूरः ।

क्षयन्वाजंः पुरुश्चन्द्रो नमोभिः ॥ ३ ॥

अग्न इन्द्रश्च दाशुषो दुरोणे सुतावतो यज्ञमिहोप यातम् ।

अमर्धन्ता सोमपेयाय देवा ॥ ४ ॥

अग्ने अपां समिध्यसे दुरोणे नित्यः सुनो सहसो जातवेदः ।

सधस्थानि मह्यमान ऊती ॥ ५ ॥ २५ ॥

॥ २६ ॥ ऋषि-विश्वामित्रः । देवता-वैश्वानरः । छन्द-त्रिष्टुप् ॥

॥ २६ ॥ वैश्वानरं मनसाग्नि निचार्या हविर्धन्तो अनुपत्य स्वविदम् ।

सुदानुं देवं रथिरं वसुयवं गीर्भां रण्वं कुशिकासो हवामहे ॥ १ ॥

अग्ने । दिवः । सुनुः । असि । प्रचेताः । तना । पृथिव्याः । उत । विश्ववेदाः । ऋधक् । देवान् । इह । यज । चिकित्वः ॥ १ ॥ अग्निः । संनोति । वीर्याणि । विद्वान् । सनोति । वाजं । अमृताय । भूपन् । सः । नः । देवान् । आ । इह । वह । पुरुक्षो इति पुरुक्षो ॥ २ ॥ अग्निः । द्यावापृथिवी इति । विश्वजंये इति विश्वजंये । आ । भाति । देवी इति । अमृते इति । अमूरः । क्षयन् । वाजंः । पुरुश्चन्द्रः । नमोऽभिः ॥ ३ ॥ अग्ने । इन्द्रः । च । दाशुषः । दुरोणे । सुतावतः । यातम् । इह । उप । यातम् । अमर्धन्ता । सोमपेयाय । देवा ॥ ४ ॥ अग्ने । अपां । सं । समिध्यसे । दुरोणे । नित्यः । सुनो इति । सहसः । जातवेदः । सधस्थानि । मह्यमानः । ऊती ॥ ५ ॥ २५ ॥

वैश्वानरं । मनसा । अग्नि । निचार्यम् । हविर्धन्तः । अनुपत्यम् । स्वः । विदम् । सुदानुं । देवं । रथिरं । वसुयवं । गीर्भाभिः । रण्वं । कुशिकासः । हवामहे ॥ १ ॥

अष्ट० ३ अध्या० १ व० २६, २७] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० २ सू० २६

तं शुभ्रमग्निमवसे हवानहे वैश्वानरं मातरिश्वा ननु त्वयन् ।
 बृहस्पतिं मनुषो देवतांतये विप्रं श्रोतारमतिथिं रघुव्यदम् ॥ २ ॥
 अश्वो न क्रन्दुजनिभिः समिध्यते वैश्वानरः कुञ्जिकेभिर्युगेयुगे ।
 स नो अग्निः सुवीर्यं स्वदध्यं दधातु रत्नममृतं तु जागृविः ॥ ३ ॥
 प्र यन्तु वाजास्तविषीभिरग्रयः शुभे सम्मिश्राः पृथीरयुक्षत ।
 बृहदुक्षो मरुतो विश्ववेदसः प्र वेपयन्ति पर्वतां अदाभ्याः ॥ ४ ॥
 अग्निश्रियो मरुतो विश्वकृष्टय आ त्वेषमुग्रमव ईमहे वयम् ।
 ते स्वानिनो रुद्रियां वर्पेनिर्णिजः सिहा न हेषकृतवः सुदानवः ॥ ५ ॥ २६ ॥
 व्रातंव्रातं गणङ्गणं सुशस्तिभिरग्रेभामं मरुतामोजं ईमहे ।
 पृषदश्वासो अनवभ्रराधसो गन्तारो यज्ञं विदयेषु धीराः ॥ ६ ॥
 अग्निरस्मि जन्मना जातवेदा घृतं मे चक्षुरमृतं म आसन् ।
 अर्कस्त्रिधातु रजसो विमानोऽजस्रो घर्भो हविरस्ति नाम ॥ ७ ॥

तं । शुभ्रं । अग्निः । अवसे । हवामहे । वैश्वानरं । मातरिश्वा नं । त्वय्यं । बृहस्पतिं ।
 मनुषः । देवतांतये । विप्रं । श्रोतारं । अतिथिं । रघुव्यदम् ॥ २ ॥ अश्वः । न ।
 क्रन्दन् । जनिभिः । सं । इध्यते । वैश्वानरः । कुञ्जिकेभिः । युगेयुगे । सः । नः ।
 अग्निः । सुवीर्यं । सुददध्यं । दधातु । रत्नं । अमृतं । जागृविः ॥ ३ ॥ प्र ।
 यन्तु । वाजाः । तविषीभिः । अग्रयः । शुभे । सम्मिश्राः । पृथीरः । अयुक्षत ।
 बृहदुक्षः । मरुतः । विश्ववेदसः । प्र । वेपयन्ति । पर्वतान् । अदाभ्याः ॥ ४ ॥
 अग्निश्रियोः । मरुतः । विश्वकृष्टयः । आ । त्वेषं । उग्रं । अवः । ईमहे । वयं । ते ।
 स्वानिनः । रुद्रियां । वर्पेनिर्णिजः । सिहाः । न । हेषकृतवः । सुदानवः ॥ ५ ॥ २६ ॥
 व्रातंव्रातं । गणङ्गणं । सुशस्तिभिः । अग्रेः । भामं । मरुतां । ओजं । ईमहे ।
 पृषदश्वासः । अनवभ्रराधसः । गन्तारः । यज्ञं । विदयेषु । धीराः ॥ ६ ॥
 अग्निः । अस्मि । जन्मना । जातवेदाः । घृतं । मे । चक्षुः । अमृतं । मे । आसन् ।
 अर्कः । त्रिधातुः । रजसः । विमानः । अजस्रः । घर्भः । हविः । अस्ति । नाम ॥ ७ ॥

अष्ट० ३ अध्या० १ व० २७, २८] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० २ सू० २७

त्रिभिः पवित्रैरुपोऽह्यर्कं हृदा मर्नि ज्योतिरनु प्रजानन् ।
वर्षिष्ठं रत्नमकृत स्वधाभिरादियावापृथिवी पर्यपश्यन् ॥ ८ ॥
शतधारमुत्सनक्षीपमाणं विपश्चितं पितरं वक्त्रानाम् ।
मेळि मदेन्तं पित्रोरुपस्थे तं रोदसी विपृतं सत्यवाचम् ॥ ९ ॥ २७ ॥

॥ २७ ॥ ऋषि-विश्वामित्र । देवता-अग्निः । छन्द-गायत्री ॥

॥ २७ ॥ प्र वो वाजा अभिचवो हविष्मन्नो घृताच्या ।

देवाञ्जिगाति सुम्नयुः ॥ १ ॥

ईळं अग्निं विपश्चितं गिरा यज्ञस्य साधनम् । श्रुष्टीवानं धितार्चानम् ॥ २ ॥
अग्ने शक्यं ते वयं यमं देवस्य वाजिनः । अति द्वेपांसि तरेम ॥ ३ ॥
समिध्यमानो अध्वरेऽग्निः पावक ईड्यः । शोचिष्केशस्तर्मीमहे ॥ ४ ॥
पृथुपाजा अमर्त्यो घृतनिणिन्स्याहुतः । अग्निर्यज्ञस्य हव्यवाद् ॥ ५ ॥ २८ ॥
तं सवाधो यतस्मुच इत्या धिया यज्ञवन्तः । आ चक्रुरग्निमृतये ॥ ६ ॥

त्रिभिः । पवित्रैः । अपुपोन् । हि । अर्कं । हृदा । मर्ति । ज्योतिः । अनु ।
प्रजानन् । वर्षिष्ठं । रत्नं । अकृत । स्वधाभिः । आत् । इत् । द्यावापृथिवी । इति ।
परि । अपश्यन् ॥ ८ ॥ शतधारं । उत्सं । अक्षीपमाणं । विपःश्चितं । पितरं ।
वक्त्रानां । मेळि । मदेत् । पित्रोः । उपस्थे । तं । रोदसी इति । विपृतं ।
सत्यवाचं ॥ ९ ॥ २७ ॥

प्र । वो । वाजाः । अभिचवः । हविष्मन्तः । घृताच्या । देवान् । जिगाति
सुम्नयुः ॥ १ ॥ ईळं । अग्निं । विपःश्चितं । गिरा । यज्ञस्य । साधनं । श्रुष्टीज्वानं ।
धितार्चानं ॥ २ ॥ अग्ने । शक्यं । ते । वयं । यमं । देवस्य । वाजिनः । अति ।
द्वेपांसि । तरेम ॥ ३ ॥ समिध्यमानः । अध्वरे । अग्निः । पावकः । ईड्यः ।
शोचिःस्केशः । तं । इमहे ॥ ४ ॥ पृथुपाजाः । अमर्त्यः । घृतनिनिक् । मुडआहुतः ।
अग्निः । यज्ञस्य । हव्यवाद् ॥ ५ ॥ २८ ॥ तं । सवाधोः । यतस्मुचः । इत्या ।
धिया । यज्ञवन्तः । आ । चक्रुः । अग्निं । मृतये ॥ ६ ॥

अष्ट० ३ अध्या० १ व० २९, ३०] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० २ सू० २८

होता॑ दे॒वो अम॑र्त्यः पुरस्ता॑देति मायया॑ । वि॒द्यानि॑ प्रचोदयन् ॥ ७ ॥
 वा॒जी वा॒जेषु॑ धी॒यते॑ऽध्वरे॒षु प्र नी॑यते । वि॒प्रो यज्ञ॑स्य साधनः ॥ ८ ॥
 धिया॑ च॒क्रे वरे॑ण्यो भू॒तानां॑ गर्भ॒मा द॑धे । दक्ष॑स्य पि॒तरं॑ तनां ॥ ९ ॥
 नि त्वा॑ दे॒वे वरे॑ण्यं दक्ष॑स्ये॒का सं॑हस्र॒कृन् । अ॒ग्ने सु॒दीति॑मु॒शिज॑म् ॥ १० ॥ २९ ॥
 अ॒ग्निं यन्तु॑र॒मसुर॑स्तस्य यो॒गं व॑नु॒पः । वि॒प्रा वा॒जैः स॑मिन्धते ॥ ११ ॥
 ऊ॒र्जो न॑पा॒तम॑ध्वरे दी॒दृवांस॑मु॒प धा॑वि । अ॒ग्निर्मा॑त्रे क॒विक॑तुम् ॥ १२ ॥
 ई॒ळेन्यो॑ नम॒स्यंति॑रस्त॒मांसि॑ दर्श॒तः । स॑म॒ग्निरि॑ध्यते वृषां ॥ १३ ॥
 वृषो॑ अ॒ग्निः स॑मिन्धतेऽध्वो न दे॒ववा॑र्ह॒नः । तं ह॒विष्म॑न्त ई॒ळते॑ ॥ १४ ॥
 वृष॑णं त्वा व॒यं वृष॑न्वृष॒णः स॑न्नि॒धोम॑हि । अ॒ग्ने दी॒यतं॑ वृ॒हत् ॥ १५ ॥ ३० ॥

॥ २८ ॥ ऋषिः-विश्वामित्रः । देवता-अग्निः । छन्दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ २८ ॥ अग्ने जुपस्व नो हविः पुरोञ्चाशं जातवेदः ।

प्रातःसावे धियावसो ॥ १ ॥

पुरो॒ञ्चा अ॒ग्ने प॑चतस्तुभ्यं वा घा परि॑ष्कृतः । तं जु॒पस्व॑ यविष्ठय ॥ २ ॥

होता॑ । दे॒व । अम॑र्त्यः । पुरस्ता॑न् । ए॒ति । मा॒यया॑ । वि॒द्यानि॑ । म॒च्चाद॑यन् ॥ ७ ॥
 वा॒जी । वा॒जेषु॑ । धी॒यते॑ । अध्वरे॒षु । प्र । नी॑यते । वि॒प्रः । य॒ज्ञस्य॑ । सा॒धनः॑ ॥ ८ ॥
 धि॒या । च॒क्रे । वरे॑ण्यः । भू॒तानां॑ । गर्भ॑ । आ । द॑धे । दक्ष॑स्य । पि॒तरं॑ । तनां॑ ॥ ९ ॥
 नि । त्वा॑ । द॒धे । वरे॑ण्यं । दक्ष॑स्य । इ॒ळा । म॒हःऽकृ॑न् । अ॒ग्ने । सु॒दी॒ति॑ ।
 उ॒शि॒जं ॥ १० ॥ २९ ॥ अ॒ग्निः । यन्तु॑र॒ । अप॑स्रु॒र॒ । क॒तस्य॑ । यो॒गं । व॑नु॒पः ।
 वि॒प्राः । वा॒जैः । सं । इ॒धते॑ ॥ ११ ॥ ऊ॒र्जः । न॑पा॒तं । अध्वरे॑ । दी॒दृ॒वांसं॑ ।
 उप॑ । धा॒वि । अ॒ग्निः । ई॒ळे । क॒वि॒ष्क॑तुं ॥ १२ ॥ ई॒ळेन्यो॑ । नम॒स्यः । ति॒रः ।
 त॒मांसि॑ । दर्श॒तः । सं । अ॒ग्निः । इ॒ध्यते॑ । वृषां॑ ॥ १३ ॥ वृषो॑ इति । अ॒ग्निः । सं ।
 इ॒ध्यते॑ । अ॒र्धः । न । दे॒व॒वा॒र्ह॒नः । तं । ह॒विष्म॑तः । ई॒ळते॑ ॥ १४ ॥ वृष॑णं । त्वा॑ ।
 व॒यं । वृष॑न् । वृष॒णः । सं । इ॒धोम॑हि । अ॒ग्ने । दी॒यतं॑ । वृ॒हत् ॥ १५ ॥ ३० ॥

अग्ने । जुपस्व । नः । हविः । पुरोञ्चाशं । जातवेदः । प्रातःसावे । धियावसो
 इति धियावसो ॥ १ ॥ पुरोञ्चाः । अग्ने । पचतः । तुभ्यं । वा । घा । परि॑ष्कृतः ।
 तं । जुपस्व । यविष्ठय ॥ २ ॥

अष्ट० ३ अध्या० १ व० ३१, ३२] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अंशु० २ सू० २९

अग्ने वीहि पुरोळाशमाहुतं तिरोअंहवम् । सहस्रः सूनुरस्यध्वरं हितः ॥ ३ ॥

माध्यन्दिने सर्वने जातवेदः पुरोळाशमिह कवे जुपस्व ।

अग्ने यदस्य तव भागधेयं न प्र सिनन्ति विदधेपु धीराः ॥ ४ ॥

अग्ने तृयीये सर्वने हि कानिषः पुरोळाशं सहस्रः सूनवाहुतम् ।

अथा देवेष्वध्वरं विपन्यथा धा रत्नवन्तममृतेषु जागृविम् ॥ ५ ॥

अग्ने वृधान आहुतिं पुरोळाशं जातवेदः । जुषस्व तिरोअंहवम् ॥ ६ ॥ ३१ ॥

॥ २९ ॥ ऋषिः-विश्वामित्र । देवता-अग्नि । छंद-त्रिष्टुप ॥

॥ २९ ॥ अस्तीदमधिमन्वन्मस्ति प्रजननं कृतम् ।

एतां विदपत्नीमा भराग्निं मन्थाम एवथा ॥ १ ॥

अरण्योनिहितो जातवेदा गर्भे इव सुधितो गर्भिणीषु ।

दिवेदिव ईज्यो जागृवद्भिर्हविष्मद्भिर्मनुष्येभिरग्निः ॥ २ ॥

उत्तानायामव भ । चिकित्वान्सद्यः प्रयीता वृषणं जजान ।

अरुपस्तूपो रुशदस्य पाज इळायास्पुत्रो वयुनेऽजनिष्ठ ॥ ३ ॥

अग्ने । वीहि । पुरोळाशं । आहुतं । तिरःअंहवम् । सहस्रः । सूनुरः । आत ।

अध्वरे । हितः ॥ ३ ॥ माध्यन्दिने । सर्वने । जातवेदः । पुरोळाशं । इह । कवे ।

जुपस्व । अग्ने । यदस्य । तव । भागधेयं । न । प्र । सिनन्ति । विदधेपु । धीराः ॥ ४ ॥

अग्ने । तृयीये । सर्वने । हि । कानिषः । पुरोळाशं । सहस्रः । सूनो इति । आहुतं ।

अथ । देवेषु । अध्वरं । विपन्यथा । धाः । रत्नवन्तं । अमृतेषु । जागृविम् ॥ ५ ॥

अग्ने । वृधानः । आहुतिं । पुरोळाशं । जातवेदः । जुषस्व । तिरःअंहवम् ॥ ६ ॥ ३१ ॥

अस्ति । इदं । अधिमन्थनं । अस्ति । प्रजननं । कृतं । एतां । विदपत्नी ।

आ । भुर । अग्नि । मन्थाम । पृथ्या ॥ १ ॥ अरण्योः । निहितः । जातवेदाः ।

गर्भेऽव । सुधितः । गर्भिणीषु । दिवेदिवे । ईज्यः । जागृवद्भिः । हविष्मद्भिः ।

मनुष्येभिः । अग्निः ॥ २ ॥ उत्तानायो । अवे । भुर । चिकित्वान् । सद्यः ।

प्रयीता । वृषणं । जजान । अरुपस्तूपः । रुशद् । अरुपः । पाजः । इळायाः । पुत्रः ।

वयुने । अजनिष्ठ ॥ ३ ॥

अष्ट० ३ अध्या० १ व० ३२, ३३] ऋग्वेदः [षण्ड० ३ अनु० २ सू० २६

इळायास्त्वा पदे वयं नाभां पृथिव्या अधि ।

जातवेदो नि धीमस्यग्रे हव्याय वोळ्हेवे ॥ ४ ॥

मन्थता नरः कविमद्रयन्ते प्रचेतसममृतं सुप्रतीकम् ।

यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरस्तादग्निं नरो जनयता सुशेवम् ॥ ५ ॥ ३२ ॥

यदी मन्थेति बाहुभिर्वि रोचतेऽध्वो न वाज्यरूपो वनेष्वा ।

चित्रो न यामन्नश्विनोरनिवृतः परि वृणक्तयश्मनस्तृणा दहेन् ॥ ६ ॥

जातो अग्नी रोचते चेकितानो वाजी विप्रः कविशस्तः सुदानुः ।

यं देवास ईळ्यं विश्वविदं हव्यबाहुमदधुरध्वरेषु ॥ ७ ॥

सीदं होतः स्व ऊं लोके चिकित्यान्त्सादयां यज्ञं सुकृतस्य योनीं ।

देवावीर्देवान्हविषा यज्ञास्यग्रे बृहद्यजमाने वयो धाः ॥ ८ ॥

कृणोत धूमं वृषणं सखापोऽस्रेयन्त इतन वाजमच्छ ।

अयमग्निः पृतनापाह सुवीरो येन देवासो असंहन्त दस्यून् ॥ ९ ॥

अयं ते योनिर्ऋत्विगो यतो जातो अरोचथाः ।

तं जानन्नग्र आ सीदाथा नो वर्धया गिरः ॥ १० ॥ ३३ ॥

इळायाः । त्वा । पदे । वयं । नाभां । पृथिव्याः । अधि । जातवेदः । नि । धीमहि ।

अग्ने । हव्याय । वोळ्हेवे ॥ ४ ॥ मन्थत । नरः । कवि । अद्रयन्तं । प्रचेतसं ।

अमृतं । सुप्रतीकं । यज्ञस्य । केतुं । प्रथमं । पुरस्तात् । अग्नि । नरः । जनयत ।

सुशेवं ॥ ५ ॥ ३२ ॥ यदि । मन्थेति । बाहुभिः । वि । रोचते । अध्वः । न ।

वाजी । अरुपः । वनेषु । आ । चित्रः । न । यामन् । अश्विनोः । अनिऽवृतः । परि ।

वृणक्ति । अश्मनः । तृणां । दहेन् ॥ ६ ॥ जातः । अग्निः । रोचते । चेकितानः ।

वाजी । विप्रः । कविऽशस्तः । सुदानुः । यं । देवासः । ईळ्यं । विश्वविदं ।

हव्यऽबाहुं । अदधुः । अध्वरेषु ॥ ७ ॥ सीदं । होतृगिरि । स्वे । ऊं । ग्रि । लोके ।

चिकित्यान् । सादयं । यज्ञे । सुकृतस्य । योनीं । देवऽयज्ञोः । देवान् । हविषा ।

यज्ञासि । अग्ने । वृत् । यजमाने । वयोः । धाः ॥ ८ ॥ कृणोतं । धूमं । वृषणं ।

सखायः । अस्रेयन्तः । इतन । वाजं । अच्छ । अयं । अग्निः । पृतनापाह् । सुवीरः ।

येन । देवागः । असंहन्तं । दस्यून् ॥ ९ ॥ अयं । ते । योनिः । ऋत्विगः । यतः ।

जातः । अरोचथाः । तं । जानन् । अग्र । आ । सीद । अर्थ । नः । वर्धया गिरिः ॥ १० ॥ ३३ ॥

तनूनपादुच्यते गर्भे आसुरो नराशंसो भवति यद्विजायते ।
 मातरिश्वा यदमिमीत मातरि वातस्य सर्गो अभवत्सरीमणि ॥ ११ ॥
 सुनिर्मथा निर्मथितः सुनिधा निहितः कविः ।
 अग्ने स्वध्वरा कृणु देवान्देवयते यज ॥ १२ ॥
 अजीजनमृतं मर्त्यांसोऽस्त्रेमाणं तरणिं वीळुजग्मम् ।
 दशस्वसारो अग्रुवः समीचीः पुमांसं जातमभि सं रभन्ते ॥ १३ ॥
 प्र सप्तहोता सनकादरोचत मातुरुपस्थे यदशोचदूर्धनि ।
 न नि मियति सुरणो दिवेदिवे यदसुरस्य जठरादजायत ॥ १४ ॥
 अमित्रायुधो मरुतामिव प्रयाः प्रथमजा ब्रह्मणो विश्वमिद्विदुः ।
 शुन्नवद्ब्रह्म कुशिकास एरिर एकएको दमे अग्निं समीधिरे ॥ १५ ॥
 यदद्य त्वां प्रयति यज्ञे अस्मिन्होतश्चिक्त्वोऽवृणीमहीह ।
 ध्रुवमया ध्रुवमुताशमिष्टः प्रजानन्विष्टो उषं याहि सोमम् ॥ १६ ॥ ३४ ॥ १ ॥ २ ॥

तनूनपात् । उच्यते । गर्भः । आसुरः । नराशंसः । भवति । यत् । विजायते ।
 मातरिश्वा । यत् । अमिमीत । मातरि । वातस्य । सर्गः । अभवत् । सरीमणि ॥ १॥
 सुनिःस्पृथा । निःस्पृथितः । सुनिधा । निहितः । कविः । अग्ने । सुऽअध्वरा ।
 कृणु देवान् । देवऽपते । यज ॥ १२ ॥ अजीजनन् । अमृतं । मर्त्यांसः । अस्त्रेमाणं ।
 तरणिं । वीळुजग्मं । दश । स्वसारः । अग्रुवः । संऽर्चीः । पुमांसं । जातं । अभि ।
 भं । रभन्ते ॥ १३ ॥ प्र । सप्तहोता । सनकात् । अरोचत । मातुः । उपऽस्थे । यत् ।
 अशोचत् । ऊर्धनि । न । नि । मियति । सुरणः । दिवेऽदिवे । यत् । असुरस्य ।
 जठरात् । अजायत ॥ १४ ॥ अमित्रयुधः । मरुतांऽइय । प्रयाः । प्रथमजाः ।
 ब्रह्मणः । विश्वं । इत् । विदुः । शुन्नवद्ब्रह्म । कुशिकासः । आ । ईरिरे ।
 एकःऽएकः । दमे । अग्निं । सं । ईधिरे ॥ १५ ॥ यत् । अयं । त्वां । प्रयति ।
 यज्ञे । अस्मिन् । होतृगिनि । चिक्त्वः । अवृणीमहि । इह । ध्रुवं । मयाः । ध्रुवं ।
 उत । अन्नगिष्टाः । प्रजानन् । विष्टान् । उषं । याहि । सोमं ॥ १६ ॥ ३४ ॥ १ ॥ २ ॥

॥ इति तृतीयाष्टके प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

તૃતીય અષ્ટક ।

॥ ઋગ્વેદ ॥

તૃતીય મણ્ડલ ।

[પ્રથમ અધ્યાય]

[પ્રથમ અનુવાક]

સૂક્ત ૭.

॥ ઋષિ-વિશ્વામિત્ર । દેવતા-અગ્નિ ॥

જે જાતનો પોષ છે, ને જેનો પૃથ્વભાગ તેજ પુજ છે એના મા આત્મની જે જાતના મહાર આવી છે તેનાથી આ વિશ્વના જન દ્વય એમને તથા અમરતાપીને વેદીન યજી નાખ્યા છે તે સવ વ્યાપી માતાપિતા (સવન) મર્યાદા મરે છે ને અમને દીર્ઘાયુધ્ય અર્પણ ગ્વા ના ૧ (૨ કેમ ?) આગળ પગનુ હાથે છે ૧

ધુનોકનધ્યે વાસ મરનારા આ આમર્થ્યવાન અગ્નિના (રથને) જોડેના ધોડા એટલે ધેનુ આજ છે માધુર્યનો ઝરો વહેવાડાનના આજ દિવ્ય વાહનપર તે એમીને આ યોછે સત્યના મંદિરમા સુખેથી વાન મરનારી તારી નળીપ એ ધેનુ ઘટે ચાલીને આવે છે ૨

સર્વ અપત્તિનો અધિષ્ઠાતા, જ્ઞાનવાન ને (સવનો) અધિપતિ એવા આ અગ્નિએ, તે પત્રી અતિશય ગરીબ બનેના આ ધોડાપગ આરોહણુ મીધુ છે જે ઠેઠાણે તે તુપુપર ચઢતા હતા, સાથી તેમને આ અહિં લાઇ આવ્યો આનો વામો લીના ગતો છે ને આ બનેક પ્રમારનાં સ્વરૂપમા દસ્યમાન થાય છે ૩

ત્વષ્ટા દેવના આ પાર્થક્ય રહિત, ને ચૈર્વવાન પુનતુ અત્યન્ત ગૌરવ મળના આ તેનુ વાહન હોનારા (ધોડા) તેને ઉચકીને લાઇ બાય છે જ્ઞાના સર્વ અગોરડે દેવોના સહ નિવાસસ્થાનમા સુપ્રમશિત થનારા આ દેવતાએ ત્વષ્ટા અને પૃથ્વિ આ બંને રેખા, ત્વષ્ટા કે તે એકજ સ્થળ છે એવી રીતે પ્રવેશ પ્રાપ્ત છે ૪

૧ કિતિપૃથ્વસ ધાસ ય પ્ર ઈસુ, માતરા સમવાળા આગિવિષુ પરિક્ષિતા પતરા સચરત, દોષે આયુ પ્રયલે પ્ર સલાત ।

૨ દિવક્ષસ કૃણ અથા ધનવ, મધુનત્ વહન્તી દેવી આતસ્વી ઋતસ્ય સદાસિ કમયન્તમ્ ત્વા એકા ગી વતનિ ચરાત ।

૩ રસીળા રચિવિત્ ચિચિત્વાન્ પતિ મુવમા મયન્તો ૧૧ ના અરોહન્ નાતપૃથ્વ પુરૂષપ્રતાર્ક બતસસ્ય ધાસ તા પ્ર અવાસયત્ ।

૪ અનુર્ય સ્તમ્યન્માન ત્વાઝ મહિ કનયન્તી વહત વર્હન્ત, નગમ સયસ્ય ૧૬ દિયુતાન રાદસી એકાં દ્ય બા વિવેગ ।

હે ભૂતિમંત વૈભવજ (એવા દેવ) આ ઉપા અમને વૈભવસંપન્ન કરવા સાર પ્રકાશિત થયા છે. તેમની વાણી અતિ મધુર હોઇને પ્રભા મનોહર છે. હવિવડે તેમનું યજ્ઞન ચાલ્યું છે, તો હવે હે અગ્નિદેવ, આ પૃથ્વી આવડી મોટી, જો પાતકો અમારા હાથે થયાં તો અમારા કલ્યાણ સાર, તે તું હતી નહતી કર.

૧૦

હે અગ્નિદેવ, તારી આજીજી કરનારાં આ ભક્ત સાર તેણે ચક્રાવેલી આ સ્તુતિ સફળ કર, અને તેના હાથે તેના હાથે પરાક્રમના કૃત્યો કરાવી જોધનાદિ સંપત્તિનો લાભ થાઓ, અમારા પુત્રપૌત્રો થકી વંશવિસ્તાર ચાલો અને હે અગ્નિદેવ, તારી તે સર્વ પ્રસિદ્ધ કૃપાદષ્ટિ અમારાપર વળો.

૧૧ (૨)

સૂક્ત ૮.

॥ ઋષિ-વિશ્વામિત્ર । દેવતા-વિષ્ણુદેવ ॥

હે અરણ્યના અધિરાજ, ભાવિક પુરૂષ તને યજ્ઞમાં દિવ્ય મધુર રસવડે સિંચન કરે છે. તું ઉભો રહેલો હોય અથવા આ માથાના જોળામાં બેઠેલો હોય અદિ અમને ધન અર્પણ કર.

૧

પ્રદીપ થયેલા અગ્નિની સામે રહીને વાર્ધક્ય પીડાનો તદન નાંક કરનાર ને વીર્યશાળી (સંતતિનો) લાભ કરાવનાર પ્રાર્થનાનો સ્વીકાર કરીને, ને અમારા પામેથી સર્વ દુષ્ટ જનોને દૂર કાઢી દઇને, અમારા પરમ કલ્યાણ સાર તું (અદિ) ઉભો રહે.

૨

૧૦ દ્રવિણઃ પૃથ્વ્યવજઃ પુષ્પાચઃ મુકેતવઃ ઉપસ રેવન્ કપુઃ, ઉતો ચિન્ અમે, પૃથિવ્યાઃ મહિના કૃત્ ચિન્ એનઃ સં વસસ્વ ।

૧૧ અમે, હવમાનાચ પુરુદમં ગોઃ સર્ગે શમ્ભત્તમં દ્વદામ્ સાથ નઃ મનુઃ તનયઃ વિજાવા સ્યાન્, અમે તે સા મુમતિઃ અસ્મે મૃત્ ।

૧ વનસ્પતે અપરે ત્વાં દેવયંતઃ દૈવ્યેન મધુના સજન્તિ. વન્ ઉર્ધ્વઃ તિથઃ, અસ્વા માનુઃ ઉપસ્યે રાયઃ ૧૨ દર્શિના પતાન્ ।

૨ સમિદ્વસ્વ પુરસ્તાન ધનમાષ, અગ્રં મુરીરં વ્રદ્ય વન્નાનઃ અમાર્ગે અસ્વન્ આરે વાપનાનઃ, મહતે ધોમગાન વન્ અનુસ્વ ।

તે અરપ્યના અધિરાત્ર આ ભૂમિપર ઉંચા કેડાણાપર તુ ઉભો રહે. તાંડ ઉત્તમ રીતે અમે માપન કર્યું છે અમારો યજ્ઞ સિદ્ધિએ પહેંચાડવા સાથે તુ અમને શ્રદ્ધા બળ અર્પણ કરે

ઉત્તમ વસ્ત્રો પ્રરિધાન કરીને તથા (ઉત્તમ પરિવારથી) પરિવેશિત થઈને આ તરફ અહિ આવ્યો છે. ખરેખર આ અચીત્તું થયો એટલે અતિશય કર્યાણુપ્રદ થાય છે. નવ, ધ્યાનતત્પર અને મનમા ભાવિક એવા જ્ઞાતા પુરુષ આની ઉચ્ચ (પ્રદેસપર) પ્રસ્થાપન કરે છે

પ્રગટ થતી વેળાએ આ યજ્ઞયાગના સ્થળે વૃદ્ધિ પામીને અખિય દિવસમાં ઉત્તમ મુકુર્ત પરંજ અનતીર્ણ વાય છે જ્ઞાતા પુરુષ (આની) સ્તુતિ કરીને પોતાના કૃત્યમાં પવિત્રતા આવે છે ભાવિક વિદ્વાન (ઉપાનત) નોત્રધોષ કરે છે

હે વૃક્ષગજ, નારા નરખા જે કાનુ જ્ઞાનિ પુરુષોએ માપ કીધું છે, અથવા તેના હથિ-આરો થકી જેને કાતરીને તૈયાર કીધેલ છે, ને (સર્વ) દિવ્ય ચ્યલ અહિ ઉભા રહીને અમને સંનતિથી મુક્ત એવો ઉત્કૃષ્ટ વૈભવ અર્પણ કરે.

જે કાતરીને તૈયાર કરેલ છે, જે બગેચા માપ લઈને જમિનમાં ન્યાપિત કરેલ છે, જેના માટે યજ્ઞ સિદ્ધ છે, અને જેણે આ ભૂમિ તાર્થ કીધી છે, તે આ (યજ્ઞસ્થળ) અમારો ઉત્કૃષ્ટ દેવમહાદાયમા લઈ જાઓ

૧ વનસ્વતે વૃથિમ્યા બધિ વર્ષમન્ ડન્ ધ્રવસ્વ. મુમિતા મીયમાન યજ્ઞ વાહસે વર્ચ. ધા ।

૨ મુવાગાઃ પરિવિત્તૃ યુવા ના અગત સ જાયમાન ધેયાન્ ભવતિ કં. ધીરાસ, સ્વાધ્ય મનસા દેવયન્ત કવચ ત વ્રમયતિ ।

૩ મમયં વિદ્યં જા રથમાન, જાગ, અન્દા મુદિનસ્વ જાયસે ધાસ મનીયા જગમ પુનાન્ત । દેવયા વિમ્ર વાન રુદ ધતિ ।

૪ રનેસા દેવયન્ત નર ચાન્ વ નિ મિમ્સુ, સ્વધિતિ યા તતક્ષ, ત દેવાયા દ્વરવ તારિયાત જાને પ્રમાવા ર નમ્ રધાવન્તુ ।

૫ રુત્થાવ ધર્મ જાધિ નિધિતાસ. વતમ્બુલ સેત્ર સાધનઃ ને જાના ના વાર્યં બ્રમ્સુ ।

આદિત્ય, ૩૫ ઉત્તમ માંદિત્ય એના ૫૫ ઘુનો - ભૂનો - અને અતગિહ આ મર્મ દેવ એમ્નેશ્ની પડખે નિગજમાન થઈને યજ્ઞ ગૂણ ગે ને યજ્ઞના આ ધ્વજો ઉપે ઉભા રહેા

હસ પ્રમાણે એક પક્ષિએ નિગજમાન થઈને અને ગુહ નજો પરિધાન રીતે આ યજ્ઞસ્થલ તમારા ને આવેના છે પ્રજ્ઞાના લોગથી આમેની બાબુએ ઉપ પ્રત્યાપિત થયેા આ દેવ દેવોનાજ ભાગ ગમન રે છે

ત્યારે આ પૃથ્વીપર આ યજ્ઞસ્થલ પોતાના પત્રિ પરિવેષનાની અનુત થયેા ત્યારે એવો દેખાયો કે, ડાગયુક્ત પ્રાપ્તિ તે જાણે ઈસિંગ ૮ છે યુદ્ધમધ્યે ભ તળ નેને આમત્રણ કરે છે એવો આ (યજ્ઞસ્થલ) નદાધમા તથા મમગ્ભૂમિમા અમાઝ ખરોખર ગૂણ કરેા ૧૦

હે અરણ્યરાજ જે તને આ તે ભૂમી નજોથી અમારા ઉન્નૃષ્ટ મન્યાપુ સાર અહિ લાવ્યા છીએ, તે તુ નાખોથી વૃદ્ધિગત થાઓ અમારી પણ હનરેા સાખા પત્રીને અમે વૃદ્ધિગત થઈએ ૧૧ (૪)

સૂક્ત ૧.

॥ ઋષિ । વિશ્વામિત્ર દેવતા-અગ્નિ ॥

૪૬૩

જે તુ ઉ ના તનય છે જેનું એવન નિતાગ છે, તેની દીક્ષિ ઉન્નૃષ્ટ ૮, જેનું પગક્રમ વખાણના જોગ છે, ને જેના થોગે પાનકાનો મહાઝ થાય ૮ એના તને- (અભિદેવને) -અમે અમે તારી મંત્રી ઇન્દ્રનાગ માનન, પોતાના મગ્ધપ માઝ તન ગોધના આતીએ છીએ ૧

૮ આદિત્ય, હર, સુર્જન, વસવ સાવાલાના પુત્રિના અતરિહ સત્રોપસ દવા યજ્ઞ નવન્ન, અન્નસ્થ કેતુમ્ કર્ષ્વ કૃગ્વન્ન

૯ હસા દેવ પ્રથિશા યજ્ઞના પુન્ના વસના સ્વગ્વ ન આ થાગુ કાવગિ પુરસ્તાત્ વનાયનાના દેવા દવાનામ્ અપિપાથ વન્તિ,

૧૦ પૃથિવ્યામ્ ચપાલનન્ત સ્વગ્વ ગૃગાપામ્ દવ દૃસ દૃજ વાગદ્વિ વિદવ ધાપનાના વા અસ્માન્ પૂતના વ્દપુ બવન્ન

૧૧ વનસ્વત ય ત્વા જાય તેજમાન સ્વધિત્ત મહત સામાપાય પ્રાણનાય, યત્રયજ્ઞ વિ રોહ, યદ્વજ્રાજ્ઞા વય સ્વેન

૧ અગાપાત, ઉન્નજ છુદોધિતિન્, મુગ્ધુર્ષમ્ અનેપન્ ત્વા વય વજ્રાજ્ઞા જિતવ વરુનદ્.

જે અથ કાષ્ટાવિયથી સાહજી પનદગી હાધને તારી માતા જે જળ તેના સનિધ ગમન કાધુ છે, તે અર્થે દૂર હોધને પણુ તુ અમારી પાસે પ્રાપ્ત થયો તે માટે, હે અગ્નિદેવ, તારૂ તે પુનરાગમન સહન કરુ મને અશક્યજ છે ૨

તુ કાઠની ઉપર પણુ વૃદ્ધિ ગત થયેલો છે અને માટે તારૂ મન પ્રસન્ન દેખાય છે જેન પ્રેમનો તુ આશ્રય કરીને રહે છે તે પૈકી ઝક (ઉત્કર્ષ પામીને) આગળ આગળ જાય છે અને ઝક (તારીજ) આગળ પાછળ બેઠેલા હોય છે ૩

તારા શત્રુને તારા માર્ગમા સંદોષિત આનનારા વિશ્વ એમનો પરિહાર કરનાર આ (અગ્નિ દેવની) દ્રોહરહિત, ને ચિરઆયુષ્ય દેનારા દેવોએ પત્નીમા સતાર્થ મેઢેલા એકાદા સિંહનો તે પ્રમાણે શોધ કાઢી ૪

એવી રીતે અગ્નિ શુભ થયેલો હતો ને પોતાની ઇચ્છાનુસાર પરિવ્રમણ કરતો હતો ત્યારે, માતરિશ્વા દેવે દેવતાઓના હિત સાથે તેનું મથન કરી, તેને દૂરના પ્રદેશમાથી અહિં આપ્યો. ૫ (૫)

અમારો હરિર્ભાગ પહોચ્યાડનાર હે અત્યન્ત તરણુ માનવહિત કર્તા તુ પોતાના સામર્થ્યવડે સર્વ યજ્ઞોનું પરિપાનન કરનારો હોવાને લીધેજ એવોને હવિ અર્પણ કરવા સાથે તને મનુષ્યોએ ઉપર ઉચકી લીધો. ૧

ખરેખર તે તારા સદ્કૃત્યો અનિશ્ચય પ્રસસનીય હોવાથી અજ્ઞાની મનુષ્યોને પણુ સમજવા ને ૧ ૭ ૬ હે અગ્નિદેવ રાત્રીના ક્ષાકામા તને પ્રદીપ્ત કીધો હોય તો પણુ પણુ તારી ચોતરફ મેળા થાય છે ૭

૧ વનાં વાયમાન યન્ ત્વ માનુ અપ અજગન્ અમે તેતત્ નિવર્તન ન પ્રમૃપે યદૂરે સન્ રૂદ્ર અન્વ

૨ રૂદ્ર અતિ અતિહિત અતિહિત અતિહિત અતિહિત અતિહિત અતિહિત અતિહિત અતિહિત અતિહિત અતિહિત

૩ સ્ત્રિધ અતિ, સ્ત્રિધ અતિ, સ્ત્રિધ અતિ, સ્ત્રિધ અતિ, સ્ત્રિધ અતિ, સ્ત્રિધ અતિ, સ્ત્રિધ અતિ, સ્ત્રિધ અતિ, સ્ત્રિધ અતિ, સ્ત્રિધ અતિ

૪ દયા તિરાદિતમ્ ત્વના ગમૃવાસમ્ દ્વ દ્વમ્ પારમથિત એન અગ્નિમ્ માતરિશ્વા પરાયત આનયત ।

૫ દમ્પવાદન, ૧ વિષ્ટ્ય માનુષ, યત્ વિશ્વાન્ યજ્ઞાન્ ત્વ ક્ત્વા અગ્નિ પાસિ ત ત્વા મતી દેવમ્, ૧ માનુષ્યત ।

૬ ત્વ દસના તદ્વદ, પાકાય વિષ્ણુદયતિ યત્ આમ, પદ્મવા ત્વા અગ્નિ સવરે સમદમ્ સમાસતે ।

અષ્ટ૦ ૩ અધ્યા૦ ૧ વ૦ ૬,૭] ઋગ્વેદ [મण्ड० ૩ અનુ૦ ૧ સૂ૦ ૧૦

જેના યોગે યજ્ઞને ગોલા આવે છે, જે (દુષ્ટોનો) નાશ કરે છે, જેની દીપ્તિ પવિત્ર છે, એવા અગ્નિને હવિ અર્પણ કરો જે સીઘ્ર ગમન કરનારો એવો દૂત છે, જેને વાર્ધક્ય વાધો નથી, જે પુરાતન છે અને જે સ્તુતિ અર્પણ કરવાને યોગ્ય છે એવા આ દેવાને એકાદા મનોહર સ્તોત્રવડે પ્રસન્ન કરો.

ત્રણ હજાર ત્રણસે ઓગણનાળીસ દેવાએ અગ્નિની પૂજા કીધી તેમણે તેને વૃતવડે સિંચન કીધો તેના સાર કુત્તાસન માડ્યું અને તે હરિદાતા દેવાને તેમણે તેપગ લાધને બેસાડ્યો.

સૂક્ત ૧૦.

॥ અપિ-વિશ્વામિત્ર । દેવતા-અગ્નિ ॥

હે અગ્નિદેવ સર્વ માનવોપર સામ્રાજ્ય ચલાવનાર જે તું દેવ તે તને પ્રતાવાન પુત્રી યજ્ઞમા પ્રદીપ્ત કરે છે

હે અગ્નિદેવ તું અમારો હવિ પાત્રોઆડનાર ઋત્વિજ હોવાને લીધે (અરિ લોક) યજ્ઞમા તારી સ્તુતિ કરે છે તું સત્યધર્મનો પ્રતિપાલક છે, તે આર આ તારા નદિરમા પ્રદીપ્ત થા ૨

હે અગ્નિદેવ, ખરેખર સર્વ જૂતમાનનું જ્ઞાન હોનારા તને ધધિન અર્પણ કરીને જે જે (હવિ) દે છે, તેને ઉત્કૃષ્ટ રીતે પ્રાપ્ત થકને તે પ્રખ્યાતિએ પડોને ૩

૮ સખર, શાર પાવકશોષિપમ્ આ તુશત આશુ દૂત, અગ્નિ, પ્રલમ્ રુદ્રા દેવ ધુષ્ટી સપર્યત ।

૧ ત્રીણિ યતા, ત્રી સહસ્રાણિ ત્રિશચ ન વચ દેવા ગાય અસપયન્ વૃતૈઃ શીશન્ ચાર્દ અસ્મે અસ્તૃણન હોતાર નિ અસાદયન્ત આત દ્વ ।

૧ અમે મનીષિણ મતાસ ચપળીનામ્ સામ્રાજ ત્વા દવ અખરે સમ્ રુદ્ધતે ।

૨ અમે, યજ્ઞેપુ હોતાર ઋત્વિનમ્ ત્વા દક્ષત ઋતસ્ય ગાપા, સ્વ દમે દાદિદિ ।

૩ અમે જાતવેદસે તે ય સમિધા દધાસ્યતિ ચ, સ મુવીર્ય પતે ચ પુષ્યતિ ।

અણ્ ૩ અઘ્યા ૧ વં ૭,૮] ઋગ્વેદ [મળ્ ૩ અનુ ૧ સૂ ૧૦

જે યમની (જાણે કે) ધ્વજ છે તે જેનું સાત યજ્ઞકર્તાઓએ અભિસિન્ધન કીધું છે, એવો આ અગ્નિ, હવે અર્પણ કરનારા પોતાના બકતો સાથે સર્વ દેવો સહિત અહિં પ્રાપ્ત થયો છે

જે સર્વ દેવનું તેજ જાણે કે પોતાના અગમાજ ધારણ કરે છે તે (હવિની) વ્યવસ્થા કરવાનું કામ જેના કને છે એવા તે હવિર્દાતા અગ્નિદેવને હૃદયેથી એક ઉત્કૃષ્ટ ને દીર્ઘ સ્તોત્ર અર્પણ કરો

જે અથ અમને અતિશય સામર્થ્યને સપત્તિ અર્પણ કરવા સાથે આ સુદર ને સ્તવનીય અગ્નિદેવ અવતીર્ણ થાય છે તે અથ તે અમારા સ્તોત્રા વૃદ્ધિ ગત કરે

હે અગ્નિદેવ યજ્ઞમાં તુજ પુજનને ચાત્યન યોગ્ય છે, માટે હવે અર્પણ કરનારા તારા બકત સાથે તું તેમના યજ્ઞ દેવો પ્રતિ પાંચાક આનદદાયક હવિર્દાતા એવો જે તું તે પોતાના શત્રુપર વરિષ્ઠપણુ ગાજવીને વિરાજમાન થાય છે

હે જગતને પવિત્ર કરનાર અગ્નિદેવ અમને શાશ્વતો લાભ કરી દહને, અત્યન્ત તેજસ્વી પણે અમારા સાથે પ્રજ્વલિત થા તારા સ્તોત્રાઓના મધ્યાણુ સાથે તેમના સાથે તું અતિશય પરિચિતપણે બાન

સામર્થ્ય થળી વૃદ્ધિ પામેનો એવો જે તું અમારો અમર હવિર્દાતા, તે તેને (સદેવ) જગત પોનારા વિજ્ઞાન ઉપામક અને પ્રકારના સ્તોત્રા ગાદને પ્રદીપ્ત કરે છે

૧ ગ અધરાણામ્ પેતુ મત્ત હોતુમિ અઙ્ગજાન બાગ્ન દાવામત દક્ષિ આગમર ।
 ૫ વિપા જગતામ્ય ભવતે ન વધસ દાન તમ્ય પૂવ્ય વૃદ્ધ વચ પ્ર ભરત ।
 ૬ યત નદે પાજાન દવિણાય દશત ઉચ્ચ વાચત, ન ગિર તમ્ય વ વધનુ ।
 ૭ અમ નપ્થર રજિષ્ટ રવચ । દવાર ચત બાગ્ન મન્દ્ર । વચ તિ વિગતામ્ય ।
 ૮ પાવદ્મ ન જાગ્ન મુર્ધામ્ય, તુતર, ન દર્શિ દિ રતામ્ય રવરાચ નચ ।
 * ૧ મ ગદાપદ્મ ન મર્તે દમ્ય રાદમ્ જામર્ષા । વિપદ્ય ભવ્યા સ દમ્યત ।
 ૫૧૬

સૂક્ત ૧૧.

॥ આપ-વિશ્વામિત્ર । દેવતા-અમિ ॥

સવ મવાગ્ ગ્નાગ્ અગ્નિને એ અમારો હવિ પહોંચાડનારો હોઇને અમારા યજ્ઞનો અગ્રણી
૭ યજ્ઞમાની પ્રત્યેક વિધિનુ તેને જ્ઞાન છે ૧

તે અમારૂં હવિ પહોંચાડનારો છે, તે અમર છે, તે કર્તવ્યત્વપર ફૂત છે ને તે પ્રેમ
યજ્ઞ પ્રગ્નિ છે. મૃતિ ની દામ તો તે દોડી આવે છે. ૨

યજ્ઞની (જાણે કે) અગ્રધન એના આ અગ્નિને પોતાની (અનૈકિક) શુદ્ધિના યોગે સર્વ
જાઇ સમ નવ છે ખગેખગ દક્ષિણ દેતુ (ને પુગ્વા) સાર, આ ત્વરાથી દોડે છે ૩

જે સનાનન જાળી વિખ્યાત યજ્ઞ નામધ્યનો પુત્ર છે, ને જેને સર્વ ભૂતમાત્રનુ જ્ઞાન
છે, તે અગ્નિને દેવતાઓએ (પોતાનુ દમિ) પહોંચાડનાર ફૂત કીધો ૪

આ અગ્નિનો કોઇથી પણ પરાજન ગ્નાનુ મનવાનુ નથી, આ સર્વ માનવ જાતિનો નેતા
૭ આ શીઘ્ર નવારી છે ને આ સર્વ નાપૂર્વ હોય છે. ૫

અગ્નિ એ મન યજ્ઞનો પગલન ગ્નાગે છે એ દેવતાનુ કોઇની પણ શક્તિ બહારનુ એનુ,
સામર્થ્ય છે એનેકોની બમ નાભગનામા એ દુશ્મ છે ૬

એને હવિ અપણ કીધુ હોય તો એના મર્ત્ય ઉપાસકોને, જેનુ તેજ (જગતને) પાનન કનાર
૭, વા આ અગ્નિનુ સદન પ્રાપ્ત થાય છે. ૭

૧ વિષ્ણુ અમિ હોતા, અપ્વાસ્ય પુરોહિત સ યજ્ઞ આનુષ્ઠ વદ ।

૨ સ હવ્યવાદ, અમર્ત્ય, શશિશ્વર, ચનોહિત પિયા અમિ સમ્ ઋષ્ણતિ ।

૩ યજ્ઞસ્ય પૂર્ણ કેનુ સ અમિ પિયા ચેતતિ । અસ્ય તરણિ અયદિ ।

૪ દેવ જ્વાલતેવેદસમ્ સનધુત સહસ સુનુ અમ, વર્ન્દિ અઋષ્ણત ।

૫ અમિ અદાન્મ માનુવીયામ્ વિશ્વામ્ પુર દતા, દર્શા રથ । સદા નવ ।

૬ અમિ વિશ્વા અમિયુજ સામ્દાન્, દેવાનામ્ અમૃષ્ઠ કનુ, તુલિ ધવસ્તમ ।

૭ અમિ પ્રયોસિ શાહસા, મત્ય દાધાન્ પાવક શાચિય દુય અધોન્નિ ।

૧૯૦૩ અધ્યાય ૧૧ વં ૧૨, ૧૩] કૃગ્વેદ [મળ્ ૩ । અનુ ૨ સૂ ૧૩

હે ઇંદ્ર અને અગ્નિદેવતા દુષ્ટ યજુઓએ છીનવી લીધેલાં નેતું પુર, તમે બન્ને એ એકજ મલામાં ઉધ્વસ્ત કરી નાંખ્યા. ૬

હે ઇંદ્ર અને અગ્નિદેવતા, સત્યમાર્ગાનુરોધે પરિક્રમણ કરતાં હોધએ ત્યારે અમારા વિચાર મારા પરાક્રમ તરફ વેગે દોડવા લાગ્યા. ૭

હે ઇંદ્ર અને અગ્નિદેવતા તમારો આનંદ અને પરાક્રમ એમનું સાહચર્ય છે તમારી મહાપ્રભાણુપ્રદ હોય છે. ૮

હે ઇંદ્ર અને અગ્નિદેવતા, પરાક્રમી કૃત્યો કરતી વખતે તમે છૂં ઝોકના દેદીપ્યમાન દેશને શોભાવો છો. તમારું બળ તે વેળા ઉત્કૃષ્ટ રીતે પ્રકટ થાય છે (૧૧)(૧)

દૂસરા અનુવાક ૨.

સૂક્ત ૧૩.

॥ ઋષિ-ઋષભ । દેવતા-અગ્નિ ॥

તમારા પ્રિય અગ્નિદેવને એક અત્યન્ત દીર્ઘ (ઓત્ર) અર્પણ કરે. તે અત્યન્ત પૂજનીય (દેવ) સકળ દેવો સહવર્તમાન અમારી સમીપ આવે, અને આ કુદ્યાસનપર અધિષ્ઠિત થાઓ. ૧

જે મન્ય કર્મો છે છૂં લોક અને ભૂલોક એ જેના છે અને જેની કૃપા તેના સામર્થ્ય સાથે પ્રસન્ન છે એવા તે અગ્નિદેવને તેના યજ્ઞત હવિ અર્પણ કરીને પ્રમન્ય કરે છે, જેને લાભની જ્ઞા છે તે પોતાના કલ્યાણ સાથે તેનુંજ આપન કરે છે. ૨

૬ ઇંદ્રામી દાસપત્નીઃ નવતિ પુરઃ, એકેન કર્મણા સાકમ્ અધૂનુતમ્ ।

૭ ઇંદ્રામી ધીતયઃ ઋતસ્ય પથ્યાઃ અનુ અપસઃ પરિ ઉપપ્રયન્તિ ।

૮ ઇંદ્રામી વા તવિપાણિ પ્રયાસિચ સપસ્યાનિ યુવોઃ અપુર્યં હિતમ્ ।

૧ ઇંદ્રામી દિવઃ રોત્ના વાજેપુ પરિભૂયઃ તત્ વા વાયમ્ પ્રવંતિ ।

૧ વઃ દેવાય મર્મ્મ અમવે વર્હિષ્ટમ્ પ્ર અર્ચે । સઃ દેવામઃ વઃ આગમત્ યજિષ્ઠઃ વર્હિઃ આસદત ।

૧ જાતાવા, વસ્તુ, રોરહી, ઝત્વનઃ દશ સચન્તે, હં ઇવિમ્યન્તઃ દ્યતે, તં સનિમ્યન્તઃ અવસં ।

અષ્ટ૦ ૩ અધ્યા૦ ૧ વ૦ ૧૩] કૃષ્ણેદ [મણ્ડ૦ ૩।અનુ૦ ૨।૧૦ ૧૩

આ જ મેધાવા (અગ્નિ) આ (સર્વ માનવોનો) નિયંતા છે. આ જ ધત્તનો મેતા છે. જે સંપત્તિનો પ્રાપ્તિ કરનારો હોઈને (ઉદાર) દાતા છે, એવા તે તમારા પ્રિય અગ્નિની મેધા કરે.

અમારા ઉત્કર્ષ માટે તે અગ્નિ અમને અત્યંત કષ્ટાણુપ્રદ એવા મુખે અર્પણ કરે, ઘૂમે ક્રમાં ને ઉદક્રમાં છે તે અને પૃથ્વીધણી પ્રાપ્ત થનારા વૈલવોનું અમારા હિતસાદૃ તેજ વર્ષન કરનારો છે.

જે દિવિદાતા છે, જે સર્વ માનવોનો અધિપતિ છે ને પોતાની તેજઃપુંજ પ્રભાથી જે અપૂર્વ તેજસ્વી દીસે છે તે આ અગ્નિને સ્તોત્રગાયક ઉપાસક ઉદીપ્ત કરે છે.

વળી હે પ્રજાવાન્ દેવ, સ્તોત્રો અર્પણ કીધાં પછી દેવોને અમારો યજ્ઞ પહોંચાડવામાં સદૃઢ ઉદ્મુક્ત છે (એવો) તું અમારું સંરક્ષણ કર. લક્ષ્મીને દુર્ગાનો પ્રકારના લાભ કરી આપનાર અં વાયુના યોગે યદ્દિ પામનાર જે તું તે હે અગ્નિદેવ, પ્રદીપ્ત થઈને અમારું કષ્ટાણુ કર.

હે અગ્નિદેવ, જેમાં સંતતિનો લાભ છે, જેની યદ્દિ થનારી છે, જેના યોગે ઉત્તમ વીર્ય પ્રાપ્તિ થાય છે, જે સર્વોદ્કૃષ્ટ છે, જેની પ્રભા સર્વ દૂર અતિશય છે ને જેને કદી વધપદ નથી એવો વૈભવ સદ્ગુણો અમને ત્વરિત અર્પણ કર.

૭(૧૩)

૧ યઃ વિપ્રઃ ઈર્ષાં યન્તા, અથ યઃ દિ વજ્રાનામ્ । યઃ મયમ્ વનિતા, દાતા તં યઃ અગ્નિમ્ દુવસ્વત્ ।

૪ યઃ અગ્નિઃ નઃ વીતય સંતમઃ યમોર્ગિય યષ્ઠ્યુ, યતઃ નઃ વયુ દિવિ ર્ધિતિઅઃ અપ્યુ આ યુજ્ઞવત્ ।

૫ હોતારં, વિગામ્ વિદારતિ અસ્ય વસ્તોર્મઃ ધોર્તિમઃ અપૂર્વ્યં દીદિવાસં અગ્નિમ્ જ્ઞવાણઃ દન્ધતે ।

૬ ડર, મદ્યન્, ડવ્યેષુ દેવહૂતમઃ નઃ અવિપઃ અમે મન્દૂષઃ, ગદ્ય ગાતમઃ નઃ શં ઘોચ ।

૭ અમે મદ્યવર તોઢવર ગુદિમવ્ ગુમવ્ ગુર્વિર્વં વર્ષિર્વં અનુપાધિતમ્ વયુ નઃ ઇસ્વ તુ ।

સૂક્ત ૧૪.

॥ ઋષિ-ઋષભ । દેવતા-અગ્નિ ॥

આનન્દોત્પાદક, સત્યસ્વરૂપ, અમારા હવિ અને યજ્ઞ (દેવતાપ્રતિ) પહોંચાડનારો એવો આ અત્યન્ત પ્રજ્ઞાવાન સૃષ્ટિકર્તા યજ્ઞમંડપમાં વિરાજમાન થયો છે. વિદ્યુત એજ જેનો રથ છે ને જેના કેશ જ્વાળામય છે એવા સામર્થ્યનો પુત્ર એ અગ્નિ આ પૃથ્વીપર પોતાની શક્તિનો આશ્રય કરી બેઠો છે.

૧

હું તારા તરફ ગમન કરું છું; મારા નમસ્કારનો સ્વીકાર કરીને સત્યસીમા અને સામર્થ્યવાન દેવ, જેને સર્વ કાંઈ વિદિત છે એવા તનેજ આ નમસ્કાર (કીધો) છે તું પંડે પ્રજ્ઞાવાન હોઈને (સર્વ) પ્રજ્ઞાવાન (દેવોને) તું લઈને આવે છે અને હે યજ્ઞાર્હ અગ્નિ, અમારા સંરક્ષણ સાઈ તું સર્વના મધ્યે કુશાસનપર બેસે છે.

૨

હે અગ્નિદેવ, ઉત્સાહ ઉત્પન્ન કરનાર બંને ઉપા વાયુના માર્ગે તારાં તરફ દોડતી આવો. તું જે પુરાતન દેવ તેને (ઋષિજ લોક) હવિથકી અભિમિચન કરે છે, તેજ ગાડીની ફાંડી પ્રમાણે તે બંને યજ્ઞમંડપમાં આવીને સ્થિર થઈ.

૩

હે સામર્થ્યના પુત્ર, હે બળવાન, અગ્નિદેવ, જે વેળા સૂર્યના તેજ્યકે સર્વ માનવોને અજ-વાળામાં લાવીને તેણે પોતાના તેજે સર્વ પ્રદેશ વ્યાપ્ત કરી નાંખ્યો, તે વેળા, મિત્ર, ગરજ અને અ-ખિત્ર મહત્ત્વ એમણે તને અત્યંત સુંદર હવિ અર્પણ કીધું.

૪

તારા આગળ દક્ષ પસારીને તથા તને વંદન કરતાં કરતાં તારી તરફ આવીને આજ ખરોખર તને જે જોઈએ તે અર્પણ કીધું છે. તો હે અગ્નિ અત્યંત ભક્તિયંત અન્તાકરણકરે ને સર્વ હાનિનું નિરાકરણ કરનાર મૃતિવડે તું અમારો યજ્ઞદેવતાઓ કને પહોંચાડ. તું પ્રજ્ઞાવાન છે,

૫

૧ હોતા મન્ત્રઃ સત્યઃ યજ્ઞા કવિતામઃ સઃ વૈષ્ણઃ વિદ્યાનિ આ અસ્થાત્ । વિદ્યુદયઃ સહસ્ત્રઃ શોચિષ્કશ અગ્નિઃ પૃથિવ્યાં પાજઃ અગ્રેત ।

૨ તે અગ્નિમિ, નમઃ ઈક્ષિ જુષસ્વ । ઋતાવઃ, સહસ્ત્રઃ ચ તતે તુભ્યઃ વિદ્વાન્ વિદુષઃ આ વક્ષિ । યજ્ઞઃ, ઋતયે મધ્યે વર્હિઃ આ નિષપત્તિ ।

૩ અને વાજયન્ત્યાં ડપસા વાતસ્ય પમ્યામિઃ તે અચ્છ દ્રવ તાં । યત્ હવિર્મિઃ પૂર્વ્યં સીં ધંજન્તિ, વન્પુરા ઇવ દુરોણે આ તત્સવતુઃ ।

૪ સહ પુત્ર, સહસ્ત્રઃ અગ્ને, યત્, સૂર્યઃ, નૃન્ પૃથયન્ શોચિષા ક્ષિતીઃ અમિ વિદ્યાઃ, મિત્રઃ વરુણઃ, વિથે મરુતઃ ચ તુભ્યં સુંદ અર્ચન્ ।

૫ ઉતાન ઇસ્તઃ નમસા ડપસય વયં તે કામં અય રરિમા દિ અગ્ને, વિપ્રઃ, યજિષ્ઠેન મનસા, અસેધતા મન્મના દેવાન્ વક્ષિ ।

હે અગ્નિદેવ, (શ્વના) સર્વ પુર અને ઉત્કૃષ્ટ વૈભવના વિજ્યા તુ તારું તેજ પ્રકટ કર; કારણ કે, તું અજીત ને સામર્થ્યવાન છે. સર્વ ભૂતમાત્રનું જ્ઞાનવાળા હે સન્માર્ગદર્શક અગ્નિદેવ, તારી સંહાપની ઇચ્છા કરનાર (તે) પહેલા મહાપુત્રનું નેતૃત્વ તેજ કીધું. ૪

હે દેવતાઓને ન્યુતિ પહોંચાડનાર (અગ્નિદેવ), દેવતાઓને ઉદ્દેશીને પોતાની ઉન્નવળ પ્રભાને પ્રગટ કરનાર ને અત્યંત બુદ્ધિમાન એવો જે તુ તે અમારા સુખો વિપુલ રહીને તેમાં કાંઈ પણ ન્યુન ઉત્પન્ન થાય નહિ એમ કર. હે અગ્નિ, જે પ્રમાણે એકદો રથ ભરપૂર (સંપત્તિ) લઈને આવે છે, તે પ્રમાણે અમારે સાડે સામર્થ્ય લઈને આવ, ને ભૂલોક અને દ્યુલોક એ અમને મુખાવહ થાય એમ કર. ૫

હે પ્રતાપી અગ્નિદેવ, અમારા માટે સત્તા-સામર્થ્ય જીતી લાવ; અને તેની વૃદ્ધિ કર. અમારા સાડે દ્યુલોક અને ભૂલોક ફળપ્રદ થવા દે. દેવતા-સહવર્તમાન સુંદર કાંતિયક્રી પ્રકાશનાર હે દેવ, કેમ પણ માનવનો કુષ્ટ પ્રપંચ અમને બાધક થાય નહિ એમ કર. ૬

હે અગ્નિદેવ, તારી આજીજી કરનારા આ બધાં સાડે તેણે સતત ચલાવેલી આ સ્તુતિ સદૃશ કર અને તેના લીધે તેના હાથે પરાક્રમી કૃત્યો થઈ તેને ગોધનાદિ સપત્તિનો લાભ થાઓ. અમારા પુત્રપૌત્ર થકી વંશવિસ્તાર ચાલો અને હે અગ્નિદેવ, તારી તે સર્વ કૃપાદષ્ટિ અમારી ઉપર કરો. (૭) (૧૫)

મૂક્ત ૧૬.

શ્રવિ-ઉત્ક્રીલ । દેવતા-અગ્નિ ॥

ઉત્તમ શૌર્ય અને ઉત્કૃષ્ટ ભાગ્ય એમનાપર આ અગ્નિની સત્તા છે. ઉત્તમ સંતતિ તથા ગોધન થકી યુક્ત હોય એવો વૈભવપર પણ આજ સત્તા ચલાવે છે. જે યુદ્ધમધ્યે દુષ્ટોનો સંહાર થાય છે તેનાપર પણ તેની સત્તા હોય છે. ૧

૧ અગ્નિ, અપાહ્નઃ શ્વપ્તઃ વિશ્વાઃ પુરઃ સૌમયા સંજિગીવા ન દિદોહિ । જાતવેદઃ મુપ્રણીતે પાચોઃ વૃહતઃ પ્રથમસ્ય યજ્ઞસ્ય નેતા ।

૫ જરિતઃ દેવાન્ અચ્છ દિયાન્ સુવેષાઃ પુરુષાન્ અચ્છિદ્રા શર્મ । સસ્તિઃ રથઃ ન અમે વાજં અભિ વધિ । નઃ સ્વં રોદસી મુમેકે ।

૬ શ્વપ્તઃ અગ્નિ, સ્વં વાજાન્ જિન્વ પ્રપીપય, નઃ રોદસી મુરોથેઃ દેવ મુરુચા દેવેભિઃ દયાનઃ, મતેસ્ય દુર્મતિઃ નઃ મા પરિઘાન્ ।

૭ અગ્નિ દૃવમાનાય પુરુદંવં યોઃ સન્નિ ઇસ્વત્તમં દ્યૌઃ સાધ । નઃ સૂતઃ તનયઃ વિજગ્વા સ્યાન્ । અગ્નિ તે સા મુમતિઃ અર્ધં મૃતુ ।

૮ અર્ચ અગ્નિઃ સુવીર્યસ્ય, મહઃ સૌમયસ્ય દંચે । સ્વ પત્યસ્ય યોમતઃ રાયઃ દંચે, દૃપદયાનામ્ દંચે ।

અષ્ટ૦ ૩ અધ્યા૦ ૧ વ૦ ૧૬] ઋગ્વેદ [મण्ड० ૩ अनु० ૨ सू० ૧૬

જે યુદ્ધમધ્યે અગ્નિ છે અને જેણે શત્રુને હમેશાજ વશ કીધા છે એના હે પરાક્રમી
મન્ત્રદેવતા, સવને અભિષ્ટદ્વિઙ્ગકે દોષને જેના સ્થળમા સુખદાયક વૈભવ વાસ કરે છે એવા
આ અગ્નિને ભજો

અતિશય કાતીમાન એવા હે ઉદાર અગ્નિ અમારાપર કૃપા કરીને તે અતિશય શક્તિ ગત થાઓ
ને તેના થોડે અમને ઉત્તમ રાંધે, મતતિ, નિરોગીપણે ને મન એના લાલ થાઓ

જેણે સર્વ વિશ્વ ઉત્પન્ન કીધા જે કદી પણ હારી જનારો નથી, અને જે દેવતાઓને
અમારું હવિ પહોંચાડે છે તે આ (અગ્નિદેવ) મનુષ્યને ઉત્તમ ગૌરવ પ્રાપ્ત થઈને તેની પ્રશસા થવા
સાર દેવસમુદ્ધમા પ્રથમ કરે છે

સામર્થ્યધ્રુવી જન્મ મેળવનારા હે અગ્નિદેવ, અમને અવિચારીપણે, અને કાતરવાળું ગોઠવની
વટાડો ને નિંદા એમના સ્વાધીન કરીશ મા અમાના દેવીઓનો નિ પાત કર

હે ભાગ્યસપત્ર અગ્નિદેવ, આ યજ્ઞમા અમને મતતિથી એવું પ્રિયુષ સામર્થ્ય પ્રાપ્ત થાય એમ
કર-હે અત્યંત કાતિમાન, (અગ્નિદેવ) યજ્ઞ અને સુખથી પરિપૂર્ણ એવા વૈભવ સાથે
અમને સત્કર્મ કર

(૧) (૧૬)

• એ વૃત્તનામુ દૃષ્ટ્ય અભિ સન્તિ, વિશ્વાહા શત્રુ આદ્ય ધુ । નર મહત્, યસ્મિન્ શત્રુપાત રાય દમ
યુધ સઘત ।

૧ તુલિ યગ્ર મીઠ અમ સ ત્વ ન સુવીર્યસ્ય ધર્ષિષ્ટસ્ય, પ્રજાવત, અનમીવસ્ય શુષ્મિણ રાય સિન્ધીદિ ।

૪ ય વિશ્વા મુવના ચક્રિ અગ્નિ યાસદિ દવસુ દુવદ્ આચક્રિ, નૃણામ્ મુતીર્ય શસ દેવસુ આ યતત ।

૫ સદય પુત્ર અમ અમતય, અવીરતાયિ અમાતાયિ, નિદ મા રૈરથ દ્રેષાંધિ અપ આ કૃષિ ।

૬ પુનઃ અન, અપર પ્રજાવત નૃહત નાવસ્ય ધર્મિશુવિપુત્ર યજ્ઞસ્વતા, મયોધુના ન્યસા રાય સ મૃત ।

સૂક્ત ૧૭.

॥ ઋષિ-કૃત । દેવતા-આગ્નિ ॥

તે પ્રદીપ્ત થયો ન્યારેયો છે, અને જેના દાનની હજી છે, ત્યાં તે તેજનય છે નૃતંપી નબનુ જેને અગ્નિ છે ને જેનું પૂજન ઉત્તમ પ્રમાણે થાય છે, એના આ અગ્નિનું, દેવાને યજ્ઞ પ્રાપ્ત થતા માટે પ્રાચીન વિધીને અનુસરીને અને પ્રમાણના નિયમ પ્રમાણે મિથ્ય થાય છે

હે અગ્નિદેવ, પૃથ્વીનું યજ્ઞનમ્બ જે પ્રમાણે તે સફળ થીતુ, અને જે પ્રમાણે હે નર્વસ દેવ, તે પ્રતાપાન હોનાને તીથે છુટોડનું પપ્પુ યજ્ઞનકર્મ નાથ. તીથુ તે પ્રમાણે આ દેવિના થોડો દેવાનું પૂજન કર ને મનુના યજ્ઞપ્રમાણે આ યજ્ઞ આ (દેવો પ્રતિ) પાળેલા

હે નર્વસ અગ્નિદેવ, તારા આયુષ્યો તથા છે, અને (તપ્ત) ઉપા આ તારી તથા માતાઓ છે તેમની મદાનરૂઠે તુ આશ આપુમ્ હરિ, તુ પ્રતાપાન હોનાને તીથે દેવાને તીથે પહોંચા, અને તારો આશ્રય ઇંદ્રનાગ બનતે જે મુખ પ્રાપ્ત થાય તેજ મુર્તિમન મુખ તુ આ ઉપામકો માટે થા

જેની પ્રતાપ મુખ છે તેનું દર્શન મનોરૂ ડે એવો તુ અગ્નિદેવ તે તારૂ સ્તાન નના હે નર્વસ દેવનાનાર્થ એવો જે તુ તે તન અમે વહન કરીએ તીએ હરિ પહોંચાડનારો અને મદો પપ્પુ મિત્રાતિ ન તેના એવો જે તુ (વોતો) પ્રતિનિધિ તે તને દેવાએ અમરપદનું દસ્તાન કીધો

હે અગ્નિદેવ, આ દેવિર્જા તારા મૃત્તા પથ્થુ પ્રાચીન તેહને યજ્ઞનમ્બાના અતિ પ્રવીણ હતો, બે નોકમા નિવાસ હોય, ને હરિ અપપ્ત પ્રેથી જે આપુપ્રદ થોડો હતો તેણે મનાવેલી તીથે અનુસરીને, હે પ્રતાપાન દન તુ યજ્ઞ કર તે અમારો યજ્ઞ દેવો અગ્નિમર કરે એવો ઠેકાણો સર્ધ પહોંચા

૪ (૧૭)

૧ સમિધમાન, વિશ્વવાર, શાચિન્દ્ર, પૂત નિગક પાવક મુચ્છ આમ દવાન યજ્ઞયા ય, પ્રથમા ધર્મો અનુ, અન્નુમિ સમ્ અગ્નયેતે ।

૨ અમ, યથા પૃથ્વીન્યા દાત્ર અન્નઃ જાતવદ, ચિકિત્સવન યથાદત, ૧૧ અન્નઃ હવિષા દવાન્ પશિ, હમ ચક્ષુઃ અય મનુચ્ચન પ્ર તિર ।

૩ જાતવેદ, તવ પ્રતિ આવૃષિ અમે ડયસ ત નિજ આ પાની તામિ, વિદ્વાન અવ દેવાનાન્ પશિ, અય યજ્ઞમાનઃ યા યા મવ ।

૪ મુદીતિ મુદઃ અગ્નિ યન્ત, જાતવદ હન્ત ત્વા નમસ્તામ । હન્તવાહ અર્ચત દૂત ત્વા દવા મૃતસ્ય નમિન્મ અહન્તન્ ।

૫ ઇમ, ય હાતા ત્વન્ પૂત ચજાયાન્, દિશાન્ સતા, સ્વપચન્ ગમ્નુ, તસ્ય ધમ અનુ પ્ર યજ, અય, ચિકિત્સ ન અન્નર દક્ષાતો યા ।

મૂક ૧૮.

॥ ઋષિ-કૃત । વેવતા-વિષ્વદેવ ॥

હે અગ્નિદેવ, માતાપિતા પ્રમાણે તુ દયાળુ હોનાને બીધે, અમે તારી સન્નિધિ આ-આ પત્રી
મિત્ર મિત્ર પદ ૧ પ્રમાણે નવુટ હોય છે તે પ્રમાણે તુ અમારાપર સતુટ થા ખરેખર પેકોને
એના થપ્પા માપુએ ભેટે છે કે, ૧ તેમના મનમાથી દૂર કરે છે આ માટે ૧ ઉત્તમ કામ
જાના નવુટ હોય તેમને તું દહન કરી નાખ

હે અગ્નિદેવ, ૧ હવે શિષુ હોય, તેમને તુ બાળી નાખ ભસ્મિત્વિત રાવના ॥ ૧ ॥
નથી ગ્રહા ૨ હે વૈભવસ્વરૂપ દેવ, તુ સુત દોવાનેનીધે જેમના મન કુટ હોય તેમનું પશુ
દહન ૨ નવું નચાર એવી તારી મદી પણ કમી ન થનાર રસ્મિ તને સર્વન ધેરી નામે ૨

હે અગ્નિદેવ, ન્તોત્રો મોતીને તને રદન પ્રતી વેળાએ સદશુણી લાભની ઇચ્છાથી
મેતેલા આ દિવ્ય સ્તોત્રપદ મને જેટલો અધિગત ચત્રાવતા આવડે તેમજ નસાવીને સામધ્ય
અને બા પ્રાપ્ત થના નાર નાગ દશનની નાનસા ધગતા ધધિન ને ધૃત સદવર્તમાન આ
દશિ ૩ ને અર્પણ નાન ૩

૪ સામધ્યથી ૪ અંબ પાનનાં હે અગ્નિદેવ તારૂં સ્તવન ૨૩ પેતા તારા પ્રમાણના થોએ
તારા સ્તવનપ્રતીને તુ દીર્ઘ આયુષ્ય અર્પણ ૨ હે અગ્નિદેવ ૧ તારૂં શરીર તારા ભક્ષાને પો
નાનું નર્તિમાન કન્યાશુભ્ર એવું નામે છે, તેમને ત્રિશામિનને મપસિ પ્રાપ્ત થાય એ ઇચ્છાથી
અમે ફરીને પાશુ નિવન કરીએ ત્રીએ ૪

ધનતુ ઉદારતાથી દાન પ્રેરના ૧ ૨ અગ્નિદેવ ૧ અથ સર્વ પ્રસિદ્ધ એવો ૧ તુ તે
ખરેખ પ્રીમ થાય છે, તે અથ ઉત્તમ નાન વધને આવ તારા ભાગ્યવાન
સ્તોત્રપ્રતીના ધેવ પેસર અર્પણ પ્રેરવા તારે બાહુ ઉપાડેલા છે એવું ૨૫ તુ ધારણ
કરે છે ૫ (૧૮)

૧ અમ પિતરા દવ સાધુ, ડપતો સહ્યે સદ્યા દય ન સુનના મવ । જનાના પુરુ દુહ દિ કિતવ,
પ્રતીષ્ઠી બરાતી પ્રતિ દહતાન ।

૨ અમ અન્તરાન્ અમિરાન્ તપા, બરુપ પરસ્ય ગમ નચ તપ, વસો, ચિકિનાન બચિતન્ નપા તે
જગ અવામ વિનગ્નનામ્ ।

૩ અમ પ્રજ્ઞા વન્દમાન, ડનસવાય દમામ્ દગમ્ । ધય યાગ્ન દ્વા દ્યમન ધુતન તરત વલાય,
દ્યમન દવ્ય લુગાયે ।

૪ સદમ પુત્ર, સુત ગાવિતા ગગનાનતુ ગુહ્ય ૧ ન ડર પાહે । અમ યા ડતતન્વ તપાનતુ રવર
ધૂરી કૃત્વ મમુત ।

૫ ધગાનો ધુમાનત, અમ યન્ ય ય સમિદ્ દત્ત નસાસ, રત્ન કાથ । સુમયસ્વ સ્તાતુ દુરાય રવર
યમા કરસા વનુરિ લાધય ।

સૂક્ત ૧૯.

॥ ઋષિ-ગાથી । દેવતા-અગ્નિ

આ પરિત્ર યજ્ઞમા હુ અગ્નિની આનનાની ધમ્મજા કરુ છુ કરણુ કે તે અમારુ હવિ પહા
માડનારો છે, તે પ્રજાશાળી છે, તેને સર્વ રિધીનુ જ્ઞાન છે, ને તે પ્રમાદયકી અનિષ્ઠ છે
આ યજ્ઞમા તે યજ્ઞનીય દેવ અમારી નના દેવોને પહોંચાડા અમને મળીને અમે સામર્થવાન
થઈએ તે માટે તે રિપુલ સપત્તિ યજ્ઞને આપો છે ૧

હે અગ્નિદેવ, તેનામધ્યે હવિ રામેનુ છે એવો ધૃત પરિપૂર્ણ, યતિમાન હવિ યજ્ઞ (યજ્ઞયમસ)
હુ તારા આગળ કરુ છુ યજ્ઞને પ્રદક્ષિણા કરીને તેને સન્માન દેનારા અગ્નિદેવ, અપત્તિને શ્રેષ્ઠ
કાલ એમનાસહિત આ યાગનો આશ્રય કરુ ૨

હુ જેનુ સરક્ષણુ કરે છે, તેની મનિ અત્યન્ત તીવ્ર થાય છે કાપમ તારા મોધામૃતની
ધમ્મજા કરનારા આ તારા ગરીબ બાગ ને રિક્ષણુ આપ હે અગ્નિદેવ, ઉત્તમ ઉત્તમ સ્તુતિ
ગાતા હોઈએ ત્યારે, અત્યન્ત શુર એવો જે તુ તે તારાથી પ્રાપ્ત થયેલા વૈભવને અપત્તિના
વિપુલ નકારમા અમે વાસ કરીએ ૩

હે અગ્નિ તુ જે શ્રેષ્ઠ દેવ તેનુ યજ્ઞન ઝગાગ માનવોએ તારામા અને પૃથ્વીઓનો નામ
છે એવુ કન્પેદ છે, તે અર્થ આજ તને સર્વ દેવત્તમુદાયનુ યજ્ઞન કરતા આપડે એવી રીતે,
હે અત્યન્ત તરણુ અગ્નિદેવ, તુ અમારો યજ્ઞ દેવોપામ નઈ બન ૪

જે અથ તારુ યજ્ઞન કરના સાર, અમારો હનિદાતા, જે તુ તે તને અહિ એસાડીને
દેવોએ આભિરિખ્તા કીધો છે, તે અથ, હે અગ્નિદેવ, અમારુ સ રક્ષણુ કરવા સાર તુ ભગ્યુત
થા અને અમને પોતાને ઉત્તમ કીર્તિ અર્પણુ કર ૫ (૧૯)

૧ મિયેષ હોતાર, યજ્ઞ કવિ, વિશ્વવિદ અમૂર્ત્યુ જામ પ્રવૃત્ત । સ યજ્ઞવાન્ ન દ્વતતાના વક્ત । રાય
સાજાય મપાનિ વનત ।

૨ અમ ત ચચ્છ હવિષ્યતા, સુગુમ્ના, રાતિની પૃથ્વી પ્રહ અમિ । દ્વતતાતિમ્ પ્રદક્ષિણિન્ બરાણા રાતિ-
મિ, યમુમિ યજ્ઞ સ અથેત ।

૩ ત્વાન ન તર્જાયતા મનમા ડન રિધા સ્વપત્યસ્વ રિધા અમ સુદૃતમ નામસ્વ ત વસ્વ રાય
પ્રમૂતી મૂયાન ।

૪ અમ વસ્વ યજ્ઞય જનામ ત્વ મૂર્ગાનિ બનીદ્ય દર્ષિરે દિ વાવઞ સ દ્વતતાતિ આવદ, ત્વ અય
દિવ્ય વપ યજાસિ ।

૫ વત્ હાતાર ત્વા દવા યજ્ઞયાય મિદય નિપાદરન્ત અનવન્ત સ ત્વ અમ દ્વત ન અપિતા વાપિ, ન
ધર્ષાન્તિ બધ ધન્તિ ।

સૂક્ત ૨૦.

॥ ઋષિ-વિશ્વામિત્ર । દેવતા-અગ્નિ ॥

અગ્નિ, ઉષા, અશ્વિનદ્વય અને દધિકા, એમને આ ઉપાસક પ્રભાતકાળે અનેક સ્તોત્રો ગાતા હવિ અર્પણ કરે છે જેવું તેજ સુદર છે, ને જેનો નિવાસ એકત્ર છે એવો દેવ તે નક્કી ઇચ્છા ધરીને અમારી પ્રાર્થના શ્રવણ કરે. ૧

હ અગ્નિદેવ, તને મામર્થ્ય ઉત્પન્ન કરનાર ત્રણ વસ્તુ છે તારા (ખીજા દેવો સહિત) નિવસિ કરનારા સ્થાનો પણ ત્રણ છે સત્યધરી જન્મ પામનારા હે દેવ, તને ત્રણ દીર્ઘ યુગો છે દેવોને પ્રિયદર એવા તારા અગ્નિ ના જરીએ પણ છે તેમના યોગે અમારી મુક્તિનો અનાદર ન કરના અમારૂં નરહણ કર. ૨

હે અગ્નિ, હ બળવાન ને મર્મત દેવ, તુ અમર હોઈને તારા નામે અનેક છે હે વિશ્વ નરક, મંડળ યાવના પુનરા દેવ ત્રપી નો નાં જે ઇષ્ટ મુક્તિઓ હોય તે સર્વો તારા મ્યગે અન આપેનો છે.

નાત્યનુ સરહણુ તા ને અ નરહણનાનુ એવો આ અગ્નિદેવ, ભગવ્રમાણે સર્વ મા નરી સહિતો અને દેવમમુદાવનો નાય છે નર્મત સનાતન, ને કુળેતુ હતન કરનારા આ અગ્નિદેવ, પોતાના મુક્તિર્નોને સર્વ નરહણ પેનેપા નહ જાઓ. ૪

દધિકા, અગ્નિ, ઉષાદેવી, બૃહસ્પતિ, સરિતા, તથા અશ્વિન, મિત્રાશરણ, ભગ, વસુ, ઋ, અને આદિત્ય એમને પણ આમનણુ કરે હુ. ૫ (૨૦)

૧ ઋષિ, ઉષા, અશ્વિના, દધિકા વન્દિ કર્યે વ્યષ્ટિયુ દ્યત. મુચ્યોતિપ સજાપસ દવા અર્ષાં વાવશાના, ન ધૃગ્મનુ ।

૨ અમ ત વાતનાત્રા સપશ્વાત્રી, જુતગ્રાત તે પૂરા જિહ્વા ।તય । ત દવ વાતા સન્વ ઉ તિસ તામિ મિર અપ્રયુચ્છન્ન વાહિ ।

૩ જાતવદ, સપાત દવ અમ તવ અમૃતમ્ય નામ મૂશિણ । ।શ્વામશ્વ, પૃથગ્ધા માયનો યા વ માપા, પૂર્વ ત્ર સન્ધુ ।

૪ મુદા, જુતાષા તમ દવ ભગ વ્યધિના રવાનો નતા સ રૂપહા યનવ દેશવતી મુન્તન ।૧૫ દુવ મ । ૧૨૬ ।

૫ દ મરો, મમ, દવા ઉત્તમુષ, વૃહસ્પતિ, દવ માતાત્રાવ પ્રાપિના, મમ્રા મદના, ભગ, વસુન, દશાન મારિવાનુ મ રૂપુષ ।

શ્લોક ૨૧

ઋષિ—ગામી । સ્વતા—ભામિ ॥

તે અમર છે તેમના આ ।ગ અમારા આ યજ્ઞની આપના ૨૦ અને, હે સર્વ સ્ત્ર દેવ, આ હવિનો અગ્નિ । ૨૨ હે હવિદાતા અગ્નિદેવ, તુ અર્ચમધ્યે એ હોનાને ત્રીધે અહિ વિરાજ્યત થઇને ધૃત અને વપાના ટપકાનુ પ્રાશન કર

૧

(જગતને) પાનન કરનારા હે (અગ્નિદેવ), તા આરે ધૃતમિત્રિત એરા આ વપાના ટપકા પડ છે પોતાના નિરમોનુ પરિપાનન કરનાર હે દેવ, આ અમારે એ અને સ્પૃહણીય (હવિ) દેવોને તેનુ સેવન કરતા આનડે એરા ઠેાણે ૧૬ મૂઠ

૨

હે ઉદાર અમિદેવ, તુ શુદ્ધિશાળી છે તારા સારજ આ ધૃતજ્ઞાની બિન્દુની યો જના છે તુ તે શ્રેષ્ઠ જ્ઞાતા છે માટે અમે તને પ્રદીપ્ત કરીએ છીએ (તો) આ યજ્ઞના ઉત્તમ સરક્ષણ-ર્તા છે

૩

જેના ગમનને કોઇ પણ ઠેકાણે પ્રતિબંધ નથી અને જે સામર્થ્યશાળ છે એવા હે અગ્નિ દેવ, તારા આર ધૃતનુ અને વપાનુ ત્રીણ સ્વે છે નિદ્ધાન પુરોએ પણ તારે સ્તવન કીધેતુ હોવાને લીધે તુ તારા અપ સમત તેજ સહનતમાન આહ આગમન ૨૨ ને, હે શુદ્ધિશાળી દેવ, આ હવિનો અગ્નિકાર કર

૪

તારા સાર (યજ્ઞના) શરીરના મધ્યભાગમાની વપા ।ઠી ત્રીધેન છે ને તે તને અમે અર્પણ કરીએ છીએ હે દેદાધ્યમાન દેવ, તેના ત્રીયા તા । અગપર ટપકે છે, તો તે સર્વ દેવોમધ્યે સોને પોતપોતાનુ વડેથી આપ

૫ (૨૧)

૧ इमं न यज्ञं अमृतं पृथिवि, जातवद इमं हव्या उपस्व । हात अग्ने, प्रथमं तपस्य मदसं पूतस्य स्तोत्रानां प्र अशान ।

૨ पावकं पूतवन्तं मदसं स्तोत्रा तथतन्ति । स्वर्धर्मेन दध्वी न तये श्रेष्ठं वार्यं धदि ।

૩ सन् य अन्नं त्रिप्राय तुभ्यं धृत्वन स्त का २२ ऋषी म इयसे यज्ञस्य प्रविता नव ।

૪ ઈમિત, અમર અને મદસ વૃતસ્ય સ્ત ન ૨૨ ઋષી ધાતન્તિ । કચિરસં વહતા માતુના આ અગ નવ ૬૫ ૩૧૨૩ ।

૫ ત ન તિથિ નદ નમ્યત ડદ્ધત, વય ત પ્રદદ નહ । યસો સ્ત્રાકા ત ત્વચિ અધિ ધાતન્તિ, તાન્ દેવદા પ્રતિવાદિ ।

સૂક્ત ૨૨.

ઋષિ-ગામિ । દક્ષતા-વૈશામર ॥

આ જ તે અગ્નિ કે, ઇન્દ્રને પોતાના ઉત્તરમા મોમરસ ભરીએ એવી ઇચ્છા થતા જેના ભમા તે મોમરસની સ્થાપના કરે છે. હે મર્ત્ય (અગ્નિદેવ), એમના વેગના અન્ધપ્રભાણે તુ હમરો પ્રારના આમર્થ્યની (અમારા કને) પ્રેરણા કરતો હોવાને લીધે તારી સ્તુતિ થાય છે ૧

હે યનાર્હ અગ્નિદેવ, તે જે સ્વર્ગમા, પૃથ્વીપર, ઔપધોના ઠેકાણે, અથવા ઉદકમા દૃષ્ટિએ પડે છે અને જેના યોગે તે આ વિશાળ અન્તરિક્ષ નિર્માણ કીધું તે તારૂ પ્રખર તેજ સમુદ પ્રનાણે સર્વ પસરેતુ હોઈને તેના અવગોચનથી કોઈ પણ માનવ દૂર નથી ૨

હે અગ્નિદેવ, ધુનોમાના ઉદક તરફ તુ ગમન કરે છે સ્તવનાર્હ હોનારા જે દેવ તેમનાવી અને તેજ પ્રભાણે સૂર્યની ઉપરની ગાત્રુએ અને નીચેની બાલુએ હોનારા ઘેઘીપ્રમાન પ્રદેશના જે જળ નિનામ કરે છે તેમનાવી પણ તારૂ સભાપણ થયું છે ૩

માઇનો પણ દ્વેષ ન કરના, રોગનો પગિહાર કરનાર અને ઉદકમા ને પ્રવાહમા વાત નારૂઆ મધા અગ્નિ દેવ ૪ । ઉત્કૃષ્ટ હરિનો મર્મ મગીને સ્તીમગ કરે ૪

૮ અગ્નિન તારી આજનારા આ ભન્ત સાથે તેણે સતત ચલાવેલી આ સ્તુતિ સ્વરૂપ કૃ અને તેના નીધ તેના હાથે પન્દકમના રૂપે વ્હાવીને તેને ગોધનાદિ અપત્તિને લાભ વાંચો આનારા પુત્રપૌત્રાથમી નિશ્ચિન્તાનાનો અને હ અગ્નિદેવ તારી તે મર્મપ્રસિદ્ધ કૃપા દૃષ્ટિ અમાગપગ વળે ૫

૧ અગ્નિ સ આમ ચાક્ષ્મનુ સુત ગોમ જઠર વાચમાન હન્દ્ર દધ । વાતવદ સાપ્ત અત્ય સ્ત્રહાક્ષણ વાન સમવાન્ તન્નુ ત્મૂયમ્ ।

૨ ચગ્ગ અગ્નિ, યન્ત ત વચ, દિવિ, યત પૃથ્વ્યા આપધિષુ અપ્સુ વન રહુ અન્તરિક્ષ આતતય, સ ત્વપ માનુ અગ્નિ કૃમ્હા ।

૩ અગ્નિ દિવ ઈ અચ્છ વિગામિ ચાપિપ્ત્વા દવન્ ઝરિષ, સૂયસ્વ પરમ્નાત્ રાચન યા ચ આપ અવસ્તાત્ ઇતિદન્ત ।

૪ પુરિષ્વ, પ્રવામિ સગ્ગમ્, અનુદ, અનનાવા અમય વદ્ધ મદી રૂપ ગુપ્તમા ।

૫ અગ્નિ દક્ષતાવા પ્રુક્ષ્ણ વા । સામે વસ્તુત્તન દ્યૌઃ સાધ ન સન્નુ તનય વિજવાસ્વાત્ । અગ્નિ સ ધર્માત્ અગ્ને મુક્ત ।

સૂક્ત ૨૩.

॥ ઋષિ—વિશ્વામિત્ર । દેવતા—અગ્નિ ॥

તાર્ણ્યયુક્ત, પ્રજ્ઞાનશીલ, ને યજ્ઞો નાય આ સર્વજ્ઞ અગ્નિદેવ અહિ અમરત્વ લધને આવે છે. મારું દેવ જ્યાં એમન મને છે, એના આ સ્થળે આજે મયનયમી પ્રમટ થવાને જન્મ પાડી આવી ઉત્તમ પ્રમરે સ્થાપના ગઈ છે. મારું મહા જોડે (દમ્બ થઈને) એાગાને એાગ થતા જાય છે તોપણ આના તાર્ણ્યયનુ તેજ યતિ ચિત્ત પાપુ એાહુ થતુ નથી. ૧

દેવશ્રવા અને દેવવાત એવા ભરતના મે નરજનેએ પોતાને સપત્તિ મને તે માટે આ અત્યન્ત પરાક્રમી અગ્નિને મથનક્રિયાના યોગે ઉત્પન્ન ગઈ છે. હે અગ્નિદેવ વિપુલ નપત્તિ નાથે લધને તુ તારી દષ્ટિ અમારાપર નાખ અને પ્રત્યેક દિને અમારા સાન્ન સમૃદ્ધિનો પ્રેરક થા. ૨

આ શ્રેષ્ઠનરોત્પન્ન ને સર્વગ્રિય સનાતન અગ્નિને નેના માતૃનમુદાયમા હાથની દશ આગળાએ એ નિર્માણુ ગઈ છે. હે દેવનવા, જે (અગ્નિદેવ) અગ્નિ નોકાનો અધિપતિ થનાર છે, નેને દેવવાતાએ પ્રમટ ગઈ છે એવા આ અગ્નિની મતિ મર. ૩

દૃઢવીથી અતિશય ઉચે એવી ધળાના ગ્નિનાનગ્ધાનમધ્યે દિવસના ગભ મુક્ત હુ તારી સ્થાપના કર છુ. હે અગ્નિદેવ, અમને સપત્તિ પ્રાપ્ત થાય તે માટે સરસ્વતીના, આપયના, અથવા દશદૂતિના તારે મનુષ્યવસ્તિના જેટલા ધગે તેના તેમજ (સર્વ) ગૃહોમાવી પ્રજ્વલિત થા. ૪

હે અગ્નિદેવ, તારા કાનાવાલા કુનારા આ ભક્ત સાન્ન તેણે સતત નવાવેલી આ સ્તુતિ સફળ કર અને તેના નીધે તેના હાથે પરાક્રમના દૃષ્ટો થઈને તેને ગોધનાદિ મપત્તિનો લાભ થાઓ. અમારા પુત્રપૌત્રોથકી વશવિસ્તાર થાલો અને, હે અગ્નિદેવ, તારી તે નર્મપ્રસિદ્ધ દૃષ્ટાંટિ અમારાપર ફરે. ૫ (૨૩)

૧ નિમચિત સપથ્થે હુચિત, યુવા કવિ અષ્વરસન પ્રણતા, વૃયત્સુ વનેપુ અનર પાતવન અગ્નિ અન અમૃત આ દથે ।

૨ ભારતા વ્યથવા દવવાત સદમ નર્મિન રેવત્ નમ તિણમ્ । બગ્ન વૃહતા રાયા અમિ વિપદય, બહુ યુન ન રૂપા નેતા મવતાત્ ।

૩ સુનાત માતૃપુ પ્રિય પૂર્વ સીમ્ દદા ક્ષિપ નર્તીનનન્ દેવત્વ, વહ જનાનામ્ વસી અસત્ દવવત અર્મિ સ્તુદિ ।

૪ પૃથિવ્ય વરે રજ્ઞવ પદે નદ્યા । મુદિતત્વ ત્વા આનિ દથ । રૂપદ્રવા, આપયાવા, સરસ્વત્યાં માનુષે અગ્ને, રેવત્ દિર્દદિ ।

૫ અગ્ને, હવમાનાય પુરુસ ગા સનિ ગ્વસતમ રજ્ઞા સાધ । ન મૂન તનય વિજાવા સ્વાત્—અગ્ન ત સા મુમતિ અસ્મ મૃતુ ।

સૂક્ત ૨૪.

॥ ઋષિ ગૌતમી । દેવતા-અગ્નિ ॥

હે અગ્નિદેવ, વેરીઓના ટોળાને લક્ષ્મી નાખ, અને અમારાપર હુમલો કરનારાની દાણાદાણુ ૨ અમારા શત્રુ પર વિજય મેળવીને અજીત એવો જે તુ તે આ યજ્ઞર્તા સારું અતુપમ સામર્થ્ય નહીને આપ

૩ અગ્નિદેવ, હિનિઓ ઉપાગ લેનારો અને અમર એવો જે તુ તે હિનિડ પ્રદીપ્ત થાય છે એ સાફ અમારા આ યજ્ઞનો પ્રસન્ન ચિત્ત સ્વીકાર કર ૨

૪ જે તારૂં આકૃતિએ સન્માન કરામાં આવે છે ને જે તુ હિનિના યોગે જાગૃત થાય છે એના હે સામર્થ્યપુત્ર આગ્નિદેવ આ મેં માડલા કુશાસનપર વિરાજીત થા ૩

હે અગ્નિદેવ, યજ્ઞમધ્યે જે હિનિના સાફ ખરેખર લોતુપ થતા હોય છે તેમનાસહિત અને તે જ પ્રમાણે ખીજા સર્વ અગ્નિદેવ સહવર્તમાન અમારા સ્તોત્રોની પ્રશંસા કર ૪

હે અગ્નિદેવ, તૂર પુરૂષોનો જેમા નગ્રહ થાય એવો ત્રિપુન વૈભવ આ તારા સેવકને કે અમને સતતિ અર્પણ કરીને (અભાગ મુખ) ઉજ્જવન ૨ ૫ (૨૪)

૧ જાગે પૂતના મહત્ત્વ અગ્નિમાર્ગી જગ અસ્ત્ય । તારાતી તરન્ દુસ્તર યજ્ઞ વાદત પર્વ ધા ।

૨ જગત વારિદેવ અમ । દદ્ય સમ્ દૃષ્યસે । ૩ જગત મુનુષ્યવ ।

૪ માદુત, મુન્નત વ્રાણ, સદસ સૂનો અગ દદ મમ વર્દિ તાસદ ।

૫ યં ઋ યજ્ઞપુ ત્રાયવ । વ્યોમ અગ્નિર્નિ દદ ૩ ગિર મહય ।

૬ અગ્ન, વીરવન્, વૈભવસ રવિમ્ દાપુમે વા, ન મુનુષ્ય વિષીદિ ।

સૂક્ત ૨૫.

॥ ઋષિ-વિશ્વામિત્ર । દેવતા-અગ્નિ ॥

હે અગ્નિદેવ, અત્યંત પ્રસાદીલ ને સર્વજ્ઞ એવો જે તું તે છુનો નો ને તેમજ ભૂલોકનો પણ પુત્ર છે હે પ્રસાવાન દેવ, અહિ (અગ્નિ) દેવોનું પૃથક પૃથક પૂજન કર ૧

આ પ્રસાવાન અગ્નિદેવ (અમારા યજ્ઞને) અનૃત કરતો, (અમને) અમગ્નપણુ પ્રાપ્ત થાય તે માટે અનેક પ્રાણના બળ ને આમર્થ્યના નાહ અમને ઢરી આપે છે તેની પામે નિપુન અગ્નિ ભરેલી છે એવો હે (અગ્નિ) (અગ્નિ) દેવોને અમારા માટે મહિ આ લઈ આવ ૨

(નર્મ ભક્ત મમુદાય) નહન જ્ઞોતો હોય ત્યારે (અહિ આ) પોતાના અગ્નિ નામર્થ્યસહ નિવાસ ઢગનારો, આશ્વાદ્દાયક, નિપુન કાતિયકી યુક્ત ને પ્રમાદ વિનશીત એવો આ અગ્નિદેવ સર્વ વિશ્વની જનનીઓજ એવા જે આ બે અમર દેવતાઓ-છુલોક અને પૃથ્વીને સુપ્રકાશિત કરે છે ૩

હે અગ્નિદેવ સોમપાનની ઇચ્છા ધરીને, તું અને ઇદ્ર એવા મન્ત્રે દેવ મોમ અર્પણ કરનારા આ યાજકના ધેગ તેના યજ્ઞો કટાગો ન નારતા તેને અનૃત કરના માત્ર અહિ આ આવો ૪

હે સર્વજ્ઞ અગ્નિદેવ, હે સામર્થ્યના યુત્ર, પોતાની કૃપાના થોગે યજ્ઞસ્થળોને શોભાવનારો જે તુ સનાતન દેવ તે તને ઉદકના નિવાસસ્થાનમાં (તારા ઉપાસક) પ્રજ્વલિત કરે છે ૫ (૨૫)

સૂક્ત ૨૬.

ઋષિ-માર્ષી । દેવતા વૈશ્વાનર ॥

અમને સપતિની ઇચ્છા હોવાને ત્રીધે માનવોનો મિત્ર એવો જે અગ્નિ તેનું પ્રથમ ધ્યાન કરીને ને તેની પ્રીતિએ આહુતિ સિદ્ધ કરીને અમે દુષ્ટિક તેને સ્તોત્રમહ હરિ અર્પણ કરીએ છીએ તે સલાતુસારી, સ્વર્ગની પ્રાપ્તિ કરી આપનારો, અત્યંત ઉદાર, શીશ્યામી ને રમણીય છે ૧

૧ ઓમે, પ્રવેતા વિશ્વેશ્વા દિવ જત પૃથિવ્યા તના સૂત્ર અસિ । ચિકિત્વ, દેવાન્ રહ જ્ઞપ્ત યજ્ઞ ।

૨ વિદ્વાન્ અગ્નિ મયન્ અમૃતાય વીર્યાણિ સનોતિ વાન સનોતિ । પુરુષો, સ દેવાન્ રહ ન આવહ ।

૩ અમૂર, પુરુષન્દ્ર અગ્નિ નમોમિ વાને ક્ષયન્ વિશ્વજન્મે અમૃત યાવાપૃથિવી દવી આપાતિ ।

૪ ઓમે રહ્ય અમર્ષન્તા દેવા, મૃતાવત દાગુપ દુરાણ સોમપેવાન રહ વજ્ર ઉપયાત

૫ સહસ સૂનો, જાતવેદ ઓમે, ઈર્તા સષસ્થાણિ મહ્યમાન, નિશ્વ અપા દુરાણ સ ર્ષસે ।

૧ વૈશ્વાનર અગ્નિ મનસા નિષાધ્ય હવિષ્યન્ત વસુયવ કુશિકાસ અનુપત્ય, સ્વર્વિદમ્, યુદાનુ રપિર્દ ર્ષસ દેવ ગીર્મી દશમહે ।

તેજ, પુનઃ, અગ્નિય માનવોનો હિતવર્તા, (પ્રત્યક્ષ) માતરિશ્વા, (મૂર્તિવાન) બૃહસ્પતિ, સ્તવનીય છુદ્ધિશાળી, ભક્તોની બૃમ સાંભળવામાં તત્પર, શીઘ્રગામી, ને અમારો અતિથિ એવા તે અગ્નિને મનુષ્યોની યજ્ઞસિદ્ધિમાં જવા સાડ અમે સરક્ષકણ્યાર્થે સ્તુતિ કરીએ છીએ. ૨

આનંદવડે ખોખારનારા ઘોડા પ્રમાણે સાદ ઉત્પન્ન કરનારો ને અગ્નિય માનવોના હિત વિષયમાં તત્પર એવા આ અગ્નિને પ્રત્યેક યજ્ઞપ્રમંથે કુશિક પામે સ્વકાણ્ડસિવડે પ્રદીપ કરાવવામાં આવે છે. અમર હોનારા સર્વે દેવોમાં (અધિક) જંગત એવો જે આ અગ્નિ, તે અમને વીર્યસંપન્ન ને ઉત્તમ અશ્વોધકી યુક્ત એવો વૈભવ અર્પણ કરે. ૩

સામર્થ્યનું પુતળજી એવો આ અગ્નિ પોતાના પૂર્ણ આવેશવક્રી આગળ વધે. પોતાનું સૌન્દર્ય પ્રકટ કરવા સાઝ (મરતે પણ એકન યજ્ઞને, પોતાનો ટપકાદાર રંગનો હરણુ રથને જોડ્યો છે. અત્યન્ત સામર્થ્યવાન, સર્વજ્ઞ ને અદ્ભુત એવા આ મરત પર્વતોમાં પણ ધુન્નરો ઉત્પન્ન કરે છે. ૪

સર્વ માનવોના અધિપતિ એવા આ મરતે ૪ અગ્નિનેજ આશ્રય ખોળે છે તેમના ઉમ ને ત્વેપયુક્ત સામર્થ્યની અમે યાચના કરીએ છીએ આ રૂદ્રપુત્ર, ગર્ભના કરનાર, પર્વત-રૂપી વન ધુન્નાર અત્યન્ત ઉદાર ને મિદપ્રમાણ મેળનાદ ઉત્પન્ન કરનાર છે. ૫ (૨૬)

મરતના પ્રત્યેક નમુદાયની અને તેમના પ્રત્યેક નમુદની ન્તુનિ વગ્તા અમે તેમના નામર્થ્યની ને અગ્નિના પ્રખર તેજની યાચના કરીએ છીએ યાનકમોં આલેસા હોય ત્યાં જેમની કૃપામાં દહી પણ પડાડા નથી એના ત પ્રજારાન મન પોતાના ટપકાદાર હરણુપર આનંદ ધરને યજ્ઞ પ્રતિ નમન કરે છે. ૬

૧ છુદ્ધ, પેશાનર, માતરિશ્વાનર, રાવ્યમ બૃહસ્પતિમ્ વિષ્ણુ, ધોતાર, અતિથિમ્, રણ્ધ્યદમ્ તં બ્રાહ્મ મનુષ્ય દેવતા તન અમમે દયામદે ।

૨ જય ન વન્દત વેશાનમ યુગે દુગ દુર્ગદેનિ યાગ્નિ યમ્ દાયતે ન. અમૃતેષુ યામયિઃ શાંતિ મુશરે રતયં ન ન દયાયુ ।

૩ યાગ્ના અમય વિરિનિ પ્રચન્ડુ । યામિનિ પૂર્વો દ્યુન અયુક્તઃ । ૫૨૬૫. વિરિદમ્ બા દાન્વા મરત રકેન્ન પ્રકેર્યનિ ।

૪ ૫૨૬૬ દુર્યમ મરત નમ વિર. ૩ દેવન વમ બા રમ્ બા દમદે ન રદિયા શ્વાનિન, સર્વ નિ. ૫૨૬૭ ન ૫ મિદા ન દેવન ડય ।

૫ ૫૨૬૮ ન ૫ અમ્ બા દુન્ન વા ન મરતમ્ અમ્ અમ માન રમદ । પુરદયમ્ ન વમ્મયમ્ બા વિરદયુ દમ્ નમ્ ।

અગ્નિ દુઃ, હું મનતાજ નરિય થો, ત્રુત એ મારુ નેત્ર છે, મારા મુખમા અમૃત છે,
તણુ તત્વોનુ અનેનુ તેજ તે યજ્ઞેયો નુ માપન કરનારો, હું અવિનાશી તપનશક્તિ,
હવિ જે હહેવાન છે તે પણ ખરેખર જ ૭

એ ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાતિ ઉત્પન્ન કરીએ એવો મિત્યા મનમા લાવીને તેણે ત્રણ પ્રકારના સાધનોએ
જ્યોતિષમાન નર્યનુ ગોધન પ્રીધુ એના પ્રાં તેણે પોતાનાજ સામર્થ્યવડે અત્યન્ત શ્રેષ્ઠ પ્રકારનુ
એક રત્ન નિર્માણ કરીને (તેના સાધનરૂઠે) છુનો, અને દૃષ્ટીયોક્તુ અવલોકન કીધુ ૮

હે છુનો- અને દૃષ્ટીયોક્તુ જે કદી પણ બીધુ ન થનારો ને સેડો પ્રનાહોયકી વહેનાર એવો
(મધુર કરો છે, ગાનામા તદ્દન યોગ્ય એવો મ્તોત્રાનો જે પ્રજાવાન જનક છે, જે ઉદાર છે ને
માતાપિતાની ઉગે જે લાગ આનંદ મેરેયો હોય છે એના આ સત્યવાદી અગ્નિને મનુષ્ય કરો ૯(૨૭)

મુક્ત ૨૭.

॥ ઋષિ-ગાયી । દેવતા-અમિ

તપીન ચેતન આપનાર તમાગ હવિની માનિ તુતનુત પાનમાથી ત્વગંતરૂ ચાલી છે
જેને સ્થાપુની હજી છે, એવો ભાગિ- પૂજક દેવપ્રતિ જઈ પડેયે છે ૧

જે પ્રજાલીન છે, જે યજ્ઞો આધનિજૂત છે જેને પ્રીતિ ભાગે છે અને જે વંચનની નિધિ
અર્પણુ જે છે એના અગ્નિનુ સ્તોત્રોરૂ ગોન રૂ ધુ ૨

હે અગ્નિ જો કે તુ સામર્થ્યમાન છે તોપણ તાગપ પણ (તારી રૂપાના યોગે) અમે અધિ
કાર ચનાવી રાખીએ ને અમાગ રથીઓના તડા ભાવી મુખરૂપે પાર પડીએ ૩

ને અત્રે પારન કરનારો છે, ને અત્રન મ્ત્રાને યોગ્ય છે, અને જેના કેત જ્યાળારૂપ છે,
એના તે અગ્નિને આ મનમા પ્ર નિતિ રીએ છીએ ૪

૭ જન્મના જાતવેદા, અમિ અરિન, પૂત મેચ્છુ, મ આસન્ અમૃતમ્ । વિદ્યાતુ અર્કં, રજસ વિમાન,
અજ્ઞ જમ હવિ અસ્મિ નામ્ ।

૮ યજ્ઞાતિ અનુ હદા મતિ પ્રાનાનુ ત્રિભિ પવિત્ર અર્કં આપોત્તહિ સ્વધામિ વપિષ્ઠ રત્ન અહત, અતિ
હત યાવા પૃથિવી પરિ અપદરત્ ।

૯ રોદસી, શતધાર અક્ષીયમાણ ઉત્સ, વક્સવાનામ્ વિપચિત પિતર, મઠિ, પિત્રો ઉપરમે મદમ્ ત
સત્યવાચ વિપુત ।

૧ વ હવિષ્મન્ત વાજા પૃતાવ્યા પ્ર અનિયજ મુન્નુ વવાન્ જિગાતિ ।

૨ વિમાનત, પદ્મસ્ય સાધન, ધૃષ્ટીવાન, પિતાવાન અમિ મિત્રા રૂંદ ।

૩ અમે વાજિન દયસ્ય તે યમમ્ વચ છકન, દુરાગિ અતિતરન ।

૪ વાપત રૂંદ, લોષિષ્ઠેષ્ટ અમિ અખરે સમિષ્ઠનાન, ત રૂંદે ।

અષ્ટ૦ ૩ અધ્યા૦ ૧ વ૦ ૨૮, ૨૯] ક્ષત્રવેદ [મણ્ડ૦ ૩ અનુ૦ ૨ સૂ૦ ૨૭

જેનું સામર્થ્ય ભારે છે, જે અમર છે, ધૃત એજ જેનું વસ્ત્ર છે, ને ઉત્તમોત્તમ આકૃતિ જેને અર્પણ કરેલ છે, એવા આ અગ્નિ યજ્ઞમાંનું અમારૂં હવિ (દેવાને) પહે યાડે છે ૫(૨૮)

યજ્ઞપાત્રો આ પ્રમાણે સિદ્ધ કરીને પૂર્ણ ભક્તિવડે યજ્ઞ અર્પણ કરનારા ઉપાસકો આ અગ્નિને સ્વસંગ્રહણાર્થે ખોવાતી સાધ્યા

અમારૂં હવિ પહોંચ્યાનાર આ અમરદેવ યજ્ઞકર્મમાં ઉત્તેજન આપતો પોતાની અતકર્ક શક્તિ યજ્ઞી અંગે આવે છે.

પ્રતાપીય યજ્ઞના આધનિષ્ઠ ને સામર્થ્યવાન તે અગ્નિદેવના પરાક્રમી કૃત્યોનું (ભક્ત જનો) સ્મરણ કરે છે અને યજ્ઞકર્મમાં તેને અગ્રન્થાન આપે છે

આ ગ્રેહ દેવે આ સર્વ પોતાની શુદ્ધિના યોગે નિર્માણ કરીધું સામર્થ્યને સદોદિત જન્મ આપનારા એવા મર્વ ભૂતોના આદિનાન્ધોને તેણેજ અગ્નિતત્ત્વમાં આપ્યા

સામર્થ્યથી ઉત્પન્ન થયેલા હે અગ્નિદેવ, સર્વમાં ગ્રેહ, અત્યન્ત દિગ્ગમાન ને (યજ્ઞપત્ર) પ્રેમ રાખનારા એ ને તાના યજ્ઞના ન્તોત્રો ગાળને આહિ આ પ્રસ્થાપિત કરે છું ૧૦(૨૯)

શુદ્ધિમાન ભક્ત યજ્ઞકર્મ પોતાનું સર્વ યજ્ઞ વાપરીને (સર્વ જ્યોતનો) નિયતા ને સંરક્ષક કર્તા અગ્નિદેવ ને પ્રદીપ કરે છે

જે સામર્થ્યનો પુત્ર છે, જેનું તેજ સ્વર્ગયોગપર્યંત ઝળકે છે ને શુદ્ધિશાળી પંડિતોને જોના યજ્ઞી જ્ઞાનતામર્મ્ય પ્રાપ્ત થાય છે એવા તે અગ્નિદેવનું હું આ યજ્ઞમાં સ્તવન કરે છું

સામર્થ્યવાન, અમરનીર, વડન દગવાને યોગ્ય અધ્યક્ષરોના પરિહાર કરનાર અને સુદર આ અગ્નિદેવને તેના ભક્તજન પ્રદીપ કરે છે

- ૫ પુપ્પાગ્રામ અમર્ય પૂતનિર્લેખ, સ્વાદુત અગ્નિ યજ્ઞસ્ય હવ્યવાદ ।
- ૬ તથા ચતુર્યુચ ધિયા યજ્ઞવત્ત સ્વાય અગ્નિ ઋતવે આચકુ ।
- ૭ અનર્વ દેવ હોતા, વિપ્રયાનિ પ્રષોદયન્ નાયયા પુરસ્તાપ્ત ઇતિ ।
- ૮ વિપ્ર યજ્ઞસ્ય શાપન, નાર્જી નાનેપુ ધાયતે, અષ્વરેપુ પ્રનીયતે ।
- ૯ શરણ ધિયા ચક્ર, દશસ્ય તના પિતર નૂતાનો મર્મમ્ આદધે ।
- ૧૦ સદસ્તત, અગ્ને યુદીતિમ્, ઝજિગ્મ, વરણ્ય, નૂતાનામ્ મર્મ આ દધ ।
- ૧૧ ક્ષતસ્ય ચોગે વિગ્રા ચતુર વન્નુર, અપુરમ્, અગ્નિ નાર્જી ઇમિન્યેત ।
- ૧૨ ઋગે નવાતન્ ડગર્ગિ દોદિષાણ, કવિન્દુ અગ્નિ અષ્વરે દંતે ।
- ૧૩ તથા હવ્ય, યમસ્ય તપાષિ નિરઃ દગ્ન, અગ્નિ ઇમ્ હવ્યસિ ।

અંદ્ર ૦ ૩ અબ્યાં ૦ ૧ વ ૦ ૩૦, ૩૧] • ઋગ્વેદ [મંળ ૦ ૩ અનુ ૦ ૨ સૂ ૦ ૨૮

અશ્વોત્રમાણે દેવોને અહિં આ લઇને આવનારા આ સામર્થ્યવાન અગ્નિદેવને (તેના બક્ત) પ્રદીપ કરે છે. હવે અર્પણ કરનારા ઉપાસકો તેના સ્તોત્રો ગાય છે. ૧૪

હે સામર્થ્યવાન અગ્નિદેવ, (તારી કૃપાવડે) સામર્થ્યનો ઉપયોગ કરનાર અમે અતિથય સામર્થ્યવડે પ્રબલિત થયેલો એવો જે તું સામર્થ્યવાન દેવ તે તને પ્રદીપ કરીએ છીએ. ૧૫

સૂક્ત ૨૮.

॥ ઋષિ—વિશ્વામિત્ર । દેવતા—અગ્નિ ॥

સ્તુતિ સ્તોત્રો એજ જેની સપત્તિ છે એવા હે સર્વજ્ઞ અગ્નિદેવ પ્રાતઃકાળના યજ્ઞસમયે અમારાં હવે અને આહુતિ નો સ્વીકાર કર. ૧

હે અગ્નિદેવ, આ આહુતિ તારા સારૂ શિગ્ગવેલી છે અને તારાજ સારૂ તે વધારે સ્વાદિષ્ટ કામી છે. હે અત્યન્ત તરુણ અગ્નિદેવ, તેના સ્વીકાર કર. ૨

હે અગ્નિદેવ, કાલ તૈયાર કરેલી જે આહુતિ અમે તને અર્પણ કરીએ છીએ, તેનો આસ્વાદ લે. સામર્થ્યથી જન્મ પામનારો જે તું તેની યજ્ઞપર અનુકુળ દ્રષ્ટિ હોય છે. ૩

હે સર્વજ્ઞ અને જીદિમાન (અગ્નિદેવ) મધ્યાનઃકાળના યજ્ઞપ્રસંગે આ અમારી આહુતિનો અત્રે સ્વીકાર કર. હે અગ્નિદેવ, તું શ્રેષ્ઠ હોવાને લીધે યજ્ઞમાંના તારા હવિર્ભાગને યાત્રી લોક કદી પણ હરકત કરતા નથી. ૪

હે સમર્થપુત્ર, અગ્નિદેવ, તૃતીય યજ્ઞપ્રસંગે પણ અમે અર્પણ કરેલી આહુતિયો (મનમાં) ઇચ્છા ધર, અને કાળક્રપૂર્વક કરેલા ને ઉત્કૃષ્ટ દ્રવ્યથી પરિપૂર્ણ એવા આ યજ્ઞને તે અમર સમુદાય પ્રતિ પહોંચાડ. ૫

હે સર્વજ્ઞ અગ્નિદેવ, તને અર્પણ કરેલી આ આહુતિ સફળ કર અને તેનો સ્વીકાર કર. તે કાલેજ તૈયાર કરેલી છે. ૬ (૩૧)

૧૪ અશ્વઃ ન દેવવાહનઃ, વૃષઃ અગ્નિઃ સમ્ દધ્યતે । હવિષ્માન્તઃ તં દંઢ્યતે ।

૧૫ વૃષન્ ઓમ્ નૃદત દોષતં, દુષણે ત્વા વયં વૃષણઃ સમ્ દધીમહિ ।

૧ ચિવાવમો જાતવેદઃ ઓમ્, પ્રાતઃ સાવે નઃ હવિઃ પુરોહ્યાસં જુરસવ ।

૧ ઓમ્, પુરોહ્યાઃ તુન્વં વા ય પવતઃ, પરિપ્લુતઃ । સવિત્રય તં જુરસવ ।

૧ ઓમ્ તિરોમ્લપન્ આદુતં પુરોહ્યાસં ચીઃ સહસઃ મૃતુઃ અખરે દિતઃ અગ્નિઃ ।

૪ જાતવેદઃ કવં, માધ્મન્ દિને સવને પુરોહ્યાસં રહ જુરસવ । ઓમ્ ધીસઃ વ્રજસ્ય તવ નાગધેયં વિદધેતુ મ પ્ર મિનાન્તિ ।

૫ સહસઃ પૂત્રો ઓમ્ નૃતીને સસને આદુતં પુરોહ્યાસં ક્ષાલિતઃ અથ પ્રમૃતેતુ દેવેતુ જામર્ષિ રત્નવત અખરે ધાઃ ।

૬ જાતવેદઃ ઓમ્, પુરોહ્યાસે આદુતિં દુષાન । તિરો મહમ્લપન્ જુરસવ ।

સૂક્ત ૨૯.

ઋષિ—વિશ્વામિત્ર । દેવતા—અગ્નિ ॥

અહિ આ મથનની સર્વ તૈયારી છે, અહિ આ (અગ્નિને) પ્રગટ કરવાની સર્વ સામગ્રી સિદ્ધ કરી મૂકેલી છે હવે તે શ્રેષ્ઠ લાઠને આવ એટલે આપણે આપણી હમેશાની વર્ષણ પદ્ધતિ^૧ અગ્નિને પ્રગટ કરીએ

જે પ્રમાણે ગર્ભન તી સ્ત્રિઓને ઉદરમાં ગર્ભધારણુ પ્રાપ્તવામાં આવે તે પ્રમાણે આ સર્વ (અગ્નિદેવ) આ બન્ને મથનયષ્ટીમાં સ્થાપિત થયેલો મનુષ્યોએ જાગૃત રહીને તથા હવે અપેણુ ઝરીને રોજ તેનું ગૌરવ કરવું એવી આ અગ્નિદેવની મહત્તા છે ^૨

આ જે મથનયષ્ટિ અહિ આ રાખી છે તેનાપર (ખીજી યષ્ટિ) અતિ કાળજીપૂર્વક મુકે જે તેણે તરતજ ગર્ભન તી થાને એણે આ સામગ્રીના દેવને જન્મ આપે. આ તેજનો જાણે કાઈ સ્થલજ છે અને આનો પ્રવેશ અતિશય આતરક પ્રકાશનાર છે ઇલાના આ ડુગનો જન્મ થયો છે ^૩

હે સર્વજ્ઞ અગ્નિદેવ, અમારૂં હવે તું પહોંચાડ એ હેતુથી અમે તને દુધીની નાભીપર ઇલાના ત્રેટપણામધ્યે પ્રસ્થાપિત કરીએ છીએ ^૪

હું મનુષ્યો, જે પ્રસાશાળી છે, જેને બહાર એક (ને) બહાર એક એવું માનમ નથી જેનું જ્ઞાન વિરાગ છે, જેને મૃત્યુનું બધન ને જેની આકૃતિ મનોહર છે એના અગ્નિદેવને રાખીને ઉત્પન્ન કરો. હું મનુષ્યો, જે યજમા વિજયધ્વજ ૮ ૭ સર્વેથી શ્રેષ્ઠ છે અને તેના પાસેથી ઉત્કૃષ્ટ સુખો પ્રાપ્ત થાય છે એના અગ્નિદેવને મથન યજમાથી બહાર નાવો. ^{૫ (૩૨)}

૧ इदं अधिमन्थनम् अस्ति, प्रजनिन कृतम् आरैत । एतां विपपत्नाम् आभर, अग्नि पूर्वधा मन्थाम् ।

૨ गर्भिणीषु गम सुगित इव जातवदा अरण्यो निहत जगदृद्धि, हावध्माद्भि, मनुष्येभि अग्नि दिवे दिव इव ।

૩ इतानायाम् गिह्तिवान् अबभर । तस्य प्रवीता इवण जनान । अरुत्तुष तस्य पाप दस्त, इन्द्रया । पुत्र धनुन अजनिष्ठ ।

૪ આપેદ ઝમ હમ્યાય યોઽહવ પૃથિવ્યા નાના અપિ દ્યઝયા પદ ત્વા નિ ધામણિ ।

૫ નર કાંક્ષુ અદ્યન્ત, પ્રવેતસમ્ અમુક મુવતીકમ્ માચત । નર, યજ્ઞસ્ય કુ પ્રવનમ્ મુગમ્ આમ ।

—ભાષ્ય પ્રત્યક્ષ ।

ને તેના પોતાના આપણે મનુષ્યોએ અર્પણના યોગે ઉત્પન્ન કીધો છે તો આ કાષ્ટમધ્યે એનાદ નામધર્મના અશ્વપ્રમાણે તેજસ્વી લાગે છે ? વેળાએ અશ્વિનીદેવના માર્ગમા આ પ્રકટ થાય છે ને વેળા આની તિતિ વાણે કાષ્ટ અતિનયન આશ્વર્યારક દેખાના લાગીને તુલોને લગ્ન કરીને આ મર્વ પાપાણુને ઉધાડા પાડે છે

ને હવે પહોંચા નાગે નર્વન અને સ્તનની હોવાને નીધે તેની દેવોએ યગમધ્યે સ્થાપના કીધી તે આ પ્રનારાન નામધર્મયુક્ત, મેષાધી અત્યન્ત ઉદાર ને શુદ્ધિમાન પુ રોએ પશુ ન્તવન કરેનો અગ્નિદેવ પ્ર ન થનાની નાથેજ પોતાનો પ્રમ નયન પાડે છે

ને હવે તા અગ્નિ ને પ્રનારાન એવો ? તુ તે ન થાનાપત્ર થા અને આ નહ્યેતના મદિગમા નવ યનાર્ દેવોને પોતપોતાના સ્થાને રિનાત તુ દેવોની હજી તૃપ્ત કર નોરાછે ને હવેના યોગે તેજ પૂજન કરે ? તો ને અગ્નિ ન, તાગ આ ઉપામકોને દીર્ઘ આયુષ્ય અર્પણ કર

હે મિના, આ ધુત્રયુક્ત નામધર્મના મગ્નિની સ્થાપના રો અને મર વિધાયજી મુખ થઇને તેના નામધર્મની ગોધાર્થ નાગે મા વી જાગી અગ્નિ ને કે નેની સદાપનાથી દેવોએ કુષ્ટ નોકોને વરા નીધા, તે પ્રત્યે મેનાનો પગજન ગામા મમથ હ

ને સ્થગે તુ (પાડો) જનમ નધને પ્રાગે છે તે તાગ સાન પ્રત્યેક યાગાણે ગળી મૂકેના આ સ્થાન છે હે અગ્નિ ને તુ તે બરાબર ઓગળીને ત્યા વિરાજમાન થા અને અમારા મોના સદ્ગુ થાય એમ કર

૧૦ (૩૩)

ને વેળાએ આ અત્યધી બરનો પશુ ન પેજ દોષ છે તે વેળાએ એને તનૂનપાત એમ કરે છે અને ? વેળાએ આ અનરે છે તે વેળાએ એને નરાચત એવુ નામ મગે છે ને વેળાએ આ માતાના ઉદરમા પ્રાટ થાય છે ને વેળાએ એને માતરિશ્વા કહીને ઓગળે છે આ ન્યારે પોનાના માર્ગે આક્રમણ કરના લાગ્યો વે વેળા વાયુનો જનમ થયો

૧૧

૬ સદિ વાહુભિ મન્યતિ, વનપુ વાગી અથ ન બદર વિરોચતે અશ્વિનો વાનન્ અનિદ્વત્ વિત્ર ન તુજા દદન્ અપ્પન રૂણકિ ।

૭ દશ્મ, વપશ્વિદ, હવ્યવાદમ્ય દવાસ અષ્ટરેષુ બદ્ધુ, કેવિતાન, વાની, વિત્ર, કવિશત્, મુદાલુ, આમ પાત રાચત ।

૮ હેત ચિકિત્વાન્ સ્વ ભકે સીદક । મુક્તસ્વ વાનો વધે શાદન । દેવાવી દવાન્ હવિષા નનાસે ગમ વજમાન વહન્ વય ધા ।

૯ સધાવ પૂન રૂપ ક્રોગત બ્રહ્મણ વાજ । અચ્છ રતન । વેન દેવાસ દસ્યન્ અચદન્, બવ મુવીર આમ પૂતનાપાટ ।

૧૦ બવ ત ક્તિવય ચોનિ, ચત જાત અરોચયા । ગમ, ત જાનન્ સીદ અવ ન તિર વધવ ।

૧૧ તામુર ગર્ભ તનૂનપાત રચત, વન્ વિજાગત નરાચત નવાત । વન્ માતારિ અમિનીત માતારિશ્વા । સતોમળી વા તસ્ય સગ અમવન્ ।

અંદ્ર ૦ ૩ અધ્યા ૦ ૧ વ ૦ ૩૪] ઋગ્વેદ [મંદ્ર ૦ ૩ અનુ ૦ ૨ સૂ ૦ ૨૯

આ પ્રજાલીલ દેહને ઉત્તમ મથનના યોગે પ્રગટ કીધો છે, ને તેની ઉત્તમ રીતે સંસ્થાપના કીધી છે હે અગ્નિદેવ, અમારો યજ્ઞ આરી રીતે સિદ્ધ કર ને તારા ઉપાસક સાથે તેના યજ્ઞકર્મો દેવને અર્પણુ કર ૧૨

નાશરહિત શત્રુનો પરાલભ કરનાર અને કંઠણુ દટ્ટાથી યુક્ત એવા આ અમરદેવને માન વાએ નિર્માણુ કીધા. આ વીરે જન્મતાની સાથેજ બેનો પ્રમાણે એકમતે વર્તનારી દશ આગળીઓ તેની અમારભથી સ્વાગત કરે છે ૧૩

સાત્રં પ્રકારે હવિદાતૃત્વ કરનારો આ અગ્નિદેવ જ્યારે પોતાની માતાના સ્તનથકી પ્રગળ લાગ્યો તે વેળાથી આ સદૈવ તેનીજ ઉછેગમા વિરાજમાન થયેલો છે આ ગમણીય દેવે જ્યારે તે ચૈતન્યદાયક પુરૂષધર્મ જન્મ ધયા ત્યારથી એક દિવસ પશુ વિશ્રાંતિ લેતો હોય એવો દેખાતો નથી ૧૪

આ શત્રુથી યુદ્ધ કરનારો, મરતથી જાણે કે સખાપણુ જોડનારો અને સર્વ વિશ્વથી પ્રથમ પ્રગટ થયો છે તેના ઓતનકંઠાને આ મર્વે માલમ છે માટે કૃશિકાએ તેનું એક પ્રતિભાસપત્ર ઓતન ગાંધને તેને પોતપોતાના ઘેર પ્રજ્વલિત કીધો છે. ૧૬

હે રાંની હનિર્દાયકા, જે અર્ધે અમે અહિં આ પવિત્ર યજ્ઞમધ્યે આજ તારી યાચના કીધી છે તે અર્ધે તું આલ્યો એ પણુ ખરૂં તું પ્રજાનાન છે તું સર્વ કાર્ધ જાણે છે એ સાથે આ અમારા સોમ કને આન.

- ૧૨ કવિ મુનિર્મથા નિર્મથિત, મુનિધા નિદિત । અમે સ્વપ્નરા કૃણુ, દવયતે વેવાન્ યજ્ઞ ।
 ૧૩ મર્યાસ, નયમાણ, તરણિ વાલુજમ્મમ્, જમૃત (મર્યાસ) અર્જાં જનન્ । દશ સ્વસાર સમચી અમુષ પુમાસ જાતે અભિસરમન્તે ।
 ૧૪ યત્ કૃપણિ અદોચન્, માતુ ઉપરન્ સપ્ત હાના સનજાન્નન્ જરાચન્ । યત્ અમુરસ્ય જઠરાત્ અજાયત દિવે દિવે મુરણ ન નિમિષતિ ।
 ૧૫ અમિત્રા યુધ મહતામ દ્વ પ્રયા, પ્રથમજા નામ્ણ વિશ્વમ્ દન્ વિદુ । કાચિકાસ યુમ્નવદ્વદ્મ આ ઈરેરે, એક એક દમે જામિ ગમ્ દિધિરે ।
 ૧૬ વિધિત્ય હાત, યત્ અય જાસ્મર પ્રવતિ યજ્ઞે ત્વા દ્વ અવૂળી મહિ ધુવમ્ અયા વર ધુવમ્ જાગમિથા । પ્રજાપન્ બિદ્વાન્ ધામમ્ વચાદિ ।

अष्ट० ३ अध्या० ३ व० १] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० ४ सु०

॥ अथ तृतीयाष्टके तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

॥ ४० ॥ ऋषिः-विश्वामित्रः । देवता-इन्द्रः । छन्दः-गायत्री ॥

॥ ४० ॥ इन्द्रं त्वा वृषभं वयं सुते सोमं हवामहे ।

स पाहि मध्वो अर्धसः ॥ १ ॥

इन्द्रं क्रतुविदं सुतं सोमं हर्य पुरुषदुत ।

पिवा वृषस्व तातृपिम् ॥ २ ॥

इन्द्रं प्र णो धितावानं यज्ञं विश्वेभिर्देवेभिः ।

तिरः स्तवान विशपते ॥ ३ ॥

इन्द्रं सोमाः सुता इमे तव प्र यन्ति सत्पते ।

क्षयं चन्द्रास इन्द्रवः ॥ ४ ॥

दधिष्वा जठरं सुतं सोममिन्द्र वरेण्यम् ।

तवं युक्षास इन्द्रवः ॥ ५ ॥ १ ॥

इन्द्रं । त्वा । वृषभं । वयं । सुते । सोमं । हवामहे । सः । पाहि । मध्वः ।
अर्धसः ॥ १ ॥ इन्द्रं । क्रतुविदं । सुतं । सोमं । हर्य । पुरुषदुत । पिवा । आ ।
वृषस्व । तातृपिम् ॥ २ ॥ इन्द्रं । प्र । नः । धितवानं । यज्ञं । विश्वेभिः । देवेभिः ।
तिरः । स्तवान । विशपते ॥ ३ ॥ इन्द्रं । सोमाः । सुताः । इमे । तव । प्र । यन्ति ।
सत्पते । क्षयं । चन्द्रासः । इन्द्रवः ॥ ४ ॥ दधिष्वा । जठरं । सुतं । सोमं । इन्द्रं ।
वरेण्यं । तवं । युक्षासः । इन्द्रवः ॥ ५ ॥ १ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ३ व० २, ३] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० ४ सू० ४]

गिर्वेणः पाहि नः सुतं मधोर्धाराभिरज्यसे ।

इन्द्र त्वादातसि यशः ॥ ६ ॥

अभि शुभ्रानि वनिन इन्द्रं सचन्ते अक्षिता ।

पीत्वी सोमस्य वावृधे ॥ ७ ॥

अर्वावतौ न आ गंहि परावतंश्च वृत्रहन् ।

इमा जुपस्व नो गिरः ॥ ८ ॥

पदन्तरा परावतंमर्वावतं च ह्रयसे ।

इन्द्रेह तत आ गंहि ॥ ९ ॥ २ ॥

॥ ४१ ॥ ऋषिः-विश्वामित्रः । देवता-इन्द्रः । छन्दः-गायत्री ॥

॥ ४१ ॥ आ तु न इन्द्र मय्यंशुवान सोमपीतये ।

हरिभ्यां याद्यद्विवः ॥ १ ॥

सक्तो होता न ऋत्विग्यंस्तिस्तिरे वहिरानुपक् ।

अयुञ्जन् प्रातरद्वयः ॥ २ ॥

गिर्वेणः । पाहि । नः । सुतं । मधोः । धाराभिः । अज्यसे । इन्द्र । त्वादातं । इत् ।
यशः ॥ ६ ॥ अभि । शुभ्रानि । वनिनः । इन्द्रं । सचन्ते । अक्षिता । पीत्वी ।
सोमस्य । वावृधे ॥ ७ ॥ अर्वावतः । नः । आ । गंहि । परावतः । च । वृत्रहन् ।
इमाः । जुपस्व । नः । गिरः ॥ ८ ॥ यत् । अंतरा । परावतं । अर्वावतं । च ।
ह्रयसे । इन्द्र । इह । ततः । आ । गंहि ॥ ९ ॥ २ ॥

आ । तु । नः । इन्द्र । मय्यंशु । वानः । सोमपीतये । हरिभ्यां । याहि ।
अद्विजः ॥ १ ॥ सक्तः । होता । नः । ऋत्विग्यः । तिस्तिरे । वहिः । आनुपक् ।
अयुञ्जन् । प्रातः । अद्वयः ॥ २ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ३ व० ३,४] ऋग्वेदः [मण्ड०-३ अनु० ४. सू० ४१.

इ॒मा ब्र॒ह्मं ब्र॒ह्मवा॒हः क्रि॒यन्त॒ आ ब॒र्हिः सी॒द ।

वी॒हि शूर॑ पुरो॒ळाश॑म् ॥ ३ ॥

रा॒र॒न्धि स॒र्वने॒षु ण॑ ए॒षु स्तोम॑ेषु वृ॒त्रह॑न् ।

उ॒क्थे॒ष्विन्द्र॑ गिर्व॒णः ॥ ४ ॥

म॒तयः॑ सोम॒पासु॑रं रि॒हन्ति॒ शर्व॑स॒स्पति॑म् ।

इन्द्रं॑ व॒त्सं न मा॒तरः॑ ॥ ५ ॥ ३ ॥

स म॑न्दस्वा अ॒न्यसो॒ राध॑से त॒न्वा म॒हे ।

न स्तो॒तारं॑ नि॒दे क॑रः ॥ ६ ॥

व॒यमिन्द्र॑ त्वा॒यवो॑ ह॒विष्म॑न्तो ज॒राम॑हे ।

उ॒त त्व॑म॒स्मयु॑र्व॒सो ॥ ७ ॥

मा॒रे अ॒स्मद्भि॑ मु॒मुचो॑ हरि॒प्रिया॒र्वाज्या॑हि ।

इन्द्रं॑ स्व॒धावो॑ म॒त्स्वेह॑ ॥ ८ ॥

अ॒र्वाञ्च॑ त्वा सु॒खे रथे॑ व॒हता॑मिन्द्र॒ केशि॑ना ।

घृ॒तस्म॑ व॒हिरा॑स्तदे॒ ॥ ९ ॥ ४ ॥

इ॒मा । ब्र॒ह्मं । ब्र॒ह्मवा॒हः । क्रि॒यन्ते॑ । आ । ब॒र्हिः । सी॒द । वी॒हि । शूर॑ । पुरो॒ळाश॑म् ॥ ३ ॥ रा॒र॒न्धि । स॒र्वने॒षु । नः॑ । ए॒षु । स्तोम॑ेषु । वृ॒त्रह॑न् । उ॒क्थे॒षु । इन्द्र॑ । गिर्व॒णः ॥ ४ ॥ म॒तयः॑ । सोम॒पां । उ॒रं । रि॒हन्ति॑ । शर्व॑सः । पति॑ । इन्द्रं॑ । व॒त्सं । न । मा॒तरः॑ ॥ ५ ॥ ३ ॥ सः । म॑न्दस्व । हि । अ॒न्यसः॑ । राध॑से । त॒न्वा । म॒हे । न । स्तो॒तारं॑ । नि॒दे । क॑रः ॥ ६ ॥ व॒यं । इन्द्र॑ । त्वा॒यवः॑ । ह॒विष्म॑न्तः । ज॒राम॑हे । उ॒त । त्वं । अ॒स्मद्भिः॑ । व॒सो इति॑ ॥ ७ ॥ मा । आ॒रे । अ॒स्मद् । वि । मु॒मुचः॑ । हरि॑ः । प्रि॒या । अ॒र्वाञ्च॑ । या॒हि । इन्द्र॑ । स्व॒धावः॑ । म॒त्स्व । इह॑ ॥ ८ ॥ अ॒र्वाञ्च॑ । त्वा । सु॒खे । रथे॑ । इन्द्र॑ । केशि॑ना । घृ॒तस्म॑ इति॑ घृ॒तस्म॑ । ब॒र्हिः । आ॒स्तदे॑ ॥ ९ ॥ ४ ॥

अष्ट० ३ अ० ३ व० ५६] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० ४ सू० ४२

॥ ४२ ॥ ऋषिः-विश्वामित्रः । देवता-इन्द्रः । छन्दः-गादरी ॥

॥ ४२ ॥ उप० नः सु०त०मा ग०हि० सोम०मिन्द्र० गवा०शिर०म् ।

हरि०भ्यां यस्ते० अस्म०युः ॥ १ ॥

तमिन्द्र० मद०मा ग०हि० वहि०ः० आ०र्व०भिः सु०त०म् ।

कु०वि०न्नु०स्य तृ०ण०वः ॥ २ ॥

इ०द्रं मि०त्था० गि०रो म०मा०च्छा०गु०रि०पि०ता इ०तः ।

आ०ष्ट०ते सोम०पी०त०ये ॥ ३ ॥

इ०द्रं सोम०स्य पी०त०ये स्तोम०ैरि०ह ह०वाम०हे ।

उ०क्थे०भिः कु०वि०दा०ग०म०न्त् ॥ ४ ॥

इ०न्द्र० सोमाः सु०ता इ०मे तान्द०धि०ष्व श०त०क्र०तो ।

ज०ठ०रं वा०जि०नी०व०सो ॥ ५ ॥ ५ ॥

वि०ष्मा हि त्वा० धन०ञ्ज०यं वा०जे०षु द०धृ०पं क०ये ।

अ०धा० ते सु०ग्न०मी०म०हे ॥ ६ ॥

उप० । नः । सु०तं । आ । ग०हि० । सोमं । इ०द्र । गोऽर्वाशिरं । हरिऽभ्यां । यः ।
ते । अस्म०युः ॥ १ ॥ तं । इ०द्र । मदं । आ । ग०हि० । वहिऽस्थां । आ०र्व०भिः ।
सु०तं । कु०वि०त् । तु । अ०स्य । तृ०ण०वः ॥ २ ॥ इ०द्रं । इ०त्या । गि०रः । म०मं । अ०च्छे ।
अ०गुः । इ०पि०ताः । इ०तः । आ०ष्ट०ते । सोम०पी०त०ये ॥ ३ ॥ इ०द्रं । सोम०स्य । पी०त०ये ।
स्तोम०ैः । इ०ह । ह०वाम०हे । उ०क्थे०भिः । कु०वि०त् । आ०ग०म०न्त् ॥ ४ ॥ इ०द्रं । सोमाः ।
सु०ताः । इ०मे । तान् । द०धि०ष्व । श०त०क्र०तो इति शत०क्र०तो । ज०ठ०रं । वा०जि०नी०व०सो
इति वाजिनीवसो ॥ ५ ॥ ५ ॥ वि०ष्म । हि । त्वा । धन०ञ्ज०यं । वा०जे०षु । द०धृ०पं ।
क०ये । अ०धा० । ते । सु०ग्नं । मी०म०हे ॥ ६ ॥

अष्ट० ३ अत्र्या० ३ व० ६, ७.] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० ४ सू० ४३]

इमामिन्द्र गवांशिरं यवांशिरं च नः पिब ।

आगत्या वृषभिः सुतम् ॥ ७ ॥

तुभ्येदिन्द्र स्व ओक्थेऽसोमं चोदामि पीतये ।

एष रारंस्तु ते हृदि ॥ ८ ॥

त्वां सुतस्य पीतये प्रत्नमिन्द्र हवामहे ।

कुशिकासो अवस्यवः ॥ ९ ॥ ६ ॥

॥ ४३ ॥ ऋषिः—विश्वामित्रः । देवता—इन्द्रः । छन्दः—त्रिष्टुप् ॥

॥ ४३ ॥ आ याह्यवाङ्मुप बन्धुरेष्टास्तवेदनुं प्रदिवः सोमपेयम् ।

प्रिया सखाया वि मुचोप बर्हिस्त्वानिमे हव्यवाहो हवन्ते ॥ १ ॥

आ याहि पूर्वार्तिं चर्पणीरो अर्य आशिष उप नो हरिभ्याम् ।

इमा हि त्वां मतयः स्तोमं तष्टा इन्द्र हवन्ते सख्यं जुपाणाः ॥ २ ॥

आ नो यज्ञं नमोवृधं सजोषा इन्द्र देव हरिभिर्याहि तूयम् ।

अहं हि त्वां मतिभिर्जोह्वामि घृतप्रयाः सधमादे मधूनाम् ॥ ३ ॥

इमं । इन्द्र । गोऽवांशिरं । यवऽवांशिरं । च । नः । पिब । आगत्यं ।
वृषंभिः । सुतं ॥ ७ ॥ तुभ्यं । इत् । इन्द्र । स्वे । ओक्थे । सोमं । चोदामि ।
पीतये । एषः । रारंस्तु । ते । हृदि ॥ ८ ॥ त्वां । सुतस्यं । पीतये । प्रत्नं । इन्द्र ।
हवामहे । कुशिकासः । अवस्यवः ॥ ९ ॥ ६ ॥

आ । याहि । अवाङ् । उप । बन्धुरेऽस्याः । तव । इत् । अनु । प्रदिवः ।
सोमपेयं । प्रिया । सखाया । वि । मुच । उप । बर्हिः । त्वां । इमे । हव्यवाहः ।
हवन्ते ॥ १ ॥ आ । याहि । पूर्वाः । अति । चर्पणीः । आ । अर्यः । आशिषः ।
उप । नः । हरिभ्यां । इमाः । हि । त्वा । मतयः । स्तोमं तष्टाः । इन्द्र । हवन्ते ।
सख्यं । जुपाणाः ॥ २ ॥ आ । नः । यज्ञं । नमोऽवृधं । सजोषाः । इन्द्र । देव ।
हरिभ्यः । याहि । तूयं । अहं । हि । त्वा । मतिभिः । जोह्वामि । घृतप्रयाः ।
सधमादे । मधूनां ॥ ३ ॥

अष्ट० १३ अ० ३ व० ५६] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० ४ सू० ४२

॥ ४२ ॥ ऋषिः-विश्वामित्रः । देवता-इन्द्रः । छन्दः-गायत्री ॥

॥ ४२ ॥ उपं नः सुतमा गंहि सोममिन्द्र गवांशिरम् ।

हरिभ्यां यस्तं अस्मयुः ॥ १ ॥

तमिन्द्र मदमा गंहि वहिःष्ठां ग्रावभिः सुतम् ।

कुविन्स्य तृष्णवः ॥ २ ॥

इन्द्रमिस्था गिरो ममाच्छांगुरिपिता इतः ।

आवृते सोमपीतये ॥ ३ ॥

इन्द्रं सोमस्य पीतये स्तोमैरिह हवामहे ।

उक्थेभिः कुविदागमत् ॥ ४ ॥

इन्द्र सोमाः सुता इमे तान्दधिष्व शतक्रतो ।

जठरं वाजिनीवसो ॥ ५ ॥ ५ ॥

विष्मा हि त्वा घनञ्जयं वाजेषु दधृषं कवे ।

अथा ते सुम्ननीमहे ॥ ६ ॥

उपं । नः । सुतं । आ । गंहि । सोमं । इन्द्र । गोऽर्वाशिरं । हरिभ्यां । यः ।
ते । अस्मयुः ॥ १ ॥ तं । इन्द्र । मदं । आ । गंहि । वहिःऽस्थां । ग्रावभिः ।
सुतं । कुविन् । तु । अस्य । तृष्णवः ॥ २ ॥ इन्द्रं । इत्या । गिरोः । ममं । अच्छां ।
अगुः । इपिताः । इतः । आवृते । सोमपीतये ॥ ३ ॥ इन्द्रं । सोमस्य । पीतये ।
स्तोमैः । इह । हवामहे । उक्थेभिः । कुविन् । आगमत् ॥ ४ ॥ इन्द्रं । सोमाः ।
सुताः । इमे । तान् । दधिष्व । शतक्रतो इति शतक्रतो । जठरं । वाजिनीवसो
इति वाजिनीवसो ॥ ५ ॥ ५ ॥ विष्म । हि । त्वा । घनञ्जयं । वाजेषु । दधृषं ।
कवे । अथ । ते । सुम्ननीमहे ॥ ६ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ३ व० ६, ७.] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० ४ सू० ४३

इममिन्द्र गवांशिरं यवांशिरं च नः पिव ।

आगत्या वृषंभिः सुतम् ॥ ७ ॥

तुभ्येदिन्द्र स्व ओक्थेऽसोमं चोदामि पीतये ।

एष ररन्तु ते हृदि ॥ ८ ॥

त्वां सुतस्य पीतये प्रत्नमिन्द्र हवामहे ।

कुशिकासौ अवस्यवः ॥ ९ ॥ ६ ॥

॥ ४३ ॥ ऋषि - विश्वामित्र । देवता - इन्द्र । छन्द - त्रिष्टुप् ॥

॥ ४३ ॥ आ याह्यर्वाडुषं बन्धुरेष्टास्तवेदनुं प्रदिवः सोमपेयम् ।

प्रिया सखाया वि मुच्योषं बहिंस्त्वानिमे हव्यवाहो हवन्ते ॥ १ ॥

आ याहि पूर्वोरति चर्षणीरो अर्य आशिष उषं नो हरिभ्याम् ।

इमा हि त्वां मतयः स्तोमंतष्टा इन्द्र हवन्ते सख्यं जुपाणाः ॥ २ ॥

आ नो यज्ञं नमोऽयं सजोषा इन्द्र देव हरिभिर्याहि तूयम् ।

अहं हि त्वां मतिभिर्जोह्वामि घृतप्रयाः सधमादे मधूनाम् ॥ ३ ॥

इमं । इन्द्र । गोऽर्वाशिरं । यवऽर्वाशिरं । च । नः । पिव । आगत्यं ।
वृषंभिः । सुतं ॥ ७ ॥ तुभ्यं । इत् । इन्द्र । स्वे । ओक्थे । सोमं । चोदामि ।
पीतये । एषः । ररन्तु । ते । हृदि ॥ ८ ॥ त्वां । सुतस्य । पीतये । प्रत्नं । इन्द्र ।
हवामहे । कुशिकासः । अवस्यवः ॥ ९ ॥ ६ ॥

आ । याहि । अर्वा । उषं । बन्धुरेऽस्याः । तव । इत् । अनु । प्रदिवः ।
सोमपेयं । प्रिया । सखाया । वि । मुच्य । उषं । बहिः । त्वां । इमे । हव्यवाहः ।
हवन्ते ॥ १ ॥ आ । याहि । पूर्वाः । अति । चर्षणीः । आ । अर्यः । आशिषः ।
उषं । नः । हरिभ्यां । इमाः । हि । त्वा । मतयः । स्तोमंतष्टाः । इन्द्र । हवन्ते ।
सख्यं । जुपाणाः ॥ २ ॥ आ । नः । यज्ञं । नमऽयं । सजोषाः । इन्द्र । देव ।
हरिभिर्यः । याहि । तूय । अहं । हि । त्वा । मतिभिः । जोह्वामि । घृतप्रयाः ।
सधमादे । मधूनां ॥ ३ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ३ व० ७] ऋग्वेदः [ण्ड० ३ अनु० ४ मू० ४३

आ च त्वामेता वृषणा बहोतो हरी सखाया सुधुरा स्वह्ना ।
 धानावदिन्द्रः सर्वनं जुषाणः सखा सख्युः शृणवद्वन्दनानि ॥ ४ ॥
 कुविन्मा गोपां करसे जनस्य कुविद्राजानं मघवन्नृजीपिन् ।
 कुविन्म ऋषिं पपिवांसं सुतस्य कुविन्मे वस्वो अमृतस्य शिक्षाः ॥ ५ ॥
 आ त्वा बृहन्तो हरयो युजाना अर्वाग्निं सधमादो बहन्तु ।
 म ये द्विता दिव ऋजन्त्याताः सुसंमृष्टासो वृषभस्य मूराः ॥ ६ ॥
 इन्द्र पिव वृषधूतस्य वृष्ण आ यं ते श्येन उशते जभारं ।
 यस्य मदे व्यावयसि म कृष्टीर्यस्य मदे अप गोत्रा ववर्थे ॥ ७ ॥
 शुनं हुवेम मघवानिन्द्रमस्मिन्भरे वृतमं वार्जसातो ।
 शृणवन्तुप्रमृतये समस्तु प्रन्तं वृत्राणि सञ्जितं धनानाम् ॥ ८ ॥ ७ ॥

आ । च । त्वा । एता । वृषणा । बहोतः । हरी इति । सखाया । सुधुरा । सुऽजंग ।
 धानाऽवत् । इन्द्रः । सर्वनं । जुषाणः । सखा । सख्युः । शृणवत् । वन्दनानि ॥ ४ ॥
 कुवित् । मा । गोपां । करसे । जनस्य । कुवित् । राजानं । मघऽवन् । ऋजीपिन् ।
 कुवित् । मा । ऋषिं । पपिवांसं । सुतस्य । कुवित् । मे । वस्वः । अमृतस्य ।
 शिक्षाः ॥ ५ ॥ आ । त्वा । बृहन्तः । हरयः । युजानाः । अर्वाक् । इन्द्र । सधमादः ।
 बहन्तु । म । ये । द्विता । दिवः । ऋजन्ति । आताः । सुऽसंमृष्टासः । वृषभस्य ।
 मूराः ॥ ६ ॥ इन्द्र । पिव । वृषधूतस्य । वृष्णः । आ । यं । ते । श्येनः । उशते ।
 जभारं । यस्य । मदे । व्यावयसि । म । कृष्टीः । यस्य । मदे । अप । गोत्रा ।
 ववर्थे ॥ ७ ॥ शुनं । हुवेम । मघवानं । इन्द्र । अस्मिन् । भरे । वृतमं । वार्जसातो ।
 शुण्वन्तं । वृत्रं । वृतये । समस्तु । प्रन्तं । वृत्राणि । संऽजितं । धनानां ॥ ८ ॥ ७ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ३ व० ८] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अतु० ४४-४४

॥ ४४ ॥ ऋषिः-विश्वामित्रः । देवता-इन्द्रः । छन्दः-बृहती ०

॥ ४४ ॥ अयं ते अस्तु हर्यतः सोम आ हरिभिः सुतः ।

जुषाणः इन्द्र हरिभिर्न आ गह्या तिष्ठ हरितं रथम् ॥ १ ॥

हर्यषसमर्चयः सूर्य हर्यश्नरोचयः ।

विदांश्चिकित्वान्हर्षयः वर्धस इन्द्र विश्वा अभि श्रियः ॥ २ ॥

यामिन्द्रो हरिषायसं पृथिवीं हरिषर्षसम् ।

अधारयद्धरितोर्भूरि भोजनं ययोरन्तर्हरिश्चरत् ॥ ३ ॥

जज्ञानो हरितो वृषा विश्वमा भीति रोचनम् ।

हर्यश्वो हरितं घत्त आयुधमा वज्रं बाहोर्हरिम् ॥ ४ ॥

इन्द्रो हर्यन्तमर्जुनं वज्रं शुक्रैरभीवृत्तम् ।

अपावृणोद्धरिभिराद्रिभिः सुतमुद्गा हरिभिराजत ॥ ५ ॥ ८ ॥

अयं । ते । अस्तु । हर्यतः । सोमः । आ । हरिऽभिः । सुतः । जुषाणः ।
इन्द्र । हरिऽभिः । नः । आ । गह् । आ । तिष्ठ । हरितं । रथं ॥ १ ॥ हर्यन् ।
उपसं । अर्चयः । सूर्य । हर्यन् । अरोचयः । विद्वान् । चिकित्वान् । हरिऽअश्व ।
वर्धसे । इन्द्र । विश्वाः । अभि । श्रियः ॥ २ ॥ यां । इन्द्रः । हरिऽधायसं । पृथिवीं ।
हरिऽवर्षसं । आधारयत् । हरितोः । भूरि । भोजनं । ययोः । अन्तः । हरिः ।
चरत् ॥ ३ ॥ जज्ञानः । हरितः । वृषा । विश्वं । आ । भीति । रोचनं । हरिऽअश्वः ।
हरितं । घत्ते । आयुधं । आ । वज्रं । बाहोः । हरि ॥ ४ ॥ इन्द्रः । हर्यन्तं । अर्जुनं ।
वज्रं । शुक्रैः । अभिऽवृत्तं । अपं । अट्टणोत् । हरिऽभिः । अद्रिऽभिः । सुतं । जत् ।
गाः । हरिऽभिः । आजत ॥ ५ ॥ ८ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ३ व० ९] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० ४ सू० ४

॥ ४५ ॥ ऋषिः-विश्वामित्रः । देवता-इन्द्रः । छन्दः-बृहती ॥

॥ ४५ ॥ आ मन्द्रैरिन्द्र हरिभिर्घाहि मयूररोमभिः ।

मा त्वा के चिद्भि यमन्वि न पाशिनोऽति धन्वेव ताँ इहि ॥ १ ॥

वृत्रखादो वलंरुजः पुरां दूर्मो अपामजः ।

स्थाता रथस्य हयोरभिस्वर इन्द्रो हृक्का चिदाकजः ॥ २ ॥

गम्भीरो उदधीरिव क्रतुं पुण्यसि गा ईव ।

म सुगोपा यवसं धेनवो यथा इदं कुल्या ईवाशत ॥ ३ ॥

आ नस्तुजं रयि भरांशं न प्रतिजानते ।

वृक्षं पक्वं फलमङ्गीवं धृतुहीन्द्र सम्पारणं वसु ॥ ४ ॥

स्वयुरिन्द्र स्वराळसि स्मदिष्टिः स्वयंशस्तरः ।

स वावृधान ओजंसा पुरुदुत भवां नः सुश्रवस्तमः ॥ ५ ॥ ९ ॥

आ । मन्द्रैः । ईन्द्र । हरिऽभिः । घाहि । मयूररोमभिः । मा । त्वा । के ।
चित् । नि । यमन् । वि । न । पाशिनः । अति । धन्वेऽव । तान् । इहि ॥ १ ॥
वृत्रखादः । वलंरुजः । पुरां । दूर्मः । अपां । अजः । स्थाता । रथस्य । हयैः ।
अभिऽस्वरे । ईन्द्रः । हृक्का । चित् । आऽकजः ॥ २ ॥ गम्भीरान् । उदधीन्ऽव ।
क्रतुं । पुण्यसि । गाऽव । म । सुगोपाः । यवसं । धेनवः । यथा । इदं ।
कुल्याऽव । आशत ॥ ३ ॥ आ । नः । तुजं । रयि । भरां । अंशं । न ।
प्रतिजानते । वृक्षं । पक्वं । फलं । अङ्गीऽव । धृतुहि । ईन्द्र । सम्पारणं । वसु ॥ ४ ॥
स्वयुः । ईन्द्र । स्वराद । असि । स्मदिष्टिः । स्वयंशऽस्तरः । सः । वावृधानः ।
ओजंसा । पुरुदुत्त । भवां । नः । सुश्रवऽस्तमः ॥ ५ ॥ ९ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ३ः व० १०] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० ४ सू० ४६

॥ ४६ ॥ ऋषिः-विश्वामित्रः । देवता-इन्द्रः । छन्दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ ४६ ॥ युध्मस्य ते वृषभस्य स्वराज उग्रस्य यूनः स्वविरस्य घृध्वेः ।
अजूर्यतो वज्रिणो वीर्याणीन्द्र श्रुतस्य महतो महानि ॥ १ ॥

महाँ असि महिष वृष्ण्येभिर्धनस्पृदुग्र सहमानो अन्यान् ।

एको विश्वस्य भुवनस्य राजा स योधया च क्षयया च जनान् ॥ २ ॥

प्र मात्राभी रिरिचे रोचमानः प्र देवेभिर्विश्वतो अप्रतीतः ।

प्र मज्मना दिव इन्द्रः पृथिव्याः प्रोरोर्महो अन्तरिक्षादजीपी ॥ ३ ॥

उरुं गभीरं जनुपाभ्युग्रं विश्वव्यचसमवतं मतीनाम् ।

इन्द्रं सोमासः । दिवि सुतासः समुद्रं न स्रवत आ विशन्ति ॥ ४ ॥

यं सोममिन्द्र पृथिवीयाया गर्भं न माता विभृतस्त्वाया ।

तं ते हिन्वन्ति तल्लु ते मृजन्त्यध्वर्यवा वृषभ पातवा उ ॥ ५ ॥ १० ॥

युध्मस्य । ते । वृषभस्य । स्वराजः । उग्रस्य । यूनः । स्वविरस्य । घृध्वेः ।

अजूर्यतः । वज्रिणः । वीर्याणि । इन्द्रः । श्रुतस्य । महतः । महानि ॥ १ ॥ महान् ।

असि । महिष । वृष्ण्येभिः । धनस्पृत् । उग्र । सहमानः । अन्यान् । एकाः । विश्वस्य ।

भुवनस्य । राजा । सः । योधयं । च । क्षययं । च । जनान् ॥ २ ॥ प्र । मात्राभिः ।

रिरिचे । रोचमानः । प्र । देवेभिः । विश्वतः । अप्रतीतः । प्र । मज्मना । दिवः ।

इन्द्रः । पृथिव्याः । प्र । उरोः । महः । अन्तरिक्षात् । ऋजीपी ॥ ३ ॥ उरुं । गभीरं ।

जनुपा । अभि । उग्रं । विश्वव्यचसं । अवतं । मतीनां । इन्द्रं । सोमासः । प्र । दिवि ।

सुतासः । समुद्रं । न । स्रवतः । आ । विशन्ति ॥ ४ ॥ यं । सोमं । इन्द्रं । पृथिवी-

याया । गर्भं । न । माता । विभृतः । त्वाया । तं । ते हिन्वन्ति । तं । ऊं इति । ते ।

मृजन्ति । अध्वर्यवाः । वृषभः । पातवाः । ऊं इति ॥ ५ ॥ १० ॥

अष्ट० ३ अध्या० ३ व० ११] ऋग्वेदः [षष्ठ० ३ अनु० ४ सू० ४७

॥ ४७ ॥ ऋषिः-विश्वामित्रः । देवता-इन्द्रः । छन्दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ ४७ ॥ मरुत्वो इन्द्र वृषभो रणाय पिब सोममनुष्वधं मदाय ।

आ सिञ्चस्व जठरे मध्वं ऊर्मि त्वं राजासि प्रदिवः सुतानाम् ॥ १ ॥

सजोषा इन्द्र सगणो मरुद्भिः सोमं पिब वृत्रहा शूरं विद्वान् ।

जहि शत्रूरप मृषो नुदस्वाधाभयं कृणुहि विश्वतो नः ॥ २ ॥

उत ऋतुभिर्ऋतुपाः पाहि सोममिन्द्र देवेभिः सखिभिः सुतं नः ।

याँ आभजो मरुतो ये त्वान्वहन्वृत्रमदधुस्तुभ्यमोजः ॥ ३ ॥

ये त्वाहिहृत्ये मघवल्लवर्धन्ये शाम्बरे हरिवो ये गविष्ठौ ।

ये त्वा नूनमनुमदन्ति विप्राः पिबेन्द्र सोमं सगणो मरुद्भिः ॥ ४ ॥

मरुत्वंतं वृषभं वावृधानमकवारि दिव्यं शासमिन्द्रम् ।

विश्वासाहमवसे नृत्तनायोअं सहोदामिह तं दुवेम ॥ ५ ॥ ११ ॥

मरुत्वान् । इन्द्र । वृषभः । रणाय । पिब । सोमं । अनुऽस्वधं । मदाय । आ
सिञ्चस्व । जठरे । मध्वः । ऊर्मि । त्वं । राजा । असि । प्रदिवः । सुतानां ॥ १ ॥
सजोषाः । इन्द्र । सगणः । मरुत्सभिः । सोमं । पिब । वृत्रहा । शूर । विद्वान् ।
जहि । शत्रून् । अप । मृषः । नुदस्व । अये । अभये । कृणुहि । विश्वतः ।
नः ॥ २ ॥ उत । ऋतुभिः । ऋतुपाः । पाहि । सोमं । इन्द्र । देवेभिः । सखिभिः ।
सुतं । नः । यान् । आ । अभजः । मरुतः । ये । त्वा । अनु । अहन् । वृत्रं ।
अदधुः । तुभ्यं । ओजः ॥ ३ ॥ ये । त्वा । अहिहृत्ये । मघवल्ल । अवर्धन् । ये ।
शाम्बरे । हरिश्चः । ये । गोऽष्टौ । ये । त्वा । नूनं । अनुऽमदन्ति । विप्राः । पिब ।
इन्द्र । सोमं । सगणः । मरुत्सभिः ॥ ४ ॥ मरुत्वंतं । वृषभं । वावृधानं । अकवारि ।
दिव्यं । शासं । इन्द्रं । विश्वऽसदं । अवसे । नृत्तनाय । अयं । सहोऽदां । इह । तं ।
दुवेम ॥ ५ ॥ ११ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ३ व० १२] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अतु० ४ सू० ४८]

॥ ४८ ॥ ऋषि-विश्वामित्रः । देवता-इन्द्रः । छन्दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ ४८ ॥ सद्यो हं जातो वृषभः कनीनः प्रभर्तुमावदन्धसः सुतस्य ।

साधोः पिब प्रतिकामं यथा ते रसांशिरः प्रथमं सोम्यस्य ॥ १ ॥

यज्जायंथास्तदहरस्य कामेऽंशो पीयूषमपिवो गिरिष्ठां ।

तं ते माता परि योषा जनित्री महः पितुर्दम आसिञ्चदग्ने ॥ २ ॥

उपस्थाय मातरमन्नमैह तिग्ममपश्यद्भि सोममूधः ।

प्रयावयन्नचरद्गृत्सो अन्यान्महानि चक्रे पुरुधप्रतीकः ॥ ३ ॥

उग्रस्तुरापाळभिर्भूत्योजा यथावशं तन्वं चक्र एषः ।

त्वष्टारमिन्द्रो जनुषाभिर्भूषामुष्या सोममपिवच्चमूषु ॥ ४ ॥

शुनं हुवेम मघवानिन्द्रं मस्मिन्भरे नृतमं वाजंसातो ।

शृण्वन्तंमुग्रमूतयं समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि सञ्जितं धनानाम् ॥ ५ ॥ १२ ॥

सद्यः । ह । जातः । वृषभः । कनीनः । प्रभर्तु । आवत् । अंधसः । सुतस्य ।
साधोः । पिब । प्रतिकामं । यथा । ते । रसं आशिरः । प्रथमं । सोम्यस्य ॥ १ ॥
यत् । जायंथाः । तत् । अहः । अस्य । कामे । अंशोः । पीयूषं । अपिवः ।
गिरिऽस्थां । तं । ते । माता । परि । योषा । जनित्री । महः । पितुः । दमं । आ ।
असिञ्च । अग्ने ॥ २ ॥ उपऽस्थाय । मातरं । अन्नं । ऐह । तिग्मं । अपश्यद् ।
अभि । सोमं । ऊधः । प्रयावयन् । अचरत् । गृत्सः । अन्यान् । महानि । चक्रे ।
पुरुधप्रतीकः ॥ ३ ॥ उग्रः । तुरापाळ । अभिर्भूतिऽओजाः । यथावशं । तन्वं ।
चक्रे । एषः । त्वष्टारं । इन्द्रः । जनुषां । अभिर्भूयं । आमुष्यं । सोमं । अपिवत् ।
चमूषु ॥ ४ ॥ शुनं । हुवेम । मघवानि । इन्द्रं । अस्मिन् । भरे । नृतमं । वाजंसातो ।
शृण्वन्तं । उग्रं । मूतयं । समत्सु । घ्नन्तं । वृत्राणि । संजितं । धनानां ॥ ५ ॥ १२ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ३ व० १३] क्रमेदः [मण्ड० ३ अनु० ४ सू० ४९

॥ ४९ ॥ ऋषिः-विश्वामित्रः । देवता-इन्द्रः । छन्दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ ४९ ॥ शंसो महामिन्द्रं यस्मिन्विश्व आ कृष्टयः सोमपाः काममव्यन ।

यं सुकृतं धिपणं विभ्वतष्टं घनं वृत्राणां जनयन्त देवाः ॥ १ ॥

यं तु नकिः पृतनासु स्वराजं द्विता तरति नृतमं हरिष्ठाम् ।

इनतमः सत्त्वभिर्यो हंशुपैः पृथुजया अमिनादायुर्दस्योः ॥ २ ॥

सहावा पृतसु तरणिर्नार्या व्यानशी रोदसी मेहनावान् ।

भगो न कारे हव्यो मतीनां पितेव चारुः सुहवो वयोधाः ॥ ३ ॥

धर्ता दिवो रजसस्पृष्ट ऊर्ध्वो रथो न वायुर्वसुभिर्नियुत्वान् ।

क्षपां वस्ता जनिता सूर्यस्य विभक्ता भागं धिपणोव वार्जम् ॥ ४ ॥

शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रमस्मिन्भरे नृतमं वार्जसातौ ।

शृण्वन्तमुग्रमूतये समस्तसु धनन्तं वृत्राणि सञ्जितं धनानाम् ॥ ५ ॥ १३ ॥

शंस । मह्यं । इन्द्रं । यस्मिन् । विश्वः । आ । कृष्टयः । सोमपाः । कामं ।
अव्यन । यं । सुकृतं । धिपणे इति । निम्बतष्टं । घनं । वृत्राणां । जनयन्त ।
देवाः ॥ १ ॥ यं । तु । नकिः । पृतनासु । स्वराजं । द्विता । तरति । नृतमं ।
हरिष्ठया । इनतमः । सत्त्वभिः । यः । ह । श्रुपैः । पृथुजयाः । अमिना ।
दायुः । दस्योः ॥ २ ॥ सहावा । पृतसु । तरणिः । न । अर्या । विद्वान्निशः ।
रोदसी इति । मेहनावान् । भगः । न । कारे । हव्यः । मतीनां । पिता इव ।
चारुः । सुहवः । वयोधाः ॥ ३ ॥ धर्ता । दिवः । रजसः । स्पृष्टः । ऊर्ध्वः । रथः ।
न । वायुः । वसुभिः । नियुत्वान् । क्षपां । वस्ता । जनिता । सूर्यस्य । विभक्ता ।
भागं । धिपणा इव । वार्जं ॥ ४ ॥ शुनं । हुवेम । मघवानं । इन्द्रं । अस्मिन् ।
भरे । नृतमं । वार्जसातौ । शृण्वन्तं । उग्रं । मूतये । समस्तसु । धनन्तं । वृत्राणि ।
सञ्जितं । धनानां ॥ ५ ॥ १३ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ३ व० १४] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० ४ सू० ५०

॥ ५० ॥ ऋषिः-विश्वामित्रः । देवता-इन्द्रः । छन्दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ ५० ॥ इन्द्रः स्वाहा पिवतु यस्य सोमं आगत्या तुभ्यो वृषभो मरुत्वान् ।

ओरुव्यचाः पृणतामेभिरन्नैरास्यं हविस्तन्वः कामं मृध्याः ॥ १ ॥

आ ते सपर्यु जवसे युनज्मि ययोरनुं प्रदिवः श्रुष्टिमावः ।

इह त्वा धेयुर्हरयः सुशिम पिवा त्वस्य सुपुतस्य चारोः ॥ २ ॥

गोभिर्मिमिक्षुं दधिरे सुपारमिन्द्रं ज्यैष्ठ्याय धायसे गृणानाः ।

मंदानः सोमं पपिवाँ ऋजीपिन्त्समस्मभ्यं पुरुधा गा इपण्य ॥ ३ ॥

इमं कामं मन्दया गोभिरन्वैश्चन्द्रवंता राधसा पप्रथश्च ।

स्वर्षवो मतिभिस्तुभ्यं विप्रा इन्द्राय वाहः कुशिकासो अक्रन् ॥ ४ ॥

इन्द्रः । स्वाहा । पिवतु । यस्य । सोमः । आगत्य । तुभ्यः । वृषभः ।
मरुत्वान् । आ । ओरुव्यचाः । पृणतां । पृभिः । अन्नैः । आ । अस्य । हविः ।
तन्वः । कामं । मृध्याः ॥ १ ॥ आ । ते । सपर्यु इति । जवसे । युनज्मि । ययोः ।
अनु । मप्रदिवः । श्रुष्टि । आवः । इह । त्वा । धेयुः । हरयः । सुशिम । पिवा ।
तु । अस्य । सुपुतस्य । चारोः ॥ २ ॥ गोभिः । मिमिक्षुं । दधिरे । सुपारं ।
इन्द्रं । ज्यैष्ठ्याय । धायसे । गृणानाः । मंदानः । सोमं । पपिवान् । ऋजीपिन् ।
सं । अस्मभ्यं । पुरुधा । गाः । इपण्य ॥ ३ ॥ इमं । कामं । मन्दय । गोभिः । अर्थः ।
चन्द्रवंता । राधसा । पप्रथः ॥ च । स्वःस्पर्षवः । मतिभिः । तुभ्यं । विप्राः ।
इन्द्राय । वाहः । कुशिकासः । अक्रन् ॥ ४ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ३ व० १४, १५] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० ४ सू० ५१]

शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रमस्मिन्भरे नृतमं वाजसातौ ।

शृग्वन्तमुग्रमृतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि सजितं घनानाम् ॥ ५ ॥ १४ ॥

॥ ५१ ॥ ऋषिः-विश्वामित्रः । देवता-इन्द्रः । छन्दः- त्रिष्टुप् ॥

॥ ५१ ॥ च॒र्पणी॒धृतं॑ न॒घवा॑नमु॒क्थ्य॑मिन्द्रं गि॒रौ वृ॒हती॑रभ्य॒नूप॑त ।

वा॒वृ॒धा॒नं पु॒रु॒हूतं॑ सु॒वृ॒क्ति॒भि॒रम॑र्त्यं ज॒र॒मा॒णं दि॒वेदि॑वे ॥ १ ॥

श॒तक्र॑तुम॒र्णवं॑ श॒कि॒नं न॑रं गि॒रौ म॒ इन्द्र॑मु॒प॒ यन्ति॑ वि॒श्वतः॑ ।

वा॒ज॒स॒निं पू॒भिदं॑ तू॒णिम॑प्सु॒रं धा॒म॒साच॑मभि॒पाचं॑ स्व॒र्विद॑म् ॥ २ ॥

आ॒क॒रे व॒सोर्ज॑रि॒ता प॑न॒स्य॒तेऽने॑ह॒सः स्तु॒भ इन्द्रो॑ दु॒वस्य॑ति ।

वि॒श्व॒स्व॒तः स॒द॒न आ॒ हि पि॑मि॒ये सं॒त्रा॒साह॑मभि॒माति॑हनं स्तु॒हि ॥ ३ ॥

शुनं । हुवेम । मघवानं । इन्द्रं । अस्मिन् । भरे । नृतमं । वाजसातौ । नृपतं ।

उग्रं । कृतये । समत्सु । घ्नन्तं । वृत्राणि । संजितं । घनानां ॥ ५ ॥

च॒र्पणी॒धृतं॑ । म॒घवा॑नं । उ॒क्थ्यं॑ । इन्द्रं । गि॒रः । वृ॒हतीः । अ॒भि । अ॒नूप॑त ।

वा॒वृ॒धा॒नं । पु॒रु॒हूतं॑ । सु॒वृ॒क्ति॒भिः॑ । अ॒मर्त्यं॑ । ज॒र॒मा॒णं । दि॒वेऽदि॑वे ॥ १ ॥

श॒तक्र॑तुं । अ॒र्णवं॑ । श॒कि॒नं । न॑रं । गि॒रः । मे । इन्द्रं । उ॒प॒ । य॒न्ति॑ । वि॒श्वतः॑ ।

वा॒ज॒स॒निं । पु॒ऽभि॒दं॑ । तू॒णि । अ॒प्सु॒रं । धा॒म॒साचं॑ । अ॒भि॒साचं॑ । स्वः॒ऽवि॒दं॑ ॥ २ ॥

आ॒क॒रे । व॒सोः । ज॒रि॒ता । प॑न॒स्य॒ते । अ॒ने॒र॒सः । स्तु॒भः । इन्द्रः । दु॒वस्य॑ति ।

वि॒श्व॒स्व॒तः । स॒द॒ने । आ॒ हि । पि॑मि॒ये । सं॒त्रा॒साह॑ । अ॒भि॒पा॒ति॒हनं॑ । स्तु॒हि ॥ ३ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ३ व० १५, १६] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० ४ सू० ५१

वृणां त्वा नृतमं गीर्भिरुक्थैरभि प्र वीरमर्चता सवार्धः ।

सं सहसे पुरुमायो जिहीते नमो अस्य प्रदिव एक ईशे ॥ ४ ॥

पूर्वोरस्य निष्पिधो मर्त्येषु पुरु वसूनि पृथिवी विभर्ति ।

इन्द्राय द्याव ओषधीरुतापो रयि रक्षन्ति जीरयो वनानि ॥ ५ ॥ १५ ॥

तुभ्यं ब्रह्माणि गिरं इन्द्र तुभ्यं सत्रा दधिरे हरिवो जुपस्व ।

वोभ्या अपिरवसो नृतनस्य सखे वसो जरितृभ्यो वयो धाः ॥ ६ ॥

इन्द्रं मरुत्व इह पाहि सोमं यथा शार्याते अपिबः सुतस्य ।

तव प्रणीती तव शूर शर्मन्ना विवासन्ति कवयः सुयज्ञाः ॥ ७ ॥

वृणां । ऊं इति । त्वा । नृतमं । गीःभिः । उक्थैः । अभि । प्र । वीरं । अर्चत ।
सवार्धः । सं । सहसे । पुरुमायः । जिहीते । नमः । अस्य । प्रदिवः । एकः ।
ईशे ॥ ४ ॥ पूर्वीः । अस्य । निःसिधः । मर्त्येषु । पुरु । वसूनि । पृथिवी ।
विभर्ति । इन्द्राय । द्यावः । ओषधीः । उत । आपः । रयि । रक्षन्ति । जीरयः ।
वनानि ॥ ५ ॥ १५ ॥ तुभ्यं । ब्रह्माणि । गिरः । इन्द्र । तुभ्यं । सत्रा । दधिरे ।
हरिष्वः । जुपस्व । वोधि । आपिः । अवसः । नृतनस्य । सखे । वसो इति ।
जरितृभ्यः । वयः । धाः ॥ ६ ॥ इन्द्रं । मरुत्वः । इह । पाहि । सोमं । यथा ।
शार्याते । अपिबः । सुतस्य । तव । प्रणीती । तव । शूर । शर्मन् । आ । विवासन्ति ।
कवयः । सुयज्ञाः ॥ ७ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ३ व० १६] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० ४ सु० ५१

स वावशान इह पाहि सोमं मरुद्भिरिन्द्र साखिभिः सुतं नः ।

जातं यत्वा परि देवा अभूपन्महे भराय पुरुहुत विश्वे ॥ ८ ॥

अप्लूयै मरुत आपिरेपोऽमन्दन्निन्द्रमनु दातिवाराः ।

तेभिः साकं पिबतु वृत्रखादः सुतं सोमं दाशुपः स्वे सधस्थे ॥ ९ ॥

इदं ज्यवोजसा सुतं राधानां पते । पिब त्वस्य गिर्वणः ॥ १० ॥

यस्ते अनु स्वधामसंसुते नि यच्छ तन्वम् । स त्वा ममनु सोम्यम् ॥ ११ ॥

१ ते अश्रोतु कुक्ष्योः मेन्द्र व्रह्मणा शिरः । प्र बाहू शूर राधसे ॥ १२ ॥ १६ ॥

सः । वावशानः । इह । पाहि । सोमं । मरुद्भिः । इन्द्र । साखिभिः । सुतं । नः ।

जातं । यत् । त्वा । परि । देवाः । अभूपन् । महे । भराय । पुरुहुत । विश्वे ॥ ८ ॥

अप्लूयै । मरुतः । आपिः । एपः । अमन्दन् । इन्द्र । अनु । दातिवाराः । तेभिः ।

साकं । पिबतु । वृत्रखादः । सुतं । सोमं । दाशुपः । स्वे । सधस्थे ॥ ९ ॥ इदं ।

हि । अनु । ओजसा । सुतं । राधानां । पते । पिब । तु । अस्य । गिर्वणः ॥ १० ॥

यः । ते । अनु । स्वधां । असत् । सुते । नि । यच्छ । तन्वम् । सः । त्वा । ममनु ।

सोम्यम् ॥ ११ ॥ १ ते अश्रोतु । कुक्ष्योः । १ । इन्द्र । व्रह्मणा । शिरः । १ ।

बाहू इति । शूर । राधसे ॥ १२ ॥ १६ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ३ व० १७, १८] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अतु० ४ सू० ५२

॥ ५२ ॥ (॥) ऋषिः-विश्वामित्रः । देवता-इन्द्रः । छन्दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ ५२ ॥ धानावन्तं करम्भिणामपुष्वन्तमुक्थिनम् । इन्द्रं प्रातर्जुषस्व नः ॥ १ ॥

पुरोळाशं पचत्यं जुषस्वेन्द्रा गुरस्व च । तुभ्यं हव्यानि सिद्यते ॥ २ ॥

पुरोळाशं च नो घसो जोषयांसे गिरश्च नः । वधूयुरिव योषणाम् ॥ ३ ॥

पुरोळाशं सनभुत प्रातःसावे जुषस्व नः । इन्द्रं क्रतुहिं ते बृहन् ॥ ४ ॥

माध्यन्दिनस्य सर्वनस्य धानाः पुरोळाशमिन्द्र कृष्वेह चारुम् ।

प्र यत्स्तोता जस्ता तूर्ण्यर्थो वृषायमाण उप गोभिरीद्वे ॥ ५ ॥ १७ ॥

तृतीयं धानाः सर्वने पुरुषुत पुरोळाशमाहुतं मामहस्व नः ।

गभुमन्तं वार्जयन्तं त्वा कवे प्रयस्वन्त उप शिक्षेम धीतिभिः ॥ ६ ॥

धानाऽवन्तं । करम्भिणं । अपुष्वन्तं । उक्थिनं । इन्द्रं । प्रातः । जुषस्व ।

नः ॥ १ ॥ पुरोळाशं । पचत्यं । जुषस्व । इन्द्रं । आ । गुरस्व । च । तुभ्यं ।

हव्यानि । सिद्यते ॥ २ ॥ पुरोळाशं । च । नः । घसः । जोषयांसे । गिरः । च ।

नः । वधूयुः । इव । योषणां ॥ ३ ॥ पुरोळाशं । सनभुत । प्रातः । सावे । जुषस्व ।

नः । इन्द्रं । क्रतुः । हि । ते । बृहन् ॥ ४ ॥ माध्यन्दिनस्य । सर्वनस्य । धानाः ।

पुरोळाशं । इन्द्रं । कृष्वेह । चारुम् । प्र । यत् । स्तोता । जस्ता । तूर्ण्यर्थः ।

वृषायमाणः । उप । गोभिः । ईद्वे ॥ ५ ॥ १७ ॥ तृतीयं । धानाः । सर्वने ।

पुरुषुत । पुरोळाशं । आहुतं । मामहस्व । नः । गभुमन्तं । वार्जयन्तं । त्वा ।

कवे । प्रयस्वन्तः । उप । शिक्षेम । धीतिभिः ॥ ६ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ३ व० १८, १९] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० ४ व० ५

पूषण्वते ते चकृमा करुभं हरिवते हयैश्वायं धानाः ।

अपूपमन्दि सगणो मरुद्भिः सोमं पिब वृत्रहा शूर बिद्वान् ॥ ७ ॥

प्रति धाना भरत तूयमस्मै पुरोळाशी वीरतमाय नृणाम् ।

॥ दिवेदिवे सदृशीरिन्द्र तुभ्यं वर्धन्तु त्वा सोमपेयाय धृष्णो ॥ ८ ॥ १८ ॥

॥ ५३ ॥ ऋषिः-विश्वामित्रः । देवता-इन्द्रः । छन्दः-त्रिष्टुप् ।

॥ ५३ ॥ इन्द्रांपर्वता बृहता रथेन वामोरिष आ बंहतं सुवीराः ।

वीतं हव्यान्यध्वरेषु देवा वर्धेधां गोभिर्लिङ्ग्या मदन्ता ॥ १ ॥

तिष्ठा सु कं मयवन्मा परा गाः सोमस्य नु त्वा सुधृतस्य यक्षि ।

पितुर्न पुत्रः सिचमा रंभे त इन्द्र स्वादिष्ठया गिरा शचीवः ॥ २ ॥

पूषण्वते । ते । चकृम । करुभं । हरिवते । हरिऽअश्वाय । धानाः । अपूपं । अन्दि ।

सगणः । मरुद्भिः । सोमं । पिब । वृत्रहा । शूर । बिद्वान् ॥ ७ ॥ प्रति ।

धानाः । भरत । तूयं । अस्मै । पुरोळाशी । वीरतमाय । नृणां । दिवेऽदिवे ।

सदृशीः । इन्द्र । तुभ्ये । वर्धन्तु । त्वा । सोमपेयाय । धृष्णो इति ॥ ८ ॥ १८ ॥

इन्द्रांपर्वता । बृहता । रथेन । वामोऽरिः । अपः । आ । बरतं । सुवीराः । वीरैः ।

हव्यानि । अध्वरेषु । देवा । तपेयां । गोभिः । लिङ्ग्या । मदन्ता ॥ १ ॥ तिष्ठ ।

यु । कं । मयवन् । मा । परा । गाः । सोमस्य । नु । त्वा । सुधृतस्य । यक्षि ।

पितुः । न । पुत्रः । सिचं । आ । रंभे । त्वे । इन्द्र । स्वादिष्ठया । गिरा । शचीवः ॥ २ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ३ व० १९, २०] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अंश० ४ व० ५३

शंसावाध्वर्यो॑ प्रति मे॒ गृणी॒हीन्द्रा॑य॒ वाहः॑ कृण॒वाव॒ जुष्टम् ।

एदं॑ ब॒र्हिर्यज॑मानस्य सी॒दाथा॑ च भू॒दुक्थमिन्द्रा॑य श॒स्तम् ॥ ३ ॥

जा॒येदस्ते॑ मघ॒बन्त्सेदु॑ योनि॒स्तदित्त्वा॑ यु॒क्ता हर॑यो ब॒हन्तु ।

य॒दा क॒दा च॑ सु॒नवा॑म॒ सोम॑मग्नि॒ष्ट्वा दू॒तो ध॑न्वात्य॒च्छं ॥ ४ ॥

परा॑ याहि मघ॒बन्ना च॑ या॒हीन्द्रं॑ भ्रात॒रभ्य॑त्रा॒ ते अ॒र्थम् ।

यत्रा॑ रथ॒स्य बृ॒हतो॑ नि॒धानं॑ वि॒मोच॑नं वा॒जिनो॑ रा॒सभ॑स्य ॥ ५ ॥ १९ ॥

अपाः॑ सोम॒मस्त॑मिन्द्र॒ प्र या॑हि क॒ल्याणी॒र्जाया॑ सु॒रणं॑ यु॒हे ते॑ ।

यत्रा॑ रथ॒स्य बृ॒हतो॑ नि॒धानं॑ वि॒मोच॑नं वा॒जिनो॑ दक्षि॒णाव॑त् ॥ ६ ॥

शंसा॒व । अध्व॒र्यो॑ इति । प्रति । मे । गृ॒णी॒हि । इं॒द्राय॑ । वा॒हः । कृ॒ण॒वाव॒ । जुष्टं॑ । आ । इ॒दं ।
व॒र्हिः । यज॑मानस्य । सी॒द । अ॒र्थे । च । भू॒त् । दु॒क्थं॑ । इं॒द्राय॑ । श॒स्तं ॥ ३ ॥
जा॒या । इ॒त् । अस्तं॑ । म॒घ॒ज्वन् । सा । इ॒त् । ऊ॒ । इति॑ । योनिः॑ । तत् । इ॒त् । त्वा ।
यु॒क्ताः । हर॑योः । ब॒हन्तु॑ । य॒दा । क॒दा । च । सु॒नवा॑म । सोम॑ । अ॒ग्निः । त्वा ।
दू॒तः । ध॑न्वाति । अ॒च्छं ॥ ४ ॥ परा॑ । या॒हि । म॒घ॒ज्वन् । आ । च । या॒हि । इं॒द्रं ।
भ्रा॒तः । उ॒भ॒यत्र॑ । ते । अ॒र्थे । यज॑ । रथ॒स्य । बृ॒हतः॑ । नि॒ऽपानं॑ । वि॒ऽमोच॑नं ।
वा॒जिनः॑ । रा॒सभ॑स्य ॥ ५ ॥ १९ ॥ अपाः॑ । सोम॑ । अस्तं॑ । इं॒द्रं । म । या॒हि ।
क॒ल्या॒णीः । जा॒या । सु॒ऽरणं॑ । यु॒हे । ते । यत्र॑ । रथ॒स्य । बृ॒हतः॑ । नि॒ऽपानं॑ ।
वि॒ऽमोच॑नं । वा॒जिनः॑ । दक्षि॒णाव॑त् ॥ ६ ॥

अ० ३ अ० ३ व० २०] ऋग्वेदः [गण० ३ अनु० ४ सू० ५३

हमे भोजा अङ्गिरसो विरूपा दिवस्पुत्रासो अङ्गुरस्य वीराः ।

विश्वामित्राय ददतो मघानि सहस्रसावे प्र तिरन्त आयुः ॥ ७ ॥

रूपं रूपं मघवां वोभवीति मायाः कृण्वानस्तन्वं परि स्वाम् ।

त्रिर्यदिवः परि मुहूर्तमागात्स्वैर्मन्त्रैरनृतुपा ऋतावा ॥ ८ ॥

महो ऋषिर्देवजा देवजुतोऽस्तन्नात्सिन्धुमर्णवं नृचक्षाः ।

विश्वामित्रो यदवहत्सुदासमप्रियायत कुशिकेभिरिन्द्रः ॥ ९ ॥

हंसा इव कृणुथ श्लोकमद्रिभिर्मदन्तो गीर्भिरध्वरे सुते सचा ।

देवेभिर्विप्रा ऋपयो नृचक्षसो वि पिबध्वं कुशिकाः सोम्यं मधु ॥ १० ॥ २० ॥

इमे । भोजाः । अङ्गिरसः । विरूपाः । दिवः । पुत्रासः । अङ्गुरस्य । वीराः ।
विश्वामित्राय । ददतः । मघानि । सहस्रसावे । प्र । तिरन्ते । आयुः ॥ ७ ॥
रूपं रूपं । मघवां । वोभवीति । मायाः । कृण्वानः । तन्वं । परि । स्वाम् । त्रिः ।
यत् । दिवः । परि । मुहूर्तं । आ । अगात् । स्वैः । मन्त्रैः । अनृतुपाः ।
ऋतावा ॥ ८ ॥ महान् । ऋषिः । देवजाः । देवजुतः । अस्तन्नात् । सिन्धुं ।
मर्णवं । नृचक्षाः । विश्वामित्रः । यत् । अवहत् । सुदासं । अप्रियायत ।
कुशिकेभिः । इन्द्रः ॥ ९ ॥ हंसाः । इव । कृणुथ । श्लोकं । अद्रिभिः । मदन्तः ।
गीर्भिरध्वरे । सुते । सचा । देवेभिः । विप्राः । ऋपयः । नृचक्षसः । वि ।
पिबध्वं । कुशिकाः । सोम्यं । मधु ॥ १० ॥ २० ॥

उ॒प॒ प्रेतं॑ कु॒शिका॑श्चेत॒यध्वं॑ अ॒श्वं रा॒ये प्र॑ मुञ्च॒ता सु॒दासः॑ ।

राजा॑ वृ॒त्रं जं॒घन॑न्प्रा॒गपा॒नुद॑ग॒था य॒जाते॒ वर॑ आ वृ॒थि॒व्याः ॥ ११ ॥

य इ॒मे रोद॑सी उ॒मे अ॒हमिन्द्र॑मनु॒ष्टव॑म् ।

वि॒श्वामि॑त्रस्य रक्षति॒ ब्रह्मे॑दं भा॒रतं॑ ज॒नम् ॥ १२ ॥

वि॒श्वामि॑त्रा अ॒रास॑त ब्रह्मे॒न्द्राय॑ व॒ज्रिणें॑ ।

कर॒दि॒नः सु॒रार्ध॑सः ॥ १३ ॥

किं ते॑ कृ॒ण्वन्ति॑ की॒कटे॑षु गा॒यो ना॒शिरे॑ दु॒हे न त॑प॒न्ति घ॒र्म ।

आ नो॑ भ॒र प्र॑म॒गन्द॑स्य वेदो॑ नै॒चाशा॒खं म॑घ॒वन्न॑ध॒या नः ॥ १४ ॥

स॒स॒र्प॒रीर॑म॒न्ति वा॒र्धमा॑ना बृ॒हन्मि॑मा॒य ज॒मद॑ग्नि॒दत्ता॑ ।

आ सूर्य॑स्य दु॒हिता॑ त॒तान॑ भ॒वो दे॒वेभ्य॑मृ॒तम॑जु॒र्यम् ॥ १५ ॥ २१ ॥

उ॒प॒ । प्र॑ । इ॒त् । कु॒शि॒काः । चे॒त॒यध्वं॑ । अ॒श्वं । रा॒ये । प्र॑ । मु॒ञ्च॒त् । सु॒दा॒सः ।

रा॒जा । वृ॒त्रं । जं॒घन॑त् । प्रा॒क् । अ॒पा॒क् । उ॒द॒क् । अ॒थ । य॒जा॒ते । व॒र॑ । आ ।

वृ॒थि॒व्याः ॥ ११ ॥ यः । इ॒मे इति॑ । रोद॑सी इति॑ । उ॒मे इति॑ । अ॒हं । इन्द्र॑ ।

अनु॑स्त्वं । वि॒श्वामि॑त्रस्य । र॒क्ष॒ति । ब्र॒ह्मे॑ । इ॒दं । भा॒र॒तं । ज॒न॑म् ॥ १२ ॥ वि॒श्वामि॑त्राः ।

अ॒रा॒स॒त । ब्र॒ह्मे॑ । इ॒न्द्राय॑ । व॒ज्रि॒णें॑ । क॒र॒त् । इ॒त् । नः॑ । सु॒रार्ध॑सः ॥ १३ ॥ किं ।

ते॑ । कृ॒ण्व॑न्ति । की॒कटे॑षु । गा॒वः । न । आ॒शि॒रे॑ । दु॒हे । न । त॑प॒न्ति । घ॒र्म । आ ।

नः॑ । भ॒र । प्र॑म॒ग॒न्द॑स्य । वेदो॑ । नै॒चा॒शा॒खं । म॑घ॒व॒न्न॑ । र॒ध॒य॒ । नः॑ ॥ १४ ॥

स॒स॒र्प॒रीः । अ॒म॒न्ति॑ । वा॒र्ध॒मा॒ना । बृ॒ह॒त् । मि॒मा॒य॒ । ज॒म॒द॒ग्नि॒द॒त्ता॑ । आ । सूर्य॑स्य ।

दु॒हि॒ता॑ । त॒ता॒न॒ । भ॒वः॑ । दे॒वे॒भ्य॑ । अ॒मृ॒तं । अ॒जु॒र्य॑म् ॥ १५ ॥ २१ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ३ व० २२ । ऋग्नेदः [णट्ठे ३ अनु० ४ सू० ५३]

ससर्परीरं भरत्तूर्यमेभ्योऽधि श्रवः पाञ्चजन्यासु कृष्टिषु ।

सा पक्ष्याश्च नव्यमायुर्दधाना नां मे पलस्तिजमदग्रयो ददुः ॥ १६ ॥

स्थिरौ गावौ भवतां वीळुरक्षो मेषा वि वर्हि मा युगं वि शारि ।

इन्द्रः पातल्ये ददतां शरीतो ररिष्टनेमे अभि नः सचस्व ॥ १७ ॥

बलं घेहि तनूयु नो बलमिन्द्रानकुत्सु नः ।

बलं तोकाय तनयाय जीवसे त्वं हि बलदा असिं ॥ १८ ॥

अभि व्ययस्व खदिरस्य सारमोजो घेहि स्पन्दने शिशपायाम् ।

अक्षं वीळो वीळित वीळयस्व मा यामादस्माद्वं जीहिपो नः ॥ १९ ॥

अयमस्मान्वनस्पतिर्मा च हा मा च रीरिपत् ।

स्वस्त्वा गृहेभ्य आवसा आ विमोचनात् ॥ २० ॥ २२ ॥

ससर्परीः । अ भरत् । तूर्ये । एभ्यः । अधि । श्रवः । पाञ्चजन्यासु । कृष्टिषु । सा ।

पक्ष्या । नव्ये । आयुः । दधाना । नां । मे । पलस्तिजमदग्रयः । ददुः ॥ १६ ॥

स्थिरौ । गावौ । भवतां । वीळुः । असिः । मा । ईया । वि । वर्हि । मा । युगं ।

वि । शारि । इन्द्रः । पातल्ये इति । ददतां । शरीतोः । अरिष्टनेमे । अभि । नः ।

सचस्व ॥ १७ ॥ बलं । घेहि । तनूयु । नः । बलं । इन्द्र । अनकुत्सु । नः । बलं ।

तोकाय । तनयाय । जीवसे । त्वं । हि । बलदाः । असिं ॥ १८ ॥ अभि ।

व्ययस्व । खदिरस्य । सारं । ओजः । घेहि । स्पन्दने । शिशपायां । असिं ।

वीळो इति । वीळित । वीळयस्व । मा । यामात् । अस्मात् । अक्षं । जीहिपो ।

नः ॥ १९ ॥ अयं । अस्मान् । वनस्पतिः । मा । च । हा । मा । च । रीरिपत् ।

स्वस्ति । आ । गृहेभ्यः । आ । आवसे । आ । विमोचनात् ॥ २० ॥ २२ ॥

अष्ट० १ अध्या० १ व० २३] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० ४ व० ५३]

इन्द्रोतिर्निर्वहृलाभिर्नो अय याच्छ्रेष्ठाभिर्मघवञ्चूर जिन्व ।

यो नो देष्टपथरः सस्वदीष्ट यमु द्विष्मस्तमु प्राणो जहातु ॥ २१ ॥

परशुं चिद्वि तपति शिम्बलं चिद्वि वृश्चति ।

ह्रस्वा चिदिन्द्र येयन्ती प्रयस्ता केनमस्पति ॥ २२ ॥

न सायकस्य चिकिते जनासो लोधं नयन्ति पशु मन्यमानाः ।

वावाजिनं वाजिनां हासयन्ति न गर्दिभं पुरो अश्वाग्नयन्ति ॥ २३ ॥

इम इन्द्र भरतस्य पुत्रा अपपित्वं चिकितुर्न प्रपित्वम् ।

हिन्वन्त्यश्वमरणं न नित्यं व्यावाजं परि नयन्त्याजौ ॥ २४ ॥ २३ ॥ ४ ॥

इन्द्र । छतिऽभिः । बहुलाभिः । नः । अय । यात्श्च्रेष्ठाभिः । मघञ्चूर । शूर ।

जिन्व । यः । नः । द्वेष्टि । अयः । सः । पदीष्ट । यं । कुं इति । द्विष्मः । तं ।

कुं इति । प्राणः । जहातु ॥ २१ ॥ परशुं । चित् । वि । तपति । शिम्बलं । चित् ।

वि । वृश्चति । ह्रस्वा । चित् । इन्द्र । येयन्ती । प्रयस्ता । केन । अस्पति ॥ २२ ॥

न । सायकस्य । चिकिते । जनासः । लोधं । नयन्ति । पशु । मन्यमानाः । न ।

वावाजिनं । वाजिनां । हासयन्ति । न । गर्दिभं । पुरः । अश्वात् । नयन्ति ॥ २३ ॥

इमे । इन्द्र । भरतस्य । पुत्राः । अपपित्वं । चिकितुः । नः । प्रपित्वं । हिन्वन्ति ।

अश्वं । अरणं । न । नित्यं । व्यावाजं । परि । नयन्ति । आजौ ॥ २४ ॥ २३ ॥

॥ पंचमोऽनुवाकः ॥ ५ ॥

॥ ५४ ॥ ऋषिः-प्रजापतिः । देवता-विश्वेदेवाः । छन्दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ ५४ ॥ इ॒मं म॒हे वि॒द॒ध्या॒य शू॒पं श॒श्वत्कृ॒त्य ई॒ज्या॒य प्र जं॒भुः ।
 शृ॒णोतुं नो द॒म्येभिर॒नीकैः शृ॒णोत्व॒ग्निर्दि॒व्यैरज॑स्रः ॥ १ ॥
 माहि॑ म॒हे दि॒वे अ॒र्चा पृथि॒व्यै का॒मो मे इ॒च्छश्चर॑ति प्र॒जान॑न् ।
 ययो॑र्ह॒ स्तोमे॑ वि॒दथे॑षु दे॒वाः संप॑र्यवो मा॒दय॑न्ते स॒चायोः ॥ २ ॥
 यु॒वोऽर्क॑तं रो॒दसी स॒त्यम॑स्तु म॒हे पु नः सु॒विता॒य प्र भू॑तम् ।
 इ॒दं दि॒वे नमो॑ अ॒ग्ने पृथि॒व्यै संप॑र्यामि प्र॒यसा॑ यामि रत्न॑म् ॥ ३ ॥
 उ॒तो हि वां पू॒र्व्या आ॒वि॒वि॒द्र ऋ॒ताव॑रीं रो॒दसी स॒त्यवा॑चः ।
 नर॑श्चि॒द्रां स॒मि॒धे शूर॑सा॒तौ व॒वन्दि॑रे पृथि॒वि वे॒वि॒दानाः ॥ ४ ॥ २४ ॥

इ॒मं । म॒हे । वि॒द॒ध्या॒य । शू॒पं । श॒श्वत् । कृ॒त्य । ई॒ज्या॒य । प्र । जं॒भुः
 शृ॒णोतुं । नः । द॒म्ये॒भिः । अ॒नी॒कैः । शृ॒णोतुं । अ॒ग्निः । दि॒व्यैः । अज॑स्रः ॥ १ ॥
 मा॒हि॒ । म॒हे । दि॒वे । अ॒र्च । पृथि॒व्यै । का॒मः । मे । इ॒च्छन् । च॒रति॑ ।
 प्र॒जान॑न् । ययो॑र्ह॒ । स्तोमे॑ । वि॒दथे॑षु । दे॒वाः । संप॑र्यवः । मा॒दय॑न्ते । स॒चा ।
 आ॒योः ॥ २ ॥ यु॒वोः । ऋ॒तं । रो॒द॒सी इति॑ । स॒त्यं । अ॒स्तु । म॒हे । पु । नः ।
 सु॒वि॒ता॒य । प्र । भू॑तम् । इ॒दं । दि॒वे । नमो॑ । अ॒ग्ने । पृथि॒व्यै । संप॑र्यामि । प्र॒यसा॑ ।
 यामि॑ । रत्न॑म् ॥ ३ ॥ उ॒तो इति॑ । हि । वां । पू॒र्व्याः । आ॒वि॒वि॒द्रे । ऋ॒त॑वरी
 इत्यृ॒त॑वरी । रो॒द॒सी इति॑ । स॒त्य॒वा॒चः । नरः । चि॒त् । वां । सं॒ज॒धे । शूर॑सा॒तौ ।
 व॒वन्दि॑रे । पृथि॒वि । वे॒वि॒दानाः ॥ ४ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ३ व० २५, २६] ऋग्वेदः [अष्ट० ३ अनु० ५ सू० ६४]

इ॒मं स्तो॒मं रो॒दसी॒ प्र ब्र॒वीम्य॒दू॒दराः॑ शृ॒णव॒न्नग्नि॒जिहाः॑ ।
 मि॒त्रः स॒म्राजो॑ व॒रुणो॑ यु॒धान आ॒दि॒त्यासः॑ क॒वयः॑ प॒प्रधा॒नाः ॥ १० ॥ २५ ॥
 हि॒र॒ण्यपा॒णिः स॒वि॒ता सु॒जिह्व॒स्त्रिरा॑ दि॒वो वि॒दधे॑ प॒त्य॒मानः॑ ।
 दे॒वेभ्य॑ च स॒वि॒तः श्लो॒कम॒श्रे॒राद॒स्मभ्य॒ना सु॒व स॒र्वता॑तिम् ॥ ११ ॥
 सु॒कु॒म्भु॒पा॒णिः स्व॒र्गो कृ॒तावा॑ दे॒वस्त्व॒ष्टाव॑से ता॒नि नो॒ धात॑ ।
 पू॒षण्व॑न्तं ऋ॒भ॒वो मा॒दय॑ध्वमु॒र्ध्वग्रा॑वा॒णो अ॒व्व॒रम॑न्त॒ष्ट ॥ १२ ॥
 वि॒श्व॒द्र॒था म॒रुतं॑ ऋ॒ष्टि॒मन्तो॑ दि॒वो म॒र्या कृ॒तजा॑ता अ॒यासः॑ ।
 सर॑स्वती शृ॒णव॒न्य॒ग्नि॒यांसो॑ धा॒ता र॒यि स॒ह॒र्वी॒रं तुरा॑सः ॥ १३ ॥
 वि॒ष्णुं स्तो॒मांसः॑ पु॒रु॒द॒स्मम॑र्का भ॒गस्ये॒व का॒रि॒णो या॒म॒नि ग॒मन् ।
 उ॒रु॒क्रमः॑ क॒कु॒हो य॒स्य प॒ूर्वो॑ न म॒र्धे॒न्ति यु॒वत॑पो ज॒नि॒त्रीः ॥ १४ ॥

इ॒मं । स्तो॒मं । रो॒दसी॒ इति॑ । प्र । ब्र॒वी॒मि । कृ॒दू॒दराः । शृ॒ण॒वन् । अ॒ग्नि॒जि॒हाः ।
 मि॒त्रः । स॒म्रा॒जेः । व॒रु॒णः । यु॒धा॒नः । आ॒दि॒त्या॒सः । क॒व॒यः । प॒प्र॒धा॒नाः ॥ १० ॥ २५ ॥
 हि॒र॒ण्य॒पा॒णिः । स॒वि॒ता । सु॒जि॒ह्वः । त्रिः । आ । दि॒वः । वि॒द॒धे । प॒त्य॒मा॒नः ।
 दे॒वे॒भ्य॑ । च । स॒वि॒त॒रि॒ति॑ । श्लो॒क॑ । अ॒श्रेः । आ॒त् । अ॒स्म॒भ्य॑ । आ । सु॒व ।
 स॒र्व॒ता॒ति॑ ॥ ११ ॥ सु॒ड॒भ्र॒त् । सु॒पा॒णिः । स्व॒र्गो॒न् । कृ॒त॒जो॒ । दे॒वः । त्व॒ष्टा॑ ।
 अ॒व॒से॑ । ता॒नि॒ । नः । धा॒त् । पू॒ष॒ण्व॑न्तः । ऋ॒भ॒नः । मा॒द॒य॒ध्वं । ऊ॒र्ध्व॒ग्रा॑वा॒नः ।
 अ॒ध्व॑रं । अ॒त॒ष्ट ॥ १२ ॥ वि॒श्व॒द्र॒थाः । म॒रु॒तः । ऋ॒ष्टि॒म॒न्तः । दि॒वः । म॒र्याः ।
 कृ॒त॒जो॒ताः । अ॒या॒सः । सर॑स्वती । शृ॒ण॒वन् । य॒ग्नि॒या॒ंसः । धा॒त॑ । र॒यि॑ । स॒ह॒र्वी॒र॑ ।
 तुरा॑सः ॥ १३ ॥ वि॒ष्णुं । स्तो॒मा॒ंसः । पु॒रु॒द॒स्मं । अ॒र्काः । भ॒ग॒स्य॒इ॒व । का॒रि॒णः ।
 या॒म॒नि॒ । ग॒म॒न् । उ॒रु॒क्रमः॑ । क॒कु॒हः । य॒स्य॑ । प॒ूर्वो॑ । न । म॒र्धे॒न्ति॑ । यु॒व॒त॒पो॑ ।
 ज॒नि॒त्रीः ॥ १४ ॥

इन्द्रो विश्वेर्वीर्यैः पत्यमान उमे आ पमौ रोदसी महित्वा ।

पुरंदरो वृत्रहा धृष्णुषेणः सद्गृभ्यां न आ भरा भूरि पश्वः ॥ १५ ॥ २६ ॥

नासत्या मे पितरां बन्धुपृच्छां सजात्यमश्विनोश्चारु नाम ।

युवं हि स्थो रयिदौ नो रयोणां दात्रं रक्षेथे अकवैरदन्वा ॥ १६ ॥

महत्तवः कवयश्चारु नाम यद्ध देवा भवंथ विश्व इन्द्रे ।

सखं ऋभुभिः पुरुहूत प्रियेभिरिमां धियं सातये तक्षता नः ॥ १७ ॥

अर्यमा णो अदितिर्यशियासोऽदन्वानि वरुणस्य व्रतानि ।

युयोत नो अनपत्यानि गन्तोः प्रजावान्नः पशुमां अस्तु गातुः ॥ १८ ॥

देवानां दूतः पुरुष प्रसूतोऽनांगान्नो वोचतु सर्वताता ।

शृणोतु नः पृथिवी यौरुतापः सूर्यो नक्षत्रैरुर्वन्तरिक्षम् ॥ १९ ॥

इन्द्रः । विश्वैः । वीर्यैः । पत्यमानः । उमे इति । आ । पमौ । रोदसी इति ।
महित्वा । पुरंदरः । वृत्रहा । धृष्णुसेनः । सद्गृभ्यः । नः । आ । भरा । भूरि ।
पश्वः ॥ १५ ॥ २६ ॥ नासत्या । मे । पितरां । बन्धुपृच्छां । सजात्यं ।
अश्विनोः । चारुं । नाम । युवं । हि । स्थः । रयिदौ । नः । रयोणां । दात्रं ।
रक्षेथे इति । अकवैः । अदन्वा ॥ १६ ॥ महत् । तत् । वः । कवयः । चारुं । नाम । यत् ।
१ । देवाः । भवंथ । विश्वे । इन्द्रे । सखा । ऋभुभिः । पुरुहूत । प्रियेभिः । इमां ।
धियं । सातये । तक्षता । नः ॥ १७ ॥ अर्यमा । नः । अदितिः । यशियासः ।
अदन्वानि । वरुणस्य । व्रतानि । युयोत । नः । अनपत्यानि । गन्तोः । प्रजावान् ।
नः । पशुमान् । अस्तु । गातुः ॥ १८ ॥ देवानां । दूतः । पुरुष । प्रसूतः ।
अनांगान् । नः । वोचतु । सर्वताता । शृणोतु । नः । पृथिवी । योः । वत ।
नापः । सूर्यः । नक्षत्रैः । रुक् । अन्तरिक्षं ॥ १९ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ३ व० २७, २८] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० ५ सू० ५५

शृण्वन्तु नो वृषणः पर्वतासो ध्रुवक्षेमास इळ्या मर्दन्तः ।
 आदित्यैर्नो अदितिः शृणोतु यच्छन्तु नो मरुतः शर्म भद्रम् ॥ २० ॥
 सदा सुगः पितुमाँ अस्तु पन्या मध्वा देवा ओषधीः सं पिपृक्त ।
 भगो मे अग्ने सख्ये न मृध्या उद्रायो अश्यां सदर्न पुरुक्षोः ॥ २१ ॥
 स्वदस्व हव्या समिपो दिदीक्षस्मग्रक्षं मिमीहि श्रवांसि ।
 विश्वाँ अग्ने पृतसु ताञ्जैपि शञ्चूनहा विश्वाँ सुमना दीदिहि नः ॥ २२ ॥ २७ ॥

॥ ५५ ॥ ऋषिः—प्रजापतिः । देवता—विश्वेदेवाः । छन्दः—त्रिष्टुप् ॥

॥ ५५ ॥ उपसः पूर्वा अध अग्रयुषुः महि जज्ञे अक्षरं पदे गोः ।
 व्रता देवानां सुप नु प्रभूपन्महदेवानां असुरत्वमेकम् ॥ १ ॥
 मो पू णो अत्र जुहुरन्त देवा मा पूर्वं अग्ने पितरः पदज्ञाः ।
 पुराण्योः सद्यनोः केतुरन्तर्महदेवानां असुरत्वमेकम् ॥ २ ॥

शृण्वन्तु । नः । वृषणः । पर्वतासः । ध्रुवऽक्षेमासः । इळ्या । मर्दन्तः । आदित्यैः ।
 नः । अदितिः । शृणोतु । यच्छन्तु । नः । मरुतः । शर्म । भद्रं ॥ २० ॥ सदा ।
 सुगः । पितुऽमान् । अस्तु । पन्याः । मध्वा । देवाः । ओषधीः । सं । पिपृक्त ।
 भगः । मे । अग्ने । सख्ये । न । मृध्याः । उद्र । रायः । अश्यां । सदर्न ।
 पुरुऽक्षोः ॥ २१ ॥ स्वदस्व । हव्या । सं । इषेः । दिदीहि । अस्मग्रक्षं । सं ।
 मिमीहि । श्रवांसि । विश्वाँ । अग्ने । पृतसु । तान् । जेपि । शञ्चून । अहा ।
 विश्वाँ । सुमनाः । दीदिहि । नः ॥ २२ ॥ २७ ॥

उपसः । पूर्वाः । अध । अग्रयुः । महत् । वि । जज्ञे । अक्षरं । पदे ।
 गोः । व्रताः । देवानां । उपसः । नु । प्रभूपन् । महत् । देवानां । असुरत्वं ।
 एकं ॥ १ ॥ मो इति । सु । नः । अत्र । जुहुरन्त । देवाः । मा । पूर्वं । अग्ने ।
 पितरः । पदज्ञाः । पुराण्योः । सद्यनोः । केतुः । अन्तः । महत् । देवानां ।
 असुरत्वं । एकं ॥ २५ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ३ व० २८, २९ । ऋग्वेदः । मण्ड० ३ अनु० ५ सू० ५५

वि मे॑ पुरु॒त्रा प॑तयन्ति॒ कामाः॑ शम्य॒च्छां दी॒धे पु॒र्व्याणि॑
समि॑च्छे अ॒ग्रावृ॑तमिदं॒ देम॑ म॒हद्दे॒वाना॑म॒सुर॒त्वमेकं॑ म॒या ३ ॥
स॒मानो॑ राजा विभृ॑तः पुरु॒त्रा शयें॑ शयासु प्रयु॑तो॒ वनानु॑ ।
अ॒न्या व॒त्सं भ॑रति॒ क्षेति॑ मा॒ता म॒हद्दे॒वाना॑म॒सुर॒त्वमेकं॑ ॥ ४ ॥
आ॒क्षि॒त्पूर्वा॑स्वर्परा अ॒नू॒रु॒त्स॒यो जा॒तासु॑ तरु॒णीष्व॑न्तः ।
अ॒न्तर्व॑न्तीः सु॒वते॑ अ॒प्र॒वी॒ता म॒हद्दे॒वाना॑म॒सुर॒त्वमेकं॑ ॥ ५ ॥ २८ ॥
श॒युः प॒रस्ता॑दथ॒ नु द्वि॑मा॒ताव॑न्धनश्चरति॒ व॒त्स एकः॑ ।
मि॒त्रस्य॑ ता वरु॑णस्य व्र॒तानि॑ म॒हद्दे॒वाना॑म॒सुर॒त्वमेकं॑ ॥ ६ ॥
द्वि॒मा॒ता होता॑ वि॒दधे॑षु स॒म्रा॒ज्यं च॑रति॒ क्षेति॑ बु॒धः ।
प॒ र॒ण्यानि॑ र॒ण्यवा॑चो॑ भरन्ते म॒हद्दे॒वाना॑म॒सुर॒त्वमेकं॑ ॥ ७ ॥

वि । मे । पुरु॒त्रा । प॑तय॒न्ति । कामाः । शमि॑ । अ॒च्छ । दी॒धे । पु॒र्व्याणि॑ ।
सं॒श॒द्धे । अ॒ग्रा । वृ॒त । इत् । व॒देम॑ । म॒हत् । दे॒वाना॑ । अ॒सुर॒त्वं । एकं॑ ॥ ३ ॥
स॒मानः । राजा॑ । वि॒भृ॒तः । पुरु॒त्रा । शयें॑ । श॒यासु॑ । प्र॒यु॒तः । वना॑ । अनु॑ ।
अ॒न्या । व॒त्सं । भ॑रति । क्षेति॑ । मा॒ता । म॒हत् । दे॒वाना॑ । अ॒सुर॒त्वं । एकं॑ ॥ ४ ॥
आ॒क्षि॒त् । पूर्वा॑ । स्व॒र्पराः । अ॒नू॒रु॒त् । स॒योः । जा॒तासु॑ । तरु॒णीषु॑ । अ॒न्तरि॑ति ।
अ॒न्तः॒र्व॒न्तीः । सु॒व॒ते । अ॒प्र॒वी॒ताः । म॒हत् । दे॒वाना॑ । अ॒सुर॒त्वं । एकं॑ ॥ ५ ॥ २८ ॥
श॒युः । प॒रस्ता॑ । अ॒थ । नु॑ । द्वि॒मा॒ता । अ॒व॒न्ध॒नः । च॑रति॒ व॒त्सः । एकः॑ ।
मि॒त्रस्य॑ । ता । वरु॑णस्य । व्र॒तानि॑ । म॒हत् । दे॒वाना॑ । अ॒सुर॒त्वं । एकं॑ ॥ ६ ॥
द्वि॒मा॒ता । होता॑ । वि॒दधे॑षु । सं॒म्रा॒ज्यं । अ॒नु॑ । अ॒ग्रं । च॑रति॒ क्षेति॑ । बु॒धः । प॒ ।
र॒ण्यानि॑ । र॒ण्यवा॑चः । भ॑र॒न्ते । म॒हत् । दे॒वाना॑ । अ॒सुर॒त्वं । एकं॑ ॥ ७ ॥

शूरस्येच युध्यतो अन्तमस्य प्रतीचीनं ददशे विश्वमायत् ।
 अन्तर्मतिश्चरति निष्पिधं गोर्महद्देवानांमसुरत्वमेकम् ॥ ८ ॥
 नि वेवेति पलितो दूत आस्वन्तर्महान्श्चरति रोचनेन ।
 ययूपि विश्वं दधि नो वि चण्टे महद्देवानांमसुरत्वमेकम् ॥ ९ ॥
 विष्णुर्गोपाः परमं पाति पार्थः प्रिया धामान्यमृता दधानः ।
 अग्निष्टा विश्वा भुवनानि वेद महद्देवानांमसुरत्वमेकम् ॥ १० ॥ २९ ॥
 नानां चक्राते यस्यां ययूपि तयोरन्यद्रोचते कृष्णमन्यत् ।
 श्यावीं च यदरुपी च स्वसारौ महद्देवानांमसुरत्वमेकम् ॥ ११ ॥
 माता च यत्र दहिता च येन संवर्धुधे धापयेते समीची ।
 ऋतस्य ते सदसीळे अन्तर्महद्देवानांमसुरत्वमेकम् ॥ १२ ॥

शूरस्येच । युध्यतः । अन्तमस्य । प्रतीचीनं । ददशे । विश्वं । आयत् । अन्तः ।
 मतिः । चरति । निःस्पिधं । गोः । महत् । देवानां । असुरत्वं । एकं ॥ ८ ॥
 नि । वेवेति । पलितः । दूतः । आसु । अन्तः । महान् । चरति । रोचनेन । ययूपि ।
 विश्वं । अभि । नः । वि । चण्टे । महत् । देवानां । असुरत्वं । एकं ॥ ९ ॥
 विष्णुः । गोपाः । परमं । पाति । पार्थः । प्रिया । धामानि । अमृता । दधानः ।
 अग्निः । ता । विश्वा । भुवनानि । वेद । महत् । देवानां । असुरत्वं ।
 एकं ॥ १० ॥ २९ ॥ नानां । चक्राते इति । यस्यां । ययूपि । तयोः । अन्यत् ।
 रोचते । कृष्णं । अन्यत् । श्यावीं । च । यत् । अरुपी । च । स्वसारौ । महत् ।
 देवानां । असुरत्वं । एकं ॥ ११ ॥ माता । च । यत्र । दहिता । च । येन इति ।
 संवर्धुधे इति सवः । धापयेते इति । समीची इति संसीची । ऋतस्य । ते इति ।
 सदसी । अन्तः । महत् । देवानां । असुरत्वं । एकं ॥ १२ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ३ व० ३०, ३१] ऋग्वेदः—[मण्ड० ३ अ० ३०, ३१]

अन्यस्यां वत्सं रिहती मिमाय कया भुवा नि दधे घेनुरुधः ।
 ऋतस्य सा पर्यसापिन्वतेळा महद्देवानांमसुरत्वमेकम् ॥ १३ ॥
 पयां वस्ते पुरुषा वपूष्यूर्ध्वा तस्थौ त्र्यवि रेरिहाणा ।
 ऋतस्य सद्य वि चरामि विद्वान्महद्देवानांमसुरत्वमेकम् ॥ १४ ॥
 पदे इव निहिते दस्मे अन्तस्तयोरन्यद्रुह्यमाविरन्यत् ।
 सध्रीचीना पथ्यासा विपूची महद्देवानांमसुरत्वमेकम् ॥ १५ ॥ ३० ॥
 आ घेनवो धुनयन्तामशिन्धीः सवर्दुधाः शशया अप्रदुग्धाः ।
 नव्या नव्या युवतयो भवन्तीर्महद्देवानांमसुरत्वमेकम् ॥ १६ ॥
 यदन्यासुं वृषभो रोरवीति सो अन्यस्मिन्यूधे नि दधाति रेतः ।
 स हि क्षपावान्स भगः स राजा महद्देवानांमसुरत्वमेकम् ॥ १७ ॥

अन्यस्याः । वत्सं । रिहती । मिमाय । कया । भुवा । नि । दधे । घेनुः । ऊर्धः ।
 ऋतस्य । सा । पर्यसा । अपिन्वत । इळा । महत् । देवानां । असुरत्वं । एकं ॥ १३ ॥
 पयां । वस्ते । पुरुषा । वपूषि । ऊर्ध्वा । तस्थौ । त्रिजवि । रेरिहाणाः ।
 ऋतस्य । सद्य । वि । चरामि । विद्वान् । महत् । देवानां । असुरत्वं । एकं ॥ १४ ॥
 पदे इवेति पदेऽइव । निहिते इति निऽहिते । दस्मे । अन्तरिते । तयोः । अन्यत् ।
 रुह्यं । आविः । अन्यत् । सध्रीचीना । पथ्या । सा । विपूची । महत् । देवानां ।
 असुरत्वं । एकं ॥ १५ ॥ ३० ॥ आ । घेनवः । धुनयन्तां । अशिन्धीः ।
 सवः । दुग्धाः । शशयाः । अप्रदुग्धाः । नव्याः । नव्याः । युवतयः । भवन्तीः । महत् ।
 देवानां । असुरत्वं । एकं ॥ १६ ॥ यत् । अन्यासुं । वृषभः । रोरवीति । सः ।
 अन्यस्मिन् । यूधे । नि । दधाति । रेतः । सः । हि । क्षपावान् । सः । भगः । सः ।
 राजा । महत् । देवानां । असुरत्वं । एकं ॥ १७ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ३२ व० ३१] 'कवेदः' [मण्ड० ३=अनु० ४८ सु० ५५

वीरस्य नु स्वद्वयं जनासः प्र नु वोचास विदुरस्य देवाः ।
 पोळहा युक्ताः पञ्चपञ्चा बहन्ति महद्देवानांमसुरत्त्वमेकम् ॥ १८ ॥
 देवस्त्वष्टा सविता विश्वरूपः पुषोप प्रजाः पुरुधा जजान ।
 इमां च विश्वा भुवनान्यस्य महद्देवानांमसुरत्त्वमेकम् ॥ १९ ॥
 मही समैरचम्बा समीची उमे ते अस्य वसुना नृष्टे ।
 शृण्वे वीरो विन्दमानो वसूनि महद्देवानांमसुरत्त्वमेकम् २०
 इमां च नः पृथिवीं विश्वधाया उप शेति हितमित्रो न राजा ।
 पुरःसदः शर्मसदो न वीरा महद्देवानांमसुरत्त्वमेकम् ॥ २१ ॥
 निष्पिध्वरीस्त ओषधीरुतापो रयिं ते इन्द्रशृथिवी विभर्ति ।
 सखायस्ते वामभार्जः स्याम महद्देवानांमसुरत्त्वमेकम् ॥ २२ ॥ ३१ ॥ ३ ॥

वीरस्य॥ नु । सु०अद्वयं । जनासः । प्र । नु । वोचाम् । विदुः । अस्य । देवाः ।
 पोळहा । युक्ताः । पञ्चपञ्च । आ । बहन्ति । महत् । देवानां । असुरत्त्वं ।
 एकं ॥ १८ ॥ देवः । त्वष्टा । सविता । विश्वरूपः । पुषोप । प्रजाः । पुरुधा ।
 जजान । इमां । च । विश्वा । भुवनानि । अस्य । महत् । देवानां । असुरत्त्वं ।
 एकं ॥ १९ ॥ मही इति । सं । ऐरत् । चम्बा । समीची इति संश्रुष्वी । उमे इति ।
 ते इति । अस्य । वसुना । नृष्टे इति निःशृष्टे । शृण्वे । वीरः । विन्दमानः । वसूनि ।
 महत् । देवानां । असुरत्त्वं । एकं ॥ २० ॥ इमां । च । नः । पृथिवीं ।
 विश्वधायाः । उप । शेति । हितमित्रः । न । राजा । पुरःसदः । शर्मसदः ।
 न । वीराः । महत् । देवानां । असुरत्त्वं । एकं ॥ २१ ॥ निःसिध्वरीः । ओषधीः ।
 उत । आपः । रयिं । ते । इन्द्र । पुत्रि । विभर्ति । सखायः । ते
 वामभार्जः । स्याम । महत् । देवानां । असुरत्त्वं । एकं ॥ २२ ॥ ३१ ॥

॥ इति तृतीयाष्टके तृतीयोऽध्यायः ॥ ३३ ॥

અધ્યાય ત્રીજો

સૂક્ત ૪૦.

ઋષિ—વિશ્વામિત્ર । દેવતા ઇન્દ્ર

- હે ઇન્દ્ર, તુ સામર્થ્યવાન હોવાથી અમે સોમરસ સિદ્ધ થતાજ તને આર્ચનજી કરીએ છીએ
આ મધુર હવિનુ તુ એવન કર ૧
- અનેક ભક્તોની સ્તુતિપાત્ર હે ઇન્દ્રદેવ, શુદ્ધિ પ્રદીપ્ત કરનાર આ સોમરસનો સ્વીકાર કર
આ તૃપ્તિ ઉત્પન્ન કરનારો હોવાથી પી અને સામર્થ્યવાન થા ૨
- સર્વસ્તુત અને સર્વાધિપતિ હે ઇન્દ્ર, હરિવરે સમૃદ્ધ અમારા યજ્ઞની સર્વ દેવો સાથે
આનીને તુ આબાદી કર. ૩
- સર્વજનોના અધિપતિ હે ઇન્દ્રદેવ, આ સિદ્ધ કરેલો આશ્વાદદાયક સોમરસ મારા નિવાસ-
સ્થાન તરફ આણેલો છે ૪
- હે ઇન્દ્રદેવ, આ સિદ્ધ કરેલો ઉત્કૃષ્ટ સોમરસ તારા પેટમાં રાખ. યુસોક્કસુધી ઉભરાઈ
જનાર સોમનિ કુ તાર છે ૫ (૧)

૧ ઇન્દ્ર, સામે મુલે ત્વા રૂપમ વચ હવામહે । સ મધ્ય અમસ પાદિ ।

૨ પુરુષુત ઇન્દ્ર, ઋતુવિદ મુર્ત સોમ હવ્યં । પિબ । તાનૃષિં જા રૂપસ્ય ।

૩ ઇન્દ્ર, સ્તવાન વિરજતે, વિશ્વેભિ દેવેભિ ન પિતાવાન વજ્ર પ્ર તિર ।

૪ ઇન્દ્ર, સપતે, હમે મુના ચન્દ્રાસ દદન્ સોમા તવ ધુન પ્ર ચન્તિ ।

૫ ઇન્દ્ર, પોર્થ્યં મુન સોમ વટરે દપિષ્ય । યુષાસ દદન્ તવ ।

અદ્ય ૩ અધ્યાનં ૩ વ૦ ૨,૩] અગ્નિવેદ [મણ્ડ૦ ૩ અનુ૦ ૪ સૂ૦ ૪૧

હે સ્તુતિપ્રિય દેવ, અમે સિદ્ધ કરેલો આ સોમરસ પી તને મધુર સોમની ધારાનો
અભિષેક થાય છે હે ઇન્દ્ર, તુ આપીશ તેજ યજ્ઞ અમને મળશે ૬

માઝકો તરફથી વારેવારે અર્પણ થતા હવિ ઇન્દ્રની પાસે જાય ૭ સોમનું પ્રાશન કરીને જ
તે બળવાન થયો ૭

વૃત્તનાસક હે ઇન્દ્ર, તું દૂર અથવા નજીક જ્યાં હોય ત્યાંથી અમારી તરફ આવ આ અમારા
સ્તોત્રનો સ્વીકાર કર ૮

હે ઇન્દ્ર, અમે તને જ્યાંથી બોલાવીએ ત્યાંથી તુ (અમારી પાસે) આવ પછી મને તો
નજીક હોય દૂર હોય અથવા સાધારણ અતરપર હોય ૯ (૧)

સૂક્ત ૪૧

મત્રિ—વિશ્વામિત્ર દેવતા ઇન્દ્ર

હે વજરધારી ઇન્દ્ર, અમે તને આમનણ કરતા હોવાથી તુ તારા પીતવર્ણના અશ્વોપર
આરઠ થઇને સોમપ્રાશન માટે જલદીથી અહીં આવ ૧

યોગ્ય પૂજનસમય જાણનાર ઉપાસક બેઠેલા છે દર્બ પણ એક ખીબા નજીક નજીક પાથરેલા
છે સવાર થતાજ સોમપાનાણનું કામ ચાલુ થયુ છે ૨

૧ ગિર્વણ, ન સુત પાદિ । મષો ધારામિ અન્મસે । દદ્, યથ ત્વાદાત દ્ય ।

૭ મનિન ગુન્નાનિ અક્ષિતા દૈદ્ર અમિ સન્તે । સોમસ્થ પાત્વી વાગ્ધ ।

૮ વૃત્તદન્, અર્વાયત પરાવત ચ ન આ ગદિ ।

૯ દદ્ (વય) દદ્ દ્યસે । યદ્ અતરા પરાવ્યત અર્વાવ્યત ચ આ ગદિ ।

૧ અદિવ દદ્, દુવાન સોમપીતમે મમક્ ન દરિન્-યાં આ તુ ગદિ ।

૨ ક્ષરિવય ન દોતા યસા । ચર્દિ આનુવક્ તિસ્તિદ્ । પ્રાત અદ્ય અનુવન્ ।

અટ્ટ૦ ૩ અધ્યા૦ ૩ વ૦ ૩,૪] કૃગ્વદ [મળ્લ૦ ૩ અનુ૦ ૪ સુ૦ ૪૧

સ્તુતિનો ખીકાર કરનાર હે ઇન્દ્ર, આ સ્તોત્રો અહીં ગવાય છે ત્યાંસુધી તું આવીને
કુશાસનપર બેસ. હે શૂર, આ હવિનો સ્ત્રીકાર કર

૩

હે વૃત્તવિનાશક અને સોમપ્રિય ઇન્દ્ર, આ હરિ, સ્તોત્રો અને પ્રાર્થનામાં સંતોષ માન

જેમ વિઆએલી ગાય વાઝરડાને ચાટે છે તે પ્રમાણે આ શ્રેષ્ઠ, સામર્થ્યધિપતિ, અને સોમ-
પ્રાશન કરનાર ઇન્દ્રને (અમારી) પ્રાર્થના પ્રિય છે

૫ (૩)

અમને સુખ અર્પણ કરવા માટે તું હવિનો ખીકાર કરીને સત્વૃષ્ટ થા તારા ભક્તની
(જગતમા) નિદા થાય તેમ જરીશ નહી

૬

હે ઇન્દ્ર, તારા આગમનની ઇચ્છા રાખીને અમે હૃદયી તારી આરાધના કરીએ છીએ.
હે તેજસ્વી દેવ, તું અમારી ઉપર પ્રેમ કર" (રાખ)

૭

હે અશ્વપ્રિય ઇન્દ્ર, તું તારા યોડા અમારી પાસેથી દૂર છોડીશ નહી હે મળવાનું ઇન્દ્ર, તું
અહીં મતોષ પામ.

૮

હે ઇન્દ્ર, લાખા વાળવાળા અને ઘીથી ભણે કે નહાએલા હોય તેરા તારા ધોડા તને
કુશાસનપર વિરાજમાન કરવા માટે સુખકારક રથમા તને અહીં લઇ આવે.

૯ (૪)

૩ વ્રહ્મવાહ શૂર, इमा व्रह्म नियन्ते । आ वहिँ सीद । पुरोळाशं वाहि ।

૪ वृत्रहन् गिर्वेण इन्द्र, एषु न सवनेषु स्तोमेषु उक्थेषु गरान्धि ।

૫ मातर वत्स न सोमर्षा उर्ह शवस पति इन्द्र मलय रिदति ।

૬ स महे राघसे तन्वा अंघस महस्व । स्तोतारं निदे न कर ।

૭ इन्द्र, त्वायव हरिष्मन्त घयं जरामहे । उत वसा, स्वं अस्मयु ।

૮ हरिप्रिय, अस्मत् भारे मा वि मुमुञ्च । स्वधाव इन्द्र, इह मत्स्व ।

૯ इन्द्र, केशिना तव अश्वौ त्वा मुखे रथे अर्वाश्च वहता । पृतस्નू वहिँ आसदे ।

સૂક્ત ૪૨.

ઋષિ-વિશ્વામિત્ર દેવતા—ઇન્દ્ર

હે ઇન્દ્ર, દૂધના મિશ્રણવાળા અમે સિદ્ધ કરેલા આ સોમરસ તરફ, અમારી તરફ જોતો
લોભ છે એવો તારો રથ જોડીને, તેમા તુ આવ ૧

યજ્ઞપાપાણ્યવડે પીથીને દર્ભપર તૈયાર કરી રાખેના આ આન દદાયક સોમરસ તરફ આ
ખરેખર તેનું ખિન્ન તૃપ્તિ દેનાર છે ૨

ઇન્દ્ર સોમપાન કરીને અમારું સંરક્ષણ કરે તે હેતુથી મેં અર્પણ કરેલી મારી પ્રાર્થના
અહીંથી ઇન્દ્રતરફ ઉત્સુકતાથી આવી ૩

અનેક પ્રાર્થના કરીને અમે ઇન્દ્રને સોમપાન કરવા માટે બોનાવીએ છીએ ખરેખર તે
મૃતિને લીધેજ અહીં આવ્યો હતો ૪

હે ઇન્દ્ર, અહીં સોમ તૈયાર કરી રાખ્યો છે અત્યંત સામર્થ્યવાન અને પોતાના પ્રભાવથી
દેહીપ્રમાણ દિસનાર હે દેવ, તુ તેને તારા પેટમા જગા આપ ૫ (૫)

હે પ્રસાદીલ દેવ, તું વૈભવ છતી લાવનાર અને યુદ્ધમા (શત્રુની) દાણુદાણ કરનાર છે
તે અમને વિદિત છે માટે તારી શ્રેષ્ઠ સપત્તિની અમે યાચના કરીએ છીએ ૬

૧ દ્રઘ, ય તે અસ્મયુ હરિન્વા ન ગવાશિર મુત સોમ વપ આ ગદિ ।

૨ દ્રઘ, પ્રાવમિ મુત વર્હિ શૌ ત મદ આ ગદિ । કુવિત્તુ અસ્ય તૃણવ ।

૩ દ્રઘ, શયા ઇપિતા મમ ગિર દ્રઘ અચ્છ સોમપીતયે આરુતે અયુ ।

૪ યોમસ્ય પાતયે દ્રઘ સ્તોમૈ દ્રઘ હવામદે । વયથેમિ કુવિર આગમસ ।

૫ દ્રઘ, દમે સોમા મુતા । રાતઋતો વાગ્મિનીવયો તાન્ જયે દધિધ્વ ।

૬ દિ વયે ત્વા વાયેવુ પનવય વયૂય વિપ્ર । અપ ત મુમ હંમદે ।

દૂધ અને યવ જેમાં મિશ્રણ કરેલા છે અને જે મળ્યૂત યજ્ઞપાપાણુથી પીધી કાઢ્યો છે તે અમારો આ સોમરસ અહીં આપીને પી.

તને પીવા માટે અને તારેજ માટે આ સોમરસ તાત્ત નિવાસસ્થાન તરફ અમે મોકલીએ છીએ. તે તારા અંતઃકરણમાં આનંદ ઉત્પન્ન કરે.

હે ઇન્દ્ર, તારી કૃપાની ઇચ્છા રાખીને અમે કુશિકકુલોત્પન્ન (ભક્ત) તને સોમરસ પીવા માટે બોલાવીએ છીએ. તું (ધણે) પુરાતન છે.

મૂક્ત ૪૩.

ઋષિ—[વિશ્વામિત્ર. દેવતા-ઇન્દ્ર.

(તારા) રથમાં વિરાજમાન ઘડને તું અહીં આવ. ખરેખર પ્રાચીનકાલથી સોમપાન ઉપર તારેજ અધિકાર છે. તારા પ્રિય અને સહાયકર્તા અશ્વેને તું દર્બાસન પાસેજ છોડી દે. આ હાવ અર્પણ કરનાર ભક્ત તને બોલાવે છે.

ખીજા અનેક ઉપાસક છોડી દઇને (તારા) અશ્વે સાથે તું કૃપાપૂર્વક અમારાજ હવિ તરફ આવ. હે ઇન્દ્ર, તારી મિત્રાચારીની ઇચ્છા ધારણ કરીને અમે કવિપણીની સ્તુતિથી રચેલી પ્રાર્થના તનેજ વિનંતિ કરે છે.

હે ઇન્દ્રદેવ, નમસ્તુતિથી ઉત્કર્ષ પામનાર તારા અશ્વે સાથે અમારા યજ્ઞતરફ જશ્વદી આવ. ધીથી મિશ્રીત હવિ સિદ્ધ કરીને અમે અનેક પ્રકારનાં સ્તોત્રો ગાતા ગાતા આ સોમ-પરિપ્લુત યજ્ઞમંડપમાં તને બોલાવીએ છીએ.

૧ ઇન્દ્ર, વૃષભિઃ સુતં દમં ગવાશિરં યવાશિરં ચ નઃ આગલ્ય વિવ ।

૮ ઇન્દ્ર, તુભ્ય દત્ત સ્વે ઓક્ષે સોમં ચોદામિ । एष ते हृदि राग्तु ।

૯ ઇન્દ્ર, અવસ્યવઃ કુશિકાસઃ સોમસ્ય પીતયે પ્રલ્લે ત્વાં હવામહે ।

૧ વંશુરેષ્ઠાઃ અર્વાઠ સપ જ્ઞા યાદિ । સોમપેયં અનુ પ્ર દિતઃ તત્ત્વ દત્ત । ત્રિયા સમ્વાયા ઉપ વર્દિ વિ*

મુચ । દમે હવ્યવાદઃ ત્વાં હવંતે ।

૨ પૂર્વાઃ ચર્વણીઃ અતિ આ યાદિ । હરિશ્ચાં નઃ અર્યઃ આશિપઃ આ । દિ ઇન્દ્ર, સ્તોમતષ્ઠઃ સહ્ય જુવાળાઃ હમા મતયઃ ત્વા હવંતે ।

૩ દેવ ઇન્દ્ર, હરિભિઃ સ્રજોપાઃ નમોઽર્ષં નઃ યજ્ઞં તુયં આ યાદિ । દિ ષ્વત્રવાઃ અદં મતિભિઃ ત્વા મધૂતાં સધમાદે જોહવામિ ।

સામર્થ્યવાન, રથને જોડવામા સુલભ, સુદર શરીરવાળા, અને તને સહાનુભૂત તારા અશ્વો, તને અહીં લઈ આવે. ધાનાયુક્ત મારા યજ્ઞનો સ્વીકાર કરતા મારા મિત્ર ઇન્દ્ર દેવ સાથે મિત્રા ચારીથી રહેનાર મારી સ્તુતિનું શ્રવણ કરે.

૪

હે ઇન્દ્ર તું મને લોકોને સરક્ષક કર હે સરળસ્વભાવી અને હિદાર દેવ, ખરેખર મને ગળ પશુ કર મને સોમરસ પ્રાશન કરનાર નરિ થવા દે, અને મને અવિનાશી ધન અર્પણ કર.

૫

હે ઇન્દ્ર, તું અતિશય સામર્થ્યવાન છે તે પીઠપર થાળડાની સાથેજ મસ્તાન થઇને જે મને દિશામા હુલોકની સીમા સુધી એકસરખા દોડવા લાગે છે તે તારી સાથે (સોમપ્રાશનથી) આનંદિત થનાર તારા શ્રેષ્ઠ અશ્વ (તારા રથને) જોડેના થઇને તને અહીં લઈ આવે.

૬

હે ઇન્દ્ર, તને તરસ લાગી હોય ત્યારે તારા માટે જેને સ્પેન પક્ષીથી (અહી) લાવ્યા, જેના આનંદથી તું યજ્ઞની દાણાદાણુ કરે છે અને જેના સુખમા નિમગ્ન થઇને તે ધેનુના કેદખાના ખુલ્લા ઢરી નાખ્યા, તે શૂર લોકોએ પીલી કાઢેલો સૌર્યયુક્ત સોમરસ તું (અહીં) પી.

૭

વેલવવાનું અને પરાક્રમી એવા સૌખ્યદાયક ઇન્દ્રને પરાક્રમની પ્રાપ્તિ થવામાટે અમે આ સોમરસ અર્પણ કરીને બોલાવીએ ભક્તની હાક સાભળનાર, ઉગ્ર, યજ્ઞને મારનાર, અને ધન છતી લાવનાર ઇન્દ્રને અમે મદદ માટે યુદ્ધમા હાક મારીએ.

૮ (૭)

૪ ચ ત્વામ્ એતા સલાયા યુધુરા સુભગા વૃષણા હરી આ વહાત । સલા દ્વઃ ધાનાવત્ સવન
જુપાણ સહ્યુ ષદમાનિ શૃણવત્ ।

૫ દ્વઃ કુવિત્ મા જનસ્ય ગાપા કરસ । મયવન્ ઋત્રીપિન્, કુવિત્ રાજાન । મા સુતસ્ય પવિર્વાસ
ઋષિ કુવિત્ । કુવિત્ મે અમૃતસ્ય વસ્વ સિધ્ધા ।

૬ દ્વઃ વૃહત્ સધમાદ્ દરય યુજાના ત્વા અર્વાન્ આવહતુ । મે મૂરા વૃષભસ્ય યુસમૃદ્ધાસ દિવ
આતા દિતા પ્ર ઋજતિ ।

૭ દ્વઃ વૃષભૂતસ્ય વૃષ્ણ મિવ । ય યજ્ઞતે તે રથેન આ જમાર । યસ્ય મદે કૃત્યે પ્ર ચ્યાવયસિ ।
યસ્ય મદે ગોપ્રા અપ વર્ધપ ।

૮ અરિમન્ મરે યાજ્ઞસાર્તા મયવાન વૃતમ દ્વઃ યુન દુરેમ વૃણત યમ વૃણાણિ પ્રત ધનાનાં રાજિત
મમામુ કૃતય ।

અટ્ટ૦ ૩ અધ્યા૦ ૩ વ૦ ૩,૪] ઋગ્વેદ [મળદ૦ ૩ અનુ૦ ૪ સૂ૦ ૪૧

સૂક્ત ૪૪.

ઋષિ વિશ્વામિત્ર-દેવતા ઈન્દ્ર

આ સુદર યજ્ઞપાપાણ્યથી પીવી કાઢેલો સુદર સોમરસ તને અર્પણ થાઓ હે ઈન્દ્ર તુ
આવીને તેનો સ્વીકાર કર તુ સુદર રથમાં વિરાજમાન થા ૧

તુ સુદર હોવાથી ઉપાને પ્રાપ્તિ કરે છે અને સૂર્યનું તેજ પાડે છે પીતવર્ણ અશ્વના
સ્વામી હે ઈન્દ્ર, તુ વિદ્વાન અને જ્ઞાનવાન પ્રમાણે મર્વ રેલવોનો ચોતરફ બધારો કરે છે ૨

જે બ્રહ્મમાં પીતવર્ણ કાનીયુક્ત ઇન્દ્ર સચાર કરે છે તે સુદર ઘાવાપૃથ્વીને ઇન્દ્રે આધાર
આપ્યો છે આ ઘાવાપૃથ્વી ઉપરજ તેના અસ્વોનું સર્વથા પોષણ થાય છે ૩

સર્વજ્ઞ, સુદર અને સામર્થ્યવાન એવો તે દેવ ઉત્તમ પ્રકાશ ઉત્પન્ન કરે છે પીતવર્ણ
અસ્વનો સ્વામી તે દેવ સુદર આયુષો અને સુદર વજ્ર પપ્પ પોતાના ખભાપર ધારણ
કરે છે ૪

સુદર, સુબ્ર અને ઉત્તમ તેજથી યુક્ત વજ્ર ઇન્દ્રે ધારણ કર્યું તે સુદર યજ્ઞપાપાણ્યથી
પીવી કાઢેના સોમરસની શોધ લાવ્યો, અને તેના પીતવર્ણના અશ્વની સહાયતાથી તે (મધનમાં
પરેલી) ગાયો બહાર લાવ્યો. ૫ (૮)

૧ હરિમિ સુન હર્યત અય સોમ તે અસ્તુ । દદ્ર, જુષાણ હરિમિ ન આ મદિ । હરિત રથ આ
તિષ્ઠ ।

૨ હર્યન્ ઉપસ અર્ચય હર્યન્ સૂર્ય અરોચય હર્ય ચ, દદ્ર, વિદ્વાન્ ચિકિત્વાન્ વિશ્વા પ્રિય અમિ
વપસે ।

૩ દદ્ર હરિધાયસ યા હરિર્વાસ હરિતો મૂરિ મોત્રન પૃથિવા અધારયદ । યયો અત દરિ ચરત ।

૪ વૃષા જઘ્નાન વિશ્વ રોચન આ માતિ । હર્યશ્વ હરિત આયુષ ધત । દરિ આ વાહો ।

૫ દદ્ર હર્યત અનુન ગુર્કે અમિવૃત વજ્ર હરિમિ અદ્રિમિ મુત અપ અટ્ટપોત । હરિમિ ના ઉદાજઘ ।

સૂક્ત ૪૬.

ઋષિ-વિશ્વામિત્ર. દેવતા-ઇન્દ્ર.

હે ઇન્દ્ર, મોરના પીછાં જેવા વાળવાળા અને આનંદી પીળા ઘોડા સાથે તું આવ. જેમ શિકારી પક્ષીઓને જળમાં અટકાવે છે તેમ તને કાષ્ટ પશુ ન અટકાવે. જેમ નિર્જળ પ્રદેશને ઊડી દહએ તેમ તેવા લોકોને ઊડી દહને તું અહીં આવ. ૧

ઇન્દ્ર વૃત્તનો વધ કરનાર, વલનો ઉચ્છેદક (શત્રુઓના) દિક્ષા તોડનાર, ઉદ્ધોને ગતિ દેનાર, પીતવર્ણના (પીળા રંગના) ઘોડા હાંકવામાટે રથમાં બેસનાર, અને દૃઢ વસ્તુઓને પશુ તોડનાર છે. ૨

હે ઇન્દ્ર, ગંભીર મહાસાગર અથવા (પુષ્ટ) ધેનુ પ્રમાણે તું સામર્થ્યમાં ભરતી કરે છે. જે પ્રમાણે સારી રીતે પામેલી ગાય ચરવાની જગા તરફ જાય છે અથવા (પાણીની જુદી જુદી) ખાડીઓ (એકાદા મોટા) ડોહમાં નિમગ્ન થાય છે તે પ્રમાણે (સર્વ સામર્થ્ય) તારામાં એકત્ર થયું છે. ૩

મોટા યથેક્ષા છોકરાને (સપત્તિનો) ભાગીદાર બનાવ્યા પ્રમાણે (શત્રુનો) નાશ કરવામાં ઉપયોગી થાય તેવી સંપત્તિ અમને અર્પણ કર. હે ઇન્દ્ર જે પ્રમાણે એકાદ મનુષ્ય આંકડી લઇને આકરના પાકેલાં ફળો કાઢી લે છે તે પ્રમાણે સકટકાળમાં ઉપયોગી થાય તેવા વૈભવ તું અમારી પાસે નાંખ. ૪

હે ઇન્દ્ર, તું સ્વતંત્ર સમ્રાટ છે. તું સારી આઘાત કરનાર અને પોતાની આબરૂથી શોભનાર છે. અનેક ભક્તોની સ્તુતિને પાત્ર હોનાર હે ઇન્દ્ર, તું તારા સામર્થ્યથી વૃદ્ધિગત થઇને અમને કીર્તીની જોડ કરી આપનાર થા. ૫ (૬)

૧ ઇન્દ્ર, મયુરોમયિઃ મંત્રેઃ હરિભિઃ. બા યાદિ. વિ ન. પાશિનઃ ત્વા કેચિત્ મા નિ યમન્. તાન્ ધન્યેવ ભતિ ર્હિ. ૧

૨ ઇન્દ્ર વૃત્તઘાતઃ, વલં રત્નઃ, પુરાં ર્દર્મ, બપાં અજ. હર્યો. અભિ સ્વરે રથસ્ય સ્થાતા દૃઢહા ચિદ્ બા રત્ન. ૨

૩ ગમ્ભીરાન્ ર્દર્પીન્ ર્દવ ગાં ર્દવઃ ક્વન્તું પુષ્યમિ. શુભોપાઃ ધેનવ. યવસં યથા વૃત્પાહ્વં ર્દવ પ્ર આઘત. ૩

૪ પ્રતિવાનતે અંશં ન વૃજં રયિન્ આ મર. ઇન્દ્ર, પક્કં ફલં વૃણં જંઘીવ સંપારણં વમુ ધૃજુદિ. ૪

૫ ઇન્દ્ર. સ્વયુ. સ્વરાદ્ સ્મરિષિ. સ્વયશ્વતરઃ અધિ. પુલ્હૃત, ય સ્વં ઓજસા યાનુવાનઃ નઃ મુધ્રવ. ૫

૫મઃ મય. ૫

સૂક્ત ૪૬.

ઋષિ-નિશામિત્ર. દેવતા-ઈન્દ્ર.

હે ઇન્દ્ર, તું યુદ્ધપ્રતિજ્ઞા, તેજયુક્ત, હમેશાં તારણયુક્ત, (શત્રુની) દાણાદાણ કરનાર, ધણપણ રહિત, વજરધારી અને ત્રેલ વીર હોવાથી તારાં મોટાં મોટાં પરાક્રમો છે. ૧

હે પ્રબળ અને સામર્થ્યવાન દેવ, તું શ્રેષ્ઠ છે, તું વૈભવ છતી લાવનાર અને પોતાના પરાક્રમોથી ખીળ એનો પરાજય કરનાર છે. તું સર્વ ભુવનોનો એકલો રાજા છે. તું યત્નઓ સાથે) યુદ્ધ કર અને (જેના ઉપર તારી કૃપા હોય તે) લોકોને (સુખમાં) રહેવાદે. ૨

દેહીપ્રમાન (ઈન્દ્ર) પર્વતોથી પણ મોટો છે. જેને ક્યાંય પણ પ્રતિબંધ નથી એવો આ (ઈન્દ્ર) દેવોથી પણ મોટો છે. સામર્થ્યમાં આ ઇન્દ્ર હુલોક અને પૃથ્વી કરતાં પણ વધારે છે. આ સરળ વર્તનનો દેવ ભવ્ય અંતરીક્ષ કરતાં ઘણો વધારે છે. ૩

શ્રેષ્ઠ, ગંભીર, જન્મતાંથીજ ઉગ્ર, વિશ્વગ્રાપી અને (સર્વ) સ્તુતીઓનો (જાણે કે) સંચયજ એવા ઇન્દ્રમાં જેમ નદીઓ સમુદ્રમાં પ્રવેશ કરે છે તે પ્રમાણે સિદ્ધ કરેલો સોમરસ પ્રતિદિવસ પ્રવેશ કરે છે. ૪

હે ઇન્દ્ર, જેમ માતા ગર્ભધારણ કરે છે તે પ્રમાણે તારી માફક પ્રવૃત્ત થએલા દાવાપૃથ્વી જે સોમ ધારણ કરે છે તેજ સોમ અધ્યસું તને અર્પણ કરે છે અને, હે વીર. તે સોમ તું પીએ એટલા માટે તે જ તે શુદ્ધ કરે છે. ૫ (૧૦)

૧ ઇન્દ્ર, યુધ્ધસ્ય વૃષભસ્ય રશરાઃ ડમ્ભસ્ય વૃન રથવિરસ્ય મૃત્વે અજૂર્યત વાગ્મિનઃ ધૃતસ્ય મહતઃ તે ચીર્ષાણિ મહાનિ ।

૨ મદિપ, મહાન્ અસિ । ડમ્ભ, ધનસ્પૃત્ વૃષ્ઠેભિઃ અન્યાન્ સહનાનઃ । વિભત્સ્ય મુવનસ્ય એકઃ યજ્ઞા । સ જનાન્ યોધય ચ ધૃયય ચ ।

૩ રોચનાનઃ માત્રાભિઃ ચ પ્ર રિરિચે । વિશ્વતોપ્રતીતઃ દેવેભિઃ પ્ર । ઇન્દ્રઃ મગ્નના દિવઃ શૃષિભ્યાઃ પ્ર । કૃગૃપી સરોઃ મહઃ અન્તરિક્ષાત્ પ્ર ।

૪ ઇદં ગમીરં જનુયા ડમ્ભં મતીનો નિશ્વમ્બચઘં અપતં ઇન્દ્રં મુતાતઃ સોનાતઃ સમુરં ધ્રુવતઃ ન પ્રદિવિ અભિ આ વિચતિ ।

૫ ઇન્દ્ર, ગર્ભ માતા ન ચં સોનં ત્વાના શૃષિચાપાવા વિશ્રવઃ ત અમ્બચઘઃ તે તે દિવ્યન્તિ । ડમ્ભ કં વૃષભ તે પાતવા કં મુચન્તિ ।

સૂક્તં ૪૭.

ઋષિ—વિશ્વામિત્ર । દેવતા ઇન્દ્ર.

હે ઇન્દ્ર, મરૂત સહવર્તમાનને આપીને તું પોતે આનંદ તેમજ સૌખ્ય પ્રાપ્ત થવા માટે લોધ્યે તેટલો સોમરસ પી. મધુર સોમરસની ધાર પેટમાં નાખ. પુરોહત કાળથી તું જ સોમનો રાજા છે. ૧

હે યર ઇન્દ્ર, વૃત્તનો વધ કરનાર અને ઘાનસંપન્ન તું મરૂતો સાથે આગીને સોમનું પ્રાચન કર. યજુનો વધ કર. વેરનો નાશ કર, અને અમને સુધળી બાલ્યુએથી નીર્ભયતા આપ. ૨

તું યોગ્યકાળે સોમ પીનાર હોવાથી યોગ્યકાળે તેનું પ્રાચન કર. હે ઇન્દ્ર, તારા મિત્ર મરૂત દેવ સાથે તું અમારો સોમ પી. આ જ મરૂતને તે (સોમનો) ભાગીદાર ક્યો હતો, આણે વૃત્તવધની વખતે તને સહાય કરી હતી અને આણેજ તારામાં પરાક્રમ ઉત્પન્ન કર્યું હતું. ૩

હે પીનવર્ણ અશ્વ ઉપરથી આવનાર ઇન્દ્ર, જેણે અહિવૃધના કામમાં, સેંકડોને માસ્વાની વખતે અને ધેતુએને જીતવાની વખતે તારું સામર્થ્ય વધાર્યું અને જે પ્રતાંશીક (મરૂત) તારી સાથે હર્યથી રહે છે તેની સાથે તું સોમ પી. ૪

મરૂત દેવો સાથે આવનાર, વીર્યવાન, વૃદ્ધિંગત થએલા મોટા મોટા યજુઓની ખોડ સાસન કરનાર, દિવ્ય, (સર્વ ઉપર) સત્તા અવાવનાર, સર્વનો પરાજય કરનાર, પ્રબળ, અને બળ અર્પણ કરનાર ઇન્દ્રને અમારીપર નવીન કૃપા કરવામાટે અમે બોલાવીએ છીએ. ૫ (૧૧)

૧ ઇન્દ્ર મરૂતવાનુ વૃત્તમઃ સોમં રણાય મદાય અનુષ્વર્ષં વિષ । મરૂઃ કમિં બદા બઠરે સિવસ્ર । ૧૧
મુતાનો પ્રદિવઃ રાજા ભાષ ।

૨ ઇન્દ્ર, યજુ, વૃત્તહા વિઙ્ગાનુ મરૂદિઃ સજોયાઃ સમનઃ સોમં વિષ । યજૂન્ જહિ । મૃષઃ અપ ગુરસ્ર ।
અપ નઃ વિશ્વતઃ અમયં શુરેહ ।

૩ ગઠ, ઇન્દ્ર, યજુગઃ યજિમિઃ દેવેભિઃ નઃ મુતં વિષ । યાનુ મદતઃ આ અમતઃ, જે ત્વા વૃત્તં
અન્વસ્ર, મુખ્ય ઓઝઃ અદ્યુઃ ।

૪ હિરિઃ, મધાન્, જે અહિરાણે, જે ઘાન્ધરે જે મવિશ્ટો ત્વા અર્વાન્ જે વિશ્વાઃ ત્વા વૃત્તં અનુમરન્તિ
મરૂદિઃ સમનઃ, ઇન્દ્ર, ગોમ વિષ ।

૫ મરૂતવન્તઃ, જર્યં, વાવૃપાન્, અઘ્વારિઃ, દિશ્વં, ઘાશં, વિશ્વાઘાદં, રમં, સહોદૃતં ત ઇન્દ્ર મૂત્તમઃ
અરયે ૧૧ દુરેમ ।

મૂક ૪૮.

ઋષિ—વિશ્વામિત્ર. દેવતા ઇન્દ્ર.

જે જન્મતાંજ એકદસ તરણ વીર થયો તે સોમરસ અર્પણ કરનારા ભક્તોનું રક્ષણ કરો. (હે ઇન્દ્ર) દૂધ મેળવેલા આ ઉત્તમ સોમરસનું મરજી પ્રમાણે પ્રાચન કર. ૧

હે ઇન્દ્ર, જે દિવસે તું જન્મ પામ્યો તેજ દિવસે પર્વતપર રહેલો ઉન્નવળ સોમ (મધુર) પીવાની ઇચ્છા થવાથી તે તેનું પ્રાચન કર્યું. તને જન્મ દેનાર વારી તરણ માતાએ તારા શ્રેષ્ઠ પીતાના ધરમાં તને તેનું પ્રથમ પાન કરાવ્યું. ૨

માતા પાસે જન્મને તેણે અજ માગ્યું. તેના સ્તનમાંથી તેણે તીવ્ર સોમરસ શોષી કાઢાયો. તે પ્રજાવાન દેવે ખીળ (સર્પ પદાર્થોને) કંપાયમાન કરીને સંચાર કર્યો. અનેક રૂપ ધારણ કરનાર તે ઇન્દ્રે મોટાં મોટાં પરાક્રમો કર્યા. ૩

યજુને કથ ઉત્પન્ન કરનાર, વિજયશાળી અને પરાક્રમી ઇન્દ્રે પૈતાની મરજીમાં આવે તે રૂપ ધારણ કર્યું. જન્મતાં સાથેજ (ઇન્દ્ર) ત્વષ્ટાનો પરાભવ કરીને ચમસોમાંથી સોમ આળતકારે લીધો, અને પી ગયો. ૪

વૈભવવાન, પરાક્રમી અને સૌખ્યદાયક ઇન્દ્રને પરાક્રમની પ્રાપ્તિ થવા માટે અને સોમરસ અર્પણ કરીને બોલાવીએ. ભક્તની હાંક સાંભળનાર, ઉગ્ર, યજુઓને મારનાર અને ધન છતી લાવનાર ઇન્દ્રને અને સહાય માટે યુદ્ધમાં હાંક મારીએ. ૫ (૧૨)

૧ સયઃ હ જાતઃ વૃષમઃ કનીનઃ સુતસ્ય અર્ધસઃ પ્રમત્તે અવંતઃ । તેં પ્રતિકર્મં મયા સ્મર્યોઃ કષાક્ષિરઃ
સૌત્યસ્ય પ્રયમં પિબ ।

૨ ચત્ જાયયા તત્ અહઃ અસ્ય કામે અંશો ગિરિત્સ્યાં વીર્યૂયં અપિવઃ । તેં તે જનિત્વો મોષા માતા
મદઃ પિતુઃ દમે અમે પરિ આ અસિચત્ ।

૩ માતરં વપસ્થાય અત્થે દે । ઋમિ ક્ષયઃ તિમં સોમં અપદયત્ । શ્લસઃ અન્યાન્ પ્રવાવ્યન્ અત્રત્ ।
પુરુષપ્રતીયઃ મહાનિ ચક્રે ।

૪ ઉમઃ તુરપાદ્ અમિન્વત્વોજઃ એપ ચયાવચં તન્વં ચક્રે । ઇન્દ્રઃ જતુષા દ્યશરં અભિમૂય ચમૂપુ સોમં
આમુપ્ય અપિચત્ ।

૫ અસ્મિન્ મરે વાયસાર્તાં મેપવાનં નૃતમં દ્વંદ્વં હનં હુવેમ । શૃગ્વંતં દ્રમં દ્વિપ્તચ પ્વન્તં ધનાનાં સજિતં
સમસ્તુ કૃતયે ।

સૂક્ત ૪૦.

કૃષિ. વિશ્વામિત્ર-દેવતા ઈન્દ્ર.

સોમ પ્રાશન કરનાર, સર્વ જન જેની પાસેથી પોતાની સર્વ કામના પૂર્ણ કરી લે છે તે, અને વિશ્વાની સહાયથી, ઘાવાપૃથ્વી અને (સર્વ) દેવોએ પૃથ્વીને વધ કરવા માટે જે પ્રતાપીજ દેવને જન્મ લેવરાવ્યો, તે શ્રેષ્ઠ ઇન્દ્રની તું સ્તુતિ કર.

સામાન્યનો ઉપભોગ લેનાર, અને અત્યંત પીતવર્ણના અશ્વોપર સ્વારી કરનાર, જે શ્રેષ્ઠનો યુદ્ધમાં ડાકથી પણ પરાજય થતો નથી અને જે પ્રયજ્ઞ અને પરાક્રમી (મરૂતોની) સહાયતાથી અત્યંત શક્તિમાન હતો તે વેગવાન ઇન્દ્રે દ્રશ્યુનુ આયુધ્ય દરણુ કર્યું.

સામર્થ્યવાન, યુદ્ધમાં એકાદ અથ્થ પ્રમાણે વિજયી થનાર, બન્ને લોકને વ્યાપ્ત કરી નાંખનાર, અને વૈજય અર્પણ કરનાર ઇન્દ્ર પ્રત્યેક સ્તોત્રપ્રસંગે ઉત્તમ ભાગ્ય પ્રમાણે પ્રાર્થના કરવા યોગ્ય છે. આયુધ્ય વધારનાર ઇન્દ્ર પીતા પ્રમાણે પ્રેમાળ અને સહેજે હાંકી મારવા જોગ છે.

તે ઘુલોક અને અન્તરિક્ષનો ગ્રીય રક્ષક છે, તે શ્રેષ્ઠ છે. તે વશ્યો સહવર્તમાન આવનાર હોવાથી રથપ્રમાણે વેગવાન છે. તે રાત્રીને ઉલ્લવળ કરનાર અને સૂર્યને જન્મ દેનાર છે. જેમ શુદ્ધિમતા સામર્થ્યની પ્રાપ્તિ કરી આપે છે તેમ તે ભાગ્યની પ્રાપ્તિ કરી આપે છે.

વૈભવવાન, પરાક્રમી અને સૌખ્યદાયક ઇન્દ્રને પરાક્રમની પ્રાપ્તિ થવામાટે અમે સોમરસ અર્પણ કરીને ખોલાવીએ. બકાની હાંકી માંભળનાર ઉગ્ર યુનુને મારનાર અને ધન છતી ધાવનાર ઇન્દ્રને અમે સહાયમાટે યુદ્ધમાં હાંકી મારીએ.

૫ (૧૩)

૧ યશ્મિન્ વિશ્વાઃ વૃટયઃ સોમવાઃ કામં આ અવ્યન્, યં મુદતં ધિપણે, દેવા કિન્વતથે વૃનાળા પર્વ જનયન્ત મહાં ર્દ્ર ઇન્દ્ર.

૨ સ્વરાજં વૃતં દરિસ્થા પૃતનામુ નકિઃ ક્રિતા તરતિ, યઃ હ દશાભિઃ દનતમઃ, પૃથુઘ્નયાઃ દેસ્યોઃ આયુ ધમિનાત્.

૩ સહાવા પૃથુ અર્વાં ન તરણિઃ સોદયો રજાનઃ મેહનાવાન્ શરે મત્રીના ભગઃ ન હવ્યઃ. વયોયઃ પિતેષ્વ ચાર મુદયઃ.

૪ દિવ, રજઃ પૃથઃ પર્તાઃ. રથઃ ન કર્ણઃ. વયુઃ નિવત્તાન્ વાયુઃ. ઇર્વાં વસ્તા સૂર્યસ્ય જનિત્વ ધિવના માર્ગ દેવ વાજં વિનષ્ટા.

૫ અશ્મિન્ મરે શાન્શાતાં નેપશાન્ જૂનં ર્દ્ર ઇન્દ્ર ઇન્દ્રે. દૃશ્યન્તં ડનં દૃશ્યાનિ ધનંતં ધનાનં ઇન્દ્રં ધમન્નુ કનં.

સૂક્ત ૫૦.

ઋષિ-વિશ્વામિત્ર દેવતા—ઈન્દ્ર.

સોમપર (સર્વસ્વ) જેનો અધિકાર છે એવો તે યતુવિનાશક અને બળવાન ઇન્દ્ર મરતો સાથે (અહીં) આવીને “સ્વાહા” શબ્દનો ઉચ્ચાર થતાંજ (સોમનું) પ્રાશન કરે. આ હવીથી સંતુષ્ટ થઈને તે સર્વવ્યાપી ઇન્દ્ર (અમારા મનોરથ) પૂર્ણ કરે. આ હવિ તેની (સર્વ) હોંશ પૂર્ણ કરે.

જેની સેવા તેં પુરાતનકાળથી ગ્રહણ કરી છે. એવા તારા બે આગાંકિત અશ્વો તને ઝડપથી અહીં લઈ આવે માટે હું (રથને) જોડું છું. હે સુંદર સુગંધારણ કરનાર (ઈન્દ્ર) (તારા) પીતલધ્વજના અશ્વો વને અહીં લઈ આવો. આ ઉત્તમ રીતે કાઢી રાખેલો સુંદર સોમરસ તું પ્રાશન કર.

સ્તુતિ કરનાર ઉપાસકોએ કંથ્યાણુગ્રદ દૂધમિશ્રિત સોમ ઇન્દ્રને તે સર્વમાં શ્રેષ્ઠ હોવાથી અર્પણ કર્યો છે. હે સરળ સ્વભાવના ઇન્દ્રદેવ, તે સોમ તું પ્રાશન કરીને અમને અનેક માર્ગે ધેનુ મોકલી આપ.

ધેનુ અને અથ અર્પણ કરીને પાણુ અમારી ઇચ્છા પૂર્ણ કર. અને અમને ઉત્તમ સંપત્તિ આપીને અમારી પ્રખ્યાતિ કર. હે ઇન્દ્ર, સૌખ્યની ઇચ્છા ધારણ કરનાર કુશિક કુશોત્પન્ન ભક્તોએ આ સ્તોત્ર તારી પ્રીત્યે ધણી સરળતાથી રચ્યું છે.

૧ યસ્ય સોમઃ તુષ્ઠઃ મહત્વાન્ રૂપભઃ આગત્ય સ્વાહા પિવતુ । વરુણ્યચાઃ ણભિઃ અર્નઃ પૂળતાં । હવિઃ અસ્ય તન્વઃ કામં આ ઋષ્યાઃ ।

૨ તે સપર્યૃ જવસં આ યુનઙ્મિ । યયોઃ શ્રુદ્ધિ પ્રદિવઃ અનુ આવઃ । મુશિપ્ર, હરયઃ ત્વા ર્હ ધેયુઃ । તુ અસ્ય મુમુતસ્ય ચારોઃ પિવ ।

૩ ર્દ્રં જ્યષ્ઠપાયે ધાયસે યુનાનાઃ ગોનિઃ નિમિષ્ઠુ મુપારં દધિરે । ઋજીણિ, સોમં પપિવાન્ મન્દાનઃ અસ્મભ્યં પુરુષા ગાઃ સં રૂપમ્ ।

૪ ર્મં કામં ગાંભિઃ અથેઃ મંદય । ચંદ્રવતા રાષ્વતા પત્રયઃ । સ્વર્ગવઃ વિપ્રઃ કુશંઘાસઃ મતેભિઃ રુમ્યં રુદ્રાય વાહઃ અરુન્ ।

અષ્ટ ૩ અઘ્યા ૩ ચૌ-૧૪] ઋગ્વેદ [મણ્ડ ૩ અનુ ૪ સૂ ૫૧

વેભવવાન, પરાક્રમી અને સૌખ્યદાયક ધંદ્રને, અમને પરાક્રમની પ્રાપ્તિ થવા માટે અને સોમરસ અર્પણ કરીને બોધાવીએ. ભક્તની હાંકે કાંઈ અંભાગ્યાર, ઉગ્ર યજુઓને મારનાર અને ધન શતી લાવનાર ધંદ્રને મદદ માટે અમે યુદ્ધમાં હાંકે મારીએ.

૫ (૧૪)

સૂક્ત ૫૧.

ઋષિ-વિશ્વામિત્ર દેવતા ધંદ્ર.

મનુષ્યોનું પોષણ કરનાર, ઉદાર, સ્તુતીપાત્ર, શક્તિ પામનાર, અનેકોએ (સ્વસંરક્ષણમાટે) બોલાવેલા, મત્સ્યસ્થિત, અને હંમેશાં જેનું 'વન ચાલેલું' હોય છે તે, ધંદ્રના પૂજ્યતા (મનોર) દીર્ઘ સ્તોત્રો મમ થયાં છે.

૧

અત્યંત પ્રતાવાન, (સર્વનું) આશ્રયસ્થાન, પ્રબળ, પરાક્રમી, ધન અર્પણ કરનાર, નમરોનો ઉચ્છેદ કરનાર, વિજયી, ઉદકોને પ્રદિપ્તિ આપનારો હોયનાર, પોતાના નિવાસસ્થાનમાં રહેનાર, (યજુઓનો) પરાભવ કરનાર અને સ્વર્ગની પ્રાપ્તિ કરી આપનાર ધંદ્ર પાસે તમારું સર્વ સ્તોત્રો સધળી દિશાઓમાંથી જાય છે.

૨

વેભવનો જલે સંચયજ એવા આ ધંદ્રને લીધે ઉપાસકોની પ્રશંસા થાય છે. પાપનો જેમાં અંશ પણ નથી એવી સ્તુતિનો ધંદ્ર સ્વીકાર કરે છે અને ભક્તને ઘેર તે સંતોષ પામે છે માટે તે સર્વ યજુઓનો પરાભવ કરનાર અને ગર્વિષ્ટ વેરીઓનો નાશ કરનાર ધંદ્રની સ્તુતિ મારી શરૂ કર.

૩

૧ અશ્વિન મરે વાજસાતી મેષવાનં કૃતમ હં ધુનં કુવેમ્ । શૃણ્વન્તં, ડમં, શૃણામિ શ્વન્તં ધવાદ સંજિતં સમાસુ ક્ષતયે ।

૨ મુદતીઃ ગિરઃ ચર્પણીશૃતં મષવાનં ઉવમ્ય ૨ । શૃણાનં પુરશૃતં અમર્ત્યં દિવેદિવે યુદ્ધક્ષમિ જરમાનં હં અન્યનૂશત ।

૩ મે ગિરઃ યતઃકર્તું અર્ણવં ધાકિનં નરં વાજસનિં પૂમિદં તૃપિં અપુરં ધામસાન્ અભિપાત્રં સ્વર્દિદં હં વિશ્વતઃ ઉપચન્તિ ।

૪ વયોઃ આક્રે જરિતા પનસ્યતે । ધંદ્રઃ અનેહસઃ સુભઃ ડુવસ્યતિ । દિ વિવસ્વતઃ સદને આ પિંપ્રિદં । ધવાદાહં અભિમાતિહનં છુદિ ।

વેદક

અષ્ટં ૩ અધ્યાયં ૩ વં ૧૫, ૧૬] ઋગ્વેદ [મણ્ડલ ૩ અનુ. ૪ સુ. ૫૧

થરોમાં તું અત્યંત શ્રેષ્ઠ વીર હોવાથી તને અનેક સ્તુતિ સ્તોત્રોથી ભક્તોએ અંતુષ્ટ કર્યો છે. અનેક અમલકારોમાં પ્રેવીણ થએલો આ ઇંદ્ર પોતાનું સામર્થ્ય પ્રગટ કરવામાટે આવે છે, તેને નમસ્કાર થાઓ. પુરાતનકાળથી તે એકબોજી આ જગતપર સત્તા ચલાવે છે. ૪

તેના પરાક્રમે ભાણે આગળ અનેક થયાં છે. તેની કૃપાના અનેક ફળો પૃથ્વી ધારણ કરે છે. છુલોક, સમુદ્ર, ઉદકો, મનુષ્યો અને અરણ્યોનીજ સંપત્તિનું રક્ષણ કરે છે. ૫(૧૫)

પીતવર્ણના અશ્વોપર આરૂઢ થનાર હે ઇંદ્ર, તને હમેશાં સ્તુતિસ્તોત્રો અર્પણ થાય છે તેનો તું સ્વીકાર કર. તું નવી કૃપા કરનાર સંબંધી થા. અમારાપર સ્નેહશુદ્ધિ રાખનાર હે દેદીપ્તમાન દેવ, તું તારા ઉપાસકોનું આયુષ્ય વધાર. ૬

મરતો સહવર્તમાન આવનાર હે ઇંદ્ર, તેં જે પ્રભાણે પહેલાં યાજ્ઞોતનાધરમાં સોમનું પ્રાચન કર્યું તેમ અહીં પણ સોમ પી. હે શૂર, તારી કૃપાનીએ અને તારા આશ્રયમાં ઉત્તમ યજ્ઞ કરનાર વિદ્વાન્ લોક આવીને રહે છે. ૭

૪ ઇંદ્ર, સત્વાઃ નૃણાં કં નૃતમં વીરં ત્વા ગીર્મિઃ સ્વયૈઃ અભિ પ્ર અર્ચંત પ્રુષ્ણાયઃ સહસે સં જિહીતે । નમઃ । પ્રદિવઃ અત્ય ઇન્દ્રે ।

૫ અસ્ય વિપ્પિથઃ મર્ષ્યેષુ પૂર્વીઃ । પુરુ વસુવિ વિમર્તિ । ઇન્દ્રાન્ યાવઃ ઓપષીઃ સત્ત આપઃ જીરય વનાનિ રયિ રક્ષાંતિ ।

૬ ઇંદ્ર, તુભ્યં વ્રજાણિ, તુભ્યં ગિરઃ સત્રા દર્શિરે । દરિભઃ જુવસ્વ । નૂતનસ્ય અવસઃ આપિઃ ચોધિ । વયં સસ્રે જરિતુભ્યઃ વયઃ ધાઃ ।

૭ મહત્વઃ ઇંદ્ર, મયા ધાર્વાતે સુતસ્ય અપિભઃ દદ્ધ સોમં પાદિ । હે શૂર, તવ પ્રતીટી તવ ધર્મેન્ આ સુવશ્તાઃ કુવચઃ વિનાસન્તિ ।

અઠ્ઠ ૩ અધ્યા ૩ વ૦ ૧૬] . . . મગ્ધવેદ [મળ્હ ૩ અનુ ૪ સૂ ૫૧

તેટલાં માટે હે ઇંદ્ર, તારા મિત્ર મરૂત સાથે પ્રેમથી આ અમારો સોમ અહીં પી. અનેક ભક્તો તરફથી જેને હાંક મારવામાં આવે છે. એવા હે ઇંદ્ર, તારો જન્મ થતાંજ સર્વ દેવાએ તને મોટું યુદ્ધ કરવા માટે સજ્જ કર્યો.

હે મરૂતો શત્રુહીંસાના કામમાં ઇંદ્ર તમારો મિત્ર છે. તે ઉદાર (મરૂત) ઇંદ્રને જોઈને આનંદિત થયા. આ વૃત્તવિનાશક ઇંદ્ર (તેને માટે) તૈયાર કરી રાખેલા સોમરસનું પ્રાશન ભક્તના પોતાના યજ્ઞમંડપમાં કરે.

હે વૈભવના અધિપતિ, તારા સામર્થ્યને શોભે તેવા આ સોમરસ અમે તૈયાર કરી રાખ્યો છ. હ સ્તુતિ પ્રિય ઇંદ્ર, તું તેનું સત્વર પ્રાશન કર.

આ સોમરસ તારા સામર્થ્યને શોભનાર છે. આ રસમાં તું તારૂં મોં બોળ. તું સોમપ્રિય હોવાથી તે તને આનંદ આપે.

તે તારૂં પેટ ભરે. આ સ્તોત્રના યોગે તે તારા માથા સુધી જઈ પહોંચે. અમારી ઉપર તારી કૃપા થવા માટે તે તારા બાહુ સુધી ઉભરાઈ આવે.

૧૨ (૧૬)

૮ ઇન્દ્ર, ૧૧ વાવસાનઃ સચિભિઃ મરુદ્ધિઃ નઃ મુતં સોમં દદ્ધ પાહિ । પુરુહૂતં, જાત ત્વા વિશે દેવાઃ મહે ભરાય પર્યભૂયન્ ।

૧ મરૂતઃ એવ અસ્યૈવ અપિઃ । દાસિવારાઃ ઇન્દ્રં અન્વમઃદન્ । તેભિઃ સાકં વૃત્રસાદઃ દાઘુપઃ સ્વે સપસ્થે મુતં સોમં પિચતુઃ ।

૧૦ રાધાનાં પંતે, દદ્ધં અનુ બોજસા મુતં દિ । ગિર્વણઃ, તુ અસ્ય વિષ ।

૧૧ નઃ તે અનુ સ્વપઃ અસ્ય મુતં તન્વં નિ ચચ્છ । સ યોમ્યં ત્વા મમતુઃ ।

૧૨ ઇન્દ્ર, તે પુરુહોઃ પ્રાપ્નોતુ । મરુદ્ધા ધિરાઃ પ્ર । ઘ્ય, ય મહે વાહુ પ્ર ।

સૂક્ત ૬૨.

ઋસિ-વિશ્વામિત્ર, દેવતા ઇન્દ્ર

ધાના, ડગ્બ અને અપૂપથી (ખાવાના પાત્રાં) થી મિશ્રિત અને સ્તોત્રો સાથે
અર્પણ કરેના આ અમાગ મોમરનનુ પ્રભાતકાગે મેન કર ૧

હે ઇન્દ્ર, ઉત્તમ ગીતે પકવીને તૈયાર કરના આ પુરાણાતનો મીકાગ કર અને તેની
પ્રતિષ્ઠા કર તે હવિ તારી તરફ આ વા છે ૨

અમાગ પુરોણાણનુ ભલણુ કર અને જેમ જીનહનાનથી ઇચ્છા ધરનાર પુણ્ય
જાની મેના ને છે તે પ્રમાણે અમાગી મુનિઓની મેના મીકાર ૩

નનાતનનાથી પ્રત્યાન થએના હે ઇન્દ્ર દેવ, પ્રાત્રનાના વાન મમય અમારા પુણે
જાનનો સ્ત્રી ન કર ખરેખર, તાઝ મામર્ય મેદુ છે ૪

મધ્યાનહમગના જે યાગ રખતે ઉનાયળા અને ઉત્તર થએનો ઉપાસક (અનેક)
સ્તોત્રારી તાઝ ન્તનન કરે છે તે યાગ મમનના અનાન ધાના અને પુરાણા સારા થાય
તેમ કર ૫ (૧૭)

અનકોની મુનિને પાત્ર થએના હે ઇન્દ્ર જીનના યાગ પ્રમંથે અર્પણ કરેલા અમારી
ધાના અને પુરાણાનો અમાનપૂર્વક સ્તીકાર કર હવિ અર્પણ કરનાર અમે (ભક્તજન)
ઋગ્વેદને તારા નામે પ્રાપ્ત થએના તારા (અનેક) સ્તોત્રા ગાદને મેના કરીએ. ૬

૧ ઇન્દ્ર, પ્રાત્ર ધાનાવન્ત કરમ્મિષ્ણ અપૂપવન્ત ઋચિયન ન જુપસ્વ ।

૨ ઇન્દ્ર, પવત્ય પુરોહાશ જુપસ્વ આ ગુપસ્વ ચ । ગુન્ય હમ્યાનિ સિદ્ધતે ।

૩ ન પુરોહાશ ચ ઘસ । વબુયુ યોષવા ઇવ ચ ન ગિર જોષવાસ ।

૪ સન ધ્રુત, પ્રાન સાવે ન પુરોહાશ તુરસ્વ । ઇન્દ્ર, ત ઋતુ વૃહન્ હિ ।

૫ ઇન્દ્ર, નાપ્યદિનસ્ય સવનસ્ય ધાના પુગહ્યાર ઇદ ચારુ કૃષ્ય । યન્ મ્તોતા ઝરિતા તુમ્યંય દ્યમ્
રમાણ ગ મિ પ્ર ઉપ ઇદ્ ।

૬ પુ રુત, નૃતાય સવન ન યાના આતુન પુગહ્યાર નમદમ્ । રુત, પ્રગસ્તતઃ ક્રીતિભિઃ ઋતુઃ
મન્ત વાનવન્ત ત્વા ઉપ શિષ્મ ।

અષ્ટ ૩ અંગ્યા ૩ વ ૧૯, ૨૦] કૃગ્વેદ [મળ્હ ૩ અનુ ૪ સૂ ૫૩

હે અધ્યર્થુ, આવો આપો મને સ્તુતિ કરીએ તુ મને સામાલી આત્ર નાનો, આપો
 ઇન્દ્રને આત્રે તેવુ મોતીએ ચજનાનના આત્ર નાનપત્ર તુ આપીને મેન ઇત્રની પ્રીતરથ
 ઉતમ મોત્ર થત્ર લેધએ

૩

હે ઉદાર દેવ, પત્ની એટલે (પ્રત્યક્ષ) વરજ તેજ મનુચનુ વિશ્વાનિગ્વાન માટે
 (તારા) રથને લેડેના તારા પોત્રને ત્રાજ વજ નચો અમે ત્રાજે જનારે સોમગ્ન
 તેનાર કરીએ ત્રાજે અગ્નિ દત્ર થદને તારી પામે દોડતો અથ

૪

હે ઉદાર દેવ, તુ જા અને (કરી) આત્ર દે પ્રિય બાહ, હે ઇત્ર મેને રેણો તાર
 મામ કે મને દેકાણે તારો ભવન્ય દોડ છે અને મને દેકા તારા ખો માગનાગ પોડા
 છૂટે છે

૫ (૧૮)

હે ઇત્ર, સોમગ્ન પો અને વેર જા તારે વેગ તારી શદ્ભૌખ્ય-તારી નારી સ્ત્રી—હે
 તારો જન્ય રથ ત્યાજ થોભે છે, અને લાજ તા પોત્ર દૂગને તેની નારી ન્યાથા
 થાય છે

૬

૧ અશ્વર્યા, ઘસાવ । મ પ્રતિ ઘૃણાહિ । ઇન્દ્રાય જુઠ વાહ વૃણવાય । યજ્ઞનાનસ્ય ઇન્દ્ર વાહ બા
 સીદ । અથ વ ઇન્દ્રાય ડવબ ઘસ્ત મૂત્ત ।

૪ જાયા રૂત્ત અસ્ત । સા રૂત્ત ડ સોનિ । યુક્તા દરવ ત્વા તત્ત વદન્તુ । વરા કદા વ સાન મુન
 વામ ભમિ દૂત । વા અચ્છ ધમ્વાતિ ।

• મપવન્, પરા વા હિ ના યા હિ વ । શ્રાત ઇન્દ્ર, ડમયત્ર ત વથ । યત્ર વૃત્ત રથસ્ય
 નિધાન રાસમસ્ય વાગ્નિન વિમોચન ।

૧ સાન અપા । ઇન્દ્ર, અસ્ત પ્ર વાહિ । ત મહે ઠન્યાષો જાયા મુરવ । યત્ર વૃક્ષ રથસ્ય । નિધાન
 વાગ્નિન વિમોચન દક્ષિણવન્ ।

મઠં ૩ અધ્યાં ૩ વં ૧૨] ઋગ્વેદ [મઠં ૩ અનું ૪ સૂં ૪૮

હે ભોજ, અંગિરસ, વિરૂપ, હે ઘુલોકના પુત્ર, અમુરેના વીર સંનિક, વિદ્યાભિન્નને દંતરો યજ્ઞમાં વૈશવ અર્પણ કરીને તેનું આયુષ્ય વધારો.

આ ઉદાર દેવ, પોતાનાજ શરીરસામર્થ્યથી, અનેક બુદ્ધાં ભુદાં રૂપો ધારણ કરે છે. જે ૩૫ સમય ન હોવા છતાં પણ પોતાનીજ ઇચ્છાથી મોમનું પાન કરનાર આ સત્યનિષ્ઠ દેવ રોજ ઘુલોકમાંથી તથા વેળા એક ક્ષણમાં આવી શકે છે.

નદી પાણીથી સ્ત્રીકાર બરેલી છતાં દેવો પામેથી ન-મ પામેલા, દેવોથીજ પ્રેરાએવા અને સર્વ માનવવૃદ્ધિ અવલોકન કરવાને સમર્થ વિદ્યાભિન્ન કૃષિએ તે નદી અટકાવી રાખી, ત્યારે વિદ્યાભિન્ને મુદ્રાસાપામેથી હવિ અર્પણ કરાવ્યું અને ત્યારે ઇંદ્રે તે (સર્વ) કુશિકોને આપડે તેમ કહ્યું.

તમે યજ્ઞપાપાણીથી હંસ જેવો અવાજ ઉત્પન્ન કરો, અને યજ્ઞમાં મોમ તૈયાર થતાંજ સ્પૃતિથી દેવોને આનંદિત કરો. હે યજ્ઞવાન્ અને (સર્વ) માનવવૃદ્ધિ અવલોકન કરવાને સમર્થ કુશિક રિગ્વેદો, તમે દેવો સાથે મધુર સોમરસનું પ્રાશન કરો.

૧૦ (૨૦)

૭ રમે ભોજાઃ અંગિરસ. વિરૂપાઃ અમુરસ્ય પુત્રા. દિવ. વીરા વિશ્વામિત્રાય મધાનિ દદતઃ સરસાઃ ઇન્દ્રે ભાયુઃ પ્રતિગ્મતે ।

૮ મધયા સ્ત્રી તર્જ પરિ માયાઃ કૃષ્ણાનઃ સંપંક્ત્યં ચોમવીતિ । યદ્ અમૃતપાઃ ઋતાવા સ્તૈઃ મન્ત્રે વિષઃ પરિ મુહુર્તં ત્રિઃ ભા બગાદ ।

૯ દેવજાઃ દેવઋતઃ નૃવણાઃ મહાન્ ઋષિઃ અર્ણવં સિન્ધું ધસ્ત્રજાત્ । યત્ વિશ્વામિત્રઃ મુદ્રાધં બા દત્ત રન્દઃ કુશિકૈભિઃ અગ્રિયાયત્ ।

૧૦ હંસાઃ રવ અગ્નિઃ શ્વેતં કૃણુષ । અપ્સરે મુકે મત્વા ગૌર્મિઃ મદન્તઃ । વિપ્રાઃ નૃવણઃ કુશિકા ૧૧૧. દેવેભિઃ પ્રોમ્યં મધુ વિ વિવર્ધ્વં ।

હે કુશિકો. ચાલો, હાલિઆર થાઓ ધનપ્રાપ્તિ થવા માટે મુદાસના થોડાને છુટા છોડી મૂકો. પૂર્વ, પશ્ચિમ અને ઉત્તરના ચતુષ્થોને (આપણા) રાજા છંદે મારી નાંખ્યા છે, માટે પૃથ્વી ઉપરના ઉત્તમ પ્રદેશોમાં તેના સન્માનાર્થે યજ્ઞ નરૂ થયો છે. ૧૧

જે અર્થે ઘાવાપૃથ્વી અનેનુ તેમજ ઇદ્રનું મેં મનવન કર્યું છે તે અર્થે વિશ્વામિત્રનું આ નોત્ર ભારત કુલમાંના મનુષ્યોનુ જરૂર નક્ષત્ર કર્યું. ૧૨

વજ્રધારી ઈન્દ્રની પ્રાત્યર્થે વિશ્વામિત્રે આ નોત્ર રચ્ય છે તે અમને દૈભવયુક્ત કરે. ૧૩

કીકટ દેશમાંની ગાય તારા માટે ઘુ કરે છે / સોમમાં નાખવા માટે તે દૂધ પાનુ આપતી નથી અને (ઉના ઉના હવિ પકવને કરવા છતાં પાનુ) ઉના ઉના હવિ પકવતી નથી. પ્રમંગદાનુ ધન ઘુ અમને લગી આપ. હે ઉદાર દેવ, ઘુ નૈઆશાખાને અમારે યજ્ઞ કર. ૧૪

જમદગ્નીએ આપેલી અને અજ્ઞાન નષ્ટ કરનારી સમર્પી તામની ગાય મોટેથી બરાડી. તે મૂર્ખની કન્યા છે. દેવ જરારહિત અને મૃત્યુરહિત છે એવી દેવોની પ્રીતિ તેમજ દેશાવી. ૧૫(૨૧)

૧૧ કુશિકાઃ, યવ પ્ર દત્ત । ચેતયન્નં મુદાસઃ અર્થં ગચે પ્ર મુચ્ચત । રાજા કુનં પ્રાક્અપાક્ ઉદરં જપનન્ । અથ પૃથિવ્યાઃ ચરે આ વજાતે ।

૧૨ યઃ અહં દુને રોદસાં દન્દ્રં અનુત્ત્વં વિશ્વામિત્રસ્ય દન્દ્રં તદ્વ ભારતં જનં રક્ષતિ ।

૧૩ વિશ્વામિત્રાઃ વાન્નિવે દન્દ્રાય તદ્વ અર્પિતં । સ નઃ મુદાસઃ કરન્ દત્ત ।

૧૪ ગાવઃ કીકટેષુ તે કિ કૃષ્ણન્તિ । ન આશિરં દુન્દ્રે ન તપન્તિ ગર્મં । પ્રમંગદસ્ય વેદઃ નઃ બા મર । મપવન્, નૈવાદ્યાર્થં નઃ રંધય ।

૧૫ જમદગ્નિદત્તા સસર્વે- નમનિ વાયનાના વૃદ્ધા નિનાય । મૂર્ખસ્ય દુહિતા નતુર્પં અપૂર્તં ધનઃ રેવેષુ આ તતાન ।

અવૃં ૩ અધ્યાં ૩ વૃં ૨૨] ક્રમેદ [મળ્લં ૩ અનું ૪ સૂં ૫૩

પાને વર્ગના લોડા પાસે જે ધન હોય તે તેમની પાસેથી લાગીને સસર્પર્ગી સત્ત્વ
અમને આપે જે મને પલ્લસ્તિ જમ્મગ્નીએ આપી તે સસર્પર્ગી ૬૨ ૫૬૨ દિવસે મારી
ફરી ફરીને આયુષ્ય વૃદ્ધિ કરે છે ૧૬

મળ્લો સ્તમ્ભ ઉભા રહે ગાડીની આસ મળ્મૂત રહે અને તેના દાડા ન હોય અને
તેની પુ સરી ન ભાગે તેના ખીલા નૂગી જતા પહેલા ઈંદ્ર તેને દુરન્ત રાખે છે ૨૪
તારા આડના ખીલા મરાળ્પર રહીને તુ અમને નહ જા ૧૭

હે ઇંદ્ર, તુ અમારા અગમા તેમજ અમારા મળ્લોના અગમા સામર્થ્ય ઉત્પન્ન કર
અમારા કુત્રપૌત્રો દીર્ઘકાળ છવે માટે તેમને પાંચ સામર્થ્ય આપે અરેખર સામર્થ્ય દેનાર
તુજ છે ૧૮

અદિર વૃક્ષના અગમા તુ જોર ઉત્પન્ન કર શિ શપ્તાના લાકડાની મનાવેની ગાડીને
નકાઉપપ્ત આપે હે અનિશય દદ ભેઆપિયા વ્યક્ષો, (ગાડીના આસા) મળ્મૂત હો આ
૨૪માથી અમને પૂરા દદશ ની ૧૯

આ પૂત્રરાજ અમને નાખી ન દે અને અમને કુખી ન થયા વે અમે ૧૨ પહેાનીએ
યાસુધી, અમારી ગાડી ઉભી રહે ત્યા સુધી, અને અમારા બાળ હુટે ત્યા સુધી, અમે સલામત
રહાએ ૨૦ (૨૨)

૧૬ પાલ્લવજન્યાસુ કૃષ્ણિ બધિ શ્રવણ સસર્પર્ગી ત્ય અમરત્વ । યા પલ્લસ્તિજમદમય મે દદુ
સા પક્ષ્મા નમ્ય બાયુ દધાના ।

૧૭ ગાવૌ સિમ્હૌ મયતા । અક્ષો વીજ્ઞા । ર્શ્વા મા વિ વાર્દ । યુગ મા વિ શારિ । ઇન્દ્ર શારતા
પાતલ્ય દદતા । અરિષ્ટનેમે, અભિ ન સચસ્વ ।

૧૮ ઇન્દ્ર, ન તનુષ્ઠ મલ પદિ । ન ઝનલ્લુસ્થુ મલ । જીવસે તોકામ તનયામ મલ । ત્વ દિ મલદા
અસિ ।

૧૯ મદિરસ્ય માર અભિ વ્યયસ્વ । સ્યન્દને શિવપાયા ઓજ પેદિ । વાલો વાગિત અધ, વીજ્ઞ
મલ્લ । અસ્માય મામાન્ ન મા અવ જીદિપ ।

૨૦ અથ વનસ્પતિ અસ્માન્ મા ૩ દા મા ન રીતિપા । ના વૃદ્ધેન્વ ના અવર્ધ ના વિમોનપાત
૧૯૨૧૮ ।

અવૃં ૩ અધ્યાં ૩ વં ૨૩] કૃત્વેદ [મળ્લં ૩ અનું ૪ સૂં ૫૩

હે ઉદાર અને શર ઇદ, અનેક સામનના શસ્ત્રાઓની આજ અમાર સગલાણ કર
અમાગ દેવ ડરનાર ડીન સ્થિતિએ ગયો અને જેનો અમે દેવ ડીએ તેનો છવ
ગયો ૨૧

પરશુ પ્રમાણે તે (નનુને) તપાવે છે, સિમ્બન કુલ પ્રમાણે શત્રુના ટકડે કુડડા કરે
છે તે ઇદ, કુડેના અને તડ પડવા નાસપુ માફક તે (નનુના) ડીડગ ઉડાડે
છે ૨૨

દે મેડો, મનુ યોને તેમનો માન ડરના કોણુ તે સમજી રાગતુ નડી હોવાથી તે
નાન નડેગ લગી ગયેતુ જનાર સમજીને નજ માન છે પણ (કોઈ પણ સાણા માણસો)
માગની મીગ જનાર સાથે રસત ડરના નડી, અને મોગ આગમ મધેડને નજ ગતા
નડી ૨૩

હે ઇન્દ્ર, આ લગ્નનો વડ પોતાનો “ આ આપણો સોલ અને આ પારકો ” એવો
માન રાખતો નડી તે મોતાના વોડા પ્રમાણે પારમના વોડાની પણ માગત રાખે છે
અને તેને ધનુન્યની દોરી પ્રમાણે રણુનઆમમા ફકી ડે છે. ૮૪ (૨૩)(૪)

૨૧ શર મપવન્ ઇન્દ્ર, અય વહુસાભિ વારપ્રેષ્ટાભિ ક્રાતાભ ન િન્વ । ય ન દ્રષ્ટે સ અધર
પરીટ । ય ક િદ્ધમ ત ક પ્રાણ જહાતુ ।

૨૨ પરશુ ચિત્ વિ તપતુ । શમ્બલચિત્ વિવૃધતિ । દ્દ, યપન્તી પ્રયસ્તા ઉચ્ચાચિત્ ફન અસ્યતિ ।

૨૩ જનાસ, સાયસ્ત્ય ન ચાકતે । વશુ મનુ્યમાના લાધ વાન્તિ । અવાજિન વાતિના ન હામ-
વાન્ત । અશ્વાત્ પુર મદન ન વાન્તિ ।

૨૪ ઇન્દ્ર, દન મરતસ્ય પુત્રા અપ્રાથવં પ્રપિ વ ન વાકિતુ । નસ્ય અરણ ન અશ દિન્વાત ।
આતે જ્યાવાજ પરિ નવાન્ત ।

અનુવાક પાંચમો.

सूक्त ५४.

कृषि—प्रग्नपति । अन्ता निवेदे

યન કરના યોગ્ય, નુતિપાન અને શ્રમ (મજિન) ના પ્રાપ્તિ આ સ્તોત્ર અને વખતે
અપણુ નનામા આનુ છે આ અભિનાતી અગ્નિદેવ. રામાના અને દુષ્ટોકમાના પોતાના
અનુચિત સામે અહાં આવીને (અમારી પાવના) શ્રવણ કરે

ત્રેષ્ટ ધુનોઃ અને ટૂંપીને ઉદ્ધરીને એ મોઝ સ્નોન ગા મારી મનોભવના (મારે સુ બેધએ તે) નાપીને અને (તે આપવાની) હવેજા ગમ્પીને તે મવાન હ છે આ (ઘાના ટૂંપીના) મોતારી, (મોતારીનો પાનવી) મના લેના ને, માનવો સહુવર્તમાન યજમા સવુદ થાય હ

હં ઘાનાટી, તમારી આજ્ઞા મનપાક છે તમે અમા અનિનદા હિત કરનાર થાઓ
હં અગ્નિદન. આ તમારાર ઘુનો અન ડીને મનપા થાઓ હરિ અર્પણ કરીને (તેજ)
પૂન - હ અને મનની પ્રાપ્તિ કરી નહિ છું

હે નાનપણિયું ઘાસાટપી, પુરાણ નાનપણી ડિવાસાન તમારું જન થયું હે પ્રિયી,
જુ પુરુષાને તમારી રૂપા પ્રાપ્ત થતાથી યુદ્ધમા તેમજ નૌરૂપી પ્રાપ્ત થનાર તાબોના પ્રસંગમા
તેમણે તમને સ્તન કર્યું

१) हम गुरु मह विद्वद्भाय इच्छामि नमः कृपे नमः । तस्य आज्ञा दिव्यं दम्बनि अनादि
म गणेश ।

२ मह दिव महिस्तात्र अत्र । प्रजावान् दृष्टुन् म राम चरत । यथा स्तोत्र विदध् । दश
पायव आयो सत्वा मादयन्ते ।

३ रादमी, युवा कन मलय जस्तु । न मह प्रानाय उ ॥ ५॥ । ॥, दिन ५धिस्यै हद नमः
प्रयमा गपयामि रत्न यामि ।

४ ऋषयः रादगी, उवा हि मन्त्राः । ५ व्यास आचार्यः । सुवान, गायथ मन्त्रास्तौ वा वेदि-
दाना नर भिक्षु वरिन्द ।

અષ્ટ૦ ૩ અધ્યા૦ ૩ વ૦ ૨૪, ૨૫) કૃત્ત્વેદ (મળ૦ ૩ અનુ૦ ૫ સૂ૦ ૫૪)

દેવો તરફ કૃત્યો માર્ગ જ્ઞાન છે તે ખરેખર કોણને માલમ છે કે? અને તે કોણએ કહ્યું છે કે? તેના મૂલ અને શ્રેષ્ઠ કૃત્યો ઉપરથી ઓળખાઈ આવનારાં તેનાં નિવાસસ્થાનોજ (લોકોની) નજરે પડેલાં છે. ૫ (૨૪)

રસપરિપૂર્ણ અને આનંદપ્રદ ઘાવાપૃથ્વીનું દર્શન માનવસૃષ્ટીનું અવલોકન કરનાર જ્ઞાતા પુરુષને અંતરિક્ષમાં લેતાં આવડે છે. એકજ સામર્થ્યને લીધે એકમતથી સાથે રહેનાર આ ઘાવાપૃથ્વીએ પક્ષીના માળા પ્રમાણે પોતાના નિવાસસ્થાનો લુદાં લુદાં બનાવ્યાં છે. ૬

પરસ્પર સમાનરૂપ હોવા છતાં પણ લુદી લુદી રહેનારી અને હમેશાં જગૃત રહેનારી આ ઘાવાપૃથ્વી દૂર પ્રદેશમાં અચળપદે સ્થીર થઈ અને બહેનો બની, તેટલાજ માટે લોકો તેમના નામ યાદ કરવા લાગ્યા. ૭

આ ઘાવાપૃથ્વી સર્વ માણસોને ધારણુ કરે છે. શ્રેષ્ઠ દેવોને ધારણુ કરવા છતાં પણ તે યાકતી નથી. આ બેમાંથી એક સર્વ ચરાચર વિશ્વનું અને સંચાર કરનાર અથવા (હવામાં) ઉડનાર પ્રાણીઓનું પરિપાલન કરે છે. ૮

(અમને) જન્મ દેનાર શ્રેષ્ઠ પિતાનો અમારો પુરાતનકાળથી માલતો આવેલો (ધાડો) સંબંધ છે તે મને માણુમ છે. સર્વની સ્તુતિને પાત્ર થએલો દેવ આ (પીતા)ને લીધેજ વિસ્તીર્ણુ પરંતુ દૂરના માર્ગમાં જઈને ત્યાં સ્થિરતા પામ્યો. ૯

૫ દેવાન્ અચ્ચ કા પથ્યા સંણિ કઃ અદા વેદ કઃ રૂઢ પ્ર ચોચત્ ! પરેણુ શુશ્રોણુ મતેડુ ઇપાં ચા ભવમા સદાસિ વદથ્રે ॥

૬ કવિઃ નૃવક્ષાઃ સીં વિષ્ટેતે મવન્તી જ્ઞતસ્ય યોની અભિ અચટ । સમાનેન જ્ઞતુના સંવિદાનેતે સવનં યયા વેઃ નાના ચક્રાતે ॥

૭ સમાન્યા વિયુતે દૂરેઽંતે જાગરૂકે ડત યુવતી સ્વચાઇ મવતી પુરે પદે તસ્થતુઃ । આન્ કં મિથુના, નામ મુકાતે ॥

૮ ઇતે વિશ્વા દન્ જનિમા સ વિવિષ્ઠઃ । મહો દેવાન્ વિપ્રતાં ન મ્ચયંતે । ઇન્દ્ર પુત્રં વિષં એક ચન્દ્ર પતાવિ વિપુલં વિ જાતં પત્યંતે ॥

૯ મહઃ વિતુઃ જાનેતુઃ નઃ તન્ સના પુગલં જામિ આરાન્ અપિ ઇમિ । નન્ન જનઃ દેવાસઃ પાનિતારઃ વો મ્તુરે પપિ ઈવઃ તસ્યુઃ ॥

હે ઘાતાત્મી આ યોગે હુ ગાઉ છું તે સર્વ વિશ્વનો અધિપતિ જે મિત્ર અને વરુણ અને તારુણ્યયુક્ત, પ્રજાશીલ અને સ્વવનીય અદિત્ય ત્રણ હરે તેનું અત્ત રણ કોમળ છે અને અગ્નિજ્વલેની હલ છે ૧૦ (૨૫)

હે સનિતા દેવ તારા હાથ સુપર્ણ જેના છે, તુ સર્વને ચેતના આપનાર છે અને તારી હલ મુદર છે તુ ઉડીને ઘેનોડમાથી તણુ રખત યજ્ઞમહાપમા આવે છે યોગમા તુ સન્માન પામ અને અમારો યજ્ઞ યજ્ઞાસાગ ચાલ્યા માટે તુ ઉદય પામ ૧૧

જેના કૃત્યો સુપ્ત છે, જેના હાથ સાર છે, જે ઉત્તમ રીતે સરલણુ હરે છે, અને જે સત્યમય છે એવો ત્વષ્ટાદેવ અમાના રલણુ માટે જે જે જરૂરનું હોય તે સર્વ આપે હે રુભુઓ, તમે પુષ્ત દેવ સાથે આનંદમા રહો તમારે માટે યજ્ઞપાશાણુનું ખમ આલેનું હોવાથી તમે આ યજ્ઞ મિદ્ધિએ ના ના છે ૧૨

ચિજળી જેના રથ છે, જેનો ભાન ધારણુ યુ છે, જેનો જન્મ સત્યમાથી છે, જે (સર્વત્ર, ન્યાય) કરનાર છે અને જે છુનો નો રહેવાથી છે એવો યનાર્દ મરૂત દેવ એ સરસ્વતી (અ માત્ર યોગ) ત્રણ હરે હ વેગવાનુ દેવો તમે અમન વીર સૈન્ય અને સપતિની પ્રાપ્તિ કરી આપો ૧૩

મહાભાગ્યના ગર્ભે કે ઉત્પાદ જ એના અમારા સ્તોત્રે અને સ્તવના આ યજ્ઞમા અને આનંદવાનુ કૃત્યો તના નિષ્ક્રિયા પાસે જઈ પોંચ્યા છે (સર્વ વિશ્વને) જન્મ દેનાર, પુરાતન ગતા પણુ (હમેના) તરણુ જે દિશા તે પણુ જેને પ્રતિનિધિ હરવાન અસમર્થ છે એવા આ નિષ્ક્રિયો સચાગ રણુજ નિષ્ક્રિય પ્રદેવપર છે ૧૪

૧૦ રોદમી, હમ સ્વામ પ્ર વર્વામિ । જ્ઞદ્વરા અગ્નિજિહ્વા સમ્રાજ ગુરાન કવય વપ્રધાના મિત્ર વરુણ આદિત્યાસ ધૃષ્ણન્ ॥

૧૧ સવિતા હિરણ્યપાણિ મુર્જિહ્વ આ । દવ વિદધે મિ વસ્યમાન । સવિત, દવણુ ખાક અમ્ર । આન્ અસ્મન્ન સર્વતાંતિ આ મુવ ॥

૧૨ મુરુત્ત મુપાણ સ્વવાન્ જ્ઞતાવા દવ રથા અવસ તામિ ન પાત્ । જ્ઞમન્, પુરુષત માદયન્, ઊષ્વપ્રાણ અપ્પર અત્ત ॥

૧૩ વિવૃદધા જ્ઞષ્ટિમન્ જ્ઞતજાતા અયામ યજ્ઞિરાસ । દવ મયાં મદત સરસ્વતી ધૃણન્ । ગુરામ, સદ્યાર । રયિ ધવ ॥

૧૪ મગસ્ય કારિન્ હવ સ્તામાઘ નર્કો યામાન પુરુદસ્ય વિષ્ણુ ઝમન્ । વસ્ય પૂરા મુદતય મન્ત્રા જ્ઞદ્વ ન મર્ષંતિ ॥

અટ્ટં ૩ અઘ્યાં ૩ વ૦ ૨૬, ૨૭] ' કમ્પેદ ' [મેંદં ૩ અનું ૫ સું ૫૬

સકળ સામર્થ્યથી યુક્ત ઇંદ્રે પોતાના મહાત્મ્યથી ઘાવાપૃષ્ઠી બનેને વ્યાપ્ત કરી નાંખ્યા. હે ઇંદ્ર, તું (શત્રુઓના) નગરોનો નાશ કરનાર, વૃત્રોના વધ કરનાર અને પરાક્રમી સૈન્યનો અધિપતિ છે. તું અમને એકદમ પથ્રુ આપી દે. ૧૫ (૨૬)

હે સત્યપૂર્ણ દેવો, તમે સંબંધીઓની કાળજી રાખનાર મારા માથાપ છો. તમારો પ્રેમ અને તમારું નામ મંગળકારક છે. ખરેખર તમેજ ધન અર્પણ કરનાર છો અને તમે અવિ-નાશી હોવાથી હવિ અર્પણ કરનાર ઉપાસકનું ઉત્કૃષ્ટ રીતે રક્ષણ કરો છો. ૧૬

હે હુદ્ધિવાન દેવો, તમે ઇંદ્રને ડેકાણે છો અને તેથીજ તમારું નામ ઘણું મંગળ છે. અનેક ભક્ત જેને માટે દોડે છે એવા હે ઇંદ્રદેવ તું (અમારો) મિત્ર છે. તુ તારા વહાલા ઋણુસદૃવર્તમાન આવીને આ સ્નોત્રથી અમને (અનેક) લાભ પ્રાપ્ત કર. ૧૭

અદિતી, અર્યમા (અને વરુણ) દેવો અમારે યજન કરવા યોગ્ય છે. વરુણની આજ્ઞા અનુસંધનીય છે. (હે દેવો) અમારા માર્ગમાંથી સંતતિ હીનતાનું કલંક નાશ કરો. અમારો માર્ગ સનતિ અને પશુઓથી સમૃદ્ધિવાળો હો. ૧૮

જેને અનેક ડેકાણે મોક્ષવામાં આવે છે એવા આ દેવોનો દત્ત છે. તે સર્વત્ર અમને " નિર્દોષ " " નિર્દોષ " રહે. પૃથ્વી, ધુલો, સૂર્ય, નક્ષત્ર, અને વિશાળ અંતારિક્ષા પાત્ર અમારું સ્તોત્ર સાંભળે. ૧૯

૧૫ વિશ્વઃ વાર્યઃ પત્યમાનઃ હંદ્રઃ મહિત્વા ઝમે રોદસી આ પર્મી । પુરદરઃ વૃનહાંપ્રણમેનઃ પશ્વઃ મુરિ સંશ્રમ્ય ન આ મર ॥

૧૬ નાસત્યા, સંપુષ્ટ્યા મે પિતરા । અશ્વિનોઃ સત્રાયં નામ વાહ । યુરં હિ ના રયીનાં રવિરો ૫૫ । અદન્ધ્યા દાન અર્કવઃ રક્ષેથે ॥

૧૭ કવચઃ, દેવાઃ, તન્ વમહન્ વાહ નામ વત્ હ વિથે હંદ્રે મવચ । પુરહૃત, સધા પ્રિવેભિઃ પ્થુભિઃ ૫૬ । નઃ પિચ સાતમે તણ્ણ ॥

૧૮ અર્યમા અદિતિઃ વરુણસ્ય પ્રતાનિ અદન્ધ્યાનિ વશિવાસઃ નઃ મંતોઃ મનપરવાનિ યુષોત્ । નઃ ગાનુઃ પ્રગવાન્ પશુનાન્ અસુ ॥

૧૯ પુરુષ પ્રમુતઃ દેવાના દત્તઃ ન સર્વતાતા અનામાન્ લોચનુ । શુભેશ, ધોઃ ઉત્ત આપઃ મૂર્વે નમ્પ્રેઃ ૫૭ અંતરિક્ષં નઃ મૃનોનુ ॥

સ્થીરપણે પોતાની જગ્યાએ રહેલો પરાક્રમી પૂર્વત (અમારા) હવિષ્યોથી સંતુષ્ટ થઈને (અમારું) સ્તોત્ર સાંભળે. અદિત્યોસહ અદિતી (અમારી સ્તુતિ) સાંભળે અને મરૂતદેવ અમને કલ્યાણપ્રદ સૌમ્ય અર્પણ કરે. ૨૦

અમારો માર્ગ હમેશાં સામગ્રીથી પરિપૂર્ણ રહે. હે દેવો, તમે સઘળા વૃક્ષ લતાઓ માધુર્યથી ભરી નાંખો. હે અગ્નિ, મારું મહાભાગ્ય તુંજ છે. તારા કૃપાછત્ર નીચે મને લે, અને મારો ધાત કરીશ નહીં. વિપુળ ધાન્યથી સમૃદ્ધ ઘર અને સંપત્તિનો ભોજ મને મળે. ૨૧

હે અગ્નિ તું હવિર્નુ ભક્ષણ કર. તું પ્રકાશીત થઈને અમને કીર્તિ અર્પણ કર. હે અગ્નિ, (અમારા) સર્વ શત્રુઓને તુ લક્ષ્યમાં છત અને સર્વ પ્રકારે પ્રસન્ન થઈને તારો પ્રકાશ પાડ. ૨૨ (૨૭)

સુક્ત ૫૫.

ઋષિ—પ્રજાપતિ । દેવતા વિશ્વેદેવ ।

પૂર્વે જે વખતે ઉપા પ્રકાશીને ગધ તે વખતે ઘેતુના નિવાસસ્થાનમાં તે અવિનાશી તત્વ ઉદય પામ્યું, અને તેણે દેવોની આત્માને દીપાવી. (તે અવિનાશી તત્વ) શ્રેષ્ઠ હોવાથી તેજ એકતુ દેવોને સ્ફુર્તિ આપે છે. ૧

દેવ અથવા પરમપદના જ્ઞાનયુક્ત (અમારો) પિતા અમારો અહીં નાશ ન કરે. પ્રાચીન જે બે નિવાસસ્થાન તેના અન્તર્માર્ગમાંની જાણે કે જ્યોતિષ હોવાની એતું અવિનાશી તત્વ શ્રેષ્ઠ હોવાથી તેજ એકતુ દેવોને સ્ફુર્તિ આપે છે. ૨

૨૦ રૂપણઃ પુરુષેમાસઃ દક્ષા મદંત પર્વતાઃ નઃ શૃષ્ણંતુ । આદિત્યેઃ અદિતિઃ નઃ શૃણોતુ । મહતઃ મદં શર્મ નઃ ચક્ષંતુ ॥

૨૧ પંચાઃ સદા મુગઃ વિતુમાન્ અસ્તુ । દેવાઃ જીવધીઃ મધ્યા સં વિપૃક્ષઃ । અમે, મગઃ મં સહ્યે ન મૃધ્યાઃ પુરુષઃ રાયઃ સદનં વદ અદયા ॥

૨૨ દમ્યા રવદસ્વ । રયઃ સં દિદીહિ । ધ્રાંસિ અસ્વઘ્નુ સ મિમીહિ । અમે, તાન્ વિશ્વાન્ શત્રુન્ પુન્નુ જેપિ । વિશ્વા અરા નઃ મુમસા દીદિહિ ॥

૧ અથ યન્ પૂર્ણઃ ઉપસઃ વિ જગુઃ ગોઃ પદે મહન્ અક્ષરં વિ જઞ્ઞે । દેવાનાં મતા ઉગ તુ પ્ર મૂપન્ મદત, દેવાનાં વદ અમુરત્વ ॥

૨ અમે, અથ દેવાઃ, પદમઃ પૂર્વે પિતરઃ મો ગુ નઃ હિદુરંત । પુરુષોઃ સપનોઃ ંતઃ પેતુઃ ॥

મારા મનોરથ અનેક જગાએ દોડે છે. આ યજ્ઞકર્મમાં હું અનેક જુનાં જુનાં સ્તોત્રો પઢા-
શમાં લાવું છું. અગ્નિ પ્રસ્વસિત થયો એટલે આપણે સત્યજ્ઞ બોલીએ. તે (અવિનાશી તત્વ)
શ્રેષ્ઠ હોવાથી તેજ દક્ષ દેવાને સ્તુતી આપે છે. ૩

સર્વની ઉપર રાજ્ય કરનાર આ રાજાને અનેક ઠેકાણે લઈ જવામાં આવે છે. સમિધની
ધમ્મજા રાખીને તે જુદા જુદા સ્થાને પોતાની (કાષ્ટરૂપી) સંખ્યા ઉપર શયન કરે છે.
(બે માતા પૈકી) એક આ બાળકને ખવડાવે છે અને બીજી તેને મૂકે છે. આ (અવિનાશી)
તત્વ શ્રેષ્ઠ હોવાથી તેજ દક્ષ દેવાને સ્તુતી આપે છે. ૪

તે (હવે) પૂર્વના કાષ્ટમાં પલુ (હમણાં સુધી) નવીન કાષ્ટને લીધે વધવા લાગે છે, અને
એટલામાં તે નવાજ ઉત્પન્ન થએલા કાષ્ટમાં પલુ પ્રસ્વસિત થાય છે. કુમારિકા ગર્ભવંતી થઈને
તેને જન્મ આપે છે. આ (અવિનાશી) તત્વ શ્રેષ્ઠ હોવાથી તેજ દક્ષ દેવાને સ્તુતી આપે
છે. ૫ (૨૮)

બે માતાનો એ એકલો પુત્ર એટલામાં દૂર જગ્યા આપે છે અને કાંઈ પલુ ધમ્મજા રાખ્યા
હોવાય સંચાર કરવા લાગે છે. આ મિત્રની અને વફાવતી આજ્ઞા છે. આ (અવિનાશી) તત્વ
શ્રેષ્ઠ હોવાથી તેજ દક્ષ દેવાને સ્તુતી આપે છે. ૬

બે માતાઓથી જન્મ પામેલો આ હવિર્દાયક દેવ યજ્ઞમાં સમ્રાટ હોવાથી (એકવાર)
ધીખર સુધી ગમન કરે છે તો એકવાર તર્જાએજ વિશ્રાંતિ લે છે. આશ્વાદદાયક સ્તોત્રો બોલનાર
ઉપાસક (તેને) આશ્વાદદાયક સ્તોત્રો અર્પણ કરે છે. આ (અવિનાશી) તત્વ શ્રેષ્ઠ હોવાથી
તેજ દક્ષ દેવાને સ્તુતી આપે છે. ૭

૩ મે કામાઃ પુરુષા વિ પતયંતિ । શનિ અચ્છ પૂર્યાંનિ દાયે । સમિદ્વે અમ્નો ક્ષતે દનુ વદેન ॥

૪ સમાનઃ ધાત્રા પુરુષા વિમૃતઃ । પ્રયુતઃ શયાસુ વના અનુ ધવે । અન્યા વસ્ય મરતિ અવય માતા
ધેતિ ।

૫ પૂર્વાસુ આધિત । અપરા અનુરુ । મધ્ય- ત્રાતાસુ તરુનાસુ અવઃ । અવરૂતાઃ મંતવંતાઃ મુવતે ॥

૬ દિમાતા એકઃ વાસઃ પુરસ્તાવ યયુઃ અપ વુ અવંધનઃ વ ચરતિ । તા મિત્રસ્ય વરુદસ્ય ત્રતાનિ ॥

૭ દિમાતા વિદ્યેષુ સમ્રાટ્ હોતા । અનુ અમં ચરતિ । પુત્રઃ ધેતિ । રમ્ભસ્યઃ રમ્ભાનિ પ્ર નરંતે ॥

પુદ્ગલ કરનાર એવાદ શર પુરુષ પ્રમાણે આ પાસે આની ચાલતાજ તેની સામે આવનાર સર્વ જગત્ (તેને જીલ્લાવામા નાખવા માટે) ઉલટા ફરેલા માવમ પથ્થા (એવી વખતે) ગાયના ચારા પાસે (તેના જગ્યાન માટે પ્રાર્થના પણ થવા લાગે છે) આ (અવિનાશી) તત્ત્વ શ્રેષ્ઠ હોવાથી તેજ દક્ષતા, દેવોને સ્તુતી આપે છે

આ પાકેના (રાખના) શ્રેષ્ઠ ફૂલના સમૂહમા પ્રવેશ કરે છે અને પોતાના જનાળામયરૂપથી ત્યાં સચાર કરવા લાગે છે તે અનેક રૂપ ધારણ કરીને અમને જુએ છે આ (અવિનાશી) તત્ત્વ શ્રેષ્ઠ હોવાથી તેજ દક્ષતા, દેવોને સ્તુતી આપે છે.

પોતાને પ્રિય થએલા અવિનાશી નિવાસસ્થાનનું સરક્ષણ કરતા સર્વ રક્ષક વિધિજી પોતાના પરમ શ્રેષ્ઠ માર્ગનું પરિપાલન કરે છે પણ તે સર્વ જુવનો અગ્નિની જાળમા છે આ (અવિનાશી) તત્ત્વ શ્રેષ્ઠ હોવાથી તેજ દક્ષતા, દેવોને સ્તુતી આપે છે

આ જાને સાથે જન્મેલી (મહેનો) નાના પ્રકારના રૂપો ધારણ કરે છે તે પૈકી એક પ્રકાશમાન છે અને બીજી કાળી છે કાળી અને પ્રગ્લમન મને મહેનો થાય છે આ (અવિનાશી) તત્ત્વ શ્રેષ્ઠ હોવાથી તેજ દક્ષતા, દેવોને સ્તુતી આપે છે

એવો વિશ્વાએલી ગાય અને બીજી તેની વાગરડી મને ગાયો જ્યાં છે ત્યાં તે મને અમૃતની ધારા (રૂપ) આપીને (જગતને) તૃપ્ત કરે છે. સત્યતા મદિરમા હ તેનું સ્તવન રૂપ આ (અવિનાશી) તત્ત્વ શ્રેષ્ઠ હોવાથી તેજ દક્ષતા, દેવોને સ્તુતિ આપે છે

૮ યુષ્યત શરસ્ય દ્ય અતમસ્ય આયત્ત વિશ્વ પ્રતીચીન દદસે । મતિ ગોર્નિ વિષ અત્ત ચરતિ ॥

૯ પલિત મહાન્ દૂત આમ્ત અત્ત નિ વેવેતિ રોજનેન ચરતિ । વપૂપિ વિશ્રત્ત ન અભિ વિ ચઢે ॥

૧૦ ગોપા વિષ્ણુ પ્રિયા અમૃતા ધામાનિ દધાન પરમ પાથ પાતિ । અમિ તા વિશ્વા ભુવનાનિ વેદ ॥

૧૧ ચામ્યા નાના વપૂર્વ ચક્રાતે । તયો અન્યત્ત રોચેતે, અન્યત્ત રૂણ્ણ । દ્યાર્વા ચ મત્ત અશ્વી સ્વચારી ॥

૧૨ યત્ત માતા ચ દુહિતા ચ પેન્નુ સર્વરૂપ સમીર્ણા પાપયેતે તે જ્ઞત્તસ્ય સદસિ અત્ત દંજે ॥

અટ્ટ ૩ અધ્યા ૩ વ ૩૦, ૩૧] ઋગ્વેદ [મણ્ડ ૩ અનુ ૫ સૂ ૫૫

એકના વાઝરડાને મીઠા ચાગીને યરાડી ખજેખર મ્યા રેમણે ગાયે પોતાના યતન પ્રગટ કર્યા
 ૮ના વાર ? મત્યના દૂધની તે ઈલા પુષ્ટ થઈ આ (અગ્નિનાથી) તત્ત્રેષ હોવાથી તે ૮ ફક્ત,
 દેવોને સ્તુતિ આપે છે ૧૩

પૃથ્વી અને પ્રારના રૂપો ધારણ કરે છે પોતાના દોઢ વરસના બાળમને ચાટતી ચાટતી
 તે ઉની રહી હતી હુ સુત હોવાથી મત્યના મંદિરમાથી અન્નાર કરે છુ આ (અગ્નિનાથી) તત્ત્રે
 રૂપ હોવાથી તે ૮ ફક્ત, દેવોને સ્તુતિ આપે છે ૧૪

તે બંનેને જાણે કે મુદર મ્યગમા રાખેના છે તેમાની એ. ગુપ્ત અને એક પ્રગટ છે તે
 (તેના) માં એમજ હોવાથી બુદ્ધાઈ પણ પામ્યો છે આ (અગ્નિનાથી) તત્ત્રે હોવાથી
 તેજ ફક્ત, દેવોને સ્તુતિ આપે છે ૧૫ (૩૦)

જેને નસ નથી જે અમૃતની ધાર (દૂધ) આપનાર છે, જે જામતી છે, જેનું દૂધ કોઈએ
 દોષુ નથી, અને જે અતિ ન તાઝમુખા છે તે ધેડુ, ધની વૃષ્ટિ આ (અગ્નિનાથી) તત્ત્રે
 ન હોવાથી તે ૮ ફક્ત, દેવોને સ્તુતિ આપે છે ૧૬

તે મગદ બ્યારે બી ૮ ગાય તરફ જોઈને બરાડે છે, ત્યારે તે પોતાનો રેત બુદ્ધાઈ સમુ
 દાયમા રાખ છે તેજ રાનાનો પતિ, તેજ જાન અને તે ૮ રાખ છે આ (અગ્નિનાથી) તત્ત્રે
 ન હોવાથી તે ૮ ફક્ત, દેવોને સ્તુતિ આપે છે ૧૭

૧૩ અગ્નિસ્યા વસ્ય રહતા મિમાય । કયા મુવા ખનુ કય નિદધ ? । સા દ્વિઙ્ઙ વસ્ય પયસા
 આપન્વત ॥

૧૪ પયા પુરુષ્યા વપૂપ વસ્ત । શ્વિં રેરિદાગા કપ્વા તસ્થા । ત્રિદાન્ વસ્ય સમ વિ ચરામે ॥

૧૫ વસ્ય અત નાહત પદ દ્વ । તયા અન્યત્ ગુપ્ત, અન્યત્ જાવિ । સા પમ્યા સગ્રીચીના
 વિપૂના ॥

૧૬ આશર્મા સરદુયા અપ્રદુષ્યા નમ્યા નમ્યા યુવતય નવતી ધનવ આપુનયતા ॥ •

૧૭ ચર વૃષભ અમ્યાશુ સરવાત સ આસ્મન્ વૃષ રત નિ દધાતિ । સ દિ ધપારાન્, મગ,
 ધમા ॥

હે લોકો, ઉત્તમ ઉત્તમ ઘોડા કચ્છમાં હોવાનું જે ભાગ્ય આ વીરને મળ્યું છે તેનું સાક્ષી આપણે વર્ણન કરીએ. દેવોને પણ તે માનુષ્ય છે. જ જ અથરા પાત્ર પાત્ર ઘોડા એના સ્થને જોડીને એને લઈ જાય છે. આ (અવિનાશી) તત્ત્વ શ્રેષ્ઠ હોવાથી તેજ દક્ષ દેવોને સ્તુતી આપે છે.

૧૮

આ સવિતા દેવજ ત્વષ્ટા હોવાથી સર્વ પ્રકારના રૂપ ધારણ કરે છે આણે અનેક શ્રવ ઉત્પન્ન કર્યો અને તેમનું પોષણ કર્યું. આ સર્વ ભુવનો તેનાજ છે. આ (અવિનાશી) તત્ત્વ શ્રેષ્ઠ હોવાથી તેજ દક્ષ, દેવોને સ્તુતી આપે છે

૧૯

આ બન્ને મોટા મોટા ગોળા પરસ્પર જોડીને તેણે એકત્ર કર્યો. તે બન્ને આનીજ સંપત્તિથી વ્યાપ્ત થઈ ગયા છે. આ (અનેક પ્રકારના) વૈભવ જ્યારે મેળવવા લાગ્યો ત્યારે તેની કીર્તિ (સર્વન) સભાગારા ગાળી. આ (અવિનાશી) તત્ત્વ શ્રેષ્ઠ હોવાથી તેજ દક્ષ, દેવોને સ્તુતી આપે છે.

૨૦

(પ્રજન) કલ્યાણ કરીને તેની સાથે મિત્રાચારી રાખનાર એક રાત્ર પ્રમાણે વિશ્વનું પોષણ કરનાર દેવ આ પૃથ્વી પર નિવાસ કરે છે યુદ્ધ માટે આગળ ચનાર અને (ખીજન) કલ્યાણ કરવા માટે આગળ આવનાર આ જાણે કે વીર (આવેલો) છે આ (અવિનાશી) તત્ત્વ શ્રેષ્ઠ હોવાથી તેજ દક્ષ, દેવોને સ્તુતી આપે છે

૨૧

ઔપથી અને ઉદકો તારા કાર્યો કરનાર છે પૃથ્વી તને વૈભવ અર્પણ કરે છે અમે તારા મિત્ર હોવાથી તારી ઉત્કૃષ્ટ સંપત્તિના ભાગીદાર થઈએ આ તત્ત્વ શ્રેષ્ઠ હોવાથી તેજ દક્ષ દેવોને સ્તુતી આપે છે.

૨૨ (૩૧) ૩

॥ ત્રીજા અષ્ટકનો ત્રીજો અધ્યાય સમાપ્ત ॥

- ૧૮ જનાસ., વીરસ્ય સ્વદન્યં પ્ર નુ વોચામ । તસ્ય દેવા વિદુ । ષોઢ્ઢા પંચપચ યુક્તા આ વર્હતિ ॥
 ૧૯ ત્વષ્ટા દેવ સવિતા વિશ્વરૂપ । પુરુષા પ્રજા. જજાન પુરોષ ચ । દ્વા વિશ્વાનિ ભુવનાનિ અસ્વ ॥
 ૨૦ મહી સન્નીચી રમે ચન્વા સ દેરત્ । તે અસ્ય ષમુના નિક્ષેટ્રે । વસૂનિ વિદમાન કૃષ્ણે ॥
 ૨૧ વિશ્વધાયા દ્વર્મા ન પૃથિવા દિતમિત્ર- રાજા ન ડપણેતિ । પુર- સદ- સર્મસદ- વીરા- ન ॥
 ૨૨ ઔપધી ડત્ત ભાપ- તે નિર્ણવ્ચરીઃ । દ્વર, પૃથિવા તવ રશિ વિગર્તિ । તે સત્વાય- વામભાગ-
 ર્યામ ॥

इति तृतीयाष्टके तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

॥ अथ तृतीयाष्टके चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

॥ ५९ ॥ ऋषिः—प्रजापतिः । देवता—विश्वदेवाः । छन्दः—त्रिष्टुप् ।

॥ ५९ ॥ न ता मिनन्ति मायिनो न धीरा व्रता देवानां प्रथमा ध्रुवाणि ।
न रोदसी अद्रुहा वेद्याभिर्न पर्वता निनमे तस्थिर्वासः ॥ १ ॥
पद्भारो एको अचरन्विभर्त्युतं वर्षिष्ठमुप गाव आगुः ।
तिस्रो महोरपरास्तस्थुरत्या गुहा द्वे निहिते दृश्यंका ॥ २ ॥
त्रिपाजस्यो वृषभो विश्वरूप उत शुधा पुरुष प्रजावान् ।
अनीकः पत्यते माहिनावान्स रेतोधा वृषभः शश्वतीनाम् ॥ ३ ॥
अभीक आसां पदवीरवोऽध्यादित्यानामहे चारु नाम ।
आपदिचिदस्मा अरमन्त देवीः पृथग्ब्रजन्तोः परि पीमवृजन् ॥ ४ ॥

॥ अथ तृतीयाष्टके चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

न । ता । मिनन्ति । मायिनः । न । धीराः । व्रता । देवानां । प्रथमा ।
ध्रुवाणि । न । रोदसी इति । अद्रुहा । वेद्याभिः । न । पर्वताः । निनमे ।
तस्थिर्वासः ॥ १ ॥ पद । भारान् । एकः । अचरन् । विभर्ति । कृतं । वर्षिष्ठं ।
उप । गावः । आ । अगुः । तिस्रः । महोः । उपराः । तस्थुः । अत्याः । गुहा ।
द्वे इति । निहिते इति निहिते । दृश्यं । एका ॥ २ ॥ त्रिपाजस्यः । वृषभः ।
विश्वरूपः । उत । त्रिऽशुधा । पुरुष । प्रजावान् । त्रिऽअनीकः । पत्यते ।
माहिनावान् । सः । रेतोऽधाः । वृषभः । शश्वतीनां ॥ ३ ॥ अभीकं । आसां ।
पदवीरः । अवोषि । आदित्यानां । अहे । चारु । नाम । आपः । चिन् । अस्ते ।
अरमन्त । देवीः । पृथक् । ब्रजन्तोः । परि । सां । अजन्त ॥ ४ ॥

अष्ट० १ अध्या० ४ व० १] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० ५ सू० ५६

ओ वधस्थां सिन्धवस्त्रिः कवीनामुत त्रिमाता विदथेषु सञ्जाद् ।

ऋतावरोयोपणास्तिस्त्रो अप्यास्त्रिरा दिवो विदथे पत्यमानाः ॥ ५ ॥

त्रिरा दिवः सवितुर्वायीणि दिवेदिव आ सुव त्रिर्नो अहः ।

त्रिधातुं राय आ सुवा वसूनि भगं ज्ञातधिपणे सातये धाः ॥ ६ ॥

त्रिरा दिवः सविता सोपयीति राजाना मित्रावरुणा सुपाणी ।

अपश्चिदस्य रोदसी चिदुर्वी रत्नं भिक्षन्त सवितुः सवार्य ॥ ७ ॥

त्रिरुत्तमा दूजशां रोचनानि त्रयो राजन्त्यश्वरस्य वीराः ।

ऋतावान् इषिरा दूळभांसस्त्रिरा दिवो विदथेः सन्तु देवाः ॥ ८ ॥ १ ॥

ओ । स॒धऽस्थां । सि॒न्धवः । त्रिः । क॒वीनां । उ॒त । त्रि॒मा॒ता । वि॒दथे॑षु । स॒ञ्जाद् ।
 ऋ॒त॒व॒रो॒यो॒प॒णाः । ति॒स्त्रः । अ॒प्याः । त्रिः । आ । दि॒वः । वि॒दथे॑ ।
 प॒त्य॒मा॒नाः ॥ ५ ॥ त्रिः । आ । दि॒वः । स॒वि॒तुः । वा॒यी॒णि । दि॒वे॒ऽदि॒वे । आ ।
 सु॒व । त्रिः । नः । अ॒हः । त्रि॒धा॒तुं । रा॒यः । आ । सु॒वा । व॒सू॒नि । भ॒गं ।
 ज्ञा॒तः । धि॒प॒णे । सा॒तये॑ । धाः ॥ ६ ॥ त्रिः । आ । दि॒वः । स॒वि॒ता ।
 सो॒प॒यी॒ति । रा॒जा॒ना । मि॒त्रा॒व॒रु॒णा । सु॒पा॒णी इति॑ सु॒पा॒णी । आ॒पं । चि॒त् ।
 अ॒स्य । रो॒द॒सी इति॑ । चि॒त् । उ॒र्वी इति॑ । रत्नं । भि॒क्ष॒न्त । स॒वि॒तुः । स॒वा॒र्य ॥ ७ ॥
 त्रिः । उ॒त्त॒मा । दू॒ज॒शां । रो॒च॒ना॒नि । त्र्योः । रा॒ज॒न्ति॑ । अ॒श्व॒र॒स्य । वी॒राः ।
 ऋ॒ता॒वा॒नः । इ॒षि॒राः । दू॒ळ॒भा॒ंसः । त्रिः । आ । दि॒वः । वि॒दथे॑ । स॒न्तु । दे॒वाः ॥ ८ ॥ १ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ४ व० २] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० ५ सू० ५७

॥ ५७ ॥ ऋषिः-विश्वामित्रः । देवता-विश्वेदेवाः । छन्दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ ५७ ॥ प्र मे विविक्वाँ अविदन्मनीषां धेनुं चरन्तीं प्रयुतामगोषाम् ।

सद्यश्चिद्या दुदुहे भूरिं धासेरिन्द्रस्तद्भिः पनितारो अस्याः ॥ १ ॥

इन्द्रः सु पूषा वृषणा सुहस्ता दिवो न प्रीताः शशयं दुदुहे ।

विश्वे यदस्यां रणयन्त देवाः प्र वोऽग्रं वसवः सुम्नमश्याम् ॥ २ ॥

या जामयो वृष्णं हृच्छन्ति शक्तिं नमस्यन्तीर्जानते गर्भमस्मिन् ।

अच्छां पुत्रं धेनवो वावशाना महश्चरन्ति विधतं वपूषि ॥ ३ ॥

अच्छां विवक्त्रि रोदसी सुमेके ग्राव्णो युजानो अच्वरे मनीषा ।

इमा उ ते मनवे भूरिवारा ऊर्ध्वा भवन्ति दर्शता यजन्ताः ॥ ४ ॥

प्र । मे । विविक्वाँ । अविदन् । मनीषां । धेनुं । चरन्तीं । प्रयुतां । अगोषां ।
 सद्यः । चिद्वा । या । दुदुहे । भूरिं । धासेः । इन्द्रः । तत् । अग्निः । पनितारः ।
 अस्याः ॥ १ ॥ इन्द्रः । सु । पूषा । वृषणा । सुहस्ता । दिवः । न । प्रीताः ।
 शशयं । दुदुहे । विश्वे । यत् । अस्यां । रणयन्त । देवाः । प्र । वः । अग्रं । वसवः ।
 सुम्नं । अश्यां ॥ २ ॥ याः । जामयः । वृष्णं । हृच्छन्ति । शक्तिं । नमस्यन्तीः ।
 जानते । गर्भे । अस्मिन् । अच्छां । पुत्रं । धेनवः । वावशानाः । महः । चरन्ति ।
 विधतं । वपूषि ॥ ३ ॥ अच्छां । विवक्त्रि । रोदसी इति । सुमेके इति वृज्मेके ।
 ग्राव्णः । युजानः । अच्वरे । मनीषा । इमाः । ऊर्ध्वा इति । ते । मनवे । भूरिवाराः ।
 ऊर्ध्वाः । भवन्ति । दर्शताः । यजन्ताः ॥ ४ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ४ व० २, ३] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० ५ सू० ५८

या तें जिहा मधुमती सुमेधा अग्नें देवेपूच्यतं उरूची ।

तयेह विश्वाँ अवसे यजत्राना सादय पाययां चा मधूनि ॥ ५ ॥

या तें अग्ने पर्वतस्येव धारासंश्चन्ती पीपयहेव चित्रा ।

तामस्मभ्यं प्रमतिं जातवेदो वसो रास्व सुमतिं विश्वजन्त्याम् ॥ ६ ॥ २ ॥

॥ ५८ ॥ ऋषि-विश्वामित्र । देवता-अश्विनौ । छन्द-त्रिष्टुप् ॥

॥ ५८ ॥ धेनुः प्रत्नस्य काम्यं दुहानान्तः पुत्रश्चरति दक्षिणायाः ।

आ द्योतनि ब्रह्मति शुभयामोपसः स्तोमो अश्विनावजीगः ॥ १ ॥

सुयुग्वहन्ति प्रतिं वामृतेनोर्ध्वा भवन्ति पितरैव मेधाः ।

जरथामस्मदि पणेर्मनीषां युचोरवंश्चकृमा पातमर्वाक् ॥ २ ॥

या । ते । जिहा । मधुमती । सुमेधाः । अग्ने । देवेभ्यः । उच्यते । उरूची । तया ।

इह । विश्वान् । अवसे । यजत्रान् । आ । सादय । पायय । च । मधूनि ॥ ५ ॥

या । ते । अग्ने । पर्वतस्येव । धारा । असंश्चन्ती । पीपयत् । देव । चित्रा । तां ।

अस्मभ्यं । प्रमतिं । जातवेदः । वसो इति । रास्व । सुमतिं । विश्वजन्त्यां ॥ ६ ॥ २ ॥

धेनुः । प्रत्नस्य । काम्यं । दुहाना । अंतरिति । पुत्रः । चरति । दक्षिणायाः ।

आ । द्योतनि । ब्रह्मति । शुभयामा । उपसः । स्तोमः । अश्विनौ । अग्नी-

गरिति ॥ १ ॥ सुयुक् । ब्रह्मति । प्रति । वां । ऋतेन । ऊर्ध्वाः । भवति ।

पितरांश्च । मेधाः । जरथाम् । विपणेः । मनीषां । युचोः । अवः । चकृमा ।

आ । पातं । अर्वाक् ॥ २ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ४ व० ३,४-] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० ५ सू० ५८

सुयुभि॒रश्वैः सु॒वृता॒ रथेन॒ दस्त्रा॒विमं॒ शृणुतं॒ श्लोक॒मद्रैः ।

किम॒द्वा॒ं प्रत्य॑र्वति॒ गमि॑ष्ठा॒हुर्वि॑प्रा॒सो अ॒श्विना॒ पुरा॒जाः ॥ ३ ॥

आ म॒न्येधा॒मा गतं॒ कच्चि॒देवै॒र्वि॒श्वे जना॑सो अ॒श्विना॑ हवन्ते ।

इ॒मा हि वा॒ं गो॒क्त॒जीका॒ मधू॑नि प्र मि॒त्रासो॒ न द॒दुरु॑सो अ॒ग्ने ॥ ४ ॥

तिरः॒ पुरु॒ चि॒दश्वि॒ना रजा॑स्या॒ङ्गुपो वा॑ं मघ॒वाना॒ जने॑षु ।

ए॒ह या॑तं प॒थिभि॑र्दे॒व्याने॒र्दस्त्रा॒विमे वा॑ं नि॒धयो॒ मधू॑नाम् ॥ ५ ॥ ३ ॥

पुरा॒णमो॑क्तः स॒ख्यं शि॒वं वा॑ं यु॒वोर्न॑रा द्रवि॑णं ज॒ह्वा॒व्याम् ।

पुनः॑ कृ॒णवा॒नाः स॒ख्या शि॒वानि॒ मघ्वा॑ मदे॒म सह॒ नू संमा॑नाः ॥ ६ ॥

सुयु॒भिः । अश्वैः । सु॒वृता॑ । रथेन । दस्त्रौ । इ॒मं । शृ॒णुतं॑ । श्लो॒कं । अ॒द्रैः । किं ।
 अ॒ग । वा॒ं । प्र॒ति । अ॒र्वति॑ । गमि॑ष्ठा । आ॒हुः । वि॒प्रासः॑ । अ॒श्विना॑ । पुरा॒ज्ञाः ॥ ३ ॥
 आ । म॒न्येधा॑म् । आ । ग॒तं । कच् । चि॒त् । ए॒वैः । वि॒श्वे । जना॑सः । अ॒श्विना॑ । ह॒वन्ते॑ ।
 इ॒मा । हि । वा॒ं । गो॒क्त॒जीका॑ । मधू॑नि । प्र । मि॒त्रासः॑ । न । द॒दुः । उ॒सः ।
 अ॒ग्ने ॥ ४ ॥ तिरः । पुरु॒ । चि॒त् । अ॒श्विना॑ । रजा॑सि । आ॒ङ्गुपः॑ । वा॒ं । म॒घ॒वा॒ना ।
 जने॑षु । आ । इ॒ह । या॑तं । प॒थिभिः॑ । दे॒व॒ज्याने॑ । दस्त्रौ । इ॒मे । वा॒ं । नि॒धयः॑ ।
 ' ॥ ५ ॥ ३ ॥ पुरा॑णं । ओ॒क्तः । स॒ख्यं । शि॒वं । वा॒ं । यु॒वोः । न॒रा । द्रवि॑णं ।
 ज॒ह्वा॒व्याम् । पुनः॑ । कृ॒णवा॒नाः । स॒ख्या । शि॒वानि॑ । म॒घ्वा । म॒दे॒म । सह॑ ।
 नू । संमा॑नाः ॥ ६ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ४ व० ४,५] ऋग्वेदः । [मण्ड० ३ अनु० ५ सू० ५९]

अ॒श्विना वा॒युना यु॒वं सु॒दक्षा नि॒युद्धि॑श्च स॒जोष॑सा यु॒वाना ।

नास॑त्या ति॒रोऽङ्ग॑यं जु॒पाणा सोमं पि॒बत॑म॒सिधा सु॒दानू ॥ ७ ॥

अ॒श्विना परि॑ वा॒मिपः पु॒रूची॑री॒गुगी॑र्भिर्यत॑माना अ॒मृधाः ।

रथो॑ ह वा॒मृता॒जा अ॒द्रिज॑तः परि॒द्यावा॑ष्टि॒वी या॑ति स॒द्यः ॥ ८ ॥

अ॒श्विना मधु॑पु॒त्तमो यु॒वाकुः सोम॑स्तं पा॒तमा ग॑तं दुरो॒णे ।

रथो॑ ह वां भूरि॒वर्पः करि॑क॒स्तुता॑व॒तो निष्कृ॑तमा॒गमि॑ष्ठः ॥ ९ ॥ ४ ॥

॥ ५९ ॥ ऋषिः-विश्वामित्रः । देवता-मित्रः । छन्दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ ५९ ॥ मि॒त्रो जना॑न्यातयति द्रु॒वाणो मि॒त्रो दा॑धार पृथि॒वीमु॒त द्याम् ।

मि॒त्रः कृ॒ष्टीर॑निमि॒पाभि च॑ष्टे मि॒त्राय॑ ह॒व्यं घृ॒तव॑ञ्जु॒रोन ॥ १ ॥

अ॒श्विना । वा॒युना । यु॒वं । सु॒द॒क्षा । नि॒यु॒द्धि॑भिः । च । स॒जो॒ष॑सा । यु॒वाना ।

नास॑त्या । ति॒रोऽ॒ङ्ग॑यं । जु॒पा॒णा । सोमं । पि॒ब॒त॒म॒सि॒धा । सु॒दा॒नू इति सु॒द॒ानू ॥ ७ ॥

अ॒श्विना । परि॑ । वां । इ॒र्पः । पु॒रू॒चीः । ई॒युः । गीः॒भिः । य॒त॒मा॒नाः । अ॒मृ॒धाः ।

रथः । ह । वां । ऋ॒त॒जाः । अ॒द्रि॒ज॑तः । परि॑ । द्या॒वा॑ष्टि॒वी इति ।

या॑ति । स॒द्यः ॥ ८ ॥ अ॒श्विना । मधु॑पु॒त्त॒मः । यु॒वा॒कुः । सोमः । तं । पा॒त॒म॒ ।

आ । ग॒तं । दुरो॒णे । रथः । ह । वां । भू॒रि॒ । व॒र्पः । करि॑क॒त॒ । सु॒त॒व॒तः ।

निः॒कृ॒तं । आ॒ग॒मि॑ष्ठः ॥ ९ ॥ ४ ॥

मि॒त्रः । जना॑न् । या॒त॒य॒ति॒ । द्रु॒वा॒णः । मि॒त्रः । दा॑धार । घृ॒ । त॒ । उ॒त॒ ।

पा॒ । मि॒त्रः । कृ॒ष्टीः । अ॒नि॒मि॑पा । अ॒भि । च॑ष्टे । मि॒त्राय॑ । ह॒व्यं ।

घृ॒त॒व॒त॒ । जु॒रो॒न ॥ १ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ४ व० ५,६] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० ५ सू० ५९

म स मित्र॒ मर्तो॑ अस्तु॒ प्रय॑स्वान्यस्तं॒ आदित्य॒ शिक्ष॑ति व्रतेन॑ ।
 न ह॑न्यते॒ न जी॑यते॒ त्वोतो॒ नैन॑म॒हो अ॒श्नोत्य॑न्तितो॒ न दू॒रात् ॥ २ ॥
 अ॒नमी॒वास॒ इळ॑या॒ मद॑न्तो॒ मि॒तश्चो॒ वरि॑म॒न्ना पृ॒थिव्याः ।
 आ॒दि॒त्यस्य॑ व्रत॒मुप॑क्षि॒यन्तो॑ व॒यं मि॒त्रस्य॑ सु॒मतौ॒ स्याम॑ ॥ ३ ॥
 अ॒यं मि॒त्रो न॑म॒स्यः सु॒शेवो॒ राजा॑ सु॒क्षत्रो॒ अ॒जनि॑ष्ट वे॒धाः ।
 तस्य॑ व॒यं सु॑मतौ॒ यक्षि॑यस्यापि॒ भ॒द्रे सौ॑म॒नसे॒ स्याम॑ ॥ ४ ॥
 म॒हो आ॒दि॒त्यो न॑म॒सोप॑स॒द्यो या॒तय॑ज्जनो॒ गृ॒णते॒ सु॒शेवः ।
 तस्मा॑ ए॒तत्प॑न्य॒तमा॑य जुष्टं॒मग्नौ॒ मि॒त्राय॑ ह॒विरा जु॑होत ॥ ५ ॥ ५ ॥
 मि॒त्रस्य॑ च॒र्षणी॒धृतो॑ऽवो॒ दे॒वस्य॑ सा॒न॒सि ।

द्यु॒म्नं चि॒त्रश्र॑वस्तमम् ॥ ६ ॥

म । सः । मि॒त्र । म॒र्तोः । अ॒स्तु । प्र॒य॑स्वान् । यः । वे । आ॒दि॒त्य । शिक्ष॑ति ।
 व्र॒तेन॑ । न । ह॑न्यते । न । जी॑यते । त्वा॒ऽर्क॑तः । न । ए॒नं । अ॒हः । अ॒श्नोति॑ ।
 अ॒न्तितः॑ । न । दू॒रात् ॥ २ ॥ अ॒नमी॒वासः॑ । इळ॑या । मद॑न्तः । मि॒तऽश्न॑वः ।
 वरि॑म॒न् । आ । पृ॒थि॒व्याः । आ॒दि॒त्यस्य॑ । व्र॒तं । उ॒प॒क्षि॑यन्तेः । व॒यं । मि॒त्रस्य॑ ।
 सु॒मतौ॑ । स्या॒म ॥ ३ ॥ अ॒यं । मि॒त्रः । न॑म॒स्यः । सु॒शेवः॑ । राजा॑ । सु॒क्ष॒त्रः ।
 अ॒ज॒नि॒ष्ट । वे॒धाः । तस्य॑ । व॒यं । सु॒मतौ॑ । य॒क्षि॑य॒स्य । अपि॑ । भ॒द्रे । सौ॑म॒न॒से ।
 स्या॒म ॥ ४ ॥ म॒हान् । आ॒दि॒त्यः । न॑म॒सा । उ॒प॒स॒त्यः । या॒तय॑ज्जनः । गृ॒ण॒ते ।
 सु॒शेवः॑ । तस्मै॑ । ए॒तत् । प॒न्य॑स्तमा॒य । जुष्टं॑ । अ॒ग्नौ । मि॒त्राय॑ । ह॒विः । आ ।
 जु॒होत॑ ॥ ५ ॥ ५ ॥ मि॒त्रस्य॑ । च॒र्ष॒णि॒धृतः॑ । अवो॑ । दे॒वस्य॑ । सा॒न॒सि । द्यु॒म्नं ।
 चि॒त्रश्र॑वः॒ऽव॒त॒मं ॥ ६ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ४ व० ६,७] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० ५ सू०]

अ॒भि यो म॒हिना दि॒वँ मि॒त्रो ब॒भूवँ स॒प्रयाः ।

अ॒भि अ॒र्वाभिः पृथि॒वीम् ॥ ७ ॥

मि॒त्राय॒ पञ्च॒ येमि॒रे जना॑ अ॒भिष्टि॑शवसे ।

स दे॒वान्वि॑श्वान्वि॒भर्ति ॥ ८ ॥

मि॒त्रो दे॒वेष्वा॒युषु॒ जना॑य धृ॒क्तव॑र्हिषे ।

इ॒षं इ॒ष्टव्र॑ता अ॒कः ॥ ९ ॥ ६ ॥

॥ ६० ॥ ऋषि-विश्वामित्रः । देवता-ऋभवः । छन्दः-जगती ॥

॥ ६० ॥ इ॒हेह॑ वो म॒नसा॑ ब॒न्धुता॑ नर उ॒शिजो॑ जग्मु॒रभि॑ तानि वेद॑सा ।

याभि॑र्मा॒याभिः॑ प्र॒तिज॑तिवर्षसः सौ॒धन्व॑ना य॒ज्ञियं॑ भा॒गमा॑न॒श ॥ १ ॥

याभिः॑ श॒चीभिश्च॑म॒मौ अपि॑शत॒ यया॑ धि॒या गा॑मरि॒णीत॒ चर्म॑णः ।

येन॑ ह॒री म॒नसा॑ नि॒रत॑क्षत॒ तेन॑ दे॒वत्व॑मृ॒भवः॒ समा॑न॒श ॥ २ ॥

अ॒भि । यः । म॒हिना । दि॒वँ । मि॒त्रः । ब॒भूवँ । स॒प्रयाः । अ॒भि । अ॒र्वाभिः ।
पृथि॒वीम् ॥ ७ ॥ मि॒त्राय॑ । प॒ञ्च । ये॒मिरे॑ । जना॑ । अ॒भिष्टि॑शवसे । सः । दे॒वान् ।
वि॒श्वान् । वि॒भर्ति ॥ ८ ॥ मि॒त्रः । दे॒वेषु॑ । आ॒युषु॑ । जना॑य । धृ॒क्तव॑र्हिषे । इ॒षः ।
इ॒ष्टव्र॑ताः । अ॒कः । इति॑त्यर्थः ॥ ९ ॥ ६ ॥

इ॒हेह॑ । वः । म॒नसा॑ । ब॒न्धुता॑ । नरः । उ॒शिजः । जग्मुः । अ॒भि । तानि॑ ।
वेद॑सा । याभिः । मा॒याभिः । प्र॒तिज॑तिवर्षसः । सौ॒धन्व॑नाः । य॒ज्ञियं॑ ।
भा॒गं । आ॒न॒श ॥ १ ॥ याभिः । श॒चीभिः । च॒ग॒मान॑ । अपि॑शत॒ यया॑ । धि॒या ।
गां । अरि॑णीत॒ चर्म॑णः । येन॑ । ह॒री इति॑ । म॒नसा॑ । निः॒ऽप्रत॑क्षत॒ तेन॑ ।
दे॒वत्व॑म् । ऋ॒भवः । सः । आ॒न॒श ॥ २ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ४ व० ७] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० ५ सू० ६०

इन्द्रस्य सख्यमृभवः समानशुर्मनोर्नपातो अपसो दधन्विरे ।

सौधन्वनासो अमृतत्वमेरिरे विष्टी शर्माभिः सुकृतः सुकृत्यया ॥ ३ ॥

इन्द्रेण याथ सरथं सुते सचां अथो वशानां भवथा सह श्रिया ।

न वः प्रतिमे सुकृतानि वाचतः सौधन्वना ऋभवो वीर्याणि च ॥ ४ ॥

इन्द्रं ऋभुभिर्वाजं वद्विः समुक्षितं सुतं सोममा वृषस्वा गर्भस्त्योः ।

धियेपितो मघवन्दाशुषो गृहे सौधन्वनेभिः सह मत्स्वा नृभिः ॥ ५ ॥

इन्द्रं ऋभुमान्वाजं वान्मत्स्वेह नोऽस्मिन्सर्वने शय्यां पुरुष्टुत ।

इमानि तुभ्यं स्वसंराणि येमिरे व्रता देवानां मनुषश्च धर्मेभिः ॥ ६ ॥

इन्द्रस्य । सख्यं । ऋभवः । सं । आनशुः । मनोः । नपातः । अपसः । दधन्विरे ।

सौधन्वनासः । अमृतत्वं । आ । ईरिरे । विष्टी । शर्माभिः । सुकृतः ।

सुकृत्यया ॥ ३ ॥ इन्द्रेण । याथ । सरथं । सुते । सचां । अथो इति । वशानां ।

भवथा । सह । श्रिया । न । वः । प्रतिमे । सुकृतानि । वाचतः । सौधन्वनाः ।

ऋभुः । वीर्याणि । च ॥ ४ ॥ इन्द्रं । ऋभुभिः । वाजं वद्विः । समुक्षितं । सुतं ।

सोमं । आ । वृषस्व । गर्भस्त्योः । धिया । इपितः । मघवन् । दाशुषः । गृहे ।

सौधन्वनेभिः । सह । मत्स्व । नृभिः ॥ ५ ॥ इन्द्रं । ऋभुमान् । वान्मत्स्वेह ।

मत्स्व । इह । नः । अस्मिन् । सर्वने । शय्यां । पुरुष्टुत । इमानि । तुभ्यं ।

स्वसंराणि । येमिरे । व्रता । देवानां । मनुषः । च । धर्मेभिः ॥ ६ ॥

अ० १ अध्या० ४ व० ७, ८] ऋग्वेदः [मण्ड० १ अनु० ५ व०]

इन्द्रं ऋधुभिर्वाजिभिर्वाजयन्निह स्तोमं जरितुर्षं याहि यज्ञियम् ।

शतं केतैभिरिपिरेभिरायवै सहस्रणीथो अध्वरस्य होमनि ॥ ७ ॥ ७ ॥

॥ ६१ ॥ ऋषिः—विश्वामित्रः । देवता—उषः । छन्दः—त्रिष्टुप् ॥

॥ ६१ ॥ उषो वाजेन वाजिनि प्रचेताः स्तोमं जुपस्व गृणतो मघोनि ।

पुराणी देवि युवतिः पुरन्धिरनुं व्रतं चरसि विश्ववारे ॥ १ ॥

उषो देव्यमर्त्या वि भाहि चन्द्ररथा स्रुता ईरयंती ।

आ त्वा वहन्तु सुयमांसो अश्वा हिरण्यवर्णा पृथुपाजंसो ये ॥ २ ॥

उषः प्रतीची ध्रुवनानि विश्वोर्ध्वा तिष्ठस्यमृतस्य केतुः ।

समानमर्थं चरणीयमाना चक्रमिव नव्यस्या बद्धस्व ॥ ३ ॥

इन्द्रं । ऋधुभिः । वाजिभिः । वाजयन् । इह । स्तोमं । जरितुः । उषं । याहि
यज्ञियं । शतं । केतैभिः । इपिरेभिः । आयवै । सहस्रणीथः । अध्वरस्य
होमनि ॥ ७ ॥ ७ ॥

उषः । वाजेन । वाजिनि । प्रचेताः । स्तोमं । जुपस्व । गृणतः । मघोनि
पुराणी । देवि । युवतिः । पुरन्धिः । अनुं । व्रतं । चरसि । विश्ववारे ॥ १ ॥
उषः । देवि । अमर्त्या । वि । भाहि । चन्द्ररथा । स्रुताः । ईरयंती । आ । त्वा
वहन्तु । सुयमांसः । अश्वाः । हिरण्यवर्णा । पृथुपाजंसः । ये ॥ २ ॥ उषः
प्रतीची । ध्रुवनानि । विश्वोर्ध्वा । तिष्ठसि । अमृतस्य । केतुः । समानं । अर्थं
च । चक्रमिव । स । आनय ॥ २ ॥ आ । बद्धस्व ॥ ३ ॥

३०/३ अध्या० ४ व० ८] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० ५ सू० ६१]

व स्यूमेव चिन्वती मघोन्युपा याति स्वसरस्य पत्नी ।

र्जनन्ती सुभगा सुदंसा अन्तादिवः पप्रथ आ पृथिव्याः ॥ ४ ॥

च्छां वो देवीमुपसं विभातीं प्र वो भरध्वं नमसा सुवृत्तिम् ।

ध्वं मधुधा दिवि पाजो अश्रेत्त रोचना कुरुचे रणवसंहक् ॥ ५ ॥

तावरी दिवो अकैरवोधा रेवती रोदंसी चित्रमंस्थात् ।

पतीमं प्र उपसं विभातीं वाममेपि द्रविणं भिक्षमाणः ॥ ६ ॥

तस्य बुध्र उपसामिपण्यन्वृषा मही रोदंसी आ विवेश ।

ही मित्रस्य वरुणस्य माया चन्द्रेव भानुं वि दधे पुरुज्जा ॥ ७ ॥ ८ ॥

व । स्यूमेव । चिन्वती । मघोनी । उपाः । याति । स्वसरस्य । पत्नी । स्वं ।

नन्ती । सुभगा । सुदंसाः । आ । अन्तात् । दिवः । पप्रथे । आ । पृथिव्याः ॥ ४ ॥

च्छां । वः । देवी । उपसं । विभातीं । प्र । वः । भरध्वं । नमसा । सुवृत्तिम् ।

ध्वं । मधुधा । दिवि । पाजः । अश्रेत् । प्र । रोचना । कुरुचे । रणवसंहक् ॥ ५ ॥

तावरी । दिवः । अकैः । अवोधि । आ । रेवती । रोदंसी इति । चित्रं । अस्थात् ।

पती । अग्रे । उपसं । विभातीं । वामं । एपि । द्रविणं । भिक्षमाणः ॥ ६ ॥

तस्य । बुध्रे । उपसां । इपण्यन् । वृषा । मही इति । रोदंसी इति । आ । विवेश ।

ही । मित्रस्य । वरुणस्य । माया । चन्द्रादेव । भानुं । वि । दधे । पुरुज्जा ॥ ७ ॥ ८ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ४ व० ९ । ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० ५ सू० ६२

॥ ६२ ॥ ऋषिः-विश्वामित्रः । देवता-इन्द्रावरुणौ । छन्दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ ६२ ॥ इ॒मा च॑ वां भृ॒मयो॑ म॒न्यमा॑ना यु॒वाय॑न्ते न तु॒ज्यां॑ अभू॒वन् ।

क॒ऽत्यदि॑न्द्रावरु॒णा यशो॑ वां येन॑ स्म॒ सिन॑न् भर॒थः सखि॑भ्यः ॥ १ ॥

अ॒यमु॑ वां पु॒रुत॑मो रयि॒यञ्च॑भ्र॒त्तम॑मव॒से जो॑ह॒वीति॑ ।

स॒जोषा॑विन्द्रावरु॒णा म॒रुत्ति॑दि॒वा पृथि॑व्या शृ॒णुत॑ ह॒वं मे ॥ २ ॥

अ॒स्मे तदि॑न्द्रावरु॒णा वसु॑ व्याद॒स्मे रयि॑र्म॒रुतः॑ स॒र्ववी॑रः ।

अ॒स्मान् वरु॑न्ध्रीः शर॒णैर॑वन्त्व॒स्मान् होत्रा॑ भार॒ती दक्षि॑णाभिः ॥ ३ ॥

वृ॒हस्प॑ते जु॒षस्व॑ नो ह॒व्यानि॑ विश्वदे॒व्य ।

रास्व॑ रत्नानि वा॒शुषे॑ ॥ ४ ॥

इ॒माः । ऊं॑ इति॑ । वां । भृ॒मयोः । म॒न्यमा॑नाः । यु॒वाय॑न्ते । न । तु॒ज्याः । अ॒भू॒वन् ।

कं । त्पत् । इ॒न्द्रावरु॑णा यशः । वां । येन॑ । स्म । सिन॑न् । भर॒थः । सखि॑भ्यः ॥ १ ॥

अ॒यं । ऊं॑इति॑ । वां । पु॒रु॒त॑मः । रयि॒यञ्च॑ । भ्र॒त्त॑म॒व॒से । जो॑ह॒वीति॑ ।

स॒जोषो॑ । इ॒न्द्रावरु॑णा । म॒रुत्॑भिः । दि॒वा । पृथि॑व्या । शृ॒णु॒त॑ । ह॒वं । मे ॥ २ ॥

अ॒स्मे इति॑ । तत् । इ॒न्द्रावरु॑णा । वसु॑ । स्यात् । अ॒स्मे इति॑ । रयिः । म॒रुतः॑ । स॒र्व॑वी॒रः ।

अ॒स्मान् । वरु॑न्ध्रीः । शर॒णैः । अ॒वन्तु॑ । अ॒स्मान् । होत्रा॑ । भार॒ती । दक्षि॑णाभिः ॥ ३ ॥

वृ॒हस्प॑ते । जु॒षस्व॑ । नो । ह॒व्यानि॑ । विश्वदे॒व्य । रास्व॑ । रत्नानि॑ । वा॒शुषे॑ ॥ ४ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ४ व० ९, १०] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० ५ सू० ६२

शुचि॑म॒र्कैर्वृ॒हस्पति॑म॒ध्वरेषु॑ नमस्यत ।

अना॒म्योज॒ आ च॑के ॥ ५ ॥ ९ ॥

वृष॒भं च॑र्षणीनां वि॒श्वरूप॑मदा॒भ्यम् ।

वृ॒हस्पति॑ वरे॒ण्यम् ॥ ६ ॥

इ॒यं ते॑ पू॒षन्नाद्य॑णे सु॒ष्टुति॑र्दे॒व न॑व्यसी ।

अ॒स्माभि॒स्तुभ्य॑ शस्यते ॥ ७ ॥

तां जुष॑स्व गिरं॒ मम॑ वाज॒यन्ती॑मवा॒ धिय॑म् ।

व॒धूयुरि॑व पोष॑णाम् ॥ ८ ॥

पो वि॒श्वाभि॑ वि॒पश्य॑न्ति भुव॑ना सं च प॒श्यति॑ ।

स नः॑ पू॒षावि॒ता भु॑वत् ॥ ९ ॥

शुचि॑ । अ॒र्कैः । वृ॒हस्पति॑ । अ॒ध्वरेषु॑ । नम॑स्यत । अना॒मि । ओजः॑ । आ ।
च॑के ॥ ५ ॥ ९ ॥ वृष॒भं । च॑र्षणीनां । वि॒श्वरूप॑ । अदा॒भ्यं । वृ॒हस्पति॑ ।
वरे॒ण्यं ॥ ६ ॥ इ॒यं । ते॑ । पू॒षन् । आ॒द्य॑णे । सु॒ष्टुतिः॑ । दे॒व । न॑व्यसी । अ॒स्माभिः॑ ।
तुभ्य॑ । शस्य॑ते ॥ ७ ॥ तां । जुष॑स्व । गिरं॒ । मम॑ । वाज॒यन्ती॑ । अ॒व । धि॒यं ।
व॒धूयुः॑ इ॒व । पोष॑णम् ॥ ८ ॥ यः । वि॒श्वा । अ॒भि । वि॒पश्य॑न्ति । भुव॑ना । सं ।
च । प॒श्यति॑ । सः । नः॑ । पू॒षा । अ॒वि॒ता । भु॑वत् ॥ ९ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ४ व० १०, ११] ऋग्वेदः [मण्ड० ३ अनु० ५ सू० ६]

तत्संवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि ।

धियो यो नः प्रचोदयात् ॥ १० ॥ १० ॥

देवस्य संवितुर्वयं वाजयन्तः पुरंध्या ।

भर्गस्य रातिमीमहे ॥ ११ ॥

देवं नरः सवितारं विमां यज्ञैः सुवृत्तिभिः ।

नमस्यन्ति धियेपिताः ॥ १२ ॥

सोमो जिगाति गातुर्विदेवानामेति निष्कृतम् ।

ऋतस्य योनिमासदम् ॥ १३ ॥

सोमो अस्मभ्यं द्विपदे चतुष्पदे च पशवे ।

अनमीवा इषंस्करत् ॥ १४ ॥

तत् । स॒वि॒तुः । व॒रे॒ण्यं । भ॒र्गोः । दे॒वस्य॑ । धी॒म॒हि । धि॒यः । यः । नः । प्र॒चो॒दया॒त्
॥ १० ॥ १० ॥ दे॒वस्य॑ । स॒वि॒तुः । व॒यं । वा॒ज॒यन्तः॑ । पु॒रं॒ध्या । भ॒र्गस्य॑ । रा॒ति॒ ।
ई॒म॒हे ॥ ११ ॥ दे॒वं । न॒रः । स॒वि॒तारं॑ । वि॒मां । य॒ज्ञैः । सु॒वृ॒त्ति॒भिः । न॒म॒स्यन्ति॑ ।
धि॒या । इ॒पि॒ताः ॥ १२ ॥ सो॒मोः । जि॒गा॒ति॒ । गा॒तु॒र्वि॒त् । दे॒वानां॑ । ए॒ति॒ ।
नि॒ष्कृ॒तं । ऋ॒तस्य॑ । यो॒नि॒ । आ॒स॒दं ॥ १३ ॥ सो॒मः । अ॒स्म॒भ्यं । द्वि॒प॒दे॒ ।
च॒तु॒ष्प॒दे॒ । च॒ । प॒श॒वे॒ । अ॒न॒मी॒वाः । इ॒षं । क॒र॒त् ॥ १४ ॥

अनु० १-अध्या० ४ व० ११] ऋग्वेदः - [मण्ड० १ अनु० ५ सू० ६१

अस्माकमायुर्वर्धयन्नभिमांतीः सहमानः ।

सोमः सुधस्थमासदत् ॥ १५ ॥

आ नो मित्रावरुणा घृतैर्गव्यूतिमुक्षतम् ।

मध्वा रजांसि सुकतू ॥ १६ ॥

उरुशंसां नमोऽवृधां मद्वा दक्षस्य राजयः ।

द्राघिष्ठाभिः शुचित्रता ॥ १७ ॥

शृणाना जमदग्निना योनांवृतस्य सीदतम् ।

पातं सोममृतावृधा ॥ १८ ॥ ११ ॥ ५ ॥ ३ ॥

अस्माकं । आयुः । वर्धयन् । अभिमांतीः । सहमानः । सोमः । सुधस्थं । आ ।
असदत् ॥ १५ ॥ आ । नः । मित्रावरुणा । घृतैः । गव्यूति । उक्षतं । मध्वा ।
रजांसि । सुकतू इति सुकतू ॥ १६ ॥ उरुशंसां । नमोऽवृधां । मद्वा । दक्षस्य ।
राजयः । द्राघिष्ठाभिः । शुचित्रता ॥ १७ ॥ शृणाना । जमदग्निना । योनीं ।
वृतस्य । सीदतं । पातं । सोमं । मृतावृधा ॥ १८ ॥ ११ ॥

॥ इति तृतीयाष्टके तृतीयं मंडलं समाप्तं ॥ ३ ॥

॥ अथ चतुर्थं मण्डलम् ॥

॥ प्रथमोऽनुवाकः ॥ १ ॥

॥ १ ॥ ऋषि—वामदेव । देवता—अग्नि । छन्दः—जगती ॥

॥१॥ त्वां ह्यग्ने सदमित्समन्यवो देवासो देवमरति न्येरिर इति क्रत्वान्ये
अमर्त्यं यजत मर्त्येष्व देवमादेवं जनत प्रचेतसं

विश्वामादेवं जनत प्रचेतसम् ॥

स भ्रातरं वरुणमग्ने आ वष्टस्व देवां अच्छा सुमती ।

यज्ञवर्नसं ज्येष्ठं यज्ञवर्नसं

ऋतावानमादित्यं चर्यणीधृतम् राजानं चर्यणीधृतम् ॥ २ ॥

सखे सखायमभ्या वष्टस्वाशुं न चक्रं रथ्येव रथास्मभ्यं दस्म रथा ।

अग्ने मृळीकं वरुणे सचां विदो मरुतसु विश्वभानुषु ।

तोकायं तुजे शुशुचानं शं कृध्यस्मभ्यं दस्म शं कृधि ॥ ३ ॥

त्वां । हि । अग्ने । सदं । इत् । सऽमन्यवः । देवासः । देवं । अरति
निऽएरिरे । इति । क्रत्वा । निऽएरिरे । अमर्त्यं । यजत । मर्त्येषु । आ । देवं
आऽदेवं । जनत । प्रऽचेतसं । विश्वं । आऽदेवं । जनत । प्रऽचेतसं ॥ १ ॥ सः
भ्रातरं । वरुणं । अग्ने । आ । वष्टस्व । देवान् । अच्छा । सुऽमती । यज्ञवर्नसं ।
ज्येष्ठं । यज्ञवर्नसं । ऋतवानं । आदित्यं । चर्यणिऽधृतं । राजानं । चर्यणिऽधृतं ॥ २ ॥
सखे । सखायं । अग्नि । आ । वष्टस्व । आशुं । न । चक्रं । रथ्याऽदेव । रथा ।
अस्मभ्यं । दस्म । रथा । अग्ने । मृळीकं । वरुणे । सचां । विदः । मरुतसु ।
विश्वभानुषु । तोकायं । तुजे । शुशुचानं । शं । कृधि । अस्मभ्यं । दस्म । शं । कृधि ॥ ३ ॥

अध्या० ४ व० १२, १३] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० १ सू० १

अग्ने वरुणस्य विद्वान्देवस्य देळोऽव यासिसीष्ठाः ।

१ वह्निं तमः शोशुचानो विश्वा द्वेपांसि प्र मुमुग्ध्यस्मत् ॥ ४ ॥

नो अग्नेऽवमो भवोती नेदिष्ठो अस्या उपसो व्युष्टौ ।

स्व नो वरुणं रराणो वीहि मृळीकं सुहवो न एषि ॥ ५ ॥ १२ ॥

प्रेष्ठा सुभगस्य सन्दग्देवस्य चित्रतमा मर्त्येषु ।

घृतं न तप्तमज्यायाः स्पार्हा देवस्य मंहनैव घेनोः ॥ ६ ॥

ता परमा संन्ति सत्या स्पार्हा देवस्य जनिमान्यग्नेः ।

अन्तः परिबीत आगाच्छुचिः शुक्रो अर्यो रोरुचानः ॥ ७ ॥

ते विश्वेदभि वष्टि सद्मा होता हिरण्यरथो रंसुजिहः ।

श्वो वपुष्यो विभावा सदा रणवः पितुमतीव संसत् ॥ ८ ॥

नः । अग्ने । वरुणस्य । विद्वान् । देवस्य । देळः । अव । यासिसीष्ठाः ।

१ । वह्निं तमः । शोशुचानः । विश्वा । द्वेपांसि । प्र । मुमुग्ध्य । अस्मत् ॥ ४ ॥

त्वं । नः । अग्ने । अवमः । भव । ऊनी । नेदिष्ठः । अस्याः । उपसः ।

व्युष्टौ । अव । यस्व । नः । वरुणं । रराणः । वीहि । मृळीकं । सुहवः । नः ।

॥ ५ ॥ १२ ॥ अस्य । प्रेष्ठा । सुभगस्य । सन्दग् । देवस्य । चित्रतमा ।

घृतं । शुचिं । घृतं । न । तप्तं । अज्यायाः । स्पार्हा । देवस्य । मंहनाऽव ।

॥ ६ ॥ त्रिः । अस्य । ता । परमा । संन्ति । सत्या । स्पार्हा । देवस्य ।

जानि । अग्नेः । अन्ते । अंतरिति । परिबीतः । आ । अगात् । शुचिः ।

१ । अर्यः । रोरुचानः ॥ ७ ॥ सः । दूतः । विश्वा । श्व । अभि । वष्टि ।

होता । हिरण्यरथः । रंसुजिहः । रोहिद्वभंभः । वपुष्यः । विभावा ।

१ । रणवः । पितुमतीव । संसत् ॥ ८ ॥

अष्ट० १ अध्या० ४ व० १२] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० १ ।

॥ अथ चतुर्थं मण्डलम् ॥

॥ प्रथमोऽनुवाकः ॥ १ ॥

॥ १ ॥ ऋषिः—वामदेवः । देवता—अग्निः । छन्दः—जगती ॥

॥१॥ त्वां अग्ने सदमित्समन्यवो देवासो देवमरति न्येरिर इति क्रत्वा न्येरिरे ।
अमर्त्यं यजत मर्त्येष्व आ देवमादेवं जनत प्रचेतसं

विश्वामादेवं जनत प्रचेतसम् ॥ १ ॥

स भार्तरं वरुणमग्न आ वष्टस्व देवाँ अच्छा सुमती ।

यज्ञर्वनसं ज्येष्ठं यज्ञर्वनसम् ।

ऋतावानमादित्यं चर्यणीधृतम् राजानं चर्यणीधृतम् ॥ २ ॥

सखे सखायमभ्या वष्टस्वाशुं न चक्रं रथ्येव रंहास्मभ्यं दस्म रंहा ।

अग्ने मृळीकं वरुणे सचा विदो मरुत्सु विश्वभानुषु ।

तोकाय तुजे शुशुचान शं कृध्यस्मभ्यं दक्ष्म शं कृधि ॥ ३ ॥

त्वां । हि । अग्ने । सदं । इत् । सऽमन्यवः । देवासः । देवं । अरति ।
निऽएरिरे । इति । क्रत्वा । निऽएरिरे । अमर्त्यं । यजत । मर्त्येषु । आ । देवं ।
आऽदेवं । जनत । प्रऽचेतसं । विश्वं । आऽदेवं । जनत । प्रऽचेतसं ॥ १ ॥ सः ।
भार्तरं । वरुणं । अग्ने । आ । वष्टस्व । देवान् । अच्छा । सुऽमती । यज्ञर्वनसं ।
ज्येष्ठं । यज्ञर्वनसं । ऋतज्जानं । आदित्यं । चर्यणिऽधृतं । राजानं । चर्यणिऽधृतं ॥ २ ॥
सखे । सखायं । अभि । आ । वष्टस्व । आशुं । न । चक्रं । रथ्याऽइव । रंहा ।
अस्मभ्यं । दस्म । रंहा । अग्ने । मृळीकं । वरुणे । सचा । विदः । मरुत्सु ।
विश्वभानुषु । तोकायं । तुजे । शुशुचान । शं । कृधि । अस्मभ्यं । दक्ष्म । शं । कृधि ॥ ३ ॥

त्वं नो अग्ने वरुणस्य विद्वान्देवस्य हेळोऽवं यासिसीष्टाः ।
यजिष्ठो वह्नितमः शोशुचानो विश्वा द्वेपांसि प्र मुमुग्ध्यस्मत् ॥ ४ ॥
त्वं नो अग्नेऽवमो भवोती नेदिष्ठो अस्या उपसो व्युष्टौ ।
यक्ष्व नो वरुणं रराणो वीहि मृळीकं सुहवो न एषि ॥ ५ ॥ १२ ॥
अस्य श्रेष्ठा सुभगस्य सन्दग्देवस्य चित्रतमा मर्त्येषु ।
शुचिं घृतं न तप्तमघ्न्यायाः स्पार्हा देवस्य मंहनैव धेनोः ॥ ६ ॥
त्रिरस्य ता परमा संन्ति सत्या स्पार्हा देवस्य जनिमान्यग्नेः ।
अनन्ते अन्तः परिर्वीत आगाच्छुचिः शुक्रो अर्यो रोरुचानः ॥ ७ ॥
स दूतो विश्वेदुभि वष्टि सद्या होता हिरण्यरथो रंसुजिहः ।
रोहिदंश्चो वपुष्यो विभावा सदा रण्वः पितुमतीव संसत् ॥ ८ ॥

त्वं । नः । अग्ने । वरुणस्य । विद्वान् । देवस्य । हेळः । अवं । यासिसीष्टाः ।
यजिष्ठः । वह्नितमः । शोशुचानः । विश्वा । द्वेपांसि । प्र । मुमुग्धि । अस्मत् ॥ ४ ॥
सः । त्वं । नः । अग्ने । अवमः । भव । ऊती । नेदिष्ठः । अस्याः । उपसः ।
विजुष्टौ । अवं । यक्ष्व । नः । वरुणं । रराणः । वीहि । मृळीकं । सुहवः । नः ।
एषि ॥ ५ ॥ १२ ॥ अस्य । श्रेष्ठा । सुभगस्य । संजह्क् । देवस्य । चित्रतमा ।
मर्त्येषु । शुचिं । घृतं । न । तप्तं । अघ्न्यायाः । स्पार्हा । देवस्य । मंहनाऽव ।
धेनोः ॥ ६ ॥ त्रिः । अस्य । ता । परमा । संन्ति । सत्या । स्पार्हा । देवस्य ।
जनिमानि । अग्नेः । अनन्ते । अंतरिति । परिर्वीतः । आ । अगात् । शुचिः ।
शुक्रः । अर्यः । रोरुचानः ॥ ७ ॥ सः । दूतः । विश्वा । इत् । अभि । वष्टि ।
सद्यः । होता । हिरण्यरथः । रंसुजिहः । रोहित्वांश्च । वपुष्यः । विभावा ।
सदा । रण्वः । पितुमतीव । संसत् ॥ ८ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ४ व० १३, १४-] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० १ सू० १]

स चेतयन्मनुषो यज्ञवन्धुः प्र तं मद्या रंशनयां नयन्ति ।

स क्षेत्यस्य दुर्यासु सार्धन्देवो मर्तस्य सधनित्वमाप ॥ ९ ॥

स तू नो अग्निर्नयतु प्रजानन्नच्छा रत्नं देवभक्तं यदस्य ।

धिया यद्विश्वे अमृता अकृण्वन्धौषिता जनिता सत्यमुक्षन् ॥ १० ॥ ११

स जायत प्रथमः पस्त्यासु महो बुधे रजसो अस्य योनीं ।

अपादशीर्षा गुहमानो अन्तायोर्युवानो वृषभस्य नीळे ॥ ११ ॥

प्र शर्धे आर्तं प्रथमं विपन्यं ऋतस्य योनां वृषभस्य नीळे ।

स्पाहो युवां वपुष्यो विभावां सप्त प्रियासोऽजनयन्त वृष्णे ॥ १२ ॥

अस्माकमत्र पितरो मनुष्या अभि प्र संदुर्कृतमांशुपाणाः ।

अश्मन्नजाः सुदुधां वमे अन्तर्दुस्त्रा आजुपसो हुवानाः ॥ १३ ॥

सः । चेतयत् । मनुषः । यज्ञवन्धुः । प्र । तं । मद्या । रंशनयां । नयन्ति । सः । क्षेति
अस्य । दुर्यासु । सार्धन् । देवः । मर्तस्य । सधनित्वं । आप ॥ ९ ॥ सः । तु । न
अग्निः । नयतु । प्रजानन् । अच्छ । रत्नं । देवभक्तं । यत् । अस्य । धिया । य
विश्वे । अमृताः । अकृण्वन् । धौः । पिता । जनिता । सत्यं । उक्षन् ॥ १० ॥ ११
सः । जायत । प्रथमः । पस्त्यासु । महः । बुधे । रजसः । अस्य । योनीं । अपा
अशीर्षा । गुहमानः । अन्ता । आयोर्युवानः । वृषभस्य । नीळे ॥ ११ ॥
शर्धे । आर्तं । प्रथमं । विपन्या । ऋतस्य । योनां । वृषभस्य । नीळे । स्पाह
युवां । वपुष्यः । विभावां । सप्त । प्रियासः । अजनयन्त । वृष्णे ॥ १२ ॥ अस्मा
अत्र । पितरः । मनुष्याः । अभि । प्र । संदुः । कृतं । आशुपाणाः । अश्मन्नजा
सुदुधां । वमे । अन्तः । दुस्त्रा । आजन् । उपसः । हुवानाः ॥ १३ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ४ व० १४, १५] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० १ सू० १

ते मर्मृजत दृष्ट्वांसो अद्रिं तर्देपामन्ये अभितो वि वोचन् ।
 पश्वयन्त्रासो अभि कारमर्चन्विदन्त ज्योतिश्चकृपन्त धीभिः ॥ १४ ॥
 ते गव्यता मनसा हृध्रमुब्धं गा येमानं परि पन्तमद्रिम् ।
 हृहं नरो वचसा दैव्येन व्रजं गोमन्तमुशिजो वि वधुः ॥ १५ ॥ १४ ॥
 ते मन्वत प्रथमं नाम घेनोस्त्रिः सप्त मातुः परमाणि विन्दन् ।
 तज्जानतीरभ्यनूयन्त वा आविर्भुवदरुणीर्यशसा गोः ॥ १६ ॥
 नेशत्तमो दुधितं रोचन्त द्यौर्देव्या उपसो भानुरर्त ।
 आ सूर्यो बृहत्स्तिष्ठदज्ञौ ऋजु मर्तेषु वृजिना च पश्यन् ॥ १७ ॥
 आदित्पश्चा बुबुधानां व्यख्यन्नादिद्रव्यं धारयन्त शुभंक्तम् ।
 विश्वे विश्वांसु दुर्यासु देवा मित्रं धिये वरुण सत्यमस्तु ॥ ८८ ॥

ते । मर्मृजत । दृष्ट्वांसः । अद्रिं । तत् । एषां । अन्ये । अभितः । वि । वोचन् ।
 पश्वयन्त्रासः । अभि । कारं । अर्चन् । विदन्त । ज्योतिः । चकृपन्त । धीभिः ॥ १४ ॥
 ते । गव्यता । मनसा । हृध्रं । उब्धं । गाः । येमानं । परि । संतै । अद्रिं । हृहं ।
 नरः । वचसा । दैव्येन । व्रजं । गोमन्तं । उशिजः । वि । वधुरिति वधुः ॥ १५ ॥ १४ ॥
 ते । मन्वत । प्रथमं । नाम । घेनोः । त्रिः । सप्त । मातुः । परमाणि । विन्दन् । तत् ।
 जानतीः । अभि । अनुयन्त । वाः । आविः । भुवत् । अरुणीः । यशसा । गोः ॥ १६ ॥
 नेशत् । तमः । दुधितं । रोचन्त । द्यौः । उत् । देव्याः । उपसः । भानुः । अर्त ।
 आ । सूर्यः । बृहत् । तिष्ठत् । अज्ञान । ऋजु । मर्तेषु । वृजिना । च । पश्यन् ॥ १७ ॥
 आत् । इत् । पश्चा । बुबुधानाः । वि । व्यख्यन् । आत् । इत् । रव्यं । धारयन्त ।
 शुभंक्तं । विश्वे । विश्वांसु । दुर्यासु । देवाः । मित्रं । धिये । वरुण । सत्यं । अस्तु ॥ ८८ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ४ व० १५, १६] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० १ सू० ३]

अच्छां वोचेय शुशुचानमग्निं होतारं विश्वभरसं यजिष्ठम् ।

शुच्यूधो अतृणन्न गवामन्धो न पूतं परिपिक्तमंशोः ॥ १९ ॥

विश्वेपामदितिर्यज्ञिपानां विश्वेपामतिथिर्मानुपाणाम् ।

अग्निर्देवानामव आशृणानः सुमृच्छीको भवतु जातवेदाः ॥ २० ॥ १५ ॥

॥ २ - ॥ ऋषिः-वामदेवः । देवता-अग्निः । छन्दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ २ ॥ यो मर्त्येष्वमृतं क्रतावां देवो देवेष्वरतिर्निधायि ।

होता यजिष्ठो महा शुचर्ध्वं हव्यैरग्निर्मनुष ईर्यर्ध्वं ॥ १ ॥

इह त्वं सूनो सहसो नो अय जातो जातौ उभयां अन्तरग्ने ।

वृत ईयसे युयुजान ऋष्व ऋजुमुष्कान्वृषणः शुक्रांश्च ॥ २ ॥

अच्छ । वोचेय । शुशुचानं । अग्निं । होतारं । विश्वभरसं । यजिष्ठं । शुचिं । ऊर्ध्वः ।
अतृणत् । न । गवां । अर्धः । न । पूतं । परिपिक्तं । अंशोः ॥ १९ ॥ विश्वेपां ।
अदितिः । यज्ञिपानां । विश्वेपां । अतिथिः । मानुपाणां । अग्निः । देवानां । अवः ।
आशृणानः । सुमृच्छीकः । भवतु । जातवेदाः ॥ २० ॥ १५ ॥

यः । मर्त्येषु । अमृतः । क्रतुजा । देवः । देवेषु । अरतिः । निधायि ।
होता । यजिष्ठः । महा । शुचर्ध्वं । हव्यैः । अग्निः । मनुषः । ईर्यर्ध्वं ॥ १ ॥ इह ।
त्वं । सूनो इति । सहसः । नः । अय । जातः । जातान् । उभयान् । अन्तः । अग्ने ।
वृतः । ईयसे । युयुजानः । ऋष्व । ऋजुमुष्कान् । वृषणः । शुक्रान् । च ॥ २ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ॥ ४ व० १६, १७ ॥ ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० १ सू० ३]

अत्पां वृधस्त्रू रोहिता घृतस्त्रू ऋतस्य मन्ये मनसा जविष्ठा ।
 अन्तरीपसे अरुषा युञ्जानो युष्मांश्च देवान्विश आ च मर्तान् ॥ ३ ॥
 अर्यमणं वरुणं मित्रमेपा मिन्द्राविष्णूं मरुतो अश्विनोत ।
 स्वश्वो अग्रे सुरथः सुराधा एदु बह सुहविषे जनाय ॥ ४ ॥
 गोमो अग्रेऽविमो अश्वी यज्ञो नृवत्सखा सदमिदं प्रमृष्यः ।
 इळावाँ एषो असुर प्रजावांन्दीर्घो रयिः पृथुश्रुघ्नः सभाजान् ॥ ५ ॥ १६ ॥
 यस्तं हृध्मं जभरत्सिष्विदानो मूर्धानं वा ततर्पते त्वाया ।
 भुवस्तस्य स्वर्तवाँः पायुरग्रे विश्वस्मात्सीमघायत उरुष्य ॥ ६ ॥
 यस्ते भरादन्नियते चिदन्नं निशिपन्मन्द्रमतिथिमुदीरत ।
 आ देवयुरिनधते दुरोणे तस्मिन्नयिर्धुवो अस्तु दास्वान् ॥ ७ ॥

अत्पा । वृधस्त्रू इति वृधस्त्रू । रोहिता । घृतस्त्रू इति घृतस्त्रू । ऋतस्य । मन्ये ।
 मनसा । जविष्ठा । अंतः । ईयसे । अरुषा । युञ्जानः । युष्मान् । च । देवान् ।
 विश्वः । आ । च । मर्तान् ॥ ३ ॥ अर्यमणं । वरुणं । मित्रं । एपां । इंद्राविष्णू इति ।
 मरुतः । अश्विनो । उत । सुऽअश्वः । अग्रे । सुऽसुरथः । सुऽसुराधाः । आ । इत् ।
 ऊं इति । बह । सुऽहविषे । जनाय ॥ ४ ॥ गोऽमान् । अग्रे । अविऽमान् । अश्वी ।
 यज्ञः । नृवत्सखा । सदं । इत् । अमऽमृष्यः । इळाज्वान् । एषः । असुर ।
 प्रजाज्वान् । दीर्घः । रयिः । पृथुश्रुघ्नः । सभाज्वान् ॥ ५ ॥ १६ ॥ यः । ते ।
 हृध्मं । जभरत् । सिस्विदानः । मूर्धानं । वा । ततर्पते । त्वाऽया । भुवः । तस्य ।
 स्वस्तवान् । पायुः । अग्रे । विश्वस्मात् । सीं । अघऽयतः । उरुष्य ॥ ६ ॥ यः । ते ।
 भरात् । अन्नियते । चित् । अन्नं । निशिपत् । मंद्रं । अतिथिं । उद्दीरत् । आ ।
 देवऽयुः । इनधते । दुरोणे । तस्मिन् । रयिः । ध्रुवः । अस्तु । दास्वान् ॥ ७ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ४ व० १७, १८] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० १ सू० ३

यस्त्वां दोपा य उपसिं प्रशंसात्प्रियं वा त्वा कृण्वन्ते हविष्मान् ।

अश्वो न स्वे दम् आ हेम्यावान्तमंहसः पीपरो दाश्वांसम् ॥ ८ ॥

यस्तुभ्यमग्रे अमृताय दाशदुवस्त्वे कृण्वन्ते यतस्तुक् ।

न स राया शशमानो वि योपन्नैनमंहः परिं वरदघायोः ॥ ९ ॥

यस्य त्वमग्रे अध्वरं जुजोपो देवो मर्तस्य सुधितं रराणः ।

प्रीतेदंसजोघ्रा सा यविष्ठासां यस्य विधतो वृथासः ॥ १० ॥ १७ ॥

चित्तिमचित्ति चिनवन्नि विद्वान्पृष्ठेवं वीता वृजिना च मर्तान् ।

राये च नः स्वपत्याय देव दिर्ति च रास्वादितिमुख्य ॥ ११ ॥

यः । त्वा । दोपा । यः । उपसिं । प्रशंसात् । प्रियं । वा । त्वा । कृण्वन्ते ।
हविष्मान् । अश्वः । न । स्वे । दमे । आ । हेम्यावान् । तं । अंहसः । पीपरोः ।
दाश्वांसं ॥ ८ ॥ यः । तुभ्यं । अग्रे । अमृताय । दाशत् । दुवः । त्वे इति ।
कृण्वन्ते । यतस्तुक् । न । सः । राया । शशमानः । वि । योपत् । न । एनं । अंहः ।
परिं । वरत् । अघयोः ॥ ९ ॥ यस्य । त्वं । अग्रे । अध्वरं । जुजोपः । देवः ।
मर्तस्य । सुधितं । रराणः । प्रीता । इत् । असत् । होत्रा । सा । यविष्ठ । असां ।
यस्य । विधतः । वृथासः ॥ १० ॥ १७ ॥ चित्तिं । अचित्तिं । चिनवन् । वि ।
विद्वान् । पृष्ठादं । वीता । वृजिना । च । मर्तान् । राये । च । नः । सुपत्याय ।
देव । दिर्ति । च । रास्व । अदिति । मुख्य ॥ ११ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ४ व० १८, १९] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० १ सू० ३]

कविं शशासुः कवयोऽदब्धा निधारयन्तो दुर्यास्वायोः ।
 अतस्त्वं दृश्यो अग्न एतान्पद्भिः पश्येरद्भुताँ अर्य एवैः ॥ १२ ॥
 त्वमग्ने वाघते सुप्रणीतिः सुतसोमाय विधते यविष्ठ ।
 रत्नं भर शशमानाय घृष्वे पृथुश्चन्द्रमवसे चर्षणिप्राः ॥ १३ ॥
 अधो ह यद्वयमग्ने त्वाया पद्भिर्हस्तेभिश्चक्रुमा तनूभिः ।
 रथं न क्रन्तो अपसा भुरिजोऽर्कतं येमुः सुध्यं आशुपाणाः ॥ १४ ॥
 अधो मातुरुपसः सप्त विप्रा जायेमहि प्रथमा वेदसो नृन् ।
 दिवस्पुत्रा अग्निरसो भवेमाद्रिं रुजेम धनिनं शुचन्तः ॥ १५ ॥ १८ ॥
 अधो यथा नः पितरः परांसः प्रत्नासो अग्न क्रतमाशुपाणाः ।
 शुचीदयन्दीधितिमुक्थशासः क्षामां भिन्दन्तो अरुणीरपं व्रन् ॥ १६ ॥

कवि । शशासुः । कवयः । अदब्धाः । निधारयन्तः । दुर्यासु । आयोः । अतः ।
 त्वं । दृश्यान् । अग्ने । एतान् । पदभिः । पश्येः । अद्भुतान् । अर्यः । एवैः ॥ १२ ॥
 त्वं । अग्ने । वाघते । सुप्रणीतिः । सुतसोमाय । विधते । यविष्ठ । रत्नं । भर ।
 शशमानाय । घृष्वे । पृथु । चंद्र । अवसे । चर्षणिप्राः ॥ १३ ॥ अधो । ह । यत् ।
 वयं । अग्ने । त्वाया । पदभिः । हस्तेभिः । चक्रुमा । तनूभिः । रथं । न । क्रन्तः ।
 अपसा । भुरिजोः । ऋतं । येमुः । सुध्यं । आशुपाणाः ॥ १४ ॥ अधो । मातुः ।
 उपसः । सप्त । विप्राः । जायेमहि । प्रथमाः । वेदसः । नृन् । दिवः । पुत्राः ।
 अग्निरसः । भवेम । अद्रिं । रुजेम । धनिनं । शुचन्तः ॥ १५ ॥ १८ ॥ अधो । यथा ।
 नः । पितरः । परांसः । प्रत्नासः । अग्ने । क्रतं । आशुपाणाः । शुचिं । इत् ।
 अयन् । दीधितिं । उक्थशासः । क्षामां । भिन्दन्तः । अरुणीः । अपं । व्रन् ॥ १६ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ४ व० १९] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० १ व० १

सुकर्माणाः सुरचो देवयन्तोऽथो न देवा जनिमा धमन्तः ।

शुचन्तो अग्निं ववृधन्त इन्द्रं सुर्वं गव्यं परिषदन्तो अन्मन् ॥ १७ ॥

आ यूथेवं क्षुमतिं पश्वो अरुयदेवानां यज्जनिमान्त्युग्र ।

मतीनां चिदुर्वशीरकृप्रन्वृधे चिदर्य उपरस्यायोः ॥ १८ ॥

अकर्म ते स्वपंसो अभूम ऋतमवस्रक्षुपसो विभातीः ।

अनूनमग्निं पुरुषा सुश्चन्द्रं देवस्य मर्मैजतश्चारु चक्षुः ॥ १९ ॥

एता ते अग्रे उचथानि वेधोऽवोचाम कवये ता जुपस्व ।

उच्छोचस्व कृणुहि वस्पंसो नो महो रायः पुरुवार प्र यन्धि ॥ २० ॥ १९ ।

सुकर्माणाः । सुरचः । देवयन्तः । अयः । न । देवाः । जनिम । धमन्तः । शुचन्तः ।

अग्नि । ववृधन्तः । इन्द्रं । सुर्वं । गव्यं । परिषदन्तः । अन्मन् ॥ १७ ॥ आ ।

यूथाऽव । क्षुमति । पश्वः । अरुयत् । देवानां । यत् । जनिम । अति । उग्र ।

मतीनां । चित् । उर्वशीः । अकृप्रन् । वृधे । चित् । अर्यः । उपरस्य । आयोः ॥ १८ ॥

अकर्म । ते । सुऽअपसः । अभूम । ऋतं । अवस्रन् । उपसः । विभातीः । अनूनं ।

अग्नि । पुरुषा । सुश्चन्द्रं । देवस्य । मर्मैजतः । चारुं । चक्षुः ॥ १९ ॥ एता । ते ।

अग्रे । उचथानि । वेधः । अवोचाम । कवये । ता । जुपस्व । उत् । शोचस्व ।

कृणुहि । वस्पंसः । नः । महः । रायः । पुरुवार । प्र । यन्धि ॥ २० ॥ १९ ॥

मह० १ अथा० ४ व० २०] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० १ सू० १

॥ १ ॥ ऋषिः—शमदेवः । देवता—भूमिः । छन्दः—त्रिष्टुप् ॥

॥ १ ॥ आ वो राजानमध्वरस्य रुद्रं होतारं सत्ययज्ञं रोदस्योः ।

अग्निं पुरा तनयिन्नोरचित्ताद्विरण्यरूपमवसे कृणुध्वम् ॥ १ ॥

अयं योनिर्अकृमा यं वयं ते जायेव पत्यं उशती सुवासाः ।

अर्वाचीनः परिवीतो नि रीदिमा उ ते स्वपाक प्रतीचीः ॥ २ ॥

आशृण्वते अदृपिताय मन्मं नृचक्षसे सुमृळीकाय वेधः ।

देवाय शस्तिममृताय शंस ग्रावेव सोतां मधुपुयमीळे ॥ ३ ॥

त्वं चिन्नः शम्यां अग्ने अस्या क्रतस्य बोधृतचित्स्वाधीः ।

कदा ते उक्था संधमाद्यानि कदा भवन्ति सख्या गृहे ते ॥ ४ ॥

आ । वो । राजानं । अध्वरस्यं । रुद्रं । होतारं । सत्ययज्ञं । रोदस्योः ।

अग्निं । पुरा । तनयिन्नोः । अचित्तात् । विरण्यरूपं । अवसे । कृणुध्वं ॥ १ ॥

अयं । योनिः । अकृमा । यं । वयं । ते । जायेव । पत्यं । उशती । सुवासाः ।

अर्वाचीनः । परिर्वीतः । नि । रीदिमा । उ । इति । ते । सुअपाक ।

प्रतीचीः ॥ २ ॥ आशृण्वते । अदृपिताय । मन्मं । नृचक्षसे । सुमृळीकाय ।

वेधः । देवाय । शस्ति । अमृताय । शंस । ग्रावेव । सोतां । मधुपुयम् । यं ।

ईळे ॥ ३ ॥ त्वं । चित् । नः । शम्ये । अग्ने । अस्याः । क्रतस्यं । बोधि ।

क्रतवचित् । सुआधीः । कदा । ते । उक्था । संधमाद्यानि । कदा । भवन्ति ।

सख्या । गृहे । ते ॥ ४ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ४ व० २०, २१] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अंतु० १ सू०

कथा ह तद्वर्णाय त्वमग्ने कथा दिवे गर्हसे कन्न आर्गः ।

कथा मित्राय मीळहुपे पृथिव्यै ब्रवः कर्दग्ने कद्रगाय ॥ ५ ॥ २० ॥

कक्षिष्ण्यासु वृधसानो अग्ने कवाताय प्रतवसे शुभये ।

परिज्मने नासत्याय क्षे ब्रवः कर्दग्ने रुद्राय नृधे ॥ ६ ॥

कथा महे पुष्टिभराय पूष्णे कद्रुद्राय सुमन्त्राय हविर्दे ।

कक्षिष्णव उरुगायाय रेतो ब्रवः कर्दग्ने शरवे बृहत्यै ॥ ७ ॥

कथा शर्षाय मरुतामृताय कथा सूरि बृहते पृच्छयमानः ।

मतिं ब्रवोऽदितये तुराय साधां दिवो जातवेदश्चिकित्वान् ॥ ८ ॥

कथा । ह । तत् । वर्णाय । त्वं । अग्ने । कथा । दिवे । गर्हसे । कत् । नः । आर्गः ।

कथा । मित्राय । मीळहुपे । पृथिव्यै । ब्रवः । कत् । अर्धग्ने । कत् । भर्गाय ॥ ५ ॥ २० ॥

कत् । क्षिष्ण्यासु । वृधसानः । अग्ने । कत् । वाताय । प्रतवसे । शुभये । परिज्मने ।

नासत्याय । क्षे । ब्रवः । कत् । अग्ने । रुद्राय । नृधे ॥ ६ ॥ कथा । महे ।

पुष्टिभराय । पूष्णे । कत् । रुद्राय । सुमन्त्राय । हविःदे । कत् । क्षिष्णवे ।

उरुगायाय । रेतः । ब्रवः । कत् । अग्ने । शरवे । बृहत्यै ॥ ७ ॥ कथा । शर्षाय ।

मरुतां । मृताय । कथा । सूरि । बृहते । पृच्छयमानः । मतिं । ब्रवः । अदितये ।

तुराय । साधं । दिवः । जातवेदः । चिकित्वान् ॥ ८ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ४ व० २१, २२] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० १ सू० ३]

ऋतेन ऋतं नियतमीळ आ गोरा॒मा सचा॒ मधु॑मत्प॒कर्म॑ग्रे ।

कृ॒ष्णा स॒ती रु॒द्रा॒ता धा॒सिनै॒प्रा जा॒र्मयें॑ण॒ पर्य॑सा पी॒पाय ॥ ९ ॥

ऋतेन हि स्म॑ वृ॒षभ॑श्चि॒द॒क्तः पु॒माँ अ॒ग्निः पर्य॑सा पृ॒ष्ठये॑न ।

अस्प॑न्द॒मानो अ॒चर॑द्द॒धो॒धा वृ॒पां शु॒क्रं दु॒दुहे॑ पृ॒श्नि॒रु॒धः ॥ १० ॥ २१ ॥

ऋतेना॒द्रि क्य॑सन्भि॒दन्तः॒ सम॑ङ्गि॒रसो॒ नव॑न्त॒ गोभिः॑ ।

शु॒नं नरः॑ परि॒ पद॑क्षु॒पास॑मा॒विः स्वर॑भव॒ज्जा॒ते अ॒ग्नौ ॥ ११ ॥

ऋतेन॑ दे॒वीर॒मृता॒ अ॒मृक्ता अ॒र्णो॑भिरा॒पो मधु॑म॒ङ्गिर॑ग्रे ।

वा॒जी न स॒र्गेषु॑ प्र॒स्तु॒भानः॑ प्र स॒द॒ग्नित॑स्रवि॒तवे॑ द॒ध॒न्युः ॥ १२ ॥

ऋतेन । ऋतं । नियतं । ईळे । आ । गोः । आ॒मा । सचा॑ । मधु॑मत् । प॒कं ।

अ॒ग्रे । कृ॒ष्णा । स॒ती । रु॒द्रा॒ता । धा॒सिना॑ । ए॒पा । जा॒र्मयें॑ण । पर्य॑सा । पी॒पाय ॥ ९ ॥

ऋतेन॑ । हि । स्म । वृ॒षभः॑ । चि॒त् । अ॒क्तः । पु॒मान् । अ॒ग्निः । पर्य॑सा । पृ॒ष्ठये॑न ।

अस्प॑न्द॒मानः । अ॒चर॑त् । द॒धः॒धाः । वृ॒पां । शु॒क्रं । दु॒दुहे॑ । पृ॒श्निः । ऊ॒धः ॥ १० ॥ २१ ॥

ऋतेन॑ । अ॒द्रि । वि । अ॒सन् । भि॒दन्तः॑ । सं । अ॒ंगिर॑सः । न॒वन्त॑ । गोभिः॑ । शु॒नं ।

नरः॑ । परि॒ । स॒दन् । उ॒पसं॑ । आ॒विः । स्त्रः॑ । अ॒भव॑त् । ज्ञा॒ते । अ॒ग्नौ ॥ ११ ॥

ऋतेन॑ । दे॒वीः । अ॒मृताः॑ । अ॒मृक्ताः॑ । अ॒र्णोऽभिः॑ । आ॒र्पः । मधु॑मत्॒ऽभिः । अ॒ग्रे ।

वा॒जी । न । स॒र्गेषु॑ । प्र॒स्तु॒भानः॑ । प्र । स॒दं । इत् । स॒वित॑वे । द॒ध॒न्युः ॥ १२ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ४ व० २२] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० १ सू०

मा कस्यं यक्षं सदमिहुरो गा मा वेशस्यं प्रभिनतो मापेः ।

मा भ्रातुरग्ने अर्तुजोऽर्णं वेमां सख्युर्दक्षं रिपोर्भुजेम ॥ १३ ॥

रक्षां णो अग्ने तव रक्षणेभ्यो ररक्षाणः सुमस्व प्रीणानः ।

प्रति स्फुर वि रज वीक्षुहो जहि रक्षो महि चिद्रावृधानम् ॥ १४ ॥

एभिर्भैव सुमनां अग्ने अकैरिमान्स्वश मन्मभिः शूर वाजान् ।

वृत्त ब्रह्माण्यंगिरो जुषस्व सं ते शस्तिर्देववाता जरेत ॥ १५ ॥

एता विश्वा विदुषे तुभ्यं वेधो नीयान्यग्ने निष्पा वचांसि ।

निवर्चना कवये काव्यान्यशंसिषं मतिभिर्विप्रं वयैः ॥ १६ ॥ २२ ॥

मा । कस्यं । यक्षं । सदै । इत्- । डुरः । गाः । मा । वेशस्यं । मऽभिनतः । मा ।
आपेः । मा । भ्रातुः । अग्ने । अर्तुजोः । ऋणं । वेः । मा । सख्युः । दक्षं । रिपोः ।
भुजेम ॥ १३ ॥ रक्षां । नः । अग्ने । तव । रक्षणेभिः । ररक्षाणः । सुमस्व ।
प्रीणानः । प्रति । स्फुर । वि । रज । वीक्षु । अहं । जहि । रक्षः । महि । चिद्र ।
वृधानं ॥ १४ ॥ एभिः । मव । सुमनाः । अग्ने । अकैः । इमान् । स्वश ।
मन्मभिः । शूर । वाजान् । वृत्त । ब्रह्माणि । अंगिरः । जुषस्व । सं । ते । शस्तिः ।
देवऽवाता । जरेत ॥ १५ ॥ एता । विश्वा । विदुषे । तुभ्यं । वेधः । नीयानि ।
अग्ने । निष्पा । वचांसि । निवर्चना । कवये । काव्यानि । अशंसिषं । मतिभिः ।
विप्रः । वयैः ॥ १६ ॥ २२-॥

अष्ट० ३ अध्या० ४ व० २३] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० १ वृ० ४

॥ ४ ॥ ऋषिः-वामदेवः । देवता-अग्निः । छन्द-त्रिष्टुप् ॥

॥ ४ ॥ कृणुष्व पाजः प्रसितिं न पृथ्वीं याहि राजेवामवा इमेन ।

तृष्वीमनु प्रसितिं द्रूणानोऽस्तासि विध्य रक्षसस्तपिष्ठैः ॥ १ ॥

तव भ्रमास आशुया पतन्त्यनु स्पृश धृपता शोशुचानः ।

तपूष्यग्रे जुहा पतङ्गानमन्दितो वि सृज विष्वगुल्काः ॥ २ ॥

प्रति स्पशो वि सृज तूर्णितमो भव पायुर्विशो अस्या अर्दन्धः ।

यो नो दूरे अघर्शसो यो अन्त्यग्रे मार्किष्टे व्यधिरा दधर्षीत् ॥ ३ ॥

उदग्रे तिष्ठ प्रत्या तनुष्व न्यमित्रा ओपतास्तिग्महेते ।

यो नो अरोति समिधान चक्रे नीचा तं धक्ष्यतसं न शुष्कम् ॥ ४ ॥

कृणुष्व । पाजः । प्रसितिं । न । पृथ्वीं । याहि । राजाऽश्व । अमेऽवान् ।
 इमेन । तृष्वीं । अनु । प्रसितिं । द्रूणानः । मस्ता । अस्ति । विध्य । रक्षसः ।
 तपिष्ठैः ॥ १ ॥ तव । भ्रमासः । आशुऽया । पतन्ति । अनु । स्पृश । धृपता ।
 शोशुचानः । तपूषि । अग्रे । जुहा । पतङ्गान् । असंऽदितः । वि । सृज । विष्वक् ।
 उल्काः ॥ २ ॥ प्रति । स्पशः । वि । सृज । तूर्णिऽतमः । भव । पायुः । विशः ।
 अस्याः । अर्दन्धः । यः । नः । दूरे । अघर्शसः । यः । अति । अग्रे । मार्किः ।
 ते । व्यधिः । आ । दधर्षीत् ॥ ३ ॥ उद । अग्रे । तिष्ठ । प्रति । आ । तनुष्व ।
 नि । अमित्रान् । ओपताम् । तिग्मऽहेते । यः । नः । अरोति । संऽभान् । चक्रे ।
 नीचा । तं । धक्षि । अतसं । न । शुष्कं ॥ ४ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ४ व० २३, २४] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० १ सू० ४]

ऊ॒र्ध्वो भ॑व॒ प्र॒ति वि॒ध्य॒ अ॒स्मि॒दा॒विष्कृ॑णुष्व॒ दै॒व्या॒न्म॒ग्ने ।

अ॒व॒ स्थि॒रा त॑नु॒हि ता॒तु॒जूनां॑ जा॒सिम॑जा॒मि॒ प्र मृ॑णीहि॒ शश्रू॑न् ॥ ५ ॥ २३ ॥

स ते॑ जाना॒ति सु॒म॒ति य॑विष्ठ॒ य ई॑व॒ते ब्र॒ह्म॒णे गा॒तुमै॑र॒त् ।

वि॒श्वान्प॑स्मै सु॒दिना॑नि रा॒यो यु॒म्नान्य॑र्यो॒ वि दुरो॑ अ॒भि यो॑त् ॥ ६ ॥

सै॒द॒ग्ने अ॒स्तु सु॒भ॒गः सु॒दानु॑र्य॒स्त्वा नि॒त्येन॑ ह॒विषा॑ य उ॒क्थेः॑ ।

पि॒भी॒प॒ति॒ स्व आ॑यु॒पि दुरो॑णे वि॒श्वेद॑स्मै सु॒दिना॑ सा॒स॒द्दि॒ष्टिः ॥ ७ ॥

अ॒र्चो॒मि ते॑ सु॒म॒ति यो॒ष्य॒र्वाक् स॑ ते॒ वा॒वा॒तां ज॒रता॑मि॒यं गीः॑ ।

स्व॒श्वा॒स्त्वा सु॒र॒पा म॑र्जये॒मा॒स्मे क्ष॒त्राणि॑ धा॒रये॑र॒नु शू॒न् ॥ ८ ॥

ऊ॒र्ध्वः । भ॑व॒ । प्र॒ति । वि॒ध्य॒ । अ॒भि । अ॒स्मि॒त् । आ॒विः । कृ॑णुष्व॒ । दै॒व्या॒नि ।
 अ॒ग्ने । अ॒व॒ । स्थि॒रा । त॑नु॒हि । या॒तु॒जूनां॑ । जा॒मि॒ । अ॒जा॒मि॒ । म॒ । मृ॑णीहि॒ ।
 शश्रू॑न् ॥ ५ ॥ २३ ॥ सः । ते॒ । जा॒ना॒ति॒ । सु॒म॒ति॒ । य॒वि॒ष्ठ॒ । यः । ई॑व॒ते ।
 ब्र॒ह्म॒णे । गा॒तु॒ । ऐ॑र॒त् । वि॒श्वानि॑ । अ॒स्मै । सु॒दि॒ना॒नि॒ । रा॒यः । यु॒म्ना॒नि॒ । अ॒र्थेः॑ ।
 वि॒ । दुरः॑ । अ॒भि । यो॑त् ॥ ६ ॥ सः । इ॒त् । अ॒ग्ने॒ । अ॒स्तु॒ । सु॒भ॒गः॑ । सु॒दा॒नुः॑ ।
 यः । त्वा॒ । नि॒त्येन॑ । ह॒विषा॑ । यः । उ॒क्थेः॑ । पि॒भी॒प॒ति॒ । स्वे । आ॑यु॒पि । दुरो॑णे ।
 वि॒श्वो॒ । इ॒त् । अ॒स्मै॒ । सु॒दि॒ना॑ । सा॒ । अ॒स॒त् । इ॒ष्टिः ॥ ७ ॥ अ॒र्चो॒मि॒ । ते॒ ।
 सु॒म॒ति॒ । यो॒षि॒ । अ॒र्वाक् । स॑ । ते॒ । वा॒वा॒तां । ज॒र॒तां । इ॒यं । गीः॑ । सु॒अ॒र्चोः॑ ।
 त्वा॒ । सु॒र॒पाः॑ । म॑र्जये॒म॒ । अ॒स्मे इ॒ति॑ । क्ष॒त्राणि॑ । धा॒र॒येः॑ । अ॒त॒ । ए॒न् ॥ ८ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ४ व० २४, २५] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० १ सू० ४

इह त्वा भूर्या चरेदुप त्मन्दोषावस्तर्दीदिवांसमनु यून ।

क्रीळन्तस्त्वा सुमनसः सपेमाभि शुम्ना तस्थिवांसो जनानाम् ॥ ९ ॥

यस्त्वा स्वश्वः सुहिरण्यो अग्रे उपयाति वसुमता रथेन ।

तस्य त्राता भवसि तस्य सखा यस्तं आतिथ्यमानुपगुजोपत् ॥ १० ॥ २४ ॥

महो रुजामि बन्धुता वचोभिस्तन्मा पितुर्गोतमादन्विषाय ।

त्वं नो अस्य वचंसश्चिकिद्भि होतर्घविष्ठ मुकतो दमूनाः ॥ ११ ॥

अस्वमजंस्तरणयः सुशेवा अतन्द्रासोऽवृका अश्रमिष्ठाः ।

ते पायवः सध्वञ्चो निषद्याग्ने तवं नः पान्त्वमूर ॥ १२ ॥

इह । त्वा । भूरि । आ । चरेत् । उप । त्मन् । दोषावस्तः । दीदिवांसि । अनु ।
यून । क्रीळन्तः । त्वा । सुमनसः । सपेम । अभि । शुम्ना । तस्थिवांसः ।
जनानां ॥ ९ ॥ यः । त्वा । सुश्वः । सुहिरण्यः । अग्रे । उपयाति । वसुमता ।
रथेन । तस्य । त्राता । भवसि । तस्य । सखा । यः । ते । आतिथ्यं । आनुपत् ।
गुजोपत् ॥ १० ॥ २४ ॥ महः । रुजामि । बन्धुता । वचःभिः । तत् । मा । पितुः ।
गोतमात् । अनु । इषाय । त्वं । नः । अस्य । वचंसः । चिकिद्भि । होतः । यविष्ठ ।
मुकतो इति मुकतो । दमूनाः ॥ ११ ॥ अस्वमजः । तरणयः । सुशेवाः ।
अतन्द्रासः । अवृकाः । अश्रमिष्ठाः । ते । पायवः । सध्वञ्चः । निषद्याग्ने । तवं ।
नः । पान्तु । अमूर ॥ १२ ॥

अष्ट० १ अध्या० ४ व० २५] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० १ सू० ४

ये पायवो मामतेयं ते अग्ने पश्यन्तो अन्वं दुरितादरक्षन् ।

ररक्ष तान्तुःकृतो विश्ववेदा दिप्सन्त इतिपवो नार्ह वेष्टुः ॥ १३

त्वया वयं संधन्यस्त्वोतास्तव प्रणीत्यश्याम वाजान् ।

उभा शंसा सुदय सत्यतातेऽनुष्टुया कृणुह्याण ॥ १४ ॥

अया ते अग्ने समिधा विपेम प्रति स्तोमं शस्यमानं गृभाय ।

दहाशसो रक्षसः पाहस्मान्दुहो निदो मित्रमहो अवयात् ॥ १५ ॥ २५ ॥ ४ ॥

ये । पायवः । मामतेयं । ते । अग्ने । पश्यन्तः । अन्वं । दुःऽस्तात् । अरक्षन् । ररक्ष ।
तान् । सुऽकृतः । विश्ववेदाः । दिप्सन्तः । इत् । रिपवः । न । अर्ह । वेष्टुः ॥ १३ ॥
त्वया । वयं । संधन्यः । त्वाऽर्जताः । तव । प्रऽणीती । अश्याम । वाजान् । उभा ।
शंसा । सुदय । सत्यताते । अनुष्टुया । कृणुहि । अह्याण ॥ १४ ॥ अया । ते ।
अग्ने । संऽमिधा । विपेम । प्रति । स्तोमं । शस्यमानं । गृभाय । दह । अशसः ।
रक्षसः । पाहि । अस्मान् । दुहः । निदः । मित्रमहः । अवयात् ॥ १५ ॥ २५ ॥ ४ ॥

॥ इति तृतीयाष्टके चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

અધ્યાય ચોથો.

सूक्त ५६.

अपि—प्रज्जपति । देवता विश्वदेव.

અમે તેને મોટા યુક્તિમાન નનુપ્પ હોય અથવા તે એકદમ મૂઝ સ્વચ્છ હોય તેવાનું પુરાતન કાળથી તદ્દન આપરહિન દેવા દેવાના જે જે નિયમો છે તેને કાઢ/પણ પુરૂષ આપ આવી વસ્તો નથી. આ વસ્તો બાળક ખરેખર વડના રાખીને ઘાનાપૃષ્ઠી કાઢતો પણ દેવ કરતી નથી, પરંતુ તે પોતાની નરદન નીચે નમાવનાર નથી અને અદ્યજ પર્વત પણ કદી નીચે નમનાર નથી.

નિશ્ચય રીતે જ સાક્ષી બાળ હજાર એકસોત્તર નવન કરે છે. અન્ય ઉપર મનાવનપત્રને કેટલું - ૧ (જાનઃ) નાસ (તે હજારની ઉપરને અનુસરીને) આવેલા હો। છે. મોટા પેનથી પદિનન : ડગ્નાર તેની તે નવુ પિયામ સમિતો પાનુ (સાક્ષીની) ૭/૧ નકકર દોષ છે. યદનુ તેમાની એ ગુમ રહે છે અને માન નાક નગરે પડે છે.

આ જે અનંત ના પાદોન કરનાર અને હજાર પૂર્ણ કરનાર શીવશાળી પરમેશ્વર છે તેની વેળા
રિવાજ ના પ્રકારની અને તેના પદોના પદ નહીં છે. તેની પ્રથમ સ્ત્રી કોશી મહારાજી થઈ
છે. તેના પ્રકાશનના નામ પદો નહીં હોવાથી તે સ્ત્રી (અર્થાત્ અનંત) પ્રથમ છે. તે
હજાર પૂર્ણ કરનાર શીવ ના પદો ઉપાસના વેળા પોતાના લેખોપર શીવ રાખે છે.

તે જાનાંદનુંક પલ આ દેશની પામેજ પ્રદ્ધ થયાં, અને (આદિત્ય તેજુ ૨૧૪૪
દેશથી તે) આગિતવા અને દર ગાનની તેને પ્રતિષ્ઠિ કરી. તે પછી આપણે (મોડે
આગિતવા) ૨૧૪૪ વસા અને તેને પ્રદ્ધ પ્રથમ જુદા જુદા દેશો તોરવુ એ તે તેને
જુદે નવ્યા

१ न म (५५), वा न (५५), वा इव वा वा द्वाभ्यां इत्येव यथा निरुद्धः । न चरितं भवति ।
 वेदाभिः (निबन्धे), न चरितं इत्येव वा. यथा, निबन्धः ।

[illegible]

(1) 在 \$x=0\$ 处，函数 \$f(x)\$ 有定义，且 \$f(0)=0\$。

이것이 바로 우리들의 현실이다. 이 현실을 어떻게 극복할 것인가? 그것은 바로 우리의 의지와 노력에 달려 있다.

હે સિધુઓ ! પ્રતિભાસંપન્ન જનોના વસતિસ્થાન તથાથી ત્રણગણા એટલે નવ છે અને આ ત્રિભુવનના ઉપગરસ્તા (પરમેશ્વર) તેજ અમારા ધર્મમડળના રાગધિરાજ છે માટે સત્યધર્મપ્રિય અને આકારોદકની સ્વામિની એવી જે તથા દિવ્યાગના છે તે તથા સ્વર્ગલોકમાથી તથા વખતે આવીને અમારા યજ્ઞસમારભમા - માલિક પ્રમાણે વર્તે છે

હે જગત્પ્રેર સપિતાદેવ, અત્યંત સ્પૃહણીય એવા તારામા જે જે લાભ છે, તે પ્રતિદિન તથા વખતે દરગેજ તથા રખતે-છુ છુલોકમાથી આવીને અમને આપતો જ છે ભાગદાન, દેવ, ત્રિસ્વરૂપાત્મ, ઐશ્વર્ય અને તથા પ્રગરની અભીષ્ટ સપત્તિનુ અમને દાન કર હે સદ્બુદ્ધિ દાનક, હે દીનનારક, અમારા હેતુ પૂર્ણ થાય તેવી દિવ્ય સપત્તિ અમને અર્પણુ કર

તે જગત્પ્રેર ભગવાન છુલોકમાથી પ્રગટ થાય છે. વિશ્વનો અત્યંત ઉદાર અધિરાજ જે મિત્રાનશણુ (તેના રૂપવીજ તે) પ્રગટ થાય છે, માટે આપોદેવી અને વિશાળ દાવાદૃશીએ પથુ (સર્વ નિગ્રને) અર્પણુ કરવા માટે જગત્પ્રેરક ભગવાન પાસે (ચૈતન્યરૂપ) રત્નની યાચના કરી છે

પ્રકાશમય, અત્યંત પ્રેમ અને અત્યંત દુર્ભ ભગવાનના જે લોક છે તે તથા છે અને તે સર્વ ગમિતમાન ઇશ્વરનો વીર ઉગ્ગલ કાતીથી ચક્રચળીત છે તે પથુ તથાજ દેવ હમેશા સદ્ધર્મપ્રિય, આવેશપ્રદ, અજીત હોનાથી તે છુલોકમાથી તથા વખતે આવીને અમારી ઉપાસના મમારભમા નિરાજમાન થાઓ

૫ ષિંચર, કરાનાં સધર્યા ત્રિ ગ્રી, ઉત ત્રિમાતા (રંધર) અસ્માક વિદધપુ. સન્નાદ્ । અત ક્ષતાવરી અપ્યા તિષ્ઠ યોષળા ત્રિરા દિવ વિદધે પત્યમાના (ચિરન્ત) ।

૬ ॥ મર્ષિત, (યાનિ ત) યાયાળિ તાનિ ત્રિ અમ્હ ત્રિ અમ્હ દિવ દિવે દિવ ન આ મુવ । હ નમ, હ ત્રાત, ત્રિપાતુ રાય આમુવ હે ધિપજે વસુનિચ ન સાતયે ધા ।

૭ મર્ષિતા (દવ) દિવ આ ત્રિ, રાત્રાવા મુપાળી, મિત્રાવરુળા (રતિ) ધાપવીત । અત આપ નિર ક્ષ્મા રોદધી ૪ વવાય યાવતુ (દવસ્ય) રત્ન મિધત ।

૮ રાત્રાનાનિ, ઉત્તમા, દુષ્ણા (યાનિ દવસ્ય પદાનિ) તા ત્રિ, અમુરસ્ય દવસ્ય યારા આપ યાચન । રાત્રા ક્ષ્માના દારા દુર્દમાય અત ત દિવ ત્રિરા વિદધે સતુ ।

સૂક્ત ૫૭.

ઋષિ—વિશ્વામિત્ર. દેવતા—વિશ્વેદેવ.

કોઈ દાખ રાખનાર ન હોવાથી મારી શુદ્ધિય થેન એકલીજ અહીં તહીં ભટકતી હતી, પરંતુ સારા ખોટાની વગરચુકે પસંદગી કરનાર પરમેશ્વર ઇંદ્ર તેને શુદ્ધિમાં લાવ્યો. તે સાથેજ તેણે તૃપ્તિની વિપુલ ધારા છોડી, (દૂધ દીધું). ત્યારે ઇંદ્ર, અગ્નિએ, (અને ખીજા દેવતાઓએ) તેની પ્રશંસાજ કીધી.

મનોરથ પૂર્ણ કરનાર વીર અને ઉદારહસ્ત ઇંદ્ર અને પૂવાએ (અમારા સ્તવનોથી) પ્રસન્ન થઇને છુલોકના અક્ષય નિધિનું દોહન કર્યું. મારા સ્તવનના માધુર્યમાં અખિલ દેવોનું ચિત્ત નિમગ્ન થયું છે, માટે હે દિવ્યનિધિ, મને તમારા સુખમય પદની પ્રાપ્તિ થાય તેમ કરો.

અમારી સ્તવનવાણી જાણે કે એક ખીજાની અત્યન્ત ધાડા સંબંધવાળીજ છે, અને મનોરથ પૂરનાર વીરશ્રેષ્ઠ ઇશ્વરનું સામર્થ્ય હમણાં પ્રગટ થશે એવી ઉત્કંઠા તેને લાગી રહી છે. દેવો પાસે તે નમ્ર થાય છે અને તેથી તેના શરીરમાં સદમરૂપે વાસ કરનાર સામર્થ્યનો તેને જલદી વિશ્વાસ આવે છે, અને મોટું વિલક્ષણ સ્વરૂપ ધારણ કરનાર દિવ્ય પુત્ર પાસે તે થેનુ પ્રમાણે જોરથી ખરાડતીજ જાય છે.

સોમરસ પીધી કાઢવાનો ધાયાણુ યાગકાગે ધણી ભક્તિપૂર્વક એક ખીજા સાથે જોડી મૂકીને અને આ મનોહર રોહસીની પ્રશંસા કરીને હું તેને આમંત્રણ કરું છું. હે અગ્નિરૂપ દેવ, પોતાના સ્પૃહણીય વર મનુરાગને અર્પણ કરનારા આ તારી પવિત્ર અને દયનીય જવાણા જેવી મીઠી, ઉપર (આકાશમંડળ તરફ), ચાલી છે ?

૧ મે મનીષાં થેનું અગોષાં પ્રયુતામ્ ચરંતીમ્ વિવિકાન્ (દંદ્રઃ) પ્ર બદેદન્ । યાચ ઘયઃ વિદ્ ધાયઃ મરિ દુરેદે તવ દંદ્રઃ અમિષ્ઠ (દેવાઃ ચ) અસ્વાઃ પનિતાઃ ।

૨ દયના મુહસ્તઃ, દંદ્રઃ પૂતા (દેવાય) પ્રીતાઃ ન સંતઃ દિવઃ ઘયયં કુંડેરે । ચદ બચાં (મે છુગી) વિથે દેવાઃ રણન્તઃ, તવ હે વચઃ વઃ મુત્રન્ બદનામ્ ।

૩ યાઃ (નિઃ કાયઃ) ગમયઃ, તાઃ દુષ્ણઃ (રૂષસ્વ) ઘાક્ષિ રૂષ્યંતિ, વમચંતીઃ ઘાઃ અસ્વિન્ (વર્તમાનમ્) વર્મન્ જાનતે । મદ્ઃ ચરૂંષિ વિમતન્ ડુત્રન્ અચ્ચ ઘા પેનવઃ ન ચાવધાનાઃ ચંતંત ।

૪ ધામ્નઃ અચ્ચેરે મનોઘા મુવાનઃ (અદં) મુપેકે ઘેરધી અચ્ચ વિશાન્મ । ફના ય મચે મૂતિવાઘ વે રંચંતાઃ વચત્રાઃ (આઘઃ) ઝપ્પાં મચન્તિ દિ ।

તારી જે જ્વાળામય મધુરભાષિણી હલ (ભક્તોને) ઉત્તમ પ્રકારની શુદ્ધિ આપે છે તે તારી સર્વવ્યાપક હલની સ્તુતિ દેવસમૂહમાં સર્વત્ર થાય છે. ત્યારે એવી તારી મધુરવાણીથી સર્વ પરમપૂજ્ય દિવ્ય વિભૂતીને કૃપા કરવા માટે અહીં લાવીને બેસાડ અને અમારા મનુર મોમરસનું પાન કરાવ.

હે અગ્નિદેવ, તારી કૃપા, પર્વત ઉપગ્રથી નીચે ઉતરનાગ અદ્ભુત પ્રવાહ જેવી, નિષ્કલ અને અક્ષય છે. તે અમારી ઉત્પત્તિ કરે. હે દિવ્યનિધિના પ્રભુ, હે અખિલજ્ઞાનસંપન્ન દેવ, જગત્કલ્યાણ ત્રિપયક એનું જે તારૂં અસાધારણ ધોરણ અને દ્યૌર્દશુદ્ધિ તેનો લાભ તું અમને (કૃપા કરીને) આપ.

સૂક્ત ૫૮.

ઋષિ. વિશ્વામિત્ર-દેવતા અશ્વિદેવ

સનાતન પરમેશ્વરની ધેનુ (ઉપા) પશુ (ભક્તોને) મનોરથ-દૂધ ઇચ્છાપ્રમાણે આપે છે, (અને પછી) આ માયાળુ રીંદરીનો પુત્ર (સૂર્ય) આકાશમાં ફરવા લાગે છે. જે પોતાના ધવલકાંતિમાન રથ ઉપર આરૂઢ થઈને પોતાનો નિર્મળ પ્રકાશ પૃથ્વીપર લાવે છે તે ઉપાના મ્તોત્રથી જુઓ આ અશ્વિદેવ સરિજ્જ જગત થયો છે

તમારા રથને યોગ મોટા ઠાઠથી જોડેલા છે, તે સનાતન અને સત્ય ધર્મમાર્ગે જ તમને અહીં લઈ આવે છે ત્યારે (ભક્તોના) માયાપ તમે જે પ્રમાણે સ્તુતીઓનો સ્વીકાર કરવા માટે સિદ્ધ થાયા છે, તે પ્રમાણે જ કવિર્ચક્રતિભા પશુ તમારૂં સ્તવન કરવાને ઉદ્યુક્ત થયેલી હોય છે માટે કલુસાર્ધની દયપ્રી શુદ્ધિ અમારાથી દૂર કરીને, નવી જેવી કર. અમે તમારા ચરણાગત થયા છીએ, માટે અમારી આસે બૂલોડમાં જલદી આવો

૫ યાતે મધુમતાં મુમેષાચ જિહ્વા, સાં હે અમે ચક્ષુ દેવેષુ ઉચ્ચતે । તયા વિશ્વાન્ વજ્રાન્ દૈવ અવસે આસાદય, મધુનિ ચ પ્રાયય ।

૬ હે દેવ અમે, પર્વતસ્ય ચિત્રા ધારેવ અસધન્તી, સા ન પીપયત્ । દે વસો જાતવેદ. તા તે વિશ્વ-જન્યાં મુમતિમ્ પ્રમતિમ્ ન રાસ્ત ।

૧ પ્રતસ્ય પેતુ કામ્યં દુહાના (ભવતિ, દક્ષિણાયા-પુત્ર (સૂર્ય) અંતઃ ચરતિ । યા બ્રુમ્હમામ પોવનિમ્ આવાહતિ, અસ્યા. ઉપસઃ સ્તોમઃ અશિર્નાં અનામ ।

૨ યા મુયુક્ કૃતંત્રેવ ચાં વહન્તિ ચુર્વા પિતરાવિવ (અતઃ કર્વાનાં) મેષાઃ (સ્તોત્ર) કર્વાં ભવન્તિ । રિપમે મનોષાં અંરમત્ વિજરેષાં । મુવઃ અવઃ ચક્ષુઃ, અવાંક્ આવાતમ્ ।

દમામથી ચાલનારા તમારા ઘોડા અને મોટા વેગથી સાતુકેળ ચાલનારા તમારો રથ કાંઈથી આવતો હોય ત્યારે અદ્ભુત સામર્થ્યશાળી અશ્વિદેવો, અમારા સોમ-પાપાલુનો આ ગંભીર અવાજ તમે શ્રવણ કરતા આવો. હે અશ્વિદેવો, ભક્તજન પ્રાણ સંકટમાં હોય ત્યારે તેની સહાય માટે તમે અતિશય ત્વરાથી દોડતા આવો છો એમ પુરાતનકાળના ઋષિઓ પણ જનું વર્ણન કરે છે તે તમેજ કે ની?

તો કૃપા કરીને જરા અહીં ધ્યાન આપો, અને તમારા ચપળ અશ્વ જોડીને અમારી તરફ આગમન કરો. હે અશ્વિદેવો સર્વ જગત તમને આમંત્રણ કરે છે. આ દુધમિશ્રિત રસ તમારે માટે સિદ્ધ છે. અને (અમારાથી એક હોવા છતાં પણ) જે અમારી સાથે વિવ્ર પ્રમાણે રહે છે તે ઋત્વજોએ, ઉપાકાલની પ્રભા દેખાવા લાગતાંજ તે મધુર રસ તમને અર્પણ કર્યા છે.

હે ઐશ્વર્યમંપન્ન દેવો, સર્વ લોકમાં આ જે ગંભીર સ્તુતિથીય ચાલેલો છે તે તમારી પ્રીતિ માટેજ છે. માટે હે અશ્વિદેવો, રસ્તામાં સેકડો રજોલોક હોય તોપણ તેને ઓળંગીને, તમારા જેવા દિવ્ય વિભૂતિઓને યોગ્ય એવાજ માંગે ભૂલોકમાં આવો. હે અદ્ભુતપરાક્રમી વીરો, આ મધુર પેયનો ચમસ તમારેજ માટે રાખ્યું છે.

(અમારું યશમદિર તે) તમારે પુરાતન ઘર; તમારો ગ્રેન નંગળકારક છે. હે વીરો, તમે તમારું સામર્થ્યન જન્મકુળના પુરોગામાં રાખી દીધું છે. માટે તમારો તે શુભકારક પ્રેમ હમણાં આપણે, ફરી તાજે કરીને અને પરસ્પર સાથે એમીને સોમપ્રાશનથી આનંદમાં તક્તીન થઈએ.

૧ હે દક્ષી, મુયુષિઃ અશ્વૈઃ, મુદ્રતા રથેન (યાગત્વ) અગ્રેઃ હમમ્ શ્લોકમ્ મુનુષ્યમ્ । અગ અશ્વિના, પુરાજાઃ વિપ્રાઃ અર્વાર્તિમ્ પ્રતિ ગમિષ્ઠા इत्याहुः किं न वाम् (અધિકૃત્ય તત્) ।

૪ તદ્ આમન્વેષામ્, કશિત્ત્વૈર્ણ આગતમ્, હે અશ્વિના વિશેજનામ્. વામ્ દશંતે । इमा गोऊजाका मधूनि वां हि, निप्रासो न (ઋત્વિજઃ) વણઃ અમે વા ॥ દદુઃ ।

૫ હે મધવાના યઃ અયમ્ જનેષુ આંગૂયઃ સ વાનેવ તદ્ હે અશ્વિના પુદ્ગલિત્વ રજાસિ તિરઃ દેવયાનૈઃ પયિમિઃ રહ આં યાતમ્ । હે દક્ષા, હમે મધૂનાં નિપચઃ વામ્ (નિહિતા) ।

૬ (નઃ યજ્ઞગૃહે) વામ્ પુરાણં ઓઠઃ, શિવમ્ વાં સહ્યમ્, હે નરા યુવોઃ શ્રવિષમ્ જન્હામ્યામ્ । વાં શિવાનિ સહ્યા પુનઃ નવી કૃષ્ણાનાઃ (વયં) સનાનાઃ મધ્વાનુ સહ મદમ ।

• ચાતુર્યબળમંડિત હે અશ્વિદેવો, તમે વાયુ સાથે “નિયુત” નામના ચાલાક ઘોડા ભેડીને ગ્રેમાળ અનઃકરણથી આવો. હે અક્ષય તારણ્યશાળી દેવો, હે દાનશરો, તમે સત્યસ્વરૂપ છો તમને કોઈ તરફથી અપકાર પણ થાય તેમ નથી, તમે વૃક્ષ છો તોપણ અમારો કાલજ તૈયાર કરેલો આ સોમરસ ગ્રહણ કરો.

હે અશ્વિદેવો, (ભક્તોની) સ્તુતિ થતાંજ જે મોટા ઉત્સાહથી ધસી આવે છે એવી અનેકવિધ અને અખંડ ભક્તીવડે તમને ચારે તરફથી ઘેરી નાખ્યું છે. સત્યથી નિર્મોણ થયેલો તમારો રથ સોમપાયાણનો ગભીર અવાજ સાંભળીને પુરવેગથી તીકે છે અને આકાશ અને પૃથ્વીને એક ક્ષણમાં જોળ ફરીને (ભક્તો પાસે) બંધ છે.

હે અશ્વિદેવો, તમારે માટે પીલેલો આ સોમરસ અતિશય મિષ્ટ બન્યો છે, માટે તે ગ્રહણ કરવા માટે અમારા યજ્ઞમંદિરમાં આવો. તમારો રથ ક્ષણેક્ષણે ભેદએ તેવા સે'કડોરૂપ ધારણ કરે છે, માટે તે સોમ અર્પણ કરનાર ભક્તની સોમરસરૂપી ઉત્કૃષ્ટ કૃતિતરફ ઘણીજ ઉતાવળથી ફાટતો આવે છે.

સૂક્ત ૫૧.

ઋપિ-વિશ્વામિત્ર. દેવતા-મિત્ર.

મિત્ર (હજોથર થતાંજ) સ્વમુખે આગા કરીને સર્વ લોકોને પોતપોતાના ઉદ્યોગમાં પ્રવૃત્ત કરે છે. મિત્રેજ આ પૃથ્વી અને આકાશ અંધર પકડી રાખ્યાં છે. આખોના પોપચાં પણ ન મિચતાં મિત્ર સર્વ લોકો ઉપર પોતાની દષ્ટિ એકસરખી ચોતરફ રાખે છે. માટે આ મિત્રરૂપ દેવને તમે ધૃતયુક્ત દાવિ અર્પણ કરો.

૭ સુવદ્ધા અભિના, વાયુના નિયુદ્ધિ સજોપદા (ભાગતમ્), હે યુવાના નાસત્યા અસ્તિધા યુવા, હે હ્રવાન્ હ્રવાણા યુવામ્ તિરો બન્ધમ્ ઘોમમ્ પિચતમ્ ।

૮ હે અભિના, ગીમિચંતમાનાઃ અમૃષાઃ પુરુષો દયઃ વાં પરિ દ્યુઃ । વાં હ ઋતજાઃ રયઃ અદિન્વૃતઃ ધાવા પુંચિચો સયઃ પરિ યાતિ ।

૯ હે અભિના, યુષાકુઃ ઘોમઃ મધુપુત્તમઃ, તં પાતમ્ દુરોગે ભાગતમ્ । રય દ્વ વાં મૂરિ વર્વે કરિશ્વત્, ઘૃતવતઃ નિષ્કૃતમ્ ભાર્ગમિષ્ઠઃ (ભવતિ) ।

૧ મિત્રઃ મુષાણઃ જનાન્ યાતયાતિ, મિત્રઃ પૃથિવીં ડત વાં દાપાર । મિત્રઃ અનિમિવા કૃદ્ધીઃ અમિ પદે, વદ્ મિત્રાય પૃતવન્ દમ્બં યુજોત ।

હે મિત્ર, હે આદિત્ય, જે ભાવિક્ષ્ણ તારી આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તીને (સન્માર્ગનું) શિક્ષણ લે છે તે બિચારા સુખી થાઓ. તું તેનું સંરક્ષણ કરવા લાગ્યો. તેથી તે ક્રોધથી મરાઈ જતો નથી, તેમ છતાં પણ જતો નથી, અને પાપ અથવા દુઃખ તેની પાસે આવી તેને સ્પર્શ કરવાની તો વાતજ નહીં, પરંતુ દૂર રહીને પણ તે તેને બાધ કરી શકનાર નથી. ૨

અમે રોગરહિત છીએ માટે સ્તુતપ્રેમના આનંદમાં ગર્ક થઈને આ વિસ્તીર્ણ પૃષ્ઠીતળ ઉપર ઘુંટણે બેસીને આદિત્યની આજ્ઞા પ્રમાણે ઉપાસનામાં તત્પર છીએ. માટે તે મિત્રનાજ કૃપાછત્ર નીચે અમે રહીએ એમ થાઓ. ૩

આ નમસ્કારયોગ્ય અને સુખકર મિત્ર, જગતના રાજા, વ્યવસ્થાપક અને મહા બળવાન પ્રભુ તરીકેજ પ્રગટ થયો છે, માટે તે યજ્ઞાર્હ મિત્રના કૃપાછત્ર નીચે, તેના માંગળીક ગૃહસ્થાઈની (ઝાયા) નીચે, અમે રહીએ એમ થાઓ. ૪

આ આદિત્ય મહાગ્રેષ્ઠ છે. તેને પ્રણામ કરીને તેની ઉપાસના સર્વેએ કરવી તેજ ઉચિત છે. તે સર્વ લોકોને પોતપોતાના ઉદ્યોગમાં પ્રવૃત્ત કરે છે અને સ્તોતૃજનને અયુત્તમ સુખમાં રાખે છે. તેની મહત્તાનું જટણું વર્ણન કરીએ તે થોડું જ છે. માટે એવા તે મિત્રપ્રીત્યર્થ આ ઉત્કૃષ્ટ હવિ અગ્નિમાં તમે અર્પણ કરો. ૫

જે સર્વ પ્રાણીમાત્રનો આધાર છે તે આ પ્રકાશરૂપ મિત્રદેવનો કૃપાપ્રસાદ ખરેખર યજ્ઞ મેળવી આપનાર છે, અને તેની દિવ્ય ક્રાંતિનો વૈભવ પણ એટલો અદ્ભુત છે કે તેની પ્રખ્યાતી ધણીજ થઈ છે. ૬

૨ હે મિત્ર આદિત્ય યઃ તે ત્રતેન શિક્ષતિ, સ મર્તઃ પ્રયસ્વાન્ અસ્તુ સ સ્વાતઃ ન હન્યતે ન વા જીયતે, એનમ્ અંહ ન અંતિતઃ ન દુરાત્ અંધ્રોતિ ।

૩ અનબીવાંસઃ ઇલ્યા મદન્તઃ, પૃથિવ્યા વરિમન્ ઓ મિત્રદેવઃ આદિત્યસ્ય ત્રતં ચપક્ષિયંતઃ વયં મિત્રસ્ય સુમતી સ્યામ ।

૪ અયં મિત્રઃ સુશેવઃ નવસ્યઃ, સવઃ કુશ્વત્રઃ રાજા વેષા જ અજનિષ્ઠઃ । તસ્ય યજ્ઞિયસ્ય સુમતી મંદ્રે સોમનસે ચ વયં અપિ સ્યામ ।

૫ મહાન્ આદિત્યઃ નમસા ઉપસયઃ, યાતયજ્જવઃ ગૃણતે ચ સુશેવઃ । તસ્મૈ પન્યતમાય મિત્રાય એતન્ જુષ્ટે હવિઃ અર્ઘા આ જુહોત ।

૬ ચર્પણાશ્રુતઃ મિત્રસ્ય દેવસ્ય અવઃ સ્નાસિ, યુગ્મ ચ ચિત્રશ્રવસ્તમમ્ ।

જેની કીર્તિ સર્વજ ગાજે છે એવા મિત્રે પોતાના યરોળળથી આકારમંડળને પણ સંક્રાંતી નાખ્યું છે, અને તેવીજ રીતે તેની કીર્તિથી પૃથ્વીને પણ નીરાભિમાની કરી મૂકી.

જે પોતાના મહાસામર્થ્યનો ઉપયોગ ભક્તરક્ષણમાજ કરે છે, એવા આ મિત્રદેવના હુકમમાં પાંચે માનવળતી છે, અને સર્વ દેવોની સંભાળ પણ તેજ કરે છે.

સોમરસમાથી દર્ભાત્ર કાઢી નાખીને (અત્યન્ત ભક્તિથી) સોમરસ અર્પણ કરનાર ભક્તનેજ સર્વ દેવ અને માનવોમા તે એવા પ્રકારનો અનેત્સાહ આપે છે કે તેના થોડે સંપુષ્યદાયક સત્કર્મો પોતાને હાથે સદ્ધિ સહેલાઈથી ચાપ છે.

સૂક્ત ૬૦.

ઋષિ—વિશ્વામિત્ર દેવતા ઋતુ.

હે સૂરો, અહીં—આજ જગાએ—અત્યુત્સુક કેટલાક ભક્તજનોએ પોતાના સદ્ભાવથી અને જ્ઞાનથી તમારી સાથે વિશ્વલક્ષુ દેવી બાધુત ન પાદન વધું છે, કે તેને લીધે, તે અત્યંતિમ આતુર્યે લીધે, હે સુધન્યાના પુત્રો, વિશ્વલક્ષુ જોમ અગમા હોય તેલુ તેજસ્વી રૂપ તમને પ્રાપ્ત થઈને દેવો સાથે તમને પણ હવિર્ભાગ પ્રાપ્ત થયે.

૭ ચ સપ્રયાઃ મિત્રઃ મહિના દિવં અભિ ઋતુવ, પ્રવોમિઃ ચ પ્રથિવી અભિ ઋતુવ ।

૮ એતાદક્ષે મિત્રાય અગિષ્ઠિશ્વરસે પચ જના યેમિરે, ય ચ વિરવાન્ દેવાન્ વિભર્તિ ।

૯ મિત્ર. દેવેષુ આયુષુ ચ વૃષ્કર્વાદિયે જનાય, દૃષ્ટપ્રતાઃ દ્રષ. અક્ષ ।

૧ દેનગ દદેદ શર્ધજ. મનસા નદસ્તચ ચ. તાનિ ચપુતા અભિ ઋતુમ્ । યામિ. માયામિષ ૬
ગાંધ ન્દના. પ્રાતઋતિર્વાંચ મૂય વર્તિમે ભાગ જાનય ।

જે તમારી અદ્ભુત શક્તિથી તમે લુદા લુદા ચમસ નિર્માણ કર્યા, જે સુદ્ધિચાતુર્યથી તમે ફક્ત ચામડુ' લઇને તેમાંથી જીવતી ગાય બનાવીને છોડી દીધી, અને જે સામર્થ્યવડે ફક્ત સંકરપથી અથ નિર્માણ કર્યા તે કર્તૃત્વને લીધે હે ઋબુઓ, તમને દેવત્વ પ્રાપ્ત થયું. ૨

(ઋબુઓની ચોખ્ખતા એટલી બધી થઇ કે) તે માણસ છતાં પણ પ્રત્યક્ષ ઈંદના રૂપા-લોભને પાત્ર થયા. કારણ કે તેમણે સત્યકર્મનુંજ આચરણ કર્યું. તે સુધન્વના પુત્ર પુણ્ય-શીળ હતો. તેને તેના સુકૃત આચરણથી અને અજબ યુક્તિથી ત્યાપક સામર્થ્ય પ્રાપ્ત થઇને તે અમર થયો. ૩

સોમરસ પીલાઇને તૈયાર થતાંજ તમે ઇંદ્ર સાથે તેનાજ રથમાં બેસીને (ભક્તપાસે) આવો છો, એટલે તમારી ઇચ્છા પ્રમાણે તમે દિવ્ય વૈભવથી ભંડિત દેખાઓ છો. હે ભગવ-દ્ભક્ત ઋબુઓ, હે સુધન્વના પુત્રો, કોઇ માણસનું ગમે તેટલું પુણ્ય હોય અથવા ગમે તેવો મોટો પ્રતાપ હોય પણ તે તમારા સુકૃતની અથવા તમારા પરાક્રમની ખરાખરી કરી શકનાર નથી. ૪

હે ભગવાન ઇંદ્ર, સત્ય સામર્થ્યથી શોભિત ઋબુઓને સાથે લઇ આવીને પાત્રમાં કાઢેલો આ બળવર્ધક સોમરસ તું તારા બને હાથે (પાત્ર મેટિ માંડીને) પ્રાપ્ત કર. અમે ખરા પ્રેમથી તને સંતુષ્ટ કરીને અહીં લાવ્યા છીએ, માટે હે દિવ્ય ઐશ્વર્યદાતા, સુધન્વના યર પુત્રો સાથે તું હવે અર્પણ કરનાર ભક્તના ધરમાં આવીને આનંદિત થા. ૫

૧ યામિઃ શચીમિઃ ચમસો અવિંશતઃ, ચયા ધિયઃ, ગો ચર્મણઃ અરિણીતઃ, વેન હરી મનસા નિરત-થતઃ, તેન હે ઋભવઃ દેવત્વં સમાનશઃ ।

૨ મનોઃ નપાતઃ (સન્તોષિ) ઋભવઃ ઇંદ્રસ્ય સહયં સમાનશુઃ ચતઃ તે અપસઃ દપન્વિરે । સૌપન્વ-નાસઃ સુકૃતઃ સુકૃતયા, વિટ્ટી શમીમિઃ ચ અમૃતત્વં પરિરે ।

૪ મુતે સચા ઇંદ્રેણે સરથં વાયઃ, (ચુષ્માકં) વશ્પનાં (અનુસારેણ) પ્રિયા સદ્ ભવય । હે વાપત સૌપન્વનાઃ ઋભવઃ ન વઃ સુકૃતાનિ વીર્યાણિ ચ પ્રતિર્મ ભવન્તિ ।

૫ ઇંદ્ર, વાજવાદ્મિઃ ઋબુમિઃ સનુદિતં મુતં સોમં ગમસ્ત્યોઃ આ રૂપસ્વ । મપન્વન્, ત્વં પ્રિયા શપિતઃ (વદ) વૃમિઃ સૌપન્વનેભિઃ દાણુઃ ગદ્દે મણ્વ ।

હે ઇંદ્ર, તું રૂબુઓનો સ્વામી છે; તું સત્વથી પરીપૂર્ણ છે. હે સર્વજન સ્તુત ભગવાન, તું તારી દિવ્ય શક્તી સાથે અહીં આવીને આ સોમસેવન પ્રસંગે સોમપ્રાશનથી આનંદિત થા. આ આકાશમાંના દિવ્ય ભુવનો તારાજ નિયમથી બંધાયેલાં છે. દેવોના તેમજ અંમે માણસોના વર્તન નિયમો પણ સ્વાભાવિક તારીજ આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલેલાં છે.

હે ઇંદ્ર, સત્વચાન રૂબુસહિત પ્રસન્ન થઈને અને સ્તોતૃજનના માનનીય સ્તોત્રને સત્વ શોભિત કરીને અહીં આવ. અત્યંત ઉત્સુક અમારા સેંકડો મનોદયથી તને વિનવણી કરી છે, માટે અનંત વિદ્વાનપુણ્ય તું આ દીન જનો માટે તેમના યજ્ઞસમારંભ તરફ (કૃપા કરીને) આગમન કર.

સૂક્ત ૬૧.

ઋષિ—વિશ્વામિત્ર. દેવતા—વિશ્વેદેવ.

હે ઉપા, તું સત્વથીજ સત્વસામર્થ્યથી શીજ થઈ છે, તું મહાસાની છે, માટે હે આદ્યાર્ય શાળિની, તું સ્તોતૃજનનું (મારું) આ સ્તોત્ર તું માન્ય કરીને લે. હે દેવિ, તું પુરાતન હોવા છતાં પણ યૌવનાદય છે. હે સર્વજન પ્રીય દેવતા, કવીની પ્રતિભા જે તું, તે ઇશ્વરની આજ્ઞા પ્રમાણે ઉદય પામે છે.

હે દેવી ઉપા, તું અમર છેજ, અને તારા રથનો ક્રાંતિ પણ આલ્હાદજનક છે, માટે ભક્તોને સત્યાર્ય પૂર્ણ પરંતુ સ્વાદિષ્ટ કાવ્યની ઋત્વિ આપાને તારા તેજથી (આ બૂલોક) પ્રકાશીત કર. તારા અસ્ત્રે સારી ગોઠવણથી ચાલનાર અને મહા તેજસ્વી છે. તે સુવર્ણ પ્રમાણે અવિનાશી અંગકાંતિથી વિભુષિત તને (ક્ષિતિજની) ઉપર લઈ આવે,

૧. ૬ ઇંદ્ર, ત્વં ઋધુમાન્ વાજવાન્ ચ, હે પુરુષુત્ત્વ દ્વિ નઃ અસ્મિન્ સવને શચ્યા મસ્ત્વ । હમગ્નિ સ્વસરાણિ તુભ્યં યેમિરે, દેવાનાં મનુવઃ ચ પ્રતા તવ ધર્મમિઃ (વર્તન્તે) ।

૨. હે ઇંદ્ર વાજિમિઃ વાજયન્ દ્વિ જરિતુઃ યજ્ઞિયં સ્તોમં ઉપ યાદિ । ત્વં દિપિરામિઃ શતં કંતેમિઃ (આહુતઃ સન્) સદ્ગ્નનીયઃ આયવે બધ્વરસ્ય હોમનિ (ઉપ યાદિ) ।

૩. હે ઉપઃ હે વાજેન વાજિનિ, હે મયોનિ, પ્રવેતાઃ ત્વમ્ શ્વતઃ સ્તોમ યુવસ્વ । હે વિશ્વવારે દેવિ, પુરાણી પુરંધિઃ ત્વમ્ (નગવતઃ) મતમ્ અનુ ચરાસ ।

૪. હે દેવિ ઉપઃ ચંદરવા બમત્યાં ત્વમ્ મુનુતાઃ દેવયન્તી વિ માદિ । દિરણ્યવણામ્ શ્વામ્ મુયમાવઃ શ્વપાત્રઘઃ ચ યે અપાઃ સે ત્વામ્ આ વદન્તુ ।

હે ઉપા, સર્વ ભુવનોની સન્મુખ તું સર્વજ યજ્ઞને ઉભી રહે છે ત્યારે ભૂંડો કે અમરપણાની ધમ્મજ કરકતી હોયની તેમ દેખાય છે. એકજ ઉદ્દેશપર લક્ષ રાખીને તું વારંવાર આવે છે, માટે હે અપૂર્વ લાવપયસંપન્ન દેવિ, રચના ચાક પ્રમાણે તાંડ લક્ષ અર્ધજ રેરવ. ૩

ભુઓ, આ ઔદાર્યશાળી, સૂર્યની રમણી, ઉપા, એકાદ વજ્ર પ્રમાણે પ્રકાશનો સમૃદ્ધ નીચે છોડી દે છે. આ રીતે આ લાઅચાળી, અદ્ભૂત સૂર્યનો પ્રકાશ પ્રગટ કરીને છુલોકની સીમાથી આ પૃથ્વી સુધી એક સરખી જરાઈ રહી છે. ૪

(હે રતોત્તમનો) તમારે માટે પ્રગટ થએલી આ પ્રકાશવતી ઉપાને ૫જે ધાગીને તેને શુદ્ધિત પ્રેરિત રતોત્ર અર્પણ કરો. આ મંત્રુર પ્રેમની ખાલુજ છે. અને ઉંચે આકાશમાં તેણે પોતાના તેજનો અંડાર જરી રાખ્યો છે માટે (પૃથ્વી ઉપર પણ) આ દેદીપ્તમાન મનોહર રૂપવતી ઉપાએ તેનો પ્રકાશ ચક્રચક્રીત પાડેલો છે. ૫

આ સત્યધર્મ ગ્રીય ઉપા (કવિઓના) અર્ક-ચાપનોથી આકાશમાં ભગૃન થઈ અને ભગૃત થઈને તે દિવ્ય અંશ્યસંપન્ન દેવિ ક્ષિતિજ ઉપર આકાશમાં ચિત્રવિચિત્ર પ્રકાશથી જરાઈ રહી છે. માટે હે અગ્નિ, તે પ્રકાશવતી ઉપા આવતી હોય ત્યારે તેને અત્યંત ઉત્કૃષ્ટ "શ્વિલ્" નામનું સામગ્રાપન સંભાળવું જોઈએ માટે વિન નિ કરવા માટે તું પણ ત્યાં જાય છે. ૬

૧ હે ઉપા: વિશ્વા ભુવનાનિ પ્રતીવા અમૃતસ્ય કેદુ: (૬૪) ત્વમ્ કર્ષાં તિગ્રધિ । હે નમ્યાધિ ધમાનમર્ષં ચરણીયમાના ત્વમ્ ચક્રનિવ આ વાત્સ ।

૪ ઇશ મયોની શસરસ પત્ની ઉમા સ્વમ અજ ચિન્વતીત્ત અજ ચાતિ મુમયા દુરંગા: શ્વઃ જનન્તી દિશ: અન્તાત્ આ, પૃથિસ્વા: ચ આ પદ્મયે ।

૫ (હે ત્રિહાર:) ય: વિનાતી દેવો ઉપસં નમષા શુશ્વિન્ પ્ર નરખન્ । રવન્ મયુષા, જર્ષ દિશિ (૬૪) ગાય: અધેન્ રોચના ત્વચંરહ્ (ચ રવં પૃથિમ્માર્ષિ) પ્રસ્થે ।

૬ રજાવડી દિશ: અર્કે. નરોષિ, રેવડી મા રોડી ચિન્મ આ અસ્થાદ્ । હે અમે, અગ્નિ: ખારડીન્ વિનાડીન્ ઉપસમ્ રામન્ શ્વિન્ (નાન કામ) નિપમાય: ર્ષિ ।

ઉપાના સમાગમ માટે ઉત્સુક થએલા સૂર્યે પણ આ નિરંતર આકાશના તળમાં (પૃથ્વી ઉપર) આકાશમાં પ્રવેશ કર્યો; ત્યારે પણ મિત્ર અને વશણ (૩૫ ઉશ્વર)ની અતકર્ય શક્તિ-૩૫ આ ચંદ્ર જેવી રમણીય ઉપાએ પોતાની કિરણજળા હણી પણ સર્વત્ર તેજ રીતે પાથરી છે.

સૂક્ત ૬૨.

ઋષિ-વિશ્વામિત્ર. દેવતા-ઈન્દ્ર, વશણ સવિતા.

જે પોતાના અભિમાનના આવેશમાં જોરથી ફરતા ફરતા (શત્રુપર જઈને) જલદી પડે છે તે આ તમારાં અત્તો તમારા દાસ કહેવાતા ભક્તના (અમારા) શરીર ઉપર તમારા હાથે કદી પણ ફેંકતા નથી, (એવો તમારો નીચમ છે. માટે) હે ઇન્દ્ર વશણો, “તમે તમારા ભક્તોને ધવળકીર્તિના લાલ કરી આપો છો.” એવી તમારી અસાધારણ કીર્તિ છે તે આજ ક્યાં મંદ ?

તમારો ભક્ત હું તમારી સેવા અત્યંત એક નિષ્ઠાથી કરનાર છું. મને (દિવ્ય) ધનની પ્રાપ્તિની ઇચ્છા છે, તે તમે પૂર્ણ કરો માટે હું એકસરખું તમારું ધ્યાન કરું છું. હે ઇન્દ્ર વશણ, તમે ભક્તવત્સલ છો, માટે છુલોક અને મરદગણ વિગેરે તમારા પરીવાર સહીત (અહીં આવો અને) કૃપા કરીને મારી પ્રાર્થના તરફ ધ્યાન આપો.

હે મરદો જેમાં સર્વ પુરૂષ શૌર્યસંપન્ન હોય છે તેવું ઐશ્વર્ય અમને મળે તેમ કરો. દિવ્ય સ્વામિની વશ્ત્રી તેનો આશ્રય અમને આપીને અમારું રક્ષણ કરે; અને હોત્રા તેમજ લારતી પણ સૌજન્યપુર્ણ વરદાનોથી અમારું સંરક્ષણ કરે.

“વપસાં રૂપગન્ રૂપા ઋતસ્ય ગુપ્તે મહી રોદસી આવિવેષઃ । દ્યવં ચંદ્રા (રૂપા) મિત્રસ્ય વરુણસ્ય મહી માયેવ માતું પુરુષા વિરુષે ।

૧ રૂપા ઉ વા મમયઃ મન્યમાનાઃ સુવાવતે તુગ્યા ન અભૂવન્ (પ્રતસ્મિન્ પ્રતિ) હે રૂપાવરુણા, જેન સંસ્થિત્યઃ સિનમ્ મરયઃ ત્યત્ વામ્ યથાઃ અય ક યાતમ્ ।

૨ અયમહં વામ્ પુરુષતમઃ (મજ્જ) રવિયન્ વાશ્વતમં અવસે જોદ્ધવીતિ । હે રૂપાવરુણા સજોપી સુવામ રિવા પૃથિવ્યા મરુદ્ધમિથ દ્યવં મે દ્યવં વૃણુતમ્ ।

૩ હે રૂપા વરુણા, ત્યત્ વમ્ અસ્મે સ્યાત્ । હે મરુતઃ સર્વેવીરઃ રવિ અસ્મે સ્યાત્ । વરુણીઃ અસ્માન્ વાણેઃ અવન્તુ, હોત્રાં ભારતી ચ દક્ષિણાભિઃ અસ્માન્ (અવન્તુ) ।

હે બૃહસ્પતિ, સકળ દિવ્ય વિભૂતિ તારી સેવા કરે છે, માટે હે અખિલ-દેવ-પૂજ્ય ભગવાન, અમારી પ્રાર્થનાનો સ્વીકાર કર અને હવે અર્પણ કરનાર આ ભક્તને તારા (કૃપાના) રત્નનો લાભ દે. ૪

આ બૃહસ્પતિ પરમ પવિત્ર છે, માટે યાગકર્મમાં અર્ક-યાગનોથી તેને સંતુષ્ટ કરીને પગે પડો. કારણ કે, (ભય વીગેરેને લીધે) જે કદી પણ વળનાર નથી તેવા તેજસ્વીપણાની મને અત્યંત લાલચ છે અને તે માટે હું તેની પ્રાર્થના કરું છું. ૫

ભગવાન બૃહસ્પતિ સર્વ લોકોનો આગેવાન છે, અને ફક્ત ઇચ્છા રાખીને આ સર્વ આકાર તેજોજ ધારણ કર્યો છે. તે અપરાધ્યત છે અને સર્વમાં ઉત્કૃષ્ટ પણ તેજ છે. ૬

હે અત્યંત તેજસમાન, હે સર્વ પોષક દેવ, તારી જે અપૂર્વ મનોહર સ્તુતિ છે તેજ અમે તારી પ્રીત્યે ગાઇએ છીએ. ૭

માટે મેં અર્પણ કરેલી આ તારી પ્રાર્થના-સ્તુતિ-વૃં માન્ય કર. મારી ધ્યાનશુદ્ધિ તારાજ સત્વ-સામર્થ્યનું ચિંતન કરે છે માટે પ્રીય વીયોગથી ઉત્સુક થએલો વિલાસી પુરુષ જેમ પોતાની સુંદરી ઉપર આશક થાય છે તે પ્રમાણે હે દેવ, મારી પણ ધ્યાનભક્તી ઉપર તું આશક થા. ૮

જે (આ જગતના) સઘળા જીવનોને, તે દરેકને-સઘળા બાલુએથી જીએ છે, અને તે સર્વેને એકદમ પણ જીએ છે, તે સર્વ પોષણ પૂષા અમારી ઉપર કૃપા કરીને અમારો સંરક્ષણ કરતા થાઓ. ૯

૪ હે વિશ્વેદમ્ય બૃહસ્પતે નઃ હવ્યાનિ જુપસ્વ, દાશુપે રત્નાનિ રાસવ ।

૫ શુર્વિં બૃહસ્પતિમ્ અર્કઃ નમસ્યેતે । ઊનામિ ઓજઃ આ ચકે ।

૬ ચર્વણીનામ્ વૃષમ્ વિરુશ્વરં અદામ્યં વરેષ્યં બૃહસ્પતિમ્ તવ ઓજ આ ચકે ।

૭ આપ્તે દેવ પૂપન્ દ્યં તે નમ્યસી સુપ્રતિઃ અસ્માભિઃ તુભ્યં વાસ્યતે ।

૮ તાં મમ ગિરં જુપસ્વ । વાજયન્તીમ્ ગિરં મે, વષ્ટ્યુ. યોષનામિષ અવ ।

૯ યો વિષ્ણુ મુવના અભિ વિ પત્યતિ, સં ચ પત્યતિ, ય પૂષા નઃ અવિતા મુવત ।

સર્વ ચરાચરને પ્રેરણા કરનાર ભગવાનનું સર્વને અત્યંત પ્રીય જે એક સર્વોત્તમ અર્થ-
નીય ઉત્તમ તેજ છે તેનું ધ્યાન કરવું તે અમારું કર્તવ્ય છે. તેજ ભગવાન અમારી શુદ્ધિને
અને ધ્યાનબક્તીને ઉત્તમ રીતે પ્રેરણા કરે. ૧૦

સત્ય સામર્થ્ય પ્રાપ્ત કરી લેવાની અમને ઇચ્છા છે, માટે સ્થાવર જંગમને પ્રેરણા કરનાર
ભગવાન સવિતાની ઉદાર કૃપા અમને મળે માટે સદ્ભાવનાથી અમે તેની પ્રાર્થના
કરીએ છીએ. ૧૧

વીર્યશાળી માની પુરુષ આ ધ્યાનને લીધે પ્રેરિત થઈ અંતે યજ્ઞથી તેમજ શુદ્ધ ભક્તિયુક્ત
સ્તોત્રોથી સવિતા દેવની ઉપાસના કરીને તે ચરાચર પ્રેરક ભગવાનને નમસ્કાર કરે છે. ૧૨

આ જુઓ, સન્માર્ગદર્શક સોમરાજ આઠી આવવાને નીકળ્યો, તે દેવાની સભામાં એટલે
સત્યધર્મના ઉદ્ગમસ્થાને બિરાજમાન થવા માટે આવે છે. ૧૩

તે સોમરાજ, અમને, અમારા માણસોને અને પશુઓને રોગરહિત રાખીને ઉત્સાહસંપન્ન
કરે. ૧૪

અમારૂં આયુષ્ય વધારીને, અમારા શત્રુઓને રગડી નાંખીને, જુઓ આ સોમરાજ, આ
દિવ્ય સભાસ્થાનમાં વિરાજેલા છે. ૧૫

દે મિત્ર વશ્યો, અમારી ધેનુ જ્યાં વિહાર કરે છે તે પ્રદેશ ઉપર, તમે ઘીની વૃદ્ધિ કરો,
દે અગાધચરિત્ર દેવો, અમારા સર્વ પ્રદેશ (તમારી કૃપાના) મધુર રસથી બીજવી નાંખો. ૧૬

૧૦ યઃ નઃ પિયઃ પ્રવોદયાત્, તવ દેવસ્ય સવિતુઃ વરેણ્યમ્ ભગં (વયમ્) ધીમહિ ।

૧૧ પુરંપયા યાજયન્તઃ યયં દેવસ્ય મગસ્ય સવિતુઃ રણિદે હંમહે ।

૧૨ દયં સવિતારં ધિયેરિતાઃ વિપ્રાઃ નરઃ શુશ્રુઃકિમિઃ યદ્ગૈ નમસ્યન્તિ ।

૧૩ યોમઃ યાગુર્વિત્ત્વ ઋતસ્ય યોનિમ્ આસદં, દેવાનાં નિષ્પત્તમ્ ત્રિગતિ ।

૧૪ યોમઃ બ્રહ્મન્વં દિવદે, ચતુષ્પદે, પચાવે ચ બનર્માશા દ્યઃ કરન્ ।

૧૫ ભરમાર્કં આયુઃ વર્ષમન્ અનિમાતોઃ યદમાનઃ યોમઃ સપત્સપ્તમ્ આ બલદદ્ ।

૧૬ મિત્રાવશ્યા પુત્રેઃ નઃ મધ્નુતિમ્ આ રહતં । દે યુચ્ચૂરન્તોઽપિ મધ્વા (આ રહતમ્) ।

તમારી કીર્તિ અપરંપાર છે. તદ્વન લક્ષિતપૂર્વક કરેલા નમસ્કારથી તમે સંતુષ્ટ થાઓ છો. હે સુદ્ધ ચારિત્ર દેવો, તમારા ચાતુર્ય બળના મહીમાથી અને તમારી અનંત શક્તિથી તમે આ સર્વ જગત્ ઉપર અધિકાર ચલાવો છો. ૧૭

માટે જમદગ્નિના સ્તવનોથી પ્રસન્ન થઇને આ સત્યધર્મના આવસ્થાને તમે આજ વિરાં જમાન થાઓ અને સત્યધર્મનો ઉત્કર્ષણ કરનાર હે દેવો, મેં અર્પણ કરેલા આ સોમરસનો સ્વાદ (કૃપા કરીને) લો. ૧૮

॥ ત્રીજી મંડળ સમાપ્ત ॥

મંડળ ચોથું.

અધ્યાય ૪.

સૂક્ત ૧.

ઋષિ. વિશ્વામિત્ર-દેવતા ઋણ.

હે અગ્નિદેવ, સર્વ દેવ એક વિચારથી પ્રેરિત થઇને તું જે જનપ્રભુ દેવ તે તનેજ નિરંતર બળે છે અને તેથીજ પોતાના બક્ષિપ્રભાવથી તેણે તને (આ મૃત્યુલોકમાં) મોકલી આપ્યો છે. માટે (હે બક્ષિજનો) આ મૃત્યુલોકમાં રહીને પણ અમર હોનારા આ ભગવાનનું તમે નિધિપૂર્વક અર્ચન કરો, આ દેવપ્રાણ અને જ્ઞાન શ્રેષ્ઠ અગ્નિને પ્રગટ કરો. તે રિષિઆપક ભગવાન૪૫, સર્વત્ર અગ્નિ પ્રગટ થાય તેમ કરો. ૧

૧૦ હે હુષિવ્રતા, ઉદયંતા નમોવૃષા (ગુલા) દક્ષસ્ય મહા, શપિઘ્નાનિઃ સમયઃ ।

૧૮ જમદગ્નિના ગુણના ગુલામ્ કૃતસ્ય ચોર્ના સીરતમ્ દે જનાનૃષા ગુલા યોઽયં પાતમ્ ।

૧ હે અગ્ને, સમગ્રવયઃ દેવાસઃ ત્વાં અગતિ દેવં ઘટન્ દદૃઃ સ્વરિરે, રિતિ, રુચી (ત્વાં દદૃઃ નૃનાં) યેરે । (દે નષ્ટા) મર્ત્યુ અમર્ત્ય દેવન્ આ ચચત, આ દેવન્ પ્રયેતયં (માતમ્) વનત, રિપમ્ ના દેવં પ્રયેતયે વનત ।

માટે હે અગ્નિ, (દેવોનો જાણે કે) વડીલ લાઇજ યજ્ઞગ્રામ ભગવાન વરણને તુ તારા સૌજન્યથી દેવો તરફ વાળીને (અહીં) વર્ષ આવ તે પોતાના આગમનથી યજ્ઞને શોભાવે છે. તે સદ્ગર્ભરક્ષક, ચરાચરપાનક, વિશ્વનો રાજા અને સર્વ માણસોનો અધિપતિ છે માટે તે આદિત્ય વરણને અમારી પાસે લાવ

ભક્તના મિત્ર હે અગ્નિ, ભત્તરફક ભગવાન વરણને અહીં લઇ આવ પૂર જોરાથી દોડ નારા યોડા જેમ એજાદ વેગવાન રચને હા હા કહેતા લઇ આવે છે તે પ્રમાણે હે અદ્ભુત કર્મ કરી દેન, તે ભગવાનને અમારી પાસે જ નદી લઇ આવ હે અગ્નિ ભગવાન, તરણના અને સર્વોપરી તેજ પુજ મરજોના હૃદયમાં અમારા માટે ધણીજ દયા ઉત્પન્ન કર હે દેહીપ્રમાન દેવ, પરોપકાર અથ અમારા પુત્રપૌત્રોનું કલ્યાણ કર હે અદ્ભુત-પરાક્રમી અગ્નિ, અમારૂં પણ કલ્યાણ કર

હે અગ્નિ તુ સર્વજ્ઞ છે માટે ભગવાન વરણનો અમારા ઉપર કાષ કોપ હોય તે રાત કરે પરમપૂજ્ય દેવોને હનિશાગ ઉત્કૃષ્ટ રીતે પહોંચાડનાર તુજ છે અને દિવ્ય તેજથી અમકનાર પણ તુજ છે માટે જે કાષ અમારે દેવ કરતા હોય તેમને અમારાથી દૂર કરીને એવંદમ નહીં જેવા કર

૨ હં અમ સ ત્વ, ઝ્યેષ્ઠ ભ્રાતર યજ્ઞવનસ વરુણ યજ્ઞવનસ (દેવ) સુમતિ દેવાન્ અચ્છ આ વવૃત્સ્વ ।
(ત) ઋતવાન બાદિસ્ય ચપણિઋતમ્ (દેવ વરુણ આવવૃત્સ્વ) ।

૧ સચ દત્તમ (અમે), રહ્યા રખ્યત આગ્રુ ચઘ ન અસ્મન્ય સચાય વરુણ રહ્યા અન્યા વવૃત્સ્વ ।
અમ વરુણ સચા મરુતુ વિશ્વમાનુષ મૃત્રીક વિદ । પુત્રવાન, તુજે તાકાય ચ કૃષિ, દે દત્તમ અસ્મન્ય ચાણગમ્ કૃષિ ।

૪ હં અમ વિશ્વન્ ત્વ વરુણસ્ય દવરય ન (વિપય) હલ્લ જવ યાસિછીષ્ઠાઃ । ત્રિષ્ઠ વન્દિતય ,
યાગવાન ત્વ અસ્મન્ રિષ્ઠા રૂપાથ ન સુમુષિધ ।

માટે હે અગ્નિ, અમારૂં કલ્યાણ કરના માટે અમારી પાસેજ રહે, અમારી ઉપકાળની પ્રભા ચળખી છે, માટે અમારી ધણીજ નજીક (હૃદયમાં) પ્રગટ થા તુ મનુષ્ય થઈને અમારા માટે ભગવાન વરૂણને યજ્ઞારા પ્રસન્ન કર અમારા માટે તને ઝડપુ. ૨૧ । ૧ । ૧, અને તુ અમારા માટે હાક મારનાજ દોડી આવનાજ છે એવો અનુભવ કરાવ

આ ભગવાન (અગ્નિ) તુ અનન્ય દર્શન આ મૃત્યુનોક્રમા મર્વને ધાય તેજ મોટી અદ્ભુત વાત છે દિવ્ય ગોમાતાનુ ઉત્તુ કરતુ ઘી જેતુ ગુહ્ય, અથવા ઘેનુની (દૂધરૂપી) બક્ષીસ જેવી પવિત્ર તેવોજ આ ભગવાનનો વરપ્રસાદ પપુ મૃદુશીલ છે

આ ભગવાન અગ્નિની જે શ્રેયતા, નત્ય અને મૃદુલીન સ્વરૂપે છે તે નપુ છે અને તેથીજ અમર્યાજ અતરિક્ષમા આ પવિત્ર ગુપ્ત તેજસ્વી, ભગવાન અગ્નિ પોતાની દિવ્ય જાતીથી ચગકતો પ્રગટ થયો છે

દેવોના પ્રતિનિધિ અગ્નિનો પ્રેમ સર્વ યજ્ઞમંદિર પર હોય છે તે જ્ઞાનનો આચાર્ય અવિનાશી સુનર્ણુ રથમાં આરૂઠ થાય છે તેની જ્વાળાઓ શ્રમ ધણીજ મનોહર દેખાયી રથના ઘેડા રમ્તવર્ણના છે, અને તે પોતે દર્શનીય અને ઉચ્ચગણ જાતિના છે અશ્વત્થી રેતડેન એવી (દેવ) સભા જેમ આનંદમાં તર્જીન હોય છે તે પ્રમાણે અગ્નિ દુઝેશાજ આનંદમાં મગ્ન હોય છે.

૫ હે અમ્ર સ ત્વ ક્રતા ન અવમ ભવ, અસ્મા ઉપસ મ્યુર્ધ્યં (ના હૃદિ) નેદિશ્ચ ભવ । ન રરાણ ત્વ વરુણ ભવ ચક્વ, મૂર્ઝાક વીહિ મુહવ ન ણિધિ ।

૬ અસ્ય મુમગસ્ય દેવસ્ય શ્રેષ્ઠા સદક્ નર્વેણ ચિન્તના (ચલ્લ) । અગ્રાજા યુચિ તત્ત પૃથ ન (વદ્ધા) ધના નહના દ્વા, પેવસ્ય અસ્ય (નહતા) સ્પર્શં ।

૭ અસ્ય દેવસ્ય તા પરમા સત્તા સ્પર્શા જનિના । ન સાન્ન । (અત) અવન્ત અન્ત સ શુચિ ઉક રોશ્વાન અર્ચ પરિવાત સન્ આ અગાન્ ।

૮ સ દત્ત, દાતા, હૃદયસ્વરૂપ રમુ નન્દ ભવ્યા દત્ત મગ્ન બામ વાટ । મ રાહન્ અમ્ર વપુન્ય વિમન્તા, વિગુમ્તા (દવ) સમન્ દવ (નાપ) સદા રમ્ય ।

આજ ઠેકાણે અમારા પૂર્વજોએ સનાતન ધર્મનું આચરણ કરીને (ભગવાનને) પ્રસન્ન કર્યાં. અને વધારે દૂધ દેનાર તેઓરૂપ ધેનુ એક ઉંડી ગુફામાં પાપાલુમય કેદખાનામાં છુપાવી રાખી હતી તે ધેનુને ઉપકાળ યતાંજ (ભગવાનનું) નિગ્રહ કરીને બહાર કાઢી. ૧૩

મોટા કંઠણુ પર્વત તોડી નાંખવાથી તેણે (ભગવાનનું) અધિકજ્ઞ ગૌરવ કર્યું. અને તેના આ મહત્કૃત્યોની પ્રશંસા બીજી મંડળીઓએ પરસ્પર સર્વત્ર કરી. (પર્વત તોડનાર) પોતાનું પશુચંત્ર લઇને જ્યારે આગળ ગયો ત્યારે તેણે મોટેથી દેવની સ્તુતિ કરી, તે સાંધેજ તેને દિવ્ય પ્રકાશનો શાસ થયો અને પોતાની ધ્યાન ભક્તિને લીધે તે (ઇશ્વરની) કૃપાને પાત્ર થયો. ૧૪

ધેનુ મુક્ત કરવા માટે તેનું મન ઉત્કંઠિત થયું હતું, પણ તે ધેનુનો સમૂહ જ્યાં છુપાવી રાખ્યો હતો તે પર્વત, અત્યન્ત વિકટ, મજબૂત અને ચારે બાજુએથી અદોષસ્ત વાજો હતો અને તેમાં તે ધેનુઓને પૂરી રાખી હતી. તોપણ તે અમેઘ પર્વત પોતાની દેવવાણીથીજ ભાંગી નાંખીને તે ઉત્સુક વીરોએ તે ગોસમૂહ છુટો કર્યો. ૧૫

તેમણે (પ્રકાશરૂપ) ધેનુનું સૌથી પહેલા નામનું સ્મરણ કર્યું અને એક પછી એક (ઉપા) માતાના પવિત્ર એકવીસ નામોનો પણ ઉચ્ચાર કરીને હાંક મારી. તે હાંક ઓળખીને તે ધેનુએ બરાડીને ઋષિનું અભિનાંદન કર્યું એટલામાં તે અતુરાગવતી ઉપાદેવી પોતાના યશોતેજથી મંદિત થઇને ઉદય પામી. ૧૬

૧૩ અર્ઘવ અસ્માકં મનુષ્યાઃ પિતરઃ ઋતમ્ આશ્રુપાણાઃ પ્રસેદુઃ સુદુષાઃ ઉસાઃ વન્ને અંતઃ અન્નમજાઃ

(રત્તીઃ) અપસઃ કુવાનાઃ ઉત્ત્ આજન્ ।

૧૪ અદિમ્ દરવાંસઃ ચ તે (દેવ) મર્જજત, યે અન્યે અમિ (અવતંત) તે ઇયામ્ તત્ત્ (મહત્ત્વમ્)

વિર્વાચન્ । તં પશ્વવંત્રામઃ કારમ્ અમ્યર્ચન્, ય્યોતિઃ વિદંત્, ધીમિઃ વરુણંત્ ।

૧૫ ગમ્યતા મનસા, ગાઃ યે માનમ્, રાદ્રમ્, ડચ્ચમ્, પરિપંતં રઘ્ઘં ગોમંતં મજમ્ અદિ તે રશિજ

નરઃ દૈભ્યેન વચસા વિવસુઃ ।

૧૬ તે (દિવ્ય) ધેનોઃ પ્રથમં નામ મન્વઠ, માતૃય ત્રિઃ સપ્ત પરમાણિ નામાનિઃ વિદન્ । પ્રાઃ તત્

જાનતીઃ અમ્યન્પત્ અરુણીઃન્વયોઃ વચસા આયિઃ સુવત્ ।

એટલેા ધારેા અંધકાર થયો પછી તેનો અંશ પણ રહ્યો નહી, આકાશ તેજયમાન થયું, પ્રભાતકાળની તેજસ્વીતા (પૃથ્વી પર) ચમકવા લાગી, અને પછી લગવાનું સૂર્ય પણ મૃત્યુલોકના સારાખોટા કેમો અવલોકન કરતા કરતા મોટા મોટા ઉંચા મેદાનોપર પ્રકાશવા લાગ્યા. ૧૭

ત્યારે (ઋષિ) સ્થિતીપર આવીને અહીંતહીં જોવા લાગ્યા તો દીવ્ય રત્ન તેમની દષ્ટીએ પડ્યા, અને હુલોકમાંજ ઉપભોગ માટે મળનાર તે રત્ન તેમણે ધારણ કર્યાં. (એમ કરતાંજ) સર્વ દેવતા (ભક્તોને) ઘેરેઘેર પ્રાપ્ત થયા. માટે હે જગત્ત્રિમંત્ર વરણ, અમારા ધ્યાનિષ્ઠ યજમાનને આ વાતનો ખરેખર અનુભવજ થાયો. ૧૮

યજ્ઞના હોતા, વિશ્વના પોષક અને અત્યન્ત પૂજ્ય પરમ દેદીપ્યમાન અગ્નિનું યશોવર્ણન હું ધણા પ્રેમથી કરીશ. હે દેવ, તેને (દૂધ) અર્પણ કરવા માટે યજ્ઞધેનુના પવિત્ર સ્તન આ ભક્તો દોઢા નહીં તેમજ સોમવસ્ત્રીનો શુભ્ર રસ પણ પીધી કદીને અર્પણ કર્યો નહીં. (તેની મને ક્ષમા કર.) ૧૯

સર્વ યજ્ઞાઈ વિશ્વતીના મોક્ષદાતા, સર્વ માનવોના ક્ષેમદાતા, અતિથિ, અને સર્વ દેવોનું સંરક્ષણ કરવાનું માથે લેનાર આ સર્વઘ્ન અગ્નિ અમારી ઉપર તેની કૃપાનો આશ્રય કરો. ૨૦

૧૦ કુષિતં તમઃ નેષત્, યીઃ રોચત્, દેવ્યાઃ ઉપસઃ માનુઃ ઉત્ અર્તં । મર્તેષુ ઋતુઃ કૃજિતા ચ પરવન્ સૂર્યઃ વૃદતઃ જઞ્ઞાન્ આ તિષ્ઠન્ ચ ।

૧૮ આદિત્વ પથા યુગુધાનાઃ તે આદિત્વ યુગર્જ રત્નં વિ યજ્યન્, પારયંત ચ । (તતઃ) વિધે દેવાઃ વિશ્વાયુ કુર્યાંતુ (પ્રાશ્નન્), દે મિત્ર વચન (તત્વ ઇતદ્) ધિયે યજમાનાય સત્યમ્ અદ્યુ ।

૧૯ હુષ્કાન્ત્ હોતામ્, વિશ્વમરણં અગ્નિ અચ્ચા ચોચય । અયં મવામ્ કુષિ કપઃ ન અતૃણત્, ન ચ ધમેન પૂર્ણં ધંપઃ ધંપોઃ પર્થિવિષ્ઠમ્ અલિ ।

૨૦ વિધેર્વા વઙ્ગિયાનો અદિતિઃ, વિધેર્વા મનુષ્યાનો અતિથિઃ ચ અયમ્ જ્ઞાતપેદાઃ દેવાનો અવ આતૃષ્ઠાનઃ, (નઃ) યુગ્મચીકઃ મવતુ ।

સૂક્ત ૨.

ઋષિ-વિશ્વામિત્ર. દેવતા-અગ્નિ.

સદ્ભરદ્વાજ એટલે મનુષ્યલોકમાં અને દેવોનો પ્રભુ એટલે દેવલોકમાં જે અમર ભગવાન પ્રતિષ્ઠા છે તે આ અગ્નિ અમારો પરમપૂજ્ય યજ્ઞાચાર્ય, હવે તેના તેજથી સુપ્રકાશિત થાઓ, અને હવિનો સ્વીકાર કરીને તેનેલીધે સન્માર્ગતરફ અમારી પ્રવૃત્તિ કરો. ૧

સામર્થ્યથી પ્રગટ થનારા હે અગ્નિદેવ, આજ આ જગ્યાએ પ્રગટ થઇને (દૃત્યુ અને) બંને લોકમાં તુ બનેલી મધ્યસ્થ હોવાથી સંચાર કરે છે. હે ઉદાર ચરિત્રવાન, તું તારા રથને જે ઘોડા જોડીને દૂરે છે તે પણ મોટા આનંદી, વીર્યશાળી અને તેજસ્વીજ હોય છે. ૨

તારા સત્યધર્મેષુ રથના ઘોડા ધણા જોરાવર છે તેમનો રંગ લાલ હોવાથી બક્રોપર સમૃદ્ધી અને ઘીનો પ્રવાહ છોડે છે. મને લાગે છે કે તેનો વેગ મન કરતાં પણ વધારે છે. માટે આવા લાલ રંગના ઘોડા રથમાં જોડીને (હે ભગવાન) તું તે દેવોમાં અને અમારામાં (માણસોમાં) સર્વત્ર સંચાર કરે છે. ૩

હે અગ્નિદેવ, તારો અથ અત્યુત્તમ; રથ પણ ઉત્કૃષ્ટ, અને તારું કૃપાધન પણ વિપુલ છે. માટે (એવું કર કે) અર્ધમા, વરુણ, મિત્ર, ઈદ્ર, વિષ્ણુ અને મરુત તેમજ અગ્નિદેવ વીગેરે સર્વે (અમારા) હવિર્દાન માટે તરફર યજ્ઞમાન પાસે લઇ આવ. ૪

૧ યઃ અમૃતઃ દેવઃ મર્ત્યેષુ ઋતવા (હતિ), દેવેષુ અરતિઃ (હતિ) વિધાયિ । સઃ જગિઃઃ હોતા, અમિઃ મન્ના હવ્યૈઃ ચ શ્રુત્વ્યં મનુષ્ય હંસ્યર્થ (પ્રવર્તતામ્) ।

૨ મહસઃ સુતો ઝમે ત્વમ્ નઃ ભવદ્દ્વાતઃ ઉભયાન્ જાતાન્ અંતઃ કૃતઃ સન્દ્રંચે । દેઃ ક્ષ્મ જ્વલુમ્બાન્ વૃષ્ણઃ શુક્રાન્ ચ યુયુજાનઃ હંચે ।

૩ તવ ઋતસ્ય (ચયસ્ય) વૃષ્ણસ્તુ શૃતસ્તુ રોહિતા અસ્મા, મનશોષિ અવિશ્યિ હતિ મન્યે । તો અદયા યુગાનઃ યુષ્માન્ દેવાન્ ચ મર્ત્યાન્ વિસઃ ચ આ અંત હંચે ।

૪ હે ઝમે સ્વશ્ચઃ મુરણઃ મુરણાઃ સન્દ્રંચેનં મિત્રં વરુણં હંસાવિષ્ણુ મહતઃ વત આશિનાચ ચ વૃષો મુરણિ જનાય આદિત આ વહ ।

હે અગ્નિ, આ અમારો યજ્ઞ હમેશાં (જ્ઞાનરૂપ) ધેતુ આપનાર, (સૌજન્યરૂપ) મેઢાં આપનાર, (બુદ્ધિરૂપ) અશ્વ દેનાર, વીર પુરૂષો સાથે મિત્રાચારી કરી આપનાર, અને અપરાધી થ ઓ. હે પરમાત્મા, આ યજ્ઞ અમને ભૂમિદાયક અને સંતતિદાયક હોવાથી દીર્ઘકાળ ટકનાર, દૃઢભૂજ અને સોકસહાયુક્ત ઐશ્વર્ય પશુ અમને આપે. ૫

હે ભગવાન અગ્નિ, જે કોઈ ભાવિક મનુષ્ય તારા યજ્ઞમાટે નજીક આવતા શ્રમથી પર-સેવાના શ્રેયેશ્રેય છુટતા હોય અથવા તો તારા ચીંતનથી તેનું માથું તપી જતું હોય તેવા ભક્તોનો તું સંરક્ષક થા. તું પોતે સામર્થ્યવાન છે માટે સર્વ દુરાત્માઓથી તેને જલ્દી મુક્ત કર.

તારી પાસે વિપુલ અન્ન સંપત્તિ હોવા છતાં પણ જે ભક્ત તને હવિર્બાગ અર્પણ કરે, હર્પવર્ધક સોમરસ અર્પણ કરે, અત્યંત મોટા પરોષ્ણા મારક ભાવનાથી તારૂં ચીંતન કરે, અને જે ભગવદ્ભક્ત પોતાની યજ્ઞશાળામાં તને પ્રજ્વલિત કરે તે ભક્તને અદ્વળ વૈભવ પ્રાપ્ત થાઓ અને તે વૈભવને ઔદાર્યની જોડ મળે. ૭

જે ભક્ત સંખ્યાકાળે અને પ્રાતઃકાળમાં તારૂં સ્તવન કરે અને હવિ દાયમાં ભજને તને પ્રીતિ લાગે તેમજ કરે અને પીઠપર સોનાનો સાજ ચઢાવીને અશ્વશાળામાં એકદમ તૈયાર રાખેલા ઘોડા પ્રમાણે જે તારી સેવામાં તત્પર હોય તેજ હિદાર ભક્તને પાપોથી પેલી પાર લઇ જા. ૮

૫ હે અગ્ને એવ યજ્ઞઃ ગોમાનુ નવિમાનુ, આશી, નૃવત્ સઘા સદશિત્ અપ્રમૃગ્યઃ, દદ્યાવાનુ પ્રજા-વાનુ ભવતુ. ૧ હે અગ્નિ, દીર્ઘઃ પૃથુગ્રભઃ સમાવાનુ ચ રવિઃ નઃ ભવતુ ।

૬ યઃ સિધ્ધિદાનઃ તે ક્ષમ્ યજમત્, ત્વાયા વા (સ્વીર્ય) મૂર્ચાનમ્ તતપતે । સ્વતવાનુ ત્વં તસ્ય પાપુઃ મુષઃ, હે અગ્ને વિશ્વસ્માત્ અદ્યતઃ ધીમ્ ઉદગ્મ્ય ।

૭ તે અગ્નિયતે યઃ ચિત્ અજં મરાનુ, મંરં નિશિપત્, અતિથિ સ્વો ડીરીત્ । યથ દેવયુઃ સ્વો રુપેને આ દન પતે, તસ્મિન્ મુષઃ દાસ્વાનુ ચ રવિઃ કવતુ ।

૮ યઃ સ્વા રોષા ડગિષ્ઠ પ્રથંયાનુ યો વા દશિમ્માનુ સ્વા પ્રિયં કૃત્વતે । યથ સ્વ દને આ દેમ્દા-વાનુ અપો ન (સ્વી વસાન્તે) તં દાવાધે અંદણઃ વાસરઃ ।

હે અગ્નિદેવ, જે ભક્ત તુ અમરદેવને યજ્ઞભાગ અર્પણ કરે છે અને સત્યા આગળ મૂકીને તારી ઉપાસના કરે છે, તે સ્તવન તત્પર ભક્ત (દિવ્ય) ઐશ્વર્યથી કદી પણ જુદો પડતો નથી અને તેને દુર્જનોની ખીડનો ગ્રાધ પણ કદી થતો નથી. ૯

હે અગ્નિ, જે માણસના સુન્યવસ્થિત યાગનો તુ ઉલ્લાસ અંતઃકરણથી સ્વીકાર કરે છે, તે ભક્તની યજ્ઞસેવા તને પ્રીય લાગશે, પરંતુ હે તારૂંચ્છુર્તી દેવ, એવા ઉપાસનાનિષ્ઠ ભક્તના ઉત્કર્ષને અમે પણ થોડી મદદ કરીએ તેમ કર. ૧૦

તે સર્વમ હોવાથી વિચાર અવિચારની પસ દગી તેજ કરી શકશે અને જેમ પૃષ્ઠ (એટલે સામગાયનનો ભેદ) ઓળખાય તેમ સરળ માર્ગ ક્યો, વક્રમાર્ગ ક્યો અને કોઈ માણસ કેવો છે તે, તેજ સમજશે-હે ભગવાન્ અમને વૈભવ પ્રાપ્ત થાય અને અમે આત્મવશજ રહીએ માટે અમને ઔદાર્યશીળપણ આપ, અમને મોક્ષનો માર્ગ ખુલ્લો કર. ૧૧

જેને કોઈ પણ નુકશાન થઈ શકતું નથી તે જ્ઞાની જનો એ યજ્ઞમંદીરમાં (વેદીઉપર) સર્વથ દેવી (તારી) સ્થાપના કરીને તારૂં ગુણકીર્તન કર્યું. હે અગ્નિ, તું જગતનો પ્રભુ છે. માટે ત્યાંથી પણ તારાં તેજોરૂપ ચંચળ નેત્રોપરે આ સર્વ દસ્ય અને અદસ્ય પ્રાણીઓને તું જોઈ શકે છે. ૧૨

૧ હે અમં ચ સ્તુભ્યં અમૃતાય દાસત્વ, યતલક્ષ્ણં છે દુઃ કૃણવતે । ન સઃ સદ્યમાનઃ તાયઃ વિ-
યોપત, ન ચ અઘયોઃ ઓહ એનં પરિવરન્ ।

૧૦ હે અમં રક્ષં દેવઃ રરાણઃ સન્ યસ્ય મર્તસ્ય સુધિતં અન્વરં જુગોપઃ । હે યવિટ, દસ્ય ઘા હોત્રા
મીતા ર્ત્વ અસન્ ત્વાં વિઘત- તસ્ય (વયમગિ) વૃષામઃ અસાન ।

૧૧ વિદ્વાન્ સઃ ચિત્તિમ્ અર્ચિત્તિમ્ ચિનવત્, વીતા વૃષિના મર્તાન્ ચ વૃષ્ટય (ચિનવત્) । દેવ,
તયે ચ સુ અપન્થાય ચ દિત્તિમ્ રાશ્વ અદિતિમ્ ઉરુધ્ય ।

૧૨ અદન્તઃ ક્ષવઃ । આતેઃ દુર્યાસુ ત્વાં કવિ નિધારયંતઃ ઇન્દ્રાસુઃ અતઃ હે અમે રક્ષં અર્ચઃ દેવઃ
પદાનઃ દતાન્ દદ્યાન્ અદ્વનુતાન્ ચ પદયેઃ ।

હે તારૂપ્યમૂર્તિ અમિદેવ, સોમરસ સિદ્ધ કરીને તારી ઉપાસના રનાર મેન નો પુ
સન્માર્ગદર્શક છે, માટે હે દીક્ષીમાન, તારૂ યશોનર્ણુન કરનાર લજ્જાને અમુરન અને આહ
દાયક (દિન) રત્ન અર્પણ કર, કારણ કે સકળ જનોનો રક્ષણકર્તા તુજ છે ૧૩

હે અગ્નિ, તારે શરણે આવેલા અમે ભક્તજનોએ પોતાના હાથ પગથીજ નહીં પણ
શરીરથી પણ સદાચરણ કર્યું છે અને અમારા બાહુબળની ચાલાકીથી કર્તૃત્વગાળી લોક જેમ
રથને ૦૧વસ્થિત દિશામાં લાવે છે તે પ્રમાણે બીજા પણ સત્પુરૂષ ધ્યાન નિમજન મનથી તમારી
સેવાનીજ ધૃઢ રાખીને ફક્ત સદ્ધર્મેનજ વળગી રહ્યા છે ૧૪

માટે હવે માતા ઉપાના પેટમાં અમે સમન્વિત અન શર વીરોના આદ્ય જનક હોવાથી
જનમીએ, અમે અ ગીરસના વશને છૂના પુન તરીકે ત્રિસિદ્ધ થઇએ અન તેજથી ત્રીન થઇને
અમારૂ ધન છુપાવી રાખનારા પરંતોને છીનવિત કરી નાખીએ એવીજ અમારી મનની ધૃઢતા
છે. ૧૫

તેમજ હે અગ્નિ, અમારા પુરાતન શ્રેષ્ઠ વડીન (અ ગીરસ) જે પ્રમાણે સનાતનધર્મનું
ભક્તિથી આચરણ કરીને નિષ્કલક ૫૬ પામ્યા અને ધ્યાન તેજમાં નિમજન થતા તેજ પ્રમાણે
તેમણે સામગ્રાયન કરીને કુઠાળનો પવત તોડી નાખ્યો અને (ઉત્કાળે) અશ્વપુત્ર પ્રવાહનો
સમુદ્ર છુટો કર્યો. ૧૬

૧૩ હે અમે યવિષ્ઠ, ત્વ વાપટે, સુતસોમાય વિષટે મુપ્રણીતિ । તદ્ પૃથ્વ ચપણિડપ્રા સ્વમ્ શદ્ય
માન ય અવસ પૃથુચદ્ર રત્ન નર ।

૧૪ અપ હ હે અમ વયમ્ સ્વાયા વરુણિઃ હસ્તામ તનુભિઃ ચત (મુહુત) ચક્રમ । ક્રત્ત પુરિમા
રપ (વેમુ) ન, (તથા તેપિ) આગ્રુણા મુખ અપસા ઋન વેમુ ।

૧૫ અપ વય સત્તવિગ્રા વૃન્ પ્રથમા વપસ વવસ માનુ જાયમાહ । વય આમરણ દિવ પુષ્યા
મરે , વપસ ધનિન અર્દિમ્ સત્રમ ।

૧૬ અપ હ અમ યથા ન વરામઃ પ્રત્નામ મિતર ઋતમ્ આગ્રુણાઃ ગ્રુવ રીપતિમ્ દન અયન્ ।
યથા ન વરપ તમ વત શામ મિતર અગ્ની પામર ।

સત્કર્મ કરનાર, તેજોમય, ભગવાનની સેવામાં તત્પર અગિરસોએ લોખંડની ભટ્ટીમાં ધાલીએ બાળે તે પ્રમાણે પોતાનો સર્વ જન્મ પૂર્ણ કરીને તે દેવરૂપ થયા. તેમણે અગ્નિને પ્રજ્વલિત કર્યો, ઇંદ્ર ભગવાનનો મહિમા વૃદ્ધિગત કર્યો, અને તે તેજોરૂપ પ્રચંદ ગોસમૂહને ઘેરી લપ્તને હસ્તગત કરી લીધો. ૧૭

હે ઉગ્રરૂપ અગ્નિદેવ, પશુઓના ટોળાંની (મેદાનમાં ચરતા હોય ત્યારે) ચોવાળ સારી તપાસ રાખે છે, તેમ દેવોના પ્રતાપી જીવનક્રમ ધ્વિર ઘણાજ નજીક રહીને ઘાંતપણે જીએ છે. તે (દેવતા)ની પ્રતિજ્ઞા થએલી ઉત્કંઠા અમે (મનુષ્યો) માટે અને વિશેષે કરીને તેને એકદમ નજીક વહેંચી આપનાર મહાન ભક્તની ઉન્નતિ માટે આતુર હોય છે. ૧૮

હે અગ્નિ, અમે તારી સેવા કરી, અને કૃતકૃત્ય થયા. પ્રકાશમાન હોવાએ આ સત્યરૂપ આકાશ પ્રકાશિત કર્યું છે અને ઇશ્વરના સાક્ષાત્ નેત્રરૂપ પરિપૂર્ણ અને મનોહર કાંતિવાન અગ્નિને અમે અનેક પ્રકારે અર્પણ કર્યો છે. ૧૯

હે અગ્નિદેવ, હે વિધાતા, આ તારાં સ્તોત્રો તું મહાજ્ઞાનીની પ્રીત્યર્થે અમે ગાયાં છે, માટે તું તે માન્ય કરી લે. તું હવે પ્રદીપ્ત થા, અમને વૈભવવાન કર, અને હે સર્વજનપ્રિય દેવ, શ્રેષ્ઠ વૈભવ અમને અર્પણ કર. ૨૦

૧૭ છુકર્માણઃ, સુરુચઃ, દેવયંતઃ તે દેવાઃ (દેવ સ્વામિ) જનિના અયો ન ધનંતઃ, અમિમ્ શુર્વંતઃ, ર્દં વદ્યધંતઃ જર્વમ્ ગચ્ચં પરિપદંતઃ અગમન્ ।

૧૮ હે વપ્ર કુર્મતિ (ગચ્ચૌતૈ) આ યુષા પથઃ દેવ, સઃ યત્ દેવાનાં જનિમા અંતિ અદ્યત્ । (એતેપા) ર્વંચીઃ મર્તાનામ્ ચિત્ત ઉપરસ્ય અર્ચઃ આયોઃ ચિત્ત રૂપે અઠનન્ ।

૧૯ તે અકર્મ, મુખપસઃ અમૂલ, વિમાતીઃ ઉપસઃ કનમ્ અવલન્ । તથા ચ અનૂનમ્, મુચન્મ્ દેવસ્વીં ચાઠ ચક્રુઃ અમિમ્ (વગમ્) મર્નંજંતઃ (સ્મઃ) ।

૨૦ હે અમે વેપઃ, એતા ઉચચામિ તે કરચે નવોચામ, તા પુરસ્વ । ર્વા શોચસ્વ. નઃ વત્સસઃ યદુદિ, હે પુરુવાર, મહઃ રાયઃ પ્ર વગ્ધિ ।

મૂક્ત ૩.

ઋતિ-ત્રિશ્વામિત્ર દેવતા વામદેવ

યજ્ઞર્મના અધિપતિ અને સત્યમાર્ગાનુસાર યજ્ઞન કરનારા ત્રિભુવનના આચાર્ય રૂપ સુવર્ણમય (અર્ચાત્ અવિનાશી) અગ્નિને તમારી ઉપર એકાદ અકલિપત સ કટ આવી પડે તે પહેલાજ તમે તેને તમાગ ક' રાણુ માટે પ્રજ્ઞ કરો. ૧

હે ભગવાન્ અગ્નિ, જો આ સુદર વેદી અમે તારામાટે સિદ્ધ કરી છે પતી માટે ઉત્સુક થએલી સ્ત્રી વસ્ત્રાભરણો સજીને તેની વાટ જુએ છે, તેમ આ વેદી પણ તારા માટે ઉત્ક્રાંતિ થઈને તારા આગમનનીરાહ જુએ છે માટે તારા દેવી પરિવાર સાથે આ વેદીપર આરોહણ કર હે પુણ્યશ્રેષ્ઠ આ ધીનો ચમસ (ધૃતસુઆ તારીજ તરફ વળે છે. ૨

હે પ્રતિભાસ પત્ન ભક્ત, (તેજસ્વી) ભક્તની પ્રાર્થના જે કૃપાજીપણે સાભળે છે, જેને ખીનકુલ અકુશલ નથી, દરેક મનુષ્ય ઉપર એક સરખી નજર હોવાથી જે દયાનો સાગર છે, તે આ અમર અગ્નિનું હૃમણું તુ યશોગાન કર સોમવન્દીનો રસ પીનનાર આ (નિર્જીવ) પાપાણુ પણ મધુર રસ ગગતી વખતે પોતાના અનાજથી આ અગ્નિનું સ્તવનજ કરે છે. ૩

હે અગ્નિ, હે સત્યધર્મજ્ઞ, અમારો આ સત્ત્વ પ્રપત્ન અને ધર્મોતુષ્ઠાન હૃમણું પણ હું નભા રાખ મારા કે તુજ સનાધીનચિત્ત છે જ્યાં સોમ પ્રાશનથી આનંદ થતો હોય તે યજ્ઞસમારભમા ગાનાના યોગો અમે ક્યારે ગાઇશુ અને તારો ધાડો સહવાસ અમારે વેર ક્યારે થશે (એમ અમને થયું છે) ૪

૧ વ અધ્વરસ્ય રાજાન રુદ્ર, રોદસ્યો સત્યયજ્ઞ હાતાર હિરણ્યરૂપ અમિમ્ અભિતાત્ તવાયત્નો પુરા અવસ કૃણુધ્વમ્ ।

૨ અયમ્ યોમિ વય ત વૃક્તન, સચિ મુવાસા, મુવાસા જાયા પથે રૂર તે ડગડી (મરતિ) । તદ્ રવ અર્ચોર્ચીન પરિવાત નિવોદ, હે મુઅપાક દના ડ (સવ) તે પ્રતીચી ।

૩ દ પ ર જાગૃમ્વત અદવિતાય, વૃનધસ, મુષ્ટ્વીકાય અમ્રયે મન્મ, દેવામ અમૃતાય શસ્તિમ્ વ । ૧૫ । યમ્ મ ૧૩૫૨ છાતા માવા દ્વ દૃઢ ।

૪ દે ૧૪ રિત્ત ન અસ્યા શસ્યા યાધિ રમ્ વ ઋષિરિ સ્વાધી વ । તે યપમાયાનિ ડગપ વદા (નરાત્ર) ૧૬ મ વ ૧૬૫૫ વદા મર્ચાત ।

હે અગ્નિદેવ, ભગવાન વરણ અને ઘૂ પાસે અમારી નિંદા તું પણ શા માટે કરીશ? અમે એવું તે શું પાપ કર્યું છે? ઇચ્છિત લાભ આપનાર મિત્રદેવ, તેમજ પૃથ્વી, અર્ચમા અથવા ભગ પાસે પણ તું અમારા વીશે ખોટું શા માટે કરીશ? ૫

હે અગ્નિ, આભુઆભુની નાની નાની વેદીઓઉપર (અમે ભક્તોએ અર્પણ કરેલી આહુતીઓથી) તું વૃદ્ધિંગત થાય છે, માટે મહાબળવાન પરંતુ જગતકલ્યાણકારી વાયુદેવને તું શું કરીશ? હે અગ્નિ, આકાશમાં પરિભ્રમણ કરનાર નાસત્યને અથવા ભૂમીને અથવા દુર્ગમનો નાશ કરનાર રૂદ્રને પણ તું શું કરીશ? ૬

જગત્તું ચોપણ કરનાર પૃથ્વી અથવા દેવતાઓને હવિ પહોંચાડનાર પરમ વંદનીય રૂદ્રપાસે (અમે નિંદાપાત્ર છીએ એવું) શું બોલીશ? હે અગ્નિ, જગત્તું આક્રમણ કરનાર વિષ્ણુને અથવા તે ત્રિષુત્રેરક મહાશક્તીને પણ તું શું કરીશ વા? ૭

મરૂતોની ન્યાયશીળ સેનાને અથવા મહાન સર્વ (૩૫ દેવ) (અમારા માટે) પૂછે ત્યારે તેમને તું શું કરીશ? (ભક્તની સહાય માટે) ત્વરાથી દોડી આવનાર અખંડ શક્તિ (ધર્મ) પાસે તું શું બોલીશ? હે ભતવેદ અગ્નિ, તું સર્વગ્રાહી છે માટે દુલોકનિવાસી ધર્મરત્ની અનુકળતા અમને કરી આપ. ૮

૫ હે અમે ત્વં વરણાય તવ કથા હ, દિવે ચ કથા ગર્હસે કથા ભાગઃ । કથા મીઢ્ઠુપે મિત્રાય ઇષિમ્યે કથા મવઃ, કદ્ ભયંમ્યો, કદ્ મંગાય મવઃ ।

૬ હે અમે ધિષ્ણ્યાસુ વૃધસાનઃ પ્રતવસે શુભંવે જાતાય કવ (મવઃ) । પરિગ્મને નાસત્યાન શ્વે ચ, હે અમે, નૃપે દયાય ચ કદ્ મવઃ ।

૭ મહે ઇષ્ટિમરાય પૂજ્યે કથા, સુમલાય હવિર્દે દયાય કવ (મવઃ) । વરુણાય વિષ્ણે કવ રેતઃ મવઃ, હે અમે નૃહત્યે શશ્વે કવ (મવઃ) ।

૮ મહતાં જતાવ શર્ષાય કથા, પૃચ્છાયમાનઃ સન્ નૃહતે સુરે કથા (મવીષિ) । તુણ્ય અદિતયે કવ પ્રતિ મવઃ સન્ નૃહતે સુરે કથા (મવીષિ) । તુણ્ય અદિતયે કવ પ્રતિ મવઃ, હે જાતવેદઃ ચિદિત્યાન્ તન્ દિવા નઃ શાચ ।

જે સત્ય શાશ્વત છે તેની મહત્તા હું સત્ય આચરણથીજ વૃદ્ધિગત કરું છું. આ યજ્ઞધેતુ નાની હોય છે ત્યારે તેનું દૂધ ધણુંજ સ્વાદિષ્ટ અને પરિપક્વ હોય છે. અને તેનો રંગ કાળો હોય ત્યારે તેજસમાન, ચક્રચક્રીત, અને પુષ્ટિકારક દૂધથી તેનાં સ્તન છલોછલ ભરાઈ ગયાં હોય છે.

થર અને પરાક્રમી અગ્નિના પૃષ્ઠભાગ પશુ સત્યધર્મરૂપ દૂધ રસથીજ ભીન્નચેલો હોય છે. તારૂપ્યનું જોર ઉત્પન્ન કરનાર તે વીર આગેવાન (અગ્નિ) કદીપશુ ન કરતાં સર્વત્ર સંચાર કરે છે. (પશુ એવી વખતે) ચિત્રવિચિત્ર રંગની મેઘરૂપ ધેનુ પોતાના સ્તનમાંથી શુભ્ર તેજોમય દૂધ આપે છે.

સત્યધર્મના પ્રભાવથીજ અંગિરસોએ પર્વત ફોડીને છિન્નભિન્ન કરી નાખ્યો અને (પ્રકાશ રૂપ) ધેનુ હસ્તગત કરીને (ભગવાનનું) સ્તવન કર્યું. જગતનું હિતસાધન જે ઉપા તેને પશુ તે વીરે કબજે કરી, પરંતુ વેદીપર અગ્નિ પ્રગટ (થઈને તેની ઉપાસના) થયા પછી સૂર્ય-દેહીએ પડ્યો.

હે અગ્નિ, સત્યધર્મથીજ આપો દેવી અમર અને નિષ્કલંક રહીને ઉદકોના મોળાંથી ઉછળે છે અને હુમલો કરવાને ઉત્તેજીત થએલા શૂર યોદ્ધાપ્રમાણે (મહાસાગરને મળવા માટે) તે અપારાધનું જાણે છે.

કોઈ પશુ કપડી અધમના, અથવા કોઈ પશુ દાહિક પડોશીના અથવા સગો થઈને અમારો ધાત કરનાર કુટુબા યજ્ઞમાં તું કદી પશુ જાણ્ય નહીં. હે અગ્નિ, અમારા બંધુની કુટી-લતાનો રોપ તું અમારી ઉપર કરીશ નહીં. મિત્રના તો તું પશુ સન્નતા પશુ પ્રમાણીકપણે અમારી ઉપજવિકા માટે એમ કરીશ નહીં.

૧ જતેન નિયતં કૃતં આ ર્જિઃ, હે અગ્ને મો. આમા સન્ના મધુમત્ પક્તં ચ (વદાતિ) । एषा कृष्णा खटी इषता धाक्षिना जामयेन पयसा पीषाय ।

૧૦ જતેન પયસા પુમાન્ રૂપમઃ અગ્નિઃ ચિત્ત્વ પૃથગેન અક્ષઃ દિશ્વ । અસ્વંદમાનઃ વયોધાઃ યઃ પૃષા અચરત્, વૃષિધઃ ક્ષમઃ શુગ્મ્ દુરુદે ।

૧૧ જતેન અદિમ્ મિદન્તઃ વિ અચન્, અંગિરસઃ મોગિઃ યં નવન્ત । નરઃ ડપસમ્ (જગતઃ) યં પરિવરન્ । તતઃ અમો જાતે સ્વઃ આવિઃ અમવત્ ।

૧૨ (આપો) દેવીઃ જતેન અનૃતાઃ, અમૃષ્ઠાઃ, હે અગ્ને મધુમદિઃ અર્ગોભિઃ (પ્રવદન્ત । ઈર્ગેષુ પ્રશુમાનઃ શાસ્ત્રી ન, ઇતાઃ સરશિન્ (સમુદ્ર) પ્રવિતયે પ્ર દપન્નુઃ ।

૧૩ ક્વસ ચિત્ત્વ કુરઃ વધમ સરશિન્ મા મા, મા (પુણ્યનો) વેચસ્વ, પ્રમિનસા આપેધાધિ મા માઃ । હે અગ્ને અનુમોઃ પ્રાશુઃ જગમ્ મા વેઃ, શુસ્તુઃ રિપે. શા દધં મા મુદેમ ।

હે અગ્નિ, હે પરમવંશ દેવ, તું પ્રસન્ન થઈને અમારું રક્ષણ (પ્રથમથી) કરતો આવ્યો છું. (તેમજ આગળ પણ) તું તારા સંરક્ષણસામર્થ્યથી અમારું રક્ષણ કર. તુ ધગધગતો યા, અને અમારા પક્ષાપણે ખીલી રહેલા પાપના દુકેદુકડા કર, અને ઉત્તરોત્તર બળવાન થતા રાક્ષસોનો નાશ કર. ૧૪

હે અગ્નિ, અમે ઉચ્ચ સ્વરે ગાયેલા આ સ્તવનોથી તું હવિર્ભાગોને આનંદી થા. જે વીર, અમારાં માનનીય સ્તોત્રોથી (તું પ્રસન્ન થઈને) અમારા બળવર્ધક સ્પર્શ કર. હે અગ્નિ, આ સ્તુતિ-પ્રાર્થના માન્ય કરી શે. દેવાને પ્રીય આ તારી પ્રશંસા હમણાં તારાજ શુણોનો અનુવાદ કરે. ૧૫

હે વિદ્યાતા અગ્નિદેવ, તારો એકંદર અગમ્ય માર્ગ, મૂઢ વચ્ચનો, તારું શુણકીર્તન અને તેજ પ્રમાણે આ તારી કાવ્યમય સ્તુતિ મેં ગ્રેમી બક્તો, તું સર્વગતી પ્રીત્યર્થે અંતઃકરણપૂર્વક સામગાયન સહ ગાઈ છે (તેનો સ્વીકાર કર). ૧૬

સૂક્ત ૪.

ઋષિ-વિશ્વામિત્ર. દેવતા-રક્ષોદાસ-અગ્નિ.

પ્રચંડ અબળસ છોડવા પ્રમાણે તું તારા તેજનો સમૂહ જ્યાં ત્યાં ફેલાવી દે અને હાથી-ઉપર આરૂઢ થઈને કરનારા રાજા પ્રમાણે મોટા કાઠથી સંચાર કર. (બક્તોપર) ભેરથી હાલો કરનાર ઉન્મત્ત (રાક્ષસ) સેનાની પૂંક પકડીને તેનો નાશ કરનાર તુજ છે. તેમણે, (હે અગ્નિ) તારી નજીકની જ્વાળાઓથી રાક્ષસોનો સંહાર કર. ૧

૧૪ હે અમે સુમત્ત પ્રીણાનઃ રરક્ષાણશ્ચ સન્ નઃ તવ રક્ષણેભિઃ રક્ષ । પ્રતિષ્કુર, વીજ્ઞ બંહઃ વિક્રજ, મહિ હિ વાવુધાનં રક્ષઃ જહિ ।

૧૫ હે અમે ત્વં ઇમિઃ અર્કેઃ સુમનાઃ ભવ, હે શર ઇમિઃ મન્મથિઃ દમાન્ વાજાન્ સ્પૃષ । દે અંગિરઃ ડત પ્રદાપિ નઃ જુપસ્વ, વાવાતા દ્યં તે ઇન્તિઃ (તવ ગુણાન્) ચં જરેત ।

૧૬ હે વેષઃ, ઇવા તે વિશ્વા નિષ્યા નીધાનિ, તે નિષ્યા વર્ષાસિ, નિવચના ચ દુષ્યં વિદુષે, ઇતાનિ ચ કામ્યાનિ તુભ્યં કવચે અહં વિપ્રઃ મતિભિઃ ડર્શય્ય અગ્નિષ્યમ્ ।

૧ અમે પૃથ્વીમ્ પ્રસિદ્ધિં ન પાઞઃ કુપુન્વ, અમવાન્ રાજા દ્યેવેન યાતિ તમિવ ત્વં યાદિ । પ્રણિતિ । વૃષોમ્ અન્ન દૂપાનઃ ત્વમ્ (દાતૃન્) અસ્તાસિ, તપિષ્ઠેઃ રક્ષઃ વિષ્વ ।

ધણા જોરથી ગરગર કરનારા તમારાં (જ્વાળામુખી) અત્યે અતિશય વેગથી જળને (શ્વ-
તુઉપર) પડે છે, ત્યારે તું તારું સખત તેજ પ્રગટ કરીને પુર વેગથી ચાલીને શત્રુ પાસે જા.
હે અગ્નિ તું અનિવાર્ય છે. માટે તારી જ્વાળાથી આગ, ચિણ્ણગારી અને ધગધગતા અંગારા
જ્યાં ત્યાં ઉડાવી દે. ૨

તું તારા કિરણોનો સમૂહ ચોતરફ ફેલાવી દે. તારો વેગ અત્યંત તીવ્ર છે અને તું અપરા-
જીત છે, માટે (હે દેવ,) તારા પ્રભાવન કહેવાતા અમે ભક્તજનોનો, જનનિંદા કરનાર
અધર્મોથી-ગમે તો તે અમારાથી દૂર હોય અથવા તો નજીક હોય તોપણ-તું બચાવ કર, અને
સર્વને ભીતિ ઉત્પન્ન કરનાર તારા ક્રોધનો આધ અમને થવા દઇશ નહીં. ૩

માટે હે અગ્નિ, હવે ઉઠીને ઉભો રહે, અને તારું (વિકરાળ) સ્વરૂપ શત્રુની સામે લઇ
જા. હે તીક્ષ્ણાગ્નિ, હે દીપ્તિમાન દેવ, શત્રુને બાળી નાખ અને જેણે અમારી સાથે હાડવેર રાખ્યું
તેને, એકાદી તદ્દન વાળેલી લાકડી બાળી નાખે તે પ્રમાણે બાળી નાખ કર. ૪

હવે સજ્જ થા, અમારી પાસેથી (શત્રુઓને) પાર નહીં જોવા કરી નાંખ અને તારા
દિવ્ય સામર્થ્યનું પ્રદર્શન કર. જાદુગર રાક્ષસોના ધનુષ્યો ગમે તેટલા મજબુત હોય તોપણ તે
દીલા પાડ અને અમારી સામે જે જે શત્રુ થઇને ઉભા રહે-પછી તે અમારો કોઈ સંબંધી હોય
જે ન હોય-પણ તે સર્વનો સંહાર કર. ૫

૨ તવ પ્રમાણઃ આશ્રયા પતન્તિ, શોશુચાનઃ ત્વં ધૃપતા (અરીન્) અનુ સ્પૃશ । હે અગ્ને અસંદિતઃ

ત્વમ્ જુહા તર્પયિ, પતન્તગ્નાન્, ઉત્ક્રાઃ ચ વિષ્વક્ વિસ્રજ ।

૧ પ્રતિસ્પન્નઃ, વિશુજ, તુર્ણિતમઃ અદ્યઃ ત્વમ્ અસ્યા વિશઃ યઃ નઃ કૂરે યા યઃ નઃ અન્તિવા અપ-

શંચઃ (સ્વાત્ અસ્માત્) પાપુઃ ભવ । હે અગ્ને, તે વ્યથિઃ મા માત્રિઃ આ દર્શયાત્ ।

૪ અગ્ને ઉતિષ્ઠ, પ્રસ્યાતનુષ્વ, તિગમહેતે અમિત્રાન્ નિ ઓપતાત્ । સમિધાન, યઃ નઃ અરાતિમ્ ચક્રે

તં શુર્કં અતપં ન નીચા ઘણિ ।

૫ ઋષઃ ભવ, અસ્મત્ અધિ પ્રતિકિષ્પ, અગ્ને દેમ્યાનિ આકિઃ છુપુષ્વ । યાનુજ્ઞાં સ્પિશ અતત્તુદિ

પ્રાપિ તા અજામિ ઘનૂન્ પ્રયુષીદિ ।

હે તારૂપ્યમૂર્તિ દેવ, જે ભક્ત આવા પ્રકારની અભિવ્યક્તિ પામેલી પ્રાર્થનાને (પોતાના હૃદયમાં) માર્ગ ખુલ્લો કરી આપે છે, તેવા સદ્ભક્તનેજ, તારા ખરા ખરા વાતસલ્યનો અનુભવ થાય છે. તું જગત્રણુ છે, માટે તારા તે ભક્તના આયુષ્યના સઘળા દિવસ મંગળમય કરીને તેના નિવાસમંદિરનાં દ્વારો સદ્ભાગ્યની ઉન્નવળતાથી તું સુપ્રકાશિત કરાવે (તે યથાયોગ્યજ છે).

હે અગ્નિ, જે ભક્ત પોતાના અંખંડ (ભક્તિયુક્ત) હૃદયથી અથવા સ્તોત્રોથી તારા મંદિરમાં (ઉપાસના કરીને) તને પ્રસન્ન કરવો એવી ઇચ્છા પોતાના સર્વ આયુષ્ય સુધી રાખે છે, તેજ સદ્ભક્ત ભાગ્યશાળી અને આદાર્યશાળી થાઓ. તેના સઘળા દિવસો સુખમાં જીવે તેના મનોરમ સંકળ થાઓ.

તારી ખાનદાનીનીજ મહત્તા તું મોટેથી અવાજ કરીને ગાઉં છું. માટે હવે આ સ્તુતિ-તારી પ્રાણુવસ્થાભા-તારાંજ યજ્ઞોગાન કરે. (હે દેવ), અમે (તીલ્લુ બુદ્ધિરૂપ) અશ્વસંપન્ન મહારથી થઇને તારી સેવા કરીએ તેમ કર, અને અમારી સામર્થ્ય સત્તા હમેશાં કાયમ રાખ. ૮

અહીં—(આ યજ્ઞમંદિરમાં)—રાત્રીદિવસ પ્રજ્વલિત રહેનાર તું ભગવાનની દરેક ભક્તો રોજ પોતાની ઇચ્છાથી અંતઃકરણપૂર્વક ઉપાસના કરવી તે યોગ્ય છે. માટે ધણા ઉલ્લાસથી અને શુદ્ધ અંતઃકરણથી અમને તારૂં પૂજન કરવા દે, અને જગત્મા લોકોને જે જે વૈભવ મળે છે તેની પણ પેલી પાર જીવે (દિવ્ય ઐશ્વર્યનો) ઉપભોગ અમને લેવા દે.

જેના (બુદ્ધિરૂપ) અશ્વ ધણા તેજસ્વી છે અને જે (ભક્તિરૂપ) સુવર્ણ ભૂપણોથી સુશોભિત છે એવો કોઇ ભક્ત કીમતી (ત્રેમ) સંપત્તિથી પૂર્ણ ભરેલા (પોતાના મનરૂપી) રથ સાથે તારે ઘરણે આવે છે તેનો તું સંરક્ષણ કરનાર થાય છે, અને તારો યથાયોગ્ય આદર-સત્કાર કરવામાંજ જેનો આનંદ થાય છે તેનો તું દિતકારક મિત્ર થાય છે. ૧૦

૬ યચિટ્ઃ યઃ ર્જતે વ્રણમે (હૃદિ) માતુમ્ એત ય તે મુનઃસ્તિ જાનાતિ । અસ્મિ વિશ્વાનિ મુદિ-
નાનિ (મવન્તુ) અર્થઃ રાયઃ વિદુરઃ અગ્નિ યાંત ।

૭ અમે, યઃ ત્વા નિત્યેન દ્રવિષા યઃ ઉર્ધ્ધઃ દિગ્વીપતિ સ દન્ સુમગઃ મુદાતુઃ (મૂલાત્) । યઃ સ્વે
આયુષિ દુરોતે (પિત્રીપતિ) અસ્મિ દન્ વિશ્વ મુદિના (મૂલાત્) । યા રિટિ રસ્ય (પૂર્ણ) અગ્રત્ ।

૮ તે મુનતિ યોષિ અર્વામિ, અર્વાન્ (મવ) । ર્જતે મીઃ તે વાશતા સ્વાં એવ જરતાં । વર્ધે રસ્યાઃ
પુરપા, ત્વા મર્જયેન, અસ્મે અનુગૂન્ ઇષ્ટામિ પારયેઃ ।

૯ દોષાવસ્તઃ અનુગૂન્ દોષદિવાંસ્ ત્વા ઉનાસઃ ત્વન્ દદ્ધ મુદિ ઉપા ચરેત્ । અદઃ ર્જતે વીર્યન્ત ।
મુનનમઃ ત્વા યમેન જનાનાં દુઃસ્ત્રાં અગ્નિ તસ્થિવાંતઃ (મવેન) ।

૧૦ હે અમે યઃ સ્વપ્નઃ સુદિગ્ધઃ (ઉપાસકઃ) વમુનતા રમેન ત્વા ઉનામિ, ત્વન્ પ્રાગ્ગ નરવિ,
વપ તે આતિગમ્ આનુરક્તુઃ જુગોન્ તસ્ય સઘા (મવશિ) ।

તારા બંધુત્રેમ અને સ્તુતિના જોરથી હું મોટામોટાઓનો પણ પરાભવ કરું છું. આ તારા (મારા ઉપરનો) ત્રેમ મારા પિતા ગોતમને લીધેજ મારાપર જડેલો છે, માટે હે તારા પચાદ્ય યજ્ઞનાયક, હે મહાનુભાવ દેવ, તારું મન તારા વશ છે, માટે આ મારી વિનવણીતરફ તારું પૂર્ણ લક્ષ રહેવા દે. ૧૧

જે કદી ઉંધ લેતો નથી, જે હમેશાં આગળ ધસી જતો હોય છે, જે અત્યંત સુખવર્ધક, ઉદ્યોગી અને પરાપકારી હોવાથી જેને કર્તવ્યનો કદી પણ શ્રમ લાગતો નથી, એવા તારા જે અપ્રસંગિત સેવક છે તે એકત્ર યજ્ઞને, હે અજડ દેવ, અમારું સંરક્ષણ કરો. ૧૨

તારો જે ભક્તરક્ષક સેવક છે તેણે મમતાના અંધ યજ્ઞેલા પુત્રને જોતાંજ તેનું કલેશમાંથી રક્ષણ કર્યું. આ પ્રમાણે તે મહાશક્તિમાન સર્ગસ ભગવાને તે ભક્તનું (એવી રીતે) સંરક્ષણ કર્યું કે નુકસાન કરવાનું મનમાં હોવા છતાં પણ શત્રુ તેને કાંઈ પણ નુકસાન કરી શક્યા નહીં. ૧૩

તારી કૃપાથી ખરેખર અમે ધન્ય થયા છીએ. હવે તારા કૃપાજન નીચે રહીને અમે તારા અનુશાસનથી સત્વસામર્થ્યની જોડ મેળવીએ એમ થાઓ. હે સત્યપ્રતિષ્ઠ ભગવાન, અમારી બંને આકાંક્ષા શાંત કર. હે નિઃસ્વૃહ દેવ, આ હમણાં હમણાંજ કરી નાખ. ૧૪

હે અગ્નિ, આ સમિધા તને અર્પણ કરીને અમે તારી ઉપાસના કરીએ છીએ, માટે હમણાં અમે જે સ્તોત્ર ગાયું છે તેનો સ્વીકાર કર; હે મિત્ર પ્રથાણે સુખકર કાંતિમાન દેવ, સન્નિવનદ્રેષી, દેવનિ દક, અને ખરીખોટી વાતો ઉશડનાર નીચ લોકોથી અમારો બચાવ કર. ૧૫

॥ ચોથો અધ્યાય સમાપ્ત ॥

૧૧ તે બંધુતા વચોભિઃ ચ મહો વનામિ, તત્ત્વમે પિતુઃ ગોતમાત્ મા અન્વિચાયમ । હે હોતઃ યજિષ્ઠ, સુક્રતો, વમુનાઃ સ્વમ્ નઃ અસ્ય વચસઃ ચિકિદિ ।

૧૨ યે તવ પાયવઃ અસ્વપ્રજઃ સરણયઃ મુલોલાઃ અતંદ્રાસઃ અવૃક્ષાઃ અધમિષ્ટાઃ તે સદ્યસઃ નિપય, હે અમૂર અમે નઃ પાન્તુ ।

૧૩ હે અમે યે મામતેયં અંધં પદ્યંતઃ દુરિતાન્ અરથાન્ તે તવ પાયવઃ । વિશ્વવેદાઃ તાન્ સુકૃતઃ રરણ્ણ ઇતિ રિપવઃ દિપ્યન્તઃ દન્ અપિ જ્ઞાન્ નાહ દેધુઃ ।

૧૪ વયં ત્વયા સપન્મ્યાઃ સ્વોતાઃ તવ પ્રગીતી વાજાન્ અદશમ । હે સત્યતાતે ઉભાંસંસા સૂદય, અન્દયાળ તવ અનુદ્યુષા કુણ્ણિહ ।

૧૫ હે અમે અયા સમિધા તે વિંધમ, દમં સ્તોમમ્ સસ્યમાનં પ્રતિ જૃમાય । અતંસઃ રક્ષસઃ વદ, હે મિત્ર મદઃ અત્મામ્ દુદઃ નિદઃ અવપાન્ ॥ પાદિ ।

॥ अथ तृतीयाष्टके पष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

॥ १९ ॥ ऋषिः—वामदेवः । देवता—इन्द्रः । मन्त्रः—त्रिष्टुप् ॥

॥ १९ ॥ ए॒वा त्वा॒मिन्द्र॒ वज्रि॒न्नत्र॒ विश्वे॑ दे॒वास्तः॒ सु॒ह॒वांस॒ ऊ॒माः ।
म॒हा॒सु॒भे रो॒द॒सी वृ॒द्ध॒मृ॒ष्वं निरे॒कमि॒ष्टृण॒ते वृ॒त्र॒ह॒त्ये ॥ १ ॥
अ॒वा॒सृ॒जन्त॒ जि॒त्र॒यो न॒ दे॒वा भु॒वः स॒म्रा॒जिन्द्र॒ स॒त्य॒योनिः ।
अ॒ह॒न्नाहि॑ परि॒श्या॒नम॒र्णः प्र॒ वर्त॒नीर॑र॒दो वि॒श्व॒धे॒नाः ॥ २ ॥
अ॒तृ॒ष्ण॒वन्तं॑ वि॒र्य॒तम॒बु॒ध्य॒मबु॑ध्य॒मानं॑ सु॒पु॒षा॒णमि॒न्द्र ।
स॒प्त प्र॒ति प्र॒व॒त आ॒श्या॒नम॒हि व॒ज्रेण॒ वि रि॑णा॒ अप॒र्वन् ॥ ३ ॥
अ॒क्षो॒दय॑च्छ॒वसा॒ क्षामं॑ यु॒ग्रं वा॒णं वा॒तस्त॒वि॒षीभि॒रिन्द्रः॑ ।
ह॒न्ना न्यो॑भ्ना॒दु॒श॒मानं॑ ओ॒जो॒ज्वा॒भि॒न॒र॒क॒भः प॒र्व॒ताना॑म् ॥ ४ ॥

॥ अथ तृतीयाष्टके पष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

ए॒व । त्वां । इ॒न्द्र । व॒ज्रि॒न् । अ॒त्र । वि॒श्वे । दे॒वास्तः । सु॒ह॒वांसः । ऊ॒माः ।
म॒हा॒ । उ॒मे इति॑ । रो॒द॒सी इति॑ । वृ॒द्धं । ऋ॒ष्वं । निः । ए॒कं । इ॒व । हृ॒ण॒ते ।
वृ॒त्र॒ह॒त्ये ॥ १ ॥ अ॒वं । अ॒मृ॒जन्त॑ । जि॒त्र॒यः । न॒ । दे॒वाः । भु॒वः । स॒म्रा॒ज् । इ॒न्द्र ।
स॒त्य॒योनिः । अ॒ह॒न् । अ॒हि॒ । परि॒श्या॒नं । अ॒र्णः । प्र॒ । वर्त॒नीः । अ॒र॒द् ।
वि॒श्व॒धे॒नाः ॥ २ ॥ अ॒तृ॒ष्ण॒वन्तं॑ । वि॒र्य॒तं । अ॒बु॒ध्यं । अ॒बु॒ध्य॒मानं॑ । सु॒पु॒षा॒नं । इ॒न्द्र ।
स॒प्त । प्र॒ति । प्र॒व॒तः । आ॒श्या॒नं । अ॒हि॒ । व॒ज्रेण॑ । वि॒ । रि॒णाः । अप॒र्वन् ॥ ३ ॥
अ॒क्षो॒दय॑न् । यु॒ग्र॒ता । क्षा॒मं । यु॒ग्रं । वाः । न॒ । वा॒तः । त॒वि॒षीभिः॑ । इ॒न्द्रः । ह॒न्ना॒नि॒ ।
ओ॒भ्ना॒न् । उ॒श॒मानं॑ । ओ॒जः । अ॒वं । अ॒भि॒न॒न् । क॒भः । प॒र्व॒तानां॑ ॥ ४ ॥

मह० १ अध्या० ६ व० १, २] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० २ सू० १९

अभि प्र दंद्गुर्जनयो न गर्भे रथा इव प्र ययुः साकमद्रयः ।

अतर्पयो विसृत उज्ज ऊर्मन्तिव वृता अरिणा इन्द्र सिन्धून् ॥ ५ ॥ १ ॥

त्वं महीमवनि विश्वधेनां तुर्वीतये वय्याय क्षरन्तीम् ।

अरमयो नमसैजदणीः सुतरणां अकृणोरिन्द्र सिन्धून् ॥ ६ ॥

प्रागुवो नभन्वो न वका ध्वसा अपिन्वद्युवतीर्कतज्ञाः ।

धन्वान्यजा अष्टणक्तृपाणां अधोगिन्द्रः स्तयो दंसुपत्नीः ॥ ७ ॥

पूर्वीरुपसः शरदश्च गुता वृत्रं जघन्वा अंसजद्वि सिन्धून् ।

परिष्ठिता अतृणद्वधानाः सीरा इन्द्रः स्रवितवे पृथिव्या ॥ ८ ॥

वृक्षीभिः पुत्रमगुवो अदानं निवेशनाद्धरिव आ जभर्थ ।

व्यधो अख्यदहिमाददानो निर्भेदुखच्छित्समरन्त पर्व ॥ ९ ॥

अभि । प्र । दंद्गुः । जनयः । न । गर्भे । रथाः । इव । प्र । ययुः । साकं । अद्रयः ।
 अतर्पयः । विसृतः । उज्जः । ऊर्मन्तिव । त्वं । वृताम् । अरिणाः । इन्द्रः ।
 सिन्धून् ॥ ५ ॥ १ ॥ त्वं । महीम् । अवनिम् । विश्वधेनाम् । तुर्वीतये । वय्याय ।
 क्षरन्तीम् । अरमयः । नमसा । एजत् । अणीः । सुतरणाम् । अकृणोः । इन्द्रः ।
 सिन्धून् ॥ ६ ॥ प्र । अगुवः । नभन्वः । न । वकाः । ध्वसाः । अपिन्वत् । युवतीः ।
 कृतज्ञाः । धन्वानि । अजान् । अष्टणक् । व्याणान् । अधोक् । इन्द्रः । स्तयोः ।
 दंसुपत्नीः ॥ ७ ॥ पूर्वीः । रुपसः । शरदः । च । गुताः । वृत्रं । जघन्वान् ।
 अंसजत् । वि । सिन्धून् । परिस्थिताः । अतृणत् । द्वधानाः । सीराः । इन्द्रः ।
 स्रवितवे । पृथिव्या ॥ ८ ॥ वृक्षीभिः । पुत्रे । अगुवः । अदानं । निवेशनात् ।
 हारिवः । आ । जभर्थ । वि । अयः । अख्यत् । अहिम् । आददानः । निः । भूत् ।
 रत्नच्छित् । स । अरन्तः । पर्व ॥ ९ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ६ व० २,३] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० २ सू० २०

प्र ते पूर्वाणि करणानि विप्रविद्वाँ आह विदुषे करांसि ।
यथायथा वृष्ण्यानि स्वर्ग्यार्पांसि राजन्नर्याविवेपीः ॥ १० ॥
नृष्टुत इन्द्र नृगृणान इषं जरित्रे नद्योऽन पीपेः ।
अकारि ते हरिचो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः सदासाः ॥ ११ ॥ २ ॥

॥ २० ॥ ऋषिः-वामदेवः । देवता-इन्द्रः । छन्दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ २० ॥ आ न इन्द्रो दूरादा न आसादभिष्टिकृदवसे यासदुग्रः ।
ओजिष्ठेभिर्नृपतिर्वज्रबाहुः सङ्गे समत्सु तुर्वाणिः पृतन्यून ॥ १ ॥
आ न इन्द्रो हरिभिर्पात्वच्छावाचीनोऽवसे राधसे च ।
तिष्ठाति बज्रो मघवा विरप्सीमं यज्ञमनु नो वाजसातो ॥ २ ॥
इमं यज्ञं त्वमस्माकमिन्द्र पुरो दधत्सनिष्यसि ऋतुं नः ।
श्वघ्नीकं बज्रिन्त्सनये धनानां त्वया वयमर्थ आजिज्ञयेम ॥ ३ ॥

प्र । ते । पूर्वाणि । करणानि । विप्र । आऽविद्वान् । आह । विदुषे । करांसि ।
यथाऽयथा । वृष्ण्यानि । स्वर्ग्यार्ता । अपांसि । राजन् । नर्या । अविवेपीः ॥ १० ॥
नृ । स्तुतः । इन्द्र । नृ । गृणानः । इषं । जरित्रे । नद्यः । न । पीपेरिति पीपेः ।
अकारि । ते । हरिऽवः । ब्रह्म । नव्यं । धिया । स्याम । रथ्यः । सदाऽसाः ॥ ११ ॥ २ ॥
आ । नः । इन्द्रः । दूरात् । आ । नः । आसात् । अभिष्टिकृत् । अवसे ।
यासत् । उग्रः । ओजिष्ठेभिः । नृपतिः । वज्रऽबाहुः । सङ्गे । समत्सु । तुर्वाणिः ।
पृतन्यून ॥ १ ॥ आ । नः । इन्द्रः । हरिऽभिः । यानु । अच्छं । अवाचीनः । अवसे ।
राधसे । च । तिष्ठाति । बज्रो । मघवा । विरप्सी । इमं । यज्ञं । अनु । नः ।
वाजसातो ॥ २ ॥ इमं । यज्ञं । त्वं । अस्माकं । इन्द्र । पुरः । दधत् । सनिष्यसि ।
ऋतुं । नः । श्वघ्नीऽव । बज्रिन् । सनये । धनानां । त्वया । वयं । अर्थः । आजि ।
ज्ञयेम ॥ ३ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ६ व० ३,४] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० २ सू० २०

उ॒शा॒शु॒षु॒ णां॑ : सु॒मना॑ उ॒पा॒के सोम॑स्य॒ नु सु॒पु॒तस्य॑ स्वधा॒वः ।
पा इन्द्र॑ प्र॒तिभृ॑तस्य॒ मध्वः॑ स॒मन्ध॑सा म॒मदः॑ पृ॒ष्ठये॑न ॥ ४ ॥
वि यो र॑र॒ण्डा ऋ॒षिभि॑र्न॒र्वभि॑र्वृ॒क्षो न प॒क्वः सृ॒ण्यो न जे॑ता ।
म॒यो न योषा॑म॒भि म॒न्य॒मानो॑ऽच्छा॒ विव॑क्त्रि॒म पुरु॑हू॒तमिन्द्र॑म् ॥ ५ ॥ ३ ॥
गि॒रिर्न॑ यः स्व॒त॒र्वाँ ऋ॒ष्व इन्द्रः॑ स॒नादे॑व स॒ह॒से जा॒त उ॒ग्रः ।
आ॒र्द॒ता व॒ज्रं स्थ॑वि॒रं न भी॑म उ॒दे॒व को॒शं वसु॑ना न्यृ॒ष्टम् ॥ ६ ॥
न व॒स्य॑ व॒र्ता ज॒नुषा॑ न्व॒स्ति न राध॑स आ॒मरी॑ता म॒घस्य॑ ।
उ॒द्रावृ॑षा॒णस्त॑वि॒षीव॑ उ॒ग्रास्म॑भ्यं दक्षि॒ पुरु॑हू॒त रा॒यः ॥ ७ ॥
ई॒क्षे रा॒य क्षप॑स्य च॒र्षणी॑नामु॒त व्र॑ज॒मप॑व॒र्तासि॑ गो॒नाम् ।
शि॒क्षान॑रः सं॒मिथे॑षु॒ ग्रा॒हान्ब॑स्यो रा॒क्षिर्म॑भि॒नेता॑सि भू॒रिम् ॥ ८ ॥

उ॒शा॒शु॒षु॒ णां॑ इति । सु॒मनाः । उ॒पा॒के । सोम॑स्य । नु । सु॒पु॒तस्य॑ ।
स्वधा॒वः । पाः । इन्द्र॑ । प्र॒तिभृ॑तस्य । मध्वः । स॒मन्ध॑सा । म॒मदः । पृ॒ष्ठये॑न ॥ ४ ॥
वि । यः । र॒ण्डो । ऋ॒षिभिः । न॒र्वभिः । वृ॒क्षः । न । प॒क्वः । सृ॒ण्यः । न । जे॑ता ।
म॒यो । न । योषा॑ । अ॒भि । म॒न्य॒मानः । अ॒च्छा । वि॒व॒क्त्रि॒म । पुरु॑हू॒तम् । इन्द्र॑ ॥ ५ ॥ ३ ॥
गि॒रिः । न । यः । स्व॒त॒र्वाँ । ऋ॒ष्व । इन्द्रः॑ । स॒नात् । ए॒व । स॒ह॒से । जा॒तः ।
उ॒ग्रः । आ॒र्द॒ता । व॒ज्रं । स्थ॑वि॒रं । न । भी॑मः । उ॒दे॒व । को॒शं । वसु॑ना ।
नि॒ऽऋ॒ष्टं ॥ ६ ॥ न । व॒स्य॑ । व॒र्ता । ज॒नुषा॑ । नु । अ॒स्ति । न । राध॑सः ।
आ॒मरी॑ता । म॒घस्य॑ । उ॒द्रावृ॑षा॒णः । त॒वि॒षीव॑ । उ॒ग्र । अ॒स्मभ्य॑ । दक्षि॒ ।
पुरु॑हू॒त । रा॒यः ॥ ७ ॥ ई॒क्षे । रा॒यः । क्षप॑स्य । च॒र्षणी॑नां । उ॒त । व्र॑जं । अ॒प॒व॒र्ता । अ॒सि ।
गो॒नां । शि॒क्षान॑रः । सं॒मिथे॑षु॒ । ग्रा॒हान् । ब॑स्यो । रा॒क्षि॒र्म॑भि॒नेता॑ ।
अ॒सि । भू॒रि ॥ ८ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ६ व० ४,५] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० २ सू० २?

कया तच्छृण्वे शच्या शचिष्ठो यया कृणोति मुहु का चिदृष्वः ।
 पुरु दाशुषे विचयिष्ठो अंहोऽथा दधाति द्रविणं जरित्रे ॥ ९ ॥
 मा नो मर्धारा भरा ददि तन्नः प्र दाशुषे दातवे भूरि यत्ते ।
 नव्ये देष्णे शस्ते अस्मिन्त उक्थे प्र ब्रवाम वयमिद्र स्तुवन्तः ॥ १० ॥
 नृ हुत इन्द्र नृ गृणान इषं जरित्रे नयोऽन पीपेः ।
 अकारि ते हरिचो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः सदासाः ॥ ११ ॥ ४ ॥

॥ ११ ॥ ऋषि-वामदेव । देवता-इन्द्रः । छन्द-त्रिष्टुप् ॥

॥ २१ ॥ आ यात्विन्द्रोऽवसे उषं न इह स्तुतः संधमादस्तु शूरः ।
 बावृधानस्तविषीर्यस्य पूर्वीर्यौ न भ्रजमभिभूति पुष्यात् ॥ १ ॥
 तस्येदिह स्तव्यं वृष्ण्यानि तुविद्युन्नस्य तुविराभंसो नृन ।
 यस्य क्रतुर्विद्व्योऽन सद्माद साहो तदग्नो अभ्यास्ति कृष्टीः ॥ २ ॥

कया । तत् । शृण्वे । शच्या । शचिष्ठः । यया । कृणोति । मुहु । का । चिदृ ।
 ऋष्याः । पुरु । दाशुषे । विचयिष्ठः । अंहः । अथ । दधाति । द्रविणं । जरित्रे ॥ ९ ॥
 मा । नः । मर्धारा । आ । भरा । ददि । तन्नः । प्र । दाशुषे । दातवे । भूरि ।
 यत्ते । नव्ये । देष्णे । शस्ते । अस्मिन् । ते । उक्थे । प्र । ब्रवाम । वयं ।
 इन्द्र । स्तुवन्तः ॥ १० ॥ नृ । हुतः । इन्द्र । नृ । गृणानः । इषं । जरित्रे । नयोः ।
 न । पीपेति । पीपेः । अकारि । ते । हरिश्चः । ब्रह्म । नव्यं । धिया । स्याम ।
 रथ्यः । सदासाः ॥ ११ ॥ ४ ॥

आ । यातु । इन्द्रः । अवसे । उषं । नः । इह । स्तुतः । साधमात् । अस्तु ।
 शूरः । बावृधानः । तविषीः । यस्य । पूर्वीः । र्यौः । न । सन्ने । अभिभूति ।
 पुष्यात् ॥ १ ॥ तस्य । इह । स्तव्यं । वृष्ण्यानि । तुविद्युन्नस्य । तुविराभंसः ।
 नृन । यस्य । क्रतुः । विद्व्यः । न । सद्मात् । साहो । तदग्नः । भूभिः ।
 अस्ति । कृष्टीः ॥ २ ॥

आ यात्विन्द्रो दिव आ पृथिव्या मक्षु समुद्रादुत वा पुरीपात् ।
 स्वर्णरादवसे नो मरुत्वान् परावतो वा सदर्नाहतस्य ॥ ३ ॥
 स्थूरस्य रायो बृहतो य ईशे तंष्टु पृचाम विदधेऽपिन्द्रम् ।
 यो वायुना जयति गोमतीषु प्र धृष्णुया नयति वस्यो अच्छ ॥ ४ ॥
 उप यो नमो नमसि स्तभायन्निर्यति वाचं जनयन्यजधै ।
 ऋजसानः पुंरुवारं उक्थैरेन्द्रं कृण्वीत सदर्नेषु होता ॥ ५ ॥ ५ ॥
 धिषा यदि धिषण्यन्तः सरण्यान्सदर्न्तो अद्रिमोक्षिजस्य गोहे ।
 आ दुरोषाः पास्त्यस्य होता यो नो महान्संवरणेषु वहिः ॥ ६ ॥
 सत्रा यदी भार्गवस्य वृष्णाः सिर्यक्ति शुष्मः स्तुवते भराय ।
 गृहा यदीमोक्षिजस्य गोहे प्र यक्षिये प्रायसे मदाय ॥ ७ ॥

आ । यात् । इन्द्रः । दिवः । आ । पृथिव्याः । मक्षु । समुद्रात् । उत । वा ।
 पुरीपात् । स्वर्णरात् । अवसे । नः । मरुत्वान् । परावतः । वा । सदर्नात् ।
 ऋतस्य ॥ ३ ॥ स्थूरस्य । रायः । बृहतः । यः । ईशे । तं । ऋं इति । स्तवाम् ।
 विदधेऽपि । इन्द्रे । वा । वायुना । जयति । गोमतीषु । प्र । धृष्णुया । नयति ।
 वस्यः । अच्छ ॥ ४ ॥ उप । यः । नमः । नमसि । स्तभायन् । निर्यति । वाचं ।
 जनयन् । यजधै । ऋजसानः । पुंरुवारं । उक्थैः । इन्द्रे । आ । इन्द्रे । कृण्वीत ।
 सदर्नेषु । होता ॥ ५ ॥ ५ ॥ धिषा । यदि । धिषण्यन्तः । सरण्यान् । सदर्न्तः ।
 अद्रि । ओक्षिजस्य । गोहे । आ । दुरोषाः । पास्त्यस्य । होता । यः । नः । महान् ।
 संवरणेषु । वहिः ॥ ६ ॥ सत्रा । यत् । ई । भार्गवस्य । वृष्णाः । सिर्यक्ति ।
 शुष्मः । स्तुवते । भराय । गृहा । यत् । ई । ओक्षिजस्य । गोहे । प्र । यत् । पिये ।
 न । ययसे । मदाय ॥ ७ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ६ व० ६, ७] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० १ सू० २२

वि यद्वरांसि पर्वतस्य वृण्वे पयोभिर्जिन्वे अपां जवांसि ।
विदह्नौरस्य गन्धस्य गोद्वे यदी वाजानि सुध्योर्बहन्ति ॥ ८ ॥
मद्रा ते हस्ता सुकृतोत् पाणी प्रयन्तारा स्तुवते राधं इन्द्र ।
ता ते निर्वसिः किमु नो ममस्ति किं नोदुद् हर्षसे दातवा उ ॥ ९ ॥
एवा वस्त्र इन्द्रः सत्यः सखा दुवन्ता वृथं वरिबः पूरवे कः ।
पुण्ड्रुत क्रत्वा नः शग्धि रापो भक्षीय तेऽवसो देव्यस्य ॥ १० ॥
न ह्रुत इन्द्र न गृणान इषं जरित्रे नवो न पीपिः ।
अकारि ते हरिबो ब्रह्म नव्यं विषा स्याम रुधः सदासाः ॥ ११ ॥ ६ ॥ २ ॥

॥ तृतीयोऽनुवाकः ॥ ३ ॥

॥ ११ ॥ ऋषिः सामेदेव । देवता-इन्द्र । मन्त्र ११ ॥

॥ ११ ॥ यत्न इन्द्रो दुपुषे यत्न वष्टि तक्षो महान्करति शुष्म्या चित् ।
ब्रह्म सोमं तावा सोममुक्थया यो अश्वानं शर्वसा बिभ्रदेति ॥ १ ॥

वि । यत् । वरांसि । पर्वतस्य । वृण्वे । पयोऽभिः । जिन्वे । अपां । जवांसि ।
विदत् । गौरस्य । गन्धस्य । गोद्वे । यदी । वाजानि । सुध्यः । बहन्ति ॥ ८ ॥
मद्रा । ते । हस्ता । सुकृता । पाणी । इति । प्रयन्तारा । स्तुवते । राधः ।
इन्द्र । ता । ते । निर्वसिः । किं । नो इति । नो इति । ममस्ति । किं । न ।
एवा । वस्त्रं । इन्द्रः । सत्यः । सखा । दुवन्ता । वृथं । वरिबः । पूरवे । कः ।
पुण्ड्रुत । क्रत्वा । नः । शग्धि । रापो । भक्षीय । ते । अवसो । देव्यस्य ॥ १० ॥
न । ह्रुतः । इन्द्रः । न । गृणान । इषं । जरित्रे । नवो । न । पीपिः ।
अकारि । ते । हरिबो । ब्रह्म । नव्यं । विषा । स्याम । रुधः । सदासाः ॥ ११ ॥ ६ ॥

यत् । नः । इन्द्रः । दुपुषे । यत्न । व । वष्टि । तक्षः । नः । महान् । करति ।
शुष्म्या । चित् । ब्रह्म । सोमं । तावा । सोममुक्थया । यो । अश्वानं । शर्वसा । बिभ्रदेति ॥ १ ॥

वृषा वृषन्धि चतुरश्रिमस्यन्नुग्रो बाहुभ्यां नृतमः शचीवान् ।
 श्रिये परुष्णीमुपमां ऊर्णा यस्याः पर्वाणि सख्याय विन्ये ॥ २ ॥
 यो देवो देवतमो जायमानो महो वाजंभिर्महद्भिश्च शुष्मैः ।
 दधानो वज्रं बाहोरुशन्तं व्याममेन रेजयत् भूमं ॥ ३ ॥
 विश्वा रोधांसि प्रयतंश्च पूर्वोद्यौर्ऋष्वज्जनिमन्नेजत क्षाः ।
 आ मातरा भरति शुष्म्या गोर्नृवत्परिज्मन्नोनुवन्त वाताः ॥ ४ ॥
 ता तू तं इन्द्रं महतो महानि विश्वेष्वित्सर्वनेषु प्रधाच्या ।
 यच्छूर धृष्णो धृपता दधृष्णानहि वज्रेण शवसाविवेपीः ॥ ५ ॥ ७ ॥
 ता तू तं सत्या तुविन्मृण विश्वा प्र घेनवः सिद्मते वृष्ण ऊर्ध्वः ।
 अधः ह त्वष्टृपमणो भियानाः प्र सिन्धवो जवसा चक्रमन्त ॥ ६ ॥

वृषा । वृषन्धि । चतुःश्रि । अस्यन् । उग्रः । बाहुभ्यां । नृतमः । शचीवान् ।
 श्रिये । परुष्णी । उपमां । ऊर्णा । यस्याः । पर्वाणि । सख्याय । विन्ये ॥ २ ॥
 यः । देवः । देवतमः । जायमानः । महः । वाजंभिः । महत्तभिः । च । शुष्मैः ।
 दधानः । वज्रं । बाहोः । उशन्तं । व्यां । अमेन । रेजयत् । प्र । भूमं ॥ ३ ॥ विश्वा ।
 रोधांसि । प्रयतः । च । पूर्वीः । द्यौः । ऋष्वज्जनिमन् । रेजत । क्षाः । आ ।
 मातरा । भरति । शुष्म्या । आ । गोः । नृवत् । परिज्मन्न । नोनुवन्त । वाताः ॥ ४ ॥
 ता । तू । ते । इन्द्र । महतः । महानि । विश्वेषु । इत् । सर्वनेषु । प्रधाच्या । यत् ।
 शूर । धृष्णो इति । धृपता । दधृष्णान् । अहि । वज्रेण । शवसा । अविवेपीः ॥ ५ ॥ ७ ॥
 ता । तू । ते । सत्या । तुविन्मृण । विश्वा । प्र । घेनवः । सिद्मते । वृष्णः ।
 ऊर्ध्वः । अधः । ह । त्वत् । वृष्टमणः । भियानाः । प्र । सिन्धवः । जवसा । चक्रमन्त ॥ ६ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ६ व० ८] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ३ सू० २२

अत्राहं ते हरि॒व॒स्ता उ॑ दे॒वीर॒वो॑भि॒रिन्द्र॒ स्तव॑न्त॒ स्वसा॑रः ।

यत्सी॒मनु॒ प्र मु॒चो ब॑द्ध॒धाना॑ दी॒र्घाम॑नु॒ प्रसि॑तिं॒ स्यन्द॑य॒ध्वे ॥ ७ ॥

पि॒पी॒ळे अ॒ंशु॒र्मयो॒ न सि॒न्धुरा॒ त्वा श॒मीं श॑श॒मान॑स्य॒ शक्तिः॑ ।

अ॒स्मग्रं॑ शु॒शु॒चान॑स्य॒ यम्या॑ आ॒शुर्न॒ रश्मि॑ तु॒न्योज॑सं॒ गोः ॥ ८ ॥

अ॒स्मे व॑र्षि॒ष्ठा कृ॑णुहि॒ ज्येष्ठां॑ वृ॒ष्णानि॑ स॒त्रा स॑ह॒रे स॒हांसि॑ ।

अ॒स्मभ्यं॑ वृ॒त्रा सु॒ह॒नानि॑ र॒न्धि ज॒हि व॑र्ष॒र्षेणु॑पो म॒र्त्यस्य॑ ॥ ९ ॥

अ॒स्माक॑मि॒त्सु शृ॑णुहि॒ त्वमि॑न्द्रा॒स्मभ्यं॑ वि॒त्राँ उ॑र्ष॒ माहि॒ वाजा॑न् ।

अ॒स्मभ्यं॑ वि॒श्वा इ॒प॒णः पु॑र॒न्धीर॑स्माकं॒ सु म॑घ॒वन्वो॒धि गो॒दाः ॥ १० ॥

अ॒त्र । अ॒हं । ते । हरि॒व॒स्तः । ताः । ऊं इति॑ । दे॒वीः । अ॒वःऽभिः । इ॒न्द्र । स्त॒व॒न्त॒ ।
स्वसा॑रः । यत् । सी॒ । अनु॑ । प्र । मु॒चः । ब॑द्ध॒धा॒नाः । दी॒र्घाः । अनु॑ । प्र॒सि॒तिं ।
स्य॑न्द॒य॒ध्वे ॥ ७ ॥ पि॒पी॒ळे । अ॒ंशुः । म॒यः । न । सि॒न्धुः । आ । त्वा । श॒मीं ।
श॒श॒मा॒न॑स्य॒ । श॒क्तिः । अ॒स्म॒ग्रं । शु॒शु॒चा॒न॑स्य॒ । य॒म्याः । आ॒शुः । न । र॒श्मि॒ ।
तु॒न्यो॒ज॑सं॒ । गोः ॥ ८ ॥ अ॒स्मे इति॑ । व॑र्षि॒ष्ठा । कृ॑णुहि॒ । ज्येष्ठां॑ । वृ॒ष्णा॒नि॒ ।
स॒त्रा । स॑ह॒रे । स॒हांसि॑ । अ॒स्म॒भ्यं । वृ॒त्रा । सु॒ह॒ना॒नि॒ । र॒न्धि । ज॒हि । व॑र्षः ।
म॒र्त्य॑स्य ॥ ९ ॥ अ॒स्माकं॑ । इत् । सु॒ । शृ॑णुहि॒ । त्वं । इ॒न्द्र । अ॒स्म॒भ्यं ।
वि॒त्राँ । उ॑र्ष॒ । मा॒हि॒ । वाजा॑न् । अ॒स्म॒भ्यं । वि॒श्वाः । इ॒प॒णः । पु॑र॒न्धी॒रः । अ॒स्माकं॑ ।
सु॒ । म॑घ॒व॒न् । वो॒धि॒ । गो॒दाः ॥ १० ॥

अ० ३ अध्या० ६ व० ८, ९] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ३ सू० २३]

नू ह॒त इन्द्र॑ नू गृ॒णान॑ इ॒षं ज॒रित्रे॑ न॒द्योऽन॑ पी॒पेः ।

अ॒का॒रि॒ ते ह॒रि॒द्यो ब्र॒ह्म न॒व्यं धि॒या स्या॑म र॒थ्यः स॒दा॒ऽसाः ॥ ११ ॥ ८ ॥

॥ ११ ॥ ऋषिः—ऋग्वेदः । देवता—इन्द्रः । छन्दः—त्रिष्टुप् ॥

॥ १३ ॥ क॒था म॒हाम॑वृ॒ध॒त्कस्य॑ होतु॒र्यज्ञं॑ जु॒पा॒णो अ॒भि सोम॑मू॒धः ।

पि॒बन्नु॒शानो॑ जु॒पमा॑णो अ॒न्धो व॒च॒क्ष ऋ॒ण्वः शु॒च॒ते ध॒नाय॑ ॥ १ ॥

को अ॒स्य वी॒रः स॒ध॒माद॑माप॒ समा॑नं॒श सु॒म॒तिभिः॑ को अ॒स्य ।

क॒द॒स्य चि॒त्रं चि॒किते॑ क॒दूती॑ वृ॒धे भु॒व॒च्छ॒शमा॑नस्य॒ यज्योः॑ ॥ २ ॥

क॒था शृ॒णोति॑ हू॒यमा॑न॒मि॒न्द्रः क॒था शृ॒ण्वन्न॑व॒साम॑स्य वे॒द ।

का अ॒स्य पूर्वा॑रुप॒मात॑यो ह॒ कथै॑न॒माहुः॑ प॒पु॒रि ज॒रित्रे॑ ॥ ३ ॥

नु । स्तुतः । इन्द्र । नु । गृणानः । इषं । जरित्रे । नद्यः । न । पीपेरिति पीपेः ।
अकारि । ते । हरिद्वः । ब्रह्म । नव्यं । धिया । स्याम । रथ्यः । सदाऽसाः ॥ ११ ॥ ८ ॥

कथा । महं । अवृधत् । कस्य । होतुः । यज्ञं । जुपाणः । अभि । सोमं ।
उधः । पिबन् । उशानः । जुपमाणः । अन्धः । वचक्षे । ऋण्वः । शुचते । धनाय ॥ १ ॥
कः । अस्य । वीरः । सधमादं । आप । सं । आनंश । सुमतिभिः । कः । अस्य ।
कत् । अस्य । चित्रं । चिकिते । कत् । कूती । वृधे । भुवत् । शशमानस्य ।
यज्योः ॥ २ ॥ कथा । शृणोति । हूयमानं । इन्द्रः । कथा । शृण्वन् । अदसां ।
अस्य । वेद । काः । अस्य । पूर्वीः । उपमातयः । ह । कथा । एनं । आहुः ।
पपु॒रि । ज॒रित्रे॑ ॥ ३ ॥

अथ ३ अथवा ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

कथा सवाधः शशमानो अस्य नशदभि द्रविणं दीर्घानः ।

देवो भुवन्नवेदा म क्रतानां नमो जगृभ्वां अभि यज्जुर्जोषत् ॥ ४ ॥

कथा कदस्या उपसो व्युष्टौ देवो मर्तस्य सख्यं जुजोष ।

कथा कदस्य सख्यं सखिभ्यो ये अस्मिन्कामं सुयुजं ततसे ॥ ५ ॥ ९ ॥

किमादमंत्रं सख्यं सखिभ्यः कदा नु ते भ्रात्रं प्र ब्रवाम ।

श्रिये सुदृशो वपुर्स्य सर्गाः स्वर्णं चित्रतममिष आ गोः ॥ ६ ॥

दुहं जिघांसन्ध्वरसमनिन्द्रां तेतिक्ते तिग्मा तुजसे अनीका ।

ऋणा चिद्यत्र ऋणया न उग्रो दूरे अज्ञाता उपसो ववाधे ॥ ७ ॥

कथा । सवाधः । शशमानः । अस्य । नशत् । अभि । द्रविणं । दीर्घानः । देवः ।

भुवत् । नवेदाः । मे । क्रतानां । नमः । जगृभ्वान् । अभि । यत् । जुजोषत् ॥ ४ ॥

कथा । कत् । अस्याः । उपसः । विजुष्टौ । देवः । मर्तस्य । सख्यं । जुजोष ।

कथा । कत् । अस्य । सख्यं । सखिभ्यः । ये । अस्मिन् । कामं । सुयुजं ।

ततसे ॥ ५ ॥ ९ ॥ किं । आत् । अमंत्रं । सख्यं । सखिभ्यः । कदा । नु । ते ।

भ्रात्रं । प्र । ब्रवाम् । श्रिये । सुदृशः । वपुः । अस्य । सर्गाः । स्वर्णः । न ।

चित्रतमं । दुहे । आ । गोः ॥ ६ ॥ दुहं । जिघांसन् । ध्वरसं । अनिन्द्रां । तेतिक्ते ।

तिग्मा । तुजसे । अनीका । ऋणा । चित् । यत्र । ऋणयाः । नः । उग्रः । दूरे ।

अज्ञाताः । उपसः । ववाधे ॥ ७ ॥

अष्ट १ नमो २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

कृतस्य हि शुरुषः सन्ति पूर्वोक्तस्य धीतिर्दृजिनानि हन्ति ।
 कृतस्य श्लोको बधिरा ततर्द कर्णो बुधानः शुचिमान् आयोः ॥ ८ ॥
 कृतस्य दृब्हा धरुणानि सन्ति पुरुषि चन्द्रा वपुषे वपुषि ।
 कृतेन दीर्घमिषणन्त पृक्षं कृतेन गावं कृतमा विवेशुः ॥ ९ ॥
 कृतं वेमान् कृतमिदं नोत्पुतस्य शुष्मस्तुर्या जं गव्युः ।
 कृताय पृथ्वी बह्वुले गंभीरे कृताय चेनू परमे हुंहाते ॥ १० ॥
 न द्युत इन्द्र न गृणान इषं जरित्रे नद्योऽन पीपेः ।
 अकारि ते हरिबो ब्रह्म नव्यं चिया स्याम रुच्यः सदासाः ॥ ११ ॥ १० ।

कृतस्य । हि । शुरुषः । सन्ति । पूर्वाः । कृतस्य । धीतिः । दृजिनानि । हन्ति ।
 कृतस्य । श्लोकः । बधिरा । ततर्द । कर्णो । बुधानः । शुचिमान् । आयोः ॥ ८ ॥
 कृतस्य । दृब्हा । धरुणानि । सन्ति । पुरुषि । चन्द्रा । वपुषे । वपुषि । कृतेन ।
 दीर्घं । इषणन्त । पृक्षः । कृतेन । गावं । कृतं । मा । विवेशुः ॥ ९ ॥
 वेमानः । कृतं । इव । नोत्ति । कृतस्य । शुष्मः । तुर्याः । जं इति । गव्युः ।
 कृताय । पृथ्वी इति । बह्वुले इति । गंभीरे इति । कृतमा । चेनू इति । परमे इति ।
 हुंहाते इति ॥ १० ॥ न । द्युतः । इन्द्र । न । गृणानः । इषं । जरित्रे । नद्योः । न ।
 पीपेति । पीपेः । अकारि । ते । हरिबो । ब्रह्म । नव्यं । चिया । स्याम । रुच्यः ।
 सदासाः ॥ ११ ॥ १० ।

अष्ट० १ अध्या० ६ व० ११] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० १ सू० २४

॥ २४ ॥ ऋषिः—वामदेवः । देवता—इन्द्रः । छन्द—त्रिष्टुप् ॥

॥ १४ ॥ का सुष्टुतिः शर्वसः सुनुमिन्द्रमर्वाचीनं राधंस आ ववर्तत ।

ददिहि वीरो गृणते वसूनि स गोपतिर्निष्पिधो नो जनासः ॥ १ ॥

स वृत्रहत्ये हव्यः स ईक्ष्यः स सुष्टुत इन्द्रं सत्यराधाः ।

स यामज्ञा मघवा मर्त्याय ब्रह्मण्यते सुष्वये वरिबो धात ॥ २ ॥

तमिन्नरो वि ह्यन्ते समीके रिरिकांसस्तन्वः कृण्वत ग्राम् ।

मिथो यत्त्यागमुभयांसो अग्मन्नरस्तोकस्य तनयस्य सातौ ॥ ३ ॥

कृतुयन्ति क्षितयो योगं उग्राशुपाणासो मिथो अर्णसातौ ।

सं पविशोऽबध्नन्त पुष्पा आदिन्नेमं इन्द्रयन्ते अभीके ॥ ४ ॥

का । सुष्टुतिः । शर्वसः । सुनु । इन्द्रं । अर्वाचीनं । राधसे । आ । ववर्तत ।
ददिः । हि । वीरः । गृणते । वसूनि । सः । गोपतिः । निःस्पिधो । नः ।
जनासः ॥ १ ॥ सः । वृत्रहत्ये । हव्यः । सः । ईक्ष्यः । सः । सुष्टुतः । इन्द्रः ।
सत्यराधाः । सः । यामन् । आ । मघवा । मर्त्याय । ब्रह्मण्यते । सुष्वये । वरिबः ।
धात ॥ २ ॥ तं । इव । नरः । वि । ह्यन्ते । संईके । गिरिकांसः । तन्वः ।
कृण्वत । त्रं । मिथः । यत् । त्यागं । उभयांसः । अग्मन् । नरः । तोकस्य ।
तनयस्य । सातौ ॥ ३ ॥ कृतुयन्ति । क्षितयः । योगं । उग्र । आशुपाणासः ।
मिथः । अर्णसातौ । सं । यत् । पविशः । अबध्नन्त । पुष्पा । आद । इव । नेमं ।
अभीके ॥ ४ ॥

अष्ट० १ अध्या० ५ प० ११, १२] ऋग्वेदे । [मण्ड० ४ अष्ट० १ पृ० २७

आदिह नेमं इन्द्रियं यजन्त आदित्पक्तिः पुरोळाशं रिरिच्यात् ।

आदित्सोमो वि पृथ्यादसुप्वीनादिज्जुजोष वृषभं यजध्वे ॥ ५ ॥ ११ ॥

कृणोत्यस्मै वरिवो य इत्येन्द्राय सोममुत्ते सुनोति ।

सध्रीचीनेन मनसाविधेनन्तमित्सखायं कृणुते समत्सु ॥ ६ ॥

य इन्द्राय सुनवत्सोममथ पचात्पक्तोरुत भृज्जातिं धानाः ।

प्रति मनायोरुचथानि हर्यन्तस्मिन्दधृषणं शुष्ममिन्द्रः ॥ ७ ॥

यदा समर्थं व्यचेदधावा दीर्घं यदाजिमभ्यर्क्यदर्यः ।

अचिक्कदधृषणं पत्न्यच्छां दुरोण आ निशितं सोमसुभिः ॥ ८ ॥

आत् । इत् । इ । नेमं । इन्द्रियं । यजन्ते । आत् । इत् । पक्तिः । पुरोळाशं ।
रिरिच्यात् । आत् । इत् । सोमः । वि । पृथ्यात् । असुप्वीन् । आत् । इत् ।
जुजोष । वृषभं । यजध्वे ॥ ५ ॥ ११ ॥ कृणोति । अस्मै । वरिवः । यः । इत्या ।
इन्द्राय । सोमं । वृते । सुनोति । सध्रीचीनेन । मनसा । अविधेनन् । तं । इत् ।
सखायं । कृणुते । समत्सु ॥ ६ ॥ यः । इन्द्राय । सुनवत् । सोमं । अथ । पचान् ।
पक्तीः । उत । भृज्जातिं । धानाः । प्रति । मनायोः । उचथानि । हर्यन् । तस्मिन् ।
दधत् । धृषणं । शुष्मं । इन्द्रः ॥ ७ ॥ यदा । सज्मर्थं । वि । अचेत् । ऋधावा ।
दीर्घं । यत् । आनि । अभि । अर्क्यत् । अर्यः । अचिक्कदत् । धृषणं । पत्नीं । अच्छ ।
दुरोणे । आ । निशितं । सोमसुत्सुभिः ॥ ८ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ६ व० १२, १३] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ३ सू० २५

भूयसा वस्नमचरत्कनीयोऽविक्कीतो अकानिपं पुनर्यन् ।

स भूयसा कनीयो नारिरेचीदीना दक्षा वि दुहन्ति प्र वाणम् ॥ ९ ॥

क इमं दशभिर्ममेन्द्रं क्रीणाति घेनुभिः ।

यदा वृत्राणि जङ्घनदर्येन मे पुनर्ददत् ॥ १० ॥

न द्रुत ईन्द्र न गृणानः इषं जरित्रे नयोऽन पीपेः ।

अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः सदासाः ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥ १५ ॥ ऋषिः—वामदेवः । देवता—इन्द्रः । छन्द—त्रिष्टुप् ॥

॥ २५ ॥ को अय नर्यो देवकाम उशन्निन्द्रस्य सख्यं जुजोष ।

को वा महेऽवसे पायीप समिन्दे अग्नौ सुतसोम ईद्रे ॥ १ ॥

भूयसा । वस्नम् । अचरत् । कनीयः । अविक्कीतः । अकानिपं । पुनः । यन् । सः ।
भूयसा । कनीयः । न । अरिरेचीत् । दीनाः । दक्षाः । वि । दुहन्ति । प्र । वाणं ॥ ९ ॥
कः । इमं । दशभिः । मम । इन्द्रं । क्रीणाति । घेनुभिः । यदा । वृत्राणिः ।
जङ्घनत् । अयं । पुनः । मे । पुनः । ददत् ॥ १० ॥ नु । स्तुवः । ईन्द्र । नु ।
गृणानः । इषं । जरित्रे । नर्यः । न । पीपेरिति पीपेः । अकारि । ते । हरिवः ।
ब्रह्म । नव्यं । धिया । स्याम । रथ्यः । सदासाः ॥ ११ ॥ १२ ॥

कः । अय । नर्यः । देवकामः । उशन् । इन्द्रस्य । सख्यं । जुजोष । क
वा । महे । अवसे । पायीप । समिन्दे । अग्नौ । सुतसोमः । ईद्रे ॥ १ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ६ व० १३] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ३ सू० २५

को नानाम् वर्चसा सोम्याय मनायुर्वी भवति वस्तं उक्षाः ।

क इन्द्रस्य युज्यं कः संखित्वं को भ्रात्रं वष्टि कवये क ऊती ॥ २ ॥

को देवानामवो अथा वृणीते क आदित्याँ अदिति ज्योतिरीद्वे ।

कस्याश्विनाविन्द्रो अग्निः सुतस्यांशोः पिबन्ति मनसाविवेनम् ॥ ३ ॥

तस्मां अग्निभारंतः शर्म यंसज्ज्योक्पश्यात्सूर्यमुच्चरन्तम् ।

य इन्द्राय सुनवामेत्याह नरे नयीय नृतमाय नृणाम् ॥ ४ ॥

न तं जिनन्ति बहवो न दध्रा उर्वस्मा अदितिः शर्म यंसत् ।

प्रियः सुकृत्प्रिय इन्द्रे मनायुः प्रियः सुवावीः प्रियो अस्य सोमी ॥ ५ ॥ १३ ॥

कः । नानाम् । वर्चसा । सोम्याय । मनायुः । वा । भवति । वस्तं । उक्षाः । कः ।
इन्द्रस्य । युज्यं । कः । संखित्वं । कः । भ्रात्रं । वष्टि । कवये । कः । ऊती ॥ २ ॥
कः । देवानां । अवो । अथा । वृणीते । कः । आदित्यान् । अदिति । ज्योतिः ।
इद्वे । कस्य । अश्विनी । इन्द्रः । अग्निः । सुतस्य । अंशोः । पिबन्ति । मनसा ।
विवेनम् ॥ ३ ॥ तस्मां । अग्निः । भारंतः । शर्म । यंसत् । ज्योक् । पश्यात् । सूर्य ।
उच्चरन्तं । यः । इन्द्राय । सुनवाम् । इति । आह । नरे । नयीय । नृतमाय ।
नृणां ॥ ४ ॥ न । तं । जिनन्ति । बहवः । न । दध्राः । उर्वस्मा । अदितिः ।
शर्म । यंसत् । प्रियः । सुकृत् । प्रियः । इन्द्रे । मनायुः । प्रियः । सुप्रवावीः ।
प्रियः । अस्य । सोमी ॥ ५ ॥ १३ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ६ व० १४, १५] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ३ सू० २६

सुप्राव्यः प्राशुपाव्ये वीरः सुर्वेः पक्तिं कृणुते केवलेन्द्रः ।
 नासुर्वेरापिर्न सखा य जामिदुःप्राव्योऽवहन्ते दवाचः ॥ ६ ॥
 न रेवता पणिनां सख्यमिन्द्रोऽसुन्वता सुतपाः सं गृणीते ।
 आस्य वेदः खिदति हन्ति नमं वि सुर्वये पक्तये केवलो भूत् ॥ ७ ॥
 इन्द्रं परेऽवरे मध्यमास इन्द्रं यान्तोऽवसितासं इन्द्रम् ।
 इन्द्रं क्षियन्तं उत युध्यमाना इन्द्रं नरो वाजयन्तो हवन्ते ॥ ८ ॥ १४ ॥

॥ २६ ॥ ऋषिः—वामदेव । देवता—इन्द्रः । छन्द—त्रिष्टुप् ॥

॥ २६ ॥ अहं मनुर्भवं सूर्यश्चाहं कक्षीवाँ ऋषिरस्मि विप्रः ।
 अहं कुत्सं मार्जुनेयं नृपं जेहं कविरुशना परयता मा ॥ १ ॥
 अहं भूमिं मददामार्षीणाहं वृष्टिं दाशुषे मर्त्याय ।
 अहमपो अनयं वायशाना मम देवासो अनु केतमायन् ॥ २ ॥

सुप्र०अव्यः । प्राशुपाव्यः । एषः । वीरः । सुर्वेः । पक्तिं । कृणुते । केवला । इन्द्रः ।
 न । नासुर्वेः । आपिः । न । सखा । न । जामिः । दुःप्राव्यः । अवहन्ता । इत् ।
 दवाचः ॥ ६ ॥ न । रेवता । पणिनां । सख्यं । इन्द्रः । असुन्वता । सुतपाः । सं ।
 गृणीते । आ । अस्य । वेदः । खिदति । हन्ति । नमं । वि । सुर्वये । पक्तये ।
 केवलो । भूत् ॥ ७ ॥ इन्द्रं । परे । अवरे । मध्यमासः । इन्द्रं । यान्तः । अवसितासः ।
 इन्द्रं । इन्द्रं । क्षियन्तः । उत । युध्यमानाः । इन्द्रं । नरोः । वाजयन्तः । हवन्ते ॥ ८ ॥ १४ ॥

अहं । मनुः । अममं । सूर्यः । च । अहं । कक्षीवाँ । ऋषिः । अस्मि । विप्रः ।
 अहं । कुत्सं । मार्जुनेयं । नि । कंजे । अहं । कविः । रुशना । परयन्त । मा ॥ १ ॥
 अहं । भूमिं । मददा । मार्षीय । अहं । वृष्टिं । दाशुषे । मर्त्याय । अहं । अपः ।
 अनयं । वायशानाः । मम । देवासः । अनु । केतं । आयन् ॥ २ ॥

अष्ट० ३ अ० ६ व० १५] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ३ सू० २६

अहं पुरो मन्दसानो व्यैरं नव साकं नवतीः शम्बरस्य ।
 शततमं वेदयं सर्वताता दिवादासमतिविधं यदायम् ॥ ३ ॥
 म सु प विभ्यो मरुतो विरस्तु म श्येनः श्येनेभ्य आशुपत्वा ।
 अचक्रया यत्स्वधया सुपर्णो हव्यं भरन्मनवे देवजुष्टम् ॥ ४ ॥
 भरन्वादि विरतो वैविजानः पथोरुणा मनोजया असर्जि ।
 तूयं ययो मर्तुना सोम्येनोत श्रवां विविदे श्येनो अश्र ॥ ५ ॥
 क्रजीपी श्येनो ददमानो अंशुं परायतः शकुनो मन्त्रं मदम् ।
 सोमं भरद्वाह्वाणो देवावांतिनो अमुष्मादुरादादाय ॥ ६ ॥
 आदायं श्येनो अंशरत्नोमं सद्यं सव्यं अघुतं च साकम् ।
 अत्रा पुरन्धिरजहादरांतीर्मदे सोमस्य मूरा अभूरः ॥ ७ ॥ १५ ॥

अहं । पुरो । मन्दसानः । वि । व्यैरं । नव । साकं । नवतीः । शम्बरस्य । शततमं ।
 वेदयं । सर्वताता । दिवाऽदास । अतिविधं । यत् । आ । ॥ ३ ॥ म । सु । प । सः ।
 विभ्यः । मरुतः । विः । अ-नु । म । श्येनः । श्येनेभ्यः । आशुपत्वा । अचक्रया ।
 यत् । स्वधया । सुपर्णः । हव्यं । भरन् । मनवे । देवजुष्टं ॥ ४ ॥ भरन् । यदि ।
 विः । अर्नः । वैविजानः । पथा । उरणा । मनोजयाः । असर्जि । तूयं । ययो ।
 मर्तुना । सोम्येन । उत । श्रवां । विविदे । श्येनः । अश्र ॥ ५ ॥ क्रजीपी । श्येनः ।
 ददमानः । अंशुं । परायतः । शकुनः । मन्त्रं । मदं । सोमं । भरन् । दृढाणः ।
 देवावांतिनः । अमुष्मादुरा । उरन्मस्य । आदायं ॥ ६ ॥ आदायं । श्येनः ।
 अमुष्मन् । सोमं । सद्यं । सव्यं । अघुतं । च । साकं । अश्र । पुरन्धिरः । अनवाद् ।
 अशरीः । मदं । सोमस्य । मूराः । अभूरः ॥ ७ ॥ १५ ॥

अनु० ३ अध्या० ६ व० १६] कवेदः [मण्ड० ४ अनु० ३ सू० २७

॥ २७ ॥ कवि-नागदेव । देवना-इन्द्र । छद-त्रिष्टुप् ॥

॥ २७ ॥ गर्भे नु सत्तन्वंपामवेदमहं देवानां जनिमानि विश्वा ।
जतं मा पुर आर्यसीरक्षत्तर्ध इयेनो जवसा निरदीयम् ॥ १ ॥
न घा स मामप जोषं जभाराभीमांस त्वक्षसा वीर्येण ।
ईर्मा पुरंन्धिरजहादरांतीस्त वार्ता अतरत्शुश्रुवानः ॥ २ ॥
अय यच्छयेनो अस्वनीदध द्योविं यद्यदि वार्त ऊहुः पुरंन्धिम ।
सृजयदस्मा अयं ह क्षिपज्ज्यां कुशानुरस्ता मनसा धुरण्यन् ॥ ३ ॥
क्रजिप्य ईमिन्द्रावतो न भुज्युं इयेनो जभार वृहतो अवि ण्णोः ।
अन्तः पंतत्पतज्यस्य पर्णमय यामनि प्रसितस्य तद्वेः ॥ ४ ॥
अयं श्वेतं कलशं गोभिरक्तमापिप्यानं मयवां शुक्रमन्थः ।
अध्वयुभिः प्रयतं मध्वो अग्रमिन्द्रो मदाय प्रति धत्पिबन्ध्वे
गुरो मदाय प्रति धत्पिबन्ध्वे ॥ ५ ॥ १६ ॥

गर्भे । नु । सत् । अनु । एषां । अवेदं । अहं । देवानां । जनिमानि । विश्वा ।
जतं । मा । पुरः । आर्यसीः । अरत्तन् । अयं । इयेनः । जवसां । निः । अदीयं ॥ १ ॥
न । घा । सः । मां । अपं । जोषं । जभार । अभि । ई । आस । त्वक्षसा । वीर्येण ।
ईर्मा । पुरंन्धिः । अजहात् । अरांतीः । उत । वार्तान् । अतरत् । शुश्रुवानः ॥ २ ॥
अयं । यत् । इयेनः । अस्वनीत् । अयं । द्योः । वि । यत् । यदि । वा । अतः ।
ऊहुः । पुरंन्धिं । सृजत् । यत् । अस्मै । अयं । ह । क्षिपत् । ज्यां । कुशानुः ।
अस्ता । मनसा । धुरण्यन् ॥ ३ ॥ क्रजिप्यः । ई । इन्द्रायतः । न । भुज्युं । इयेनः ।
जभार । वृहतः । अत्रिं । स्तोः । अंतरिति । पतत् । पात्रि । अस्य । पर्ण । ययं ।
यामनि । प्रसितस्य । तत् । वेरिति । वेः ॥ ४ ॥ जयं । श्वेतं । कलशं । गोभिः ।
अक्तं । आपिप्यानं । मयवां । शुक्रं । अयं । अध्वयुभिः । मदायं । मध्वः ।
अग्रं । इन्द्रः । मदाय । प्रति । धत् । पिबन्ध्वे । शुः । मदाय । प्रति । धत् ।
पिबन्ध्वे ॥ ५ ॥ १६ ॥

अ३० ३ अध्या० ६ व० १७] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ३ सू० २८

॥ २८ ॥ ऋषिः-वामदेवः । देवता-इन्द्रः । छन्दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ २८ ॥ त्वा युजा तन तत्सोम सख्य इन्द्रो अपो मनवे ससुतस्कः ।

अहन्नहिमरिणात्सप्त सिन्धूनपावृणोदपिहितेव खानि ॥ १ ॥

त्वा युजा धि खिदत्सूर्ययेन्द्रश्चक्रं सहसा सद्य इन्द्रो ।

अधि ण्णुना वृहता वर्तमानं महो द्रुहो अपं विश्वायुं धायि ॥ २ ॥

अहन्निन्द्रो अदहदग्निरिन्द्रो पुरा दस्थूंन्मध्यन्दिनादभीकं ।

दुरो दुरोणे कृत्वा न यातां पुरु सहस्रा शर्वा नि वर्हीत् ॥ ३ ॥

विश्वंस्मात्सीमधर्मा इन्द्र दस्थुन्विशो दासीरकृणोरप्रशस्ताः ।

अवापेधाममृणतं नि शन्नून्विन्देधामपंचितिं वर्धनैः ॥ ४ ॥

एवा सत्यं मययाना युवं तदिन्द्रश्च सोमोर्वमश्व्यं गोः ।

आदईतमपिहितान्यश्नां रिरिचयुः क्षाश्चित्ततृदाना ॥ ५ ॥ १७ ॥

त्वा । युजा । तन । तत् । सोम । सख्ये । इन्द्रः । अपः । मनवे । ससुतः ।
करिणि केः । अहन् । अहि । अरिणात् । सप्त । सिन्धून् । अपं । अणुना ।
अपिहिताश्च । खानि ॥ १ ॥ त्वा । युजा । नि । खिदत् । सूर्यस्य । इन्द्रः । चक्रं ।
सहसा । सद्यः । इन्द्रो इति । अधि । ण्णुना । वृहता । वर्तमानं । महः । द्रुहः । अपं ।
विश्वऽआयु । धायि ॥ २ ॥ अहन् । इन्द्रः । अदहन् । अग्निः । इन्द्रो इति । पुरा ।
दस्थून् । मध्यन्दिनात् । अभीकं । दुरोणे । कृत्वा । न । यातां । पुरु ।
सहस्रा । शर्वा । नि । वर्हीत् ॥ ३ ॥ विश्वंस्मात् । सीं । अधमान । इन्द्र । दस्थून् ।
विशः । दासीः । अकृणोः । अप्रशस्ताः । अवापेधां । अमृणतं । नि । शन्नून् ।
अविधेयां । अपंचितिं । वर्धनैः ॥ ४ ॥ एव । सत्यं । नृपऽयाना । युवं । तत् ।
इन्द्रः । च । सोम । ऊर्व । अश्व्यं । गोः । आ । आदईत् । अपिहितानि । अश्नां ।
रिरिचयुः । साः । चित् । ततृदाना ॥ ५ ॥ १७ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ६ व० १८] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ३ ० २९

॥ २९ ॥ ऋषि-वामदेव । देवता-इन्द्रः । छन्द-त्रिष्टुप् ॥

॥ २९ ॥ आ नः स्तुत उप वाजंभिः सुती इन्द्रं याहि हरिर्मन्दसानः ।
तिरश्चिदर्यः सर्वना पुरुषाङ्गुषेभिर्गुणानः सत्पराधाः ॥ १ ॥
आ हि ष्मा याति नर्यश्चिकित्वाङ्गुयमानः सोतृभिर्ह्य यज्ञम् ।
स्वश्वो यो अभीर्हमन्यमानः सुव्याणेभिर्मदति सं ह वीरैः ॥ २ ॥
श्रावयेदस्य कर्णौ बाजयध्वै जुष्टामनु प्र दिशं मन्दयध्वै ।
उवावृषाणो राधंसे तुविष्मान्करन् इन्द्रः सुतीर्याभयं च ॥ ३ ॥
अच्छा यो गन्ता नाधमानमूती इत्या विप्रं हवमानं गुणन्तम् ।
उप त्मनि दधानो धुर्याश्शस्त्रसहस्राणि शतानि वज्रवाहुः ॥ ४ ॥
त्वोतासो मघवन्निन्द्र विप्रो वयं ते स्याम सूरयो गुणन्तः ।
भेजानासौ बृहद्विष्य राय आकाण्यस्य दावने पुरुक्षोः ॥ ५ ॥ १८ ॥

आ । नः । स्तुतः । उप । वाजंभिः । सुती । इन्द्रं । याहि । हरिःभिः ।
मन्दसानः । तिरः । चित्र । अर्यः । सर्वना । पुरुषाङ्गुषेभिः । गुणानः ।
सत्पराधाः ॥ १ ॥ आ । हि । स्म । याति । नर्यः । चिकित्वाङ्गुयमानः ।
सोतृभिः । उप । यज्ञम् । सुऽअभ्यः । यः । अभीरुः । मन्यमानः । सुव्यानेभिः ।
मदति । सं । ह । वीरैः ॥ २ ॥ श्रावय । इत् । अस्य । कर्णौ । बाजयध्वै । जुष्टौ ।
अनु । प्र । दिशं । मन्दयध्वै । उवावृषाणः । राधंसे । तुविष्मान् । करन् । नः ।
इन्द्रः । सुतीर्या । अभयं । च ॥ ३ ॥ अच्छ । यः । गन्ता । नाधमानं । सुती ।
इत्या । विप्रं । हवमानं । गुणन्तं । उप । त्मनि । दधानः । धुरिः । आशुन ।
सहस्राणि । शतानि । वज्रवाहुः ॥ ४ ॥ त्वाऽङ्गतासः । मघवन् । इन्द्र । विप्रः ।
वयं । ते । स्याम । सूरयः । गुणन्तः । भेजानासः । बृहद्विष्य । रायः ।
आकाण्यस्य । दावने । पुरुक्षोः ॥ ५ ॥ १८ ॥

अष्ट० ३ अथा० ६ व० १९,२०] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ३ सू० ३]

॥ ३० ॥ ऋषि-वामदेव । देवता-इन्द्र । छन्द-प्रिष्टम् ॥

॥ ३० ॥ नकिरिन्द्र त्वदुत्तरो न ज्यायौ अस्ति वृत्रहन् ।

नकिरेवा यथा त्वम् ॥ १

सत्रा ते अनुं कृष्टयो विश्वां पक्वेवं वावृतुः ।

सत्रा मह्यं असि श्रुतः ॥ २

विश्वे चनेदना त्वां देवासं इन्द्र युयुधुः ।

यदहा नक्तमातिरः ॥ ३

यत्रोत बाधितेभ्यश्चक्रं कुत्साय युध्यते ।

मुषाय इन्द्र सूर्यम् ॥ ४

यत्र देवां ऋषायतो विश्वां अयुध्य एक इत् ।

त्वमिन्द्र वनूरहन् ॥ ५ ॥ ११

यत्रोत मर्त्यां कमारिणा इन्द्र सूर्यम् ।

प्रायः शचीभिरेतदहन् ॥ ६

नकिः । इन्द्र । त्वत् । उत्तरः । न । ज्यायान् । अस्ति । वृत्रहन् । नकिः
 एव । यथा । त्वं ॥ १ ॥ सत्रा । ते । अनुं । कृष्टयः । विश्वा । चक्राश्च । वृत्रहः
 सत्रा । मह्यम् । अस्ति । श्रुतः ॥ २ ॥ विश्वे । चन । इत् । अना । त्वा । देवाः
 इन्द्र । युयुधुः । यत् । अहं । नक्तं । आ । अतिरः ॥ ३ अत्र । उत्त । बाधितेभ्यः
 चक्रं । कुत्साय । युध्यते । मुषायः । इन्द्र । सूर्यम् ॥ ४ ॥ यत्र । देवान् । ऋषायः
 विश्वान् । अयुध्यः । एकः । इत् । त्वं । वनूरहन् ॥ ५ ॥ ११ ॥ यत्र
 उत्त । मर्त्यान् । क । कारिणाः । इन्द्र । सूर्यम् । प्रायः । शचीभिः । एतदहं ॥ ६

अट० ३ अध्या० ६ व० २०, २१] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ३ सू० ३०

किमाहुतासिं वृत्रहन्मघं वन्मन्युमत्तमः ।

अत्राह दानुमातेरः ॥ ७ ॥

एतद्धेदुत वीर्यं मिन्द्रं चकथ पौत्यम् ।

स्त्रियं यदुहणायुवं वधीर्दुहितरं दिवः ॥ ८ ॥

दिवश्चिच्छा दुहितरं महान्महीयमानाम् ।

उपासंमिन्द्रं सं पिणक् ॥ ९ ॥

अपोवा अनंसः सरस्वामिपिष्टादहं बिभ्रुषीं ।

नि यत्सीं शिक्षयदृषां ॥ १० ॥ २० ॥

एतदस्या अनंसः शये सुसंमिपिष्टं विपाश्या ।

सुसारं सीं परावर्तः ॥ ११ ॥

उत सिन्धुं विबाल्यं वितस्थानामधि क्षमिं ।

परिं छा इन्द्र मायया ॥ १२ ॥

किं । आत् । उत । असि । वृत्रहन् । मघं वन् । मन्युमत्तमः । अत्र । अहं ।
दानुं । आ । अतिरः ॥ ७ ॥ एतत् । घ । इत् । उत । वीर्यं । इन्द्रं । चकथ । पौत्यम् ।
स्त्रियं । यत् । दुःशृणायुवं । वधीः । दुहितरं । दिवः ॥ ८ ॥ दिवः । चित् । घ ।
दुहितरं । महान् । महीयमानां । उपसं । इन्द्रं । सं । पिणक् ॥ ९ ॥ अपो । उपाः ।
अनंसः । सरत् । संमिपिष्टान् । अहं । बिभ्रुषीं । नि । यत् । सीं । शिक्षयत् ।
दृषां ॥ १० ॥ २० ॥ एतत् । अस्याः । अनंसः । शये । सुसंमिपिष्टं । विपाश्या ।
आ । सुसारं । सीं । परावर्तः ॥ ११ ॥ उत । सिन्धुं । विबाल्यं । वितस्थानां ।
अधि । क्षमिं । परिं । स्थाः । इन्द्रं । मायया ॥ १२ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ६ व० २१, २२] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ३ सू० १०

उ॒त शु॒ष्णा॑स्य धृ॒ष्णु॒ष्या प्र मृ॒क्षो अ॒भि वे॒द॒नम् ।

पुरो यदस्य सम्पिणक् ॥ १३ ॥

उ॒त दा॒सं कौ॒लि॒तरं बृ॒ह॒तः प॒र्य॒ता॒दधि॑ ।

अवाहन्तिन्द्र शम्बरम् ॥ १४ ॥

उ॒त दा॒सस्य॑ व॒र्जिनः॑ स॒हस्रा॑णि श॒ताव॑धोः ।

अधि पञ्च प्रधीरिव ॥ १५ ॥ २१ ॥

उ॒त त्वं पु॒त्रम॒मु॒वः प॒रावृ॑क्तं श॒तक्र॑तुः ।

उक्थेन्विन्द्र आभजत् ॥ १६ ॥

उ॒त त्वा तु॒र्व॒शा॒य॒नृ॒ अ॒स्ना॒ता॒रा॒ रा॒ची॒पतिः॑ ।

इन्द्रो विद्वो अपारयत् ॥ १७ ॥

उ॒त त्वा स॒थ आ॒र्यो स॒र॒घो॒रि॒न्द्र पा॒रतः॑ ।

अर्णोचित्ररथावधीः ॥ १८ ॥

उ॒त । शु॒ष्णा॑स्य । धृ॒ष्णु॒ष्या । प्र । मृ॒क्षः । अ॒भि । वे॒द॒नं । पुरः । यन् । अ॒स्य ।
सं॒पि॒णक् ॥ १३ ॥ उ॒त । दा॒सं । कौ॒लि॒तरं । बृ॒ह॒तः । प॒र्य॒ता॒त् । अ॒धि । अ॒र्षे ।
अ॒हन् । इ॒न्द्र । शं॒बरं ॥ १४ ॥ उ॒त । दा॒सस्य॑ । व॒र्जिनः॑ । स॒ह॒स्रा॑णि । श॒ता ।
अ॒व॒धीः । अ॒धि । प॒ञ्च । प्र॒धी॒रि॒व ॥ १५ ॥ २१ ॥ उ॒त । त्वं । पु॒त्रं । अ॒मु॒वः ।
प॒रा॒वृ॒क्तं । श॒त॒क्र॒तुः । उ॒क्थे॑न् । इ॒न्द्रः । आ । अ॒भ॒ज॒त् ॥ १६ ॥ उ॒त । त्वा ।
तु॒र्व॒शा॒य॒नृ॒ इति॑ । अ॒स्ना॒ता॒रा॑ । रा॒ची॒प॒तिः । इ॒न्द्रः । वि॒द्वान् । अ॒पा॒र॒य॒त् ॥ १७ ॥
उ॒त । त्वा । स॒थ । आ॒र्यो । स॒र॒घो॒रि॒न्द्र । पा॒र॒तः । अ॒र्णो । चि॒त्र॒र॒था॒व॒धीः ॥ १८ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ६ व० २०, २३] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ३ सू० ३०

अनु द्वा जहिता नयोऽन्ध ओणं च वृत्रहन् ।

न तत्तं सुम्नमष्टवे ॥ १९ ॥

शतमंश्मन्मयीनां पुरामिन्द्रो व्यास्यत् ।

दिवोदासाय दाशुषे ॥ २० ॥ २२ ॥

अस्वापाद्भीतये सहसा त्रिशतं हयैः ।

दासानामिन्द्रो मायया ॥ २१ ॥

स घेदुतासि वृत्रहन्समान इन्द्र गोपतिः ।

यस्ता विश्वानि चिच्युषे ॥ २२ ॥

उत नूनं यदिन्द्रियं करिष्या इन्द्र पौत्स्यम् ।

अथा नकिष्टदा मिनत् ॥ २३ ॥

वामं वामं त आदुरे देवो ददात्वयमा ।

वामं पूषा वामं भगो वामं देवः कलंकती ॥ २४ ॥ २३ ॥

अनु । द्वा । जहिता । नयः । अंधं । ओणं । च । वृत्रहन् । न । तत् । ते । सुम्नं ।
अष्टवे ॥ १९ ॥ शतं । अश्मन्मयीनां । पुरां । इन्द्रः । वि । आस्यत् । दिवः । उदासाय ।
दाशुषे ॥ २० ॥ २२ ॥ अस्वापायत् । भीतये । सहसां । त्रिशतं । हयैः । दासानां ।
इन्द्रः । मायया ॥ २१ ॥ सः । घ । इत् । उत । असि । वृत्रहन् । समानः । इन्द्र ।
गोपतिः । यः । ता । विश्वानि । चिच्युषे ॥ २२ ॥ उत । नूनं । यत् । इन्द्रियं ।
करिष्याः । इन्द्र । पौत्स्यं । अथ । नकिः । तत् । आ । मिनत् ॥ २३ ॥ वामं वामं ।
ते । आदुरे । देवः । ददातु । अयमा । वामं । पूषा । वामं । भगः । वामं । देवः ।
कलंकती ॥ २४ ॥ २३ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ६ व० २४, २५] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ३ सू० ३१

॥ ३१ ॥ ऋषिः-वामदेव । देवता-इन्द्रः । छन्दः-गायत्री ॥

॥ ३१ ॥ कयां नश्चित्र आ भुवदूती सदादृधः सखा ।

कयां शचिष्ठया वृता ॥ १ ॥

कस्त्वां सत्यो मदानां मंहिष्ठो मत्सदन्धसः ।

दृळ्हा चिदारुजे वस्तु ॥ २ ॥

अभी पु णः सखीनामविता जरितृणाम् ।

शतं भवास्यूतिभिः ॥ ३ ॥

अभी न आ वदृत्स्व चक्रं न वृत्तमर्वतः ।

नियुङ्गिष्वर्पणीनाम् ॥ ४ ॥

प्रवता हि कर्तृनामा हा पदेव गच्छेसि ।

अभक्षि सूर्ये सचां ॥ ५ ॥ २४ ॥

सं यत्त इन्द्र मन्यवः सं चक्राणि दधन्विरे ।

अध त्वे अध सूर्ये ॥ ६ ॥

कयां । नः । चित्रः । आ । भुवत् । दूती । सदादृधः । सखा । कयां ।
 शचिष्ठया । वृता ॥ कः । त्वा । सत्यः । मदानां । मंहिष्ठः । मत्सत् । अन्धसः ।
 दृळ्हा । चित्र । आदृजे । वस्तु ॥ २ ॥ अभी । सु । नः । सखीनां । अविता ।
 जरितृणां । शतं । भवासि । उत्तिष्ठिभिः ॥ ३ ॥ अधि । नः । आ । वदृत्स्व ।
 चक्रं । न । वृत्तं । अर्वतः । नियुङ्गिभिः । चर्पणीनां ॥ ४ ॥ प्रवता । हि । कर्तृनां ।
 आ । ६ । पदादृध । गच्छेसि । अभक्षि । सूर्ये । सचां ॥ ५ ॥ २४ ॥ सं । यत् ।
 ते । इन्द्र । मन्यवः । सं । चक्राणि । दधन्विरे । अध । त्वे इति । अध । सूर्ये ॥ ६ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ६ व० २५, २६] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ३ सू० ३१]

उत स्मा हि त्वामाहु रिन्मघवानं शचीपते ।

दातारमविदीधयुम् ॥ ७ ॥

उत स्मा सद्य इत्परिं शशमानायं सुन्वते ।

पुरु चिन्महसे वसुं ॥ ८ ॥

नहि स्मा ते शतं च न राधो वरन्त आसुरः ।

न च्यौत्नानि करिष्यतः ॥ ९ ॥

अस्मा अचन्तु ते शतमस्मान्सहस्रभूतयः ।

अस्मान्विश्वा अभिष्टयः ॥ १० ॥ २५ ॥

अस्मा इहा धृणीष्व सख्याय स्वस्तये ।

महो राये दिवितमते ॥ ११ ॥

अस्मा अविद्धि विश्वहेन्द्र राया परीणसा ।

अस्मान्विश्वाभिरुतिभिः ॥ १२ ॥

उत । स्म । हि । त्वां । आहुः । इत् । मघवानं । शचीपते । दातारं ।

अविदीधयुं ॥ ७ ॥ उत । स्म । सद्यः । इत् । परिं । शशमानायं । सुन्वते । पुरु ।

चिन् । महसे । वसुं ॥ ८ ॥ नहि । स्म । ते । शतं । च न । राधो । वरन्ते ।

आसुरः । न । च्यौत्नानि । करिष्यतः ॥ ९ ॥ अस्मान् । अचन्तु । ते । शतं ।

अस्मान् । सहस्रं । भूतयः । अस्मान् । विश्वाः । अभिष्टयः ॥ १० ॥ २५ ॥

अस्मान् । इहा । धृणीष्व । सख्याय । स्वस्तये । महः । राये । दिवितमते ॥ ११ ॥

अस्मान् । अविद्धि । विश्वहो । इन्द्र । राया । परीणसा । अस्मान् । विश्वाभिः ।

रुतिभिः ॥ १२ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ६ व० २६, २७] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ३ सू० ३२

अ॒स्मभ्यं॑ ताँ अ॒र्पा वृ॒धि व्र॒जाँ अ॒स्तैव॑ गो॒र्मतः॑ ।
 नवा॑भिरिन्द्रो॒तिभिः॑ ॥ १३ ॥
 अ॒स्माकं॑ धृ॒ष्ण्या रा॒थो शु॒भ्राँ इन्द्रा॑नपच्युतः ।
 ग॒व्युरं॑श्व॒युरी॑यते ॥ १४ ॥
 अ॒स्माकमु॒त्तमं॑ कृ॒धि श्र॒वाँ दे॒वेषु॑ सूर्य ।
 व॒र्षिष्ठं॑ द्यामि॒वोपरि॑ ॥ १५ ॥ २६ ॥

॥ १३ ॥ ऋधि.-वामदेव । देवता इन्द्र । छन्द-गायत्री ॥

॥ १३ ॥ आ तू न इन्द्र वृ॒त्रह॑न् अ॒स्माकम॑र्ध॒मा ग॑हि ।
 म॒हान्म॒हीभि॑रु॒तिभिः॑ ॥ १ ॥
 भृमि॑दि॒श्वद्वा॒सि तू॒तुजि॒रा चि॒त्र चि॒त्रिणी॑ष्व ।
 चि॒त्रं कृ॒णोष्यु॑तये ॥ २ ॥
 द॒ध्रेभि॑दि॒श्वच्छी॑पांसं ह॒सि द्वा॒र्धन्त॒मोज॑सा ।
 स॒खिभि॑र्ये॒ त्वे स॒चा ॥ ३ ॥

अ॒स्मभ्यं॑ । ता॒न् । अ॒र्प । वृ॒धि । व्र॒जान् । अ॒स्ताँ॒ऽश्व । गो॒र्मतः॑ । नवा॑भिः । इन्द्र ।
 उ॒ति॒ऽभिः॑ ॥ १३ ॥ अ॒स्माकं॑ । धृ॒ष्ण्या । रा॒थः । शु॒भ्रान् । इन्द्र । अ॒न॒प॒ऽच्युतः॑ ।
 ग॒व्युः । अ॒श्व॒ऽग्नूः । ई॒यते॑ ॥ १४ ॥ अ॒स्माकं॑ । उ॒त्त॒मं । कृ॒धि । श्र॒वाँ । दे॒वेषु॑ ।
 सूर्य । व॒र्षिष्ठं॑ । द्याँ॒ऽश्व । उप॒रि ॥ १५ ॥ २६ ॥

आ । तू । नः । इन्द्र । वृ॒त्रह॑न् । अ॒स्माकं॑ । अ॒र्ध॒मा । आ । ग॑हि । म॒हान् ।
 म॒हीभिः॑ । उ॒ति॒ऽभिः॑ ॥ १ ॥ भृमिः । चि॒त्र । घ॒ । अ॒सि । तू॒तुजिः॑ । आ । चि॒त्र ।
 चि॒त्रिणी॑षु । आ । चि॒त्रं । कृ॒णो॒पि । उ॒तये॑ ॥ २ ॥ द॒ध्रेभिः॑ । चि॒त्र । श॒शी॒पांसं॑ ।
 ह॒सि । द्वा॒र्धन्त॑ । मोज॑सा । स॒खि॒ऽभिः॑ । ये । त्वे॒ इति॑ । स॒चा ॥ ३ ॥

श्रृ० ३ अध्या० ६ व० २७, २८] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ३ दृ० ३२

व॒यमिन्द्र॒ त्वे स॒चा व॒यं त्वा॒भि नो॒नुमः ।

अ॒स्माँअ॒स्माँ इ॒दुर्द॒व ॥ ४ ॥

स न॑दि॒चित्रा॑भि॒रद्वि॒वोऽन॒व॒द्याभि॑रु॒तिभिः ।

अना॑धृ॒ष्टाभि॒रा ग॑हि ॥ ५ ॥ २७ ॥

भू॒यामो॒ पु त्वा॒वन्तः॒ सखा॑य इन्द्र॒ गोम॑तः ।

यु॒जो वा॒जाय॒ घृ॒ष्वये ॥ ६ ॥

त्वं ह्ये॒क ई॒शिष॒ इन्द्र॒ वाज॑स्य गोम॑तः ।

स नो॑ यन्धि म॒हीमि॑प॒म् ॥ ७ ॥

न त्वा॑ वर॒न्ते अ॒न्यथा॒ यद्वि॒त्संसि॑ स्तु॒तो म॒घम् ।

स्तो॒तृभ्य॑ इन्द्र॒ गिर्व॑णः ॥ ८ ॥

अ॒भि त्वा॒ गोत॑मा गि॒रानृ॑ष॒त प्र दा॒वने॑ ।

इन्द्र॒ वा॒जाय॒ घृ॒ष्वये ॥ ९ ॥

व॒यं । इ॒न्द्र । त्वे इति॑ । स॒चा । व॒यं । त्वा॒ । अ॒भि । नो॒नुमः । अ॒स्मान्ऽअ॒स्मान् ।
इ॒त् । उ॒त् । अ॒व ॥ ४ ॥ सः । नः । चि॒त्राभिः॑ । अ॒द्वि॒वः । अ॒न॒व॒द्याभिः॑ ।
ऊ॒तिभिः॑ । अना॑धृ॒ष्टाभिः॑ । आ । ग॒हि ॥ ५ ॥ २७ ॥ भू॒यामो इति॑ । सु ।
त्वा॒वन्तः । सखा॑यः । इ॒न्द्र । गोम॑तः । यु॒जः । वा॒जाय॒ । घृ॒ष्वये ॥ ६ ॥ त्वं । हि ।
ए॒कः । ई॒शिषे॑ । इ॒न्द्र । वाज॑स्य । गोम॑तः । सः । नः । य॒न्धि । म॒ही । इ॒प ॥ ७ ॥
न । त्वा॑ । वर॒न्ते । अ॒न्यथा॑ । यत् । दि॒त्संसि॑ । स्तु॒तः । म॒घं । स्तो॒तृभ्यः॑ । इ॒न्द्र ।
गिर्व॑णः ॥ ८ ॥ अ॒भि । त्वा॒ । गोत॑माः । गि॒रा । अ॒नृष॑त । प्र । दा॒वने॑ । इ॒न्द्र ।
वा॒जाय॒ । घृ॒ष्वये ॥ ९ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ६ व० २८, २९] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ३ सू० ३२

तं वोचाम वीर्याद्या मन्दसान अरुजः ।

पुरो दासीरभीत्यं ॥ १० ॥ २८ ॥

ता ते गृणन्ति वेधसो यानि चकर्थ पौत्स्यां ।

सुतेष्विन्द्र गर्विणः ॥ ११ ॥

अवीवृधन्त गोतमा इन्द्र त्वे स्तोमवाहसः ।

पेषु धा वीरव्यशः ॥ १२ ॥

यच्चिद्धि शश्वतामसीन्द्र साधारणस्त्वम् ।

तं त्वा वयं हवामहे ॥ १३ ॥

अर्वाचीनो वंसो भवास्मे सु मत्स्वान्वसः ।

सोमानीमिन्द्र सोमपाः ॥ १४ ॥

प्र । ते । वोचाम । वीर्या । माः । मन्दसानः । आ । अरुजः । पुरः । दासीः ।
अभिऽइत्थं ॥ १० ॥ २८ ॥ ता । ते । गृणन्ति । वेधसः । यानि । चकर्थ । पौत्स्यां ।
सुतेषु । इन्द्र । निर्विणः ॥ ११ ॥ अवीवृधन्त । गोतमाः । इन्द्र । त्वे इति ।
स्तोमवाहसः । आ । पृषु । धाः । वीरव्यशः ॥ १२ ॥ यत्र । चित् । हि ।
शश्वतां । अस्ति । इन्द्र । साधारणः । त्वं । तं । त्वा । वयं । हवामहे ॥ १३ ॥
अर्वाचीनः । वंसो इति । भव । अस्मे इति । सु । मत्सु । अन्वसः । सोमानी ।
इन्द्र । सोमपाः ॥ १४ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ६ व० २९, ३०] ऋग्वेदः - [मण्ड० ४ अनु० ३-सु० ३२

अस्माकं त्वा मतीनामा स्तोमं इन्द्र यच्छतु ।

अर्वागा वर्तया हरीं ॥ १५ ॥

पुरोळाशं च नो घसो ज्योषयांसे गिरंश्च नः ।

बधूयुरिंव योषणाम् ॥ १६ ॥ २९ ॥

सहस्रं व्यतीनां युक्तानामिन्द्रमीमहे ।

शतं सोमस्य स्वार्यः ॥ १७ ॥

सहस्रां ते शता वयं गवामा ज्योषयामसि ।

अस्मात्रा राधं एतु ते ॥ १८ ॥

दशं ते कुलशानां हिरण्यानामधीमहि ।

भूरिदा अंसि वृत्रहन् ॥ १९ ॥

अस्माकं । त्वा । मतीनां । आ । स्तोमः । इन्द्र । यच्छतु । अर्वाक् । आ । वर्तय ।
हरी इति ॥ १५ ॥ पुरोळाशं । च । नः । घसः । ज्योषयांसे । गिरः । च । नः ।
बधूयुः ईव । योषणां ॥ १६ ॥ २९ ॥ सहस्रं । व्यतीनां । युक्तानां । इन्द्र । ईमहे ।
शतं । सोमस्य । स्वार्यः ॥ १७ ॥ सहस्रां । ते । शता । वयं । गवां । आ ।
ज्योषयामसि । अस्मात्रा । राधः । एतु । ते ॥ १८ ॥ दशं । ते । कुलशानां ।
हिरण्यानां । अधीमहि । भूरिदाः । अंसि । वृत्रहन् ॥ १९ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ६ व० ३०] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ३ सू० ३२

भूरि॒दा भूरि॑ देहि नो मा द॒ध्रं धृ॒र्या भ॑र ।

भूरि॒ वेदि॑न्द्र दि॒त्ससि ॥ २० ॥

भूरि॒दा अ॒सिं भु॒तः पु॒रु॒त्रा श॒र वृ॒त्रह॑न् ।

आ नो॑ भ॒जस्व रा॑र्ध॒सि ॥ २१ ॥

प्र ते॑ व॒ध्रू वि॒चक्ष॑ण शं॒सामि॑ गो॒पणो॑ न॒पात् ।

मा॒भ्यां गा॒ अनु॑ शि॒श्रथः॑ ॥ २२ ॥

क॒नी॒नके॑व वि॒द्रधे॑ न॒वे ह॒प॒दे अ॒र्भके॑ ।

व॒ध्रू या॑मे॒षु शो॑मे॒ते ॥ २३ ॥

अ॒रं म व॒स्रया॒म्णेऽर॒मनु॑स्रया॒म्णे ।

व॒ध्रू या॑मे॒ष्वजि॒र्था ॥ २४ ॥ ३० ॥ ६ ॥ ३ ॥

भूरि॒द्वाः । भूरि॑ । दे॒हि । नः । मा । द॒ध्रं । भूरि॑ । आ । भ॒र । भूरि॑ । घ । इत् ।
इ॒न्द्र । दि॒त्ससि॑ ॥ २० ॥ भूरि॒द्वाः । हि । अ॒सिं । भु॒तः । पु॒रु॒त्रा । श॒र ।
वृ॒त्रह॑न् । आ । नः । भ॒जस्व । रा॑र्ध॒सि ॥ २१ ॥ प्र । ते । व॒ध्रू इति॑ । वि॒चक्ष॑ण ।
शं॒सामि॑ । गो॒ऽस॒नः । न॒पात् । मा । आ॒भ्यां । गाः । अ॒नु । शि॒श्रथः॑ ॥ २२ ॥
क॒नी॒नका॑ऽव । वि॒द्रधे॑ । न॒वे । ह॒प॒दे । अ॒र्भके॑ । व॒ध्रू इति॑ । या॑मे॒षु ।
शो॑मे॒ते इति॑ ॥ २३ ॥ अ॒रं । मे । व॒स्रया॒म्ने । अ॒रं । अ॒नु॒स्रया॒म्ने । व॒ध्रू इति॑ ।
या॑मे॒षु । जि॒र्था ॥ २४ ॥ ३० ॥ ६ ॥ ३ ॥

॥ इति तृतीयाष्टके षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

સ્ત્રીઓ જેમ પોતાના બાળક તરફ દોડતી જાય છે તેમ મરૂત આ નદીઓની મુક્તિ માટે જલદી દોડી ગયા, ત્યારે પર્વતાએ પણ રથપ્રમાણે પૂર વેગથી પાછળ એકદમ ત્યાજ પ્રયાણ કર્યું તે તે દિવ્ય ઉદ્ધેકને આનંદી કરીને છોડ્યા, તેમની લહેરોને બરાબર સ્ત્રીતીમા લાગી આપી, અને તે મોટી નદીઓ પુરાઈ રહી હતી તેને તે છુટી કરી. ૫

સર્વ જગતના આધારભૂત એક મહાન પાણીનો ઝરો જોરથી અવાજ કરતી ધાર, તુર્જાંતિ અને વંચની (લક્ષ્મી તરી જતા આપડે એવી) વિનતી ઉપરથી તેજ જગાઓ સ્તબ્ધ કરી, અને હે ઇન્દ્ર, (લાખેજ ઉતરી શકાય) તેવી મહાન નદીઓ, પણ સદેજમાં તરી જવાય તેવી સુગમ કરી. ૬

વાળ પ્રમાણે મધુર અવાજ કરનારી પરોપકારી નદીઓને (ઉદ્ધેકની રેલમછેલમ કરીને) તેણે ઝપોઠન ભરી નાખી અને સદાયાર મુક્ત તરણ કુમારીકાઓને પણ (ભાષિ સુખની આશાઓથી) તેણે આનંદીત કરી પાણી માટે આતુર થયેલા નિર્ભજ ભૂમી ભાગોને તેણે વરસાદ નરસાવી દેવા ભરી નાખ્યા અને જેનો નાથ અદ્ભુત કાતીથી અલકૃત છે તે દિવ્યમેનુ વિઆઓની નહી ઠના પણ તેને દોડી. ૭

વૃત્તને હાર માગીને ઈન્દ્રે, અલખ્ય ઉગા અનેક મનોરમ શરત્કાળ જે એકદમ ગ્રસ્ત થઈ ગયા હતા તેમને અને સ્વર્ગીય નદીઓને પણ મન્ધન મુક્ત કરી તે ત્યારે બાણ્યોથી ઘેરાઈ ગયેલી હોવાથી એકદમ દુઃખી થઈ હતી ત્યારે તે નદીઓને પૃથ્વીપદ ઇન્દ્રિય પ્રમાણે વિહાર કરવા માટે તેમને માર્ગ મનાવી દીધો. ૮

હે હરિ વ પ્રભુ, અન નામના આક પુત્રને કાંડાઓએ તોડી નાખ્યો હતો તેને દરમથી તેજ મુખરૂપ બહાર કાઢ્યો બહાર કાઢતાજ તે આવજો હોવા જતા પણ (તેને આખો આપીને) તેણે મુગ્ધગને જોયો પછી તે નાસણુની પેઠે દર ફેડાને તે ઉભો રહ્યો કે તરતજ તેના સન નાધો નેનાઈ ગયા. ૯

૫ જનય ગર્ભમ્ ન (મરૂત નદા) બામિ પ્રદદુ । અદ્ય અપિ રથા । દ્વ સાક પ્રયયુ । ત્વમ્ વિમૂત્ અતર્પય, કર્માન્ સ્વજ, (એવમ્) દે દન્દ્ર શતન્દ્ર સિન્ધૂન્ અરિષ્ ।

૬ વિશ્વધેતા મહીમ્ ધરન્તામ્ અબનિમ્ (અથા) એવમ્ અર્ણ તર્વાંતયે નય્યાયે ચ (એવો) નમસા અમય । દે દદ્ર સ્વમ્ (દુસ્તરણાન્) સિન્ધૂન્ મુતરણાન્ અકુળો ।

૭ ચક્રા ન નમન્વ પ્વસા, જનજ્ઞા અપુત્ર યુવતી થ દ્વ પ્રાપિન્ત્ । ધન્વાન્ તતૃવાણાન્ અજાન્ અપૂજન્, દયુરણી સ્તર્થ અધાન્ ।

૮ પૂર્વો ઉપથ મૂર્તો ઘરદધ (હતાં યન્ત) સિન્ધૂન્ ચ જન જપન્વાન્ અમૃજન્ । તા ચ પરિ શિતા ચદ્વાજાન ધીરા દ્વ પૃથ્વીયા મૃવિતેવ અમૃજન્ ।

૯ અપુત્ર પુત્રમ્ રમીમિ અદન્તમ્ દ્વ હરિવ, નિસ્તાન્ રામ્ ધાજમર્થ । ય ચ અન્નાપિ આદદાન્ અદિમ્ વ્યવથ, ય વચ્ચિન્ત્ નિ મૂર પર્વ ન વમરન્ત ।

હે બુદ્ધિમાન, તારાં તે પુરાતન ચાતુર્ય યુક્ત મહાન કૃત્યો, અને હે વિચારધી, તેં પોતાની પ્રેરણાથી કરેલા પરાક્રમ પૂર્ણ અને લોકહિતકારી સત્કાર્યો પલ્લુ તું જેમ જેમ પ્રસિદ્ધિમાં લાવ્યો તેમ તેમ હું તે માહીતી કરી લઇને વિદ્વાનોની પાસે વર્ણન કરું છું. ૧૦

હે ઇન્દ્ર તારૂં સ્તવન શું અમારા હાથે થયું નથી ? શું તારી કિર્તી સર્વત્ર નથી ? તો નદીઓ જે પ્રમાણે બન્ને કડિ ચીકાર લગાઇને વહે છે તે પ્રમાણે મ્હોતજન માટે ઉત્સાહથી તું પરિપૂર્ણ થઇ રહે. હે હરીદન્થ ઇન્દ્ર, અમે અમારી અસ્થ બુદ્ધિથી આ તારૂં અપૂર્વ પ્રાર્થનાસ્તોત્ર ગાયું છે માટે અમે હમેશાં વિજયશાળી અને મહારથી (યોદ્ધા) થઇએ તેમ કર. ૧૧

સૂક્ત ૨૦.

॥ ઋષિ-વામદેવ । દેવતા-ઇન્દ્ર ॥

અમને સર્વોપરી સહાય કરનાર પરન્તુ ઉગ્ર ૩૫ ઇન્દ્ર, તે દૂરના (સ્વર્ગ) લોકમાંથી અથવા આ નજીકના (જૂ) લોકમાંથી અમારા સરક્ષણ માટે અમારી તરફ આવે. તે સર્વ જગતનો રાજા છે, તેના ભુગ્રહ વજ્રપ્રમાણે મજ્જાત હોવાથી દંડયુદ્ધમાં અથવા ધોર સંઘામમાં શરીરપર ચાલી આવતાં શત્રુનો તે અત્યંત તીવ્ર તેજથી જોત જોતામાં નાશ કરી નાંખે છે. ૧

અમારો આગેવાન થયેલો ઇન્દ્ર, સંરક્ષણ કરવા માટે અને અમારી ઉપર પોતાની કૃપા કરવા માટે પોતાના પીળા રંગના ઘોડા જોડીને અમારી પાસે આવે. તે વજ્રધારી, ૭ ઐશ્વર્ય યુક્ત, સર્વ વ્યાપક ભગવાન, સર્વ સામર્થ્ય પ્રાપ્તિના આ પ્રમંથે અમારો યત્ન તે પોતે પામે રહીને સિદ્ધિએ લાવે. ૨

હે ઇન્દ્ર, આ અમારા યત્નો તુ પુરસ્કર્તા થઇને અમને કર્તૃત્વ શક્તી પ્રાપ્ત કરી આપીશજ (તેમાં શક નથી) પરન્તુ હે વજ્રધર અબીષ્ટ પ્રાપ્તી માટે તારી સહાયથી અમે શીકારી માફક (તાકી રહીને અને અણીને વખતે) શત્રુપર જાણુ મારીને જ્યાં મેળવીએ તેમ કર. ૩

૧૦ હે વિષ્ણુ તે પૂર્વાંગિ કરણાં કરાસિ, હે રાજન્ (યાનિચ) રુગૂર્તાં વૃષ્યાનિ નર્યા, અર્પાસિ અવિવેપીઃ (તાનિ) અવિદ્વાન્ (અહમ્) વિદુષે આહ ।

૧૧ હે ઇન્દ્ર નૂં સ્તુતઃ નૂં ગૃણાન્ઃ વયઃ ન જરિતે ઇયમ્ પીવેઃ । હે* હરિવઃ પિયા તે નવ્યમ્ પ્રથ્મ અકારે (તદ) વયઃ સદાસઃ રથ્યાઃ સ્વામ ।

૧ અભિષિદ્ધૃત્ સમઃ દંદ્રઃ દુરોત્ત્વઃ નઃ આ, આસાત્ત્વઃ આ, નઃ અવસે યાસન્ । સ વૃષતિઃ વજ્રવાહુઃ સગે સમસ્તુચ્ચ ઓજિષ્ઠિભિઃ પૃતત્ન્યૂન્ નુર્વાણિઃ ।

૨ અર્વાચીનઃ દંદ્રઃ અવસે ગણસેચ હરિભિઃ નઃ અચ્છ આ યાતુ । (સઃ) વર્ષાં રિરપ્તી મપવા નઃ વાજસાતો દન્ન યહમ્ અનુતિષ્ઠાતિ ।

૩ હે દંદ્ર ત્વમ્ દર્મ્ અસ્માકં યહં પુરઃ દપત્ત્વઃ નઃ કન્તું સનિધ્ય સિ (એવ પરં) દે વઙિન્ન ધનાનામ ધનયે ત્વવા વયમ્ શ્ચાત્રીવ (સમયમનુપાલયન્તઃ) અર્ચઃ આત્રિમ્ જયેમ્ ।

જેના યોગ આ ઉદાર ચરિત્રવાન ભગવાન વારંવાર એવા પરાક્રમો કરે છે એવી કઈ દિવ્ય શક્તીથી આ અત્યંત સામર્થ્યવાન છે એવી તેની પ્રખ્યાતિ થઈ છે ? હવે અર્પણ કરનાર ભક્તના પાપ પુષ્કળ હોય તો પણ તે સર્વ પાપોના સર્વસ્વ નાશ કરે છે અને ભગવાનનું સ્તવન કરનાર પુરુષને સામર્થ્ય સપત્તિ આપે છે

અમારો વધ કરીશ નહીં, હવિર્દાન (કરવાને) નતપઃ યજ્ઞમાનને આપવામાટે જે (દિવ્યધન) તારી પામે વિશાળ છે તે લઈ આ અને અમને અર્પણ કર આ દુર્લભ હવિર્ભાગ અમે અર્પણ કરીને અને આ સામમૂક્ય તારી પ્રોલભ્ય ગામને નન્નજ દે ઇન્દ્ર, અમે તારૂં સ્તવન કરીને પ્રાર્થના કરીએ.

હે ઇન્દ્ર, તારૂં સ્તવન શું અમારા હાથે થયું નથી ? શું તારી કીર્તિ સર્વન નવી ? માટે નદીઓ જેમ બને કાઠે ચીકાર થઈને વહે છે તે પ્રમાણે જ્ઞાનતૃજન માટે તું ઉત્સાહથી રીપ્રાય થઈ રહે. હે હરીદશ ઇન્દ્ર અમે અમારી અત્પ્રમતિથી આ તારૂં અપા પ્રાર્થના કરી નાશ છે માટે અમે હમેશા વિજયશાલી અને મહાન યોદ્ધા થઈએ એમ કર

સૂક્ત ૨૧.

॥ અપિ-વામદેવ । દેવતા-ઈન્દ્ર. ॥

ઇન્દ્ર ભગવાન અમારી ઉપર કૃપા કરવા માટે અમારી પાસે આવે, (ભક્તોએ) સ્તવન કરતાંજ તે શૂરવીર અહીં (યજ્ઞમાં) સર્વની સાથેજ સોમરસથી આનન્દ મગ્ન થાઓ તે નિગત ઉત્સાહિન છે. અને તેનું જોરપણ અતિશય છે; માટે આકાશ પ્રમાણે (સર્વને) મોગી રાગસત્તાને; ઉત્કર્ષ આ ધરોજ.

જેની તેજસ્વિતા અપાર, અને થર પુરૂષો ઉપર જેની કૃપા પણ અગ્રીમ છે, અને ધર્મ સભામાં અધિષ્ઠિત થએલા ચક્રવર્તિ રાજા પ્રમાણે જેની કનૂત શક્તિ (કૃષ્ટો ઉપર) વિજય મેળવીને (ભક્તોને) સકટની પાર લઈ જાય છે, અને પ્રાણીમાન ઉપર પોતાનો અચળ અધિકાર ચલાવે છે, એવા તે ઇન્દ્રનાજ મહાન પરાક્રમેની મહત્તાનું અહીં યજ્ઞમાં વર્ણન કરો. ૨

૧ યયા (અસી) કૃષ્વઃ મુદુઃ કા ચિત્ કૃણોતિ તત્ કયાશચ્ચા શવિષ્ઠઃ મુગ્ધે (અસી) વાણ્યે પુષ્ઠઃ બહઃ (અપિ) ચિત્ચિષ્ઠઃ, અય જરિયે દ્રવિણ દધાતિ ।

૧૦ નઃ મા મર્ધોઃ. આ મર, યત્ વાણ્યે દાતવે તે મુરિ (અસ્તિ) તત્ નઃ પ્રદદ્ધિ । હે દંદ નય્મે દેળે (હવિષિ) અરિમન્ તે રવ્યે શસ્ત્રે ત્વામ્ સ્તુવન્તઃ પ્રવ્રવામ્ ।

૧૧ હે દંદ ન્ સ્તુતઃ, તુ યજ્ઞાનઃ, નયઃ ન જરિયે ર્ધ્વં પીયે. હે હરિવઃ તે નય્મં વદ્મ પિયા અઘારિ પયં સદાસાઃ રમ્યઃ રયામ ।

દંદઃ ભવસે નઃ વપ આ યાતુ. મુરઃ (અસી) દંદ સ્તુતઃ સપમન્ત જન્તુ । વદ્માનઃ (અર્ધ), યસ્ય તવિષીઃ પૂર્વાઃ, ધ્રુવમ્ (અપિ) વીઃ ન અભિમૂર્તિ, (સઃ) પુર્વ્યા ।

૨ યસ્ય મ્દુઃ વિદધ્યઃ સમ્રાટ ન, સદ્માન તદનઃ કૃષીઃ અભિ અસ્તિ, તસ્ય દન ઉવેપુત્ત । દન ઉવેપાપસઃ દંદ કૃષ્ણાનિ સ્તવથ ।

ઇન્દ્ર, ઘુલોકમાથી પૃથ્વીમાથી અથવા મહાસાગરમાથી (પ્રગટ થઇને) અમારી પાસે દોડી આવે આકાશમાની જ્યોતિના ॥ ય સૂર્ય પાસેથી અથવા અત્યંત દુરના (દેવ) લોક પાસેથી અથવા સનાતન સત્યલોકમા તે સુખે ખેડે હોય તો ત્યાંથી પણ તે મરતો સાથે ભગવાન અમારી પર કૃપા કરવા માટે અમારી તરફ જલદી આવે ૩

અચળ અને શ્રેષ્ઠ ઐશ્વર્યના સ્વામી ઇન્દ્રનું યશસ્તવન અમે અમારી યજ્ઞસભામા કરીએ (પ્રકાશ) ધેનુ માટે કરેલા યુદ્ધમા તે વાયુસાથે વિજયી થાય છે અને ટક્કર મારતાજ (ભક્તને) ઇન્દ્રિય સપત્તિ પાસે પહોચાડે છે ૪

જે (દેવપાસે) ઉપરાસાપરી નમસ્કાર કરીને (મનને) ધીરજ આપે છે, પોતાની વ્યવ શક્તિ જગૃત કરીને યજ્ઞ કર્મ કરવા માટે (લોકોને) ઉત્તેજ આપે છે અને એવી રીતે દોડી પ્રયત્ન કરીને જે સર્વને પ્રીત થયો છે તે અમારો આચાર સામગાયનથી ઇન્દ્રને યજ્ઞશુભા આમનથી કરે ૫

એમથ ચિત્તે ધ્યાનમા નિમગ્ન થએલો ભક્તજન ઉત્સુક યજ્ઞમાનના ધરમા ખેસીને જ્યારે આજ (સોમનદની રજ કાઢવાનો) તથર ફરવે છે ત્યારે તે પોતે દુઘ્ન ન થનારા અને (ભક્તને) પેની ખાલુએ લઈ જનાર તે યજ્ઞમાનના મજાન યજ્ઞ હોતા અગ્નિ અર્હોજ અમારા યજ્ઞમહાપમા પ્રગટ થાએ ૬

આ રાત તદન ખરી છે કે આ ભારે રીરના પ્રભાવનો આશરો, રોતુજનનો ઉત્કર્ષ થતા માટે હમેશા તેની પાછળજ હોય છે ઉત્સાહિજમાન ॥ ધરમા ગ્રમરે રહેતા ઇન્દ્રનો પ્રનામ જમ્મને મહુદિધાયક અને અનીષ્ટ દાથી હાપ્ર થાય છે ૭

૧ દ્વિ દિવ આ યાનુ પ્રથિવ્યા, ઇમુદ્રાત્ ઉત વા પુરીવાત્ મહુ આવાનુ । સ્વર્નશત્, પરાવત વા પ્લત્સ્ય સદનાત્ ઇ મહવાન્ ભવસ ન (આ યાનુ) ।

૪ ય સ્પૃશ્વસ્ય વૃદ્ધત રાય રજે, ય ગોમતીપુ વાયુના ઝયતિ ણ્ણુવા વસ્ય અપ્પ પ્ર નયતિ તમ્ રદમ્ વિદપેપુ સ્તવામ્ ।

૫ યા નમધિ નમ ઉપસ્ત માયન્ યજ્ઞ્ય વાચ જનયન્ (મજ્ઞાન્) ર્વાર્તિ, (ઇ) ઋત્વજાન પુરવાર હોતા ઇદનેપુ ઉગર્થે ઇન્દ્ર આ જુગ્મીત ।

૬ વદિ ધિવા ધિપથ્યન્ત ઔષિત્વસ્ય માદે ઇદર અદિમ યજ્ઞવા ૬, (તર્કિ) ય દુરાવાઃ વદિ પાતયસ્ય મહાન્ હાતા, (ઇ) ૭ યવરણુ આ (યાનુ)

૭ વર મારસ્ય રુષઃ દુષ્પ રુવત મસ્ય ધિપર્કિ મરુદાઃ । યન્ પ ર્મ્ આસેતસ્ય માદે પુતા (મવતિ) વચ્ચ ધિર્વં ભવયે સદામ પ્ર (મર્વાતિ) ।

પર્વતના શીખર ઉપરનો વીસ્તીર્ણ પ્રદેશ જ્યારે તે (ઇન્દ્ર) જુએ છે, નદીપ્રવાહની બેરદાર ધારાઓને જળાશયીયો તે વધુ વેગ આપે છે, અથવા ધ્યાનાસન ભક્ત જ્યારે સત્વ સામર્થ્યના વિજય થવા માટે તેને આમંત્રણ કરીને પોતાના ઘરમાં લઈ જાય છે તે વખતે ગૌરમૃગ અથવા ગજા પશુ (ઇન્દ્રને) સમર્પણ થાય છે.

જે તારા હાથે સત્કર્મો થાય છે, જે તારા હાથોથી સ્તોતૃજનોને કૃપાધનની બહીસ મળે છે તે તારા હાથને હે ઇન્દ્ર ખરેખર ધન્ય છે. આમ છતાં પણ તું એકદમ સ્વસ્થ કેમ છે ? આજ (તું) સોમરસથી આનંદી કેમ થતો નથી અને ભક્તને તારી મહેરબાની આપવા માટે આજ તને આનંદ કેમ થતો નથી ?

આવી રીતે આ સત્સત્વર ઇન્દ્ર અમૃત્ય (દિવ્ય) ધનનો રાગધિરાજ છે. (અત્તાન) અધિકારનો ઉચ્છેદ કરીને મનુષ્ય માત્રને સ્વતંત્રતાના આરામનો લાભ તેણે જ કરી આપ્યો. માટે હે સર્વ લોક સ્તુત્ય દેવ, તું તારી કૃતૃત્વ શક્તિથી અમને અઐકિક ઐશ્વર્યની ભેટ કરી આપ અને તારા દિવ્યપ્રસાદનો હું ઉપભોગ થઉં તેમ કર.

હે ઇન્દ્ર, તારૂં સ્તવન અમારા હાથે સુ થયું નથી ? શું તારી કીર્તિ સર્વત્ર નથી ? તો નદીઓ જેમ બેઉ કાંઠે ચીકાર થઈને વહે છે તે પ્રમાણે સ્તોતૃજનો માટે ઉત્સાહથી પરિપૂર્ણ થઈ રહે. હે હરીદત્ત ઇન્દ્ર, અમે અમારી અરુપ મતિથી આ તારૂં અપૂર્વ સ્તોત્ર ગાયું છે માટે અમે હમેશા વિજયશાળી અને મહાન થોદા થઈએ તેમ કર.

મૂક્ત ૨૨.

શ્રી ઋષિ-વામદેવ । દેવતા-ઇન્દ્ર. ॥

અમારી જે જે બહીમોનો ઇન્દ્ર પ્રેમથી ઉપભોગ લે છે, અથવા જે બહીમો મને તો તે સ્તોત્ર હોય કે પ્રાર્થના હોય નોમ હોય કે સામગાયન હોય, તેને આવડે છે, તે સર્વ અમારે માટે, તે પરમ મહાન પ્રભાવશાળી બગવાન જે પોતાના ઉત્કૃષ્ટ જગથી ભયકર સન્ન હાથમાં વર્ધને ભક્તની સદ્ગતિ માટે આવે છે તે દિવ્ય ઐશ્વર્યસપત્ત દેવજ નિર્માણ કરી રાખે છે. ૧

૮ યત્ (ઇન્દ્ર :) પર્વતસ્ય વરાંસિ શૃંગે, બપા જ્ઞાંસિ પયોમિઃ ત્રિન્વે, યત્ ચ મુનિઃ (અમું દમ્) વાજાન મોદે વન્તિ (તદા) ગૌરસ્ય ગવયસ્ય નિવત્ ।

૧ તે મુક્તા હસ્તા મદા, ડત્ત હે દ્વ સ્તુવતે રાધઃ પ્રવન્ત રઃ પાણી (મદા દ્વ) એવં સતિ કા વં નિપત્તિઃ વિમુ નઃ મસરિઃ, કિમુ ડડુલ્લ દાતવા ડ ન હર્ષસે ।

૩૦ એવ સરવઃ દ્વઃ વસ્તઃ સમ્પ્ર દૂ, દ્વ ઇન્તા, પૂર્વે વરિવઃ બક । (તદ્) હે પુરુષ, ઋષાઃ રવઃ ન ઘર્ષિ, દિવસ્ય અસઃ મધ્યંચ ।

૧૧ હે દ્વ, તુ સ્તુતઃ, તુ યજ્ઞાનઃ, નયઃ ન ત્રરિયે દ્વં વાગેઃ । હે દરિવઃ તે નયઃ પ્રમ્પ વિષા બદાર, વયં યદામઃ રવઃ રયામ ।

૧ યત્ નઃ દ્વઃ તુરો, ગ્ચ રઘિ, તદ્ સ્તોત્ર પ્રજ્ઞ સોમ ઉચ્ચા વા, બધો મદાન્ ડુનો વઃ યજ્ઞાનં સવસા વિજ્ઞ દ્વિ (સઃ) મધ્યઃ, ન (બર્ષ) આ વિદ્ કરતિ ।

હે હરિદન્ધ ઇન્દ્ર, આપોદેવી બધનમા પડી હતી ત્યારે તેના (ઝરને) ને લાગ્યા લાગ્યા હારેમા ઇન્દ્રાનુસાર વિહાર કરવા માટે જ્યારે તે મવન મુક્ત કરી ત્યારે હે ઇન્દ્ર, તે બહેન મમાન આપોદેવીએ ઘણા આનદથી તારૂં યશોગાન કર્યું

અંત કણ્ણને ઉદનાસિત ઝરનાર સોમવલ્લીનેા રસ એટલો તો મીઠી રાખ્યા છે કે તેની ગણે કે નદીજા મની છે. માટે તારૂં સ્તન કરનાર આ ભજાની અપૂર્વ કંપના અને (ભક્તિ) સામર્થ્ય તુ તેજ પુજા ભગવાનના કીરણોને ત્રાગીને અમારી તરફ આવે એમ પ્રાર્થના કરનાર ઘોડેસ્વાર પોતાના ઘોડાની મજાનૂત ચાગાની ત્રાગામને ખેંચતો દોડતો આવે છે તે પ્રમાણે તુ અમારી પાસે આન.

હે વિજયતાળી વીર, અત્યંત પ્રશસનીય અને શ્રેષ્ઠ શૌર્યના અથવા સાહસના કાર્યો તુ હમેશા અમારા હાથે કરે અમને અધિકારથી વ્યાપ્ત કરનાર પણ તારા હાથે સહેજમા માર્યા જનાર દુષ્ટોને અમારે સ્વાધીન કરે, અને અમારે નાશ કરવાની ઇચ્છા રાખનાર શત્રુઓના હથીઆર ભાગીને નીચે પાડે

હે ઇન્દ્ર, અમારી પ્રાર્થના લક્ષ્યપૂર્વક સાંભળી લે નાના પ્રકારના અદ્ભૂત સામર્થ્યો અમને આપ, સર્વ પ્રકારની ભુદ્ધિમત્તા અમારામા જન્મી ઉત્પન્ન કરે, અને હે દિવ્ય ઐશ્વર્યવાન, તુ અમને જ્ઞાનરૂપ ધેતુ દેનાર થા.

૧૦

૭ હે હરિવ. દ્વય યત્ (આપ.) કેવા ચદ્વધાના દીર્ઘા પ્રસિતિ બનુ સ્વદયર્થ્ય. ત્વં સીં અનુષ્ઠુચ. અનાહ તાઃ સ્વચાર. તે અવોમિ. સ્તવન્ત્ ।

૮ મપ. બદ્ધુ ચિન્ધુર્ન વિપાલે (અત) શશમાનસ્ય શમી શાંક. ચ ત્વા, શુશુવાનસ્વ તે રારિન ચ અસ્મચક યમ્યા, તુવિ બોજસ ગોઃ દર્શિ આપુર્ન (ત્વમપિ આગાહિ)

૯ હે સહુરે વર્ષિષ્ઠા ઝજેષ્ઠા નૃમ્ણાણિ સદ્વાયિ ચ અસ્મે રાત્રા કૃણુહિ । મુદનાવિ વૃત્તા અસ્મન્ચ રાત્રિં, વતુચ. મતર્યસ્ય વષ. જહિ ।

૧૦ હે દ્વ ત્વમ્ અસ્માક શત્રુહિ દત્, અસ્મન્ચ ચિત્રાન્ વાજાન્ ડપ માહ । અસ્મન્ચ વિષા, ઉરષીઃ દપ્પ, મચ્ચન્ અસ્માક માદા મુ ચોધિ ।

હે ઇન્દ્ર, અમારા હાથે તારૂં સ્તવન થયું નથી કે ? તારી કીર્તિ સર્વત્ર નથી શું ? માટે નદીઓ જેમ મેલે જાડે ચીકાર ભરાય છે તેમ સ્તોતૃજના માટે તું ઉત્સાહથી પરિપૂર્ણ થઈ રહે છે. હે હિરણ્ય ઇન્દ્ર, અમે અમારી અત્યુદ્ધિથી આ તારૂં અપૂર્વ પ્રાર્થના સ્તોત્ર ગાયું છે માટે અમે હમેશા વિજયશાળી અને મહાન યોદ્ધા થઈએ તેમ કર. ૧૧

સૂક્ત ૨૩

॥ ઋષિ-વામદેવ । દેવતા-ઇન્દ્ર ॥

મેામરસ અને ભક્તિનાઝર નુ મહારૂંક સેવન કરનાર ઇન્દ્ર આ આનંદથી કેવો ઉભરાઈ ગયો છે ? આ યજ્ઞમાનનાઉત્તમ યજ્ઞને તેણે કેવો ઉત્કર્ષ કર્યો ? કારણ કે ધણી આતુરતાથી મધુર પેય પ્રાપ્ત કરીને અને તૃપ્ત થઈને તે ઉદાર ચરિત્રમાન દેવ ઉજ્જવળ દિવ્યધન આપવા માટે (બળથી) જહ્વીગત થયો છે (તે ખાસ છે) ૧

કયો શૂર પુરૂષ ભગવાનના આદતો વિભાગી થયો ? તેની દય શુ યુદ્ધ સાથે કયો યોગ ધડાઈ આ યો ? તે દયનો અદ્ભૂત પ્રભ કયારે દેખાશે અને સ્વપ્ન કરનાર યજ્ઞમાનના રક્ષણ માટે તેમજ તેની ઉત્તમી માટે તે યારે પ્રગટ થયો ? ૨

(ભક્ત) તનીજ પ્રાર્થના કરે છે તે પ્રાર્થના ત શુ કરવાથી સાબળશે ? અને સાબળી લઈને તેનાપર રૂપા કરનારો વિચાર તેના મનમા રી રીતે આવશે ? તેના જે અસખ્ય વર પ્રસાદ છે આ ? અને તેને સ્તોતૃજનોના મનોરથ પૂર્ણ કરનાર કહેવાયું આવે છે તે શાથી ? ૩

૧૧ દ્વિતીય નુ ઘણાન નુ નયન જરિત્રે દર પાપ હ દરિવ સનન્ય વ્રજા ધિવા અકારિ, (નય) સદાસા રમ્ય સ્યામ ।

૧ સામ કષ્ઠ આભિજીવાળ કશ્ય હાતુ મહા યજ્ઞ કષ્ઠ અવૃક્ત । ડસાન સન્ મત્ર પિવન પુષાન, કૃષ્ણ (નકા) પુવત ધનાય વવત ।

૨ ક વાર અત્ય મધમાદ આપ ક અત્ય મુમતિ મ સ માનસ । અત્ય ચિત્ર કત્ ચિકિત, શશ માનસ વગયો દરુ ક્તો વૃધ મુવત્ ।

૩ દ્વિતીય માન કયા ઘણાતિ, નગ્ન ન અત્ય ખવસો કયા દર, અત્ય પૂરો ઉવમાતવ કા દ. પન અરિત તપુર કયા આતુ ।

(આપત્તિથી) ત્રાસ પામેલો ઉપાસક જન એકાગ્રતાની ધ્યાન કરીને (ભગવાનની) સામર્થ્ય સપત્તીનો અનુભવ લે છે (એમ કહેવાય છે) તે કેમ ? (ભક્તોએ કરેલો) નમસ્કાર તેને પ્રિય છે માટે એવા નમસ્કારનો સ્વીકાર કરીને તે ભગવાન મારા સદ્ગુણચરણની કીમત કરી શકે તેમ થાઓ.

આજનો પ્રભાતસમય પ્રાપ્ત થઈને દિનાઓ પણ ઉગ્જળી થઈ, માટે હવે ભગવાને આ દીન માનવ સાથે મિત્રાચારી કરી એવી વાન ગી રીતે અને ક્યારે થશે ? પ્રિય ભક્તો ઉપર તેનો દયાલાભ ક્યારે અને કેવી ગીતે થશે ?

તારા જીવ જેવા (જીવન) ભક્તો માટે તારો મિત્ર પ્રેમ શક્તિ ગીતે વર્ણવેલો ? પરંતુ તારા નધુપ્રેમનુ વર્ણન અમને ક્યારે કંવાનુ મળજે વાઝ ? અદ્ભૂત સ્વરૂપનુ દર્શન, સૂર્ય પ્રમાણે અથવા (સ્વર્ગિય) ધેનુના દૂધના પ્રવાહ પ્રમાણે (સર્વને) પ્રિય લાગે છે.

સર્વ નાશ કરી નાંખનાર અને ઈન્દ્રને નહીં ભજનાર માનવ દ્રેષ્ટ યત્રને કાઠ માગ્યા માટે ઇન્દ્રદેવે પોતાના ચત્રાઓ (તેનાપર) ચલાવવા માટે ઋગઋષાક ધાર ચક્રાવી રાખેલા છે તેની મહદથી અમારા (પાપરૂપ) ઋણો નાશ કરનાર તે ઉગ્ર દેવે અમને ખનર પડતી નહોતી તે દિવસથી (થએલા અમારાં) પાપો દૂર હાકી કાઢીને તેનો નાશ થયો.

૪ સમાધ: હામાન: દીપ્તાન: અસ્ય ક્રવિણ કયા અમિનશ્ચ (સ.) દેવ: યત્ નમ: જનુન્વાન અમિજુલોપત, મે કૃતાના નવેદા: મુવત્.

૫ દેવ: અસ્યા. ડવસ: મ્યુષ્ટો મર્ત્યસ્ય સસ્યં કયા કત્ જુલોપ, યે મુપુઞ્ઞં કામ અસ્મિન્ તતપ્તે (તેભ્ય:) સહિભ્ય: અસ્ય સદ્યં કયા કત્ (મુગ્યતે).

૬ દે દંદ્ર સહિભ્ય: તે અમત્ર સદ્યં કિં ભાત્ (વર્ચંતે), પરં તે ભ્રાત્ર કદા ય વ્રવામ । (અસ્માકં) મિમે અસ્ય મુદ્દમ: ચિત્ર તમ વપુ: સ્વ: વ, મો: સર્મો: (વ) આ રૂપે ।

૭ (રંદ્ર:) જ્વસ, અનિન્દ્રો હુદં ત્રિપાલન્ તુજ્જે તિગ્મા અનીકા તેતિક્કે । યત્ર ડમ: (રંદ્ર) ક્રમયા: કૃણા ચિત્ અજ્ઞાતા: ડવસ: (યાવત્) દૂરે વ્રવામે ।

સત્યધર્મના (ગંજે) કલેશ વિનાશક શક્તિ અસંખ્ય છે. સનાતન સત્યનું ચિતન પાપોના નાશ કરે છે અને સત્યધર્મનું બોધદાયક મહા પવિત્ર સકીર્તન જાવિકના કાન, બહેરા હોય તો પણ તે બેદીને અંદર ધુસે છે.

સનાતન સત્યો પાપો ધણોજ અબેદ છે. (હવે) તેના ચિતને આકર્ષનાર રૂપ વિપયોમાં કહ્યું તેમ સત્યધર્મને પણ આલ્હાદકારક રૂપો પુષ્કળ છે. સદ્ધર્મ આચરણથી ચિરકાળ રૂપનું સામર્થ્ય (સ્વેચ્છાચારી લોક આપણા શરીરમાં) ધારણ કરે છે અને સત્યાચરણથીજ (બુદ્ધિરૂપ) ધેતુ સનાતન સત્યને ડેકાણે જઈ બેસે છે.

સદ્ધર્મ ધરી રહેનાર ભકતને સનાતન સત્યજ પ્રાપ્ત થાય છે સદ્ધર્મનું જોર એટલું છે કે તે જલદીથી (જ્ઞાન) ધેતુ વશ કરે છે. સનાતન સત્ય માટેજ વિસ્તીર્ણ અને ઉંડી ઘાવાપૃથ્વી સનાતન સત્ય માટેજ તે પરમ શ્રેષ્ઠ ધેતુ, (જ્ઞાન અને વૃષ્ટિરૂપ) દૂધની ધાર-છાંડે છે

હે ઇન્દ્ર, તારૂં સ્તવન થયું નથી શું ? તારી કીર્તિ સર્વત્ર નથી શું ? માટે નદીઓ જોમ બને કાંઈ ચીકાર થઈને વહે છે તેમ સ્તોતૃજનો માટે તુ ઉત્સાહથી પરિપૂર્ણ થઈ રહે. હે હરિદશ્ય ઇન્દ્ર, અને અમારી અલ્પબુદ્ધિથી આ તારૂં અપૂર્વ પ્રાર્થના સ્તોત્ર ગાયું છે માટે અમે હમેશાં વિજયશાળી અને મહારથી થઈએ તેમ કર.

૮ ઋતસ્ય હિ દુરુપઃ પૂર્વાઃ સમિત, ઋતસ્ય ધીતિ વૃન્નિમાત્રિ હન્તિ । ઋતસ્ય શ્લોકઃ મુધાનઃ શુભઃ માનસ, આયોઃ વધિય ભયિ કર્ણાં તતર્થે ।

૧ ઋતસ્ય ધરુણાનિ દયદ્વા સન્તિ, વસુપે વર્ષંપિ પુરુણિ ચંદ્રા વ । ઋતેન દીર્ઘે વૃષઃ દયમન્ત, ઋતેન ગાવાઃ ઋતં ભવિવેદ્યઃ ।

૧૦ ઋતં ચેમાનઃ ઋત હવ વનોતિ, ઋતસ્ય શુભઃ તુરયાઃ વ ઋતાય વનુલે ગમીરે પૃથ્વી દુશતે ઋતયા પરમે ધેનૂ દુશતે ।

૧૧ ર્દશ્ય મુતઃ નુ, વૃણામઃ ન, નયઃ ભર્મિ રપં પીવેઃ, દે હરિવઃ તે નમ્બં વદ્ય પિયા મહારિ પવં પદાર્થઃ રમ્યઃ રયામ ।

સૂક્ત ૨૪.

॥ ઋષિ-વામદેવ । દેવતા-ઇન્દ્ર ॥

સામર્થ્યવાન ઇન્દ્રને કંઈ રમણીય સ્તુતિ અમારા ઉપર કૃપા કરવા માટે અમારી તરફ વાળી લાવશે ? તેજ વીર સ્તોતૃજનને અમૂલ્ય ઇચ્છિત વસ્તુ આપે છે હે જનો સર્વ ઉત્કૃષ્ટ
અક્ષીસોનો મહાન અધિપતિ તેજ છે. ૧

આદર યોગ્ય તેજ છે. ઉચ્ચ સીતે સ્તરન તેનું થાય છે. અંધકારરૂપી શત્રુનો નાશ કરવા માટે પણ તેની સ્તુતિ કરવી જોઈએ. તેનીજ કૃપા સત્ય હોય છે. અને તેજ દિવ્ય ઐશ્વર્ય મપત્ત પ્રભુ આવતા આવતાંજ પ્રાર્થના કરનાર અને મોઝ અર્પણ કરનાર દીન ભક્તને (દુઃખથી) છુટાપણનો આરામ પ્રાપ્ત કરી આપે છે. ૨

શૂર સૈનિક યુદ્ધમાં તેનેજ પોતાની પાસે બોલાવે છે. જ્યારે બન્ને પક્ષના યોદ્ધાઓએ જીત ઉપર ઉદાર થઈને પરસ્પર લડતી વખતે (સર્વસ્વ આશા) છોડેલી હોય છે ત્યારે અથવા તેમને પુત્રપૌત્રનો લાભ જોઈતો હોય ત્યારે સર્વ શૂર પુરૂષ તેનેજ પોતાનો તારનાર સમજે છે. ૩

હે ઉગ્રરૂપ દેવ, કારણ પ્રસંગે યુદ્ધની તડામાર ચાલી હોય ત્યારે ઉપાસના તત્પર નાગરિક એક બીજા સાથે બાથ બીટીને પરાક્રમે મળવે છે અથવા યુદ્ધકુશળ સૈનિકોની ટુકડીઓ એક બીજાપર તુટી પડે છે ત્યારે પણ તેમાંના પુરુષ જોડો તારી (ઇન્દ્રની) જ કૃતીનું અનુકરણ કરે છે. ૪

૧ કા સુદૃષ્ટિઃ શબઃ સૂન દગ્ધં ઈર્વાંચીર્નં રાષસે ન આવર્તત । સહિ વીરઃ ગૂણતે વસૂનિ રદિઃ હે
જનાઃ સ એવ ન નિબિર્ધા ગોપતિઃ ।

૨ સ સુદૃષ્ટઃ દંદ સત્યરાષાઃ વૃષહત્યે સ એવ હન્ય શ એવ દંભ્યઃ । સ મયવા યામન્ બા માદ્મખ્યતે
ગુપ્તવાય મર્યાય વરિષઃ ખાલ્ ।

૩ તમિત્ સમીકે નરઃ વિદ્યન્તે, યત્ ઉભયાસઃ નરઃ તન્વઃ રિરિકાંસઃ, મિથઃ (સદ્વદમાનાઃ)
ત્પાગઃ અગમન્ (યત્ વા) લોકસ્ય તનયસ્ય સાતી તમેવ ગ્રામ્ કૃષ્વત ।

૪ હે ઉગ્ર આશુપાળાસઃ સિતયઃ યોયે અર્પાંસાતી મિથઃ ઋત્વન્તિ, યત્ (ચ ગુપ્તઃ વિષઃ યમ
પદ્મન્ત આદિત્ અમીકે નેમે દ્રવ્યતે ।

કેટલાક ભક્ત ઇંદ્રના ઇશ્વરી સામર્થ્યનું કૌતુક કરે છે, (એવી વખતે) પુરોહિતની ખાલી થએલી જગા પકવાનોથી ભરાવા દો. સોમ અર્પણ કરનાર ભક્ત સોમ અર્પણ નહી કરનાર લોકોને વેગળા કાઢીને તુ દેશ બહાર કાઢીશ, કારણ કે યજ્ઞ માટે તે શ્રેષ્ઠ વીરને ભક્તોએ સંતુષ્ટ કરેલો હોય છે.

ઉત્ક્રિષ્ટ થએલા ઇન્દ્ર માટે જે અતઃકરણ પૂર્વવત સોમરસ સિદ્ધ કરે છે તેને તે ભગવાન સુખસમાધાન પ્રાપ્ત કરી આપે છે અને જરા પણ અસંતુષ્ટ ન થતાં જલદીથી રણસગ્રામમાં તેનેજ પોતાનો મિત્ર કહેવરાવે છે.

ઇન્દ્ર માટે જે આજ સોમરસ સિદ્ધ કરશે, પકવાન બનાવશે અથવા તેને સતોય આપવા માટે (યજ્ઞ સાર) લાઠાય ભાળીને તૈયાર કરશે એવા ખરી લાગણીવાળા ભક્તોના રતોત્રો પ્રેમથી સાંભળીને જે પરાક્રમથી જ્યાં લા ત્રાસ એસે તેવું પરાક્રમ ઇન્દ્ર ભક્તને આપશે. ૭

તે ઉગ્ર પ્રતાપી ભગવાન યુદ્ધ માટે તૈયાર થયો અને તે જગત્રભુએ ધણા દિવસ ચાલનાર યુદ્ધ જોયું એટલે સોમ યજ્ઞ કરનાર ભક્તોએ યજ્ઞમદિરમાં જે પરાક્રમયુક્ત સોમરસ તીક્ષ્ણ બનાવેલો હોય છે તે પ્રાશન કરવા માટે યજ્ઞમાનની સ્ત્રી (ઇન્દ્રને) માટે સાદે આમનણ કરવા લાગે છે.

૫ આદિત્વં હ નેમે દ્વિય ભજંતે, આદિત્વં પંક્તિઃ પુરોહિતૃર્શં રિરિચ્યાત્ । આદિત્વં સોમઃ અદ્યુત્તમૃત્
વિ પટુચ્યાત્, આદિત્વં વજ્રાય (ભક્તઃ) રૂપમં (દન્તમ્) ગુજોપ ।

૬ યઃ કૃત્વા વજ્રતે દ્વિય સોમં મુનોતિ, અસ્મે સઃ ધરિવઃ કૃનોતિ । સપ્રીચીનેન્ મનસા અવિવેતન્
(સઃ દ્વિઃ) ઇંદ્રત્તુ તમિત્વં લગ્નાયન્ કૃણુવે ।

૭ યઃ અથ દ્વિય સોમ મુનવત્, યથ વજ્રોઃ પચાત્ સત ધાનાઃ ધૃજ્વાતિ, તસ્ય મનાયોઃ
વચપાતિ પ્રતિહર્યન્ તસ્મિન્ દ્વિઃ રૂપમં કપ્યં દધત્ ।

યથા જપાવા ઇમર્યં વિ અષ્ટેવ, યથા શ અર્યઃ રીર્ષમ્ આદિ અમિ અર્યં । તદા દુરોએ બા
પ્રોમઃપ્રિદ્ધઃ નિષિતં રૂપમં (સોમ) અચ્છ પાની અચિકદત્ ।

ભારી માલની તે થોડી કીમત આપવા લાગ્યો ત્યારે વેચાણ ન કરતાં પાછો આવીને હું સ્વસ્થ બેઠા તો પણ વધારે માલની થોડી કીમત આપવાની હઠ મુઠી નહીં; આ પ્રમાણે ગરીબ અને વ્યાપારકુશળ બન્ને માણસો પોતપોતાનો સોદો પતાવવાની ટકકર કરે છે. ૯

દસ ધેતુ આપીને આ ઇન્દ્રને મારી પાસેથી વેચાણ લેવાને કોણ તૈયાર છે. ? તેણે અંધકાર રૂપી શત્રુનો નાશ કરીને તરતજ તેને (ઇન્દ્રને) મારી પાસે પાછો લાવી આપવો ૧૦

હે ઇન્દ્ર, શું તારી સ્તુતિ કરી નથી ? શું તારી કીર્તિ સર્વત્ર નથી ? માટે નદીઓ જોમ બને કાઠે ચીકારે ભરાઈને વહ છે તેમ સ્તોતૃજનો માટે તુ ઉત્સાહથી પરિપૂર્ણ થઈ રહે, હે હરિદશ્વ ઇન્દ્ર, અમે અમારી અસ્પષ્ટિ પ્રમાણે આ તારૂં અપૂર્ણ સ્તોત્ર ગાયું છે. માટે અમે હમેશાં વિજયશાળી થોડા થઈએ એમ કર. ૧૧

મૂક્ત ૨૫.

॥ ઋષિ-વામદેવ । દેવતા-ઇન્દ્ર. ॥

આજ ક્યા ભગવત સેવક અને લોકહિત તત્પર સત્પુરુષને ધણી ઉત્સુકનાર્થી ઇન્દ્રના ભક્ત પ્રેમનો લાભ મળ્યો ? અથવા તેની પૂર્ણ કૃપાને યોગ્ય થવા માટે વેદીપરનો અગ્નિ પ્રગટ થતા સોમરસ સિદ્ધ કરીને તે ભગવાનની સ્તુતિ કોણ કરે છે ?

૧ મૂયસા કર્નાયઃ વર્ણં ભચરવ, પુનઃ યન્ અવિકાંત. (હતિ) અકાનિયમ । સઃ મૂયસા વર્નાયઃ ન જરિરેચાંત, દાનાઃ દક્ષાઃ ચ વાણમ્ વિ પ્ર દુહંતિ ।

૧૦ મમ દમ દંદ્ર દવામિઃ ક્ષેતુમિઃ કઃ કીળાતિ, યદા ચ વૃષ્ટાણિ ત્રણત્ અથ એન મે પુન. દદત્ ।

૧૧ હે દ્વ સ્તુતઃ તુ, યુષ્માનઃ તુ, નયઃ ન જરિત્રે દ્યં પીપેઃ, હે હરિવઃ તે નવ્યં વદ્મ પિયા અકારિ (વયં) સદાસઃ રવ્યઃ સ્યામ ।

૧ કો ભય નયઃ દેવકામઃ કઃ (વપાસકઃ) ઝઘન્ દ્વિત્ય સત્ત્વં જુગોષ । કો વા મુતસોમઃ સમિદે અમો મહે પાર્યાય અન્નસે દ્વ દંદ્રે ।

કયા ભક્તોએ ગુણુવાદ વર્ણન કરીને સોમપ્રિય દેવ પાસે પોતાનું મસ્તક નમાયું ?
ભક્તિનો પ્રમ કોણ બોલે છે (પ્રાત કાળમાં ઉઠીને) સધિપ્રગલ્ભનું પરિધાન કોણ કરે છે ?
ઈન્દ્રના આત્મત્વની, મિત્રત્વની અને બધુત્વની ઈન્દ્ર કોણે રાખી છે ? તે હુદ્દિમાન પાસે
સરક્ષણ માટે કોઈ ગયું છે ? ૨

દિવ્ય વિભૂતિનું કૃપાળન (આપણાપર) હોય એવી યાચના આજ કોણ કરે છે ?
અદિત્ય, અદિતિ (અનાદ્ય અનન્ય શક્તિ) અને દિવ્ય તેજ વિગેરેની ઉપાસના કોણ કરે છે ?
કયા ભક્તે મીલીને સિદ્ધ કરેલો સોમરસ, ઈન્દ્ર, આશ્વિન અને અગ્નિ આજ મનપૂર્વક પ્રાર્થન
કરે છે ૩

ભારત વડના લોકો ઉપર પ્રેમ કરનાર અગ્નિ દેવ, વીરોનું હિત કરનાર અને વીરોમાં
અત્યંત શ્રેષ્ઠ વીર ઈન્દ્રની પ્રીતિય આપણે સોમરસ પીલીને તૈયાર કરીએ એમ જ કહે છે તેનું
પણ કશ્ચાણુ કરે તે ભક્ત ઉદય પામનાર સૂર્યના દર્શનનો લાભ ચિરકાલ લે ૪

સનુ પુષ્કળ હોય કે થોડા હોય તે (ભક્ત) નો પરાભન કોઈ પણ કરી
શક્ય નથી, એવા ભક્તને અદિતિ સામ્ય સુખ આપરોજ ઈન્દ્રધ (કોઈ પ્રીય નથી ?)
સદાચરણી મનુષ્ય પ્રીય મનપૂર્વક ઇશ્વરનું ચિતન કરનાર પ્રીય, આતુરતાથી સેવા કરનાર પ્રીય
અને સોમરસ અર્પણ કરનાર પણ તેને પ્રીયજ છે ૫

૨ ક સોમ્યાય (દ્રાવ્ય) વચસા નવામ, ક મનાયુ ભવતિ ઉચ્ચ ચ વસ્ત । ક દ્રશ્ય ગુણ
વટિ ક સચિત્, ક ભ્રાત્ર વટિ, કવચે ઠતી ક (ગચ્છતિ) ।

૩ ક દવાનાં ભવ અય વૃણીત ક આદિત્યાન્ અદિતિ - વર્ણિતધ ૩૩ । કન્ય અસો મુતલ્પ
અશ્વિનાં દ્વ ભમિ ચ મનસા અશ્વિનનમ્ પિષતિ ।

૪ ય દ્રાવ્ય (ધામ) મુનલ્પમ્ દ્રાવ્યહ તર્ભ નર્ચાય નૃણામ્ મૃતમાયા નરે ભારત ભમિ ધમ
ય સન, યચ ઉચરતમ્ મૃતમ્ ગ્વાક્ પદ્યાત્ ।

૫ ત ન લદ્ય ન લપ્તા દિનન્તિ, અર્ચ્ય અદતિ ઉદ ધર્મં યદ્યર્, (અર્ચ્ય દ્રાવ્ય કા નામ ન
પ્રિય) દદ પ્રિય મુહુર્, પ્રિય મનાયુ, પ્રિય મુપાવધી ધામી યાપિ અલ્પ પ્રિયા

આ શ્રેષ્ઠ વીર દીનોની ઘણી કાલજી પૂર્વક સંભાળ કરનાર અને દુષ્ટોનો જોતજોતામાં નાશ કરનાર છે. સોમરસ અર્પણ કરનાર લકતોએ અર્પણ કરેલાં પકવાન ઇન્દ્ર પોતાનાજ માનીને ગ્રહણ કરે છે. પરંતુ સોમરસ અર્પણ કરતો નથી તેનોજ તે કોઈ નહી. નહી સગો, નહિ મિત્ર કે નહી બધું. સોમ નહિ આપનાર માણસો ઉપર તેની ઇતિરાજ થાય છે અને તેનો તે નાશજ કરે છે.

અત્યંત ધનાઢ્ય પરંતુ ઘણાજ કંજુસ સાથે અથવા સોમ અર્પણ નહિ કરનાર જનોસાથે મોમપ્રીય ઇન્દ્ર પ્રેમ રાખવાને ઇચ્છતો નથી, એટલુજ નહિ પણ, એવા દાતૃત્વહીનોના વૈભવના તેજનો નાશ કરે છે અને તદ્દન નિર્ધન સ્થિતિમાંજ તેનો અંત લાવે છે. પરંતુ મનપૂર્વક સોમરસ અને પકાવેલાં હવિ અર્પણ કરનાર લકતનેજ તે સર્વરીતે આધીન થાય છે.

શ્રેષ્ઠ હો અથવા કનિષ્ઠ હો પણ સર્વ જન ઇન્દ્રનેજ હાક મારે છે. મધ્યમ સ્થિતીના લોકો પણ ઇન્દ્રનીજ પ્રાર્થના કરે છે; ઉદ્યોગ કરતા અથવા તો સ્વસ્થ ખેડેલા લોકો પણ ઇન્દ્રનેજ આમંત્રણ કરે છે. સુખવસ્તુ લોક અને લઢાઈપર ગયેલા સૈનિકોપણ ઇન્દ્રનેજ આમંત્રણ કરે છે અને સર્વ સામર્થ્ય માટે ભટકનાર શ્વર પુરૂષ પણ ઇન્દ્રનેજ ખોલાવે છે.

સૂક્ત ૨૬.

॥ ઋષિ-વામદેવ । દેવતા-ઇન્દ્ર. ॥

પૂર્વે હુજ મનુ થયો હતો. સૂર્ય પણ હુંજ અને મહાશુદ્ધિમાન કક્ષીવાન ઋષિ પણ હુંજ. અર્જુનીનો પુત્ર કુત્સ પણ હું, અને ઉશના કવિ પણ હુંજ- મારી તરફ જુઓ.

૬ એવ સુપ્રમ્યઃ પ્રાણુપાદ્ વીરઃ દ્વિઃ સુષ્વેઃ પર્કિઃ કેવલા ક્ષુણ્તે । સઃ અમુર્ષેઃ ન ભાપિઃ, ન સલા ન જામિઃ, સઃ દુષ્પ્રામ્યઃ, (સન્) અવાચઃ ભવહન્તઃ શ્વ ।

૭ રેવતા પળિના અમુન્વતાચ, મુતપાઃ દ્વિઃ સંહયં ન સપૃણીત । પરંચ અસ્ય વેદઃ આ ચિદતિ, નમ ચ હન્તિ (અસરંચ) સુધ્વયે પ્ષકયે કેવલઃ વિમૂત ।

૮ પરે, અવરે, મધ્યમાસઃ દ્વિઃ (હવન્તે) યાંતઃ અવસિતાસઃ દ્વિઃ સિયંતઃ યત દયામાનાઃ અપિચ વાજયંતઃ નરઃ દ્વિઃ એવ હવન્તે ।

૧ અહં અત્રુઃઅમવમ્ સૂર્યથ, અહં વિપ્રઃ ઋષિઃ કરાવાન્ અસ્મિ । અહ આતુનેવ કુરુષ નિરુપ્રે અહં યશના ઋષિઃ અમવં તદ્ મા પરયત ।

સર્વ દેશ આર્યોને મે આપ્યા છે. દાનદૂર લાવિક જનો માટે મેધ ટૂટી મે કરી ધોં ધોં અવાજ કરીને વહેતા ઉદકોની વાટ મેંજ કરી આપી, અને મારાજ (ઇશ્વરી) સંકેત પ્રમાણે દેવો ચાલતા આવેલા છે. ૨

આનંદયુક્ત યજ્ઞને સૌ દાનવોની નજ્વાણુંના નજ્વાણું કિલ્લેજ નગરો મે જમીનદોસ્ત કરી નાંખ્યા. પરન્તુ સતતમાંનું સ્થળ માત્ર સુખના ધામમાં પ્રવિષ્ટ કરી આપ્યું અને દિવોદાસ અને અતિથિગ્યનુ રક્ષણ કર્યું. ૩

હે મરૂતો, સર્વ પક્ષીઓમાં તેજ પક્ષી શ્રેષ્ઠ થાઓ. સર્વ સ્યેન પક્ષીઓમાં પણ તે ધણું જલદીથી ઉડનાર સ્યેનજ શ્રેષ્ઠ થાઓ. જુઓ, રથ પ્રમાણે જરે ચાકની બીલકુલ જરૂર પડતી નથી એવા પોતાના અગના જોરથી તે પક્ષિ, દેવો પણ જ્યાં જુલ ખાઈ જાય એવો (સોમ-રૂપી) હવિ માનવો માટે તે નીચે લાવ્યો. ૪

(સર્વને) ભયથી કંપાવનાર તે પક્ષિએ જ્યારે ત્યાંથી સોમ હરણુ કર્યો ત્યારે તે મનોવેગે ઉડનાર પક્ષી વિસ્તીર્ણ આકાશ નામે જલદી નીકળ્યું અને મધુર સોમરસ લઇને ધણીજ તરથી ઉડ્યું અને અહીં (ઋતુલોકમાં) સોમરસ લાવવાનો મહાન યશ તે સ્યેન પક્ષીને મળ્યો. ૫

૨ અહં ભૂમેઃ આર્યાં અદદા । અહં દાણુવે મર્ત્યાંય વૃષ્ટિ (અવર્ષ) અહ વાવશાનાઃ અપ અનયં દેવાસથ મમ કેનં અનુ આયન્ ।

૩ અહ મંદસાનઃ ઘોવરસ્ય નવ નવતીઃ પુઃ સાકં વિ ઘેરં, સતતમં વેરં અપિ સર્વતાતા (વિ ઘેરં) યત દિવોદાસમ્ અતિથિગ્વં ચ આવમ્ ।

૪ હે મરૂતઃ યઃ આગ્રપતા વિઃ વિન્ધઃ સુ ગ્રાસ્તુ, સ્યેનેન્ધોવિ ગ્રાસ્તુ । યત્ યઃ યુવર્ગઃ રેવન્ દેવ ઝુટ દર્ભ્યં અવક્ષયા સ્વપયા મનવે મરન્ ।

૫ વેવિજ્ઞાનઃ મનોજનઃ વિ યદિ (ધોમે) અતો મરન્ ઝગ્ના પથા ચ અચન્નિત । તયા ધોમ્યેનઃ મપુન્ ૧૨૪ યર્ષા, ૩૪ અતઃ ય સ્યેનઃ અવ મવઃ વિવિદ ।

બરાબર સરળ રીતે ઉડનાર તે શ્યેન પક્ષીએ અત્યંત દૂરના સ્વર્ગલોકમાંથી તે હર્ષકારક-
ઉલ્લાસકારક-મોખવણી લઇને અને પંખમાં બરાબર પકડીને તે દેવપ્રીય પક્ષીએ ઘણું ઉંચા
ઘુલોકમાંથી ઉંચકીને અહીં આણી. ૬

શ્યેન પક્ષીએ મોખવણી ઉંચકીને હજારો અને લાખો મોમસેવનોનુ શ્રેષ્ઠ લઇને તે અહીં
(બૂલોકમાં) આણી ત્યારે મોમના હર્ષમાં તે પ્રનાશાળી અને જ્ઞાનવાન પક્ષી અધર્મીઓને
દિગ્મુહ કરી નાંખ્યા. ૭

સૂક્ત ૨૭.

॥ ઋષિ-વામદેવ । દેવતા-ધન્વ. ॥

ગર્ભમાં હોવા છતાં પણ મને આ દેવતા એકંદર જન્મ વિશે જ્ઞાન થયું છે. અને મને
લોખંડના સેંકડો કબાટોમાં જતન કરીને રાખ્યો હતો તો પણ હું શ્યેન પક્ષી તેમાંથી અપાટા-
બંધ ઉડીને બહાર પડ્યો. ૧

તેણે મારે પુરતો પરાભવ ક્યોજ નહીં. ઉલટો મેં તેને મારા તેજથી અને વીર્યથી સગડી
નાંખ્યો. આ પ્રમાણે તે ચાલુ ગતીવાળા અને મહાશુદ્ધિશાળી પક્ષીએ અધર્મીઓને દૂર ફેંકી
દઇને અને (સ્વબળથી) સ્ફુરતા પામીને વાયુને પણ પાછળ નાંખ્યો. ૨

૬ ઋજીવી શ્યેનઃ શકુનઃ પરાવતઃ મન્ત્રં મદં અશ્નું દૃષ્ટમાન ધોમં દદદ્વાણઃ સ દેવવાન્-અસુખ્માત્
વત્તરાત્ આદાય આ મરત્ ।

૭ શ્યેનઃ ધોમં આદાય સદસં અયુતં ચ સવાન્ શાકં અમરત્ અન્ન સઃ પુરંધિઃ (શ્યેનઃ) અનૂરઃ,
ધોમસ્ય મદે અરાતીઃ મૂરાઃ અજહાત્ ।

૧ ગર્ભે તુ સન્ન અહં ણ્યાં દેવાનાં જનિમાનિ બન્ધવેદં મા ઘત આયસીઃ પુરઃ અરક્ષન્ અપ સ્વનો
દં બ્રહ્મા નિરદીયં, ।

૨ સ માં જોષં નય અપચ્ચમાર, સ્વશ્વસા ચીર્મેજ ર્મ આમિ આસ, ર્મો પરિધિઃ મરતીઃ
અજહાત, સત શ્વપાનઃ શાતાન્ અતરત્ ।

તે રથેન પક્ષીએ સુલોકના નીચા પ્રદેશમાં (આવતાંજ) માટેથી અવાજ કર્યો અને તે શુદ્ધિવર્ધક સોમરસ (હલતજન) પોતપોતાને ઘેર લઈ ગયા, એટલામાં (સોમવદ્ધીનું રક્ષણ કરનાર) કૃશાનુ નામનો ધનુરવાદી (ધનુષ્ય ધારણ કરનાર) હતો તેણે મનમાં તેમનમાં ગુસ્સે થઇને તે રથેન પક્ષીપર ધનુષ્યની અત્યંત ત્રાસથી અને ખાણ પાણ માર્યું. ૩

તદન સીધી લાઇનમાં હિંડનાર તે રથેન પક્ષીએ, સુનયુ (ને અશ્વીદેવો સંભાળીને લાવ્યા તે) પ્રમાણે ઇન્દ્રલોકના અતિ ઉંચ શિખર ઉપરથી આ સોમવદ્ધીને ભૂલોકમાં આણી તે વખતે માર્ગમાં કૃશાનુએ હક્ષો કરવાથી તે પક્ષીની પાંખમાંથી એક પીછુ તુટીને નીચે પડ્યું. ૪

માટે હવે હે દિવ્ય ઐશ્વર્ય સંપન્ન ઇન્દ્ર ભગવાન, આ (ચાંદીનો) શુભ કળશ હાથમાં લઇને દૂધ મિશ્રિત પૌષ્ટિક અને તેજસ્વી પેય અર્ધ્યૂઓએ નમ્રપણે અર્પણ કરેલા મધુર સોમરસના સારરૂપ આ પેય પીને આનંદીત થવા માટે હાથમાં લે-તે મહાવીર (ઇન્દ્ર) સોમ પ્રાશન કરીને આનંદમગ્ન થવા માટે (આ અર્ધ્ય) હાથમાં લે. ૫

સૂક્ત ૨૮.

॥ ઋષિ-વામદેવ । દેવતા-અગ્નિ. ॥

હે સોમરસ, ખુદ ઇન્દ્રે તારાથી યુક્ત થઇને, તારી મિત્રાચારી સંપાદન કરીને મનુષ્ય-માત્રના હિત માટે, નદીઓનો પ્રવાહ વહે એમ કર્યું. તેણે અહીનો વધ કરીને સાત મોટી નદીઓને ખંધન મુક્ત કરી. અને રાત્રેંદ્રિયોનાં દ્વારો ઢંકાઇ ગયા જેવાં હતાં તે ઉઘાડ્યાં. ૧

૧ યત રથેનઃ યોઃ અવાસ્વનીત્. અથ યદિ વા યત્ પુરન્ધિ અતઃ ચિ ક્કુઃ, યત્ કૃશાનુઃ અસ્તા મનસા મુરખ્યન અસ્મિ (હારાન) સ્વજતં ય્યાનં અથ ક્ષિપત હ ।

૪ ઋજિષ્યઃ રથેનઃ મુગ્યું ન ઇન્દ્રવતઃ વૃદ્ધતઃ સ્તોઃ અધિ ર્જમાર । અથ પ્રસિતસ્ય વેઃ તત્ પતત્રિ પર્ણે અંતઃ યામાનિ પતત્ ।

૫ અથ મયવા, યોમિઃ ૫ર્ષં આપિધ્યાનં શુકં અન્ધઃ મધ્વઃ અર્ધં અર્ધ્યુર્મિઃ પ્રગતં ચેત (રજત) કચ્ચ ર્દ્રઃ મદાય વિવધ્યે પ્રતિપત, શ્વઃ (ર્દ્ર) મદાય વિવધ્યે પ્રતિપત ।

૧ ૨ યોમ ત્વા યુગ્મા, તત્ તત્ ચરથ્યે ર્દ્રઃ મનયે અપઃ શમુતઃ અરઃ । અદિમ્ અદન્ વસ વિ પુન્ અપિમાત્, અવિદિવાનિ ર્દ્રઃ ધાનિ અપા વૃણોત્ ।

હે આદિહાદાયક સોમરસ, તને પોતામાં મેળવી લઈને ઇન્દ્રે ઝપાટાબંધ સૂર્યના રથનું ચક્ર એકદમ દાબીને પકડ્યું અને અત્યંત ઉગ્ર સૂર્યને લીધે જે વિશ્વનુ ચપળપણું જે અહીં દૃશ્યમાન થાય છે તે શત્રુના પંબમાંથી ઊઝાડ્યું ૨

હે ચિત્તાભરમ મોમ, પ્રત્નીન કાળમાં ઇન્દ્રે મધ્યન્દ્ર થતા પહેલાં દૃશ્યનો વધ કર્યો. તે વખતે તે અધર્માઓને અગ્નિદેવે બાળીને ભગ્ન કરી નાંખ્યા. ઘાઝ જંગલમાં અને (ગામ-માંના ધરમાંથી પણ તે દુષ્ટોએ બાણે કે પોતાની ચતુરાધીજ પ્રવેશ કરી લીધો હતો (એવી વખતે) ઇન્દ્રે પોતાના હથીઆરના તણકાથી તેઓમાંના હજારો દુષ્ટોનો સંહાર કર્યો. ૩

હે ઇન્દ્ર, તે નીચ ધર્મવિરોધીઓને તે ધર્મશ્રેષ્ઠ જાતવાળાઓને તે સર્વથી નિંદવા યોગ્ય સ્થિતિએ પહોંચાડ્યા હે ઇન્દ્ર મોમ, ધર્મનીનિ વીનાના યત્નઓને એજ પ્રમાણે થકવી નાંખો, તેમના નાશ કરો. તમે બંને પોતાના પાપીનો નાશ કરનાર પોતાના હથીઆરોથી સર્વને વંદવા યોગ્ય થયા છો. ૪

તે દિવ્ય ઐશ્વર્ય સંપન્ન દેવો. ઇન્દ્ર અને હે સોમ, તમે બંને (બુદ્ધિરૂપ) અશ્વનું બંધન ગૃહ અને (પ્રકાશરૂપ) ધેનુઓને છુપાવી રાખવાની જગ્યા જે તદ્દન બંધ કરી નાંખી હતી તેને હથીઆરથી તોડી નાંખીને મોકળી કરી અને અંધકારને દૂર કાઢીને સર્વ પ્રદેશ બકતોને ખુલ્લો કરી આપ્યો. ૫

૨ હે ઇન્દ્રો ત્વા યુજા ઇન્દ્રઃ સૂર્યસ્ય ચક્રં સહસ્રા સઘઃ નિ ચિદત્, મૃદતા સ્તુતા (મુવિ) અધિ વર્તમાનમ્ વિશ્વાયુ મહઃ દુહઃ અપ યાવિ ।

૩ ઇન્દ્રો પુઞ મધ્યદિનાત્ અર્મીકે દસ્યૂન્ રદઃ અહન્, તાંધ આમિઃ અદદત્ । રદ્ધ્યુ ડુનેં દુરોગે ક્ષત્વાન યાતાં પુરુ સહસ્રા ધર્વા નિ વર્હાત્ ।

૪ હે રદ્ધ્યુ ત્વં અપમાન્ દસ્યૂન્, દાણીઃ વિશ્વઃ વિશ્વસ્માન્ ધીમ્ અપ્રસસ્તાઃ અરુણોઃ । (દે રદ્ધ્યુ સોતો) ધત્રૂન્ અવાધેયામ્, નિ અમૃતમ્, વધત્રેઃ અપાન્નિતિમ્ આવીદેયામ્ ।

૫ હે મધવાના, હે સોમ, રદ્ધ્યુ યુવં એવ અશ્વમ્ કર્મમ્, યોઃ (રદ્ધ્યુ) અપિદિતાનિ (સન્તપિ) અન્ના આદર્શતમ્, તત્ત્વદાના યુવાં ક્ષાયિત્ ચિરિચયુઃ ।

સૂક્ત ૨૯.

॥ ઋષિ—રામદેવ । દેવતા—અગ્નિ ॥

હે ઇન્દ્ર, અમે તારૂં યજ્ઞો ગાયન કર્યું છે માટે તું પ્રસન્ન ચિત્તે સત્ત્વ સામર્થ્ય અને રક્ષણ સામગ્રી સાથે તારા હરિદર્શી (પીળારંગના) અશ્વો પર આરોહણ કરીને અમારી તરફ આવ અને (રસ્તામા) શત્રુઓએ પુષ્કળ સોમસેવન સમારભ શરૂ કર્યા હોય તો પણ તે છાડીને અમારીજ તરફ આગમન કર તારૂં સકીર્તન ઉચ્ચ સ્વરે આલે છે અને તારો કૃપા પ્રસાદ કદીપણ અસત્ય થતો નથી

આ માનવ હિતકર્તા અને (સર્વનુ) અવલોકન કરનાર દેવ સોમયાજ્ઞોએ નિમત્રણ કરતાજ યજ્ઞ સમારભમા તત્કાળ આવે છે જેનો દિવ્ય અશ્વ અલત ઉમદા છે, જેને ભય સ્પર્શ પણ કરતો નથી, ઉત્તમ રીતે સોમ તૈયાર કરનાર ભક્ત જેની અતિશય પ્રશંસા કરે છે તે ઇન્દ્ર પોતાના વીર સમૂહ સાથે રહીને હમેશા સોમરસથી આનંદમગ્ન થાય છે

હે સ્તોત્ર કર્તા (ઇન્દ્ર) તેને પ્રીય લાગે તે પ્રમાણે (સોમરસ મદ્યણુ કરીને) ઉત્તેજિત થાય અને પોતાના સત્વસામર્થ્યનું પરાક્રમ કરે માટે તું તેના કાનપર તારી સ્તુતિ ગાય તેમ કર, (એટલે) ઉત્તમ કૃપાપ્રસાદનો વરસાદ કરનાર મહાપ્રતાપી ઇન્દ્ર અમારી પર કૃપા કરવા માટે અમને સર્વ કાંઈ સુલભ કરી આપીને પૂર્ણ પણે નિર્ભય કરશે

૧ દે દ્વદ્વ સ્તુત મવસાન વાજેભિ કતી, હવિભિ ન વપ યાદિ ળાંગુયેભિ યુવાન, સત્ય રાષાં, અર્થઃ પુરુષિ યયન્ના તિરધિત્વ વપયાદિ ।

૨ નયં ચિન્ધિવાન્ સ્તાતૃમિર્દ્યમાન (દ્વદ્વ) યજ્ઞમ્ વપ આયાતિ દિ । ય સ્વદમ્ય અમીદ મુધાપેભિ મન્યમાન (યન્) વીરૈ સ મદતિ ।

૩ ઉશમ્ જનુમદિસ મદ્યવ્યે વાજ્યવ્યે (દે સ્તોત) ભસ્ય ર્જર્ણા આવયેત । ત્વિધ્માન્ રાષ્ટ્રે ઉત્તવાપાણઃ દ્વ નઃ યુગીર્ષાં, અભય ચ કરન્ ।

ખરેખર નમ્રપણે પ્રાર્થના કરનાર ભક્ત પાસે અથવા ધ્યાન કરીને સ્તુતિ કરનાર શાન્તી સ્તોત્રકર્તા પાસેજ તે વ્યથ છે. (અને એટલા માટેજ) આ વજ્રધારી ભગવાન સેંકડો અને હજારો આવાક થોડા પોતેજ બનીને રથને ઝોડીને તદ્દન સજ્જ થઈને બેઠોછે. ૪

હે દિવ્ય ઐશ્વર્ય સંપન્ન ઇન્દ્ર, તારા રક્ષણ નીચે રહીને ગુણાનુવાદ ગાનાર અમે વિપ્ર અધિકારી થઈને તારા કહેવાઈએ એમ થાઓ. અને સર્વસ્વ સ્તવન કરવા યોગ્ય, અતુલ બળ અને મહાન આકાશસ્થ (આકાશમાં રહેનાર) જે તુ તે તારા આદાર્યને લીધે અમે દિવ્ય ઐશ્વર્યનો ઉપભોગ લઈએ એમ થાઓ. ૫

સૂક્ત ૩૦.

॥ ઋષિ—વામદેવ । દેવતા—અગ્નિ. ॥

હે ઇન્દ્ર હે ઇન્દ્રો નાશ કરનાર, તારા કરતાં ઉત્કૃષ્ટ અથવા શ્રેષ્ઠ તો કોઈ નથીજ, પરંતુ તારા જેવો પણ કોઈ નથી. ૧

ખરેખર સર્વ મનુષ્યપ્રાણી તારીજ ઇન્દ્રાથી. ચક્ર પ્રમાણે ફરે છે તેથીજ ખરેખર તું મહાન અને વિખ્યાત છે. ૨

હે ઇન્દ્ર સર્વ દેવોએ પણ તારી સાથે યુદ્ધ કર્યું હોય એમ થયુંજ નથી, કારણ કે રાત્રીનો ઘેર અધકાર દિવસના પ્રકાશથી તે નાશ કરી નાંખ્યો. ૩

૪ યઃ નાથમાનમ્ અચ્છા કૃતી ગન્તા, હવમાનમ્ ગુણતમ્ ચ વિપ્રમ્ ક્ત્યા(યઃ ગન્તા) સઃ વજ્રાવાહ શતાનિ સહસ્રાણિ આદ્યન્ ત્મનિ ધુરિ ઉવ દધાતઃ (વર્તત) ૧

૫ હે મધવાનુ ઇન્દ્ર ત્વોતાસઃ વિપ્રાઃ વય ત્વા ગુણન્તઃ સૂરયઃ સ્યામ, । તે આકાશસ્થ પુરુષોઃ દાવને વૃદ્ધિવત્સ્ય રાયઃ મેઝાનાઃ સ્યામ ।

૧ ઇન્દ્ર ત્વં ઉત્તરઃ નકિઃ, હ વૃદ્ધન્ જ્યાયાન્ અપિ નકિઃ અસ્તિ । યથા ત્વમ્ તથા કોપિ નીઃ એવ

૨ કૃટયઃ વિશ્વા ચક્રેન તે અનુ વાવૃતુઃ તત્ સત્રા, સત્રાવ મહો ધ્રુતઃ ચ અપિ ।

૩ ઇન્દ્ર, અગા ઇન્દ્ર વિષેદેવા- ત્વા યુવુષઃ ચન યત્ અદા નષ્ટમ્ અતિરઃ ।

અને હે ઇન્દ્ર, પીઝા પામેલા માણસના હિત માટે અને યુદ્ધ કરનાર કુત્સ માટે તે સૂર્યના રથનું ચક્ર હરણુ કર્યું. ૪

હે ઇન્દ્ર, દેવાને ત્રાસ આપનાર સર્વ ઘાતકી અધમ શત્રુઓ સાથે તે એકલાએ યુદ્ધ કરીને તેમને દાર મારી નાંખ્યા. ૫

હે ઇન્દ્ર, મનુષ્યમાત્ર માટે તેમનાજ સુખ સાર તે સૂર્યને પ્રગટ કર્યો અને તારી શક્તિથી એતથનું સંરક્ષણ કર્યું. ૬

હે વૃત્તનો નાશ કરનાર, દિવ્ય ઐશ્વર્ય સપત્ન, એટલા માટેજ તને અત્યત તેજસ્વી મનનો કહે છે, ખરૂં ને ? અને એટલા માટેજ તે દાનવોનો સહાર કર્યો, નહિ વાર ? ૭

અને હે ઇન્દ્ર તે પરાક્રમનો આ એક પુરુષાર્થ કર્યો કે બીજાનો ઘાત કરી જોનારી ધૂતી કન્યા ઉપા (નામતી) સ્ત્રી, તેનો તે નાશ કરી નાંખ્યો. ૮

હે ઇન્દ્ર, તુ મોટોજ છે, પરંતુ આપણેજ મોટા છીએ એવું અભિમાન કરનાર ધૂતી છોકરી ઉપાને તે શિક્ષા કરી. ૯

ત્યારે વીરશ્રેષ્ઠ ઇન્દ્રે તેના રથના ચુરા કર્યા ત્યારે મહારાધને તે ભાગેલા રથભાવી નાશી ગઈ. ૧૦

૮ ઉત ઇંદ્ર યત્ર વાપિતેભ્યઃ યુગ્મસે કુસાદ, સ્વ સૂર્ય ચક્રં મુપાય ।

૫ યત્ર દેવાન્ ઋધાયતઃ વિશાન્ ધનૂન્ એક દન્ અયુધ્યઃ દે દદ્ર ॥ વનૂનદન્ ।

૬ વત દે ઇંદ્ર યત્ર મર્ત્યાય ક સૂર્યં આરિણઃ શર્વાભિઃ એતસં પ્રાવઃ ।

૭ ભાત્ વન્ વૃત્તરન્ મવવન્ મનુષ્યતમઃ અસિ કિમ્ । અગ્રાહ્ દાનુન્ અતિરઃ ।

૮ ઝા દે દદ્ર એતદિન્ પોસ્ય ચક્રચં દ વન્ વુરંણાયુર્વં પ્રિયમ્ ઉપસ (નામિક) દિવઃ દુહિતર વપોઃ

૧ દે દદ્ર મહાન્ ભવમ્ મહીશયાનામ્ દિવધિર દુહિતરં ઉપસં ધાંવણદ્ ।

૧૦ વા એસ (દા) ગીમ્ નિ મિધય (તસની) ય પ્રિટાર અનયઃ ઉપા ભવ યા ।

રાધ જેટલા દુકડા થઈ ગયેલો તેનો રથ વિપાશા નદીના કીનારા ઉપરજ પડ્યો અને
તે ઉપા દક્ષ ત્યાંથી દૂર ચાલી ગઈ. ૧૧

અને હે ઇન્દ્ર, જેનો પ્રવાહ નહાનો સુનો નથી, પણ મોટો છે, અને જેનો પ્રવાહ જુદો
જુદો વહે છે તે સિન્ધુ નદીની સ્થાપના તારી અતર્ક્ય (ન કલ્પી શકાય તેવી) શક્તિથી
પૃથ્વી ઉપર તેજ કરી. ૧૨

અને શુબ્ધ નામના દાનવના કિલ્લેમદ નગરનો તે નાશ કર્યો અને શુબ્ધના વૈભવનો
ગર્વ પણ તે પળવારમાં ઉતારી નાંખ્યો. ૧૩

તેમજ કુસિતરનો પુત્ર શબર નામનો અધર્મી (દસ્યુ) તેને હે ઇન્દ્ર, ઉચા પર્વત
ઉપરથી નીચે નાંખીને તે મારી નાંખ્યો. ૧૪

વળી વર્ધિ નામનું દન્યુ પાંચ લાખ સૈન્ય (ચાકતી) કરીઓ પ્રમાણે ખદોખરત
પ્રમાણે રથનું હનુ પરનું તે સર્વ સૈન્યનો તે તદ્દન નાશ કરી નાંખ્યો. ૧૫

અને અયુ (નામની એક સ્ત્રી) નો પુત્ર પરાવજ છુપાયો હતો, તેનું નામ અનત
શક્તિવાન ઇન્દ્રે સામ સૂક્તમા કાયમ રહે એમ કર્યું. ૧૬

અને જેને પાણી મૂડી મરતાં આવડતું નહોતું તેના તુર્વશ અને વદુ ભકતોને તે (દિવ્ય)
શક્તિવાન પ્રભુએ, તે સર્વે ઇન્દ્રે, પંક્ષીપર પહોંચાડી દીધા. ૧૭

૧૧. एतद् अस्याः अन्न, सुसपिष्ट विपाशि आ शये । सीम् परावतः सवार ।

૧૨. उत हे इन्द्र विवालयं (प्रवाहं) वितस्थानो धिग्नुम् क्षमि अभि मामया परिष्ठा ।

• ૧૩. तत यत् त्वम् अस्य पुरः सपिण्कः पृथ्नुया दृष्णस्य वेदनम् अभि प्र मृधः ।

૧૪. उत इन्द्र त्वं कौलितरं दासं शंबरम् नृदतः पर्वतात् अभि अब अहन् ।

૧૫. वर्धिनः प्रधीन् इव (स्थिताः) पञ्च सहस्राणी शता वावान् अभि अश्वीः ।

૧૬. उत अतमनुः दन्द्रः अयुवः (क्षियः) त्वं पुनरुम् उयेत आ भजत् ।

૧૭. उत शचीपतिः विद्वान इन्द्रः न्वा अज्ञातारः तर्बदाद् अवारयत् ।

વળી હે ઇન્દ્ર, અહું તને ચિત્તરથ મને આર્થ હતા તો પણ (તે દુષ્ટ હોવાથી) તે સરયૂ નદીના પેટી તરફના કીનારાપર તેમનો એકદમ નાશ કરી નાખ્યો. ૧૮

દુનનો નાગ કરનાર હે દેવ, એક આધના અને એક પાગના એવા બે અનાથોને કાઢએ નાંખી દીધા હતા તેમને તે સરળ રસ્તો બતાવ્યો, તેથી તારા આનન્દ ધામનો અતપાર કાઢને લાગનાર નથી તેજ અરૂ છે. ૧૯

ઇન્દ્રે, (ચાનુના) પત્થરમદી કોટવાળા સેંડો નગરોની પોતાના દિવોદાસ નામના ભક્ત માટે ધુળધાણી કરી નાખી ૨૦

અને દક્ષીણ નામના ભક્ત માટે પોતાની દિવ્ય શક્તિથી અને મારક શસ્ત્રોથી ત્રીસ હજાર અધર્મી (દસ્યુ) એને રણમગ્રામમાં સુવાડા દીધા ૨૧

હે દન નાલક ઇન્દ્ર, આવી ગીને તુ સર્વ માણસોનો સરખોજ મહત્ત અધિપતિ છે. આ સર્વ ભુવનોને ગતિ તુજ આપે છે ૨૨

તેમજ હે ઇન્દ્ર, જે જે કાઈ ઇન્દ્રી સામર્થ્ય અને પરાક્રમ તે (પ્રગટ) કર્યું તેને આજ સુધી કાઢવી પણ ધડો લાગ્યો નથી. ૨૩

હે નમ્ર ભાવિક ઉત્કૃષ્ટમાયણ જે ઉત્કૃષ્ટ છે તે અર્ચમા (રૂપી) ઇન્દ્ર દેવ તને આપે. તેજ પૂષા, તેજ ભાગ્યદાના દેવ, તેજ વાઙિ । પ્રાપ્ત્ય તે ઉત્તમોત્તમ પ્રાપ્ત્ય તને આપે, અને તેજ “ કશ્વતી ” નામ ધારણ કરનાર દેવ તારો ઇન્દ્રિય લાભ તને પ્રાપ્ત કરી આપે. ૨૪

૧૮ ઉત હે દંદ ય્યા આર્થો અર્ણાચિત્રથા મયોં પારત સથ અવધા ।

૧૯ હે દુતદન્ દ્રા જહિતા અન્વધ ધ્રાણં ચ સ્વ બન્નુ નયઃ તદ્ (યતુ) તે યુગ્મન્ નાદ્યે (મવતિ) ।

૨૦ દદ. અમન્મનાયાં સત પુ' દિવોદાસાય દસ્યુયે વિભાસ્યાત્ ।

૨૧ દદઃ દમાતયે (મષ્કાય) હર્થ દાસનાં ત્રિયતં સદસા (સ્વ) પ્રાયયા અશ્વાયત્ ।

૨૨ હે દુતદન્ દદ, યઃ સ્વમ્તા (યના) વિધ્યામિ ચક્ષુકેષ (ત્વન્) ધન્ વત સમાનઃ યોતરિ' અપિ (સર્વવામ્) —

૨૩ ઉત હે દંદ ચરન્ન પાંશ્વેં દિવિષ કરિષ્યા તન્ અવ નકિ આ મિતન્ ।

૨૪ હે આદુરે (યન્ત્રક) અય અર્ચમા દદઃ (દંદ) ત વાર્મવામ દદાન્, નામ વા (દદાતુ), વામ મગઃ વામ વજ્યતો દેવ દદાન્ ।

સૂક્ત ૩૧.

॥ ઋષિ-વામદેવ । દેવતા-ઇન્દ્ર. ॥

આ અદ્ભૂત તેજસ્વી, સર્વદા આનંદ વર્ધન અને જગત્પ્રિય બળવાન કયા રક્ષણ સાધનો સાથે-કઈ અત્યંત બળવાન મૈત્ર્ય સાથે-નિરંતર અમારી પાસે રહેશે ? ૧

આ હૃષીકારક સોમમા આ પેયમા અત્યંત ઉત્પાસ આપનાર કયો ઉત્તમ રસ ભર્યો છે કે તેથી બરાબર સારા બ દોષસ્ત પૂર્વકે રાખેલા ધ્વજિત ધનનો ભંડાર ફેાડી નાખીને આપવા માટે તને આનંદથી ઉભરાઈ જાય છે ૨

તુ મિત્રોનો અને સ્તોતૃજનોનો પ્રતિપાલક સેકડો સરક્ષક સાધનો સાથે અમારી પાસે રહે. ૩

લોકોની યોજનાને લીધે રથનુ ચક્ર અમની પાછળ સહેજ ફરે છે તે પ્રમાણે બકતોની પ્રાર્થનાને લીધે તુ (દયાળુપણે) અમારી તરફ વળ ૪

(બુલોકમા આવવાના) નીચા માર્ગથી જ્યારે તુ તારી કૃતૃત્વ શક્તિ બતાવવાના રથને પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે સૂર્યોદય થતાજ તારી ઉપાસના અમારા હાથથી થાઓ. ૫

૧ કયાં બતો, કયાણચિદ્વા વૃતા સદાવૃધઃ ન. ચિત્ત. સદ્વા (ન) આ ખુબત્ત ।

૨ મદાનાં મંદિષ્ટે. અન્વયઃ કઃ સત્ત્વ (રસઃ) દૃઢ્વા ચિત્ત વસ્તુ આરુઢે ત્વા મત્સર ।

૩ નં સ્વૌનાં જરિતૃણાં ત્વં શતમ્ કૃતિભિ અવિલા અમિશ્વ મવાસિ ।

૪ ચર્પણીનામ્ નિયુક્તિઃ જર્વતઃ વૃત્તમ્ ચક્રમ્ ન, નઃ અભિ આ વનુસ્ત્વ ।

૫ કનૂનાં પ્રવતાહિ પદા આ ગચ્છસીવ હ, (તદ્) સૂર્ય સ્વા અભસિ ।

હે ઇન્દ્ર, અમારી મનોરૂપિ જન્મ જન્મ તારી તરફ જોરથી ખેંચાય છે તેમ તેમ સૂર્યના રથનું ચક્ર પણ જોરથી દોડે છે, માટે તારી અને સૂર્યની તરફ અમારૂં લક્ષ લાગી રહ્યું છે ।

માટેજ હે દિવ્ય શક્તિના નાથ, કાઈ પણ હરકત શિવાય, વગર વિલંબે (ભક્તને) અભીષ્ટ દેનાર દાતા એવા તને ૭ ઐશ્વર્ય મપાનજ કહે છે

અને તારૂં સંકીર્તન કરીને સોમ અર્પણ કરનારા ભક્તને ઇચ્છિત સપત્તિ તું તત્કાળ આપે છે.

ગમે તેવો ધાતકો દુષ્ટ હોય તો પણ તેનાથી તારા સેંકડો કૃપા પ્રસાદને પ્રતિબદ્ધ થયો હોય તેવું ધ્યુજ નથી, અથવા (ભક્તના અંત કરણ) જાગૃત કરનાર જે કાંઈ મહા પરાક્રમ તું કરવાનો છે તેને તે દુષ્ટ હરકત કરી શકશે તેમ પણ નથી

તારી સેંકડો અને હજારો સરક્ષક યક્તિ અમારૂં રક્ષણ કરે, તારી સર્વ સહાયતા અમારૂં પ્રતિપાલન કરે.

તું અત્યંત મહાન દેવ મિત્રપ્રેમ માટે, અતિ ઉચ્ચ મગ્ન માટે, આ ટુંકાંજી અમને પસંદ કરે. પારલૌકિક સપત્તિ (આપવા) માટે પણ તું અમારીજ પસંદગી કર

૬ इन्द्र यत् (नः) मज्जयः ते संदधत्स्विरे, (सूर) चक्राणि अपि स दधत्स्विरे अथे त्वे अथ सूर्ये (नः) शिलीभूता दृष्टिः) ।

૭ उत हे घचीपते त्वाम् इत् मयवानं अविदीषयुम् दातारम् आदु स्म हि ।

૮ उत स्म त्वम् शशमानाय सुन्वते, सद्यः इत् पुहजित वसु परि मंहसे ।

૯ नहि आद्युरः ते शतं च राधः चरन्त स्म, न च जीत्राणि करिष्यत ते (ज्योत्नानि वरन्त) ।

૧૦ त घतम् ऊतभ्यः अस्मान् अवस्तु, सदसं अपि अस्मान् अवस्तु, ता विश्वा अभिष्टयः अपि अस्मान् अवस्तु ।

૧૧ महःवन् धन्वाय, स्वस्तये, विभित्यते राये च इद अस्मात् आयुषीष्व ।

હે ઇન્દ્ર, અત્યંત મમૂલ્લ ઐશ્વર્ય (દાન) વી તું અમારી ઉપર તારો દયા નોમ ગળ્ય
અને તારી નવગી મમૂલ્લક સ્થિતિથી અમારૂં પ્રતિષ્ઠાન કર ૧૨

તે ઇન્દ્ર, ધનુષ્ય ધાતુપુ રનાય યોદ્ધા પ્રમાણે તારી અ ૧૧ યુક્તિની (પ્રમથ) ધેનુનો
સમૂહ તું મમાગ માટે ઉઘાડીને ખુ નો કરી આપ ૧૩

એમને પત્રી (પ્ર ૧૩૫) ધેનુની અને (બુદ્ધિય) અશ્વની આમણા રાખનાર અમારા
દિવ્ય મનોગ્ધ મર્મન એધડક મધ પપુ નડનર સિરાય નવાર કરો ૧૪

હે સૂર્યશ્ય ઇન્દ્ર, અમારો યજ્ઞ તું ઉજવણ કર, તે આમડ કરતા ઉચ્ચો હોવા પ્રમાણે
દેવોમા ઉત્કૃષ્ટ થાય તેમ કર ૧૫

સૂક્ત ૩૨.

॥ ઋતિ-વામદેવ । દેવતા-ઈન્દ્ર ॥

હે જનનારાક ઇન્દ્ર, તું અત્યંત મહાન છે, માટે તારા તીવ્ર આયુધો સાથે અમારી પાતે
આવ ૧

અદ્ભૂત રૂપ હો ઇન્દ્ર, (જગતનુ) પોતાથી પ્રવામા તું તદ્દન નિમગ્ન થયેલો દાસ આ
પણ આ નાના વેશધારી જનોમા (અમ્ભોમાટે) મોળા આવેશમા દોડતો આવે છે અને
તેના માટે અદ્ભૂત પરાક્રમ કરે છે ૨

૧૨ इन्द्र विश्वहा, परोपकाराय अस्मान् अविति विश्वामि कृतिभि अपि अस्मान् अविति ।

૧૩ इन्द्र तान् गामत मवान् नवामि ऊर्ध्वभि अस्ता इव अस्मभ्य अव गृध ।

૧૪ इन्द्र, अस्माक गन्धु अभ्यु युवान् च रथ अनपच्युत इव ।

૧૫ हे सूर्य (इन्द्र) अस्माक धन वत्तम कृध, दवेभ्य दामिन् उपार वार्षट इषि ।

૧૬ युवश्च इन्द्र, मद नृष्य ग्रहीनि कृतिभि अनुभ अस्माकन् अर्ध આણઈ ।

૧૭ विप्र तन् हवि विद मनुभिर्विद विदयेषु आ ऊर्ध्व विश्व कृत्वा ।

જે તારી સેવામાં તત્પર રહે છે તેવા તારા પ્રેમાળ મિત્ર મંખ્યામાં થોડા હોય તો પણ તેના સરીરપર તુટી પડનાર મોટા હિંચા શત્રુનો પણ તુ તેના હાથે તારી તેજસ્વિતાથી નાશ કરી આપે છે.

માટે હે ઇન્દ્ર, અમે તનેજ વળગી રહ્યા છીએ અને સર્વસ્વ તારૂજ સ્તવન કરીએ છીએ. માટે અમારી સલાહ તું જરૂર કર.

હે વજ્રધારી, તું, તારા પૂર્ણપણે નિર્દોષ, અદ્ભૂત અને અટકાવ રહિત રક્ષણ સાધતો સાથે અમારી તરફ આવ.

અને સત્વપૂર્ણતા અને શાંતિ સૌખ્યનો લાભ થાય માટે હે ઇન્દ્ર, અમે તારા જેવા પ્રકાશ મંપત્તનાજ એક મનવાળા જીવળન મિત્ર થઈએ એમ થાઓ.

હે ઇન્દ્ર, ફક્ત તુંજ એકલો સત્વ સામર્થ્યનો અને પ્રકાશ બોધનનો સ્વામી છે. માટે અમારામાં તે આવેશ (હમેશાંજ) રહેવા દે.

હે ઇન્દ્ર, હે સ્તુતિની ઇચ્છા કરનાર, તારૂ મફતીર્તન કરવાથી તુ (ભક્તને) જે જે વરદાન આપવાનું મનમાં ધારીશ તેમાં બદલી કરીને તે બોલું પાડવાને કોઈ સમર્થ નથી.

૩ ચે ત્વા ઘવા, (તૈઃ) દપ્રેભિઃ ચિત્ત ઘાતિભિઃ ઘઘીયાંસ વ્રાપસ્તં બ્રાજઘા હંસિ ।

૪ દદ વય રો ઘવા, વયં ત્વા અભિનો ગુમઃ, ભસ્માન્ ભસ્માન્ રૂત્ રૂત્ અવ ।

૬ દે દંદ પૂંપ્યે વાત્રાય, ત્વાવતઃ ગોમતઃ ઘણાયઃ ગુનઃ ગુ મૂયામ ।

૭ દંદ રમ્ રિ ઇઃ વાત્રય ગોમતઃ રંડિયે, ઘ રમ્ નઃ મહીમ્ રૂં ચન્ધિ ।

૮ દે તિન્નઃ દંદ વૈ રં રંડિયે-તે મયં દિઘાયે તદ્દસા મન્મથા (હંડાઃ) ન વત્ત ।

હે ઈન્દ્ર, સત્વસારમર્થ અને શાંતિસૌખ્યની પ્રાપ્તિ થાય માટે અમે ગોતમ કુલમાં ઉત્પન્ન થયેલા ભક્તોએ ગુણગાયનોથી તારું સ્તવન કર્યું છે. ૯

તે હર્ષાનિમગ્ન થઇને અધર્મિ દસ્યૂના નગરોને શેષે ઘાલીને તેનો નાશ કર્યો તે તારા પરાક્રમનુજ અમે વર્ણન કર્યું. ૧૦

સ્તવનતુષ્ટ હે ઈન્દ્ર તેં જે પરાક્રમી મહાન કાર્યો કર્યા તેનુજ પ્રતિભા સપત્ર કવિ સોમ યજ્ઞમાં વર્ણન કરે છે. ૧૧

હે ઈન્દ્ર, તારા ઠેકાણે સ્તુતિકુસુમ અર્પણ કરનાર ગોતમોએ તારો મહિમા વિશેષ દેવાઓ માટે વીર્યશાળી શરોનેજ પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય યજ્ઞ તુ તેને મેળવી આપ. ૧૨

હે ઈન્દ્ર, અસંખ્ય લોકોનો સર્વ સાધારણ અધિપતિ તુજ છે. માટે તનેજ અમે હાંક મારીએ છીએ. ૧૩

હે દિવ્યનિધિ, તુ અમારી તરફ વળ; હે સોમપ્રિય ઈન્દ્ર, આ મોમરસથી આનંદીત થા. ૧૪

હે ઈન્દ્ર, અમારૂં એકાગ્રચિંતથી થએલુ સ્તવન તને થોભાવી રાખે. હે દેવ, તુ તારા હરીફલું અન્ધ આ તરફ લાગ. ૧૫

અમારો પુરોહિત મહાશ્વ કર અને ઈન્દ્રિયા કરનાર પુરૂષ તરફ આનો ઉપભોગ લે તે પ્રમાણે તુ અમારી સ્તુતિનો ઉપભોગ લે. ૧૬

હે ઈન્દ્ર, તીવ્રવેગી હમરો અન્ધ અમને જોઈએ છે અને (ભક્તિરૂપ) મોમરસથી ભરેલો પાત્રો સેંકડો જોઈએ છે માટે તારી પાને અમે વિનંતિ કરીએ છીએ. ૧૭

૧ હે હૃદ ગોતમાઃ પૃથ્વે વાજાય પ્ર દારને ત્વા મિરા અનૂસત ।

૧૦ મંદસાનઃ યાઃ દાણીઃ પુરઃ અમીસ્ય ભા અરુઢઃ તા તે વાર્યા પ્ર વોચામ ।

૧૧ હે ગિર્વનઃ દ્વ મુતેપુ સરણુ યાનિ પૌલ્લા ચકર્ય તા તે વેષઃ શૃણ્વિ ।

૧૨ હે હૃદ સ્તામવાદ્ધઃ ગોતમાઃ ત્વે અર્વાવૃન્ત, ઇપુ વારવત્ વઃઃ બા ધા. ।

૧૩ હે હૃદ યગિઃ ત્વં સન્વતા જનાના ધાધારણઃ ત ત્વા વય હવામદે ।

૧૪ હે વસો હૃદ ભસે અર્વાર્ચાનો ભવઃ હે સોમવાઃ સોમાના અન્વઃઃ મુ મરદ્ ।

૧૫ હે હૃદ અસ્માકં મર્તાનો રતોમઃ ત્વા ભાવચ્છડ, (તદ્) દપે અર્વાહ આરતંય ।

૧૬ પુરોહિ સં ચ નઃ પટઃ વ ધુઃ યોષર્વા દવ નઃ મિર. ચ યોગાયે ।

૧૭ હે હૃદ ગુષ્ઠાનો અતીનો (દગનો) યદ્ધં, (અગિવ) ધામત્ત છડ ધારંઃ દંવદે ।

તારી સેકડો તો યુ પલુ હજારો (પ્રકાશરૂપી) ધેનુઓને અમે અમારી તરફ વાળી
વાનીએ છીએ માટે આજ તારો કૃપાપ્રસાદ અમારી ઉપર નિરતર રહે. ૧૮

તારા સુવર્ણરૂપ (અપિનારી) સપત્તિની બરેલા દર હાડા અમને મળ્યા છે, આ
પ્રમાણે હે ધન નારક તુ ધણેજ ઉદાર હોયતો દાતા છે ૧૯

તુ અત્યંત ઉદાર છે, માટે અમને દાન દેવાનું તે ઘણુંજ આપે યોગ્ય ધણું નરી, પુણજ
લઈ આનંદ હે ઈન્દ્ર, ભકતોને વધેદાન આપના એવીજ તારી મનની ઇચ્છા હોય છે ૨૦

હે શૂર મનાશક, અસખ્ય મણુસોમા તપુ આપનાર તુજ છે એવી તારી પ્રખ્યાતિ છે
માટે તારા કૃપાધનનો અર અમને પણ આપ ૨૧

તે ચતુર શ્રેષ્ઠ, તે પ્રકાશપ્રદ, હે ભક્ત રક્ષક, તારા આ પીતવર્ણના અશ્વોની જોડીની
પલુ હુ પ્રત સા કરે છુ અમારી ધનુ તેને લીધે ગજરાધને મરે એમ કરીશ નહિ ૨૨

આખામાની કીંમતો પ્રમાણે અથવા એકાદ ઢુકા નાકડાના સ્તુલપર મેસાડલી ની કેરી
પુતળી પ્રમાણે, આ તારા પીળા રંગના અશ્વ માર્ગમા દોડતી વખતે સુશોભિત દેખાય છે ૨૩

હુ પરાક્રમ પ્રનાસ કરતો હોઉં કે ન કરતો હોઉં તો પણ તારા પાંગા રંગના નાલ
રહિત અશ્વ મારી સાથે એક સરખા રહે ૨૪

॥ ૭૬૩. અધ્યાય સમાપ્ત. ॥

૧૮ વય તે ગર્ગ ઇલા પદ્મા આ ચ્યાવગામસિ ત રાષ અસ્મન્નાણુ ।

૧૯ ત દિશ્યાનો ઠલદાના દસ આગનદિ, (યત , હે વૃન્દન્ ત્વ મૂરિ દા અગિ ।

૨૦ ત્વ મૂરિદા ન મૂરિ દદિ, દત્ત મા (દદિ), મૂરિ આનર, દ દદ મૂરિ ધન્ રિતા ।

૨૧ શ્વ વૃન્દન્ ત્વ પુરુષા મૂરદા કુત આસદિ ન ગ ગામ આ મન્દર ।

૨૨ હે ગોવળ નવાર, હ વિન્દ્ય જા યન્ પ્રદામિ મન્ના (ન) મા મા અગિ મન્ન ।

૨૩ તે યન્ (અન્ના) યામતિ, ઠનાનકા યન્ વા અર્ગક ત્વ દુન્દ (દિનત મિન્દ દર ગામ

૨૪ તે વન્ન ધાગિ મા (અર્ગ) મ યવામ્નદા અર વા, અગુર યામ્ન નર (મન્ના) ।

॥ अथ तृतीयाष्टके सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

॥ चतुर्थोऽनुवाकः ॥ ४ ॥

॥ ३३ ॥ ऋषिः—वामदेवः । देवता—ऋभवः । छन्दः—त्रिष्टुप् ॥

॥ ३३ ॥ प्र ऋभुभ्यो दूतमिव वाचमिष्य उपस्तिरे श्वेतरां घेनुमीळे ।

ये वार्तजूतास्तरणिभिरेवैः परि यां सद्यो अपसो बभूवुः ॥ १ ॥

यदारमकृन्नुभवं पितृभ्यां परिविष्टी वेपणां दंसनाभिः ।

आदिदेवानामुपं सख्यमायन्धीरांसः पुष्टिमवहन्मनार्ये ॥ २ ॥

पुनर्यं चक्रुः पितरा युवाना सना यूषेव जरणा शयाना ।

ते बाजो विभ्यां ऋभुरिन्द्रवन्तो मधुप्सरसो नोऽवन्तु युशम् ॥ ३ ॥

प्र । ऋभुभ्यः । दूतमिव । वाचं । इष्ये । उपस्तिरे । श्वेतरां । घेनुं ।
 ळे । ये । वार्तजूताः । तरणिभिः । एवैः । परि । यां । सद्यः । अपसः ।
 बभूवुः ॥ १ ॥ यदा । अरं । अकृन् । ऋभवः । पितृभ्यां । परिविष्टी । वेपणां ।
 दंसनाभिः । आत् । इत् । देवानां । उपं । सख्यं । आयन् । धीरांसः । पुष्टिं ।
 अवहन् । मनार्ये ॥ २ ॥ पुनः । ये । चक्रुः । पितरा । युवाना । सना । यूषांश्च ।
 जरणा । शयाना । ते । बाजः । विभ्यां । ऋभुः । इन्द्रवन्तः । मधुप्सरसः । नः ।
 अवन्तु । युशम् ॥ ३ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ७ व० १, २] ऋग्वेदेः [मण्ड० ४ अनु० ४ सू० ११

यत्संवत्संमृभवो गामरंश्चन्यत्संवत्संमृभवो मा अपिंशन् ।

यत्संवत्समभरन्भासो अस्यास्ताभिः शमीभिरमृतत्वमाशुः ॥ ४ ॥

ज्येष्ठ आह चमसा द्वा करेति कनीयान्त्रीकृणवामेत्याह ।

कनिष्ठ आह चतुरंकरेति त्वष्ट ऋभवस्तत्पनयद्वचो वः ॥ ५ ॥ १ ॥

सत्यमृचुर्न एवा हि चक्रुरनु स्वधामृभवो जग्मुरेताम् ।

विभ्राजमानांश्चमसां अहेवार्चनत्वष्टां चतुरो ददृश्वान् ॥ ६ ॥

द्वादश गून्त्यदगोहस्यातिथ्ये रणंमृभवः ससन्तः ।

पुक्षेत्रांकृणवन्ननेपन्त सिन्धून्धन्वातिष्ठन्नोपंधीनिम्नमापः ॥ ७ ॥

यत् । संवत्सं । ऋभवः । मां । अरंभन् । यत् । संवत्सं । ऋभवः । माः ।
 अपिंशन् । यत् । संवत्सं । अभरन् । भासः । अस्याः । ताभिः । शमीभिः ।
 अमृतत्वं । आशुः ॥ ४ ॥ ज्येष्ठः । आह । चमसा । द्वा । कर । इति । कनीयान् ।
 त्रीन् । कृणवाम् । इति । आह । कनिष्ठः । आह । चतुरः । कर । इति । त्वष्टा ।
 ऋभवः । तत् । पनयत् । वचः । वः ॥ ५ ॥ १ ॥ सत्यं । उचुः । नरः । एव ।
 हि । चक्रुः । अनु । स्वधां । ऋभवः । जग्मुः । एतां । विभ्राजमानान् । चमसान् ।
 अशंश्वन् । अर्चन्त् । त्वष्टां । चतुरः । ददृश्वान् ॥ ६ ॥ द्वादश । गून् । यत् ।
 अगोमस्य । आतिथ्ये । रणं । ऋभवः । ससन्तः । पुक्षेत्रां । अकृण्वन् । अनपंत ।
 सिन्धून् । धन्वा । आ । अतिष्ठन् । ओपंधीः । निम्नं । आपः ॥ ७ ॥

अष्ट०-३ अध्या० ७ व० २] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ४ सू० ३३

रथं ये चक्रुः सुवृत्तं नरेष्ठां ये धेनुं विश्वजुवं विश्वरूपाम् ।

त आ तंक्षन्त्वृभवो रथि नः स्ववंसः स्वपंसः सुहस्ताः ॥ ८ ॥

अपो ह्येषामजुपन्त देवा अभि क्रत्या मनसा दीर्घांनाः ।

वाजो देवानामभवत्सुकर्मेन्द्रस्य ऋभुक्षा वरुणस्य विश्वा ॥ ९ ॥

ये हरी मेधयोक्था मदन्त इन्द्राय चक्रुः सुयुजा ये अश्वा ।

ते रायस्पोषं द्रविणान्यस्मे घत्त ऋभवः क्षेमयन्तो न मित्रम् ॥ १० ॥

इदाहं पीतिसुत वो मदं धुर्न क्रते श्रान्तस्य सखायं देवाः ।

ते नूनमस्मे ऋभवो बसूनि तृतीयं अस्मिन्त्सर्वे दधात ॥ ११ ॥ २ ॥

रथं । ये । चक्रुः । सुवृत्तं । नरेष्ठां । ये । धेनुं । विश्वजुवं । विश्वरूपां । ते ।

आ । तंक्षन्तु । ऋभवः । रथि । नः । सुअवंसः । सुअपंसः । सुहस्ताः ॥ ८ ॥

अपः । हि । एषां । अजुपन्त । देवाः । अभि । क्रत्या । मनसा । दीर्घांनाः ।

वाजः । देवानां । अभवत् । सुकर्मा । इन्द्रस्य । ऋभुक्षाः । वरुणस्य । विश्वा ॥ ९ ॥

ये । हरी इति । मेधयां । उक्था । मदन्तः । इन्द्राय । चक्रुः । सुयुजा । ये । अश्वा ।

ते । रायः । पोषं । द्रविणानि । अस्मे इति । घत्त । ऋभवः । क्षेमयन्तः । न ।

मित्रं ॥ १० ॥ इदा । अहं । पीति । सुत । वो । मदं । धुः । न । क्रते । श्रान्तस्य ।

सखायं । देवाः । ते । नूनं । अस्मे इति । ऋभवः । बसूनि । तृतीयं । अस्मिन् ।

सर्वे । दधात ॥ ११ ॥ २ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ७ व० ३] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु०-४ सू० ३४

॥ ३४ ॥ ऋषिः-नामदेवः । देवता-ऋभवः । छन्दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ ३४ ॥ ऋभुर्विभ्वा वाज इन्द्रो नो अच्छेमं यज्ञं रत्नधेयोप यात ।

इदा हि वो धिषणां देव्यहामघात्पीति सं मदा अगमता वः ॥ १ ॥

विदानासो जन्मनो वाजरत्ना उत ऋतुभिर्ऋभवो मादयध्वम् ।

सं वो मदा अगमत सं पुरन्धिः सुवीरामस्मे रयिमेरयध्वम् ॥ २ ॥

अयं वो यज्ञ ऋभवोऽकारि यमा मनुष्वत्प्रदिवो दधिध्वे ।

प्र वोऽच्छा जुजुषाणासो अस्थुरभूत विश्वे अग्नियोत बाजाः ॥ ३ ॥

भभूदु वो विधते रत्नधेयमिदा नरो दाशुषे मर्त्याय ।

पिबत वाजा ऋभवो ददे वो महि तृतीयं सर्वनं मदाय ॥ ४ ॥

ऋभुः । विभ्वा । वाजः । इन्द्रः । नः । अच्छे । इमं । यज्ञं । रत्नधेया
 उप । यात । इदा । हि । वः । धिषणां । देवी । अहो । अघात् । पीति । सं ।
 मदाः । अगमत । वः ॥ १ ॥ विदानासः । जन्मनः । वाजरत्नाः । उत ।
 ऋतुभिः । ऋभवः । मादयध्वं । सं । वः । मदाः । अगमत । सं । पुरन्धिः ।
 सुवीरौ । अस्मे इति । रयि । आ । ईरयध्वं ॥ २ ॥ अयं । वः । यज्ञः । ऋभवः ।
 अकारि । यं । आ । मनुष्वत् । मऽदिवः । दधिध्वे । प्र । वः । अच्छे ।
 जुजुषाणासः । अग्न्युः । अभूत । विश्वे । अग्निया । उत । बाजाः ॥ ३ ॥ भभूदु ।
 वः इति । वः । विधते । रत्नधेयं । इदा । नरः । दाशुषे । मर्त्याय । पिबत ।
 वाजाः । ऋभवः । ददे । वः । महि । तृतीयं । सर्वनं । मदाय ॥ ४ ॥

मह०-३-अष्टा० ७. व० ३, ४] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु०-४-सू०-३४

आ वाजा यातोप न ऋभुक्षा महो नरो द्रविणसो गृणानाः ।

आ वः पीतग्र्योऽभिपित्वे अहामिसा अस्ति नवस्व इव गमन् ॥ ५ ॥ ३ ॥

आ नपातः शवसो यातनोपेभं यशं नमसा ह्यमानाः ।

सजोषंसः सूरयो यस्य च स्थ मध्वः पात रत्नधा इन्द्रवन्तः ॥ ६ ॥

सजोषा इन्द्र वरुणेन सोमं सजोषाः पाहि गिर्वणो मरुद्भिः ।

अग्नेषाभिर्ऋतुषाभिः सजोषा ग्रास्पत्नीभि रत्नधाभिः सजोषाः ॥ ७ ॥

सजोषंस आदित्यैर्मादयध्वं सजोषंस ऋभवः पर्वतेभिः ।

सजोषंसो दैव्येना सवित्रा सजोषंसः सिन्धुभी रत्नधेभिः ॥ ८ ॥

आ । वाजाः । यात । उप । नः । ऋभुक्षाः । महः । नरः । द्रविणसः । गृणानाः ।

आ । वः । पीतग्र्यः । अभिऽपित्वे । अहामि । इमाः । अस्ति । नवस्वऽइव ।

गमन् ॥ ५ ॥ ३ ॥ आ । नपातः । शवसः । यातन । उप । यशं । यशं । नमसा ।

ह्यमानाः । सजोषंसः । सूरयः । यस्य । च । स्थ । मध्वः । पात । रत्नधाः ।

इन्द्रवन्तः ॥ ६ ॥ सजोषाः । इन्द्र । वरुणेन । सोमं । सजोषाः । पाहि । गिर्वणः ।

मरुद्भिः । अग्नेषाभिः । ऋतुषाभिः । सजोषाः । ग्रास्पत्नीभिः । रत्नधाभिः ।

सजोषाः ॥ ७ ॥ सजोषंसः । आदित्यैः । मादयध्वं । सजोषंसः । ऋभवः ।

पर्वतेभिः । सजोषंसः । दैव्येन । सवित्रा । सजोषंसः । सिन्धुभिः । रत्नधेभिः ॥ ८ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ७ व० ४,५] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ४-४०-३६

ये अ॒श्विना॒ ये पि॒तरा॒ य ऊ॒ती धे॒नुं त॑त॒क्षुर्ऋ॒भवो॒ ये अ॒श्वा ।

ये अ॑ंस॒त्रा य ऋ॒ध॒ग्रो॒दसी॒ ये वि॒भ्वो न॑रः स्वप॒त्यानि॑ च॒क्रुः ॥ ९ ॥

ये गोम॑न्तं वाज॑वन्तं सु॒वीरं॑ र॒थि ध॒त्थ वसु॑मन्तं पु॒रु॒क्षुम् ।

ते अ॒ग्रेपा॑ ऋ॒भवो म॑द॒साना॒ अ॒स्मे ध॑त्त॒ ये च॑ रा॒तिं गृ॑णन्ति ॥ १० ॥

नापा॑भूत॒ न वो॑ऽती॒तृपा॑मानिःशस्ता॒ ऋ॒भवो य॒ज्ञे अ॒स्मिन् ।

समि॒न्द्रेण॒ म॑द॒ध सं म॒रुद्भिः॒ सं राज॑भी रत्न॒धेया॑य दे॒वाः ॥ ११ ॥ ४ ॥

॥ १५ ॥ ऋषिः-वामदेव । देवता-ऋभव । छन्दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ १५ ॥ इ॒हो॒प॒ यात॑ शव॒सो नपा॑तः सौ॒ध॒न्वना॑ ऋ॒भवो॒ माप॑ भूत ।

अ॒स्मिन्हि॒ वः स॑र्व॒ने रत्न॑धेयं गम॒न्ति॒व॒न्द्र॒मनु॑ वो म॒दांसः॑ ॥ १ ॥

ये । अ॒श्विना॑ । ये । पि॒तरा॑ । ये । ऊ॒ती । धे॒नुं । त॑त॒क्षुः । ऋ॒भवः । ये । अ॒श्वा ।
ये । अ॑ंस॒त्रा । ये । ऋ॒ध॒क । रो॒दसी॒ इति॑ । ये । वि॒भ्वः । न॑रः । सु॒अ॒प॒त्यानि॑ ।
च॒क्रुः ॥ ९ ॥ ये । गो॒म॑न्तं । वाज॑वन्तं । सु॒वीरं॑ । र॒थि । ध॒त्थ । वसु॑मन्तं ।
पु॒रु॒क्षुम् । ते । अ॒ग्रेपा॑ । ऋ॒भवः । म॑द॒सानाः । अ॒स्मे इति॑ । ध॑त्त । ये । च॒ ।
रा॒तिं । गृ॑णन्ति ॥ १० ॥ न । अप॑ । अ॒भूत॑ । न । वः । अ॒ती॒तृपा॑ । अ॒निःश॑स्ताः ।
ऋ॒भवः । य॒ज्ञे । अ॒स्मिन् । सं । इ॒न्द्रेण॑ । म॑द॒ध । सं । म॒रु॒त॒भिः । सं । राज॑भिः ।
रत्न॑धेया॑य । दे॒वाः ॥ ११ ॥ ४ ॥

इ॒ह । उ॒प॒ । या॒त॒ । शव॑सः । नपा॑तः । सौ॒ध॒न्वनाः॑ । ऋ॒भवः॑ । मा । अप॑ ।
भू॒त॒ । अ॒स्मिन् । हि । वः । स॑र्व॒ने । रत्न॑धेयं । गम॑न्तु । इ॒न्द्र । अ॒नु॒ । वः ।
म॒दांसः॑ ॥ १ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ७ व० ५] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ४ सू० ३५

आगन्तृभूणामिह रत्नवेद्यमभूत्सोमस्य सुधृतस्य पीतिः ।

सुकृत्यया यत्संप्रस्यया च एकं विचक्र चमसं चतुर्धा ॥ २ ॥

अकृणोत चमसं चतुर्धा सखे वि शिश्रेत्यत्रवीत ।

अयेत वाजा अमृतस्य पन्थीं गणं देवानामृतवः सुहस्ताः ॥ ३ ॥

किमयः स्विचमस एष आस यं कान्धेन चतुरो विचक्र ।

अथां सुनुध्वं सवनं मदाय पात ऋभवो मधुनः सोम्यस्य ॥ ४ ॥

शच्याकर्त पितरा युवाना शच्याकर्त चमसं देवपानम् ।

शच्या हरी धनुंतरावतष्टेन्द्रवाहां ऋभवो वाजरत्नाः ॥ ५ ॥ ५ ॥

आ । अगन् । ऋभूणां । इह । रत्नवेद्यं । अभूत् । सोमस्य । सुधृतस्य । पीतिः ।

सुकृत्यया । यत् । सुअप्रस्यया । च । एकं । विचक्र । चमसं । चतुःधा ॥ २ ॥

वि । अकृणोत । चमसं । चतुःधा । सखे । वि । शिश्रे । इति । अब्रवीत । अथ ।

येत । वाजाः । अमृतस्य । पन्थीं । गणं । देवानां । ऋभवः । सुहस्ताः ॥ ३ ॥

किमयः । स्विच् । चमसः । एषः । आस । यं । कान्धेन । चतुरः । विचक्र ।

अथ । सुनुध्वं । सवनं । मदाय । पात । ऋभवः । मधुनः । सोम्यस्य ॥ ४ ॥

शच्या । अकर्त । पितरां । युवानां । शच्यां । अकर्त । चमसं । देवपानं । शच्यां ।

हरी इति । धनुंतरौ । अवष्ट । इन्द्रवाहां । ऋभवः । वाजरत्नाः ॥ ५ ॥ ५ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ७ व० ३६] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ४ सू० ३५]

यो वः सुनोत्यभिपित्वे अह्नां तीव्रं वाजासः सर्वनं मदाय ।

तस्मै रयिमृभवः सर्ववीरमा तक्षत वृषणो मन्दसानाः ॥ ६ ॥

प्रातः सुतमपिबो हर्यश्च माध्यन्दिनं सर्वनं केवलं ते ।

सपृष्ठभिः पिबस्व रत्नधेभिः सखीं याँ इन्द्र चक्रुषे सुकृत्या ॥ ७ ॥

ये देवासो अभवता सुकृत्या श्वेना इवेदधिं दिवि निषेद ।

ते रत्नं धात शवसो नपातः सौधन्वना अभवतामृतांसः ॥ ८ ॥

यत्तृतीयं सर्वनं रत्नधेयमकुण्ठध्वं स्वपस्या सुहस्ताः ।

तदृभवः परिषिक्तं व एतत्सं मदेभिरिन्द्रियेभिः पिबध्वम् ॥ ९ ॥ ६ ॥

यः । वः । सुनोति । अभिपित्वे । अह्नां । तीव्रं । वाजासः । सर्वनं । मदाय ।

तस्मै । रयिम् । ऋभवः । सर्ववीरम् । आ । तक्षत । वृषणः । मन्दसानाः ॥ ६ ॥

प्रातरिति । सुतम् । अपिबः । हरिऽअश्च । माध्यन्दिनम् । सर्वनम् । केवलम् । ते । सखीं ।

सपृष्ठभिः । पिबस्व । रत्नधेभिः । सखीन् । याँ । इन्द्र । चक्रुषे । सुकृत्या ॥ ७ ॥

ये । देवासः । अभवत् । सुकृत्या । श्वेनाऽइव । इत् । अधि । दिवि । निषेद ।

ते । रत्नम् । धात । शवसः । नपातः । सौधन्वनाः । अभवत् । अमृतांसः ॥ ८ ॥

यत् । तृतीयम् । सर्वनम् । रत्नधेयम् । अकुण्ठध्वम् । सुऽअपस्या । सुहस्ताः । तत् ।

ऋभवः । परिषिक्तम् । वः । एतत् । सं । मदेभिः । इन्द्रियेभिः । पिबध्वम् ॥ ९ ॥ ६ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ७ व० ७] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ४ सू० १६

॥ ३६ ॥ इतिः वाग्देवः । देवता-इत्यतः । छन्द-रिपुः ॥

॥ ३६ ॥ अन॒भ्यो जा॒तो अ॒ंज॒मी॒शु॒ः । रथ॑स्त्रि॒च॒क्रः । परि॑ वर्तते॒ रजः॑ ।

म॒ह॒त्ता॒दो दे॒व्यस्य॑ प्र॒वाच॑नं॒ वा॒स॒त॒तदः॑ । पु॒थि॒र्वा यच्च॑ पु॒ष्यं॒ध ॥ १ ॥

रथ॑ ये च॒क्रः सु॒वृ॒तं सु॒चे॒त॒सोऽवि॑ह॒रन्तं॑ म॒न॒स॒स्प॒रि ध्य॑षा ।

नौ ऊ॒ न्वं॒स्य स॒थन॑स्य पी॒तय॑ आ वो॒ वाजा॑ ऋ॒भ॒वो वे॒द॒याम॑सि ॥ २ ॥

तदो॑ वा॒जा ऋ॒भ॒वः सु॒प्र॒वाच॑नं॒ दे॒वेषु॑ वि॒म्बो अ॒भ॒वन्म॑हि॒त्यन्म॑ ।

जे॒त्री य॑त्स॒न्ता पि॒तरा॑ स॒ना॒जुरा॑ पु॒न॒र्यु॒वा॒ना च॒र॒थाय॑ त॒क्षथ॑ ॥ ३ ॥

ए॒कं वि॑ च॒क्र च॒म॒सं च॒तु॒र्ध॒यं नि॒श्च॒र्म॒णो गा॒म॒रि॒णीत॑ धी॒नि॒तिः ।

म॒था दे॒वेष्व॑मृ॒त॒त्व॒मा॒न॒श शु॒ष्टी वा॑जा ऋ॒भ॒वस्त॑थ॒ उ॒क्थ॑यन् ॥ ४ ॥

नि॒धः । जा॒तः । अन॒भी॒शुः । उ॒क्थ॑यः । रथः । त्रि॒च॒क्रः । परि॑ । वर्त॒ते । रजः॑ ।

र॒त् । तत् । वः । दे॒व्यस्य॑ । प्र॒वाच॑नं । वा॒ । ऋ॒भ॒वः । पु॒थि॒र्वा । यत् । च॒ ।

प॒थ ॥ १ ॥ रथ॑म् । ये । च॒क्रः । सु॒वृ॒तम् । सु॒चे॒त॒सः । अ॒वि॒ह॒रन्तः । म॒न॒स॒स्प॒रि । परि॑ ।

प॒षा । तात् । ऊ॒ । इति॑ । तु । अ॒स्य । स॒थन॑स्य । पी॒तय॑ । आ । वो॒ । वा॒जाः ।

मृ॒त॒वः । वे॒द॒याम॑सि ॥ २ ॥ तत् । वः । वा॒जाः । ऋ॒भ॒वः । सु॒प्र॒वाच॑नं । दे॒वेषु॑ ।

वि॒म्बः । अ॒भ॒वन् । म॑हि॒त्यन् । जि॒त्री इति॑ । यत् । म॒था । पि॒तरा॑ । स॒ना॒जुरा॑ ।

नः । पु॒न॒र्यु॒वा॒ना । च॒र॒थाय॑ । त॒क्षथ॑ ॥ ३ ॥ ए॒कं । वि॑ । च॒क्र । च॒म॒सं । च॒तु॒र्ध॒यं ।

नि॒श्च॒र्म॒णः । गा॒ । अ॒रि॒णीत॑ । धी॒नि॒तिः । म॒था । दे॒वेषु॑ । मृ॒त॒त्व॒मा॒न॒श ।

शु॒ष्टी । वा॒जाः । ऋ॒भ॒वः । तत् । वः । उ॒क्थ॑यन् ॥ ४ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ७ व० ७,८] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ४ सू० ३

ऋ॒भ्रुतो र॒यिः प्र॒थमश्र॑वस्तमो वा॒र्जश्रु॑तासो यम॒र्जीजन॑न्नरः ।
वि॒भ्वत॑ष्टो वि॒दधे॑षु प्र॒वाच्यो॑ यं दे॒वासोऽव॑था स वि॒चर्प॑णिः ॥ ५ ॥ ७ ॥
स वा॒ज्यर्वा॑ स ऋ॒पिर्वच॑स्यया स शू॒रो अस्ता॑ पृ॒तना॑सु दु॒ष्टरः॑ ।
स रा॒यस्पोषं॑ स सु॒वीर्य॑ दधे॒ यं वा॒जो वि॒भ्वो ऋ॒भवो॑ यमा॒विपुः॑ ॥ ६ ॥
श्रेष्ठं॑ वः पेशो॑ अधि॒ धायि॑ दर्श॒तं स्तोमो॑ वा॒जा ऋ॒भवस्तं॑ जु॒जुष्ट॑न ।
धीरा॑सो हि ष्ठा क॒वयो॑ वि॒पश्चित॑स्तान्व॒ एना॑ ब्रह्म॒णा वे॑द्यामसि ॥ ७ ॥
यू॒यम॒स्मभ्यं॑ धि॒पणा॑भ्य॒स्परि॑ वि॒द्वांसो॑ वि॒श्वा न॒र्याणि॑ भो॒जना॑ ।
शु॒मन्तं॑ वा॒जं वृ॒षंशु॑ष्ममु॒त्तम॑मा नो र॒यिर्भ॑वस्तक्ष॒ता वर्यः॑ ॥ ८ ॥
इ॒ह प्र॒जामि॑ह र॒यि ररा॑णा इ॒ह श्रवो॑ वी॒रव॑त्तक्ष॒ता नः॑ ।
येन॑ व॒यं चि॒तये॑मात्य॒न्यान्तं॑ वा॒जं चि॒त्रभ॑वो द॒दा नः॑ ॥ ९ ॥ ८ ॥

ऋभ्रुतः । रयिः । प्रथमश्रवःस्तमः । वाजःश्रुतासः । यं । अजीजनन् । नरः ।
विभ्वःस्तष्टः । विदधेःषु । प्रवाच्यः । यं । देवासः । अवथा । सः । विचर्पणिः ॥ ५ ॥
सः । वाजी । अर्वा । सः । ऋपिः । वचस्यया । सः । शूरः । अस्ता । पृतनासु
दुस्तरः । सः । रायः । पोषं । सः । सुवीर्यं । दधे । यं । वाजः । विभ्वो
ऋभवः । यं । आविपुः ॥ ६ ॥ श्रेष्ठं । वः । पेशः । अधि । धायि । दर्शतं । स्तोमः
वाजाः । ऋभवः । तं । जुजुष्टन । धीरासः । हि । स्थ । कवयोः । विपश्चितः । तान
वः । एना । ब्रह्मणा । आ । वेद्यामसि ॥ ७ ॥ यूयं । अस्मभ्यः । धिपणाभ्यः
परि । विद्वांसः । विश्वा । नर्याणि । भोजना । शुमन्तं । वाजं । वृषंशुष्मं
उत्तमं । आ । नः । रयि । ऋभवः । तक्षन् । आ । वर्यः ॥ ८ ॥ इह । प्रजा
इह । रयि । रराणाः । इह । श्रवः । वीरवत् । तक्षन् । नः । येन । वयं । चितयेम
अनि । अन्यान् । तं । वाजं । चित्रं । ऋभवः । ददा । नः ॥ ९ ॥ ८ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ७ व० ९] . ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ४ सू० ३७

॥ ३७ ॥ ऋषि-वामदेवः । देवता-इन्द्रः । छन्द विष्टम् ॥

॥ ३७ ॥ उपं नो वाजा अध्वरसृष्टुक्षा देवा यात पयिभिर्देवयानैः ।

यथा यज्ञं मनुषो विक्ष्वांसु दधिध्वे रण्वाः सुदिनेष्वह्नाम् ॥ १ ॥

ते वा हृदे मनसे सन्तु यज्ञा जुष्टांसो अथ घृतनिर्णिजो गुः ।

प्र वः सुतासो हरयन्त पूर्णाः क्रत्वे दक्षांय हर्षयन्त पीताः ॥ २ ॥

शुदायं देवहितं यथा वः स्तोमो वाजा ऋभुक्षणो ददे वः ।

जुहे मनुष्यदुपरासु विष्टु युष्मे सचा वृहद्विषेयु सोमम् ॥ ३ ॥

पीवोऽभवाः शुचद्रथा हि भूतायः शिप्रा वाजिनः सुनिष्काः ।

इन्द्रस्य सूनो शवसो नपातोऽनुं वक्षेत्यग्रियं मदाय ॥ ४ ॥

उपं । नः । वाजाः । अध्वरं । ऋभुक्षाः । देवाः । यात । पयिभिः । देवयानैः ।

यथा । यज्ञं । मनुषः । विष्टु । आसु । दधिध्वे । रण्वाः । सुदिनेषु । अह्नां ॥ १ ॥

ते । वाः । हृदे । मनसे । सन्तु । यज्ञाः । जुष्टांसः । अथ । घृतनिर्णिजः । गुः । प्र ।

वः । सुतासः । हरयन्त । पूर्णाः । क्रत्वे । दक्षांय । हर्षयन्त । पीताः ॥ २ ॥

त्रिऽश्वदायं । देवहितं । यथा । वः । स्तोमः । वाजाः । ऋभुक्षणः । ददे । वः । जुहे ।

मनुष्यम् । उपरासु । विष्टु । युष्मे इति । सचा । वृहद्विषेयु । सोमम् ॥ ३ ॥

पीवोऽभवाः । शुचद्रथाः । हि । भूत । अयः । शिप्राः । वाजिनः । सुनिष्काः ।

इन्द्रस्य । सूनो इति । शवसः । नपातः । अनुं । वः । चेतुः । अग्रियं । मदाय ॥ ४ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ७ व० १०, ११] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ४ सू० ३८

ऋभृष्टभुक्षणो रयि वाजे वाजिन्तमं युजम् ।

इन्द्रस्वन्तं हवामहे सदासातममश्विनम् ॥ ५ ॥ ९ ॥

सेदभयो यमबंध यूयमिन्द्रश्च मर्त्यम् ।

स धीभिस्तु सनिता मेघसांता सो अर्वता ॥ ६ ॥

यि नो वाजा ऋभुक्षणः पथश्चितन यष्टवे ।

अस्मभ्यं सूरयः स्तुता विश्वा आशास्तरीषणि ॥ ७ ॥

तं नो वाजा ऋभुक्षण इन्द्र नासत्या रयिम् ।

समश्वं चर्पणिभ्य आ पुरु शस्त मघत्तये ॥ ८ ॥ १० ॥

॥ ३८ ॥ ऋषिः—वामदेवः । देवता—दधिका । छन्दः—त्रिष्टुप् ॥

॥ ३८ ॥ उतो हि वां दात्रा सन्ति पूर्वा या पुरुभ्यस्त्रसदस्युर्नितोशे ।

क्षेत्रासां ददधुर्बरासां घनं दस्युभ्यो अभिभूतिमुग्रम् ॥ १ ॥

ऋभृष्टभुक्षणः । रयि । वाजे । वाजिन्तमं । युजं । इन्द्रस्वन्तं । हवामहे ।
सदासातमं । अश्विनं ॥ ५ ॥ ९ ॥ सः । इत् । ऋभृष्टः । यं । अबंध । यूयं ।
इन्द्रः । च । मर्त्यं । सः । धीभिः । अस्तु । सनिता । मेघसांता । सः । अर्वता ॥ ६ ॥
यि । नः । वाजाः । ऋभुक्षणः । पथः । चितन । यष्टवे । अस्मभ्यं । सूरयः । स्तुताः ।
विश्वाः । आशाः । तरीषणि ॥ ७ ॥ तं । नः । वाजाः । ऋभुक्षणः । इन्द्रं ।
नासत्या । रयि । तं । अश्वं । चर्पणिभ्यः । आ । पुरु । शस्त । मघत्तये ॥ ८ ॥ १० ॥

उतो इति । हि । वां । दात्रा । सन्ति । पूर्वा । या । पुरुभ्यः । त्रसदस्युः ।
नितोशे । क्षेत्रासां । ददधुः । बरासां । घनं । दस्युभ्यः । अभिभूति । मुग्रं ॥ १ ॥

अष्ट० ३-अध्या० ७ व० ११] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ४ सू० ३८

उत वाजिनं पुरुनिःस्पिध्वानं दधिक्राशुं ददधुर्विश्वकृष्टिम् ।

ऋजिप्यं श्येनं पुपितप्सुमाशुं चकृत्यमर्यो नृपतिं न शूरम् ॥ २ ॥

यं सीमनुं प्रवतं व द्रवन्तं विश्वः पूरुर्मदति हर्षमाणः ।

पद्भिर्गृध्यन्तं मेधयुं न शूरं रथतुरं वातमिव ध्रजन्तम् ॥ ३ ॥

यः स्मारुन्धानो गध्यां समत्सु सनुतरश्चरति गोषु गच्छन् ।

आविर्जीको विदथा निचिकयन्तिरो अरति पर्याप आयोः ॥ ४ ॥

उत स्मैनं वस्त्रमधि न तायुमनुं क्रोशन्ति क्षितयो भरेषु ।

नीचायमानं जसुरिं न श्येनं श्रवश्चाच्छा पशुमव युधम् ॥ ५ ॥ ११ ॥

उत । वाजिनं । पुरुनिःस्पिध्वानं । दधिक्राशुं । ऊं इति । ददधुः । विश्वकृष्टिम् ।
 ऋजिप्यं । श्येनं । पुपितप्सुमाशुं । आशुं । चकृत्यं । अर्यः । नृपतिं । न । शूरं ॥ २ ॥
 यं । सीं । अनुं । प्रवतांश्च । द्रवन्तं । विश्वः । पूरुः । मदति । हर्षमाणः । पद्भिः ।
 गृध्यन्तं । मेधयुं । न । शूरं । रथतुरं । वातंश्च । ध्रजन्तं ॥ ३ ॥ यः । स्म ।
 आरुन्धानः । गध्यां । समत्सु । सनुतरः । चरति । गोषु । गच्छन् । आविः-
 र्जीकः । विदथा । निचिकयन्ति । तिरः । अरति । परिं । आपः । आयोः ॥ ४ ॥
 उत । स्म । एनं । वस्त्रमधि । न । तायुं । अनुं । क्रोशन्ति । क्षितयः । भरेषु ।
 नीचा । अयमानं । जसुरिं । न । श्येनं । श्रवः । च । अच्छा । पशुमव । यु ।
 धम् ॥ ५ ॥ ११ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ७ व० १२] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ४ सू० ३८

उ॒त स्मा॑सु प्र॒थमः॑ सं॒रिप्य॑न्नि वे॒वेति॑ श्रेणि॑भी रथानां ।
 स्रजं॑ कृ॒ण्वानो॑ ज॒न्यो न शु॒भ्वा रे॒णुं रे॒रिह॑त्कि॒रणं द॒द॒ध्वान् ॥ ६ ॥
 उ॒त स्य॑ वा॒जी स॒हुरि॑र्कृ॒तावा॑ शु॒श्रू॒षमाण॑स्त॒न्वां स॒म॒यं ।
 तुरं॑ य॒तीषु॑ तुर॒य॒न्नृजि॑प्योऽधि॑ भ्रु॒वोः कि॑रते रे॒णुमृ॑जन् ॥ ७ ॥
 उ॒त स्मा॑स्य त॒न्यतो॑रि॒व योः॑ कृ॒धाय॑तो अ॒भियु॑जो भय॑न्ते ।
 य॒दा स॒हस्र॑म॒भि पी॒मयो॑धी॒र्दुर्व॑तुः स्मा भ॒वति॑ भी॒म ऋ॑जन् ॥ ८ ॥
 उ॒त स्मा॑स्य प॒नय॑न्ति ज॒नां जू॒ति कृ॑ष्टि॒प्रो अ॒भिभू॑तिमा॒शोः ।
 उ॒तैन॑माहुः स॒मिथे॑ वि॒यन्तः॑ परा॑ दधि॒क्रा अ॑सरत्स॒हस्रैः ॥ ९ ॥
 आ दधि॑क्राः श॒र्वसा॑ प॒ञ्च कृ॑ष्टीः सूर्य॑ इ॒व ज्योति॑पाप॒स्त॒तान् ।
 स॒हस्र॑साः श॒त॒सा वा॒ज्यवा॑ पृ॒णक्तु॑ म॒ध्वा स॒मिमा॑ वचांसि ॥ १० ॥ १२ ॥

उ॒त । स्म । आ॒सु । प्र॒थमः । सं॒रिप्य॑न् । नि । वे॒वेति॑ । श्रेणि॑ऽभिः । रथानां ।
 स्रजं॑ । कृ॒ण्वानः । ज॒न्यः । न । शु॒भ्वा । रे॒णुं । रे॒रिह॑त् । कि॒रणं । द॒द॒ध्वान् ॥ ६ ॥
 उ॒त । स्यः । वा॒जी । स॒हुरिः । ऋ॒त॒वा । शु॒श्रू॒षमाणः । त॒न्वा । स॒म॒यं । तुरं॑ ।
 य॒तीषु॑ । तुर॒य॒न् । ऋ॒जि॒प्यः । अधि॑ । भ्रु॒वोः । कि॑रते । रे॒णुं । ऋ॑जन् ॥ ७ ॥
 उ॒त । स्म । अ॒स्य । त॒न्यतोः॑ इ॒व योः॑ । कृ॒धाय॑तः । अ॒भियु॑जः । भय॑न्ते । य॒दा ।
 स॒हस्रं॑ । अ॒भि । सीं । अ॒योधी॑त् । दुः॒ज्य॒तुः । स्म । भ॒वति॑ । भी॒म । ऋ॑जन् ॥ ८ ॥
 उ॒त । स्म । अ॒स्य । प॒नय॑न्ति । ज॒नाः । जू॒ति । कृ॑ष्टि॒प्रः । अ॒भिभू॑ति । आ॒शोः ।
 उ॒त । ए॒नं । आ॒हुः । सं॒ज्ये॑ । वि॒यन्तः॑ । परा॑ । दधि॒क्राः । अ॑सरत् । स॒हस्रैः ॥ ९ ॥
 । । दधि॑क्राः । श॒र्वसा॑ । प॒ञ्च । कृ॑ष्टीः । सूर्यः॑ इ॒व । ज्योति॑पा । अपः । त॒तान् ।
 स॒हस्र॑साः । श॒त॒साः । वा॒जी । अ॒वा । पृ॒णक्तु॑ । म॒ध्वा । सं । इ॒मा ।
 वचा॑न्ति ॥ १० ॥ १२ ॥

॥ ३९ ॥ ऋषिः-वामदेवः । देवता-दक्षिण । छन्द-ध्रुव ॥

॥ ३९ ॥ आशुं दधिकां तसु नु प्रवाम दिवसंधिच्या उत चकिराम ।
 उच्छन्तीर्मासुषसः सुदयन्त्वति विभ्वानि दुरितानि पर्पन् ॥ १ ॥
 गहर्धर्मर्षितः क्रतुषा दधिकाव्णः पुरुवारस्य वृष्णः ।
 यं पुरुष्यो दीदिवसं नाग्नि ददधुभिन्नावरुणा ततुरिम् ॥ २ ॥
 यो अश्वस्य दधिकाव्णो अकारीत्समिन्ने अग्रा उपसो व्युष्टौ ।
 अनागसं तादितेः कुणोतु स मित्रेण वरुणेना सजोषाः ॥ ३ ॥
 दधिकाव्ण इष ऊर्जो महो यदमन्महि मरुतां नाम भद्रम् ।
 स्वस्तये वरुणं मित्रमग्निं हवामहे इन्द्रं वज्रवाहुम् ॥ ४ ॥
 इन्द्रमिवेदुभये वि हवन्त उदीराणा यज्ञमुपप्रयन्तः ।
 दधिकामु सुदेनं मर्त्याय ददधुभिन्नावरुणा नो अश्वम् ॥ ५ ॥
 दधिकाव्णो अकारिषं जिष्णोराश्वस्य वाजिनः ।
 सुरभि नो सुखा करस्व न आयूषि तारिपत् ॥ ६ ॥ १३ ॥

आशुं । दधिकां । तं । ऊं इति । नु । सवाम । दिवः । पृथिव्याः । उत ।
 चकिराम । उच्छन्तीः । मां । उपसः । सुदयन्तु । अति । विभ्वानि । दुरितानि ।
 पर्पन् ॥ १ ॥ गहः । धर्मि । अर्षितः । क्रतुषाः । दधिकाव्णः । पुरुवारस्य ।
 वृष्णः । यं । पुरुष्यः । दीदिवसं । नाग्नि । ददधुः । मित्रावरुणा । ततुरि ॥ २ ॥
 यः । अश्वस्य । दधिकाव्णः । अकारीत् । संसिद्धे । अग्रा । उपसः । विसृष्टौ ।
 अनागसं । तं । तादितेः । कुणोतु । सः । मित्रेण । वरुणेन । सजोषाः ॥ ३ ॥
 दधिकाव्णः । इषः । ऊर्जः । महः । यत् । अमन्महि । मरुतां । नाम । भद्रं ।
 स्वस्तये । वरुणं । मित्रं । अग्निं । हवामहे । इन्द्रं । वज्रवाहुम् ॥ ४ ॥ इन्द्रं । इन्द्र । इत् ।
 उभये । वि । हवन्त । उदीराणाः । यज्ञं । उपप्रयन्तः । दधिकां । ऊं इति ।
 सुदेनं । मर्त्याय । ददधुः । मित्रावरुणा । नः । अश्वं ॥ ५ ॥ दधिकाव्णः ।
 अकारिषं । जिष्णोः । अश्वस्य । वाजिनः । सुरभि । नः । सुखां । करत् । न । नः ।
 आयूषि । तारिपत् ॥ ६ ॥ १३ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ७ व० १४] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ४ सू० ४०

॥ ४० ॥ ऋषि-नामदेव । देवता-सूर्य । छन्द-त्रिष्टुप् ॥

॥ ४० ॥ दधि॒क्राव्ण॒ इदु॒ नु च॑र्कि॒राम॒ विश्वा॒ इन्मा॒मुप॑सः॒ सुद॑यन्तु ।

अ॒पा॒म॒ग्रेरु॑पसः॒ सूर्ये॑स्य॒ बृह॑स्पते॒राङ्गि॒रस॑स्य॒ जि॒ष्णोः ॥ १ ॥

स॒त्वा भ॑रि॒षो गं॑वि॒षो दु॑व॒न्यस॑च्छ्र॒व॒स्यादि॑प॒ उप॑सस्तु॒र॒ण्य॒सत् ।

स॒त्यो द्र॒वो द्र॑व॒रः प॑त॒ङ्गरो॒ दधि॑क्रा॒वेय॑मूर्जे॒ स्व॑र्ज॒नत् ॥ २ ॥

उ॒त स्मा॑स्य॒ द्रव॑तस्तु॒र॒ण्य॒तः पूर्णं॑ न वे॒रनु॑ वाति॒ प्रग॑र्धिनः ।

इ॒येन॑स्ये॒व ध्र॑ज॒तो अ॑ङ्क॒सं परि॑ दधि॒क्राव्णः॑ स॒होर्जा॑ त॒रि॒त्रतः ॥ ३ ॥

उ॒त स्य॑ बा॒जी क्षि॑प॒णि तु॑र॒ण्य॒ति ग्री॒वायां॑ ब॒द्धो अ॑पि॒कृक्ष॑ आ॒सनि॑ ।

क्र॒तुं दधि॑क्रा॒ अ॒नु सं॑त॒र्थात्त्व॑न्प॒नाम॑क्रा॒स्यन्वा॑प॒नी॒कण॑त् ॥ ४ ॥

इ॒ंसः शु॒चि॒पद॑सु॒र॒तरि॑क्ष॒सद्भो॒तां वे॒दि॒पद॑ति॒थि॒दुरो॑ण॒सत् ।

नृ॒प॒द॒र॒स॒द॒त॒स॒द्य॒धो॒न॒स॒द॒ब्जा गो॒जा ऋ॑त॒जा अ॑द्रि॒जा क्र॑त॒म् ॥ ५ ॥ १४ ॥

दधि॒क्राव्णः । इत् । ऊं इति । इत् । च॒र्कि॒राम॒ । विश्वाः । इत् । मां । उप॑सः ।

सु॒द॒य॒न्तु । अ॒पां । अ॒ग्नेः । उ॒प॒सः । सूर्ये॑स्य । बृह॑स्पतेः । आ॒गि॒र॒स॒स्य॒ । जि॒ष्णोः ॥ १ ॥

स॒त्वा । भ॑रि॒षः । गो॒ऽइ॒पः । दु॒व॒न्य॒ऽसत् । श्र॒व॒स्यात् । इ॒पः । उ॒प॒सः । तु॒र॒ण्य॒ऽसत् ।

स॒त्यः । द्र॒वः । द्र॒व॒रः । प॑त॒ङ्ग॒रः । दधि॑ऽक्रा॒वा । इ॒पं । ऊ॒र्जे । स्यः । ज॒न॒त् ॥ २ ॥

उ॒त । स्म । अ॒स्य । द्र॒व॑तः । तु॒र॒ण्य॒तः । पूर्णं॑ । न । वेः । अ॒नु॒ । वा॒ति॒ । प॒द॒र्धिनः॑ ।

इ॒येन॑स्ये॒व । ध्र॑ज॒तः । अ॑ङ्क॒सं । परि॑ । दधि॑ऽक्राव्णः । स॒ह । ऊ॒र्जा॑ । त॒रि॒त्र॒तः ॥ ३ ॥

उ॒त । स्यः । बा॒जी । क्षि॑प॒णि । तु॑र॒ण्य॒ति । ग्री॒वायां॑ । ब॒द्धः । अ॑पि॒कृ॒क्षे । आ॒स॒नि॒ ।

क्र॒तुं । दधि॑ऽक्रा॒ । अ॒नु॒ । सं॒त॒र्था॒त्त्व॒त् । प॒थां । अ॑ङ्क॒सि॒ । अ॒नु॒ । आ॒ऽप॒नी॒क॒ण॒त् ॥ ४ ॥

इ॒ंसः । शु॒चि॒ऽसत् । ब॒धुः । अ॒न्त॒रि॒क्ष॒ऽसत् । हो॒तां । वे॒दि॒ऽसत् । अ॒ति॒थिः । दुरो॑ण॒ऽस॒त् ।

नृ॒ऽस॒त् । नृ॒प॒ऽस॒त् । ऋ॒त॒ऽस॒त् । ज्यो॒म॒ऽस॒त् । अ॒प॒ऽजाः । गो॒ऽजाः । क्र॑त॒ऽजाः ।

अ॒द्रि॒ऽजाः । क्र॑त॒ ॥ ५ ॥ १४ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ७ व० १५] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ४ सू० ४१]

॥ ४१ ॥ ऋषिः—वामदेवः । देवता—इन्द्रावरुणौ । छन्दः—त्रिष्टुप् ॥

॥ ४१ ॥ इन्द्रा को वां वरुणा सुम्नमां स्तोमो हविष्मां अमृतो न होता ।

यो वां हृदि क्रतुमां अस्मदुक्तः पस्पर्शदिन्द्रावरुणा नमस्वान् ॥ १ ॥

इन्द्रा ह यो वरुणा चक्र आपी देवौ मर्तः सुख्याय प्रयस्वान् ।

स हन्ति वृत्रा संमिथेषु शत्रून्वोभिर्वा महद्भिः स प्र शृण्वे ॥ २ ॥

इन्द्रा ह रत्नं वरुणा घेष्ठेत्था नृभ्यः शशमानेभ्यस्ता ।

यदी सखाया सुख्याय सोमैः सुतेभिः सुप्रयसां मादयेते ॥ ३ ॥

इन्द्रा युवं वरुणा दिद्युमस्मिन्नोजिष्ठमुग्रा नि वधिष्टं वज्रम् ।

यो नो दुरेवो वृकतिर्दभीतिस्तस्मिन्निमाधामभिभूत्योजः ॥ ४ ॥

इन्द्रा । कः । वां । वरुणा । सुम्नं । आप । सोमः । हविष्मान् । अमृतः । न ।
होता । यः । वां । हृदि । क्रतुमान् । अस्मत् । उक्तः । पस्पर्शन् । इन्द्रावरुणा ।
नमस्वान् ॥ १ ॥ इन्द्रा । ह । यः । वरुणा । चक्रे । आपी इति । देवौ । मर्तः ।
सुख्याय । प्रयस्वान् । सः । हन्ति । वृत्रा । संमिथेषु । शत्रून् । अवः । अभिः । या ।
महद्भिः । सः । प्र । शृण्वे ॥ २ ॥ इन्द्रा । ह । रत्नं । वरुणा । घेष्ठा । इत्या ।
नृभ्यः । शशमानेभ्यः । ता । यदि । सखाया । सुख्याय । सोमैः । सुतेभिः । सुप्रयसां ।
मादयेते इति ॥ ३ ॥ इन्द्रा । युवं । वरुणा । दिद्युम् । अस्मिन् । ओजिष्ठं । उग्रा । नि ।
वधिष्टं । वज्रं । यः । नः । दुरेवः । वृकतिः । दभीति । तस्मिन् । निमायां । अभि-
भूति । ओजः ॥ ४ ॥

इन्द्रा युवं वरुणा भूतमस्या धियः प्रेतारां वृषभेवं घेनोः ।
 सा नो दुहीयद्यवंसेव गत्वी सहस्रधारा पर्यसा मही गौः ॥ ५ ॥ १५ ॥
 तोके हिते तनय उर्वरांसु सूरौ दृशीके वृषणश्च पौंस्ये ।
 इन्द्रा नो अत्र वरुणा स्यातामवोभिर्दस्मा परितक्म्यायाम् ॥ ६ ॥
 युवामिद्वयवंसे पूर्याय परि प्रभूती गविषः स्वापी ।
 वृणीमहे सखाय प्रियाय शूरा मंहिष्ठा पितरैव शम्भू ॥ ७ ॥
 ता वां धियोऽवंसे वाजयन्तीरार्जि न जग्मुर्वयूः सुदानू ।
 श्रिये न गाव उप सोममस्थुरिन्द्रं गिरौ वरुणं मे मनीषाः ॥ ८ ॥
 इमा इन्द्रं वरुणं मे मनीषा अगमन्नुप द्रविणमिच्छमानाः ।
 उपेमस्थुर्जोष्ठारं इव बस्वो रघीरिव श्रवसो भिक्षमाणाः ॥ ९ ॥

इन्द्रा । युवं । वरुणा । भूतं । अस्याः । धियः । प्रेतारां । वृषभाऽव । घेनोः । सा ।
 नः । दुहीयत् । यवंसाऽव । गत्वी । सहस्रधारा । पर्यसा । मही । गौः ॥ ५ ॥ १५ ॥
 तोके । हिते । तनये । उर्वरांसु । सूरः । दृशीके । वृषणः । च । पौंस्ये । इन्द्रा । नः ।
 अत्र । वरुणा । स्यातां । अवःऽभिः । दस्मा । परितक्म्यायां ॥ ६ ॥ युवां । इत् ।
 हि । अवसे । पूर्याय । परि । प्रभूती इति प्रभूती । गोऽइपः । स्वापी इति सुऽआपी ।
 वृणीमहे । सखाय । प्रियाय । शूरा । मंहिष्ठा । पितराऽव । शम्भू इति शंऽभू ॥ ७ ॥
 ताः । वां । धियः । अवसे । वाजयन्तीः । आर्जि । न । जग्मुः । युवऽयूः । सुदानू
 इति सुऽदानू । श्रिये । न । गावः । उप । सोमं । अस्थुः । इन्द्रं । गिरः । वरुणं ।
 मे । मनीषाः ॥ ८ ॥ इमाः । इन्द्रं । वरुणं । मे । मनीषाः । अगमन् । उप । द्रविणं ।
 इच्छमानाः । उप । ई । अस्थुः । जोष्ठारःऽव । बस्वः । रघीरिव । श्रवसः । भिक्ष-
 माणाः ॥ ९ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ७ व० १६, १७] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ४ सू० ४२

अश्व्यस्य त्मना रथ्यस्य पुष्टेर्नित्यस्य रायः पतयः स्याम ।

ता चक्राणा ऊतिभिर्नव्यसीभिरस्मत्रा रायों नियुतः सचन्ताम् ॥ १० ॥

आ नो बृहन्ता बृहतीभिस्तु इन्द्र यातं वरुण वाजसातौ ।

यद्यिधवः पृतनासु प्रकीळान्तस्य वां स्याम सनितारं आज्ञेः ॥ ११ ॥ १६ ॥

॥ ४२ ॥ ऋषिः-पौष्टक्यस्यः । देवता-इन्द्रावरुणौ । छन्दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ ४२ ॥ मम द्विता राष्ट्रं क्षत्रियस्य विश्वायोर्विश्वे अमृता यथा नः ।

कर्तुं सचन्ते वरुणस्य देवा राजांमि कृष्टेरुपमस्य वज्रेः ॥ १ ॥

अहं राजां वरुणो मह्यं तान्यसुर्याणि प्रथमा धारयन्त ।

कर्तुं सचन्ते वरुणस्य देवा राजांमि कृष्टेरुपमस्य वज्रेः ॥ २ ॥

अश्व्यस्य । त्मना । रथ्यस्य । पुष्टेः । नित्यस्य । रायः । पतयः । स्याम । ता ।
चक्राणौ । ऊतिभिः । नव्यसीभिः । अस्मऽत्रा । रायः । निऽयुतः । सचन्तां ॥ १० ॥
आ । नः । बृहन्ता । बृहतीभिः । ऊती । इन्द्र । यातं । वरुण । वाजसातौ । यत् ।
यद्यिधवः । पृतनासु । प्रकीळान् । तस्य । वां । स्याम । सनितारं । आज्ञेः ॥ ११ ॥ १६ ॥

मम । द्विता । राष्ट्रं । क्षत्रियस्य । विश्वाऽजायोः । विश्वे । अमृताः । यथा ।
नः । कर्तुं । सचन्ते । वरुणस्य । देवाः । राजांमि । कृष्टेः । उपऽगमस्य । वज्रेः ॥ १ ॥
अहं । राजा । वरुणः । मह्यं । तानि । असुर्याणि । प्रथमा । धारयन्त । कर्तुम् ।
सचन्ते । वरुणस्य । देवाः । राजांमि । कृष्टेः । उपऽगमस्य । वज्रेः ॥ २ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ७ व० १७, १८] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ४ सू० ४२

अहमिन्द्रो वरुणस्ते महित्वोर्वा गभीरे रजसी सुमेके ।
 त्वष्टेव विश्वा भुव्नानि विद्वान्समैरयं रोदसी वारयं च ॥ ३ ॥
 अहमपो अपिन्वमुक्षमाणा धारयं दिवं सदन क्रतस्य ।
 क्रतेन पुत्रो अदितेऋतावोत त्रिधातुं प्रथयद्भि भूमं ॥ ४ ॥
 मां नरः स्वश्वां वाजयन्तो मां वृताः समरणे हवन्ते ।
 कृणोम्याजि मघवाहमिन्द्र इर्यमि रेणुमभिभूत्योजाः ॥ ५ ॥ १७ ॥
 अहं ता विश्वां चकरं नकिर्मा दैव्यं सहो वरते अप्रतीतम् ।
 यन्मा सोमासो ममदन्वदुक्थोभे भयेते रजसी अपारे ॥ ६ ॥
 विदुष्टे विश्वा भुव्नानि तस्य ता प्र ब्रवीषि वरुणाय वेधः ।
 त्वं वृत्राणि शृण्विषे जघन्वान्त्वं घृतां अरिणा इन्द्र सिन्धून् ॥ ७ ॥

अहं । इन्द्रः । वरुणः । ते इति । महित्वा । उर्वा इति । गभीरे इति । रजसी इति ।
 सुमेके इति सुडमेके । त्वष्टा इव । विश्वा । भुव्नानि । विद्वान् । सं । ऐरयं । रोदसी
 इति । धारयं । च ॥ ३ ॥ अहं । अपः । अपिन्वं । उक्षमाणाः । धारयं । दिवं ।
 सदने । क्रतस्य । क्रतेन । पुत्रः । अदितेः । क्रतुः । उत । त्रिधातुं । प्रथयद् ।
 वि । भूमं ॥ ४ ॥ मां । नरः । सुडअश्वाः । वाजयन्तः । मां । वृताः । संडअरणे ।
 हवन्ते । कृणोमि । आजि । मघवा । अहं । इन्द्रः । इर्यमि । रेणुं । अभिभूतिः । ओजाः ॥ ५ ॥ १७ ॥
 अहं । ता । विश्वा । चकरं । नकिः । मा । दैव्यं । सहः । वरते । अप्रतीतम् । यद् ।
 मा । सोमासः । ममदन् । यत् । उक्थ । उमे इति । भयेते इति । रजसी इति ।
 अपारे इति ॥ ६ ॥ विदुः । ते । विश्वा । भुव्नानि । तस्य । ता । प्र । ब्रवीषि ।
 वरुणाय । वेधः । त्वं । वृत्राणि । शृण्विषे । जघन्वान् । त्वं । घृतान् । अरिणाः ।
 इन्द्र । सिन्धून् ॥ ७ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ७ व० १८, १९] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ४ सू० ४३

अ॒स्माक॒म॒त्रं पि॒तर॒स्त आ॑सन्त्स॒स ऋ॑प॒यो दौर्ग॑हे व॒ध्यमा॑ने ।

त आ॒य॒जन्त॒ त्र॒स॒द॒स्यु॒म॒स्या इ॒न्द्रं न॑ वृ॒त्रतु॑र॒र्ध॒दे॒वम् ॥ ८ ॥

पु॒रु॒कु॒त्सा॒नी हि॒ वा॒म॒दा॑श॒ब्दे॒भिरि॒न्द्रा॒वरु॑णा नमो॑भिः ।

अथा॒ राजा॑नं त्र॒स॒द॒स्यु॒म॒स्या वृ॒त्रह॑णं द॒दथु॑र॒र्ध॒दे॒वम् ॥ ९ ॥

रा॒या व॒यं स॑स॒बांसो॑ म॒देम॒ ह॒व्येन॑ दे॒वा य॑व॒सेन॒ गावः॑ ।

तां धे॒नुमि॑न्द्रावरुणा यु॒वं नो॑ वि॒श्वाहा॑ घ॒त्तम॑न॒पस्फु॑रन्तीम् ॥ १० ॥ १८ ॥

॥ ४३ ॥ ऋषिः—सौहोमः । देवता—अश्विनः । छन्दः—निष्टुप् ॥

॥ ४३ ॥ क व॒ श्रव॑त्क॒तमो॒ यज्ञि॑या॒नां व॒न्दारु॑ दे॒वः क॒तमो॑ जु॒षाते॑ ।

क॒स्येमां॑ दे॒वीम॒मृते॑षु॒ मे॒ष्टां ह॒दि अ॑पाम॒ सु॒ष्टुति॑ सु॒ह॒व्याम् ॥ १ ॥

अ॒स्माक॑म् । अ॒त्र । पि॒तरः॑ । ते । आ॒सन् । स॒स । ऋ॑प॒यः । दौर्ग॑हे । व॒ध्यमा॑ने ।

ते । आ । अ॒य॒जन्त॑ । त्र॒स॒द॒स्युः । अ॒स्याः । इ॒न्द्रं । न । वृ॒त्रतु॑रं । अ॒र्ध॒दे॒वम् ॥ ८ ॥

पु॒रु॒कु॒त्सा॒नी । हि । वां । अ॒दा॒शत् । ह॒व्येभिः॑ । इ॒न्द्रा॒वरु॑णा । नमोऽभिः । अथ॑ ।

रा॒जा॒नं । त्र॒स॒द॒स्युः । अ॒स्याः । वृ॒त्रह॑णं । द॒दथुः॑ । अ॒र्ध॒दे॒वम् ॥ ९ ॥ रा॒या । व॒यं ।

स॑स॒बांसोः॑ । म॒देम॑ । ह॒व्येन॑ । दे॒वाः । य॑व॒सेन॑ । गा॒वः । तां । धे॒नुं । इ॒न्द्रा॒वरु॑णा ।

यु॒वं । नः । वि॒श्वाहा॑ । घ॒त्तं । अ॒न॒पस्फु॑रती ॥ १० ॥ १८ ॥

कः । कुं इति । श्रवत् । क॒तमः । यज्ञि॑या॒नां । व॒न्दारु॑ । दे॒वः । क॒तमः । जु॒षाते॑ ।

क॒स्य । इ॒मां । दे॒वी । अ॒मृते॑षु । मे॒ष्टां । ह॒दि । अ॒पाम॑ । सु॒ष्टुति॑ । सु॒ह॒व्यां ॥ १ ॥

को सृ॒ळाति॑ क॒तम॑ आ॒गमि॑ष्ठो दे॒वाना॑मु॒ कतमः॑ श॒म्भवि॑ष्ठः ।
 रथं॑ क॒माहु॑र्द्रव॒दश्व॑मा॒शुं यं सूर्य॑स्य दु॒हिता॑वृणीत ॥ २ ॥
 म॒धू हि स्म॑ गच्छे॒य ई॒वंतो॑ द्यूनिन्द्रो न श॒क्तिं परि॑तक्म्यायाम् ।
 दि॒व आ॒ज्ञाता॑ दि॒व्या सु॑पर्णा क॒या श॒चीना॑ भवथः शचि॑ष्ठा ॥ ३ ॥
 का वा॑ भृ॒दुर्प॑मातिः क॒या न आ॒श्विना॑ गमथो ह्य॒यमा॑ना ।
 को वा॑ म॒हश्चि॑त्स्प॒र्जसो॑ अ॒भीक॑ उरु॒प्यतं॑ मा॒ध्वी द॒स्रा न ऊ॒ती ॥ ४ ॥
 उ॒रु वा॑ रथः परि॑ नक्षति द्या॒मा यत्सं॑मु॒द्राद्भि॑ चर्तते वाम् ।
 म॒ध्वा मा॒ध्वी म॒धु वा॑ पु॒षाय॑न्यत्सीं वा॑ पृ॒क्षो ध्रु॑रजन्त प॒काः ॥ ५ ॥
 सि॒न्धुर्ह वा॑ र॒सया॑ सि॒ञ्चद॑श्वान्घृ॒णा व॒योऽरु॑पासः परि॑ ग॒मन् ।
 तद् पु॒वांम॒जिरं॑ चेति॒ यानं॑ येन॒ पती॑ भवथः सूर्या॑याः ॥ ६ ॥

कः । सृ॒ळाति॑ । क॒तमः । आ॒गमि॑ष्ठः । दे॒वाना॑ । ऊँ इति॑ । क॒तमः । श॒म्भवि॑ष्ठः ।
 रथं॑ । कं । आ॒हुः । द्र॒वत्स॑म्भं । आ॒शुं । यं । सूर्य॑स्य । दु॒हिता॑ । अ॒वृणी॑त ॥ २ ॥
 म॒धु । हि । स्म । गच्छे॒यः । ई॒वंतः । द्यून् । इन्द्रः । नः । श॒क्तिः । परि॑तक्म्यायां ।
 दि॒वः । आ॒ज्ञाता॑ । दि॒व्या । सु॑पर्णा । क॒या । श॒चीना॑ । भ॒वथः । शचि॑ष्ठा ॥ ३ ॥
 का । वा॑ । भृ॒त् । उ॒र्प॑मातिः । क॒या । नः । आ । अ॒श्विना॑ । ग॒मथे॑ः । ह्य॒यमा॑ना ।
 कः । वा॑ । म॒हः । चि॒त् । स्प॒र्जसः । अ॒भीकं॑ । उ॒रु॒प्यतं॑ । मा॒ध्वी इति॑ । द॒स्रा । नः ।
 ऊ॒ती ॥ ४ ॥ उ॒रु । वा॑ । रथः । परि॑ । नक्षति॑ । द्या॑ । आ । यत् । सं॒मु॒द्राद्भि॑ । अ॒भि॑ ।
 प॒ती । वा॑ । म॒ध्वा । मा॒ध्वी इति॑ । म॒धु । वा॑ । पु॒षाय॑न् । यत् । सीं । वा॑ । पृ॒क्षः ।
 ध्रु॒रजन्त॑ । प॒काः ॥ ५ ॥ सि॒न्धुः । इ । वा॑ । र॒सया॑ । सि॒ञ्चद् । अ॒श्वान् । घृ॒णा ।
 व॒योः । अ॒रु॒पासः । परि॑ । ग॒मन् । तत् । ऊँ इति॑ । पु॒वां । अ॒जिरं॑ । चेति॑ । यानं॑ ।
 येन॑ । प॒ती इति॑ । भ॒वथः । सूर्या॑याः ॥ ६ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ७ व० १९, २०] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ४ सू० ४४]

इहेह यदां समना पृक्षे सेयमस्मे सुमतिर्वाजरत्ना ।

उरुध्यते जरितारं युवं हं श्रितः कामो नास्तथा युवद्रिक् ॥ ७ ॥ १९ ॥

॥ ४४ ॥ ऋषिः-सौदोत्रः । देवता-अश्विनः । छन्दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ ४४ ॥ तं वां रथं वयमद्या हुवेम पृथुञ्जयमश्विना संगतिं गोः ।

यः सूर्या वहति बन्धुरायुर्गिर्वीहसं पुरुतमं वसुयुम् ॥ १ ॥

युवं श्रियमश्विना देवता तां दिवो नपाता वनथः शर्चाभिः ।

युवोर्यपुंरभि पृक्षः सचन्ते वहन्ति यत्कुहासो रथे वांम् ॥ २ ॥

को वांमद्या करते रातहव्य ऊतये वा सुतपेयां वाकैः ।

कृतस्य वा वनुषे पूर्याय नमो येमानो अश्विना ववर्तत ॥ ३ ॥

इहेह । यत् । वां । समना । पृक्षे । सा । इयं । अस्मे इति । सुमतिः । वानः
जरत्ना । उरुध्यते । जरितारं । युवं । हं । श्रितः । कामः । नास्तथा । युवद्रिक् ॥ ७ ॥ १९

तं । वां । रथं । वयं । अद्य । हुवेम । पृथुञ्जयं । अश्विना । संगतिं । गोः ।
यः । सूर्या । वहति । बन्धुरायुः । निर्वीहसं । पुरुतमं । वसुयुम् ॥ १ ॥ युवं ।
श्रियं । अश्विना । देवता । तां । दिव्यः । नपाता । वनथः । शर्चाभिः । गुरोः । वपुः ।
अभिः । पृक्षः । सचन्ते । वहन्ति । यत् । कुहासः । रथे । वां ॥ २ ॥ कः । वां ।
अद्य । कर्तते । रातहव्यः । ऊतये । वा । सुतपेयां । वा । अहः । कृतस्य । वा ।
वनुषे । पूर्याय । नमः । येमानः । अश्विना । वा । ववर्तत ॥ ३ ॥

अष्ट० १ अध्या० ७ व० २०] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ४ सू० ४४

हिरण्ययेन पुरुषु रथेनेमं यज्ञं नासत्योपं यातम् ।

पिबोध इन्मधुनः सोम्यस्य दधधो रत्नं विधते जनाय ॥ ४ ॥

आ नो यातं दिवो अच्छां पृथिव्या हिरण्ययेन सुवृता रथेन ।

मा वामन्ये नियमन्देधयन्तः सं यद्दे नाभिः पुर्व्या वाम् ॥ ५ ॥

नू नो रयिं पुरुवीरं बृहन्तं दत्ता मिमाथामुभयेष्वस्मे ।

नरो यद्वामश्विना स्तोममावन्त्सधस्तुतिमाजमीदृक्षासौ अगमन् ॥ ६ ॥

इहेह यक्षा समना पपुक्षे सेयमस्मे सुमतिर्वीजरत्ना ।

उरुप्यतं जरितारं युवं ह श्रितः कामो नासत्या युवद्विक् ॥ ७ ॥ २०

हिरण्ययेन । पुरुषु इति पुरुषू । रथेन । इमं । यज्ञं । नासत्या । उपं । यातं । पिबोधः ।
इत् । मधुनः । सोम्यस्यं । दधधः । रत्नं । विधते । जनाय ॥ ४ ॥ आ । नः ।
यातं । दिवः । अच्छां । पृथिव्याः । हिरण्ययेन । सुवृता । रथेन । मा । वां । अन्ये ।
नि । यमन् । देयन्तः । सं । यत् । ददे । नाभिः । पुर्व्या । वाम् ॥ ५ ॥ नू । नः ।
रयिं । पुरुवीरं । बृहन्तं । दत्ता । मिमाथां । उभयेषु । अस्मे इति । नरः । यत् । वां ।
अश्विना । स्तोमं । आवन् । सधस्तुतिः । आजमीदृक्षासः । अगमन् ॥ ६ ॥
इहेह । यत् । वां । समना । पपुक्षे । सा । इयं । अस्मे इति । सुमतिः । वीज-
रत्ना । उरुप्यतं । जरितारं । युवं । ह । श्रितः । कामः । नासत्या । युवद्विक् ॥ ७ ॥ २०

अष्ट० ३ अध्या० ७ व० २१] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ४ सू० ४५

॥ ४५ ॥ ऋषिः-वामदेवः । देवता-अश्विनौ । छन्द-त्रिष्टुप् ॥

॥ ४५ ॥ ए॒ष स्य भ्रा॒तु॒रु॒दित्य॑ति॒ यु॒ज्यते॒ रथः॑ परि॒ञ्जमा॑ दि॒वो अ॒स्य सान॑वि ।
 पृ॒क्षासो॑ अ॒स्मिन्मि॒थुना॑ अ॒धि त्रयो॑ दृ॒तिस्तु॒रीयो॑ मधु॒नो वि रं॑शते ॥ १ ॥
 उ॒वां पृ॒क्षासो॑ मधु॒मंत॑ ई॒रते॒ रथा॑ अ॒श्वांस॑ उ॒पसो॑ व्यु॒ष्टिषु॑ ।
 अ॒पोर्णु॑वन्तस्त॒म आ परि॑वृ॒तं स्व॑र्णं शु॒क्रं त॒न्वन्त॑ आ रजः ॥ २ ॥
 मध्वः॑ पि॒वतं॑ मधु॒पेभि॑रा॒सभि॑स्त॒ प्रियं॑ मधु॒ने यु॒ञ्जाथां॑ रथं ।
 आ वर्त॑न्ति मधु॒ना जि॒न्वथ॑स्प॒थो दृ॒तिं वहे॑थे मधु॒मन्त॑म॒श्विना॑ ॥ ३ ॥
 हंसा॑सो ये वां मधु॒मन्तो॑ अ॒ग्निधो॑ हि॒रण्य॑पर्णा उ॒हुवं॑ उ॒प॒वृधः॑ ।
 उ॒द॒मुतो॑ म॒न्दिनो॑ म॒न्दिनि॑स्पृ॒शो मध्वो॑ न म॒क्षः स॑र्व॒नानि॑ ग॒च्छथः॑ ॥ ४ ॥

ए॒षः । स्यः । भ्रा॒तुः । उ॒त् । इ॒त्य॒ति॒ । यु॒ज्यते॑ । रथः । परि॒ञ्जमा॑ । दि॒वः ।
 अ॒स्य । सान॑वि । पृ॒क्षासः । अ॒स्मिन् । मि॒थुनाः । अ॒धि । त्रयो॑ । दृ॒तिः । तु॒रीयः ।
 मधु॒नः । वि । रं॑शते ॥ १ ॥ उ॒त् । वां । पृ॒क्षासः । मधु॑मन्तः । ई॒रते॑ । रथाः ।
 अ॒श्वांसः । उ॒पसः । वि॒ष्टिषु॑ । अ॒पो॒र्णु॒वन्तः । त॒मः । आ । परि॑वृ॒तं । स्वः ।
 न । शु॒क्रं । त॒न्वन्तः । आ । रजः ॥ २ ॥ मध्वः । पि॒वतं॑ । मधु॑पेभिः । आ॒सभिः ।
 उ॒त् । प्रि॒यं । मधु॒ने । यु॒ञ्जाथां॑ । रथं । आ । वर्त॑न्ति । मधु॒ना । जि॒न्वथः॑ । प॒थः ।
 दृ॒तिं । वहे॑थे इति । मधु॒मन्तं॑ । अ॒श्विना॑ ॥ ३ ॥ हंसासः । ये । वां । मधु॑मन्तः ।
 अ॒ग्निधः॑ । हि॒रण्य॑पर्णाः । उ॒हुवं॑ । उ॒प॒वृधः॑ । उ॒द॒मुतः॑ । म॒न्दिनः॑ । म॒न्दि॒न॒स्पृ॒शः । मध्वः । न । म॒क्षः । स॑र्व॒नानि॑ । ग॒च्छथः॑ ॥ ४ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ७ व० २१, २२] ऋग्वेदः [गण्ड० ४ अनु० ५ सू० ४]

स्वध्वरासो मधुमन्तो अग्नयं उस्त्रा जरन्ते प्रति चमत्तोरश्विना ।

यन्निक्तहस्तस्तरणिर्विचक्षणः सोमं सुपाव मधुमन्तमद्रिभिः ॥ ५ ॥

आकेनिपासो अहभिर्दिविध्वतः स्वर्णं शुक्रं तन्वन्त आ रजः ।

सूरश्चिदश्वान्युयुजान ईयते विश्वाँ अनु स्वधया चेतथस्पयः ॥ ६ ॥

प्र वामवोचमश्विना धियन्धा रथः स्वश्वो अजरो यो अस्ति ।

येन सयः परि रजांसि याथो हविष्मन्तं तरणिं भोजमच्छ ॥ ७ ॥ २१ ॥ ४ ॥

॥ पंचमोऽनुवाकः ॥ ५ ॥

॥ ४६ ॥ ऋषिः-वामदेवः । देवता-इन्द्रावायू । छन्द-गायत्री ॥

॥ ४६ ॥ अग्रं पिवा मधूनां सुतं वायो दिविष्टिषु ।

त्वं हि पूर्वपा अस्ति ॥ १ ॥

सुऽअध्वरासः । मधुऽमन्तः । अग्नयः । उस्त्रा । जरन्ते । प्रति । चमत्तोरः । अश्विना ।
यत् । निक्तहस्तः । तरणिः । विऽचक्षणः । सोमं । सुपाव । मधुऽमन्तं । अद्रिऽभिः ॥ ५ ॥
आकेऽनिपासः । अहऽभिः । दिविध्वतः । स्वः । न । शुक्रम् । तन्वन्तः । आ । रजः ।
सूरः । चित् । अश्वान् । युयुजानः । ईयते । विश्वान् । अनु । स्वधया । चेतथः ।
स्पयः ॥ ६ ॥ प्र । वाम । वोचं । अश्विना । धियन्धाः । रथः । सुऽअश्वः । अजरो ।
यो । अस्ति । येन । सयः । परि । रजांसि । याथो । हविष्मन्तं । तरणिं । भोजं ।
अच्छ ॥ ७ ॥ २१ ॥ ४ ॥

अग्रं । पिवा । मधूनां । सुतं । वायो इति । दिविष्टिषु । त्वं । हि । पूर्वपाः ।
अस्ति ॥ १ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ७ व० २०] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ५ सू० ४६

शतेनां नो अभिष्टिभिर्नियुत्वा इन्द्रसारथिः ।

वायो सुतस्य तृप्तम् ॥ २ ॥

आ वां सहस्रं हरयं इन्द्रवायू अभि प्रयः ।

वहन्तु सोमपीतये ॥ ३ ॥

रथं हिरण्यवन्धुरमिन्द्रवायू स्वध्वरम् ।

आ हि स्वारथो दिविः पृथगम् ॥ ४ ॥

रथेन पृथुपाजंसा दाश्वान्समुप गच्छतम् ।

इन्द्रवायू इहा गतम् ॥ ५ ॥

इन्द्रवायू अयं सुतस्तं देवेभिः सजोषसा ॥

पिबंतं दाशुषो गृहे ॥ ६ ॥

इह प्रयानमस्तु वामिन्द्रवायू विमोचनम् ।

इह वां सोमपीतये ॥ ७ ॥ २२ ॥

शतेन । नः । अभिष्टिभिः । नियुत्वा । इन्द्रसारथिः । वायो इति । सुतस्य ।
तृप्तम् ॥ २ ॥ आ । वां । सहस्रं । हरयः । इन्द्रवायू इति । अभि । प्रयः । वहन्तु ।
सोमपीतये ॥ ३ ॥ रथं । हिरण्यवन्धुरं । इन्द्रवायू इति । सुतस्य । अयं । आ । हि ।
स्वारथः । दिविः पृथगम् ॥ ४ ॥ रथेन । पृथुपाजंसा । दाश्वान्सं । उप । गच्छतं ।
इन्द्रवायू इति । इह । आ । गतं ॥ ५ ॥ इन्द्रवायू इति । अयं । सुतः । तं । देवेभिः ।
सजोषसा । पिबंतं । दाशुषः । गृहे ॥ ६ ॥ इह । प्रयानं । अस्तु । वां । इन्द्रवायू
इति । विमोचनं । इह । वां । सोमपीतये ॥ ७ ॥ २२ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ७ व० २३, २४] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ५ सू० ४७

॥ ४७ ॥ ऋषिः—वामदेवः । देवता—इन्द्रवायू । छन्दः—अनुष्टुप् ॥

॥ ४७ ॥ वा॒यो शु॒क्रो अ॒यामि ते म॒ध्वो अग्रं दि॒विष्टिषु ।

आ या॒हि सोम॑पीतये स्पा॒र्हो दे॒व नि॒युत्वंता ॥ १ ॥

इन्द्र॑श्च वा॒यवे॒षां सोमा॑नां पी॒तिर्म॑र्हथः ।

यु॒वां हि य॑न्तीन्द्र॑वो नि॒म्नमा॒पो न स॒ध्वर्क् ॥ २ ॥

वा॒यविन्द्र॑श्च शु॒ष्मिणां स॒रथं श॒वस॑स्पती ।

नि॒युत्वंता न ऊ॒तय॑ आ या॒तं सोम॑पीतये ॥ ३ ॥

या वां स॑न्ति पु॒रु॒ष्ट॒र्हो नि॒युतो॑ दा॒शुपे॑ नरा ।

अ॒स्मे ता य॑ज्ञ॒वाह॒सेन्द्र॑वायू नि य॑च्छतम् ॥ ४ ॥ २३ ॥

॥ ४८ ॥ ऋषिः—वामदेवः । देवता—वायुः । छन्दः—अनुष्टुप् ॥

॥ ४८ ॥ वि॒हि हो॒त्रा अ॒र्वा॒ता वि॒पो न रा॒यो अ॒र्यः ।

वा॒यवा च॒न्द्रेण॑ रथे॒न या॒हि सु॒तस्य॑ पी॒तये॑ ॥ १ ॥

नि॒यु॒वा॒णो अ॒श॑स्ती॒नि॒युत्वाँ इन्द्र॑सारथिः ।

वा॒यवा च॒न्द्रेण॑ रथे॒न या॒हि सु॒तस्य॑ पी॒तये॑ ॥ २ ॥

वा॒यो इति॑ । शु॒क्रः । अ॒यामि॑ । ते । म॒ध्वः । अग्रं॑ । दि॒विष्टिषु॑ । आ । या॒हि । सोम॑पीतये । स्पा॒र्हः । दे॒व । नि॒युत्वंता॑ ॥ १ ॥ इन्द्रः॑ । च । वा॒यो इति॑ । ए॒षां । सोमा॑नां । पी॒तिः । अ॒र्हथः॑ । यु॒वां । हि । य॑न्ति । इन्द्र॑वः । नि॒म्नं । आ॒पो । न । स॒ध्वर्क् ॥ २ ॥ वा॒यो इति॑ । इन्द्रः॑ । च । शु॒ष्मिणां॑ । स॒रथं॑ । श॒वसः॑ । पी॒ती इति॑ । नि॒युत्वंता॑ । नः । ऊ॒तय॑ । आ । या॒तं । सोम॑पीतये ॥ ३ ॥ याः । वां । स॑न्ति । पु॒रु॒ष्ट॒र्हः । नि॒युतः॑ । दा॒शुपे॑ । नरा॑ । अ॒स्मे इति॑ । ताः । य॑ज्ञ॒वाह॒सा । इन्द्र॑वायू इति॑ । नि । य॑च्छतं ॥ ४ ॥ २३ ॥

वि॒हि । हो॒त्राः । अ॒र्वा॒ताः । वि॒पः । न । रा॒यः । अ॒र्यः । वा॒यो इति॑ । आ । च॒न्द्रेण॑ । रथे॒न । या॒हि । सु॒तस्य॑ । पी॒तये॑ ॥ १ ॥ नि॒यु॒वा॒णः । अ॒श॑स्तीः । नि॒यु॒त्वाँ । इन्द्र॑सारथिः । वा॒यो इति॑ । आ । च॒न्द्रेण॑ । रथे॒न । या॒हि । सु॒तस्य॑ । पी॒तये॑ ॥ २ ॥

अ० ३ अध्या० ७ व० २४, २५] ऋग्वेदः [गण० ४ अनु० ५ सू० ४९

अनुं कृष्णे वसुंधिती येमाते विश्वपेशसा ।

वायवा चन्द्रेण रथेन याहि सुतस्य पीतये ॥ ३ ॥

वहेन्तु त्वा मनोयुजो युक्तासो नवतिर्नव ।

वायवा चन्द्रेण रथेन याहि सुतस्य पीतये ॥ ४ ॥

वायो शतं हरीणां युवस्व पोष्याणाम् ।

उत वां ते सहस्रिणो रथ आ यातु पाजसा ॥ ५ ॥ २४ ॥

॥ ४९ ॥ ऋषिः—वामदेव । देवता—इन्द्रावृहस्पती । छन्द—गायत्री ॥

॥ ४९ ॥ इदं वांमास्ये हविः प्रियमिन्द्रावृहस्पती ।

उक्थं मदश्च शस्यते ॥ १ ॥

अयं वां परि विच्यते सोम इन्द्रावृहस्पती ।

चारुर्मादाय पीतये ॥ २ ॥

आ न इन्द्रावृहस्पती गृहमिन्द्रश्च गच्छतम् ।

सोमपा सोमपीतये ॥ ३ ॥

अनुं । कृष्णे इति । वसुंधिती इति वसुंधिती । येमाते इति । विश्वपेशसा ।
वायो इति । आ । चन्द्रेण । रथेन । याहि । सुतस्य । पीतये ॥ ३ ॥ वहेन्तु । त्वा ।
मनोयुजः । युक्तासः । नवतिः । नव । वायो इति । आ । चन्द्रेण । रथेन । याहि ।
सुतस्य । पीतये ॥ ४ ॥ वायो इति । शतम् । हरीणाम् । युवस्व । पोष्याणाम् ।
उत । वा । ते । सहस्रिणः । रथः । आ । यातु । पाजसा ॥ ५ ॥ २४ ॥
इदं । वां । मास्ये । हविः । प्रियं । इन्द्रावृहस्पती इति । उक्थं । मदः । च ।
शस्यते ॥ १ ॥ अयं । वां । परि । विच्यते । सोमः । इन्द्रावृहस्पती इति । चारुः ।
मादाय । पीतये ॥ २ ॥ आ । नः । इन्द्रावृहस्पती इति । गृहं । इन्द्रः । च । गच्छतम् ।
सोमपा । सोमपीतये ॥ ३ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ७ द० २५, २६] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ५ सू० ५०]

अस्मे इन्द्रावृहस्पती रयि धत्तं शतग्विनम् ।

अश्वान्तं सहस्रिणम् ॥ ४ ॥

इन्द्रावृहस्पती वयं सुते गीर्भिर्हवामहे

अस्य सोमस्य पीतये ॥ ५ ॥

सोममिन्द्रावृहस्पती पिबन्तं दाशुषो गृहे ।

मादयेथां तदोक्ता ॥ ६ ॥ २५ ॥

॥ ५० ॥ ऋषिः-वामदेवः । देवता-वृहस्पतिः । छन्द-त्रिष्टुप् ॥

॥ ५० ॥ यस्तस्तम्भ सहसा वि जमो अन्तावृहस्पतिस्त्रिषधस्यो, रवेण ।

तं प्रत्नास्त ऋषयो दीध्यानाः पुरो विमां दधिरे मन्द्रजिह्वम् ॥ १ ॥

धुनेतयः सुप्रकेतं मर्दन्तो वृहस्पते अभि ये नस्तत्स्रे ।

पृषन्तं सुप्रमदन्धमूर्ध्वं वृहस्पते रक्षतादस्य योनिम् ॥ २ ॥

अस्मे इति । इन्द्रावृहस्पती इति । रयि । धत्तं । शतऽग्विनं । अश्वान्तं । सहस्रिणं ॥ ४ ॥

इन्द्रावृहस्पती इति । वयं । सुते । गीऽभिः । हवामहे । अस्य । सोमस्य । पीतये ॥ ५ ॥

सोमं । इन्द्रावृहस्पती इति । पिबन्तं । दाशुषः । गृहे । मादयेथां । तदोक्ता ॥ ६ ॥ २५ ॥

यः । तस्तम्भ । सहसा । वि । जमः । अन्तान् । वृहस्पतिः । त्रिऽस्तधस्यः ।

रवेण । तं । प्रत्नासः । ऋषयः । दीध्यानाः । पुरः । विमां । दधिरे । मन्द्रजिह्वं ॥ १ ॥

धुनऽतयः । सुऽप्रकेतं । मर्दन्तः । वृहस्पते । अभि । ये । नः । तत्स्रे । पृषन्तं । सुप्रम ।

अदन्धं । ऊर्ध्वं । वृहस्पते । रक्षतात् । अस्य । योनिं ॥ २ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ७ व० २६, २७] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ५ सू० ५०]

वृहस्पते या परमा परावदत् आ तं ऋतस्त्वृशो नि षेदुः ।

तुभ्यं खाता अवता अद्रिदुग्धा मध्वः श्रोतन्त्यभितो विरप्शम् ॥ ३ ॥

वृहस्पतिः ग्रथमं जायमानो सहो ज्योतिषः परमे व्योमन् ।

सप्तस्यस्तु विजातो रवेण वि सप्तर्क्षिमरथ तमोसि ॥ ४ ॥

स सुष्टुभा स ऋक्ता गुणेन बलं रुरोज फलिगं रवेण ।

वृहस्पतिस्त्रिया हव्यस्तुदः कनिकद्वार्वशतीरुदाजत् ॥ ५ ॥ २६ ॥

एवा पित्रे विश्वदेवाय वृष्णे यज्ञैर्विधेम नमसा हविभिः ।

वृहस्पते सुप्रजा वीरवन्तो वयं स्याम पतयो रयीणाम् ॥ ६ ॥

स इद्राजा प्रतिजन्यानि विश्वा शुष्मेण तस्थावभि वीर्येण ।

वृहस्पति यः सुभृतं विभर्ति बल्युपति वन्दते पूर्वभाजम् ॥ ७ ॥

वृहस्पते । या । परमा । परावदत् । अतः । आ । ते । ऋतस्त्वृशः । नि । षेदुः ।

तुभ्यं । खाताः । अवताः । अद्रिदुग्धाः । मध्वः । श्रोतन्ति । अभितः । विरप्शं ॥ ३ ॥

वृहस्पतिः । ग्रथमं । जायमानः । महः । ज्योतिषः । परमे । विद्योमन् । सप्तस्यः ।

विजातः । रवेण । वि । सप्तर्क्षिः । अधमत् । तमोसि ॥ ४ ॥ सः । सुष्टुभा ।

सः । ऋक्ता । गुणेन । बलं । रुरोज । फलिगं । रवेण । वृहस्पतिः । स्त्रियाः ।

हव्यस्तुदः । कनिकदत् । वार्वशतीः । उत् । आजत् ॥ ५ ॥ २६ ॥ एव । पित्रे ।

विश्वदेवाय । वृष्णे । यज्ञैः । विधेम । नमसा । हविःभिः । वृहस्पते । सुप्रजाः ।

वीरवन्तः । वयं । स्याम । पतयः । रयीणां ॥ ६ ॥ सः । इत् । राजा । प्रतिज-
जन्यानि । विश्वा । शुष्मेण । तस्थौ । अभि । वीर्येण । वृहस्पति । यः । सुभृतं ।

विभर्ति । बल्युपति । वन्दते । पूर्वभाजं ॥ ७ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ७ व० २७] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ५ सू० ५०

स इत्क्षेति सुधित ओकसि स्वे तस्मा इळां पिन्वते विश्वदानीम् ।
तस्मै विश्वाः स्वयमेवा नमन्ते यस्मिन्ब्रह्मा राजनि पूर्वं एति ॥ ८ ॥
अप्रतीतो जयति सं धनानि प्रतिजन्यानुत या सजन्या ।
अवस्यवे यो वरिवः कृणोति ब्रह्मणे राजा तमवन्ति देवाः ॥ ९ ॥
इन्द्रश्च सोमं पिवतं बृहस्पतेऽस्मिन्यज्ञे मन्दसाना वृषण्वसू ।
आ वां विशन्तिवन्दवः स्वाभुवोऽस्मे रयि सर्व्वीरं नि यच्छतम् ॥ १० ॥
बृहस्पत इन्द्र वर्धतं नः सचा सा वां सुमतिर्भूत्वस्मे ।
अविष्टं धियो जिगृतं पुरन्धीर्जजस्तमर्यो वनुषाऽरतीः ॥ ११ ॥ २७ ॥ ७ ॥

सः । इत् । क्षेति । सुधितः । ओकसि । स्वे । तस्मै । इळां । पिन्वते । विश्व-
दानीम् । तस्मै । विश्वाः । स्वयं । एव । नमन्ते । यस्मिन् । ब्रह्मा । राजनि । पूर्वं ।
एति ॥ ८ ॥ अप्रतिङ्गतः । जयति । सं । धनानि । प्रतिजन्यानि । उत । या ।
सजन्या । अवस्यवे । यः । वरिवः । कृणोति । ब्रह्मणे । राजा । तं । अवन्ति
देवाः ॥ ९ ॥ इन्द्रः । च । सोमं । पिवतं । बृहस्पते । अस्मिन् । यज्ञे । मन्दसाना
वृषण्वसू इति वृषण्वसू । आ । वां । विशन्तु । इन्दवः । सुऽआभुवः । अस्मे इति
रयि । सर्व्वीरं । नि । यच्छतं ॥ १० ॥ बृहस्पते । इन्द्र । वर्धतं । नः । सचा
सा । वां । सुमतिः । भूतु । अस्मे इति । अविष्टं । धियोः । जिगृतं । पुरन्धीः
जजस्तं । अर्योः । वनुषाः । अरतीः ॥ ११ ॥ २७ ॥ ७ ॥

॥ इति तृतीयाष्टके राक्षसोऽध्यायः ॥ ७ ॥

અધ્યાય સાતમો.

સૂક્ત. ૩૩.

॥ ઋષિ-વામદેવ । દેવતા-ઋણ ॥

એકાદ દૂતને મોકલવામાં આવે તે પ્રમાણે મેં મારી સ્તવન-વાણી ઋણુઓ પાસે (તેમનું સ્તવન કરવા માટે મોકલી છે, અને મોમરસમાં દૂધ મિશ્ર કરીને તે મધુર કરવામાટે તે શુભ તેજસ્વી ધેનૂની વિનંતી (કરવી બ્રેષ્ટએ માટેજ તેપણુ) કરી છે. ઋણુ વાયુવેગી અને મહાચતુર હોવાથી તેમણે પોતાના કિરણોરૂપી વેગવાન અરવોને લીધે એક અર્ધાં ક્ષણમાં સર્વ આકાશમંડળ વ્યાપ્ત કરી નાંખ્યું છે. ૧

ઋણુઓએ ચાલુ પ્રયાસથી, અટકાવરહીત શ્રેમથી અને અદ્ભૂત કૃત્યોથી પોતાના માતાપોતા તરફનું પોતાનું ઉત્તમ કર્તવ્ય બજાવ્યું ત્યારેજ તે દેવોના અંતઃકરણના પ્રેમને પાત્ર થયા. (અ-પ્રમાણે) તે જ્ઞાની ઋણુઓએ ફક્ત ભક્તિ (ની અભિષ્ટિ) માટેજ પોતાના સામર્થ્યનું પરિપાલન કર્યું. ૨

૨૬ થઈ ગયેલા જુના માલની પેઠે એકતરફ પડી રહેલા પોતાના માતાપિતાને જોણે ફરીથી તરફ જુ બનાવ્યાં, તે ઇંદ્રભક્ત મહાત્મા-ઋણુ, વિભ્વા અને વાજ એ ત્રિવર્ગ-તે મધુર રસનું પ્રાશન કરનાર ત્રણે ભાઈ, અમારા યજ્ઞપર પ્રેમ રાખે. ૩

૧ ઋમુખ્યઃ દક્ષમિત્ર વાચં પ્રેમ્યે, વપસ્તિરે શ્વેતરીમ્ પેનુમીલે । યે ઋમ્બઃ વાતદ્વતાઃ અપસઃ ચ તરિ-

ગિમિઃ દૃઢૈઃ યામ્ સયઃ પરિ વમુજુઃ ।

૨ યદા ઋમ્બઃ પરિકિટી વેપના દંષનાભિઃ પિતૃમ્ણાં અરં અકન્દ આદિત્ દેવાનાં સહયં વપ આવન્,

ધીપસઃ (તે) મનાયે પુટિમ્ અવહન્ ।

૩ અરણા સના જ્યેષ્ઠ શયના પિતરા યે પુનઃ નુશના વઙ્કુઃ તે દ્વદન્તઃ (સાધવઃ) ઋમુઃ વિમ્વા

વાજય મપુષ્વરસઃ જઃ યજ્ઞં અવન્તુ ।

જેનાયોગે ઋજુઓએ એક વર્ષ સુધી એકસરખી તે ગાનનું અત્યંત કાળજીપૂર્વક જતન
 વધુ, જેનાયોગે ઋજુઓએ લાગત એક વર્ષ સુધી તેનું માસમય સ્નાયુ (રગ) આકારમાં
 આપ્યું, જેનાયોગે તેમણે તેનું તેજ એક વર્ષ સુધી મહેનત કરીને વધાર્યું તેજ અજબ
 કર્તવ્યને લીધે તેમને અમરપણાનો લાભ મળ્યો. ૪

દેવોનો (સૌમ પ્રાશન કરનાનો) પ્યારો એજન હતો ત્યારે ઋજુઓમાંથી સૌથી વડીલ
 બન્ધુ બોલ્યો કે ' ચાલો હું (એકના) બે પ્યાલા બનાવું ' વચનો લાઈ બોલ્યો ' બે તો
 શુ પણ લાવો નથુ બનાવું ' અને નાનો લાઈ બોલ્યો ' ચાલો ચાર કર ' હે ઋજુઓ
 તમારી આ હિંમતના ત્વષ્ટાએ ઘણાજ વખાણુ કર્યા. ૫

તે વીરોનું આનું હિંમત ભરેલું બોનું ખરું હતું કારણ કે તેમણે તે પ્રત્યક્ષ કરી
 બતાવ્યું (કૃતિ કરવી) જે તેના સંજ્ઞાન નમાણે ઋજુઓ વત્યા, અને સૂર્યપ્રમાણે તેજસ્વી
 ચાર ચાર જેવાજ ત્વષ્ટાને મોહ ઉત્પન્ન થયા. ૬

જે છુપાવતું પણ અશક્ય એસા તે આત્મીના રમા મેમાન પીરી ગોચરતા ઋજુ બાર
 વિશ્વ આનંદથી સંસ્થ નૂર્ધ રહે છે તે ઋજુમાં તે ખેતરે પાકથી ખીચોખીચ ભરી નાખે
 જ, મોગી મોગી નદીઓમાં પૂર લાવે છે, ઉગર પ્રદેશો લતાદિકાની ભરદૂર બતાવે છે અને
 જાણી ઉતરના ખાસોગીઆ પાણીથી સ્ત્રીકાર ભરી નાખે છે. ૭

૪ ચૈત્ર-ઋમવ યુગ્મય ગૌ અરણ્ય, ચત્ર-ઋમવ યુગ્મય મા અરિણ્ય, ચૈત્ર યુગ્મય અરણ્ય મા
 અમરણ્ય, તામિ યમીમિ અમરણ્ય અગ્નિ. ૮

૫ યજ્ઞ બાહ ચમસા દ્વ કોતિ, યજ્ઞયાન્ યોન્નુ દ્વયશમ્ દ્વયશ, યજ્ઞિય ચતુરઃ કોતિ, બાહિ,
 યજ્ઞ દ્વ ઋમવ તન્નુ વ ચ મા યજ્ઞા નયર. ૯

૬ નરા વ યામ્યમ્ કુન્નુ, ચક્ષુ દ્વ યજ્ઞ, યમવ દ્વ યામ્યમ્ યન્નુ યમ્, યજ્ઞ (યિયુષ) યન્નુ
 દ્વ યમ્ યજ્ઞ અચનર. ૧૦

૭ યજ્ઞ યમયામ્ અતિય યજ્ઞ દ્વ યજ્ઞ યમયામ્ યજ્ઞ (યજ્ઞ) યજ્ઞ યમયામ્
 યજ્ઞ યમયામ્ યજ્ઞ યમયામ્ યજ્ઞ યમયામ્ યજ્ઞ યમયામ્. ૧૧

જેણે ઝડપથી ચાલનારો અને વીરોને એસવા લાયક રથ તૈયાર કર્યો; અને સધળી વસ્તુ જાતને ગતિ દેનાર તેમજ સર્વ પ્રકારનાં રૂપો ધારણ કરનાર ધેતુ બનાવી તે ઋણુ તેમને માટે (દિવ્ય) ઐશ્વર્ય પણ નિર્માણ કરે. (કારણ કે) તે ઘણા પ્રેમી, કુદૃશ અને ઉદાર હાથના (સફરી) છે.

તેમના આતુર્યકૃત્યો, દેવોએ પોતાની દેવી કર્તૃત્વશક્તિ વાપરીને, મનપૂર્વક પૂર્ણ વિચાર કરીને જોતાંજ, તે દેવો પણ મંત્રુષ્ટ થયા. ત્યારે વાજ દેવોનો કારભારી થયો, ઋણુદા ઇંદ્રના, અને વિજ્યા વફળના કારભારી થયા.

સામગાયનોથી પ્રસન્ન થઇને આ ઋણુઓએ પોતાની રૂપનાથી ઇંદ્રમાટે ઘોડાની એક એવી જોડી બનાવી કે તે રથને પોતાની મેળે જોડાઈ જાય. હે ઋણુઓ, તમે (દિવ્ય ઐશ્વર્યનું પરિપોષણ કરીને) અમને સામર્થ્યસંપત્તિ આપો. (કારણ કે) જગતના મિત્ર સૂર્યપ્રભાણે તમે પણ અમારા હિતમાટેજ છે.

આજ તમારામાટે આ આનંદનું સર્વસ્વ, આ સોમરસનું પેય, તમારી આગળ આદરસહિત મૂક્યું છે. (મનુષ્યોએ) શ્રમ લીધા વિના તમે દેવમણ તેનાઉપર સ્નેહસેાલ કરવાને તત્પર થતાંજ નથી, માટે હે ઋણુઓ, સર્વ ધૃષ્ટિજન પૂર્ણ કરનાર જે સંપત્તિ હોય તે આ ત્રીજા સ્તવન વખતે તો અમારે માટે લઈ આવો.

૮ 'યે શુદ્ધં નરેષાં રયં ચક્રુઃ', એ વિશ્વજીવં વિશ્વરૂપો ધેતું (અકુળન). તે ઋમવઃ મુખવત મુખ-પદ્મઃ મુહરસાઃ નઃ; રયિં આ વદન્તુ.

૧ પૃષ્ઠો અપઃ, દેવાઃ અભિ ઋત્વા મનસા લીધાનાઃ અનુવંત હિ. (આદિત) રાત્રઃ દેવાનો શુક્રર્મા અમવત, ઇંદ્રસ્ય ઋમુક્ષાઃ વરુણસ્ય વિજ્યા અમવત.

૧૦ ઉક્ષા મદન્તઃ યે (ઋણુઃ) મેષવા દ્વાપ હૃદી, યે મુગુત્રા મરસા ચક્રુઃ, તે યુવમ્ ઋમવઃ અસ્મે રાયઃ પોર્ષં દ્રવિણાતિ પત્ત, (યુવમ્ હિ) મિત્ર ન હેમવન્તઃ.

૧૧ દદા અન્દઃ વઃ પીતિન્ ઉત (વા) મદ પુઃ, દેવાઃ પાન્દસ્ય જોઃ સદવાય ન (મરગ્નિ). હે ઋમવઃ તે યુવમ્ અસ્મે નૂનમ્ અસ્મિન્ ત્વાયે સર્વને વનુમિ દપાત.

સૂક્ત ૩૪.

॥ ઋપિ-વામદેવ । દેવતા-ઋણુ ॥

ઋણુ, વિશ્વા, વાજ અને ઇંદ્ર ભગવાન્ વિગેરે સર્વ તમે રત્નસંપત્તીનો લાભ અમને આપવા માટે આ અમારા યજ્ઞસમારંભને પ્રાપ્ત કરો. તમારી દિવ્ય શુદ્ધિથી દિવસે આ વખતે (અમારાજ સોમરસનું) પેય પ્રાશન કરવાનું નિશ્ચિત કર્યું છે, અને તેથીજ આ આનંદરૂપ રસ તમારી પાસે ચાલતો આવ્યો છે. ૧

હે ઋભૂઓ, સત્વરૂપ રત્નસપત્તિ તમારી પાસે ભરેલી, અને તમારો (દિવ્ય લોકમા) જન્મ થયો હોવાથી તમે યોગ્યકામે સોમરસ પ્રાશન કરીને હર્ષિત થાઓ. આ આનંદરૂપ સોમરસ તમારીજ તરફ ચાલ્યો છે. ભક્તોની શુદ્ધ શુદ્ધિ પણ તમારામાંજ લાગી છે, માટે વીર પુરુષોથી પરિપૂર્ણ ઐશ્વર્ય અમને આપવાની કૃપા કરો. ૨

હે ઋભૂઓ, આ યજ્ઞ તમારા માટે કર્યો છે; આવોજ યજ્ઞ અમો મનુષ્યો પ્રમાણે તમે પણ અગાઉ કર્યોજ હશે. હર્ષઉત્સુક ભક્તજન તમારી આગળ કપારના ઉભા રહ્યા છે, માટે હે સત્વાક્ષ ઋભૂઓ, (અમારામા) તમે સર્વના અગ્રેસર છો. ૩

(પ્રસાદ) રત્નોની બક્ષીસનો લાભ તમારા સેવકને-તમને હવે અર્પણ કરનાર ભાવિક-નેજ-થતો આવ્યો છે. માટે હે સત્વાક્ષ ઋણુઓ, આ સોમરસ પ્રાશન કરો; ત્રીજી વખતે સોમરસ પીણીને અર્પણ કરવાની આ યજ્ઞઆત તમને આનંદ થવા માટેજ મેં કરી છે. ૪

૧ ઋણુઃ વિદ્વા વામઃ ઇન્દ્ર. (યૂય) ઇમમ્ નઃ યજ્ઞમ્ અચ્છ રત્નધેયા ઉપયાત । ઇંદ્રા અન્દ્રાં દિ વઃ શિષ્યા દેવા પીતિમ્ અધાત્, (ઇમે) મદાઃ વ વઃ સમગમત ।

૨ હે વાજરત્નાઃ ઋમવઃ, યૂયં જન્મનઃ વિદાનાસઃ ઉત ઋણુમિ? યાદયધ્વમ્ । વ. મદાઃ સમગમત, પુરંધિય સમગચ્છત્, અસ્મે યુવીતામ્ રયિમ્ આ ઈરયધ્વમ્ ।

૩ ઋમવઃ અયમ્ વઃ યજ્ઞઃ અકારિ, (એતારથ યજ્ઞ) યૂયમપિ મનુષ્યત્ પ્રદિવઃ આદપિમે । ઇમે જનુષાણાઃ (હોમાઃ) વઃ અચ્છ પ્રસ્યુ; હે વાજાઃ ઉત, (અસ્મામ્) યૂયં વિરુદ્ધે અપ્રિયા અમૂત ।

૪ હે નર. ઇંદ્રા વઃ રત્નધેયમ્ શિષ્યતે જનાય, દાનુષે મર્યાય વા અમૂત । તદ્ દે વાજાઃ ઋમવઃ, યોમં પિયત, મદિ ગૃતીયં ધેવન વઃ મદાય દ દે ।

હે ઋણુપ્રભૃતિ રત્નસંપન્ન દેવો, અમારી પાસે આવો. હે વીરો, તમારી સામર્થ્યસંપત્તિને લીધે તમારી ખ્યાતિ ચોતરફ છેજ અને તમે સોમરસ પ્રાશન કરો માટે અમે તમારી જો વિનંતિઓ કરી તે તરતનીજ વિચ્છાઓથી ગાય દિવસ આથમતી વખતે પોતાની રક્ષણવાળી જ્યા તરફ ઉતાવળથી દોડતી છુટે છે તે પ્રમાણે તમારા સુધી જમ્મને અચડી છે. ૫

હે ઉત્કટ બલોત્પન્ન ઋણુઓ, તમારી આગળ હાથ જોડીને અમે વિનંતિ કરીએ છીએ. અમારી પાસે આવો ને વાર ? હે વીર નાયકો, જે મધુર રસઉપર તમને આટલો પ્રેમ છે તે આ રસ તમે (આજ) પીઓ; તમે ઈદ્રલક્ષ્મી છો અને આવી રત્નસંપત્તિ પશું તમેજ આપો છો. ૬

હે ભગવાન ઈદ્ર, ભક્તપ્રેમને લીધે તું વરણ સાથે ઐક્ય યદ્દને આ સોમરસ મદ્ય કર. હે સ્તુતિપ્રિય, પ્રેમાળ મનથી મરતો સાથે આવીને સોમરસનો સ્વીકાર કર. સોમરસ યોગ્ય કાળે પરંતુ પ્રથમ પ્રાશન કરનારા દેવતાઓ સાથે અહીં આવીને, ભક્તોને રત્નસંપત્તિ આપનાર દેવપતિઓ સાથે પ્રસન્ન ચિત્તથી (આ સોમરસ) પ્રાશન કર. ૭

હે ઋણુઓ તમે વાત્સલ્યથી આદિત્યો સાથે, અને વાત્સલ્યથીજ (મેધશ્વ) પર્વતો સાથે આનંદમાં મગ્ન થાઓ, ભક્તવાત્સલ્યને લીધેજ, ભગવત્કૃપા સવિતાદેવ અને નાના પ્રકારના રત્નો આપનાર નદીઓ સાથે તમે સોમરસથી ઉદ્ધાસ પામો. ૮

૫ હે વાજાઃ નરઃ ન ઉપ આયાતઃ; હે ઋણુકાઃ દ્રવિણઃ; ગુણાનાઃ યુયમ્ । દેવાઃ પાતૃયઃ આનિ.પિતૃવે બન્દ્યામ્ નવસ્વઃ અસ્તમિવ વઃ આ ભગમન્ ।

૬ શવંઘઃ નપાતઃ, નમસા દ્રુયમાનાઃ દર્મં યજ્ઞં ઉપ આ યાતન । હે સૂર્યઃ યસ્ય ચ મર્ધ્વા સજોષઃ; સ્ય, અસ્ય પાત, યુયં હિ દંદવન્તઃ રત્નપાઃ ચ ।

૭ હે દંદ વરુણેન સજોષાઃ, હે મિર્વેણઃ મહદ્રિઃ સજોષાઃ સોમં પાદિ । અર્મેષામિઃ ઋતુષામિઃ સજોષાઃ રત્નપામિઃ પ્રાપત્નીમિઃ સજોષાઃ સ્વમ્ સોમં પાદિ ।

૮ ઋમરઃ આદિત્યેઃ સજોષઃ માદયશ્વમ્, પર્વતેભિઃ સજોષઃ, દૈવ્યેન શવિત્રા સજોષઃ, રત્ન-વેમિઃ ચિન્ધુમિઃ સજોષઃ માદયશ્વમ્ ।

જે ઋભૂઓએ પોતાના કાર્ય કરવાના બળથી અશ્વી દેવોને અને પોતાના માખાપોને સંતુષ્ટ કર્યા, જેમણે (કામ) ધેનુ અને અશ્વની બોડી બનાવી, જેમણે (દેવોનુ) અપ્તર કાળજીપૂર્વક બનાવી આપ્યું અને આકાશ તેમજ પૃથ્વીને બુદ્ધિ બુદ્ધિ નજરે પાડ્યાં, અને જે વ્યાપક વીરોએ મહાન કાર્યો કર્યા.

તે તમે બકતોને આવું ઐશ્વર્ય પ્રાપ્ત કરી આપતાં જ્ઞાનરૂપી ગોધન સત્વસામર્થ્ય, વીરપુરૂષ, ધૃષ્ટિ સંપત્તિ અને અતુલ બળ વીજેરથી તે પરીપૂર્ણ હોય છે; માટે હે ઋભૂઓ, પ્રથમ સોમપાન કરનાર તમે હર્ષથી પ્રદુક્ષિત થઇને અમને, તેમજ તમારા જ્ઞાન શૂરપણાની પ્રશંસા કરે તેને પણ અમૂલ્ય રત્નસંપત્તિ પ્રાપ્ત થાય તેમ કરો.

તમે અમારાથી કદી દૂર થયા નથી અને અમે પણ તમને ધણો વખત તૃપાથી પીડાતા રાખ્યા નથી, માટે હે નિષ્કલંક ઋભૂઓ, તમે અમારા રૂઝમાં ઇંદ્ર અને દેદિપ્યમાન મરૂતો સાથે આવીને અમને તે અમૂલ્ય રત્નસંપત્તિ પ્રાપ્ત થવામાટે ઉદ્ધાસ પામે.

સૂક્ત ૩૫.

॥ ઋપિ-વામદેવ । દેવતા-ઋભૂ ॥

ઉત્કટ સામર્થ્યથી પ્રગટ થનાર હે ઋભૂઓ, અહીં અમારી નજીક આવો; હે સુધન્વાના પુત્રો, અમને છોડીને દૂર જતા નહી. ખરેખર આજ સોમસેવનની વખતે તમે (બકતોને) રત્નની બધીસ આપો છો, (તેથી) સોમપ્રાશનનો આનંદ ઇંદ્રની પછી તમનેજ પ્રાપ્ત થશે.

૧ યે અશ્વિના, યે પિતરા ચ (અગ્રીણયન્), યે ઋભવઃ કસી ધેનુ, યે ચ અશ્વા તતત્તુઃ । યે પ્રંસરા, યે મરા વિશ્વઃ રોદસી ઋષકૃ ચક્રુઃ સુભવત્યાનિ ચક્રુઃ ।

૧૦ યે ગોમન્તં, વાઙમન્તં, મુવોરં, વમુમન્તં પુરુષુ રવિ રાય, હે ઋભવઃ તે યૂયં અપ્રેવાઃ મંદવાના, અસ્તે, યે ચ મુષ્પાકં રાસિ શૃણન્તિ (તેપુચ) રવિ પત્ત ।

૧૧ અરમત્ ન અપામૃત, હે ઋભવઃ ચવમપિ યઃ ન અતી તૃપામ । અનિશસ્તાઃ યૂયમ્ અદિમન્ મદે રેરેજ, રાજામિઃ મરદિપ્ય સહ, હે દેવાઃ રત્નપ્રેયાય ચ મવય ।

૧૨ અવધઃ નપાતા દ્યોવવાત । વાવન્તના ઋભવઃ મા અપામૃત, અદિમન્ દિ યવને યઃ રત્નપ્રેયમ્ । ર્દમન્ યઃ મરાવાઃ વમન્તુ ।

હુઓ ઋજૂઓની રત્નસંપત્તીનો પ્રવાહ અમારી તરફ વળ્યો. ઉત્તમરીતે તૈયાર કરેલા સોમરસનું પ્રાશન યદ્યગ્યુંજ છે; અને (હે ઋજૂઓ) તમારા લોકોત્તર કૌશલ્યના જોરથી તમે એક ચપકના ચાર ચપક કર્યા છે. ૨

તમે એક ચમસના લુદા લુદા ચાર ચમસ કર્યા અને કહ્યું કે “ પ્રિય સહદો, હવે (ભગવાનની સુખે) આરાધના કર. ” હે સત્વાદ્ય દેવો, હે કુશળહસ્તવાળા ઋજૂઓ, (સદાચરણથી) તમે અમરપણુને માર્ગે લાગ્યા અને દેવોના મઝળમાં તમે સહેજે દાખલ થયા. ૩

જે એક ખ્યાલાના તમે તમારા અપૂર્વ કૌશલ્યથી લુદા લુદા ચાર ખ્યાલા બનાવ્યા સારે આના ખ્યાલા પણુ શેના હતા ? (ગમે તેમ હોય) હવે તેમને આનંદ થવા માટે તમે સોમરસ ગાળીને ચપક ભરીને તૈયાર કરો અને હે ઋજૂઓ, તમે તે મધુર પેયનો આસ્વાદ લો. ૪

પોતાના લોકોત્તર સામર્થ્યથી તમે માખાપને ફરીથી તરણુ કર્યા, દેવોને પ્રાશન કરવા યોગ્ય સોમ ચપક તમે તમારી અસાધારણ ચાલાકીથી બનાવી આપ્યા, અને સત્વરે રત્નોથી સુશોભિત રહેનારા હે ઋજૂઓ, તમારી અઘોરિક સક્તિથીજ તમે, ભગવાન ઈન્દ્રને (રથમાંથી) લઈ જવાં જોની અશ્વોની એક અત્યંત ચાલાક બેડી નિર્માણ કરી. ૫

૨ ઋજૂનામ્ રત્નધેયમ્ દદ્વા બા અગન્, સુતસ્ય સોમસ્ય પીતિઃ ભખૂ, યત્ ચ મુઠચયા મુબપસ્યયા
 ૧૬૮ એકં ચમસ ચતુર્ધાં વિચક્ર ।

૩ ૧૬૯ એકં ચમસં ચતુર્ધો વ્યઋગોત, (તદા) સઘે વિ સિષ્ણં હ્યજ્રવીત, અય દે વાઘાઃ મુરસ્તા જમવઃ
 ૧૬૯ અમૃતસ્ય પન્થો દેવાના ગણમ્ ચ ઇત ।

૪ ૧૭૦ યમ્ કાલ્યેન ચતુરઃ વિચક્ર, સ ઇયઃ ચમસઃ કિમ્મયઃ સ્વિત્ બાઘઃ ? (ભલુ) નય સવનં
 ૧૭૦ મુનુધ્વમ્, દે જમવઃ સોમસ્ય મધુનઃ મદાય પાત ।

૫ ૧૭૧ ઇચ્ચા પિતરા યુવાના અઠત્, ઇચ્ચા દેવપાનમ્ ચમસં અઠત્ । દે જમવઃ શત્રતાઃ, યૂયં ઇચ્ચા
 ૧૭૧ રિંદવાદો ધનુતયે દરી અતટ ।

હે સત્વાંક્ષ ઋષભૈ, જે ભક્ત દિવસ આચમતી વખતે તમે ઉદાસ પામે તેવા હેતુથી તીક્ષ્ણ સોમરસ ગાળીને તૈયાર કરે છે, તેને માટે, હે વીરશ્રેષ્ઠ ઋષભૈ, તમે અત્યંત હર્ષ પામીને, સર્વ પ્રકારના ચૂર પુરપોથી સુશોભિત ઐશ્વર્ય પેદા કરો.

હે પીતાશ્વ દેવ (ધંદ્ર), સત્વારમાં તે સોમરસ પીધેજ છે, તોપણ મધ્યાહ્નકાળે ગાળીને તૈયાર કરેલો આ રસ પણ દક્ષ તારામાટેજ છે. માટે હે ધંદ્ર, ભક્તને રત્નસંપદાનો લાભ આપનારા ઋષભૈ સાથે-પુણ્યના આચરણને લીધેજ જેને તે પોતાના ખરા મિત્ર કહ્યા તે ઋષભૈ સાથે-તું આ સોમરસનો સ્વાદ લે.

હે ઋષભૈ, જે તમે તમારા સુકૃત આચરણોથી દેવ થયા અને સ્થેન પક્ષી પ્રમાણે દેવ-લોકમાંજ વિરાજમાન થયા, તે ઉત્કટ સામર્થ્યથી પ્રગટ થનાર હે ઋષભૈ, તે તમે અમને અત્યંત ઉત્કૃષ્ટ હોય તેજ સંપત્તિ આપો; (કારણ કે) હે સુધન્વપુત્રો, તમે હવે અનરામર થયા છો,

હે ઉદાર હસ્ત દેવો, આ સોમ અર્પણનો ત્રીજો પ્રસંગ તમે તમારા અનુપમ ચાતુર્યના બળથી, રત્નોની પક્ષીસ આપીને અલક્ષ્ય કર્યો છે. માટે હે ઋષભૈ, ચપટમાં કાટેલો આ રસ ભગવાન ધંદ્રની નજીક હોવાથી આનંદથી તમે પીઓ.

૧ હે વાતાન્નઃ યઃ અન્દામ્ અભિપિલ્વં તીતં ધવનં વઃ મદાય ધુનોતિ, હે જ્ઞમવાઃ પુત્રગઃ, મંદુષાનાઃ પૂર્વં તર્ક્ષં સર્વં વીરમ્ રયિમ્ આ તદ્ધત ।

૭ હે દુર્યશ દંદ, ત્વમ્ સુતમ્ પ્રાતઃ અપિયઃ, માન્વન્દિનમ્ સમનનપિ કેવલં તે (એવ) તદ્ જ્ઞાતૈઃ રત્નપેભિઃ, ચાન્ દે દંદ રત્નં મુરુતયા સઘીન્ ચક્રપે (તેજ સહ) સમ્ પિવત્સ ।

૮ યે મુરુતયા દેવાઃ અમવત, સ્થેનાઃ સ્વ દિદિ દત્ અપિ નિરેઃ દે સઘાઃ નવાનઃ તે પૂર્વં ભૂતં પાત, સોષવાનાઃ પૂર્વ અમૃતાઃ અમવત ।

૧ હે મુરુદયાઃ નવદશવદનયા તૃતીયે ધવનં રત્નપેઃ મુરુગુપ્તૈ, તદ્ દે જનઃ રત્નૈ (ધવનં) । ચર્તિષ્વમ્, દંદયેનિઃ ખેદોનઃ સંપિબન્મ ।

સૂક્ત ૩૬.

॥ ઋષિ-વામદેવ । દેવતા-ઋગ્ ॥

તેને ધોડાની જરૂર નથી તેમજ લગામની પણ નથી, પરંતુ તેને ચાક માત્ર ત્રણ હોય છે, આવી રીતનો તમારો નામાકિત અપૂર્વ રથ ઉત્તમ યદ્યપે તે અંતરિક્ષમાં પરિભ્રમણ કરે છે. હે ઋગ્બુઓ, આ પ્રમાણે તમે આકાર અને ગૃધીનો ઉત્કર્ષણ કરો છો, તે તમારા દિવ્ય સામર્થ્યની એક પ્રસિદ્ધિજ છે. ૧

જે તમે મહાન વિભૂતિઓએ પોતાના મનના દૃઢ સંકલ્પથી તલભાર પણ આડો અવળો ખસી ન જાય તેવા એક સારી રીતે ચાલનાર ઉત્તમ રથ બનાવ્યો; હે સત્વાદ્ય ઋગ્બુઓ, તે તમનેજ આ સોમરસ પ્રાશન કરવા માટે અમે હાથ જોડીને પ્રાર્થના કરીએ છીએ. ૨

હે સત્વસંપન્ન ઋગ્બુઓ, તમારે નામ દેવોમાં પ્રસિદ્ધ હોવાનું એક એવું કારણ છે કે- હે વ્યાપક વિભૂતિઓ, તમારા માતા પિતા વૃદ્ધ યદ્યપે ધણો વખત ક્ષીણ થયા છતાં પણ તેમને પોતે પગે ફરી શકે માટે તમે તારૂંપથી જીવાન કર્યા, માટે તમારો મહિમા પ્રગટ થયો. ૩

તમે એક સોમ ચપકના ચાર ચપક જુદી જુદી જાતના બનાવી આપ્યા, માત્ર એક ચામડું લઈને તેમાંથી તમારા શુદ્ધ સામર્થ્યથી શક્તી ગાય બનાવી અને દેવમંડળમાં પ્રવેશ કરીને અમરપણું મેળવ્યું, માટે હે સત્વ મંડિત ઋગ્બુઓ, આ તમારી ચાકાકી ખરેખર વણીજ વખાણવા યોગ્ય છે. ૪

૧ વક્ષ્યઃ રથઃ બનન્ધઃ બનમાશુઃ જાતઃ (વરં) ચિત્રકઃ રજઃ પરિવર્તતે । હે ઋમવઃ ચત્ વામઃ પૃથિવીમ્ ચ પુષ્યમ્, તત્ વઃ દેવ્યસ્ય મહત્ પ્રશાચનમ્ એવ ।

૨ ચે (યુય) મુચેતસઃ મનસઃ પરિખ્યાયા, મુદત્તમ્ અવિદ્વન્તમ્ રથમ્ ચકુઃ, તાન્ વઃ, હે વાનાઃ ઋમવઃ અસ્ય ધવનસ્ય પીતયે જુ બા વેદયામધિ ।

૩ હે વાના-ઋમવઃ વઃ વિશ્વઃ દેવેષુ તત્ મહિત્વમ્ અમવત્ ચત્ ત્રિપી પિતૃ ધનાતુષ્ ધન્તા (અમ્) પુનઃ ચરયામ યુવાના તથય ।

૪ (પુનઃ) એકં ચમસ ચતુર્વય વિચક, ધીતિભિ- ગામ્ ચમસ નિઃ અરિણીત । અથ દેવેષુ બન્- તત્વમ્ બાનધ, હે ઋમવઃ તદ્ઃ શુદ્ધી ઉચ્ચનમ્ એવ ।

જેના મહિમાને સર્વની અગાઉ ઘણીજ ખાત્રીથી સ્વીકાર થાય છે એવું ઐશ્વર્ય ઋષ્યો પાસેથી પ્રાપ્ત થાય છે. સત્વ સામર્થ્ય સંપન્ન તરીકે જેની પ્રખ્યાતિ છે તેવાજ પ્રભુતિ વીરોએ ભક્તો માટે એવું ઐશ્વર્ય બનાવ્યું અને 'વિશ્વા' પ્રભુતીઓએ પોતાના વિભુત્વથી તેનો સુશોભિત આકાર કર્યો. યજ્ઞ સભામાં આવાજ ઐશ્વર્યની પ્રશંસા થાય છે; (માટે) હે દેવો જે ભક્તો ઉપર તમે કૃપા કરો છો તેજ વિચક્ષણ થાય છે.

જેને માટે વાજ, વિશ્વા અને ઋષ્યોને કૃપા ઉલ્લાસ આવે છે તેજ સત્પુરૂષ વીર્ય ધાળી અને અશ્વત થાય છે અને વક્રત્વાથી (સર્વને ઠંડા કરી નાખનાર) સ્નાની ઋષિ પણ તેજ થાય છે. તે શૂર ધનુષ્ધારી શત્રુ સૈન્યનો પરાજય કરીને વૈભવના ઉત્કર્ષથી અને વીર્ય સંપત્તિથી વિભૂષિત થાય છે.

તમારું સર્વોત્કૃષ્ટ અને દર્શનીય રૂપ અમે અમારાં અંતઃકરણમાં ઉત્પાદ્યું છે. સત્વથી સુશોભિત હે ઋષ્યો, આ તમારું સ્તવન હવે તમે મધુર કરી લો. તમે ધીર, ઉદાત્ત, વિચક્ષણ કવિ છો, માટે આ પ્રાર્થના સ્તુતિથી અમે તમારું ચિત્ત અમારી તરફ ખેંચીએ છીએ.

હે ઋષ્યો તમે જ્ઞાનીજ છો; માટે અમારી ખ્યાન ભક્તિથી (પ્રસન્ન થઈને એવું કરો કે) લોકોને દિતકારક જેને યુજો હોય તે અમારામાં લાવો. અને તેજસ્વી, ઉત્કૃષ્ટ તેમજ મેઘ વીરત્વથી જેની ધાક પડે છે એવું સ્વસામર્થ્ય, (દિવ્ય) ઐશ્વર્ય અને જુવાનીનું નેર પણ અમને આપો.

આનંદમાં મગ્ન રહેનાર હે દેવ, તમે અમારે માટે આ લોકમાં સંતાન ઐશ્વર્ય અને વીર પ્રરૂપને યોગ્ય કીર્તિની યોજના કરો, અને હું ઋષ્યો, જેના યોગે બીજા કરતાં અમે વધારે બપકાદાર રીતે જગની નજરે પડીએ એવું વિચક્ષણ સામર્થ્ય કૃપા કરીને અમને આપો.

૫ યજ્ઞ શાસ્ત્રપુણ્યઃ ચઠા (જમવા) બનીજનન્-યઃ પ્રયત્નપરત્વન; હરિઃ જનુતાઃ (સર્વો) યઃ વિજાતઃ, વિરુદ્ધેય પ્રવાવયઃ, હે દેવાઃ સમ્ યુયં ભવયઃ યઃ ચિવરેષિઃ ।

૬ વન્-વાઃ સમ્ ય વિશ્વા જમવઃ યમ્ બાવિપુઃ ય વામી અંતઃ (મરતે), યઃ વચરદવા જૈઃ યઃ યાઃ અતા પુનઃસુ દુરઃ, ય ય રાયસ્તોર્વ, ય ધુરીર્વ રયે ।

૭ વ. પેઠં દપંઠં રેઘઃ (દ્રવિ) અપિ પાવિ, અર્વ રોઘઃ, હે વામઃ જમવઃ યં દુરુદન (પૂર્વમ્) પીઠઘઃ જમવઃ વિપિઠઃ રવ ઠાન્-વ. એના માલ્યા આ વેદવાર્ધિ ।

૮ પૂર્વે વિદ્યાવા વિશ્વા-વા વરિ, વિશ્વાનર્વાણિ ઓગ્રન્ અગ્રન્-વં (આ વદત) । હે જમવઃ પૂર્વમ્, રવપૂર્વ, રવર્વે વાર્વે રવિ જ ના આ (વદત) વચવ આ તપત ।

૯ યાવાઃ (પૂર્વ) રદ વદમ્ રદ વરિ રદ પીઠમ્ પ્રવઃ વા વદત । હેવ વર્વે અગ્રન્-વં અતે (જ-વ) ચિવરેવ, વં રિવે જમ વ. રવ ।

સૂક્ત ૩૭.

॥ ઋષિ-વિશ્વામિત્ર । દેવતા-ઋશુ. ॥

સત્ત્વ સામર્થ્યથી અલંકૃત હે ઋશુ પ્રભુતિ દેવો, દિવ્ય વિભૂતિઓને યોગ્ય માર્ગે અમારા
યાગ સમારંભમાં આવો. એટલે હે આનંદપ્રદ ઋશુઓ, આ મનુષ્ય લોકમાં આવા ઉત્તમ
દિવસોમાં અમારા આ યજ્ઞનો પુરસ્કાર તમે કરો,

તમે માન્ય કરી લીધેલો, અને ઘીની આકૃતિઓથી અલંકૃત થઇને તમારી પાસે પહોંચીશો
તે યજ્ઞ તમારા અંતઃકરણમાં, તમારા મનમાં ભરાઈ રહે. પાત્રોમાં ડાહ્યાડાં ભરેલા સોમરસથી
તમારું ચિત્ત આકર્ષાયું ત્યારે તેનો સ્વાદ લઇને તમે સંતુષ્ટ થયા અને તમારા આગ્રહ અને
હોશિયારી પાછું પ્રસિદ્ધ કરી.

ત્રણ વખતે સોમસેવન કરવાને વેદી પરથી ઋતું એવી દેવોની આજ્ઞા છે; મારે વાગ્દેવ
હે ઋશુ પ્રભુતિ વિભૂતિઓ મેં આ સ્તોત્ર તમને અર્પણ કર્યું છે. અને મનુષ્ય પ્રમાણે આ
દાધના વિસ્તારમાં મહાન દિવ્ય વિભૂતિઓમાં તમારી પ્રીતિપર્ય તદ્દાળ સોમરસની આકૃતિ
આપું છું.

તમારા અન્ન હૃદયુષ્ટ રથ દેહીખમાન અને માથાપરનો ટાપ પોશાદનો છે. ઘીર બાવળો
પ્રારણ કરનાર શૂર યોદ્ધા તમે હોજા. મારે હે હૃદ પુત્રો, હે સામર્થ્ય પુત્રો, આ પહેલી પ્રતિનો
સોમરસ હર્ષથી ઉલ્લાસ થવા મારે તમને અર્પણ થાય છે.

૧ ઋશુઃ શાન્તાઃ, હે દેવાઃ દેવ્યાઃ પવિત્રિઃ નઃ હઃ માતઃ, ચમા હે રશ્માઃ, આશુ મનુષ્યા વિશુ
અશુ મુદિનેષુ ચક્રં શવિષ્ઠે ।

૨ નઃ હ્રદે મનસે ચે જુગ્મહઃ પૂતનિર્મિતઃ શઃ અગ્રઃ તે યજ્ઞઃ શમ્નુ, પૂર્ણો ઘૃતાશઃ શઃ પ્ર દાપન્તઃ,
પીતાશ તે કલ્પે વધાય હર્ષવન્તઃ ।

૩ હે શાન્તાઃ ઋશુઃ, મુદિનં દેવદિતં યજ્ઞ (યજ્ઞ) અનં સ્તોમઃ નઃ હ્રદે । મનુષ્ય વરણુ
વિશુ મુદિરેષુ જુગ્મે શ્વા લોભે જુગ્મે ।

૪ હે શામિનઃ પીતો અશ્વાઃ, યુગ્વરશઃ અશઃ શિશ્વાઃ મુદિનઃ શ્વે મુદિ । (યદ) હે શશ્વાઃ નઃ
પાતાઃ, દાપન્તુ સ્તો, અમિનં (યવનં) શઃ મરણુ અનુ ચેતિ ।

હે ઋજૂસો, ઐશ્વર્ય રૂઝૂઓને, યુધ્ધોમાં અત્યંત ઝલુની એવા તે જીવન્ન મીત્રને, તે ઈંદ્રરક્ષિત અને સર્વદા અત્યંત હિદાર અશ્વારૂઢ વીરને અમે નમ્ર ભાવથી આમંત્રણ કરીએ છીએ. ૫

હે ઋજૂઓ, તમે અને ઇંદ્ર, આવા જે દીન માણસોપર કૃપા કરો તેજ, બુદ્ધિવૈભવથી સંપન્ન થાઓ, યજ્ઞ કાર્યમાં પણ તે ચપળતા યુક્ત થઇને મોટો દાતા થાઓ. ૬

હે સરવાદ્ય ઋજૂઓ, યજ્ઞ માટે આવવા માટે અમારો માર્ગ સુપ્રકાશિત કરો, એટલે, હે સંત આગેવાનો, તમારૂં સ્તવન કરવાથી સર્વ આશા પૂર્ણ થવાના કામમાં અમને મદદ મળશે. ૭

હે સરવિભૂષિત ઋજૂઓ, ભગવાન ઈંદ્ર, હે નાસત્યો. દિવ્ય ઐશ્વર્ય અને વ્યાપક બુદ્ધિ-સામર્થ્યનો લાભ અમે માણસોને મેળવતાં આવડે એવો આશીર્વાદ અમને વારંવાર આપો. ૮

સૂક્ત ૩૮.

॥ ઋપિ-વામદેવ । દેવતા-દધિકા. ॥

ત્રસદસ્ય રાજાએ પૂર્વે પોતાના માણસોને જે બક્ષીસો પાણીની માફક આપી દીધી તે તમારીજ હતી; કારણ કે તે બક્ષીસમાંજ રૂણરૂપ જમીન સપાદન કરનાર, સર્વ જાતનાં પાન્યોથી પરિપૂર્ણ જૂમિભાગ હસ્તગત કરી આપનાર, મહા પરાક્રમી અને દસ્યુઓને ધુંધી નાંખનાર દાધોઝારૂપી (દધિકા) મહાવીર તેમ આપ્યા. ૧

૫ ઋમુદણઃ રયિઃ, વાજે વાજિતર્યં યુજં, દશસ્વન્તં સદાવાતમમ્ અશ્વિનં ઋમુમ્ હવામદે ।

૬ દે ઋમવઃ, યુયમ્ દદશ્વ ય ઈત્યં અવથ, સ દત્ત સઃ ધામિઃ સનિતા અલ્લ, સ મેપસાતા અર્વંતઃ, (સંનિતા અલ્લ) ।

૭ ઋમુદણઃ વાજાઃ, યથેવે નઃ વયઃ વિ ચિત્તન । દે રૂત્વઃ સ્યુતાઃ યુયં અસ્મદ્યં વિશ્વાઃ આદ્યાઃ તયી- (ચિત્તન)

૮ ઋમુદણઃ વાજાઃ, દે દંદ દે નાસત્યા, ત રયિમ્ અર્થં જ મપાસયે નઃ ચરેણિભ્યઃ પુર ધમ્ આ ઘસત ।

૧ વા પૂર્ણ ત્રણદસ્યઃ પુદ્ગલ્યઃ નિવોષે, તા દાત્યા વામ્ દિ સમિત । (તેથેવ) હેત્રવામ્, ર્વંત્રવામ્ રથુભ્યઃ અભિર્ગ્યુતમ્ રમમ્ પનમિથ (દધિકા) દદતુઃ ।

બળવાન યોદ્ધા, સર્વથી ઉત્તમ, સઘળાં માણસોપર અધિપત્ય ચલાવનાર પ્રતિપાલક વીર તમે બંને એ આપ્યા તે જોરથી સરળ રીતે ઉડનાર અને પોતાના ચિત્રવિચિત્ર પીઠા દેવાવીને વેગથી ઉડનાર સ્થેનજ અથવા સંભાષિત આર્યજનોના પૂજ્ય શૂર રાબજ હોયતી તેમ હતા. ૨

દાળ ઉપરથી ગબડી પડે તે પ્રમાણે જે પુરવેગથી દોડીને (ફુટીને) પગ નીચે દબાવી રાખે છે, મજબૂત શરીરવાળા મહાપ્રમાણે મહારથી અને પવનપ્રમાણે કતક કરનાર આ યોદ્ધાને સર્વ લોક પોતે હર્ષિત થઇને આનંદિત કરે છે. ૩

જે યુદ્ધમાં નાના પ્રકારની છુટ કબજે કરી આપે છે તે સઘળા જીતી લઇને વીર પુરૂષ મંડળમાં પ્રવેશ કરીને સુખે ફરે છે, જેની સાધન સંપત્તિ સ્પષ્ટ રીતે નજરે પડે છે, એવા તે યોદ્ધા અધર્મી એને દૂર કાઢીને યજ્ઞ સમારંભ અને બાવિકાના સત્કર્મો તરફ કૃપાદષ્ટિથી જુએ છે. ૪

વસ્ત્રો ધુટી લેનારા બળવાનને જોઇને જેમ આબરુદાર લોકો મલગાઇને જુઓ પાડે છે, અથવા એકદમ ઝડપથી આવનાર જુખ્યા બાજ પક્ષીને જોઇને જેમ પક્ષીઓ એક કોણાદહ કરે છે તેમ આ વીર (યુદ્ધમાં) કીર્તી (મેળવવા) માટે અથવા પશુસમૂહ (જીતી) લાવવામાટે નિકળે છે ત્યારે રણમેદાનપર તેને જોઇને શત્રુ (ભયથી) જુઓ પાડતા નાશી જાય છે. ૫

૨ સ્ત વાજિનં, પુરુનિષ્વિધ્વાનં, વિશ્વકાષ્ઠિમ્, ઋનિષ્ય ધ્રુવિતપ્સું આશું સ્થેનં અર્યઃ ચર્કર્યં શરં વૃષતિમ્
ન, દધિક્રામ્ નઃ દદયુઃ ।

૩ પ્રવતેવ અનુ દવન્તમ્ પદ્મિઃ (રિપૂન્) શુપ્યન્તમ્, મેધયુંન શરં, રથતુરં, વાતામિવ પ્રવન્તં યમ્
ર્ષામ્ વિશ્વઃ પુરુઃ હર્ષમાણઃ મદતિ ।

૪ યઃ સમાણુ મપ્યા બાદન્ધાનઃ ગોષુ મચ્છન્ સનુતર ચરતિ સઃ યાઃ ક્ષત્રીકઃ અર્પતિમ્ તિઃ બાયોઃ
વિદપા બાપઃ ચ પરિ નિચિક્વત્ સ્મ ।

૫ સ્ત વજ્રમયિમ્ તાયું ન, જહ્મરિમ્ ર્યં નવીચા બવમાનમ્, પશુમત્ યૂવં પ્રવઃ ચ અચ્છ બય-
માનમ્ પનમ્ સિતયઃ મોષુઅનુકોચન્તિ સ્મ ।

અને આ મહાયોધી પશુ અગાઉ ચાલી જવાની અદેખાઇથી રથના માલિકની આગળ આવીને શત્રુ સૈન્યમાં ધુસી જાય છે અને એકાદ જાતવાન સાજ ધાલેલો ઘોડો પગની ખરીથી ધૂળ ઉડાવીને લગામ કડકડ કરતો ચાવીને તુટી પડે છે તે પ્રમાણે દધિકા વીર પશુ હલ્લો કરે છે.

ઉપરાંત આ બલાહ્ય યોધી જગતને જીતનાર પરંતુ ધર્મપ્રીય છે. લઢાઈમાં તે પોતે જીવડિપર આવીને લહે છે અને જીપાટાથી દોડનાર સૈન્યમાં ધુસી જઈને ચઢાઈ કરે છે, ત્યારે હાથોહાથ લડાઈ કરીને અને ધુળ ઉડાવીને સર્વની ભમરોપર ફેલાવી દે છે.

આકાશની મેઘગર્જનાની પેઠે સિંહનાદ કરીને હલ્લો કરનાર તે યોદ્ધા સામે ચાલી આવેલા શત્રુઓ ભયથી મહારાઈ જાય છે. એકવાર તે હજારો સૈનિકો સાથે લડવા લાગ્યો એટલે તેમાંજ ગર્ક થાય છે અને અટકાવ રહિત થઈને ભયંકર દેખાય છે.

માણસોનું પ્રતિપાલન કરનાર તે મહા વેગવાન વીરની ઉજ્જવળતા અને પરાક્રમની સર્વજન સ્તુતિજ કરે છે અને યુદ્ધમાં શત્રુઓ તેને માટે એવું ખોલે છે કે “આ દધિકા પોતાના હજારો સૈનિકો સાથે અહીંથી પાછા જાય ત્યારે અમે બચ્યા” (સમજવું)

સૂર્ય પોતાના પ્રખર તેજથી (આકાશમાં) જ્યાં ત્યાં કીરણો ફેલાવી દે છે. તે પ્રમાણે પોતાના અપૂર્વ બળથી દધિકા વીર પાંચે માનવજાતીઓને (સર્વ પૃથ્વીપર) ફેલાવી દે છે. તે સેંકડો તો શું પશુ હજારો વિજય મેળવનાર છે; માટે એવા તે શીઘ્રસંચારી વીર આ અમારી પ્રાર્થનાને મધુરતાથી ભરી નાંખે.

૧ ઉત સ્મ પ્રથમઃ સરિભ્યન્ રથાનામ્ ધ્રોણિભિઃ શુભઃ જન્યઃ સજ્ઞં કૃણ્વાનઃ રેણુ રેરિદત્વં કિરણં દદધાન્ બાધુ નિવેચેતિ ।

૭ ઉત દયઃ પાત્રી સદુરિઃ (પરં) ઋત્વઘા, સમયે તન્વા શુભપમાણઃ યતીપુ તુરં તુરયન્ બ્રહ્મિન્ઃ ઋત્વન્ યન્ રેણું મુલોઃ બાધિ કિરતે ।

૮ ઉત સ્મ અસ્ય યોઃ દ્વ તન્યતોઃ ઋણાયતઃ બાધિયુજઃ મયંતે, યદા સીમ્ સહજ્ઞં બાધિ બયોધીર્વઃ । તદા ઋત્વન્ દુર્વતુઃ મોમઃ ચ મયતિ ।

૯ ઉત સ્મ અસ્ય કૃષિપ્રઃ બાધોઃ જ્યોતિષ્ અભિમૃતિમ્ જનાઃ પનયન્તિ । ઉત એનમ્ સમિપે (દય) વિચન્તઃ બાધુઃ “ દધિકાઃ સહસ્રેઃ પરા અચરત્ ” इति ।

૧૦ દધિકાઃ ધ્રુવઘા, સૂર્યઃ ય્યોતિષા અપઃ દય, પંચ કૃષ્ણીઃ બાતતાન । યઃ સંદ્રવઃ । યાતઘાઃ વાત્રી । અર્થો દમા વચાપિ મધ્વા સંપૂજક ।

સૂક્ત ૩૯.

॥ ઋષિ-વામદેવ । દેવતા-દધિકા. ॥

તે શીખસંચારી દધિકા વીરની હવે પ્રશસા કરીએ અને તેવીજરીતે આકાશ અને પૃથ્વીની પણ મહતાનું વર્ણન કરીએ. પોતાની ઉજ્જવળ કાંતીથી પ્રકાશીત થનારી ઉપા મને આ કાર્યમાં ઉત્તેજન આપીને સર્વ સંકટની પાર લઈ જાઓ. ૧

જેના અંતરંગમાં કતૃત્વ શક્તિ ભરાઈ રહી છે તે અશ્વત યોદ્ધા, તે સર્વજન પ્રીય અને મનોવાંચિત પૂર્ણ કરનાર દધિકા વીરના શુભાનું અમે વર્ણન કરીએ છીએ. હે મિત્ર વરૂણ, મનુષ્યોને તમે તેજસ્વી અગ્નિને લાલ કરી આપ્યો તે પ્રમાણે આ વીરનો પણ લાભ કરી આપ્યો છે. ૨

ઉપા ઉજાળાને અગ્નિ પ્રજ્વલિત થયો ત્યારે તેની નજીક જે ભક્ત વ્યાપક એવા દધિકા વીરની સ્તુતિ કરે છે તેને અનાદ્યનંત શકિપાપથી મુક્ત કરે; તે જગતમિત્ર વરૂણ સાથે આનંદથી એકરૂપ થાઓ. ૩

દધિકા વીરનો ઉત્સાહ, ઓજસ્વીતા અને તેજ-ચિન્તન બ્યારે બ્યારે અમે કર્યું ત્યારે તેના મંત્રણીક નામનું પણ તેની સાથેજ સ્મરણ કર્યું છે. ૪

પરા કરવાને તૈયાર થએલા અને તેનો પ્રારંભ કરેલા એવા જે પ્રકારના ભક્તજન ધર્મ માણે આ દધિકા વીરને પણ પોતપોતાની વિનંતિ કરે છે. હે મિત્ર વરૂણ, સત્કાર્યને ઉત્તેજન આપનાર અને વ્યાપક વીર દધિકા તે જે અમારા મનુષ્યોના હિતાર્થે તમેજ આપ્યા છે. ૫
જગતને શતનાર, સર્વત્ર ગતિવાળા, અને સર્વાઘ્ન યોદ્ધા દધિકાની મહતાનું (આપ્રમાણે) મેં વર્ણન કર્યું છે. તે અમારા મુખને સુવાસિત કરે અને અમારૂં આયુષ્ય વૃદ્ધિગત કરે. ૬

૧ તમુ આશું દધિકાં સ્તવામ્ તુ, વિઃ પૃથિવ્યાઃ ઉત ચર્કિરામ । (અત્મીન્) ઉદ્દાન્તાઃ ઉપસઃ યો, સૂદ્યન્તુ, વિશ્વાનિ દુરિતાનિ ભતિ પર્વમ્ ચ ।

- ૨ ઋગ્વેદઃ અર્વંતઃ પુલ્હાસસ્ય વૃણઃ દધિકાણઃ મહઃ ચર્કર્મ । યમ્ ભમિમ્ ન દીરિવાંવમ, તુમુરિ મિત્રાવૃણા મુરુચઃ દદધુઃ ।

૩ યઃ ઉપસઃ વિઙ્ઠી સમિદે ભર્મો દધિકાણઃ અશ્વસ્ય અઘ્કારીવ તમ્ અદિતિઃ અનાગમમ્ છનોદુ । યઃ મિત્રેણ વરુણેન સજોષ્ટાઃ (મનુ) ।

૪ યત્ દધિકા ણઃ દ્યઃ ઋર્જઃ મહઃ અમન્મદિ (તદૈવ) મદતામ્ મદમ્ નામ (અમન્મદિ) । (તથાચ) મિત્ર વરુણ ભમિમ્ (ઇત્તસ્વરૂપ) વજ્રવાદ્દમ્ દ્રમ્ સસ્તથે દવામદે ।

૫ દન્તમિવ, યજ્ઞન્ તદીરાણાઃ ઉવગ્રયન્ત-થ (તમ્) વિહયન્તે । ય દે મિત્રાવરુણા યુવાં મુદનમ્ અથ દધિકાં મત્પોય દદધુઃ ।

૬ અશ્વસ્ય વાજિનઃ ત્રિણો-દધિકાણ્યઃ (સ્તોત્રમ્) અઘ્કારિવમ્ । નઃ મુશ્મા મુરામે કરાત્, નઃ આંશુપ પ્ર તારિવત્ ।

સૂક્ત ૪૦.

॥ ઋષિ-વામદેવ । દેવતા-ઇન્દ્ર. ॥

હવે ફરીથી દધિકા વીરોનુજ અને સંકાર્તન કરીએ અને આ કામમાં સર્વ ઉપકાળ મને સ્પુરતી આપે. (આ ક્રમ દધિકાનીજ પ્રશસા નથી પણ) આપોદેવી, અગ્નિ, ઉષા, સૂર્ય, બૃહસ્પતિ અને અગિર કુલમાં ઉત્પન્ન થએલા જયશાળી વીરોની પણ તે સ્તુતિ છે. ૧

તે અનુભવી, યુદ્ધ માટે આતુર અને પ્રકાશ-ગોષ્ઠન હસ્ત કરી લેનાર છે. તે ભાવિક અને તરતજ ઉદ્યોગ કરનાર ભક્ત મંડળમાંજ સર્વકાળ રહે છે. માટે તે આજના ઉપકાળે, ઐત્સુક્ય સ્પુરિત સાંભળવાની ઇચ્છા કરે તે સત્ય છે, તે ભક્તિથી સંતુષ્ટ થનાર અતિશય સંતુષ્ટ થનાર છે. માટે એવા તે તીવ્રવેગી દધિકા, ઉત્સાહ, કાળજી, અને દિવ્ય તેજ પણ (અમારામાં) ઉત્પન્ન કરે. ૨

આ ચપળ અને સત્કાર્યની ત્વરિત ઇચ્છા કરનાર દધિકાવીર વેગથી દોડીને, પોતાની પરાક્રમથી સૈન્યમાંથી માર્ગ કાઢીને જતી વખતે તેના સમયા પક્ષીના પીછા પ્રમાણે-અપાટાથી ઉડનાર રથેન પક્ષીના પીછા પ્રમાણે -તેના પડખે ધુને છે. ૩

તે જોરદાર ધીંગ, (જેમ એકાદ) અથ ગરદનમાં, ખભાઓમાં અતે મોંમાં (લગામ, તમ વિગેરેથી) જોડેલો હોવાથી ચારે પગે કુદકા ભારીને જોરથી દોડતો જાય તેમ વેગથી દોડતો જાય છે. તે દધિકા વીર પોતાની કૃતૃત્વ સક્તિને શોભે તેવી રીતે શરીર સંકોચીને ગમે તેટલા વળણ હોય તો પણ તે વળણના ધોરણથી અપાટાળક ઉડતો પોતાને માર્ગે જાય છે. ૪

આ નિષ્કલક તેજને જદલે અધિષ્ઠિત થનાર હંસ છે, અતરિક્ષમાં વિરાજીત થનાર દિવ્ય નિધી છે. વેદોપર આરોહણ કરનાર અગ્નિરૂપ હોતા છે, અને યજ્ઞમાનને ઘેર વાસ કરનાર અતિથી છે. આ શૂરોના સમાજમાં રહે છે, અતિ ઉચ્ચ લોકોમાં રહે છે અને સદર્શમાં બરાઈ રહીને (ફરીથી) આકાશમાં પણ પોતાની જગ્યાએ સ્થિર થાય છે. તે દિવ્ય ઉદકમાં પ્રગટ થાય છે. પ્રકાશમાંથી પ્રગટ થાય છે. તેમજ સદર્શ અને પર્વતોમાંથી પણ પ્રગટ થાય છે. તે ધર્મરૂપજ છે. ૫

૧ દધિકાગ્નિઃ ક્વંતુઃ ક્વંતુઃ ચર્ચિતમ્, (અસ્મિન્) વિભાઃ કવચઃ પ્રામ્ સુસ્વન્તુ ક્વંતુઃ. (પર્વતઃ ચ કેવલં દધિકાગ્નિઃ ક્વંતુઃ) અપામ્ અગ્નેઃ કવચઃ સુસ્વન્તુ ક્વંતુઃ. અગ્નિરુપસ્ય જિજ્ઞાઃ અપિ ।

૨ કવચ મરિપઃ મરિપઃ કુવચસત્, ક્વચઃ કવચઃ કુવચસત્ કવચસત્ । કવચઃ ક્વચઃ ક્વચઃ, પર્વતઃ દધિકાવા ક્વચમ્ કર્ચમ્ સ્વઃ જનત્ ।

૩ કવચમ્ અસ્ય કવચઃ કુવચઃ પ્રગર્ચનઃ સ્વેનસ્વે વ પ્રજતઃ કર્ચાસદ્ધ ધરિત્રતઃ દધિકાગ્નિઃ અંક-ચમ્ પરિ મેઃ પર્ચમ્ ન (પર્ચમ્) અનુ ચાસિ ।

૪ કવચઃ વાગ્ધી, મીવાગ્ધી અધિકરે બાગ્ધી ક્વચઃ (અથ ક્વચ) ક્વચમ્ કુવચસત્ । (પર્ચાસઃ) દધિકાઃ ક્વંતુઃ અનુ સંતર્ચાસત્, પર્ચામ્ અંકચિ અનુ આપનીકસત્ ।

૫ (ક્વચિ) ક્વચિત્ ક્વચ, અંતરિક્ષસત્ ક્વચ, વેદિત્ ક્વચ, કુવચેત્ અતિપિઃ (ક્વચ) ક્વચ, વર્ચાસઃ ક્વચ, (ક્વચિ) અર્ચાઃ મીવાઃ ક્વચા । અર્ચાઃ ક્વચમ્ ।

સુક્ત ૪૧

॥ ઋષિ-વામદેવ । દેવતા-ઈન્દ્રવૃક્ષ ॥

હે ઈન્દ્રવૃક્ષો, અમરમણી સુસાગિત આચાર્ય. પ્રમાણે અમે હવે અર્પણ કરીને ગાયેલા આ સ્તવનથી તમારા આનંદમય પ્રસાદનો લાભ મેળવ્યો છે ? અમે લીન થઈને ગાયેલા અને અમારો કાર્યભાર સફળ કરતારા કયા સ્તવનથી, હે ઈન્દ્રવૃક્ષો, તમારા અંતઃકરણનું આકર્ષણ કર્યું છે ? ૧

જે સુખાભિલાષી મર્ત્યજન તમે ઇન્દ્ર વૃક્ષોનો સ્નેહ સપાદન કરવા માટે તમે દેવોને પોતે પ્રમટ કરે છે તે અંધકારનો પડદો નાખનાર યજુનો સંગ્રામમાં નાશ કરે છે અને તેજ તમારી કૃપાને લીધે પ્રખ્યાત થાય છે. ૨

આતંદ્યુર્ણ અંતઃકરણથી ગાળીને તૈયાર કરેલા સોમરસથી, ખરેખર પ્રાણુમિત્ર ઇન્દ્રવૃક્ષ હર્ષભા લીન થઈને (લક્ષ્મીપર). અનિવાર્ય પ્રેમ કરશે ત્યારે તે મનઃપૂર્વક સ્તવન કરનાર ભાષિકોમે જરૂર પાર વિનાની રત્ન સંપત્તિ આપશે. ૩

હે ઇન્દ્રવૃક્ષો હે, પ્રતાપી દેવો, આ દુરાત્માપર તમે તમારા ચક્રતા અને તેજસ્વિ વચ્ચેના ધા કરેલા આ જ દુરાત્માની અને પરધન હરણ કરનાર અને ખુની, તેના ઉપરજ, તમે યજુનો નાશ કરનાર તમારા તેજનો પ્રયોગ કરો. ૪

૧ દેવેન્દ્રવૃક્ષા વામ્ સુત્રમ્ કાં બાપ, અમૃતઃ હોતાં ન નમસ્વાન્ સ્તોમઃ યઃ કંતુમાન્. અસ્મન્, ઉકઃ દે દેન્દ્રવૃક્ષા વામ્ હૃદિ પલ્પયંત્ ।

૨ દે દેન્દ્રવૃક્ષા યઃ પ્રયસ્વાન્ મર્તઃ યુવો દેવો સહયાય બાપી ચક્રે, ચ સમિયેકુ દુર્ગા ઇન્દ્રમ્ મિત્ મહત્તિઃ યા. અવોમિઃ પ્રવૃક્ષેઽ ।

૩ યદિ સુપ્રવચ્ચા મુતેભિઃ ચોમિઃ સચાવા દેન્દ્રવૃક્ષા સહયાય માદયેતે, (તર્હિ) તા ઇવમાનેભ્યઃ વૃક્ષા રત્નમ્-વેદાં દત્વા ।

૪ દે દેન્દ્રવૃક્ષા દે. કમા, યુગમ્, અસ્મિન્ વિદુમ્. ભોઽગિઠમ્ સ્વપ્નમ્ નિશ્ચિઠમ્. યઃ નઃ દુરેઃ. રૂઢિતઃ ઇમોતિઃ તસ્મિન્ અભિમૃતિઃ ભોજઃ મિમાયામ્ ।

હે ઇન્દ્રવરુણે ગાયપર મોહિત થએલા, જો બળદો પ્રમાણે તમે આ સારી ધ્યાન સ્તુતિ પર પ્રેમ કરનાર થાઓ. એટલે, તે ગાય જેમ જંગલમાં ચરીને દૂધથી ભરાઈને પુષ્ટ દેખાય છે અને હળરો દૂધની ધારાઓ છોડે છે તે પ્રમાણે તમારી સ્તુતિ પણ અમૃતરસથી પરિપૂર્ણ ભરાઈ જઈને હળરો અમૃતધારા છોડશે.

આ બાળકોના કલ્યાણ માટે, આ કુળદુષ્ઠ જમીન માટે, સૂર્યનું મનોહર દર્શન (અમને હમેશાં) થવા માટે, અને વીર્યવાન યોદ્ધાનું પરાક્રમ અથારામાં કાયમ રહેવા માટે, તે અદ્ભુત પરાક્રમી ઇન્દ્રવરુણ, અમારું મન કાળજીમાં લીન કરનાર આ અંધકારમય રાત્રિ અહીં પોતાની કૃપાકટાક્ષોથી અમારી સહાકારી થાઓ.

પ્રકાશપ્રાપ્તિની ઇચ્છા કરનાર અમે ભક્તજન કૃપાપ્રસાદમાટે અને સર્વને પ્રીય લાગનાર તમારા વાતસલ્ય માટે તમનેજ વિનતી કરીએ છીએ. તમે મહાન પ્રભુ (ભક્તોના) ખરેખર સંબંધી છો, તેમજ શૂર અત્યંત ઉદાર અને માયાપ્ર પ્રમાણે સજ્જનોના હિતકર્તા છો.

હે દાનુષ્યેષ્ઠ, તમારામાં લીન થએલી અમારી ધ્યાન શુદ્ધિ સર્વસામર્થ્યની ઇચ્છા રાખીને એકાદાપણ જીવવાને જળ્ય તે પ્રમાણે હે દાનુષ્ય દેવો, કૃપાપ્રસાદ મેળવવા માટે તમારી પાસેજ ગઈ છે. (પોતાના દૂધનો દેહકાર્યમાં ઉપયોગ થાય માટે) ધેનુઓ સોમરસ તૈયાર કરવાના ઠેકાણે જઈને ઉભી રહે તે પ્રમાણે મારી સ્તવનવાણી, મારી મનનશુદ્ધિ, દિવ્ય વૈભવની પ્રાપ્તિ માટે ઈન્દ્ર અને વરુણ પામે ઉભી રહી છે.

આ મારી મનનશુદ્ધિ સામર્થ્ય સંપત્તિની આશા કરે છે. અને તેથીજ તે વરુણ ભગવાન પામે ગઈ છે. પૈનની ઇચ્છા કરનાર સેવકો પ્રમાણે અથવા ઉતાવળથી દોડતા જતા બીખારી પ્રમાણે સત્કાર્ય કીર્તિની વાચના કરવા માટે તે તેની પાસે ગઈ છે.

૧ દશ વરુણા યુક્તઃ સર્વઃ પિતૃઃ, યેનો યુવાન દશ પ્રકારા નૃત્યમ્ । યા યજ્ઞયા મરતો પવૃણા મરશી ગીઃ દૃષ નઃ દુર્યોમય ।

૧ (મયિ) તોફ તનયે દિતે, ઉર્વણમ્, મૂરઃ ર તોફે રૂપણ વીરો, હે દેશ વરુણા હે દેશના અર્થ પરિવરુણાયામ્ અરોમિઃ નઃ સ્વાભામ્ ।

૭ પ્રથિયઃ (વયમ્) યઃ પુરુષોવ અરંધ્રઃ, પ્રિયાવ યજ્ઞયાય, યુવામ્ આ દિ (યુવામ્) પ્રમૂતો સ્વાસી યામ્ મંદશ પિતરા દન યાનુ પરિ રુમોમહે ।

૮ હે મુરુ નુ મુરુદુઃ તાઃ પિતાઃ પાદચન્દ્રીઃ પ્રાગ્નિમ્ ન અરંધ્રઃ જરુઃ । ગાવઃ ન યોનમ્ ડવાપન્દ્રઃ (વયમ્) દર્શ વરુણ ય મનિયા, પ્રિય જાણુઃ ।

૧ દશા. મે મનિયા કાર્ત્ત્વે દરુણાવાઃ દર્શ વરુણ વર અમનુ, વરુણા યોગ્ય દન રાદારિય વી પ્રવર બેપમાન. રંમ્ ડવાપન્દ્ર ।

(બુદ્ધિરૂપ) અશ્વના, (મનરૂપ) રથના, ઉત્કર્ષના અને અવિનાશી ઐશ્વર્યના અમે પોતે મોલીક યજ્ઞએ તેમ થાઓ હમેશાં પોતાના નહીં સાબળેલા રક્ષણનાં સાધનોથી કાર્યની સિદ્ધિ કરનાર તે (ઉભય સ્વરૂપ) દેવ તેમના અપરિમિત ઐશ્વર્યસાથે હમેશાં અમારો યોગ થાય તેમ કરે.

હે શ્રેષ્ઠ ચારિત્રવાળા ઇન્દ્રવરૂપો, ધર્મશુદ્ધમાં અમે ગુથાયા હોષ્ટએ સારે તમારા શ્રેષ્ઠ રક્ષણ સાધનો સાથે અમારી પાસે આવો. જ્યાં રાત્રિસંધ્યમાં તમારા ઝમઝમતા આયુષો સહજ રમતથી ખેડે છે એવા સંગ્રામમાં ઉવટના બાણ અમે તમારી સહાયથી મારીએ એમ કરે.

સૂક્ત ૪૨.

॥ ઋષિ-વામદેવ । દેવતા-આત્મા; ઇન્દ્રવરૂપ ॥

હું વિશ્વાત્મા છું. તેથી આ સર્વ દેવમણુ મારાજ છે. તેમજ ઐહિક અને પરલૌકીક બંને પ્રકારનું રાજ્ય મારું છે કારણ કે હું સાર્વભૌમ રાજા છું. હું વરૂણ છું અને મારા કર્તૃત્વને અનુસરીનેજ દેવો ચાલે છે. સર્વ ચરાચરનો તેમજ સર્વોત્કૃષ્ટ આઆહન (સ્વર્ગલોક) નો પણ રાજા હુંજ છું.

હુંજ રાજા વરૂણ છું (દેવાને મળેલું) તે નહન પ્રથમનું દેવી સામર્થ્ય મારા માટેજ ટકી રહ્યું છે. (મારા) વરૂણના અગ્રાધ કર્તૃત્વને અનુસરીનેજ દેવો ચાલે છે. સર્વ ચરાચરનો તેમજ સર્વોત્કૃષ્ટ આઆહન (સ્વર્ગલોક) નો પણ રાજા હુંજ છું.

૧૦ અશ્વસ્ય રથસ્ય પુષ્ટે નિત્યસ્ય રાયઃ વ પતયઃ સ્યામ્, નમ્યસીમિઃ કૃતિમિઃ ચક્રાગૌ લા પુશામ્ અસ્મન્ના નિયુતઃ રાયઃ શુચન્તામ્ ।

૧૧ હે વૃહન્તા હંદ્ર વરૂણ, વૃહતીમિઃ કૃતી નઃ આયાતમ્ ચલ વામ્ વિચલઃ પુતનામ્ પ્રકીઙ્વાન્ તસ્ય ભાજેઃ સનિતારઃ સ્યામ્ ।

૧૨ વિષ્ણે અમૃતાઃ યયા નઃ, તથા મમ વિશ્વાયોઃ કૃત્રિયસ્ય દિતા રાષ્ટ્રમ્ મે વરૂણસ્ય કરું દેવાઃ સવનો, કૃષ્ટેઃ વન્નેઃ ઉપમસ્ય રાજામિ ।

૧૩ અહમ્ રાજા વરૂણઃ, તાનિ પ્રથમા અશુર્યાણિ મહાં ચારયન્ત । મે વરૂણસ્ય કરું દેવાઃ સવન્તે, કૃષ્ટેઃ ઉપમસ્ય વન્નેઃ રાજામિ ।

ઇન્દ્ર હું અને વરુણ મણુ હુંજ, મારા મહીમાના જોરપર જે અતિ વિસ્તીર્ણ પડવાળી
અને રમ્ય આપૃતિ બની છે તે (જે રબ્ધે લોક) પણુ હુંજ, સર્વ સર્વ હું તમણા હોવાથી
સર્વ જીવોને એકદમ ગતિ આપીને અદ્ધર મક્કી રાખ્યાં છે.

પુર વેગથી જનાર ઉદકો મેંજ છલાછલ બરી નાંખ્યા અને સનાતન સત્યના અધિ-
શાનમાં દેવલોક પણુ મેંજ મારણ કર્યું છે, (આ પ્રમાણે) અતાશત શક્તિવતો હું સદ્ધર્મ
મુન હોવાથી સનાતન સત્યના યોગે આ ત્રિવિધ જન્મ નિર્માણ કર્યું છે.

પ્રબળ ધોડા ઉપર સ્વાર થએલા, યુદ્ધની આંકાક્ષા રાખનાર વીર તેમજ શત્રુઓથી શેઠ-
એલી સેના રણમેદાનપર મનેજ બોલાવે છે. હું દિવ્ય ઐશ્વર્યસંપન્ન હોઈ સંકટસમયે આજર
રાખું છું. અને અસલ તેજથી (તેમજ યુદ્ધની) અગાડમાં ધૂળ ઉડાવી નાંખું છું.

સર્વ વસ્તુઓ મેંજ નિર્માણ કરીછે, મારા અપ્રતિહત તેજોબળતા વિશાલ કરનાર બીલ-
કુલ મળશે નહિ, અને સોમરસ તેમજ સામગાયનના યોગે એકાદ કામમાં હર્ષનિમગ્ન થવો કે
ને સાથેજ આ બંને રબ્ધે લોક (એટલા) અમર્યાદ પણુ ચરચર ધ્રુવવા લાગે છે.

હે પરમેશ્વર, તે તારૂં અતુલ કૃત્ય સર્વ ચરાચરને માણુમ છે. અને હે પ્રતિભા-સંપન્ન
ત્રેષ કવિ, તુંજ બગવાન વરુણને માટેજ તારા તે પ્રસિદ્ધ કાવ્યો ગાય છે. હે ઇન્દ્ર, અંધકર
રૂપી શત્રુના તે સંહાર કર્યો, એવી તારી કીર્તી છે. બંધનમાં પડેલી મહાનદીઓને તેજ
મુક્ત કરી.

૩ અહં દંઃ વરુણઃ ચ, મહિત્વા જ્ઞવી, યમીરે મુમેકે ચ તે રજસી (અપિ અદમેવ) । ત્વદેવ ભર્તૃ
વિદ્વાન્ વિશ્વા મુવનામિ રોદધી સમેત્યમ્ ધારયં ચ ।

૪ સહમાનાઃ અપઃ અહં અપિન્વમ્, જતસ્ય સદને દિવમ્ ધારયમ્ । ઉત અદિતેઃ જતવાઃ પુત્રઃ
ત્રિષાણુ મૂમ જટેન વિ પ્રથયત્ ।

૫ સ્વધ્વાઃ વાલવન્તઃ વરઃ યામ્ હવગ્તે સમરણે વૃતાઃ (અપિ) ગ્રામ્ હવન્તે । અદમ્ દંઃ
મપવા ભામિમ્ કુળોમિ, ભમિમૂતિ બોઝાઃ રેણં દ્યૌર્મિ ।

૬ અહં યા વિશ્વા વરુણમ્, યા ચ મે દંઃ અપ્રતાતમ્ સદઃ વલિઃ કરવે । વત્સ વા, જોજવા વત્
તવયા મા મમદન્ જમે અપારે રજસી મંથેતે ।

૭ વિશ્વા મુવનામિ તસ્ય તે (બોઝઃ) વિદુઃ, હે રેવઃ યા (સદ વાપદ્યવિ, કળ્યાણ - પ્રવૃત્તિ)
તમ્ દ્યૌર્મિ બપવાન્ જમિવેઃ, હે દંઃ સ્વમ્ વૃતાવ યા વિન્ધૂન્ બરિયાઃ ।

ફર્વહાનો યુગ (પુરુષોત્તમ) બ્રહ્મમાં પડ્યો ત્યારે અચારા વધીયો સાત ઋષિઓ હતા, જેઓ તેમ કરીને, તેના પ્રભાવથી પુરુષોત્તમની પત્નીને, ઇન્દ્રના જોવા પરાક્રમી અને અધિકારીય યજુનો નાશ કરનાર તેમજ અધોપાધો દેવજ બનેલો એવો તસદસ્ય (પુત્ર તરીકે) આપ્યો. ૬

હે ઇન્દ્રવજ્રો, પુરુષોત્તમની પત્નીએ હવે અર્પણ કરીને તેમજ સાદાંત્ર પ્રણામ કરીને તમારી સેવા કરી, માટે તમે તેને યજુનો નાશ કરનાર અને દેવકોટીએ બહોંચેલો તસદસ્ય રાજા (પુત્ર તરીકે) આપ્યો. ૭

અચારા મનોરથ પૂર્ણ થઈને અમે (દિવ્ય) ઐશ્વર્યથી, અને દેવમેળ હવે મળવાથી તેમજ ધેનુ ધાસથી આનંદ પામે (માટે) હે ઇન્દ્રવજ્રો, જે કદી પણ (અભીષ્ટ મનોરથ) રૂપ દૂધ દેવામાં આગ્રહ કરતી નથી એવી તે (તમારી કામધેનુ) આપ તમે અમને અર્પણ કરો. ૧૦

સૂક્ત ૪૩.

॥ ઋષિ-વામદેવ । દેવતા-અધિદેવ ॥

અમરી પ્રાર્થના કોણ સાંભળશે ? પૂજનીય દિવ્ય વિજૂતીઓમાંથી અમારાપંદનથી કેળુ સંપ્રદાન થશે ! દિવ્ય સર્વશ્રેષ્ઠ, અને હવિર્ધુક્ત આ મનોહર સ્તુતિ અમર વિજૂતિમાં હવે તેના શ્રદ્ધામાં અમે પ્રવેશ કરાવીએ. ૧

૭ સૌમિ દિવ્યમાને જાણ અત્માકમ્ વિતતઃ તે જાત જ્ઞપ્તઃ આસન્, તે અત્યાઃ રંદ ય વ્ય તુલ્ય નર્મદેવમ્ તસદસ્યં આ અવચન્ત ।

૧ રંદાવચ્ચા પુરુષોત્તમો દિ દાસ્ય હમ્વેમિઃ નમોઽઽન્ શુભ્ અદાશ્વઃ અથા અથા ધવાનં દ્યદ્-નર્મદેવેત્ત્વં તસદસ્યં વરણ્ ।

૧૦ વનં હસર્વાસઃ રાવા ઘદેમ, દેવાઃ હમ્વેવ, યાવઃ વચસેવ હે રંદાવચ્ચા યુવ નઃ વિચાતા ાઽન્નાત્પ્રાણો વેતું વતાં ।

૧ કઃ ઈ અવદ વશિષ્ઠમી કથમઃ દેવઃ કથમઃ વદાશ્વ જ્ઞપાતે । રંદા દેવી પ્રાત્મા યોઽન્નાત્પ્રાણો વેતું વતાં ।

અમારા ઉપર કોણ દયા કરશે ; અમારી તરફ જલદી દોડી આવે એવો દેવામાં કોણ છે ? તેમજ અમારું આંતરિક કલ્યાણ કરનાર પણ કોણ છે ? રવિદન્યાએ જેને પસંદ કર્યો તેનો ધોડો ધણોજ ચપળ હોવાથી ધણીજ ઝડપથી ચાલે છે એવું કહેવાય છે. તે રથ કયો ? ૨

આજ આટલા દિવસ થયા પરંતુ તેટલામાં પણ તમે ઇન્દ્ર પ્રમાણે ધણીજ ઉતાવળથી સંકટ સમયે અમારા મનમાં જોર લાવવાને દોડતા આવો છોજ. તમે દિવ્ય લોકમાંથી પ્રગટ થાઓ છો. અને તમારી પાંખપણુ દિવ્યજ છે, ત્યારે અત્યાક્રિક શક્તિ પેદા કરી શક્તિથી તમે અત્યંત બળવાન થયા (તે અમને કહેશે કે) ? ૩

તમારી પાસેથી શું વરદાન મળશે ? હે અશ્વીદેવો, હાંક મારતાં તમે કદ સપત્તિ લખતે અમારી પાસે આવશો ? તમારા કોષની જવાબા પાસે કોણ જઈ શકશે ? માટે હે મધુરપ્રિય અદ્ભૂત ચરિત્ર દેવો (પાપોથી) તમે અમારો છુટકો કરોજ. ૪

તમરો રથ સમુદ્રમાંથી તમારી સન્મુખ આવે છે ત્યારે તે મોટા મોટા ચક્રાવા કરતો કરતો ઘુલોકની નજીકમાં જઈ પહોંચે છે. અને તમે મહાનુભાવ વિભૂતી પાસે ભક્તોનાં પકા-વેલાં હવિષો જઈ પહોંચે છે, ત્યારે, હે મધુરપ્રિય દેવો, તમારા મધુર રસથી તે ભક્ત જ્યાં ત્યાં માધુર્યનું સિંચન કરી નાખે છે. ૫

(આશ્રય) સિંધુએ પોતાની તરંગ લહેરોથી તમારા અશ્વોને ન્હવરાખ્યા છે અને અત્યંત તેજથી ચળકનાર તે લાલ રંગનું પક્ષી ત્યારે બાલુએ ગોળ ઘેરાવા લાગ્યું છે. તેથી ત્યારે તમે રવિકન્યાના પતિ થવા નિકળ્યા ત્યારે તમારી જલદી જનારી સ્વારી સર્વેને સ્પષ્ટ પ્રજ્ઞે જોવા મળી. ૬

૨ કો મૃદાતિ, કતમઃ આગમિષ્ઠઃ, દેવાનાં કતમઃ શંભવિષ્ઠઃ, યં સૂર્યસ્ય દુહિતા અષ્ટનીત (પનાદર્શ)
કં રયં દ્રવદયં આદ્યુ આદુઃ ।

૩ દ્રવતઃ ઘૂન્ મધુ હિ સ્મ દંદ્રાઃ ન પરિતક્મ્યાયો (નઃ) શક્તિં યચ્છવઃ, [યુવાં] દિવઃ કાશ્વર્યા,
[વાં] દિવ્યા મુપર્ણાં, શત્રીનાં [મપ્તે] કદ્દા શચ્યા શવિષ્ઠા ભવથઃ ।

૪ વાં ઉપમાતિઃ કા મૂલ. હે અશ્વિના દ્રવમાના [યુવાં] કુયા આગમયઃ । વાં મઃ ચિદ્ ૧૪૪૪
ભમીકે ૩ ચિદ્, હે દયા માધ્વી ઉતી નઃ ઉદ્યપતં ।

૫ વાં રપઃ ચત્ સમુદ્રાત વાં અભિવર્તે (તદા) યાં તદ પરિ નદ્યતિ । હે માધ્વી ચત્ ધી પ્રજાઃ
[નેરેવાઃ] પ્રુષઃ વાં મુરબન્ત, [તદા મષ્કાઃ] વાં મપ્ત્યા મધુ મુગાયન્ ।

૬ પ્રિયુઃ હ રષયા વાં અશ્વાન્ અશિચત્, પૃષ્ઠા અશ્વાસઃ વયઃ પરિમન્ । (અતઃ) રેન સૂર્વાયાઃ
પતી મયઃ [તદા] તદ વાં અચિર નાનં મુ ચેતિ ।

સર્વ સ્થળે રહેનારા હે દેવો, હે સત્યસ્વરૂપો, સુવર્ણમય ('અવિનાશી'), સ્થમાં બેસીને આ અમારા યત તરફ આવો. મધુર, સોમરસનો સ્વીકાર કરો અને ઉપાસતા તમારો ભક્તનો રતસંપત્તિ આપો.

દેવલોકમાંથી અથવા આ પૃથ્વીમાંથી તમે સારી રીતે ચાલનાર સુવર્ણમય (અવિનાશી) સ્થમાં બેસીને અમારી પાસે આવો. બીજા ભક્ત તમને વધુ વખત નરાકે તેવી બ્યવસ્થા કરે; કારણ કે તમારો અમારો જે જુનો, ધાઢો, સંબંધ, છે તેથી તમે બંધાઈ ગયા છો. ૫

હે અદ્ભૂત અરિત્રવાન દેવો, વીર સંતાન યુક્ત મહાન ઐશ્વર્યનો લાભ અમનો બીજને કરી આપો. હે અશ્વીદેવો, (અમે) પરાક્રમી ભક્તોએ તમારું યશોમાન કર્યું છે. (અમે) અજમીલદાના વંશજોએ, એકન થઈને તમારું સ્તવન કર્યું છે.

સત્યસંપત્તિના હે પ્રભુ, અહીં-આજ ઠેકાણે, જેના યોગે અમે તમને એકમતથી આમં-ત્રણ કર્યું તેજ આ અમારી મનન કરવા યોગ્ય સ્તુતિ છે. માટે તમે આ તમારા ઉપાસકો જાતને (દુઃખ) યુક્ત કરો. હે સત્યસ્વરૂપ, અશ્વીદેવો, જુઓ, આ અમારી સર્વ આકાંક્ષા તમારામાંજ લાગી રહી છે.

૪ હે નાસરવા, પુરુષ, હિરણ્યવેન રથેન દ્વજમ્ યજ્ઞમ્ વપયાતમ્ । સૌમ્યશ્વ દત્ત મધુનઃ વિશર્ણવે વિષતે જનાય દત્ત રત્નં વધથઃ ।

૫ દિવઃ પૃથિવ્યાઃ વા નઃ અચ્છ હિરણ્યવેન મુક્તા રથેન આયાતમ્ । અગ્નિ દેવયમ્તા વામ્ મા નિયમન્, યવ નઃ પૃથ્વો નામિઃ વામ્ સમ્ દદે ।

૬ હે દક્ષા પુદ્ગીરમ્ શત્રુન્ રથિર નઃ અસ્મે વમયેષુ મિમામાત્મ્ । હે અન્વિના, યદ્ નરઃ વા સ્તૌત્મ્ આનન્, (શત્રુન્) અશ્વીજ્જ્ઞાઃ સધસ્તુતિમ્ અગમન્ ॥

૭ શત્રુના, શત્રુ યદ્ વા સમનાઃ પશ્વે, વા દય અમે છવિઃ । તદ્ યુદ્ધમ્ નિતારઃ શત્રુન્ । હે નાપત્વા પ્રિત (ના) અય યુવાદિહ ।

શ્લોક ૪૫.

॥ અધિ-વામદેવ । દેવતા-અધિ ॥

આ જુઓ, તે પ્રકાશ પૃથ્વીપર આવે છે. અર્થાત તે (અધિદેવનો) પરિભ્રમણ કરનાર રથ આ આકાશના શિરોભાગે જોડાઈ ગય છે; તે રથમાં તે પ્રભાવમૂર્તિ તથા જોડે ખેડેલા હોવાથી બાલુમાંના ચોથા મધુર રસના કુંભની શોભા ખુલ્લી જણાઈ આવે છે. ૧

મધુર રસ આપનાર તમારો પ્રભાવ તમારો રથ અને અશ્વ એ સર્વ ઉપકાળે પ્રકાશ નીકળતાંજ નજરે પડે છે, અને સર્વ કેકાણે ભરાઈ રહેલો અધિકારનો પડદો દૂર કરીને સૂર્ય પ્રમાણે અંતરાળ શુભ્ર તેજથી ચીકાર ભરી નાખે છે. ૨

તમારા મધુર રસ પરિચિત મુખે આ મધુર ચેયનો સ્વાદ લો મધુર સોમ માટે તમે તમારો પ્રીય રથ જોડીને તૈયાર કરો. (ભક્તોના) વર્નનક્રમ અને તમારો જવાનો માર્ગ તમે માધુર્યથી ઊઠી નાંખો છો અને હે અધિદેવો, કૃપારસથી ખીચોખીચ ભરેલો કાપ (ભક્તો માટે) લઈ આવો છે. ૩

મધુર, પવિત્ર અને સુવર્ણ પક્ષ એવા તમારા હંસ છે તે ધણો જળવાન હોવાથી પ્રાતઃકાળે જાગૃત થાય છે. તે આનંદ મગ્ન થઈને પાણીમાં મુખે તરી ઘડે છે અને આનંદરૂપ સોમરસના જુખ્યા હોય છે, ત્યારે મધુ ભક્ષિકા પુષ્પ તરફ જાય છે તેમ (ભક્તોના) મધુર-રસના સેવન તરફ તમે સરળપણે જાઓ છો. ૪

૬ ૪

૧ એપ્સ્યઃ માતુઃ સત્ દ્યૌર્તિ, અસ્ય દિવઃ સ્તનનિ પરિગમા રથઃ ચુગ્મતે । અસ્મિન્ આપે મિથુનાસઃ પૃથાસઃ ત્રયઃ તુરીયઃ મધુનઃ દત્તિઃ નિ રપ્યતે ।

૨ વા મધુમન્તઃ પૃથાસઃ અસાસઃ રયાસઃ, વરાસઃ ધ્યુષિષુ ડરીરતે । પરીરતંમ તમઃ અપોહંવન્તઃ સ્વર્નં કુર્કં રજઃ જા તન્વન્તઃ (ડરીરતે) ।

૩ મધુપેભિઃ આસભિઃ મધ્વઃ પિન્નત, વન મધુને પિન્નં રથં ચુઘાવાં । મધુના પયઃ વર્તાનિ, જ આતિ-ન્વયઃ, હે અશ્વિના મધુમન્તં દત્તિમ્ રહેયે ।

૪ વાં યે મધુમન્તઃ હસાસઃ (તે) આતિયઃ કિન્નરગ્યાઃ જહુવઃ ડવતુષઃ વદતુષઃ, મન્દિનઃ મન્દિ-નિષ્ટુષઃ મઘઃ ન મઘઃ સવનાનિ ગચ્છયઃ ।

પોતાના પવિત્ર હાથથી ઉત્સાહી અને પ્રતાપાન ભક્ત પાપાણુમાંથી મધુ સુક્ત સોમરસ પીણીને અર્પણુ કરે છે, તે વખતે મધની આકૃતિથી સંતુષ્ટ થએલો ત્રેતાગ્નિ પણ યદ્ય ઉત્તમ રીતે સિદ્ધિએ પહોંચાડીને ઉપકાળે દેદીપ્યમાન અમીદિવની મહત્તા જતાવે છે.

પૃથ્વી પાસે મુકામ કરીને દરરોજ અંધકારનો નાશ કરનાર (તમારા) કિરણ સ્વર્ગલોક પ્રમાણે જ અતરિક્ષ પણ શુભ્ર તેજથી ભરી નાંખે છે અને સૂર્ય પણ પોતાના સપ્તજા અશ્વેશ્વરીને નીકળે છે ત્યારે તમે તમારા સ્વભાવ પ્રમાણે તેનો જવાનો માર્ગ સ્પષ્ટપણે નજરે લાવો છો.

હે અશ્વિદેવો, મેં ધ્યાનપૂર્વક તમારા શુભાનુવાદ ગાયા છે, તે પ્રમાણે તમારા રથની પણ પ્રશંસા કરી છે. તે (રથ) ના ઘોડા ઉમદા ટોચાથી તે કદી લુના થતા નથી અને તેમાં આરોહણ કરીને તમે હવિ અર્પણુ કરનાર ઉત્સાહી અને ઉદાર યજ્ઞમાન પાસે, સર્વ અંતરાગને ગોળ ચક્રર મારીને પણ તત્કાળ પ્રાપ્ત થાઓ છો.

સૂક્ત ૪૬.

॥ ઋષિ-વિશ્વામિત્ર । દેવતા-વાયુ. ॥

હે વાયુદેવ, પ્રાતઃકાળના યજ્ઞમાં તુંજ આ મંત્રર સોમરસ પ્રથમ ગૃહણુ કર. કારણ કે સર્વની અપાકે રક્ત પ્રાપ્ત કરવાનું માન તનેજ છે.

૫ ગુપ્તપાથ. મધુમન્ડઃ પ્રમથઃ તે ઉચ્ચા અગ્નિના પ્રવિ વસ્તેઃ જલ્દંડે । યન્ નિઙ્ઘહસ્તઃ વર્ણિ ચિઙ્ઘનઃ (જીરહ) અગ્નિનિઃ મધુમન્ડં લોમ ગુપ્તઃ ।

૬ અગ્નિઃ ભાદેનેવાથઃ (વસઃ) દર્શિપ્તઃ, (ચી રત્નવઃ) દ્યુઃ સ્ત્રઃ રજઃ આતન્ગઃ (લોમન્ડે) । મુઃ ચિઃ ભજાન્ ગુપ્તઃ દંડઃ, ચિ ધાન્ વસઃ અનુરવધા પેતવઃ ।

૭ હં આજસા ચિન્ધાઃ ચીઃ વસોઽવે, યઃ ધીરવઃ અમઃ ગુપ્તઃ અગ્નિઃ । યેન જ રજોઽવ યઃ, દંડઃ ચીઃ વર્ણિ ચોઽવે અજઃ વાસઃ (યેનિ વર્ણ ૧૫૬) ।

૮ યાજ્ઞા ઠિઙ્ઘઃ ૫ ૫ દ્યુઃ અર્ચઃ ૧૦૦, ૧૧ ૧૬ રંધાઃ આજ ।

તારા સેકડો રક્ષણ કરવાના સાધનો સાથે “ નિયુત ” ઘોડા બેડીને અને ઇન્દ્રની સાથે એકજ રથમાં બેઠીને હે વાયુ તુ આવ અને આ સોમરસથી તૃપ્ત થા. ૨

હે ઇન્દ્ર વાયુ, તમારા હબારો અશ્વ તમને તમારા સુખ માટે સોમરસનો સ્વાદ લેવા માટે લઈ આવે. ૩

તમારા રથમાં બેઠેલા સોનાની છે. તે રથ અમારો યાગ ઉત્તમ રીતે મિલિએ લાવે. હે ઇન્દ્ર વાયુ, તે ગગન ઝુંબી (ભવ્ય) રથમાં આરોહણ કરો. ૪

તે અત્યંત ચક્રચક્રીત રથમાં વિરાજમાન થઈને હવે અર્પણ કરનાર આ ઉપાસકગણ તરફ તમે આવો. ૫

હે ઇન્દ્ર વાયુ, આ સોમરસ તમે સપ્રેમ અંતઃકરણથી દેવો સાથે યજમાનના ધરમાં (આવીને) પ્રાશન કરો. ૬

તમારૂં આગમન અહીં થવા દો. હે ઇન્દ્ર વાયુ, સોમપ્રાશન માટે (આવીને) તમે ઘોડા ઊડશે તે પછી અહીંજ ઊડો. ૭

૧ શતેન અભિષિભિઃ દે વાયો મિયુસ્વાન્ દંદવારયિઃ ત્વ ષુતસ્ય તુમ્પતં ।

૨ દંદવાયુ સદહં દરયઃ વાં અભિ પ્રયઃ સોમપીતયે આ વહન્તુ ।

૪ દિ દે દંદવાયુ યુવાં દિરખ્યવન્ધુર, સ્વધર દિનિસ્પૃશું રથ આ સ્થાયઃ ।

૫ દંદવાયુ પુષ્પાન્નસા રથેન્ન પ્રાશોર્ધં ઉપ ગચ્છત, રહ ચ આ યતં ।

૬ દંદવાયુ અયં સુતઃ ત દેવેભિઃ સજોપલા દાશુયો યદે પિબત ।

૭ દંદવાયુ રહ યદે વાં પ્રમાણમસ્ય, (અપિચ) સોમપીતયે રહ વાં વિયોચન ।

સૂક્ત ૪૭.

॥ ઋષિ-વામદેવ । દેવતા-વાયુ ॥

હે વાયુદેવ, પ્રાતઃકાળના યજ્ઞમાં આ મધુર પેયનો અસલ તેજસ્વી સાર તને અર્પણ કર્યો છે. તું સ્પૃહણીય વિભૂતી છે, માટે તારા “નિયુત” ઘોડા જોડીને સોમપ્રાશન માટે અહીં આવ.

હે ઇન્દ્ર વાયુ, આ સોમરસનો સ્વાદ લેવાનું તમને માન જ છે, અને તેથીજ હું પાણી તરફ પ્રાણી જાય તે પ્રમાણે જુઓ તમારી તરફ આ એકદમ નીકળ્યો છે.

હે વાયુદેવ, તું અને ઇન્દ્ર મોટા પ્રતાપી છો. ઉત્કટ બળવાન હોય પશુ અધિકાર અભાવનાર હે દેવો, “નિયુત” નામના અશ્વ જોડીને અમારા રક્ષણ માટે અને સોમપ્રાશન માટે એક જ રથમાં બેસીને અમારી પાસે આવો.

હે વીરો, સર્વને પ્રીતિ એવા જ તમારા “નિયુત” નામના ઘોડા ભક્તાના કામ માટે તમારી પાસે છે, તે હે મહા હુરધર ઇન્દ્ર વાયુ, અમારા માટે રથને જોડો.

સૂક્ત ૪૮.

॥ ઋષિ-વિશ્વામિત્ર । દેવતા-વાયુ ॥

શ્રીમંત મનુષ્ય પોતાના ઐશ્વર્યનો ઉપભોગ કરે છે તેમ આ અનુચિત આકૃતિનો અને આ સ્તુતિનો સ્વીકાર કર. હે વાયુદેવ, તારા આદહાદાયક રથમાં બેસીને સોમ પ્રાશન માટે અહીં આવ.

ગાળાગાળી કરનાર દુષ્કર્મી બેઠકોનો બરાબર નીકાલ લાવીને અને તારા “નિયુત” ઘોડા રથને જોડીને ઇન્દ્રની સાથે, હે વાયુ, તું તારા આદહાદાયક રથમાં આરોહણ કરીને સોમ પ્રાશન માટે અહીં આવ.

૧ વાયો મધ્વઃ શુભ રસઃ દિવિશ્ચિયુ અન્નં તે અયમસિ દેવ, સ્વાદઃ સ્વં સોમપીતયે નિયુત્વતા રથેન આ માદિ ।

૨ ઇન્દ્ર, હે વાયો, ઇયં સોમમાનાં પીતિ અર્હયઃ નિમ્ન દિ આપઃ ન ઇન્દ્ર વાગ્ધ્યન્ યુવાં યન્તિ ।

૩ વાયો સ્વં ઇન્દ્ર શુષ્પિણા નિયુત્વન્તા, હે શવઃસ્વતી ઋત્વે ના સોમપીતયે ચ ઇરયં આનાવં ।

૪ યજ્ઞવાદયા નરા ઇન્દ્રવાયુ, યા વાં યુરપૃથઃ નિયુત દાગ્ધ્રે યન્તિ, તા અસ્મે નિ યચ્છતં ।

૫ અયઃ રાયઃ ન, અવીતા હોત્રા વિપથ વિદિ હે વાયો ચંદ્રેન રથેન યુતસ્ય પીતયે આ માદિ ।

૬ અચ્છતીઃ નિયુત્વાપાઃ નિયુત્વાન્ ઇન્દ્રવાયસિઃ યન્ હે વાયો ચંદ્રે રથેન યુતસ્ય પીતયે આ માદિ ।

સ્થામવર્ણું તથાપિ ઉત્કૃષ્ટ સંપત્તિનો એ છોડ હોવાથી (જગતમાંની) અસખ્ય મનોહર
આકૃતિ જેને ઠેકાણે નજરે પડે છે તે ઘાવાપૃથ્વી તારી પાસે હાથ જોડીને ઉભાં છે, માટે હે
વાયુદેવ, તુ તારા આસ્થાદદાયક રથમાં જેસીને સોમ પ્રાપ્તન માટે અહીં આવ. ૩

હે વાયુદેવ, તારા તે સેંકડો પીતવર્ણના પુષ્ટ ધોડા રથને જોડ, અથવા તે હજારો અથ
પશુ જોડ. અને એટલા ધોડાના એકત્ર બળથી તારો રથ અહીં આવવા દે. ૪

સૂક્ત ૪૯.

॥ ઋષિ-વામદેવ । દેવતા-ઈન્દ્રબૃહસ્પતિ ॥

હે ઈન્દ્ર બૃહસ્પતિ, તમારો પ્રીય હવિર્ભાગ તમારા મોખા પડ્યો છે. અને તમારા માટે
સોમ સ્તોત્ર અને સોમરસની મહત્તા પશુ વર્ણવેલી છે. ૧

હે ઈન્દ્ર બૃહસ્પતિ, તમારે માટે આ સોમરસ સિદ્ધ કર્યો છે. આ મનોભિરામ રસ તમે
હૃદયોદ્ધવાસિત થાઓ માટે અપકમાં કાઢ્યો છે. ૨

હે ઈન્દ્ર બૃહસ્પતિ, તુ અને ઈન્દ્ર બન્ને સોમ પ્રીય દેવ સોમ પ્રાપ્તન માટે આવો. ૩

૧ કૃણો વહ્નિપતિ, વિદ્વપેષસા રોદસી ત્વાં અનુમેમાતે (તદ્) વાયો વરેણ રથેન દ્યુતસ્ય પીતયે
આ વાહિ ।

૪ નવતિર્નવ મનોયુજઃ સુક્ષ્મઃ ત્વા રથે વહન્તુ, તદ્ વાયો વરેણ રથેન દ્યુતસ્ય પીતયે આ વાહિ ।

૫ વાયો પોષ્યાળાં હરીળાં ઘર્તં યુવસ્વ । ઇત વા યે તે ચહસિનઃ તે સુંક્. રથ. વાજસા આ વાહ ।

૧ હે દ્રા વૃહસ્પતો, દ્ર પ્રિય હવિઃ વા આસો નિહિત ચક્ર્યં મદય ઘસ્યતે ।

૨ હે દ્રા વૃહસ્પતી અયં સોમઃ વાં પરિ વિચ્યેત, ચારુ સોમરસ. પીતયે મદાવ વ વિચ્યતે ।

૩ દ્રા વૃહસ્પતી ત્વ શ્રંભ સોમપો સોમપીતયે નઃ યદં આગચ્છમ્ ।

હે ઈન્દ્ર જૃહસ્પતિ, સેંકડો પ્રકારનું ઐશ્વર્ય, અને હજારો ભક્તિના (બુદ્ધિરૂપ) અશ્વધન, અમને અર્પણ કરો. ૪

હે ઈન્દ્ર જૃહસ્પતિ, સોમરસ પીણીને સિદ્ધ થતાંજ પ્રાર્થના સ્તુતિથી તમને સોમપાન માટે અમે નમ્રતાથી આમંત્રણ કરીએ છીએ, ૫

હે ઈન્દ્ર જૃહસ્પતિ, હવે અર્પણ કરનાર ભક્તના ધરમાં (ભક્તિરૂપ) રસ પ્રાપ્ત કરીને તેમાંજ નિમગ્ન થાઓ, ૬

સૂક્ત ૫૦.

॥ ઋપિ-વામદેવ । દેવતા-જૃહસ્પતિ ॥

જે ત્રેલોક્ય વ્યાપક જૃહસ્પતિએ સર્વનું દમન કરનાર પ્રભાવના જોરથી પોતાના ગભીર શબ્દો વડે પૃથ્વીના ભુદા ભુદા ભાગો અટકાવી રાખ્યા તેનું પ્રાચીન ઋપિઓએ એકાગ્ર ધ્યાન કરીને તે મધુર વાદી દેવને તે જ્ઞાની જનોએ (અંતઃકરણમાં) પોતાની આગળ સ્થાપન કર્યો. ૧

સકળ સ્તુતિઓના હે નાથ, જે જતાં જતાં (સત્તુતો) સહેજ નાથ કરે છે અને પૂર્ણ પ્રગ્ન અંતઃકરણવાળા તને હર્ષિત કરે છે તે તારો સેવક અમારી પ્રશ્નિષ્ણા ફરેલો છે જ. (અમારા મનોરથનો) ભંડાર અભિષ્ટવર્ષક, વિસ્તૃત અને પાપ રહિત છે, તેની પણ આલુબાણ તે (સેવક) ની વસ્તિ છે જ, પરન્તુ તે જૃહસ્પતિ, તે બહારનું જે મૂળ સ્થાન છે તેનું પણ તું (કૃપા કરીને) રક્ષણ કરે. ૨

૪ દશ વૃહસ્પતી અસ્મે ઇતથિવર્મં અરુવાન્તં યદ્વહ્નિજ રયિં પસા ।

૫ દશ વૃહસ્પતી યુતે વર્યં અસ્ય સોમસ્ય પીતવે વાં ગીર્મિઃ હવામદૃ ।

૬ દશ વૃહસ્પતી દાદ્યુઃ ગૃહે સોમં વિવર્તં, તદોજયા યુવાં માદવેષાં ।

૧ મઃ વૃહસ્પતિઃ ત્રિવણ્વસઃ યદ્વયા રવેષ્ઠ ગમઃ અન્તાન્ નિતરવન્મ, ત મંત્રમિદમ્ દેવં દીપ્તાઃ પ્રભાષઃ જ્ઞપ્તઃ વિપ્રાથ પુરઃ દધિરે ।

૨ મે પુનંવસઃ યુગ્મદેવં (રત્ન) મદતં, દે વૃહસ્પતે, (તે સેવકઃ) ના અગ્નિ, પૂર્વતં યત્રે મદતં યત્ર યત્રે, દે વૃહસ્પતે અસ્ય (ઇર્ષ્યસ્ય) વાનિર્માઃ રણવાઃ ।

હે જૃહસ્પતિ, અતિ ઉચ્ચ અને ધણા દૂર સ્થાનથી પણ તારો સદ્ગુણવર્તી સેવક અહીં આવીને (યજ્ઞમાં) પોતાની જગ્યાએ બેઠો છે. અને તારી કૃપા પ્રાપ્તી માટે બેઠેલું જળાશય, અને તારી પ્રીત્ય પાપાણુથી પીલીને તૈયાર કરેલો આ મધુરરસ પાત્રમાં ઉચ્છીનું જ્યાં લાંબું છે.

જૃહસ્પતિ પ્રથમ પ્રગટ થયો તે (આકાશમાંના) મહાન્ તેજની ઉપરના અતિ ઉચ્ચ પ્રદેશમાં પ્રગટ થયો. (સાત વ્રત તેજ) તેનાં સાત મોં હોવાથી તે જાતિનાજ બળવાન અને સાત પ્રકારના કિરણોથી સુશોભિત છે. તેણે પોતાના ફક્ત પુંકાટ સાથેજ અંધકારનો નાશ કરી નાંખ્યો.

ચિત્તવૃત્તી નહીન કરી નાંખનારી સ્તુતિ કરનાર નમ્ર ભક્ત સેવકો સાથે જૃહસ્પતિએ પોતાના સિંહનાદથીજ, વલ્લરાક્ષસ અને પાણીથી ચિકાર ભરેલો મેઘ બંને ઉપર પણ એકદમ છત મેળવી. હવે દૂધની ધાર છોડનાર (પરન્તુ છુટકો થતા માટે) બરાડનારી પ્રકાશમય ધેનુને તેણે ગંભીર ગર્જના કરીને બહાર લાવીને છોડી.

જગત્પિતા અને સર્વ ચરાચર (પ્રાણી) દેવ વીર ગ્રંથ જૃહસ્પતિની ઉપાસના અમે તેની આગળ સાદાગ નમસ્કાર કરીને અને ચરદ્વારા હવિર્બાજ આપીને કરીએ. હે સ્તુતિ પ્રભુ, (જૃહસ્પતિ) અમે ઉત્તમ પ્રભુવાન અને વીર્યશાળી થઇને (દેવી) સંપત્તિના ધણી થઇએ તેમ થાઓ.

ભવ્ય આકૃતી જૃહસ્પતિ દેવને જે (પૂર્ણ ભક્તિથી) પૂર્ણ રીતે ભરી નાખે છે, સર્વ વસ્તુનો પ્રથમ સ્વાદ લેનાર તે (ભગવાન) ને (સ્તુતિ કુસુમોદી) અદ્ભૂત કરીને તેના ચરણમાં લીન થાય છે, તે જ ભક્ત સત્તાધારી રાજા થઇને તેણે પોતાના સર્વ પ્રતિસ્પર્ધિઓને ખીકથી અને પરાક્રમથી નમાવ્યા (એમ થાય છે.)

૧ યા પરમા પરાવત્ ભતઃ દે વૃહસ્પતે ત્વં ઋતઃસ્તુષઃ સેવકાઃ નિપેદુઃ । (તદ્) દુઃખ્યં જ્ઞાતાઃ અજ્ઞાતાઃ, ભદ્રિદુઃખાઃ ક્ષમન્તઃ અભિતઃ વિરત્ત્વં ધ્યોતન્તિ ।

૪ વૃહસ્પતિઃ મહઃ ઽયોતિષઃ પરમે ઽયોમન્ પ્રથમઃ જાયમાનઃ સઃ સત્તાસ્થઃ ૧ વિજાતઃ સત્પરિમઃ સ્વેન રવેન તમાન્નિ અધમત્ ।

૫ સઃ સુપુત્ર । સ ઋક્ષતા ગયેન રવેન ચ, વલં ફલિમંત (સમં) ફરોઃ, વૃહસ્પતિઃ કનિઠદત્ ૧ દમ્પસૂતઃ વાવશતીઃ ઘસઃ ઉત્ત્ બાજવત્ ।

૬ એવ પિતે વિશેદેવાય વૃષ્ટે (વૃહસ્પતયે) યજ્ઞેઃ નમસા હવિર્નિધિ વિષેન । દે વૃહસ્પતે વર્ષં યુગ્મ-જાઃ વીર્યવન્તઃ સન્તઃ રયીનો પતયઃ સ્વામ ।

૭ યઃ મુશનં વૃહસ્પતિમ્ વિનર્તિ, પૂર્નમાત્ર વત્સૂયતિ વન્દતે સ દત્ત રામા વિધાપ્રવિત્રન્વાનિ યન્મેન વાયેન ભમિ તસ્યો ।

જે રાજાને ત્યાં બ્રહ્મવેતા સત્પુરુષને માન મળે છે તે જ પોતે પોતાના રાજ્ય ગૃહમાં સુખે વાસ કરે છે, તેને માટે અન્ન દાતા પૃથ્વી હમેશાં (ધન ધાન્યથી) સમૃદ્ધ થાય છે અને તેની જ આગળ પ્રજા જન એકત્ર થઈને નમ્ર થાય છે.

તેનું સામર્થ્ય અપ્રતિહત હોવાથી તે શત્રુની ધન સંપત્તિ જીતી લઈ શકે છે; તેમ પોતાના સ્વજનોને પણ પોતાનાજ આધારથી રાખતાં આવડે છે, સરસજીવી અપેક્ષા સમ્પન્ન (વિદ્વાન) બ્રાહ્મણને આરામ થાય તેનું જે રાજા કરે છે તેની ઉપર દેવો કૃપાજ કરે છે.

હે ઈન્દ્ર તું અને બૃહસ્પતિ, બન્ને સોમરસનો સ્વાદ લો-હે વીર્ય ધનોદય-દેવો, આ યજ્ઞમાં તમે આનંદીત થાઓ. તમારા અર્ધા વચનપર ચાલનાર આ તેજસ્વી સોમ બિંદુ તમારા મોંમાં પ્રવેશ કરે, અને તમે પણ અમને વીર્યસંપન્ન પુત્રો યુક્ત ઐશ્વર્ય મેળવી આપો. ૧૦

હે બૃહસ્પતિ, હે ઈન્દ્ર અમારો ઉત્કર્ષ કરો. તમારું કૃપા છત્ર અમારી ઉપર હમેશાં રહેવા દો. અમારી છુદ્ધિને સહાય થાઓ, કાર્ય સક્તિ ભરૂં કરો, અને શીત્રવાન ઉપાસકોના ધર્મ વિહિન શત્રુઓનો નાશ કરો. ૧૧

સાતમો અધ્યાય સમાપ્ત.

૮ યસ્મિન્ રાજનિં પ્રજા પૂર્વઃ ણિતિ સ રૂઢ સુધિતઃ સન્ રૂઢે ઓઠસિ ધોતિ, તસ્મે શ્વર્ગીની રૂઢિ વિન્વતે, તસ્મે વિદ્યાઃ રૂઢયમેવ નમન્તે ।

૧ સ જમોતિઃ પ્રતિજ્ઞાનિ ધનાનિ, સત યા સત્રજ્ઞાતાનિ સંજવતિ યઃ રાજા અવસ્તેવ પ્રજાને શરિઃ કૃણોતિ તં દેવાઃ ભવન્તિ ।

૧૦ હે પૃથ્વસ્તે દંદઃ સ્વંચ, હે રૂઢ્યમ્ પુરાં અહિન્ પદે મન્દધાના યોમે વિવતં રમે પ્ર ભામુઃ રન્દવઃ વાં વિગન્તુ. સર્વવીરમ્ રયિમ્ અસ્તે નિયચ્છતં ।

૧૧ હે રૂઢ હે પૃથ્વસ્તે નઃ ચપંતં, યા વામ કુવનિઃ અસ્તે યા મૂઢ, નિઃ પ્રવિટ્ટં પુરં ધીઃ પ્રિયં અયંઃ ચતુપાન્ઢ અણ્ઢીઃ જઢસ્તં ।

अष्ट० ३ अध्या० ८ सू० १] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ५ सू० ५१

॥ अथ तृतीयाष्टके अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

॥ ५१ ॥ ऋषिः-वामदेवः । देवता-उषा । छन्दः-त्रिष्टुप् ३

॥ ५१ ॥ इदमु त्यत्पुरुतमं पुरस्ताज्ज्योतिस्तमसो वयुर्नावदस्यात् ।
नूनं दिवो दुहितरौ विभातीर्गातुं कृणवन्नुषसो जनाय ॥ १ ॥
अस्थुरु चित्रा उपसं पुरस्तान्मिता इव स्वरवोऽध्वरेषु ।
व्यू ब्रजस्य तमसो द्वारोच्छन्तीरब्रज्जुचयः पावकाः ॥ २ ॥
उच्छन्तीरथ चितयन्त भोजान्नाधोदेयायोषसो मघोनीः ।
अचित्रे अन्तः पणयः ससन्वबुध्यमानास्तमसो विमध्ये ॥ ३ ॥
कुवित्स देवीः सनयो नवो वा यामो बभूयादुपसो वो अथ ।
येना नवग्ने अङ्गिरे दशग्ने सप्तास्ये रेवती रेवदूप ॥ ४ ॥

इदं । ऊं इति । त्यत् । पुरुस्तमं । पुरस्तात् । ज्योतिः । तमसः । वयुर्नावत् ।
अम्यान् । नूनं । दिवः । दुहितरः । विभातीः । गातुं । कृणवन् । उपसं ।
जनाय ॥ १ ॥ अस्थुः । ऊं इति । चित्राः । उपसं । पुरस्तात् । मिताः इव ।
स्वरवः । अध्वरेषु । वि । ऊं इति । ब्रजस्य । तमसः । द्वारं । उच्छन्तीः । अब्रज ।
जुचयः । पावकाः ॥ २ ॥ उच्छन्तीः । अथ । चितयन्त । भोजान् । राधः उदेयाय ।
उपसं । मघोनीः । अचित्रे । अन्तरिणे । पणयः । ससन्वु । अबुध्यमानाः । तमसः ।
विमध्ये ॥ ३ ॥ कुवित् । सः । देवीः । सनयः । नवः । वा । यामः । बभूयात् ।
उपसः । वः । अथ । येन । नवग्ने । अङ्गिरे । दशग्ने । सप्तास्ये । रेवतीः ।
रेव । उप ॥ ४ ॥

यूयं हि देवीकृतयुग्भिर्भ्यः परिप्रयाथ भुव॑नानि स॒द्यः ।

प्रबोधय॑न्तीरुपसः स॒सन्तं द्वि॒पाच्चतु॑ष्पाच्चरथाय जीवम् ॥ ५ ॥ १ ॥

कं स्वि॒दासां क॒तमा पु॒राणी ययां वि॒धानां वि॒दुर्धुक्क॑भृ॒णाम् ।

शुभं यच्छु॒धा उप॒सश्चर॑न्ति न वि ज्ञाय॑न्ते स॒दृशी॑रजु॒र्याः ॥ ६ ॥

ता या ता भ॒द्रा उप॒सः पु॒रासु॑रभिष्टि॒र्गुन्ना क॒तजा॑नसत्याः ।

यास्वी॒जानः श॑श॒मान उ॒क्थैः स्तु॒वञ्चंस॑न्द्रवि॒णं स॒द्य आप॑ ॥ ७ ॥

ता आ च॑रन्ति स॒मना पु॒रस्ता॑त्स॒माननः॑ स॒मना प॑प्र॒थानाः ।

क॒तस्य॑ दे॒वीः स॒दसो॑ बु॒धाना ग॒वां न सर्गा॑ उप॒सो ज॑रन्ते ॥ ८ ॥

ता इ॒ष्ट्वैव॑ स॒मना स॑मा॒नीर॑मीतिवर्णा उप॒सश्चर॑न्ति ।

गृह॑न्तीर॒भ्यम॑सितं रु॒शङ्गिः शु॒क्रास्त॑नूभिः शुचं॒यो रु॒चानाः ॥ ९ ॥

यूयं । हि । दे॒वीः । क॒तयु॒क्भिः । अ॒भ्यैः । परि॒प्रया॒थ । भुव॑नानि । स॒द्यः ।

प्र॒बो॒धय॑न्तीः । उप॒सः । स॒सन्तं । द्वि॒पात् । चतु॑ष्पात् । च॒रथा॑य । जी॒वं ॥ ५ ॥ १ ॥

कं । स्वि॒त् । आ॒सां । क॒तमा । पु॒राणी । ययां । वि॒धानां । वि॒दुर्धुक् । क॒भृ॒णां ।

शु॒भं । यत् । शु॒धाः । उप॒सः । च॑रन्ति । न । वि । ज्ञा॒यन्ते । स॒दृशीः । अ॒जु॒र्याः ॥ ६ ॥

ताः । या । ताः । भ॒द्राः । उप॒सः । पु॒रा । आ॒सुः । अ॒भिष्टि॒र्गुन्नाः । क॒तजा॑नसत्याः ।

या॒सुः । ई॒जानः । श॑श॒मानः । उ॒क्थैः । स्तु॒वन् । शंस॑न् । द्रवि॒णं । स॒द्यः । आप॑ ॥ ७ ॥

ताः । आ । च॑रन्ति । स॒मना । पु॒रस्ता॑त् । स॒माननः॑ । स॒मना । प॑प्र॒थानाः । क॒तस्य॑ ।

दे॒वीः । स॒दसः॑ । बु॒धानाः । ग॒वां । न । सर्गा॑ । उप॒सः । ज॑रन्ते ॥ ८ ॥ ताः ।

इत् । तु । ए॒व । स॒मना । स॑मा॒नीः । अ॒मीति॑वर्णाः । उप॒सः । च॑रन्ति । गृह॑न्तीः ।

अ॒भ्यै । अ॒सितं । रु॒शङ्गि॑भिः । शु॒क्राः । त॒नूभिः । शुचं॒यः । रु॒चानाः ॥ ९ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ८ व० २,३] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ६ सू० ५३

रयिं दिवो दुहितरो विभातीः प्रजावन्तं यच्छतास्मास्तु देवीः ।

स्योनादा वः प्रतिबुध्यमानाः सुवीर्यस्य पतयः स्याम ॥ १० ॥

तद्वो दिवो दुहितरो विभानीरूपं ब्रुव उपसो यज्ञकैतुः ।

वयं स्याम यशसो जनेषु तयोश्च धत्तां पृथिवी च देवी ॥ ११ ॥ २ ॥

॥ ५२ ॥ ऋषि-वामदेव । देवता-उषा । छन्द-गायत्री ॥

॥ ५२ ॥ प्रति ब्या सूनरी जनीं व्युच्छन्ती परि स्वसुः ।

दिवो अदशि दुहिता ॥ १ ॥

अश्वेव चित्रारूपी माता गवानृतावरी ।

सखाभूदश्विनोरुपाः ॥ २ ॥

उत सखास्यश्विनोरुत माता गवामसि ।

उतोपो वसर्व ईशिषे ॥ ३ ॥

भाप द्वेषसं त्वा चिकित्वित्सू दृतावरि ।

प्रति स्तोमैरभुत्समहि ॥ ४ ॥

रयिं । दिवः । दुहितरः । विभातीः । प्रजावन्तं । यच्छत । अस्मास्तु । देवीः ।

स्योनात् । अ । वः । प्रतिबुध्यमानाः । सुवीर्यस्य । पतयः । स्याम ॥ १० ॥

तत् । वः । दिवः । दुहितरः । विभातीः । उष । ब्रुवे । उपसः । यज्ञकैतुः । वयं ।

स्याम । यशसः । जनेषु । तन् । द्यौः । च । धत्तां । पृथिवी । च । देवी ॥ ११ ॥ २ ॥

प्रति । स्या । सूनरी । जनीं । विउच्छन्ती । परि । स्वसुः । दिवः । अदशि ।

दुहिता ॥ १ ॥ अश्वोऽयम् । चित्रा । अरूपी । माता । गवां । ऋतवरी । सखा ।

अभूत् । अश्विनोः । उपाः ॥ २ ॥ उत । सखा । असि । अश्विनोः । उत । माता ।

गवां । असि । उत । उपः । वसर्वः । ईशिषे ॥ ३ ॥ यवयवद्वेषसं । त्वा ।

चिकित्वित् । सृताश्वरि । प्रति । स्तोमैः । अभुत्समहि ॥ ४ ॥

अष्ट० ३. अध्या० ८ व० ३, ४] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ५ सू० ५३

मतिं भद्रा अहक्षत गवां सर्गा न रश्मयः ।

आपो अप्रा उरु जयः ॥ ५ ॥

आपमुषीं विभावरि व्यावज्योतिषा तमः ।

उपो अनु स्वधामव ॥ ६ ॥

आ घां तनोपि रश्मभिरान्तरिक्षमुख प्रियम् ।

उपः शुक्रेण शोचिषां ॥ ७ ॥ ३ ॥

॥ ५३ ॥ ऋषिः—वामदेवः । देवता—सविता । छन्द—जगती ॥

॥ ५३ ॥ तद्देवस्य सवितुर्वार्यं महदृणीमहे असुरस्य प्रचेनसः ।

छर्दिषेन दाशुपे यच्छति त्मना तन्नो मह्यं उदयान्देवो अक्तुभिः ॥ १ ॥

दिवो धर्ता भुवनस्य प्रजापतिः पिशगं द्रापि प्रति मुञ्चते कविः ।

विचक्षणः प्रथयन्नाष्टृणक्षुर्वर्जाजनत्सविता सुम्नमुक्थ्यम् ॥ २ ॥

मतिं । भद्राः । अहक्षत । गवां । सर्गाः । न । रश्मयः । आ । उपाः । अप्राः ।
उरु । जयः ॥ ५ ॥ आपमुषीं । विभावरि । वि । आवः । ज्योतिषा । तमः ।
उपः । अनु । स्वधां । अव ॥ ६ ॥ आ । घां । तनोपि । रश्मिभिः । आ ।
अन्तरिक्षं । उरु । प्रियं । उपः । शुक्रेण । शोचिषां ॥ ७ ॥ ३ ॥

तत् । देवस्य । सवितुः । वार्यं । महत् । णीमहे । असुरस्य । प्रचेनसः ।
छर्दिः । येन । दाशुपे । यच्छति । त्मना । तत् । नः । महान् । उत् । अयान् ।
देवः । अक्तुभिः ॥ १ ॥ दिवः । धर्ता । भुवनस्य । प्रजापतिः । पिशगं । द्रापि ।
मतिं । मुञ्चते । कविः । विचक्षणः । प्रथयन् । आप्शृणन् । उरु । अनीजनत् ।
सविता । सुम्नं । उक्थ्यं ॥ २ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ८ व० ४] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ५ सू० ५३

आ॒प्रा रजांसि दि॒व्यानि पा॒थिवा श्लोकं दे॒वः कृ॒णुते स्वाय॑ ध॒र्मणे ।
 १ बा॒ह्व अ॒स्राक् स॒विता सर्वा॑मनि नि॒वेशय॑न् प्र॒सुवन्न॒क्तुभिर्जग॑त् ॥ ३ ॥
 अ॒दाभ्यो भुव॑नानि प्र॒चाकं श॒द्रुतानि॑ दे॒वः स॒विताभि॑ रक्षते ।
 रा॒स्राग्वा॒ह्व भुव॑नस्य प्र॒जाभ्यो धृ॒तव्र॑तो म॒हो अज॑मस्य राजति ॥ ४ ॥
 त्रि॒रन्तरि॑क्षं स॒विता म॒हित्व॒ना त्री रजांसि॑ परि॒भूस्त्रीणि॑ रोच॒ना ।
 ति॒स्रो दि॒वः पृथि॑वीस्ति॒स्र इ॒न्वति॑ त्रि॒भिर्व्र॑तैर॒भि नो॑ रक्षति त्म॒ना ॥ ५ ॥
 गृ॒हत्सु॑म्नः प्र॒स॒विता नि॒वेश॑नो जग॑तः स्थातु॒रुभय॑स्य यो व॒शी ।
 स नो॑ दे॒वः स॒विता श॒र्म यच्छ॑त्व॒स्मे क्षया॑य त्रि॒व॒रू॒पम॑हंसः ॥ ६ ॥
 आ॒गन्ते॒व ऋ॒तुभिर्व॑र्ध॒तु क्षय॑ दधा॒तु नः स॒विता सु॑प्र॒जामि॑पम् ।
 स नः॑ क्ष॒पाभि॒रह॑भिश्च जि॒न्वतु॑ प्र॒जाव॑न्तं र॒यिम॒स्मे स॒मिन्व॑तु ॥ ७ ॥ ४॥

आ । अ॒प्राः । रजांसि । दि॒व्यानि । पा॒थिवा । श्लो॒कं । दे॒वः । कृ॒णुते । स्वाय॑ ।
 ध॒र्मणे । प्र । बा॒ह्व इति । अ॒स्राक् । स॒विता । सर्वा॑मनि । नि॒वेशय॑न् । प्र॒सुवन्न॒ ।
 अ॒क्तुभिः । जग॑त् ॥ ३ ॥ अ॒दाभ्यः । भुव॑नानि । प्र॒चाकं श॒द्रुतानि॑ । दे॒वः ।
 स॒विता । अ॒भि । रक्ष॑ते । प्र । अ॒स्राक् । बा॒ह्व इति । भुव॑नस्य । प्र॒जाभ्यः ।
 धृ॒तव्र॑तः । म॒हः । अज॑मस्य । राज॑ति ॥ ४ ॥ त्रिः । अ॒न्तरि॑क्षं । स॒विता ।
 म॒हि॒त॒व॒न॒ना । त्री । रजांसि । परि॒भूः । त्रीणि॑ । रोच॒ना । ति॒स्रः । दि॒वः ।
 पृथि॑वीः । ति॒स्रः । इ॒न्वति॑ । त्रि॒भिः । व्र॑तैः । अ॒भि । नः । रक्ष॑ति । त्म॒ना ॥ ५ ॥
 गृ॒हत्सु॑म्नः । प्र॒स॒विता । नि॒वेश॑नः । जग॑तः । स्थातुः । उ॒भय॑स्य । यः । व॒शी ।
 सः । नः । दे॒वः । स॒विता । श॒र्म । यच्छ॑तु । अ॒स्मे इति । क्षया॑य । त्रि॒व॒रू॒प॒म॒ह॒सः ॥ ६ ॥
 आ । अ॒गन् । दे॒वः । ऋ॒तुभिः । वर्ध॑तु । क्षय॑ । दधा॒तु । नः ।
 स॒विता । सु॑प्र॒जा । इ॒पं । सः । नः । क्ष॒पाभिः । अ॒ह॒भिः । च । जि॒न्वतु॑ ।
 प्र॒जाव॑न्तं । र॒यि । अ॒स्मे इति । स । इ॒न्वतु॑ ॥ ७ ॥ ४ ॥

अ० ३ अध्या० ८ व० ५] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ५ सू० ५

॥ ५४ ॥ ऋषिः-जानदेव । देवता-सविता । छन्दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ ५४ ॥ अभूदेवः सविता वन्यो नु न इदानीनहं उपवाच्यो नृभिः
 वि यो रत्ना भजति मानवेभ्यः श्रेष्ठं नो अत्र द्रविणं यथा दधत् ॥ १ ॥
 देवेभ्यो हि प्रथमं यज्ञिणेभ्योऽमृतत्वं सुवसिं भागमुत्तमम् ।
 आदिहामानं सवितुर्व्यर्णुपेऽनृचीना जीविता मानुषेभ्यः ॥ २ ॥
 अचिन्तो यच्चक्रुमा देव्ये जने दीनैर्दक्षैः प्रभूतो पुरुषत्पता ।
 देवेषु च सवितुर्मानुषेषु च त्वं नो अत्र सुवतादनांगसः ॥ ३ ॥
 न प्रमिये सवितुर्देव्यस्य तद्यथा विद्वं भुवनं धारयिष्यति ।
 यत्पृथिव्या वरिमन्ना स्वदगुरिर्वर्ष्मन्दिवः सुवतिं सत्यमस्य तत् ॥ ४ ॥
 इन्द्रज्येष्ठानृहद्भ्यः पतेभ्यः क्षया एभ्यः सुवसि पस्पावतः ।
 यथायथा पतयन्तो वियेमिर एवैव तस्थुः सवितः सवायं ते ॥ ५ ॥

अभूत् । देवः । सविता । वन्यः । नु । नः । इदानीं । अहं । उपवाच्यः
 नृभिः । वि । यः । रत्ना । भजति । मानवेभ्यः । श्रेष्ठं । नः । अत्र । द्रविणं
 यथा । दधत् ॥ १ ॥ देवेभ्यः । हि । प्रथमं । यज्ञिणेभ्यः । अमृतत्वं । सुवसिं
 भागं । उत्तमम् । आत् । इत् । दामानं । सवितः । वि । ऊर्णुपे । अनृचीना
 जीविता । मानुषेभ्यः ॥ २ ॥ अचिन्तो । यत् । चक्रुः । देव्ये । जने । दीनैः
 दक्षैः । प्रभूतो । पुरुषत्पता । देवेषु । च । सवितुः । मानुषेषु । च । त्वं । नः
 अत्र । सुवता । अनांगसः ॥ ३ ॥ न । प्रमिये । सवितुः । देव्यस्य । तत्
 यथा । विद्वं । भुवनं । धारयिष्यति । यत् । पृथिव्याः । वरिमन् । आ । सुदमं
 गुरिः । वर्ष्मन् । दिवः । सवायं । तस्थुः । सवितुः । सवायं । ते ॥ ५ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ८ व० ५,६] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ५ सू० ५५

ये ते त्रिरहन्तसवितः सवासो दिवेदिवे सौभंगमासुवन्ति ।

इन्द्रो द्यावापृथिवी सिन्धुरङ्गिरादित्यैर्नो अदितिः शर्म यंसत् ॥ ६ ॥ ५ ॥

॥ ५५ ॥ ऋषिः—वामदेवः । देवता—विश्वे देवाः । छन्द—गायत्री ॥

॥ ५५ ॥ को वंछाता वंसवः को वंरुता द्यावाभूमी अदिते त्रासीथां नः ।

सहीयसो वरुण मित्र मर्तात्को वोऽध्वरे वरिवो धाति देवाः ॥ १ ॥

प्र ये धामानि पूर्याण्यर्चान्वि यदुच्छान्वियोतारो अमूराः ।

विधातारो वि ते दंधुरजंस्त्रा कृतर्थातयो रुरुचन्त दस्माः ॥ २ ॥

प्र पस्त्याश्मदिति सिन्धुमकैः स्वस्तिमीळे सख्याय देवीम् ।

उभे यथा नो अहनी निपातं उपासानक्तां करतामद्वे ॥ ३ ॥

व्यर्धमा वरुणश्चेति पन्थामिपत्यतिः सुवितं गानुनग्निः ।

इन्द्राविष्णू नृवदु पु स्तवाना शर्म नो यन्तममवद्वरुथम् ॥ ४ ॥

ये । ते । त्रिः । अहन् । सवितरिति । सवासः । दिवेऽदिवे । सौभंग ।
आसुवन्ति । इन्द्रः । द्यावापृथिवी इति । सिन्धुः । अनुऽग्निः । आदित्यैः । नः । अदितिः ।
शर्म । यंसत् ॥ ६ ॥ ५ ॥

कः । वः । ज्ञाता । वंसवः । कः । वंरुता । द्यावाभूमी इति । अदिते ।
त्रासीथां । नः । सहीयसः । वरुण । मित्र । मर्तात् । कः । वः । अध्वरे । वरिवः ।
धाति । देवाः ॥ १ ॥ प्र । ये । धामानि । पूर्याणि । अर्चान्वि । वि । यत् ।
उच्छान् । विऽयोतारः । अमूराः । विऽधातारः । वि । ते । दधुः । अजंसाः ।
कृतर्थातयः । रुरुचन्त । दस्माः ॥ २ ॥ प्र । पस्त्या । अदिति । सिन्धु । अकैः ।
स्वस्तिमीळे । सख्याय । देवी । उभे इति । यथा । नः । अहनी इति । निपातः ।
उपासानक्ता । करता । अद्वे इति ॥ ३ ॥ वि । व्यर्धमा । वरुणः । चेति । पन्थो ।
पत्यः । पतिः । नुनितं । गानुं । अग्निः । इन्द्राविष्णू इति । नृवदु । कुं इति । पु ।
स्तवाना । शर्म । नः । यन्तं । अमवद्वत् । वरुथम् ॥ ४ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ८ व० ६, ७] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ५ सू० ५५

आ पर्वतस्य मरुतामवांसि देवस्य त्रातुरं त्रि भगस्य ।
 पात्यतिर्जन्यादंहसो नो मित्रो मित्रियादुत न उरुष्येत् ॥ ५ ॥ ६ ॥
 नू रोदसी अहिना बुध्न्येन स्तुवीत देवी अप्येभिरिष्टैः ।
 समुद्रं न संचरणे सनिष्यवो धर्मस्वरसो नद्योऽर्प व्रन् ॥ ६ ॥
 देवैर्नो देव्यदितिर्नि पातु देवस्त्राता त्रायतामप्रयुच्छन् ।
 नहि मित्रस्य वरुणस्य धासिमहीमसि प्रमियं सान्वग्नेः ॥ ७ ॥
 अग्निरीदो वसव्यस्याग्निर्महः सौभगस्य ।

तान्यस्मभ्यं रासते ॥ ८ ॥

उपो मघोन्या बंह सृनृते वार्या पुरु ।

अस्मभ्यं वाजिनीवति ॥ ९ ॥

तत्सु नः सविता भगो वरुणो मित्रो अर्पमा ।

इन्द्रो नो राधसा गमत् ॥ १० ॥ ७ ॥

आ । पर्वतस्य । मरुतां । अवांसि । देवस्य । त्रातुः । त्रि । भगस्य । पात् ।
 पतिः । जन्यात् । अंहसः । नः । मित्रः । मित्रियात् । उत । नः ।
 उरुष्येत् ॥ ५ ॥ ६ ॥ नू । रोदसी इति । अहिना । बुध्न्येन । स्तुवीत । देवी इति ।
 अप्येभिः । इष्टैः । समुद्रं । नः । संचरणे । सनिष्यवः । धर्मस्वरसः । नद्यः ।
 अर्प । व्रन् ॥ ६ ॥ देवैः । नः । देवी । आदितिः । नि । पातु । देवः । त्राता ।
 त्रायताम् । अर्पयुच्छन् । नहि । मित्रस्य । वरुणस्य । धासि । अहीमसि ।
 प्रमियं । सानुं । अग्नेः ॥ ७ ॥ अग्निः । ईद्रे । वसव्यस्य । अग्निः । महः । सौभगस्य ।
 तानि । अस्मभ्यं । रासते ॥ ८ ॥ उपोः । मघोनि । आ । बह । सृनृते । वार्या ।
 पुरु । अस्मभ्यं । वाजिनीवति ॥ ९ ॥ तत् । सु । नः । सविता । भगः । वरुणः ।
 मित्रः । अर्पमा । इन्द्रः । न । राधसा । आ । गमत् ॥ १० ॥ ७ ॥

ॐ २ अध्या० ८ व१ ८] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ६ सू० ६६]

॥ ५६ ॥ ऋषिः-वामदेवः । देवता-द्यावापृथिवी । छन्दः-त्रिष्टुप् ।

॥ ५६ ॥ मही द्यावापृथिवी इह ज्येष्ठे रुचा भवतां शुचयद्विरकैः ।

यत्सीं वरिष्ठे बृहती विमिन्वच्चवद्धोक्षा पप्रथानेभिरेवैः ॥ १ ॥

देवी देवेभिर्यजते यजत्रैरमिनती तस्थतुरुक्षमाणे ।

ऋतावरी अद्रुहा देवपुत्रे यज्ञस्य नेत्री शुचयद्विरकैः ॥ २ ॥

स इत्स्वपा भुवनेष्वास य इमे द्यावापृथिवी जजानं ।

उर्वी गभीरे रजसी सुमेकं अवंशे धीरः शच्या समैरत् ॥ ३ ॥

नू रोदसी बृहद्विर्नो वरुधैः पत्नीवद्विरिपयन्ती सजोपाः ।

उरुची विश्वे यजते नि पातं धिया स्याम रथ्यः सदासाः ॥ ४ ॥

मही इति । द्यावापृथिवी इति । इह । ज्येष्ठे इति । रुचा । भवतां । शुचयद्विः ।
 अकैः । यत् । सीं । वरिष्ठे इति । बृहती इति । विमिन्वन । चवत् । द्व । यत्सीं ।
 पप्रथानेभिः । एवैः ॥ १ ॥ देवी इति । देवेभिः । यजते इति । यजत्रैः ।
 अमिनती इति । तस्थतुः । उक्षमाणे इति । ऋतावरी इत्युतऽवरी । अद्रुहा ।
 देवपुत्रे इति देवपुत्रे । यज्ञस्य । नेत्री इति । शुचयद्विः । अकैः ॥ २ ॥ सः ।
 इत् । सुऽजपाः । भुवनेषु । आस । यः । इमे इति । द्यावापृथिवी इति । जजानं ।
 उर्वी इति । गभीरे इति । रजसी इति । सुमेके इति सुऽमेके । अवंशे । धीरः ।
 शच्या । सं । ऐरत् ॥ ३ ॥ नू । रोदसी इति । बृहद्विः । नः । वरुधैः ।
 पत्नीवद्विः । उपयन्ती इति । सजोपाः । उरुची इति । विश्वे इति । यजते इति ।
 नि । पातं । धिया । स्याम । रथ्यः । सदासाः ॥ ४ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ८ व० ८, ९] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ६ सू० ५७

प्र वां म॒हि॒ यवीं॑ अ॒भ्युप॑स्तुतिं भ॒राम॑हे । शु॒ची॒ उप॒ प्र॒दा॑स्तये ॥ ५ ॥

पु॒नाने॑ त॒न्वां मि॒थः स्वेन॑ दक्षे॒ण राज॑थः । ऊ॒चाथे॑ स॒नाद॑तम् ॥ ६ ॥

म॒ही मि॒त्रस्य॑ सा॒धय॑स्तर॒न्ती पि॒प्र॒ती ऋ॒तम् । परि॑ य॒ज्ञं नि॒ पे॒दयुः ॥ ७ ॥ ८ ॥

॥ ५७ ॥ ऋषिः-नामदेव । देवता-सीता । छन्द-त्रिष्टुप् ॥

॥ ५७ ॥ क्षेत्रस्य पतिना ययं हितेनैव जयामसि ।

गामश्वं पोपयित्वा स नो मृळातीदृशे ॥ १ ॥

क्षेत्रस्य पते मधुमन्तमूर्मिं घेनुरिव पर्यो अस्मासुं धुक्ष्व ।

मधुश्चतं घृतमिव सुपृतमृतस्य नः पतयो मृळयन्तु ॥ २ ॥

प्र । वां । म॒हि॒ । यवीं॑ इति । अ॒भि । उप॑स्तुति । भ॒राम॑हे । शु॒ची॒ इति । उप॑ ।
प्र॒दा॑स्तये ॥ ५ ॥ पु॒नाने॑ इति । त॒न्वां । मि॒थः । स्वेन॑ । दक्षे॒ण । राज॑थः ।
ऊ॒चाथे॑ इति । स॒नात् । ऋ॒तं ॥ ६ ॥ म॒ही इति । मि॒त्रस्य॑ । सा॒धय॑ । तर॒न्ती इति ।
पि॒प्र॒ती इति । ऋ॒तं । परि॑ । य॒ज्ञं । नि॒ । पे॒दयुः ॥ ७ ॥ ८ ॥

क्षेत्रस्य । पतिना । ययं । हितेनैव । जयामसि । गां । अश्वं । पोपयित्वा ।
आ । सः । नः । मृळाति । ईदृशे ॥ १ ॥ क्षेत्रस्य । पते । मधुमन्तं । मूर्मिं ।
घेनुः । पर्यो । अस्मासुं । धुक्ष्व । मधुश्चतं । घृतमिव । सुपृतं । मृतस्य ।
नः । पतयः । मृळयन्तु ॥ २ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ८ व० ९] क्रमेदः [मण्ड० ४ अनु० ५ सू० ५७

मधुमतीरोषधीर्वाव आपो मधुमन्नो भवत्वन्तरिक्षम् ।

क्षेत्रस्य पतिर्मधुमान्नो अस्त्वरिप्यन्तो अन्वेनं चरेम ॥ ३ ॥

शुनं वाहाः शुनं नरः शुनं कृपतु लाङ्गलम् ।

शुनं वरत्रा बध्यन्तां शुनमष्टासुदिङ्गय ॥ ४ ॥

शुनांसीराविमां वाचं जुषेयां यद्विचि चक्रथुः पर्यः ।

तेनेमासुपं सिञ्चतम् ॥ ५ ॥

अर्वाचीं सुभगे भव सीते वन्दामहे त्वा ।

यथा नः सुभगासंसि यथा नः सुफलासंसि ॥ ६ ॥

इन्द्रः सीतां नि गृह्णातु तां पूषातु यच्छतु ।

सा नः पर्यस्वती दुहामुत्तरासुत्तरां समां ॥ ७ ॥

शुनं नः फाला वि कृपन्तु भूमिं शुनं कीनाशां अभि यन्तु वाहैः ।

शुनं पर्जन्यो मधुना पर्योभिः शुनांसीरा शुनमस्मासुं वत्तम् ॥ ८ ॥ ९ ॥

मधुमतीः । ओषधीः । वावः । आपः । मधुमत् । नः । भवतु । अंतरिक्षं ।

क्षेत्रस्य । पतिः । मधुमान् । नः । अस्तु । अरिप्यन्तः । अनु । एनं । चरेम ॥ ३ ॥

शुनं । वाहाः । शुनं । नरः । शुनं । कृपतु । लाङ्गलं । शुनं । वरत्राः । बध्यन्तां ।

शुनं । अष्टौ । उत् । इङ्गय ॥ ४ ॥ शुनांसीरौ । इमां । वाचं । जुषेयां । यत् । दिवि ।

चक्रथुः । पर्यः । तेन । इमां । उप । सिञ्चतं ॥ ५ ॥ अर्वाचीं । सुभगे । भव ।

सीते । वन्दामहे । त्वा । यथा । नः । सुभगा । असंसि । यथा । नः । सुफला ।

असंसि ॥ ६ ॥ इन्द्रः । सीतां । नि । गृह्णातु । तां । पूषा । अनु । यच्छतु । सा ।

नः । पर्यस्वती । दुहा । उत्तरांऽउत्तरां । समां ॥ ७ ॥ शुनं । नः । फालाः । वि ।

कृपन्तु । भूमिं । शुनं । कीनाशाः । अभि । यन्तु । वाहैः । शुनं । पर्जन्यः । मधुना ।

पर्योभिः । शुनांसीरा । शुनं । अस्मासुं । वत्तं ॥ ८ ॥ ९ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ८ व० १०] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ५ सू० ५८

॥ ५८ ॥ ऋषिः—वामदेवः । देवता—अग्निः । छन्दः—त्रिष्टुप् ॥

॥ ५८ ॥ समुद्राद्भिर्मधुमाँ उदारदुपांशुना सममृतत्वमानन्द ।

घृतस्य नाम गुह्यं यदस्ति जिह्वा देवानाममृतस्य नाभिः ॥ १ ॥

वयं नाम प्र ब्रधामा घृतस्यास्मिन्यज्ञे धारयामा नमोभिः ।

उप ब्रह्मा शृणवच्छस्यमानं चतुःशृङ्गोऽवमीदगौर एतत् ॥ २ ॥

चत्वारि शृङ्गा त्रयो अस्य पादा द्वे शीर्षे सप्त हस्तासो अस्य ।

त्रिधा यद्धो वृषभो रोरवीति महो देवो मर्त्या आ विवेश ॥ ३ ॥

त्रिधा हितं पणिभिर्गुह्यमानं गर्धि देवासो घृतमन्वविन्दन् ।

इन्द्र एकं सूर्य एकं जजान वेनादेकं स्वयया निष्टतक्षुः ॥ ४ ॥

एता अर्पन्ति हृद्यात्समुद्राच्छतव्रजा रिपुणा नावचक्षे ।

घृतस्य धारा अभि चाकशीनि हिरण्ययो वेतसो मध्ये आसाम् ॥ ५ ॥ १० ॥

समुद्राद् । ऊर्भिः । मधुमान् । उद् । आरत् । उप । अंशुना । सं । अमृतत्वं ।
आनन्द । घृतस्य । नाम । गुह्यं । यत् । अस्ति । जिह्वा । देवानां । अमृतस्य ।
नाभिः ॥ १ ॥ वयं । नाम । प्र । ब्रधाम । घृतस्य । अस्मिन् । यज्ञे । धारयाम ।
नमोऽभिः । उप । ब्रह्मा । शृणवत् । शस्यमानं । चतुःशृङ्गः । अवमीत् । गौरः ।
एतत् ॥ २ ॥ चत्वारि । शृङ्गा । त्रयः । अस्य । पादाः । द्वे इति । शीर्षे इति ।
सप्त । हस्तासः । अस्य । त्रिधा । यद्धः । वृषभः । रोरवीति । महः । देवः ।
मर्त्यान् । आ । विवेश ॥ ३ ॥ त्रिधा । हितं । पणिभिः । गुह्यमानं । गर्धि ।
देवासः । घृतं । अतुं । अविन्दन् । इंद्रः । एकं । सूर्यः । एकं । जजान । वेनात् ।
एकं । स्वयया । निः । ततक्षुः ॥ ४ ॥ एताः । अर्पन्ति । हृद्यात् । समुद्रात् ।
शतव्रजाः । रिपुणा । न । अवचक्षे । घृतस्य । धाराः । अभि । चाकशीनि ।
हिरण्ययः । वेतसः । मध्ये । आसाम् ॥ ५ ॥ १० ॥

अष्ट० ३ अध्या० ८ व० ११] ऋग्वेदः [मण्ड० ४ अनु० ६-६० ६८.

सम्यक् स्रवन्ति सरितो न घेना अन्तर्हृदा मनसा पूयमानाः ।
 एते अर्पन्त्यूर्मयो घृतस्य मृगा इव क्षिपणोरीपमाणाः ॥ ६ ॥
 सिन्धोरिव प्राध्वने शूयनासो वातप्रमियः पतयन्ति यहाः ।
 घृतस्य धारां अरुपो न वाजी काष्ठा भिन्दन्मूर्मिभिः पिन्वमानः ॥ ७ ॥
 अभि प्रवन्त समनेव योपाः कल्याण्यः स्मर्यमानासो अग्निम् ।
 घृतस्य धाराः समिधो न सन्त ता जुषाणो हर्षति जातर्वेदाः ॥ ८ ॥
 कन्या इव बहुमेतथा उ अञ्ज्यञ्जाना अभि चाकशीमि ।
 यत्र सोमः स्रूयते यत्र यज्ञो घृतस्य धारां अभि तत्पवन्ते ॥ ९ ॥
 अभ्यर्पत सुष्टुतिं गव्यमाजिमस्मासु भद्रा द्रविणानि घत्त ।
 इमं यज्ञं नयत देवता नो घृतस्य धारा मधुमत्पवन्ते ॥ १० ॥
 धामन्ते विश्वं भुवन्मधि श्रितमन्तः समुद्रे हृद्यन्तरायुपि ।
 अपामनीके समिधे य आभृतस्तमश्वास मधुमन्तं त ऊर्मिम् ॥ ११ ॥ ११ ॥ ११ ॥ ११ ॥ ११ ॥

सम्यक् । स्रवन्ति । सरितः । न । घेनाः । अन्तः । हृदा । मनसा । पूयमानाः । एते ।
 अर्पन्ति । ऊर्मयः । घृतस्य । मृगाः । इव । क्षिपणोः । रीपमाणाः ॥ ६ ॥ सिन्धोः । इव ।
 प्राध्वने । शूयनासः । वातप्रमियः । पतयन्ति । यहाः । घृतस्य । धाराः । अरुपः ।
 न । वाजी । काष्ठाः । भिन्दन् । ऊर्मिभिः । पिन्वमानः ॥ ७ ॥ अभि । प्रवन्त ।
 समने । योपाः । कल्याण्यः । स्मर्यमानासः । अग्निम् । घृतस्य । धाराः । समिधः ।
 न सन्त । ताः । जुषाणोः । हर्षति । जातर्वेदाः ॥ ८ ॥ कन्याः । इव । बहुमे ।
 एतथा । अञ्ज्य । अञ्जाना । अभि । चाकशीमि । यत्र । सोमः । स्रूयते । यत्र ।
 यज्ञः । घृतस्य । धाराः । अभि । तत् । पवन्ते ॥ ९ ॥ अभि । अभ्यर्पत । सुष्टुतिम् ।
 गव्यम् । आजिम् । अस्मासु । भद्रा । द्रविणानि । घत्त । इमं । यज्ञं । नयत । देवता ।
 नो । घृतस्य । धाराः । मधुमत्पवन्ते ॥ १० ॥ धामन्तः । ते । विश्वम् । भुवन् ।
 मधि । श्रितम् । अन्तरितम् । समुद्रे । हृद्यन्तः । अन्तः । आयुपि । अपां । अमनीके ।
 समिधे । यः । आभृतः । तम् । अश्वासम् । मधुमन्तम् । तम् । ऊर्मिम् ॥ ११ ॥ ११ ॥ ११ ॥ ११ ॥

अथ पञ्चमं मण्डलम् ॥

॥ प्रथमोऽनुवाकः ॥ १ ॥

॥ १ ॥ ऋषि - बुधगविष्टिरावाजयो । देवता - अग्नि । छन्द - निष्टुप् ॥

१ ॥ अवो॑ध्य॒ग्निः सु॒मि॒धा ज॒नानां॑ प्र॒ति घे॒नुमि॑द्याय॒तीमु॒पास॑म्

य॒हा इ॒व प्र व॒यामु॒ज्जि॒हानाः॑ प्र भान॒वः सि॒स्रते॒ नाक॑मच्छ ॥ १ ॥

अवो॑पि होता॑ यज॒थाय॑ दे॒वानू॒र्ध्वो अ॒ग्निः सु॒मनाः॑ प्रा॒तर॑स्थात् ।

समि॑द्धस्य रुश॑दद॒क्षि पाजो॑ म॒हान्दे॒वस्तम॑स्तो निर॑मोचि ॥ २ ॥

यदी॑ ग॒णस्य॑ र॒शना॑मजी॒गः शुचि॑र॒ङ्गे शुचि॑भिर्गोभि॒र॒ग्निः ।

आद॑क्षिणा युज्यते वाज॒यन्त्यु॑त्तानासू॒र्ध्वो अ॒धय॑स्तु॒हृभिः॑ ॥ ३ ॥

अवो॑पि । अ॒ग्निः । सं॒स्था । ज॒नानां॑ । प्र॒ति । घे॒नुमि॑द्य । आ॒स्यती॑ । उ॒पा॒स॒य॒तीमु॒पास॑म् । य॒हा । इ॒व । प्र । व॒या । उ॒ज्जि॒हानाः॑ । प्र । भान॒वः । सि॒स्रते॒ । नाक॑ । अ॒च्छ । अ॒वो॒पि । होता॑ । यज॒थाय॑ । दे॒वान् । ऊ॒र्ध्वः । अ॒ग्निः । सु॒मनाः॑ । प्रा॒तः । अ॒स्था॒ । सं॒द्धस्य॑ । रुश॑त् । अ॒द॒क्षि । पाजो॑ । म॒हान् । दे॒वः । तमे॑तः । निः । अ॒मोचि॑ ॥ यद् । इ॒ । ग॒णस्य॑ । र॒शना॑ । जी॒गसि॑ति । शुचि॑ः । अ॒ङ्गे । शुचि॑भिः । गो॒भिः । अ॒ग्निः । आ॒त् । दक्षि॑णा । युज्य॑ते । वाज॒यन्ती॑ । उ॒त्ताना॑ । ऊ॒र्ध्वः । अ॒धय॑ । तु॒हृभिः॑ ॥ १ ॥

मष्ट० ३ अध्या० ८ व० १२, १३] ऋग्वेदः [मण्ड० ५ अनु० १ सू० १ -

अग्निमच्छां देवयतां मनांसि चक्षुषीव सूर्ये सं चरन्ति ।

यदीं सुवांते उवसा विरूपे श्वेतो वाजी जायते अग्रे अहाम् ॥ ४ ॥

जनिष्ट हि जेन्यो अग्रे अहां हितो हितेष्वरूपो यनेषु ।

दमेदमे सप्त रत्ना दधानोऽग्निर्होता नि पंसादा यजीयान् ॥ ५ ॥

अग्निर्होता न्यसीद्व्यजीयानुपस्थे मातुः सुरभा उं लोके ।

युवां कविः पुरनिष्ठ ऋतावां धर्ता कृष्टीनास्तु मध्यं इन्द्रः ॥ ६ ॥ १२ ॥

प्र णु त्वं विप्रमध्वरेषु साधुमग्निं होतारमीळते नमोभिः ।

आ यत्तुतान रोदन्ती ऋतेन नित्यं मृजन्ति वाजिनं घृतेन ॥ ७ ॥

अग्निं । अच्छं । देवयतां । मनांसि । चक्षुषीव । सूर्ये । सं । चरन्ति । यद् । ई ।
 सुवांते इति । उवसा । विरूपे इति विरूपे । श्वेतः । वाजी । जायते । अग्रे ।
 अहम् ॥ ४ ॥ जनिष्ट । हि । जेन्यः । अग्रे । अहां । हितः । हितेषु । अरूपः ।
 यनेषु । दमेदमे । सप्त । रत्ना । दधानः । अग्निः । होता । नि । सप्ताद् ।
 यजीयान् ॥ ५ ॥ अग्निः । होता । नि । असीद्वत् । यजीयान् । उपस्थे । मातुः ।
 सुरभी । उं इति । लोके । युवां । कविः । पुरनिष्ठस्यः । ऋतावां । धर्ता । कृष्टीनां ।
 मध्यं । इन्द्रः ॥ ६ ॥ १२ ॥ प्र । णु । त्वं । विप्रं । अध्वरेषु । साधुं । अग्निं ।
 होतारं । इळते । नमोऽभिः । आ । यः । तुतानं । रोदन्ती श्वेतं । ऋतेन । नित्यं ।
 मृजन्ति । वाजिनं । घृतेन ॥ ७ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ८ व० १३] ऋग्वेदः [मण्ड० ६ अनु० १ सू०

मार्जाल्यो मृज्यते स्वे दमूनाः कविप्रशस्तो अतिथिः शिवो नः ।
सहस्रशृङ्गो वृषभस्तदोजा विश्वो अग्रे सहसा प्रास्पन्यान् ॥ ८ ॥
प्र सथो अग्रे अत्येप्यन्यानाविर्यस्मै चारुतमो वभूय ।
ईद्रेन्यो वपुष्यो विभावां प्रियो विशामतिथिर्मानुपीणाम् ॥ ९ ॥
तुभ्यं भरन्ति क्षितयो यविष्ठ बलिमग्रे अन्तित ओत दूरात् ।
आ भिन्दिष्ठस्य सुमतिं चिकिद्दि बृहत्तं अग्रे महि शर्म भद्रम् ॥ १० ॥
आय रथं भानुमो भानुमन्तमग्रे तिष्ठ यजतेभिः समन्तम् ।
विद्वान्पथीनासुर्वान्तरिक्षमेह देवान्हविरयाय वक्षि ॥ ११ ॥
अवोचाम कवये मेध्याय वचो वन्दारं वृषभाय वृष्णे ।
गविष्ठिरो नमसा स्तोममग्नौ दिवीव रुक्मसुरुव्यञ्चमश्रेत् ॥ १२ ॥ १३ ॥

मार्जाल्यः । मृज्यते । स्वे । दमूनाः । कविप्रशस्तः । अतिथिः । शिवः । नः ।
सहस्रशृङ्गः । वृषभः । तत्तदोजाः । विश्वान् । अग्रे । सहसा । प्र । अस्ति ।
अन्यान् ॥ ८ ॥ प्र । सथः । अग्रे । अति । एपि । अन्यान् । आविः । पस्मै ।
चारुतमः । वभूय । ईद्रेन्यः । वपुष्यः । विभावा । प्रियः । विशां । अतिथिः ।
मानुपीणां ॥ ९ ॥ तुभ्यं । भरन्ति । क्षितयः । यविष्ठ । बलि । अग्रे । अन्तितः ।
आ । उत । दूरात् । आ । भिन्दिष्ठस्य । सुमतिं । चिकिद्दि । बृहत् । ते । अग्रे ।
महि । शर्म । भद्रम् ॥ १० ॥ आ । अय । रथं । भानुमः । भानुमन्तं । अग्रे । तिष्ठ ।
यजतेभिः । संजतं । विद्वान् । पथीनां । रुक् । अन्तरिक्षं । आ । इह । देवान् ।
वक्षिः । अयाय । वक्षि ॥ ११ ॥ अवोचाम । कवये । मेध्याय । वचः । वन्दारं ।
वृषभाय । वृष्णे । गविष्ठिरः । नमसा । स्तोमं । अग्नौ । दिविः । रुक्मं । रुक्मसुर्वं ।
अश्रेत् ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥ ३ ॥ अथो ८ व० १४] क्रमेदः [मण्ड० ५ अनु० १ सू० २

॥ २ ॥ कृषि-आनेव । देवता-अग्नि । छन्द-विष्णु ॥

॥ २ ॥ कुमारं माता युवतिः समुब्धं गुहां विभर्ति न ददाति पित्रे ।
 अनीकमस्य न मिनजनांसः पुरः पश्यन्ति निर्हितमरतौ ॥ १ ॥
 कमेतं त्वं युवते कुमारं पेयीं विभर्षि महिषी जजान ।
 पूर्वाहिं गर्भः शरदो ववर्धापश्यं जातं यदसूत माता ॥ २ ॥
 हिरण्यदन्तं शुचिर्वर्णमारात्क्षेत्रादपश्यमायुधा मिमानम् ।
 ददानो अस्मा अमृतं विपृक्तं मार्मनिन्द्राः कृणवन्ननुव्याः ॥ ३ ॥
 क्षेत्रादपश्यं सनुतश्चरन्तं सुमय्यं न पुरु शोभमानम् ।
 न ता अगृभ्रन्नजनिष्ट हि पः पालिकनारिगुवतयो भवन्ति ॥ ४ ॥
 के मे मर्षकं वि ययन्त गोभिर्न येषां गोपा अरणश्चिदासं ।
 प इ जगृभुरव ते सृजन्तवाजाति पश्व उषं नश्चित्वान् ॥ ५ ॥

कुमारं । माता । युवतिः । समुब्धं । गुहां । विभर्ति । न । ददाति । पित्रे ।
 अनीकं । अस्य । न । मिनत् । जनांसः । पुरः । पश्यन्ति । निर्हितं । अरतौ ॥ १ ॥
 कमेतं । त्वं । युवते । कुमारं । पेयीं । विभर्षि । महिषी । जजान । पूर्वाः । हि ।
 गर्भः । शरदः । ववर्धा । अपश्यं । जातं । यत् । अमृतं । माता ॥ २ ॥ हिरण्यदन्तं ।
 शुचिर्वर्णं । आरात् । क्षेत्रात् । अपश्यं । आयुधा । मिमानं । ददानः । अस्मै ।
 अमृतं । विपृक्तं । किं । मां । अनिन्द्राः । कृणवन् । अनुव्याः ॥ ३ ॥ क्षेत्रात् ।
 अमृतं । सनुतश्चितं । चरन्तं । सुमय्यं । युयं । न । पुरु । शोभमानं । न । ताः ।
 अगृभ्रन् । अजनिष्ट । हि । सः । पालिकः । इव । गुरतयः । भवन्ति ॥ ४ ॥ के ।
 मे । मर्षकं । वि । ययन्त । गोभिः । न । येषां । गोपाः । अरणः । चित् । नाम् ।
 ये । इ । जगृभुः । अने । ते । सृजन्तु । जा । अजाति । पश्वः । उषं । नः ।
 नश्चित्वान् ॥ ५ ॥

वसां राजानं वसति जनानामरांतयो नि दधुर्मर्त्येषु ।
 ब्रह्माण्यत्रेव त सृजन्तु निन्दितारो निन्तामो भवन्तु ॥ ६ ॥ १४ ॥
 शुनश्चिच्छेप निदितं सहस्राक्षपादमुच्चो अशमिष्ट हि पः ।
 एवास्मदग्रे वि मुमुग्घ पाशान्होनश्चिकित्व इह तू निपद्य ॥ ७ ॥
 हृणीयमानो अप हि मदयेः प्र मे देवानां व्रतपा उवाच ।
 इन्द्रां विद्धो अनु हि त्वां चक्ष तेनाहमग्रे अनुशिष्ट आगाम् ॥ ८ ॥
 वि ज्योतिषा बृहता भात्यग्निराविविश्वानि कृणुते महित्वा ।
 प्रादेवीर्मायाः सहते दुरेवाः शिशीते शृद्धे रक्षसे विनिक्षे ॥ ९ ॥
 उत स्वानासो दिवि पन्त्वग्नेस्तिग्मायुधा रक्षसे हन्तवा उ ।
 मद चिदस्य प्र रुजन्ति भामा न वरन्ते परिबाधो अदेवीः ॥ १० ॥

वसां । राजानं । वसति । जनानां । अरांतयः । नि । दधुः । मर्त्येषु । ब्रह्माणि ।
 अत्रेः । अर्थः । त । सृजन्तु । निन्दितारः । निन्तासः । भवन्तु ॥ ६ ॥ १४ ॥ शुनःशेप ।
 चित् । निऽदित । सहस्रात् । यूपान् । अमुचः । अशमिष्ट । हि । सः । एव ।
 अस्मत् । अग्रे । वि । मुमुग्घ । पाशान् । होतरिति । चिकित्वः । इह । तु ।
 निऽस्य ॥ ७ ॥ हृणीयमानः । अपे । हि । मत् । ऐयः । प्र । मे । देवानां ।
 व्रतऽपाः । उवाच । इन्द्रः । सिद्धान् । अनु । हि । त्वा । चक्ष । तेन । अह । अग्रे ।
 अनुऽशिष्टः । आ । अगा ॥ ८ ॥ वि । ज्योतिषा । बृहता । भाति । अग्निः ।
 प्रातिः । विश्वानि । कृणुते । महित्वा । प्र । अदेवीः । मायाः । सहते । दुऽपवाः ।
 शिशीते । शृद्धे शी । राने । विनिक्षे ॥ ९ ॥ उत । स्वानासः । दिवि । सतु ।
 अग्रे । तिग्मऽतापुया । रासे । द्यौः । उ इति । मद । चित् । अस्य । प्र ।
 रुजन्ति । भामा । न । वरन्ते । परिऽबाध । अदेवीः ॥ १० ॥

अष्ट० ३ अध्या० ८ व० १५, १६] ऋग्वेदः [मण्ड० ५ अनु० १ सू० ३

एतं ते स्तोमं तुविजात विप्रो रथं न धीरः स्वपां अतक्षम् ।

यदीदग्ने प्रति त्वं देव हर्षाः स्वर्वतीरपृणा जयेम ॥ ११ ॥

तुविग्रीवो वृषभो वावृधानोऽश्वार्यः समजाति वेदः ।

हृतीममग्निममृतां अवोचन्वर्हिष्मते मनवे शर्म यंसद्विष्मते मनवे

शर्म यंसत् ॥ १२ ॥ १५ ॥

॥ ३ ॥ ऋषिः—आग्नेयः । देवता—अग्निः । छन्द—त्रिष्टुप् ॥

॥ ३ ॥ त्वमग्ने वरुणो जायसे यत्त्वं मित्रो भवसि यत्समिद्धः ।

त्वे विश्वे सहसस्पुत्र देवास्त्वमिन्द्रो दाशुपे मर्त्याय ॥ १ ॥

त्वमर्षमा भवसि यत्कनीनां नाम स्वधावन्गुह्यं भिभर्षि ।

अञ्जन्ति मित्रं सुधितं न गोभिर्यदम्पती समनसा कृणोषि ॥ २ ॥

एतं । ते । स्तोमं । तुविजात । विप्रः । रथं । न । धीरः । सुऽअपाः । अतक्षं ।

यदी । इत् । अग्ने । प्रति । त्वं । देव । हर्षाः । स्वऽवतीः । अपः । एन ।

जयेम ॥ ११ ॥ तुविग्रीवः । वृषभः । वावृधानः । अश्वार्यः । सं । अजाति ।

वेदः । इति । इमं । अग्नि । अमृताः । अवोचन् । वर्हिष्मते । मनवे । शर्म । यंसत् ।

विष्मते । मनवे । शर्म । यंसत् ॥ १२ ॥ १५ ॥

त्वं । अग्ने । वरुणः । जायसे । यत् । त्वं । मित्रः । भवसि । यत् । संऽइन्द्रः ।

त्वे इति । विश्वे । सहसः । पुत्र । देवाः । त्व । इन्द्रः । दाशुपे । मर्त्याय ॥ १ ॥

त्वं । अर्षमा । भवसि । यत् । कनीनां । नाम । स्वधावन् । गुह्यं । भिभर्षि ।

अञ्जन्ति । मित्रं । सुधितं । न । गोभिः । यत् । दम्पती इति दम्पती । समनसा ।

कृणोषि ॥ ३ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ८ व० १४, १५] ऋग्वेदः [मण्ड० ५ अनु० १ सू० १

वसां राजानं वसति जनानामरांतयो नि दधुर्मत्येषु ।
 ब्रह्माण्यत्रेव तं सृजन्तु निन्दितारो नियांसो भवन्तु ॥ ६ ॥ १४ ॥
 शुनश्चिच्छेपं निदितं सहस्रावूपादमुञ्चो अशमिष्ट हि पः ।
 ण्वास्मदग्ने वि मुमुग्धि पाशान्दोतश्चिकित्व इह तू निपथ ॥ ७ ॥
 हृणीयमानो अप हि मदयेः प्र मे देवानां व्रतपा उवाच ।
 इन्द्रो विद्वान् अनु हि त्वां चक्ष तेनाहमग्ने अनुशिष्ट आगाम् ॥ ८ ॥
 वि ज्योतिषा बृहता भात्यग्निराविर्विंशानि कृणुते महित्वा ।
 प्रादेवीर्मायाः संहते दुरेवाः शिशीति शृङ्गे रक्षंसे विनिक्षे ॥ ९ ॥
 उत स्वानासो दिवि पन्त्वग्नेस्तिग्मायुधा रक्षंसे हन्तवा उ ।
 मदं चिदस्य प्र सृजन्ति भामा न वरन्ते परिबाधो अदेवीः ॥ १० ॥

वसां । राजानं । वसति । जनानां । अरांतयः । नि । दधुः । मत्येषु । ब्रह्माणि ।
 अत्रेः । अत्रे । तं । सृजन्तु । निन्दितारः । नियांसः । भवन्तु ॥ ६ ॥ १४ ॥ शुनःशेपं ।
 चित् । निदितं । सहस्रात् । वूपात् । अमुञ्चः । अशमिष्ट । हि । सः । एव ।
 अस्मत् । अग्ने । वि । मुमुग्धि । पाशान् । दोतरिति । चिकित्वः । इह । तू ।
 निऽस्य ॥ ७ ॥ हृणीयमानः । अपे । हि । मत् । ऐयेः । प्र । मे । देवानां ।
 व्रतऽपाः । उवाच । इन्द्रः । विद्वान् । अनु । हि । त्वां । चक्ष । तेन । अहं । अग्ने ।
 अनुऽशिष्टः । आ । अगम् ॥ ८ ॥ वि । ज्योतिषा । बृहता । भाति । अग्निः ।
 आविः । विंशानि । कृणुते । महित्वा । प्र । अदेवीः । मायाः । संहते । दुरेवाः ।
 शिशीति । शृङ्गे शिनी । रक्षंसे । विनिक्षे ॥ ९ ॥ उत । स्वानासः । दिवि । सं ।
 अग्नेः । तिग्मायुधाः । रक्षंसे । हन्तवः । ऊ । इति । मदं । चित् । अस्य ।
 सृजन्ति । भामाः । न । वरन्ते । परिऽबाधः । अदेवीः ॥ १० ॥

अष्ट० ३ अध्या० ८ व० १७] ऋग्वेदः [मण्ड० ५ अनु० १ सू० ३

त्वामस्या व्युपि देव पूर्वं दृतं कृण्वाना अयजन्त हव्यैः ।
 संस्थे यदग्र ईयसे रयीणां देवो मत्तैर्वसुभिरिध्वमानः ॥ ८ ॥
 अयं स्पृधि पितरं योधिं विद्वान्पुत्रो यस्तं सहसः सून ऊहे ।
 कदा चिकित्वा अभि चक्षसे नोऽग्रं कदा ऋतचिदांतयासे ॥ ९ ॥
 भूरि नाम वन्दमानो दधाति पिता वसो यदि तज्जोपयासे ।
 कुविदेवस्य सहसा चकानः सुम्नमग्निर्वनते वावृधानः ॥ १० ॥
 त्वमङ्ग जरितारं यविष्ठ विश्वान्यग्रे दुरितातिं पपि ।
 स्तेना अहन्नपिषवो जनासोऽज्ञातकेता वृजिना अनृवन् ॥ ११ ॥
 इमे यामासस्त्वद्रिगं नृयन्वसंवे वा तदिदानीं अवाचि ।
 नाहायमग्निरभिर्शस्तये नो न रीयते वावृधानः परां दातु ॥ १२ ॥ १७ ॥

त्वा । अस्याः । विऽउपि । देव । पूर्वं । दृतं । कृण्वानाः । अयजन्त । हव्यैः । संऽस्थे ।
 यत् । अग्र । ईयसे । रयीणां । देवः । मत्तैः । वसुभिरिध्वमानः ॥ ८ ॥ अयं ।
 स्पृधि । पितरं । योधिं । विद्वान् । पुत्रः । यः । ते । सहसः । सूनो इति । ऊहे ।
 कदा । चिकित्वा । अभि । चक्षसे । नः । अग्रं । कदा । ऋतऽचिद् । यातयासे ॥ ९ ॥
 भूरि । नाम । वन्दमानः । दधाति । पिता । वसो इति । योदे । तत् । जोपयासे ।
 कुविद् । देवस्य । सहसा । चकानः । मुम्नं । अग्निः । वनते । ववृधानः ॥ १० ॥
 त्वं । अङ्ग । जरितारं । यविष्ठ । विश्वानि । अग्रं । दुऽऽता । अति । पपि । स्तेनाः ।
 अहन्न । पिषवः । जनांसः । अज्ञातकेताः । वृजिनाः । अभृन् ॥ ११ ॥ इमे ।
 यामांसः । त्वद्रिग् । अभृन् । वसंवे । वा । तत् । इत् । प्राणः । अवाचि । न ।
 अहं । अयं । अग्निः । अभिर्शस्तये । नः । न । रीयते । ववृधानः । परां ।
 दातु ॥ १२ ॥ १७ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ८ व० १६, १७] ऋग्वेदः [मण्ड० ५ अनु० १ सू० १]

तव श्रिये मरुतो मर्जयन्त रुद्र यत्ते जनिम चारु चित्रम् ।
 पदं यद्विष्णो रूपं निधायि तेन पासि गुह्यं नाम गोनाम् ॥ ३ ॥
 तव श्रिया सुदृशो देव देवाः पुरु दधाना अमृतं सपन्त ।
 होतारमग्निं मनुषो नि पेंदुर्दशस्यन्त उशिजः शंसमायोः ॥ ४ ॥
 न त्वद्धोता पूर्वो अग्ने यजीयान्न काव्यैः परो अस्ति स्वधावः ।
 विशश्च यस्या अतिथिर्भवासि स यज्ञेन वनवद्देव मर्तान् ॥ ५ ॥
 वयमग्ने वनुयाम त्वोता वसूयवो हविषा बुध्यमानाः ।
 वयं संमये विदधेष्वाह्वां वयं राया सहसस्पुत्र मर्तान् ॥ ६ ॥ १६ ॥
 यो न आगो अभ्येनो भरात्यधीदधमघशंसे दधात ।
 जही चिकित्वा अभिशंस्तिमेतामग्ने यो नो मर्चयन्ति द्रयेन ॥ ७ ॥

तव । श्रिये । मरुतः । मर्जयन्त । रुद्र । यत् । ते । जनिम । चारु । चित्रं । पदं
 यत् । विष्णोः । उपऽमं । निऽधायि । तेन । पासि । गुह्यं । नाम । गोनां ॥ ३ ॥
 तव । श्रिया । सुऽदृशः । देव । देवाः । पुरु । दधानाः । अमृतं । सपन्त
 होतारम् । अग्निम् । मनुषः । नि । सेदुः । दशस्यन्तः । उशिजः । शंसम् । आयो
 ॥ ४ ॥ न । त्वत् । होता । पूर्वः । अग्ने । यजीयान् । न । काव्यैः । परः
 अस्ति । स्वधाऽवः । विशः । च । यस्याः । अतिथिः । भवासि । सः । यज्ञेन
 वनवन् । देव । मर्तान् ॥ ५ ॥ वयम् । अग्ने । वनुयाम । त्वाऽऽकृताः । वसुऽयवः
 हविषा । बुध्यमानाः । वयम् । संमये । विदधेष्वाह्वाम् । वयम् । राया । सहसः
 पुत्र । मर्तान् ॥ ६ ॥ १६ ॥ यः । नः । आगोः । अभि । एनः । भराति । अग्नि
 इव । अयम् । अघशंसे । दधात । जहि । चिकित्वा । अभिशंस्तिम् । एताम्
 अग्ने । यः । नः । मर्चयन्ति । द्रयेन ॥ ७ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ८ व० १७] ऋग्वेदः [मण्ड० ५ अनु० १ सू० ३

त्वामस्या व्युपिं देव पूर्वं दूतं कृण्वाना अयजन्त हव्यैः ।
 संस्थे यदग्र ईयसे रयीणां देवो मत्तैर्वसुभिरिध्यमानः ॥ ८ ॥
 अयं स्पृधि पितरं योधिं विद्वान्पुत्रो यस्तै सहसः सून ऊहे ।
 कदा चिकित्वा अभि चक्षसे नोऽग्रं कदा कृतचियांतयासे ॥ ९ ॥
 शूरि नाम बन्दमानो दधाति पिता वंसो यदि तज्जोपयासे ।
 कुविदेवस्य सहसा चकानः सुम्नमग्निर्वनते वावृथानः ॥ १० ॥
 त्वमङ्ग जरितारं यविष्ठ विश्वान्यग्रे दुरितातिं पर्षि ।
 स्तेना अदृश्रन्निपवो जनासोऽज्ञातकेता वृजिना अभूवन् ॥ ११ ॥
 इमे यामांसस्त्वद्रिगभूवन्वसन्वे वा तदिदागो अवाचि ।
 नाहायमग्निरभिशास्तये नो न रीयते वावृथानः परां दात् ॥ १२ ॥ १७ ॥

त्वा । अस्याः । वि०उपिं । देव । पूर्वं । दूतं । कृण्वानाः । अयजन्त । हव्यैः । संस्थे ।
 यत् । अग्र । ईयसे । रयीणां । देवः । मत्तैः । वसुभिरिध्यमानः ॥ ८ ॥ अत्र ।
 स्पृधि । पितरं । योधिं । विद्वान् । पुत्रः । यः । ते । सहसः । सूनो इति । ऊहे ।
 कदा । चिकित्वा । अभि । चक्षसे । नः । अग्रं । कदा । कृतचियात् । यातयासे ॥ ९ ॥
 शूरि । नाम । बन्दमानः । दधाति । पिता । वंसो इति । यदि । तत् । तज्जोपयासे ।
 कुविद् । देवस्य । सहसा । चकानः । सुम्नः । अग्निः । वनते । वावृथानः ॥ १० ॥
 त्वं । अंग । जरितारं । यविष्ठ । विश्वानि । अग्रे । दुरिता । अति । पर्षि । स्तेनाः ।
 अदृशन् । निपवः । जनांसः । अज्ञातकेताः । वृजिनाः । अभूवन् ॥ ११ ॥ इमे ।
 यामांसः । त्वद्रिक् । अभूवन् । वसन्ते । वा । तत् । इत् । आगोः । अवाचि । न ।
 जह । अयं । अग्निः । अभिशस्तये । नः । न । रीयते । वावृथानः । परां ।
 दात् ॥ १२ ॥ १७ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ८ व० १८] ऋग्वेदः [मण्ड० ५ अनु० १ सू० ४

॥ ४ ॥ ऋषिः-आग्नेयः । देवता-अग्निः । छन्द-त्रिष्टुप् ॥

॥ ४ ॥ त्वामग्ने वसु॑र्षति॒ वसू॑नाम॒भि प्र म॑न्दे अध्व॒रेषु॑ राजन् ।

त्वया॑ वाजं॒ वाज॑यन्तो॒ जये॑मा॒भि प्या॑म पृ॒त्सु॒तीर्म॑र्त्या॒नाम् ॥ १ ॥

हव्य॑वाळ॒ग्निर॒जरः॑ पि॒ता नो॑ वि॒भ्रुर्वि॑भावां सु॒दृशी॑को अ॒स्मे ।

सु॒गार्ह॑प॒त्याः स॒मिपो॑ दि॒दीह्य॑स्म॒ग्रः क॑सं मि॒मीहि॒ श्रवा॑सि ॥ २ ॥

वि॒शां क॒वि वि॒श्व॑र्षति॒ मानु॑पी॒णां शु॒चिं पा॑वकं घृ॒तघृ॑ष्टम॒ग्निम् ।

नि हो॒तारं॑ वि॒श्व॒विदं॑ दधि॒ध्वे स दे॒वेषु॑ वन॒ते वा॒र्या॑णि ॥ ३ ॥

जु॒पस्वा॑ग्र इ॒ळ्या स॒जो॒पाय॑त॒मानो॑ र॒श्मि॒भिः सूर्य॑स्य ।

जु॒पस्व॑ नः स॒मिधं॑ जा॒तवे॑द् आ च॒ देवा॑न् ह॒विर॑द्याय व॒क्षि ॥ ४ ॥

जुष्टो॑ द॒मूना॒ अति॑धि॒दुरो॑ण इ॒मं नो॑ य॒ज्ञमु॑र्ष याहि वि॒द्वान् ।

वि॒श्वा अ॒ग्ने अ॒भियु॑जो॒ वि॒हत्या॑ शत्रू॒यता॑मा भ॒रा भो॑र्जनानि ॥ ५ ॥ १८ ॥

त्वां । अ॒ग्ने । वसु॑र्षति । वसू॑नां । अ॒भि । प्र । म॑न्दे । अध्व॒रेषु॑ । राज॑न् ।
 त्वया॑ । वाजं॒ । वाज॑यन्तोः । जये॑म । अ॒भि । स्या॑म । पृ॒त्सु॒तीः । म॑र्त्या॒नां ॥ १ ॥
 हव्य॑वाळ॒ । अ॒ग्निः । अ॒जरः॑ । पि॒ता । नः । वि॒भ्रुः । वि॒भा॒ऽवा । सु॒दृशी॑कः ।
 अ॒स्मे इति॑ । सु॒गार्ह॑प॒त्याः । सं । श्र॑वः । दि॒दीहि॒ । अ॒स्म॒ग्रः । सं । मि॒मीहि॒ ।
 श्रवा॑सि ॥ २ ॥ वि॒शां । क॒वि । वि॒श्व॑र्षति । मानु॑पी॒णां । शु॒चिं । पा॑वकं । घृ॒तघृ॑ष्टं ।
 अ॒ग्नि । नि । हो॒तारं॑ । वि॒श्व॒विदं॑ । दधि॒ध्वे । सः । दे॒वेषु॑ । वन॒ते । वा॒र्या॑णि ॥ ३ ॥
 जु॒पस्व॑ । अ॒ग्ने । इ॒ळ्या । स॒जो॒पाः । य॑त॒मानः । र॒श्मि॒ऽभिः । सूर्य॑स्य । जु॒पस्व॑ ।
 नः । सं॒श्र॑यं । जा॒तवे॑द् । आ । च । दे॒वान् । ह॒विः॒ऽअ॒द्याय॑ । व॒क्षि ॥ ४ ॥
 जुष्टः॑ । द॒मूनाः । अ॒ति॒धिः । दुरो॑णे । इ॒मं । नः । य॒ज्ञं । उ॑र्ष । याहि॒ । वि॒द्वान् ।
 वि॒श्वाः । अ॒ग्ने । अ॒भियु॑जः । वि॒ह॒त्य । शत्रू॒य॒तां । आ । भ॒रा । भो॑र्जनानि ॥ ५ ॥ १८ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ८ व० १९] ऋग्वेदः [मण्ड० ६ अनु० १ सू० ४

व॒धेन॒ दस्युं॑ प्र हि चा॒तय॑स्व व॒यः कृ॒ण्वान॒स्तन्वे॑ऽस्वायै ।

पि॒र्षिर्षि॑ यत्स॒हस॑स्युत्र दे॒वान्त्सो अ॒ग्ने पा॒हि नृ॒तम॒ वाजं॑ अ॒स्मान् ॥ ६ ॥

व॒यं ते॑ अ॒ग्न उ॒क्थैर्वि॒धेम॒ वयं॑ ह॒व्यैः पा॒वक॑ भद्रशो॒चे ।

अ॒स्मे र॒यि वि॒श्ववा॑रं स॒मिन्वा॒स्मे वि॒श्वानि॒ द्रवि॑णानि धेहि ॥ ७ ॥

अ॒स्माकं॑म॒ग्ने अध्व॑रं जु॒पस्व॒ सह॑सः सू॒नो त्रि॒षथ॑स्य ह॒व्यम॑ ।

व॒यं दे॒वेषु॑ सु॒कृतः॑ स्याम श॒र्मणा॑ न॒स्त्रिव॑रु॒थेन॑ पा॒हि ॥ ८ ॥

वि॒श्वानि॒ नो दु॒र्गहा॑ जा॒तवे॒दः सि॒न्धुं न ना॒वा दु॑रि॒ताति॑ प॒र्षि ।

अ॒ग्ने अ॒त्रि॒व॒ज्जम॑सा गृ॒णानो॑ऽस्माकं बो॒ध्यवि॒ता त॒नूना॑म् ॥ ९ ॥

य॒स्त्वा हृ॒दा की॒रिणा॑ म॒न्य॒मानोऽम॑त्यं म॒त्यो जो॑ह॒वीमि॑ ।

जा॒तवे॒दो यशो॑ अ॒स्मासु॑ धेहि प्र॒जाभि॑र॒ग्ने अमृ॑त॒त्वम॑श्नाम् ॥ १० ॥

व॒धेन॑ । दस्युं । प्र । हि । चा॒तय॑स्व । व॒यः । कृ॒ण्वानः । त॒न्वे । स्वायै । पि॒र्षिर्षि॑ ।

यत् । स॒हसः । पु॒त्र । दे॒वान् । सः । अ॒ग्ने । पा॒हि । नृ॒तम॑ । वा॒जं । अ॒स्मान् ॥ ६ ॥

व॒यं । ते॑ । अ॒ग्ने । उ॒क्थैः । वि॒धेम॑ । व॒यं । ह॒व्यैः । पा॒वक॑ । भ॒द्रशो॒चे । अ॒स्मे इति॑ ।

र॒यि । वि॒श्ववा॑रं । सं । द॒न्व । अ॒स्मे इति॑ । वि॒श्वानि॑ । द्रवि॑णानि । धे॒हि ॥ ७ ॥

अ॒स्माकं॑ । अ॒ग्ने । अध्व॑रं । जु॒पस्व॑ । स॒हसः॑ । सू॒नो इति॑ । त्रि॒षथ॑स्य । ह॒व्यं ।

व॒यं । दे॒वेषु॑ । सु॒कृतः॑ । स्याम॑ । श॒र्मणा॑ । नः । त्रि॒वरु॒थेन॑ । पा॒हि ॥ ८ ॥

वि॒श्वानि॑ । नः । दु॒र्गहा॑ । जा॒तवे॒दः । सि॒न्धुं । न । ना॒वा । दु॑रि॒ता । अ॒नि ।

प॒र्षि । अ॒ग्ने । अ॒त्रि॒व॒ज्जम् । न॒मसा॑ । गृ॒णानः॑ । अ॒स्माकं॑ । बो॒ध्यि । अ॒वि॒ता ।

त॒नूना॑म् ॥ ९ ॥ यः । त्वा । हृ॒दा । की॒रिणा॑ । म॒न्य॒मानः । अ॒म॒त्यं । म॒त्यो ।

जो॑ह॒वीमि॑ । जा॒तवे॒दः । यशः॑ । अ॒स्मासु॑ । धे॒दि । प्र॒जाभिः॑ । अ॒ग्ने । अ॒मृ॒त॒त्वं ।

अ॒श्नाम् ॥ १० ॥

अष्ट० ३ अध्या० ८ व० १९, २०] ऋग्वेदः [मण्ड० ५ अनु० १ सू० ५

यस्मै त्वं सुकृते जातवेद उ लोकमग्ने कृणवः स्योनम् ।

अधिनं स पुत्रिणं वीरवन्तं गोमन्तं रयिं नशते स्वस्ति ॥ ११ ॥ १९ ॥

॥ ५ ॥ ऋषिः—आत्रेयः । देवता—आग्न । छन्दः—गायत्री ॥

॥ ५ ॥ सुसंमिद्धाय शोचिषं घृतं तीव्रं जुहोतन ।

अग्नये जात वेदसे ॥ १ ॥

नराशंसः सुपूदतीमं यज्ञमदाभ्यः । कविर्हि मधुहस्त्यः ॥ २ ॥

ईक्षितो अग्न आचहेन्द्रं चित्रमिह प्रियम् । सुखै रथेभिरुतये ॥ ३ ॥

ऊर्णम्रदा वि प्रथस्याभ्यर्का अनूपत । भवा नः शुभ्र सातये ॥ ४ ॥

देवीर्द्वारो वि अयध्वं सुप्रायणा न ऊतये । प्रप्र यज्ञं पृणीतन ॥ ५ ॥ २० ॥

यस्मै । त्वम् । सुकृते । जातवेदः । ऊँ इति । लोकम् । अग्ने । कृणवः । स्योनम् ।
अधिनम् । सः । पुत्रिणम् । वीरवन्तम् । गोमन्तम् । रयिम् ।
नशते । स्वस्ति ॥ ११ ॥ १९ ॥

सुसंमिद्धाय । शोचिषं । घृतम् । तीव्रम् । जुहोतन । अग्नये । जातवेदसे ॥ १ ॥

नराशंसः । सुपूदति । इमं । यज्ञं । अदाभ्यः । कविः । हि । मधुहस्त्यः ॥ २ ॥

ईक्षितः । अग्ने । आ । चहे । इन्द्रम् । चित्रम् । इह । प्रियम् । सुखैः । रथेभिः ।

ऊतये ॥ ३ ॥ ऊर्णम्रदाः । वि । प्रथस्य । अभि । अर्काः । अनूपत । भवा । नः ।

शुभ्र । सातये ॥ ४ ॥ देवीः । द्वारः । वि । अयध्वं । सुप्रायणाः । नः । ऊतये ।

मयम् । यज्ञं । पृणीतन ॥ ५ ॥ २० ॥

अष्ट० ३ अध्या० ८ व० २१] ऋग्वेदः [मण्ड० ५ अनु० १ सू० ५

सुप्रतीकि वयोधृषां यद्दी ऋतस्य मातरां । दोषामुपासमीमहे ॥ ६ ॥

वातस्य पत्नञ्जीळिता दैव्या होतांरा मनुषः । इमं नो यज्ञमा गंतम् ॥ ७ ॥

इळा सरस्वती मही तिस्रो देवीर्मयोभुवः । बर्हिः सीदन्त्वस्त्रिधः ॥ ८ ॥

शिवस्त्वंटरिहा गंहि विभुः पोषं उत स्मनां । यज्ञेयंज्ञे न उदंव ॥ ९ ॥

यत्र वेत्थं वनस्पते देवानां गुह्या नामानि । तत्र हव्यानि गामय ॥ १० ॥

स्याहान्नये वरुणाय स्वाहेन्द्राय मरुद्भ्यः । स्वाहा देवेभ्यो हविः ॥ ११ ॥ २१ ॥

सुप्रतीकि इति सुप्रतीकि । वयोऽधृषां । यद्दी इति । ऋतस्य । मातरां । दोषां । उपसं ।

इमहे ॥ ६ ॥ वातस्य । पत्नम् । जीळिता । दैव्यां । होतांरा । मनुषः । इमं । नः । यज्ञं ।

आ । गंतं ॥ ७ ॥ इळा । सरस्वती । मही । तिस्रः । देवीः । मयोऽभुवः । बर्हिः ।

सीदन्तु । अस्त्रिधः ॥ ८ ॥ शिवः । त्वष्टः । इह । आ । गंहि । विभुः । पोषं ।

उत । स्मनां । यज्ञेयंज्ञे । नः । उव । अव ॥ ९ ॥ यत्र । वेत्थं । वनस्पते ।

देवानां । गुह्यां । नामानि । तत्र । हव्यानि । गमय ॥ १० ॥ स्वाहा । अग्रये ।

वरुणाय । स्वाहा । इन्द्राय । मरुद्भ्यः । स्वाहा । देवेभ्यः । हविः ॥ ११ ॥ २१ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ८ व० २२] ऋग्वेदः [मण्ड० ५ अनु० १ सू० ६

॥ ६ ॥ ऋषि—आत्रय । देवता—अग्नि । छन्द—सराङ्गबृहती ॥

॥ ६ ॥ अ॒ग्निं तं म॒न्ये यो वसु॒रस्तं यं य॒न्ति धे॒नवः ।

अस्त॒मर्व॑न्त आ॒शचोऽस्तं॑ नित्या॒सो वा॒जिन इ॒षं स्तो॒तृभ्य आ भ॑र ॥ १ ॥

सो अ॒ग्निर्यो वसु॑र्गृ॒णो संय॑मा॒यन्ति धे॒नवः ।

सम॑र्व॒न्तो रघु॑द्रु॒वः सं सु॑जा॒तासः॑ सूर॒य इ॒षं स्तो॒तृभ्य आ भ॑र ॥ २ ॥

अ॒ग्निहिं वा॒जिनं वि॒शे द॑दा॒ति वि॒श्वच॑र्ष॒णिः ।

अ॒ग्नी रा॒येस्वा॒भुवं स प्री॑तो या॒ति वा॒र्यभि॑षं स्ता॒तृभ्य आ॑भर ॥ ३ ॥

आ ते॑ अ॒ग्न इ॒धीम॑हि तु॒मन्तं दे॒वाज॑रम् ।

यद्वा॒स्या ते॒ पर्नी॑यसी स॒निदी॑द॒यन्ति॒ यवी॑षं स्तो॒तृभ्य आ भ॑र ॥ ४ ॥

अ॒ग्नि । तं । म॒न्ये । यः । वसुः । अस्त । यं । यति । धे॒नवः । अस्त । अर्वतः ।

आ॒श्वः । अस्त । नित्या॒सः । वा॒जिनः । इ॒षं । स्तो॒तृभ्यः । आ । भ॒र ॥ १ ॥

सः । अ॒ग्निः । यः । वसुः । गृ॒णे । सं । यं । आ॒यन्ति । धे॒नवः । सं । अर्वतः ।

रघु॑द्रु॒वः । सं । सु॒जा॒तासः । सूर॒यः । इ॒षम् । स्तो॒तृभ्यः । आ भ॒र ॥ २ ॥

अ॒ग्निः । हि । वा॒जिनं । वि॒शे । द॑दा॒ति । वि॒श्वच॑र्ष॒णिः । अ॒ग्निः । रा॒ये ।

सु॒जा॒भुवं । सः । प्री॑तः । या॒ति । वा॒र्य । इ॒षम् । स्तो॒तृभ्यः । आ । भ॒र ॥ ३ ॥

आ । ते । अ॒ग्न । इ॒धीम॑हि । तु॒मन्तं । दे॒व । अ॒नरं । यत् । इ । स्या । ते ।

पर्नी॑यसी । स॒ज्ज । दी॒दय॑ति । या॒ति । इ॒षम् । स्तो॒तृभ्यः । आ । भ॒र ॥ ४ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ८ व० २२, २३] ऋग्वेदः [मण्ड० ५ अनु० १ सू० ६

आ ते अग्न ऋचा हविः शुक्रस्य शोचिषस्पते ।

सुश्चन्द्र दस्म विश्वंते हव्यंवाह तुभ्यं ह्यते इयं स्तोतृभ्य आ भर ॥ ५ ॥ २२ ॥

प्रो त्ये अग्नयोऽग्निषु विश्वं पुष्यन्ति वार्यम् ।

ते हिंन्विरे त इन्विरे त इषण्यन्त्यानुष गिर्यं स्तोतृभ्य आ भर ॥ ६ ॥

तव त्ये अग्ने अर्चयो माहिं ब्राधन्त वाजिनः ।

ये पत्वंभिः शफानां व्रजा भुरन्त गोनामिषं स्तोतृभ्य आ भर ॥ ७ ॥

नवां नो अग्न आ भर स्तोतृभ्यः सुक्षितीरिषः ।

ते स्याम य आनुचुस्त्वादृतासो दमेदम इषं स्तोतृभ्य आ भर ॥ ८ ॥

आ । ते । अग्ने । ऋचा । हविः । शुक्रस्य । शोचिषः । पते । सुश्चन्द्र । दस्म । विश्वंते ।
हव्यंवाह । तुभ्यं । ह्यते । इषम् । स्तोतृभ्यः । आ । भर ॥ ५ ॥ २२ ॥ प्रो इति ।
त्ये । अग्नयः । अग्निषु । विश्वं । पुष्यन्ति । वार्यं । ते । हिंन्विरे । ते । इन्विरे । ते ।
इषण्यन्ति । आनुषक् । इषम् । स्तोतृभ्यः । आ । भर ॥ ६ ॥ तव । त्ये । अग्ने ।
अर्चयः । माहिं । ब्राधन्त । वाजिनः । ये । पत्वंभिः । शफानां । व्रजा । भुरन्त । गोनां ।
इषम् । स्तोतृभ्यः । आ । भर ॥ ७ ॥ नवाः । नः । अग्ने । आ । भर । स्तोतृभ्यः ।
सुक्षितीः । इषः । ते । स्याम । ये । आनुचुः । त्वादृतासः । दमेदमे । इषम् ।
स्तोतृभ्यः । आ । भर ॥ ८ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ८ व० २३, २४] ऋग्वेदः [मण्ड० ५ अनु० १ सू० ७

उ॒मे सु॒श्च॒न्द्र॒ सर्पि॒षो॒ द॒वीं श्री॒णी॒ष आ॒सनि॑ ।

उ॒तो न॒ उत्पु॑ष्या॒ उ॒क्ये॑षु॒ शव॑सस्प॒तं इ॒षं स्तो॒तृभ्य॒ आ भ॑र ॥ ९ ॥

ए॒वाँ अ॒ग्नि॒र्म॒जु॒र्य॒मु॒र्गाभि॑र्य॒ज्ञेभि॑रानु॒पक् ।

द॒ध॒द॒स्मे सु॒वी॒र्य॒मु॒त॒ त्यदा॑श्व॒श्च॒मि॒षं स्तो॒तृभ्य॒ आ भ॑र ॥ १० ॥ २३ ॥

॥ ७ ॥ ऋषिः—आग्नेयः । देवता—अग्निः । छन्दः—अनुष्टुप् ॥

॥ ७ ॥ सखायः सं यः सम्यञ्चमिषं स्तोमं चाग्रयं ।

वर्षिष्ठाय क्षितीनामूर्जो नष्ट्रे सहस्वते ॥ १ ॥

कुत्रां चित्तस्य समृत्तौ रुषा नरो नृपदने ।

अहन्तश्चित्तमिन्धते संज्जनयन्ति जन्तवः ॥ २ ॥

उ॒मे इति॑ । नृ॒ऽच॒न्द्र॒ । सर्पि॑षः । द॒वीं इति॑ । श्री॒णी॒षे । आ॒ । सनि॑ । उ॒तो इति॑ । नः । उ॒त् ।

पु॒ष्याः । उ॒क्ये॑षु । श॒व॒सः । प॒ते । इ॒षम् । स्तो॒तृ॒भ्यः । आ । भ॒र ॥ ९ ॥ ए॒व ।

अ॒ग्नि॒ । ज॒जु॒र्य॒मुः । गीः॒ऽभिः । य॒ज्ञेभिः॑ । आ॒नु॒पक् । द॒ध॒त् । अ॒स्मे इति॑ । सु॒वी॒र्य॑ ।

उ॒त । त्य॒त् । आ॒शु॒ऽअ॒श्व्यै । इ॒षम् । स्तो॒तृ॒भ्यः । आ । भ॒र ॥ १० ॥ २३ ॥

सखायः । सं । यः । सम्यच्च । इषं । स्तोमं । च । अग्रयं । वर्षिष्ठाय ।

क्षितीनां । ऊर्जः । नष्ट्रे । सहस्वते ॥ १ ॥ कुत्रं । चित् । यस्य । संज्जन्तौ ।

रुषाः । नरः । नृऽपदने । अहन्तः । चित् । यः । इन्धते । संज्जनयन्ति । जन्तवः ॥ २ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ८ व० २४, २५] ऋग्वेदः । [मण्ड० ५ अनु०-१ सू० ७

सं यदिपो वनामहे सं हव्या मानुषाणाम् ।

उत शुम्नस्य शर्वस ऋतस्य रदिमेमा ददे ॥ ३ ॥

स स्मा कृणोति केतुमा नक्तं चिदूर आ सते ।

पावको यन्नस्पतीन् प्र स्मा मिनात्यजरः ॥ ४ ॥

अव स्म यस्य वेपणे स्वेदं पथिषु जुहति ।

अभीमह स्वर्जन्यं भूमं पृष्टेर्व रुरुहुः ॥ ५ ॥ २४ ॥

यं मर्त्यैः पुरुस्पृहं विद्विष्वस्य धार्यसे ।

प्र स्वादनं पितॄनामस्तं तार्ति चिदायवे ॥ ६ ॥

सं । यत् । इपः । वनामहे । सं । हव्या । मानुषाणां । उत । शुम्नस्य । शर्वसा ।
ऋतस्य । रदिम । आ । ददे ॥ ३ ॥ सः । स्म । कृणोति । केतुं । आ । नक्तं ।
चिद् । दूरे । आ । सते । पावकः । यत् । वनस्पतीन् । प्र । स्म । मिनाति । अजरः
॥ ४ ॥ अव । स्म । यस्य । वेपणे । स्वेदं । पथिषु । जुहति । अभि । ई । अह ।
स्वर्जन्यं । भूमं । पृष्टाऽहं । रुरुहुः ॥ ५ ॥ २४ ॥ यं । मर्त्यैः पुरुस्पृहं ।
विद्वत् । विष्वस्य । धार्यसे । प्र । स्वादनं । पितॄनां । अस्तं तार्ति । चिद् ।
आयवे ॥ ६ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ८ व० २५] ऋग्वेदः [मण्ड० ५ अनु० १.

स हि ऽमा धन्वाक्षितं दाता न दात्या पशुः ।

हिरिश्मश्रुः शुचिदश्रुभुरनिभृष्टतविपिः ॥

शुचिः स्म यस्मां अत्रिवत्प्र स्वधितोव रीयते ।

सुपूरसूत माता क्राणायदानशे भगम् ॥

आ यस्तं सर्पिरासुतेऽग्रे शमस्ति धार्यसे ।

ऐषुं शुम्नसुत श्रव आ चित्तं मर्त्येषु धाः ॥

इति चिन्मन्युमग्निजस्त्वादांतमा पशुं ददे ।

आदग्ने अर्पणतोऽग्निः सासद्यादस्यूनिपः सासद्यानृन् ॥ १० ॥ २५ ॥

सः । हि । स्म । धन्व । आक्षितं । दाता । न । दाते । आ । पशुः । हिरिश्म
शुचिऽदन् । ऋश्रुः । अनिभृष्टतविपिः ॥ ७ ॥ शुचिः । स्म । यस्मं । अत्रि
प्र । स्वधितिऽद्व । रीयते । सुऽयूः । असूत । माता । क्राणा । यत् । आ
भगं ॥ ८ ॥ आ । यः । ने । सर्पिऽद्यासुते । अग्रे । शं । अस्ति । धार्यसे ।
ऐषु । शुम्नं । उत । श्रवः । जा । चित्तं । मर्त्येषु । धाः ॥ ९ ॥ इति । चि
मन्युं । अग्निजः । त्वाऽदांतं । आ । पशुं । ददे । आत् । अग्ने । अर्पणतः । आ
ससद्यात् । दस्यून् । इपः । ससद्यात् । नृन् ॥ १० ॥ २५ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ८ व० २६] ऋग्वेदः . [मण्ड० ५ अनु० १ सू० ८

॥ ८ ॥ ऋषिः-आत्रेयः । देवता-अग्निः । छन्दः-त्रिष्टुप् ॥

॥ ८ ॥ त्वामग्ने ऋतायवः समीधिरे प्रत्नं प्रत्नासं ऊतये सहस्रकृत ।

रुरुचत्त्रं यजतं विश्वधांसं दमूनसं गृहपतिं वरेण्यम् ॥ १ ॥

वामग्ने अतिथिं पूव्यं विशः शोचिष्केशं गृहपतिं नि वेदिरे ।

इत्कैतुं पुरुषं धनस्पतं सुशर्माणं स्ववसं जरद्विषं ॥ २ ॥

वामग्ने मानुषीरीळते विशो होत्राविदं विविचि रत्नधातमम् ।

इह सन्तं सुभग विश्वदर्शतं तुविष्वणसं सुयज्ञं घृतश्रियम् ॥ ३ ॥

वा । अग्ने । ऋतायवः । सं । ईधिरे । प्रत्नं । प्रत्नासः । ऊतये । सहःस्रकृत ।

रुरुचत्त्रं । यजतं । विश्वधांसं । दमूनसं । गृहपतिं । वरेण्यं ॥ १ ॥ त्वं ।

अग्ने । अतिथिं । पूव्यं । विशः । शोचिष्केशः । गृहपतिं । नि । वेदिरे ।

इत्कैतुं । पुरुषं । धनस्पतं । सुशर्माणं । सुअवसं । जरन्द्विषं ॥ २ ॥

वा । अग्ने । मानुषीः । रीळते । विशः । होत्राविदं । विविचि । रत्नधातमं ।

इह । सन्तं । सुभग । विश्वदर्शतं । तुविष्वणसं । सुयज्ञं । घृतश्रियं ॥ ३ ॥

अष्ट० ३ अध्या० ८ व० २६] ऋग्वेदः [मण्ड० ५ अनु० १ सू० ८

त्वामग्ने धर्णसि विश्वधा वयं गीर्भिर्गृणन्तो नमसोर्षं सेदिम ।
 स नो जुषस्व समिधानो अङ्गिरो देवो मर्तस्य यशसां सुदीतिभिः ॥ ४ ॥
 त्वमग्ने पुरुरूपो विशेविशे वयो दधासि प्रत्नथां पुरुष्टुत ।
 पुरुण्यन्ना सहसा वि राजसि त्विषिः सा ते तित्विपाणस्य नाष्ट्रपे ॥ ५ ॥
 त्वामग्ने समिधानं यविष्ठय देवा द्रुतं चक्रिरे हव्यवाहनम् ।
 उरुज्यसं घृतयोनिमाहुतं त्वेपं चक्षुर्दधिरे चोदयन्मति ॥ ६ ॥
 त्वामग्ने प्रदिव आहुतं घृतैः सुम्नायवं सुपमिधा समीधिरे ।
 स बावृधान ओपधीभिरुक्षितोऽभि जयांसि पार्थिवा वितिष्ठसे ॥ ७ ॥ २६ ॥ ८ ॥ ३ ॥

त्वां । अग्ने । धर्णसि । विश्वधा । वयं । गीःभिः । गृणन्तः । नमसा । उर्षं ।
 सेदिम । सः । नः । जुषस्व । संऽइधानः । अङ्गिरः । देवः । मर्तस्य । यशसां ।
 सुदीतिभिः ॥ ४ ॥ त्वं । अग्ने । पुरुरूपः । विशेविशे । वयः । दधासि ।
 प्रत्नथां । पुरुऽस्तुत । पुरुणि । अन्ना । सहसा । वि । राजसि । त्विषिः । सा ।
 ते । तित्विपाणस्यं । न । आऽष्ट्रपे ॥ ५ ॥ त्वां । अग्ने । संऽइधानं । यविष्ठय ।
 देवाः । द्रुतं । चक्रिरे । हव्यवाहनं । उरुऽज्यसं । घृतयोनिं । आऽहुतं । त्वेपं ।
 चक्षुः । दधिरे । चोदयत्समति ॥ ६ ॥ त्वां । अग्ने । प्रदिवः । आऽहुतं । घृतैः ।
 सुम्नायवं । सुऽपमिधा । सं । उधिरे । सः । बवृधानः । ओपधीभिः । उक्षितः ।
 अभि । जयांसि । पार्थिवा । वि । तिष्ठसे ॥ ७ ॥ २६ ॥ ८ ॥ ३ ॥

॥ इति तृतीयाष्टके अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

અધ્યાય ૮ મો.

સૂક્ત ૫૧.

॥ ઋષિ-વામદેવ । દેવતા-ઉપા ॥

આ તે ધર્મજ્ઞાનભોધક મહાતેજ પૂર્વ દિશા તરફ અધિકારમાંથી ઉદય પામ્યું છે. હવે ઘૂની કન્યા પ્રકાશવતી ઉપા, ભક્તજનો માટે ધર્માચરણનો માર્ગ સુપ્રકાશિત કરે. ૧

યાગ મંડપમાં લાકડાના (જાત જાતના) થાંભલા સારી રીતે ગોઠવવામાં આવે તે પ્રમાણે અદ્ભુત તેજ્યમાન ઉપા પૂર્વ દિશામાં આરૂઢ થઈ છે. આ તેજસ્વી અને પાપનાશક ઉપાએ ઉદય પામીને (જ્ઞાનધેનુના) વસતિસ્થાનનાં દ્વારો અધિકારથી ઢંકાયેલાં હતા તે ખુલાં કરી આપ્યાં. ૨

ઐશ્વર્યવતી ઉપાએ આજ ઉદય પામીને પોતાનું કૃપાધન અર્પણ કરવા માટે ભાગ્યદાણી લોકોને જાગૃત કર્યાં છે. પરન્તુ (અધર્મ) કૃપણ લોક જાગૃત ન થતાં અધિકારમાં તેના તદ્દન કાળા ભાગમાં સુઈ રહે. ૩

હે વૈભવશાલી દેવીઓ, જેમાં આરોહણ કરીને તમે નવગ્ધાને ત્યાં, અગિરાને ત્યાં તેમજ સપ્તાસ્ય દશગ્ધાને ત્યાં (સર્વને) વૈભવ વિભૂષિત કરવા માટે પ્રકાશમાન થયા, તેજ આ રથ પુરાતન કહો કે નવીન કહો તમારે માટે આજ (તૈયાર) થશે ને ? ૪

૧ इदम् उ त्वत् पुरुषं वयनावद ज्योतिः पुरस्तात् तमसः अस्पात् । नूनं विभातीः दिवः इहि-
तिरः उपसः जनाय गातुं कृणवन् ।

૨ चित्राः वपसः अश्वरेषु स्वरवः इव भिताः पुरस्तात् अस्थुः, ताः शुभयः पावकाः उच्छन्तीः
मन्त्रस्य तमसः द्वारां वि उ अत्रन् ।

૩ अथ मघोनीः उपसः उच्छन्तीः भोजान्न राघोदेयस्य चितवन्त पण्यः अनुप्यमानाः (घन्तः)
अचित्रे तमसः मध्ये अन्तः ससन्तु ।

૪ हे वपसः देवीः, हे रवती येन नवगवे अंगिरे सप्तास्ये दशगवे रवद ऊय, सः घनयः नवः वा
यामः कुविद् अथ नः मभूयात् ।

કારણ કે હે દેવીઓ, સનાતન નિયમાનુસાર (રચને) જોડેલા અશ્વોને લીધે તમે અર્ધા-ફાલુમાં સર્વ જગતની આબુ બાબુ પરિભ્રમણ કરો છો. હે ઉપા, (આમ કરતી વખતે) તમે, નિદ્રાવશ થએલા પ્રાણીમાનને, સર્વ દ્વિપાદ અને ચતુષ્પાદ જીવોને પોતાના ઉદ્દોગમાં વ્યાપ્ત રહેવા માટે જાગૃત કરો છો.

આ ઉપાઓમાંથી અત્યંત પુરાતન ઉપા તે કઈ? જેણે ઋશ્યઓના ચોક્કસ કાર્યો કરાવ્યાં છે તે ઉપા (આમાં) ક્યાં છે? જે વખતે આ શુભ તેજસ્વી ઉપા (જગતનું) કલ્યાણ કરવા માટે નીકળે છે તે વખતે તે એકસરખી અને ધડપણ રહીત હોવાથી જુદી જુદી ઓળખાતીજ નથી.

ખરેખર આ કલ્યાણપ્રદ ઉપા દેવી (આજ આપણી સન્મુખ દેખાય છે તે) પુરાતન કાળમાં પણ બકતોને સહાય કરવામાંજ પોતાનો વૈભવ સમજનાર, સદ્ગુણ પ્રભાવ અને સત્ય-રૂપજ હોતી. તેનો ઉદય થતાં યજ્ઞ કરીને તપ કરનાર અને સામ સૂકતોથી યજ્ઞોગાન કરીને ઇશ્વરનું સ્તવન કરનાર બકતજનને તે કાળમાં પણ તત્કાળ સામર્થ્ય સંપત્તિનો લાભ થાય છે.

૫ હે દેવી: ઉપસઃ યૃગં સઘન્તં દિપાત્ ચતુષ્પાત્ બીવં ચરયાય પ્રબોધયન્તીઃ, ઋતયુરિંદ્રિઃ ભઘ્નૈઃ સઘાઃ મુવનાનિ પરિ પ્રયાય ।

૬ યયા ઋશ્મણો વિધાના વિદ્યુઃ સા ભાસામ્ પુરાણી કતવા કસ્વિત્ । ચત્ સુમાઃ ઉપસઃ શુભં ચરન્તિ, સઘશીઃ ભજુર્યાં ન વિ હાયન્તે ।

૭ સા પ તા મદ્રાઃ અભિષ્ટિ યુમ્નાઃ ઋતજાત ચરયોઃ ઉપસઃ પુરા ભાણુઃ, યામુ દંજાનઃ ઉપધેઃ શશ્માનઃ સ્તુવન્ ધંસન્ સઘઃ પ્રથિનમ્ આપ ।

સૂક્ત ૫૨.

॥ ઋષિ-વામદેવ । દેવતા-ઉપા ॥

જુઓ, આ લાવણ્યવતી રામા. આકાશ કન્યા ઉપા સુપ્રકાશિત થઈને પોતાની બહેનની તેની પાછળજ નજરે પડી છે. ૧

વિષ્ણુલતા પ્રમાણે અદ્ભૂત અને લાલ રંગની આ પ્રકાશરૂપ ધેતુની માતા ઉપા દેવી સદૃશ પ્રીય હોવાથી અશ્વી દેવોની પણ તે પ્રીય સખીજ છે. ૨

અશ્વી દેવોની તું પ્રીય સખી અને તેજોરૂપ ગાયની માતા છે. હે ઉપા, અભિષ્ટ ધનની સ્વામિની પણ તુંજ છે. ૩

અમારામાં હુદ્દિનું તેજ પ્રકાશમાં આવે તેમ કરીને તું સજ્જનના અદેખાઓનો નાશ કરનારી છે. હે મૃદુભાષિણી દેવી મનોહર સ્તોત્રોધીજ અમે તારી ઉપાસના કરીએ છીએ. ૪

ઉપાદેવીની ધણી મંગળ કિરણ જળ ગાયના દુધના પ્રવાહ પ્રમાણે (શુભવર્ણ) દેખાય છે. તેના તે કિરણો પણ જ્યાં ત્યાં ચીકાર બરાઈ ગયાં છે. ૫

૧ ત્વા તૂનરી જગી દિવઃ કુહિતા ય્યુચ્છંતી સ્વસુઃ પરિ પ્રત્યદર્શિં ।

૨ અન્નેવ ચિન્ત્રા, અહીં, કંતાવરી ગર્વા માતા કપા અધિનોઃ યગા અમૂત ।

૩ દે કપઃ કત અધિનોઃ યરવાધિ કત ગર્વા મર્મૈર્ગાધિ કત ષસ્વઃ કુંચિદે ।

૪ દે યુત્તાવરિ ચાવદ્રેષધં ચિન્દિવત્ સ્વા સ્તોમઃ પ્રતિ અમુસ્મદિ ।

૫ મત્રાઃ સ્ફયઃ ગર્વા યર્ગો. ન પ્રતિ અમુસ્મદ્ દયં કપા રુઠ જયઃ આ અમ્રાઃ ।

હે તેજ્યમાન દેવી તેં સર્વત્ર ભરાઈ રહીને તારા પ્રકાશથી અધકારનો નામ કચોળ છે
માટે તું તારા સ્વભાવ પ્રમાણે અમને પ્રસન્ન થા.

હે ઉપા, તું તારા તેજથી આકાશને તેમજ આ (પશ્ચિમ) પ્રિય વિસ્તીર્ણ અંતરીક્ષ
પ્રદેશને પણ તારા શુભવર્ણ ઉજવળ પ્રકાશથી ખીંચીખીંચ ભરી નાંખે છે.

સૂક્ત ૫૩.

॥ ઋષિ-વામદેવ । દેવતા-અગ્નિ ॥

દેહીપ્રમાન પરમાત્મારૂપ અને પરમજ્ઞાનવાન જગત્પ્રેરક સવિતા દેવના શ્રેષ્ઠ અને ઇન્દ્રિયીત
ઐશ્વર્યની જોડ અમને મળે એવા હેતુથી અમે પ્રાર્થના કરીએ છીએ. જે ઐશ્વર્યના દ્વારે
ભગવાન ભક્તજનોને પોતાના ગણીને આધાર આપે છે, તે ઐશ્વર્ય આ દેવ (બૂલોકર્મા
લાવવાના) પોતાના પ્રકાશરૂપ અંજનના યોગે અમને આપે.

આ આકાશને અદ્દર પકડી રાખનાર અને જગતનો અધિપતિ હોવાથી આ પરમ પ્રસ
દેવોએ સોનાનું બખતર શરીરપર ચઢાવી દીધું છે. અને આ મહા ચતુર જગત્પ્રેરક દેવે
પોતાનો પ્રકાશ જ્યાં ત્યાં ફેલાવીને સર્વ વિશ્વ ભરી નાખ્યું અને અર્નિવાના સુખનું ધામ
નિર્માણ કર્યું.

૬ હે વિભાવરિ ઉપ: ભાગ્યુષી સ્વં ય્યોતિષા તમઃ વિ ભાવઃ, ત્વમ્ સ્વધામતુ ભવ ।

૭ હે ઉપ: રસિમામિઃ શાં આ તનોપિ શુક્લેણ શોચિષા મિયમ્ વર અન્તારિક્ષમ્ આ તનોપિ ।

૧ દેવસ્ય ભસુરસ્ય પ્રજેતસઃ સવિતુઃ સ્ત્વ મહત્ વાર્યમ્ વૃણીમહે, ચેન દાનુષે ચર્દિઃ ચચ્છતિ । ત્વ
વાર્ય મહાન્ દેવઃ નઃ ભવતુમિઃ વદયાન્ ।

૨ દિવઃ કર્તા મુવનસ્ય પ્રજાપતિઃ કવિઃ (સવિતા) પિષાદમ્ શાપિઃ પ્રતિ મુચ્ચતે । વિ ચક્રુઃ
સવિતા વર તેજઃ પ્રપયન્ આપુષન્ વક્ષ્યમ્ મુદ્રમ્ બજીશ્વનન્ ।

તેણે સર્વ દિવ્ય લોક અને ભૂલોક વ્યાપ્ત કર્યું છે આ દેવે પોતાનાજ (સત્ય) ધર્મના ઉત્કર્ષ માટે પ્રાર્થનાસ્તોત્ર રચી આપ્યું. અને અંજન પ્રભાણે (કૃષ્ણવર્ણ) સંધ્યાકાળે જગતને સુવાડીને અને ફરીથી જાગૃત કરીને) સર્વ પ્રાણીમાત્રને ચૈતન્ય આણનાર પોતાના ઉદ્ધારમાં મર્ક થઇને સર્વ દેવે પોતાના (કિરણરૂપ) હાથ ફેલાવી દીધા છે. ૩

અટકાવ રહિત અને સર્વ ભુવનોને પ્રકાશથી ઉજવળ કરનાર આ જગત્પ્રેરક દેવ વિધિના નિયમોનું પરિપાલન કરે છે. આ જગતમાંના સર્વ પ્રાણીસૌ તરફ તેણે પોતાના (કિરણરૂપ) હાથ ફેલા માટે આજળ કર્યા છે. અને તેજ નિતિ અવર્તક ભગવાન શ્રેષ્ઠ ધર્મમાર્ગનો રાજા છે. ૪

અંતરિક્ષને ત્રણ વખત વ્યાપ્ત કરીને આ જગત્પ્રેરક દેવ પોતાના મહિમાથી ત્રણ રત્નો લોક અને ત્રણ તેજોમય લોકને ઘેરીને રહે છે. તે ત્રણ સ્વર્ગ લોક અને ત્રણ ભૂલોકને ચૈતન્ય આપીને પોતાના ત્રિવિધ ધર્મથી તેનું કાળજીપૂર્વક પરિપાલન કરે છે. ૫

જે શ્રેષ્ઠ સુખનું ધામ, સર્વ વિશ્વને સમૈતન કરનાર જે સપળા ચરાચરોનો રક્ષણકર્તા છે તે આ જગત્પ્રેરક સવિતા દેવ અમને આનંદ આપે અને સર્વ પાપોમાથી અમારું સ રક્ષણ થવા માટે (પોતાની કૃપાનું) ત્રણ પડવાળું મળ્યૂત જખતર પણ આપે. ૬

૩ સવિતાઃ દેવઃ દિવ્યાનિ રજોશિ પાર્યિવા ભાગ્રાઃ સ્વાય ધર્મણે શ્લોકં કુણ્વતે । સવિતા જગદ્ બક્ષુભિઃ નિર્વિશયન્ પ્રમુવન્ સર્વામનિ જાદુ પ્રાણાક્ ।

૪ અદામ્યઃ મુવનાનિ પ્રવાકસત્ દેવઃ સવિતા મતાનિ અભિરક્ષતે । મુવનસ્ય પ્રનામ્યઃ જાદુ પ્રા-
ણાક્ । પૃથ્વતઃ મહઃ અઽમસ્ય રાજતિ ।

૫ સવિતા મહિત્વના અન્તરિક્ષમ્ ત્રિઃ દન્વતિ, ત્રી રજોશિત્રીણિ રોચના પરિમ્, તિહ્રઃ દિવઃ તિહ્રઃ પૃથિવીઃ દન્વતિ । ત્રિભિઃ મતૈઃ ષઃ ઃ ત્મના અભિ રક્ષતિ ।

૬ યઃ દેવઃ સવિતા વૃહસ્પત્યઃ, જગતઃ સ્વાતુઃ ડમયસ્ય વધી પ્રસવિતા નિવેશના, ષ નઃ ધર્મં વચ્છન્ બ્રહ્મ ઇવાય બ્રહ્મ. વચ્છન્ ચ (નિવચ્છન્) ।

આ ભુઓ ભગવાન યથા યોગ્ય વખતે પ્રગટ થયા છે. માટે અમારા આ વસતિ સ્થાનનો ઉત્કર્ષ થાઓ. અને આ સવિતા દેવ અમને ઉત્તમ સંતાન અને મનોત્સાહ આપે. તે અમને રાત દિવસ (સન્માર્ગ તરફ) પ્રવૃત્ત કરીને જેથી ઉત્તમ પ્રગતિનો લાભ થાય તેવા ઐશ્વર્યની ભોડ કરી આપે.

૭

સૂક્ત ૫૪.

॥ ઋષિ—વામદેવ । દેવતા—સવિતા. ॥

ખરેખર જગત્રેરક દેવ અમારે વંદન કરવા લાયકજ થયો છે, અને અમારા વીરોએ દિવસે આ વખતે તેનું સ્તવન કરવું એજ તેમને યોગ્ય છે. તે માણસોને અનેક પ્રકારની રત્ન સંપત્તિ આપે છે માટે તે અમને પણ સર્વથી શ્રેષ્ઠ સામર્થ્ય સંપત્તિ આપે તેમ થાઓ.

૧

સર્વને પૂજ્ય દિવ્ય વિભૂતી માટે અમરત્વની જે અત્યંત ઉત્કૃષ્ટ બક્ષીસ તે તું પ્રથમ આગળ કરે છે અને પછી, હે જગત્રેરક દેવ, અમે મનુષ્યો. માટે એક પછી એક અનુક્રમે પ્રાપ્ત થનાર આનંદનું શ્રવન—આ તારી કૃપા તુ (ઉદારતાથી) ખુલ્લી કરી આપે છે. ૨

૭ સવિતા દેવઃ ઋદુભિઃ ભાગન્ ધર્વં વર્ષતુ । સુપ્રજામ્ ર્દ્યં નઃ દધાતુ । ષ ક્ષપાભિઃ અદામિથ નઃ જિમ્બતુ પ્રજાવન્તમ્ રાયિમ્ અસ્મે યામિન્દાતુ ।

૧ સવિતા દેવઃ તુ દદાતી અહઃ નૃભિઃ સપવાચ્યઃ, નઃ વન્ધઃ અમૃત્ । યથા નઃ અદ્ર ધેત્ર કલિન્નં વપન્ તથા યઃ માનવેભ્યઃ રત્ના વિ ભજતિ ।

૨ પ્રથમ દિ યાદિવેભ્યઃ દેવેભ્યઃ અમૃતદર્પે સત્તમ ભાગ મુવપસિ । આદિત્વ દે સવિતઃ, માનુષેભ્યઃ દામાનમ્ (નામ) અનૂવીના જોવિતા વિ ઝરુવે ।

અવિચારથી, અમારી ક્ષુદ્ર ચતુરાઈના તોરથી, અધિકારના અભિમાનમાં અથવા મનુષ્યની સ્વભાવિક દુર્બલતાથી અમે દિવ્ય વિભૂતીઓનો જે કાંઈ અપરાધ કર્યો હોય તે પેટમાં રાખીને, હે જગત્પ્રેરક દેવ, દેવોમાં અને મનુષ્યોમાં તું આજ અમને પાપથી મુક્ત કર.

જે અસૌક્રિક પ્રભાવથી જગત્પ્રેરક (સવિતા) આ ચરાચર વિશ્વ હવે ધારણ કરશે તે તેના ઈશ્વરી પ્રભાવને કોઈ પણ અટકાવ કરી શકનાર નથી. જેની (કિરણ ૩૫) નાની આંગળી અત્યંત શોભાયમાન દેખાય છે એવા તે ભગવાન આકાશના અત્યંત ઉંચા શિખર ઉપર આરોહણ કરીને પૃથ્વીના વિસ્તાર પટ પાછળના પ્રાણી માત્રને પ્રેરણા કરે છે તે તેનું ખરેખર બાધ વગરનું પરાક્રમજ છે.

જેમાં ઈંદ્રજ મોટો છે, એવા દિવ્ય વિભૂતીઓને મોટા મોટા પર્વતો માટે તું પ્રોત્સાહન આપે છે, અને ધર માંડીને રહેનાર લોકોને આશ્રયની જગા (કષ્ઠ તે) પણ તુંજ સુચવે છે. માટે તે (પર્વત અને પક્ષી વિગેરે) જ્યાં ત્યાં ઉડતાં જેમ જેમ અટકાવી રાખ્યા તેજ સ્થિતીમાં હે જગત્પ્રેરક દેવ, તે તારી આગામી રાહ જુએ છે.

હે જગત્પ્રેરક દેવ, તારી પ્રીત્યર્થ જે સોમ સ્તવનો હમેશાં ત્રણે કાળ થાય તે (ભક્તોને) સહભાગ્યની ભેડ કરી આપો છો, માટે હે ઈંદ્ર ભગવાન, ધાવાપૃથ્વી, આપોદેવી સાથે (આકાશ) ગંગા અને આદિત્યો સાથે અનામનંદ શક્તિ પણ મને સુખનું સ્થાન થાય.

૩ હે સવિતઃ, ચત્ત્વર્યં દૈવ્યે જને ભવિત્તી, દૈનૈઃ દક્ષેઃ પ્રભૂતા, પૂરુષત્વતા ચ ભાગઃ વહ્નુઃ તવ (ધાન્યવા) દેવેષુ ચ માનયેષુ ચ ત્વં નઃ ભગ્ન બનાવણઃ સુભતાત્ ।

૪ દૈવદસ્ય ધમિનુઃ તવ ન પ્રમિયે યથા પિન્ધે ભુવનં ધારયિષ્યમિતિ । સ્વંગુરિઃ દેવઃ સવિર્થ પૃથિવ્યા વરિમન્ બા દિવઃ વર્મન્ ચ ચત્ત્વર્યં સુભતિ ભસ્ય તવ સત્યમ્ એવ ।

૫ વૃદ્ધયઃ પર્વતેભ્યઃ દંદ્ર ગ્યેષ્ટાન્ (સુવૃષિ,) એન્યઃ પસ્યન્વતઃ ધયાન્ ગુરુષિ । હે સવિતઃ યથા પતર્વતઃ વિયેમિરે એવં ચ તે સવાય તદ્ગુઃ ।

૬ હે સવિતઃ, ચે તે સવાયઃ દિવેદિવે ટિરહન્ સંભમં બા સુભન્તિ, । (તવ) દંદ્રઃ યાવા પૃથિવૌ ષિંષુ ભદ્રિઃ, બદિષિઃ બાદિત્યેઃ યઃ યઃ શર્મં ચંચત્ ।

સૂક્ત ૫૫.

॥ ઋષિ-વામદેવ । દેવતા-વિશ્વદેવ ॥

હે દિવ્ય નદિ, તમારામાં ભક્ત રક્ષક હોય છે ? દીન પ્રતિપાવક કોણ છે ? હે ઘાવા-પૃથ્વી, હે અનાઘનંત શક્તિ, હે જગતમિત્ર વરુણ અત્યંત બળવાન જો કોઈ માણસ આવ્યો તો તેનાથી અમારું સંરક્ષણ કરો. હે દેવો યજ્ઞયાગમાં અંતઃકરણનો આરામ તમારા-માંથી કોની પાસેથી મળશે.

જે દિવ્ય વિભૂતિઓએ આ પુરાતન દિવ્ય મંદિરો સુપ્રકાશિત કર્યા, જે અગ્નિ વિભૂતિઓએ પોતાનું તેજ પ્રગટ કરીને દરેક વસ્તુ લુહી લુહી નજરે કરી, સુખદાતા દેવોએ સર્વ કાંઈ આપેયુંજ છે તેજ આ ધર્મમય શુદ્ધિયાગો અવિનાશી અને અદ્ભૂત ચરિત્રવાન દેવ પોતાની દિવ્ય કાંતિથી જગમગે છે.

ગૃહસ્વામિનીને અદિતીને અને સુખકારક સિન્ધુ દેવીને તેમની કૃપાનો લોભી હું "અર્ક" સ્તવનોથી પ્રસન્ન કરું છું અને અમારું સંરક્ષણ થાય તેની રીતે ઉપા અને રાત્રિ બંને અમને અશ્વત કરે.

અર્ધમા (૩૫) વરુણ અમારો (ઉત્કર્ષમા) મારું સ્પષ્ટપણે બતાવે છે. મનોત્સાહનો, સ્વામિ અગ્નિ (૩૫ ઈન્દ્ર) અમને આનંદ પદની દિશા બતાવે છે. હે ઈન્દ્ર, વિષ્ણુ, વીર્યન આવેતમાં તમારું સ્તવન થાય છે માટે અમને અતિથય મન્વન્ત બખતર અને સુખનું ધામ (એટલી બક્ષીસ) આપો.

પરિતાજળ, મરૂતાંજળ, અને બાબના અધિપતિ સર્વ રક્ષક દેવની પાસે મેં કૃપાની યાચના કરી છે. માટે (સંત) જનો વિરૂદ્ધ જે કાંઈ પાપ કર્યું હોય તેમાંથી હે સર્વશ્રેષ્ઠ પ્રભુ, અમને મુક્ત કરો. અને મિત્ર વિરૂદ્ધ જે કાંઈ પાપ કર્યું હોય તેમાંથી પણ તે જગતમિત્ર અમારો છુટકો કરે.

૧ હે વરુણઃ મઃ મપે કઃ પ્રાતા કઃ વસ્તાઃ હે યાવા મૂની, હે અદિતે મઃ પ્રાણીધામ્ ॥ મિત્ર વદન ધરીયઃ મર્તાવ, હે દેશઃ અપરે મઃ કઃ વરિઃ પાતિ ૧

૨ યત્ત વિ વરુણમ્ વિયોગારઃ અમૂઘઃ મે દેવાઃ પૂર્ણાંભિ ધામાભિ પ્ર અર્વાન્, તે વિપાતારા અજગ્રાઃ દેશઃ વિ રુધઃ કૃતધીતયઃ દત્તા દહન્ત ૨

૩ વસ્વામ્ અદિતિમ્ વિન્ધુ દેવીમ્ રશ્નિતમ્ ચ અર્હેઃ સસરાય પ્ર દંઢે, ॥ ઝને અદનો ઉપચાનજાઃ યપા નઃ વિપાતામ્, તપા તે અદન્ને કુસ્તામ્ ૩

૪ ઓ અર્ધમા વરુણમ્ પન્થામ્ વિ નૌતિ, રુષેઃ પતિઃ અગ્નિઃ સુવિતામ્ મારુતૈર્વિ પૌતિ ॥ હે દર્શોવિન્ધુ ય સુશાવા મુયામ્ નઃ યત્ત અમવત્ યર્મ વસ્તમ્ ચ યન્મ ૪

૫ પર્વતસ્ય મર્તા દેવસ્ય પ્રાતુઃ મયત્ત ય અણિ આ ઋને, (વિષત્ત) પતિઃ જન્માન્ ધંરુઃ મઃ ઉદધેત્ ૫

હે ઘાનાપૃથ્વી, હે દેવીઓ, (અતરિક્ષરૂપી ટક્ષના) મૂળીઆ નશ્કના અધિષ્ઠાતાના ભાગ સાથે તેમજ તમને ગ્રીથકર આપોદેવી સાથે હવે તમારીજ સ્તુતિ થવા દો. સપત્તિ મેળવવાની આરા રાખનાર વેપારી ઉપલુ નિશ્વાસ નાખનાર નૌકાપર આરૂઢ થઈને મુસાફરી કરવા માટે સમુદ્ર માર્ગ મોકળો કરે છે તે પ્રમાણે (શ્રમથી) ઉપલુ નિશ્વાસ રાખનાર તમે દેવોએ નદીઓનો માર્ગ પણ ખુલ્લો કર્યો છે.

જ્ઞાનયુક્ત અદિતિ દેવો સાથે અમારૂં સરક્ષણ કરે, જગતતારક પ્રભુ અમારી તરફ ખેદરકાર ન થતા અમારો ઉદ્ધાર કરે. લોક મીન વરૂણના સ્થાન અથવા અગ્નિના ઉચ્ચ પદનું અપમાન કદી પણ ન થાઓ.

જે જે વાન્ઠિત વસ્તુ છે તેનો સ્વામિ અગ્નિ છે અને જે જે ઉત્તમ ભાગ છે તેનો પણ સ્વામિ અગ્નિજ છે તે આ સર્વ નીજ અમને આપે છે.

હે ઐશ્વર્ય સપ્ત ઉપા, હે મધુર ભાગિણી પવિત્ર સામર્થ્ય સ્વામીની, સર્વ પ્રકારની ઇન્દ્રિય સપત્તિ અમારે માટે નર્ધ આવ.

એટલે તે જગદગ્રેરક દેવ, ભાગદાતા લોકમિન વરૂણ, આર્ચમાં ઇન્દ્ર પોતાના કૃપા પ્રસાદ સાથે અમારી તરફ આગમન કરે.

સૂક્ત ૫૬

॥ ઋપિ વામદેવ । દેવતા-ઘાના પૃથ્વી ॥

એટ અને (સર્વ પ્રાપ્તી કરના) મોટા ઘાવાપૃથ્વી કાંતિથી અને તેજસ્વી રૂપમાં અહીં પ્રગટ થાઓ. તે સર્વમા જોઈ અને મહાન ગોળની લુદી લુદી સ્થાપના કરતી વખતે તે દામરૂપ છદ્મે સર્વન ફેલાનાર પોતાના કિરણરૂપ અશ્વો સાથે મોટી મર્જના કરી.

૧ તુ દેવો રોદધી, મનિશ્વર (વેદ્યા) સંચરણે ઇમુદ ન, અહિના ગુપ્તેન રૂપે અપ્યેભિ. સ્તુતીત ॥ (યસ્માત્ પુતે દેવ) ધર્મસ્વરૂપ નય અપ મ્મન ।

૭ દવી અદિતિ. દેવે. ન. નિ પાતુ । ત્રાતા દવ અગ્રયુષ્છત ન ત્રાપતામ્ ॥ મિત્રસ્ય વરુણસ્ય ધાધિમ્ અમ યાતુ પ્રમિયમ્ ન હિ અર્હાયસિ ।

૮ અમિ વષવ્યસ્ય રૂંધે, અમિ મહ સૌમયસ્ય રૂંધે ય તાનિ અસ્મભ્યં રાસતે ।

૯ દ સૂરૂત મધોનિ ઉપ, પુરુ વાર્ગ ન. આ વહ હે વાગિનીવતી અસ્મભ્ય તાનિ આ વહ ।

૧૦ તલ્લ સવિતા મગ વરુણ ઇમત્ર અર્ચમા મુ ન (આ યાતુ) દન્દ રાધસા નઃ આ ગમત્ ।

૧૧ યત્ત ધોમ્ (અમે) વરિષ્ઠે વૃદ્ધતા વાનાપૃથિવો નિમિન્વત્, તથા વરધાનેભિ. ઐ. દવત્ ॥ (દધર્મ) યે દના ગુપ્તયત્મિ અર્ચે મદી ઝયેન્નેવ મવામ્ ।

પૂજ્ય દેવો સાથે આ પૂજ્ય અને અલંગ દેવી પોતાની તેજઃપુજા ક્રાંતિથી કૃપા જળનું સિંચન કરતી ઉભી રહી છે. તે સદ્ગતિ પ્રેમ, દ્રેષ રહીત છે, તે દેવોની માતા અને યતની અધિષ્ઠાત્રી છે. ૨

જેણે આ ઘાવાપૃથ્વી ઉત્પન્ન કર્યા તેજ એકલો આ જગતમાં મહાત્મ્યુર દેવ છે. અને આ વીરતીર્થ પડવાળા મુંદર રજો લોકને તિરાધાર આકાશ મંડળમાં તેજ સુદ્ધિમાન દેવે પોતાના સામર્થ્યથી ગતિ આપી છે. ૩

અને હવે હે ઘાવાપૃથ્વી, સ્ત્રીઓવાળા દેવો સાથે તમે પ્રેમ પૂર્વક અમારામાં મનોત્સાહ લાવો છો, તમે વિરતીર્થ વિચર્ય અને પૂજ્ય છો; માટે મોટા અને મજબુત બખતરથી અમારે રક્ષણ કરો; સદ્ગુદ્ધિથી અને હર્મેશં જયજાણી ચોક્કા થઈએ એમ કરો. ૪

તમે દેદીપ્યમાન છો; તમને અમે આદર સહિત સ્તોત્ર અર્પણ કરીએ છીએ. તમે પવિત્ર છો માટે તમારી પાસેજ આવીએ છીએ. ૫

તમેજ પોતે અરસપરસ પાવન કરો છો. તમે તમારા પોતાનાજ આતુર્ય બળથી (પ્રાણીઓપર) અધિકાર ચલાવો છો અને યુરાતન કાળથી સનાતન સત્યને અનુસરીનેજ તમે ચાલો છો. ૬

(ભક્ત૩૫) મિત્રના ધર્માચરણ સિદ્ધિએ સાપીને તે પૂર્ણ કરીને તમે કૃતાર્થ કરો છો, અને યજ્ઞ વેદીની આસપાસ વિરાજમાન થાઓ છો. ૭

૧ યજ્ઞેઃ દેવમિઃ દેવી અમિનતી ક્તાવરી, અદ્રુક્ષા યજતે દેવપુત્રે યજસ્વ વેગો યાવામૂમી શુચ-યદ્મિઃ ભર્કઃ સ્વમાણે તસ્યદુઃ

૨ ય ઇમે યાવાપૃથિવી જગત્ત્વ સ્વ ઇત્ ભુવનેષુ સ્વપા ભાસ ॥ ધીરઃ સઃ કર્ષી ગમીરે શુમેકે (જગી (સ્વપા) ઇષ્ટ્યા ભવંતે સમ્ શેરત્

૪ તુ હે રોદસી, પર્ણાવદ્મિઃ વૃહદ્મિઃ દેવૈઃ સજોષાઃ સરુચી વિશે યજતે (શુભા) નઃ વરુપેઃ દ્ય-મન્વી નિ પાર્ત । ધિન્ના સદાસા રથ્યઃ સ્યામ ।

૫ યાવામૂમી, યાવિ વાં વપસ્તુતિમ્ પ્ર ભિમિ માદિ મયમ દે શુચો વાં પ્રસસ્તયે તપ મચ્છામઃ ।

૬ તન્વા મિયઃ મુનાને સ્વેન દક્ષેણ રાજયઃ । સનાત્ત્વત્ત્વમ્ રુદ્રાપે ।

૭ મદી મુવાં મિત્રસ્વ ઋત્તં તરન્તી વિપ્રતી સાધયઃ, વરૂં પરિ નિ વેદયુઃ ।

સૂક્ત ૫૭.

॥ ઋષિ-વામદેવ । દેવતા-ક્ષેત્રપતિ, શુનાસીર ઇત્યાદિ ॥

હિતકર્તાએ મદદ કર્યા પ્રમાણે ક્ષેત્ર પતિની મદદથી અમે ગાય અને ઘોડાનું પોષણ થાય તેવુંજ ધન જીતી લાવીએ. તે ક્ષેત્રપતિ અમારા જેવા ઉપરજ દયા કરશે. ૧

હે ક્ષેત્રપતિ, ગાય દૂધ આપે છે તેમ મધુચ્ચાવી અને ઘી પ્રમાણે પરમ પવિત્ર મધુર રસની લહેર તું અમારા ઉપર નાંખ. સદ્ધર્મના પ્રભુ હે દેવ તમે અમારા ઉપર દયા કરો. ૨

ઔપધી, ઘુલોક અને આપોદેવી અમને મધુર થાઓ. અમને અંતરિક્ષ મધુર થઓ. ક્ષેત્રપતિ પણ અમારી સાથે મધુર હો, અને કૌમ્ભથી પણ ઉપદ્રવ ન થતાં અમે તેને અનુસરીને રહીએ તેમ થાઓ. ૩

બળદ આનંદથી, લોકો ખુશીથી અને હજી સહેલાઈથી જમીન ખેડે. ધુંસરી સારી રીતે મજબુત બાંધી આપો. સુખની ઉત્પત્તિ થાય તેમ તારો આશુક ચલાવ. ૪

હે શુનાસીર, (ખેતીનું કામ સફળ કરનાર દેવો) અમે કરેલી આ સ્તુતિ ગ્રહણ કરો, આકાશ મંડળમાં જે ઉદક તમે ઉત્પન્ન કર્યું છે તેનાથીજ આ જમીન ભીજવો. ૫

હે ભાગ્યશાલી સીતા, અહીં આવ, તને અમે વંદન કરીએ છીએ કારણ કે તથી તું અમારી ભાગ્યદાતા થાય છે; અમને સફલાર્થ કરનારી થાય છે. ૬

ધંત્ર સીતાનો સ્વીકાર કરે; તે અમારે માટે દરેક વર્ષે દૂધથી પૂર્ણ થઈને અમને (ધન-ધાન્યરૂપ) દૂધ આપે. ૭

હજીનું ચવડું જમીન સહેજ ખેડે; ખેડુત સ્ફુજ આનંદથી (ખેતર ખેડતો) બળદ સાથે ફરે. સર્વને મુખ થાય તેમ વરસાદ મધુરરસથી અને ઉદકથી જમીન સ્વીકાર કરે. હે શુનાસીર, અમારે માટે સુખનો બંડાર આપો. ૮

૧ વયં દિતેનેવ ક્ષેત્રસ્ય પતિના (સર્વ) જયામયિ । યઃ ગૌ અશ્વં પોષયિતુચ (ધનં) આ મયતુ । યઃ હંરેષે નઃ મૃદ્ધાતિ ।

૨ હે ક્ષેત્રસ્ય પતે, યેનુઃ પયઃ દય (સ્વં) મધુમન્તં કર્મિમ્ બસ્માશુ ધુક્ષ । મધુધુતં ઘૂર્ણં પૃથમિષ (કર્મિમ્ ધુક્ષ) । જ્વતસ્ય પતયઃ દેવાઃ નઃ મલ્લયંતુ ।

૩ ઔપધીઃ યાવઃ આપઃ ય મધુમતીઃ (મયંતુ) । અંતરિક્ષં નઃ મધુમય મયંતુ । ક્ષેત્રસ્ય પતિઃ નઃ મધુમાન્ બરતુ । વયં અનરિમ્પન્તઃ એનં અનુરેમ્ ।

૪ પાદાઃ ઘનં મયંતુ । નરઃ ઘનં, સંગલ ઘનં ટપન્તુ । ઘનં વરવા અપ્યતો ઘનમ્ અશ્વમ ચરિમશ્વ ।

૫ હે ઘનાધીરો દર્મા યાચમ્ યુવેમામ્ મત્સયઃ રિચિ (યુવો) ચક્રયુઃ તેન દર્મામ્ ઘીતામ્ ચપ યિચવમ્ ।

૬ હે યુમયે ધીતે, અર્થોની મય । વયં ત્વા પંદામહે ચયા યઃ યુમવાપયિ, ચયા નઃ ઘુદ્ધાપયિ ।

૭ દરઃ ધીતામ્ નિ ઘુદ્ધામ્ । તામ્ પૃથા અનુ ચપ્પયુ વવરવતી ચા ચપામ્ યતામ્ ધમામ્ નઃ ઘુદામ્ ।

૮ ઘનં વલ્લઃ મુમિમ્ નઃ ચિ ક્રયંતુ । ઘનં ચેનાપાઃ વાદેઃ અમિ ચંતુ । ઘનં વર્મન્યઃ મધુનો વયોમિ । ચિપન્તુ । હે ઘનાધીય ઘનં બસ્માશુ પતમ્ ।

સૂક્ત ૫૮.

॥ ઝપિ-વામદેવ । દેવતા-ઉદક ધૃત ઈં ॥

સમુદ્રમાંથી મધુર રસનું મોઝું ઉછળ્યું તે સોમવહી જેવુંજ અમૃતમય થયું. ધીનું જે એક નામ શુભ છે, તેજ દેવની જીભ અથવા અમૃતનું સર્વસ્વ કહેવાય છે. ૧

(દિવ્ય) ધીનો મહીમા વર્ણવવો તેજ અમને યોગ્ય છે. માટેજ આ યજ્ઞમાં તેનો નામ મહિમા અમે મસ્તકવડે નમસ્કાર કરવા યોગ્ય સમજીને માન્ય કરીએ છીએ. આ (ધીનો) મહિમા (અમે) ગાતી વખતે બ્રહ્મા તે સાંભળે. આવા પ્રકારનું (દિવ્ય) ધી ચાર શીંગડાવાળા ગવા નામના પશુએ (ઉત્પન્ન કરીને) બહાર કાઢી આપ્યું. ૨

તેને શીંગડા ચાર, પગ ત્રણ, મસ્ક બે, અને હાથ સાત છે. આ બળદને ત્રણ જગાએ બાંધેલો હોવાથી તે મોટેથી બરાડે છે અને તેજ મહાન ઇશ્વરે માણસોના અંતઃકરણમાં વાસ કરેલો છે. ૩

પણી (નામના અર્ધમાંસ) દાબી રાખેલું અને ત્રણ પ્રકારનું બનેલું (દિવ્ય) ધી દેવાને (પ્રકાશ) ધેતુના ઠેકાણેથી મળ્યું. એક પ્રકાર ઇંદ્રે ખીજો સૂર્ય ઉત્પન્ન કર્યો, અને ત્રીજા આત્મ સામર્થ્યથી દેવાએ બતાવ્યો. ૪

આ (દિવ્ય) ધીની ધારોની સે'કડો જોત યજ્ઞની નજરે ન મકતાં તે રમ્ય અંતરિક્ષ સમુદ્રમાંથી ઉતરીને (નીચે) આવે છે; તે હવે બરાબર જોવાને મળ્યું છે. જો તે તેના મધ્ય ભાગમાં એક સોનાની વેત (એટલે વિજળી) દેખાય છે. ૫

૧ સમુદ્રાદ્ મધુમાનુ ઝર્મિઃ કદારત્ । સ્વઃ ધંધુના અમૃતતત્ત્વં વપ સમાનત્ । પૃથક્સ્ય યદ્ યુગ્મમ્ નામ
દેવેશ્વરોઽન્તિ, અમૃતસ્ય નામિઃ ચ મવતિ ।

૨ ચર્ચં પૃથક્સ્ય નામ પ્ર ગ્રાવામ । આસ્મિન્ યજ્ઞે તદ્ નુમોભિઃ ધાસ્વામ્ ધાસ્વમાનમ્ (વદ્) મમા,
જપ શૃણવત્ । પૃથક્ ચતુઃ કુંગમૌઃ અવમોત્ ।

૩ અસ્ય ચત્વારિ શૃંગા, ત્રયઃ પાદાઃ, દેશીર્ધે, તસ્ય સૈંત્ત્વં હસ્તાસઃ ત્રિષા વક્ત્રઃ રૂપમઃ શેરકીર્તિ ।
મદઃ દેવઃ મત્સ્યાન્ આવિવેસ ।

૪ પળિમિઃ ત્રિષા હિતં યુગ્મમાનં પૃત્તં, દેવાસઃ યાગિ બન્તુ અવિન્દન્ । દન્ત્રઃ એકં સૂર્યઃ એકં જગ્જાન ।
એકં દેવાઃ વેનાત્ સ્વધયા નિ તત્કુઃ ।

૫ યાઃ પૃથક્સ્ય પારાઃ ક્ષતમજ્ઞાઃ હયાત્ સમુદ્રાદ્ રિપુણા નાવચશે અર્ધન્તિ । અર્ધં પૃથક્સ્ય પારાઃ
અમિચાકર્ણમિ, બાસાં મધ્યે દિવ્યમયઃ વેતસઃ (માસ્ટિ ।)

અંતઃકરણથી અને મનથી અંદરથી પવિત્ર આ (દિવ્ય) ઘીની ધાર દૂધની નદી પ્રમાણે ધણીજ મળદાર રીતે એક સાથે વહે છે. ઘીનો આ આનંદ શીકારી (પૂઠે લાગવાથી તેના) થી દોડી જનાર સાવજ પ્રમાણે વેગથી ચાલે છે.

ઉતરતા પ્રદેશમાંથી નદીના જોરથી વહેનાર પાણીના ઝરા પ્રમાણે અને પવનથી પણ વધારે વેગવાન (દિવ્ય) ઘીની ન અટકનારી ધાર એક સરખી ચાલુજ છે. અને શરીરના આવેશમાં આવેલો અને (આવેશમાં) લાલચોળ દેખાતો ઘોડેસ્વાર ટાટ તોડીને જાય છે તેમ તે ધાર મણુ જોરથી વહે છે.

લાવણ્યવતી હંસમુખી અને સંકેતરચણે જનાર જી પ્રમાણે અગ્નિ તરફજ તે ચાલેથી છે. ઘીની તે દેદીપ્યમાન ધાર સમીધો સાથે મળી ગઈ, અને અગ્નિ પણ તેના ઉપભોગ કરીને સંતુષ્ટ થયો.

સુંદર આભપણથી સજ્જ થઇને વિવાહમાં નીકળેલી કન્યા પ્રમાણેજ મને તે દેખાય છે જ્યાં સોમરસ પીલીને સિદ્ધ કરે છે જ્યાં યજ્ઞ સમાર ભ શણુગારાય છે, તેજ બાલુ આ ઘીની ધાર દોડતી જાય છે.

(હે દેવો) આ મનોહર સ્તુતિ તરફ દોડતા આવો. પ્રકાશનો સાર અણીને વખતે જાય અને કલ્યાણ કારક સામર્થ્ય સંપત્તિની બક્ષીસ અમને આપો. દિવ્ય વિભૂતી તરફ આ અમારો યજ્ઞ મહેરોએ એમ કરે. જુઓ આ ઘીની ધાર પોતાના માધુર્યથી વહે છે.

આ સર્વ જગત્ તારી સત્તાપર અવલંબી રહ્યું છે. માટે સમુદ્રમાં, હૃદયમાં, જીવનના અંતરંગમાં, પાણીમાં, જન સમાજમાં તે તરંગ એકત્ર થયો છે, તે તારા મધુર તરંગનો ઉપભોગ અમને મળે.

‘ચોથું મંડળ સમાપ્ત.’

૬ ઇદ્રા પ્રવસા અન્તઃ પૂયમાનાઃ (પૂતસ્ય ધારાઃ) ધેનાઃ સરિતઃ ન સમ્યક્ જવન્તિ । एते पूतस्य कर्मणः क्षिपणोः ईपमाणाः सूय इव अर्पन्ति ।

૭ ઇપમાનાઃ વાતપ્રમિયાઃ યદ્વાઃ પૂતસ્ય ધારાઃ કર્મિભિઃ સિન્ધોરિવ પ્રાપ્ત્વેન, વિન્વમાનાઃ અરુપાઃ વાર્જાઃ ન કાષ્ઠાઃ મિન્દન્ પતયન્તિ ।

૮ કન્યામ્પઃ રમયમાનાયઃ સોવાઃ સમનેવ પૂતસ્ય ધારાઃ અગ્નિમ્ અગ્નિ પ્રવન્ત । સમિપઃ તાઈ ન સન્ત ॥ આલ્લેદાઃ સાઃ જુપાણઃ હર્સન્તિ ।

૯ વહતુ પૂતસ્ય ંજિઃ ંજવાઃ કન્યા ઇવ તા અભિચાકશીમિ । યત્ર સોમઃ સૂયતે યત્ર વ દશઃ (સત્યતે) તત્ર પૂતસ્ય ધારાઃ અગ્નિ પવન્તે ।

૧૦ દે દેવાઃ મુસ્તુતિ અગ્નિ અર્પન્ ॥ મઘં આગ્નિ મદ્રા દ્રવિણાનિ વ અસ્માયુ પત્ત । ઇમં નો વંદે રેદતા મયત । પૂતસ્ય ધારા મધુમત્ પવન્તે ।

૧૧ તે ધામન્ વિશ્વમ્ મુવન્ અગ્નિ ધિતમ્ । સમુરે અન્તઃ, હૃદિ અંતઃ બામુપિ, અપાં બનીકે, ઇમિથે વ યઃ આપદઃ યન્ તે મધુમંતે કર્મિ અરવામ ।

મંડળ પાંચમું.

સૂક્ત ૧.

॥ ઋષિ-ભુધ ગવિષ્ઠિ રાત્ર ત્રયોઃ । દેવતા-અગ્નિ ॥

ગાય પ્રમાણે (મનોરથ રૂપી દૂધ દેનારી) ઉપા ઉદય પામતાંજ ઋત્વિજોના સમિધોથી અગ્નિ જગૃત થયો છે. પોતાની રાખા દૂર મુઢી ફેલાતી દેનાર એકાદ પ્રચંડ વૃક્ષ પ્રમાણે તેના કિરણોની જ્યોત આકાશ ભેદી જાય છે. ૧

દિવ્ય વિભૂતિનું વર્ણન કરના માટે આ દિવ્ય હોતા જગૃત થયો છે. આ પ્રસન્ન અંતઃકરણવાળો અગ્નિનું આ પ્રભાવ સમયે (યજ્ઞ માટે) સિદ્ધ થયો છે. ભુઓ આ પ્રજ્વલિત અગ્નિનું ઉજવળ તેજ દેખાય છે અને આ પરમશ્રેષ્ઠ દેવ અધકારના પડાથી તદ્દન ભુદો થયો છે. ૨

તે જનનમૂહના (મનોવૃત્તિરૂપ) મારિડને જગૃત કરે છે. તે વખતે તે પરમ પવિત્ર અગ્નિ પવિત્ર પ્રકાશ કિરણોથી ભરેલો હોય છે ત્યારે પોતાનું પવિત્ર સામર્થ્ય પ્રગટ કરનાર આહુતીનો અગ્નિ સચ્ચે મેળાપ થાય છે. કારણ કે તે એક સરખી આગજ નીકળી આવી ત્યારે તેણે પણ ઉઠીને પળીથી તેનું પ્રાણન ફૂંક્યું. ૩

જગતની તુજર સૂર્ય તરફ જાય તેમ દેવલકતોનાં અંતઃકરણ અગ્નિ તરફ લાગે છે. અને એક બીજીથી ભુદો રૂપો ધારણ કરનાર ઉપા અને રાત્રિ આ અગ્નિને ફેલાવે છે ત્યાંજ તેપણુ શુભ વચ્ચી વીર પ્રમાણે દિવ્ય ઉગતાજ એકદમ પ્રગટ થાય છે. ૪

આ ભુઓ પ્રગટ થયેલો અગ્નિ ફેલાઇને રાખેલા સમિધ ઉપર આરૂઢ થનાર આ લાક્ષ તેજસ્વી અગ્નિ પ્રગટ થયો છે (લકતોને) સાત પ્રકારનાં રત્નો આપનાર આ પરમપૂજ્ય (દિવ્ય) હોતા અગ્નિ ઘેરેઘેર (યજ્ઞમંડપમાં) વિરાજમાન થયો છે. ૫

૧ જનાનામ્ સમિધા અગ્નિઃ પેતુમ્ પ્રતિ દૃશ્વાવતીમ્ ઉપવમ્ અગ્નિઃ । અસ્ત માનવઃ યદ્વા વયઃ । પ્ર સંજિહાતા દૃશ્વા નાકમ્ અચ્છ પ્રવિષ્ઠતે ।

૨ હોતા યજ્ઞયાય દેવાન્ અગ્નિઃ । મુવનાઃ અગ્નિઃ પ્રાતઃ કર્ષઃ સ્થાત્ । સમિદશ્વ સ્થાત્ પાત્રઃ અદ્યઃ । સ મદ્યાન્ દૈવઃ તમઃ નિ અગ્નિઃ ।

૩ યત્ સમ્ ગણસ્ય રથનાં અગ્નિઃ, યત્ સ્વઃ અગ્નિઃ યુગ્મિઃ યોગિઃ અગ્નિઃ । આદ્ દત્ત વામઃ । દન્તી દક્ષિણા મુગ્ધતે । ઉત્તાનાં તામ્ કર્ષઃ હૃદ્મિઃ અપવન્ ।

૪ ચર્ણુપે સૂર્ય દૃશ્વા દેવયતામ્ મનાથિ અગ્નિમ્ અચ્છ સંચરતે યત્ વિરુપે ઉપવાદ્ દૃશ્વાતે । શેતઃ વામો ભમે અદ્યામ્ યાવતે ।

૫ યેન્મઃ અગ્નિઃ અદ્યામ્ ભમે અગ્નિષ્ઠ દિ, જાતસ્ય અરુપઃ દિતેષુ વનેષુ દિતઃ (વૈવે) પત્ત રાતા દમાનઃ યજ્ઞયાન્ હોતા દમે દમે નિવશાદ ।

પરમપૂજ્ય હોતા અગ્નિ (ભૂ) માતાના ખોળાપર સુવાસિત રથે આરૂઢ થયો છે. તે તારૂપ્ય યુક્ત પ્રતિભાશાળી સર્વ સ્થળ નિવાસી, સદ્ગુણીય, ચરાચરોનો આધાર, અને ચરાચર પ્રાણીઓની અંદરે પ્રબળવિત થયે છે.

પ્રજાવાન અને યજ્ઞોમાં ઉત્કૃષ્ટ પ્રતિના યજ્ઞસંપાદક અગ્નિને અનેક નમસ્કાર કરીને અને તેનું સ્તવન કરીએ છીએ. સનાતન સત્ય નિયમની મદદથીજ તેણે આકાશ અને પૃથ્વીનો વિસ્તાર કર્યો. (માટે) તે અવિનાશી યોદ્ધાને ભક્તાઓ (ઉત્તમ) ધીથી સિંચન કરે છે.

(સકળ જનોને) આદર યોગ્ય, સંયમી, અને કવિજનોએ જેનો યજ્ઞ ગાવો જોઈએ તેવા અમારા કલ્યાણપ્રદ અનિથી અગ્નિની સ્થાપના તેની વેદી ઉપરજ થાય છે. હે અગ્નિ, (જવાળા રૂપ) હજારો શીંગડાવાળો અને અરુણાણુ બળવાન તું વીર પુંગવ તારા પ્રતાપથી ગમે તે શત્રુનો નાશ કરી નાંખે છે.

હે અગ્નિ દેવ, જે ભક્તને તું અત્યંત ઉદ્ધાર લાગે છે તેને માટે તું અપાદાન્ય શૈર્ષ્યમાં ખીળને પાછળ પાડે છે. (કારણ કે તું તેવોજ છે) તું સ્તવનને યોગ્ય, દર્શનીય, તેજોમય છે; તું મનુષ્ય જાતીનો હિતસ્વી (અનિથી) છે.

હે તારૂપ્ય મૂર્તિ, ગ્રહસ્થાત્રમી માણસ ભક્તી પાસે હોય કે દુર (દેશમાં) હોય, તે જુદી જુદી તરેહનાં ઉપાયથી, હે અગ્નિ દેવ, તું સમર્થને આદર સહિત અર્પણ કરે છે. માટે તારી પાસે અત્યંત લીન થએલા ઉપાસકોએ કરેલી મનોહર સ્તુતિ તું માન્ય કર. હે અગ્નિ, તારૂ આનંદધામ મોટું શ્રેષ્ઠ, અને કલ્યાણકારી છે.

હે પ્રકાશમય દેવ, તારા પ્રકાશ પૂર્ણ દેવ, અને મનોહર રથપર આજ તું દિવ્ય વિભૂતી સાથે આરોહણ કર. તું ભક્તિનો સર્વ પ્રકાર જાણે છે, માટે અમારા હવિ ગૃહણ કરવા માટે દેવોને આ વિસ્તીર્ણ અંતરિક્ષમાંથી અહીં લઈ આવ.

૬ યજીયાન્ હોતા અગ્નિઃ મનુઃ ઉપસ્થે સુરભા ચ લોકે નિ અસીદત્ । યુવા કવિ પુરુષિઃ
જ્ઞતાવા કુદ્ધાનાં ધર્તાં વત મધ્યે રૂદઃ નિપીદતિ ।

૭ યં વિદં અધરેણુ સાધું હોતારં અગ્નિમ્ નમોઽગ્નિઃ મનુ રૂદંતે । ચઃ રોદધી જ્ઞતેન આ તતામ (તમ્)
નિત્યં વાજિનં પૃતેન મૃનંતિ ।

૮ દમુનાઃ કવિપ્રસન્નઃ નઃ શિવઃ અતિથિઃ માર્જ્ઞેયઃ સ્વે (દમે) મૃગ્યતે । સહસ્રશૃંગઃ ધર્મોગ્રા
પ્રપન્નઃ ત્વં હે અગ્ને રિશ્વાન્ અન્યાન્ સહસ્રા પ્રતિભાષિ ।

૯ હે અગ્ને ચારુતમઃ ચર્મન આભિ ચમૂષ, તસ્ય મૃદે અન્યાન્ સઘઃ પ્ર અસ્યેપિ । ત્વમ માનુષાણાં વિશ
રૂઢેન્યઃ યગુષઃ વિભ.વા પ્રિયઃ અતિથિઃ ભવથિ ।

૧૦ હે ચષિષ્ઠ અગ્ને તુભ્યં હિતયઃ ભંતિતઃ આ વત વૃણત્ વલિં મરંતિ, મંદિષ્ટસ્ય મુમંતિમ્ પિશિન્તિ ।
હે અગ્ને તે ધર્મ ચદન્ મહિ મદમ્ ।

૧૧ હે માનુગઃ માનુર્મતં ચર્મંતમ્ રણમ્ નજ્રોઽગ્નિઃ દેવઃ સહ અગ્ન આતિઠ । અપિ ચ પશૂનાં રિશ્વાન્
ઉદ અંતરિક્ષમ્ દેવાન્ હવિઃ અગ્નાય દદ્ધ આ વથિ ।

પ્રતીભાસાગી, પૂજનીય, મનોરથ પૂર્ણ કરનાર અગ્નિને સંતુષ્ટ કરવા માટે આ નમ્રભાવ સ્તુતિવાળું સૂક્ત અમે ગાયું છે. (દેવોને) નમસ્કાર કરીને આ સ્તોત્ર ગવિષ્ઠિરાએ ગાયું છે; માટે સર્વ અંતરાળ વ્યાપ્ત કરનાર અને જગતને ભૂપશ્ચરૂપ મહા તેજ જ્ઞેમ આકાશમાં રહે છે તેમ આ ગવિષ્ઠિરાનું સ્તોત્ર અમારામાં વસેા.

૧૨

સૂક્ત ૨.

॥ ઋષિ-અત્રિપુત્ર । દેવતા-અગ્નિ ॥

યુવાન માતા જોરથી પ્રેમપૂર્વક હાથમાં લીધેલા કુમારને ગ્રુમપણે પેતાની સાથે રાખે છે અને પિતાને સોંપતી નથી, તેવી વખતે તેનું કદીપણુ તેજોદીપ્ત ન થવાર મેં માણુમોની નજરે પડ્યું નથી. પણ જ્યારે વેદીપર તેની સ્થાપના થાય છે ત્યારે તે નજરે પડે છે.

૧

હે તરૂણી, તું આધારભૂત યજ્ઞને તેની તપાસ રાખે છે તે આ કુમાર કેાણુ છે ? તેને તો પટરાણીએ જન્મ આપ્યો. તે ધાવણુ ખાળજ થશુ વરં મુધી વધુજુ હવું તેની માતાને પ્રસવ થયો તે વખતે તે થએલો મેં જોયો.

૨

તે સુવર્ણદંત અને તેજસ્વી કુમારને તેના સ્થાનપર હથીઆર ફેરવતી વખતે મેં તેને દર જોયો. જેળ વગરનું હવિરૂપ અશ્વત હુ તેને અર્પણુ કરે છુ ત્યારે ધંત્ર બાજી વિરૂદ્ધ અને સ્તોત્રચિહ્નિન દુર્ગમ મારૂ થું નુકસાન કરશે ?

૩

૧૨ મેષ્યાય કવચે, રૂપે રૂપમાય વદાઠ વચઃ અવોવામ્ ગવિષ્ઠિર નરુમ્બવમ્ હવનં દિવાંક અગ્નિ મમમ્ હોમમ્ અગ્નેત્ ।

૧ મુચતિઃ માતા કુમારં ગુહા સમુચ્ચં વિભર્ષિતિ ગિરે વ દદ્ધાતિ । અદ્ય વ મિતત્ અનીક વનાઘઃ અતો નિહિતં પુરઃ પદમન્તિ ।

૨ હે ગુરતે વેદો રવં કન્ પર્ણા કુમારં વિભર્ષિતિ તન્ મદિધો જગ્માન । સ વર્મઃ પૂર્વાઃ ઘરદઃ વવર્ચં દિઃ । મત્ માતા ભુમત્ ધાતં અપદમન્ ।

૩ તન્ અદં દિરુદ્ધદન્તમ્ શુચિવર્ગેમ્ શેઝાત્ આઠાત્ આવુષા નિમાનં અપદમન્ । અદં અદ્યં વિદુઃ કન્ અરુતમ્ દદ્ધાનઃ । એવં સલિ અનિન્દ્યાઃ અનુસ્યાઃ ગુણત્માનઃ માં કિં કૃણવન્ ।

પરમપૂજ્ય હોતા અગ્નિ (ભૂ) માતાના ખોળાપર સુવાસિત સ્થળે આરૂઢ થયો છે. તે તારૂપ્ય યુક્ત પ્રતિભાશાળી સર્વ સ્થળ નિવાળી, સદ્ગુણીય, ચરાચરોનો આધાર, અને ચરાચર પ્રાણીઓની અદરજ પ્રબળવિત યન્ત્ર છે.

પ્રજાવાન અને યજોમા ઉત્કૃષ્ટ પ્રતીના યજ્ઞસ પાદક અગ્નિને અનેક નમસ્કાર કરીને અમે તેનું સ્તવન કરીએ છીએ. સનાતન સત્ય નિયમની મદદથીજ તેણે આકાશ અને પૃથ્વીનો વિસ્તાર કર્યો. (માટે) તે અપિનાવી યોદ્ધાને ભક્તજનો (ઉત્તમ) ઘીથી સિંચન કરે છે.

(સકળ જનોને) આદર યોગ્ય, સયમી, અને કવિઓએ જેનો યશ માવે નોંધ્યો તેવા અમારા કવ્યભૂપ્રદ અનિથી અગ્નિની સ્થાપના તેની વેદી ઉપરજ થાય છે. હે અગ્નિ, (જ્વાળા ૩૫) હજારો શીંગડાવાળો અને અરુણભૂજ બળવાન તું વીર પુગન તારા પ્રતાપથી ગમે તે શત્રુનો નાશ કરી નાખે છે.

હે અગ્નિ દેવ, જે ભક્તને તું અત્યંત ઉદ્ધાર લાગે છે તેને માટે તું ઝપાટાબધ શૌર્યમાં ખીજાને પાછળ પાડે છે (કારણ કે તું તેવોજ છે) તું સ્તવનને યોગ્ય, દર્શનીય, તેજોમય છે, તું મનુષ્ય જાતીનો હિતરતી (અનિથી) છે.

હે તારૂપ્ય મૂર્તિ, ગ્રહસ્થાશ્રમી માણસ નાહી પાસે હોય કે દુર (દેશમાં) હોય, તે જુદી જુદી તરેહના ઉપાયથી, હે અગ્નિ દેવ, તું સમર્થને આદર સહિત અર્પણ કરે છેજ. માટે તારી પાસે અત્યંત લીન થએલા ઉપાસકેણે કરેલી મનોહર સ્તુતિ તું માન્ય કર. હે અગ્નિ, તારૂ આનંદધામ મોકુ ગ્રેહ, અને ક'યાણુકારી છે.

હે પ્રકાશમય દેવ, તારા પ્રકાશ પૂર્ણ દેવ, અને મનોહર રથપર બાજ તું દિવ્ય વિજ્ઞાતી સાથે આરોહણ કર. તું ભક્તિનો સર્વ પ્રકાર જાણે છે, માટે અમારા હવિ ગૃહણ કરવા માટે દેવોને આ નિસ્તીર્ણ અતરિક્ષમાવી અહીં લઈ આવ.

૬ યજીયાન્ હોતા અગ્નિ. મનુ ઉપસ્થે મુરભા જ લોકે નિ અહીદત્. યુવા કવિ પુલ્હિઃ જ્ઞતાવા કુહીનાં ધર્તાં વત મધ્યે રૂદ નિષીદતિ ।

૭ યં વિદ્રં અપ્સરેણ સાધું હોતારં અમિમ્ નમામિઃ મનુ ર્હલ્લે । યઃ શોદસી જ્ઞતેન આ તત્તાન (તન્) નિર્ણયં વાજિન પૃતેન મૃજંતિ ।

૮ દમૂના. કવિપ્રગલ્ભ. ન શિવ. અતિથિ. માર્જીય સ્વે (દમે) મૃગયતે । સદ્દસ્યગ, તયોજા રૂપમઃ ત્વ હે અમે વિજ્ઞાન્ અન્વાન્ સદ્દસા પ્રતિમાતિ ।

૯ હે અમે ચાદતમ. યસ્મં ભાવિ બમ્પ્ય, તસ્ય ગૃહે અન્વાન્ સય ॥ અત્યેથિ । ત્વમ માનુષાણાં વિદ્વાં ર્હ્યેન્વ્યઃ વપુગઃ વિમ વા પ્રિય અતિથિ. મવસિ ।

૧૦ હે યવિષ્ઠ અમે નુમ્ય હિતય અતિત આ વત વજાત્ વઠિ મર્હંતિ, મદિદ્દસ્ય મુમતિમ્ નિકિદિ । હે અમે તે ધર્મ વહન્ મદિ મદમ્ ।

૧૧ હે માનુમ. માનુમંત સમતમ્ રમ્પ વજરંઃ દેવ. સદ્ અવ આતિત । અપિ ચ પયોનો વિદ્વાન્ વદ અવરિધમ્ ર્હવાન્ હવિ. અવાય ર્હ બા વઠિ ।

હે અગ્નિદેવ, જ્યારે તને કોષ આવે ત્યારે મારી પાસેથી (જરા) દુર થા. દેવાના ઇતોનું સંરક્ષણ કરનાર (ધંદ્ર) મારી સાથે જોડ્યો. તે સુદ ધંદ્રે તને જોયો અને તેના કહેવાથી હું મારી પાસે આવ્યો.

અગ્નિ અતિશય તેજથી પ્રકાશે છે. પોતાના પ્રભાવથી તે સર્વ વસ્તુને પ્રગટ કરે છે. દુષ્ટપણના અને દેવત્વહીન કપટી વ્યવસ્થાનો તે નાશ કરે છે. રાક્ષસોના નાશ માટે તે પોતાના શસ્ત્ર તીક્ષ્ણ કરે છે.

રાક્ષસોના નાશ કરવા માટે અગ્નિદેવના અવાજ કરનાર અને તિક્ષ્ણ આયુધો પ્રમાણે ચળકનાર જ્વાળા ઘુલોકમાં પહોંદેખાવા લાગે. તેની જ્વાળા તેને આનંદ આપવા માટેજ (અનુભવ) નાશ કરે છે. તેના દેવત્વહીન શત્રુ તેને પ્રતિબંધ કરી શક્યા નથી.

અનેક ભક્તો માટે પ્રગટ થનાર હે અગ્નિદેવ, જેમ એકાદ કુશળ કારીગર રથ તૈયાર કરે છે તેમ મેં (તારા પ્રતાપાળી ભક્તો) આ સ્તોત્ર તૈયાર કર્યું છે. હે અગ્નિદેવ, જો તે તને પ્રીત લાગ્યું હોય તો અમને પ્રકાશમય હૃદયની પ્રાપ્તિ કરી ચેતાં આવડે.

અત્યંત માનનીય, સામર્થ્યવાન અને શક્તિમત્ થનાર આ અગ્નિદેવ યજુનું ધન નિઃપ્રતિબંધ રીતે દરજી કરે છે તે અમર દેવ (અગ્નિ માટે) હર્ષ કાળનાર મનુષ્યોને મૌખ્ય અર્પણ કરવા માટે અને દ્વિ આપનાર મનુષ્યોને કસ્યાણુદારક સંપત્તિ આપવા માટે અગ્નિને કહેયું છે.

૮ હૃયીયમાનઃ દિ સ્વમ્ મત્ અપ દેવેઃ હૃતિ દેવાનાં વ્રતપાઃ મે પ્રોવાજ, વિદ્વાન્ ર્દરઃ દિ ત્વા અત્ર ચચસઃ । હે અમે તેન અનુશિક્ષકઃ અહ રવામ્ અગામ્ ।

૯ અમિઃ વૃહતા ય્યોતિષા વિમાતિ ષઃ મદિત્વા વિધમ્નિ અયિઃ કુપુરે । ષઃ અદેવીઃ દુરેસાઃ માયાઃ પ્ર વરતે ષઃ રણયે વિનિષે જુમે સિંચીત ।

૧૦ રત અમેઃ તિમ્મામુષા સ્વાગસઃ રણયે હન્તવા રહિવિ યંતુ । મદે ચિત્ અત્ત મામાઃ પ્ર વરંતિ, ધાન્ અદેવીઃ પરિવામઃ ન વરતે ।

૧૧ હે તુવિચાત પીરઃ સ્વપાઃ રર્થ ન, વિપ્રઃ અહં પુનં સ્તોયં તે અત્રધન્ ॥ હે અમે દેવ વદિ દત્ત રર્થં પ્રતિ દર્શોઃ પુન સુષ્પેન સ્વર્ગંતાઃ અપ જ્વેમ્ ।

૧૨ તુવિષ્ટીઃ રૂપમઃ, વરુણઃ અગ્રયુઃ વેદઃ હમન્નાતિ હૃતિ જામિન્ અનૃયાઃ અવોચન । ઠદ્ ષઃ જિત્સ્યતે મનવે કહે મંચન્ હવિષ્યતે મનવે શર્મં ચંચન્ ।

ટોળાને સાથે લઇને ફરનાર બળદ પ્રમાણે તે અત્યંત શોકાપમાન દેખાતા કુમારને તેની જગાથી દૂર એક તરફ જતાં મેં જોયો; તેનાથી તેનો અટકાવ થયો નહીં. તે પણ પ્રગટ થયોજ. પરંતુ તે ક્ષણે ટૂંક હોતા પણ લુવાન દેખાવા લાગ્યો.

ગોધનાદિ સંપત્તિની મારા લોકોને દૂર કરેલા છે, તેને માટે અછત સંરક્ષણ નહોતું કે શું? જેમણે તે (મારા લોકો ઉપર) અત્યાચાર કર્યો તે નાશ થાયો. કારણ કે જેને અમારા મનની ધ્રુષ્ટા માલમ છે તે અમારા પરુ વિગેરે સંપત્તિનું સંરક્ષણ કરવા માટે આવે છે.

લોકોનું આશ્રય સ્થાન અને દરેક વસ્તુના રાગ (તે દેવને) શત્રુઓએ મનુષ્યની બીડમાં છુપાવી રાખ્યો છે. અત્રિ ઋષિની પ્રાર્થના તેને મુક્ત કરે. જે નિંદા કરતા હોય તેમનીજ નિંદા થાયો.

ટૂંક કરેલા શુન-સેપાસ તે હજાર જગાએથી હોડાળ્યો. ખરેખર તેણે ધણુ દુઃખ સહન કર્યું માટે હે અગ્નિ દેવ, અહીં શિરાજમાન થઇને અમને પણ અમારા બંધનમાંથી મુક્ત કર. ૭

૪ વ ધેનાત્ સનુતઃ ચરન્ત યૂયં (નેતાર) ન અરસ્યન્ ન તા અપૃષ્ણમ્ । સ દિ અગ્નિઃ પલિઙ્ગીઃ દત્વ યુવતયઃ મવન્તિ ।

૫ યેર્ષા ગોવાઃ અરણાધિન્ નાસ તે કે મે મયંકં, યોમિઃ ચિ યવન્ત, એવં સતિઃ ચે કે અપૃષ્ણઃ તે તાઃ અવ યજન્તુ । ચિકિત્વાન્ અમિઃ પથઃ વપ નઃ આજાતે ।

૬ અરાતયઃ વર્ષો રાજાનં, જનાનો વચતિ અમિન્ મસ્યેષુ નિદધુઃ તમ્ (મયંક) અન્નઃ પ્રદાપિ અવ યજન્તુ । નિદિતારો નિન્વાયઃ મવન્તુ ।

૭ નિદિત યુઃ ઘેર્ષ ચિત્ રં સદ્ધાન્ યુવાન્ અમુવઃ ॥ સ દિ રવામ્ અધામિટ । એવ ચિકિત્સ દે દોતઃ અમે દદ યુ નિપથ વાચાન્ અરમદ્ વિમુમિથ ।

તારાથી પુરોત્તમ યજ્ઞ હોતા ખીજો નથી. અને હે સ્વતંત્ર કવિઓની કાવ્ય' સકિતને પણ અદૃષ્ટ તારા શીવાય ખીજો કાઈજ નથી. જે ભક્ત લોકોનો તું અતિથિ થઈ, તેમણે, હે દેવ, યજ્ઞદ્વારા (ખીજા) માણસોને જીત્યાજી એમ સમજવું.

હે અગ્નિ અત્યુદૃષ્ટ (દિવ્ય) સંપત્તિની ઇચ્છા રાખનાર અમે ભક્તજનો તારા કૃપા છત્રનો લાભ થતી વખતે, કર્તવ્યમાં જાગૃત થઈને અને તને હવિ અર્પણ કરીને (સર્વ પ્રેતિ પક્ષીઓ ઉપર) અમારો પોતાના અધિકાર ચલાવીએ તેમ કર. લઘાધર્મા અથવા તો પશુા દિવસે ભરનારી ધર્મરુભામાં, હે (ભગવાન) પ્રતાપ પુત્ર અગ્નિ, અમે અમારા ઐશ્વર્યથી ખીજા લોકોને અમારા કરીએ તેમ કર.

જે કાઈ (વિનાશકારણ) એકાદો અપરાધ અથવા કાંઈ પાપ અમારા માથે ચડાવવા જાય તે ગુન્હો ઉલટો તેનેજ નડે તેમ કર. હે જ્ઞાનરૂપ દેવ, જે પોતાના બેવડા વર્તનથી અમારી ઉપર કાંઈ-સંકટ લાવવાને પ્રયત્ન કરતો હોય તે દુષ્ટોએ કરેલી અમારી ફરીયાદ તું તદ્દન નહીં જેવી કરી નાંખ.

મૃત્યુ લોકના માણસોએ પોતાની અત્યંત પ્રીય વસ્તુ અર્પણ કરીને તને પ્રત્યક્ષિત કર્યો ત્યારે હે અગ્નિદેવ, દિવ્ય સંપત્તિનો જે અગર છે ત્યાં તું જાય છે માટે તારા પૂર્વજોએ ઉપકાળતું રમણીય તેજ પ્રુષ્ઠું તે વખતે તને પોતાનો મધ્યસ્થ સમજીને તારું પૂજન કર્યું.

૫ હે અમે ત્વં પૂર્વઃ યજ્ઞોવાન્ હોતા ન, હે સ્વપાવઃ કાર્યઃ વતઃ (અપિ) ન ભોલે. મન્વા વિશ્વઃ અતિથિઃ સઃ હે દેવ યજ્ઞેન મતાન્ વનવદ્.

૬ અમે ત્વંતાઃ વસૂયર્વઃ વયમ્ હવિષા ચતુર્યામ્ । પુષ્યમાનાઃ વયમ્ યવર્ષે અદામ્ ચેદ્યેપ્સુ, જ હે સૂર્યઃ પુત્ર વર્ષં તાકા મતાન્ જ જયેમ્ ।

૭ યા નઃ લાગઃ દુનઃ જ અગ્નિ મર્યાદિ, આસ્મિન્ અવચલે આમિ રત્વ અર્પં દધાત । વિચિરવઃ અમે પતામ્ અભિચારિતમ્ યઃ નઃ મર્ચયતિ તમ્ જ જાહિ ।

૮ દેવ અમે અસ્માઃ વિચયિ રત્વ ત્વામ્ દેવઃ મર્તેઃ ચક્રગ્નિઃ દ્યુમ્માનઃ યન્ રસોષી યયથે ર્વયં (વદ્) પૂર્વે વદયાઃ ત્વામ્ રત્વન્ કૃષ્ણાનાઃ હ્યમેઃ અવચેત ।

સૂક્ત ૩.

॥ ઋષિ-વામદેવ । દેવતા-વિશ્વદેવ ॥

હે અગ્નિ, તું પ્રગટ થાય છે સારે વરૂણ, અને પ્રજ્વલિત થાય છે ત્યારે-જગતનો મિત્ર થાય છે. હે (ભગવત) પ્રતાપ-પુત્ર, સધળા દેવાનો વાસ તારી સાથે છે અને હવે અર્પણ કરનાર યજ્ઞમાનનો સાક્ષાત્ ઇન્દ્ર તુંજ છે. ૧

હે દેવ, તવવધુને ઉત્તમ પતિ દેનાર અર્થમાં તું છે. તારૂં એક ઉપનામ છે તે ધણુંજ શુભ છે. પતિ પત્ની બન્નેને તું અંતઃકરણથી એક કરે છે તે વખતે તે દ્વિતસ્વી મિત્ર પ્રમાણે તને તેને ૩૫ ગોરસથી સંચિન કરે છે. ૨

તારા ઐશ્વર્યનો ઉત્કર્ષ કરવા માટે મરેતોએ (વરસાદ વરસાવીને) બ્યાં ત્યાં સ્વરૂપ કરી દીધું. હે ૩૬ સ્વરૂપ, તારો જન્મ એક મનોવેધક છતાં પણ અદ્ભુત પ્રસંગ છે, અને વિષ્ણુ (૩૫ ઇશ્વર) નું સર્વોત્કૃષ્ટ પદ કહેવાતું જો સ્થાન (આકાશમાં) સ્થાપન થયું છે. ત્યાં રહીને પ્રકાશ ધેતુની ગૂઢ શક્તિની કાળજી તું રાખે છે. ૩

હે ભગવાન તારા ઐશ્વર્યથીજ દિવ્ય વિભૂતિનો (તારા લીધેજ) અખુટ સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈને અમરપણાનો લાભ થયો છે. આ વિશ્વ જીવનનું સ્તોત્ર ઉત્સુક ભાવિકાએ અંતઃકરણથી તેને સમર્પણ કરીને તે (દિવ્ય) હોતાની સ્થાપના તે ભક્તોએ વેદીપર કરી. ૪

૧ હે અમે યદ્ જાયએ ત્વમ્ વરુણઃ, ત્વમ્ મિત્રઃ ભવસિ । હે સહસ્રઃ પુનઃ યદ્ ધમિદઃ ત્વે વિશેદેવાઃ, ત્વમ્ મર્મ્યાય દાદ્યુષે દંઢઃ ।

૨ યદ્ કનીનામ્ અર્યમા મવધિઃ, (તદ્) હે સ્વવાચનું શુભં નામ ચિમપિં । યદ્ દમ્પતી ધુમનંશ્ચ ઋણોપિ (તદા) તે સુધિતમ્ મિત્રં ન ત્વામ્ ધોમિઃ અર્જવિ ।

૩ તવ પ્રિયે મરુતઃ મર્જયંત, હે રદ્ યદ્ તે જનિમ તદ્ વારુત્રિમ્ । વિષ્ણોઃ યદ્ પદં જપમં નિમાયિ તેન ગોનામ્ શુભં નામ યાચિ ।

૪ દેવ, દેવાઃ તવ પ્રિયા દુદસઃ પુર (પત્ન) દયાનાઃ અમૃતં ધર્પંત । દસ્યંતઃ રશિદ્ । મનુષ્યા યાચોઃ ધંપં (અર્ધં નિર્દેય) તં હોતારં અમિમ્ (વેદામ્) નિપેદુઃ ।

અગ્નિ (૩૫ ઈશ્વર) લોકોનાં હવિર્ભાગ (દિવ્ય વિભૂતિને) પહોંચાડે છે. તે કદીપણ વૃદ્ધ થતો નથી. તે અમારો પિતા છે, તેજોમય અને અમને અત્યંત દર્શનીય છે. જેના યોગે તું ગૃહપતિની સેવા ઉત્તમ રીતે અમારા હાથે થાય તેવા મનોસાહનો પ્રકાશ અમારા અંતઃકરણમાં પાડે. સત્કીર્તીનું ભરપુર માપ અમારા હોઝામાં નાંખે. ૨

માનવ જાતને કાલ્ય રચુર્નિ આપનાર આજ્ઞ, અને માનવ જાતીનો પ્રભુ પણ આજ્ઞ છે. અત્યંત પવિત્ર ઘી પ્રમાણે તેજઃપુંજ અંગકાંતિથી યુક્ત અને જંગમમાંની સર્વ બાબતની સંપૂર્ણ માહિતીવાળા આ અગ્નિને તમે તમારો યજ્ઞહોતા સમજીને વેદીપર સ્થાપન કરો. સર્વ દિવ્ય શક્તિઓમાં અત્યંત સ્વદૃશ્યીય વસ્તુ કોઈએ પોતાનીજ કરી હોય તો તે આણેજ કરી છે. ૩

હે અગ્નિ અમારી ઉત્સાહ સ્ફુરતિથી પ્રેમ પૂર્ણ થઇને તું અમારી પણ સેવા ગૃહણ કર. સર્વના કિરણ ઉપર આવે છે તેમ તેમ કિરણો પણ વધારેજ ચક્રચક્રીત થાય છે અને આ પ્રમાણે જાણે કે તારી તેની સાથે હરીદ્રાઈ આવી હોય તેમ લાગે છે. હે વિશ્વત, આ અમારા સમિધનો તું સ્વીકાર કર અને હવિર્ભાવ ભોજન માટે તારા વિભૂતીને અહીં લઈ આવ. ૪

તું અત્યંત સંયમી, લોકોનો પ્રીય મેઘાન છે; તું સર્વ જાણે છેજ માટે પ્રસન્ન થઇને આ યજ્ઞ મંદિરમાં અમારા યજ્ઞ સમારંભમાં આગમન કર. હે અગ્નિ, અમારી ઉપર ચારે તરફથી બેધડક હલ્લો કરનારના સર્વ અધર્મોઓની બાહ્ય પાપમાઘી કરીને અમારી સાથે (વિના કારણ) વેર કરનાર દુષ્ટોની સંપત્તિરૂપ નાશનું તું આકર્ષણ કર. ૫

૧ હવ્યાવાદ્ બજરઃ અગ્નિઃ પિતાજઃ સ વિભુઃ વિભાગા બલ્લે સુરલોકઃ । મુગાર્દ પાવાઃ દ્યવઃ સંદિ-
શિદિઃ । અભ્યગ્નુઃ ક્ષવાઽપિ સં મિમીગદિઃ ।

૧ કવિન્મ માનુષીવામ્ વિષાં વિસ્મલિન્મ શુચિન્મ પાવક પૃથષ્ઠન્મ વિશ્વવિદન્મ હોતાન્મ અગ્નિન્મ વિ
સંધર્ષજેઃ, છઃ દેવેષુ વાર્યાન્નિ જનતે ।

૧ અમે સમોષાઃ ત્વમ્ સુર્વેભ્ય રશિવામિઃ સત્તમાનઃ દ્યવાઃ સુપત્ન । જાતવેદઃ ધર્મિષં ન સુપત્ન
દેવાન્મ ચ હરિરપામઃ આ વાધી ।

૧ દનુનાઃ સુઃ અતિથિઃ વિદૂન્મ ત્વમ્ નઃ કુરોમે દમં વશન્ વર નાદિઃ । અમે વિષાઃ અગ્નિવદઃ
વિશ્વત, યજ્ઞયતાં મોચનાં આમર ।

તું સર્વ કાંઈ જાણે છેજ, માટે હે ઇશ્વરી પ્રતાપના દાતા તું મારાં પિતાનો ઉદ્ધાર કર-
પાપનો નાશ કર. અમને તારા પુત્રોજ જાણુ. હે સર્વ સાક્ષી, અમારી તરફ કૃપાદૃષ્ટિથી ક્યારે
જોઈશ? હે અગ્નિ તું અમારો માર્ગદર્શક કંચારે ચમકે.

તને વંદન કરીને, હે દિવ્ય નિધિ, તને ગ્રીય હોય તો અમારો પિતા જુદાં જુદાં
પ્રકારના નામોથી તને આમંત્રણ કરશે. પણ તારા ઇશ્વરી પ્રતાપની પ્રતીતીથી તલ્લીન થએલો
અગ્નિ વૃદ્ધિગત થઈને શાંતિ સુખતું ધામ અમને આપશે ને ?

હે અગ્નિ બાપ, હે તારૂંચ મૂર્તિ, સ્તોતૃજનોને સર્વ પાપોની પેઠી પાર તુંજ લઈ જાય
છે. (કારણ કે આ જગતમાં) ચોર જાતી અતુલવર્મા આવેલો છે. ખીજાની દુશ્મનાઈ
કરનાર લોક પણ દેખાય છે અને જેના મનના કુદૃષ્ટ હેતુ કદી પણ અહાર જણાતા નથી.
એવા કપટી કુટો પણ (અહીં) થઈ ગયા છે.

આ અમારૂં આગમન તારીજ પાસે થયું છે. તું દિવ્યકિધિ પાસેજ અમે અમારા જે જે
અપરાધ હતા તે કણ્ણ કર્યા છે. અગ્નિ (વેદી ઉપર) વૃદ્ધિગત થયો છે માટે તે અમને
જરૂર નિંદાખેર અને ધાતકી કુટોને સ્વાધીન નહીજ કરે.

સૂક્ત ૪.

॥ ઋષિ-વામદેવ । દેવતા-ઉદક-ધૃ ધ્વં ॥

હે અગ્નિ, તું દિવ્ય ભંડારનો ભંડારી છે; હે (જગતના) અધિરાજ તારા વાગ વખતે
અર્પત થાય છે; અમે સત્ત્વ સામર્થ્યને માટે આગર છીએ. માટે તે સામર્થ્ય અમે તારીજ
કૃપાથી હસ્તગત કરી લઈએ અને કાંઈ પણ માણસ યત્ન સેનાનો અમે તદન નાશ કરી
નાખીએ એવો અમને વિશ્વાસ છે.

૧ વિદ્વાન્ ત્વમ્ પિતરમ્ મે અય શુષ્ઠિ (પુનઃ) સોષિ યઃ હે ઘરઘઃ સૂનો, તે પુત્ર કહે ।
હે ચિદ્રિવ નઃ કદા અભિ ચક્રુષે, અમે જ્ઞતિચિત્ત્વમ્ કદા ચાવયાએ ।

૧૦ હે વધો યદિ તવ્ જોષયાએ (તદ) પિતા મે ચન્દમાનઃ (તે) મૂરે નામ દર્શાવે । દેવસ
ઘરઘા ધુમ્નમ્ ચક્રાનઃ અગ્નિઃ ચક્રવાનઃ યતવે કુશિલ્ ।

૧૧ મે ચનિઃ અગ્નિઃ ચમયઃ ઘરિતામ્ (અનુગ્રહીતમ્) વિધાનિ કુરિતામિ અતિપર્કિ । સ્તેવાઃ રિપઃ
જનાઘવ્ અરપવ્, અગ્નિઃ કંતાઃ ધુમિનાઃ અમૂતન્ ।

૧૨ હમે યામાઃ સશિક્ષ અમૂતન્, વધને યા તરિલ્ આગઃ અવાપિ । અવમ્ અહા અગ્નિઃ ના વ
અભિ ઘરુષે, ચાક્રવાનઃ ધન્ ન વ રિપવે નઃ ઘરઘ દાલ્ ।

૧૩ ઘમન્ અમે શ્વે ચમૂનામ્ ચક્રવતિમ્ અચ્ચેઽ પ્રગન્દે ચાર્ચે ચાક્રવતઃ ચવમ્ સ્વદા યવમે, યામાના
.....૧૧. અભિ આપ ।

મૂક્ત ૫.

॥ ઋષિ-વામદેવ । દેવતુ-જેનપતિ-યુનાસીર-ધસાદિ ॥

આ તેજસ્વી અગ્નિ પ્રદક્ષિત થયો છે માટે તે જાતવેદને તાજ ધીની આહુતી અર્પણ કરો. ૧

આ સકળ સ્તુત્ય અને અજીત નરાજસ અમારા યજ્ઞને સોભાવશે; તે કવિ છે, તેના હાથ મધુર રસના વરસાદથી ભીજાયેલા છે. ૨

હે અગ્નિ તારૂં સ્તવન થયું હોવાથી તે અદ્ભુત ક્રાંતિ અને લક્ષ્મીય ઇન્દ્રને આરામ-શીલ રથમાં બેસાડીને અમારા સંરક્ષણ માટે અહીં લઈ આવ. ૩

(હે મિત્ર) ઉનના વસ્ત્ર પ્રમાણે સુવાણ કુચાસન હવે પાથરી રાખ, હે દેવ તારી પીતૃયજ્ઞ અર્ક ગાયનો ગાયંજ છે, માટે હે શુભ તેજસ્વી દેવ, અમને આનંદ પ્રાપ્તિ થાય માટે અમારો આ યજ્ઞ સર્વ રીતે પરીપૂર્ણ કરો. ૪

હે યજ્ઞ મંડપનાં દિવ્ય દ્વારો તમે આપો આપ ઉઘડી જાઓ. ગરદી હોંવા છતાં પણ અંદર જલદીથી જવાય એવો તમારો માર્ગ પ્રવરત છે, માટે અમારીપર કૃપા થાય તેવો દેવથી અમારો આ યજ્ઞ સર્વ રીતે પરિપૂર્ણ કરો. ૫

અમારી ધર્મ પ્રવૃત્તિ ફેલાવનારી માતા, તે ખુબસુરત યૌવન પોષિક અને પુરં જુવાનીમાં આવેલી ઉપા અને રાત્રીની અને નાજી ભાવથી પ્રાર્થના કરીએ છીએ. ૬

૧ સુષમિદાય યોજિષે, જાતવેદસે અમને વૌશ્વમ્ પૃથમ્ જુહોતવ ।

૨ અદામ્યઃ નરાજસઃ હમમ્ યજ્ઞમ્ સુપ્રદતિ, સઃ કવિઃ મધુહસ્ત્યઃ દિ ।

૩ હે અમે શંકિતઃ ત્વમ્ ઉત્તમે નઃ સુધેઃ રયેમિઃ ચિત્રમ્ પ્રિયમ્ હન્દ્રમ્ રૂઢ આવદ ।

૪ કર્મપ્રદાઃ વિ પ્રયસ્વ, અર્કઃ અભિ અનૂવત્તઃ; હે શુભ નઃ યાતવે મવ ।

૫ હે દ્વારઃ દેવીઃ વિભયમ્મમ્, યુજં સુપ્રાવનઃ દિ. ક્તવે નઃ યજ્ઞં પ્રતીવન ।

૬ સુપ્રતીકે વચોઽપા મહોઃ જ્યસ્ત્વ માતરા સ્ત્રેષ્ટમ્ જ્વજ્ઞમ્ હમદે ।

તું તારા તીમ આયુષોથી ધર્મહીન અનાયોનો નાશ કર. બકતોના અંતઃકરણમાં તારુણી રંગ તેના પોતાના હિત મટે તુંજ મૂકે છે. હે દિવ્ય પ્રતાપ પુત્ર, સ્વર્ગીય શક્તી તું પોપણુ કરે છે. હે ઉત્તમ વીર અગ્નિ, સત્વ સામર્થ્યની પ્રાપ્તિ માટે ચાલેલા ઝગઝગમાં અમારૂં રક્ષણુ કર.

અમે સામગાયનોથી તારી સ્તુતિ કરીએ છીએ અને હે જગતને પાવન કરનાર મંગલ ધામ, હવિ અર્પણુ કરીને પણુ અમે તારી સેવા કરીએ છીએ. માટે સર્વ જગતને જે પ્રીય લાગે તેવું (દિવ્ય) ઐશ્વર્ય અમને આપ. સર્વ પ્રકારની સામર્થ્ય સંપત્તિ પણુ અમને આપ. ૭

અમારા યાગનો તુ સ્વીકાર કર, હે પ્રતાપ જળ આપનાર અગ્નિ ત્રણ ઠેકાણે (તારી આગળ) રાખેલા આ હવિઓનો તું સ્વીકાર કર. અમે દેવોની નજરમાં પુણ્યશીળ થઇએ એમ કર અને તારા ત્રણ છેડાવાળા જળપતરથી અમારી પ્રદક્ષિણા કર.

અત્યંત અસહ્ય જે જે દુઃખોમાંથી અને તે સર્વ સંકટોમાંથી વહાણુમાં બેસીને સમુદ્ર તરી જાય તેમ અમને પાર પાડ. હે અગ્નિ, અત્રિ કવિએ જેમ વિનંતીપૂર્વક તારૂં સ્તવનું કર્યું તેમ અમે પણુ કરીએ છીએ માટે અમારા શરીરનો પણુ સરક્ષક તુંજ થા.

જે તારી સ્તુતિમાં તદન હીન થાય છે એવા મનથી હું તારૂં ચિંતન કરીને, તને (મરણુ રહિત લગવાનને) વારંવાર હાંક માઈ છુ માટે હે સર્વેષ જાતવેદ, અમને (અમારા કાર્યમાં) યશ આપ; અને હે અગ્નિ, મારા આકરો તેમજ હું અમરપણુનો ઉપભોગ લઇએ તેમ કર.

હે સર્વેષ, જે પુણ્યશીલ મહાત્માને તુ દુઃખમુક્ત અને આનંદમગ્ન કરે છે તે (શુદ્ધિરૂપ) અશ્વ, પુત્ર પોત્ર, વીર સૈનિક, (ગાન) ધેતુ ધર્યાદિ સંપત્તિ જેમા બરપુર છે તેવા ઐશ્વર્યનો ઉપભોગ કલ્યાણુ માટે લેછે.

૧ વસ્યું વધેન પ્રહિ ચાતયસ્વ, હે સદસઃ પુત્ર સ્વાયે તન્વે વયઃ કૃણશનઃ સમ્ યત્ વેવાન્ પિપર્વા, હે મૃતમ બમે ષઃ સ્વમ્ વાજે ભસ્વાન્ પાહિ ।

૭ હે બમે વયં તે ડયયેઃ વિધેન, હે ભદ્રણોત્રે પાવક વયમ્ હૃદયેઃ વિધેમ । અસ્મે વિશ્વઘાત્ રયિમ્ સમિન્વિ અસ્મે વિશ્વાનિ દ્રવિણાનિ યેદિ ।

૮ હે બમે અસ્માકમ્ અષ્વરં જુપસ્વ હે સદસઃ સૂત ત્રિપવસ્થમ્ હૃદ્યં જુપસ્વ । વયં દેવેષુ ધુક્ષા સ્પામ, ત્રિવક્ત્ર્યેન ધર્મણા નઃ પાહિ ।

૯ જાતવેદઃ વિશ્વાનિ દુર્ગદા દુરિતાનિ નાતા સિન્ધુઃ ન અતિપર્થિ, હે બમે અત્રિવત્ નમસા ધૃમાનઃ । સમ્ અસ્માક ટમૂનાં અવિતા ધોષિ ।

૧૦ યઃ અશ્વમ્ મર્યેઃ ષ અમર્યેમ્ સ્વા કીરિણા હૃદા મન્યમાનઃ ઓદશીમિ જાતવેદઃ અસ્માક યસાઃ યેદિ અમે પ્રજામિઃ અમૃતત્વમ્ અશ્યામ્ ।

૧૧ જાતવેદ બમે યસ્મે ધુક્ષેતે સમ્ ડ લોક સ્તોનધ કૃણુયે, ષઃ જાશ્વિનં પુત્રિણમ્ વીરવંતમ્ ગોમંત રવિમ્ સ્વરિત નષ્ટે ।

જે દિગ્વિધિ, કહેવાય છે, તે અગ્નિજ છે. અમારી પાસે પ્રકાશ થેતુ, પુરવેગથી ચાલનાર, અમુ, અને ઉત્તમ કુળવાન, નૃપનાયક, પણ આવે છે તેમનાજ શુભાર્થું દં વર્ણન કરે છું. માટે હે દેવ, અમને સ્તોતૃજનોને ઉત્સાહ બળ આપ. ૨

અગ્નિ યજમાનને શર ચોદા (મેળવી) આપે છે. કારણ કે અગ્નિ સર્વદા છે ભરપુર ઐશ્વર્ય અગ્નિજ આપે છે, અને પ્રસન્ન થતાંજ ભક્તોને ઇચ્છિત વસ્તુ પ્રાપ્ત કરી આપે છે, માટે હે દેવ, અમને સ્તોતૃજનોને પણ તું ઉત્સાહ બળ આપ. ૩

હે અગ્નિદેવ; તને, પ્રભા સંપન્ન, ધડપણ રહીત ભગવાનને અમે દલે પ્રદીપ્ત કરીએ છીએ એટલે આ ભાગ્યશાળી સમિધ આકાશ મંડળમાં તારો પ્રકાશ ફેલાવી દેશે માટે અમને (તારા સ્તોતૃવર્ગને) તું ઉત્સાહ બળ આપ. ૪

હે ઉચ્ચળ કાંતીના પ્રજ્ઞ, હે અગ્નિ, હે અલ્પદાદપ્રદ સ્વરૂપી હે અદ્યુત ચરિત્રવાન, હે જન્મતપતિ, હવે લઈ જનાર હે દેવ, શુભ તેજસ્વી એવો તું, તે તારી પ્રીત્યર્થ આ દલિભાગ નમનમંત્રથી અર્પણ થાય છે, માટે તારા સ્તોતૃવર્ગને બળ આપ. ૫

(જુદા જુદા) અગ્નિસ્વરૂપમાં પ્રગટ થનાર આ ત્રણ અગ્નિ, સર્વ ઇચ્છિત પાનનો ઉત્કર્ષ મેળવી આપે છે. આનંદનો ઉભરો તે લાવે છે અને આનંદની સ્પૃહિત પણ તેજ આપે છે, ભક્તને તે એક સરખી પ્રેરણા કરે છે, માટે હે દેવ તું પણ અમને (સ્તોતૃજનોને) ઉત્સાહ બળ આપ. ૬

૧ યઃ વસુઃ સઃ અગ્નિઃ યં ધેનવઃ, યં રસુદુઃ ભર્વતઃ, યં મુગતાસઃ સૂરયઃ આયન્તિ ત ઇં યુગેઃ (વદ) હે દેવ હવે સ્તોતૃભ્યઃ આમર ।

૨ અગ્નિઃ હિ વિશ્વચર્પણિઃ વિશે વાજિનમ્ દદાતિ, અગ્નિઃ રાવે સ્વામુવં દદાતિ, યઃ પ્રીતઃ ચાર્યમ્ યાતિ, હવં સ્તોતૃભ્યઃ આમર ।

૩ હે અમે દેવ યુગન્તમ્ અજરમ્ ત્વામ્ વલ્લ્ભા દધીમહિ, સ્વા તે પવીશ્યા સમિદ્ યાવિ, દાંદયતિ દમ્ સ્તોતૃભ્યઃ આમર ।

૪ હે અમે ધોષિયઃ પતે કુક્લ્સ તે, હે મુચંદ્ર દક્ષ વિરતે, હે હમ્પવાટ મુન્નં હવિઃ ત્વયા દૃષતે । હવં સ્તોતૃભ્યઃ આમર ।

૫ પ્રો રવે અમિષુ આમયઃ વિશ્વમ્ પુષ્પન્તિ, હે પાર્યં દિન્વિરે, તે દન્વિરે, તે ભાનુવક્ દધમન્તિ, હવં સ્તોતૃભ્યઃ આમર ।

હે દિવ્ય યજ્ઞ સંપાદકો, અમે તમોઈ સ્તવન કરું છે માટે અમેા માણુસોના આ યજ્ઞ સમારંભમા વાયુવેગે આગમન કરો.

ધળા, સરસ્વતી અને મહી, એ ત્રણે મંગળપ્રદ અને કદીપણુ ત્રાપ ન, દેનાર દિવ્ય શક્તિ આ કુશાસનપર વિરાજમાન થાઓ.

હે તપ્તા દેવ, તું કલ્યાણકારક અને સર્વ સ્થળવર્તી છે માટે અમારા ઉત્કર્ષ પ્રસંગે, અમારી પાસે આવ અને પ્રત્યેક યજ્ઞમાં કૃપા કટાક્ષથી અમારું સંરક્ષણ કર.

હે વૃક્ષરાજ (યૂષા) જે જે ઠેકાણે દેવાના ગુપ્ત નામો (અને સત્કૃત્યો) વિગેરે માહિત છે તે ઠેકાણે (સ્વર્ગ લોકમાં) આ અમારા હવિ તું પહોંચતા કર.

અગ્નિ પ્રીત્યર્થ, વરુણ પ્રીત્યર્થ, ઇન્દ્ર પ્રીત્યર્થ, મરુત પ્રીત્યર્થ અને બીજા દેવતાઓની પ્રીત્યર્થ આ હવિર્ભાગ “સાહા” શબ્દના ઉચ્ચાર સાથેજ અપાય.

સૂક્ત ૬.

॥ ઋષિ-અગ્નિ । દેવતા-અગ્નિ: ॥

જે દિવ્ય (સંપત્તિ) નો ભંડાર, પોતાતુ ધર સમગ્રને જેના આશ્રયે પ્રકાશરૂપ ધેતુ, વેગવાન ધોતેસ્વાર, અને કદી ને બદલનાર વિશ્વાસુ વીર આવે છે તે અગ્નિતુ તું ચિંતન કરે પુ, માટે હે ભગવાન, તું સ્તોતૃજનોને ધણુ બળ આપ.

૫ દે દેવો હોતાય દ્યૌઃપુત્રા યુતામ્ વાતસ્ય પામન્ત ઇમે નઃ મનુષઃ યદં આ મતમ્ ।

૮ દદા ધરસ્વતી મહી વિષ્ણુઃ દેવોઃ મયોનુવઃ, બહિરઃ ચર્હિઃ લીલન્તુ ।

૯ તપ્તા, તમ્ વિષ્ણુઃ દદા આ ગદિ, ઉત તમ્ વિષ્ણુઃ ભ્યર્ચો પાંથે યદે વા અય ।

૧૦ દે વનરઃ યજ્ઞ દવાનો ગુપ્તા નાનાનિ વેત્ય તત્ર દુષ્વાનિ મયય ।

૧૧ અગ્નય દવાદા, વરુનાય દવાદા, દશાય મરુદ્વયઃ દવાદા દેવે-વ. હવિ “સાહા” (દાયનેન) દ્યૌઃપુત્રા ।

૧ યઃ વયુઃ ય મરુત યેનૈવઃ ય અરતે આગવઃ પ્રવૈમ્તાઃ, યં અરતે નિવાપઃ વાગિજનઃ મન્થિતં તં અમિય મન્થે, ૬ ૮૪, ૬૧ ૧૦૧-૧૧ આમર ।

॥ અપિ-અગ્નિ । દેવતા-અગ્નિ ॥

હે મિત્રો, તમે તમારા યેત્ય મનોત્સાહ અને સ્તોત્ર, તે અગ્નિને અર્પણ કરો. સર્વ જનોમાં તે અત્યુત્કૃષ્ટ, તેજસ્વી પોષણ કરનાર પ્રતાપી વીર છે, તેને સમર્પણ કરો. ૧

તે બળવાન ગમે ત્યાં ન હોય તોપણ તેનું આગમન થતાંજ યર પુરૂષ પોતાને ઘેરઘેર હુણવિત થાય છે, માનનીય સન્નજન તેને પ્રગટ કરે છે અને ગમે તેવો દુર માણસ હોય તે પણ તેને પ્રગટ કરે છેજ. ૨

જ્યારે અમે તેની પાસે સાત્વિક ઉત્સાહ પ્રાપ્ત થવા માટે વીનંતી કરીએ છીએ, જ્યારે ભક્તજનોના હૃદયભાગ અમે તેને અર્પણ કરીએ છીએ, ત્યારે તેના ઐશ્વર્યના પૂર્ણ આવેશથી સંનાતન ધર્મનો અધિકાર તે પોતાની પાસે લે છે. ૩

(ભક્તજન) પાવન, જરા રહિત અગ્નિ, જંગલના જંગલો બાળાને નાત કરે છે ત્યારે પેલું દૂર રહેલા મનુષ્યોને પોતાની પ્રકાશ ધનથી માર્ગદર્શક થાય છે. ૪

જેની સેવા કરતા કરતાં (જેની) પ્રાપ્તિના માર્ગમાં હોવા છતાં ભક્તજન પરસેવાથી અકળાધને જેને આહુતિ આપે છે. એવા ભક્ત તે (અગ્નિ) ને પોતાના બાળકો પ્રમાણે જે પ્રમાણે જમીનપર પવત છે તે પ્રમાણે તે ભક્ત (અગ્નિની) પીઠપર સુખે ચઢી બેસે છે. ૫

૧ દેવતાયઃ વઃ સમશ્વમ્ દપ સ્તોમંચ ધિતીનામ્ વર્ષિષ્ઠાય ડર્જઃ નપૂને, સદસ્વતે અમયે શમ્ કુવત ।

૨ યસ્ય સમૃતોઃ કૃપદને નરઃ રશ્વાઃ, વમ્ ચિત્ત્વ અહંતઃ દંપતે, જંતવઃ સંજનયંતિ, સઃ કુપ્ર ચિત્ત્વ ચલંતે ।

૩ યત્ દપઃ ઇં વનામદે, યત્ માનુષાણામ્ હૃન્વા વનામદે, સઃ સુમ્નરય યવઃ જાતરય રસિમ્ બા રદે ।

૪ સઃ પાવકઃ અજરઃ વનસ્પતીન્ યત્ પ્રમિનાતિ સ્મ, સઃ નષ્ઠં ચિત્ત્વ દુરે આસતે કેતું આહુનોતિ સ્મ ।

૫ યસ્ય વેપળં, યસ્ય પશિષુ સ્વેદમ્ બવામિ શુક્લિતિ । તદીનીમ્ પૃથા મૂય રરુઃ વદ્ સ્વ સ્વજેન્યમ્ સ્મ (અમિ સ્તોત્ર) સ્મ ।

અગ્નિ, તારી તે જવાળા સત્વ વીર્યસ્થ યદને અતિશય વૃદ્ધિગત થાય છે, તે, તારી (જવાળાથી પ્રકાશરૂપ) ધેનુના ટોળાને ચોતરફ ફેરકા મારતી સ્વચ્છંદપણે બરાડવા લાગી, માટે હે દેવ અમને (સ્તોતૃજનોને) પણ તારૂં બળ અર્પણ કર. ૭

હે અગ્નિ, અમને (સ્તોતૃજનોને) નવા નવાં સારા સ્થળો અને મનની ઉત્સુકતા પણ અર્પણ કર. ઉચ્ચ સ્વરે તારૂં સ્તોત્ર ગાયન કરેલું અને તને અમારો પ્રતિનિધિ સમજનાર અમે દીન જનો તારા થક્યે એમ કર, અને ઘેરઘેર તારા સ્તોતૃવર્ગને બળ આપ. ૮

હે આલ્લેદપ્રદ સ્વરૂપી, લીધી પૂર્ણ બને દરવી (ચાંચવાળી પળીઓ) ને તું તારા મોંમાં જગ્યા આપે છે, માટે હે પ્રતાપી પ્રભુ સામ ગાયનમાં અમે લીન થયા હોઇએ ત્યારે અમને પૂર્ણપણે કૃતાર્થ કર અને તારા સ્તોતૃજનોએ ઉત્સાહ બળ આપ. ૯

આ પ્રમાણે અગ્નિ દેવને ભક્તોએ સ્તુતિથી અને યજ્ઞથી એક સરખી રીતે આમંત્રણ કરીને પોતાનો કરી લીધો છે. અમારામાં તે ઉત્કૃષ્ટ શૌર્યની સચ્ચદ્ધિ કરે. અને જેના ઘોડા ધણાજ ઝડપી છે એવા અસંખ્ય ઘોડેસ્વાર અમારા આશ્રયે રહે તેમ કરો. હે દેવ, તારા સ્તોતૃજનોને તું ચૈતસુક્ય બળ પ્રાપ્ત કરી આપ. ૧૦

૭ હે અમે તવ હો મંદિ વાજિનઃ અર્ચયઃ ઋષન્ત યે પરવભિઃ ગોનામ્ શકાનાં વ્રજાઃ મુરંત, ર્વં સ્તોતૃભ્યઃ આમર ।

૮ અમે નઃ સ્તોતૃભ્યઃ નવાઃ સુક્ષિતોઃ રપઃ આમર, યે વયં ત્વા વ્રતાસઃ દમે દમે આવૃજુઃ તૈ વયં વે સ્વામ । ર્પં સ્તોતૃભ્યઃ આમર ।

૯ હે મુરંત ષર્ણિયઃ રમે દર્વા આસનિ ધીર્નાર્શિ રતો શવસઃ પતે રકપેષુ રત્વપુર્યાં રપમ્ સ્તોતૃભ્યઃ આમર ।

૧૦ ઇવા ગીમિ યજ્ઞેભિઃ ભમિમ્ અગ્નુવક્ અગ્નવંયુઃ । ષઃ રતં અસ્મે ત્યત્ આગ્નુમર્યમ્ મુર્વાર્મમ્ રપત્ ર્પં સ્તોતૃભ્યઃ આમર ।

સૂક્ત ૮.

॥ ઋષિ-અગ્નિ । દેવતા-અગ્નિ ॥

હે અગ્નિ, સદ્ધર્મ આચરણમાં ઉત્સુક પુરાતન ઋષિઓએ પણ પ્રસાદ પ્રાપ્તિ માટે પુરાણ કથને (તને) પ્રબલવીત કરીને તારી સેવા કરી. હે પ્રતાપ-પ્રદ દેવ, તું આલ્હાદાયક, પૂજનીય, વિશ્વંભર, આત્મસંપન્ન ગૃહસ્વામી, અને સર્વોત્તમ છે. ૧

હે અગ્નિ તું જે ભક્તોને પુરાતન અતિથિ છે તે તને તેજોમય કેશમંડિત ગૃહ સ્વામીને ભક્તજનોએ વેદીપર સ્થાપન કર્યો છે. તારી જ્વાળાઓ ધન વિશાળ અને રૂપમાં અસંખ્ય છે; તું (ભાગ્ય) ધન યથા વિભાગ દેનાર છે, તારો સુખાશ્રય સર્વોત્તમ છે, તારી સંરક્ષણ નામાંકિત અને તું સર્વ જીર્ણ પદાર્થોને વ્યાપી નાંખીને પોતાના કરી લેનાર છે. ૨

હે અગ્નિ તું સર્વ હોન જાણનાર, સદ્વિવેચક, અને ભક્તોને (સ્વ સંપત્તિ) અપરંપાર દેનાર છે. તું કોઈ કોઈ વખતે ગુપ્ત હોય છે, હે ભગવાન, તું સર્વ સાક્ષી છે, તારો અવજ્ઞ ભયંકર, પરંતુ તું સેવન કરવા યોગ્ય છે અને ધીની આકૃષ્ટીને વૈભવ માને છે, માટે એવું તારું યશો વર્ધન પણ આ માનવ પ્રજા કરે છે. ૩

૧ અમે પ્રાનાસઃ જ્ઞતાયનઃ સ્વામ્ પ્રત્નમ્ વતયે સમીપિરે, હે ઘટસ્કન, ત્વાં પુનઃપ્રત્નમ્ યત્નમ્ વિષ

ાયસં દમૂનસં ગૃહપતિમ્ વરેણ્યમ્ (સમીપરે)

૨ અમે ઇવશઃ સ્વામ્ પૂર્વે અતિયિમ્ સોચિન્કેશ ગૃહપતિમ્. ગૃહસ્કેતુમ્. ગૃહસ્કેતુમ્. ગૃહસ્કેતુમ્, ધનસ્કૃતં, સુપર્માન

તેવસં જરાદ્વિપમ્ નિપિદિરે ।

૩ અમે માતૃપીઃ વિશઃ સ્વામ્ ચોત્રાવિદમ્ વિવિચમ્ સ્વ ધાતનમ્, રંઘ્તે; હે સુખમ્, સ્વામ્ ગુરુપ-

તમ્, વિશ્વદર્શતમ્, તુવિસ્વનમ્, સુયજમ્ પૃતાધિય (રંઘ્તે) ।

સર્વને જે પ્રીય હાગે છે એવા જે અગ્નિને મર્ત્ય માણસ આખા જગતની તુષ્ટી મા પ્રગટ કરે છે, તે (અગ્નિજ) અમને અન્નરસની રૂપી ઉત્પન્ન કરે છે અને સચેતન પ્રાણીમા ત્રને આશ્રયભૂત પણ તેજ થાય છે.

તે દાનશૂર છે, માટે પશુપ્રમાણે ખા ખા ન કરતાં-ઉઘટે તે નિર્જળ પ્રદેશમાં ખેડેલી જમીન પણ ધાન્યથી સમૃદ્ધ કરે છે. તેના (હૃદયમત કરેલા) વાળ-સુવર્ણને તેજસ્વી, અને તેના દાંત પવિત્ર અને ચક્રચક્રીત હોવાથી તે મહાયતુર છે; અને તેનું સામ અપ્રતિહત છે.

તે પવિત્ર તેજસ્વી છે; જે (લક્ત) ને માટે અગ્નિ ઋષિ સાથે રહે છે તે (લક્ત) માટે ધાર ચઢાવેલી ફરશુ (હથીયાર) પ્રમાણે તે પ્રજવલીત થાય છે. જેની, કૃષ્ણ ધણી સુદ છે અને જેનાથી કૃષ્ણ પ્રાપ્તિ થાય છે તે અરણી માતાએ તેને જન્મ આપ્યો અને તેથી (લક્તને) લાભ્ય ગ્રામ થયું.

હે અગ્નિ, જે (લક્ત) તારો છે; તેની તુષ્ટી માટે પરમસુખ હોય છે. માટે તારે તેને વૈભવ અને કીર્તિ અને તારૂ ચિત્ત, એવાજ લક્તમાં રાખ.

આવી ઉત્કટ મનોવૃત્તિ તે લક્તની હોય છે. તે અનિવાર્ય થાય છે. (પણ) વ (કૃષ્ણ કરીને) આપેલા પશુ (વીગેરે સંપત્તિ) નો સ્વીકાર કરે છે. માટે હે અગ્નિ જે તને (લગવાનને) ભજતા નથી તેનો અગ્નિ ઋષિ પરાલભ કરે. અને અનાર્થ લોક તેમજ તેમના આવેશનો પણ તે નાશ કરે.

૧૦

૧ યમ્ પુસ્ત્રહમ્ પિતૃનામ્ સ્વાદનમ્, આયને ચિત્ત ભક્તતાતિમ્ ભમિમ્ વિશ્વસ્ય પ્રાયસે મર્ત્યઃ પ્રવિદ્યમ્

૭ યઃ હિમ્ બાધિતમ્ પન્થ દાતા પશુઃ ન બા દાતિ, ય દિ હિરિશ્યધુઃ શુચિદમ્ જ્ઞાનઃ અનિષ્ઠઃ તદ્દિત્તમ્.

૮ યઃ દ્યુષિઃ સ્મ, યસ્મૈ પત્રિવત્ સ્વચિતિરિવં પ્રવીયતે, યં યુષ્ માતા જ્ઞાના ભક્ત, યદ ય મયમ્ બાનસે.

૯ ધર્પિતાયુતે ભમે, યઃ સ્વમ્ બા, તે પ્રાયસે યમ્ અસ્તિ, યુ મર્ત્યેષુ પુમ્નં બા, વત મઃ બા, (રઠ) ચિત્તમ્ બા ધાઃ.

૧૦ દિવિચિત્ત મનુમ્, અગ્નિઃ ત્વાશતમ્ પશુમ્ આદરે, આદ દે ભમે, અગ્નિઃ અદ્યમતા રસ્યુત પદદાદ, ર્વઃ પુત્ર પદદાદ.